PHILIPPI ANDREÆ

OLDENBVRGERI

LIMNÆVS

ENVCLEATVS

ET NOTIS

ILLVSTRATVS.

PANDECTÆ IVRIS PVBLICI IMPERII ROMANO-GERMANICI:

SIVE:

LIMNÆVS ENVCLEATVS

EXCERPTVS CONTRACTVS,
Atque per insertas notas ad modernum vsum iuxta cynosuram novissimarum IMPERII Constitutionum & actorum publicorum conformatus,

PER

PHIL. ANDRÆAM OLDENBVRGER.

IN HOC OPERE QVID MAGNO CVM labore præstitum sit, Præfatio ad Lectorem, in quâ etiam Apologia LIMNÆI ENVCLEATI *continetur, indicabit.*

Cum Serenissimi Saxoniæ Electoris Privilegio.

GENEVÆ,
Apud IOHANNEM HERMANNVM WIDERHOLD.
M. DC. LXX.

SERENISSIMIS. PRÆCELSISSIMIS.
AVGVSTISSIMIS. ET. POTENTISSI-
MIS. PRINCIPIBVS. AC. DOMINIS.

DOMINO.

IOHANNI. GEORGIO.

S.R. IMPERII. ARCHIMARESCHALLO.
ET. PRINCIPI. ELECTORI.
DVCI. SAXONIÆ. IVLIÆ. CLIVIÆ.
ET. MONTIVM.

LANDGRAVIO. THVRINGIÆ.
MARCHIONI. MISNIÆ. ET. VTRIVSQVE.
LVSATIÆ.

BVRGGRAVIO. MAGDEBVRGENSI.
COMITI. MARCÆ. ET. RAVENSBERGÆ.
DYNASTÆ. IN. RAVENSTEIN. &c.

DOMINO.
ERNESTO.
DVCI. SAXONIÆ. IVLIÆ. CLI-
VIÆ. ET. MONTIVM.
LANDGRAVIO. THVRINGIÆ.
MARCHIONI. MISNIÆ.
PRINCIPI. HENNEBERGIÆ.
COMITI. IN. MARCA. ET. RAVENSBVRG.
DYNASTÆ. IN. RAVENSTEIN. &c.

DOMINO.
GEORGIO. WILHELMO.
DVCI. BRVNSVICENSIVM. ET.
LYNEBVRGENSIVM. &c.

DOMINO.
IOHANNI. FRIDERICO.
DVCI. BRVNSVICENSIVM.
ET. LYNEBVRG.

PIIS. IVSTIS. FORTIBVS. SAPIENTIBVS.
FELICIBVS. INCLYTIS. AVGVSTIS.
PATRIÆ. PATRIBVS. OPTIMIS.
DOMINIS. MEIS. CLEMENTISSIMIS.

VT. ET.

ILLVSTRIVM. S.R. IMPERII.

RERVM PVBLICARVM

BREMENSIS.

ET.

HAMBVRGENSIS.

MAGNIFICIS. NOBILISSIMIS.
PRVDENTISSIMIS. AMPLISSIMIS.
VIRTVTE. ERVDITIONE. ET. MERITORVM.
IN. PATRIAM. SVAM. MAGNI-
TVDINE. SPLENDIDISSIMIS.

DOMINIS.

CONSVLIBVS. SYNDICIS.
SENATORIBVS. SECRETARIIS. AC.
(Respectivè) DVODECIM.
VIRIS. ET. CAMERARIIS.

PATRONIS. MEIS. ÆTERNVM.
VENERANDIS. DEMERENDIS.

HVNC. ENVCLEATVM. ET. NOTIS.
ILLVSTRATVM. LIMNÆVM.
CEV. HVMILIMÆ. SVBIECTIONIS. TESSERAM.
DO. DICO. CONSECRO.

TANTORVM. PRINCIPVM.
ET.
RERVMPVBLICARVM.

Adorator Humilimus &
Subjectissimus

PHIL. ANDR. Oldenburger.

PRÆFATIO
AD
PERBENEVOLUM Dn. LECTOREM.
In qvâ continetur Apologiâ LIMNÆI ENUCLEATI.

VEMADMODUM cunctæ res humanæ nihil stabile aut fidum possident, sed ad summum perductæ, rursus ad infimum, velocius qvidem, quàm adscenderunt, relabuntur; ita & bonæ literæ, postquam ad summum vigoris gradum pervenerunt, ægrè consistere, suasque fatales periodos habere experientia, rerum magistra efficax, satis superque commonstrat; in tantum vt etiam Iurisprudentia nostra quam à felicissimo Instauratore Imperatore Iustinianeam appellamus, à mirandi fati istius vi ac potentia expers esse haut potuerit. Quantopere olim Romano in Imperio legitima scientia floruerit, ac boni & æqui ars sub Imperatore Iustiniano ad summum vsq; fastigiũ pervenerit, neminem nisi Romanorum rerum ignarum latere ac fugere existimo. Cæterùm irruentibus postea in Italiam Barbaris iusti atque injusti notitia & frontem & gratiam omnem rursus perdidit, ac sub terra in tenebris sepulta, pro malis tẽporum diu delituit. Ingruentibus enim in Italiam Vandalis, Gothis & Longobardis, iuribus Iustinianeis singulari Politico stratagemate abolitis, Barbarorum leges rursus invaluerunt. Tametsi verò Carolus M. regnum Longobardorum everterit, Desideriumque ultimum eorum Regem, captum in Bavariam relegarit, juris tamen Iustinianei, quod in partibus Occidentalibus iam exoleverat, in vsum revocandi consilium minimè cepit, cum quod ratio belli ipsum ab hac curâ avocaret, tum quod ipsi ejusque consiliariis forsitan de iure illo nihil constaret. Ex quo factum porrò est, vt ius illud Iustinianeum, quod nunc in Germaniâ & universâ pœne Europâ profitemur, Communeque ius Cæsareum (*das Algemeine Kayserl. Recht*) appellamus, in Occidente iuxta

iuxta communem Ictorum traditionem, usq; ad tempora Lotharij II. Imperatoris, & ita per annos pœne sexcentos sub terrâ quasi defossum latuerit, atque omnino incognitum fuerit. Et quamvis Nobiliss. Dn. D. Conringius (*in lib. de Orig. Iur. Germ.*) in ea opinione sit, iam ante Lotharij tempora sub Machtilde Comitissa Thusciæ Ius Iustinianeum in Italiâ revixisse; hoc tamen verissimum est, quod ius illud sub antea nominato Imperatore maxima incrementa ac firmissimum robur in Italis oris, præsertim Bononiæ & Ravennæ, resumpserit. In nostræ verò Germaniæ fora primùm illa iura seculo XV. postquam à Maximiliano I. Imp. & Imperij Ordinibus Camera Spirensis fuit fundata, migrârunt; atq; ex eo tempore in tantum augusta Iurisprudentia privata à nostris Alemannis exculta, ut hodie Icti Germaniæ facilè omnibus in Europâ caliginem inducât, præsertim quum hodierni Professores in Academiis Germaniæ ius civile ad principia iuris naturæ expendant, rationibusq; & argumentis veræ, non simulatæ, Philosophiæ jurisprudentiam è lateritiâ marmoream reddant. Quamvis autem hodie ius privatum ad invidiam usque ita floreat, seculumque nostrum reddat politissimum; tamen nihilominus reperiuntur nonnulli, qui cum Lipsio & aliis Iustiniani osoribus iuri Romano titulum Digestorum *de Migrando* occinunt; imò quidam ficti nominis *Hippolitus*, à duro *Lapide* sic dictus, eò vesaniæ progressus, ut omnes Ictos è Germania ad Garamantas & ultra glacialem Oceanum proscribere haut fuerit veritus, contra quem tamen scriptum sat doctum, cui titulus, *de Necessitate Icti* &c. in lucem prodiit. Nævi verò qui Iuri Iustinianeo imputantur, non sunt ex Iure Romano, sed ex neglectu & abusu eiusdem, ob quem utilissimus non est tollendus usus. Proinde Lotharii Imp. manes ornent lilia & rosæ, & suave rubens hyacinthus cum molli violâ & purpureo narcisso, quod Romanas leges ex orco quasi iterum in lucem reduxerit, posterisque, ad pristinum nitorem illas reducendi, ansam dederit. Adeò nimirum adspectabile & visu iucundum, integrum & rectum, immensum Iuris nostri Corpus est, ut tam elegans Christiana Respub. datura non esset, quàm elegans datum ab Ethnicis, ut fatetur ipse Antonius Matthæi, Groningensis olim Professor (*Disp. 11. de fundam. Iur. aliter jaciend. Th. 34.*) quamvis ead. Diss. multas maculas iuri nostro Cæsareo adspergat, quas iamdudum absterserit Jacobus Mæstertius integro Tract. *de Iustitia Romanarum Legum.* Imò, rectè judicante Thoma Lansio (*Orat. pro Ital. pag. 702*) Codicis & Pandectarum libris nullus est post Sacra Biblia præstantior. Tantum de iniquo & æquo iuris privati fato. Sed quid de Iure Publico? Iustinianeum ius publicum quod attinet, in præsens haut

erimus de eo solliciti, utpote quum status hodiernæ Reipublicæ Romano-Germanicæ ipsi haut innitatur, ut præclarè ostendit vir summus Dn. D. Hermannus Conringius (*in differt. de Iuris Publici Iustinianei autoritate in Germania, quæ annexa Tract: de Orig. Iur. Germanici*) quamvis cum Ampliss. Dn. D. Henrico Hahnio, Icto, & aliis, juri publico veteri omnem prorsus utilitatem minimè abjudicem (*Vid. D. Hahn. ad Wesembec. de j: & j: pag. 61. 62.*) Publica verò Iuris-Romano-Germanici hodierni scientia ante quinquaginta quatuor, & quod excurrit, annos adeò fuit exilis, & macilenta, ut Germani, quod publica concernit, in patria fuerint plane peregrini, ac similes Diogeni Cynico, qui, in dolio latitans, quicquid reliquus orbis ageret, ignorabat. Nunc verò, Germaniâ perturbata almâ Pace iterum restauratâ, Martisque imperio in Musas cessante, feliciori aurâ Deo laus! fruimur, iusque status Imperij hodierni (*des H. Röm. Reichs algemeine Staats Recht*) adeò à præclaris ingeniis optimè excultum iam est, ut parùm aut nihil in hoc studio amplius desiderare possis. Cæterùm ut rosa haut potest esse absque spinis; ita etiam non pauci inveniuntur, qui flori Iurisprudentiæ publicæ letale venenum afflare summopere annituntur, & quidem hac puerili hæresi inducti, quasi jus publicum Scholasticorum horizontem transcendat, ac in aulis in sanctioribus Principum Germaniæ cubiculis demum addiscendum sit. Verùm enimverò quum Academiæ eum in finem institutæ sint, ut exinde in Rempubl educerentur Viri Iuvenes, ad gubernacula Reip. apti, iniuriosum sanè foret excludere ius publicum velle à Cathedra Academicâ; secus si diceremus verendum omnino, ut incidamus in priorum temporum servitutem quæ juxta Plinium (*l. 8. Ep. 1.*) juris territorij oblivionem & ignorantiam introduxerat, ita ut libertas sub Trajano reducta rudes deprehenderit & imperitos Romanos. Hinc itaque jus publicum (quod ridiculè nonnulli imperiti mantellum ignorantiæ juris privati appellare sustinent) quatenus consensu Imperatoris & Imperij Statuum publicis typis extat, summo cum fructu doceri potest, atque hoc ipsum hodie in Academijs Germaniæ tanquam Evangelium (ut cum Ictis loquar) practicatur.

Adspexit hactenus in huius Studij genere Germania suum Paurmeisterum, Freherum, Goldastum, Arumæum, Engelbrechtum, Conringium, Beckerum, Hermetem, Besoldum, Speidelium, & alios, inter quos mirum quantùm emicat ac fulget Nobilissimus & Amplissimus Dn. IOANNES LIMNÆUS, Consiliarius quondam Brandeburgensis Marchionis in Anspach, qui ingenti & planè Herculeo labore quinq; operosis tomis universum jus publicum ex asse pertractavit. Plurimum

mum sanè p[illegible] magna ista mole, omnesque qui hactenus laboriosum ill[illegible]d opu[illegible] le[illegible]erunt, omnino f[illegible]eri coguntur, Nobil[illegible]. Dn. Limnæum ess[illegible] I[illegible]s Publ[illegible] Coryphæum, ex quo omnia, quæ ad hoc argumentum pert[illegible]t abundanti copia haurire possis. Cæterum, utut hæc vera sint, tamen non paucis abhinc annis reperti sunt viri literatissimi atque c[illegible], qui ex amplissimis & maximam partem confusis Limnæanis ill[illegible] operibus (parcant mihi sn eo manes d[illegible] functi Dn. Limnæi) nucleum & compendiosam consonantiam desiderarent. Novissime Dn. Paulus Fuchsius (*in Præfat. ad tabb. Inst.* p. 15.) ita: *Limnæi opus consummatum de Iure Publico verfandum, quod, male licèt magnum, neminem tamen terreat, quum plurima quæ in eo continentur, & hujus argumenti proprie non sint; ut & Edicta, Mandata, Constitutiones & Recessus, & verbotenus legi non merentur, impunè omitti possint.* Hæc ille. Severinus quoque de Monzambano, eruditissimus Vir, conqueritur de mole Limnæanorum operum, & quod plura iis passim infarcta sint, quæ ad rem nihil faciunt; item quod juris civilis notitiam ubique Dn. Limnæus ostentet, ac quicquid usplam legisset, audissetque, eodem compingeret, nihil ibidem deprehenderetur, quod vel mediocrem Polities solidioris cognitionem saperet, quod judicium partim quatuor currit pedibus, partim vero claudicat. (*Vide Pacif. à Lapide ad Monzambani Præfat.*) Sed hact[illegible]nus nemo inventus, qui Limnæanam juris publici nucem frangere, atque erudito orbi nucleum illius exhibere fuerit aggressus.

Quod itaque hactenus nemo (summo cum detrimento Reipubl. Literariæ) præstare annisus: ego instinctu personarum, Illustrium, Nobilium & aliorum Literatorum ausus sum, inter quos jure meritoque nomino Illustrem & Generosissimum Dn. B. de GAB[illegible]KOVEN in Helffenberg, Serenissimorum ac Celsissimorum P[illegible]incipum DN. ALBERTI, Dn. [illegible] H[illegible]NRI[illegible] Ducum Saxoniæ, Iuliæ, Cliviæ & Montium &c. [illegible]um temporis Ephorum, omnibus laudum præconiis majorem, qui mihi quamvis sponte currenti, ad hoc arduum & difficile mare enavigandum potissimum calcar Genevæ addidit.

Quum grata & in publ[illegible]um bonum redundantia juberentur, jussis omnino, uti par erat, parere debui.

Verùm proh dolor! is status rerum hodie est, ut si quis labanti literariæ Reipub[illegible] [illegible] inservire, ejusque commoda in majus promovere o[illegible]b[illegible]s un[illegible]ul[illegible] annititur; ali[illegible] privati lucri spe inescati, alii verò odio ho[illegible] [illegible]flammati, ac nigræ [illegible]iginis succo quasi in furorem acti, man[illegible]s ped[illegible]b[illegible]sque [illegible]psis omnia [illegible]pedimenta opponant, hac fini, ut præclara eorum intentio eludatur, oleumque cum opera hac

ratione perdatur, Simulac itaque operi manum & calamum admoveo, folaque nonnulla imprimenda typographo trado, ecce! Spoer Bibliopola Argentinensis, nondum viso ac edito novo opere novum opus nunciat, ac statim Viennæ apud Augustissimum Cęsarem nostrū conqueritur, quasi opera LIMNÆI furtim GENEVÆ imprimerentur, atq; ita quasi preces veritate niterentur, mandatum & inhibitiorum sub-& obreptitiè impetrat, quod in nundinis Francofurtensibus autumnalibus an. 1069. per Cæsareum Commissarium publice quoq; affixum. Cæterùm quis innocens esse poterit, si accusâsse sufficiet?

Vt autem B. L. æquo mentis judicio eò melius percipiat, quid in LIMNÆO ENVCLEATO & notis Illustrato præstiterim, expendat ac libere mecum sequẽtia, ex quibus omnibus, quibus affectuum vi lumen judicij obnubilatum haut est, ad oculum patebit, nigra pro candidis, ac falsa pro veris eum ejusdemque venditâsse consiliarios.

(1.) Primum itaq; in eo evigilarunt meæ curæ, ut omnia inutilia extravagantia, & ad juris Publici Andromachen haut pertinentia, quibus quinq; Limnæani tomi (salva semper manente B. Dn. Limnæi autoritate) mirum in modum scatent, indeq; hactenus attenti, Lectores vehementer turbati & veluti in Labyrinthum deducti, resecarem atq; omitterem, utpote cum tanta multitudine ac varietate rerum, ad scopum haut collimantium, Iurisprudentiæ Publicæ Studiosorum animi operentur, ac sæpe cum diffidentiâ (quæ plerunque juvenes avertit) nobile istud studium derelinquant.

(2.) Secundo loco viguit etiam in eo industria mea, ut controversias juris privati, & quæ merè Politica sunt, quibus Limnæanum opus ferè ubiq; repletum, eximerem. Sane ex Dn. Limnæi libro 1. 3. 6. 7. & 8. qui præ cæteris inutili superfluitate laborant, perpauca in nucleo nostro retinui, ut ad oculum patebit ijs qui Limnæum cum Limnæo Enucleato conferre operę pretium arbitrabuntur.

(3.) Præterea id etiam operam dedi, ut Italica ac Gallica, ad res Imperij publicas haut pertinentia, quæ integras aliquot paginas, imò folia non raro absolvunt, eliminarem, atq; in Italiam & Galliam, ubi arbores ista exoticæ creverunt, rursus relegarem. Etenim pleriq; Germani, qui in corona Doctorum personas suas magnâ autoritate agunt, exoticas istas linguas haut intelligunt, atq; ita nauseam, ista adspiciẽdo, concipiunt. Ea verò, quæ è Gallicis & Italicis textibus necessariò retinere debui, suis locis Latino sermone expressi atq; repręsentavi, utpote quum jus publicum Imperij Romano-Germanici Romanâ ac Germanicâ linguâ, non verò Gallicè aut Italicè conscribendum, patriæq; nostræ carissimæ sit exhibendum.

(4.) Porrò

(4.) Porro præterquam quod superfluam abundantiam textus Dn. Limnæi ubiq; contraxi, ex integris Mandatis, Edictis, Constitutionibus Imperialibus, Transactionibus, Rescriptis, Privilegiis &c. operosè à Dn. Autore rel. tis, compendiosas summas exhibui, ne attento lectori etiam hac ratione fastidium crearetur.

(5.) Quum etiam Dn. Limnæus plurimos errores, quæ est humana fragilitas, passim commiserit, in additionibus meis illos rationibus, ut arbitror, satis firmis modestè emendavi. Ipse Dn Autor (T. 1. in præfat. ad Lect.) ita: Errores, quos fortasse erravi, si humanus es, facilè ignosces illi, à quo humani nihil alienum est.

(6.) Quilibet porrò bonus & attentus Lector nuclei Limnæani in omnibus ferè paginis inter hæc duo signa (*add:*) notas proprio Marte compositas deprehendet, easquè non rarò textui lumen dare animadvertet, quam opellam non nisi invidi Momi, qui nisi quod ipsi fecerint, rectum putant, alto supercilio despicient; è contrario verò omnes æquâ mente prædici, & quibus aliquid sub sinistrâ mammilla salit, vt spero, haut improbabunt.

(7.) Genealogias insuper Principum Germaniæ, quas Dn. Limnæus magnâ confusione, ad instar Babylonicæ perturbationis, exhibet, dilucidius, insertis Rauscheri Tabulis Tubigensibus, proposui, memoriæq;, mirum quantum alias in isto argumento titubanti, non infirmum auxilium (vt equidem credo) submisi: Vtilia, quæ in duobus additionum tomis occurrunt, textui enucleato inserui: Magni & in omni eruditionis genere consummati Dn. Conringii juris publici scripta, veluti *de Finibus Imperij, Imperatore, Civibus, Electoribus, Episcopis, Ducibus & Comitibus, Vrbibus, & Iudiciis Imperij*, suis locis addidi, atq; ita Limnæum Enucleatum, face Conringianâ prælucente, illustrare volui: Adjunxi porrò convenienti loco famigeratissimi *Carpzovij* Dn. D. *Ludolphi Hugonis*, Patroni nunquam non colendi, Dn. *Gerhardi* Consiliarii Anhalt. ni, *Caspar VVilhelmi Scipionis*, *Bruggemanni, Belizii*, & aliorum nitidissima scripta, quæ in uno volumine omnes Lectores qui Æthiopicum candorem haut apportant, vtilissimæ pariter ac jucundissimæ lectionis voluptate nunquam non afficient.

(8.) Deniquè Nobilissimi, Amplissimi, & Consultissimi ICti Germaniæ multa novissima mihi, ad Lacum Lemanum jam hærenti, transmiserunt, quæ Limnæum Enucleatum nostrum cum illustrare, tum corrigere poterunt Ita Magnifici & Excellentissimi Dn. D. *Marci Ottonis* ICti Reipubl. Argentinensis Syndici & Consulentis olim in Diæta Pacificatoria Osnabrugo-Monasteriensi Legati

gati, operâ recepi modernum Inclytæ illius Reipubl. statum, quemadmodum is anno *1667.* sese habuit; recipitque Nobiliss. iste Patronus per literas, quod reliqua, in quibus Dn. Autor quoad statum & privilegia Civitatis prædictæ erravit, in posterum mihi transmittere velit, quæ tum in futuro Appendice Enucleati Limnæi largâ manu Erudito Orbi Germanico subministrabo.

Approbat ac encomiis prosequitur Nobilissimus ille Vir laborem meum Limnæanum, idemque facit celeberrimus ICtus Dn. D. *Gerhardus de Stokkem*, Iurium in Academia Argentoratensi Professor, qui per Amici cujusdam literas testatum fecit, quod eundem laborem, nisi prævenissem, suscipere voluerit, omniaque prospera ac felicia apprecatus est, ut adeò unus vel alter, qui Sporium adversus LIMNÆI ENUCLEATI impressorem calcaribus veluti concitavit, oleum & operam suam melius insumere potuerit, si aliud, utile tamen exoptatumque, sit molitus opus.

Cæterùm ejusmodi homines tandem videbunt, & maximo detrimento persentiscent, quod veluti andabatæ aërem verberarint, atque adversus stimulum calcitrârint. Bonis omnia sunt bona, pravis verò & insulsis doctrinæ ostentatoribus omnia perversa. Ast Dominus providebit, ut tandem virulenta vipera sibilare desistat! Non possum non quoq; hoc loco prædicare, & in astra veluti tollere, Nobilissimorum & Amplissimorum ICtorum nempe Dn. D. *Ioannis VVachmanni*, Reipubl. Bremensis, Dn. D. *Vincentii Garmeri*, Reipubl. Hamburgensis ac Dn. D. *Titii*, Reip. Nordhusanæ Syndicorum spectatissimorum, pro bono publico sollicitam curam, quorum auspiciis ac curâ vigilantissimâ multa in notitiam meam delata, quæ ad statum modernum Reipubl. Lubeccensis, Bremensis, Hamburgensis, & Nordhusanæ pertinent, quorum pretiosas margaritas atque clinodia Limnæo nostro Enucleato addidimus, ut jam nihil dicam de puncto securitatis, monetæ, Transactione inter Electores & Ducem Sabaudiæ circa titulum Regiæ Celsitudinis, Pace S. Iuliana inter Ducem Sabaudiæ & Inclytam Genevensem Rempublicam, ac de multis aliis, quæ hinc inde in nostris additionibus inserta apparent. Breviter: si circumspectis rebus omnibus, rationibusque subductis, summam foliorum LIMNÆI ENUCLEATI, juxta textum Dn. Autoris proprio Marte elaboratum, ineo, ex quinque Tomis Limnæanis vix ac ne vix quidem 100. folia in quatuor libris Iuris Publici amicissimis repræsentavi, quum tamen meæ additiones 200 foliorum summam longe superent. Acta verò publica, & constitutiones Imperiales, quas ex Goldasto, Lehmanno, Lundorpio, Hortledero & aliis non rarò Auctor exhibuit; & ego in enucleando in-

do interdum ex parte necessario retinere debui, etiam quilibet, quum publicè extent, sibi in allegando adscribere rectè potest.

Quum itaque publicum Reipubl. Literariæ bonum privatis commodis antehabuerim, ac in re plus quàm licita versatus fuerim, (Nisi enim ita Res se haberet, an crederes Serenissimum Saxoniæ Electorē, tot Papinianis & Viris Prudentissimis stiparum, Privilegium super *Limnæo Enucleato*, ita enim verba privilegij habent, concedere voluisse & in charta nitida imprimendum jussisse?) quare iste Spoor impressionem nuclei Limnæani adeò allatrare, ac omnibus ungulis in herba veluti supprimere magno ausus fuit conatu! Forsan illius hominis consiliarii putârunt, Genevensem Rempublicam haut alere Viros undiquaq; dexterrimos ac sapientissimos, qui non possent discernere, quantum æra lupinis distarent. Magnopere falluntur; Proceresque Spectatissimi ac semper Venerabiles celeberrimæ illius Reipublicæ remab omnibus probatam, minimè inhibendam censuerunt. Bonum factum! Sic enim Geneva in nostra Germania redditur celebrior, utpote quum hactenus Coloniæ Allobrogum ejusmodi scripta, Statum Sacro, sancti Imperii nostri concernentia, haut fuerint impressa.

Cæterum expendat jam mecum B.L. Spoors stramineum fundamentum, cui tota miserrimæ illius causæ innititur. Nimirum fundat se in privilegio Augustissimi Cæsaris LEOPOLDI super Limnæana opera obtento, cujus verba huc transcribere placuit. LEOPOLDUS &c. Agnoscimus & notum facimus tenore præsentium Universis: Quod cum nobis &c. Ioannes Fridericus Spoor, &c. humillimè exposuerit, quem in modum *Ioannis Limnæi Iuspublicum*, ab aliquot hinc annis per Patrem suum Fridericum Spoor in lucem editum, publico, reique literariæ bono, *unà cum tractatu in Capitulationes, & Auream Bullam denuò proferre statuerit;* Vereatur autem, quoniam privilegium impressorium à Domino Patre, & proximo prædecessore nostro FERDINANDO Tertio Romanorum Imperatore gloriosæ memoriæ, anno millesimo sexcentesimo quadragesimo quinto ad decennium dicto Patri suo concessum jam dudum expiraverit, ne lucricapionum quorundam Typographorum fraude non solùm omni fructu privetur, sed impendii etiam sui jacturam patiatur; Ac ideò demissè Nobis supplicâtit, ut id privilegium in se super *omnibus prædicti Limnæi opperibus, tam quæ à dicto patre suo, quam se ipso hucusque impressa fuerint*, ad aliud decennium renovari extendiq; clementer mandaremus, Nos id genus precibus ut æquitati consentaneis benignè annuetimus, prout per præsentes ex certa scientia, & animo bene deliberato annuimus, authoritate & potestate meâ Cæsareâ omnibus & singulis Typographis, Bibliopolis & Bibliopegis, aliisq; quibuscumq; rem & negotiationem literariam quovis modo exercentibus serio ac districtè inhibentes, ne quisquam eorum, *præfata Limnæi opera* intra decem annorum spatium à primâ recusionis editionisve die computandum intra Sacri Romani Imperii, Regnorumq; & Provinciarum nostrarum hæreditariarum fines, eodem aut alio typo, *integrè aut pro parte*, recudere, invehere, & clam vel palam vendere atq; distrahere præsumat, &c. Hactenus tenor privilegii. Dum itaque Spoor erranti famæ credidit, quasi Genevæ quinque Tomi Iuris Publici D. Limnæi à Dn. Ioanne Hermanno Widerholdio contra Sacratissimi Imperatoris privilegium recuderentur, statim is ad falsa narrata Viennæ per suos ad hoc deputatos mandatum inhibitorium impetrat, ac in nundinis Francofurtensibus affigendum

gendum curat. Cæterum quum preces S. veritate minimè nirantur, Mandatum illud Cæsareum contra nos minimè vim exserere poterit. Mendax enim precator carere debet impetratis (sunt verba *c. Super literis de Rescript. l. 7. c. de Divers. Rescript. Gail. 2. obs. 56. n. 3.*) Adhoc enim DEUS Principem ordinavit & unxit, ut emendet iniqua impetrata [*c. 1. de sequestr. poss. c. Ea quæ de R. J. in 6.*] Et licet omnes exceptiones sint exclusæ, non tamen sub & obreptionis exclusæ censentur (*Menoch. de Præsumpt. l. 2. c. 48.*) Subreptioque etiam minima rescriptum vitiat, nullumque reddit, (*Castrens. Cons. 28. l. 1. Cravett. Cons. 130. n. 8. Alexand. Cons. 13. lib. 5.*) Cæterum ut ad privilegium Cæsareum propius accedamus, Spoor, ejusque consultores, triumphum ante victoriam canentes, putant verba illa: *neque integrè neque pro parte*, hoc significare, quod nemo intra decem annos Limnæum enucleare, excerpere, & notis illustrare debeat, quod tamen Augustissimo nostro Cæsari tempore privilegii concessi, ne quidem in mentem per somnium venit, ac subtilissimus quidem Doctor, etiamsi cornicum oculos configere bene norit, ne torculari quidem illud ipsum inde expressetit, Vera verborum allegatorum, si antecedentia consequentibus jungimus, mens hæc est: nempe *quod nemo intra præfinitum tempus neque tres Iuris Publici Limnæani tomos, neque duos additionum tomos, neque commentarios ad Auream Bullam, & Capitulationes, neque integrè neque pro parte furtim imprimere & in S. Imperio distrahere aut vendere debeat.* Nullibi autem vetitum Limnæum in compendium redigere, contrahere, & additionibus Illustrare. Esset enim ejusmodi mens favori ac libertati studiorum è diametro contraria: Privilegia verò, etiam librariis, contra utilitatem publicam & favorem Studiorum Academicorum indulta ipso jure non valent [*l. 10. C. de Annon. Cyphiand. l. 2. Oecon. Legal. c. 17. n. 25. 26.*] & non astutè sed benignè præsertim in favorabilibus interpretanda, nec ultra id, de quo tempore concessionis cogitatum fuit, extendenda, sed strictè hac ratione interpretanda, ut juris notissimi est. Quis unquam Osvvaldo Hilligero, Schesfeto, Corvino & aliis sanâ ratione inhibere potuisset, quo minus Autores suos, mole laborantes, contraherent, ac medullam & nucleum inde erudito orbi exhiberent? *Est, fuit*, & semper ejusmodi libertas Academica favorabilis *erit*, nec ullo odio prægravanda. Ex hactenus in medium adductis & tam juri, quàm facto firmiter subnixis rationibus æquanimi Lectores, quibus *de meliori luto finxit præcordia Titan* facilè animadvertunt me in re plus quàm licita fuisse versatum, atque in exhibendo nucleo Limnæano publicum rei literariæ favorabile bonum pro candidâ metâ habuisse, & per consequens Sporii & aliorum querelas, ad privatum commodum promovendum unicè tendentes, insuper esse habendas, præsertim quum per Limnæum Enucleatum, ipse Limnæus extra omne commercium minimè sit ejectus, sed res eò sit directa atque comparata, ut Limnæus atque Limnæus Enucleatus à curiosis & in officio publico constitutis benè legi, ac evolvi, atque in una & eadem Bibliotheca, utrumque opus amicè & commodè hospitari accommorari possit, ob rationes in Informatione quadam, hac de re in lucem à nonnemine emissâ, allegatas. In summa quicquid suscepi, quicquid præstiti, publico Rei Literariæ bono, dicatum ac destinatum, quod meritò in hac causa adeò favorabili pro supremâ lege habendum, juxta illud:

Publica privatis anteferenda bonis.

Hisce vale, B.L. ac me contra calumniantium iniquitates, quæ tua humanitas est, verbis & calamo fortiter defende. De reliquo, Serto Rutaceo Divinâ annuente Clementiâ, incinctus, ac Magnanimis Leonibus, ac Generosissimo Niveo Eqvo innixus, firmissimisque Imperialibus Turribus sat tutus, aliorum vanas minas, tanqvam fulgura ex pelvi, spernam, meaqve virtute me involvens, probamque pauperiem, bonæ mentis sororem, sine dote hactenus possidens, mitiora fata *In Spe & Silentio* expectabo.

Eventus pia facta dabunt prece victa secundos.

POST TENEBRAS LVX!

Genevæ d. 30. Martij A.C. 1670.

AD CLARISS.
ET EXIMIVM VIRVM.
D.nu PHILIPPVM ANDREAM OLDENBVRGERVM·
LIMNÆVM ENVCLEANTEM·

Non olim Ausonij victoris gloria major,
Cùm Romam victis Regibus iret, erat
OLDENBVRGERI calamo victrice; triumphat
Hic liber eximius laude, labore, Deo.
Româ-Germani spaciosa volumina Iuris
Volvens assidua sedulitate diu,
Difficiles pariter penetrans sine fine recessus,
LIMNÆVM enucleat mellifluo calamo.
Atria prima labor, tecti penetralia virtus,
Gloria sic tandem pulchra coronat opus.
Vt Themis in gremio Te nutrit & ubera multo
Turgida lacte dedit, sic tibi tota favet.
Vive diu sospes, dextro sic Numine perge,
Nam meritum meritis astruit elogium
Astræa, exultant simul & Germania, Roma,
Curia, Rostra, Forum, Cæsar & Imperium.

OTTO KORN
Pastor Genevensis G.

VIRO
NOBILISSMO, AMPLISSIMO ET CONSULTISSIMO,
Dn. PHILIPPO ANDREÆ OLDENBURGERO
Felicissimo LIMNÆANÆ ENUCLEATIONIS
Autori
FELICITER!

Viderat Helveticis procul haud GERMANIA *ab oris*
OLDENBURGERUM *Solis in Urbe suum.*
Hic ubi libertas, Germano Sanguine nata,
Auro non toto venditur, Ipsus erat.
Juris, ait, nostri LIBROS *dum scribere tentas,*
Degener haud Fili, *liber ubique cluis.*
Palladium, nostræ versatur cardo salutis
In quo, splendidius TE *praeunte nitet.*
Restat adhuc Saxum Sisyphi, quod volvere debes,
Adque suas partes TE *mea Corcla vocant.*
Corcla, quibus volupe est sinuosa volumina Magni
Volvere LIMNÆI, *sed breviore viâ.*
Adsis in partes, addit TIBI GLORIA *calcar,*
Mopsorum ronchos quò superare queas.
Nugas sperne vagas, quas credidit indomitorum
Rusticitas, pelvis fulgura vana manent.
Nubila discuties Phœbus sic POST TENEBRAS LUX!
Lemmate ceu noto clara GENEVA *docet.*
Grata laboratis mea surgent Corcula libris,
Et nomen referet pagina quaque Tuum.

PETRUS SCHULTZ
J. V. Ddus.

CLARISSIMO VIRO,

Dn. OLDENBURGERO,

AUCTORI

LIMNÆI ENUCLEATI.

Roma tot Heroës in publica commoda natos
Iactat, & ut propriam fulgentibus inserit astris
Divorum sobolem. Nec eo modò mactat honore,
Qui cinctis tumidi gladijs, & Marte secundo
Ausoniæ rei jura asseruere Potentes.
Cedunt arma togæ quandoq;, & laurea linguæ.
Roma nova, eximios mores imitata vetustæ,
Te fixis oculis, *Oldenburgere*, tuetur.
Ingenij vires dextras, calamiq;, triumphat,
Assiduos tractus jura enumerâsse probata
Teutonicæ Imperio Gentis. *Limnæus* in orbem
Elicito (: reliquos studio prætervehor ausus :)
Hîc missus succo, immensum, declarat Amorem,
In Patriæ commune bonum, siliceq; volutos
Non illis Sisyphi, vatum juxta ora minores.
Hinc, Te Roma locat, frustrà fremente livore,
Inter & Heroës in publica commoda natos,
Inter &, excelso quos dudum, inscripsit Olympo.

Accinuit debitè

MARCUS RHODE,
J. V. Doctorandus.

NOBILISS. AC CLARISS.

DN. AVTORI LIMNAEVM ENVCLEANTI.

VT tendit ſemper ſublimia virtus ad
 aſtra,
Et quando premitur, celſior ire
 ſolet:
OLDENBVRGERI Virtus licèt obſita multis
 Invidiæ technis, exerit ecce! caput.
Hic liber eſt teſtis calamo curâque fideli
 LIMNÆVM enucleans. O labor Herculeus!
Luxuriantis opes Iuris monumenta loquũtur
 Hæc, quæ communi publica ſcripta bono,
Enucleans reparat Studiiq; in Iure Sacerdos.
 O meritum laudes & precium ingenij!
Perge diu egregiis ſic inclareſcere ſcriptis,
 Patria perge pares progenuiſſe Viros.
Interea nomenq; tuum laudesque manebunt,
 Iuris Romani Teutonicique decus,
Dum vaga candenti radiabit ſyrma te luna,
 Et ducent lætos ſidera fulva choros,
Dum libra ta ſuo pendebit pondere tellus,
 Et reflui terram dum mare perget aquis.

Singularis affectus ergo poſuit

OTTO CALCHOF. J. C.

An den Herren

VERLEGER

als

Seinem geneigten Freund.

WJe hoch die kluge Welt/mein Freund/Jhm sey verbunden
Jtzt/da Er Neid vnd Haß beständig vberwunden/
Die gleichsam einen Bund zu seinem Fal gemacht/
Sieht man / nun dieses Werck ist an das Licht gebracht.
Diß Werck/da Eigen-Nutz sein falsches Recht verlohren/
Weil es auff newe Art ist gleichsam New-gebohren/
Vnd Oldenburgers Geist Jhm legt den Zierath an/
Den/der nicht ist verblend/gar leicht ersehen kan.
Die Kosten zu dem Schmuck/worinn es jtzo pranget/
Vnd manch gekröntes Haupt vor diesem hat verlanget/
Sind Vrsach/das man sich verbindlich Jhm erkennt/
Vnd die gelehrte Welt sich seinen Schuldner nennt.
Vor andern aber hat sich Deutschland anzugeben/
Weil es durch dieses Werck erhält ein newes Leben/
Ja/weil es seinen Ruhm in Genff auch wurtzeln sieht/
Vnd seiner Götter-Recht in Deutscher Schrifft da blüht/
Vnd dieses bloß durch Jhn/nach dem den Sachßen-Helden
Von diesem theuren Werck beliebte was zu melden/
Vnd derer Höchstes Haupt ließ sehn den Gnadenglantz/
Der Jhn vor aller Gifft schützt durch den Rauten-Krantz.
So bleibt vor andern stäts berühmt das Hauß der Sachßen/
Wann vnder Jhrem Schutz die Freyen Künste wachßen;
„ Vnd wann ein Bias noch am sichern Vferstrand/
„ Als er den Rauten-Krantz ümb seine Feder band.
Nun wird der Neid sich selbst in seiner Gifft verzehren/
Demnach sein Bellen nicht dem Mond-schein können wehren:
Jn deß bleibt Jhm/mein Freund/stätt seiner mühe Sold/
Daß Jeder seiner Feind Jhm wird sein Widerhold.

Auß trewgepflogener Freundschafft hinterließ dieses
in Genff glückwünschend/

P. S. v. F. a. d. W.

COPIA

Des Ihr Churfürstl. Durchl. von Sachsen Gnädigst ertheiltem Privilegii.

über

LIMNÆUM ENUCLEATUM.

On Gottes Gnaden Wir Johann Georg der Andere/ Hertzog zu Sachsen/ Jülich/ Cleve und Berg/ des Heiligen Römischen Reichs Ertzmarschalch und Churfürst/ Landgraff in Thüringen/ Marggraff zu Meissen/ auch Ober: und Nieder Laußitz/ Burggraff zu Magdeburck/ Graff zu der Marck und Ravensberg/ Herr zu Ravenstein/ hiermit thun Kund jedermänniglich/ das uns Johann Hermann Widerhold underthänigst zu vernehmen gegeben/ welcher gestalt er ein Werck unter handen/ Pandectæ Iuris Publici Imperij Romano-Germanici, sive Limnæus Enucleatus genandt/ von Philippo Andreâ Oldenburgern verfertiget/ welches er in offentlichen Druck so weit gebracht/ das es mit nechstem absolviret werden solte/ Wann er aber grosse Unkosten darauff gewendet/ und deß schädlichen Nachdrucks sich befahrete/ hat Uns er umb Unser gnädigstes Privilegium darüber underthänigst angelanget/ Nun Wir dann seinem suchen statt gegeben/ Als wollen Wir/ das in Unseren Chur- und Fürstenthümern Sachsen/ desselben incorporirten Landen und Stiffteren/ kein Buchhändler noch Drucker/ vorgedachtes Buch/ in dem nechsten von unten gesetzten dato an Zehen Jahren/ in keinerley Format weder nachdrucken/ noch auch/ da dasselbe an anderen Orten gedruckt wäre/ darinnen verkauffen noch verhandlen solle/ bey verlust aller nachgedruckten Exemplarien/ und zweyhundert Rheinische Gold-gulden Straffe/ von jedem Nachdruck/ die dann zur helffte in unsere Rent-Cammer/ der andere halbe theil aber ihme verfallen/ Dargegen er mehrgemeltes Buch/ damit nichts dem Römischen Reich/ oder Uns præiudicirliches darinnen sey oder verbleibe/ richtig censiren/ auff zierlichste drucken/ fleissig corrigiren, und gut weis Pappier darzu nehmen zu lassen/ auch so offt es auffgeleget wird/ von jedem Druck und Format, Achtzehen Exemplaria in unser Ober-Consistorium auff seine Kosten eynzuschicken schuldig/ und dieses unser Privilegium niemanden ohne unser Vorwissen/ und einwilli-

gung

gung zu cediren befugt seyn soll / Befehlen vnd gebiethen darauff allen vnd jeden vnseren Prælaten / Graffen / Herren / denen von der Ritterschafft vnd Adel / Oberhaupt: vnd Amptleüthen / Ampts-verwalteren / Schlösseren / Geleits-leuthen / Räthen der Städte / Richteren / Voigten / Schultheissen / Gemeinden / vnd allen anderen vnseren Vnderthanen vnd Schutz-verwandten hiermit / mehrgedachten Johann Herman Widerholden / bey diesem vnserem Privilegio auff die bewilligten zehen Jahr bis an vns zu schützen / vnd zu handhaben / auch da jemand demselben zu wider handlen / vnd er vmb Execution desselben ansuchen würde / solche vnweigerlich zu Werck zu richten / die gesetzte Straffe vnseumlich einzubrigen / vnd die nachgetruckten Exemplaria an gehörigen Ort einzuantworten / Daran geschicht vnsere Meynung / Vhrkündlich haben wir dieses Privilegium mit Vnserem auffgedruckten Chur-Secret bekräfftiget / vnd eigenen handen vnderschrieben. So geschehen vnd gegeben zu Dreßden am 19. Februarii Anno 1669.

Johann Georg Churfürst.

(L.S.)

Carl Friderich von Frisen.

Johann Christian Wilhelmi.

INDEX CAPITVM
LIMNÆI ENVCLEATI
LIBRI PRIMI.

LIMNÆI ENVCLEATI.
LIBRI SECVNDI.

LIMNÆI ENVCLEATI.
LIBRI TERTII.

XIV. De

INDEX CAPITVM.

LIMNÆI ENVCLEATI.

LIBRI QVARTI.

LIMNÆI

I. N. P. F. & S. S.

LIMNÆI ENUCLEATI LIBRI PRIMI

CAPUT I.

De Definitione, & Origine Iuris publici; Ius Publicum cur diu incultum fuerit? & an in Academiis tractandum.

Utile esse jus imperij publicum res ipsa loquitur

I. UTILITAS Iuris Publici Romano-Germanici non eget commendatione, cùm ipsa se ostendat, adeoque cum illa in oculos & sensum incurrat omnium, non est quod multis in hac re immoremur.

Homonymia iuris publici.

II. Ius Publicum accipitur (1.) Impropriè, quando dicitur esse Iuris publici, quod singulorum quidem spectat utilitatem, sed tamen a jure publico ita regitur, & dirigitur, ut in privatorum hominum potestate non sit. Et hoc modò testamenti factio juris publici (*l.3. D. qui testam. fac. poss.*) tutelaque munus publicum dicitur: *princ. I. de excusat. tut.* (2) Propriè quod ad statum cujuslibet Reipub. spectat. *arg §. ult. I. de I. & I. l.1. §.2. D. eod.* addit. *Et ita quidem in genere jus publicum describitur.*

Definitio juris publici.

In specie autem jus publicum Imperij Romano Germanici est, quod ad statum Reip. Romano Germanicæ conservandum spectat. Ad statum pertinere dicitur, hoc est, ad ea, sine quibus Respublica nec constitui, nec conservari potest. Status enim est, quo res stat, nec sine eo consistit [Donell. 2. *Comm. cap. 5.*] [Addit. *Quæ in laboriosissimo opere Limnæano hic de jure publico Romanorum adducuntur, ea cum ad hodiernum jus publicum non pertineant: satisque ad §.4. I. de J. & J. à Dd. explicentur, illis nos hic om simus.*]

Origo juris publici generaliter accepti.

III. Ius illud publicum generaliter consideratum, in Sacris, sancto Senatu magistratibus & judiciis consistens, ortum habet ex præceptis naturalibus, Gentium & civilibus. Quum enim nulla gens tam fera sit, nemo omnium tam Immanis, cuius mentem non imbuerit DEI opinio; quid quæso, verius dici poterit, quam religionem erga DEUM esse juris gentium? [*l.2. D. de I. & I.*] Si, inquam, animalia bruta suos videntur habere Magistratus: suos rectores & ductores: quid quæso absurdi, Magistratuum effigiem originemque ex jure deducere naturali: [Addit. *Quum itaque nulla Societas atque Civitas, optimo statu informata, sine religione, magistratibus atque judiciis ne fingi quidem aut excogitari possit; gentesque humanæ tam ante, quàm post diluvium civitatibus conditis harum rerum curam gesserint; satis clarum utique est, jus publicum quoad originem ad præcepta naturalia, gentium & civilia esse referendum, quicquid etiam in contrarium nonnulli Civilistæ (inter quos Cujacius, Charondas, Connanus, & alij quos Autor citat) dixerint. Quod attinet quæstionem, ab Amplissimo Dn. Autore motam. An jus publicum Romanum antiquum ullibi extiterit*, eam quum nihil faciat ad præsentem Imperij nostri statum, ne quidem in compendium redigere voluimus]. [Addit. 2. *Est hic nobilissimi operis Limnæani nævus, ab hodiernis Publicistis jampridem notatus, quod plura passim sint infarcta, quæ ad hodierni Imperij Germanici juris publici cognitionem parum aut nihil faciunt. add. Epist. Severin. de Monzambano ad Lalium fratrem libro: de Statu Imperij Germanici: præmissa; ubi tamen Dn. Limnæum nostrum gravius, quàm par erat, adunco naso suspendit.*].

Ius publicum diu incultum hodie optimè excolitur.

IV. Ius publicum, quo hodie utimur, quodque ad statum Imperij nostri Romano Germanici spectat, multis retro seculis incultum mansit, maleque digestum & elaboratum à nostris relictum est, multique privati juris peritissimi, publici juris cognitione destituti fuere. Nunc vero singulari Dei gratia, Ius hoc publicum maiestati suæ redditum, indices splendorem (add. *præsertim bello civili tricennali in Germaniâ confecto*) debitum recipit, & non absque jucunda utilitate, & utili jucunditate publicè in Academiis passim traditur, explicatur, excolitur.

Quare jus publicum fuerit abjectum neglectum.

V. Qua vero occasione, quave ratione huic nobilissimæ, augustissimæque materiæ, olim,

ante nostra secula, perpetuum quasi silentium, tanquam ex lege *diffamari*, injunctum fuerit, & cur pulcherrima hæc virgo procos non invenerit, variæ mihi videntur reddi posse causæ, præcipuæ tamen sunt: (1 quod maxima doctiorum Ictorum pars privata potissimum jura excoluerint, quo eo melius nummos (quod maximum fuit eorum studium) colligerent, atque ad panem lucrandum sibi molam farinariam exstruerent. (2) Quia ad se, studiumque juris hæc non pertinere, sed potius Politicis relinquenda, vana hæresi arbitrati sunt, propterea merito ab aliis mordacis satyræ perfusi aceto, & recte ab Apolline apud ingeniosissimum Boccalini (*in relationibus ex Parnasso cent.1. Relat.31. p.113.*) puri Legistæ puri asini dicuntur. (add.4. *Hoc Italorum commune proverbium cum micâ salis esse accipiendum Politici cordatiores hodie docent.*) Iureconsultus enim, perfectus, Delphicum est oraculum, cujus ex tripode & publicam & privatam petere salutem cuivis integrum. [addit. *Nullum hodie posse esse perfectum Politicum, nisi etiam tertiam ac perfectam in civili prudentia partem, nempe Jurisprudentiam, i.e. forensem sive Iud iciariam, possideas præclarè ostendit Piccartus in Prolegom. & ad l.4. Polit. Arist. c.4. Dn. Autor noster h.c. n.4 non videtur accuratè distinxisse inter adminicula sive subsidia Ictorum, & inter ea, quæ Ictus quatenus talis, debet habere cognita*). (3) Prædictis si quis adjecerit metum criminis sacrilegii, quod disputantes de Principis potestate, ex male intellecta *l.3. C. de crimin. sacrileg.* incurrere arbitrabantur, meo judicio haud aberrabit. Nec negari potest, rem difficilis esse digestionis, si quis scribat de iis, qui proscribere possunt. verbis in factum temperatis hic opus est, aut sericis (ut dicebat Parysatis, mater Artaxerxis, apud Plutarch. *apophth.*) Quod verò arcana ipsa attinet inferioris subsellii homines, publicorum negotiorum successus tantum intueri, nec scandere Olympum secretorum status, debent. (addit. *Autor. h.n.6. l.3. C. de Crim. Sacril. haut adeò concinne ad cognitionem iuris publici hodierni applicat; ac dein non satis inter arcana status & ius ipsum publicum distinxit. Adhibe rudem itaque hoc loco iudicium. Quantopere multi in applicatione d. l.3. ad hodierna nostra tempora errarint, & adhuc errent, alibi monstrabitur*). ut itaque hæc res omni periculo vacet, præceptam velim hic observari regulam Ulpiani, *in l.6. §.3. ff. de offic. procons.* ὅτι πάντα, οὔτε πάντα, οὔτε παρὰ πάντων, ut neque omnia, neque quovis tempore, neque ab omnibus, exactius trutinanda suadeam negotia publica.

VI. Cum autem indubitatu sit, secundũ Plin. *lib 3. epist.20.* quod nostra studia habere debeant aliquid non humile, nec sordidum, nec privatis rebus inclusum, merito quæritur, *ubi tandem augustalis hæc materia tractari debeat? an in aulis Principum & conventibus Imperij? an vero & in Academiis & Scholis nostris?* Et certe cum hæc publica sit materia, & ad Academias accedamus, tanquam ad mercatus publicos, certe non aberrabimus, si cum jure privato, publicum simul in Academiis didicerimus, ut aliquando Respublica, in partibus nobis concreditis, optime à nobis possit gubernari.

Ius publicum in Academiis tractandum.

VII. Non autem ultra terminos professionis suæ Iurisconsulti nostri evagantur, aut falcem in alienam immittunt messem, dum ius tractant publicum, nisi forsan & Iureconsultos veteres in eodem peccasse pueriliter dixerimus, & Imperatores Romanos accusaverimus, qui idem nobis, in libris Iuris civilis propositum ex parte reliquere, partim vero constitutionibus Imperii publicatas voluerunt. Illud vero inficiari integrum mihi non est, multos Academiarum hinc inde proceres, homines de schola tantum & esse, & dici; inde tamen aliud nihil firmandum arbitror, quam eos ipsos tantum, ut iuris publici Doctores analogos, ab eius professione, quod nunquam didicerunt, penitus arcendos; ceteros vero, qui iura privata cum publicis & modernis, si non experientia (ea enim demum ætatis est provectioris, & secretorum protonotarii) attamen cognitione literali in quantum fieri potuit, & publico bono editum est, amabili junxere connubio, nemo vel tantillum sapiens, affirmabit, sterilem navare operam, conatusq; frustraneos prodere, aut falcẽ immittere in alienã messem. Cum vero Aurea nobis Bulla, Recessus Imperii, Transactio Passaviensis, & quæ illis paria sunt; inprimis vero Ratio, & (quæ filia est) Ratiocinatio, æquali, ut in aula degentibus, lance à superno numine elargita fuerit, non video, quos Mopsos non velint, & herbæ pecora, ut tantum terræ adfixi consistere, nec cœlum, & ab eo mundo data phœnomena publica intueri, admirari, sed & ratione metiri debeamus. Quod si publica hæc iura sibi privative concredita velint, agant, originalia exhibeant, potestatem nos doceant, facultatem probent, ego per me, sed & cæteros credo, herbam porrigam, & quod inde consectarium est, Ius, quod consistit publicum, illis relinquam privatum, imo hereditarium. Antequam autem hoc effectum dederint, ne hilum in hoc illis cedimus.

Ius publicum ad Ictorum pertinet professionem.

VIII. Cæterùm nimis licentiosa audacia, quæ ad rebellionem viam sternit, magistratui cautam præbere potest, ut certa Iuris publici capita in scholis, vel alibi, tractari publicisve scriptis ventilari, edicto prohibeat. Salus enim Imperij suprema lex est, quæ & Regem Galliæ Ludovicum XIII. movit anno Christi 1626. prohibere subditis suis (nullà conditionis, status, vel qualitatis admissa exceptione) scribere, tractare, aut disputare, affirmativè, vel negativè, positiones concernentes potestatem & summam autoritatem Majestatis suæ, ut & aliorum Regum ac superiorem non recognoscentium, citra licentiam suam, codicillis & mandatis suis expressam, Pœna seditiosorum, ac perturbatorum pacis publicæ transgressoribus adscripta. ut refertur in Mercurio Gallico Tom. XII. pag. 525. [addit. *Hæc tamen prohibitio minime in observantiam venit.*

Ius ergo publicum Imperii Romano Germanici quatenus consensu Imperatoris & Imperij Statuum publicis typis extat in Academiis summo cum fructu doceri potest, ac debet, ita tamen ne excedantur termini, nec ea disputentur & scribantur, quæ securius tacerentur. (Vid. Instrum. Pac. art.5. §. 17. Capitul. Ferdin. IV. art. 2.)

Ius publicum ita modeste tractandum, ne quid Resp. inde detrimenti capiat

CAPUT

CAPUT II.

De Scriptis Iuris Publici.

Ius publicum hodiernum ab antiquo Romanorum multum differt.

I. VErum enim vero, cum Ius publicum hodierni Imperii Romano-germanici, diversum admodum sit ab eo, quod Romanis olim erat in usu, pessime ij faciunt, qui decisiones quæstionum ad statum nostrum pertinentium ex antiquitate, & ab aula remoto iure, sine delectu accersunt. Cumque vix liceat immensos juris publici agros, Regnorumque latifundia, privatarum legum decem peda metiri; rectissime mihi videtur scripsisse Autor ille der Donawertischen Information (*pars* 1. *pag.* 121.) Daß ipsa Reip. Germanicæ forma nicht aus dem Lateinischen Rechten / oder Bartolo und Baldo, sondern vielmehr aus des Reichs löblichen Herkommen / und dahero rührenden alten Verfassungen / aus der Guldenen Bull / Kaiserlichen und Königlichen Capitulationen / des Reichs Abschieden und Constitutionen zunemen. Quemadmodum enim olim Germaniæ Regnum, antequam cum Romano in unum coaluit corpus, non tantum privata, sed & publica sua habuit jura: (Leheman. *in Chronic. Spirens. lib.* 5. *cap.* 4.) Vid. Hermann. Conringij Comment. Historic. de Orig. Iur. German. in multis à Romanorum jure diversa: Ita etiam postquam Romanum suscepit Imperium, eadem libertate iuris sui usum fuit. Quantum vero ius publicum attinet, si quod olim à Romanis ad nostros translatum est, certe exiguum fuit, aut sui, aut temporis respectu. [addit. *Vide plenius de hoc negotio Nobiliss. Dn. Conring. in Dissert. de iuris publici Iustinianei autoritate in Germaniâ.*]

Vnde ius publicum hodiernum sit hauriendum.

II. Vnde, denuo concludo, eum, qui veram cognitionem Imperii, eiusdem status, & exinde dependentium membrorum, scire anhelat, maiori cum fructu, relicto Bartolo, Baldo & aliis progredi posse, si præter Recessus Imperii, Capitulationes Imperatorias, Auream Bullam, [addit. *Et novissimè Instrumentum Pacis Cæsareo-Suecicum.*] Decisiones Cameralium, & industria Goldasti collecta opera, legat & evolvat. [add. *Nobilis Helvetius, circa urbem S. Gallensem domum suam habens. Fuit consiliarius Saxo Vinariensis, unicus Germaniæ antiquarius, flos eruditorum & nobilitatis Helveticæ.*] Quibus iungantur velim, qui de iure publico, & Imperii Romano germanici negotiis gravioribus scripserunt, Gailius, Lupoldus de Papenberg, [add. *Episcopus Bambergensis, edidit non spernendæ lectionis opusculum de Iuribus Imperii Romani.*] Petrus de Andlo, [add. *Vir nobilis ex Alsatiâ, Ecclesiæ Culmbacensis Canonicus. Primus tempore Friderici Imp. librum de Imp. R. G. scripsit, judicio non adeo magno*] Paurmeisterus, [add. *Cancellarius Henrici Iulii Ducis Brunsvicens. Industriosus Scriptor.*] Matthias Stephani, Hordlederus, add. *Ienensis primùm in bello Prætor legionis Consiliarius Saxo Vinariensis, Insigni opere de Caussis Belli Germanici notus*] Arumæus, (add. *Professor Ienensis Limnæi Præceptor*] Syringus, Eberhardus à Weihe Onuphrius Panvinius, (add. Monachus Pater historiæ Romanæ non semel dictus) Schardius, Wehnerus, Rutgerus Rulandus, Freherus, Gevvoldus, Besoldus, Bocerus, Cluttenius, Knichen, Zeschlinus, Reinkingius add. *Inter Monarchomachos Publicistas præcipuus* Buxtorfius, add. *Canennas Westphalus, magnæ inter Publicistas autoritatis. Vtinam Comment. ad A. B absolvisset.*] Bertram, Bidenbachius, Betsius, Anton. Colerus, Denaisius, Otho, Nolden, Cranius, Franc. Burghardus, & alij eiusdem classis numero complures, quos brevi catalogo comprehendere non datur. addit. *In his Autoribus à Dn. Limnæo citatis magnus habendus est delectus: Vid. Dn. Conring. Præfat. ad Tacit. de Morib. German. & Dn. Pauli Fuchsii Epistolam ad Baronem de Suerin, quam tabulis Instit. præmisit; Iungatur his Pacificus à Lapide in Discurs. 1. ubi Limnæum contra Severinum de Monzambano defendit. Præcipuè autem hodie Dn. Autor noster in Iure consulendus publico, cuius laboriosissimum scriptum nos iam Bono cum Deo in bonum digeremus ordinem.*]

Iudicium de scriptis adespotis.

III. Nec fastidiose præterea respuat & aversetur indistincte de rebus publicis edita scripta anonyma, & ἀδέσποτα. Nam & in his nonnunquam reperiet multum notabilia, vera, & scitu necessaria, ab aliis timidulis iniquo transmissa silentio. Summa tamen hic dexteritate ingenij agat, ne quemlibet albū adoret lapidem, & pro perca scorpioné, pro Iunone nubem, pro veritate mendacium falsumque arripiat. In genere haud levis contra hæc scripta surgit præsumptio, & frequens prostat documentum, ea quasi vulgo concepta, vario & quandoque canino sermone, in necem veritatis, invitis quamvis & reluctantibus Gratiis, luci fuisse expusita. Sleidanus [*in præfat. orationum suarum*] Quantum ad me pertinet, ait, liberalius & magis ingenuum semper esse putavi, non dissimulare vel tegere nomen in libro, quem edi quis velit, ne quid agi videatur callide magis, quam vere, tametsi fieri posse non negarim, ut sit locus aliquando dissimulationi.

Historici ad cognitionem juris publici facientes.

IV. Historicos præterea insigniores, tam patriæ nostræ, quam aliarum evolvat gentium, interque eosdem Lambertum Schafnabnrgensem, add. *Fuit Monachus Hirsfeldensis, ac tempore Henrici IV vixit. Hoc Scriptore nemo politius inter veteres res Germaniæ literis commisit. Scripsit Chronicon Monasterii sui Hirsfeldensis & de rebus gestis à tempore Caroli M. usque ad an. 1077. volumen insigne & iucundæ lectionis.* Abbatem Vrspergensem add. *Abbas hic numero nonus. Credunt illum vocatum esse Conradum à Lichtenavo. Scripsit Chronicon à Nino Assyriorum Rege usque ad Fridericum II. Imp*] Guntheri Ligurinum [add. *Guntherus hic insignis Poeta suo ævo, vitam & res gestas Friderici Barbarossæ luculento Poemate descripsit. Pro seculo illo magni ingenii & spiritus atque etiam elegans. Poema suum Ligurinum vocavit (unde ipse à pluribus Ligur censetur, quos credibile est Poematis titulo fuisse deceptos) quia Friderico negotium inprimis fuit cum urbe Ligurinâ, id est, Mediolano, cuius incolas ligures semper appellat. (Vossius l. 2. de Histor. Latin. c. 53.) In eum luculentas notas addidit Conradus Rittershusius.*] Cranzium add. *Albertus Cranzius Ham-*

burgensis Collegii Decanus: Theologia & Decretorum Doctor primum in Academiâ Rostochiensi. Scripsit Metropolim de Ecclesiis Caroli M. ætate constitutis vel instauratis: Item Saxoniæ, Vandaliæ, Daniæ, Sueciæ Chronicon. Obiit an. 1517. Nobilissimo Dn. Herm. Conringio Dn. Præceptori meo semper venerabili (de Antiquit. Academ. p. 84) vocatur Scriptor Saxonicarum rerum luculentissimus, simulque prudentiâ & pietate eximius vir.] Aventinū [add. Natus Abensperga in Bavariâ: Obiit an. 1534. Historicus diligentissimus, qui lib. 7. annal. Bojor. reliquit; Sui seculi Varro, legem historiæ, nempe veritatem, non neglexit, quod elogium ei deferunt B. Rhenanus, ut & Matthæus Marschalek ac Conradus Adelman Canonici Augustani] Othonē Fritingensem, [add. Hic in partibus Austriæ natus, Frisingensis Episcopus, Henrici IV. Imp. nepos, Henrici V. sororius, Friderici I. patruus. Vir nobilitate & doctrinâ insignis. Primus Aristotelica Philosophia in Germania imbutus, primusque fecè in Germaniam hoc Philosophandi genus induxit. (Radevic. l. 2. de Reb. gest. Frider. I. c. 11.] Nauclerum [add. Nobilis Suevus, filius Ioannis Verga, vulgo Vergehans / quod nantam notat, primus Rector Academiæ Tubingensis an. 1477. scripsit Chronicon ab initio mundi usque ad an. 1500. sed priusquam ederetur Philippus Melanchton partim disponendo, partim augendo, partim etiam retexendo, id præstitit, ut lectio libri istius à plurimis expeteretur, & fructu voluptatéque non careret.] Rebdorfium, Beatum Rhenanum [add. Fuit is Selestadiensis, optimè de bonis literis & historia rerum Germanicarum, quam reliquit, meritus.] Franc. Irenicum, Cuspinianum, [add Ex Orientalis Franciæ oppido Swveinferdia oriundus, Poeta & Medicus ac Maximiliani Imp. Orator. Scripsit de Cæsaribus atque Imperatoribus opus insigne. Patebant ipsi ex Cæsaris liberalitate omnes undique vetustiores Bibliothecæ; omnia Archi-Ducum Austriæ secretioria scrinia, ex quibus multa, quæ ab aliis prætermissa sunt, accuratissimè deprompsit.]. Sleidanum, [add. Ad confinia Limburgensis & Iuliacensis Ducatuum, in regione, cui nomen est Eyflia, oppidum est Sleida, natali Ioannis, qui à patriâ Sleidanus dictus, nobilitata est. Est Historicus elegantissimus, qui eo judicio, eâ fide, eâ diligentia, eâ etiam fortassis dictionis castimoniâ commentarios suos de religione & Republ. exaravit, ut plerosque illum Græcorum Latinorumque superasse fatendum nobis veniat. (Dn. Conring. in Præfat. ad Tacit. de M. G.) Plura de hoc Scriptore mox h. cap. nobis tradet Dn. Autor noster. Ludovicus de Montespetato in Vindiciis Pacificat. Osnabrug. & Monaster. n. 159. scribit quod Sleidanus Germaniæ nostræ Livius meritò à Politicis salutetur.] Thuanum, [addit. Exactè historiam seculi tradidit Thuanus Præses à Francisco I. in Henricum IV. Sexaginta ann. spatium scribendi, sex illi Reges, illi ab opere dignitas est. Gramond. l. 1. Hist. Gall. Illustris iste Historicus suæ ætatis historiam summo judicio & fide sine odio & gratiâ prudentissimè conscripsit. Dn. Limnæus mox plura afferet.] Sigonium, [add. Sigonius Mutinensis, eloquentissimus Vir & πολυΐστωρ, bonus vindex rerum Romanarum. Obiit an. 1584.]. Guicciardinum (add. Guicciardinus Patritius Florentinus, genere, prudentiâ, vocacitate nemini secundus eius ævi historicus. Dn. Conring. in Epist. de Elect. Alexandri VII. Italorum ut experientissimus, ita doctissimus.] Lehemannum, [add. Lehmanni Chronicon omnibus laudum præconiis maximè dignum. Non Spirenses tantum sed totius Germaniæ res gestas nobis exhibet. Münsterum, [add. Sebastianus Munsterus Ingelheimio-Germanus: Cosmographus & Hebrææ linguæ in Academiâ Basiliensi Professor, de Republicâ literariâ optime meritus, adeo ut Germ. Esdras sive Strabo appellatus sit. Thuan. l. 11. Histor. Prsertim edidit laboriosissimum illud volumen, quo dum peregrinari terrarum Orbem, domi etiam manendo, licet.] Dresserum [add. Dresserus Historiarum & Oratoriæ facultatis in Academia Lipsiensi Professor, an. 1607. mortuus. Homo fuit literatus & valde pius & plenus consilii, usu denique rerum singulari experientiâque multiplici præditus] & alios: Sed nō cæco appetitu, verum maturo judicio; cum eorum ingens sit diversitas, & pleriq; ex calice meretricis Babylonicæ ad vertiginem usq; ebrii, & in classe Monachorum cōstitui, qui rerum civilium imperiti, de iis scribunt admodùm jejune & parce.

Non rarò paleas secuti; spreto grano, ubi Imperator singulis noctibus pernoctaverit, ubi Pascha, Pentecosten, Natalem Domini, Quadragesimam &c. singulis annis transegerit, curiosè annotarunt, magni autem momenti negotia silentio prætervecti sunt. Ubique vera scripsisse affirmare non sustineo. Nec enim Historici sine patria, civitate & Rege sunt, quod optabat Iosephus. Unde variis subjecti censuris iis quoque, qui bonæ sunt fidei, & farinæ. Hoc inter cæteros Sleidano & Thuano obtigit. Berneggerus (in Idole Lauretan. c. 8. p. 77.) ita: Sleidanus protulit ita, procul odio, ex archivis cum amplissimæ Reip. Argentoratensis, cum aliis actis publicis, statum religionis & reipub. candidè veréque descripsit, & de quo certis autoribus mihi constat, Imperatorem Carolum V. hoc tulisse judicium: Aut Sleidanus fuit meus Cancellar..., aut mei Cancellarii fuerunt mei proditores, eiusq; lectione delectatum obstupuisse secretissimarum rerum narratione, & commendasse veritatem. Planè contrarium narrat Dresserus (in orat. de usu historiar. quæ ad calcem part. 1. Isag. hist. p. m. 623.) ubi ait: Ex animo meo nunquam effluit vox Carolovitii, eius qui sapiens, qui eruditus à plerisque habebatur & cognominabatur. Is quoties mentio Sleidani commentariorum incidebat, ferè cum gemitu quodam multa aliter commemorabat, quàm scriptor ille exposuit, affirmabatque se nō solum interfuisse plerisque conventibus Imperii, & privatis communibúsq; consultationibus, actionibus & decretis, sed nonnullis etiam præfuisse, ut fidem mereri ipsius oratio jure videretur. Sic igitur de Sleidano dicebat, tanquam epiphonemate quodam narrationem claudens: Sleidani historia adimit mihi fidem omnium superiorum historiarum. Melanchthon (ut quidem Oporinus G. ubinius in amphot. Scioppian. p. 160. habet) quoties ei Sleidani liber à studiosis adolescentibus, ut ei memoriæ causâ nomen suum inscriberet, oblatus esset, eum indignabundus humi abjicere solebat, causâ hac redditâ: Quia tam impudenter, inquit, mentitur, ut etiam nos ejus causa coram Papistis erubescere cogamur. Idem Autor d. tract. pag. 157. ait

Historici tales cum judicio discernenda.

Varia judicia de Sleidano & Tuano.

sit: Quod de Thuano objicis, cum ejus historiam mendaciorum officinam Scioppio videri scribis, næ ille factum haud mutat, cùm præsertim sententiam suam publico Ecclesiæ decreto confirmatam gaudeat, quo historia illa in librorū prohibitorum indicem relata est. Petrus Rœstius *in Pseudoiubilæo cap. 4. num. 5. pag. 31.* annotavit Iacobum Augustum Thuanum à Magno Galliarum Rege Henrico Quarto monitum, vt suam mendaciis cumulatam historiam corrigeret & emendaret, Iohannes Baptista Gallus notationes scripsit in Iacobi Augusti Thuani historiarum libros; sed Gallum Gallia damnavit publicè Lutetiis Parisiorum anno 1614. 7. Iunij, & Thuani famam sartam tectam constituit: (*Bibliotheque, ou thresor du droit François* de Laurens Bouchel. *tom. 2. pag. 300.*).

Experientia magnum robur addit notitia juris publici.

IV. Denique cum omnia, & potissimum secretiora, librorum nobis non suppeditare valeat supellex, experientiæ, ut in alijs, ita hic quoque multum tribuo, eumque demum ad perfectam subjecti nostri scientiam pertingere posse fateor, cui blanda fortuna datum, negotiis publicis, & statum concernentibus, interesse, Principum secretiora intrare & perscrutari scrinia. Atque lubens fateor, hanc demum cognitionem, quam experientia, & longus rerum vsus defert, præferendam illi, quam librorum suppeditat copia. Hæc quidem compendiosior, at illa certior, rarior tamen, & multi sudoris. Dux Albanus appellitabat scientiam, quam ex libris addiscimus, aquam cisternæ, illam vero, quam per experientiam nobis comparamus, aquam vivam & ipsius fontis. Licet vero sub cujuscunque generis vestitu spiritus liceat reperire magnos, animosque expolitos: attamen Reges non recipiunt eos, qui magnis exivere scholis, quorum vtantur opera, licet sint docti, & quandoque sapientes Actio cerebrum roborat, contemplatio infirmat, ut refert *Pierre Matthieu* (l. 3. Hist. Henrici IV. narrat. 5. p. 684.)

CAPUT III.

De Germanorum Imperio Romano.

I. IMperium nostrum adhuc hodie Romanum rectè dici posse, quamvis ambiguo Marte inter nonnullos disceptetur; adeo vt prima fronte vix scias, vtri herba porrigenda sit, tamen nos hoc capite sustinebimus.

Imperium Romanum hodie adhuc extat.

An Imperium nostrum sit quarta Monarchia.

II. Ex visione enim Danielis constat Monarchiam, seu Imperium vltimum, quod ab omnibus vnanimi consensu Romanorum appellatur, duraturum vsque ad gloriosum Christi adventum: Dan. 2. & 7. ita Tertullian. [*ad Scapulam fol. 498.*] sensit: Quousque seculum stabit; tam diu Imperium Romanum stabit.

Ego Davus non Oedipus, huic explicationi tenaciter non inhæreo, cùm prophetiam ipsam non solùm quoad hunc articulum, sed omninò totam, obscuram, in varios sensus trahi videam. Inter recentiores eam explicarunt diverso ingenio, Bodinus [*in methodo histor. c. 7. p. m. 437.*] Benedictus Pererius, Amandus Polanus, Alstedius, Ioannes Tēporarius [*Chronologic. demonstr. lib. 1. cap. 8 p. 48. & seqq*] Hugo Broughthon [qui *p. 6. ad vers. 33. cap. 1. Danielis* expressè scribit, Error eorum, qui hic intrudunt Romanos, perniciosus est toti Danielis libro, Christianismo, omnibúsque historiis, nec patrocinium habet in hac prophetia] & anno hujus seculi 31. Autor *sententia definitiva SS. Verbi Divini, ad Danielem, Esdram & Iohannem Prophetas, de fatali mutatione Imperij, ratione Ecclesia & Politia Romana.* Conring. (*de Germanor. Imperio Romano cap. 21. pag. 93.*) in hæc erumpit verba: *Haud negamus ab vrbe Roma nomen datū Amplissima Reipublica Germanica, & dari hodieque at ius imperii, & maiestatis reipublica illius nostra non dependet ab vrbe Roma. Igitur si imperii Romani voce intelligas vastā aliquam rempublicam, cuius iura ad illam vrbem pertineant, vt factum olim, dudum desiit Romanum Imperium omne. Si verò ad nominis illius maiestatem tuendam sufficit vnius vrbis regimen, durat Romanum Imperium hodieque. Neque verò id abit quicquam a divinis vaticiniis, licet vulgò existimetur aternitas quadā magni alicuius Imperii verè Romani iis promitti. Certè somnium & Nabuchodonosoris, & ipsius Danielis, quod habetur divinationum illarum cap. 7. qua vulgò solent de Romano Imperio etiam accipi, vix Casarea tempora videntur attingere, quod cum aliis, dum & Iosepho Scaligero retic visum. Scilicet totum illud, de non nisi quatuor magnis futuris Monarchiis, seu Imperiis mundi, plus habet fatui, quàm veri: quippe cum olim in Asia iam ante Alēxandrum tot numero floruerint amplissima Imperia, Assyriorum, Babyloniorum, Medorum, Persarum, non autem duo tantum quod vulgò creditur. Asia eadem post Romani Imperii interitum itidem habuerit, hodieque ex parte habeat vastissima regna, Saracenorum, Turcarum, Tartarorum, Persarum & Sinensium: Europa verò viderit Francorū regnum maximū, iam ante adeptum Casareum nomē, etiā nunc vero floreat vasta Hispanorum potentia & Gallorum: Hactenus Conringius.*

Qui quatuor Monarchias tantum nobis proferunt ex Danielis oraculo, quasi quatuor Imperiorum terminis vniversus terrarum orbis coercendus sit, na illi Propheta scopum minus assecuti sunt; illos manifestè refellunt innumera Imperia veteri nostraque memoria celebrata, Aethiopum, Arabum, Parthorum, Indorum, Scytharum, Tartarorum, Moscovitarum, Turcarum, aliaque permulta, atque adeò ipsum Romanum propè deletum, cuius prater nomen nihil penè superesset, nisi renovatum & continuatum fuisset in Iove Romano, qui tergemino diademate caput revinctus, ensque pracinctus gemino, res cœli terreque gubernat, multò sane augustius quam vllus vnquam veterum Augustorum. Cuius Imperium ad seculorum exitum perventurum esse, permulti iam ex oraculis sacris collegisse putant. Itaque Romanorum fato perennitatem Imperii vltrò concedamus, quam sunt olim vates carmine fatidico sic effatus est.

His ego nec metas rerum, nec tempora pono,
Imperium sine fine dedi.

Monarchia tamen aternitas non evincit quatuor tantum Imperiis subiici debere terrarum orbem vniversum. Neque enim Danielis visiones, ex quibus quatuor illas Monarchias hauriunt, ad historiam vniversam spectant, sed ad ea tantùm Imperia, sub

quibus Dei populus gravissima passurus erat. Sed nec ad præterita, verum ad futura tantùm referuntur. Voluit enim Deus Prophetæ suo patefacere, quænam futura esset populi sui conditio in ætatibus insecuturis. Anxius erat Propheta captivus populi captivi liberatione, prospiciebat Cyrum venturum ab Isaia iampridem prædicatum: expectabat lapsum annorum septuaginta ab Ieremia præstitutum; quibus exactis, sperabat non solum Propheta, sed populus etiam universus, post tot exantlatos labores, se dulci quiete fruituros. Admonet Deus, ut animos parent ad fortiter sustinenda, tolerandaque pericula, illos Monarchis quatuor potentissimis servituros, nimirum Babylonio, Persæ, Græco & Romano, antequam adveniat regnum illud æternum, & nunquam evertendum, quod reliqua omnia conteret. Hæc oraculi sententia est, quam eventus maxima iam ex parte comprobavit: Ita Iohannes Temporarius, *Chronologicarum demonstrationum* (*lib.* 1. *cap.*8.*pag.*48 *& seq.*) Superesse tamen adhuc hodie Romanum Imperium non ineptè creditur: Translatum enim dicitur in Carolum Magnum: Extitisse igitur necesse est, ante & post translationem: Non entis enim nulla translatio, nec translatio extinctio est. Carolo autem vivo Imperium, quod acceperat, crevit, floruit: mortuo, nemo est qui ausit dicere emortuum, continuatum fatentur omnes, licet in aliis dissentiant. Præterea si hucusque hodie datur Imperator Rom. dabitur etiam imperium Romanum. At dari, testes sunt Pontifices, Reges & Magnates Christiani, nec non Turcarum ac Persarum Imperatores, qui infinitis suo quisque tempore literis, Imperatores nostros Romanos Imperatores salutarunt. Ita inter articulos pacis an.1606. 9. Nov. inter Rudolphum II. & Achmetem factæ, tertius est, quo stabilitum, ut ex vtráque parte titulus Imperatoris literis inposterum adderetur. Pontifex, Clerus, populusque Romanus, eâ intentione Imperij reliquias in Carolum transtulerunt, ut Romanum esset & diceretur Imperium: Carolus eas eâdem mente amplexus est.

Responsiones ad negantiũ argumenta. III. His ita præmissis parum contra efficax est negantium Imperij Romani existentiam in contrarium producta ratio, scilicet nullibi hodie Romanum illud Imperium existere, ac titulotenus tantum apud Germanos illud esse, ut sentiunt Petrus Costalius, Alciatus, alisque. Nam si quæsiverimus, an Romanum sit Imperium? affirmativa stabilita hactenus. Si quæsiverimus, vbi sit? (nam hæc præjudicialem primam sequitur) evidentiam inclamamus, & cum Gunthero canimus *Ligurini* (*lib.*1.*v.*254.)

Ex quo Romanum nostra virtute redemptum,
Hostibus expulsis, ad nos iustissimus ordo
Transtulit Imperium, Romani gloria Regni
Nos penes est.

Cæterùm qui Romanum Imperium adhuc extare affirmant In eo non conveniunt omnes, vbi & apud quem extet, vel reperiatur. Iacobus Capella, Gallus (és livrées de Babel cap.115.) putat cum Roma non amplius haberet Dominatum Imperialem in magnum numerum provinciarum, Imperium Romanum significasse Dominatum illorum qui Imperium habebant in ipsam Romam. Sequenti tempore nomen hoc magis redditum fuisse imaginarium, postquam Papæ eorumque Senatus Ecclesiasticus, quantum in ipsis, sibi attribuerunt jus Senatus prioris Politici. Iohannes Temporarius (*lib.*1. *Chronologic. demonstrat. c.*8. *pag.*48.) docet, Romanum Imperium renovatum & continuatum fuisse in Iove Romano (sub quo nomine Papam intelligit) qui tergemino diademate caput revinctus, enseque præcinctus gemino, res cœli terræque gubernet, multò sanè angustius, quam vllus unquam veterum Augustorum. *Vbi & apud quem extet Imperium Romanum.* Et jam olim Innocentius III. (*in sermone primo de B. Sylvestro*,) Romano Pontifici attribuit Imperium, & latitudinem Imperialem: (*Conring. d.tr. de German. Imperio Rom. cap.*13 *pag.*114.) ac nihil dissimulans Bonifacius VIII. Papalem simul & Imperatoriam dignitatem sibi adscripsit: una die se ostentans in Pontificalibus, postera verò die habitu & infulâ imperiali indutus, gladium ante se nudum deferri curans vel ipse eo accinctus; [*Vide Roussel. in historia jurisdict. pontif. lib.*7. *c.*3. *n.*23. *& c.*7.*n.*23.] altâque voce proclamans. *Ecce duo gladij hic*: vel secundum alios; *Ego sum Cæsar & Pontifex.* Quæ ut vera credantur, facit ejus decretalis (*c. unam sanctam, de maior. & obed.*) quâ sanxit in Ecclesia, ejusque potestate duos esse gladios, unum pro Ecclesia alterum ab Ecclesia exercendum; illumque huic subesse, ac demum Petro temporalem gladium fuisse: (Roussel *d.lib.*7.*cap.vlt.n.*23.*pag.*783.) Communior opinio, fert Imperium Romanum hactenus & adhoc hodie esse apud Germanos, sive quód illud à Romanis in eosdem vel tempore Caroli Magni, vel Othonis fuerit translatum, vel quod ab Othone jure belli occupatum ad Germanos pervenerit. Hugo Grotius (l.2. de I. B. & P. c.9. nu.11.) Imperium Romanum adhuc apud Populum Romanum residere asserit. *Refutatur Grotij opinio.* Docet ille, Populum Romanum adhuc eundem esse, qui olim fuit. Consentio, populum, si pro universitate accipiatur ac tanquam corpus, vel collegium, quod adhuc subsistit, eundem hodie esse, dici posse, qui olim fuit, At vero si qualitates & accidentia istius universitatis respicias, fieri potest, ut talis hodie non sit, qualis olim fuit. Ponamus, cum olim fuisse omnino liberum, habuisse potestatem sibi eligendi administratorem, imperasse variis provinciis, hodie vero omnino liberum amplius non esse, accipere administratorem ab aliis, amisisse multas provincias: hoc casu & respectu nemo, qui mente sanus est, affirmabit, populum hodiernum talem esse, qualis olim fuit. Affirmat Grotius, Imperium penes populum Romanum mansisse; hoc si probaret, res ejus versarentur in vado. Dn. Limn. (T.5. addit.) contrarium prolixè demonstrat, cujus probationis nucleum ita exhibeo: Pereunte libertate Populi Romani, tandem lege Regiâ rerum summa ad Imperatores devenit: qui dein Imperio vacante à militibus vtplurimum non sine tumultu electi, quamvis jus eligendi Senatus Populusque Romanus sibi (frustra tamen, militibus prævalentibus) non semel sibi arrogarit. *Iustificatio facti Romanorum circa translationẽ Imperij.* Translata dein Imperij Sede Româ Constantinopolim, ac exortis duabus veluti Romis vetere &

novâ,

novâ, ius eligendi Imperatorem vacante Imperio, respectu Vrbis Romæ, non fuit privativè translatum Constantinop. ut quando Imp. Orientis sederet Constantinop. non alius Occid. Romæ esse posset. Romanos sanè ius suum non omnino pro derelicto habuisse, aut etiam Imperatores quoslibet Constantinopoli factos pro suis agnoscere voluisse, nos docet Paulus Diaconus (l. 17. Histor. Miscell. p. 953. Edit. Grüter.). Et quamvis maxima fuerit Impp. beneficentia erga populum ac Senatum Constantinopolitanum, tamen illam in tantum extensam fuisse, ut Romani propterea ab electione, vel approbatione Imperatoris omninò excluderentur, aut jure suo privarentur, haut credendum est.

Statuendum ergo Populum Romanum potuisse libertatis suæ jure etiam ante Irenes tempora, vel quando Imperium vacavit, & novus fuit eligendus Imperator, vel quando novus à solis Constantinopolitanis electus, & maxime quando indignus electus, vel vi intrusus proprium sibi legere Imperatorem (néque enim jus suum eligendi Imperatorem in Senatum Constantinopolitanum, ut nec in exercitum transtulerat) id autem noluisse prius agere, ne se bello implicaret, & antequam videret, se melius facturum, ut Carolum M. sub specie propensæ voluntatis sibi devinciret, quàm si eum cogeretur suscipere dominum. Quod si dicamus unum fuisse corpus Imperii, & eius partes utramque Romam; regerendum quod parti à corpore recedere tunc liceat, quando se aliter servare non posse evidens est. (*Grot.* l. 2. de I. B. & P. c. 6. n. 5.) Romanos verò (quod factum ipsum attinet) non iniustè reprobasse Irenem Imperatricem, inde probatur, quia illa non habuit legitimum ius ullum ad Imperium. Iam enim adhuc vivo Leone, Irenes marito, Constantino eius filio iurato Imperium erat promissum. Romani ergo demum Constantino mortuo ac sede à muliere malis artibus occupatâ, ipsi sibi Caput constituerunt, factóque ipso testati sunt, se muliebre imperium aversati. (Vid. Paul. Diacon. Histor. Misc. lib. 18. pag. 975. edit. Grüter. & lib. 23. p. 1024.) Rationes quas Bellarm. affert, quare Romani & eorum Pontifex Imperium ad Francos transtulerint, non sufficiunt ad justificandam translationem. Nam quod ait, Græcos Imperatores non potuisse laboranti Ecclesiæ Occidentali auxilium ferre; id infortunium cum absque culpâ eorum acciderit, detrimentosum ipsis esse nequit. Potuissent verò Imperatores Græci, nisi Pontifices fecissent, ne potuissent. Nam illi propter Iconomachiam Italos ab obedientia Græcorum Impp. abduxerunt, sensimque potestatem ipsis subtraxerunt. Postquam vires præsciderunt, mox eos incusatum veniunt, quod vires non habeant. Sat virium habuissent, nisi Romanis & cæteris Italiæ populis abiurandi eorum Imperium copiam fecisset Romanus Pontifex (Zonar. Tom. 3. & Cedrenus.) Sit Iconomachia tanta hæresis; quę fidem evertat, cum olim Christiani non defecerint ab Ethnicis Imperatoribus, licèt ad martyrium rapti, cuius Scripturæ autoritate potuit Gregorius & se & subditos ex causis multo levioribus à fide & iuramento subiectionis liberare? Neque rem porrò conficit Bellarminus dum affectatæ negligentiæ nomine Impp. Græcos incusat. Nunquam enim in subsidium vocati. Quin potius Pontifex Exarchos per Françós, Campanos per Normannos exclusit, eò quod sedis Romanæ primatui, & universali Episcopo calculum adiicere recusarent. Quod verò Imperatores Orientis Rempublicam & Ecclesiam Romanam deditâ operâ pro derelicta nondum habuerint, patet ex indignatione illorum, quando Carolum M. insignitum novum Imperatorem audiverunt, de iniuriaque sibi illata non semel conquesti fuerunt, antequam cum Carolo M. transegissent..

Cæterum, ut ad electionem Caroli Magni accedamus, rectè tradit Grotius, populum Romanum per se Imperatorem legisse, ac voce primi civis, Episcopi sui, pronunciasse: male autem sentiunt, & fallere nos tentarunt illi, qui Pontificem unicum translatorem Imperii in Carolum laudarunt, quod ille potestate sua hic usus fuerit, transferendi regna de gente in gentem: & sic inscii Romanis Imperatorem constituerit, ut & invitis illis potuerit. Acclamationem à populo non prius factam fuisse quam coronato iam Carolo à Pontifice; operosa diligentia præ cæteris docere annixus fuit Bellarminus (*libro quem scripsit de translatione Imperii.*) Cui non modo ab Arnisæo (*in lib. de subject. & exemp. clericor. cap. 7. num. 14. & seqq.*) sed etiam ab aliis; quod unam partem enunciati attinet, à magno autem numero diversarum nationum, quod alteram concernit, contradictum. Michael Roussel professione Catholicus Romanus, natione Gallus in opere suo, quod per decennium exacta diligentia limavit, & tandem titulo *historia Pontificia Iurisdictionis* ex antiquo, medio, & novo usu, edidit in lucem, (*lib. 7. cap. 3. num. 6. pag. 712.*) Non dubium est, inquit, quin Pontifex fuerit eius collationis primissimus autor, nec tamen adeo absolutus, quin suffragia populi Romani, ab eo prius, ut est credibile, explorata concurrerint. Vnde enim ex coronatione illa tam subito laudes Imperatorias proclamassent, nisi communicato consilio accepissent eum declarandum esse Occidentis Imperatorem, qui Romanos ab hostibus defenderet? neque ex coronatione intellexissent eum pro Imperatore potius, quam pro Rege coronari, quandoquidem cum illo Pipinus coronabatur Rex Italiæ: *Itaque ex recentioribus Blondus asserit, non Pontificis Romani; sed totius Italiæ populi, & procerum consensu translatum fuisse ad Carolum imperium*, Fuisse hanc electionem personalem in Carolum Magnum, & quosdam eius successores, putat Grotius. Fateor ego, historicos illius temporis hoc non annotasse, coniecturis tamen & in sequenti usu patefieri, imperium datum fuisse Carolo, ac eiusdem descendentibus virilis sexus (quod sine dubio clarius in transactione cum Orientalibus facta expressum fuit.) Pontificum vero subsequentium explicatione, & attestatione constare Imperium non unam in familiam Caroli, sed in Germanos translatum fuisse. Quæ si ita agnoscimus gesta, ea, quæ præter hęc à Grotio proferuntur, nullo modo attendi debent.

De translatione Imperij in Car. l. M.

Pontifex non transtulit Imp. in C. M.

Imp. hereditario iure pervenit ad Carolum M.

Arnisæus (*in d. tr. cap. 7. nu. 31. pag. 195. nu. 34.*

Quo titulo Otto M. Imperium Romanum acquisierit.

pag. 198.) Næ, ait, Otto I non beneficio Papæ, sed virtute bellica, & nomen Imperatoris Germanis restituit,] & Italiam Germaniæ coniunxit, Quo si nitimur, vix credi potest victorem Germanum sibi à populo Romano leges præscribi passum fuisse, aut illius placito permisisse probare, vel improbare electionem in Germania factam; hoc est, vt eorum in arbitrio esset, electum, & coronatum à Germanis, ad Imperium admittere, vel rejicere.

Ottonis M. autoritas Romæ & in Italia.

Otto I. à Iohanne XII. Pontif. vocatus in Italiam, ivit contra Berengarium, ibi crudelissime in Ecclesiam, aliosque sævientem, ac superatis Alpibus, Ticinum vi, cæteras urbes deditione cepit. Berengarium antem fugientem insecutus, Romam adiit, vbi salutatus Imperator à dicto Pontifice vrbem occupauit, iurantibus in ejus verba senatu populoque, & se in potestate ejus fore, ac fidem præstituros pollicentibus. Sed cum vix ab Vrbe discessisset, ad obsidendum Berengarium, (quem etiam cepit, & in Germaniam misit perpetuos ad carceres) Pontifex ab eo descivit, & Alberto Berengarij filio, quem clam intromiserat, vrbem tradidit. Cognito hoc facinore, Otto Imperator iratus, rediit cum exercitu ad vrbem, ex qua Pontifex cum Alberto aufugerat, eamque denuo religione jurisjurandi sibi obligavit, Iohannem XII. propter perfidiam, aliaque crimina, Pontificatu movit, & in ejus locum suffecit Leonem, huius nominis nonum.

Reliquia veteris Imperii Romani in Ottone M. devenisse ad Germanos.

Leo autem, (ut legimus *in c.23. dist.63.*) cum toto Clero, ac Romano populo constituit, & confirmavit, & corroboravit, & per suam Apostolicam autoritatem concessit, atque largitus est Domino Ottoni I. Regi Teutonicorum, ejusque successoribus regni Italiæ, in perpetuum, facultatem eligendi successorem, atque summæ sedis Apostolicæ Pontificem ordinandi &c. Intelligenda autem illa ita sunt; Ottoni eiusque Io Italiæ regno successoribus facultatem, & jus æternum esse successorem in imperio sibi deligendi: ipso etiam Baronio (*in hist. ad annum* 956.) iudice. Vi huius constitutionis, in æternum Romani potestate Imperatores Vrbis Romæ eligendi sunt exuti, omnisque hæc facultas in perpetuum est translata ad Germaniæ rempublicam, cujus caput Rex est. Voluit nimirum parem esse rationem successionis in Vrbis Romæ imperio, quæ obtinet in regno Italiæ, utque adeo idem sit Rex Italiæ, & urbis Romæ Imperator, ipsa tamen urbs non habeat jus Imperatorem sibi eligendi, sed cogatur illum alibi electum accipere. Certum porro est, ea tempestate, qua sancitum fuit hoc capitulum, Italiæ regimen fuisse iuris Germanici. Itaque per successorea Ottonis in regno Italico, intelliguntur indubie illi, quos Germania aliquando volet Italiæ esse Reges: hi quippe soli sunt veri Ottonis successores in Regno illo. Tacite ergo profecto transcribitur Germaniæ etiam sic jus eligendi Cæsarem; Italici autem regni diserta fit mentio, quoniam solum illius regni regem sibi Imperatorem voluerit Roma, si forassis placuerit Germaniæ proprium aliquem Italiæ regem dare à suo diversum. Et vero Italiæ Rex Vrbis Romæ Imperio unitus magis est, quā aliquis Germaniæ rex, Italiæ administratione destitutus: Quare diserte hoc caveri debuit. Bene vero, quod nunquam hactenus Germaniæ placuerit, nec fortassis vnquā sit placiturū, Italiæ regnum proprio cuidam Regi committere, sed suum regem voluerit & Italiam regere. Hinc nemo est successor Ottonis in regno Italiæ, nisi qui est successor ejusdem in regno Germaniæ; adeoque solus Germaniæ Rex esse Imperator debet, vi hujus constitutionis Leonianæ: (Conring. *in tr. de German. Imper. Rom. cap.* 19. *pag.*81.)

Imperator constituitur electione.

Cum vero Germaniæ Rex electione fiat consequens est, eadem electione Imperatorem quoque fieri, recteque hoc respectu dici Imperatorem Erwehlter Römischer Kaiser. Hinc quoniam Romanis hac constitutione jus approbandæ vel reprobandæ electionis reservatum non fuerit. frustra ad Wipponem *in vita Conradi Salici,* appellat Grotius. Quousque enim documentis certis non probaverit, post hanc constitutionem alia conventione Romanis jus prætensæ approbationis datum fuisse nihil agit. Interea notum est, quando Pontifices approbationem electi Imperatoris sibi attribuere voluerunt, illis à Germanis contradictum fuisse, Ottone II. nihil de electione, vel approbatione Imperatoris, cum Romania aut Pontifice actum reperitur.

Pontifici non competit ius electum Imperatorem approbandi.

Vulgo vero creditur Ottone III. Cæsare à Gregorio V. Papa eligendi Cæsaris jus perpetuum Germaniæ concessum, visumque hoc ipsum est verisimile etiam Baronio (*tom.* 10. *annal. Eccles. ad annum* 996.) At cum nullo id possit testimonio probari, quod his proximis trecentis annis antiquius sit, (Conring. *in c.*10. *pag.* 82.) & propius ad tempora Ottonis accedat narratio, fidem haud meretur: nec videmus cui bono hæc concessio esse potuerit, postquam à Leone VIII. jam dudum hoc jus Ottoni I. & Germanis datum fuerat, ut modo *ex c.23. dist.63.* deduci audivimus. Conditio Ottonis III. & Germanorum principum tunc temporis tam præcellens fuit, ut credi non debeat, illum illosve sibi hoc jugum imponi passos fuisse, vel Romanum populum hoc fieri desiderasse. Quam potens illo tempore Romæ fuerit Otto III. docere nos potest casus Crescentij & Iohannis Placentini, quem ille Pontificem, ejecto Gregorio à Cæsare eo misso, fecerat, nec non reliquorum complicum. Præterea nec id probabile fit, Gregorium V. adeo nationis suæ (erat enim Germanus) & vinculi sanguinis, quo non modo Ottoni sed etiam aliis Germaniæ principibus junctus, nec non benivolentiæ ab Imperatore sibi sæpius exhibitæ, immemorem fuisse, ut duram hanc, & minus decoram legem Germanis imponere, vel imponi voluerit. Et quid conjecturis opus, cum certum sit, ante Hildebrandinos tumultus neminem, vel Germanorum principum, vel Paparum, nec populum Romanum quoque dubitasse, Germaniæ Regi, & quidem statim atque ille electus, jura integra Cæsarea in Romam, in Papam, & in S. Petri patrimonium competere. (Conring. *cap.*10. *pag.*82.) Itaque si ab electione habet hoc approbatione vlteriori non indiget. Nec credat quisquam, quando ad septem

tantum

tantum ex principibus Germaniæ electio pervenit, approbationem Pontifici reservatam fuisse, nam idem ad illos jus pervenit, quod antea plures habuerunt. Pontifici vero, quicunque etiam nominetur, vllas in hac constitutione Electorum attribuere constituentis partes, à ratione, & veritate alienum est. Pergit Grotius, asserere, approbationem electi à Germanis quoq; edici per Episcopû, (Pontificem) & solenniter testatâ fieri solâ peculiari coronatione; quo in duplicem errat errorê; Nullus enim pontificû, qui approbationê hanc propugnavit, eam alia ex causa sibi cõpetere dixit, quam vi potestatis Ecclesiasticæ, non pacti, aut placiti inter Romanos & Germanos facti. Deinde, coronationem approbationis testimonium facit, cum illa tantum fuerit, & esse debuerit testimonium electionis à Germanis factæ, quo nimirum innotesceret Romanis, solemni & publico actu, quemnam in posterum pro Imperatore agnoscere & venerari deberent. Non opus est approbatione alia, vbi semel ab Electoribus Germaniæ electio rite peracta; hac enim electus accepit administrationem Imperij (*A. B. c.2. §.5.*) quam non modo etiam ante coronationem exercet in Germania & Longobardia, sed & jure in Roma ipsa: *Sic itaque corrigi aut emendari debet Grotij dogma, quare ex electione septem (hodie octo) Principum, qui Germania corpus referunt, qui lectus, ius habet imperandi Germanis, secundum eorum mores, & est Rex Italiæ, & Imperator Romanus.* Regnum Teutonicorum, Regnum Italiæ, & Imperium Romanum, vbi distinctim considerantur, diversa sunt, & hinc distinctas habent coronas (*A. B. Caroli IV. cap.26 §.4.*) Nomine Regni Italiæ venit, quod ab aliis dictum Regnum Longobardorum atque hujus regni sedes Modoetia dicta (Radevic. l.2. de Reb. gest. Frid. I. c. 8. Sigon. l.8. de Regn. Ital. p.193.) Etiam illo tempore quo Odoacer Romam & Italiam tenuit, Vrbis dominatum à cætero distinxit. Cum enim se nollet Imperatorem appellare, se Regem Romæ & Italiæ dixit: (Anton. Marcellus *de iure secul. Roman. Pontific. cap 9. pag 29.*) His ita; positis, sequitur, non Regis regni Italiæ, sed Imperatoris titulo, electum in Imperatorem jure sub se habere, quæcunque populi Romani fuerunt, neque pactionibus, aut derelicta occupatione, aut victoriæ jure in aliorum populorum (etiam ipsorum Germanorum hoc victoriæ titulo) imperium concesserunt. Tandem discussus Grotij pro systemate tres maximos errores exhibet, quorum unus interregni tempore, seu vacante Imperio Romano populo libertatem; alter eodem tempore Papæ Romano investituram feudorum Imperij Romani assignat: tertius approbat Cyni & Raynerij tradita; si Imperator Romanus morbo aut captivitate impeditus fungi Imperio, posse ei vicarium dari ab ipso populo Romano: Ita nempe verum est, dato uno inconveniente sequi plura. De populi Romani libertate potius tacere, quam antiqua recolere tempora præstat, postquam sui juris esse desiit, & Romanum Pontificem pro domino habere cogitur. Ea enim cum longo tempore sub aliorum quam Pontificum tutela fuisset, tandem ad Ecclesiæ manus pervenit, non principis alicujus donatione (Constantini certe fictitia est) aut cessione, ut Cottiæ Alpes; non hereditate, ut de Ferraria & de patrimonio [Petri] perhibetur; non emptione, ut Avinio, non jure belli, ut de Flaminia ope Pipini contigit; non sacrorum armorum intentatione, ut Neapolitanum Regnum, sed perenni Pontificum inhabitatione, magnaque existimatione & autoritate, qua primas ibi tenebant. Ad hæc pessimo Romanorum regimine accedente, & Constantinopolitano Imperio, ob Cæsarum impietatem in perniciem corruente, quibus fiebat, ut nobilissima illa civitas Rectore indigeret. Quod quidem non repente, sed multorum annorum curriculo cessit, [*ut toto cap.11. lib. de jure seculari Rom. pontif.* deducit M. Antonius Marcellus] & demum à Bonifacio IX. Pontifice, postquam sancti Angeli castrum firmiori præcinxisset munimine, perfectum. Ille enim vrbis Imperium lenta unus prehendit manu. Inanem tamen etiamnum Romani quandam libertatis & Dominij retinent imaginem: nonnullos enim sibi Magistratus creant, titulo aliquos conservatorum, aliquos Caporiotum aliquos alio; eis veteri more præterea à Pontifice Senatore concesso, qui una cum Conservatoribus ad ius dicendum seder in Capitolio, ubi populus adhuc ad conferenda consilia solitus convenire: argumenta regni in speciem foventa, quo multitudinis imperitæ animi circumveniantur. Non enim Romani nisi in Romanos, & de levioris momenti causis ferre queunt sententias. Cætera sibi suisque agglomeravit Pontifex. (*Marcell. d.tr. pag. 57. & 111.*) non in Vrbe modo, sed etiam extra illam. Cum enim regiones & agri in Italia multi ad Vrbis Romanæ dominatum pertinerent, Pontifices modo horum, modo illorum locorum, prout tempora & res tulerunt, potiti sunt? & ea nunc eodem iure tenent, quo Romam ipsam (Marcellus *d.tr. cap. 12.pag. 114.*) [add. ut ita hodie pro: *Senatus Populusque Romanus*; commode dici possit: *Senatus Populusque ruinanus* vt amicus quidam jocatus est.] Hinc frustra affirmatur, populum Romanum hodiernum si expendimus, vacante Imperio, liberum esse. Enimvero si quid nunc Pontifex agit, non populi, tanquam corporis, sed suo peragit nomine; *nec enim amplius primus civis urbis, sed dominus est*, cuius in potestate propria, non vicaria nunc consistit investituras tribuere feudorum, quæ ad urbem eo tempore pertinuerunt, quo in dominium Pontificis pervenit. Ad illam autem tunc feuda, quæ in regno Italiæ, quod Germani iure belli sibi subjecerunt, vt & cætera, quæ alibi suo tenent jure, nullo spectarunt modo, nec adhuc spectant; in his itaque vicariatum exercere non poterit Pontifex, nisi hunc habeat ab illis, ad quos dominium directum pertinet. Germani tempore interregni de quo hic quæstio est, habent suos Vicarios, at inter illos Pontificem nunquam retulerunt, sed communi ordinum decreto in Comitiis, iam olim sub Ludovici Bavari Imperio testati sunt, Pontificem vacantis imperii administrationem nullo jure, sed vsurpatione sibi adrogare. (Albert. Crantzius *metrop. Saxon. lib. 9.*

Coronatio Imperatoris quid operetur.

Imperium Romanum, Regnu Germaniæ & Italiæ sunt distincta inter se Respp.

Populi Romani libertas hodie gemit sub iugo Papæ.

Pontifex hodie de facto est absolutus Vrbis Romæ Dominus.

Pontifex non est Vicarius Imperij.

cap. 19. Goldaſt. *in ration. conſtit. Imper. pag.* 93. *Rouſſel. hiſtor. pontif. iuriſdict. lib.* 7. *cap.* 3. *n.* 49. *pag.* 731. Defectus huius ſatis gnari Pontifices, quod à Germanis nunquam obtinuerunt, ab alto ſibi datum commenti ſunt. Petrus Damianus, qui floruit circa annum 1055. Christum introducit Victorem II. pontificem ita alloquentem: *Ego te quaſi patrem Imperatoris conſtitui, imo ſublato Rege de medio, totius Romani Imperii vacantis tibi iura commiſi.* Scilicet tanta ambitio Pontificum fuit, & eſt, vt non ſolum ſe Christi vicarios in Eccleſiaſticis, ſed etiam Romani Imperii vicarios in temporalibus proclamare auſi fuerint, quo vtroque gladiu terrorem nimium credulo orbi incuterent, immemores tamen profeſſionis ſuæ & virium. Primo tempore potuiſſent ſe excuſare paupertate, & ea ſe impares oneri injuncto docere: (§. 6. *Inſtit. de excuſ. tutor. vel curat. lib.* 7. *l.* 40. §. 1. *ff. eod. t.*) Poſtquam autem ampliſſimi patrimonii Petri, piſcatoris pauperrimi, dum viveret, adminiſtratores facti, diffuſum & negotioſum, vt eſt, bene agerent, ſi ſe ab adminiſtratione Imperii excuſarent, vt iure poſſent: (*l.* 31. §. 4. *ff. d. t.*). Verum iſti patres malunt ſubire onus privati commodi cauſa, quam publicæ vtilitatis gratia illud ſubterfugere. Hoc enim plane conveniens illi, cui dictum, *paſce oves meas*, vt recordetur boni paſtoris eſſe non paſcere modo oves, ſed & tondere. Cæterum quod Cynum & Raynerium attinet, male illi tradiderunt, ſi Imperator Romanus morbo aut captivitate impediretur fungi imperio, poſſe ei vicarium dari ab ipſo populo Romano? & peſſimo exemplo eis adſtipulatur Grotius. Non vacat Imperium quando Imperator ægrotat, aut captivus detinetur Si dixeris vacare illis caſibus Imperium, affirmabo curam Imperii tunc ad eos reverti, qui ipſum eum Imperatorem electione ſua Romanis dederunt: ſicque illos tantum vicarium caput conſtituere poſſe, qui poſſunt ordinarium. Nempe cui jus inſtituendi competit, illi etiam competit, jus ſubſtituendi: qui poteſt dare tutorem, ille etiam ei adjungere poteſt curatorem. Satis autem ex ſuperioribus liquet; Romano populo hic nihil præter obſequii gloriam relictam eſſe, & ſolius Germaniæ eſſe dare Vrbi Romæ Imperatorem. Porro, ſi quicquam hic poſſent Romani, vicarium ſibi, urbi, & ad eam pertinentibus locis conſtituere tantum poſſent, nihil enim in Germaniam atque Longobardiam habent, quod prætendant. Cum autem intereſſe Germanorum hoc caſu majus ſit, quam Romanorum, æque ac quando eligendum eſt caput populo Chriſtiano, merito utique vicarium illum, quem Germani conſtituunt, Romani recipere debent, ut debent illum, quem Germani elegerunt ſibi Regem & Imperatorem. Hodie libertate Romanorum maxime imminuta, dum ſub Domino ſuo Papa degunt, non opus habent vicario, ſive Imperator ægrotet, captivus ſit, aut plane mortuus: Tam bene enim ſibi proſpexerunt Pontifices, ut Germaniæ nihil amplius Romæ ſuperſit, nec fere aliud habeat, quam jus ad rem. [*addit: Ad quæſtionem: An Imperium Romanum adhuc hodie extet? ita diſtincte eſt reſpondendum: Imperium Romanum Occidentale antiquum hodie ex aſſe non amplius extare, utpote quum illius veteris Imperii provinciæ in occidente ſe in libertatem aſſeruerint, conſtitutis ſibi forma propria Rebuſpp. Reliquia vero illius (nempe dominium urbis Romæ, in Papam & Patrimonium D. Petri) quæ in Carolo M. ad Francos & in Ottone M. ad Germanos devenerunt, adhuc de iure ad Germanos pertinent, Germaniaque noſtra hodie Imperij Romano Germanici ſana ſedes eſt*]

Elegans Sarcaſmus in ſictitiam Papæ maieſtatem.

Non vacat Imperium quando Imperator ægrotat, aut captivus detinetur.

Iura Imperij Romæ à Papis attrita.

IV. Licet autem Roma ſub Pontifice hodie eſſe dicatur, & patrimonio Petri incorporata, quod intendunt verſiculi à Duareno citati (*lib.* 1. *de ſacr. eccleſ. miniſter. ac benef. cap.* 10 *pag.* 447.).

Roma, tibi quondam ſuberant Domini Dominorum;
Servorum ſervi nunc tibi ſunt Domini.

Attamen cum eam dictus Pontifex titulo donationis ſibi conceſſam venditet; iſta autem donatio vel nunquam facta, vel invalida ſit, uti patebit infra: Imo ipſe Imperator Fridericus II. Pontifici reſcripſerit: Italia hereditas mea eſt, & hoc notum eſt toti orbi (Goldaſt. *tom* 3. *Conſt. Imperat. p.* 658.) merito ſtatuimus, Imperatori (*ac Imperio Romano-Germanico*) jus ſuum in vrbem Romanam integrum ſupereſſe. Imperij Vrbis Romæ, & eorum quæ inde pendent jura, etſi à Papa omnibus modis ſint convulſa, etiamnum ad Germaniam pertinere, toto cap. 13, Tract. ſui de Germanorum Imperio Romano contendit Conringius. Et ſi nec illud ſupereſſet quidem, vel Roma funditus deleta (vti exiſtimat Lipſius *lib.* 1. *de conſtant. c.* 16. *& de Magnit. Rom. l.* 3. *c.* 2.) nihilo minus tamen exinde non ſequeretur, protinus & ipſum Imperium Romanum eſſe deſiiſſe. Fuit enim Roma ſolum domicilium clariſſimi Imperij, vt loquitur D. Auguſtin. (*epiſt* 45. *quæ extat tom.* 5. *operum p.* 157.). Inquilinus vero domicilium relinquens, vel mutans, non propterea moritur, aut eſſe deſinit. Roma etiam duplex eſt, vna, quæ immobilis, antiqua: altera mobilis, recentior, ibi conſiſtens, vbi Imperator eſt. Sed & habebis Imperium, cum Imperatorem habeas. Plane Imperium Romanum, ſine vrbe Roma optime conſiſtere poteſt, & dici Romanus Imperator, qui Roma caret, modo ſuccedat alteri Romano Imperatori, in eadem dignitate & poteſtate, ſive plures, ſive pauciores provincias ſub imperio ſuo habeat. Alioquin nec Valens, nec Arcadius, nec Theodoſius Iunior, nec alij eorum ſucceſſores, vſque ad Iuſtinianum, qui omnes Roma caruerunt, Romani Imperatores dici potuiſſent: Denique nec obſtant collectiones Irenici. (in Exeg. Germ. l. 3. c. 22.) Imperium activè & paſſivè ad Germanos eſſe tranſlatum, ac proinde non amplius Romanum rectè dici poſſe. Nam quod transfertur, locum quidem, vel perſonam mutat, ſed res propterea non immutatur, nec nomen ſuum perdit: (Simon Piſtoris *quæſt.* 65. *n.* 8. Separata enim vel maxime ſunt; novi quid conſtituere, & de antiquo conſtitutum transferre &c. (*arg. l.* 1. §. 11. *&* 13. *ff. de novi operis nunciatione.*) Imperium Romanum poſtquam in Germanos tranſlatum, nec nomen, nec eſſentiam mutavit, accidentia alia utut maxime exuerit.

Imperio Romano-Germanico adhuc ius in Vrbem Romam ac ſubiectas ipſi, provincias ſalvum.

Roma duplex.

Romanus poteſt eſſe Imperator licet Romam non teneat.

Reſpondetur Irenici obiectionibus.

Hinc

Hinc Fridericus I. de iure Imperatorum in urbem Romam, apud Goldast (*tom. vlt. constit. Imperial. pag. 353.*) rescribit: Vis cognoscere antiquam tuæ Romæ gloriam, Senatoriæ dignitatis gravitatem, tabernaculorum dispositionem, Equestris ordinis virtutem & disciplinam, ad conflictum procedentis intemeratam ac indomitam audaciam? Nostram intuere Rempublicam: penes nos cuncta hæc sunt, ad nos simul omnia hæc cum Imperio dimanarunt. Non cessit nobis nudum Imperium, virtute sua amictum venit, ornamenta sua secum traxit. Penes nos sunt Consules tui, penes nos est Senatus tuus, penes nos est miles tuus. Idem Imperator (*in epist. ad Hadrianum Papam*) Cum divinâ ordinatione ego Romanus Imperator & dicar & sim, speciem tantum dominationis effingo, & inane utique nomen porto ac sine re, si Vrbis Romæ de manu nostra potestas fuerit excussa [*Radevic. l. 2. cap. 30.*] Præterea: nulla sequela est, Imperator imperat Germanis: ergo non imperat Romanis. In mentem sibi potius Irenicus revocare debuisset illud, quod Logicorum est, inclusionem vnius non esse exclusionem alterius. add. supra h. c. n. 2.) [addit. *Distinguendum ergo in hoc negotio inter Imperium Romanum propriè dictum & Regnum Germaniæ, & inter Imperatorem & Regem Germaniæ, vt præclarè exponit Dn. Herm. Conringius (in Tr. de Germanorum Imperio Romano). Deinde quoad existentiam & realitatem Imperij Rom distinguendum inter jus & factum Quoad prius, utique adhuc fragmenta veteris Imperii Romani Germaniæ Regibus superfunt: Quoad posterius Imperium Romanum actu ipso non existit. Atque huc pertinent ea quæ Dn. Limnæus n. 4. & 5. Hoc cap. ex Vallâ & Beroaldo adducit. Idem Valla (de Donat. Constant.) ait: Quare sciat quisquis est Imperator Romanus, me iudice, se non esse nec Augustum, nec Cæsarem, nec Imperatorem, nisi Romæ Imperium teneat, &, nisi operam det ut Vrbem Romam recuperet, planè esse perjurum.*]

Hoc in confesso est, Imperium Romanum tempore translationis exiguum fuisse, respectu veteris Colossi, Carolúmque jure suo jamdum egregiam ejus portionem tenuisse, ut partes aliis relictas taceam. Sed *Imperiorum conditio*, ut peculij est: crescit hoc, & decrescit, manet tamen & dicitur peculium, ex magno licet factum sit exiguum: (*l. 40. pr. ff de pecul.*) Romanum Imperium, prima ætate exiguum, crevit postea, & decrevit, non autem proinde esse desiit. Navis eadem dicitur, modo carina supersit (*l. 24 § ult. ff. de legat. 1.*) Idem homo postea licet membris truncatus, modò anima ipsi supersit. Sed etiam Imperia Phœnicis naturam æmulantur nonnunquam ex propriis cineribus resurgunt.

Ægrotasse Imperium tempore *Æneæ Sylvij*, quando de scrupulo cogitandum monuit, credimus abundè: sed an acutior tunc morbus ipsi fuerit, quàm hodiè, judicent Rerum publ. Æsculapii, & de medicina simul sint solliciti. Ego ad preces versus, ingemino: *Da pacem Domine, & noli tardare.*

Hactenus demonstravimus, Imperium Romanum nondum esse sublatum: restat vt excutiamus, ad quosnam illud pervenerit, Pervenisse autem ad Germanos modo diximus: & idem hic reiteramus Romanos autem reperio subodoratos, hanc Imperii sui ruinam à Germanis posse proficisci, unde possibili studio eos quam longissime à limitibus suis remotos voluerunt, tot legionibus hinc inde oppositis, ut Cæsaris aliquot loca expendens probe consignavit Stephanus Pasquierius (*livr. 1. des recherches de la France ch. 10. pag. 39.*)

Germanorū robur Romanis formidabile.

VII. Nos ita statuimus: Carolum Magnum (ob ingentia facta ita vocitatum) provocatum pietatis zelo, advocatum à Pontifice, qui tum à Longobardis & aliis hostiliter petitus, applausu populi Romani, belli [Addit. *Quod de titulo armorum hic Dn. Limnæus & in Tom. 1. addit. affert id secus se habet. Vid. Ant. ad Instrum. Pac. Monaster. p. 1. Disc. 4. Neque rem conficiunt ea quæ à Dn. Autore h. cap. n. 14. afferuntur. Quantum enim Carolum M. attinet armorum titulus ad regnum Italiæ tantum restringendus venit. De Ottone verò I. Imp. aliter se res habet. Ille enim Vrbem Romam ac Regnum Italiæ armis subegit. De Carolo M. autem, quod Vrbem Romam ac Imperij titulum armis sibi acquisierit nō credo quod συγχρόνων Scriptorum testimoniis unquam probari possit. Hanc tamen meam opinionem libenter mutabo, si contrarium mihi fuerit commonstratum.*] & transactionis jure, Imperium obtinuisse: non vero beneficio aut Hadriani, aut Stephani Secundi, aut Leonis Tertij, Pontificum. Etenim cum hic noster statim sub regni sui auspiciis, Aquitania & Gasconia recuperata, & primis in Vangionum vrbe Wormatia celebratis, de pacanda Germania, comitiis, Saxones a pietate Christiana alienos, in Francicos fines excursiones facere non desistentes, armis devicisset, & ad petendam pacem adegisset: eadem tempestate, cum Desiderius Longobardorum in Italia Rex, Imperij adipiscendi libidine stimulatus, Romanum agrum plurimum infestaret, Græci vero Imperatores, penes quos tunc temporis Romanum erat Imperium, cum domi vix hostibus essent pares, barbarorum incursionibus ac direptionibus miseram relinquerent Italiam, à Romanis & Hadriano Pontifice crebris legationibus in auxilium evocatus, tandem communi consensu Procerum suorum, expeditionem in Italiam suscepit primam, contra dictum Desiderium, eundemque Papiæ inclusum cepit, & hac vice totam ditionem Longobardorum sui juris fecit. Deinde altera vice expeditionem suscepit contra Archisium Ducem Beneventanum, quo profligato, vniversa eius dominia sibi acquisivit, & ob tam præclara merita primum Advocatus S. Petri contra Longobardos, deinde Patritius Romanus (quæ dignitas tunc Imperatoriæ proxima erat electus est à Romanis, vt refert Monach. Egolismens. (*in vita Caroli Magni; & can. Hadrianus. dist. 63.*) Tertio denique vlturus iniuriam Leoni III. à Romanis illatam, facta levi in Beneventanos excursione, Romam venit, & à Leone Papa coronam capiti impositam suscepit, acclamante Populo Romano: *Carolo Augusto, à DEO coronato, Magno & Pacifico Imperatori Romanorum, vita & victoria* (Monach. *dicto loc.*)

Imperium quomodo ad Carolum M. pervenerit.

Tres Caroli expeditiones in Italiam.

Carolus coronatus Romæ praeter votū.

VIII. Est nonnemo, qui Carolum inquie-

ta mente hanc subiisse coronam scribat, affirmantem que, se eo die, quamvis maxima & præcipua solemnitas esset, Ecclesiam non fuisse intraturum, si Pontificis consilium præscivisset (Eginardus *in vita Caroli*) Quod si ita est, aut modestia, aut non levis alia constituenda eius ratio. [Addit: *Mihi videtur, illorum temporum turbulentum Statum fuisse in causa, quò minus Carolo Imperii Romani reliquiæ arriserint. Prævidit etiam sine Dubio Carolus, sibi necessarias inimicitias propterea cum Græcis fore suscipiendas. Et si qua sunt alia rationes*] Præterea Carolum cum Irene, quæ Imperii Constantinopolitani Imperatrix erat, & ius in Romanum sibi attribuebat Imperium, postea cum Nicephoro, eiusdem Imperii capite, transegisse, vt alter Occidentis, alter Orientis Princeps esset, nec huic in illius ditiones quicquam iuris remaneret; ex Platina, Egnatio & Sabellico, refert Arnisæus (*libr. 1. de iure Maiest. cap. 2. num 4.*) Sunt qui hoc pactum à Carolo Salisburgi, cum Græci Imperatoris Legatis, anno 803. initum dicant: Sunt, qui illud initum cum Nicephoro memorent, repetitumque postea cum Michaële Rangabe, decimo anno post: Sigon. *libr. 4. Ital.* Quorum omnium assirmativam ausus est convellere Gevvoldus (*de S.R.I. septemviratu, cap. 8. pag. 165.*) Verum non multum hæc me terrent Gevvoldi fulmina, An hæc transactio omnibus historicis fuerit incognita, cuivis liquebit, si operam cœperit infumere eos pervolvendi, quorum ab Arnisæo (*lib. 1. de iur. maiest. cap. 2. num. 4.*) facta mentio. Cuiusvis fane non est, autographum exhibere, imo nec illis ea exhibendi præcise iniuncta necessitas, quorum de iure conflictum Nec insequens præterea cum eo transigere, quem odimus; & eum adisse, cum quo transegimus. Quin & Horatius Tursellinus Iesuita rem ita gestam esse narrat (in Epit. Histor. lib. 7.)

Carolus transegit cum Constantinopolitanis.

Gevvoldi error.

An Carolus Imper. bono iure tenuerit.

IX. Hactenus nos delineavimus titulos, quibus Carolo Imperium Romanum accrevisse dicunt: Mihi rē penitius consideranti, Cardinalis omniū videtur bellica acquisitio, cui Romani populi applausus, atque transactio cum Constantinopolitanis, ancillantur tantum, vt etiam citra utrumque si fuisset, potestati Caroli & Italia, & bona Imperii pars subiecta mansisset. Et ne nudis pugnemus characteribus, cogitemus iuris regulam: *Quæ iure belli acquiruntur, victori cedunt* Hoc contra Constantinopolitanos æque atque Romanos poterat torquere telum. Et reipsa, contra possessores Fridericus I. Imperator eo pugnavit egregie, vt apud Melchiorem Goldastum (*tom. 3. constit. Imper. p. 323.*) legimus. [addit: *Dn. Autor putat, quasi Romani Imperii reliquias Carolus M. titulo armorum acquisierit, idquod tamen est contra historia sui Carolini fidem, quæ pro electione, pugnat: Videtur autem Ampliss. Dn. Limnæus inter Imperium Romanum & Regnum Italiæ ac Germaniæ minime distinctionem hic fecisse quem tamen errorem à Conringii meliora edoctus, correxit, vt ex Additionibus Limnæanis ad præcedens caput apparet. In h. c. nu. 17. quoque Autor ex Imper o Romano ac Regno Germaniæ facit unam speciem, iuris privati materiam ad hæc publica accommodans. Quod verba Friderici. Imp. attinet, illa vix Autoris opinionem succurrunt. De Ottone M. quidem res ita se habet, vt augustissimus ille Cæsar scribit: Cæterum quæ de Carolo M. ibi referuntur, de acquisitione non Imperii Romani sed regni Italici in sensu commodiori intelligenda Quod victricibus armis Caroli inspectis Romani mote ipsum Imperatorem elegerint etiam cum Autore h. cap. nu. 16. credo.*)

X. Contra Constantinopolitanos porro, poterat se tueri Carolus ipsius populi Romani consensu, quo in Italiam evocatus, & post res prospere gestas, Imperator salutatus fuerat. Nam ut rem ab ovo, quod dicitur, repetamus, quæ olim iure potuit facere populus Romanus, antequam Imperatores regnarent Romani, idem faciendi jus habuit, ut quisque Imperator mortuus erat, alio nondum existente: imo & electio Imperatoris ad populum pertinebat, & aliquoties a populo per se, aut per Senatum facta est: quæ autem a legionibus modo his, modo illis fiebant electiones, non erant ratæ ex jure legionum (nam in vago nomine jus certum esse non poterat) sed ex approbatione populi. Nec quod Imperatores postea Constantinopoli, quam Romæ habitare maluerunt, de jure populi Romani quicquam imminuit, sed tunc quoque electionem factam à parte sui, quæ Constantinopoli habitabat, ratam populus totus habuit: jurisque sui monumentum non tenue servavit in vibis suæ prærogativa, & in honore Consulatus, aliisque rebus. Quum verò Constantinopolitani contra mentem ac morem populi Romani, fœminæ Irenes subiissent Imperium, juxtaque hæc adeo existeret, negligens, ut populi Romani libertas alterius raperetur in prædam; merito idem populus illam concessionem, sive expressam sive tacitam, revocavit, & victorem Carolum Imperatorem dixit, civisque primi, id est, Episcopi sui (quomodo & in Iudaica Republica, rege non existente, prima erat summi Pontificis persona) consecratione, voluntatis suæ publicum dedit spectaculum. (addit: *Repetenda hic sunt ea, quæ Dn. Autor præcedent. cap. multo clarius ac dilucidius hac de re tradidit.*)

Populus Romanus consensit in Carolum M.

XI. Licet vero hæc Caroli electio personalis primum fuerit, attamen parentis fortuna eam successoribus reddidit perpetuam atque realem. Hoc est, quod alij dicunt, Imperium Romanum & active & passive in Germanos translatum, unde qui Rex Germanorum esset, simul etiam Imperator diceretur. At ne Imperij prærogativa in Regnum videretur uberior; Regnive in Imperium amplior potestas, utrique hac in conjunctione provisum fuit, ut antiquum nomen Romani Imperij novæ huic speciei (addit: *Dn. Autor n. 17. h. cap. admodum incongrue loquitur de iuris privati specificatione, de qua tit. Inst. de rer. divis. ad Imperium Romanum & Germanorum Regnum accommodare nititur. Legi circa hanc rem meretur Dn. Conringij Tract. de German. Imperio Romano: qui etiam ipsa rem omnem tangit*) concederetur; Germania tamen Imperatorem eligendi jus atque licentia esset. Fuit quidem vetustatis ea religio, ut in Imperatorem, seu (ut tunc loqui moris erat) Regem Romanorum, electus Romanis

Imperium Romanum cum Regno Germaniæ unam massam an fuerit redactum.

Romam iret, atque publica solemnitate populi applausum, coronamque à Pontifice susciperet; verum postea non sine ratione, idem in desuetudinem abiisse notum est.

Pontifex an transtulerit Imperium in Carolum M.

XII. His ita positis facile est iudicium de eo, quod controversum huc usque fuit; *an Pontifex Imperium in Carolum transtulerit?* Consideras Pontificem, ut populi Romani membrum, verum est, ipsum in Caroli personam, æque ut reliqui ex populo, consensisse, atque adeo quod populo supererat iuris & territorij, in eundem transtulisse, non solum quidem, sed cum aliis. Non enim Romani Imperij fragmenta in ipsius erant marsupio, ea ut solus Carolo concederet. Poterit hoc dari Pontifici, quod populo autor suasorque fuerit, in Carolum Imperij ut transferrent insignia; præterea, quod populi consensum ipse secutus, solemnitate publica Carolo coronam imposuerit: At vicariam hanc operam, quam populo præstitit, non protinus tanti æstimet oportet, ut ea Imperium à seipso in Carolum translatum contendat. Plane coronæ impositio Imperatorem non efficit, sed factum declaravit. Consensus fecit Imperatorem, at non solius Pontificis, sed totius populi.

XIII. Sunt nonnulli qui Imperium Romanum in personâ Caroli M. ad Gallos putant esse translatum, inter quos Bodinus (in Method. Histor. c. 7.) Petr. Gregor. Tholosanus (l. 7. de Repub. c. 15. n. vlt.) & alij qui speciose deducere conantur quasi Carolus M. natione fuerit Gallus, in Galliâ natus, linguâ & moribus Gallicis educatus. Quod Suetonius (*lib. 4. Cæsar. edit. Gruteri pag. 164. num. 8.*) de Cajo Cæsare Caligula, scribit, *ubi natus sit, incertum diversitas tradentium facit*; idem nobis de loco Nativitatis Caroli Magni dicendum videtur. Tanta enim hac in re nostrorum autorum est varietas, ut cui accedere debeamus, in obscuro sit. Eginhardus quem Caroli Secretarium fuisse putant, Caroli vitam peculiari libello exhibens, ita scribit: *Carolus autem, patre defuncto, consensu omnium Francorum Rex constituitur. De cuius nativitate, atque infantia, vel etiam pueritia, quia neque scriptis usquam aliquando declaratum est, nec quisquam modo superesse invenitur, qui horum se dicat habere notitiam, scribere ineptum iudicans; ad actus & mores, cæterasque vitæ illius partes explicandas, ac demonstrandas, omissis incognitis, transire disposui.* Sunt, qui supposititium hunc librum dicant, qui Eginhardo tribuitur, ab Alcuino, vel ut alij & forsassis verius, ab alio recentiorum, longe post Alcuinum, confectum opinentur: nam si fuisset conscriptus ab aliquo eorum, qui Caroli Magni tempore vixisset, vix fieret credibile, illum hæc omninò vel ignorasse, vel à nullo potuisse rescivisse, etiam ab illis, qui ipsum Carolum aliquando de nativitate & infantia sua disserentem audivissent. [addit: *Dn. Autor, incertus, quò se (quantum ad patriam Caroli M. attinet) vertat. Terram conceptionis Caroli Lipstorpius Brouverum & Chifletium secutus, tandem certam credit; non item terram nativitatis. Quum verò Galli, quos adducit, in Ingelheimium inclinent, Gallos proprio gladio iugulare oportet, quum constet, Ingelheimium tempore Caroli M. Geographicam regionis denominationem antiquam dudum exuisse, & non amplius in Galliâ Belgicâ, sed Francia, id est tali terra, quæ Germanicis Francorum Regibus paruit, situm fuisse. Unde & hodiernũ Gallia Francia audit [Inter nunc sanè & tunc magna est differentia.]* Primus veram Caroli Magni patriam (inquit *in formatione & excussione infrunita Monarchia papalis part. 2. cap. 30. pag. 177. num. 5.*) ipsius Caroli assertione, quæ pars est Regalis donationis in antiquis codicillis Monasterij D. Benedicti Fuldensis, detexit, remque octo seculis, immò ipsi Eginhardo ignoratam, domi ferè ostendit Thomas Reinesius, (*variar. lect. lib. 2. c. 16. pag. 256. & seq.*) nimirum Vargalata circa flumen Unstruth. Hanc autem reperit inter chartas manuscriptas traditionum Abbatiæ Fuldensi factarum, *& c. 12. lib. 3. antiquit. Fuldensium*, publicatarum à Christophoro Brouvero, Societatis IESV. Ego quidem hactenus, nec Reinesij varias lectiones, nec publicatam istam chartam vidi, puto tamen distinguendum esse inter locum conceptionis & locum nativitatis. Quam opinionem imprimit Chifletius, qui (*in vindiciis Hispanicis cap. 9. pag. 86. & seq.*) ex eadem charta probat, Bertham, Reginam, postea, Carolum magnum concepisse in Eichsfeldia, Thuringiæ & Saxoniæ confinio; quem tractum ipse Carolus Fuldensi monasterio, in [illegible] saltu sito, postea donaverit; allegat autem hæc donationis Carolinæ verba: *Terram conceptionis nostræ, hoc est, totam comprovinciam circa fluvium Unstrude, ipsamque chortem nostram in Vargalaha, cum omni proprietate, sicut eam nos à parentibus nostris accepimus.* Superest ergò adhuc materia disputandi inter nos & Francos de loco nativitatis Caroli: quam controversiam præ cæteris suis popularibus calidè tractat Charron (*en l'histoire universelle chap. 114. pag. 781. & seqq.*) ubi illis, qui Carolum in loco transrhenano natum affirmant, sive ille dicatur Tungria, Leodium, Ingelheimium, opponit Roberti Cœnalis, *ex libro de re Gallica*, testimonium, quando scripsit: *Gallus erat in profunda Gallia natus & altus, imò & à Gallis oriundus, parentibus Pepino & Marcella, Carolus ille, cognominatus Magnus, natus in Ingelheim, Galliæ Belgicæ cis Rhenum oppido. Id omnes tabulæ cosmographicæ dicent.* Deinde calamum vertit in Iacobum Wimpfeling, & cum nescire scribit, quid dicat, ac sibi ipsi contrarium esse, quando c. 22. epitom. Germ. scripsit: *Francis Orientalibus, qui Germaniam incolunt, ipse Carolus Magnus genus duxit. &c.* & paulò post: *Caroli autem, & huius patris Pepini genus, ex Austria fuit, sicut Blondo placet, & Robertus Gaguinus asseverat.* Stringit quoque idem Charron dein calamum in Mutium & Fr. Irenium, Aventinum. (addit: *In Charronij testimoniis allegandis admodum prolixus est Dn. Autor, quæ quum ad rem non pertineant, nihil exinde enucleavimus.*) Ut dicam quod mihi videtur: posito Carolum Magnum in Germania natum, de loco tamen satis nondum constat. Variant enim hac in re scriptores. Ingelheimium nominasse audivimus Cuspinianum, cui maxima aliorum accedunt symbola, ut Freher. (*in orig. Palatin. c. 11.* Kirchner. *de Republ. disput. 2. corollar. 3.* Simon. Pistoris *consil. 11.* & aliorum quos allegant.) Franconiæ in Germania natum scribit

Caroli M. patria dubia.

Eginhardus.

Sententia autoris an in Carolo M. Imperium in Germanos translatum.

Petrus Gregorius Tholosanus (*lib. 18. syntagm. iur c.2. num 25.*) Alij Carlsburgum, vel Ratbergam arcem in Boiaria superiori, (ita Aventinus *l.4. annal. Boior. p.*186. Lecner. *in histor. Caroli Magni cap.*38.) Petrus à Beck (*de Aquisgrano, c.3.*) Iopillam apud Leodium sitam, exprimunt) inde tamen non sequitur ipsum fuisse Germanum. Solus enim nativitatis locus non facit Germanum, nec Gallum, nec Romanum. Non omnes, qui in Germania nati, Germani sunt, nam & nonnulli peregrè nati dicuntur; scilicet vel respectu domicilij parentum, vel nationis, ut proinde patriam non locum nativitatis, sed domicilij paterni habeant, Ludovicus, filius Ludovici Bavari Imperatoris, Romæ natus, cùm pater ibi coronaretur, Romanus quidem nomine dictus, sed patria reverà Germanus. Cæcilia prægnans in Angliam trajecit, peperit ibidem Eduardum Fortunatum, Marchionem Badensem, Germanum sanè, haud Anglum. Non enim tam inspicitur locus, in quo quis nascitur, quam personæ, ex quibus nascitur, (Dd. *ad l.23. C. de agricol. & censit. l.*11.) Et iterum posito, Carolum non solùm in Germania natum, sed & reverà natum Germanum, non tamen inde evincitur, Imperium, quod in Germanum translatum, fuisse translatum in Germanos. Germanus inter Germanos, ut individuum, locum habet, sed totam non constituit nationem. Constantinus Magnus in Britannia natus, Imperium Romanum obtinuit; nunquam verò idem obtinuerunt Britanni. Carolus Quintus Germanus, Rex Hispaniarum factus, sed inde Germanis in Regnum Hispaniarum nullum accrevit ius. Personalia suam personam non egrediuntur, nisi mens concedentis alia fuerit. Fuit Carolus Rex Galliæ, Francorum, & bonæ partis Germaniæ; sit ipsum translatum est Imperium Romanum, at quorum intuitu? Germanorum; aut contrariatur sibi unus & alter Pontifex, cuius testimonia, quatenus ad hanc quæstionem faciunt, adduco. Innocentius III. qui vixit anno 1195. (*in cap venerabilem. Extr. de electione,*) disertè scribit, Ecclesiam Romanum Imperium in personam magnifici Caroli, à Græcis transtulisse in Germanos. Idem Clemens V. *in Clement. I. de jureiur.* reiterat: nec non Ioannes XXII. Papa *in bulla, quâ Ludovico Bavaro Imperatori Imperium abdicatur* (apud Goldast. *inst. & rescript. Imperial. pag.*98. *in princ.*) posteaquam à decessoribus nostris res Romana à Græcis ad Germanos translata, Carolo Magno in fidem atque tutelam commissa est. Peütingerus (in Sermon. Convival. de Admiran. German. antiqu. pag.30.) ait:

Translato Imperio à Graecis, Germana repente
Natio suscepit Regia sceptra, & opus.
Germanus quoniam nostro quóque natus in orbe
Carolus & verè semine Teuto fuit,
Nempe Orientalis Francus fuit, unde recepit
Francia Gallorum quod modo nomen habet.

(Addit: *An Carolus M. dicendus sit Germanus, item an in illius personâ Imperium sit translatum ad Germanos, per satyram quasi tradidit Severinus de Monzambano c.1. de Statu Imperij Germanici, qui unà cum notis & strictùris Pacifici à Lapide cum Dn. Limnaeo hic coniungendus.*) Omni autem exceptione major videtur confessio legati Gallici, Guilhelmi Bellæi, qui ad Ordines Imperij anno 1536. apud Goldastum in Reichshandlungen *p.*157. expressis verbis scribit: Daß des Königs aus Franckreich Voreltern die Hoheit des Römischen Reichs von den Griechen auf die Teutschen mit schwerem Blutvergiessen und langwierigen Kriegen gebracht haben. Nonnulli Gallorum, & eorum Patroni, quando viderunt, hæc testimonia Gallos excludere, aliam inierunt viam, & translationem Imperij in Francos factam affirmarunt. Hoc egit fusè Nicolaus Vignierius, *en la Bibliotheque historiale*, Benevenutus de Rambaldis *in libro Augustali, titulo, Constantinus & Irene mater*, (apud Freher. *tom.2. rerum German pag.*10.) ita fatur: Imperium Romanum, quod fuerat in Oriente, à primo Constantino usque ad ultimum Constantinum, tunc terminatum est. Nam facta est divisio Imperij, ut Imperium Occidentale diceretur Romanorum, & Orientale diceretur Græcorum: & tunc Imperium Romanum transivit ad Francos. Æn. Sylvius (*de statu Europa, sub Friderico III. cap.*31.) ait: Francorum gens sub Carolo Magno Romanorum Imperium meruit. Otho Frisingensis (*lib.5. histor. c.*31.) ad Francos derivatum, & *cap.*32. à Carolo in Francos translatum Imperium scribit. Licet verò Franci Germani sint, ratione originis, & duplex Franciæ nomen, Orientalis atque Occidentalis, ab historicis approbatum; attamen vero consonans oratio non est, si dicamus, Imperium translatum in Francos, quod dici debeat, fuisse translatum in Germanos. Franci enim, una tantùm Germanorum gens, aut pars, totum Germaniæ corpus non constituunt. Hoc verum, quod in Germanos translatum, etiam in Francos omnes translatum, qui sub Germanis comprehenduntur; Falsum verò illud, quod in Francos translatum, in Germanos omnes translatum; nisi Francorum nomen speciale, generale constituamus, & æquipollens nomini Germanorum. Sub genere omnes species comprehenduntur, ut & sub toto partes: at sub specie genus, sub parte totum non comprehenditur. Hinc licet Imperium in Caroli Magni progenie continuatum, non tamen Francis inde peculiare factum est, licet Imperatores tunc in Francia Occidentali sedem tenuerint; nec dum ab illis ad alios Germanorum Proceres pervenit Francis ablatum, licet Imperatores in Saxonia, Austria, vel alibi degerint: sed utroque tempore apud Germanos fuit & continuatum est. Atque hoc sensu wird von Friderico III. in der reformation (*de anno* 1442. *tit.* von dem heimlichen Gericht/ *inter recessus Imperij p.*17.) und von Carolo V. (in dem R. A. *de anno* 15[illegible]0. §. dieweil auch die Bildnüß/ *p.*197.) Kaiser Carol der Grosse ihr Vorfahr am Reich genennet. Quod dixi Imperatores Germanos Carolum M. antecessorem suum in Imperio nominaro, conjectura est non consequentia necessaria. Audiemus enim infra Ottonem I. Berengarium antecessorem suum in Imperio nominasse, qui tamen fuit Italus. Sic quoque Maximilianus in der Königl. Satzung von den Gotteslästerern zu Worms an. 1495. aufgericht/ nennet

Solus nativitatis locus nō facit Germanum.

In personâ Caroli M. Imperium Rom. translatū in Germanos.

nennet den Keyser Iustinianum seinen Vorfahren am Reich. Arnisaeus (*tr. de subiect. & exempt. clericor. cap. 7. num. 32. & seq.*) in ea opinione est, quasi Imperium in persona Caroli M. non fuerit translatum ad Germanos. Ait ille: Quis conciliare poterit, quod utrobique dicit Papa, Imperium translatum fuisse à Graecis in Germanos in persona Caroli M. cum constet Carolum M. Regem Francorum fuisse, & Germaniam habuisse pro accessorio. An potuit Papa praevidere, quae paulò minus ducentis annis post futura erant, ut Imperium transiret ad Germanos. Carolus procul dubio accepit Imperium pro se & heredibus, sicut illud in posteritate sua quoque propagari voluit, nec non Ludovicus, (*in c. ego Ludovicus, distin. 63.*) iubens Papam post consecrationem suam legatos mittere ad Reges Francorum, indicat, cum his velle se ut maneat Imperium, cum legati non ad Regem Francorum, sed patricium vel Imperatorem Romanorum destinandi essent. & Pontifex eo animo procul dubio obtulit, quia id volebat agnosci quasi beneficium pro servitiis Ecclesiae praestitis. Atqui Germani non sunt heredes Caroli M. Ergò nec eius nomine Imperium sibi arrogare potuerunt. Quin & constat Othonem primum nunquam eo nomine petiisse Imperium, imò ne petiit quidem, sed iure gentium in se transtulit, ita ut translatio in Carolum facta frustra allegetur. Et mox: Qui Carolum M. & Francos derivant ex Germania, illi in eo quidem sequuntur veritatem historiarum, siquidem & Hieronymus ad Iovianum scribit, Francos Germaniae populos, inter Suevos & Saxones, regionem fortem magis, ac bellicosam, quam latam tenere &c. Sed ut ita haec se habeant, & Carolus M. cum tota Francorum natione ex Germania originem traxerit, tamen inde non sequitur Germanis attributum fuisse, quod Francis indultum legitur, quia Franci iam se à Germanis separarant, patriamque deseruerant, animo non revertendi &c. Haec Arnisaeus. Quod nobis objiciunt, plures Pontifices in epistolis decretalibus ut Innocent. III. (*in sua ad ducem Zeringensem*) affirmasse, Imperium fuisse translatum a Graecis in Germanos a sede Romana in Carolum Magnum, nos parum movet, quoniam satis patet, voluisse Pontifices his verbis adulari illis, ad quos scribebant, quo facilius consequerentur, id quod praetendebant. Porro translationem in Ottonem M. ab illa quae in Carolum Magnum facta fuit, multi separant, & unam ab altera distinguunt, Iohannes (*in gloss. ad c. ego Ludovic. dist. 63.*) ait; Nota, Imperium prius Francorum fuisse, sed postea Teutonici virtutibus promeruerunt Imperium. Autor libri, *de regim. princip.* qui Thomae adscribi solet, inquit; Imperium transfertur à Graecis ad Francos, deinde per Hadrianum Papam ad Germanos. Ludov. Molin. (*distinct. 24. tr. 2. de iustitia.*) primum in Gallos, à Leone III. deinde in Germanos à Iohanne XII. translatum asserit. Marsilius Patavinus, & Pandulphus Collenutius, qui *de translatione Imperij* scripserunt, dicunt, sic facta fuit Imperij translatio de Francis Gallicis in Germanos. Marsilius de Menandrino (*de Imp. transl. cap. 10.*) ait: Sicque facta fuit Imperij translatio de Francis, seu Gallicis, in Germanos. Roussel (*histor. iurisdict. Pontif. d. lib. 7. cap. 2. n. 12. pag. 699.*) scribit, Occidentalem partem Imperij, ad Francos primum, deinde ad Germanos translatam. [addit: *Dn. Autor in tota hac controversia: An Imperium Romanum in persona Caroli M. ad Germanos translatum sit? mirifice fluctuat, & modo ait, modo negat, ut videre est ex Tom. 1. & 2. addit. ad l. 1. c. 5. In addit: Tomo 1. veram ac bene Politicâ congruentem sententiam proposuit, nisi quod non adeò congruè ibidem inter Caroli M. individuum & nationem Germanicam, & inter speciem & genus distinguat. In Tomo 2. v. additionum in contrariam Arnisaei sententiam videtur pronus. Removendi autem in hac controversia Scriptores Gallici, qui affectibus & studio placendi Regibus suis prepediti, cum a manifestam veritatem edisserunt. A potiori enim (praesertim in Politicis) cum sit facienda denominatio, utique non erit dicendum Imperium in Carolo ad Gallos esse translatum, utpote quum antecessores Caroli M. Francorum Reges Galliam devictam pro accessorio habuerint, Galliámque in Franciam transformarunt. Franci, Germaniae populi, dum in Galliis rerum potiebantur, non Galli, dudum tempore Caroli sub iugum missi. Quod Germanos & alios dissidentes attinet, non contradicunt sibi invicem: Nam utrumque verum est: In Personâ Caroli M. & ad Francos (in sensu Politico) & ad Germanos (in sensu vulgari) translatum esse Imperium Romanum.*] His ita expositis, silentio involvenda non sunt illa, quae à nonnullis Francogallis contra hanc translationem afferuntur. Iniuste Germanos sibi attribuisse Imperium clamat Charron (*en l'hist. universelle chap. 119. pag. 842.*) Pontifices Romanos pessimo conatu Imperium in Germanos transferre ausos fuisse, docet Favyn (*au theatre d'honneur liv. 7. pag. 1229.*) Perfide à Romanis hanc translationem factam tradit idem Favyn (*au theatre d'honneur liv. 3. pag. 738.*) Iure adhuc Imperium ad Francogallos pertinere inculcat Charron (*d. tr. chap. 23. pag. 365.*) & Balthasard. (*au traitté des usurpations des Roys d'Espagne &c. pag. 77.*) Caeterum ut nonnihil de pondere eorum, quae hacusque pro & à Francogallis allata sunt, constare possit, sciendum est, Othonem, & sic Germanos, Francis hic nihil abstulisse, sed bonam Italiae partem, bellum inferendo Berengario, viribus suis sibi acquisivisse, & *Imperij Romani reliquias sibi postliminio rursus acquisivisse.* (addit: *Dn. Autor. pro antecedentibus verbis, posuerat, quod Otto M. nudum titulum Imperatoris à Pontifice remunerationis causa susceperit, quem errorem Dn. Conring. in libro de German. Imper. Rom. ac de Finibus Imperij egregiè convellit; qui proinde hic adiri poterit.*) Qua in re Othonis fortuna cum Caroli Magni fere in omnibus convenit. Nempe Carolus Italiae bonâ parte bello acquisivit, idem egit Otto. Carolus à Pontifice, ut auxilium ferret Ecclesiae, Romanisque precibus vocatus fuit: Otho rogatus fuit à Pontifice Iohanne XII. ut liberaret Ecclesiam, Romanosq; à violentia Berengarij. Praestitit uterque suo tempore, quod erat praestandum. Hinc Carolus pro remuneratione coronatus fuit Imperator à Pontifice, acclamante populo: Sic Otho quoque suscepit. Impera-

An in persona Caroli M. Imperium sit translatum ad Germanos.

Gallorum erronea opinio circa translationem Imperij in Germanos.

Respondetur Gallis.

Otto I. iure armorum pervenit ad Imperium.

totius nomen titulumque, licet non ignarus Imperium Romanum Constantinopolitano Imperatori datum fuisse. Otho Imperatorem se gessit, non nescius Berengarium io Imperatorem ante se coronatum fuisse. Credidit sine dubio Carolus Romanos jure potuisse sibi prospicere de Imperatore: idem procul dubio visum fuit Othoni. Quod si verò in his omnibus Carolus, vt Francogalli tradunt, extra vituperium fuit, quid causæ est, quod similia agenti Othoni succenseant, & simul Germanis, quorum caput hic fuit, injuriosam dicam scribant. Nihil Francogallis injustè abstulit Otho noster, sive Italiæ regnum, sive Imperatoriam dignitatem spectemus. Occupavit bonam Italiæ partem; verùm, illam tunc non tenebant Francogalli, sed Berengarius, quem ut hostem devicit, & sibi ejus attribuit bona. Demus, illos habuisse jus ad rem; at nosse debent, quæ hostibus per nos erepta sunt, ea non posse vindicari ab his, qui ante hostes nostros ea possederunt, & bello amiserunt, vt ex Iure Gent. docet Hugo Grotius (*de jure belli & pacis lib.3. cap. 6.n.7.pag.*457.) Accepit à Pontifice & Romanis, dignitatem Imperatoriam, non illam extorsit Francis, qui jam plures per annos ad eam amplius non fuerant admissi. Quod autem Otho potius quam Franciæ Rex, à Pontifice contra Berengarium in auxilium vocatus fuerit, argumento nobis esse potest, Francorum conditionem, & vires tunc huic negotio conficiendo pares non fuisse habitas, nec tales fuisse, ut audere potuissent Othonis expeditionem fulminare, quæ imbecillitas ipsorum culpæ adscribenda videtur: quod etiam agnoscit du Haillan (*li.v.1. de l'estas & affaires de France pag.m.*4.] quando Imperium Romanum Caroli Magni successores perdidisse annotavit *par leurs mavais deportemens* : Sed quod quis sua culpa sentit damnum, vt illud sentire non videtur, ita & frustra ejus accusat industriam, qui sibi vigilavit. Haud memor quoque sum Francogallorum Reges vnquam a Germanis Imperatoribus Imperium rationibus, vel armis repetiisse, unde conjicere datur, illos causæ suæ non multum fidisse. Armis à Germanis repetere Lotharingiam annixi sunt, armis certare cum Germanis de Belgio, de Imperio nunquam: vti nec titulo & insigniis Imperatoris Francici Reges in signum prætensi juris sui jugiter vsi sunt, quod facere non neglexissent, si jus sibi aliquod superesse in Imperium credidissent. Notabile quoque est, quod propter contentiones, quas cum Angliæ Regibus habuerunt, illis Regis Franciæ titulum, quo hi uti consueverunt, nunquam adscripserunt, & similem ob causam Hispano titulum Regis Navarræ semper denegarunt, Imperatoribus autem nostris titulum Imperatoris Romani semper attribuerunt tam literis quam vivâ voce etiam ipsis in publicis conciliis & conventibus. Frustra itaque hodie nonnulli inferioris ordinis Franci & recentiores scriptores, suis hic consulere anhelant postquam tot lustris tacuerunt Reges ipsi. Manet itidem certum, quod Imperium in persona Caroli M non sit translatum ad Gallos, cum Carolus Magnus, Ludovicus & cæteri successores, non tam Reges Gallorum, quam Francorum se nominaverint (vt videre est *ex capitularibus Caroli, & Ludovici, exc. Adrianus. c. in synodo. c. ego Ludovicus. dist. 63. c. quia nonnulli, de immun. Ecclesiæ. c. per venerabilem, qui fil sint. legit. c. meruit, extra de privileg.*) & manserit distinctio inter Francos & Gallos, id indicante lege Caroli M. (*lib.6. cap.*281.) vbi subjectos suos hoc ordine numerat; Romanos, Francos, Alemanos, Bavaros, Longobardos, Gascones, Saxones, Thuringos, Frisones, Gallos, Burgundiones, Britones, Beneventanos, Gothos, Hispanos; vbi Francos, tanquam digniores, statim post Romanos numerat; Gallos vero, non nisi inter posteriores: multaque instrumenta producit Aventinus (*l.b.4. annot.Boior.*) quibus Reges se nunc Franciæ & Galliæ simul vocant. Neque enim Carolus Magnus Gallici sanguinis fuit, nec Galli imperarunt sed Franci, qui Gallias vniversas sibi subjecerant. Vniversam scilicet Galliam in Franciæ nomen abiisse non tantum Chronographi tradunt, sed & ipsum tempus nostrum, quo Franciam appellari videmus, manifestat, evidenti argumento, Francos Germanos non tam victores Gallorum, quam extinctores fuisse. Quod nemo mirabitur, quando fortissima hæc gens primum sub Clodovæo Rege Romanis ejectis, Galliam occupavit: deinde sub D. Carolo Saxones bellicosissimos & Romanis invictos insuperabiles, diuturno bello domuit. Item Hispaniam prius occupatam Saracenis, Pannonias Hunnis, Sarmatiam Slavis, totum Balearicum mare vexatum Mauris, subegit. (Spiegel. *ad lib.1. Guntheri Ligur.* apud Reuber. *tom. Veter. scriptor. pag.*187.)

XIV Restat, vt dispiciamus, quid illis respondendum, qui à Gallis ad Italos rediisse Imperium, & ab his ad Germanos translatum prodiderunt, Rem hoc modo gestam, ex Sigonio (*lib. 5 de regno Italia*) & aliis, describit Azorius (*instit. moral. part. 2. lib.* 10. *cap.* 9. *pag.*1060.) Animadvertendum est, anno salutis 884. imperante Carolo Crasso ex familia Caroli Magni, omnium ferè Italicorum vnam vocem fuisse, ex ipsis Italis oportere vnum aliquem in Imperatorem eligi; quia Imperatores, ex Caroli Magni familia, degenerare ab avita virtute & fortitudine jam cœperant, & Saraceni per Italiam & Ecclesiam vniversam populabantur, Imperatoris viribus imminutis. Huic sententiæ suffragabatur, quod Carolus Crassus Imperator stirpe virili carebat, & durissimo ac remotissimo bello implicatus, Ecclesiæ & Italiæ rationibus præsens servire non poterat. His rebus Itali permoti, Adrianum III. Pontificem adeunt, eumque vt salutari decreto imposterum Italiæ, & Ecclesiæ consuleret, orant; Adrianus autem facilè precibus & postulatis eorum annuit, & statim duo decreta condidit; vnum pro Ecclesiæ Romanæ libertate, vt Pontifex designatus consecrari sine præsentia Regis aut Legatorum ejus posset: alterum pro Italiæ dignitate, vt moriente Carolo Crasso Imperatore sine liberis, Regnum Italicis Principibus vnà cum titulo & jure Imperii traderetur. Mortuo itaque Carolo Crasso sine liberis anno 888. Itali Berengarium Principem Italicum ex Duce Forojuliensi in Regem Romanorum eligunt; qui Papiam vrbem ingressus, coronam ferream ab Anselmo Medio-

Imperiŷ Romani reliquiæ Gallis minime translata.

An Imperium à Francis ad Italos translatum.

Mediolanensi Præsule consecutus, ibi veteri instituto sedem Regiam collocavit, & privilegia civitatibus, Ecclesiis & Monachorum Cœnobiis, superiorum Regum more, concessit. Alii verò Itali Berengario infensi Vidonem Ducem Spoletanum Regem Romanorum creatunt. Hic Romæ à Stephano V. diademate coronatus, factus est Imperator anno 891. Berengarius Rex ab eo victus, in Germaniam ad Arnulphum Germanorum Regem se contulit. Anno 892. Vido Rex & Imperator post devictum Berengarium, & ex Italia pulsum, Lambertum filium socium sibi Regni ascivit. Anno 895. Arnulphus Rex Germaniæ, precibus Formosi Romani Pontificis & Berengarii Regis permotus, cum exercitu in Italiam venit, & anno 896. urbem Romam, quam, qui erant à factione Lamberti Regis, tuebantur, cepit. Eam ingressus, se à Formoso Papa Imperatorem & Augustum inungi, & coronari præcepit; & populum Romanum jurejurando addictum, sibi obligavit. Eodem anno Arnulpho in Germaniam reverso, Lambertus Rex vnctus, & coronatus est Imperator Romæ à Stephano VI. qui omnia Formosi Pontificis facta resciderat, & Arnulphum Germaniæ Regem, quem Formosus metu consecraverat, Imperatorem vitio factum esse pronunciavit. Anno 898. Ioannes IX. qui Theodoro secundo successit, Ravennæ Episcoporum conventum celebravit. In eo præsens fuit Lambertus Rex & Imperator, quem Ioannes IX. confirmavit, & Arnulphi Regis Germaniæ consecrationem Imperatoriam, vt metu extortam, rescidit. Eodem anno extinctus est Lambertus Rex & Imperator. Tunc Itali, qui Lambertum secuti fuerunt, & Benedictus IV. contra Berengarium Regem, Ludovicum Provinciæ Regem, & Bosonis Regis filium, in Italiam vocarunt. Is anno 900. coacto exercitu in italiam venit, & anno 901. Romam contendit, & à Benedicto IV. Imperatoriam coronam accepit. Quem deinde anno 902. Veronæ commorantem Berengarius cepit, & oculis orbavit, & Regno Italiæ & Imperio se abdicare compulit. Tunc solus Berengarius Italiæ Regnum obtinuit, & anno 915. à Iohanne X. diademate coronatus est Imperator & Augustus, postquam regnum Italiæ adeptus fuerat annis 29. Sed anno 921. Itali Imperium Berengarij perosi, Rudulphum Burgundiæ Regem evocarunt. Is in Italiam exercitum trajecit, & Papiæ à Lamberto Archiepiscopo Mediolanensi coronam ferream consecutus, Rex Italiæ salutatus & acclamatus est. Qui deinde Berengario mortuo solus in Italia regnavit. Anno 926. Lambertus Archiepiscopus, ex Ioannis X. Romani Pontificis Principùmque sententia, nuncios ad Hugonem, Comitem Arelatensem, in Provinciam misit. Hic erat Lotharii Comiti Arelatensis filius, Lotharii Lotharingiæ Regis nepos. Quibus nunciis invitatus Hugo, cum exercitu Italiam petivit: & cùm Papiam venisset, Rex summo omnium studio salutatus, coronam ferream Mediolani ab Archiepiscopo accepit. Anno 931. Lotharium filium suum regni socium ibi adjunxit, eúmque Mediolani ab Archiepiscopo coronari jussit. Anno 947. Berengarius junior, filius Adalberti Eporhediæ Marchionis, Berengarii senioris ex filia Gissa nepos, ab Arderico Archiepiscopo acitus, Veronâ Mediolanum accessit, ibique pro Rege Italiæ se gerere cœpit. Et eo anno Hugo Rex relicto in Italia Lothario in Provinciam rediit, & paulò post è vivis excessit. Regnavit in Italia, mortuo patre, Lotharius, qui anno 949. mortuus est Papiæ, & regnavit Berengarius II. vnà cum filio suo Adalberto. Tandem anno 960. Ioannes XII. cùm videret fuisse indies [illegible] Reges, videret itidem neminem esse, qui externo cuique Imperio non mallet obedire, quam domesticæ Italicorum Regum servire tyrannidi; Iohannem, Diaconum Cardinalem, & Azonem Scriniarium, ad Othonem Germaniæ Regem legatus cum literis in Saxoniam misit. Et summa legationis fuit; Berengarium & Adalbertum, truculentiùs multò quàm ante, Ecclesiam atque totam Italiam divexare: pertinere ad eius dignitatem & majestatem, Ecclesiæ & Italiæ graviter laboranti opem ferre: Quocirca orare eum se, vt pro Christianæ religionis, & Italiæ salutis studio & amore, exercitum in Italiam adduceret, & Ecclesiam Catholicam, Caroli Magni exemplo, ab sæva eorum Regum tyrannide vindicaret. Id si fecisset, Augustalibus insignibus se eum ornaturum, ac tanquam summum Ecclesiæ propugnatorem, Imperatorem Romanorum, qui titulus tunc vacabat, appellaturum. Quibus permotus Otho Magnus, promisit se in Italiam venturum; & anno sequenti filium suum Othonem Aquisgrani Regem Germaniæ coronandum curavit, & cum lectissimo milite in Italiam accessit. Cùm Mediolanum venisset, Archiepiscopus, Principum & Episcoporum concilio, vt moris erat, vocato, ex omnium sententia Regnum Berengario & Adalberto abrogatum ad eum defert, & ipsum in æde S. Ambrosii magno apparatu & cæremoniâ perungit, & consecratum coronâ ferreâ exornat: Otho Ipse solemni sacramento præsentibus omnibus promisit, se Regnum Italiæ perpetuò defensurum. Et deinde ipso Archiepiscopo comitante, Otho Romam accessit, vt coronam Imperii à summo Pontifice promissam acciperet. Venientem lætissimis, si quenquam vnquam alium, animis & admirabili benigni occursus spectaculo Romani exceperunt. Ingressum in vrbem, & ad pedes Pontificis se submittentem, in Vaticanæ Basilicæ gradibus Iohannes amplexus, in templum deduxit: vbi sacris magnâ cæremoniâ celebratis, eum inunxit, ac Imperatorio diademate coronavit, vniverso populo Cleròque certatim faustis vocibus Augusto, Imperatorique felicitatem & victoriam acclamante. Quo facto, vterque ad aram S. Petri accessit, & solemni se juramento devinxit: Ille, se Ecclesiæ Romanæ patrimonium, jura & authoritatem semper defensurum, promisit; hic, se nullo vnquam tempore Berengarii, cæterùmque hostium partibus opem auxiliúmque laturum. Ac ita Regnú & Imperium Romanum ad Reges Germaniæ rediit; cùm in Italia penes Italicos Reges seu Imperatores quinque vel sex, fuisset, teste Blondo, quinquaginta quinque annis, videlicet penes Berengarium seniorem, Vidonem, Lam-

bertum, Berengarium juniorem, & Adalbertum, & penes Rodulphum Burgundiæ Regem, & Hugonem Comitem Arelatensem, & Lotharium filium ejus. Hos omnes Historici Germaniæ Tyrannos appellant; sed itali, Reges italiæ & Imperatores Romanorum. Et certe negari non potest (sub,icit Azorius *d. c. p.* 1662.) Berengarium I. Vidonem & Lambertum non solùm ferream coronam Mediolani ab Archiepiscopo consecutos, sed etiam auream Romæ à summo Pontifice adeptos fuisse, quamvis cæteri, vt Rodulphus, Hugo, Lotharius, Berengarius II. Adalbertus, Reges tantummodò fuerint, Mediolani vel Papiæ ab Archiepiscopo coronâ ferreâ insigniti, non aureâ à summo Pontifice. Verùm vt vt pleraque hæc ita de facto contigisse ponamus (vide Leheman. in der Speyerischen Chronic *lib.* 2. *c.* 46. *p.* 204. *& seq.*) electiones tamen & coronationes istæ Germanorum jus infringere aut abolere non potuerunt. Retinuerunt Germani jus suum non animo solùm, sed & exercitio: & italos alieni juris turbatores rursus redegerunt in ordinem, vt frustraneus planè eorum fuerit conatus, æquè vt Nicolai illius civis Romani, qui, si vera sunt, quæ in Nauclero (*generat.* 45. *sub anno* 1346.) legimus, Papa autore totius orbis dominatum sibi arrogavit, proque eo jure Regibus & Imperatoribus omnibus dicam scripsit: Imperatorius titulus collatus quidem Berengario, Widoni ac Lamberto, cæteri verò Reges Italiæ non fuerunt Imperatores, totoquè illo tẽpore confusum chaos in Italia & Imperii & regni viguit, adeò quidem vt à multis historicis illi in catalogum Imperatorum non referantur: quamquam Ottoni aliud placuisse constat, qui Berengarium antecessorem suum in Imperio agnovit, in privilegio quod dedit Ecclesiæ Patavinæ prid. non. Julii an. Domini 963. & legitur apud Meibomium (in addit. ad Vviticind. pag. 123.) Credibile autem est Ottonis verba potius ad factum, quam ad ius referri debere. Nec enim illi à Pontifice aut Populo Romano potuerunt spoliari Imperio, ad quos semel translatum fuerat ex causa remuneratoria. Non nego tamen Pontificem & Romanos, etiam post Ottonis M. tempora conferendi Imperii potestatem sibi, sed inique arrogasse, & aliquando in ludibrium Germanorum exercere voluisse. Tempore Ottonis III. Romanis autor fuit Crescentius, ut suum sibi ex italis crearent Imperatorem, nec Germanos amplius admitterent, quod factum, & ipsos Crescentium constituisse Imperatorem annotavit Mutius (Chron. Germ. lib. 14. pag. 106.) Lehman. (l. 5. Chron. Spir. c. 13.

Quis Imperium in Carolum M. transtulerit

XV. Succedit quisnã quæstio Imperiũ in Carolum transtulerit? An summus Pontifex solus, jure suo & proprio; an cum populo, & ejus nomine ipse? Deo primum, dein Ecclesiæ & Pontifici hanc translationem adversarii nostri adscribunt. Baronius (*annal. Ecclesiasticorum tom.* 9. *in anno* 800.) de facto locutus, (§. 14. *ca.* 503.) jus adjicit. Iunge Bzovium (*tom.* 1. *histor. Ecclesiast. lib.* 8. *pag.* 1718. *num.* 5.) Et hoc est, quod Burdigalæ in palatio Cardinalis de Sourdis, in Camera elegantissimis picturis, manu & industriâ Carthusiani Fratris Ludovici Paschualij expictatã, repræsentatum vidi tabulâ, cui hæc inscriptio: *Translatio Imperij & coronatio Caroli Magni, autoritate Leonis III.* additus versiculus:

Imperij summus transfert moderamina Præsul:
Nec mirum, partes sustinet ipse Dei.

Pontificiorum opinio circa Translationem Imperii refellitur.

Ego, ut mentem meam aperiam, puto, Baronium cum asseclis suis, tam in jure, quàm facto longissimè errare. In jure quidem, quando Ecclesiæ Christianæ potestatem adscribit transferendi Regna, & faciendi ea suo jure, ad quæ speciale mandatum Deus ipse in Veteri Testamento semper adhibuit; dum itidem Ieremiæ officium, quod totum in annunciatione & prædicatione divinæ voluntatis (*cap.* 1. *vers.* 7.) consistit, licentiosè nimis extendere conatur; & denique visibile caput Ecclesiæ Pontificem prædicat. Quæ omnia tam contra mentem, quàm contra rectam rationem dicta, & jamdudum à Theologis refutata sunt, quorum Scholæ hoc meritò lubens relinquo. Quàm perniciosa verò hæc Pontificum audacia Christiano Orbi fuerit, loquuntur historiæ. Deus est, qui transfert Regna de gente in gentem, cui etiam primas partes in hac translatione meritò concedimus, sive permittendo, sive cooperando eas obiisse dicatur: secundæ debentur populo & Pontifici Romano: tertiæ ipsi Carolo & transactioni cum Græcis initæ. idem mecum sensisse reperio Nicolaum Vignierium (*en la* 2. *partie de la Bibliotheque histor. ale p.* 393.) Fecit Pontifex, quantum Pastor in publica desponsatione. Pastor non tradit sponso sponsam, quia sponsus jam antè illam habet: sed est testis illius contractus, qui antea factus est. Non dat novum jus sponso aut sponsæ: sed antea consensu patentum & μυγάμων corpora contrahentium legitimâ desponsatione translata sunt. Pastor autem Ecclesiæ, ut publica persona, publicè pronunciat & confirmat, adeòque est testis factæ illius translationis, illam esse legitimam, ne corpora aliò transferantur, orat etiam Deum pro novis conjugibus. Ita Episcopus Romanus, publicè dicens Carolum esse imperatorem, non dat ei imperium, sed publicè exponit, tribui ei Imperium legitimè à populo consentiente: (Alstedius *tom.* 4. *Encycloped. lib.* 22. *cap.* 18. *pag.* 1442.) Quoad ditionem certum est, Carolum, antequam proclamaretur Imperator, fuisse totius Germaniæ, atque etiam Italiæ, armis suis jam quæsitæ (ut ajunt annales à Pithœo editi) Regem nisi forte Romam excipias cujus deinde patriciatum obtinuerit; de qua dignitate Otho Frisingensis: (*lib.* 5. *c.* 28.) Carolus, inquit, ab Hadriano Papa honorifice suscipitur, & acclamante populo universo, Patricius Romanorum appellatur: ac Othoni concordant Sigebertus, & Anastasius. Patricius autem censebatur pater totius Reipublicæ. Itaque Patriciatus Carolo Magno collatus est, non quidem à solo Pontifice, verum à toto populo, sed consentiente aut promovente Pontifice, qui jam incipiebat esse præcipuum illius caput, ut sic pararent ei gradum, quo deinde, rebus compositis, posset ad Imperium provehi: quod non longo post intervallo effectum est, nempe sub Leone tertio Eginhardus

Caroli M. Patriciatus dignitas

A quo in Carolum collata sit Patriciatus dignitas

dus ait, Constantinopolitanis Imperatoribus super hoc (quod Carolus Imperator audiret) indignantibus, magna tulit patientia, vicitque eorum contumaciam magnanimitate, qua eis proculdubio longè præstantior erat, mittendo ad eos multas legationes, & in epistolis fratres eos appellando. Et iterum Idem: Imperatores etiam Constantinopolitani, Nicephorus, Michael, & Leo, vltrò amicitiam & societatem ejus expetentes, complures ad eum misére legatos: cum quibus tamen, propter susceptum à se Imperatoris nomen, & ob hoc quasi Imperium eis eripere vellet, valdè suspectum, fœdus firmissimum statuit, ut nulla inter partes scandali remaneret occasio. Annales Francici memorant, pacis & fœderis ergò, Carolum jam Cæsarem, misisse Constantinopolim legatos, annò seculi noni secundo, ad Irenen; anno sequenti, ejusdem causa, cum literis suis remisisse legatos Nicephori; bello post exorto anno decimo firmam pacem fecisse; ejusdem pacis stabiliendæ causa sequente anno Constantinopolim legatos Caroli missos; anno duodecimo confirmatam pacem cum Michaele Nicephori successore, qui Carolum, in tabulis fœderis Imperatoris & τοῦ βασιλέως nomine sit dignatus. Vltimo denique eam stabilitam anno decimo quarto, quo Carolus obiit, cum Leone, Michaëlis successore: (*Conring. de German. Imperio Roman. cap. 8. pag. 49. & seqq.*). Non dubium est, quin Pontifex fuerit ejus collationis potissimus autor, nec tamen adeò absolutus, quin suffragia populi Romani ab eo prius, ut est credibile, explorata concurrerint: (*Roussel. d. c. 3. n. 6. pag. 712.*) Teste Anastasio, *in vita Leonis*, Scimus, ait Conring. (*de German. Imperio Romano cap. 7. pag. 36.*) Carolum esse constitutum Romanorum Imperatorem, ab omnibus in Basilica tùm præsentibus. Hi autem erant, præter Pontificem ipsum, ac plurimos Episcopos, Clericosque, universi Romani. Scimus ab uno Pontifice Carolum coronatum: Scimus denique Romanos cives in proclamando Cæsare non ab unius Papæ nutu dependisse, sed suo quoque usos consilio. Ita omnia contigisse haud difficile fuerit divinare, etiam omni teste destitutis. Credidit scilicet vrbs Roma, liberam se à jure Cæsaris Constantinopolitani, itaque sui esse arbitrij quem vellet Cæsarem creare. Ejus urbis primarius civis tum erat Pontifex, non autem Dominus, quomodo sese nunc gerit: itaque neque unius Papæ, neque unius in potestate populi fuit Cæsaris creatio, sed ad utrumque pertinuit hoc jus, potissimum tamen ad illum, quo erat majore authoritate & dignitate præ populo, quodque in unius illius, non populi, patrimonio haberentur eæ per Italiam urbes, ac provinciæ, quæ Imperij Romani titulo à Carolo erant possidendæ. Ita Conringius, contradictor illis qui nudum nomen Imperatoris Carolo tunc datum affirmarunt. Accessit ad hoc ipsius Caroli consensus, qui coronam suscepit, & Imperatorem se salutari passus est. Tradidit quidem literis Einhardus, vel Eginhardus, qui interfuit translationis actui, *in vita Caroli Magni*, Carolum inquietâ mente hanc subiisse coronam, & affirmâsse, se eo die, quamvis maxima & præcipua solemnitas esset, Ecclesiam non accessurum fuisse, si Pontificis consilium præscivisset. Quod si ita est, aut modestia, aut non levis alia hujus mentis erit constituenda ratio. Fortassis rem jamdum ante coronationem tenens, parvi nomen & pompam faciebat. Quicquid fuerit, post hæc inter ipsum & Constantinopolitanos, qui jus sibi in Imperium Romanum superesse integrum prius volebant, transactio facta est, ut alter Occidentis, alter Orientis Princeps esset: (Vide Fazellum *de reb. Sicul. poster. Decad. libr. 6. pag. 374.*) Quod ut melius innotescat, elegantissimum contextum, quem apud Freherum (*initio tom. 2. Rer. Germanic. scr.*) reperi, communicare volui. Et si Carolus ille Magnus, non tantùm jure belli, quod cum Longobardis ὁμωνύμῳ gesserat & S. P. Q. R. voluntate & Pontificis coronatione, verus & legitimus (si quis unquam alius) effectus esset Imperator; sed transactione insuper cum Irene Augusta, eamque secutis Nicephoro, & Basilio Impp. interposita, certisque terminis Imperij inter eos divisione factâ jus suum abundè confirmâsset, ideoque Legati Byzantini eum βασιλέα palam salutâssent, & omninò ita inter ipsos conventum, diuque observatum esset, ut æquo jure Byzantini & Nostri Augustos adeóque fratres se appellarent: Paulatim tamen invida & ambitiosa illa natio nostris Cæsaribus eum titulum detrahere conata est, & suos solos βασιλεῖς & Αὐτοκράτορας Ῥωμαίων in diplomatis & numismatis proscribere, Dominósque Orbis terrarum iactare: nostros autem Latinos tantùm & Alemannos Francósque, & Cæsarem nostrum, non minus inepto, quàm novo commento, Ῥῆγα Ἀλαμανίας ἢ Φραγγίας. Vnde factum est, vt à nostris, vicissim paria reponentibus, non aliter, quàm Græcorum Reges, & Constantinopolitani Imperatores dicerentur, ut apud Helmoldum, Othon. Frisingensem, Petrum de Vineis, & alios videmus. Et quis sine stomacho legat, Græculum Henrico Imperatori ita oggannientem, ὡς εἴπω τὸν κύνα &c. Is est Nicetas Choniates. Quid quod Friderico Imperatori transitum exercitui suo petenti (quod Godefridus noster Coloniensis annotavit sub anno 1187.) Byzantinus per responsales suos demandavit: se post Deum esse Dominum dominantium. Quod si Regnum Romanorum dare vellet in manus ejus, & ab eo loco hominii recipere, conductum ei daret per terras suas, & mercatum sufficiens. Quasi non nostri potius à veteri Roma, quàm illi à nova sua Constantina (quam nec ipsam absque Gothorum ope structam surrexisse, Iornandes in Geticis autor est) nomen Principatus sui, & Antoninorum Augustorúmque successionem deducerent? Et si vel Roma relicta (quod etiam antiqui Principes non rarò fecerunt, Mediolanum, Treviros, Lutetiam, Romæ præferentes) alibi habitare præoptassent; atque adeò Romam alteri habitandam ultrò cessissent, ut quondam Zeno Imperator Theodorico Gothos non potius aula & comitatus Cæsaris, & ubi curiam celebrat (ut nostri scriptores loquuntur) denique ubi Cæsar est, Roma haberi debuisset: ita enim satis visum est, ut Germania, postquam inde ab urbis auspiciis

Græci reliquias Occidentalis Imperij Caroli invidentes redarguuntur.

eius inimica & æmula, non minus quàm Carthago, Romanam virtutem perpetuis bellis exercuisset, & quàm avidè à Romanis expetita, Germanici titulum, præ aliis à terra triumphata magis, quàm victa affectantibus, tàm insuperabilis semper restitisset, limitemque victoriarum, quem excedere non magis quàm Parthicum Persicumque posset, ad Rheni & Danubii fluenta eis præfixisset: tandem versa vice ipsa vltrò Romaniam immissis procellæ more immensis populorum millibus adgrederetur: neque tantùm omnes ad occidentem Provincias Romanis extorqueret, quibus ceu deductis ex se Colonis in hodiernum diem sub diversis nominibus Francorum, Longobardorum, Gothorum, Anglorum, Burgundorum, Nortmannorum, dominatur; ut iam tota Europ[illegible] nil aliud, quàm magna quædam Germania vid[illegible]atur. [illegible] verò Italiam ipsam, & Vrbem Dominam Imp[illegible] [illegible]edem, vi & armis non semel oc[illegible] [illegible] tandemque titulo & dignitate Imperii legitimè poti[illegible]tur. Ita ut Imperium Romanum, quod Germanos capere non potuit, illorum virtute captum, & qui hostes olim Romanis, nunc eorundem victores: quod olim Barbaricum Romanis, ut ipsi præ se ferebant despicatui, te autem ve[illegible] à formidini fuit. Id nunc artibus & moribus cultissimum, sedes & arx Imperij factum sit.

Cur Populus Rom. & Pontifex in Carolum transtulerint Imperium.

XVI. Porrò videndum est, cur populus Romanus, & Pontifex, in Carolum transtulerint Imperium, & quare Constantinopolitanum deseruerint? Debuit Carolo M. Imperium deferre Leo Pontifex, scribit Bzovius (*tom.1. histor. Eccl. lib.8. p. 1728. n. 5.*) quia ingrata Græcia toties in Ecclesiam peccavit, toties Italiam & reliquum Occidentem sanguine cruentavit, toties Avaris, Hunnis, Gothis, Ostrogothis, Mauris, Saracenis, Longobardis, nobilius & antiquius Imperium subiecit, sive exposuit. Carolus autem toties defendit, instauravit, auxit, ornavit, locupletavit, de Barbarie triumphavit; ita ut exinde purpuram & coronam Imperii meruerit. Ante Bzovium hæc fusiùs deduxit Baronius *loco paulò superius all[illegible]* [illegible] I[illegible]perium apud Germanos tamdiu durabit, quamdiu Ecclesia Romana expediens judicaverit; votum est Thomæ *lib.3. de regim. princ. cap.18 & seq.*) cui opinioni etiam adhæret Azorius (*part.2. Inst. moral. lib. 10. cap. 5. p. 10:S.*) [illegible] autem verissimum est, nec ab adversa[illegible] neg[illegible] potest translationem Imperii in Carolum fuisse [illegible]munerætoriam & præstiti officii compen[illegible]nem. At quæ huius sunt naturę, propter ingratitudinem revocari nequeunt. Emanuel Soarez. *in th. recept. sent. lit. D. n. 235. & 236.* Bocerus *de donat. cap. 13. mem. 26. & quos ibi allegat.*) Elegans est textus & ad rem nostram notabilis (*in l. 34. §. 1. ff. de donat.*) Si quis aliquem à latrunculis, v[illegible] hostibus eripuit, & aliquid pro eo ab ipso accipit: hæc donatio irrevocabilis est; nam merces e[illegible] laboris appellanda est, quod contemplatione salu[illegible] certo modo æstimari non placuit.

Quibus ceremoniis facta fuerit Imperij translatio.

XVII. Nunc porrò explicari debet, quomodo seu quibus ceremoniis translatio Imperij peracta fuerit; Carolo imposuit coronam Imperialem, cum Imperatorem pronunciavit; & denique unxit Pontifex. Populus ter (ut alii scribunt) acclamavit: (*Carolo piissimo, perpetuo Augusto, à Deo coronato, magno ac pacifi[co] [illegible] [Imperato]ri, vita & victoria:* (Cuspinianus *in vita Ca[roli] Magni pag. 176.*) vel hac verborum serie, ut habet Lehman. (*lib.2. Chron Spir. cap. 40. pag. 165.*), *Carolo Augusto, à Deo coronato, Magno & Pacifico, Imperatori Romanorum, vita & victoria.* Aut ita: *Carolo Augusto, Magno & Pacifico, vita & victoria* (ut habet Onuphr. Panvin. *de comit. Imper. cap. 4. in fin.* apud Goldastum *in polit. Imperial. part. 1. tract. 2. pag. 14.*) Hæc acclamatio Latinâ an Italicâ linguâ facta fuerit, certus non sum. Si Baronius vera, & de hoc scripsit, quod Lehemannus habet, nempe non improvisos, incompositos ac dissonus clamores, tumultuantis ac perstrepentis in Ecclesia multitudinis sed potius sonoras ad rhythmum & modus musicos voces temperatas: credibile est Latinam fuisse, quâ linguâ etiam cætera ferè omnia in Ecclesia Catholica peraguntur. Actus coronationis celebratus fuit Romæ in Basilica Beati Petri, die Natalis Domini, Anno 800. Clero, Optimatibus, & Populo congregatis.

Vbi actus coronationis celebratus.

XVIII. Vltimo loco hoc capite inquirendum quid Carolo hâc translatione Imperii, ut vulgò vocatur, accreverit: ut certi simus, an Carolo pro beneficiis, in Ecclesiam & populum Romanum collatis, æquivalens fuerit reddita antidosis, necne, utrumque expendendum erit diligentius. Carolus noster, Aquitanico bello confecto, ad preces Adriani I. cum exercitu in Italiam venit, contra Desiderium Longobardorum Regem, tum temporis gravem Italiæ & Pontifici, cum longâ obsidione fatigavit, ac in deditionem accepit. Filium verò Adalgisum, in quem spes omnium inclinare videbantur, non solum Regno, sed omni Italiâ excedere compulit, omnia Romanis erepta restituit: (Cuspin. *d. tract. p. 175.*) Rediit & altera vice cum exercitu Romam, dehinc Capuam accessit; Beneventanis bellum est comminatus, coegitque Aragisum gentis Ducem, filios obsides dare, & jugum ferre. Et iterum; Cum Leo III. ab æmulis & propinquis Adriani, cui in Pontificatu successerat, iniquè habitus fuisset, properavit (Cuspin. *d. loc.*) ut accita Synodo cognosceret de criminibus Pontifici intentatis. Audiens autem nefas esse, Papam Romanum à quoquam judicari, ac proinde cùm nemo criminum probator esse vellet, permisit Leoni, ut jurejurando se purgaret, purgatúmque in sede relocavit Pontificia: (Ioh. Cluverus *in epitom. historiar. tot. mund. lib. 9. pag. 457.*) pro hisce, & parentis Pipini meritis, partim à Pontifice solo, partim ab illo & à populo Romano, titulos & nomina honoris accepit. I. Factus fuit Patricius Romanus. Postquam enim dono Pipini ad jus & proprietatem S. Petri devenerunt civitates, & loca, quæ postea aucta sunt, tunc opus erat illis omnibus locis defensore & Patricio: & deputatus fuit Carolus Magnus pro Patricio, (ut habetur *in can. Adrianus, dist. 63.*) Habebat autem Patricius (quia pater patriæ) coram judicii temporalis, & præfuit in temporalibus, Papa se de ipsis minimè intromittente (Lehman. *lib. 2. Chron. Spirens. cap. 40. pag. 162.*)

Caroli M. pro merita ad adipiscendam coronam Imperialem.

Carolus M. factus Patricius.

Licet verò, ut Zosimus (*lib.2.*) testatur, patricia dignitas ab Imperatore proxima, & supra Præfectum Prætorio, ac potestatis magnæ; attamen qualis in Carolo nostro fuerit, disputant Gretserus & Goldastus: ille dignitatem tantùm, hic plenam & absolutam potestatem Carolo attributam asserit (*in replica pro Imper. cap.13. pag.* 177. II. Dictus est Advocatus Ecclesiæ. Confundunt nonnulli Advocatiam cum Patriciatu, & tuitione Ecclesiæ; malè, si Goldasto *d.c.pag.* 185. credimus. Ipsum autem Advocatum dici *pag.* 184. ait, qui aliquem in specialem protectionem ac defensionem seu (ut propriè majores nostri loquebantur) mundeburdium, recipit. Sic Carolum Martellum legi Ecclesiam Moguntinam in advocatiam & mundeburdium speciale suscepisse, &c. Nempe Patriarchas Archiepiscopos, Episcopos, Abbates, Præpositos, &c. non debere seimmi cere negotiis mundanis & secularibus, sed eorum administrationem Advocatis committere, ut constituit Pipinus (*in capitular. c.11 de advocat.* Canon Synodi Moguntiacensis an. 834 habitæ jubet, ut Episcopi & Abbates curam omnem administrationemque, quæ ad victum & alimoniam attineret, Advocatorum solertiæ relinquerent. Hi enim Ecclesiis Episcoporum atque Abbatum Vicedomini dabantur, ut essent qui secularium rerum curam gererent, redituumque & prædiorum, & servitiorum & decimarum, & si alia politica juris Ecclesiarum essent rationem redderent, minimè tamen neglectâ Episcoporum voluntate; quibus invitis, aut inſciis nihil agebatur: quemadmodum vicissim Episcopi aut Abbates sine manu Advocatorum nihil ausi fuerunt ratificare, tradere, vel cambire. Et si Advocatus abesset, Vicarius ejus consentiebat, quem habebat in loco Ecclesiæ residentem. Igitur Carolus Magnus eum Advocatia Romanæ Ecclesiæ accepit simul politicam administrationem omnium bonorū temporalium. Ducatuum scilicet, Principatuum, Dominorum & Territoriorum, quæ Imperatorum. Regum, Patriciorum, ac aliorum Principum beneficio Ecclesiæ obvenerunt, quorum donationes ipse Carolus partim confirmavit, partim auxit, & ampliavit. Quod posteriores Cæsares minimè animadvertentes, advocatiam Ecclesiæ de tuitione & propagatione universalis Ecclesiæ seu religionis Christianæ, interpretati sunt; quam illi, non advocatiæ nomine, quæ propriè ad possessionum secularium gubernationem attinet, sed Pontificatus Maximi titulo ac privilegio habuere, ut patet ex rescripto Leonis IV. Papæ ad Lotharium Imperatorem, *in c.de capitulis 9. distinct.19. ubi gloss.&c.*) III. Coronatus fuit Imperator, atque in eum translatum Imperium; quo facto Patricia dignitas in eodem extincta. Quid verò hic nomine Imperii intelligendum sit, excutiendum venit. Cuspinianus, (*in vita Nicephori Cæsaris pag.173.*) Nicolaus *Vignierius* (*en la 2. partie de la Bibliotheque Historiale pag* 394.) Rivet Ces remarques sur la response au mystere d'inquité part. 1. sect. 26. n.33. pag.542.) Le Sieur de Haillan (*en la vie de Charles le Grand*) præter nudum nomen Imperatoris Carolo M. nihil datum esse affirmant. Ab horum opinione alienus Conring. *c.7.pag.31.*) ait, nudum nomen Carolo datum nemo temerè dixerit. Neque verò adeò id Romæ tunc, ut hodie, familiare fuit. Cum illo titulo & dignitatem & honorem, & jura, quæ non multò ante supererant Cæsaribus in Occidente, concessa esse verisimilius est. Docet autem ille (*d.pag.& seq.*) Carolum, cum titulo Imperatorio dominium in orbem Romam consecutum fuisse, indeque iurisdictionem, merum mixtumque Imperium, in eam exercuisse. & (*pag.43.*) non minora Carolo concessa in urbes regionesque, quæ in patrimonio S. Petri censebantur; nec enim credibile, Romam inferiore fuisse conditione. Ipsum quoque Pontificem ex eo jurisdictioni Caroli fuisse subjectum, idque statim ostendisse adorationem, qua Carolum, jam coronatum excepit Leo. Etsi verò jam ante patritii nomine in urbem, in Papam, in Petri patrimonium, jus aliquod habuit, cum Cæsareo tamen titulo longè splendidiorem, & majorem autoritatem Carolum esse consecutum. Neque enim æque magnam Patritii atque Cæsaris autoritatem, nec Patritiatum fortè hæreditarium fuisse, sed suspensum ab arbitrio eorum, qui patritiatum constituebant: (*pag.47.*) Omnis autem potestas in Papam, Romam & patrimonium Petri videtur ad Carolum & successores pertinuisse jure hereditario, nec ullo, modo à Pontificum, aut Populi Rom. consensu amplius suspensa, postquam in Carolum Imperatoria dignitas est translata. Tali scil: modo Cæs Cpolitani Romana illa tenuerunt: In eorum verò iura successit Carolus. Liquet verò illud ipsum etiam ex eo, quod Carolus nullo præsente Pontificis Romani Legato, nec ipso Papa consulto Ludovicum filium an. 813. post coronam impositam Imperialis nominis sibi consortem fecerit, testibus annalibus. (Vid. Dn. *Com ing.* de German. Imp. Rom. c.7. pag.44. &c.

Carolus M. Advocatus Ecclesiæ.

Advocatia Ecclesiæ quid importet.

Carolus M. factus Imperator. Quid titulus Imperatorius Carolo contulerit.

CAPUT IV.

De Natione Germanica.

I. ADami filius erat Seth: huius Enos: huius Kenan: huius Mahalaleel: huius Iared: huius Henoch: huius Methusalah: huius Lamech: huius Noah: huius Iaphet: huius Gomer: huius Ascenaz: (Cluver. *d.lib.1.c.4.p.48.*). Hic cum una cum filiis suis ac nepotibus, omnem, post inundationem, obsedisset Celticam; id est, Illyricum, Germaniam, Galliam, Hispaniam & Britannicas insulas, Celtarum omnium primus extitit pater & conditor (Idem *d. loc.*). Idque non latuit vel ipsos Iudæos, qui magno consensu tradidere, Ascenas esse Germanos (Luther. *ad c.10. Genes.*).

Origo Germanorum ab Ascena

II. Sunt autem Germani αὐτόχθονες, id est, indigenæ. Quod multi agnoverunt, & inter cæteros Cornelius Tacitus, magnus inter Romanos autor quando inquit: *Ipsos Germanos indigenas crediderim* &c. Hæc hostis, subdit Cluver. (*dicto loco pag.57.*) At tu tamen inquit o infelix externæ gloriæ captator, Germane, Saxones tuos à Saxonibus, vel Sasis, Cimbros à Cimeriis, Mis-

Germani sunt indigenæ.

nicos à Mysis, Thuringos à Tyrigetis, Cauchos à Cauconibus, Frisios a Phrygibus, aliosque populos, nescio vnde deducis, nullis aliis documentis inductus, quam nuda vocabulorum allusione, omnibus antiquis, sacrarum juxta ac profanarum historiarum monumentis reclamantibus.

An Germani veniant à Persis.

III. Sunt, qui infelici conjectura, Germanos à Persis ortos, ex Herodoto, & aliis se probare posse arbitrentur. Scilicet, quia huic (*in lib.1.*) sub Persarum imperio, populi recensentur γερμάνιοι inde colligunt nominis convenientiam, & simul alia complura Germanorum in sermone, moribus, atque vivendi ratione, Persis vsitata, nostrorum prodere originem. Quibus respondeo, I. linguam illam primam & vnicam, ad vrbis Babyloniæ ædificationem, non fuisse in totum sublatam, novasque inde linguas conditas, sed confusam tantum, & in plura idiomata ac varias διαλέκτους distinctam. Quam ob rem nihil mirum, si diversissimæ, longeque inter se remotissimæ per universum terræ orbem gentes, communia habeant etiam nunc nonnulla rerum vocabula. II. Mores si spectes, certe Persarum mores nunquam fuerunt Germanorum moribus tam similes, quin multo similiores fuerint mores Scytharum: à quibus Persarum quoque gentem haud longe dissitam, nonnihil eorum traxisse, quid mirum, si quis conjecerit? Nemo tamen Scythas Germanorum conditores temere affirmaverit. III. Qui Herodoto γερμάνιοι, aliis autoribus frequenter Καρμάνιοι & Καρμανοὶ vocantur, gens ad fauces sinus Persici nobilissima, quam noli credere in Germaniam transiisse, cum in eadem regione sua, quæ Carmania Diodoro, Straboni, Plinio, Ptolemæo vocatur, perpetuo duraverit: (Cluverius *d. l. p. 38. & seqq.*) Bodinus *in methodo historiarum*, Germanos à Gallis, Gallos a Græcis ortos monstrare annititur, fundamento satis arenoso (vid. Heig. *p. 1. q. 7. n. 6.*) & fusius monstravit Cluverius (*d. tr. c. 5. p. 29. & 37.*)

An Germani à Gallis deducantur.

Germanorũ Etymologia.

IV. Nomina quod attinet, præcipua nationis nostræ sunt Germani, Allemanni, Teutones. Germanos quidam appellatos arbitrantur, quod Gallorum sint fratres (addit. *Hanc opinionem etiam Strabo fovet, vt Dn. Autor h. cap. n. 17. exponit. Wolfgangus Lazius* [*lib. 2. de Migrat. gent.* *ait: Germanos eiusdem semper dico cum Galatis Celtisque sive Gallis, & lingua & originis extitisse. Tacitus scribit Tungros olim Gallos expulisse, & inter se Germanos dictos. Nonnulli putant hoc cœpisse, postquam cum Gallis pacem inierunt, atque intellexerunt Tungrum esse natum à Franco & filia Regis Rhemi, quo innueretur esse fratres, & vno ex germine ortos. Ita tunc factum aut paulò post quod tam Tungri quàm Galli, sibi invicem maxime vicini, vltro citròque se appellaverint Germanos, nomine antiquo Gallico, denotante illos, qui vno ex sanguine nati. Nam verbis Germe mien notantur illi, qui sunt ex eodem germine. Et sic Tungri atque Leodicenses (qui semper locuti sunt atque adhuc loquuntur Gallicè) appellati fuerunt Germani, antequam Alemannis id unquam datum. Unde apparet primos Germanos fuisse Gallos: Alemanni verò postea ab exteris dicti fuerunt Germani, quod cum Gallis unius essent germinis sive originis. Debinc nonnulli ex Romanis, huius causa ignari cœperunt indifferenter appellare Germanos & Tungros omnes illos populos, qui Rhenum transgrediebantur. Huc faciunt verba Taciti (de Mor. Ger.) Cæterum Germania vocabulum recens & nuper additum, quoniam qui primum Rhenum transgressi Gallos expulerint, tunc Tungri, nunc Germani vocati sunt. Idem ait: Omnes à Victore primùm ob metum, mox à seipsis invento nomine Germanos vocatos. Hinc apparet omnes primum appellatos fuisse Tungros, à nomine Victorum, postea vero Germanos, quod nomen Tacitus non scribit Alemannica lingua, sed ab ipsis inventum. Ludov. Guicciardinus (in Descr. Belg.) tradit Tungros primum fuisse dictos Germanos ab Alemannis, hos verò postea idem nomen sibi attribuisse. Hæc opinio, cum Historiæ sit immixta, mihi præ cæteris arridet.*) Strabo à Romanis inventam Germanorum appellationem scribit. Etenim cum Romani primum transgressi Rhenum, eos populos animorum feritate, moribus & corporum forma ac magnitudine, vivendique ritu Gallis persimiles esse vidissent, Germanos eos, id est, fratres Gallorum nominarunt. Iam vero cum se mutuo, peculiari quodam more, Germanos, sive fratres sua lingua consalutent, non mirum est, hoc nomen apud Romanos semper in usu remansisse; cum præsertim vtriusque vocis significatio in sua quæque lingua fere sit eadem. Nil enim aliud *Germain*, Celtice, vel Teutonice significat, quam omnino, vel plane meus: quemadmodum frater, latine fere alter ego. Si enim frater mihi fere alter est, profecto plane meus etiam esse debet, cum ego meus esse non possim (Pighius *in Hercule Prod. p. 10.*) Certe Germani nomen, primum non fuit nomen alicui tributum nationi, sed eorum vitæ proposito datum, qui se militiæ ad res suas augendas dedissent. Quales nos hodie Kriegsmann appellare possumus Iohan. Goorop. Becan. *lib. 2. Gall. p. 24.*) Germani ab antiquo milites suos sic acclamant: Alse Ihr Bruder. Vnde procul dubio ab exteris datum ipsis nomen Germanorum. (Vid. Epist. Ægidii Tschudi quæ est 53. apud Goldastum inter Philologicas pag. 228.) Hinc etiam quidam vocabulum à Gallis, non à Romanis, inventum putant, à Guerre, quod bellum significat Celtica linguâ, & Mann, quasi bellatorem dicas. (Cluver. d. lib. c. 8. & 10.) [addit: *Dn. Autor noster in Etymologia Germanorum explicanda, nimium operosus tantum non Babylonicam perturbationem inducit. Veresimilius illud nominis etymon, quod ante adduximus.*]

Vnde Germani dicantur Alemanni.

V. Præterea Germani alio nomine *Alemanni* vocantur, vel à Lemanno fluvio (Scheurl. *in libro de laud. German. & Duc. Saxon. p. 12. & seqq.*) Vel quod collectitia diversorum hominum multitudo in illis sit: quasi dicas allerley Mann (Melanchth. 3. *Chronicorum p. 522.*) Alii à *Manno* deo patrio, Tuisconis filio Asinius Quadratus inclytæ fidei Historicus, Alemannos veluti collectitiam gentem, aut convenarum colluviem, qui longe lateque patentem regionem inundarunt, nuncupatos, scripto prodidit teste Agathia Historico græco qui parvam exacte peregrinæ vocis vim perspexisse creditur, propiusque ad verum collimaturus fuisse, si universos bellato-

res,

res, & à virtute viros, eius nominis ambitu contineri censuisset. Qui à *Lemanno* derivant, nescio, quo iure germaniam velint appellatam à lacu, qui extra eorum limites, in Sabaudia: nisi forte quis Acronium lacum putet esse Lemannum, cuius in utraque ripa Alemannos habitasse, autor est Ammianus *lib.* 15. Nonnulli deducunt à fluvio germaniæ, qui dicitur Allmul, quem Aventinus cum aliis modernis expresse nominat Alemannum aut Alomannum. Et quamvis utramque hanc gentem germanicam & Allemannicam confundant, tamen observatum est, distinctas fuisse. Trebell. Pollio (*in vita Marii*) Omnis Alemannia, omnisque germania cum cæteris, quæ adiacent gentibus. Flavius Vopiscus (*in vita Probi:*) Testes sunt Franci, inviis strati paludibus; testes Germani & Alemanni, longe à Rheni submoti littoribus (Gerardus Mercator *d. l. p.* 213.)

Vnde Germani dicantur Teutones.

VI. Teutonum nomen nostris impositum, non à Teutone viro nobili, sed à *Theut*, id est, Mercurio, quem maxime inter deos, coluerunt maiores nostri: (Cluver. *d. lib. c. 9. p.* 81.)

Germani fideles.

VII. Virtutes Maiorum nostrorum si non infinitæ, certe tamen variæ & complurimæ fuerunt, quas iusta successione, una cum hereditate paterna adhuc hodie tenemus. Inter easdem vero fidelitas maxime erat nobilis, & præeminens, adeo ut plerique Romanorum Imperatorum ab usque Augusto Cæsare, corporum suorum custodiam germanis, præ omnibus populis aliis commiserint; quod hodieque ab omnibus fere Europæ fit Regibus: (Cluver. *d. lib.* 1. *c.* 19. *p.* 169.) De Polonis vid. Dn. Conringium (in Tract. de Orig. Iur. german. cap 31. pag. 146.) vbi tradit, quantopere Poloni fidem germanorum æstiment. Hoc & agnoscit Tacitus [*annal.* 13.] inquiens: *Nullos mortalium armis, aut fide ante Germanos esse. Octavius Cæsar Augustus, Germanos usque ad cladem Varianam inter armigeros circa se habuit:* Suetonius (*de duodecim Cæsar. lib.* 2. *pag* 132. *edit. Gruteri.*) *Germanos in custodiam corporis habuit.* (Cæsar Caligula) Sueton. (*d. t. lib.* 4. *p.* 173. & 175.) *Galba Germanorum cohortem, à Cæsaribus olim ad custodiam corporis institutam, multis experimentis fidelissimam, dissolvit, ac sine ullo commodo remisit in patriam:* Sueton. (*d. t. lib.* 7. *pag.* 207.) *Cum iam paratum esset* (scribit Iul. Capitolinus (*in vita Maximi, & Balbini, pag.* 382. *n.* 13. *edit. grut.*) *ut contra Parthos Maximus proficisceretur, Balbinus contra germanos; puer autem Gordianus Romæ remaneret, milites, occasionem quærentes occidendorum Principum, cum primò vix invenire possent, quia germani stipabant Maximum atque Balbinum, quotidie ingravescebant.* (Ludovicus Dux Aurelianensis, ne potestate cresceret, crudeli actu ex insidiis fuit occisus Lutetiis Parisiorum, in platea, quæ dicitur *Barberre*, ab octodecim sicariis, quorum duces erant domestici Iohannis Ducis Burgundiæ autoris huius detestandæ cædis, commissæ in persona unici fratris Regis, & sui patruelis, die S. Clementis, 22. Novembris anno 1407. circa horam septimam vespertinam. Miserabilis Princeps primo statim ictu securis perdidit manum dexteram, eiusque caput variis vulneribus dissectum fuit, ut cerebrum effunderetur, ac ipse subitò extingueretur. Cum ipso occisus fuit nobilis germanus, eius antea honorarius minister; videns enim Dominum in terram prostratum, suo eum texit corpore, & excepit vulnera, vitam illius conservare studiosus. (Vid. *André Favyn* au theatre d'honneur l 3. pag. 715.) Sed nec hodie quidem ea virtus in minori est pretio, honore & religione, ita ut etiam exteri in ore habeant; fidem, si toto orbe reliquo pelleretur, in una germania tutum refugium inventuram; cum & plerique inter germanos adhuc hodie boni sint (Iohan. Bolognetus *ad l. ult. C. de pact. n.* 66. Pruckmann. *consil.* 9. *n.* 146. *vel.* 2. Parthen. litigios. *lib.* 1. *c.* 1. *n.* 22.) Facessant autem maligni illi obtrectatores, qui non ob fidem, sed ob simplicitatem, germanos olim in Principum custodias fuisse delectos, & nunc deligi affirmant. Simplicitatem nusquam, fidem ubique appellant autores veteres gravissimi. Die Teutschen seind vorzeiten wegen ihrer guten Kriegsdisciplin/manlichen Tugend/Redlichkeit vnd Ehrbarkeit / bey allen Nationen gerühmet worden (Reiterbestallung zu Speier aufgericht *anno* 1570. *in pr.*)

Plerique Germani boni.

Cur custodiis Regum adhibeantur.

Germani bellicosi.

VIII. Præterea accedit in laudem Nationis nostræ, fervor bellicus, summa tamen virtute temperatus. Tacitus inquit; Nemo bellum germanis intulit impune. Expertæ id quondam tres sub Augusto legiones superatæ: experti, Carbo, Cassius, Scaurus Aurelius, Servilius, Cæpio, Manlius, magni Imperatores, quos modo cæsos, modo fugatos vidit germania (Gerardus Mercator *in Atlante p.* 214.) Veteres sunt rhithmi; Welcher im Krieg will Vnglück han/ der fang es mit den Teutschen an. Legatus Regis galliæ, apud Sleidan. *de statu relig. & reip. lib.* 14. *pag.* 227. hanc esse veterem & propriam germanorum laudem, ait, ut sicut aliena cum injuria suos fines minimè soleant amplificare, sic etiam fortiter depellant periculum, & pro libertate pugnent acerrimè. Huius rei præterea duplex mihi ad manus testimonium est, unum Pontificis, alterum Imperatoris. Clemens VII. Pontifex (*in Brevi, ad circuli Suevici membra*, apud Hordlederum *lib.* 1. *de caus. belli germanic. c.* 14. *p.* 74.) vocat die streitbare Nation / die des Heiligen Reichs Grundfest / der gantzen Christenheit Starcke und Zierd. Conradus II. Salicus dictus, apud Goldastum (*tom.* 1. *constitutionum p.* 230.) Solent germani virtute cum hostibus, non fraude certare, nihilque acrius, quam perfidiam ulcisci, sceleribus, non nomini hostium irasci; oportet armatum esse, quem oderint.

Germani constantes.

IX. Proximum post fortitudinem sibi locum vindicat constantia, quam, vel fremente Bodino (5. *de Republica c.* 1. *n.* 521.) adhuc tuemur. Quod enim Bodinus inconstantiam vocitat, cum tam facile à religione Catholica. Romana descriverint superiores nostri, fallitur egregie: Huius namque vera causa est ipsa germanorum gravitas & constantia, qua suapte natura ad omnem pietatem propendent, contra ab idolorum & cæremoniarum multitudine, ab omni gesticulationum & superstitionum levitate semper abhorrent. Quibus, cum variis technis & imposturis simplex fraudisque nescia gens detineretur, evenit

ut intellecta Pontificum fraude, & fascinationis vinculo soluto, certatim superbissimæ Meretricis Babylonicæ blanditiis renunciarent, & se ex teterrima servitute subducerent. Itali quoniam naturaliter ad hypocrisin, & superstitionem inclinant; Hispani vero dum infinita animi servitute per inquisitionem Hispanicam captivantur, ex Pontificiis illis plus quam Cimmeriis tenebris emergere haud potuerunt (*Bort. in Synopsi Iurisprud. Polit. th. 4. lit. d.*) Ad laudem quoque Germanorum pertinet quod scribit *Bodinus* C in method. Hist. c. 5.): Nec mirum videri debet, si Germanos & Britannos accire solent Itali & Hispani, quod cœlesti quodam munere occultas terræ venas inquirere, invenire, & inventas apedire norunt. Iidem quoque alumni Martis, militarem disciplinam, antea semper, & nunc quoque incredibili studio colunt, arma tractant, montes æquant, aquas derivant, seque totos venationibus, agriculturæ, pecuariæ, aut iis artibus, quæ opera moliuntur, dare consueverunt, ut illorum ingenium in manu positum esse videatur: quod satis indicat omne genus supellectilis, & instrumentorum, quæ ab illis tàm artificiosè, tàm affabrè fiunt, ut ea cæteri populi mirentur. imitari non possint. Germanorum ac Polonorum *permulti & earum linguarum (Græcæ & Latinæ) utramque perfectissimè callent, & ita literas ac liberales disciplinas amant, ut in eis tempus omne consumant. Olim illi fortassis asperi & barbari fuerunt, hoc quidem seculo vereor, ne ad nos barbaries, ad illos cultus & splendor vitæ, & eruditio atque humanitas, commutatis sedibus, commigrârint* (M. Ant. Muretus in Epistolà ad Paulum Sacratum.) *Il y a des escrivains Italiens, qui parlans des Alemans, François & Espagnols, les nomment barbares, bien qu'il en y ait aucune de ces nations qui cede en civilité, ny en police à l'Italie:* (*Le Conseiller d'Estat part. 1. chap. 15. pag. 46.*)

Germani nonnullis vitiis subiecti. Germani ebrietati plus nimio indulgent

X. Verum cum omnibus malis Punicis insit granum putre, nostri quoque Germani, perinde ut reliquæ nationes, suis urgentur vitiis, & portionem propriam stultitiæ vitiorumque, iure quodammodo gentium nacti sunt. De suo tempore scribit Tacitus (*de morib. Germanor.*) Convictibus non alia gens effusius indulget· *& paulo post*: Diem noctemque continuare potando, nulli probrum *& mox*: Cibi simplices, agrestia poma, recens fera, aut lac concretum. Sine apparatu, sine blandimentis expellunt famem: adversus sitim, non eadem temperantia. Si indulseris ebrietati, suggerendò quantum concupiscunt, haud minus facile vitiis, quam armis vincentur. Sed Tacitus quidem suo ævo potandi morem, tanquam singularem in Germanis notavit: ast habuit ille domi, quod Romanis suis multo ignominiosius exprobraret. Quippe Plinius, Taciti coætaneus, tam horrenda, tam abominanda, ac nefanda, de Romanorum ebrietate (*lib. 14. histor. natur. c. 22.*) refert, uti nemo mortalium facile credat, apud quamquam aliarum nationum, nedum apud Germanos, simplicem, ac nullis propemodum aliis vitiis imbutam gentem, eadem in usu fuisse. Quin Plinius *d. c.* quantumlibet multarum gentium ebrietatem recenseat, & Hispanorum & Gallorum, tamen Germanorum ne uno quidem verbo meminit: quorum tamen mores vivendique rationem non ignorabat, ut qui ipse coram in Germania satis inspexerat. Cuius rei ratio dari nulla potest, nisi quod nostri, vere sobrii videbantur præ aliis. Nec mirum, quod Tacitus tam diligenter ebrietatem in nostris notavit; siquidem is solum Germanorum mores hoc libro describere instituit, non vero omnium simul gentium (Cluver. *d. lib.* 1. *c.* 19. *p.* 176.). Nunc si reviviscerer Tacitus, proh summe Deus! quanto iustius vitium hoc ebrietatis genti nostræ exprobraret, ut quæ sola pæne, & humanioribus iam moribus cæteris in rebus mitigata, mordicus id retinet, quod reliquæ abiectum abominantur exsecranturque. Ioh. Anton. Campanus (*in epistola*, quæ legitur apud Freher. *d. to. 2 Germ. rer script. pag.* 149.) de Germania scribit; *Non heic est aliud vivere quàm bibere*. Der Teutschen Trunckenheit ist bey allen Nationen verächtlich (Reformation guter Policey *de anno* 1530. *t.* Von zutrincken. *& Reformatio altera de anno* 1548. *eod. tit.*) Pudeat ergo, pudeat, scitum illud Scytharum Legati in Parthos dictum, quod Plinius *praeducto loco* refert, in unam nostram gentem ab omnibus exteris vulgo iactari: *Quanto plus biberint, tanto magis siti e Germanos*: eosque, ut scribit Poggius *in epist. p.* 118. esse vasa vinaria, ad pastum & somnum nata; olim bellicis armis, nunc vino pugnare & crapula, tantumque habere virium, quantum vini possunt capere. Es ist leider dahin kommen / daß vnter den Teutschen / Sonderlich im Krieg / das lästerliche viehische Vollsauffen schier die meiste Vbung ist / daraus der gantzen Nation viel Verkleinerung / Vnehr / Nachtheil / vnd Spott entstehet Reiterbestallung zu Speier *anno* 1570. auffgericht. *art.* 48.) Hinc salse Owenus *lib. 1. epigram.* 18.).

Mersum in, nescio quo, verum latitare profundo,
Democritus, nemo quod reperiret, ait.
Si latet in vino verum (ut proverbia dicunt)
Invenit verum Teuto vel inveniet.

[*Addit. Dn. Autor in Tomis addit: multa de Germanorum ebrietate conglomeras quæ, quia odiosa sunt enucleare nolui*] Hæc atque eiusdem farinæ complura alia, ebrietatis nobis peperit studium quod ut ipsemet iure quidem ac merito summe detestor, inde tamen, hoc unicum ob vitium, Germanos meos cæteris nationibus non posthabeo. Adeste enim omnes, qui nostra hæc vitia in oculis habetis, à tergo vestra: qui papulas observatis nostras pluribus obsiti ulceribus: agite, inquam, in vos descendite, domi reperietis tetrum vitiorum cacoëthes, & pecca illum ebrietatis nostræ longe superantes errores Etenim *Vitia Gallorum & Italorum.*

Ut nos dulce merum sic vos Venus anxia torquet:
Lex Veneri posita est Iulia, nulla mero.

Nec vero sola hæc vobis licentiosæ Venus, quam iuxta innuptas virgines, puellas, puellos, in bruta denique exercetis animalia, verum stipata satellitio egregio levitatis, fraudis, doli, perfidiæ, periurii, blasphemiæ, rapacitatis, & haud raro ipsius Bacchi. Nam & in media Italia incidi in complures, qui ebrietatem regerent melius, quam vitarent. In Gallia non Pic-

cardos

cardos modo, Normannos & Vascones; verum & complures alios reperi, quibus summa Bacchus cura. T. Livius Gallos olim Alpes transcendisse scribit aviditate bibendi bonum vinum (V. *Matthieu* en l'histoire de Louys onziesme. liv. 9. pag. 502) Franci non contenti suo vino Hypocraticum sive factitium addiderunt, ne scil. natura tantum, sed & ars quoque nationi inserviret. Permagnus quoque in Gallia tabernarum (cabarets) numerus, ac hominum copia qui eas frequentant. Hinc Franciscus 1. constitutionibus publicis an. 1539. commessationes & convivia artificum & aliorum prohibuit (*Tholosan.* de Repub. l. 13. c. 3. n. 5.) Alexander VI. Papa legatis Galliæ respondens (ap. *Goldast* in Polit. Imper part. 20. n. 6) ait: *Sicut Camilli apud nos esse desierunt, sic & Brennus apud vos invenietur nullus, nisi quis crapulâ, gula & libidine, gloriam quæsierit, quibus vos maxime artibus præcellere constat & clarum.* In magna Britannia, quos Candidatos alibi, hic ebrietatis Licentiatos Doctoresque passim innumero vidi numero. Nam Angli, qui ex omnibus Septentrionalibus gentibus minus fuerant bibaces, & ob sobrietatem laudari, ex Belgicis bellis didicerunt, immodico potu se proluere, & aliorum saluti propinannando suam affligere. Adeoque iam inde ebrietatis vitium per vniversam gentem proserpit, ut legum severitate nostro tempore primum fuerit colibitum: (Camdenus *in annal. rer. Anglic. ad An. Chr. M.D.LXXXI. pag.* 318.) Iupiter apud Lucianum Iunoni, mollitiem & ebrietatem Bacchi sibi obiicienti, sic respondet, enarratis ante rebus præclare ab ipso gestis: Maxime si quis cogitet, qualis hic sobrius futurus erat, quando etiam ebrius hæc facit. Hæc eadem ego haud inepte pro Germanis meis responderim, ebrietatem iis obiicientibus. Nam licet vitio huic nimio plus, quam satis erat, dediti sint, interim tamen cuncta & divina & humana officia tam serio, tamque sedulo obeunt, ut nec religione, nec virtute, nec industria cuiquam alienarum gentium cedant, imo omnes fere superent. Recte ergo omnino, & acutissime ipsi Germani proprium subeuntes patrocinium, apud Traianum Boccalini (*cent. 2. ragguagl. di Parnasso* 28. *p.* 164.) Italis, aliisque respondent nationibus alticis. Ebrii merentur dici sobrii, qui sub iugo Principum viventes, tota die ad unius hominis malesanum iudicium angariantur. Econtra maximè sobrii censendi ebrii illi in Germania, qui postquam industria sua libertatem recuperarunt, in eodem statu se conservare ingenio pollent: quique eos perquam fatuos censent, qui non credunt, ebrietatem populorum Germaniæ verum esse fundamentum tot notissimarum Rerumpublicarum, quæ ibidem extant. Etenim cùm securitas Status, & pax universalis totius gentis dependeat à sola fidelitate eorum, qui Reipublicæ & Principi inserviunt, atque à sinceritate animi unius cuiusque, quæ pretiosior lætitia exoptari in terris poterit, quàm continuato filo, in Germania cernere, nimium post vini haustum, hunc vel illum evomere animi sui secretiora. Et iterum iidem Germani, apud dictum Boccalini addunt: Longâ experientiâ in-

Ebrietatis inter Germanos effectus probus

claruisse, eos patriæ suæ omnium optimè consulere, qui magnâ vini copiâ, quâ se onerarunt, oppresserunt privatum suum interesse, & exulare fecerunt deformem simulationem, quam in aliis consuevit generare sobrietas; loquunturque corde, Germanico more; non verò, ut Itali & aliæ nationes sobriæ, ore tantum, & quidem semper mendaci. Add. [*Si Italia diceret: Quoniam ad rerum à Deo & natura creatarum contemplandam dignitatem nata sum, cur quæso ebrietate conaris inducere tenebras intellectui meo. Ac si mihi mens est contemplationi huic me addicere, & virtutem sequi, cur vis ut per ebrietatem ruam in vitia? Germani responderent:* Si *homines malitiosi, celantes animi sui sensa in eo sunt, quò se mutuo decipiant, cur sublatam nobis cupis ebrietatem quæ secreta animi revelat, adeoque evertit insidiosam illam humani generis malitiam,* (*citat ex Gabriele Zinaro* Dn. *Autor. T.* 5. I. P. *p.* 88.)]. Italos sane, & alias quod concernit nationes, de quarum singulari profectu modo dictum, certe in illis tanto turpius haberi id omne debet, quanto minus per cœli solique naturam excusari possunt. Nam cum inter Physicos conveniat, homines sub Septentrionibus positos, multo maiori adfici calore interno, quam qui versus Austrum siti: merito Germanis nostris ac conterminis Sclavis, ignosci debet, si ob id ipsum plus edant bibantque, quam illi ad Austrum. Sane Austrini, qui ad nos commeant, vel migrant, ipsi fatentur, se multo magis hic fame sitique urgeri, quam domi in genitivo solo. Alia præterea cæteras ut apud gentes, apud maiores tamen potissimum nostros, perpotandi lubentiam occasio causaque firmavit. Nimirum cum prisci illi mortales, nullis aliis studiis, quam bellis, venatibusque dediti essent, redeuntes ab exercitiis hisce crebris atque vehementibus, immensum sitire necessum erat: suavitas deinde atque voluptas, quæ in ipsa sitis exstinctione percipiebatur, adeo eos attraxit, ut etiam sæpe non sitientes biberent (Cluverius *d. l. p.* 177)

Cœli solique natura excusant bibendi ardorem in Germanis.

XI. Linguam quam habemus Germanicam, licet eam nonnulli ut barbaram rudemque exagitent, nihilo minus præstantissima, nobilissimaque cluit, ut quasi cum plerisque, paucas excipio, victorioso certamine possit congredi. Est enim *primo* antiquissima, (Vid. Pont. Heuter. l. 1. Rer. Burgund. p. 1.) utpote statim, postquam mundus unius esse labii desiit, ad turris Babylonicæ ædificationem nata, ut ratione & autoritate Hebræorum, dubitanti possem affirmare: Cum contra Italica, Gallica, Hispanica &c. partus sint linguæ Latinæ recentiores; imo vero vini generosissimi acetum vix mediocre. Nec mutat sententiam, quod perspicuum sit, numero complurima vocabula, nostra in lingua usitatissima, non esse primogenia. Ab illis enim ad totam cave ut concludas linguam. Multæ prostant voces, quæ post confusionem linguarum primam, à nationibus in nationes transierunt. Nempe cum Germani scripturæ primitus ignari, rem à Latinis mutuati essent, & inde nomen susceperunt, atque quod illis *scribere* dictum, hisce schreiben & schrieben factum. Idem de aliis quoque esto iudicium. Nam &

Lingua Germanorum antiquissima.

Itall, cum à Germanis die Stiefel accepissent, *Srifals* nomen suæ implantarunt linguæ: & quod nobis Felleisen/ à materia dicitur, illis *valigia* est. Vide discursum Besoldi *de naturâ populorum & linguarum ortu* (pag. 55. & num. 22. p. 95. ac seqq.

Lingua Germanorum amplissima & plurimarum aliarum genitrix.

XII. Est *præterea* lingua nostra amplissima, & multarum aliarum mater. Quid enim (ut verbis Henischii *in præloquio partis* 1. der Teutschen Sprach vnd Weißheit utar) annon Belgæ, Rhæti, Vindelici, Norici, Daci, Pannonii, Germana ut materna loquuntur lingua? Silesii vero, quique hodie vocantur Prussi, Livones, exiguis Vindorum seu Henetorum reliquiis demptis, quę in illis terrarum partibus latent potius, quam degunt, Sarmatiæ illius Europeæ quā insignē partē tenent: Germani utique, qui nunc Brādeburgensis Marchionatus, qui Misnia, qui Pomerania qui Mechelburgensis Ducatus vocantur; provinciæ, Romana florente potentia, ab ipsis Germanis possessæ, inde ab Henetis, gente Sclavica, occupatæ, quingentesimo prope abhinc anno, paucis tantum illhic locorum Venedicæ nationis superstitibus mancipiis, nonne mere Germanæ factæ sunt? Bohemi soli in Germaniæ meditullio Sclavica gens, Regio sese titulo, lingua sibi vernacula efferunt, intermixtis tamen adeo usque Germanis, ut bilingues per Bohemiam ubivis potius quam μονογλώττους homines reperias. Transylvani, illi veterum Iazyges, antiquum Hungariæ Regni membrum, nonne Germani sunt? nonne Saxonum aliorumque Germaniæ populorum coloniæ eo penetrarunt? De Hungariæ ipsomet Regno paulo minus dici potest, quam de Bohemia, bilingues omnes per regni urbes ac vicos homines, Hungarici scilicet, nostrique idiomatis peritos reperiri. Adeo porro se hæc amplissima lingua, immensis Germaniæ finibus non continuit, ut etiam ad disiunctissimas à nobis gentes Tauricæ Chersonesi, in medio Turcarum, Moschorum & Tartarorum abierit; quin alteram veluti quandam Europam, Gothiam dico, Sueciam, Norwegiam, aliasque ipsis coniunctas regiones transierit. Prætereo, quod Moscovitarum quoque regionem olim a Germanis & Suevis præsertim inhabitatam fuisse, homines doctissimi affirmant. Hinc enim Moscoviam à paludibus & lacubus in ea frequentibus, Mosgau: à nuditate vero terræ Plescoviam quasi Bloßgau/ à pecorum abundantia Kioviam, quasi Kühgau/ à populi multitudine Lituaviam, quasi Leut- vel Lütou/ Smalenskō quasi Schmaltzkou dici persuasum sibi habent. Taceo quoque quod Britanni, a insula illa amplissima, Saxonico ferme sermone utitur, ab Anglis vel Anglosaxonibus, qui eam quondā occuparunt. Nihil denique dico de aliis non Germanis, maximis longeque à nobis dissitis regionibus, Italia videlicet; Anglia, Gallia, in quibus linguæ nostræ usus quam magnus & frequens sit, nemini fere ignotum esse potest.

Lingua Germanorum virilis.

XIII. *Tertio* fuit eadem iam olim virilis & habita & dicta, & bona fide eundem titulum ad nos quoque transmisit. Vnde & recentiorum nonnulli inter linguas ita distinguere solent, ut cum Deo, ob majestatem Hispanice; cum Principibus, ob gravitatem, Italice: cum fœminis, ob gratiam; Gallice, cum hostibus vero, ob terrorem, Germanice loquendum esse autument. Sicuti & illa sive fabula, sive historiola, de quodam Legato Germanorum narratur, qui apud Imperatorem Carolum V. Germanice dicere jussus, cum sermonis & linguæ autoritate Hispanos ad applausum commovisset, ex illis unus ita censebat; opinione sua Germanicam linguam & graviorem & severiorem esse, atque se credere, & Deum, cum expelleret è paradiso Adamum, & Angelum gladio formidabilem, qui paradiso custos datus est, terroris maioris causa Germanica lingua illum nostrum parentem increpuisse: cui tamen Germanus acute reposuit, Hispanicæ linguæ non minus se magnifacere pompam, quam subtilitatem; & persuasum habere, Diabolum, cum Evam circumvenire vellet, lingua Hispanica, fraudum & callidiorum consiliorum tragulis aptissima, usū fuisse (Lansius *de princ. provinc Europæ* p 311.)

Germanorū lingua brevis.

XIV. *Quarto* brevis quoque est lingua, nunquam obscura, ubivis perspicua. Omnia utique primogenia nostratis linguæ vocabula, monosyllaba esse periti norunt; unde Germanica nomina sive verba, dum non sunt composita, seu derivata, cuncta sunt monosyllaba (Cuspin. *in præfat. Austria*) & certum est, singulas prope nostratis linguæ dictiones, ad quamcunque partium orationis referantur, resecto vel fine, vel medio, vel principio, ad unam modo syllabam, quoad eius commode fieri potest, commodissime reduci posse. E trivio adducimus hæc inter infinita nomina; Wachs / Brod / Wein/ Brand / Stul / Tag / Hand / Glas / omnia hæc in nostra monosyllaba in cæteris linguis fere dissyllaba sunt, trisyllaba, polysyllaba. Es ist zwar die Teutsche Sprach eine harte / doch eine reine vnd vollkomliche Sprach/ deren auch an der Aelte vnd Vollkommenheit schier keine dieser Zeiten zuvergleichen: wie solches allein darab leichtlich zuermessen / daß in dieser Sprach mehr dann 2170. Wörtlein gefunden werden/ so allein eine syllabam haben / wie solches Simon Stevin von Brug / in seinem Buch / so er den Anfang der Wegkunst nennet / erweiset (Nassauischer Lorbeerkrantz p. 3.) Verba si spectamus, imperantia, in nostra lingua primogenia sunt: Hol/ Lieg/ Lauff/ Hör/ Heil/ Laß/ Lupf. Ac denique, nobis quoque, ut sunt, composita non deesse, at multitudine primogeniorum lingua nostra ditescens, eo nos adducit, ut hoc titulo, hac copia aliis nationibus anteferre eam non dubitemus: tanto minus, quod polysyllaba etiam apud nos in monosyllaba recte trāsformare novimus. Polysyllaba sunt, e.g. Conradus, Vlricus, Fridericus: nobis Conrad/ Vlrich/ Friederich/ vocabula nostro sermoni soli propria; eadem monosyllaba, resecto medio, ad primogeniorum naturam inclinant, Cuntz / Vtz / Fritz. Polysyllaba sunt, des Manns / des Weibs / des Thiers: fiunt eadem nostra lingua resecto capite monosyllaba, S Māns/ S Weibs/ S Thiers. Tempore nihil pretiosius, nec menti, omnium rerum celerrimæ, quicquam odiosius, quam diu scopo suo distineri. Lingua vero nostra omnem moram excludit, nullam prolixitatem admittit.

admittit. Copia nostræ linguæ tanta est, ut pleraque vocabula, unam tantum rem denotent, pauca sint ambigua, rara æquivoca. In summa, excellit lingua nostra, Antiquitate; originem ab ipsa ædificatione turris Babylonicæ trahens: Puritate, ut sola virgo illibata dicenda sit; Amplitudine, ut nullis terminis circumscribi, sed ubivis potius peregrinari videatur, Brevitate & Copia, ut copiam in brevitate, & brevitatem in copia contineat (Henischius *in dedicatione part.1. Teutscher Sprach vnd Weißheit.*)

Germanorũ lingua libertatem redolet.

XV. *Quinto*, libertatem sapit lingua nostra. Etenim puta est; & nullo servituris Latinæ stigmate, vt reliquæ, notata. Id enim Romanis solemne erat, gentibus, quas devicerant, sua cum autoritate, domesticam instillare linguam. Hoc nos Augustinus (*lib.19. de civitate Dei c.7.*) docet: Opera data est, inquit, ut imperiosa civitas, non solum jugum, verum etiam linguam suam domitis gentibus imponeret. Quoties itaque Gallum, quoties Hispanum vernacula sua perorantem audiveris, toties antiquæ servitutis re inaudire carmina credas. *In Germania id difficillime observaveris, de cujus agro Romanus non nisi unam atque alteram glebam pedibus quivit premere.* (Estienne Pasquier *des recherches de la France livr.7. ch.1. p.800.*) Certe interiora Germaniæ Romanus nunquam, nisi victus & mancipium, vidit.

Linguæ Germanicæ exotica non miscenda vocabula.

XVI. Quæ cum sint veritatis folia, mirari haud sine ratione licet, quid causæ sit, quod nostro hoc seculo, quasi vltimo vale dicto elegantiæ Germanicæ, & vulgus, & qui huius rectores sunt, promiscue plurimi, exotica vocabula quotidianis misceant sermonibus, imo & sacris quandoque concionibus, (novi enim ego hierophantam haud postremæ notæ, cui *marchiren, parliren*, &c. ridicula ambitione, sed non sine Prisciani Gallici cordolio, frequentissimum) quasi in maxima linguæ nostræ egestate. Tam bene vero miscent plerumque, ut cum filiis Zebedæi nesciant, quid petant. Quod seculi nostri cacoëthes tam altas mihi videtur egisse radices, ut fructus eius seram quoque infecturos posteritatem, nullus dubitem, nisi à capite, à quo ceu pisces incepimus putrescere, panacea prodeat. Sane Rudolphus Imperator retroactis seculis, anno videlicet 1274. non sine rationis fulcro, edicto cavit, ut omnia mandata, edicta, privilegia, pacta dotalia, contractus, & id genus alia scripta, Teutonica conficerentur lingua: (Goldast. *tom. un. constit. Imper. p.311.*) Ferri autem quadantenus inter privatos insania hæc posset, si finibus suis staret, eamque inanirent ij solum, qui peregrinationibus, linguarum exterarum notitiam non vulgarem sibi compararunt. Quis autem eo sit animi robore, qui concoquat, cerdones etiam & fungos, qui loci natalis mœnia nondum egressi, in conviviis, foro, aut tonstrinis, voculas quasdam aucupati, magno cum fermento & tumore, veroaculæ infarcire, corruptis alieno sono iis ipsis, ut duplici sic furore ludibrium humanioribus debeant, magis seriis, & sapientioribus odio sint ac contemptui (Piccartus *observ. historicopolit. dec.3. cap.10.*) Quod verò Scioppius *in Alexipharmaco Regio pag.15.* scribit, verè dici posse de multis nostratium, tantò nequiores; & à patriæ utilitatibus, ac rationibus alieniores esse, quantò Galliæ linguæ callentiores evaserint: æquèquod Ciceronis olim unus de servis: ut quisque optimè Græcè sciat, ita esse nequissimum; id si verum est, elegantissimæ linguæ maculam non inurit; sed illis tantùm, qui ut linguam exoticam melius addiscerent, amorem patriæ auctioni & hastæ subjecerunt.

Quando Germanica lingua scribi cœperit.

XVII. *Quando lingua Germanica scribi cœperit*, hîc sicco pede transcundum non est. Tacitus, qui *de moribus Germanorum* peculiari egit libello, Germanos dixit literarum secreta viros pariter & fœminas ignorate. Hoc sive de artibus & scientiis, quæ in literas apud Romanos, & alias gentes relatæ, sive de literis ipsis & notis acceperimus, utrumque facilè concesserim. Toti enim illi venationibus, bellis, & aliis id genus exercitiis dediti, pro calamo arma, pro atramento ferinum vel humanum sanguinem, aut, ut magis ad tempora sermonem formem, pro cera & tabula ferinas hominumque pelles habebant, quibus roboris & fortitudinis suæ imprimerent lineas. Duravit hæc literarum ignorantia, præsertim scribendi vernaculam ipsam, longo tempore, ut si quid linguæ Germanicæ ante tempora Caroli Magni literis exaratum, Latinis characteribus factum dignoscatur. Carolus autem Grammaticam germanici sermonis inchoasse, & quo illum in literas referret, sollicitus fuisse dicitur. Trithemius asseverat, se partem illius grammaticæ literis scriptam vidisse, sed quas nemo vel legere, vel intelligere potuerit: (Leheman. *lib.2. Chronic. Spir. cap.45. pag.197.f.*) Alij Otfridum Monachum Weissenburgensem, quem vixisse ajunt ante annos ab hinc amplius septingentos, germaniæ sermonem omnium primum literis tractare aggressum memorant: (Lansius *consultat. de principat provinc. Europ. pag.310.*) ex Velseri *Rer. Boicar. lib. 2.*) Sit hoc vel illud, aut utrumque, probabile tamen est hunc scribendi modum statim aliis non innotuisse, sed pedetentim exculium, nec nisi serò publicè receptum, ut fieri solet in rebus difficilioribus, & ab illis, qui antiquiora recentibus omninò præferunt. Indicat enim B. Rhenan. (*rer. German. lib.2. pag.202*) Imp. Maximilianum I. (qui Imperio præesse cœpit anno 1494.) studiosis antiquitatis præmia constituisse, si qui diplomata ante quingentos annos germanicis literis conscripta reperissent. Scilicet linguæ Latinæ maiestas, quàm illi primò Romanorum arma, postea Ecclesiæ cultus pepererunt, eo vsque obstitit germanicæ, donec constitutione Imp. Rudolphi, quam antea allegavimus, huic debita fuerit firmata observantia, & dignitas. (Vide Camerarium *cent. 3. horar. subcis. cap.65.*)

Germanorũ natio reliquis præfertur.

XVIII. Cæterùm inter reliquas Europæ nationes, germana primas hodie obtinet, & inter easdem insigni prærogativa præfulget, *velut inter ignes Luna minores.* Cum Philippus Infans, postea Rex, Hispaniæ, anno 1549. ad urbem Auversam advolaret, solemni introitu excipiendus, primum quidem Itali, calido sæpius inter sese egerunt animo, curandum, ut justissimis de causis, ipsi reliquas omnes nationes præcederent;

sed considerantes deinde, non dominari Italiæ unicum aliquod caput, sed ob privatos gentis dissensus, meliorem terræ partem subjugatam esse ab exteris, nihil vltra moliti sunt. Dani & Vrbes Hanseaticæ sponte cesserunt Germanis; quibus novo tamen exemplo, præferendos se contendebant Hispani. Sed enim Imperator Carolus V. litem decidit secundum Germanos. Lusitani quoque & Angli varie inter se disceptabant, at Cæsar singulis rite perpensis, Anglos libere prætulit. Cui sententiæ cum Lusitani non acquiescerent, etsi plurimum pecuniæ insumpsissent in vestes, & cæterum apparatum, à pompa tamen se abstinuerunt. Florentini protestabantur adversum Genuenses, qui videlicet niterentur ipsos præcedere: at Cæsar indecisam reliquit hanc litem, & ne forte venirent ad manus, jussit, ut utraque natio, splendidissime iam accincta, & tantum non in equis, continerent se domi: tametsi paulo ante Rex Galliæ, læto suo introitu Lugdunensi, ex Romana hodie consuetudine, pronunciasset pro Florentinis: Hæc Guicciardin. (*in descript. Belgij p.78.*) ad fidem refert historicam, unicum illud si eximas, quo Italis, popularibus suis, iustissimas præcedentiæ tribuit causas. Quam justæ eæ fuerint, vel esse potuerint, nunc nec disputo, nec coniicio. Illud clam me non est, ex Æn. Sylvio (*lib.2. de gestis Basileens. Concil.*) & Goldast. (*Seniore l.1. c.17. p.51. n.2.*) Constantiæ in Concilio, inter nationes primum tenuisse locum Italiam, alterum Galliam, tertium Germaniam, quartum Hispaniam &c. At vero cum hoc, alio nitatur fundamento, & in Conciliis Nationes sua obtineant loca, prout qualibet prior vel posterior, in suscipiendo verbo DEI fuerit, nostris hæc minime obstant, quæ dignitatem & proëdriam politicam Germanis addicunt. Inter potissima, quæ Germania ab urbe (Roma) acquisivit, numeraveris primatum, aut primum dignitatis locum, quem Germaniæ etiam propter Imperium Romæ iam à septingentis penè annis, omnes Occidentalis reipublicæ Christianæ viri, non sine quadam reverentia, detulerunt. Nec verò id caret ratione, cùm propter memoriam pristinæ illius urbis majestatis, tum quòd primarium Occidentalis Ecclesiæ Episcopatum hodieque teneat vrbs illa, in quem ipsum quoque Cæsaribus sua jura sunt. Nec tamen ego dixerim solâ hâc de causâ præ aliis Christiani orbis rebuspublicis Germaniam eminere. Vt enim nunc taceam, debere aliquam reverentiam matri suæ omnes Germanicas gentes, penes quas plerarumque Europæ regionum hodie est Imperium, id certum est, nigra octingentos annos inter Europæ regna nobilissimam habitam Francorum Rempubl. cùmque illa post Ludovicum Pium divisa est, præfatam esse Occidentali parti Orientalem, quæ Germaniam comprehendit, utpote quæ cessit filio Ludovici secundo genito, ut Occidentales tertiò. Certum porrò est, ab Ottone usque Magno, amplitudine Imperij ac potentia prævaluisse Germanicam Rempubl. per complures centum annos, rebuspublicis vicinis omnibus, Hispaniæ, Galliæ, Britanniæ, Daniæ, Sueciæ, Poloniæ, Hungariæ, ut, quæ omnem Germaniam, in Gallia regnum Lotharij pariter, & Burgundicum, Italiam propè universam sinu suo fuerit complexa, Poloniam & Daniam aliquando tributarias habuerit. Itaque, etiam si fuisset absque Cæsarea dignitate, tamen vel illa potentia sua, & amplitudine indubiè meruit primum locum Germania, aliquot jam centum annis. (Conring. *de German. Imper. Romano cap.11. pag.192.*)

Germanorum prærogativa in Gallia.

Cum Maria Medicæa, in Franciam Regi desponsata appulisset, Lugduni magnifice excepta fuit: postridie cuncti vrbis ordines ad Reginam admissi, quibus Cancellarius, eius nomine respondit, Archiepiscopus Lugdunensis stans verba fecit, cæteri ordines & nationes, de geniculis. Germani, & qui vrbium Imperialium nomine aderant, Helvedj &c. Rhæti, cum stantes Reginam alloqui vellent, initio à Cancellario prohibiti; verum cum illi id sibi iuris semper antea, & cum Henricus II. urbem ante quinquaginta annos ingrederetur, fuisse dicerent, & rem Præfecti, aliorumque magistratuum testimonio confirmarent, antiquam inter alias nationes prerogativam retinuerunt (Thuan. *lib.125. histor. pag.927.*) Atque hæc de Germanis.

Germaniæ elogium.

XIX. Consequens est, ut nunc paucis, de ipsa quoque, quam incolimus, agamus Germania. Ea ampla est, populosa, fortis, dives & sibi sufficiens, ut facili negotio omni externo hosti resistere valeat, tanquam corpus, quo nullum robustius, aut hodie est, aut olim fuit (Thuan. *lib.2. histor.*)

Germania ampla.

Amplam dixi eam, Etenim secundum tritum veriverbium: drey Italien machen ein Franckreich / drey Franckreich machen ein Teutschland Parthien. Litigios. *lib.1. c.17. n.7.*) [-Addit: *Verius hodie duæ Galliæ absolvunt unam Germaniam. Regi Galliæ enim multa per Pacificationem Monasteriensem ab Imperio cessa, fimbriaque Regni Gallici in Flandria & alibi mirum quantum dilatata.*]

Germania populosa.

Populosa est, als die sonderbare Begierde und Wollust zu dem Weiblichen Geschlechte trägt (*Vide* die *remedia* wider die Beschwerden der Teutschen Nation/ §. 13. apud Goldast. Reichssatz. *pag.21*.) Hoc confirmant tot & tantæ Germanorum migrationes in omnes fere terrarum oras, tot expeditiones in Palæstinam, & alias exteras gentes, ut vix credibile videatur, tantæ hominum multitudini capiendæ, tellurem universam fuisse (Kirchnerus *de Republ. disput. 15. addit. 3.*). confirmant illi, qui notarunt, postulante necessitate, à Germania nonaginta peditum, & viginti quinque Equitum millia (Caspar Ens *Thesaur. Pol. part.1. apotelesm. 6. p.158.*) vel centum peditum, & plusquam triginta equitum millia (ut Boterus apud eundem Ens, *apotelesm.7. pag.166.*) vel ducenta millia ibi colligi posse, ut nulla eius regio viribus aut viris denudetur (Lansius *de princip. Provinc. Europ. pag.103.*) & Boterus viri boni officium fecit (*in Relat. universali part.2. lib.1. & 2.*) errorem à se commissum corrigendo, quo Germaniæ, angustissime licet circumscriptæ, centies centena hominum millia tantum tribuerat; postea altero tanto maiorem hominum numerum consignando (Lans. *d. l.*) Quod attinet milites, quos Germania potest mittere in hostes, arbitrantur, nonnulli, licet ducenta millia extra patriam duceret, adhuc tamen

satis

saris habituram virium contra quemlibet hostem; Imperatorem, vbi diriones unitas habet, posse in iisdem colligere centum equitum & totidem peditum millia. Tempore belli Germanici inter Carolum V. & Protestantes gesti; exercitus utriusque partis centum & quinquaginta complebat millia. Maximilianus II. contra Turcam duxit centum millia peditum, & triginta millia equitum. In initio nuperi belli in Germania fere uno tempore simul numerati sunt trecenta millia militum ad conserendas manus instructorum. (Vid. *Pierre d' Avity* Tom. 1. de la description de l'Europe soubs le tiltre d'Alemague pag. 621.) Germania adeo abundat viris & divitiis ut semper possit magnos paratos habere exercitus (Histor. Minister. Cardin. Richelij part. 2. pag. 260.) Fortis est, teste Consiliario Regio (apud Cominæum *lib. 5. p. (mihi)* 166. rerum Germanicarum non imperito) dicente: Germaniæ maximum & incredibile est robur, Germania tantas habet vires, ut fieri non possit, quin hostis uno bello totus atteratur. Idem vero & sensit & scripsit tum Calchondylas Atticus, tum Petrus de Andlo. Prior (*lib. 2. Rer. Turcic.*) Se non nosse gentem honestiorem Germanica; eam, si concors, invictam esse. Alter (*lib. 1. de Roman. Imperio c. ult.*) Confidenter loquor, inquit, si Germani Principes Imperatori fideliter assisterent, prout temporibus antiquis consueverunt, omnis profecto potestas contraria videretur parva. Quod cum optime constaret Carolo V. Imper. necessario stratagemate; Germanicum robur contrario Germanorum robore vincendum arbitratus est. (Thuan. 26. *hist.*) Sufficientem sibi dixi Germaniam, & vere dixi: Germaniæ enim nostræ ad molliter luxurioseque agendum, multa; ad bene commodeque vivendum, nihil deest! (Cluver. *lib. 2. de antiqu. German. c. 12. per tot. & p. 102*) Et certe ita se res habet, ut Germania suo se sustentet proventu, omne necessarium tam abunde domi habens, ut si finitimorum gentium commercio fruatur, hoc ad amicitiam, non ad necessitatem, ad benevolentiam, non egestatem faciat. [*Germania plena Principatibus, civitatibus, populo, auro, & armis potens; abundans ipsa omni re necessaria, non opus habet aliis, per se tam dives & ampla, ut sola quasi integrum aliquem constituat mundum ait Dn. Autor ex Italo Pietro Pono T. 5. I. P. pag. 89.*]

Germania fortis.

Germania sibi sufficiens.

Pingue Germaniæ encomium ex Æneâ Sylvio.

XX. Atque ea, quæ hactenus minutatim relata, elegantissimo Æneæ Sylvii (*epistol. 1, t*) encomio obsignare lubet, dum ita fatur: Mihi, seu nova consideranti, seu vetera mente repetenti, inter omnes Nationes, quas bello idoneas judicant, nulla expeditior, nulla fortior, nulla peritior, nulla audentior, quam vestra, Germani, videtur. Vobis homines, vobis equi, vobis arma, vobis pecuniæ sunt. Nulla natio tam grandis sub cœlo est, quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut adest vobis Dominus DEUS vester. Et ubi obsecro tot Clarissimi Principes, tot generosi proceres, tot fortissimi equites, tot potentes civitates, tot divitiæ, tot auri, tot argenti, tot ferri venæ? Vbi tanta multitudo populi, tanta juventus, tantum animi, tantum roboris? Germaniæ fines, ut veteres tradunt, ab Oriente Viscella fluvius; & Hungaria limes fuere: ab Occidente Rhenus, à meridie Danubius, à Septentrione Oceanus & mare Balthicum, quod Prutenicum vocare possumus. Nunc quantum extra hos terminos possideatis, ipsi videbitis. Vos Angliam pulsis Britannis occupastis: vos Belgarum, Helvetiorumque fines, ejectis Gallis, obtinuistis: vos Rhætiam & Noricum invasistis, vos usque in Italiam pedem extendistis: vos Hulmerigros, qui nunc Pruteni vocantur, ex manibus infidelium extraxistis. Vos igitur magni, vos bellicosi, vos potentissimi, vos fortunatissimi, ac DEO accepti Germani estis, quibus adeo fines extendisse licuit, & super omnes mortales Romanæ potentiæ datum fuit obsistere. Nam terrarum ille calcator omnium, & orbis domitor Julius Cæsar, quamuis subactis Gallis sæpe Rhenum transiverit, resque maximas in Germania gesserit, bellicosam tamen & asperam Suevorum gentem dimisit indomitam. Augustus Octavianus, cui & Parthorum & Indorum Reges munera miserunt, qui unus omnium Rumanorum fortunatissimus creditus est, de quo illa sunt metra.

Augustus Cæsar, Divum genus, aurea condet
Secula &c.

Ille, inquam, felicissimus Imperator nullibi unquam, nisi apud Germanos succubuit. Ego hodie bello contra Turcam suscipiendo, etiam Italis, Gallis, Hispanis, Hungaris, Bohemis, Rascianis, Bulgaris, Illyricis, Græcis, Asiaticis domi manentibus, solam Germaniam sufficere non dubitaverim. Scio enim Gotfridum, qui fuit Lotharingiæ Dux, cum solis transrhenanis Teutonibus, & aliquibus Gallis, paucis Italis, Hungariam percurrisse, Græciam penetrasse, Hellespontum transiisse, Asiam permeasse, Hierosolymam ex potestate infidelium vindicasse, victis & prostratis omnibus, quæ occurrerunt in medio gentibus. Hæc Sylvius ille Æneas. Germaniam esse propugnaculum ad conseruandam libertatum omnium Europæ Rerum publicarum scripsit Henricus II. R. Galliæ ad Imperii Principes, ut refertur in *Historia Ministerij Richelij (part. 2. pag. 259.)*

CAPUT V.

De Imperio sacro-sancto & variis ejusdem Divisionibus.

I. IMperium nostrum Sacrum vocatur; das Heilige/ & quandoque Sacrosanctum. Hujus rationes vel generales, vel speciales, congerere licet. I. quia magnum & fuit, & adhuc est. (Addit: *Hac ratio minimè rem conficit.*) Sacrum enim quandoque idem est quod magnum. Sic *sacra fames*, i.e. magna, græca figura. II. Quia sub hoc Imperio Salvator noster nasci voluit, idemq; hac sua nativitate sacratum & sanctum reddere. Vel ut habet die Haubtverthedigung des Augapfels (cap. 87. pag 657.) Das Römische Reich Wird das H. Reich genennet/ und hat diesen Titul nicht vom Pabst zu Rom/ sondern

Cur Imperium sacrum vocetur.

daher das unter dem Kaiserthumb geboren ist der Sanctus Sanctorum. (Dan. 9. v. 24. Luc. 2. v. 1. 7.) III. Quia potissima militantis Ecclesiæ sanctæ sacræque pars & membrum principalius existit. IV. Sibrandus (*part. 1. jur. Lubec sect. 4. p. 25.*) ita das Römische Reich werde ein heiliges Reich geheissen / weil es von dem heiligen Gott verordnet / bestätigt / und bis auf die eherne Zeen erhalten. Besoldus (in Synop. Doctr. Pol. L. 1. p. 1. c. 1. n. 15. Imperium Romanum, sanctum appellamus non solum quod inviolabile sit sed & ut a Deo ordinatum & ab eo immediate dependens. (Addit: *Hæc tamen ratio nimis generalis: Secunda mihi videtur omnium maximè probabilis.*)

Imperium cur dicatur Sacrosanctum.

II. Sacrosanctum hoc nostrum audit Imperium, aut propterea, ut significemus istud esse sanctissimum, das allerheiligste (add. *Hæc ratio mihi non arridet.*) aut ut pateat, idem non solum esse sacrum, hoc est, venerabile, verum etiam esse sanctum, id est, inviolabile, atque ab iniuriis hominum defensum atque munitum, ideoq; Principes Romanos legimus Tribunitiam potestatem assumere solitos, ut sacrosancti & augustiores redderentur.

Imperium cur dicatur Romano Germanicum.

III. Denique idem vocatur Romanogermanicum, vel (ut est *in Recessu Imperii de anno* 1541. *in princ.*) das Heilige Römische Reich / Teutscher Nation / quo significatur, apud Germanos, tanquam superiores, Romanum esse Imperium, & arctissimo quasi vinculo his esse connexum, ut purum Romanum dici non possit, sed Germanico coniunctum; nec hoc purum putum Germanicum, sed Romano concorporatum. Unde Ludovicus II. Imp. Basilio Imperatori Constantinopolitano Apologetice respondens in §. 10. recte reponit; Imperium Romanum Regno Germanico tam arcte coniunctum, ut pro uno eodemque corpore merito habeatur. [Addit: *Illud ipsum cum grano salis esse accipiendum, patet ex iis, quæ supra c. 3. & 4. adducta sunt. Imperium enim Romanum & Regnum Germaniæ esse distinctas Respublicas, ac proinde non unum idemque corpus præclare ostendit Dn. Conring. de German. Imp. Rom.*]

Ratione provinciarum datur Imperii duplex distinctio.

IV. De divisione Imperii nostri pauca ut subiiciam, utilitas suadet. Ea vero duplici potissimum ex fonte promanat. Aut enim consideramus Imperium ratione territorii & provinciarum; aut ratione personarum. Ratione *Provinciarum* duplex datur distinctio, una vetus, altera recens, & usu expolita. Olim war das Römische Reich von den Teutschen in zwey Hauptreich abgetheilt: in das Italianische / und Germanische. Das Germanische ward widerumb in drey Reich gesondert / Teutsche / Wällische / und Windische (Güldene Bull c. 30.) Hernach die zwey vuter bobe Pfallentzen, Sachsen und Schwaben (Sachsenspiegel *lib. 3. c.* 64. Schwabenspiegel *lib. 2. c. 108.*) Zu Schwaben / das auch Francken wird genannt / waren die Wallische / das ist / die Gaulische Seande gezogen / dardurch Niderland / Lothringen / Burgund / und das Arelatische Reich. Zu Sachsen / die Windische oder Schlavische / dardurch Böheim / Mähren / Schlesien / Polen / Littau / Liffland und Preussen ward verstanden. (Goldast. in der Vorrede der Reichssatzungen.)

Quomodo olim Imperium distributum.

Sedes Germanici Imperii Aquisgranum.

V. Ut vero tunc Imperii Italici primaria sedes erat Roma; ita Imperii, seu Regni Germanici vel Teutonici cis Alpes positi, principalem sedem voluit Carolus Magnus Aquisgranum. Qua de re extat constitutio apud Goldast. (*tom. 2. constit. p. 8.* quam notis illustravit *p. 386.*) Hanc vero cur Regni sedem hodie nostri Imperatores non incolant, conjectu facillimum, at cur non certam aliam constituerint, admiratione haud caret. Illud teneo, Status Imperii Carolum IV. sollicitasse, ut relicta Bohemia, sedem seu residentiam, ut vocant, in Imperio constitueret; sed passos repulsam, apud Goldastum (*tom. 2.* der Reichsatz. *p. 64*) Idem factum à Wenceslao [*d. tom. 2. p. 67.*] Sed & hoc clam me non est, apud Schafnaburgensem sub anno 1070. [*extat inter scriptores German.* apud Pistor. *tom 1.*] Goslariam villam Regiam vocari, quam pro patria, pro lare domestico, Teutonici Reges sint incolere soliti. De quo lego conquestos fuisse Saxones apud Cyriacum Spangenberg. [In der Mannsfeldischen Chronic. *c. 185 p. 188.*] addita petitione, daß der Kaiser sein Hoflager nicht stäts zu Goßlar den Landen zu Sachsen zu grosser Beschwerung / halte / sondern dasselbige bisweilen / wie seine Vorfahren gethan / auch an andere Ort verlegen wolle.

Imperator hodie incertam habet sedem.

Imperium divisum est in circulos.

Ratio divisionis.

VI. Præterea alia Imperij nostri divisio est, in Circulos. Circulus Politicè acceptus, nihil aliud est, quàm certa portio Imperij, Regni, Principatus habito respectu ad territorium ipsum & eos qui eo continentur. Germanis nostris hoc sensu vocatur Circkel / Kraiß / zirck. In Recessibus Imperij mentio fit der Kraißen / parcius verò der zirckel (ut in ordin. Regim. Wormat. an. 1521. §. der ander zirckel / §. der dritte zirckel). Voce zirck utitur Ferdinandus I. Imp. in Ordinat. Monet. de an. 1559. §. Und damit diese unsere. Cæterum Circulus Politiæ Germanicæ est magna regio, ex provinciarum diversarum vicinarum conjunctione constituta, sub se plures Status & Ordines Impèrij comprehendens. Hanc divisionem nostris acceptam ferimus Imperatoribus, quibus totum Imperij corpus certos in circulos dividere placuit, I. ut esset, unde Senatus Imperii, qui summa autoritate ius dicebat, suppleretur (R. A. zu Trier und Cöln *de anno* 1512. §. und ob jemand / & §. *seq.*) II. ut paci publicæ consuleretur, ac leges Imperij latæque sententiæ executioni demandarentur. III. ut essent communia consilia, quibus crebræ de finibus & juribus inter Status exortæ controversiæ finirentur: (Thuan. *lib. 2. histor. non procul à pr.*) Gerardus Mercator (*in Atlante p. 20.*) circulos scribit institutos, ad vitanda schismata in Imperio, ad mutuam Principum defensionem, ac pacem communem servandam.

VII. Imperium nostrum primo divisum fuit in circulos sex: idemque alio respectu postea dividi cœptum in circulos decem, a Maximiliano I. Imperatore. Prima Divisio in sex circulos, a Maximiliano Imperatore, Augustæ, anno 1500. Statuum assensu & approbatione instituta fuit.

Quod

Divisio Imperii in Circulos sex.

Quod quando factum sit, indicat Maximilianus I. Imp. Ein der Cammergerichtsordnung zu Costens *anno* 1507. aufgericht/ *tit.* wann das Cammergericht angehen soll §. *anno &c. septimo, ibi*: Haben die Stände aus den sechs Kraysen zu Augspurg gemacht ꝛc. & R. A. zu Cöln *de anno* 1512. §. Item sollen die vier Churfürsten/ *ibi*: Und sollen die sechs Circkel hievor auf dem Reichstag zu Augspurg verordnet bleiben ꝛc.) [Addit: *Dn. Autor operosus hic est in enumerandis sex circulis eorumque membris. Caeterum quum Imperium hodie dividatur in 10. Circulos, nos novissimam divisionem magis nunc attendere debemus, ac proinde enumerationem partium in sex Circulis hic omisimus.*] *Horum Circulorum praecipuus usus fuit*, in denominandis consiliariis Regiminis, eo quo viguit tempore: (R. A. *de anno* 1500. *pag.* 7.) nec non in praesentandis assessoribus Camerae (*d.* R. A. *de anno* 1507 *pag.* 71. & *Ordinat Cam. d. tit.* 2. & R. A. zu Augspurg *de anno* 1566. §. Und sollen unsere/ *ibi*: die sechs Crayse zu der Praesentation geordnet *p.* 565.) Postquam verò Austria atque Burgundia monstratum dedit, daß sie auch zu solcher Praesentation/ Vermög der Cammergerichts ordnung/ interesse hätten/ ex circulis, duo alii, Austriacus puta, & Burgundicus accesserunt; atque ita octo facti sunt Circuli, quibus impostetum jus esset Camerae assessores praesentare: (R. Absch. zu Speyer *de anno* 1570. §. Nachdem aber bey diesem Puncten/ §. Da dann von diesen/ *p.* 611.) sub conditione tamen, quae exprimitur (*d. pag.* §. Wann aber künfftiglich.) Ergone ante annum 1570. nec Austriae, nec Burgundiae quicquam juris in praesentandis assessoribus Camerae fuit? Fuit quidem, sed non tanquam Circulis. Eorum enim intuitu Imperator sibi ius praesentandi reservavit & exercuit: (*d. part.* 1. *tit.* 1. *Ordinat Cam.* §. Nemblich/ *ibi*: Und dann die Kaiserl. Majestat/ zwo von der Ritterschaft/ von wegen Ihrer Ld. und Kaiserl. Majest. Erbland/ so sie unter oder von dem Reich haben.) Progressu verò temporis, postquam casus docuit Imperatorem esse posse, cui Burgundia hereditarie non subsit, & ratio collegit, evenire posse, ut alius imperet, quam Austriacus, distinctius agi coeptum est: non tamen statim, sed demum ad instantiam eorum, quorum intererat. Fortassis etiam Nonus additus fuisset, si inferior Saxonia, quae, praesentationem quantum attinet, cum superiori comprehenditur, idem postulasset. Decimus autem, Electorum scilicet, addi non potuisse: Quilibet enim horum (excluso tantum Bohemo, cui hac in re nihil juris est) non habito respectu ad Circulos, sub quibus degit, sed ad individua, unum assessorem praesentandi ius obtinuit (*d. tit.* 1. & §. Nemlich.) postea, utilitate requirente ut augerentur assessores, sex Electoribus praeterea concessum, ut tanquam collegium adhuc duos praesentarent (R. A. zu Augspurg *de anno* 1566. *d.* §. Und sollen unsere/ *pag.* 565.) & iterum aucto numero, Electoribus facultas data, ut praeter jam dictos, duos adhuc caeteris adderent (R. Absch. zu Speyer *de anno* 1570. §. Dieweil dann von wegen/ *pag.* 611.)

Circuli decem quando instituti.

VIII. Altera Imperii divisio est in circulos decem Thuanus (*lib.* 1. *hist.*) Germaniae provincias omnes in decem circulos scribit distributas, anno eius seculi (egerat autem de seculo sesquimillesimo) vigesimo secundo. Sed lapsus in eo est Thuanus. Constat enim ex R. A. zu Trier vnd Cöln *de anno* 1512. (§. darauff haben wir samt denen Ständen:) eodem anno à Maximiliano Imp. atque Statibus Imperii, decem fuisse constitutos circulos, ita videlicet, ut prioribus sex, quatuor adderentur alii: (*d.* R. A. § item sollen die vier Churfürsten. Nec vero hac distributione prior illa sublata fuit, sed & suo respectu valida perstitit. Vnde videmus sex circulorum tantum mentionem fieri à Carolo V in der Ordnung des Regiments zu Worms/ *anno* 1521. §. die andere sechs Personen/ in der Cammergerichtsordnung/ zu Worms *anno* 1521. *tit.* Benennung Cammerrichters vnd Beysitzern] idemque repetitum legimus à Ferdinando, in der verbesserten Cammergerichtsordnung zu Augspurg *anno* 1555. [*part.* 1. *tit.* 2. §. die sechs Crayse zu praesentiren haben.] Caeterum decem horum circulorum collocatio varia est & differens, ordinem scripturae si spectes, prout nec in Statuum circulis inclusorum enumeratione, convenientia est. (Addit: [*Alia collocatio est* in Kayser Ferdinands Probier Ordnung *de an.* 1559. *apud Goldast*: *Alia in Rec. I. Colon de an.* 1512: *Alia in R. I. Spir. de an.* 1542. §. und diesem Obersten: *Alia in R. I. Erfurt. de an.* 1570. *In R. I. de an* 1567. *ita collocantur*: *Quatuor Electorum ad Rhenum. Saxonicus Superior*: *Austriacus, Bavaricus, Suevicus, Rhenanus, Westphalicus, Saxonicus Inferior. Membra sex circulorum etiam diversimode describuntur. Aliter in ordin. Regimenti August. de an.* 1500. *Tit*: Wie Sechs Räth. *Aliter in ord Cam. Constantiens. de an.* 1507. *Aliter in Ord. Regim. Worm. de an.* 1521. *Aliter in Ordin. Cam. Worm de an.* 1521. *Aliter in Ord. Cam. de an.* 1555 *p.* 1. *tit.* 2. *ut Dn. Autor T.* 5 *I. P. pag.* 95. & *seqq. addidit. Idem Dn. Limnaeus noster h cap. n* 30. *prolixe ex Goldasto, Schönbornero & Hermanno Fabronio membra singulorum* 10. *Circulorum enumerat. Quũ verò illa etiam magis turbent, quã doceant Iuris publici studiosos, nos in enucleatione hac omisimus. Magis ë re erit ut in meliorem defectum, in hoc articulo consulatur utilissimus Tract. Dn. Martini Zeilleri de Decem Imperii Circulis qui liber quantivis pretii est, & loco Status Mercurialis in hoc negotio esse poterit.* (*add. R I. de an.* 1522. §. So mach folgen/ &c.]

An decem Circuli comprehendant totum imperium.

IX. Hac de Imperii distributione notati velim: I. eam sub se non comprehendere totam Imperii massam, sed maximam tantum illius partem; proindeque hoc respectu imperfectam dici posse. Etenim in divisionem hanc non relatum invenimus Regnum Bohemiae nec Borussiam, (adhaerebat enim adhuc Imperio eo tempore, quo haec distributio facta.) Deliberatum quidem in Comitiis Trevirensibus anno 1512. de duobus novis Circulis, Bohemico & Borussico constituendis, & in ordinem caeterorum decem redigendis, ut duodenarius numerus perficeretur; sed Bohemos, Borussos, atque Livones restitisse, scribit Goldastus (*de Regn. Bohem, lib.* 2. *cap.* 16. *num.* 2. *p.* 237.) Praeterea Pro-

vinciæ & feuda, quæ Imperium tunc temporis in Italia tenebat, & partim adhuc obtinet, in Circulos hosce nunquam relatæ, excepto Sabaudo, qui in Rhenensem adscriptus est. Imperium Germanicæ nationis est in decem Circulos divisum, nullaque provincia, quæ ad Imperium germanicum spectat, illis omissa est; prout constat ex R. A. *de anno* 1522. (§. Hernach folgen die Zehen Kreysse / wie / und auff welche Art die in das gantze Reich außgetheilet worden. ita tradit Carpzovius *de lege Regia german. cap.* 5. *sect.* 4. *n.* 30.) Quod allegatum R. A. vel Erklärung des Land-Friedens. *dict. anno* 1522. attinet, exhibet ille non solùm numerum decem Circulorum Imperii, verùm etiam membra eorum, & loca, quæ per totum Imperium cuique adscripta, cunctas autem provincias ad Imperium germanicum spectantes, nulla omissa, hisce circulis contineri, neque allegata verba generalia, neque sequens specialis enumeratio membrorum cuiusque circuli evincunt. Non verba generaliora: quia non dicunt totum Imperium Germanicum, omnesque eius provincias, in decem Circulos distributum vel distributas, sed decem Circulos fuisse constitutos. Si urgere velis verba, in das gantze Reich außgetheilet / dicam potiùs ad sensum quàm ad verba respiciendum esse: dicam totum Imperium hic pro maxima Imperii parte accipi posse; dicam, ut rubrum cum nigro conveniat, & cum veritate ipsa, verba illa omninò ita accipienda esse, ne veritati vis inferatur. In speciali enumeratione membrorum Circulis assignatorum, non reperitur Borussia, non quoque Bohemia. Cùm autem nec in peculiares, nec aliquem ex decem circulis, vel Borussia vel Bohemia relata fuerit (ut ipse agnoscit Carpzovius *d. cap.* 5 *sect.* 5. *n.* 11. *& sect.* 8. *n* 26. *& sect.* 9. *n* 17.) evidentissimum est, omnes Imperii Germanici provincias in decem circulos relatas non fuisse.

Carpzovii error

II. Circulos inter se esse inæquales, tam ratione quantitatis, quam qualitatis: illam dimensio Geometrica, hanc matricula suggerit. III. Nonnullos huc usque imminutos, alios auctos fuisse, numero Statuum ad eosdem pertinentium. *Decrementum* inde, quando nonnulla huius vel illius Circuli membra in totum ab Imperio avulsa; vel saltem ab immediato eius obsequio. Prioris exemplum habemus in Circulo Rhenensi & Saxonico superiori. Ad illum olim cum aliis pertinuit Metis, Tullum & Verodunum, quas Gallus specioso protectionis titulo primum suscepit, nunc subiectas tenet. Ad hunc Gedanum & Elbinga, quæ hodie à Polono possidentur, spectaverunt immediatè (Goldast. in Reichshandlungen / *pag.* 181.) Episcopatus Vltraiectinus ad Circulum Vvestphalicum pertinuit, à Statibus Hollandicis autem reformatus & avulsus est. Posterioris exemplum Donaverda suppeditat, quæ ex Civitate libera Circuli Suevici, facta est provincialis Bavariæ Ducis: & Constantia, quæ Archiducibus Austriæ cessit. Huc etiam pertinent exemtiones, quæ fiunt à Statibus, qui alios sibi subiectos prætendunt. *Augentur* Circuli, quando ipsorum augentur membra. Sic ante nonnullos annos Casparus Bernhardus Comes à Rechberg, Status Imperii factus, votum & sessionem in circulo Suevico obtinuit, wegen der Herrschaft Aichheim / uti me docuit der Abschied des Schwäbischen Craißtags zu Vlm anno 1638. mense Decembri. Idem factum olim, quando Circulo Rhenensi Comes Arembergæ accessit, & Franconico Seinshemius. Sed & hic aliâ occasione augmentum membrorum habuit, quando familia Comitum Hennenbergentium extinctâ, Comitatus diversos nactus est Dominos, qui ad conventus circulares vocantur, ibique sessionem & votum obtinent; nimirum Henneberg-Schleusingen / Henneberg. Hessen / Henneberg. Romhilt. Circuli quoque Suevici alia nunc facies est, quàm olim fuit, & Bavarico hodie additus Princeps Lobkovicius. IV. Reperiuntur nonnulli, qui putant, loca & ditiones non satis bene ubique & convenienti in circulo locatas. Quorum in numero est Zeillerus (*in contin. itin. German. cap.* 5. *p.* 79. *num.* 12.) dum ait: Die Grafschaft Schaumburg ligt in alt Nider / Sachsen / beederseits der Weser / zwischen den Stadten Hammeln und Minden / auch zwischen den Grafschaften Lippe / Hona / Wunstorff / Hallermond und Spigelberg / und erstrecket sich biß an das Ampt und Stadt Neuenstadt am Rubeberg: sollte daher mehr zum Nider-Sachsischen / als dem Westphälischen Craise gezogen werden. V. Nec distinctionis huius hactenus inconcussa autoritas: (R. Absch. zu Augspurg *de anno* 1548. §. Und nach dem etliche *pag.* 322. Transactione Burgundiacâ *de anno* 1548. §. Darneben sol aber / continetur, Daß Burgund einen sondern Craiß / der Burgundischen Erblanden Craiß genannt / haben / und unter demselben begriffen seyn sollen obgedachte Lande / samt allen derselbigen zugehörigen Fürsten / Prelaten / Grafen und Vasallen / unangesehen / daß etliche derselben hievor etlichen andern Craisen seynd zugerechnet worden. Geldern und Vtrecht haben zu dem Westphälischen Craiß gehöret: (*d. transactio*, §. Ferner nach dem auch diß Hertzogthum.). Es sollen aber dieselben / beneben Zutphen / hinfüro in den Burgundischen Craiß gehören: (R. Absch. zu Augspurg *de anno* 1548. §. Nach dem dann) Præterea anno 1582. 11. Septembr. hat Margaretha gefürstete Gräfin zu Aremberg / bey Ihrer damaligen Kaiserl. Majest. angebracht / (ut ex actis Comitior. Augustanor. dicti anni notavi) wie auff unlaugst ihr ergebē zum H. Reich / sie die sämtliche Churfürsten / unter den Churfürstl. Rheinischen Craiß geordnet und gestellet. Und wiewol sie nun demselben nach / umb Anschlag und session angehalten / dieselbe beede auch alldar bekommen und angenommen: so werde sie doch zu allen Versamlungen des Niderlandischen Westphalischen Craises auch beschrieben / und also zu demselben / als wann sie dahin gehörte / gleicher gestalt gezogen. Damit sie dann deshalben fürders richtig sey / und wohin sie zu folgen / auch in Nohtfällen Hülf und Trost zu gewinnen wissen möge / sey ihr allerunterthänigstes Suchen / die Kaiserl. Majestät welle in selbiger Reichs-

versamlung

Circuli sunt inter se inæquales.

Decrementum Circulorum Imperii.

Donavverda

Constantia.

Augmentum Circulorum Imperii.

Comes à Rechberg Statum Imperii,

Comes Aremberg.

Comit. Henneberg divisio.

Defectus circa ordinem Circulorum.

Schaumburg Comitat.

Comes Aremberg ad quem Circulum pertineat.

versamlung solches/ wie auch/ daß ihr an dem Ort/ dahin sie gewiesen und angenommen würde/ sonderlich da sie im Churfürstlichen Rheinischen Craiß bleiben sollte/ so wol in sämmtlichen (weil sich dernenwegen letzlich etwas Streits erhalten) als in besondern Craißversamlungen gebürliche session gegeben werde/ allergnädigst lassen decretiren und mittheilen. Quid ad hæc responsi tulerit, me latet: schema autem circulorum paulò ante à nobis adductum demonstrat, Amberg Westphalico circulo, non Electorali Rhenensi incorporatam. Abbatia Kaisheim / vel Kaisersheim / adeò dives bonis habetur, ut Crusius (*Annal. Suevicor. lib. 3. pag. 5. cap. 7.*) ex aliis consignaverit, Abbatem huius loci, si Romam iter incipiat, singulis noctibus in sibi subjectis locis divertere posse. Hinc procos invenit plures, und ist eine Rechtfertigung zwischen dem Schwäbischen und Bayerischen Craiß an das Kayserliche Cammergericht erwachsen / unter welchen dieser Craisse das Closter Kaisheim gehöre / und seine contribution erlegen solle / ut videre est *pag.* 1 5. in dem Bericht / so anno 1608. & 10. an Tag geben worden / über die Differentz / daß Pfaltz-Neuburg prætendirt einen Erbschutz und Landsfürstliche Obrigkeit über das Closter Kaisersheim/ und sich also unterstanden/ solches zu eximiren, das Closter aber dessen nicht geständig seyn wollen;) & fusius in den actis des Reichstags zu Augspurg *anno* 1566. in einer sonderbaren von dem Schwäbischen Craiß deswegen übergebenen Schrift; ubi inter cætera: Daß dann Kaisersheim ob dem Schwäbischen Boden gelegen / die Grafen zu Lechsgemunde / (unter welchen Georg Heinrich sich des Schutzes über solches Closter ausdrücklich begeben / und die fundation bäpstlicher mit runden Worten gerichtet/ daß es keinen andern Vogt oder Schirmherrn/ dann der Jungfrauen Sohn / und wen Ampt und Convent daselbst darzu erbitten werden/ haben solle: Welche Stiftung durch viel Römische Kaiser und Könige bis auf den heutigen Tag confirmirt worden) Stände des Reichs und Schwaben gewesen / auch die Prælaten desselben Gottshauses zu denen Reichs und Schwäbischen Craißversamlungen je und allwegen wie andere unvermittelte Glieder des Reichs beschrieben/ erfordert und angelegt worden; solches geben die Reichs matricul bey der Maintzischen Canzley/ auch die zu Mayntz getruckte Abschiede/ so Anno 24.26.27.29.30.32. 4[illegible] 44.48.51.55.57. und 59. ergangen/ zu erkennen / und ist an ihm selbst so notorium, daß es keinen sondern Beweisthumb bedörfte. Hæc quidem Suevi: sed Abbatiam nihilominus hanc superiori descriptione Bavarico circulo annexam videre licet. Hinc *in responso Imp. Ferdenandi I. ad gravamina Circuli Suevici in Comitiis an.* 1559. (apud Goldast. in politischen Reichshandlungen *part.* 25. *pag.* 1044. § Und will/ legimus; Daß nicht allein in der Craißstände/ sondern auch in des Heil. Reichs Matricul/ per errorem, oder aufhalten deren/ so also eingeschrieben werden / viel Stände befunden/ die in einen andern Craiß gehörig / und etwan dem Reich nicht ohne Mittel / sondern anderen Oberherren unterworfen seyn. VI. Schönborner. (*lib. 5. polit. cap. 6. pag. 411.*) & Caninius (*part. 2. discurs ad A. B. Caroli IV. pag. 47.*) affirmant, quemlibet Imperii Circulum compositum ex tribus Ordinibus, ecclesiasticis videlicet, & secularibus Principibus, nec non Civitatibus liberis. Quod, si de sex primùm constitutis Circulis sermo sit, verum; si de decem, falsum esse docet Circulus Austriacus. Hic enim ut maximè seculares atque ecclesiasticos continet Ordines, nullam tamen Civitatem Imperii Liberam sibi adscriptam habet. De Circulo Burgundico notârunt alii, nec ecclesiasticos Ordines, nec civitates liberas eò contineri. Ego autem contineri arbitror, sed nominetenus non exprimi. Generaliter enim transactio ita sonat: §. Auff solchen unsern / *ibi*: Nachbenannten unsern Nider-Erblanden &c. mit allen deren mediatè vel immediatè zugehörigen und einverleibten geistlichen und weltlichen Fürstenthumen/ Prælaturen; Dignitaten/ Grafschaften/ Frey-und Herrschaften / und den zugehörigen Vasallen / Unterthanen und Verwandten &c. In Circulo Saxonico superiori olim Gedanum & Elbinga erant, hodiè autem istis viduatus conspicitur: Quod argumento est, ad circuli existentiam perfectionemque, non requiri, ut sub eodem, cum cæteris, sint etiam liberæ Imperii Civitates. VII. Sequela necessaria non est. In circulum relatus, ergo Imperio contribuere obligatus. Expressis verbis hoc inculcat (*d. transactio Burgundica*, §. Und ob wol Geldern und Utrecht in den Westphalischen Crais gezogen / und dieselben sammt andern obangezeigten Burgundischen Landen in des Reichs Registern und Anschlägen befunden / so folget doch daraus nicht / daß sie darumb des Reichs Anschläge zu entrichten pflichtig; dieweil solche Craise anfänglich allein wegen der nomination und præsentation an unser Kaiserlich Cammergericht weren aufgerichtet worden. Sed fortassis hodie aliud obtinere rectius dixeris, postquam decem constituti fuerunt Circuli. VIII. Si Goldastum sequimur, collectio firma non est. In Circulos relatus, ergo votum & sessionem in Comitiis habet. Dari enim nonnullos ait, qui in Circulos relati quidem cognoscuntur, locum verò in Comitiis acquisiverunt nullum. Talis eodem Goldasto autore, (*de Regno Bohemiæ lib. 4. cap. 8. nu 6. pag* 476. est in Circulo Rhenano der Hertzog von der Maas / Dux Mosanus, qui se nunc vocat Ducem Bullioneum, ad quem Ducatum spectat principatus Sedanensis, & Iametianus, Imperio quondam feudatarius. [addit: *Sedanensis Principatus hodie Iisla Francica subodoratur.*] Talis etiam est Princeps Cabillionensis, Printz von Schalon / in eodem Circulo descriptus. Talis item est Marchio Rœtelanus in Gallia Belgicâ, Marggraf von Rötteln/ eidem circulo Rhenano insertus, ad quem spectasse dicitur Principatus Archensis in Campania Gallica, Ducis Niverniæ peculium, qui cum Marchione Badensi de titulo & dominio Rœtelano jam diu litigat. Talis denique est Comes Novocastellanus, seu Neoburgicus, in Burgun-

Abbas Kaisersheim: ad quem Circulum pertineat.

Ex quibus ordinibus compositi circuli.

Qui in Circulum relatus non statim omnibus Imperii subjectus.

Qui in Circulum relatus non statim Comitiorum particeps.

Rœtelen.

Sedanum.

Welsch Neuburg. dia Helvetica, Welsch Neuburg (quam civitatem Dux Longovillanus à Burgundia in feudum possidet) sub eodem Circulo Rhenano complexus. Sed distinguenda sunt tempora: & sine dubio olim omnes illi, quos adduxit Goldastus, ad Comitia Imperii, ut Status, vocati, in iisque votum & sessionem habuerunt; postquam verò Imperio valedixerunt, aliud obtinere necesse est & idem, quod de Gedano, Elbinga, Meti, Tullo, Veroduno & aliis. Præterea Dux Mosanus in matricula mihi quidem visus, non autem in Circulo Rhenensi. Marchio Rœtelanus, nec in matricula, cujus copia mihi ad manus est, nec inter membra Circuli reperitur, nisi fortassis sub majori titulo, scilicet Marchionum Badensium contineatur. Comitem denique Novocastellanum nec in Matricula, nec in Circulo annotatum reperio. [addit. *Quæ Dn. Autor T. 4. I. P. pag 44. ex Pacificatione Pragensi adducit, ea hodie per Instrumentum Pacis sublata. Hinc etiam Autor T. 1. I. P. pag. 102. hæc ex Instrum. Pacis art. 5. §. 6. corrigit*) Membra Circulorum, Craißstände / quod attinet, Rulandus *de Commissar. lib. 5. cap. 4. num. 55.* putat, alia non esse, quàm Status Imperii. Nec enim alios, in circulos relatos, nisi Status. Verùm cùm circulorum membra potius respectu rei quàm possidenti, quàm personæ, quæ possidet, considerentur, evenire facilè potest, ut ratione hujus vel illius Dominatus, etiam is qui Status Imperii non est, sed tantùm Possessor bonorum, Inhaber dieser oder jener Herrschaft / membrum Circuli repræsentet. Ita in Circulo Suevico reperies Inhaber der Graffschaft Kirchberg / Dissen / Inhaber der Herrschaft Justingen / der Sonnenbergischen Güter. In Circulo Rhenensi Inhaber Hohen Königsberg / Blanckberg / der Grafschaft Leiningen / & aliorum, quos lectio suggerit. Qui an omnes Status Imperii fuerint, nec mihi, nec aliis fortasse, cognitum.

Iura Circulorum. X. Vnicuique Circulo competit in regione sua, cura & defensio pacis publicæ, executio Iustitiæ, cura Monetæ, Contributio, Moderatio ejusdem inquisitio de Vectigalibus, inquisitio ad perfectionem Matriculæ, cura Annonæ, & alia consimilia, de quorum maxima parte agit Petrus Denais (*in jur. Camer tit. 212. vers. Pacis publicæ conser. & tit. seqq. vers. monetarum. edictum §. 31. 32. 33. in verbo commercia. §. 7. verb. moderat. §. 1.*) Defensio pacis & tranquillitatis publicæ consistit in comprimendis, sedandis, vel impediendis motibus & armis, & vi publicâ; nec non in militum coitionibus profligandis, conscriptione & delectu Principum exterorum in regione impediendis. (Vide Erklärung des Landfriedens zu Nürnberg *anno* 1522. aufgericht / & Reichsabschied *de anno* 1555. §. Vnd damit angeregte Vergaderung / *& seqq. & seqq.* R. Absch. zu Augspurg *de anno* 1559. §. Vnd wiewol in solcher Executionsordnung *&c. cum seq.* Reichs abschied zu Worms / *de anno* 1564. §. Dann erstlich so begebe sich / *cum seqq.* Cammergerichtsordnung / *part. 2. tit. 15. &c.*) Inquibus & consimilibus nec Cameram cum Circulis concurrere, nec mandatis suis executionem remorari posse, docere conantur die Wertheimische *acta contra Würtzburg* (*part. 2 pag. 410. 417. 422 & seqq.*) Iustitiæ executio hic illa intelligitur, quæ ob causam proscriptionis & banni, à Cæsare vel Camera Imperiali, Circulo vni vel pluribus, contra proscriptum est demandata (*V. de dictos Recessus, & Ordinat. Camera part 3 t. 48. & 49.*) Cura monetæ publicæ explorandæ cuique Circulo in regione sua est demandata (*Vide* Kaisers Ferdinandi I. Probirordnung *de anno* 1559. *apud* Goldast. *inter Constitut. Imper.* Müntzordnung *de anno* 1559. §. Vnd damit diese unsere / *inter recessus Imperij* Reichs abschied zu Augspurg *de anno* 1566. §. Es soll auch den Craisen / R. A. zu Speyer *de anno* 1570. §. Vnd dieweil man mit grossem / Abschied des Deputationstags zu Franckfurt *anno* 1571. §. Derhalben damit solche / Reichs abschied zu Regenspurg *de anno* 1578. §. ferners also demnach /) Contributionum pro salute Imperii (*Capitulatio Ferdinandi III. artic. 14.*) vel circuli impositio, publicarúmque (Reichsabschied *de anno* 1555. §. Alsdann zu Vernichtung /) moderatio, ad illum Circulum pertinet, in quo gravatus Status domicilium habet. Hic igitur Circulus per delegatos inquirit de causis gravaminum: dubia moderatores, post relationem Cæsari factam, decidunt, ita tamen, ut ab eorum sententia ad Comitia deputatorum detur provocatio: (Reichsabschied zu Augspurg *de anno* 1551. §. Nemlich und austrucklich / R. A. zu Regenspurg *de anno* 1594. §. Zum dritten / da etliche /) Præterea *Recessu Imperij anno* 1576. *Ratisbonæ in Comitiis*, Circulis injunctum fuit, (§. Derhalben damit /) auf nächstkommenden Craistagen / so wol in ihren als auf dero benachbarten Craissen fleissig nachzufragen / auch Erkundigung zu thun / ob / wo / und welcher massen ungebührlich neue Zölle / oder der alten Zolle Ersteigerung / in den Craissen / zu Wasser oder zu Land / von einem oder mehr Ständen / unter was Schein dasselbige auch bedeckt werden wollte / fürgenommen seyn sollten: wann und wie lang das alles ungefährlich angefangen; was und wie viel Zolls / oder auch unter anderem Namen den Leuten zu Wasser oder zu Land abgenommen: Vnd dann was sie sonsten weiters zum Bericht davon thun könten / das alles sollen sie / die Craißobristen / Zu- und Nachgeordnete / auch die andere Craißstände selbst beschreiben / und verschlossen zu dem Franckfurtischen Deputationtag in die Maintzische Cantzley daselbst überantworten lassen. Inquisitio etiam alia Circulis mandata fuit in Comitiis Augustanis anno 1582. ad perfectionem matriculæ Imperii faciens, zur Ergäntzung der Matricul: scilicet inquirant, welche Glieder und Stände dem Crais entzogen / oder sonst abgangen; wohin sie / oder dero Landen / Leut und Güter verwendet / zertheilet / oder in ein andere weg entaussert *&c. Vide* Abschied *de anno* 82. §. Zum ersten / welche Glieder / *cum seqq. ubi* cætera huc, & partim ad punctum moderationis pertinentia, reperies, & repetita in R. Absch. *de anno* 1594. §. Zum ersten /

Ad circulos pertineat cura monetæ.

Contributionum impositio ad quem Circulum pertineat.

Inquisitio circa vectigalia pertinet ad circulos.

erſten/*pag.* 727. nondum tamen expedita R. Ab. zu Regenſpurg *de anno* 1603. §. Ob dann wol/]

Cura annonæ pertinet ad Circulos

Quod tandem curam annonæ Circulis ſupra adſcripſi, cauſam mihi præbuerunt literæ der Schwäbiſchen Craiß ſtände *de* 23. *April. anno* 1556. an des Fränckiſchen Craiſes Außſchreibende Fürſten: *ibi*: Nachdem etliche Jahr her der Fleiſchkauf je länger je höher/ inſonderheit aber dieſer Zeit ſo hoch geſtiegen/ daß die Stände/ und derſelben Unterthanen/ des Schwäbiſchen Craiſes ſich darmit zum höchſten beſchwert befunden/ dahero auch verurſacht worden/ als dieſelbigen und der Abweſenden Bottſchafften etlichmal beyſammen geweſen/ dieſem beſchwerlichen Auffſchlag/ und wie demſelbigen furkommen möchte werden/ nach zu dencken/ aber bey Berahtſchlag ſolche Beſchwerde befunden/ daß in dieſem Craiß nicht wol, müglich was fruchtbarliches für zu nemen/ wo nicht bey andern benachbarten Craiſen eine gleichmäſſige Ordnung bedacht und angerichtet würde. Aber dennoch der Sachen einen guten Anfang zu machen/ dahin verglichen worden/ daß keine Stadt oder Stand ohne einem Vorwiſſen und Bewilligung der andern Stände dieſes Craiſes/ künfftiglich und furter in einigen Auffſchlag höher und weiter/ denn der bishero bey ihme geweſen/ und noch iſt/ machen/ oder geſtatten ſollen und wollen/ daß auch von demſelben ferner nachgedacht werde/ welcher maſſen dieſer Crais derhalben ſich mit etlichen andern angräntzenden Craiſen weiter vergleichen möchte/ und daß ſolche Vergleichung andern Craiſen auch zu erkennen gegeben werde &c. Sed & ab Imperatore Circuli Statibus datum eine Taxordnung auf zu richten/ wie umb leidenliche und billige Bezahlung der Kriegsmann mit Coſt und Futer einen Imbiß (bey den Durchzügen) und über Nacht hinaus zu bringen. R. Abſch. *de anno* 1598. §. Und als für eine ſondere Nohtdurft/ Hac taxatione hodie non eſt opus, quando miles factus eſt orbis dominus, & ubi bene pranſus, pro mercede laboris hujus etiam nummos poſcit & extorquet à miſerrimo hoſpite, conniventibus illis, quibus militaris diſciplina curæ eſſe debebat. Anno 1603. im Reichsabſchied zu Regenſpurg. §. Demnach ſetzen/ Statibus uniuscuiusque Circuli præterea mandatum, eine Ordnung wegen des Wollenkaufs und Verfuhrung derſelben zu machen.

Politia Circulorum.

XI. Ad politiam Circuli pertinet diſtributio officiorum & functionum, quæ partim pacem, partim bellum reſpicit: item leges vel ſtatuta Circularia, ordo in conventibus; ærarium &c.

Directores Circulorum

Habet *primò* Circulus entweder einen/ (R. Abſch. *de anno* 1555. §. Und da einer/) oder zween ausſchreibende Fürſten/ darunter d' eine Geiſtlich/ der ander Weltlich: (Kaiſers Ferdinandi Muntzordnung *anno* 1559. zu Auſpurg aufgericht/ § Wir wollen auch/) ita dicti, dieweil ſie das Ausſchreiben der Craiſe haben: *d.* §. Wir wollen. In Inſtrumento Pacis (art. 16. §. 2.) Directores Circuli vocantur illi, quos vernaculâ linguâ appellamus außſchreibende Fürſten. In Circulo Electorali Rhenenſi Director vel außſchreibender Fürſt eſt Elector Moguntinus. In Circulo Rhenenſi tales ſunt, Epiſcopus Wormatienſis, & Landgravius Haſſiæ Darmſtadienſis, Directorium Landgravij Haſſiæ in Circulo Rhenenſi ad Palatinum ratione Principatus Simmern rediit. In Suevico, Epiſcopus Conſtantienſis & Dux Wurtembergenſis. In Weſtphalico, Archiepiſcopus Colonienſis, tanquam Adminiſtrator Epiſcopatus Monaſterienſis, & Dux Iuliacenſis. In Saxonicô ſuperiori Elector Saxoniæ &c. In Saxonico inferiori, Epiſcopus vel Adminiſtrator Magdeburgenſis, & Dux Brunſuicenſis, vel Lüneburgenſis. Hodie in Circulo Saxonico inferiori inter Magdeburgenſem & Bremenſem Directorium alternatur, ſalvo tamen Ducum Brunſv. & Lynæb. condirectorij iure. (Vid. Inſtr. Pac. art. 10.) In Circulo Bavarico Archiepiſcopus Saliſburgenſis & Dux Bavariæ. In Franconico Epiſcopus Bambergenſis, & Marchio Brandeburgenſis, (hoc tempore Culmbacenſis lineæ.) Inter hos primis illis temporibus difficultates ortas, ſed eaſdem tranſactione anno 1559. Auguſtæ Vindelicorum 11. Auguſti ſopitas reperio. Verba tranſactionis, præſtat adjicere.

Controverſia circa Directorium Circuli Franconici.

Demnach ſich zwiſchen uns beeden (Georg/ Biſchoffen zu Bamberg/ und Georg Friderichen/ Marggrafen zu Brandenburg) von wegen Ausſchreibens des Fränckiſchen Craiſes bishero eine Zeitlang Irrungen und Zwyſpalt erhaben/ von deswegen wir uns lezlich umb Beförderung Willen des Craiſes Obligen und Geſchäffte/ mit einander in freundliche Vergleichung eingelaſſen. Bekennen demnach hiermit für uns/ unſere Nachkommen und Erben/ wiſſentlich in Kraft dieſes Briefs/ und thun kund allermänniglich. daß wir uns berührtes Ausſchreibens halben miteinander nachfolgender Geſtalt freundlich vereiniget und verglichen/ daß wir beede/ und dann ferner und künftig unſere Nachkomnen und Erben/ als nemlich jederzeit ein regirender Biſchoff zu Bamberg/ und der älteſte regirende Marggraff zu Brandenburg des Hauſes Onolzbach/ das beſchreiben und erfordern der Stände des Fränckiſchen Craiß/ ſamtlich und miteinander haben/ die Craistäge zu gleich miteinander ausſchreiben/ und ſo oft unſer einer/ unſere Nachkommen und Erben/ wie obſtehet/ für gut und nohtwendig erachten und anſehen werden/ einen Craistag auszuſchreiben/ ſoll der ander/ in Kraft dieſer Vergleichung/ ſchuldig und pflichtig ſeyn/ ſolchen Tag zugleich mit aus zu ſchreiben/ und darinnen einige Wegerung oder Verhinderung nicht fürnemen/ gar in keine Wege: So dann die Craisſtände perſönlich/ oder durch ihre Rähte/ Bottſchafften/ und Geſandten/ auf die ausgeſchriebene Craistäge erſcheinen/ zuſammen kommen/ und die Craistage gehalten werden/ ſolle in Berahtſchlagung aller und jeder Craisſachen die Propoſition, Umbfrage/ Concluſion, Begreiffung der Abſchied und Cantzley/ uns Biſchoff Georgen/ und unſern Nachkommen/ Biſchoffen zu Bamberg/ allein zuſtehen/ zugehören und gebüren/ x.

XII. *Secundo*, Circulus habet Ducem, ſive Præfectum einen Craisobriſten/ (Inſtrum. Pacis

art. 16. §. 2. nominat illum Præfectum militiæ Circularis) quem sibi eligit, quemque pro re nata officio suo dimittit: (R. A. zu Augspurg *de anno* 1555. dem soll es / *pag.* 407). Olim unicuique Circulo Capitaneus erat, ein Hauptmann / eiusdem ferè muneris, quod hodie Ducis est: Erklärung des Landfriedens zu Nürnberg anno 1622. *tit.* Welcher gestalt durch einen jeglichen der zehen Craiß ein Hauptmann &c. Postea cum cæteris hic quoque crevit titulus, und ist aus einem Hauptmann ein Obrister worden / *anno* 1555. *in dictis Comitiis Augustanis* (*d.* §. Und damit obgesetzte.). In Ducem circuli cuiuslibet [1] eligi potest, vel eiusdem Circuli Princeps, Comes, Baro, aut eminentioris dignitatis Status. (2) aut alia persona idonea, licet eiusdem non sit circuli: [R. A. zu Augspurg *de anno* 1555 §. und damit obgesatzte Ordnung / *&* §. *seq.*) Cùm autem Status Circuli vel seculares sint, vel ecclesiastici, & præterea etiam ratione dignitatis dispares, quæstionis est, *an nullo habito inter eosdem discrimine, quilibet aptus sit, hoc ut subeat munus*? Ecclesiasticis conditionem professionis non obstare multi arbitrantur, cùm politicam simul repræsentent personam, ut Status Imperii (Gail. 1. *obs.* 30. *n.* 1. *&* *de P. P. lib.* 1. *c.* 1. *num.* 12.) nec hodie Herbipolis, Campidona (Belold. *in th. pract. verbo* Abbt *p.* 6.) sola sit, quæ iudicet ense, stola; sed sorores habeat quamplurimas, eiusdem autoritatis. Præterea Constitutio ista Imperii de anno 1555. quam in hac materia amplissimam habemus, nullibi disposuit contrarium. Hinc cùm paulo post dicta comitia de anno 55. Circulus Franconiæ, æquè ut cæteri, quibus recessui parere curæ erat, Ochsenfurdiæ convenisset, Episcopus Vvürceburgensis, voto suo Ducem Circuli præ aliis esse voluit Episcopum Bambergensem, aut Eichstadiensem. Eichstadiensis, bellicis negotiis se imparem fassus, Episcopum Vvürceburgensem nominavit. Quibus ex secularibus Norimberga, Vvinshemium & Vveissenburgum adstipulati sunt. Verùm hi, ac insuper habitis, nonnulli in alia omnia abeunt, ecclesiasticosque vel omninò ab hoc officio excludi volunt, vel difficillimè tandem admitti posse opinantur. Fundamenti loco adducunt die Erklärung des Landfriedens zu Nurnberg *de anno* 1522. *d. t.* welcher gestalt durch einen jeglichen der zehen Craiß *&c. verbis*; Und soll darauf ein jeder der jetztgemeldten Craiß / insonderheit alßbald einen Hauptman / der ein Fürst / Graf / Freyherr / oder sonst in treflichem und weltlichem stand / auch zu solchem geschickt und fleissig seye / erwehlen. Addunt præterea hanc dispositionem hoc in passu, nec expressè, nec tacitè, *in d. Recessu Imperii de anno* 1555. revocatam, nec in contrarium quicquam inibi dispositum. Huc faciunt literæ Electoris Brandeburgensis de dicto anno 1555. die S. Thomæ ad Consiliarios Onolzbacenses, ubi inter cætera asserit, daß eben der Craiß halben / darinnen die vornembsten Stände Geistlich / auf dem Reichstag bedacht / daß auch eine Person / die nicht ein Craißstand / sondern zu der die Stände sonst ein gut Vertrauen haben / zu einem Obristen möge gemacht werden / wie dann solches im Churfürstenraht / durch der Geistlichen Churfürsten Rähte des Rheinischen Churfürstlichen Craises halber also für gut und bequem angesehen worden seye. Atque in supra dicto Circuli Franconici Conventu eiusdem opinionis fuisse Marchionis Brandeburgici Legatos, ipsorum in literas redacta Relatio docet, qua continetur, wie sie denen Geistlichen zu Gemüht geführet / daß ihrem Stand gantz ungemäß seye / so wol in eigener Person / als durch einen andern in ihrem Namen / dieses weltliche Craißampt des Obristen zu führen. Ein solches gebührte denen Weltlichen / deren gnugsam unter des Fränckischen Craisses Ständen zu finden / so darzu qualificirt; die Soldaten würden auch einem Geistlichen wenig folge leisten / und respect geben &c. Huic voto licet etiam accesserint Legati Comitum, & Civitatis Rotenburgensis, re tamen infecta discessum. Postea verò alio conventu 29. Januarii anni 1556. Rotenburgi celebrato, Ecclesiastici cum asseclis, re iterum hinc inde agitata, tandem Vvürceburgensem secuti sunt, qui voto expressit, Dieweil man gleichwol in Erkündigung finde / daß fast alle Craiße den vornembsten Stand aus denen Weltlichen Fürsten zu einem Craißobristen erwehlet hetten / so solte ihme an statt Seines Gnädigen Fürsten und Herrn nicht zuwider seyn / daß Herrn Marggraf Georg Friderichs zu Brandenburg Fürstl. Gn. zu einem Obristen erwehlet würde. Inter Status seculares Circuli in Ducem potest eligi, I. Ein Ausschreibender Fürst. Hæ enim qualitates eius sunt naturæ, ut in uno eodemque individuo bene possint convenire. II. Ein Churfürst. III. Oder ein ander vornemer Stand: (*d.* R. Absch. *de anno* 1555. *d.* §. Und auf den Fall.) Quodsi verò eveniat, ut ex Circuli Statibus, vel nemo eligi possit, vel non reperiatur, qui hoc onus in se recipere, justis oppositis rationibus, velit, eo casu eligi potest eine taugliche Person / so dem Craiß angenehm: (*d.* §. Und damit obgesezt.). Illud tamen utrisque commune est, Daß / ehe sie den Craissen Pflicht thun / aller anderer Pflichten / Eiden / Verbündnussen / Versprüchnussen und Obligationen / wie die genennet werden / oder sich erhalten möchten / gegen weme das were / keine andere / weder allein die Pflicht / damit sie der Röm. Kaiserl. Majestät / und dem Heil. Reich / zugethan und verwandt seind / hierinn ausgenommen und vorbehalten / in Verwaltung dieser ihrer Aempter und Befehl / auch zu würcklicher vollziehung alles des / so solche Aempter erfordern / als lang sie diese Craißverwaltung tragen / frey stehen / derselbigen ledig gezehlt seyn / und daran nicht gehindert noch geirret werden (*d.* R. A. *de anno* 1555. §. Und sollen die jenige /).. Hoc telo Imp. Ferdinandus II. anno 1625. in Regem Daniæ pugnavit, quando inter alia ad eundem scripsit: Daß gleichwol Dennemarck nun von vielen unerdencklichen Jahren bey dem Haus Holstein gewesen / kein König aber / so viel wir uns haben berichten und erinnern lassen / sich mit des Craißobristen Ampt beschweren lassen; alsdann

Quis possit eligi in Ducem Circuli.

An Ecclesiastici possint esse Duces Circulorum.

Qui inter seculares in Ducem eligi possint.

An Rex Daniæ possit eligi in Circuli Ducem.

auch

auch die Reichs constitutiones solches dem jenigen aufzutragen verordnen / so nur seinen Pflichten allein dem Römischen Kaiser / als des Heil. Reichs Oberhaupt / und dem Craiß zugethan / und sonst keiner andern Verpflichtung sich unterworffen befindet. Danus autem hoc ita protelare conatus fuit: Daß sein Herr Großvatter Christianus III. Rex Daniæ anno 1556. zum Craißobristen erwehlet worden / und sich darauf schwerlich habe loß machen können; item, das sein Herr Vetter Adolph zu Schleßwick und Holstein / welcher dem Kaiser / theils auch der Chron Dennemarck zugethan / Craißobristen gewesen. Item, daß die Marggrafen zu Brandenburg / wegen der Preussischen Lehen / dem Königreich Polen verwandt / und doch dannenhero / so wol im Ober Sächsischen als Fränckischen Craiß / nicht verhindert werden an Craißobristen-oder Reichsämptern. Addunt alii, Constitutiones Imperii non excludere à Ducis munere illos, qui Imperio & aliis simul obligati, sed hoc velle, vt priusquam recipiantur, ab omni alia obligatione soluti sint, qua impediri possent, quo minus hoc Circuli munus expediant: aber ausserhalb der Craißsachen / darauf sie sonsten verpflicht / oder jemands in Verwandtnuß zugethan / mögen sie wol in denselben Pflichten und Verwandtnussen stehen und bleiben (d. R. Ab. *de anno* 1555. *&* d. §. so sollen die jenige /) Præterea sive circuli Status, sive alia habilis persona in Ducem Circuli electa, so ist derselbe zu solchem Obristenampt nicht für und für verbunden; sondern dasselbige nicht länger / dann seine Gelegenheit / doch nicht weniger / als ein Jahr lang / zutragen schuldig: Da er dann diesem Ampt nicht langer vorseyn wolte / soll er dem Außschreibenden Craißfürsten solches sechs Monat zuvor zuerkennen geben / die andere Craißstande haben zu beschreiben; oder da der Außschreibende Craißfürst selbst ein Obrister were / daß er auch zuvor die andere desselben Craises Stände gleicher gestalt beschreibe / und vor ihnen sein Ampt auffsage / darauf sie alsobalden einen andern an des abgetrettenen statt zu setzen: (d. Reichsabsch. §. Neben dem soll es auch / *&* §. *seq.*) Status Circuli in Ducem electus operam suam gratis & sine salario impendere debet, soll demselben Ampt / dem gemeinen Nutzen zu gutem / ohne Wartgelt / oder Belohnung vorseyn. Salaria præfecti militiæ olim non admodum fuerunt splendida, hodie majora: diversa tamen, ratione personarum, quæ hoc suscipiunt munus. Georgius Ludovicus à Seinsheim factus est anno 1564. Circuli Franconici præfectus stipendio annuo 1200. Ioachimicorum (Thrasybulus Lepta *de ortu, vita, & rebus gestis Georgij Ludovici à Seinsheim, lib.*3. *pag.*216.) Circulus inferioris Saxoniæ Georgio Duci Luneburgensi, præfecto suo offert zum Wartgelt jährlich 300. Rthlr. und wann es zum Feldzug kommen / monatlich 3000. Reichs-Gulden / vor alles: (apud Londorpium *tom.*2. *act. publ. lib* 8. *tract.*6. *pag.*1282.). Extraneus mercede conducendus, si aliter nolit subire officium: da ein Craiß eine sonderbare Person / ausserhalb der Craißstände / zu solchem Ampt bestellt / mit

Ducis Circulorum dignitas non est perpetua.

An Circulorum Duces Salaria accipiant.

demselben haben sie / wie sie mögen / zu überkommen: (d. R. Absch. *de anno* 55. §. Und auf den fall /) Status Circuli per substitutum officii sui debita exercere potest, extraneus industria sua ea expedire debet: (d. R. Absch. §. Und da ein Churfürst / d.) Dux Circuli, si Principis dignitate prætulgeat, promittit ea, quæ officij sui sunt, bey Fürstlichen Würden und waren Worten zu halten; si Princeps non sit, præstat Circulo juramentum, einen leiblichen Eyd. Vterque autem inter cætera promittit, daß er keinen Stand / Geist-oder Weltlichen / vor dem andern ansehen / sondern sich gegen allen gleichmässig halten / auch des Craises Hulf nicht in eigenen / sondern des Craises / und desselben Ständen gemeinen Sachen / darzu sie von dem Craiß bewilliget und erstattet / gebrauchen wolle: (d. § Und da ein Churfürst.) Cumque haud exigua potestas Circuli Ducis sit, providè constitutum est, daß er sich hierdurch keiner Hoheit über andere Stände anmassen / oder sich unter dem schein dieses Amptes Verwaltung / in einige Superioritat über die andere einzudringen / oder ferners Gewalts und Macht über sie / dann ihm vermög der Ordnung zugestellt / anmassen: (d. R. Absch. §. Und ob …) Cæterum Ducis inter alia est: I. Ein fleissiges aufmercken zu haben / ob und wo sich eine Kriegsempörung / Musterplatz / und andere Rottierungen / in dem Craiß ereigen wollen. II. Darauf / nach gelegenheit der vorstehender besorglicher Gefährlichkeit / unverlängt / die ihme zugeordnete an einen gelegenen Ort zusammen erfordern. III. Berahtschlagen / wie starck die Hulf vorzunemen. IV. Die Hulf von jedem Stand zu erfordern. V. Den Craiß vorstehender Beschwerligkeit zu entschütten [d. R. Absch. §. Und soll der gesetzte /] VI. Gegen den Landfriedbrechern und andern die Kayserliche gesprochene Acht / Urtheil / und andere Poen und Straf / so sie ordenlicher weis darein gefallen zu seyn / mit Recht erkennt und erklaret worden / zu exequiren: (d. R. Absch. §. Und nach dem.) An Imperator possit etiam ulterius circuli præfecto, quàm illius, in quo executio fieri debet, executionem mandare, disputatum fuit eo tempore, quo Bavariæ Duci ab Imperatore Rudolpho II. executio contra civitatem Donavverdam, quæ non in circulo Bavarico, sed Suevico sita, commissa fuit. Status Evangelici in literis ad Cæsarem de dato 20. Maij, Anno 1607. proposuerunt, daß die beschehene Auftragung dieser Execution, der Executions Ordnung / und Creiß-Verfassung allerdings zuwider / als darinnen lauter versehen / daß die Reichs-Creise nicht sollen confundirt, sondern bey ihrer Verfassung gelassen werden.

Officium Ducis Circuli.

Executio in Circulo cui demandanda.

Controversia circa Donavverdam.

Ad hæc eodem anno. 2. Aug. respondit Imperator: Wie weit des Reichs Executions Ordnung / und Kreyß-Verfassung sich erstrecke / sey ihm unverborgen: es sey aber ein Kaiser weder in demselben / noch sonst dahin gebunden / daß zu Exequirung der Kaiserlichen Urtheil / oder Erhaltung anders schuldigen Gehorsams / sonsten kein Mittel furgenommen werden möge / dann allein bloß der jenigen Creiß-Obristen zuthun /

darunder der condemnirte gesessen / zumahlen / wann erhebliche Bedencken darwider vorhanden / oder auch / wie in dem Fall beschicht / da des Hertzogs von Würtemberg Liebde die Execution zu ubernehmen nicht Lust hatte / sondern selbst der Sachen theilhafftig machet / und der Parthey Beyfall thut. *Prædicti verò Status Evangelici regesserunt*: daß Ewre Kaiserliche Mayestät zu des Reichs Executions Ordnung nicht verbunden / sondern nach dero Belieben in executionibus zuverfahren indifferenter bemächtiget seyn solten / hat man gleichwol biß dahero von dero Hoff-Räthen etlichmahl hören / auch verspüren müssen. Es ist uns aber dergleichen enunciatum fast beschwerlich und frembd zuvernehmen / können auch nicht glauben / daß Ew. Kaiserliche Mayestät dessen beständig / und endlich gemeinet seyn / dieweilen Ew. Mayestät mehrberührte Reichs-Executions-Ordnung so wohl als andere sanctiones Imperij dahin lauter clausulirt, ungezweiffelt noch gnädigst wissen / daß Sie sich deren mit den Ständen / und sie sich hinwiderumb mit Ew. Mayestät verglichen / dazu verbunden / und beederseits zu halten / mit hohem betheuren einander zugesaget; wie es dann auch ohne das dem jenigen / so Ewre Kaiserliche Majestät zu Eintrettung dero Kaiserlichen Regierung / den Ständen / gleich dero höchst-geehrten Vor-Eltern Römische Kaisere / allergnädigst versprochen / unsers unterthänigsten Ermessens nicht wenig zuwider lauffen wird. Dahero Ew. Kaiserliche Mayest. wir eines viel bessern / beständigern / und solchen Gemühts wissen / daß Sie hiedurch dergleichen Mißtrawen / oder ungleiche Gedancken bey den Ständen zu verursachen / nicht gemeinet / sondern vielmehr dahin sehen / daß durch standhafften Nachsatz und Observirung der Reichs-Verfassungen / das Reich / und dessen Glieder / und Ewer Majestät als das Haupt / in guter Ordnung / Fried / und Einigkeit conservirt, und erhalten werden. Dieweil dann darinnen je lauter versehen / wie es damit auff zutragende Fäll gehalten werden solle / so wollen wir aller unterthänigst verhoffen / es werde Ew. Kayserl. Mayest. uns / daß wir auff solche verabschiedte Richtschnur uns referiren / nicht ungleich verdencken / sondern vielmehr auff den widrigen Fall allergnädigsten ermessen konnen / daß hinfüro bey Beschliess- und Verfassung der Reichs Abschiede / solches nicht unbillig in Achtung genommen / und zu allerhand Nachgedencken und Widerwertigkeiten ungezweiffelt Anlaß geben möchte. Wir können auch einigs erhebliches Bedencken / warumb bemeldte Executions-Ordnung dißfals nicht observirt werden solte / noch zur Zeit nicht befinden / noch auch Ich / Hertzog Friderich zu Wurtemberg / mich erinnern / daß Ich / wegen Creiß-Obristen Ampts / mich jemahls einiger Execution, wann dieselbe ordentlich an mich kommen / verwaigert. So bin auch weder Ich / noch andere des Löblichen Schwabischen Creisses Stände zu dieser Donawertischen Execution jemahls erfordert / und das noch mehr / auch ehe und zuvor ich etwas darvon wissen können / allbereit außgeschlossen gewesen / wie seithero die Erfahrung zum theil geoffenbahret. Ob aber die Reichs-Creisse dadurch nicht confundirt, und deren Verfassung weit auff ein Ort gesetzet / ist bey uns ausser allem zweiffel. Ego de meo hic nihil addo, sed benignum lectorem remitto ad Instrumentum Pacis Osnabrugensis *tit. 16. §. Inprimis*: ubi constitutum videre poterit, Imperatorem per universum Imperium edicta promulgare, & serio mandare debere iis, qui pactis & pacificatione Osnabrugensibus aliquid restituendum, vel præstandum obligantur, ut sine tergiversatione & noxa, intra tempus conclusæ & ratificandæ Pacis, præstent & exequantur transacta, injungendo tam directoribus (außschreibenden Fürsten) quàm præfectis militiæ circularis, (Creiß-Obersten) ut ad requisitionem restituendorum, juxta ordinem executionis, & hæc pacta, restitutionem cuiusque promoveant & perficiant. Inserendam etiam edictis clausulam, ut quia Circuli directores, aut Præfectus militiæ Circularis, in causa, vel restitutione propria minùs idonei executioni esse censentur, hoc in casu, itemque si Directores, vel Præfectum militiæ circularis, repudiare commissionem contingat, vicini Circuli Directores, aut præfecti militiæ circularis, eodem executionis munere etiam in alios Circulos ad restituendorum requisitionem, fungi debeant. VII. Nach gelegenheit der Sachen / zu beförderung gemeines Friedens / und fürkommung weiteres Unrahts / einen Anstand oder Frieden zu machen / oder anzunemen / doch mit bewilligung der Beschädigten: (*d.* R. Absch. §. Ob auch der Obrist /) VIII. Nicht zulassen / daß ohne sein vorwissen / Bewilligung und erlaubnüß jemand / was Wesen der sey / im Heiligen Reich hohes oder nidriges Stands / sich unterstehe / einig Kriegsvolck anzunemen: sondern daß der Werber glaubwurdige Anzeig seiner Bestallung furbringe / (in originali furzeige): Reichs Abschied zu Speyer *anno* 1570. §. Darauf sie dann / Reichs Abschied *de anno* 1576. §. Darauf sie dann /) und zu erkennen gebe / wem er daßelbige Kriegsvolck zufuhren / oder wozu er sich dessen gebrauchen wolle: zu dem gnugsame caution und Versicherung thue durch Bürgschafft gesessener Stande des Reichs und desselben Craises / daß er sich mit samt dem Kriegsvolck des Heiligen Reichs Landfrieden und Ordnungen in allweg gemäß erzeigen wolle: (Abschied des Deputationtags zu Worms *anno* 1564. §. Demnach so *declariren*. R. Absch. *de anno* 1566. §. Dem Verfall wiewol auch / R. Absch. *de anno* 1570. §. Die Obristen / Ritmeister /) IX. Im fall aber des widersetzens / den Werber von seinem Vornemen abhalte / in Bestrickung neme: (R. Absch. *de anno* 1576. §. Da aber einiger / R. Absch. *de anno* 1582. §. Da aber einiger / R. Absch. *de anno* 1594. §. Da aber einiger / und das zusammen lauffende / oder allbereit versammlete Kriegsvolck zertrenne: *d.* R. Absch. *de anno* 64. §. Und da einer /) X. Was in dem

Craiß

Craiß zu werben angefangen / und der Obrist dessen in seines Ampts wegen erkundiget und vernommen / das soll er den andern Craißobristen / Zu- und Nachgeordneten / durch deren Craiße oder Land der An- und Durchzug vermutlichen gehen möchte / unverzüglich zuschreiben und zu wissen thun. Reichs Abschied *de anno* 1576. §. Es sollen auch dieselbige / *quod repetitum in* Reichs Abschied *de anno* 1582. § Es sollen auch / *&* R. A. *de anno* 1594. §. Es sollen auch /) XI. Im fall die Werbende in ihren An- und Durchzügen den Craisständen / oder Unterthanen / Schaden oder Unkosten verursachen und zufügen / darüber soll der Craißobrister / Zu- und Nachgeordnete / summarie erkennen / ermässigen / und solches so wol gegen dem Principal / als dessen Bürgen / auch deren Hab und Güter unverzüglich exequiren / oder die Obrigkeit / darunter die verpfandte Güter gelegen / umb schleunige Execution zu thun / ersuchen: (*d.* Reichs Absch. *de anno* 15– . §. Im fall denn / R. Absch. *de anno* 1576. §. Was aber die zugefügte / *&* §. Im Fall dann die Werbende / (quem §. ex incuria ibi expressum arbitror, nec cui bono, *propter d.* §. Was aber / video) Reichs Abschied *de anno* 1594. §. Darauf und da solche / *pag.* 715.)

Adjuncti Circulorum. XIII. *Tertiò*; Circuli Duci suo adjungunt alios, qui Zugeordnete vocantur, inter quos unus, qui Nachgeordneter appellatur. Hujus partes sunt, ut si quando Dux officium suum vel facere negligat, vel aliàs impediatur, ejusdem subeat munus. Hoc in R. A. *de d. anno* 1555. (§. Wo sich auch /) primum constitutum, & postea continuatum reperio, (R. A. *de anno* 1570. §. Sintemal aus hochbewegenden / *& passim.* R. A. *de anno* 1576. §. Aber damit *&* *& sæpius in eodem ac subsequentibus*) Adjuncti Ducis, die Zugeordneten / esse possunt Status Circuli [extraneos admitti posse, nec approbatum, nec reprobatum reperio) sive sint Electores Imperij, Principes, Prælati, Comites, Barones & Civitates; eo tamen discrimine, daß die Churfürsten und Fürsten ohne Wartgelt diesem Ampt vorseyn: Da aber aus den andern Ständen / als Prælaten / Grafen / Herren und Stätten / Personen zugeordnet / dieselbe mit den ihren / so sie aus ihrem Mittel darstellen / nach ihrer Gelegenheit zu vergleichen: (*d.* R. A. *de anno* 1555. §. und auf den fall /) *Qui possint esse Adjuncti Circulorum.* *Numerus Adjunctorum.* Numerus Adjunctorum dicto Imperii recessu determinatus non est, sed Statuum arbitrio relictus videtur. Unde in Comitiis circularibus, quando primum constitui cœperunt, dissensiones & contradictiones non leves ortas esse, nec numerum ubique unum observatum cognoscimus. (In nonnullis octo, in aliis septem, sex, vel quinque, minora non reperi, electi fuerunt.] In Comitiis Circuli superioris Saxoniæ *an.* 1555. 13. *Decemb.* zu Zerbst / ist zum Obristen erwehlt worden Churfürst Augustus zu Sachsen. Churfürst Joachim zu Brandenburg ist nicht allein zu einem Zugeordneten / sondern auch zu einem Nachgeordneten benent und erkohren worden. Hertzog Heinrich der Mittler / Hertzog zu Sachsen / Marggraf Hanns zu Brandenburg / Hertzog Barnim / und Hertzog Philipps / beede zu Stettin und Pommern / Fürst Wolf zu Anhalt / Hanns Georg Graf zu Mannsfeld. Ecclesiastici, in conventu Circuli Franconiæ Anno 1556 Rotenburgi mense Ianuario habiti, cum Secularibus, sententiis convenire non potuerunt, ut in actis notavi. Wurceburgenses voluerunt, man solle eine Gleichheit halten / vier von denen Geistlichen / und vier von denen Weltlichen: oder doch vier von denen Geistlichen / und fünf von denen Weltlichen erwehlen. Bambergenses & Eichstadienses paritatem amplexi sunt, & quatuor ab Ecclesiasticis, quatuor a Politicis Duci adjungendos censuerunt. Legati Marchionis Brandeburgensis haben vorgeschlagen zu nemen / einen von denen Geistlichen / einen von denen Weltlichen Fürsten / einen von denen Grafen und Herren / und einen von denen Stätten. His accesserunt Hennebergenses, Comitum, & Civitatis Rotenburgensis Legati. Norimbergenses, Winshemienses, & Weissenburgenses, admonuerunt; in aliis Circulis, octo, septem, sex, quinque, non pauciores constitutos, wie man sich in gemein der Billigkeit nach vergleiche / das werde den ihrigen nicht misfallen. Postquam autem iterum ad vota ventum erat, exposuit Wurceburgensis; er könne die Ungleichheit nicht annemen. Der Vorschlag der vier Personen sey unbillig. Die Geistlichen solten nur ein votum, und die Weltlichen drey haben. Im Reichsrath hette jeder unter diesen Geistlichen sein eigenes votum; so geben die Geistliche vier Fursten in diesem Craiß wol so viel / als die gantze weltliche Banck: zu dem so hetten die Weltlichen aus ihrem Mittel den Obristen / und wolten noch drey Stimmen darzu haben / so ungleich und unbillig. Es werde ja der Weltlichen Stande endliche Meynung nicht seyn / aus seinem gnädigen Fursten und Herrn einen Baccalaureum auf einem Dorf zu machen. Ad hæc Brandeburgici, Hennebergenses & cæteri Comites, adhuc in priori opinione persisterunt, quatuor scilicet ex omnibus Statibus sufficere: und daß andere Craiße etwa mehr Personen geordnet / sey derhalben geschehen / daß dieselben Craiße einen Stand mehr / als der Fränckische / nemlich einen Prælaten haben. Bambergenses contrà, paritatem observandam; quod de Prælato autem adductum, ita se habere negarunt. Idem postero die fusius Wurceburgenses, & daß dieser Craiß keinen Prælaten haben solle / sey irrig: der Teutsche Meister sitze allda nicht als ein Hochmeister / sondern als ein Prælat. Zu dem so hetten die Herren Bischoffe Prælaten unter sich / die in diesen Craiß gehörig: ihres Theils were man zu frieden / wann drey personen von der geistlichen / und drey von der weltlichen Banck geordnet würden: Wo nicht / musten sie auf andere Mittel bedacht seyn; dann ihr gnädiger Fürst und Herr wurde sich keines wegs überstimmen und dahin richten lassen / daß er jedesmals muste dantzen / wann andere pfiffen; andern helfen / und vor sich stecken bleiben. Hæc & alia in hoc conventu ultrò citròque prolata, sed tandem, hunc quod attinet articulum, re infecta discessum.

Reperio tamen in conventu Circuli eodem anno 1556. Winshemij, mense Septembri, ad quem Marchio Brandeburgensis neminem ablegaverat, Adjunctos Duci datos fuisse, Episcopum Wurceburgensem, Episcopum Eichstadiensem, Comitem Hennebergensem, Baronem Limburgicum & Norimbergam. Quod verò concernit

Nachgeordneter.

den Nachgeordneten / werde ich verständiget / daß hierinnen zwischen Aichstatt und dem Teutschen Meister / von zweyen Jahren zu zweyen Jahren / gewechselt werde. Cæterùm Adjuncti, si Principes fuerint, æquè ut suprà de Duce traditum, suæ promissioni relinquuntur, reliqui inferioris ordinis jurató promittunt, daß sie sämtlich und sonderlich / in fürfallenden Sachen / was zu Handhabung des Landfriedens noht und gut seyn werde, nach ihrem besten Verstandnuß und Raht / furnemen und handlen wollen / etc. (R. Absch. *de anno* 1555 §. Und da ein Churfürst.) vbi etiam *in §. sequenti*, Und sollen die jenigen / statuitur, ut priusquam jurent & obligentur, aller anderer Pflichten / Eyden / Verbündnüssen / Verspruchnüssen und Obligationen, wie die genennet werden / oder sich erhalten möchten / gegen wem es were / keine andere / weder allein die Pflicht / damit sie der Römischen Kaiserlichen Majestät und dem heiligen Reich zugethan und verwandt seyn / hierinn ausgenohmmen und vorbehalten / in Verwaltung dieser ihrer Aempter und Befehl / auch zu würcklicher Vollziehung alles des / so solche Aempter erfordern / als lang sie diese Craißverwaltung tragen / frey stehen / derselben ledig gezehlt seyn / und daran nicht gehindert noch geirret werden. Aber ausserhalb dieser Craissachen / darauf sie sonsten verpflicht / oder jemands in Verwandtnuß zugethan / mögen sie wol in denselben Pflichten und Verwandtnussen stehen und bleiben. Atque in hoc iterum eorum cum Duce par est conditio; ut & in cæteris eorum munus tàm arctè cum Ducis officio conjunctum, ut ferè semper, in Imperij Recessibus, cum Duce in expediundis negotiis concurrat.

Circuli possunt indicere conventus.

XIV. Denique ad Politiam & iura Circulorum, conventus referri debent. Illi aut ordinariam habent caussam, aut extraordinariam. Ordinaria est res monetaria. Monetæ enim quo probentur, singulis circulis datum est quotannis regulariter duos agere conventus, quos consueta formula appellamus Probationtäge / unum primo Maij, alterum primo Octobris: R. A. zu Speier *de anno* 1570. §. sintemal auch zu Handhabung. R. A. zu Regenspurg *de anno* 1576. §. setzen also demnach und befehlen. Extraordinariæ sunt illæ, quando de contributionibus, conservatione pacis publicæ, atque de executionibus contra contumaces agitur. [addit: *Dn. Autor affert h. cap. n. 38. & seqq. divisionem Imperij in Quaterniones, quæ quum in historiâ nullum fundamentum habeat, ac fictitia sit, nos nihil hic enucleare voluimus. Quin Autor h. cap. n. 44. fatetur, ni unus textus Recessus Imperij obstaret, se divisionem hanc inter anilia otiosorum somnia relaturum. Ad illum text. Dn. Coming. respondit Vid. Aut.*]

Divisio Imperij in Quaterniones.

XV. A Reinecció (*in enucleat. quæstion. histor. quæst. 7. p. 85.*) divisio Imperij in Quaterniones erroris inde arguitur manifesti, quod ea ætate nulli adhuc extiterint vel Duces Brunsvicenses, vel Thuringiæ, Hassiæ & Leuchtenbergæ, Landgravij, ut nec Marchiones Badenses vel Comites Sabaudiæ & Ciliæ, quorum tamen omnium in isto quaternione consignati reperiuntur tituli. Zach. Victori (*de caus. exempt. conclus. 5.*) ad pompam & ostentationem Imperij facta dicitur. Parum abest, quin in sententiam Marq. Freheri *ad Petr. de Andlo* (de Imper. Rom. l. 1. c. 16.) concedam, quando ait: Utut vetustatem quandam redolere videatur hæc distributio, & in oculis & ore vulgi frequens appareat; idoneum tamen non habet fundamentum (vide Beat. Rhenanum *lib. 3. rer. German. p. 159.*) Accedit quod Burggravium Noribergensem, in quaternione illo, primo loco positum reperiam: sciam autem Burggravio Magdeburgensi illum adscribi, ab Electure Saxoniæ, apud Hordleder (*de caus. bell. Germanic. lib. 4. c. 9. n. 108. p. 236.*) Audiamus de hac divisione disserentem Dn. Conringium. Is ita: Circumfertur vetus quædam Ordinum tabula, qua illi in quaterniones divisi sunt. Inseruit illam operi suo jam olim Autor *Chronici Coloniensis, editi anno* 1499. inseruit & Petrus de Andlo (*lib. 1. c. 16. de Rom. Imper.*) exhibuit ex posterioribus Münsterus (*lib. 3 Cosmograph. c. 18.*) plurimi alij laudarunt, eoque vulgò nunc in picturas abiit. Nec verò dubitant nonnulli autorem ejus Ottonem III. Imperatorem statuere

Refutatur divisio Imperij in Quaterniones.

prudentiores tamen incertam illi adscribere originem malunt. Verum enim verò, qui non videt omne illud ineptum esse, otiosorum hominum commentum, in antiquis Imperij rebus nihil videt. Certè hæ divisiones contra omnem sunt historiæ fidem. Nec verò est, quod cum Limnæo (*de iur. publ. lib. 1. c. 7. n. 44.*) mitiùs sentiamus, eò quòd in Recessibus Imperij Erphurdiæ celebratis §. Darauff wir nach Außreissung / Comites Swarzburgenses nominentur titulo der vier Grafen des Reichs; aut, quod Recessibus an 1557. Carolus de Frauemberg subscripserit des H. Römischen Reichs Erbritter: Hujusmodi enim, & alia multa, meris commentis subnixa, per incuriam quandam in Recessus irrepserunt. [addit: *Allegat quidem Dn. Autor (T. 5. I. P. pagi 106. pro se Memoriale Episcopi Monasteriensis an 1653. d. 25. April. Ratisbonæ exhibitum, in quo asseritur* Das die Burggraven von Stromberg unter den vier Burggraven des Reichs die ersten gewesen. *Sed ex eo, quod Episcopus forsan divisionem in quaterniones pro verâ habuerit, nihil concluditur.*] Ottonis certè III. opus tabula illa nequaquam est: Referuntur enim in ea Duces Brunsvicenses, nec non Thuringiæ & Hassiæ Landgravij, quos diu post Ottonem constat cœpisse. Comites porrò Sabaudiæ Arelatensis sunt regni proceres: illi verò regno eâ tempestate cum Germanico regno nihil fuit commercij. Lubecâ quoq; certum est liberis Imperij urbibus additâ demû esse à Friderico I. Barbarossa. Non dicam nunc, quod illa tabula nullos Episcopos, nullos Abbates exhibeat, sileat quoq; plurimos Comites, plurimas urbes Imperiales,

quibus

quibus in Conciliis Imperij iam illâ ætate fuit locus. Hæc sunt verba Conringij *in exercitatione de Germanici Imperij civibus thesi* 40. qui in eadem opinione persistens (*lib.1. de finib. Imperij c.25. pag.* 810) ait, universa illa in quaterniones Germanici Imperij divisio, nec quicquam trahit ex vero, sed pictoris alicuius, aut poëtæ otiosi inane commentum est. Wigelius Hund (*in parte 2.* des Bayerischen Stammbuchs *fol.1.*) putat, hanc distributionem ab Heroldis, & pictoribus inventam fuisse, tempore Caroli IV. & hactenus pro vera habitam. A Goldasto exhibita distributio in quaterniones (*quam Dn. Autor h. cap. n. 48. refert*) videtur nonnihil antiquior, minùs tamen vulgaris, quàm illa prior. Est autem & illa nihil aliud, quàm lusus quidam hominis vani & inepti, qui, ut multos quaterniones conficeret, totius orbis respublicas non erubuit suis nugis concutere. Adeò autem putida sunt, & anilia commenta, ut iis confutandis operam impendere fuerit, operam perdere, neque enim quicquam ferè habet illa tabula sani. Ita iudicat Conring. (*d. exercitat. de Germ. Imper. civibus, thesi* 41.)

Alia Imperij divisio in classes septem

XVI. Alia est Imperij Divisio in Classes septem. In Prima sunt hodie Octo Principes Electores. Ex Archiepiscopis tres: 1. Moguntinensis, S. Rom. Imperij per Germaniam Archicancellarius. 2. Trevetensis, S. Rom. Imperij per Galliam & Regnum Arelatense Archicancellarius, Galliæ Belgicæ Primas. 3. Coloniensis, S. Rom. Imperij per Italiam Archicancellarius.

Seculares sunt:

(1) *Rex Bohemiæ.* S. R. I. Archipincerna. (2) *Elector Bavariæ*, S. R. I. Archidapifer *per Instrum. Pac. Cæs. Suec. art. 4. §. Et primo quidem. ac Instrum. Pac. Cæs. Gall. art. eod. vers. Et primò quidem* (3) *Elector Saxoniæ* S. R. I. Archimareschallus. (4) *Elector Brandeburgensis* S. R. I. Archicamerarius (5) *Elector Palatinus* [*de quo vid. Instr. Pac. art. 4.*) S. R. Imperij *Archithesaurarius.*]

In Secunda Classe Archiepiscopi IV.

1. Magdeburgensis, ex antiquo Germaniæ instituto, & prærogativa, per Germaniam Primas. [*Per Instr. Pac. art. 11. fiet Dux*]
2. Bremensis. Is hodie per Instr. Pac. art. 10. factus Dux.
3. Salzburgensis, qui perpetuâ quadam Pontificis Maximi Legatione fungitur, & Legatus natus Sedis Apostolicæ appellatur.
4. Vesontinus. [addit: *Manebunt ergo duo in Imperio Archiepiscopi.*]

In Tertia, Episcopi, qui in Comitiis hoc ordine sedent.

1. Bambergensis.
2. Vvürtzburgensis.
3. Vvormatiensis.
4. Eichstadiensis.
5. Spirensis.
6. Stralburgensis.
7. Constantiensis.
8. Augustanus.
9. Hildesiensis.
10. Paderbornensis.
11. Freisingensis.
12. Ratisponensis.
13. Passaviensis.
14. Tridentinus.
15. Brixensis.
16. Basileensis.
17. Leodicensis.
18. Osnabrugensis.
19. Monasteriensis.

[addit: *Dn. Autor Pautmeister non secutus Episcopos sine ordine posuerat. Nos eo ordine, qui in Comitiis observatur, illos posuimus. Deinde tres Episcopi Metensis, Tullensis, & Verdunensis hodie ab Imperio separati, Regi Galliæ subsunt. Cameracensis vero Hispaniæ R. Subest. Ad hoc Verdensis, Mindensis, & Halberstadensis Episcopatus per Instrumentum Pacis secularisati. Lubecensis solus inter Evangelicos qualitatem Clericalem retinet. Adeò ut hodie tantum XX. Episcopi in Imperio supersint.*]

Principibus hisce Ecclesiasticis, ex veteri Prælatorum ordine adscripti sunt.

Magister Ordinis Equitum Teutonicorum sive Marianorum.

Abbas Fuldensis, Augustæ Archicancellarius & Germaniæ primas.
Abbas Hirsfeldensis. [*Hodie Princeps*]
Abbas Murbacensis.
Abbas Campidonensis.
Magister ordinis Equitum Divo Ioanni sacrorum.
Præpositus Elvvangensis.
Præpositus & Archipresbyter Berchtelsgadensis, Abbas olim vocatus. Decreto Spirensi anno 1529.
Abbas Corbeiensis.
Abbas Prumensis.
Abbas Stabulensis. Abbas Luderensis.

In Quarta Principes Politici, *quorum* XVIII. *familiæ.*

Archiducum Austriæ duæ sunt lineæ: prima Ferdinandi, quę proprie Austriaca: altera a Carolo Imp. deducta, Burgundica appellatur.
Ducum Saxoniæ, Marchionum Misniæ, & Landgraviorum Thuringiæ.
Ducum Brunsvicensium & Luneburgensium.
Ducum Pomeraniæ, (*quos hodie Rex Sueciæ & Elect. Brandeburgens. repræsentant.*
Ducum Vvürtebergensium.
Marchionum Badensium.
Ducum Holsatiæ.
Ducum Sabaudiæ.
Ducum Lotharingiæ.
Ducum Bavariæ, in duas easdem lineas distincta; quarum una communi nomine Bavarica, altera Palatina nuncupatur.
Marchionum Brandeburgensium.
Ducum Iuliacensium. [*Horum familia extincta, titulo illorum Ducatuum uti ceperunt Familiæ illustres aliquot in Imperio, qui successionem in illos sibi deberi affirmant*]
Ducum Megapolitanorum.
Landgraviorum Hassiæ.
Ducum Saxonię Inferioris, sive Lavenburgensium.

Landgraviorum Leuchtenbergensium. [*Horum terras tenet Dux Bavariæ.*]
Principum Anhaltinorum.
Comitum Ambergensium, à Divo Maximiliano II. inter Imperij Principes susceptorum. [adde: *His hodie per Instrumentum Pacis & de consensu Imperatoris & Statuum accesserunt: Dux Bremensis, Dux Verdensis, Dux Magdeburgensis, Princeps Halberstadensis, Princeps Mindensis, Princeps Hirsfeldensis, Princeps Rugiæ, Princeps Razenburgensis, Princeps Suerinensis, Princeps Hohenzolleranus, Princeps Auersperg, Princeps Eggenbergensis, Princeps Dietrichsteinius, Princeps Lobkovvitius, Princeps Nassovij, Princeps Piccolomini.*]

IN QVINTA PRÆLATI, *& primo Abbates & Præpositi, secundum Matriculæ ordinem.*

Reichenaviensis.
Salmenvveilensis.
Schussenritensis.
Vveissenburgensis Præpositus.
Vvalckenriedensis. (*Hodie per Instrumentum Pacis pertinet ad Duces Brunsv. & Lyneb. & videtur esse membrum seculare.*)
Roggenburgensis.
Vveingartensis.
Vveissenaviensis.
Ochsenhusanus.
Gengenbacensis.
Elchingensis.
Petershusanus.
Monasterij Vallis Gregorianæ.
Vverdensis. Helmstadensis (Vid. Subscrip. R. I. de an. 1654.)
Augustanus.
Marthalensis.
Iustingensis.
Keisersheimensis.
Münchenrodensis.
Vrspergensis.
Odenheimensis.
Vvethusanus Præpositus.
Heimerani Ratisponensis.
Monasterij Corneliani SS. Vlrici & Afræ.
S. Georgij zu Stein am Rhein.
S. Georgij zu Isni Vid. subscr. R. I. de an. 1654.
Abbas Sigbergensis.
Ottenbeurensis.
Zuifaltensis. (Vid. subscrip. R. I. de an. 1641.)
Pantaleonis.
Coloniæ.

Quibus adjecti & alij, ut ex subscriptionibus Decretorum Comitialium apparet.

ABBATISSÆ.

Quedlinburgensis.
Monasterij inferioris Ratisponensis.
Gerenrodensis.
Heckbacensis.
Burgscheidensis.
Essensis. Gerenrodensis.
Manasterij superioris Ratisponensis.
Buchaviensis am Federsee.
Guttenegllensis.
Herverdensis.
Lindaviensis.
Rothmunsteriensis.
Gandersheimensis.
Beintensis.
Andlaviensis.

Ex his etsi pleræque Principum honorem, & titulum gerunt, tamen quoad locum in consessu, ac dictionem sententiæ pari cum reliquis jure censentur.

Prælatis annumerantur Ordinis Equitum Commendatarius Provincialis Confluentinus: item Alsatiæ, & Burgundiæ. Austriæ enim, & Etschlandiæ Baillivi, ut vocant, ab Archiducibus eximuntur.

IN SEXTA COMITES ET BARONES *hac serie.*

Fürstenberg.
Sultz.
Castell.
Limpurg Semper freyen.
Lupfen.
Oetingen.
Hohenzollern zum Heiligen Loch und Werstein.
Hohenlohe.
Erbach.
Montfort.
Eberstein.
Erbtrucksessen Barones in Waldburg.
Schwartzenburg Hohen-Landsberg.
Leiningen Dagsberg.
Hoye / (ad Duc. Br. & Lyn.)
Eisenberg.
Winnenberg Barones.
Tübingen.
Gleichen.
Wied.
Oldenburg.
Brunckhorst Battenburg.
Ortenburg.
Hanau.
Solms.
Wild- vnd Rheingrafen.
Sain.
Mannsfeld.
Diepholtz / (ad Duc. Br. & Lyneb.)
Schwartzburg der vier Grafen des Reichs.
Ostfriesland.
Waldeck.
Schaumburg. (Hodie ad Hassos ad Comitem Lippiæ.)
Nassau.
Salm.
Falckenstein.
Lengen.
Stollberg.
Barbey und Mühlingen.
Reussen Barones.
Lippe.
Bentheim.
Blanckenburg / (ad Duc. Brunf. & Lyn.)

BARONES.

Schönburg Barones.
Pirmond vnd Wolffstein.
Mechselrein.

Seinsheim.

Steinsheim.
Herrn von Degenberg.
Manderscheid.
Baumgarten.
Fugger.
Kriechingen.
Königseck / vnd Aulendorff.
Grafeneck.
Fleckstein.
Herrn von Viernbaum.

Hisce addendi Comites Abensberg und Traun/ Beilstein/ Blanckenheim/ Breiteneg/ Coloredo, Gronsfeld / Hohenembs; Linde und Reckau; Ranzau; Rechberg; Reifferscheid; Rechna / Rheinstein / Ridberg/ Rieneck/ Rixingen/ Schlick / Schleiden. Sinzendorff / Steinfurt/ Teckienburg / Trautmansdorff / Tattenbach / Velen / Wallenstein / Warrenburg / Wasserburg / Weissenwolff / Witgenstein/ Wolfegg/ Wolckenstein/ Isenburg vnd Büdingen/ Zeill/ &c. Extincta verò hodie est familia Comitum Hohengerolzeccensium, Helfensteiniorum, Tübingensium, Gleichensium, Ziemmetensium.

IN SEPTIMA, LIBERÆ ET IMPERII CIVITATES.

Regenspurg.
Weissenburg am Nortgau.
Schweinfurt.
Schwäbischen Hall.
Ulm.
Bopffingen.
Eslingen.
Pfullendorf.
Wangen.
Nürnberg.
Schwäbisch- oder Thonawerth. (*Hodie Bavarus tenet.*)
Wimpfen.
Nördlingen.
Außpurg.
Aelen.
Reutlingen.
Kauffbäuren.
Ysny.
Rotenburg an der Tauber.
Windsheim.
Hailbrunn.
Dinckelspiel.
Giengen.
Schwäbischen Gemünd.
Weil.
Uberlingen.
Leutkirch.
Memmingen.
Ravenspurg.
Costens. (*Hodie Archiduces Austr. tenent.*)
Colmar.
Hagenau.
Buchau.
Rosheim.
Franckfurt.
Cöln.
Landau.
Lübeck.
Bremen. (*Contradicit Rex Suecia.*)
Mülhausen in Thüringen.
Türckheim.
Herwerden. (*Hodie Elect. Brandeb. tenet.*)
Kempten.
Biberach.
Strasburg.
Schletstatt.
Weissenburg am Rhein.
Speier.
Friedberg.
Aach.
Gengenbach.
Hamburg. (Contradicit Rex Daniæ.)
Northausen in Thüringen.
Buchhorn am Federsee.
Lindau.
Kaisersberg.
Rohtweil.
Oberehenheim.
Worms.
Wetzlar.
Offenburg.
Zell am Hammersbach.
Dortmund.
Goßlar.
Munster in S. Gregorien Thal. [addit: *Dn. Autor. T. 4. I. P. pag. 65. hisce Bremam postliminio adjunctam putat. Olim in harum Civitatum numero quoque fuit (1) Bisantium: At illud ante aliquot annos ab Imperio translatum est in Regem Hispaniæ ut Ducem Burgundiæ. (2) Cameracum hodie avulsum ab Imperio. (3) Constantia, quæ hodie paret Austriacis (4) Donawerda, quam hodie Bavarus tenet, néque adhuc restituta in integrum. (5) Herwerdia, quam nunc tenet Elect. Brandeburg. Hamburgum & Brema libertatis controversiam adhuc à Regibus Septentrionalibus patiuntur. Dn. Autor noster septem Classes Imperij Statuum desumpsit ex Pawrmeistero. Meliorem enumerationem ad hodierna tempora habet Sprengerus in Iurispr. Publicâ pag. 355. & seqq.*]

XVII. Præterea dividitur totum hoc corpus Imperii Christianum & Mysticum (uti appellatur *in* R. A. zu Cöln *de anno* 1512. *in pr.*) in caput & membra. Caput est Imperator: (R. A. *de anno* 1530. §. Deßgleichen wir/ *ibi*, Als Römischer Kaiser vnd Haupt. R. A. *de anno* 1545. §. also und dermassen / *ibi*, daß wir als das Haupt. Cammergerichtsordnung zu Costens/ *anno* 1507. *tit.* wann gegen mächtigem Gewalt/ *ibi*, soll der Cammerrichter vns/ als das Haupt &c.) (*Imperiis vocatur* ein ansehenliches glorwürdiges *Corpus ab Electoribus in respōsione ad Imperatorē Vid. Dn. Autor. ad capitulat p. 619.*) Idem nōnunquā summū caput Imperii, das Oberhaupt. (R. A. *de anno* 1566. §. vnd nach dem dann nicht/ *circa fin. ibi*: wie wir dann als Römischer Kaiser / vnd das Oberhaupt im H. Reich) Caput temporale Ecclesiæ: (Gulden Bull *tit.* 2. §. Ich N. Ertzbischoff zu Maintz schwere &c. daß ich &c. will erwehlen ein weltlich Haupt dem Christlichen Volck &c.) Caput naturale Imperii nūcupatur Handlung der Chur vnd Wahl des Großmächtigsten König Carols &c. in der Churfursten Schreiben an den erwehlten König apud Goldastum in Reichshandlung / vocatur

Divisio Imperij in Caput & Membra.

Imperator est Caput; Status verò Membra Imperij.

ein natürlich Haupt und Verweser des H. Römischen Reichs.) Reliqui Principes, & alii, qui membrorum vicem sustinent, vocantur, Eingeleibte Glieder der Kais. Majestät (R.A. de A. 1541. in pr.) Christliche Glieder des Reichs (R.A. zu Speier de anno 1542. §. und wietrol in dem jüngsten.) Christliche Häupter (R.A. de anno 1524. §. weiter) Glieder des Reichs (R.A. de anno 1527. §. und furter. R.A. de anno 1546. §. Dieweil aber.)

Religionis intuitu, membra Imperii dividuntur.

XVIII. Religionis intuitu, dividuntur Imperii membra in Catholicos & Protestantes [addit. *Sub quibus hodie per Instrumentum pacis art. 7. etiam Calviniani, sive, quod nomen magis amant, Reformati continentur.*] Catholici alio nomine vocantur Pontificii & Papistæ, quod Pontificis vel Papæ sequantur vestigia, prius tamen, Catholicorum, iis, præ aliis arridet. Unde cum in Religionis Pacificatione, communi religio semper audiat Catholica, notat Petrus Friderus, in supplicationibus super Pace religiosa, non Päpstlich/ sed Catholisch/ poni debere, idque sub hac pœna, ut non solum libellus sine decreto rediratur; verum etiam, ut supplicans arbitrarie mulctetur: (*lib. 1. de process. c. 33. n. 2.*) subiicit tamen, id non semper ita stricte observari (*Melander part. 2. pro eff. pag. 455.*) Nec Catholici quod sic omnes Papistæ nomen avertantur. A Papa Papistas dici nec veremur, nec erubescimus, ait Iesuita Lorichius (in act. Apostol. cap. 10. v. 10.) L'Autheur de la relation de l'estat de la Religion (chap. 28.) testatur quod sint inter Catholicos, qui nomen Papistæ vel Papalini pro egregio & honorabili habent.

Catholici.

Lutherani.

Protestantes quandoque itidem Evangelici, quandoque Lutherani appellantur: de quorum posteriori appellatione aliquando Lutherum hoc protulisse judicium memini: Ich bitte / man wolle meines Namens geschweigen/ und sich nicht Lutherisch/ sondern Christen heissen. Was ist Luther? ist doch die Lehr nicht mein/ so bin ich auch vor niemand gecreutziget. Sanct Paulus (1. *Corinth. 1. vers. 4. 5. 11.*) wolte nicht leiden / daß die Christen sich solten nennen Paulisch oder Petrisch / sondern Christen. Wie komme ich armer stinckender Madensack dazu/ daß man die Kinder Gottes solte nach meinem heillosen Namen nennen; nicht also / lieber Freund: last uns außrotten die Partheischen Namen / und Christen heissen/ des Lehr wir haben. (vide Hopneri *Saxoniam Evangelicam sect. 1. pars 1. c. 3. p. 48.*)

Protestantes.

Protestantium nomen eis inditum fuit, quod contra Recessum Imperii Spiræ datum 1529 religionem concernentem, essent protestati, hisce formalibus: Dieweiln wir aber befinden / daß Euer Liebden und Ihr auf ihrem Vorhaben in dem vermeinen zuverharren / und aber uns aus fürgetragenen dapffern Ursachen und Beschwerden/ die jetzt wir allenthalben widerumben erholet und erneuert worden haben/ beides der Gewissen halber / auch daß solches E. L. und Euer Fürnemen von wegen obgemeldtes schwebenden Zwispalts / zu Erhaltung Friedens und Einigkeit in mittler Weil des Concilii nicht dienstlich / keines Wegs fugen / noch zu thun seyn will / daß wir darein gehehen oder verwilligen solten. Zu dem wir nach Gestalt des Handels / und bevor über den obberührten nächsten Speierischen Abschied/ dasselbig nicht verpflichtet seyn / sonderlich ohn unser Mitbewilligung/ aus gemeltem nächsten allhier zu Speier gemachten Abschied zu schreiten / so bedencken wir/ daß der vielberührten Beschwerungen halber unsere hohe und unvermeidentliche Nohtdurfft erfordert / wider angezeigtes E. L. und Euer/ als von wegen gemeltes nächsten Abschieds nichtig und machtlos / und unser auch der unsern / und männiglichs halben unbündig Fürnemen / offentlich zu protestiren / als wir auch hiermit gegenwärtiglich thun / und das wir aus vorgewendten Ursachen / darein nicht wissen/ können noch mögen gehellen / sondern gemeldt E. Ld. und Euer Vorhaben für nicht und unbündig halten / gegen E. Ld. und Euch hiermit protestiret haben/ und wollen uns gleichwol in den Sachen der Religion: in mittler Zeit gemeltes gemeinen und freien Christlichen Concilii oder National Versamlung / vermittels Göttlicher Hülff / Vermöge und Inhalt des berührten nächsten Speierischen Abschieds *de anno* 1529. §. Demnach haben wir &c. in unsern Obrigkeiten / auch bey und mit unsern Unterthanen und Verwandten also halten / leben und regieren/ wie wir das gegen Gott dem Allmächtigen und der Römischen Kaiserlichen Majestät/ unserm allergnädigsten Herrn/ getrauen zu verantworten. Vide Hortlederum *de causis belli German. lib. 1. cap. 4. & 5. pag. 44. & 4.* & Sleidanum *lib. 6. circa f.*)

Quinam primi fuerint Protestantes.

Atque tunc temporis huius nominis participes erant, Iohannes Elector Saxoniæ, Ioh. Fridericus, eius filius, Georgius Marchio Brandeburgicus, Philippus, Ernestus, & Franciscus, fratres & patrueles, Duces Brunsvicenses & Luneburgenses, Wolfgangus Princeps Anhaldinus, Gebhardus & Albertus, Comites Mansfeldenses: Argentoratenses, Noribergenses, Constantienses, Vlmenses, Biberacenses, Isnenses, Reutlingenses, Eslingenses, Memmingenses, Lindavienses, Heilbrunnenses, Hallenses in Suevia, Campenses, Weissenburgenses in Norico, Winsheimenses, Lubecenses, Brunsuicenses, Magdeburgenses, Bremenses, Goslarienses, Einbeccenses, Gœttingenses, Northusani, & Hamburgenses.

Calviniani atque Hugonoti unde dicti.

Qui nobis Calviniani, quod Calvini sequuntur dogma, in Galliis vocantur Hugonoti; origine nominis ab aliis atque aliis variante deducta sententia. In civitate Turonensi ab antiquo vana hæc opinio radices egerat, quod ibi esset spectrum noctu obambulans per plateas, quod Regem Hugonem nuncupabant, cuius à nomine primum ex portis civitatis aliqua fuit appellata Fougon, quasi Hugonis quæ fuit; ac postea corrupte porta Fourgon. Propterea populus cum intelligeret, ibidem commorari nonnullos, qui noctu conventus inter se agerent, eos nuncupavit Hugonotos, tanquam discipulos Hugonis, qui nocte tantum sonitum ederet. Quod credo verissimum: utpote qui affirmare valeo, novem aut octo annos ante conspirationem Amboisianam, eodem hos appellatos nomine fuisse à nonnullis amicorum meorum Turonensi. ai. (Vid. Estienne Pasquier des Recherches

cherches de la France l.7. c.52. ubi alias minus probabiles etymologias videbis) [addit. *Quam divisionem Dn. Autor. n.62. & seqq. tradit, ea quum à bellis civilibus & turbato Imperialis Reipub. statu sit desumpta, nos in enucleando sicco pede præterire voluimus.*]

Imperio subjecti alij mediati alij immediati.

XIX. Denique Imperio nostro subjecti, aut sunt *Immediati*, aut *Mediati*. Immediatorum nonnulli vocantur Status. Stände des Reichs; cæteri generali nomine prædicto contenti, in aliud specialius non transeunt. R. A. zu Wormis *de anno* 1564. §. Und wollen wir als Römischer / *ibi*: gegen denen / so nicht Stände des Heiligen Reichs / jedoch dem H. Reich immediate unterworffen.) Es seynd freye Reichsleute auf der Leutkircher Heid und zu Megloß &c. Item freye Reichs dörfer / Sulfelheim / Godramstein / Gamb und andere so mit Hoch und Nidergerichten begabet / und allein Kayserl. Maiest. ohne Mittel unterworffen (Guldast. *in ep. dedic.* der Reichs handlungen. Dantur etiam in Franconia, Marchionatu Onolzbacensi, districtu Elvacensi, & locis finitimis, qui tam ratione personæ, quam bonorum, nullum habent dominum, sed protectorem sibi quærunt quem voluerint, etiam ex privatis aliquem. Horum mentionem facit Magerus (*de advoc. arm. cap. 6. num.28.*) Mediati, omnes quidem subditi Imperii, at non Status æque ut supra dicti. Status Imperii (Reichs Stände) eos appello, qui Cæsaris, & communi consensu Procerum Imperii, in album sive matriculam Imperii, qua Status cæteri descripti, recepti deprehenduntur. [add. Hanc definitionem infra improbabimus.] Carpzovius, (*de lege Reg. German. cap. 3. sect. 12. num. 34.*) scribit, Status Imperii nomen nonnullis in propria, ac vera significatione attribui, aliis autem in lata vocabuli acceptione; illo sensu Status dici eos, qui Comitiorum sunt participes, sive qui jus sessionis ac voti dicendi in Comitiis universalibus habent (ut idem d. sect. 12. nu. 42. ait): posteriori verò omnes Principes, omniaque Imperii membra, licet jus sessionis & suffragii in Comitiis non habeant, Status indigitari. Horum in numero esse, Razevilium in Lituania, & Transylvanum, &c. Nobis Matricula præsentem circa materiam nil importat aliud, quam catalogum, in quem Statuum Imperii nomina solenniter relata, & in quo, quantum cuique horum Imperii necessitatibus contribuere conveniens sit, expressum legitur. Dann es seind auch darinnen des Reichs Anschläge oder Anlagen verzeichnet und außgetrucket. Equidem non hæc mihi mens est, quasi matricula Imperii, ex non-Statu Statum perficiat, sed quod ab Imperatore, & reliquis Imperii Proceribus, Statum factum recipiat, probetque. Scilicet hoc omnium matricularum præcipuum est, quod non tantum affirmative, sed & negative probent. Ita denique Imperii matricula Statum probat esse Imperii eum, qui in eadem reperitur descriptus (Gail. *lib. 1. observat. 21. n.4.*) Etenim illa instrumentum est publicum, quod nemo negat: at quæ talia sunt, plenam secum trahunt fidem [Addit: *Hæc, quæ à Dn. Autore adducuntur, vera sunt posito si certa & indubitata detur in Imperio matricula. Eam vero adhuc expectamus*].

Qui sint status Imperii.

Matricula Imperij quid.

Matriculæ & affirmative & negative probant.

Varietas matricularum Imperij.

XX. Imperii autem quando exentimus matriculas, varias easdem & complures repetimus. Antiquissimam earum Norbergæ confectam A. C. 1431. ab Imperat. Sigismundo, ait Goldastus (*de Regno Bohem. lib. 2. c. 17. n. 2.*) Sub Ottonis IV. Imperio nullam adhuc omnium Statuum certam descriptionem extitisse à Matthæo Dresfero in Chron. Saxon.) demonstratum esse scribit *Klock* (de Contribut. c.19 n.51.). Quare qui historias matricularum contexunt, ferè à Sigismundo Imp. initium suarum recitationum faciunt. Hac ex varietate & discrepantia magni momenti oritur quæstio, *quænam matricula ad decisionem allegari debeat*? Disputatum hac de re anxie fuit in causa des Fürsten von Braunschweig / contra die Statt Braunschweig. Hæc ad vetustiores provocabat matriculas, quibus inscripta dignoscitur. Ille contra, noviores allegabat, in quibus omissa. Civitas Brunsvic. reperitur in matriculis an. 1431. 1467. 1471. (*Lehman.* l.7. chron. Spir. c. 112.) Non autem extat in aliis de an. 1474. 1486. 1487. 1489. &c. quod inde est, quod olim, quum Status & Civitates per Edictu ad Comitia Imperialia vocarentur, licuerit omnibus, ad quos notitia perveniebat ad Comitia venire: Sed postquam Status omnes sub Friderico III. per literas vocati cæperunt, multi in Cancellaria Cæsarea, ex iis qui antea ad Curiam veniebant, omissi fuerunt. Quam occasionem Principes arripientes, Status tenuiores & nonnullas Civitates exemerunt: quæ etiam non invitæ citatoriis libellis se præteriri passæ, ut hoc pacto mitigationem & exemptionem onerum (der gewissen Anschläge impetrarent. (Henr. Bruning. de Var. Univers. Special. Concl. 18. circa fin.). Andreas Knichen (*in encyclopadia cap.7. fol.21.*) matriculas veteres abrogatas esse censet, indeque easdem nihil probare contendit. Atque ita sane videbatur dicendum, veteres istas ad præsens tempus ne hilum proficere. Palam quippe & apertum est, nec membra in illis descripta, nunc esse eadem, nec indictiones Statibus ibi adscriptas hodie observari. Complures sunt antiquis inserti matriculis, da doch unbewust / wer dieselbige / oder welcher End sie zu finden und seßhafft sind (R. A. *de anno* 1548. §. als auch durch die Craiß verordnete.).

An veteres matricula probent.

Qui Status ab aliis Statibus eximantur. Von den entzogenen Ständen.

XXI. Nec exiguus eorum est numerus, quos proprius motus (R. A. *de anno* 1512. § nemlich welche) vel temporum injuria, vel aliorum vigilans astutia Imperio subtraxit (R. A. *de anno* 1566. nach obgesetzten Articulen) vel proprium delictum Statuum dignitate exemit. Atque & ipsi Imperii Proceres quoque alios, quos antiquiores matriculæ pro Statibus agnovere, eximere, sibique subjectos asserere non verentur. Juxta syllabum, qui ex Cancellaria Moguntina anno 1549. Fiscali Imperii traditus dicitur, certè tradi debuit (ut videre est in R. A. *de anno* 1548. §. Nachdem auch etlicher anderer / p.326.) exemptionum tale lemma est:

Auszziehende.	Ausgezogene.
Ertzbischoff zu Maintz.	Grafschaft Königstein.
Ertzbischoff zu Cöln.	Graf von Neuenau. Graf von Reifferscheid. Herren zu Rheineck.
Ertzbischoff zu Trier.	Abbt zu S. Maximin. Baley zu Cobolentz. Abbt zu Prom. Graffen zu Nieder Isenburg.
Pfaltzgraf Churfürst.	[*Goldast* (in Reichshandl. *pag.* 135. addit Herrn von Roneck zu Bruch.] Abbt zu Waldsachsen. Propst zu Seltz. Graf zu Virnenberg. Stadt Geilenhausen.
Churfürst zu Sachsen.	Bischoff zu Naumburg. Bischoff zu Meissen. Bischoff zu Merseburg. Abbt zu Salvelden. Abbt zu Walckenried. [add. Hodie Duces Brunsvicenses illam Abbatiam vigore Instrumenti Pacis art. 13. tenent.] Abbtissin zu Quedlinburg. Graf Günther zu Schwartzenburg. Graf Hanns Heinrich zu Schwartzenburg. Alle Grafen zu Mannsfeld. Die Grafen zu Stollberg. Graf Ernst von Hohnstein. Inhaber der Grafschaft Beichlingen. Graf Gangolf zu Barbi und Muhlingen. Der Graf zu Gleichen. Grafen zu Leißneck. Die Herren von Windenfels. al. Lindenfels. Her von Gera. Reussen von Plauen und Herrn zu Schleitz. Herren zu Schönberg. Schencken Tautenberg. Die von Brandenstein/ Herrn zu Ranis.
Churfürst zu Brandenburg.	Bischoff zu Brandenburg. Bischoff zu Libus. Bischoff zu Havelberg. Grafschaft Rupin. Graf Veits von Hohnstein Erben.
Das Haus Oesterrich.	Bischoff zu Trient. / Bischoff zu Brixen. / Abbt zu Murbach. } Diese drey vertritt Kais. Maiest. Bischoff zu Gurck. Bischoff zu Seckau. Bischoff zu Lavant. Baley in Oesterreich. Baley in Etsch. Abbt zu S. Blasi. / Abbt zu S. Peter. } im Schwartzwald. Abbt zu Schuttern. Grafschaft Kirchberg. Grafen zu Tubingen. Grafen zu Hardeck. Herr von Rappolstein. Herr von Fleckenstein. Herrn Levin von Staufen Erben. Herr von Wolckenstein. Herr von Meersburg. Herr von Rogendorf. Herren von Losenstein. Hohen Königsberg.

Die

Das Haus Burgund.	Die Graffschaft Nassau und Breda. Grafen zu Egmond und Jselstein. Johann Graf. Herr Dietrich Graf zu Manderscheid. Jnnhaber der Graffschaft Firnberg. Graf Oswalds von Berg Sohn und Erben. N. Graf zu Egmond und Jselstein. Die Herrschaft Sembref. Herr Johann Herr zu Reifferscheid. Herr Jobst Graf zu Bronchorst. Herr Johann Graf von Bergantweyler.
Ertzbischoff zu Saltzburg.	Der Bischoff zu Chiemse.
Bischoff zu Würtzburg.	Probst zu Chomberg. Grafen zu Castel. Ampt Reichelsberg/ gibt vor diese zwen letzte die Anschläge.
Bischoff zu Straßburg.	Abbt zu Gengenbach.
Bischoff zu Speyer.	Propst zu Odenheim.
Bischoff zu Paderborn.	Stadt Warenberg. Stadt Bracheln.
Bischoff zu Verden.	Die Stadt Verden.
Bischoff zu Metz.	Die Stadt Kaufmanns - Sarbrücken. [Goldastus addit, quod Episcopus Constantiensis eximat: Petershausen.] (*add. Episcopus Metensis hodie Lilia Francica respicit.*)
König in Dennemarck.	Bischoff zu Schleswick.
Hertzog Wilhelm/ und Hertzog Ludwig in Bayern.	Abbt zu Rode. Graf zu Ortenburg. Herr zu Degenberg. Herr von Stausen zu Ehrnfels.
Hertzog Heinrich von Braunschweig.	Abbt zu Rittershausen.
Hertzog Erich von Braunschweig.	Graffschaft Neusdorf. Stadt Göttingen.
Hertzog zu Gülch.	Die Grafen von Manderscheid: Stadt Deuren.
Hertzog zu Cleve.	Grafen zu Mörs. Stadt Nider Wesel. Stadt Soest. Stadt Duisburg.
Hertzog zu Pommern.	Bischoff zu Camin. (*add. vid. Instr. Pac. art. 11.*)
Hertzog zu Mechelnburg.	Bischoff zu Schwerin. (*add. vid. Instr Pac. art. 12.*)
Hertzog zu Holstein.	Stadt Hamburg. (*add. Adhuc sub Indice lis est.*)
Hertzog zu Würtemberg.	Abbt zu Maulbrunn. Abbt zu Königsbrunn. Die Grafen zu Löwenstein.
Landgraf zu Hessen.	Abbt zu Hirschfeld. (*add. vid. Instr. Pac. art. 15.*) Abbt zu Corvei. Abbtissin zu Kaufingen. Grafen zu Waldeck. Grafen zu Witgenstein. Grafen von Rittberg. Die Herren zu Pleß.
Abtissin zu Herworden.	Die Stadt Herworden. (*add. Elect. Brädeb. hodie tenet*)
Graf von der Lipp.	Die Stadt Lemgau.
Truchseß von Waldburg.	Abbt zu Yssin.
Stadt Nürnberg.	Abbt zu S. Egidi in Nürnberg.

Atque ita quidem Status eximentes; sed Fiscalis, & illi, qui pro libertate pugnant, in quam plurimis contraria opponunt desideria. Scilicet *Differentia exemptionum.* exemptionum aliæ adhuc sunt iuris dubii, & in lite pendente: aliæ sententia sublatæ, aliæ autem confirmatæ, & iuris firmi. *H*uius generis sunt illæ, quæ sententiâ judicis approbatæ, aut Statuum consensu roboratæ (R. Absch. *de anno* 1548. §. Deßgleichen seynd auch/) sive is contractui, donationi remuneratoriæ, vel transactioni accesserit: (Victor *de caus. exemtion. conclus.* 38.). Fiunt autem exemtiones cum onere aut sine onere. Cum onere dicuntur fieri, quando Status *I*mperii alium quidem Statuum numero eximit, sed censum, qui exemto in matricula additus erat, ipse *I*mperio exhibet.

Quæ quidem cæteris exemtionibus tolerabilior est. Sine unere autem fieri dicuntur, quando exemti census ab eximente non solvitur Imperio, sed planè definit & evanescit. De quibus omnibus querulatur Imperator in R. A. zu Speyer *de anno* 1570. (§. Als wir dann weiters/) [Addit: *Quæ Dn. Autor h cap. nu. 74. affert quasi Statistica Imperii conditio personæ qualitatem non glebæ sive territorii pretium importet, id forsan olim ita obtinuit, non vero hodie. Vid. Aut. ad Instr. Pac. Osnabr. edit. 2. p. 1. pag. 318. 319. ubi Dn. Limnæus censuram subit.*

Matricula secundum proportionem Geometricam corrigenda.

XXII. Quantū ad indictiones matricularum attinet (die Anschläge/) eæ cum proportionem cum bonis & possessionibus eorum qui Status sunt, obtinere debeant; non quod olim fuit tempus, sed quod hodie est, considerationem meretur. Scilicet qui opibus potens, atq; latifundiis dives centum fortassis ante annos, huius hodie posteri vix unicum avitæ paternæve possessionis agellum possident. Contra, ut vices humanæ sunt sortis, qui olim mediocris affluentiæ, horum hodie successores amplissimos terrarum possident tractus. Quod si in utrisque antiquatum matricularum præscripta sequi voluerimus, iniquitatis, summæque inæqualitatis patroni evademus, contraque ipsos Imperii pugnabimus Recessus, qui moderationes, die Ringerungen / toties æquissimas iudicarunt, quoties illæ à Statibus postulatæ (vide Gail. 1. *observat.* 21. *n.* 18.) Hinc itaque posteriores matriculæ prioribus præferendæ videbuntur omnino.

Matricula Imperii adhuc imperfecta.

XXIII. Verum nec hæ quoque satis tutum nobis indistiucte præbent refugium. Sufficiat illud annotasse, inter literatos & experientes virus adhuc bodie quæri atque disceptari, *quænam sit Imperii nativa, germana; & authentica matricula*: Ego quas vidi, si non depravatas, imperfectas tamen omnes prædicare valeo. Adeò ut anno 1613. in comitiis Cæsareâ propositione expressum accepetimus, daß anno 1521. in Worms zu dem Römerzug angeschlagenen 4000. zu Roß/ und 20000 zu Fuß/ nicht der halbe Theil d Zeit von dẽ Standen des Reichs richtig vertretten worden. Iure ergò singula ferè comitia, ab hinc longo tempore, fatigavit cura restaurandi, & ad perfectionem deducendi matriculam: Sed injuria temporis, dicam etiam personarum, obstitit, quò minus salus Imperii summa lex facta fuerit Inde ad eum fortunæ gradum hodie pervenimus, ut non amplius de matricula Imperii, & exhausti corporis medicina, sed de sepultura & epitaphio cogitandum sit. Nempè discordia res etiam magnæ dilabuntur, Quam in rem Imperii Recessuum autoritatem paratam habeo, in queis sæpius quidem consultatum lego, wie man die Matricul zu erganzen vnd richtig zu machen (R. A. *de anno* 1570 §. wann man darneben erwogen) terminus locusque præfigitur, die Matricul zu erganzen vnd richtig zu machen (R. A. *de anno* 1576. § demnach wir ferners. R. A. *de anno* 1582. §. Wann nun neben/ & §. Weiters als wir auch. (R. A. *de anno* 1594. §. Demnach wir auch zum fünften) sed perfectionem debitamque emendationem nunquam subsecutam, acta comitiorum Imperii de anno 1603. Ratisponæ celebratorum abunde declarant. Ex imperfecta autem matricula, perfecta quomodo dabitur probatio. [Addit: *Quæ Dn. Autor nu. 78. h. cap. ex Gailio adducit, nunime probant sinceram sustinent Vid. Aut. ad Instr. Pac. edit. 2. p. 1. pag. 318.*] Ego ut dicam, quud mihi videtur, ante omnia moneo, aliam esse quæstionem, quæ sit causa efficiens Imperii Status; alia, quomodo quis probet, se esse Statum Imperii. Causa efficiens est Imperator, cæterorumque, qui Status iamdum sunt, assensus & comprobatio. Ad Statuum itaque esse non sola Imperatoris voluntas sufficiens est, sed necessariò etiam ipsorum Statuum Imperii consensus requiritur; qui tunc maximè operatur, quando Imperator in comitiis vult, ut novi Status in senatu antiquorum recipiantur ad sessionem & votum. Hinc inter creationem, & admissioem, multorum quandoque annorum intercapedo est. Comes de Hohenzollern hactenus inter sui ordinis Status votum & sessionem habuit; anno autem 1623. 19. Martii Ratisponæ ab Imp. Ferdinando II. Iohannes Georgius, eiusdem familiæ, in classem Principum evectus. Huius successor per Legarum in comitiis Ratisponensibus anno 1640. 8. Septembr. st. v. in senatu Principum comparuit, atque iisdem se associare conatus est, sed a Directoribus admonitus surrexit, & secessit, nec amplius admissus fuit, decreto Cæsareo frustra interveniente. Prædicto etiam anno 23. Iohannes Vlricus, Princeps de Eggenberg ab Imperatore creatus; cuius filius Iohannes Antonius in laudatis comitiis anno 40. & 41. sessionem & votum in consilio Principum, Cæsare & Electoribus interveniencibus, quæsivit, sed non obtinuit. Eadem fortuna fuit Vvenceslai Principis de Lobkovviz, cuius pater anno 1624. 17. Augusti Princeps Imperii ab Imp. Ferdinando II. dictus. Quid verò illustrissimis hisce Principibus in futuris comitiis iuris & spei sit, patet *ex Recessu Imperii comitiorum Ratisponensium de anno* 1641. §. Vnd demnach Wir die Hochgeborne unsere und des Heil. Reichs Fürsten und Liebe Getreue/ Eytel Friderich von Hohenzollern/ Johann Anthoni Hertzogen zu Crumau/ und Fürsten zu Eggenberg / und Wenzeln Fürsten und Regirern des Hauses Loukowitz/ zur Session und Stim im Reichsfürstenraht admittirt vnd zugelassen / Churfürsten und Stände auch in diese unsere admission gewilliget / und es einzig und allein an würcklicher Introduction, darzu man aus gewissen Vrsachen dißmals nicht gelangen können / ermangelt: Als erklären Wir uns / daß obermeldte Fürsten / samt und sonders / wie andere Fürsten und Stande des Reichs / bey künftigem Reichstag zur Session vnd Stimm wurcklich gelassen werden sollen: Jedoch so wol unserm löblichen Erbhaus Oesterreich und angehörigen Erbkönigreich und Landen unnachtheilig / als auch / daß sie die ienigen conditionen vorhero adimpliren / wie in denen von dem Chur Maintzischen Reichs directorio ihnen zugestellten schriftlichen Bescheiden mit mehrern

Quænam sit causa efficiens Statuum Imperii.

Vniversum Imperatum facit Imperii Statum.

vermeldet

vermeldet worden. Hæc ut plenius percipiamus, ex Actis comitiorum huc transferendum est, quid Domus Austriaca sibi reservaverit, quasque conditiones Principum senatus adimplendas ante admissionem censuerit. Reservata Austriaca particularia sunt; (Principes de Eggenberg & Lobkovviz, tanquam vasallos & subditos concernunt. I. Utrequè ac cæteri Principes, qui in hereditariis Domus Austriacæ provinciis, & ditionibus domicilium habent, debitam obedientiam & reverentiam Cæsareæ Maiestati, & Domui Archiducali exhibeant. II. Ut statutis provinciæ iam existentibus, & illis quoque, quæ impostèrum pro re nata statuendæ erunt, tam in personalibus, quam realibus. III. Ac futuris quoque provincialibus recessibus stari faciant. IV. Ut contributionibus provincialibus Austriæ, ratione bonorum inibi sitorum, obnoxii maneant, nec inde quicquam Imperio accrescat. Conditiones autem à [illegible] statu Principum propositæ, vel ad omnes, vel ad nonnullos tantùm ex laudatis Principibus pertinent, & numero ternario concluduntur. I. Ut bona immediata, dignitati Principis adæquata, in Imperio possideant. II. Ut hæc bona ab eo Circulo, in quo sita, in censum Imperii relata sint. III. Ut novi illi Status, Principum cæterorum, qui antiquitate generis & status eos vincunt, Legatis in sessione & voto postponantur. Quod ultimum aliis nimium rigorem sapere videtur. Præterea etiam Prælati suæ dignitati consulentes palàm affirmârunt, se novis hisce Principibus titulum, Durchleuchtig oder Gnaden nec posse nec velle attribuere: I. Weil die mehrere Prælaten gegen den Gefürsteten Prælaten / ob sie schon alte Fürsten seyn/ das Wort Gnaden / nicht gebrauchen. II. Weil sie den Gefürsteten Abbtissen vorsitzen. III. Weil etliche Prælaten als bekannt/ den Fürsten namen und Titul haben auch etlich den Fürstenstand geführet. IV. Weil die Prælaten theils so hoch theils hoher / als etliche Fursten in der Matricul angeschlagen. Imperatorem ergo [illegible] Principem Imperii facere, regalesque dignitates conferre, si Principem Imperii proprio, quam Statu accipimus verum est [illegible] inferre. (ut facit Tullus [illegible] old ognomento Schuz (de Statu Rei Rom. disp. 6. th. 2. lit. C.) ergò Imperatorem etiam solum Statum Imperii facere posse, est à separatis argumentari, & à minori ad maius inferre, quod regulæ & praxis ipsa non admittunt. Denique quid multis pro communi opinione opus, cum clarissimus eam protegat textus (in R. A. zu Regenspurg. de anno 1641 circa fi. em §. Und demnach wir. (adde Capitul. Ferd. IV. art. 45. & R. A. zu Regenspurg anno 1654. §. über dieses haben wir; ibi: ohne der Churfürsten und Stände Vorwissen und [illegible] niemand keiner zur session und Stimm im Fursten-raht zugelassen werden:) Atque hic Cæsarem, Electores, cæterosque Status concurrere, extra dubium est. Ac Electores quidem nequicquam suo assensu cæteris Statibus præiudicare velle, testantur ipsi, in confirmatione diplomatis Eggenbergiani, ibi: Fürs andere / will ein hochlöbl. Churfürstl. Collegium seine Verwilligung anderer gestalt / und weiter nicht darzu gegeben haben/ als es bey demselben stehet / den sämtlichen Fursten des Reichs aber: als welche dieses Werck vornemlich angehet / ohne Nachtheil; bey welchen es auch Ihre Liebd. und J. Gn. hiernächst auf einer Reichs Versamlung zu suchen / und also das Werck zum rechten Stand zubringen / wissen werden. Ut autem ille, qui dignitatem Status ambit, consequatur, quod intendit, & votum ac sessionem in Comitiis obtineat, requiritur, ut si, exempli gratia, in classem Principum recipi desiderat, principali dignitate præfulgeat, & tantis instructus bonis sit, quantis opus habet princeps, non modò ad sustentationem, sed etiam ad splendorem & auxilia Imperio præstanda (arg. Capit. Ferdin. III. §. Desgleichen Wollen Wir.). Porrò ex bonis illis egregia aliqua pars in Imperio sita esse debet, & ab illo immediatè dependere. Unde si talia non habeat, Candidatus iubetur de illis sibi maturè prospicere, & priùs non introducitur, nec admittitur ad sessionem & votum, nisi specialissima id fiat ex gratia.

Status Imperii sufficientibus bonis debent esse instructi.

Bonis illis ad examen revocatis, potissimùm in Circulo, in quo sita, ac cui incorporanda sunt, certum quid determinatur (es wird ein Anschlag gemacht) quod auxilii & subventionis nomine Imperio inde præstari, vel solvi debeat, quoties id necessitas efflagitaverit, vel utilitatis causa id fieri debere, Statibus visum. Dehinc nomen novi Status refertur in matriculam, & annotatur summa oneris; Introducitur quoque novus ille Status in collegium Statuum, & sic ei assignatur sessio & votum. Introductio illa varia esse potest, solennissima, nempe si in pleno consessu omnium Statuum fiat; solennis, si fiat tantùm in consessu Principum. Introducitur vel ipse, qui dignitate Status mactatur, vel eius mandatarius, aut legatus. Peragitur autem vel à Commissario ab Imperatore ex Principum classe ad hoc delecto, inter veniente tamen Mareschallo Papenheimio, vel ab hoc solo. Novi etiam aliquando reversalium mentionem factam. Interveniunt gratulationes, has sequuntur gratiarum actiones. De casu dispensationis, quando scilicet ad sessionem & votum admittere placet illum, qui nondum bona immediata in imperio possidet, &c. notari maximè debet clausula illa, quam legimus in d. R. A. de anno 1654. §. Über dieses haben wir / daß die jenige / welche ohne vorgehende Vollziehung der schuldigen Præstationen, und insonderheit der im Reich ohnmittelbahren Begüterung / wegen dero vortreflichen meriten dißmal / jedoch nach besag derselben zum Chur-Maintzischen Reichs-directorio abgegebener schrifftlicher Erklärung / admittirt und eingeführet worden / von niemand / wer der auch seye / über kurtz oder lang / pro exemplo, oder præiudicio nicht an / noch zu einiger consequenz gezogen / und das beneficium sessionis & voti auff dero Erben und successorn nicht extendirt werden solle / sie haben sich dann vorher mit ohnmittelbahren Furstmässigen Reichs-Gütern versehen / und solle forthin ohne vor-

gehende reale Erfüllung aller nohtwendigen und bestimmten Requisiten, und insonderheit erstgedachter Beguterung / und ohne der Churfursten und Stande Vorwissen und Consens, keiner zur Session und Stimm in Fürsten-Raht zugelassen werden. Atque hæc omnia ex actis Comitiorum Ratisponensium Anno 1641. & 1654. celebratorum, cognosci possunt, præsertim quod Principum classem attinet, quorum numerus hic maximè, & ita auctus fuit, ut vix ullorum Comitiorum antiquorum memoria simile suppeditare possit. Quid autem tunc Bavaro de multitudine novorum illorum Statuum visum, eius legatus in 142 gehaltenem Fürsten-Raht 6. Septemb. hisce expressit: Es wolten ietzo dergleichen Sachen gar zu gemein werden / und da man vorhero in 80. Jahren vetrò, mehr nicht als eine Session und Votum im Fursten-Raht (credo innuere Arnberg) einkommen lassen/ solte anietzo gleich auff einem Reichstag deren zwo eingefuhret werden / so vor diesem nie erhöret / und hätten die alten Chur- und Fürstl. Hauser sich hierbey wol vorzusehen. Et iterum: Bey dem 141. Fürsten-Raht 25. Septemb. Man hätte wegen der darzwischen kommenden Protestation des Fürsten von Salm billiche Ursach / umb so viel behutsamer zu gehen: dann es das Ansehen gewinnen wolte: es mochten der newen Fürsten bald so viel auffkommen / als kaum der alten de præsenti seyn. Ex hactenus tamen adductis Dn. Autor noster (T. 4. l. P. p. 74. & seqq.) nondum inferri vult: Statum esse rei potius, quam personæ inhærere. Accidens enim esse & quidem inseparabile, sed non tale, quod industriæ personæ præferri debeat. Statum proinde personæ inhærere non rei. Quod autem ex Felino (*in cap. cum olim, de major. & obed.*) ac Deciano. (*respons. 8. num. 228.*) adducit Bertram (*de Comit. Imper. thes. 4.*) vocem dare in comitiis esse fructum feudi, in specie admitto, generaliter repudio: scilicet ubi lege vel investitura expressum est, ut feudum hoc vel illud commodum, quorum *vocem dare* refero, adhæreat, Felini doctrinam veram dico. Ita expressè dispositum legimus (*in A. B. Caroli IV. tit. 7. tit. ..*). Electores seculares virtute Regni & Principatuum suorum, in electione Regis Romanorum in Cæsarem promovendi, jus, vocem & locum habere. Sic Capitulum mortuo Episcopo ratione rei votum obtinet. In Civitatibus Imperii idem dicendum, quod votum rei potiùs, quam personæ (nisi fictam acceperis) inhæreat. Cæteros Principes, qui electores non sunt, quod concernit, de illis hoc constitutum nondum reperi. Nec enim mihi sufficit, quod Legatus quidam ecclesiastici Status in comitiis de an. 1641. dixerit: Es sey wissend/ daß im Heil. Römischen Reich die Furstliche dignität sessiones & vota, nicht der Person/ sondern dem Land inhæriren und anhangen. Wie dann die exempla bekant / daß viel Fürsten von alten Furstlichen Hausern / weil sie nicht regierende Fursten / noch mit Land und Leuten versehen / keine session und Stimm haben. Cui accessit alius ex Politicis: Es hange

An ius Status personæ an vero territorio inhæreat.

Statum Imperii esse, inhæret personæ non rei.

jus sedendi & votandi im Fürsten-raht nicht in persona, sondern in re & territorio, und sey ein Unterscheid inter Principem & Statum Imp. esse weil viel Fursten des Reichs keine Stim oder session im Fursten rath haben noch iemal erlanget / als da seynd die abgetheilte Fursten/ item Razevil, Principes Transylvaniæ, &c. Non nego Principes Imperii dari, qui tamen Status Imperii non sunt; malè autem inferri affirmo; Ad comitia non vocatur, nec in illis sessionem & votum habet: Ergò Status Imperii non est. Votum enim & sessio in comitiis accidens est Status, & quidem tale quod adesse, vel abesse potest, salvâ Status essentiâ. (addit: Ego, ut dicam paucis quid sentiam, existimo contra Dn. Autorem nostrum votum & sessionem in Comitiis nō esse accidens, sed ipsam essentiam Status. Quemadmodum enim Canonicus sine præbenda non est Canonicus: ita etiam nec Status Imperii est Status; nisi territoriū sive partem in Imperio possideat, cujus intuitu ius standi in Comitiis habeat. Si respiciamus ad antiqua Caroli M. & Ottonis I. Cæsarum tempora, & ita ad originem Imperii Statuum, quis unquam legit Duces aut Comites sine Ducatibus aut Comitatibus creatos? ut proinde Bertramus de Comitiis th. 4. non adeo incongrue dixerit vocem dare in comitiis esse fructum feudi. Posito enim si Imperator totum Imperium solus possideret, & divisum Imperium cum Cæsare Status non haberent, nulla sanè amplius indicerentur comitia, ac per consequens omne jus statuendi ac suffragandi evanesceret. Si tamen tot nihilominus Principes, Comites &c. in aula Imperatoris existerent, quot hodie in Imperio sunt, tum in iis ratione personæ sola, consideranda esset dignitas atque titulus sine titulo. Quærenti proinde; Quare hic vel ille Elector, Dux, Marchio, Landgravius &c. sit Imperii Status? non rectè responderes: Quia est Elector (scil: respectu personæ) Dux, Marchio, Landgravius &c. Insufficiens enim hoc esset, neque interrogans ita acquiesceret, sed ulterius quæreret: Quare est Elector, Dux, Marchio &c. Et tum rectè & sufficienter respondemus: Quia hæc possidet in Imperio Electuratum, Ducatum, Marchionatum &c. cuius intuitu in Imperii conventibus jus constituendi ac (ut sic dixerim) condecernendi sive coordinandi habet: Ut ita Electoralis Ducalis, Principalis ac Comitica dignitas quæ Electorali &c. personæ inhæret; sit tanquam anima in Electoratus, Ducatus, Principatus, Comitatus corpore tanquam in corde, habitat, operationes verò ad totius Imperialis corporis salutem pertinentes in Comitiis tanquam cerebro sive consilii Camera liberè exserit, ut adeò nostrum augustissimum Imperii corpus multis illustrissimis animis ac mentibus rectè animatum dici queat. Manet itaque contra Dn. Autorem certum, quod jus suffragandi in Comitiis Statibus Imperii primariò non ratione personæ, sed rei sive territorii competat. Ita v. g. Serenissimi Duces Brunsvicenses ac Lynæburgenses propterea sessionem & votum in Comitiis Imperii habent, quia Ducatus Brunsvicensem & Lynæburgensem pretiosas Imperii partes possidens

juxta

juxta quorum distinctas partes hodie quatuor vota ferunt (1) Wegen des Fürstenthumbs Zell (2) Wegen des Fürstenthumbs Calenberg (3) Wegen des Fürstenthumbs Wolffenbüttel (4) Wegen des Fürstenthumbs Grubenhagen. Hoc modo etiam sese res habet in reliquis Reverendissimis, Serenissimis, Illustrissimis Membris qui Archi & Episcopatus, Ducatus, Comitatus &c. Imperialis corporis partes integrantes possident. Atque huc etiam facit textus A. B. tit. 7. & 20. ac dictum Legati in Comitiis de an. 1641. quod Dn. Autor paulò ante allegavit. Sed de hac re alias pluribus. Quod si vero quis Status dictus factusve fuerit, superest, ut in matriculam, quæ Statuum nomina continet, probationis ergo referatur.] In quam licet ipse tantum nominetenus fuerit relatus, nihilo tamen minus in heredes quoque vi receptionis primæ, ipso mortuo, dignitas Status transit, ut illis quoque sufficiens sit, Status ut dicantur, si probaverint, majores suos fuisse immatriculatos, nec unquam ex matricula demptos (*addit. Posito (sed non concesso) si detur perfecta Imperii matricula. Tunc veram censerem D. Autoris opinionem, quam h. cap. n. 91. adducit, ita tamen ut Reurmeisteri sententiam longe præferam. Vid. nostram addit. infra h. cap. n. 25.*) Hinc est, ut antiquarum matricularum non levis constituatur autoritas, quæ tamen apud me tanti ponderis non est, ut eas recentioribus præferam hoc casu, si in antiquis vel civitas aliqua, vel Princeps consignatus reperiatur, in recentioribus vero omissus. Licet enim Gailio (l. 1. Obs. 21.) hoc largiar, non rite deletum ex matricula, pro nondeleto habendum esse; attamen si in antiquis descriptus fuerit, nomen vero eius in posterioribus matriculis non reperiatur, pro posteriori præsumo, cum Cæsaris & Statuum voluntate ex matricula deletum fuisse, proindeque contrarium asserenti probationis impono onus. Aut enim ipse se Statum Imperii negat, contra Fiscalem; aut se Statum asserit, alterius contradicens desiderio. Primo casu, ni Fiscalis, ut actor, probaverit, hunc, qui se Statum negat, Statum Imperii esse, reus utique erit absolutione dignus: Cumque in probationibus, privilegiatum præ cæteris fiscum non norim (Peregrinus *de jure fisci, lib 7. c. 3.*) non crediderim; cum intentionem suam valide probasse, si antiquas Imperii proferat tabulas. Contra enim exceptio dabitur firma, reus si ad recentiores provocet matriculas. Hæc contra si Fiscalis replicaverit, propriam Imperii allegabit turpitudinem & negligentiam crassissimam. Plane ni aliud quid repo- fuerit, quam imperfectionem matriculæ ex incuria ortam, vix est, ut eius ego foveam partes: Qui enim Imperium, eiusque Proceres, quorum industria & assensu posterior confecta matricula, tam oscitantes crederem, ut matriculæ inserendum eidem non inseruerint (addit. *Contra recentiorem matriculam protestantur Civitates Imperiales, & in Instrumento Pacis art. 8. diserte cautum quod imposterum de certa Imperii matricula conficienda deliberari debeat. Unde ea quæ Dn. Autor hic assert, quatuor pedibus non currunt.*) Quod si itaque ICtus illum non putat delinquere, qui in dubiis quæstionibus contra fiscum facile responderit (*l. 10 ff de jure fisci.*) vitio nemo mihi poterit vertere, si Fiscali hic nimium non tribuam. Altero casu, quo se quis Statum contendit, & ad veteres tantum provocat matriculas, recentioribus extortis, viderit ipse, quantum possit proficere. Ut enim taceam, Imperii pudorem hoc onerari prætextu, quod matriculæ posteriori diligentes non adhibuerit manus, habebit utique hic, quod suis sibique imputet, qui in primum incuriosa negligentia in recentiori matricula omissus, tacito hæc omnia assensu potius firmare, quam juris sui deductione uti voluerit. Quomodo vero idem poterit omitti; facile non prospicio. Etenim matriculæ, dum Statuum consensu conficiuntur, simul omnium assensu roborantur, omniumque in notitiam perveniunt, & quod credibile est, omnium subscriptione convalidantur; ut inde in eadem, si cuiuspiam omissum nomen, tunc statim occasionem ad manus habeat, sua diligentia, ut debet, sibi Imperioque prospicere. Quod si verò à nonnullis protestatio, aut absentia & ignorantia probabilis allegeretur, probantibus jus salvum erit. Eodem fundamento utitur Klock (*de contrib. d. cap. 19. num 66.*) ad quæstionem motam (*num 65.*) *an Civitates, quæ in antiquioribus matriculis cum Principum taxis* (Anschläge) *expresse conjuncta fuerunt, in matricula autem anno 1521. in comitiis omisse deprehenduntur, Status Imperij esse desierint?* Inter alia notabiliter addit; mutationem illam circa pragmaticam formam, insciis & absentibus Civitatum deputatis factam esse: Civitatesque novam hanc matriculam, ex intervallo sibi oblatam, non recepisse aut approbasse; quin potius eidem contradixisse, & protestando jus suum sartum tectumque conservasse. Hanc autem protestationem pro stylo Imperii neutiquam rejectam, sed in archivo Civitatum Imperialium, quod est Spiræ, etiamnum originaliter asservari, teste Goldasto *in deductione* von Freyheiten/ Rechten und Privilegien der Stadt / Burg/ und Hofgerichtsstuel Magdeburg *tit* 8. von den Reichsmatriculen.

XXIV. Inter recentiores, si quæstio sorgat, quænam pro genuina Imperij matricula habenda sit, donec perfectior alia constituatur, ad Imperij te voco Recessus, in quibus ita annotatum reperio: Wann auch zu Franckfurt nächst/dies dubium erregt worden / welche Reichsmatricul vor Augen zu haben / darauf man sich im *Votiren* und Erkennen *fundiren* solte: Weil dann unverborgen / daß die Matricul im Jahr der mindern Zahl zwantzig eins / mit Raht und Bewilligung gemeiner Ständen aufgericht/ für unser und des H. Reichs gerechte und gewisse Matricul zu halten / davon auch in unsern und des Reichs Abschieden anno &c. 51. 56. und 66. zu Augspurg *publiciret* Meldung beschicht: so setzen und erklären wir/ daß derselben Matricul im *Votiren* und Erkennen zu folgen/ und alle und jede Stände darinn begriffen / bey denselben Anschlägen zu lassen / was und so viel daran/ durch die vorige im Jahr etc. 45. 57. und 71. gewesene *Moderatorn* (doch den *interpo-*

Matricula Imperii de an. 1521.

nirten appellationibus ohn Nachtheil) oder durch nächstkünfftige *Moderatoren* und Deputirten nicht geändert würde / darnach dann dieselbig erste Matricul endlich ergäntzt / und richtig gemacht werden soll (R. A. zu Regenspurg *de An.* 1576 §. wan auch zu Franckfurt. adde R. A. *de An.*1582. §. wann auch zu Franckfurt. R. A. *de An.*1594. §. Wann auch bey voriger.) Hanc Elector Moguntinus, qui Archicancellarius est Imperij, una cum cæteris ad Imperium pertinentibus custodire obstrictus: unde & ab eodem ejusdem editio, decretis in Camera compulsorialibus peti solet, und wird aus der Maintzischen / als aus des H. Reichs Cantzley/ edirt; ut factum fuisse in causa Fiscalis contra Bayern und Dirrenberg/ notavit Rutger. Ruland. (*de commiss. p.2. lib.5. c.4. n* 11.12.)

Moguntinus est custos matriculæ Imperij.

XXV. Diversa ab his Pautmeisteri est opinio. Forma, (inquit ille *lib.1. cap.6. num 4.*) qua proprie definitur, & communitate reliquorum Imperij procerum dividitur Status, non in feudi ligij possessione, directa collegarum Imperij solutione, immediata subjectione, vel aliis adjumentis separabilibus, ὅπως εἴδη, non constituentibus, ejusque intelligentiam haud absolventibus, sed sola τῆς ἀρχῆς πολιτικῆς κοινωνία, id est, sessuræ & dictionis sententiæ communicatione actuali consistit. Dixi, subjungit idem, ἐνεργείᾳ participationis suffragiorum proprie Statum definiri. Nam ἐν τάξει quoque τῆς δυνάμεως, ratione, Status dicuntur in collegium Imperij cooptati, nullam dum tamen in comitiis actu sortiti sessionem (R. A. *de anno* 1570. §. nach dem auch. Petr. Denais. *Iur. Cameral. tit.* 287. *verb. sessio, n.3.*) Pro Pautmeistero facere videtur nomen Status, ortum à *stando*, quod scilicet status illi sint, qui Stimm und Stand in den Reichsversamlungen haben: (R. A. zu Augspurg *de anno* 1548. §. wan auch ein ausgezogener.) [addit: *Dn. Autor h. cap. n.91. & seqq. propugnat illam sententiam quasi sola matriculæ inscriptio veram Status Imperii notam suppeditet. Cæterum hæc opinio non toleranda, ob rationem, quam Amplissimus Dn. Autor ipse h. cap. n. 77. adducit. Pautmeisteri verissimam sententiam pulcherrimè assertum ivit Dn. Ludolphus Hugo in præclarâ dissertatione de Statu Region. Germaniæ, qui videri poterit. Quæ Dn. Limnæus n. 92. ex Goldasto affert, vix ponderis alicujus sunt. Præterquam enim quod Goldastus multa falsa ibi tradat in Tractatu Pacis Osnabrugo-Monasteriensi quoad status ob religionem exclusos lis sopita. Cæterum de hac re alias plenius à nobis agetur. Carpzovius de lege Regia German. d. cap.3. sect.12 n.38. ait, Limnæo (de iure publico lib.1. cap.7. n.86. & multis seqq.) sola matricula inscriptio veram Status Imperii notam suppeditare videtur: At vix certa erit hæc notatio, propter multiplicem matricularum varietatem, ubi de veriore & recepta matricula nondum certò constat. & iterum in quæst. 2. n.8. addita disput. feudali 5. Veram Status notam ex sola matricula inscriptione desumendam periculosè dixerit, quisquis dixerit, propter multiplicem matricularum varietatem, unde de veriore, & recepta nondum certò constat* (Goldast. *in lib.2. c.17.* Meichsner. *tom.3. decis.6.* Zach. Victor *de caus. exempt. conclus.5.*) *Non ergò contenti sola matricula alij, alia ponunt requisita Statuum Imperii, eorumque notationem valdè ambiguam reddunt. Veram autem & genuinam Statuum qualitatem si quis scire aveat, ad ius sessionis & suffragiorum in Comitiis oculos convertat, nam hujus qui particeps est, pro Statu Imperii habendus, qualem se iactare nequit à Comitiis exclusus. Sinold. disp.6. th.2. lit.e. hac eadem de re agens, ita fatur: Non sufficit quem contineri in matricula, sed necesse est eum contineri cum hac qualitate & lege, ut sessionem & votum; in Comitiis habeat;* daß er Stim und Stand in Reichs Versamlungen habe: (R. A. *de ann* 1548. §. Wan auch ein außgezogener/) *& Cæsari cum reliquis,* als ein Christlich *corpus* und Versamlung / *ut loquitur Maximilianus I. in f. pr.* R. A. *de ann.1512. consilio, & suffragiis adsit: Reinking de regim. sec. & Eccles. class.4. c.1. n.2.*] *Dn. Autor noster hic nihil commoti nihilominus in sua opinione persistit, quamvis non diffiteatur veram & geminam qualitatem Status esse, ius sessionis & voti in Comitiis. Ratio eius est quod ex Recessibus Imperii notum sit, quod matricula donec nova & perfecta in huius subsituatur locum, interea ante oculos habenda sit. Ex matricula ergo de a.1521 si quæratur: An Titio ius suffragij in Comitiis competat; credit Dn. Autor ius Status probari posse. Cæterum obstat Dn. Autori illud quod ipse h. cap. n.77. adducit. Deinde textus de matricula an.1521. n.84 h. cap. ab Autore adductus, tantum de quota contribuenda, non de iure Status intelligendus. Verissima ergo & cum Politicis Principiis congrua Pautmeisteri sententia.*]

Requisitum atque nota Statuum Imperij.

XXVI. Alterum quod asserunt Doctores, est Contributio, seu Anlag / quo ex onere Statum Imperij cognosci posse opinantur, si illud, obveniente necessitate, immediate Imperatori præstet. Verum lubrica hæc arena est, quæ columnæ firmum non præbet fundamentum. Reperire quippe licet Status, qui nihil contribuunt; & contra reperire non Status qui contribuunt. Et dantur quoque Status alij, qui ut maxime amplissimas sub Imperio teneant possessiones, nihilo minus tamen à contributionibus immunes existunt. Ex privilegio hoc habet Domus Austriaca, ut ad contribuendum compelli nequeat: Sabaudus, Aruburgius, Principes ad comitia admittuntur, sed nihil contribuunt Imperio. Imo expresse Imperij Recessibus comprobatur, contra indictiones extare privilegia, & præscriptionem (R. A. zu Augspurg *de anno* 1548. §. wann auch ein ausgezogener.) Huc etiam pertinet, daß die Inhabere etlicher Herrschafften contribuiren müssen/ welche doch keine Stände des Reichs seund.

An contributio probet Statum Imperij.

XXVII. Nec denique illud certam Imperij Status notam ponit, quod aiunt, daß ein Stand das Lehen/ dignitates und Regalia von dem Römischen Kaiser / und dem Reich / ohne Mittel empfange. Licet enim non negem, plerosque Imperij Status ab Imperatore immediate territoria atque iurisdictionem recognoscere, attamen econtra me non fugit, multos præterea alios, qui Status Imperii non sunt, immediatos hoc ipso esse respectu (R. A. zu Wormbs *de anno* 1564. §. und wollen wir/ als Römischer.) Uti non omnes Immediati, Status sunt Imperii; ita

An possessio territorii immediati faciat Imperij Statum.

ita nec omnes Status Imperii sunt protinus Immediati, [addit: *Dn: Limnaeus h. cap. n.100. ait, Ducem Wurtembergicum esse quidem Imperij Statum, Ducatum tamen illum mediate à Domo Austriacâ recipere. Id quum olim tantum certo tempore factioni hodie aliter se habere didicisset, corrigit se ipsum l.5 de I.P.c.16.n.7.& T.5.I.R.pag.175.*] Plerique quidem Status feuda, dignitates & regalia ab Imperatore immediate recipiunt, sed tamen non omnes, ut proinde dentur Status Imperij, qui non sint immediati vasalli Imperij. Et quamvis exemplum, quod de Duce Wurtembergico (l.1. de I. P. c.7. n.100) retuli, hodie non amplius allegari queat, adhuc tamen exemplum superest Status immediati, ratione personæ suæ, qui tamen ratione bonorum immediatus non sit, ut ex actis Comitiorum Ratisbonensium anni 1654. didici, nempe die Graffschafft Falckenstein am Donnersberg / und an der Untern-Pfaltz gelegen / empfänget der Hertzog von Lotringen vom H. Röm. Reich immediatè zu Lehen / und verleihet sie nachmals dem Graffen oder Herrn von Falckenstein / das also his respectibus diese Graffschafft ein Kaiserliches und Lothringisches Lehen ist. Neben dieser Lehnbaren qualitet ist solche Graffschafft ein immediatum Sacri Imperij und des Ober-Rheinischen Kraises non ignobile membrum, und werden die Herrn und Graffen dieser Graffschafft Inhaber und Possessores, vor ein immediat Reichs-Mit-Stand erkant/und gehaltẽ/und bedarff solches keines Beweises mehr/dan es bestettiget wird durch die Reichs matricul, und des Reichs unterschriebene Abschied / darinnen die Graffen von Falckenstein zu finden / Comes de Erpach (nisi me amici fallit relatio) sine contradictione Status Imperij, bona tamen nulla immediatè ab eodem tenet, sed Comitatum, cum omni jure, feudi titulo ab Electore Palatino suscipit. Quærit Rudingerus (*cent.2. observat.65*) Welcher ein gemittelter Stand des Reichs sey? Et respondet, daß dieser ein gemittelter Stand des Reichs sey / so nicht immediate dem Reich/ sondern mit Mittel seines Fürsten und Herrn/ dessen Landsaß oder Lehenmann er ist / dem Reich und Römischen Kaiser unterworffen ist (addit. *Dn. Autor h.c. n.101. Divisionem Imperij Statuum in immediatos & mediatos improbat, eam tamen T. 5.I.P. p.125. agnoscere cogitur, ob textum Instr. Pac. art.16. §. Loca ipsa & R. I. de an.1654.* §. Und gleich wie dieses. Mediati autem Status illi sunt der Reichs-Stände / Land-Stände. vide der Röm. Kaiserl. Mayest. Replic. in puncto des Religion-Friedens Anno 1555. 30. Aug. apud Lehemannum (*in actis publicis de pace religionis lib.1. cap.16. pag.72.*) De iisdem terminis ita legitur in Consilio in puncto turbatæ jurisdictionis, & violatæ constitutionis Religionis, apud Lehemann. (*lib.* 2. der Reichs-handlungen von der Constitution des Religion-Friedens. *cap.53. pag.705. & seq.*) Es will hiebey zu erinnern seyn quod vocabulum *Status*. oder Stand sit *πολύνυμον*, & eius vocis significatio in Romano Imperio non semper sit eadem, sed diversa, derowegen mit Unterscheid davon zu reden / wer ein Stand des Reichs sey / oder nicht / weil man

Quis dicatur mediate Imperio subjectus.

nun das Heilige Römische Reich als ein corpus universale considerirt, so finden sich dabey membra principaliora, denn was wäre das für ein monstrum naturæ, wann ein Leib lauter Köpffe / Augen / Ohren / Nasen / Hände und Arme hätte, ohne Füsse und Schenckel. Weil aber ein benè dispositum corpus deren nicht entrahten kan / so ist das Heilige Römische Reich in Teutscher Nation von Alters hero also abgetheilet / daß es habe seine Chur-fürsten/ Fürsten/ beide Geistlichen und Weltlichen Stands / Burggrafen / Prælaten / Grafen / Freyherren / Ritterschafft / und vom Adel / Bürger und Bauren. Haben also im Heil. Römischen Reich einen Churfürsten-Stand / Fürsten-Stand / Prælaten-Stand / Burggrafen-Stand / Grafen-Stand / Freyherren-Stand / Ritter- und Adelichen Stand / Bürger-Stand / und Bauren-Stand. Hieraus zu sehen / das unter diesem Wort / Stand / wan es in generalissima significatione genommen und verstanden wird / alle des Heiligen Reichs angehörige Unterthanen / sie seyen mit / oder ohne Mittel / dem Reich verwand / begriffen werden. Es werden aber diese Stände in zween Hauffen getheilet / als nemlich in die unmittelbare und mittelbare Stände / wie auß den Reichs-Abschieden hin und wider zu vernehmen / und in sich selbsten Reichs-kündig ist. Die unmittelbare Stände seyn der Röm. Kaiserl. Mayest. ohne alle Mittel unterworffen / und haben ihre immediatam dependentiam vom H. Röm. Reich / dannenhero sie auch Reichs-Stände genennet werden. Die mittelbare Stände aber seyn den Statibus Imperij immediatis, als den Churfürsten / Fürsten / Prælaten / Grafen / Freyherren / und Ritterschafft in Francken / Schwaben / und am Rheinstrom / wie auch den Kaiserlichen Reichs Städten unterthan: und dieselben werden nicht in specialiori hoc significatu Reichs-Stände / sondern Lands-Stände eines jeden Churfürstenthumbs / Graf- und Herrschaft / oder Obrigkeit / darunter sie gesessen / genennet.

XXVIII. Quæritur an Rex Bohemiæ sit Status Imperii Affirmatur. (Gevvoldus *de S. R. Imperii septemviratu c.9. p.18.*) Nec me movet Reinkingii traditio (*lib.1. class.4. c.5. n.27. & 31.*) ubi Regem Bohemiæ pro Statu Imperii non agnoscit, cum ad comitia Imperii non vocetur, & quod consequens est, in iisdem votum & sessionem non obtineat. Nam ipse Reinkingius sibi parum constans, quem modo citato loco Statum esse negavit (*eodem tractatu lib. 1. class. 4. c. 21. p. 147.*) Statuum inserit catalogo. Præterea eiusdem fundamentum ex *d.* R. A. *de anno* 1548. §. Wann auch ein außgezogener; non probat hoc, omnem Statum Imperii vocari ad comitia, & habere sessionem & votum in iisdem: sed hoc tantum; eos, qui alicui ex Statuum classe immediate subjecti, feuda ab Imperio non tenent, nec votum, nec sessionem in comitiis habere. [Addit: *Dn. Autor h. cap. n. 94. in eo errat quod Regem Bohemiæ exempli loco adducit, ad confirmandum id, nempe dari Statum Imperii, qui tamen suffragium in Comitiis non det. Ex privilegio enim Bohemiæ Regis male argumen-*

Rex Bohemiæ an sit Status Imperij.

tamur ad ius publicum commune]. Nec vero te moveas, quod in matricula Imperii Rex Bohemiæ descriptus non reperiatur. Nam si inde collegeris, Statum eum Imperii non esse, scias te confundere matriculas. Aliæ enim sunt, quæ tantum Imperii Status exprimunt, quibus etiam Bohemiæ Rex inscriptus noscitur: aliæ, quibus die Anschläge des Reichs notantur ubi eos tantum Status consignatos reperire licet, qui contributionibus obnoxii. (Vid. Goldast. in Reichshandl. pag.63.) Posterius matricularum genus, cùm potissimum pro indice serviat, quantum ab unoquoque Imperio conferendum sit, ex illis autem bonis pleraque à Statibus, nonnulla tamen etiam ab aliis, qui Status non erant, possiderentur, factum est, ut in illa etiam horum nomina, als Inhaber dieses oder jenes Guts / so in den Reichs Anschlägen begriffen / relata fuerint, non autem ut per hanc relationem iura Statuum consequerentur. Inter hos itaque cum ratione personarum magna sit differentia, fortassis alicui videri poterit, debuisse exprimi, qua quisque lege in has matriculas receptus. Verùm cùm maxima pars eorum qui in ejusmodi matriculis exprimuntur, sint Status Imperii, non opus visum fuisse existimo, ad eorum nomina quicquam annotare, sed ad illorum tantùm, quorum exiguus numerus, qui Status non sunt, Imperio tamen, tanquam possessores, als Inhaber / horum vel illorum bonorum contribuere debent, ut constaret, quamobrem in illas matriculas fuerint relati. His Rex Bohemiæ (de posterioribus loquor, quæ mihi ad manus sunt) insertus non est, cum à contributionibus, ut alii volunt, liber sit & immunis. Regem Bohemiæ Statum Imperii esse, testantur Electores & Principes *in replica, quam Anno 1610. sub dato 28. Iun. in conventu tunc Pragæ habito, exhibuerunt Matthiæ Austriaco, Hungariæ Regi, hisce formalibus*: Es müssen aber Chur- und Fürsten dieses wohlmeinendlich dabey erinnern / daß in solchen wichtigen Sachen / so respectivè das H. Römische Reich / ratione des Königreichs Böheim / weil der König von Böheim ein Stand des Reichs / der sieben Chur-Fürsten einer / und des Römischen Kaisers Ertzschenck ist / concerniren thut / man ohne Zuthun Chur- und Fürsten / weil man die näheit gesessene leichtlich darzu erfordern können / da es sich doch zimblich verweilt gehabt / billich nichts furnehmen / oder schliessen soll ꝛc. (vide Carpzovium *de lege Reg. German cap.5.sect.11.n.16.*)

CAPUT VI.

Membrorum Imperij Catalogus.

HActenus dictis si iungantur Recessuum Imperii subscriptiones, facili negotio catalogum Membrorum Imperii, quæ talia adhuc usque permanserint, licebit conficere. [addit: *Dn. Autor ex Goldasto hoc cap.9. refert amplissimum Catalogum Imperij Ordinum ex Goldasto, qui cum Goldasti ingenio sit confictus; Præterea omnes in eo relati sint qui unquam Recessibus nomina sua subscripserunt (quod sæpe à peregrinis Regibus & Principibus factum, in testimonium potius & maioris fidei pondus) deniq; illi qui primo loco in illo Catalogo ponuntur, ut Reges Angliæ, Franciæ, Sueciæ, Magnus Dux Lituaniæ Archi Episcopus Gnesnensis, Lundensis, Pragensis & plures alii, qui nunquam fuerunt Ordinibus Imperii accensiti (Dn. Conring. de Civib. Imperii th.47.) nos illum Catalogum in enucleando omittere, & cupidum eius cognitionis Lectorem ad subscriptionem Rec. Imp. de an. 1654. remittere voluimus*]

CAPUT VII.

De Finibus Imperii imminutis.

I. QVantum decreverit Romanum Imperium, & quam exiguæ eius nobis hodie supersint exuviæ, patet ex eo, quod ne quadragesimam quidem partem pristinæ magnitudinis hodie contingat: ut rectè scripserit Crantz. (*lib.10. Saxon. c.8.*) evisceratum esse Imperium, & adeo deplumatam Aquilam, ut cæteris animantibus sit contemptui. Idem innuit Bohuslaus Hassensteinius (*de Romano Imperio ad Sturnum*) ut refert Reusnerus (*in ænigmatographia p.305.*) *Hodie exiguum superest Imperii corpus & Aquila Imperialis valde deplumata.*

Fulmine quæ nunquam fertur percussa volucris,
Casibus ut variis, Sturne poeta, patet!
Perdidit hæc alas dudum, caudamque, pedesque,
Concessu Latio Pontificique caput.
Viscera nunc eius, vereor, ne Lilia turbent.
Altivolæ flos hic perniciosus avi est.

(Addit: *Quæ Dn. Autor à n.1. usque ad 6. h.cap. affert, quum parum pertineant ad hodiernum Imperium Romanum nihil inde enucleavimus. Imprimis autem de hac materia legendus Tr. Dn. Hermanni Conringii de Finibus Imperii Germanici.*) Non in omnia, quæ olim fuere populi Romani, Imperator Romanus jus nunc habet; multa enim ut bello recepta, ita bello amissa sunt; alia pactionibus, alia derelictione, in aliarum gentium ac Regum jus transierunt. Quædam etiam civitates olim plane subditæ, postea tantum ex parte subditæ, aut tantum inæqualiter fœderatæ esse cœperunt (Hugo Grotius *lib.2. de jure belli c.22. n.13. pag.433.*) Floruit quidem & apud Germanos Imperium: sed ista felicitas ætatem non tulit. Ex luto scilicet & ære commixtis pedibus, fulcita hæc machina, ut Danielis prophetia habet, cœpit aliquoties ruinam abominabilem minitari, ut Regna reliqua, quasi de damno infecto cautione non interposita, ex primo decreto, in possessionem ea asse itura fuissent, nisi deprehensum fuisset propter plantarium pedis ferreum, istam magnitudinem ex parte fore stabilem. Testes huius diminutionis varii sunt: mihi ex illis advocandus est Goldastus, qui (*in præfat. seu dedicatione* der Reichshandlungen) ita scribit: Daß von Anbegin der Regierung Kaisers Rudolphi I. dieses Namens / biß auff *Das Reich ist in gross abnamen kommen R.A. 1500.*

unsere

Trier und Cöln de anno 1512. in pr.

unsere zeit / sich bey 200. und mehr Ort und Stände / von Ertz und Bisthumben / Hertzog- und Fürstenthumben / Marg- und Landgraffschafften / Apt- und Probsteyē / Gefürste und Pfaltzgraffschafften / Graff- und Freyherrschafften / Freyen und Reichsstätten / so dem Königlichen Stul zu Aach unterworffen / dem Teutschen Reich einverleibt / mit Eyd und Lehenpflicht zugethan / und in der Matricul angeschlagen / auff die Reichstag erfordert / und neben andern getrewen Ständen des Reichs ihre Session und Stimm gehabt / von demselben Reich eximiret und entzogen / und weder ohne / noch durch Mittel mehr verwandt seyn / und diß allein von dem Königlichen Stul zu Aach in dem Reich Teutscher Nation. Von dem Kayserlichen Stul zu Rom / ist in Italien / und anstossenden Landern und Reichen / so den Römischen Kaysern und Königen Teutscher Nation vor zeiten ohne mittel unterworffen gewest / noch viel mehr Abfall geschehen. Verum cum inplerosque horum, Imperium Romanogermanicum, & qui illud repræsentant, perpetuam manus iniectionem habeant, non secus ac dominus in Barbarium Philippum, operæ pretium me facturum existimo, si eorum specialiorem exprimam catalogum, atque nonnullorum prætensæ exemptionis refellam argumenta.

Arelatense Regnum quid suo tenuat ambitu.

II. *Arelatense Regnum* (quod complectitur Delphinatum, Sabaudiæ Comitatum, à Sigismundo in Ducatum erectum, Tractum Sequanensem, sive Burgundiæ Comitatum, & Tractum Helvetiorum) Rudolphus Rex Conrado II. qui Salicus nominatus fuit, testamento tradidit; quod is, eiecto inde Othone, Germaniæ incorporavit. (Peucer. *lib.*4. *Chron.* Wilhel. Paradin. *Annal. Burgund. c. ult.*) Imperium omnes Arelatenses Reges ad tempora usque Henrici IV. agnoverunt; quo civile bellum cum Pontificibus Romanis gerente, usi temporis opportunitate, Imperii jugum auxilio Pontificum ac Franciæ Regum excussêre. Pars potentioribus vicinis se in clientelam ultrò dedêre. Alii propriis viribus freti, acquisitam absoluti Principis autoritatem dignitatemque armis strenuè, & feliciter defenderunt; donec Capetici sanguinis Francorum Reges Galliarum monarchiam ambientes, variis artibus inferioris Burgundiæ ditiones omnes, exceptis Helvetiis & Allobrogibus, suo adjecerunt imperio. Heuterus. (l. 1 Rer. Burgund. p. 9.) Quoniam autem Arelatense regnum, ut fuit, totum in Regis Galliæ possessione hodie non est, sed bona tantùm ejus pars, distinctim agemus de jure, quod Gallus in eam prætendit, aut alii Gallo assignant. Lehemannus (*in Chron. Spirensi lib.*5. *c.*118. *p.*647.) refert: Als sichs zu König Rudolphs Zeiten begeben / daß das Königreich Arelat in Franckreich dem Teutschen Reich erb- und eigenthümlich heimgefallen / hat sich dessen der König in Franckreich mit Gewalt angemasset / und die Regenten und Obrigkeiten bedrohet / wofern sie nicht gutwillig dem Fränckischen Reich würden unterthänig seyn / daß er mit gewehrter Hand sie wolle angreiffen / und zu seinem Gehorsam bezwingen. Diese Bedrohung

Galli ius in Regnum Arelatense.

und vorhabende Thäthligkeit haben die Stände des Arelatischen Reichs weyland König Rudolpho zu vernemen geben / und umb eilende Hulf und Rettung gebeten. Darauf sie König Rudolph dergestalt beantwortet: Ut se defenderent, vel cum Rege Franciæ componerent, sicut possent, quia secundum temporis statum non posset eis in aliquo subvenire. Auf diß Zuschreiben haben die Verwalter und Herrschafften im Königreich Arelat dasselbe dem König in Franckreich ubergeben und eingeraumet / doch dergestalt / daß er solches dem Römischen König solle wieder auf sein erfordern zustellen / oder zu gelegener Zeit eine gute Vergleichung suchen. Transactum postea inter Imp. Albertum, & Philippum Franciæ Regem anno 1299. narrat Vignier (*en la* 3. *partie de la bibliotheque historiale pag.* 425.) qui ait Imperatorem Albertum omni juri in Regnum Arelatense renunciasse; ægre tamen hoc ipsum ferentibus Archiep. Moguntino, Trevirensi ac Coloniensi. Idem Vignier (pag. 449.) scribit ab Henrico Imp. regnum illud venditum esse Philippo Pulchro Regi pro 10000. marcarum argenti; cui adstipulatur Bodinus (l. 1. de Repub. c. 9.) Alia affert Scipio du Pleix (l'Histoire generale de France Tom. 2. pag. 484. n. 6. & 7.) Galli licet omnem moveant lapidem, quo colorem possessioni suæ addant, tamen unanimes non sunt, & translationes emtiones, donationes, exemtiones, &c. hoc est, facta præsupponunt, quæ probanda ab illis prius, à nobis deinde examinanda erunt. Vtut sit, alienis plumis Gallus tegitur, Aquila nudum ostendit latus, Qua de re operæ prætium duxi ea adjicere, quæ Goldastus [in *epist. dedicat.* der Reichshandlungen] laudabili studio congessit, quando ait: Es ist aus allen alten Monumenten / Historien und Acten zu erweisen / daß die Königreiche) Burgund oder Arles &c. anno 870. nach König Lohers / Kaiser Lohers deß Ersten Sohns / absterben / weil er keine ehelich Leibserben hinterlassen / nach Ordnung und Satzung Kaiser Carols des Grossen / und Ludwigs des Ersten / auf unterschiedlichen Reichstägen aufgerichtet / erblich auf den Ostfränckischen oder Teutschen König Ludwig und seine Söhne gefallen / und dasselbe iederzeit von berührtem König und seinen Nachkommen / Königen und Kaisern im Teutschen Reich / angesprochen / und von den unrechten Besitzern begehret worden. Daruber viel Reichs- und Deputationtäge hin und wieder / durch beyder Reiche Stände / Franckreich und Teutschland / angestellt und gehalten / auch schwere blutige Krieg erfolget / so in die andert halb Jahr und länger gewäret haben / bis daß anno 1032. König Rudolph der Dritte diß Namens / zu Burgund und Arles / beyde Reich mit dem Fürstenthumb Wien / (iezt Delphinat genañt) Provintzen / oder Marsilien und Lyoner Gebiet &c. Kaiser Conraden dem Andern / seinem Tochtermann in einem rechtmässigen / ordentlich / wolbedachten Testament vermacht / und zu einem rechten / wahren / vollkommenen Erben ex asse eingesetzet und verlassen. Von welcher Zeit das Königreich Arles und Burgund allweg an

Gallorum prætensio confutatur.

Regnum Burgundiæ & Arelat: quomodo ad Germanos devenerit.

dem Heil. Reich Teutscher Nation verblieben/ mit demselben ein Corpus gemacht / und durch Vicari und Lehenleute verwaltet worden: allein den Titul haben ihnen die Teutsche Kaiser vorbehalten/ und sich König zu Burgund und Arles geschrieben. Damals hat sich auch Graf Dietbold zu Schampagnien und Schartres berührtem Kaiser Conraden / seinem Oheim und Enckeln/ freiwillig unterworffen/ in Seiner Majestat und des Heiligen Reichs Schutz und Schirm begeben/ und darauf beede Grafschaften von ihme zu Lehen empfangen / aus raht (wie ich vermeyne) seiner Mutter Schwester / der Kaiserin. Dadurch seind die zwo Graffschaften dem Königreich Burgund einverleibt/ und also an das Teutsche Reich kommen. Und dahero rühret sich die Ansprach / so die Teutsche Kaiser und Könige zur Graffschaft Schampagnien prætendiren/ und Kaiser Maximilian in seinem Ausschreiben wider den Frantzosen Meldung thut. Anno 1157. hielt Kaiser Friderich der Erste einen grossen Hof und Reichstag zu Bysantz in Burgund / auf welchen erfordert gehorsamlich erschienen seynd/ und Kaiserl. Majest. in empfahung der Lehen/ treu und hold zu seyn/ wie das Vasallen und Lehenleuten gebüret/ geschworen haben/ die Ertzbischoffe zu Arles / Lyon / Wien und Bysantz: die Bischoffe von Granobel / Valentz / Avignon / Luxow / Segus / Genf / Losannen und Sittem: der Abbt von Clunis / der Printz von Claria / von Wien ꝛc. der Marggraf von Segussi / von Turin ꝛc. die Grafen von Morien / von Schalon / von Moscon / von Orben / von Neuenburg / von Mumpelgart/ von Burgund / von Saon / von Balgah/ von Solms / und andere viel mächtige Fürsten und Herren in dem Königreich Arles gesessen. Den Abschied dieses Reichstags / bey welchem auch die Fürsten und Herren aus Germanien und Italien in mercklicher Anzahl zugegen waren / wider des Papsts Tyranney und Eintrag ausgangen / lieset man bey Radevico dem Geschichtschreiber (*lib 1 cap.10.*) und in meinem vorgehenden *tomo Constit. imperial.* (*pag.60.*)

Losanna Genf.

Mumpelgart

Es seind noch alte Königliche diplomata vorhanden / darinn sich befindet / daß der Römische König Wilhelm aus Holland anno 1251. alle seine Gerechtigkeit / Renten / Gülten / Einkommen und Nutzbarkeiten / so er als Römischer König im Königreich Arles und den Reichsstätten Bysantz und Losannen hatte / dem Grafen in Burgund umb zehen tausend Marck Silbers versetzet und verpfändet hat. Doch ist es bald nach Kaiser Wilhelms Todt / durch Richarden aus Engeland / erwehlten Römischen König / wiederumb abgelöst / und darnach von Rudolphen von Habspurg auch erwehltem Römischen König/ mit Hulff und Beystand der Fursten / Herren und Stätte im Oberland/ zu des Reichs Handen mit Gewalt erobert und wiederbracht worden. Als aber der König in Franckreich in Zwytracht und Uneinigkeit der Teutschen Fürsten die Gelegenheit bey den Haren erhascht/ und den besten Theil dieses herlichen Königreichs unter seine Klauen / mit hulf und zuthun des Papsts von Rom / gerissen / thate Kaiser Adolph von Nassau anno 1295. den Frantzosen in seine und des Reichs Acht / zoge darauf mit einem Teutschen Heer / sonderlich der Oberländischen Fürsten / Herren und Stadte / so samtlich Kaiser Adolphen wider den erwehlten König Albrechten aus Oesterreich angehangen und gehuldiget (dann dazumal die drey Lander Schweitz / Uri und Underwalden/ durch ihre Mannheit und Treu / so sie Kaiser Adolphen geleistet / und gehalten / von ihme befreyet / und unter die freyen Reichsstädte aufgenommen/ haben billich ihre erste Eidgenossische Freyheit dem Haus Nassau zu dancken) in Franckreich den König zu bekriegen / und das Königreich Arles wiederumb zu dem H. Reich/ als desselben getreuer Vogt und Gerhab / zu bringen. Aber der Papst verschaffte so viel durch König Albrechts Anhang in Teutschland/ das der Kaiser Adolph von seinem Heldenmuth und heroischem Fürnehmen muste abstehen/ die Heerfahrt quittiren / und seinem Feind in Teutschland begegnen. Nach Kaisers Adolphen Niederlag/ als Albrecht im Kayserthumb confirmirt und bestätiget worden / solle er einen Reichstag in Lothringen ausgeschrieben haben/ auf welchen auch der König in Franckreich beruffen und erschienen sey. Da schreibet man/ sey die Erbeinigung zwischen den Teutschen und Frantzosen erneuert / und der Span beyder Reichen und Marchen auf folgende Manier entschieden/ daß nemlich der König von Franckreich behalten und haben solle alle Fürstenthumb/ Lande und Herrschafften / die seine vorfahren und er in dem Königreich Arles dem Teutschen Reich abgenommen und entzogen: hergegen soll der Kaiser vor sich eigenthumlich besitzen und herrschen alle Fürstenthum/ Stätte und Herrschafften in Lothringen und Elsaß gelegen/ zu welchen der Frantzoß vermeinet Ansprach und Gerechtigkeit zu haben. Aber Kaiser Maximilians Ausschreiben wider den Frantzosen sagt mir viel ein anders / und lehret mich/ daß der König in Franckreich mehr genante Furstenthum und Herrschaften vom Römischen Kaiser und dem Heil. Reich zu rechten ordentlichen Lehen empfangen / und solle mit Namen Carolus Delphin aus Franckreich / als ein Furst des Reichs / auf den Reichstag gen Metz Anno 1356. berufen / seinen Sitz und Ort neben andern Fürsten vertretten / und Kaiser Carln dem Vierten / in gegenwart aller Chur- und Fürsten des Reichs / und Päpstlichen Legaten / den Lehenеid offentlich geleistet / und die regalia des Hertzogthums Wien oder Delphinat / Provintzen ꝛc. von Ihrer Maiest. als ordentlichem Lehenherrn empfangen haben. Die Lehenbriefe sollen noch vorhanden seyn/ und im Closter St. Victors bey Paris zu finden. B. Rhenanus schreibet / ehegenanter Kaiser Carle/ als er anno 1378. durch Franckreich und nach Paris verreiset/ habe gedachten Carolum, recht regierenden König / seinen Neven und Schwester Sohn / zu einem Kaiserlichen Vicar in dem Königreich Arles erhaben/ und mit etlichen Schlössern und Stätten begabet. Aventinus, so die Kaiserliche diplomata mit seinen Augen besichtiget / halt und nennet diesen Kaiser einen

Quo titulo Regnum Arelatense ad Gallos devenerit.

Minderer

Minderer des Reichs / und schreibet von ihm also: Libertatem Germanam, maiestatem Imperij Romani, populi victoris gentium fortunam, Christianam simplicitatem, hostibus Reipublicæ prodidit: ea lege Romæ consecratus est, ut continuò Italia excederet, nec eam absque mandato Romani Pontificis adiret: Galliam Narbonensem, quam Viennæ principatum, Delphinatum, regnum Arelatense vocamus, ab Imperio abalienavit, Iohanni sororis suæ marito, eiusque filio Carolo V. Regi occidentalis Franciæ tribuit. Sigismundus filius eius, qui post rerum potitus est, approbavit. Diploma in Bibliotheca Parisiensium amplissima, quæ in templo suburbano Divo Victori dedicato extat, legi anno abhinc IIXX. dum Lutetiæ Philosophiæ operam navabam. Wer die Kayserliche und Königliche Instrumenta unter die Hand und zu lesen bekommen/ wird wissen hierüber bessern und sattern Bericht zugeben. Mir ist nichts weiters eröffnet und bekant/ dann daß anno 1444. Kayser Friederich / als die Eydgenossen die Stadt Zürich belägert/ ließ Ludwig den Delphin aus Franckreich/ als des Heil. Reichs Verwandten und Vicari / aufnahmen / und zu hulf und entschüttung der belagerten Statt des Reichs zu Arles/ begehren. Hernach aber hat man in der That erfahren/ daß die nachfolgende Frantzösische Könige das Reich Arles mehr ἐν χειρὶ νόμῳ, und Faustrecht/ als auf ihr Lehen fundirt/ bishero besessen und thätlichen ingehabt: In welchem fall ist alles disputiren / rahten/ rechten und schreiben/ eitel/ vergeblich und ohne effect der execution. Patum proficiunt Doctores, alienatas ditiones, etiamnum ad Imperium pertinere ebuccinantes. Recuperatio enim non legibus armatis, sed armis decoratis demandanda videtur. (*Knichen.* in velit. Apologet. n. 52.) Regnum Arelatense Carolum IV. unius prandij gratia, in Villa nova prope Avenionem, Galliæ Regi tradidisse, Crus. (*lib. 5. part. 3. Annal. Suevia.*) scribit, idemque postea Sigismundus, huius filius, approbavit. Diploma in Bibliotheca Parisiorum, quæ in templo suburbano. Divo Victori dedicato, se legisse affirmat Aventinus, (*lib. 6. annal. Boior. p. 498.*) [addit: *Quæ Dn. Autor hic de Carolo IV. n. 11. refert, ex Crusio, qui hausit ea ex Theodoro de Niem illa refutat Dn. Conring. l. 2. de Finib. Imper. c. 24. p. 567. & seqq. Vignier quoque (d. Tr. pag. 547.) & Scipio du Pleix (l'Histoire generale de France Tom. 2 pag. 484.) ambo Galli, illud ipsum redarguunt. Vid. Dn. Aut. T. 4. I. P. pag. 78. 79.*] Verum invalidam esse hanc translationem, inde demonstratur, quod Imperium non sit in marsupio, aut sacciperio Principis Imperatorque eligatur, ut Imperij commoda, tanquam tutor quærat. Quod ipsum probe perpendens Carolus V. Paulo III. Pontifici ingenue respondit, de Parma & Placentia; Eas civitates, si ad Imperium pertinerent, non posse se in ditionis ac dignitatis Imperialis præiudicium alienare (Thuan. 4. *histor.*) Huius regulæ cum ingens sit utilitas & in ipsa Gallia frequentetur (ut patet exemplo,) cum Francisci I. qui ex eadem causa recusavit, quas Carolo V. Imp. promiserat (Bellai. *lib.* 3 (*comm.* Guicciard. *lib.* 16.) tum Caroli VI. revocantis, quod Anglo concesserat (Froissard. *lib.* 3.) certe Reges Galliæ non aspernabuntur idem ius sibi dici, quod aliis dixerunt; & quod in alterius persona æquum esse crediderunt, in sua propria iniquum haud arbitrabuntur. Constat insuper ex Autore libelli Gallici, qui inscribitur *Entreveue de Charles IV. de son Fils Wenceslaus, Roy des Romains, & Charle V. Roy de France* p. 115.) quod Carolus IV. motu proprio in favorem Regis & eiusdem primogeniti Delphinum Franciæ fecerit Locumtenentem & Vicarium Generalem in Regno Arelatensi.

Justitia translationis illius Regni.

Antwerpia Urbs est Imperialis.

III. Est jam olim *Antwerpia* urbs Imperialis (Thuan. *hist. lib.* 41. *p.* 760.) nec Imperialis tantum, sed & Marchionatus sacri Imperii caput. Vnde & pluribus fruitur privilegiis, quibus aliaquoque loca Belgii, quæ & ipsa vocantur Imperialia, in parte etiam gaudent. Nec propterea tamen Imperatoribus quicquam pendunt, ut quæ partim pecunia, partim, ut Antwerpia, promeritis, partim denique temporis lapsu, se ab omni illorum subiectione exemerint; Guicciardi *descript. Belgii pap.* 75.).

Aransiensis Principatus ad Imperium pertinet.

IV. *Aransiensis urbs* (*Orange*) hodie Principatus supremi titulo, cum sua ditione insignitur, in Provinciæ Comitatu sita, cuius & partem facit, Imperio Francogermanico olim subiecta, ut ex Bulla aurea, Academiæ eius institutionem complectente, constat, aliaque præterea, quæ privilegiorum Ecclesiæ primariæ à Friderico II. anno 1215. concessorum confirmationem sanxit; ex moneta item, quæ cum Imperii insignibus cudebatur, & tabellionum privilegiis, qui autoritate Imperiali instrumenta publica conficiebant.) Thuan. *lib.* 30. *p.* 593).

Basilea.

Basilea, Rauracorum primaria, seculis aliquot Imperij Germanici libera civitas, an. 1501. & 1502. certo perpetuoque fœdere in Helvetiorum clientelarem concessit amicitiam. (*Pont. Heuter.* l. 2. Hist. Burg. c. 2.). [Addit: *Hodie per Instr. Pac. art. 6. Exemptionem obtinuit.*].

Belgæ an pertineant ad Imperium;

V. *Belgæ* antiquissimo jure sub Imperio fuerunt: (Fr. Irenicus *lib.* 1. *Exeges. Germ. c.* 19. *p. m.* 11.) postea ab illo desciverunt, nec Imperii leges quicquam ad se pertinere dixerunt, nec ad publicos usus quicquam contribuerunt, non magis ac Britanni, vel Scoti (Sleidan. *lib.* 1. *p.* 18.) [addit: *Elector Trevirensis apud Sleidanum in favorem Gallorum secius, quam res est, judicat ut Dn. Conring. in Tr. de Finibus Imperii ostendit.*] Deinde vero iterum à Carolo V. (propter antiquas prætensiones: Gold. *in dedic. tom. un. Const. Imperial. p.* 5.) in generali Germaniæ conventu, de omnium Electorum, Principum ac Ordinum consensu, sub receptis, & traditis à proavis privilegiis Belgium feudum Imperii constitutum est (Iacob. Eindii *Convivalis senatus super pace Hispan. pag.* 18.) & confectum super hoc negotio Instrumentum de anno 1548. huius tenoris: Das wir als rechter Erb vnd Oberherr vnserer Nider-Erbland / für vns / vnsere Erben vnd Nachkommen samt denselben nachbenanten vnsern Nidern-Erblanden/ nemlich Hertzogthumb Lottringen / Braband/ Limburg / Lutzenburg/ Geldern/ die Grafschafft Flandern/ Arthois/

Burgund / Hernegau / Holland / Seeland / Namur / Zutfen / die Marggrafschaft des H. Reichs / die Herrschaft Friesland / Utrecht / Overysel / Gröningen / Falckenberg / Thalheim / Salin / Mecheln und Mastrich / mit allen deren mediate vel immediate zugehörigen und einverleibten Geistlichen und Weltlichen Fürstenthumben / Prælaturen / Dignitäten / Grafschaften / Frei- und Herrschaften / und derselben zugehörigen Vasallen / Unterthanen und Verwanten / hinfüro zu ewigen zeiten in der Römischen Kaiser und Könige / und des Heil. Reichs Schutz / Schirm / Vertheidigung und Hulf seyn / auch sich dessen Freiheiten / Recht und Gerechtigkeiten / freuen und gebrauchen / und von gemeldten Römischen Kaisern / Königen / und des H. Reichs Ständen iederzeit / wie andere Fursten / Stände und Glieder desselben H. Reichs geschutzt / geschirmet / vertheidigt und getreulich geholffen / und dann auch zu allen Reichstagen und Versamlungen beschrieben und erfordert werden sollen / ob sie wollen / dieselben neben andern Standen zu besuchen und zu beschicken haben / auch ihren unserer Erben und Nachkommen / unsern und derselbigen Gesandten Session und Stim / von wegen obbeturter unserer Land / als einem Ertzhertzog zu Oesterreich / zugelassen werden sollen / dagegen wir uns von oberzehlter unserer Land und Leut / und dero Nachkommen wegen bewilligen / daß alle solche unsere Land in vorstehender Noht / zu Handhabung und Welfahrt des H. Reichs / auch Unterhaltung Friedens und Rechtens / und allen andern gemeinen des H. Reichs Anschlägen / so durch gemeine Stände iederzeit bewilliget und beschlossen werden / so viel als zween Churfürsten Anschläge sich erstrecken / leisten und *contribuiren.* Huius instru enti fit mentio in R. A. *de d. anno* 1548 §. (Nachdem dann.) & apud Sleidan. (*l.* 20. *ad f.*) nec non *in Belgarū libello supplici, imperatori Rudolpho II. & Statibus in Comitiis Spirensibus anno* 1570. *exhibito.* (*in quo Belgæ patriam suam vocant* Ein Stuck Teutschlands. *Verba habet Autor T.4.I.P.p.*83.) Atque hanc Imperii, in dictas provincias potestatem, integram sibi reservasse Caroli in Imperio successorem, ex Thuani (*lib.*16.*hist.*) claret. Petierat Carolus à fratre Ferdinando, ut Imperii habenas, accepta idonea compensatione, in Philippum (is erat Caroli gnatus) transferret; passus autem repulsam, *Philippo ut alia prospiceret via, à fratre petiit, ut saltem Imperii per Italiam & Belgium, plena cum potestate vicarium constitueret Philippum. Verum & hic petitione & votis excidit, reponente Ferdinando, tantum de Cæsarea dignitate, ac majestate, quam integram & illibatam tueri recepisset, decessurum, quantum ex ea alteri concederetur. Rudolphus quoque II. ordinibus Belgicis exprobravit, quod viam compositionis, cum Rege Hispaniarum & Archiducibus, non modo iniussu suo, sed se prorsus inscio cœpissent: testatus, provincias unitas esse feudum, deductum à Sacro Imperio, illudque ex archivis Imperii, ex actibus investituræ, multisque publicis monumentis liquido apparere: se vero caput, & supremum feudi dominum esse. Hodie vero, his omnibus insuper habitis, Belgæ libertatem sibi summam attribuunt, quasi derelicti ab Imperio, propriis armis libertatem sibi acquisierint quæ quidem illorum persuasio, tam altas egit radices, ut nuper eorum legati, Electoribus, aliisque Principibus superiorem recognoscentibus, controversiam, ut fertur, de sessionis prærogativa, movere ausi sint [Addit: *Dn. Autor n.*21. *h cap. propugnat Belgæ Fœderatos ab Imperio non esse liberos. De eo adhuc disputari poterat, quum Dn. Autor Ius suum publicum scriberet. Hodie vero post Pacem Monasteriensem Belgæ liberi pronunciati; & nunc peculiares constituunt Respublicas ab Imperio separatas*].

Burgundiæ Comitatus & Ducatus pertinens ad Imperium.

VI. *Burgundiæ Comitatus* ad Regnum Arelatense pertinuit (Paradin. *de antiqu. statu Burgund. c.* 16. *pag.* 116.) Arelate enim Burgundiæ Regiam fuisse, planum fit ex Gunthero (*Ligur. lib.*5 *vers.*268.).

Quoque caput Regni, sedesque fuisse vetusti
Fertur Arelatum priscorum Curia Regum.

Inde ergo eiusdem iuris censebitur cum dicto Regno. Ducatus Burgundiæ licet & ipse exemptus à iurisdictione Cameræ, vigore transactionis factæ Noribergæ anno 1542. (Mynsing. 5. *observ.* 58. *n.*1.) & Augustæ anno 1548 26. Maii. (Vvehner. *pract. observ. verb.* Stand des Reichs *p.* 616.) attamen hac exemptione non eximitur à iurisdictione Imperii (Gail. *de P. P. & lib.* 1. *obs.*11. *n.*6.) Non enim à foro privilegiatus, continuo à subiectione eximitur: Diversa quippe sunt forum sortiri, & subditum esse. Quo vero hic iure sub Imperio sit Rom explicat Vvurstis (*lib.*2. *Chron. Basileens. c* 12. *p.* 99.). [Addit: *Burgundiæ Ducatum hodie tenet Gallus; An vero Rex Hispaniæ, tot intercedentibus inter Gallum & Hispanum Pacificationibus, omni iuri cesserit, viderint alii.*].

Borussia ad Imperium spectat.

VII. *Borussia* in Imperij fidelitate fuit (vide Sleidan. *lib.*20. *hist.*) R. A. zu Augspurg *anno* 1500. *tit.* Vom Hochmeister aus Preussen; *ibi:* Von wegen des Hochmeisters aus Preussen ist beschlossen / ihm ein Schrifft / von wegen Unser und der Stande des Reichs / an den König zu Polen zugeben / der Meinung / wie wir und die Stände des Reichs verstanden haben / daß der König im Furnemen seyn soll / den Hochmeister zu beschwerlichen Eyden / und anderm / zu Abbruch dem Heiligen Reich zu tringen: So aber der Orden allein auf Teutsche Nation gestift / auch niemand anders / dann dem H. Reich zugehörig / so sey die Bitt / solch Furnemen abzustellen / und den Hochmeister bey dem Heil. Reich unbetrangt bleiben zu lassen. Wo aber der König seines Furnemens nicht abstehen / und des Fug zu haben vermeinet / daß er dann auf N. Tag / der ihme benennet werden soll / vor uns und des H. Reichs Regiment / durch seinen vollmächtigen Raht und Bottschaft erscheine / so wollen wir / und die Stände des Reichs / den Sachen und Parteien zu gut / einen Tag fürnemen / die Sachen verhören / und versuchen / sie gütlich zu vertragen.) Sed postea Albertus Brandeburgensis, invito Imperatore & ordinibus, à Polono Borussiam recognovit,

De facto hodie Polonus Borussiam Regalem tenet.

De facto horis Polonum Borussiam Regalem tenet.

gnovit, ob id proscriptus ab Imperio (Goldast. *tom. 2. Const. Imper. pag.* 1 0.) Prussiæ regio, inquit Thuanus, (*lib. 1. histor. pag* 18.) quæ trans Vistulam ad mare Balticum por itur, Teutonicorum Equitum ordini, Henrico VI. Friderici Ahenobarbi filio instit o, olim paruit: sed cum eius clientelam Poloniæ Reges sibi vindicarent, ut quæ extra Germaniæ limitem sua sit, & Sarmatiæ Europeæ finibus includatur; Germani contra Imperatores ad se pertinere contenderent, diu bellis certatum est. Tandem Teutonici Equites mag. cpi ælio v fidem Casimiro, Sigismundi I. patent i, per jusiurandum dederunt. Sed cum Albertus Brandeburgicus, Sigismundi sorori F. ordinis Magister, stare prædecessorum iuriiur ndo noller, rursus gravi bello se implicuit. cum tendo, cum auxilia a Cæsare & Germanis, quorum de maiestate & iure agebatur, frustra expectarentur, induciis, quantum potuit, exacto tempore, postremo omni ope destitutus, imminentem belli procellam, pace cum avunculo contracta, in occasionem sibi privatim consulendi, vertit. Nam ex ordinis Magistro, à Polono, cuius se clientelæ credidit, Prussiæ Dux creatus est, statimque mutata religione, voti vinculum solvit, ducta uxore Dorothea, Friderici I. Daniæ Regis F. & provinciam, quam antea usufructus tantum titulo obtinebat, iure proprietatis possidendam ad heredes transmisit. vid. eundem *lib. 5. hist. p. 93.* Addit: *Quæ Dn. Autor n. 25. h cap. de Britannia affert quoad Caroli M. Imperium antecedans, nihil nos enucleare voluimus.*]

Cameracum desiit Imperialis Civitas.

VIII. *Cameracum* perseveravit Imperio Romano parere, velut limes fidelissimus, donec Imp. Carolus V. bello, quod cum Gallis gessit, veritus ne ab illis occuparetur, in suam potestatem eam recepit, & arce validissima communivit (Hubertus Thomas Leodius *de vita Friderici II. Palat. lib. 2. pag. 25. & l. b. 12. pag. 254.*).

Constantia desiit esse Civitas Imperialis.

IX. *Constantia* semper fuit civitas Imperialis & libera, usque ad annum 1548. quo tempore contra ius familia Austriaca sibi eam subiecit, ut dicitur in Mercurio Gallico (Tom. XIX. pag. 566.). Dieterus *part. 3. Isagog. histor.*) ubi de præcipuis Germaniæ urbibus agit *pag.* 199. scribit, Constantienses anno 1523. Missam & abusus alios abrogasse, ideóque anno 1548. proscriptos, in summas angustias adductos fuisse, & consilio ex re nata cepto, domui Austriacæ sese dedisse. *Ita Imperii* libertate amissâ, in Ferdinandi, eiusque liberorum & hæredum potestatem venisse. Distinctius Sleidanus (*de statu Relig. & Reipubl. anno* 1548. *lib.* 21. *pag. mihi* 365.)

Occasio eius rei.

Constantienses nuper proscripti, cùm in magnis essent angustiis, neque salutis viam ullam videre, ut ad extremum perfugium decurrant, & Austriacæ domui sese dedant in perpetuum. Ferdinandus igitur in suam tutelam eos recipit, & mox Præfectum eò mittit ex nobilitate quendam. Is Idibus Octobris has ei conditiones proponit: Ferdinandum eiusque liberos & heredes, pro suis dominis impostertum agnoscant, eique fidem omnem & obedientiam præstent, nec ab iis ullo tempore deficiant, neque fœdus ullum ineant: decretis, quæ Ferdinandus eiusque Præfecti de religione cæterisque rebus facturi sunt, omninò pareant: in bellicis aliisque negotiis Ferdinando eiusque liberis & heredibus præstò sint, & imperata faciant, si ut reliqui provinciales. Eas deinde conditiones per iusiurandum accipiunt. Biduo post Præfectus convocat senatum, ab iisque postulat, ut quantæ sint ærarii facultates profiteantur: & tormenta cum omni instrumento referantur in rationes: mandat etiam, ne quis oppidanus longiorem ensem ferat, ne quis ad munitiones & vigilias accedat; ut eorum nomina, qui dudum ante el o periculi civitatem admonuerunt, edantur: ut absentium eorum bona, qui migrarunt, scribantur in libellis, & detineantur: ut literæ omnes publicæ exhibeantur, & quo quæque pertineant, per aliquem eius rei peritum demonstretur. Post hæc ministri Ecclesiæ mandatur omnibus, ut intra octavum diem urbe excedant. Imperat. Ferdinandus I. in literis ad Status Circuli Suevici apud Goldast. (in Politischen Reichshändeln *part. 26. pag.* 1006.) repræsentat; Wie er / als Ertzhertzog zu Oesterreich / die Stadt Costentz / auf die offentliche ausgekündete Acht und Oberacht / als ein ungehorsam Glied des Reichs / nicht mit kleinen seinem Darlegen und Unkosten eingenommen / &c. Jedoch sey er nie bedacht gewesen / und noch nicht / berührte Stadt dem heiligen Reich und den Craißständen zu entziehen ꝛc. Wolle auch jederzeit Verordnung thun / darmit von Costentz wegen auf künfftigen Craistägen in seinem Namen jemands verordnet werde / welcher des Craiß Obligen berathschlagen / und was also beschlossen / vollziehen helffe.

Controversia de exemptione Civitatis Constantiensis.

Quod Status Circuli Suevici, ut eorundem literæ ad prædictum Imperatorem 25. Aug. An. 1556. apud Goldast. (*d. l. p.* 1009.) nos docent, admittere recusarunt. & petierunt, bey dem alten des Reichs und des Craiß Herkommen bleiben zu lassen / und die Sachen dahin zu stellen / daß gemelter Stadt Rath hinfüro / wie von Alters herkommen / vor sich und in ihrem Namen ihre Gesandte jederzeit auff die Craißtäge verordnen &c. Imperator autem noluit consentire, ut indicat Duplica eiusdem ad Status Circuli Suevici apud Goldastum *d. loc. pag.* 1015. *ibi*: So viel den andern Articul der Stadt Costentz halber belanget: hätten die Stände / oder derselben Gesandten / Räthe und Bottschafften aus Ihrer Kön. Mai. vom 22. Tag Aprilis / die Sach verstanden / warumb Ihre Maiest. auf die ausgekündte Acht und Oberacht: die Statt Costentz / als ein ungehorsam Glied des H. Reichs / nicht mit kleinem ihrem Darlegen und Unkosten eingenommen / alles zu Nutz / Gutem und Wolfart des H. Röm. Reichs / und sonderlich in Betrachtung / wo diese Stadt Costentz in einiges frembden Potentaten Hand kommen / was daraus nicht allein und vornemlich dem H. Reich / sondern auch Ihrer M. und dersel. Hauß Oesterreich für Schaden und Na el erwachsen hatte m en / wie dann mit Ne z beschehen / und daraus her noch allerley beschwerlicher Nachtheil dem H. Reich erfolgen möchte. Und dieweil dann I. M.

nicht gesinnet gewesen vnd noch nicht sey / berührte Statt Costentz dem H. Reich / vnd also auch den Craißständen zu entziehen / dann Sie hetten an ihrer statt ihre gebürende Anlagen jederzeit treulich erlegen vnd bezahlen laßen; So hätten sich Ihre Kön. Maiest. auch gar nicht versehen / daß die Stände das jenige / so andern inner vnd ausser deß Reichs / oder frembden Potentaten / vermög der wider die Statt Costentz ausgangenen Acht vnd Oberacht / recht gewesen were / gegen Ihre Maiest. als Römischen König / vnd die alle ihre Königreich vnd Erbland wider gemeiner Christenheit Feind den Türcken so gnädiglich entgegen setzen / vnd gedachte Statt Costentz fürnemlich dem H. Reich zu gutem eingenommen vnd bis auf diese Stunde keinen einigen Nutzen empfangen hätten / so beschwerlich annemen / vnd sich nicht allein der Statt Costentz *Contribution* halber / sondern daß dieselbe bey alt-hergebrachter Freyheit vnd des Reichs *Iurisdiction* gelassen würde / so hoch b[...]en solten / angesehen / daß Ihre Maiest jederzeit ihren fug beschehener ihrer Einnemung der massen wüsten darzuthun / daß sie achteten / manniglichen daran wol zu frieden seyn werde. Wann dann Ihre Königl. Maiest. auch noch wie hievor des freundlichen vnd gnädigen erbietens / nemlich daß Sie jederzeit Verordnung thun wollen / damit von der Statt Costentz wegen / auf künfftigen Craißtägen in Ihrer Königl. Maiest. Namen jemands verordnet werde / welcher des Craiß obligen berathschlagen / vnd was beschlossen / vollziehen helffe / so seye Ihre Maiest. der freundlichen vnd gnädigen zuversicht / die Stände werden also ob solchem Ihrer Maiest. zimlichen Erbieten / der Gebür vnd Billichkeit nach / nochmaln ersättiget vnd zu frieden seyn / vnd ferner der Statt Costentz halben keine beschwerdt einwenden. (Ad hæc iterum Statuum nomine ult. April. anno 1547. regerunt d. loc. pag. 1019. Wir lassens es [...] viel die Vrsachen des Einnemens beru[...] antrifft / bey vorig vnser letzter vbergebenen Schrifft bleiben / bedencken aber gleichwol darneben auch / so von jemand eine Reichsstatt eingenommen / vnd von dem Einnehmer inbehalten wird / so das Reich vnd desselben Stant bey ihrer Freyheit bleiben soll / daß eine sondere Maß / Versicherung / vnd Bewilligung darzu gehöre. Vnd dieweil diese Sach / so viel das einnemen / inhaben vnd die *Administration* gemelter Statt Costentz belanget / nicht allein diesen Craiß / sondern das H. Reich in gemein berühret / vnd wir gar nicht zweiffeln / wo die Sache einmal durch gemeine Reichsstände gehandelt werden solle / sie werden alle Gelegenheit vnd Vmbstände derselben / vnd des Reichs Nohtdurfft wol wissen zubedencken / vnd die Sachen dahin wissen zu richten / daß es mit der Administration dieser Statt / wie in andern Reichsstätten / gehalten werde: So ist doch der vbrige E. Königl. Majest. Anhang / nemlich / daß Sie jederzeit verordnung thun wolle / damit von der Statt Costentz wegen auf künfftigen Craistagen in E. Königl. Maiest. Namen jemands verordnet werde / welcher des Craiß Obligen berahtschlagen / vnd was beschlossen / vollziehen helfen solle / ein solcher Anhang / der gleichwol das heilige Reich ins gemein / aber diesen Craiß sonderlich vnd principaliter antrifft / vnd eine solche Beschwerde [...] jhm träget / den vnsere gnädigste vnd gnädige Fursten vnd Herren / auch gnädige Herren vnd Obern nicht vngeandet oder fürgeben lassen konten. Dann daß E. Königl. Maiest. in Ihrem Namen / es sey als eines Römischen Königs / oder eines Hertzogen zu Oesterreich / jemands auf dieses Crais ausgeschriebene Täge schicken / im Craisrath sitzen / vnd rahtschlagen / auch was beschlossen vollziehen helfen solle / das ist eine solche Neuerung / die hiebevor im Reich vnerhört / ja allen Reichs ordnungen stracks zuwider ist. Darumb stehet auch in vnserer gnädigst- vnd gnädigen Fursten vnd Herren / auch Gn. Herren vnd Obern / vnd vnserer Macht nicht / in solche Neuerung zuwilligen / sondern wollen wir dieselbe in vnserer gnädigsten auch gnädigen Fursten vnd Herren / auch gnädigen Herren vnd Obern-Namen hiermit widersprochen haben. Conquesti hac eadem de re fuerunt Suevici Circuli Status in comitiis anno 1559. quibus tunc Imperator copiosè ita responderi fecit apud Goldast. *d. l. pag.* 1046. So viel die Statt Costentz / welche durch Ihre Kaiser. Maiest dem H. Reich vnd dem Craiß soll entzogen seyn / belanget / haben trefflich Ihre Kaiserl. Maiest. nicht anders gehandelt / dann daß hierinnen einem jeden von allen des Heil. Römischen Reichsständen Freyheiten vnd Gewonheiten vergönt / zugelassen / ja auch Ihrer Kaiserl. Maiest. von der dazumal Römischen Kaiserl. Maiest. befohlen vnd aufferlegt. Dann nachdem gegen vnd wider gemeldte Statt Costentz / als dazumal einen vngehorsamen Stand / der beschwerliche Sententz der Acht vnd Oberacht ergangen / (*addit: Sed non iusta de causa. Idololatriam enim Missæ tantum abrogarant.*) dardurch sie alle ihre Recht vnd Freyheit verloren / auch einem jeden dieselbe einzunemen zugelassen vnd bevor gestanden / würde je billich Ihrer Kaiserl. Maiest. solches wie einem andern / vnd vor andern zu vergonnen seyn: also daß auch Ihre Kaiserl. Maiest. diß Orts verursachet dem Schwäbischen Craiß seinen Vnfug vorzuwerffen / vnd daß sie mehr dann sie sonst gegen keinem befugt / allein daß sie sich ab Ihrer Kaiserl. Maiest. zu klagen haben / zusammen klauben wollen / zu verweisen. Zum andern / so kann auch nach herkommen aller Sachen mit Warheit nicht widersprochen werden / daß solches einnemen der Statt Costentz dem Heil. Reich zu gutem Nutz vnd Wolfahrt / vnd dann Ihrer Kaiserl. Maiest. zu grosser Nohtdurfft beschehen: in sonderer Betrachtung / wo diese Statt in eines frembden Potentaten Hand kommen / oder daß sie sich zu andern genachbarten / wie sie dann angenommen / leichtlich beschehen können; was daraus nicht allein vnd fürnemlich dem H. Römischen Reich / sondern auch Ihrer Kaiserl. Maiest. vnd derselben Haus Oesterreich für Schaden vnd Nachtheil hätte mögen erwachsen /

Gravamen Statuum Circuli Suevici circa Constantiam.

sch / wie es auch der Allmächtige geschickt / daß solch einnemen durch niemand anders / auch keinen andern Weg / ohne minder Blutvergiessen und Verderben der Armen und der Sachen Unschuldigen / beschehen mögen. Zu deme / daß Ihre Kaiserl. Maiest. nicht gesinnet / auch noch nicht seyn / daß solches einem jeden von Recht erlaubt / und befugt einnemen / niemand andern dann der Stadt selbst / so es ihres Ungehorsams halben höchlichen verdienet / zu einigem Nachtheil / Schaden / Schmalerung oder Abgang solte gelangen / nachdem sich Ihre Kaiserl. Maiest. gegen den Crayß-ständen gnädigst erbotten / alles das ein Stand / Stimm und Contribution vollziehen / erstatten und erlegen zulassen / was der Statt Costentz / vor dem sie ihres Ungehorsams halben aller Freyheit / und Gerechtigkeit entsetzt / zu thun / zu vollziehen / zu leisten und zuerlegen gebühret hätte / und also in effectu die Stadt weder dem Heil. Reich noch dem Schwäbischen Craiß zu entziehen / wie dann J. Kais. M. Ihre gebürende Anlagen jederzeit treulich erlegen und bezahlen lassen / und Kaiserl. M. auch solcher Stadt keinen einigen Nutzen empfangen / aber wol allein zu Verhütung grosser Gefahr und Unraths / so nicht allein Ihrer Kaiserl. Maiest. Ober Oesterreichischen Landen / sondern dem gantzen Heil. Reich / so die Stadt von einem andern eingenommen / zu gewartten gewest / mercklichen Unkosten aufgewendet. Dieweil dann Ihre Kaiserl. Majest. die Stadt durch einen erlaubten Weg und Mittel eingenommen / wil Ihre Kaiserl. Majest. sich den Rechten nach gäntzlich versehen / daß nunmehr solche Stadt Ihre Kaiserl. Maiest. nicht minder gehörig / als wann Ihr dieselbe durch Erbfall / durch Belehnung / durch Erkaufen oder durch einen andern zu recht gnugsamen Titul / were zugestanden. Dann wie durch jetzt erzehlten Titul Land und Leut mögen erobert werden / also ist auch der / welchen nach ergangener Acht und Oberacht [*si modo Banni causa sit legitima*] Ihrer Kaiserl. Majest. wider die Stadt Costentz präsentirt / zu solchem mehr dann gnugsam erheblich / derhalben Ihre Kaiserl. Maiest. zu einiger weitern restitution, dann Sie sich selbst jederzeit gnädigst erbotten / unbefugter weis angeklagt würde. Und wo Ihre Kaiserl. Majest. dem / so von den Schwäbischen Crais-ständen und der restitution gemelter Stadt Costentz halben begehrt / in allem solte statt thun / und Ihr der Stadt / als ob sie in die Acht nie kommen / frey heimstellen / aus ihrem Rath und in ihrem Namen / als eines Crais-stands / auf die Craiß-täge zu verordnen / könten Ihre Kaiserl. Majest. nicht wissen / zu was Nachtheil der beschwerliche Sententz der Acht und Oberacht diesem oder anderm ungehorsamen Stand / oder zu was Vortheil es einem gehorsamen Stand / so in execution eines solchen Urtheils allerley Unkosten aufwendet / und Gefahr erstehet / gelangen würde / da doch auch unzehliche Exempel vorhanden / daß es nicht allein mit ansehnlichen Reichs-Städten / sondern mit gantzen Land- und Leuten / aber daß es der gestalt im rechten versehen / auch also durch vorgehende Römische Kaiser / Churfürsten / Fürsten und Herren nicht allein bey diesen unsern / sondern auch zu allen andern Zeiten gehalten / und männiglich ruhig und unturbirt darbey gelassen würde / und sagt Ihre Kaiserliche Majest. frey ohn allen Anhang / daß die Stadt Costentz dieser Zeit / so viel sie stattliche Freyheit / und daß sie ein Craiß-stad gewest / gehabt / alle solche Gerechtigkeiten verlohren / und dieselbe in Ihre Kaiserl. Majest. durch das einnemen / so derselben in Zeit der Acht geschehen / tanquã per titulum habilem transferirt worden / also daß nunmehr solcher Stadt halben alle munera activa & passiva Ihrer Kaiserl. Majest. zugehörig / und durch J. Kaiserl. Majest. zu vertretten / wie sich auch Ihre Kaiserliche Majest. jederzeit der Contributiõ erbotten / und J. Kaiserl. Majest. noch der Session, noch der Stimm wird wollen gerathen. Dan als des Schwäbischen Craises-Stände sich vernemen lassen / wann Ihre Kaiserliche Majestät in Ihrem Namen / es sey als ein Römischer Kaiser / oder ein Ertzhertzog zu Oesterreich / iemands auf die Craiß-tage wird schicken / in dem Craiß-raht sitzen / und rahtschlagen / auch was beschlossen vollziehen helfen solle / daß es eine solche Neuerung / die hievor im Heil. Reich nie erhört / ja allen Reichs-ordnungẽ zuwider / gibt Ihre Kaiserl. Majest. deshalben diese kurtze Erläuterung / daß Sie die Stadt Costens nicht als ein Römischer dazumal König / nicht als ein Ertzhertzog zu Oesterreich / sondern als sonst ein iedweder / wer der gewest were / eingenommen / also daß Ihre Kaiserl. Majestät weder als ein König / noch als ein Kaiser / oder Ertzhertzog von Oesterreich / in den Craiß mit Stand und Stimm kommen zu lassen / begehren würde / sondern allein aus der Ursach / daß alle Stadtliche / auch andere hoch- und andere Freyheiten und Gerechtigkeit / erstlich durch die Stadt Costentz verwürcket / und durch das einnemen auf Ihre Kais. Majest. transferirt worden. Wolten dann des Schwäbischen Craises Stände sagen / daß in solchen Versamlungen viel gehandelt / so vielleicht das Haus Oesterreich / so dann allenthalben mit dem Schwäbischen Craiß seine Anstöß / antreffen möchte / und ihnen deshalb einen / so von Ihrer Kaiserl. Majest. wegen verordnet / neben ihnen sitzen zu lassen / beschwerlich / kan Ihre Majest. leichtlich erachten / darzu mehrmahl auch anderer Craißverwandten Stände Sachen furkommen werden / wie es dann in solchem mit einem / mag Ihre Majestät gnädigst leiden / daß es dergestalt auch mit dem andern gehalten werde / Derhalben sich des Schwäbischen Craises Stände der Stadt Costentz halben / weder an Stand / Stimmen noch Contribution, gegen oder über Ihre Kaiserliche Maiest. nicht zum wenigsten zu beschweren / und haben sich die Craiß-stände selbst zu erinnern / was oder wie viel die Stadt Costentz etlich viel Jahr her contribuiret, was vor gemeine Beschwerde sie getragen / oder wie sie dem Schwäbischen Craiß mit Stand / Stimm / und Contribution, zu statten und zu hülf kommen / also daß auch diß Orts sich Ihre Kaiserl. Majest. eines mehrern / dann der Craiß hievorn in viel Jahren bekommen / er-

botten/ und dennoch durch die Craiß-stände darbey nicht gelassen. Und seynd darauf Ihre Kaiserl. Majest. gnadigsten versehens/ es werden gemeldte Craiß-stände von allen andern des H. Reichs Ständen/ von diesem ihrem unbefugten furnemen gäntzlich abgewiesen werden.

An Dania pertineat ad imperium.

X. *Dania*, *Norvvegia* &c. ab Othone Imperio subiecta (Adam Bremens. *lib* 1. *c*.2.) & à Friderico I. iterum sub imperium redacta, ut patet ex eo, quod de seipso aliquoties idem Imperator scripsit, præsertim vero ex responso, quod Romanis dedit: *Experta est hoc*, inquiens, *Dania, nuper subacta, Romanoque reddita orbi* (apud Othonem Frising. *lib*. 2. *c*. 21.) Petrus Daniæ Princeps, accepto à Friderico I. nomine Regio, in hæc iuravit verba: *Rex Danorum magnus, se in potestatem Imperatoris tradidit, obsides dedit, iuramentum fecit, se, successoresque suos, non nisi Imperatoris & successorum eius permissu, Regnum accepturos* (ex Trithemio c.17.) Nihil maiestati suæ detraxit Petrus, qui illud præstitit, ad quod iure obligabatur, quodque ab antecessoribus iamdudum præstitum fuerat ad tempora vsque Lotharij Imperatoris continuatum, cui Canutus Dux Daniæ fidelitatis obsequium non recusavit. (Helmold. 1. *hist. Slavic*. c.50.) Reperire quoque licet, Regem Daniæ Waldemarum, una cum Absolone Archiepiscopo von Roschild/ ad comitia Bysantium anno 1162. vocatum comparuisse, ut maxime horum successores in hac fide non diu permanserint, sed, instinctu Papæ ab Imperio secesserint, atque anno 1166. ad comitia Herbipolensia vocati, neque per se, neque per legatos comparuerint. vide Goldastum in der Vorrede der Reichs-satzungen. Conringius, docet Regnum Daniæ, binis per intervalla vicibus, Imperio Germanico fuisse obnoxium, sed libertatem recuperasse: (*lib*. 1. *de finibus Imperij Germanici cap*.14. *pag*.193. & *seqq*.) Verùm omnibus in hoc inclinantibus respondet Otto Kraghe Nobilis Danus (*in coroll*. 1. *d sp*. 2. *selectar. quæst iuris Wesembeciani sub præsidio Dn. Ioh. Otto Taboris habito*,) Præcipua adversariorum argumenta hæc esse ait. Imperio Daniam subiectam ab Ottone fuisse. Apud omnes autem rerum Danicarum peritos constare atque in confesso esse, unicam tantùm Daniæ provinciam Cimbricam, Haraldo Rege absente, & in bello Suecico impedito, Ottonem occupasse, undarum scil. iustitio divinitus à progressibus vlterioribus seclusum atque prohibitum. Quomodo ergò Daniam totam, cuius partem tantùm tenuit, & Norvvegiam, quam nunquam ingredi tentavit, tributariam Imperij fecerit. Neque verò, ut in Danos bellum moveret Imperatori illi, vel prætextus saltem in regni iura fuit: scilicet sola & unica causa cædes & deletio Marchionis Slesvicensis, & Saxonicæ Coloniæ, quam nuper anno DCCCCXXXVIII. Henricus Auceps ad impediendas continuas Danorum in Saxoniam excursiones constituerat. Nec Imperatorij iuris Cimbria diu mansit: Nam reversus è Suecia Haraldus, deleta Imperatorij exercitus parte, (teste Saxone Grammat.) provinciam regno vi ablatam vi restituit. Denique in locum Ottonis I. subrogato Ottone II. Haraldus iniuriam vlcisci volens, totam Saxoniam vastavit, tandemque cum novo Imperatore æquis conditionibus, more regio, transegit, quæ omnia toto cœlo à subiectionis cultu & submissione distant. Quâ de re videatur unus instar omnium Cl. Pontanus *in vita Haraldi Regis*. *Alterum* subjugationis Daniæ argumentum, a diademate regio Regi Danorum à Friderico I. concesso, refellit fictitium Petri nomen, quod nescio, cui tandem homini regio imponitur. Cùm tamen inter Serenissimos Daniæ Reges, 104. numero, ne unus quidem hoc nomine appellatus inveniatur. Instant *tertiò* ad Comitia Imperij vocatum Waldemarum Regem. cum Absolone Archiepiscopo comparuisse; at qua virtute consequentiæ argumentum subjectionis, maximè si rei gestæ historia iterum penitus introspiciatur, hinc extruitur? Ita autem res habet: Otto inter Alexandrum, & Octavianum, qui ambo Sedem Pontificalem ambibant, schismate divisa Europa fuit, illum Gallis, hunc Germanis succollantibus. Fridericus Barbarossa, ut malo obviam iret, & ut eò meliùs ambitiosæ hæ Pontificũ dissensiones componi possent, inter alios, Galliæ puta & Hungariæ Reges (Helmold. *lib*. 1 *Chron Slavic*. *c*.91.) Regem Waldemarum, summi tùm nominis Principem, amicè invitat (Cl. Pontanus *in vita Waldemari*) togãs, ut vellet cõventui Mediomatrici indicto interesse, ratus, horum & autoritatem, & sententias, plurimum allaturas momenti ad sedanda hæc schismata, Waldemaro vltrò, in præmium molestiarum, unam ex Italiæ Provinciis, cum Vandaliæ totius præfectura, offerens. Tum verò, officio regio nihil magis convenire credens Waldemarus, comparuit, rogatus non citatus religione, non officio addictus, non ut Vasallus, sed more regio tanto Principum & Parastatarum comitatu, ut numeroso hominum affluxu ubique perterrefacti incolæ locorum, per quæ transiret, diffugerent. Enimverò cùm anno 1166. quadriennio pòst Dani iterum ad Comitia vocarentur, iurium suorum memores, sistere se noluerunt, fatente ipso Limnæo (*de iur. publ. lib*.1. *c*.9.) Quinimò cum anno 1184. Imperator Fridericus Reges Daniæ Imperio innectere conaretur, tale ab Absolone Antistite responsum, libertate Daniæ dignum, tulit; Cæsari, Canutoque Regi, æquum regnandi ius esse, nec minore libertate hunc Danici regni, quàm illum Imperij Romani gubernacula tenere. *Hæc Kraghe*. Quod & hodie strictim observant Daniæ Reges, qui Regnum quod attinet, liberũ prætendunt, nec vllo vinculo Imperatori adstrictum: tantũ ratione Ducatus Holsatiæ ad membra confluunt Imperij (R. A. zu Speier *de anno* 1541. §. Dieweil aber zu diesem; *ibi*: Insonders Dennemarck/ als zum Theil auch des H. Reichs verwant Mitglied.) Novi tamen Danos & Norvvegos Carolo V. respondisse, se non Cæsari, sed Imperio fidos esse: quod si Cæsar contra Imperium machinaturus sit, pro virili nixuros, ut antiqua libertas defendatur. Christiernus Daniæ Rex, cum Lubecenses publico libello ei objecissent, quod Cęsari superioritatem Regnorum suorũ non fateretur, publico libello, & Cancellarius eius Cornel. Scepperus, quid Imperio tribueret rescripsit. Et fidos Imperio Danos fuisse monet Goldast. (*tom*.3. *const. Imp. in præfat*.) eo hactenus ingenio, ut liberi fuerint amici, coactos protinus

in

in amicitia contineri non potuisse.

Embda. XI. Embden hat vom Reich zu den *unirten* Staden einen Absprung genommen: R. A. zu Regenspurg *de anno* 1603. §. Und demnach wir.

Egra. *Egram civitatem* cum suo territorio, Ludovicus IV. Imp. accepta à Iohanne Bohemiæ Rege summa viginti mille marcarum argenti, in pignus eidem concessit, & assignandum curavit anno 1315. Ex quo tempore in jure & potestate, id est, antichresi, regni Bohemiæ perstitit usque in hodiernum diem, & porrò persistet, donec ab Imperio reluatur: (Goldastus de *regn. Bohem. lib.*1. *cap.*17. *num.*6.) [Addit. *Dn. Autor. T.*5. *I.P. pag.* 129 *prolixe adducit, quæ an.* 1649. *de hac Civitate fuerunt publicata: Ea vero quum restitutionem in religiosis concernant, ac in Theatro Europæo habeantur. nos in enucleando, illa hic præterire voluimus.*]

Ferrara. *Ferrara* Stadt gehört dem Reich ohn mittel zu. *Maximilianus I.* in seiner Antwort Wieder den König in Franckreich apud *Goldast.* (in Reichs-Satzung. pag. 64.)

Florentia. XII. *Florentini* libertatem suam à Rudolpho I.* coemerunt sex millibus Ducatorum (Natta *consil.* 637. *n.* 13.) vel duodecies mille scutatis (Chopp, *de Dom. Franc. lib.*2. *tit.*1. *n.* 9.) Hic enim cum Percivallem de Flisco, ex Comitibus de Langarna Genuensem, Vicarium imperii, ad Hetruriæ Civitates, ut sacramentum fidei exigeret, misisset; illæ contumaciter hoc recusarunt (Leonhardus Aretinus *historiæ Florentinæ libro* 3. *fol. mihi* 57.) Unde Imperator mirum in modum licet commotus, tandem tamen, opibus suis diffisus, ob equium illis remisit, integramque libertatem indulsit. Quod cum illis indicaret Fliscus, omnes & singulæ fere, indictam pecuniæ summam libentissime solverunt, privilegia maxima elicientes, non sine ingenti detrimento Imperij (Sigon. *de Regno Ital. lib.* 20.). Nonnulli censent Rudolphum I. reservasse sibi superioritatem & recognitionem Imperii, Civitatesque Cæsaris dicto se audientes promisisse (Cuspinian. in vit. Rudolphi. *Gerbar. de Roo l.* 1. Hist. *Austr.* ad an. 1284.).

Francia R. certo respectu est vasallus Imperii. XIII. *Franciæ* Regem fidelem suum appellat Sigismundus Imp. in Mandato (de anno 1445.) ad Regem Franciæ, ut veniat ad Concilium Constanciense (apud Goldast. *tom. un const. Imp. p.* 386.) Franciæ Rex, ratione Burgundiæ, & Regni Arelatensis, imperio fidelitatem debet (Vid. quæ supra h. cap. n. 2. ex Goldasto adduximus.) Principes Delphinatus semper fideles Imperij Vasalli fuerunt, & ea lege Principatum suum ad Reges Galliæ transtulerunt, ut eum tanquam Vasalli ab Imperio recognoscerent, & filium Regis natu maximum, regnique successorem designatum, Delphini cognomento appellarent. (Betsius *de pact. fam. illustr. cap.* 7. *pag.* 214.) [Ad 1: *Franciam Occidentalem in obsequio quidem fuisse Germaniæ Regum, sed non nisi brevi momento & leviter tradit* (*onring.* (l. 1. de Fin. Imp. c. 8).]

Flandria quatenus ad imperium. XIV. *Flandriæ* quædam pars *Imperialis* dicitur, eo quod supremam olim agnoverit *Imperatorum* potestatem (Guicciardin. *in descript. Belgij pag.* 256.). Flandria partim Franciæ Regibus, partim Cæsaribus fidelitatis jusjurandum dabat; partim superiorem præter Flandriæ Principem non agnoscebat, quam proprietariam appellant. Ad Francos multo maxima dicionis pars, Comitatus titulo, respiciebat. Hanc Carolus V. imp. cum Francisco I. Gall. R. Madritij an 1526. & tertio post anno Cameraci iterum pactus perpetuo emancipavit ab omni fidei juramento &c. Imperialis vero Flandria, Alostanos, Vvasios, cum quatuor Ambactis, Transcaldiaque complectitur, quam vulgo Dominatum vocant &c. Proprietaria Dendermondam, Gheersbergam, Bornhemam cum illarum agris continet. (*Iacob. Marchant.* l. 1. Descrip. Flandr. p. 30.)

Genua an ad Imperium pertineat. *Genuensis* Reipublica, licet amplissima jactitet privilegia, & omnimodam exemptionem: nihilo minus tamen ad Imperium pertinere, illustris causa Finariensis nos edocuit (vide *Consilia aliquot de hac causa, adiect. tract.* Menoch. *de acquir. & amitt. poss.*) Cum enim Senatus Genuensis Marchionem Finarium sedibus eiecisset suis, Cæsar Ferdinandus, per publicum fecialem, dictum senatum evocavit. Senatus vero Caduceatori nunciavit, Senatum quidem causæ suæ cognitionem Cæsari, tanquam arbitro, non vero tanquam judici permissurum. Quo responso intellecto Cæsar (verba sunt Pet. Bizari *lib.* 23. *Hist. Genuens. p.* 571.) iterum, remisso feciali, Senatum denuo sub gravi pœna, ac plane sub aperta proscriptionis comminatione evocavit, ut nisi ad statutam diem, ad dicendam causam compareret, se in favorem partis querentis pronunciaturum, & id, quod juris foret, executurum. Proinde Senatus, adhibitis Consiliariis, aliisque gravibus viris, in huiusmodi rebus versatis, statuit tandem pro causæ suæ defensione, Oratores ad Cæsarem ablegare, qui tantisper æquitatem causæ Reipublicæ, contra ipsum Marchionem tutati & sunt contenderunt, donec Cæsar, adhibitis in consilium super ea re quatuor celebrioribus Academiis, introspectis & examinatis totius causæ meritis, pro tribunali sedens, secundum Marchionem pronunciavit: quod scilicet inique & perperam fecissent Genuenses, quod vasallum Imperii, non delata prius ad Cæsarem, vel Cameram Imperialem, querimonia, inaudita causa, quasi condemnatum, armis statu atque ditione perturbassent, & exuissent. A cuius quidem sententiæ pronunciatione cum Oratores Reipubl. excipere nt, & ad summum Pontificem, tanquam supremum competentem judicem appellarent; postmodum de Iurisperitorum sententia cognitum est, huiusmodi interpositam appellationem frivolam ac temere factam fuisse: Cum nimirum noti, & plane manifesti juris sit, Pontificem ipsum, nullum sibi jus in Imperio, præsertim in rerum forensium atque causarum cognitione vindicare posse, vel debere. Sic medius Fidius, ut Senatus, ad removendos ulteriores sumptus, & litibus imposterum ansam præcidendam, non gravate renunciata interposita appellatione, Cæsaris judicio atque sententiæ steterit, eique locum in omnibus præbuerit. Idem: Quanta Genuenses fide atque observantia Cæsares hactenus prosecuti sint, ac etiamnum prosequantur; quantoque semper studio invigilaverint, ut eorum gratiam & benevolentiam, perpetuò reti-

nerent, vel ex eo cuivis clarum, atque perspicuum esse potest, quòd videlicet præter cætera, de more, longo usu & consuetudine recepto, insignia Cæsariana in prætorij vestibulo, atque aditu principalis aulæ, summa cura & industria, ad perpetuum debitæ observantiæ testimonium, depingi atque extare voluerint, adeò, ut, cùm Ravestanus, urbis præses, ac regius legatus, Ludovicum Regem in publico palatio exceptum iri arbitratus, deletis Cæsarianis, illorum loco Gallica signa atque arma affigi imperasset, hoc factum Senatus, atque universi ordines, magnoperè improbarint, & paucorum dierum interjecto tempore, mox ibidem restitui, summaque diligentia & religione in posterum asservari jusserint: (Petrus Bizatus *lib. 17. histor. Genuens. pag. 412.*) Die Stadt Genua gehöret dem Reich ohn Mittel zu (Vid. *Goldast.* in Reichs-Satz. p. 54.) Es befindet sich das Genua eine Cammer und Stadt des Reichs ist (Id. Tr. cit. pag. 6;.) Vide etiam de hac civitate Conringium (*lib. 2. cap. 23. de fin. Imper. Germ. pag. 539. & seqq.*)

Dantiscum & Elbinga.

XV. *Gedanum & Elbinga*, Imperio olim subjectæ (R. A. *de anno* 1518. §. in Sachen/ betreffend. Thuan. *lib. 65. in princ.*) hodie Polonum pro patrono habent. Moguntiam antiquitus liberam, & Imperialem civitatem fuisse, vulgò constat; quæ tamen anno 1462. Archiepiscopi sui irruptione per vim capta, & antiquata Reip. forma, prorsus sub jugum redacta est. (ita Kyriander *annal. Trevir. part. 17. pag. 195.*) Pabst Pius hat Dieterichen von Ysenburg des Bistumbs entsetzt/ und an seine statt gesetzt Graf Adolphen von Nassau: dieser hat mit hülf anderer anno 1462. den 27. Octobris, und durch Verrätherey etlicher Bürger/ Maintz eingenommen. Hiermit ist die alte/ herrliche/ und berühmte Stadt Maintz/ hiebevor dem Reich gehörig/ eine Fürsten-stadt worden/ unter das Joch gebundē/ und dem Adler aber eine Feder entfallen: Stumpf im 2. Buch der Chronic gemeiner löblichen Eidgenoßschaft. *c. 37 p 89.* Carolus IV. apud Lebemannum *Chron. Spir. lib. 7. cap. 50. pag. 804.* nominat. die freye Stadt zu Maintz/ in literis anno 1356. datis.

Moguntia.

An Helvetij ad Imperium pertineant.

XVI. *Helvetij*, cum aliquando crebrioribus mandatis ad Cameræ iudicium, tanquam subditi vocarentur, miserunt Legatos Spiram, qui admissi in publicum Senatorum consessum, Camerales rusticis, & pæne contumeliosis his verbis allocuti sunt: Domini Confœderati Helvetij, vos vicinos suos salvere jubent; mirantur vero, quod tam crebris citationibus vestris, placuerit vobis, diu eos vexavisse: orant & hortantur, ne amplius eos exagitetis (geheien) [addit. *Helvetij hoc ipsum pro fabula habent, in quâ sententiâ & ego sum. Vid. Francisc. Irenic. in Colleg. ad Burgoldens. p. 2. Discurs. penult.*] estque fere communis aliorum opinio, Helvetios Imperium non recognoscere amplius. (addit: *Helvetij quod ante Pacem Westphalicam ab Imperio nondum fuerint exempti, rectè Dn. Autor h. cap. n. 35. ex propria illorum confessione docet. Hodie verò Helvetij non amplius Imperij Dicasteriis & iudiciis sunt subiecti. per Instr. Pac. art. 6. Vid. acta de Exemptione Helvetiorum*)

Hungaria an ad Imperium pertineat.

XVII. *Hungariæ* Episcopi atque Proceres, inter Status Imperij Germanici computantur, & in Senatu Imperiali sessiones & vota habent, in Sigismundi Imperatoris laudo (anno 1417.) in causa vertente inter Archiepiscopum Civitatemque Coloniensem & Ducem Montensem, apud Goldast. (*tom un. const. Imperial. pag. 394.*) Hodie vero ist Ungarn dem Teutschen Reich in nichts verwant und zugethan (R. A. zu Augspurg *de anno* 1566. §. Uber voriges haben.) [add. *Conringius (l. 1. de Fin. Imp. c. 17. pag 270. & seqq.) docet Hungariæ Regnum in obsequio Imperii fuisse, sed non multò post sese asseruisse in libertatem.*]

Italiæ bonam partem Pontifex iniusto titulo tenet.

XVIII. *Italiæ* bonam partem Pontifex detinet, ex donatione Constantini Imperatoris (*can Constantinus, dist. 96.*) Hic enim Pontifici donavit urbem Romam, cum toto patrimonio adjacente, septuaginta duas civitates, & duo millia oppidorum, in Italia, & in Insulis adiacentibus (Marta *de iurisdiction. part. 1. c. 30. n. 25.*) Unde adeo Imperij Rom. potestas in Italia evanuit, ut Imperatores hodie non possint Pontificis subditum restituere natalibus, in ditione Pontificia, absque illius consensu (Ioan. Vincent. Honded. *consil 64. n. 26. & seqq.*) Hæc illi quidem magno propugnant conatu. Verum multa sunt, quæ donationem hanc Constantini (quæ si facta, tamen ipso iure nulla, ut *ex supra dictis* patet) suspectam reddunt. I. dictus *can. Constantinus, dist. 96.* in vetustis Codicibus Gratiani non extat. Testis Antonius Archiepiscopus Florentinus, (*part. 2. Chronic. tit. 8. c. 2. §. 8. fol. 225.*) Nicol. Cusan. (*lib. 3. de concordant. Cathol. c. 1.*) Laur. Valla (*in declam. contra dictam donationem fol. 773*) II. Multa absurda, falsa & inconvenientia in *d. can. Constantinus*, habentur, quæ præter alios studiose collegit Valla *in dicta declamat.* indigno propterea præmio mactatus: fuit enim Patricius Romanus, & Canonicus Ecclesiæ D. Ioannis Lateranensis, tandem vero in exilium eiectus. Inter ea haud postrema sunt, (1) falsum, quod in subscriptione habetur. Constantinus enim non fuit quartum Consul cum Gallicano, sed cum Licinio. Ille quippe annis quatuordecim post Constantinum, cum Symmacho fuit Consul [2] fraudem redolet, quod Constantinus dicitur *in d. can.* concessisse Pontifici Romano superioritatem in Ecclesiam Constantinopolitanam: Constantinopolis enim, tunc temporis nondum in rerum natura constituta fuit: III. Falsitatem hanc detegit testamentum Constantini Magni, quo Imperium inter filios divisit, & expresse Constanti Italiam, ipsamque Romam attribuit. Quod utique non fecisset sapientissimus Imperator, si eandem antea in Pontificem transtulisset. IV. Constat, per plures, quam trecentos annos post Constantinum, Imperatores tenuisse gubernacula Urbis, & Italiæ, per Duces, Præsides & Exarchos urbis Ravennæ, usque ad tempora Innocentij II [Vide omnino *Speculum libertatis Venetæ ragionam. 4. ad fin. p. 27.*] V. Instrumenta huius donationis diversa & variantia feruntur Ivonis, Gratiani, Martini Poloni, Alberici, Suriana, Vaticana duo, Balsamonis, Steuchi, Herveti, Agylæi, Marq. Freheri, Iul. Cæsar. Bulengeri, scripta restantur.

Donatio Constantini M. est merum figmentum.

Scripturæ

Scripturæ autem diversæ, & fidem sibi invicem derogantes nihil habere firmitatis possunt. VI. Nec sibi constant de donatore ipso: Modo enim Constantinum hæc omnia in Pontificem transtulisse scribunt *(d. can. Constantinus)* modo Carolum Magnum: (Crantz. *lib.2. Saxon.cap.*1.) modo Ludovicum Pium (*can. ego Ludovicus, dist.* 63.) Quæ sententiæ diversæ sunt, ut apparet; nec fieri potest per rerum naturam, ut qui opinionibus differunt, veritatis unius habeantur autores. VII. Hanc donationem à Constantino factam esse dicit Melchiades (*in can. futuram,* 12. *q.*1.) Ipse vero antecessit Sylvestrum: ergo Sylvestro facta non est, aut falsus Melchiades. VIII. Hanc infirmitatem, iuris & facti, complures ex Pontificiis iamdudum agnoverunt. Ita enim Æneas Sylvius (postea Pontifex Pius II.) scripsit: *Miseros Legistas anxie disputare, an hæc donatio valeat, quæ tamen nunquam facta:* Hieron. Paulus (qui vixit anno 1501. Alexandri VI. Cubicularius) eandem *in sua practica* vehementer improbavit (Ioann. Wolff. *tom.*2. *lection. memorabil. cent.*6.*p.*1.) Bartol. (*in proœm. ff. n.*14.) cum multis contra hanc donationem disputasset, tandem conclusit: Videre, quia nos sumus in terris Ecclesiæ, idcirco dico, quod illa donatio valeat. Barth. Bolognin. (*ad Auth. habita,* C. *ne fil. pro patre, n.*51.) inquit: Non valeret donatio Constantini, nisi esset fidei nostræ refugium. Veneti, cum aliquando à Pontifice interpellarentur, quo iure vectigalia, & iurisdictionem in mari Adriatico, sibi solis vindicarent, cum tamen nulla privilegia hac de re monstrare, neque ius suum docere legitime possent, rescripserunt; Se mirari, quod ista privilegia petantur demonstrari, quæ Pontifices ipsi, penes se iampridem, & quidem archetypa, tanquam rem sacram diligentissime in suis Archivis custodirent: eaque facile reperiri posse, si donationis Constantini membranæ pars exterior, in qua ea masculis literis conscripta sint, accuratius inspiciatur. (Vide Camerar. *cent.*1. *horar. subcis. cap.*61.) Charron (en l'Histoire universelle chap. 112. p. 759.) paulò aliter refert, nempe quod Hieronymus Donatus, Legatus Reip. Venetæ Alexandro VI. Pont. quærenti: unde Maris Adriatici Dominium Veneti tenerent? responderit: Ostendat mihi Vestra Sanctitas Instrumentum donationis Constantinianæ, apparebit id opistographum, & versâ paginâ Venetorum privilegium atque ius in mare Adriaticum exhibiturus sum. IX. Denique in tantum huius larvatæ donationis veram faciem cognovere Clerico politicorum socij, ut arbitrati sint, hodie tenere, donationem Constantini factam Ecclesiæ, non esse veram, procul esse ab hæresi. (Autor *Specul. libert. Venetæ d. loco, p.*16.) Ipse Baronius, *suis in annalibus Ecclesiasticis,* instrumentum illud falsum esse scribit, mala fide, dolo & fraude à Græcis confictum, ab impostore aliquo scriptum, ad probandam Constantini donationem tam non idoneum, ut eam ambiguam potius reddat quam probet: (*tom.*3. *annal. sub anno* 324. *num.*118. *tom.*12. *sub anno Chr.* 1191. *p.*825.) Donatio Constantini suspecta est, à Græcis potius conficta, quàm à Latinis, ut sic inducerent amplitudinem Romani Pontificis Romanæque Ecclesiæ potius ab homine quàm à Christo processisse, ait *Mich. Roussel* (in Histor. Iurisd. Pontif. l.8. c.4. n.24.) Constantini donatio tota est improbissimi nebulonis cuiusdam commentum, quo de dubitare post Baronij confessionem forsan non audebit inposterum quis Hildebrandinorum. (*Conring.* de German. Imper. Rom. c. 10.) Clypeum instrumenti sive Edicti Constantiniani, tot tantisque ictibus perforatum diffissum, ac diruptum, planéque inutilem redditum cum nec vllâ arte refici, nec vllâ incrustatione, vel in speciem saltem telis excipiendis idoneus reddi posset, abjicere, imò & proculcare, quàm defendendæ donationi incassum submittere maluerunt Pontificij. Nam tandem Cæsar Baronius &c. in annalibus Pontificis Max. (quod singulare & inprimis notandum est) consensu, autoritate, auspicióque editis, palam profitetur instrumentum illud falsum fictitiumque esse; malâ fide, dolo & fraude excogitatum, ut videre est apud Baron loc. cit (Vid. *Casp. Bitschij* Disput. de famosissimâ, quæ dicitur, Donatione Constantini M.) [addit: *Quæ Dn. Autor n.*46. *h. cap. adducit ex Iul. Cæs. Bulengero de titulo præscriptionis Papalis, quum nullius roboris & à Dn. Conring. in Tr. de Finib. Imper. accuratè refutata sint, nos in enucleando nihil inutile nihilque perperam ponentes sicco pede præterire voluimus.*] Quæ cum ita se habeant, jure merito cum Friderico II. Imperatore, Pontifici insusurramus: Italia hereditas Imperatoris est, & hoc notum est toti orbi: (Goldast. *tom.*3. *const. p.* 658.) Italia non habet Regem, nisi Cæsarem: (Arnis. *l.*1. *de iur. maiest. c.*4. *n.*5.) Quod, Pius IV. Pontifex, cum Cosmum Medicem, Florentinorum Principem, Regem creare vellet, à Maximiliano II. audire coactus est. Hancque in Italiam potestatem, cum Pius V. eundem Cosmum, Magnum Hetruriæ Ducem creasset, Cæsar vindicavit, protestando per Oratores suos, additis minis, si Pontifex ulterius in Imperij jura invaderet: [Thuan. *lib.* 46. *histor. p.* 873.] Ideoque cum de dignitatis prærogativa, inter Ferrariensem & Florentinum diu ante causa agitata esset, Cæsar non solum mortuo Pio, à novo Pontifice Gregorio XIII. contendit, ut decessoris sui decretum induceret, & negotium ipsi, in cujus fide Hetruria, liberum relinqueret: verumetiam instante Ferrariense, Cosmum, tanquam Imperij beneficiarium, citavit: qui prolatis instrumentis, & rationibus in medium propositis, se defendere coactus est (Thuan. *lib.* 44. & 54.) Tandem quoque Francisco Cosmi filio, Magni Ducis titulus, tanquam beneficiario Imperij, amplissimo ea de re diplomate dato, fuit confirmatus, anno 1575. (Thuan. *lib.* 60. *histor. pag.* 50.) Quod vero supra ex Hondedæo allatum est, illi oppono privilegium Caroli V. Imperatoris, quo Bononiæ consistens anno 1530. 25. Februarij, Procuratorem Nationis Germanicæ, creavit Comitem Palatinum, eique dedit potestatem legitimandi naturales, bastardos, spurios, manseres, nothos, incestuosos, copulative & disiunctive &c.

XIX. *Livoniam*, quam hactenus Polonus detinuit, ad Imperium pertinere dignoscitur, ex causa inter Schmulach contra Nassau ventilata. *Livonia pertineat ad Imperium.*

in qua decretum : Wolte Nassau/ seinem Erbieten nach / beweisen und darthun/ daß keiner aus Liefland an das Kaiserliche Cammergericht *appelliren* mag / er habe dann zuvor an einem gemeinen Landtag / vor allen Herren vnd Potentaten des Lieflands *appelliret* ; daß solches gehöret : vnd er thue solches oder nicht / soll in puncto devolutionis erkennet werden/ was recht ist : (ex Auctore *decis. & praeiud. Cameral. verb. appellare quibus & à quibus &c.*) [addit : *Cameralistarum hac fuit communis opinio cum omnibus Germanis.*] Hinc etiam Rigam, suam & Imperij Civitatem, novissime appellavit Maximilianus II. (in R. A. zu Erfurt *de An.*1567. §. Wir haben auch aus gantz treu-wolmeinender/*ibi*: gegen vnser vnd des H. Reichs Stadt Riga betreffend.) Eodemque ex fundamento Imperator Carolus V. Rigensibus proscriptionem Imperij minitatus est ; qui tamen eandem pro fulgure ex pelvi habuerunt, dicentes : Priusquam in Livoniam advenisset, equitatum eius lassum & fatigatum fore, ac si magno cum exercitu veniret, cum fame & inedia consumptum iri : Si cum exiguis viribus, facile vinci posse : [Thuanus *lib.*21.*historiar.*] (addit : *Non obstantibus iis, quæ Dn. Autor n.*50.*h. cap. pro Livonia adducit ; illa hodie novissimis Pacificationibus partim ad Suecos partim ad Polonos & Moschos pertinet.*)

Lombardia ad Imperium.

XX. *Lombardia* provincia nobilis, & pars Imperii Romani pretiosa appellatur à Friderico II. Imperatore *in rescripto* 1. apud Goldastum (*tom.*2. *constit. Imperial. pag.*51.) De Mutinæ ac Regij Principatu vid. Conrin. de Fin. Imp. pag. 513.

Luca Civitas imperialis.

XXI. *Luca* libertatem suam à Rudolpho I. emit duodecim millibus Ducatorum : (Sigon. *de Regno Ital. lib.*4.) Sed nihilo minus ea adhuc audit Civitas Imperialis. Carolus V. in rescripto de anno 1526. ad Clementis VII. criminationes §. 15. (apud Goldast. *const. Imperial. tom.*1.*pag.*483.) licet hodie sub protectione sit Hispani. In solenni processione Gonfalonieri (ita vocatur Caput Reip. Lucensis) Puer quidam, qui vel Gonfalonieri filius, vel agnatus, gerit gladium, & à tergo dependentem a collo habet galerum, qui Aquilam, insigne Imperii, unionibus undique exornatam exhibet : (Pierre d'Avity *tom.*3. *de la description de l'Europe, tit. Estat de la Republique de Lucques, pag.*222.) Anno 1081. (vt habetur in registro Lucensis communitatis) Henricus Imperator concessit Lucensibus privilegium de muris veteribus non destruendis. Item de Regali sive Imperiali palatio non ædificando in civitate, nec castro constituendo intra sex milliaria : Ptolemæus Lucensis *in annalibus pag.*32. Anno 1116. Henricus Imperator concessit Lucensibus privilegium de fluvio Sercli, quoad liberum introitum, & de mari Motronis. Item de Ripatico non tollendo à Pisanis. Idem *in d. annal. pag.*55. Anno 1133. Lotharius Imperator confirmavit Lucensibus omnia Privilegia & immunitates, quæ concesserat eis Henricus III. Idem Maximilianus I. apud Goldast. in Reichs-satzungen. Luca gehöret dem Reich ohne mittel zu. Et hæc de antiquo illo tempore. De nostro scribit Merula *part.*2. *Cosmogr. lib.*4.*c.*21.*p.*694. Luca tributaria Imperatori.

Mediolanum pertinens ad Imperium.

XXII. Meiland ist des heiligen Reichs Eigenthumb : R. A. zu Nürnberg *de anno* 1542. §. Vnd wie nun ihre Kaiserl. Maiestät. Dux Mediolanensis fiduciarius est Imperii Germanici, cui dominatum agri Mediolanensis accepto semper tulit, & consueta vasallorum jura exsolvit. Certè Maximilianus I. Imperator, annis haud minùs sedecim, centum amplius aureorum nummûm millia, possessionis ac fiduciæ nomine, partem à Ludovico XII. Rege, partem à familia Sforciadum consecutus est. Nam qui nunc Duces Mediolanenses appellantur, avorum memoria, idest, ante annos centum & quinquaginta, Vicarii dicebantur, & urbs ipsa hospitium Imperatoris. Galeacius II. & Barnabas frater, in formula fiduciæ, ac jurejurando, quod præstiterunt Carolo IV. Cæsari, non alio, quàm Vicariorum nomine appellantur. Galeacius verò I. quòd suis civibus tributum, sine Imperatoris venia, imperasset, majestatis accusatus est, & in arcem Mutinensem, Imperatoris decreto conjectus, in qua tandem, cùm diutissimè vixisset, squalore ac morbo contabuisse dicitur. Ejus filius Actius, à Ludovico Bavaro Imperatore, primus Mediolani princeps est appellatus Ann. 1338. cum Imperatori centum aureorum millia, turbatis Imperij rebus, dissoluisset. Secutus est Galeacius III. socer Ludovici Aureliorum Ducis qui centum millia florenorum Friderico III. Imperatori dedit, ut Ducis honore, ac dignitate, potiretur, anno 1398. (Bodinus *de Rep. lib.*1. *cap.*9. *pag* 192.) *De hoc* Ducatu videri potest Conringius (de Finib. Imper. l.2. c.23. pag. 531. & seqq.

XXIII. Mantua ist eine Kaiserl. Stadt : Papa Clemens VII. apud Hordledeium (*de causis belli Germanici lib.*1. *cap* 15. *pag.*36.) ihr Hertzog des Heiligen Reichs Lehenmann : Vicecancellarius Imperii apud Hordledeium (*d. lib.*1. *c.*27. *pag.*105. Qui se Mantuanum Ducem vocat, Imperii Germanici Principem se & in Imperii Germanici patrocinio ac fiducia esse, profitetur. (Bodin. l.1. de Rep. c.9. Conring. *d. Fin. Imper. pag.*526. *& seqq.*) Das Hertzogthumb Mantua und Montferrat seind zwar zu des Reichs patrimonio gehörig / aber sie sind doch keine Mitglieder und Stände desselben / und hat das Reich ausser deß juris feudalis, sonsten einigen Nutz oder Vortheil nicht daran. Ita Electores ad Imperatorem Anno 1630.

XXIV. *Metium* in Mediomatricibus, & *Tullum* in Leucis, ac *Virodunum* in Sclabis, cur Galli occupaverint, præter fœdus cum Mauritio Electore initum, non defuere rationes, quibus id jure sibi licuisse contenderent : (Thuan. *lib.*11. *hist. p.*216. *lib.*37. *p.*696.). (addit. *Hodie hi tres Episcopatus ad Gallum pertinent.*)

Nimegen.

XXV. *Neomagum* est feudum & oppidum S. R. Imperii, cui, sicut & cæteris liberis vrbibus, monetæ cudendæ Ius est, unde nec appellatur isthinc ad Cancellariam Geldriæ, sed recta tenditur Aquisgranum, nec propterea tamen urbs Imperio manet obnoxia, nisi quod solemni quodam ritu, & velut in agnitionem immunitatis, mittat Aquisgrani quotannis, idque per hominem certum, pipere plenam chirothecam (Guicciard.

ciard. *in descript. Belgij pag.*150.) Trajectum *Mastrich.* ad Mosam oppidum liberum, oeminem agnoscens dominum, præter Imperium, & Brabantinos atque Episcopum Leodiensem protectores, sollicitantibus vehementer Brabantinis, tempore Caroli V. juribus Imperij exemta est, ne liceret ab eo oppido, ut antea, Aquisgranum, & deinde ad judicium Cameræ Imperialis provocare, conniventibus Imperij Ordinibus, magno suo malo: (Hubertus Thom. Leodius *de Friderici II. Palatini vita annal. lib.*13. *p.*260.)

XXVI. *Plombinum*, & in eius territorio, *Burianum, Scarlinum*, & *Saberetum*, præcipua Castella, atque adeo Ilvam Insulam in Tyrrheno mari, ferrifodinis nobilem, ad Cæsaream jurisdictionem pertinere non ambigitur: (Thuan. *lib.*5 *p* 88.)

XXVII *Poloniam* quantum concernit, Ducatus ille primo Germanis proprius & tributarius factus est jure belli, tributariusq; permansit vsque ad intestinum Henrici & Saxonum bellum: (Lambertus *in historiis Germaniæ de anno* 1070.) Fridericus I. aliquamdiu intermissum tributum repetiit, teste Radevico [*lib.*3. *rer. Frider. c.*2. & *c* 5.) Tributi Polonici mentio fit in confirmatione Caroli IV. incorpotat. Poloniæ & Silesiæ cum Regno Bohemiæ, (apud Goldast. *tom.*2. Reichs sat. *p* 44.] Deinde remisso tributo, propter fidem & integritatem suam, in Statum Imperii liberum evectus est, ut Rex Bohemiæ, adque Comitia Imperij cum reliquis Imperij Proceribus vocatus, uti apparet aus Kaiser Friderichs des Andern Constitution von Böhmen (§.8. apud Goldast. in Reichs sat. *pag.*20. Schwabenspiegel *lib.*2. *cap.*8. §.3.). Licet autem postea Militzko, pulso fratre, Regem Poloniæ se appellarit, & Imperij jugum, rigida cervice, excutere voluerit (verba sunt Conradi Salici Imp. apud Goldast. *tom. un. const. Imperial. p.*230.) & de facto postmodum Reges Poloniæ defecerint ab Imperio aliquoties, appellationes tamen ad Pfalziam Saxonicam [vide Goldast. *in præfat.* der Reichsatz.) integræ manserunt vsque ad Regem Casimirum, qui totus se ab Imperio exemit, & propterea etiam à Ludovico IV. Bavaro per sententiam Cæsaream publice Francofurti ad Mœnum depositus, regnoque & titulo privatus est. Hoc quid fuerit subsecutum, claris verbis nobis explicat Nicolaus Iasquier, Secretarius olim Cracoviensis, [*in glossis marginalibus ad jus municip. sive* Weichbild. *art.*11.) inquiens: Articulus præsens, & sequentes quatuor, parum nobis afferunt vtilitatis. Appellatio etenim in Halam, vel Magdeburgum, ex Regno Poloniæ abolita est, anno Domini 1356. per D. olim Casimirum Magnum Poloniæ Regem, locatumque est jus Provinciale in castro Cracoviensi, ut illic omnes in appellando recursum habeant: ab illis vero tandem, pro instantia ultima, ad Tribunal Regium, vel Commissariorum, vel Civitatum, ad id deputatorum, provocatio fiat. Germanici scriptores tradunt (inquit Caspar Schifordegherus *lib.*1. *disput. for. tit.*30. *quæst.*2.) Carolum Magnum, Henricum Bavarum, Polonis victis leges tulisse; verum id negant constanter Polonorum Historiæ. Quod enim Germani scribunt, & sequitur Bonfinius, Bogeslaum Regium titulum, imperante adhuc Henrico, usurpantem, tributumque negantem, à Conrado multis & gravibus præliis superatum & subiactum esse, Miesconemque filium eius aliquanto post, eadem molientem eiectum; & fratrem eius Othonem, qui à Miescone pulsus erat, restitutum, Misconem vero profugum ad Boëmos ab Vdalrico quidem pæne proditum, Imperatoris vero clementiam & magnanimitatem expertum, eius fidei sese commisisse, reversumque in Poloniam Principatum cum fratre partitum, Regia dignitate se abdicasse, contentus Principis nomine: Poloniam vero Imperatori tributariam mansisse: longe in his aberrasse à vero videntur. Nam neque Conradus imperium, vivente Bogeslao, adeptus est, neq; Bogeslaus præter Miecislaum, sive Misconem, alium filium habuit, neque diadema Regium ille ipse Bogeslaus temere usurpavit; sed ab Imperatore Othone III. ultro oblatum accepit, atque posteris suis reliquit: neque Conradus, compluribus aliis, exteris pariter ac civilibus bellis distentus, otium ad persequendos bello Polonos habuit. Neque vero Polonos Principes, cuiquam omnino Imperatori Romano unquam tributarios fuisse, isti vetustioribus & fide dignis testimoniis, aut argumentis docere possunt: sed cum partem aliquam Poloniæ, Germani, seu per deditionem, seu vi cepissent, universam se Poloniam subiugasse jactarunt. Hoc unus aliquis ab aliis auditum, vel ne auditum quidem fortassis, postea literis mandavit, & ceteri secuti sunt (Cromerus *de Repub. Polon. lib.* 3. *circa fin. pag.* 46.) Vide tamen Conringium (de Finib. Imper. l. 1. c. 18. pag. 307.) Et sanè hodie Poloniæ Reges superiorem non recognoscunt.

Polonia an pertineat ad Imperium.

Polonia an fuerit sub Imperio?

XXVIII. *Senensis Respublica* decem millibus coronatorum ab Henrico V. libertatem comparasse scribitur (Bodin. 1. *de Repub.* 9.) Hodie Magno Duci Hetruriæ mancipata, nihilominus Imperii civitas libera iure remanet & dicitur. *vide rescriptum Caroli V. paulo superius citatum.* Senenses Oratori Caroli VIII. R. Franc an. 1495. responderunt. Se Sacro subesse Imperio & Cæsareæ Maiestati. (*Goldast.* Polit. Imper. part. 20. numer. 6.) *Modena* die Stadt gehöret ohne Mittel dem Reich zu: Maximilianus I. im Schreiben anno 1510. an Pfaltzgraff Ludwigen Churfursten apud Goldast (in Reichs-satzungen) wormit der Hertzog von Ferrara vom Kaiser und dem Heil. Reich belehnet: (Idem Maximil. wider den Pabst apud Goldastum *d. tract. pag* 94.)

Siena.

Mutina.

Pisa gehöret dem Reich ohne mittel zu: Maximilianus I. apud Goldast. *d. tract. pag.*64. *Pisa.*

Reggio ist Reichisch / damit der Hertzog von Ferrara von dem Kaiser und Reich belehnet: (Maximilian. apud Goldast. *d. p.*98.) *Reggio.*

Senis gehöret dem Reich ohne mittel zu: Maximilian. I. apud Goldast. *d. tract pag.*64.). *Senæ.*

XXIX. In pacto, quod pepigerunt Romani, cum Friderico I. Imp. anno 1167. (apud Goldast. *tom.*1. *const. Imper. pag.* 283.) legitur: Iuraverunt præsentes, & iurabunt futuri Senatores, & totus populus Romanus, Domino Friderico Imperatori fidelitatem, & quod juva-

Roma de Iure pertinet ad imperium.

bent eum omnem Imperii Romani retinere, & defendere eum contra omnes homines, & justitias suas, tam intra urbem, quam extra urbem juvabunt eum retinere, & quod nunquam erunt, tam in consilio, quam in facto, ubi Dominus Imperator mala captione capiatur, vel membrum perdat, vel aliquod detrimentum in persona patiatur, & quod Senatum, non nisi per eum, vel per nuncium suum, ordinabunt, sine fraude & malo ingenio.

Siciliæ & Neapolis Regnum jure pertinet ad Imperium.

XXX. *Siciliæ Regnum & Calabriæ, Ducatum Apuliæ, & Principatum Capuæ*. Romano Imperio univit Fridericus, Henrici VI. Imperatoris filius, ut perpetuo terrarum istarum Dominus esset. vide Goldastum *tom. xx. constit. Imper. p.287.* In Siciliæ & Apuliæ Regem, Imperio rebellem, Pisis in Comitiis Imperialibus anno 1312. proscriptionis latam sententiam, vide apud Goldastum *(tom. xx. const. Imper. p.321.)* [*add. Regnum Neapolitanũ quo iure quavè iniuria Papa iure dominij directo ad sese pertraxit, & ab eo Hispanus hodie in feudum tenet. Sed non quærendum quid Romæ fiat, sed quid fieri debeat.*]

Veneti liberi.

XXXI. *Pro Venetis*, varii variis pugnant argumentis. [Addit. *Quæ Autor ex aliis h.c. n. 67. 68. affert, nullius sunt ponderis. Ius enim illud civile privatum de proprietate ædificii in mari hodie in praxi minime viget. Frivola ergo est Dd. ista opinio*] Alij dicunt, transactione Caroli Magni cum Irene, Imperatrice Constantinopolitana, inter alia capitula cautum fuisse, ut Veneti suis uterentur legibus, & bello pacere neutrius conferentur juris (Sigon. *lib.4. Hist. Ital*) Sed hoc partim non admittit, partim refutat Autor *Scrutinii libertatis Venetæ*. (Vide tamen *Conring. de Finib. Imper.* l.2. c.23. pag. 543. & seqq.) Alij Privilegio acceptam ferunt. Sed posito de privilegio hoc (de quo tamen haud immerito dubitamus) constare; non tamen crediderim, illud de omnimoda exemptione conscriptum esse. Huc pertinet illud Baldi relatum à Canonherio (*in Tacitum*, & Autore *Speculi libert. Venet.* *region. 6.p. 37.*) Libertatem (*inquit ille*) ab Imperio Romano recognoscunt Veneti, & vivunt tanquam filij emancipati, debent que illi reverentiam. Quam si non exhibent, possunt in servitutem revocari, tanquam ingrati: quia non sunt liberi, nisi per patientiam Imperatoris [Addit: *Charron en l'Histoire universelle chap. 139.*) *putat quasi Venetos ab imperio liberi pronunciari transactione inter Papam Alexandrum III. & Fridericum Imp. Antea illam semper fuisse subiectam Imperio Occidentis. Contigisse hoc sub Cyano Duce.*] Alij præscriptione hanc libertatem sustineri opinantur: sed lubrico fundamento. Nam Veneti malæ fidei sunt possessores, qui nullo præscribunt tempore: *Interruptam* quoque hanc præscriptionem, ostendit præter alia Cameræ Imperialis contra L. V. D. ante aliquot annos latine & germanice publicata bannitoria sententia: (Vuehner. *in obs. pract. verb.* Stand des Reichs. *p.622.*) & literæ Sigismundi Imperatoris ad Amadæum Sabaudiæ Ducem, Venetos rebellium titulo condecorantes: (Anton. Faber *in Consult. de Ducat. Montisferrat. fol. 20. &c.*) Rebellio autem præsupponit subiectionem: Cravett. *consil.* 452. *n.2.* Flamad ten Hutteonus, quem citat Beloldus (*de jurisdiction. quæst.6.pag.18*)

Rana procax nuper Venetas egressa paludes,
Ausa est, quam tetigit, dicere, terra mea est:
Quam procul ut vidit specula Iovis ales ab alta,
Convulsam ad luteas ungue retrusit aquas.

Verona Vincentia.

XXXII. *Verona, Vincentia* quoque, Imperij olim membra: (R. A. *de anno* 1518. §. in Sachen) hodie Venetorum parent imperio. [*Plenius & accuratius de Membris cum Imperio connexis & avulsis agit Dn. Conringius. in Tr. de Finib. Imper. qui instar Commentatoris ad hoc cap. 9. Dn. Autoris consuli potest.*].

Imperatori avulsa quondam Imperii Membra.

XXXIII. Quamvis autem prædicti ferme omnes, & alij cum eis, Imperio nostro eandem reddant gratiam, ac quidam viatorum istis arboribus, quarum frondibus, incalescente Sole, obumbrati, aut tempore pluviæ tecti, dum sereno cœlo, harum ramos cum omni glande decutiunt, & haud raro securim admoliuntur: erit tamen fortassis propediem, qui veteri clarigationis formula utetur, *Rem populi Romani redde, finibus egredere.* Ita voveo, mecumque omnes quorum pectora Germano incalescunt sanguine.

CAPUT VIII.

De Statu Imperii Romano-Germanici.

Vox Status in Imperio duplicem accipitur.

I. In Imperio nostro, vox *Status*, cum adiuncto Imperij competit illis, quibus una in comitiis cum Imperatore, de negotiis Imperij statuendi potestas competit. Status Imperij dicuntur, quod in illis ceu membris, idest, basibus, & columnis, ipsum Imperium stet & subsistat: inquit Goldast (*de Regno Bohemiæ lib. 2. c.3. nu. 4.*). [Addit: *Homonymia Status quam Dn. Autor h. cap. n.2. & seqq. affert maximam partem ad Politicam pertinet. Nos eas significationes tantum retinuimus, quæ ad ius publicum Imperij pertinent. Quæ porro Autor h. cap. n. 7. affert de masculo tanquam essentiali nota Statuum, illa supra cap. 6. l.2. refutavimus, ubi illa videri poterunt.*]. Hoc nostro in capite illam observabimus significationem, qua Status de forma regiminis administrationisque enunciatur, quasi qua forma Respublica stet, nec sine ea talis possit consistere.

Quid Sabbatharum de specimen quo ... Monarchicum in ... dicuntur.

II. Est autem Sabbathina (*id est die Sabbathi religiosè & circumspectè tractanda*) ista quæstio, *qualis sit nostri Imperij status? an simplex, hoc est, monarchicus, vel aristocraticus, an mixtus ex utroque?* Qui pro pure monarchico concludunt, iniurij in Status Imperij (vide *Orat. de L. Regia Germanorum*, Illustriss. Principis Saxonici, Domini Ioannis Ernesti, apud Goldastum *Politic. Imperial. part. 12. p. 616.*). Quantum enim uni soli tanquam Monarchæ tribuunt, tantum aliis ut demant, necesse est.

Imperium mixtum ex Monarchia & Aristocratia, ... hoc ... lens.

III. Illis autem calculum nostrum subducimus. Imperiumque mixtum ex Monarchia & Aristocratia (arbitramur: ita tamen ut Aristocratiæ lumen clarius apparere statuamus, sequentibus permoti rationibus. Quia id expresse patet ex oratione Moguntini Electoris, apud Sleidanum (*lib. 2. comment. de stat. relig. & reipubl.*

publ. p.m.16.) dum inter alia de Francisco Galliarum Rege ita inquit: *Animi fortitudinem ei tribuunt, sed ad Monarchiam illa spectat. Nobis autem inprimus est Aristocratia retinenda.* Potest fieri, (1) ut aliquando Titio, vel Sejo, attribuatur oratio, quam ille nunquam protulit, quod Historicis non est infrequens, at idem à Sleidano hic factum esse non sequitur. Ergò, qui hoc affirmat, ut facit *Tabor* (in annot. ad Dan. Otton. Dissert. de Iur. Publ. c.7. quas Studiosis ad calamum Argentorati dictitavit) probatione opus habebit. Interim ego eam à Moguntino prolatam credidi, & in ea opinione adhuc persisto, nec ullam meritus sum censuram, quando ea pro fundamento contra illos usus sum, quorum nullus negavit, ita prolatam fuisse. [Add: *Stamlerus in Tr. de Reservat. Imp. §.12. n. 2. se etiam Dn. Autori in explicatione dicti Moguntini opponit; quem ipse Autor in Append. ad lib. 1. I.P. pag. 267. Tom. 5. stringit, ac praeter alias rationes ipsi opponit, quod Status Reip. satis cognitus fuerit Moguntino, adeoque Monarchiam puram dissensisse, temperatam autem Aristocratiam retinendam censuisse; nescil: libertas Imperii immineretur, neque aliquâ servitute opprimatur, ut ipsemet se explicat apud Sleidanum*]. II. Non puto Moguntinum latinè tunc locutum, sed Germanicè omnia protulisse apud me extra dubium, eum tamen in sensum, quem Sleidanus latinè expressit. Fateor etiam aliis verbis Sleidanum exhibere hanc orationem, aliis Sabinum (*in historia de elect. & coronat. Caroli V. quæ habetur* apud Schardium *lib. 2. histor. German. pag* 837.) sensu tamen de retinenda Aristocratia, eos convenire, manifestum est. III. Oratorum testimoniis uti non est insolitum, præsertim si veri sint Oratores, non declamatores. Verus autem ille est, quem Cicero definit virum bonum, dicendi peritum. Talem fuisse Moguntinum non licet sine crimine dubitare. Vir bonus verò veritatis cultor est, & testis classicus. Maiorem porrò fidem conciliat Moguntino tempus, quo, personæque, ad quas, orationem habuit. Habuit autem eam tunc, quando ventum erat ad deliberationem de eligendo Rege Romanorum, & sic, postquam præstiterat iuramentum in Aurea Bulla Caroli IV. *cap.* 2. §.2. præscriptum. Habuit eam ad omnes Electores, tam Ecclesiasticos, quam seculares, tunc ibi præsentes, solo Rege Bohemiæ excepto, cujus tamen aderat legatus: Et ex his nullus repertus fuit, qui Moguntino, quod de retinenda Aristocratia protulerat, contradixerit, IV. Regula est; Testem unicum nihil probare: Exceptionem praxis suppeditat, qua introductum, ut Nobilis, cuius tanta sit apud omnes integritatis & probitatis opinio, judicem ad indubitatam fidem adducere possit: (Gail. 2. *observat.* 66. *num.* 11. Rosbach. *in praxi civili tit.* 61. *num.* 10.) Nec, si exactè rem trutinemus, unius tantùm hic est testimonium, sed omnium Electorum: Moguntini quidem expressum, reliquorum autem tacitum, quoniam non contradixerunt, sed tacendo illud approbârunt. Moguntini effatum cæterorum Electorum contradictione subrutum fuisse, rei gestæ non convenit; nec enim illi verbis, vel facto contradixerunt. Elegerunt cum Moguntino caput, sed non absolutum & Monarchicum, ut ex capitulatione, quam illi præscripserunt, notum est. Sic nempe in effectum deductum fuit, quod Moguntinus in oratione sua faciendum monuit, de non transferendo Imperio, vel imminuendo jure ac libertate nostra, fidem dabit nobis per jus jurandum. Phrases, quibus utitur Aurea Bulla, non exprimunt supremum caput, sed temporale caput mundo, seu populo Christiano eligendum. Est quidem & dici potest Imperator respectu dignitatis & ordinis supremum in Imperio caput, das Oberhaupt im H. Römischen Reich: (R.A. *de anno* 1566. §. Vnd nach dem) sed non dici potest respectu potestatis supremum, absolutum & unicum caput in Imperio. Quod iidem ex parte confirmat Mauritius Elector, apud eundem Sleidanum (*lib.* 24.) dum Carolum *V.* Imperatorem incusat, quasi ipse aliquot per annos totus in eo fuerit, quo Monarcha, suppressis Principibus Germaniæ, evaderet. *Quorsum* etiam pertinent, quæ extant in literis Regis Galliæ (quarum mentionem Sleidanus facit *d.l.*) scribentis: *Se intellexisse à Germaniæ Principibus, Carolum sibi Monarchiam constituere velle.* Quæ ad loca, quid habeat Dominus Hordlederus, excutiendum diligentius. *Priori* loco positum ille (*lib. 1. de causis belli German.*) intelligit, non de Monarchia Regni, sed de illegitima, quam Sleidanus, *Dominatum* vocat, Henrici Galliæ R. locum in Sleidano idem fere. **Hortlederi contraria opinio.** notat Hortlederus (*lib. 5. de bello Germanico c. 3. p.* 1010. *n.* 7.) Etenim, inquit, abuti Regem hic Monarchiæ vocabulo, pro unius dominatu illegitimo, iniusto, tyrannico, & docent verba antecedentia & sequentia vnerträgliche Tyranney / *Servitus* / ewige Dienstbarkeit / Verderben / Verlust Teutscher Nation Freiheit / vieler Leute Vntergang rc. quæ Monarchiæ, vere ac proprie sic dictæ, non conveniunt: hæc enim, diversissimas à dominatu, quo servi; & à tyrannide, qua mancipia efficimur, & habemur instar pecudum, rationes habet: Porrò Hortlederus (*l. lib. 5. c. 4. p.* 1016.) Nihil egit, inquit, vir olim clarissimus Frid. Tilemannus (*in discurs de German.*) dum ex hoc loco probare voluit, statum Imperii nostri non esse Monarchicum. Abutitur enim iidem Mauritius noster, ut supra Gallus Rex, Monarchiæ verbo pro dominatione & jugo servitutis non tolerandæ, vor eine eigennützige vnd gewaltsame *Domination* / vor ein beschwerlich Joch einer vnerträglichen viehischen *Servitus* vnd Dienstbarkeit / dardurch vollends ein Fürst nach dem andern hingezogen wird / ut concludit ex verbis proxime præcedentibus Mauritianæ declarationis, donec proceribus omnibus sublatis, diuturna fraude, dolo ac vi quæsitum Imperium, sui sic maneat, ut neq; legibus Regni alligatus amplius, neq; Ordinum cõsiliis, solũ ad nutum arbitriumq; imperet. Pergit Hortleder. Quo etiam non alio, quam ad Monarchiam talem, referendus est vexatissimus, nec dum satis intellectus, locus Moguntini, apud Sleid (*lib.* 1.) dicentis, ad Monarchiam spectare Francisci I. regis animum, ad qualem vero? in qua cupiditate & ambitione transversum rapi

homines, discedunt ab officio, scilicet Monarchæ boni; veluti, inquit, in Gallia, in qua multi olim fuerunt viri Principes nunc autem in angustum redactus est eorum numerus: nam Rex prope solus omnia tenet. Nobis vero retinenda est Aristocratia, nimirum ut Georg. Sabinus explicat (apud Schard. *histor tom. 2.*) Principum: hoc est, retinenda talis forma Imperii, in qua status Principum jugiter serventur illæsus, per Cæsarem, ab officio Monarchæ boni non discedentem, nec exstirpantem Principes, vt à Regibus factum in Gallia, in qua, qui hodie supersunt Principes, saltem per fictionem quandam, veteres illos Pares, ac veros Duces Burgundiæ Normanniæ, Aquitaniæ itemque Comites Tolosæ, Flandriæ & Campaniæ repræsentant: (Sleidan. *lib. 19.*) opibus ipsis jamdudum Regis patrimonio adscriptis (Sleid. *infra. lib. 10. comment. Cominæi.* Vincent. Lupanus *lib. 1. de magistr. Francor. Pares Franciæ.*) Hactenus Hordlederus.

IV. Moguntini quod concernit effatum, ego illud proprie exaudiendum affirmo. Planequando penitius elegantem Moguntini orationem intueor, deprehendere mihi videor, animi fortitudinem, quam Gallo tribuit, haud manifestæ, quæ dicitur, tyrannidis, Monarchiæ convenire, cum ex habitu virtuoso, virtuosa sequatur operatio. Quoque minus Tyranno fortitudinem tribuam, Aristoteles mihi autor est, & eius scholæ alii, qui Tyranno pavidum pectus, & gelidum tribuunt sanguinem. [Add. *Dn. Autor T. 4. I. P. pag. 106. & seqq. pluribus agit de hoc Moguntini dicto, quæ ibi videri poterunt; Nos quum eristica pleraq; sint, & verborum & vitiis continant, inde nihil excerpsimus.*] Præterea facit oppositio inter Monarchiam & Aristocratiam, vt hic in alia omnia concedam. Ad Mauritii, Regisque enunciatum (quod utrumque nō æque validum, & ab omni exceptione, ut Moguntini superius, immune agnosco lubens) uno eodemque utor malagmate. Fatetur Hordlederus, ab illis ipsis vocabulum *Monarchia* acceptum, pro unius dominatu illegitimo, iniusto, tyrannico, &c. cum quo si rem ipse transeo. At vero immutatio status nostri Aristocratici, legibus Imperii & consensu Statuum firmati, à Carolo desiderata, alia esse non poterat, quam illegitima Monarchia, & titulo, & exercitio. Violenta enim & contra Statuum vota inducta immutatio, quæso quo colore, legitimum Monarchiæ suscipiet nomen non amque.

Reinkingii exsiccatio dicti Moguntini reiicitur

V. Reinkingius, ad nervum hunc nostrum incidendum, dum prolixe pro monarchia desudat (*libr. 1. class. 2. c. 2.* tandem *n. 194.*) ad laudatam Moguntini orationem respondet; committi in eadem fallaciam falsæ interpretationis. Non enim, addit idem, gravissimus Elector, tam ad ipsum statum Reipubl. respexit, quam ad modum administrationis & regiminis, qui rationibus Aristocraticis recte & prudentissime temperatus, licet ipse status Monarchicus sit & maneat. Iam vero certum est differre statum ipsum Reipubl. & modum seu formam gubernandi: itaque inferendo à modo gubernandi, ad ipsum statum, infertur à separatis. Hactenus Reinkingius. Sed probet mihi Reinkingius suam ex Bodino notam distinctionem Monarchiæ vocem non tantum pro statu Monarchico, sed pro administratione Monarchica, statu foecatus alterius nominis & formæ existente; Aristocratiæ itidē vocabulum & pro statu. & quandoque pro administratione status usurpari commode. Scribit Bodinus (*lib. 2. de Republ. c. 2.*) observandum esse, quod status Reipublicæ longe differat ab administratione eiusdem, hocque neminem ante se observasse; indeque posse usu venire, ut status detur Regius, cujus administratio sit popularis. Ego ab ea statim ætate, qua occœpi politico me addicere studio, & lectioni Bodinianæ accingere, suspectam habui distinctionem eam, deniq; post aliquot Soles occiduos & redivivos, confirmata & aucta suspicio, duce Italico scriptore, Fabio Albergate (*in discursibus politicis Bodino oppositis, lib. 2. c. 10. p. 285.*) cuius præstat adiicere verba. Cum administratio sit actus administrantis, clarum est, eam conformem esse debere naturæ eiusdem. Nam si talis non existeret, utique eam non perficeret, ut pro voluntate agit, propriam enim præceps rueret in necem. Ac quoniam illa operatio maxime præ aliis agenti est conveniens, quæ ex forma originem trahit, utpote cuius proprium se ipsam conservare, qualibet administratio naturæ administrantis conveniens, & propria formæ esse debebit, cumque id, quod proprium est, & immediate dependet à forma rei, cum ea convertatur; ut dicens risibile, necessario intelligat animal rationale, & vice versa hoc promens, simul illud designet, consequens est, omnem administrationem conformem esse Reipublicæ, & posita tali administratione, poni consimilem Rempublicam, posita tali Republica, poni æqualem administrationem. Quid Althusius, politices diligens & ingeniosus scriptor, de Bodini distinctione senserit, breviter & nervosè exponit, *in polit. cap. 39. num. 3.* Malè *ait*, meo judicio, ita Bodinus distinguit. Nam ex sola administrandi potestate species magistratuum sumuntur, atque ex hac cognoscuntur, num illi sint polyarchici, vel Monarchici. Mihi eadem cum Althusio mens est, & firmiter credo, statum eo sensu, quo Bodinus utitur, nihil esse aliud, quàm ipsius Reipublicæ (quæ status est, & dicitur) regiminis formam, quæ in concreto haud aliter, quàm in ipsa administratione sese exerit, atque ita in exercitio cum administratione ea copula connexa est, vt vnum idemque constituat, indeque distingui, aut separari vel non possint, vel non debeant? Imò verò status vel forma regiminis, sine administratione nunquam consistere potest, sed administratio in perpetuo est motu & actione, quâ cessante, status ipse, hoc est, forma Reipublicæ cessare cogitur. Inde Monarcha monarchiam monarchicè administret necesse est. Qualis administrator, talis administratio: qualitates manant à forma, tanquam à causa efficiente &c. In libera Repub. (qualis Germanorum est) regimenta pro beneplacito conferuntur, sed certis legibus, & ita limitantur, ut administrator liberum arbitrium non habeat ingenij sui ductum sequi, sed eâ administrationis formâ

Status & administratio Reip. non differunt.

tionis formâ uti debeat, quæ ei præscripta fuit ad amussim: quæ si monarchica sit, monarchicè administrari debet. Quod si enim statum monarchicum amaverint præ cæteris, convenientissimam illi administrationem amare simul consequens est: at quæ administratio convenientior Monarchiæ, quam Monarchica esse possit non video. [addit. *D. Carpzovius (de Leg. Reg. Germ. c.13. s.7. n.23.) contrarius est Dn. Autori nostro, quod Bodinianam illam distinctionem ex Fabio Albergate Italo refutarit: Cæterum idem Carpzovius (in Discuss. Voti Septemvir. pro Carolo V: dogm.6. n.24. & seqq.) cum eodem redit in gratiam, ubi ita inter alia: Concedamus Statum Monarchicum quandoque Aristocratice administrari, jus tamen statuendi & administrandi, unde de ipso judicandum Statu, penes unum remanet, cujus nomine ac jussu omne susceptum est regiminis & administrationis exercitium: nec enim potestas & jus administrandi salvâ majestate adimi potest Principibus, & in alios transferri, vel, saltem iis communicari. Cum vero in Imperio Germanico Principes ac Ordines, non exercitium regiminis solummodo teneant, sed & jus ipsum administrandi, ac disponendi una cum Imperatore iis fuerit reservatum &c. accedente lege Regia fundamentali, quis non infirmitatem distinctionis huius animadvertit?*]

Ratio secunda pro mixtâ Imperii Rep.

VI. Quia Status Imperii cumulative, non privative aut abdicative jus suum in Imperatorem conferunt: illustrissimus Princeps Saxoniæ Dn. Iohannes Ernestus *d. loco.* Vnde fit, ut facile fidem demus Erasmo Roterodamo, Cardinali Campegio in hunc sensum scribenti: Magnam quidem esse Caroli V. Cæsaris potentiam, sed hoc nomen non ab omnibus agnosci: Germanos vero, qui agnoscerent, illud sic agnoscere, ut imperent verius, quam pareant: (Sleidanus *lib.7.* Wolf. *in lect. rerum memorabil. cent. 16. p.130.*) Quo de Æneæ Sylvii hoc judicium est (*in Germania cap.71.*) Pluralitatem Principum Philosophi abhorrent: vos eâ gaudetis. Nam quamvis Imperatorem, & Regem & Dominum vestrum esse fatemini, precariò tamen ille imperare videtur; nulla ejus potentia est. Tantum ei paretis, quantum vultis; vultis autem minimum. Libertas omnibus in communi placet, neq; Civitates neque Principes, quod suum est, Imperatori præbent: nulla illi vectigalia, nullum ærarium. Quisque rei suæ arbiter & moderator esse vult. Hinc discordiæ inter vos crebræ & assidua bella grassantur: ex quibus rapinæ, incendia, cædes & mille malorum emergunt genera. Quemadmodum ibi intervenire necesse est, ubi plura dominantur capita. Ad regendos Germanos & alios populos Septentrionales, mansuetudo & lenitas magis propria; oderunt quicquid coactionem sapit: quælibet catena, licet necessaria sit & justa, ipsis oneri est: sanguinis abundantia, & quæ inde est, caloris, indomitos hos spiritus animat, quibus omni dominationi alienæ resistunt. Inde videmus ferè omnes formam Reipublicæ dominatui præferre, aut ad minimum non habere Reges, nisi quos elegerint, & sub autoritate sua teneant. (Vid. *Silhon* p.1. du Ministr. d'Estat. l.2. Disc.6.) Et quis tandem dubitationi locus, cum ipse Carolus V. sæpius professus sit, se aliis in regnis mancipiis & servis, at in Germania liberis, & Regibus imperare: Kirchner. (*de Republ. disp.12 coroll.8. lit. B p.186.*) Quod idē asseruisse scribitur Maximil. I. dicendo: Regem Hispaniæ esse Regem hominum Galliæ: asinorum: Britannum esse Regem diabolorum: se vero solum Regem Regum: (Achilles Dux Wurtemberg. *in consult. de princip. provinc. Europ. p.211.*) Atque hoc ipsum est, quod Sleidanus (*In oration. ad Proceres Imperij p.80.*) consignavit, quot in Germania sunt Principes, ac Civitates, totidem videntur esse Reges, & Capita.

Status Imperii sunt comparantes.

Ratio 3. pro mixtâ Imperii Rep.

VII. Quia secundum ordinationes Imperii apud Imperatorem suprema & libera potestas non residet, neque is iura omnia majestatis solus habet, aut per se exercere potest, sine Procerum assensu. Non enim (1) bellum indicere, non fœdera cum exteris ferire, inconsultis aut dissentientibus Proceribus potest. Sic enim habetur in Capitulatione Caroli V. (apud Sleidan. *lib.1. sub fin*) Idem reiteratum in sequentibus Capitulationibus. Cum vicinis, aliisque Regibus pacem & amicitiam colat, neque pro rebus Imperii, nisi de Ordinum omnium, præcipue Septemvirorum [add. *Hodie per Inst. Pac. art.8. §. Gaudeant: præcisè omnium Ordinum.*] voluntate bellum suscipiat. *Et paulo ante:* De rebus Imperii nullum fœdus aut pactum faciat cum externis, nisi de Septemvirorum (add: *Hodie præcisè omnium Ordinum per Instr. Pac. cit:*) assensu. Quod quidem novum non est, sed & ante hanc capitulationem constitutum extitit, in der Handhabung des Friedens / Rechtens / und der Ordnung zu Worms aufgerichtet *anno* 1495. *titulo:* Die Königliche Majestät soll / rc. *ibi:* Auch sollen wir. (Iunge Paurmeister. *lib 2. de iurisdict. c.2. num. 19. p. 439.*) Imperator bella gerere parat, quatenus Imperator, aut quatenus Carolus Rex Hispaniæ &c. vel Ferdinandus Rex Bohemiæ, Hungariæ &c. Si ut Imperator, ea non nisi nomine Imperii suscipere, indicere, & gerere potest, præviis suffragiis Imperii Statuū; unde ilthæc verba in Capitulationibus Imperatoriis (*in Carolina & Ferdinandea III. §. 11. in Ferdinandea i l. § 9*) leguntur, Kein Gezänck Fehde noch Krieg/inn-oder ausserhalb des Reichs von desselben wegen anfahen oder vornemen. Indictio autem belli, quæ fit nomine Imperatorio, necessariò etiam fit nomine Imperii unde nomē dignitatem, potestatem & administrationem habet. In gerendo bello olim caput ab Imperio, nomine eines Reichshauptmanns/ cōstitutū fuit: R. Absch. zu Augspurg *de an.* 1500. *t.* des Reichs Hauptmann betreffend. quod, ut & reliqui officiales & milites Imperatori & imperio, juramento obstricti & adstricti fuerunt: *d.* R. A *tit.* vom Söldner eyd *tit.* des Hauptmanns Eid. *& seqq* de bello acquisitis pars certa Imperio attributa: *tit.* Was dem Hauptmann von Brandschatzungen folgen soll. Disciplina militaris ab Imperatore & Statibus in comitiis Spirensibus anno 1570. nomine der Röm. Kaiserl. Majestät und des Heil. Reichs Reuter bestallung & c. und der Teutschen Knecht Articulen constituta. Hodie quoque exercitus dicitur die Reichs

Imperator iura maiestatis Imperii solus non habet.

Non ius belli;

armada / des Reichs Völcker / der Röm. Kaiserl. Majestät und des H. Röm. Reichs Kriegsheer. Officiales omnes cujuscunque ordinis, æquè ut gregarii milites, jurejurando Imperatori & Imperio devinciuntur, ut plenius videre est in dem zu Prag *anno* 1635. aufgerichtem Friedenschluß / *nec non Imperii recessu Ratisbona de an.* 1641. Item de constituenda pace. *Pax an.* 1648. Osnabrugis, inter Imperiū & Suecos, ac eodē anno Monasterii Westphalorum, inter Imperium & Regem Galliæ, confecta, dicitur im allgemeinen Reichs Friedenschluß. Capitul. Ferdin. IV. *art* 2. R. A. zu Regenspurg. *anno* 1654. §. Und aber bey den ersten Haupt-Puncten. Et quoniam constituta fuit non à solo Imperatore, sed ab illo & Statibus Imperii, cum Gallo, Sueciaque. Dieser Frieden ist durch Verleihung des Allerhöchsten / und Zuthun der gesambten Chur-fürsten vnd Stände / zu Münster und Oßnabrück geschlossen und verkündiget worden. *d.* R. A. *de anno* 1654. *in pr.* Solcher Frieden ist zu Münster und Oßnabrück zwischen der Kaiserl. Mayest. auch Churfürsten und Ständen des Heiligen Reichs und beyden außwertigen Cronen / auffgericht / publicirt und ratificirt worden. *d.* §. Und aber bey den ersten Mit Zuthun und Beliebung Unserer und des Heyligen Reichs darzu absonderlich beruffenen Churfürsten und Ständen. Keyserlich *Executions-Edict de anno* 1648. *in pr.* Mit Vorwissen / Einraht und Belieben. *in medio (edictum illud reperitur in d.* R. A. *de anno* 1654. *pag.* 63.) præsentibus, suffragantibus & consentientibus Sacti Romani Imperii Electoribus ac Statibus, ut legitur in exordio Instrumentorum istorum Pacis; unde etiam in iisdem multoties non solius Imperatoris, sed illius & Imperii, hoc est, Statuum consensus mutui fit mentio; Nos contra Reinking (l. 1. cl. 2. c. 2. de R. S. nu. 133.) cōcludimus Si Imperator non potest de reb⁹ Imperii indicere bellum, absque consilio, voluntate & assensu Statuū & præcipue Electorū, utique illa maiestatis potestas, quæ belli indicendi est, non apud Imperatorem, sed apud ipsum simul & Status Imperii residet: & quando consultis Statibus illud indicere potest, non propria sua autoritate, & nomine illud indicit, sed Imperii. Nec obstant, quæ *dicto loco* ex Recessibus Imperii idem adducit Reinkingius: Recessus enim illi omnes non loquuntur de indictione belli, sed de defensione

Imperator solus non habet ius pacis.

(2) Ex Recessibus Imperii constat, non posse Imperatorem vectigalia exigere, aut erigere telonia, nisi accesserit consensus Electorum: Sleid. *d. loco.* Neque etiam facultatem erigendi hæc omnia aliis concedere potest, absque consensu Electorum [R. A. zu Regenspurg *de anno* 1576. §. weiters seind wir / *ibi*: daß etliche Stände [add. *An per Instr. Pac. jus erigendi vectigalia sit Imperatoris & omnium Ordinum vid. Burgold.* p. 1. & 3. *ad Instr. Pac.*] Vbi iterum nihil proficit Reinkingius [*d. loco n.* 140.] Nam non quæritur, quis indicat, sed cuius autoritate & consensu indicantur vectigalia. Prior enim tantum operam suam adhibet, quam format & informat cōsensus aliorum; nec *in Recess. Imp.* à Reinkingio d. l. allegato, hoc solum ad reservata Imperatoris

Imperator solus non habet ius vectigalium.

pertinere dicitur, verum etiam ad reputationem Electorum. (3) Leges Imperii universales, non à solo Imperatore, sed ab omnibus Imperii Statibus feruntur: uti clarescit ex Recessibus & constitutionibus Imperii. Vt *in Pref.* des Königl. Landfridens zu Worms *anno* 1495. aufgerichtet / *ibi*: Darumb mit zeitigem Raht. Item in Handhabung des Friedens &c. zu Worms aufgerichtet *eodem anno*, *in pr.* legitur: Darumb mit zeitigem Raht vnd Willen. Et *in fin.* Vnd wir bekennen / daß solche obgeschriebene. Vid. Capitul. Caroli V. art. 1. & 32. Ferdinandi I. art. 2. & 29. Maximil. II art. 16. Rudolphi II. art. 2. & 33. Matthiæ art. 2 & 39. Ferdin. II. art 2. & 38. Ferdinandi III. art 2. 14. 30. & 40. Ferdin. IV. art. 6. 11. 33. 38. in der Königl. Satzung vom gemeinen Pfennig zu Worms *anno* 1495. aufgerichtet / *in princ.* dicitur: Thun kund / daß wir vns. Et in der Römischen Maiestät vnd des Heiligen Reichs Stände Ordnung des Regiments zu Augspurg *anno* 1500. aufgerichtet / hæc habentur verba *in pr.* Mit einmütigem / zeitigem Raht vnd Willen. &c. Item in der Erklärung des Landfriedens zu Augspurg *anno* 1500. aufgerichtet / *in pr.* mit derselben zeitigem Raht / vnd hoher Vorbetrachtung / verwilligen vnd annemen. Erklärung des Landfriedens zu Augspurg *anno* 1500. aufgerichtet / *tit.* 1. *ibi*: Etliche Articul vnsers Königlichen Landfriedens / &c. R. A. zu Augspurg *anno* 1500. *circa finem. ibi*: Bekennen vnd thun kund / das &c. In der Römischen Königlichen Maiestät vnd gemeiner Stände des Reichs Auffsatzung vnd Ordnung auf dem Reichs-tag zu Trier vnd Cöln *anno* 1512. *in pr. ibi*: Vns mit des Heiligen Reichs Ständen / vnd sie mit vns &c. & §. Darauf haben wir sampt den Ständen / zehen Circul geordnet. Et *tit.* von Gotteslästerern / Durch vns vnd die Stände des Reichs geordnet. Ex quibus duo notabiliter inferuntur: *prius* est: Non aliam potestatem Cæsaris esse in lege ferenda, quam quæ in conventionibus alterius contrahentium. At vero contrahentium in contractibus ineundis, arbitrium hoc est, ut alter alterum invitum obligare non possit, sed vtriusque requiratur consensus: (Bertram *de comit. membr.* 5. *thes.* 74.) *Posterius*: Recessus Imperii nostri & leges in comitiis latas, SCta dicendas esse non Edicta: & quidem talia SCta, ad quæ requiritur non solum vnius vel alterius Status consensus, deliberatio & præsentia, sed plurimorum. (R. A. zu Regenspurg *de anno* 1546. §. Dieweil; daß ihre Maiest. aus Mängel &c. Et post daß des H. Reichs Obliegen vnd gemeine Sachen &c. Hinc concludit Autor des wolmeinenden Discurs / Warumb die Catholischen im Reich sich von den Jesuitern vnd Spannischen absondern sollen / *p. m.* 147. Darumb muß man je so gar hart nicht auf eine absolutam potestatem, oder gäntzliche vngemeßliche Macht / vnd als wann die Kaiserl. Maiestat alles / ohn einiges Zuthun der Churfürsten / vnd aller anderer Stand / allein zu verordnen bemächtigt / vnd darwider nichts geredt oder beschwerlich angezogen oder zu andern gebethen werden köne oder dörffte / gehen

Potestas ferendarum legum non est solius Imperatoris.

Recessus Imperii obligant in vim contractus.

Recessus Imperii sunt Senatus consulta.

Ius concedendi privilegia non est solius Imperatoris.

gehen vnd bringen. Sic nempe apud nos haut valet juris Romani regula: Quod Principi placuit, legis habet vigorem. (4 Nec speciales Imperator solus indistinctè potest ferre leges, & dare privilegia: aut si dederit: confirmatione alia, nonnunquam opus erit. Otho I. affirmat, se dedisse privilegia cum scitu & consilio Principum Imperii; (*in constitutione de locatione & privilegio Cameræ Imperialis Magdeburgensis in principio*, apud Goldastum *tom 1. const. Imperial. pag.* 216.) Fridericus I. Marchiam Austriæ in Ducatum commutavit, consilio, judicio & approbatione Principum (vide *Laudum dicti Imp. super Ducatu Bavariæ, & Marchionatu superioris Austria*, apud Goldastum *tom. unic. constit. Imperialium pag.* 282.) Fridericus II. cum consilio, assensu & assistentia Principum, civitatem Brunsuicensem, & castrum Luneburgense univit, & creavit inde Ducatum: (Historische Braunschweig. Händel / *part. 1. cap. 2. pag. 29.*) Cum Imperator Carolus IV. anno 1355. constitutionem tulisset, de incorporatione Ducatuum Poloniæ & Silesiæ &c. quod perpetuo Regno Bohemiæ deberent esse indivisibiliter counitі, paulo post in conventu Noribergensi, eodem anno, super ea re Electorum obtinuit confirmationem. (apud Goldastum *d. tom. un. const. Imperial. pag.* 350.) Adde Capitul: Ferdinandi II. art. 33. & Ferdinandi III. art. 21. & 37. Idem quoque *in confirmatione statuti Caroli Imp. quod nulli extra Regnum Bohemiæ citare liceat; quod Rex tenere debeat aurifodinas &c.* (apud Goldastum *d. tom. pag.* 351.) Nonnulla privilegia omninò prohibentur: Capit. Ferdin. IV. *artic. 6. &* 18. nonnulla confirmare nequit, d. Capit. Ferdin. IV. *art.* 6. alia non nisi cum præscitu, aut consensu, Electorum, qui tunc reliquos Status, sicque totum Imperium repræsentant, dare potest. Capit. Caroli V. *art.* 18. Capit. Rudolphi II. *artic.* 29. Capit. Matthiæ *art.* 23. Ferdin. IV. *art* 10. ibi ohne besondern und zwar Collegial-Raht Wissen / Willen und Zulassen der bemeldten Sieben Churfürsten, *art. 21. &* 35. Sane haud iniuria accusasset Carolus V. Principes Germaniæ, quod in conventu Norибergensi anno 1524. decretum sine autoritate Imperatoris fecissent, & novum conventum Spiram inscio Imperatore indixissent (Sleidan. *lib.* 4.) si maiestas Imperii penes solum Imperatorem fuisset, nec Principes id sibi reservassent &c.

Ratio 4.

VIII. Quia Imperator tantum est Administrator Imperij: Quo ionuere volo Imperatorem Imperij dominum non esse, sed tantùm Administratorem. Handlung der Chur vnd Wahl des Großmächtigen König Carols / in der Churfürsten Schreiben an den erwehlten König (apud Goldastum in Reichshandlungen *pag.* 94) (R. A. zu Augspurg *de anno 1559. in pr.*) ibi: Die *Administration*, *& paulo post* Vnd vns mit der Burde. Vnde etiam administrationem quandoque dicitur resignare, verlassen vnd aufgeben.

Imperator est administrator Imperij.

Vocatur Ampt: R. A. zu Augsp. *de A.* 1559. §.) und so abermals / *p.* 406. Aliquando dicitur *Ministerium*. Ita Ludovicus Pius (*Capitul. lib.* 2. *cap.* 2. Quanquam summa hujus ministerii in nostra persona consistere videatur, tamen & divina autoritate & humana ordinatione, ita per partes divisum esse cognoscitur, ut unusquisque vestrûm, in suo loco & ordine, partem nostri ministerij habere cognoscatur. Vnde apparet, quod ego omnium vestrûm admonitor esse debeo, & vos omnes nostri adjutores esse debetis. Neque enim ignoramus, quod unicuique vestrûm in sibi commissa portione conveniat, & ideò prætermittere non possumus, quin unumquemque juxta suum ordinem admoneamus: (vide Leheman. *in Chron. Spir. lib. 2. cap. 4. pag.* 63.) Non resistit, quod Reinkingius *d. loc. n.* 188. scribit: Imperatorem quidem esse administratorem Imperij, sed idem administrare suo nomine. Nam Administrator proprie is, qui alieno nomine, non proprio agit: Imo vero hunc sensum proprium testimonia roborant publica. Fridericus Imperator ad Ordines Italiæ (apud Sigonium *lib. 12. de Regno Italiæ, pag.* 296. & apud Goldastum *tom. ult. constit. Imperial. pag.* 314.) ita fatur: *Imperii Romani, cuius apud nos administratio; penes vos vero, qui Optimates Regni estis, autoritas residet.* In sententia exautorationis Wenceslai (apud Goldastum *tom. un. constit. Imperial. pag.* 379.) dicitur: *Vvenceslaum Mediolanum, & Provincias Longobardiæ, in quibus, veluti minister sacri Imperii partibus fungi debuisset, alienasse.* (Add. A. B. tom. 2. §. *Et quia*) ibi. *Priusquam &c.* Cùm non ita pridem evolverem Henningi Arnisæi (*lib. 1. de Majest. cap. 5. num.* 5.) observavi, verba, *minister Imperii*, quæ ego (*sub hoc num. 37. & infra, hoc libro cap. 12. num. 21. nec non in annot. ad Capitul. Caroli V. art. 1. verb.* Königliche Würde *num.* 5.) ad personam Vvenceslai Imp. retuli, non ad illum, sed ad Vicecomitem Mediolanensem pertinere, (*mutilasti*, ita habet textus, *Imperium Mediolano, & provincia Longobardia, quæ juris Sacri Imperij Romani fuerant, redeuntibus inde ad Imperium amplissimis emolumentis, in qua ditione Mediolanensis, veluti minister Sacri Imperii partibus fungebatur, cùm tu, contra, quam tuam sublimitatem & dignitatem decebat, accepta pecunia Mediolani Ducem & Comitem Papiensem creâsti*; & ita etiam habet Goldast (*inter Constitut. Imper. pag.* 140.) quod hic benevolum lectorem celare nolui, & sic errorem meum aliquoties iteratum ingenuè confiteri. Quamquam, quod rem ipsam attinet, sufficere potest, quòd Ludovicus Pius Imperator, *ministerij* nomine eo sensu, quo in prædictis locis usurpavi, usus fuit, ut apud Lehemannum (*Chron. Spir. lib. 2. cap. 4. pag.* 63.) legitur. Imperator porro dicitur Imperij tutor in testamento Caroli M. quod P. Pithæus edidit, & annalibus suis ad an. 806. inseruit Baronius, in initio legitur. *Imperator, Cæsar Carolus, ex Francorum, Romani tutor Imperij.* Ioannes XXII. Papa in Bullâ, quâ Luduvico Bavaro Imperium abdicatur (extat ap. *Goldast.* in Statut. & Rescript. Impp. pag 198.) dicit: *Rem Romanam Carolo M. in fidem atque tutelam commissam fuisse.* In A. B. Caroli IV. tom. 2. §. Præstito. Imperator dicitur Imperij Rector. In sententiâ exautorationis Vvenceslai (ap. Goldast. *in constit. Imper. p.* 139. § 1.) Electores utuntur nomine moderatoris. [addi Stamlerus (*de Reservat. Imp. §. 25. in hoc articulo sese opponit Dn. Autori, qui tamen se ipsum T. fi*

Stamlerus refutatur.

I. *Pub. pag. 269. satis defendit, verbis sequentibus:* Persisto adhuc docere, Imperatorem esse administratorem Imperij, non verò Dominum proprietarium. Oppositis autem Resp. 1. A veritate alienissimum est, verbum administrationis in capitulationibus, à tempore Caroli V. publici juris factis, non reperiri. Reperitur enim reiterato in proœmio capitulationis Ferdinandi I. ibi, das Heilige Reich zu regieren / verwalten und administriren; ac iterum, des Kaysersthumbs administration und Regierung. Reperitur etiam in capitulatione Maximiliani II. *artic.* 15. ibi: Wir sollen und wollen auch Uns keiner Regierung noch Administration im Reich weiters unterziehen. In capitulatione Rudolphi II. *artic.* 32. In capitul. Ferdin. III. §. 49. in capitul. Ferdinandi IV. §. 47. Quod si distinguere fortassis velit adversarius, inter capitulationes Imperatorum, & inter Capitulationes Regum Romanorum, quales sunt Maximiliani II. Rudolphi II. ac *F*erdinandorum III. & IV. id quidem per me illi licebit, debebit tamen perpendere, vocabulum administrationis vile non esse, sed de Imperatore ac Regibus Romanorum usurpari, idque non solùm in capitulationibus, verùm etiam in Recessibus & actis Imperij inveniri. Maximilianus I. in der Ordnung zu Unterrichtung der offenen Notarien / *anno.* 1512. zu Cölln auffgerichtet. in pr. (*in eodem Recess.*) inquit, im Anfang Unserer Regierung / und angenommener Administration des Heil. Reichs. Ferdinandus. I. *in pr.* (des R. A. zu Augspurg / *anno* 1559.) ait, Er habe sich mit der Bürde der Administration und Verwaltung des Heil. Reichs beladen / (& in R. A. zu Worms *anno* 1564.) so bald Er zu der Verwaltung des Römischen Kaysertthumbs kommen. Maximilianus II. (in R. A. zu Augspurg *anno* 1566. *in pr.* dicit,) er habe sich der Administration, und Regierung des erledigten Römischen Kaiserthumbs / unterfangen. Idque majestati Imperatoris dedecorolum non est, ut nec illud, quando Diethmarus (*Chron. lib. 3. in pr. p.* 27.) Ottonem secundum Imper. nominat procuratorem Imperij? nec hoc, dum Ludovicus, anno 1319. in literis investituræ Friderico Burggravio Norimbergensi datis, se dicit einen Reichs Pfleger: hisce verbis, das er nicht alleine zu des Reichs Pfleger erwehlet seyn / daß er das pflegen / sondern daß er es auch mehren solle an Ehren und an Gut. Putavit adversarius, me summæ Cæsaris authoritati perquàm exiguam tribuere dignitatem; ac confudit munus, & officium Imperatoris, cum dignitate & potestate, quæ muneri adhæret. Officium Imperatoris, das Kaiserliche Ampt (ut appellatur in R. A. zu Regenspurg *anno* 1532. *in pr.* (R. A. zu Nürnberg *anno* 1542. §) Und wiewol. (R. A. zu Augspurg *an.* 1555. §) Und so abermals. & infinitis in actis Imperij) est administrare, vel regere imperium. Huic autem muneri cohærent, dignitas & potestas. Adhæc si animum advertisset Sciolus ille, admiratione supersedere omninò potuisset & debuisset etiam, modò non lividis oculis inspexisset, verba illa: (ex d. R. A. *de anno.* 1559. *in pr.* desumpta,) Und Uns nun der Bürde der Administration und Verwaltung des Heiligen Reichs / auch anhangender dignitat / Hoheit / Regierung / Titul / Scepter und Cron des Römischen Keyserthums / im Nahmen des Allmächtigen beladen. Imperator porro propriè dici non potest Dominus Imperij, quoniam Imperium non est ejus res propria, vel patrimonialis; potest autem dici, quoad providentiam Domini loco haberi, & appellari Dominus honoris, ac reverentiæ causa, quam illi debent vasalli, & subditi Imperij. Sic nempè est supremus Dominus in Imperio, sed non supremus Dominus Imperij. Recessuum Imperij, & capitulationum clausulæ, quarum meminit Stamlerus (§. 14. *n.* 6. *pag.* 51.) Unserer Reiche / des Römischen im ersten ꝛc. intelligi debent, non de Domino vero & proprio, sed de gubernatione, ut idem sit, ac si dicatur, anno gubernationis, vel administrationis nostræ Imperij, vel Regni Romani hoc clarè nos docent verba, quæ leguntur in ordinatione Imperij Maximiliani Anno 1512. zu Unterrichtung der offenen Notarien / wie die ihre Aempter üben sollen / §. Darumb so gebieten also / daß Auffs wenigste ein Begriff des Heiligen Römischen Reichs / den Nahmen und das Jahr der Regierung eines Römischen Keysers oder Königs / so zu derselben Zeit ist / zu setzen / und in keinen weg (als bisher von etzlichen unbilligen und Säumigen geschehen ist) unterlassen werde. Quod Imperij Ordines universi Imperatorem Dominum suum Clementissimum appellare soleant, probare intendit adversarius (ex Reichs Abschied zu Augspurg *de Anno* 1525. *in pr.*) ibi, Unser Allergnädigster Herr: Verùm, verba illa ad universos *I*mperij ordines malè refert, cùm sint non universorum, sed aliquot tantùm, qui tùm erant *I*mperatoris Commissarij, und Gewalthaber / quorum nomina ibi distinctim exprimuntur. *I*n capitulatione quidem non habetur disertis verbis, *I*mperatorem debere reddere rationem actionum suarum, satis tamen veritas ejus enunciati patescit ex obligatione, cujus vi tenetur, observare capitula, in quæ juravit: Quando enim unum vel alterum non observat, tenetur omninò, admonitus ab illis, quorum interest, reddere rationem, cur ab illo recesserit, aut fateatur necesse est, se malè fecisse. Huc pertinent gravamina, quæ quandoque contra *I*mperatorum actiones fuerunt exhibita, vel à Statibus omnibus, vel ab Electoribus tantùm, *I*mperij tamen nomine; vel à nonnullis Statibus, qui se gravatos dixerunt, & responsiones Imperatoris ad easdem (*vide manifestum. 3. in annot. ad* Capit. *Caroli V. pag.* 384. *& manifestum post annot. ad Capit. Ferdinandi II. pag.* 636. *& seq. pag.* 939. §. Wann aber / *ac pag.* 645 *& seqq. & additionem hoc tomo nostro 5. ad lib. 1. c. 7. ad pag.* 52.) Cæterum idem Imperium nostrum non purè Aristocraticum esse, sed Monarchia mixtum, constat ex eo, quod quædam Imperatoris propria, quæ solus ipse, & solum peragere possit. unde passim in Recessibus *I*mperij mentio fit der Kaiserlichen Hoheit / Freiheit und *Reservaten*

Argumenta pro mixto Imperij statu.

ten

ten. Mandatum Rudolphi II. Imper. *in causa* Cöln *contra* Brandenburg vnd Neuburg / de demolienda structura Mulhemiana anno 1612. Reservata Imperatoris ex capitulationibus & legibus Imperij publicis, non autem ex Iustiniani jure peti debent. Reservata autem potissimùm ideò dicuntur, quod Imperij Proceres ea Imperatori reservaverint, nec Electoribus aut cæteris Statibus, ut singulis, communicaverint: unde rectius reservata Imperatori, quàm Imperatoris dixeris. Licet loquendi usu aliud ferè obtentum videamus, quemadmodum & Imperatoris reservata nonnunquam ea appallantur, quæ in concessionibus sibimet ipsi reservat: Qua de re videri potest (R. A. zu Regenspurg *de anno* 1576. §.) dadurch dann *pag.* 671. quo docemur etiam in reservatis nonnullis quandoque Electorum consensum intervenire.

Aristocratia in nostro Imperio præponderat.

IX. *Hac in mixtura, utrū præponderet?* quæstionis est. Sane Imperatori datum non est, ordidem administrationis mutare; multaque ab eodem, quæ de essentia sunt maiestatis absolutæ, aliena habentur. In regno pleno, seu Monarchia, & imperandi ratio, modusque in arbitrio est Imperatoris, eam ut pro libitu corrigere mutareque queat, legibus positivis nullis adstrictus: Contra nostro in Imperio in hoc & alijs, Recessus Imperij Capitulationesque Imperatoriæ potestati certos designant terminos, & *plus ultra*, quod Caroli V. symbolum erat, præscindunt. Magnum opinioni meæ fulcimentum suppeditat Oratio Electoris Moguntini, Archicancellarij Imperij per Germaniam, apud Sleidanum [*de Statu religion. & Reipubl. lib.* 1.] quam in Senatu Electorali eo habuit tempore, quo mortuo Imperatore Maximiliano, Reges, Carolus Hispaniæ, & Franciscus Galliæ, ambiebant Imperium, & uter ex his, vel an alius quispiam, & quinam, eligendus esset, quæstio erat, *Animi fortitudinem Galliæ Regi tribuunt*. ait Moguntinus, *sed ad Monarchiam illa spectat, nobis autem inprimis est Aristocratia retinenda.* Quibus verbis satis innuit, Monarchiam in Imperio non tenere primum locum, sed Aristucratiam, quam etiam inprimis retinendam, non Monarchiæ, & sic novæ formæ fenestram aperiendam esse, monet. Retineri autem, sine dubio, voluit Aristocratiam eam, qualis tunc fuit: fuisse autem talem, vt inprimis, hoc est, ante omnia præcipua, & præ cæteris esset, verba ipsa docent. Scilicet innatum Germanis libertatis studium in causa est, quod Aristocratiam Monarchiæ, quantum in ipsis fuit, semper prætulerint. Hanc ob causam Maximilianus, Carolusque V. Germanorum Imperatores, se in Germania liberis & Regibus imperare dixerunt; quod dicendum non fuisset, si Monarchia in Imperio Aristocratiæ prævaleret. Malè quoque à Landgravio Hassiæ affirmaretur; das die Teutsche Nation ein frey Reich sey / und billich das freyeste auf der Welt. (apud Hortlederum von denen Vrsachen des Teutschen Kriegs. *libr.* 4 *cap.* 5. *pag* 65. *num.* 56.) si Monarchicè gubernaretur; summa enim libertas Statuum & Monarchia præponderans, simul stare nequeunt. Præterea, an Capitulatio, qualis in Imperio nostro ab Electoribus imperaturo præscribitur. (unde Goldast. *In replicat. pro Imp. cap.* 11. *pag.* 111. infert, Electores non modo Imperium, sed ipsum etiam Imperatorem in potestate sua tenere) prædominantem Monarchiam admittat, non sine ratione dubitandi est: Quemadmodum nec Electorum monita Ratisponæ Anno 1630. Imperatori exhibita prædominium Monarchiæ agnoscunt. Cùm itaque Aristocratiæ lumen clariùs præ Monarchiæ splendore appareret, factum est, ut illi, quibus totus imperij Status perfectè cognitus non erat, hac apparentia ducti, Imperium purè Aristocraticum esse, opinati fuerint, quod illis non contigisset, si Monarchiæ radij adeò fuissent clari, & contra Aristocratiæ lumen tenue. Quicunque autem de Statu nostri Imperij rectè judicare cupit, omnia, quæ Aristocratiam sapiunt, in unum redigat volumen, in alterum omnia illa, quæ Monarchiæ sunt, & sic tandem cognoscere poterit, quodnam harum formarum temperamentum sit, & quæ ex illis prævaleat. Quod ego hactenus hac de re scripsi, pro vero habeo, non autem pro decisione, sed cuncta judicio eorum humillimè submisi & submitto, qui me meliùs nôrunt, ut novisse debent, qualis sit forma eius corporis, cuius ipsi præcipua membra sunt.

Carpzovij Opinio de prævalente in Imperio Monarchia refutatur.

Carpzovius (Dogm. 7. add. Disc. Voti Septemvir. pro Carolo V. contra Gall. R.) prædominantem Imperatoris potestatem & præcedentiam urget. Vellem autem potastatem specialiùs descripsisset, an in omnibus, an verò in certis tantùm passibus, Imperatoris potestas prædominans dici debeat; certè à præcedentia ad potestatem tutò nihil inferri poterit, nam & in rebus publicis, quæ sine controversia Aristocraticæ sunt, capiti præcedentia datur, sed sine potestate prædominante. Statum Imperij nostri Monarchicum aristocraticè mixtum nobis repræsentari, ait Carpzovius: Sed in quæstione est, quid in ista mixtura præponderet. Porrò, quando præsupponit Carpzovius, tantum potestatis Impatatori, quantum Ordinibus Imperij in universum competere (quod in Comitiis obtinere docuit Paurmeisterus) non inde prædominans Monarchia probari poterit, ubi enim præsupponitur æqualitas potestatis, ibi nihil, quod prædominetur. Quorsum etiam non Maximiliani modò verba, sed & consimilia, quæ ferè in singulis Imperij Recessibus leguntur, taferri possunt. Quando verò Carpzovius inprimis notari vult particulam gegen / fateor, me latére cujus illa sit efficaciæ præ miteinander; apud me idem valet, haben uns miteinander vereiniget / verpflicht und vertragen / &c. haben uns gegen und miteinander vereiniget / verpflicht und vertragen; qua in formula particula, gegen / respicit verbum, verpflicht (sich gegen einander verpflichten) miteinander verò refertur ad vereinigen und vertragen: ita enim loquuntur Germani, sich miteinander vereinigen und vertragen. qua formula utitur (R. A. zu Worms / *anno* 1521. §. 1.) & omittit illud gegen / quod certè non omisisset, si in illo tanta virtus, ut Carpzovio visum. Nempe nihil hisce & consimilibus aliud declaratur, quam mutuo

consensu inter Imperatorem & Status ita conventum; & hanc fuisse Maximiliani mentem patet non solùm ex *d.* R. A. *de anno* 1512. §. 1. *pag.* 83 verbis, als ein Christlich corpus und Versamlung / sed etiam clarissimè ex declaratione des Landfriedens zu Augspurg / *anno* 1500. aufgericht / *in f. princip.* patet ibi, Uns mit den obgenanten Churfürsten / nachfolgender Ordnung / Satzung und Artickeln vereinigt / vertragen / und deshalb mit und gegen einander in contracts weiß vereiniget: verpflicht und verschrieben haben. Iura quædam maiestatis Imperatori ita esse appropriata, ut solus ipse ea exercere valeat, proceribus nihil de his participantibus, nemo negat: Sed hæc talia sunt, quorũ causa Status noster ex Aristocratia & Monarchia mixtus dicitur; & posse Reip. Statum ita temperari, ut in ea secundùm quid prævaleat Monarchia, & secundùm quid Aristocratia, Keckermannus annotavit. Quid verò in Imperio nostro, omnibus, quæ Monarchica sunt, & omnibus, quæ Aristocratica, benè consideratis, præponderet, altioris est indaginis, nec unius partis inspectione definiri potest. Per capitulationem Imperatori præscriptam, non autoritatem Principum restrictam, ipsemet agnosco, sed per eam Cæsaris potestatem fuisse limitatam, non omnino approbo: quoniam etiam fieri potuit, ut quæ jam olim limitata fuerat, Cæsari, ut memor imposterum esset limitationis, ante oculos statueretur, & jurisjurandi confirmaretur vinculo, sit ut sit, ante Caroli V. tempora id factum fuisse, testis mihi omni exceptione major est Elector Moguntinus, qui, ut supra audivimus, In electione Caroli disertis verbis contestatus est, Aristocratiam imprimis retinendam esse; retinendam, inquam, non introducendam: atque in id incumbendum, ut de non imminuendo jure ac libertate Imperij fidem daret per jusjurandum, (Sleidan. *d. lib.* 1. *fol.* 17. *b.*) vel, ut vonim Saxoniæ Electoris habet (*d. lib* 1. *fol.* 19. *b*) placere sibi, ut Carolus renuncietur Cæsar, veruntamen certis legibus, ut Germaniæ sua libertas constet. Hinc autem præsupponendum esse, ergo antea fuisse potestatem Imperatoris monarchicam, quæ postea aristocratia misceri cœperit, necessarium non est; hoc credibile, Imperatores sibi monarchiam parare voluisse, eaque uti cœpisse, quod ne amplius fieret, illis præscriptas fuisse certas regulas imperandi, quibus imposterum adstricti viverent: sicque non misceri cœpit Monarchia, sed Aristocratia restabiliri; quamquam etiam, si mixtionem admittamus, primùm constare debet, quid fuerit prędominans: nam & dici poterit aristocratiam prędominium habuisse, eamque misceri visam fuisse monarchia, sed ita, ut adhuc in prędominio permaneret. Certè ut apud Germanos veteres Regibus non fuit data libera potestas, Tacito teste, sic mirum non est, in posteris quoque monarchiam, ut quæ libertati ex asse non amica, nunquam gratiam fuisse credamus. [add: *Novissimè Dn. Heremontanus in Tr. de Summâ Principum Imperii potestate in Imperio nostro Politiam asserit, quem Dnn. Lectores adire possunt.*]

X. Atque hactenus propositis obstaculo non est, I. quod solus Imperator, deliberationis capitula in Comitiis proponat: (R. A. *de anno* 1564. §. Haben sie. R. A. *de anno* 1566. §. Als wir nun hierauf.) Nam non ad propositionem, sed ad conclusionem potius spectandum est, Monarchiæ si certum velimus metiri pondus. Ea vero non solom penes Imperatorem residet, sed & penes Ordines; Nec obstat II. quod supra diximus, Imperium nostrum, quartam esse Monarchiam, à Daniele præfiguratam. Nam Theologi Monarchiam accipiunt, non pro absoluto unius imperio in subditos, sed pro latissima unius Reipubl. jurisdictione, in totum mundum, vel maximas ejus partes, quando quatuor tantum Monarchias constituunt, secundum vaticinium Danielis 2. & 7. III. Quod sententia nostra admissa, sequeretur, majestatem esse divisam, cum tamen sit individua: Distinguendum enim est cum Metaphysicis, inter indivisibilia & indivisa: quorum illa, ob simplicitatem suam divisionem respuunt, hæc, cum sint conflata ex partibus, licet qua sunt, unum sint, id est, indivisa, tamen divisio illis non repugnat. Nam majestas simul sumpta cum omnibus suis partibus, unumquid constituit, quod est totum potentiale, quod vocant, indivisum, ideoque pluribus in Republ. distribui non potest. Nihil tamen prohibet, quin partes in hoc toto unitæ, secerni & divisim inter plures distribui possint. IV. Quod & adhuc hodie Imperator, ab omnibus Regibus, & populis tam fidelibus, quam infidelibus, Monarcha salutetur. Monarcha enim an conceptis verbis ab omnibus salutetur, dubitare non sine ratione licet. De eo mihi constat, Turcam hoc modo ad Imperatores nostros scripsisse: *In fide Iesu Nazareni inter cæteros summo*: Goldastus *in legatione Ibrahimi Stroca anno* 1562. *in Comit. Francofurt: Magno & potenti Christianorum Domino, uni Electo Romanorum Imperatori*: Reusn. *lib.* 10. *exemplar. Turcic.* Aus den Potentaten Jesu dem fürnemsten / und zwischen dem Geschlecht Jesu erwehltem fürnemsten Herrn aller Christlichen Völcker / einem Versorger und Administratori der Gerechtigkeit / unserem Nachbaren und guten Freunde Matthias: Iacob. Franck *in Contin. Relat. hist. anno* 614. Quæ omnia, ut & si forte ab aliis Monarcha appellatur, solum de dignitate, & primo gradu, quem obtinet inter omnes Principes Christiani orbis, accipienda esse, verba ipsa evincunt. V. Quod sit & dicatur Caput, & Dominus clementissimus: (R. A. zu Augspurg *de anno* 1525. *& passim.*) In splendore enim non consistit majestas. Nec ex titulorum splendore, de majestate est judicandum: nec vis facienda in nomine, sed in regiminis qualitate. Carpzov. (in Discuss. vot. Septemvir: pro Carolo V. Dogm. 6. num. 36.) ait: Hoc intactum relinquere haud possumus, quod, tanquam Medusæ caput, volgò dogmati huic exponitur, Imperatorem omnibus & singulis po plenitudine potestatis imperare, prout liquescit ex formula illa, cujus passim in Recessibus Imperij fit mentio, auß Keyserl. Macht und Vollkommenheit. (*Recess. de Anno* 1542. *& de anno* 1544.) unde Monarchiam infallibiliter infe-

Respondetur ad obiectiones.

gendam

rendam contendit Reinking. Consequentiam hanc ut effugiat Ioh. Limnæus, clausulam illam restringit ad jura quædam soli Imperatori reservata, quorum intuitu, autoritate pariter & majestate Status Imperij superat: (*lib. 1. iur. publ. cap. 10. num. 38.*) Alij verò ex clausulis ejusmodi, & Recessibus Imperii, non satis curiosè & dextrè conscriptis, parum probari, nec verbis illis magnificis contra rerum naturam nimis indulgendum putant. Sed quid ullâ opus anxietate, si clausulis hisce eam designari plenitudinem potestatis dicamus, quæ ex Capitulatione & legibus fundamentalibus competat Imperatori, nimirum aristocraticè temperatam, Procerumque Imperij consensu, & autoritate limitatam. Aut si omninò absolutè id intelligi debeat, videtur Imperator locutus nomine totius Imperij, quod ipsemet, ut administrator, & caput, repræsentat, & quid omnium Imperij Ordinum assensu & voluntate actum, atque conclusum, eloquitur & pronunciat. Hæc Carpzovius. Quod si vero titulimonarchiam faciunt, & Dux Reipubl. Venetæ Monarcha erit, qui est supremus Magistratus istius Reipubl. & repræsentat Principatum istius Dominij ceu caput quoddam, in habitu, in pompa, in habitatione, & aliis omnibus. Monetæ cuduntur ipsius nomine, & literæ in ejusdem scribuntur nomine. Nihilo minus tamen nullam aliam autoritatem obtinet, quam eam, quam à lege habet. In summa, ratione præeminentiæ ipse est primus in Republica. Eadem ratione quoque, Rex Poloniæ, Monarcha dicendus foret, qui præter splendidissimos titulos, quibus compellatur, neminem subditorum suorum, cœna sua dignatur, suppliciter à Nunciis Terrestribus (quorum tamen haud levis est autoritas) rogatur, ut hoc vel illud statuat: cum interim hoc magis sit in manu eorum, qui rogant, quam qui rogatur: (vide Thomam Dresn. *in judic. process. regn. Polon. tit. 1.*) atque revera summum jus & autoritas Monarchiæ in Polonia, umbratilis sit: (Lansius *de princip. provinc. Europæ, pag.* 638.) VI. Quod omnes Status Imperij post Deum Imperatori teneantur reddere rationem: (R. A. zu Speier / *de anno* 1529. §. Und seiner Maiestät gedencke zu verantwortten.) Nam *primo* hoc faciunt, ut singuli. *Deinde*, ex conventione faciunt. Et *tertio*, si credimus Aureæ Bullæ *cap.* 5. Imperator quoque ipse, tenetur reddere rationem coram Comite Palatino. Imperator anno 1613. in Comitiis Ratisponensibus, Correspondentium legatis fecit intimari: Wolten sonst ihre Kaiserliche Maiestät dero Kaiserlichen schweren Beruff / und *Autoritat* / in *Administration* der *Justitien* also in Acht nemen und erzeigen / das ihre Maiestät es gegen Gott / den Ständen / und den künfftigem Reichs-tag verantwortē könten: (Gründlicher Bericht des ienigen / so bey dem zu Regenspurg vorgewesenen Reichs-tag verhandelt worden, *pag.* 16.) VII. Quod Status Imperij Imperatori fidelitatem & obedientiam jurent, proindeque eius sint vasalli, & subditi (Reinking. *d. l. n.* 94.) Nam secundum Doctores Status Imperij verius dicuntur esse vasalli Imperij, quam Imperatoris. Ita enim jurant:

Quatenus Status Imperij sint Imperatoris subditi, & vasalli.

Dem Römischen Kaiser und dem Reich / treu / hold und gehorsam zu seyn. Et passim dicuntur / unsere und des Reichs Unterthanen: (R. A. *de anno* 1521. *in pr. & paulo post ibidem*) hæc accuratius declarantur per verba: Darauff befehlen wir ꝛc. bey den Eyden und Pflichten / die ihr uns von des Reichs wegen insonderheit gethan. Iunge Landfrieden zu Wormbs aufgerichtet *anno* 1495. *tit.* Welche umb Friedbruchs willen. & R. A. *de anno* 1530. §. und dieweil wir; *ibi*: Als lieb einem ieden seye / unsere und des Reichs schwere Ungnade. *Reformation* guter Policey *de anno* 1530. *tit.* von Ziegeunern; *ibi*: bey den Pflichten / damit sie dem H. Reich verwandt (ubi Imperium, tanquam principalius exprimitur, Imperator autem omittitur) & iisdem verbis in der Reformation guter Policey *de anno* 1548. *tit.* Von den Ziegeunern. Et in Principum Imperij diplomate de anno 1200. apud Goldastum (*tom. un. constit. Imperial. p.* 288 §. 2.) habetur: *Nos autem Principes, qui iam dictum Dominum in Regem elegimus, feuda nostra, quæ ab Imperio tenemus, à manu ipsius recipientes, hominium sibi fecimus, & fidelitatem iuravimus.* Pertinent scilicet hæc feuda ad Imperatorem ratione Imperij, ut loquitur Rupertus (*in Constitutione de vicariatu Imperij Germanici*, §. 4. apud Goldastum (*tom. un. constit. Imperial. pag.* 382.) Quibus adiungo phrasin, quâ utitur Imp. Maximilianus I. in seinem Schreiben wider den Papst apud Goldast in Reichs-satzungen *p.* 94. Unserer Person und dem Heil. Reich gehorsame Lehenpflicht gethan. item *ibidem*, von Uns und dem Heil. Reich belehnet. Ego contrà Wizendorfium ita colligo: Status Imperij iurant: dem Römischen Kayser und dem Reich treu / hold / und gewähr zu sein: Ergo Status Imperij sunt vasalli Imperatoris & Imperij. Et iterum ita: Status Imperij à manu Imperatoris recipiunt feuda quæ ab Imperio tenent & iurant Imperatori fidelitatem von des Reichs-Wegen: Ergo verius sunt vasalli Imperij, quàm Imperatoris. Quòd autem verius sint vasalli Imperii, probavi textibus aliquot (quibus nunc addo *A. B. cap. 1. §. statuimus*; *ibi*; *universis aliis Principibus, feuda à sacro Romano Imperio tenentibus &c. & literas Imp. Maximiliani I. modò allegatas d. pag.* 94. *ibi*: die ohne mittel vom Reich zu Lehen rühret / *nec non* Kaiserl. Landfrieden zu Augspurg *anno* 1548. auffgericht. *tit.* Handhabung des Friedens / §. Und gebieten darauf.) Quod ego respectu feudi, idem alii respectu subiectionis pronunciarunt. Besoldus *dissert. de statu Reipub. mixto, cap. 2. num.* 7. ait: Principes, Comites, aliosque Imperii Status, non propriè dici subditos (solius) Imperatoris, sed potius Imperii subditos & membra. Ita ut Imperator solus, ob delictum aliquod, eos beneficiis & privilegiis privare, aut Imperii banno subiicere non possit, nisi re in comitiis publicè deliberata, præcipue si ex ea condemnatione periculosi motus in Imperio sint metuendi; allegans Nicol. Betsium *de pactis familiar. fol.* 448 Donawertische Information *fol.* 42. Bernhard. Zieritz *tract. de prærog. Princip. h.* 7. quibus, posteriora quod attinet, normæ instar addi debet §. Wir

ſollen und wollen 30. Capitulat. Ferdinandi *III.* Imperatoris. Cum Beſoldo quoque conſentit Ioh. Iacob. Winther. *diſſert. de Republ.* (*quæ reperire datur tom. 4. diſput. Baſileenſ.*) *theſ.* 236. Imò & ipſe Imperator, primatius eſt Imperii noſtri vaſallus, adeo ut, ſi feloniam committat contra Imperium, feudo ſuo privetur, æque ut alii vaſalli. Huc nempe eſt, quod Moguntinus contra Henricum Imperatorem pronunciabat: *Quem meritum inveſtivimus, quare immeritum non deveſtiamus?* ex Helmoldo Arniſæus (*lib. 1. de iure Maieſt. c. 6 num. ult. p.* 186.) In Declar. Pac Publ. Auguſt. de ann. 1500. Tit: Von Aufgerichten Landfrieden Maximilianus Imper. ait: Haben Wir uns mit den Ständen ꝛc. vertragen/ vereiniget/ und bey den Pflichten/ damit Wir und unſer jeder dem H. Reich verwand iſt/ zu halten/ und zu vollziehen verpflicht. Dominus itaque Imperium erit, cui etiam iuramentum præſtatur: inveſtientes Electores nomine Imperii. Moguntinus ap. *Helmold.* (l. 1 Hiſt. Slav. c. 32.) mentionē facit quoq. inveſtituræ Imperialis. Imperatorē ſuperiorē eſſe Imperio, hactenus nemo, & ſic nec Sluterus (ad Hippol. a Lap. p. 1. c. 7 § 9.) mihi perſuadere potuit.

Sluterus refutatur.

Quicquid Imperator, ut Imperator, agit, agit virtute Sacri Imperij (*A B. Caroli IV. cap. 2 § 5*) non ſua propria; agit tamen ea & ſuo, & Imperij nomine, quoniam hoc illi, tanquam primario adminiſtratori Imperij, in ſignum prærogativæ præ cæteris Imperij adminiſtratoribus, vel proviſoribus, datum fuit; quamquam aliquando ſolo nomine Imperij utatur, omiſſo ſuo, memor virtutem Imperij hic primas obtinere partes. Vt aperte pareat, quantum hic Slutero tribuendum ſit, de feudis Imperij notandum venit, non illud modò, quod ſoli Imperatori adſcribendum, verùm etiam illud, quod Imperio ſoli, vel etiam Imperio cum Imperatore, illi quidem principaliter, huic autem ſecundariò, adſcribitur.

Quatenus Imperator inveſtituram conferat.

De collatione certum eſt, illam ab Imperio, tanquam univerſitate, & ſic corpore myſtico, ſine opera hominis fieri non poſſe; eandemque ob cauſam, juramentum, quod à vaſallo præſtatur, recipi ab illo, cui hoc ab Imperio commiſſum. Tempore interregni, vel vacante Imperio, vicarij vel proviſores Imperij, inveſtiunt de feudis, atque juramenta fidelitatis vice & nomine S. Imperij recipiunt, quæ tamen per Regem Romanum ſuo tempore omnia innovari, & de novo juramenta ipſi præſtari debent, feudis principum duntaxat exceptis, & illis, quæ Fahnen-Lehen vulgariter appellantur, quorum inveſtituram & collationem ſoli Imperatori, vel Regi Romanorum ſpecialiter reſervatam conſtat (*A. B. Caroli IV. c. 5. § 1.*) Reſervata autem hæc ita ſunt Imperatori, ut regulariter ab ipſo, & certo tantùm caſu aliquando per alium, nomine Imperatoris collata fuerint: (Regiment auf dem Reichs-tag zu Wormbs *Anno* 1521. aufgericht/ §. und behalten/ *& ſeq. pag.* 107.) ac ſi Comitatus ſint, etiam adhuc hodie ab aulico conſilio nomine Imperatoris conferantur. Cùm autem Imperator ejuſmodi feuda Ordinibus conferat, non univerſis, & ſic non Imperio, ſed unicuique, & ita ſingulis ſit ſuperior, at non univerſis. Iurat Imperator Imperio, jurant Imperatori Status, ſed non jurat Imperatori Imperium. Der Kaiſer iſt dem Heiligen Reich mit Pflichten verwant: (*Reformation* Kaiſer Friederichs zu Franckfurth am Mayn *Anno* 1442. aufgericht *in pr.* Erklärung des Landfriedens zu Augſpurg *Anno* 1500. *tit.* von aufgerichtem Landfrieden; Landfried zu Worms *Anno* 1521. aufgericht. *tit.* vom auffgerichten Land-Frieden) nullibi autem legitur, das Reich ſeye dem Kaiſer mit Pflicht verwant. Hinc mihi pro regula eſt, ex homagij formula, non autem perſona, quæ illud recipit (cum & à procuratore id fieri poſſit) rem totam æſtimandam eſſe. Formulam uſitatam quando contemplor, deprehendo Ordines promittere fidelitatem, & obſequium, non ſoli Imperatori, verum etiam Imperio: Imperatori, ut adminiſtratori Imperii, Imperio ut univerſitati, Verba germanica ita ſonant: Dem Kaiſer und dem Reich treu/ hold/ gehorſam und gewartig zu ſeyn/ &c. Kaiſ. Mayſt. und des Reichs Ehre/ Nutz und Frommen betrachten und befördern &c. wann etwas vorgenommen/ oder gehandlet würde/ wider die Kaiſerl. Mayeſt. dero Perſon/ oder das H. Reich. item, alles das thun/ daß ſich einem getreuen Fürſten gegen die Kaiſerl. Mayeſt. und dem H. Reich gebühret.

Ordines quomodo ſidelitatē iurent.

Mihi videtur parum hic referre, ſive Imperium accipiatur de Republica, ſive de Ordinibus Imperij univerſim ſumptis; res enim eodem recidit, nempe, Rempublicam non jurare Imperatori fidelitatem & obedientiam, nec Status, univerſim ſumptos, Imperatori iurare fidelitatem & obedientiam, ſed ſingulos, & inde Imperatorem Imperio, aut Ordinibus univerſim conſideratis, ſuperiorem non eſſe. *Secundò* quæritur, poſtquam Imperii Ordines ſinguli Imperatori & Imperio fidelitatem ac obedientiam iurant, an Imperii, aut Imperatoris partes hic potiores ſint, aut omninò æquales?

Ordines Imperio potius iurant, quam Imperatori.

Ego pro Imperio concludo, ab hoc enim Ordines ſua tenent feuda; (*A. B. c. 1. § 1. in pr. & med. ac § 8.*) unde etiam feuda illa dicuntur eſſe Imperij, dem Reich angehörige Lehen: (*Capitul. Matthiæ § 30. Capit. Ferdin. II. § 29. Capit. Ferdin. III. § 33. Ferd. IV. § 31.*) qui ea tenent, audiunt Imperii vaſalli. (*Inſtrum. Pacis Oſnabrug. artic. 10 § vicissim.* R. A. *de anno* 1541. §. Nachdem. Und ſeynd dem Reich mit Pflichten verwandt/ 1. *d.* Erklärung des Landfriedens zu Augſpurg 1500. *tit.* vom aufgerichten Landfrieden. *d.* Landfried zu Worms *Anno* 1521. aufgericht. *tit.* vom auffgerichten Landfrieden/ *Reformation* guter Policey zu Augſpurg *de anno* 1530. *tit.* von den Zigeunern/ *& de anno* 1548. *tit.* von den Zigeunern/ Policey-Ordnung zu Franckfurt *de anno* 1577. *tit.* 28) quæ propterea præſtare debent, ea præſtant Imperio: (*A. B. c. 10. § 2. d. Capitul. Matthiæ § 31. Capit. Ferdin. II. § 30. Capit. Ferdin. III. § 34. Ferd. IV. § 32.*) feudaque illa quando vacant, dicuntur vacare Imperio: (*A. B. c. 7. § 3. Capitul. Maximil. II. art. 12*) Ex quibus locis omnibus apparet Imperii jus hic primum obtinere locum. Non nego quidem, aliquando etiam in hac materia certis in actibus ſolius Imperatoris fieri mentionem (ut quando Principes dicuntur ſuſ-

cipere

cipere feuda sua ab Imperatore (*A. B. cap.29.§. 1.& 2.*) quando investitura & collatio feudorum, dicitur actus Imperialis (*A. B. c.3. §.2. c.5. §.1.*) quando dicitur juramenta fidelitatis præstari Imperatori : (*d. c.5. §.1.*) verùm, cùm illa omnia non alio, quàm administratorio peragantur jure, satis licet intelligere, operam, quam sic Imperator præstat Imperio, huic, ut principali feudi domino, nil quicquam detrahere. Loca, in quibus hac eadem in materia Imperatoris & Imperii fit mentio, in eo variant, dum aliquando in ista conjunctione Imperio Imperatorem præponunt, quandoque verò postponunt. Præpositionis exempla sunt quando legimus, illos, qui feuda tenent ab Imperio, seyen dem Kaiser vnd dem Reich von wegen solcher Lehen verpflichtet: (Ordnung des Regiments zu Worms *anno* 1521. aufgericht / § und behalten uns / *pag.*107. das solche Lehen seyen des Keysers und des Reichs Eigenthumb: R. A. zu Nürnberg *de Anno* 1542. §. Vnd wie nun / *pag* 283.) quòd vasalli Imperii recognoscant feuda ab Imperatore & Imperio : (*d. Instrum. pac. Osnabr. artic.*10. §. *vicissim: Serenissima Regina*) feudum devolvi ad Imperatorem & Imperium: (*A. B. d. c.7. §.3.*) quod tamen inverso ordine legitur in Capitulatione Caroli V. (*artic.*24.) Ferdin. I. (*art.*23.) Rudolphi II. (*artic.*25.) Matthiæ, (*artic.*29.) Ferdin. II. (*articul.*28.) Ferdin. III. (*artic.*32.) Ferd IV. (§.30.) vbi Imperium præponitur. Wenn auch Lehen dem Reich und uns (dem Kaiser) bey Zeiten Vnserer Regierung eröffnet / und lediglich heimfallen werden. Præterea silentio prætereundum non est, fidelitatem & obedientiam, quam Ordines & Vasalli Imperii, Imperatori promittunt, esse temporalem, eam vero, quam Imperio debent, esse perpetuam usque ad mortem. Temporalem illam dico, quoniam delicto Imperatoris, ejusque depositione, aut spontanea renunciatione evanescere potest. Delictum quidem quod attinet, non omne, sed illud cessare facit hanc fidelitatem, & obedientiam, quando Imperator officio suo & juramento, quo Imperio adstrictus, non satisfacit. Exempli loco nobis sit Wenceslaus Imperator, illi Electores Imperii juramento fidelitatis & obedientiæ erant adstricti, erantque eodem quoque modo adstricti Imperio: Postquam autem contra salutem & utilitatem Imperii ageret, Electores juramentum, quo Imperio obligati, præferendum duxerunt juramento, quo Vvenceslao obstricti, atque inde Imperio consulere omni studio annixi sunt. Indicant hoc verba sententiæ exauctorationis, relatæ à Goldasto [*inter Constit. Imperiales pag.*159.] ibi; *Itaque ob instantes supradictorum preces, maximè verò Sacramenti ratione, quo nos, Electores) ceu sacri Imperij proximè superiora membra eidem adstringimur, nec reticere, nec sustinere diutius potuimus, sed ex officio debito cogitandum, annitendumque nobis fuit, ut sacro Romano Imperio rectius & salubrius provideretur.* Cùm verò frustrà omnem insumpsissent operam, Vvenceslaum exauctorârunt, cunctosque Principes, Optimates, Equites, ingenuos, urbes, provincias, & subditos Romani imperii, ab omni homagio & juramento, personæ Vvenceslai nomine Imperii præstito, prorsus liberos esse judicârunt, eosque admonuerunt sub jurisjurandi fide, qua sacro Romano Imperio adstricti tenebantur, ne prædicto Vvenceslao amplius obedirent, aut quicquam ei, quod aliàs Romanorum Regi debitum, exhiberent, aut penderent. Ex quibus manifestum fit, in ejusmodi concursu, juramentum, quod Imperio præstitum, potiùs quàm quod Imperatori, observandum, & sic illi præcipuum locum assignandum esse.

Fidelitas & obsequium quod Ordines Imperatori promittunt est temporale.

CAPUT IX.

De Aurea Bulla.

Leges fundamentales Imperij.

I. QVemadmodum omnia alia Regna, ita & nostrum Imperium suas habet leges fundamentales, ita dictas, quod his, ceu fundamentis innitatur, per eas consistat, floreat, vigeat. Earum aliæ scriptæ, aliæ mentales, & longa majorum nostrorum observantia in nos transfusæ, partim caput, partim membra, concernentes, partim harmoniam inter utrumque. Scriptarum præcipuæ sunt Aurea Bulla Caroli *IV*. Capitulatio, in quam iurant Imperatores; Recessus Imperij, Transactio Passaviensis, & quæ eam secuta est Pacificatio Religiosa, nec non altera illa pacis constitutio, quam profanam vocant. [*Ad quas fundamentales Imperij nostri leges, etiam referri debet Instrumentum Pacis Cæsareo-Suecicum & Cæsareo-Gallicum (Vid. Instrum. Pac. (art.* 17. §. *Pro maiore &c.) Quod non ita pridem Bargoldensis,* Warmund von *Fridberg & Franciscus Irenicus ex optimis autoribus illustrare cæpit.*] De Aureâ Bulla prius videbimus. [add: *Quum h. cap. n.4. & seqq. Dn. Autor Grammaticum potius, quàm Imperij Publicistam agat, nos in enucleando hic cernnisimus saltum*]

Bulla idem quod sigillũ.

II. Vox Bullæ apud Romanos olim variè accepta: Hodie nomen Bullæ pro sigillo majori usurpatur, unde *bullare* pro *sigillare* & *bullator* pro *sigillatore*. Hinc illud enatum reperio, diplomata, utpote quibus bullæ sive sigilla apponebantur, ab adiuncto Bullas dictas fuisse. Idque non solum in lingua Latina constitisse, verum etiam in nostram vernaculam transmigrasse, præter alia multa, testatur R. A. zu Augspurg *anno* 1530. (§. nach dem Churfürsten.)

Bulla instrumentum sigillatum.

Quatuor bullarum genera.

III. Observavit Iulius Cæsar Bulengerus (*de Romano Imperatore lib.2. pag.* 349.) quatuor potissimum generum bullas : auream scil. argenteam, ceream, plumbeam. Aurea & argentea utebantur, cum scriberent ad Reges, vel cum res majoris erat momenti. Illud observatum inveni à Carolo Magno, Ludovico Pio, & Carolo Calvo, Imperatoribus (vel maxime vero in concessionibus & privilegiis datis & factis Ecclesiis, Collegiis, publicatisque in gratiam Procerũ Regni, uti fusius videre est apud Guicciardinũ (*in descript. Belgij p.*176.) nec non Corneliũ Kempiũ (*lib.3. de origine, situ, qualitate & quantitate Fri-*

Aurea bulla quibus addita diplomatibus.

*sia, c.*20.*pag.*290.) apud quos extat Caroli Magni privilegium Frisonibus datum, bullæ aureæ munimine roboratum: Et literas investituræ Ducatus Luneburgensis factæ Othoni à Friderico II. bulla aurea typario maiestatis Imperialis impressa confirmatas, vide in Braunschweigischen Historischen Händeln (*part.*1.*c.*1.*p.*29.) nec non post hos & alios Friderico II. (in confirmatione privilegiorum Ecclesiæ Romanæ apud Goldast. *tom.*1. *constit. Imperial. p.*73.) à Sigismundo (Goldast. *dict. tomo*, *p.*166.) à Friderico, qui privilegia Basileensium bulla aurea confirmavit: (Wurst. *lib.*6.*Chron.Basileens.c.*1.*p.*420.) à Carolo IV. qui Vicecomitibus Mediolanensibus perpetuum Imperij vicariatum aurea bulla confirmavit: (Cuspinian. *in vita Car.IV.p.*479.) & hanc, de qua hæc instituta est dissertatio, auream condidit bullam. Aurea autem illa est, & non inaurata, ut dehinc male à Gallis dicatur *la bulle dorée*, cum potius appellanda *la bulle d'or*. De usu aureæ Bullæ ita dispositum *in capitulatione Ferdinandi III. Imperatoris Augusti artic.*46. die guldene Bull / als ein uhraltes insigne eines regierendẽ Römischen Kaisers oder Königs / soll an einig ander diploma, als welches bey der Reichs-cantzley mit unserer Ferdinandi III.) Verwilligung ausgefertiget worden ist / nicht gehenget werden.

Usus ceræ Bullæ. IV. Ceræ antiqui Imperatores scribebant ad matrem, uxorem & liberos. Hæc etiam inferioribus communicata erat: Primo quidem Principibus & magnatibus, postea vero etiam aliis, summa tamen quandoque in colore differentia. Legimus enim Fridericum III. Imperatorem Ducem Modenæ & Reggij creasse, data facultate sigillandi cera alba (Giovan. Battista Pigna *lib.*7.*dell'historia de' principi d'Este p.*544.) *Cera alba in bullando.* Kaiser Wenceslaus hat das Privilegium, so er den Badern geben: mit weissem Wachs besiegelt (*apud Goldast.* tom.2. Reichs-satz.p.81). Anno *Cera rubra.* 1512. hat Kaiser Maximilian Grafen Hoyern zu Mansfeld die Begnadung gethan / daß alle Grafen zu Mansfeld hinfort sich Wohlgeborne schreiben / und mit rohtem Wachs sieglen möchten und solten / dann sie bis auf diese Zeit nur grünes gebrauchet hatten: (Spangenberg in Mansfeld. Chronic / *cap.*348.*p.*404.) Kaiser Friderich hat der Stadt Laybach (in Kärndten) die Freyheit geben / ihre Stadtbriefe mit rothem Wachs zu besiegelen: (Megiserus *in annal. Carinthia lib.* 10. *cap* 2. *pag.*1113.) Wie dann auch die Stadt Costentz im Costentzer concilio vom König Sigismundo, nachmals Römischen Kaiser begabet worden / daß sie mit rothem Wachs sieglen dörffen: (Stumpf Schweitzer Chronic *lib.*6. *cap.*17. *pag.*153.) Die Stadt Stettin in Pommern hat anno 1570. auch bey Kaiserl. Maiestät das rothe Wachs erhalten: Friedeborn *lib.*2. der Stettinischen Geschichten *p.*85.) *Cera viridis.* Quæ viridis coloris cera adeo vilis habenda non est, cum nonnullas Regis Galliarum literas, eius coloris cera roboratas observaris Estienne Pasquier [*aux recherche de la France, liv.*2. *chap.*5. *pag.*91.]

Usus bullæ plumbeæ. V. Plumbea utebantur scribentes ad Despotas Patriarchas, & reliquos magistratus honoratios. Hanc sui juris fecerunt Pontifices, (*lib.* 1. *ceremon. Ecclesi. Rom. c.*2. *in fin.*) in tantum, ut Alexander III. Pontifex, inter alia privilegia Reipublicæ Venetæ, vel huius Duci, concesserit jus obsignandorum plumbo diplomatum. *Literas Ducis Venetorum non plumbatas, suspectas esse ait Baldus* (in l. de quibus, coll. 11. ff. de leg.) *cum de stylo utatur plumbo.* Observat vero consuetudo & usus, ut Pontifices electi, ante coronationem Phrygiæ mitræ, in rescriptis utantur subscriptione tali: *Datum anno vel die tertio suscepti à nobis Apostolatus officii*, & tunc non sigillant bulla integra, sed ea, quæ ex uno latere habet DD. Petri & Pauli imagines in plumbo, ex altero vero plana est. At post coronationem scribunt: *Datum anno Pontificatus nostri &c.* & integra utuntur bulla, cum imaginibus prædictis ex una parte, & cum nomine Pontificis ex alia. Haud tamen id indistincte. Nam bulla plumbea Brevi Apostolico non apponitur. Est vero Breve Apostolicum, diploma seu rescriptum, à Papa, vel Pœnitentiario magno concessum, scriptura exigua, in parvis concessa negotiis in papyro, ut frequenter, cera rubea, annuloque piscatoris sigillata, ac signo Secretarii subscripta. Verum enim vero, licet inter Papasellos magna harum bullarum sit autoritas & reverentia, nos tamen merito qui remoto spatio nugarum Pontificiarum splendidissimo Evangelii Sole utimur fruimur, easdem pro bullis in aqua naris, agnoscimus, & tanti facimus, quanti fulgura ex pelvi. Idque jam olim eleganter expressit Cordus (*lib.*3.*Epigrammat.*)

Usus bullarũ plumbearum Romę verus.

Papales Bullę meritò bullę.

Quod tua, Romulide, bullas diplomata dicit,
Insipiens adeo non mihi vulgus erit.
Nam vides ut vere sint & sine pondere bullæ,
Ni grave quod plumbum, pictaq; cera premit.
Nos tamen hæc multo, quasi magna, rependimus auro,
Tam stupidus quondam non puto Glaucus erat.
Utpote mutatis aliquid qui ceperit armis:
Hæc præter nugas nil glabra pellis habet.

Der Grosmeister des Ordens der Johanniter oder Maltheser Ritter / hat Macht mit Bley zu sieglen: (*Megiserus* part.2. von Ritterorden c 4. p.105.)

Aureæ Bullæ conditor Carolus IV. VI. Cæterum bullis his, seu sigillis, eorum, qui iis utebantur, inscripta & insita erant nomina, quandoque effigies, & plerumque insignia. Quod omne à Carolo IV. hujus bullæ aureæ, de qua nunc specialius acturi sumus, autore, observatum, ostendit Picus Cardinalis apud Marq. Freherum (*in not. ad Petrum de Andlo lib.* 2. *cap.* 5. *pag.* 173. *b.*) dum scribit: *Prædictus liber erat scriptus in pergameno, in viginti quatuor foliis, cum coopertura grossa, in quo erant scripta diversa negotia sacrum Imperium & Electores eiusdem tangentia: qui quidem liber transfixus erat cum filis sericis glauci & rubei coloris involutis, cum bulla seu sigillo aureo rotundo Imperiali appendente, in cuius uno latere apparebat figura Imperialis in majestate sedens, cum corona Imperiali in capite, habens in manu dextrâ sceptrum, & in sinistra manu pomum cum cruce desuper, modo Imperiali, & à latere* *Eius descriptio.*

dextro

dextro clypeum cum Aquila, & sinistro clypeum cum forma Leonis. In circumferentia vero legebantur hæc verba: CAROLUS IV. DIVINA FAVENTE CLEMENTIA ROMANORUM IMPERATOR SEMPER AUGUSTUS, ET BOHEMIÆ REX. *Ab alio vero latere, castrum magnum cum duabus turribus, habens portam inferius in medio, cum literis:* AUREA ROMA. *In circumferentia vero legebantur hæc verba:* ROMA CAPUT MUNDI REGIT ORBIS FRENA ROTUNDI. Autor huius bullæ nostræ est Carolus IV. Imperator, unde etiam sæpiuscule Carolina vocatur. *Variæ Bullæ nostræ prostant exemplaria non ad amussim sibi ubique convenientia. Goldastus* (tom. I. constitut. Imper. pag. 352.) *emendatam exhibet, collatam cum tribus originalibus, scilicet Bohemico, Palatino & Francofurdiano, & uno veteri ms. chartaceo. Et aliam Germanici idiomatis vide apud eundem* (tom. 2. Reichs-satzungen pag. 47.) [Addit: *Dn. Autor quasi sui oblitus h. cap. à num. 46. usque ad 80. aliena hic inspergit, quæ nos, mulctum ejus exhibentes, consulto præterire debuimus.*]

Carolus IV. ipse conditor huius Bullæ, nō Bartolus. VII. Carolus noster Religiosus fuit, & in linguis quinque expeditissimus. Calluit enim Italicam, Gallicam, Alemanicam, Boëmicam & Latinam linguam: (Cuspin. *d. loc.*) Vnde nonnullorum fert opinio, Carolum IV. propria manu hanc composuisse Bullam. Quod si fortassis non verius, attamen Bullæ nostræ decentius, quam cum aliis Bartolo hoc adscribere: præsertim cum is eo, quo hæc publicata est, anno, in vivis esse desierit [add. *Sententia Dn. Limnæi eo sensu vera esse potest, quo Iustinianus Imp. legitur divulgasse institutiones, Digesta, Codicem, & Novellas. Quisquis tandem conscripserit librum, nobis sufficit autoritate Imperatoris hanc Bullam prodiisse. V. Lehman. l. 7. Chron. cap. 35. D. Dieterich. in not ad A. B. in princ.*]

Quare condita bat Bulla. VIII. Arbitrantur nonnulli, Carolum nostrum hanc condidisse Bullam principaliter ideo, ut electionem Regis Romanorum, vivente adhuc Imperatore, introduceret, facilioremque aditum hoc modo Wenceslao F. ad Imperium sterneret. Sed cum tunc temporis Wenceslaus nondum in rerum natura extiterit, sed demum anno 1361. atque ita longo post huius ortum tempore, lucis usuram nactus sit malo ego in expressis Imperatoris verbis, quæ mihi omni exceptione majora sunt, acquiescere, quam in aliorum obscura castra transire. Ita vero Imperator *in proœmio Bullæ nostræ: Cum ex officio, quo Cæsarea dignitatem potimur, futuris divisionum & dissensionum periculis inter Electores ipsos occurrere teneamur, infrascriptas leges, ad unitatem inter Electores fovendam, & electionem unanimem inducendam, ac detestandæ divisionis prædictæ, variisque periculis ex ea sequentibus aditum præcludendum edidimus, statuimus, & duximus sanciendas.* Satis scilicet recenti memoria tenebat Imperator laudatissimus, quos motus dissensio Electorum, ex invidia orta, in Imperio retroactis seculis excitaverat, quas nubes tanquam Cæcias produxerat, quam ingenti denique damno Imperium affecerat. *Tu quidem Invidia* (inquit *d. proœm.*) *Christianum Imperium à Deo, ad instar sanctæ & individuæ Trinitatis, fide, spe, & charitate, virtutibus Theologicis roboratum, cuius fundamentum super Christianissimo Regno feliciter stabilitur antiquo veneno, quod velut serpens in palmites Imperiales, & membra ejus propinquiora impio scelere vomuisti; ut concussis columnis totum ædificium ruinæ subjiceres, divisionem inter septem Electores sacri Imperij multoties posuisti.*

IX. Divisio hæc nata est triplici potissimum modo. *Vno*, quando, (ut ait Dubravius *lib. 22. hist. Bohem. pag. 212.*) Principum, qui se Electores vocant, ambitio, eousque exarserat, ut primum sibi quisque locum, præcipuamque autoritatem in eligendo, assidendoque vindicaret, nedum ut alius alium in honore deferendo præveniret. Vnde simultates inter illos, & aliquoties cædes ex domestico illo dissidio suscitabantur. Cum enim Otho Magnus in Cæsarem designatus esset, quæstio Pontificum orta est, inquir Witekindus (*lib. 3. Saxon.*) in consecrando Rege, Trevirensis scilicet & Coloniæ Agrippinæ, illius, quia antiquior sedes esset, & tanquam à B. Petro Apostolo fundata; istius vero, quia ejus ad diœcesin pertineret locus, & ob id sibi convenire arbitrati sunt huius consecrationis honorem. Item cum Henricus IV. puer quinque annorum, in Imperatorem Aquisgrani coronandus esset inter Coloniensem Archiepiscopum Hermannum, & Lupoldum Primatem Moguntinum conflictus fuit. Nam hic eam sibi vindicabat dignitatem, quia negotia regni sibi commissa essent; ille vero, quia intra suam diœcesin locus iste coronationis situs esset. *Altero*, quando inimicitias ortas legimus inter Electores, & alios Imperii Principes, quæ & ipsæ magnas interdum dedere turbas. Vbi iterum Ecclesiasticorum nimia ambitio tanquam sorex seipsam prodit. Abbas enim Fuldensis, & ejus domestici, duplicata vice in scenam hanc prodiere, de proëdria cum Electoribus, verbis & verberibus contendentes. Audiamus Historicos. In conventu Moguntiæ, quem Henricus III. ibi habere voluit, (inquit Naucler. *volum. 2. generat. 36.*) inter ministros Archiepiscopi Moguntini, & Abbatis Fuldensis, de loco orta est contentio, resque à verbis ad verbera processit; ac sine mora congredientes, templum humano sanguine fœdarunt. Weideradus Abbas Fuldensis in Conventu Moguntiæ anno 1184. habito, cum Henricus VI. Friderici I. filius, Rex Romanorum designandus esset, die coronationis ambitiose turbam excitavit. Coloniensem enim Archiepiscopum, sinistrum jam latus Imperatoris claudentem, loco amovere voluit, ipso vero Archiepiscopo consurgente, & hisce verbis secedente: *Itaque cedo Archiepiscopus Abbati, & Princeps Elector Monacho;* à Cæsare Abbas inferiore loco sedere iussus est. (Crantzius *in Saxon. lib. 6. c. 46.*) *Tertio*, quando Electores discordi electione plures simul & semel elegere Imperatores, vel minis Pontificis perterriti, quod uni promiserant, revocarunt, unde bella cruenta, & longos in annos perdurantia: ut inter Philippum Friderici I. F. & Othonem IV. (Crantzius *lib. 7. Saxon. c. 15.*) inter Ludovicum Bavarum & Fridericum Austriæ Ducem (Dubravius *lib. 20. histor. Bohem. p. 189.*) inter denique ipsum Carolum IV. & Guntherum Co-

Divisionis inter Electores prima causa.

Secunda causa.

Tertia causa.

mitem Schvvartzenburgensem (Crantz *lib. 9. Saxon. c.26.*) Hæc omnia dissensionum genera, & iis connexa incommoda, Carolus noster Imperium adeptus, & in eo paululum tranquilliori fortuna utens, cum accuratius ad animum revocasset, interius vero totus amore patriæ stimularetur, hanc præsentem bullam, Procerum Imperij consensu condidit, & quasi prioribus tumultibus & malis in exilium ejectis, aureum pacis & concordiæ seculum inter Electores, & reliqua Imperij membra nobiliora, introduxit.

Partim Noribergæ partim Metis condita Aurea Bulla.

X. Factum vero hoc est partim Noribergæ, (*fin. proœm. A.B. & c.12. circa med.*) partim Metis (*inscript. c.24. A.B. & Bulla Sigismundi Imperat.* apud Goldast. *tom. 1. p. 166.* ibi: in dem Gesetz seiner Kaiserlichen Güldenen Bull/ vor zeiten zu Metz gemacht.) [Add. Kyriand. de August. *Trevir.* part. 14. p. 118.] Nec enim fides adhibenda Goldasto (*in Senior. lib 1. cap. 20. n. 15. pag. 69.*) scribenti, Auream Bullam primum Noribergæ compositam, deinde apud Mediomatrices cum consensu primogeniti Regis Galliæ &c. promulgatam. Nam licet inficias ire non possimus, Auream Bullam uno contextu latam aut promulgatam non fuisse (id enim colligere licet ex *A. B. c.3. & c.12. §.2.* nec non *d. cap. 24.*) attamen bonam eius partem Noribergæ promulgatam evincit verbum, *Edidimus*, quod *ad finem proœm. bulla nostra* reperitur. Et contradicit fides historica, ac series temporum. Reversus enim Carolus in Germaniam, Conventum prius Noribergæ, deinde vero Metis egit, (ut patet *ex fine proœm. & inscript. d. cap. 24. A. B.*) [Add. *Aureæ bullæ varia extant exemplaria: ex illis alia Latina, alia germanica. Latina, quæ vidi, sunt; I. in calce tomi primi Conciliorum Coloniæ anno* 1530. *editorum. II. in operibus Cujacij quasi appendix librorum de feudis. III. ex bibliotheca (olim) Palatina Heidelbergensi, quod extat inter constitutiones Imperiales apud Goldastum pag.* 105. *& seqq. & post Dominici Arumæi discursus Academicos ad Auream Bullam p.* 332. *& seqq. IV. quod præmissum est* den Reichs-abschieden *impressis Moguntiæ. V. quod Francofurti asservatur, manuscriptum, & aurea bulla firmatum. E germanicis, quæ mihi visa, I. est sermone satis antiquo apud Goldastum d. lib. pag.* 121. *& seqq. & iterum apud eundem part.* 2. der Reichs-satzungen. *p. 47. II. habetur in princ.* der Reichs-abschiede zu Maintz getruckt. *III. anno* 1485. *editum* zu Straßburg durch Johan. Preuss. *IV. anno* 1527. *cum privilegio Caroli V. Petro Trachen* Schultheissen zu Speyer geben. *Sed nec latina nec germanica in omnibus, sive sensum, sive sectionem respicias, conveniunt. Hinc Kyriander (de Aug. Trevir. part. 14. p. 118.) Exemplaria A.B. admodum esse mendosa, veluti etiam vetustos codices tempore Caroli IV. exaratos. (Vid. plurib. Limnæ. T. 4. l. P. pag.* 121. 122.). *Palatinum distinctum reperitur in triginta capita; latinum quod recessibus Imperij præmissum, titulis viginti sex absolvitur: ut & germanicum quod ibidem exhibetur.*]

Varietas editionis Aureæ Bullæ.

Quo anno & die condita & promulgata hæc Bulla.

XI. Condita est hæc Bulla & promulgata an. 1356. Diem quod concernit, tenendum est, priora capita 4. Idus Januarij, posteriora in Natali Domini promulgata fuisse.

Aureæ Bullæ elogia varia.

XII. Quod si quispiam Bullam hanc condigno verborum præconio exornare vellet, ei, misso vulgari axiomate, quærendum foret μυριάμφορον (quod, Suida interprete, decies mille amphorarum verbum est) aliquod, quo dignitatem, utilitatem & præstantiam complecteretur. Est enim hæc lex nobilissima (Freherus *in not. ad Petr. de Andlo c. 5.*) daran als einer Grundfesten das Reich vnd Gewalt ruhet (R. A. zu Worms *de anno* 1521. *circa fin. princ.*) nervus firmissimus pacis publicæ (Peucer. *d. loc.*) firmamentum, propugnaculum, murusque tranquillitatis & pacis in Imperio (Zieriz. *de princip. inter ipsos dignit. prærog. p. 7.*) firmissima Romani Imperij petra, super qua metiamnum majestas & pax eiusdem tuto quiescit, compendiosam juris publici inductionem continens Vnicum atq; adamantinum vinculum, quo tenue hoc, & exangue Imperii corpusculum quod vix ossibus hæret, constringitur, quoque salus & dignitas Imperij continetur. Verissimũ Imperij nostri Palladium. Quemadmodũ enim Trojani opinabantur, Regnum se habituros stabile, quousque sartam tectamque haberent imaginem Palladis, quam Palladium nominabant, quaque amissa Regnum ruinæ fuit expositum, ita opinor, quousque hanc Bullam nostram observantia coluerimus, Imperium firmum & stabile futurum.

An Aurea Bulla Caroli IV in omnibus semper observata sit?

XIII. Illud in quæstione est, an hæc aurea Bulla Caroli IV. in omnibus jugiter observata sit? Ego dico, tam quoad substantialia quam accidentalia nonnulla, Bullam hactenus haud observatam: & cum Cyriaco Spangenberg (in der Sächsischen Chronic / *cap.* 289.) statuo, da bißhero in allen Puncten der Güldenen Bull were gemäß gelebt worden / solte es freilich besser allenthalben in dem Reich stehen / dann leider für Augen: Aber es gehet wie sonst in andern Sachen mehr / daß was vnsere Vorfahren wol gestellet vnd geordnet haben / von deren Nachkommen übel wird gehalten. *Extant summorum hominum querelæ de collapsa Aurea Bulla justitia, & partim exoleta prorsus, partim abrogata eius legis observantia, adeo ut integra reformatione indigere dicatur: monentur, Imperator, Electores & Ordines Imperij, ut de eius reformatione in commune velint consulere* (*Goldast.* lib. 4. de Regno Bohem. c.6. n.22.).

Specialia quædam in quibus A. B. non observata.

I. Cautum est *cap 7. § 1. Aurea Bulla*, ut legitimus, hoc est, ad quem lex tutelam devolvit, Electoris impuberis tutelam suscipiat, excluso testamentario. Contrarium vero observatum, dum Fridericus IV. Elector Palatinus, testamento, filio impuberi tutorem dedit, Dn. Iohannem Ducem Bipontinum, remoto proximiore, vel seniore agnato Philippo Ludovico Palatino Neoburgico, isque postea, excluso Neoburgico, tutelam subiit, & in possessorio obtinuit, decreto Cæsareo Rudolphi II. mense Iulio anni 1611. lato. Factum hoc esse contra Auream Bullam, hoc modo probo. Constat, eorum esse interpretari Auream Bullam, qui eam condiderunt

Controversia circa tutelam Electoralem.

deterunt; At vero clarum est, Imperatorem auream condidisse Bullam, prævia deliberatione Electorum, & reliquorum Statuum Imperij. Ergo. (Videatur *Capitul. Caroli V.* apud Goldast. *part.2.* der Reichs-handlungen *sub anno 1519. &c. & Capitul Rudolphi II. §.* Wir sollen vnd wollen.) Quomodo autem eam interpretatus sit, videre est apud Zeschlinum [*in vindic. tutelaribus, cap.6. num 118.pag.285*] Cum enim Rudolphus Imperator, his de molitionibus & novitatibus certior redditus, ac à Neoburgico, quid facto opus, rogatus esset, 29. Ianuarij anni 1603. respondit: *Se iamdudum de molitionibus illis admonitum, non posse non fateri, rem esse perniciosi exempli, & Electori Palatino minime convenientem. Et mox: Hocque sibi pro tempore videri optimum consilium, ut quamprimum de toto hoc negotio edoceantur, non modo propinqui & sanguine coniuncti, verum etiam omnes & singuli, tam ecclesiastici, quam laici Electores. Eorum enim omnium plurimum interesse, ut Aurea Bulla sarta tecta maneat &c.* Huic Cæsaris sententiæ & placito satisfaciens Palatinus Dux Philippus Ludovicus, ab Electore & Archiepiscopo Trevirensi Lothario, sub dato Confluentiæ 9. Iulii anni 1603. hoc responsi tulit. *Sibi & laudabile & æquum videri, ut Dux Neoburgicus, proposito suo firmiter & sedulo insistens, non patiatur, se ullo modo dimoveri à pactis familiæ Palatinæ conventis, imprimis vero à Caroli IV. Imperatoris Aurea Bulla, & subsecutis Regum atque Cæsarum declarationibus, nec non alius Imperij Constitutionibus, & notoria consuetudine, &c.* Eandem fere in sententiam quoque Iohannes Adamus, tum temporis Archiepiscopus & Elector Moguntinus, sub dato 18. Iulij d. An. 1603. inter alia scripsit: *Dubium nullum esse, quin & Cæsar imploratus facturus sit officium suum, & daturus operam, ut & illæsa maneat Aurea Bulla, & pax atque concordia propagetur.* Haud dissimile fuit responsum Electoris atque Archiepiscopi Coloniensis Ernesti, eodem die & anno cum superioribus datum. Ita enim ille: *Casum enim, qui iam in disceptationem venit, manifeste & aperte in Aurea Bulla, eiusque subsecutis Regum atque Cæsarum declarationibus decisum. Neque videre se posse, quibus iurium fundamentis hæc tam sancta constitutio, & notoria consuetudo labefactari queat, &c.* Mortuo Ludovico V. Electore Palatino anno 1583. Iohannes Casimirus eius frater, non attenta dispositione testamentaria, tutelam Friderici Electoris suscepit.) A quibus omnibus ne latum, quod dicitur, vnguem recessit Elector Saxoniæ, Christianus II. p.m. uti videre est ex literis, quas legatis Neoburgicis 24. Iulij anno 1603. tradidit, quas exhibet Zeschlinus *d.loc.* Quorsum etiam inclinare videntur ICti Heidelbergenses, olim id negantes, nunc affirmantes, magis propter statum, quam propter iuris rationem. Statum enim controversiæ ita describunt: *Utrum Elector possit proximiori agnato, sub conditione, nihil in statu Electorali mutandi, tutelam Electoralem deferre?* Deinde: *Utrum Elector, proximiore agnato, conditionem illam respuente, possit sub eadem conditione, eligere remotiorem?* (Besold. *lib.3. dissert. nomicopolit. dissert.4. num.12.*) [addit: *Videatur Autor ad Instrum. Pac. p.1. Disc.25. n.5.*] Nec à modo propugnata explicatione me dimovent ea, quæ pro contraria Dionysius Gothofredus & Marquardus Freherus attulere. Nam favor testamentorum contra leges ne hilum operatur: [*l.5. l.12. §.ult. ff de legat 1.*] Cui accedit, quod in favorem testatorum in numero Electoratus quoque in [illegible] testamentum valere, & favor eius allegari nequeat, (*2. Feud 8.*) Quamvis enim de iure Civili, quamdiu speratur testamentaria tutela, cesset legitima: attamen nihil hic regulæ, quam haud immutatam asserunt, decedit. Nam ex eadem hoc modo inferimus: Cessante testamentaria, locus datur tutelæ legitimæ. Atqui hic cessat testamentaria, iure scilicet, ut supra responsis Imperatoris & Electorum firmatum: Ergo. Aut si hæc alicui non sapiunt, fiat sane velim, non licere immensos iuris publici agros, Regnorumque latifundia, privatarum legum decempeda metiri. Retulit mihi Georg. Christ. Walther Reip. Rotenburgens. supra Tubarim Consiliarius se non semel à Doctore suo Dettiggero audivisse, Gothofredum ob motus bellicos in Palatinatu grassantes, Argentorati hospitem ingenue fassum, se ad instantiam Domini & consiliariorum, partes Electoris Palatini scriptis quidem defendisse, sed pro infirmis semper tenuisse, & tunc temporis non fuisse Gothofredum.

II. *Cap.11.§.2.& 3.* omnibus Electoribus tam ecclesiasticis quam secularibus, privilegium hoc concessum est augustissimum, ne à processibus, sententiis interlocutoriis & definitivis, sive præceptis eorum appellare liceat. Id vero hodie, nonnisi in Electore Saxone & Brandeburgico in viridi est observantia, contrario apud cæteros Electore Saxone & Brandeburgico in viridi est observantia, contrario apud cæteros Electores moribus introducto. [addit: *Hoc privilegium quomodo rursus ad omnes Electores devenerit vide apud Dn Blumium de Processu Cameræ, & Burgold p.2.ad Instr. Pac. Disc.20.*]

III. *Cap 4. §.2.* sancitum reperitur, ut Archiepiscopus Moguntinus, & non alius Coëlectorum suorum, vota singulariter inquirat: & §. adiungitur, hoc facto, Principes Electores ipsum vice versa requirere debere, ut & ipse intentionem suam exprimat, & ipsis aperiat votum suum. Quod hic Electoribus omnibus attribuitur, id a Saxoniæ Duce solo peragi, experientia & protocollum in Coronatione Caroli V. *tit 26.* nec non decretum electionis ipsorum Electorum *tit.33.* testantur.

IV. Ex dispositione *d.c.4. §.3.* Moguntinus in votando ultimus esse debet: Is vero in electione Caroli V. primus votum & sententiam suam protulit: testis est Sleidanus (*lib 1.comm.*) Idem in electione Maximiliani II. practicatum refert Dn. Arum. (*discurs.5. ad c.4. A. B. th.21.*) Quantumvis (inquit Carpzov. *in disc. ass. voti Septemvir. pro Carolo V. dogm 2. num 15. & seqq.*) Carolo IV. auræ Bullæ auctori, de observantia anteriori, qua primus dixerit votum Trevericus, attestanti fidem habeamus maximam (*tit.4.*) attamen & fide sua constat historia Guntheri, Moguntinum, in electione Friderici I. Imperatoris primas dicendi partes sustinentem inducens; (*sin

Lictor. lib.1.) Quod & ipsius Friderici I. testimonio firmatur, apud Radevicum, ac Frisingensem (*lib 3. cap.26.*) & Schafnabnrgensem (*in annal. anno 1075.*) veluti quoque in electione Henrici V. primarium fuisse Moguntinum Electorem, refert Ioh. Cuspinianus (*in vita eiusdem;*) quod & factum in electione Friderici II. idem Cuspinianus (*in vita illius*) nec non in electione Richardi, (Crantz. *lib.8. Saxon. cap.21.*) scilicet, non ita præcisè inhærendum Septemviri duxerunt sanctioni Aureæ Bullæ, quin ratione Status id exigente ordo votandi præscriptus inverti potuisset.

V. *Cap.2.in pr.* habetur, ut statim sequenti die postquam ingressi fuerint Electores Francofurtum, in Ecclesia Sancti Bartholomæi Apostoli, in omnium ipsorum præsentia, Missa de sancto Spiritu decantetur. Verum in electione Matthiæ hoc præcise, & ordinato die non observatum, annotavit Vischerus (*in discursu historico polico juridico de electione Regis & Imperatoris Romanorum, artic.2. membr.5. conclus.24. n.118.*)

Locus Electionis Imperatoriæ. VI. *Dicto capite 2. & c.28. §.5.* electioni Imperatoriæ certus locus præscriptus est, Francofurtum scil. Sed Carolus IV. contraria sanctione de cuius tamē veritate dubitat Arumæus (*discurs.1. ad A.B. tit. ult*).hoc sustulit anno 1363. inquit Hartmannus Maurus apud Goldastum (*part.3.polit. Imperial: tract.3. pag.266.*) ad prætextum, quod tantam electionem loco restringi perabsurdum foret, summa, ut meum est judicium, ratione. Non enim é majestate tanti Imperii est, ut Principes semper circa Rheni margines hæreant immobiles, fierique potest, ut Imperator cum Electoribus procul, in hostili solo degat, adeo dissito, vt intra præfinita Bullæ tempora, nullo pacto Francofurdiam attingere possint, ad eligendum, si Imperator forte occumbat, aut in fata concedat. Hæc scribo, addit Idem, quod non sit Principibus necessitas imposita, solum Francofurdiæ electionem celebrare.

Locus coronationis Imperatoriæ. VII. Licet coronatio Imperatoris Aquisgrani fieri debeat: (*d.c.28.§.5.*) nihilominus tamen convenit inter Septemviros & Regem Matthiam ut certis de causis non Aquisgrani, sed Francofurti fieret, cum præsertim ex historiis etiam notum esset, actum coronationis non semper Aquisgrani, sed aliis etiam locis, utpote Francofurti anno 1562. & Ratisponæ anno 1575. celebratum fuisse: (Autor *relationis Coronationis Regis Romanorum Matthiæ I.* apud Goldastum *part.1. polit. Imperial.tract.14.pag.174.*) Sed quoniam ex causis legitimis hoc factum arbitror, contrarium Aureæ Bullæ nihil admissum constat: (*d.§.5.in fin*) Quod etiam de *cap.28.§.invenimus* intellectum volo: (R.A. zu Augspurg *de anno* 1566.§. Wiewol dann letzlich. Regiments Aufrichtung zu Worms *de anno* 1521.§.1.)

VIII Quod *cap.27.* de officiis Principum Electorum in solemnibus curiis constitutum legitur, & olim in observantia fuit (Leheman *l.7. Chron. Spirens. cap.35.*) successu temporis ita limitatum videtur, ut ejus usus in solis comitiis, ubi Rex Romanorum eligitur & coronatur superesse videatur. Nisi fortassis dicere placeat, hactenus ferè alias solemnes curias celebrari desiisse.

Aurea Bulla an mutari possit? XIV. Succedit nunc alia quæstio: *an scil. et aurea Bulla possit mutari?* Dicendum arbitror, affirmativam veritati magis convenire. *Primo* enim constat, legem hanc positivam esse: ergo & mutabilem. *Deinde* consensu facta est hæc nostra lex, pro utilitate Imperii: ergo consensu poterit resolvi, si utilitas Imperii hoc suadeat: Salus enim Imperii suprema lex est, cui inferiores, licet fundamentales, merito cedunt & subiiciuntur. Aurea Bulla observari debet, nisi Electores, cæterique Imperii ordines, pro statu & utilitate Reipubl. in abrogationem. & immutationem consenserint; (*tit.12. §.2.A.B.ibi,*) auff Unser und ihr Wohlgefallen wehren soll. *A quibus Aurea Bulla possit mutari?* Ex quo plurimi salvari poterunt actus, tacito saltem Archiprincipum Electorum & Ordinum Imperii consensu, contra sanctionem hanc celebrati, & per contrariam observantiam ac consuetudinem introducti. Vt hinc de collapsa Aureæ Bullæ justitia, & partim exoleta, ac malè abrogata ejus observantia conquerendi causam forsan haud sufficientem habuerint Cyriacus Spangenberg. (*in Chron. Saxon. cap.289.* & Goldast. *in Bohem. lib.4. cap.6. n. 22*). Hæc mens est Carpzov. (*in disp. feudali 1. annexa quæst. 2. n.17. & seqq.* Mihi autem videtur. *dictum tit* 12.§.2.) non disponere de consensu aliorum quam principum Electorum; unde si de mutatione Aureæ Bullæ agatur, arbitror, inter articulos, qui mutari debent, distingui debere. Omninò enim mihi persuasum habeo, de illis, qui solos Electores concernunt, Electores vel Imperatorem cum illis posse statuere (*arg. d. tit.12. d. §.2.*) de cœteris verò, Imperatorem, Electores & Status. [addit: *Sententia hæc Autoris in præjudicium reliquorum Principum ac Statuum vergit, & tolerari non potest; Facit huc textus Instr. Pac. Cæs. Suec. art.4.§. Quod ad domum. ibi: Imperator cum Imperio consensit in institutionem Octavi Electoratus.*] Qua in opinione me confirmat, quod sciam etiam ad constituendam auream bullam, certorum articulorum respectu, ab Imperatore non aliorum quam Electorum consilium fuisse adhibitum: (*A.B.c.3.§.2.*) Porrò fundamentum Imperii nostri sola hæc Bulla nec est, nec dici potest. Vnde licet illa vel tota revocetur, attamen aliis fundamentis non sublatis, Imperium immobile & fixum remanebit: Non secus ac olim, quando lex ista fundamentalis, quæ successorium nostrum vulebat Imperium, in comitiis Forcheimensibus anno 1077. antiquata, & in eius locum electio introducta, salvo nihilo minus persistente Imperio (vide Goldast. *tom un. Constit. Imperial. p.238.*) Denique cùm constituto Imperio demum Aurea Bulla accesserit, evidentissimum est, Imperium absque illa antè constitisse, & impostorum æque consistere posse, si propter salutem publicam è medio tollatur. Imo vero non solum leges fundamentales annullari possunt, verum etiam ipsa forma Reipublicæ, si Rege, vel eius stirpe mortua, potestas ad populum revertatur. Quod attinet autoritatem Imper. Caroli IV. Bullam suam perpetuam voventis, respondeo: perpetuam eam ex mente Imperatoris esse debere, re-

bus sic

bus sic stantibus, hoc est, utilitate postulante: alias enim crude hoc acceptio, sine limitationis panacea, cótingere posset, ut Imperatoris mens: quæ pro salute publica has introduxit leges perpetuas contrarium sortiretur effectum, quod dictu absurdum ineptumque. Cautela quidem optima est, leges non mutare, sed addere interpretationem & extensionem. Verum si salvis verbis hoc fieri nequeat, necessitatis durum telum, eum qui pro salute Imperii excubat, permovere debet, ut consilio Electorum ad mutationem procedat. Quæ enim ratio extensionem Bullæ Aureæ concedit, eadem & ipsi mutationem non denegabit. [add. *Carolus IV. A. B. voluit perpetuò valere Tit.1. pr. Tit 8.9. Si quid autem circa leges fundamentales innovandum ne dispensandum aliquo extremo casu est, id omne dependet ex consensu eorum qui Imperium constituunt. Solus ergo Imperator hoc non potest. Hoc enim impotentiæ magis quàm potestati esset adscribendum. Obtinent enim leges fundamentales vim pacti & obligationis quibus vel solo gentium jure obstringitur Princeps.*]

Aurea Bulla mutari potest, salute publica id exigente.

CAPUT X.

De Capitulatione Imperatoria.

I. IN omnibus ferè, non solum Nationibus, & Gentium universitatibus, verum etiam in aliis minoris circuli universitatibus, & corporibus observatum constantissimè, huc etiam usque deprehendere licet, Regum, *Imperatorum*, Principum, Magistratuumque potestatem, certis juramentorum pactorumque formulis fuisse coarctatam, ne scilicet ad gubernacula rerum evecti ex potestate in tempestatem, ex administratione in effrenem tuerent licentiam, Rempublicamque pro privata habentes pessundarent aut everterent. Nostro in Imperio nunquam neque Regibus, nec Imperatoribus, infinita & absoluta potestas fuit, sed certis limitibus, ac legibus circumscripta; quas ut Romani suas, *Regias*, ita majores nostri, *Paldinas* vocarunt (ut ex Aimonio, Abbate Urspergense &c. observavit Goldast. in præfat. tom. 3. constit. Imperial.) Nos ut plurimum hodiè Capitulationem vocamus. In literis Electoris Saxoniæ, tempore belli Germanici emissis, vocatur quandoque *obligatio Cæsarea*, quandoque Franckfurtische obligation, Franckfurtischer Contract, Franckfurtische geschworne *pacta* mihi aliquando placuit vocare, den Kaiserlichen-Articuls-brieff. Apud *Goldast.* (Tom. 2. Statut. & Rescrip. Imp. p. c.) exhibetur Capitulatio, hac inscriptione: Verschreibung gegen des H. Römischen Reichs Churfürsten.

Magistratuum potestatem solitis coarctare frequentissimum.

Pacta Imperatorum potestatem limitantia Capitulationes vocamus.

Synonima Capitulationis.

II. Germanis, Italos, Gallos & Latinos imitantibus, Capitulare est articulatim pacisci, ex æquo conditiones articulosas ferre, & accipere; & capitulationes excepta, cauta, & sancita in fœderibus &c. Rectè enim Hordlederus (*lib.* 3. des Teutschen Kriegs cap. 9. pag. 654.) ad Hertzogs Ulrichs zu Würtemberg Ausschreiben an alle Stände/notatu dignum scribit, quod Ulricus ait, auch die Capitul / so Kaiserliche Majestät in ihrer welung zu der Römischen Königlichen Crönung gnädiglich verwilliget hat &c. qua perspicuè ostendit, ab iis, quibus constat capitulis variis, dictam Capitulationem. Unde etiam id nomen ei non peculiare, sed commune est, cum multis aliis id genus legibus ac pactis capitula, vel, ut popularius loquar, articulos varios in se continentibus; ut cum capitularibus & capitulis Caroli Magni, atque aliorum variorum Imperatorum, quæ Goldastus exhibet *Constit. Imperial. tom. 2. & 3.* Capitulis Conradi II. (fol. 17) Capitulatione sequestrationis Ducatus Brunsuicensis: Capitulatione deditionis Ulrici Wurtembergici, Hassiæque Landgravij: Capitulatione captivitatis Electoris Saxonis &c. (quas legendas præbet idem Hordlederus *operum part. 2.*)

Capitulationum etymologia.

III. Hoc sensu, ea nihil est aliud, quam lex Germanorum Regia, vel lex Imperij, qua Populi Germanici summum Imperium in Imperatorem designatum transfertur, certis conditionibus (Dominus Hordlederus apud Goldast. *politic. Imperial. part. 12. disc. 2. p. 612.*) [add. *Hac opinio Hordlederi cum grano salis debet accipi. Non enim per Capitulationes hodiernas summum populi Germanici Imperium in Imperatorem transfertur; sed hoc jurato cavetur, ne Imperator sive Rex Germanorum limitatæ potestatis terminos egrediatur, ac proinde contra majestatem Imperij, quæ divisa inter Imperatorem & Status, nihil attendet, neque eam quovis modo violet. Rectius ad hodierna tempora Capitulatio ita definitur: Quod sit Lex Germanorum Regia, quâ Imperij administratio extra Comitia in Imperatorem ac Regem Germaniæ electum certis conditionibus defertur, hoc fine, ne Status Reip. Romano Germanicæ ullo modo turbetur aut convolvatur:*] Qua verò ætate in Imperio primitus Capitulationes cœperint, dissentientibus doctiorum opinionibus obscurum redditur. Hordlederus *laudato loco* scribit, sub turbulento Henrici IV. Imperio natam eam primum, deinde tractu temporis magis magisque auctam, increscente præsertim sub Carolo IV. dignitate Electoria, quoad in eam, quæ hodie in usu est, amplitudinem excreverit. Capitulationis in Imperio nostro si quis originem dare voluerit, non ad ea devenire debet tempora, quibus Regia potestas istis imminuta fuit, (ut Arumæus putat (Tom. 4. litt. publ. Disc. 4) qui ad Conradi I. Imp. quum Imperium cœpit esse electitium, originem earum refert:) differt enim origo longis parasangis ab incremento rei, uti hominis quoque ortus ab ejus pueritia ætateque virili &c. Qualitas intendit & extendit rem, at substantiam non permutat ipsam [*Dn. Author noster originem Capitulationum ad Caroli M. tempora & plus ultra referre videtur h. cap. Quamvis verò certo respectu hoc non negem; verissimum tamen est hodiernas Capitulationes, quæ leges fundamentales sunt, & in quibus ipse Resp. Status roboratur ac fundatur, tempore Caroli V. primam cœpisse:*]

Capitulationis descriptio.

Incunabula Capitulationum maximè obscura.

IV. Capitulationes ideò introductæ potissimum fuerunt, ut eò melius libertati Germanicæ cautum sit, & ut intelligamus, Imperatorem esse minorem Imperio. Et sane secundum Doctores, ipsa hoc postulat ratio, eum, qui alteri fidelitatem jurat, eo, cui jurat, inferiorem statuere. At, qui Imperator Imperio fidelitatem jurat; Dominus Hordlederus d. loc. und ist dem Reich mit pflichten verwandt (: Erklärung des Landfriedens zu Augspurg de anno 1500. tit. von auffgerichtem Land-

Cur Capitulationes introductæ?

Imperium Imperatore majus.

frieden. Kaiserl. Landfried anno 1548. zu Augspurg auffgericht / tit. vom auffgerichtem Landfrieden. [Landfried zu Worms de 1521. auffgericht / tit. vom auffgerichten Landfrieden.] [addit. Quæ Dn. Autor h. cap. n. 21. de Majestate reali affert, ea falsa sunt, & à Dn. Cellario l. 2. Pol. cap. de Majestate refutantur, quæ hic consuli poterit. Præterea videtur Dn. Autor tacitè innuere, in Imperatore esse majestatem personalem, id quod similiter falsum, & ipse Autor supra c. 10. hoc ipsum convincit. In summa: Stephani Junij Bruti, quem Autor h. cap. n. 19. laudat, doctrina, nec in Politica genuina, nec in Imperij Iure publico, locum invenit. Majestas enim Imperij est penes Imperatorem & Status simul sumptos. Porrò quoque sustineri non potest, quando Dn. Autor contra Stilerum Tom. 5. I. P. ita scribit: Majestatem Imperij fundamentum esse Majestatis Imperatoris, adeò, ut si Majestas realis Imperij interiret, nec Majestas personalis Imperatoris posset subsistere &c. Imò verò si rem exactius perpendimus, Majestas realis dici poterit causa efficiens Majestatis personalis, causa dirigens, & causa conservans eandem. Item Majestas realis, etiam administrante Imperium Imperatore secundum leges sibi præscriptas, non otiosa est, aut dormit, ut nonnulli loquuntur, sed est instar animæ, quæ nunquam agere cessat per organa quibus utitur: & dicimus aliquoties, Imperatorem negotia Imperij tractare virtute Imperij (A. B. 6. 2. §. 5.) hoc est, ut ego capio, virtute hujus Majestatis realis, quæ Imperatore tanquam organo primario, ad administrationem electo, agitur. Hæc Dn. Autor, à Reinhardo Königsino dubio seductus. Nos agnoscimus unicam & solam Imperialem Majestatem apud Imperatorem, primarium & supremum inter omnes Principem (C. R. Colon. de anno 1512. §. und nachdem:) & ad administrationem Imperii, extra Comitia, electum, & vel qua Imperii Membra, Electores, Principes, Comites, Barones ac Civitates residentem, quæ semper est durabilis ac perpetua, etiamsi Imperator moriatur, cujus vicem interea temporis, donec alius eligatur, Imperii Vicarii sustinent. In summa, ubi una est Respublica, ibi una est majestas: Atqui Imperium est una Respublica. E. Unde patet opinionem Autoris non esse tolerandam, quando duas fingit in Imperio Majestates, personalem in Imperatore, realem in Imperio, atq; ita inter Imperatorem & Imperium separationem atq; divortium inducit. Multo magis absurdus est Autor noster, (quando t. 5. I. P. p. 197.) contra Stilerum ita scribit: Evito autem contradictionem, quando doceo, duas Majestates uno eodemq; respectu non dari in Imperio, sed diversis respectibus dari, & utramq; summam esse diverso respectu; sed quando inter se conferantur, utramq; summam dici non posse, & hoc respectu unam saltem Majestatem summam esse. Cum hoc respectu non convenit generalis definitio Majestatis, sed specialis exstruenda est, ut distinctio sit inter Majestatem summam & non summam. Et mox: Hoc verò nolo silentio præterire, in una Repub. etiam duas Majestates pares dari posse. Hæc Autor. Ut jam nihil dicam de Stileri opinione, qui distinctionem Majestatis realis & personalis agnoscens, hanc illâ (Reinkingium secutus) superiorem esse, contra Autorem statuit, magno conatu magna nugæ aguntur, dum contra omnem rationem Politicam in uno corpore Reip. duæ

Non datur duplex in Imperio Majestas.

animæ (licet Majestatem appellari animam quæ informat atq; animat Civitatem:) monstrosè singuntur. Contradictionem itaq; in adjecto Dn. Autor noster (pareant nobis in eo illius manes:) hic commisit. Et quis unquam in genuina ac solida doctrina Politica audivit: diverso respectu duas dari in una Republ. Majestates, & utramq; summam esse diverso illo respectu? quo quid absurdius dici possit non video. Stamlerus (in Tr. de Reservat. Imperat.) rectè notat ob hunc errorem Dn. Autorem nostrum; & quamvis hic (T. 5. I. P. in append. ad lib. 1. pag. 283.) illi satisfacere conetur, tamen ejus argumenta id efficiunt, quod nix adversus solis radios. Et quis dixerit, Majestatem, quæ est in hac vel illa Republica in specie, degenerare à definitione & naturâ Majestatis in genere. Majestas est in Civitate ubiq; summa potestas: (Vid. Dn. Cellar. l. 2. Pol. c. . n. 5. & n. 18. &c. seqq.) unde patet, Dn. Autorem contradictionem in terminis committere, quando in verbis antea allegatis distinctionem facit inter Majestatem summam & non summam; imò errorem errore cumulat, quando asserere non veretur, in una Repub. duas pares dari posse Majestates, id quod ex Julij Capitolini loco, quem prose allegat, nunquam probabit, qui (in vita Veri Imp. c. 1.) ait. Verum vixisse non in libero Principatu, sed sub Marco in simili ac pari Majestatis imperio. Quod si enim ita est & Historicus propriè loquitur, non Monarchica sed Aristocratica Majestas tum obtinuit; ac Historicus non de duabus sed de una tantum loquitur Majestate, cujus par Imperium inter Marcum & Verum Dn. Schütz (in diss. de Statu rei Rom. Disp. 3. th. 5.) cum Limnæo quoq; eandem distinctionem realis & personalis Majestatis fovet, cui idem quod Dn. Autori nostro reponimus. Proinde dico, Autorem nostrum in quæstione proposita, an Imperium sit majus Imperatore? vocabulum Imperij impropriè accipere, quanquam is valde repugnet (T. 5. I. P. p. 103.) Rectè enim notat Carpzovius (q. 5. addita Disput. feudali 9.) Imperium duplici sensu accipi, (1.) proprio, quatenus denotat Imperatorem cum universis Imperij Proceribus, seu totum Imperij corpus, quod constat Capite Imperatore & Membris suis, Statibus Imperij (A. B. c. 2. §. Ich N. Ertz-Bischoff. R. I. de anno 1530. § Dergleichen wir. R. I. de anno 1541. in pr. de anno 1546. § Dieweil aber. de anno 1523. §. und fürter) (2.) Abusivo sensu, si per Imperium duntaxat Proceres & Status intelligantur, ut in Instrumento Pacis (art. 4. §. Quod ad Domum. Ibi Imperator cum Imperio, id est Statibus, art. 10. vers. quarto. ibi: Imperator cum Imperio. & d. art. 10. vers. Secundo ibi Imperator de Consensu totius Imperij, quæ verba eod. art. 10. vers. Tertio repetuntur.) Et quamvis Dn. Autor (t. 5. I. P. p. 203. asserat: Propriè loquendo Imperatorem non esse Imperium, nec Imperium Imperatorem: Imperium esse posse sine Imperatore, non autem Imperatorem sine Imperio &c. Tamen is ex conjunctis separata facit. Imperium namq; includit propriè Imperatorem & Status: Et mortuo Imperatore vivit quidem adhuc Imperium (A. B. l. 1. §. 2. circa finem:) scilicet maxima sui parte, nudatum tamen capite suo, sedesq; Imperialis vacat, ex asse perfectum dici non posset, nisi Vicarii vices Imperatoris hic interea temporis, donec alius eligatur, sustinerent: Arbor in cacumine ramis truncata dicitur arbor, non tamen integra, ut antea fuit. Status mixtus ex Aristocratia & Monarchia manet in Imperio, licet Imperator moriatur,

Imperium accipitur propriè & impropriè.

moriatur. Monarcha enim moriente Monarchia non moritur, ut proverbialiter etiam de Rege Gallorum creant. Mortuo Imperatore Vicariam Monarchiam à parte Imperatoris quodammodo exercent Imperii Vicarii. Unde & Autor noster loc. cit.) ait. Plano sensu vacare illud dici non potest, quod suos habet provisores A. B. t.t. §.1. & 2) unde & vacantia non proprie de Imperio, sed de sede Imperiali intelligi debet. Hac ille satis rectè: In Mystico enim ac civili Imperij nostri corpore, capite ablato, nihilominus contra naturam truncus ac reliqui rami vivunt, ex quibus mox aliud caput propullulat. Imperiumque nostrum est instar fecundissimæ arboris cui etiamsi in cacumine caput demattur, statim aliud subnascitur. Quamvis autem Dn. Autoris nostri errorem sic satis prolixe detexerimus, nihilominus tamen is rectè hoc loco quærit. An Imperium sit maius Imperatore, id est, An Imperii Status præ Imperatore maiorē potestatem in iuribus maiestaticis obtineant? Dn. Carpzovius (l. cit.) illā negat, quē Dn. Autor stringit, ut infra audiemus.] Præterea Imperator potest in Imperium committere crimen læsæ maiestatis, (l. ult. D. ad L. Jul. Maj.) non autem Imperium in Imperatorem; & tradunt, quod minister Imperij ipso Imperio maior esse nequeat. Talem verò esse Imperatorem, evincunt verba expressa exautorationis & depositionis Wenceslai, (apud Goldastum, tom. *unic. constit. Imperial. pag. 379. ibi: in quibus veluti minister sacri Imperii partibus fungi debuisset.*) Et iam olim Ludovicus Pius administrationem Regni sive Imperij Germanici ministerium vocavit: Capit. lib. 2. c. 2. cuius verba supra c. 8. allegavimus.] Imperium sibi hodie eligit caput administrans, & quæcunque agit Imperator, virtute Imperij agit: (vide *Lehemann* in Speierischer Chronic. lib. 2. cap. 4.) [addit: *Quæ Dn. Autor h. cap. n. 23. 24. affert, ea, utpote separatam Maiestatem Imperatoris ab Imperii maiestate inferentia, toleranda non sunt:*] Contra hanc sententiam insurgit Reinkingius: (*de regimine secul. &c. lib. 1. class. 5. cap. 9. num. 11.*) & seqq. duplicem potissimum ob causam. I. Ubicunque, ait, est maiestas, ibi & suprema residet potestas & superioritas: quia supra eam nullus datur adscensus: At penes Imperatorem legitimè in regimine constitutum, & non penes Imperium, residet maiestas. [addit: *Responsio ad Reinkingij primam rationem, quam Dn. Autor h. cap. n. 25 affert, minime proba est, utpote quum duplicem maiestatem, realem & personalem, in Imperio contra omnem rationem effingat. Vide quæ paulò ante notavi. Reinkingio vero ita responderi potest, si dicamus penes totum Imperium, id est Imperatorem viventem & Status residere Maiestatem; mortuo verò Imperatore apud Vicarios cum Statibus eam residere:*] II. Pergit Reinkingius: Qui omnibus & singulis ex plenitudine potestatis observatis tamen D[ei] & R[e]gni legibus, imp[erat], is utique su[per]ior & maior est illis omnibus & singulis, qui imperantur: quia par in parem [...] multo minus inferior in superiorem, nullum sibi sumere potest imperium. Imperator verò omnib[us] & [sin]guli[s] Imperij proceribus, secundum Dei & Regni leges ex plenitudine potestatis imperat (*R. A. de anno 1521. sub tit.* D[es] ...

Reinkingij 2 contraria rationes confutantur.

...nung des Landfriedens *in pr. ibi:* Entbieten allen vnd jeglichen unsern und des Heiligen Reichs Churfürsten / Fürsten / Prælaten / Grafen rc. unsern und des Heiligen Reichs unterthanen. *Et in eadem Constit. sub tit.* Handhabung des Friedens. § Darauff befehlen wir allen und jeden aus Römischer Kaiserlicher Macht.) Imperatori ego non deneg[o] potestatem, & superioritatem eam, quam habet in omnes Imperij subditos, nullo excepto, sed non propterea Doctores ipsi concedunt superioritatem in universos. Longè enim inter se distant, si dicas, Imperator imperat omnibus Statibus Imperij, & si dicas, Imperator imperat universis Statibus Imperij. Et cognita juri est significatio inter singulos & universos (: *l. 16 §. 4. ff. de in ius voc:*) Universitatem enim non faciunt homines separati & singuli, ideoque etiam universitas non dicitur homines, sed hominum collectio in unum corpus mysticum & abstractivè sumptum, cuius significatio inventa est per intellectum. Quod si itaque Imperator in universis Imperium constituentibus, atque ita Imperio ipsi, hoc & consimili Recessu aliquid mandasset, utique non adjecisset verba: Unsern und des Heiligen Reichs unterthanen. Nam subditos Imperij compellando, etiam omnes Imperium non compellat, cum diversi sint subditi ab universitate imperatore; satisque foret dixisse, Unsern unterthanen/ nulla mentione facta Imperij, cum & ipsum hoc esset subditum & inferius. Sed hoc non egit, nec etiam poterat: Et si fecisset, verba fuissent directa ad subditos hæreditarios, non ad eos, quos subditos habebat ratione Imperij (*vide Constit.* Ruperti *de vicariatu Imp. Germ.* §. 4. apud Goldast, *tom un. constit.* Imperial. *p. 382.*) (*Stamlerum adversarium Dn. Autor confutat* T. 5. I. P. *pag. 278. & seqq*) Timotheus Siderus in Disp. de iur. Maiest. Argentorati anno 1653. habitâ, sententiam hanc, quod Imperium sit maius imperatore, oppugnat, *Primò* (aliis ad rem non pertinentibus prætermissis:) quod Imperator sit & dicatur Caput Imperij. Verum ut maximè Imperator sit atque dicatur caput Imperii, proinde tamen non est maior Imperio, sed maior in Im[perio]. Imperium totum est corpus, quod habet [su]a membra particularia, inter quæ præcip[u]um est caput; sive Imperator, at membrum n[on] potest dignius aut præcellentius esse eo, cuius est membrum, pars enim toto dignior non est, cum esse suum à toto habeat. Præterea, etiamsi caput membrorum præcipuum sit, non tamen, sive separatim, sive cum reliquis membris unitum, animam, quæ totum corpus regit & dirigit, præstantia aut potentia vincit. Est autem Imperij anima majestas illa, quæ docendi dicitur causa realis, (non Imperator, ut erroneè docuit Sinoldus, *de Statu Rei Romanæ disp. 10 thes. 2. lit. b.*) qua stante stat ipsum Imperium, etiam tempore interregni, mortuo Imperatore. [Add: *Non opus est, cum Autore nostro, Reinhardum Kœnig sequente, entia multiplicare præter necessitatem. Unica enim est majestas, tanquam anima imperialis corporis (in quo realis majestas quodammodo locum habet: nempe personalis in Membris & Capite, quo mortuo Vicarij sunt.*] Ac, ut omnia plana sint, quia

Imperij Status ut universi non sunt Imperatori subditi.

Siderus à Limn. confutatur.

corporis mystici seu civili cum naturali comparatio in m[illegible]tis [illegible] dic[illegible], sciendum est, Imperatorem electum ab Electoribus, esse Caput Imperij, hoc est omnium reliquorum membrorum primum, ut & eorum, qui certo respectu etiam capita dici[illegible] (R. A. zu Augspurg de anno 1555. §. und im fall. R. A. zu Worms de anno 1564. § so unterstunden. R. A. zu Nurnberg de anno 1524. §. weiter nachdem) caput Imperiorum (das Oberhaupt. R. A. zu Augspurg / de anno 1566. §. und nach dem) & administratorem Imperij, qui vi Imperij ipsius negotia tractare debet, (A. B. d. c. 2. §. 5) secundum leges in Capitulatione ac Imperij constitutionibus sibi præ[illegible]iptas In R. I. Colon. de Notariis, (de anno 1512. §. und nachdem Imperato[illegible] d[illegible] der Oberste Fürst. Die Kaiserliche Hoheit bestehet auff des Reichs Hoheit. Sine Imperio non est Imperator, sed Imperium potest esse sine Imperatore. Ex quibus satis patet, eum non esse Dominum Imperij, licet certo respectu Sta[illegible] singulorum & omnium, [illegible] universorum, sit Dominus (Cammer[illegible] 16. Ordnung de anno 1[illegible] tit. Wann gegen mächtige. R. A. zu Cölln und Trier. Imp[illegible] pro Imperio autoritate & potentia majorem; ac licet autoritate & potentia omnibus & singulis membris sit superior, non esse tamen superiorem universis, hoc est universitate Imperij. Ego in ea opi[illegible]ione persisto, quod regimen ipsum aut administrationem Imperij attinet, Imperator inter personas quidem caput est, cui cæteri Status tanquam singuli obtemperare tenentur; verum normam regendi, vel administrandi habet ab Imperio, & omnia non virtute propria sed virtute Imperij peragit; aut si ita loqui liceat ex debito, quod verbum sollen toties in Capitulatione repertum satis exprimit. Porrò Stilerus ex Reinkingij allegatis, ad quæ se ref[illegible], affirmat, in Recessibus Imperij semper Imperatoris nomen Imperio præponi: At præpositiones ejusmodi tanti non habentur, ut omnino & semper præcedentiam attribuant d. pr. 21. c. 21. A. B. ubi Electorum nomen præponitur Imperatori, & (R. A. zu Speier de an. 1570. §. Da[illegible]ber.) ubi postponitur Imperator circulorum Imperij directoribus. Imperatoris nomen in Recessibus Imperij plerumque Imperio præponi, verum agnosco, semper præponi falsum esse dico. In reformatione Friderici III. anno 1442. zu Franckfurt auffgericht (circa f. prooem): ita legitur: Dem Heiligen Römischen Reich / auch Uns. In der ordnung zu unterrichtung der offenen Notar. zu Cölln 1512. auffg[illegible]richt / bewegen uns die Ehr / Ehren und Zierd d[illegible] H. Röm. Reichs / und gemeiner unser und desselben unterthanen nutz und glückseligkeit / etc. Quibus locis connecto ex A. B. cap. [illegible] §. 1. ibi: decor & gloria sacrosancti Imperij, & honor Cæsareus: & art. 32. Capitulationis Ferdin. III. verba: Dem Reich und Uns / & postea: des Reichs Unser etc. necnon ex Electorum responsione ad Imperatoris propositionem anno 1630. in Conventu Ratisbonensi verba illa: Hetten sich auch verhoffentlich noch wohl mittel gefunden / des

Imperatoris nomen non semper Imperio præponitur.

H. R[illegible]s Gerech[illegible] wie auch Ihre Kaiserl. M[illegible]st: A[illegible] zuerhalten. Non [illegible] autem hic variasse stylum, sed omnium m[illegible] in eo deprehendi, quando Imperator quæ sibi & Imperio alibi attribuit, postea sibi solo a[illegible]scribit, [illegible] textu soli Imperio attribuuntur. Prioris ex[illegible] la[illegible]t in R. A. zu Augspurg de an. 1518. in proœm. At vero in R. A. zu Worms de anno 1521. in pr. legitur, Unsere Churfursten. In der Ordnung des Cammer-Gerichts de anno [illegible] in ex[illegible]dio, Maximil[illegible] dicit, Sein und des H. Reichs Cammer-Gericht; quo Imperij in der Satzung von dem gemeinen Pfenning §. vie[illegible] in der Cammer-Gerichts-Ordnung (de anno [illegible] in pr[illegible] placati illud nominatur sein Cammer Gericht) idque postea in v[illegible]m abiit vulgarem, [illegible] Cammergerichts-Ordnung (de an. [illegible] part. 1. tit. 13) &c. Q[illegible] in Ordinatione Cameræ zu Costnitz (anno 1507. auffgericht / in pr.) in nigro dicitur, Unser und des Reichs Fiscal, in rubro Fiscal des Reichs Fiscal. In R. A. zu Regenspurg anno 16[illegible] §. (so setzen / uns und des Reichs Müntz Ed[illegible]) In Abschied der Deputation-tags zu Franckfurt de anno 1[illegible] §.) Obwohl Unser Kaiserl. [illegible] wie v[illegible]rächtlich wider verbott unsers Kaiserl. Müntz-edicts. In Recessu Imperij anno 156[illegible] comit. Ratisbonens. § Und soll vermög unser und des H. Reichs Abschied / cui con[illegible] proœm. der Reutter Bestallung. At in R. A. zu Regenspurg de anno 1546. Dieweil wir dicitur Recessus Imperatoris, quod etiam fit in R. A. zu Regenspurg. anno 1567. §. und lassen (in pr. & §.) (in pr.) Unsere und des Reichs freye Ritterschafft. d. R. A. zu Regenspurg de anno 67. §.) so dann die freye Ritterschafft uns und dem H. Reich o[illegible] mittel unterworffen. (R. A. zu Regenspurg anno 15[illegible] § Dann weiters. In recessu Augustano an[illegible] de anno 15[illegible]5. § Und in solchem legitur, die freye Ritterschafft welche ohne mittel der Kaiserl. Mayst. Und uns Römischen König.) unterworffen. Q[illegible] in R. A. de anno 1567 §. so ferrn dicuntur des Kaisers widerwertige Rebellen, Aechter und Conto[illegible]n in § seq wann es / appellantur des Kaisers und des Reichs muthwillige, freventliche / auffrührische und boßhafftige Feinde etc. Posteri[illegible] exempla, in quibus soli Imperio attribu[illegible], id quod alibi Imperatori, vel soli, v[illegible] [illegible]gio attribuuntur, esse possunt. In R. A. zu Augspurg de anno 1500. tam in rubro quam nigro fit mentio des Reichs Regiment. Constitutio de banno dicitur des H. Reichs auffgerichte Ordnung / in paragrapho, und ob jemand. R. A. zu Trier und Cölln / de anno 1512. Recessus Imperij communiter nominatur des Reichs Abschied. d. R. A. zu Trier und Cölln / §. [illegible] M. [illegible] te. Quo[illegible] ra audivimus, di[illegible] des Kaysers und des Reichs Churfursten / illos [illegible] demus d. gradual: des Regiments zu Worms / (anno 1521. in proœmio des Reichs Churfursten / & R. A. zu Regenspurg de anno [illegible] in p[illegible] mi des H. Reichs Churfürsten; ac eodem modo quoque Principes Fürsten des Reichs. R. A. zu Worms / (de anno 1521. §. Es haben auch)

Circuli

Circuli audiunt in Erklärung des Land-friedens zu Nürnberg de anno 1522. sub tit. wie die straff 2c. circa f. &c. (in R. A. zu Augspurg de anno 1548 §.) und nachdem / des H. Reichs Kreyse / Nobilium immediatorum Ordo soli Imperio immediatè subjectus dicitur, in der Cammer-Gerichts-Ordnung zu Worms / de anno 1521. sub tit. Rechtlich vornehmen 2c. §. Es sollen / & in (R. A. zu Regenspurg de anno 1603. in proœm. disertè dicitur, des H. Reichs-Ritterschafft. Moneta nominatur die Reichs-müntze & §. wo auch die newe Reichs-müntz. (In R. A. zu Regenspurg de anno 1576. §.) Es sollen. non facta mentione Imperatoris dicitur des H. Reichs Ober- und Gerechtigkeit. In mandato Imperatoris Carol V. *quod habetur in Codice recess. Imper.* privilegia à solo Imperio provenire dicuntur, ibi Regalien / Lehen / Gnaden und Freyheiten / so sie von dem R. Reich haben. Quod praetereà von den Eyden und Pflichten / damit ein jeder dem Keyser und dem Reich verwandt ist; in dem Keyserlichen Land-frieden zu Worms / anno 1521. tit. wie der Land-fried zu halten / id alibi de Imperio solo exprimitur. In reformatione guter Policey zu Augspurg de anno 1530. von Zigeunern / & in reformatione altera zu Augspurg de anno 1548. tit. von Zigeunern. In specie de Comitibus, in der ordnung des Regiments zu Augspurg 1500. sub tit. von der Grafen steuer. Ac de civitatibus Imperialibus, in dicta Ordinatione des Regiments tit. von der Steuer der Frey- und Reichs-Städte. Illud aliquando admiratus sum, quod in der verzeichnus etlicher sondern puncten der Reuter und Fus-Knecht Bestallung und Articuln. (welche anno 1570. im Reich *publicirt* worden:) anhängig. *n. 2. (inter Recessus Imperii c.)* solius Imperii & ejus Statuum, nulla autem Imperatoris fit mentio, cum tamen haec omnia ab Imperatore & Statibus constituta fuerint, indeque nomine der Kaiserl. Mayst. und des H. Reichs Bestallung apelletur, *ut rubr. constat &c.* Quod si porrò ex me quaeras, quid mihi videatur de diversis illis formulis? respondeo, primam, quâ vsu planè inveteratum est, ut Imperator cum Imperio conjungatur & ante Imperium nominetur, non ita accipi debere, quasi in illis sibi prae Imperio vel in Imperium ac majestatem realem: [add. *ita docendi gratia noster Autor loquitur, alias distinctio illa tolerari non potest. Dn. Autorem ut apparet ex T. 5. J. P. p. 188. decepit Reinhardus* Kœnig. (*cujus Diss. de Statu Imperii refertur ap. Goldast. Polit. Imper. part. 24. n. 2. p. 646.*) *cujus cerebrinam distinctionem inter Majestatem realem & personalem egregie refutat Dn. D. Cellarius Amicus & Fautor noster honoratissimus, l. 2. Polit. c. de Majestate*] autoritatem aut potestatem âliquam superiorem adscribere velit; sed quod illis significare velit, sibi haec vel illa competere, se hoc vel illud agere ratione, respectu ac nomine Imperii, cujus ipse sit administrator. Hujus interpretationis fundamentum nobis suppeditat formula illa, qua vsus fuit Fridericus III im Land-frieden zu Franckfurt anno 1486. auffgericht. (*extat apud Lehemann. Chron. Spirens. lib. 7. cap. 117. p. 987. &c.*) empfehlen wir euch hiemit aus Röm. Kaiserl.

Quid sentiendum de variantibus formulis circa Imperii vel Imperatoris praepositionem

Macht / bey dem Eyd und Pflichten / so ihr uns von des Reichs wegen insonderheit gethan / quae etiam placuit Maximiliano in dem Land-frieden zu Worms anno 149.. sub tit. welche umb Friedenbruchs willen in die Acht kommen / Carolo V. in der Ordnung des Landfriedens zu Worms *anno* 1521. auffgericht / sub tit. welche umb Friedenbruchs willen in die Acht kommen / & in Epilogo §. darauff. Faciunt etiam huc verba, als Röm. König von des Reichs wegen vereiniget / in handhabung des Friedens zu Worms / anno 1495 auffgericht; in proœm. & in der Satzung von dem gemeinen Pfenning zu Worms / 1495. auffgericht / *tit.* von den Sieben Schatzmeistern / der jeglicher uns König Maximilian / auch den Churfursten / Fursten und Ständen / von des H. Reichs wegen Pflicht und Eyd auff das H. Evangelium thun soll. Ordnung des Regiments zu Worms de anno 1521. §. und nach dem welche Secretarien uns / oder in unserm Abwesen unsern Stadthalter und Regiment von wegen des Reichs getrew und gehorsam zu seyn. Altera illa formula, vbi solius Imperatoris, nulla autem Imperii fit mentio, rarior est, eaque parcè ipsimet utuntur Imperatores, resolui tamen potest in priorem, vel verbis, ut saepius fit in aliis textibus, vel sensu, ut hoc vel illud fit & dica-tur Imperatoris, respectu Imperii, quod administrat, licet Imperii nulla fiat mentio. Tertia est compendiosa, qua non offenditur Imperator non ignarus, omnia debere fieri virtute & nomine Imperii, ac ejus in utilitatem, & bona ac personas Imperii esse, imò seipsum quoque duplici respectu, scil. ut Imperatorem, & ut Statum. Brevibus formulae illae orationis diversae sunt, vnus autem omnium sensus. In summa, omnia loca, in quibus nomen Imperatoris ponitur ante nomen Imperii, non probant Imperatorem esse majorem Imperio, nam aliud statuentes contradictione laborarent Imperii Recessus, quoniam ut suprà vidimus, aliquandò in illis solius Imperii nomen, omisso Imperatoris, exprimitur, quod aliud non esset, quam inferiori adscribere, quod superiori debetur. Tandem quod attinet die Ordnung des Landfriedens de anno 1521. respondemus, Imperatorem hic non exercere potestatem suam, sed salutare membra Imperii singula, Imperii subditos. Ad loca quae Stilerus ex Reinkingio pro se adducit, respondet Autor T. 5. I. P. p. 185. & seqq. Ego adhuc persisto in opinione semel à me proposita, Imperatorem imperare unicuique ex Statibus Imperii, nullo excepto; atque ita omnibus, non autem vniversis, hoc est ipsi Imperio, tanquam vniversitati: Hoc enim si ageret, sibi ipsi quoque imperaret, quia vniversitate comprehenditur. At sibi imperare (loquor juridicè) nemo potest; *51. de re sua 51. ff. de recept. arbitr. l. 13. §. 4 ff. (ad SCt. Trebell.)* Reinkingius, quem adversarius defendere hactenus conatus est, *d. lib. 1. Class. 5. c. 9 n. 13.* allegat (R. A. de anno 1551. sub tit.) Ordnung des Land-friedens in pr. Entbiethen allen und jeglichen unsern und des H. Reichs Churfürsten / Praelaten, Graffen 2c. unsern und des H. Reichs unterthanen. Quod ad vol-

Reinkingius refutatur.

ſos hæc oblatio, & reſpectivè votum non directum fuerit, mihi videtur conſtare ex vocabulo, Gnad / quam quidem Imperator poteſt exhibere ſingulis & omnibus Imperii Statibus, at non univerſo Imperio: Reſoluenda autem in pauciora verba, ſenſus eſſet: wir Carl der Fünffte ꝛc. entbieten dem Reich unſere Gnad und alles guts. Porrò ſe refert Reinkingius (*d. loc.*) *ad* § darauff ſubdictæ conſtit. Titulo, Handhabung des Friedens / quæ ita ſonant: darauff befehlen wir allen und jeden obgeſchriebenen euch auch hiermit aus Röm. Kayſerl. Macht / bey den Eyden und Pflichten / die ihr uns von des Reichs wegen inſonderheit gethan ꝛc. Verum nec hoc mandatum ad univerſos, & ſic ad Imperium ipſum referri ſine abſurditate poteſt: ſinguli enim Status Imperatori reſpectu Imperii jurarunt fidelitatem, non univerſi, niſi dicere velimus, Imperium juraſſe Imperatori fidelitatem von des Reichs wegen / quod erit von ſich ſelbſt wegen: Nec certè vox, inſonderheit aliud admittit, quam ſingulos ſingulariter conſiderari. Idem reſponderi poteſt ad conſtitutionis contra Anabaptiſtas anno 1529. latæ verba, § desgleichen: (*d. cod. c. Recess. Imp.*) quæ urget Reinking: (*d. tr. l. 1. class. 2. c. 2. n. 74.*) Quod attinet (R. A. zu Regenspurg de anno 1530. §.) und dieweil / all gatum a Reink. (d. l. n. 74.) ipſis quoque ex verbis clarè patet, ea non ad univerſos ut corpus, ſed ad ſingulos ut membra, pertinere. Quicunque hæc verba ad univerſos applicare voluerit, ſenſum eorum hunc conſtituat neceſſe habebit: Dieweil der Kayſer Fried und Einigkeit im Reich erhalten wolle / ſo befehle er dem Reich (*univerſis.*) daß es wieder des Reichs Landfrieden nicht handele / als lieb dem Reich ſey / des Keyſers und des Reichs Ungnad zuvermeiden: ſed hoc non modo aures lædit, verum præcipuè rectam rationem oppugnat. Quoniam verba (R. A. zu Speier de anno 1542. §.) hierumb, cum modo exhibitis, conveniunt, eandem quoque admittunt reſponſionem. Qui verbis jede und alle ichræ ent, & alle pro univerſis exponunt, longè ab uſu noſtro ordinario recedunt, quo jede und alle hoc indicant, nullum excipi, alle und jede inſonderheit: (*Capitul. Carol. V. §. 15. & Ferdinan. IV. artic. 15. aliorumque*) adeò quidem, ut etiam voce, alle / non opus ſit, ſed ſufficiat vox jeder. Hujus exemplum habemus (im R. A. zu Augſpurg de anno 1548. §., damit aber nicht. Welchem *Mandat* auch ein jeder. Ex eodem quoque fonte promanat, quod verba alle und jede / quæ in principio alicujus orationis poſita ſunt, aliquando in ſequentia reſolvantur, in ein jeder. (Abſchied des *Deputation* tags zu Worms de anno 1564. §.) ſetzen / ordnen / und wollen; aut etiam ſi hoc non fiat, ex ipſa tamen materia propoſita, aut oratione ſatis eluceſcat, alle und jede non ſignificare univerſos. Ita (in R. A. zu Regenspurg anno 1598. §.) So haben wir *ſtatuirt* / daß alle und jede Stände des Reichs / welche noch in vorigen *Reſtanten* begriffen ꝛc. (In der Policey-Ordnung zu Franckfurt anno 1577. auffgericht /) in exordio, wird ſolche ordnung allen ſambt und ſonderlich / und gemeiniglich allen des Keyſers und des Reichs Unterthanen und verwandten verkündet / non tamen univerſitati. Stilero refutato ſuccedit *Carpzovius*. qui (quæſt. 9. ad Diſp. Feud. 5.) aſſerit Imperatorem præ Statibus majorem habere poteſtatem. Non autem moramur Carpzovium & omnes alios, qui caput præſtantius eſſe membris aſſeverant: Etenim hoc admitti poteſt de capite naturali, quod reliquorum membrorum præcipuum dicitur, quo avulſo cætera corruant neceſſe eſt: capitis autem myſtici ſeu Politici alia eſt ratio; eo enim avulſo ſupereſt in vigore corpus, & quanquam etiam hoc caput, reſpectu ſingulorum membrorum primas teneat partes, univerſis tamen minus eſt. Imperator caput eſt in adminiſtratione, ſed ab anima, hoc eſt, Statibus ita regitur & dirigitur, ut totus ab iis dependeat. [Add. *Dn. Autor in textu ſuo hic T. 5. l. P. pag. 203. paßim mentionem facit majeſtatis realis; cujus locutiones incongruas nos in commodiorem ſenſum hic tranſtulimus, ut eruditus Lector facilè animadvertet:*] Hoc ſenſu admitti poteſt Eraſmi dictum, quod Sleidanus refert, (*lib. 7. Comment. de Republ.*) *Magnam quidem eſſe Cæſaris (Caroli V.) potentiam, hoc nomen non ab omnibus agnoſci; Germanos illud ſic agnoſcere, ut imperent verius, quàm pareant.*

Carpzovius a Limnæo refutatur.

Status in conſortium poteſtatis & majeſtatis receptos eſſe, nonnihil ambiguitatis in ſe habet; ſi de Statibus univerſis, & ſic de Imperii majore parte ſermo eſt, ii adminiſtrationem negotiorum & rerum ſuarum certis conditionibus conceſſerunt Imperatori, at ita, ut ab ea non voluerint excludi Electores, nec omninò Status cæteros, ſed in partem ſollicitudinis certo modo adhiberi. Propterea itaque non poteſt dici, Imperatorem hos in conſortium recepiſſe, ut Carpzovius ait. Majorem partem poteſtatis penes Imperatorem reſidere non nego, reſpectu adminiſtrationis, ut eam ſecundum ſibi præſcriptas leges exerceat, ſed inde non major eſt Imperio, ſive Statibus univerſis, licet major ſit Statibus ſingulis, qui in adminiſtratione cum eo certo modo concurrunt. Iura majeſtatis Imperatori reſervata non ita intelligi debent, quaſi Imperator ea ſibi reſervaverit, ſed quod Imperium ea ita reſervaverit & conceſſerit Imperatori, ut cæteri Status ad hæc non debeant admovere manus. Et ita omninò fieri debuit, ut caput præ ſingulis cæteris membris in hoc prærogativa quadam gauderet. Cum autem hæc omnia Status univerſim Imperatori attribuerint, reſpectu ad ſingulos habito, indè ſanè malè colligitur, etiam hoc abdicativè à Statibus factum, & in argumentum ſubjectionis ſui ipſius. Imperator hæc exercet non alio quam adminiſtratorio nomine, & ſic virtute Imperii. Cum Imperium (id eſt Status univerſi) ut corpus myſticum non poſſit hæc aliaque exercere, niſi aliena utatur opera, elegit ad nonnulla Imperatorem & Electores, ad alia Imperatorem ſolum, ad alia ſolos Electores, ad alia nonnullos ex Electoribus, ad alia Imperatorem, Electores, & Status ſimul, qui omnes & ſinguli virtute, vice, ac nomine Imperii peragenda conficiunt, non autem jure proprio, ac in hoc Imperii inſtrumenta ſunt, qualia nunquam majora dici poſſunt eo, cujus ſunt inſtrumenta. Cæterum ut in ſpecie attingamus, quæ Carpzovius aliquo-

Reſervata quomodo intelligi debeāt.

ties

Quatenus exteri Principes milites in Imperio conscribere possint.

ries in scriptis suis ex Dennisio de nonnullis reservatis Imperatori proponit, sciendum est I. Exteros Principes licentiam, conscribendi milites in Imperio, non semper debuisse petere ab Imperatore, verùm ut nos docet (R.A. zu Speier, de anno 1570. §. Demselben & seqq. usque ab verba fürzeigen sollen.) Atque hæc etiam in subsequentibus Recessibus consensu Statuum reiterata fuerūt, ut videre est in (R.A. zu Regenspurg, de anno 1576. §. Setzen/ ordnen, &c. & seqq.) (R.A. zu Augspurg de anno 1582. §.) Ferners & seqq. (R.A. zu Regenspurg, de anno 1594 §.) Dennach & seqq. Ex quibus patet, quomodo hac in re variatum fuerit. imprimis autem quod Imperator licentiam conscribendi milites exteris quidem concedat, sed quod sola illius concessio non sufficiat, verùm etiam ut Circulorum Duces & eorum adjuncti non excludantur. Habet ergo hic caput prærogativam suam præ cæteris membris, sed ita, ut etiam membra non omninò à negotii perfectione excludantur. Secundum est, quod Imperator solus adversus non subditos Imperii processus decernere possit.

Quatenus Imperator processus adver, ut non subditos Imperii decernere possit.

Petitum hoc est: (Ex Ordinat. Cameræ part. 3. art. 48. §. ult.) ibi. Cammer-Richter und Beysitzer sollen über die / so dem Reich nicht unterworffen / und in desselben grentz nicht sitzen / hinfurter Processus [illegible] ohne der Keyserl. Mayst. oder in dere Abwesen / des Röm. Königs Verwilligung ausgehen lassen. Constat ex eodem §. illud olim non ita fuisse observatum, sed imposterum observandum esse. Rationem correctionis inde deductam arbitror, quod hæc res plena sit periculi, & causam dare possit bello ac repressaliis, quorum utrumque non in arbitrio Cameræ est, sed potiùs ad Imperatorem certo modo spectat.

Quomodo Imperator solus de feudis cognoscat.

Tertium est, quod Imperator solus de feudis majoribus cognoscat: [add. *Vid. Burg. p. 1. ad Instr. Pac. Disc. de Majest. Imper.*] Etsi hodiè jus Principum amplius in usu non est, ut nonnullis videtur, nec hinc tamen efficitur, Imperatorem majoré esse Imperio, quoniam prærogativâ hanc ei contulit Imperium, tanquam administratori suo, quem voluit præ singulis præfulgere potestate & autoritate, sed non se superiorem facere, hoc enim non præsumitur, sed evidentissimè debet probari.

Quatenus solus Imperator de causis sessionis cognoscat.

Quartum cócernit quæstiones de sessionibus inter Status controversas. (*Vid. infra quando de Pracedentia agetur.*) Verùm enim verò etiamsi soli Imperatori hæc decisio competeret, non inde tamèn inferri posse, Imperatoré majorem esse Imperio. Cæterū fit quidem passim in Recessibus Imperii mentio der Kaiserl. Hoheit / Freyheit und Reservaté, auch Macht und vollkommenheit/ sed hæc omnia vim suam exercent in Status singulos, non autem in universitaté Imperii, à quâ tanquam fonte promanant:

Reservata an inter iura Maiestatis referantur?

Quod verò inde inferri debeat, Statum Imperii magis ad Monarchiam, quam ad Aristocratiam inclinare ut Carpzovius asserit, illud supra cap. 8. refutatum. Non obstant etiam nobis textus, quos *Sluter* contra Hippol. à Lap. (Disc. de ratione Stat. p. 1 cap. 1. s. 3. pag. 112.) movet (1.) Reformationis Iudicii Westphalici §. Und befehlen; sensus hujus est, mandamus vobis omnibus. cunctis, & singulis, hoc est, nemine vestrûm excepto, cujus locutionis alia vis

Sluterus refutatur.

est, quam si dicamus, Imperatorem mandasse omnibus, singulis, & universis Imperii Statibus. Cum enim universi Status & Imperium unum idemque sint, sequeretur Imperatorem mandasse Imperio, quod verborum sensus non admittit. Resolveretur autem in hanc formulam, befehlen euch dem Reich bey vermeidung Unser und des Reichs schweren Ungnad, quod perquam esset incongruum. Quod verò attinet die Erklärung des Landfriedens/ (Norib. d. a. 1522. in §. fin.) und gebiethen darauff euch allen sampt und besonder. Hæc verba quoque nihil aliud velle, quam Imperatorem mandare omnibus & singulis, non autem universis, & sic Imperio, ex ipso patet contextu. Mandat illis bey den Eyden / Pflichten und Gehorsam / damit sie dem Keyser/ und dem Reich verbunden seyn. At Status singuli tantùm Imperatori juramento sunt adstricti, non autem universum Imperium, cui ipse Imperator adstrictus, non singulis Statibus. Pœna præterea der 1000. Marck löthiges Goldes non universitati Imperii dictatur, sed unicuique, qui hanc constitutionem non observat. Reformationis politiæ de anno 1530. §. Dennach / nec verbis nec re probat, quod promisit Sluterus: illis enim significat Imperator allen sampt und sonders die Ordnung / so derselbe sampt Churfürsten/ Fürsten und Standen auffgericht / und will / daß sie derselben geleben. Rem quod concernit articuli hujus constitutionis, non omnes obligare possunt, cum nonnulli eorum non omnibus, sed aliquibus tantum ex illis præscripti fuerint. Planè deridiculo esset, qui vellet asserere, hanc constitutionem Imperio præscriptam esse, cum per rerum naturam impossibile sit, corpus mysticum alios ad bibendum præbibendo cogere, vestibus superbire, &c.

V. Hactenus de incidente ista, multum tamen ponderosa quæstione. Nunc in orbitam. Ius condendæ Capitulationis à temporibus Caroli V. Electores sibi arrogarunt. Chur-Brandenburg apud Lehemann (*lib. 2. actor. publicor. cap. 15.*) sagt / die verfassung der Kaiserl. Capitulation stehe bey denen Churfürsten / so hierinnen anderer Stande Consens nicht vonnöthen, & p. 279. anno 1562. hat man den Obhalt des Religion: und Landfriedens sampt andern mehr der Capitulation eingerückt, so zuvor nicht darinnen gewesen / und stünde noch beym Churfürstl. Collegio, dieselbe mit andern nothwendigen und heilsamen Articuln zuvermehren; man nehme einen Kaiser nicht an / der seines gefallens wolte regieren / sondern werde erwehlet / und demselben maß fürgeschrieben / wie er regieren soll / und die maßgebung stünde den Churfursten allein zu / were ihnen von sämptlichen Ständen anvertrawet / und ihre höchste Præeminentz. Et pag. 280. Moguntinus ait, es were sonders bedencklich / das man diese sach der Kaiserl. Majest. solte referiren, dann die Capitulation zumachen sey der Churfürsten Ampt / darzu der Kaiserl. Majest. wissen und Consens zusuchen nit thunlich / stünde auch nicht zuverantworten. Trevirensis pag. 281. Seine meynung were auch nicht / daß man zu berathschlagung der Capitulation-puncten andere Stände solte ziehen / &c.

Cui competat ius condendæ Capitulationis.

Gleichergestalt were Kaiserl. Majest. nicht mehr einzuraumen / als vor alters bräuchlich / und derselben nicht heimzustellen / wie die *Capitulation* zumachen. Verùm in instrumento Pacis Cæsareo-Suecico anno 1648. Osnabrugis Westphalorum confecto (*artic. 8. §. gaudeant*) dispositum fuit, ut in proximis Comitiis de certa constantique Cæsarea Capitulatione concipienda, ex communi Statuum consensu ageretur & statueretur. Quod cum in Comitiis Ratisponensibus anno 1653. susceptum, sed non penitus peractum Recessu (in §. wan aber bey erst gemeldter) additum legitur, daß auff den *prorogirten* Reichs-Tag die wahl-*Capitulation* nach innhalt des instrumenti Pacis in den dreyen Reichs-Räthen alsobald vor die hand genommen / berathschlaget und erörtert werden solle. [Add. *Vid. ulterius de hoc negotio Burgold. p. 3. ad instr. Pac. Disc. 5. ubi ex Columna Imperii Dn. de Heiden, & Dn. Textore affert, qua novissimè in hoc negotio peracta sunt. Optandum esset, ut hic punctus in modernis Comitiis ad umbilicum perduceretur! Dominus tandem providebit.*]

Capitulationes antiquæ simpliciores modernis

VI. Capitulationes antiquæ nostris fuere longè breviores simplicioresque. Postcaquam verò multa quandoque sibi Reges licere arbitrarentur, imò verò peragerent, quæ contra Imperii utilitatem Statuumque jura essent directa, cœptum est clausulis & articulis hanc ampliare, donec tandem ad eam, quæ hodie conspicitur, excreverit faciem formamq;. Goldast. (*in præfat. tom. 3. constit. Imper.*) autor est, Capitulationibus antiquis cautū fuisse, ut Rex, sive Imperator, operam daret, ne Respublica aliquid detrimenti caperet: ut Principum lites, salvis cuiusque privilegiis, componeret: ut libertates popularium sartas tectas haberet: ut fœdera servaret: ut onera sine populi consensu nulla imponeret: ut bellum sine eiusdem scitu non inferret: ut Provincias exteras bello partas, inter nationes Theutonicas distribueret, & id genus alia capitula, in quorum verba sacramentum dare cogebatur. Successu temporis, [add. *præsertim quoad hodierna tempora Vid. Burgoldens. part. 3. ad instr. Pac. Discurs. 5.*] quid hisce fuerit annexum cognosci poterit ex Capitulatione Caroli V. & seqq. Impp. quas videre est apud Goldastum partim in Politicis Imperialibus, partim in Reichs-handlungen. [addit: *Dn. Autor h. c. post n. 35. refert Capitulationes Caroli V. & Ferdinandi II. III. IV. Impp. quæ quum & Leopoldi aliunde peti possint, nos in enucleando illas prætirire voluimus.*]

An Capitulationes derogent Maiestati

VII. *An salva maiestatis essentia, summus Princeps eiusmodi in capitulationes iurare queat?* à nonnullis recentiorum in dubium vocari vidimus. Dicendum arbitror, eam capitulationibus eiusmodi non tolli, sed respectivè coarctari, premi, non opprimi. Hugo Grotius (*de iure belli & pacis lib. 1. cap 3. num. 16.*) inquit: Non desinit summum esse imperium, etiam si is, qui imperaturus est, promittat aliqua subditis, aut Deo, etiam talia, quæ ad imperii rationem pertineant &c. Verum esse quod dico, ex similitudine patrisfamilias apparet, qui si quid familiæ facturum se promiserit, quod ad familiæ gubernationem pertineat, non desinit in sua familia ius summum, quantum fert familia, habere. Nec maritus maritali potestate privatur, eò quod aliquid uxori promiserit. Fatendum tamen, ubi id fit, arctius quodam modo reddi imperium, sive obligatio duntaxat cadat in exercitium actus, sive etiam directè in ipsam facultatem. Quemadmodum enim candela, vitreæ inclusa capsulæ, æque ac si extra eandem posita, lumen spargit suum, ac hoc modo conservatur, ne ventis hinc inde exposita extinguatur, aut diffluat: ita maiestatis splendor, circumstante, et non obstante Capitulationis fabrica, lucidus apparet, munitus tamen hac ipsa, ne favoniis adulationum ventis admissis, prona licentia pereat, & summam denique patiatur eclipsin. Imo vero si exactius loqui voluerimus, in Imperio nostro maiestatem capitulatione firmari arbitror, absit, ut eadem infirmari credam. [addit: *Sententia, quam Dn. Autor h. cap. n. 36. & seqq. fovet, quasi Imperatoris maiestas per Capitulationem non infirmetur; si ad Politicam amussim examinetur, subsistere non potest. Vid. Burgold. ad Instr. Pac. p. 3. Disc. 5. n. ult. Legenti enim Capitulationes à temporibus Caroli V. usque ad hodiernum Sacratiss. Imp Leopoldum. facile constabit, quod Maiestas in personâ Imperatoris ultra dimidium ferè attenuetur, alterumque dimidium Statibus Imperij firmetur ac conservetur. Quæ porrò Dn. Autor h cap. n. 40. & multis seqq. de lege Regiâ Romanorum affert, ea quum ad cognitionem Iuris publici Imperii Germanici parum aut nihil conducant; nos illa non potuimus non omittere Ut redeamus ad Dn. Autoris mentem, per Capitulationes scil. nihil decedere maiestati, adducit is pro se Hugonem Grotium, ut in textu videre est: Cæterum frustra: Maiestatem enim Imperatoris Capitulationibus limitari in aprico est. Unde rectè Dn. Zieglerus ad Grotium ait:*] Si in aliquam maiestatis partem impingat, obligatio illa ipsam maiestatem quodammodo minui arbitror: siquidem integram ille habere dici nequit, cui potestas leges ferendi, aut magistratus constituendi adimitur. Aliàs autem solum & nudum iuramentum, quod plerique Reges tempore inaugurationis præstant, non tollit, destruit, aut minuit summum Imperium, nec enim Rempub. intrinsecè afficit, sed duntaxat est accessorium quoddam & βεβαίωμα obligationis, qua aliàs ex officio aut promisso tenetur. Hæc Zieglerus. *Unde etiam Dn. Autor in fine h. cap. sibi ipsi, (si Maiestatem Politice ac proprie accipere velimus, ut certe facere debemus) contradicit, quando ait notas Germanorum capitulationes potestatem Regiam strictius dare, illamque potissimum per eas contrahi; quæ omnia cum Maiestate sive summâ potestate, de quâ quæstio ab Autore instituta, simul stare nequeunt, aut verò Autor abusivè Maiestatem pro aliquali potestate, non summâ, accipit, id quod tamen menti & intentioni eius vix ac ne vix quidem congruit. Certè simile illud, quod n. 36. h. cap. adducit, minimè rem conficit. Dicimus enim simile illud non currere quatuor pedibus, aut potius de dignitate ac splendore sive titulo Imperialis Maiest. quē Imperat. tanquam Caput & Administrator Imperij gerit, intelligendum est; quam tamen interpretationem Autoris n. 37. h. cap. non admittit. Posito itaque iuxta Autoris mentem dari in Imperio maiestatem realem; tamen illa omnem*

[illegible] potestas in suam elect. Imperatori minime [illegible], ut S[illegible]rus contra Limnaeum (T. [illegible] I. P. p. 198.) vult, itaque non solum in ordine fundandi (ut vult D. Sc[illegible]z Limn. a. d. T. [illegible] p. 197) sed etiam [illegible] ordine regendi primas obtinet. Per primam sane ac [illegible] ulteriorem Caroli V. [illegible] cuius potentia libertati Germanorum formidabilior [illegible] [illegible]pecta) Capitulationem nullum ferè ius maiestatis solius Caroli arbitrio re[illegible]ctum est, sed ubique requiritur consensus Electorum (Hodie etiam per Instrum. Pac. art. S. [illegible] Gaudeant etiam reliquorum Statuum) cum quibus Imperium [illegible] accepit divisum. Arnisaus (I. de Mai[illegible] [illegible].) tertium genus iuramentorum refert, quo Principes non tantum obligantur ad ea, qua pe[illegible] [illegible]d eorum officium, [illegible] legibus quoque sese [illegible] potestati sua certos limites ponunt, & solum non [illegible], ex pacto conscendunt [Videatur ipse Autor T. [illegible] I P. pag. 174] Illud vero inter catera non [illegible] [illegible]um est potestatis circumscriptae in Imperatore argumentum, quod si quam habeat actionem in aliquem Ordinum, legibus experiri iubeatur, vim autem nullam adhibere possit iis, qui se cognitioni legis [illegible] [illegible], neminem indicta causa proscribere [illegible] [illegible] ordinem [illegible] eo sequi cogatur. Idem Arnisaus [illegible] cap. [illegible] 12. cuius [illegible] est, Rex [illegible] [illegible] ubi pa[illegible] [illegible] consensus, deponi potest:) exempl. Adolphi [illegible] Wenceslai declarat, tandemque sub[illegible] Episcopi Moguntini pronunciatum, contra Henricum Imperatorem: Quem meritum investivimus, quare immeritum non devestiamus. Idemque iterum in commentatione politica [de autoritate Principum in populum. cap. 1. n. 4.] docens, duos esse ordines principum; alios potestatis absoluta, seu maiestatis integra; alios ex pactis conventis, inter imperantes, & parentes, limitata, & certis conditionibus circumscripta: addit, inter regna autem qua ex pacto, & sub certis legibus adeuntur, numeramus Imperium Germanorum, quorum Electore[illegible] [illegible]on adm[illegible] Imperatorem, si in leges Imperii, & si quid iis noviter pro salute Imperii adjicere velint Electores, iuravit. [illegible] Coronidis loco circa Capitulat[illegible] (Kayserl. wahl articul. oder Geding [illegible]) quaeritur. An Rex Bohemiae quoque [illegible] [illegible] de[illegible] [illegible] Electorum circa capitulationem [illegible] [illegible]mata co[illegible]su Colle[illegible]ali capitulatione Regi Bohemiae. ut & comparent Electores indicant, quia licet ille [illegible] [illegible] tam, omnibus electoralibus [illegible] habitare [illegible], id tamen praetermittitur [illegible] [illegible] (apitulationes consultationes, quia in Re[illegible] Bohemia communiter [illegible] cadit. [illegible] [illegible] de Jurispr. publ. pag. 159.) Otiosa [illegible] [illegible] quaestio, quando tandem perpetuam [illegible] [illegible] Capitulationis formam habebimus, quam adhuc optamus [illegible] annis. De Recessibus Imperii breviter hic quoque (Dn. Autor [illegible] de [illegible] silet) [illegible] quod fuit [illegible] nos Imperatori & Statuum constitutiones ad [illegible] [illegible]imperii ad [illegible]tionem spectantes, variis [illegible] Comitii fa[illegible]a. Rece[illegible] priorum [illegible] di[illegible] inter colle[illegible] Goldastus sed legis vigorem habere non censentur. Novissimè hic annectendum Instrumentum Pacis Westphalica & Executionis Recessus, de quibus [illegible] videatur Burgold. in Discursibus ad nobile [illegible] [illegible]ptum, cui hodie Status Reipubl. Imperii innititur. [Add. Grundvest. des Reichs Dn. ab Heiden, Consiliarii Saxonici.]

CAPUT XI.

De Imperii Pace Religiosâ, & Profanâ.

I. NOs qui voluntatis Divinae tabulas ad manus habemus integras, varias scindimur hodie in partes, & qui fratres nativitate, ortu, educatione, hereditateque Germani sumus, rupto sancto hoc amoris vinculo, non solum alter alteri Status [illegible] controversiam movemus, conviciis [illegible]indimus, sed & ad exemplum Cadmaeanorum mutuis nos internecioni damus vulneribus. Omnes quidem tabulas testamenti Divini Numinis agnoscimus, at non una eademque interpretatione. Pontificiorum primicerii, eas non satis dilucide conscriptas, sed quandoque obscuritatis velo contectas, ambiguas, & quae eius generis alia sunt epitheta pronunciant; indeque fratribus minoribus [illegible] quorum scilicet simplicitas facillime circumventionibus obnoxia, quicquid etiam cum Praetore, de tabulis exhibendis ingeniunt, inspiciendi copiam denegant omnem. Calviniani scripturam hanc se venerari aiunt, ut paternam, & ab omni exceptione tutam, attestatoris non utique ad verba, sed potius ipsius ad mentem, advertendum aiunt, atque ita sua pro ratione, hoc quicquid est, metiuntur, interpretanturque. Lutherani, verba & syllabas propugnant, nec ut alii notas aucupantur, atque à significatione verborum recedere nolunt, nisi, ubi manifestum est, aliud sensisse testatorem.

Diversitas Religionum in Imperio.

II. Nostro in Imperio, religione contra Pontificiam alia, quam Lutheranam vocant, introducta, ne intestinis dissentionibus hoc quale nobis restat corpus, rumperetur, aliquoties remedia, sed primitus fere temporaria tantum fuisse adhibita, donec tandem post transactionem Passaviensem, quam exhibet Goldastus (tom. 3. der Reichs-satzungen pag. 157.) pax Religiosa communi Procerum consensu anno 1555. Augustae in Comitiis fuerit pingui [illegible] confecta. [Add: *Quum Pax religiosa in Corpore Recessuum Imperii exstet, & in omnium Publicistarum manibus sit, nos n. 17. Dn. Autoris omisimus. Adiungendus autem hoc loco Dn. Blumii Processus Cameralis, qui Constitutionem de Pace Religiosa adiunctis novissima Instrumenti Pacis sanctione in eleganti [illegible] [illegible] redegit compendium. Haec est pax illa notissima, religionem Catholicoromanorum, & Augustana Confessioni sociorum concernens; de cuius interpretatione non leves [illegible], quae mota fuerunt quaestiones [illegible] querela audita, eidem vim inferri. Unde nonnemo ansam arripuit dicendi.*

Post multa diffidia tandem Pax religiosa in Imperio confirmata.

Vulcanum fornax, aut ars indocta fefellit,
[illegible] dum vult [illegible] cudit[illegible].

Imp. Ferdinandus II. hanc discordiarum flammam, ubi iam satis adoleverat, ablata potestatis exercitio extinguere tentavit; sed usus remedio, in Imperio nostro insolito, plane ac si oleum camino addidisset, incendio universali causam dedit. Itaque ne totius Imperii globus in cineres tenuesque favillas redigeretur, aliam curam elegit, qua ta-

men & ipso [illegible] carnis effectu: quoniam, ut multorum fert o[illegible] hoc non erat sufficiens, nec secundùm p[illegible]. [illegible] ergo hactenus furere flammam oportuit donec conjuncta omnium Statuum operâ opeque Regis Galliæ, ac Reginæ Sueciæ, materies ignivoma subtraheretur. Placuit iisdem tunc quoque posteritati prospicere, & publicis tabulis commendare salutis Imperii normam. Ejusdem capita, quæ ad nostrum propositum faciunt, leguntur in Instrumento pacis, Osnabrugis factæ Anno 1648. articulo 5. usque ad §. 20.]

Finis constitutionis de Pace Religiosa.

III. Hujus ad explicationem antequam me conferam, generaliter sciendum est, hanc Constitutionem, aut SCtum, sepositis omnibus, ex religionis negotio inter Status surgentibus simultatibus, ac dissensionum fomentis, suspensaque Ecclesiastica jurisdictione, inter Pontificios, & Augustanæ religioni addictos, pacificam fuisse introductam conversationem, ne videlicet religionis respectu, alter alterum, seu Principem, seu subditos, turbet, spoliet, vel alteri molestiam inferat, donec Christiana & amica compositione negotium Religionis conficiatur. [add: *Competit itaque sine controversiâ juxta hanc Pacificationem Statibus Imperii Evangelicis jus Reformandi, cujus potestas hodie est restricta ad Calendas Januarii an. 1624. ut quæ illo anno non fuit religio illa inposterum introduci nequeat. (Instr. Pac. art. 5. §. 12.) Inter Lutheranos & Reformatos ita transactum, ut si Princeps ad alia sacra posthac transierit, nihil circa religionem subditorum mutare possit. (art. 7. Instr. Pac.). Summam quidem potestatem circa religionem ab antiquissimo tempore universum Imperium habuit, & emendatio Status Ecclesiastici, si quà opus esset, non singulorum Ordinum, sed universi Imperii autoritate facta fuit. Nihil verò magis optandum fuit, quam ut religio, quæ tractu temporis labefactata erat, per universum Imperium antiquo vigori restituta fuisset. Ita enim singulis Ordinibus ius reformandi concedere non fuisset opus. Sed quia publicæ emendationis, quæ vel in Ecclesia universali, vel saltem in universo Imperio nostro fieri debebat, ob fraudes & ambitionem Paparum spes non erat, Principes Ordinesque, conscientia sua consulente, [illegible] tionibus suis, quibus cum universali quodam Imperio civili præsident, revocato ad S. Scripturæ & antiquæ Ecclesiæ normam religionis exercitio, prospexerunt. Hac igitur ratione jus reformandi Ordinibus per Pacem Religiosam concedi, vel potius, quia jam ante iure exercuerant, confirmari oportuit. (Ampliss. Dn. D. Ludolphus Hugo, Consiliarius Hannoveranus, in egreg. Dissert. de Statu Religion. German. c. 3. §. 17. Conf. Dn. Relfendso Heromontanum, cujus verum nomen adhuc me latet, in nitido Tract. de Summa Principum German. Potest. cap. 5. Burgold. ad Instr. Pac. p. 2 Disc. 2.*]

An Pax Religiosa fuerit vi & metu extorta? Franc. Burghardus.

IV. *Ad §.* [illegible]. Excutienda, hic est primo loco, quæstio inter nostros & Pontifici[illegible] nnullos agitata, *an religionis pacificatio à Prot[est]antibus Cæsari, & reliquis religionis* Catholicæ *Proceribus, vi metuque fuerit extorta*. Affirmativam tuetur personatus ille Franc. Burghardus Waremundus ab Ehrenberg, *cap. 2. pag. 222. lib. 1. de fœder.* hoc ad[illegible] Andreæ Gail, & Andreæ Erstenberger) *in sua Autonomia*, oder Freistellung mehrerley Religion (*part.* [illegible] *cap.* [illegible] W[illegible]ck [illegible] *ration. de hæresib. extirpand. pag. 24.*) V[illegible] dorfius (in seiner Verantwortung x. [illegible] 70. Ego cum no[str]æ religionis centurionibus & aliis, quorum judicium mihi videtur rect[ius], negativam propugno, atque distinctim ita progredior. Quod transactionem attinet Passaviensem, vim tantam, quæ impavidum Caroli V. pectus meticulosum reddere potuerit, hic intervenisse, uti probatum non est, ita nec præsumendum, nec puerili facilitate credendum. Metum enim non jactationibus tantum, vel contestationibus, sed atrocitate facti probari convenit: (*l. 9. C. de his, quæ vi metusque causa &c.*) At quæ hic atrocitas facti fuerit valida hunc metum inducere, historia, testis temporum unica, me nondum docuit. Licet enim à Mauritio & sociis, bello petitus, atque ad fugam inductus fuerit, attamen viribus & viris omnibus haud denudatus, nec captivus detentus, sed liber statu & mente perstitit. Nec unquam postea Carolus vim metumque allegare vel voluit, vel potuit. De constantia, & animi præsentia Caroli, scribit Antonius Viperanus (*in oratione funebri Caroli V. apud Freher. tom. 3. German. rer. scriptor. pag. 521.*) postquam dixit de fuga eius ad Oenipontem, ut ilex è ferro vires ducit, sic Carolus è periculis animosior emergit, & interea, dum subsidia ex Italia & Hispania expectat, per Ferdinandum fratrem simulatè cum Mauritio de pace egit. Ad stabilitam, in Comitiis Augustanis, Pacem Religionis, quando oculos & mentem reflecto, nihil violenti reperio; imo si antea vel alicuius violentiæ adfuisse umbra vel corpus, hac ipsa exclusum, purgatum & reformatum assevero: [add. *Hodie vigore & dispositione Instrumenti Pacis inhibita sunt ejusmodi contra Pacem Religiosam disputationes.*]

An Consensus Pontificis requiratur ad Pacem Religiosam? Item an Pax Religiosa sit temporaria?

V. Restat videamus, quid ulterius alii, ad enervandam hanc Pacificationem, moliantur. Duplex hic est eorum conatus: Vnus, pacificationem absque consensu & approbatione Pontificis non potuisse confectam dari, ait, irritamque pronunciat: Alter validam præsupponens, temporariam constituit, & per Concilium Tridentinum sublatam. [Add: *Etiam hisce Pontificiorum arietibus per Instrumentum Pacis hodie est obex positus. Vid. Burgold. ad art. 5. instr. Pac.*] Hanc cantilenam iam olim cantus duri agnoverunt, in comitiis Ratisponensibus anno 1594. Protestantes, dum inter alia Cæsari exhibita scripserunt: Es wird offentlich (nemlich von den Jesuiten vnd Friedhässigen) ausgeben/ daß weiland König Ferdinanden / hochlöblichster Gedächtniß / ohne Päpstlichen Consens nicht gebühret habe / einen Religion-frieden zwischen den Ständen im Reich zu treffen / jedoch sey derselbe nur ein Interim, vnd ferner nicht / als bis auf das vollendete Tridentische Concilium kräftig. Et multi adhuc hodie in ea hærent opinione. Quibus propterea applausum denego meum, quod sciam, Imperatorem à Pontifice non dependere, proindeque maturo judic[io] Ordinumque assensu pacem hanc Religionis confi[rm]are valuisse, ne contrarium præfracte agitans, Imperii membris, sectione immatura reliquo à

corpore

corpore avulsis, in semetipsum, & Christianum aliorum sanguinem, videretur injurius, & plus justo immanior. Pontificem indignè tulisse constitutionem de pace Religionis, ut primùm eam factam cognovit, rescindique eam voluisse, asserit Historicus du Concile de Trente (*liv. 5. pag. 459.*) [add. *Verum hujus Autoris nomen est, Paulus Servita Venetus, qui egregiè Curiæ Romanæ strophas in hoc concilio admissas detegit. Nonnulli Impp. à juramento de Pace religiosâ servanda absolutionem Rom. petere ausi. Hodiè verò id non amplius speramus aut metuimus, quum art. 14. Capitul. Ferdin. IV. provisum, ne amplius hoc ipsum inposterum fiat.*] [add. *Novissimè in Instrum. Pacis (art. 5.) Pax Religiosa in perpetuum confirmata; id quod ægrè tulit Papa Innocentius X. Sed ratio status Imperii meritò prævaluit.*] Per concilium Tridentinū (quod nostræ religionis Proceres eleganti libello suspectum, & multis articulis illegitimum, dixerunt, cujusque decreta non oppugnavit tantum, sed & expugnavit Chemnitius in examine Tridentini Concil.) qui pacem hanc sublatam [illegible] pricant, næ illi cerebrina persuasione [illegible]. Recessuum contrariam legem non perspexerunt, aut, quod probabilius est, despexerunt. Verba propria, sua resplendent luce in R. A. *de anno* 1555. (§. Vnd nachdem eine Vergleichung:) cui geminum est, quod legimus in R. A. *de anno* 1559. (§. Dieweil aber dasselbig.) R. A. *de anno* 1566. (§. Vnd nachdem.) R. A. zu Augspurg *de anno* 1582. (§. Welche von wegen.) R. A. *de anno* 1613. (§. So seynd wir.) Maximè verò notabilis est textus Recessus Imperii de anno 1641. (Ratisbon. §. Als auch bey.) quæ Constitutiones ex parte Innge post Tridentinum Concilium, à Paulo III. Incboatum, à Iulio integratum, atque à Pio IV. absolutum, promulgatæ: quod etiam complures agnoscunt Pontificiorum, quorum nomine respondet Vngersdorfius in seiner Erinnerung von Calvinisten (*pag. 33.*) Der Religionfrieden sey durch Bücherschreiber nicht aufgerichtet worde / werde auch durch dieselben nicht aufgehoben werden. Darumb solle man mit dem / daß die Stände beiderseits denselben steiff vnd fest zu halten versprechen / zu frieden seyn. Verùm hæc in parte dissonantiæ possit omnis præscindi occasio, optime procederent Pontificii, si seditionum tubis, contrarium Imperii Recessibus, & Statuum promissis, intonantibus, spiritum subtraherent favoris, ipseque Imperator vestigiis majorum insistens, præcipue verò Maximiliani II. [cujus extat decretum de anno 1574. de pace religionis, & damnatione Gregorii Ederi Doctoris turbulenti ac seditiosi, famosorum, mendacium, & injuriosorum libellorum, quos pro fide Romana, adversus Protestantes edidit, scriptoris, apud Goldast. *tom. 3. constit. Imper. p.* 575.] rem confectam daret, & utilem, & necessariam, quando tot autorum maleferiatorum libros, non atramento, sed sanguine, ut Draconis olim leges, in Protestantes scriptos, atro notaret carbone, atque horum compilatores perperpetuo, quasi ex lege *diffamari*, perstringeret silentio. Quo usque verò Contzii, Vngersdorfii, Erstenbergeri, Windeckii, & ejusdem farinæ aliorum, extabunt publica scripta, atque Hieronymi Caninii, Theologiæ Doctoris Pontificii (*in discursu ad A B pag.* [illegible] 117.) [illegible] suis impetu oculis extabit [illegible]. Lutherani propriè sunt hæretici Germaniæ, & moris est, Imperatorem in primo coronationis actu promittere, quod eosdem velit conservare tutos & immunes ab omni molestia, in religionis negocio [illegible] ultimus Imperator (puta Rudolphus II.) [illegible] tim peracto & dato hoc juramento, R[illegible] miserit impetratum absolutionem [illegible] culo) nescio quid boni nobis sperandum sit. Planè torrentes isti, ægro publico cataclysmum minitantur, quem prospicientes, ad solam divinæ protectionis arcam confugimus. [add. *Hodie per Instrumentum Pacis Contzio, Vngersdorfio & aliis turbidis Pontificiis os satis oppressum.*]

An Pax Religio a per Concilium Tridentinum sublata?

VI. Ad §. 2. Beschwehren oder verachten.) Ridet hoc Vngersdorfius pro suo genio, dum in seiner Verantwortung (*pag. 70.*) & in seiner Erinnerung von der Calvinisten Feindseligkeit gegen dem Heiligen Römischen Reich (*pag. 5.*) magnos scribit conatu: Wann die Lutheraner animo injuriandi gescholten werden / ist es nur in Teutschland ein *famos* schreiben / da sie den Catholischen dieses abgetrungen / daß man sie / wider Göttliche vnd Kayserliche Recht / muß vngescholten lassen x. Aber die ausländische Nationes lassens bey den Kaiserlichen Rechten verbleiben / welche alle die / so anders glauben als der Papst zu Rom / S. Petri Nachfolger / für Ketzer vnd infames, oder vnehrlich zu halten gebieten. Sie lachen auch vnser nur / das wir vermeinen / so bald wir Teutschen vns miteinander vergleichen / etwas / das von seiner Art vnd Natur vnehrlich ist / nicht mehr darfür zu halten / so sey es schon richtig: vnd nicht gedencken / was der weise Heid saget:

Lutherani non sunt hæretici dicendi

Τὸ δ' αἰσχρὸν, αἰσχρὸν, κἂν δοκῇ, κἂν μὴ δοκῇ.

Est turpe turpe, seu putes, seu non putes. [addit, *En Vngersdorfii bilem! Contra ejusmodi injurias Pontificiorum insurgit mascule Dn. D. Strauch Differt. Exoter. 6. th. 15. 16. Burgold. ad Instr. Pac. p. 2. Disc. 15. n. 4. Vid. Dn. Autoris annot. ad Capitulat. Ferdinandi II. art. 28. verb.* Nichts erlangen.]

VII. Ad §. 4. Doch sollen alle x.] Quid ergo de Calvinianis? quos vocant. Verba hæc, utpote clarissima, eos à Constitutionis hujus beneficiis remotos velle, nunquam dubitavi; & aliis hæsitantibus scrupulum exemisse omnem, arbitror Cranium (*in eleganti tractatu de pace religiosa part. 1. problem. 11. pag. 125. & seqq.*) Memini præterea, quid Jacob Keller Jesuita (*in tyrannicidio pag. 5.*) hac de re annotatum reliquerit, verbis quantumvis durioribus: Wir Catholischen seynd der Religion zugethan / welche im Reich die älteste / vnd ihr eile weder auf nachsetzen / noch Gnaden gegründet. Hingegen ist die Calvinische Religion, als eine frembde / vnerhörte / falsche / schädliche Religion, im Reich niemals *approbirt*, niemals zugelassen / niemals in den Religionsfrieden eingeschlossen / sondern von dem Kayserlichen Cammergericht durch rechtmässige *Sententz* in der Grafschafft Isenburg ernstlich en abgeschafft. Verùm autem Calvinianos expellis

An Calviniani comprehendantur sub Pace Religiosa

Lutherani non sunt convicio proscindendi.

Ferdinandus die Kaiserliche gegebene Macht vnd Heimstellung hic proponat, tamen nondum fuisse probatum, eam Imperatori hoc in negotio; præsertim religionis, à Statibus collatam. Etenim si collata, an quælo arbitraris, Cæsarem quicquam in gratiam Protestantium contra suorum religionem fuisse concessurum? Et quid opus fuisset translatione, atque ita transigentium consensu: (*l. 13. l. 20. l. 34. C. de transact.*) si totum hoc à Cæsarea potestate dependisse ponamus negotium? Posito autem, citra tamen veritatis præjudicium, Imperatoris, vt inferunt, potestatem etiam huc vsque se extendere; non poterat tamen ea hoc vti in passu, vbi pars erat transigentium, non vero judex partium. Ant si poterat, etiam Protestantes ad consensum adigere poterat: nec quicquam attinebat dissensus partium injicere mentionem. Studiosa juventus hic admoneri debet, Ferdinandum II. Imp. August. inter Imperij turbas anno 1629. edicto bonam partem controversiarum, quæ de pace religiosa motæ jam dum fuerant, decidisse; sed huic decisioni Protestantes Imperij Status & rationes & instructas opposuisse acies; licet eo demum tempore, quo vires eorum plus nimium videbantur attritæ. Tenorem edicti vide in Theatro Europæo ad prædictum annum.

Huic edicto se opposuerunt Evangelici Imperii Status diversis protestationibus, qnibus pro uberiori informationc addi debent rationes sequentes.

Gravamina Protestantiũ contra edictum Religionis.

Das Kaiserliche Edict könne weder ratione formæ noch materiæ bestand haben; wie solches Ihrer Kaiserl. Maiest. so wol von Ihrer Churfürstl. Durchl. zu Sachsen / dem gantzen Ober-Sächsischen / auch Fränckischen und Schwäbischen Craiß / sufficientissimè were delineirt worden. Vnd zwar ratione formæ darumben nicht / dieweil neben den ungleichen narratis selbst wider die Kaiserliche Capitulation, das Herkommen / die Reichs constitutiones, in specie aber wider den Religion-frieden / und darinnen befindliche clausulam cassatoriam & derogatoriam, und wider unterschiedliche Kaiserl. Erklärungen und Entschuldigungen lauffen thäte. Dann ob zwar nicht ohn / und es Ihre Kais. M. auch in dero Edict allegiren / daß gegen Ihre Kaiserl. M. Ferdinandum I. den 7. Iulij 1559. sich die Stände Augspurgischer Confession dahin vernehmen lassen / daß etliche und der mehrertheil der Beschwerden also beschaffen / daß ihnen dieselben also länger zu gedulden / gantz nachtheilig / beschwerlich und schädlich / auch so lauter und klar / daß sie einiger weitlauffiger Ausführung unnohtdürftig / sondern allein aus den schlechten Worten des Religion-friedens decidirt werdẽ mögen / und daß etliche gravamina das Cam̃ergericht selbst betreffen thun / und gebethen / J. K. M. wolten auf solchem Reichs-tag / wo nicht allen / doch den fürnemsten uñ beschwerlichsten gravaminibus gnädigst und vätterlich abhelfen; So haben doch J. K. M. den 10. Iulij sich weiter resolvirt / wo etliche Beschwerden dermassen lauter und klar / daß sie aus dẽ schlechten Wortten des Religion-friedens decidirt werden mögen / so weren J. Mt sich dißfalls allweg der gebür und pflichtigkeit gemäß zu erzeigen erbietig; in den übrigen aber thäten Ihre Kaiserl. Maiest. eine deputation gen Speyer fürschlagen: Wurde aber ie darauf beharret / daß J. Kais. M. selbsten diesen Irrungen abhelfen solten / so weren sie erbietig / solches in Ihrem Hoflager vorzunehmẽ / ieden Theil mit seinem furbringen zuhören / alle nohtwendige Bericht aufzunemen / und sich daruber statlich zu bedencken. Dieweiln aber die Päpstische Stände solchen Deputations-tag gantzlich ausgeschlagen / vnd die Stände Augspurgischer Confession sich dessen folgends den 10 Augusti zum heftigsten beschweret / und gegen die Kaiserl. Maiestät diese formalia gebraucht: Dieweil es ia der Vernunft und Billigkeit gemäß / daß keiner in seiner eigenen Sache Richter und Raht sey / auch die interpretation und Erklärung des aufgerichten Religion-friedens bey der Kaiserlichen Maiestät und den Ständen des Reichs / oder derselben Deputirten und Verordneten / die denselben aufgerichtet / gesetzt und geordnet haben / stehet ꝛc. Vnd bald hernach: welche auch andere mehr dergleichen gravamina keiner weitläuftigen Ausführung rechtens / sondern allein einer ernstlichen Abschaffung / inhibition und Mandaten bedörfte / wie dann Ihrer Maiestät in solchen unzweiflichen notori fällẽ in alleweg gebühren will / in diesem furderlichst / schleunigstes und auch ernstliches einsehen zu haben / damit solche ungebürliche Handlungen zu erhaltung gutes Friedens und Einigkeit im Reich abgeschaft und stracklich verbotten werden. Haben darauf sich endlichen den 18. Augusti Kaiserl. Maiestät erklähret / damit gemeine Stände spüren mögen / daß Ihre Kaiserl. Maiestät / sich aller Gleichmassigkeit und Billigkeit zu befleissen / fürhabens / auch in diesen angezogenen Vrsachen ihr selbst weil etliche gravamina wider Ihre Maiestät selbst angezogen) Richter nicht seyn / so wolle sich Ihre Maiestät derselben gravaminum halber auf unpartheyische Compromissarios zur güt oder rechtlichen Handlung / oder wo solches den Partheyen nicht annemlich / auf des Cammergerichts Erkäntnüß gestellet haben. Vnd bald hernach §. Was dann letzlich ꝛc. Weil Ihre Maiestät befindet / daß an gemeiner bewilligũg der Stände hierinnen (nemlich des furgenommenen Deputation-tags halben) mangeln will / so weiß Ihre Maiestät ferner keinen andern Weg fürzuschlagen / dann welcher Stand sich von dem andern beschwert zu seyn vermeynet / daß demselben bevorstehe / im Fall da er sich mit seinem Gegentheil der Güte / durch sich selbst oder andere / nicht vergleichen könte / alsdann denselben an Enden und Orten / wie sich vermög gemeiner Rechten / des Religion-friedens / und anderer des Heil. Reichs Ordnung / und Satzungen gebühret / mit Recht

vorzunemen. Vnd eben diese Beschaffenheit hätte es mit der Stände Erklärung auf dem Reichstag anno 1566. dann die Stände der Augspurgischen Confession melden in ihrer weitlaufftigen Schrifft an die Kaiserl. Maiestät / so den 7. Maii anno 1566. abgelesen worden / diese formalia : Ihre Kayserl. Maiest. wolten die gravamina für die Hand nemen / und in Fällen / da die dispositi n des Religion-friedens hell und klar / alsbald gnädigst abwendung und abschaffung thun lassen/ da aber etliche Fäll fürgefallen / die nicht so gar eigentlich aus der disposition des Religion friedens decidirt werden können / aus Kaiserl. Maiest. Gewalt und ordentlichem zuthun unser und der andern Stände darauf bedacht seyn/ wie solcher zweifelhafftiger Mißverstand hinfürter erläutert/ und den Sachen ihre gebürende Maß gegeben werde So theten auf dem Reichstag anno 1576. den 9. Septembris die Stände Augspurgischer Confession in ihrer Antwort auf die Kaiserliche resolution diese zwar austrückliche formalia setzen : Derhalben dann / unsers allerunterthänigsten erachtens / gantz unvonnöhten/ hierzu auf des einen oder andern theils Bewilligung zusehen oder zu warten / sondern E. Kaiserl. Maiestät als das Oberhaupt und Handhaber aller Ordnung und Gesetz/ auch Beschützer und Beschirmer der Betrangten/ haben dißfalls vollkommene Gewalt und Macht/ zu Verhütung grössers Vnheils und besorgten Weiterüg im Heil Reich Ih. Kaiserliches Ampt zu interponiren / und was zu fortsetzung Ehr/ Wolfahrt und Abschaffung alles schädlichen Mißtrauens und Vnheils im Heil Reich erspriesslich seyn mag/ und vorigen Satzungen gemäß ist / zu verordnen. So were doch allhier nohtwendig zu vermercken / daß dieses nicht also zerstümmelt angezogen / sondern der vorgehende paragraphus auch zugleich mitbetrachtet werden müste / welcher also lautet : Vnd daan zum andern / umb Bestättigung weyland Kaisers Ferdinandi gegebener Neben- declaration , welche in originali vorhanden / und für sich selbst gantz lauter und undisputirlich ist zu thun seye / Crafft deren dann das exercitium und übung der Religion etlicher Orten in Gebrauch kommen / auch eine gute Zeit also erhalten worden ist / und der alben de facto und ohne rechtliche Erkäntnüß niemands entsetzt werden soll noch mag. Desgleichen was Kaiserl. Maiest. sich darauf den 4. Septembris eodem anno gegen die Evangelische Stände abermals resolvirt. 9. Nun wissen &c. was es für eine Gelegenheit mit dem Religion-frieden hat / zwischen weme / als nemlich der Kaiserl. und Kön. Maiest. Churfürsten und Standen des Heil. Reichs [illegible] Nation / auch mit was [illegible] höchster bemühung der [illegible] anno 55. zu Augspurg abgeredet / beschlossen / aufgerichtet / und in das gantze Reich publicirt / desgleichen dem Kaiserl. Cammergericht darauf zu erkennen injungirt. Dieweil dann der benelbten Augspurgischen Confessions-verwanten Rähte / Bottschafft und Gesandten ietzig begehren solche Fäll anlange / welche eben diese Churfürsten und Stände fürnemlich berühren / oder ie gar wenig zur [illegible] seyn / So haben derowegen die anhaltende Rähte / Bottschafft / und Gesandten selbst vernünfftiglich zu ermessen / wie Ihrer Kaiserl. M. gebühren oder verantwortlich seyn wolle / diß alls wider obangeregten Inhalt des Religion-friedens und Ihrer Maiestät selbst endliche Betheurung / ohne mitwissen und bewilligung einer oder der andern Religions-verwandten Churfürsten und Stände / etwas weiter zu verabschieden / oder Erklärung zu thun / des gnädigsten versehens / Ihro der Rähte und Gesandten Herrschafft und Obern werden Ihro auf das ienige / was in Ihrer Maiest. Thun und Macht nicht ist / nicht zu muthen / sondern sie mit berührtem begehren gehorsamlich verschonen. Vnd endlich in der vom 11. Octobris gegebenen Kaiserl. resolution / Dieweil dann Ihre Kaiserl. Maiestät ie dißmals mehrers oder weiters / als Sie sich erbotten / nicht thun mögen / und Ihrer Maiest. verhoffens deroselben Erklärung und erbieten / dem Religion-frieden allerdings gemäß und dermassen beschaffen/ daß man sich darmit zur Gebühr wol zu frieden seyn mag. Aufdem Reichstag anno 1613. thäten die Euangelische den 7. Augusti in ihrer supplication an Kaiserl. Maiest. zwar diese formalia setzen : Vnd weil diese Beschwerung nicht neu / sondern hievorn offtmals geklagt / die ienigen auch / so darbey interessirt zu sein vermeinen möchten / gnugsamb albereit darüber gehört worden / so verhoffen die Evangelische Stände / es werde die gebethene Abhelffung ohne [illegible] beschwerlichen Aufhalt und Verlängerung bey gegenwärtigem Reichstag erfolgen können. Wie dann der Saltzburgische Director also den 26 Augusti im Fürsten-raht proponiret / Kaiserl. Maiest. wollten darob seyn / damit nach diesem Reichstag den Beschwerungen abgeholfen werden möchte ; so auch Oesterreich wiederholet / daß Kaiserl. Maiest. darumb zu bitten were. Inmassen Kaiserl. Maiestät sich in Ihrer resolution den 18. (28.) darzu erbotten. Es ist aber darbey in sonderbare Obacht zu nehmen / daß obberührte Evangelische Stände nicht allein in solchen den 7. Augusti Kaiserl. Maiestät übergebenen unterschiedenen gravaminibus , da sie sich unter andern über den Reichs-hofraht beklagen / dieses Wort gebrauchen : Zu geschweigen / wie die Reichs constitutiones mit gantz nachtheiligen præjudiciis declarirt / welches auch niemanden / als der Kaiserl. Maiest. und den samtlichen Ständen des Reichs zustehen und gebühren thut / &c. Sondern auch in Ihrer den 1. Septembris Kaiserl. Maiest. überreichten Triplic. §. Waan dann &c. setzen : Auch nach dem Exempel dero löblichen Vorfahren / Römischen Kaisern und K[illegible] fürderliche interposition , in deren weder einen und den andern Theil bey der Beschwerungen / mit Zuziehung friedfertiger Stande von beyder Religionen allergnädigst bedacht zu seyn /

den übrigen Beschwerden aber / deren Abhelffung in E. Kaiserl. Maiest. Händen und Machten stehet / ebenmäßig / und noch vor allen deliberationibus ihre Erörterung förderlichst zu verschaffen. Und folgends in Ihrem den 15. Septembris præsentirten Schreiben / §. wir nemen zwar &c. geleben der allerunterthänigsten Zuversicht / E. Kaiserliche Maiest. werden denselben gebethener massen / sonderlich denen / die in E. Kaiserl. Maiest. Händen stehen / vor allen andern / und dan den übrigen / auf die im Reich herkommene / und von derselben Vorfahren oft gebrauchte Weise und Maß / vor allen andern Haupt deliberationen ihre Erörterung und Vergleichung / durch eine allerseit annemliche interposition und Handlung / darumb wir abermaln zum inständigsten bitten / (Sintemaln der mehrertheil der Beschwerden in dem Religion-frieden / darinnen unsere Herrschaften und Obern keiner præjudicirlichen decision statt geben können / sondern worinnen man in ungleichem Verstand / und also Part und Gegenpart ist / durch freundliche Vergleichung geschlichtet und hingelegt werden muß / miteinlauffen) zu verschaffen und verhandlen lassen. Den 3. Aprilis anno 1617. hat Kaiser Matthias an die zu Heilbronn versamlete Evangelische Stände geschrieben / und sich erbotten / daß er im Werck sich mit des Heil. Reichs Churfürsten / als desselben innersten geheimen Räthen / entweder persönlich zu unterreden / oder aber durch schickung und freundliche Conferenz dahin zu gedencken / wie die eingerissene Differentzen und zu beyden theilen einkommende gravamina entweder gütlich verglichen / oder dieselbe sonsten auf die im Heil. Reich herkommene Wege ihre Erörterung erlangen möchten. Im Novembri anno 1619. hat ietzige Kais. Maiest. gegen die zu Nürnberg versamlete Evangelische Stände sich erbotten / nicht nur den Catholischen / sondern allbereit hiebevor geklagten gravaminibus der Billigkeit nach abzuhelfen; Ja / es haben gleich folgendes Jahrs die gesamte Catholische Chur-Fürsten und Stände einen Convent zu Würtzburg gehalten / in welchem unter andern der Schluß gemacht worden / dieweil iederzeit / wie insonderheit bey Abfassung des Passauischen Vertrags zu finden / darfür gehalten worden / daß die Erledigung dieser entstandenen Religions streitigkeiten oder gravaminum nicht nur für etzliche / sondern sämtliche Reichs stände und allgemeine Versamlung gehörig / und dahero dieselbe an solches Ort billich auch verwiesen werden sollen. Diese ihre meynung hatten sie auch folgends den 5. Mai Ann. 1620. an die Evangelische correspondirende Stände schriftlich gelangen lassen. In A. 1613. haben die zu Regenspurg anwesende Stände sich auf die den 7. Ian. eröffnete proposition im 4. Puncten erkläret: Sintemal es mit solchẽ gravaminibus also bewandt / daß bey denselben viel vorneme abwesende Stände interessirt / ohne deren vorbewust weder von den Sachen selbst / noch dem modo der Erledigung im besten tractirt und geschlossen werden kan / so sehen die anwesende Chur- und Fürsten / und der abwesenden Rähte und Bottschaften kein ander mittel / als daß hieraus mit den sämtlichen Ständen des Reichs gehandelt / und dero gutachten vernommen werde. In A. 1625. haben J. K. M. an die Nider-Sächsische Stände ein Sinceration schreibẽ des Hauptinhalts ergehen lassen; daß die in den Craiß gefuhrte Armatur wegen der Ertzstift und geistlichẽ Güter nicht angesehen / sondern daß Ih. K. M. die derentwegen sich zwischen den Ständen enthaltende Strittigkeiten / auf eine allgemeine Reichs versamlung zu remittirẽ / und daselbst zu erörtern gemeynt.

So viel nun die materiam ipsam des Kaiserlichen Edicts / auch anfangs und insonderheit die mediat Stifter und Clöster belanget / so in der Evangelischen Chur-Fürsten und Stände territoriis gelegen / und partes territorij seyn / auch derselben reformation und Einziehung betrift / da were aus den Reichshandlungen richtig und unstreitig / daß die Evangelische Chur-Fürsten und Stände von anfang der Religions strittigkeit / bis auf dato / und also vor / bey und nach aufgerichtem Religion-frieden iedesmals dafur gehalten / und auch noch / daß dieselbe aus vielen hochbewegenden / insonderheit aber nachfolgenden Fundamenten berechtiget und bemächtiget solche zu reformiren / und die Gefalle zu milten Sachen zu verwenden; Inmassen mit mehrerm aus denen bey unterschiedlichen Reichs-Wahl- und Deputation tagen vorkomen / und mehrertheils in denen von dem hochlöblichen Churfürstlichen Hause Sachsen selbst aufgesetzten gravaminibus zu sehen were. Und (1) zwar / daß nach publication des hochbeschwerlichen Edicts zu Worms in anno 1520. zu Speyer in anno 1526. verabschiedet worden / daß ein ieder Stand das Religion-wesen in seinẽ Fürstenthumb und Gebiet solcher gestalt bestellen und anordnen möge / wie er es gegen Gott und der Röm. Kais. M. zu verantworten getraue (2) Ungeacht in anno 1529. und 1530. dargegen wiederumb scharfe resolutiones und edicta gemacht / und bey den Reichstägen publicirt / daß iedoch in A. 1530 die Augspurgische Confession übergeben / und dariñen auch ein Articul de votis & vitâ Monasticâ gesetzt / auch solche Confession in A. 1531 angenommen / und von Kaiser Carolo V durch Chur-Pfaltz und Brandenburg den Evangelischen der Frieden angebotten / auch (3) darauf in Anno 1532. zu Nurnberg auf erinnern und anhalten Chur-Sachsen und Hessen der erste Religion-frieden geschlossen / und dem Kaiserl. Cammergericht in denen an Seiten der Catholischen prætendirten spolii processen weiter zu verfahren inhibirt / auch (4) An. 1534. zu Cadau / solches noch weiters erkläret und confirmirt worden. (5) So thäte das Ausschreiben / welches die Evangelische Churfürsten und Stände in an. 1538. ausgehen lassen / ein gleichmässiges im Buch-

staben zu erkennen geben / Insonderheit daß die Evangelischen darinnen melden / daß sie in ihren Obrigkeiten und Gebieten zweyerley widerwertige Gottesdienst nicht gedulden mögen / mit der anzeig / daß die Stände des andern Theils solches auch nicht thun oder gedulden. (6) Desgleichen die in anno 1539. zu Franckfurt / und (7) die in anno 1540. zu Hagenau vorgangene Handlung; Insonderheit aber / daß die Evangelische dazumaln mit einer starcken reformation der Clöster und Stifter umbgangen / und sich rund dahin erkläret / daß sie das darinnen vorgehende ärgernüß im Leben und Lehren / weiter nicht wolten oder könten nachsehen / Welches ärgernüß dann (8) so groß gewesen / und dermassen umb sich gefressen / daß auch Papst Adrianus sich darüber in an. 1524. bey offentlicher Reichsversamlung durch seinen Nuncium nicht allein beschwert / und ohne scheu vortragen lassen / daß alles Unheil / so im Reich entstanden / allein und vornemlichen von dem Römischen Stul / und a capite in die andern Glieder hersliesse / und dahero eine starcke reformation hochnöthig / sondern als auch (9.) Paulus III. etliche Jahr hernach neun Cardinälen das Werck umb ihr gutachten zugestellet / hätten sie auf fleissige Erwegung der Sachen solche dermassen beschwerlich und verderbt befunden / daß sie dafür gehalten / es sey dem Unheil anders nicht / dan mit einer gäntzlichen Abschaffung und Ausrottung der Ordens-personen und Clöster zu helfen. So geben (10.) Kaiser Caroli V. declarationes de anno 1541 und die Reichsabschiede selbsten in den Worten / daß die Clöster unzerbrochen und unabgethan verbleiben / und einen jeden / hinter welchem dieselben gelegen / solche zur Christlichen reformation zu ziehen unbenommen seyn solten / daß solches allein auf die Evangelischen zu verstehen / dieweiln ein solches von den Catholischen nicht zu vermuthen / und daß in dem Reichsabschied de anno 1544. stehet / ungeacht was Religion die seyen. So werē (11.) in dem Reichsabschied zu Speyer die Vorschläge / so Kaiserl. Maiestät selbst gethan / und darinnen die substantia obiger declaration begriffen / auf welchen Reichsabschied de anno 1544. sich (12.) auch Chur-Sachsen in anno 1552. zu Lintz in einer *Replic*-schrift bezogen / mit der anzeig / das dero anders nicht bewust / dann daß die Evangelische darmit zufrieden weren. Wie sich dann auch (13.) Chur-Sachsen zu Passau in anno 1552. in einer ausführlichen Schrift hoch beschwert / daß einer der furnemsten Kaiserlichen Diener sich vernemen lassen / daß man den Speyrischen Abschied de anno 1544. damit ableinen / und den zu halten nicht schuldig seyn wolle / weiln man dazumaln hätte temporisiren müssen. Wie man dann angedeutete Kaiserliche declaration de anno 1541. ebenmässig unter allerhand Schein ableinen wollen / auch nachrichtung hätte / daß die Catholische selbst in anno 1555. den 29. Juln sich dessen beschweret. (14.) Nicht weniger were bey abhandlung des Passauischen Vertrags und Religionfriedens obangedeute declaration neben dem Reichsabschied de anno 1544. nicht cassirt / oder aufgehebt / sondern vielmehr die Bestellung des Kirchenwesens auf die hohe Landsfürstliche und territorial juridiction immediatè gestellt worden. Dahin dann (15.) der Kaiserl. Maiest. und der Churfürsten und Stände / intention gestanden / daß nemlichen eine durchgehende Gleichheit unter den Ständen zu halten / und daß einer wie der ander in allen Stücken des Religion-friedens fähig seyn solte: Wie neben andern aus der Königl. Maiest. ersten Erklarung über das *Concept* des Religion-friedens abzunemen were. So hätten (16.) die Königl. Mai. allein mit den Ständen des Reichs / wie derselben declaration vermöge / tractirt / und sich niemands wegen der Ordēs-leut oder derselben Provincialen dabey befunden. Und daß (17.) das Friedbot der Evangelischen im Religion-frieden gantz general / und so wol auf das ienige / was sie bereit der Religion halber in ihren territoriis angeordnet / als noch künfftig anstellen möchten / gerichtet. Wie dann (18.) die geistliche iurisdiction universaliter in ihren territoriis suspendirt. Auch (19.) keine vernünftige Vermutung obhanden were / daß die Evangelische sich mehr angezogener declaration de A. 1541. und des Reichsabschieds de A. 1544. begeben wollen: Indeme dieselben auf solche Weise von ihrer Haupt intention, nemlich das ärgernüß in ihren Gebieten / darüber auch Kaiser Carolus V. in anno 1548. bey aufrichtung des Interims geklagt / abzuschaffen / hätten weichen / und das ienige / so dieselbe vom anfāg der Strittigkeiten iedesmals mit höchstrühmlichem und denckwürdigem Eifer bestritten erhalten und behauptet / auf einmal fallen lassen wollen; bevorab weil dazumaln kein Gewalt / so sie darzu hätte nöhtigen mögen vorhanden gewesen / und dannenhero (20) nicht zu vermuhten seye / weiln die intention der contrahirenden Parteyen und der Verstand des Religion-friedens dahin gerichtet / daß so viel tapffere / gewissenhafte / ehrliche Teutsche Gemühter / deren in Gott ruhenden höchst- und hochlöblichen Chur-Fürsten und Ständen / das ienige / so sie bey aufrichtung des Religion-friedēs so theuer gelobt und versprochen / hätten brechen und demselben gleich etliche Monat und Wochen darauf entgegen handlen wollen. So were (21.) der Evangelischen Stände Bedencken / so sie in anno 1555. bey Abhandlung des Religion-friedens eröffnet / vorhanden / welches dann dahin substantialiter gehen thäte / daß die Chur-Fürsten und Stände gegen einander Fried halten / daß keiner den andern in Religions-sachen beschwerē / noch seine Unterthanen abpracticiren; daß ein ieder Stand mit der geistlichen iurisdiction, Clerisey und Gütern / was nicht Reichslehen / in seinem Fürstenthumb / wie ers gegen GOtt und männiglich zu verantworten weiß / disponiren und halten / auch einem ieden Chur-Fürsten und Stand zu ie-

dem

den und allen Zeiten sich zu der einen oder der andern Religion zu begeben / frey stehen solte. Es hätten auch (22) die Röm. Kaiserl. Maiest. sich dessen gleich in anno 1556. und 1557. da dieser Streit anfangs unzeitig von den Catholischen erweckt worden / bedächtlich erinnert / den Ausschlag geben / und das daher entstandene Feuer in der Aschen gedämpfet. Wie dann (23.) die Röm. Kaiserl. Maiest. nimmer für unterschiedliche Ordens-personen / daß denselben ad dies vitæ ihr Unterhalt bey den Evangelischen / wie neben andern bey Pfaltz-Neuburg geschehen / möchte gefolget werden / wurden intercedirt / viel weniger (24.) dieselben in etliche tractatus, so nach dem Religion-frieden von etlichen Ständen und den Ordens-personen / wie oben angeregter massen mit Eßlingen / Lindau / und andern Orten / geschehen / welche umb friedlichen Willen gegen gantz geringen Summen Gelts ausgekaufft worden / vorgangen / consentirt / und dieselbe neben dem Pabst selbst ratificirt haben. Es erscheinet auch (25.) daß die Catholische sich eben dieses Rechtens gebraucht / und dergleichen reformationes, vermög des Religion-friedens / fürgenommen / und sich darbey auch auf die declaratione Caroli V. de an. 1541. und den Reichsabschied zu Speyer de anno 1544. bezogen hetten / wie insonderheit in ihren gravaminibus in anno 1594. beschehen / und auch aus diesen Fundamenten den Evangelischen die reformationes, wie in specie gegen Pappenheim wegen des Stiffts Grönenbach in anno 1591. von dem Bischoff zu Augspurg und dem Abbt zu Kempten geschehen / nicht nachsehen wollen. Wie dann (26.) wann der Buchstabe des Religion-friedens neben der intention und des Verstands richtig / die Camerales darüber kein dubium würden erwecket / und solches auf die Reichsversamlung in anno 1557. und 1566. remittirt / auch inständig umb erklärung und resolution angehalten / noch biß ad annum 1583. so vielfältig hierüber plenisirt / viel weniger aber (27.) dem Abbt zum H. Creutz zu Donawert / die wider Herrn Pfaltzgraf Philips Ludwig in anno 1587. gesuchte Proceß / wie auch der Carthaus zu Erfurt in anno 1581. contra Sachsen-Weinmar / wegen eingezogener und vorenthaltener Gefäll ex hoc capite, daß sie keine Stände des Reichs / abgeschlagen / noch die von dem Abbt des Closters Poedesholm / wider Hertzog Adolf zu Hollstein ausgewirckte Proceß in anno 1578. per sententiam cum adjudicatione expensarum justificatâ medietate cassirt und aufgehebt haben. Wie dann (28.) von denen Römischen Kaisern und Königen viel unterschiedliche rescripta und resolutiones eben auf diesen Verstand ergangen / und solches neben andern nicht allein vom Kaiser Ferdinando I. in Sachen des Bischoffs zu Augspurg contra Churfürst Otho Heinrich Pfaltzgrafen / wegen vier in dem Landgericht Hochstätten gelegen Flecken / sondern auch von jetziger Röm. Kaiserl. Mai. wegen der zwischen denen jetzigen Herren Pfaltzgrafen zu Neuburg enthaltenen Strittigkeiten ergangenen rescriptis und resolutionibus (als darinnen sie die Bestellung deß Kirchenwesens einig und allein / vermög Religion-friedens / auf die hohe Lãdsfürstliche Obrigkeiten und Landsasserey gestellet) mit mehrerm zu ersehen wäre. Und solches (29.) alles zwar umb so viel mehr / dieweiln der mehrertheil der Chur- und Fürstenthumben auf die Landstände / darunter auch die Prælaten begriffen / gewidmet / und dahero in Reichsbeschwerden desto höher belegt worden weren. Solten nun ihnen die Clöster entzogen / und die Gefälle und Schuldigkeiten nicht mehr / dahin sie gestifftet / gefolget werden / könte daraus anders nichts dann endliche Zerreissung aller Chur- und Fürstenthumben / auch vieler Obrigkeiten und Herrschaften / und also die Policey / mit beschwerlichem Untergang derselben erfolgen. Massen dis im Hertzog- und Fürstenthumb &c. unlängst mit feindseliger und gewaltiger Einziehung der Clöster dessen ein unbilliger Spiegel were. Daß auch (30.) der §. Dieweiln aber / auf die mediat Stiffter und Clöster nicht zu verstehen seye / das were aus der Evangelischen gravaminibus und Ableinungen auf der Catholischen mit guter Ausführung zu vernemen / und thaten es auch höchstermeldten Ihrer Churfürstl. Durchl. zu Sachsen Schreiben an Ihre Kaiserl. Maiest. in puncto edicti abgangen / hauptsächlich und gnugsam zu erkennen geben. Wie dann [31.] nicht allein bey den Evangelischen / von dem im *Edict* angezogenen *Protocoll* bis dato nichts zu finden gewesen; sondern auch [32.] die darinnen angedeute submissiones, wie aus den Reichshandlungen selbst / sonderlich de annis 1566. 1576. 1582. 1594. und 1513. klärlich zu sehen / weit in andern terminis reden thäten; Und dannenhero [31.] die Evangelische Chur-Fürsten und Stände / solche prætension jedesmals für eine restriction und extension des Religion-friedens gehalten / und niemaln darzu verstehen wollen. Gestalt dann insonderheit Herr Churfürst Christian II. zu Sachsen / hochlöblichster Gedächtnüß / in anno 1608 an J. Kais. M. geschrieben / daß Ihre Churfürstl. Gn. in die von den Catholischen gesuchte clausulam restitutoriam mit gutem gewissen nicht willigen könten noch wolten.

Das andere / so ratione materiæ bey dem Kaiserlichen *Edict* in acht zu nemen / ist die Freystellung oder der geistliche Vorbehalt. In welcher aber [1.] wie aus dem Religion-frieden lauter zu ersehen / die Evangelische Chur-Fürsten / und Stände / bey Aufrichtung desselben nicht gewilliget: Und [2.] wider denselben nicht allein in annis 1556. und 57. öffentlich protestirt (deren allen dissent: und protestation, ja so viel als des einigen Cardinals und Bischoffs Othonis zu Augspurg vorgewandte protestation, darauf unlängsten die reformation daselbst / zu höchstmercklicher Beschwerung der Christlichen Kirchen und des algemeinen Evangelischen Wesens gestellt worden / gelten würde) sondern auch in annis

1559. 66. 76. 82. und 94. solchen vermeynten Vorbehalt zu cassiren / instandig gesucht und begehrt worden. Und weiln dieses Puncts halben die sämtliche Evangelische Chur-Fürsten und Stände in ihrem Gewissen / und da sie nicht selbsten ihre ware Religion und Cõfession improbiren / und Gottes Zorn auf sich laden wolten / so starck cõmovirt und gravirt / auch so viel tausenden und abermal tausenden Seelen der Himmel nicht zu verschliessen / viel weniger den jenigen Ständen / so mit einhelligem Cõsens des Capituls eligirt werden / das ihrige zu entziehen / und nicht allein aus solchem Vorbehalt viel ubels / sonderlich aber die unselige Kriege des Ertz- und Bisthumbs Cöln und Straßburg erfolget / sondern auch noch mehrere Ungelegenheiten / zumaln in dem löblichen Nider-Sächsischen Craiß zu befahren weren / weiln leicht zu erachten / was so wol wegen des ansehenlichen Primats und Ertzstiffts Magdeburg / bey Reichs- und Craiß-tägen / in der Cammern / und sonderlich des Elbstroms / als auch des Ertzstifts Bremen halben / dem algemeinen Evangelischen Wesen / aus vielen erheblichen rationen / sonderlich des Weserstroms für Schad und Nachtheil entspringen / und die Stadt Bremen dadurch wol gar in der Staden Hände kommen möchte. Diesem nach und weiln Kaiser Maximilian der Ander diß Werck anno 1566. als einen hauptsächlichen Articul der Religion / bis auf fernere fügsame tractation ausgestellet / und allem äusserlichen Ansehen nach durch diesen Vorbehalt / mit und neben dem grossen Zwang / die Catholische Religion bis dato fürnemlichen erhalten worden / So haben die anwesende Fürsten / auch der abwesenden Räthe Bottschafften und Gesandten befunden / daß hoch zu bedencken stehen würde / ob die Evangelische diß Orts salvâ conscientiâ weichen / und sie nicht viel mehr solchem vermeynten reservato nach vermögen widersprechen / und sich bey ihren Ertz- und Stifftern manuteniren können und sollen.

So thäte drittens / intuitu materiæ des Kaiserlichen Edicts / desselben drittes gravamen in consideration kommen / die declaration Ferdinandi I. de dato 14. Septembris anno 1555. da doch ausser allen Zweiffel es mit dieser declaration also bewant / wie dieselbe bey vielen unterschiedlichen Reichs versamlungen vorkommen / auch von Herrn Churfürsten Augusto zu Sachsen / hochlöblicher Gedachtnüß / bey dem Wahltag Kaisers Rudolphi II. den dreyen Cathol. Churfürsten in originali vorgewiesen / und von den Scabinis zu Leipzig vielmaln vidimirte Copien gefertiget worden weren. Darbey dann erinnert worden / welcher gestalt bey den Catholischen aus der emigration eine relegation gemacht / die emigranten maleficanten gleich geachtet / ihnen gleichsam aquâ & igni interdicirt / contra jus gentium und den Religion-frieden in kein Land oder Fürstenthumb (aus welchen sie ziehen mussen) mehr ein- oder nur durchgelassen / ihre Kinder / auch guten Particul ihres Vermögens / in dem Papstumb zu hinterlassen gezwungen; die Nutzniessung von ihren Gütern / auch bestellung derselben ihnen nicht verstattet / starcke neue Nachsteuren und Abzug-gelt von ihnen erpresset / ihre Güter offentlich feil gebotten / auf die Gant geschlagen / ja wol gar confiscirt / und solches alles manu militari fortgesetzet würde: Wie solches die traurige Exempel dieses Seelverderblichen Reformation-wesens (daran den Evangelischen Ständen so mercklich gelegen) hin und wider / und noch bis auf dieses momentum, in der Obern Chur-Pfaltz / dem Fürstenthumb Neuburg / Francken / Hessen / Veldentz / Schlesien / Augspurg / Popfingen / Kitzingen / und an allen Orten / welche in ihren Handen und Gewalt sich befinden / bezeugen thäten. II. Pergit ex aliis Syringus. Talis dispositio, qua Cæsarea majestas, partibus in negotio religionis invicem diffidentibus, litigium illud autoritate Imperatoria decidit, pro lege fuit observata: R. A. de anno 1544. §. und wir Churfürsten / etc. ibi: Bekennen offentlich / &c. Ergo etiam hæc dispositio vom Geistlichen Vorbehalt in terminis similibus, pro lege servari debet. (*arg. l. 11. D. de Legib.*) Nec est, quod quis dicat, fateri quidem Principes, Cæsaream majestatem aliquid ex plenitudine potestatis de religione constituisse; at inde non necessario consequi, prædictos Principes & Status Augustanæ confessioni addictos illud solius Cæsareæ majestatis placitum pro lege agnovisse. Id, inquam, nihil contra nos stringit, propter verba, quæ *in d.* §. sequuntur: Gereden und versprechen in rechten / guten / wahren Treuen / dieselben samt den obgemeldten Articuln / so die Römische Kaiserliche Maiestat aus ihrer Kaiserlichen Macht Vollkommenheit gesetzet und geordnet hat / wahr / stät / fest / aufrichtig und unverbrüchlich zu halten. Respõdeo, maximam inter propositos casus dari dissimilitudinem, eamque apertissimam. Unde & à diversis & dissimilibus compositum argumentum claudicare dico: Est autem disconvenientia hæc; Casu à Syringo proposito exprimitur quidem initio, in nonnullis articulis, dissensus contrarium, at posterioribus verbis expressus eorum demonstratur consensus generalis, & illimitatus. Unde cum revera hic quoque hominis voluntas dicenda sit ambulatoria, posterior utique consensus priorem corriget, & emendabit dissensum: Nostro in casu dissensus ab initio fit mentio, in posterioribus clausula expressa, ut in præcedenti, & consensus generalis nulla. Non enim addita ad exemplum anterioris, dieselben samt den obgemeldten Articuln / so die Römische Kaiserliche Maiestät aus ihrer Kaiserlichen Macht und Vollkommenheit / etc. sed simpliciter ita: Bekennen etc. daß alle und jede obgeschriebene Puncten und Articul / also wie obstehet / mit unserm guten Willen / Wissen und Rath fürgenommen und beschlossen sind / willigen auch dieselbigen alle / samt und sonderlichen / etc. Ubi si quis generalitatem urserit, alle und jede / illic responsio parata erit verbis,

alsò

also wie obstehet. Nimirum cum supra eodem in Recessu habeatur, hunc articulum voluntate partium non decisum, ille utique ad omnes & singulos voluntate, scientia & assensu partium compositos, & ea hac clausula obligatoria observandos, referri nequit. Et quomodo præterea referri posset, cum non solum, durantibus hisce comitiis, Protestantes supplicando contra hunc articulum exceperint, verum etiam anno sequenti, hac ipsa repetita, de dissensu suo protestando, expresse fuerint testati, ut Cranius (*d. tr. part. 1. problemat.* 10. *p.* 108.) ex Iusto Springero, sive Syringo, annotavit. III. Ait Syringus: Id quod etiam non diffessi fuere Protestantes in iisdem comitiis de anno 1555. quorum verba in aliquo scripto, Cæsareæ majestati super hoc ipso puncto, oblato sic habent: Als aber Euer Königliche Mai. je auf obgemeldter ihrer Resolutiō beruhen / diese vnd andere ihrer Chur- vnd Fürstlichen Gnaden / hochbewegende vnd tringende Vrsachen / sich davon nicht abwenden lassen wollen / sondern diesen Articul der gestalt / wie er von Euer Königlichen Maiestät gesetzet / an statt vnd auf Heimstellung vnd habenden Gewalt / auch Vollkommenheit der Kaiserlichen Maiestät vnsers allergnädigsten Herren / vnd von wegen ihres Ampts / vnd für sich selbst zu verordnen endlich entschlossen / so wissen ihre Chur- vnd Fürstliche Gnaden Euer Königlichen Maiestät / vber beschehene vnterthänige Bitte vnd Fürwendung / hierinnen keine Form oder Maß zu setzen / etc. (Franc. Burgh. *auton. p.* 1. *c.* 4.) Respondeo: Consequentiam non agnosco; Ihre Chur- vnd Fürstliche Gnaden wissen Euer Königl. Maiestät etc. hierinnen keine Form vnd Maß zu setzen: ergo consentiunt. Quam infirma enim hæc sit illatio, probat R. A. zu Worms *de anno* 1545. (§. vnd wir Churfürsten; *ibi:* bekennen offentlich etc.) Nec novum est, Cæsarem aliquid statuere, idem tamen ab Ordinum Legatis nec recipi, nec ordinari: Dann ob wol der Kaiser etwas setzet vnd bewilliget / so lassen sich doch derentwegen der Ständen Abgesandte daran nicht allezeit binden / noch sich aus ihrem Befehl setzen / auch der Kaiser selbsten muß sie darbey bleiben lassen / vngeacht seiner vorigen Resolution / vnd rem de novo vor die Hand nemen / mit den Ständen sich zu vergleichen [R. A. zu Erfurt *de anno* 1567. §. als sie aber darauf / *cum §. seq.*] IV. Infert e Protestantes super hoc articulo, des Geistlichen Vorbehalts / literas valde præjudiciales, anno 1557. à Ferdinando Rege, nulla protestatione interposita, non solum receperunt, sed etiam gratias insuper, pro præstita paterna solicitudine, Regiæ majestati egerunt, teste Fr. Burghardo (*part.* 3. *auton. p.* 333.) In prædictis autem literis inter alia hæc habentur verba: Daß sich ihre Maiestät gnädigst zu berichten hätten / was langwiriger Streit sich mehrgedachtes Vorbehalts halber hiebevor auf iungstem Reichstage zu Augspurg zwischē den Ständen zugetragen / vnd als sie sich dessen in den Rähten nicht vergleichen mögen / Daß sie solches Puncten halber ihrer Königlichen Maiestät gespaltene Meinūg vorbracht / darauf auch ihre Königliche Maiestat sich in ihrer schriftlichen Widerantwort erklaret / das solcher der Geistlichen Vorbehalt ihnen mit Fug nicht könne verwidert werden / sondern solle ihnen den Rechten vnd des H. Reichs Ordnungen vnd Constitutionen / vnd sonderlich dem Passauischen Abschiede / vnd aller Billigkeit nach / gutwillig zugelassen / vnd dem Religion-frieden einverleibet werden / mit Anregung etlicher stattlichen Vrsachen etc. Vnd wiewol von ihnen dargegen etliche Vrsachen angezogen / derenthalben sie vermeinet / solcher Vorbehalt dem Religion-frieden nicht inseriret / sondern vnterlassen solle werden: So ist doch die Sache letzlich dahin gelanget / daß ihre Königl. Maiestät mit gutem Vorwillen vnd Wissen beyder Theil Religion Stände / vnd der abwesenden Rahte vnd Bottschaften / solches Vorbehalts oder Freistellung halb der Geistlichen / obberührten Articul etc. dem Religion-frieden einverleiben lassen (Fr. Burgh. *d. part.* 1. *p.* 34.) Respōdeo: Protestatio semel atque iterum à Protestantibus opposita, satis declaravit, eorum consensum omni subsequente in actu defuisse. Nec me movent verba finalia, quæ Inducunt, Statuum etiam Protestantium consensu & scientia, articulum hunc Paci religiosæ insertum. Quando enim accuratius eorundem perpendo protestationem, deprehendo differentiam longe maximam inter propositiones hasce: Protestantium consensu & scientia articulus vom Geistlichen Vorbehalt / fuit insertus tractationi religiosæ: &, Protestantium consensu, scientia & approbatione, articulus vom Geistlichen Vorbehalt / conclusus, confectus, ac Paci Religiosæ insertus. Multa namque consensu & scientia nostra, quæ alio non possumus declinare medio, in quantum de jure admittimus, & protestando voluntatis nostræ limitamus terminos. [*add. Argumenta Burghardi, quæ Dn. Autor cap.* 13. *n.* 46. *& seqq. affert, & confutat, quum leviores momenti sint; nihil inde excerpere volumus.*] Per quod tollitur status Ecclesiasticus in imperio Romano, id, vel ex propria nostratium confessione, veluti Reipublicæ nocivum, nequaquam admitti debet, teste Burghardo *in sua autonomia per discurs.* Ast per articulum, vom Geistlichen Vorbehalt sive Freystellionatu Ecclesiasticorum, tollitur status Ecclesiasticus in Germania, docente experientia, qua hactenus abunde constitit, Paparum in reformatis Episcopatibus funditus deleri. *Resp.* Negando minorem. Status enim Ecclesiasticus hoc non tollitur modo, licet in reformatis Episcopatibus Papatus funditus deleatur. Manet quippe Ecclesiasticus, sed reformatus, & noua qualitate, non substantia, cluit. Deinde libera data licentia cuique, ad religionem Protestantium se conferendi, non sequitur: ergo religio Catholica tollitur: Vti nec data licentia transeundi in partes Pontificias, sequitur: ergo religio Protestantium removetur. Pendet enim hoc à futura & indeterminata consequentia. Vbi autem fortuiti casus

par in vtramque partem ratio est, neuter læditur: (Tiraquellus *in repet. l. si unquam, vers. donatione largitus*, *n.* 110. *C. de revoc. donat.* Hilliget. *ad Donell. lib.* 13. *comment. c.* 16. *lit. I.*) Quæ itidem responsio sufficiens esse poterit, ad argumentum quod ita se habet: Per quod Religio Catholica Romana in Imperio nostro imminuitur, vel potius totaliter per obliquum destruitur, id nulla ratione excusari potest: cum vtraque religio, donec amicabilis huius dissidij fiat compositio, in Imperio Rom. tolerari debeat. Iam vero per postulatum Protestantium de expungendo articulo, des Geistlichen Vorbehalts | Pontificia religio exterminatur: quod in confesso est. [add. *De Freistellionatu Ecclesiastico quid in Instrumento Pacis nouissimè constitutum sit vid. Burgold. ad Instr. Pac. p.* 1. *Disc.* 10. *Hodie juxta dictum illud Instrumentum hæc controuersia cessat.*]

X. *Ad §.* 7.) Præter alia, ex hoc §. deducunt plerique nostratium, Calendarium Gregorianum, quod novum vocant, Augustanæ Confessionis patronis & clientibus obtrudi non posse. Iulius Cæsar, post varias annorum formas, statuit, vt 365. dies, & horæ insuper 6. annum absolverent. Verum ne quadrans ille, ex horis sex, errorem aliquem adduceret, statuit, vt quarto quoque anno sacerdotes, qui curabant, mensibus ac diebus vnum intercalarent diem; eo scilicet mense ac loco, quo etiam apud veteres mensis intercalabatur, hoc est, ante quinque vltimos Februarij dies, idque *bissextum* censuit appellandum: etenim sexies quaternis bis circa Februarij finem, *sexto Kal. Martias* scribere consueuerunt. Dies autem decem, quos ab eo, supra veterem obseruationem additos diximus, hac ordinatione in menses distribuit: in Ianuarium, Sextilem, & Decembrem, binos; in Aprilem, Iunium, Septembrem atque Novembrem, insteruit singulos. Februario nihil addidit, sicuti nec aliis quatuor, sed iis omnibus pristinum seruauit statum. Sicque Cæsar annum Ciuilem constitutum, Edicto palam posito publicavit, & inde Iulixni dicti sunt anni, quos sic usque ad sua tempora vocitatos fuisse scribit Censorinus. Verum post Cæsaris obitum, qui fuit anno vno, mensibus duobus cum dimidio, à correctione Calendarij, sacerdotes non rectè Cæsaris edictum seruantes, inconsulte alium errorem induxerunt, quem postea Augustus Cæsar emendavit. Error autem fuit, quod cum opus esset, singulo quarto anno peracto, antequam quintus inciperet, diem illum ex sex horis productum, intercalare; sacerdotes quarto incipiente, sed nondum peracto, intercalabant; quo fiebat, vt singulis 12. annis superesset vnus dies, & cum error hic per 36. annos perdurasset, illo tempore intercalati sunt dies duodecim, cum tantum debuerant intercalari dies novem. Sed hunc errorem, sero deprehensum, correxit Octavianus, jubens ac mandans, annos duodecim sine aliqua intercalatione transigendos esse, vt tres illi dies, qui per annos 36. vitio sacerdotalis festinationis excreverant, sequentibus annis 12. nullo die intercalato, devorarentur: post hunc mandans, quarto quoque anno peracto, juxta Cæsaris ordinationem vnum intercalandum esse diem, omnemque hunc ordinem æreæ tabulæ, ad perpetuam rei memoriam, incidi curauit. Verum etsi hæc annua Cæsaris institutio, omnibus gentibus deseruiat, nihilo minus non vacat & ipsa aliquo errore, qui nostris temporibus cum satis notabilis esset, & maior indies fieret, Gregorius XIII. Pontifex Maximus emendauit. Error autem erat, quod Sol totum Zodiacum peragrans, à puncto ad punctum, eundem non 365. diebus & quadrante ambiit, sed, secundum Alphonsi Regis supputationem, diebus 365. horis 5. min. 49. sec. 16. completur, quæ minuta & secunda faciunt in annis 1575. nunc à Christo nato currentibus, & amplius annis 45. quibus ante Christi natalem Cæsar æquinoctium statuit in 25. die Martij, dies 12. horas 1. min. 47, secund. 40. vel verius, secundum exquisitissimam Mahumethis Arabis (cognomento Albategni) *libro de motib. stellarum*, computationem, & diligentissimam obseruationem, dies 15. horas 7. m. 14. & in hoc deviabat Calendarium. Confecto autem hoc Calendario, Pontifex idem per Cardinalem Madrucium, ad Imperatorem Rudolphum II. comitia tunc temporis, hoc est, anno 1582. Augustæ celebrantem, transmisit. Is ad finem comitiorum, cum Statibus de promulgatione eiusdem agere incepit; de quo Augustus, Elector Saxoniæ, referente Thuano, *dicto loco*, cum antea actum iri intellexisset, diligenter ad Wilhelmum Hessorum Principem scripserat. Is summæ, non solum ob prudentiam, & animi æquitatem, inter Protestantes autoritatis, sed ob raram, in tantæ dignitatis viro, harum rerum peritiam, consultus responderat, non tam de re ipsa consultationem esse, quam de rei peragendæ modo. Nam in eo negotio, Cæsaris, & sacri Imperij autoritatem, & existimationem verti, quam cum indies Pontifex, dolis ac machinis convellere nitatur, non committendum esse, vt ipsi rem, ad eius dignitatem taotopere pertinentem, neglexisse videantur. Anni, qui nunc ab omnibus nationibus obseruatur, rationem à Iulio Cæsare institutam esse: dein Carolum Magnum, Imperij in Occidente conditorem, & Kalendarium ipsum, & nomina mensium, Teutonica lingua, Germanis dedisse: canonem vero Concilij Niceni de Paschali celebratione, non Pontificis Romani, qui ea potestate ac autoritate, quam nunc sibi vindicat, minime tunc fuerit, sed communi Constantini Cæsaris, qui Synodo præfuerit, & Patrum decreto, conditum esse. Concilia verò ipsa non à Pontifice, sed ab Imperatoribus Romanis indici solita, sicuti Constantiense Cæsar Sigismundus, recenti adhuc hominum memoria, indixerit, & jus constituendi, non solum Episcopos in Germania, sed etiam Pontificem Romanum, penes Cæsarem, ante & post Caroli Magni tempora, vsque ad Othonem I. & deinceps vsque ad Gregorij VII. Pon-

De Calendario Gregoriano Relatio Thuani.

VII. Pontificis ætatem fuisse. [Add. *Pontificia Bulla de emendatione Calendarij legitur apud Goldastum.* (*T. 3. Constit. Imper. pag.* 577. *& seqq.*) *Vid. Burgold. ad Instr. Pac. p. 2. disc.* 20. *n.* 16. *vbi habetur optimum consilium Dn. D. Iacobi Blumij Icti circa emendationem vtriusque Calendarij.*] Cavendum igitur, ne Calendarij, quod correctione indigere minime inficias eat, emendandi prætextu, nouam & inusitatam Pontifici in Imperij majestatem ac Cæsarem ipsum, jurisdictionem & mandandi potestatem tribuant: præsertim cum inconsulto Cæsare, & non requisito Imperij Principum & Ordinum consensu, res tanta à Pontifice suscepta sit. Placere igitur, vt ante omnia deliberetur, ad quem anni, quem ab omnibus nationibus eadem forma recipi, publici commercij maxime interest, emendandi, & passim promulgandi jus pertineat. Tum de re ipsa, de qua minime cum Lilio conveniat, facilem fore disquisitionem. His rationibus ab Hesso instructus Saxo, prolixa oratione habita intercessit, & cum nemo Principum aut Civitatum, Augustanam confessionem amplectentium, Calendarium in Germania accipere vellet, Cæsar negotium distulit, & veterem formam hactenus vsurpatam in Cameræ judiciis, eo anno servari mandauit: (Thuanus *lib. histor.* 76. junge Chytræum *in Chronic. lib.* 25. *pag.* 764.) Et sane res ita se habet, vt Electorem gravi oratione demonstrasse diximus. Quod ipsum etiam complures agnouerunt alij, inter quos deprehendo Andr. Gailium, qui, *in quadam epistola, ad Augustanum aliquem* ita scripsit: Mit dem neuen Calender ist es Narrenwerck. Es haben die Kaiserliche Maiestät / Chur- vnd Fürsten auff des Papsts Begehren / den nicht halten noch annemen wollen. *Et inter cætera*: Wan man eine durchaußgehende Gleichheit allenthalben im Reich anrichten wolle / muß solches mit Vorwissen vnd Verwilligung der Kaiserlichen Maiestät vnd Ständen geschehen. Vnde in Camera anno 1583. 14. Iunij decisum legimus: das Calendarium vetus soll in Außbringung des Proceß gebraucht werden. Denique hoc Calendarium, multis reprobandum esse modis, demonstrauit Heerbrandus *in disput. de Adiaphoris, & Calendario Gregoriano*, Mæstlinus, Herlicius, in gründlicher Widerlegung oder refutatiu des neuen Päpstlichen Calenders; Sethus Calvisius *in Calend. Gregor. Elencho*, & alij, *Emendationem illam mendis gravissimis laborare ij quidem ignorant; qui id velint ab omnibus ignorari*: (*Dn. Berneggerus*, diatr. 5. ad Sueton. Cæsar. c. 40. th. a. lit. a.) contra Iohann. Rasch. Ioann. Busæum, Antonium Posseuinum & alios. Et eiusdem errorem apertissimum annus huius seculi nonus evidenter aperuit, cum Gregorianum Pascha, & Iudaicum, in eundem diem, qui plenilunium Aprilis ferebat, coinciderint, quod per omnem seculorum cursum non fieri oportere, Concilium Nicenum, contra Quartodecimanos, constituit: (qua de re vide apud Euseb. *Epist. Constantini in vita Constantini l.* 3.)

Gailij judicium de Calendario Gregoriano.

In Camera vetus observatur Calendarium.

XI. *Ad §.* 11.) Disputatum frequentissime de horum verborum sensu, & significatione; *An videlicet hæc emigratio sit voluntatis, an necessitatis?* aut, quod idem est, *an Augustanæ religioni addictis liberum sit, ex territorio Pontificij magistratus, relictis laribus discedere, & alium in locum suæ religionis se conferre; an vero non obstante religionis professione, si velint, possint morari, vbi lares posuerunt?* Voluntarium esse hoc, vt dicam permoveor causa finali huius Constitutionis illa: Der Stände vnd Vnterthanen Gemüter in Ruhe vnd Vertrauen gegen einander zustellen: &c. Daß die Stände vnd Vnterthanen sich beständiger vnd gewisser Sicherheit zugetrösten hätten. *Deinde* hoc deduci posse credo cum aliis, ex voce wollen / quod indubitato voluntatem significat liberam. Vti ergo illis permissum est, solum vertere, & alio concedere, si velint; ita si velint, antiquis in sedibus poterunt remanere. [Add. *Quid per Instrumentum Pacis circa jus emigrandi nouissimè constitutum sit, vid. Burgold. ad Instr. Pac. p. 2. Disc.* 15. *n.* 5.]

Beneficium emigrandi ob religionem est voluntatis.

XII. Cæterum uti hæc Pacificatio Religiosa in Imperio necessaria, itidemque saluberrima exstitit, vocata, der Religion-Friede: ita & alia quoque Profana amplissimis Constitutionibus, sub nomine des *Profan-* oder Lands-friedens / inducta: quæ si, vt conveniens erat, exculta & conservata hactenus ex asse fuisset, melior Imperij facies nobis nunc restaret. Cum enim in tranquillitate Romani Imperij, totius orbis salus conquiescat, Imperatores felicissimæ memoriæ, ex singulari quadam & prope paterna cura erga suæ protectioni commissos, in Imperio Romano fideles, subditos & clientes affectione ac benevolentia (MAXIMILIANVS I. anno 1495. Wormatiæ, & anno 1500. Augustæ, CAROLVS V. anno 1521. Wormatiæ, anno 1522. Norimbergæ, anno 1548. & 1551. Augustæ: FERDINANDVS I. anno 1555. Augustæ, anno 1557. Ratisponæ, anno 1559. Augustæ: MAXIMILIANVS II. anno 1566. Augustæ, anno 1570. Spiræ, & anno 1576. Ratisponæ: RVDOLPHVS II. anno 1594. Ratisponæ) ex unanimi Ordinum Imperij consensu & voluntate, Constitutionem Pacis Publicæ sanxerunt, promulgarunt, & saluberrimorum remediorum adminiculis subinde suffulserunt, firmarunt, corroborarunt, sic, ut hæc ipsa Imperij Constitutio, quam locupletissime declarata, adversus factiosas hominum coadunatorum, quæ ex dolo malo via armata suscipiuntur, seditiones præsentissimum sit ἀλεξιφάρμακον, & tam publice, quam privatim, tranquillitatem, pacem, quæ optima rerum est, ut Poëta canit, sartam tectamque conservet (Melander *pars.* 1. *ad process. Meurari, pag.* 411.) Qua de materia, per omnes fere Imperij Recessus sparsa & diffusa, eleganti & absoluto commentario scripsit Gailius, titulo *Pacis Publicæ.* [add. *Confirmata est hæc Pax Publica in Instrumento Pacis art.* 17. *& hodie in Comitiis deliberatur quomodo Securitas & Pax publica in Imperio stabiliri possit, ne potentior in jure cadat potior.*]

Constitutio Imperij de Pace Profana.

Interesse Imperij circa constitutionem Pacis publicæ.

CAPUT XII.

De Imperij Insignibus.

Qualis sit Imperij Aquila.

I. QVibicipitem agnoscũt pro insignibus Imperij Aquilam nigram, in aureo cãpo, monstrosum aiunt, unum corpus duobus capitibus exornare. Verum, cum nõ solum adspectus ipse, bicipitem potius unã, quam coocorporatas nobis suggerat Aquilas; communior itidem habita fuit opinio; in tantum, ut & ipsa unanimi Procerum placito in Imperij Recessus fuerit relata (ita enim legi in Kayser Ferdinand I. Müntz-ordnung de A. 1559. 9. wie aber vorgestellte Sorten: unser und des Reichs Kayserl. Adler mit zweyen-Köpffen) non reperio, cur ab eadem debeam vel latum discedere unguem. Natura quidem, unius corporis unum constituit caput; in corpore vero mystico, ut & hominum quod efformat beneplacitum, naturæ quandoque egredimur terminos. Hominum sanè lubido clypeis & insignibus non semper naturæ quæ conveniunt, sed quæ appetitui, solita est inserere. [add. *In insignibus non requiritur veritas signi, sed attendi debet ratio, ob quam hoc signum fuerit receptum. Nec inde arguendum est nostram Rempub. esse bicipitem: Nam & Aristocratia, Oligarchia, Politia, Democratia est multorum capitum, non tamen hæ Respp. sunt monstrosa.*]

Quando cœperint Imperij insignia.

II. Cæterum quando hæc cœperint insignia, & ipsum obscurum mihi est maxime. Refert, Lipsius originem Aquilarum Imperij ad ea tempora, queis nomen Orientalis Imperij ab Occidentali diversum cœpit inclarescere. Verisimile quidem agnosco, Constantinum M. postquam Imperium Orientis Occidentali adjecerat, utriusque insignia sibi attribuisse: at qua forma id egerit, obscurissimum. Ad hoc enim eius ætatis historici ad unum silent omnes. Præterea nec Lipsius, nec quisquam alius hactenus mihi probavit, Orientalis Imperij insignia, vel integram Aquilam, vel Aquilæ tantum fuisse partem. Plane Imperia uti diversa fuerunt, & primum separata, ita diversa eorum conijcio fuisse insignia, neque ut Occidentalis Aquila fuit, ita proinde Orientalis quoque Aquilam fuisse consequens est. Iacobus Cariò & ipse quidem ad duplex illud Imperium oculos reflectit, at non Constantini, sed Caroli Magni considerat tempora. Pacavit, *ait*, Occidentis fines Carolus, & cum Nicephoro, Imperatore Græco, societatem ita inivit, ut Orientem ille, Carolus vero Occidentem, bicipitis Aquilæ auspicijs gubernarent. Vnde bicipitis Aquilæ initium (Münsterus *lib. 2. Cosmograph. c. 141. pag. 306.*) Æquale cum priori hæc opinio fundamentum habet; scilicet mera conjectura nititur, nullo veritatis vestita colore. Qui transactionem inter Carolum & Nicephorum describunt, illud innuunt, utrisque tandem placuisse, ut hic Orientis, alter Occidentis diceretur, essetque Dominus; nec hujus in illius ditiones quicquam juris remaneret: societatis, quam Cario nominat, atque bicipitis Aquilæ, quam Münsterus tunc cœpisse ait, nullam faciunt mentionem. Nec video, quid causæ possit dari, quæ moverit Carolum, simplicem Imperij Aquilam, occasione transactionis, in bicipitem convertere. Imperia dum dividebantur, etiam divisa sine dubio insignia, adeo ut Carolo Romana, Nicephoro Constantinopolitana remanserint. Carolo itaque quomodo biceps data Aquila? Pósito, cuiquam competiisse tunc temporis Aquilam bicipitio insignem, non sane Carolo, unum qui tantum bello nactus Imperium, Occidentis scilicet; magis Constantinopolitano, qui Orientis, manu; Occidentis vero Imperium, firmatam ante transactionem, titulo, affectu, & vindicatione tenebat. Plane qui Caroli Magni insignia describunt, nullam bicipitis Aquilæ mentionem faciunt, sed hoc affirmant, Carolum, in dextro scuti latere dimidiatam Aquilã [add. *Factum hoc ideo, quod dimidiam Imperij partẽ teneret*] in sinistro autem Lilia aurata, quę Francici Regni insignia sunt, gestasse. Sunt præterea alij, qui insignibus Imperij, originem adsignant ex Suetonij relatione ista, qua describit Germanos, Cheruscorum duce Arminio, Quintilium Varum, Romanorum ducem, cum tribus legionibus delevisse, atque è tribus legionibus, Parcis consecratis, insignia & Aquilas duas reportasse. Tertiam, inquit Norderman. (*de iure Principatus, conclus. 14.*) Signifer legionis suæ abstulit, paludeque demersit, ne in hostium manus veniret, alioqui tres haberent Aquilas, in insigniis Imperij. Idem sentiunt *Pomarius* in der Sachsen Chronic. pag. 22. & Author der Haubtvertheydigung des Augapfels. c. 91. Deprehendi tamen hanc sententiam fundamento niti valde ruinoso, nec ullis probæ rationis pedamentis, & crepidinibus firmatam, facili motu, & levi aura corruere. Factum hoc nemo ex Romanis, qui Varianam referunt cladem, narravit; quod sanè haud tacuissent, cùm cætera non tacuerint. Lucius Annęus Florus: Signa, inquit, & aquilas duas adhuc barbari possident, tertiam signifer prius, quam in manus hostium veniret, evulsit, mersamque intra balthei sui latebras gerens, in cruenta palude sic latuit. Hac clade factum, ut Imperium, quod in littore Oceani non steterat, in ripa Rheni fluminis staret. Verum utut hæc possessio aquilarum tempore eo, quo vixit & scripsit Florus, continuaverit; autor tamen, mihi fidus, Tacitus est, postea utramque Romanos vi & astu recuperasse. Ita enim ille *libr. 1. annal.* Bructeros sua urentes, expedita cum manu L. Stertinius, missu Germanici fudit; interque cædem & prædam reperit undevicesimæ legionis aquilam, cum Varo amissam. Et *lib. 2. annal. pag. mihi. 77.* Cæsar majoribus copiis Marsos irrumpit: Quorum dux Malovendus nuper in deditionem acceptus, propinquo loco defossam Varianæ legionis aquilam modico præsidio servari indicat. Missa extemplo manus, quæ hostem à fronte eliceret, alij qui terga circumgressi recluderent humum, & utrisque adfuit fortuna. Quod si itaque victor

Germa-

Germanus prius acquisitas bello aquilas insignia gentis recepisset, victus & spoliatus aquilis, mutare tunc insignia candoris sui jure debuisset: postquam res ad illud redierat punctum, à quo incipere nequivisset. Vnde satis evincitur, Imperium nostrum ab antiquitate ea, regiam avem, unam, vel duas, nec habere, nec habere posse.

Præterea si insignia Imperij ab hoc trahimus Germanorum facinore, consequens est, Germanici hæc fuisse Regni, eam post cladem, insignia, antequam Romanum in eos vel voto, vel facto, fuerit translatum Imperium. Quod si verum est, nescio ego, cur Carolus Imperium Romanum ad Germanos transferens, cumque eorum Regno nodo plane Gordio connectens, non simul insignia quoque Romana in hos transtulerit, atque ita tertiam Aquilam prioribus duabus junxerit. At unde tandem hæc nostri Imperij insignia? Hæreo, & velim ab alio oraculum: conjecturis non destituor, at æque, ut superiorum illæ, imaginario tantum sustinentur fulcro. Illud clam me non est, Aquilam Romanis placuisse, testes sunt complures, & inter alios Iosephus (*lib. 3. de bell. Iudaic. c. 5.*) *Aquila*, inquit, *legioni apud Romanos praeest. Regina ipsa omnium avium, & eadem valentissima. Unde etiam Imperij signum ipsis est, & velut omen victoriæ, in quoscunque eant.* Primus inter Romanos, qui Aquilam sibi sumpsit, ac perpetuum insigne exercitus supremi Ducis fecit, fuit C. Marius ut ex Valerio discimus.

Aquila Imperij signum.

Aquila Imperij insigne quid notet.

III. Restat excutiendum, nostra insignia hæc quid designent? [add. *Ego existimo bicipitem Aquilam non denotare Imperium bipertitum, sed geminum Imperium; alterum in urbem Romam, & Provincias Romæ subditas; alterum vero in ipsam Germaniam, quæ semper fuit divisa Respublica ab Imperio Romano. Primus Maximilianus I. Imp. bene distinguere novit inter Imperium Romanũ & Regnum Germaniæ. Ut itaque indicaretur Romanum Imperium hodie Germanico Regno per æternum pactum inter Ottonem M. & Romanos cives initum accessisse, & concorporatum quasi esse, hinc, inter insignia una aquila biceps recepta, alterum caput Romanũ Imperium, alterum, Germaniæ Regnum, quod virtute sua Romani Imperij axioma sibi acquisivit, denotat. Hinc etiamnum Rex Romanorum vivo Imperatore & Rege Germaniæ simplici, & una aquila utitur: mortuo verò Cæsare & Rege Germ. bicipiti.*] Scribit Sigismundus Imperator (*in reformatione sua c. 26.* apud Goldast. *tom. 2.* der Reichssatzungen *pag. 140.*) Der Adler ist in einem gülde Feldt / bezeichnet Gott den HERRN / des Sonnen klar scheinet vnd der macht Ruhe / von dem alle Frucht entspringet. Der Adler bezeichnet vns die hohen Adelschafft / die wir so gar von Himmel darein bezeichnen / Verkündigung auff dem Erdreich der Nacht / als es schwartz ist / da vns Johannes der Evangelist so ehrlichen in des Adlers weis ermahnet. Aber das Gold / in dem der Adler gefiguriret ist / bedeut vns die klare Göttliche Schöne vnd Kostbarkeit des scheinenden ewigen Glantz / Klarheit / vnd allerkostbarlichen Lauterkeit. Haud multum dubito, plerosque in eo mecum convenire, majores nostros, atque eorum Rectores, Cæsares, acquisito Imperio Romano, insignia ejusdem, in victoriæ, possessionis & dominij signum, usurpasse, nulla curiositate alia, quam quod præstantia, nobilitas, atque prærogativa Aquilæ cæteras sit inter aviculas.

Vera mens Autoris.

IV. In eo differentiam notant, quod Imperator bicipite utatur Aquila, Rex vero Romanorum unicipite. Quod si veritate nititur, fortassis inde est, cum Imperator non tantum unum, sed duplex Imperij repræsentet caput, scilicet Imperatoris, & junctum Regis Romanorũ; [add. *rectius Germanorum*] Rex autem Romanorum unicum tantum, puta Regis. Illud in veterum numismatibus (quæ collegit Octavius de Strada de *vitis Imperatorũ* adjecit) observavi, ante Henricum Imperatorem, qui Niger dictus, nullũ Imperatorum bicipite Aquila usum, postea Henricũ VII. Guilhelmum atque Fridericum IV. simplici tantum & unius capitis, qualis etiam prima Romanorum fuit, quæ aliarum mater. Notandum hic quod Comitibus Palatinis, licet ab Imperatore insignia concedendi facultas plerumque detur, illa tamen ad id limitata sit, ne alicui integram aquilam, maxime vero Imperialem, concedant. Observavi tamen Imperiali aquilâ nonnullos in insignibus suis uti, & privilegio hoc acceptum ferre, licet de cujusque jure mihi non constet, sed tantùm de usu. Imp. Henricum VII. Scaligeris, Veronæ tunc temporis Dominis, aquilam Imperij, insigniorum augmentum dedisse, memorant Scævola & Ludovicus Sanmartani (*in histor. genealog. fam. Gallic. lib. 14. pag. 1173.*) Eâdem aquilâ, ex concessione Imperatoria, Sabaudus usus. Duci Ferrariensi eandem adscripsit Hierosme de Bara (*entre les Blasons des armoiries pag. 220.*) Ambrosius Spinola, ut visitur in moneta ipsius nomine cusa, utitur aquilâ Imperiali. Guilielmus Vertugo, non solùm in insignibus habet bicipitem aquilam, sed & horum verticibus imminentem coronam Imperialem. Memini quidem *infr. lib. 6. cap. 6. n. 28.* me scripsisse, hæc insignia aliis concedi non licere, propter rationes, quas ibidem adduxi; sed cùm usum rationibus meis, quas adhuc probas judico, adversari videam æquus Lector theoriam & praxin hoc ipso distinguere sciet.

Differentia inter insignia Imperatoris & Regis Rom.

V. Hæc Imperij insignia si quis ausu temerario violare præsumpsit, crimen læsæ majestatis subire dicitur (Chassan. *catal. glor. mund. consid. 38. con. 18.*) Cæteri, qui extra Imperium sunt, ut maxime crimini huic obnoxij non fiant, attamen sceleris condigna alia merentur præmia. Quæ & illis dictata velim, qui in urbe Pera, maximam in Imperij, & procerum contumeliam, [illegible] deformarunt, eidemque injuriolos [illegible] cerunt comites, satyrica expilicatione, [illegible] refert Heberer (*in servit. Ægypt. lib. 4. c. 4. p. 558.*) inquiens: Der also verkehrte Adler were ein Fürbild des Römischen Reichs. Dann des Adlers starcker Schnabel vnd scharpffe Augen sind verkehrt in ein zarte Jungfrau an einem Baderbülein

Imperij violans insignia quam incurrat pœnam.

vnd mit fliegenden Haaren / mit einer Geigen in ihren Handen: das bedeutet die Häupter des Römischen Reichs / die wären gern bey schönem Frauenzimmer / in lustigen bädern / vnd bey lieblichem Seitenspiel / vnd thäten dem Türcken keinen Abbruch. Der Leib des Adlers / so noch zu sehen vnd zu erkennen / bedeute die Stände des Röm. Reichs / welche auch noch zu sehen vnd zu erkennen. Der verkehrte Schwantz des Adlers in Schlägen / bedeute des Reichs Rähte / welche als listige Schlangen / das Römische Reich mit ihren falschen Rahtschlägen / vnd durch ihr verborgen Gift / schändlich verbergen vnd verführen.

Clinodia Imperij.

VI. Cæterum Imperij insignibus, non incommoda relatione, Clinodia Imperij jungi possunt. Talia æstimantur; gladius Caroli M. lancea, quæ Servatoris nostri aperuit latus; dextra portio sanctæ crucis, clavus unus, qui Christi perforavit artus, & mappa, qua ultima mensa Domini strata fuit (Dubrav. *hist. Bohem. lib.* 22. *p.* 108. Gold. in Reichs-handl. *p.* 21. Aventin. *annal. Boior. lib.* 5. *p.* 353.) Duas reperio lanceas inter pretiosa Imperij aut Imperatorum fuisse. Sigebert. *in anno* 929. lanceam mirandi operis ex clavis Iesu Christi crucifixi sanctificatam, quæ dicitur Primi & Magni Constantini Imp. fuisse, donatam Rodulpho Regi Burgundiorum, & Italiæ à Sampsone Comite, Rex Henricus precibus, minis, muneribus, addita etiam parte provinciæ Suevorum, à Rodulpho extorquet, & hanc ad insigne & tutamen Imperij posteris reliquit. Eandem Lupoldus de Babenberg. *de zelo Germ. veter. princip. cap.* 12. (apud Schardium *in Syntagm. tract. de Imperiali jurisdictione pag.* 226.) arte nova & figurâ elaboratam scribit, quæ juxta mediam spinam habuerit utrobique quasi fenestram, & in media spina cruces ex clavis, manibus & pedibus Salvatoris nostri Iesu Christi affixis.

VII. Ut curiosis hac in enumeratione Clinodiorum Imperij, quantum in me est, satisfaciam, adjungere antea relatis volui syllabum eorum, quæ Imp. Carolo IV. anno 1350. Monachij tradita, & ejusdem desuper confecta recognitione exprimuntur, totidem verbis apud Goldast (in politischen Reichs-händeln *part.* 6. *tit* 1. *pag* 204.) wir Carl von Gottes Gnaden Römischer König zu allen zeiten Mehrer des Reichs / und König zu Böheim / veriehen öffentlichen allen den / die diesen Brieff sehen / oder hörend lesen / das der Hochgeborne Ludwig Marggraf zu Brandenburg und zu Lusitz / des Heiligen Römischen Reichs Obersten Cämmerer / Pfaltzgraf zu Ryne / und Hertzog zu Beyern / und in Kern[illegible] / Graf zu Tyrol und zu Görtz / und Vogt der Gotteshüser / Agley / Trient und Preussen / vor sich und alle seine Brüder / auf den [illegible]ytag vor Iudica, Vnd als einem Römischen Könige / und seinem rechten Herrn / das Heiligthumb / und die Kleinod des Heil. Reichs; Das ist den Nahmen ein gülden Creutz / geziert mit edlen Gesteine / und seine Perlin gantz und unverrückt / und in demselben Creutz ist das Sper / und ein Nagel unsers HErrn; auch ist darinnen ein stück deß heiligen Creutzes / ein Zahn S. Joannis des Täufers in einem Cristall / und S. Annen Arm: Auch sind da besondere zwey Schwert / das eine S. Mauricien / und das ander S. Carls / mit vergülten Scheiden: Auch ist da unverrückt des ehegenanten heiligen Kaiser Carls gülden Crone / mit dem bogen und Creutz die darauff gehören / gewirckt von mancherley Edelgesteine / darinne ist besonder geworcht ein Edelstein / den man nennet den Weissen: Auch ist da ein weisser rock S. Carls / an den Armen geworcht mit Edelgesteine und mit Perlin: und ein rother Mantel S. Carls / mit zweyen Löwen / geworcht von gutem Gesteine / Perlin und Golde: Auch ist da ein gülden Apffel / mit einem gülden creutze S. Carls / und zween seiner Handschuch mit Gesteine / mit Perlin / und mit Golde / und ein silbern Sceptrum: Auch ist da ein groß Fingerlin mit einem grossen rubin / vier grossen Saphiren / und vier Perlin / das ist darkommen von einem Hertzog von Braunschweig: Auch ist da ein ander Fingerlin mit einem rubin / und den (alias zwey) gülden Sporn. Auch ist da ein übergüldter Apfel / mit einem Creutze / und ein übergült Sceptrum / ein gülden rauchfas / zwey fenewel stück wachs / und ein werin Apfel: Auch ist da ein blauer Rock / geworcht an den Armen mit Gold und mit Perlin / und ein ander braun Rock mit schwartzen Adlern / und ein Gugil / zween Handschuch / und zween Schue / derselben Farbe: Auch ist da eine Stole / geworcht mit Golde / gutem Gesteine / und mit Perlin / und ein ander Stole ohne Gesteine: Auch ist da ein übergültes Schrinel / darinne ist ein Monstrantze / vnd ein Cristall mit Heiligthumb / und ein gülden lediges Creutze: gäntzlich ingeantwort hat in solcher Zahl / als davor geschrieben stehet. Und das veriehen wir darumb / ob wir abgiengen von GOttes Gewalt / daß ein künfftig Römischer König oder Kaiser / Unser Nachkommen / gäntzlich und bescheidentlich wissen mögen / was er an Unsern Erben und Nachkommen Königen zu Böheim heischen und fordern solle / als hievor geschrieben stehet. Des haben wir zu Urkund / und zu mehrer Sicherheit diesen Brieff geben dem obgemeldten Ludwig / unserm lieben Fürsten und Oheim / seinen Brüdern und unsern Nachkommen / Römischen Königen oder Kaisern / versigelt mit unserm Königlichen Insigel / der geben ist zu Munchen / an dem obgenanten Freitag vor Iudica, nach Christi Geburt 1350. Jahr / in dem vierten Jahr Unserer Reiche. Atque hæc si quis conferat cum iis, quæ Norribergæ asservantur, deprehendet errare Arumæum (*discurs.* 6. *ad A. B. th.* 29. *p.* 313.) & alios, qui Imperij clinodia Norribergæ asservari arbitrantur. Nec enim omnia ibi sunt, & pleraque quæ sunt, si diligentius considerentur, videntur alia ab hactenus enumeratis.

Clinodia Imperij in specie enumerantur.

Ubi asserventur clinodia.

VIII. Porrò quemadmodum aliis regnis sua

Vexillum Imperij.

sua sunt vexilla bellica, quæ principalia, & à cæteris distincta habent, ita etiam Imperio nostro; Rec. Imp. Spir. de ann. 1542. §. Wann nun auch ferre haben.) in peditatu est majus, in equitatu minus, utrumque tamen aquila imperiali exornatum. Minus vocatur die Renn-fahnen / Ducibus Würtembergicis concreditum. Vocatur etiam deß Heil Reichs Sturm-fahne / ut videre licet in descriptione actus investituræ Eberhardi Ducis Würtemburgici apud Hortlederum (*de caus. belli German l. 3. c. 1. pag. 614.*) ubi describitur, quod sit eine gelbe Fahnen mit einem schwartzen Adler. Majus Saxoniæ Electori, ut Mareschallo Imperij, in acie concredi scribit Coquille (*en l'histoire du pays & Duché de Nivernois pag. 315.*) Idem Saxo etiam minus vexillum, die Sturmfahnen / sibi competere asseruit in comitiis Vvormatiensib. A. 1495. ac propterea Eberhardo Vvürtembergico litem movit. Sed Vvürtembergicus sibi hoc juris à majoribus beneficio Imp. Ludovici III. traditum dixit, & cum eodem investitutus fuit, ut acta dictorum Comitiorum docent.

CAPUT XIII.

De nomine & definitione Imperatoris.

Nominis Imperatorij ex toto principiis.

Homonymia nominis Imperatoris.

I. OLim unusquisque exercitus Dux, qui suis auspiciis rem gerebat, & qui jus belli gerẽdi habebat, Imperator appellabatur: [add. *Dn. Autor in hoc capite multa ad rem non facientia, more suo admiscet, quæ nos in contrahendo omisimus.*] Porrò Imperatores olim dicti, qui hostibus magno prælio fusis ac profligatis, eo nomine militum acclamatione afficiebantur: Et hæc quidem primis temporibus. Posteà verò C. Iul. Cæsar primus decreto Senatus, hoc in prænomen vertit (scribendo, *Imperator C. Iul. Cæsar*, cum priores isti hoc modo, *Lucius Appius Imperator*:) quem postea reliqui Principes secuti: quanquam in exercitu mos solitus omnino non cessarit. [add. *Olim Dux exercitus Romanorum quum aliquot millia hostium occidisset, milites ei acclamârunt plenis buccis: Salve Imperator. Quando verò Senatus approbavit illam militum acclamationem, tum ex isto Duce fiebat Imperator. Et hoc quidem ita observatum in liberâ Romanorum Republ. Posteà C. Iulius Cæsar fundamenta regni Romæ jaciens, quum videret nomen Regis Populo Rom. esse exosum, noluit dici Rex; sed Imperator, quasi adhuc exercitui esset præfectus, & imperando salutem populi quæreret. Exinde in hodiernam usque diem Cæsares dicuntur Imperatores.*]

Origo vocis Cæsaris.

II. Cæsaris appellationem quod concernit. Communior & verior forsitan est opinio eorum, qui Cæsarem à cæso matris utero dictum putant.

Iulius Cæsar nomen Cæsaris ad successores transmisit.

III. Quocunque te vertas, sive ab occiso elephanto, sive à cæso ventre matris, primus ille dictus sit, Iulius Cæsar occupata Rep. Romana, hoc nomen suum, una cum Imperio, ad successores transmisit, & in specie quidem ad Octavianum, quem per testamentum filium adoptaverat. Deinde reliqui successores in honorem & gloriam eius, qui huic dignitati & magnitudini prima dederat fundamenta, ipsi usurparunt hoc nomen. [add. *Ex familiâ Cæsarum fuit C. Iulius Cæsar, qui, quum videret omnes equestres ordines sibi esse adversos, adoptavit Octavianum, qui etiam nomen Cæsaris accipiebat. Sequentes Impp. quando caruerunt prole masculâ, similiter sibi adoptarunt alios ex aliâ familia, ut, si forsitan conspiratio fieret, essent qui necem ulciscerentur, & ut conspirantes hoc timerent. Hinc factum, ut omnes Impp. successores posteà dicti fuerint Cæsares, quod nomen semper in majori existimatione fuit, quam Regium.*]

Cæsaris nomen etiam ad Græcos transiit ut & ad Germanos.

IV. Hæc denominatio transiit ad Græcos, uti videre est in Impp. Græcorum inscriptionibus, literis & legibus. Etiam ad nos Germanos pervenit, hoc tamen modo, ut loco sonus diphthongi Æ. quem Latini in vocabulo *Cæsaris* habent, diceremus Kaiser. Cæterùm hìc addenda est quæstio, *An Cæsaris titulus & nomen Imperatoriæ dignitatis, quæ apud nos claret, adeo proprium sit, ut alij nulli competere possit?* Besoldus (*in discurs. politic. de Monarchia. c. 3. n. 2.*) affirmativæ adhæret, & Magnum Moscoviæ Ducem ridiculum esse tradit, quod Cæsaris nomen sibi adscribat. Ego autem distinguendum puto: Cæsaris appellatio, aut pro dignitatis titulo, aut pro nascendi sorte accipitur. Priori significatione nulli hodie jure competit, nisi illi, qui Cæsaribus in dignitate successit. Qui enim succedit in jus & dignitatem, succedit etiam meritò in dignitatis nomen & titulum. Nascendi sortem hic dupliciter considero: Aut enim ex familia Cæsaris, qui primus hoc nomine claruit, quis natus est; aut cæso ipso matris utero in lucem prodiit: uterque horum, si Cæsaris nomine utatur, notam haud incurrit. Hinc si verum est, quod Legatus Moschi ad Imperatorem tunc temporis nostrum anno 1613 dixit, referente le Mercure François (*tom. 3. p. 263.*) Moscoviæ Magnum Cæsarem, Michaëlem Federuits, natum ex familia antiqua Cæsarum, censuram Besoldi facilè effugiet. Sed vera dixisse Leg[illegible], Moscho & illis, qui eum hac part[illegible] voluerint, probandi incumbet onus, quod hîc perquam difficile mihi videtur.

Quis inter nostrates primum dictus Römischer Kayser.

V. Cæterùm cui primum inter Impp. Germanos hoc Cæsaris nomen datum fuerit, inquisitionis erit haud frustraneæ. Sunt qui Henricum Bavarum, Sanctum cognominatum, primum hoc claruisse scripserint. Verùm [illegible]d. Germanica voce Kaiser / sive de L[illegible]*æsar*, accipias, neutro id placet mod[illegible]m namque est, omnes Imperatores à p[illegible] usque, à nostris Kaiser huiusce appellatos, quod præter alia patet ex *Constitutione Caroli magni de discipl. Et testat. facta anno 796.* ubi habetur; Kaiser Carle des grossen und ersten des Namens &c. quæ verba sive à Carolo ipso apposita, sive postea in istam

linguam translata, nihilo minus certum est, nullo alio vocabulo unquam Cæsaris titulum à nostris expressum fuisse, quam hoc ipso Kaiser (*Vide bullam Leonis VIII. factam in honorem Othonis I. anno* 964. *& Constitut Othon. III. de Iur. & potest. Imp. publicatam anno* 998.) Si vero de lingua Latina, certe nou invenio hoc nomen Cæsaris apud nostros in usu fuisse ante Gnilhelmum Comitem Hollandiæ, qui fuit electus Imperator contra Fridericum II.

VI. Illud præterea annotavit Ioh. Reinhard. *in Chron. Herbipol. p.* 17. Daß Kaiser Otthe der ander / ist der erste gewesen / der sich einen Römischen Kaiser geschrieben: vorhin haben sie sich allein Kaiser genant / und das Wörtlein Römisch ausgelassen. Gleicher Weise dann von des grossen Keisers Caroli Zeiten / bis auf den König Conraden den dritten / haben sich die König allein König / oder König zu Francken geschrieben / aber König Conrad der dritte hat angefangen Römischer König zu schreiben. Primus omnium, quod sciam (inquit Goldastus *in replicat. pro Imper. cap.* 36. *pag.* 368.) Conradus III. sese Romanorum Regem ante Romanam inaugurationem scripsit, cùm priores cuncti antecessores ejus simpliciter tantum Reges secundum quandam excellentiam dicerentur. In privilegijs Archiepiscop. Hamburg. (*fol.* 177. Chunradus diuinâ favente clementiâ Romanorum Rex secundus. & *in calce*: Anno Dominicæ incarnationis M.CXLV. indict. VIII. regnante Chunrado Romano Secundo. Is igitur hoc nomine contentus, quia vestigijs antecessorū suorum territus, exemplum metuebat, Romam pro consecratione consequenda proficisci neglexit. Quâ autem autoritate factum, ut id nominis sibi assumserit, nusquam à me lectum est, nisi quia videtur, in senatu Imperij, sive Procerum comitiis, decretum fuisse, ut Imperatorio nomini æquivaleret: hoc est, ut electus à Principibus Rex Romanorum vocaretur, & plenitudinem potestatis Imperialis in Germania, Gallia, Italia & ipsa urbe Romana haberet, etiamsi necessitate publicâ impendente, Romam accedere nequiret.

Quis primus usus titulo Römischer König.

VII. Augustus rectè vocatur simpliciter, verum, ut vult Goldast. (*in rationalib. tom.* 1. *Const. Imp. p.* 65.) cum adjuncto, *semper Augustus*, male. Nam haud facile cum isto adverbio, *semper*, ante Friderici I. & Hadriani IV. Pontificis ævum, scriptum invenitur; & voculam, *semper*, aulici consiliarij ac prisci juris Glossatores mutuati sunt ex epigraphe Imp. Iustiniani ista: *Pius, Felix, Inclytus, Victor & Triumphator semper Augustus.* Vbi perperàm τὸ *semper* jungunt vocabulo *Augustus*, cum potius præcedentibus illis, *Victor* ac *Triumphator*, sine distinctiuncula, connectendum fuisset. Hæc Goldastus. Verum an rectè propterea vapulet Accursius, jure licet dubitare, per *Novel.* 60. 63. 66. *in fin.* & 83. *in fin. &c.* ubi æquipollente vocabulo, vocatur perpetuò Augustus. Tum per epigraphen *Breviarii* Rufi Festi (*rer. gest. Pop. Rom.* apud Petrum Pithœum. *p.* 313.) quæ sic concepta est: *Pio. Perpetuo, Domino Valentiniano Imp. & semper Augusto.*

Imperator rectè dicitur semper Augustus.

VIII. Cæterum primus hoc nomen obtinuit Octavianus, secundus Imperator, à senatu Romano. Postquam enim aversatus fuisset titulum Domini, à Populo sibi delatum, tamquam opprobriosum & vituperabilem, recepit titulum Principis, declarans ulterius, nomen Romuli sibi acceptius & gratius futurum. Perspiciens tamen, si hoc ambiret, se populo suppeditaturum suspicionem, quasi vellet statum & Imperium in formam regni convertere ut Romulus, sententiam quadantenus mutavit, contentus glorioso Augusti nomine.

Quis primus dictus Augustus.

IX. Eo autem designatus homo felicissimi augurij & sibi & Reipubl. dignus insuper veneratione & excellentissimo honore. Vnde eadem vox à Græcis expressa est σεβαςὸς, i.e. *reverendus & venerabilis.* Nos Germani verò sequimur opinionem magis communem, sed certe minus veram, quasi Augustus sit dictus ab augendo Imperio; quod denotamus verbis, allezeit Mehrer des Reichs [Add. *Semper Augustus idem est, ac semper venerabilis, adeòque hoc malè Germani interpretantur, ut Dn. Autor modò alleg. ait. αὐγὸς enim est homo, qui heroicis virtutibus ornatus. Galli in Diatâ Monasteriensi hunc titulum Imperatori disputare voluerunt, sed frustra.*]

Quid significet nomen Augusti.

X. Nomen Regium quamvis antiquissimum, & ante Imperatorem: *Augustus, quasi hominis natura amplior* (*inquit Dio* lib. 53.) *cognominatus est, Augusta enim ea, quæ honore dignissima ac sanctissima sunt, dicuntur* & a primis mundi Gubernatoribus, qui se Reges appellari voluerunt, ad nos translatum; nihilo minus tamen apud Romanos, exactis Regibus invisum, ut vix uno aut altero loco excepto, ejus in jure nostro mentio fiat, nec tamen directò. Ita enim Iustinianus (*in l.* 3. *C. de quadrien. præscript.*) Regale culmen pro Imperatorio usurpat. Et idem (*in l.* 26. *C de donat. int. vir. & uxorem.*) Imperatricem appellat Reginam. Regia urbs: (*l. un. C. de rapt. virg.*) regia majestas (*l. regia, C. ut nemo privatus*) Regius cultus: (*l. un. C. nulli liceat in frenis & equestribus sellis &c. lib.* 11.) Reges, qui inter Christianos sunt, Imperatorem venerantur, nomenque illud augustius cæteris agnoscunt ambiuntque. Notabile est responsum Alphonsi Regis Neapolitani: Nos Reges omnes debemus reverentiam Imperatori, tanquam summo Regi, qui est caput & Dux Regum (ut ex Philippo Melanchtone refert Cothman. *in lib.* 1. *C. tit.* 1. *quæst.* 1. *num.* 7.) Landgravius Hassiæ idem apud Sleidan. (*lib.* 17. *comment. de statu relig. & Reipub. p. m.* 283.) considerandum monuit, dignitatem Imperij Carolo autoritatem summam inter cæteros Reges conciliare. Fatentur etiam hoc Galli, Bodin. (*de la Republ. livr.* 2. *chap.* 6. *pag.* 326.) Et Dominus de la Nouë (*discurs.* 22. *pag. mihi* 557.) Ambiisse Imperatoris nomen & titu-

Imperator vocatus Rex.

Imperatorii nominis præ Regio hodie maior est veneratio.

lum ex Regibus Asturum & Castiliæ Alphonsum VI. occupato de Saracenis vel Agarenis Toleto; & Alphonsum VIII. ex Roderico Toletano (*lib. 7. Reg. Hispan.*) memorat Petr. Gregor. Tholosan: (*de Republ. lib. 6. cap. 9. num. 8.*) Præterea Imperatorij nominis venerato vastum illud Turcarum Imperium percurrit: Moscoviam regit cujus Magnus Dux à suis *Czar* id est Imperator dicitur. Continuata fuit Imperatorij nominis veneratio usque ad nostra hæc tempora, cùm contrà nomen Regium non solum Romanis, sed & aliis gentibus factum fuerit odiosum.

Imperator hodie dicitur Rex Romanorum.

XI. Cæterum illud hîc oblivioni non tradendum, quod hodie Imperatores nostri non simplici nomine Regis, sed Regis Romanorum uti consueverint. Primùm quidem post divisionem regni Francorum, ac subiugationem Italiæ, per multa tempora se non Reges Romanorum, sed simpliciter Reges nominarunt, sed demum tempore Conradi III. nomen Regis Romanorum in vsum & obseruantiam abiit.

Imperator vocatur Princeps.

XII. Vocatur Princeps *l. 31. de LL.*) Imperatores etiam in A. B. (tit. 29. in pr.) vocantur Romani Principes. Sed raro hodie, nisi cum adiuncto *Summus*, ad differentiam Principum Imperij. Quod & in vernacula nostra observatum reperio, in der Ordnung der Notarien aufgerichtet zu Cöln *de anno* 1512. (§. vnd nachdem von meinetwegen; *ibi* der Name des obristen Fürsten. *&* §. die Notarien sollen endlich) Sed hoc rariusculum contingens.

Imperatoris definitio.

XIII. Imperator autem nobis hodie est persona habilis ad capessenda Imperij regimenta, ex illustri familiâ Germanicâ orta, ab Electoribus secundum leges Imperij fundamentales electa, vt Reipub. Romano-Germanicæ tanquam caput & Administrator legitime præsit.

Persona Imperatoris habilitas.

XIV. Requisivimus in descriptione nostra habilitatem Personæ Rectè: nam & ipse Archiepiscopus Moguntinus, cæterique Electores coguntur jurare, se electuros in temporale caput Populo Christiano eum, qui ad hoc extiterit idoneus: (*A. B. c. 2. §. 2.*) [add. *Dn. Autor h. cap. n. 5. refert exemplum de Imperio inter Ludovicum Bavarum & Fridericum Austriacum diviso: Cæterùm quum hoc juris publici regulam non faciat, & in similibus Imperij discordiis contigerit; nos in enucleando conventionem istam inter duos istos Impp. quæ brevis spiritus fuit, consultò omisimus*]

XV. Habilitas ista personæ potissimùm quadruplex: Naturæ, Generis, Professionis, Vitiorum. Ad naturalem refero *primò Sexum*. Sit Imperator mas, non fæmina. [add. *Videtur hoc inductum per Legem Salicam, quæ olim inter Francos obtinuit.*] Quis enim generosioris spiritus (qui maxime in Principibus Germaniæ exuberat) muliebre patienter feret imperium? Et quam domi habet subditam, foris reverenter agnoscet superiorem? [add. *Dn. Autor n. 9. & seqq. h. cap. multa conglomerat, quæ potius ad Politicam, quàm ad jus Publicum Imperij nostri pertinent; ideoque & hic liturâ usi sumus. Si Discursus Iuris Publici scripsisset, in multis tædium non creasset: Cæterùm is, qui juris publici artem erudito orbi tradere vult methodicè, in quantum fieri potest, debet abstinentis & ad rem non pertinentibus materiis abstinere, quæ animum nostrum distrahunt potius, quàm construunt. Multa sane hoc loco Dn. Autor in sexus fœminini dedecus affert, quæ melius resecari debuissent, quamvis ad illa etiam loco incongruo respondeat. Quæ porrò n. 24. & seqq. h. cap. de Lege Salica afferuntur, ea quoque ad præsentem materiam parum conferunt, & potius turbant, quàm decent.*] [add. *Quæ Dn. Autor à n. 49. usque ad n. 73. h. cap. in medium affert, quum ad descriptionem & definitionem sanctæ Imperatoris personæ non pertineant; nemo mihi vitio vertet, quod illa in enucleando præterierim.*]

Imperatorem decet esse augustum corpus.

XVI. *Secundò* constitutionem corporis. Augustum habeat corpus Augustus, & eleganti symmetria ac proportione sui conspicuus, ut subditos & alios potius in admirationem & venerationem, quàm compassionem & contemptum rapere queat. [add. *Si adsit in Imperatore augustum corpus, laudo; si non, haud valde vitupero, dummodò animi virtus adsit: Satius enim est Imperatorem, quàm Imperium claudicare.*]

Ætas justa Imperatoris.

XVII. *Tertiò Ætatem.* Quæ cum certa legum nostrarum definitione circumscripta non sit, mirum non est, sæpius variatum, & nunc provectioris ætatis, nunc minoris, Imperatores extitisse. Otho III. admodum puer, Henricus III. anno ætatis duodecimo, Henricus IV. octavo, Fridericus II. anno vicesimo, Wilhelmus itidem vicesimo, Wenceslaus vicesimoquinto, Carolus V. anno decimo nono ad Imperium evectus est, ut ex historiis patet. Verùm cæteris salvis rectius fieri arbitror, si in electitiis regnis gravioris ætatis vmbra gladio furioso juvenis præferatur. Et videtur non ineptum duci posse argumentum ab ætate Electorum ad Imperatoriam, ut, cum in Electoribus octodecim demum anni legitimam ætatem constituant, minor terminus Imperatori non præfigatur, sed potius major, propter majus, quod ex imperfecta ætate potest surgere periculum. [add. *Dn. Autor n. 76. 77. h. cap. de ætate legitima Regum & Dynastarum nonnulla affert, quæ ad Politicam non ad jus Imperij publicum pertinent, adeoque à nobis omissa sunt.*] [*Cæterùm de ætatis requisito si genuine differere velimus, senior utique cæteris paribus juveni præferendus. Nulla verè Imperij Lex lata est, quæ juvenes ab Imperio prohibeat, vel senes ad id admoveat. Hinc modò senes, modò juvenes ad Imperium admissi. Et cùm in hoc negotio publico leges privatæ, quibus minores 25. annis ad honores non admitti notum est, non valeant, meritò judicio Dnn. Electorum ætas eligendi debet relinqui. Ita Ferdinandus IV. 20. ætatis anno; præter alios à Dn. Autore commemoratos, ad Imperij diadema pervenit. Vid. Dn. D. Dieterich. ad tit. 2. A. B. §. Ego.*]

XVIII. *Secundum* habilitatis membrum posui, *genus & prosapiam.* vbi duo requiros

Imperator debet esse pregnatus in familiâ illustri.

I. vt Imperator promouendus sit natus ex familia illustri. *Non solum natus, sed & legitime natus. Friderico II. Imp. necesse fuit in publicis comitiis Mersburgi habitis, postulantibus Imperij Principibus, fidem natalium suorum vindicare, idoneis ad hoc prolatis documentis* (*Spangenberg* in Chron. Saxon. c. 247. *Heig.* p. 1. q. 21. n. 60.) Dignitas enim & splendor familiæ magnam tum autoritatem, tum benevolentiam Imperatori conciliant. Sub illustribus familiis comprehendo etiam Comitum eminentium stemmata, quorum ex classe ad Imperium evectos Wilhelmum, Rudolphum, Adolphum & Güntherum, legimus (Buxtorf. *disc. ad A. B. th. 31. lit. a.*) [add. *Prout nunc status rerum est, hodie vix Comes in Imperatorem eligetur. Potentissimus enim debet esse Imperator. Exempla ab Autore allegata potius facti, quam juris sunt.*] Eadem de re in *Speculo Suevico* (*c.* 22. apud Goldast. *tom.* 1. Reichs-Satz. *p.* 37.) vetus extat Constitutio: Die Fürsten sollen kiesen einen König / der ein freyer Herr sey / vnd also frey / daß sein Vatter vnd seine Mutter frey seyen gewesen / vnd nit sollen mittel freyen seyn. Vnd haben sie ein Eheweib zu der Ehe genommen / so man sie kieset / vnd ist die Frau nit als frey / so soll man sie nit kiesen zur Königin. Dann das wer wider Recht. Nos nostram in imperio satis profunde radicatam consuetudinem eo confirmamus, quod habet Paradinus (*de antiq. stat. Burgund. c.* 24. *p.* 91.) Annosæ solent arbores (inquit ille) fructus suauiores vt plurimum edere: siquidem ætas senilis quiddam invehit, quod in arbusculis, velut adhuc rudioribus, acidum atque acerbum esse solet.

An Gallia Rex in Imperatorem eligi possit.

XIX. II. Vt ex familia Illustri Germaniæ, Illustris natus sit. *An Gallia Rex in Imperatorem eligi possit?* quæstio haud infimi est subsellii, quæ non solùm à Politicis in schola, & intra priuatos parietes ventilatur, sed etiam ab ipsis Imperij Electoribus publico in conventu agitata fuisse dignoscitur, eo tempore, quo post mortem Maximiliani I. Imperij habenas ambiebant Carolus Hispaniæ & Franciscus I. Gallarum, Reges potentissimi. Gallum ab hac dignitate excludi non posse, ob memoriam pristinæ possessionis, Caroli scilicet Magni, putat Pacianus (*lib.* 2. *de probat. cap.* 35. *n.* 50.) Idem sentiens Petr. Gregorius Tholosanus (*de Repub. lib.* 7. *cap.* 15. *num.* 18.) Cæterùm Gallum eligi non posse, Moguntinus collegas suos docuit, tempore eo, de quo in initio hujus quæstionis mentionem fecimus. Ad Gallum quod attinet, ait apud Sleidan. (*lib.* 1. *pag. mihi* 16. b.) legibus nostris, & jurejurando nos arbitror impediti: quibus cautum est, ne decus hoc Imperij transferatur ad exteros: quin autem peregrinus ille sit Princeps, nulli dubium esse puto. Velut Sabinus refert (*in historia de elect. & coronat. Caroli V.* quæ extat apud Schardium *tom.* 2. *histor. Germ. pag.* 836.) nec verò dubium est, Regem Galliæ esse peregrinum Principem, & eò appetere hoc fastigium, vt ad suos transferat; sicut idem majores ipsius sæpe armis ad se trahere conati sunt. Nec sine acerrimis dimicationibus Carolus Crassus & Othones possessionem Imperij in Germania retinuerunt. Quod autem aliqui referant vetustam originem Francorum Regum ad Germanos, hæc leviora sunt, quam vt Principes tantâ sapientiâ & gravitate præditos, movere debeant. Constitutio postulat talem eligi, qui verè sit heres alicujus ditionis, quæ huic nostro imperio paret. Alioqui si illæ veteres fabulæ Gallis patrocinantur, perinde poterunt à Turcis Troiam repetere, atque à nobis Imperium: quia perhibent se ab Hectoris filio ortos esse. Cùm igitur constet, excludi Gallicum Regem constitutione publicâ, quam jurati in electione sequimur, nihil opus est longâ disputatione. Hæc quoniam à Cancellario Imperij Germanici prolata, cujus ponderis apud Germanos esse debeant, in aperto est. Verùm ne & Gallis ulla superesse possit, vel affectus, vel alio ex capite deprompta exceptio, rem paulò pleniùs examinabimus. Cardo quæstionis potissimum in eo vertitur; *An Gallus in Germania & à Germanis pro peregrino aut extraneo; an verò pro Germano haberi debeat?* Negat posterius Moguntinus. Affirmat Tholosanus: utri credițis? Ego Moguntino accedo. Nec enim I. Rex Galliæ ex gente nostra est; ergò nobis peregrinus & extraneus; Ex gente quippe nostra Gallus non nascitur, uti nec ex Gallis Germanus. Distinctæ hæ nationes sunt, & separatæ, linguâ, moribus, solo, legibus, ingenio, frequentissimè quoque formâ ac facie: Nec II. privilegio, aut speciali benignitate, extraneus licet natione sit, in jus ciuitatis & gentis Germanorum adscitus unquam fuit. Quo ergo juris prætextu Gallus Germanus dici queat, non video. Accedit æquissimum, & sine cujusquam indignatione justum prætoris edictum, ut quod quisque juris in alterum statuerit, ipse eodem jure utatur. Galli autem domi suæ Germanos pro extraneis habent, & eos juri albinagij, ut loquuntur, *droit d'aubaine*, subjiciunt, nec ad magistratus admittunt: (Bacquet *du droit d'aubaine chap.* 15. *n.* 1. Bret *de la souverain. du Roy livr.* 1. *ch.* 8. *p.* 210.) Et tanta in alibi extra Galliam, etiam à Gallis natos, sævitia est, vt Henricus III. in Poloniam secessurus, suis, si qui ab eo extra Galliam susciperentur, liberis ne locus natiuitatis in successione regni obstaret, prospicere necessarium duxerit: Charondas (*livr.* 10. *des responses du droit François resp.* 14. *p.* 383.) Quid mirum itaque, si Germani in patria Gallis jure retorsionis, ut practici loquuntur, par pari referant? At, secundum Tholosanum, Galliæ Reges aliquo modo ea origine Caroli Magni descendunt. Sit ita, si ita est; sed cur Galli erga nos Caroli sanguinem eum, qui aliquo tantùm modo talis est, tam excelso in pretio ponunt, cùm illum, qui integerrimè talis fuit, à debita regni Galliæ successione ipsimet abegerint. Anno enim 987. mortuo Ludovico V. Rege Galliæ, licet ex Carolovingorum stirpe Carolus Lothatingiæ Dux superesset, Regis demortui patruus, ad quem

Instituto gentis regni successio deferenda, cum tamen admittere Galli noluerunt, & Hugonem Capetum, exclusâ Caroli Magni progenie, in Regem elegerunt. [Hottomannus *in Francogallia cap.* 20. *p. m.* 160. Haillan *de l'Estat & succés des affaires de France livr.* 1. *p. m.* 103. *& alij infiniti.*] Nos memoriam & sanguinem Caroli veneramur, at eum non in Gallis, sed in Germanis quærimus. Qui si fortassis in Gallis aliquo modo reperitur, adeò tamen mixtus erit, ut Germanum nihil amplius spiret, nec pro Germano non possit aut debeat haberi. Sed quid opus verba amplius consumere, lex nostra verum & genuinum requirit sanguinem Germanum, non eum, qui quodam modo, hoc est, fictione potius talis est. Exemplum Caroli & Ferdinandi fratrum, quod Tholosanus affert, extra orbitam est, & ad Galli patrocinium nec quicquam facit. Erant illi revera Germani, non tantùm ratione avi, sed etiam patris. Præterea Carolus non solum à Germanis; sed & in ipsa Germania natus. Ferdinandus verò licet extra Germaniam, patre tamen Germano natus, quod hac in consideratione palmam fert, ubi contra ICti regulam, semen solo non cedit. Falsum autem illud est, Trevirensem se dicere Cancellarium nomine Gallorum. Aurea Bulla Caroli IV. Trevirensem sacri Imperij per Galliam & regnum Arelatense Archicancellarium nominat *cap.* 1. §. 12. quo titulo ipsemet hac formulâ, des heil. Römischen Reichs durch Gallien und das Königreich Arelat Ertz-Cantzler non aliâ utitur, ut in Recessibus & actis Imperij, quibus subscripsit, videre licet. Permultum autem interest (1.) Cancellarium quis se dicat, an Archicancellarium. (2.) Cancellarius sit nomine Gallorum, an per Galliam nomine Imperii, eligendi quoddam jus, quod Gallis esse inde judicium remanere, imò probationem Tholosanus ait, cùm Trevirensis dicat, se nomine Gallorum eligere, imaginarium, & per febrim aut somnum autori obrepsisse judico, nullibi enim fundatum. Injuria quoque non vacat, Trevirensi imponere, quod dicat se Gallorum nomine eligere, cum mandato destituatur, qui nunquam hoc dixit. Iuramentum, quod præstare tenetur Trevirensis ante electionem, ad formam præscriptam *in Aurea Bulla cap.* 2. §. 2. satis innuit, cujus nomine eligat, Imperij nempe, cui fide adstrictus. De fide, quâ Gallis adstrictus, altum ibi silentium; nulla enim est, eo videlicet respectu; quatenus Elector, licet quatenus fœdere junctus, esse aliquando possit. Nos qui probè scimus, Imperium, meritis Caroli Magni in Germanos & activè & passivè, ut loquuntur, esse translatum: & virtutem in Germaniæ nostræ Principibus, si non reliquarum nationum magnatum majorem, certe tamen semper parem, & in nullo herbam porrigentem agnoscimus, recte dicimus, peregrinos ad dignitatem hanc Imperatoriam admitti non posse nec debere. Non posse: cum obstet sanctio Othonia III. expressè declarans, non alium, quam Germanum, in Imperatorem eligi posse. Quæ licet in A. B. relata non sit; imo per verba istiua Bullæ (*in pr. c.* 2. *&* §. 1. *c.* 19.) indefinita permissa potestas videatur quemlibet eligendi: eius tamen mentionem claram facit Henric. Mutius (*lib.* 14. *Chronic.*) & digito quasi demonstrat der Eydgenossen Sendbrief an den Churfürsten zu Maintz apud Goldastum (in Reichs-handlungen *p.* 100.) præter consuetudinem hactenus sanctè in imperio conservatam, Moguntinus Elector, jurium Imperij, ut pote cuius Cancellarius, scientissimus, apud Sleidanum (*lib.* 1. *hist. pag. m.* 20.) in hæc prorumpens verba. *Gallum quod attinet, legibus nostris & jurejurando nos arbitror impediri, quibus cautũ est, ne decus hoc Imperij transferatur ad exteros. Quin autem peregrinus ille sit Princeps, nulli dubium esse puto.* Inde etiam Protestantes literis suis apud Sleidan: (*lib.* 8 *p. m.* 123.) hisce concludunt formalibus: *Nullus creetur Romanorum Rex, quin sit ex aliqua Germania Principum familia progenitus.* [add. *Ratio est*, (1) *ne splendor Imperij ad exteros transferatur.* (2) *quia in exteris benevolus affectus erga Germaniam non præsumitur. Requiritur autẽ, ut Imperator nõ sit origine ultimâ Germanus, alias etiã Galli, Itali, Angli Germani dicendi forent, sed qui ipse in Germania & ex Germano sanguine quàm proximè creatus (Vid. Dn. Strauch. Diss. Exot.* 4. *n.* 4. *&* 5.) *Quid ratione cessæ Alsatiæ Status Imperij censuerint.* (*V. Dn. Ferstner. in Epist. pag.* 53.)] Quando Maximilianus, Friderici filius, consors Imperij declaratus fuit, Iudæum ferunt ariolum publicè affirmasse, ultimum eo die ex Germanis Cæsarem creari: qui ab Electoribus interrogatus, & hoc ita se habere, & ex Maximiliani posteris ipsi successurum, qui latè, per Europam sit regnaturus, magnam sub eo mutationem rerum fore. Hæc postea ad Carolum V. pertinere visa, tametsi non usquequaque omnia conveniant. (Gerhardus de Roo *histor. Austriac. lib.* 10. *p.* 365.) Fatetur enim Carolus se Germanum (R. A. zu Augspurg *de anno* 1548. §. Ferner haben wir:) qualis etiam revera extitit. Germanus etiam potius, tanquam indigena & patriæ amantissimus, quam peregrinus eligi debet. Exotica enim aromata, & periculosa condimenta quærenda non sunt, quando domestici, provinciales, & paterni suppetunt cibi, & fercula salubria, ne stomachus, his à primo lacte nutritus, inde morbum contrahat, & quod consequens est, cruda omnia pòst evomat violenter. *Electi tamen ex exteris fuerunt. Alfonsus Castella Rex, Richardus Cornubia Dux (Anglus) & Edouardus Anglia Rex: Sed hoc turbato Imperij statu factum.* Utut fuerit, haud tamen sufficit ad quæstionis nostræ decisionem, etiamsi verè diceretur, Alphonsum oblatum Imperium recusasse, & Richardum illud nunquam administrasse: adhuc enim superest; eos ad Imperium electos atque vocatos: tandem ergo statuamus necesse est, legitimè eos electos, aut illegitimè: Prius dici salvis Imperij legibus nequit, posterius optimè. Hinc, quod contra tenorem juris nostri factum, semel vel iterum fuit, ad consequentiam producendum

non est; nec exemplis, sed lege judicandum. *Alfonsus quoque & Edouardus oblatum recusarunt Imperium. Richardus autem idem minime assecutus, quicquid tandem contra scribat Polydor. Virgilius* lib. 16. hist. Anglic. p. 312.) *Richardus Anglus, & Alfonsus Hispanus, nec justi Cæsares fuisse censentur, nec Resp gubernaculis potitò sunt* (*Kyriander* de Aug. Trever. part. 16. p. 188.)

An lex de eligendo Germano in Imperatorem extet?

Dubitationis nubem (verba sunt Carpzovij *dogm. 3. ad discuss. voti Septemvir. n. 12. & seqq.*) quo politici nostrates discuterent, legem ejusmodi ne alius quam Germanus in Imperatorem eligatur, ab Ottone I. promulgatam, Aureæ Bullæ tamen haud insertam, autumant, (ex Huldrico Mutio *lib. 14. Chron. Germ.* Dom. Arum. *tom. 1. disc. Acad. 6.* Ioh. Lymnæus *lib. 2. de jure publico c. 2. n. 83.*) Sed cum nec nos, nec alij legem illam viderint, vel legerint, vigori suo illam relinquimus, nil certi interim de lege aliqua scripta, vel promulgata, affirmantes; quæ si extitisset ulla, quid opus fuisset monitu protestantium, ne Romanor. Rex designaretur ullus, qui non sit ex aliqua Germaniæ principum familia progenitus apud Ioh. Sleidan. *lib. 8. p. 223.* Nec tamen fidem Archiepiscopi Moguntini ambiguam reddere præsumimus, quam satis vindicatam putamus, si diximus, quod res est, leges nimirum Aureæ Bullæ, verbis quidem licet non expressis, tacitè tamen, & haud obscurè prohiberi Electores fasces Imperij extero deferre, hoc ipso, quo juramento astringuntur, eligere talem, qui ad sceptra & gubernationem sit idoneus, tit. 2. A. B. nec enim communi politicorum voto extraneus quisquam pro tali habetur; ut hinc Moguntinus non abs re, & legibus & jurejurando Septemviros ad hoc obstringi dixerit, (Sleidanus *lib. 1.*) Cumque Imperatorem Electores per Legem Regiam, sive capitulationem, obligatum voluerint, ne officia Imperij illustria aliis, quam Germanis, committeret, velut apparet ex tenore legum Carolo V. præscriptarum, verb: negotiis publicis præficiat non exteros, verum Germanos ex nobilitate delectos (apud Sleidan. *lib. 1. histor. p. 29.*) quod idem in subsequentium Imperatorum capitulationibus legitur repetitum (apud Goldast. *in polit. Imper. pag. 12. sub ann. 1575.*) ad parilem legem seipsos obstrinxisse videntur. Et quid multis! sola observantia de peregrino ad fasces Imperij Germanici non admittendo, Moguntinum Electorem tuetur, quo minus legem falsò allegasse dicatur, postquam observantia apud ICtos instar legis est, ac pro lege habetur. Hactenus Carpzov. Sed *primò* videtur (*in qu. 2. nu. 14. adsecla dissput. feudali 3.*) his non omninò convenientia docuisse, quando scripsit, certè legem illam prohibitivam, ne alius quam Germanus in Imperatorem eligatur, auream Bullam non suppeditare: ex qua indefinita potius eligendi potestas colligi possit. *tit. 2. in pr & tit. 19 §. 1.* Mentionem tamen hujus facere clarissimam Henric. Mutium (*lib. 14. Chron.*) eandemque Ottoni III. tribuere Spangenbergium (*Chron. Sax. c. 154.*) Atque hinc meritò protestantes literis suis hoc inseruisse monitum, nullus creetur Romanorum Rex, quin sit ex aliqua Germaniæ Principum familia progenitus (apud Sleidan. *lib. 8. p. 223.*) Est etiam notandum, nonnullos hanc constitutionem de alio, quam Germano in Imperatorem non eligendo, adscribere Pontifici (Gregorio V.) alios Ottoni III. inter quos est Mutius qui (*d. lib. 14 Chron. Germ. pag. 107. apud Pistor tom. 2. Germ. scriptor.*) ait, Ottonis III. constitutioni (de Electoribus) Gregor. Pontificem addidisse aliam, volentem patriæ dignitati (erat enim Germanus) consulere. Sancivisse autem, ut soli Germani eligant non aliū quam Germanū. Ottoni III. hanc legem de eligendo Germano attribuit Peucer (*in Chron. Carionis lib. 4. sub rubr. Otto III. p. m. 512.*) Irenicus (*lib. 3. c. 33. exeges. Germ.*) Id ita prudenter à majoribus constitutum fuisse, verum etiam diligenter observandum esse, ad Electores dixit Comes Hermannus Novenatius (*in orat. pro Carolo V. apud Freher. tom. 2. script. Germ.*) Supinæ potius negligentiæ antiquioris seculi adscribi debet, quod lex illa Ottonis III. ad nos integra non pervenerit, quam arbitrari eam nunquam latam fuisse, de qua tamen non modò multi historicorum restantur, verum etiam Moguntinus Trevirensis & Saxo Electores apud Sleidanum. [add. *Carpzovij opinio contra Dn. Autorem valde plausibilis est, in casu legis illius non existentis: Limnæi tamen sententiam Electores apud Sleidanum satis roborāt.*]

XX. *Tertium* membrum habilitatis est *Professio.* Vbi requiro I. ut sit Christianus, non infidelis, non hæreticus: Schwabenspiegel *lib. 1. c. 21. §. 3. ibi:* ein Lahmen / Meuchelsichtigen Mann / vnd der in dem Bann oder in der Acht / oder ein Ketzer ist / den sollen die Fürsten nit zu König kiesen. Kiesen sie aber diesen / die andern Fürsten verwerffen ihn wol mit Recht / an der Stat daein Hof heimgesprochen wird / ob man ihn der Dinge eins über komt / als recht ist.

Imperator sit Christianus non infidelis non hæreticus.

XXI. Hic notandum; Constitutione de Pace religiosa lata dubium nullum esse, quin & ipsi Protestantes, quos vocant, ad hunc summæ dignitatis gradum admitti possint. Cumque sint habiles ad eligendum active, quidni & passive: (Buxtorf: *ad A. B. th. 30.*) *Hanc litem non faciat privatus suam suadeo.* Mihi videtur jus quidem nostratibus non deesse, sed praxin vix sperandā, vel omninò nō, nisi prius magnos difficultatum obices vis cœlestis removerit. [add. *Hactenus quidem Imperatores omnes Pontificij fuere, sed hoc totum est per accidens. Nam vi Pacis Religiosæ Lutheranus æquè est Imperij capax ac Pontificius.*]

An Evangelicus possit in Imperatorem eligi?

XXII. II. Vt sit Laicus, non Clericus: (Land- vnd Lehen-Recht *lib. 1. c. 22.*) Cui III. loco adjici poterit, ne aliis sit conjunctus sacramento, electionem in effectu excludente. Tale erat Caroli V. ratione regni Neapolitani, quod Pontifici præstiterat, ut explicavit Leo X. ad Electores tunc temporis, referente Sleidano (*lib. 1.*) Audire se scribens, quendam ad hunc honorem adspirare, cui per leges non liceat. Nam reges Neapolitanos, esse Pontificis beneficiarios, & inde data jam olim

Imperator debet eligi Laicus non Clericus, & cui non obstat jurata promissio.

esse actum, ne Romanum Imperium appetant, sed ut alterutro sint contenti. Sed tandem, ut eventus docuit, Pontifex nonnihil de jure suo remittens, dispensatione Carolum approbavit (*le brillant de la Reyne ou des vies des hõmes illustres de la famille de Medices par* Pierre de Boissar *p.213.*) Sed quid juvat hæc dispensatio? Etenim, si alius, quàm Germanus, in Imperatorem eligi non potest, quid quæso rei est, quod Pontifex in omnes, cujuscunque nationis fuerint, qui regni Siciliæ Reges fiunt, hanc legem reiteravit, se Imperium vel ultrò delatum non accepturos? (Baron. *annal. tom. 11. ad annum* 1097. *sect.* 89.) Hanc Carolo Andegavensi (primum, ni fallor) præscriptam à Clemente V. Pontifice, autor est Paulus Æmilius (*de reb. gest. Francor. lib. 7. pag.* 367.) ubi addit: Alia præscriptione, alia mente crediderim id cautum. Prætexebatur, ne si cõtentiones de Imperio ingravescerent, difficilius foret Manfredi opes evertere: sed Pontifices semper horruerunt nimias Siculorum Regum opes, in quo simul & regni illius, & Imperij jus foret, eum in officio fideque ac potestate Pontificum minus fore; pro opibus quemque animos gerere, spiritus tollere. Leges Imperij Pontifici ignoræ non sunt, & inter illas hæc, qua solis Germanis Imperium addicitur. Ignotum autem æquè eidem haud erat, Germanos non semper ad legem vixisse; ac quod in Alphonso & Richardo actum, in aliis iterum in scenam produci posse. Inde peculiari pacto, si fortè contingeret, alia vice Germanos à lege recedere, sibi prospiciendum duxit; quemadmodum & eo casu, quando omnia secundum legem peracta, sibi prospexit. Nec enim pactum istud, Electorum vota libera, in eligendo Germano illo, qui Rex Siciliæ est, coarctare efficax, sed Regem Siciliæ, nativitate & prosapia Germanum, impedire valet, quo minus oblatum Imperium suscipiat. Impedire inquam valet, si conscientiam sequatur, non autem si appetitum: qui licet irregularis, modò tamen ejus sit, qui potentiâ præ cæteris pollet, obliqua via, & per dispensationem id obtinere facilè poterit, quod regula negavit.

Imperator sit virtuosus & inprimis cultor Justitiæ. XXIII. *Quartum* membrum est, ratione Virtutum. Vbi præter communes cum aliis virtutes, in hoc nostro requiro maxime, I. ut justitiam colat, eandemque æquabiliter subditis administrare sciat. Vnde cum Hadrianus, à muliercula rogatus, ut causam audiret, otium sibi non esse respondisset, ab illa audire coactus est: *Noli ergo imperare.* Et vidua quædam Philippo Macedoni causam litigiosam audire detrectanti, dixisse fertur: *O Rex, causam meam audire oportet, aut non regere.* Idem fere Trajano accidisse legimus, qui cum jam adscendisset equum, ad bellum profecturus, vidua quædam apprehenso ejus pede, miserabiliter lugens, sibi administrari justitiam petiit, & pœnam sumi de his, qui filium ejus probum & innocentem occiderant, dicens: Tu Auguste imperas, & ego tam atrocem patior injuriam? Cui Imperator; Tibi satisfaciam cum rediero. Ad hæc illa: Quid si non redieris? Successor, inquit ille, meus tibi satisfaciet: & illa, quid tibi prodest, si alius benefecerit, tu mihi debitor es, secundum merita recepturus, & fraus utique est, nolle reddere, quod debetur. Successor tuus, injuriam patientibus pro se tenebitur, te non liberabit justitia aliena, & bene agetur cum successore tuo, si se liberabit.

Imperator sit misericors, verax, humanus & vita exemplaris. XXIV. II. Vt collaterales semper habeat misericordiam & veritatem. Cui junctam velim humanitatem vitæque exemplaris summum studium. Fraus cum in omnibus fœda est, tum vero in iis, qui majori dignitate sunt prædití, fœdior est, quam aperta violentia. Vti vero misericordia omni conveniens homini, ita Principi potissimum, qui cogitare debet, se Dei ad imaginem mundo præpositum; Hæc vera illa est humanitas, per quam sola servatur Dei imitatio.

Alia requisita Imperatoris. XXV. Requiruut præterea Politici in summo Principe etiam rerum scientiam, doctrinam & eruditionem; quod ita ego admitto, ut quæ ad scholam potius & ludimagistellos pertinent separari velim à canone. Insuper Imperatori utile & decorum est, si variarum linguarum cognitione instructus sit, ut qui plurimorum necessitatibus subvenire debet: Intelligat plures, & intelligatur à pluribus, ut paululum immutatis Caroli verbis utar. Prout hodie Imperij termini sunt, necessarium duco, ut germanicam calleat; idem ferè de latina dixerim: cæteras ad utilitatem & decentiam refero. Quod de Germanica dixi, dubium sine dubio nulli parit. Natione enim Germanus est, Germanis imperat, & maximâ quidem ex parte Germanicè: etiam ad majestatem gentis nostræ facit, si capiti Germano, Germanica lingua sit, eiusque rei cura & amor. Hæc si fuerint, cessabit querela, quam olim Alberto Brandeburgensi rei indignitas expressisse dicitur; eum scilicet esse statum, ut Germanis propè sint aliæ discendæ linguæ, siquidem in aula Cæsaris cum fructu velint, atque compendio versari (Sleidanus *de stat. relig. & Respubl. lib* 24. *pag. mihi* 424.) Latinam quando Germanicæ junxi, non tam ad ejusdem in Ecclesia Romana autoritatem, & totam ferè per Europam notitiam respexi, quam ad Imperij nostri leges, quibus cautum, ut in negotiis Imperij haud alius, quàm Germanicæ & latinæ linguæ usus sit. Cujus regulæ unica hæc est exceptio: Es were dann an Orten, da gemeiniglich eine andere Sprach in übung were und im gebrauch stünde, alsdann mögen die Kaiserl. Maiestät und die Ihrigen sich derselben daselbst auch gebrauchen, ut *ex capitulationibus Imperatorum* notum est. Si itaque Imperator Germanicâ & latina linguâ in expediundis Imperij negotiis uti debet, utriusque callens esse debet, nisi ab interprete dependere voluerit, quod mores patriæ nostræ non admittunt. *Imperator sit potens.* Tandem & fortunas atque divitias in eligendo Imperatore spectari debere, nonnulli monuerunt. Et videntur Electores in macilenta Imperij facie, qualis moderna est, admisisse monitum; quod

tamen liberam electionem nonnihil limitasse deprehenditur. [add. *Quamquam animi facultatae præstent, nihilominus tamen Imperij hodierni conditio est talis, ut requirat Imperatorem potentem, atque ex hac causa obtinuit judicio Saxonis & Moguntini Carolus V. indeque factum, ut tot annorum decursu Austriacorum habita fuerit ratio. Hi enim simul sunt Hungaria & Bohemia Reges.*]

CAPVT XIV.

De Electione Imperatoris.

Electio non successio hodie facit Imperatorem.

I. IN Imperio nostro successioni locus nullus relictus, Quod eleganter Güntherus (*in Ligurin. lib.* 1.) hisce exprimit:

Regibus est aliis potiundi iure paterno
Certa fides, sceptrumque patris novus accipit heres:
Nos, quibus est melior libertas, iure vetusto,
Orba suo quoties vacat inclyta Principe sedes,
Quodlibet arbitrium statuendi Regis habemus.

De hoc, tamen, ut prædicare possumus illud, *olim non erat sic*: ita quoque aliquoties in eodem variatum esse, dicere valemus: Legimus enim, in comitiis Forcheimensibus anno 1077. inter alia, consensu communi comprobatum, ut regia potestas, nulli per hereditatem, sicut ante fuerat consuetudo, cederet, sed filius Regis, etiamsi valde dignus esset, per electionem spontaneam magis, quam successione filius Rex proveniret: Si vero non esset dignus filius, vel si nollet eum Populus, quem Regem facere vellet, haberet in potestate. (Goldastus *tom. an. Constit. Imper. p.* 238.) sed & idem legimus apud eundem Goldast. (*d. tom. p.* 287.) & in *magno Chronico Belgico p.* 205. Imperatorem Henricum hujus nominis sextum anno 1197. videntem, regnum Alemanniæ & Imperium Roman. propter mutationes frequentes Imperatorum multa mala perpessum, & priusquam vota Principum in persona Imperatoris possunt convenire, ordinasse, ut amplius electio non fieret, sed in personam sanguinis successione Imperium conferretur: Ita ut qui propinquior Imperatori esset, hereditarie fieret Imperator. Quod tamen posteriori usu rursus immutatum, & LL. fundamentalibus ad electionem reditum, non sine ratione.

Imperatores Austriaci non sunt hereditarij.

II. Nec obsistit, quod in familia Austriaca quibusdam videtur radicata successio, *Iesuita Iohannes Rho* in einer Predigt von der Pragerischen Victori / nennet das Hause Oesterreich des Römischen Reichs Eheweib (Achtsspiegel *pag.* 66.) cum illa nobis hactenus dederit quatuordecim Imperatores: Contra quod objiciunt expressam protestationem Protestantium, ut patet *ex conditionibus Cæsarea Maiestati ab iisdem oblatis*, Ibi: daß hinfüro aus keinem Fürstlichen Hause drey Könige nach einander erwehlet oder genommen sollen werden / damit die Freiheit oder Wahl der Personen halber / nicht in eine Verjährung oder Gerechtigkeit geführet werden möge (Goldast. in den Politisch-Reichs-handl *part.* 6. *tom.* 1.) Notari meretur prudentia Electorum ejus temporis, qui justo tædio affecti, quod Imperium tot annos in domo Saxonica primum, inde in Franconiæ & demum Sueviæ Ducum familiis hæsisset, ne temporis tractu malis hisce exemplis color successioni daretur, constituerunt interrumpere hunc cursum improvisâ Rudolphi Habspurgensis electione: qui cùm fuisset Princeps novus & non aliâ re præterquam virtute ac fortitudine commendatus, hujus præsidio non tantùm sese contra iniquos primæ originis suæ censores munivit, sed & filio Austriæ Ducatum occasione & prætextu juris superveniente acquisivit. Ille licet ætate & aliàs habilis, non tamen ab obitu patris ad Imperium statim pervenire potuit, quicquid etiam ageret; sed electus tum fuit Adolphus Nassoviæ Comes. Adscendit quidem postea Albertus in hujus locum, & præfuit Imperio ad viginti annos, ea rei suæ domesticæ, & numerosæ prolis cura, qua nullus post eum alius; at verò ut ullus ex filiis in Regem Romanorum eligeretur, obtinere haut potuit. Sed Electorum sapientia Imperium oblatum fuit Henrico VII. Comiti Luceburgensi, cujus filius Iohannes, Rex Bohemiæ, (Princeps virtute quidem suâ dignus, ut ad illud quoque eveheretur; sed quia pater illud administraverat, insuper habitus) caput Ludovici Bavari coronâ Imperiali cingi vidit; quæ tamen nec in suis, aut familia sua continuavit, sed ad Carolum IV. inimicum & corrivalem ejus translata fuit. Hic technis quidem & callida industria ab Electoribus filio Wenceslao Imperium obtinuit, eo tamen postea exautorato, Rupertus Comes Palatinus in illud successit. Nec enim Electoribus commodum videbatur, non interrupta serie Sigismundum alterum Caroli IV. filium, sed post Rupertum demum assumere, quo innotesceret, jus ipsis esse liberæ electionis & arbitrium interrumpendi filum continuationis in una familia, surrogando aliam, ac removendi omnia, quæ successioni similia videri possent. Quod si verò subsecutis temporibus Electorum providentia, quæ semper pro salute Imperij vigilare debebat, blanditiis Imperatorum (qui per ipsos sibi successores concatenatos, aut quos optabant, eligi fecerunt) capta obdormivit, & Sigismundus Imperium reliquit genero suo Alberto Austriaco, à quo in familia continuatum hactenus fuit ad ducentos ferè annos, poterit ne inde dici, id quod fieri non debuit, quoniam per tantum tempus reiteratum est, imposterum quoque ita fieri debere: & contra rationem ipsumque jus, abusum & malam consuetudinem temporis tractu in jus abiisse? Hæc exterus movet, qui in domesticis Homerus, in alienis Argus, lippus tamen aut lusciosus fuit, ut scribit Autor discursuum Politicorum qui ann. 1632. in Gallia impressi (*Au volume* 3. *des memoires d'Estat,*) in instructione data Domino de Boisise, anno MDCIX. mille

misso in Germaniam ad conventum Hallensem, *pag. m.* 323. Henricus IV. Rex Galliæ, deliberandum censuit, annon conduceret securitati Principum Germaniæ quærere & reperire medium transferendi coronam Imperialem ab Austriaca familia in aliam. [add. *Caeterum cauti hic debent esse Electores (secundum quorundam admonitionem) ne, fugientes luem Hispanicam, incidant in morbum Gallicum. A legibus recedere res est periculi plena.*] Caroli enim Magni, ut rem ab ovo repetamus, posteri, imperium tenuerunt annos 110. Saxoniæ Duces 117. Franconiæ 102. Sueviæ 110. Austriaci vero jam longe ultra 180. Non, inquam, hæc liberum infringunt electionis jus.

Cur Imperatores hactenus ex Austriaca familia elegit

III. Electorum quippe libera suffragia, domui Austriacæ hactenus gubernacula Imperij concrediderunt, variis permota rationibus. I. Cum ipsius regna sint veluti murus salutis communis, oppositus immanitati Turcicæ: Carol. V. apud Sleidan. (*lib. 7. ad fin.*) II. Cum potentia magna, & sumptus immensi ad dignitatem hanc requirantur. III. Ut etiam quasi gratias redderent pro benemeritis antecessorum.

Cautela Electorum circa hanc rem.

IV. Id vero, ne electioni liberæ quicquam præjudicare quis putet, summa cautione adinventum est illud capitulationis Imperatoriæ membrum, in quod electi jurant hoc modo: Und insonderheit sollen und wollen wir uns auch keiner Succession anmassen / unterwinden / noch in solcher Gestalt unterziehen / oder darnach trachten / auf uns selbst / unsere Erben und Nachkommen / oder auf iemand anders unterstehen zu wenden. Sondern wir / dergleichen unsere Kinder / Erben und Nachkommen / die gemeldten Churfürsten / ihre Nachkommen und Erben / zu ieglicher zeit bey ihrer freien Wahl / wie von Alters hero auf sie kommen / die Gülden Bull / Päpstliche Recht und andere Gesetz oder Freiheit vermögen / geruhig bleiben / und gantz unbedrängt lassen. Wo aber darwider ichtwas gesuchet / gethan / oder die Churfürsten in deme getrungen würden / das doch keines Wegs seyn soll / das alles soll nichtig seyn und dafür gehalten werden (Goldast. *p.* 5. Politischer Reichs-handlung / *fol.* 163.) Cum Matthias coronandus esset, ad altare præstito juramento, & sublime pegma conscendenti, Moguntinus eundem in finem dixit: *Sta, & principem locum tene, non hereditario iure, sed suffragio Septemvirorum tibi attributum*: (Bulengerus *lib.* 13. *histor. p.* 407.) [add. *De toto hoc negotio vid. Bureold. p. 1. ad Instr. Pac. Disc. 9. add.* Das Politische Bedencken ob das Römische Reich noch bey freyer Wahl stehe / oder ob es bey dem Hause Oesterreich erblich verbleibe. *Dn. Strauch. Dissert. Exoter. 4. n. 24. Dn. D. Dieterich. ad tit. 1. A. B. verb.* Regis Rom. obitu. *Omnes Impp. ex familiâ Austriacâ liberè fuere electi, & ne Domus Austriaca Imperium hereditarium fieret, caverunt Principes per Capitulationem Cæsaris, in qua Imp. jurat, se ad nullam successionem in Imperio prætendere velle.*]

V. Expediendum & illud hic est, *an Imperio nostro consultius sit, electione caput quærere, an verò successioni fenestram aperire?* Imperium Germaniæ confertur per electionem Electorum ecclesiasticorum & laicorum. Atque exinde est, quod videamus illud liquescere instar nivis, inclinare caput, & ad mortem properare indies. Officiales Imperij tantâ vigilantiâ privato suo commodo prospexerunt, ut cæci & dormientes fuerint in publico, atque eius planè obliti. In comitiis ostendunt magnitudinem & potentiam suam, Imperium verò converterunt in phasma aut sceleton. Ita deliberant, ne odiis & affectibus privatis status implicetur, quem extra status formam posuerunt. Sanè officiales isti tot sub se habent quæstores & thesaurarios, ut nihil amplius Imperio reliquum sit. Ac manifestum est, Imperium mancipium esse eorum, qui se eius officiales nominant; nomenque Imperatoris venerabile, & prætereà nihil, ait Bignon. (de l'Excellence des Roys &c. lib. 3.) Regna, ubi electio viget, liberiora multo illis, in quibus successio radicata. Hæc sine dubio Germana ratio fuit, quæ majores nostros perduxit, ut relictâ successione, electionem amplecterentur, libertatis ut erant amantissimi. Quorum nos prementes vestigia illud consecuti sumus, ut vere dixerit Landgravius Hassiæ apud Hordlederum (*de caus. bell. Germanic lib.* 4. *cap.* 5. *p.* 65.) Die Teutsche Nation ist ein frey Reich / und billich das freyeste auf der Welt. Franci non minus quam Germani poterant Rempublicam electitiam constituere, verum genius eorum hoc regnum hereditarium induxit, sine quo haud possent subsistere. Ut ait Autor Gallus *Serres* en l'inventaire de l'histoire de France [Tom. 1. pag. 358.] Unde originem proverbio rectè dedit, quisquis etiam fuerit autor: Rex Galliæ est Rex animalium, cùm populus Galliæ facillimè se patiatur naso quolibet duci, more bestiarum. [add. *Rectè monente Besoldo, quæstio illa: An electio melior successione? in hypothesi non est tractanda, sed qualibet Respub. jam constituta conservanda est in suis legibus fundamentalibus, neque ansam operteat dare, ut commutentur populi. Utique illud pro certo habendum est, in populo libero, quales semper fuere Germani, magis conducere Regno Regem habere electum; sic enim utplurimum accipitur magis dignus, & pro rerum occasionibus potest modus electo imponi, ne contra libertatem agat. Atque hinc solent prudentiores præferre in thesi electionem successioni. D. Dieterich. ad tit. 1. A. B. verb.* Casus electionis]

Utrum consultius Imperio, per successionem an electionem quærere?

Requisita & ritus electionem antecedentes.

VI. Ut verò electio hæc rite peragatur, varia requiruntur: Nos ea omnia distribuimus in antecedentia, intermedia & subsequentia. *Antecedentia* sunt: I. Ut Moguntinus intra mensem, à primo die, quo resciverit, Imperatorem ad cœleste politeuma evocatum, hoc singulis Principibus coëlectoribus intimet, & literis patentibus electionem futuram significet. Eæ verò continere debent, ut à die in literis ipsis expressâ infra tres menses continuos, omnes & singuli Principes Electores Francofurtum ad Mœnum se conferant: [*A. B. cap.* 1. §. 15.] II. Ut Electo-

res receptis literis se itineri accingant, vel ipsimet, vel per nuncios suos iter ingrediantur. III. Vt Electorea conducantur, quilibet à sibi assignatis Principibus, & Civitatibus (*d. c. 1. A. B. §. 10. & seqq.*) IV. Vt ingrediantur urbem Francofurtensem quilibet certo comitatu: hoc est, ut quilibet Elector, nonnisi ducentos habeat equites, interque eos quinquaginta tantum armatos (*d. c. 1. §. 20.*) Quod licèt tam accuratè hactenus non fuerit obseruatum, certis tamen rationibus, iisque haud frivolis, à Carolo IV. *d. l.* statutum esse, non est quod dubitemus: tum ne nimia multitudine civitas oneraretur, & annona cresceret; tum ne unus vel alter Coëlectorum, alterius potentiam præsentem extimescens, in illius votum transire vel invitus, & contra liberum eligendi jus, cogeretur: tum denique ut tumultus, si qui orirentur, eò facilius Francofurtensea sopire & sedare possint. V. Vt Francofurtenses securitatem, tutelam & defensionem Electoribus juramento promittant (*d. c. 1. §. 22.*) VI. Vt Francofurtenses, nullum alium præter Electores, in suam admittant ciuitatem, cujuscunque etiam sit dignitatis, conditionis vel status: quod si verò quem antea admisissent, ut euodem absque mora expellant. Hoc religiosè observatum legimus anno 1519. Nam cum Fraaciscus I. Galliarum Rex Senatum Francofurtensem literis rogasset, ut Oratores, quos ad Electores miserat, cum famulitio ac comitatu, usque ad numerum trecentorum vel circiter equitum, in civitatem suam admitterent, aut saltem in unum oppidorum suorum Civitati proximum, in quo tutè & securè diuersari possent atque commorati, eosdemque ibi benevolè atque indulgenter tractarent, ac demum in protectionem suam susciperent: Senatus Fraocofurtensis respondit, sibi hoc per Auream Bullam non licere; nec insuper oppidula pagosque possidere munitos, ad tutò recipiendos, & conservandos Oratores. Quàmvis verò prædicti Regis Legati & Oratores hoc responsum ægre ferrent, atque repulsam incivilem & indebitam palam indigitarent, literis ea de re ad Collegium Electorale emissis, quibus petitio inserta, ut tutò & securè per Ducatus, Principatus, Dominia &c. Electorum & Principum transire possent, utque prædicto Senatui iniungerent receptionem & hospitiorum assignationem: nihilo minus tamen & hìc repulsam passi sunt, dicentibus Electoribus, se Aureæ Bullæ non posse derogare, nec Senatum, contra juratam fidem, ad petita adigere. Quod salvum conductum concerneret, passim receptum esse, seipsos hoc tempore non habere ullam facultatem, etiam suos proprios subditos adstringendi, ad eiusmodi salvum conductum. (Vide Goldastum *Polit. Imperial part. 1. discurs. 1. p. 107. & seqq.*)

Requisita electionis inter-media. VII. Ad *inter-media* refero, I. ut electio fiat Francofurti. Ab initio equidem certus & determinatus electioni locus præscriptus haud legitur. Vnde etiam quidam Imperatores Francofurti, quidam Wormatiæ, Aquisgrani, Coloniæ, Moguntiæ electi. Sed posteà, seu observantia, seu lege hic locus electioni præstitutus, & in Aurea Bulla (*c. 1. §. præterea*) confirmatus est. Testantur hoc Schwabenspiegel *lib. 1. cap. 18.* Als man den König kiesen will, das soll man thun zu Fräckfurt, oder auf den Plan vor der Statt. Vnd läßt man die Fürsten nit in die Statt, so mögen sie ihn mit Recht kiesen vor der Statt. *Locus electionis.* vnd als sie den König kiesen, soll er die Statt, vnd die Leut in die Acht thun, die darinnen sind, ehe daß er von der Statt fahr. Vnd als sie in der Acht sein sechs wochen, so soll sie der Bischoff von Maintz zu Bann thun. Und als sie darin seind sechs Wochen vnd ein Tag, so sollen sie mit Recht alle Bischoff zu Bann thun. Vnd will der König, er mag sie bringen in des Bapsts Bann. Idem testatur & Güntherus *in ligurin* (*lib. 1.*) dum inquit:

Conveniunt Proceres, totius viscera Regni,
Sede satis nota, rapidoque proxima Mœno.

Vnde contra nonnullos disputatum legimus, quasi indebite & non loco præscripto electi. Electio Caroli IV. nullitatis incusata, & per quatuor Electores, hanc ipsam ob causam, quod alio in loco facta esset, nulla declarata est: (Cuspin. *in vita Caroli IV. p. 382.*) De Hermanno itidem Lotharingiæ Duce literis consignatum est, eum contemptim *Regem alliorum* appellatum fuisse, quod Islebiæ, quæ allij ferax, non legitimo in loco fuisset electus: (Rivander *in Chron. Turing.*) Eodemque ex fundamento, electio Ferdinandi I. à Saxone & Protestantibus impugnata fuit: (Sleidan. *lib. 4.*) (quod utique factum haud fuisset, si verum esset, quod scribit Hartman. Maurus, Carolum IV. posteriori sanctione, loci necessitatem revocasse) de qua disputatione quid habendum sit, facili decisione explicari potest *ex cap. 28. A. B. §. 5.* [Add. *Nulla aptior causa reddi potest, cur Francofurti ad Manum fiat electio, quàm quod ex adverso est Saxenhusa. Franci enim & Saxones in electione Imperatoria olim præcipuam obtinuerunt autoritatem.* (*Vid. Burgold. p. 1. ad instr. Pac. Disc. 9.*) (*vid. Spangeb. in Chron. Mansfeld. c. 116.*)] Ceterum quod Münsterus *in Cosmogr. c. 19.*) & Wilhelm. Dillich (in Hessischen *Chron. 51.*) referunt, introitu Francofurtenses prohibere eum, qui discordi electione ad Imperium pervenit, si non aliquot prius menses adversarium ante mœnia expectarit, venientemque depulerit victor: Id Besoldus (*1. Polit. c. 5. n. 40.*) ad ea refert tempora, quibus Electoribus nondum plenarium eligendi jus competiit. [Add. *Hodie utilitate & necessitate Respub. ita flagitante, etiam alibi, quam Francofurti potest fieri electio, ut patet exemplo Ferdinandi III. & IV.*] II. ut fiat in Sacrario Templi S. Bartholomæi (*c. 2. A. B. §. 5.*) ex more veteri (Hart. Maur *de Coronat. Caroli V.* apud Goldast. *in Imperial. Polit part. 5. disc. 7. p. 124.*) III. Vt ibi missa celebretur (*d. c. 2.*) Cum nulla difficilior deliberatio de ulla re humana incidere possit, quam de Imperatore eligendo (Georg. Sabin. *de elect. & coron. Caroli V. p. 4.*) Nullibi quoque magis

ope

ope diuina opus esse dicendum est. Verum, licèt Pontificii Missæ celebrationem, de substantia electionis arbitrentur, adeoque ea omissa electionem vitiari scribant (Nicol. Boër. *in addit. ad Mandat. de Elect: part. 6. 19.*) huicquè devotè attenteque intersint Electores Ecclesiastici; nihilo minus tamen cum eadem immensis scateat vitiis (Chemnit. *in Exam. Concil. Trident. part. 2. sess. 6. p. 167. & seqq.*) Augustanæ confessionis Principes Electores meritò eandem missam faciunt, atque interim dum illa celebratur in proximum conclave se recipiunt. Ita cum eligendus esset Matthias Imp. suffraganeo Moguntino Missam celebrare incipiente, Palatinus, Saxo, Brandeburgicus Legatus surrexerunt, & in Sacellum, quod prope chorum est, cum consiliariis, aulicisque Proceribus secesserunt. Eâ verò finitâ, loca pristina occuparunt, tuncquè cani cœptum est; *Veni creator Spiritus.*

Missa Pontificia tempore electionis.

Juramentum ab electoribus præstandum.

VIII. Vt peracta Missa, omnes Electores, sive eorum Nuncii, accedant ad altare, in quo Missa fuit celebrata, ad præstandum juramentum, ubi rursus consideranda veniunt (1.) quale sit juramentum. (2) quomodo præstetur ab Electoribus Ecclesiasticis. (3) quomodo à secularibus. (4) Quo ordine præstetur. *Primo*; verba juramenti sunt, in A. B. t. 2. §. 2. Huic consequens est, electionem fieri debere sine affectu & fraude.

Modus jurando in electione.

IX. *Deinde*; Principes Electores Ecclesiastici, coram Evangelio B. Iohannis, *In principio erat verbum*, quod ante ipsos poni debet, manus suas pectori cum reverentia superponunt, atque hoc modo jurant. [add: *Duarenus hanc reddit rationem., quia hodie Episcopi neque tangunt neque legunt amplius S. Scripturas. Verior ratio est honor Episcoporum, ut sit aliquod discrimen inter hos & Laicos Principes. Nimis verè superstitiosus est Wesembecius qui putat formulæ juramenti posteriora verba:* So Wahr mir Gott sein Wort/ vnd Heil. Evangelium helffe; *esse aut sapere quid idololatricum. Nam qui jurat per Verbum, sive Sanctum Evangelium, is etiam jurat per verum Deum, sive causam principalem salutis nostræ. Verbum enim divinum habet effectum nos salvandi. Rom. 1. Et qui ita jurat conjungit cum causa principali causam instrumentalem. Recepta communiter hodie est hæc formula, quæ si omissa fuerit, juramentum tamen non est nullum modò adhibeatur invocatio nominis Divini, quæ sufficit.*] *Tertiè*; Principes Electores seculares, Evangelium Iohannis corporaliter manibus suis tangunt, atque præscriptam & conceptam in formulam jurant. Est verò hæc tactio loco symboli, quo jurantes monentur, se non tam judici, quàm Deo juramentum præstare, nec tam in humano quam cœlesti judicio versari.

X. Verùm enimverò cum maxima Electorum secularium pars, cæremoniis Pontificiis jure valedixerit, quæstio hinc exurgit duplex. Prima: *An illi tactis Evangeliis jurare debeant?* Secunda: *An illæsa conscientia juramentum præstare possint eadem formula cum Pontificiæ religioni addictis, & præsertim verba illa usurpare queant: Sic me Deus juvet & omnes Sancti?* Ad *primam* respondemus, nihil peccare ita jurantes, modò tamen & hoc sciamus, ad substantiam juramenti hoc non pertinere, sed ad accidentia. *Secundam* quod concernit, cum satis constet, juramentum esse speciem cultus divini: sanctosque non esse adorandos, invocandosve: iure merito concludimus, nostros hoc modo jurare non posse, Vnde etiam tempore eo, quo anno 1562. Electores Francofurti convenerant, Regem Romanorum electuri, ista verba in juramento omissa legimus, atque hoc modo juratum: *Ita me Deus juvet & sanctum Dei Evangelium.* (Vide Goldast. *Polit. Imperial. part. 1. discurs. 9. p. 142.*) De qua tamen clausula haud levis quoque existit controversia. Quicquid sit, illud pernotum est, formulã hanc: Als mir GOtt helff vnd sein heiliges Wort: pluribus locis, ubi purior religio viget, retineri, & dextre acceptam forsitan sine vitio superstitionis. [add. *Wesembecius hoc prava cõsuetudini adscribit. Sed distinguendũ est inter τὸ Evangelio jurare, & τὸ ad Evangelium jurare, quod posterius nullam sapit hæresin.*]

Quæstiones circa juramenta Electorum Evangelicorum.

XI. IV. Ordo in præstando hoc juramento, in Aurea quidem Bulla non exprimitur, sed ita hactenus observatum est, ut primò Moguntinus, deinde Trevirensis, postea Coloniensis, Bohemus, Palatinus, Saxo & tandem Brandeburgensis juraverit. [add. *Hodie octoviratu inducto, loco Palatini ponendus erit Bavarus, & post Brandeburgensem Palatinus.*] V. denique in præstito juramento, secedentes in sacellum, ibi Regem Romanor. collegialiter eligant.

Ordo in juramentis Electorum.

XII. Hinc rursus notandum, (1) intra quot tempus electio perficienda. (2) quo ordine vota proferantur. (3) quot vota sufficiant? (4) Publicatio votorum. *Primo*; Electio intra triginta dies à die præstiti juramenti perficienda: quam si diutius Electores protraxerint, tum panem pro cibo, & aquam pro potu habebunt, quæ alimentorum lautiorum detractio his loco pœnæ asscripta, [add. *Hæc pœna tantùm est fulgur ex pelvi, nunquam forte in effectum deducenda, præsertim hodie, ubi Magnatum autoritas & splendor in immensum crevit. Quod si necessitas Reip. etiam aliud suadeat, aliud quoque circa illud tempus erit dicendum, ut ex Electione Leopoldinâ novissima constat.*] Nec tamen civitatem exire poterunt, antequam Rector & temporale caput fidelium fuerit electum [*d. c. 2. A. B. §. 3.*] Nam cum ipsi quoque Vicarii Imperii, Palatinus & Saxo, electioni intersint, facile Respubl. Germanica aliquid detrimenti capere posset, si diutius, quam par est, capite privata permaneret.

Intra quot tempus electio peragenda.

Cur electio maturanda?

XIII. *Deinde*; Ordo in votando duplex: antiquus & novus. Antiquitùs primum votum competiisse Moguntino, clare probant verba *in Specul. Saxon.* [*lib. 3. art. 57.*] der Bischoff von Mäintz der hat die erste Stimm der Wahl, der Bischoff von Trier die ander, der Bischoff von Cöln die dritte. Et Günther. *lib. 6. Ligurin.*

Ordo in votando antiquus & novus.

——*ad Proceres electio pertinet, in qua Præcipuam vocem Præsul de jure vetusto Moguntinus habet.*

Ratio sana ipsi hoc tribuit, cum sit Decanus Collegij Electoralis: Decano vero prima in capitulo vox competit. Verùm mos iste antiquus posteà exolevit, & primum votum Trevirensi competere cœpit, confirmatum posteà à Carolo IV. *A. B. c.* 4. §. 3. statutumque, ut Moguntinus primò in votum vel sententiam Trevirensis inquirat, secundò in Coloniensis, tertiò in Regis Bohemiæ, quartò in Comitis Palatini Rheni, quintò in Ducis Saxoniæ, sextò in Marchionis Brandeburgensis. [add. *Hodie quum octo sint Electores loco Palatini collocandus est Bavarus, & post Brandeburgensem Palatinus.*] Licèt verò Dn. Arumæus [*disc.* 3. *ad A. B. concl.* 14. *&* 21.] hunc ordinem in A. B. præscriptum, posterioribus temporibus minimè observatum, remque ad primam observantiam redactam scribat, confirmetque ex Sleid. *lib.* 1. Moguntinum in electione Caroli V. primum tulisse suffragium: Malo tamen ego in expressis verbis, quæ *in Protocollo Coronationis Caroli V. tit.* 31. apud Goldastum in Politischen Reichshandlungen habentur (*ibi:* Und wir Albrecht Cardinal als Ertzbischoff zu Maintz ꝛc. der andern unser Mit-Churfürste und geschickten Botschafften Stimme und vota, nach Ordnung und Gesetz darüber gemacht / und jeden sonderlich gefragt und erforschet / und wir ꝛc. hinwiderumb ꝛc.) acquiescere, quàm hac in re Sleidanum aliàs satis accurate electionem hanc pertractantem, sequi; Præsertim cùm, si non de deliberatione potiùs, quàm suffragio ipso hoc accepero, & in Saxone mutatum ordinem dicam, qui ab eodem (*d. l.* 1. *p. m.* 19.) tertio loco verba fecisse scribitur, subsequentibus demum reliquis Electoribus. Vt autem de deliberatione laudati autoris verba accipiam, inducor etiam formalibus ipsius Moguntini, qui apud Georg. Sabinum (*in descript. elect. & coronat. Caroli V.* relata à Goldasto *in polit. Imperial. part.* 1. *disc.* 7. *p.* 128.) inter alia inquit: *Et quoniam hic congressus institutus est, ut non suffragia feramus, sed ut libere colloquamur, cum de universa Republica, tum de electione, dicam quod mihi maxime videtur è Republica esse &c.* Hìc mihi sese opponit Carpzovius (dogmate 2. addito discussioni voti Septèmviralis pro Carolo V. n. 26.) sed frustra Nam ex Protocollo Coronationis à me antè allegato patet, *primò*, Electorem Moguntinum reliquorum Electorum præsentium, & nunciorũ absentium, vota singulariter perquisivisse. *Secundò*, ea perquisivisse ordine secundũ legem ea de re latam. Si quæris quænam illa sit, an vetus, nimirum quæ cõtinetur aureâ Bullâ, *cap* 4. § 3. an nova aliqua, dico esse veterem, de nova enim aliqua, quæ hoc de negotio facta sit, nihil cõstat. *Tertiò*, postquàm singuli, ad instantiam Moguntini, vota sua tulissent, à cæteris Electoribus demum fuisse interrogatum Moguntinum, quem ipse eligeret? *Quartò* quoniam itaque clarissimis verbis ordo legalis in collectione votorum observatus, exprimitur, errasse Dn. Carpzovium, quo ordine id factum fuerit, expressè in dicto protocollo mentionem non fieri, asserentem. Nec est, quod contra hæc præsidium quærat in Sleidano, & Georgio Sabino, (alij volunt, illud scriptum non esse Sabini, sed Philippi Melanchthonis). Nam, ut taceam, septem testes stare ab illa parte, & quidem dignitate Electores, vel Electores repræsentantes, in propatulo tamen est, duos ab altera, historicos illos, testari de actu, cui interfuerunt ipsi, hos de actu cujus celebrationem ab aliis perceperunt; illos testimonium ferre de lege observata, hos de non observata. Volui ego existimationi Sleidani consulere, & dicere, eum non de actu suffragii, sed deliberationis, intelligendum esse, indéque ex Sabino monstravi, primò convenisse Electores, non ut suffragia ferrent, sed ut liberè colloquerentur de universa republica. Quod autem in omnibus & sic etiam in eo, quod postèà sequitur, in actu electionis, Moguntinum primo loco votum suum elocutum fuisse, Sabino plenissimam fidem attribuere voluerim, nunquam mihi in mentem venit, nec venire potuit, postquàm semel protocollo insistere mihi visum fuerat. Porrò, quod attinet descriptionem electionis Maximiliani II. quæ reperitur apud Goldastum (*part.* 1. *polit. Imper. disc.* 10. *pag.* 148.) eam non solum pro suspecta habui, sed adhuc habeo. Ratio generalis est, quòd putem me securius agere, si legem Aureæ Bullæ adhuc integram, & in usu esse credam, postquàm de abrogatione eiusdem, Electorali consensu facta, mihi nihil innotuit. Si Dn. Carpzovio aliud cognitum, monitus sequar lubens, quò me duxerit veritas. Adamum, & Nicolaum, Heydenos, hanc Maximiliani electionem descripsisse dubito, nisi ille, qui rem in lingua Germanica ab alio jam descriptam latinitate donat, eam descripsisse dici debeat. Posito autem, illos huius descriptionis esse veros authores, tantine verò erit æstimanda, ut illis fides certa attribui omninò debeat? Non crediderim. Electioni illos interfuisse plano sensu dici non potest, fuisse Francofurti negandum non est, quamquam obscurum an tempore Electionis ibi fuerint, vel post electionem peractam eò primùm venerint. Vtrum fuerit, nihil viderunt aliud, quàm quod publicè, non autem id, quod in conclaui peractum. Quantùm ab aliis explorarint, me latet, ut & a quibus. De eo autem constat, quod ætate tum fuerint juvenes, &, ut probabile sit proprio eorum testimonio, bene juvenes. Profitentur enim, se, quod Germanicè scriptum erat, transtulisse in linguam latinam, ut perciperet Trevirensis, cui hoc obtulerunt, quos in lingua latina progressus fecissent. In quæ autem hæc ætas inquirere, & quomodo, soleat, & quam facilè credat, ac proinde facilè decipiatur, non opus hìc est verbis exprimere, notissimum enim id nobis omnibus per propria exempla. Deceptum modo vidimus Sleidanum, virum catum & justæ ætatis, in re planè consimili; non mirum itaque, etiam deceptos fuisse hos juvenes.

J. Ca-

Ipsa denique hæc coronationis Maximiliani II. descriptio, sive Heydenorum, sive aliorum, opus sit, in omnibus non satis accurrata est, & si cum Schardii, viri bonæ notæ, relatione, quæ de eadem coronatione agit, apud Goldast. (*d. part. 1. polit. Imper. disc. 9.*) conferatur, per omnia non convenit: Quanquam etiam in Schardiana babeam quod desiderem.

Numerus votorum.

XIV. Quod *tertiò* ad numerum votorum artinet, de eo hæc extat decisio (*in d.c. A.B. §. 4.*) si quē major pars elegerit, illa electio perinde haberi ac reputari debebit, ac si foret ab omnibus Electoribus nemine discrepante, concorditer celebrata. Quæ decisio verissima est, si majoris partis electio, nec contra aliquam Imperij consuetudinem, nec in Imperij præjudicium vergat; aliàs enim major numerus non attenderetur, qui pro Imperij status salute & incolumitate, atque juxta observationes politicas, & Statuum commune desiderium, providè & circumspectè moderandus, dirigendus & censendus. vid Gylman. *decis. Cam.* 8. n. 10.

Jus eligendi non competit Electoribus ut singulis sed ut Collegio.

XV. Hoc loco simul refutari debet opinio Hostiensis (*in c. venerabilem, de elect.*) qui vult, jus hoc eligendi Electoribus competere ut singulis, non ut collegio. Illud si verum est, utique omnium Electorum necessarius consensus in una eademque persona ut concurreret, requireretur: & vel uno in contrariam abeunte sententiam, totus annihilaretur actus. Secus verò rem se habere, modò ex A.B. deduximus. Secundò, admissâ opinione Hostiensis sequeretur consensum Electorum non in collegio præcise præstandum, sed sufficere, etsi seorsim præstaretur. Quod falsum ex dictis & dicendis. Hinc Elector absens Legato suo ad certam personam eligendam mandatum dare haud potest: Vide der sechs Churfürsten brüderliche Vereinigung *anno* 1521. *[illegible]*: Ob es antreffe Bestätigung oder Bewilligung zu einigen Sachen zu geben ꝛc. darinnen sollen wir oder unser einiger nicht endliche Antwort geben / noch einerley Beschliessung thun / wir thun es dann alle samtlich miteinander oder mehrern Theils: *ib* 19. *p.* 29.) Nec obmittit, quod Vvaldemarus, Marchio Brandeburgensis, cum Legato suo in mandatis dedisset, ut Fridericum Austriacum eligeret, is verò Ludovicum Bavarum elegisset, eum in carcerem detrudi, & enecari fecerit (Crantz. *l. 9. Saxon. c.* 8. & Henr. Mutius *lib. 24. Chron.*)

An Electores sibi ipsis votum dare possint?

XVI. *Verum verò, quod de maioritate votorum diximus, eò trahendum sit, ut si quis ex Electoribus ipsis electus, proprium votum sibi dare, atque ita augere numerum queat?* in disquisitionem vocatum est. In affirmativam concedimus, suffulti expressâ (*A.B. d.c. 2. §. fin.*) decisione. *In casu*, verba sūt [*d. §.*] *quo tres Principes Electores præsentes, sive absentium Nuncij, quartū ex se, seu ipsorum consortio, videlicet Principem Electorem, vel absentem, in Regem Romanorum elegerint, vocem illius electi, si præsens affuerit, [illegible] Nunciorum ipsius, si eum abesse contingeret, plenum vigorem habere, & eligentium augere numerum partemque maiorem decernimus constituere,* *ad instar cæterorum Principum Electorum.* Ejusque rei illustre exemplum legimus apud Dubravium (*lib. 23. histor. Bohem.*) Cum enim Germani Roberto Bavaro amisso, quem Vvencesla superstiti surrogaverant, rursus ad alium eidem surrogandum animos adjecissent, Moguntino comitia Electoribus indicente, ad ea cum Sigismundus Rex Hungariæ, tanquam Marchio Brandeburgensis, qui unus Electorum habetur, venisset, dignitatisque Regiæ gratiâ, primus sententiam dicere rogatus esset, de Cæsare nominando, seipsum nominavit. Me, inquiens, ego novi, alios non itidem, an mecum æquè imperio orbis digni sint, præsertim in tanto rerum motu, quo Italia quoque schismate ibi durante plurimùm laborat. Mirati hanc tam liberam & apertam Sigismundi vocem cæteri Electores, communique assensu illam approbantes, ipsum Sigismundum Cæsarem consultarunt. Hactenus Dubravius. Cui an fidem debeam nescio. Huic enim traditioni aperte refragatur decretum electionis Sigismundi, in quo Electores testantur, Sigismundum in Hungaria absentem legatos misisse, apud Leheman [*l. 7. Chron. Spirens. c.* 81 Goldast. *de Regno Bohem. l. 3. c. 4. n. 7.*]

Electio redigitur in scripturam, nonnunquam accedunt testes.

XVII. *Quartò*; Majoribus ita votis electus Rex Romanorum postquàm fuit, electio solet referri in literas, & confirmari singulorum Electorum sigillis. Quandoque etiam Consiliarij quidam Electorum, in conclave, ubi electio peracta, vocari solent, ut sint quasi testes secretæ electionis. Postea verò ad altare accedentes Electores, Moguntinus accersitâ Nobilitate ac multitudine universâ, publicâ oratione renunciat electum Imperatorem [Vide eos qui *actus Electionum* descripserunt apud Goldast. *d. part. 1. Polit. Imperial. discurs. 7. 9. & 14.*]

Electo Imperatore commendatur Imperium.

XVIII. Electione hoc modo peractâ, I. committitur & commendatur Regi Romanorum electo Imperium, certis tamen conditionibus, de quibus suprà. II. Vniversis & singulis Principibus Electoribus, ecclesiasticis & secularibus, omnia ipsorum privilegia, literas, jura, libertates, concessiones, antiquas consuetudines & dignitates, & quicquid ipsi ab Imperio usque ad diem electionis obtinuerunt & possederunt, absque dilatione & contradictione confirmat Imperator: [*d.c. 2. §. 5.*] Confirmationem illam alij olim factam aiunt sub dio, in lapidea Regia sede, quæ fuit inter nucea Rheni supra Confluentem ad Renn oppidolum. Locum ita describit ex *Chronico* Hedionis, Michaël Sachs [*part. 4.* des Christlichen Zeitvertreibers *p.* 299.] Zwischen Rhens und dem Flecken Capell / ligt ein schöner Baumgarten / darinn ist das alte Gebäu unter sieben grossen Nußbäumen / der Königsstul genant / da die Churfürsten des Reichs haben pflegen zusammen zu kommen / der Kaiser und Römischer Könige Wahl zu schliessen / und des Reichs Sachen und Nutz zu berahtschlagen / das ist ein gemaurter Sitz / auf grossen steineren Säulen / mit sieben Schwibbögen / in der Mitt stehet eine Säule / wann man siebenzehen Schritt hinauf gehet / kan man das

Königs Stuhl.

Gemach feste beschliessen / vnd seind darumb schöne steinere Sitz ringsherumb. Ist ein herlich Gebäu gewesen / aber ietzt sehr zerfallen vnd verwüstet. Ein ieder Churfürst hat nahe darbey ein Schloß / oder Statt gehabt / da er zu Nacht sicher ruhen können / als Maintz / Lonstein; Trier-Capel; Cöln/Rens vnd Chur-Pfaltz. [add. *Conferendum hic est anonymi cujusdam scriptum [Pasteriy scil.] cui titulus: Laberes Electorales, quod prodiit Francofurti ann.1658.*]

CAPUT XVI.

De Coronatione Imperatoris.

I. NOstro in Imperio, quod respectu Orientalis, Occidentale vocant, coronatio olim triplex in vsu & obseruantia erat: Germanica, Lombardica & Romana. [add. *In prime. h. cap. n. 1. differit Autor de ceremoniis Coronationis Imperij Orientalis; Ea quum non faciant ad nostram Andromachen, nihil nos inde excerpsimus. Autor porrò dein n. 3. facit mentionem triplicis corona, argentea, ferrea & aurea, quæ tamen ab ipso postea refelluntur, utpote quum omnes tres coronæ, tria Regna, Germanicum, Romanum & Italicum sive Longobardicum, denotantes, sint aureæ. add. Dn. D. Dieterich. ad tit. 28. A. Bull. pag.* 117.]

Olim in Occidentali Imperio coronatio triplex,

II. In Coronatione *Germanica* consideranda sequentia: I. ubi fiat? II. à quo? III. quomodo fiat? IV. quænam sit huius coronæ materia? V. quid denique electo Imperatori hæc tribuat? I. Locum ubi coronatio hæc perfi cienda, certum & determinatum habemus (*in A. B. c. 28. §. 5.* Ordnung des Regiments zu Worms aufgerichtet / *anno* 1521. *in pr.*) Civitatem scilicet Aquisgranensem, quæ cum Carolus ille Magnus unicè delectaretur, ibidem quoque filius eiusdem Ludovicus Pius inaugurari voluit, quod ab aliis deinceps Imperatoribus religiosè obseruatum est, usque ad Carolum V. [Guicciardin. *in descript. Belgij pag. mihi* 313] Hartmannus Maurus quidem, qui literis consignavit coronationem Caroli V, *non procul à principio* scribit, licere Archiepiscopo Coloniensi, ea privilegio Ruperti Imperatoris, quocunque loco suæ provinciæ, suo arbitratu coronationi locum præfinire: (vide Goldast. *part. 3. polit. Imperial. discursu 3. pag.* 265.) Sed quantum huic privilegio, & fidei & observantiæ detulerit Carolus V. patet ex eodem eiusdem Autoris discursu, [apud Goldast. *d. loco p.* 266.] ubi subnectit, Carolum admonitum de peste Aquisgrani nonnihil grassante, per Consiliarium suum respondisse: *Persistit in sententia Cæsar, neque Caroli IV. legem, quæ sic statuisset, temere se posse mutare dixit.* [*Sleidan.* de stat. relig. lib. 2. p. m. 32. b.] Se antiqui moris respectum habere, constanterque decrevisse, nullibi, nisi in antiqua Carolorum sede regni diadema assumere: Non consultum esse, ob levem, momentaneamque causam ritum coronandi priscum, adversum præscripta Bullæ Aureæ novari,

Locus Coronationis.

III. Illud negari non potest, hæc postea non tam exactè & ad amussim semper vsurpata. Ita enim Gothard. Arthus. [*in descriptione Coronationis Matthiæ* I. apud Goldast. *part.* 1. *polit. Imperial. discursu* 14. *p.* 774.] refert: Non obstante Aureâ Bullâ, eiusque quarta decisione, inter Regem & Septemviros convenisse, ut certis de causis coronatio Imperatoria, non Aquisgrani, sed Francofurti fieret; cum præsertim & ex historiis notum esset, actum coronationis non semper Aquisgrani, sed aliis etiam locis, puta Francofurti, anno 1575. celebratum fuisse. Atque ita reverà est ut exempla Ferdinandi I. & II. Maximiliani II., & Matthiæ I. qui omnes Francofurti coronam susceperunt, nec non Rudolphi II. ut & Ferdinandi III. & IV. qui Ratisponæ coronati, indicant. Imò & seculis prioribus Carolum IV. non Aquisgrani, sed Bonnæ prope Coloniam Agrippinæ, coronatum scribit [Canin. *part.* 1. *disc. ad A. B. p.* 71.]De Carolo idem scribit Mutius [*Chron. German.* lib. 24. pag. 24.] annectens id ibi factum quoniam Aquenses & Colonienses fidem servabant Ludovico; velut scribit [lib. 25. pag. 247.] quosdam dicere propter pestem Aquisgrani grassantem, alios propter turbam flagellatorum, qui tunc ibi fuerint, coronationem Bonnæ peractam. Rupertus Dux Bavariæ quoque Bonnæ coronatus, ut scribit Caninius [loc. cit.] Mutius tamen [lib. 26. Chron. pag. 265.] tradit eum Coloniæ fuisse coronatum [add. *Locus coronationis ex A. B. determinatus quidem est, sed à Caroli V. temporibus huc usque ex certa & justa causa ac Electorum dispensatione coronationes alibi factæ sunt, salva tamen semper A. B. dispositione, & Aquisgranensium privilegiis. Cum Civitas fere tota hodie incendio deflagrarit, hinc in Capit. Leopold. de Coronatione Colonia habenda mentio fit.*]

Etiam aliàs quàm Aquisgrani potest institui coronatio.

IV. II. Olim hanc coronationem ad certum aliquem ex Electoribus haud pertinuisse probabile est, postea verò jus eandem peragendi ad Moguntinum, tempore Othonis I. pervenisse, apudque eundem permansisse, usque ad Conradum II. inclusive, ex autoribus probatissimis constat [Vid. Witichind. *l.* 2. *de reb. gest. Saxon. in pr.* Othon. Frising. *l.* 8. *c.* 19.] Deinde verò Henricus III. per Pelegrinum Archiepiscopum Coloniensem coronatus [Crantz. *l.* 3. *metrop. c.* 10.] simulque eius filius per Hermannum Coloniensem: [Lambert. Schaffnaburg. *in anno* 1054.] quia consecratio Aquisgrani, intra Coloniensis diœcesin celebranda. Ratio hæc tam prægnans & efficax subsequentibus seculis visa fuit, vt jus hoc coronandi penes Coloniensem immutabiliter deinceps permanserit: [Cisnerus *in fin. orat. de Othon. III.*] non tantum Aquisgrani, velut in diœcesi sua, verùm etiam in aliis urbibus Imperij, ubi coronationes institui contigit [Matenesius *lib.* 3. *de elect. Ferd. II. pag.* 98.] & idem Coloniensi majoris certitudinis gratiâ à Carolo IV. *in A. B.* [*c.* 4. *§.* 3.] confirmatum fuerit. Quod verò in coronatione Imperatoris Matthiæ I. officium consecrato-

Quis peragere, & bodie peragat coronationem

nis Moguntinum obtinuisse refert Gothard. Arthusius [*supra cit. l. p. 175.*] id effecit inhabilitas Coloniensis, qui nundum Pallium à Pontifice redemptum tenebat, sine quo ea quæ sunt ordinis, ut unctio & consecratio non possunt ab Archiepiscopis peragi: [add. *Ante aliquot annos inter Moguntinum & Coloniensem Electores de jure Coronandi ingens orta fuit controversia. Moguntini partes tum strenuè propugnavit Dn. Conring. in Diß. cui tit. Assertio juris Moguntini in Coronandis Regibus Germanorum, & Anonymus in scripto cui tit. Anti-Conringiana defensio. Res ferè ad arma venisset, nisi interpositione aliorum lis dirempta fuisset transactione, quâ cautum, ut coronatio in Diœcesi Coloniensi ab Electore Coloniensi; in Diœcesi Moguntinâ, à Moguntino: Extra utramque verò diœcesin alternativè perageretur. Vid. Sprenger. in Iurispr. Publ. pag. 181. 183. Leopoldinam novißimam coronationem an. 1658. peregit, & quidem Francofurti Coloniensis, qui Cæsarem more solito unxit; Coronam verò tres Electores Ecclesiastici simul Cæsareo imposuerunt Capiti vid. Pastor. in Laur. allor. public. part. 2. pag. 55.*]

Coronationi additur unctio.

V. III. Ad essentialia huius coronationis [relictis aliis ceremoniis hìc adhiberi solitis, quæ tamen facili negotio peti possunt ex Goldasti *Polit. Imperial.*] refero 1. *Unctionem.* Ungitur autem Imperator, ut demonstretur, eum validum & industrium in suo opere esse debere, & tamen simul levem, atque adeo contra frigus & venena, id est, omnem externam vim munitum.

Insignium traditio. Corona.

VI. 2. *Insignium traditionem*; quorum sunt quinque: [1.] *Corona clausa*, quam Imperialem vocant, ad differentiam apertæ, quæ Regalis appellatur. [Vide Carol. Paschalium *lib. 9. de coron. cap.* 18. apud Goldast. *in polit. imperial. part.* 3. *discurs.* 1]

Corona Ducum & Comitum.

VII. Verùm cùm hìc coronæ Imperialis & regalis mentio facta est, non inconveniens erit, de Ducum, Comitum &c. coronis, verba Caroli Loiselli [*de Signoribus c. 5. p. 110. n. 46.*] referre: Inveni, *inquit ille*, in libro Gallicè conscripto Antonij de la Salle, quòd rex creando Ducem, eundem coronet in metropoli sui regni, planè eodem modo, quo ipse coronatus fuit, exceptâ unctione. Et de facto hæc prærogativa remansit apud Duces & Comites, in hunc usque diem, ut possint uti coronâ superimpositâ. Coronam Duces floribus exornatam & pretiosissimis lapidibus habent, similem coronis regiis; Comites unionibus prætignem, sed absque floribus eminentibus; Marchiones verò mixtam, hoc est, partim floribus, partim unionibus claram, cùm Marchiones sint quasi medij inter Duces & Comites. Hactenus d. Autor.

Traditio gladii quid significet

VIII. [2.] *Gladium* (quem insigne Imperii præcipuum vocat Frisingensis) index iustitiæ, & insigne superioris potestatis, ad quam significandam gladio cingebantur, qui eâ præditi: De hoc ita scribit Viterbiensis (*part. 19. Chron.*)

Iudicij signum gladium monstrare videtur,
Quo malefactorum feritas cessare iubetur,
Ut latro frustretur, Rex tenet arma secus.
Præcipitur gladius vibratus semper haberi,
Puniat ut subito, potuit quod culpa mereri:
Nam si tardus erit, pax viduata perit.
vacuata.

Traditio sceptri quid denotet?

IX. [3.] *Sceptrum*, antiquissimum apud omnes gentes Regiæ dignitatis signum: De nostro ita scribit Viterbiensis (*d. part. 19.*)

In manibus regum dum regia sceptra tenentur
Tunc quasi per virgam compescere cuncta videntur:
Pœnaq; præstatur, qua ratione datur.

Traditio pomi aurei.

X. [4.] *Pomum aureum*, cui crux superimposita. Godefr. Viterbiensis (*d. p. 19.*) de hoc pomo ita:

Aureus ille globus, pomum vel palla vocatur,
Unde figuratum mundum gestare putatur;
Quando coronatur, palla ferenda datur.
Significat mundum forma perhibere rotundum:
Intus habet plenum terrestrò pondere fundum,
Quem tenet arcanum palla ferenda manu.

Et paulò pòst: *Crux super est pomo, cælo super insita dono.*
Suscipe corde bono, Rex, quæ tibi mystica promo:
Teque sedente throno, prospice quid sit homo.
Crux & palla simul pariter connexa tenentur;
Hæc magis, illa minus, per te reverenda videntur;
Hæc ferit, hæc sanat; hæc perit, illa manet.
Si mundana cupis pugno concludere regna,
Significata crucis tibi sunt reverenter habenda,
Servulus esto Dei, qui tua sceptra regit.

Pertinet huc quod *ex lib.* 1. Glabri allegat Bzovius (*tom. 2. histor. Ecclesiast. lib* 10. *pag.* 174. *num.* 2.) Anno Christi 1014. Henricus Germaniæ Rex coronatus fuit Romæ &c. Iusserat Benedictus Papa per id temporis & aliud insigne Imperii fabricari, quasi aureum pomum, atque circumdari per quadrum pretiosissimis quibusque gemmis, ac desuper auream crucem inseri. Erat autem instar speciei huius mundanæ molis, quæ videlicet in quadam rotunditate circumsistere perhibetur. Istud Henrico Imperatori Pontifex tradidit, ut dum illud Princeps terreni imperii respiceret, foret ei documentum, non aliter debere imperare vel militare in mundo, quàm ut dignus haberetur vivificæ crucis tueri vexillo. In ipso etiam diversarum gemmarum decore Imperii culmen, plurimarum virtutum speciebus exornari oportere. Acceptam cotq; nam Henricus super altare Principis Aposto-

lorum suspendi præcepit: deinde manu gerens illud aurei pomum, subjunxit: nullis melius hoc præsens donum possidere ac cernere congruit, quàm illis, qui pompam mundi calcatis, crucem expeditiùs sequuntur Salvatoris, & protinus misit illud ad Cluniacense monasterium Galliarum, quod tunc temporis religiosissimum præ cæteris habebatur.

Amictus coronati Imperatoris.

XI. (5) *Amictus*, qui Norimbergæ summa cum Magistratus diligentia ac veneratione, ab aliquot annis retro in hunc usq; diē asservatur (vide Hartm. Maur. *de Coronat. Caroli V.* apud Goldast. *in Polit. Imperial. part. 3. discurs. p. 271.*)

Præstatio juramenti Imperatorij.

XII. 3. *Iuramenti præstationem duplicem:* (1) dum ante unctionem & coronationem à Coloniensi rogatus: an fidem Catholicam operibus justis servare, Ecclesiarum tutor & defensor existere, regnum efficaciter secundum justitiam defendere velit? an jura regni dispersa congregare, viduarum, miserabiliumque personarum prius defensor & judex esse: Romano Pontifici debitam subjectionem exhibere velit? respondet: Sic volo, & in quantum divino fultus fuero adjutorio, precibusque Christianorum fidelium adjutus valuero, omnia præmissa fideliter adimplebo: sic me Deus adjuvet & sancti ejus: (Maur. *d. l.*) (2) Dum expletâ coronatione, in hanc fere sententiam sacramentum præstat: Profiteor & promitto coram Deo & Angelis ejus, leges servare, justitiam facere, jura regni conservare, debitumque honorem Romano aliisque Pontificibus atque Vasallis exhibere, donata Ecclesiis conservare: Christo mihi præstante auxilium, fortitudinem, decorem (Hartm. *d. l. p.* 272.)

Ex quâ materia Corona Imperialis constet.

XIII. IV. De materia coronæ hujus Germanicæ nugæ & fictiones complures variorum extant Scriptorum. Nonnulli eam ferream dicunt, ad designandam fortitudinem, & ferream contra rebelles & infideles severitatem: Nōnulli argenteam: Nonnulli denique auream; rectius & verius cæteris. Corona enim Caroli Magni, quam Aquisgrani accipere debet Rex Romanorum, in Imperatorem promovendus, non est ferrea, nec argentea, ut vulgus falsò autumat, &, quod magis pudendum, passim in Iuris Professorum commentariis reperitur; sed ex puro puto auro fabrefacta, sic tamen, ut in ea veterum laudabilis parcitas satis eluceat: (Hart. Maur. *de Coronatione Caroli V.* apud Goldast. *d. tract. part. 3. disc. 3. p. 271.*) cui præter testes oculares, qualis est Hieron. Balbus (*de coronat. cap. 21.* apud Goldast. *d. part. disc. 2. p. 266.*) subscribit Marq. Freh. (*in not. ad Petr. de Andl. l. 2. de Rom. Imp. c. 6.* [add. *Etiam Mediolanensis corona fuit aurea, circulo autem inferiori ferreo intertexta, indeque ferreæ nomen apud Scriptores nonnullos irrepsit Vid. Dn. Amb. h. cap. n. 48. & ibi addit.*]

Coronatio non est de essentia Imperatoris.

XIV. V. Coronatio hæc, utpote ad solemnitatem potius extrinsecam pertinens, magis honoris & celebritatis causâ peragitur, quam necessitatis essentialis: Vnde ea, electio & commissio Imperij quasi renovatur, ad autoritatem electo stabiliendam, & personam ejus omnibus & singulis notam faciendam; nihil verò novi, eadem tribuitur: (Hieron. Bálb. *c.* 20. *p.* 259.) A ceremoniis externis jura regni non dependent, nec potestas eadem administrandi, cùm illæ nihil addant electioni. Nec ideo coronatur, ut Imperator sit, sed cùm sit Imperator ideo coronatur.

Vbi Coronatio Lombardica fuerit peracta.

XV. Secundæ coronationis consideratio, quam *Lombardicam* vocari diximus, his fere absolvitur capitibus: I. Vbi peragatur? II. Quomodo, & à quo fiat? III. Quæ hujus coronæ materia? IV. Quid tribuat? V. Quis ejus primus autor vel conditor? I. Olim hæc fiebat in Lombardia, provincia Italiæ fortissima, amœnissimaque, Modoëtiæ sede Regni Italici [Radev. l. 1. c. 8. de Frider. 1.] in Basilica S. Ioannis, villa diœcesis Mediolanensis: quandoque Mediolani in Ecclesia S. Ambrosij; ita Sigismundus Imperator apud Goldast. [*tom. 3. constit. Imperial. pag.* 37.] & Onuph. Panvin (*de Comit. Imp. c. 11.*) Quandoque Alexandriæ, quæ Statiliensium Ligurum civitas est: [Alciat. *de formul. Rom. Imp. p. m.* 115.] Posteà verò voluntate Pontificis summi, vel aliis de causis, mutato hoc loco, Fridericus III. coronam Lombardicam, Romæ: [Onuph. Panvin. *d. l.*] Carolus V. Bononiæ suscepit [Iov. *d. l.*] Illud præterea notabile est, quod legimus, Conradum I. Mediolani diadema Regium accepisse, & nihilominus Modoëtiæ iterum se coronari veteri renovatâ consuetudine, petiisse [vid. Sigon. *lib. 8. de regno Ital. p.* 193.] videlicet & aliorum hæc opinio est, Imperatorem in Italia triplicem suscepisse coronam. [Ant. Thylesius *lib. de coronis, pag.* 124.] Fridericus I. in Ecclesia S. Michaëlis Papiæ, ubi antiquum Longobardorum palatium, fuit coronatus; [Otto Frisingens. *lib. 2. cap.* 20.] Ludovicus Bavarus coronatus Mediolani. [Albert. Argentin. *in Chron. pag. 124. apud Vrstic. part. 2.*] Cum Henricus Lücelburgensis Mediolani, in Ambrosij templo coronatus fuisset, Moguntiaci vetusto se jure, debitoque honore fraudari existimantes, Henricum adeunt, debuisse regni decreta in Baptistæ Iohannis æde, quæ apud eos opulentissima est, assumi contendunt; idque sibi Ænobarbi officio, aliorumque Cæsarum consuetudine tributum, affirmant, quod Mediolanensium odio Ænobarbus fecerat, ipse quinque aureorum millibus acceptis imposterum consensu suo ratum fecit. Non repugnavere cives, quo minus Moguntiam Regni Italiæ sedem esse Henricus priuilegio declararet; usu enim didicerant, id, qualecunque honoris esset, semper in summam urbis calamitatem verti: quod intra mœnia recepti milites, feræque nationes, quas in exercitu habere imperatores consueverunt, à rapina & cædibus temperare nesciant, consultiusque paci sit, si, urbe exclusus Cæsar, sua eo in oppido insignia accipiat, in quo propter census inopiam nec diutius esse, nec multùm damni afferre possit. Alciatus *de formula Romani Imperij circa f.*

A quo fuerit peracta.

XVI. II. Impositio ejusdem peragebatur ab Archiepiscopo Mediolanensi, ut & cætera ad actum hunc pertinentia, quæ Sigon. [*d. l. 7. de Regno Ital. pag.* 176.]

XVII.

Ex quâ materia hac Corona constet.

XVII. III. Sunt, qui coronam hanc argenteam arbitrentur, ad designandam puritatem & claritatem, quæ in Principe requiritur. Sed male. Laminam enim quandam ferream habet in summitate, alioquin aurea ut ex Sigonio constat. [add. *vid. Dn. D. Dieterich. ad tit.* 28. *A. B. pag.* 117.] Theodelinda Regina Longobardorum, uxor Agilulphi Regis hanc ferream coronam instituisse creditur. Addunt annales illam auream quidem fuisse, sed circulo ferreo interiore intextam. Vnde post ferreæ coronæ nomen accepit. (*Azor.* p. 2. Inst. Mor. l. 10. c. 5.) Mediolanenses, contemptus causâ, quum Conradus I. coronam non Mediolani sed alibi susciperet has coronas paleas appellarunt: Alciatus (de Formul. Rom. Imp. *p.* 115.) unde eorum natus sine dubio mihi videtur error, qui hanc coronam è paleis contextam flaventibus scripserunt: (Cromerus *lib.* 3. *de reb. Polon. pag.* 37.) vide tamen Panormitani orationem Romæ habitam apud Freherum (Tom. 3. Scriptor. Rer. German. pag. 3.) ubi ait: Pervulgatum est, palearem majores nostros decrevisse coronam, quod aliquando receptum, nunc verò ut pleraq; mansuetudinis officia obsolevit &c.

Cui bono hac Coronatio.

XVIII. IV. Declaratur hac coronatione Rex Italiæ: (Sigon. *d. l.*) vel Lombardiæ: Nam ut scribit Fanchetus (*in antiquitat. & historiis Galliæ, c.* 16. *pag.* 470.) hoc facit, ut existimem, Regnum Lombardiæ fuisse separatum à regno Italiæ; aliàs enim coronatio, quæ à Pontifice peragitur, esset superflua. [add. *Illa qua Fauchetus hic tradidit falsa sunt: Regnum enim Italia & Lombardia unum & idem sunt. Corona verò Romana designat jus Imperatorum nostrorum in reliquias Regni sive Imperij Romani, nempe dominium in Romanam Vrbem, Papam & Patrimonium D. Petri, quod falsò ita vocant. Vid. Dn. Conring. in aureo libro de Germanorum Imperio Romano.*] Quod verò ex Othone Frisingensi refert Majolus (*d. loc.*) Fridericum I. quinque coronis aureis fuisse decoratum, 1. de regno Francorum, 2. de regno Germanico, 3. de regno Lombardico, 4. pro Romano Imperio, 5. pro regno Italiæ; alio trahit Moreau (*d. tr. c.* 6. *p.* 2. & 6.) inquiens, Imperator Fridericus portabat quinque coronas: tres tanquam Imperator, & reliquas propter Daniam & Bohemiam, quas ipse regni titulo condecoraverat.

Autor hujus Coronationis

XIX. V. De autore hujus coronæ Lombardicæ & totius actus variant autores. Instituisse morem, volunt quidam, Ostrogothorum Regem Theodericum, Odovacre, ad Veronam devicto: Mediolanenses produnt annales, Insubriæ Archipræsulem eo jure à Pontifice Gregorio decoratum, ut vacante Italiæ regno, ipse post quatuordecim dies provinciæ suæ Pontificum advocaret concilium, atque ex eorum sententia Regem constitueret: [Sigon. de Regn. Ital. lib. 8. p. 187.] Claud. verò Fauchet. (*d. l.*) contendit, Carolum M. post acquisitionem regni Lombardici, ordinasse, ut corona ferrea susciperetur. Onuph. Panvinius (*sup. cit. loc. p.* 34.) credit, ante Friderici tempora hanc coronam ferream in usu haud fuisse, postque hujus obitum demum eandem introductam, Henricumque VII. primùm eâ ratione Mediolani coronatum. [add. *Inter tot variantes sententias quas de autore coronationis Lombardica Dn. Autor h. c. n.* 51. *refert, illa est tutior, quòd primus Theodericus Rex Ost-Gothorum, qui est autor Regni Italia, illam introduxerit. Regno illorum per Iustinianum everso; Longobardi deinde Regnum illud reduxerunt, eiusque pomœria longè latèque dilatârunt: Quin Reges hi fuerint coronati & quidem ab ArchiEpiscopo postea Mediolanensi Modœtia, patet ex iis qua Autor ex Choppino & Sigonio affert. Regnum hoc armis postea destruxit Carolus M. qui coronationem istam tanquam successor, continuavit, ut & posteà, Carolinâ familiâ ab Imperio deiectâ, nostri electi Imperatores. Unde Orlandus Malavolta, quem Autor hic citat* (*l.* 3. *Hist. Senens.*) *Henricum primum* (qui fuit primus inter Electos Imperatores) *introduxisse, ut postmodum Electi Impp. istam coronationem* (novis ceremoniis ab Henrico auctam) *statim post introitum in Italiam observarent. Onuphrius Panvinius, quem secus opinantem Dn. Autor introducit, potest intelligi, quòd iure postliminij istam coronationem, potius reduxerit, quam primùm introduxerit. Ita mihi videor conciliasse omnes illas contrarias in speciem apparentes opiniones, salvo tamen aliorum iudicio. Putant nonnulli, quasi coronatio Lombardica jam in desuetudinem abierit, quibus se opponit Dn. D. Dieterich. ad tit.* 26. *A. B. pag.* 110. *Vide Capitul. Ferdin. IV. art.* 37.]

Vbi Romana Coronatio peragatur?

XX. Tertia coronatio est *Romana*, quæ tacito pede haud prætereunda, propter Pontificios, qui in eadem multùm autoritatis & necessitatis reponunt. In ea ergo considerabimus I. ubi fiat? II. à quo, quomodo, & quâ coronâ fiat? III. Quid tribuat danti & accipienti? IV. An necessaria sit, an verò omitti possit? V. Paucis agemus de expeditione Romana, vulgò der Römerzug. I. Hæc quidem Romæ fieri debet ad altare in Ecclesia S. Petri, sed nō necessariò. Nam quandoque justis de causis, ex arbitrio Pontificis, alibi quoque peragi, sine nullitatis vitio, posse, autor est Balbus (*d. tr. de coronat. c.* 21. apud Goldast. *Polit. Imperial. part.* 3. *p.* 260.) secutus Innocentium (*in c. venerabilem, extr. de electione.*) cum hic locus non sit de substantia, seu de forma actus, sed modus tantum: Idque & praxis ipsa confirmat. Nam Carolus V. coronam hanc auream, de manu Pontificis, una cum sceptro aureo, nudato ense & pomo aureo, Bononiæ accepit: (Iovius *d. l.* 27. *p.* 242. R. A. zu Augspurg *de anno* 1530. *in pr.*) nondum enim Romani deposuerant memoriam populationis Hispanorum, quâ ab ipsis malè habiti. Et monet Caninius (*d. disc. ad A. B. pag.* 72.) nonnullos affirmare, Maximilian: I. bulla à Pontifice sibi Tridentum transmissa, in vicem coronationis, pro coronato habitum fuisse. Guicciardinus autem refert, eundem Maximilianum instantissimis precibus à Pontifice petiisse, ut in Germania legato misso coronaretur.

Quomodo peragatur coronatio Romana, ac corona illius qualitas.

XXI. II. Quomodo peragatur hæc coronatio, omnium optime peti potest *ex descriptione coronationis Caroli V.* apud Goldastũ (*part. 4. polit Imp. disc. 6. pag. 329. & disc. 7. p. 335.*) ac ex Iovio (*d. p. 242.*) Goldast (*T. 1. Const. Imp. pag. 412. & seqq.*) Hic silentio involvendus non est coronationis ille ritus, quem ex Chronico satis vetusto, & nondum impresso refert Vignierius (*en la 3. partie de la Bibliotheque historiale pag.* 188.) hisce formalibus: Modus autem, quo consecrantur & coronantur Imperatores Romani, talis est: Iuramento futuri Imperatoris accepto à Papa, super gradum ante ostium S. Petri, (de Ecclesia fideliter conservanda, & eis, quæ ad eam sunt pertinentia: item de recta justitia tenenda; item de possessionibus ad patrimonium S. Petri & Ecclesiæ Romanæ pertinentibus in integrum restituendis, si quid inde noviter ablatum fuisset) introducitur à Papa in Ecclesiam Imperator & Imperatrix. Et in ipsa Missa à Papa solemniter celebrata, ipse Papa ungit primò Imperatorem, cum verbis ad hoc institutis: & prætereà Imperatricem. Post hæc sedens in Pontificali cathedra, tenet coronam Imperialem inter pedes suos, eamque Imperator inclinato capite & simul Imperatrix de pedibus eius suscipiunt. Et post hæc statim Papa cum pede percutiens coronam, de capite projicit in terram, in signum, quòd habet potestatem, eum, si merita sua exigant, deponendi. Deinde Cardinales circumstantes ipsam coronam accipiunt, & eam capiti Imperatoris & Imperatricis simul reuerenter imponũt. Eligitur autem Imperator, & præsentatur saltem per literas à duodecim Principibus Alemaniæ, qui vulgariter Pares appellantur. Quæ verba finalia, & hactenus observata consuetudo mihi totum hunc actum maximè suspectum reddiderunt. Sed postquàm eundem à Cælestino III. in coronatione Henrici V. observatum legi apud Rivetum (*part. 2. des remarques sur la response au mystere d'iniquité sect. 45. num. 4. pag. 330.*) testes citantem Rogerium de Hovedum, *ad annum* 1191. *sect.* 9. cœpi admirari Pontificis fastum. Planè coronam quod concernit, tiara potius nominanda illa aurea est, bicipiti fastigio, multisque adamantibus insignis (Iovius *d. loc.*)

Quis peragat hanc coronationem?

XXII. Peragit hanc coronationem Pontifex, vel immediate, vel mediate per Cardinales legatos: Ita Carolus IV. coronatus fuit à Petro Cardinale Hostiensi, & à Cardinale S. Clementis, qui eum in finem Romam missi ab Innocentio IV. degente Avenioni. Idem factum Henrico VII. sub Clemente V.

Hæc Corona quid conferat Imperatori?

XXIII. III. Coronatio Romana, ex voto & sententia Pontificiorum, coronato tribuit [1.] Nomen Imperatoris: ante eam vocatur electus: vel Rex Romanorum: non verò Imperator, nisi largo modo: quod cõprobat Schwabenspiegel (*lib.* 1. *c.* 18.) ibi: Die Teutschen kiesen den König/ das erwarb ihn der König Carle / als das Buch saget. Wann er geweihet wird / vnd auf den Stul zu Aach gesetzt wird / mit der Willen / die ihn erwehlet haben / so hat er Königlichen Gewalt vnd Namen / und ihn der Papst geweihet hat / so hat er völliglichen des Reichs Gewalt vnd Kaiserlichen Namen. Ex electione septem Principum, qui Germaniæ corpus referunt, qui electus est, jus habet imperandi Germanis secundum eorum mores: ex approbatione verò populi Romani (quæ per Episcopum edicitur) fit idem Rex, aut Imperator Romanus, aut, ut historici sæpe loquuntur, Rex Regni Italiæ (Hug. Grot. *l. 2. de jure belli, c. 9. n. 11. p. 233.*) [add. *Non admittenda temere sunt ultima Grotii verba: Imperator enim & Rex Regni Italiæ toto genere distant, uti jam aliquoties dictum.*] (2.) Nomen Augusti (Sigon. *d. l. 7. de Regn. Ital. p. m.* 177.) [3.] Administrationem Imperii. Tanti Pontificia authoritas credita est facere ad Imperialem dignitatem, ut inter Imperatores non numerentur, nisi qui Romæ consecrati essent, ac ipsorum etiam Electorum confessione, siquidem computantium annos Imperii sui ab ea consecratione, licèt longè antè electi essent. Itaque quàmvis à Carolo patre, consentientibus proceribus, corona Imperii Ludovico Pio collata esset, & statim à morte patris salutatus & dictus Imperator fuerit, sunt tamen, qui annos Imperij eius ab ea tantùm coronatione scribant, quam Rhemis à Stephano accepit, ut Otto Frisingensis ait (*lib.* 5. *cap.* 33) ac plures ejusmodi inscriptiones notavit Freherus in suis originibus Palatinis (*cap. 13. & ad calcem tom. 1. scriptor. germ.*) [Add. *Quòd titulo Imperatorio Imperator non consequatur dominium Orbis, ut Autor, ICtos veteres secutus, n. 58. h. cap. asserit, præclarè ostendit Vir Summus, Dn. Herm. Conring. c. 5. de Finib. Imperii*] [4.] Ius utendi Bullâ aureâ (*Clem. Romani, in fin. de jureiur.*) [5.] Ante Imperatorem, qui jam est Imperialibus infulis decoratus, in Imperiali curia portari debet Aquisgranensis, & Mediolanensis corona, ante alium non infulatum non æque: (*A. B. c. 26. §. 4.*)

An coronatio Romana sit necessaria?

XXIV. Pontificii coronationem Romanam necessariam esse multis argumentis nobis persuadere conantur. Verùm cùm hæc tanti momenti non sint, ut nos in Pontificiorum sententiam pertrahere vel possint, vel debeant, meritò ab iisdem divortium facimus, moti potissimùm sequentibus. I. In Regem Romanorum electus, statim peractâ electione, & confirmatis Electorum privilegiis, virtute sacri Imperij, omnia negotia administrat: (*cap. 2. A. B. §. 5.*) Ergò non Pontificis coronatio demum administrationem eidem defert. Certe ante Hildebrandinos tumultus nemo vel Germanorum Principum, vel Paparum, nec populus Romanus, dubitavit, soli Germaniæ Regi, & quidem statim atque ille electus est, jura integra Cæsarea in Romam, in Papam, in S. Petri patrimonium competere, quod utique minime contigisset, nisi id fas omnes habuissent. Nec vero est quòd quem moretur, etiam illo, omnique secuto ævo neminem temerè Cæsarem esse di-

ctum

ctum, nisi demum post coronationem Romanam, & Imperij Regniquè annos seorsim numeratos, Imperiique initium à tempore coronationis semper dici solitum, id enim commune ipsis fuit, cum omnibus inungi tunc solitis. Omnibus enim illis solenne fuit, titulos suos ordiri à tempore sanctæ inunctionis, utut nemo non regnorum, Imperiorumquè jura interim ad se pertinere crediderit. De ipso Papa scribit Anton. de Butro *consil.* 43. *Papa recipit Pontificatum, & administrationem, à die electionis, licet de stylo, qui servandus est, non incipiat Pontificatum nisi à die coronationis.* Quòd autem indubitato Regibus Germanicis statim ab electione, ante Hildebrandum, Cæsarum jura competierint, haud adeo operosâ indiget probatione. Statim ab obitu Ottonis II. Theophane, mater Ottonis III. nomine filij impuberis integrum triennium ipsam urbem Romam & incoluit, & rexit, ut ex Lamberti Aschafnaburgensis Chronico liquet. Ipsemet Otto III. Rex audiebat, cum & Ravennæ, urbe ad S. Petri patrimonium pertinente, Gerbertum Archiepiscopum, & Romæ post Iohannem XIV. Gregorium V. Papam constituit, & Crescentium, qui urbis tyrannidem usurpabat, præcipitari, & Papæ à Crescentio electo, amputari manus, abscindi aures, & oculos erui fecit. Quæ omnia narrat ipsemet Baronius ad annum CMXCVI. Glabri Rudolphi verba de electione Gregorij V. sunt; *Contigit initio Imperij Ottonis, ut sedes Apostolica urbis Roma proprio viduaretur Pontifice. Ipse verè illicò Imperiali usus suo precepto, quendam suum consanguineum, cuiusdam Ducis filium delegit, atque ex more in Sede Apostolica sublimari mandavit.* Electum verò Gregorium, Ottone adhuc in Germania vivente, ipse confirmat Baronius. Post hunc Henricus II. ante iidem restituit in locum suum Benedictum VIII. Papam, quàm coronatus est, teste eodem Baronio ad annum cIↄxiii. Henricus quoque III. coronatus est demum anno cIↄxLvii. & tamen jam anno xLiv. ejus jussu à sede Pontificia Benedictus dejectus, substituto Gregorio VI. Biennio post eundem Regem Ravennatem Archiepiscopum dignitate, ut & Gregorium VI. Pontificem exuisse, substituto Clemente II. Instituisse item judicium Sutrij in Paparum negotio, testatur quoque Baronius. Seriùs coronatus est Henricus IV. & tamen à prima usque eius infantia Romæ, non minùs quàm alibi, omnia obtinuit jura. Lambertus Aschafnaburgensis anno cIↄLviii. Romani Principes satisfactionem ad Regem mittunt, se scilicet fidem, quam Patri dixissent, filio, quoad possent, servaturos, eoque animo vacanti Romanæ Ecclesiæ Pontificem usque ad id tempus non surrogasse, eius magis super hoc expectantes sententiam: orantque sedulò, ut quem ipse velit, transmittat; nihil eius ordinationi obstare, si quis non per legitimæ ordinationis ostium, sed aliunde in ovile ovium ascendisset. Rex, habitâ cum primoribus deliberatione, Gerhardum, Florentinum Episcopum, Pontificem designat, Romamque per Godefridum Marchionem transmittit. Ita Benedicto, qui sine jussu Regis, ac Principum, sacerdotium usurpaverat, reprobato, Gerhardus, qui & Nicolaus, Pontificatum obtinuit. Sequente anno à Nicolao Papa, & omni clero denuò confirmata esse videtur constitutio de eligendis Papis per Cæsares. Habentur quædam Papæ illius tabulæ apud Gratianum (*distinct.* 23. *c. in nomine.*) & recitantur à Baronio. Inter alia verò ita illæ loquuntur: *Eligatur autem de ipsius Ecclesia gremio, si reperiatur idoneus, vel si de ipsa non invenitur, ex alia assumatur, salvo debito honore & reverentiâ dilecti filij nostri Henrici, qui in præsentiarum Rex habetur, & futurus Imperator, DEO concedente, speratur, sicut jam sibi concessimus & Successoribus illius, qui ab hac Apostolica Sede personaliter hoc jus impetraverint.* Cum Anno cIↄLxi. Cardinales inconsulto Rege elegissent Alexandrum, graviter id Rex tulit, jussitque alium eligi, Cadolum nempe Parmensem Episcopum &c. Non narrabo quomodo per legatos suos caussa Alexandri rigidè in concilio examinata sit, Regiâ Henrici authoritate, cum prolixè satis hæc omnia Baronius recenseat. Non in Papas verò solos Rex ille exercuit jura sua Cæsarea, sed & in urbem ipsam. Abbas Svvarzachensis in Chronico MLXXIV. Hanno Coloniensis Episcopus, & Hermannus Bebesbergensis Romam missi sunt, pecuniæ, quæ Regi debebatur, congregandæ gratiâ. Otto Frisingensis scribit, multos illos Romam pro justitia Regni. (Conring. *de Germanor. Imper. Roman. cap.* 10. *pag.* 82. *& seqq.*) Sed & post Hildebrandinam tempestatem ante coronationem Romanam Romanorum Reges semper Augustos sese dixerunt omnes Cæsares, ne minus Imperialis dignitatis, authoritatis, Majestatis suæ mentionem fecerunt in literis suis, quam pòst, non tantùm nemine Pontificum reclamante, sed multis etiam eandem loquendi formulam observantibus. Exempla multa collegit Goldastus (*in replicatione pro Imperio, contra Gretserum capite* 36.) Quid, quod Conradus III. ne ab Imperatorum quidem titulo abstinuerit, etsi Romæ non coronatus: duas eius epistolas hoc titulo insignitas habet Otto Frisingensis (*lib.* 1. *de Gestis Friderici capite* 23.) Taceo, pluribus historiis ostendi posse, semper creditum esse à Romanorum Regibus, idem sibi jus esse in Romam, ante & post coronationem. (Conring. *dict. tract. cap.* 3. *pag.* 119.) Id quod II. probatur notabili Constitutione Ludovici IV. Imperatoris lata in Comitiis Coloniensibus anno 1339. ubi inter alia ita legimus: *Quia nonnulli avaritiâ & ambitionis cæcitate ducti, & nullius sententia intelligentiam habentes, sed divertentes à tramite recti sensus, in quadam iniqua & prava commenta & in assertiones detestabiles prorumpunt, contra potestatem & autoritatem Imperialem & jura Imperatorum, Electorum & aliorum Principum, & Imperij fidelium committentes, fallaciter asserentes, quid Imperialis dignitas, &*

Potestas est à Papa, & quòd electus in Imperatorem, non est verus Imperator, nec Rex, nisi prius per Papam sive sedem Apostolicam confirmetur, approbetur & coronetur, & per huiusmodi parvas assertiones & pestifera dogmata hostis antiquus movet lites, jurgia suscitat, contentiones parit, & seditiones procurat: ideo ad tantum malum evitandum, de consilio & consensu Electorum & aliorum Principum Imperii, declaramus, quòd Imperialis dignitas & potestas est immediatè à solo Deo: & quod de jure & Imperij consuetudine antiquitùs approbata, postquàm aliquis eligitur in Imperatorem, sive Regem, ab Electoribus Imperij concorditer, vel maiori parte eorundem, statim ex sola electione est Rex novus, & Imperator Romanorum censendus & nominandus, & eidem ab omnibus Imperio subiectis obediri & administrandi jura Imperii, & cætera faciendi, quæ ad Imperatorem verum pertinent, plenariam habet potestatem, nec Papa sive Sedis Apostolicæ, aut alicuius alterius approbatione, confirmatione, autoritate indiget vel consensu. (Vide Goldast. *tom. un. Const. Imp. pag.* 336. *& tom.* 3. *pag.* 409. *& eod. tom. p.* 414.) ubi hanc Ludovici constitutionem renovatá legimus à Günthero Schvvartzburgensi, Imperatore. Hanc quidem ad constitutionem respondet Windeckius (*de Electoribus Imperii c.* 9. *p.* 34.) eam profectam ab animo in Pontificem odii pleno, nihil detrahere coronationi Pontificiali, à quo non confirmatus, sed excommunicatus, & à sede Imperatoria dejectus. Et reddidit hanc sanctionem irritam, dum posteà semper opportunitatem captavit, cum Pontifice redeundi in gratiam, ut ab eo restitutionem in Imperium impetraret. Autor est Albertus Argentinensis *in Chronico*, Ludovicum, defuncto Iohanne Papa XXII. misisse ad Benedictum XII. legatos, ut supplices rogitarent absolutionem, & restitutionem ad Imperium. Notum est privationem præsupponere habitum. At leviora hæc sunt, quàm ut constitutionem rationabiliter propositam evertant. Fac enim, Cæsarem, Pontificem odio prosecutum, contra eundem hanc publicasse constitutionem, quid inde? Anne concludendum: ergò constitutio invalida? Absit absurda hæc conceptio. Odium enim Magistratus, contra iniqua & iniusta molientes, rationabile & justum, constitutiones validæ. Fac Cæsarem, à Pontifice non confirmatum, sed excommunicatum hanc edidisse legem; nihil erit quòd tuam fulciat conclusionem. Frustra enim scipionem quærit, qui suo fultus incedit robore. Electus, inquam, hic erat, firmatus consensu satis erat, confirmatione Pontificia nullá indigus. Fac Cæsarem absolutionem à Pontifice petiisse, restitutionem ablati Imperii. Non dico istis insolitum temporibus, quibus excommunicatio Pontificis, à simplicioribus, & Circæo dogmatis Papalis poculo inebriatis magni habebatur, tempori inservire, necessitati cedere, factum facto eludere. Tulerant etiam Germani legem, Imperatorem à majori parte electum, adeò legitimum esse, ut pro administratione rerum Imperii non indigeat nominatione, approbatione, confirmatione, consensu, vel Authoritate Sedis Apostolicæ, qui contradiceret, reus læsæ Majestatis esset. At, Ludovico defuncto, hæc recantaverunt: siquidem absolutionem petentibus, quippe diris à Pontifice votis fuerant, non alias concessa est, quam jurantibus se deinceps pro Imperatore non habituros, nisi qui priùs foret per Ecclesiam, id est, Summum Pontificem, approbatus. Hæc Henricus Rebdorf: (*in annalibus ad annum* 1339) quamquàm in paralipomenis, post Abbatem Vrspergensem additis, dicatur laicos noluisse ab ea lege discedere, nec tamen eis absolutionem denegatam fuisse. (Roussel. *d. c.* 3. *n.* 28. *pag.* 720.) III. Posito Imperatoris & Regis Romanor. diversa esse nomina, non inde protinus effeceris, rem ipsam esse diversá. Nam cum Imperator & Rex in essentia idem sint, eadem eorundem erit potestas. Atqui Imperatoris potestas est, administrare Imperium, vel ipsum hoc concedentibus adversariis nostris: Ergo &c. Imperatorem verò & Regem Romanor. essentiâ non differre, probat constitutio dicti Ludovici IV. Ii verò, qui hos differre arbitrantur, haud rarò ipsi discrimen inter utrumque invenire nequeunt, teste Seldio Vicecancellario Imperij apud Colerum (*de jur. Imp. Rom. th.* 10.) Es wissen unsere Rechts-gelehrten zu zeiten selbst den Unterscheid / zwischen einem Römischen Kaiser oder König / nicht wol zu finden. Nec inauditum denique est, & Regis & Imperatoris nomen coniungi pro æquipollentibus (Ordnung des Cammergerichts zu Worms *anno* 1495. *tit.* wie Prælaten / Grafen ꝛc. *in fin. ibi*: unsers Königlichen / oder Kaiserlichen Cammergerichts.) & qui modò se Imperatorem, mox Regem Romanorum, aut contrà, eodem in contextu seipsum appellitare, Ita (*in pr.* R. A. *de anno* 1512. Maximilianus I. dicitur Römischer König / *circa finem* verò *eiusdem Recessus* §. alle und iede / idem appellatur Römischer Kaiser.) Et quod cæteris notabilius est, idem Maximilianus (*in altero Recessu d. anni* 1512. §.) solches alles und iedes. ꝛc. promittit als Römischer Kaiser bey seinen Königlichen Worten. Neque obstat quod in A. B. (c. 1. §. 19. & 21. c. 2. §. 1. 2. & 3. c. 18. c. 20. c. 28. §. 5.) Phrasis legatur *Rex Romanorum in Imperatorem promovendus*: verum quidem est, illam *in A. B.* & alios apud scriptores reperiri, sed & illud verum, eam ad persuasionem Caroli IV. & aliorum referendam esse, qui coronationem Pontificiam, falsâ simplicitate ducti, ad complementum Imperatoriæ dignitatis facere putaverunt. Sed quicquid sit, persuasio ista veritati præiudicare nequit: Nec enim communis error jus producere valet.

XXV. His porrò consequens est, electum obtinere I. nomen Imperatoris & Augusti, ante coronationem Pontificiam. Vid. *Goldast.* in Replic. pro Imper. cap. 36. pag. 369. Fridericus II. in epistolâ ad Eugenium Pontificem bien- *Quid electus imperator obtineat ante coronationem*

aio aote coronationem suam, sese vocat Dei gratiâ Romanorum Imperatorem Augustum. Licèt enim noo sit Imperator coronatus, à Pontifice puta, erit tamen Imperator electus, & rectè dicetur isto: Wir ꝛc von Gottes Gnaden / erwehlter Römischer Kaiser. Quâ voce: Erwehlter / & illi usi sunt Imperatores, qui à Pontifice coronati fuerunt, non verò illâ, Wir gekrönter Römischer Kaiser: significaotes, se plus electioni, quam coronationi debere. Præterea Fridericus III. titulo Regis Romanorum usus oomen quoque Augusti sibi attribuit: Reformatiô Kaisers Friderichs des dritten (*de anno 1442. in pr. ibi:*) Römischer König. &c. Davon das H. Reich / des wir ein Mehrer genant seyn. II. Administrationem Imperij: [*d. c. 2. A. B. §. 5.*] dominiumque orbis: [add. *Quæ de dominio Orbis hic adducuntur, refutat Dn. Conring. in Tr. de Germanorum Imperio Rom. qui hic consulendus.*] III. Ius utendi Bullâ aureâ. Ita Fridericus II. longè aote coronationem Pontificiam bullâ aureâ usus est.

Imperator debet dare operam, ut coronam Imperialem à Pontifice consequatur.

XXVI. His ita consignatis, deinde quando Capitulationes Imperatorias inspexi penitius, vidi salvâ veritate, aliud dici non posse, quàm electum Imperatorem omnem adhibere debere diligentiam, quò coronam Imperialem à Pontifice consequatur: *Capitulat. Caroli V. art. 30 ibi:* Uns zum besten befleissigen / die Kaiserliche Cron auch in zimlicher gelegener Zeit zum schiersten zu erlangen. Rudolphi II. artic. 31. verb. Uns zum besten befleissigen ꝛc. *Capitulatio Ferdinandi II. art. 37. ibi:* weniger auch nicht uns zu Empfahung der Kaiserlichen Cron beförderen. Eadem formalia fuorum Capitulat. Matthiæ. [art. 38.] Ferdinandi III. [art. 39.] Cæterùm in eo adhuc constans sum, etiam ante hanc coronationem, electum, Imperatorem rectè dici, atque ad ipsum esse Imperatoris electiooem magis facere, quàm ullam coronationem aliam. Hinc & Carolus V. & ante, & post coronationem Imperialem, hoc titulo constanter usus deprehenditur: Wir von Gottes Gnaden erwehlter Römischer Kaiser. Cui ergo bono hæc coronatio? Ad hoc idem respondet Carolus in (R. A. zu Worms *de anno* 1521. §.) und als wir / *ibi:* GOTT zu forderst zu Lob / dem H. Reich zu Ehr und Wolfahrt. Si capitulationum tenorem exactiùs perpendimus, credamus necesse est, Imperatorem diligentiam, quò coronam Imperialem consequatur, adhibere debere. Ad hoc enim pacto & promissione se obligat Electoribus, non autem Pontifici. Ergo ad implendum promissa ab Electoribus jure admoneri potest; Hinc etiam in Electorum potestate, non autem in Pontificis, situm est, an velint Imperatorem ab hoc requisitiunis coronæ Imperialis onere absolvere, & quod sibi promissum remittere. Sed quid dicemus de illis, qui in capitulationem quidem jurarunt, coronam autem Imperialem consecuti non sunt? Sanè si eam studiosè ambiverunt, & per illos non stetit, quominus eam fuerint assecuti, jure excusatos habemus. Olim dum Pootificum res angustiores domi erant, nec eorum potentia tam firmas egerat radices, atque à populo Romano, aliisque Proceribus Italiæ haud rarò convelleretur, non solùm Imperatores in Italiam advocare consueverant, sed & venientes pro suscipienda corona bono exceperunt animo; mutato posteà rerum statu, firmata & potestate suâ, Imperatorum autem in Italia adeò imminuta, ut præter titulum exigua antiquorum supersint vestigia, præsentiam cane pejus & angue aversari videntur, quooiam syrma viginti quatuor millium militum (hoc enim numero Imperatorius exercitus in expeditione Romana constare debet; vel triginta aut quadraginta millium, ut quandoque eatenus ea historiis patet) oderunt, & cum illis cæteri omnes, qui malæ fidei possessores rerum Imperij in Italia sunt. Hæc & aliæ ejusdem farinæ causæ esse præsumuntur, cur Pontifex coronationem Rom. impedire potiùs quàm promovere hactenus voluerit. Ex parte Imperatorum, tam generales quàm speciales perquàm multæ allegari rationes possunt, quòd hanc coronationem, vel insuper habuerint, vel ad eam non pervenerint. Rudolphus I. licèt Principibus Imperij promisisset intra certum tempus in Italiam diadematis causâ se profecturum; veruntamen semper novas occupationes causatus, nunquam Italiam ingredi voluit. Ab amicis interim rogatus, quamobrem ab Italia deterretur? noo dissimulanter respondisse fertur; quòd Cæsarum in Italiam vestigia læta, magnifica, plenaque bonæ spei videret; ex Italia verò referentia, & foras versa, tristia, misera, luctuosa. Anootârunt alij literis, eum ex leonis Æsopei fabella dixisse:

Quare Pontifices non libenter videant, ut expeditiones Romana instituantur. Arcana ratio.

—Me vestigia terrent,
Omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum.

Hoc maleferiarum aliquem Germanorum historicum (Cuspinianum, aut fallor, notat, *in vita Rudolphi pag. mihi 353.*) in odium Pontificis attexuisse, scribit Bzovius, aut ejus assecla Matenesius, (*tom. histor. Eccles. lib. 13. pag. 200. n. 3.*) ubi addit; cùm tamê illorum populi sibi ipsis imputare debeant eam, quam non semel ab Italis pertulerunt, cladem, quod spiritus tumentes attulissent; quodque temulenti insolentesque in fortunas; capita, pudoremque eorum, simul ac honorem, sese impudenter habuissent. Vel enim uoa Crescentij Ducis extincti uxor, olim à Germano violata, in exemplum sufficerit ad rapacitatem, crudelitatem, superbiam, libidinem ac reliquas à cœlo illo pestes toto antro exhalantes, demonstrandas: à quibus Germanum nomen iotra orbitam pacis ac puritatis, obliquis hircis visum. Hęc in odium natioois nostræ, & generosissimi Imperatoris Othonis III. augustum nomen, eructat impuro ore. Quamvis enim inficias ire non liceat, Germanum militem io Romanos crudelem, & insoleotem vitiis aliquoties fuisse; tamen & illud quoque in confesso est, Romanos fidei datæ violatores, rebelles & criminis læsæ majestatis reos, pœnas & supplicia meritos multâ vice, interque illos seditiosum Crescentium optimo jure ab Othone III. neci datum. Quod autem

de uxore Crescentij violata scribit, in eo Historici non consentiuot. Sunt enim qui formosam hanc illecebris suis Othonem in amorem pellexisse, & amasium Romà discedentem chirothecis venenatis donasse, quibus sensim infectus paulò post perierit, scribant. Vt inde hæc bestia nationis suæ morem secuta, magis in vitio hæserit quàm Germanus. Debuisset præterea Bzovius meminisse, non solum Othonem in Italia veneno ab amasia necatum, sed etiam nefandâ fraude Imp. Henricum VII. (porrecto veneno in pane Eucharistiæ, ipsâ die festo assumptionis Mariæ à Ioanne Politiano, Senensi Monacho) in eadem periisse, frustraque se illud palliare, hoc autem inficias ire. Nec non Henricum IV. in Ecclesia Romæ precibus intentum, molem exitialem in cervicem ipsius paratam vix effugisse; & alias aliis Imperatoribus structas sibi fuisse insidias. Velim porrò notum sit, nonnullos Imperatores à coronatione Romana exclusos fuisse, ipsa temporum injuria, & bellicis vel aliis negotiis, quibus irretiti; Maximilianum I. banc coronationem susque deque habuisse cùm videret Imperij majestatem ipsis Ordinibus inesse, Bodinus (*lib. 2. repub. cap. 6. p. 351.*) Quod si verum est, non tamen inde promissis solutum fuisse dici potesit; præsertim cùm Guicciardinus (*lib. 13.*) autor sit, eum Pontificem calidis pulsasse precibus, ut sibi per Cardinalem ad id munus delegatum, coronam Imperialem in Germania imponi curaret: & Caninius (*discurs. ad Aur. Bull.*) scripserit, Pontificem Maximiliano in Italiam armatâ manu properanti, bullam Tridentum usque obviàm misisse in vicem coronationis. Si ipsi Maximiliano fidem non denegamus, res plana est. Ita enim legimus in seiner Verantwortung auf die Clage des Königs in Fräckreich *anno* 1507. apud Goldast. in politischen Reichs-handlungen *p.* 276. Er seye von dem König in Franckreich verhindert worden / damit er die Kaiserliche Cron nicht empfangen mögen. Cæterùm an operæ & expensarum pretium hàc coronâ Imperator consequatur, multi dubitarunt olim, & adhuc hodie non desunt, qui dubitent. Fuerunt tamen, & sunt sine dubio, qui eam magnæ virtutis, efficaciæ, ornamenti & honoris arbitrentur, quorum tamen maxima pars opinione nititur. Nomen & ipsam coronam si exceperis, non video, quid inde amplius ad coronatum transierit. Actum coronationis Romæ utilem esse Imperio sine dubio judicant Electores; ut verò quo in potissimum utilitas illa versetur, non exprimunt, & hactenus sæpius illa insuper habita fuit, unde licet conjicere eam tanti non fuisse æstimatam, ut incommoda, & onera connexa suo superaret pondere. At nihilominus tamen jure Imperij in Italia ab electis Imperatoribus observanda & custodienda erunt, (*vid. Capitul. Ferdin. II. art. 8. & 29. Ferd. III. art. 9. & 33. &c.*) In possessionem totius Imperij electus mittitur ab Electoribus non in solius Germaniæ regni, hoc fit vi electionis (*arg. c. 2. A. B. §. 5.*) non coronationis; hæ enim imperium non conferunt, sed collationem jam factam esse publicè attestantur. Olim nondum satis callida vetustas à Pontifice aliquando sibi persuaderi passa est, electione Regem Romanorum fieri, coronatione Romanâ Imperatorem; cujus rei hinc inde varia sunt testimonia, etiam *in ipsa Caroli IV. Aurea Bulla,* (*c. 2. A. B. §. 6.*) quo statutum, electum cuilibet Principi Electori sua privilegia in specie, primo suo nomine Regali confirmare, & deinde sub Imperiali titulo innovare debere. Electione autem hunc titulum non consequitur (*d. c. 2. §. 2. & 3.*) nec coronatione Aquisgranensi: (*d. A. B. c. 28. §. 5.*) nec Mediolanensi: (*c. 26. §. 4*) ergò promotione aliâ opus est, nimirum coronatione Romanâ, quæ Imperialibus infulis decoratur: (*d. c. 26. §. 4.*) Posterior ætas, etiam tunc quando tota adhuc Germania dicebatur Catholica, aliud & diversum à priori usu amplexa fuit, hoc unico retento, quòd inter electum Imperatorem & coronatum Imperatorem distinxerit, ita tamen, ut non rarò, etiam à Pontifice coronati titulo electi Imperatoris constanter, omisso altero, coronati scilicet Imperatoris, usi fuerint; quo innuere voluerunt, se primas & potissimas suæ dignitatis & officij partes electioni deferre. Reperio Maximilianum I. his titulis mirè variasse I. enim nomine Regis Romanorum. in der Ordnung des Cammergerichts zu Worms *anno* 1495. *in princ.* in dem Königlichen Land-frieden zu Worms / *in princ* in der Handhabung des Friedens *in princ.* in der Satzung von dem gemeinen Pfenning *in princ.* in der Satzung von den Gottes lästerern *in princ.* Von den Freyschöpfen und dem heimlichen Gericht zu Westphalen *in princ. omnibus Wormatiæ dicto anno* 1495. *confectis.* in der Satzung über die Wein *anno* 1497. *in princ.* in der Ordnung des Regiments *de anno* 1500. *in princ.* in Erklärung des Landfriedens *eod. anno in princ.* in der Satzung auf dem Reichs-tag zu Trier und Cöln *anno* 1512. *in princ.* II. Titulo electi Regis Romanorum, in Ordnung des Cammergerichts *de anno* 1507. *in princ.* in der Ordnung / wie in dem Cammergericht in Sachen sol procedirt werden / *de eodem anno in princ.* III. Electi Imperatoris, in Reichs-abschied zu Trier vnd Cöln *anno* 1512. *in princip.* Reichs-abschied zu Augspurg *de anno* 1518. *in princip.* Ordnung des Regiments *de anno* 1521. *in princ.* Et IV. denique *anno* 1512. in der Ordnung zu Unterrichtung der offenen Notarien zu Cöln aufgerichtet / *in princ.* Romani Imperatoris, usus fuit.

An corona Romana adhuc utilitatem præstet?

XXVII. Restat nunc, ut excutiamus, quid coronatio hæc, ratione dantis, importet, quidve Romano Pôtifici tribuat? Pôtificij aiût, quòd propterea Imperator fiat Pontificis vasallus; sed incassum. Nec obstat I. argumentum ab unctione. Ab illa enim ad superioritatem inferre, est à baculo ad angulum argumentari. Quis enim quæso potest inveniri tam absurdus Euricles, qui Rhemensem Archiepiscopum, qui ex veteri consuetudine, Regem Galliæ oleo, quod de cœlo missum scriptitant, inungere consuevit: propterea velit superiorem affirmare, aut seniorem constituere? Quis

Ius coronandi Imp. quantum tribuat Pontifici?

Ob coronationem Papalem Imperator non fit Pontificis vasallus.

non

non nisi ineptè Iohannem Bugenhagium, Ecclesiasten Wittebergensem, quod Christiano III. Regi Danorum anno 1537. & Petrum Vvonstorf, Episcopum Seelandiæ, quod Christiano IV. anno 1596. coronas imposuerunt, superiores constituet? Sic nempe & in populo Israëlitico, Prophetæ Reges ungebant, quibus tamen ab illis tributum Imperium fuisse, asseverare nefas duco. Et si verum illud, quod volunt Pontifices, & ipsi quoque habebunt superiorem Episcopum Hostiensem, à quo consecrantur & inunguntur. Quod, cùm non concedent, illorum quoque argumentum erit elumbe: Petr. Martyr (*ad c.19. Iudic. p.163.* (ubi scribit, ritum unctionis & consecrationis, non ideo esse introductum, ut publicæ subjectionis sit testimonium, verum id agi, ut postquàm Imperator, aut Rex, à Deo eo modo, quo congruit, electus, in Ecclesiæ conventu preces pro eo fiant, ut Deus cor ejus confirmet, atque corroboret, ut illi pietatem augeat, & sui nominis timorem instillet, secundet ejus consilia, & actiones ita fortunet, ut Ecclesiæ & Reip. salutares evadant.

Imperator Papæ non iurat fidelitatem, sed protectionem.

XXVIII. Ad Clement. Romani: de Iurejur. c. Tibi Domino. Dist. 63. generaliter respondeo: I. Iuramentum, quod Pontifici in coronatione solitus est præstare Imperator, protectionis & defensionis, non fidelitatis fuit juramentum. Vt enim rem, quod dicitur, ab ovo, & à suis repetamus teneris unguiculis, Caroli Magni juramentum, fidelitatem nullam, protectionem tantùm, arguit. Ita illud: *In nomine Christi spondeo atque polliceor ego N. Imperator, coram Deo & Beato Petro & Apostolo, me protectorem & defensorem fore huius sanctæ Romanæ Ecclesiæ, in omnibus utilitatibus, quatenus divino fultus fuero adiutorio, prout sciero, poteroque:* (Sigonius *de Regno Italiæ libr. 4. pag. mihi 99.*) Ejusdem tenoris est juramentum Othonis Magni, apud Sigon (*lib. 7. pag. 177.*) Henrici VII. apud Guldast. [*tom. 2. constit. pag. 86.*] Caroli V. apud eundem [*tom. 1.*] Reichs-satzungen *pag. 306.*] *Ego Carolus* [ita scil. sonat] *Romanorum Rex, & brevi, Dei gratiâ, futurus Imperator Cæsar, per Deum, divumque Petrum, promitto, polliceor, testificor, atque iuro, me imposterum pro viribus, ingenio, & facultatibus meis, Pontificiæ dignitatis & Romanæ Ecclesiæ perpetuum fore defensorem, nec ullam Ecclesiasticæ libertati vim illaturum: sed potestatem, iurisdictionem & dominationem ipsius, quoad eius fieri potest, conservaturum ac protecturum. Cuius rei testem voco Deum ipsum, & hæc sancta Evangelia* [vide Goldastum *tom. 1. constit. Imper. p. 504. & tom. 3. constit. pag. 508.*] Idem volo dictum, de aliorum Imperatorum juramentis Pontifici præstitis. Illa enim non magis sunt juramenta fidelitatis, quàm juramentum, quod Præposito, & Capitulo, Ecclesiæ Aquisgranensis, præstari ab Imperatoribus solet, in electione, & coronatione Aquisgranensi: Nam utriusque sacramenti idem scopus est, eadem intentio; nempè Ecclesiæ, ut Aquisgranensis, trans Alpes; ita Romanæ, cis Alpes, advocatio, atque defensio, in juribus & privilegiis earundem conservandis, custodiendisque (Goldast. *in ration. ad tom. constit. pag. 394.*) Olim, Imperatores non jurarunt fidelitatem Pontifici, ac Henricus VII. ad Clementem ita scripsit! *Novi exempli res est, nec usurpata antecessorum meorum temporibus, Principem Principum, ac orbis terrarum Dominum, servo servorum fidelitatis iuramento obstringi* (ex Aventini *lib. 7.* Goldast. *tom. 3. Constit. Imperial. p. 407.*) Pastores Ecclesiæ, mittentes falcem in alienam messem, fecerunt quatuor Decretales. Vnum de electione Imperatoris, quæ incipit, *venerabilem.* Alia est super depositione Friderici Imperatoris, *extr. de sent. & re iudic.* Alia est super discordia orta & sententia criminali læsæ majestatis per Imp. Henricum, *quæ est in Clement. pastoralis de sent. & re judic. Alia est in Clement. 1. de iureiur.* quod Imperator tenebatur præstare juramentum fidelitatis Papæ, & de aliqua potestate Papæ super Imperatorem. Quæ decretales an sint justæ? Deus novit, nullam enim earum [salvo saniori consilio, & si erroneum foret, revoco] credo juri consonam, imò credo eas proditas contra jura & libertatem Imperij; & puto potestates distinctas, & à Deo processisse: Hæc ex Alberico Azorius [*part. 2. Inst. moral. lib. 10. c. 6. p. 1044.*] [add. *Si materiam hanc ad regulas scripturæ & iuxta Politicam amussim exigimus, certissimũ est, omnem animam, quæ in Imperio Romano degit Imperatori debere esse subiectã: Si hoc, omnino etiam sequitur Papã Imperatori, non autem Imperatorẽ Papæ iuramentum fidelitatis præstare debere.*]

Quomodo Imperium dicatur beneficium respectu Papæ.

XXIX. II. Nihil operatur vox *beneficij*, quæ quandoque à Pontifice usurpatur. Nam jam olim Hadrianus Pontifex Friderico I. Imperatori, de sententia Episcoporum coactus interpretari, quomodo Imperium dicatur, & sit beneficium Papæ, (apud Goldastum *tom. primo Constit. Imperial. pag. 267.*) ita scripsit: Occasione cuiusdam verbi, quod est *beneficium*, tuus animus, sicut dicitur, est commotus, quod utique nedum tanti viri, sed nec cujuslibet minoris animum merito commovisset. Licèt enim hoc nomen, quod est *beneficium*, apud quosdam in alia significatione, quam ex impositione habeat, assumatur: tunc tamen in ea significatione accipiendum fuerat, quam nos ipsi posuimus, & quam in institutione sua noscitur retinere. Hoc enim nomen *ex bono & facto* est editum, & dicitur *beneficium* apud nos, non *feudum*, sed *bonum factum*. In qua significatione in universo sacræ scripturę corpore invenitur, ubi ex beneficio Dei, non tanquam ex feudo, sed velut ex benedictione & bono facto ipsius, gubernari dicimur & nutriri. Et tuâ quidẽ magnificentiâ liquidò recognoscit, quod nos ita bene & honorificè Imperialis dignitatis insigne tuo capiti imposuimus, ut bonum factum valeat ab omnibus judicari. Vnde quod quidam, verbum hoc & illud, *scilicet contulimus tibi insigne Imperialis Coronæ*, à sensu suo visi sunt ad alium retorquere, non ex merito causæ, sed de voluntate propria, & illorum suggestione, qui pacem Regni & Ecclesiæ nullatenus diligunt, hoc egerunt. Per hoc enim vocabulum, *contulimus*, nihil aliud

intelleximus, nisi quod superius dictum est, *impositumus*. Beneficia dicta sunt agri militibus concessi, vel præpositura aliqua: Inde Friderico I. stomachus, quod excidisset Adriano IV. dicere, Imperatorem à se beneficium habere, Imperatore id nomen interpretante ad rationem feudorum, quibus vasallus Domini sui beneficus, seu beneficiatus dicitur. (Rousſel. *lib. 5. de Iurisd. Pontif. cap. 1. n. 16. pag. 533.*) quem ut leniret Pontifex, usus est deinde benigniore interpretatione, ex consilio Episcoporum Germaniæ, quæ declarabat, Pontificem ei coronam Imperialem imposuisse, non contulisse Imperium, sicque ipsi benefecisse, ut verbo beneficij non intelligeret feudum, sed gratiam collatam. (*Idem d. tr. lib. 7. c. 3. n. 33. pag. 721.*)

Responsio ad contrariam rationem Canonico petitam. XXX. III. Capitula, ex jure Canonico in contrarium adducta, ad domesticum & proprium, adeoque invalidum, referenda sunt testimonium: Imò Henricus Lützeburgensis, Imperator, convocatis tabellionibus publicè protestatus est, & negavit factum esse, quod *in d. Clement. Romani*, post fata demum affingitur. Ad *can. tibi domino*, respondet Goldastus in Reichs-satzungen *pag.* 306. ubi inter alia subjungit: Aber meine lieben Herren / wie reimet sich ein Faust auff ein Aug? Ein Han zu einem Perlen? Ein Saurüssel zu einer Rosen? Eben wie dieser Eyd zu des Kaisers Hoheit. (Videatur idem *in Replic. pro Imp. contra Gretser. c. 16.*) Ad *d. c. nn. 2. F.* 100. respondetur idem caput esse extraordinarium, propterea quæ nullius autoritatis (Rosenthal. *de feud. c. 7. conclus. 33. num. 17.*) Ad III. (nempe ad picturam Innocentij II. quæ Lotharium II. Imp. vasallum ad Pontificis pedes repræsentat, cum hac inscriptione

Rex venit ante fores jurans prius Urbis honores
Post homo fit Papæ sumit quo dante coronam.)

dico, cum Fridericus Imperator secum perpendisset, prædictam picturam & subscriptionem cursu temporis allegari posse, tanquam instrumentum publicum, eandem, publicè contradicendo, instanter removeri petiit; ut videre licet *in eisdem epistola*, ubi inquit: A pictura cœpit, ad scripturam pictura processit, scriptura in autoritatem prodire conatur. Non patiemur; pictura deleatur, picturæ retractentur: (Chron. Suev. lib. 10. part. 2. Gunther. *de reb. gestis Friderici l. 6.*) quod primo Pontifex in Italia se facturum Imperatori promisit, sed pro more solito promissis postea haud stetit: (*Anonymus jurat, quod olim in approbandis Pontificibus Imperatores habuerunt, pag. 45.*)

Solvitur alia objectio. XXX. IV. Videbatur hæc coronatio Romana omnino necessaria, nec Electo negligenda; tum propter alia multa; tum etiam propter illa, quæ Fridericus Barbarossa ad Episcopos Germaniæ scripsisse fertur, huius tenoris: *Duo sunt quibus nostrum regitur Imperium; leges sanctæ Imperatorum, & usus bonus prædecessorum & patrum nostrorum. Hos limites Ecclesiæ nec volumus præterire, nec possumus: quicquid ab his discordat, non recipimus. Debitum Patri nostro* (summum Pontificem intelligit) *libenter exhibemus: liberam Imperij nostri coronam divino tantum beneficio adscribimus, electionis primam vocem Moguntino Archiepiscopo, deinde, quod superest, cæteris secundum ordinem Principibus recognoscimus. Regalem unctionem Coloniensi, supremam vero, quæ Imperialis est, summo Pontifici. Quicquid præter hoc est, ex abundanti est, ex malo est.* Sed cum hæc ad superiorem, de qua diximus, quorundam vanam persuasionem referenda sint, nos arbitramur, optimo jure Rudolphum I. Albertum & Maximilianum I. Ferdinandum I. & Maximilianum II. Rudolphum II. Matthiam. [add. *Ferdinandum II. Ferdinandum III. & nunc feliciter regnantem Leopoldum*] eandem coronationem non petiisse. Rudolphi I. hæc erat vox: Multos Germanorum Reges Italia consumpsit. Non ibo Romam, Rex sum, Imperator sum. Nec minus pro utilitate Reipubl. facturum me confido, quàm si Romæ fuissem coronatus (Goldast. *tom. 1. const. p. 311.*) Hocque est, quod nonnulli haud vanâ conceptione prædixere, *Rationes quod Corona Romana non sit necessaria.* cum in coronatione Caroli V. Bononiæ anno 1530. peracta, transitus ligneus, per quem Imperator cum pompa aulica ad ædem sacram transgressus erat, corruisset, nullam imposterum in Italia celebratum iri solemnitatem ejusmodi. Si enim coronatione hac nihil novi tribuitur Imperatori, ad quid quæso eâ opus? Nam si ideo Regio capiti, vel lumini oleum instillatur, ne lux unquam extingui possit; aut, si coronatione Germanica commissio Imperij quasi revocatur, ad autoritatem Electo stabiliendam, & personam ejus omnibus & singulis notam faciendam; utque pro eadem in Ecclesiæ conventu preces fiant &c. utique supervacaneum erit; hæc omnia Romæ repetendo actum agere, & perfecto non oïsabsurdè aliquid addere velle. Nec est, quod rationem prædicti juramenti defensionis, quod Ecclesiæ præstare debet Imperator, quidquam prætendat Pontifex. Nam & idem jurato reiteratâ vice, promittit Coloniensi, in coronatione Germanica, ut suprà diximus. [add. *Sola coronatio Germanica hodie est de necessitate A. B. tit. 25. R. I. Wormat. de an.* 1521. *in præfat. ibi*: Unser Krönung &c. *Sunt nonnulli Scriptores, inter quos etiam Carpzovius, qui coronationem Lombardicam & Romanam in desuetudinem abiisse censent. Sed obstant textus Capitulationum. Vid. Capitul. Ferdin. IV. art. 37. Verum quidem est multos Imp. coronam Romanam hactenus non suscepisse, sed inde non sequitur coronationem illam prorsus esse intermittendam. Vid. Dn. Autor. ad Capitul. Carolo V. art. 30. verb.* zum besten vns. &c. *D. Dieterich. ad tit. 28. A. B. pag.* 117.]

De Expeditione Rom. von dem Römerzug. XXXI. Olim Romam ad coronationem profecturo Imperatori, Imperii fideles tenebantur adsistere vocati, aut privabantur feudo. Innuit hoc Caroli III. Constitutio anno Christi 881. apud Goldast. (*tom. 1. constit. Imperial.*

perial. p. 207.) add. *Lehenman.* (l. 2. Chron. Spir. c. 42. p. 177.) Vid. Sächsisch. Lehenrecht cap. 4. Cogebatur scilicet quisque Imperatorem aut sub Rege, Dominum suum sequi propriis sumptibus: (Kohl. *de servit. militar. part. 6. num.* 20.) sub pœna amissionis feudi. Cujus tamen triplex exceptio, 1. si non vocatus à Domino (2. *F.* 54.) 2. Si gratia Domini remansisset: (*d. constit. Carol.*) 3. Si remanens, pro quantitate feudi, stipendia militiæ persolvisset (*d. tit. 2. F.* 54.)

Quotuplex illa expeditio.

XXXII. Erat verò hæc expeditio duplex: 1. illa, de qua modò diximus, constans 20. millibus peditum & 4. millibus equitum: (R. A. zu Wormbs *de anno* 1521. §. Auch haben) ad octo menses 2. alia quælibet expeditio. quæ pro Romano Imperio suscipiebatur in hostem.

Hostenditium.

XXXIII. Servitium militare in hoc vocabatur *hosteaditium* vel *hosteaditia*: (*tit.* 40. *F.* 2.) Hostis enim sumitur pro exercitu, & hostenditia, pro contributione & alimonia exercitus. Heersteur (Lehenrecht *c.* 46.) Reissegelt, vel ut olim Heerschult, Heersbahn; vel, quia intuitu feudi Regalis extolvitur, Königssteur (Knich. *de sublimi & regio territorio, cap. 3. n.* 373. *& seqq.*) Marquardus Freherus (ad const. de Feüd. Caroli Crassi Imp.) dicit esse vocem verè Teutonicam Hostendiens id est, servitium in exercitu, à voce Celtica Ost, exercitum significante. Hoc servitium, quàm variè præstitum superioribus fuerit seculis, licet cognoscere, in indice, qui extat, apud Ritterum (*disput. de confraternitatibus thes.* 4. [Add. *Dn. Autor Indicem servitiorum expeditionū Romanarum superiori seculo usitatarum h. c. n. 114. subnectit: Cæterum quum expeditiones istæ hodie meritò cessent, nec nihil hoc loco apponere voluimus, inutilis antiquitatis nimium curiosos ad Ritterum, ab Autore allegatum, remittentes; add. Pacific. à Lapid. ad Monzamban. qui defendit Papam semper electo novo Imperatore debere aliquem in Germaniam mittere, qui ibi coronam Romanam Imperatori imponat.*]

Acclamationes Populi.

XXXIV. Coronationem, subsequuntur I. Faustæ populi acclamationes. Carolo Magno Romæ coronato, populus universus, ter voce clarissimâ, lætissimus acclamavit: *Carole Auguste, à Deo coronato, magno & pijssimo, Imperatori Romanorum, vita & victoria* (Sigonius *de regno Italiæ lib. 4. p.* 99.) Carolo V. Româ abeunti acclamatum formulâ quæ extat apud Hortlederum (*lib. 1. de causis belli Germ. c. 21. pag.* 91.) [Add. *Hodie in Civitatibus Imperialibus ubi Coronationes peraguntur, à Populo acclamari solet: Vivat v. g. Leopoldus.*] II. (2.) Jactus missilium: Ita enim veteri vocabulo rem exprimere licet; reipsâ tantùm nostro in actu intellectum velim aureos & argenteos nummos, quibus inaugurationis memoria impressa. [Add. *Quæ de Missilibus Romanorum n. 5. & seqq. Dn. Autor tradit, ea ad notitiam Imperii merè Romani, non ad hodierni Romano-Germanici pertinent, adeòque in enucleando his nodum in scirpo quærere noluimus.*]

Jactus Missilium.

Equitum creatio.

XXXV. (3) Equitum creatio. Notabilem Hartmanni Mauri (*de Coronatione Caroli V. inter scriptor. Rer. German. tom. 2. pag.* 864.) sententiā hìc referre visum est. Carolus V: inquit, postquam coronatus, gladio divi Caroli prægravi creavit plurimos Equestris ordinis viros variarum nationum, summa cum solennitate. Horum perpauci Germani fuere, qui hoc decus, per hostium stragem demereri malunt, atque in ponte Tiberino, splendidissimo ordini initiari, magis pulchrum atque egregium putant: desieruntque Germani præcipuæ nobilitatis assertores, hunc ordinem magni facere, quando viderunt humilibus, sordidissimisque mercatoribus, pretio aditum ad amplissimum honorem patere: sitim ardoremque gloriæ plurimùm hæc indignitas restinxit. *Hic honos communicari solebat antiquitùs iis tantùm, qui strenue pugnassent in hostem, eratque præmium fortitudinis: nunc autem receptâ consuetudine, Reges gladio strictè leniter feriunt humeros eorum, qui hunc ordinem affectant. Et hac solâ cæremoniâ promiscuè multi hodie fiunt Equites, non ex Nobilitate tantùm, sed mercatores etiam, & quicunque præ cæteris in honore esse volunt:* (*Sleidan.* lib. 2. de stat. relig. p. m. 33.) Et fortè ob hoc quidam ab Equestri ordine deterrebantur, quòd honorem Equestrem, titulumque ex lege Equestri, intra anni spatium statim pòst assumere, illo tempore creati coguntur, aliàs ni se pro Equitibus gerant, soli imaginarii Equites futuri. Insuper quamvis ab antiquo non nisi Nobiles admittebantur, ordinatique solitum, ut quibus initari huic ordini votum atque mens esset, nomina & agnomina sua descripta, Magistris equitum traderent. Hac tamen tempestate in tanta diversarum gentium turba, plurimi non sponte, sed aliorum impulsu, inviti, sive temerè ad Cæsarem delati, flexis genibus dorsum gladio submitere; quorum multis bene consultum foret, si cum ictu Equestri, sensum quoque Equestrem accepissent. Atque his, & consimilibus ex causis, dubio procul, quotquot Equites Romæ, post coronationem, à Sigismundo Imp. facti erant, in torneamento, celebrato Noribergæ anno 1433. non fuerunt admissi (ex Andrea Ratispon. *in Chron. Bavar.*) [Add. *Finitâ coronatione Leopoldinâ an. 1658. qui fint in numerum Equitum recepti, exponit Autor Chronici Francofurtensis, qui adiri poterit pag.* 478. 479.]

Convivium post coronationē descriptio.

XXXVI. (4) Convivium & reliquus apparatus. De quo ita Thuanus (*lib. 32. hist. p.* 970.) Maximiliani describens coronationem: Cæsar & Rex ad mensam, omnibus aliis septem gradibus altiorem consident, Septemviris, ad munia sua juxta Bullæ aureæ præscriptum, obeunda, statim digressis: & Brandeburgicus quidem, qui pocillatoris munere fungitur, equum generosum ad id paratum adscendit, & ad mensam, medio in foro stratam, properans, auream inde pelvim & mappam accipit: easque in curiam rediens, Cæsari ac Regi, ut manus lavent & abstergant, administrat, post id, pelvi & mappâ, & equo,

prætor. lib. 12. l. si quis servum 7. C. qui militare poss. d. lib. 12.) Principem enim accedentes purpuream eius vestem osculabantur, seu adorabant; hoc est, ori admovebant. [add. *Dn. Autor noster in sequentibus n. 7. & seqq. multa superflua & ad hodiernum seculum non quadrantia, affert, quæ quamvis non noceant, nos tamen illa recusavimus; Quæ de exosculatione Pedum Pontificis affert egregia sunt, ad præsentem tamen materiam non nisi remotissime pertinent. Cæterùm condonandus est tanto Viro eiusmodi familiaris error, dum in omnibus ferè capitibus latissimè evagandi sibi viam facit; potius laudanda est eius Polymathia & industrius labor.*] Nomẽ Imp. præponitur documẽtis: (Ordnung zu Unterrichtung der Notarien *de an. 1512.*) [add. *Dn. Autor cap. 7. nu. 15. inter honores Imperatoris refert, quod eius natalis sit festivus. Hodie non nascitur, sed eligitur Imperator, adeòque hic honor in hodierno Imperio cessat. Quia tamẽ electio Imperatorum etiam nunc in certâ familiâ perdurare solet, Electores & alij Principes de filiis, Imperatori natis, per Legates gratulantur. Ita quum nuper Imperatori Leopoldo Augusto filius, jam mortuus, nasceretur, hoc ipsum observatum, titulusquè* Königlicher Hoheit; *ipsi attributus. Dn. Autor porrò eod. cap. n. 18. inter honores Imperiales refert, quod Impp. erant vestiti purpurâ. Si Pancirolo credimus, purpura non amplius invenitur, vestiumque Imperatoriarum hodie magna varietas.*]

Imperator post Deum secundus inter mortales maximus.

III. Arabiæ populus dicere consuevit, si mundus annulus foret, civitatem Ormus sine dubio in eodem futuram gemmam. Ego si idem de Imperatore prædicavero, erroris, qui nullus est, non petam veniam. Sciunt, inquit Tertullianus, (*in apolog. contra gentes.*) Imperatores, quis illis dederit Imperium, sentiunt, Deum esse solum, in cuius potestate sunt, à quo sunt secundi, post quem primi ante omnes, & super omnes homines: & [*ad Scapulam fol. 498. edit. Basil.*] Sic Imperator omnibus maior est, cum solo Deo minor est. Et Chrysostomus (*in homel. 2. ad Pop. Antiochiens.*) Imperatorem vocat summitatem & caput mundi, & qui parem super terram nullum habeat. A quo non abludunt triti illi versiculi:

Astra Deo nil maius habent, nil Cæsare terra:
Sic Cæsar terras, ut Deus astra, regit.

Vnde etiam est, quod Imperator apud alios Reges, Legatos residentes non habet, ipsi verò apud eundem.

Imperatoris Legatus etiã apud Turcã primum occupat locum.

IV. Nec verò solum inter Christiani nominis Monarchas hac prærogativa gaudet, sed & apud Turcas & alios. Cum enim Davides Vngnadius, Legatus Cæsareus, Constantinopoli Sultano valedicturus esset, & Legatus Persicus eadem de causa ad Divanum (locus est audientiæ publicæ) se contulisset; ille serius adveniens, & Persam jam primum occupasse locum conspicatus, insalutato Sultano discessurus erat, nisi Mechemetes Bassa Vezirazemes (cõsiliarius supremus) eâ re animadversâ Persam, licèt Mahumetanum, inferiore loco sedere jussisset (Ioan. Leonclav. *in supplem. annal. Osmanid.*) Sic in celebritate circumcisionis Muchametis III. quæ duravit totis 40. diebus & noctibus continuis, præsentibus Constantinopoli maximorum prope totius orbis Principum Legatis, Rudolphi II. Imperatoris Legati loco spectaverunt primo. Cumque aliorum Regum & Principum Legati apud Turcam, in pedes erecti, mandata sua exponere consueverint, solus nostri Imperatoris Legatus sedendo se explicat. Hinc cum prædictus Vngnadius, aliquando ad Turcam Legatus ab Imperatore missus, ad audientiam; ut vocant, admissus, paulisper stetisset, non delato sessionis honore; pallium; quod habebat, terræ iniecit, & eidem superinsidens, iis, quæ in mandatis habebat, expositis, consurgens pallium reliquit, & interrogatus à Turcis, cur id faceret? argutè respondit: Cæsaris Legatum sellam sibi portare haud solere: [Christoph. Warsevvic. *in Oration. de Legation. & Legat.*] Quantum præterea ipse Turcarum Imperator nostrum suspiciat & æstimatum præ se velit, fœdus, inter utrumque anno 1606. initum, aperuit, cui inter alia junctum; ut in legationibus, conventibus, literis, actis, Imperator Romanus à Constantinopolitano pater, & hic vicissim ab illo filius cognominaretur: [Thuan. *histor. lib. 136. p. 1113.*]

Turca an Gallum præferat Imperatori

V. Quod autem Bodinus (*2. de Repub. c. 9.*) asserit, Turcã Francorum Reges cæteris omnibus anteferre, eosdemq; Principum Christianorum appellare maximos, id parvi pendimus. Nunquam verò Bodinus probabit, Imperatori nostro Gallũ à Turca prælatum. Nec Francorum Regum Legati unquã ausi fuerunt, præcedentiæ hoc jus, imperatoriis nunciis adimere, licèt eosdem quandoque tantum pro Regis Hungariæ Legatis agnoscendo, hac de causa, quod Rex Galliæ Rege Hungariæ superior, illis ulla ex parte cedere noluerint (Michaël Heberer *in servit. Ægypt. lib. 2. c. 50.*) Cui consonum ex parte scribit Thuanus (*lib. 78. histor. p. 133.*) Machometis circumcisioni anno 1582. legatus Galliæ non interfuit, quòd obtinere non potuisset, ut Legati Poloniæ Regis excluderentur, quem pro Rege non agnoscebat. Nam hos titulos Rex Galliarum sibi sumebat. Falso, qui hæc descripserunt, Gallicum legatum, quòd secundo post Legatos Cæsareos loco sedere jussus esset, spectaculo abstinuisse ajunt. Nam quamvis Rex ubique in orbe Christiano primas Cæsari concedat, quia tamen ad Portam Othomanicam Cæsaris Legati, non tanquam Cæsaris, sed ut Hungariæ Regis, qui tributum Turco pendit, Legati comparent, quã simulatione utcunque imperij majestati Principes & Ordines consulium existimant: idcirco in eo loco nunquam controversus fuit Regi primarius locus, quem inter Reges principem locum tenere extra controversiam est. Iacobus magnæ Britanniæ Rex *in literis datis 31. Novembr. 1621.* (quas exhibet *Manifestum Caroli Ludovici Comitis Palatini Rheni pag. 115.*) Ferdinandum II. Cæsareæ Majestatis titulo compellat, & in subscriptione addit, *Maiesta*

tu Vestra frater amantissimus. Sic & Sigismundus I. Poloniæ Rex literas ad Carolum V. Imperatorem datas ita finivit, facit Majestas Vestra rem suâ virtute, & nostrâ in se observantiâ dignam; (Iustus Sinolt *in colleg. publ. de statu Rei Romana disput 3. thes. 2. lit. a. pag. 93.*) Gallia in defendendo honore aliquando Imperatoris Majestatem comiter observat, aliquando autoritatis propriæ satis est studiosa. Ludovicus XIII. literis 7. Maij anno 1628. ad Ferdinandum II. Imperatorem aliquoties ei titulum Majestatis tribuit, ut videre est apud Mercure François (*tom. 12. pag. 321. & 322.*) Theodore Godefroy (*au Ceremonial de France pag. 258.*) ita Imp. Carolo V. ingredienti Lutetiam anno 1539. Præfectus Mercatorum comitatus quatuor ejus civitatis Scabinis, præviâ oratione obtulit civitatis claves.

Qui Imperatoris præcedentiam in dubium vocant.

VI. Cæterùm qui Imperatori nostro controversiam circa præcedentiæ jura moverunt, duo, quos legi, extiterunt. Vnus, isque antiquo tempore, Imperator fuit Constantinopolitanus, cujus extant literæ ad Fridericum I. & hujus responsoriales apud Goldastum (*tom. 1. constit. Imper. p. 285.*) [add. *Hodie, ut percepi, quando noster Imperator & Turcicus invicem Legatos mittunt in salutatione se invicem in gyrum agere solent, ut nemo dicere possit, se primo loco stetisse*] Alter Gallus. Cùm enim anno Christi 1521. Caleti Legati Caroli V. Imperatoris & Francisci I. Regis Galliæ, convenissent, Mercurino, Caroli Cancellario, ideo præcedentiæ quæstionem movere ausus est Gallus, quòd Carolus nondum à Pontifice unctionem accepisset, proindeque Gallo Regi uncto cedere debeset: (Arumæus *tom. 2. de iure publ. disc. 1. ad finem.*) Sed perpendere secum debuisset Gallus, Imperatorem verè talem existere, etiamsi à Pontifice nunquam fuerit coronatus, ut suprà à nobis demonstratum. Imperij autem administratio hanc Imperatori concedit prærogativam, ut innuit Ludovicus II. Imper. (*in rescripto ad Basilium Imper. Constantinopol. §. 5.* apud Goldast. *d. l.*) Vnde etiam judicatu facillimum, quantillum fidei Vngersdorffero concredendum, qui (in seiner Erinnerung von den Calvinisten *pag. 28.*) profitetur, der Papst sey Vrsach, das alle Catholische Könige, aus Spanien vnd Franckreich, vnangesehen sie weder am Adel, noch an Macht / dem Kaiser etwas bevor geben, dennoch ihn ehren vnd den Vorzug haben lassen.

Imperator aliquot Ecclesiarum dicitur Canonicus.

VII. Canonici præterea titulo Imperator præfulget, non solùm divi Petri Romæ [add. *Dolendum quòd Imperator hodie Romæ tantùm Canonicus sit, quum de iure Fac Totum ibi esse debeat.*] verùm etiam Aquisgrani, & majoris Ecclesiæ Coloniensis. *Cum Maximilianus II. electus esset, & inauguratus Francofurti, ad eum accesserunt duo ex sacro sodalium Aquisgranensium collegio, multamque salutem precati, in suum collegium, more antiquitùs recepto, cooptârunt* (*Thuan.* histor. lib 32. p. 907.) *Idem factum post Coronationem Ferdinandi II. Matenesius* (lib. 3. de coronat. Ferdin. II. p. 112.) *ubi receptum monet, ut Canonici Aquisgranenses reliquias & sanguinem S. Stephani protomartyris adferant, super quo Rex Roman. solenne iuramentum Capitulo illo præstare consuevit.* Iuramentum, quod Rex Romanorum ut Canonicus præstat Ecclesiæ Aquisgranensi, hujus est tenoris: Nos N. divinâ favente clementiâ Rex Romanorum, hujus nostræ Ecclesiæ B. Mariæ Aquensis Canonicus, ad hæc Sancta DEI Evangelia, juramus eidem Ecclesiæ fidelitatem, & quod ipsam, jura, bona & personas ejusdem, ab omnibus injuriis & violentiis, defensabimus, & faciemus defensari, ejusque privilegia omnia & singula, & consuetudines ratificamus, approbamus, & de novo confirmamus (Noppius in der Aacher Chronic: *lib. 1. cap. 12. pag. 70.*) Pro receptione in hoc sodalitium solvit Imperator 57. aureos Rhenanos, & præterea, ex consuetudine, 5. Fus der Weins, davon eins dem Capitul S. Adalbrecht zuständig: Item, vor die Kayserliche ober vnd untere gülldene Kleider, zusammen 400. Joachimsthaler. (Noppius *d. l. pag. 72.*) Quin & audio fieri Canonicum Bambergensis Ecclesiæ, ex instituto Imper. Henrici Sancti [Freher *ad lib. 2. Petri de Andlo de Imperio Rom. c. 6. pag. 179.* Thuan. *lib. 32. histor pag. 907.*) Carolus V. quando Bononiæ coronatus, factus est Canonicus S. Petri (Agrippa *de coronat. duplici Caroli V.* apud Schard. *tom. 2. hist. Germ. p. 1262.*) factus quoque est Canonicus D. Iohannis Lateranensis: [idem *d. tr. p. 1268.*]

In præsentia Imperatoris vexillâ Imperij expandi, deturritum alij honores bellici.

VIII. Quod si arma & ad bellicum apparatum nos convertimus, honori Imperatoris datum deprehendimus (R. A. zu Speier *de anno* 1542. §. sonst aber:) das in Abwesen des Käisers, oder Römischen Königs, des Reichs Fahnen nicht fliegen soll. Imperatori in militiâ erat singulare prætorium, quod ætate Augusti, Augustale etiam dictum, area sive pedatura jugerum quaternum. Quid ea in re singulare habeant hodierni nostri, non observavi.

An Imperator Mundi Dominus? Rationes pro affirmativa.

IX. Duplex porrò examinanda quæstio: *Prior; An Imperator rectè sit & dicatur Dominus mundi?* Pro *affirmativa* hujus facit l. *l. 9. ff. ad l. Rhod. de iactu; l. bene à Zenone 3. circa fin. C. de quadrien. præscript.* Quin & adsunt testimonia nostrorum Imperatorum Romano-Germanicorum; Audiamus Fridericum I. qui urbis & orbis gubernacula se tenere, ad patruum Othonem, Principem, Historicum & Episcopum, scripsit (Otho Frising. *in vit. Frider. l. 1. c. 30.*) Audiamus Ludovicum IV. & Fridericum Pulchrum, ita differentes: Wir Ludwig vnd Friederich bekennen, daß wir vns miteinander verbunden haben ewiglich / das Römische Reich, dazu wir beyde erwehlet vnd geweyhet seyn / mit allen seinen Würden, vnd alles was es hat vnd darzu gehöret, über alle die Welt, miteinander gleich als eine Person besitzen sollen vnd wollen. Et infrà. Vnd soll iederman fürbaß / von einem andern Raht nemen, an allen Sachen / in allen Landen, über alle die Welt (Goldast. in Reichssatzungen *pag. 143.*) Hoc qui negat, dicitur hæreticus (Bart. *in l. hostes, ff. de capt. & postl. n. 7.*) & peccat mortaliter (*Hostiens. in c. venerabilem, extr. de Electione.*)

X. Pro

Rationes pro negativa.

X. Pro *Negativa* faciunt sequentia: I. Quicquid Imperator habet & possidet, id habet, vel à populo Romano, qui jus suum in eundem transtulit: vel justo bello adeptus est: vel ex spontanea aliorum subjectione, & testamentariâ provisione nactus est (Engelb. Abbas *de ort. & fin. Rom. Imper. c. 11. p. 35. edition. Clusony.*) Ast populus Romanus totum mundum nunquam possedit: nunquam vel hic vel Imperator illũ bello totũ subegit: nec omnes Reges, vel testamentis, vel sponte, se suaq; subjecerunt huic. Romanus Imperator interiorem Germaniam nunquam nisi victus vidit. Etsi enim idem de utraque Germania, superiore & inferiore provinciarum titulum prædicarit, eamque sub duobus Præsidibus constituerit (*l. 4. ff. de offic. assess.*) inanem tamen triumphum, inanem rei gloriam fuisse, etiam ex Romano fide dignissimo scriptore Tacito perspicuum, qui Germanos quidem triumphatos, sed nunquam victos fuisse scribit (*de morib. German.*) Unde rectè infertur, Romanum Imperium certos habuisse limites: Frustra enim introductum fuisset jus postliminii, si totus orbis Imperio Romano fuisset subjectus. Imò nisi distinctione vel explicatione aliquâ conveniente, locutiones istas explanaverimus, Imperatorem mendacii arguemus, quasi totius mundi Imperium sibi adscripserit, quod nunquam habuit. Eundem manifestò iniquum constituemus, quasi regna ex jure Gentium condita & distincta, aliis, sine causa, solâ dominandi libidine, surripuerit. Ei denique sarcinam onusque imponemus, cui ferendo sufficiens haud erit: Hæc & similia cum paulò accuratiùs secum considerasset Ludovicus Vives (*in not. ad Augustin. de Civ. Dei,* c. 5. c. 25. *tom.* 5. *p.* 318.) tandem in hunc prorupit sensum: Stultum est affirmare, Imperatorem Romanum jus habere in totum orbem terrarum, cujus nunquam fuit dominus. Nec in ea quidem jus habet, quorum aliquando fuit dominus, & jam amisit. Quoniam, quo jure quæsierat, eodem perdidit, strage scilicet hominum & bellicis furiis. Accenduntur Principes istis fictitiis titulis, qui aliud nihil sunt quàm faces orbis terrarum, pestisque totius generis humani. In culpa est impia & indicta ictorum argumentatio. A quo non longè differt Chassan: (*in Catal glor. Mundi, part.* 2. *consid.* 32.) qui satyricè mundum in suprà allegatis legibus accipit de mundo muliebri, & sic pro ejus ornatu, ut *in tot. tit ff. de aur. & arg. leg.* adulatoriè, vel obscurè quicquam dicere.

Vera ad hanc quæstionem responsio.

XI. Ut tandem nostram exponamus sententiam, nos arbitramur potius, verba dictarum legum esse intelligenda de subjecta materia vocesque; *mundi, orbis, orbis universi, &c.* esse restringendas ad eam mundi partem, cui præfuere, & adhuc præsunt Imperatores, (*Olim de quodam Imperatore dictum fuit: eum esse Regem Hungariæ privativè, Bohemiæ participativè, Germaniæ speculativè.*) [Add. *Falsum & hoc dicterium, à Dn. Autore allegatum; Nam reverâ Imperator hodiernus est Rex Germaniæ non theoreticus, sed practicus, quod etiam affirmandum de Hungaria ex parte, de Bohemia verò ex toto.*] vel universus orbis Romanus, Augustinus (*supra cit. loc.*) ad quem ista notavit. Vives: Sic dicitur Orbis Romanus, id, quod ex orbe possidebant Romani, ut orbis Christianus, quod Christiani habemus: orbis Hispanicus, quod Hispani. Lucanus orbem Hiberum dixit, pro Hispania; & orbem Arctoum pro Gallia & Germania: & cum ex Hispania in Italiam, & inde in Græciam, transiturus esset Cæsar, inquit:

Victrices aquilas alium laturus in orbem.

Cùm nuper hac de quæstione cum consultissimo viro Georgio Christophoro Walthero, Reipublicæ Rotenburgensis ad Tubarim Consiliario meritissimo, per literas conferrem, respondit; quamvis *l. 9. ff. ad L. Rhod. de jactu*, tot sint explicationes, quot dies in anno, nullam tamen inter omnes se posse approbare, nisi hanc unicam, sive sit Iusti Meyeri, sive Iohannis à Czettrix, Equitis Silesii, *in Disputatione ad d. l. 9.* Argentinæ anno 1620. habita: Modestissimo nimirum Imp. Antonino verba illa, quæ arrogãtiora esse videntur, non convenire, verùm sumta esse ex Eudæmonis Nicomediensis libello supplice: qui cùm fortè lege Rhodia judicari nollet, Imperatori causam suam exposuit, & benevolentiæ captandæ causâ, aut etiam ex vulgi sermone, Imp. Antoninum appellavit mundi Dominum, & ab ipso tanquam mundi Domino auxilium imploravit: Imp. autem Antoninus verba libelli secutus est, ita ut verba narrationis (quemadmodum in Camera hodie adhuc fieri solet) retinens rescripserit: Quamvis ex sententia tua (scilicet Eudæmonis) sim mundi Dominus, tamen lex maris ex lege Rhodia dijudicanda; quasi diceret: Posito, und gesetzt / ich were / wie du sagst / mundi Dominus, so must du doch dich nach dem L. Rhodia urtheilen lassen. Ergo Imp. Antoninus neque per se, neque simpliciter, sibi mundi dominium arrogavit, quod & historia & modestia ipsius refutat. Vulgò tamen & populorum sermonibus appellari potuit mundi dominus, vitii scilicet causâ, ut patet ex Livio, Virgilio, Horatio & Ovidio. Hactenus Dn. Waltherus. Cui assentiri propterea, nequeo, cùm Eudæmon in deprecatione sua Antoninum tantùm Dominum Imperatorem, ut *d. l. 9.* exprimitur, non autem Dominum mundi salutaverit. Unde verissimum arbitror, Antoninum proprio motu in responsione se Dominum mundi, & quidem citra ullam arrogantiæ notam, appellasse, quasi diceret: Ego quidem Dominus mundi, hoc est, ejus partis mundi, quæ Romano Imperio subest, & sub qua Cyclades, quas inhabitant publicani, à quibus vos direptos dicitis, continentur; sed cùm lex Rhodia de rebus nauticis in mari observetur, permissione nostrâ, quatenus nulla ei nostratum legum adversatur, ut hoc in casu, querela secundum legem Rhodiam judicari debet. [add. *Adeundus circa hanc materiam præclarissimus Illust. Jacobus Gothofredus ad l. Ἀξίωσις D. ad L.*

Rhod. de Iactur & Dn. Conringius c. 1. de Finib. Imper. ubi Bartolismos atq; Baldismos ; hæreticos clamantes eos , qui Imperatorem Mundi Dominum non agnoscunt , refutat. Puerilis est eorum error, qui hodieque Imperatorem nostrum Mundi Dominum, omnesque pœne Principes & Reges jure ipsi subjectos faciunt. (Bacchov. Vol. 2. in Treutl. Disp. 32. th. 1. Lit. B.) Vana hæc opinio ex ignorantiâ Geographiæ, deinde pudendis adulationibus alita , Romanorum , sub Imperatoribus præcipuè , spiritus adeò inflaverat, ut crederent se totius Orbis Dominos , cum sanè modicam eius partem obtinerent. (Freinshem. in not. ad Flor. l. 4. c. 3. in fin. (D. Dn. Conring. de German. Imp. Rom. c. 2. 3. & 11. pag. 88.) Si veris Philosophiæ Moralis principiis & Politicis fundamentis subnixi fuissent Bartolus & post eum Zoanottus , nunquam in illa quæstione : An Imperator sit mundi Dominus ? tam suaviter ineptivissent. Quæstio hæc non civili & festucariâ , sed bellica & cruenta vi deciditur, ubi

Non ex jure manu consertum, sed mage ferro Rem repetunt. ———

Bartoli ratio in l. Hostes D. de Captiv. nihil est melior , quàm quando quærebat : Eccur Ulpianus in l. 1. D. de Iurisd. dixerit : Ius dicentis officium latissimum est, & non potius longissimum? Et mox inter causas referebat , quia longi homines sunt rarò sapientes (Laus. in Consult. Orat. 2. pro German. p. 883.) Bartolus quando eum, qui Imperatorem mundi Dominum negat , hæreticum pronunciat , ipse mihi videtur hæreticus in Cosmographia ; aut propter beneficium illud, quod unicum à Carolo IV. ex spurio natalibus restitutus fuerit , hanc quasi gratiam facere voluit. Ita Dn. Stemberg. Disp. 15. ad Pand. th. 10.]

An omnia sint Imperatoris?

XII. Quibus ita dispositis , dispiciendum est , quâ veritate dici queat , omnia esse Imperatoris , eumque esse Dominum orbis Romani. Equidem de propositione non est quod dubitemus, cum præter adductas leges firmata sit à nobilissimis ICtis & Imp. Henrico Lützelburgensi , si Manlio credimus , (*in locis Comm. p. 615.*) Ita enim ille: Cum Henrico Lützelburgensi aliquando equitarunt duo ICti, disputantes de quadam arce, non procul à Bononia : quorum unus defendit , eam esse Imperatoris , adducens generalem propositionem , *omnia esse Imperatoris*; alter verò unumquemque facultatum suarum esse dominum contendebat. Tandem hac de lite constituerunt judicem Henricum Lützelburgensem : Certatum est ita , ut victus equum solveret victori. Cum ventum esset in urbem Bononiam , Imperator , convocatis aliquot ICtis, jussit ferre sententiam , pro eo , qui dixerat ; omnia esse Imperatoris. Hinc homines docti sic luserunt :

Dixerat hic æquum, sed tulit alter equum.

Ita verò varie à variis explicari solet. A Seneca ita , (*lib. 7. c. 5. de benef.*) ut Imperator omnia Imperio possideat , singuli dominio, & ut idem *c. 4.* ut ad Imperatorem potestas omnium pertineat , ad singulos proprietas. Ab aliis , nec male , triplici sensu potissimum hoc verum prædicatur : I. ratione jurisdictionis : II. Protectionis : (Alber *in d. l. bene à Zenone.*) III. ratione ultimæ successionis : (*l. 1. ff. de jure Fisci l. 1. Cod. de bon. vacant. lib. 10.*) Extra hunc sensum , quilibet vel rauco gutture inclamabit cum illo Hispano (de quo Lansius *de provinc. Europæ p. 354.*) ædes, (adde bona) ad se , non ad Imperatorem pertinere. *Multi quoque sequentur vestigia Baronis illius de Krenkingen , Domini oppidi Tungen Constantiensis diœceses , qui Imperatori Friderico I. suum oppidum perambulanti , immobiliter in sede collocatus nolebat assurgere , sed tantùm dum ille apparebat , pileum suum movendo curialitatis quandam reverentiam uidebatur ostendere. Cumque Imperator quæreret, quisnam ille esset , qui taliter propè viam situatus , suæ Majestati venerationem debitam non exhiberet ? responsum accepit : Quia idem Baro , possessionibus , corpore , rebus , tam liber esset, ut nec ab Imperatore , nec ab alio quoquam usum seu beneficium rei feudalis perciperet. Igitur Imperatorem , ut clericus , pro Domino suo agnosceret , sed non rerum suarum. Sed Imperator animum hilariter aspexit , eique monetam in oppido suo cudendi , servatis servandis, cum imagine Cæsaris, & heredibus eius in feudum seu beneficium ab Imperio liberaliter concessit : quam historiam hisce verbis refert (Martin. Crus. an*nal. Suevic. part. 2. lib. 11. cap. 18. pag. 504.)

XIII. Est & *posterior* illa , tuta licèt & decautissima , non tamen sine difficultate , decidenda quæstio : *An Imperator sit legibus solutus ?* Affirmativè concludunt sequentia: (*l. 31. ff. de LL. §. fin. Instit. quibus modis testam. infirmentur.*) [add. *Dn. Autor malè facit , quòd hanc quæstionem : An Imperator Romano Germanicus sit solutus legibus h. o. n. 31. & seqq. ex fundamentis legum Romanarum decidere nitatur, & quidem tam pro affirmativâ quàm pro negativâ parte. Superflua hæc sunt , nec ad Germaniæ horizontem quadrant.*] Nec illepidè Sigismundus, reprehensus in concilio Constantiensi à Cardinale Placentino , ob verbum vitiosum (*b*) , si supra leges sumus , respondit, quare supra Grammaticam esse non possumus? (Hordled. apud Goldast. *in Polit. Imper. part. 11. disc. 2. p. 613.*) Quod cum in nostro Imperio hodierno revocatum, vel immutatum non legamus , meritò quoque eundem adhuc hodie legibus solutum dicimus: Nam & ipsi competit maiestas. E. legibus soluta potestas: Ipse utitur plenitudine potestatis. (*c*) (R. A. *de anno* 1495. *rubr.* Von Sachen / so sich vor diesem Land-frieden begeben haben ; *ibi* : Von Römischer Königlichen Macht Vollkommenheit. R. A. *de anno* 1544. §. Als wir aber ꝛc. aus unser Kaiserlichen Macht Vollkommenheit. R. A. *de anno* 1555. §. solches alles und jedes.) Hæc verò necessariò secum importat legum solutionem: (Gail. 2. *observ.* 56. *n.* 11.)

XIV. Negativam tuentur hæc : Quia digna vox est majestate regnantis, legibus alligatum se Principem profiteri. Adeo de autoritate

Ju-

juris,nostra (inquiunt Theodosius & Valentinianus in *l. 4. C. de LL.*) pendet autoritas: & revera maius Imperio est, submittere legibus Principatum. Oportet enim legem esse præsidem & bonis & malis,& principem & ducem. Et rectè Theodoricus Gothorum Rex, (apud Goldastum *tom.4. constit. p. 33.*) Licèt,inquam, potestati nostræ, Deo favente, subjaceat omne quod volumus, voluntatem tamen nostram de ratione metimur, ut illud magis æstimemur elegisse, quod cunctos dignum est approbare. Ex quibus & aliis similibus colligere licet,si *d. l. Princeps*; Iudaicè, id est captiosè & ad literam intelligamus, nihil esse Principe ferocius: Limatissimum est hac de quæstione judicium Ludov.Vivis,(*lib.7. de Caus.corrupt.art.pag.m.* 427.) A principio,*inquit ille*,coalità hominum congregatione, cum veluti moles quædam rectore indigeret, eligebatur ex eo tempore aliquis prudentià & probitate insignis & spectatus,cui parerent omnes, ut ille fultus consensu universorum, quæ amplissimæ sunt opes, ac potentià tueretur bonos, coërceret malos, jus diceret, & illius probitate unusquisque, quod suum esset,obtineret; cujus decreta ac jussa essent jus ratum, ac leges dicerentur. Porrò, quando talem eligebant, nefas existimarunt, tam prudentem & probum virum legibus alligari, quibus cæteros, qui nec malè esset acturus volens, quia probus; nec ignorans, quia prudens; nec coactus, quia constans, fortis & tantà potentià subnixus. Itaque mos hinc manavit, & quasi abiit in jus & legem, Principem legibus non teneri; sed quæcunque decerneret ac juberet, legem esse. Alij, qui rem accuratius sibi tractare videntur, ita procedunt. Leges sunt divinæ,naturales, Gentium, Regni fundamentales, vel aliæ civiles. Divinæ vel sunt morales,vel forenses, vel ceremoniales. Moralibus solutus Princeps non est: (*Deut.17.v.19.Ios. 1. v. 8.*) forensibus & ceremonialibus utique, ut alij omnes Christiani. 3. Naturalibus itidem Princeps solutus non est,cum istæ providentià divinà omnibus indistinctè immutabiles dictatæ: (*§ pen.Inst.de I.N. G.& C.l.8.ff.de cap.minutis*) nec jure Gentium: & non legibus regni fundamentalibus. In has enim jurat,easque se servaturum promittit, ut supra docuimus. Est ergo legibus civilibus solutus:*d:l:Princeps* [add.*Dn. Autor noster,more suo,in quæstione hac decidendâ valde prolixus est, dum varias variorum sententias, ad rem non facientes conglomerat, & ferè non attingit quæstionem: An hodiernus Imperator Romano Germanicus sit solutus legibus? Ad quam omninò negativè est respondendum. Et ut nihil de legibus divinis tam voluntariis quàm moralibus, & gentium dicamus: Digna omninò est vox majestate Imperatoris Romano-Germanici, legibus se alligatum Principem profiteri. Augustissimus enim Imperator noster obligatus est omnibus legibus Imperij fundamentalibus Aureâ Bullâ, & aliis ac inprimis juratis suis Capitulationibus, atque Instrumento Pacis, cujus obligatio hodiernæ Leopoldinæ Capitulationi est inserta. Nec etiam Imperator noster est solutus legibus civilibus non fundamentalibus, quales apparent in Recessibus Imperij, quos in vim contractus tam Imperator, quam Imperij Status observare tenentur: Stanislaus Orichovius Polonus (l.31.D.de Legib.) vocavit carmen servitutis. An etiam apud nos talis?*

CAPUT XVIII.

De potestate Imperatoris.

I. QVi jura civilia tractant, multa de supremi Principis potestate consignant, quæ ab aliis indistinctim pueriil lapsu Imperatori nostro attribuuntur: Quasi verò nostri status leges fundamentales, multis in articulis potestati Imperatoriæ arctiores non præscripsissent fines, nec alios, ab antiquis differentes, posuissent terminos. Planè multa ex illis, quæ olim ejus arbitrio relicta, hodie non nisi assensu & approbatione Statuum conficere potis est. [add. *Distinguendum hic est inter Imperatores Romanos veteres & hodiernos. Veteres absolutâ gavisi potestate (l.31. D.de Legib.) Delata in Carolo M. ad Francorum Reges occidentis Imperio, mansit etiam absoluta & summa potestas in reliquias veteris Imperii Romani, ut Dn. Cöringius in Tr.de Germanorum Imperio Romano ostendit: Francorum autem Reges, quatenus tales non habuerunt potestatem absolutè summam, ut nec hodierni Germaniæ Reges ceu ex Capitulationibus patet. Quia verè Germaniæ Reges, sunt hodie post tempora Ottonis M. simul Imperatores, & quidem Romano-Germanici, de jure omninò asserendam potestatem summam in urbem Romam, Papam & Patrimonium Sancto-Petrinum adhuc hodie nostris Imperatoribus esse salvam, quàmvis de facto nunc Pap-Imperium in Italia vigeat. Imperator ergo hodiernus, quatenus talis, de jure Majestatem habet incolumem; quatenus autem est Germaniæ Rex non habet summam potestatem.*] *Error communis circa potestatem Imperatoriam.*

II. Inter potestatis Imperialis axiomata hodie est (1.) Ius primariarum precú. Hoc quid & quale sit, optime explicat Carolus IV. *in rescripto de primariis precibus* (apud Goldastum *tom. 1. constit. Imper. pag. 343.*) ubi ait: Imperator habet jure & approbatâ consuetudine, à divis Romanorum Imperatoribus & Regibus prædecessoribus hactenus observata, potestatem ex coronationis suæ solennis ad Romanorum regnum impletione, in quolibet monasterio in Imperio constituto, unam tantum virtute primariarum precum, ad beneficium ecclesiasticum promovendi personam. (Iunge Goldastum *tom. 2.* der Reichs-satzungen *pag. 23.*) *Imperatori competunt primariæ preces.*

III. De hoc jure videndum erit, *I. Unde id Imperator habeat? II. quomodo habeat? hoc est, an ita obtineat, ut ejus non egrediatur personam, an verè, ut aliis quoq; idem, in certos fortassis districtus, possit concedere? Et*, quod alterum hujus constituo membrum, *an etiam horum precum exercitium, post pacificationem* *An Imp. hoc ius à Papa habeat?*

religiosam, Imperatori competat, in collegiis Ecclesiasticis reformatis? *Primum* quod attinet, Gailij ri. (*observ.* 155. *n.* 7.) Syringij (*de pace religiosa, th.* 31. *lib.* 6.) opinio est, Imperatorem hoc ex concessione Pontificis obtinere. Et scribit Speculator [*lib.* 4. *c. de prabend.* §. *restat vero, n.* 7.] se illud privilegium Imperatoris vidisse bullatum. Quod superius diximus, Imperatorem Canonicum fieri aliquot Ecclesiarum; indę fortassis morem illum profluxisse olim, etiam nunc frequentari solitum, ait Matenesius (*l.* 5. *de coron. Ferd. II. p.* 112.) ut recens creati Cæsares indulto Pontificio preces primarias, in omnibus Cathedralibus & collegiatis habeant, Ecclesiis quæ Cæsareæ dicuntur, superprimis vacantis præbēdis, quod eiusmodi ordini Ecclesiastico in coronationibus Imperatores inserantur. Verùm quando Imperatorum intueor attentius rescripta, à Goldasto, Frehero, & Dn. Clutenio (*Sylloge rer. quotid. thes.* 19. *lit. b.*) utilitati publicæ communicata, aliud planè deprehendo: Hoc videlicet Imperatoribus consuetudinem & jus approbatum dedisse, nec Pontificem, cuius, ne verbo quidem, dictis in locis mentionem fieri perspicio. (Vid. Bernhardum Græveum 2. *conclus. practic.* 155. *considerat.* 1. *n.* 3.)

An Imp. hoc ius possit aliis concederet

IV. Ad *secundum*, quod annectam, habeo exemplum Wenceslai apud Goldast. (*tom.* 1. *Constit. Imper. p.* 375.) qui jus primariarum precum per diœcesin Spirensem, & Wormatiensem, concessit Ruperto Seniori, Comiti Palatino Electori. Ius primarium precum sibi vindicant Electores Brandenburgenses, in primò introitu administrationis suarum provinciarum, in Ecclesiis Cathedralibus, vel collegiatis. Vulgò appellant, preces Electorales, donareque consuescunt illud jus intimo cuidam suo ministro, vel officiali. (Scheplitz *part.* 1. *consuet. March. Brandenb. tit.* 1. §. 2. & 3. *pag.* 9. *n.* 5.)

An post Pacem religiosam in Collegiis Reformatis hoc Imperatoris vigeat valeatque potestas?

V. *Tertium* inter nostrates & Pontificios litigiosum video, quorum hi affirmativam, illi negativam communiter propugnant: (Autor *consilij hoc ipso de negotio appositi decisionibus* Schuanmanni *p.* 99. Syringus *de pace Religion. d. loc.* Cranius *de pace religiosa part.* 1. *probl.* 4. *pag.* 43. & *seqq.*) Ego prioribus assentior; 1. cum præsumam, Imperatorem eandem obtinere potestatem post Pacis Religiosæ confirmationem, quam eius prædecessores ante eandem, nisi expressè, aut per necessariam consequentiam, dictâ pacificatione aliud fuerit introductum. [add. *Hac de re in Instrumento Pacis Cæsareo-Suecic. Osnabrug. Westphal. anno MDCXLVIII. facta* (*artic.* 5. *n.* 5.) *ita constitutum, ubi Sacra Cæsarea Majestas jus primarium precum exercuit, exerceat etiam imposterum, dummodo decedente Aug. Confess. addictis, in eius religionis Episcopatibus, seu aliis locis immediatis, præsentatus non gaudeat, nisi beneficium vacans Religionis consors possederit. De jure primariarū precum novissimè egregium Tract. emisit Dn. Ahasverus Fritschius, qui ad illustrandum Dn. Autorem adiri poterit. Dn. Conringius hoc jus ex veteri sacrorum jure Imperatoribus competente, reliquum mansisse putat. Vid. Burgold. p.* 2. *ad Instr. Pac. Disc.* 11. *p.* 4. *ubi illud jus tabulas ex naufragio collectas appellat. Germanicè primariæ preces dicuntur.* Layen Pfründe / Panis Brieffe.] Dicunt quidem supra laudati autores. I. expressè *in Constitutione pacificata religionis* cautum esse, ut Status Imperij, die Stifte / Klöster vnd alle Geistliche Güter / ante Passaviensem transactionem ab iis occupata, retinere debeant pacificè & quietè. II. Præterea *ex* §. vnd damit solcher Fried. &c. consequentiam trahunt, Augustanæ religioni addictis exercitium convenire. III. Denique ex §. als auch den Ständen &c. optime provisum aiunt, daß auch die Kirchen / Hospitál vnd Schulen / in Landen vnd Herschafften der Augspurgischen Confessions-verwanten / bestellt werden sollen / von denen Gefallen vnd Gütern / so den Ständen Päpstlicher Religion daselbst zuständig. Quibus respondeo, nullum allegatorum §§. probare contrarium assertionis meæ. Non *primum*: Iste enim loquitur von eingezogenen / vnd zu anderen milden Sachen verwendten Stifften / Klöstern / vnd andern geistlichen Gütern / ubi itaque rebus ita stantibus, Imperator preces suas primarias exercebit, utpote re immutatâ, & Canonicis atque beneficiariis sublatis. At quid hoc ad nostrum diversitate conspicuum casum, ubi quæstio est von denen Stifften / Clöstern vnd darzu gehörigen Præbenden vnd Gütern / so nicht verwendet / sondern nur allein reformiret / ratione religionis, cæteris antiquæ dispositioni relictis? Non *alterum* & *tertium*: Non enim indistinctè omnia bona ecclesiastica Augustanæ religioni addictis Magnatibus, suis in territoriis existentia, licitum est suæ in religionis exercitium convertere; sed limitatè tantùm, quædam: *d.* §. dieweil. §. als auch. & §. *seq. dictæ Pacificationis Religiosæ.* II. me movet, quod sciam, das in etlichen Stifftern üblichen vnd hergebracht / das dem Päpstischen Stuhl gewisse Monat zugeeignet / darinnen die beledigten beneficia, demselbigen mit der Collation heimstehen. Vnde ut maximè ponas cum dissentientibus, Imperatorem preces hasce à Pontifice obtinere, quod suprà ostendi falsum, nihil tamen proficies. III. Denique, ne Augustana religio, & capitula reformata, admissis in societatem Pontificiis, detrimenti quid patiantur, aliud præstat remedium, quod ante aliquot annorum curriculum, in Ernesto E. C. practicatum audivimus. Postquam enim ille ab Imper. Rudolpho II. vigore prædictarum precum, præstitutus fuisset dem Thumbcapitel zu M. quamvis capitulo, & illud constituentibus, deinceps, capitulo jurato promittere compulsus fuit, se contra capituli statuta, & exercitium Religionis Augustanæ, nil quicquam moliturum, nec illum mutandæ religionis jus sibi arrogaturum: & quod secundum erat juramentum, se à Pontifice vel Imperatore non petiturum absolutionem sive relaxationem juramenti modo præstiti, de non turbanda religione. (Vid. Cranius

nius *d. loc. pag. 49.*) [add. *Hodie per art. 5. Instr. Pac. §. Ubi Sacra Cæsarea &c. Imperator etiam in Episcopatibus Augustanæ Confessioni in totum addictis hoc jus exercet.; In mixtæ religionis Episcopatibus quid obtineat vid. ibid.*]

Imperator dignitates Regales aliasque conferre potest.

VI. Collationem gradualium dignitatum. Creat enim Imperator Reges [add. *Quicquid etiam olim fuerit hodie in casus non est dubius in creandis Regibus exteris.*] Principes, Duces, Marchiones, Comites, Equites, Nobiles, Comites Palatinos, Doctores &c. Sic nempe de fulgore throni Cæsarei, velut ex Sole radij, ita cæteræ prodeunt dignitates, ut primæ lucis integritas, minorati luminis non sentiat detrimentum; ut verbis utar Friderici II. (*in formula de iure ac privilegio Regis in Imperio* apud Goldast. *tom. un. constit. Imperial. pag. 305.*) Imperator cæteros Reges & Principes exterarum gentium, quæ sub Imperio Romanogermanico non fuerunt nec sunt, non creavit, & adeò ejus potestas in aliena domo quiescit, ut Sabaudum in Gallia frustra majori titulo nobilitare olim tentaverit. In Imperio nemo Regem creat, nisi Imperator, Electores, & certo casu Bohemi. Extra Imperium illi, qui absoluti sunt, & superiorem non recognoscunt alium quàm Deum & ensem. Ius quidem creandi Regem habent, [add. *De hoc ego dubito*] sed illud propter rationes politicas, aut non exercent, aut parcissimè, & ita, ut præter titulum ferè nihil, & eum non nisi illi, qui nec rei lautæ nec magnarum est virium côcedant. De Bohemiæ dignitate Regali varia apud Goldastum extant diplomata [*Varias huius rei causas vid. apud Gold. de Regn. Bohem. l. 3. c. 10. n. 12.*] ut non sine ratione dubitare liceat originem, cui adscribere conveniat. Henricus IV. an. 1086. Vratislaum creasse Regem Bohemiæ, innuitur apud Goldast. [*tom. 1.* der Reichs-satzungen *p. 9.*] Idem tribuitur Philippo Imperatori [*d. tom. 2. p. 14.*] nec nô Friderico I. [d. tom. p. 13.] Sed fortassis haud ineptè dicemus Henricû IV. Ladislaum Moguntiæ dignitate Regiâ ornasse: Hujus verò posteros, modestiâ aliquâ, aliquâdiu illo abstinuisse titulo: eaque ex causa Ladislaum vicesimû quintû Ducem, à Friderico I. Regem creatum. Tâdem verò eandem dignitatem Primislao, à Philippo Imper. tributam, vel potius confirmatam. Otho III. Poloniæ Ducem Boleslaum, Regem creavit [Cromer. *lib. 3. Hist. Polon.*] [add. *De Polonia & Bohemia, ut & Dania Regibus ab Impp. creatis adeundus Dn. Conringius in Tr. de Finib. Imperij, ubi quilibet Lector rei veritatem deprehendet, supra ex Ottone Kraggo de Dania Regibus contrarium adduxit Dn. Autor*] Fridericus I. transmissis coronâ & gladio, Petrum Daniæ Regem salutavit [Choppin. *de Doman. Franciæ, lib. 3. tit. 26. nu. 5. pag. 663.*] Imperialia testantur diplomata, Fridericum II. de consilio Principum, Ducatum Austriæ & Styriæ, cum pertinentiis, effecisse regnum, & provinciam Carniolam Ducatum: [ap. Goldast. *tom. 1. constit. Imperial. p. 305.* Petr. de Vineis *lib. 6. epist. 26.*] Idem Fridericus consilio, assensu & adstantiâ Principum, civitatem Brunsvvich, & castrum Luneburg, cum omnibus castris univit, & creavit inde Ducatum, Othone de Luneburg, Henrici Leonis nepote, instituto [Braunschweig. Historische Händel *part. 1. c. 2. p. 29.*] Ludovicus, Iuliacenses evexit in Marchiones, anno 1319. paulò pôst in Duces. Fridericus Ænobarbus Bergensem ditionem honestavit Comitatus dignitate, in gratiam Engelberk. Comitatum inde Carolus IV. extulit in Marchionatum, anno 1356. Primi autem fuere Bergenses Duces ambo Wilhelmi seriatim, & Arnoldus, à Wenceslao Cæsare constituti: (Choppinus *lib. 3. de Doman. Franciæ tit. 26. n. 3. pag. 663.*) Mediolanum Ducatus nomine insignitum fuit à Wenceslao anno 1390. Fridericus III. Imper. Ferrariæ Marchionem, Carolus V. Mantuanum, in Ducum ordinem cooptârunt. Quibus ætate major Sigismundus Allobrogum Comitem pari dignitate decorârat anno 1417. ac Mantuæ Dominum, Marchionem creaverat anno 1425. (Idem *d. tract. lib. 1. tit. 5. num. 20. pag. 48.*) Quot Principes, Comites & Barones creârit Ferdinandus II. Imp. Vid. Aut. libelli quem publicavit titulo: Status particularis Regiminis S. C. Majestatis Ferdinandi II. pag. 109. & seqq. Modum in eo esse jam tenendum Capitulationes hodiernæ docent. Huc etiam pertinet *articulus 47. Capitulationis Ferdinandi III. Imperatoris*, quâ promisit, bey collation Fürstlicher vnd Gräflicher dignitat vornemlich dahin zu sehen / damit auf allen Fall dieselbe allein denen ertheilt werden / die es vor andern wol meritirt im Reich gesessen / vnd die mittel haben den affectirten Stand pro dignitate auszuführen. Inter alia & hoc Imperator perpendere debet, ne concessione novæ dignitatis alterius titulo & jure quæsito vim inferat. Secus enim si fecerit, status Reipub. turbabitur, orientur dissidia & contentiones, bellum quoque, prout vires contradicentium fuerint. Duo ad hanc rem mihi exempla cognita sunt, unum vetustius, alterum memoriæ & ætatis nostræ. Illud suppeditat Megiserus (*in Annalib. Carinth. lib. 10. cap. 2. pag. 1109.*) Cùm enim Sigismundus Imperator circa annum 1435. Dominos de Cilly zu Gefürsteten Grafen des Reichs gemacht hatte / da vermeinten (die Fürsten von Oesterreich) Ernestus vnd Fridericus sein Sohn / (so hernach Römischer Kaiser worden) es were ihnen grosse Schmach zugefüget worden / daß die Grafen von Cilly wider ihren Willen von dem Kaiser den Titul Gefürsteter Grafen erlangt hätten / dieweil die Grafschaft Cilly in ihrem Fürstenthumb Steyer gelegen were / so lege auch die Grafschaft Ortenburg und Sternberg in ihrem Ertzhertzogthumb Kärnten / vnd der Kaiser hette nicht macht in ihren Fürstenthümen / da sie selbst Fürsten weren andere Fürsten zu machen ohn ihren Willen und Gunst. Dan da vormals Kaiser Carl. (IV.) dero Vorfahren die Freyherren von Süneck zu Grafen gemacht / vnd sie auf Cilly gegraft hette / dasselbig gab er auch mit Willen und Gunst ihrer Vorältern der Herren von Oesterreich / als Herren vnd Landsfürsten in Steyer / sonsten hette es ohn ihren Willen nicht mögen besche-

Austria aliquando Regnum.

Origo Ducatus Brunsvicensis.

Origo Ducatus Iuliacensis & Bergensis.

Origo Ducatus Mediolanensis, Mantuani, Sabaudiæ.

hen. Recentius hoc est, quando anno 1621. Rex Daniæ Comitem Schaumburgensem tunc temporis ab Imp. Ferdinando II. in classem Principum receptum, & titulo Principis Holsatiæ & Schaumburgensis utentem, armatâ infestavit manu, & literis ad Imperatorem 18. Aprilis datis petiit, Schaumburgensi injungeret, daß er sich des Fürsten-tituls des Fürstenthumbs Holstein gäntzlich und zumal äussere und enthalte. Verùm ex literis Imperatoris ad Regem Daniæ de eodem anno 2. Martij patet, hîc nihil ab Imperatore in præjudicium alterius tentatum vel factum, cùm Comes in Principum ordinem non Holsatiæ respectu, sed aliorum bonorum receptus fuerit. [add. *Idem Ferdinandus Wallensteinium, & Ferdin. III. Comitem Ost Frisiæ Principes creavit.*]

Investitura der Fahnlehn *Imperatori observata.*

VII. (3) Investituram & collationem feudorum principalium, & illorum quæ Fahnlehen vulgariter appellantur: (*A. B. Caroli IV. tit. 5. §. 1. Constitutio Caroli V.* vom Regiment zu Worms *anno* 1521. §. vnd behalten vns bevor die Belehnung der Lehen vnd Regalien derjenigen / die sie vnter den Fahnen offentlich mit Solennitaten pflegen zu empfahen / zu verleihen.)

Imperator iudex in controversiis feudorum Imperialium,

VIII. (4) Cognitionẽ & sententiæ dicendæ potestatem in Sachen Fürstenthumb / Hertzogthumb / Graffschafften 2c belangend / so vom Reich zu Lehen rühren / so einem Theil gäntzlich vnd endlich abgesprochen werden sollen: (*d. constitutione*, §. Ob auch Sachen. Cammergerichts Ordnung *part.* 2. *tit.* 7.) Id quod anteà quoque à Friderico II. Imperat. constitutum fuisse lego) apud Goldastum *par.* 1 der Reichs-satzung *pag.* 21. *ibi*: Der Hoffrichter soll die Leute richten / die ihn klagen von allen Leuten / ohne Fürsten vnd andere hohe Leute / wo es gehet an ihre Leibe / oder an ihr Recht / oder an ihr Erb / oder an ihr Ehre / Das wollen wir selber richten. Quod iisdem formalibus, unicâ tantùm mutatâ voculâ, repetiit Albertus Imper. apud Goldastum (*dict. l. p.* 27.)

An solus an verò cum Paribus cognoscat in Controversiis feudalibus Imperator? Fürstenrecht. *Rationes pro eo.*

IX. *An verò hoc ipsum Imperatori ita competat, ut solus cognitionem suscipere, & sententiam dicere hisce in feudalibus negotiis possit?* controversiâ non caret. Sunt enim nonnulli, qui prætendunt in contrarium das Fürstenrecht (quod nomen reperitur expressum in literis Imperatoris apud Goldast. (Tom. 2. der Reichs-Satz. pag. 155. ibi: Nach Fürstenrecht) nec non apud Lundorp. (T. 2. act. publ. Tr. 2. nu. 110. pag 16. in Keysers Sigismundi Urtheil zu Nürnberg gesprochen zwischen den Hertzog in Bayern an. 1431.) cujus vigore concludunt, prædictis in oculis, Imperatorem absque consilio Procerum Imperij, tanquã Parium Curiæ, nihil nec posse nec debere statuere. Quam in sententiam prodiit ante aliquot annos discursus, *tit.* kurtzer vnd gegründter Bericht über die Frage: Ob die Römische Kaiser in des H. Reichs Lehensachen allein richten können? 2c. Cui sequentes insertæ rationes. I. Testimonium Imperatoris Sigismundi, qui literis ad Concilium Basileense perscriptis, apertè declaravit, controversiam inter Henricum Lauenburgicum, & Fridericum Saxoniæ Ducem, Electoratus Saxonici causâ spirantem, malè ad Concilium delatam, ejusque cognitionem & determinationem, more Imperij ad suum & Parium Curiæ judicium remittendam. II. Observantia prædicti Imperatoris, dum controversiam inter Henricum & Albertum, Duces Bavariæ, Constantiæ Parium Curiæ judicio terminavit. III. Constitutio ejusdem Imperatoris & Procerum Imperij, facta Basileæ: daß die Kaiser in Sachen / so eines Fürsten Leib / Ehr vnd Lehenschafft betreffen / so wol Geistliche als Weltliche Fürsten / ja auch wol gefürstete Aebt / niedersetzen möge. IV. Exempla: (1) tempore Friderici Imperatoris, in controversia Friderici Ducis Austriæ, & Henrici Ducis Saxoniæ, anno 1156. (2) Sub Friderico, in contentione inter Henricum Brunsuicensem, & Adilbertum Frisingensem Episcopum, anno 1180. (3) Regnante Henrico, contentione ortâ inter Hermannum Marchionem de Baden, & Eginonem Comitem de Friburg, de argentifodinis & custodiis sylvarum, anno 1234. (4) Tempore Sigismundi, in controversia Henrici & Ludovici, Ducum Bavariæ, anno 1400. & 1431. 1448. Quibus in omnibus, Principibus Imperij, tanquam Paribus Curiæ, cum Imperatore cognoscentibus sententia lata fuit. V. Literæ Friderici Imper. III. ad Henricum Bavariæ Ducem anno 1448. quibus mentem suam declarat apertius: ibi; wiewol in vnseren Brieffen geschrieben stehet 2c. VI. Instructio Henrici Bavariæ Ducis, quâ suis injungit, ut diligenter observent, an judiciũ mit Fürsten oder gefürsteten Personen besetzet / nec ne? vnd wann es mit denselben also besetzet / daß sie dasselbe nicht wol recusiren mögen / so sollen sie darein willigen: wann es aber dem alten Herkommen vnd Ordnungen gemäß nicht besetzt / so sollen sie wider dasselbige excipiren vnd es decliniren. VII. Literæ Ludovici Divitis, Ducis Henrici, Ducum Bavariæ, nec non Marchionis Brandenburgensis Alberti. Quæ omnes consentiunt in eo, quod hactenus dictum. [add. *Octavum & nonum argumentum pro condicio Principum, quod cap. 9. nu. 40. & 41. Dn. Autor affert, nullius põderis sunt: Ius Romanorum enim in l. ult. C. Ubi Senator. l. 2. C. de tut. & cur. illustr. huc trahi nequit, nec etiam id quod de Paribus Gallorum allegatur. Ius enim nostrum publicum è Gallis nõ arcessendum.*] IIX. Feuda regalia, ab Imperatore solo non dependent, sed ab Imperio & Imperatore: ergo cognitio de iisdem jure meritoque non soli Imperatori, sed conjuncto demum cum Proceribus Imperij, attribuenda. Consentit Autor der Donawertischen Information *part.* 1. *pag.* 139. & die Possidirenden Fürsten zu Gülich in ihrem Außschreiben *de anno* 1610. *ibi*: Es wird sich 2c. Et in kurtzem wolgegründtem special Bericht / von dem vermeinten Interesse des Hauses Sachsen / *pag.* 47.)

Rationes contra das Fürsten-Recht.

X. Hanc qui oppugnant sententiam, rationum suarum aciem hoc formant modo: [add. *Primum argumentum quod oppugnatores*

des

des Fürsten-rechts afferunt est *haut sufficienter propositū, n. 43. cap. 9. adeòque illud non retulimus: Ita autem debebat formari: Si magna causa magnos requirunt judices, sequitur quòd causa de Ducatibus &c. ab Imperatore & Paribus ad minimum Electoribus & nonnullis aliis Principibus cognosci debeant, arg. Instr. Pac. art. 5. §.* 20.] I. Textus feudales eò inclinant, qui Imperatorem, tanquam feudi Dominum, in causis feudalibus majoribus judicem esse dicunt (*cap. un. §. præterea, de prohib. feudi alien. per Fridericum. cap. un. apud quem vel quos controv. feud. defin.* Zasius *in tr. feudali. part.* 11. *n.* 6.) II. Constitutiones Friderici II. & Alberti, Imperatorum, suprà à me relatas adducunt, verbaque, selber richten, urgent. III. Cognitionem harum causarum Carolus V. in tantum suæ dijudicationi reservavit, ut nec Vicariis Imperii, qui ipsum tamen Imperatorem repræsentant, manum ad eas extendere, absente vel mortuo Imperatore permiserit (Ordnung des Regiments zu Worms *de anno* 1521. §. ob auch Sachen furfielen.) Ferdinandus quoque (*in Ord. Cam. part.* 2. *tit.* 7.) ad Cæsaream vel Regiam maiestatem causarum harum diiudicationem pertinere, his verbis constituit: derselben Erkäntnüs wollen wir der Kaiserlichen Maiestat, oder Abwesens derselben, uns als Römischem Könige, vorbehalten haben &c. quo ex loco sic inferri potest: Si Imperator Cameram, quæ concurrentem cum eo jurisdictionem habet, in partem diiudicationis de causis feudalibus Principum & Comitum vocare non cogitur, certè multo minus Pares Curiæ ut adhibeat, coarctandus erit. Ratio consequentiæ manifesta est: quia hi nullam jurisdictionis concurrentiam cum Cæsare habent, quapropter cum Camera, quæ Paribus Curiæ maior est, excluditur, justâ ratione & hi removendi erunt. IV. In quorum potestate non est Principem facere, aut tollere, in eorum potestate non erit de Principum disceptationibus cognoscere [quæ olim contra Cameram fuit illatio Alberti Marchionis Brandenburgici anno 1552.] At vero in Parium Curiæ potestate non est, Principem facere aut tollere. Itaque, ut eadem destructionis, quæ constructionis principia, consequens est, de hisce feudis majoribus arbitrium, per quod succumbens Ducis titulo, respectu feudi, orbatur, penes solum Cæsarem esse; quia is Principes & Comites solum facit: V. Neque in A. B. Caroli IV. neque ullâ aliâ publicâ imperii lege, mentio fit dieses Fürsten-rechts: Ergo quod in lege non cavetur, in practica non habetur.

Responsiones ad superiora.

XI. Atque hoc modo fundamentis jactis, ad superiora respondent: Literis Sigismundi nihil aliud innui, quàm Imperatores, adhibitis Principibus Imperij, hoc est, Paribus Curiæ, olim controversias feudorum Principalium determinare solitos fuisse. Nec ab Imperatoribus subsequentibus hunc morem fuisse omissum. Ita enim Autor der nohtwendigen Erinnerung *contra Informatorem Donaverdensem* (*pag.* 261. nichts weniger weiß man &c.) Verùm eam rem ad juris necessitatem redigere, quasi jure quodam suo Principes in partem deliberationis venerint, adserere velle, nimis licentiosa foret consequentia, inquit Arumæus *d. l.* Quin etsi tempore Sigismundi tale Principum jus extitisse poneremus, ab eo tamen, per Cameræ ordinationem claram, Principes recessisse dicendum foret; nam si sibi illud reservatum cupivissent, generalitas ordinationis restrictione, ad rem eam apta, coarctanda fuisset, quod cum factum non sit, verbis eiusdem non distinguentibus standum erit. Hujus etiam opinionis sunt nonnulli ex Imperij statibus, & inter illos ejusdem fuisse Christianum II. Electorem Sax: ac alios hujus familiæ Principes, ex literis, tempore ubi de Iuliacensi successione quæstio orta titulo: In der ausführlichen deduction des Chur- und Fürstl. Hauses Sachsen Recht an dem verledigten Furstenthumb Gülich, editis cognoscimus, quibus inter alia habetur: Es erinnern sich auch Ihr Churf. und Fürstl. Gnaden bedächtlichen das dennoch der Röm. Kayserl. Mai. Wan über Fürstenthumb und dergleichen Reichs-lehen stritt- und spaltungen vorfallen, die Erkäntnis nicht allein vermög der beschriebenen Lehenrechte ohne zweifel gebühre und zustehe, sondern auch derselben mit einhelligē schlus aller Stände des Reichs in der Cammergerichts Ordnung und sonsten reservirt und vorbehalten worden, so gar das ob sonsten die Kayserl. Maiestät cum Camerâ, und hinwider Camera cum Cæsare in andern fällen concurrirt, gleichwol dieses ein casus reservatus bleibe, darinnen Cameræ, vielmehr aber Paribus Curiæ, die cognitio glat abgestricket.

Autor pro Paribus Curia concludit & ad contraria respondet.

XII. Atque hæc utriusque partis præcipua tela: quorum vim & aculeos dum exploro, fortiora ea parte deprehendo, præ secundis, prima. Ad contraria ita respondeo: Textus feudales, *primo loco* adductos, quantùm spectat, respondet Autor *suprà laudati discursus*, decisionem illam vires suas & officium perdere, quando aliud consuetudine & constitutione introductum [Schrad. *d. part.* 10. *sect.* 2. *n.* 13. *& sect.* 9. *n.* 125. *& seqq. sect.* 12. *n.* 98. *sect.* 13. *quæst.* 2. *de assess. n.* 12.] At verò aliud in Imperio introductum, præter superiùs adducta, probat (Reichs Abschied zu Nürnberg *anno* 1466. das alle Lehen, es seyen Ober- oder Unter-Lehen, berechtet werden sollen, vor dem Lehenherrn und seinen Mannen, davon sie zu Lehen rühren.) [add. *Consuetudinem istam usque ad Caroli V. Imp. tempora probat Dn. Conring. Diss. de Iudic. Germ. post illa tempora sublatam putans: Alii tamen, qui turbas Imperii hujus & superioris seculi respiciunt, secus putant.*] *Secundo loco* positam Friderici II. constitutionem, ut & eiusdem repetitionem Alberti Imperatoris, nobis non obstat. Non enim sequitur: Der Kayser will selber richten, Ergo solus judicabit, exclusis omnibus aliis. [add. *Exclusiva præterea propositio non excludit concomitantia, sed solùm eius immediatè opposita*] Præterea hæc ipsa constitutio tantùm,

per vocem, selber / excludit den Hofrichter / cuius limitat potestatem is, qui eam dedit, uti suam habet limitatam ab illis ipsis, ad quibus ad eandem evectus. *Tertio*, Constitutio Caroli V. (*dict. d.* §. Ob auch Sachen / in der Regiments-ordnung zu Wormbs *anno* 1521.) excludit tantum das Regiment / de quo verba clare concepta sunt, nec verò reliquos Imperii Proceres, quorum nulla fit mentio. Idem etiam, *quarto*, dicendum de constitutione *Ordinat. Camer.* (*part.* 3. *t.* 7.) quæ ut Camerales ab huiusmodi causarum cognitione & dijudicatione removeret, non æque aliis, lata atque sancita fuit. Nec consequentiam, quam inde format Arumæus, validam duco, quòd Cameram excludens Imperator, multo magis Pares excludat Curiæ, qui cum eodem, non consimiliter, ut illa, concurrentem habent jurisdictionem. Ratio enim diversitatis, quæ inter Cameram & Pares Curiæ hoc in passu se exerit, collectionis infirmitatem satis probat. Est verò hæc inde petenda, quòd de Principis dignitate, statuque nemo, nisi dignitate par, possit cognoscere. Ita enim Marchio Brandenburgensis, in literis, (*dicto d. scursu sub num.* 20.) Das alles Hertzog Ludwig seine Würde berühret. Nun mag niemand über seine Würde erkennen / dann sein Genoß. Idem inculcant literæ Imperatoris *sub num.* 12. ac apud Goldastum (*tom.* 2. der Reichs-satzungen *pag.* 155.) Das Fürsten-sachen nicht an das Cammergericht / sondern für den Kaiser allein / mit Zuziehung der Fürsten-genossen / nach Fürsten-recht sollen gewiesen werden. Consequentiam alteram, quam juridicam vocat Arumæus, qualis sit, ut videamus, ita colligo: Quod de Camera, ratione administrationis justitiæ dicitur, in eandem sc. cumulative, eam ab Imperatore consensu Principum Imperij, seu Parium Curiæ, translatam, ut de omnibus causis, non exceptis, absque ullius interventu possit cognoscere, idem quoque ex eadem ratione de Regimento, olim à Carolo consensu Statuum constituto, dici poterit. At propter alia, Regimento propriâ autoritate fœdus inire datum non fuit, sed Imperatori reservatum (*d. constit. de anno* 1521. §. Ob auch.) Nunc si collectio Arumæi ponderosa, sequetur, Imperatorem solum, ut aliàs Regimentum, nisi hic exceptus fuisset casus, fœdus sancire cum quolibet, etiam extraneo potuisse. Quod quàm probè conveniat Capitulationi, in quam dictum Imperatorem jurasse suprà retulimus, nulli obscurum esse poterit. Ita ergo habendum; Cæsarem, & Status Imperii, Cameram instituisse, collatâ in eandem certâ & limitatâ potestate. Vnde, quodcunque in eandem non translatum, id utique his ipsis reservatum. At potestas cognoscendi de feudis Regalibus nec ab Imperatore, nec à Statibus, Cameræ collata; Ergo illis reservata, quorum antea fuit. Non autem antea solius fuit Imperatoris, sed & cum eo Statuum Imperii. Nec quod ultimo loco ab Arumæo adducitur, stringit. Nam ut ipsemet ex Gailio (1. *observat.* 29.) firmat, Camera de feudis Imperii minoribus judicat, atque ita quandoque alicui aufert, quod nunquam vel dedit, vel dare potuit. Ad *quintum*, respondeo, hoc jus Principum, seu Parium, non esse cerebrinum (ut Reinking: & Stamlerus (de Reservat. Imp. §. 38. n. 3. & seqq.) volunt.) & merâ imaginatione introductum, sed satis in illis Imperii actis, quorum suprà facta specifica relatio, fundatum. Quæ, qui ad voluntatem, non juris necessitatem referunt, perpendant mecum velim verba Sigismundi, *in Epistola, ad Concilium Basileense.* (vid. Tom. 4. Concil. general. Severini Binnii pag. 225. & Lundorp. T. 2. act. pub. l. 1. pag. 11.) Causas ad examen nostræ Imperialis Maiestatis, & Procerum nostrorum immediatè spectantes. *Item*: Cumque juxta formam juris, ac stylum & observantiam sacri nostri Imperii, feudales quæstiones, coram dominis Feudorum, etiamsi minores valvasores essent, ac Paribus Curiarum suarum, respectu fendi, de quo agitur, decernendæ sint: quod etiam jus in nostra Cæsarea Majestate, & sacro Imperio nostro, & Paribus Curiæ nostræ, respectu feudi talis modi, meritò debet illæsum conservari. *Item*: Parati sumus Pares Curiæ evocare, & causam juxta stylum Imperii nostri diffinire. *Item*: More solito & consuetudine Imperii nostri, & Parium Curiæ nostræ terminandum. Idem in *altera eiusdem Imperatoris epistola*, aliquoties clare exprimitur. *Ibi*: secundum Iuris communis dispositionem, nec non usum, stylum & consuetudinem sacri Romani Imperii, feudalis contentio, per dominum fendi & Pares Curiæ terminanda sit. *& paulò pòst*: Quod aliter expediri nequit, nisi Parium Curiæ arbitrio. *Et infrà*: Ad Curiæ nostræ, ad nostrum & Parium, respectu ipsius feudi, examen pertinere: *& rursus*: More, stylo & consuetudine Imperii nostri & Parium Curiæ nostræ terminandum. [*add. Quæ Dn. Autor n. 67. & seqq. contra Arumæum affert, quum duplicem Imperii Majestatem realem & personalem asserant suprà tamen à nobis refutatam, hæc in enucleando omisimus, utpote quum Arumæana ista responsio aliàs satis frigida sit, nec magnopere curanda.*] De tempore quidem, quo primum hoc jus, quod dicitur Principum, introductum fuit, vix puto constare. Ejus insuper in A. B. nullam mentionem fieri, certum est. Inde autem inferre non licet, cujuscunque juris, vel consuetudinis in A. B. non fit mentio, illud nunquam in Imperio fuit. Finis, & intentio Caroli IV. non erat, in A. B. omnes Imperii consuetudines, & recepta jura explicare, sed, ut ipse in prooemio suæ sanctionis indicat, ad unitatem inter Electores fovendum & Electionem unanimem inducendam, ac detestandæ divisioni inter eosdem, variisque periculis ex ea sequentibus, aditum præcludendum: Hinc non licet plus in illa quærere, quàm ejus author in eam voluit referre. 3. Ejusdem juris principum vestigia quoque non apparere in Recessibus Imperii, lubens fateor, præsertim si de illis loquamur, quos uno codice

Existentia des Fürsten-Rechts *contra Stamlerum asseritur.*

nobis

nobis exhibitos evolvimus. At verò non perfecta hæc inductio Stamleri. [Tr. de Reservat. Imp. §. 38. n. 3.] hujus juris nulla fit mentio in Aurea Bulla, nec in Recessibus Imperii, ergò est cerebrinum; ut autem perfecta fiat, ita concipienda erit, hujus juris principum non fit mentio in Aurea Bulla, nec in Recessibus, nec in aliis omnibus Imperii actis, neque apud historicos veteres, neque ullibi; ergò est cerebrinum. Verùm falsa hæc est assertio, ut Epistolâ Imper. Sigismundi ad Concilium Basileense anteà allegatâ constat. Cui pro majori testimonio accedunt literæ aliæ, ab eodem Sigismundo ad dictum Concilium perscriptæ; ibi: secundum juris communis dispositionem, nec non usum, stylum & consuetudinem sacri Romani Imperii, feudalis contentio per Dominum feudi, & Pares Curiæ terminanda. & paulò pòst; quod aliter expediri nequit; nisi Parium Curiæ arbitrio; & iterum; ad Curiæ Imper. ad Imperatoris & Parium respectu ipsius feudi examen pertinere. ac rursus; more, stylo & consuetudine Imperii, & Parium Curiæ Imperialis terminandum &c. Ponamus, sed citra veritatis jacturam, [Nam & in primâ & secundâ Francorum familiâ hoc ius in usu fuit, ut observat Bignonius (in not. ad l. 1. Form. Marculphi) Caroli Magni temporibus, [ad illa enim pertinet locus ex Lehemanno (l. 7. Chron. Spir. c. 42. pag. 176. à Stamlero allegatus;] Pares Curiæ necessariò non fuisse adhibendos; inde verò non sequitur, quod tunc fuit in usu, id semper ita in usu permansit: multa certè, secundum temporum intervalla mutata sunt, ac ipsorum Imperatorum non semper una & æqualis fuit potestas. Nec etiã Principes illi sive Pares Curiæ advocati ab Impp. tanquã testes ut vult Stamlerus. Nam Fridericus apud Lundorp. (*T. 2. act. pub. l. 1. p.14.*) exprimit super illa causa, de qua tunc quæstio fuerat, à Principibus Curiæ suæ requisita sententia judicatum fuisse: At, qui judicant, judices dici debent; fieri autem potest, quemadmodum ibi factum videmus, ut illi, qui judicarunt, restentur quoque rem ita decisam, vel judicatam fuisse; non tamen inde inferri potest, eos saltem pro testibus habendos esse; Idem ferè responderi potest ad Henrici decisionem, quæ est apud Lundorp. (T. 2. act. publ. lib. 1. p. 15.) ac diverso respectu & decisio dici potest, & Privilegium. Non tantùm autem Imperij Principes vel Pares Curiæ ab Imperatore in consilium in ejusmodi causis adhiberi, nec simplices testes esse, verùm etiam judices, sententia Sigismundi Imperatoris Norimbergæ lata MCDXXXI. (apud Lundorp. *d. tract. pag.* 16.) confirmat, si §. Darumb unterreden / conferatur cum §. ult. ubi legitur, So sind diß die Churfürsten / und Fürsten / die bey uns zu Gericht gesessen sind / und Vrthel gesprochen haben. Imperator Sigismundus in literis ad Concilium Basil. porrò specialiter agit de controversia, quam Lavenburgensis ad Concilium Basileense volebat deducere; erat illa de Electoratu Saxoniæ, quem tenebat Fridericus (Landgravius Thuringiæ, ac Marchio Misniæ) de eo ab Imperatore investitus. Ericus verò, Dux Lavenburgensis, eundem sibi competere affirmabat, hæreditario, & infeudationis jure. Hic ut controversiæ illius decisionem ad Concilium transferret, causabatur, sibi in foro Imperii justitiam denegatam fuisse; audiverat enim, judicem ob denegatam justitiam, quo ad illam causam, in qua denegata, jurisdictionem amittere, & superiorem pro administranda justitia adiri posse, Imperator huic conatui obsistens, negabat hujus controversiæ decisionem ad Concilium posse devolvi. primò, quoniam prætextus Lavenburgici, ratione denegatæ justitiæ, falsus & fictus. Secundò, quoniam hæc controversia non ad forum alienum, sed Imperii forum pertineret. Addit rationem, Electoratum enim illum, (Saxoniæ) sive ut verba illius sonant, illum Archiprincipatum, Archimareschallatum, & jus eligendi Romanorum Principem, (quod huic adhæret) ab Imperatore, & Sacro Romano Imperio immediatè descendere, ac in feudũ depẽdere: Quæstiones autem feudales, secundũ formã juris, ac stylum, & observantiam Imperii, pertinere generaliter ad Dominos feudorum, ac Pares Curiarum. Itaque etiam ad se & Pares Curiæ suæ hujus quæstionis, inter Lavenburgensem, & Saxoniæ Ducem vertentis, decisionem pertinere: Proinde hoc jus cognoscendi & decidendi hanc controversiam, sibi (Imperatori) & Sacro Romano Imperio, ac Paribus Curiæ suæ, meritò deberi illæsum conservari. Denique ad finem literarum certificat, (utor verbis formalibus) omnes & singulos, quorum interesse possit, quod præfato Erico (Lavenburgensi) justitiam, nullo unquam tempore denegaverit, legitimè postulanti, nec in futurum Domino (Deo) propitio, denegaturus unquam sit ritè petenti: quinimò, quandocunque ipse (Lauenburgicus) vel alius justitiam poposcerit, paratum se Pares Curiæ evocare; nec enim aliter negotium expediri posse, nisi Parium Curiæ arbitrio, & causam juxta stylum Imperii definire. Quos autem hoc in casu per Pares Curiæ intelligat, patet ex altera Epistola ad Concilium exarata; ibi, ad nostram, & illustrium Archiprincipum nostrorum, Sacri Romani Imperii Electorum, pertinere notionem. Ex his iam patet apertissimè, contentionem illam non fuisse inter Imperatorem & Lauenburgicum, ut Stamlerus putat, sed inter Lavenburgicum & Saxoniæ Ducem, de Electoratu Saxoniæ; ergò si feudale ius, quod allegat Stamlerus, in Imperio fuisset in usu, malè Sigismundus affirmasset, hoc negotium aliter expediri non posse, quàm suo arbitrio. Haud verò credibile fit, si hoc ad solum Imperatoris arbitrium pertinuisset, Imperatorem id aliorum arbitrio subiecturum, postquam magnates ius suum jactare non præsumuntur. Non itaque tempore Sigismundi 2. F. 34. ut & 2. F. 55. dispositio in Germania fuit in usu etiam ante illum in eo sæpe variatum fuit (vid. Hotoman. de Feud. ad §. 7. 2. F. 55.) Ius principum dicto rescripto Sigismundino non saltem aliquo modo, sed omninò & tanquam necessarium stabilitur

Pares Curiæ unà judicant cum Imperatore.

De quâ causa egerit Sigismundus in literis ad Concilium Basileense.

Ius Principũ necessitatem præ se fert.

tu Vestra frater amantissimus. Sic & Sigismundus I. Poloniæ Rex literas ad Carolum V. Imperatorem datas ita finivit, facit Majestas Vestra rem suâ virtute, & nostrâ in se observantiâ dignam; (Iustus Sinolt *in colleg. publ. de statu Rei Romanæ disput. 3. thes. 2. lit. a. pag. 93.*) Gallia in defendendo honore aliquando Imperatoris Majestatem comiter observat, aliquando autoritatis propriæ satis est studiosa. Ludovicus XIII. literis 7. Maij anno 1628. ad Ferdinandum II. Imperatorem aliquoties ei titulum Majestatis tribuit, ut videre est apud Mercure François (*tom. 12. pag. 321. & 322.*) Theodore Godefroy (*au Ceremonial de France pag. 258.*) ita Imp. Carolo V. ingredienti Lutetiam anno 1539. Præfectus Mercatorum comitatus quatuor ejus civitatis Scabinis, præviâ oratione obtulit civitatis claves.

Qui Imperatoris præcedentiam in dubium vocunt.

VI. Cæterùm qui Imperatori nostro controversiam circa præcedentiæ jura moverunt, duo, quos legi, extiterunt. Vnus, isque antiquo tempore, Imperator fuit Constantinopolitanus, cujus extant literæ ad Fridericum I. & hujus responsoriales apud Goldastum (*tom. 1. constit. Imper. p. 285.*) [add. *Hodie, ut percepi, quando noster Imperator & Turcicus invicem Legatos mittunt in salutatione se invicem in gyrum agere solent, ut nemo dicere possit, se primo loco stetisse.*] Alter Gallus. Cùm enim anno Christi 1521. Caleti Legati Caroli V. Imperatoris & Francisci I. Regis Galliæ, convenissent, Mercurino, Caroli Cancellario, ideo præcedentiæ quæstionem movere ausus est Gallus, quòd Carolus nondum à Pontifice unctionem accepisset, proindeque Gallo Regi uncto cedere deberet: (Arumæus *tom. 2. de iure publ. disc. 1. ad finem.*) Sed perpendere secum debuisset Gallus, Imperatorem verè talem existere, etiamsi à Pontifice nunquam fuerit coronatus, ut suprà à nobis demonstratum. Imperij autem administratio hanc Imperatori concedit prærogativam, ut innuit Ludovicus II. Imper. (*in rescripto ad Basilium Imper. Constantinopol.* §. 5. apud Goldast. *d. l.*) Vnde etiam judicatu facillimum, quantillum fidei Vngersdorffero concredendum, qui (in seiner Erinnerung von den Calvinisten *pag. 28.*) profitetur, der Papst sey Vrsach, das alle Catholische Könige, aus Spanien vnd Franckreich, vnangesehen sie weder am Adel, noch an Macht / dem Kaiser etwas bevor geben, dennoch ihn ehren vnd den Vorzug haben lassen.

Imperator aliquot Ecclesiarum dicitur Canonicus.

VII. Canonici prætereà titulo Imperator præfulget, non solùm divi Petri Romæ [add. *Dolendum quòd Imperator hodie Romæ tantùm Canonicus sit, quum de iure Fac Totum ibi esse debeat.*] verùm etiam Aquisgrani, & majoris Ecclesiæ Coloniensis. *Cum Maximilianus II. electus esset, & inauguratus Francofurti, ad eum accesserunt duo ex sacro sodalium Aquisgranensium collegio, multamque salutem precati, in suum collegium, more antiquitùs recepto, cooptârunt* (*Thuan.* histor. lib 32. p. 907.) *Idem factum post Coronationem Ferdinandi II. Matenesius* (lib. 3. de coronat. Ferdin. II. p. 112.) *ubi receptum notat, ut Canonici Aquisgranenses reliquias & sanguinem S. Stephani protomartyris adferant, super quo Rex Roman. solenne iuramentum Capitulo illi præstare consuevit.* Iuramentum, quod Rex Romanorum ut Canonicus præstat Ecclesiæ Aquisgranensi, hujus est tenoris: Nos N. divinâ favente clementiâ Rex Romanorum, hujus nostræ Ecclesiæ B. Mariæ Aquensis Canonicus, ad hæc Sancta DEI Evangelia, juramus eidem Ecclesiæ fidelitatem, & quod ipsam, jura, bona & personas ejusdem, ab omnibus injuriis & violentiis, defensabimus, & faciemus defensari, ejusque privilegia omnia & singula, & consuetudines ratificamus, approbamus, & de novo confirmamus (Noppius in der Aacher Chronic: *lib. 1. cap. 12. pag. 70.*) Pro receptione in hoc sodalitium solvit Imperator 57. aureos Rhenanos, & prætereà, ex consuetudine, 4. Fus der Weins, davon eins dem Capitul S. Adalbrecht zuständig: Item, vor die Kayserliche ober vnd untere guldene Kleider, zusammen 400. Joachimsthaler. (Noppius *d. l. pag. 72.*) Quin & audio fieri Canonicum Bambergensis Ecclesiæ, ex instituto Imper. Henrici Sancti [Freher *ad lib. 2. Petri de Andlo de Imperio Rom. c. 6. pag. 179.* Thuan. *lib. 32. histor. pag. 907.*) Carolus V. quando Bononiæ coronatus, factus est Canonicus S. Petri (Agrippa *de coronat. duplici Caroli V.* apud Schard. *tom. 2. hist. Germ. p. 1262.*) factus quoque est Canonicus D. Iohannis Lateranensis: [Idem *d. tr. p. 1268.*]

In præsentia Imperatoris vexillâ Imperij expandi, sunt non alij honoris bellici.

VIII. Quod si arma & ad bellicum apparatum nos convertimus, honori Imperatoris datum deprehendimus (R. A. zu Speier *de anno* 1542. §. sonst aber:) das in Abwesen des Käysers, oder Römischen Königs, des Reichs Fahnen nicht fliegen soll. Imperatori in militià erat singulare prætorium, quod ætate Augusti, Augustale etiam dictum, area sive pedatura jugerum quaternum. Quid ea in re singulare habeant hodierni nostri, non observavi.

An Imperator Mundi Dominus? Rationes pro affirmativa.

IX. Duplex porrò examinanda quæstio: Prior; *An Imperator rectè sit & dicatur Dominus mundi?* Pro *affirmativa* hujus facit l. *l. 9. ff. ad l. Rhod. de iactu; l. bene à Zenone 5. circa fin. C. de quadrien. præscript.* Quin & adsunt testimonia nostrorum Imperatorum Romano-Germanicorum; Audiamus Fridericum I. qui urbis & orbis gubernacula se tenere, ad patruum Othonem, Principem, Historicum & Episcopum, scripsit (Otho Frising. *in vit. Frider. l. 2. c. 30.*) Audiamus Ludovicum IV. & Fridericum Pulchrum, ita differentes: Wir Ludwig vnd Friederich bekennen, daß wir vns miteinander verbunden haben ewiglich / das Römische Reich, dazu wir beyde erwehlet vnd geweyhet seyn / mit allen seinen Würden, vnd alles was es hat vnd darzu gehöret, über alle die Welt, miteinander gleich als eine Person besitzen sollen vnd wollen. Et infrà. Vnd soll iederman fürbaß / von einem andern Raht nemen, an allen Sachen / in allen Landen, über alle die Welt (Goldast. in Reichssatzungen *pag. 143.*) Hoc qui negat, dicitur hæreticus (Bart. *in l. hostes, ff. de capt. & postl. n. 7.*) & peccat mortaliter (*Hostiens. in c. venerabilem, extr. de Electiοn.*)

X. Pro

Rationes pro negativa.

X. Pro *Negativa* faciunt sequentia: I. Quicquid Imperator habet & possidet, id habet, vel à populo Romano, qui jus suum in eundem transtulit: vel justo bello adeptus est: vel ex spontanea aliorum subjectione, & testamentariâ provisione nactus est (Engelb. Abbas *de ort. & fin. Rom. Imper. c. 11. p. 35. edition. Clusen.*) Ast populus Romanus totum mundum nunquam possedit: nunquam vel hic vel Imperator illũ bello totũ subegit: nec omnes Reges, vel testamentis, vel sponte, se suaq; subjecerunt huic. Romanus Imperator interiorem Germaniam nunquam nisi victus vidit. Etsi enim idem de utraque Germania, superiore & inferiore provinciarum titulum prædicarit, easque sub duobus Præsidibus constituerit (*l. 5. ff. de offic. assess.*) inanem tamen triumphum, inanem rei gloriam fuisse, etiam ex Romano fide dignissimo scriptore Tacito perspicuum, qui Germanos quidem triumphatos, sed nunquam victos fuisse scribit (*de morib. German.*) Vnde rectè infertur, Romanum Imperium certos habuisse limites: Frustra enim introductum fuisset jus postliminii, si totus orbis Imperio Romano fuisset subjectus. Imò nisi distinctione vel explicatione aliquâ convenienti, locutiones istas explanaverimus, Imperatorem mendacii arguemus, quasi totius mundi Imperium sibi adscripserit, quod nunquam habuit. Eundem manifestò iniquum constituemus, quasi regna ex jure Gentium condita & distincta, aliis, sine causa, solâ dominandi libidine, surripuerit. Et denique sarcinam onusque imponemus, cui ferendo sufficiens haud erit: Hæc & similia cum paulò accuratiùs secum considerasset Ludovicus Vives (*in not. ad Augustin. de Civ. Dei, c. 5. c. 25. tom. 5. p. 328.*) tandem in hunc prorupit sensum: Stultum est affirmare, Imperatorem Romanum jus habere in totum orbem terrarum, cujus nunquam fuit dominus. Nec in ea quidem jus habet, quorum aliquando fuit dominus, & jam amisit. Quoniam, quo jure quæsierat, eodem perdidit, strage scilicet hominum & bellicis furiis. Accenduntur Principes istis ficititiis titulis, qui aliud nihil sunt quàm fæces orbis terrarum, pestisque totius generis humani. In culpa est impia & indicta Ictorum argumentatio. A quo non longè differt Chassan: (*in Catal. glor. Mundi, part. 2. consid. 32.*) qui satyricè mundum in suprà allegatis legibus accipit de mundo muliebri, & sic pro ejus ornatu, ut *in tot. tit. ff. de aur. & arg. leg.* adulatoriè, vel obscurè quicquam dicere.

Vera ad hanc quæstionem responsio.

XI. Vt tandem nostram exponamus sententiam, nos arbitramur potius, verba dictarum legum esse intelligenda de subjecta materia vocesque; *mundi, orbis, orbis universi, &c.* esse restringendas ad eam mundi partem, cui præfuere, & adhuc præsunt Imperatores, (*Olim de quodam Imperatore dictum fuit: eum esse Regem Hungariæ privativè, Bohemiæ participativè, Germaniæ speculativè.*) [Add. *Falsum & hoc dicterium, à Dn. Autore allegatum; Nam reverâ Imperator hodiernus est Rex Germaniæ non theoreticus, sed practicus, quod etiam affirmandum de Hungaria ex parte, de Bohemia verò ex toto.*] vel universus orbis Romanus, Augustinus (*supra cit. loc.*) ad quem ista notavit. Vives: Sic dicitur Orbis Romanus, id, quod ex orbe possidebant Romani, ut orbis Christianus, quod Christiani habemus: orbis Hispanicus, quod Hispani. Lucanus orbem Hiberum dixit, pro Hispania; & orbem Arctoum pro Gallia & Germania: & cum ex Hispania in Italiam, & inde in Græciam, transiturus esset Cæsar, inquit:

Victrices aquilas alium laturus in orbem.

Cùm nuper hac de quæstione cum consultissimo viro Georgio Christophoro Walthero, Reipublicæ Rotenburgensis ad Tubarim Consiliario meritissimo, per literas conferrem, respondit; quamvis *l. 9. ff. ad L. Rhod. de jactu*, tot sint explicationes, quot dies in anno, nullam tamen inter omnes se posse approbare, nisi hanc unicam, sive sit Iusti Mejeri, sive Iohannis à Czettriz, Equitis Silesii, *in Disputatione ad d. l. 9.* Argentinæ anno 1620. habita: Modestissimo nimirum Imp. Antonino verba illa, quæ arrogantiora esse videntur, non convenire, verùm sumta esse ex Eudæmonis Nicomediensis libello supplice: qui cùm fortè lege Rhodia judicari nollet, Imperatori causam suam exposuit, & benevolentiæ captandæ causâ, aut etiam ex vulgi sermone, Imp. Antoninum appellavit mundi Dominum, & ab ipso tanquam mundi Domino auxilium imploravit: Imp. autem Antoninus verba libelli secutus est, ita ut verba narrationis (quemadmodum in Camera hodie adhuc fieri solet) retinens rescripserit: Quamvis ex sententia tua (scilicet Eudæmonis) sim mundi Dominus, tamen lex maris ex lege Rhodia dijudicanda; quasi diceret: Posito, und gesetzt / ich were / wie du sagst / mundi Dominus, so must du doch dich nach dem L. Rhodia urtheilen lassen. Ergo Imp. Antoninus neque per se, neque simpliciter, sibi mundi dominium arrogavit, quod & historia & modestia ipsius refutat. Vulgò tamen & populorum sermonibus appellari potuit mundi dominus, voti scilicet causâ, ut patet ex Livio, Virgilio, Horatio & Ovidio. Hactenus Dn. Waltherus. Cui assentiri proptereà, nequeo, cùm Eudæmon in deprecatione sua Antoninum tantùm Dominum Imperatorem, ut *d. l. 9.* exprimitur, non autem Dominum mundi salutaverit. Vnde verissimum arbitror, Antoninum proprio motu in responsione se Dominum mundi, & quidem citra ullam arrogantiæ notam, appellasse, quasi diceret: Ego quidem Dominus mundi, hoc est, ejus partis mundi, quæ Romano Imperio subest, & sub qua Cyclades, quas inhabitant publicani, à quibus vos direptos dicitis, continentur; sed cùm lex Rhodia de rebus nauticis in mari observetur, permissione nostrâ, quatenus nulla ei nostrarum legum adversatur, in hoc in casu, quærela secundum legem Rhodiam judicari debet. [add. *Adeundus circa hanc materiam præclarissimus Iclus Jacobus Gothofredus ad l. Ἀξίωσις D. ad L.*

Rhod. de Iactur & Dn. Conringius c. 1. de Finib. Imper. ubi Bartolismos atq; Baldismos; hæreticos clamantes eos, qui Imperatorem Mundi Dominum non agnoscunt, refutat. Puerilis est eorum error, qui hodieque Imperatorem nostrum Mundi Dominum, omnesque pœne Principes & Reges jure ipsi subjectos faciunt. (*Bacchov. Vol. 2. in Treütl. Disp. 32. th. 1. Lit. B.*) *Vana hæc opinio ex ignorantiâ Geographiæ, deinde pudendis adulationibus alita, Romanorum, sub Imperatoribus præcipue, spiritus adeò inflaverat, ut crederent se totius Orbis Dominos, cum sanè modicam ejus partem obtinerent.* (*Freinshem. in not. ad Flor. l. 4. c. 3. in fin.* (*D. Dn. Conring. de German. Imp. Rom. c. 2. 3. & 11. pag.* 88.) *Si veris Philosophiæ Moralis principiis & Politicis fundamentis subnixi fuissent Bartolus & pòst cùm Zoanettus, nunquam in illa quæstione: An Imperator sit mundi Dominus? tam suaviter ineptivissent. Quæstio hæc non civili & festucariâ, sed bellica & cruenta vi deciditur, ubi*

Non ex jure manu consertum, sed mage ferro
Rem repetunt. ——

Bartoli ratio in l. Hostes D. de Captiv. nihil est melior, quàm quando quærebat: Ecur Ulpianus in l. 1. D. de Jurisd. dixerit: Jus dicentis officium latissimum est, & non potius longissimum? Et mox inter causas referebat, quia longi homines sunt rarò sapientes (*Lans. in Consult. Orat. 2. pro German. p. 883.*) *Bartolus quando eum, qui Imperatorem mundi Dominum negat, hæreticum pronunciat, ipse mihi videtur hæreticus in Cosmographia; aut propter beneficium illud, quod nimirum à Carolo IV. ex spurio natalibus restitutus fuerit, hanc quasi gratiam facere voluit. Ita Dn. Steinberg. Disp. 15. ad Pand. th.* 10.]

An omnia sint Imperatoris? XII. Quibus ita dispositis, dispiciendum est, quâ veritate dici queat, omnia esse Imperatoris, eumque esse Dominum orbis Romani. Equidem de propositione non est quod dubitemus, cum præter adductas leges firmata sit à nobilissimis ICtis & Imp. Henrico Lützelburgensi, si Manlio credimus, (*in locis Comm. p. 625.*) Ita enim ille: Cum Henrico Lützelburgensi aliquando equitarunt duo ICti, disputantes de quadam arce, non procul à Bononia: quorum unus defendit, eam esse Imperatoris, adducens generalem propositionem, *omnia esse Imperatoris*; alter verò unumquemque facultatum suarum esse dominum contendebat. Tandem hac de lite constituerunt judicem Henricum Lützelburgensem: Certatum est ita, ut victus equum solveret victori. Cum ventum esset in urbem Bononiam, Imperator, convocatis aliquot ICtis, jussit ferre sententiam, pro eo, qui dixerat; omnia esse Imperatoris. Hinc homines docti sic luserunt:

Dixerat hic æquum, sed tulit alter equum.

Ita verò varie à variis explicari solet. A Seneca ita, (*lib. 7. c. 5. de benef.*) ut Imperator omnia Imperio possideat, singuli dominio, & ut idem *c. 4.* ut ad Imperatorem potestas omnium pertineat, ad singulos proprietas. Ab aliis, nec male, triplici sensu potissimum hoc verum prædicatur: I. ratione jurisdictionis: II. Protectionis: (Albert *in d. l. bene à Zenone.*) III. ratione ultimæ successionis: (*l. 1. ff. de jure Fisci l. 1. Cod. de bon. vacant, lib. 10.*) Extra hunc sensum, quilibet vel ranco gutture inclamabit cum illo Hispano (de quo Lansius *de provinc. Europæ p. 354.*) ædes, (addè bona) ad se, non ad Imperatorem pertinere. *Multi quoque sequentur vestigia Baronis illius de Krenkingen, Domini oppidi Tungen Constantiensis diœceses, qui Imperatori Friderico I. suum oppidum perambulanti, immobiliter in sede collocatus nolebat assurgere, sed tantùm dum ille apparebat, pileum suum movendo curialitatis quandam reverentiam nitebatur ostendere. Cumque Imperator quæreret, quisnam ille esset, qui taliter propè viam situatus, suæ Majestati venerationem debitam non exhiberet? responsum accepit: Quia idem Baro, possessionibus, corpore, rebus, tam liber esset, ut nec ab Imperatore, nec ab alio quoquam usum seu beneficium rei feudalis perciperet. Igitur Imperatorem, ut clericus, pro Domino suo agnosceret, sed non rerum suarum. Sed Imperator animum hilariter aspexit, eique monetam in oppido suo cudendi, servatis servandis, cum imagine Cæsaris, & heredibus ejus in feudum seu beneficium ab Imperio liberaliter concessit: quam historiam hisce verbis refert* (*Martin. Crus.* annal. Suevic. part. 2. lib. 11. cap. 18. pag. 504.)

XIII. Est & *posterior* illa, trita licèt & decantissima, non tamen sine difficultate, decidenda quæstio: *An Imperator sit legibus solutus?* Affirmativè concludunt sequentia: (*l. 31. ff. de LL. §. fin. Instit. quibus modis testam. infirmentur.*) [add. *Dn. Autor male facit, quòd hanc quæstionem: An Imperator Romano-Germanicus sit solutus legibus h. c. n. 31. & seqq. ex fundamentis legum Romanarum decidere nititur, & quidem tam pro affirmativâ quàm pro negativâ parte. Superflua hæc sunt, nec ad Germaniæ horizontem quadrant.*] Nec illepidè Sigismundus, reprehensus in concilio Constantiensi à Cardinale Placentino, ob verbum vitiosum (*b*), si supra leges sumus, respondit, quare supra Grammaticam esse non possumus? (Hordled. apud Goldast. *in Polit. Imper. part. 11. disc. 2. p. 613.*) Quod cum in nostro Imperio hodierno revocatum, vel immutatum non legamus, meritò quoque eundem adhuc hodie legibus solutum dicimus: Nam & ipsi competit majestas. E. legibus soluta potestas: Ipse utitur plenitudine potestatis. (*c*) (R. A. *de anno* 1495. *rubr.* Von Sachen / so sich vor diesem Land-frieden begeben haben; *ibi*: Von Römischer Königlichen Macht Vollkommenheit. R. A. *de anno* 1544. §. Als wir aber 2c. aus unser Kaiserlichen Macht Vollkommenheit. R. A. *de anno* 1555. §. solches alles und jedes.) Hæc verò necessariò secum importat legum solutionem: (Gail. 2. *observ.* 56. *n.* 11.)

XIV. Negativam tuentur hæc: Quia digna vox est majestate regnantis, legibus alligatum se Principem profiteri. Adeo de autoritate

juris, *nostra* (inquiunt Theodosius & Valentinianus in *l. 4. C. de LL.*) pendet autoritas: & revera maius Imperio est, submittere legibus Principatum. Oportet enim legem esse præsidem & bonis & malis, & principem & ducem. Et rectè Theodoricus Gothorum Rex, (apud Goldastum *tom. 4. constit. p. 33.*) Licèt, inquam, potestati nostræ, Deo favente, subjaceat omne quod volumus, voluntatem tamen nostram de ratione metimur, ut illud magis æstimemur elegisse, quod cunctos dignum est approbare. Ex quibus & aliis similibus colligere licet, si *d. l. Princeps*; Iudaicè, id est captiosè & ad literam intelligamus, nihil esse Principe ferocius: Limatissimum est hac de quæstione judicium Ludov. Vivis, (*lib. 7. de Caus. corrupt. art. pag. m. 427.*) A principio, *inquit ille*, coalitâ hominum congregatione, cum veluti moles quædam rectore indigeret, eligebatur ex eo tempore aliquis prudentiâ & probitate insignis & spectatus, cui parerent omnes, ut ille fultus consensu universorum, quæ amplissimæ sunt opes, ac potentiâ tueretur bonos, coërceret malos, jus diceret, & illius probitate unusquisque, quod suum esset, obtineret; cujus decreta ac jussa essent jus ratum, ac leges dicerentur. Porrò, quando talem eligebant, nefas existimarunt, tam prudentem & probum virum legibus alligari, quibus cæteros, qui nec malè esset acturus volens, quia probus; nec ignorans, quia prudens; nec coactus, quia constans, fortis & tantâ potentiâ subnixus. Itaque mos hinc manavit, & quasi abiit in jus & legem, Principem legibus non teneri; sed quæcunque decerneret ac juberet, legem esse. Alij, qui rem accuratius sibi tractare videntur, ita procedunt. Leges sunt divinæ, naturales, Gentium, Regni fundamentales, vel aliæ civiles. Divinæ vel sunt morales, vel forenses, vel ceremoniales. Moralibus solutus Princeps non est: (*Deut. 17. v. 19. Jos. 1. v. 8.*) forensibus & ceremonialibus utique, ut alij omnes Christiani. 3. Naturalibus itidem Princeps solutus non est, cum istæ providentiâ divinâ omnibus indistinctè immutabiles dictatæ: (*§ pen. Inst. de I. N. G. & C. l. 8. ff. de cap. minutis*) nec jure Gentium: & non legibus regni fundamentalibus. In has enim jurat, easque se servaturum promittit, ut supra docuimus. Est ergo legibus civilibus solutus: *d: l: Princeps* [add. *Dn. Autor noster, more suo, in quæstione hac decidendâ valde prolixus est, dum varias variorum sententias, ad rem non facientes conglomerat, & ferè non attingit quæstionem: An hodiernus Imperator Romano Germanicus sit solutus legibus? Ad quam omninò negativè est respondendum. Et ut nihil de legibus divinis tam voluntariis quàm moralibus, & gentium dicamus: Digna omninò est vox majestate Imperatoris Romano-Germanici, legibus se alligatum Principem profiteri. Augustissimus enim Imperator noster obligatus est omnibus legibus Imperij fundamentalibus Aureâ Bullâ, & aliis ac inprimis juratis suis Capitulationibus, atque Instrumento Pacis, cuius obligatio hodierna Leopoldina Capitulationi est inserta. Nec etiam Imperator noster est solutus legibus civilibus non fundamentalibus, quales apparent in Recessibus Imperij, quos in vim contractus tam Imperator, quam Imperij Status observare tenentur: Stanislaus Orichovius Polonus (l. 31. D. de Legib.) vocavit carmen servitutis. An etiam apud nos talis?*

CAPUT XVIII.

De potestate Imperatoris.

I. QVi jura civilia tractant, multa de supremi Principis potestate consignant, quæ ab aliis indistinctim puerili lapsu Imperatori nostro attribuuntur: Quasi verò nostri status leges fundamentales, multis in articulis potestati Imperatoriæ arctiores non præscripsissent fines, nec alios, ab antiquis differentes, posuissent terminos. Plane multa ex illis, quæ olim ejus arbitrio relicta, hodie non nisi assensu & approbatione Statuum conficere potis est. [add. *Distinguendum hic est inter Imperatores Romanos veteres & hodiernos. Veteres absolutâ gavisi potestate (l. 31. D. de Legib.) Delato in Carolo M. ad Francorum Reges occidentis Imperio, mansit etiam absoluta & summa potestas in reliquias veteris Imperii Romani, ut Dn. Cõringius in Tr. de Germanorum Imperio Romano ostendit: Francorum autem Reges, quatenus tales non habuerunt potestatem absolutè summam, ut nec hodierni Germaniæ Reges eam ex Capitulationibus patet. Quia verè Germaniæ Reges, sunt hodie post tempora Ottonis M. simul Imperatores, & quidem Romano-Germanici, de jure omninò asserendum potestatem summam in urbem Romam, Papam & Patrimonium Sancto-Petrinum adhuc hodie nostris Imperatoribus esse salvam, quamvis de facto nunc Pap-Imperium in Italia vigeat. Imperator ergo hodiernus, quatenus talis, de jure Majestatem habet incolumem; quatenus autem est Germaniæ Rex non habet summam potestatem.*]

Error communis circa potestatem Imperatoriam

II. Inter potestatis Imperialis axiomata hodie est (1.) Ius primariarum precũ. Hoc quid & quale sit, optime explicat Carolus IV. *in rescripto de primariis precibus* (apud Goldastum *tom. 1. constit. Imper. pag. 343.*) ubi ait: Imperator habet jure & approbatâ consuetudine, à divis Romanorum Imperatoribus & Regibus prædecessoribus hactenus observata, potestatem ex coronationis suæ solennis ad Romanorum regnum impletione, in quolibet monasterio in Imperio constituto, unam tantum virtute primariarum precum, ad beneficium ecclesiasticum promovendi personam. (Iunge Goldastum *tom. 2.* der Reichs-satzungen *pag. 23.*)

Imperatori competunt primariæ preces.

III. De hoc jure videndum erit, *I. Unde id Imperator habeat? II. quomodo habeat? hoc est, an ita obtineat, ut eius non egrediatur personam, an verè, ut aliis quoq; idem, in certos fortassis districtus, possit concedere?* Et, quod alterum hujus constituo membrum, *an etiam horum precum exercitium, post pacificationem*

An Imp. hoc ius à Papa habeat?

religiosam, Imperatori competat, in collegiis Ecclesiasticis reformatis? *Primùm* quod attinet, Gailij it. (*observ.* 155. *n.* 7.) Syringij (*de pace religiosa, th.* 31. *lib.* 6.) opinio est, Imperatorem hoc ex concessione Pontificis obtinere. Et scribit Speculator [*lib.* 4. *c. de prabend.* §. *rostas vero, n.* 7.] se illud privilegium Imperatoris vidisse bullatum. Quod superius diximus, Imperatorem Canonicum fieri aliquot Ecclesiarum; indę fortassis morem illum profluaisse olim, etiam nunc frequentari solitum, ait Marenesius (*l.* 5. *de coron. Ferd. II. p.* 112.) ut recens creati Cæsares indulto Pontificio preces primarias, in omnibus Cathedralibus & collegiatis habeant, Ecclesiis quæ Cæsareæ dicuntur, super primis vacaturis præbẽdis, quod eiusmodi ordini Ecclesiastico in coronationibus Imperatores inserantur. Verùm quando Imperatorum intuens attentius rescripta, à Goldasto, Frehero, & Dn. Clutenio (*Syllogo rer. quotid. thes.* 19. *lit. b.*) utilitati publicæ communicata, aliud plane deprehendo: Hoc videlicet Imperatoribus consuetudinem & jus approbatum dedisse, nec Pontificem, cuius, ne verbo quidem, dictis in locis mentionem fieri perspicio. (Vid. Bernhardum Græveum a. *conclus. practic.* 155. *considerat.* 1. *n.* 3.)

An Imp. hoc ius possit aliis concedere?

IV. Ad *secundum*, quod annectam, habeo exemplum Wenceslai apud Goldast. (*tom.* 1. *Constit. Imper. p.* 375.) qui jus primariarum precum per diœcesin Spirensem, & Wormatiensem, concessit Ruperto Seniori, Comiti Palatino Electori. Ius primarium precum sibi vindicant Electores Brandenburgenses, in primò introitu administrationis suarum provinciarum, in Ecclesiis Cathedralibus, vel collegiatis. Vulgò appellant, preces Electorales, donareque consuescunt illud jus imimo cuidam suo ministro, vel officiali. (Scheplitz *part.* 1. *consuet. March. Brandenb. tit.* 1. §. 2. & 3. *pag.* 9. *n.* 5.)

An post Pacem religiosam in Collegiis Reformatis hac Imperatoris vigeat valeatque potestas?

V. *Tertium* inter nostrates & Pontificios litigiosum video, quorum hi affirmativam, illi negativam communiter propugnant: (Autor *consilij hoc ipso de negotio appositis decisionibus* Schuanmanni *p.* 99. Syringus *de pace Religion. d. loc.* Cranius *de pace religiosa part.* 1. *probl.* 4. *pag.* 43. & *seqq.*) Ego prioribus assentior; I. cum præsumam, Imperatorem eandem obtinere potestatem post Pacis Religiosæ confirmationem, quam eius prædecessores ante eandem, nisi expressè, aut per necessariam consequentiam, dictâ pacificatione aliud fuerit introductum. [add. *Hac de re in Instrumento Pacis Cæsareo-Suecic. Osnabrug. Westphal. anno MDCXLVIII. facta* (*artic.* 5. *n.* 5.) *ita constitutum, ubi Sacra Cæsarea Majestas jus primariarum precum exercuit, exerceat etiam in posterum, dummodo decedente Aug. Confess. addicto, in eius religionis Episcopatibus, seu aliis locis immediatis, præsentatus non gaudeat, nisi beneficium vacans Religionis consors possederit. De jure primariarũ precum novissimè egregium Tract. emisit Dn. Ahasverus Fritschius, qui ad illustrandum Dn. Autorem adiri poterit. Dn. Conringius hoc jus ex veteri sacrorum jure Imperatoribus competente, reliquum mansisse putat. Vid. Burgold. p.* 2. *ad Instr. Pac. Disc.* 31. *p.* 4. *ubi illud jus tabulas ex naufragio collectas appellat. Germanicè primariæ preces dicuntur.* Layen Pfründe / Panis Brieffe.] Dicunt quidem supra laudati autores. I. expressè *in Constitutione pacificata religionis* cautum esse, ut Status Imperij, die Stifte / Klöster vnd alle Geistliche Güter / ante Passaviensem transactionem ab iis occupata, retinere debeant pacificè & quietè. II. Præterea *ex* §. vnd damit solcher Fried. etc. consequentiam trahunt, Augustanæ religioni addictis exercitium convenire. III. Denique ex §. als auch den Ständen etc. optime provisum aiunt, daß auch die Kirchen / Hospitäl vnd Schulen / in Landen vnd Herschaften der Augspurgischen Confessions-verwanten / bestellt werden sollen / von denen Gefallen vnd Gütern / so den Ständen Päpstlicher Religion daselbst zuständig. Quibus respondeo, nullum allegatorum §§. probare contrarium assertionis meæ. Non *primum*: iste enim loquitur von einzogenen / vnd zu anderen milden Sachen verwendten Stiften / Klöstern / vnd andern geistlichen Gütern / ubi frustra rebus ita stantibus, Imperator preces suas primarias exercebit, utpote re immutatâ, & Canonicis atque beneficiariis sublatis. At quid hoc ad nostrum diversitate conspicuum casum, ubi quæstio est von denen Stiften / Clöstern vnd darzu gehörigen Prebenden vnd Gütern / so nicht verwendet / sondern nur allein reformiret / ratione religionis, cæteris antiquæ dispositioni relictis? Non *alterum & tertium*: Non enim indistinctè omnia bona ecclesiastica Augustanæ religioni addictis Magnatibus, suis in territoriis existentia, licitum est suæ in religionis exercitium convertere; sed limitatè tantùm, quædam: *d.* §. dieweil. §. als auch. & §. *seq. dictæ Pacificationis Religiosæ.* II. me movet, quod sciam, das in etlichen Stiftern üblichen vnd hergebracht / das dem Päpstischen Stuhl gewisse Monat zugeeignet / darinnen die beledigten beneficia, demselbigen mit der Collation heimstehen. Vnde ut maximè ponas cum dissentientibus, Imperatorem preces hasce à Pontifice obtinere, quod suprà ostendi falsum, nihil tamen proficies. III. Denique, ne Augustana religio, & capitula reformata, admissis in societatem Pontificiis, detrimenti quid patiantur, aliud præstat remedium, quod ante aliquot annorum curriculum, in Ernesto E.C. practicatum audivimus. Postquam enim ille ab Imper. Rudolpho II. vigore prædictarum precum, præstitutus fuisset dem Thumbcapitel zu M. quamvis capitulo, & illud constituentibus, deinceps, capitulo jurato promittere compulsus fuit, se contra capituli statuta, & exercitium Religionis Augustanæ, nil quicquam moliturum, nec illum mutandæ religionis jus sibi arrogaturum: & quod secundum erat juramentum, se à Pontifice vel Imperatore non petiturum absolutionem sive relaxationem juramenti modo præstiti, de non turbanda religione. (Vid. Cra-

gius

nius d.loc.pag.49.) [add. *Hodie per art.5.Instru&. Pac. §. Vbi Sacra Cæsarea ejus Imperator etiam in Episcopatibus Augustana Confessioni in totum addictis hoc ius exercet; In mixtæ religionis Episcopatibus quid obtineat vid.ibid.*]

Imperator dignitates Regales aliasque conferre potest.

VI. Collationem gradualium dignitatum. Creat enim Imperator Reges [add. *Quicquid etiam olim fuerit hodie is casus non est dubius in creandis Regibus exteris.*] Principes, Duces, Marchiones, Comites, Equites, Nobiles, Comites Palatinos, Doctores &c. Sic nempe de fulgore throni Cæsarei, velut ex Sole radij, ita cæteræ prodeunt dignitates, ut primæ lucis integritas, minorati luminis non sentiat detrementum; ut verbis utar Friderici II. (*in formula de iure ac privilegio Regis in Imperio* apud Goldast. *tom.un.constit.Imperial.pag.305.*) Imperator cæteros Reges & Principes exterarum gentium, quæ sub Imperio Romanogermanico non fuerunt nec sunt, non creavit, & adeò ejus potestas in aliena domo quiescit, ut Sabaudum in Gallis frustra majori titulo nobilitare olim tentaverit. In Imperio nemo Regem creat, nisi Imperator, Electores, & certo casu Bohemi. Extra Imperium illi, qui absoluti sunt, & superiorem non recognoscunt alium quàm Deum & ensem. Ius quidem creandi Regem habent, [add. *De hoc ego dubito*] sed illud propter rationes politicas, aut non exercent, aut parcissimè, & ita, ut præter titulum ferè nihil, & eum non nisi illi, qui nec rei lautæ nec magnarum est virium cōcedant. De Bohemię dignitate Regali varia apud Goldastum extant diplomata [*Varias huius rei causas vid. apud Gold. de Regn. Bohem. l.3.c.10.n.12.*] ut nonsine ratione dubitare liceat originem, cui adscribere conveniat. Henricus IV. an. 1086. Vratislaum creasse Regem Bohemiæ, innuitur apud Goldast. [*tom. 2.* der Reichs-satzungen *p. 9.*] Idem tribuitur Philippo Imperatori [*d.tom.2.p.14.*] nec nō Friderico I. [d.tom.p.13.] Sed fortassis haud ineptè dicemus Henricū IV. Ladislaum Moguntiæ dignitate Regiâ ornasse: Hujus verò posteros, modestiâ aliquâ, aliquādiu illo abstinuisse titulo: eaque ex causa Ladislaum vicesimū quintū Ducem, à Friderico I. Regem creatum. Tādem verò eandem dignitatem Primislao, à Philippo Imper. tributam, vel potius confirmatam. Otho III. Poloniæ Ducem Boleslaum, Regem creavit [Cromer. *lib.3.Hist.Polon.*] [add. *De Polonia & Bohemia, ut & Dania Regibus ab Impp. creatis adeundus Dn. Conringius in Tr. de Finib. Imperij, ubi quilibet Lector rei veritatem deprehendet, supra ex Ottone Kragge de Daniæ Regibus contrarium adduxit Dn. Autor*] Fridericus I. transmissis coronà & gladio, Petrum Daniæ

Austria aliquando Regnum.

Regem salutavit [Choppin. *de Doman. Franciæ, lib.3.tit.26.nu.5.pag.663.*] Imperialia testantur diplomata, Fridericum II. de consilio Principum, Ducatum Austriæ & Styriæ, cum pertinentiis, effecisse regnum, & provinciam Carniolam Ducatum: [ap. Goldast. *tom.1. constit. Imperial.p.305.* Petr. de Vineis *lib. 6. epist. 26.*]

Origo Ducatus Brunsvicensis.

Idem Fridericus consilio, assensu & adsistentiâ Principum, civitatem Brunsvvich, & castrum Luneburg, cum omnibus castris univit, & creavit inde Ducatum, Othone de Luneburg, Henrici Leonis nepote, instituto [Braunschweig. Historische Händel *1 part.1.c.2.p.29.*] Ludovicus, Iuliacenses evexit in Marchiones, anno 1319. paulò pòst in Duces. Fridericus Ænobarbus Bergensem ditionem honestavit Comitatus dignitate, in gratiam Engelberti. Comitatum inde Carolus IV. extulit in Marchionatum, anno 1356. Primi autem fuere Bergenses Duces ambo Wilhelmi seriatim, & Arnoldus, à Wenceslao Cæsare constituti: (Choppinus *lib.3. de Doman. Franciæ tit.26.n.3.pag 663.*)

Origo Ducatus Iuliacensis & Bergensis.

Origo Ducatus Mediolanensis, Mantuani, Sabaudiæ.

Mediolanum Ducatus nomine insignitum fuit à Wenceslao anno 1390. Fridericus III. Imper. Ferrariæ Marchionem, Carolus V. Mantuanum, in Ducum ordinem cooptârunt. Quibus ætate major Sigismundus Allobrogum Comitem pari dignitate decorârat anno 1417. ac Mantuæ Dominum, Marchionem creaverat anno 1425. (Idem *d.tract.lib.1.tit.5.num.20.pag. 48.*) Quot Principes, Comites & Barones creârit Ferdinandus II. Imp. Vid. Aut. libelli quem publicavit titulo: Status particularis Regiminis S.C. Majestatis Ferdinandi II. pag 209. & seqq. Modum in eo esse jam tenendum Capitulationes hodiernæ docent Huc etiam pertinet *articulus 47. Capitulationis Ferdinandi III. Imperatoris*, quâ promisit, bey collation Fürstlicher und Gräflicher dignitat vornemlich dahin zu sehen / damit auf allen Fall dieselbe allein denen ertheilt werden / die es vor andern wol meritirt im Reich gesessen / und die mittel haben den affectirten Stand pro dignitate auszuführen. Inter alia & hoc Imperator perpendere debet, ne concessione novæ dignitatis alterius titulo & juri quæsito vim inferat. Secus enim si fecerit, status Reipub. turbabitur, orientur dissidia & contentiones, bellum quoque, prout vires contradicentium fuerint. Duo ad hanc rem mihi exempla cognita sunt, unum vetustius, alterum memoriæ & ætatis nostræ. Illud suppeditat Megiserus (*in Annalib. Carinth. lib.10.cap.2.pag.1109.*) Cùm enim Sigismundus Imperator circa annum 1435. Dominos de Cilly zu Gefürsteten Grafen des Reichs gemacht hatte / da vermeinten (die Fürsten von Oesterreich) Ernestus und Fridericus sein Sohn / (so hernach Römischer Kaiser worden) es were ihnen grosse Schmach zugefüget worden / daß die Grafen von Cilly wider ihren Willen von dem Kaiser den Titul Gefürsteter Grafen erlangt hätten / dieweil die Grafschaft Cilly in ihrem Fürstenthumb Steyer gelegen were / so lege auch die Grafschaft Ortenburg und Sternberg in ihrem Ertzhertzogthumb Kärnten / und der Kaiser hette nicht macht in ihren Fürstenthumen / da sie selbst Fürsten weren andere Fürsten zu machen ohn ihren Willen und Gunst Dan da vormals Kaiser Carl. (IV.) dero Vorfahren die Freyherren von Säneck zu Grafen gemacht / und sie auf Cilly gegraft hette / dasselbig gab er auch mit Willen und Gunst ihrer Vorältern der Herren von Oesterreich / als Herren und Landsfürsten in Steyer / sonsten hette es ohn ihren Willen nicht mögen besche-

hen. Recentius hoc est, quando anno 1621. Rex Daniæ Comitem Schaumburgensem tunc temporis ab Imp. Ferdinando II. in classem Principum receptum, & titulo Principis Holsatiæ & Schaumburgensis utentem, armatâ infestavit manu, & literis ad Imperatorem 18. Aprilis datis petiit, Schaumburgensi injungeret, daß er sich des Fürsten-tituls des Fürstenthumbs Holstein gäntzlich und zumal äussere und enthalte. Verùm ex literis Imperatoris ad Regem Daniæ de eodem anno 2. Martij patet, hîc nihil ab Imperatore in præjudicium alterius tentatum vel factum, cùm Comes in Principum ordinem non Holsatiæ respectu, sed aliorum bonorum receptus fuerit. [add. *Idem Ferdinandus Wallensteinium, & Ferdin. III. Comitem Ost Frisiæ Principes creavit.*]

Investituram der Fahnlehn Imperatori reservata.

VII. (3) Investituram & collationem feudorum principalium, & illorum quæ Fahnlehen vulgariter appellantur: (*A. B. Caroli IV. tit. 5. §. 1. Constitutio Caroli V.* vom Regiment zu Worms *anno* 1521. §. vnd behalten vns bevor die Belehnung der Lehen vnd Regalien derjenigen, die sie vnter den Fahnen offentlich mit Solennitäten pflegen zu empfahen, zu verleihen.)

Imperator judex in controversiis feudorum Imperialium;

VIII. (4) Cognitionē & sententiæ dicendæ potestatem in Sachen Fürstenthumb, Hertzogthumb, Grafschaften ꝛc belangend, so vom Reich zu Lehen ruhren, so einem Theil gäntzlich vnd endlich abgesprochen werden sollen: (*d. constitutione*, §. Ob auch Sachen. Cammergerichts Ordnung *part.* 2. *tit.* 7.) Id quod anteà quoque à Friderico II. Imperat. constitutum fuisse legoto) apud Goldastum *par.* 1 der Reichs-satzung *pag.* 21. *ibi*, Der Hoffrichter soll die Leute richten, die ihn klagen von allen Leuten, ohne Fürsten vnd andere hohe Leute, wo es gehet an ihre Leibe, oder an ihr Recht, oder an ihr Erb, oder an ihr Ehre, Das wollen wir selber richten. Quod iisdem formalibus, unicâ tantùm mutatâ voculâ, repetiit Albertus Imper. apud Goldastum (*dict. l.* p. 27.)

An solus an verò cum Paribus cognoscat in Controversiis feudalibus Imperatori Fürstenrecht. Rationes pro eo.

IX. *An verò hoc ipsum Imperatori ita competat, ut solus cognitionem suscipere, & sententiam dicere hisce in feudalibus negotiis possit?* controversiâ non caret. Sunt enim nonnulli, qui prætendunt in contrarium das Fürstenrecht (quod nomen reperitur expressum in literis Imperatoris apud Goldast. (Tom. 2. der Reichs-Satz. pag. 155. ibi: Nach Fürstenrecht) nec non apud Lundorp. (T. 2. act. publ. Tit. 2. nu. 110. pag 16. in Keysers Sigismundi Urtheil zu Nürnberg gesprochen zwischen den Hertzog in Bayern an. 1431.) cujus vigore concludunt, prædictis in causis, Imperatorem absque consilio Procerum Imperij, tanquã Parium Curiæ, nihil nec posse nec debere statuere. Quam in sententiam prodiit ante aliquot annos discursus, *tit.* kurtzer vnd gegründter Bericht über die Frage: Ob die Römische Kaiser in des H. Reichs Lehensachen allein richten können? ꝛc. Cui sequentes insertæ rationes. I. Testimonium Imperatoris Sigismundi, qui literis ad Concilium Basileense perscriptis, apertè declaravit, controversiam inter Henricum Lauenburgicum, & Fridericum Saxoniæ Ducem, Electoratus Saxonici causâ spirantem, malè ad Concilium delatam, ejusque cognitionem & determinationem, more Imperij ad suum & Parium Curiæ judicium remittendam. II. Observantia prædicti Imperatoris, dum controversiam inter Henricum & Albertum, Duces Bavariæ, Constantiæ Parium Curiæ judicio terminavit. III. Constitutio ejusdem Imperatoris & Procerum Imperij, facta Basileæ: daß die Kaiser in Sachen, so eines Fürsten Leib, Ehr vnd Lehenschaft betreffen, so wol Geistliche als Weltliche Fürsten, ja auch wol gefürstete Aebt, nidersetzen möge. IV. Exempla: (1) tempore Friderici Imperatoris, in controversia Friderici Ducis Austriæ, & Henrici Ducis Saxoniæ, anno 1156. (2) Sub Friderico, in contentione inter Henricum Brunsvicensem, & Adilbertum Frisingensem Episcopum, anno 1180. (3) Regnante Henrico, contentione ortâ inter Hermannum Marchionem de Baden, & Eginonem Comitem de Friburg, de argentifodinis & custodiis sylvarum, anno 1234. (4) Tempore Sigismundi, in controversia Henrici & Ludovici, Ducum Bavariæ, anno 1400. & 1431. 1448. Quibus in omnibus, Principibus Imperij, tanquam Paribus Curiæ, cum Imperatore cognoscentibus sententia lata fuit. V. Literæ Friderici Imper. III. ad Henricum Bavariæ Ducem anno 1448. quibus mentem suam declarat apertius: ibi; wiewol in vnseren Brieffen geschrieben stehet ꝛc. VI. Instructio Henrici Bavariæ Ducis, quâ suis injungit, ut diligenter observent, an judiciũ mit Fürsten oder gefürsteten Personen besetzet, nec ne? vnd wann es mit denselben also besetzet, daß sie dasselbe nicht wol recusiren mögen, so sollen sie darein willigen: wann es aber dem alten Herkomen vnd Ordnungen gemäß nicht besetzt, so sollen sie wider dasselbige excipiren vnd es decliniren. VII. Literæ Ludovici Divitis, Ducis Henrici, Ducum Bavariæ, nec non Marchionis Brandenburgensis Alberti. Quæ omnes consentiunt in eo, quod hactenus dictum. [add. *Octavum & nonum argumentum pro consudicio Principum, quod cap. 9. nu. 40. & 41. Dn. Autor affert, nullius põderis sunt: Ius Romanorum enim in l. ult. C. Vbi Senator. l. 2. C. de tut. & cur. illustr. huc trahi nequit, nec etiam id quod de Paribus Gallorum allegatur. Ius enim nostrum publicum è Gallus nõ arcessendum.*] IIX. Feuda regalia, ab Imperatore solo non dependent, sed ab Imperio & Imperatore: ergo cognitio de iisdem jure meritoque non soli Imperatori, sed conjuncto demum cum Proceribus Imperij, attribuenda. Consentit Autor der Donawertischen Information *part.* 1. *pag.* 139. & die Possidirenden Fürsten zu Gülich in ihrem Ausschreiben *de anno* 1610. *ibi*: Es wird sich ꝛc. Et in kurtzem wolgegründtem special Bericht, von dem vermeinten Interesse des Hauses Sachsen, *pag.* 47.)

Rationes contra das Fürsten-Recht.

X. Hanc qui oppugnant sententiam, rationum suarum aciem hoc formant modo: [add. *Primum argumentum, quod oppugnatores*

des

des Fürsten-rechts afferunt est *haus sufficienter propositū, n. 43. cap. 9. adeòque illud non retulimus: Ita autem debebat formari: Si magna causa magnos requirunt judices, sequitur quòd causa de Ducatibus &c. ab Imperatore & Paribus ad minimum Electoribus & nonnullis aliis Principibus cognosci debeant, arg. Instr. Pac. art. 5. §. 20.*] I. Textus feudales eò inclinant, qui Imperatorem, tanquam feudi Dominum, in causis feudalibus majoribus judicem esse dicunt: (*cap. un. §. prætereà, de prohib. feudi alien. per Fridericum. cap. un. apud quem vel quos controv. feud. defin. Zasius in tr. feudali. part. 11. n. 6.*) II. Constitutiones Friderici II. & Alberti, Imperatorum, suprà à me relatas adducunt, verbaque, selber richten, urgent. III. Cognitionem harum causarum Carolus V. in tantum suæ dijudicationi reservavit, ut nec Vicariis Imperii, qui ipsum tamen Imperatorem repræsentant, manum ad eas extendere, absente vel mortuo Imperatore permiserit: (Ordnung des Regiments zu Worms *de anno* 1521. §. ob auch Sachen furfielen.) Ferdinandus quoque (*in Ord. Cam. part. 2. tit. 7.*) ad Cæsaream vel Regiam maiestatem causarum harum diiudicationem pertinere, his verbis constituit: derselben Erkäntnüs wollen wir der Kaiserlichen Maiestät, oder Abwesens derselben, vns als Römischem Könige, vorbehalten haben *rc.* quo ex loco sic inferri potest: Si Imperator Cameram, quæ concurrentem cum eo jurisdictionem habet, in partem diiudicationis de causis feudalibus Principum & Comitum vocare non cogitur, certè multo minus Pares Curiæ ut adhibeat, coarctandus erit. Ratio consequentiæ manifesta est: quia hi nullam jurisdictionis concurrentiam cum Cæsare habent, quapropter cum Camera, quæ Paribus Curiæ maior est, excluditur, justâ ratione & hi removendi erunt. IV. In quorum potestate non est Principem facere, aut tollere, in eorum potestate non erit de Principum disceptationibus cognoscere [quæ olim contra Cameram fuit illatio Alberti Marchionis Brandenburgici anno 1552.] At vero in Parium Curiæ potestate non est, Principem facere aut tollere. Itaque, ut eadem destructionis, quæ constructionis principia, consequens est, de hisce feudis majoribus arbitrium, per quod succumbens Ducis titulo, respectu feudi, orbatur, penes solum Cæsarem esse; quia is Principes & Comites solum facit: V. Neque in A. B. Caroli IV. neque ullâ aliâ publicâ imperii lege, mentio fit dieses Fürsten-rechts: Ergo quod in lege non cavetur, in practica non habetur.

Responsiones ad superiora. XI. Atque hoc modo fundamentis jactis, ad superiora respondent: Literis Sigismundi nihil aliud innui, quàm Imperatores, adhibitis Principibus Imperij, hoc est, Paribus Curiæ, olim controversias feudorum Principalium determinare solitos fuisse. Nec ab Imperatoribus subsequentibus hunc morem fuisse omissum. Ita enim Autor der nohtwendigen Erinnerung *contra Informatorem Donaverdensem* (*pag.* 261. nichts weniger weiß man *rc.*) Verùm eam rem ad juris necessitatem redigere, quasi jure quodam suo Principes in partem deliberationis venerint, adserere velle, nimis licentiosa foret consequentia, inquit Arumæus *d. l.* Quin etsi tempore Sigismundi tale Principum jus extitisse poneremus, ab eo tamen, per Cameræ ordinationem claram, Principes recessisse dicendum foret; nam si sibi illud reservatum cupivissent, generalitas ordinationis restrictione, ad rem eam apta, coarctanda fuisset, quod cum factum non sit, verbis eiusdem non distinguentibus standum erit. Hujus etiam opinionis sunt nonnulli ex Imperij statibus, & inter illos ejusdem fuisse Christianum II. Electorem Sax: ac alios hujus familiæ Principes, ex literis, tempore vbi de Iuliacensi successione quæstio orta titulo: In der ausführlichen deduction des Chur- und Fürstl. Hauses Sachsen Recht an dem verledigten Furstenthumb Gülich, editis cognoscimus, quibus inter alia habetur: Es erinnern sich auch Ihr Churf. und Fürstl. Gnaden bedächtlichen das dennoch der Röm. Kayserl. Mai. Wan über Fürstenthumb und dergleichen Reichs-lehen stritt- und spaltungen vorfallen, die Erkäntnis nicht allein vermög der beschriebenen Lehenrechte ohne zweifel gebühre und zustehe, sondern auch derselben mit einhellige schlus aller Stände des Reichs in der Cammergerichts Ordnung und sonsten reservirt und vorbehalten worden, so gar das ob sonsten die Kayserl. Maiestät cum Camerâ, und hinwider Camera cum Cæsare in andern fällen concurrirt, gleichwol dieses ein casus reservatus bleibe, darinnen Cameræ, vielmehr aber Paribus Curiæ, die cognitio glat abgestricket.

Autor pro Paribus Curia concludit & ad contraria respondet. XII. Atque hæc utriusque partis præcipua telà: quorum vim & aculeos dum exploro, fortiora ex parte deprehendo, præ secundis, prima. Ad contraria ita respondeo: Textus feudales, *primo loco* adductos, quantùm spectat, respondet Autor *supra laudati discursus*, decisionem illam vires suas & officium perdere, quando aliud consuetudine & constitutione introductum [Schrad. *d part.* 10. *sect.* 2. *n.* 13. *& sect.* 9. *n.* 125. *& seqq. sect.* 12. *n.* 98. *sect.* 13. *quæst.* 2. *de assess. n.* 12.] At verò aliud in Imperio introductum, præter superiùs adducta, probat (Reichs Abschied zu Nürnberg *anno* 1466. das alle Lehen, es seyen Ober- oder Unter-Lehen, berechtet werden sollen, vor dem Lehenherrn vnd seinen Mannen, davon sie zu Lehen rühren.) [add. *Consuetudinem istam usque ad Caroli V. Imp. tempora probat Du. Conring. Diss. de Iudic. Germ. post illa tempora sublatam putant: Alii tamen, qui turbas Imperii hujus & superioris seculi respiciunt, secus putant.*] *Secundo loco* positam Friderici II. constitutionem, vt & eiusdem repetitionem Alberti Imperatoris, nobis non obstat. Non enim sequitur: Der Kayser will selber richten: Ergo solus judicabit, exclusis omnibus aliis. [add. *Exclusiva prætereà propositio non excludit concomitantia, sed solùm eius immediatè opposita*] Prætereà hæc ipsa constitutio tantùm,

per vocem, ſelber / excludit den Hofrichter / cuius limitat poteſtatem is, qui eam dedit, uti ſuam habet limitatam ab illis ipſis, ad quibus ad eandem evectus. *Tertio*, Conſtitutio Caroli V. (*dict. d.* §. Ob auch Sachen / in der Regiments-ordnung zu Wormbs *anno* 1521.) excludit tantum das Regiment / de quo verba clare concepta ſunt, nec verò reliquos Imperii Proceres, quorum nulla fit mentio. Idem etiam, *quarto*, dicendum de conſtitutione *Ordinat. Camer.* (*part.* 2. *t.* 7.) quæ ut Camerales ab huiusmodi cauſarum cognitione & dijudicatione removeret, non æque aliis, lata atque ſancita fuit. Nec conſequentiam, quam inde format Arumæus, validam duco, quò / Cameram excludens Imperator, multo magis Pares excludat Curiæ, qui cum eodem, non conſimiliter, ut illa, concurrentem habent juriſdictionem. Ratio enim diverſitatis, quæ inter Cameram & Pares Curiæ hoc in paſſu ſe exerit, collectionis infirmitatem ſatis probat. Eſt verò hæc inde petenda, quòd de Principis dignitate, ſtatuque nemo, niſi dignitate par, poſſit cognoſcere. Ita enim Marchio Brandenburgenſis, in literis, (*dicto d. ſcurſu ſub num.* 50.) Das alles Hertzog Ludwig ſeine Würde berühret. Nun mag niemand über ſeine Würde erkennen / dann ſein Genos. Idem inculcant literæ Imperatoris *ſub num.* 12. ac apud Goldaſtum (*tom.* 2. der Reichs-ſatzungen *pag.* 155.) Das Fürſten-ſachen nicht an das Cammergericht / ſondern für den Kaiſer allein / mit Zuziehung der Fürſten-genoſſen / nach Fürſten-recht ſollen gewieſen werden. Conſequentiam alteram, quam juridicam vocat Arumæus, qualis ſit, ut videamus, ita colligo: Quod de Camera, ratione adminiſtrationis juſtitiæ dicitur, in eandem ſc. cumulative, eam ab Imperatore conſenſu Principum Imperij, ſeu Parium Curiæ, tranſlatam, ut de omnibus cauſis, non exceptis, absque ullius interventu poſſit cognoſcere, idem quoque ex eadem ratione de Regimento, olim à Carolo conſenſu Statuum conſtituto, dici poterit. At propter alia, Regimento propriâ autoritate fœdus inire datum non fuit, ſed Imperatori reſervatum (*d. conſtit. de anno* 1521. §. Ob auch.) Nunc ſi collectio Arumæi ponderoſa, ſequetur, Imperatorem ſolum, ut aliàs Regimentum, niſi hic exceptus fuiſſet caſus, fœdus ſancire cum quolibet, etiam extraneo potuiſſe. Quod quàm probè conveniat Capitulationi, in quam dictum Imperatorem juraſſe ſuprà retulimus, nulli obſcurum eſſe poterit. Ita ergo habendum; Cæſarem, & Status Imperii, Cameram inſtituiſſe, collatâ in eandem certâ & limitatâ poteſtate. Vnde, quodcunque in eandem non tranſlatum, id utique his ipſis reſervatum. At poteſtas cognoſcendi de feudis Regalibus nec ab Imperatore, nec à Statibus, Cameræ collata; Ergo illis reſervata, quorum antea fuit. Non autem antea ſolius fuit Imperatoris, ſed & cum eo Statuum Imperii. Nec quod ultimo loco ab Arumæo adducitur, ſtringit. Nam ut ipſemet ex Gailio (1. *obſervat.* 29.) firmat, Camera de feudis Imperii minoribus judicat, atque ita quandoque alicui aufert, quod nunquam vel dedit, vel dare potuit. Ad *quintum*, reſpondeo, hoc jus Principum, ſeu Parium, non eſſe cerebrinum (ut Reinking: & Stamlerus (de Reſervat. Imp. §. 38. n. 3. & ſeqq.) volunt.) & merâ imaginatione introductum, ſed ſatis in illis Imperii actis, quorum ſuprà facta ſpecifica relatio, fundatum. Quæ, qui ad voluntatem, non juris neceſſitatem referunt, perpendant mecum velim verba Sigiſmundi, *in Epiſtola, ad Concilium Baſileenſe.* (vid. Tom. 4. Concil. general. Severini Binnii pag 225. & Lundorp. T. 2. act. pub. l. 1. pag. 11.) Cauſas ad examen noſtræ Imperialis Maieſtatis, & Procerum noſtrorum immediatè ſpectantes. *Item*: Cumque juxta formam juris, ac ſtylum & obſervantiam ſacri noſtri Imperii, feudales quæſtiones, coram dominis Feudorum, etiamſi minores valvaſores eſſent, ac Paribus Curiarum ſuarum, reſpectu feudi, de quo agitur, decernendæ ſint: quod etiam jus in noſtra Cæſarea Majeſtate, & ſacro Imperio noſtro, & Paribus Curiæ noſtræ, reſpectu feudi talis modi, meritò debet illæſum conſervari. *Item*: Parati ſumus Pares Curiæ evocare, & cauſam juxta ſtylum Imperii noſtri diffinire. *Item*: More ſolito & conſuetudine Imperii noſtri, & Parium Curiæ noſtræ terminandum. Idem in *altera eiuſdem Imperatoris epiſtola*, aliquoties clare esprimitur. *Ibi*: ſecundum Iuris communis diſpoſitionem, nec non uſum, ſtylum & conſuetudinem ſacri Romani Imperii, feudalis contentio, per dominum feudi & Pares Curiæ terminanda ſit. *& paulò pòſt*: Quod aliter expediri nequit, niſi Parium Curiæ arbitrio. *Et infrà*: Ad Curiæ noſtræ, ad noſtrum & Parium, reſpectu ipſius feudi, examen pertinere: *& rurſus*: More, ſtylo & conſuetudine Imperii noſtri & Parium Curiæ noſtræ terminandum. [*add. Quæ Dn. Autor n.* 67. *& ſeqq. contra Arumæum affert, quum duplicem Imperii Majeſtatem realem & perſonalem aſſerant ſuprà tamen à nobis refutatam, hæc in enucleando omiſimus, utpote quum Arumæana iſta reſponſio aliàs ſatis frigida ſit, nec magnopere curanda.*] De tempore quidem, quo primum hoc jus, quod dicitur Principum, introductum fuit, vix puto conſtare. Ejus inſuper in A. B. nullam mentionem fieri, certum eſt. Inde autem inferre non licet, cujuscunque juris, vel conſuetudinis in A. B. non fit mentio, illud nunquam in Imperio fuit. Finis, & intentio Caroli IV. non erat, in A. B. omnes Imperii conſuetudines, & recepta jura explicare, ſed, ut ipſe in proœmio ſuæ ſanctionis indicat, ad unitatem inter Electores fovendum & Electionem unanimem inducendam, ac deteſtandæ diviſioni inter eosdem, variisque periculis ex ea ſequentibus, aditum præcludendum: Hinc non licet plus in illa quærere, quàm ejus author in eam voluit referre. 3. Ejuſdem juris principum veſtigia quoque non apparere in Receſſibus Imperii, lubens fateor, præſertim ſi de illis loquamur, quos uno codice

Exiſtentia des Fürſte-Rechts *contra Stamlerum aſſeritur,*

nobis

aobis exhibitos evolvimus. At verò non fit perfecta hæc inductio Stamleri. [Tr. de Reservat. imp. §. 38. n. 3.] hujus juris nulla fit mentio ia Aurea Bulla, oec in Recessibus Imperii, ergò est cerebrinum; ut autem perfecta fiat, ita coocipienda erit, hujus juris principum non fit mentio in Aurea Bulla, oec in Recessibus, oec in aliis omnibus Imperii actis, neque apud historicos veteres, neque ullibi; ergò est cerebrinum. Verùm falsa hæc est assertio, ut Epistolâ Imper. Sigismundi ad Concilium Basileense aoteà allegatâ coostat. Cui pro majori testimonio accedunt literæ aliæ, ab eodem Sigismundo ad dictum Concilium perscriptæ; ibi: secundum juris communis dispositionem, nec non usum, stylum & consuetudinem sacri Romani Imperii, feudalis contentio per Dominum feudi, & Pares Curiæ terminanda. & paulò pòst; quod aliter expediri neqoit; nisi Parium Curiæ arbitrio; & iterum; ad Curiæ Imper. ad Imperatoris & Parium respectu ipsius feudi examen pertinere. ac rursus; more, stylo & consuetudine Imperii, & Parium Curiæ Imperialis terminandum &c. Ponamus, sed citra veritatis jacturam, [Nam & in primâ & secundâ Francorum familiâ boc jus in usu fuit, ut observat Bignonius (io not. ad l. 1. Form. Marculphi) Caroli Magni temporibus, [ad illa enim pertinet locus ex Lehemanno (l. 7. Chron. Spir. c. 42. pag. 176. à Stamlero allegatus;] Pares Curiæ necessariò noo fuisse adhibendos; inde verò noo sequitur, quod tunc fuit in usu, id semper ita in usu permansit: multa certè, secundum temporum intervalla mutata sunt, ac ipsorum Imperatorum oon semper ona & æqualis fuit potestas. Nec etiâ Principes illi sive Pares Curiæ advocati ab Impp. tanquâ testes ut vult Stamlerus. Nam Fridericus apud Lundorp. (*T. 2. act. pub. l. 1. p. 14.*) exprimit super illa causa, de qua tuoc quæstio fuerat, à Principibus Curiæ suæ requisita sententia judicatam fuisse; At, qui judicant, judices dici debeot; fieri autem potest, quemadmodum ibi factum videmus, ut illi, qui judicarunt, testentur quoque rem ita decisam, vel judicatam fuisse; non tamen inde inferri potest, eos saltem pro testibus habendos esse; Idem ferè respooderi potest ad Henrici decisionem, quæ est apud Lundorp. (T. 2. act. publ. lib. 1. p. 15.) ac diverso respectu & decisio dici potest, & Privilegium. Noo tantùm autem Imperij Principes vel Pares Curiæ ab Imperatore in consilium io ejusmodi causis adhiberi, nec simplices testes esse, verùm etiam judices, sententia Sigismundi Imperatoris Norimbergæ lata MCDXXXI. (apud Lundorp. *d. tract. pag. 16.*) confirmat, si §. Darumb unterreden / conferatur cum §. ult. ubi legitur, So sind diß die Churfürsten und Fürsten / die bey uns zu Gericht gesessen sind / und Urthel gesprochen haben. Imperator Sigismundus in literis ad Concilium Basil. porrò specialiter egit de controversia, quam Lavenburgeosis ad Coocilium Basileense volebat deducere; erat illa de Electoratu Saxoniæ, quem teoebat Fridericus (Landgravius Thuringiæ, ac Marchio Misniæ) de co ab Imperatore investitus. Ericus verò, Dux Lavenborgensis, eundem sibi competere affirm abat, hæreditario, & infeudationis jure. Hic vt controversiæ illius decisionem ad Concilium transferret, causabatur, sibi io foro Imperii justitiam deoegatam fuisse; audiverat enim, judicem ob denegatam justitiam, quo ad illam causam, in qua deuegata, jurisdictionem amittere, & superiorem pro admioistranda justitia adiri posse. Imperator huic conatui obsistens, oegabat hujus controversiæ decisioaem ad Coacilium posse devolvi. primò, quoniam prætextus Laveoburgici, ratione denegatæ justitiæ, falsus & fictus. Secundò, quoniam hæc controversia noo ad forum alienom, sed Imperii forum pertinerer. Addit rationem, Electoratum enim illum, (Saxoniæ) sive or verba illius sonant, illum Archiprincipatum, Archimarcschallatum, & jus eligendi Romanorum Principem, (quod hnic adhæret) ab Imperatore, & Sacro Romano Imperio immediatè descendere, ac in feodū depēdere: Quæstiones autem feudales, secuodū formā juris, ac stylum, & observantiam Imperiī, pertinere geoeraliter ad Dominos feudorum, ac Parea Curiarum. Itaque etiam ad se & Parea Curiæ suæ hujus quæstionis, ioter Lavenburgensem, & Saxoniæ Ducem vertentis, decisionem pertinere: Proinde hoc jus cognoscendi & decideadi hanc controversiam, sibi (Imperatori) & Sacro Romano Imperio, ac Paribus Curiæ suæ, meritò deberi illæsum conservari. Deoique ad fioem literarum certificat, (utor verbis formalibus) omnes & singulos, quòtum interesse possit, quod præfato Erico (Lavenburgensi) justitiam, nullo unquam tempore denegaverit, legitimè postulanti, oec in futurum Domino (Deo) propitio, denegaturus unquam sit ritè petenti; quinimò, quandocuoque ipse (Laueoburgicus) vel alius justitiam poposcerit, paratum se Pares Curiæ evocare; nec enim aliter negotium expediri posse, nisi Parium Curiæ arbitrio, & causam juxta stylum Imperii definire. Quos autem hoc in casu per Pares Curiæ intelligat, paret ex altera Epistola ad Concilium exarata; ibi, ad nostram, & illustrium Archiprincipum oostrorum, Sacri Romani Imperii Electorum, pertinere notionem. Ex bis iam patet apertissimè, contentiooem illam oon fuisse ioter Imperatorem & Lauenburgicum, ut Stamlerus putar, sed inter Lavenburgicum & Saxoniæ Ducem, de Electoratu Saxoniæ; ergò si feudale ius, quod allegat Stamlerus, io Imperio fuisset in usu, malè Sigismundus affirmasset, hoc negotium aliter expedirì noo posse, quàm suo arbitrio. Haud verò credibile fit, si hoc ad solum Imperatoris arbitrium pertiouisset, Imperatorem id aliorum arbitrio subiecturum, postquam magnates ius suum jactare noo præsumuntur. Noo itaque tempore Sigismundi a. F. 34. or & 2. F. 55. dispositio in Germania fuit in usu etiam ante illum in eo sæpe variatum fuit (vid. Hotoman. de Feud. ad §. 7. 2. F. 55.) Ius principum dicto rescripto Sigismuodino oon saltem aliquo modo, sed omninò & tanquam necessarium stabilitur

Pares Curiæ non iudicante cum Imperatore.

De quâ causa egerit Sigismundus in literis ad Concilium Basileense.

Ius Principū necessarium præsefert.

ut suprà probavimus, præsertim ex verbis, quòd controversia illa aliter expediri nequeat, nisi Parium Curiæ arbitrio. Sufficere quidem putat Stamlerus si priori juri contrarium jus è diametro sancitum sit: sed non probat, (idem etiam non probat, quòd post tempora Sigismundi juris illuc Principum necessitas defecerit) juri antiquo principum è diametro contrarium esse, quod sancitur (*in Ordin. Camer. part. 2. tit. 7.*) In quo tamen cardo rei vertitur. Ex diametro contraria esse tunc dici posset, si in illa dispositione expressa facta fuisset mentio Parium Curiæ (hoc vel alio simili modo, derselben Erkäntnüß wollen wir der Keiserl. Mayest. oder in dero Abwesen / Uns als Röm. König / hierinnen außgeschlossen der Parium Curiæ, vorbehalten haben) aut verbis aliis generalibus, id insinuantibus, hoc, vel simili stylo, dero Erkändtnüß 2c. männiglich außgeschlossen vorbehalten haben: quod neutrum tamen factum. Mentem ergò disponentis aliam non fuisse tunc, quàm de exclusione judicij illius, de quo ordinatio concepta, nempe Cameræ Imperii, non verò de Paribus Curiæ agere, apud me extra dubium est. Monet præterea Conringius, in exercitatione de judiciis Reipubl. Germanicæ, [*thes. 65. ad f.*] quod *d. part. 2. tit. 7.* scribitur Cæsari reservatum judicium lite ortâ de principatibus, id posse accipi ex usu veteris formulæ: eodem enim modo locutos jam olim esse Cæsares, nec tamen unquam exclusos à judiciis illis Pares Curiæ, hoc est Principes ipsos. (*vid. thes. 50. ejusdem exercit.*) Idem firmari potest formula Sigismundinarum literarum, quarum suprà facta relatio, quando in una earum scribit, causas illas ad examen culminis Imperialis pertinere, quibus verbis tamen Pares Curiæ non exclusit, utpote ad quos, & ad se, illas pertinere, insequentibus paragraphis expressè testatus est. A veritate alienum est, quando Stamlerus ait, me scripsisse, juris feudalis textus &c. abrogatos esse: hoc autè ibi repetitur, aliud in Imperio introductum fuisse. Si illud scripsissem, præsupponendum fuisset capitula illa in Imperio recepta, at de receptione nihil mihi côstat. Hoc novi, Conringium, de origine juris Germanici *cap.* 32. tradere, jus feudale Longobardicum in fora Germaniæ seculo demum decimo quinto introductû fuisse, sed non omne, nec in omnia. Reservatio, quæ Imperatori & Regi Romanorum facta, non est generalis, omnes excludens, sed particularis, excludens Cameram, & prætereà videtur stabiliri posse ex verbis doch sost in andern Sachen dieser Ordnung unabbrüchig/ quæ certè nô de Paribus Curiæ, sed de solo Camerali judicio intelligi possunt. Ex eadem ordinatione (*d. part. 1. art. 12.*) patescit, Principû causas ad cognitionem Cameræ pertinere, ab illa antè inter alia excipiuntur: *d. part. 2. tit. 7.*) causæ, Fürstenthumb/Hertzogthumb/Graffschafft 2c. belangend / so vom Reich zu Lehen rühren / so einem Theil gäntzlich und endlich abgesprochen werden sollen. Ut ergò exceptioni sua constet firmitas, intelligi ea aliter vix poterit, quàm de Camera ipsa, non verò de Paribus quoque, quorum in anteà dispositis nulla facta fuit mentio. Porrò verba selber richten / quibus usus Fridericus in constitutione sua [vide Londorp. *d. t. pag.* 18.] ac Albertus Imp. [*apud Goldastum*] non inferunt Imperatorem solum, exclusis Paribus Curiæ, judicare velle, sed ut sonant, ipsum Imperatorem velle judicare, selber / oder persönlich richten / & alljein richten / diversa sunt. Quando dicitur, der Keyser habe selber den Brieff unterschrieben / non sequitur / daß niemands anders mehr denselben unterschrieben habe. Quando dicitur, der Keyser seye selber / oder eigener Person auff dem Reichstag gewesen / non sequitur, er seye alleine auff dem Reichstag gewesen / vide R. A. zu Regenspurg de anno 1541. §. Und wiewol *pag.* 250. R. A. zu Speyer. *anno* 1544. §. auff welchen. *pag.* 291. Quando *in d. Recess. de anno* 32. §. Und nächdem die verordnete (*pag.* 232.) *& part. 1. Ordin. Camer. de Anno* 1555. *tit.* 50. constituitur, daß das erste Jahr ein geistlicher Fürst eigener Person / und das andere Jahr der weltliche Fürst eigener Person der Visitation des Cammer-Gerichts / non sequitur, daß er alleine der Visitation beywohnen solle / sed cum cæteris ibidem denominatis: *part. 1. Ordin. Cam. tit.* 12. constitutum legimus, daß in Sachen Churfürsten/Fürsten und Fürstenmässige betreffendt/der Cammer-Richter selbst sitzen soll: ergòne solus? Addo testimonium Conringii [*exerc. de Indiciis thes.* 48.] In judiciis de Principum laicorum causis, videtur aliquid quidem mansisse per omnia secuta secula, usque ad institutam Cameram Cæsaream Spirensem, pristini moris aliquid verò mutatum. Mansit scilicet illud, quod ejusmodi controversiæ nunquam fuerint permissæ nudis Regis judicio, sed semper earum dijudicandarum potestas fuerit simul penes Ordines. Patet autem hoc triplici modo; primò, quòd nullis monumentis memoretur, adversi aliquid unquam accidisse: Secundò, quòd in historiis nostris, quæ paulò clarius controversias hujusmodi narrant, semper memoretur id observatum esse, quod diximus: tertiò, quòd supersint in omnium seculorum scriptis testimonia, quæ demonstrant, hoc ipsum non tantùm ita tum observatum, sed etiam inter leges publicas fuisse habitum. Accedunt Imperatoris Sigismundi literæ ad Conradum Electorem Moguntinum, de anno 1426. In his enim, de controversia inter Bavariæ Principes ut ferret sententiam rogatus, causas cur precibus non satisfacere valeat, allegat hasce: Nun seynd wir / mit andern der Christenheit Geschäften / so ferr und so treffentlich beladen / daß wir zu solcher Entscheidung zwischen ihnen nicht füglichen mögen Zeit und Weile haben / und auch daß wir dessen nicht wol mögen außwarten / und nemlich auch darumb / daß uns das nicht gebühret / nach dem und wir auch meynen / Recht zu denselben Niederlanden zu haben / und in unser eigen Sach nicht Richter seyn mögen / und weil die Sach des Heil. am Reichs treffentliche Lehen antrifft / so haben wir Fürsten / Grafen / und Herren / Rahte darumb

Ius Principû non est sublatum per Ordinationem Cameræ.

Reservatio censurâ feudalium Imperatori in ordinatione Cameræ facta non excludit Pares Curiæ.

Mutatio circa ius Principum.

darumb gehabt / vnd meynen das billig seye / daß dieselb Sach vor des Reichs Mannen außgetragen werde. An illud antiquum jus Principum adhuc in usu sit quæritur? In Instrumento Pacis Cæsar. Suec. (*artic.* 5. §. 20. *vers. quoad processum.*) liberum relinquitur Imperatori, in causis majoribus, & unde tumultus in Imperio timeri possent, quorundam, utriusque religionis Electorum, & Principum sententias, & vota requirere. An autem hac decisione totum illud jus, quod Fürsten-Recht dictum fuit, disponentes voluerint convellere, ipsi norunt. Sluterus (*in animadversione in Hippol. à Lapide dissertat. de ratione Status part.* 1. *cap.* 10. *sect.* 2. *n.* 4.) contra hoc principum, quod dicitur, jus, disputans, concludit, de Principum regalibus feudis, aut causis, justè Imperatorem, hodie imprimis, in ordinario suo Aulico judicio cognoscere, nec tertium aliquod peculiare Principum judicium in Imperio vigere. Hancque sententiam amplius in dubium vocare, pacificationem Osnabrugensem non pati, cum non tantùm (*cap.* 4. *inf.*) Iuliacæ successionis causam indistinctè ordinario processu coram Cæsarea Majestate, [add. *Cæteris Partibus*] nisi pacatiora alia remedia huic causæ inveniantur, decidendam statuat, sed & (*cap.* 5. *num. ult.*) in causis majoribus, sententias, atque vota Electorum, & Principum, accersere clarè Imperatoris arbitrio permittat. Exempla à Carolo V. (*de quibus Conring. d. exercit. thes.* 65. *& ipse Stamler. n.* 14.) ad nostra usque tempora docere pedetentim jus antiquum oppugnari cœptum, &, quanquam statuum nonnulli se opposuerunt, tandem tamen expugnatum, ac invaluisse, ut hodie plerisque persuasum sit, Cæsarem in causis illis pares Curiæ non teneri adhibere, posse verò, si velit, ex Instrumento Pacis *d. artic.* 5. §. 20. *ver. liberumque sit. &c. & artic.* 4. §. *fin.* [add. *Cæterùm quod exempla sit tempore belli, an hoc facit jus? An conjudicium hoc Principum adhuc hodie in usu sit, si exemplis, non legibus, judicare velis, non immeritò dubites. Cæterùm perpetua Capitulatio poterit omnem dubitationis ansam præcidere. Vid. Dn. Conring. de Iudic. Germ. Burgeld. p.* 2. *ad Instr. Pac. Disc.* 20. *n.* 5.]

An antiquum Principum adhuc in usu sit?

XIII. Quærunt præterea, occasione dictæ ordinationis Cameralis [*part.* 2. *tit.* 7.] *An Imperator de feudis Regalibus, non solùm in petitorio, verùm etiam in ipso possessorio, exclusa Camera, possit cognoscere?* Affirmativæ ego cum aliis assentior, propter *d. tit.* 7. quæ uti petitorio, ita etiam possessorio, jungi & applicari possunt. Nam non solùm in possessorio, ratione scilicet possessionis, de qua ibi agitur, uni parti wird die streitige Herrschaft abgesprochen Endlich [quod verbum *in Ordin. Camer. part.* 2. *tit.* 21. ubi agitur von Sachen der streitigen Possession, reiteratur] verùm etiam Gäntzlich / ita ut necesse habeant, primâ petitione explosâ, ad secundam accedere, & proprietatis judicium intentare, modò aliquid velint & possint intentione consequi. Accedit generalis decisio juris, quæ continentiam causæ non dividendam ait [*L. nulli, C. de judiciis.*] Possessorium autem & petitorium, in tantum se mutuò attingunt, ut possessorij finis, principium sit petitorij [Gail. 1. *observ.* 35. *n.* 11.] Alij verba isthæc, Gäntzlich vnd Endlich / ita interpretantur, ut Gäntzlich referant ad rem ipsam controversam, posterius verò ad qualitatem sententiæ; ut sensus sit; tum demum ordinationi locum esse, si de Ducatu & Comitatu, tanquam feudo Imperij, talis sit, ut feudum illud uni parti gäntzlich / hoc est, totaliter, vnd endlich / hoc est, finaliter, sive per definitivam sententiam, abjudicari debeat. Quare requirunt, ut & de toto feudo, non eius parte, lis sit, & ut controversia ita sit comparata, ut feudum illud finaliter per definitivam, & sine ulla spe recuperandi uni parti abjudicari debeat [Vide *acta Hassiaca in duplica, p.* 204.]

An Imperator de feudis Regalibus nõ solum in petitorio, sed etiam in possessorio possit cognoscere?

XIV. Quodque de feudis Regalibus hactenus generaliter dictum, illud meritò in Electoralibus obtinere concludimus, uti etiam in controversiis inter Electores ortis, non solùm Cæsarem sententiæ ferendæ jus habuisse, demonstrat Autor (*tr.* von der Weinmarischen vnd Aldenburgischen Præcedentz-streit / *part.* 2. *p.* 40. *& seqq.*) ubi ante Caroli IV. Bullam, & pòst, hoc ita fuisse practicatum ait; cum interesse maximum Electorum hisce in controversiis vertatur. Vnde etiam Freherus (*in Respons. de Elect. Palatin. ad Gevvold. fol.* 36.) inquit: Res ad cognitionem Cæsaris, & collegij Electoralis, unicè propriequè pertinet. Daher spricht König Johannes zu Böhmen / vnd mit ihm Kaiser Carl der IV. in einem anno 1354. am Auffahrts-tage gegeben Confirmations-briefe [apud Freher. *de legit. tut. curaque Palatin. cap. de occasione leg. scu. sub lit. B.*] daß er / König Johannes zu Böhmen / tanquam Princeps Elector Imperij, ad quem hoc de jure spectare dignoscitur, vormals in entstandenen Gebrechen zwischen Pfaltz [licet id colligere ex Rudolphi Palatini literis in extremo anthes. ad Gevvold. *fol.* 36.] vnd Bayern erklärt habe / daß Pfaltzgraf Rudolph der II. vnd niemand anders an der Wahl vnd Chur eines Römischen Königs vnd künfftigen Kaisers Recht habe: Vnd daß denselbigen nach / er Kaiser Carl der IV. gleichfalls leutere vnd erkenne mit Recht vnd Wissen der Fürsten des Heiligen Reichs / daß Pfaltzgraf Ruprecht der ältist / besser dann sein Vetter Pfaltzgraf Ruprecht der iünger zur Chur berechtigt sey. Eadem in causa spricht Kaiser Carl der IV. in seinem Vrtheilsbriefe / [extat apud Freherum *d. tract. atque capite*; Goldast. in Reichssatzung *sub anno* 1356.] welcher auf dem Reichstag zu Nürnberg / da die Güldene Bull verfertiget *anno* 1355. gegeben ist: Er sey mit allen Churfürsten / Geistlichen vnd Weltlichen / vnd sie mit ihme / mit gemeinem Willen / einmütiglich zu Raht worden / vnd übereinkommen / vnd mit Recht vnd Vrtheil / für dem finde vnd spreche für ein Recht / auch

In feudis Electoralibus obtinet etiam das Fürsten-recht.

als ein König in Böhmē vnd Mit-Churfürst/ daß Pfaltzgraf Ruprecht der älteste / vor Pfaltzgrafen Ruprecht dem jüngern / zu allen Churfürstlichen Berahtschlagungen als ein Churfürst zuzulassen sey. Eben gleichförmige Wort / findet man in den Verträgen vnter diesen Ruperris zu Nürnberg aufgerichtet / [apud Freberum *d.tit. D.* & Goldast. *part. 2.*] der Reichs-handlungen *sub anno* 1356. Idem hoc innuunt verba *A. B. in pr.* posita: *ratione duplici dissensionibus occurrere tenemur, tam ex Imperio, quàm Electionis iure.* In der Bull / à Carolo Imper. pro domo Saxonica, lineæ Anhaldinæ, contra Lavvburgēses data, hæc habētur verba; Non improuidè aut per errorem, sed sano, provido, maturo, & deliberato accedente consensu Electorū tam Ecclesiasticorum, quàm Secularium, nec non aliorum Principum, Comitum, Baronum, Procerum & Nobilium sacri Imperij communicato consilio, ex plenitudine Cæsareæ potestatis pronunciatum, decretum, statutum, declaratum & sanctione Imperiali sancitum esse, Rudolpho I. & II. Wenceslao I. Rudolpho III. & Alberto III. sive ultimo, Saxonibus competere jus, vocem ac potestatem eligendi Regis Romanorum, in Imperatorem promovendi &c. Sigismundus super negotio inter Fridericum Placidum sive II. Saxonem lineæ Misnicæ, & Ericum V. Lavenburgensem de Electoratu contendentes, literis suis ad Concilium Basileense missis, hoc annectit (Vid. Goldast. *Constit. Imper. tom. 3. sub anno* 1434.) hanc esse formam juris, usum, stylum, morem, observantiam & consuetudinem Imperij, ut hujusmodi contentiones, coram Cæsare, tanquam feudi domino, & illustribus Archiprincipibus, Electoribus atque Paribus Curtæ, expediendæ & terminandæ sint. Huc respexit dubio procul Hertzog Johan Friderich der älter zu Sachsen / gebohrner Churfürst / *in literis ad Landgravium Hassiæ Philippum Torgæ datis*, Donnerstag nach Exaudi, nach dem seine Churfürstliche Gnaden / durch die abgesandte Rähte vnterthänigst berichtet / daß sich dergleichen controversia, zwischen Pfaltz vnd Baiern/ auf dem Reichstag zu Regenspurg *anno* 1546. ereignen wolle: Es sey im Reich / von Alters her / der Brauch gewest / wann sich in einem Geschlecht / der Churherrligkeit halben / Zanck erhaben / daß die Churfürsten / durch ihre Brieffe / einen Theil für die rechten Churfürsten erkant vnd aufgenommen hatten. Was massen auch die im Reich jüngst verlauffene streitige Pfältzische Administration-sach von der Kaiserlichen Maiestät auf den anno 1611. Churfürstlichen Collegialtag gen Nürnberg verschoben / mit dero schließlichen Bedencken darüber vernommen worden / ist noch in frischem Gedächtnuß. Innuunt denique hoc ipsum clarissimis verbis Electoris Saxoniæ literæ ad Moguntinum datæ 23. Febr. anno 1624. in quibus de translatione Electoratus in Ducem Bavariæ agitur.

An Imperator solus

XV. Huc præterea referri debet quæstio, *an Imperator solus, de controversia, circa sessionem Statuum, ferenda sententia sit arbitrator?* Ego in negativam propendeo, propter ea, quæ habentur in R. A. zu Augspurg / *de anno* 1500. (*sub tit.* Wie die Irrung der session &c.) & R. A. zu Regenspurg *anno* 1576. §. Wann dan die Churfürstliche Rähte &c. Vnde pater Imperatorem solum durante Regimento de præcedentiâ inter Principes controversâ judicare nequivisse; (add. *art. 25. Capitulat. Ferdinandi III.*) Verùm enimverò licèt in hac opinione fuerim, & adhuc credam ex prædictis Imperij Recessibus, nihil adduci posse, quòd me allò trahere valeat, attamen, postquàm in actis Comitiorum Augustæ anno 1566. habitorum reperi, in der Churfürsten / Fürsten und gemeiner Stände erster relation und Antwort / ipsosmet Status fateri, die Erkändtniß zwischen den Ständen / so der Session halber strittig / hange der Keyserlichen Hoheit an / und seye ihrer Mayestät / als dem Oberhaupt allein zuständig / mutavi sententiam, ut proinde Stamlerus post octo annos me serò pungere amaverit, & sine fructu.

indicet in causis præcedentiæ Principum

An ab Imperatore ad Papam possit appellari

XVI. Illud in controversia etiam positum est, *si quando Imperator sententiam tulerit, an appellationi locus detur ad Pontificem?* Contraria opinio, ab Imperatore ad Pontificem appellare haud licere, veritati & rationi convenientior. Vnde Conradus Romanorum Rex, Trajectenses, quòd à se ad Pontificem provocâssent, habuit pro reis majestatis, ut Otho Frisingensis annotavit. Cumque Ericus Dux Lavenburgensis prætenderet, sibi denegatam fuisse ab Imperatore Sigismundo justitiam, sequè injustè, ratione Electoratus Saxoniæ, repulsam tulisse, nulloque jure Ducem Saxoniæ Fridericum admissum, hancque ob causam ad Concilium Basileense appellaret: publico edicto nullitatem provocationis deduxit Sigismundus Imperator, Vlmæ in comitiis anno 1434. Quo de Goldastus (*tom. 3. Constit. Imperial. p.* 440.) cui connectendum Kaisers Maximiliani I. Edictum, wider des Papsts angemaste Iurisdiction im Römischen Reich / apud eundem Goldast. (*tom. 2.* der Reichssatz *p.* 179.) Hodie contra delegatos Pontificis, appellationes recipientes, mandata avocatoria frequenter in Camera decernuntur: ne scil. causæ ad Imperij disquisitionem pertinentes, ad alia judicia, contra jus fasque trahantur. Is verò, qui provocare ausus fuit, tanquam contemptor Cæsareæ jurisdictionis, centum auri puri marcis mulctatur & refutatorij decernuntur (*Ordin. Camer. part. 3. tit.* 51. Seilerus *in decis. seu præiud. Camer. tit. appellare quibus, & à quibus &c.*) Exemplum sententiæ anno 1512. 20. Febr. hoc in passu latæ refert Seilerus, hujus tenoris: Daß den Beklagten ihre Appellation von einem Vrtheil / an diesem Cammergericht gesprochen / an Päpstliche Heiligkeit gethan / demselben Cammergericht insinuiret / also zur Schmach / Veracht vnd Verletzung Kaiserlichen Maiestät Hoheit / vnd zu Abbruch derselben Maiestät / vnd des H. Reichs obrister Iurisdiction fürgenommen / keines Wegs gezimt / sie auch derhalben die Poen der Rech-

en, vnd andere mercklich Buß vnd Straff verwirckt haben: Darein wir sie gefallen zu seyn erklären, vnd solche Poen auf hundert Marck lötigs Golds, in den Kaiserlichen vnd Reichs Fiscum zu bezahlen, massigen [add. *Quum suprema potestas in urbem Romam, etiam Episcopum & Patrimonium D. Petri jure Imperatori competat, ut supra probatum, quomodo quis posset ab Imperatore ad Pontificem appellare? Quæ olim in facto aliter contigerunt, ea meritò hodie cessant.*]

An ab Imperatore ad ipsum Imperatorem detur appellatio? & à Cæsare ad Cæsarē & omnes Imperij Status?

XVII. Ad illam verò quæstionem an à Cæsare malè informato ad melius informandum detur appellatio? item à Cæsare ad Cæsarem omnesq́ue Imperij Status: Affirmativam suadent: I. Quia adversus mandata Cæsarea non tantùm sub & obreptionis exceptionem licet opponere (Gail. 1. *observ.* 14.) verùm etiam, propter gravamina inde resultantia, frequenter adversus ejusmodi rescripta provocare: [*l.1.§.quæsitum.1 ff.de appell. & l.1.vers.quoties,C.de relat.* Melander *ad processum Meureri part.1.supplicat.* 77. *pag.* 201.] II. Non desunt ejusdem appellationis exempla, tam intra, quàm extra imperium usurpata [Weinmarischer Bericht von dem Sächsischen Præcedentz streit *part.1. circa fin.*] Duces Luneburgenses, Henricus & Vvilhelmus, in causa inter ipsos ab una, & civitates Magdeburgensem atque Hamburgensem ab altera parte vertente, anno 1569. mense Augusto, à Cæsare male informato ad melius informandum provocarunt. Eodem provocationis genere usi fuerunt Capitulares Argentinenses, anno 1585. Sed & quandoque ab Imperatore male informato, ad Status Imperij, & simul ad ipsum Imperatorem melius informandum, provocatum deprehendo [Der Possidirer den Fürsten zu Gülich Außschreiben *de anno* 1610. *fol.* 1. *fac.* 2] ita Landgravius Hassiæ Mauritius, contra decretum Cæsareum de 28. Octobr. anno 1613. appellationem ad Cæsarem & Status Imperij interposuit. Es ist aber solche nicht angenommen / sondern verworffen, vnd wieder zurück geschickt worden: (Marpurgische Succeßions *acta, post documenta ad deduction. nullitatis pertinent. pag.* 139.) [add. *Iam antea ann.*1609 *d.* 19. *Iul. Brandeburgensis Elec. & Palatinus Neob. Dusseldorpij tali appellationis genere usi. Simili appellatione usus ann.*1640. *Ferdinandus Elector Coloniensis. Sed rejecta fuit ab aulico Cæsaris iudicio, & Notarius qui confecerat instrumentum appellationis suspensus ab officio per integrum annum.*]

Melandri opinio adducitur.

XVIII. Melander [*supra allegato loco*] concludit provocationem talem appellationem nominari non posse, cum ad superiorem directa non sit: supplicationem tamen nominari posse (*l.un.C. de sentent.præf prætor. Auth. qua supplicatio. C. de precib. Imper. offer.*) Ego ita statuo: mentem Melandri, & aliorum mihi non improbari, at rationes eorum nihil concludere. Credo quidem, hanc provocationem notissimos appellationis terminos excedere, at non æquè rationis. [add. *Dn. Autor h.cap.9.num.*14.*& seqq. multos textus adducit ex iure privato, quos, quum scopum non feriant, nos consulto omisimus.*]

Appellationis à Principe nondum satis informato ad melius informandum nulla in iure civili vestigia.

XIX. Plana ita res se habet, ut fateri cogar, hujus appellationis, à Principe nondum satis informato, ad meliùs informandum, nulla in Iure nostro civili extare vestigia. Cæterùm quum appellatio sit ex genere permissorum, & favorabilis; quæ non prohibita, utique nobis erit permissa, si non ordinario, saltem extraordinario jure, & supplicationis titulo, ut Princeps plenius attentiusque causam cognoscere, & quasi revidere queat. Denique hæc irregularis, & quasi anomala est appellatio, proinde regulari jure, si quod esset, non æstimanda. [add. *Alia exempla novissima appellationis à Cæsare malè informato ad melius informandum habet Burgold.p.2.ad Instr.Pac.Disc.20.n.19.in fin.qui contra Dn. Autorem in negativam inclinat. Notat tamen ad illum locum Franciscus Irenicus, quòd non tam considerari debeat, quid præterito tricennali bello gestum sit, quàm quid fieri debuerit. Vid.pl ap Aut.cit. Sane si strictè & propriè appellationis verbum accipimus propriè talis non est appellatio, quum non fiat ab inferiori ad superiorem iudicem: Cæsar enim Cæsare nec est inferior nec superior. Supplicationes tamen à Cæsare malè informato ad melius informandum ut in bonum usum reducantur. pietas, humanitas & iustitia exigit. Nemini enim supplicatio est deneganda (l un § 1.de Sent Præf Præt.) Hinc tales supplicationes in omnibus Principum Imperij iudicijs receptæ, quæ in Saxonia dicuntur egregio vocabulo Leuterationes, alibi Revisiones; Hodie ad exemplum Revisionis Cameralis etiam in Iudicio Aulico Viennensi Supplicationis remedium indultum per Instr. Pac.art 5 §. 20. Quum itaque hodie nec à Camera nec à Iudicio Aulico detur provocatio, quæstiones Dn. Autoris meritò quiescunt.*]

Imperator Academias privilegio suo animat.

XX. Porrò inter Reservata Imperatoris est, Potestas Academiis vitam & spiritum attribuendi. [add. *Notabile tamen est, Suecis ius erigendi Academiam totius Imperij consensu esse concessum art.10.Instr.Pac.*]

Imp concedit Facultatem condendo civitates.

XXI. Porrò Ius dandi facultatem condendæ civitatis, quam nostrates vocant Stadtrecht geben: Talem Ludovicus IV. concessit Friderico Burggravio de Nürnberg, apud Goldast. (*tom.1.constit. Imperial.p.*330.) & in specie Ludovicus Imper. concessit Gerhardo Episcopo Spirensi potestatem, das Dorff Udenheim zu einer Stadt zu bauen / vnd die mit Mauren vnd Graben vmbfahen vnd befestigen (*Iustitia extructionis Idumea p.* 44.) Quòd si verò absque hac concessione, vel etiam tacito Imperatoris consensu, aliquam civitatem extruere & constituere attentaverit, ab Imperatore id audire cogetur, quod olim à Maximiliano I. Albertus Comes Mansfeldiæ, qui prope Islebiam, vico cuidam jus Civitatis dare volens, anno 1514. die 6 Februarij mandato inhibitorio audivit: Wann nun dir / noch jemand anders / nicht gezienet / Stadt-recht oder anders / das der hohen Obrigkeit anhanget / ohne sondere Erlaubnuß auszurichten. Quâ formula Imperatur condendæ civitatis jus

concedere soleat, ex sequenti datur cognoscere, quæ petita est ex Beloldo (*de iurib. maiest. cap* 8. *num.* 11. *pag.* 205.) Wir Friederich / von Gottes gnaden Römischer Kayser / zu allen zeitten Mehrer des Reichs / zu Hungarn / Dalmatien / Croatien &c. König / bekennen und thun kund allermänniglichen mit diesem Brieff/daß Wir angesehen und betrachtet haben / die getreuen Dienst / so Uns und dem Heil. Reich / Unser und des Reichs Lieber getreuer / Reuß von Thüngen zu Reussenberg oft und dick gethan hat / und hinfort in künftige Zeit wol thun soll und mag / und haben darumb mit wolbedachtem Muht und Raht / Unser und des Reichs Fürsten / Grafen/ Edlen und getrewen/ und rechtem wissen/ dem benanten Reüssen die besondere Gnad gethan / und ihme umb seiner fleissigen Bitt willen vergönnet und erlaubt / daß er und andere des Stands und Geschlechts von Thüngen/so an dem Schloß und Marckt Thüngen / eine Statt machen / bauen und die mit Mauren / Thürnen / Thoren / Brücken / Gräben und andern nohtdürftigen Wehren / zu recht bewahren / bevesten / und darzu in derselben Statt einen Raht aus den Bürgern daselbsten erwehlē / und Ampleut setzen und besetzen / als offt sich das gebühret / und dieselbe Statt mit rechten Amptleuten und Bürgern / mit guter Ordnung / Handwercks zünften / und allen andern offenen ämptern/ so nach Gerechtigkeit und herkommen anderer Stätte daselbst umb gelegen / versehen / auffrichten und bestellen mögen / nach Nohtturft und ihrem gefallen ohne gefehrd. Daß sie durch fürbasser in gemeldter ihrer Statt Thüngen alle Jahr/ jährlich auf den Tag ihrer Kirchweihung daselbst zu Thüngen einen Jahrmarckt / und alle Wochen auf den Samstag einen Wochenmarckt daselbst haben und halten / auch sollen und mögen/auf dieselbe Jahr- und Wochenmärckt / auch alle und iede Kauffleute / und andere Leute darzu und darvon ziehen / und die besuchen / alle die Gnad / Fried / Freyheit/ Gelait / Schirm/ redliche Gewohnheit / Ordnung und herkommen haben und der gebrauchen und gemessen sollen und mögen / die andere Jahr- und Wochenmärckt in den nächsten Unsern und des Reichs / oder an den Stätten umb die ehegenandte Statt Thüngen gelegen / und die Leute / so darzu und darvon ziehen / und derselben geniessen und gebrauchen / auch von Recht und Gewonheit / von allermänniglichen unverhindert / doch andern Stätten / Dörffern und Märckten / bey zweyen Meilen umb jetztberührte Statt gelegen / an ihren Jahrmärckten / Wochen- und Marckt-rechten / Freyheiten / Recht und Gerechtigkeiten/unschädlich ꝛc.

Ab Imperatore eius habende stapulas emanat.

XXII. Non tantùm autem Imperator civitatibus esse, hoc est, animam largitur, sed & propensâ suâ clementiâ, aliis easdem exornat privilegiis. Quale est inter multa alia, jus stapularum, die Staffel-gerechtigkeit. Stapula, inquit, Guicciardinus (*in descriptione Belgij*, p. 181.) vox est Gallica, quam ipsi dicunt *estable*, ductâ significatione à numero plurali, Latini nominis *stabulum*. Significat autem communiter forum seu locum publicum, in urbe aliqua designatum, quo Principis autoritate & privilegio, vina, frumenta, aliæque merces exoticæ, vendendi causâ convehuntur: verbi causâ; Attrebatum Arthesiæ, stapulam habet vini, ex Gallia, in illas oras, terrestri itinere convehi soliti. Quod necessum propterea, ut negotiatores prius eo conducant, & in usum empturientium, per aliquod tempus in foro venum exponant, quam aliò possint transferre: lapso autem hoc tempore, & persolutis Reipubl. vectigalibus, & civibus quando prospectum, vina, quocunque visum, avehunt. Middelburgum Zelandiæ, stapulam habet vinorum ex Gallia, Hispania, Lusitania, provinciis cæteris, in hanc Belgicam advehi solitorum: quare tenentur tam nautæ, quàm negotiatores, naves suas vinarias eò advertere, & vina venum exponere, unde porrò, vectigalibus rite depensis ea, quò lubitum, transportant. Privilegia stapularum Dordracensium, id potissimum sanciunt, ut quicunque vel Rheno, vel Mosâ conducunt aliqua vina, frumentum, materiem, aliasque id genus merces, & præter urbem hanc navigant, naves in ejus portu exonerent, persolutisque ibi debitis vectigalibus, merces in civium naves impositas, quocunque visum est, transvehebant: nisi tamen cum publicanis aliter paciscantur. Stapulam esse scribit Iacobus Marchantius (*in descriptione Flandriæ lib.* 1. *pag.* 122.) privilegium urbi collatum, sistendi & stabulandi merces exoticas, venumque illic tantùmmodò prostituendi, nisi institor vectorve malit recurrere, unde venerat. Stapel locus stabulandarum mercium inquit Wendelinus (in Glossario vocum Atvaticarum verbo Staplus.) Hadrianus Iunius (in Histor: Batav. c. 17.) scribit, quòd Stapula sit vox barbara, ac Gallicæ originis, quâ significetur privilegium urbis sistendi & ab instituto cursu retrahendi merces exoticas, quas negotiator importat, ut eo loco stabulentur, ac conquiescant, quò venum prostituantur, quâvis tandem conditione, nisi damnosam venditionem causatus, vel meliorem aliunde lucri auram olfaciens institor, vectorve malit recurrere unde venerat, & ubi domicilium habet; quod illi integrum est & libere facere licet, etiam non persoluto stato portorio. Quod si emptæ illic merces aliò devehendæ veniant, haud temerè in alia quàm in popularia navigia merces recondi patitur civitatis jus. Tali jure in Belgio gaudet Tornacium in Flandria in vinis Gallicanis; Attrebatum in vina Francica quæ plaustris importantur; Middelburgum in Zelandia in vina Hispaniēsia, Lusitanica & Gallicana; Dordracum in vina Germanica, quæ secundo Rheno Mosâquè deportantur, item in cerealia etiam quæcunque semina, & lignorum carbonúmque strues &c. Ex quibus perspicuum evadit, quid qualeve hoc jus stapularium fiet.

Quæ Civitates Stapularum iure gaudeant.

XXIII. In Imperio ad Rhenum tres reperio civitates, quibus hoc jus der Staffel oder Niderlage concessum, quas appellitare consuetunt, die drey Staffel am Rhein / Coloniam Agrippinam, Moguntiam, Spiram.

Ad

Ad Mosellam Treverim: (Hamburgischer Bericht von dem Cammergerichtes urtheil *de anno 1619. 19. April. n. 6. petit. artic. 33.*) Ad Danubium itidem tres: Ratisponam, Ingolstadium, Passavium seu Pataviam. In Visurgi unicam, Bremam. In Albi, Magdeburgum, Hamburgum. Vide *Symphor* [*tom. 1. part. 2. tit. 18.*] & adde, Vratislaviam anno 1511. jus stapulæ impetrasse à Rege Vladislao [Schickfus. in der Schlesischen Chronic *lib. 1. cap. 38. pag. 180.*] De stapulis ad Rhenum modò enarratis scribit Leheman [in Speyer Chron. *lib. 4. c. 22.*] das sie haben die Gerechtigkeit. Erstlich / welche Schiff den Rheinstrom auf- und abfahren / und mit staffelbaren Gütern beladen seyn / das sie daselbst aufkehren / dieselbe ausladen / ins Kaufhaus fuhren / niderlegen / und darvon die Schuldigkeit zahlen müssen: welche nach entrichtem gebührlichen Accis überschlagen / das ist / in andere Schiff / oder auf die Art geladen / und in die ober-Rheinische Lande verführet werden: wie dann die Statt Speyer / und derẽ Schifleute von alters die Schiffahrt auf Strasburg gehabt / und darvon / Vermög Kayser Friderichs privilegii de dato 1182. nicht mehr dann 13. Heller haben dörffen geben. Die ander Eigenschaft / oder Gerechtigkeit der Staffel ist vor alters gewesen / und noch / nemlich Kaufhaus / Krane / Schiffer und Karcher / dergleichen Kaufhaus obherren / Kranenmeister / und Kaufhausknecht: Die dritte / das die Kaufhaus verordnete über aufgeladene / und nidergelegte Staffelwahr / ob sie von Würden / oder nicht / erkennen und richten / und die / so unfertig / verwerffen / und den Fahrten zu Schiff / und der Art Ordnung aussagen. Explicat Wehnerus [*practic. observat. verb.* Staffel-Recht.] quæ sint Staffel-bahre und unstaffelbahre Güter in Stapulis Rhenensibus superioribus quãdo docuit in Rheni fluvio distinctas esse stapulas, ac inter tres reliquas superiorem esse in civitate Spirensi, addens, solch Staffelrecht / und Gerechtigkeit ist / das alle dejenige / so Saltz und gesaltzene Wahren / auch alle andere staffelbahre Güter / dem Rhein auff zu Schiff führen / und damit bey der Stadt Speyer Gestaden ankommen / mit selben Gütern daselbsten ankehren / ausladen / und ohne männigliches Eintrag Staffel recht damit halten / auch dem Kauffhaus seine Gebührnüs und den Uberschlag davon entrichten / und bezahlen sollen und müssen. Ab his Staffel-gütern distinguuntur die Meßgüter / so nicht staffelbahr; dañ der staffelbaren Güter halben mus man sich der Stadt Speyer Staffel-Freyheiten gemaß halten / und Staffel-recht haben. Mit den Meßgütern aber / so man berechtiget / mag man unausgeladen fürüber schiffen. [add. *Ius stapulæ quum commerciis servitutem imponat, rectè Principes, in monitis ad Capitul. Leop. addiderunt, inposterum non temerè id à Cæsare amplius concedi debere.*] Cæterùm jus Geranii, à privilegio stapulæ longè diversum esse monet Klock [*de Contrib. c. 1. n. 272.*] cum hoc respiciat principaliter commercia, & utilitatem emporii, seu oppidi cui hoc jus stapulæ conceditur; per huiusmodi autem Geranii & emensurationis onera, aliasque provisiones, utilitati vectigalium, adversus fraudes mercatorum providetur, non impeditur transitus, aut navigatio, sed utilitati Reipublicæ, & Principis prospicitur, & ad magis conservandam justitiam in commerciis, & ad removendas fraudes hæ provisiones pertinent. Et expedit multis de causis in provincia hanc Geranii, ac mensurationis rationem constitui. In Geranii compendium libræ prægrandes machinariæ juxta portum, vel in loco vicino exstrui solent, quarum adminiculo onera ex navibus facili labore levantur, & extrahuntur; quæ etiam ad naves onerandas conducunt, & in iisdem merces ponderari, & mensurari solent, ex quo ingens ærario lucrum acquiritur. Knipschild. (*cap. 22. numer. 37. de Iur. & Privileg. Civit. Imper. lib. 5.*)

Ius Geranii.

XXIV. Cursuum publicorum Institutionẽ quoquè Imperator inter Reservata sua numerat; quos Post vocamus, iisque præfectos Postmeister / & eorum ministros, Postilion. Posten dicuntur quasi positi collocatique certis in locis, & semper in procinctu excubantes. Hujus potestatis vi & energia, anno 1579. cuidam, generales per Belgium & Italiam postas constituere paranti, severe ab Imperatore id interdictum. Thom. Michaël (*disp. de jurisdictione, th. 12. lit. b.*) scribit, anno 96: & 97. L. T. ejusque substituto I. H. à Cæsarea maiestate, officium Magistri postarum confirmatum fuisse, reliquis privatis & civitatum postis, quas Metzger-post / und Nebenbotten vocant, generali Imperatoris diplomate sublatis. Usus harum & pacis & belli tempore maximus. Hoc, ut de successu rerum, & aliis necessariis, ii reddantur certiores, quorum interest. (Vide R. A zu Nürnberg / *de anno* 1522. §. item ist bedacht. R. A. zu Eslingen *anno* 1526. §. und nach dem Kaiserl Maiestät. R. A. *de anno* 1542. §. und damit) Illo ut quibus absoluta congrediendi potestas data non est, jussa & citius recipiant, & occasione, quæ fronte tantùm capillata est, oblata, eadem felicius exequantur. [add. *Dn. Autor h. cap. n. 135. & seqq. multa tradit de Postis in genere, quæ quum parum ad Imperij jus publicum, sed potius ad Politicam spectent, nos ad evitandam confusionem præterivimus. Iungatur Dn. Autoris Burgold. p. 3. ad Instr. Pac. Disc. 12. n. 3. & ibi Francisc. Irenici nota.*]

Imperator cursus instituit publicos.

Apud nos hodie duo sunt postarum præfecti; unus dicitur der General Postmeister in Heiligen Reich / (quod munus feudi titulo Imperator contulit Comiti de Tassis: alter nominatur Obrister Erbland Postmeister (hoc munus feudali titulo collatum Baroni von Paar) qui Regiæ & Archiducalis aulæ præfectus postis per Hungariam, Bohemiam, Austriam &c. Inter hus acerrimè disputatum ante aliquot annos fuit, utrum aula Cæsarea in urbe Im-

Magistri Postarum in Imperio.

periali, [ut exempli gratiâ, Ratisbonæ, ubi tunc Imperator commorabatur] existente, receptio, seu collectio, & transmissio epistolorum, cum annexis emolumentis, ad Comitem de Taxis, tanquam præfectum postia generalem in Imperio Romano-Germanico, an verò ad Baronem de Paar, ut præfectum postis aulæ Archiducalis, & Regiæ, spectet? & an regalis postarum juris, Comiti de Tassis, & Baroni de Paar, concessi, exercitium in natura literarum, & personarum, an verò locorum, seu provinciarum, consistat? Pro Barone de Paar facit decretum Cæsareum de anno MDCXL. 4. Augusti, de dato Regensburg, cujus tenor hic est: Von der Röm: Keyserl. auch zu Hungarn/ und Böhmen, Königlicher Mayestät/ unsers Allergnädigsten Herren wegen/ ist deroselben Obristen Hoff-Postmeistern / Herrn Ferdinand Freyherrn von Paar in Gnaden anzuzeigen, und gibt es beyliegende Abschrifft mit mehrerm zuerkennen; Als im verwichenen 1630sten Jahr, zwischen dem Keyserlichen Hoff- und Reichs Post-Ampt allhier, wegen Versaml: und Austheilung derer bey damaligem Churfürstlichen Collegial-Tag ein und ausgangener Brieff und davon herrühtender Emolumenten, Streitt und Uneinigkeit entstanden. Was gestalt dazumalen von Weyland der jüngst in Gott allerseeligst ruhenden Keyserl. Mayest. nachfolgende Erklärung geschehen, das die Außtheilung der Brieff, auch Einziehung der Emolumenten, für die jenige Brieff, so zu der Keyserlichen Hoffstatt angelangen, wie auch an die Personen, so dem Keyserl. Hoff nachfolgen, dem Keyserl. Hoff-Post Ampt zustehen, und verbleiben; das allhiesige Reichs Post-Ampt aber sich mit Annehm: und Außtheilung derselben Brieff, weiters, als was die allhiesige Bürger und Kauffleuth betrifft, nicht anmassen solle, alles mehrern Inhalts obangezogenen und hiebey gefügten Keyserl. Decreti. Nun hat bey obhöchsternandter Keyserl. Mayest. der alhiesige Reichs-Postmeister, Johann Antonius von Pontzen, das er vorberührtem Keyserlichen Decreto, und altem Herkommen zuwider, beschweret werde, sich in Unterthänigkeit beklagt, in dem das Hoff-Post-Ampt, bey diesem angehenden Reichs-Tag, ihme nicht allein die Staffeten und particular Brieff der Churfürsten, und Ständen des Reichs, und deren abgeordneter Rähten, Bottschafften und gesandten, auch anderer Personen, so zu der Keyserlichen Hoffstatt, weder gehörig, noch derselben nachfolgen, mit Gewalt zu entziehen, sondern auch der Correspondentzen Post- und Stund-zetteln, anzumassen sich unterstehe, und derowegen umb allergnädigste Remedirung solchen Eingriffs allerunterthänigst angelangt, und gebethen.

Alldieweilen dann Allerhöchstgedachte Keyserl. Mayest. obverstandenes in Anno 1636. ergangenes, und unlängst sub dato 8. Junij nechst hinwider erneüertes Decretum, dahin nicht verstanden, gestalt auch darinnen nicht befindlich, das gedachtes Hoff-Post-Ampt, in Krafft dessen, auch die an die Churfürsten und Stände des Reichs, und deren abgeordneten Rahte, Bottschafften und Gesandten, oder auch an andere frembde Handels- und Kauffleuth ankommende Brieff und Pacquet, welche der Keyserl. Hoffstatt immediatè nicht zugethan, an sich ziehen solle. Als wird demnach, obgedachtem Freyherrn von Paar, hiemit gnädigst aufferlegt, und anbefohlen, daß er dißfals dem Reichs-Post-Ampt allhier, in Einsaml: und Außtheilung der jenigen Brieff und Pacquet, welche, wie gemeld/ an die allhier anwesende Churfürsten und Stände des Reichs, oder deroselben Räthe, Bottschafften und Gesandten, auch andere frembde Handels- und Kauffleuthe, so dem Keyserlichen Hoff nicht nachfolgen, noch immediatè darunder gehörig, einlauffen, und von ihnen wider auffgegeben werden, wie auch Fertigung deren Correspödentzen, Post- und Stund-zetteln, weiter keinem Eintrag thun, sondern sich deme hievor außgangenem Decreto, und dieser itziger dessen Erleuterung und Declaration gemäß verhalten solle 2c. Pro Comite Tassio allegantur primò literæ Electoris Moguntini datæ ad suos Legatos Ratisbonæ commorantes M.DC.XLI. d. XXIII. Iulij, in quibus ita legitur: Und ia die gröste Unbilligkeit were, gedachte Grafl. Wittib von Tassis, und ihrem Sohn den Last mit Haltung der Pferd und Postilionen heim zu weisen, und einem andern den Profit zulassen, zumal auch besagter Freyherr von Paar sich ausserhalb Ihrer Keyserl. Mayest. Erblanden im H. Röm. Reich und also auch zu besagtem Regenspurg einiger Post-Gerechtigkeit geringstens nichts anzumassen hat. Secundò quod Domini de Tassis jam pridem, & ante infeudationem Domini Christoph. de Paar, munus postarum Præfecti Generalis, in ipsa etiam aula Cæsarea, Francofurti, & alibi, per se ipsos, & per alios, testante Senatu Francof. per literas 1. Nov. MDCXXXVI. postis ibidem tunc temporis Præfecto Gerardo Vrintz datas exercuerint, sicque in possessione, vel quasi fuerint, nec per subsequeas feudum, ipsis jus quæsitum & fundatum habentibus, prout Electorales legati Ratisbonæ in suis literis ad Cæsarem die XII. Iunij MDCXLI. scripris monuerunt, præjudicari potuerit. Tertiò, quod Dn. de Paar, suam infeudationem ab Imperatore, non ut Imperatore vel Cæsare, sed ut Hungariæ Bohemiæq; Rege, Archiduce Austriæ &c. habeat, hoc tam expeditione, quàm tenore literarum feudalium, à capite ad calcem luculenter testificante, ut quæ nec in consilio Imperiali exaratæ, nec ab Imperij vice Cancellario subscriptæ, neque ad Electores, aut Imperij subditos, directæ sint, ita solùm habente: Gebieten hierauff allen und jeden / Unsern Fürsten / Geistlichen und Weltlichen / 2c. und sonst allen andern Unserer Erblichen Königreich / Fürstenthumb und Landen Unterthanen / 2c. Quartò, quod in iisdem literis Munus cursorium, eiusque

præ-

Controversia inter illos.

præfectura sis certis terminis circumscriptum, §. Vnd ihnen obbemeltes Obersten Postmeister-Ampt über die Posten in Unsern Erb-Königreichen/ Hungarn und Böhmen/ und deren incorporirten Provincien/ wie auch Unsern Erbhertzogthumb Oesterreich unter und ob der Enß. Quæ verba nil de Imperio, nil de aula Imperatoris innuere, Tassiani tenent. De cæteris postis particularibus; von Läd posten/Statt-posten/ Neben-posten/ Metzger-posten vide eundem Hornigk. (*l. a. de postar. Iure. cap. 29. theor. 1. pag. 297. & seq.*)

Magistri Postarum hodie nihil in fiscū Imperatoris inferunt. Hodie porrò postquàm feudi titulo generalis postarum Magister, ab Imperatore postarum munus obtinuit, illatio pecuniæ in fiscum cessat, Imperatori tamen omnino infructuosa non est infeudatio. Nam, ut Hornigk (*d. tr. cap. 6. theor. 1. pag. 39.*) tradit, cum ab Imperatore generalis magister postarum regale earundem jus in feudum nactus sit, propterea antidoti, & gratitudinis loco, de literis Cæsaris (Ihrer Maiest geordnete Staffeten) item literis Vice-Cancellarij, Consiliatiorum judicij aulici Imperialis, aliorumque supremorum Imperatoris Ministrorum meritò nihil sperat, aut expectat; quod clariùs pinguiùsque exprimunt reuersales Lamoralii Claudij, Comitis de Taxis, [*d. cap. 6. pag. 42.*]

Leges Magistris Postariū præscriptæ. Ab Imperatore Ferdinando III. anno MDCXLII. d. 11. Ian. mandatum fuit, daß die Postroß/ mit denen Fellensen/ so über 40. oder meinstentheils 50. Pfund an Gewicht haben/ nicht sollen beschweret werden/ und daß die Postverwalter und Knechte/ solche/ so da schwerer/ fortzuführen nicht schuldig seyn sollen [vide Hornigk *d. tr. cap.* 18. *theorem. 22. pag.* 291.]

Imperator legitimat naturales. XXV. Legitimationem naturalium liberorum Reservatis Imperatoriis etiam adscribimus. Eiusmodi legitimationis exemplum extat apud Goldast. [*tom. 3. Constit. Imperial. p. 398.*] ubi Conradus IV. dispensans super defectu natalium, inter alia subiicit: Nos supplicationibus suis benigniùs inclinati, prædictis N. de plenitudine potestatis nostræ, ex certa scientia, eos spurios esse scientes, legitimavimus, & ad omnia jura legitima restituimus, ut tanquam legitimi, & de legitimo thoro nati, in bonis paternis & maternis, quæ feudalia non existunt, succedant, & ad omnes actus publicos, & civiles honores, si se casus ingesserit, admittantur, & in omnibus aliis suam liberè valeant prosequi actionem, obiectione prolis illicitè inposterum quiescente, & lege aliquâ non obstante, & ea præcipuè, quæ legitimari spurios nisi ex certa scientia non permittit. [add. *Novissimum exemplum legitimationis per rescriptum Imperatoris habemus in Antonio Comite Oldenburgensi ab Imp. Leopoldo legitimato, quem ultimus gentis suæ Comes Antonius Güntherus ex Vngnadsa susceperat. Scribit se Dominum in Oldenburg, nobilem Dominum in Varel, Dn. in Kniphausen, & Augustam Witgensteinsam uxorem meruit. Principibus Imperij etiam in suis territoriis legitimandi potestatem competere*, docet *Magnif. Dn. D. Myler in egregio Tract. nuper edito, de Statib. Imperij adeòque opinio Dn. Autoris cap. 9. l. 2. n. 142. non meretur attendi. Ab Imperatore tamen legitimati pro talibus habentur per totum Imperium.*]

Eandem potestatem cōcedit quoque alijs. XXVI. Cæterùm hanc potestatem legitimandi etiam alij obtinent ut Comites Palatini, quibus hæc ab Imperatore concessa: Archiduces Austriæ, Duces Mediolanenses, ut Vicarij Imperij, & eodem ex fundamento Sabaudus.

An cuipiam hac potestas proprio possit cōpetere iure. XXVII. *Electores, Duces, Marchiones &c. an in ditionibus suis, proprio jure, absque singulari concessione, aut immemoriali præscriptione, hanc facultatem exercere queant?* quæstionis est. Opinio negativa de iure Civili mihi indubitata videtur, licèt vsus & praxis hodierna nonnunquam ab eo deviet, postquàm communiter omnibus persuasum est, Principes in suis territoriis tantùm posse, quantùm Imperator in Imperio. De Electore Brandeburgico Ioachimo II. refert Scheplitz [*in Constit. Marchion. part. 4. tit. 15. q. 1.*] eum quendam legitimasse, qui postea in societatem seu Collegium der Gewandschneider fuerit receptus.

Imperator restituit famam. XXVIII. Porrò inter Reservata Imperatoris est, Famæ & honorum restitutio: Hanc tanti fecit Carolus V. ut Senatui Mediolanensi insignia alia concedens jura, hoc tamen, ut & jus dandi salvum conductum, specialiter exceperit (Bodin. *lib. 1. de Rep. c. 8. & 10.*) Atque jure etiam moderno, hanc Imperatori soli competere potestatem, plerique putant confirmari (R. A. zu Augspurg *anno* 1525.) in quo Imper. Ferdinandus seditiosos rusticos honori & famæ restituit, hat sie wiederumb in den vorigen Stand ihrer Ehren gesetzt/ qualificiret vnd geschickt gemacht/ Raht vnd Gerichte zu besitzen/ Kundschaft vnd Zeugnüs zu geben/ vnd Aempter zu tragen. Verùm monet Arumæus (*lib. 2. relect. polit. c. 6. sect. 5. n. 84.*) exemplo hoc potius firmari, Imperatorem non solùm, sed cum Statibus Imperii, famam restituere posse. Etenim seditiosis istis rusticis Ferdinandus, Caroli V. frater & vicarius, in dictis comitiis, uti eorum Recessus §. Vnd ist derhalben ꝛc. innuit, non tantùm ex præscripto Statuum, veniam delictorum fecit, & eosdem ad honores & officia restituit, sed etiam cum pauciores Statuum in comitiis præstò fuissent, quàm ut eorum autoritate decretum satis videretur munitum, sequenti anno 1526. *in Comit. Spirens.* §. Zum andern/ frequentiori Comitiatui denuo propositum, & artiùs firmiùsque sancitum fuit. Quâ repetitâ confirmatione plurium Statuum opus non fuisset, si solius Imperatoris potestas sufficere potuisset.

Quid olim seditionis rusticorum præbuerit causam. XXIX. Cæterùm horum rebellioni quid causam dederit, præter articulos conjurationis, tessera mutuæ cognitionis inter ipsos, die Losung vocamus, clarè docet. Ea verò fuit, ut interrogatus à socio vernacula, was ist das nun für ein Wesen? quis modò rerum status? responderet, wir mögen vor den Pfaffen nicht

genesen / id est, præ Clericis salvi esse non possumus. Voluerunt videlicet hoc ipso perstringere exactiones Clericorum, rapacitatem Præfectorum, & novas artes, quibus in emungenda plebecula uterentur (Petr. Gnodalius *lib. 1. de rust. tumult. in German. extat tom. 2. scriptorum Germanic. p. 1032.*) Iidem rustici, cum in vexillis depictam haberent rotam, proverbio originem dederunt, quo turbones, & autores seditionum, scelerum, flagitiorum &c. notare solemus; er ist der rechte Rädlinsführer. Nec tamen solùm rustici hujus tumultus socii, sed & alii fuerunt illis juncti. Nam ut habet Autor *Symphorem: (tom. 4. vot. 30. n. 303.)* tempore rebellionis rusticæ, hat sich die gantze Bürgerschaft zu Bamberg zun Bauren geschlagen / und ist Bäurisch worden. [add. *Autoris hic junge debet Sleidanus lib. 4. Comm. & Burgold. p. 1. Disc. 1. ad Instr. Pac.*]

Imperator concedit veniam ætatis.

XXIX. Concessionem veniæ ætatis denique Imperator sibi soli reservat, qua minorem, in justam & legitimam transponit ætatem: Hæc potestas olim solius erat Imperatoris: Hodie mutato antiquo Reipubl. statu, ea etiam Principibus Imperii competere dicitur, ut 10. Septembr. anno 1607. responsum fuisse, annotavit Fomannus (*ad. l. 1. C. de his, qui ven. ætat. impetr.*) Civitatibus quoque superiorem non recognoscentibus eandem potestatem tribuit Br. Mauritius (*de restit. in integr. cap. 225. num. 2.*) Quicquid verò horum sit, potestas tamen hæc in Imperatore eò est augustior, quò purior, ut à fonte; eò amplior, quò latius se extendit; eò dignior, quod veniam ætatis etiam ipsis illustrioribus concedit. Quomodo Carolus IV. Imp. Philippo Roboretano Burgundiæ Duci an. 1355. veniam ætatis concesserit vid. *Chiflet.* c. 13. vindic. Hispan. Vvenceslaus Imper. Othoni Brunsvicensi ann. 1398. veniam ætatis concessit (Braunschweig. Historische Händel *part. 1. fol. 2. cap. 1.*) Formalia concessionis Wenceslai inter alia ita sonant: Wir haben dem Hochgebornen Otten Hertzogen zu Braunschweig / unserm lieben Oheimen und Fürsten / die Jahre gegeben / also / daß er mündig seyn / und sein Hertzogthumb und Lande selbst verwesen: ihme selber Räthe kiesen und Helffer nemen soll und mag. (Vid. Hering. *de fidejuss. cap. 7. num. 109.*) Vlrico Duci Würtembergico anno 1503. à Cæsare Maximiliano eadem concessa venia (Hortlederus *de caus. belli Germanici lib. 3. cap. 1. pag. 622. num. 64.*) Porrò Carolus, Lotharingiæ Cardinalis, postulatus Episcopus Metensis, indultum veniæ ætatis, ad consequendam investituram & administrationem ejus Episcopatus, superioribus annis in aula Imperatoris Pragæ impetravit. Est quoque notabile, Imperatorem non adstringi ad observantiam (*l. 2. in pr. C. d. t.*) Christianus IV. Rex Daniæ, anno decimoseptimo nondum impleto, ob singulares & Regias animi dotes, ab Imperatore veniam ætatis consecutus fuit, anno 1593. 26. April. Avorum memoria, Ludovicus Rex Hungariæ & Bohemiæ, defuncto patre Vladislao, Regna adiit annos natus tredecim, veniâ ætatis ab Imperatore Maximiliano I. impetratâ (Dubravius *lib. 33. histor. Bohemic.* Goldastus *de Regno Bohem. lib. 4. c. 1. n. 6*) Quo verò tenore olim hæc fuerit concessa ætatis venia, peti poterit ex constitutione Theodorici Gothi Regis Romanor. 196. quam refert Goldast. (*tom. 3. constit. Imper. pag. 90.*) Ludovicus Eberhardus Comes Hoënloicus, hodie Pfedelbacensis dictus, anno 16. ætatis suæ, & orbis redemti 1602. ille à Rudolpho II. hic à Ferdin. III. Mauritius Fridericus Comes Hoënloicus Schillingfürstensis anno ætatis 20. veniam ætatis impetrarunt, & huic anno 1641. à Camera confirmata fuit tutela in fratres & sorores minorennes; quod contra tradita apud Arumæum *volum. 2. disput. 7. conclus. 21. num. 133.* (Veniam ætatis impetrantem, tutelam, fratrum impuberum administrare non posse, nisi specialiter ad hoc quoque venia impetrata fuerit) facit. Ex tenore videri potest hodiernus curiæ stylus, qui idem ferè in Ferdinandi III. diplomate apparet, Wir Rudolf der Andere ꝛc. bekennen offentlich mit diesem Brief / und thun kund iedermänniglich / daß Uns die Edle / Unsere Liebe Andächtige Dorothea / Gräfin von Hohenlohe / Wittibe / und neben ihr / der Wolgeborne / auch Edle / Unsere und des Reichs Erbschenck und Liebe Getreue / Gottfried / Graf zu Oettingen / N. Graf zu Leiningen und Dachsburg / Herr zu N. ꝛc. Eberhard / Herr zu Limpurg / als des auch Edlen / Unsers und des Reichs Lieben Getreuen / Ludwig Eberharden / Grafen zu Hohenlohe / und Herrn zu Langenburg / ihres respective Sohns und Pupillen verordnete / und an Unserm Kaiserlichen Cammergericht bestättigte Tutores und Vormünder gehorsamlich zu erkennen gegeben / Obwoll ietztgenanter ihr Pupill / Graf Ludwig Eberhardt zu Hohenlohe / so bey sechszehen Jahren seines Alters / die zu administration seines angestammten Graf- und Herrschaften / auch Land / Leut / Hab und Güter / beschriebenen Kaiserlichen Rechten bestimmte Jahr noch nicht allerdings völlich erreichet; so würde er doch in Crafft deren von Uns confirmirten und bestättigten Gräflichen Erbeinigung angeführte Volljährigkeit im achtzehenden nächstfolgenden Jahr erlangen / mit angehefter unterthänigster Bitt / daß Wir ihme zu erfüllung und antretung der noch übrigen wenigen Zeit / Unsere Kaiserliche Hülf und veniam ætatis gnädigst mitzutheilen geruheten / das haben Wir gnädiglich angesehen / solch ihr der Gräfin von Hohenlohe Wittiben / und ernandter Vormünder ziemlich bitten / auch die getreue / gehorsame / willige Dienste / so das Gräfliche Geschlecht deren von Hohenlohe / unsern hochgeehrten Vorfahren am Reich / Römischen Kaisern und Königen / zu Kriegs- und Friedenszeiten unterthänigst erzeiget und bewiesen hat / und darumb aus diesen und andern mehr beweglichen Ursachen / Wir ihme Graf Ludwig Eberharden von Hohenlohe ꝛc. aus wolbedachtem Muht / gutem

Obgleich hæc potestas etiam aliis, sed in Imperatore illa est augustior.

zeitigen

zeitigen Raht und rechtem Wissen / den Abgang und Mangel seines noch ausstehenden wenigen Alters / aus Kaiserlicher Macht Vollkommenheit gnädiglich aufgehebt / suppliret / ersetzt / und also ihme veniam ætatis vollkommentlich mitgetheilet und gegeben / thun solches alles / decerniren / dispensiren / aufheben / suppliren / ersetzen / und geben das auch aus Römischer Kaiserlicher Macht Vollkommenheit / frey wissentlich und in Craft dieses Briefs / in der allerbesten und beständigsten Form / wie dasselbe von Rechts und Gewonheit wegen am kräftigsten beschehen soll / kan oder mag / und meynen / setzen und wollen / daß mehrernannter Graf Ludwig Eberhard von Hohenlohe sich dieser Unserer disposition, ersetzung / supplement & veniæ ætatis, bey administration vorbemeldter seiner angefallenen Grafschaft / Land / Leut / Unterthanen / auch sonsten gemeiniglich / in allen Orten / so oft es die Nohtdurft erfordert / inn- und ausserhalb Rechtens von allermänniglich 2c. und ohngehindert gebrauchen und geniessen soll und möge / allermassen und nicht anders / als ob er seine vollkommene / und durch die gemeine Recht erforderte vogtbare Jahr alle gäntzlich erreicht hätte. 2c.

CAPUT XIX.

De bonis Imperatoris.

Divisio patrimonij Imperij.

I. DUplex genus patrimonij Romanis Augustis quondam attributum publicum unum, fiscale, vel Imperiale: alterum privatum, Cæsaris patrimonium dictum. Agnoscit hanc distinctionem Schwabenspiegel *cap.* 23. apud Goldast. (*tom.* 1. der Reichs-satzungen *p.* 57.) quando ait: Ist daß ein König eigen hat / das gibt er mit Recht an das Reich / ob er will: läßt er aber Kinder hinter ihm / die erben es mit Recht. Wann die Kinder erben des Reichs Gut nit. Und stirbt der König ohn Kind / und hat er das eigen nit gegeben an das Reich / so erben die nechsten Erben.

Duplex in Imperatore respectus personæ.

II. Provenit autem hoc, duplici ex respectu, qui in persona Imperatoris concurrit, ita tamen, ut dividuus sit, & vel maximè talis esse debeat. Unde etiam & illud est, quod legimus, Carolum V. Imperatorem sibiipsi, non tamen ut Imperatori, verùm ut Archiduci Austriæ, mandata dedisse: Wir Carl 2c. Römischer Kaiser / entbieten dir Carl / Ertzhertzogen zu Oesterreich. Imperatori, ut Archiduci, à se ipso & Statibus eine beharrliche Türckenhülf auffzerlegt worden (R. A. zu Nürnberg *de anno* 1542. §. ferner haben wir auch) Imperatorem ad contribuendum Imperio, ratione der Burgundischen und nieder-Erblanden 2c. esse obligatum. Imperatorem assessores Cameræ dare ut Imperatorem, und dann wegen der Erbland / so er unter / oder vom Reich hat: (*Ordinatio Cameræ part.* 1. *tit.* 1. §. nemlich.)

Reditus Imperij quanti olim.

III. Cæterùm publicum Imperatoris patrimonium, seu reditus, quos ab Imperio Imperator olim habuerit, nullibi consignatum hactenus reperi, licet tamen conjicere, illud haud fuisse exigui momenti aut numeri. Windeckius quidem (*de Electoribus Imperij c.* 23. *puncto* 9. *p.* 69.) annotavit, Fridericum Cæsarem, ex Imperij reditibus, percepisse viginti tonnas auri, quorum maximam partem Italia, minimam autem Germania contribuerit. Verùm Schneidevv. (*t. Instit. de successi. ab intest. rubr. de successione fisci, n.* 5.) liberaliori stylo scribit, Imperij Romani reditus, sub Friderico Barbarossa (viribus Imperij admodum attenuatis & imminutis: Lansius *de princ. provinc. Europa p.* 185.) fuisse sexaginta tonnarum auri ex Germania & Italia collectarum ex civitatibus immediatis, item ex portoriis, vectigalibus, teloniis, quæ non erant Principum, aut privatorum, sed Imperatoris seu Imperij. Unde & Regalia dicta, quasi reservata Regi, seu Imperatori Romano.

Reditus Imperij variè imminuti.

IV. Rudolphus verò Habspurgensis I. cum metu Pontificum negligeret Italiam, civitatibus Italiæ libertates, immunitates, jura & reditus annuos vendere cœpit. [add. *De Rudolpho I. & Carolo IV. Cæsaribus quæ Dn. Author hic affert, ea cum grano salis sunt accipienda Vid. Dn. Conring. de Finib. Imperij. Quid hodie Imperatores ab Imperio habeant, exponit Burgold. p.* 1. *Disc.* 8. *n.* 9. *ad Instr. Pac. ubi Schneidevvino se opponit.* add. *Franciscus Irenicus ad Burgold. l. cit.*] Exemplum imitati successores, idem non tantùm in Italia, sed Germania etiam fecerunt, ut in Italia, nulla civitas libera Imperio reliqua sit: nec civitates tantùm, sed & portoria, vectigalia, telonia, argentifodinas, & similia, ab Imperio alienaverunt. Carolus IV. quod reliquum fuit, auro vendidit, quo ignavo, & degeneri filio Wencesslao, mercatus est Imperium: ita ut hodie reditus ordinarij ex Imperio tanti vix sint, quanti disponendis & alendis postis est: Nedum ut Imperator inde se & familiam commodè sustentare; imò nisi ex hereditariis provinciis multa centena aureorum millia impendat annua, Imperialem & in tanto fastigio necessariam pompam minime tueri possit: (Iulius Pflug *in orat. de Repub. Germania:*) Granvellano etiam apud Landgravium, in colloquio Spirensi, intrepidè affirmante; ex Imperio ne tantillum quidem emolumenti habere Cæsarem (Sleidan. *l.* 17 *Maximilianus I. dixit in comitiis Wormat. anno* 1495 das Römische Reich sey jetziger Zeit eine grosse Last / und fielen davon kleine Beht (*Lehem.* Chron. Spir. lib. 4. cap. 4. pag. 284.) Imperatores antehac oppignorarunt & alienaverunt omnes Imperij reditus, eum in finem, ut ipsi ad illud promoverentur: hinc insequentibus, & modernis Imperatoribus, tantùm supersunt viginti millia florenorum, quæ accipiunt à civitatibus liberis Imperij, pro gladio, galea, calcaribus & equo: ac ab iisdem, cum tota aula, ut hospites nutriuntur, quando ad eos divertunt. Habent quoque aliquid commodi à Cancellariæ taxa, & investitura feudorum Imperialium; Sed utrumque non est magni momenti. Unde Boccalinus, qui jocando veritatem dicit, hoc Im-

perium ponderare affirmat, tantùm quadringentas & octogiota libras. Aliquando etiam Imperatoribus in Comitiis promittitur certa summa pecuniæ, pro consequenda corona Romana, aut gerendo bello contra Turcam, quo casu quandoque acceperunt circiter quatuor millia florenorum (ita haber textus, sed credo esse vitium typographicum, & legeodum *quatre cent mille.*) Ita Pierre d'Avitus (Tom. 1. Descript. Europæ.) Omninò autem mihi persuasum habeo, omnes, quotquot de reditibus Imperatoris, Pontificis, Regum atque Principum, scripserunt, alienam fidem, & maxima ex parte lubricam, pro fundamento habuisse, itaque illos audiendos esse censeo, non ut oracula, sed ut coriosos alieni patrimonij inquisitores, qui aliquaodo plus minusvè, quàm in illis revera est, literis consignarunt.

Quæ mala unde provenerint,

V. Hisce ex radicibus mala succreverunt & pullularunt plurima, quæ lacrymis potius quàm literis & atramento exprimenda. Inter alia tria mihi præcipuè nunc succurruot: I. est, quòd Imperator sedem in Imperio noo possit constituere. Kaiser Carl der IV. als er durch Abgesandten der Stände des Reichs ersucht ward/seine Residentz im Reich zu nemen/hat er ihnen sein Gold gezeiget und gefraget: Kan vns auch das gantze Römische Reich/so viel Einkömens bringen/was mir das Böhmerland jährlich träget? die Gesandten haben geantwortet: Das Reich kan ein solch Einkommen jährlich nicht tragen/dann es zu hoch beschwehret werdē müste: (apud Goldast. *tom. 2. const. Imper. p. 164.*) [add. *Quod Dn. Autor hìc ait, quod is ob perpusillum Imperij patrimonium Imperator sedem in Imperio figere nequeat, præter veritatem asseritur. Quid enim alias predesset Capitulationibus inserere clausulam, quòd Imperator in Germania sedem figere cogatur? An vero Vienna Austriorum est extra Imperium? Imperij patrimonium nōdum esse annihilatum asserit Aut. ad Instr. Pac. ubi vid: Franc. Irenic. p. 1. Disc. 8. n. 9. Illud autem concedendum est Patrimonium Imperij, quod olim fuit solidum & consolidatum, hodie esse in multos vinculo feudi collatum, ex quibus Imperij vasallis Domini Electores illum eligunt, qui maiorem Imperij portionem possidet.*] II. Hinc nova surrexerunt vectigalia, exactiones, & onera, qoibus Status & subditi Imperij prægravati, secundum III. Hinc quoque nonnulli scribunt evenire, quòd licèt electio in Imperio adhuc vigeat, illa tamen adeò libera, ut olim, amplior esse haud possit, dum inter alia, quàm maximè Electores opum & divitiatum teneutor habere respectum, ut videlicet talem ipsi in Imperatorem eligant, cui ex patrimonio proprio tantum supersit æris, quantum ad magnificentiam hanc sustinendam æquivalens esse possit. Quibus, ot & aliis congeneribus, qoæ medicina adhibenda sit, & causa mali, quo tollenda, vel saltem mitiganda remedio, deliberatum aliquoties à sapientibus fuit, dissidentibus sententiis. Horum nonnullis coosultum visum, ad ea, quæ Status occupata tenent, vectigalia, maous extendere. Quæ si de illis, quæ ab aliis specioso tantùm, vel nullo possidentur titulo, acceperimus, congrua erunt & convenientia omnino: at si ad ea quoque transtulerimus, quæ benignitate Imperatoriâ privilegiis munita alij possident, cum Iulio Pflugio (*in lib. de republ. Germaniæ*) inconveniens hoc appellabimus remedium, & contrarium quoque Capitulationi Imperatoriæ, §. 8. Quod si spontaneo motu, ad exemplum Ducum Lombardiæ, (quorum singoli dimidium suorum redituum aliquando Regi suo, io vicem dominij attribuerunt) Status isti privilegiati aliquid Imperatori concederent, res esset expeditior; at eum modum expectent illi, qui aureum præstolantur seculum. Alij oova Imperatori constituenda censuerunt vectigalia. Alij ex bonis Ecclesiasticis aliquid Imperatori concedendum censuerunt. Quæ tamen sine dubio Statibus nunquam fuerunt approbata, qui illud Capitulationi Cæsareæ inseri curaverunt: Daß die Reichssteur der Stätte / vnd andere Gefäll / so in sonderer Personen Hände gewachsen vnd verschrieben / widerumb zum Reich sollen gezogen werden. Item / daß die Lehen / so dem Reich eröffnet vnd ledig heimfallen / welche etwas mercklichs ertragen / nimand förders sollen verliehen werden/sondern zu Vnterhaltung des Reichs / Römischen Königs vnd Kaisers / eingezogen vnd behalten werden ꝛc. Quod ao privilegio domus Brandeburgicæ, welches Expectantz vnd Anwartung hat / auf alle dem Reich entledigte vnd heimfallende Lehenstücke (ut alij mihi retulerunt) conveniat, an deroget, altioris erit iadaginis. [add. *Falsa sunt quæ de privilegio Domus Brandeburgicæ Dn. Autoris relata fuerunt, quum expectantia illa non generalis sed specialis sit, prout ipse in additionibus additionum ad h. l. fatetur*] Illud ex Goldasto & Hordledero, Reinkingius (*lib. 1. class. 2. c. 8. nu. 109.*) refert, Maximilianum I. Imperatorem investituram Eberhardi Ducis Würtembergensis peregisse, mit der Ordnung vnd Geding / ob es were / das GOTT der Allmächtige in Gnaden verhüten wolle) daß der männliche Stamm vnd Lini der Hertzogen von Würtemberg gantz absterben / vnd keiner mehr seyn würde / daß alsdann solch Hertzogthumb durch vns König Maximilian oder vnsere Nachkommen am Reich / König oder Kaiser / nicht soll oder möge ferner jemand aus einiger Vrsach oder Weise / wie die seyn möchte / zu Lehen verliehen / oder durch einen andern Titul / Form oder Maß / gantz oder icht was/von Stätten / Schlössern / Nützungē oder ihren Zugehörungen davon gegeben / verkaufft / veräussert / oder in Verwaltung / in Ampt-oder Pflegers Weise eingegeben / oder in Besitz zugestellt werden / sondern solch Hertzogthumb mit aller Oberkeit / Herrligkeit / Mannschaften / Nutzen / Leuten vnd Gütern / soll bleiben bey Römischen Kaisern vnd Königen / vnd bey dem H. Römischen Reich ewiglich / vnd also in Mehrung des Reichs Widumbgut / der Cammer incorporirt vnd eingeleibet seyn; cujus tenorem ex Goldasto in Reichshandlungen / refert Dn. Hordlederus (*lib. 3. de bello Germ. cap. 10. num. 10.*)

CAPUT.

CAPUT XX.

De modis Imperatoriam majestatem terminantibus.

Quot modis quis desinat Imperator.

I. IMperator titulo & potestate cadit, vel sponte Imperium deponendo, vel ob transgressiones depositionem & remotionem procurando; vel denique in fata concedendo. [add. *Quæ Dn: Autor. h. cap. 11. n. 2. & seqq. ex jure civili & Canonico affert, parùm ad rem faciunt, adeòque ratio eorum in enucleatione nulla fuit habita.*]

Quoad renunciationes nostrorum Imperatorū non legibus sed exemplis judicamus.

II. In nostro quidem Imperio, legem certam expressamquè, de renunciatione hac, habemus minimè; at cùm eadem aliquando ab Electoribus admissa, approbataque fuerit, hinc perinde æstimandum erit, ac si expressâ quadam constitutione esset permissa. Licèt enim aliàs non exemplo, sed legibus sit judicandum: attamen cùm nulla lex Imperij prohibitiva nobis ad manus sit, ab exemplo legitimum sumimus argumentum ejus, quid fieri, judicarive debeat. [add. *Exempla totius Imperij consensu comprobata, pro jure & legibus citari possunt.*] Inter omnes Imperatores maximè memorabile Lotharij, Ludovici Pij F. factum fuit, qui, cùm Ludovicum F. Imperij consortem adscivisset, decimoquinto anno pòst in Prumiense cœnobium, à se constructum, & amplissimis possessionibus dotatum, anno Christi 855. sponte concessit (Thuan. *l. 16. hist. p.* 326) Hoc & aliis exemplis confirmatus Carolus V. anno 1556. mense Septembri, fratri Ferdinando, Regi Germaniæ, Republ. commendata (vid. Goldast. *tom. 1. constit. Imper. p.* 576. & eundem *in politic. Imperial. part. 7. disc. 1 p.* 378. *& seqq.*) literisque ad Septemviros & Proceres datis, periit, ut eundem pro Romanorum Imperatore agnoscerent, ac ei obtemperarent, in Hispaniam trajecturus cum Eleonora & Maria Reginis sororibus, conscensa navi, circiter sexaginta triremibus comitantibus in Zelandiam pervenit, indeque Cantabriam versus adnavigans, prosperis, ac secundis ventis in portum Laredi, quod est oppidum ejus regionis, applicuit; cum primum descensionem fecit, in genua procidens dicitur Deo gratias egisse, quòd sub finem vitæ suæ divinâ clementiâ sibi concessum esset, in eam provinciam, altricem non minùs victoriarum, quàm corporis pervenire; cui in tot beneficiorum remunerationem, ossa sua se largiturum promisit. Deinde paucorum dierum interjectu, in regionem, Extremaduram vocatam, ac desertum locum, se recepit in Monachorum D. Hieronymi [add. *Autor. hic distinguit inter cœnobium D. Hieronymi & S. Justi: Sed est unum idemq; nempe S. Justi & quidem ordinis D. Hieronymi.*] cœnobium Eremitarum (P. Bizarus *lib. 23. histor. Genuens. p.* 559.) Horatius Tursellinus (*epitom. histor. lib.* 10. *p.* 48.) ait, Carolum secessisse in monasterium S. Justi. Nam & regna quoque sua filio cesserat Philippo, abdicatione hoc modo celebratâ. *Hanc commissionem, etsi quidam Romani Imperij cessionem & resignationem interpretentur, in qua sententia etiam fuit Sleidanus; reverà tamen nil nisi mandatum cum libera, negotia Imperij gerendi continet. Si enim mens renunciandi juribus Imperij fuisset, id non ad Ordines universos, ad quos scripta fuit epistola data Sudburgi, sed ad manus Electorum, a quibus Imperij nomine dignitas Imperatoria in eum collata erat, fecisset. Id quod tamen secutum refert Thuan hist. lib. 21. Hactenus Carpzovius* (de capitulat. Cæsar. c. 11. num. 6. p. 216.)

Solennitas renunciationis Caroli V.

III. In civitatibus, quæ jus publici consilij habent, feciales duo, gentilitiis regni insignibus ac vestibus induti, in suggestu ad id parato, stantes inter se adversi, de more alter dat, alter accipit sceptrum, ensem & galeam, conceptisquè verbis prior sic infit: Quod felix fortunatumque sit universæ Hispaniæ, ac cæteris provinciis, Carolus V. Imperator, Hispaniarum Rex legitimo jure factus, sponte libentique animo se omni potestate abdicat, Regemque esse jubet, ac heredem suum instituit, Philippum F. ita ut in illum omnia jura regnandi, possidendi, atque in alios transferendi translata sint, ritu, legequè antiquâ, & eo jure translata, quo jure optimo omnia publica & privata transferri solent. Quibus dictis, & traditis quæ gestabat insignibus, ille discedit, statimque alter accepto sceptro, ense & galeâ, populum solus alloquitur, spondetque Regis nomine, omnia facturum eum, quæ ad regni & populorū incolumitatem pertinent: (Thuan. *lib. 17. histor. p.* 348.)

Quare Carolus V. deposuerit imperium.

IV. Causæ hujus renunciationis erant variæ & concurrentes, potissimæ tamen, ætas, & perpetua corporis imbecillitas. Ita lego (in R. A *de anno* 1559. zu Augspurg *in pr. ibi*) aus mercklichen / grossen / dapffern und trefflichen Ursachen / sonderlich aber von wegen obliegenden Alters / und immerwehrenden Schwachheit. [add. *De causis Carolinæ resignationis vid. Burgold. p. 1. ad Instr. Pac. Disc. 1. n.* 41. 42. *ubi vera causa ex Famiano Stradâ affertur.*]

Non omnis approbatur renunciatio

V. Cæterùm renunciationis ejusmodi causæ, licèt à jure approbatæ, non tamen semper & indistinctè recipiuntur ab illis, quorum interest, renunciationem effectum non sortiri. Documento nobis esse poterit Imperator Henricus II. qui anno 1019. Argentinam concedens, inibi Canonicam voluit transigere vitam, aber das haben ihm die Fürsten des Reichs nicht gestatten wollen / sondern begehrt / er solte des Reichs wartten und haben ihn mit Gewalt davon abgehalten (Osæ. Schadæus *in summo Argentoratensium templo c.* 1. *p.* 11. Clausulam à Schadæo expressam, die Churfürsten des Reichs haben ihm solches nicht gestatten wollen / asperiorem judicat Tabor *in Prælect. ad Danielem Ottonem*, & meritò in dubium vocari arbitratur: additque vetus Chronicon Argentoratense rem sic referre: Dieser Keyser / (Henrich der II.) begehrte zum Herrn zu Straßburg zu seyn. Einsmals kam dieser nach Straßburg / da gefiel ihm die

Ordnung und die Regul der Thumb-herrn in dem Hohen Stifft unserer Frawen Münster / also wohl / daß Er selbsten mit den Thumb-herrn ihre Brüderschafft und Regul begehrte zuhalten / dann es hohe Graffen und Fürsten waren / und doch ein demühtig Leben führeten nach Gottesdienst. Das wiederriethen Ihm die Reichs-fürsten / und sprachen / er möchte es nicht thun / von Bekümmernüß seines Reichs / daß Er mit diesem Kumer in Frieden hielt. Da er nun selber bey den Thumbherrn nicht möchte bleiben / da machte er eine reiche Pfründ / des Chor Königs Pfründ genandt. Henricus II. cum fortè Argentinæ esset aliquando, cæremoniæque & preces Sacerdotum illi arriderent, consors eorum regulæ, ut sic loquamur, verba sunt Mutij (*lib. 14. Chronic. Germanic pag. 109. apud Pistorium tom. 2. Germanic. scriptor.*) factus est: sed instituta pro Sacerdote, viro notæ vitæ, præbenda, qui Regis in sacris esset vicarius, ipse discessit, avocatus publicis Imperij negotiis. Ea præbenda Argentinæ ad nostram usque ætatem vocata est regalis. De alio ejusdem Henrici conatu ita legitur *in magno Chron. Belgico apud Pistor. inter rer. Germ. veteres scriptores sex pag. 96.* De Imperatore Henrico narratum, & scriptum invenitur, quòd Abbati Richardo Virdunensi professionem fecerit, & ejus consilio se totum submiserit; Volens apud S. Vitonem monachus fieri, sed sanctus Abbas in virtute obedientiæ ei injunxit, ne Imperium dimitteret, quamdiu viveret, & ita eum ad imperandum remisit. Malè Henriciana resignatio à Stamlero nominatur, cum impeditus à Principibus resignationem perficere non potuerit, voluit resignare, sed resignatio non fuit deducta in effectum. Noluerunt in eam consentire Principes Imperij, inter quos cum hodie primum locum obtineant Electores, præsertim ubi de Imperatoris Electione, remotione & abdicatione, quæstio est, & multa alia, quæ olim cæteri Principes, & Status Imperij cum illis communia habuerunt, nunc soli exerceant, non adeò absonum est dicere, hic solum eorum consensum sufficere, quod etiam ita visum Carolo V. ut mox audiemus. Ius, porrò quod Principes Imperij in Henricum exercuerunt, illud etiam in alios ipsi, vel Electores, eos repræsentantes, exercere possunt. Henricus autem se obligatum sensit ad hoc, quod fecit, aliàs id non facturus; Prætereà etiam *ex modo allegato Recessu Imperij* clarum planumque evadit, renunciationem consentientibus Electoribus fieri debere: (*ibi*, mit Vorwissen des H. Reichs Churfürsten / verlassen / resignirt und übergeben) utpote quorum etiam in manus resignatio conficienda.

Imperium resignandum in manus Electorum non in manus Papæ.

VI. Licèt enim Pontifex, hoc modo relicto ab Imperatore Imperio, illud ad se reverti & sibi tradi debere contendat, ut ex gravissima inter Paulum IV. Pontificem, & Ferdinandum I. Imperatorem agitata controversia liquet (apud Thuan. *lib. 21. Histor. pag. 305.*) attamen cum nulla vel ratione, & nullo legitimo pugnent exemplo, meritò tanquam Andabatæ pereunt & reprobantur. Nam à quo Imperator Imperium suscepit, eidem renunciatio fieri debebat non à Pontifice, sed ab Electoribus suscepit. In Capitulat. Ferdin. I. in medio principij facta legitur translatio Caroli V. mit Vorwissen / Bewilligung und Bey Wesen des H. Reichs Churfürsten. Carolum V. Imperiũ deposuisse, ac Ferdinando fratri obtulisse, utrumque autem actum cum consensu Electorum perfecisse, veritate ipsâ fulcitur, unum expresse testatur Guilielmus Zenocarus à Scaurenberg (*de vita & reb. gestis Caroli V. lib. 5. p. 293.*) Carolus Cæsar, inquit, veteribus innixus consiliis, summo studio à Germanicis principibus Septemviris frequenter, etiam atque etiam petebat, ut sese Imperij fasces deponere paterentur. Erat autem tunc adhuc Francofurti in Germania; diu deliberârunt Principes, & quamvis jam anteà gravissimè, constantissiméque, pluribus, variisque Comitiis ea de re habitis, renuissent se facturos, tandem, septennio elapso, (postquam de translatione Imperij primùm Cæsar, & Maria Pannonica Regina Augustæ in Comitiis egissent) assenserunt.

VII. Secundum modum diximus esse Depositionem. Circa eam considerandum venit I. An fieri possit? II. A quo fieri debeat? III. Cur fieri debeat, & quomodo? IV. Exempla ejusdem. Stamlerus (in Tr. de Reserv. Imp.) depositionem Imperatoris falsò injustam pronunciat. Licèt enim nullibi inter leges fundamentales de depositione Imperatoris expresse quicquam dispositum fuerit, firmatur tamen ea omnium populorum liberorum observantia, qui sibi electione caput quærunt, illique potestatem certis articulis limitatam conferunt; firmatur exemplis specialibus in Imperio non semel, sed aliquoties observatis. Nec opus fuit, in sanctionibus Imperij disertis verbis exprimere potestatem deponendi Imperatorem, cum illa juri Electionis tacitè adhærest, nec finis Electionis, qui est salus Reipublicæ, aliter obtineri possit, nisi illi, qui hanc promovere student, recipiantur, & removeantur illi, qui eam convellere nituntur. Schütz. (de Stat. rer. Rom. p. 1. disp. 3. th. 30. lit. B. & p. 158.) putat, Imperij Germanici proceres, cùm de cæteris rebus in Aurea Bulla prospexissent, hunc amittendi Imperij scopulum præteriisse, scilicet, ne viderentur votum gerere suos deponendi Imperatores, & quòd potiùs tam funestum casum nec sperarent, sed seriò abominarentur. Ego in ea sum opinione, Carolum IV. gnarum quidem hujus juris, noluisse tamen illud in Auream Bullam referre, cum hoc ad scopum, quem intendebat, nempè, ad unitatem inter Electores fovendam, & electionem unanimem inducendam, non pertineret, nec de eo inter Electores ulla unquam enata fuisset contentio. Ne cavillationi locus superfit mentem meam ita explico, quando Imperator eligitur, committitur illi administratio Imperij, non absolutè, sed cum conditione, ut eam exerceat secundum leges sibi præscriptas; quod si facere negligat, indignum se reddit nomine & officio, & sic

Imperator à Pontifice non potest deponi.

An Imperator possit deponi

desinit

desinit esse Imperator talis, qualis esse deberet, atque fit temerator juramenti, quod præstitit. Hoc casu contingente, Electoribus incumbit expendere contraventiones, atque examinare, an propterea sit removendus; sed non solùm hoc, verùm etiam terminare debent, an opportuna sit remotio, & Imperio salutifera: ex his enim colligendum erit, an sententia ferenda, an verò suspendenda sit, & mitiora remedia adhibenda, ut pro temporis ratione majus malum evitetur. Unde contingere potest, ut Imperator possit quidem deponi, sed non debeat deponi. In electitiis Regnis novimus aliquando expressè capitulatione comprobari, ut si contingat Regem juramentum suum in aliquibus violare, regnicolæ illi nullam obedientiam præstare debeant, imò ipso facto ab omni fide & obedientiâ Regi debitâ liberi fiant. Ita legitur in juramento, quod Polonis præstitit Stephanus Batoreus, (*Chytræus lib. 23. Saxō*) idque in Electione Sigismundi III. apertè apparuit, cùm Regni Cancellarius Zamoscius ita eum allocutus, quandoquidem viderent Ordines, majestatem Regiam pactis conventis stare nolle, non debere ipsius Majestatem in malam partem interpretari, si Ordines obedientiam ipsius Majestatis renuncient II. Quod attinet, circa illud iterum Clericopoliticorum Romanensium conatus se planè ridiculus exserit, dum Imperatoris depositionem ad Pontificem summum pertinere scriptitant (*c. venerabilem, de elect. & ibid.* Gloss. & Canonist. communiter.) Sed horum ecce invictissimum argumentum: Imperator non potest negare se Christo subesse: ergò nec negare potest, se subesse Pontifici. Christi enim & Papæ idem est tribunal, cum hic sit ejusdem vicarius in terris, & quasi alter Deus. De quo argumento plurimæ allatæ sunt scripturæ Avenione, quæ in sacco quodam cœruleo, in Bibliotheca Vaticana asservantur (Caspar Ens *part. 3. Thesaur. Polit. apotelesm. ult. p. 560.*) Nos explosâ hac consequentiâ inconsequente, remotoque isto sacco, Pontificiis in præsentiarum illud reponimus, quod *Philippus Pulcher, Francorum Rex, Bonifacio gerenti pro summo Pontifice; Salutem modicam, sive nullam. Sciat tua fatuitas maxima, nos in temporalibus nemini subesse sanus credentes, fatuos reputamus & dementes* (Hottomano. *in brut. fulm. p. 77.*) Quàm verò egregiè hic vicarius, si Diis placet, cum capite & Principe Regni, CHRISTO conveniat, patet ex sequentibus, adductis à Petro Aylo (*in Tyrann. Antichristi c. 10. p. 30[illegible].*)

Christus regna fugit, sed vi Papa subjugat urbes.
Spinosam Christus, triplicem ge[illegible] is ille coronam.
Abluit ille pedes, Reges huic oscula præbent.
Vectigal [illegible], sed Clerum hic eximit omnem.
Pavit oves Christus, luxum hic sectatur inertem.
Pauper erat Christus, petit hic regna omnia mundi.
Bajulat ille crucem, hic servis portatur avaris.
Spernit Christus opes, auri hic ardore tabescit.
Vendentes pepulit templo, quos suscipit ille.
Pace venit Christus, venit hic radiantibus armis.
Christus mansuetus venit, venit ille superbus.
Quas leges dedit hic, Præsul dissolvit iniquus.
Adscendit Christus, descendet ad infera Præsul.

VIII. Verior omnino est opinio eorum, qui remotionem hanc ad Collegium referunt Electorale, exclusis etiam reliquis Imperij Statibus (Be[illegible] *de comitiis thes. 11.*) Nam, cum ad eosdem pertineat electio, ut supra dictum, quidni & destitutio, justis tamen de causis? Generalis enim regula est. Cui competit electio, ei etiam competit rejectio. Unde Moguntinus, contra Henricum Imperatorem declamans; *Quem meritum investivimus,* inquit, *quare immeritum non devestiamus?* (Arnisæus *lib. 2. de jure majest. c. 6. n. ult.*) Licèt Electoribus solis competere dicatur jus removendi Imperatores, attamen ex literis, quas exhibet Leheman (*Chron Spir. lib. 7. cap. 7. pag. 850.*) constat, etiam consilium aliorum Principum Imperij in remotione Wenceslai fuisse expetitum: [illegible] sententia intervenerit, ut fieri [illegible], frustra Sluterus (*in Animadvers. in Hippol. à Lapide part. 1. cap. 3. sect. 2. n. 10.*) docet, non omnes, sed Regem, ex propria in initio regiminis contestata voluntate, se ipsum deponere, vel, ut [illegible] *sect. 2. n. 23.* scribit: Reges [illegible] deponere se magis, quàm deponi. [illegible] pro suo Bald. (*in l. Barbarius, [illegible] de offic. præt.*) existimavit, Electores non posse deponere Imperatorem, quasi [illegible] officio suo, dataque sit [illegible] eligendi, non etiam deponendi. [illegible] *adeò male sequitur Baldus. Vide ipsum Dn. Autorem I. 5. I. P. ad lib. 2. pag. 89. & Aut. ad Instr. Pac. p. 1. Disc. 9. n. ult. Baldi tamen mentem ita accipimus, ut non soli Electores, exclusis reliquis Imperij Statibus, Imperatorem deponere queant. Ego sanè contra Dn. Autorem Stamlero, adversario ipsius, assentior, qui juxta tenorem Instrumenti Pacis, quo de perpetuâ Capitulationis formâ æquè reliqui Principes, ac Electores consuli debent, universis Imperij Statibus, Capitul[illegible] [illegible] transscribit: Eligendi jus, quum tanquam privilegium sit strictæ interpretationis, non debet ad remotionem Cæsaris extendi, sed intra electionem terminari.*]

Electoribus competit depositio Imperatoris.

IX. II. Justæ verò quæ sint causæ, depositionem promerentes, nullâ lege Imperiali expressè sancitum est. [illegible] videtur tutius, causas istas ex variis [illegible] formulis excerpere, ac ex praxi & observantia rem definire.

Quæ sint justæ depositionis causæ.

X. Cujus exempla [illegible] habentur sequentia. Adolphus Nass[illegible] Imperio ideo privatus est, quia [illegible] Imperij [illegible] neglexerat, indignos extulerat, p[illegible] adulteria patraverat, virgines, moni[illegible] & viduas vi constupraverat, fidem li[illegible]s & sigillo roboratam violaverat: (*Cuspinianus in ejus vita.*) Actum

Exempla depositionum ubi simul adulterium & turpe[illegible].

Illius depositionis describit Lehmanhus (l. 5. Chron. Spir. c. 118.) ubi Moguntinus, cuius odio creditur fuisse depositus, causas etiam affert. Abrogationis Adolphi causa fuit, inquit Mutius (Chron. German. lib. 22. ap. Pistor. Tom. 2. German. Script.) quòd à Rege Angliæ acceperat centum millia marcarum argenti ut auxilium ferret illi contra Gallos. Huius summæ partem debuisset in conscribendum exercitum impendere, partim inter Principes Germaniæ dividere; sed sibi ferè totam servaverat, nihil Principibus dederat, milites paucos sine stipendio dederat in Flandriam &c. atque hac via destituit & prodidit, si quis rectè examinet rem, Regem Angliæ & defraudavit Principes Germanos: quamquam illâ pecuniâ usus sit in Misnensi Ducatu emendo, quem, ut sic dicam, incorporavit Imperio; quod illi excusationi apud quosdam est. Hæc ille. Stamlerus (In Tr. de Reserv. Imp.) Adolphi depositionem non iustè factam pronunciare audet. Cæterùm pro validitate sententiæ præsumitur, donec contrarium probetur. Ego in causas, quæ depositionem Adolphi maturarunt, exquirens, deprehendo exauctorationis has poni, daß Er das alte Herkommen hindangesetzet / der Chur / Fürsten und Ständ-Raht in des Reichs und dessen fürnehmer Glieder Sachen und Geschäfften nicht gepflogen / vor sich selbst mit anderer Leuthe Raht / nach seinem Gefallen gehandelt / Krieg und Blutvergiessen im Reich angestellet / desselben nohtwendige Sachen / dadurch Fried und Gedeyen erbawet werdẽ können / unverricht ersitzen lassen / und damit zu vielfältiger Feindschafft und Empörungen zwischen den Ständen des Reichs Ursach geben / und den mehrern Theil gegen seine Person zu Widerwillen und offentlicher Feindschafft veranlaßt / daß auch etzliche ihre Absagsbrieff demselben zugeschickt / (Lehemann. *d. lib. 5. cap.* 118. *pag.* 648.) Primo loco ad fœdus cum Rege Angliæ contra Gallum initum annotat, illud non ob finem saluti & tanquillitati Imperii Romani contrarium factum; fuisse enim paciscentium voluntatem, ut si Adolphus Anglum compotem desiderii fecisset, hic iterum eum contra Gallum, ad Regnum Arelatense repetendum, copias mitteret auxiliares. Quamquam ego illas causas, quarum in sententia mentio facta, adeò graves esse agnoscam, ut ad depositionem maturandam plus quàm satis suffecerint, indeque ad alias minores animum advertere superfluum ducam, attamen ut Stamlero omnis via gloriæ præcludatur, perpendendum est, fœdus hoc ab Adolpho cum Anglo initum fuisse, non adhibito consensu Statuum Imperii, adeòque illegitimo modo. Credat nunc, quicunque voluerit, finem fœderis bonum & in utilitatem Imperii directum fuisse, fateatur tamen necesse erit, in eiusmodi actionibus non sufficere, intentionem bonam esse, verùm etiam requiri, ut media, quibus utimur ad intentionem promovendam, bona sint, & legalia. Præterea, quando de Adolpho refertur, quòd Imperii iura extenuatione dissipârit, sacasque virgines stupraverit, terræque fuerit inutile pondus. Stamlerus respondet, primùm num fecerit, posteriùs an fuerit, nondum satis esse probatum: quinimò justas eas non fuisse doceri ex historiis, qui absque affectuum studio, monumentis literarum vitam Adolphi ornaverunt, quandoquidem omnes unó ore, testante Lehemanno (*d. lib. 5. Chron. Spir. c.* 124. *in pr.*) hanc ei tribuant nominis immortalem gloriam, quòd cogitationes, consilia, factaque ejus ad amplificationem & melioramenta Imperii directa fuerint, Veræ an fictæ hæ causæ fuerint, non multùm nos afficit, sufficit in sententiâ modò relatâ eas non exprimi, & sententiam justam esse. Rursum Stamlerus, plurimos Statuum Imperij, posthabitâ depositione, inter eosque Rudolphum, Comitem Palatinum Rheni, & Ottonem Ducem Bavariæ, liberasque Imperij civitates, Spiram Nemetum, & Wormatiam, Adolphum in mortem usque pro Rege agnoverunt, ipsique strenuam in bello, quod contra recens electum Albertum Austriacum gessit, præstiterunt operam: (Lehemann. *d. lib. 5. cap.* 118.) Quemadmodum etiam ipsi Alberto depositionem hanc ut non ritè factam, displicuisse, colligere licet, quòd postmodùm, devicto Adolpho, novam sibi fieri Francofurti voluerit electiónem, eâ etiam insuper accedente ratione, quòd Electores, Trevirensis, & Palatinus priori non interfuissent. (*Lehemann. lib. 7. Chron. Spir. c.* 1. *in pr.*) Quid quod ipsis postmodùm Imperij proceribus damnatam eam fuisse manifestè inde colligitur, quòd cùm contra Regem Albertum conspirarent, ipsi contra eum posuerint, quod Dominum suum proprium, scilicet Adolphum, occidisset, ideòque Rex esse non possit. (testante Henrico Rebdorff. *tom.* 1. *annal.* 1300. *pag.* 412.) Verùm an hæc tanti facienda sint, ut Adolphi depositionem injustitiæ convincere valeant, valde dubito. Maior pars Electorum depositionem promovit, à quorum parte non exiguus Statuum numerus stetit, & Alberto adhæsit. In Adolphi fide remanserunt alii pauciores numero, tam Principes, quàm civitates, partim seducti odio in Albertum, partim beneficiis ab Adolpho inescati; corruptum ergò his affectibus iudicium meritò postponi debet eorum sententiæ, quibus cura Regni cordi fuit, & exosa facta Adolphi illegitima administratio. Albertus quidem, occiso antagonistâ, voluit solenni festivitate tradi sibi à Septemviris universis Imperium, anteà enim ad electionem non advenerant Trevirensis, & Palatinus, ideoquè resignan[illegible], quod acceperat, novo omnium consensu electus fuit (*Lehman. d. lib. 7. c.* 1. *pag.* 799.) Verùm ex hoc inferri non potest, quòd depositionem pro non ritè facta vel priorem electionem pro nulla habuer[illegible]. Si de validitate unius, vel alterius actus, dubitâsset, cur resignâsset Electoribus acceptum Imperi[illegible] resignatio enim præ[illegible]ponit rem acceptam, non solò facto, sed etiam iure; cui non potius

tlus fassus esset candidè, depositionem fuisse iniustam, & electionem illegitimam, alia ergò & nova opus esse. Quaodo in coosflictu Adolphus ita alloqueretur Albertum, hìc cogeris mihi Imperium cum vita tua relinquere, non negabat hìc sibi datum esse Imperium, sed respondebat, Deo se omnia committere (*Lebeman. d. c.* 118.) Si depositionem pro iniusta habuisset, agoovisset Adolphum adhuc mansisse Imperatorem, & eo cum nomine mortuum, consequenter etiam mereri occisi corpus tumulis Imperatorum Spiræ inferri, quod tamen fieri noluit (*Lebeman. d. lib.* 3. *c.* 118.) Nolo tamen, pro candore meo silentio comprehendere, relationem Cuspiniani, (in vita Alberti *p. m.* 358.) mihi non levem movisse scrupulum, quid de remotione Adolphi, & electione Alberti sentiendum sit. Cuspinianus scribit, Albertus, post occisum Adolphum Cæsarem, iterum ab Electoribus Imperii Francofurti eligitur in Regem Romanorum; priorem enim electionem illegitimam reputabat, ob Trevirensis Præsulis, & Palatini, absentiam, qui Comitiis Imperialibus non interfuerant; & quod Adolphus adhuc vixerat. Ne itaque ut arreptum Imperium quisque cavillaretur, priorem de se factam electionem Principibus resignavit, & denuò electus, Aquisgrani, à Wickuuoldo, Coloniensi Archiepiscopo, festo divi Iacobi Apostoli, Aon. Christi 1298. coronatus, & in solium Magni Caroli locatus. Ex his percipimus, duplici defectu electionem Albeeti laborâsse. Primum quod attinet, non omnes Electores fuisse præsentes. Hæc causa si simpliciter consideretur, fortassis magni facienda non foret, modò omnes vocati ad electionem fuissent, sed per temporis iniquitatem ad locum præscriptum pervenire haud potuissent, vel noluissent. Quod si verò omnes oon vocatos præsupponamus, maior erit difficultas, salvare actum, præsertim nisi nobis concedatur summum periculum fuisse in mora, & ita salutem Imperii extraordinariè observaodam fuisse ab Electoribus tunc præseotibus, aut præsupponatur, absentium voluntatem præsentibus cognitam, vel consensum notum fuisse. Iam eoim ante hunc conventum de deponendo Adolpho, & eligendo alio, inter Electores & Principes actum fuerat Pragæ, dum Moguntinus ibi Regem coronaret, Alberto Duce Austriæ, duobus Marchionibus Brandenburgensibus, & Duce Saxoniæ præsentibus, locusque Egræ constitutus, quo convenirent. Adolphus autem certior factus, & Moguntinum impediverat, & cæteris viam interceperat. (*Cuspin. d. lib. pag.* 357.) Secundus defectus inde trahitur, quòd Adolphus tempore electionis adhuc vixerit: Hic oon multùm attendi debuit, si ocedamus illum justè fuisse depositum; vixit quidem sed non amplius ut Rex Romanorum. Depositioni etiam objici potest, quod illa omnibus Electoribus præsentibus non sit facta. Credibile est Albertum post mortem Adolphi hæc demum trutinasse, indeque jus, quod ab electione factâ se habere putaverat Electoribus resignasse, & novam electionem fieri desiderasse. Henricum IV. Principes Imperii deposuisse scribunt, tanquam incorrigibile schismatum caput, apud Goldast (*tom. un. constit. Imper. p.* 250.) Wenceslaum anno 1400. cur Electores removerint, patet ex sententia depositionis, apud Goldast (*d. tom. t. constit. Imper. pag.* 379.) ubi has notare licet causas, I. quod pacem in Ecclesia non promoverit. II. quod Imperium membris aliquot perniciosè mutilaverit, & mutilum reddi permiserit. In quorum numero fuere, Mediolanum, & Provincia Longobardiæ, quæ juris sacri Romani Imperii extitere, redeuntibus inde ad Imperium amplissimis emolumentis. *Crantzius* Saxon. lib. 19. c. 3. *de Carolo IV. atque Wenceslao, ita fatur: Aliquanto melius actum esset cum Imperio, si neque pater, neque filius, in eo fuissent. Nam pater largitionibus, ut filium extolleret, filius ignavis dissimulationibus, Imperium attrivere, inq; eam tenuitatem, qua nunc cernitur, adduxere.* III. Quod membranas perplures nudas, rasasquè suo tamen sigillo munitas, amicis pecuniâ vendiderit, in quibus, cum illis, tum aliis, in quorum manus istiusmodi membranæ venerunt, sub regio sigillo, quæ scribere voluerint, licuerit. IV. Quod controversias, bellaque, quæ Germaniam, aliasque S. Imperij terras miserè afflixerunt & pessundederunt, nil unquam curæ habuerit. V. Quod cum propria, tum aliorum facioorosorum, quos secum habuit, manu, reverendos sacrorum antistites, sacerdotes, & spirituales personas, alios item plures honestæ notæ homines, contra juris normam, neci dederit, aquis submerserit, igne cremaverit, miserabiliter ac truculenter peremerit. *Quas propter causas, & alia multa gravia facinora, damna atque defectus nos Ioannes Archiepiscopus* (verba sunt d. sententiæ examorationis apud Goldast. *d. tom. un p.* 380.) *nomine prædictorum Dominorũ S. R. I. Coelectorum, nostreq; prædictum Dominum Vvenceslaum, ceu inutilem, negligentem, dissipatorem & indignum S. R. I. defensorem, eodem Roman. Imperio, omniquè eius gradu, dignitate ac ditione, ad idem pertinente, privamus & submovemus, cunctis Principibus, Optimatibus, Equitibus, ingenuis, urbibus, provinciis, & subditis &c. R. I. denunciantes, eos ab omni homagio & juramento, personæ Vvenceslai nomine Imperij præstito, prorsus esse liberos: requirentes atque monentes eos sub jurisjurandi fide, qua S. I. obstricti tenentur, ne prædicto Dn. Wenceslao, tanquam Romanorum Regi, deinceps obediant & obsequantur, neque illi jus ullum, obsequium, censum, reditum, aut ullam aliam pensionem, quocunque nomine tandem appellanda veniat, ceu Romanorum Regi, pendant, exhibeant, aut exhiberi permittant: sed eiusmodi debita utili & idoneo Romanorum Regi, divino favente Numine, deinceps sufficiendo, asservent.* Certè arbitror, (ait Tholosaous lib. 26. de Repub. c. 3. n. 19.) si quid meum valeat hac in re judicium, melius fecisse Electores, qui deposuerunt Wenceslaum, si ei solum coadjutorem dedissent. Verum, si Tholosanus examinasset delicta, & facinora Vvenceslai,

quæ illi in sententia exauctorationis objiciuntur, deprehendisset, sine dubio coadjutori hic locum non fuisse. Non enim Vvenceslaus tantùm segnis in officio, sed illo planè erat indignus. Bonum Imperii omninò requirebat Vvenceslaum removeri, nec poterat ille conqueri de contumelia sibi illata, quam ipse erat prometitus, & sua patiebatur culpa. Omnium minimè autem sic Electoribus data fuit occasio, mutandi ex arbitrio electum, sed hoc innotuit, posse illos facinorosum exuere Imperio, non autem proinde etiam non facinorosum, pro arbitrio. Denique potestas Imperatoris sic non deprimitur, sed limitata, ut est, conservatur, juxtaque simul Status ille Imperii, qui majoribus nostris præ cæteris placuit, non minus ac Electorum auctoritas ab antiquo introducta. Stamlerus depositionem Vvenceslai etiam oppugnat. Ego ita sentio, nulla omninò prostare argumenta, quibus probari possit hanc depositionem fuisse irritam, & esse hoc exemplum perquam illustre ejus in Imperio usitati. Duo omninò sunt, quæ examini subjici possunt, quorum unum formam processus concernit, alterum delicta, quæ Vvenceslao imputata. Formam processus nobis ante oculos statuit sententia exauctorationis, quæ legitur apud Goldastum (*inter Constit. Imper. pag. 139. & seq.*) ex qua notari debet, 1. Electores, Principes Ecclesiasticos, ac Politicos, aliosque Imperii Ordines, ardentibus precibus Vvenceslaum, tum sua, tum amicorum opera, literis denique, persæpè admonuisse officii sui, eique privatim, ac publicè diligenter ob oculos posuisse indecentes & detestabiles ejus mores, & actiones. 2. auditis tamen illius responsis, reiteratisquè seriis Electorum adhortationibus, nunquam eo usque Electores deprehendisse, Vvenceslaum, sicut Regem Romanorum decet, mores composuisse. 3. Itaque ob instantes supradictorum Ordinum preces, maximè verò Sacramenti ratione, quo Electores, ceu Sacri imperii proximè superiora membra, eidem obstringuntur, negligere, nec sustinere diutius potuisse, sed ex officio debito cogitandum, annitendumque sibi fuisse, ut Sacro Romano Imperio rectius & salubrius provideretur. 4. Electores Vvenceslaum sufficienter, & seriò vocâsse, citavisse, eique significâsse, nisi loco, & die, definitis præstò esset, fore, ut cum exhibitarum illis precum, tum juramenti sui respectu, ejusmodi consilia capere, & inise cogerentur, quibus Sacrum Imperium melius constitueretur. 5. Eapropter loco, & tempore præscriptis, Electores, cæterosque Sacri Imperii Principes & civitates comparuisse, expectantes Dominum Vvenceslaum: At illum non comparuisse, nec quenquam procuratorio nomine misisse. 6. Quare cum tot prægnantium & perniciosorum defectuum causa, eum crebrius privatim & benignè, inde verò, cum nil proficerent, coram principibus, Optimatibus. & civitatibus Imperii, in diversis conventibus, non sine magnis gravibusque expensis, absque tamen ullo fructu, admonuerint, & redarguerint, ideò commemorata omnia ad Sacram Sedem Romanam detulisse. 7. Cùm nec tunc quoque cuncta hæc quicquam pensi habuerit, nihil aliud inde Electores conjicere potuisse, quàm eum, & Ecclesiæ & Christiani orbis, inprimis autem Sacri Imperii, curam deposuisse. 8. Ideoque malum, hoc toti Christianæ Reipubl. exitiale minimè diutius ferendum & tolerandum censentes, animo bene confirmato, post multos varios-què tractatus, consultationes tum inter Electores ipsos, tum etiam cum aliis Principibus & Optimatibus Sacri Imperii, seriò habitas, pro Ecclesiæ salute, Christiani Orbis consolatione, Sacri Imperii honore & utilitate, præfatum Dominum, Vvenceslaum, tanquam negligentem & destructorem Imperii, eoque indignum, à Sacro Romano imperio, omnique ejus dignitate, hoc tempore penitus removendum duxisse, & removisse, &c. Hactenus de forma processus. Delicta à me antea relata fuerunt. Permagna autem Stamleri est audacia, Electores, totque alios Imperii Ordines, jure, quod habent, privare annitentis. Electores prætendunt juramentum, quo Imperio obstricti, & officium suum; Stamlerus, in effectu negat, id juramento & officio eorum convenire. Electores asserunt, se eo benè varièque perpensâ, ac consultatâ etiam cum Principibus aliis, Vvencealaum ab imperio removisse: Stamlerus negans opus fuisse hoc remedio, rem malè perpensam arguit. Ergò hic unicus Stamlerus cerebro abundat, quo Electores, & proceres, ut ipse putat, caruerunt.

XI. Quod verò in hac sententia, sæpius aliorum defectuum, quorum tamen catalogus haud annectitur, mentio fit, id convenit cum relatione Cuspiniani *in vita Wenceslai*, ubi hunc dignú scribit, qui non diadema in capite, sed laqueum in collo gestaret, nec inter Reges vel Romanos vel Bohemos, sed inter histriones, ac potius porcos numerãdus. Thrasybulus Lepta eum à vita de genere appellat Wenzel Saw (de reb. gest. Seinsheimii. lib. 1.) Certè quod alii, postquá in lucem prorũpens, naturã (mater enim in partu extincta) & Deum (nam sacro fonte baptismatis abluendus, baptisterium, ventrem exonerando, conspurcavit: Ioan. Baptist. Pign. *in hist. Princ. Estens. l. 5. p. 349.*) offendisset prædixerunt, illud omne exitus comprobavit. Nam præter cædes, quas perpetraverat, crudelitatis insignia documenta edidit. Assiduè penes se carnificem habebat, quem compatrem appellabat, & tam familiariter eo utebatur, ut aliquoties uno eodemque equo secum vehi illum passus fuerit: (Dubrav. *l. 13. hist. Bohem. p. m. 219.*) Quando Rex Vvenceslaus bibit excessivè, & ad ebrietatem, incurrebat in furiam, & fuit tunc multùm perversus, & periculosus, & dicitur quadam vice coquum suum, qui ad voluntatem & secundum appetitum suum, cibos non paraverat, ad veru ligatum assari jussisse. Item, quodam tempore, ad experiendum, quid decapitandi, sub tempore executionis cogitarent, accersivisse spiculatorem, cujus com- *Wenceslai Imperatoris vita.*

pareg

pater fuit, & flexis genibus, oculisque fois velatis, præcepisse, ut se decollaret, & quia spiculator, ense nudo dissimolans ipsum cum platto in collum percussisset, surrexisse Regem, & dixisse spiculatori, ut poneret se super genua, quem sic, velatis oculis, tunc decollavit. Accidit etiam quodam tempore, dum Rex causa venationis ad nemus pergeret, & monachum in via reperiret, ut statim à mangone bodistam peteret, quâ tensâ, & ex pharetra (quam semper ad latus suum ferebat) sagittâ extractâ, monachum sic sagittâ percussit, ut inde mortem obiret, dicens astantibus, se feram singularem sagittasse; quibus dicentibus non feram, sed monachum, respondit, monachum esse, & debere manere in suo claustro, non in sylva, ubi esset habitatio & conversatio ferarum, ita legitur *in magno Chronico Belgico pag. 327. edit. Pistorij.* Inter verò purpuratos suos, crebro sermone usurpabat: *Ego, si me diripiendis urbibus Italiæ sors præsentem dederit, cæterarum rerum prædam militibus impertiar, vini tantùm apud me spolia reservabo, si quis autem in cellam vinariam fuerit ingressus, gladio feriatur*: (Æneas Sylvius *in Alphons. Paralipom. l. 2. c. 15.*) Unde de eodem verè verbium ortum est: esse auri contemptorem, & vini amatorem. Cui indubitatam postea adiecit fidem, cum à Noribergensibus, pro tem ssione juramenti fidelitatis, offerentibus viginti millia aureorum, spretâ pecuniâ peteret viol Rhenani optimi aliquor plaustra (in manuscriptis *Chronicis Noribergësibus* fit mentio triginta millium aureorum & quatuor cuparum Fürstlberger Weins) ex Bucholcero (Matth. Steph. *l. 2. de iurisdict. part. 1. cap. 5. n. 48.*)

Wenceslaus post depositionem reperit fautores. XII. Wenceslaus tamen, etiam post peractam depositionem, habuit Principes & civitates, qui eum adhuc pro Rege Romanorum coluerunt. (vide *magnum Chronicon Belgicum pag. 318.*) In annalibus Agrippinensium proditur, Rupertum Cæsarem, sexto demum anno Aquisgram, pro Rege susceptum, quod illa civitas, exemplo Vvilhelmi, Geldriæ, Iuliæque Ducis, in fide Vvenceslai Cæsaris manebat. Roussel. (*histor. jurisdict. Pontific. lib. 7. cap. 3. num. 45. pag. 729.*) refert, cum Rupertus (quem Robertum nominat) Aquisgranum venisset, pro recipienda corona, cives eum exclusisse, non sibi licere, dicentes, ut in illum consentirent, nondum absoluti à juramento, quod Vvenceslao præstiterant; velut non sufficeret, illos ab Archiepiscopo Moguntino absolutos fuisse. Quapropter Rupertum Coloniæ, ab Antistite Coloniensi coronatum. Ipsum quoque Vvenceslaum, etiam post abrogationem imperii, pro Cæsare se gessisse, & propterea in diplomatibus, initio Regni Sigismundi datis, ipsum se Romanorum & Bohemiæ Regem nuncupasse, ac An. MCCCCXI. regni sui Romani annum XXXXI. numerasse, discimus à Kyriaodro (annal. Trevir. part. 14. pag. 120.) De Sigismundo ipso Vvenceslao faventi Vid. Magnum Chronicum Belgicum pag. 328. & Chifletium in Alsatiâ Regi Catholico vindicatâ pag. 26. ubi tradunt Sigismundum, Vvenceslai germanum in concilio Pisano cooquestum, Vvenceslaum non vocatum, non convictum, & sine causæ cognitione fuisse Imperio privatum.

Quid de Vvenceslai privilegiis censendum. XIII. Examinanda hîc venit quæstio haud levis momenti & consequentiæ: *Quid de privilegiis à Vvenceslao concessis dicendum sit, an pro validis vel invalidis habenda?* Communiter distingui solet inter privilegia, quæ primus & de novo concessit, & illa, quæ ab antecessoribus Imperatoribus concessa, ab ipso verò confirmata fuerunt. Hæc vim suam obtinere aiunt; illa autem ab Electoribus, Statibus & Ruperto Imperatore cassata fuisse; vide Mynsing. *respons. jur. dec. 2. resp. 19. num. 6. & 7.* ubi addit, quando Imperatores alicui confirmant omnia sua privilegia, illa quæ à Vvenceslao concessa non veniunt sub confirmatione; quod ratione firmant alii, cùm quod nullum, confirmari non possit: Rationem revocationis potissimam eam adducunt, quod membranas plures nodas talasque, Imperatorio tamen sigillo munitas, amicis pecuniâ vendiderit, dederitve, in quibus tum illis, tum aliis, in quorum manus istiusmodi membranæ venerunt, quæ scribere vellent, licuit: (Nürnbergische Deductionsschrift contra den Teutschen Orden *pag. 14.*) Ego, salvo cujusque melius ratiocinantis judicio, arbitror, etiam noviter à Vvenceslao data privilegia omnia pro irritis non habenda. Et quoniam cassationem publicam generalem, quam alii urgent, nullibi in forma me legisse meminerim, interim in id propendeo, privilegia Vvenceslai, quæ I. in annis, quibus adhuc frugi, modò nunquam talis fuit, ab illo concessa fuerunt, vigorem suum meritò obtinere. II. itidem ea, quæ testimonio Electorum vel aliorum Imperii Statuum aut documentorum fide dignorum roborata. III. & quæ à subsecutis Imperatoribus confirmata fuerunt. IV. & fortasse generaliter omnia, nisi defectuosa aut falsa demonstrentur. Hæc ex parte etiam observavit Patronus *causæ* der Brandenburgischen Replicschrift *qua extat in actis* in Sachen Würtzburg *contra* Brandenburg/ die Ablösung der Pfandschaft Kitzingen betreffend/ (*sub num. 325. pag. 615.*) Cùm enim ex parte Episcopi Herbipolensis ab advocato (*pag. 527.*) contra productum documentum investituræ Wenceslai Imperatoris, dictum fuisset, daß iedermänniglich bekannt / ia wol weltkündig / warumb und was gestalt Kaiser Vvenceslaus, ob malè administratam Rempublicam, & negotia Imperii minus bene gesta, exautoriret / dannenhero alle concessioons, Belehnungen und investituren cassirt / so gar auch / daß die ienige / so derentwegen ihme und dem Heil. Reich mit Pflichten und Eiden zugethan / derselben entschlagen / und an seinen künftigen Successorn und Nachkommen remittiret und verwiesen worden: Brandenburgensis respondit (*d. pag. 615. & seq.*) wisse sich zwar zu erinnern / daß Vvenceslaus des Kaiserthumbs entsetzet / habe auch formulam vel sententiam rejectionis vel exautorationis zur

gnügt

gnüge gelesen / und seyen in die Stände und Unterthanen des Reichs ad futurum successorem gewiesen: daß aber alle und iede acta, concessiones und investituren Wenceslai in præteritum cassirt, das sey mit keinem einigen Buchstaben zu verstehen / sondern allein die actus in futurum prohibirt / und die Reichs Unterthanen ad successorem remittirt worden. So lasse sich auch ab exauthoratione personæ ad cassationem actorum gar nicht schliessen / sondern seyen separatissima, und habe männiglich unschwer zu ermessen / was für eine confusion im Reich erfolgen müste / da eines Kaisers / der etliche und zwantzig Jahr in administratione gewesen / alle acta und concessiones solten oder wolten irritirt werden / welches sich ohne das in bene & utiliter & cum præscitu Imperii gestis nimmermehr thun noch verantworten lasse / cùm hoc modo rea & possessiones Statuum in lubricò & incerto essent, ideoque ab eventu insperato penderent, welches auch den gemeinen Kaiserlichen Rechten zuwider/ quæ, uti notum, volunt, & humanius esse dicunt, propter utilitatem communem ea, quæ apud Imperatorem etiam posteà rejectum lege, vel quo alio jure facta sunt, non reprobari. Si quæ verò Wenceslai privilegia occurrunt, quæ manifestè utilitatem publicam, vel Imperii, oppugnant, aut vitiosa sunt, non minus insuper haberi possunt, ac si expressâ lege pro irritis declarata fuissent; haud aliter, ac nonnulla, quæ data à Carolo IV. cuius diplomata, & privilegia, haud rarò Cæsarem Maximilianû, si à patre non fuissent prius rata habita, silentio damnasse, memorat Spiegel.(*in Schol.ad lib.1. Ligurin.pag.280.tom. 1. veter. scriptor. Reuber:*) Carolum IV. enim multa improbando exemplo, admisisse, majestate Imperii neglectâ, ut qui Bohemiæ suæ, quam Germanis consultum maluerit. [add. *Circa depositionem Imperatoris notaud um, quòd omni studio ante illam Imperator juratis officii debeat commoneri, ut contraventiones tollat: Quòd si verò casus adeò funestus & insperatus eveniret, ut Imperator nullâ admonitione corrigi aut à contraveniendi scopo averti queat, sed injustus bello ne persecutionibus Imperii Ordines gravare pergat, eousque fit desperata, nec Salus Reipublicæ aliud nisi mutata Imperatoris personâ remedium appareat utile ac necessarium sit hoc extremo demum casu Electoribus Imperij adhibito propter gravitatem negotii Statuum Imperio consilio, ius deturbandi à solio Regem competere nullus dubitarem D. Dieterich. ad tit. 5. A. Bulla pag. 44.*]

XIV. Inter modos quibus definit esse Imperator est ultimò Mors. Imperatori Romano-Germanico nullus hereditario jure succedit; sed postquam de hujus morte, in diœcesi Moguntinensi constiterit, ex tunc infra unum mensem, à die notitiæ obitus huiusmodi continuè numerandum, singulis Principibus Electoribus vacantia Imperii significatur, simulque terminus eis assignatur legitimus, ad quem Francofurti convenire debeant, Imperatorem seu Regem Romanorum electuri: (*A. B.c.1.§. 18. & seqq.*) *Moguntinus annunciat mortem Imperatoris.*

XV. Intereà temporis, Imperatoris parantur exequiæ, corpusque demortui vestibus splendidis exornatur. De apparatu funeris Caroli Magni, veteres annales Francorum: *Corpus eius aromatizatum est, inquiunt, & in sede aurea sedens, positum in curvatura sepulchri, ense aureo accinctum, Evangelium aureum tenens in manibus, & genibus reclinatis, humeris in cathedra, & capite honestè evecto, ligatâ aureâ catenâ ad diadema, & in diademate lignum sanctæ crucis positum est: Repleverunt sepulchrum eius aromatibus & musco: Vestitum corpus eius vestibus Imperatoriis, & sudario sub diademate facies eius operta est: Cilicium ad carnem eius positum est, quod secretò semper induebatur, & super vestimentis Imperialibus pera peregrinalis aurea posita est, quam Romam portare solitus erat. Sceptrum aureum, scutum aureum, quod Papa consecraverat, ante eum posita sunt pendentia, & clausum & sigillatum est sepulchrum* (Bulenger. *de Rom. Imp. l.b.3.c.6.p.217.*) [add. *Du. Autor. n.1.2.3.4.7.8.b. cap. aliena admiscet, quæ nos omisimus.*] *Exequiæ Imperatoris.*

XVI. Præterea ad majoris luctus demonstrationem, palatij Imperatoris loca præcipua panno vestiuntur coloris atri, luctus signo more vetustissimo, & alias quoque apud gentes usitato. [add. *Du. Autor. num. 10.11.12.b. cap. rursus aliena à scopo inserit, quæ meritò, quum generalia contineant, relinquimus intalia.*] *Palatium Imperatoris panno obducitur nigro.*

XVII. Locum sepulturæ Imperatoriæ certum destinatum non reperio, licet aliis vel Regiis, vel Magnatum familiis, familiaria reperiam sepulchra. Matthias quidam Episcopus, Cathedralem Ecclesiam Spiræ principaliorem sepulturam nationis Alemaniæ Imperatorum, & Regum Romanorum, conjugum & filiarum, indigitat apud Lehem (*lib. 7. Chron. Spir. c. 11. p. 738.*) Idem Matthias Episcopus tabulam ad monumenta poni in Ecclesia curavit, quâ patet ibi sepultos, Conradum Regem Roman. secundum, & Imperatorem primum hujus nominis; Henricum tertium Romanorum Regem, & secundum Romanorum Imperatorem. Henricum quartum Romanorum Regem, & tertium Romanorum Imperatorem; Henricum quintum Romanorum Regem, & quartum Imperatorem. Philippum Ducem Sueviæ, Romanor. Regem electum in discordia contra Ducem Brunsuicensem; Rudolphum Romanorum Regem, origine Comitem de Habspurg. Adolphum de genere Comitum de Nassau Romanorum Regem; Albertum Romanorum Regem, Ducem Austriæ; (Lehemann. *in Chron. Spir. lib. 7. c. 11. p. 738. & seq.*) Sed iste sepulturæ Cæsareæ locus, ullâ consuetudine aut lege firmatus nescitur. [add. *Austriaci Imperatores hodie ut plurimùm Viennæ in Austriâ solent tumulari. Maximilianus tamen I. Welsæ, Rudolphus II. Pragæ sepultus est. Notabile est etiam, quod in exenterandis corporibus hodie Imperatorum cor soleat plerunque eximi, & in alio loco separatim sepeliri.*] *Locus sepulturæ Imperatoriæ.*

XVIII. Illud notatu dignum, Imperatori mortuo, à Rege Galliæ & aliis nonnunquam, castra quæ vocant doloris, solennitate summâ erigi, inque memoriam & honorem defuncti, exequias solennes & magnificas celebrari. *Imperatori eriguntur castra doloris.*

CAPUT

CAPUT XXI.

Continens Catalogum Imperatorum & Regum Germaniæ.

Diversitas quoad catalogum Imperatorum.

I. IN catalogo Imperatorum non conveniunt Historici, sive annos sive nomina & numerum spectemus, Itali potissimùm à Germanis discrepant in sequentibus. Nam Italici scriptores ante Ludovicum Bavarum referunt quatuor Ludovicos; Germani (plerique) verò tres tantùm. Præterea Itali numerant tres Conrados, Germani quatuor; Henricos Itali ponunt sex, Germani septem.

Azorii circa hanc rem opinio.

II. Docet Azorius (*part.2. Instit. moral. lib.10.cap. 9.pag. 1059.*) ejusmodi diversitatem hinc ortam fuisse, quod Germani habentes rationem ejus, quod Innocentius III. dicit *in cap. venerabilem, de elect.* Imperium esse translatum à Græcis ad Germanos in persona magnifici Caroli, Reges Romanorum sive Imperatores numerant à Carolo Magno, & Reges Germaniæ electos vocant Reges & Imperatores Romanorum: quia ex prædictis verbis colligunt, eos, qui in Reges Germaniæ sunt electi, eo ipso esse Reges & Imperatores Romanorum, alioqui enim non esset Imperium ad Germanos translatum in Carolo Magno. Vnde fit, ut inter Imperatores non numerent Franciæ Reges, nisi fuerint pariter Reges Germaniæ. Italici verò scriptores inter Imperatores non recensent Reges Germanorum, nisi fuerint à Romano Pontifice confirmati & coronati, quia ex eo tempore, quo translatum est à Græcis Imperium ad Carolum Magnum, existit ac pendet Imperium à Romani Pontificis autoritate. Quare Germaniæ Reges electos quidem, sed non confirmatos & coronatos à Romano Pontifice, vocant Reges Germaniæ & Romanorum, sed non Imperatores, quia, ut dixi superiùs, Rex Germaniæ electus, dicitur electus in Regem Romanorum, non in Imperatorem. Ex his perspicitur, quare Germani scriptores ante Ludovicum Bavarum tres tantùm Ludovicos enumerent, videlicet Ludovicum Pium, Caroli Magni filium, & Franciæ ac Germaniæ Regem: Ludovicum II. filium Lotharij Imperatoris, nepotem Ludovici Pij, & Franciæ simul & Germaniæ Regem: Ludovicum III. filium Arnulphi Imperatoris, Regem Germaniæ: fuit enim electus à Germanis, & Aquisgrani coronam adeptus, quamvis non fuerit à Romano Pontifice diademate donatus. Ludovicum verò Balbum, filium Caroli Calvi Imperatoris, & Franciæ Regem, in numero Imperatorum non ponunt, quia non fuit in Germaniæ Regem electus, nec Aquisgrani argenteà insignitus coronâ. Italici verò scriptores ante Ludovicum Bavarum quatuor Ludovicos recensent hoc ordine: Ludovicum Pium, Ludovicum II. Lotharij Imp. filium, Ludovicum Balbum, Caroli Calvi Imp. filium, qui quamvis non fuerit Germaniæ Rex, fuit tamen a Iohanne VIII. summo Pontifice in Gallia apud Trecas Imperatorio diademate coronatus, & vocatus Augustus anno salutis humanæ 878. teste Sigonio. (*de regn. Ital. lib.5.*) Deinde in quarto loco ponunt Ludovicum, filium Bosonis in Provincia Regis, qui post Arnulphum Imp. coronatus est Imperator Romæ à Benedicto IV. testibus Rheginone (*lib.2.*) & Ottone Frising. (*lib. 6.*) Hunc etiam Ludovicum Germani scriptores non numerant, quia Rex Germaniæ non fuit, quamvis ex Carolo Magno genus duxerit &c. Conrados tres tantùm Italici scriptores faciunt, quatuor Germanici: quia Itali in numero non ponunt Conradum, Franconiæ Ducem, in Germaniæ Regem electum à Principibus Germanis, qui successit Ludovico filio Arnulphi Imperatoris & Regis Germaniæ, quia hic Conradus fuit tantùm Rex Germaniæ, & non Imperator à summo Pontifice coronatus: Germani verò hunc Conradum primum hujus nominis appellant, quia fuit è Franconiæ Duce in Germaniæ Regem electus, & Aquisgrani coronam argenteam consecutus. Henricos quoque Germani septem agnoscunt, Itali verò sex, eò quòd Germani in primo loco numerant Henricum Saxoniæ Ducem, filium Ottonis I. Imperatoris, quia fuit ex Duce Saxoniæ electus Rex Germanorum, & Aquisgrani coronâ argenteâ donatus. Sed Itali eum ex albo Imperatorum rejiciunt, quia nec in Italia coronam ferream, nec auream à Romano Pontifice accepit. Vnde Imperatores Henricos supputant ab Henrico, qui è Duce Franconiæ creatus est Rex Germaniæ, & Aquisgrani coronatus, & in Italia ferream Mediolani, & Romæ auream à summo Pontifice coronam consecutus. Germani scriptores negant rediisse aliquando à Germanis ad Italos Imperium, postquàm semel à Græcis ad Germanos transivit, & eos, qui ab Italis fuerunt in Reges & Imperatores electi post Carolum Crassum & Arnulphum Imperatores ante Ottonem I. aiunt fuisse electos Reges & Imperatores in schismate, contra legitimos Imperatores ex Germanis creatos: Italici verò affirmant, à Francis & Germanis Imperium ad Italos rediisse, & per aliquot annos usque ad Ottonem I. durâsse. Hæc Azorius; quæ autem ex illis à veritate abeunt, & in gratiam tantùm Pontificis scripta videntur, alibi refutavimus.

III. *Imperatores Romano Germanici.* [add. *Quum ad hodiernum Imperium Romano-Teutonicum rectè cognoscendum propriè & directò non spectent Romanorum Impp. à C. Iulio Cæsare usque ad Constantinum VI. nos iis relictis, quum alias ex Chronologicis Scriptoribus de iis constet, tantum Romano-Germanicos à Carolo M. hic ponere voluimus.*]

Catalogus Imperatorũ Romano-Germanicorum.

		Cœpit imperare.	Imperavit.
1.	Carolus Magnus.	800.	41.
2.	Ludovicus Pius.	815.	27.
3.	Lotharius.	841.	15.
4.	Ludovicus II.	856.	21.
5.	Carolus Calvus.	877.	2.
6.	Ludovicus III.		1.
7.	Carolus [illegible].	879.	12.
8.	Arnulphus.	891.	12.
9.	Ludovicus IV. Cum hoc Caroli Magni defecit prolapia.	903.	10. 7.
10.	Conradus I.	919.	7.
11.	Henricus Aucept.	919.	18.
12.	Otto Magnus.	938.	36.
13.	Otto II.	974.	10.
14.	Otto III.	984.	19.
15.	Henricus II.	1003.	22.
16.	Conradus II.	1025.	15.
17.	Henricus III.	1040.	17.
18.	Henricus IV.	1057.	50.
19.	Henricus V.	1105.	[illegible]
20.	Lotharius II.	1126.	[illegible]
21.	Conradus III.	1138.	[illegible]
22.	Fridericus I. Barbarossa.	[illegible]	38.
23.	Henricus VI.	[illegible]	8.
24.	Philippus.	[illegible]	10.
25.	Otto IV.	12[illegible]	4.
26.	Fridericus II.	12[illegible]	38.
27.	Conradus IV.	12[illegible]	4.
28.	Wilhelmus.	1254.	[illegible]
	Hoc tempore fuit interregnum per annos 17 nullo certo Imperii capite constituto. Licet enim Alphonsus Rex Hispaniæ fuerit electus in Imperatorem, sprevit tamen Imperium:		
29.	Richardus verò filius Regis Angliæ electus memoratur imperasse annos 15.		
30.	Rudolphus I. Habspurgensis.	1273.	19.
31.	Adolphus Nassovius.	1292.	6.
32.	Albertus I.	1298.	0.
33.	Henricus VII.	1308.	6.
34.	Ludovicus IV. Electus contra hunc à Pontifice fuit Fridericus Austriacus, qui imperavit 15. annos.	1314.	2.
35.	Carolus IV.	1346.	32.
36.	Wencelaus.		22.
37.	Rupertus.	1400.	10.
38.	Sigismundus.	1411.	27.
39.	Albertus II.	1438.	1.
40.	Fridericus III.	1440.	54.
41.	Maximilianus I.	1494.	25.
42.	Carolus V.	1519.	39.
43.	Ferdinandus I.	1558.	fere 7.
44.	Maximilianus II.	1564.	12.
45.	Rudolphus II.	1576.	35.
46.	Matthias.	1612.	7.
47.	Ferdinandus II.	1619.	18.
48.	Ferdinandus III.	1637.	20.
49.	Leopoldus quem Deus servet, vincat, valeat, multis annis imperet.	1658.	

CAPVT XXII.

De Imperatrice sive Augusta.

Augusta unde dicta.

I. Diximus suprà Augustum minimè gentium ab augendo Imperium dictum esse, id quod & hìc repetimus. Aliàs enim contrario admisso, Augusta quoque consimili derivatione auctrix Imperij dicenda erit, quod absonum. Magis ergò est, ut Augusta ad exemplum Augusti dicatur, id est, veneranda & reverenda. [add. *Dn. Autor. h. cap. num. 2. & seqq. multa impertinentia affert in medium, quæ nos, nucleum exhibentes, omisimus.*]

Augusta quando olim ita dicta.

II. Nomen verò hoc Augustæ, non simul ut Imperator creatus erat, Augustique titulum suscepisset, conjugi communicatum legimus, sed tunc demum, quando Senatui hoc visum aut etiam Imperatori. Testamento Augusti Livia in familiam, nomenquè Augustæ assumpta, ait Tacitus (*lib. 1. Annal.*) Claudius matri mortuæ Augustæ nomen dedit, à viva recusatum, ut Sueton. (*in Claudio c. 11.*)

Quæ olim Augustæ dignitas.

III. Augustæ olim dignitas magna, privilegia varia. I. enim simili cum Imperatore utebatur veste (Pancirol. *rer. memor. lib. 1. tit. de habitu Imper. ubi* Salmuth. *p* 400.) [add. *Privilegium Augustæ, de vestitu simili cum Imperatore, hodie vix inter privilegia numeratur. Variat enim vestitus pro moribus Regum & Principum, quorum filiæ in thalamum Imperatoris conscendunt.*] II. Statuæ æque Imperatrici, ac Cæsari, Romæ ponebantur. Augustus enim Liviæ uxori statuam imaginemque attribuit, eo jure, ut sacrosancta hæc & inviolabilis foret. Theodosius verò Imperator Antiochenses severissime puniit, ob Placillæ Augustæ statuam ignominiosè traductam ac violatam. III. Princeps eadē privilegia Augustæ tribuit, quæ ipse habet, (d. l. Princeps, D. de LL.) intellige, quæ potest tribuere, & quorum ipsa capax. [add. *Dubito an hæc hodie ad Augustam Regum Germaniæ applicari possint. Rationes sunt in promptu, quas, quia Publicistis nota, prætereo.*]

Augustæ privilegia de iure civili.

IV. Privilegia Augustæ concessa in Iure nostro sunt sequentia. I. Gaudet privilegiis fisci (*§. ult. Inst. de usucap. l. ult. C. de quadrien. præscript. l. 6. §. 1. ff. de jure fisci.*) II. Donatio ab ea procedens, vel in eam collata, insinuatione non eget (*l. 34. in pr. C. de donat.*) III. Donatio facta ab ea in Augustum constante matrimonio illico manet plena, nullo alio confirmationis tempore expectando (*d. l. ult. C. de quadr. præscript. l. 26. C. de donat. inter virum & uxorem.*) IV. Donatio ab eadem collata in filium familias, ad eundem pertinere incipit pleno jure, instar peculii castrensis (*l. 7. C. de bon. quæ liber.*) V. Privilegia concessa cubiculariis Principis, competunt quoque cubiculariis Augustæ: (*l. cubicularios 3. C. de præpos. sacr. cubic. lib. 12.*) Quo fundamento conjicit Arumæus *disc. 6. ad A. B. th. 38.* inter alia, Abbatem Fuldensem, perpetuum Augustæ nostræ Cancellarium, ut mox dicemus, cum Henricus VI. Friderici I. Imperatoris filius, Moguntiæ Rex designandus esset, locum Archiepiscopi Coloniensis sibi deberi contendisse (Crantz. *lib. 6. Sax. c. 46.*) Et hæc quidem legibus nostris consignata, [add: *Augustæ Romano-Germanicæ privilegia quæ sint, potius ex moribus Germaniæ, quàm ex legibus Iustinianeis petendum. Primum privilegiū an hodie obtineat, dubito; reliqua quatuor forsitan etiam in hodierna Augusta procedunt.*]

Imperatricis hodierna dignitas.

V. In Imperio nostro Augustam quod concernit, ad illius dignitatem, jura, munusque pertinentia hæc sunt. I. Vt Imperatrix Aquisgrani, in Ecclesia B. Mariæ Aquensis, inungatur, consecretur, & coronetur: (Vide *recognitionem, quòd Imperatrici imponitur diadema in Aquisgrano*, apud Goldastum *tom. un. Const. Imper. pag. 344.*) cæremoniis parum à coronatione Imperiali differentibus (*vide coronationem Reginæ Annæ Austriacæ, Conjugis Matthiæ I. Imperatoris* apud Goldastum *in Polit. Imper. part. 1. disc. 14. pag. 179.*) Coronatio Imperatricis per annos ferè ducentos in Germania intermissa, in Regina Anna, conjuge Matthiæ Imperatoris, iterum quasi renovata fuit (*Goldast. in præfat. part. 2.* der Reichs-Satzungen.) Post hanc coronata fuit Maria Hispanica, uxor Ferdinandi III. tunc Romanorum Regis, anno MDCXXXVI. & nuper anno MDCLIII. Maria Eleonora Mantuana, uxor Ferdinandi III. Imperatoris. De coronatione verò Imperatricis Romæ peragenda perplura in *Cæremoniali Romano* (*sect. 5. cap. 5.* extant, quæ huc transcribere molestum.

Vbi illa inungatur.

De corona imperatricis ovali.

VI. Illud coronidis loco addo, ex Nicephori Gregor. *lib. 2.* in Imperio Orientali, coronam Imperatricis ovalem dictam. Cùm enim inibi, qui præpositi erant gregibus gallinarum, quotannis omnia ova coacervarent, quæ gallinæ posuissent; auroque venderent, brevi tempore ex pecunia ista Imperatrici Irenæ corona gemmis ex lapillis distincta confecta fuit, quam ovalem Rex vocavit, quod ex venditis ovis esset comparata. Disputatum etiam aliquando fuit, an, in solennitate coronationis Imperatricis, ejusdem primaria moderatrix, die Ober-Hoffmeisterin, præcederet principum Imperii uxores & filias. Ordinatum erat ab Imperatore, daß bey der Procession in und auß der Kirchen, unter andern auch diese Ordnung solte gehalten werden, daß zwar der regierenden Reichs Fürsten Gemahlinen, Ihrer Mayst. der Keyserin Obrister Hoffmeisterin vor, die unvermählte Princessinnen aber, dero nachgehen, und folgen sollen. Sed Principes Ratisbonæ præsentes ad ea monuerūt d. 16. Iul. 1653 Könten I. Keyserl. Mayest. mit gebührenden Respect allerunterthänigst anzubringen sich nicht enthalten, was massen, sie auff gepflogene Nachfragung und mündliche Unterredung, gründlich befunden, daß hievoriger Zeiten, bey dergleichen, und anderen actibus, sonderlich aber bey Crönung weyland Keyserin Annæ, nicht nur die vermählte Fürstin des Reichs, sondern auch die Princessinnen, ie und allwegen

Notabilis quæstio circa Augustæ Comitatum.

vor der Keyserl. Obristen Hoffmeisterin / die præcedenz und Vorzug gehabt / und deroselben niemalen nachgezogen worden / massen dann zun zeiten Keyserin Eleonoræ/das Fräulein zu Sachsen / ohngeachtet dasselbe in dem Keyserlichen Frauen-zimmer würcklich bedienstet gewesen / eben umb dieser Consideration willen / daß sie eine gebohrne Fürstliche Princessin / dannoch der Kayserin Hoffmeisterin iederzeit vor und nicht nachgegangen. Petierunt tandem J. Keyserl. Mai. wolten geruhen bey vorstehender Keyserlichen Krönungs-Actu, die Procession angezogenem alten Herkommen gemäß / der gestalten / damit die uns anverwandte Princessinnen / welche allerhöchst ernandt Ihrer Mayest. der Keyserin allerunterthänigst auffwarren sollen / keinen schimpff davon zugewarten / anstellen zulassen / allergnädigste Beliebung tragen. Dargegen wollen sie gantz gern geschehen lassen / daß in der Kirchen / gleich hinder Ihrer Mayest. der Keyserin / dero Frau Obrist Hoffmeisterin ihren Sitz einnehmen / und mit Auffwartung / auch Auß-und Ankleidung ihr Ampt verrichten möge. Ad ea Cæsar per Decretum sub dato 18. Iul. an. 1653. inter cætera: Nachdem bekand/ und es ohne das die Nohtdurfft erfordet/ daß Ihre Mayest die Römische Keyserin / wie iedesmahls / also auch bevorab bey dergleichen höchsten Solennitäten / und Crönung / Ihre Obriste Hoffmeisterin nechsten bey der Hand haben / und von derselben bedient mögen werden / also hat es annoch bey solchem Herkomen billich sein Verbleiben / und werden sich vorgedachte anwesende Fürsten des Reichs nicht entgegen seyn lassen/ daß die Frau Obriste Hoffmeisterin in der Procession / zu / und von der Kirchen / alsbald nach denen regierenden Vier Fürstinnen / in der Ordnung allein folge. Dafern aber dieselbe künfftig noch beweisen würden / das es anders gehalten were worden / so erklären Ihre Kayserl. Mayest sich allergnädigst dahin / daß dieser ergangene Actus ihnen nicht præjudicirlich sein solle.

Im Fall aber Ihre Fürstl. Gnaden gleichwol einig Bedencken haben solten / daß dero Fräulein Töchter und Schwestern / auff dieselbe weise bey dem actu coronationis sich befinden thäten/ so stellen Ihre Keyserl. Mayest. denenselben Allergnädigst anheim / ob sie mehrbesagte dero Fürstlichen Fräulein Töchter und Schwestern in der Kirchen erscheinen/ und also der Crönung / an deme vor sie außgezeichneten Ort / beywohnen lassen wolten.

De loco Imperatricis in processionibus.

VII. II. Vt Imperatrix sive Regina Romanorum, suis augustalibus amicta insigniis, post Regem vel Imperatorem immediatè procedat, competentis spatii intervallo / suis associata Proceribus, suisque comitata virginibus: (*cap. 26. §. 5. A. B.*)

Sub Carolo M. ad Augusta curam quid pertinuerit.

VIII. III. Sub Carolo Magno, de honestate palatii, seu specialiter ornamento Regali, nec non & de donis annuis militum, atque cibo & potu, vel equis, ad Reginam præcipuè, & sub ipsa ad Camerarium pertinebat, & secundum cuiusque rei qualitatem ipsorum solicitudo erat, ut tempore congruo semper futura prospiceret, ne quid dum opus esset, ollatenus opportuno tempore defuisset (*cap. 22. de administratione Imperii Teutonici sub Carolo Magno*, apud Goldastum *tom. 3. constit. Imperial. in pr.*)

Cancellarius Augustæ.

IX. IV. Cancellarium habet Abbatem (vide *subscript.* des R. A. *de anno* 1566. *pag.* 578) cuius officium est, ut quoties Imperatricem, sive Reginam Romanorum coronari, aut in veste Imperiali, seu Regia sedere, vel stare contigerit, ipse coronam, quoties ea, more vel ordine poscente, a capite Imperatricis deponenda, eandem deponendi, tenendi & reponendi, fungatur officio: (Carolus IV. *in Const. de offic. Archicancell. Imperatricis in coronat. eius* apud Goldastum *tom. un. Constit. Imperial pag.* 344.)

Archicapellanus Augustæ.

X. V. Habet præterea Archicapellanum Abbatem S. Maximini apud Treveros (Freherus *ad d. lib. 2. cap. 7. Petr. de Andlo de Rom. Imper. pag.* 184. *b.*) [add. *Quia hodie Abbas S. Maximini ab Electore Trevir. est exemptus, dubito an ipsi adhuc tale officium competat.*]

An in Augustam crimen læsæ maiestatis committatur.

XI. Illud controversiâ non caret, *an in Augustam quoque crimen læsæ majestatis committatur?* Qui negativæ subscribunt, hoc uti possunt: Erubescimus sine lege loqui: Nullâ lege nec *in tot. tit. ff. & C. ad l. Iul. maiestatis.* nec alia quapiam, expressum reperitur, in Augustam committi crimen læsæ maiestatis. Quod utique haud omissum fuisset, si & in eam, quatenus talia, hoc crimen committi posset. Maiestas tamen Augustæ hodierno loquendi more attribuitur, respectu dignitatis non potestatis (Vid. annot. ad Capitul. Rudolf. II. art. 32. verb. von Kayserl Mai. *n.* 33.) Quod autem in Augustum crimen læsæ maiestatis committi possit, si Augustæ inferatur iniuria, id generaliter mihi persuaderi non patior, non enim quamlibet iniuriam illi illatam pro crimine læsæ maiestatis habeo. Augustam, porrò, partem corporis Principis esse, concedo; at non proprio, sed extensivo, & figurato sensu, quo etiam una caro dici potest.

CAPUT XXII.

De Rege Romanorum.

Quot modis dicatur Rex Romanorū.

I. Regis Romanorum appellatio ambigua est, & quandoque ipsum significat Imperatorem, quandoque vivo Imperatore electum in Imperio successorem. Caninius (*in discurs. ad Auream Caroli IV. Bullam, pag. 43. & seqq.*) hosce connectens significatus, Regem Romanorum quatuor electum scribit modis. Primo; quando vivo Imperatore successor in Imperio, aut ab ipso Imperatore, [add. *Hodie non Imperator, sed Electores Octoviri eligunt Romanorum Regem, ut ita primus modus Caninii tantùm ex parte ad nostra tempora accõmodari possit. Tantùm avo Caroli M. ob-*

tinuit

tinuit, ut ipse Imperator R. Romanorum constitueret.] Aut ab aliis electus fuit. Hunc prisca ætas Cæsarem appellavit. Secundo loco quando Imperatore mortuo, nullo constituto successore facultas Electoribus data est, Regem Romanorum eligendi. Tertius quando remoto ab imperio Imperatore, & vivente & quandoque abnuente, alius eiusdem surrogatur in locum. Quartus & ultimus est, quando in locum Imperatoris sponte ab Imperio secedentis, Rex Romanorum eligitur.

Regis Romanorum descriptio.

II. Primus modus nostri præsentis erit discursus: (reliqui enim Imperatorem constituunt, qui & ipse Romanorum Rex quandoque dicitur) nempe quando vitam & spiritum ducente Imperatore, ab Electoribus Imperij Rex eligitur Romanorum, ut sit perpetuus Imperii vicarius, & absente Imperatore atque impedito, Imperium regat ac moderetur, mortuoque eo ipso, sine ulteriore electione in nomen, dignitatem, autoritatemque Imperatoris succedat. [add. *Brevius ita definitur; quòd sit Princeps vivo Imperatore electus in Cæsarem promovendus A. B. tit. 2.* Ich N. Ertz Bischoff ꝛc. *quæ definitio electioni hodiernæ Romanorum Regis congruit, ut ita modi constituendi Romanorum Regem, quos Dn. Autor è Caninio l. 2. c. 15. n. 2. & seqq. affert non magnopere attendendi.*]

An potius Germanorū, quàm Romanorum Rex dicendus?

III. De nomine quæri poterat, *annon potius ita electus, coronatusque, Germaniæ, quàm Romanorum Rex appellari debeat?* Vsu, qui, præsertim in nominibus & rerum appellationibus, maximus noscitur esse tyrannus, receptum videmus, ut successorem Imperij talem, Regem dicamus Romanorum, (licèt ipse non solùm titulo Regis Romanorum, verùm etiam titulo Regis Germaniæ, uti consueverit: R. A. zu Speyer *de anno* 1542. *in pr.* R. A. zu Nürnberg *de anno* 1542. *in pr.* R. A. *de anno* 1555. *in pr.* R. A. *de anno* 1557. *in pr.*) unde, ut verbis utamur receptis, præsentibusque, adstrictos nos deprehendimus. [add. *Ego existimo Regem Romanorum propterea non posse dici Regem Germaniæ (sc. actu) quòd hic titulus vivo Imperatori re ipsa competat; Quumi itur ita electus nec Imperator Romanus, nec Rex Germaniæ dici posset, usus invaluit, ut non* Römischer Kayser / *sed minore nomine* Römischer König *appellaretur, id est subsidiarius & in casum mortis Imperatoris substitutus Imperator. Vti etiam in Anglia talis successor non dicitur Rex, sed Princeps Walliæ; in regno Hispaniæ Princeps Asturiæ; in Scotia Princeps Scotorum: qui tamen à nostro Romanorum Rege in eo differunt, quod hunc electio, illos successio tales faciat.*]

Quâ ætate Regis Romanorum primùm mentio facta.

IV. Huius originem nonnulli ad Caroli demum IV. referunt tempora. Verùm exempla Ottonis II. qui vivo parente fuit electus Romanorum Rex, nec non Henricorum IV. & VI. Conradique, aliud dicendum suadent; & antea Caroli Bulla nihil tale constituit. Pasquierius (*lib. 5. des recherch. de la France ch. 1. p. 505.*) rem ipsam ex antiqua consuetudine ad nos translatam ait. Carolus Magnus antequam è vivis excessisset, filiorum primogenitum Pipinum Regem fecerat Italiæ, & Ludovicum secundogenitum Regem Aquitaniæ. Hanc legem posteà dedit observatam hac in familia, ut maiori natu in Imperio successuro, daretur Regnum Italiæ, vivo etiam parente. Hoc modo datum fuit Lothario primogenito ab Imperatore Ludovico Pio, & rursus Ludovico primogenito Lotharij. Eodem sanè modo, uti hodie appellamus Regem Romanorum eum, qui destinatus est Imperatori successor. Qui titulus ab antiquitate hac mutuò receptus. Inter Regem enim Italiæ & Romanorum parvum discrimen, & in effectu convenientia [add. *Falsa sunt ultima verba Pasquierii: Regnum enim Italiæ, & Regnum Romanum esse distinctas Respp. supra ex Dn. Conringio probatum dedit ipse Autor.*]

V. Cæterùm, *an rectè Imperatori adhuc lucis usurâ fruenti, alius adiungatur, & an volenti tantùm, an verò dissentienti?* quæstionis est. Pro negativa prioris membri, potissima ratio est: Lege Imperii fundamentali, quam auream vocamus Bullam (*cap. scil. 1. §. cum autem, c. 4. §. cæterum quoties*) illud tantùm approbatum esse, ut mortuo Imperatore ad electionem Regis Romanorum descendant Electores. Hancque contra Ferdinandi electionem apud Hortlederum (*de causis belli Germ. lib. 4. c. 9. n. 176. p. 251.*) urget Elector Saxoniæ, & socii fœderis Smalcaldici, apud Sleidan: (commentar. *lib. 7. pag. mihi* 119.) Nec etiam Imperio utile, duos eodem tempore habere dominos, quibus sit obtemperandum. Pro affirmativa militat generalitas textus (*in A. B. d. c. 1. in pr. quotiescunque & quandocunque futuris temporibus necessitas, sive casus electionis Regis Romanorum in Imperatorem promovendi emerserit &c.*) Hanc prætereà opinionem firmat autoritas. Nam constat, post A. B. Reges Rom. Imperatori adjunctos, Wenceslaum, Maximilianum I. Ferdinandum I. Rudolphum II. Ferdinandum III. Ferdinandum IV. Ego uti dubitationum nullis me sentio agitari procellis, necessitate utilitateque emergente, Regem Romanorum eligi posse, attamen aureâ id non expressum esse Bullâ, contra Arumæum aliosque statuo: cum omnia, quæ inibi de Rege Romanor. habentur de Imperatore intelligenda sint, non aliò, ut contextus hinc inde probat. Quotiescunque itaque, & quandocunque Imperium vacare contigerit, hoc est, sive Imperator mortuus sit, sive propter inhabilitatem aliam remotus, sive quando Imperium renunciaverit, toties Rex Romanorum eligi poterit. At hoc nostro casu, quando Imperatori quasi coadjutor & vicarius aliquis adjungitur, Imperium vacuum non est. In tota aurea Bulla, ne verbo quidem ullo Regis Romanorum qui vivente Imperatore eligi potest, mentionem fieri, adhuc assevero nec sine admiratione legi, contrarium docere Carpzovium (*de lege regia German. cap. 15. sect. 3. nu. 19. 20. & 21.*) Cæterùm Carpzovio regero: Verba Latina A. B. (Latinæ versioni enim primæ debentur) indistinctè

An Imperatori vivo rectè Rex Romanorum adiungatur?

Controversia inter Carpzovium & Autorem.

loqui de omni casu & necessitate electionis, & sic etiam de illa, quæ vivente Imperatore suscipitur, mihi persuaderi non patior; quoniam de eo tantùm casu, quoties, & quandocunque vacare contingit Imperium, Carolus disponere voluit, ut ex collatione (*pr. cap. 1. cum §. 2. cap. 3. & pr. c. 4. §. 2. ac c. 5.*) manifestò patet. Præterea, fatetur ipse Carpzovius (*dict. cap. 11. sect. 5. n. 20.*) non agi in *cap. 2. Aur. Bull.* Caroli IV. de Rege Romanorum superstite adhuc Imperatore, sed sede vacante, ac Cæsare defuncto electo. At verò, cum hoc capite secundo, ut rubrum habet, de electione Romani Regis indistinctè agatur, de quolibet Rege Romanorum ibi, constitui debuisset, si Carolus sibi proposuisset in A. B. non solùm de Rege Romanorum, qui post mortem Imperatoris, vel Regis, verùm etiam de illo, qui vivente adhuc Imperatore eligendus, agere. Et ubi quæso magis uterque casus exprimi debuisset, aut commodius potuisset, quàm hoc ipso in capite, ubi ex professo de electione Regis Romanorum agitur. Debuisset itaque in ejusdem §. 2. juramento exprimi quoque, per fidem, quâ Deo, Imperatori, & Sacro Romano Imperio adstrictus &c. Porrò nec in ipso capite primo de eo casu agi, quo Rex Romanorum, nondum vacante Imperio, & Imperatore adhuc vivente, eligendus venit, puto etiam hinc constare, quod Electores ad electionem proficiscentes, conductum petere debeant à dominis territoriorum, per quæ iter faciunt, versus civitatem, in qua electio celebranda, & ab ea redeuntes: cùm, si Imperator adhuc in vivis esset, sufficeret conductus Imperialis, quem illis præstaret, non minus ac aliàs accedentibus ad Curiam solennem, & ab eadem recedentibus (Aur. Bull. *cap. 12. §. 2. in f.*) & si accuratiùs rem expendimus, Rex Romanorum, de quo hîc nobis sermo est, non promovetur ad Imperium, sed statim, ubi illud vacat, in idem succedit. (Reichs Abschied zu Augsp. *de Anno 1559. in princ.* Nulla etiam illationis vis est, Carolus IV. se vivente fecit eligi Regem Romanorum: Ergò in A. B. de hoc electionis casu disposuit. Potuit Carolus hanc electionem promovere, licèt in Aurea Bulla de eadem nihil constituerit, nec sic contra hanc bullam fecit, quoniam, ut illa non statuit posse eligi Regem Romanorum vivente adhuc Imperatore, ita nec prohibuit. In eo autem aureæ suæ Bullæ vim intulit, quando Electores donis corrupit, ut filium Wenceslaum ad Imperium minimè idoneum, eligerent. Denique Carolum noluisse in hac Bulla sua de electione Regis Romanorum, vivo adhuc Imperatore, agere, etiam inde patet, quod nunquam in illa inter Regem Romanorum in Cæsarem promovendum, & Regem Regi, vel Cæsari adjungendum, distinxerit, semper singulari, nunquam plurali usus. [add. *Ut vivente successor destinetur cautum primùm fuit Capitulat. Matthiæ Imperat. art. 35. Occasionem autem ferendæ legis de vivente etiam Cæsare dando successore dedit dissidium quod fuit inter fratres Rudolphum II. & Matthiam, qui invito fratre vivo successor fuit obtrusus in Regno Hungariæ & Bohemiæ. Sunt qui existimant, non esse e re Imperii, ut vivo adhuc Imperatore, successor designetur, idque eo obtentu, quòd videatur libertati Principum & Electorum minùs bene consuli. Exadverso tamen alii id existimant perutile, quod Regnis electitiis, nimia eligendi libertas, propter partium studia, summe sit noxia. Vid. Burgold. p. 3. ad Instr. Pac. Disc. 4. n. 2.*

An dissentiente Imperatore possit Rex Romanorum adiungi

VI. Restat nunc, ut ad principalis suprà à me motæ quæstionis membrum me conferam secundùm, nempe *an dissentiente Imperatore Rex Romanorum eligi possit?* Ego, qui pro clypeo Capitulationem Imperatoriam hoc habeo in passu, ita statuo: Nunquam Regem Romanorum, sive consentiat, sive dissentiat Imperator, eligi posse, nisi justæ subsint causæ [add. *Quænam sint causa justa ut citra Imperatoris consensum R. Rom. ab Electoribus possit eligi, id ad arcana Imperii refertur. Dun. Electores pro fide, quâ Imperio obstricti sunt, cuncta pro casu obveniente agent ad Reip. Germanicæ decus, commodum & incrementum.*] Verba Capitulationis hæc sunt: Wie / desgleichen unsere Kinder / Erben und Nachkommen / sollen und wollen / die gemeldten Churfürsten / ihre Nachkommen und Erben / zu jeglicher Zeit bey ihrer freyen Wahl eines Römischen Königs / dieselbige / so oft sie einem Kayser zu Hülffe / oder dem Heiligen Römischen Reich nohtwendig und nützlich befinden / auch bey Lebzeiten eines Römischen Kaisers mit / oder wann derselbige auf angelangte Bitten der Churfürsten ohn genugsam erhebliche Ursachen geweigert werden solte / ohn einiges regierenden Kaisers Consens vorzunehmen. (Vid. annot. ad Capit. Matthiæ art. 35. pag. 572.)

Propter quas causas Rex Romanorum eligendus.

VII. Causas quod attinet, quæ ad electionem Regis Romanorum Electores impellere debeant, variæ esse possunt, & una non tradi regula, nisi generaliter utilitatem ponamus publicam. [add. *Causa præcipua est, ut Imperium mortuo Imperatore sine expectatione habeat caput, ac evitentur pericula interregni, quæ olim maxima experta est misera Germania. Hinc verba in Capitulationibus:* Nothwendig und nützlich finden. *D. Dietrich. ad tit. 1. A. B. verb. Emerserit.*] Carolus V. dum de adiungendo sibi Romanorum laborabat Rege, hæc in medium adduxit, teste Sleidano (*lib. 7. pag. mihi* 119.) Quia ipse diversis regnis atque populis imperaret, neque posset continenter esse in Germania: quia turbulentus admodum esset & periculosus orbis Christiani, præcipuè verò Germaniæ status, propter dissidium religionis, propter vim atque potentiam Turcarum, propter nuper excitatam seditionem atque bellum rusticanum, & quia per Imperium multa inofficiosè fierent ac minùs obsequenter. Cumque Electores eundem frustra, ut in Germania persisteret, nec eandem desereret, rogitâssent, tandem repugnante licèt Saxone, pervicit Carolus, ut Ferdinandus frater Rex renunciaretur.

Conditiones olim in hoc negotio à Saxone propositæ.

VIII. Saxo autem & socii omnibus modis hanc electionem improbantes, à Cæsare desiderabant, ut si remoto Ferdinando, nihilo minus ipsi videretur opus esse aliquo, tanquam coadiutore, ut tum de voluntate, consilióque Principum Electorum, legem Carolinam interpretetur, & edicto sanciat in perpetuum, ut quidem iure fieri debeat, in hunc modum. Ne videlicet posthac unquam vivo Cæsare creetur Romanorum Rex. [add. *Vid. Dn. D. Strauch. Diss. Exoter.* 10. *n.* 10. *Omnis hæc disputatio Saxonis Transactione Cadanicâ finem invenit.*] nisi primùm Electores, & his adiuncti sex alij Principes Imperij judicent, ita fieri oportere; & cum apparebit ea usu esse Reipub. tum Moguntinus collegas & sex reliquos Principes ad locum idoneum, ampliùs deliberandi causâ, conscribat: & ubi rem omnem diligenter expenderint, tum soli Principes Electores, & his adiunctus Bohemiæ Rex, creandi Regis potestatem habeant: Romanor. Rex, vivo Cæsare creatus, non suo, sed Cæsaris tantùm nomine Rempublicam administret, nec ullam sibi potestatem aut imperium arroget. Principes ac Ordines Imperij non teneantur ei ullâ fide vel jurejurando, nisi post mortem Cæsaris. Cum creabitur novus Rex, non aliter quàm ea formula legis Carolinæ juretur, neque sit in Electorum potestate, formulam hanc immutare. Qui contra jusjurandum illud fecisse convictus fuerit, aut alioquin in gravem suspicionem venerit, neque se purgaverit, is omni jure Electoratus in perpetuum careat. Posthac ex eadem Principum familia tres Reges ordine non creentur, vitandæ causa præscriptionis. Nullus creetur Romanus Rex, qui non sit ex aliqua Germaniæ Principum familia progenitus. Quæ lex Carolina sancivit de creatione Regis, ea neque Cæsar, neque Romanorum Rex mutet. Cum Electoribus apparebit, creandum esse Regem, necesse non habeant, hoc antè denunciare Cæsari, neque Cæsari in eo casu liceat Episcopo Moguntino mandare, ut Electores convocet: Sed cum justis de causis videbitur, quibus oportet, Cæsare superstite Regem esse creandum, Moguntinus Francofurtum Collegas ad certum diem convocet, neque sit in ipsius potestate, conventum alio in loco indicere, nisi Collegæ gravibus de causis permittant. Coronam, sceptrum & alia Imperij ornamenta, Moguntinus à Noribergicis minimè petat, nisi assentiantur Collegæ. Trimestre illud spatium, quod à denunciatione Principibus datur ut conveniant, non diminuat. Imperij enim & Reipublicæ plurimùm referre, si forte unus & item alter, tempore exclusi, non adsint. Interea dum Francofurti deliberant Electores, omnes alij excludantur. Si quid harum rerum violetur, tum Electores non teneantur, vel eò venire, vel permanere, & quicquid actum ibi fuerit, irritum habeatur: Neque Cæsar, neque Romanorum Rex, in Italia, Gallia, cæterisvè locis, Electorum insignia præferri, nec officia sinat exerceri, nisi per Electores aut ipsorum legatos. Inaugurationem supremam Romanorum Rex non accipiat, nisi vel Electores, vel ipsorum adsint legati: neque Cæsar, neque Romanorum Rex impediat, quò minùs exterorum Regum atque Principum legati, veniant ad Imperij conventus, atque ibi sua proponant: hoc enim & ad jus Gentium pertinere, & alioqui plenum esse humanitatis & officij. Nec Cæsar, nec Romanorum Rex, in causis Principum Imperij, singularem aliquam potestatem sibi sumat decernendi, sed legitimè sinat illas, quo loco oportet, judicari. Quæ ad Principum & Imperij decus, honorem atque salutem pertinent, quæque data fide servaturum se promisit Cæsar, ea tueatur, & si quid contrà factum sit, emendet, & lege caveat, ut, quicunque Romanorum Rex erit, eadem servet: (Sleidan. *lib.* 8. *Histor. p.* 129.) His ea conditionibus, quæ postcà receptæ fuerint, idem explicat Sleidanus (*lib.* 9. *pag.* 140.) De his conditionibus vide *annotam. ad proœm. Capitul. Ferdinandi I. ver.* mit folgender Genehmhaltung. *n.* 32. *& seq. pag.* 432. *& seq.* Et patet aus dem Cadauischen Vertrag, quem exhibet Hortlederus (*lib.* 3. *de caus. belli Germanic. c.* 13. *p.* 668.) nempe, daß künfftiglich / wann bey Leben eines Römischen Kaisers / oder Königes / ein Römischer König soll erwehlt werden / alle Churfürsten zuvor zusammen bescheiden werden / darvon zu reden / ob Vrsach genug vorhanden / vnd dem Reich fürträglich sey / einen Römischen König / bey Leben eines Römischen Kaisers oder Königs zu erwehlen. Vnd wann sie sich des vereiniget / daß als dann vnd nicht ehe / die Churfürsten / Vermög der Gülden Bull / sollen zu Königlicher Wahl erfordert / vnd zur Wahl geschritten / vnd derselben Gülden Bull vnverrücklich in allem nachgegangen werden: vnd wann in dem Fall was anders fürgenommen würde vnd ergienge / das daßselb nichtig / vnd durch ein decretum irritans des Kaisers cassirt seyn soll / etc. Wie es aber der Person halben / die zum Römischen König zu erwehlen / vnd nicht Teutscher Sprach oder Zungen were / auch ob zween oder drey / oder mehr Römische König aus einem Hause nach einander erwehlet werden sollen / darumb sollen sich die Churfürsten inwendig vorbestimter Zeit vergleichen vnd vereinigen / vnd solches in ihrer Vereinigung geordnet werden. [add. *decisionem gravissimæ quæstionis, quibus scil. de causis eligi debeat Rex Roman. quæ in Instr. Pac. art.* 8. §. *Habeantur. promittitur, adhuc expectamus.*]

Rex Rom. est perpetuus Imperii Vicarius.

IX. Legitimis porrò de causis ritèque electus Rex Romanorum, sit perpetuus Imperij vicarius, si sequimur Thom. Michaëlem (*de jurisd. concl.* 29.) Cui tamen non ineptè contradicit Paurmeister (*de jurisd. Imp. Rom. lib.* 2. *c.* 5. *p.* 612.) sed non lege, ut alij volunt. Nam in Aurea Bulla de hoc Romanorum Rege altum silentium. Quod etiam voluisse videtur Saxo & socij apud Sleidan. (*d. lib.* 8.)

Est Imperatoris successor.

X. 11. Im Fall der Erledigung des Kaiserthums / ein vnzweiffentlicher rechter Succes-

for vnd erwehlter Römischer Kaiser. R.A. zu Augspurg *de anno* 1559.*in pr.*)

Est Caput Imper. XI. III. Nominatur Caput Imperij, vicarium puta, sive secundarium non ordinarium (R.A. *de anno* 1555. §. vnd im Fall Kaiserliche Maiestät; *ibi*: an statt Kaiserlicher Maiestät: (R.A. *de anno* 1564. §. so vnterstunden sich.) Der Römische König ist nach dem Kaiser das obriste Haubt im Reich) ait Carolus V. in literis datis d. 9. Iun. ad Commissarios suos Augustam ad Comitia an. 1555. destinatos. Quo sensu Rex Romanorum, vivente Imperatore dicatur caput Imperij, expos. *in annotatt ad Capitul. Maxim. II.* (*artic.* 8. *ver.* in unser und des H. Reichs Statt. *n.* 19 *seq pag.* 497. *& seq.*)

Absente Imperatore regit Imperium. XII. IV. Absente & impedito Imperatore Imperium regit, & jura Imperatoria exercet (*Ordin Cam part.* 1. *tit.* 1. §. nemlich wollen die Röm. Kaiserl. Maiestät / als Röm. Kaiser / oder im Fall / daß Ihre Liebde vnd Kaiserl. Maiest. nicht im Reich oder in der Nähe weren / wir als Röm. König jederzeit den Camerichter R.A. 1555. §. vnd sollen in oberhalten; *ibi*: die Kaiserl Mai oder in deren Abwesen aus dem Reich / vns ihres Vorhabens)

Cuius auctoritate hoc agat. XIII. *Id verò, an Imperatoriâ solùm, an verò propriâ auctoritate faciat* quæstionis est. In priorem sententiam inclinarunt Civitates Imperiales, apud Sl. id. (*d. lib* 8.) Et apud eundem (*d. l.*) inter conditiones, à Saxone procreando Regi Romanorum prolatas, & hæc erat: Romanorum Rex, vivo Cæsare creatus, suo suo, sed Cæsaris tantùm nomine Rempubl. administret. Hoc comprobare videtur Capitulatio Rudolpho II. Regi Romanorum, superstite parente Maximiliano II. præscripta, ubi art. 32. habetur [*Habetur idem in Capitul. Maximiliani art.* 15 *Ferdinandi III. art* 49.) wie sollen vnd wollen vns auch keiner Regierung noch Administration im Heiligen Römischen Reich weiters / oder anders vnterziehen / dann so viel vns dessen von Kaiserlicher Maiestät / vergönnet vnd zugelassen wird: daß wir auch ihrer Kaiserlichen Maiestät die Zeit ihres Lebens an ihrer Hoheit vnd Würden des Kaiserthums kein Irrung oder Eintrag thun sollen vnd wollen. ipsa Ferdinandi III. Capitul. art. 46. & 47. mentionem facit der Königlichen und Künfftigen Keyserl. Regierung. Verùm, quicquid sit, scribunt tamen, hoc non usquequaque observatum fuisse, & constare hoc ex Rescriptis variis & declarationibus Ferdinandi, quibus insertn verba: vnd für vns selbst vnser gnädiger Befehl (Hadrian. Gylman. *tom.* 1. *part* 3 *vol* 5. *p.* 56. *& seq.*) R.A. zu Speier *de anno* 1542. §. So hat dein allen nach / an statt vnd im Namen Käiserl. Maiestat vnd für vns selbst. ... Hierumb vnd dieweil: & §. Damit solches alles R.A. zu Augspurg *an.* 1555. §. So sich dann) and R. I. de anu. 1557. in princ. ibi: Wo ihre Liebd &c. quæ verba non Commissarium sed Regem Romanorum decent (add. R. I. Spir. de ann. 1542. §. Auf welchen Reichstag.) ubi Ferdinandus Rex Romanorum se Commissariis Cæsareis contrà distinguit. Eod. Recess. § Des zu Urkund. item R. I. Norib. de ann. 1542. in princ. & §. Des zur Urkund. §. 5. R. I. Spir. de ann. 1542. §. Solches alles. [add. *Rex Rom. non Cæsaris tantùm sed etiam suo nomine decernit. Et quasi qualis Rex esset, si nulla ei Regia potestas competeret, præsertim absente Imperatore.*] Et hoc compluria alia Recessuum loca evincunt. Præterea majestatem (quæ tamen non eodem numero est cum majestate Imperatoris) eidem attributam lego (R.A. zu Speier *de anno* 1544. §. Vnd damit nun dieser &c. R.A. zu Augspurg *de anno* 1548. *in pr. subscriptionum*; *ibi*. Röm. Königlicher Maiestät Cammerer.) Idem factum im Cadavischen Vertrag ubi aliquoties Ferdinando majestati ascribitur titulus & dignitas. (Vid. annot. ad Capitular Maxim. II art. 18. verb. In unser und des H. Reichs Statt n. 17. & 24. ad Capit. Rudol. II. art. 32. verb. Vö Kayserl. May: Huic affinia sunt, quod Regi Rom. I. liceat Nobilium dignitatum conferre titulos: (R.A. *de anno* 1548. §. Wiewol auch in der Ringerungs-handlung / *ibi*: daß die Grafen vnd Herren / so kürtzlich ihre Dignitæten erlanget / solten in recognitionem præeminentiæ so sie von vns / vnd vnserm freundlichen lieben Bruder dem Römischen Könige empfangen.) II. Confirmare Academias seu Vniversitates literarias: (*Ordinat. Camer. part.* 1. *t.* 3. §. Desgleichen.) III. Banno Imperiali noxios subjicere: (Kaiserlicher Landfried zu Augspurg aufgerichtet / *anno* 548. *tit.* von ausgerichtem Landfrieden. § Vnd ob iemand.) Bannum impendere (R.A. zu Speier *de anno* 1544. §. Vnd sollen die Goslarischen) Bannum mutare in mulctam, (Kaiserlicher Landfried *de anno* 1548. *tit.* von Gewalt des Cammergerichts / atque à banno absolvere: R.A. zu Speier *de anno* 1542. § Die Kaiserliche Maiestat vnd wir: R.A. zu Speier / *de anno* 1544. §. Wie vnd vnser freundlicher lieber Bruder. Landfried *de anno* 1548. *tit.* Welche vmb Friedbruchs willen in die Acht kommen.) Quæ tamen omnia loca ad casum absentiæ Imperatoriæ refero, quod & ratio ipsa, & *dd. loca* allegata requirunt. quæsita intelligi debeat, ut potestatem illam, nec unquam nec aliter exercere possit, nisi tunc, quando, & quomodo illi ab Imperatore permissa. Vide omninò *annot: ad artic.* 2. *Capitul. Ferdinandi I. verb.* auch vor uns selbst. *pag.* 471. *& seq.* Rationem hujus locutionis, quâ sæpè usus fuit Ferdinandus I. hanc reddit Sluterus (*in animadvers. in Hippol. à Lapide dissertat. de ratione Status part.* 2. *cap.* 6. *sect.* 3. §. 2. *pag.* 840.) Si quid Rex Romanorum, sive perpetuò, sive ad tempus nomine Imperatoris administret, id suo quidem etiam jure agere dici potest, non quod jam revera habeat, sed, quod certò se habiturum speret. Sic liberi, propter spem certam, vivo quoque patre, bonorum patrorum quodammodo domini existimantur. Et hæc comparatio huc ideò quadrat, quod Rex Romanorum Imperatoris, non minus ac liberi parentum, indubitatus est in Imperio successor. (R.A. *de anno* 1559. *in pr.*) Ita Sluterus. Verùm, si admittatur hæc

hæc ratio, debuisset, & potuisset Ferdinandus semper hâc formulâ loquendi uti, quod tamen ab ipso non factum. Sluterus (*d. part. 2. c. 6. sect. 6. §. 3. pag. 844.*) ait: etsi non nudo, sed specetiâ comtrato titulo majestas, seu plenitudo potestatis, Regi Romanorum tribuatur, non tamen ea ejusdem generis est, quæ Imperatori superstiti, ob rem in actum deductam, tribuitur. [add. *Rex Rom. Imperator nondum est in facto esse, ut cum Philosophis loquar, sed tantum in fieri: Cingendus Imperator, nondum verè cinctus. Hinc etiam majestas ipsi nondum competit. Unde & Imperatorem vocat* Kayserl. Mai. Unser Herr: *Et in Recess. Imp. legitur* Die Königl. Würde.]

XIV. Illud à nonnullis quæstionis sub incudem revocari video, *an Rex Romanorum Regi Galliæ præferre debeat, vel possit?* quæ quæstio fuit mora in Comitiis ann. 1553. Pro Rege Romanorum pugnavit novissimè Besoldus (*in dissertat. de præcedentia & sessionis prærogativa, c. 2. nu. 5.*) Cujus hæ sunt rationes. Inter Regem Romanorum & Imperatorem modica est differentia, præsertim ratione dignitatis: ergo idem jus honoris illi debetur, quod Imperatori. [add. *Cingendus ratione dignitatis habetur pro cincto.*] Rex Romanorum, propter spem à jure approbatam, de succedendo in Imperio, honorari debet ad modum eum, quo honoratur ipse Imperator. [add. *Carpzovius (qu. 3. n. 22. & seqq. addita disp. feud 8.) de hac assertione dubitat, quia non habeat potestatem in Imperio (Cap. Rudol. II. art. 32.) Quod si non potestas ipsi competit, unde Majestas, quam tamen habet Rex Galliæ. Ceterùm contrarium extat in Capit. Maximil. II in pr. ibi:* Zu der Ehr und Würde des Römischen Königl. Nahmens und Gewalts]

Differentia inter Imperat. & Regem Rom.

XV. Illud sanè in propatulo est, Regem Romanorum multis variisquè notis, ab Imperatore discerni, ut hactenus dicta exprimunt. [Vid. not. ad Capit. Caroli V. verb. Römischer König. n. 2. & seqq. & ad Cap. Maxim. II. art. 18. pag. 495. & seqq.] Quibus annecto, I. quod in insignis suis Aquilâ tantùm simplicem, nec ut Imperator duplicem, aut bicipitem habeat positam (Freher. *ad Petr. de Andle lib. 2. c. 5 p. 171.*) II. Quod Imperator, semper Augustus; Rex Romanorum, Augustus tantùm dicatur (*liber de Pace Constantia & c. in pr. feudalibus adiectus sanctionibus.*) [add. *Hoc in dicto libro sed alibi vix observatum. Legimus enim Ferdinandum I. quando adhuc tantum Romanorum Rex esset titulo:* Allezeit Mehrer des Reichs *usum fuisse (R. 3. Spir. ann. 1547. in pr. R. I. Norib. eod. ann. in pr. R. I. August ann. 1555. in pr.) ubi typographus, pro* Römischer König; *malè substituit* Römischer Kaiser (*R. I. Ratisb. ann. 1557. in pr.*) (*R. I. Spir. an. 1557. in pr.*)] III. Quod Imperator, Regi Romanorum tribuat tantùm titulum Seiner Liebden (R. A. zu Speier *anno* 1544. §. Und dieweil aber Wir:) Rex autem Romanorum, Imperatori adscribat quandoque majestatem solam (R. A. zu Speier *de anno* 1542. §. Damit auch solche Ordnung) quandoque Liebden und Maiestät conjunctim (*Ordinat. Camer. part. 2. tit. 7.*) V. Rex Romanorum Imperatorem Dominum suum appellitat. (R. A. *de anno* 1555. §. Solches alles und iedes / wie obgeschrieben: *ibi:* Kaiserliche Maiestät / unsern lieben Brudern und Herrn. R. A. *de anno* 1555. § Als sich dann auch bißhero. ubi Ferdinandus fratrem jam dudum mortuum, Domini ornat titulo &c.) Idem Ferdinandus, apud Hortleder: (*lib. 2. de causis belli German. c. 23. p. 94.*) Imperator Carolus V. Ferdinandum Regem Romanorum simpliciter quandoque fratrem appellavit, Unsern freundlichen lieben Bruder (*d. d. Recess.* Videatur Reinking. *d. tr. lib. 1. class. 3. c. ult. num. 56. & seqq*) variatum tamen in uno atque altero horum sæpius deprehendi.

XVI. Quicquid verò sit, Imperator à Romanorum Rege, reverentiæ potius intuitu, quàm jurisdictionis, Dominus vocatur (Nolden. *de Nobilit. cap. 2. num. 46.*) A jurisdictione enim Cæsaris exemptos, coram Palatino Comite conveniendus Noldenio (*d. l. n. 41.*) videtur; quicquid etiam contrà dubitet Buxtorfius (*ad A. B. conclus. 7.*) [add. *Quid juxta Instrum. Pac. art. 8. §. Habeantur in Comitiis ex unanimi Statuum consensu de Electione Regum Rom. certius aliquando haberi possit aut debeat expectandum æquis mentibus erit. Interim præcavendum meritò Electoribus, ne pendente deliberatione pereat Saguntus. D. Dieterich. ad tit. 1. A. B. verb Emerserit.*]

Quo sensu Rom. Rex Imperatorem Dominum salutet.

LIMNÆI ENVCLEATI
LIBER SECVNDVS
CAPVT I.
De Electorum origine & Iuribus.

Ottoni III. communiter Electorum ordinatio adscribitur, ad malè.

I. E Origine Collegij Electoralis est quotquidem, & ferè communis opinio, illustrissimi hujus Collegij primordia Ottoni III. Imperatori adscribenda esse. Is enim cum Gregorium V. Rom. Pontificem, sibi natione & affinitate conjunctum, à Populo Romano, Consule Crescentio, ejectum vi atque armis pristinæ dignitati restituisset, Pontifex (vel, ut alii, Imperator consilio & approbatione Pontificis) ut huius meritò parem gratiam referret, ac sibi deinceps tantorum Principum gratiam & favorem conciliaret, magisque devinciret, sanctionem tulit, quæ in hunc usque diem integra & inviolata conservatur, in hæc verba: *Imperatorum nullus hæreditariam dignitatem vendicato. Principes sex, sacri ordinis tres, profani totidem, eam designanto. Hi dis ordres ... Bohemiæ Regem cooptanto* (Petr. Ihza . *lib. 23. histor. Genuensi pag.* 554., Eodem sanctionem refert Goldastus (*tom.* 3 *Constit. Imp. p.* 371.) & facit *fragmentum* des Reichstags vnter Kaiser Otten den III. gehalten / von Satz- vnd Ordnung der Churfursten des Römischen Reichs / vnd anderer Stände/ apud Goldast. (in Reichs-handlungen *p.* 16.) Verùm uti prædicta sanctio meritò Goldasto in Reichs-handlungen (*p.* 16.) suspecta, ita sanè meram merum figmentum, & antiquitatibus contrarium: ita patet, I. ex iis, qui de Imperatorum, Ottonem hunc subsequentium, electionibus, accuratè scripserunt, ... nos Principes nondum fuisse exclusos. Vid. autem Wippo, *in vita Conradi Salici, cap. de e... one Regis, fol.* 424.) Goldastus *tom.* 1. *con... p.* 259. & 287.) II. Nullus antiquissimorum Historicorum, ut Onuphrius Panvinius monet atque Lehemannus, hujus constitutionis mentionem facit. III. Quia in Constitutione præallegata, Regis Bohemiæ mentio fit, qui tamen sub Friderico I. demum hoc nomine cœpit inclarescere (Nec priorum temporum gesta ferunt, Bohemum statim adjectum Electoribus. Bella enim inter Imperatores Romanos, & Bohemiæ Duces toties renovata ostendunt, non adeo firmiter Bohemiam cum Imperio superioribus seculis coaluisse. Nec me movet amplissimus, à Gewoldo (*in comm. de S. Rom. Imperij Septemviratu, c.* 6.) catalogus, & numero major eorum, qui Ottoni III. hanc Electorum constitutionem attribuunt, quàm qui denegant; unde communem opinionem prævalidam idem concludit. Etenim ut in aliis testimoniis, ita hîc quoque, non tam spectanda est multitudo, ac quantitas, quàm qualitas ipsa: [add. *Verissima est sententia, Septemvirorum Electorale Collegium mortuo Friderico II. in diuturno illo interregno cœpisse. Tum enim, rebus per Germaniam mirè turbatis, cum reliqua publica negotia parum curæ essent, hi Septemviri Officiales sibi solis jus illud eligendi sumpserunt. Hoc ubi in consuetudinem per aliquot actus in interregno post Fridericum II. confirmatam, abiisset, Carolus IV. Imp. illam per A. Bullam confirmavit, atque tunc publici juris esse cœpit. Hanc Conringianam opinionem videtur etiam amplecti Dn. Autor ut ex sequentibus patet.*]

II. Atque hoc modo profligatis aliorum sententiis, à veritate exorbitantibus, statuo, Collegium hoc Electorale, non tam speciali & expressa alicuius constitutione, quàm consuetudine seorsim Ordinum consensu approbatâ, introductum, postquàm aliquot mutationes intervenientes, tandem à Carolo IV. & reliquis Imperii Proceribus, aurea Bulla firmatum fuisse. Quod ita demonstro, qui omnibus imperat, ab omnibus debet eligi: (Lupold. de Babenberg. *de jure Regni c.* 12. *p.* 870) Hoc primitùs in Imperio observatum, multoque continuato tempore, historicorum testes sunt codices. Verùm postquam hac in multitudine, multa & difficilia, & nonnunquam inconvenientia se proderent, ut olim ad Senatum necessitas, ita hîc utilitas curam Reip. ad Imperii Proceres deduxit, qui emergente casu Impe-

Limnæi opinio de origine Electorum.

Olim electio Imperatoris fuit omnibus communis.

Imperatorem elegerunt. Confirmat hanc sententiam Wippo (*in vita Conradi Salici, de elect. Regis, fol.* 424.) Inter Moguntiæ, inquit, confinia & Wormatiæ, locus est, amplitudine planitiei causâ, multitudinis maximæ receptibilis. Ibi dum cuncti Optimates, & ut ita dicam, vires & viscera Regni, cis & circa Rhenum castra locabant, quæritur de re summa, disceptatur de electione incerta; inter spem & metum suspensi, alterna desideria cum invicem cognati, tum inter se familiares diutissimè explorabant. Cùm diu certaretur, quis regnare deberet, inter multos electi pauci, & de paucis admodum duo sunt sequestrati, in quibus examen extremum summorum virorum summa diligentiâ diu deliberatum, in unitatis puncto tandem quievit. De tempore Friderici I. idem scribit Guilermus Brito (*lib.* 3. *Philippidos* teste Lehenu (*ad P. de Andlo, de Rom. Imper. lib.* 2. *cap.* 1. *p.* 164.)

Et herem talis Dynastia Teutonicorum.
Vi nullus regnet super illos, ni prius illum
Eligat unanimis Cleri Procerumque voluntas.

Et Güntherus (*Ligur. lib.* 1. *v.* 175. *& seqq.*) electionem Imperatoriam ita describit:

Conveniunt Proceres, totius viscera Regni,
Sede satis notâ, rapido quæ proxima Mano &c.
Huc sacri celebresquè viri, quos laude serenâ
Infula vel gladius mundo facit esse verendos,
Ex omni regione fluunt, ad publica Regni
Commoda: de summis agere & disponere rebus,
Exactâ ratione parant &c.
Sic postquam sedere Duces, dubioque volutans
Pectore, cui tanti Regni tribuantur honores,
Saxones, & quorum Ripuaria nomine tellus,
Westphalicaque urbes, & Noricarura rigenses;
Allobrogumquè Duces coeunt, Cymbriquè feroces,
Quos perfusa suo pugnax Germania Rheno
Misit, & magno tellus signata Luthero,
Vindelici, Rhætique ruunt, quos Suevia nutrit, &c.
Quaquè suos urbes huc direxerè potentes &c.

Huc etiam pertinet Edictum Principum Imperij de obitu Imperatoris Henrici V. & novâ electione facienda, apud Goldast. (*tom.* 1. *const. Imp. p.* 259. ubi addit *in margine ibidem*: Hinc discimus, ius eligendi Imperatorem penes universos Imperij Principes extitisse, non solùm penes solos Septemviros Electores, ut hodie. Et apud eundem Goldast. (*d. tom.* 1. *p.* 287.) in Henrici IV. constitutione, fit mentio 52. Principum, qui Imperatorem eligere consueverint. lunge *subscriptionem subsequentis diplomatis, p.* 288.

III. Gevvoldus (*d. tr. l.* 7. *p.* 122.) ex Welberto, quem allegaverat *c.* 6 *p.* 80. hoc quod diximus, ita interpretatur; ut spirituales & seculares Principes electionibus Imperatoriis adfuisse concedat, sed nudè & simpliciter nominasse eos asserat, quem optarent per Electores eligi, ipsos verò Principes seculares & spirituales non elegisse: cùm non habuèrint voces suffragiorum realium. Idem statuit Windeckius (*de Princ. Elector. origine, c.* 5. *p.* 14. & *pag. seq.*) eiusdem tenoris adducit testimonium Welberti & Amandi cuiusdam Secretarii Friderici I. quibus etiam usos Gevvoldus. Sed illud cum aliis historicorum locis minimè convenit, & nescius sum, quid obscuris hisce tribuendum. Planè Amandus mihi suspectus maximè, cum de Friderici I. tempore verba faciens, Electorum numerum constituat senarium dubitativè, vel octonarium. Et posito, aliquando jus hoc eligendi à Principibus reliquis, certis suo ex ordine fuisse datum, ut tempora docent, id utiquè privativè primùm, & in totum peractum vix concesserim, hoc modo, ut hi quasi reliquorum propalarent & fortassis etiam trutinarent vota. Licetquè colligerè ex Ab. Stadensi, [*sub A. D.* 1240. *fol.* 215.] Electorib. potestatem eligendi ita datam fuisse, ut cogerentur tamen eum eligere, quem Principes communibus suffragiis prænominassent. Idem nos docet Autor *Spec. Sax lib.* 3 *a.* 57. *ibi*: An des Kaisers Wahl ɛc. Nec jus Suevorum (Schwabensp *l.* 1. *c.* 29. §. 4) reliquos excludit Principes. (Vide Lehenrecht *cap.* 4.)

Gevvoldus & Windeck refutantur.

IV. Successu temporis reliquis Principibus nihil amplius juris in electione remansit, sed exclusis iisdem, Electores hoc sui muneris esse arbitrati sunt. Verùm cùm hæc exclusio odiosa satis, & minus appareret favorabilis, nec continuo temporis tractu receptam nec firmatam fuisse, probabile est; sed uti consimilibus in negotiis fieri consuevit, longâ manu & consuetudine sine dubio introductam verisimile fit. Tandem radicibus altiùs actis, lege publicâ, hoc est, aurea Bulla Caroli IV. stabilita & comprobata fuit, communi Procerum assensu (*Aurea Bulla pr.*) Atque hoc ipsum est, quod *in dicta Bulla*, jura electoralia dicuntur Electoribus competere, de jure & antiquâ consuetudine (*c.* 1. *in pr. c.* 4. §. 2. *&* 3. *c.* 5. §. 3. *c.* 9. §. 2.) Eandem sententiam approbat Innocentius III. (*in c. venerabilem, de elect. & electi potestate.*)

Tandem electio imperatoris electio ad paucos devenit.

V. In d. c. *Venerabilem* asseritur, jus hoc ad Electores ab Apostolica sede pervenisse, id sive factum dicatur à Gregorio V. [add. *uti statuit Baronius T.* 11. *annal. ad an.* 996. *pag.* 907. *& seqq. quem Dn. Autor T.* 4. *I. P. ad h. cap. prolixè refutat, quæ cum contentiosa sint in re satis perspicuâ, & adversus curiam Romanam facilè demõstrabili, nihil inde excerpere volui nisi sequentia: Concessionem Pontificiam, quæ facta sit omnibus Germaniæ Principibus eligendi Regem Romanum post fata Ottonis III. nullum testem nec instrumentum habet Baronius. At nos in eo vivimus seculo, ubi nu-*

Ius eligendi Imperatorem Electores non habent à sede Pontificia.

dis verbis securè fides non datur. Antequam ergo concessionis diploma vel exhibeatur, vel quale & ubi sit innotescat, rem qui credant, vix reperientur, & si cati sint, præter Neminem & Nullum, haud alii.] sive à Gregorio X. uti voluit Aventin.(*l. 5. annal.*) Onuph. Panvin. (*de comit. Imper. p.* 402.) (quem librum iniquo infestoque in Germanos animo conscripsit, ut ex multis argumentis suspicari licet: Cisner. *in orat de Otton. III. p.* 59) eò pertinet, quò reliqua testimonia domestica, ut in Clementin. unic de Iurejurando. Vnde Electores apud Goldast. (*tom. un. Constit. Imper. pag.* 439.) se mirari, respondent, Pontificis responsum inauditum, maximè hoc modo propositum, ut Electoribus præscribat, jubeat, vetet. Et cùm Æneas Sylvius, Pius II. dictus, Episcopum Moguntinum, Comitem Isenburgensem, cogere vellet, ut sese juramento obstringeret Sedi Romanæ & Successoribus, ne unquam, nisi assentiente Romano Pontifice Moguntinus Electores convocaret; Moguntinus libertatem & autoritatem publicam Senatus Electoralis defendendo, fulmine Pontificio quidem percussus est, sed tamen à Friderico Palatino defensus: (Peucer. 3. *Chron. pag.* 946.) Nam liquidò constat, antequam eligendi jus Electoribus acquisitum, idem ad populum & Proceres, non verò ad Pontificem pertinuisse. Quod ergo hic non habuit, quomodo aliis concederet, nonnisi absurdè putuit? Nec relevat, quòd dici possit, Electores quatenus Germaniæ Regem eligunt, jus eligendi à Germanis, quatenus autem Regem Romanorum vel Imperatorem, à Pontifice habere. Electio enim una est, & virtute regni Germanici Romanum Imperium accrevit Germanis; à Romanis, præter coronam & nomen, ferè nihil nacti sunt Imperio non accessit Germania, nec translatum est huius regnum in Romanos, sed Germaniæ accessit Imperium, & Regibus Germanis Romani subditi facti sunt. Quòd autem in honorem tanti Imperij, sub quo Salvator noster nasci voluit, nomen Imperatoris à Germanis susceptum fuit, id es libero eorum arbitrio ortum habet, æquè ac nomen Romanorum Regis; quod sine dubio non à Romanis, quibus illud ab antiquo odiosum, sed à semetipsis habent Germani. Triumphi perpetua hæc signa sunt, quem virtus & fortitudo bellica Germanorum peperit. Cardinalis Cusanus [*lib.* 3. *de concord. Cathol. cap.* 4.] inquit: post cujus mortem Henricus II. filius fratris tertij Ottonia, electus est. Et hic Imperator consensu procerum, primatum & utriusque Status, Cleri, & populi, perpetuos Electores ordinavit, tempore Gregorij V. Alemanni, consanguinei quondam Ottonis. Non est igitur eo modo concedendum, Electores à Romano Pontifice potestatem eligendi Imperatorem habere, sic quòd nisi ipse consentiret, non haberent, aut si vellet, ab ipsis tollere posset. Misor ergo Clementem Pontificem qui misit legatos ad Principes Electores Imperij, & rogavit eos per matrem sanctam Romanam Ecclesiam, ut deserant Schismaticum hæreticum Bavarum; & propter salutem tot animarum, quæ quotidie pereant, alium Imperatorem eligant. Certum constituit diem, infra quem eligere debeant alium, additquè, si cessent, & non obtemperent, se cum patrum Synodo provisurum Imperio, per alium electum Imperatorem. [Huldric. *Chron. German. lib.* 24. *pag.* 241. *apud Pistor. tom.* 1. *German. scriptor.*]

Septem Electores tandem orti.

VI. Qui verò inter Principes & Status Imperii sint, & vocentur Electores, ex seqq. rudi quantumvis & crassâ Minervâ conscriptis patet versiculis:

Moguntinensis, Trevirensis, Coloniensis,
Quilibet Imperii fit Cancellarius horum.
Inde Palatinus Dapifer: Saxo portitor ensis;
Marchio præpositus Cameræ: Pincerna Bohemus.
Hi statuunt dominum cunctis per sæcula summum.

(*Hist. Eccles. Magdeburg. cent.* 10. *cap.* 16. *pag.* 571.) Quem eundem in sensum, pinguiori tamen Minervâ, cecinit Nicol. Reuln. [*in descript. Vrbium Imperial: pag.* 13.]

Septem clara viris fulget Germania magna,
Quos penes arbitrium Cæsaris omne manet.
Poma Palatinus Dapifer gerit aurea Princeps;
Dux gladios Equitum Saxo Magister habet.
Marchio fert sceptrum Camerarius: inde Bohemus
Rex Pincerna manu pocula digna tenet.
Præsul Agrippinus fert signa per Itala Regna:
Teutona Moguntus: Gallica Trevir agnat.

[add. *Hodie, ne bellum ex bello increscerei, & Pax languenti Imperio reddi posset, ex septenario Electorum numero Octenarius est factus. V. art.* 4. §. *Quod ad Domum. & ibi Burgold.*]

Quare septem Electores instituti.

VII. *Septenarii huius numeri quæ ratio sit?* à multis variis explicatum est conjecturis. Voluisse antiquos [sententia est Peuceri 4. *Chron. pag.* 771.] numero exæquare Politicos Ecclesiasticis, & utrorumquè arbitrum esse septimum, qui regiâ autoritate antecelleret omnibus. Onuph. Panvin (*de comit. Imperial. cap.* 9.) numerum hunc electioni accommodatum esse scribit, quòd tribus Electoribus à reliquis tribus diffidentibus, quartus alterutri parti accedens, discordiam componere possit. Non nullorum ratio est hæc: Quia quatuor quondam ordines, puta Reges, Duces, Marchiones, & Comites, eligere solebant Imperatores; ergò, ne ullus se in præteritum queri posset, ex singulis unus numero Laicorum fuit adscitus. (Simon Schardius *de Elect. cap.* 9.) [add. *Licet hæc ratio non sit ad gustum Ioh. Limnæi (de jur. publ. lib.* 3. *c.* 1. *nu.* 35.) *qui hoc intuitu civitatum & Nobilium ordinem malè neglectum arbitratur; Cui reponimus, penes Civitates & Nobiles nullum quondam fuisse ius eligendi, adeòquè nec iis ullam prætermissionis querelam competere posse. Sunt hæc verba Carpzovij,*] [ad l. Reg. Germ. *cap.* 10. *sect.* 5. *num.* 37.] Carpzovius ex Schardio præsupponit, quatuor ordines olim elegisse

Impera-

Imperatorem, verùm quando historicorum traditiones inspicimus, plures omninò quàm quatuor ordines deprehendimus; inter illos autem etiam fuisse Reges, nullibi me legisse memini. Et si vera est Schardii opinio, cur quæso Civitates præteriit? Civitates ejusmodi electionibus, cum jure voti, interfuisse, abundè patet ex historicorum relationibus [Vid. Lehman. l. 5. Chron. Spir. c. 17.] Idem disertis verbis exprimit Güntherus [l. 1.]

Quæque suas urbes huc direxere potentes.

Nobilium post Comites ordinem, in quo Barones & Domini, ab electione exclusas fuisse quis credat? cum sub nomine Procerum comprehendi possint ac debeant. [add. *In Septemviros ius Electionis Imperatoria fuisse consensu reliquorum Imperij Ordinum translatum, propterea quòd Septem fuerint Imperij Officiales vid. apud. Burgold. p. 1. ad Instr. Pac. Disc. 19. n. 2. Hodie per Instrumentum Pacis certâ cum clausula sunt Octo Principes Electores Vid. eundem Aut. ad Instr. Pac. p. 1. Disc. 25.*]

Ante Instrumentũ Pacis Electorum numerus fuit strictissimus.

VIII. Hic numerus Electorum septenarius ad tam strictam observantiam redactus est, ut cum Maximilianus I. Imperator aliquando Electores sollicitaret, de jure suffragii in electione Imperatoria Archiducibus Austriæ communicando, repulsam tulerit (Marq. Freher. *ad Petr. de Andlo c. 1. lib. 2. p. 163. b.*)

Electores cur partim seculares, partim Ecclesiastici

IX. *Cur autem Collegium hoc partim ex Principibus Ecclesiasticis, partim verò Politicis conflatum sit?* facilioris videtur esse indaginis. Dictum enim suprà fuit, Clerum unà cum reliquis Proceribus Imperatorem sibi elegisse. Ergo ut olim, ita postea quoque, electionis jure in paucos translato, voti sui capaces, æquè ut seculares esse debebant, præsertim cùm jamdum Ludovici ævo ejus ordinis Antistites Imperii Principes effecti essent (Knichen *de Saxon. non provoc. jure, verb. Elector. cap. 1. pag. 319.*) Sleidanus (*in oratione elegantissima ad Imperii Principes p. m. 9.*) Plerique putant, ait, idem Ecclesiasticos reliquis fuisse adjunctos, ut in re tam gravi & ardua (electione puta Imperatoris) reliqui Principes haberent socios & collegas, viros eruditione ac vitæ integritate præstantes. Verùm utut sit, subnectit idem, certum est, hoc eo à Pontifice factum esse consilio, ut potestatem, quam arrogaverat ille sibi in Imperii negotiis, hâc etiam via confirmaret. Alia Iulii Pflugii (*in orat. de statu Germaniæ*) est opinio: Nempe cum Ecclesiasticis ad Imperatoriam dignitatem aditus præclusos omnis, spesquè incisa (*Aurea Bulla c. 2. §. 4.*) ne causam tamen haberent, cur Imperatorium diadema ambirent, factum ut in Electorum numerum cooptarentur: Politici verò, ne alter alterius voto ad tantum Imperii decus temerè adspiraret, in officio retineri possent: (Fischer *de Elect. Regis Romanor. conclus. 6. num. 30.*) [Add. *Burgold. ad Instr. Pac. p. 1. Disc. 19. n. 3. Ideo Ecclesiasticos Moguntinum, Trevirensem & Coloniensem in numerum Electorum esse relatos, quia tres Imperii Officiales, nempe Archicancellarii fuerunt. Sleidani ratio quam Dn. Autor hic affert à scopo etiam minime aberrare videtur.*]

Moguntinus Trevirensis Coloniensis & Palatinus Electores Germani non Galli, sunt.

X. Notandus hìc est error Chartonij & aliorum Gallorum, qui Trevirenses, Colonienses, Moguntinenses & Palatinos Gallos, non Germanos esse asseruut. Trevirenses circa affectationem Germanicæ originis ultrò ambitiosos, tanquam per hanc gloriam sanguinis à similitudine, & inertia Gallorum separentur, jam olim Tacitus, in libro de Germania, annotavit. Omnem Trevirorum partem Germanis Cisrhenanis adnumeratam, & in superiori fuisse habitam Germania, demonstrat Cluverius [*c. 37. pag. 189. n. 50.*] Treviros hodie esse Germanos, nec accuratius in tempus inquiramus, quando hoc dici cœperit. Cordexet, libro, quem de antiquitatibus Parisiensibus scripsit [*cap. 7. pag. 43.*] explicans numerum nationum, in quas studiosi in Vniversitate Lutetiana distincti sũt, Trevirenses refert inter Germanos; consensu Nationum, Anno MCCCLVIII. factum, ut *les fleuves, de Meuses, & Moselle separent les Piccards des Allemands, & semblablement les François des Allemands.* Colonienses, & Archiepiscopum quod attinet, Cisrhenani quidem sunt, at non Galli, sed Germani. Etenim Colonia, quam Agrippinam Romani nominârunt, sita est in Germania secunda, [ut indicat Ammianus Marcellinus *lib. 15.*] vel, ut exprimit JCtus Paulus (*l. 8. §. 2. ff. de Censib.*) in Germania inferiore. In Germania prima, Archi-Episcopatum Moguntinum esse constat ex Ammiano Marcellino: In Germania prima, præter alia municipia, Moguntiacus est, ita Ammianus (*d. lib. 15.*) Constat insuper populum & subditos Archiepiscopatus Trevirensis, Moguntinensis, Coloniensis, Germanos esse prosapia, moribus, lingua, statutis, privilegiis, honoribus, atque cives Imperii Germanici; in Gallia quoque pro extraneis haberi, ac, ut tales, juri albinagii subjici. Electorem Palatinum non minùs pro Gallo quàm Germano haberi debere, inepta est assertio. Ditio, quam possidet cis Rhenum, non minùs in Germania sita est, ac illa, quam trans Rhenum tenet. Nec, si ulla ex illis in Gallia sita esset, eum propterea Gallum efficeret. Hispanus in Italia Dominus est Mediolanensis Ducatus, nec non Regni utriusque Siciliæ, in Indiis quoque variarum provinciarum; non tamen est Italus, vel Indus, sed Hispanus. Ad Nassovium Comitem Principatus Arausianensis, in Gallia situs, pertinet, Germanus tamen est, non Gallus. Pontifex, propterea quòd Avenionem in Gallia possidet, non potest dici Gallus. A patre, & patriâ, dicimur Germani, Galli, Hispani &c. non à bonis, quæ in variis orbis partibus possidemus.

De Coronatione Aquisgranensi. Galli inde nullam prærogativam, præ Germanis sibi arrogare possunt.

XI. Quòd Rex Romanorum, vel electus Imperator, Aquisgrani coronari debeat, non inde est, quòd Gallis, vel Gallo Francis, quicquam honoris, vel prærogativæ à Germanis hoc actu exhibeatur, sed ita receptum, ut credibile, in memoriam Caroli Magni, qui hâc

urbe maximè delectatus. Sunt, qui dicant, eundem præterea ob Francisci Regni viciniam voluisse, ut ibi Imperatores coronam Regum Francorum acciperent, idquè etiam postea, distractis ab Imperio Gallis, tamen in usu mansisse. (P. Bertius *lib. 3. rer. German. cap. 6. tit. Aquisgranum pag.* 47.) Ad ejusdem assertionis probationem adducunt alii Constitutionem Caroli Magni, quæ refertur à Goldasto [*tom. 2. Constit. Imper. pag* 8.] & à Neppio (in der Aacher Chronic *lib. 3. n. 1. pag. 3. & seqq.*), in tabulis Friderici II. Cæsaris, confirmantibus insertum diploma Friderici I. quo Anno MCLXVI. illud à Carolo Magno Aquisgrano datum privilegium, ab urbis illius incolis sibi oblatum, corroboravit. Mihi hoc privilegium suspectum hucusq; visum fuit, & augmentum sumpsit suspitio ex illis, quæ leguntur in iterata dissertatione de jure coronandi pro Electore Moguntino. [*n. 13. & seqq.*] licèt à multis Imperatoribus, post Fridericum I. & II. confirmatum, atque, quando coronatio Regis Romanorum alibi celebrata, civitati Aquisgranensi reversales datæ, quòd salvo illius jure id ex causa prægnante factum fuerit. Conringius autem in assertione juris Moguntini in coronādis regibus, expresse illud falsi insimulat, traditquè, circa tempora Friderici I. demum cæpisse palàm credi, à Carolo Magno legem aliquam ejusmodi, Aquisgranensibus faventem, latam, eamque constitutionem magno pretio æstimari. [*pag.* 27.] & postquam [*d. pag.* 17.] verba prætensi hujus diplomatis expressisset, [*pag.* 18.] annectit, hæc est illa famosa scil. Caroli Magni lex, quæ, à seculo duodecimo usque, pluribus persuasit, coronationes legitimas [Regum Romanorum] non nisi Aquisgrani posse fieri. At verò omne illud privilegium esse ab Aquisgranensibus, illâ ipsâ ætate, confictum, & ineptè quidem confictum, hodie sanè non potest quem latere, qui in veterum monumentis vel mediocriter est versatus. Non est hujus temporis ineptias & affanias illas in lucem producere; at verò à Carolo Magno institutum non esse, ut consecratio, aut initiatio Regum prima fiat Aquisgrani, palàm est vel ex eo, quòd cùm hoc privilegium existimetur traditum circiter an. DCCCIV. Carolus, biennio pòst, omne regnum suum in tres partes inter filios totidem diviserit, non nisi uni illorum attributa eâ parte, quæ Aquisgranum comprehendit, quæ formula divisionis hodiequè ex parte superest, edita per P. Pithœum, & annalibus inserta à Barònió: quodque Ludovicus Pius, Caroli filius, statim Anno DCCCXVI. non Aquisgrani, sed Rhemis, à Stephano Papa coronari sese fecerit, cùm tamen memoria Carolinorum institutorum esset tum recentissima, & apud Pium, filium, observatio eorū religiosissima. Nec enim nūc urgebo, quòd nemo planè omnium Caroli posterorū memoretur Aquisgrani consecratus, etiam illorum, quorū in ditione fuit Aquisgranum. Cui autem fiat verisimile, usque adeò neglectam, fuisse sacram legem Caroli, nec tantùm neglectam, sed etiam ex omni hominum notitia elapsam, idq; per illa etiam recentissima tēpora: Ponamus autem, Cōstitutionem Carolinam suo constare robore, ac veram sedem Imperii Aquisgrani etiam adhuc mansisse, nil inde tamen inferri potest, quòd Germanis dedecorosum, Gallis vero ad gloriam proficuum sit. Germanorum in laudem verti debet, quod virtute, & industria sua, sedem illam Regni, & caput civitatum ac provinciarum Galliæ, sibi propriam fecerint, & adhuc possideant. Reverenter colunt Aquisgranum, at non propterea, quòd in Gallia sita, sed cum pro sede Regni habeatur. Regni dico, non Imperii; hujus enim sedes Roma est, & hæc, ubicunque est Imperator. Quod porrò coronationem Regis attinet, necessarium non est, ut ea præcisè Aquisgrani peragatur, A. B. Caroli IV. (*c.* 28. *§.* 5.) & usu id confirmante. Ergò Rex esse potest sine coronatione Aquisgranensi & revera talis est vi electionis, & sic ad esse veri regis nil confert vel Aquisgranum, vel civitas alia, nec Gallia ipsa, ut tamen ineptire placuit Charronio.

Electorum tituli & encomia.

XII. Electoribus (Wahl-Fürsten/Wahl-Herrn) tam Ecclesiasticis, quàm Secularibus multa jura sunt communia, ut & specialia singulis. Communia vel respiciunt dignitatem, vel officium & potestatem, vel huic connexa privilegia. Ad dignitatem referenda, Tituli & encomia. Vocantur autem *decus Imperij, Illustres Principes Electores, per quos corpus, & in quibus consistit Imperatoria gloria celsitudo* (Sigismund. *in Constit. de I. & success. Elect. Palat. §. 1.*) *Columna & latera Imperij:* (*A. B. cap. ult. §. 4. & c. 24. §. 3.*) *Palmites Imperiales: septem candelabra lucentia in unitate spiritus septiformis:* (*A. B. in pr.*) *Columna, quæ sacrum ædificium, circumspecta prudentia pietate sustentant:* (*cap. 3. §. 1.*) *Membra corporis Imperatoris* (*cap.* 24.) oberste vnd allernächste Glieder des H. Reichs: in der Churfürsten Vrtheil/ als König Wenceslaus abgesetzet worden/ apud Goldastum (in Reichssatzungen *pag.* 159. *& tom. un. const. Imp. p.* 830.) besondere Glieder des Reichs: in der Handlung Chur und Wahl des Grosmächtigsten Königs Carls/ apud Goldastum (in Reichshandlungen/ *pag.* 97.) Oberste Vätter vnd Rahtgeber der Teutschen Nation (apud Hordlederum *de causis belli German. l. 1. c. 37. p. 192. n. 511.*)

Dignitas Electorū maxima.

XIII. Reliqua ad dignitatem Electorum spectantia, egregia & notatu sunt dignissima. I. Illorum Hoheit vnd Autoritæt ist mit eines Römischen Kaisers Gewalt vnd Hoheit/ daher sie auch fleust/ dermassen verbunden/ daß eine ohne die andere nicht verschmälert werden/ auch ohne die ander nicht bestehen kan: Ja daß die höchste Würde der Churfürsten/ damit sie vor andern Königen vnd Potentaten gezieret/ eben diese ist/ daß sie einen Römischen Kaiser/ dessen Hoheit/ Autoritæt/ vnd gewalt/ alle andere übertrifft/ von der auch alle andere herfliessen/ zu wehlen haben: ut ex decreto quodam Cæsareo, *d. 27. Iul. A.* 1590. refert Bruning. (*de variis universitat. speciebus th. 10. lit. a.*) Das Churf: Collegiom ist das Haubt fundament, darauf so wol das Haubt als die Glieder/ und also die ganze substanz

des

des Reichs beruhet. Elect. Moguntinus in literis ad Electores Saxon. & Brand. an. 1623. Die ChurFürsten sind des Keysers innerste Räth und Glieder, deren Wolfarth mit der Keyserl. dermassen gleichsam inseparabiliter conjungirt, das eine ohne die andere nicht bestehen kan, ut dicitur in Electorum Duplica Ratisb. anno 1630. d. 29. Iul. Porrò dignitatis Electoralis emblema quoque est vestitus peculiaris: Ecclesiasticorum toga est ex panno coccineo rubro, pellibus ex albo, & nigro variegatis, quas hermelinas vocant, suffulta & prætexta; pileus quoque ex ejusdem coloris panno, pellibusque variegatis, prætextus Electorum secularium est, paludamentum holosericum rubrum, pellibus hermelinis suffultum, & prætextum, pileusque ejusdem materiæ, coloris ac prætexturæ.

Electores Regibus æquiparantur.

XIV. Huc II. pertinet, quod Electores, licèt Reges non sint, nihilo minus tamen Regibus æquiparentur: (Warem. ab Ehrenberg *l. 1. de fœderibus c. 2. n. 147.*) Vnde Lutherus in Tischreden *cap. 38.* inquit: Die Churfürsten schreiben den Königen, Euer Liebden/und nicht Euer Gnaden, dann sie seind Königen gleich geachtet. Sunt & aliæ dignitatis notæ, quibus Electores in literis ad Reges uti solent: quæ cùm aut ignorantia, aut alio affectu inductus Gustavus bellicosus, Sueciæ Rex, postquam A. 1630. ægrè seferre palàm fecisset, (*le Soldat Suedois p. m. 17. & seqq.*) Electores contra consuetudinem opponere non destiterunt. (*Vide Theatrum Europ. part. 2. pag.* 147. 197. 244.) Hic autem non solùm Electorum, sed & aliorum imperij Principum stylus est, ut in literis ad Reges exteros, non maiestatis, sed Regiæ dignitatis exprimant titulum: Sie schreiben E. Königliche Würde/ nicht aber E. Königliche Maiestät. Quod si tunc, quando singuli ad Reges scribunt, in usu est, magis observari debet, si plures aut etiam omnes, literas ad eosdem emittant. Quid verò si Electores, Principes, Prælati, Comites & imperii Civitates liberæ tanquam Status vel membra Imperii conjunctim literas ad exterum Regem dent, observari debeat, in comitiis Ratisponensibus anno 1641. agitatum memini. Erant nonnulli, quibus videbatur, in literis ad Galliæ Regem junctim tituln dignitatis & majestatis utendum; illo, respectu Electorum & Principum; hoc, respectu Prælatorum, Comitum & Civitatum: verùm opportunè à Cæsare admoniti, (daß den Cronen Franckreich und Spanien das prædicatum maiestatis weder conjunctim cum dignitate, noch divisim zu geben, sondern es bey dem alten stylo zu lassen / mit welchen solches nicht herkommen, sondern bishero allein eines Röm. Kaisers oder Königs Maiestät im Reich agnoscirt worden) titulum majestatis omiserunt. In Imperij recessibus, quando exterorum Regum mentio fit, dignitatem tantùm eis tribui novimus, sed ibi Imperator & Status concurrunt, ut ita nequicquam supersit, quod admiremur, dum legimus die Königl. Würden zu Hispanien (R. A. zu Regenspurg *de ann.* 1559. *p. 530. in pr. p. 531. in pr.* Kaisers Ferdinandi Müntz-ordnung *de anno* 1559. (*qua habetur inter recessus Imperij*) p. 538. R. A. zu Augsp. *de anno* 1582. *p.* 704. & 705.) Königliche Würde von Engeland (R. A. zu Regenspurg *de anno* 1527. § Und als auffgehaltenen / *p* 178) Königliche Würde zu Hungarn (R. A. zu Speyer *de anno* 1526. § Weiter als. *p.* 168. & § und damit solche / *p.* 169.) Certissimum autem est majestatem Electoribus non competere, (quum nollibi in Imperij legibus legatur, majestatem Electoribus vnquam sive ut Collegio omnibus, sive ut singulis, sive ut nonnullis, tanquam Imperij Vicariis attributa sit) nec in illos crimen læsæ majestatis committi, multò minus in alios Imperij Principes illud committi posse dicendum est. Vnde apparet, malè à Fiscali Ducatus Brunsuicensis criminis læsæ majestatis accusatam fuisse civitatem Brunsuicensem, quod illud atrocissimis injuriis in Duces Brunsuicenses commisisset (*vid. part.* 1. Braunschweiger Historienhandel *c. 1. pag.* 25.) [add. *Committi adversus Principes Germaniæ crimen læsæ maiestatis docet Carpzov. Prax. Crimin p. 1. qu. 41. nu. 66. & seqq. Crimen tamen hoc adversus Principem Imperij est aliquanto inferioris gradus ac illud quod in ipsum Imperatorem, committitur. Principum enim potestas non planè summa maiestas est, sed illius analogum quoddam genus. Dn. Ludol. Hugo. de Stat. Region. Germ. cap. 4. §. 11. Et ita fortassis conciliari potest Dn. Autor dum T. 5. I. P. ad l. 3. c. 5. cum Mynsingero S. Obs. 41. crimen læsæ Maiestatis in Principes Imperij committi negat.*]

Electores in Curia solenni omnibus præferuntur.

XV. III. In celebratione Imperialis Curiæ eundo, sedendo vel stando, nullus alius Princeps, cujuscunque status, dignitatis, præeminentiæ, vel conditionis existat, Electoribus nullatenus præfertur: (*cap. 1. A. B.*) Quo fundamento Marchio Brandeburgensis Ratisponæ noluit priorem locum concedere Rudolpho II. qui tunc temporis solum erat Rex Hungariæ. Et Nuncij atque Legati Electorum absentium, eodem aliquando in loco, recusabant cedere, contentione trium horarum, Legatis Caroli Ducis Burgundiæ, tempore Friderici III. anno 1471. Quanquam verò Carolus IV. in comitiis Metensibus, ubi plurimas condidit leges, quæ aurea continentur Bulla, Electoribus secundum ordinem mensæ assidentibus, mensæ suæ assidere fecit Archiepiscopum quendam, Legatum Pontificis; nihilo minùs tamen in Comitiis Ratisponensibus anno 1556. Archiepiscopus Coloniensis, non cedendum secum constituerat Cardinali Morono, Legato Apostolico (Canin. *ad A. B. p. 3. & seqq.*) Hinc in coronatione Caroli V. Regis Angliæ Legatus, & Nuncius Apostolicus, pompæ adesse non sustinuerunt, ne ordinarentur post Principes Electores: (Hart. Maur. *in relat. coron. Caroli V.* apud Goldast. *in polit. Imperial. part. 3. discurs. 3. p.* 265.) dispositio A. Bull. tit. 6. generalis est, non omnes modò concernens Electores, verùm etiam omnes alios Principes, sive Regiâ dignitate præfulgeant, sive aliâ quacunque. Contra

ac Carpzovius (Tr.d.leg. Reg.c.10.sect.7.n.13. & sequ.) docet Quanquam vero sub hac generalitate etiam Rex Bohemiæ comprehendatur, nihilominus præterea placuit Carolo IV. etiam specialem ejus facere mentionem, atque signanter exprimere, cum quemcunque Regem alium, in dictis actibus curiæ, immutabiliter antecedere. Si hæc benè ponderantur, clarissimè patet, etiam ex ipsis verbis dispositionis, Carpzovium aberrare à vero, quando soli Regi Bohemiæ primum locum in celebratione curiarum Imperialium, præaliis Regibus attribui statuit. Nempe, non soli Bohemo hoc attribuitur, sed quod omnibus attributum, signanter ei tributum esse in specie declaratur. Factum autem hoc à Carolo, non alia ex causa, quam favore & inclinatione in Regnum Bohemiæ, [illegible] Reges, successores suos, quàm etiam a[illegible] [illegible] [illegible]tulis palàm exposuit. Certè, admissa Carpzovij opinione, dicendum erit, I. Bohemum inter omnes Electores primum esse, cùm tamen saltem inter seculares, tanquam Princeps coronatus & unctus, primus sit. (A. B. d. c. 4. §. 1. 2. aut, non esse primum, quando non adest alius Rex, & esse primum, quando alius Rex adest: quo admisso, tota dispositio invertitur, & Electores Ecclesiastici, qui præcedunt Regem Bohemiæ, postponentur alij Regi, quem tamen præcedit Bohemus. Porrò, quod seculares Electores concernit, quos Bohemus præcedit, non minus quoque illi, quàm Electores Ecclesiastici, præcedunt in actibus Curiæ Regem alium, vi dispositionis Bullæ nostræ. Ad præsentem autem quæstionem non multùm faciunt verba Capitulationis (Ferdin. III. art. 4.) à Carpzovio allegata. I. enim accipienda sunt de legatis Electorum, ac Regum exterorum, non autem de Electoribus ipsis, & cum Rege extero concurrentibus. II. Loquuntur de casu omninò diverso, nempè, non de celebratione solennis curiæ, & actionum ad ipsam spectantibus, sed de casu, quo in aula Imperatoris præsentes sunt legati Electorum, & Regis exteri, ubi mirum haud est, hujus legatum illorum legatis præferri, cùm hîc cesset ratio, quæ pro his in solenni curia militat.

Electores etiam extra Germaniam hanc obtinent prærogativam. XVI. Et hæc quidem sessionis prærogativa in Comitiis Imperialibus extra dubium Electoribus competit: in publico autem alio Christiani Orbis conventu, Germani isti (verba sunt Renat. Choppini *l. 3. de doman. Gall. tit. 3. n. 13. p. 497.*) non habent, ex prærogata Septemviratus dignitate, præjudicatam sessionis ante Principes alios eminentiamque allegat, pro se decretum cōcilij Basileensis. Verum hoc decretum, utpote directò impugnans decisionem (*lib. 1. Cærem. Eccles. sect. 13. c. 3.*) cujus tenor ita conceptus: *Principes Electores Romani Imperij, [illegible] habentur aliis Principibus præter Reges, [illegible] Cardinales aliis Prælatis:* nec condignis fulcitum rationibus: meritò in concilio Tridentino insuper habitum fuit, Electoresquè, post Legatos Pontificis, præcipuum dignitatis locum obtinuerunt: Thuan. *lib. 8. histor.*) Imperator Electores olim ad se advenientes honorificè accipiebat, iisdem obviam prodire solitus. Hic mos, inquit Hubertus Thomas Leodius (*de vit. & reb. gest. Friderici II. Elect. Palat. lib. 4. pag. mihi 69.*) ab institutione prima Electorum ab Imperatoribus est servatus, ut venientibus ad se Electoribus obviam procederent, & ad salutandum ab equis descenderent; tanta erat Electorum majestas, duravitquè usque ad Caroli V. Imp. tempora. Qui & ipse consuetudini Wormatiæ primis suæ Majestatis comitiis satisfecit. Sed posteà Augustanis comitiis anno tricesimo [illegible] [illegible] millesimum celebratis, cœpit detrectare. Nam cùm renuntiaretur (si benè recordor) adventare Archiepis. Coloniens. & num ille iret obviam disceptaretur, justit me accersiri Dominus Granvellanus, & ut ad Principem Fridericum deferrem commisit. Qui mihi respondit, id de more hactenus servatum, & temporis diuturnitate in jus conversum, ægrèquè laturum Electorem, si sibi is honor nunc exhiberetur. Cumque illi responderent, Granvellanum dicere, à constitutione Electorum non fuisse tam potentem Imperatorem, tot regnorum Regem, ut uno anhelitu nemo [illegible] [illegible] ondit, ut Granvellano dicerent, quod ea qu[illegible] ita se haberent, verùm hic non adesse Carolum ut Hispaniarum Rex, sed ut Romanorum Imperator, à quo Electoribus hic honor debetur. Cæterùm si non illum libenter præstaret Imperator, posse aliquam simulare malam dispositionem, & alicui suas vices committere. Quod & fecit, & hactenus observavit. Hæc Leodius. Illud autem adhuc in usu est, ut Imperator singulos Electores in loco comitiis destinato præsentes, in diversoriis suis visitare, & peramanter alloqui soleat.

Officia Electorum generalia. XVII. Ad officium & potestatem Electorum pertinent: I. ut Imperatorem eligant, solennitatibus (*in c. 2. A. B.*) præscriptis. II. Ut prudentiâ consilioquè suo Cæsari adsint; providentia sua orbi fluctuanti subveniant (*c. 7. & c. 2. A. B. in pr.*) Cæsareæ sublimitati adsistant, tanquam in partem sollicitudinis constituti (*in pr. c. 30. A. B.*) Electores non sunt tantùm consiliarij Imperatoris, sed etiam in multis in administratione Imperij ita cum eodem concurrunt, ut citra ipsorum consensum, ritè vel validè, nihil peragatur. Ex Capitulatione Ferdinādi III. Imp. discimus, ejus generis esse fœdera & pacta de negotiis Imperij: (*art. 7.*) alienationes & oppignorationes rerum ad Imperium spectantium: (*art. 9.*) bella in exteros, item militis peregrini in Imperium introductionem: [*art. 11.*] militis pro defensione Imperij conscripti extra Imperium deductionem: [*art. 12.*] contributionis in summa necessitate impositionem: [*art. 14.*] comitiorum indictionem: [*art. 20.*] banni Imperialis executionem: [*art. 30.*] juris monetam cudendi concessionem: [*art. 37.*] ejusdem amissi restitutionem: (d. art. 37.) privilegiorum egregiorum dationem: [*d. art. 37.*] arduorum Imperij negotiorum tractationem: [*art. 42.*] instructionis novæ pro aulico consilio confirmationem: [*artic. 44. & 45.*] Quæ omnia intelligenda sunt de sex Electori-

ctoribus tantùm, excluso iterum Bohemo. Adi Capitulationem Ferdinandi IV. & Leopoldi I. III. Vt Imperatorem, si necessitas & utilitas public[a] e[xi]giet, deponant, [add. *Quæ de depositione hic a[...]t Dn. Autor ea cum grano salis accipienda, ut supra annotatum.*] Q[u]otium pertinet, quod Gerhardus Archiepiscopus Moguntinus, paulo arrogantius dixit apud Crusium (*part. 3. Hist. l.3.c.16.p.191.*) de Alberto, Rege Romanorum, cùm pecuniam non exsolvisset, *Se*, cornu venatorium collo dependens ostentando, *in hos complures gestare Cæsares.*

Ius fodinarum metalli habent Electores & alij Status.

XVIII. Electoribus conceditur, universi auri & argenti fodinas, atque mineras stanni, cupri, ferri, plumbi, & alterius cujuscunque generis metalli, ac etiam salis, tam inventas, quam inveniendas tenere, jure & legitimè possidere, cum omnibus juribus, nullo prorsus excluso, prout possunt seu consueverunt talia possideri (*c.9. Aurea Bulla.*) Olim cum Imperator argentinarum Regale sibi soli per totum Imperium vindicabat, (videatur Goldast. *tom. 3. Const. Imp. p. 362.*) ipsique Electores de fodinis in Dominiis suis extantibus, decimas exsolvere solebant. Hoc verò privilegio, omne illud Electoribus accessit, ingenti publicarum privatarumque opum incremento, ut conjicere licet ex eo, quod Albinus, diligens earum rerum annotator, prodidit intra novem & septuaginta annos ex una Schnebergensi fodina, per decimas duntaxat, & prærogativas mallei signatorij, vulgo Schlägschatz, in ærarium Saxonicum pervenisse 41118. tonnas auri (Albin. *tit. 4. Chronic. Metall.*) A viro harum rerum experientissimo habeo, das daß Schneebergische Bergwerck von *anno* 1471. biß 1501. der Grundherrschafft zu ihrem Bergwerck an Gebürnussen / dreyhundert vier vnd zwantzig tausent / neunhundert sieben und dreyssig / vnd einen halben Centner Silber getragen. Nach diesem hat es innerhalb 76. Jahren dem Chur- vnd Fürstlichen Hause Sachsen zum Zehenden vnd Schlagschatz geben 41118. Thonnen Golds vnd also ein Jahr in das ander gerechnet / jedes Jahr bis in 540 vnd ein halbe Thonnen Goldes. Den Inwerckern aber diese 79. Jahr über / eins dem andern zu Hulfe / fast 156 vnd ein halbe Thonnen Goldes / hat es jährlich Außbeute geben. Verum quod hic per privilegium attribuitur Electoribus, illud temporis progressu ad alios quoque Principes & Status Imperij cœpit pertinere, vel ex peculiari concessione, & investitura, vel ex immemoriali præscriptione [add. *Hodie Imperator, Elector Saxoniæ, & Duces Brunsuicenses & Lynaburgenses habent præcipuas in Imperio metalli fodinas. Vid. Topographias à Meriano in lucem emissas.*]

Electores habent ius recipiendi Iudæos ut & alij Status.

XIX. V. Iisdem tribuitur potestas recipiendi Iudæos (*d. c. 9. §. 2.*) Hæc tamen hodie omnibus aliis Regalia habentibus attributa videtur: Reformation guter Policey zu Augspurg *anno* 1548. *tit.* von Juden vnd ihrem Wucher. *ibi*: Daß hinfüro Policeyordnung zu Franckfurt *anno* 1577. gebessert / *tit.* 20. Huic autem privilegio multi Principes (à Theologis nonnullis persuasi, Iudæos non recipiendos, aut contra utilitatem subjectorum hoc reputantes renunciarunt) & expressa sanctione in der Coburgischen Landsordnung (*art.* 82.) Iudæis aqua & igni interdicitur.

An Iudæi sint recipiendi.

XX. Quæritur quid juris & æqui? Qui pro Iudæis recipiendis tolerandisque pugnant his solent uti rationibus. I. Quia ante finem mundi ad Christum convertentur (*Rom. 11. vers. 25. & 26.*) II. Quia vivi quidam apices esse possunt, nobis repræsentantes Dominicam passionem: ita, ut quandocunque Iudæus nobis occurrit, sciamus, nos quasi literam, aut syllabam historicæ passionis Christi intueri. III. Quia vetus Christianorum Ecclesia eos non rejecit: & ipsi Imperatores eorum approbarunt collegia: (*l. 1. C. de Iudæis & cœlicolis*) ut & Pontifices (*c. etsi, extr. de Iudæis & Saracenis. can. qui sincera distinct. 45.*) Sunt & alij, qui distinguendo conantur litem componere. Aut, inquiunt, quæstio nobis est de Iudæis recipiendis, aut de receptis expellendis. Primum haud facile concedendum; alterum nec faciendum. Vnde cum à Lusitano Rege Emanuele, Iudæi & Mauri, qui Christo sua nolebant dare nomina, fuissent expulsi, à Turcis autem recepti, memoriæ traditum est, Turcicum Imperatorem solitum dicere, se mirari Christianorum Regum stoliditatem, quod tantam multitudinem, quam si non interficere voluissent, mancipiorum loco ad utilia & idonea servitia præstanda retinere potuissent, potius in propriam perniciem expellere, quam ad suum emolumentum retinere maluerint. Iudæi enim illi primum ad Turcos attulerunt, tum varia artificia, tùm etiam perfectiorem usum machinarum bellicarum, aliarumque rerum, quibus antea ista barbara gens destituta fuerat; idque magno cum incommodo Christianæ Reipublicæ accidit.

Receptis Iudæis quæ præscribendæ leges.

XXI. Receptos autem nonnullis coarctandos volunt conditionibus, quarum potissimæ sunt: I. Vt veteres quidem fulciant, sed novas haud extruant synagogas [*l. ult. §. ult. C. de Iudæis & cœlicol.*] II. Vt blasphemias, quas in Christum matremque ejus eructare soliti sunt, voces contineant. III. Vt maledictionem, qua Christianos impetere consueverunt, aliaque scommata, quæ peculiaria habent, omittant. IV. Ne Iudæum, ad Christianum transeuntem dogma, prohibeant. Est enim hæc inter alias primaria causa, quod Iudæi Romæ tolerantur (scribit Florimond. de Remond. *de Antichrist. c. 16. n. 6.*) ut ex conversatione crebriori cum Christianis, ad veram perveniant fidem. V. Vt concionibus Christianorum intersint, quod Romæ practicatur. VI. Quo eo facilius à Christianis dignoscantur, ut discreto vestitu, vel alio charactere notati, incedant (*Reformat.* guter Policey zu Augspurg *anno* 1530. *tit.* von der Juden Kleidung / *ibi*: desgleichen / VII. Ne Christianos illicitis exhauriant usuris, sed ex labore suo sibi victum quærant: (*dict. Reformat.* zu Augspurg *anno* 1530. *tit.* Von Juden vnd ihrem Wu-

cher; *ibi:* Damit sie aber. Quod si verò amplius, quàm Iure receptum (vide Policeyordnung zu Franckfurt *de anno* 1577. *tit.* 20.) permissumvé est, usurarum nomine exigant, id aut in sortem imputent, aut restituant. Licet moribus pessimis contrarium obtinere, proh dolor! videamus. VIII. Ne ad ullos honores aut munera adhibeantur publica (*can. nulla officia, dist.* 54. *can. constituit,* 17. *quæst.* 4. *l. ult. in pr. C. de Iudæis.*) IX. Nec cum Christianis contrahant matrimonium (*l.* 6. *C. d. tit.*) X. Das sich die Juden der gestolenen oder raublichen Haab vnd Güter zu kauffen enthalten/ oder so die hinter ihnen befunden / dieselbige den jenigen / denen sie zuständig / ohn alle Entgeltnüß wiederumb zustellen vnd folgen lassen (*dict.* Policey-ordnung zu Franckfurt *anno* 1577. aufgerichtet / *tit.* 20.) XI. ut certa solemnitate rigorosè præscripta jurent (*Ordin Cam. de anno* 1533. *tit.* Form vnd Ordnung des Judeneyds. *& Ordinat. Camer. de anno* 1555. *part.* 1. *tit.* 86. Wehner. *d. l.* Wurmser. *lib.* 1. *tit.* 14. *obs.* 7.) [add. *Dn. Autor noster h. cap. n.* 42. *& seqq. est in eâ opinione quasi Iudæi non sint recipiendi nec tolerandi. Nostra sententia est hæc: In iis locis, ubi hactenus nulli Iudæi sunt, non esse temerè recipiendos; sed si jam recepti sint, puto tanquam homines tolerandos esse, ita tamen ut ad leges à Dn. Autore n.* 28. *& seqq. h. cap. relatas juramento adstringantur. Rationibus pro Iudæis receptis tolerandis, potest etiam adjici hæc: quod sint nostri Bibliothecarij, utpote quorum Vetus Testamentum Christiani ius acceptum ferre debeant. Plura vid. in Tr. D. Dieterichs de Iudæis.*] Notandum quòd in quibusdam privilegiis Imperialibus Judæi Cæsareæ Majest. Cubicula der Röm. Keys. Mayest. Cammerknecht appellentur [vid. Constit. Sigismundi de Officio Vicarij generalis §. 7. apud Goldast. Tom. 2. Const. Imp. pag. 85. non quasi honorabile cubiculariorum munus in aula Imperatoris sustineant, sed quia Imp. & Statib. Imperij, Iudæos, tanquam publicos usurarios & servos, in bellica expeditione, aliisquè necessitatibus pecuniam ubivis colligere, & Cameræ Imperatoris & Statuum Imperij inferre oportet. Ita Stamm. *tit.* 5. *c.* 1. *n.* 9. de Iur. Servit. person. Puto autem ego, Germanicum Cammer / malè in hac materia appellari cubiculum, & potiùs dici debere Cameram, eo sensu, quò accipitur pro ærario Imperatoris, vel ad quam reditus Imperatoris, deferûntur. Hujus Cameræ servos Iudæos dici autumo, non solùm propterea, quòd illis hæc imposita sit servitus, ut ad eam cogantur deferre die Cronsteür und den jährlichen Opfferpfenning (quæ duo licèt conjungant, & pro uno habeant nonnulli, attamen diversa & separata esse didici ex scripto quodam Cameralium Spirensium. ubi legi, daß die Judenschafft schuldig / und verpflicht / einen jeden angehenden Röm. Keyser / als ihren einigen Ober- und Schutzherrn / zu ihrer Keyserl. und Königl. Crönung / auch folgend jährlich / und ein jedes Jahr besonders / zu den heiligen Weyhenachten / von jedem Haupt

Iudæi sunt servi pœnæ & fisci.

der Juden / Judinnen / jung und alt / niemand darvon außgenommen / einen Goldgülden Cron-stewer / und respective Opfferpfenning zugeben) verùm etiam quòd ibidem de illorum tanquam servorum bonis Imperator liberè ac pro arbitrio disponere possit. Dieweil alle Juden mit Leib und mit Gut zur Keyserl. Cammer gehören. Quo sensu dici possunt, der Keyserl. Mayest. Cammer-Sclaven. Vtut vero Iudæi multis subjecti oneribus, privilegiis tamen è contra, nonnullis ab Imperatoribus fuerunt condecorati, quæ videri poterunt apud Rudingerum [*singular. observ. cent.* 3. *observ.* 13. *num.* 14.] & Wehnerum [qui conscripsit *tomum* 6. *Symphorem. p.* 258. *& seqq.*] add. Iulij Benedicti Crescentij Consilium super Iudæorum privilegiis fol. 16. Symphorem. Gylman. Tom. 6. cap. 8. fol. 198. & seqq.

XXII. VI. Teloniorum de præterito indictorum perceptio, quæ alioquin ad Imperatorem spectabat, concessa & communicata Electoribus: [*d. c.* 9. §. 2.] Novorum verò impositio, cum ne Imperatori quidem ipsi sine assensu Electorum competat, ut ex Capitulatione Imperatoria patet, nec Electoribus concedi poterit.

Electores percipiunt telonia.

XXIII. VII. Regale eudendi monetam auream & argenteam: [*cap.* 10. *A. B.*] sunt hæc metallorum potissima, ex quibus nostra conflatur moneta: aliis in Regnis præter illa æs quoque seu cuprum in usu est. [add. *Quæ Dn. Autor h. cap. n.* 53. *& seqq. de monetâ tradit, generalia sunt & ad Politicam non jus Imperij publicum pertinent, adeoque nos illa omisimus.*]

Electores habent ius cudendi monetam.

XXIV. Nostro in Imperio non tantùm Electoribus, verùm etiam reliquis inferioris ordinis Statibus fere indistinctim jus monetandi cum fuerit concessum, ut experientia testis est, & partim Recessus Imperii (*de anno* 1551. §. Vnd sollen derentwegen) nec non Goldastus (*in Catholic. rei monetariæ, tit.* 11. *p.* 50. *& seqq.*) tot inconvenientia, vidimus videmusque. Vnde Ferdinandi II. Imperatoris capitulatione, liberalitati Cæsaris hac in parte obex positus, sapientissimo consilio, ne imposterum is ulli Statuum sine Electorum consensu jus monetandi largiatur. Quod & Matthiæ Imperatoris Capitulationi ann. 1612. Francofurti insertum, §. 34. Wir sollen vnd wollen auch hinfüro ohne Vorwissen. Die Müntzgerechtigkeit ist keine Mercantz / sondern vnser Kaiserlich Regal / so die Müntzstände / aus vnseren sonden Vertrawen / nicht zu ihren selbst gesuchten Vortheil / sondern wie wir selbst / dem H. Reich zu Ehren vnd Wolfahrt brauchen sollen / inquit Imper. Maximilianus II. (im R. A. zu Speyer *de anno* 1570. §. Alsdann auch die Müntzgerechtigkeit) [add. *In monitis ad Capitulationem Leopoldinam addiderunt Principes, ne Imperator amplius inferioris Ordinis Imperialibus subditis jus cudendæ monetæ concedat. De puncto monetæ adhuc in modernis consulitur Comitiis, in quo quid statuendum tandem veniat,*

Multitudo cudentium monetas in Imperio unde nocivo.

equi-

aqua expectandum est mentibus.]

Principes debent cudere monetam. XXV. Porrò etsi Principibus jus monetæ cudendæ sit, non tamen id alio [illegible] subsidio sibi datum sciant, sed ut [illegible] materiâ, formâ & pondere, sed & perpetuam cudant monetam. Atque hæc non mea, sed Comitis Solmensis. Reinhardi Senioris, (in Beschreibung von Ursprung ꝛc. des Adels *fol.* 6.) est monitio; ubi rationem addit notabilem: Dann die Müntz ist eines Fürsten [illegible] stehet sein Name / Wapen und Siegel darauf / gleich wie auf einem [illegible] die gerechte gute Wahr. Philippum Melanchthonem vatem deprehendo majorum, quando dicere solitus: Es werde der Welt mangelen an guter Müntz / an Holtz / und guten Freunden: Monetam enim probam vidimus Ostracismum passam, substituta & inducta alia, quæ primum ad adspectum rubore haud ingens discrimen profitebatur.

Electorū privilegium circa emptionem terrarum castrorum &c. XXVI. IIX. Ut iis, à quibuscunque Principibus, Magnatibus, Comitibus, & aliis personis, quascunque terras, castra possessiones, prædia sive bona liceat emere, comparare seu in donum, vel in donationem, ex quacunque causa, aut in obligationem recipere, sub talium terrarum, castrorum, possessionum, prædiorum seu bonorum conditione consuetâ, ut videlicet propria recipiantur, vel comparentur ut propria, libera velut libera, & ea quæ dependent in feudum, similiter emantur in feudum, seu comparata taliter teneantur (*d. c.* 10. *Aurea Bulla.*)

Electorum subditi ad extranea non possunt trahi tribunalia, & ab Electoribus non datur appellatio. XXVII. IX. Ut nemini Electorum subditos, pro quacunque causa, ad quodcunque tribunal extraneum evocare liceat (*c.* 11. *in pr. & fin. A. B.*) nec à sententiis Electorum detur provocatio. [add. *Privilegium illud A. B. novissime sub Ferdinando III. redulitum ut infrà dicetur.*] Credidit enim Imperator, eos, qui ob singularem industriam, exploratâ eorum fide & gravitate, ad hujus officii magnitudinem adhibentur, non aliter judicaturos esse, pro sapientia & jure dignitatis suæ, quam ipse foret judicaturus [add. *Dn. Antip h. cap. n* 69. *propugnat comparationem inter Electores & Præfecto Prætorio. Sed minus rectè vid. Magnif. Dn. D. Myler. in Archolog. cap.* 23. *in tot. D. Haen. ad Wesemb. part.* 1. *pag.* 62. 63. 113. *Burgold. ad Instr. Pac. p.* 1. *Disc.* 3. *n.* 3.]

Privilegium de non appellando Electorum adhuc salvum. XXVIII. In eo autem errare arbitror St[illegible]ahum, Arnisæum & alios complures, dum a[illegible]rantur, excepto Saxone, Electores o[illegible] contrario usu, jus suum de non appellando, perdidisse. Brandeburgicum verò non ita pridem per concessionem Imperialem idem re[illegible]rasse. Quod enim Ecclesiasticos attinet Electores, licet se appellari jure permittant, [illegible] non salvo prædicto factum privilegio [illegible] Churfürstlichen Freyheit und Gerechtigkeit damit doch gantz unbegeben / licet & [illegible] nondum. Brandeburgicus a[illegible]em jus suum constanter & tenacius dictis retinuit, nec unquam conniuendo permisit, ut subditi ad Cameram appellarent. Imò confirmationem juris sui, majorem ad cautelam, ab Imp. Rudolpho II obtinuit. [add. *Hodie per Recessum Imperii de anno* 165[illegible] *omnes Electores (excepto Trevirensi) gaudent rursus illimitato privilegio de non appellando. Vid. Dn. Blum de [illegible] Cam. Tit.* 46. *n.* 32. *Bur. eid. p.* 2. *ad Instr. Pac. D. c.* 26. *n.* 10.]

Electores possunt Alel ra se convocare. XXIX. X. Possunt celebrare conventus in utilitatem Imperii: (*A. B. cap.* 12.) & promittūt Imperatores in Capitulationibus, se hoc juris Electoralis nulla impedituros remora.

Electores non solvunt laudemium. XXX. XI. Præterea dum feuda sua, sive regalia ab Imperatore, vel Rege recipiunt, sed dandum, vel solvendum aliquid, cui i penitus sunt adstricti: (*Aurea Bulla cap.* 29.) [add. *Notabilis quoque est fraterna unio, qua inter sex Electores (Bohemus enim eâ non comprehenditur) jam olim contracta huc usque duravit. Hujus mentio fit in Capitulationibus Cæsareis, nomine* der Rheinischen Vereinig: *quæ Wormatiæ ad Rhenum facta est an.* 1571. *Exhibet eandem Goldastus* (in Politischen Reichs Handeln *part.* 8. *cap.* 3. *pag.* 217.) *Duplex autem est unio Electoralis, una generalis, de quâ modò dictum: altera particularis, quatuor Electorum Rhenensium, instituta Vesaliæ ad Rhenum an.* 1519. (*Vid. Goldast. de Regn. Bohem. cap.* 7. *n.* 9.)]

CAPUT II.

De Electoribus Ecclesiasticis in genere.

Olim in Imperio Ecclesiasticis personis politica potestas denegata. I. VEtustis temporibus in Imperio nostro Ecclesiasticis personis politicam non competiisse potestatem, posteà verò primum omnium Ottonem Magnum, politicâ jurisdictione fratrem suum Brunonem Coloniensem Archiepiscopum honorasse, opinio fere communis est. Qua de re *Chronicon quoddam vetus* ita habet: Daher begunten die Bischoff erst weltlich Recht zu haben / das däuchte damals unbillich manchen Mann (Lehman in Speyer. Chronic. *lib.* 2. *c.* 35.) Idem judicium, & in hunc usque diem, apud complures remanet, Quia non benè conveniunt, nec in sede morantur in una [illegible] Scheptharas crucifixus & summa potestas; miles & sacerdos; [Ludovic. Imperator *in edict. public. contra Iohannem XXII.* apud Aventin. *lib.* 2. *annal. Boi.*] [add. *Circa hanc rem legi meretur Tract. Marci Antonii de Dominis de Republ. Ecclesiastica: Magnif. Dn. D. Mylerus ab Ehrenbach in Archologia sua ubi de Episcopis Imperii agit, & plures alii Evangelici Publicistæ.*] Miseri etiam plebeji primò à Papa & Prælatis, secundò ab officialibus, tertiò ab inferioribus miserrimè excoriantur [illegible] nunquam. Unde verissimè à majoribus nostris dictum:

Pontifici vellus, Decano cedit ocellus,
Rem, quia pingue sapit, Archilevita capit.
Sorte sub æquali cedit cutis officiali,
Et lac si fuerit, Summonitores erit.
Sic animal lacerum sub præsule [illegible]guet avaro,
Post spolium misserum, vix manet ipsa caro.

Modis Ecclesiasticis in Imperio Politica competit potestas.

II. Sed his & aliis non attentis, contrarium tam altas in Imperio nostro radices egit, ut Arnoldus quidam Brixianus, quòd Episcopis regalia competere negasset, 1139. in præsentia mille Antistitum, hæresis damnatus fuerit: (Carol. Sigon. *de regno Italico lib. 11. pag. mihi* 273.) Præter enim Electores tres, Herbipolensis quoque Episcopus, seculari potestate & titulo Ducis Franconiæ claret, ac ut vulgatum habet,

Herbipolis sola judicat ense stola.

Quemadmodum Erlongus Episc. Herbip. gladium vaginâ denudatum sibi præferri curavit, primusquè fuit, qui cum pedo pastorali in insignibus coruscantem ensem gereret, quem successores usque imitati sunt; Ita Godefridus Pincerna de Limburg Episc. Herbipol. primus in publicis literis sese Francorum Ducem scripsit, id quod etiam ob bona in Francia Orientali possessa fecit Albertus Marchio Brandeburgensis, ex quo Marchiones Brandeburgici Episcopos Vvürceburgicos non salutarunt Duces Franconiæ (Knichen. de Iur. Territ. c. 4. n. 255.) Quamvis verò Moguntinus, Saxo, Marchiones Brandeburgenses, & Bambergensis, Herbipolensis titulum Ducis Franconiæ oppugnent, ipse tamen eodem uti non cessat, ut ex subscriptione Recessuum Imperij & aliis notissimum est. Qua de controversia lectori communicabo, quod an. 1521. vir actuum publicorum spectator literis consignavit, cum Conradus Episcopus Herbip. investituram Vvormatiæ à Carolo V. peteret.

Controversia circa titulum Ducis Franconiæ.

Als mein gnädiger Herr Bischoff Conrad zu Würtzburg / des Geschlechts von Thüngen / seine Regalien von Kaiser Carln dem Fünfften / auff dem Reichstag zu Worms hat empfahen wollen / und darunter sonderlich auch des Hertzogthumbs zu Francken / haben meine gnädigste und gnädige Herren / die Churfürsten und Fürsten / von Maintz / Sachsen / Brandenburg und Bamberg / gedachtem meinem gnädigen Herrn von Würtzburg desselben Tags Vormittag auf dem Rahthaus gesagt / daß Ihr aller Churfürstlich und Fürstliche Gnaden / Ihme / dem Bischoff zu Würtzburg / keines Hertzogthumbs zu Francken gestünden / darumb so solten sich seine Gnaden enthalten dasselbig zu empfahen. Dann wo sich seine Gnad darüber unterstünden / das Hertzogthumb zu Francken zu empfahen / so würden Ihr aller Churfürstlich und Fürstliche Gnaden seinen Gnaden desselben in keinen weg gestehen / sondern offentlich darwider protestiren / angesehen / daß Ihr aller Churfürstlich und Fürstliche Gnaden selbst Fürstenthumb / Schlösser / Städte / Land / Leut / Obrigkeit / Gerichtbarkeit / und Gerechtigkeit im Land zu Francken hetten. Und nach dem gemeldter Bischoff Conrad darüber auf seinem fürnemen beharret ist / das Hertzogthumb zu Francken zu empfahen / haben obgemeldte meine gnädigste und gnädige Herren / die Churfürsten und Fürsten / Kaiserliche Maiestät vor der Belehnung ersucht und gebeten / dem Bischoff zu Würtzburg aus angeregten Ursach das Hertzogthumb zu Francken nicht zu leihen / als er auch kein Hertzog zu Francken / und ihm derselbe Titul von seiner Kaiserlichen Maiestät Vorfahren nicht geschrieben seye / wie ihm auch solcher Titel von jetziger Kaiserlichen Maiestät auch nicht geschrieben wurde: und doch ein jeglicher Kaiser den Fürsten-titul gibt / welcher Land und Füestenthumb ihnen von Kaisern und Königen geliehen worden. Ist Ihren Churfürstlich und Fürstlichen Gnaden zu antwort worden / daß Ihre Kaiserl: Maiest: dem Bischoff von Würtzburg leihen wolten / wie von Alter herkommen / und vormaln von seiner Kaiserlichen Maiestät Vorfahren geliehen were / [...] aller Churfürstlichen und Fürstlichen Gnaden / an Ihrer Gnaden Fürstenthumb Landen / Leuten / Obrigkeiten / Gerichtbarkeiten und Gerechtigkeiten / so Ihr aller Churfürstlich und Fürstliche Gnaden im Land zu Francken hetten / in allweg unschädlich und unvergreifflich: Ihre Kaiserliche Maiestät wolten auch Ihren Churfürstlich und Fürstlichen Gnaden deshalben Ihrer Kaiserlichen Maiestät Brief geben. Und als Ihr aller Churfüestlich und Füestliche Gnaden nochmaln / da der Bischof zu Würtzburg auf den Lehenstul zu der Kaiserlichen Maiestät geschickt / und umb belehnung bitten lassen / hernach folgende offentliche Protestation thun lassen / haben Kaiserliche Maiestät die vorgemeldte Antwort wieder verneuert / und darauf Ihr aller Churfürstlich und Fürstlichen Gnaden Brief geben / welcher massen Ihre Kaiserliche Maiestät dem Bischoff zu Würtzburg geliehen haben / und daß solche Belehnung Ihr aller Churfürstlichen und Fürstlichen Gnaden an derselben Fürstenthumb / Oberkeiten / Gerichtbarkeiten und Gerechtigkeiten im Lande zu Francken / unschädlich seyn solle. Quum Iohan. Glanz Civitatis Wormatiensis Protonotarius, & Notarius Cæsareus nomine prædictorum Principum, qui ipsi præsentes fuerunt, protestationem interpo[...], Cæsar per Ministrum respondit: Das [...] Maj. dieselben [Protestation] für ihren [...]rth / so viel Recht were gnädiglich bestehen [...] beruhen / und gelten lassen wolte. Literis Reversalibus quas Carolus Cæsar dedit, inserta fuit sequens clausula: Darauf haben Wir dazumal / und auch von stund darnach in solcher unser Belehnung Ihren Liebden zu erkennen geben lassen / daß Wir unserm Fürsten von Würtzburg leihen wollen / was vormals unsere Vorfahren seinen Vorfahren geliehen haben / und diese unsere belehnung soll Ihren Liebden sambtlich und sonderlich an ihren inhabenden und hergebrachten Fürstenthumben / Oberkeiten / Gerichtbarkeiten / und Gerechtigkeiten im Land zu Francken / unabbrüchlich und unschädlich seyn.

III. Electoribus Ecclesiasticis illud commune est: I. quod quilibet eorum sit & dicatur Archi Cancellarius. [add. *Vid. Bernhards à Mallinckrodt Tract. de Archi-Cancellariis.*]

Electores Ecclesiastici unde dicantur Archi-Cancellarij.

Huius

Mains de origine & causa ita *Lehemann* scribit in der Speyrischen Chronic (*lib. 2. cap. 7. pag. 69.*) Dieweil das Teutsche Fränckische Reich drey unterschiedliche Königreich begriffe/ Teutschland / Franckreich und Italien / damit und jede Unterthanē aus allen Landē und Oertern / dem Teutschen Königreich zugehörig / ihr Anliegen und Nohtdurfft in ihrer Sprach anbringen / und darnebē spühren und vermercken können/daß ihr Haupt und König/ aller und jeder des Reichs Unterthanen Geschäffte ihme angelegen und befohlen seyn lasse/ hat man aus einem jeden Reich einen Ertz-Cantzler erwehlet/ und zum Königlichen Hofe verordnet / durch welchen eines jeden Sachen/ Obliegē/ Wolfahrt und Bestes verrichtet und befördert werde. Die Lateinische Römische Kaiser / habē vor Zeiten die Statt Ro zu ihrer Residētz und Hofstatt verordnet; hingegen/dēnach Carolus Magnus nach erlangtem Kaiserlichen Titul die Statt Aach dartzu gewidmet/ hat er diß höchste Ampt und Verwaltung der Ertz-Cantzler / in Teutschland verleget / und Teutsche Bischoffe/die doch der Italiänischen und Frantzösischen Sprachen erfahren / und der Reichsstände und Unterthanen Beschwerden und Klagen darinn vernehmen und anbringen können / zu solchen Dignitäten erhaben. Dieweil dann dessen Nachkommen am Teutschen Königreich / nicht allein / so lang seyn Geschlecht daselbst regieret / sondern auch im Geschlecht der Sächsischen und Schwäbischen Könige / Kaiser Caroli Magni Reichs-verfassungen / Policey-ordnungen / Recht und Satzungen / mit fleissiger Obacht beharrlich gehandhabt und fortgesetzt: So ist demnach das Ampt des Ertz-Cantzlers durch Italien / Franckreich und Teutschland / in beständigem Wesen in Teutschland verblieben / welche hernach Kaiser Carl/ der Vierte/ durch die Guldene Bull erneuert und bestätiget. [add. *Quæ Dn. Autor cap. 2. n. 12 & seqq. de Cancellariis in genere tradit, ea ad jus publicum Imperij nostri non pertinent, adeoquè en enucleāda illa a nobis prætermissa sunt. Archi-Cancellarii muneris dignitatem vi & effectu hodie non [illegible] tum per Germaniam, sed etiam Italiam & Galliam Belgicam exercet Elector Moguntinus ut ex Dn. Boecleri M.S. adducit Francisc. Irenicus in Colleg. ad Burgoldens. Disc. de Electore Moguntino*]

Imperator Electores Ecclesiasticos appellat nepotes.

IV. II. Ex hoc præterea commune est Electoribus Ecclesiasticis, quod eosdem nepotum nomine salutet Imperator, unsern lieben Neven und Churfürsten. Bertramus (de Comitiis, membro 1. th. 10. ad finem.) hujus appellationis certam quidē esse causam agnoscit, at ingenuè fatetur, eā se neq; ab aliis explicari, nec proprio Marte excogitare potuisse. Cogitabā aliquādu, si ad aliorum exemplum fingendū aliquid mihi foret, dici posse consimili modo, quo nepos ex fratre nobis dicitur, qui fratris est filius, nepos ex sorore, qui sororis nostræ filius existit, eodem sensu ab Imperatore vel Imperio, cujus soror dicitur Ecclesia, hujus autem creaturæ & filij quadantenus Electores Ecclesiastici, nepotum nomine eosdem compellari. [add. *Quidam in Discursu ad me habito, hanc reddebat rationem: Imperatori proximo affectu conjunctos esse filios, adeoquè cum plerique Imperatores filios habuerint, hos Ecclesiasticos Electores tanquam nepotes inclusis religionis post filios complecti voluisse; Seculares vero Electores ex linea collaterali tanquam cognatos. Quid dicendum? Multa sanè de stylo curiæ Imperialis obtinent, quorum ratio non potest reddi; adeoquè etiam hic forsitan hâc formulâ utendum:* Non liquet.]

Quis Imperatorum primus hâc formulâ usus.

V. Quis verò Imperatorum primus hâc compellationis formulâ usus sit, si quæsieris? Respondeo non Fridericum III. id fecisse primum, (*in Reformat. Francofurt. de anno 1442. rubr* Von dem heimlichen Gericht.) sed etiam Sigismundum Imp. anno 1411. Electorem Moguntinum appellasse seinen lieben Nev und Churfürsten/ ut constat ex diplomate, quod extat apud Leheman. (*lib 7.* Speyer. Chronic. *c. 7.*) Imò Rupertum Imperatorem vocasse Electores Ecclesiasticos, die Ehrwürdige unsere liebe Oheimen/ Neven und Churfürsten / in confœderatione anno 1408. cum civitate Spirensi inita, ex eodem constat Lehemanno (*d. lib. 7. c. 75.*) Unde putant, titulum hunc honorarium, circiter Ruperti tempora, & post latam auream Bullam, excogitatum fuisse. Etenim Wencellaum, Carolum IV. Ludovicum Bavarum, & qui ante ipsos fuerunt Imperatores, Electores Ecclesiasticos non alio nomine appellasse, quàm unsere liebe Fürsten zu N.N. ex antiquis Imperij actis & decretis non obscurum esse. Quicquid verò horum fuerit, tamen, & illud certum est, differentiam illam tituli, der Oheimen und Neven/ non semper nec ubiq; ab Imperatoribus observatā. Ita enim in Ordnung des Regiments/ *de an. 1500. tit.* Verbindūg der Königlichē Maiestät und der Reichs Stände/ communi nomine audiunt Oheimen.

Electores Ecclesiastici ius votandi habent etiam à Pontifice non infulati.

VI. III. loco illud quoque Electoribus Ecclesiasticis commune est, quòd jus votandi eligendiquè habeant, licèt nondum à Pontifice pallium susceperint, nec infulati aut confirmati fuerint. Cujus ratio communiter hæc afferri solet, quòd hæc omnia ipsis competant, non ut personis Ecclesiasticis, sed ut Imperij Germanici Principibus. Ea verò spectanda est qualitas in persona illius, quæ duplici respectu conspicua, cujus respectu actus peragendus: (Gylman *lib. 1. decis. Cameral n. 2.*) De praxi & observantia etiam non est dubitandum. Anno 1555. Daniel electus Moguntinus, anno 56. Antonius, anno 59. Iohannes Gebhardus, anno 64. 66. 67. Fridericus, electus Coloniensis, anno 67. Iacobus electus Trevirensis, anno 70. 71. 76. Valentinus, electus Coloniensis, anno 82. Wolfgangus, electus Moguntinus, Recessibus Imperij subscripsisse cognoscuntur. Unde colligere licet, eosdem ad collegium Electorale admissos fuisse (Buxtorf. *ad c. 1. A. B. th. 18. lit. B.*) Wichwoldus quoque electus Coloniensis, tēpore Alberti electioni interfuit, notāte Crusio (*annal. Suevic. l. 3. p. 3. c. 14.*) & an. 1611. Archiepiscopus Coloniensis, ante confirmationē Pontificis, ad collegiū Electorale admissus est.

VII. Nec resistere arbitror pactionem illam, quam Fridericus III. cum Nicolao V.

Objectioni respondetur. Pontifice initæ (Concordata vulgò Germaniæ dicuntur) qua cautum reperitur, ne Ecclesiasticis Regalia ab Imperatoribus aliter, quàm confirmatis à Pontifice, concedi possint. Concordatis enim illis successores non obligantur, quatenus Regio Cæsaris juri contrariantur. Deinde suspensâ jurisdictione Pontificis, per Pacificationem Religionis, eorundem valor simul vel expiravit, vel in suspenso est. Cæterùm cùm antè mentio pallij facta fuerit, de eodem nonnulla consignabimus.

Quid sit pallium. VIII. Nobis pallium est insigne ornamentum Patriarcharum, Archiepiscoporum, Metropolitanorum, & quandoque etiam Episcoporum, plenitudinem pontificialis officij cum translatione dignitatis designans (*c. nisi specialis. c. cum sit, de autorit. & usu pally.*) *Pallium est vestis genus candidâ lanâ contextum, humeros constringens à quo duæ lineæ antè & retrò pendent; cui intexta sunt quatuor cruces, duæ purpureæ antè & retrò, & à dextris & sinistris: infixæ quoque eidem sunt tres acus* (*Matth. Steph.* de jurisdict. lib. 3. part. 1. c. 12. n. 12.) (add. Onuphrium de Interpret. voc. obscur. Eccl. in verbo: *Pallium*.)

Quomodo pallium conficiatur. IX. Modus conficiendi pallium talis est. In die Agnetis Virginis, qui est Januarij dies vigesimus primus, in templo D. Agnetis, Romæ, cum in Missa imploratur Agnus Dei, super altare ponuntur agni duo candidi, postea traduntur basilicæ D. Petri subdiaconis: Hi mittunt illos in pascua, suoque tempore tondent, ex eaque lana permixta reliquæ lanæ, cum in filum diducta fuerit, parantur pallia: latitudine sunt ad tres digitos, ab humeris propendent in pectus, atque renes: ad extremum sunt laminæ plumbeæ tenues ejusdem latitudinis. Ad hunc modum contexta deferuntur ad corpora D. Petri atque Pauli, ac certis ibi precibus expositis, relinquuntur per noctem unam. Alterâ die Subdiaconi recipiunt, & honesto loco diligenter asservant, donec quis opus habet Archiepiscopus, aut ejus procurator, sibi dari petit. Traditur autem multis cum cæremoniis, & certis ritibus mandatur, ne suprà noctem unam, si modò fieri possit, in eodem loco subsistant aut commorentur; & tunc in Cathedralem illius loci, & si non sit ibi cathedralis, in Collegiatam, & si non sit collegiata, in parochialem Ecclesiam remittant & honorificè reponant. Hanc adeò nec operosam, neque sanè pretiosam mercem, Archiepiscopi maximâ vi pecuniæ redimant à Pontifice. Neque verò licet antecessoris uti pallio, sed quisque sibi tenetur illud Romæ comparare. Deinde qui vel permutatione, vel quavis aliâ ratione fit alterius Ecclesiæ Patriarcha seu metropolitanus, licèt anteà sibi paravit illud, necesse tamen habet, ut iterum emat.

X. De hoc genere expilationis permagnæ sæpe fuerunt in omnibus populis querimoniæ, inprimis verò per Germaniam (Sleidan. *lib. 14. p. m.* 215.) Testantur hoc ipsum. die Beschwerden der Teutschen Nation und des H. Römischen Reichs / wider des Papsts zu Rom [illegible] (apud Goldast. in Reichs sat. pag. [illegible]) [illegible], das bey eines Menschen Leben aus dem einigen Ertzbisthumb Mayntz / für das pallium oder Confirmation eines Ertzbischoffs / siebenmal 25000. fl. und also 175000. fl. nach Rom kommen und geliefert worden / mit grosser Beschwerde der Unterthanen / welchen deßwegen Tribut und Schatzungen aufgelegt worden. Jus sanè canonicum (*can. nevis, dist.* [illegible]) [illegible] nem improbat & [illegible] incongruum [illegible] concilio ante corpus Beati Petri Apostoli [illegible] Principiis, tam pro pallio, quam pro ordinationibus aliquid accipere, sub districta interdictione vetuit Gregorius I. maxime aversari quicquam pro palliis, quæ [illegible] concedebat (ea autem symbolum confirmationis erat) dari vel accipi, neque idem à Notario pro traditione chartarum, idque nefarium, expressa Synodo sanxit. Ac post eum Leo II. sedens Anno DCLXXXII. constitutionem edidit, quam Anastasius scripsit Archivo E[illegible] inesse, ut qui ordinatus esset Archiepiscopus, nihil pro usu pallij persolveret. Item Zacharias, ut symoniaca, rejecit, & detestatus est ea pecunia, quæ illi transmiserant tres Episcopi interioris Germaniæ, quos Bonifacius VIII. in eam regionem prædicationis causâ delegatus, ordinaverat, ac pro illis pallia obtinuerat à Summo Pontifice, quæ illi remunerationc digna putabant. Nimirum Sancti Pontificis non esse in quæstum vertendam authoritatem Pontificiam putabant; at non idem posteriores. (Roussel. *histor. Jurisd. Pontif. lib. 5. c. 4. num. 6. & 7. pag. 572.*) [add. *Querel. Protestantium & abusum circa Pallium vid. apud Burgold. p. 2. ad Instr. Pac. Disc. 11. num. 6. Quum Protestantium Archi- & Episcopatus maximam partem in secularem jurisdictionem transierint, dispositio Instrumenti Pacis art. 5. §. 5. quæ Protestantes Episcopos a redemptione Pallij eximit, non adeò prodest, nisi quòd Lubecensi Episcopo, & in casu alternativa quando Dux Lunæburgensis fit Osnabrugensis Episcopus merito suam vim exserat. Vid. pl. Dn. D. Strauch. Dissert: Exoter.*]

Summum pallij pretium.

Vacante sede an Capitulum Electoris jura peragere possit. XI. De illo dubitatur, *si mortuo Electore Ecclesiastico, antequam alius à Capitulo sit electus, Imperatorem eligendi necessitas emergat, an sede vacante Capitulum, quæ Electoris erant, peragere possit?* Nobis negativa verior videtur: Quia Capitulum sede vacante non succedit in iis, quæ Episcopo, non ut Episcopo, sed aliunde competunt (*c. 1. ne sede vac.*) Jam verò jura Electoribus Ecclesiasticis competentia, iisdem attribuuntur ut Principibus, minimè ut Episcopis: Ergo. [add. *Cum sedes Electoris Ecclesiastici vacat, Capitulum quidem omni potest ad Comitia universalia, non autem ad Cæsaris electionem; quia electio est privilegium personale, & cum persona desinit.*]

Elect. Eccles. Banno Imperiali non suspenduntur. XII. IV. Electoribus hisce commune est, quòd si contra Imperatorem vel Imperium aliquid comittant, Regalibus quidem, quæ ab Imperio tenent, priventur, non verò ordina- rià

riâ banni pœnâ, uti seculares, afficiantur. Gail. *lib. 1. de P. P. c. 8. n. 13.* [add. *Quid hodie juxta Instrumentum Pacis juris sit circa Ba[...]lmen. vid. Burgold. p. 5. ad Instr. Pac. Disc. 6. in tot.*]

CAPUT III.

De Electore Moguntino.

Moguntinus inter Electores primus, & Archicancellarius Germaniæ.

I. INter Electores Ecclesiasticos primum locum obtinet Moguntinus, id innuentibus vul[g]atis versiculis:

[...] reveris ætate, sed rerum proprietate
Gaudet Agrippina, sed honore Moguntia prima.

Vnde etiam in Curiis Imperialibus & Regalibus, Romano Imperatori dextrum claudit latus, exceptâ Provincia Coloniensi (*c. 3. §. 2. A. B.*) Vocaturque Archicancellarius Germaniæ: (*A. B. c. 2. c. 3. §. 2.*) Cui consequens est, apud eundem, Archivum Imperii publicum seu chartophylacium, quo publica Imperii documenta actaque continentur, Matriculamque Imperii asservari: Consi[li]um cum Cancellaria, quod in aula Impera[to]ris habetur, eidem juramento obstringi. Aliu[d] inculcat Reinking. (*de regim. secul. & Ecc[l]es. lib. 1. cl. 4. cap. 19. num. 47. edit. poster.*) nimirum hoc hodie usu non servari. Illud tamen expeditum, vigore Capitulationis Imperatoriæ (*in Ferdinandi III. est art. 44.*) Imperatorem teneri, unà cum Electore Moguntino tanquam Archicancellario singulis annis, aut saltem biennio, semel visitare & reformare Consilium auli[c]um. Ei porrò soli Imperi[i Consi]lium decretorum olim signaturam competiisse, & adhuc hodie competere, ut si Curia Imperialis in ejusdem Archicancellariatu celebretur, ipse portet super baculo argenteo, omnia sigilla & typaria sive Regalia. [add. *Archicancellariatum per Italiam & Galliam Belgicam etiam hodie, frustra contradicente Trevirensi, Moguntinum exe[...] Francisc. Irenicus in Colleg. ad Burgold. Discurs. de Electore Moguntino, ubi alia ejus jura traduntur. De Visitatione Consilii Aulici quid novissimè constitutum sit, vid. In[s]tr. Pac. 4. 5. §. 20. & ibi Burgold. p. 2. Disc. 28. n. 17. in fin.*]

Moguntinus est Decanus Collegii Electoralis.

II. II. Electoralis Collegii Decanus, ut patet ex epistola Electorum ad Benedictum XII. Ponti[fic]em exarata, quæ extat. (*tom. 1. scriptor. German.* F[r]eheri, *inter Annales* Rebdorfii, *p. 425. & lib. carminon. Eccles. 1, soll. 13. cap. 3*) Vnde Capitulum, seu reliquos Electores, Regno vacante, convocare debet: (*A. B. c. 1. §. 19. c. 4. §. 2.*) comparentibus formam juramenti dare: (*A. B. cap. 2. in pr.*) & in electione Regis Romanorum, Coelectorum vota perquirere: (*d. cap. 4. §. 3.*) atque ipse demum ultimo rogatus suum promere (*d. §. 3.*) licèt olim primus jure Decani votum suum protulerit.

III. Habuit præterea olim Moguntinus jus consecrandi Regem Bohemiæ, ut ex privilegio Ottonis, & Wenceslai videre est apud Trithemium (*in Chron. Sponheim. pag. 269. & 303.*) & Bruschium (*de German. Episcopat. cap. 2. catal. Episc. Mogunt. pag. 15.* Sed idem posteà H[enr]icus, ex Comitibus à Firnenberg Archipræsul Moguntinus, vendidit Ecclesiæ Pragensi, adeò auri erat studiosus amansque, inquit Bruschius (*d. cap. 2. pag. 10.*) Aliter tamen refert M. Albertus Argentinensis *pag. 135.* Carolum Moraviæ Marchionem, odio Henrici Moguntini, Pragensem Episcopum in Archiepiscopum promovisse, & à Moguntini subjectione exemisse, eidemque jus coronandi Regem Bohemiæ, antea Moguntino competens, concessisse. Et extat ejus in confirmationem apud Goldastum (*tom. 2.* der Reichssatzungen *p. 36.*) Kaisers Carls des IV. Confirmatio.

Moguntinum jus consecrandi Reges Bohemiæ, quo etiam gavisus amisit.

IV. III. Denique quanquam ab Archiepiscopo & Electore Mogun[ti]no ad Imperatorem & Camerã Imperialem provocare liceat, non tamen aliter conceditur beneficium provocationis, nec valet aut recipitur appellatio à Curia Electorali Moguntina, nisi valor causæ ad summam 400. floren. adscendat, & appel[la]ns, antequam appellationem prosequi incipiat, juram[en]tum appellationis, ac cautionem præstet, ut patet ex privilegio de anno Christi 1521. Sedi Moguntinæ concesso. [add. *Hodie Elector Moguntinus privilegio de non appellando illimitato rursus gaudet, ut in fin. cap. 1. h. lib. dictum.*] Der Churfürst zu Maintz ist vor Zeiten über die Juden ordentlich[er] Reichsrichter gewesen: (Schwabenspiegel *lib. 1. cap. 24. §. 3.* Goldast[us] in Reichssatzungen *p. 37. & 313*) Dem Churfürsten zu Maintz/als Ertz-Cantzlern in Teutschland/, ist die Protection über das Postwesen/ und was demselben anhängig/ im H. Römischen Reich von Keyserl. Mayest. allergnädigst anbefohlen. (vide Ludovicum Hornigk *de regali postarum jure cap. 6. theor. 2. lit. d. pag. 49. & cap. 19. theor. 1. pag. 82.*)

Quomodo à Moguntino detur appellatio.

V. Insigne, das Wapen/ huius Archiepiscopatus & eiusdem Præsulis, Rota est, cujus principium à Willegiso, Ottonis III. præceptore, Archipræsule Moguntino, communiter solent deducere. Notant enim, eundem patre shedario fuisse natum, in pago quodam S[...]ingen, Stroangen, vel Schöningen/ [add. *Pagus ille in cuius territorio sit situs, me latet: Forsan non amplius extat in rerum natura, nisi forsan de Seboninga prope Helmstadium in Ducatu Brunsvicensi accipias.*] Indeq[u]e ut suæ sibi originis sortem perpetuò in mentem revocaret, rotam in cubiculo suo pingi curasse, hac inscriptione: *Uvilligis, cogita qui sis, & qui fueris*, vel ut habet Peterman Etterlin (in Chronic der löblichen Eydgenosschaft/*pag. 31.*) Er habe von Demuht wegen allwegen ein Pflugrad bey seiner Bettstatt hangend gehabt/ darein geschrieben mit grossen güldenen Bu[chsta]ben Willigis/ gedencke von wannen du kommen bist. Huius in memoriam rotam postea insigne successorum hoc in Archiepiscopatu permansisse, accedente insuper Imperatoria confirmatione Henrici II. (Bruch *d.*

Insigne Electoris Moguntini.

loc. pag. 7. Pantaleon. *illustr. Herorum part. 2. pag. 136.*) [add. *Ab Ottonis itaque III. ætate ab an. 988. quo Villegis, carpentarii filius sede Moguntina profuit, usque ad hodiernum Eminentissimum Electorem Dn. Ioannem Philippum a Schonborn qui an. 1647. electus, Electores Moguntini fuerunt 46.*]

CAPUT IV.

De Electore Trevirensi.

Trevirensis est Archi-Cancellarius per Galliam & Regnum Arelatense.

I. TRevirensis ornatur Archi-Cancellarij titulo, per Galliam & Regnum Arelatense. (A. B. c. 1. §. 12.) Hoc est, ut explicat Marquard. Freherus (*ad Petrum de Andlo, lib. 2. c. 1. p. 164*) per eam Galliæ partem, quæ Regno Arelatensi continetur, olim Imperium Romanum recognoscens. Per reliquam enim Galliam, quid Cancellario opus, magis, subnectit idem, quàm per Hispaniam aut Africam? Hæc explicatio mihi durissima, nec verbis itidem satis apta & conveniens comparet. Pertinuit enim olim Gallia tota ad Imperij corpus, à quo tamen posteà secessit. [add. *Factum hoc est post Caroli Crassi tēpora, ut exponit Nobiliss. Dn. Conring. in Tract. de Finib. Imper.*] Hujus ergò juris antiqui respectu potiùs, quàm moderni status ratione, ubi nec Gallia, nec Arelatense Regnum, quicquam nostro deferet Imperio, Cancellarius dici poterit. [add. *Dn. Conringius in lib. de Finib. Imperij per Galliam intelligit, Belgicam, qua maximam partem adhuc hodie Imperio connexa: Ex Regno etiam Arelatensi restat Sabaudia & Burgundia Comitatus, ut ita frustra sit Dn. Autor quando Trevirensis Archi-Cancellariatum in desuetudinem abiisse scribit: Interim fatendum est exercitium & ius Trevirensis Archi-Cācellariatus hodie Moguntinum Electorem sibi vindicare: quod an æquo animo nunc ferat Trevirensis haud nihil ambigo. Superiori seculo adhuc de illo negotio fuit ingens controversia, ut alibi expositum.*]

Trevirensis in Electione Imperatoris habet primum votum & præfertur Coloniensi.

II. Competit autem ex præscripto *A. B. Caroli IV.* (*cap. 4. §. 3.*) Trevirensi votum primum in electione Imperatoris: Atque ratione ordinis præcedit Coloniensem: tum quia Gallia ante Italiam, cujus Archi-Cancellariatum gerit Coloniensis, Imperio Germanico accessit, ut eo nomine dignior cœperit haberi: Tum etiam quia Trevirensis Ecclesia major natu, vel antiquior est Coloniensi, quippe ab ipso D. Petro Apostolorum Principe fundata, per S. Martialem, unum è septuaginta discipulis, ut in veterum historiarum monumentis relatum legimus, & in hac ipsa causa præcedentiæ refert Albertus Stadensis (*in Chronic. anno 1240.* Crantzius *lib. 8. Metropol. Saxonia, cap 5.* Kyriander *in Annalib. Trevirens. p. 11.*)

Error Tholosani circa Trevir. Elect.

III. Voluit quidem Tholosanus (*lib. 6. de Republ. c. 13. n. 25 & lib 7. c. 15. n 18.*) Trevirensi hoc electionis votum nomine competere Galliæ [add. *Nævus eruditorum in Gallia ferè communis, quod in rebus Imperij Germanici Tiresiā cæciores sint. Interim in eo toti sunt, ut Regi suo aut totam aquilam Imperialem, aut saltem plumas ex eo addant, id quod etiam Tholosan. o hic facit.*] Verum graviter impingit & labitur. Quod si enim Moguntinus nomine Germaniæ eligit, ut ipse perhibet, quænam reliquorum Electorum secularium in natione Germaniæ, partes supererunt? Si Trevirensis eligit nomine Galliæ, vel Gallorum, ad quid jurat, se electurum per fidem, quâ Deo & sacro Romano Imperio est adstrictus. Nec propterea Electores sunt, quià Cancellarij; cum & seculares Electores sint, nec tamen Cancellarij. Denique admissâ Tholosani sententiâ, eodem quasi fundamento concludendum foret, Palatinum eligere Palatinatus, Saxonem Saxoniæ, Marchionem Marchiæ, Regem Bohemiæ Regni Bohemiæ nomine, quæ omnia absurda.

Trevirensis sedet ex opposito Imperatoris.

IV. Deinde datum est Trevirensi, ut sedeat ex opposito, & lineari directiona versus Imperatoris faciem, gerichts gegen eines Kaisers Angesicht über. (*A. B. c. 3. §. 2.*) utque indirectâ diametrali lineâ ante Imperatorem vel Regem transeat, illis solùmmodò intermediis, qui Imperialis vel Regalia deportant insignia (*A. B. c. 21. c. 22. c. 26. §. 4. c. 28. §. 3.*) De anomala hac sessione quid habendum, & cur in provinciis Archi-Cācellariatui suo submissis, potestatem non æquè ut reliqui Electores obtineat ad dexteram Imperatoris sedendi? expeditum hactenus non fuit. Noldenius (*de nobilitate, c. 9. n. 154. & seqq.*) nisi dicamus, ob id, quod Cæsari ita placuerit legis vigorem habere, cum Pomponio paratus est jurare, non liquere. [add. *Si coniecturis datur locus, existimo hanc indirecta & diametralis sessione hanc esse causam, quod (quia numerus Ecclesiasticorum Electorum est impar, Secularium verò par) Carolus Imperator, ne Trevirensis & Coloniensis ad sinistram se ambo exciperent, Moguntinum ad dextram, Trevirensem versus faciem suam, Coloniensem verò ad sinistram collocare voluerit.*]

Schematismus ordinis sedendi in consultationibus, & gradiendi in processionibus.

V. Utilitatis ego causâ postquam de sessione & præcedentiæ gradu incepi dicere, schematismos subsequentes, ex Gallico quodam discursu, quem penes me habeo, titulo, (*Abregé de la bulle doree de l'Empereur Charles IV. p. 30.*) adjiciendos duxi.

Ordo

Ordo sedendi in Consultationibus.

Palatinus	Bohemiæ Rex	Moguntinus	Imperator	Coloniensis	Saxo	Brandeburgensis
			Treverensis			

[add. *Hodie ita:*

Brandeburgensis	*Bavarus*	*Moguntinus*	*Imperator*	*Coloniensis*	*Saxo*	*Palatinus*
			Trevir.			

Ordo observandus in Processionibus.

		Coloniensis	Brandeburgensis cum sceptro.	
Imperatrix	Bohemiæ Rex	Imperator	Saxo cum ense	Trevirensis
		Moguntinus	Palatinus cum pomo aureo.	

[add. *Hodie Domini Electores conducentes Imperatorem ita incedunt cum insignibus:*

Trevir.
Brandeb. cum sceptro; Bavarus cum Pomo, & Palatinus cum Corona
Saxo cum gladio.
Moguntinus, Imperator, Coloniensis,
Bohemus.

Imperatorem conducentes sine insignibus ita incedunt:

Brandeb. *Palatinus,*
Bavarus, *Saxo*
Trevir
Moguntinus: Cæsar: Coloniensis,
Bohemus.
Vid. Dn. Gockel. de Regib. Europæis pag. 534.]

Quando licet appellare à Trevirensi.

VI. Cæterùm ut ad Trevirensem redeã, illud tenendum est, ab eodem non appellari, nisi summa causæ excedat 500. aureos, Rheinisch in Gold/ & in causis momentaneæ possessionis omnino non licere provocare. In reliquis appellans intra spatium trium mensium, à die latæ sententiæ computandum, juramentum calumniæ præstare tenetur, nec non cautionem juratoriam, sub hypotheca omnium bonorum suorum, quibus solennibus aliàs prætermissis, appellatio pro nulla ac legitima habetur, executioníque mandatur, secundùm privilegium a Ferdinando I. Imp. concessum, de dato 23. Novemb. anni 1562. [add. *Credo quod hoc privilegium adhuc hodie ex parte duret. Nam quum in Comitiis de anno 1653 54. Electores reliqui privilegium illimitatum de non appellando sibi renovari curarent, solus Elector Trevirensis hoc neglexit, & concessit appellationes à sententiis in petitorio latis, ubi summa 1000. florenorum Rhenensium in auro excedit. vid. Burgeld. ad Instr. Pac. p. 2. Disc. 20. n. 19. Forsan hoc inde est, quod Cameram Spirensem habet vicinam.*]

Alia Electoris Trevirensis privilegia.

VII. Sunt & vetustiora alia à Carolo IV. Cunoni Archiepiscopo Trevir. A. C. 1376. concessa privilegia, quæ à Kyriandro (*de Aug. Trev. part 15. p. 159.*) ita recensentur in diplomate de dato Bacherach. an. 1376.

CAROLUS IV. Imp. &c. intuitu venerabilis Cunonis sanctæ Trevir. Ecclesiæ Archiepiscopi, sacri Imperii per regnum Arelatense & Galliam Archicancellarii, Principis consanguinei, & devoti sui charissimi, civitatem, oppida, villas, castra & fortalitia eius & Ecclesiæ prædictæ libertat. & libertata confirmat, eademque decernit ad ipsam Ecclesiam Trebirensem pertinere, cum iurisdictione, meroque ac mixto Imperio, & eorundem exercitio, potestateque animadvertendi in delinquentes istorum locorum. Confirmantur denuo & conceduntur eidem Archiepiscopo, atque eius Ecclesiæ, proprietas & possessio perpetua castrorum & munitionum, Cochme, Kemplen, & Clotten, cum telonio iurisdictione, & omnibus pertinentiis; item monetam in civitate Treviri vel extra, locis dominii vel districtus Episcopalis signandi, & falsarios puniendi ius, non obstante, sed sublatâ prætensione civitatis Trevirensis, quòd Episcopus in civitate ipsa cum illius consensu monetam cudere debeat. Confirmantur deinde telonia super flumine Rheni & Mosella, & immunitas vectigalium pro rebus quas Clerici diœcesis Trevir. non negotiandi causâ deferunt, item iurisdictio, & conductus super fluvium Mosella, unà cum strata eius utrobique dicta Linpads, à ripa Dilmerbach, prope villam Remich, usque in Rhenum, & conductus super fluvium Rheni, à Duberbach inter Brie & Rhense, usque ad ripam Nette prope Andernacum, præterea conductus & foresta in Sparckenberg prope Monsabur in Lesura, Kyle & Sura fluviis, nec non toto tractu inter amnes Brinzam & Drenam, strata etiam utraque seu Linpads & conductus fluminis Sara ab amne Brinza usque ad Mosellam, sanctione additâ, ne quis, cuiuscunque status, illos conductus, per receptionem telonii, vel captionem seu arrestationem

personarum, vel rerum, quovis modo, belli quoque temporibus, infringat, quibuscunque privilegiis non obstantibus; vel pravam consuetudinem in istis conductibus naufragorum, vel cadentium bigarum & aurigarum bona, veluti iure Grundruhr, occupandi, deinceps exerceat. Vasalli, ministeriales, castrenses, cives, oppidani aut subditi Archiepiscopi, tam ecclesiastici quàm seculares, etiam si quis ministerialis aut vasallus ipsius Cæsaris seu Imperii foret, ad iudicium Imperialis aut Regalis Curiæ, vel alterius cuiuscunque super quacunque causa trahi vetantur inviti, sed coram Archiepiscopo convenire iubentur, nisi non parerent, aut coram eo stare iure recusarent: Archiepiscopo similem Regali vel Imperiali aulæ iudiciorum formam exercere, atque una sola pro omnibus terminis citatione uti permittitur. Quibus personis in iudiciis suis etiam feudalibus uti possit, & qualiter actis iudicum tanquam veris stare oporteat exprimitur. In feudalibus caussis, a Curia Paribus ad Archiepiscopum, ipsi etiam Archiepiscopo, a Parium sententiis quibuscunque ad Cæsarem provocandi facultas tribuitur. Vasalli intra diem & annum feuda sua requirere atque recipere, nec ea præter domini voluntatem alienare aut obligare iubentur, alioquin libera potestas Archiepiscopo conceditur protinus absque ullo iuris ordine talia feuda sibi vindicandi. Insuper Archiepiscopo Trevir. indulgetur libertas ultra vel citra montes ad parlamentum & expeditionem Imperatoris haud accedendi, nisi & alii omnes Electores Imperii nominatim vocentur. Archicancellariatus exercitium munusq; & proventus, custodia sigillorum Imperialium vel Regalium, institutio & destitutio Cancellarii, Protonotariorum & Notariorum Cancellariæ, quotiescunque contingit Imperatorem vel Regem terminos Arelatensis regni vel Galliæ intrare, simulque prærogativa vocis primæ, tam in electione Regis Romani futuri Imperatoris, quàm in aliis Imperii negotiis per Electores communiter tractandis Archiepiscopo Trevir. confirmantur. Fortalitia castrave quævis in fundo vel districtu totius Ecclesiæ Trevir. vel infra leucam, à locis iurisdictionis eius, præter consensum Archiepiscopi erigere nemini, nec ipsis quidem Augustis licere, pœna 50. lib. puri auri; insuper Ecclesias vel monasteria seu capellas diœcesis Trevir. incastellare absque voluntate ipsius primarii sacerdotis fas haud esse, sub pœna banni Imperialis sancitur. Excommunicati ab Episcopo, vel eius officialibus & iudicibus, ultra annum & diem pertinaces, per ipsum Archiepiscopum vel eius Curiæ magistratum, proscribi, & in Imperiali banno poni, atque à cunctis vitari iubentur. Bona feudave Imperii qualibet obligata, alienata, venditave, à quocunque redimendi, sibique retinendi facultas, nominatim empto oppido Limburg & castrorum de Caverna cum omnibus pertinentiis, Archiepiscopo confirmatur. Ius argentariarum, seu aliarum mineralium, in dominio seu districtu Trevirensis Ecclesiæ, vel in ipsius diœcesi existentium, nec non thesauro in iisdem terminis invento, eidem Archiepiscopo conceduntur, nullo cuiusquam privilegio, iure vel usu obstante. Potestas cassandi mutandique communitates, societates, fraternitates, statuta, consilia & rectores suorum locorum, civitatis & oppidorum pro arbitrio, quotiescunque videatur expedire, item ordinatio civitatum, oppidorum & bonorum suorum Archiepiscopo attribuitur in perpetuum. Subditi Ecclesiæ Trevirensis neque in Pfalburger, oder Mundleut, neque si damnati proscriptive, vel hostes Archiepiscopi sint, in civitatibus Imperialibus recipi, sed expelli iubentur. Archiepiscopum Trevirensem inimicis suis iustum bellum indicere, & in expeditionibus suis vel Imperii quovis locorum victualia recipere pro arbitrio posse, nec inde ad damna vel præstationem ullam teneri debere, exprimitur. Omnia feuda Ecclesiæ Trevirensis ad eandem, & ad Archiepiscopum, iisdem modis devoluta; quorum ad Cæsarem vel Imperium solens nec ad prolem fœmineam pervenire debere decernitur, nisi de id in privilegio clare dicatur. Merum & mixtum Imperium, cum attinentiis in iurisdictionibus diœcesis quæ Freiengericht vocantur, Archiepiscopo confirmatur, pariterque ius tutelæ exercendæ vasallorum suorum impuberum. Si qua collatio beneficii cuiusquam diœcesis Trevir. Cæsari competat, ipsum Archiepiscopo Trevirensi personas idoneas præsentare debere pro institutione obtinenda declaratur. Sententia per ipsum Carolum prædicto lata pro Cunone contra civitatem Trevirensem, quod ipsam, eiusque dominium directum & utile, advocatiam ibidem cum mero & mixto Imperio, ac iurisdictione tam ecclesiasticâ, quàm seculari ad Episcopum & Ecclesiam pertinere decrevit, ratificatur & confirmatur. Denique privilegia, sententiæ, libertates, exemptiones, gratiæ, atque omnia quæcunque Trevir. Archiepiscopis, eorum Ecclesiæ vel monasteriis & subditis ipsius unquam concessa fuere, monetæ cusum & Iudæi, dominia, iurisdictiones, forestaria, districtus, telonia, strata publica, conductus per terram & aquas, ius navigandi, piscaria, aquarum decursus, ripæ & littora, in dominio, potestate vel districtu Archiepiscopi & Ecclesiæ Trevirensis, & omnia feuda, iura & consuetudines, libertates, proventus, bonaque omnia quæ possident, vel quasi, specialiter feuda castrorum de Caverna, proprietas, vel quasi, monasterii Sancti Maximini, advocatia monasteriorum de Vuadgassen & de Sprenckersbach, proprietas & possessio oppidi situs Monasterii in Meinfeld, & castri Thurum, cum omnibus pertinentiis eidem Archiepiscopo & Ecclesiæ Trevirensi confirmantur, renovanturque ex certa scientia, de plenitudine potestatis Imperialis. Omnia privilegia, literæ Cæsareæ quibuscunque personis vel locis concessa, nec non omnia statuta, consuetudines & usus, quatenus adversantur præmissis, cassantur & tolluntur: cum promissione defensionis, & non contraveniendi, per ipsum etiam Imperatorem addito, in omnibus Episcopi privilegiis latissimam interpretationem fieri debere, & cum inhibitione, ne quisquam mortalium super talibus Archiepiscopos Trevirenses molestet. Hæc privilegiorum convenientia nomini Augustorum, supremæque maiestati adversa statuit Kyriander (d. pag. 159.) Das Stifft Trier hat (annotante *Besold. in thes. pract. verb.* Reichs-lehen *p. 655.*) ein Kaiserlich privilegium, daß alle in solchem Stifft eröffnete Reichs-lehen selbigem zufallen sollen.

sollen. Beweis in sachen Sayn *contra* Trier *fol.* 62. Præterea docet idem Bertoldus (*d. thes. verb.* Freye Reichsritterschaft) daß die vom Adel / vnd die gantze Ritterschaft im Stifft Trier/ samt andern Grafen vnd Herrn Stände / ungeacht sie unstrittig mitten im Stifft Trier mit ihren territoriis begriffen/ Ihrer Churfürstlichen Gnaden der Lädsfürstlichen Hoheit in ihren territoriis nicht geständig/ sonder es sey darüber lis notorie pendens. [add. *Primus Electorū Trevirensium A.C. 989. fuit Ludolphus Saxonici sanguinis. Ab eo usq; ad hodiernum Eminentissimum, Dn. Carolum Casparum* von der Leihe / qui ann. 1652. electus, fuerunt 38. Electores.]

CAPUT V.

De Electore Coloniensi.

Coloniensis est Archi-Cancellarius per Italiam.

I. COloniensis Archiepiscopus Elector, I. nomen Archicancellarij obtinet per Italiam (*A.B. tit.* §. 11. *p.* 3. §. 2.) cui adjuncta est Sicilia & cæteræ provinciæ (Goldast. *in d. addit. p.* 5.) Hoc, diploma quoddam de anno 1275. Germanicè ita exhibet: Wir Syvert Ertzbischoff von Cöln / des Richs von Overberge Ertzcantzler (Marq. Freher. *in not. ad Petr. de Andl. lib.* 2. *c.* 1. *p.* 164.) [add. *Quicquid de iure sit, hodie Archicancellariatum per Italiam exercet Elector Moguntinus.*] Translato in Saxones Imperio post extinctam Caroli Magni masculinam lineam, Lotharingiæ provinciæ dominium, ab Ottone I. Cæsare, concessum fuit, fratri ejus Brunoni Magno, Coloniensi Archiepiscopo, cujus etiam successoribus hodie sedes majoratus domus regiæ, inferioris Lotharingiæ pars secundùm Rhenum subest, & diœceseos Coloniensis principatus vocatur, à metropoli Colonia, illique, extinctis Ottonibus, Electoralis dignitas accessit, unde nunc omne id à Lotharico regno abscissum territorium, Electoralem Principatum dicimus, cui eo tempore deficiente hæreditaria successione Cæsarum, augustissima dignitas Electoralis inhæsit. Gelenius de admirandâ magnitudine Coloniæ (lib. 1. syntagm. 3. p. 1.)

Habet in elect. votum secundum.

II. II. Secundo loco votum profert suum in electione Regis Romanorum: (*A. B. cap.* 4. §. 3.)

Ius coronandi Coloniensis.

III. III. Eidem competit dignitas, nec non officium Romanorum Regi primum diadema Regium imponendi: (*d. c.* 4 §. 3.) Scribit Maenenius *lib.* 3 *de Coronat. Ferdin. II. p.* 99.) hoc jus à Carolo M., primam sedem Aquisgranum statuente, Regni Germanici & Imperij, donatum esse, quamvis Moguntinum non raro hos religionis & ordinis sacri actus Imperatoribus impendisse liqueat. Cum Otho I., Henrici I. filius, Aquisgrani coronandus esset, teste Witichiado (*lib.* 2. *de reb. gest. Saxon. in princ.*) quæstio Pontificum de consecrando Rege, Trevirensis ac Coloniensis orta est: illius, quia antiquior sedes esset; hujus, quia ad suam diœcesin pertineret locus, & ob id sibi convenire arbitrati suor hujus consecrationis honorem. Vterque tamen cessit Hildeberti Moguntini cunctis notæ almitati. Sic ille. Post quem aliquot Imperatores à Moguntinis consecrati sunt. Deinceps verò Henricus III. à Pelegrino Archiepiscopo Coloniensi, teste Krantzio, est coronatus. Filius ejus Henricus IV. ab Hermanno, de quo refert Lambertus, quod major generis claritas Hermannum Coloniensem, quam Lupoldum Moguntinensem commendabat. Ille enim Palatinus Rheni erat, hic verò ex Monacho Fuldensi ad Archiepiscopatum evectus fuerat. Ratio præter institutionem potissimum ex eo sumitur, quòd urbs regia Aquisgranum intra diœcesin ipsius sit, unde jus illud coronandi Cæsarem inviolabiliter, & immutabiliter temporibus præteritis ad hoc usque momentum, profluxit. Gunth. *lib.* 1. *Ligurin.* de coronatione Friderici I. jus illud clarè satis demonstrat:

Imposuit capiti gestamina regia sacro,
Arnoldus, quo tunc pastore Colonia dives
Gaudebat (quippe hunc veteris sibi iuris honorem,
Vindicat ille locus.

Ideò quicunque Henricum III. secuti sunt Cæsares, hunc honorem, & hoc jus Coloniensi reliquerunt, & inconcussè servaverunt, adeò ut usque ad Aureæ Bullæ promulgationem idem ipsis justissimo titulo jus acquisitum fuerit, & Austriæ familiæ columen Rudolphus I. à Ludovico Severo Duce Bavariæ & Septemviro electus, à Sigfrido Coloniensi Archiepiscopo fuerit coronatus, Adolphus successor ab eodem, Lotharius Saxo ab Friderico, Otho IV. ab Adolpho, uti & Philippus &c. Maximilianus I. ab Henrico, Carolus V. ab Hermanno, Ferdinand. I. ab eodem &c. Hactenus Matenesius [add. *Per novissimam transactionem inter Moguntinum & Coloniensem initam, extra utriusque Archiepiscopi Diœcesin coronatio hodie alternativè peragitur, ut suprà de Coronatione Imp. est dictum.*]

IV. IV. Idem in sua diœcesi & provincia, & extra provinciam suam, & tota Italia & Gallia dextrum Cæsaris latus claudit (*Aurea Bulla c.* 3. §. 2.) *Ius sessionis Coloniensis.*

V. V. Ejus subditi privilegiati sunt contra Rotvvilense, & alia extranea Consistoria, tam in realibus, quam personalibus actionibus. Deinde provocare non licet in causa momentaneæ possessionis, salvo tamen petitorio. Nec etiam in reliquis appellatio conceditur, nisi causa 500. florenos Rhenanos attingat, alias sententia executioni subjacet. Quod si summa appellabilis certa est, tum intra semestre spatium juramentum appellationis & cautionem sub hypotheca omnium bonorum suorum præstare tenetur, vigore privilegij Maximiliani II. Imp. de anno 1570. d. 15. Aug. [add. *Elector Coloniensis gaudet hodie privilegio de non appellando, & quidem illimitato, nisi in casu denegatæ iustitiæ, & ut iudicium revisorium constituatur. Ant. ad Instr. Pac. p.* 2. *Disc.* 20. *num.* 19.] Coloniensis Archiepiscopus, inter alios titulos, utitur etiam *Coloniensis privilegia.*

Ducis Vvestphaliæ & Angariæ, quas ditiones munificentia Friderici Imperatoris, anno Dominicæ incarnationis MCLXXX. jam olim contulit Ecclesiæ Coloniensi, diploma extat apud Gelenium (*d. lib. syntagm. 7. pag. 73. & seq.*) [add. *Primus Elector Coloniensis ann. 990. fuit Heribertus, Comes Rotenburgensis ad Tuberam, Cancellarius Ottonis III. Modernus Elector 47. est Eminent. Dn. Maximilianus Henricus, Dux Bavariæ ad hanc dignitatem evectus ann. 1650. Hic litem cum Moguntino de iure coronandi habuit qua tandem sopita.*] Scripta quæ hac de re communicata hic adjicio:

Controversia de iure Coronandi inter Moguntinũ & Coloniensem.

VIII. Cùm anno MDCLIII. Archiepiscopus Moguntinus Ratisbonæ Ferdinandum IV. Regem Romanorum coronasset, Coloniensis Archiepiscopi nomine contra illum actum hæc fuit interposita protestatio 8. 18. Iunij Ann. MDCLIII. Demnach der Hochwürdigste in GOTT/ und Durchleuchtigste Fürst und Herr / Herr Maximilian Henrich / Ertz-Bischoff zu Cölln / und Churfürst / Pfaltzgraff bey Rhein / Hertzog in Ober- und Nieder-Bayern / auch der Obern Pfaltz / von dem Seiner Churfürstl. Durchl. in der Guldenen Bull Tit. 4. bestättigten und sonst von 400. Jahren hergebrachten jure coronandi Regem Romanorum, jetzo per actum merè turbativum & violentum abgehalten werden wollen / und solches unter dem Vorwandt / als wan bey etlichen nechst vorigen Crönungen / selbige Verrichtung durch einen zeitlichen Churfürsten zu Maintz beschehen / und dahero jetzo Ihre Churfürstl. Gn. sich dessen in Besitz befinden sollen / und aber berührte actus in casu planè dispari, nemlich als die Churfürsten zu Cölln mit der Bischöffl. Weyhe nicht versehen gewesen / ergangen / und also davon auff jetzige Ihre Churfürstl. Durchl. in deme selbige zu Vertrettung dieses Ihres Ampts genugsam qualificirt / keine illation gemacht werden kan / auch sonsten / so wohl von der Zeit aufgerichter Guldenen Bull / als auch undencklicher Zeit zuvor / sich kein Fall finden wird / daß die Crönung / durch jemand anders / als einen Churfürsten zu Cölln / wan derselbe qualificirt / verrichtet worden: So werden dieselbige gemüssiget / wider solche Unbilligkeit und Gewalt hiemit außtrucklich zu protestiren / und Ihr darwider alle dienliche und erlaubte remedia vorzubehalten: Gestalt sie sich dann hiemit bedingen durch diese turbation Ihrer Churfürstl. Gn. zu Maintz im geringsten kein jus oder possession nachgeben / verstattet / oder eingeraumbt zu haben / sondern daß es vielmehr für eine ansehnliche contravention berührter Guldenen Bull zu achten / zu halten und zu erkennen seye. Exhibuit prætereà idem Archiepiscopus Coloniensis Imperatori informationem juris sibi competentis, cuius hic est tenor.

Es ist erstlich kund und offenbar / daß die im Jahr 1356. von Keyser Carl IV. auffgerichtete Guldene Bull / einem jeden Churfürsten bey der Wahl und Crönung eines Röm. Keysers seine gewisse prærogativas zueignet / wie solches Tit. 4. zuersehen / und nemlich daß ein Ertz Bischoff und Churfürst von Maintz Gewalt haben solle / die übrige Churfürsten zu der Wahl zu beschreiben / die Umbfrag zu halten / und die Stimmen zu colligiren; dem Churfürsten von Trier die erste Stim̃ gebühren; und dem Churfürsten von Cölln die Würdigkeit und das Ampt zugehören solle / die Crönung eines Röm. Königs zu verrichten; Unter den übrigen Weltlichen Churfürsten ist gleicher gestalt ihrer Functionen halber gewisse Versehung geschehen. Berührte prærogativæ, oder Iura, inhærent ossibus ipsorummet Electorum, und ist die Ordination auff die Person der Churfürsten gerichtet / keines wegs aber auff ein gewisses Ort / da es ihnen / und nicht anderswo gebühren solle / restringirt, wie solches in specie de Electore Coloniensi auß diesen außtrucklichen Worten A. B. cui competit dignitas, nec non officium Romanorum Regi primum Diadem a Regium imponendi, klar und deutlich erhellet / in dem die particula cui, eigentlich die Person / so es zuverrichten / gar aber nicht das Ort / wo es zugeschehen denotirt. Und ist daher zuverwundern / auß was Grund und Ursach Ihr Churfürstl. Gn. zu Maintz dafür halten wollen / daß berührtes jus coronandi einen Ertzbischoffen un̄ Churfürsten zu Cöln als dan̄ nur zustehen und gebüren solle / wan̄ die Crönung zu Achen oder in provincia Coloniensi verrichtet wird / da doch von solcher Limitation, oder Distinction, in ermeldter Güldenen Bull mit keinem eintzigen Buchstaben Meldung geschicht / und derowegen das vulgatum dictum hier billich gelten und Platz haben muß / ubi Lex non distinguit, ibi nec nostrum esse distinguere. So ist auch intentio legislatoris auß diesem noch mehrers abzunehmen / daß tit. 28. A. B. (oder 25. secundùm aliquas distinctiones) die Verordnung geschicht / das die Wahl eines Römischen Keysers zu Franckfurt / die Crönung zu Achen / und der erste Reichstag zu Nürnberg gehalten werden solle (so fern obberührten allen / oder einem Theil davon / keine ehehaffte und erhebliche Verhinderung begegnen oder widerstehen) ohn aber / daß auff diesen Fall / wann nemblich wegen vorschwebender Hinderungen das Orth geändert werden muß / der vorhergehender Verordnung wegen eines jeden Churfürsten Gerechtsame und Verrichtung im geringsten was abgebrochen / da sonsten /, wann es die Meinung gehabt hette / daß ein Churfürst zu Cölln die Crönung alleinich zu Achen / oder intra provinciam, nicht aber anderswo vornehmen solle / solches nicht würde außgeblieben oder vergessen worden seyn / zumahlen auß dem gantzen contextu A. B. und sonderlich Tit. 3. 4. 6. 21. 22. 23. 26. 27. 28. genugsam erscheinet / wie sorgfältig Keyser Carl IV. sich beflissen / einem jeden / im Gehen / Stehen / Sitzen und allen andern Verrichtungen / seine Stell / Ordnung und Ampt also anzuweisen / damit die vorige darauß erwachsene

erwachsene Irrungen gänßlich auffgehebt / und künfftig zu ewigen Zeiten kein Zweiffel oder Streit mehr entstehen köndte / oder solte: Ist dan nun dicto Tit. 28. in casu mutationis loci circa personam coronantis, keine enderung geschehen / warumb soll es dann nicht bey der unbeschranckten dispolition Tit. 4. sein bewenden haben? juxta regulam, Quod non mutatur, cur stare prohibeatur? Und würde, warlich / 5. ein gar unbilliches Ding seyn / wan ein Hochlöbl. Churfürstl. Collegium super loco coronationis / auß gewissen Bedencken und Ursachen / gestalt es dieser letzter Zeit hero mehrmals geschehen / da sonsten die lieben Alten sich strictissimè & religiosissimè ad literam A. B. jedermahls gehalten) dispensirt, daß eben darumb einem Churfürsten zu Cölln seine function allein / da die übrige Churfürsten alle / ohn einige Außnahm die ihrige behalten / solte benommen / oder entzogen werden. Wogegen 6. gar nicht irren kan / was etwa von Ihr Churfürstl. Gn. zu Maintz vorgeschützt werden will / daß nemblich derselben secundum Tit. 4. A. B. durch das gantze Ertz-Cancellariat (die Provintz von Cölln außgenommen) der Vorsitz gebühret / dann [illegible] ad hanc actum, seu functionem coronationis, tanquam separatum, keine [illegible] gemacht werden kan. Inmassen es dann keine mehrere repugnantiam in sich hat / daß einem Zeitlichen Ertz-Bischoffen und Churfürsten zu Maintz / in congregatione Electorum prima Sessio zustehe / und damahlen Chur Cölln die Crönung verrichte / als daß Chur Bayern / Sachsen / Brandenburg und Pfaltz ihre gebührende Churfürstliche functiones, non obstante illâ prærogativa primæ Sessionis Moguntinæ, vollziehen. Wie dan 7. in simili Ihre Churfürstl. Gn. zu Trier nicht werden nachgeben wollen / daß der dicto Tit. 4. einem Churfürsten zu Cölln [illegible] Vorsitz per suam Provinciam, nec [illegible] Italiam & Galliam, einen zeitlichen Churfürsten zu Trier an seinem jure primæ vocis, so Ihm eodem Tit. 4. wie Chur Cölln das jus coronandi zugeeignet) hinderlich seyn solte / wann schon der Wahltag intra provinciam Coloniensem, vel in aliquo loco Italiæ, aut Galliæ, angestellet oder gehalten würde. 8. That commune omnium scriptorum, tam Historicorum, quàm Politicorum testimonium hinzukommen / welche uno ore, und einhelliglich anßsagen / daß die Crönung der Römischen Keyser / schon à tempore Henrici III. Imperatoris (welcher Anno MXXXIX. und also mehr dann dreyhundert Jahr ante A. B. erwehlet und gekrönet worden) denen Churfürsten von Cölln zugestanden / und solche einem Churfürsten zu Maintz alsdann erst gebühre / wann der Churfürst von Cölln mit der Bischofflichen Weyhe und infulis nicht versehen / wie solches bey dem Buxdorfio (*in A. B. n. 46. 47. & 48.*) Rumelino (*in A. B. dissert. 6. n. 7.*) Limnæo (*de jur. publ. lib. 2. cap. 4. n. 9. & seqq.*) & ibidem allegatis zu vernehmen ist. Worunder dann 9. dieses sonderlich zu mercken / daß Petrus Ostermannus gewesener Chur Maintzischer Geheimer Rath / in seiner paraphr. in ad Aur. Bullam (welche in der Statt Maintz gedruckt / Ihr Churfürstl. Gn. zu Maintz dediciret, ja wie die Inscriptio libri mit sich bringet / auß Churfürstl. Maintzischen Special Befelch ans Liecht gebracht) die Formalia gebrauchet. Postmodum verò, cum Henricus III. per Archiepiscopum Coloniensem & ipse coronatus esset, & Filium suum Henricum IV. coronari fecisset, paulatim longâ & usque ad hanc Bullam observatâ consuetudine id Electoribus Coloniensibus acquisitum, per hanc Bullam confirmatum, & ad nostra usque tempora continuatum fuit. Quæ dignitas tamen eidem non competit, cùm Archiepiscopum Electorem Coloniensem, nondum infulis, vel pallio decoratum esse contigerit, tunc enim non is, sed de antiqua consuetudine cooperantibus, Coloniensi & Trevirensi, Moguntinus coronationem perficere solet. Und kan also, 10. Ihr Churfürstl. Gn. zu Maintz gar kein Behelff geben / daß deroselben Vorfahren / à tempore Maximiliani II. etliche actus Coronationum verrichtet / dann dieselbe alle in tempora trium Electorum Coloniensium eingefallen / welche mit der Bischofflichen Weyhe / und infulis nicht versehen gewesen / wie dann / in specie, præfati Maximiliani II. Electionem Fridericus IV. Comes de Weda, verrichten helffen / der notorie nicht in Episcopum consecrirt gewesen / sondern sich des Ertz-Stiffts per resignationem abgethan / Rudolphus II. aber / tempore Salentini Isenburgici (der resignato similiter Archiepiscopatu, sich verheurahtet) Matthias, Ferdinandus II. & Modernus Gloriosissimus Ferdinandus III. Imperatores, und alle bey Zeiten Ferdinandi Bavari, Electoris ultimò defuncti consecratione Episcopali pariter carentis, erwehlet und gekrönet worden. Und weilen daher diese Churfürsten die Keyserliche Crönung per rerum naturam zuverrichten nicht vermöcht / hat nohtwendig solche durch einen andern / von den Geistlichen Churfürsten / darunder alsdann billich Chur-Maintz / sicut ordine, ita etiam optione, primus ist / geschehen müssen. Und ist 11. dieses für Ihre Churfürstl. Durchleucht zu Cölln genug / daß / neben deme sie in lege publica intentionem fundatam haben / kein einiger Crönungs-Actus beygebracht werden kan / der nicht durch einen Churfürsten zu Cölln wann er gegenwertig und qualificirt gewesen / seye verrichtet worden. Man kan auch sonsten 12. Ihre Churfürstl. Gn. zu Maintz / die anziehende possession so weit gestatten / daß / wann die Coronation von Chur Cölln / ob defectum qualificationis, nicht vollzogen werden kan / alsdann Hochgedachter Ihrer Churfürstl. Gn. zu Maintz solche vor Chur Trier / oder wer es sonsten unterstehen wolte / zu thun gebühre. Worauff dann auch die allegirte Actus allein quadriren / und diesen gegenwertigen casum mit itziger Ih-

zer Churfürstl. Durchl. zu Cölln keines wegs gezogen werden könne. Gestalt sich dann auch 13. Anno 1630. bey Krönung der Kayserin Eleonoræ zugetragen / daß / weil so wenig der damahlige Churfürst zu Maintz Anshelmus Casimirus, als Ferdinandus, Churfürst zu Cölln / mit der Bischofflichen Weyhe / und infulis versehen waren / die Function durch den Churfürsten zu Trier Philippum Christophorum geschehen. Gleichwie aber Ihre Churfürstl. Gn. zu Trier / ihro dadurch einig Recht in præjudicium ejus, cui alias competit, anerwachsen zu sein nicht prætendiren / also haben sich dessen auch Ihre Churfürstl. Gn. zu Maintz / mit Billigkeit nicht anzumassen.

Ad hæc ita respondit Archiepiscopus Moguntinus; Allerdurchleuchtigster / Großmächtigster Römischer Keyser: rc. Ewer Kayserl. Mayestät seynd meine unterthänigst gehorsamb-schuldig-geflissen- und gantz willige Dienste / stetes Fleisses allezeit bereit zuvor / Allergnädigster Keyser und Herr. Was an Ew. Kayserl. Mayest. meines Herrn Mit-Churfürsten zu Cölln Liebden / unterm dato den 25. Iunii wegen in den districto / und partibus meines Ertz-Cancellariats per Germaniam, jure proprio anmassender Crönung eines Römischen Königs / neben Beyfügung einiger kurtzen Information abgehen lassen / das hab auß deren von Ewer Keyserl. Mayest. mir unlängst hernach beschehener Allergnädigster Communication, darumb ich zuforderst unterthänigsten Danck sage / gehorsambst / und dahin Hauptsachlich eingenommen / daß darauff Ew. Keyserl. Mayest. Allergnadigst erbiethen zu folgen / dieser Sachen mit Einholung eines Churfürstl. Collegij Gutachtens / Ihre decision fürdersambst ertheilen / Seine Liebd bey dero von viel hundert Jahren hergebrachten Iure coronandi handhaben / und wider meine turbationes schützen / Seine Liebde auch mich dadurch pro possessore keines wegs erkennen / oder halten wollen / und solches auß denen in bedeuter kurtzer Information angeführten Ursachen. 1. Weil die im Jahr 1356. auffgerichtete Bulla Caroli IV. bey der Wahl / und Crönung eines Römischen Königs / artic. 4. einem jeden Churfürsten / und darunder auch einem Churfürsten zu Maintz / nur allein die Beschreibung zur Wahl / und collectionem votorum, einem Churfürsten zu Cölln aber / die Würdigkeit und das Ampt der Crönung eines Römischen Königs attribuirt. 2. Und solche prærogativa omnibus Electorum inhærire / die Ordinatio auch auff denen Personen / und kein Gewisses Orth restringirt, per verba Aureæ Bullæ, cui competit art. 4. 3. Dahero sie drittens über meines Ertz-Stiffts Maintz prætension sich zuverwundern / da doch die Güldene Bull von solcher limitation ad locum zu Aachen / oder der Cöllnischen Provintz / keine Meldung thue / cùm nostrum non sit distinguere, ubi lex non distinguit. 4. Weiln bey designation deß loci coronationis zu Aachen / die bevorstehende legitima impedimenta zwar vorbehalten / darbey aber supposita loci mutatione, keinem Churfürsten sein Recht / und Verrichtung geschwächt würde / dahero dann / weiln in mutatione loci, circa personam coronantis, keine mutation geschehen / so bleibe es bey der illimitirten disposition des artic. 4. quod non mutatum, cur stare prohibeatur? 5. Were auch unbillich / daß bey Veränderung des loci coronationis, einem Churfürsten zu Cölln allein seine function entzogen / und den übrigen die ihrige gelassen werden sollen. 6. Bringe es keine repugnantiam / wenn schon etwa ein Churfürst zu Maintz / vermög Tituli 3. Aureæ Bullæ, primam Sessionem in Collegio Electorum habe / daß derumb Chur Cöln die Crönung nicht zustehen solle / in massen Chur Bayern / Sachsen / Brandenburg und Pfaltz / dannoch / non obstante illa prærogativa primæ Moguntinæ Sessionis, Ihre Churfürstl. functiones versehen thuen. 7. Gestalt dann Chur Triers Liebden / à simili, oder eodem Tit. Ihro descrivirte Iura nicht nachgeben würden. 8. Bezeugen alle Scriptores, tam Historici quàm Politici, einhelliglich / daß Chur Cölln / tempore Henrici III. Imperatoris, dreyhundert Jahr ante Auream Bullam, die Crönung eines Römischen Königs allschon zugestanden / und daß solche einem Churfursten zu Maintz ebender nicht gebühre / als wann Chur Cölln nicht geweyhet / oder infulirt. Buxdorf. Rümelin. 9. Seye auch ein solches auß Doct. Ostermans ad A. Bullam geschriebener / meinem Nächsten am Ertz-Stifft Vorfodern dedicirten / ja auß S. Liebd. Special. Befelch; wie er in der Inscription vorgeben / in Druck gegebener Paraphrasi zu erweisen. 10. Die / à tempore Maximiliani II. von Chur Maintz verübte Actus coronationis, seyen in die Zeiten eingefallen / da die der Zeit regierende Churfürsten zu Cölln nicht consecrirt / oder infulirt gewesen / und können Chur Maintz keinen Beyfall geben. 11. Und seye für Chur Cölln genug / daß kein einiger Crönungs-Actus beyzubringen / den nicht Chur Cölln / wenn er gegenwertig / und qualificirt gewesen / verrichtet. 12. Auff welchen Fall / wann Chur Cölln nicht infulirt, so köndte man Chur Maintz vor Chur Trier die prærogativ wol gestatten. 13. In massen dann dergleichen auch bereits Anno MDCXXX. bey der Crönung der Keyserin Eleonoræ geschehen.

Und dieses alles ist / warumb der Ertz-Stifft Cölln meinen Ertz-Stifft Maintz / und mich / für keinen Possessorem, sondern turbatorem juris coronandi, in Teutschen Landen meines Ertz-Cancellariats / zu halten

zu vermeinet / obwohl ex terminis ad probandum fundamentum intentionis valde remotis, nec ad speciem actionis illativis. Alldieweil aber / Allergnädigster Keyser und Herr die qualitates possessionis, & turbationis, in unam eandemque personam, & subjectum, respectu unius rei nicht entfallen / oder concurriren können / und eine turbatio bey dem turbato præexistentem possessionem nohtwendig præsupponiret; gantz ohne aber / daß der Ertz-Stifft / oder Chur Cölln / in den districten meines Ertz-Cancellariats per Germaniam, des Juris coronandi jemals vor / oder nach der Güldenen Bull berechtiget / oder in dessen possessione, vel quasi, gewesen / und den [illegible] Actum der Crönung eines Römischen Königs exerciret oder geübet / hingegen aber unverneinlich / daß mein Ertz-Stifft / und Vorfahren / an demselben dessen nicht allein ab antiquissimis temporibus, und von Anbegin des Teutschen Römischen Reichs / per partes Archi-Cancellariatus, sondern auch in ipsa etiam civitate Aquisgranensi, & Coloniensi, iederzeit berechtiget gewesen / und [illegible] exerciret, und was [illegible] Herrn Imperatoris, und hernacher zu [illegible] & in provincia Coloniensi, [illegible] / mit Consens eines der zeitigen Ertz-Bischoffen zu Mayntz beschehen müssen / ausser dessen aber / per totum Archi-cancellariatum, in nototia & quieta possessione, & exercitio, so wohl vor / als nach der Güldenen Bull / wie in meinem an Ew. Keyserl. Mayest. unterm dato den 14. Junij nechst abgegebenen unterthänigsten Schreiben auch vermeldet / und wie auff Seiten des Ertz-Stiffts Cölln selbsten nicht verneinet wird / noch verneinet werden kan / in einer ununterbrochenen [illegible], mit nun sechs von meinen Vorfordern / und mir / gekrönten Römischen Königen und Keysern notorie am tag ligt / Jure proprio, und [illegible] ne eines anderwertern dero Mit-Churfürsten consens, iederzeit wie noch / gewesen / darum aber nunmehr von des Herrn Churfürsten zu Cölln Liebden / wider verhoffen verhindert werden will / so folget an sich selbsten / daß nicht Ich / sondern der löbl. Ertz-Stifft und Chur Cölln / pro turbatore zu halten / und S. Liebd: inmassen allbereit von Ew. Keyserl. Mayest. unter dato den 17. Junij Allerhöchst rühmlichst beschehen / in allweg zu inhibiren seye ad iura vulgata, beliebter Kürtze halber / gezogen. Für Eins. 2. Und obwol / fürs Ander / Ich / oder mein Ertz-Stifft / bey so gestalter klarer bevorstehender antiquiore, & immemoriali tentiore possessione, ex naturali iuris præsumptione, die probation des medii temporis über mich zu nehmen nicht schuldig / noch weniger aber zu Erweisung des tituli verbunden / noch auch mich hierzu / ausser was zu besserer bestandiger information Ew. Keyserl. Mayest. angesehen / verobligirt haben will / cùm expediti juris sit, tempus immemoriale vim tituli, contractus, justæ causæ, veritatis, legis, privilegii, iuris denique plenissimi, obtinere; ita, ut omnis jurisdictio, omnia Regalia, & Imperium, imò etiam non præscriptibilia, isto temporis suffragio acquirantur. 3. So ist jedoch auß den uhralten bewehrten Historicis, und sonderlich deren jenigen welche circa sua propria tempora geschrieben unschwer zu erweisen daß [illegible] allein gleich bey Anfang des Röm. [illegible] / sondern auch noch vor dem [illegible] die Crönung der Röm. Königen einem Ertz-oder Bischoffen zu Mayntz zugestanden und von demselben auff e[illegible]gnete Fall jederzeit verrichtet worden / sicut Anselmus Benedictinus *in Annal. Francorum*, qui illo tempore vixit, Pipinum Regem adhuc Francorum, manu S. Bonifacij, Archiepiscopi, & Martyris, Moguntini, in ciuitate Successionis sacra unctione, (NB.) *more Francorum*, uel, ut habet Fredegarius, illius etiam temporis author, (*in Annal. cap.* 10.) ut antiquitus ordo deposcit, &c. cum sua (NB.) *Regina* pertradant Anno DCCL. unctum scribit, & confirmat Regino Monachus Prumiensis *in annal. l.* 2. Sic etiam, post principia Imperii Romano-Germanici, Ottonem I. ab Adelberto, Ottonem II. à [illegible], Ottonem III. à Vviligiso, & Henricum II. ab eudem, omnibus Archiepiscopis Moguntinis, coronatos, ac unctos fuisse, in annal. diversorū veterum approbatorum Historicorum, Vvidikindi *de reb. gest. Sax.* Otton. Frising. Onuphrii Pāvin. *de Rom. Princ.* Spangenb. Schaffnab. & Trithemii, Aventini & aliorum videre est. Et Vvidikindus quidem *lib.* 2. *de reb. Saxon. sequentibus verbis. Cum quæstio esset Pontificum, in consecrando Rege, Treverensis videlicet, & Coloniæ Agrippinæ, illius, quia antiquior sedes esset, & tanquam à D. Petro Apostolo fundata, huius verò, quia ad Diœcesin pertineret locus, & ob id sibi convenire arbitrati sunt huius consecrationis honorem, cessit tamen uterque eorum Adolberti Moguntini cunctis nota sanctitati, atque Moguntinus ipse* (NB.) more majorum, *ipsum Ottonem consecravit, & coronavit.*

Worbey 4. abermahls die Wort / more majorum, wol zu beobachten / als verba attestativa antiquissimi juris Moguntini, & observantiæ in coronandis, & ungendis Regibus Romanorum, wie dann solches Onuphrius Panvinus luculento suo testimonio bezeuget / (*in tractat. de Comit. Imper. c.* 7) ubi ait: *Illud satis constat, omnes Francorum Reges, a Pipino ad Ottonem usque, qui in Germania regnârunt, & à Papa eos primum coronari non contigisset, ab Archiepiscopo Moguntino consecratos fuisse.* Sic Henricum II Imperatorem Ann. MII. Moguntiam ingressum ab Antistite Vviligiso S. idus ibidem sacra de more, unctione perfusum testatur Georg. Fabritius (*in Saxon. univ. lib.* 2. *sub anno*

MII. Vnd solches pro 5. nicht allein auß uhralten Rechten und Herkommen / sondern auch der Bäpstlichen Heiligkeit eingefolgter Authorität / und Verordnung / ut videre est in Bulla Benedicti Papæ, ad Wiligisum, Archiepiscopum Moguntinum, data, in illis verbis, (*Pallii interim usum, quem ad Sacerdotalis officij decorem, & ad ostendendam unanimitatem, quam cum beato Petro Apostolo universus grex dominicarum ovium, quæ ei commissæ sunt, habere debet, à Sede Apostolica, sic, ut decet, poposcisti*) *libenter fraternitati tuæ concessimus, atque illud tibi transmittimus; quocirca uti eo memineris, sicut Prædecessores nostri tuis Prædecessoribus concesserunt, servanda duntaxat privilegiorum tuorum integritate, quo in tota Germania, & Gallia, post summi culmen Pontificis in omnibus Ecclesiasticis negotiis, id est, in Rege consecrando, & Synodo habenda, cæteris omnibus, tam Archiepiscopis, quàm Episcopis, Apostolicâ authoritate, sicut justum & rectum esse videtur, præeminens.* Wohin auch 6. weil Keyser Carl der Vierdte / in der Güldenen Bull seinen Respect und Absehen genommen / in deme derselbe einem Ertz-Bischoffen zu Maintz per totam Germaniam, & Archicancellariatum, alle vornehmste principaliste functiones, die einem andern Churfürsten darinn nicht expresse gegeben worden / übergibt und bestätigt. 7. Vnd obwohl nicht ohne / daß Keyser Henrich der dritte von einem Ertz-Bischoffen und Churfürsten zu Cölln zu Aachen consecrirt und gekrönet worden: So ist doch ein solches weder ex antiqua observantia, noch jure proprio, sondern mit Consens und Einwilligung eines Ertz-Bischoffen und Churfürsten zu Maintz / ob respectum loci, & Diœcesis, testantibus antiquorum temporum Historicis, beschehen; Ita enim Lambertus Schaffnaburgensis, Monachus Hirsfeldensis, qui vixit anno MLXXVII. Imperatoris filius Henricus coronatus est in Regem Aquisgrani, ab Hermanno Coloniensi Archiepiscopo, vix, & ægrè super hoc impetrato consensu Luipaldi Archiepiscopi, ad quem propter primatum (NB) Moguntinæ Sedis consecratio Regis, & cætera negotiorum regni dispositio potissimùm pertinebat, sed Imperator potius Hermanno Archiepiscopo hoc privilegium vendicabat, propter claritatem generis ejus, & quia intra Diœcesin ipsius consecratio hæc agenda contigisset: Hæc ille. Si ergò ad sedem Moguntinam, à tot jam ante seculis, coronatio pertinuit, utique jure propriò pertinuit, & datus consensus, ultra suam causam, & locum, ex natura causatorum porrigi non potuit. Worauß dann 8. unverneinlich folget / in deme der Ertz-Bischoff zu Maintz der zeit berührte Crönung / nur in Ansehung der Geistlichen Diœces nachgesehen / und der dignitati Episcopali istius loci in so weit deferirt, daß ein Ertz-Bischoff zu Maintz darinn allein solcher gestalt consentirt; daß in Diœcesi & provincia Coloniensi beschehen sollen und müssen / sich aber dadurch seines vollkommenen Rechtens in aliis partibus Imperij, ob notorium consensus & voluntatis defectum, gar nicht / noch auch in ipso loco Aquisgrani pure, oder privativè begeben. Inmassen dann 9. unlängst hernach erfolgt / daß / als Hertzog Rudolph in Schwaben wider Keyser Henrichen IV. zu einem Römischen König erwehlet / die Krönung desselben / zwar extra provinciam Coloniensem, aber nicht von Ertz-Bischoffen zu Maintz verrichtet worden / teste Mariano Scoto (*Annal. lib. 3.*) quo etiam tempore hic author vixit, ibi: *videns ergò Rudolphus Dux, qui eis consilium dederat, & fidejussor extiterat, quòd eos juvare non poterat, dolorem habens non minimum, Regi indignabatur nimium. Ipsi autem sine voluntate Regis quomodocunque liberati, de custodia, & ad sua tandem reversi, post Rudolphum miserunt, eumque super se Regem fecerunt, qui, ductus Moguntiam, consecratus est à Sigefrido Archiepiscopo in Regem.* Ist also 10. genugsamb darauß abzunehmen / wie weit sich der / vom Luipoldo Moguntino, in Keysers Henrichen Crönung ertheilter Consens erstrecket / gestalt / so bald sich ein casus coronationis extra diœcesin Coloniensem herfür gethan / die Ertz-Bischoffe zu Maintz denselben verrichtet / und einem Ertz-Bischoffen zu Cölln dergleichen niemalen nachsehen wollen: Ja es befindet sich / als nach Absterben Keysers Lotharij II. Keyser Carl III. zum Keyserthumb erhaben worden / daß ob zwar die Crönung zu Aachen / adeòque in provincia Coloniensi vorgenommen worden / jedannoch ein Ertz-Bischof zu Maintz / dem Ertz-Bischoffen zu Cölln / den actum coronationis nicht gestatten wollen / sondern / weiln er denselben der zeit selbsten nicht verrichten können /. solch sein Ampt dem Päbstlichen Legato Theodorcino überlassen / unerachtet ein Ertz-Bischoff zu Cölln gegenwertig / und Priester gewesen. Worauß dan und an underschiedlich zugetragenen Fällen / zum 12. abermaln zu sehen / daß die Crönung eines Römischen Königs jederzeit / vornemblich / & præcipuè, ex consensu Archiepiscoporum Moguntinensium dependirt, auch ohne denselben kein actus coronationis, ob primam, ex pura & sola Diœcesis causa factam, spontaneam cessionem, für gültig gehalten worden. Wie dessen 13. und des zweyten membri obigen achten §. ein exemplum bey dem Ludovico Bavaro, & Friderico Austriaco im Jahr MCCCXIV. unlängst vor Auffrichtung der Guldenen Bull vorhanden / in deme Chur Cölln den Fridericum Austriacum, ohne Consens des Ertz-Bischoffen zu Maintz / zu Bon zu krönen vermeinet / Chur Maintz aber widerumb nach seinen Rechten gegriffen / und

den

den Ludovicum Bavarum in ipsa civitate zu Aachen gekrönet / die Ertz-Bischoffliche Cöllnische zu Bon nicht allein in provincia, sondern so gar in Diœcesi Coloniensi, also vorgenommene Crönung aber / wegen ermangelenden Consens des Maintzischen Ertz-Bischoffs Petri, für null und nichtig gehalten worden. Auß welche causis, & principiis allein dann zum 14. und was in eadem conformitate Onuphrius Panvinius (*dict. cap.* 7.) mit diesen formalibus schreibet: Quod ipsum coronationis solenne, concedente Moguntino, factum fuisse crediderim, quòd Aquisgrani in Diœcesi Coloniensi ea inauguratio jam fieri solerent, sonder allen Zweiffel hergeflossen / daß nach dem dissidio / so zwischen dem Ludovico Bavaro, dessen partes als eines gekrönten Römischen Königs ein Ertz-Bischoff zu Maintz gehalten / unter Carolo IV. der Zeit entstanden / in der nach sein König Ludwigen im Jahr MCCCXLVII. erfolgtem Absterben / von Keyser Carolo IV. Anno MCCCLVI. auffgerichten Güldenen Bull art. 4. bey dem ordine votandi verordnet worden / daß nach Chur Trier Chur Cölln das zweyte Votum, der Aachen halber haben solle / eò, quòd ipsi competat, oder wie die Formalia lauten (cui competit dignitas & officium Romanorum Regi primùm diadema Regium imponendi, nicht ex ipsa novæ Aureæ Bullæ dispositione, sondern ex antiquitus recepto ordine & modo zugelegt / dabey aber die Erweiterung auff der Chur Maintzischen Ertz-Cancellariats district per Germaniam zum wenigsten intendirt, noch extra priorem cum consensu Moguntino verstattete competentiam, in provincia & Diœcesi Coloniensi extendirt, oder verstanden werden können / noch mögen / so wenig / als einem Ertz-Bischoffen zu Maintz seine vorgehabte prærogativen / Rechten und Gerechtigkeiten / durch mehrbemeldte Güldene Bull benommen / vielmehr aber in verschiedenen articulis confirmirt, und bestärcket worden. Zumahln anderer gestalt / zum fünffzehenden / solche hohe Dignität und geistliche Consecration eines Römischen Königs / so die vornehmste im Römischen Reich extra provinciam & Diœcesin Coloniensem in meinem Ertz-Cancellariat ad tertium ordinem, wider alle Geist- und Weltliche Rechten / die Güldene Bull selbsten / und meines Ertz Stiffts Maintz à primordio Imperij, biß auff diese Stund herbrachten primatum, unverbrochenes Recht und Herkommen / contra omnem decorem redigirt, und erniedriget werden müssen / und gleichwohl der Ertz-Stifft Cölln weder vor noch nach der Güldenen Bull / extra Provinciam & Diœcesin nicht einigen actum coronationis zuerweisen / sondern Reichs- und Historien kündig / daß wo / und wan sich der Fall der Coronation in meinem Ertz-Cancellariat begeben / meine im Ertz-Stifft Vorfordere selben jederzeit quietè und ruhiglich verrichtet / und sich Ihres Rechtens biß auff diese stund / ohne einige Außnahm / gebrauchet / dadurch die antiquissima Iura, & possessiones in esse erhalten / und dabey ich allerweg / hier obgemeldter massen / zu manuteniren und hand zu haben. Und kan ich solchem nach bey mir nicht finden / wie die von Seiten des Ertz-Stiffts Cölln / zu Behauptung einigen Crönungs-Rechtens extra Diœcesin & provinciam Coloniensem, und darinn / mit Vergünstigung eines Ertz-Bischoffen zu Maintz / und weiters nicht verstatteter Crönung angeführte Argumenta Platz finden / und zu Infringirung meines Ertz-Stiffts / biß auff diese stund jure proprio, ohne einige widrige Possess, oder actus contrarij hergebrachte Gerechtsame / deren Possess und Gewehr für erheblich erkandt werden köndte / oder möchte.

Gestalt man dann bey dem 1. Argumento contrario sich ohne das gnugsamb zu erinnern / ist auch hieroben bereits zur Genüge angeführet worden / was die Güldene Bull art. 4. einem jeden Churfürsten circa ordinem votandi, seines vorhero gebührenden Ampts / und Dignität halben / und zwar nicht noviter, sondern secundùm antiquam observantiam, wie bey dem Chur Trierischen ersten voto; in verbis, cui primam vocem competere declaramus, sicut invenimus hactenus competiisse, bey dem Chur Cöllnischen aber nicht per specialem dispositionem, sondern nur allein per allegationem, & relationem ad priores ritus, & mores, & ex præsupposito loci, & consequenter (cui competit) attribuiret und zugeeignet / dabey aber so wenig auff meines Ertz-Stiffts Ertz-Cancellariat / und vorgehabte Iura erweitert worden / oder erweitert werden können / als dessen Vorzug und prærogativæ per totam Auream Bullam verschiedentlich confirmirt, und bestättiget worden / ubi enim specialitate opus est, & insuper tanti momenti de jure tertij agitur, ibi generalitas non sufficit, und wie kan dieser passus pro decisione indefinita gehalten werden / cùm omnis decisio præexistentem litem præsupponat, der Crönung halben aber in Archi-Cancellariatu Moguntino der Zeit einiger Streit ex parte des Ertz-Stiffts Cölln nit vorgefallen oder movirt, noch sich dessen jemahls angemasset / zugeschweigen exercirt / nur aber allein obvermeldter massen in propria provincia & Diœcesi und weiters nicht prætendirt, auch anderer gestalt nicht / als cum restrictione locali von einem Ertz-Bischoffen zu Maintz eingewilliget worden / vielweniger aber zu vermuhten / daß das allegatum der Güldenen Bull (cui competit) einen andern Verstand / als secundùm causas legis, & intentionem statuentium, circumstantias temporum istorum, subsecutamque observantiam, als optimam legum interpretem, werde haben können / oder ein derzeitiger Ertz-Bischoff zu Maintz andere Meinung / als vorhero in die Aachische Crönung würde consentirt haben / dahero auch / emergente postmodùm occasione, in ipso Archi-Cancellariatu, per diversos

coronationis actus, solche intention und Gemühts Meinung genugsamb explicirt, und zu erkennen gegeben; limitatâ enim causâ limitatum producit effectum, & à primordio tituli subsequentes formantur effectus, nec potest aliter operari causa secunda, quàm ex primæ influxu, & quod ex radice aliquâ descendit, ejus naturæ & qualitatis esse debet, unde descendit; per vulgata. Darumb dann / und weil in der Güldenen Bull. art. 4. angezogene competentia coronationis gantz indefinitè und incircumscriptivè gesetzt / so ist dieselbe in allweg secundùm supra positam communem regulam Iuris, quod à primordio tituli subsequentes formentur effectus, auff die jenige Zeiten ertheilte Churfürstl. limitirte Consensus und causas limitatas, & ad certum locum restrictas, nec jura tertij, auch nach gestalt der nachfolgeten observationen / und in keine anderwerte consideration zu ziehen; ja da auch schon / posito, non concesso, extra provinciam Coloniensem ein widriger actus, so sich doch nicht finden wird / vergenommen worden seyn solte / jedannoch einem Ertz-Bischoffen zu Maintz per reg... auf erfolgte Fall / seine su... tam in petitorio quam possessorio, in integro conservirt und erhalten worden. Und gleich wie ich / und mein Ertz-Stifft / des Herrn Churf. zu Cölln Liebd / wie auch sonst einem jeden Churfürsten sein officium competens, in specie auch Chur Cölln / secundùm suam causam radicalem, & ... onem loci consueti, an welchen S. L. Vorfahren dergleichen vor der zeit hergebracht / und in die Güldene Bul / nach Beschaffenheit oberzehlter Zeiten / und Umbständen / einverleibet worden / mehr als gern könne / also hab ich mich auch nicht unbillich zu versehen / daß dergleichen ultra concessi & permissa, man weiter zu extendiren / und zu prorogiren nicht gemeinet seyn werde. II. Ob aber / und welcher gestalt die dignitas coronationis ossibus eines Ertz-Bischoffen zu Cölln inhæriren / und also pro eminenti gehalten werden solle / das kan mein Ertz-Stifft auß denen Ursachen nicht zugeben / dieweil die contraria observantia, so wol vor / als nach der Güldenen Bull / obangeregter massen ein anders bezeuget / in deme so viel coronationes extra provinciam Coloniensem im Heiligen Römischen Reich vorgangen / und gleichwol niemahls von Chur Cölln / sondern meinen am Ertz-Stifft Vorfordern unwerneinlich / und ununterbrochen vorgenommen worden; nec enim probat hoc esse, quod aliquando contigit abesse fürs eine. Und wie kans fürs ander ossibus alicujus inhæriren, in cujus possessione notoriè ein anderer begriffen / cùm duo in solidum unam eandemque rem, & in uno eodemque loco, possidere non possint. Dahero auch fürs dritte solche vorgerückte inhæsio nicht also simpliciter, sondern juxta circumstantias loci, temporis, & ... auch den vorgangenen / und bißhero nachgefolgeten usum & observantiam, als welche / wie sonderlich im Churfürstl. Collegio zum öfftern vorkommen / und fast täglich widerholet wird / omnium rationum optima, zuverstehen / quando præsertim tertius extra locum intentum, & designatum, per actus tam ante quàm post promulgationem legis sine controversia exercitos jus quæsitum præhaberet. Wie dann auch zum vierten auff offterwehnter Güldenen Bull / art. § 18. in verbis: hujusmodi autem literæ continebunt, ut a die in ipsis expressâ, infra tres menses continuos, omnes, & singuli Principes Electores Francofordiæ, super Mœnum, debeant esse constituti, ad eligendum Romanorum Regem, in Cæsarem promovendum, klärlich erscheinet / daß so gar auff das jus eligendi den Herren Churfürsten ins gesampt / und deren usibus nicht also simpliciter, sondern in ordine ad certum locum benantlich die Statt Franckfurth / und zwar der gestalt ... non nisi cum Electorum ... mutari possit, restringirt, und einfolglich die Iura & prærogativæ Electorum, sampt und sonderlich / nicht allein ad personas, sondern auch ad ... certa loca zu restringiren / und gleich wie von allen andern Churfürsten / Ihrer hohen Function und Aempter halben / also auch von Chur Cölln Liebd anderer gestalt / und weiter nicht zu ... suchen als daß S. Liebde ausserhalb der Statt Aachen / welcher Orth weinigers nicht zur Crönung / als die Statt Franckfurth zur Wahl eines Römischen Königs determiniri, das jus imponendi diadematis nicht competire; semper enim, & antiquis seculis coronationes ejusmodi pro re sacra & spirituali habitæ fuerunt, & habent sua fundamenta, per supra jam tradita, ex primato & amplitudine Sedis Moguntinæ, tot Cæsarum Regumque placitis & concessionibus, Pontificiæ Sedis indulto, & confirmatione pro Archiepiscopo Vvilligiso, & successoribus ipsius, in perpetua & quieta tot seculorum possessione, constanti & firmâ Archi-Episcoporum Moguntinorum voluntate & consensu, bonâque fide, quâ nunquam sibi imaginati sunt, aut imaginari potuerunt, se Archiepiscopis Coloniensibus quicquam aliud, quàm quoad Provinciam vel Diœcesin Coloniensem, attribuisse.

III. Und hat man sich beym 3. über dieses meines Ertz-Stiffts Gerechtsame / und deren Possess. gar nicht zu befrembden / in deme meine am Ertz-Stifft Vorfordere von Alters jederzeit / durch das gantze Römische Reich / so gar auch in Provincia & Diœcesi Coloniensi, rechtmässig hergebracht / der rechte Verstand auch der Güldenen Bullen / & subsecuta consuetudo kein anders nach sich führet / vielmehr aber hat man sich zuverwundern / daß ein Ertz-Bischoff zu Maintz zu Zeiten eingewilliget / daß ein Ertz-Bischoff zu Cölln die Crönung zu Aachen verrichtet / sonderlich aber als Henricus III. ein solches an Maintz gesonnen / prout etiam tandem ægrè, per jam supra dicta, consensit, und thut deß Orths das brocardicum Iuris, ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debere, nichts zur Sachen; Id enim tum demum obtinet, quando liquidò non constat de alio rerum usu, in quo tempore conditæ legis res fuerunt,

cùm

eû ex illo usu insertio legis & Legislatoris dimetienda veniat, neq; inusitatû sit, de re aliqua indistinctè loqui, de cujus circumstantiis tunc temporis nemo dubitavit, tametsi illæ tam disertè non reperiantur expressæ [illegible] & ipsa consuetudo & usus legem constituunt, & sufficienter distinguunt, nec præsumendum est Legislatorem, quod jam antè dederat & confirmârat, eâdem indefinitâ lege, in re, circa quam nulla lis erat, adimere voluisse, allermassen dan ein Ertz-Bischoff zu Cölln / ausser des damahligen Orts zu Aachen / und der Cöllnische Diœces, einem Ertz-Bischoffen zu Maintz sein verübtes ius coronandi, so er ex vi & efficacia primatûs & Archi-Cancellariatus per Germaniam gehabt / niemahls disputirt, oder zu disputiren begehrt / wie auß oballegirtem Lamberto Schaffnaburgensi mit mehrerm zuersehen. IV. Eine gleiche Meinung hat es beym Vierdten / jam enim suprà dictum est, coronationem hanc rem esse facti [illegible], daß also von den übrigen Churfürsten / in deme dieselbe / wañ schon ein Wahltag zu Franckfurth nicht gehalten wird / ihre Aembter an andern orten oder Wahlstätten gleichwol bedienen / angeführtes argumentum nicht gültig / und wird Chur Cöllnischer Seiten selbst [illegible] den / auch auß dem art. 28. alias [illegible] bewehrt / quod locus coronationis Aquisgranensis, ob legitima impedimenta mutari possit, dieses orts aber ist es mit einem Ertz-Bischoffen zu Cölln / als [illegible] coronâ coronante, also bewandt / quod ex primæva constitutione, voluntate, & consensu Archiepiscoporum Moguntinensium, & defectu jurisdictionis sibi data S. Liebd: nullibi extra dictam civitatem & Provinciam officium illud, respectu solius loci, in personam ipsi [illegible] collatum & restrictum exercere possit. Wie dann bekandt / und hieroben zur genüge angeregt / warumb die Ertz-Bischoff zu Cölln / und quo loco (in Diœcesi [illegible] & ex qua causa, die Crönung eines Römischen Königs gesuchet / dabey aber in reliquis Archi-Cancellariatus Moguntinensis partibus den Ertz-Stifft Maintz weiter zu vertrin[illegible] / niemahls begehret / oder sich vernehmen lassen / und bleibet also juxta allegatam regulam, quod non mutatur, cur stare prohibeatur? in alle weg unverrückt stehen / daß, gleich wie mein Ertz-Stifft seine Chur. jura, und prærogativen, so wol vor als nach der Guldenen Bull / ohnbeeinträchtiget männiglichs / extra Provinciam Coloniensem & ein Ertz-Bischoff zu Cölln aber intra eam, und zwar [illegible] mit Chur-Maintzischem Vorwissen und [illegible] wie hieroben vermeldet / verrichtet / daß es dabey auch nachmahls sein ungeändertes Verbleiben haben soll / und muß. Und obwohl die Crönung eines Römischen Königs ad locum zu Aachen / da andere legitima impedimenta im weg / so starck nicht als die coronatio per Archiepiscopum Coloniensem ibidem facienda, angebunden / und sich gleichwol berührte Statt auff alle Fall / wann sich die Crönung ausser ihrer Statt zutrage / mit so starcken / von einem ganzen Churfürstl. Collegio außgefertigten Reversalien verwahren lassen / dergleichen aber von einem Ertz-Stifft zu Cölln niemahlen beschehē / noch auch einiger actus extra Diœcesin provinciam verrichtet / noch iemanden anders ein solches zu verrichten commit[illegible] oder commandirt worden / so ist hierauß unschwer abzunehmen / daß die Herren Ertz-Bischoffe und Churfursten zu Cöln / Ihr. Absehen auch weiters niemahls / als allein auff die Statt Aachen / und die Cöllnische Diœces gerichtet.

V. So gehet auch einem Ertz-Stifft zu Cölln dißfals in deme nichts ab / so derselb extra suam Provinciam, & Aquisgranum niemahls gehabt / wie in persecutione petitorij unschwer zu erweisen.

VI. & VII. Beym 6. und 7. kan nichts legaliter inferirt oder beschlossen werden / in dem die dispositio art. 4 Aur. Bullæ, de præ[illegible] [illegible] Moguntina eines Ertz-Bischoffen zu Maintz / als wie es die Bullæ Pontif[illegible] selbst bezeugen / an sich klar genug / und mā sich dergleichen iurium Archi-Cancellariatus vielmehr ex parte meines Ertz-Stiffts in so weit bedienen / und inferiren kan / daß, wie die Ertz-Bischoff zu Maintz supremi per Germaniam Archi Cancellarij, also auch continui Coronatores Imperatorum, nisi aliqua singularis obstiterit causa, wann nemblich je zu zeiten ein Ertz-Bischoff zu Maintz / daß es durch jemand anders / wie tempore Henrici III. zu Aachen beschehen / consentirt und bewilliget / gewesen / und noch seynd.

VIII. & IX. Bey dem achten und neundten wird zwar von einem communi omnium scriptorum testimonio pro Archidiœcesi Coloniensi in genere gemeldet / in Hypothesi aber thun sie allein in [illegible] suæ limitatæ causæ & [illegible] reden / daß nemblich Henrici III. und anderer mehr Römischer Kayser und Königē Crönungen zu Aachen geschehen / darüber für dißmahl der Streit nicht / kein einiger aber unter ihnen allen wird bezeugen können / daß ein Ertz-Bischoff zu Cölln dergleichen Actum extra istum locum & diœcesin jemahls vorgenommen / auß was Geheisch / oder Befelch aber Petrus Oeltermannus seine Paraphrasin ad Auream Bullam componirt, und wem er dieselbe inscribirt, das lasset man als ein adiaphorum dahin gestellet seyn / so viel aber ist seine Person bekandt / daß er professione kein Historicus, noch sui temporis historias geschrieben / sondern was er de antiquis temporibus darein eingetragen haben mag / auß andern Scriptoribus nohtwendig nehmen müssen / da es nun fideliter & sine additione beschehen / so wird es sich anderst nicht / als hieroben schon vorhero angezogen / befinden / ist es aber cum additione & assumptione alicujus judicij geschehen / so kan man sothanen particularitäten / wo nicht offenbahren partialitäten / keinen Glauben zumessen / und redet der ohne dem de temporibus Henrici III. & primordiis coronationis Aquisgranensis, zu geschweigen / daß der Zeit / er weder in meines

Ertz-Stiffts würcklichen Geheimen Rahts Diensten/ noch bey Reichs und Wahltägen/ und andern Actibus Imperij publicis, oder Archivis Principum,& Electorum herkommen gewesen.

X. Was dann zum 10. de defectu qualificationis infularia angezogen werden wollen/ das thut einem Ertz-Stifft Cölln mehr entgegen stehen / als einigen Vorstand oder Vortheil zu bringen/ in deme die Herren Ertz-Bischöffe zu Cölln selbsten zu erkennen geben/ daß sie extra propriam Diœcesin, in alieno loco, & Archi-Cancellariatu Moguntino, der Crönung jure proprio nicht berechtiget / noch herbrache: sonsten sie sich in quocunque etiam statu wohl nohtdürfftig verwahret / Ihre Gerechtsame vorbehalten / oder wie jeweilen von meinen Vorfahren beschehen / Ihre partes & officium einem andern würden demandirt und auffgetragen haben. Zumahlen / posito etiam non concesso alicujus juris vel competentiæ casu, dergleichen inhabilitates & impedimenta, quorum remotio penes ipsos stetit, wenn sie continuando langwürig werden/ und die nohtwendig zeitliche Versicherung und Verwahrung unterlassen würde / solchen Personen ihre hieroben bedeüte / und ex adverso angezogene jura inhærentia per longum contrarium usum, præsertim verò tempus immemoriale, entgegen machen / und einem andern paulatim per plures actus quietos zu wachsen/ und possessionem sufficientem generiren / bevorab einem solchen / welcher deren ohne das per rerum naturam, vel per legem publicam aut observantias nicht incapax, wie mein Ertz-Stifft/ als welchem / gesetzt abermals / doch ungestandenen Falls/ er hette auch gleichwol sonst extra provinciam Coloniensem die Crönung nicht herbracht / ex inhabilitatibus Electorum Coloniensium, und weil so viel actus continui & pacati vorgangen/ so viel Rechtens genugsam zugangen / daß sich in possessione in alle weg zu manuteniren / und solches umb so viel mehr/ weil mit Bestand nimmer wird erwiesen / oder beygebracht werden können / daß meine am Ertz-Stifft Vorfordere solche actus coronationum nur jure alieno, sive surrogato, und nicht suomet & proprio verrichtet haben.

XI. Dahero dann beym 11. gnug / daß mein Ertz-Stifft in publica Imperii lege, & decreto, intentionem fundatam hat / benemlich die confirmation und Bestättigung deß durch das gantze Teutsche Reich hergebrachten Ertz-Cancellariat-Ampts / Krafft dessen/ gleich wie einem Ertz-Bischoffen zu Maintz in suis Archidiœcesi & provinciæ, & extra provinciam suam (juxta formalia *dicti art.* 3.) in toto suo Archi-Cancellariatu per Germaniam (provinciâ Coloniensi duntaxat exceptâ) die Præcedentz, also auch die Krönung/ solâ Diœcesi Coloniensi exceptâ gebühret/ in dessen ohn unterbrochener possession vor und nach der Güldenen Bull/ allzeit wan die Crönung in seinen Ertz-Cancellariats-districten sich zugetragen / ja noch ante Bullam in ipsa etiam Provincia Coloniensi, & civitate Aquisgranensi, gewesen / und die actus coronationum selbsten verrichtet / dergleichen aber von Chur Cölln extra locum restrictum nimmer zu erweisen.

XII. Eben diese Meinung hat es mit dem 12. und ists zwar nicht ohne/ daß stante defectu inhabilitatis, dem jenigen die Verrichtung eines Actus honorabilis obliget / der ordine & optione die Prærogativ und Vorsitz obtiniret, vigilare tamen sibi debet ille, & providere, qui tunc actionis incapax est, ut ipsi jus suum proprium illibatum & custoditum servetur, ut sic prærogativa ista surrogationis tantùm sit, non possessionis, cùm eo usque proprio credatur quilibet agere, donec apertè constet quòd agat jure alieno sive ex mandato & tanquam substitutus, welches dem Ertz-Stifft Cölln vor allem zu erweisen obliget.

Schließlich will bey dem 13. und letzten das argumentum, zu mehrer Behauptung des 12. §. ab exemplo der Keyserl. Mayest. Eleonoræ genommē werden/ ist aber ein gantz dispar und separat Wesen / in deme 1. mein nächster am Ertz-Stifft Vorfahr/ der Zeit mit den necessariis nicht versehen gewesen/ und den Herrn Churfürsten zu Trier umb Ubernehmung dieses Actus solemnis ersucht/ und sein officium übertragen/ von S. L. auch nicht jure proprio, sed alieno, Moguntino sc. verrichtet / vorhero aber/ und noch bey Crönung der Kayserin Annæ, die unctio & coronatio von meinem der zeitigen Vorfahren Johann Schwickharden / die celebratio S. Missæ seinem suffraganeo Stephano Webero, wegen zugestandener Schwachheit / wie wenigers nicht durch meinē Nächste am Ertz-Stifft antecessorem Anselmum Casimirum, bey letzterer Crönung der Kayserin Mariæ, allerlöbseeligsten Angedenckens / und zwar alles in Gegenwart eines Churfürsten zu Cölln / werckstellig gemacht worden. So ist auch 2. hievon in der G. Bull das geringste nit vermeldet / und meinem Ertz-Cancellariat per Germaniam angehörig / dasselb auch 3. dessen in possessione notoria antiquiori, des Ertz-Stiffts Cölln aber 4. dergleichen nit / zumahln auch ein eintziger actus singularis, und zwar demandatus & inpræjudicialis, daraus kein Recht zuerzwingen.

Und Ew. Kayserl. Mayest. hab ich solches alles zu wahrer beständiger information und Nachricht meiner antiquissimorum jurium, und herbrachten unstreitiger und uninterrumpirter possession, gehorsambst unverhalten / und zu dero höchst-erleuchtetem Verstand und allergerechtigstem Gemüht / das gehorsambste Vertrawen setzen wollen / die werden vielmehr gemeinet seyn / mich bey meines Ertz-Stiffts so klaren Rechten / und titulirten Possess zu manuteniren / als gestatten/ daß mir darinnen einige widrige turbationes und Beeinträchtigungen zugefügt werden. Darumb dan Ew. Kayserl. Mayest. allerhöchst Kayserl. Ampt-unterthänigst bester massen implorire / und thue deroselben mich beneben zu beharrlichen Kayserl. Hulden und

Gnaden gehorsambst empfehlen / Regenspurg den VIII. Julij anno MDCLIII.

Ew. Kayserl. Mayest.

Unterthänigst gehorsamer Churfurst Johann Philipp. E. A. M. E. H.

Coloniensis, cui ab Imperatore responsio Moguntini communicata fuit, scripto eam oppugnavit, eòque posteà deventum, ut pro Moguntino in lucem data fuerit *brevis recapitulatio* der Chur Cöllnischen Information, zu einem hellern Liecht der Chur-Maintzischen Erläuterung; Item *demonstratio Moguntini inveterati, circa coronatos Romanorum Reges, usus, & ius coronandi Regem Romanorum*; nec non sub nomine Hermanni Conringij, *assertio Iuris Moguntini in coronandis Regibus Romanorum*; quibus Colonienses iterum alia opposuerunt, ita ut contentio semel cœpta, non levi studio hactenus continuata fuerit, pro & contra, vide *iteratam dissertationem de Iure coronandi, pro Electore Moguntino contra Colonienses; vindicias iteratarum vindiciarum iuris coronandi, pro Archidiœcesi Coloniensi*; examen: *Castigationem libelli, cui titulus Anticonringiana defensio Iuris Coloniensis, in coronandis Romanorum Regibus &c.* Benevolo lectori paucis nunc communicabo, quod mihi nunc de hac quæstione succurrit. Pro Coloniensi maximè facere videtur Carolus IV. (*in A. B. cap.* 4. §. 3.) ubi disertis verbis generaliter pronunciat, Coloniensi Archiepiscopo competere dignitatem, nec non officium Romanorum Regi primum diadema Regium imponendi; nullibi autem in eadem Bulla statuit, Archiepiscopo Moguntino, vel alij idem jus competere, ut hinc omninò dici debeat, hoc soli Coloniensi convenire. Facta verò est Aurea Bulla, editaquè, non sciente modò, verùm etiam consentiente Moguntino. Itaque postquam generalitati dispositionis tunc nihil opposuit, non videtur superesse, quod nunc opponere possit. Si de loco quæstio moveatur, ubi Coloniensi competat dignitas & officium Romanorum Regi primum diadema regium imponendi, iterum vi generalis decisionis affirmandum videtur, id ei competere omni in loco, ubi ea coronatio peragenda, quoniam locum nullum excipit. Peragi quidem ea regulariter debet Aquiagrani, at non præcisè; nam etiam ex causa alibi fieri potest. (A.B. *cap.* 28. §. 5.) quod si nunc respectu loci Coloniensis jus variaret, illud omninò vel in (*d. c.* 4. §. 3.) vel hoc in (*cap.* 28. §. 5.) à Legislatore exprimi debuisset. Illi enim curæ cordiq; fuit, unitatem inter Electores conservare, ac dissensionibus futuris omnem præcludere viam; unde summam adhibuit diligentiam, hinc inde exprimere, per totam ferè bullam, quid cuique Electorum juris competat in Regis Romanorum Electione, ac coronatione, in sessione, processione, aliisque actibus. Hunc finem assequi frustra tentâsset, si jus, quod Moguntinus nunc prætendit, extra diœcesin Coloniensem, tacito prætervectus fuisset pede, & eam curam, quam alibi eadem in Bulla studiosè adhibuit, distinguendo loca & diœceses, hìc intermisisset (vide A. B. *c.* 3. §. 2. *c.* 4. *in pr. c.* 5. §. 1. & 2. *c.* 21. *in f. c.* 26. §. 2. *c.* 27. §. 2.) Persuadere nobis conatur author demonstrationis Moguntinæ, inveterati circa coronatos Romanorum Reges usus, ad finem, superfluum & frustraneum fuisse, exprimi à Carolo locum Aquisgranensem, & sic limitare jus Coloniensis, cùm in hujusmodi legibus posterioribus (qualis ipsi est Carolina, respectu aliarum, quarum ibi mentionem facit) quæ per priores explicantur, itemque in rebus notoriis, similia non requirantur. Verùm cùm Carolus cæteris in §§. à nobis allegatis, locorum distinctionem exprimi, si non necessarium, utile tamen esse, putaverit, causa differentiæ dari debebit, cur hoc in casu Carolo aliud fuerit visum. Notorium erat, ajunt; at, si quæ tunc notoria, non debuissent in A. B. referri, longè illa minor esset, quàm est: postquam autem etiam notoria alia in eam relata fuerunt, ut notoria & certa permanerent, quidni & hoc, de quo nunc quæritur. Nonnulla, quæ in Aurea Bulla leguntur, noviter ita decisa: alia jamdudum ita consuetudine introducta, ibidem confirmata sunt. Exemplo nobis erit, quod (*in d. cap.* 4. §. 2.) à legislatore dicitur, Moguntinum Archiepiscopum potestatem habere, sicut potestatem habuisse dignoscitur ab antiquo, cæteros Principes suos in electione consortes, literatoriè convocandi, & §. 3. Treuirensi Archiepiscopo primam vocem competere declaramus, sicut invenimus hactenus competiisse. Quando autem de Coloniensi sermo instituitur, nulla fit mentio antiquioris temporis, sed dicitur, ei competere dignitatem & officium Romanorum Regi primum diadema imponendi; competere scil. de præsenti: Unde autem competat, aut quando cœperit competere, non exprimitur. Poterit itaque dici, competiisse quidem olim, sed non ita generaliter, à Carolo autem IV. generaliter, nullo excepto loco, adsignatum, & sic extensum fuisse cum consensu Moguntini & reliquorum Electorum, ut quasi pro nova concessione haberetur. Nec mirum hic forsan Moguntinum de jure prætenso aliquid remisisse, cùm inter ejusdem antecessores Luipoldus, Hermanno, Coloniensi Archiepiscopo, cùm Imperatoris Henrici filius Aquisgrani coronandus erat, idem, quamvis ægrè, fecisse dicatur, apud Lambertum Schaffnaburgensem (*in annal. sub anno MLIV.*) Quòd si factum præsupponatur, frustra ad illud provocabitur, quod ante A. Bullam obtinuit. Certè, quocunque nos vertamus, fateri cogimur, Moguntinum ex A. B. jus, quod prætendit, haud posse probare, postquam in ea de illo jure altum est silentium: Non tamen inde sequitur, eum etiam aliunde hoc non posse probare; probare autem illa ejus est virtutis, ut Carolum IV. non satis diligentem in hoc negotio fuisse, dicendum sit. Audivi nuper, litem illam, ita sopitam inter partes, ut extra utrinsque diœcesin, alternatione inposterum locus esse debeat. Litem amicabiliter sopitam certum est, ut Capitulatio Leopoldi Imper. (*artic.* 37.) indicat. [add. *Ipsam transactionē videre licet in Sprengeri Iurisprud. Publica pag.* 156. 181. 182.]

CAPUT VI.

De Electoribus Politicis in Genere.

Electores seculares quo sensu dicantur eligere virtute Regni & Principatuũ suorum.

I. ELectores Ecclesiasticos subsequuntur reliqui quatuor Seculares, de quibus, generalia quædam præmittenda, quorum tamen nonnulla Regi Bohemiæ non usque adeò, ut cæteris videntur convenire. I. autem omnium sciendum est, Electores Seculares virtute Regni & Principatuum suorum, in electione Regis Romanorum, in Cæsarem promovendi, cum cæteris Principibus Ecclesiasticis suis coelectoribus, jus, vocem & locum habere, & unà cum ipsis censeri & esse veros & legitimos sacri Imperii Principes Electores: (*A. B. cap.* 7. §. 1. *cap.* 20.) Id verò, ita explicandum est, ut non Regni & Principatuum nomine eos eligere dicamus, quorum nos Germanicum illud, wegen ihrer Fürstenthumb/ perducere poterat, verùm ut cognoscantur Principatus ejusmodi cum jure votandi, eligendi, hisquè annexis & dependentibus aliis, adeò conjuncti & inseparabiliter uniti esse, ut illa in alium cadere non possint, præter illum, qui Principatum ipsum, cum terra, vasallagiis, feudis & dominio, ac ejus pertinentiis universis, dignoscitur possidere, ut (*c.* 20. *A. B.*) ipsum explicat. [add. *De genuinâ hujus textus expositione videatur Burgold. p.* 1. *ad Instr. Pac. Discurs.* 26. *n.* 7. *pag.* 457. 458. *ubi Lectores quadruplici interpretatione videbunt, utra A.* Bulla *versio Latina an Germanica prævaleat.*]

Nondum investitus gaudet jure electionis.

II. Ex modò allegato A. Bullæ textu nonnulli colligunt, successores Electorios gaudere jure electionis, etiamsi à Cæsare nondum fuerint investiti, cum & ipsi quoque Principatus, quibus jus suffragandi & alia regalia adhærent, statim cedant heredibus, post apprehensam possessionem, cum per primam investituram, pro se suisque heredibus, jus illud perpetuo, irrevocabiliquè acquisiverint ncau. Quam sententiam juvare videtur dispositio (*A. B. c.* 7. §. 1.)

Etiam in Ecclesiasticis procedit.

III. Idem alicubi Besoldus de Electoribus Ecclesiasticis consignavit, ut & ipsi quoque ante investituram Imperialem jus eligendi &c. obtineant, cum aliàs fieri posset, ut multis vigiliis excogitatus electionis ordo, à fine aberraret præfixo. Insuper scio Besoldi sententiam usum & praxin approbasse, non solùm in comitiis generalibus, verùm etiam in particularibus Electorum. Ioanne Archiepiscopo Trevirensi 9. Febr. anno 1567. mortuo, in ejus locum Iacobus ex veteri familia ab Els, concordibus sententiis ad Archiepiscopatum adsumptus, in comitiis eodem anno habitis, ad quæ non ipse, sed ejus prædecessor vocatus erat, antequam investituram à Cæsare impetrâsset, sessionem & suffragium nemine contradicente continuavit. Ita quoque Daniel Archiepiscopus Moguntinus, in locum Sebastiani, qui 18. Mart. anno 1555. obiecat, electus, comitiis Augustæ eo tempore habitis, per legatos interfuit. (Nicol. Serar. *lib.* 5. *rer. Mogunt. p.* 919.) Et cum sub tempore comitiorum, anno 1562. ad Maximilianum in Regem Romanorum eligendum ab Electoribus institutorum, Coloniensis fatis concessisset, tamdiu comperendinata fuit electio, donec a Capitulo Fridericus Archiepiscopus proclamaretur, qui posteà, non expectatâ Cæsaris investiturâ, in senatum Electorum haud difficulter receptus est.

Heres primogenitus Electoris Laici succedit in Electoratũ.

IV. II. Inter Electores Seculares successioni locus datur. *Primò*; ut quilibet primogenitum habeat successorem. [add. *Meretur hic legi Arnoldi Engelbrechts Tract. de Jure primogenitura ad tit.* 7. *A. Bulla. Egregius ille Autor Dn. Auditorem nostrum mirifice illustrare poterit.*] Modò tamen is sit (1) Legitimus, ein recht Ehelind: (*A. Bulla cap.* 7. §. 2.) (2) Laicus non Clericus (*d. c.* 7. §. 2.) tum ne Ecclesiasticorum Electorum augeatur, Secularium contra diminuatur numerus; tum, quia aliàs jus feudale Clericos beneficii paterni incapaces statuit (*lib.* 2. *F. tit.* 30.)

Clericus Catholicus ad Protestantiũ castra secedens an citra Pont. dispensationem in feudo succedat.

V. *Quid si verò nostro in Imperio, Catholica religioni addictus Clericus religione mutatâ Protestantium in castra secedat, an, ut in feudo succedere possit, requirenda erit Pontificia dispensatio?* Ioh. Nervius *in manuscripto quodam consilio* contrarium defendit, adeòquè firmat, quod in Germania clericus, ordinem etiam sine dispensatione deponens, ex constitutione pacis Religiosæ, ad feuda admitti queat.

Administratores Episcopatuum Reformatorum an pro Clericis habendi.

VI. *De Administratoribus Episcopatuum & Archiepiscopatuum conjugatis religionis Evangelica dubitari poterat, quo loco habendi; an clericorum, ut in Electoratibus, aliisque feudis non possint succedere; an laicorum, ut successiones sint capaces?* Betsio (*de pact. famil. c.* 7. *p.* 231.) Buxtorfio (*ad A. B. th.* 85. *lit. D.*) posterius verius videtur, æquiusque. Et Arumæus (*discurs.* 14. *ad A. B. th.* 8.) affirmat, eos non clericos, sed laicos esse, cùm sint conjugati; neque officiis Ecclesiasticis præesse, nec rebus Ecclesiæ se immiscere, nisi quatenus id politico magistratui permissum; inque prælaturis ea tantùm sibi vindicare, quæ olim contra jus & æquitatem Ecclesiastici secularibus magistratibus eripuerunt.

Successor Electoris non sit mente captus.

VII. (3) Nec sit mente captus, fatuus, aut alterius famosi & notabilis defectus existat, propter quem non deberet, seu posset hominibus principari (*A. B. c.* 2. §. 2.)

Primogenitus Electoris succedendi potest renunciare.

VIII. Idem erit, si primogenitus aliâ ductus ratione consentiendo patiatur jus suum in alium derivari. Nam & hoc modo juri suo renuncians, alteri locum facit. Exemplum ejus habuimus in Friderico Burggravio Noribergensi. Is à Sigismundo in Concilio Constantiensi Elector Brandeburgicus creatus, moriturus quatuor, quos habebat filios, Ioannem primogenitum otii literalis amantem, Fridericum, postea Marchionem cum *ferreis dentibus* appellatum: Albertum, temporis progressu *Achillem Germanicum*, & Fridericum II. ad se evocari cum curasset, cum Ioanne primogenito paternis egit precibus, ut ipsius

ipſius conſenſu Marchionatus Brandeburgicus, cui jus eligendi Imperatorem connexum eſt, Friderico fratri, ætate proximo, tanquam ad res gerendas aptiori, cederet (*Chytræ. lib. 1. Chronic.*)

Primogenito deficiente cui deferatur ſucceſſio.

IX. *Secundò*, ut primogenito non exiſtente, ad eiusdem primogeniti primogenitum ſimiliter laicum, libere & ſine contradictione cuiuſquam, electoralis dignitas devolvatur (*d. cap. 7.*) *Tertiò*, ut primogenito, non relictis heredibus legitimis laicis, ab hac luce demigrante, ius, vox & poteſtas Electoralis ad ſeniorem fratrem laicum, per veram paternamque lineam deſcendentem, & deinceps ad illius primogenitum laicum devolvatur (*d. cap. 7.*)

Imperatoris Electoris tutela cui deferatur.

X. *Quartò*, ut, ſi Principem Electorem, aut eius primogenitum, aut filium ſeniorem laicum mori, & heredes maſculos legitimos Laicos defectum ætatis patientes, relinquere contingat, tunc frater ſenior eiuſdem primogeniti, tutor eorum & adminiſtrator exiſtat, donec ſenior ex eis legitimam ætatem attingeret (*d. c. 7. §. ea tamen.*)

Legitima Electoris ætas quænam.

XI. *Quintò*, ut legitima ætas, & ad electoriam dignitatem habilis, ſit octodecim annorum, Illis enim exactis, jus, vocem & poteſtatem, & omnia ab ipſis dependentia, tutor ipſe tenetur protinus reſignare (*d. cap. 7.*) [add. *Ratio huius rei eſt, quod Imperatorum, Regum, Electorum & aliorum Principum liberi ob generoſam indolem & ſolicitam à teneris educationem ante annos animū curamquè virilem induere credantur. Ita etiam hodiernus Auguſtiſſimus Imp. Leopoldus ab Electoribus decimo octavo ætatis anno in Imperatorem ann. 1658. electus eſt.*]

An tempus octodecim annorum præcisè impletum requiratur.

XII. Illud amplius facti contingentia, & hominum curioſitas, in diſquiſitionem traxit, *an tempus hoc octodecim annorum impletum præcisè requiratur, an verò inex complendum ſufficiat?* Eſt exemplum de anno 1592. in Friderico IV. Electore Palat. cui cùm poſt obitum I. C. A. ſolùmmodò dies 59. deeſſent, Richardus Palatinus, acriter licèt pro complendo depugnans tempore, auditus tamen haud fuit, cum modicū tempus, quale eſt duorum menſium: Prætor haud debeat curare, & de proximo cōplendum, pro cōpleto habeatur: (Ita ex Frehero Buxtorf. *ad A. B. th. 86. lit. g.*) Verba autem A. Bullæ ita ſe habent, *ſi legitimam ætatem attigerit quod attinet*, wann er ſeine vollkommene Jahr erreichet; Ne quid in eo difficultatis ambiguitatisque eſſet, clariſſima explicatio phraſeos adiecta, quam (ſcilicet legitimam ætatem) in Principe Electore decem & octo annos completos cenſeri volumus. [add. *Verior eſt itaque ſententia decimum ſeptimum etiam annum debere eſſe cōpletum, ita ut ne unicus quidem dies, imo ne hora quidem deſit. Ita etiam nullus dicitur maior 25. annis, niſi qui ultimum diem 25. anni complevit.*]

XIII. Poſtquā autem Elector octodecim annos exegerit, ius, vocē & poteſtatē, & omnia ab ipſis dependentia, tutor ipſi totaliter cum officio tenetur aſſignare. Hanc circa Caroli deciſionem duplex oritur dubitatio: *I. An Adminiſtrator tantùm ea, quæ vocis, iuris, poteſtatis quæ Electoralis ſunt, atque ita ea, quæ magis perſonam ſpectant; an ſimul etiam Principatuum ad Electoratum pertinentium adminiſtrationem, hoc eſt, ea, quæ rem ipſam concernunt, debeat protinus adſignare pupillo ſuo? II. An, ſi præter ditiones ad Electoratum pertinentes, etiam alij adſint Principatus, Ducatus &c. ut hodie Electoribus eſſe videmus, tutor ſive adminiſtrator, etiam reſtitutis aliis omnibus ad Electoratum pertinentibus, nihilominus harum rerum curam ſibi reſervare poſſit, uſque ad vigeſimum quintum ætatis annum, quem ſuperius in reliquis Principibus, poſt Electores, legitimum ordinarie dixi iure?*

Quid quantumve tutor poſtquam Elector octodecim annos exegit, pupillo ſuo teneatur reſtituere.

Anno 1592. Richardus Comes Palatinus, poſt mortem Iohannis Caſimiri Comitis Palatini, tutoris Friderici IV. Electoris, magnâ contentione, Principatuum ad Electoratum pertinentium adminiſtrationem, uſque ad annum vigeſimum quintum ætatis Friderici, ſibi reſervare voluit, ut ſcripta eam in rem tunc temporis publicata declarant titulo: Gründlicher Gegenbericht Pfaltzgraf Reichards / & eiuſdem Widerlegung. item Chur Pfaltz Ableinung / *& adſertio propr. gubernat. duabus orationibus à* Marquardo Frehero *conſcriptis*. Huius fundamenta erant & eſſe poterant, I. ipſius Caroli IV. dicta in ſanctione verba: Als dann (puta anno decimo octavo ætatis) gebührt ihm das gewöhnliche Recht / Stimm / vnd Gewalt / ſamt allem was darzu gehöret / welches ihm der Verweſer gäntzlich mit dem Ampt auftragen vnd übergeben ſolle: Quę verba de adminiſtratione Principatuum nihil inducunt, ſed tantùm hoc volunt; anno ætatis decimo octavo legitimum eſſe, cui competat Electorum jus uſitatum. II. Sigiſmundi Imperatoris Bulla, cujus hæc fertur ſanctio: *Ætatem autem debitam in hoc caſu, eligendi videlicet Romanorum Regem in Imperatorem promovendum, decem & octo annorum cenſeri volumus & haberi: in Principatibus autem, Ducatibus, & Dominiis aliis temporalibus gubernandis, ætatem obſervandam decernimus, prout à divis Romanorum Imperatoribus & Regibus noſtris prædeceſſoribus eſt ſancitum &c.* [add. *Sed hæc Bulla uſu reprobata. In aliis autem Principibus, præter Electores, obſervatur.*] Contra hanc ſententiam rationes aliorum hæ ſunt: I. Bullam Carolinam velle fratrem ſeniorem tutorem & adminiſtratorem, donec legitimam minor ætatem attigerit: ergo ubi is legitimam ætatem attigit, tutorem & adminiſtratorem eſſe deſinere. II. Omnia ab ipſis dependentia cogi reſtituere; ergo & Principatus quoque (*cap. 20. A. B.*) totalem reſtitutionem faciendam, & quidem cum officio, quo ille tutor geſſit. Cumque addat Bulla; ſeniorem primogeniti & eiuſdem fratrum tutorem eſſe, donec primogenitus, vel ſenior ex iis legitimam ætatem attigerit, conſequens eſſe, primogenitum poſt legitimam ætatem ſuorum fratrum tutelam conſequi, & proptereà ipſum in tutela vel cura alterius eſſe non poſſe. Quod ſi octodecim annorum Princeps, ad Electoratum aptus, caſuque eveniente reſpectivè Imperij adminiſtrator (*c. 5. Aurea Bulla.*) quidni &

suis Principatibus sufficiens reputabitur? An eum, qui Imperij curam suscipere legitimus, alienæ subiiciendum putabimus curæ? an qui publica tractare validus, privata moderari ineptus erit? Tollit ambiguitatem ejus, si quæ superest, constitutio alia Caroli IV. quæ ut posterior hâc Bullâ aureâ (lata enim anno 1356. die qui Iohanni Evangelistæ sacer est, in causa Rupertorum: ita priorem interpretabitur commodè: ita verò illa: Wann aber derselbige ältere Sohn achtzehen Jahr alt wird / zu hand soll ihm derselbe Vormund alle Land / Herrschaft / Würdigkeit / Ehren vnd andere Rechten / Nutzen vnd Zugehörungen / die er als ein Vormund eingenommen hat / ohn alle Widerrede / Verzug vnd Hindernisse abtretten / vnd ihm die einantworten ohne Gefehrde. Idem observantia docuit, paucos antè annos in Electore Palatino: & Fridericus Wilhelmus p. m. Saxoniæ Princeps, Christiano II. Electori Saxoniæ, terminum ætatis Electoralis [illegible] attingenti, & Electoratum, & reliquos [illegible]atus assignavit.

Electoratus non potest dividi.

XIV. III. Electoratus seculares divisionem respuunt: (*A.B. cap.* [illegible]) ubi Imperator argumento ad maius d[illegible] utitur. Familia Electorali masculia tamen deficiente, si pacta de succedendo post in Electoratum confirmatione Imperatorum roborata, vel expectativæ adsint, ea observari jure debent. Si talia non adsint, & Electoratum vacare contingat, tunc Imperator, seu Rex Romanorum, qui pro tempore fuerit, de ipso providere debebit & poterit, tanquam de re ad se & Imperium legitimè devoluta, salvis semper privilegiis, iuribus & consuetudinibus regni Bohemiæ super electione Regis, in casu vacationis, per regnicolas, qui ius habent eligendi Regem Bohemiæ; (*A.B.d. cap.7.§.3.*) hæc dispositio per capitulationes Imperatorias, articulo (Ferdin. II. 32.) coarctata nunquam fuit, sed immota persistit hactenus. Accedit observantia, quâ, postquam articulus, de quo agimus, capitulationibus Imperatoriis additus, Electoratus vacantes non Imperio incorporatos, sed aliis rursus in feudum concessos meminimus. Electoratus Saxonicus Mauritio, Palatinus Bavariæ Duci Maximiliano datus. Denique ut ex duobus malis minimum, ita ex duobus bonis maximum eligi & præponderare debet. Quin autem Imperio magis & meliùs consultum, si Electorum numerus plenus sit, quàm si imminutus, & proventus atque reditus Imperio accrescat, nemo sanus negabit, modò consideret Electorum operam in administratione Imperij ita pretiosam esse, ut pro pecunia longè valeat. Quicquid fuerit, Imperij salus suprema lex est, quæ cæteris de commodo pecuniario disponentibus præferri semper debet.

An Collatio Electoratuum ad Imperium devolutorum à solo Imperatoris arbitrio dependeat.

XV. Cæterùm *an collatio Electoratuum ad Imperium devolutorum à solo Imperatoris arbitrio ita dependeat, ut Electorum nulla in illa partes sint*, hoc nostro seculo quæsitum fuit. Pro *affirmativa* non solum Imperator, & Electorum nonnulli, sed etiam ICti bono numero pugnarunt. Illi potissimùm in conventu Ratisponensi anno 1623. ut videre est apud Lundorp. (*tom. 1. lib. 6. c. 151. & seq. pag. 1066 & seq.*) hi autem diversis temporum intervallis & locis. *Negativam* tenuerunt Electores Saxo & Brandeburgicus, tam in dicto conventu Ratisponensi, quam extra eundem. Saxonis votum Ratisponæ urget, daß anfänglich diese translation (scilicet Electoratus Palatini in Ducem Bavariæ) ohne vorbewust der Churfürsten geschehen unangesehen es eine unter denen wichtigsten und grosten Sachen des Reichs / darumb die Churfürsten gefragt werden sollen. Welches vor diesem nicht geschehen sondern die translation der Chur auf Churfürst Moritzen / wie die wort lauten / sano processu & Imperij fidelium consilio, & matura habitâ deliberatione, vorgangen; auch Churfürst Moritz von denen sämtlichen Churfürsten / durch einen sonderbaren schriftlichen Consens, daß es alles mit ihrem guten vorbewust und approbation geschehen / in das collegium Electorale recipirt worden. Præterea idem Elector dicto anno 1623. ad Moguntinum eodem de negotio scripserit, de 18. Octobr. sene mit der translation ohne vorbewust der Churfürsten verfahren / welches doch nöhtig / da die Capitulation in ihrem esse verbleiben / und die Churfürsten bey ihrer Hoheit / Würde und Præeminentz erhalten werden sollen / dann zu erachten / daß hierdurch die Churfürsten nur mit Namen Seulen des H. Römischen Reichs / und eines Römischen Kaisers innerliche geheimste Räthe / gegrüsset / und dahero in schwere verantwortung gegen das Römischen Reich gerathen / und in den Verdacht bey denen Ständen sich stecken würden / gleichsam alles mit ihrem vorbewust und einwilligung erfolget. Nec minus in dicto conventu Elector Brandeburgicus pro autoritate collegij Electoralis stetit, quando in voto suo audiri fecit, daß die translation von grosser Importantz, damit billich / nach besag der Capitulation, mit denen Churfürsten des Reichs communicirt / und nicht allein intimirt werden sollen. Die Churfürsten und Stände waren zwar Ihrer Maiest. aber auch zugleich des Reichs Churfürsten und Stände / darumb daß diese Sachen vor sie gehörig / [illegible]: Ihre Kaiserl. Maiestät vergeben keine Lehen / so sich erledigt / ohne vorbewust der Churfürsten / umb wieviel mehr da eine Churfürstliche Würde solte transferirt werden / wolte von nöhten seyn / daß es mit vorbewust und consens zugienge. Cæteri, quibus hæc opinio placet, fundamenta contrarium affirmantia ita elidere conantur. *Primò* aiunt, (*C. § 3 cap 7. Aur. Bull*) reinfeudationem vacantis Electoratus non tribuere, sed tantùm provisionem. Provisione autem datâ non statim concessam alienationem, (*arg. c. 5. § 1. Aur. B.*) alienationem verò reinfeudatione fieri nulli est dubium. Deinde non solum ad Imp. provisionem, vel curam Imperij, sed & ad Electores pertinere, eiusque officij se divisiones & dissensiones inter Electores præcavere: (*d. Aur. Bull. in proœm.*) quæ facilè exardescere possent, si minus acceptum colle-

gam illis vellet associare; exinde non utile tantum, sed & honestum, imò necessarium esse, ut cum Electorum præscitu & assensu persona ad hoc munus idonea suscipiatur. His peractis, Imperatori soli competere investituram & collationem perficere: (*d. Aur. Bull. cap. 5. in princip.*) *Porro* in quæstionibus de Electorum & Imperatoris potestate non ita strictè & unicè ad Auream Bullam Caroli IV. recurrendum esse, sed ad capitulationes & Imperij sanctiones posteriores potiùs, quàm ad illam. Superest nunc tertius ordo, eorum qui in quæstione nostra *distinctione* utuntur, inter casum eum, quo ob delictum Electoratus revertitur ad Imperium; & illum, quando deficiente familia revertitur. Priori casu consensu Electorum in reinfeudatione opus esse, posteriori opus non esse. Ego classis memor cui adscriptus, Superiorum hanc litem meam non facio, decisionem illis, quibus ea competit, resigno.

An unus duos Electoratus simul tenere possit

XVI. Hujus loci etiam est quæstio illa, *An unus duos Electoratus simul tenere possit?* Rationes hîc se ingerunt tam generales, quàm speciales, quibus admittendum *non videtur*, ut unus duos Electoratus simul teneat. I. satis constat, septem debere esse Electores, non pauciores, nec plures. Tot enim prima institutio tulit, & Carolus IV. aureâ suâ Bullâ confirmavit: nec hactenus ulla in contrarium lex lata est. Experientiâ quippe docuit, septem candelabris opus esse, si Imperium condignâ luce illuminari debeat: (*A. B. in procem.*) vel septem columnis opus esse, ut ædificium Imperij probè fulcitum & stabile sit: (*d. proœm.*) II. si unus duo vota in electione Regis Romanorum haberet, sibi, suis, & quibus affectione addictus, providere maximè posset, etiam cæterorum collegarum in præjudicium, quorum vota suis impedire oppugnareque valeret. III. Atque hæc & talia causam dedisse familiis Saxonicæ, Brandeburgicæ, Hassiacæ, In confraternitate & pacto successorio exprimere, ut deficiente Saxonicâ Electoratus non ad Brandeburgicam, sed Landgraviorum Hassiæ familiam: & iterum Brandeburgicâ extinctâ Electoratus non ad Saxonicam, sed ad eandem Hassiacam perveniat, credibile est Salutem Imperij in hoc negotio pro cynosura habeo, nec credo licere, quòd Imperio non sit vel salutare, vel utile. Haud tamen perspicio, cur successionis leges violandæ sint, aut Electoralium Electorarum hâc viâ sibi oblatum alij, etiamsi ex suis, resignare vel cedere debeat. Poterit, si velit; debebit autem vix alio casu, quàm si salus Imperij hoc suadeat.

An pater & filius diversorũ Electoratuum possessores esse debeant?

XVII. Hic nobilis iterum oritur quæstio, *An pater & filius diversorum Electoratuum possessores esse debeant?* Ratio *dubitandi* ex politicis peti potest, qui in senatum patrem & filium suscipiendos simul, propter naturale quod inter eosdem ast vinculum, non patiuntur. Atque Ludovico Palatino & Friderico Brandeburgico Electoribus, Saxonici Electoratus ad Imperium reversi collationem certatim quasi suis filiis fieri petentibus, Sigismundus Imperator respondit: Wiewol Kaiserl. Maiestät der zween Churfürsten bitte gern erhöret / so hätte doch dieselbe inniglich betrachtet Gottes und des heiligen Reichs Ehre / daß nicht viel gehöret / und frembd wäre / daß Vatter und Sohn solten zwey Churfurstenthumb besitzen: (*vide d.* Kensers Sigmunds Bekäntnüß-brief über das Churfürstenthumb Sachsen; Landgraf Friderichen gegeben *anno* 1426. apud Goldastum *part.* 2. Reichs-satzung *pag.* 103.) Mihi placet *distinctio*, ut, si patri Electori successione Electoratus alius obveniat, illum debito modo filio cedere possit, atque ita admitto patrem & filium simul esse Electores: quando verò ad Imperium Electoratus redit, non nisi ægrè admiserim ei conferri, cujus pater tunc etiam Elector est. Novi etiam alio casu usu receptum, duos fratres in diversis Electoratibus uno eodemque tempore inter Septemviros numeratos. Otto patri Alberto Urso in Electoratu Brandeburgensi succedens fecit, ut duo fratres simul essent Electores. Sic Wenceslaus Bohemiæ, & frater ejus Iohannes Brandeburgici, Electores simul extiterunt [Goldast. *d. loc.*] Et hoc quidem in secularibus. Ex fratribus autem unum inter Ecclesiasticos, alterum inter Electores laicos eodem tempore locum obtinuisse, exempla docent Ruperti Coloniensis, & Friderici Victoriosi Palatini; Alberti Moguntinensis, & Ioachimi Brandeburgensis, & quod hodiernum est, Ferdinandi Coloniensis, & Maximiliani Palatini, Bavariæ Ducum. Quamvis verò exempla hæc casum nostrum in terminis, de quibus disservimus, non attingant, attingunt tamen consequentia & ratione.

Quibus in linguis Electorum liberi instruendi.

XVIII. IV. Cùm dignum sit, Electores Principes diversorum idiomatum & linguarum differentiis instrui, & plures intelligant, & intelligantur à pluribus, qui plurimorum necessitatibus revelandis Cæsareæ sublimitati assistunt: ideo Electoribus (*c. ult. A. B.*) injungitur, ut liberos suos statim à septimo ætatis anno præter linguam Germanicam, quam naturaliter inditam, & ab infantia didicisse præsumuntur, Italica ac Slavica linguis faciant eruditos: optione insuper datâ an eosdem liberos, ad ea velint ablegare loca, in quibus de hujusmodi possint linguis edoceri; an verò in propriis domibus pædagogos instructores, & pueros consocios in his peritos iis adjungere, quorum conversatione pariter & doctrinâ in linguis ipsis valeant erudiri. [add. *Hodie Slavica lingua Electoribus non instillatur à Pueris, sed Italica & Gallica.*]

Electores Seculares suos habent subofficiarios quibus nihil à munere Electorali legatū.

XIX. V. Electorum secularium quilibet suum habet subofficiarium, & quasi vicarium, qui, quas ille tenetur præstare operas officiales: (*A. B. c. 4. §. ult.*) hic ejus in absentia peragit. Bohemi, Pincerna de Limborg, Palatini, Dapifer de Wualpurg. [add. *Hodie Palatini subofficiarius est Comes de Sinzendorf, hereditarius Imperij Thesaurarius. vid. Burgold. p. 1. ad Instr. Pac. Disc. 19. n. 5.*] (vel ut Thuanus *lib.* 32. *pag.* 608. Comes Seldeneccius) Saxonis, Baro de Pappenheim. [add. *Sixtus Sem-*

mer quondam Vice-Mareschalli de Pappenheim substituens vel inferior Mareschallus (Unter-Marschall.) *ante non paucos annos in breve compendium redegit illa quæ Vice-Mareschallo officii causâ competunt, quæ legi possunt apud Carpzov. de Leg. Reg. German. c. 10. sect. 6. n.* 28.] Brandeburgici, Comes de Hohenzollern, olim de Falckenstein, vicarius dicitur. Nec his quicquam præcipiunt legati Electorum, qui licèt in aliis Dominorum suppleant subeantquè vicem, attamen hæc ad munia manus admovere prohibentur. Ita cum Legatus Regis Bohemiæ in Coronatione Caroli V. excluso Subpincernâ de Limburg, Regi vinum aquâ dilutum propinare voluisset, pro Subpincerna judicatû legimus apud Hartmannû Maurum (*de Coronat. Caroli V. rubr. quo apparatu.*) Indequè eodem tempore Principi Anhaldino, legato Friderici Electoris Saxoniæ, Suhmareschallus de Pappenheim in dimetienda avena prælatus fuit (Maurus *d. l.*) Et in coronatione Matthiæ, non Baroni à Budliz legato Brandeburgico, verùm Comiti de Hohenzollern, absentis officia demandata. (Arum. *ad Auream Bullam disc. 6. cap. 27. th. 43.*) [add. *In coronatione tamen Ferdinandi IV. an. 1653. Legati Electoris Brandenburgici contra Comitem de Hohenzollern protestati sunt, allegantes:* Das so wohl die unverbrochene observanz als auch den mit dem Herrn Grafen von Hohenzollern, als Erb-Cämmerern des Reichs in vorigen zeiten gemachten vergleich die vortragung des Scepters, als dessen insigniis der Churfürsten zu Brandenburg den Churfürstl. Gesandten zustünde.] In huius muneris vicem, præter alia privilegiorum commoda, quæ habeant, consignatum est (*in A. B. cap. penult.*) Illud tacitus præterire haud possum, inter hosce vicarios, reliquosquè aulæ Cæsareæ eiusdem muneris ministros, litem aliquoties exortam, de qua egregiam Anonymi cujusdam consultationem, *de præcedentia & jure* der Erb-ämpter und Hof-ämpter, exhibuit Besoldus (*de præcedentia & sessionis prærogativa, cap. ult. num. 4.*)

Electores Electoratus suos à Bambergensi antistite in feudum non recognount.

XX. Occasione horum officiorum Electoralium notandi veniunt hìc illi, qui imperitè scripserunt, Electores ex constitutione Henrici II. ab Episcopo Bambergensi Electoratus in feudum accipere (Bruschius *in Catal. Episcop. German.* Peucerus *lib. 4. Chronic.* Spangenberg. *Chron. Saxon. cap.* 161. Stureius *de Imperio German. c. 36. n. 12. in vita Henrici Sancti.*, Nam ut alia multa, ita præcipuè investitura Imperialis Electoratuum, quàm Aurea Bulla (*c. 7. vers. si vero, et 29. in pr.*) Imperatori disertè adscribit, hos erroris redarguunt manifestissimi. Ita verò res comparata est, quæ errori originem, non satis [illegible] ab aliis; dedit. Henricus II. Imp. cognomento Claudus, posteà, quod in Sanctorum numerum relatus esset, Sanctus dictus, Comitatu Bambergensi, sibi & Imperio aperto, posteaquam eum in Episcopatum liberum & à Metropolitarum jurisdictione exemptum commutasset & erexisset, & aliis privilegiis reditibusquè ornasset & dotasset, pro summo affectu, quo locum istum, omnium rectè judicantium & sentientium judicio, in tota fere Germania amœnissimum, prosequebatur (vid. Meigsteri annal. Carinthiæ lib. 7. c. 4.) grandius ei quod tribueret non invenit, quàm ut quatuor illos Principes Imperii officiales, eisdem officiis & ministeriis Episcopatui illi suo adscriberet [add: *Officia Electorum* (Die Erb- und Ertz-ämbter) *unde ab Historicis Officiales appellantur, Imperator in investitura simul Electoribus confert, non seorsim Episcopus Bambergensis* (*vid. Dn. D. Strauch. Dissert. Exoter. 3. n. 12. Certè quæ à Bambergensi Episcopo Electores in feudum accipiunt ad solius Episcopatus illius non autem ad Imperii jura pertinent. vid. Burgold. p. 1. ad Instr. Pac. Disc. 19. n. 5. D. Dieterich. ad A. B. tit. 4. in fin.*] Et sanè in hunc diem Electores seculares, ea ipsa officia cum annexis commodis suis, in feudum ab Episcopatu illo recognoscunt, & per vicarios suos ex equestri ordine, quibus deinceps in subfeudum eadem concedunt, gerere & deservire assolent: Bohemus per illum von Auffsaß: Palatinus per illum von Pommersfelden: Saxo per Mareschallum von Ebner: Brandeburgicus per illum von Rotenhan. Augustissimum illud & æternâ memoriâ dignissimum ejus Episcopatus ornamentum, à Catholicis vulgò sericum Divæ Cunigundis filum appellatur: Casp. Brusch (*in Catalog. Episc. German.*) & quia Bamberga, sive Papeberga muro & vallis, munita non est, in ore vulgi hoc est: Papebergam muro non esse cingendâ, quòd S. Cunigundis eam serico filo, pro muro circumdederit. Ab aliis vocatur S. Cunigunden rother seidener faden. Legi actum quo an. 1623. d. 19. Octob. Ioannes Leutterus, Consiliarius Saxonicus nomine Electoris Saxoniæ Bambergæ ab Episcopo investituram officii Mareschalli suscepit, & observavi I. ab Episcopo Bambergensi Electorem Saxoniæ tunc investitum fuisse de officio Archimareschalli des Kaiserlichen Stifts Bamberg, auch mit Wittenberg, Schloß und Statt, Mühlberg, Schloß und Statt, beyde an der Elb gelegen, Terlitz dem Schloß, und mit den Dörfern, Berstatt und Assendorf, Weißick und Galgast, mit allen solchem Ober-Marschallampt Zu- und Angehörungen. Sed scio hactenus creditum, Wittenbergam ad Saxonem tanquam Electorem pertinere. II. notavi, nullum juramentum præstitum fuisse, sondern es habe dem Herrn Bischoff der Chur Sächsisch Gesandte einen Handschlag gethan, mit dieser erklärung, daß wegen Ihrer Churfürstl. Durchl. er die Belehnung acceptire, allermaßen die vorfahrende Herren Churfürsten zu Sachsen, hochlöblicher gedächtnuß, die vom Stift Bamberg lassen empfangen, und zweifele nicht, Ihre Churf. Durchl. werden umb des Herrn Bischoffs Fürstl. Gn. es mit Freundschaft erkennen, und dem ganzen Capitul und Stift

gnädigen

gnädigen Willen zu erzeigen geneigt seyn. In investitura Berchtoldi an. 1209. Ludovico factâ superio Palatinum Electorem feuda, quæ officio Dapiferatus connexa ab Episcopo Bambergensi hæc tenere: Castrum Hohenstein / advocatiam bonorum & hominum oppidi Hersbruck / Vilseck / Aurbach / Pegentz Felden &c. (Gevvold. de Septemviratu c. 10. p. 510.) Albertus Marchio Brandeburgensis Elector an. 1415. ab Episcopo Bambergensi investitus fuit mit dem Oberst-Cammer-Ambt des Stiffts Bamberg und allen Zugehörigen Stücken.

CAPUT VII.

De Rege Bohemia.

Bohemia Rex inter seculares Electores primus & verus Imperij Elector.

I. INter seculares Electores primus est Rex Bohemiæ ex Regiæ dignitatis fastigio: (*cap. 4. §. 3. Aureæ Bullæ, & cap. 7. A. B. §. 1.*) unde vocatur obrister Churfürst des Heiligen Reichs / in Verkündigung der Wahl Caroli V. quæ habetur apud Goldast (in Reichs-handlungen *p.* 100.) verus & legitimus sacri Imperii Elector (*d. cap. 7. A. B.* R. A. zu Augspurg *de anno* 1500. *rubr.* Wie man mit den Königen.) [add. *Vide D. Dieterich ad A. B. tit. 7. pag. 45. 46. Dn. D. Strauch in Dissert. Exot. 2. n. 11. & 12. ubi multa egregia de hac re habet. Teutonicorum Principum jus Bohemiæ Reges adepti fuerunt ideò, quia in curiis Imperatorum, ad quæ non nisi Teutonica nationis Principes admissi comparere debuerunt. Vid. Burgold. p. 1. ad Instr. Pac. Disc. 19. n. 8. competiisse etiam Bohemo jus eligendi Imperatorem jam à seculo XI. continuâ possessione usq; ad nostram ætatem deducit Goldastus (l. 3. de Regn. Bohem. cap. 6.) Imò contrarium statuentes, quos mox Dn. Autor allegabit, cum A. B. verbis, tum experientiâ refutantur.*] Quæ cum satis clara sint, mirari non incongruè licet, 1. cur Abbas Stadensis ad annum 124. Speculum Saxonicum (*l. 3. art. 57.*) Schwabenspiegel (*l. 1. c. 29. §. 1.*) scripserint, Regem Bohemiæ Pincernæ quidem munere fungi, verùm non eligere, cùm Teutonicus non habeatur. *Causa, cur ius Saxonicum Regem Bohemiæ, pro Germano non agnoscat, investigavit Goldast* (de Regno Bohem. lib. 3. c. 2. n. 1.) II. Cur Dubrav. (*l. 6. hist. Bohem. p. m. 50.*) & alii prodiderint, Regem Bohemiæ demum, si reliqui Electores discordes fiant, tanquam arbitrum accedere. Quibus convenit illud, quod in (*Actis Bohem. part. 1. in p. fere*) per prosopopœïam refertur:

> Ich bin der Churfürsten Oberman /
> Weil man nicht wol eins werden kan /
> Und wan sich etwa in der Wahl
> Zutrüg ein Zwitrach dazumahl /
> Welchem ich dann die Stimme mein
> Thue geben / der soll Kayser sein.

[add. *Non fert honores, sed ingeniosus nugator fuit, qui hosce composuit versiculos*] Quos contra præter superiora faciunt ea, quæ Goldastus habet (*tom. 2. Constit. Imperial. p. 857. & lib. 3. de Regno Bohem. c. 5.*) & fusius Gevvoldus (*de Septemviratu E. R. l. c. 9.*) ubi Rudolphi I. diploma nostram ad sententiam validissimi roboris videre licet. [add: *Hodiè ob arcanas & Politicas Imperii rationes Rex Bohemiæ actui electionis non interest, dum scilicet, ex Austriaca familia, quæ Regnum Bohemiæ tenet, Imperatores eliguntur*] Hiscè ergo ex fundamentis, cum more debito Rex Bohemiæ non esset vocatus ad designationem Maximiliani I. ita exigentibus simultatibus Imper. Friderici III. & Regis Bohemiæ, pœnam in A. B. positam instanter postulavit, armaquè minitatus est; nec in gratiam redire voluit, nisi hac conditione, ut remitteretur Regibus Bohemiæ obsequium, quo Imperatori in Italiam concedenti adstringitur, aut ipsi liceret eius vice octingentos ducatos exsolvere. Quod cum ipsi fuisset denegatum ab Electoribus, tandem transactione initâ conventum inter eos, ne sub pœna quingentarum marcarum auri puri Reges Bohemiæ inposterum excluderentur (ex Hartman. Mauro *de Coronat. Caroli V.* Knich. *de Saxon. non provoc. iure, verbo Elector. c. 1. num. 236.*) Satzung / wann die Könige zu Böheimb zu der Wahl eines Römischen Kaysers oder Königes nicht beruffen / was für Poen darauf sey (apud Goldast. *tom.* 2. der Reichs-satzungen *p.* 178.

Est Pincerna Imperatoris.

II. Non solùm verò Bohemus cum reliquis Electoribus commune votum, ut & alia habet, verùm etiam multa singularia, egregia privilegia & prærogativas obtinet. 1. Est Pincerna Imperatoris, [add. des Römischen Reichs Ertz-Credentzer oder Schenck] proindequè in celebratione Imperialis Curiæ primũ potũ tenetur porrigere Imperatori: Non tamen sub corona Regali, nisi liberâ voluntate (*d. c. 4. §. 4. c. 27. §. 5.*) Videatur Const. Ruperti apud Gold. (*tom. 2. constit. Imperial. p. 92. §. ult.* Poterit tamen juxta beneplacitum, in præsentia Imperatoris vel Regis Romanorum, dum solennes curias celebrari contigerit, procedendo, sedendo, vel stando, Regalem gestare coronam. Nec dignitati eiusdem, officit, quòd officium huc suum post omnes reliquos Electores perficiat (*d. c. 27. §. 5.*) Nam hoc ex ordine naturæ æstimandum est, ut potus cibum subsequatur.

Vinum aquâ dilutum Imperatori prabet.

III. Est autem potus iste vinum aquâ permixtum: (*d. c. A. B.*) quod potiùs est ex consuetudine gentis & Medicorum consilio derivare. Quam cùm Noldenio ex præcepto Salomonis Proverb. ult. v. 4. [add. *De hoc autem poculo ipse Rex primus libat, & ita libando fides Imperatori fit, nihil subesse mali, unde etiam vocatur* der Credentz Becher. *add. Dn. D. Strauch. in Dissert. Exoter. 2. n. 14. Dn. Autor noster cap. 8. lib. 3. n. 8. & seqq. multa ad scopum non pertinentia immiscet, quæ nos in contrahendo omisimus.*]

Quem locũ in processionibus & sess.

IV. II. Est inter collegas seculares primus, ut dictum. In celebratione Imperialis Curiæ, & in qualibet sessione, ubi Imperato-

sionibus Bohemus obtineat. rem, vel Regem Romanorum cum Principibus Electoribus sedere contingit, à dextro Imperatoris latere, immediatè post Archiepiscopum Moguntinum, vel Coloniensem, distinctione (*d. c. 4. §. 1. A. B.*) observatâ, locum habet. Ipse in processionibus solennibus Imperatorem seu Regem Romanorum immediatè, nullo interveniente, sequitur (*c. 22. A. B.*)

Lusatia ad Electoratum Bohemiæ pertinuit. V. III. Vt Electoribus cæteris specialiter concessæ sunt civitates & arces, quas Electorio nomine obtinent; ita Lusatia etiam inferior ad Regem Bohemiæ pertinuit eodem titulo (Georg. Fabricius *orig. Sax. lib. 5. p. 542.*) [add. *Lusatia in præterito tricennali bello primùm ob sumptus belli Electori Saxoniæ à Ferdinando II. Imp. oppignerata, dein titulo feudi concessa.*]

Elector Boh. gaudet privilegio de non evocando, item de non appellando. VI. IV. Nullam eiusdem regni personam, cuiuscunque tandem illa sit conditionis, in quacunque causa, ad cuiuscunque actoris instantiam, extra regnum Bohemiæ, & iudicium Regalis curiæ citari, aut vocari posse, omni contrario processu irrito: (*A. B. cap. 8.*) [add. *Licet subditi sint exempti, ipse tamen Rex Bohemiæ, quia est immediatus Imperij Princeps, rectè utique potest in Camera conveniri, in causis primæ instantiæ ad iudicium Cameræ pertinentibus. Et hæc est communior Interpretum opinio, exemplis & præiudiciis Saxonis, Brandenburgi, Austrij, Burgundi, Lotharingi, & Sabaudi firmata Goldast.* de Regno Bohem. lib. 4. c. 13. n. 10. & seq.] Nullum cuiuscunque conditionis regni huius subditum à processibus, sententiis interlocutoriis vel definitivis, sive præceptis Regis Bohemiæ, aut suorum Iudicum posse appellare, aut aliunde provocare, hocque modo provocantem ipso facto causam suam perdere: (*d. c. 8.*) Excipit (1) Goldastus (*d. lib. 4 c. 13. n. 241.*) feudales controversias. In illis enim posse Regem coram Cæsare, & subditos coram iis, à quibus feuda obtinent, conveniri: (*A. B. tit. 11. §. ult. edit. German.*) (2) in loco contractus sive delicti, conveniri Bohemos posse coram iudice loci, si præsentes contrahant, aut delinquant. (3) Diffamantes aliquando fuisse evocatos, *ex l. diffamari*, ad alia iudicia, sed non comparuisse, iniunctum tamen illis, ab evocantibus iudicibus fuisse perpetuum silentium. [4] Posse à Cameræ, aut Rotwilani iudicij Commissariis, huius Regni subditos, extra Regnum, testimonii dicendi causâ evocari.

Rex Bohemiæ gaudet privilegio monetariæ. VII. V. Ab antiquo illis licuit, & in possessione pacifica continua fuerunt Reges Bohemiæ, monetas auri & argenti, in omni loco & parte Regni sui, & subiectarum terrarum & pertinentiarum omnium, ubi Rex ipse decreverit, ipsique placuerit, cudi facere & mandare, sub omni modo & forma in Regno ipso Bohemiæ in his ad hæc usque tempora observatis [*c. 10. A. B.*] vel ut eiusdem Caroli IV. constitutio alia *de Privilegiis Regni Bohemiæ* habet, apud Goldast. (in Reichs-satzungen *pars. 1. pag. 150. & in Catholico rei monetariæ, tit. 11. pag. 511.*) Auch der Müntz/ damit sie dieselbige / es were von güldener / silberner / Heller und aller anderer Müntze schlagen möchten.

R. Boh. quid ad expeditionem Romanam conferat. VIII. VI. Dum Rex Romanorum, aut Imperator futurus, pro tempore existens pro suscipiendis Imperialibus infulis in urbem Romanam proficiscetur, Rex Bohemiæ non teneatur ut anteà eidem dare & mittere, nisi centum quinquaginta armatos, aut marcas argenti totidem: quamvis superiori tempore trecentos armatos dare, aut tot argenti marcas dare fuerit adstrictus.

Quando Rex Bohemiæ Imperii conventibus interesse. IX. VII. Rex Bohemiæ conventibus Imperij ordinariis interesse non cogitur indistinctè, sed si certis tantùm ij instituantur in locis. Ita enim sonant verba Constit. Friderici II. (apud Goldast. in Reichssat. *pag. 30.*) Wir befreyen sie auch / den vorgenanten Durchleuchtigen König in Böhmen / und alle seine Nachkommen / daß selbige zu unserm Kaiserl. Hofe nirgend hin zuziehen verbunden seyn sollen / es were dann Sach / daß wir unsere Hoffhaltung aber Zusammenkunfft gen Bamberg / Nürnberg oder Mörseburg anstellen würden / daselbst hin sollen sie zu erscheinen verpflichtet seyn. Vel ut nova privilegia Friderici, Regi Georgio, Regnoque Bohemiæ concessa, inducuntur (in der Beylage der Böhmischen *deduction n. 21.*) Rex Bohemiæ ad Curiam vocatus aut requisitus, salvoque conductu, prout moris est, provisus, venire aliàs non debeat, nisi Romanorum Regem aut Imperatorem apud Norimbergam, aut Bambergam, Curiam Imperialem habere contigerit & celebrari. Vt hodie mores sunt, Rex Bohemiæ ad alios conventus, etiam Electorales, in Imperio non comparet, nisi illos, ubi de electione Regis Romani vel Imperatoris agitur. Olim secus fuisse (*A. B. cap. 12.*) testatur. Putant alii eum si velit posse comparere, & admitti etiam tunc ad consultationem & suffragia: neque enim eidem sine suo facto, quod Bullâ expressum jus fuit, auferri potuisse.

Rex Bohemiæ est Status Imperij. X. Frustra verò est Reinking (l. 1. cl. 4. c. 3. n. 27. & 31.) qui propterea Regem Bohemiæ Statuum numero excludit. Falsum enim est, Regem Bohemiæ ad Consilium & Senatum Imperij non admitti, nec vocari: licèt verum sit, vocatum indistinctè non teneri comparere. Et quis est tam iniquus, qui quod privilegij & gratiæ loco, Bohemo datum fuit, eiusdem in odium velit detorquere? Scilicet ad onus Imperij Statuum pertinet, in Comitiis ut compareant. Quòd si verò privilegium alicui ex his fuerit tributum, ne cogatur invitus comparere, (uti tributum novimus familiæ Austriacæ, & Belgicis Provinciis,) vel ne ubique teneatur, comparere, ut Bohemo datum modò dicta declarant, is utique qualitatem & nomen Status non amittet, sed Status permanebit, præ aliis tamen privilegiatus, & honorarius erit, licèt non onerarius. Atque huc facit Electorum atque Principum Imperij responsum in Conventu Pra-

gæ A. 1610. Matthiæ Vngariæ Regi datum: Es müsten aber Chur- vnd Fürsten dieses wolmeinentlich dabey erinnern / daß in solchen wichtigen Sachen / so respectivè das Heilige Röm. Reich / ratione des Königreichs Böheim / weil der König von Böheim ein Stand des Reichs / der sieben Churfürsten einer / vnd des Römischen Kaisers Ertzschencke ist / concernirn thut / man ohne zuthun Chur- vnd Fürsten / weil man die nechstgesessene leichtlich darzu erforderen können / da es sich doch ziemlich verweilet gehabt / billich nichts vornehmen oder schliessen sollen (Goldast. *lib. 3. de regno Bohem. c. 3. n. 4.*) [add. *Privilegia ista de non comparendo in Comitiis quin cum detrimento Imperij sint conjuncta, fortassis omni vacat dubio. Qui enim commodis Imperij utitur, fruitur, quare non etiam incommoda & onera ferret? Interim quia Bohemus gaudet illo privilegio (quod pravilegium civili sensu quidam vocat) non temere debet hodie ad Comitia admitti. Consuleret enim aliàs de iis, ac decerneret, quibus ipse nolit teneri. Vid. Burgold. ad Instr. Pac. p. 1. Disc. 19. n. 8. Relinquitur ergo quod Rex Bohemia fit Status Imperij, sed privilegiatus, non Quasi-Status ut perperam quidam ipsum appellat. Vid. Dn. Conringium de Finib. Imperij cap. 29. Dn. D. Strauch. in Dissert. Exoter. 2. n. 11. 12. D. Dieterich. ad tit. 7. A. B. pag. 46.*]

Regi Boh. in investitura Banderia restituitur illæsa. XI. VIII. Dum Rex Bohemiæ à Rege Romanorum seu Imperatore regalia seu investituram cum solennitate & Banderiis sibi conferri petierit, ut solennitatibus expletis Banderia ipsi Regi minimè læsa, fracta aut lacerata restituantur: cum quibus ad hospitium suum à solio Cæsareæ Maiestatis revertatur. Sumptibus parcendis ita constitutum audio scripsisse Chregg. *adsert. 15. de sept. Imper. official.* Ego autem honori & eminentiæ attribuo.

Ad suscipienda Regalia proficiscens salvo manigtur conductu. XII. IX. Regi Bohemiæ ad suscipienda Regalia sua proficiscenti per Regem Romanorum aut Imperatorem, eunti, ac ad regnum, terras & dominia sua redeunti, de salvo conductu provideatur.

Vbi teneatur recipere Regalia. XIII. X. Rex Bohemiæ investituram & regalia sua suscipere non teneatur, nisi in metis vel finibus regni sui, aut finitimis locis, decem & quindecim miliaribus Almannicis à regno suo & dominiis suis distantibus.

Regnũ Boh. nulli Circulo incorporatũ, nec contributionibus obnoxium. XIV. XI. Circulo nulli addictus est, neque contributionibus, aliisque oneribus obnoxius. [add. *Bohemi inviti & reluctantes in partitionem Circulorum Imperij per vim trahi nec potuerunt, ac debuerunt. Nemini enim debet invito beneficium obtrudi, quale hoc est mutua defensionis*, (Goldast. d. tr. lib. 4. cap. 8. num. 6.)] Pertinet huc Ferdinandi R responsum, quod extat inter acta des Reichs-tages zu Augspurg *A.* 1548. Daß die Stände der Cron Böhmen keiner Reichsanschläge bekantlich / auch nicht geständig seyn / daß weder der angezogene Wormsische / noch ältere Anschläge / mit ihrer Königlichen Maiestät löblichen Vorfahren / Königen zu Böhmen / wissen noch Willen geschehen / daß sie auch darin nicht gehalten / noch einige Hülf geleistet hetten / auch endlich keine schuldig weren. Zu dem / daß ein König in Böhmen zu einigem Reichs-tag nicht beschrieben würde / auch weder Stand noch Stimme im Reichs-rath hette. Darneben haben gemeine Reichs-Stände wol zuermessen / dieweil die Reichs-steuren bißher allein auf die Stände in zehen Craisen bestimmt / geschlagen worden / vnd aber die Cron Böhmen in keinem Craise befunden wird / so ist darbey leichtlich abzunemen / daß die Cron mit dem Reich hievor nie gesteuert / vnd darumb ietzt auch vnbillich in des Reichs Anschläge gezogen werde. So begriffen auch die Reichs-steuren allein die Stände des Reichs Teutscher Nation / so sich des H. Reichs Schutz vnd Schirm / auch Fried vnd Rechts / erfreuen vnd gebrauchen. Ob nun gleichwol die Kön. Maj. als König zu Böhmen / etliche Lande vnd Herrschafften der Teutschen Sprach vnd Zungen von H. Reich zu Leben erkennen / so haben dieselbe Lande vnd Herrschafften / von Röm. Reich weder Schutz vnd Schirm / Fried noch Recht / sondern seind von dem Reich Teutscher Nation / ineinander sonder Reich vnd Nation von alters her abgesondert / vnd denselben nicht incorporiret / vnd also des Reichs Teutscher Nation Bürden / Anschlägen vnd contributionibus nicht vnterworffen. Zu dem so tragen vnd erkennen andere mehr ausländische vnd frembde Potentaten / viel ansehnliche Lande vnd Leute von Kays. Majest. und dem H. Reich zu Lehen / die aber darumb in des Reichs Teutscher Nation Anschläge vnd Collecten nicht gezogen werden. *Vide R. A. de An. 1551. §. Ferner haben wir bey / &c.* Verum (si Goldastum sequimur *lib. 2. de Regno Bohemiæ, cap. 16. n. 2.*) Imperator, Electores Principes, ac cæteri Status Imperii, non attentâ istâc Bohemorum protestatione in jure Imperii adscrendo perstiterunt, Regemque Bohemiæ, non illa modo, sed cunctis subsequentibus matriculis, sub certa taxa in censum retulerunt. *In matricula Spira A. C. 1526. constitutum legitur;* Böheim zu Vnterhaltung des Kaiserl. Regiments vnd Cammergerichts 412. vnd ein halben Gülden. *Et in Matricula A. C. 1555. ordinatum;* Böheim zu Vnterhaltung Cammergerichts 300. fl. *Goldast.* de Regno Boh. lib. 4. c. 13. n. 12. In Rec. etiam Imp. Norib. de an. 1522. §. Damit nun solche reperitur casus, quando de auxilio in Turcas deliberandum erat, ubi Bohemus ad conventum vocari debuit, idque respectu Regni Bohemiæ. Postquam autem idem Rex Bohemiæ esse cœpit, qui Romanorum Imperator, Status Imperii supervacaneum esse duxerunt, Dominum ac Imperatorem suum in Regno illo collectare, salutari eius arbitrio relinquentes, quid ipse ea in re statuere velit, cuius officio incumbit, Regna pariter & Imperium tueri, pacemque publicam utrinque æquo moderamine conservare. Si verò contingat in Regno Bohemiæ, quod hactenus fuit Imperii nostri horreum, & suavis alumna, atque nutricula Imperatoris,

in honorem S. Imperij, alium ex S. Cæsareæ majestatis heredibus succedere, quàm qui ipsum Imperium teneat, non dubium est, quin is id antiquam taxam Cæsari pariter ac Imperio præstandam obligatus, nexusquè permaneat (Goldast. *d. lib. 2. c. 17. n. 21. & 22.*)

Quis eligat, si Rex sit minorennis

XV. XII. Rege defectum ætatis patiente, non proximus agnatus, ut vult (*cap. 7. A. B.*) sed proceres Regni ad electionem Imperatoris, nonnullo tum ex sententia admittuntur. Hoc urgent Status Bohemiæ in literis ad Electorem Moguntinum de 13. Iul. nec non in aliis ad collegium Electorale de 12. August. A. C. 1619. datis, *quæ extant apud* Autorem *actor. publ.* (*tom. 1. lib. 4. c. 65. pag. 515.*) hâc verborum acie: Wann sich bey den regierenden Königen in Böheim einiger defect, oder Minderjährigkeit befunden/ wordurch sie an dem würcklichen Gebrauch iurium Electoralium, nach Gewohnheit der andern Churfürsten sonsten könten verhindert und abgehalten werden/ daß dero usus und administratio nicht auf die agnatos proximiores & seniores, sondern allein auf die Status und proceres regni Bohemiæ devolvirt/ auch mit und neben dem König exerciret worden. Allegant pro fundamento Caroli IV. privilegium, apud Goldast. (in politischen Reichshändlen *part. 1. pag. 29.*) cujus virtute Ordines anno 1519. in electione Imp. Caroli V. eorum Rege Ludovico adhuc in minorenni ætate existente, frustra obnitente Sigismundo Poloniæ Rege, legitimo tutore Ludovici & patruo, Electorale votum & cætera exercuerint. Hæc illi; sed aliter rem se habuisse Imp. Ferdinandus II. docet (in dem Gegenbericht von dem Böhmischen Unwesen *in d. act. publ. tom. 1. lib. 4. pag. 526.*) nempe ipsum Bohemiæ Regem Ludovicum ad electionem vocatum, non Status: ipsum literas de conductu & credentiales legatorum suo scripsisse, non Statuum nomine. Habuisse quidem legatos etiam mandatum à Statibus regni, sed illud electionem non attinuisse, verùm lites, quæ Statibus & Regi erant cum Sigismundo Poloniæ Rege: Baronem itaque Sternebergium, legatum Regis, compositâ contestatione, ad electionem admissum Regis subiisse, non Statuum personam. Atque hæc ex protocollis patere.

Bohemis competit ius eligendi Regem.

XVI. XIII. Reliqui Electorales Principatus vacantes ad Imperatoriam provisionem pertinent, excepto Regno Bohemiæ, cujus Regnicolis in casu vacationis jus competit eligendi Regem Bohemiæ, faciendiquè juxta continentia eorundem privilegiorum, & observatam consuetudinem diuturnam: (*d. cap. 7. A. B. §. fin.*)

An Regnum Bohemia sit electitium?

XVII. Quæ verba in hactenus, penna & bipenni agitata quæstione, *an Regnum Bohemiæ sit electitium an hereditarium?* & in affirmativam, & in negativam, contorta fuerunt sententiam. Ego ex mente Caroli IV. eiusque Bulla agnosco, hereditarium hoc esse Regnum. Hoc enim volunt expressa confirmationi Friderici II. de immunitate, exemptione & electione Regum & incolarum Bohemiæ anno 1348. inserta verba, electionem Regis Bohemiæ in casu duntaxat & eventu, quibus genealogia, progenie, vel semine aut prosapia Regali Bohemiæ, masculus, vel fæmella superstes legitimus nullus fuerit oriundus, Statibus Regni competere. Bullæ aureæ caput prædictum, ut rubrum innuit, nigrumque uberius explicat, de successione Principum agit Electorum, duasque proponit regulas: Vnam, quomodo horum filij heredesquè ulterioris gradus, in Electoratum succedere debeant. Hos inter disertis verbis collocat Regem Bohemiæ, atque eandem reliquis præscriptam successionis normam, verbis, *eorundem, iidem, quilibet* &c. refert. Altera, de casu vacationis, quando scil. heredes Electorum nulli supersunt, concepta: ita ut vacatione contingente, atque ita Electoratu ad Imperium & Imperatorem devoluto, Rex Romanorum de ipso habeat & possit providere. Vti autem priori inclusum voluit expressè Regnum Bohemiæ; ita expressè eum hic excepit: scilicet ut in casu vacationis Regnum hoc ad provisionem Regis Romanorum non trahatur, aut pertineat, sed ad Regnicolas, quorum juris & privilegij, eo ut in casu sibi Regem eligant. Vacationis autem hunc dicimus casum, non quæ fit Rege aliquo in fata concedente, quæ vera vacatio non est, sed quæ penitus nullo herede relicto ita vacat, ut ad feudi Dominum aliàs reverteretur, ut reliqui Principatus, absque privilegio si foret. Prædictæ Bullæ aureæ (*caput ult. in prius*) item expressam heredum & successorum Regis Bohemiæ facit mentionem. Verùm ut hæc Caroli fuerit mens non tamen Bohemis desunt rationes, quibus eam oppugnēt, & electionem puram, primitus usitatam, privilegij usu & reversalibus confirmatam asserant; quas fusius videre licet in *Deduction* oder nohtwendigen Außführung 2c. derer Vrsachen und Motiven / warum Kaiser Ferdinandus II. nach tödlichen Abgang Weiland Kaisers Mathiæ des Regiments im Königreich Böheim/ und desselben incorporirten Ländern verlustigt / 2c. nec non in *Bohemicis iuribus adversus informatorem defensis.* Contra quæ Austriacorum ex parte multa quoque luci exposita prostant, quibus jus hereditarium & legitima successio in Regno Bohemiæ Ferdinandi II. Imperatoris videtur comprobari. [add. *Hac indigenarum Bohemorum prætensio accendit flammam, quâ posteà totâ Germaniâ nostrâ conflagravit, & per triginta annos arsit. Post pugnam Pragensem ann. 1620. controversia hæc ferro & armis decisa pro iure hereditario. Interim tamen, si quod Deus clementer avertat, familia Austriaca, quæ hodie in Imperatoris & Regis Hispaniæ persona subsistit, interiret; sine dubio Bohemis ius eligendi Regis iterum competeret. Vid. Burgold. ad Instr. Pac. part. 1. Disc. 1. n. 64. Disc. 19. n. 8. Non locum tantùm habent suffragia in electione Regis Bohemiæ, sed etiam ius succedendi obtinet, nec liberæ electioni indigenarum est locus, nisi demum emortuâ familiâ Regiâ.*]

De potestate Regis Bohemiæ in ipso Regno.

XVIII. Cæterum post electionem, quæ perficienda in arce Pragensi: Böheimische Landsordnung/ durch Petrum Sturba aus-

gangen

gangen/ (*art. 1. pag. 1.*) Regis Bohemiæ est limitata potentia, quâ ut multa jure peragit, ita complura alia sibi interdicta novit. Ad priora refero I. Er kan alles ordnen / was derer Einwohner diesés Königreichs Nutz vnd Frommen ist: doch daß es denen Ordnungen/ Rechten / Freiheiten / Privilegiis vnd Lands-ordnungen nicht zuwider sey: Lands-ordnungen des Königreichs Böheim durch Petr. Sturba (*artic. 3. pag. 2. lit. b.*) II. Außschreibungen vnd Anstellungen gemeiner Landtäge stehen in der Macht vnd Willē der Königlichen Mayestät. Desgleichen soll niemand aus denen Einwohnern dieses Königreichs Landtäge / und gemeine Berelzung in Craissen / ohne Bewilligung der Königlichen Majestät keinerley Weise / wie Menschen Sinn erdencken möchten/ setzen oder anstellen/ bey Verlust der Poen Leibs vnd Lebens: (*art. 3. d. pag. 2.*) III. Besetzet die Aempter des Landes mit tüchtigen Böhmen/ doch mit Raht der Amptleute vnd Rechtsprecher des Landes (*art. 5. p. 3.*) IV. Cognoscit de causis criminalibus, & famam ac honorem concernentibus, sed non privativè ac solus, verùm ita, si actor hoc ad eum detulerit, cui integrum est, primò vel ad Regem, vel vor das Landrecht seinen Widerpart zu fordern: (*art 6 pag. 3.*) V. Kein Convent oder Kloster &c. so Königlicher Majestät Cammer gehörig / mögen etwas vom Convent oder Kloster / absque consensu Regis versetzen / verkauffen / weggeben / verfreimarcken &c. contra factum irritum. Vnd so jemand davon etwas bekombt / der muß es dem Könige vmbsonst wiederzustellen: (*art. 11. pag. 5.*) VI. Die Königliche Majestät mag die Jahrmärckte/vnd Wochenmärckte / wann vnd wieviel in einem Jahr es Ihrer Majestät gefällig ist (& præter illum nullus) setzen. Desgleichen ohne Ihr Majestät Bewilligung kan ihm niemand von neuen Stätte / Schlösser oder Sitze bauen / vnd mit Mauren befästigen / desgleichen soll auch niemand Zoll / Miet oder Stedtgelt aufm Land noch Wasser / ohne sonderliche Begnadigung Königl. Maiest. aufrichten / vnd wie die Königliche Maiestät jemand einen Zoll gibt / wider alte Freiheit / vnd reichet niemand zu Schaden / deme ist das Recht vnbeschweret (*art. 12. pag. 6.*) VII. Kan Gewaltsbriefe geben / auf Restirung der Lehen der Mannsgüter: Desgleichen Fristung auf Bergwercke (*art. 14. p. 6.*) VIII. Gibt Wapen (*art. 15. d. p. 6.*) Ad posteriora pertinent, I. Daß der König kan vnd soll wegen aller Landschaften / Schlösser vnd Stätte / welche durch Kaiser Carlen der Cron Böheim zugeeignet vnd incorporirt seynd worden / keine Verträge halten / oder verschreiben / oder entfrembden. Da sichs aber begebe / daß eine wichtige Nohtdurft dieser Cron vorhanden were/ daß man von wegen solcher Landschaft/ Schlösser/ Stätte/ eine Handlung halten solte / solches soll die Königliche Majestät nicht anderst/ dann allein mit Willen vnd Raht eines gemeinen Landtags fürnemen (*art. 17. p. 8.*) II. Soll keine Relatores auf gemeine Landsachen ordnen &c. (*art. 20. p. 16.*) III. Kein Böhmischer König hat Macht für den Landrechten jemand zu vergleichen (*art. 22. p. 15.*) IV. Kan keinen befreien / daß er vor dem Landrecht nicht stehen soll (*art. 22. p. 16.*) V. Die Königinnen können ihre Vermächtnüß nicht weggeben / sondern sollen ihre Vermächtnüß brauchen auf ihr Lebenlang / vnd nach ihrem tödlichen Abgang soll es wieder zu der Cron fallen / &c. (*art. 25. p. 16.*) VI Kan keinen Ausländer auf die Schlösser vnd Aempter des Landes setzen: (*art. 27. p. 17.*) Est inter articulos Comitiorum Regni anno 1526. habitorum huic consonans ille: Der König soll in Sachen dieses Königreichs / vnd sonsten deroselben concernirenden / keine andere Rähte / als Böhmen vnd Einwohner des Landes gebrauchen / so ferne einem jedwedern Lande zuständig vnd gehörig / was aber die Ampter bey ihrer Maiestät Hof anlägt/ sollen sie darbey verbleibē / wie von Alters her üblichen gewesen. VII. Kan die Mannschaft vnd Lehen/ welche ausserhalb des Lands seyn/ nicht frey machen / oder verkauffen / oder in andere Wege entfrembden / ohn Verwilligung des gantzen Landes: (*art. 28. d. p. 17.*) VIII. Kan die Herschaft / Ritterschaft der Cron wider Recht/ Ordnung vnd alte Freiheiten / zu keinem Krieg nöhtigen: (*art. 29. d. p. 17.*) IX. Können über die Lehen / die zu der Cron gehörig / die Lehenbriefe nicht aus Teutscher/ sondern Böhmischer Cantzley des Königreichs/ ausgeben / so wol in die Landtafel / so zu der Cron Boheim gehörig / als in frembde Landschaften: (*art. 30. d. p. 17.*) X. Prædictos inter Comitiorum articulos & ille legitur: Das der König soll seine Hofhaltung im Lande haben / so fern es aber die Nohtdurft erfordert / ihre Majestät in frembde oder seine eigene Länder zu verreisen / so soll er die Verwaltung des Königreichs mit Wissen und Willen des allgemeinen Landtages / einem oder mehr Einwohnern des Landes / und niemand anders auftragen. XI. Er kan keinen Krieg wider Willen der Stände nicht anfangen / noch sie darzu benöhtigen. Deduction schrift *pag. 136.* [add. *An hisce juribus Bohemi adhuc hodie gaudeant, non immeritò dubitet, utpote quum post furibundam defenestrationem victi, tanquam rebelles, omnibus privilegiis sint privati. In itinere Austriaco mihi referebatur, quod admodum duriter hodie Bohemi, sub juga gementes, tractentur, adeòque multa quæ Goldastus in Tr. de Regno Bohemiæ refert, hodie officium suum sine dubio perdiderunt. Illud verò hic notandum, quod inter Regnum Bohemiæ & Duces Saxoniæ* eine ewige Erbeinigung *firmata sit, de qua re Dn. Autor infrà agit lib. 5. c. 15. n. 9.*] Atque hactenus de Rege, nunc pauca de ipso amplius consignabimus Regno.

XIX. Bohemia Regnum quidem est Imperii Romani forte membrum (Carolus IV. *in confirmat. de elect. Reg. Bohem.* apud Goldastum *tom. 1. constit. Imper. pag. 342.*) Sed an in *Germania idem sit situm, ut partem eius* con-

Bohemia an Germaniæ pars

ſituat? vota ſunt dubia. Ius Saxonicum (*libr.* 3. Landrechts *art.* 57.) dum Regem Bohemiæ pro Germano non agnoſcit, Regnum itidem à Germania videtur excludere. Electores quoque Imperii Principes Bohemiam pro provincia Germaniæ agnoſcere recuſant, apud Goldaſt. (*part.* 2. der Reichsſatzungen *pag.* 63. & 67.) Et Carolus IV. Imper. Status imperii nunquam in Bohemiam evocavit, ne viderentur eosdem ad tribunal extra Germaniam trahere, contra Imperii leges: Autor *diſcurſus manuſcripti*, Fürſtliche Außführung/das Chur- vnd Fürſten nicht ſchuldig/in allen und jeden Sachen am Kaiſerlichen Hofe zu Recht zu ſtehen. Imperator Rudolphus II. cum aliquando inter ipſum & quosdam Imperii Ordines ea de re diſceptaretur, Bohemiam à Germania ſeparatã, faſſus eſt (Viſcherus *diſc. hiſtoriecopolitice iurid. de elect. Regis Roman. membr.* 5. *th.* 10. *n.* 44.) Partem contra Germaniæ, Bohemiam facit Æneas Sylvius (*in Bohem. cap.* 1.) Dubravius (*hiſtor. Bohem. lib.* 9. *in pr.*) & alii, & primùm ſi ſpectes Regionis exordium, omnibus numeris Germanos, tam Bohemos quàm Polonos eſſe ſcribit Fr. Irenicus (*in exeg. German. lib.* 1. *cap.* 42.) Reſpectus hic erunt dandi diverſi, quibus conſideratis diverſæ unius rei apparebunt affectiones. Germania videlicet conſideratur & Geographice tota, & ex parte, quatenus ſcil. Imperio ſubeſt circulariter. Illo reſpectu Bohemiam rectè Germaniæ annumerabimus: hoc probè eandem à Germania dicemus ſeparatam. Quod verò jus Saxonicum Regem Bohemiæ negat Germanum, fortaſſis ratione linguæ eſt, quæ à Germanica quàm lõgiſſimè recedit: Sed lubrica hæc eſt ratio & falſum enunciatum. Elector enim eſt: ergo Germanus eſt. Linguam autem, ſeu Teutonicum idioma, ut verba (*Aurea Bulla cap. fin. in pr.*) habent, ſibi naturaliter inditum ſcire præſumitur, & ab infantia didiciſſe. Nec propterea Bohemia Germaniæ pars eſſe definit, quod Germanicè non loquatur. Scoti & Angli non unius ſunt labii: nihilo minus tamen Britanni omnes. [add. *Optimè ita argumentatur Autor. Sic etiam in provinciis Galliæ finitimis quàm plurimi ſunt pagi, ubi ruſtici non niſi Gallicè loquuntur, quis tamen hos Germanos eſſe negat? Idem etiam dicendum de multis urbibus. In Lotharingia, Ducatu Mompelicardenſi, Comitatu Burgundiæ à teneris inſtillatur Lingua Gallica, quum tamen omnes incolæ talium provinciarum Germani reputentur. Ab Imperio & juriſdictione, non à linguâ eſt determinandum, cujus nationis quisque ſit.*] Vndique Germanis populis circumſeptum terminatur Bohemiæ Regnum, ad Septentrionem Sileſia, Luſatia & Miſnia; ad occaſum Franconia, Norico, Voitlandia & Palatinatu ſuperiori: ad Meridiem Auſtria, ſen Pannonia ſuperiori: ad Ortum Moravia & Sileſiæ parte [add. *Qua Du. Autor n.* 64. & *ſeqq. h. cap. affert magis ad Geographiam quàm jus Publicum pertinent, adeòque illa in enucleando relinquimus intacta.*]

XX. Carolus IV. totum Bohemiæ Regnum in duodecim Regiones diviſit, ſingulisque idoneos viros præfecit, inter alia illis permiſſa poteſtate inquirendi & puniendi quoslibet latrones. Hodie iſt die Cron Böheim in vierzehen Craiſe vertheilet/ welche ihre ſonderliche Craishauptleute/ auch jura Comitiorum & armorum haben *etc.* (Deductionſchrift *pag.* 137.) *Regni Bohemici diviſio.*

XXI. Tres in hoc regno ſunt incolatum ordines, Baronum, Nobilium & Civium. Eccleſiaſticus enim ordo ab Huſſitis ſuperiori tempore undique exterminatus fuit, & bona ab iis, qui potentiâ prævalebant, occupata. Illud certum habeo, daß König Ferdinand anno 1565. ſamt der Herrſchaft/ Ritterſchaft und Städten ſich alſo verglichen habe/ diewel vor Alters in dieſem Königreich nicht mehr Stände/ dann der Herrſchaft/ Ritterſchaft vnd Stände der Städte geweſen/ daß auch ietzo vnd künftig/ über die genante Ständenicht mehr ſeyn ſollen/ gleichwol der Fürſt Henrich/ Herr von Plauen/ dieweil er von Alters ein geborner dieſes Königreichs iſt/ ſoll ſeiner Fürſtlichen Dignitat/ ſamt ſeinen Erben/deßgleichen auch der Stelle vnd Titul/ wie einem Fürſten gebühret/ genieſſen/ aber es ſoll darburch der vierte Stand/ in dieſem Königreich nich zugethan werden (Landsordnung des Königreichs Böheim durch Petrum Scurba außgangen. *art.* 9. *pag.* 5.) *Regni Ordines.*

XXII. Vt autem diſtincti hi apparent Status, ita diſtincta ſingulis competentia munia. Die Aempter dem Herrenſtand zuſtändig/ ſeind das Prageriſche Burggrafthumb/Hofmeiſter des Landes/ Marſchalch des Landes/ Cantzler des Landes/ vnd Richter des Hofs (Landsordnung *art.* 44. *pag.* 26.) Die Aempter dem Stand der Ritterſchafft zugleich mit dem Stand der Herrſchafft zuſtändig/ ſeind das Burggrafthumb zu Carlſtein/ welches einer aus der Herrſchaft/ vnd der ander aus der Ritterſchaft haben/ ſollen das Schloß beſitzen vnd wol verwahren: (*artic.* 45. *d. pag.* 26.) Die Aempter dem Stand der Ritterſchaft allein zuſtändig/ ſeind das Landſchreibers Ampt/ Vnder-Cämerers Ampt/ Burggrafthumb Graitzer Craiſes (*art.* 46. *p.* 27.) Belangend des Müntzmeiſters Ampt/ ſolches wollen wir Vladiſlaus vnd die künftigen Könige/ *etc.* in vnſer Macht verlaſſen/ aus den dreyen Ständen/ das iſt/ Herrſchaft/ Ritterſchaft. vnd Städten/ ſolch Ampt einer Perſon/ die vns gefällig/ zu geben. Huc pertinet & alia Regni conſtitutio, quâ ſancitur, daß keiner aus der Herrſchaft oder Ritterſchaft zwey Aempter des Landes/ es ſey groß oder klein/ haben ſoll: (*d.* Landsordnung *art.* 26. *pag.* 16.) [add. *Dubitare quis non immeritò poterit, an privilegia iſta Bohemorum adhuc exiſtant ſalva, quum poſt Bohemicos motus Auſtriaci, ut libet, Bohemis hodie imperent.*] *Munia Statibus competentia.*

XXIII. Cum Regno hoc connexa eſt Moravia, Sileſia & Luſatia, (Goldaſt. *tom.* 2. der Reichſatz. *p.* 43. & *tom.* 1. *conſt. Imper. pag.* 345.) *Provincia Regno incorporata.*

Moravia.

345.) Moravia, veteribus Marcomannia vocata, nomen habet à Morava fluvio. Eam tribus è partibus juga montium, aut sylvæ, saltusque, aut fluvii limitant, ad Ortum ab Hungaris & Polonis, ad Occasum à Bohemis, ad Septentrionem à Silesiis, ad Meridiem verò Austriam respicit, quâ parte plana solùmmodò est. Principalis civitas est Olmuzium Episcopalis, quam Morava fluvius interfluit; huic dignitate proxima est Prinna:

Silesia.

Habet Silesia à Meridie Moraviam & Hercyniam sylvam: ab Occidente Lusatiæ & Bohemiæ partes: à Septentrione & Ortu Poloniam. Habet Ducatus quindecim, ut vult Maginus, vel ut Hieron. Henning (*in genealog. Princip. Siles. part. postr. 4. monarch.*) quatuordecim: vel ut Schikfusius (in der neuvermehrten Schlesischen Chronic. *lib.* 2. *c.* 1. *p.* 8.) sedecim: addit enim cæteris, Crossen & Jägerndorf/ quibus nomen à metropolibus inditum.

Duces Silesiæ.

1. Ratiboriensis. 2. Troppaviensis. 3. Teschinensis. 4. Opeliensis. 5 Bregensis. 6. Nissensis. 7. Vratislaviensis. 8. Olcinensis. 9. Lignicensis. 10. Monsterbergensis. 11. Suidnicensis. 12. Jaurinensis. 13. Glogoviensis. 14. Saganensis. Ex his tres dicuntur superesse familiæ, reliquis sublatis: Lignicensis, qui & Ducatum Brigensem obtinet: Teschinensis, qui à familia Piastra quinta ilia Regum Poloniæ: Monsterbergensis orti à Georgio Podiebradio Rege Bohemiæ, possidentes Ducatum Olnicensem.

Lusatia.

Lusatiam, quæ inter Albim, Oderam & Bohemiæ montes interiacet, duplicem faciunt, superiorem & inferiorem. Huius partem Elector Saxoniæ nunc tenet, ratione impensarum, quæ nupero bello civili Imperatoris in gratiam & emolumentum fecit. [add. *Hodie totam Lusatiam titulo feudi tenet Elector Saxoniæ.*] [add. *Catalogum Regum Bohemiæ, quem Dn. Autor exhibet n. 79. nos omisimus, curiosos illius materiæ ad hodiernos Genealogistas, Autore in multis accuratiores, remittentes. Primum autem Regem ponunt vulgò Czechum, qui primus Bohemiam inhabitavit. Hodiernus Bohemiæ Rex est Augustißimus Imperator Leopoldus in ordine sexagesimus. De Regibus Bohemiæ in specie vid. Micral. in Syntagm. Histor, eorumquè Genealogiam apud Rittershusium.*]

Insignia Regni Bohemiæ.

XXIV. Denique & illud scitu dignum est, olim Ducatus Bohemiæ insignia fuisse, Aquilam nigram in campo rubro: huic posteà ab Ottone I. Imper. adjectum fuisse ahenum flammeum, in signum Archidapiferiæ, quam Bogislaus Primus Dux in Curia Imperiali solenni obiit. Deinde à Friderico I. Imp. Vladislao Regi datum Leonem fulvum caudâ bifurcatâ in altum erectâ, in campo candido, in memoriam virtutis & fortitudinis, quam in bellis Italicis præstitit. Denique ungui dextero calicem aureum impositum, in signum Archipincernatus: (Goldast. *de Regn. Bohem. lib.* 3. *c.* 14. *n.* 33.) Hageck in der Böhmischen Chronic schreibet / Kaiser Otto der Erste habe Bogislao, der seinen eigenen Bruder Vvenceslaum umbgebracht / einen Kessel zum Wappen gegeben/ und verordnet/ daß die Hertzogen in Böheim allezeit dem Käiser das Wasser/ in einem Kessel in der kuchen stehend / fürtragen solten: Zeiler. (*in itiner. German. cap.* 7. *pag.* 174.) Dresserus, Bogislaum ab Imperatore propter fratricidium hàc pœnâ mulctatum, ut ahenum supra ignem in Cæsaris culina humeris sustineret suis, annotavit (*part.* 4. *Isagog. histor. millen.* 6. *part.* 2. *pag.* 14.) continuationis in posteros non meminit.

CAPUT VIII.

De Electore Palatino & Bavaro.

An Electoratus Palatinus Palatino Rheni competat an Duci Bavariæ?

I. ANte tricennale bellum Germaniæ Elector Palatinus inter seculares fuit secundus (A. B. c. 4. §. 3.) Hodie per Instr. Pac. est, quintus & inter omnes ultimus. Disputatum aliquando fuit: *an Electoratus Palatino Rheni competat, an Duci Bavariæ?* [add. *Quomodo hæc controversia novissimè per Instrumentum Pacis sopita sit, exponit Burgold. p.* 1. *ad Instr. Pac. Disc.* 24. *n.* 1.] Pro Bavariæ Duce, Gevvoldus (*de S. I. R. Septemviratu, c.* 10. *per totum, p.* 188. *& seqq.*) & Vvindekius (*de Electoribus c.* 17. *p.* 50.) ita præcipuè ratiocinantur.

Fundamenta pro Bavaro.

I. Ex historiis notum, Ducem Bavariæ tanquam Electorem & Archidapiferum, more ab antiquo recepto, in coronatione Regis Romanorum eidem globum aureum in manus tradidisse, & pomum illud aureum prægestasse Imperatori, in solenni deductione. Quod & ipsum cum Dapiferi officio arctissimè Electoratui huic annexum. II. Subortâ lite inter Regem Bohemiæ Othocarum, & Bavariæ Duces, Ludovicum & Henricum fratres, de Electoratu, Cæsar Rudolphus & Principes, auditis partibus, publicis literis testati sunt, Ducibus Bojariæ jus eligendi Romanorum Regem competere, ratione Ducatus Bavariæ ex antiquo. III. Dignitas Electoralis Bavariæ Ducatui adeò annexa semper fuit, ac Ducibus eisdem competiit, ut quamvis plures, quàm unus, uno eodemque tempore Duces in regimine essent constituti, omnes tamen & singuli jus & facultatem haberent eligendi, vocibus nimirum eorundem Ducum eligentium pro una inter septem Principum, jus in electione Regis Romani habentium numero, computatis. Quem morem diu durasse constat.

IV. Licèt Rudolphi Palatini Rheni, Bavariæque Ducis, Cæsaris Ludovici fratris, prognati, exclusis prædicti Ludovici filiis ac posteris, contra ejusdem Imperatoris divisionem, contraque pacta utriusquè partis conventa, juramentaquè firmata, sibi de facto arrogaverint huc etiam usque, attamen factum juri haud ullam poterit objicere remoram; cum præsertim constet ex originalibus literis, Bavariæ Duces nunquam per tantum temporis intervallum, quod ad præscribendum tal[e] jus incorporale, legitimum habetur, siluisse, verum protestando jus suum conservâsse. Quoties etiam ab Imperatore Ducatus, & aliorum jurium investituram petierunt, toties Etiam Ele-

ctoralis prærogativæ confirmationem & infeudationem petierunt, ut literæ investituræ testantur. Cumquè anno 1544. ab Imper. Carolo V. in Comitiis Spiræ Fridericus Palatinus Electoratus infeudationem requireret, eodem tempore simul interposita fuit protestatio nomine Ducis Bavariæ Guilhelmi IV. & impetratum rescriptum Cæsareum, quod infeudatio Electoratus cum suis pertinentiis & juribus, Duci Friderico facta, Duci Guilhelmo in jure suo præjudicare nullatenus debeat (Gevvold. *pag.* 250.) Freherus, uti contrariæ ab initio assertor sententiæ, (*Origin. Palatin. part.* 1. *cap.* 15.) ita ejusdem posteà defensor extitit (*in Epistola responsoria de Electoratu S. Rom. Imper. Comitivæ Palatinæ Rheni antiquitùs annexo & cohærente.*) Fundamenta præcipua hæc sunt. I. Communis illa historicorum ICtorumquè sententia, quæ Ottonem III. autorem Electoralis Collegij constituit, unanimi fere labio inter Principes illos Laicos, Palatinum Comitem Rheni fuisse collocatum, tanquam Palatinum Rheni, non ut Ducem Bavariæ (in quam familiam longò pòst Ottonem III. temporis intervallo Palatinatus cum Electoratu demum fuit illatus) affirmârunt. Quod si aliquis, aut Italus, aut alius exoticus aliquis, minus rectè hac de re scripsit, at non errarunt Saxones prisci, in vicinia, & populares, qui in vernaculo jure suo hoc non omiserunt: *Primus est inter Illustres Rheni Pfalzgravius, qui est Dapifer: Secundus, Dux Saxoniæ, Mareschallus: Tertius, Marchio Brandeburgensis, Camerarius: Bohemiæ Rex Pincerna est*, &c. (Specul. Saxon. *lib.* 3. *art.* 57.) Et Boiorum Livius (quo elogio Andream Presbyterum Ratisponensem Aventinus cohonestat) qui ante annos paulò minùs ducentos, sub Ludovico inclyto Duce vixit, ejusque auspiciis historiam suam edidit, *pag.* 42. hanc in rem ita scripsit: *Quod non per successionem, sed per electionem Imperij gubernacula traderentur, & præsertim per Imperij officiales: qui sunt Archiepiscopi & Archicancellarij &c. Comes Palatinus Rheni, Archidapifer; Dux Saxoniæ, Archimareschallus &c.* III. firmat hanc sententiam autoritas & decisio Caroli IV. Imperatoris. Illa clarissimis & disertis legitur verbis (*in Aurea Bulla cap.* 7. & 20.) ibi: *Sane generaliter longè latèquè est publicum, & quasi per totum orbem notoriè manifestum, Illustres Regem Bohemiæ, nec non Comitem Palatinum Rheni, Ducem Saxoniæ, & Marchionem Brandeburgensem, virtute Regni & Principatuum suorum, in electione Regis Romanorum, jus, vocem & locum habere.* Eò etiam referri poterunt *ejusdem Bullæ cap.* 1. §. 13. *cap.* 4. §. 1. & 3. *cap.* 5. §. 1. & 3. *cap.* 11. §. 3. *cap.* 22. *cap.* 25 §. 1. *cap.* 27. §. 4. *cap.* 30. §. 1. Quibus in locis Comitis Palatini Rheni, nullibi autem in toto prædictæ Bullæ contextu Ducis Bavariæ, Electoris mentio fit. Atque hæc, cùm de communi consensu, non tantùm Electorum, sed omnium omnino Principum & Ordinum Imperij condita & publicata fuerint, nemo ut initio, quod contradiceret, habuit, ita posteà nec contrahiscere ausus est. *Altera* extat apud Goldastum (*tom.* 2. der Reichssatz. *pag.* 43.) ubi idem Carolus *in declaratione*, vber der Chur Pfaltz Recht vnd Succession, expressè continuit, daß er habe das Churrecht von wegen der Pfaltz. III. Agnovit hoc ante Carolum pater ejusdem, Iohannes Rex, qui testificatur vidisse, & approbat ordinationem Ludovici Imper. de Comitibus Palatinis Rheni (non Ducibus Bavariæ) quis ipsorum jus seu vocem electionis habere meritò deberet. Ludovicus autem IV. Cæsar, Serenissimorum Bavariæ Ducum omnium progenitor, & familiæ Princeps, omnium optimè cognitum habens jus & prærogativam Palatini fratris sui (unde nec in electione Alberti & Henrici VII. se ingessisse, neque in propria sui creatione quicquam prætendisse legitur) ordinationem istam de Comitibus Palatinis condidit, & erga fratris filios æquum se exhibuit. Ante hunc, ut Rebdorfius habet, *sub anno* 1300. Archicancellarij Imperij, Electores scilicet Ecclesiastici, Rudolphum Comitem Palatinum vocarunt ad Rhenum, eligentes ipsum pro judice, & asserentes, ad Comitem Palatinum pertinere, quod sit officium Palatinæ dignitatis, ex quadam consuetudine, de causis cognoscere, quæ ipsi Regi moverentur.

Fundamenta pro Palatino,

II. Hoc seculo investitura Cæsarea Ferdinandi II. Palatino Rheni exautorato, Bavariæ Duci Electoratum addixit; non quod meminerim, ullam prædictorum habitam fuisse rationem, sed quod Cæsarem, qui ad se devolutum Electoratum delicto Palatini contendebat, meritis & operâ fideli permoverat Bavarus ad antidorum. Affirmavit Ferdinandus II. Imperator se à Deo impulsum Electoratum Bavaro obtulisse: Ita enim in literis datis 14. Octob. anno MDCXXI. apud Londorpium (*tom.* 2. *actor. publicor. lib.* 6. *cap.* 107. *pag.* 1023.) scribit *Cùm jam olim, antequam celeberrimam mihi Deus victoriam concessit, constitutum fixumq; haberem, non posse Palatinum, sine extremo Catholicorum omnium, & domus meæ periculo, semel proscriptum, ad Electoralem dignitatem restitui, Bavariæ Duci, Catholicæ religionis defensori acerrimo, cujus ditiones, ex altera parte contra Germaniæ Principes, ditionibus meis veluti pro vallo objacent; adhoc consilio, & opibus, ad dignitatem eam sustinendam pollenti, Electoratum, (ultrò, & sponte) à Deo absq; dubio impulsus, obtuli.* Verùm, Hispanus non adeò credulus, hanc translationem impedire annixus fuit, utilitate, non impulsu divino ductus, modò credimus Nuncii Apostolici literis ad Hyacinthū datis, anno MDCXXI. 20. Octobris, exhibitis à Lundorpio (*d. tom.* 2. *lib.* 6. *cap.* 111. *pag.* 1026.) *Ego vereor*, ait ille, *neq; comitem de Ognate, (erat legatus Regis Hispaniæ ad Imperatorem) neq; ministros ipsius, ullo unquam tempore consensuros in translationem Electoralis vocis in Bavarum, nisi adductos utilitate propriâ, nimirùm, ut Palatinatum inferiorem habeant.* Idemque iterum in literis *de dicto die & anno* (apud Londorp. *d. lib.* 6. *c.* 112. *pag.* 1026.) ad Nuncium Apostolicum, Bruxellis degentem; *Quod nisi obstares, & præterita & præsens*

Electoratus Palatinus translatus in Bavarum non sine Statuum contradictione;

sens Historicorū oppositio, res ab Imperatore jam decisa foret. Omnes, mehercle, vires suas Hispani adhibent, cum alia effugia non habeant, ut oppositionem, quàm Bavaro faciunt, tegant prætextu Electoris Saxoniæ. Sed hæc est res vetitas, displicere ipsis Ducis potentiam, & quòd velint sine molestia ulterioris belli retinere Palatinatum inferiorem; cùmque metuant, ne Saxo, qui constitutiones Imperii (quia peregrinos & exteros in Imperio non admittunt) singulari zelo conservari cupit, desideriis ipsorum se opponat, omnibus modis ipsius animum sibi devincire, & placare student, ac volunt, ut saltem apparenter ipsi satisfiat, casu verò, quo ille alienetur & adversarius existat, illi singulari artificio toti erbo persuadere nituntur, eius rei veram causam non fuisse, quòd ipsi Palatinatum inferiorem retineant, sed quòd vox Electoralis in Bavariæ Ducem collata fuerit.] Sed & istæc quoque translatio Saxoni & Brandeburgico, Electoribus, non usquequaque visa legitima, adeò Imperator licèt prætenderit: Es were seiner Majestät die Chur Pfaltz dergestalt ledig anheim gefallen / daß ihro nach Belieben mit derselben / non attentis filiis, aut agnatis proximioribus (hoc enim jus quæsitum ursecant Electores dicti) zu disponiren frey-stünde / vnd solches were den Rechten / Reichs constitutionibus, und der Cammergerichtsordnung nicht ungemäß: doch solte diese Translation beschehen salvo jure agnatorum, und solte männiglichen an seinen Rechten unpræjudicirlich seyn: Contra tamen teplicando & ipsi exceperint, rem esse insolitam, könten die clausulam, salvo jure &c. nicht approbiren, were solche auch nicht nützlich zu Ruhe und Frieden / dieweil der agnatorum jura gantz ungewiß gemacht / vnd auf disputationes / vnd den vngewissen Außgang des Rechten gestellet würden. Dann einmahl gleichwol vnzweifentlich / das die jura quæsita, sonderlich per alienum factum niemand können entzogen / viel weniger aber die Vnschuldige gleich den Schuldigen bestraffe werden. Huc pertinent etiam illa, quæ per legatos suos Saxoniæ Elector in cōventu Ratisponensi anno MDCXXVI. exponi fecit, (extant apud Lundorp. *tom.* 2. *allor. publicor. lib.* 6. *tract.* 24. *pag.* 1162.) Es wäre anfänglich diese translation ohne vorbewust der Churfürsten beschehen / ohnangesehen daß es eine unter den wichtigsten vnd grössten Sachen deß Reichs / darumb die Churfürsten gefragt werdē solten; bevorab dieweil es ein membrum collegii betreffe; ja es wolte auch anitzo bey diesem convent der Churfürsten Raht nicht erfordert / sondern denselben bloß intimirt und signisicirt werden / was vorgangen / welches vor diesem nicht beschehen. Dann obwohl wenig exempla, und über eins nicht vorhanden / da die translatio der Chur superdelicto, wie es beydes trāslation der Chur auff Churfürst Moritzen / gehalten wordē / daß neulich die Chur demselben (als die Lehen und Pflicht zuvor durch Hertzog Johann Friederichen der Kaiserl. May. auffgeschrieben) zugesagt worden / in castris bey Sundtheimb den 27. Octobr. anno MDXLVI. und haben die Wort klar / daß es geschehen / sano procerum & Imperii fidelium consilio, ac maturâ habitâ deliberatione, anno MDXLVII. den 19. Maii. seye im Feldläger vor Wittemberg / die Capitulation auffgerichtet / darinnen sich Hertzog Johann Friederich der Chur / und was derselben anhängig / begeben / solche renunciirt. den 21. May. eine sonderliche obligation dessentwegen von sich gestellet. den 4. Junij, erstberührten Jahrs / seye im Feldläger vor Wittemberg / in beyseyn Chur- und Fürsten / auch andern frembden Nationen / und in Gegenwart Kayser Carls des V. auff Hertzog Moritzen die Chur des Erb-Marschall-Ampt / und was deme anhängig / transferirt, sich deß Tituls und Rechtē zugebrauchen. Anno MDXLVIII. den 24. Febr. seye Churfürst Moritz zu Augspurg öffentlich unter den freyen Himmel / im beyseyn aller Churfürsten beliehen / und von sämptlichen Churfürsten / durch einen sonderbahren Schrifftlichen Consens. das alles mit Ihrem guten Vorbewust geschehen / und solches approbirt, Er in das collegium Electorale recipirt, und Ihme die session, und was deme anhängig / eingeraumt worden ꝛc. Præterea notabilis est responsio Electoralis Saxoniæ, & Brandeburgensis, quæ continetur literis sub dato 12. Martij anno MDCXXIII. (apud Lundorpium *tom.* 2. *d. lib.* 6. *cap.* 164. *pag.* 1089.) his verbis: Dann obwohl wir in keinee Abrede / sondern gerne gestehen / daß ein Chur / odee Fürst / ꝛc. Postquam autem Imperator omnibus his insuper habitis, Bavarum Ratisponæ in diæta collegiali anno 1623. de Electoratu investiisset, iteratā vice literis ad Moguntinum de 23. Feb. ejusdem anni Saxoniæ Elector declaravit, mentis inconcussæ & sententiæ probè radicatæ quid sibi esset. Ita autem inter alia Was der Churfürsten im Heiligen Reich Ampt sey / worauf dasselbe vnd dero Præeminentz vnd Hohheit bestehe vnd beruhe / bedarf Euer Liebd / als ein alter wohlerfahrner vnd Reichsverständiger Churfürst / keiner Außführung: die Güldene Bull / der Churfürstliche confirmirte vnd geschworne Verein / vnd die von vielen Jahren hergebrachte Observantz, weisen es stattlich vnd ansehnlichen: Es haben sich auch die Churfürsten bishero darbey manutenirt. Anietzo aber will uns bedüncken / leiden sie nicht geringen Anstoß: dann zu geschweigen der Confirmation der Churund Fürsten / so bey diesem Conven / wider unser Erinnern vorgangen / dergleichen Exempel nicht vorhanden / wann das Churfürstliche Collegium / wie bey diesem Convent vbergangē gewesen / vnd sich nicht wohl durch die allbereit gethane vnd ad protocollum genoñene Protestation / in dem es doch einer Außführung erachtet / salviten läst / so sollen die Churfürsten der Römischen Kaiserlichen Majestät innerste vnd geheimeste Räthe seyn / in allen hochwichtigen / insonderheit das Heil. Römische Reich concerni-

renden Sachen / befragt / vnd mit dero Vorbewust gehandelt werden: Wie es aber mit der Acht des Pfaltzgrafens (dessen facta vnd acta wie noch / wie vormals improbiren) vnd Translation der Chur / beegangen / ist E. L. bewust / vnd bey diesem Convent gnugsam angedeutet worden. Da nun die Churfürsten hierunter nicht befragt werden sollen / wann ein Churfürst in die Acht gethan / aus dem Collegio Electorali genommen / vnd ein anderer hinein gesetzt würde / wüsten wir nicht / worin die Churfürstliche Hoheit vnd Würde bestünde / vnd was vor ein Vnterscheid zwischen denselben / vnd andern Ständen / ausserhalb des Namens / were / vnd wie der Gefahr halben / so aus diesen hohen Sachen gar leichtlich entstehen möchte / die Churfürsten gegen dem Reich versichert seyn könten. Es will sich auch mit der Necessitat / vnd daß es dem Churfürstlichen Collegio ohne Præjuditz seyn solle / nicht entschuldigen lassen / in dem die Capitulationes stricti juris, keine exceptiones admittiren / die limitationes vnd interpretationes derselben bey dem samtlichen Churfürstlichen Collegio beruhen / und die protestationes vnd beschehene Erklärungen ohne das geringen Effects / wann das factum in contrarium. Deswegen / vnd aus andern mehr Vrsachen / haben wir die Nohtdurfft in den vorgebrachten votis anzeigen lassen / nicht zweiflend / man werde solches nicht vbel / sondern vielmehr / als zu Erhaltung der Churfürstlichen Hoheit dienlich / wohl vermerckt haben. Die Translation der Chur / vnd was darauf erfolgt / haben wir nicht vor ein medium des Friedens / sondern eines immerwehrenden Kriegs / aus vielen angezogenen motivis erachtet / vnd dahero nicht billigen können / verbleiben auch darbey nochmals / bevoraus weil kein einiges Exempel / seither Aufrichtung der Güldenen Bull / daß dergleichen vorgangen / nicht allein nicht vorhanden / sondern Churfürstens Mauritii Exempel das Widerspiel bezeuget / vnd wissen wir nicht / ob die in der Röm. Kayserl. Majestät an Chur- vnd Fürsten ergangenen Resolution befindliche Clausul / wegen der Kinder vnd Agnaten / nicht mehr Werterung vnd Verbitterung / dann Frieden anrichten werde / in dem præcise, das per delictum alienum, auch dem tertio vnd innocenti sein jus, per proprium factum quæsitum, könne entzogen werden / vnd also der gesamten hand privirt werden / dahero gleichsam erkant / daß Kinder vnd Agnaten zur Güte vnd rechtlichen Erkäntnüs gewiesen / das gewisse vngewiß gemacht / vnd auf disputationes gestellt werden / welches nicht allein die Pfältzische familiam, sondern alle Chur- vnd Fürsten / so gesamte hand proprio facto erlangt / vnd derselben jederzeit / mit Leistung des Iuraments / vnd Küssung des Schwerts Folge gethan haben / concernirt vnd betrifft / desto weniger durch eines Approbation vnd Beliebung dem gantzen Reich zu præjudiciren. Wir haben sonder Ruhm zu melden / Römischer Kayserlichen Majestät / vnserm gnädigsten Herren / solche Dienste vnd Assistentz in dero Nöhten vnd Anliegen geleistet / als kein Stand des Reichs / wan er in particulari considerirt wird / vnd dasselbe willig und gern / mit Darsetzung vnsers eignen Leibes / Lebens / Land vnd Leute / vnd alles Vermögens / gethan / aber gleichwol noch zur Zeit nicht so viel erhalten / daß auf vnser vnterschiedlich schreiben / bitten vnd suchen / wegen der Böhmischen vorgangenen Reformation gewierige Resolution erfolgt / sondern müssen vielmehr erfahren / daß dieselbe continuiret / vermehret / vnd auf Vnschuldige / ja Witwen vnd Waisen extendiret wird / die hauffenweis ihre Zuflucht zu uns nehmen / vnd mit Weinen vnd Thränen dergestalt anflehen / daß es einen Stein erbarmen möchte. Tandem ultro citroque tractatu habitu Noribergæ, suos per nuncios certis conditionibus translationem hanc & ipse admisit. Idem posteà à Brandeburgico factum. [add. *Nonnulla specialiora & novissima ex hoc negotio vid. apud Ant. ad Instr. Pac. p. 1. Disc. 24. n. 1. 2.*]

Præeminentia Elect. ra Palatini. III. Electoris Palatini præeminentiam sequentia satis ostendunt superque. I. Ipse in electione Regis Roman. quartum votum obtinet. (*d. c. 4. A. B. §. 3.*) [add. *Hodie septimum votum post Brandeburgensem Electorem dat. arg. art. 4. Instr. Pac.*]

Eius votum & sessio. IV. II. Ipse ad dextrum Imperatoris latus assidet, continuò post Regem Bohemiæ: (*dict. cap. 4 §. 1.*) [add. *Hodie sedet ad sinistrum Cæsaris latus post Saxonem.*]

Palatinus an gestet Pomũ Imperiale. V. III. In processione solenni gestat pomum Imperiale aureum (*c. 22.*) quodque ex concessione Caroli V. Fridericus II. Palatinus Elector vacuo clypeo inseruit, imitatione Collegarum Saxonis & Brandeburgici, qui officiorum insignia, suis gentilitiis insertârunt (Freher. *in orig. Palat. c. 15. fol. 106.*) Hubertus Thomás Leodius *lib. 13. de vita Frid. II. Palatini pag. mihi 259.* hanc Cæsaris collationem ita describit: Vt Imperator de nova dignitate Friderico gratificaretur, potissimùm, quia non solet libenter aurum argentumve, vel quid pretiosi, dare, ad illum inquit: Friderice, volo, quod non meum est, nec habeo, tibi donare; dono mundum, quem insculptum tu & posteritas tua Electores in signis vestris deferatis, quemadmodum vobis antiquo jure, & à prima Electorum institutione solennibus curiæ Imperialis festis, manu gestare competit. Pomum est cum crucis signo, quod ab eo die Elector suis signis, in medio rubei scuti, insculpi fecit, & nunc gestat. [add. *Hodie Pomum Imperiale gestat Bavarus: Palatinus verò Coronam Imperialem add. Ant. ad Instr. pac. p. 1. Disc. 24. n. 3.*]

Palatinus an sit Imperij Dapifer. VI. IV. Est Imperij Dapifer, & in solennibus Curiis, quatuor scutellas argenteas, cibis repletas, reponit in mensam, ante Imperatorem (*cap. 27. A. B. §. 4.*) Hinc est quod in diplomate Ruperti Comitis Palatini, apud Lehemannũ (*l. Chron. Spir. cap. 52. & 54.*) vocatur der Oberste Truchsess des H. Reichs / voce sine dubio, literis paululum, ut in aliis quoque,

inmutata;

immutatis & præcisis, Germana tamen, quasi Trug aut potiùs Trag das Essen. [add. *Falsum hoc est, vid. Aut. ad Instr. Pac. p. 1. Disc. 19. n. 6. Hodie etiam Bavarus Dapiferatus officium gerit; Palatinus verò est Imperij Archithesaurarius* Ertz-Schatzmeister. *Vid. idem Autor l. cit.*]

Vicariatus Palatini.

VII. V. Vacante Imperio est & dicitur ejusdem Vicarius, in partibus Rheni & Sueviæ, & in jure Franconico: (*A. B. d. c. 5.*)

Palatinus est judex Imperatoris. Origo hujus Juris.

VIII. VI. Est secundum A. B. judex Imperatoris. Quando primùm hoc juris Palatinis attributum, & à quo itidem fuerit, res est non solùm ambigua, sed etiam historicorum, præsertim patriæ nostræ, negligentiæ signum illustre. Goldastus quidem (*in rational. constit. Imperial. p. 99.*) ait, communi Principum voluntate ac consensu, hoc munus Rudolpho Comiti Palatino primùm collatum fuisse, circiter annum Domini 1250. *ex Chron.* Georgij Alt *Noriberg.* cujus hæc sunt verba: Darumb setzten die andern fürnemsten Fürsten Teutscher Nation, Hertzog Rudolphen Pfaltzgrafen bey Rhein/zu einem Richter des Römischen Reichs / also daß er hinfüro zu künftigen Zeiten / aus seiner Dapfferkeit dasselbe Ampt vollführen solt/auf daß die Römischen Könige bewegt würden / nichts vbels oder Scheltung würdiges / im Reich für zunehmen / dardurch sie der Römischen Königlichen Hoheit vnwürdig geschätzt werden möchten. Freherus autem à Palatina Comitiva veteri derivatum autumat (*ad Petr. de Andlol.* a. c. 10.) cujus maxima in Francico Regno fuit autoritas, data in Palatio Principis judicandi potestate. Verùm cum textus (*A. B. c. 5. §. fin.*) consuetudine hoc privilegium Comiti Palatino indultum dicat, ab illa Palatij judicis potestate non rectè arcessitur, utpote quæ ex Regum Francorum indulto, tam ampla in ipsum translata fuit; ut omittamus consuetudinis initium ut plurimùm ignorari, quod tamen hac in re certum foret, nec à Carolo nostro omissum, si ab illa comitiva veteri illud deduceremus. Christianus Gottlieb von Friedberg im neuen Calvinischen Model des Heil. Römischen Reichs (*c. 8. p. 78.*) ficto hoc, quod sibi arrogavit sub nomine, quod imaginatione domesticâ côquisivit, hoc evulgat sensu: Es mögen sich etwan alte Teutsche Kayser erbotten haben / wann iemand von ihnen beschwehrt zu seyn vermeinte / daß sie ihnen nicht zuwider seyn lassen wolten / daß solcher seine Klag bey seines Palatij Comite, oder Hofgerichts Præsidenten vorbrächte / vnd daß sie / was derselbe für recht vnd billig erkennen würde / gültig seyn lassen vnd vollziehen wolten ꝛc. Die haben aber darumb ihrem Comiti Palatino oder Hofrichter gar keine Iurisdiction oder Gerichtszwang vber sich mitgetheilt / sondern nur dieses Mittel / besser von Sachen informiret zu werden / ihnen selbsten / vnd den Vnterthanen zum besten / gutwilliglich fürgeschlagen / damit die Vnterthanen / nicht vom Kaiser zu seinem Hofrichter / welchen der Kaiser seines Gefallens alle Stund abzusetzen Macht hätte / vnd also sich eines widrigen Vrtheils nicht bald versehen dörfte) sondern à Cæsare malè informato, ad Cæsarem meliùs informandum, appelliren möchten / vnd wann sie abermahl durch des Hofrichters / das ist / in effectu durch des letzt besser informirten Kaysers Sententz verdamt worden / ihr Vnbilligkeit erkenneten / noch sich vber den Kaiser beklagten. Es läst sich aber ansehen / daß zu folgenden Zeiten / nach dem die Reichs-ämpter / vnd vnter denselben auch Comitia Palatini, oder Kayserlichen Hofrichters-ampt denen / die sie innhatten / von den Kaysern / für sie vnd ihre Nachkommen zu Lehen gegeben / vnd erblich gemacht worden / die jenigen so Palatini Comites Rheni waren / die alte Gewohnheit / der Vnterthanen Klage wider den Kaiser anzuhören / als eine Gerechtigkeit prætendiret, vnd etwan auch / wann sie am Kayserlichen Hof zugegen gewesen durch der Kayser Gutwilligkeit erhalten vnd geübet / gleichwol man dessen aus den Historien gantz und gar kein Exempel auf die Bahn bringen mag. Dann ob wol anno 1300. die drey Geistliche Churfürsten / welche die Kayserlichen Zölle am Rhein innenhatten / vnd dem Kayser nicht wieder einraumen wolten / sich wider Kayser Albertum verbunden / vnd ihn vor dem Pfaltzgrafen verklaget / hat doch solches Kayser Albrecht widersprochen ꝛc. Lehemann / in der Speyrischen Chronic (*lib. 7. c. 3.*) vnd deswegen sagt die Güldene Bull weder ja noch nein darzu / vnd läst es auf seinem Wehrt vnd Vnwehrt beruhen / allein wann es wahr sey / was man saget / daß solcher Brauch sey / so solle forthin dem Pfaltzgrafen / sich solcher Gerechtigkeit anderswo / als am Kayserlichen Hof / vnd in Gegenwart des Kaysers zu gebrauchen / verbotten seyn. Haud ullum hæc lex Palatino in aula Cæsarea jus tribuit, sed jus si quod habeat, (id quod lex neque affirmat, neque negat) extra aulam Cæsaream, usum ejus adimit. Die Vrsach aber / warumb dem Pfaltzgrafen wider den Kaiser Klagen anzunehmen / ausser des Kaiserlichen Hofs verbotten wird / ist diese: Wann man den Kayser anderswo als an seinem Hof / verklagen könte so hätte es das Ansehen / als wann der Kayser nicht das oberste Haupt / sondern einem andern vnterworfen were ꝛc. Hactenus ille, ea ut pateat intentione, ut jus hoc Palatini dubium reddat, auream que Bullam suum in sensum pertrahat. Cum quo consentit Autor *libelli de Iustitia Cæsarea Imperiali, circa declarationem Banni, contra Comitem Palatinum* (*proposit. 18. p. 56. & seqq.*) ubi totus in eo est, ut apertum faciat, Comitem Palatinum non esse judicem Imperatoris, ut Imperatoris, nec ut Principis, vel Comitis. Fundamenta propositionis suæ hæc habet. I. Palatinus recipit ab Imperatore temporalia tanquam vasallus: ergo non est ejus judex. Si enim hoc esset, ipse præcelleret Imperatorem. II. Falsæ erunt, post A. B. Imperij Constitutiones, quæ Imperatori in eo quod agit, ex plenitudine potestatis suæ, nec formam nec modum dari posse affirmant, quæque eundem pro summo Imperij agno-

ſcunt capite. III. Imperator eſt Dominus feudorum Imperij, & Comes Palatinus eſt inter ipſius Vaſallos, eique jurat fidelitatem & obedientiam. Eſt autem contra omnem rationem, ut Vaſallus ſit judex Domini, Quibus ita expeditis ad A. B. reſpondet. I. Illam non dicere, quòd Comes Palatinus debeat eſſe Imperatoris judex, ſed quòd Imperator habeat coram Ipſo reſpondere: Iſtis verbis abundè declarari, ſolùmmodò hoc fieri tanquam coram viro aliquo bono. II. Non obſtare verba prædictæ Bullæ Germanicæ: Ein Kayſer als Römiſcher König. Eſſe enim potiùs attendenda Latina, in quibus Bulla conſcripta, quæ non *ſicut*; ſed *ſive* habent: *Imperator, ſive Rex Romanorum.* III. Conſuetudinem, quâ de Carolus, intelligendam ut dictum, eam tamen jam quoquè omninò deſiiſſe, quòd abhinc diu ultra ſeculum nullus actus dari poſſit, per quem fuerit continuata. Hoc ipſum quoque urget Fabius Hercynianus (qui eſt Ieſuita Kellerus) *in Iura Cancell. Hiſpan. p. 99.*

IX. Res tota, ut video, ab explicatione aureæ dependet Bullæ. Imperator Carolus IV. in eo eſt, ut declaret, coram quo Imperator ſeu Rex Romanorum poſſit conveniri, quibus de cauſis, unde hoc jus originem traxerit, ubi hoc judicium debeat peragi & explicari. *Primùm* quod attinet, A. B. docet, Imperatorem ſive Regem Romanorum, coram Comite Palatino Rheni, ſacri Imperij Archidapifero [add. *Hodie Archithesaurario*] Electore Principe, debere reſpondere. Quæritur inde, *quo reſpectu hunc Iudicē habeat Imperator, an quatenus Imperator, ſive Rex Romanorum, an quatenus Principū aliâ dignitate præditus?* Affirmativa prioris probatur. De eo enim reſpectu Carolus locutus videtur, quē voces, *Imperator ſive Rex Romanorum*, inducūt. Huncquè in ſenſum præter verſionem Germanicam Bullæ aureæ (*d. c. 5. ibi:*) Ein Kayſer / als Römiſcher König; clarum quoquè eſt Iuris Saxonici (*in ainſd. lib. 3. art. 52.*) teſtimonium, quod Palatinum ſeu Palansgravium, Imperatoris judicem dicit. Et Specul. Suevic. (*lib. 2. c. 43. §. 6.*) Wann die Fürſten den König wollen beklagen / ſo er Jhn wider Recht thut / das ſollen ſie thun vor dem Pfaltzgrafen vom Rhyn. A. Bulla, quando Imperator coram Comite Pal. reſpondere tenetur, expreſsè vocat judicium: ergo & eum, qui eidem præſidet, judicem agnoſcit. Nec verò contra dignitatem Imperatoriam, aut Palatinum Imperatore præcellentiorem conſtituit, Vaſallum ſupra Dominum evehit, legibus adverſatur civilibus, Receſſibus Imperij contrarium eſt, Imperatorem alteri ſubjici. Etenim major minoris ſe poteſt voluntariè ſubjicere juriſdictioni: Exemplo nobis eſt Saxoniæ Elector, qui coram Curia Lipſienſi agit & convenitur & reliqui Saxoniæ Duces, qui ab aſſeſſoribus Curiarum ſupremarum, jus ſibi patiuntur dici. Auſtriaci à ſubditis conventi, Nobilem quendam ſibi judicem deligunt [Cuſpin. *in Auſtr. p. 37.*] Quod ſi diverſitatem tode alicui petere viſum fuerit, quod hæc, quæ de voluntaria judicis electione diximus, ad neceſſariam legis, qualem in ſummo Principe agnoſcimus, trahi non poſſint, is perpendat, ſi lubet, ſecum, adducta hactenus exempla pleraque, ut maximè primis ſub initiis fuerint voluntatis, poſteà tamen neceſſitatis induiſſe naturam. De eo certa juris Feudalis deciſio proſtat, ſi inter Dominum & Vaſallum de feudo controverſia exiſtat, judicium ad Pares Curiæ devolvi: Ergo Vaſalli, judices erunt Senioris legitimi, qui tamen ſine dubio, etiam hoc in paſſu, Domino inferiores. [add. *Iudicium illud Palatini adhuc hodie vigere nonnulli Publiciſtæ putant. Quod enim nunquam eſt ſublatum, cur ſtare prohibeatur? Nec etiam obiectionem illam valere aſſerunt, quod diuturno tempore id in uſum deductum non ſit. Sufficere enim, ſi, caſu emergente, hoc jus Palatini Electoris in praxin deduci poſſit. Inſuper Impp. Capitulationibus A. Bullam omniaquè iura & privilegia Electoribus confirmare, illisquè etiam per Inſtrumentum Pacis bene cautum eſſe, Indeque concludunt; Iudicium hoc Palatini Electoris adhuc in hodiernum uſque diem manere ſalvum.*]

X. *Secundùm* Carolinæ propoſitionis membrum de cauſis generaliter, ſeu indefinitè conceptum: *Super cauſis*, inquit, *pro quibus fuerit impetitus*, hoc eſt, conventus: von Sachen wegen / darumb er angemuhtet wird / ut Germanica habet verſio. Generale hoc enunciatum alij cum temperamento accipiunt, ac ad cauſas tantùm trahunt civiles: Quibus cum aliis patrocinari videtur textus in Schwabenſpiegel *l. 1. c. 23.* (extat apud Goldaſt. *tom. 1.* Reichsſatz. *pag. 37.*) Dem König mag niemand an den Leib ſprechen / ihm werd das Reich ehe vertheilt mit der Fürſten Urtheil. Uber des Königs Leib und uber ſein Ehre mag niemand Urtheil ſprechen / dann die Fürſten: Und kriegt er mit iemād umb Gut / oder umb anderer Ding / das des Reichs iſt / da ſollen uber ſprechen / die Fürſten und Grafen / die Freyen und des Reichs Dienſtman. Sunt qui judicium Palatini quoad criminalia ad depoſitionem & mortis ſupplicium usque extendant. Habent gloſſam in Weichbild (*lib. 1. art. 8.*) quæ condemnatum Regem, non gladio, ſed aureâ ſecuri ſuper marginem alicujus clypei, manu Palatini percutiendum affirmat. Sed anilem ea redolent fabulam & largas nugas vocat Freher (ad Petr. de Andlo l. 2. de Imper. Rom. c. 10.) Ego obſervavi, in ſententia exauctorationis Wenceſlai apud Goldaſt. (*tom. 1. conſt. Imper. p. 379.*) omnia per Moguntinum, tanquam Collegij Decanum, reliquorum nomine peracta fuiſſe, & quod in eo negotio ultimum erat, ſententiam ipſam promulgatam.

XI. Non minor eſt dubitatio, *an Imperator in cauſis feudalibus ſibimet ipſi ius dicere valeat? an verò & hic Palatini poteſtati locus detur?* Ego ita ſtatuo: Principem in cauſis feudalibus Parium ſubire judicium. Fundamenta habeo, I. quod ſuprà *ex Speculo Suevico* adduxi: Kriegt der König mit iemand umb Gut / oder umb ander

Quo reſpectu Imperator conveniatur coram Palatino.

In quibus cauſis Imperator conveniatur coram Palatino.

In cauſis feudalibus quos habeat Imperator iudices.

ander Ding/das des Reichs iſt/ da ſollen vber ſprechen die Fürſten vnd Grafen / die Freyen vnd des Reichs Dienſtman. II Generalem juris feudalis deciſionem (*d. tit. 55.*) communi Doctorum calculo generaliter intellectam : III. Imperatoris Friderici Conſtitutionem , quæ ſub titulo *libri pacis Conſtantia compoſita*, feudalibus connexa ſanctionibus, § *ſententia*..

Juriſdictio Palatini in Cæſarem quomodo in conſuetudine ſit fundata.

XII. *Tertia* Caroli propoſitio eſt ; *Conſuetudine quoque introductum dici, ut Imperator coram Comite Palatino habeat reſpondere.* Vbi duo, quæ notari velim, habeo. *Primò*, Germanicam & Latinam Bullæ editionem nonnihil inter ſe hoc puncto diſſidere. Vbi enim Latina ; *ſicut ex conſuetudine introductum dicitur*: Germanica tantùm habet : von alter Gewohnheit. *Secundè*, Carolum agnoſcere non ſolùm coram Palatino, Imperatorem habere reſpondere, quaſi certi & indubitati hoc ſit juris: ſed & idem dici olim fuiſſe obſervatum, & conſuetudine ad ſua usque continuatum tempora. Hinc jam pateſcit, quàm frivolè & frigidè, ſine ullo veritatis fomento, ſcripſerit ſuprà nominatus Chriſtianus Gottlieb / legem hanc haud ullum jus Palatino in aula Cæſarea tribuere : ſed quod habuit, affirmare, confirmare, & ad certum reſtringere locum. *Denique* quod conſuetudinem hanc deſiiſſe aiunt, cum ultra ſeculum nullus actus dari poſſit, per quem fuerit continuata, multis refutari poſſe perſpicio. I. Enim fortaſſis caſus non emerſit toto iſto tempore, quo, quod lege publicâ firmatum, potuerit re ipſâ explicari. *Privilegium autem non amittitur non uſu, ſi nunquam fuit utendi occaſio* (*Gail.* lib. 2. obſervat. c. 60. n. 2. *Georg. Acac Enenckel* de privileg. lib. 3. c. 15. n. 31.) Quem ſi emerſiſſe dixerint, affirmativæ probationem ſuſcipiant oportet. Quo dato expendendum denique erit, annon Palatinus contradicendo jus ſuum fuerit tutatus, an id, quod contra peractum legitime, anque Palatino licuerit, ſive tacitè, ſive expreſſè, juri huic ſuo renunciare. Sane Fridericum Auſtriacum Imperatorem hoc Palatini privilegium agnoviſſe ſcio, dum privilegia Helvetiorum rata habere noluit, ſed cauſam aut arbitris decidendam, aut ſi malleut, coram præfecto prætorij Rhenani, ubi omnes Imperatoris cauſæ controverſæ decidi ſoleant, tractandam dixit: (Gerbardus de Roo *lib. 5. hiſtor. Auſtriac. pag.* 294.) [add. *Cum hiſce Lmnaanis novisſimè conferri poterũt ea, quæ affert Aut. ad Inſtr. Pac. p. 2. Diſc. 20. nu. 20. ubi Sereniſſimis Palatinis Electoribus hoc jus etiam aſſeritur. Hæc cognitio Palatini in Cæſarem, ſi Comiti Palatino ratione Electoratus competit, dicendum eſt id jus hodie Bavaro Electori competere, ut aſſerit Du. Autor noſter (T. 5. I. P. ad h. cap. pag. 220.) Cæterùm id ne veriſimile quidem eſſe, arguit ipſum nomen Comitiva Palatii, id eſt juriſdictionis in Palatio Cæſaris, quæ antiquitate longè ſuperat Electoralem Palatini dignitatem. Vid. Aut. ad Inſtr. Pac. l. cit.*]

Vbi Palatinus hoc judicium exercere debeat.

XIII. *Ultimum* in Conſtitutione Carolina caput eſt, ubi Palatinus hoc judicium exercere debeat? Illud judicium Comes Palatinus, *non alibi*, Latina habet editio, *præterquam in Imperiali Curia, ubi Imperator ſeu Romanorum Rex præſens extiterit, poterit exercere.* Locum hìc video unum præſtitutum cognitioni Palatini, ſcilicet Curiam Imperialem, non tamen ſimpliciter, ſed ita demum, ſi Imperator ſeu Rex Romanorum ibi præſens exiſtat. Germanica editio ab hac Latina, unicò verbo diſcrepans, ſententiam à modo dicta reddit diverſiſſimam. Verba hæc ſunt : Jedoch ſoll der Pfalzgraf daſſelbige ſonſt nirgends habẽ noch ſuchen / dan an einem Kayſerlichen Hof/oder wo der Kayſer oder Römiſche König gegenwärtig iſt. Locum hæc conſtituit duplicem: prior, Curia Imperialis ; alter, locus quilibet, ubi Imperator præſens eſt, ſeu ſubſiſtit. Pro autoritate Latinæ facit, quod ſuprà etiam poſuimus, quod in eadem lingua primitùs Bullâ aureâ prodierit, atque hoc ex fonte in Germanicam tandem (& quis ſcit, an autoritate Imperatoriâ, an privatâ tantùm alicujus diligentiâ?) fuerit derivata. Pro Germanica illud eſt, quod privilegio Cæſareo munita, unà cum Receſſibus Imperialibus, quibus præmiſſa, prodierit, atque ita authentica fuerit & habita & facta. Deinde nullibi hactenus obſervavi, Imperatores olim Curiis Imperialibus non adfuiſſe, aut per Commiſſarios, ut hodie à Carolo usque V. in uſu fuit, Comitiis præfuiſſe. Quod ſi itaque ſemper Curiis adfuit, ut adeſſe debuit, Imperator, Latina, dices, conſtitutio, non ſatis proba, & alia, à quibus abſens Imperator, agnoſcere videtur.

Curia Imperialis quid olim.

XIV. Illud porrò mihi neceſſarium videtur expedire : *Quid nomine Imperialis Curiæ, ubi Imperator coram Comite Palatino debeat reſpondere, veniat intellectum?* Significat apud noſtrates Curia, I. Aulam, ſeu Principis domum, ac familiam cum adjacente area, aliàs quoque prætorium dictam ; der Fürſtliche Hof oder Hofſtatt. Procul dubio, quod in eadem cura rerum publicarum ſuſcipi debeat. II. Domum civitatis; das Rahthaus. III. Judicia, quo ſenſu Curiæ Provincialis Lipſiæ, Ienæ &c. Hofgericht dicimus. IV. Comitia, eaque Imperialia, Electoralia &c. Hoc ſenſu in *Aurea Bulla* (*cap. 12. § 2.*) Colloquium ſeu Curia & congregatio conjunguntur. Hiſce ex ſignificatibus duo potiſſimùm ſunt, de quibus quæſtio moveri poteſt, *uter horum à Carolo fuerit approbatus: an ille, quo Curiam aulam ſignificare, an, quo Comitia diximus?* Ego poſteriorem seligo, quia eodem ſenſu, totam per Auream Bullam, ſparſim accipi video Curiam: (*cap. 24. c. 27. §. 2.*) ſolennem curiam, Hochzeitlichen Hof: (*A. B. cap. 28 §. 1. 2. & 7. cap. 12. §. 2. cap. 27. §. 1.*) ſolennem Curiam Imperialem: (*cap. 26. §. 1.*) Curiam Imperialem: (*cap. 4. §. 4. c. 6 in princ: cap. 21. in pr. cap. 22. rubric. cap. 26 cap 27 §. 2. c. 28 §. 6. 7. c. 29. §. 1.*) Curiam Regalem (*c. 28. §. 5.*) Curiam Imperialem & Regalem : (*cap. 3 §. 2. c. 26. c. 27 §. 6. c. 28. §. 7. c. 29. §. 2.*) Nullibi ſanè meliùs hoc judicium peragi poterit, quàm ipſis in Comitiis, ubi Palatinus judex tot illuſtres ad latus habebit aſſeſſores, quorum fides & integritas, ut antè Imperatori cognita, ita

rotum minus suspectum erit judicium.

Palatinus oppida ab Imperio alienata potest redimere.

XV. VII. Elector Palatinus oppida & Dominia Imperij, à Cæsaribus oppignorata, iisdem conditionibus, & pretio eodem, quo oppignorata fuerunt, redimere potest, donec à Cæsare reluantur: Privilegium hoc ex Vicariatu originem duxisse scribit Marq. Freherus (*in orig. Palatin. c. 15. §. & de Vicariatu, vers. denique ad hoc.*) [add. *Hac ratione Elector Palatinus tenet nobilissimam Urbem Oppenheim ad Rhenum, quæ olim Civitas Imperialis fuit, ut ex actis didici.*]

Creat Nobiles & Comites.

XVI. VIII. Idem privilegio acceptam refert potestatem, non solùm creandi Nobiles, verùm etiam Comites (Freher. *ad Petr. de Andlo lib. 2. de Imp. Rom. c. 11.*)

Competit ipsi der Keßler Schuz.

XVII. IX. Der Pfaltzgraf Churfürst ist mit diesem privilegio begnadet /daß alle Keßler / die in diesem nachgesetzten Bezirck/ Craiß und Terminey / mit Namen / von der Sare im Elsaß an/bis gen Lautern / von Lautern bis gen Kirne / von Kiene vber Sonne bis gen Coblentz / von Coblentz bis gen Montenbauer / von Moutenbauer bis gen Friedberg/ von Friedberg bis gen Gelnhausen / vnd gen Miltenberg / von Miltenberg bis gen Dünckelspühel / von Dünckelspühel bis an die Entz / von der Entz bis an die Mürgge/ von der Mürgge bis wieder an die Sare / in Stätten/ Vesten/ Märckten/ Thälern/ Dörfern / vnd vberal wo sie binnen den obgenanten Termineyen vnd Craissen wohnend seynd/ vnd hernachmals zu allen Zeiten sitzen vnd wohnen werden / Pfältzische Dienstmanne/ vnd denselben mit Gelübde vnd Eyden zugethan seyn / vnd gleich andern Pfältzischen eigenen Leuten / zu versprechen vnd zu verantworten stehen / vnter andern mit solcher Gewohnheit / Freiheit vnd Herkommen / daß niemand innerhalb den vorgeschriebenen Termineyen vnd Craissen / Kessel noch Pfannen feil haben / oder die pletzen soll oder möge / er thue es dann mit gutem Willen / vnd Verhengnüß bemeldtes Keßlerhandwercks / als dessen Handwercks dieser Land Recht ist: (Pfältzische Lands-ordnung *tit. 32. pag. 128.*) Diese Schirmsgerechtigkeit trägt von Chur-Pfaltz das adeliche Geschlecht der Zobel zu Afterlehen / mit diesem Vortheil / daß solches alles Kupffergeschirr / so man zur gantzen Haushaltung vonnöhten / von den Keßler umbsonst hat: (Zeiler. *in cont. itin. German. c. 2. pag. 46.* Magerus *de advocatia armat. c. 15. n. 120. & seqq.*) Eiusmodi artificum protectiones olim non fuerunt infrequentes. Ita legimus protectionem figulorum, des Hafnerhandwercks / commissam ab Imperatore fuisse nobilissimæ familiæ ab Offenburg.

Privilegium Wildfangiatus.

XVIII. X. Die Pfaltzgrafen Churfürsten seynd von den Römischen Kaysern vnd Königen gefreyet vnd versehen / dessen sie auch in Possess, Nutz / Wehr vnd Gebrauch gewesen / vnd noch seind / daß alle Bastart / auch andere frembde Personen / Mann vnd Frauen / so keinen nachfolgenden Herrn haben/ niemand ausgenommen / als Wildfänge / so innwendig ihren Fürstenthumben vnd Landen/auch den beyliegenden Stifften / Herrschafften/Stätten/ Flecken vnd Gebieten/in Stätten/ oder auff dem Land gebohren / oder darinnen wohnhafftig werden / ihre Leibeigene Angehörige: vnd daß dieselben Bastart / wo sie ohne Leibserben mit Tode abgangen seyn/ desgleichen andere / so auch keine Erben haben oder verlassen/in allen ihren verlassenen Haaben vnd Gütern / liegenden vnd fahrenden/ auch an Schulden / Pfanden/ vnd andern wo die gelegen seyn / nichts ausgenommen / die sonsten nach gemeinen beschriebenen Rechten/ in ihrer Kayserlichen Maiestät / vnd des Reichs Cammer verfallen weren / an die Pfaltz als Landsfürsten geerbet seyn / vnd sie auch zu ihren Handen einziehen vnd nehmen/ die gebrauchen / nützen vnd niessen / vnd in allewege damit als andern ihren eigenen Gütern / nach deren Willen vnd Wolgefallen handelen sollen vnd mögen: (Pfältzische Lands-ordnung *tit. 8. pag. 52.*) [add. *De iure Wildfangiatus, quomodo illud ante paucos annos à Moguntino & aliis fuerit in controversiam deductum, & tandem Heilbrunnæ per Regum Galliæ & Sueciæ Legatos iudices compromissarios peculiari Laudo ann. 1666. assertum vid. Aut. ad Instr. Pac. p. 1. Disc. 26. à n. 8. usque ad n. 13. Notari quoque debet, quod Electores Palatini antiquâ consuetudine sibi attribuerint insulas in Rheno natas, exclusis adiacentium terrarum dominis:* (Noë Meurer von Wasserrecht *part. 1. fol. 7. numer. 9.*)]

XIX. Ab Electore Palatino olim non licebat provocare, nisi summa appellationis quingentos florenos excederet: ex privilegio de anno 1541. quæ summa posteà anno 1566. ad sexcentos florenos aureos extensa, hodie ad mille redacta est, adeò, ut nisi causæ valor mille florenos in auro attingat, appellatio interdicta sit, ut ex privilegio de anno 1578. apparet, quod proxime sequitur. Et hæc summa mille florenorum aureorum ad utrumque Palatinatum Rheni, Bavariæ tam superioris quàm inferioris pertinet, im Obern vnd Vntern Fürstenthumb der Pfaltz am Rhein vnd Bayern Ober-Hofgericht. (Vide Chur-Pfaltz Landrecht *part. 1.* vom Hoffgericht / *tit. 50.*) Et quod à Consistorio Electoralis Palatinatus Heidelbergensia ad Cameram recta appelletur, vide Meichsner. (*tom. 4. decis. Camer. decis. 36. num. 1. fol. 1001.*) [add. *Hodie ab Electore Palatino non datur appellatio vigore privilegij Ferdinandi III. de dato Prag. d. 17. Iul. ann. 1652. Eodem iure gaudet Elector Bavariæ Vid. Aut. ad Instr. Pac. p. 2. Diss. 20. n. 19.*]

XX. Subditi officiales, & Vasalli Electoris Palatini, privilegiati etiam sunt contra Westphalica & alia extranea judicia, de anno Christi 1520. nec non contra Rothwilense tribunal, de annis 1474. & 1518. Tenorem privilegij vid. in der Pfältzischen Hofgerichts Ordnung. *pag. 52. Ut & praxin in ead. Ordinat. tit. 42.* Pfaltz-Lands-Ordnung. tit. 9.

Quæ familia tenuerint hunc Electoratum.

XXI. Cæterùm illi; qui Electorum primordia ab Ottone III. deducunt, hunc Electora-

ctoratum Palatinorum ad Rhenum ab eo usque tempore quinque tenuisse famil[ias] aiunt. I. Francicam, Lotharingicam, M[osel]lanam, è qua Electores duo. II. Cattorum & Francorum, è qua unus. III. Soevicam, ex qua similiter unus. IV. Guelphicam, è qua iterum unus. V. Wittelsbachicam & Bavaricam, ex qua octodecim: Quibus si addatur Fridericus proscriptus, & qui Electoratum nunc obtinet, Bavarus, exsurgent viginti. Sed Reinnerus (in *Isagoge historica pag. 577* *primum ponit* Sigefridum ex Lotharingia Mosellana oriundum, Comitem in Greisbach & Greisburg. à quo usque ad Fridericum V. El. Regem Bohemiæ infelicem, numerantur 26. ut ita [...]iernus Dn. Carolus Ludovicus in syl[...] 27. [*Vide plenius Pl. Rever. Dn. D. Spenerum in Sylloge Genealogica. Maximilianus Bavaria Elector a Ferdinando II. investitus 25. Febr. 1623. Ratisbona, cui iam successit, filius Dn. Ferdinandus Maria in catalogo Electorum Wilhelmina linea, iuxta Instrum. Pacis secundum locum hodie tenet. Quid constitutum sit de Electorali dignitate Bavari, ut & Octavo Electoratu Palatino, vid. Instrum. Pac. art. 4. §. Quod ad Demum. Quid verò fieri debeat, si linea Palatina Caroli Ludovici, & Rudolphina deficiat, &, an eo quoque casû Electoratus octavus expungi, vel ad providentiam Imperatoris pertinere debeat, ut in aurea bulla (cap. 7. §. 3.) olim de Electoratibus Imperio vacantibus constitutum, Instrumentum pacis non determinat, nec etiam docet simultaneam investituram in utraque linea esse reciprocam; de hoc constat, quod Octavus hic Elector in electione Regis Romanorum vel Imperatoris, cum cateris septem suis Electoribus habeat ius, vocem & potestatem Electoralem, ac unà cum ipsis censeatur & sit verus & legitimus sacri Imperij Princeps Elector. Illud speciale & proprium est Electoris Palatini, quod sic & dicatur Imperij Archi-thesaurarius,* des heiligen Reichs Ertz-Schatzmeister/ *ac proinde in solenni Regis Romanorum coronati deductione ad Palatium, spargat missilium loco aureos & argenteos nummos in populum circumstantem. In hoc officio habet substitutum, vel Vice-thesaurarium, ex familia de Sinzendorff, cui hoc munus ab illo in feudum datum fuit [...]is hic Elector habet tria scuta, quorum [...] habent tesseras familia, tertium, quo in antea [...] pomum Imperiale splendebat, adhuc vacuum est. Tale quoque cum olim, ante concessionem pomi Imperialis à Carolo V. Electori Friderico II. Palatino factam* esset rubium sed vacuum. *) ex exteris nonnulli reperti, qui erroneè scripserunt Palatinum in solenni processione Imperatori praferre [...]ntum. Hopping. de Iur. Insign. c. 6. part. 5. §. 1. n. 607.*]

CAPUT IX.

De Electore Saxoniæ.

Quæ familiæ Saxonicum Electoratum tenuerint hactenus.

I. AB Ottonis III. quoque tempore, Electoratus Saxoniæ varias diversasque per familias permeavit. I. Ex Hermanni Billingi posteris Lunæburgensium Ducum alij tres, alij quatuor numerant: In hac familia Electoratus annos circiter quinquaginta supra centum permansit. II. Ex Comitum Supplenburgi, unicum Lotharium, postea Imperatorem. III. Ex Ducum Bavariæ Guelphorum duos. IV. Ex Principum Anhaltinorum sive Ascaniæ, octo. Henrico Guelpho in publicis Comitiis Ratisponæ anno 1180. exauctorato, Fridericus I. Imper. Bernhardo Anhaltino, unà cum Electoratu Saxoniæ Ducatum in feudum concessit. Indeque hac in familiâ eadem dignitas perduravit annis 227. secundum Fabricium, vel 242. secundum Spalatinum (*tom. 2. fol. 29.*) vel 253. secundum Faustu[m] im Stammbaum *fol. 162. & in anatom. Statua Danielis part. 4 fol. 339.*) V. Ex Comitum Wettinensium, & Marchionum Misniæ, seu domo W[it]tekindæa. (vid. Albinum in der Meisnischen Chron. *tit. 46 pag. 431.*)

An concessio Electoratus facta Friderico Bellicoso fuerit legitima?

II. Hisce in translationibus duo potissimum controversa sunt: *An citra iniuriam Ducum Saxonia Lauenburgensium & Anhaltina familia, Sigismundus Imperator Ducatum & Electoratum Saxonia, Friderico I. Bellicoso dicto, Marchioni Misnia, concedere potuerit?* Fuit hæc controversia non solum in auditorio Imperatoris ventilata, verùm etiam prætextu denegatæ justitiæ ad Consilium Basileense ab Erico Duce Lauenburgensi delata, nullitatem provocationis posteà deducente Imperatore. Sigismundo, Vlmæ in Comitiis anno 1434. ut videre licet apud Goldastum (*tom. 2. constit. Imperial. pag. 440. & in Discursu,* Ob die Römische Kayserliche Maiestät in Sachen Fürstenthumb ꝛc. belangend / allein zu erkennen/ *pag. 22. & seqq.*) Pro Erico Crantzij testimonium (*lib. 8. Saxon. & lib. 9. c. 19.*) & aliorum patrocinium. *Primum* quod Crantzij fundamentum est; Duces Lauenburgenses à Bernhardo Urso Duce Saxoniæ, oriundi sunt cujus ad familiam spectabat Electoratus. *Deinde* actibus certis jus hoc suum fundârant Lauenburgenses. In discordi electione Friderici & Ludovici, Ericus I. cum Rudolpho Duce Saxoniæ de jure electionis contendit Friderico Rudolphus Ludovico Ericus I. suffragio suo adstipulatus est. Electioni quoque interfuit Ericus II. in designatione Güntheri Comitis in Schvvartzburg. (Crant[z.] *Vand. l. 9. c. 26.*) unde videbatur, Sigismundum injuria Ericum IV. præteriisse. *Tertio*; orta disceptatione de jure eligendi inter Duces Saxoniæ superioris & inferioris, Rudolphum & Ericum I. Carolus IV. Tangermundæ transactione composuit litigium, ut alternis vicibus interessent, tituloque communi uterentur. Quæ compositio duravit usque ad Sigismundi Imp. tempora (Crantz. *Saxon l. 10. c. 3. & Vandal. l. 9. c. 2.*) *Quartò*; Ericus IV. ab i[p]so Sigi[smu]ndo Imp. simultaneam investituram na[ctus...] si Rudolphus sine liberis decederet. [...] confectæ anno 1414. die Luciæ, Imperij Hungarici 28. Romani 5. ([...] 32.) [...] ondet Kincheu: I. Duces Lauenbu[r]gen[ses] a Bernhardo Urso oriundos quidem, ast ex agnatione

non masculâ, sed fœmineâ. Namque ab Helice filia Ottonis M. ex familia Hermanni B[illungi] prodierunt, nempe Albertus Vrsus, & ex eo Bernhardus Dux Saxon. unde Albertus I. Elector, & Henricus, stirps Anhaldinorum ex illa linea: (Chytr. *in Chron. Sax. l. 2. f. 69.*) Et quamvis deficiente lineâ Alberti II. Ducatus Sax. videbatur ad Ericum IV. spectare, quia tamen is investiturâ non erat comprehensus, prætendere jus aliquod non poterat, præsertim Saxonicum, quo utimur, quod descendentes quidem admittit, non autem agnatos, nisi expressim & disertè vocati fuerint. II. In electione discordi Ludovici & Friderici Rudolphum Saxon. Ducem, non autem Ericum interfuisse, tradit Naucler (*generat. 44. f. 992. vol. 2.*) Albert. Argent. (*f. 119. in tom. 2. scriptor. German. ab Vrstis. editor.*) H. Mut. (*l. 24. pr.*) Ericum verò II. elegisse Güntherum Com. Schvvartzburgicum, verum est, at in despectum Saturni id factum manifestum evadit. Rudolphum enim Ducem Sax. Electorem legitimum omnes agnoscebant, utpote qui aliquot interfuerat electionibus, & quidem sine controversia. III. Quæ de vicissitudinaria electione & communi titulo refert Crantzius, suspicionem incurrunt. Erico enim ejusque familiæ plus æquo addictus fuit, uti queritur Albin. (*de Sax. orig.*) tum quod alteratio neque in electione Wenceslai, nec Ruperti, nec etiam Sigismundi fuerit edocta vel observata. IV. Denique prætensa investitura sub & obrepitia, imò technis & fraude à Cancellario Imperatoris, hujus præter scitum, emendicata. Imperatoris de eadem judicium ex Spalat. ap. Hordleder (*de caus. bell. German. l. 4. c. 23. p. 615.*) tale est: Daß vermeintee Lehenbrief/ so hinter Wissen vnd Willen ihrer Kays. Majest. ausgebracht/ in sich halte viel Fürstenthumb/ Herrschafften/ Graffschafften und Lehen/ deren etliche Ertzbischoffen Dietrich zu Cöln/ etliche Hertzogen Bernharden vnd Wilhelmen zu Braunschweig vnd Lüneburg/ etliche vielen andern Fürsten/ Grafen und Herren zugehören/ die sie von vielen Jahren geruhiglichen besessen/ und Hertzog Erich zu Lauenburg/ vnd die seinen/ keins nicht innen gehabt/ vnd gebe doch mit seinem Briefe für/ als hätten ihn seine K. M. dieselben geliehen. Nun were es kündlich/ Churfürsten/ geistlichen vnd weltlichen ꝛc. die dazumal noch gelebet vnd darbey gewesen/ da genanter Hertzog Erich seine Lehen von seiner K. M. in Franckfurt empfangen/ daß er allein mit einem Fähnlein vnd Banier kommen were/ des Hertzogthumbs zu Lauenburg/ daß er vielleicht nenner ein Hertzogthumb zu Sachsen/ und daß selbige Hertzogthumb zu Lauenburg/ vnd nicht mehr/ hatten seine K. M. Hertzog Erichen zu Lauen[burg] geliehen/ welches alles mercklich vnd landkündig were vorgedachten Churfürsten/ Geistlichen vnd Weltlichen ꝛc. die dazumal noch gelebt. Dann hätte Hertzog Erich zu Lauenburg wollen Westphalen empfahen/ der Bischof zu Cöln hatte es ihm nicht gestattet: hatte er dann Braunschweig vnd Lüneburg wollen empfahen/ vnd nemlich das Land zu Sachsen mit der Chur/ der [Ertz]- vnd Ertzmarschallampt/ Hertzog Rudolph zu Sachsen hätte ihm das nicht gestattet/ also daß er auch daselbst mit ihm an sein [Banier] nicht hätte wollen greiffen. Dartzu h[ätten] Hertzog Rudolph/ Hertzog [Er]ichen vnd seinen Bruder zu seinen und [seine]s Bruders Hertzogen Albrechten S. [E]rben nicht haben wollen/ also daß sie vielgedachten Hertzog Erichen zu Lauenburg allzeit verschlagen/ vnd bey ihren gesund vnd lebendigen Leben ihre Land vnd Leute vor viel Jahren den Fürsten von Anhalt/ vnd nicht H[ertzog] Erichen zu Lauenburg/ hätten schwören [lassen]/ welches alles wahr vnd landkündig were. Auch hätten Pfaltzgraf Ludwig vnd Marggraf Fr[iedrich] zu Brandenburg Churfürsten gewust/ daß seine K. M. Hertzog Erichen das Churfürstenthumb zu Sachsen/ samt seinen [Zugeh]örungen hätte geliehen/ oder da er Recht dazu hätte/ sie hätten ihre K. M. samt andern Fürsten darumb nicht gebehten. Auch weren vnter andern Zeugen dabey gewesen/ der edle Albrecht Schenck von Seida/ Herr zu Landsberg/ vnd der Gestr. Henrich Löser/ beyde Rahtgeber H. Rudolphen/ da ihre K. M. Hertzog Erichen/ seine Lehen zu Franckfurt geliehen/ daß ihn H. Rudolph gantz verschlagen/ vnd an sein Banier nicht hätte greiffen wollen/ also daß seine Kaiserliche [Maje]stät das alles wol eingedenck weren/ vnd daß ihre Kaiserliche Majestat von demselben Lehenbrief nicht anders wüsten/ dann daß sie ihm denselben nicht hätten heissen geben. Dann als der von Passau seeliger/ dazumahl ihrer Kaiserlichen Majestät Cantzler gewesen/ daß Hertzog Erich durch Forderung vnd Hellwort des edlen Conrads von Weinsberg denselben Brief/ nemlich zu Nürnberg hinter [ihrer] Kaiserlichen Majestät erkrieget hätte/ [da] Kaiserliche Majestät den letzten Tag mit [den] Churfürsten/ ꝛc. geleistet hätten/ da er ihn das dathin bey acht Jahren hätte lassen hinter setzen/ als ihre Kaiserliche Majest. dem von Weinsberg wol ein bessers zugetrauet hätten/ wie da in ihre Kaiserliche Majestät von ihrem Protonotario, dem ehrsamen Frantzen Custos zum Heiligen Creutz zu Breslau [ge]fraget hätte/ da der lauter spreche/ da seine [Ka]iserl. Majestät letzt zu Nürnberg gewesen/ hatten der von Passau Cantzler/ vnd der von Weinsberg/ ihm angemuhtet vnd geheissen/ daß er dem Hertzogen von Lauenburg seinen Lehenbrief machen vnd schreiben/ vnd das datum acht Jahr oder mehr hinfür legen soll [...] auch verantwortet vnd gesprochen/ er were dazumahl ihrer Kaiserl. Majestat Diener vnd Schreiber nicht gewest/ darumb wolte ihm solches zu thun nicht fügen/ aber nichts desto weniger were der Lehenbrief zu Nürnberg geschrieben vnd versigelt worden. Auch i[n] den ihre Kaiserl. Majestät den ehrsamen M[...] Propst zu Breßlau bey dem Tode [...] derselbe spreche daß es [...] an ihn gebracht/ von desselben Lehenbri[efs] wegen

gen / dieweil er in der Cantzley gewest were/da Hertzog Erich sein Lehen empfangen / daß er sich in denselben Brief solt unterschreiben / dartzu hätten seine Kayserl. Majestät von Heintzen Jhe ihrem Registratoru der denselben Brief registrirt / bey dem Eyde erfahren/ daß er denselben Brief / da seine Kayserl. Majestät am nächsten zu Nürnberg gewesen / registriret, und daß der vorgeschriebene Lehenbrief ohne ihre Kayserl. Majestät Wissen und Willen gegeben und aufgericht were. Das sprechen ihre Kayserl. Majestät bey ihrem Königlichen Treuen / zu Urkund mit ihrer Königlichen Majestät Insigel / geben zu Ofen nach Christi Geburt / 14. &c. Maluit autem Imperator, rejectis competitoribus Palatino & Brandeburgico, qui pro filiis intercesserant, Friderico Marchioni Misniæ hanc gratiam facere, ut Ducatus Saxoniæ velut postliminio rediret ad antiquioris notæ Principes. Namque cæteros alienigenas & insititios vocat Spalatinus, at Marchiones Misniæ oriundos, ab Henrico I. & tribus Ottonibus, quinimo à Wittikindo, & amplius à Sichardo Rege Saxoniæ, constat. Tum etiam propter servitia gesta & benemerita Friderici, & in recompensationem navatæ operæ contra Bohemos, ut metu tam potentis vicini eos in obsequio retineret. Hunc ergo, postquàm causam perpensè, maturisque consiliis biennio fere digesserunt cæteri Principes Electores, tandem in consilium & senatum suum acceptârunt (ut habent allegatæ Imperatoris literæ) atque ita Erici prætensionem frustraneam ipso facto contestati sunt. Investituræ Saxonicæ tenor est apud Hortleder. (de caus. Bell. Germ. l. 4. c. 9. p. 236.) [add. *Sine dubio adhuc altâ mente repositum manet Ducibus Saxo-Lauvenburgensibus, quod Electoratum Saxonicum post tergum ita aspicere debuerint: Durum quidem hoc ipsis accidit: Ast Lex ita scripta est.*]

Ditiones ad Electoratum Saxoniæ pertinentes.

III. Est autem ad hanc investituram notandum, I. quid ditionis atque territorii ad Saxoniæ Electoratum pertineat. Æneas Sylv. (*de statu Europæ, c. 24.*) parvum principatum vocat, inter Misniam Silesiamquè, cujus Witteberga caput sit. Doceri autem potest, primis investituræ literis, quæ apud Pet. Albinũ (*Chron. Mi[illegible]*) integræ extant, eiusdem Saxoniæ Ducatus sive Principatus parvi, aut Electoratus membra esse: 1. Comitatum Palatinum (Pfaltz-Sachsen) cum arce atque oppido Altster. 2. Comitatum Brenensem. 3. Burggraviatum Magdeburgensem, unà cum juribus Magdeburgi, & in Salinis Saxonicis, Burggravio competentibus. In quibus ditionibus universis cum præter ciuitates, Wittenberg / Beltzig / Brück / Niemick / Brettin / Jessen / Hertzberg / Liebenwerda / Bitterfeld / Kemberg / Schmidberg / Schweinitz / etiam contineantur Zana / Gräffenhämchen / Brena / Gommern / Seida / Luchau / Schönenwald / Schlieben / Ubigau / Warnburg. (Altstedum arx atque oppidum per transactionem Naumbergensem anno 1554. Febr. die 24. ad Ducalem domum ab Electorali devolutum, hodie pro una dimidia Altenburgum, pro altera Isenacum spectat.) Hinc apparet *primò*, ut scribit Hordlederus. *d. lib. 5. c. 22. pag. 1207.*) quidnam Ducatus atque Principatûs Saxoniæ nomine *A. B.* (*tit. 7. ver. sane, & tit. 20. ac 24. §. decernimus.*) veniat, & quas illa terras, districtus, homagia, vasallagia scindi, dividi, dimembrari vetet. Deinde verissimè scriptum à Knichen (*de Saxon. non provoc. jur. verb. Ducum Saxoniæ, cap. 3. num. 182.*) vigore Bullæ Carolinæ, solum Saxoniæ Ducatum, ita appellatum in specie, censendum individuum. Non Landgraviatum Thuringiæ; non Marchionatum Misniæ; non oram Franconiæ, sive districtum Coburgensem; adde non Voigtlandiam; non, si reditus atque fructus spectes, Comitatum Hennebergicum.

Territorii Saxonici divisio.

III. Totius verò territorii Saxonici duplex mihi cognita est divisio: *una*; quæ tempore Iohannis Friderici Electoris observata, circulos quatuor principales continens: (1) Saxonicum. (2) Thuringicum. (3) Misnicum. (4) Francicum. Thuringicus subdividebatur 1. in tractum Oslanum. 2. Salanum, Salgrund. 3. Vinariensem. 4. Gothanum & Wertanum. Misnicus verò divisus in principales duos: Voigtlandicum & Torgensem. *Altera* moderna, quæ sex absolvitur circulis 1. Saxonico. 2. Thuringico. 3. Misnico. 4. Lipsico. 5. Montano, dem gebürgischen Craisse. 6. Voigtlandico: (Hordleder. *de causis belli Germ. lib. 5. cap. 22. pag. 1106.*) [add. *Addendum hodie circa hoc negotium Divi Ioannis Georgii I. Electoris testamentum, quod exhibet Sprengerus in Lucernâ Imperii, in quo varias divisiones circa Thuringiam, Misniam, Voigtlandiam &c. videbis. Vinariensis linea Duces quomodo hodie territoria sua inter se diviserint satis notum est. Notandum etiam hic, in præterito tricennali bello Electorem Saxoniæ Lusatiam à Ferdinando II. Imp. in feudum accepisse; & præterea quatuor Præfecturas* Querfurt / Dama / Güterbock / Borck *ex Archi Episcopatu Magdeburgensi, id quod art. 11. Instr. Pac. est confirmatum.*]

Transactio inter Saxonem & Brandeburgicum de Halá & Magdeburgo.

IV. II. Quod Magdeburgum & Halam attinet, transactum inter Saxonem & Brandeburgensem hoc modo: ut Saxo omnibus juribus in dictos Episcopatus (des Bannes Befehlungen / Grafengedinge und Bestellung / Ubung und Gebrauch der peinlichen Gericht und iurisdiction, und derselben Execution) renunciaverit pro se & tota progenie, anno 1579. (Hordleder. *d. lib. 5. c. 18. fol. 1223.*) Nach dem aber der Burggraf zu Magdeburg ein Burggraf des H. Reichs / und desselbigen ein sonderer Stand / auch das Burggrafthumb zu Magdeburg / auf sondere Aempter / welche ausser des Stifts Magdeburg gelegen / ausgesetzt und fundirt ist / als Gommern / Ranis / Elbenau / Gottau; als hat der Churfürst zu Sachsen sich deßhalb des Tituls / Burggraf zu Magdeburg / mit den darzu gehörigen Aemptern und Wapen nicht begeben. Der Burggrafschaft Magdeburg

ctoralis prærogativæ confirmationem & infeudationem petierunt, ut literæ investituræ testantur. Cumque anno 1544. ab Imper. Carolo V. in Comitiis Spiræ Fridericus Palatinus Electoratus infeudationem requireret, eodem tempore simul interposita fuit protestatio nomine Ducis Bavariæ Guilhelmi IV. & impetratum rescriptum Cæsareum, quod infeudatio Electoratus cum suis pertinentiis & juribus, Duci Friderico facta, Duci Guilhelmo in jure suo præjudicare nullatenus debeat (Gevvold. *pag.* 230.) Frehetus, uti contrariæ ab initio assertor sententiæ, (*Origin. Palatin. part.* 1. *cap.* 15.) ita ejusdem posteà defensor extitit (*in Epistola responsoria de Electoratu S. Rom. Imper. Comitiva Palatina Rheni antiquitùs annexo & cohærente.*) Fundamenta præcipua hæc sunt. I. Communis illa historicorum ICtorumque sententia, quæ Ottonem III. autorem Electoralis Collegij constituit, unanimi fere labio inter Principes illos Laicos, Palatinum Comitem Rheni fuisse collocatum, tanquam Palatinum Rheni, non ut Ducem Bavariæ (in quam familiam longò pòst Ottonem III. temporis intervallo Palatinatus cum Electoratu demum fuit illatus) affirmatunt. Quod si aliquis, aut Italus, aut alius exoticus aliquis, minus rectè hac de re scripsit, at non errarunt Saxones prisci, in viciois, & populares, qui in vernaculo jure suo hoc non omiserunt: *Primus est inter Illustres Rheni Pfalzgravius, qui est Dapifer; Secundus, Dux Saxoniæ, Mareschallus: Tertius, Marchio Brandeburgensis, Camerarius: Bohemiæ Rex Pincerna est,* &c. (Specul. Saxon. *lib.* 3. *art.* 57.) Et Boiorum Livius (quo elogio Andream Presbyterum Ratisponensem Aventinus cohonestat) qui ante annos paulò minùs ducentos, sub Ludovico inclyto Duce viait, einsque auspiciis historiam suam edidit, *pag.* 42. hanc in rem ita scripsit: *Quod non per successionem, sed per electionem Imperij gubernacula traderentur, & præsertim per Imperij officiales: qui sunt Archiepiscopi & Archicancellarij &c. Comes Palatinus Rheni, Archidapifer; Dux Saxoniæ, Archimareschallus &c.* III. firmat hanc sententiam autoritas & decisio Caroli IV. Imperatoris. Illa clarissimis & disertis legitur verbis (*in Aurea Bulla cap.* 7. & 20.) ibi: *Sane generaliter longè latèquè est publicum, & quasi per totum orbem noteriè manifestum, Illustres Regem Bohemiæ, nec non Comitem Palatinum Rheni, Ducem Saxoniæ, & Marchionem Brandeburgensem, virtute Regni & Principatuum suorum, in electione Regis Romanorum, jus, vocem & locum habere.* Eò etiam referri poterunt *eiusdem Bullæ cap.* 1. §. 13. *cap.* 4. §. 1. & 3. *cap.* 5 §. 1. & 3. *cap.* 11. §. 3. *cap.* 22. *cap.* 25 §. 1. *cap.* 27. §. 4. *cap.* 30. §. 5. Quibus in locis Comitis Palatini Rheni, nullibi autem in toto prædictæ Bullæ contextu Ducis Bavariæ, Electoria mentio fit. Atque hæc, cùm de communi consensu, non tantùm Electorum, sed omnium omnino Principum & Ordinum Imperij condita & publicata fuerint, nemo ut intrio, quod contradiceret, habuit, ita posteà nec contrahiscere ausus est. *Altera* extat apud Goldastum (*tom.* 2. der Reichsſatz. *pag.* 43.) ubi idem Carolus *in declaratione*, vber der Chur Pfaltz Recht vnd Succession, expressè constituit, daß er habe das Churrecht von wegen der Pfaltz. III. Agnovit hoc ante Carolum pater ejusdem, Iohannes Rex, qui testificatur vidisse, & approbat ordinationem Ludovici Imper. de Comitibus Palatinis Rheni (non Ducibus Bavariæ) quis ipsorum jus seu vocem electionis habere meritò deberet. Ludovicus autem IV. Cæsar, Serenissimorum Bavariæ Ducum omnium progenitor, & familiæ Princeps, omnium optimè cognitum habens jus & prærogativam Palatini fratris sui (unde nec in electione Alberti & Henrici VII. se ingessisse, neque in propria sui creatione quicquam prætendisse legitur) ordinationem istam de Comitibus Palatinis condidit, & erga fratris filios æquum se exhibuit. Ante hunc, ut Rebdorfius haber, *sub anno* 1300. Archicancellarij Imperij, Electores scilicet Ecclesiastici, Rudolphum Comitem Palatinum vocarunt ad Rhenum, eligentes ipsum pro judice, & asserentes, ad Comitem Palatinum pertinere, quod sit officium Palatinæ dignitatis, ex quadam consuetudine, de causis cognoscere, quæ ipsi Regi moverentur.

Fundamenta pro Palatino.

II. Hoc seculo investitura Cæsarea Ferdinandi II. Palatino Rheni exautorato, Bavariæ Duci Electoratum addixit; non quod meminerim, ullam prædictorum habitam fuisse rationem, sed quod Cæsarem, qui ad se devolutum Electoratum delicto Palatini contendebat, meritis & operâ fideli permoverat Bavarus ad antidorum. Affirmavit Ferdinandus II. Imperator se à Deo impulsum Electoratum Bavaro obtulisse: Ita enim in literis datis 14. Octob. anno MDCXXI. apud Londorpium (*tom.* 1. *actor. publicor. lib.* 6. *cap.* 107. *pag.* 1023.) scribit *Cùm jam olim, antequam celeberrimam mihi Deus victoriam concessit, constitutum fixumq; haberem, non posse Palatinum, sine extremo Catholicorum omnium, & domus meæ periculo, semel proscriptum, ad Electoralem dignitatem restitui, Bavariæ Duci, Catholicæ religionis defensori acerrimo, cujus ditiones, ex altera parte contra Germaniæ Principes, ditionibus meis veluti pro vallo objacent; adhoc consilio, & opibus, ad dignitatem eam sustinendam pollenti, Electoratum, (ultrò, & sponte) à Deo absq; dubio impulsus, obtuli.* Verùm, Hispanus non adeò credulus, hanc translationem impedire annixus fuit, utilitate, non impulsu divino ductus, modò credimus Nuncii Apostolici literis ad Hyacinthũ datis, anno MDCXXI. 20. Octobris, exhibitis à Lundorpio (*d. tom.* 1. *lib.* 6. *cap.* 111. *pag.* 1026.) *Ego vereor*, ait ille, *neq; comitem de Ognate*, (*erat legatus Regis Hispaniæ ad Imperatorem*) *neq; ministros ipsius, ullo unquam tempore consensuros in translationem Electoralis vocis in Bavarum, nisi adductos utilitate propriâ, nimirùm, ut Palatinatum inferiorem habeant.* Idemque iterum in literis *de dicto die & anno* (apud Londorp. *d. lib.* 6. *c.* 112. *pag.* 1026.) ad Nuncium Apostolicum, Bruxellis degentem; *Quod nisi obstaret, & præterita & præsens*

Electoratus Palatinus translatus in Bavarum non sine Statuum contradictione.

sens Hispanerū oppositio, res ab Imperatore jam decisa foret. Omnes, mehercle, vires suas Hispani adhibent, cum alia effugia non habeant, ut oppositionem, quam Bavaro faciunt, tegant prætextu Electoris Saxoniæ. Sed hoc est res veritas, displicere ipsis Ducis potentiam, & quòd velint sine molestia ulterioris belli retinere Palatinatum inferiorem; cùmque metuant, ne Saxo, qui constitutiones Imperii (quia peregrines & exteres in Imperio non admittunt) singulare zelo conservari cupit, desideriis ipsorum se opponat, omnibus modis ipsius animum sibi devincire, & placare student, ac volunt, ut saltem apparenter ipsi satisfiat, casu verè, quo ille alienetur & adversarius existat, illi singulari artificio tenti eis persuadere nituntur, eius rei veram causam non fuisse, quod ipsi Palatinatum inferiorem retinent, sed quòd vox Electoralis in Bavariæ Ducem collata fuerit.] Sed & istæc quoque translatio Saxoni & Brandeburgico, Electoribus, non usquequaque visa legitima, adeò Imperator licèt prætenderit: Es were seiner Majestät die Chur Pfaltz dergestalt ledig anheim gefallen / daß ihro nach Belieben mit derselben / non attentis filiis, aut agnatis proximioribus (hoc enim jus quæsitum ursetani Electorea dicti) zu disponiren frey-stünde / vnd solches were den Rechten / Reichs constitutionibus, und der Cammergerichts-ordnung nicht vngemäß: doch solte diese Translation beschehen salvo jure agnatorum, und solte manniglichen an seinen Rechten vnpræjudicirlich seyn: Contra tamen replicando & ipsi exceperint, tem esse insolitam, könten die clausulam, salvo jure &c. nicht approbiren, were solche auch nicht nützlich zu Ruhe vnd Frieden / dieweil der agnatorum jura gantz vngewiß gemacht / vnd auf disputationes / vnd den vngewissen Außgang des Rechten gestellet wurden. Dann einmahl gleichwol vnzweiffentlich / das die jura quæsita, sonderlich per alienum factum niemand können entzogen / viel weniger aber die Vnschuldige gleich den Schuldigen bestrafft werden. Huc pertinent etiam illa, quæ per legatos suos Saxoniæ Elector in cõventu Ratisponensi anno MDCXXVI. exponi fecit, (extant apud Lundorp. *tom. 2. allor. publicor. lib. 6. tract. 24. pag. 1162.*) Es wäre anfänglich diese translation ohne vorbewust der Churfürsten beschehen / ohnangesehen daß es eine unter den wichtigsten vnd grösten Sachen deß Reichs / darumb die Churfürsten gefragt werden solten; bevorab / dieweil es ein membrum collegii betreffe; ja es wolte auch anitzo bey diesem convent der Churfürsten Raht nicht erfordert / sondern denselben bloß intimirt und signific irt werden / was vorgangen / welches vor diesem nicht beschehen. Dann obwohl wenig exempla, und über eins nicht vorhanden / da die translatio der Chur superdelicto, wie es bey der translation der Chur auff Churfürst Moritzen / gehalten worden / daß nemlich die Chur demselben (als die Lehen und Pflicht zuvor durch Hertzog Johann Friederichen der Kaiserl. May. auffgeschrieben) zugesagt worden / in castris bey Sundtheimb den 27. Octobr. anno MDXLVI. und haben die Wort klar / daß es geschehen / sano procerum & Imperii fidelium consilio, ac maturâ habitâ deliberatione, anno MDXLVII. den 19. Maii. seye im Feldläger vor Wittemberg / die Capitulation auffgerichtet / darinnen sich Hertzog Johann Friederich der Chur / und was derselben anhängig / begeben / solche renunciirt. den 21. May. eine sonderliche obligation desselben wegen von sich gestellet. den 4. Junij, erstberührten Jahrs / seye im Feldläger vor Wittemberg / in beysein Chur- und Fürsten / auch andern frembden Nationen / und in Gegenwart Kayser Carls des V. auff Hertzog Moritzen die Chur des Erb-Marschall-ampt / und was deme anhängig / transferirt, sich deß Tituls und Rechts zugebrauchen. Anno MDXLVIII. den 24. Febr. seye Churfürst Moritz zu Augspurg öffentlich unter den freyen Himmel / im beysein aller Churfürsten belehen / und von sämptlichen Churfürsten / durch einen sonderbahren Schrifftlichen Consens. das alles mit Ihrem gutem Vorbewust geschehen / und solches approbirt, Er in das collegium Electorale recipirt, und Ihme die session, und was deme anhängig / eingeraumt worden &c. Præterea notabilis est responsio Electoralis Saxoniæ, & Brandeburgensis, quæ continetur literis sub dato 12. Martij anno MDCXXIII. (apud Lundorpium *tom. 2. d. lib. 6. cap. 164. pag. 1089.*) his verbis: Dann obwohl wir in keiner Abrede / sondern gerne gestehen / daß ein Chur / oder Fürst / &c. Postquam autem Imperator omnibus his insuper habitis, Bavarum Ratisponæ in diæta collegiali anno 1623. de Electoratu investiisset, iteratâ vice literis ad Moguntinum de 23. Feb. ejusdem anni Saxoniæ Elector declaravit, mentis inconcussæ & sententiæ probè radicatæ quid sibi esset. Ita autem inter alia: Was der Churfürsten im Heiligen Reich Ampt sey / worauf dasselbe vnd dero Præeminentz vnd Hohheit beruhe / bedarf Euer Liebd / als ein alter wohlerfahrner vnd Reichsverständiger Churfürst / keiner Ausführung: die Güldene Bull / der Churfürstliche confirmirte vnd geschwohrne Verein / vnd die von vielen Jahren hergebrachte Observantz weisen es stattlich vnd ansehnlichen: Es haben sich auch die Churfürsten bishero darbey manuteniret. Anjetzo aber will uns bedüncken / leiden sie nicht geringen Anstoß: dann zu geschweigen der Confirmation der Chur- und Fürsten / so bey diesem Convent / wider unser Erinneren vorgangen / dergleichen Exempel nicht vorhanden / wann das Churfürstliche Collegium / wie bey diesem Convent vnergäntzt gewesen / vnd sich nicht wohl durch die allbereit gethane vnd ad protocollum genommene Protestation / in dem es doch einer Außführung erachtet / salviren läst / so sollen die Churfürsten der Römischen Kaiserlichen Majestät innerste vnd geheimeste Rähte seyn / in allen hochwichtigen / insonderheit das Heil. Römische Reich concerni-

renden Sachen / befragt / vnd mit dero Vorbewust gehandelt werden: Wie es aber mit der Acht des Pfaltzgrafens (dessen facta vnd acta wir noch / wie vormals improbiren) vnd Translation der Chur hergangen / ist E. L. bewust / und bey diesem Convent gnugsam angedeutet worden. Da nun die Churfürsten hierunter nicht befragt werden sollen / wann ein Churfürst in die Acht gethan / aus dem Collegio Electorali genommen / und ein anderer hinein gesetzt würde / wüsten wir nicht / worin die Churfürstliche Hoheit vnd Würde bestunde / vnd was vor ein Vnterscheid zwischen denselben / vnd andern Ständen / ausserhalb des Namens / were / vnd wie der Gefahr halben / so aus diesen hohen Sachen gar leichtlich entstehen möchte / die Churfürsten gegen dem Reich versichert seyn könten. Es will sich auch mit der Necessitat / vnd daß es dem Churfürstlichen Collegio ohne Præjuditz seyn solle / nicht entschuldigen lassen / in dem die Capitulationes stricti juris, keine exceptiones admittiren / die limitationes vnd interpretationes derselben bey dem samtlichen Churfürstlichen Collegio beruhen / und die protestationes vnd beschehene Erklärungen ohne das geringen Effects / wann das factum in contrarium. Deswegen / vnd aus andern mehr Vrsachen / haben wir die Nohtdurfft in den vorgebrachten votis anzeigen lassen / nicht zweiflend / man werde solches nicht vbel / sondern vielmehr / als zu Erhaltung der Churfürstlichen Hoheit dienlich / wohl vermerckt haben. Die Translation der Chur / vnd was darauf erfolgt / haben wir nicht vor ein medium des Friedens / sondern eines immerwehrenden Kriegs / aus vielen angezogenen motivis erachtet / vnd dahero nicht billigen können / verbleiben auch darbey nochmals / bevoraus weil kein einiges Exempel / seither Aufrichtung der Güldenen Bull / daß dergleichen vorgangen / nicht allein nicht vorhanden / sondern Churfürstens Mauritii Exempel das Widerspiel bezeuget / vnd wissen wir nicht / ob die in der Röm. Kaiserl. Majestät an Chur- vnd Fürsten ergangenen Resolution befindliche Clausul / wegen der Kinder vnd Agnaten / nicht mehr Wetterung vnd Verbitterung / dann Frieden anrichten werde / in dem præcise, das per delictum alienum, auch dem tertio vnd innocenti sein jus, per proprium factum quæsitum, könne entzogen werden / vnd also der gesamten hand privirt werden / dahero gleichsam erkant / daß Kinder vnd Agnaten zur Güte vnd rechtlichem Erkäntnuß gewiesen / das gewisse vngewiß gemacht / vnd auf disputationes gestelt werden / welches nicht allein die Pfältzische familiam, sondern alle Chur- vnd Fürsten / so gesamte hand proprio facto erlangt / vnd derselben jederzeit / mit Leistung des Iuramentes / vnd Küssung des Schwerts Folge gethan haben / concerniret vnd betrifft / desto weniger durch eines Approbation vnd Beliebung dem gantzen Reich zu præjudiciren. Wir haben sonder Ruhm zu melden / Römischer Kaiserlichen Majestät / vnserm gnädigsten Herren / solche Dienste vnd Assistentz in dero Nöhten vnd Anliegen geleistet / als kein Stand des Reichs / wan er in particulari considerirt wird / vnd dasselbe willig und gern / mit Darsetzung vnsers eignen Leibes / Lebens / Land vnd Leute / vnd alles Vermögens / gethan / aber gleichwol noch zur Zeit nicht so viel erhalten / daß auf vnser vnterschiedlich schreiben / bitten vnd suchen / wegen der Böhmischen vorgangenen Reformation gewierige Resolution erfolgt / sondern müssen vielmehr erfahren / daß dieselbe continuiret / vermehret / vnd auf Vnschuldige / ja Witwen vnd Waisen extendirt wird / die hauffenweis ihre Zuflucht zu uns nehmen / vnd mit Weinen vnd Thränen dergestalt anflehen / daß es einen Stein erbarmen möchte. Tandem ultro citroque tractatu habitu Noribergæ, suos per nuncios certis conditionibus translationem hanc & ipse admisit. Idem posteà à Brandeburgico factum. [add. *Nonnulla specialiora & novissima ex hoc negotio vid apud Aut. ad Instr. Pac. p. 1. Disc. 24. n. 1. 2.*]

III. Electoris Palatini præeminentiam sequentia satis ostendunt superque I. Ipse in electione Regis Roman. quartum votum obtinet. (*d. c. 4. A. B. §. 3.*) [add. *Hodie septimum votum post Brandeburgensem Electorem dat. arg. art. 4. Instr. Pac.*] *Præeminentia Electoris Palatini.*

IV. II. Ipse ad dextrum Imperatoris latus assidet, continuò post Regem Bohemiæ: (*dict. cap. 4. §. 1.*) [add. *Hodie sedet ad sinistrum Cæsaris latus post Saxonem.*] *Eius votum & sessio,*

V. III. In processione solenni gestat pomum Imperiale aureum (*c. 22.*) quodque ex concessione Caroli V. Fridericus II. Palatinus Elector vacuo clypeo inseruit, imitatione Collegarum Saxonis & Brandeburgici, qui officiorum insignia, suis gentilitiis insertârunt (Freher. *in orig. Palat. c. 15. fol.* 106.) Hubertus Thomas Leodius *lib. 13. de vita Frid. II. Palatini pag. mihi* 259. hanc Cæsaris collationem ita describit: Vt Imperator de nova dignitate Friderico gratificaretur, potissimùm, quia non solet libenter aurum argentumve, vel quid pretiosi, dare, ad illum inquit: Friderice, volo, quod non meum est, nec habeo, tibi donare; dono mundum, quem insculptum tu & posteritas tua Electores in signis vestris deferatis, quemadmodum vobis antiquo jure, & à prima Electorum institutione solennibus curiæ Imperialis festis, manu gestare competit. Pomum est cum crucis signo, quod ab eo die Elector suis signis, in medio rubei scuti, insculpi fecit, & nunc gestat. [add. *Hodie Pomum Imperiale gestat Bavarus. Palatinus verò Coronam Imperialem add. Aut. ad Instr. pac. p. 1. Disc. 24. n. 3.*] *Palatinus gestet Pomum Imperiale.*

VI. IV. Est Imperij Dapifer, & in solennibus Curiis, quatuor scutellas argenteas, cibis repletas, reponit in mensam, ante Imperatorem (*cap. 27. A. B. §. 4.*) Hinc est quod in diplomate Ruperti Comitis Palatini, apud Lehemannū (*l. 7. Chron. Spir. cap. 52. & 54.*) vocatur der Oberste Truchseß des H. Reichs / voce sine dubio, literis paululum, ut in aliis quoque, immutata: *Palatinus sit Imperij Dapifer.*

immutatis & præcisis, Germana tamen, quasi Trug aut potiùs Trag das Essen. [add. *Falsum hoc est, vid. Aut. ad Instr. Pac. p. 1. Disc. 19. n. 6. Hodie etiam Bavarus Dapiferatus officium gerit; Palatinus verò est Imperij Archithesaurarius* Ertz-Schatzmeister. *Vid. idem Autor l. cit.*]

Vicariatus Palatinus.

VII. V. Vacante Imperio est & dicitur ejusdem Vicarius, in partibus Rheni & Sueviæ, & in jure Franconico: (*A. B. d. c. 5.*)

Palatinus est judex imperatoris. *Origo hujus Juris.*

VIII. VI. Est secundum A. B. judex Imperatoris. Quando primùm hoc juris Palatinis attributum, & à quo ildem fuerit, res est non solùm ambigua, sed etiam historicorum, præsertim patriæ nostræ, negligentiæ signum illustre. Goldastus quidem (*in rational. constit. Imperial. p. 99.*) ait, communi Principum voluntate ac consensu, hoc munus Rudolpho Comiti Palatino primùm collatum fuisse, circiter annum Domini 1250. *ex Chron.* Georgij Alt *Norsberg.* cujus hæc sunt verba: Darumb setzten die andern fürnembsten Fürsten Teutscher Nation, Hertzog Rudolphen Pfaltzgrafen bey Rhein/ zu einem Richter des Römischen Reichs / also daß er hinfüro zu künftigen Zeiten / aus seiner Dapfferkeit dasselbe Ampt vollführen solt/ auf daß die Römischen Könige bewegt würden / nichts vbels oder Scheltung würdiges / im Reich für zunehmen / dardurch sie der Römischen Königlichen Hoheit vnwürdig geschätzt werden möchten. Freherus autem à Palatina Comitiva veteri derivatum autumat (*ad Petr. de Andlol. 2. c. 10.*) cujus maxima in Francico Regno fuit autoritas, data in Palatio Principis judicandi potestate. Verùm cum textus (*A. B. c. 5. §. fin.*) consuetudine hoc privilegium Comiti Palatino indultum dicat, ab illa Palatij judicis potestate non rectè arcessitur, utpote quæ ex Regum Francorum indulto, tam ampla in ipsum translata fuit; ut omittamus consuetudinis initium ut plurimùm ignorari, quod tamen hac in re certum foret, nec à Carolo nostro omissum, si ab illa comitiva veteri illud deduceremus. Christianus Gottlieb von Friedberg im neuen Calvinischen Model des Heil. Römischen Reichs (*c. 8. p. 78.*) ficto hoc, quod sibi arrogavit sub nomine, quod imaginatione domesticâ côquisivit, hoc evulgat sensu: Es mögen sich etwan alte Teutsche Kayser erbotten haben / wann jemand von ihnen beschwehrt zu seyn vermeinte / daß sie ihnen nicht zuwider seyn lassen wolten/ daß solcher seine Klag bey seines Palatij Comite, oder Hofgerichts Præsidenten vorbrächte/ vnd daß sie/ was derselbe für recht vnd billig erkennen würde / gültig seyn lassen vnd vollziehen wolten ꝛc. Die haben aber darumb ihrem Comiti Palatino oder Hofrichter gar keine Iurisdiction oder Gerichtszwang vber sich mitgetheilt / sondern nur dieses Mittel / besser von Sachen informiret zu werden/ ihnen selbsten / vnd den Vnterthanen zum besten / gutwilliglich fürgeschlagen / damit die Vnterthanen / nicht vom Kaiser zu seinem Hofrichter / welchen der Kaiser seines Gefallens alle Stund abzusetzen Macht hätte / vnd also sich eines widrigen Vrtheils nicht bald versehen dörfte) sondern à Cæsare malè informato, ad Cæsarem meliùs informandum, appelliren möchten / vnd wann sie abermahl durch des Hofrichters / das ist / in effectu durch des letzt besser informirten Kaysers Sententz verdamt worden/ ihr Vnbilligkeit erkenneten/ noch sich vber den Kaiser beklagten. Es läst sich aber ansehen/ daß zu folgenden Zeiten/ nach dem die Reichs-ämpter / vnd vnter denselben auch Comitis Palatini, oder Kayserlichen Hofrichters-ampt denen / die sie innhatten / von den Kaysern / für sie vnd ihre Nachkommen zu Lehen gegeben / vnd erblich gemacht worden / die jenigen so Palatini Comites Rheni waren / die alte Gewohnheit / der Vnterthanen Klage wider den Kaiser anzuhören / als eine Gerechtigkeit prætendiret, vnd etwan auch / wann sie am Kayserlichen Hof zugegen gewesen durch der Kayser Gutwilligkeit erhalten vnd geübet / gleichwol man dessen aus den Historien gantz und gar kein Exempel auf die Bahn bringen mag. Dann ob wol anno 1300. die drey Geistliche Churfürsten / welche die Kayserlichen Zölle am Rhein innenhatten / vnd dem Kayser nicht wieder einraumen wolten / sich wider Kayser Albertum verbunden/ vnd ihn vor dem Pfaltzgrafen verklaget / hat doch solches Kayser Albrecht widersprochen ꝛc. Lehemann / in der Speyrischen Chronic (*lib. 7. c. 3*) vnd deswegen sagt die Güldene Bull weder ja noch nein dartzu/ vnd läst es auf seinem Wehrt vnd Vnwehrt beruhen / allein wann es wahr sey/ was man saget / daß solcher Brauch sey / so solle forthin dem Pfaltzgrafen / sich solcher Gerechtigkeit anderswo / als am Kayserlichen Hof / vnd in Gegenwart des Kaysers zu gebrauchen / verbotten seyn. Haud ullum hæc lex Palatino in aula Cæsarea jus tribuit, sed jus si quod habeat, (id quod lex neque affirmat, neque negat) extra aulam Cæsaream, usum ejus adimit. Die Vrsach aber / warumb dem Pfaltzgrafen wider den Kaiser Klagen anzunehmen / ausser des Kaiserlichen Hofs verbotten wird/ ist diese: Wann man den Kayser anderswo als an seinem Hof / verklagen könte so hätte es das Ansehen / als wann der Kayser nicht das oberste Haupt / sondern einem andern vnterworfen were ꝛc. Hactenus ille, ea ut patet intentione, ut jus hoc Palatini dubium reddat, aureamque Bullam suum in sensum pertrahat. Cum quo consentit Autor *libelli de Iustitia Cæsarea Imperiali, circa declarationem Banni, contra Comitem Palatinum* (*proposit. 18. p. 56. & seqq.*) ubi totus in eo est, ut apertum faciat, Comitem Palatinum non esse judicem Imperatoris, ut Imperatoris, nec ut Principis, vel Comitis. Fundamenta propositionis suæ hæc habet. I. Palatinus recipit ab Imperatore temporalia tanquam vasallus: ergo non est ejus judex. Si enim hoc esset, ipse præcelleret Imperatorem. II. Falsæ erunt, post A. B. Imperij Constitutiones, quæ Imperatori in eo quod agit, ex plenitudine potestatis suæ, nec formam nec modum dari posse affirmant, quæque eundem pro summo Imperij agno-

ſeunt capite. III. Imperator eſt Dominus feudorum Imperij, & Comes Palatinus eſt inter ipſius Vaſallos, eique jurat fidelitatem & obedientiam. Eſt autem contra omnem rationem, ut Vaſallus ſit judex Domini, Quibus ita expeditis ad A. B. reſpondet. I. Illam non dicere, quòd Comes Palatinus debeat eſſe Imperatoris judex, ſed quòd Imperator habeat coram ipſo reſpondere: Iſtis verbis abundè declarari, ſolùmmodò hoc fieri tanquam coram viro aliquo bono. II. Non obſtare verba prædictæ Bullæ Germanicæ: Ein Kayſer als Römiſcher König. Eſſe enim potiùs attendenda Latina, in quibus Bulla conſcripta, quæ non *ſeu*; ſed *ſive* habent: *Imperator, ſive Rex Romanorum.* III. Conſuetudinem, quâ de Carolus, intelligendam ut dictum, eam tamen jam quoque omninò deſiiſſe, quòd abhinc diu ultra ſeculum nullus actus dari poſſit, per quem fuerit continuata. Hoc ipſum quoque urget Fabius Hercynianus (qui eſt Ieſuita Kellerus) *in lutra Cancell. Hiſpan. p.* 99.

IX. Res tota, ut video, ab explicatione aureæ dependet Bullæ. Imperator Carolus IV. in eo eſt, ut declaret, coram quo Imperator ſeu Rex Romanorum poſſit conveniri, quibus de cauſis, unde hoc jus originem traxerit, ubi hoc judicium debeat peragi & explicari. *Primum* quod attinet, A. B. docet, Imperatorem ſive Regem Romanorum, coram Comite Palatino Rheni, ſacri Imperij Archidapifero [add. *Hodie Archithesaurario*] Electore Principe, debere reſpondere. Queritur inde, *quæ reſpectu hunc Iudicē habeat Imperator, an quatenus Imperator, ſive Rex Romanorum, an quatenus Principiū aliâ dignitate præditus?* Affirmativa prioris probatur. De eo enim reſpectu Carolus locutus videtur, quē voces, *Imperator ſive Rex Romanorum*, induecūt. Huncquē in ſenſum præter verſionem Germanicam Bullæ aureæ (*d. c.* 5. *ibi:*) Ein Kayſer / als Römiſcher König; clarum quoquè eſt Iuris Saxonici (*in ejusd. lib.* 3. *art.* 52.) teſtimonium, quod Palatinum ſeu Palansgravium, Imperatoris judicem dicit. Et Specul. Suevic. (*lib.* 2. *c.* 43. §. 6.) Wann die Fürſten den König wollen beklagen / ſo er Ihn wider Recht thut / das ſollen ſie thun vor dem Pfaltzgrafen vom Rhyn. A. Bulla, quando Imperator coram Comite Pal. reſpondere tenetur, expreſsè vocat judicium: ergo & eum, qui eidem præſidet, judicem agnoſcit. Nec verò contra dignitatem Imperatoriam, aut Palatinum Imperatore præcellentiorem conſtituit, Vaſallum ſupra Dominum evehit, legibus adverſatur civilibus, Receſſibus Imperij contrarium eſt, Imperatorem alteri ſubjici. Etenim major minoris ſe poteſt voluntariè ſubjicere jurisdictioni: Exemplo nobis eſt Saxoniæ Elector, qui coram Curia Lipſienſi agit & convenitur & reliqui Saxoniæ Duces, qui ab aſſeſſoribus Curiarum ſupremarum, jus ſibi patiuntur dici. Auſtriaci à ſubditis conventi, Nobilem quendam ſibi judicem deligunt [Cuſpin. *in Auſtr. p.* 37.] Quod ſi diverſitatem inde alicui petere viſum fuerit, quod hæc, quæ

Quo reſpectu Imperator conveniatur coram Palatino.

de voluntaria judicis electione diximus, ad neceſſariam legis, qualem in ſummo Principe agnoſcimus, trahi non poſſint, is perpendat, ſi lubet, ſecum, adducta hactenus exempla pleraque, ut maximè primis ſub initiis fuerint voluntaria, poſteà tamen neceſſitatis induiſſe naturam. De eo certa juris Feudalis deciſio proſtat, ſi inter Dominum & Vaſallum de feudo controverſia exiſtat, judicium ad Pares Curiæ devolvi: Ergo Vaſalli, judices erunt Senioris legitimi, qui tamen ſine dubio, etiam hoc in paſſu, Domino inferiores. [add. *Iudicium illud Palatini adhuc hodie vigere nonnulli Publiciſta putant. Quod enim nunquam eſt ſublatum, cur ſtare prohibeatur? Nec etiam, objectio eum illam valere aſſerunt, quod diuturno tempore id in uſum deductum non ſit. Sufficere enim, ſi, caſu emergente, hoc jus Palatini Electoris in praxin deduci poſſit. Inſuper Impp. Capitulationibus A. Bullam omniaquè iura & privilegia Electoribus confirmare, illisquè etiam per Inſtrumentum Pacis bene cautum eſſe, Indeque concludunt; Iudicium hoc Palatini Electoris adhuc in hodiernum uſque diem manere ſalvum.*]

X. *Secundum* Carolinæ propoſitionis membrum de cauſis generaliter, ſeu indefinitè conceptum: *Super cauſis*, inquit, *pro quibus fuerit impetitus*, hoc eſt, conventus: von Sachen wegen / darumb er angemuhtet wird / ut Germanica habet verſio. Generale hoc enunciatum alij cum temperamento accipiunt, ac ad cauſas tantùm trahunt civiles: Quibus cum aliis patrocinari videtur textus in Schwabenſpiegel *l.* 1. *c.* 21. (extat apud Goldaſt. *tom.* 1. Reichsſatz. *pag.* 37.) Dem König mag niemand an den Leib ſprechen / ihm werd das Reich ehe vertheilt mit der Fürſten Urtheil. Uber des Königs Leib und uber ſein Ehre mag niemand Urtheil ſprechen / dann die Fürſten: Und kriegt er mit jemād umb Gut / oder umb anderer Ding / das des Reichs iſt / da ſollen uber ſprechen / die Fürſten und Grafen / die Freyen und des Reichs Dienſtman. Sunt qui judicium Palatini quoad criminalia ad depoſitionem & mortis ſupplicium usque extendant. Habent gloſſam in Weichbild (*lib.* 1. *art.* 8.) quæ condemnatum Regem, non gladio, ſed aureâ ſecuri ſuper marginem alicujus clypei, manu Palatini percutiendum affirmat. Sed auilem ea redolent fabulam & largas nugas vocat Freher (ad Petr. de Andlo l. 2. de Imper. Rom. c. 10.) Ego obſervavi, in ſententia exautorationis Wenceſlai apud Goldaſt. (*tom.* 1. *conſt. Imper. p.* 379.) omnia per Moguntinum, tanquam Collegij Decanum, reliquorum nomine peracta fuiſſe, & quod in eo negotio ultimum erat, ſententiam ipſam promulgatam.

In quibus cauſis Imperator conveniatur corā Palatino.

XI. Non minor eſt dubitatio, *an Imperator in cauſis feudalibus ſibimet ipſi ius dicere valeat: an verò & hic Palatini poteſtati locus detur?* Ego ita ſtatuo: Principem in cauſis feudalibus Parium ſubire judicium. Fundamenta habeo, I. quod ſuprà *ex Speculo Suevico* adduxi: Kriegt der König mit jemand umb Gut / oder umb

In cauſis feudalibus quos habeat Imperator judices.

ander Ding/das des Reichs ist/ da sollen vber sprechen die Fürsten vnd Grafen / die Freyen vnd des Reichs Dienstman. II Generalem juris feudalis decisionem (*d. tit. 55.*) communi Doctorum calculo generaliter intellectam : III. Imperatoris Friderici Constitutionem , quæ subtitulo *libri pacis Constantia composita* , feudalibus connexa sanctionibus, § *sententia*..

Iurisdictio Palatini in Cæsarem quomodo in consuetudine sit fundata.

XII. *Tertia* Caroli propositio est ; *Consuetudine quoque introductum dici, ut Imperator coram Comite Palatino habeat respondere.* Vbi duo , quæ notari velim , habeo. *Primò*, Germanicam & Latinam Bullæ editionem nonnihil inter se hoc puncto dissidere. Vbi enim Latina ; *sicut ex consuetudine introductum dicitur* : Germanica tantùm habet : von alter Gewohnheit. *Secundò* , Carolum agnoscere non solùm coram Palatino , Imperatorem habere respondere , quasi certi & indubitati hoc sit juris: sed & idem dici olim fuisse observatum, & consuetudine ad sua usque continuatum tempora. Hinc jam patescit , quàm frivolè & frigidè , sine ullo veritatis fomento, scripserit suprà nominatus Christianus Gottlieb / legem hanc haud ullum jus Palatino in aula Cæsarea tribuere : sed quod habuit , affirmare, confirmare , & ad certum restringere locum. *Denique* quod consuetudinem hanc desiisse aiunt, cum ultra seculum nullus actus dari possit, per quem fuerit continuata, multis refutari posse perspicio. I. Enim fortassis casus non emersit toto isto tempore, quo , quod lege publicâ firmatum , potuerit re ipsâ explicari. *Privilegium autem non amittitur non usu , si nunquam fuit utendi occasio* (*Gail.* lib. 2. observat. c. 60. n. 2. *Georg. Acac Enenckel* de privileg. lib. 3. c. 15. n. 31.) Quem si emersisse dixerint, affirmativæ probationem suscipiant oportet. Quo dato expendendum denique erit, annon Palatinus contradicendo jus suum fuerit tutatus, an id , quod contra peractum legitime , anque Palatino licuerit, sive tacitè , sive expressè, juri huic suo renunciare. Sanè Fridericum Austriacum Imperatorem hoc Palatini privilegium agnovisse scio , dum privilegia Helvetiorum rata habere noluit , sed causam aut arbitris decidendam, aut si mallent, coram præfecto prætorij Rhenani , ubi omnes Imperatoris causæ controversæ decidi soleant, tractandam dixit: (Gerhardus de Roo *lib. 5. histor. Austriac. pag.* 194.) [add. *Cum hisce Limnæanis novissimè conferri poterūt ea, quæ affert Aut. ad Instr. Pac. p. 2. Disc. 20. nu. 20. ubi Serenissimis Palatinis Electoribus hoc jus etiam asseritur. Hac cognitio Palatini in Cæsarem, si Comiti Palatino ratione Electoratus competit , dicendum est id jus hodie Bavaro Electori competere , ut asserit Dn. Autor noster (T. 5. I. P. ad h. cap. pag. 220.) Cæterùm id ne verisimile quidem esse , arguit ipsum nomen Comitivæ Palatii , id est jurisdictionis in Palatio Cæsaris , quæ antiquitate longè superat Electoralem Palatini dignitatem. Vid. Aut. ad Instr. Pac. l. cit.*]

Vbi Palatinus hoc judicium exercere debeat.

XIII. *Vltimum* in Constitutione Carolina caput est , ubi Palatinus hoc judicium exercere debeat ? Illud judicium Comes Palatinus, *non alibi* , Latina habet editio , *præterquam in Imperiali Curia, ubi Imperator seu Romanorum Rex præsens extiterit , poterit exercere.* Locum hic video unum præstitutum cognitioni Palatini , scilicet Curiam Imperialem , non tamen simpliciter , sed ita demum , si Imperator seu Rex Romanorum ibi præsens existat. Germanica editio ab hac Latina , unicò verbo discrepans , sententiam à modo dicta reddit diversissimam. Verba hæc sunt : Jedoch soll der Pfaltzgraf dasselbige sonst nirgends habē noch suchen / dan an einem Kayserlichen Hof/oder wo der Kayser oder Römische König gegenwärtig ist. Locum hæc constituit duplicem: prior, Curia Imperialis ; alter, locus quilibet, ubi Imperator præsens est , seu subsistit. Pro autoritate Latinæ facit, quod suprà etiam posuimus , quod in eadem lingua primitùs Bullâ aureâ prodierit, atque hoc ex fonte in Germanicam tandem (& quis scit, an autoritate Imperatoriâ, an privatâ tantùm alicujus diligentiâ?) fuerit derivata. Pro Germanica illud est, quod privilegio Cæsareo munita , unà cum Recessibus Imperialibus , quibus præmissa, prodierit , atque ita authentica fuerit & habita & facta. Deinde nullibi hactenos observavi, Imperatores olim Curiis Imperialibus non adfuisse , aut per Commissarios , ut hodie à Carolo usque V. in usu fuit , Comitiis præfuisse. Quod si itaque semper Curiis adfuit, ut adesse debuit, Imperator, Latina, dices, constitutio, non satis proba , & alia, à quibus absens Imperator, agnoscere videtur.

Curia Imperialis quid olim.

XIV. Illud porrò mihi necessarium videtur expedire : *Quid nomine Imperialis Curiæ, ubi Imperator coram Comite Palatino debeat respondere , veniat intellectum ?* Significat apud nostrates Curia , I. Aulam , seu Principis domum , ac familiam cum adjacente area , aliàs quoque prætorium dictam ; der Fürstliche Hof oder Hofstatt. Procul dubio, quod in eadem cura rerum publicarum suscipi debeat. II. Domum civitatis; das Rahthaus. III. Iudicia, quo sensu Curiæ Provincialis Lipsiæ, Ienæ &c. Hofgericht dicimus. IV. Comitia , eaque Imperialia, Electoralia &c. Hoc sensu in *Aurea Bulla* (*cap. 12. §. 2.*) Colloquium seu Curia & congregatio conjunguntur. Hisce ex significatibus duo potissimùm sunt , de quibus quæstio moveri potest , *uter eorum à Carolo fuerit approbatus: an ille, quo Curiam aulam significare, an , quo Comitia diximus ?* Ego posteriorem seligo, quia eodem sensu, totam per Auream Bullam, sparsim accipi video Curiam: (*cap. 24. c. 27. §. 2.*) solennem curiam , Hochzeitlichen Hof: (*A. B. cap. 28 §. 1. 2. & 7. cap. 12. §. 2. cap 27. §. 1.*) solennem Curiam Imperialem: (*cap. 26. §. 1.*) Curiam Imperialem: (*cap. 4. §. 4. c. 6 in princ. cap. 21. in pr. cap. 22. rubric. cap. 26 cap 27. §. 2. c. 28 §. 6. 7. c. 29. §. 1.*) Curiam Regalem (*c. 28. §. 5.*) Curiam Imperialem & Regalem : (*cap. 5 §. 2. c. 26. c. 27 §. 6. c. 28. §. 7. c. 29. §. 2.*) Nullibi sanè meliùs hoc judicium peragi poterit, quàm ipsis in Comitiis , ubi Palatinus judex tot illustres ad latus habebit assessores , quorum fides & integritas , ut anteà Imperatori cognita , ita

totum minus suspectum erit judicium.

Palatinus oppida ab Imperio alienata potest redimere.

XV. VII. Elector Palatinus oppida & Dominia Imperij, à Cæsaribus oppignorata, iisdem conditionibus, & pretio eodem, quo oppignorata fuerunt, redimere potest, donec à Cæsare reluantur: Privilegium hoc ex Vicariatu originem duxisse scribit Marq. Freherus (*in orig. Palatin. c. 15. §. & de Vicariatu, vers. denique ad hoc.*) [add. *Hac ratione Elector Palatinus tenet nobilissimam Urbem Oppenheim ad Rhenum, quæ olim Civitas Imperialis fuit, ut ex aliis didici.*]

Creat Nobiles & Comites.

XVI. VIII. Idem privilegio acceptam refert potestatem, non solùm creandi Nobiles, verùm etiam Comites (Freher. *ad Petr. de Andlo lib. 2. de Imp. Rom. c. 11.*)

Competit ipsi der Kesler Schuz.

XVII. IX. Der Pfaltzgraf Churfürst ist mit diesem privilegio begnadet / daß alle Keßler / die in diesem nachgesetzten Bezirck / Craiß und Termineŋ / mit Namen / von der Sare im Elsaß an / bis gen Lautern / von Lautern bis gen Kirne / von Kiene vber Sonne bis gen Coblentz / von Coblentz bis gen Montenbauer / von Montenbauer bis gen Friedberg / von Friedberg bis gen Gelnhausen / vnd gen Miltenberg / von Miltenberg bis gen Dünckelspühel / von Dünckelspühel bis an die Entz / von der Entz bis an die Mürgge / von der Mürgge bis wieder an die Sare / in Stätten / Vesten / Märckten / Thälern / Dörffern / vnd vberal wo sie binnen den obgenanten Termineyen vnd Craissen wohnend seynd / vnd hernachmals zu allen Zeiten sitzen vnd wohnen werden / Pfältzische Dienstmanne / vnd denselben mit Gelübde vnd Eyden zugethan seyn / vnd gleich andern Pfältzischen eigenen Leuten / zu versprechen vnd zu verantworten stehen / vnter andern mit solcher Gewohnheit / Freiheit vnd Herkommen / daß niemand innerhalb den vorgeschriebenen Termineyen vnd Craissen / Kessel noch Pfannen feil haben / oder die pletzen soll oder möge / er thue es dann mit gutem Willen / vnd Verhengnüß bemeldtes Keßlerhandwercks / als dessen Handwercks dieser Land Recht ist: (Pfältzische Lands-ordnung *tit. 32. pag. 128.*) Diese Schirmsgerechtigkeit trägt von Chur-Pfaltz das adeliche Geschlecht der Zobel zu Afterlehen / mit diesem Vortheil / daß solches alles Kupffergeschirr / so man zur gantzen Haushaltung vonnöhten / von den Keßler umbsonst hat: (Zeiler. *in cont. itin. German. c. 2. pag. 46.* Magerus *de advocatia armat. c. 15. n. 220. & seqq.*) Ejusmodi artificum protectiones olim non fuerunt infrequentes. Ita legimus protectionem figulorum, des Hafnerhandwercks / commissam ab Imperatore fuisse nobilissimæ familiæ ab Offenburg.

Privilegium Wildfangiatus.

XVIII. X. Die Pfaltzgrafen Churfürsten seynd von den Römischen Kaysern vnd Königen gefreyet vnd versehen / dessen sie auch in Possess. Nutz / Wehr vnd Gebrauch gewesen / vnd noch seind / daß alle Bastart / auch andere frembde Personen / Mann vnd Frauen / so keinen nachfolgenden Herrn haben / niemand ausgenommen / als Wildfänge / so innwendig ihren Fürstenthumben vnd Landen / auch den beyliegenden Stifften / Herrschafften / Stätten / Flecken vnd Gebieten / in Stätten / oder auff dem Land gebohren / oder darinnen wohnhafftig werden / ihre Leibeigene Angehörige: vnd daß dieselben Bastart / wo sie ohne Leibserben mit Tode abgangen seyn / desgleichen andere / so auch keine Erben haben oder verlassen / in allen ihren verlassenen Haaben vnd Gütern / liegenden vnd fahrenden / auch an Schulden / Pfanden / vnd andern wo die gelegen seyn / nichts ausgenommen / die sonsten nach gemeinen beschriebenen Rechten / in ihrer Kayserlichen Maiestät / vnd des Reichs Cammer verfallen weren / an die Pfaltz als Landsfürsten geerbet seyn / vnd sie auch zu ihren Handen einziehen vnd nehmen / die gebrauchen / nützen vnd niessen / vnd in allewege damit als andern ihren eigenen Gütern / nach deren Willen vnd Wolgefallen handelen sollen vnd mögen: Pfältzische Landsordnung *tit. 8. pag. 52.*) [add. *De jure Wildfangiatus, quomodo illud ante paucos annos à Moguntino & aliis fuerit in controversiam deductum, & tandem Heilbrunnæ per Regum Galliæ & Sueciæ Legatos judices compromissarios peculiari Laudo ann. 1666. assertum vid. Aut. ad Instr. Pac. p. 1. Disc. 26. à n. 8. usque ad n. 13. Notari quoque debet, quod Electores Palatini antiquâ consuetudine sibi attribuerint insulas in Rheno natas, exclusis adjacentium terrarum dominis*: (Noë Meurer von Wasserrecht *part. 1. fol. 7. numer. 9.*)]

XIX. Ab Electore Palatino olim non licebat provocare, nisi summa appellationis quingentos florenos excederet: ex privilegio de anno 1541. quæ summa posteà anno 1566. ad sexcentos florenos aureos extensa, hodie ad mille redacta est, adeò, ut nisi causæ valor mille florenos in auro attingat, appellatio interdicta sit, ut ex privilegio de anno 1578. apparet, quod proxime sequitur. Et hæc summa mille florenorum aureorum ad utrumque Palatinatum Rheni, Bavariæ tam superioris quàm inferioris pertinet, im Obern vnd Vntern Fürstenthumb der Pfaltz am Rhein vnd Bayern Ober-Hofgericht. (Vide Chur-Pfaltz Landrecht *part. 1.* vom Hoffgerichte / *tit. 50.*) Et quod à Consistorio Electoralis Palatinatus Heidelbergensis ad Cameram rectà appelletur, vide Meichsner. (*tom. 4. decis. Camer. decis. 36. num. 1. fol. 1001.*) [add. *Hodie ab Electore Palatino non datur appellatio vigore privilegij Ferdinandi III. de dato Prag. d. 17. Jul. ann. 1652. Eodem jure gaudet Elector Bavariæ Vid. Aut. ad Instr. Pac. p. 2. Disc. 20. n. 19.*]

XX. Subditi officiales, & Vasalli Electoris Palatini, privilegiati etiam sunt contra Westphalica & alia extranea judicia, de anno Christi 1520. nec non contra Rothwilense tribunal, de annis 1474. & 1518. Tenorem privilegij vid. in der Pfältzischen Hofgerichts Ordnung. *pag. 52. Ut & praxin in ead. Ordinat. tit. 42.* Pfaltz-Lands-Ordnung, tit. 9.

Quot familiæ tenuerint hunc Electoratum.

XXI. Cæterùm illi; qui Electorum primordia ab Ottone III. deducunt, hunc Electora-

ctoratum Palatinorum ad Rhenum ab eo usque tempore quinque tenuisse fam[illegible]as aiunt. I. Francicam, Lotharingicam, M[illegible]llanam, è qua Electores duo. II. Cattorum & Francorum, è qua unus. III. Suevicam, ex qua similiter unus. IV. Guelphicam, è qua iterum unus. V. Wittelsbachicam & Bavaricam, ex qua octodecim: Quibus si addatur Fridericus proscriptus, & qui Electoratum nunc obtinet, Bavarus, exsurgent viginti. Sed Reusnerus (*in Isagoge historica pag. 577*) *primum ponit* Sigefridum ex Lotharingia Mosellana oriundum, Comitem in Greisbach & Greisburg. à quo usque ad Fridericum V. El. Regem Bohemiæ infelicem, numerantur 26. ut ir[illegible]nus Dn. Carolus Ludovicus in sy[illegible] 27. [*Vide plenius Pl. Rever. Dn. D. Spenerum in Sylloge Genealogicâ. Maximilianus Bavariæ Elector a Ferdinando II. investitus* [illegible] *Febr. 1623. Ratisbonæ, cui iam successit, filius Dn. Ferdinandus Maria in catalogo Electorum Wilhelmina linea, iuxta Instrum. Pacis secundum locum hodie tenet. Quid constitutum sit de Electorali dignitate Bavari, ut & Octavo Electoratu Palatino, vid. Instrum. Pac. art. 4. §. Quod ad Domum. Quid verò fieri debeat, si linea Palatina Caroli Ludovici, & Rudolphina deficiat, &, an eo quoque casu Electoratus octavus expungi, vel ad providentiam Imperatoris pertinere debeat, ut in aurea bulla (cap. 7. §. 3.) olim de Electoratibus Imperio vacantibus constitutum, Instrumentum pacis non determinat, nec etiam decet simultaneam investituram in utraque linea esse reciprocam; de hoc constat, quod Octavus hic Elector in electione Regis Romanorum vel Imperatoris, cum cæteris septem suis Electoribus habeat ius, vocem & potestatem Electoralem, ac unà cum ipsis censeatur & sit verus & legitimus sacri Imperij Princeps Elector. Illud speciale & proprium est Electoris Palatini, quod sit & dicatur Imperij Archi-thesaurarius*, des heiligen Reichs Ertz-Schatzmeister: *ac proinde in solenni Regis Romanorum coronati deductione ad Palatium, spargat missilium loco aureos & argenteos nummos in populum circumstantem. In hoc officio habet substitutum, vel Vice-thesaurarium, ex familia de Sinzendorff, cui hoc munus ab illo in feudum datum fuit.* [illegible] *hic Elector habet tria scuta, quorum* [illegible] *bent tesseras familiæ, tertium, quo in ante* [illegible] *pomum Imperiale splendebat, adhuc vacuum est. Tale quoque cum olim, ante concessionem pomi Imperialis à Carolo V. Electori Friderico II. Palatino factam* esset rubrum sed vacuum. *) ex exteris nonnulli reperti, qui erroneè scripserunt Palatinum in solenni processione Imperatori præferre scutum. Hopping. de Iur. Insign. c. 6. part. 5. §. 1. n. 6* [illegible].]

CAPUT IX.

De Electore Saxoniæ.

Quæ familia Saxonicum Electo.

I. AB Ottonis III. quoque tempore, Electoratus Saxoniæ varias diversasque per familias permeavit. I. Ex Hermanni Billingi posteris Lunæburgensium Ducum al[ij] tres, alij quatuor numerant: In hac familia Electoratus annos circiter quinquaginta supra centum permansit II. Ex Comitum Supplenburgi, unicum Lotharium, posteà Imperatorem. III. Ex Ducum Bavariæ Guelphorum duos. IV. Ex Principum Anhaltinorum sive Ascaniæ, octo. Henrico Guelpho in publicis Comitiis Ratisponæ anno 1180. exauctorato, Fridericus I. Imper Bernhardo Anhaltino, unà cum Electoratu Saxoniæ Ducatum in feudum concessit. Indeque hac in familiâ eadem dignitas perduravit annis 127. secundum Fabricium, vel 242. secundum Spalatinum (*tom. 2. fol. 29.*) vel 253. secundum Faustu[m] im Stammbaum *fol. 162. & in anatom. Statûs Danielis part. 4 fol. 339.*) V. Ex Comitum Wettinensium, & Marchionum Misniæ, seu domo W[illegible]kindæa. (vid. Albinum in der Meisnischen Chron. *tit. 46 pag. 431.*)

quam tenuerunt habemus.

II. Hisce in translationibus duo potissimum controversa sunt: *An citra iniuriam Ducum Saxoniæ Lauenburgensium & Anhaltinæ familiæ, Sigismundus Imperator Ducatum & Electoratum Saxoniæ, Friderico I. Bellicoso dicto, Marchioni Misniæ, concedere potuerit?* Fuit hæc controversia non solum in auditorio Imperatoris ventilata, verùm etiam prætextu denegatæ justitiæ ad Consilium Basileense ab Erico Duce Lauenburgensi delata, nullitatem provocationis posteà deducente Imperatore Sigismundo, Vlmæ in Comitiis anno 1434. ut videre licet apud Goldastum (*tom. 2. constit. Imperial. pag. 440. & in Discursu*, Ob die Römische Kayserliche Maiestät in Sachen Fürstenthumb &c. belangend / allein zu erkennen / *pag. 22. & seqq.*) Pro Erico Crantzij testimonium (*lib. 8. Saxon. & lib. 9. c. 19.*) & aliorum patrocinium. *Primum* quod Crantzij fundamentum est, Duces Lauenburgenses à Bernhardo Vrio Duce Saxoniæ, oriundi sunt cujus ad familiam spectabat Electoratus. *Deinde* actibus certis jus hoc suum fundarant Lauenburgenses. In discordi electione Friderici & Ludovici, Ericus I. cum Rudolpho Duce Saxoniæ de jure electionis contendit Friderico Rudolphus Ludovico Ericus I. suffragio suo adstipulatus est. Electioni quoque interfuit Ericus II. in designatione Güntheri Comitis in Schwartzburg. (Crantz. *d. l. 9. c. 26.*) unde videbatur, Sigismundum injuria Ericum IV. præteriisse. *Tertio*; ortâ disceptatione de jure eligendi inter Duces Saxoniæ superioris & inferioris, Rudolphum & Ericum I. Carolus IV. Tangermundæ transactione composuit litigium, ut alternis vicibus interessent, tituloquè communi uterentur. Quæ compositio duravit usque ad Sigismundi Imp. tempora (Crantz. *Saxon l. 10. c. 3. & Vandal l. 9. c. 2.*) [illegible]; Ericus IV. ab i[illegible] Imp. [illegible]aneam investituram nactus, [illegible] si Rudolphus sine liberis decederet. Literæ hac de re confectæ anno 1414. die Luciæ, Imp[illegible] Hungarici 28. Romani 5. (Spalat. *t. 2.* [illegible]) Ad h[illegible]pondet K[illegible]: I. Duces Lauenb[illegible] a Bernhardo Vrio o[illegible]dem, ast ex agnatione

An concessio Electoratus facta [illegible] *Bellicoso fuerit legitima*

gen / dieweil er in der Cantzley gewest were/da Hertzog Erich sein Lehen empfangen / daß er sich in demselben Brief solt v[illegible]rschreiben / dartzu hätten seine Kayserl. Majestät von Heintzen Jne ihrem Registratorn / der denselben Brief registriret / bey dem Eyde erfahren/ daß er denselben Brief / da seine Kaiserl. Majestät am nächsten zu Nürnberg gewesen / registriret, vnd daß der vorgeschriebene Lehenbrief ohne ihre Kayserl. Majestät Wissen vnd Willen gegeben vnd aufgericht were. Das sprechen ihre Kayserl. Majestät bey ihren Königlichen Treuen / zu Urkund mit ihrer Königlichen Majestät Insigel / geben zu Ofen nach Christi Geburt / 14. &c. Maluit autem Imperator, rejectis competitoribus Palatino & Brandeburgico, qui pro filiis intercesserant, Friderico Marchioni Misniæ hanc gratiam facere, ut Ducatus Saxoniæ velut postliminio rediret ad antiquioris notæ Principes. Namque cæteros alienigenas & insititios vocat Spalatinus, at Marchiones Misniæ oriundos, ab Henrico I. & tribus Ottonibus, quinimo à Witikindo, & amplius à Sichardo Rege Saxoniæ, constat. Tum etiam propter servitia gesta & benemerita Friderici, & in recompensationem navatæ operæ contra Bohemos, ut metu tam potentis vicini eos in obsequio retineret. Hunc ergo, postquàm causam perpensè, maturisque consiliis biennio fere digesserunt cæteri Principes Electores, tandem in consilium & senatum suum acceptârunt (ut habent allegatæ Imperatoris literæ) atque ita Erici prætensionem frustraneam ipso facto contestati sunt. Investituræ Saxonicæ tenor est apud Hortleder. (de caus. Bell. Germ. l. 4. c. 9. p. 236.) [add. *Sine dubio adhuc altâ mente repositum manet Ducibus Saxo-Lavvenburgensibus, quod Electoratum Saxonicum post tergum ita respicere debuerint: Durum quidem hoc ipsis accidit: Ast Lex ita scripta est.*]

III. Est autem ad hanc investituram notandum, I. quid ditionis atque territorii ad Saxoniæ Electoratum pertineat. *Ditiones ad Electoratum Saxoniæ pertinentes.* Æneas Sylv. (*de statu Europæ*, c. 24.) parvum principatum vocat, inter Misniam Silesiamquè, cujus Wittenberga caput sit. Doceri autem potest, primis investituræ literis, quæ apud Pet. Albinū (*Chron. Misn.* l. 1. [illegible]) integræ extant, eiusdem Saxoniæ Ducatus sive Principatus parvi, aut Electoratus membra esse: 1. Comitatum Palatinum (Pfaltz-Sachsen) cum arce atque oppido Altster. 2. Comitatum Brenensem. 3. Burggraviatum Magdeburgensem, unà cum juribus Magdeburgi, & in Salinis Saxonicis, Burggravio competentibus. In quibus ditionibus universis cum præter civitates, Wittenberg / Belzig / Brück / Niemick / Bretin / Jessen / Hertzberg / Liebenwerda / Bitterfeld / Kemberg / Schmidberg / Schweinitz / etiam continentur Zana / Gräffenhänichen / Brena / Gommern / Seida / Luchau / Schönenwald / Schlieben / Ubigau / Warnburg. (Altstedum arx atque oppidum per transactionem Naumbergensem anno 1554. Febr. die 24. ad Ducalem domum ab Electorali devolutum, hodie pro una dimidia Altenburgum, pro altera Isenacum spectat.) Hinc apparet *primò*, ut scribit Hordlederus (*d. lib. 5. c. 22. pag. 1207.*) quidnam Ducatus atque Principatus Saxoniæ nomine *A. B.* (*tit. 7. ver. sane, & tit. 20. ac 24. §. decernimus.*) veniat, & quas illa terras, districtus, homagia, vasallagia scindi, dividi, dimembrari vetet. Deinde verissimè scriptum à Knichen (*de Saxon. non provoc. jur. verb. Ducum Saxoniæ, cap. 3. num. 182.*) vigore Bullæ Carolinæ, solum Saxoniæ Ducatum, ita appellatum in specie, censendum individuum. Non Landgraviatum Thuringiæ; non Marchionatum Misniæ; non oram Franconiæ, sive districtum Coburgensem; adde non Voigtlandiam; non, si reditus atque fructus spectes, Comitatum Hennebergicum.

III. Totius verò territorii Saxonici duplex mihi cognita est divisio: *una*; quæ tempore Iohannis Friderici Electoris observata, *Territorii Saxonici divisio.* circulos quatuor principales continens: (1) Saxonicum. (2) Thuringicum. (3) Misnicum. (4) Francicum. Thuringicus subdividebatur 1. in tractum Orlanum. 2. Salanum, Salgrund. 3. Vinariensem. 4. Gothanum & Werranum. Misnicus verò divisus in principales duos: Voigtlandicum & Torgensem. *Altera* moderna, quæ sex absolvitur circolis: 1. Saxonico. 2. Thuringico. 3. Misnico. 4. Lipsico. 5. Montano, dem gebürgischen Craiße. 6. Voigtlandico: (Hordleder. *de causis belli Germ. lib. 5. cap. 22. pag. 1106.*) [add. *Addendum hodie circa hoc negotium Divi Ioannis Georgii I. Electoris testamentum, quod exhibet Sprengerus in Lucernâ Imperii, in quo varias divisiones circa Thuringiam, Misniam, Voigtlandiam &c. videbis. Vinariensis lineæ Duces quomodo hodie territoria sua inter se diviserint satis notum est. Notandum etiam hic, in præterito tricennali bello Electorem Saxoniæ Lusatiam à Ferdinando II. Imp. in feudum accepisse; & præterea quatuor Præfecturas* Querfurt / Dama / Güterbock / Boeck *ex Archi Episcopatu Magdeburgensi, id quod art. 11. Instr. Pac. est confirmatum.*]

IV. II. Quod Magdeburgum & Halam attinet, transactum inter Saxonem & Brandeburgensem hoc modo: ut Saxo omnibus *Transactio inter Saxonem & Brandeburgicum de Halâ & Magdeburgo.* juribus in dictos Episcopatus (des Bannes Befehlungen / Grafengedinge und Bestellung / Ubung und Gebrauch der peinlichen Gericht vnd iurisdictioo, vnd derselben Execution) renunciaverit pro se & tota progenie, anno 1579. (Hordleder. *d. lib. 5. c. 28. fol. 1223.*) Nach dem aber der Burggraf zu Magdeburg ein Burggraf des H. Reichs / vnd desselbigen ein sonderer Stand / auch das Burggrafthumb zu Magdeburg / auf sondere Aempter / welche ausser des Stiffts Magdeburg gelegen / ausgesetzt vnd fundirt ist / als Gommern / Ranis / Elbenau / Gottau; als hat der Churfürst zu Sachsen sich derhalb des Tituls / Burggraf zu Magdeburg / mit den dartzu gehörigen Aemptern vnd Wapen nicht begeben. Der Burggrafschaft Magdeburg

Wapen ist ein halber weisser Adler / im rothen Felde / mit der güldenen Cron auff einer Seiten / auff der anderen rothe Balcke im weissen Felde / die quer gezogen: (Albinus in Meißnisch. Chronic *tit. 16 pag. 416.*) [add. *Quid hodie circa Archi-Episcopatum Magdeburgensem sit constitutum, patet ex Instrum. Pac. art. 11.*]

Elector Sax. est Imperii Archi-Mare-schallus. V. Sunt & alia in Electore Saxoniæ notabilia, quæ partim ejusdem munus, partim insignem præeminentiam concernunt. I. Est Imperij Archimareschallus (*A.c.5.A.B.§.2.*) habetque sub se hereditarium Imperii Mareschallum von Pappenheim / & sine dubio illum, qui titulo Mareschalli perpetui Imperij Vesontioni degit, cui jure recepto Cæsaris equus competere dicitur, quando eam ingreditur urbem (Oliverius Marchianus(*comment. lib. 1. cap. 7.*) Illud etiam novi, Electoris Saxonis, tanquam Mareschalli Imperii, officij esse & prærogativæ, ut in campis in adventu Imperatoris vel expeditione, omnibus Statibus præferatur, ordinesque instruat; Goldast. [*in rationali constitutionum Imperialium pag. 102.*] ubi ex Hartmanno Mauro (*de coronat. Carol. V. Imp.*) huc pertinentia adducit. Inepta altercatio [inquit Maurus] atque concertatio inter legatum Ducis Saxoniæ Principem de Anhalt, & Ducem Juliacensem, uter eorum præequitaret, incidisset, &c. Dux etenim Juliacensis, qui prope quadringentos equites instructissimos in campis habebat, non sustinuit suos, inter Germanos equites nullis secundos, novissimo loco ordinari. Saxones verò ad antiquum morem, repertasque schedulas, quæ iis suffragabantur, provocantes obfirmate urgebant, asseverantes, se quidem permissuros, ut Juliacenses cum viginti quatuor modò equitibus, in fidei publicæ, eo loci, ex jure præfecturæ, dandæ, sive salvi conductus atque commeatus signum, præcederent, quemadmodum retroactis temporibus omni ratione affirmabant factum, injuriosusque esse Juliacenses, si ultra hoc pergerent, Principi eorum Archimarschallo Imperii (cui, Statibus in campis Imperii & expeditione existentibus, competeret prærogativa præcedendi, ordinesque instruendi) contra irrefragabilem vetustissimumque morem petita denegare. Nec potuit hæc pertinax pluscolis verbis habita contentio, quæ etiam interturbavit, diu sedari. Multa igitur desuper collocuti, hanc unam viam (ut materia tumultus subduceretur) tandem invenêre, quod Dux Juliacensis cum suis copiis, è vestigio civitatem absque eo, quod hospitia subintrarent, ante omnes pertransiret. Hæc ille. Elector Saxoniæ tanquà Mareschallus Imperii est etiam judex & patronus buccinatorum, der Trompeter / ut patet ex confirmatione Ferdinandi II. Imp. de dato Regenspurg an.1623.d.27.Febr. über die 13 Puncten / welcher sich die Feldtrompeter wegen der Lehrjungen vergleichen: ibi ita in fine: Diese Puncten bestätiget Kayser Ferdinand der andere / doch mit diesem beding / das solche confirmation dem ChurFürsten zu Sachsen (und dessen Nachkommen) an dessen Recht und Gerechtigkeit / als der Feldtrompeter hohen Patron / und judici unpræjudicirlich und ohn Schaden sey.

Mareschalli nomen unde. VI. Numen Mareschalli, ut antiquum, ita ratione deductionis suæ obscurum. Mihi de eo constat, equum in legibus Alemannorum *Marck* dici. Ita lego (*tit. 71.*) *Si quis equo, quem Marck dicunt, oculum excusserit &c.* equamque hodie nobis esse Märe; & Marstall/equorum stabulum, Principum, civitatum aut aliorum; unde Mareschallum deducere haud mihi videtur incongruum cum Beato Rhenano, Cluverio (*lib. 1. antiq Germania, c.8 p.69.*) Quorum prior ex antiquis Alemannis Legibus(*tit. 79.*)affert, *Mareschallus, qui super 12. Caballos est*; alter glossarium Latinotheutiscum, ubi Cavallarius Mareschallo æquipollens adjicitur. Mareschallus fidus stabuli: Schallus veteri Francorum linguâ, fidelis dicitur. (Gelenius de Colonia. lib. 2. pag.148.)

Saxo quintum habet votum. VII. II. In electione Imperatoris quinto loco votum profert suum (*A.B.c.4.§.2.*)

Imperatori præfert gladium. VIII. III. In comitiis ac processionibus Imperialibus, gladium Imperialem seu regalem evaginatum strictumque Imperatori prægestat, in peculiaris majestatis symbolum (*A.B. c.26.§.5. & c.22.*) Quando Wenceslaus quisgrani coronabatur In Regem Romanorum, maxima discordia, sive dissensio, orta fuit inter illustrem Dominum Wencesllaum de Bohemia, Ducem Lucemburgensem, Lotharingiæ, Brabantiæ &c. & fratrem Imperatoris, ex una, & illustrem Ducẽ Saxoniæ, ex altera parte, utroque, scilicet Lucemburgensi, occasione Ducatus Lotharingiæ, & Brabantiæ, sed Saxoniæ Duce ratione officij sacri Mareschallus Imperij, arrogante sibi jus deferendi ensem regalem, sive Imperialem, coram Rege, tam in sua coronatione, quàm in aliis solennibus actibus; & res eò devenerat, uterque pro sui juris conservatione, & manutentione, ad arma se compararit. Quòd Imperator percipiens, misit ad prædictus contendentes illustrem Wilhelmum Ducem Juliacensem, ac viticum Burgimagistrum, & Rectores Imperialis sedis urbis Aquensis, ad pacificandas partes prædictas, jure cujuslibet semper salvo. Et interim tumultu durante, Imperator sagax tempore coronationis in Ecclesia, sive capella Imperiali B.Mariæ, ibidem, ut moris est, celebratæ illustrem Sigismundum, Marchionem Brandenburgicum, filium suum secundo genitum, tunc juvenem, & non nisi decem annos habentem, ensem Imperialem ante se præferre jussit. Ita legimus in magno Chronico Belgico(*edit. Pistoriana pag. 326.*) sed hoc facto, si pro vero habeatur, Saxonis juri, quod in(A. B. tit. 22.) ac communi observantiâ fundatur, nihil potuit præjudicari. Porrò, de gladio quem Saxoniæ Elector, tempore, quo Rex Romanorum coronatur, gerit, video ambigi posse, an sit gladius *Qualis sit gladius quem Saxo portat.* Caro-

Caroli Magni, vel alius. Matenesius (*lib. 3. de coronat. Ferd. II. pag.* 88.) illum Caroli Magni fuisse affirmat. At verò alij, Caroli Magui gladium in Francia adhuc esse, & custodiri in Ecclesia S. Dionysij, asseverant; Hinc Elector Sax. nou solùm nomen *Protospatharij* obtinet (*Crusl. hist. Suev. part. 2. lib. 1 cap. 6.*) verùm etiam insignia habet, gladios duos decussatim compositos, de quibus Albinus (in Meisn. Chron. *t. 16. p. 435.*) ita scribit: Der ChurSachsen Wapen ist ein Fahn / so oben schwartz / vnd vnten weiß / darinnen zwey rothe Schwerter überschrencket / hievon ist in den alten Reimen:

Insignia Elect. Sax.

> Zwey Schwert das Marschalckampt bedeuten/
> Die Wendischen Heiden auszureuten.

Hotom unum tamen muous Electorale designate crediderim, alterum fortassis tesseram, de qua Kniehen (*de Saxon. non provoc. jure, verb. Electorum, c. 1. nu. 169.*) Quod autem sertum rutaceum attinet, id reliquis familiæ Saxonicæ commune est, à tempore Bernhardi Principis Anhaldini & Saxoniæ; quod forte per æstum rutâ coronatus Fridericus I. sertum capiti suo detractum, in ipsius clypeum projecisse [add. *De insignis Domus Saxonica legendus est elegans Tractatus novissimè à Dn. D. Spennero, Mœno-Francofurtensium lucidissimo sydere, in lucem emissus.*]

Saxo avenæ mensuram primum venienti prabet in Curia.

IX. IV. In solennibus Curiis, posito ante ædificium sessionis Imperialis vel Regalis acervo avenæ, tantæ altitudinis, ut pertingat usque ad pectus vel sellam equi, cui insidet Elector Saxoniæ, idem in manu habere debet baculum argenteum, & mensuram argenteam, repleodoquè mensuram eandem avenâ, famulo primitius venienti ministrare (*A. B. c. 27. §. 1.*) [add. *Nonnulli putant hoc primùm tempore Rudolphi I. Imp. cœpisse; & officium hoc Mareschallatum egregie adumbrat: Avena enim equis largâ manu porrigenda.*]

Est Imperij Vicarius.

X. V. Vacante Imperio est ejusdem Vicarius & provisor, in illis locis, ubi jura Saxonica vigent (*d. c. 5. A. B. §. 2.*) Prætendere, imò habere, etiam Electorem Saxonem jus particolare in exequendis votis, in cooventibus noonu[illegible], constat ex relatione Reinkingij (*de regim. secul. lib. 1. class. 3. cap. 5. num. 19. edit. poster.*) In conventu Ratisponensi Electorum, *inquit*, & quorundam Principum de anno 1623. in consultationibus Elector Moguntiuus aliorum Electorum vota usque ad Saxoniæ Electorem exploravit, suam verò ultimo loco exposuit sententiam, cum brevi omnium aliorum votorum recapitulatione. Et quamvis Moguntinus etiam Brandeburgensis Electoris legatos de voto interrogare voluerat, & alios eum seqoentes Principes ibidem congregatos, tamen hoc admittere noluerunt legati Saxonici, dicentes, aliter usu receptum esse: ideoquè hic ordo explorandorum votorum ibidem fuit servatus: Moguntinus compellavit primò Trevirensem, deinde Colonieusem (quamvis legati Trevirenses cum Electore Coloniensi, qui ipse præsens adfuerat, in sessione & votis alternàrint) & sic deinceps usque ad Saxonem inclusivè: deinde reddito voto Saxonico, legatus Saxonicus interrogavit legatos Brandeburgicos, aliosquè ad consilium vocatos Principes, aut eorum legatos. Omnium tandem exquisitis sententiis suam ultimo loco addidit sententiam Moguntious cum indicatione, quonam major pars tenderet. Quando verò aliquid à Moguntino de novo addebatur, denuo omnium fuere exploratæ sententiæ, eo quo dictum est modo & ordine.

XI. VI. Leonhardus Hutterus [*in Irenico c. 29. pag. 135.*] scribit, Electorem Saxoniæ in comitiis Imperialibus in spiritualibus & religionis negotiis, Palatinum verò in temporalibus, & Protestantium causis civilibus, directorium habere. Verùm cum hoc eidem oon tanquam Electori Saxoniæ, sed tanquam inter Augustanæ confessioois socios potentiori competit, reliquorum votis & consensu. [add. *Hoc Directorio in præterito tricennali bello Elector Saxonia usus dum ann. 1631. Augustana Confessioni addictos Principes & Status Lipsiam evocavit, ibiquè fœdus defensivum pro Religione & libertate conservandâ procuravit; de quo tanquam attentato illegitimo Ferdinandus II. Imp. conquestus est literis ad Electorem Saxonia missis, quibus tamen egregiè respondit Dn. Elector, ut videre est in Brachelij Historia, Theatro Europæo &c.*]

In negotiis Religionum habeat directorium?

XII. VII. Subditi eiusdem ad aliod iudicium extra territorium trahi non possuot; nec ab ejusdem processibus, sententiis interlocutoriis & definitivis, sive præceptis, ad quodcunque tribunal aliud licet appellare, quamdio querulantibus justitiam non denegaverit [*c. 11. A. B. §. 3.*] Hoc de negotio, post Andream Knichen, qui integro tractatu [*de Saxonico non provocandi iure & privilegio*] egit, multa notabilia congessit Vvehnerus, & *in tomum ultimum Symphorematum* Gylmanni contulit. Mauritius à Carolo V. petiit, ut appellationes in Camera non admitterentur, sed remitterentur. Et proposuit Augustus Elector, multos malitiose appellare à suis sententiis, derowegen aus wolbedachtem Willen omnium Electorum Imperij confirmiren wir / Maximilianus II. Imperator, dieses Privilegium dem gantzen Hause zu Sachsen / daß niemand von keinem Bey- oder End-urtheil / Erkantnüssen / Decreto, vnd Abschiede / so in ihrem Namen vnd deren Höfen gesprochen worden / an Kayser oder Cammergericht appellire, volentes, daß dieses Privilegium soll kräftig vnd beständig seyn / derogantes Cameræ constitutiooibus & legibus ex plenitudine potestatis & motu proprio. Nec debent Duces Saxoniæ deferre appellatioaibus, sollen auch im Cammergericht nicht angenommen werden / noch auf dieselben Inhibition ausgehen.

Saxonis subditi non possunt vocari ad extranea iudicia, nec ab eodem possunt appellari.

XIII. Extenditur autem hoc privilegium noo tantùm ad Electoratum, sed ad singulos Ducatus & ditiones domus Saxonicæ: etiam ad eas, in quibus jus civile locum obtinet. Ini-

Extensio privilegij Saxonici de nō appellando.

cet enim sub Principibus Ducibus ac Electore Saxoniæ, ut plurimùm jus Saxonicum observetur: tamen in ditione Coburgensi & Hennebergensi, excepto processu & formalibus, jus civile in materialibus, hoc est, in decidendis causis attenditur, ad Sylvam usque Thuringicam, quam vocant. Idque præjudicio quodam Cameræ Imperialis confirmatum est, in causa T. contra S. quanquam contrarium dicatur à Gylmanno (*tom. 3. Symphor. fol. 51.*) & repetitur (*ibidem fol.* 274.)

Limitatio modo dicti privilegij.

XIV. Ac licèt Privilegium nostrum Saxonicum non modò omnem appellationem prohibeat, sed nec supplicationem, revisionem, reductionem, nullitatem, quæstionem suspectam, nec ullum alium provocationis modum admittat, nisi justitia protracta fuerit aut denegata, Vvehnerus (*tom. ult. Sympherem. Cameræ*; Gylmannus tamen (*tom. 3. fol.* 274.) præjudicia quædam Cameralia refert, quod scilicet non obstante privilegio Saxonico in Camera Imperiali lis super nullitate agi possit, ut in causa Auffers cōtra Rostnau nullitatis an. 1591 Et in aliis etiam mandata cōtra Duces Saxoniæ decreta esse, ibidem subdit; veluti in causa L. contra S. de relaxando captivo anno 1591. mense Iunio. Wiewol S. beym R. I. sich dessen hoch beschwehret. Item in causa R. cōtra S. anno 1594. mense Martio. Notādum etiam, quod ob violatam pacem publicā Duces Saxoniæ, eorumq; subditi in Camera Imperiali cōveniri possint: (Petr. Fridericus Mindan. *lib. 1. de process. in Camer. extrah. cap.* 22. *n.* 1.) Tenor Privilegii Ferdinandi I. de non appellando & non avocando extat apud Ayrerum (part. 2. process. hist. c. 4. observ. 2. pag 514.) add. *Carpzov.* (de Privileg. Elect. & Duc. Saxon. cap. 6. th. 68. & seqq. n. 54. & seqq)

Removentur dubia circa privilegium.

XV. Duo hìc ad calcem privilegii expendenda restant: *Primò*; cum Electori Saxoniæ, ut dictum, ex Aurea Bulla, privilegium de non appellando competat, ad quid novâ Sigismundi opus fuerit concessione? aut ipsa Ferdinandi confirmatione? Zinzerling (*disp. de appellat. conclus.* 70.) Illud Serenissimum Electorem impulisse ait, quod privilegium A. B. apud plerosque evanuerat, & dubitabatur à Consiliariis Saxonicis, an firmiter consuetudinis fulcro inniti possent? tum Bulla ad solos Electores, non etiam Duces Saxoniæ pertinuit. Confirmationes quoque privilegiorum, præsertim si illa ex lege publica, ut casu nostro, alicui competant, licèt necessariæ non sint, cum alioqui datum & confirmatum non egeat successoris confirmatione; attamen cautelæ & securitatis majoris ergo, impetrari solent more vetustissimo: ne quisquam posteà habeat, quod objiciat, ac si contra utilitatem publicam data fuissent, & aliis scaterent deliquiis. *Secundò*; quod inter alia in petitione Saxonis habetur, & in concessione reperitur non nisi cum periculo, Cameralibus cognitionem & dijudicationem controversiarum ex jure Saxonico decidendarum, committi posse, quod juris prædicti sufficienti scientiâ instructi non sint, illud non tanquam princeps causa haberi debet, sed tantùm pro adjuncta & concurrente. Nam & in Camera, & quovis summo judicio, judicatur secundum statuta, jus, consuetudinem inferiorum tribunalium (*O C. part. 1. t. 57.* Gail. 1. *observ.* 36. *n.* 14.) in que distributione actorum in Camera ad hoc attenditur, ut referentium alter Saxonici juris sit gnarus: indeque est, quod si plures præsententur, originarii cujuslibet circuli præferantur extraneis (Mynsing. *cent. 4. observat. 31. ex ordinat. part. 1. tit. 4.*) Deinde sequeretur, & in aliis ditionibus, ubi servatur jus Saxonicum, appellationes sublatas; quod falsum: (Knichen. *d. tr. verb. jus, c. 3. n.* 28.) Zinzerling (*d. l.*) ubi subiungit, Cæsaream maiestatem hoc Electori Saxonico concessisse, quod bene constitutis in hujus ditione Curiis confideret. [add. *Dn. Autori & Zinzerlingio hic sese opponit Carpzovius (Tr. de Privileg. Electoris & Ducis Saxoniæ de non appellando th. 43.) olim idem cum Autore statuens (in Tract. de Leg. Reg. c. 9. sect. 3. n. 20. & seqq.) Ratio Carpzovij est, quod ipsemet Elector D. Augustus, privilegium de non appellando petens à Ferdinando I. expressissimis verbis in ea se fundaverit:* Zu dem Ewer Röm. Kaiserl. May. wissend/daß das gantze Haus zu Sachsen mit einem sonderlichen Rechte / welches man das Sächsische Recht nennet/von Röm. Kaisern und Königen Ewer Röm. Kayserl. May. Vorfahren / privilegirt und begnadet. Nu ist solcher Sächsische rechte Verstand / durch hergebrachte Gebräuch und langwierige Ubung / In meiner Vorfahren / meiner Vettern / und meinen Landen / des mehrern theils erkundet worden / derowegen auch solch Recht außwendigen Gerichten / und Urtheils-Fassern / unbekand ist / daß also derwegen appellationem an das Kaiserl. Cammergericht / als einander Gerichten so des Brauchs nicht berichtet / gantz gefährlich seyn. *Cui tamen Dn. Autor (T. 5. l. P. ad l. 3. c. 10. pag. 213.) respondet: Electoris in Aurea bulla privilegium de non appellando tit. 11. §. ult.] concessum fuisse, non propter jus Saxonicum, quod in eiusdem ditione in usu, [de eo enim nihil ibi legitur] sed ex ratione benignitatis Imperialis generali, quâ cæteris Electoribus, tam Ecclesiasticis quàm Laicis, hoc privilegium concessit,* [add. *De origine & progressu juris Saxonici disserit Heigius* [p. 1. qu. 8.] *Omnium verò optimè ex profunda antiquitate Dn. Conringius in Tract. de Origine juris Germanici. Quod syllabum Electorum Saxoniæ attinet Reusnerus primum facit Bennonem, Ducem Saxoniæ, Angriæ & Westphaliæ, quem Dithmarus Bernhardū vocat, à quo in ordine 28. hodie est Serenissi. Dn. Ioannes Georgius II. vid. Dn. Spenner. in Syllog. Genealog. & Micral. in Syntag. Histor.*]

CAPUT X.

De Electore Brandeburgensi.

Elector Brādeb. est Imperii Archi-Camerarius.

I. ELector Brandeburgicus I. est Imperii Archicamerarius (*d. c. 27. A. B. §. 6.*) tatius.

nomine à Camera, quæ olim cubiculum usitatius. Imperatores Romani antiqui habebant præpositos sacri cubiculi (& inter hos primicerium, id est, qui primum locum, gradumquè obtinebat inter cubicularios) quorum munus quadantenus cum hoc nostro videtur convenisse. [add. *Dn. Autor h. cap. n. 3. & seqq. multa affert ex jure Civili de præpositis sacri cubiculi, quæ nos, ut aliena à jure publico, omisimus.*]

Habet votum fixum. II. II. Sextum habet votum in electione Imperatoris: (*d. c. 4. §. 3.*)

In processionibus gerit sceptrum. III. III. Idem in processionibus Imperialibus defert sceptrum, consistens à latere sinistro Ducis Saxoniæ: (*cap. 22. & c. 26. §. 3. A. B.*) [add. *Hodie à latere dextro Bavari.*] Cum Carolus IV. Aquisgrani inauguraretur, Iuliacensis, in cuius clientela ea est civitas, novo Principi sceptrum præferre conabatur, huic Ludovicus Elector Brandeburgensis resistebat, id sui esse muneris affirmans, Carolus litem diremit, dixitquè Brandeburgensi hoc competere in inauguratione Cæsaris, Iuliacensi verò; quando Cæsar confert feuda clientibus Imperii. Aventinus *lib. 7. Annal. Bojor. pag. 635.* Freher. *in not. ad Petr. de Andlo lib. 2. de Imper. Roman. c. 8. in f.* Quid verò dicendum sit, eo casu, quo Elector Brandeburgensis ipse præsens non est, an tunc legati eius, vel hæreditarius Imperii vice Camerarius sceptrum Regi electo præferre debeat, non fuit extra controversiam. Anno MDCLIII. in coronatione Ferdinandi IV. Brandeburgenses Legati præ Vicario Hohenzollerano sceptri gestationem, item ut mensa Electoris Palatini, hodie in ordine Octavi, post Brandeburgici Electoris mensam poneretur, prætenderunt, ut percipere licet ex protestatione ab illis tùm temporis insinuata Imperatori, ac directorio Moguntinensi.

Porrigit Imp. aquam. IV. IV. In solenni Curia porrigit Imperatori aquam manibus abluendis: (*d. cap. 27. §. 3.*)

Quo loco sit inter Electores. V. V. Est & fuit ultimus inter Electores politicos: (*dd. cc.*) [add. *Hodie est in ordine penultimus, & Palatinus ultimus.*]

Ab eo non datur appellatio regulariter. VI. Eodem fere modo, quo de Saxone dictum, privilegiatus est Elector Brandeburgicus. Nam nec ab hoc appellatio admittitur, tam ex privilegio Rudolphi II. Imp. speciali de anno 1586. (quod extat apud Carpzovium de Leg. Reg. Germ. c. 9. n. 15.) quam ex aurea Bulla Caroli IV. Imp. Ob violatam tamen pacem publicam, tam Elector Brandeburgicus, quàm subditi eius, in Camera conveniri possunt, Petrus Frider. Mindan. (*lib. 1. de process. in Camera exerabend. c. 22. n. 1.*)

VII. Hujus ex copia, quam exhibet Wehnerus *supra laudato loco*, illorum deregitur simul & refutatur error manifestissimè, qui Brandeburgensem Electorem jus hoc de non appellando, non usu amisisse, & non ita pridem demum recuperâsse, prodiderunt. [add. *Tenor enim privilegij à Rudolpho II. Imp. concessi veteris iuris confirmationem, non novi concessionem præ se fert.*]

Quæ familiæ hunc tenuerint Electoratum. VIII. Cæterùm ex opinione eorum, qui Ottoni III. institutionem Electoralis collegii tribuunt, Septemviratus hicce Brandeburgicus sex habuit familias. I. fuit Comitum Wettinensium, è qua tres. II. Comitum Stadensium, è qua quatuor. III. Comitum Ascaniæ & Principum Anhaltinorum, è qua tredecim. IV. Comitum Wittelsbachiorum & Ducum Bavariæ, è qua tres. V. Lunebugica, ex qua duo. VI. Comitum Zollerensium & Burggraviorum Noribergensium. Brunius *d. tr. p. 476.*) [add. *Reusnerus in Catalogo Electorum Brandeburgensium primum ab Ottone III. ponit Huzonem qui fuit supremus Ottonis III. Imp. præfectus in Tuscia & Hetruriâ. Ab hoc 36. est Serenis. Dn. Fridericus Wilhelmus, hodiernus Elector. Vid. plurib. Merial. in Syntagm. Histor. & D. Spenner. in Sylloge Geneal. & Cernitii Tract. de Elector Brandeb. item Reineri Reineccii Tr. de Familiâ Brandeburgicâ.*]

CAPUT XI.

De Vicariis Imperij.

Quid sit Vicarius. I. Vicarius propriè is est, qui vices alterius sustinet, & ordinario opponitur. [add. *Quæ Dn. Autor h. cap. n. 2. & 3. de Vicariis Imperij Occidentalis & Orientalis affert, ea ad nos non pertinent.*]

Nostri Imperij Vicarij Generales & Speciales. II. Imperii nostri Vicarii aut sunt & dicuntur. I. Generales & Speciales. Dominos de la Scala fuisse superio generales Imperatoris & Imperii sacri Vicarios Veronæ & Vincentiæ, in diplomate Sigismundi Imperatoris *de officio Vicarii generalis*, apud Goldast (*tom. 1. constit. Imper. p. 395.*) Imperator Carolus IV. cum anno 1378. in Galliam transiisset, Regis in gratiam primogenitum eius, quem Delphinum vocant, constituit Vicarium Imperii generalem Regni Arelatensis, voluitquè hoc extendi ad tempus usque vitæ. Eundem similiter fecit Locum tenentem & generalem suum vicarium Delphinatus. De Castrucio Generali Imperii Vicario ab Imp. Ludovico in Civitate & Districtu Lucæ constituto vid. append. Scriptor. Rer. Germ. Freher. Tom. 1. pag. 29. [add. *Notat Dn. Autor ad art. 3. Capitul. Caroli V. Factum esse usu & privilegio, ut Regnum Arelatense Palatini Vicariatus fuerit adscriptum. Si rem penitius intuemur, Vicariatus Imperiales sunt tres (1) Imperii Romani propriè dicti, id est in Urbem Romam, Papam, & Patrimonium D. Petri, qui hodie per vigilias Papa dormit, & per somnium tantum apparet. (2) Regni Longobardici sive Italici, qui penum Eridii inter Mantuanum & Sabaudum est. (3) Regni Germaniæ, qui adhuc hodie viget, & meritò tanquam generalis, sub se duos speciales priores compleéli deberet, quamnis ex A. B. quæ tantum Regni Teutonici meminit, id probare vix possit.*]

Vicarii alii sunt unius provinciæ, vel plurimarum vel totius Imperii. II. Porrò Vicarii in Imperio nostro alii sunt unius tantùm provinciæ, alii plurimarum,

alius denique totius Imperii. Totius Imperii Vicarius is est, quem supra Regem Romanorum diximus. Vicariorum unius vel alterius provinciæ exempla sunt varia: Hugo Marchio Brandeburgensis fuisse dicitur Vicarius Imperii in Thuscia & Hetruria, sub annum 997. apud Goldast. [*tom. 1. constit. Imper.*] Austriacorum, qui est Princeps Belgarum, simul est perpetuus sacri Imperii per universam Frisiam vicarius. Quam dignitatem sibi & posteris acquisivit à patre Friderico III. Imperatore Cæsar Maximilianus, si fidem habemus Guicciardino [*in descriptione Belgis, p. 173.*] Carolus IV. Amedæum VI. Sabaudiæ Ducem, Vicarium Imperii intra suas ditiones, hoc est, Sebusiano Ducatu & Subalpinæ regionis Principatu, constituit [Paradinus *hist. lib. 1. cap. 26. & lib. 2. cap. 14.*] hacque potestate cum titulo eiusdem usi sunt successores. In Kaysers Sigismunds Reformation (*cap.* 20. apud Goldast/ *tom.* 2. der Reichs-satz. *p.* 136.) ita reperio cautum: Man soll ordnen/ daß seyen vier Vicarii des Reichs/ da ein ieglicher des Reichs Gewalt haben soll/ vnd ein Panier von dem Heiligen Reich innen hab/ die sollen sitzen in den vier Theilen der Christenheit. Als ein Fürst in Oesterreich in einem Theil; ein Herr von Meiland im andern Theil; ein Herr von Saphoy in dem dritten Theil; ein Herr von Burgundi in dem vierten Theil. Wann Stöß oder Mißhellung von Herren oder Stätten irgend aufstünden / das soll für sie gebracht werden.

An ex usu Imperii mul-titudo Vica-riorum per-petuorum.

III. Carolus Paschalius [*in opere coronationis lib. 9. cap. 20. ad fin.*] frequentes perpetuorum Vicariorum constitutiones gravi detestatur censurâ. Hodie, inquit, quod advertendum, pristina illa Imperatoria potestas, si non penitus contracta est intra fines Germaniæ, saltem non fere longius excurrit, quàm in Italiam, & in confinia Galliæ, in quibus ipsis est admodum retusa & hebetata, propter nimirum frequenter concessos istos Imperii Vicariatus perpetuos &c. Nam quid aliud est agere alicubi perpetuum vicariatum Imperii, quàm in propria ditione se jactare Augustulum, vix ullo respectu Augusti. Hinc, inquam, magnum validumque Imperium, aut saltem parvæ magni Imperii reliquiæ traductæ sunt ad provincialia dominia, quæ plerumque popularibus deprehenduntur esse intolerabilia. [add. *Unde facilè patet ex re Reipub. factum non esse, quod in Italia tot fuerint perpetui Vicarii constituti. add. D. Dieterich. (ad A.B. t. 5. verb.) In partibus Rheni. Potius illorum Vicariatus, quemadmodum in Regno Germaniæ, ita etiam in Regno Italiæ, tantummodò mortuo Imperatore vigere deberet.*]

Vicariatus Imperii Palatini & Saxonis cur introductus.

IV. Quicquid verò hisce de Vicariis disputari poterit, illud ad Vicariatum Electorum Palatini & Saxonis, vacante Imperio, trahi nec potest, nec debet. Ne enim interregni tempore Resp. detrimentum aliquod pateretur, justitia in exilium missa, provisores isti Imperii constituti, quorum sub curam, viduatum capite Imperium concederet. [add. *Vivente & absente Imperatore, Rex Romanorum, si sit, est Imperii Teutonici vicarius. Mortuo autem Imperatore Saxo & Palatinus Electores (per A. B. tit. 5.) quamvis nonnulli etiam Bavarum Electorem Vicariatus Imperialis Triumvirum constituant.*]

Palatinus quas per provincias sit Vicarius.

V. Palatinus Imperii Vicarius est in partibus Rheni & Sueviæ, & in jure Franconico: (*d. c. 5. A. B. in pr.*) Quousque autem hæc se extenderunt, cum hodie quodammodò obscurum sit, operæ pretium erit audire Goldastum (in der Vorrede der Reichs-satzung *p.* 291.) Dann der Kaiserlichen hohen Reichs-Pfaltz in Schwaben / sind vnterworffen gewesen/ nicht allein der Rohtweilisch Hofgerichts Zirckel mit seinen Craisen / wie die bestimmet und determinirer seyn in den alten Hofgerichts Ordnungen erstes Theils (*tit.* 6. in Maximiliani I. Ordnung *in pr.*) in Maximiliani II. erneuerter ordnung (im 2. Theil *tit.* 1.) welches Hofgerichts oberster Reichsrichter ist der Churfürst am Rhein/ dadurch der Pfaltzgraf verstanden wird / das ist / gantz Schwaben vnd Francken / darzu gehörig der Thonaustrom / bis an die Vngarischen Gräntzen/ mit Tyrol / Kärnten / Bayern. [add. *Vicariatus jus quia adhuc inter Palatinum & Bavarum est controversum, nondum certe constat, quid Bavarus aut Palatinus sibi ex istis provinciis hodie vindicent. Helvetii quoque & Vvallisii, quum sint à jurisdictione Imperii exempti, Vicariatum Palatinum non amplius agnoscunt.*] Oesterreich/ der Rheinstrom von seinem Vrsprung vnd Anstoß der Lombardischen Grentzen/ hinab bis an das Britannisch Meer / mit Bünden/Schweitzerland/Wallis/Saphoy/Burgund/ vnd biß in dem Arelatischen Reiche herwarts des Rhodani: item Lothringen / der gantze Teutsche Rhein / mit allen Chur-vnd Fürstenthumben / Stätt vnd Herrschaften/ samt allen Niderlanden; das ist / tota Alemannia, & tota Francia Orientalis.

Saxo per quas provincias sit Vicarius.

VI. Ex quo notabiliter colligit Goldast. (*in d. præf.* der Reichssatzungen *p.*) Daß der Sächsischen Kayserlichen hohen Reichs-Pfaltz vnterworffen gewesen und noch vnterworffen / si non de facto, attamen de jure, nicht allein die Sächsischen Land vnd Fürstenthumb / Geistlich vnd Weltlich / wie die erzehlt werden im Sachsenspiegel / stracks im Anfang der Vorred im Teutschen Exemplar/vnd (*l. 3. art. 62.*) Schwabenspiegel (*lib. 2. c. 43. §. 5.*) sondern auch alle Fürstenthumb/ denen Sachsenrecht von Röm. Kaysern vnd Königen seind gegeben vnd zu halten auferlegt worden. Als da sind Polen [add. *Hodie non.*] Böhmen / Mähren / Schlesien / Lausnitz: (Weichbild *art.* 10. Schwabenspiegel *lib. 2. c. 8. §. 3.*) Sclaven vnd Wenden/Schleswick [add. *Schlesvicum cum non pertineat ad Imperium Vicariatus quoque Imperij eò se non extendit*) Holstein/Stormar/vnd Dietmarschen (Sachsenspiegel *lib. 3. art. 64.* ubi gl.) Pommern/ Preussen / Liefland / Littau / Moscau vnd Samegithen (Gloss. in Weichbild *art.* 10.) [add. *Livonia, Lithuania, Moscovia,*

&

& Samogitia quùm non sint Imperij amplius membra, Vicariatus quoque hic cessat.] Ioachimus Georgius von Prietzen *in compendij iuris civilis & Saxonici præfatione*, eam ad rem hæc habet: Die Königreiche Böheim/ Polen/ alle Schlesischen Fürsten/ Marggrafen zu Brandenburg/ Lausnitz/ Mähren vnd Meissen/item Düringen/ bis an Franckenland/ Ober-vnd Nieder-Sachsen/ die Hertzogen zu Braunschweig/ vnd Lüneburg/ vnd gantze beyde Ober-vnd Nider-Sächsische Craise biß an die Weser/ darunter 28. Fürstenthumb begriffen/ haben sich nach dem Sachsenrecht geachtet/ vnd sich dardurch entscheiden lassen. Dessen sich auch noch das Ertzstift Magdeburg/ Sachsen/ Stift Halberstatt/ Fürstenthumb Anhalt/ Hertzogthumb Holstein/ Stormarn vnd Dietmarsen/ sampt denen Hartzgrafen/ vnd darinn gehörigen Ständen vnd Stätten meisten Theils gebrauchen.

Rationes duorum variorum duo fuisse Vicary Teutonici Regni.

VII. Nostro ex Aureæ Bullæ loco itidem notârunt alij, fuisse tempus, quo duplici jure Imperium fuerit usum, Franconico (quod fortassis idem est cum illo, quod Suevicum dicitur) & Saxonico. Quod dum generaliter accipiunt, quasi totum Regnum Teutonicum hisce sub juribus vixerit, rectè exinde inferre videntur, totum hoc Regnum sub vicariatu Saxonis & Palatini esse, [add. *Bavariæ Elector sese hodie etiam immiscet.*] certis inter utrunque [distin]ctum limitibus: (Thomas Michaël *de iurisdict. conclus.* 29. Frcherus *de origin. Palatin. lib.* 1. *cap.* 15. Buxtorf. *ad A.B. conclus.* 85.)

Saxo & Palatinus non sunt Vicary per Italiam.

VIII. Quando verò ulterius manum extendunt, & non solùm totius Teutonici Regni prædictos Vicarios constituunt, verùm etiam totius Imperij, atque adeò etiam Italiæ, non video, quantùm ipsi proficiant. [add. *Potiùs contrarium contra Dn. Autorem statuendum, quamvis explicitè hoc ex A. B. probari vix possit. Regnum enim Teutonicum sive Germania post tempora Ottonis M. est Domina Imperij Romani & Regni Italici sive Lombardiæ, & ipsi est annexum [cor]ona Imperij Romani; quidni ergo Vicarij Romano-Teutonici Imperij per Italiam Sub-Vicariis prævalerent.*] Etenim quis fando unquam percepit, Italiæ istas, quæ ad Imperium jure pertinent, provincias, jure aut Saxonico usas, aut Suevico seu Fràcico? Præterea germanicâ (*A. B. d. c.* 5.) verba Fràcici juris nullâ mentionem ingerunt, tantum habent: in Landen am Rhein/ in Schwaben vnd Francken. At quis eò retulerit Italiam? Aiunt illi: Absurdum videri esse quem sub Imperio vel Imperatore, non tamen sub hujus Vicariis. Quod si tantùm per Regnum Teutonicum Vicariorum hæc se extenderet potestas, non rectè eosdem Provisores aut Vicarios Imperij dictos, sed Regni dicendos. Hæc & alia apud me[n]tantæ non sunt autoritatis, ut à semel concepta opinione me valeant dimovere. [add. *Rationes tamen quas Dn. Autor h. cap. n.* 20. 21. 22. 23. *affert rem non conficiunt, & quia iuris privati sunt, hanc iuris publici materiam nullo modò in bono lumine collocant. Insuper ex loco similium tantùm procedit Autor, quum tamen Philosophorum filij sciant: Similia non currere quatuor pedibus Comiti Palatino in Regno Arelatensi Vicariatum competere ex Frebero l.* 1. *Orig. Palat. c.* 15. *n.* 54. *asseris ipse Autor l.* 4. *I. P. ad h. cap. n.* 15.] Nam Longobardicum quod attinet Regnum, & bonam Italiæ partem Imperio subditam, perpetuis Imperator subjecit Vicariis, qui eam sine interruptione, nec habito ad mortem aut vitam Imperatoria respectu, curant & moderantur: Regnum verò Teutonicum vicariis consignavit aliis demum post mortem, vel absentiam suam. Cùmquè utrique horum speciales, ratione Provinciarum sibi concreditarum, existant, conjunctim tamen sumpti totius Imperij vicariatum gerant, Imperium quidem totum priori sensu sub unius aut alterius vicariatu non erit, erit autem sub omnium. Omnes ergo, & quilibet præterea eorum, Imperatoris sustinebunt vices, modo, titulo æquali Vicariorum Imperij. Ille enim, qui Longobardicum suo sub Vicariatu tenet Regnum, Imperij Vicarius per illam Imperij partem est, æquè ut illi, qui Teutonici Regni provisores sunt, Imperij provisores, à quo ad hoc constituti dicuntur, existunt. Nostra denique si respicimus tempora, Vicariatus Italiæ tantæ considerationis non est, ut erat florido Imperio, quippe ille, qui se Christi Vicarium prædicat, partim ibi præses est, partim alij, qui privilegiis & contractibus ac Imperio se emancipatos contendunt. [add. *Vide pleniùs hac de re Dn. Autorem ad art.* 5. *Capitul. Caroli V. Imperator Ferdinandus III. ius Vicariatus Italiæ attribuit Duci Mantuæ, exeluso Mutinensi, pro quo aliàs consuluit Pacianus (cons.* 60. *num.* 20.) *Aliàs & Sabaudiæ Dux Vicarij privilegium habet. Hi omnes verè Vicarij sunt speciales & potiùs substituti, atque ob id ordinati ut essent, qui tam latè extensi Vicariatus onera levarent, unde vacante Imperio subsunt Vicariis generalibus Palatino & Saxoni. Dn. D. Dieterich. ad tit.* 5. *A. B. Quod verò Dn. Autor obiicit de Papæ Præsidatu in Italia, non est attendendum, quum sit res meri facti: Italiæ verò Regulos ab Imperio esse emancipatos, ut Autor innuit, Dn. Conringius in Tr. de Finibus Imperij refutat; Fatendum tamen est Vicariatum Italiæ hodie ferè in quiete ac in suspenso esse.*]

IX. Circa Saxonicum Electorem à Doctoribus in quæstionem vocatur, *quid hodie respondendum sit iis de provinciis, in quibus olim ius Saxonicum observatum, hodie verò abrogatum nescimus?* Sed hoc tenendum est, sufficere, prætactis in provinciis olim ius Saxonicum, tempore scilicet Aureæ Bullæ fuisse observatum, licèt ad hæc non usque conservatum tempora. Ea enim abrogatio juri alteri quæsito iniqua esse haud potuit: Nec juris Saxonici observantia causa est, quam propter Vicariatus eas per provincias Saxoni fuit concreditus, sed demonstrationis ergo tantùm adjicitur. [add. *Henricus Iunior in odium Electoris Saxoniæ superiori seculo ius Saxonicum in Ducatu Brunsvicensi abrogavit: In Ducatu quoque Lyneburgensi Dux Christianus illud in Ordinatione Politica sustulit; adeòque si corticis verborum A. B. inhærere velimus, dicendum Vi-*

An Saxoili adhuc est Vicarius ubi iura Saxonica amplius non vigent.

cariatum Saxonis in illis & aliis Ducatibus, de quibus Dn. Autor h. cap. n. 29. 30. mentionem facit, non amplius valere. Cæterùm contrarium videtur verius. Hodie enim non quærimus an adhuc in Ducatibus istis ius Saxonicum vigeat, sed an olim obtinuerit.]

Origo Vicariatus Palatini.

X. Quod originem Vicariatus Palatini attinet, Freher. (*lib. 2. ad Petrum de Andlo c. 10. p. 190.*) perhibet, Vicariatum Palatini fundamenta admodum habere vetusta, ex jure præfecturæ Palatii veteris, sive Maioratus domus, apud Francorum Reges usitato. Buxtorfius (*differtat. ad A. B. conclus. 56.*) Vicariatum hunc post mortem Rudolphi I. Imp. cœpisse asserit. Knichen (*de Saxon. non provoc. iure. verb. electorum. cap. 1. n. 121.*) scribit, ante Ottonem III. Palatinos Rheni Comites Vicariatum promeruisse. Hæc omnia uti incertos adhuc nos relinquunt & hæsitantes, quid de origine Vicariatus credendum sit, ita tamen ex parte in eo nos firmant, etiam ante Bullam Auream hoc privilegium Palatinatui competiisse. [add. *Conferendus hic Aut. ad Instr. Pac. p. 1. Disc. 26. n. 9. ubi tradit Palatinos Comites vicariam hanc dignitatem non modò ante A. B. sed etiam antequam Septemvirale Electorum Collegium induceretur, habuisse, & Arnolfum Comitem de Schiern primum fuisse omnium Imperii Vicarium, à quo illa dignitas ad successores propagata fuisse videtur. vid. plur. d. Aut. pag. 454. Edit. in 4.*]

Saxo quando Vicarius factus.

XI. De Saxone res quodammodo videtur clarior, nec absoluta tamen, quasi Carolus Duci Saxoniæ, ad exemplum Palatini, vicariatum contulerit, ut nonnulli annotârunt. [add. *Quod originem Saxonici Electoratus attinet, à Carolo IV. illum primum introductum fuisse plurimi autumant. Sed id refutat Aut. ad Instr. Pac. p. 1. Disc. 19. pag. 329. Edit. in 4. qui tandem concludit fixum ius Vicariatus Saxonici seculo XIII. esse ortum, ac dein per A. B. confirmatum.*] Præterea Aureæ Bullæ textus *in principio*, tantùm temporis, quando vacare Imperium dicitur, mentionem facit, quod scil. tunc demum Vicariatui Palatini & Saxonis locus est relictus.

An Vicariorum potestas etiam tum vigeat, quando Imperator extra Germaniam abit.

XII. Communiter verò addunt & eum casum, quando Imperator extra Germaniam abit: (Freherus *lib. 1. orig. Palat. cap. 15. & in not. ad Petr. de Andlo cap. 10. lib. 2.* Buxtorf. *ad A. B. conclus. 54. lit. d.* Autor *discursus* von des Heiligen Römischen Reichs Vicariat.) Nituntur autem potissimùm privilegii tenore Palatino dati (cujus & ipse Carolus hic in Bulla facit mentionem) & confirmati à compluribus Imperatoribus, præsertim, ut à recentioribus initium faciam, à Rudolpho II. anno 1575. 2. Novemb. anno 1578. anno 1585. anno 1594. à Maximiliano II. anno 1559. & 1566. à Carolo V. Wormatiæ anno 1521. die 28. Maii, cuius verba claram cum cæteris hanc reddunt sententiam: So ein Römischer Kaiser oder König über Berg oder aus dem Reich ist / seiner Liebden und einem jeden Pfalzgrafen / der Churfürst ist / die Versehung und Verwaltung desselben gebühret und zustehet / wie wir dan dasselbe / auch sein hergebrachte Freyheit und Privilegium hiervon / confirmiret und bestättiget. Freherus privilegiis addit observantiam; Refert autem, Rudolphum II. Palatinum, socerum Caroli IV. Imper. per totam Germaniam fuisse Vicarium; Ludovicum Barbatum, alio nomine Pium, Palatinum, cum Rupertus Cæsar, pater illius exercitum in Italiam duceret, anno Christi 1401. Ludovicum itidem Philippi F. ab obitu Maximiliani I. usque ad Caroli V. electionem, Imperii Vicariatum gessisse. [add. *Vid. Aut. ad Instr. Pac. p. 1. Disc. 26. pag. 455. Edit. in 4. ubi plura circa hanc rem afferuntur*] Non equidem negaverim, Comitis Palatini Vicariatui, etiam in absentia Imperatoris, ut confirmationes privilegii sonant, locum esse; at idem, ut de Saxone statuam, prætereàque ex Aurea Bulla utriusque in absentia Imperatoris jus firmatum dicam non permoveor. Hic inquirendum erit, *an totum Palatini privilegium, hoc est, tam uno quàm altero modo prædicto, Imperio vacante, in Bulla Aurea à Carolo relatum conspiciatur, an verò uno tantùm?* Dico Auream Bullam, si rectè eam intuebimur, *sub tit. de iure Comitis Palatini*, solùm loqui in casu; quo vacat Imperium, & quando est sine capite, non quando est jam provisum de moderatore, apud quem omnis jurisdictio & potestas, adeòque Vicariatus jura tempore vacantis Imperii, quæ in A. B. dicuntur ex privilegio competere Comiti Palatino Rheni, illa quoque in eadem Bullâ dicuntur tempore vacantis Imperii competere Duci Saxoniæ, S. Imperii Archi-Mareschallo. Nam cum expressè videam, textum Bullæ in casu eius vacantiæ Imperii, de qua in antecedentibus capitibus mentio facta fuerat, Palatino Vicariatum concedere; Vacantia autem illa alia non est, quàm quando Imperator aut civiliter aut naturaliter mortuus: Hoc in casu Palatini privilegium tantùm adducit, tanquam in eo, de quo ipse solum sibi habebat propositum loqui & constituere: non quod altero in casu, Imperatoris scil. absentiæ, denegare idem Vicariatus jus Palatino vellet, aut aliàs non agnosceret, sed quia, ut dictum, de illo hic agere non constituerat. Vt maximè ergo privilegium Palatini Carolus retulerit, attamen cum limitata relatio fuerit, limitatam quoque secum habet decisionem. Quando igitur pergit Carolus, Saxoniæ Electori eâdem constitutione attribuere provisionem Imperii, addens eodem jure provisionis se frui velle Ducem Saxoniæ, Imperii Archi-Mareschallum, prædicta satis evincunt, malè ab aliis contra Imperatoris mentem hæc ad casum quoque absentiæ & profectionis Imperatoriæ extendi. Deinde Vicariatus eo usque exerceri debet, donec Rex Romanorum fuerit Electus (A. B. t. 5. §. 1.) Idem jus provisionis, vel vicariatus, (*d. t. 5. A. B. §. 2.*) competere dicitur Electori Saxoniæ, quod dictum fuit §. 1. competere Electori Palatino. At illud est hoc, quod tempore interregni, vel vacante Imperio, Palatinus

tinus

ti[illegible] ex[illegible] [illegible]bet. Alterum verò quod t[illegible] [illegible] Imper[illegible] [illegible] non est [illegible]em, [illegible]d a[illegible]ud. E[illegible] juris [illegible]a-tus tempore vacantis [illegible] competit Electori Saxoniæ, sub omni[illegible] modis & conditionibus, Par Itaq; hoc in casu vacantiæ, vel idem jus est Palatini & Saxonis, ratione temporis, modi, & conditionum, tantum disparet in eo, quâ in parte Imperii hoc jus ab illis exerceri debeat. Non enim concurrunt, & pro indiviso exercent hoc jus in Imperio, sed unusquisque suum habet sibi assignatum districtum particularem. Nempè, Palatinus vicariatum exercet in partibus Rheni & Sueviæ [illegible] in jure Francunico (*d.* §. 1.) Saxoniæ verò El[illegible] provisor vel vicarius Imperii est, in illis locis, ubi Saxonica jura servantur. (*d.* §. 2.) Nec in tota Aurea Bulla ullum verbum de casu absentiæ reperire datur, sed benè multa de morte Imperatoris, & de casu, quo imperium dicitur vacare. Privilegium, quod Electori Palatino competit, varia in se continet capita, ita ut potiùs privilegia possint dici, quàm privilegium. De his omnibus Imperatoris mens non fuit ullibi in A. B. agere, sed de nonnullis tantùm: & inter illa etiam dono, quod illi vacante Imperio competit. Hinc tamen inferre non licet, quoniam illo in loco, de solo hoc vacantiæ casu dis[illegible] ergò Elector Palatinus [illegible] solo casu vacan[illegible] vicarius est Imperii, & sic non amplius etiam privilegio vicarii tempore absentiæ Imperatoris uti poterit. Posuit uno, non sublatum voluit alterum. Hoc autem certum est, si de Vicariatu Palatini tempore absentiæ Imperatoris sermo sit, eum ex (d. t. A. B.) non posse probari, sed probationem aliunde petendam esse. In capitulatione Caroli V. (*art.* 26.) itidem solius vicariatus, qui tempore vacantis Imperii exercetur à Palatino & [illegible]ne, ingeritur mentio, inde tamen inferre non [illegible]t; ergò, tempore quo Imperator ab[illegible]to i Palatino vicariatus non com[illegible]n negavi ego unquam, Electorem [illegible]um abs[illegible]te Imperatore juramenta fidelitatis recipe[illegible] p[illegible]sse, imò verò clarissimis id concessi verbis, quando differentiam annotavi inter casum vacantiæ, & casum absentiæ: ne[illegible]pè hoc casu Palatinum recipere juramentum [illegible]ice ac nomine Imperatoris, & Imperii: altero autem casu recipere vice & nomine Imperii tantùm (utpote nullo tunc existente Cæsare.) Atque hunc casum saltem in (A. B. *d. tit.* 5.) exprimi certus adhuc sum. [add. *Domini Autori hic sese opposuit Dn. Ioannes Voitte in Collegio [illegible]chuzsano Disp.* 5. *th.* [illegible] *C.* [illegible] *n. Prima, quam affert, ratio, ex textu Autoris no*[illegible]*ri refutari potest. Altera eius ratio est hæc: Nisi in casu absentiæ idem Saxoni competeret quod Palatino, quare Carolus V. Ferdinandum* [illegible] *constituens administratorem, atque Saxoni carere debuerit & c.* [illegible] Goldast. *Tom.* 1 *p.* 242. [illegible] *Dn. Autor noster* (*Tom.* 4. *I. P. ad* [illegible] *n.* 42.) *ita respŭdet. Caro*[illegible] *confirmationes* [*reversales potiùs dixerim*] *duas unam Ludovico Palatino, alteram Friderico Saxoniæ*

Ele[illegible]*oribus, non unius ten*[illegible] *in* [illegible] *Palatino pr*[illegible] *tam quod ca*[illegible] *absentia Imperatoris, quam vacantis Imperii attinet; Saxo*[illegible] *ve*[illegible] *tantùm in casu vacantiæ. In Palatinè enim* [illegible]*rum concessionum I*[illegible]*peratoriarum mentio sit, in Saxonis autem Aurea Bulla tantùm: quia, quo casu vicarius provisio Imperij attributa sit, ad primam obie*[illegible]*tionem notatũ. Planè si Elector Saxoniæ vicariatus etiam ad c*[illegible] *absentiæ Imperatori pertinet, id* [illegible]*nde, quam ex Aurea Bulla, habeat necesse est.*] Restat ut nos ad exempla conferamus contraria, quibus [illegible] Imperatores ali[illegible] [illegible] Pal[illegible] [illegible] egregiè [illegible] post se reliqu[illegible] Vi[illegible] [illegible] Fridericus I. Vratislaum Bohemum, cùm in Italiam iret; & postquàm in terram [illegible] contenderet, Henricum filium: (Dubra[illegible]. *hist. Bohem. lib.* 11. Sigon. *de Regno Italiæ lib.* 15.) Fridericus II. Albertum Archiepiscopum Magdeburgensem: (Spangenberg. *Chron. Mansfeld.* c. 51.) Vicarios dixerunt. Henricus VII, profecturus in Italiam, ut coronam Imperialem de manu susciperet Pontificis, Iohannem filium, Regem Bohemiæ, Vicarium Imperij per Germaniam constituit [Dubrav. *hist. Bohem. lib.* 2[illegible] *in pr.*] Sigismundus bellum contra Bohemos movens, Conradum Archiepiscopum Moguntinum Imperij Vicariũ substituit [Nicol. Serar. *lib.* 5. *rerum Mogunt.*] Carolus V. cùm non posset continenter in Germania subsistere, Ferdinandum fratrem Imperij Vicarium declaravit [Crus. *part.* 3. *annal. Suevic. lib.* 11. *cap.* 7.]

XIII. Quid dicemus? jusne Palatini sublatum arbitrabimur? legibusne magis inhærebimus, an exemplis? Mihi ita progrediendum videtur: Exempla hactenus adducta, aut illud respiciunt tempus, quò nondum Palatinus Vicarius, quẽ absente Imperatore exercere potest privilegium obtinuit, aut demum contigerunt, quando hoc privilegio munitus. De illo nullum est dubium, liberum fuisse Imperatori, ex qua visum illustri familiâ sibi vicarium deligere. De hoc dubium, quod moveri poterat, hanc per divisionem removetur: Aut Imperator sibi Vicarium, e[illegible]a Germaniam concedens, legit absque Statuum, & inter eosdem Palatini consensu: aut horum consensu; aut nullo post se relicto discedit Vicario. Hoc casu nullus dubitem, Palatino vicariatum competere: uti nec altero, quando citra Palatini & Statuum consensum Vicarium constituit. Cum anno 14[illegible]3. inter Fridericum III. & Carolum Burgundiæ Ducem actum fuisset, ut hic Vicarius per Imperium constitueretur, nihil peractum fuit, cum hoc in Imperatoris non consisteret potestate: [*Paralipom.* ad Abbatem Urspergensem, *pag.* 45.] Quod si tunc temporis Imperatori denegatum fuit, ubi ejus potestas liberior, multò magis hodie denegatum erit, ubi tot Capitulationis articulis multum imminutam pristinam [illegible], multi arbitrantur. Faciunt huc ea, quæ annotavit Hubert. Thomas Leodius, *de vita Friderici II. Palat. lib.* 5. *p. m.* 85.] Comes Palatinus & idem Elector est facti Imperij vicarius verolissimo jure, [illegible] ut nostro Impe-

An in præjudicium Palatini tempore absentiæ Imperatoris possint alij Vicarij constitui

ratione, ad Rhenum, in Sueviæ terris satis Franconicis communem administrationem habeat. Existente autem Rege vel Imperatore, & eo Alpes vel Pyrenæos montes transgresso, & extra Germaniæ Imperij limites absente, omnis Imperialis potestas, & cuncta disponendi autoritas ad illum redit. Certum autem erat Carolum, innumerorum regnorum Principem, non posse diu in Germania hærere, sed in Hispaniam & Italiam brevi redeundum esse: relinquere autem Palatino tantam potestatem, & se eâ destituere haudquaquam tutum videbatur plerisque, neque Comes Palatinus Elector, ædificandi & equos alendi studio plus æquo deditus, magnoperè eam dignitatem cupiebat. Quare facilè convenit de regimine constituendo, & locumtenente [ut vocant] designando, per quem negotia Imperij per Imperatoris absentiam dirigerentur; præsertim quia Friderico omnium suffragiis locumtenentis honorem delatum iri non dubitabatur: hoc quoque ipso imprimis comprobante Carolo, & maximè optante. Postquam verò conclusum ab Ordinibus fuit, obtrudifur Ferdinandus Caroli frater, cui in hereditatis paternæ divisione terræ Austriacæ cesserant, & eò tum ad subditos in fidem recipiendos missus erat, & merito fratri locum obtinere, vicesque ejus sustinere debere magna Procerum pars existimabat. Verùm quia adhuc juvenis, & linguæ Germanicæ ignarus, ad hæc terrarum Dominus, quæ quotidie à Turcis oppugnarentur, in aliam sententiam plerorumque mentes retrahebantur. Tandem visum est, ut Ferdinandus quidem Imperatoris locumtenentis nomen haberet, Fridericus ab illo denominaretur, id est, Ferdinandi locumtenens diceretur. Quod ipsum recusans constantissimè Fridericus; postremò convenit, ut uterque eâ nominis dignitate gauderet, & ex æquo regiminis negotiis præessent: Electori Palatino, ne sibi posterisque suis hæc ordinatio fraudi foret, aut in posterum juri vicariatus aliquid immineret, diplomate cautum est. Tertio casu, quando cum consensu Statuum, atque ita etiam ipsius Palatini, Imperator vicarium constituit, (uti factum à Carolo V. qui in Recessu Imperij Wormatiæ anno 1521. Ferdinandum fratrem vicarium nominavit, §. zu unserem Stadhalter / cum consensu Statuum: § und wir Churfürsten) res est quieta, & nullis ambiguitatum fluctibus exposita. Et potest & solitus est Palatinus suo aliquid de jure remittere, integrum imposterum conservaturus, receptis reversalibus, quarum exemplar videre licet apud Goldast. (*tom. 1. der Reichssatz. pag. 243.*)

Saxo & Palatinus tempore Vacationis exercent iudicia. XIV. Tandem & illud considerationem meretur, *qui Potestate Palatinus & Saxo tempore Vicariatus sui, intellige Imperio vacante, prædictis sint?* Au[...] Bullæ contextus sequentibus potest incl[...] axiomatibus. *Prima Regula.* Palatinus & Saxo tempore Vicariatus possunt exercere judicia. Inde est, quòd in Camera, tempore interregni Vicariorum nomine atque sigillo peragantur, peragantur.

Camera sub juris [...] Camerali [...] XV. Dicendum videbatur, Camerale quod concernit judicium, illud sub unius Palatini provisione d[...] hincque ejus tantùm sub nomine, exc[...]one, processibus & aliis expediendis. E[...]mque ille Vicarius in partibus Rheni, ubi Cameræ sedes. Et patrum nostrorum memoria ita observatum, Brautlachtius apud Arumæum (*disc. de iure publ. tom. 3. disc. 51.*) monet, quod Palatinus solus in Camera Imperiali, sciente Saxone, etiam in Saxonis subjectos, judicium exercuerit. Idque etiam à Carolo V. cum omnium Principum Electorum consensu confirmatum extitit. Videatur Goldast. in Reichshandlen.) Verùm observantiam observantiæ oppono, & quidem recentiorem veteri. Constat, post mortem Rudolphi II. nec non Matthiæ, Imperatorum sanctæ memoriæ, non unius tantùm Palatini, sed conjunctò cum Saxonis nomine & sigillo, Cameram jurisdictionis quæ suæ erant explicasse. Et sanè quando ad Aurearo Bullam recurrimus, nullam illa hujus rei expectans[...] potest subministrare decisionem, cum de Camerali judicio, quod demum post eam sub Maximiliano I. anno 1495. introductum, Carolus nec cogitaverit, nec cogitare potuerit. Illud quidem agnoscimus, sedem hujus Iudicii Spiræ esse, eam verò in tractu Rhenano sitam: at cùm Iudicium non tantùm pro partibus Rheni & Sueviæ, aut ubi jura vigent Franconica, sed generaliter pro [...] Imperii provinciis constitutum perpendimus, soli Palatino [...] provisionem attribuere non valemus: ne si contrarium egerimus, eum, cui tantùm partes Rheni & Sueviæ cum jure Franconico concreditæ, generalem constituamus Vicarium per totum Imperium.

An causa feudales etiam pertineant ad Vicarios. XVI. Non minima quoque primi hujus axiomatis pars est, causarum cognitionem habere, quæ ad judicium Vicariorum prædictorum pertineant. Sunt illæ generaliter [...] omnes, quæ aliàs ad Imperatorem [...] volvi. Textus enim noster Iudi[...] tur & indifferenter. Mihi, qu[...] ea feuda attinet, quæ vulga[...] sunt majora, atque Fahnlehen vocantur, non videtur probari ex Bullæ nostræ textu po[...], ea Vic[...] denegata. Nam regulâ Au[...]æ B[...]æ hæc est, Vicarios Imperii Saxonem & Pal[...] num potestatem investiendi de feudis, atque iuramenta fidelitatis vice & nomine sacri Imperii recipiendi, obtinere. [add. *Vicarii licet non possint aliquem investire de feudo maiori, possunt tamen iudicare de li[...]bus, quæ circa feuda Regalia moventur. Sunt enim diversa investire de feudo, & de eo judicare adeoque a remotione unius malè colligitur ad remotionem alterius. Vid. Dn. D. Dieter[...] ad [...] A. B. verb. specialiter reservamus*] V[...] ba[...] c[...]an Imperatoris requirunt ea, qu[...] investitura & collationem soli Imperatori, vel Regi Romanorum specialiter reservamus. quibus cum investituram tantùm, nec e[...] ut[...] tem [...] reservatum voluerit, regulæ [...] dictæ generali limitationem [...] inde firmiter adhibere [...] Palatinum

tinum & Saxonem tempore interregni etiam de feudis Principum judicare posse, circa distinctionem ullam, ob dieselben einem Theil gäntzlich oder endlich sollen abgesprochen werden / oder nicht: Ita tamen, ut illo in casu maior ipsorum potestas haud sit, quàm Imperatoris, si quis esset. Nempe ubi ille, ibi & hi, Pares cogantur adhibere Curiæ: [add. *Hic obiter notandum Vicariatum Imperialem Pontificem Romanum etiam sibi asserere, cui tamen rudera Imperii non secus ac lupo oves committerentur ut ait Brantlach. l. 3. Epit. Iurispr. c. 3. n. 9. Quamvis autem olim Vicariatum ejusmodi affectârit Romanus Pontifex, tamen hodie forsitan erubesceret, si illum sibi rursus arrogare intenderet.*]

Vicarii præsentant ad beneficia Ecclesiastica.

XVII. *Secunda Regula* hæc est: Vicarii potestatem habent ad beneficia Ecclesiastica præsentandi, Gottes Gab zuverleihen/ ut Germanica habet versio. Hanc Vicarios exercent. I. ratione primariarum precum. II. ratione juris patronatus.

Vicarii possunt colligere reditus & proventus Imperii.

XVIII. *Regula tertia.* Vicarii potestatem habent recolligendi reditus & proventus, des Reichs Rent vnd Nutz einzusamlen. Mentio collectionis tantùm hic cum fiat, rectè inde infertur, Vicarios eosdem pro opera sua haud lucrari, sed gratis operam suam Imperio exhibere.

Iidem recipiunt iuramentum fidelitatis.

XIX. *Regula quarta.* Vicarii potestatem habent investiendi de feudis, & juramenta fidelitatis vice & nomine S. Imperii recipiendi. Huius de explicatione & sensu dubitari poterat, atque in quæstionem trahi, *an Imperatore demortuo, omnes Imperii vasalli, etiam antè ab Imperatore investiti, Domini mutatâ personâ, investituram à Vicariis petere, atque iisdem nomine Imperii fidelitatem jurare debeant?* Ille hic casus debet intelligi, quo mortuo vasallo, eius vel filio, vel in feudo successori, durante Vicariatu annus petendæ investituræ præfinitus, aliàs ad finem decurreret: Aut enim Vicarios hosce Imperatoris, licèt malè; aut Imperii, nominas. Si Imperatoris, ejus repræsentantes personam, Domini feudi, hoc est, Imperatoris, mutatam nemo dicet. Si Imperii, non est, quod illos, qui jamdudum Imperio fidelitatem jurârunt, denuo ad juramentum fidelitatis adigamus.

Collatio Fahn-lehn denegata Vicariis.

XX. Quartæ huic regulæ annectitur limitatio: & excipiuntur ab eadem feuda duntaxat Principum, & illa, quæ Fahn-lehen vulgariter appellantur, quorum investitura & collatio soli Imperatori, vel Regi Romanorum reservatur. [add. *Rupertus Palatinus cum in Italiam concederet, filio suo Ludovico Vicariatum concessit an.* 1401. *eique concessit potestatem singula feuda Sacri Imperii vacantia conferendi ac de aliis infeudandi & investiendi, exceptis duntaxat feudis insignibus Archi-Episcoporum, Ducum, Marchionum, & quæcum vexillis sive gladiis recipi consueverunt, ut habent literæ commissi Vicariatus citata in scripto, cui titulus Vicariatus Palatini defensus in Appendic. Lit. D.*] Quod cum ita disertè constitutum sit, quæstionis est, *quid de eo habendum, quando tempus petendæ investituræ annuum, etiam in feudis Principum, durante Vicariatu exspiraturum? annon eo casu, ne feudi subeant jacturam, investituram à Vicariis petere liceat?* Brantlacht putat; hoc casu, quando Imperator ultra anni vel biennii spatium est mortuus, vel absuit, serenissimis Dominis Vicariis, tempore indulto præterlapso, investituram horum feudorum permittendam. Rationem ipse allegat nullam, autoritate contentus Arumæi, qui inducit *Recessum Imperii* vom Regiment *Vvormatiæ de anno* 1521. §. vnd behalten vns bevor. Loquitur autem Arumæus de casu absentiæ Imperatoris, de quo etiam solùm *allegatur* §. & mandatū Imperatoris investituram permitti posse concedit. Vtrumq; rectè. At Brautlachitius id etiam ad casum mortis Imperatoriæ extendit. Quomodo autem, Aureæ Bullæ si observetur præscriptum, ut debet, Imperium ultra anni, vel potissimùm biennii spatium Imperatore poterit carere? quomodo Vicariis id permissum dicemus, quod soli Imperatori specialiter reservatum? Quid ergo tandem? nocebitne hæc investituræ longior mora & protracta petitio? Absit, ut hoc dicam, non enim privatio, sed contemptus moram arguunt. Tempus quoque investituræ petendæ tam diu non currit, quàm diu quis sine culpa sua investituram petere impeditur. Iusta autem causa cùm aliàs etiam habeatur, qualiscunque domini absentia: utique & hic per mortem talis Vasallo præjudicare nequit.

Quid dicendum de Scepter-Lehen?

XXI. Quæritur, *quid de illis Archiepiscoporum, Episcoporum, Abbatum &c. quæ non per vexillum, sed per baculum, unde & Scepter-lehen vocantur, conferuntur, statuendum sit? an Vicariis eorum investitura concessa, an Imperatori reservata?* Germanicum quidem Aureæ Bullæ exemplar, verbis außgenommen der Fürsten Fahn-lehen / pro Vicariis hoc in passu videtur pugnare, sed ex fonte decisio petenda. Latina Aureæ Bullæ verba hæc sunt: *feudis Principum duntaxat exceptis, & illis, quæ* Fahn-lehen *vulgariter appellantur.* Excipiuntur, ut vides, I. feuda Principum. II. feuda illa, quæ vulgariter Fahn-lehen appellantur. Quod si nunc dixeris, feuda illa sceptri, vel baculi, nec Principum feuda dici, nec feuda vexilli, partim vera, partim sequiora enunciabis. Ecclesiastici enim illi propterea Principes Imperii sunt, quod feuda Principum ab Imperio habeant, licèt navitate & ortu inferioris fuerint subsellii. Deinde, ut negari nequeat, feuda hæc non esse Fahn-lehen / attamen sceptrum hic vexillo æquivalens est, ut alibi in feudis regalibus ensis, hasta. [add. *Hodie quum tam Ecclesiastici, quam seculares Principes per gladium investiantur, quod juris est* in Fahn-lehen / *idem etiam valebit* in Scepter-Lehen.]

Vicariis omnis interdicta alienatio.

XXII. *Quinta regula*, & certo respectu generalis præmissarum limitatio hæc est: Vicarii nullas res Imperii alienare, seu obligare tempore vicariatus possunt. Illud monendum & hac in parte germanicam versionem à latina longissimè recessisse, quando in vicem modò

allatæ regulæ habet; vnd derselb Pfaltzgraf hat aus Kaiserlicher Güte zuverbieten alle Veräusserung vnd Verpfändung der Güter/ so zum Reich gehören/ Zeit seiner Verwesung.

Generalis regula circa potestatem Vicariorum.

XXIII. Hactenus de illa Vicariorum potestate, quam Aurea Bulla iisdem expressè concedit, & certis quoquè limitibus circumscribit. Exinde verò nonnulli generalem formâtunt conclusionem, Vicarios omnino omnia peragere posse, quæ ipsemet Imperator, nisi quid specialiter ipsis reperiatur prohibitum. Alii prodiderunt, eosdem Equites creare, moratorias inducias concedere, delinquentibus gratiam facere, spurios legitimare, ac natalibus restituere posse. Et prodiit Martini Mageri à Schoenberg *tractatus de Advocatia armata*, cujus (*in cap. 9. n. 712.*) ad præmissum quæsitum, *an Vicarii perpetui, Electores scil. duo, tempore Vicariatus aliquem possint in Cæsaream, atque sacri Romani Imperii protectionem recipere?* affirmativè respondetur. Cum Vicarius Imperatoris, Regis, Principis, tantùm possit, quantùm is, cujus vices gerit: Hujus & aliorum rationes & sententia, in qua & ipse aliquando fui, dum mihi displicet, veniam reverenter peto à Serenissimis Imperii Vicariis, atque apertè protestor, meæ non esse mentis, vel apicè minimùm juris, quod habet, denigrare, tantùm opinari, ex Aurea Bulla nihil prætereà illis concessum deduci posse, quàm quod eâdem expressum. De cætero enim novi, in formula quadam concessi Vicariatus apud Freherum (*Origin. Palatin. lib. 1. cap. 15. & in notis ad Petr. de Andlo, cap. 10.*) mentionem expressam fieri potestatis, spurios, bastardos, & quoslibet de damnato & illicito coitu procreatos legitimandi, etiam si forent illustrium Principum, Ducum, Comitum & Baronum, eosquè natalibus & omnibus legitimis juribus restituendi, creandi Notarios publicos & tabelliones: uti etiam & illud me clam non est, à Palatioi Administratore Doctorem quempiam nobilitate Equestri donatum, moratoriasquè inducias C. F. cuidam concessas. Nostra de qua agimus, constitutio Vicariorum specialis est, adeòquè tantùm iis concessum quantùm verbis expressum, proptereàquè fines mandati custodiendi. Nec obstat, quod quædam exceperit Carolus: ergo reliqua permiserit. Et cùm quis Vicarium constituat, excipiens tantùm aliquid, quod speciale mandatum exigit, per hanc exceptionem censeatur mandatum generale, & sic ad reliqua omnia extendi, quæ specialem requirunt commissionem: Nam verum quidem est, Carolum quædam excepisse ab illis, quæ specialiter concesserat, at exceptione illâ locum non expressis minimè reliquit, cum hoc non dixerit. [add. *Dicuntur quidem Saxo & Palatinus Vicarii Generales, in privilegio Caroli IV. de super dato an. 1375. ibi:* Das sie gemeine Vicarien des Reichs gewesen sein und noch sein sollen; *id quod contra Dn. Autorem urget Ioan.* Wutte (*in Colleg. Schutziano de Statu Rei Romanæ Disp. 5. th. 12. lit. A.*) *Cæterum dicuntur tales generaliter per totum Imperium, non respectu objecti & potestatis concessæ, sed respectu territoriorum in quibus Vicariatus potestatem specialem, quam A. B. determinat, exercere possunt. V. Buxtorf. ad A. B. th. 71. Expressè dicit A. B. tit. 5. Palatinum vacantis Imperii provisorem cum potestate judicia exercendi, ad beneficia Ecclesiastica præsentandi, recolligendi redditus & proventus, & investiendi de feudis, juramenta fidelitatis vice & nomine Imperii recipiendi. Quod itaque A. B. hic non cantat, Dn. Wittenius & alii non debent cantare. Illi ergo qui generalem & liberam potestatem, ac sic illam, quâ Vicarii omnia peragere regulariter possunt, quâ potest Imperator, Vicariis prædictis collatam docent* (*ut facit Dn. Hulderieus Eyben in Collegio Seinoldino Vel. 2. Disp. 10. th. 2. lit. E. & Disp. 15. th. 2.*) *hoc aliunde quàm ex A. B. probare debent. Vid. plurib. Dn. Autor. ad art. 3. Capitul. Caroli V. verb.* Pfaltz und Sachsen. *n. 16. & seqq.*] Quia rem Carolus IV. non omnia privilegii Palatini capita, & quod Palatino competit in Auream Bullam referre, sed illa tantùm voluit, quæ expressit Aurea bulla, non potest suppeditare decisionem in re, quam non attingit. Nec quod longis annis post conditam Auream bullam à Carolo IV. extensè relatum, & confirmatum fuit, aureæ bullæ adscribi poterit. Aurea Bulla Palatino attribuit potestatè, non generalem omnia agendi, quæ potest Imperator, hoc enim non exprimit, sed potastatem ad certos actus restrictâ; respectu horum actuum autem generalem, ut quemlibet eorum generaliter exercere possit, nisi in specie addita sit exceptio. In specie fit mentio potestatis judicia exercendi; sed ita, ut generalis dici possit respectu judiciorum, quoniam nec modum exercitii determinat, nec ullum excipit judicium. Idem dicendum de potestate ad beneficia Ecclesiastica præsentandi: Inde, cùm nullum beneficium excipiatur, ad ea omnia præsentare potest, durante vicariatu, ad quæ potest Imperator, vel Rex Romanorum, dum in vivis est. Sic quoque comparatum est cum jure recolligendi reditus, & proventus, ad Imperatorem, si viveret, pertinentes. Potestas autem investiendi de feudis, non est generalis, sed patitur limitationem, nempè, excipiuntur feuda Principum, & illa, quæ Fahnen-lehen vulgariter appellantur. quorum investitura, & collatio, soli imperatori, vel Regi Romanorum specialiter reservata est. Potestas quoque recipiendi juramentum fidelitatis, vice & nomine S. Imperii, non extenditur ad feuda Principum; quoniam enim ea conferre nequit, non etiam de illis juramentum fidelitatis recipere potest. De cætero, licèt alia feuda concedat, & proptereà juramentum fidelitatis recipiat, illa tamen investitura, & juramenti præstatio, à Romanorum Rege, post electionem peractam, innovari, ac de novo recipi debet. Hucusque aurea bulla de singulis, quæ Palatino tempore vicariatus competere enarrat.

Vicarii an aliquem in Imperii tutelam possint recipere.

rat. Si ea Caroli mens fuisset, quam Sinoldus & cum eo alii sibi fingunt brevibus totum enuntiare potuisset; nempe, Palatinus, tempore vacantis Imperii Vicarius omnia potest, quæ potest Imperator, seu Rex Romanorum, dum in vivis est, solâ investiturâ, & collatione feudorum Principum & Fahnen-lehen/ exceptâ: nec opus fuisset addere quicquam, de prohibita alienatione, vel obligatione rerum Imperialium, cum ne quidem Imperator ipse hic manus habeat liberas. Si aurea bulla diceret, Vicarium omnia posse, quæ potest Imperator, non opus fuisset prohibitionem alienandi addere, cùm nec Imperator eam habeat. Postquam verò illa nonnulla Vicario competere scribit, & omnem alienationem illi prohibitam esse meminit, id non fit per exceptionem, sed per generalem regulam; & in effectu idem importat, ac si dixisset, Vicarius hoc peragere potest, illud autem non potest. Si dixisset, Vicarius omnia potest, alienatione solâ exceptâ, non haberem, quod opponerem; at verò, quoniam omnis exceptio de regula esse debet, velim scire, ad quem casum in regula expressum, hæc exceptio de alienatione referri debeat; ego eam nulli adaptabilem, & sic potiùs pro regula, quàm exceptione habendam, adhuc mihi persuasum habeo. In A. B. igitur non agitur de Vicario simpliciter, h. e. cum libera potestate à Rege Romanorum constituto, ut vult Sinoldus sed de eo, cui vicariatus à lege datus, cùm determinata potestate.

Controversia de Vicariatu Palatino. XXIV. An vacante Imperio, Palatinus eiusdem sit Vicarius in partibus Rheni & Sueviæ, & in jure Franconico, ut olim fuit *A. B. c.* 5. hodie controvertitur, inter ipsum & Electorem Bavariæ. Cùm nuper mortuo Ferdinando III. Imperatore anno MDCLVII. Imperium vacaret, uterquè titulo Vicarii usus fuit, ac publicis edictis, vacationem munusque sibi eo tempore competens evulgavit. Pro Bavaro adducitur Instrumenti pacis Osnabrugensis *art.* 4. & primò quidem, *quod attinet domum Bavaricam.* Pro Electore Palatino *ex eodem articulo 4. Instr. pacis* adducitur §. *deinde ut inferior Palatinatus.* Ius autem vicariatus ad hunc Palatinatum pertinere innuit (*A. B. c.* 5. §. 1.) non verò ad Electoratum. Ita legitur in dem kurtzen / und summarischen Bericht/ daß das vicariat in Landen deß Rheins / Schwaben und Fränckischen Rechtens / deß Herrn Pfaltzgrafen/ und Vicarii, Carl Ludwigen Churfürstl. Durchl. von rechts wegen zu stehen / und gebühren thut / gedruckt zu Heydelberg anno MDCLVII. cuius contextum quoniam brevis est, hîc subnecto. Es ist Reichs- ja Weltkündig/ auch auß bewehrten Historien-Schreibern / aus der güldenen Bull Kayser Carls des Vierten / auß vielen Kayserl. und Königlichen privilegien, und deroselben / nach und nach / von einem Keyser zum andern erfolgten confirmationen, ja dem uralten Herkommen und observantz selbsten überflüßig zu beweissen / wann das Römische Reich seines ordentlichen Haupts / entweder durch dessen Todfall / oder Abwesen/in Mangel stehet / und vacirend wird/daß den Pfaltzgrafen bey Rhein/Churfürsten / etc. Die Verwesung desselbigen in den Landen des Rheins/ Schwaben und Fränckischen Rechtens / biß zu dessen anderwärtigen Bestellung / und zwar ratione, & respectu Comitatus Palatini, in Kraft der güldenen Bull / und angezogenen privilegien, nicht allein zu stehet und gebühret / sondern auch das die Herren Pfaltzgrafen Churfürsten / von etlich hundert Jahren / ja vor der güldenen Bullen her / solch vicariat und Verwesung deß Reichs biß an die verwichene letztere Unruhe im Reich / benandlich noch annis MDCXII. und MDCXIX. exercirt, und in possessione desselben verblieben / deßwegen auff die bevor in offenen Truck außgegangene Tractätlein / und alle vornehme / Politicos, sonderlich aber die bey der Chur-Pfältzischen Cantzley mit gantzen Säcken voll sich befindende actus vicariatus / kürtze halben beziehend.

Wiewol nun nicht ohne / daß durch den zu Münster und Oßnabrüg aufgerichten Friedenschluß (*art.* 4. §.) & primò quidem, &c. die Churfürstl. dignitet mit allen Regalibus, officiis, insigniis & juribus quibuscunque, &c. beneben / der obern Pfaltz / und Grafschafft Cham / auff Chur Bayern transferirt worden / dannenhero scheinen möchte / ob wäre mit und unter solchen Worten zugleich auch solches vicariat, als ein vornembstes Stück solcher Chur-würde / den Churfürsten Pfaltzgrafen benommen / und den Churfürsten in Bayern zugelegt worden; So ist doch hingegen zu wissen und wol zu mercken / daß solche vicariats-Gerechtigkeit / und Hoheit/kein dependentz der Chur-dignität / sondern ein inseparabile connexum der bey dem Chur-Hauß-Pfaltz verbliebenen Pfaltzgrafschafft bey Rhein / jederzeit gewesen und noch seye; Dannenhero / und gleichwie nicht alle der Churfürsten Pfaltzgrafen dignitäten / Aempter / Würden / præeminentzien / Rechten und Gerechtigkeiten / notabiliter, und allein ad Electoralem dignitatem spectantia, das ist / diejenige Aempter / Würden / Rechten und præeminentien / so zu solcher transferirten Chur-würde gehören / durch das Instrumentum pacis an das Churfürstliche Hauß Bayern transferirt und überlassen worden / und demnach seine Churfürstl. Durchl. zu Bayern auch ein weiters und mehrers nicht / als was solcher auff sie transferirten Chur-würden inseparabiliter anhanget / oder Ihr außtrücklich überlassen und Chur-Pfaltz benommen worden / prætendiren, oder ansprechen kan: Also ist hingegen deß Herren Churfürsten Carl Ludwigen Churfürstl. Durchl. die gantze Unter-Pfaltz (oder Pfaltzgrafschaft bey Rhein) mit allen und jeden Rechten/Gerechtigkeiten und Zugehörungen / wie die Churfürsten und Pfaltzgrafen bey Rhein solche vor der Böhemischen Unruhe besessen/ genützt und genossen / consequenter auch die vicariats-Gerechtigkeit / als welche dero Vor-

eltern vor dem letzten krieg auch besessen / in Krafft erstbesagten Friedenschluß restituirt, und sie demnach in ruhiger Ubung derselben/ ohne Contravention mehr gedachten Friedenschluß / daran nicht zu hindern / weniger von jemand zu turbiren.

Dann daß solch vicariat kein dependentz der auff das Hauß Bayern transferirten Chur / sondern der Pfaltzgrafschaft bey Rhein seye / erhellet nicht allein überflüssig aus diesem / daß die Pfaltzgrafen bey Rhein lang vor der Güldenen Bull/ und ehe sie Churfürsten gewesen / vigore præfecturæ Prætorii, Majoratus Domus, & Palatii Comitatus Palatini, die Verwesung des Reichs und vicariat versehen / wie mit den Exempeln Conradi Comitis Palatini, der nach absterben deß Kaysers Henrici Aucupis, und Pfaltzgrafen Ludwigen / welche nach zeitlichem Ableiben Kaysers Rudolphi deß Ersten/die Reichs provision und Verwaltung geführet: ingleichen mit Pfaltzgraf Rudolphen/Kaysers Caroli IV. Schwieger-Vattern / und Pfaltzgraf Ruprecht deß Eltern Exempeln / und deßwegen habenden Diplomatibus, und confirmationen, zu verificiren: welches auch Kayser Ludwig / in seiner zu Franckfurth publicirten constitution de anno 1339. mit folgenden Worten bezeuget / quod longâ & probatâ consuetudine inconcussè à Maiorum ordinatione retrò observata, vacante Imperio ius administrandi Imperii, iura feuda conferendi, & cætera negotia disponendi, Palatino Rheni debeatur, &c. Sondern es erweiset auch die / die in Anno 1356. erfolgte und publicirte Güldene Bull Kaysers Carl deß Vierdten / als welche sub tit. V. nicht nur die rubric und Titul (de iure Comitis Palatini & Saxoniæ Ducis) inscribirt / und der Churfürstlichen dignitet und Ampts / als darvon schon in præcedentibus gehandelt worden / nicht im geringsten gedencket / sondern auch im nigro, und context selbsten / die Vicariats Gerechtigkeit dem Comitatui Palatino außtrücklich zuschreibet / mit diesen formalien; Quoties insuper, ut præmittitur, sacrum vacare continget Imperium, Illustris Comes Palatinus Rheni, sacri Imperii Archidapifer, ad manus futuri Regis Romanorum, in partibus Rheni & Sueviæ, & in iure Franconico, ratione Principatus, seu Comitatus Palatini, privilegio esse debet Provisor Imperii, cum potestate iudicia exercendi &c. Darauß dann folglich / daß nicht der Electorat, sondern der Comitatus Palatinus, oder Comitiva Palatina ad Rhenum, deß dem Churfürsten Pfaltzgrafen bey Rhein beygelegten vicariats das rechte fundament und Haupt-ursach schon zuvor jederzeit gewesen/ und in der Güldenen Bull behalten worden; und hindert im geringsten nicht / daß des Archidapiferi dabey gedacht wird / weiln männiglichen vor Augen ligt / daß solches nicht dispositivè, sondern allein enuntiativè, mit Außtruckung damaligen prædicats, weiln damaln die Pfaltzgrafen zugleich Archidapiferi gewesen/ geschehen.

Hierzu kommet auch dieses / daß / was also in der Güldenen Bull / auff sorgfältige Ersuch- und Erwegung des teutschen Rechtens/ und Erkundigung des alten Herkommens/ und observantz / wohl bedächtlich verordnet von Kayser Sigismundo in seiner Güldenen Bull mit diesen Worten/ Electores & Comites Palatinos diuturnâ temporum præscriptione inconcussè habuisse vicariatum Imperij, & possedisse legitimè &c. Widerholet und bekräfftiget ja von allen Römischen Kaysern und Königen/ von Carolo IV. biß auff Ferdinandum II. zu rechnen / manch- und vielfältig confirmirt und bestätiget worden/ welche privilegia, gleich der Güldenen Bull/ solch Gerechtigkeit der Reichsverwesung den Pfaltzgrafen bey Rhein/ so Churfürsten seyn (ad distinctionem scil. primogeniti Comitis Palatini à secundo genitis) einmühtig confirmiren/ und also auch in den Schrancken des Iuris confirmati zuverstehen; massen auch Kayser Maximilianus I. in seiner confirmation über solch vicariat außtrücklich diese Wort anhänget; in aller maß / wie daß die Guldene Bull/ und Kayser Carls des Vierdten Brieff / innhalt / und seine Vorfordern / und er das hergebracht/ und Gerechtigkeit haben. Zugeschweigen/ daß mit Churfürstl. in specie auch Churfürst Johansen zu Trier schreiben de anno 1468. zu Coblentz auff unserer L. Frawen Tag datirt, zubelegen / daß auch sie davor gehalten/ wie die formalia lauten / daß das Fürstenthumb der Pfaltzgrafschafft bey Rhein solch Gnad und Freyheit habe / &c. und das ist was in der Güldenen Bull / in oben angezogenem tit. 5. mit dem emphatischen / und nachtrücklichen Wort Privilegio (dann also stehet es in dem original) gemeinet wird / daß der Pfaltzgraf bey Rhein Privilegio (speciali scilicet) Provisor & Vicarius Imperij seyn soll. Dabey gleichwohl dieses nicht ungeandet zu lassen/ daß gleich wie in dem lateinischen Nachtruck der Güldenen Bull / an statt privilegio, das Wort privilegij übel eingerückt; Also in deroselben teutschen translation, die Wort: ratione Principatus, seu Comitatus Palatini, sehr übel / von des Churfürstenthumbs und Pfaltzgrafschafft wegen / in teutsch vertirt und gegeben worden/ weiln männiglichen bekant/ daß Principatus ein Fürstenthumb heisset / so dem teutschen Leser zur Nachricht nohtwendig müssen erinnert werden. Nach dem nun des Herrn Pfaltzgrafen Fürstl. Durchl. Eingangs gedachter massen die Pfaltzgrafschafft bey Rhein/ oder die gantze untere Pfaltz/ mit allen und jeden Rechten und Zugehörungen / vermög Instrumenti pacis restituirt, darauff in dasselbe durch ein Kayserliche commission eingesetzt / auch mit der Pfaltzgrafschafft bey Rhein/ und deren pertinentien, von jüngst verstorbenen Kays. May. glorwürdigsten Andenckens/ in anno 1652. zu Prag solennissimè belehnet worden / so folget unwidersprechlich / daß auch dieses vornehme Stück und hohes Regal der Pfaltzgrafschaft bey Rhein/ als ein connexum, & dependens derselben

selben seiner Churf. [illegible] und [illegible] sey [illegible] dessen [illegible] und [illegible] zu grund besinde / [illegible] endlich hatte austrücklich sollen [illegible] geschehen / in Ansehung Chur-Pfaltz / [illegible] der General Amnisti (deren Ihr Churf. Durchl. nicht weniger als andere Ständ deß Reichs zu genießen. art. 4. Instrumenti pacis §. Deinde tota Domus Palatina) alles das jenige was deroselben nicht austrücklich benommen / widerumb zu kompt und zu [illegible] ist.

Man beru[illegible] sich zwar Chur-Bayerischer seiten / [illegible] ins Reich publicirten vermei[illegible] [illegible]riats-Patents / auff ein Kays[illegible] [illegible] und den F[illegible]eden[illegible] [illegible] aus bißher gehaltenem [illegible] abzunehmen / daß berührter Friedenschluß Seiner Churfürstl. Durchl. in Bayern 2c. in hoc passu vielmehr zu wider ist / dann daß er deroselben patrociniren solte: Also weiß man auch Chur-Pfaltz seiten keiner a[illegible]sonderlichen Kayserl. Concession [illegible] zu erinnern / so diß falls Chur-Bayern vorständig / oder Chur-Pfaltz nachtheilig seyn köntes / wol erwogen / falls dergleichen vor dem Instrumento [illegible] ertheilet / solche durch dasselbe insonderheit vermög der truckenen Wort / art. 4. §. Deinde cassatis iis quæ in contrarium acta sunt, wider aufgehoben / falls aber nach dem Friedenschluß deme zu wider / und der Chur-Pfaltz zu Nachtheil etwas beschehen seyn solte / dennoch seiner Churfürstl. Durchl. solches nicht præjudiciren könte. Solten aber des Herrn Churfürsten zu Bayern Churfürstl. Durchl. durch solche Kayserliche Concession (wie vermuhtet wird) die Kayserliche Investitur und Lehenbrieff verstehen wollen / in deme zwar nicht ohne / daß dero Herr Vatter / Churfürst Maximilianus [illegible] in wehrendem Krieg / unter andern auch in specie mit dem Vicariat von Kays. Maiest. in anno 1638. belohnet worden [illegible] so würde solche Chur-Bayern nicht / so[illegible] [illegible] Chur-Pfaltz zu statten kommen [illegible] und deroselben Vicariats-Befügniß noch mehr begründen / in deme solcher gantze [illegible] nicht allein durch das Instrumentum [illegible] in art. Pal. enthaltene hieroben angeregene Wort / Cassatis iis, quæ in contrarium acta sunt, &c. So dann die Einrichtung [illegible] newen Lehenbrieffs (dessen es / morte [illegible] vel Vasalli non interveniente, sonsten [illegible] bedörfft hatte / wan der vorige nicht wäre [illegible] gewesen [illegible] und allerdings cas[illegible] und auffgehoben / gestalten auch die verstorbene Kays. Maiest. um Vberfluß ein clausulam cassatoriam dem Chur Bayerischen newen Lehenbrieff zu inferiren / oder ein Rescriptum Cassatorium de[illegible] des H. Pfaltzgrafen Churf. D[illegible] [illegible] sich zu verschiedenen m[illegible] und in Schrifften erbotten; Sondern es ist auch (quod probè notandum) in dem neuen Chur-Bayerischen Lehenbrieff / de anno 1652. so wol das V[illegible] selbsten / als auch die Wort / wie Churfürst Maximilian in Bayern Ld. hiebevor damit belehnt worden / und [illegible] vermög voriger Lehenbrief biß auff sein [illegible] ableiben [illegible] / 2c. aussgelassen / und hingegen [illegible] auff Chur-Pfaltz erinnern / [illegible] gesetzet worden / daß Ihr Churfürstl. Durchl. zu Bayern mit der Chur-dignitet und Obern-Pfaltz belehnet werden [illegible] / wie der Friedenschluß austrücklich mit sich bringet: Allermassen Ihr Kays. Mayst. glorwürdigster Gedächtnüß noch wenig Wochen vor dero zeitlichem Ableiben / benantlich am 10. Martij 1657. seiner Churfürstl. Durchl. zu Pfaltz solchen newen Chur-Bayerischen Lehenbrieff copialiter allergnäd. communicirt / und dabey folgender massen [illegible]iret / daß Ihr Kayserl. [illegible] sich annoch guter massen erinnerten / was [illegible] Chur-[illegible] für Erinnerungen und [illegible] gehorsambst überreicht / welche auch von Ihrer Kays. [illegible] reiffe Erwegung gezogen / und in [illegible] dergestallt in acht genommen worden / daß sie solchen newen Lehenbrief etwas enger einziehen und restringiren lassen / wie die Abschrifft ausweisete.

Wann demnach [illegible] Chur-Pfaltz die Würde und Hoheit deß vicariat-Ampts / respectu der Pfaltzgr[illegible]schafft am Rhein / als eine derselben anhangende sonderbahre prærogativ von Alters her [illegible] / auch in solcher qualitet, ratione Principatûs seu Comitatus Palatini; und zwar privilegio speciali in der Güldenen Bull / als deß Reichs-fundamental-Satzung confirmirt, hernacher von Röm. Kaysern und Königen darüber mit sonderbahren privilegien begnadet / und durch die uralte ununterbrochene observantz [illegible] gewaltig gestärcket / durch den Münsterischen und Oßnabrügischen Friedenschluß nicht wenig bekräfftiget / so haben Ihr Churfürstl. Durchl. bey ietzmahliger Reichs-vacantz sich der Versehung / und Verwesung des Reichs / an dem Rhein / in Schwaben / und Orten Fränckischen Rechtens / billich unterzogen / und wollen nicht zweiffeln / es werde [illegible] männiglich auch also dafür zu halten / und zu erkennen gemeinet seyn. Wie [illegible] Ihr Churfürstl. Durchl. erbietig seyn [illegible] guttwillig zu hören / und darauff unpartheyisch Recht und Gerechtigkeit dermassen ergehen zu lassen / daß sich niemand zu beschweren Vrsach haben soll: Also wollen / und werden sie gegen die jenigen / so dieselbe in Ihrer Gerechtsamb / und deren [illegible]tung turbiren, oder einig Hinderung thun werden / zu Handhabung Ihrer Befugnuß alle geziemende Mittel und Weg / austrücklich vorbehalten und reservirt haben / Geben unter Ihre Churfürstl. Durchl. Insiegl. Heydelberg den 1. Maij 1657. [add. *De hac controversia addendus Autor ad Instr. Pac. p. 1. Disc. 26. n. 9. & seqq. ubi argumenta pro & contra videbis, item alia scripta quæ hac de re in publicam lucem [illegible] sunt.*]

CAPUT XII.

De dignitatum Illustrium origine.

Illustrium dignitatum tituli unde in Imperio orti.

I. Illustres in Imperio dignitatum tituli, an à Romanis an verò à Germanis fuerint inventi, non una omnium est opinio: Abstrusa mihi rei veritas, nec tamen probum illud habeo, Majores nostros, quos partim odio prosequabantur Romani, & bello exercebant, specula virtutis habuisse, & quos sequerentur patronos.

Officiorum tituli facti hæreditarii.

II. Vt autem ab initio, ita & longò post tempore, Ducis, Marchionis, Comitis &c. officiorum fuerunt magis, quàm hæreditaria nomina: hæcque officia ad nutum, rem mobilia; donec tandem à Carolo Magno, vel ut alii, ab Ottone I. & in Gallia ab Hugone Capeto, digni actis istæ emporariæ antea, post perpetuæ effectæ, tales huc usque perduraverunt. Nostris Imperatoribus Romanis Impp. Alexandrum Severum & Constantinum M. qui terras devictas Ducibus & Comitibus dederunt, ut eò attentiùs militârent, easdem ob rationes, præsertim verò postquàm generosas sibi elegissent hæc ad munia familias, quarum virtuti suppares heredes haud inepte colligebant, visum fuit imitari, & quod ambulatorium prius, ac fortunæ ad rotam mobile, hereditarium & certum constitui. Cumque tractu temporis, uti vices humanæ sunt, nonnullæ prælectis ex familiis, ex rerum natura exemptæ fuissent, Imperatorum alii, quos tunc series dabat, in locum harum alias, eadem perennitate successionis observanda, substituerunt. [add. *Exagitat hoc institutum Imperatorum nostrorum per Satyram Severinus de Monzambano, cui respondet Pacificus à Lapide in Stricturis ad Monzambanum, & Autor ad Instrum. Pac. p. 1. Disc. 20. n. 55. Adeundus in hac materia Magnif. Dn. Mylerus ab Ehrenbach. in insigni Tr. cui tit. Archologia. cap. 11. n. 5. & seqq.*] Vnde sive Romani à Germanis, sive hi ab illis, sive neuter ab altero, Ducum, Principum, Comitumve dignitates & gradus mutuati fuerint, parùm intererit.

CAPUT XIII.

De Principibus Germanicè Fürsten.

Vocabulum Principis vetus est significatione.

I. VEteribus Latinis princeps primùm idem, qui primus ac præcipuus erat. Hunc titulum posteà Imperatores Romani, mutatâ Reipubl. formâ, pro suis tantùm filiis usurpârunt ac honoratissimum pro juventute nobili: quod quidem Augusti primùm auspiciis cœptum fuisse constat, cujus pueri nepotes duo adoptati ex Iulia filia principes juventutis appellati sunt.

Quinam hodie nomine Principum veniant.

II. In nostra pol[...] nomine Principis continerí generaliter [...]mus, omnes illustres personas, ut [...] Marchiones, Comites, Barones, quoque [...]s castra, aut cœteras cum regalibus; [...] liter verò tantum de iis, qui de Principatu, eiusm Fürstenthumb/ ab Imperatore, unà cum dignitat des Fürsten/ investiti & decorati sunt. Tal[...] habemus Principes Ascaniæ, die Fürsten von Anhalt; Principes Sueviæ Aust[...] inci[...]pes Rugiæ, Pomeraniæ Duces & M[...]hiones Brandeburgenses; [add. *Hodie per Instrum. Pac. art. 10. solus Rex Suecia est Princeps Rugia. Hodie per idem Instrumen[...]is accesserunt, Princeps Halb[...]dens[...] & [...]densis art. 11. & art. 12. Princeps [...] & Ratzeburgensis*] Principes Vanda[...], Megapolitano Duces; Fürst zu Strubel E[...]ctorem Coloniensem &c. Specialissimè & secundum excellentiam Princeps vocatur, Imp[...]tor. Licet quandoque [...]um à [...]ncto Romanus Pri[...]eps, in literis Sigismun[...]i Imp[...] ad concilium Basileense, (quæ ex[...] p. 45. Die Frage / ob die Röm. Kayßerl. Mai. sidt in Sachen Fürstenthumb [...]) Hol[...] is Principis nomen omnibus Regibus ab[...]rè superiorem non recogno[...]entibus competit.

Vocabulum Fürst unde?

III. Nos Germani, Principis vocem Latinam exprimimus per Fürste oder Vörste origine cum Lat[...]is æqual[...] F[...]ste [...] contractionem factus der Förderste/ i. e. [...]mus. Hoc quadantenus [...]spexit Compilator des Schwabenspiegels (*lib. 2. c. 151. §. 6.*) der Fürst heist davon ein Fürst daß ihm der König das Fürsten-ampt leihet mit seiner Hand: vnd leihet es der König einem / vnd leihet es der furbas einem andern / der mag nit Fürst davon heissen: das ist davon / daß er der forderst an dem Reich [...] ist. [a[...] *Principes sunt vel* Reichs-Fürsten *vel* Bloße Fürsten. Reichs-Fürsten *dicuntur* (1) [...] Reichs *Imperator, cujus titulus* der [...] durchleuchtigste (2) *Generaliter omnes [Im]perij Status, Electores, Comites, Barones. [...] Principum conventus in Comitiis dicitur* der Fürsten-Rath. (3) *Specialiter, quatenus Electoribus, Comitibus & Baronibus contrà di[s]tinguuntur. E[t] hi sunt vel Ecclesiastici, vel Seculares. Nudi Principes sunt vel in Imperio votum tamen in Comitiis carent, ut Principes Silesia, qui Regi Bohemia subsunt, Appana[g]iati,* Abgetheilete Herrn / *& Titulares, quales Ferdinandus II. Imp. creavit; Vel extra Imperium ab Imperio tamen titulum indepti, quales Principes Razevily in Lithuania.*]

Principes Imperij qui duplices.

IV. Ratione ordinis seu qualitatis à genere functionis deducta, duplices in Imperio [ha]bemus Principes, laicos videl. & [Ecc]lesiasticos, Episcopos dictos, qui eadem superioritatis jura, quæ Duces, Marchiones &c. ab Imperio habent: & inter eosdem nonnulli præter Episcopatus, etiam alia illustria feuda. Coloniensis [in]scribitur, Dux Angariæ & Westphaliæ; Argentinensis, Landgravius Alsatiæ; Herbipolensis, Dux Franconiæ; Virdinensis, Comes Virdunensis. [add. *Hodie Episcopus*

copus Verdunensis non amplius est Imperij Princeps. sed Gallo enim Episcopatus subest.] Cameracensis, Dux Cameracensis, Constantiensis, Baro de Reichenau &c. (Paurmeister. *d. l. n.* 8.)

Principes seculares imperii.

V. Porrò seculares Principes in Imperio sunt, vel I Reichs-Fürsten/ vel Lands-Fürsten. Ita vocantur illi, qui Imperio immediatè subjecti non sunt, sed aliis Principibus & Statibus: quorum in Silesia tres adhuc familias superstites, Lignicensem, Teschinensem & Monsterbergensem reperiri, testatur Paurmeister *de jurisd. lib.* 2. *c.* 9. *n.* 9.) Dicuntur autem Lands-[illegible]/ eo significatu, quo Landsaß.

Nota Imperii Principum.

VI. Princeps Imperii, Reichs-Fürst/ ut quis dicatur, tria requiri ex Paurmeistero statuit Besoldus *thes. pract. lit F. n.* 47. I. Vt Imperatorem solùm pro domino agnoscat. II. Vt per vexillum vel sceptrum feuda accipiat. III. Vt possideat provincias Principatus titulo insignitas. [add. *De hisce notis an Imperii Principem exprimant vid. Ant. ad Instr. Pac. p.* 1. *Disc.* 20. *n.* 27. *ubi traditur quod vera nota Imperii-Principum sint.* (1.) *Vt per gladium sint ab Imperatore investiti de Principatu* (2.) *Vt in comitiis votum & sessionem habeant.*] Ego autem exempla dari puto, quibus evinci possit, notas istas perpetuas & substantiales non esse. *Primò* dantur honorarii Imperii Principes, qui ab & in Imperio nihil præter titulum habent, & alium quoque præter Imperatorem, superiorem recognoscunt. Talis fuit Razevilius qui præter nudum titulum Principis ab Imperio nihil habuit, & Regi Poloniæ subjectus permansit. *Deinde* ipso Besoldo teste fieri potest, ut Princeps Imperii territorium, vel bona amiserit, vel illud ipse, tanquam apanagiatus, non habeat, sed ab agnatis ejusdem possideatur (*part.* 4. *consil.* 195. *quæst.* 2. *n.* 38.) Ego hanc dignitatem ex sola persona judicandam arbitror: ut si Imperator aliquem Principis titulo & dignitate condecoret, ille Imperii Princeps sit, licèt alium alibi superiorem agnoscat, & in Imperio Principatum habeat, vel non habeat. [add. *Hanc Dn. Autoris opinionem suprà in additionibus ad lib.* 1. *refutavimus, ubi actum fuit de Statibus Imperii.*] Vnde etiam evenire poterit, ut ratione personæ sit, ein Reichs-Fürst; ratione autem bonorum, ein Lands-Fürst. Quo ea fundamento decidenda quæstio est, *an Principes Silesiaci sint Principes Imperii?* cujus affirmativum operosè adstruere conatur Curæus (in der Schlesischen Chronic *lib.* 1. *c.* 1.) sed sine sufficienti ratione, si Besoldo credimus (*d. consil. n.* 55. [add. *Sunt Principes Imperii non immediati, sed mediante Rege Bohemiæ.*]

CAPVT XIV.

De Ducibus Germanicè Hertzogen.

Vocabuli Ducis etymon.

I. DVx à *ducendo* dictus, quòd ducere debeat sibi commissos, atque iisdem viam & iter monstrare, aliaquè quæ facienda. Vel à *deducendo*, in hostilem agrum, exercitum.

Hertzog unde dictus.

II. Nobis Germanis Heer significat exercitum, Zog vero, quasi Zieher/ Dux, quippe ziehen/ vel ziegen est ducere, & Zog/ sive Zug/ notat expeditionem: unde ipse Dux hodiequè superioribus Germanis dicitur Hertzog/ inferioribus Hertog. [add. Hertzog *ergo est, quasi* ein Heer des Zoges]

Duces quomodo olim à Germanis electi.

III. Apud nostrates olim deligebatur Dux à multitudine, in publico concilio, sententiis collatis. Delectus deinde scuto imponebatur, atque in sublime humeris sustinentium elevatus, in gyrumquè circumactus, Dux belli decreti salutabatur: Cluverius (l. 1. German. antiqv. c. 46.) Cum Romanum Imperium irruptionibus exterorum vexaretur, Imperatores bellis continuis implicati, quasi necessitate coacti, administrationem & tutelam provinciarum mandaverunt Ducibus, & illis, qui anteà bello præfecti fuerant, idque majori confidentiâ, ut quorum fidem & industriam tempore præterito satis comprobatam habuerant. Atque hoc modo Dux, qui primùm bellicæ rei fuerat præfectus, incipiebat haberi gubernator, seu administrator, & posteà successu temporis, Princeps. (vid. Bulenger. l. 4. de Imper. Rom. c. 71.)

Varia olim apud Francos Ducum conditio.

IV. In Germania, quâ varietate Ducum conditio & dignitas fuerit agitata, certa mihi non usque adeò sunt vestigia. Stephanus Pasquierius, (*recherches de la France livr.* 2. *ch.* 11.) ait Francos, Gallia subacta, à Romanis didicisse, Ducibus uti pro provinciarum gubernatoribus: posteà familiâ Clodovæi extinctâ, uti palatij præfecti, potestatem regiam sibi transcripserant quasi hereditariam, ita Duces ad idem allaborasse. Legimus tempore Caroli Martelli, Ducem Gasconiæ, & alterum Aquitaniæ, Ducatus sibi hereditarios asserentes, superiorem Regem Franciæ non agnovisse: imò nonnullos Ducum Regium sibi nomen ratione provinciarum attribuisse: Eos tamen omnes posteà per Carolum Martellum, Pipinum, Carolum Magnum, & ejus filium, in ordinem fuisse redactos. Horum itaque tempore Duces, qui Regno continebantur Francico, gubernatores provinciarum fuerunt, eo singuli nomine, cui præfecti. [add. *Consulendus est hic Dn. D. Myler in Archologiâ cap.* 9. *in tot. add. Ant. ad Instr. Pac. p.* 1. *Disc.* 20 *num.* 15. *& seqq.*] Extra verò Regnum in provinciis remotis, quæ tam facili jugo non poterant teneri, duplices conspicui erant: Alij Ducatum possidebant, in vicem patrimonij, ita tamen, ut eum acceptum ferrent Regi: alij æque, ut priores filii ipsius in Regni visceribus, tantum guber-

natores erant. Declarat hoc locus Theodulphi, ubi manuscriptum habet: *Tassiloæm in Ducatum Boiojariorum collocavit per suum beneficium: Pipinus autem Rex tenuit placitum suum in Compendio eam Franciæ, ibique Tassi'o venit Dux Boiojariorum in vassatico se commendans, sacramenta iurans; multas & innumerabiles reliquias Sanctorum per manus imponens, & fidelitatem Regi Pipino promisit & filiis ejus, scilicet vassum rectâ mente & firmâ devotione.* Et Aimonius (4. *histor.*) meminit Grimoaldi Ducis Beneventani in Italia, qui Imperatori Ludovico Pio annuatim contribuebat septem scutatorum millia. Nihilo tamen minus in eadem Italia restabant alij Duces, gubernatores tantùm, ut idem nos docet Autor *dicto libro*, quando refert, Saponem Ducem Spoletanum mortuum, inque ejus locum Ludovicum immisisse Atalardum, Comitem palatij sui.

Quando increverit Ducum potentia. V. Carolo autem Simplice regnante, occasione ætatis nondum adhuc firmatæ & judicii crudi, quilibet Ducum, Comitumqué ita sibi prospexit, ut per ruinam Regis consurgeret, & titulo gubernatoris provinciæ, sut civitatis sibi assignatæ, reditus & dignitatem lucraretur. Vnde postquam Hugo Capetus occupâsset Regnum, complures reperiebantur Duces, Comites & Magnates, qui dignitate cum eodem quasi concurrebant, qui posteà tempore expeditionis Hierosolymitanæ à Ludovico Crasso, & tandem aliis, maxima ex parte reformati, Ducatibus & Comitatibus coronæ rursus addictis & incorporatis. [add. *Occasio potentia Ducum est triplex* (1) *Conniventia Imperatorum, qui plures provincias sub unum Ducem aut Comitem commeare sunt passi, easqué illis hereditarias fieri.* (2) *Quia Episcopi quoque & Abbates provincias seculares acceperant, qui olim tantùm circa sacra erant occupati. Tertia occasio est infantia & pueritia Henrici IV. qui anno ætatis octavo Imperator factus, adulta ætate multa imprudenter gessit, quibus Principes & Episcopos irritavit, donec hi tandem illam deponerent, qua res ingentes animos Principibus, & Episcopis addidit. Postquàm igitur Autoritas Impp in angustum redacta, administratio Regia in Imperio quidem hodie longè remissior, in regionibus autem Principum vel eadem, qua olim, vel etiam auctior est. Vid Dn. D. Ludolph. Hugo de Stat. Reg. Germ. c. 4. 5. 6. 7.*]

Quis de iure feudali dicatur Dux. VI. De jure feudali Dux ille habetur, qui de Ducatu à Principe summo est investitus, hoc est, cui Princeps in beneficium regionem aliquam, quæ Ducatus nomen & characterem habet impressum, concessit, primis temporibus ad vitam, posteà in perpetuum (1. F. 1. §. 1. c. 1. *quis dicatur Dux*, 2. F. 10.) Hoc sensu potissimùm in Imperio nostro splendent Duces Saxoniæ, Brunsvicenses, Lunæburgenses, Pomeraniæ, Mechelburgici, Bavariæ, Würtembergenses, Sabaudiæ, Lotharingiæ, Lavenburgenses Holsatiæ &c.

Duces quot sub se habuerint Comites. VII. Cæterùm Caroli Magni qui considerant instituta, eo tunc tempore Ducem sub se duodecim habuisse Comites notant (Petr. Pithœus *lib. 1. advers. c. 8. p. 376.*) Adde Hottomannum: (*de verbis feudalibus verb. Duces, §. duces dicti sunt*) rem variis historicorum locis confirmantem, Et Ianum Dousam (*in Batavia Hollandiaque annalibus lib. 5. pag. 218.*) ubi de Caroli Magni & Pipini, temporibus consignat, illis duodenos simul Comites sub unius Ducis ditione subesse, atque imperata facere consuevisse, auspiciis quidem Regilis, cæterùm ductu ejus, qui principalibus copiis præpositus, legati, sive etiam proregis munus titulumque sustinuerit: ad cujus nutus nullo non tempore ac loco præsto esse, & quocunque terrarum in hostem ipsos ducere, sive adeò præmittere placuisset, per iuvia [illegible] eta, properè vel sequi, vel præcurr[illegible] Scio hoc (pergit Dousa) quod dic[illegible]què nostratium insolens visum iri, ac [illegible] paradoxum; sed iis tantùm, qui in mediæ ætatis historicis minus cum cura versati. Quos quidem ego ad Aimonij, & Ottonis Frisingensis *Chronica* ablegandos censeo: quorum hic (*lib. 5. cap. 20.*) de Pipino, illo Caroli Magni patre, ita memorat: At Pipinus Thassilonem in Ducatum restituit, fratriqoe (Grifoni) duodecim Comitatus restituir, quibus ille non contentus, ad Vvaifarium Ducem Aquitaniæ fugit. Sed planius aliquantò Aimonius (*de Gestis Francorum lib. 4. cap. 61.*) de eadem re deque eodem Pipino loquens: Thassilonem in Ducatum restituit, domumque reversus, Grifonem, (more Ducum) duodecim Comitatibus donavit: Sed ille tali beneficio contentus non erat. Nam eodem anno ad Vvaifarium, Ducem Aquitaniæ, profugit. Animadversione autem dignum est, æquales illorum temporum scriptores, inter Duces & Comites hujusmodi ferè discrimen facere consuevisse, ut Duces essent totius regionis præfecti, Comites urbis tantùm, sive minoris alicujus territorij. Qua in re, cum certi nihil habeam, hoc tantùm probabile existimo, non quidem certum numerum Comitum sub Ducibus fuisse, attamen sub nonnullis duodecim, quatuor aut pauciores (Petr. Pithœus *liv. 1. des Comtes de Champagne & Brie p. 462. & seq.*)

Ducum differentia. VIII. Ducum verò alii in simplici hoc perstant nomine, alii augmentum aliquod recipiunt. Hi vel extra Imperium sunt, vel in Imperio.

Archi-Dux. IX. In Imperio duplices: I. Archiduces, Ertz-Hertzoge; qui titulus in Imperio solùm receptus. *Electores à nonnullis Imperatorum, olim dictos Palatinos Archiduces, memorat Gevvoldus* (de S. Romani Imperij Septemviratu cap. 7. pag. 125.) *Bruno, Ottonis Magni Imp. frater, titulum Archiducis Lotharingiæ usurpavit, postquàm ipse Archiepiscopus Moguntinensis anno 953. detecto propter rebellionem Conrado Lotharingia Duce, Ducatum Lotharingia à fratre Imperatore accepisset; indignum scil. existimans, si cum Archiepiscopus esset, non etiam Archidux appellaretur* (Bitsch. in annot. ad Natal. Comit. pag. 200. lit. y. Archi-Ducis appellationem, primùm Bruno, frater Ottonis Cæsaris Primi, insolenter assumpsit, ait Æmilius Veronensis, Christianus Taci-

Tacitus, (*lib. 3. Francor. histor. & ex eodem* Spigel. *in notis ad Ligurin. lib. 1.*) At si Megiserus nos non fallit, (*in Annalibus Carinthiæ lib. 6. cap. 14. pag. 494.*) jamdudum Imperatoris Caroli Magni ætate Carinthia Archiduces habuit, familiæ tantum hic titulus competit. Factum id à Friderico III. Imper. si credimus Natali Comiti (*hist. lib. 9. p. 199.*) Sanè is Ducem Austriæ se nominat, in der Reformation zu Franckfurt *anno* 1442. aufgericht / *in pr.* & post eum Maximilianus demum Archiducis titulo utitur, (in Ordnüng des Cammergerichts zu Worms / *anno* 1495.) Licèt autem nō defuerint alij q[illegible]uces ad eundem titulum adspirant[illegible]en omnes repulsam passi fuerunt, n[illegible]lius in vita Imperatorem potiuerunt p[illegible]re (Sixtin. *de Regal. cap. 4. n. 30.*) Austriaci Principes, quod multis Ducatibus & Provinciis dominarentur, dicti sunt Archiduces, i.e. primarij Duces. Poncius I. Comes Tholosanus, in charta fundationis monasterij Thomerientis anni 936. se vocat Primarchionem & Ducem Aquitanorum; quòd pluribus marchis, sive limitibus præesset. Alphonsus Rex Aragonum, à perorante quodam Legato, appellatus est Archi-Rex, quod non solùm apud Hispanos, sed apud Italos, Siculos, Sardos, Majoricos, Minoricos, Regna possideret. (Chifl. *in Vindic. Hispan. cap. 14. pag.* 137.)

Magni Duces. X. II. Magni Duces, Großhertzoge. Talis est Magnus Dux Hetruriæ. Extra Imperium est Magnus Dux Moscoviæ: Magnus Dux Lithuaniæ.

Alia Ducum differentia. XI. Hodie Ducum gradus tres sunt, nempe primus illorum, qui absolutè sunt omnino, nec superiorem recognoscunt, ut sunt Duces Lotharingiæ & Sabaudiæ, deinde, qui jus superioritatis obtinent, sed superiorem recognoscunt, quos Principes subditos appello, uti sunt Germaniæ Duces. Denique qui simpliciter tantùm sunt superiores, quales sunt hodie in Galliâ Duces quod concernit superiorem non recognoscentes (inter quos malè Charles Loyseau retulit Sabaudum & Lotharingum, Imperio nostro obstrictos) iis apud exteros titulus *Altesse* tribuitur, ut *Excellence*, illis, qui superiorem recognoscunt: [add. *Hodie Dux Sabaudiæ ab Electorali Collegio impetravit, ut ipsi titulus Regiæ Celsitudinis tribuatur. Literæ Reversales, Electori Palatino circa hoc negotium data, ita habent:*

Nos Carolus Emanuel Dei gratiâ Sabaudiæ, Chablasij Augustæ, Gebenesij, Montisferrati Dux, Princeps Pedemontij, Rex Cypri. &c. Nec non Sacri Romani Imperij Princeps & Vicarius perpetuus: Constare hisce volumus, cum inter Serenitatis Electoralis Serenissimi Comitis Palatini, Rheni & Electoris legatum ad Comitia Imperialia Casparum Borcke, ab una & Carolū Felicem Malletum nostrum ad eadem Comitia Plenip tentiarium, ab altera parte, quidam tractatus ratione tituli Celsitudinis Regiæ à nobis desiderati initus sit, cujus tenor de verbo ad verbum hic sequitur insertus.

Cum Serenitatis suæ Electoralis Palatinæ Dn. Legato Plenipotentiario Dominus Plenipotentiarius suæ Regiæ Celsitudinis Sabaudiæ ad præsentia Imperij comitia exposuisset, dari non modò à diversis exteris Principibus, sed etiam à nonnullis Sacri Romani Imperij Electoribus Serenissimo Domino Duci Sabaudiæ titulum Celsitudinis Regiæ, Italico nempe idiomate, Altezza Reale ulteriùs addito, à Serenitate Electorali Palatina idem Regiam suam Celsitudinem efficiosè & amicè desiderare, nec non ex singulari confidentia illud honoris incrementum sperare, modò desuper decens relatio à Dn. legato fieret. Quâ humillimè cum circumstantiis peractâ & instructione ulteriori adveniente ratione Titulorum præcedentia & quæ iis connexa sunt, vigore mandatorum sub spe ratificationis inter Dominum Legatum Plenipotentiarium Sabaudicum ultro citroque sequitur, conventum est.

Primò quemadmodum Augustissimo Collegio Electorali conjunctim, aut uni ex Reverendissimis & Serenissimis Electoribus disjunctim præcedere Regia Celsitudinis Sabaudica, Serenissimi Antecessores nunquam præsumpserunt. Ita Regia sua Celsitudo idem nunc & in posterum se observaturam promittit & in specie declarat Serenitati Electorali Palatinæ non tantùm in Imperialibus Comitiis & Aula Cæsarea, sed & in aliis omnibus locis sive intra sive extra Italicam præcedentiam sine ulla contradictione concedere paratam esse.

Secundò declaravit & declarat sua Regia Celsitudo, quod argumento & occasione hujus tituli Regij ne minimam quidem illius observantiæ partem unquam omittere velit, quæ cum Dominis Electoribus Sacri Romani Imperij & signanter cum Serenitate sua Electorali Palatina agere solita est.: Imò huic tanto majori affectu ccdere studebit, quanto major expertæ humanitatis ac benevolentiæ stimulus & grata memoria Regiam suam Celsitudinem ad id faciendum impellet.

Tertiò Regia sua Celsitudo Sabaudica eodem plane modo & eodē Civilitatis genere per omnia tractabit, habebit & honorabit Serenitatis Electoralis Palatinæ legatos in Aula sua & intra Italia Fines quo tractat habet & honorat Cæsareæ Majestatis & Regios Legatos.

Quartò si Celsitudinem Regiam Sabaudicam in Germaniam Comitiorum vel alia ex causa venire contingeret, Ipsa Serenitatis suæ Electoralis Palatinæ Legatos tractabit & habebit sicuti tractantur & habentur a secularibus Principibus, post Reverendissimos & Serenissimos Dominos Electores immediatè vel proxime locum obtinentes.

Quintò prealtè memorato Domino Electori Palatino dabit Regia sua Celsitudo in inscriptionibus literarum & intus titulum Serenitatis Electoralis.

Sextò Serenitas sua Electoralis Palatina, quò contestaretur singulare studium desiderijs Regiæ suæ Celsitudinis satisfaciendi & honoris ejusdem splendorem promovendi, promittit vicissim Eidem dare in inscriptionibus literarum ut & intus titulum Regiæ Celsitudinis.

Septimò & Ultimò sicut omnia suprascripta &

X

qua præsenti conventione continentur non solum Serenitas sua Electoralis Palatina & Celsitudo Regia Sabaudica pro se, verùm & pro successoribus suis in perpetuum promittunt, ita & imposterum strictè semper servantur.

Hæc ita acta esse prædictus Dominus Legatus & Dominus Plenipotentiarius manuum suarum subscriptione & sigillorum suorum appositione majoris roboris ergo testantur.

Ratisbonæ die $\frac{1 \text{ Junii}}{4 \text{ Maii}}$ 1666.

(L.S.) *Caspar Borche.*

(L.S.) *Carolus Felix Mallectus ex Dominis Droxy.*

Quod modò dictum tractatum in omnibus punctis & Clausulis approbavimus & ratum habuimus prout Vigore præsentium illum approbamus & ratum habemus, spondentes nos eundem in omnibus suis punctis & Clausulis inviolabiter servaturos & impleturos, neque passuros ut àquoque ullo modo violetur: In quorum fidem ac robur præsentes propriâ manu signatas sigillo nostro muniri fecimus. Augustæ Taurinorum. Die vigesimâ mensis Augusti, anno 1666.

Emanuel.

(L.S.)

[*Relatum mihi est, ejusmodi Reversales, in puncto præcedentiæ & tituli Celsitudinis Regiæ, Electorali Collegio in universum, ac singulis Electoribus in specie datas.*]

XII. Ducatus vocabulum æquivocum est: I. *Ducatus* enim nobis Germanis eine Ducat/ pro moneta sumitur. Aurea ista moneta à Venetis primò, & Genuensibus percussa. Sed & ab Anglis, ut Polydor. Virgilius scribit. Idem docet Gio Nicolo Doglioni (di Venetia trionfante & sempre libera. fol. 14.) qui ait Ducatum primum Venetiis cusum, posteà Romæ & alibi additque ea vetusto Chronico Cancellarii, sive Venetiarum, sive Candiæ, hæc verba: Hic Dua (Iohannes Dandalus anno 1280.) fecit cudi, felicissimo eventu, pulcherrima numismata auri, quæ dicuntur Ducati, qui obscurârunt famâ nummorum aureorum cæterarum nationum, in tantum, ut nonnulli Principes Christiani, & Pagani, moti fama perfectionis ducatorum eorundem, ad eorum figuram cudi fecerint aureos infinitos. Nomen ab inscriptione, vel verbis, huic monetæ Venetæ impressis, fortasse ortum; una enim facie nomen Ducis; altera ita legebatur:

Sit tibi Christe datus, qui tu regis, iste Ducatus.

Idem tamen Polydorus Virgilius scribit; Ducatum, quod Romæ cuderetur, dictum à Ducatu, quem magistratum Longinus primùm constituisset, à Iustino Imp. Narseti Italiæ præfecto successor datus (*lib. 2. de invent. rer. cap. 21.*) (Vid. Hieronym. Rubeum Histor. Raven. lib. 3. p. 176.) II. Ducatus idest, ein Hertzogthumb.

Ducatus nomen æquivocum.

XIII. *Secundum* quod notari velim, quod Dux ex communi usu habeat pileum circumdatum quadam coronâ rotundâ, non erectâ, nec adscendente, in modum zonæ circumdantis pileum. Carolus Paschalius (de *coron. lib. 9. c. 22.*) docet, Ducum, tam minorum, quàm majorum, coronas esse promiscuas. In utrisque laminam auream, quæ caput ambiat, pretiosis lapillis distinctam. Ex hac lamina exire florea & folia. Cùm verò ea è superiori parte tota pateat, Regum autem clausæ sint, doceri, ipsos esse infra dignitatem Regiam. Et *cap. 23.* idem Paschalius, Comitibus quoque ac Baronibus coronam tribuit, additque: Comitum corona constat è [illegible] lamina, cui hærent tres lapilli. Sup[illegible] am ut plurimùm eminent tres unione[illegible] gnitudine conspicui, aut certè continua series minorum unionum, qui & in extremitatibus laminæ, & super ipsa media duplicantur, aut triplicantur, cæterisque eminentiores ad[illegible]untur, sicut illa margarita tribacca Indica. Baronibus licet gestare, non quidem laminam integram & latam, sed tenuiorem & restrictiorem, ac velut circulum, sive gratile vinculum aureum. [add. *Ex hoc negotio, de Coronis Ducum, Comitum & Baronum, vel maximè cernere licet, quod Imperii Status in magna Germania Regno sint Reges & Reguli inservientes Imperio, atque dissimili fulgore pares.*] Hodie communis observantia est, ut quibus concessum est habere coronam talem pro insigniis, iidem uti possint baldachino.

Corona Ducum, Comitum Baronum.

CAPUT XV.

De Marchionibus, Comitibus &c.

I. Comitis nomen, olim potiùs honoris fuit, quàm certi officii titulus. Etenim sub Romanis Impp. Comitis appellatio ferè communis fuit omnibus, qui comitabantur Imperatorem: magis tamen illis propria & secundum excellentiam, qui non solùm in comitatu Principis erant, verùm etiam officium aliquod aulicum administrabant. Hinc nomina Comitis sacrarum largitionum Comitis sacri patrimonii, Comitis sacri Palatii, &c.

Comitis vox quid olim denotârit.

II Postquam autem Imperatores cœperunt ex suo comitatu probatissimos ad regendas provincias ablegare, illique minimè deposito Comitis nomine, sua & susciperent & exercerent munia, eò denique ventum est, ut quilibet ferè civitatum judex, etiam si fortè in comitatu sui Principis nunquam fuisset, Comitis mereretur titulo, quasi & ipse lateri adhæsisset Principis, quo nobilior, rebusque volebat videri tractandis aptior. Atque hæc in tantum posteà excrevit consuetudo, ut Comes idem esset, quod judex.

Mutatio circa Comites.

III. Bellicis in negotiis eandem arbitror Comitum constituendam originem. Cum enim præcipuæ nobilitatis viri Imperatores ac Cæsares in adeundis periculis fuissent comitati, suamque illis operam sedulò præstitissent, ipsis deinceps

Comites militares.

deinceps exercitus cura ex parte concredita, atque ex Comitibus inferioribus in primi ordinis Comitivam traducti (l. . C. de Comitib. rei milit. lib. 12,) Apertissimè Leo Imperator (cap. 3. de bellice apparatu) Comitem definit unius cohortis, sive bandi præfectum. Suffragium fert Mauritij libellus (de re militari) in quo Comes est, qui legioni aut numero præfectus est, idemque tribunus militum (Godesc. Stevvechius ad lib.3. Veget.c.2.pag.144.) [add. Limnæana doctrina de origine Comitum tangantur ea, qua habet Burgoldensis p.1. ad Instr. Pac. Disc.21. Memb.1.n.3. ubi originem Comitum à generis quasi ... ad nostra tempora deducit.]

Comites Germanorum quo in gradu & munere olim.

IV. Olim, quantum ex Tacito licet colligere, apud Germanos Comites erant corporis Ducum Principumque in bello præsidium, in pace verò decus. Eamque Comitatus dignitatem proximam fuisse à Principum fastigio, omnibusque aliis bellicis muniis ac dignitatibus superiorem, ex eo conijcere datur, quod posterioribus temporibus, cùm Germaniæ gentes Latini sermonis usum assumerent, eodem vocabulo, imo anteà Romani usi fuerunt, eam & ipsi affecerunt, quæ Principatus dignitati nunc etiam est proxima. Munus Comitum Germanicorum illius ævi idem fuisse judico, quod in bello hodie est eorum, qui Ducum, Tribunorumque militum, sive Chiliarchorum sectatores, patrio sermone dicuntur, Auffwarter/ à verbo auffwarten/ nisi quod antiquis illis major apud suos Principes vel belli Duces fuit honos, nostri nunc haud perinde ex virtute omnes leguntur: (Cluver. lib.1. antiq. Germ. c.48.p.374.) Sed & alteram istam significationem, qua Comes judex est, Germanos usus do-

Comes idem quod index.

cuit. Notabilis est Caroli Magni sanctio illa: *Ut nullus ebrius suam causam in mallo possit conquirere, nec testimonium dicere, nec placitum Comes habeat, nisi jejunus. Inter leges Ripuarias* (Ripuarij erant, qui Treviris ad Mosellæ ripam. ac inter Mosellam, Rhenum, Mosamque

Ripuarii quinam?

fluminum accolæ habitabant: à Francis nempe vocara est Neustria & Austrasia) ita legimus *Si quis iudicem fiscalem occiderit, quem Comitem vocant. Capitulares* Caroli Magni docent, unicuique fere civitati Comitem præfectum, qui potissimùm officio judicis fungeretur, pacem & justitiā faceret, ut (*lib.1.Capit.artic.6.*) legimus. Atque hos quidem Comites vel Iudices civitatum, Ducibus inferiores fuisse, nemo ambiget. Quemadmodum etiam hodie mutato officio, & aucta nonnihil dignitate, Ducibus postponi nihilominus videmus. Adhuc hodie quoque in quibusdam locis Graf & Grafe judicem significat, & Coloniæ Agrippinæ Graf vnd Schöffen pro judice &

Hansgraf. Saltzgraff. Wassergraff.

assessore dicuntur. Hinc etiam Hansgraf/ dicitur qui de commerciis judicat. Saltzgraf/ qualis est Halæ in Saxonia, salinarum judex. Wassergrafen/ quorum munus generale est, quæstiones, quæ de fluminum, ac rivorum cursu, usu &c. oriuntur, tanquam peritorum ejus rei, judicare. Iuramentum, quod in Comitatu Oettingensi, tunc quando in hunc ordinem recipiuntur, præstant; nuper à nonnullis Wassergrafen ejusdem Comitatus, mihi relatum fuit, daß sie niemand Unrecht sprechen / und darant sein wollen / daß nicht Unrecht geschehe / dem Kind in Mutterleibe / dem Kalb in der Kuhe/ dem Vogel in der Lufft / dem Fisch im Wasser. Buzelinus (*in Gallo-flandria sacra & profana lib.3.c.1.pag.452.*) qui in Flandria (ait ille) fluminibus & lacubus præest, Watergravius appellatur. Dycgravios, judices sive prætores aggerum appellamus: (Grotius *de antiq. Resp. Bat.c.5.p.29.*)

V. Ducum & Comitum horum officia proscribit Hincmarus Rhemensis Episcopus, qui sub Ludovico Pio & Carolo Calvo floruit (*cap.14. & 15.epist.4.*) *Duces & Comites, qui post Regem populum regere debent, necesse est, ut tales instituantur, qui sine periculo eius, qui eos constituit, quos sub se habent, cum iustitia & aequitate gubernare & officium adimplere prætenrent scientes, se ad hoc positos esse, ut plebem salvent & regant, non ut dominentur & affligant &c. Comites verò & vicarij, vel etiam Decani plurima placita constituant, & si ibi non venerint compositionem eius exsolvere faciant: Et quia primo per manninas venebant, excogitaverunt quidam, ut per bannos venirent ad placita*, &c. [add. *Dn. Autor h.cap.p.1. & seqq. multa annotat de Etymologia vocis* Graven / *ubi quasdam ridiculas derivationes tradit. Petrus Heigius* (p.1. qu. 2. n.90.) *ita: Gravones cùm ligibus indicandis destinati fuerint, constat antiquissimas leges de limitibus fuisse, inde verò illis à designandis fossarum intervallis, & hinc aliis contentionibus limitaneis nomen* der Graven *inditum fuisse. Hac ille. Quicquid de eo sit, quum in nominibus non sit statuenda religio, omniumque nominum, ex impositione hominum saltum, non possit ratio reddi, nec hic non adeò curiosi esse debemus. Sufficit itaque apud priscos Germanos vocem* Grave *sive* Greve *designasse judicem. Hinc etiam nunc Lutetia Parisiorum* der Richtplatz *dicitur la place de Greve, ac in Germania hodieque usitata sunt voces iudicis officium denotantes* Gohgreve/ Dinckgraff/ Holtzgraff *x.*]

Ducum & Comitum officia.

Quis hodie dicatur Comes?

VI. Hodie nobis, si de illustri dignitate loquimur, Comes ille est, qui de Comitatu à Principe investitus: aut alio titulo justo dignitatem Comitis, etiam sine terra, vel feudo, nactus fuit [add. *Hinc in iure publico hodierno facienda est distinctio, inter Comites* die das *prædicat eines* Graffen haben/ *& inter eos, qui ratione Comitatus Status Imperij simul existunt.*] Comitatum autem juris Saxonici glossatores ita describunt, daß eine Graffschaft sey eine Iurisdiction oder eine Gegend vnd Weichbild/ welche vor Alters dem Grafen durch die Kayser verliehen worden / auff daß sie an ihre statt daselbst Gerichtszwang hielten / vnd iedermann richteten / weil man den Kayser nicht vmb alle Sachen hat mögen besuchen. Quæ descriptio non omnibus ... poterit aptari Comitatibus, præsertim verò illis, ubi Imperatoris benevolentia certum districtum Comitatus titulo noviter insignitum voluit, & Comiti ... non ut judici, sed ut illustri domino fidelitatis

prævio sacramento concessit.

Comitum Germaniæ diversitas.

VII. Cæterùm, Comitum nonnulli simplici voce Grafen insignes suot; alij per compositionem dicuntur Marggrafen / Pfaltzgrafen / Landgrafen / Burggrafen ꝛc.

Quis dicatur Marchio?

VIII. Marggraf / Marchio Latinis, originariâ significatione alius non est, quàm limitibus regionis cujuspiam præfectus: ein Fürst / der über ein solch Land Richter ist / das an den Grentzen des Reichs ist: Marck enim oobis est limes, onde Gemerckung / Marckstein: & signum vocatur Marck.

Numerus Marchionum veterum.

IX. Olim complures Imperij Marchiones nomerare licuit, Goldast. (*in corpore membr. Imp. Germ. tom. 1. constit. Imper. p. 17.*) habet Marchionem Ostlandiæ (est Orientalis Misniæ) Marchionem Landspergeosem, Marchionem Lusatiæ, Marchiooem Budissinum, Marchionem Gorlicensem, Marchionem Hochbergensem, Marchionem Rœtelensem, Marchionem Cambensem, qui & Vochburgensis in Bavaria, Marchionem Histriæ, Marchionem Burgoviæ, Marchionem Segusianum, qui nunc Suzensis ad pedes montium Italiæ, Marchionem Stadensem in Saxonia, Marchionem Antverpianum, qui vulgo, Sacri Imperij, Marchionem Numèniæ in Lotharingia, Marchionem Franchimontij in Bèlgio, Marchionem Ponçamossoni io Lotharingia, Marchiooem Salutiarum, qui inter Germaniæ Senatores receptus fuit sub Lodovico Bavaro Imp. Marchionatus Burggoviæ, æquè ut Antverpiensis, Marchionatus Imperij κατ' ἐξοχὴν vocatur. Hæc autem appellatio tempore anteriori in usu noo fuit, & in Imperij recessibus primùm ab Imp. Ferdinando I. usurpata. Maximilianus I. Imp. se scripsit; Marggraf des Heil. Röm. Reichs und zu Burgau (Königlicher Landfried zu Worms [illegible] aufgericht) Carolus V. omissis verbis, des [illegible] simpliciter usus fuit titulo Marggraf zu Burgau: (Ordnung des Regiments *anno* 1521.) Ferdinandus I. autem, quod miror, etiam vivo adhuc Carolo fratre in aliud abiit, & se nominavit Marggrafen des Heil. Röm. Reichs zu Burgau: (R. A. *de anno* 1542. in quo etiam continuavit post fratris mortem: R. A. *de ann.* 1559.) Porrò Ferdinandi vestigia secuti sunt, Maximilianus II. (R. A. *anno* 1566. *p.* 553. Rudolphus, Policey Ordnung *de anno* 1577. *p.* 676. Matthias, R. A. *de anno* 1613. *p.* 795.) Ferdinandus II. atque III.

Origo nonnullorum Marchionatuum.

X. De autoribus oonnullorum Marchionatuum prædictorum hoc ex Albino (in Meißnischer Chronic. *tit.* 4.) subjicio: das Marggrafthumb zu Meissen ist vom Kaiser Henrico (Aucupe) anno 931. aufgerichtet und vollzogen worden. Entweder wider die Milzenos, wie sie Ditmarus nennet oder wider die Wenden (wie etliche wollen / es sey alles eins) oder ad reprimendas excursiones Huogarorum & Sarmatarum, ut [illegible] Beutherus *in genealog.* oder contra Bohemos. ut [illegible] Philippus *in Chron. Pag.* 209. addit: Die Brandeburgische Marck ist bestellet worden wider die Henetos, und längst zuvor die Landsbergische im Osterland / unter der Stadt Leipzig / welche / wie man dafür hält / sey von den Fränckischen Königen und Kaisern angefangen worden / wider die Sorabos, die Meißnische Marck wider die Böhmen / die Marck zu Lausnitz wider die Polen und Schlesier / so dazumal noch unter den Polen begriffen werden / und drunten an der See die Schleswigische Marck wider die Dänen / daher auch noch der Namen Dännemarck hinterstellig ist. *Pag.* 216. unter Diterico I. der Francken König / soll die Marck zu Antorf im Niederland / welche man præfecturam limitis Armorici, bisweilen Anglicè genennet / aufgerichtet seyn. *Pag.* 217. die Marcken zu Oesterreich und Steyermarck hat Carolus Magnus aufgerichtet / nach dem er die Ungern geschlagen hatte / ꝛc.

Hodierni Marchiones.

XI. Hodie præcipui Marchiones Imperij sunt, Brandeburgeosis, Misnensis, Badensis & Moraviæ: qui licet limitum nunc defensores noo sint, oomeo tàmen ex consuetudine veteri adhuc illis iotegrum est. [add. *Reliqui Marchiones minorum gentium sunt, ut Hochbergensis & Rœtolensis, quos hodie Marchiones Badenses repræsentant; Marchio Burgoviæ etiam dignitatis vices Austriaci nunc gerunt; Marchio Nummenij & Pontamussonis cujus vices Lotharingus iam sustinet, & hac ratione votum in Comitiis habet, ut ex subscriptione Recessuum Imperij palam est.*]

Comes Palatinus quid? *Pfaltzgraf idem sonat ac Pallast grafe.*

XII. Comes Palatinus seu Pfaltzgraf à nonnullis dicitur ein Richter des Kaysers oder Königlichen Hofs: Pfallentz enim olim, hodie Pfaltz / idem est, quod Palatium, & Argentinæ nunc hodie Curia, das Rahthaus / vocatur die Pfaltz: (Wehner. *in observ. practic. verbo.* Pfallentz *p.* 548.) fuit eine Pfaltzstatt / quod io ea Imperatorum curiæ solebant conscribi. *Comes Palatinus vicem Cæsaris præsidendo senatus principali defungebatur: fidem Imperatoris implorantibus aderat, iusque reddebat, fiscum Augusti, prædia Saltua, reditus Regios procurabat, Cæsareum censum exigebat: Nil extra ejus autoritatem Duci aut decernere, aut statuere licebat* (*Aventinus* lib. 4. annal. Boior. pag. 297.) [add. *Quum itaque Palatini Comites in Palatio Cæsaris ad dijudicandas causas semper hærerent, hinc factum, quod post tempora Caroli M., dum alij Marchiones, Duces, Landgravij, Comites insignia territoria à Cæsaribus titulo feudi acciperent, Comites Palatini insignibus privilegiis & iuribus etiam in alienis territoriis fuerint ornati. Nam territoria, quæ hodie Palatinatum Rheni conficiunt vel titulo emptionis vel bello à Comitibus Palatinis acquisita, ut ex Topographia Palatinatus constat.*] Beatus Rhenanus oon à Palatio Principis Palatinum, sed à Regione, ubi Pallas nomen, dictum ait, ex Ammiano Marcellino (*lib.* 18.) quæ est, ubi Comites Palatini resederunt circa Heidelbergam. Sed hanc opinionem nec Freherus (*de orinib. Palatin*) occ Münsterus (*lib* 3. *Cosmograph. c.* 344.) admittit, & rectè.

Præterquam enim, qood si oomen istud Pallas oon fuisset immutatum, non rectè diceretur Palatinus, sed Pallatinus, utique haod opus fuisset adjungere Rheoi, quod vocabulum

aliud

eliud nil importat, quàm ut hunc distinguat ab aliis Palatinis.

Quot olim Germania Palatini.

XIII. Secundum Schwabenspiegel (*lib. 1. c. 19.*) in Teutschen Landen hat iedes Land seinen Pfaltzgrafen / Sachsen hat einen / Beyeen hat einen / Francken hat einen / Schwaben hat einen. Inter quos Suevicus, sive Rhenanus, & Saxonicus erant superiores, qui sub se alios inferiores Palatinos habebant. Sachsen hat einen (Pfaltzgrafen.) Kayser Otto der Ander hat das Pfaltzgericht (Iudicium Palatii) zu Sachsen zu einer sondern Freyheit geordnet und bestätiget / (damit die Sachsen in ihren Sachen nicht alsbald von einem Urtheil an den Kayser dörffen beruffen /) und das Pfaltzgrafthum gegen Schartau über die Elbe / dahin etwa das alte Hertzogthum Sachsen auß Westphalen von Carolo Magno gelegt gewest / verordnet / das selbst hat das Hertzogthum Sachsen gestanden / von Caroli Magni Zeiten bis auf die Zeit Ottonis des Ersten / welcher das Hertzogthum Sachsen Hertzog Herman auf Lüneburg geleget / und ist das alte Hertzogthum Schartau dem andern Bischoff zu Magdeburg / Giselarius genant von wegen des Stiffts gegeben / anno Christi 914. Pomarius (*d. in Chron. Magdeb. pag. 160.*) Et Rhenano quidem Suevicus, Bavaricus & Franconicus subjecti erant.

Qui hodie sint in Imperio Comites Palatini?

XIV. In Imperio hodie Palatini Comitis titulo clari sunt, 1. Elector Bavarus, & qui fortunam novercam habuit Fridericus, sedibus pulsus avitis. [add. *Hodie per Instrumentum Pacis rursus restitutus Dn. Carolus Ludovicus Elector est Comes Palatinus Rheni sive Inferioris Palatinatus: Superiorem verò Palatinatum tenet Elector Bavariæ*] 2. Bipontinus. 3. Neoburgicus. 4. Simmeriensis. 5. Lautreccensis. 6. Lüzelsteinensis. 7. Birckenfeldensis: [add. *Debet iis addi. 8. Sulzbacensis Lautereccensis verò & Luzelsteinensis Palatinatus hodie ad unum, nempe Dn. Georgium Iohannem pertinent. Quæ Dn. Autor h. cap. n. 38. 39. de Hungariæ & Poloniæ Palatinis tradit ad nos non spectant. Dn. Autor porrò n. 40. & seqq. multa tradit de Nominalibus Comitibus Palatinis: Cæterùm quum ad præsentem materiam non nisi æquivocè referantur, nos brevitati hic operam dedimus.*]

Comites Palatini nominales.

XV. Restant & alii, qui titulo Comitum Palatinorum fulgent quidem in Imperio & extra illud, sed cùm de Palatinatu, mit einer Pfaltzgraffschaft / investiti non sint, respectu propriè ita dictorum, ut Ausonius ait, sunt

Muneris exertes, nomine participes.

Germanicè dicuntur des Reichs Hofgrafen. Ratio nominis inter alias hæc dari poterit, quòd isti Comites inde Palatini audiant, cùm aliquid de palatio Imperatoris, per metaphoram intellecto, hoc est, de ejusdem potestate participent.

Qui creent Comites Palatinos, & quam potestatem illi habeant.

XVI. De Imperatore & Pontifice notum est, quòd utrque comites hujuscemodi creare soleat, concedendo iisdem potestatem insignem, certa tamen ad capita pro benigna concedentis voluntate, restrictam. Quorum quotidiana & vulgaria sunt, ut possint creare Notarios & Tabelliones, legitimare spurios & judices constituere ordinarios. Non omnibus verò, sed aliquibus tamen, ex iisdem, speciali beneficentia datur, ut possint I. & ipsi Comites Palatinos creare. Tale est privilegium Caroli V. Imperatoris, quod Gabrieli, Comiti ab Ortenburg, & ejusdem descendentibus masculis concessit anno 1524. 21. Martii. II. Doctores tam in Medicina, & Philosophia, quos Magistros appellamus, quàm in utroque Iure ac Theologia. III. Poëtas laureatos, ut nuncupant. IV. Nobilitare (Frize *de Nobilitate, conclus. 8. lit. b.*) [add. *Meritò dubites an Comitibus Palatinis nobilitandi potestas competat. Nam cùm ne quidem filios bastardos nobilium legitimare queant, ut Autor h. cap. n. 47. ex Tiraquello refert, ex ignobili nobilem quoque facere non posse videntur*] V. Insignia, Wapen / concedere. VI. Minores, Ecclesias, & communitates, in integrum restituere, atque ita illæsas servare. VII. Tutores & curatores confirmare. VIII. Adoptionibus, arrogationibus & emancipationibus quibuscunque, omnium & singulorum, etiam infantium & adolescentium, consentire. IX. Veniam ætatis concedere. X. Alienationibus minorum, ac alimentorum transactionibus autoritatem & decretum interponere. De quibus Sagittarius (*in disputatione de iure & privilegiis Comitum Palatinorum Cæsareorum*) [add. *Autor multa supervacua tradidit de Comitibus Palatinis, quos Zoesius Doctorificos vocat, quæ nos meritò in enucleando præterivimus. Hodie plerunque literati & Professores in Academiis tali honore dignari solent.*]

Quibus hæc detur Comitiva.

XVII. Datur autem hæc Comitiva non solùm hominibus literatis, cætera ignobilibus: verùm etiam aliis illustri vel generosâ nobilitate conspicuis, quandoque etiam ex corpore aliquo personæ sublimiori, nonnunquam toti familiæ. Bertoldus Comes ab Henneberg, qui primus ex illustri illa domo Francofurti ad Mœnum in conventu Statuum in ordinem Principum cooptatus est, inter alia regalia ornamenta hanc quoque dignitatem Palatini Comitis à Ludovico Bavaro consecutus legitur: (Cyr. Spangenberg *in Chron. Henneberg.*) Comes etiam Ortenburgensis à Carolo V. Comes Palatinus creatus; cujus privilegium totam ejus prosapiam masculinam afficit, ut tenor diplomatis habet. [add. *Hodie, ut antè dixi, eruditi tali dignitate ab Imperatoribus ornari solent. Illustres enim personæ intra suam conditionem hodie ducerent, ejusmodi dignitatem à Cæsaribus impetrare. Zoesius ejusmodi Comites Palatinos, sine Cæsareo Palatio, vocat Doctorificos & Poetificos, ac conqueritur, quòd communiter honores indignis conferant. Ac proinde credo Illustres personas à petitione ejusmodi honoris eò magis hodie abhorrere.*]

Landgravii qui dicti.

XVIII. Landgrafen sunt præfecti Provinciarum, Regionum Comites seu judices:

aut Judices mediterranei, der da Richter ist eines Landes / das zwischen des Reichs Landen ligt.

Insigniores in Imperio Landgravii.

XIX. Horum in Imperio quatuor potissimùm numerantur: Landgravius Thuringiæ (qui titulus hodie communis est omnibus Saxoniæ Ducibus) Landgravius Hassiæ: Landgravius Alsatiæ (quo titulo non tantùm Archiduces Austriæ, sed & Episcopi Argentinenses utuntur: vide R. A. zu Worms *de anno* 1521. *in pr. & in f.*) Landgravius Leuchtenbergensis: Quibus quintum alii addant Landgravios Susenbergiæ, qui hodie sunt Marchiones Badenses, & ego Landgravium zu Nellenburg / qui est Marchio Burgoviæ. [add. *Conferatur hic Burgoldensis ad Instr. Pac. p. 1. Disc. 10. n. 24. & Reinking. l. cl. 4. c.13. n.27.*]

Alii minorum gentiũ Landgravii.

XX. Atque hos Principum honore censeri certum est; cùm tamen & alii dentur Landgravii, quorum munus in Principatus honorem non abiit. Tales censet Nolden die Landgrafen zu Bare / qui titulus est Comitum à Fürstenberg; Landgrafen im Kleggan / qui est Comitum à Sultz / Landgrafen zu Stulingen / qui est Pappenhemii Mareschalli, & aliquando fuit Comitum Lupfiorum in Suevia. Unde etiam ratio ineunda est, quòd prædicti nomen Comitis, des Grafens / præponere soleant nomini Landgravii, ita scil. Graf zu Fürstenberg / Landgraf zu Bare.

Burggraf qui?

XXI. Burggrafen dicuntur à Burg / id est, castello (Wehner. *in observ. pract. verb.* Burg / *pag.* 85.) Castellano limitaneo id est, arcis præsidiique præfecto, ein Herr / der eine Vestung des Teutschen Landes zu Lehen innen hat: [add. *Conferatur hic idem Autor ad Instr. Pac. p. 1. Disc. 20. n. 25. ubi Dn. Autorem illustrat.*]

An adhuc hodie dentur Burggravii?

XXII. Hodie cùm Imperatores in urbibus Imperii nulla castra propria habeant, opinatur Nolden (*d. l. n.* 171.) nullos esse amplius Burggravios: quod usquequaque consistere vix arbitrur: Tum quod olim Burggravii non solùm arcium vel castellorum in civitatibus liberis erectorum fuerint, verùm etiam extra easdem aliarum des Reichs oder Kaiserlicher Burg; tum quòd Burggraviorum titulos adhuc in usu videamus, nec sanè in omnibus steriles & sine re.

Burggravii munus quod olim & quale fuit.

XXIII. Alii dicunt: Die Burggrafen seynd von den Kaysern gemeiniglich nur zu den Bißthumben gesetzt worden / den Stifften vnd Kirchen als Verwaltere der Gerichte / welche die Bischofe damahls nicht gehabt / beyzuwohnen / vnd dieselben / so es vonnöhten / auch wider Gewalt zu vertheidigen: Albinus (in Meisnischer Chronic *tit.* 8. *pag.* 199.) [add. *Quum olim civilia jura non habuerint Episcopi, missus est Burggravius, qui in Diœcesi jus civile diceret*] Duplex in Episcopatibus judicium fuit: Spirituale, cujus caput Episcopus, & temporale cujus Præses Burggravius. Saxo & Brandeburgicus Electores hodie inter præcipuos titulos Burggraviorum collocant ante Comites. De Burggraviis Peucerus, (*in Chronic. Carionis lib.* 5.) ita: Burggraviis (inquit) antiquiores sunt Pfaltzgravii, quos latinè Palatii seu Palatinos Comites, & Marggravii, quos limitum præsides, & Marchiones nominamus. Hos officia ita distinxisse ratiocinor: Marchiones ceu præsides limitanei assiduè ad Imperii limites excubabant in armis: cùmque finium curam agerent, quos & munire præsidio perpetuo, & proferre non contraheres majoribus curæ erat, simul populis quos armis defendebant adversus hostes, jura dabant. Comites Palatini jus dicebant bello partis, pacatisque provinciis, vel Romano veteri more, vel Francorum constitutione. Burggravii iis terris fere, quæ donatione Imperatorum accesserant Ecclesiæ. &c. Nec ut conjicio, fuerunt Burggravii ante Saxonum Imperium. Antiqua autem sunt hæc judicia, cum Episcoporum & Principum potentia crevit, Imperatorum decrevit, labefacta scilicet Pontificum & Episcoporum conspiratione, & Imperii direptione, ac redacta sunt ad unum summum judicium.

Catalogus Burggraviorum Imperii.

XXIV. Cæterum, Burggraviorum præcipui numerantur; I. Noribergensis, qui titulus pertinet ad Electorem & Marchiones Brandeburgenses, & non est sine re & nomine. Non enim imaginarios & titulares tantùm hos esse Burggravios, inde patet, daß Fridericus der fünffte Burggraf zu Nürnberg / als ihm vom Kaiser Sigismundo die Marck Brandenburg / besamt der Chur verliehen worden / vnd er deswegen eine dapfere Summ Gelds auszuzahlen / bekantlichen bis in die 400000. fl. zwar habe anno 1427. am Abend Johannis Baptistæ alle hiernachgesetzte Gerechtigkeit / so ihm in der Statt Nürnberg zuständig / die Burg / die Wag / das Schultheissen-ampt / zween Wälde / vnd vier Dörfer mit zweyen Muhlen vbergeben vnd verkaufft gedachter Statt vmb 240000. fl. jedoch mit Vorbehalt des Tituls Geistlicher vnd Weltlicher Lehen / des Landgerichts / des Burggrafthumbs / der Wildbahn vnd Geleit ausserhalb der Statt / vnd anderer Regalien mehr. Quanti porrò Burggraviatus iste æstimari debeat, inde patet, daß des Burggrafen Ampt zu Nürnberg genennet wird ein edels Glied des heiligen Reichs: Kaiser Carl der Vierte in der Läuterung vnd Spruchbrief de anno 1363. (apud Goldastum *tom.* 2. Reichssatz. *pag.* 79.) Item, daß der Burggraf nicht schuldig sey eintzigen Lehen derer Oerter / so in der Herrschaft der Hertzogen von Oesterreich gelegen / vnd zum Burggrafen-ampt nach Nürnberg gehörig / zu suchen / sondern allein von Kaiserlicher Majestät erheben könne: Et alia privilegia, quæ habentur apud Goldast. (*tom. 1. constit. Imper. p.* 371.) cui jungatur Gylman. (*tom. 3. Symph. part. 3. vot. 23. n.42. & seqq.*)

Burggraviatum Brandeburgensium est sterilis.

Burggraviatum Magdeburgensis dotiones & insignia.

XXV. II. Magdeburgensis, qui hodie ad Electoralem Saxoniæ lineam spectat. Licet enim, anno 1579. Saxo multum suo de jure, quod in Episcopatu & districtu Magdeburgensi poterat exercere, remiserit, attamen titulum Burggravii cum insigniis, & eo pertinentibus

nentibus aliquot locis, Gommern / Ranis / Elbenau / Gottau / reservavit. Insignia sunt ein halber weisser Adler im rohten Felde mit der güldenen Kron auf einer Seiten / auf der andern vier rohte Balcken im weissen Felde / die quer gezogen (Albinus in Meisn. Chronic *tit. 16. pag.* 436.) Das Burggrafthum Magdeburg ist eine hohe Kayserl. dignitas, ersten An. 1313. dem Hause und Chur Sachsen zugeschlagen / da es zwar bey etlichen Fürstl. Familien / als bey Kaiser Lotharii Söhnen und Nepotibus, item den Marggrafen von Brandenburg / dem Grafen von Querfurt / dem Herrn von Schrapela / gewesen / und endlich an die Churfürsten von Sachsen / Anhaltischen Stammens / kommen / die es der Statt hinwieder umb eine Summa Geldes versetzet / biß daß solche dignitas erst durch Churfürst Johan Friederichen anno 1538. allerding mit ihrer Pfleg / Gommern / Elbenau / Pflötzig / und was derselben *refier* mit sich beinget / hinwider abgelöset / und dann bey Churfürst Augusti Zeiten / anno 1579. auf sondere pacta und contract / dem Herrn Administratori des Primats und Ertzstifts Magdeburg / Herrn Joachim Friederichen von Brandenburg / allerdings hinwieder abgetretten / und dem Stift überlassen / jedoch der Titul / und dann die Pflege / dem Hause Sachsen verblieben. Dartzu soll auch das Pfannen- oder Saltzrecht in der Statt Halle vor alters gehört haben / so aber vielleicht vor längst abgangen. (Laurentius Peccenstein *in theatro Saxonico part. 1. c. 20. p.* 340.)

Burggraviatus Stromburgensis. XXVI. III. Burggravius Stromburgensis, quem Goldastus alicubi Zorbecbensem nominat. Stromburgum autem est castrum antiquissimum auf dem Hundsrück / inter Simeram & Creutzenach / præfecturā maximam annexam habens, hodie est ditionis Palatinæ; dictū fuit olim der Stall zu Stromburg. [add. *Hæc ita se non habere ex sequentibus apparebit. Notandum enim quod in Comitiis Ratisbonensibus an. 1653. Episcopus Monasteriēsis de Burggraviatu Strombergensi ad votum & sessionem obtinendum S. Cæs. Maj. bina Memorialia exhibuerit, alterum d. 25. April. in quo ita petit:*

Monasteriensis Episcopus prætendit votum & sessionem ratione Burggraviatus Stromberg.

Wann nun aber die Burggrafen deß Reichs unter den Fürsten-stand mit gehörig / die Burggrafen zu Stromberg aber / unter den 4. Burggrafen des Reichs vor alters die erste gewesen / auch nunmehr / weiln obgedachte Burggrafschafft und sonderlich der uralte Burgsitz Stromberg vorlängst erloschen / zu Glantz und Zierde deß heiligen Reichs geeichtig / das solche Würde bey dem Reich erhalten werden. Als gelangt zu E. Kays. Mayst. mein allerunterthänigst gehorsamstes Suchen / die geruhen die allergnädigste Verordnung und Versehung ergehen zu lassen / daß obgedachter Sitz und Stimm mir verstattet / und meine bey dem Chur-Maintz. Directorio legitimirte gevollmächtigte / und Rähte / bey nechster Zusammenkunfft gehörigen Orts außgeruffen werden etc. Regenspurg 25. Aprilis 1653. In altero d. 10. Iun. exhibito, *habentur sequentia*: Es sey auß den Ictis & Scriptoribus Germaniæ zum Uberfluß bekannt / daß Stromberg eine von den 4. Burggrafschafften des Reichs vor alters gewesen / und daran zumaln kein zweiffel zu tragen. Dieweil dann solche Burggrafthumben / juxta communem sententiam Ictorum Germaniæ, die Fürstl. dignität und Würden nach sich ziehen / und die vier Burggrafen deß Reichs auch desselben Fürsten seyn. (Prout testantur Basil. disputationes *volum.* 4. *dissert.* 2. Iohann. Norderman Westphal. *thesi* 85. *lit. D.* Besold. *in discursu de Comitibus & Baronibus Concl.* 11. Pauermeist. *de Jurisd. lib. 2. c. 9. n. 7. per totum.* Limnæus *in tractatu jur. publ.* Reinking *in tract. de Regimine Ecclesiastico & seculari, classe* 4. *c.* 13. *n* 44.) Inmassen auch die löbl. Churhäuser / Sachsen und Brandenburg / die Titulatur der Burggrafschafft / respectivè Magdeburg und Nürnberg / unter den Fürsten führen / und den Gräfflichen / auch so viel das Churhauß Brandenburg anlangt / den Titul deß Burggrafen zu Nürnberg in vorzeiten dem Fürstenthumb Rügen / wie in den Abschieden de anno 1551. und an mehr Ortern zu sehen / jetzo auch die Fürstenthumb Halberstatt und Minden versetzen / ohne daß auß der güldenen Bull Kaysers Caroli deß Vierten des Orts / alwo von Vergleidung deß Königs in Böhmen und deß Churfürsten zu Sachsen / zum Wahltag geredet / und statuirt wird / wahrzunemmen / daß daselbst deß Burggrafen zu Nürnberg in classe Principum Meldung geschicht / wie dann der Grafen Vergleidung davon separirt wird / etc. So findet sich in Reichs Abschieden zu Augspurg de anno 1548. unter der subscription der Fürstl. Bottschafften / das wegen Heinrichen / des heiligen Reichs Burggrafen zu Meissen / Grafen zu Plauen / und Gera / welcher der Zeit Böhmischer Obrister Cantzler gewesen / von Kais. Mayst. Ferdinando I. glorwürdigster Gedächtnuß zum Burggrafen zu Meissen / und also zum Fürstenstand erhoben / teste eodem Pauermeister (*dicto loco, n.* 7.) und Reichs Abschied de anno 1548. §. mit den Gesandten etc. junctâ subscriptione, daselbst Leopold Dick der Rechten Doctor, für den Gefürsten Grafen zu Henneberg / und den Reichs Prælaten subscribirt; wie in gleichem auff dem Reichstag zu Augspurg de anno 1551. wegen eben vorgemelten Burggrafenthumbs Meissen / ermelten Henrichen Sohnes / Henrichen der II. des Geschlechts Burggrafen zu Meissen / Joachim Dick der Rechten Doctor unter den Fürsten / vor den Reichs-Prælaten subscribirt, wie Pauermeister *loco suprà allegato*, bezeugt; Dannenhero zumahln nicht zu zweiffeln / daß mir wegen dieses Fürstenthumbs und Burggrafthumbs; sessio und votum gebühre / dieweil ich nicht allein den alten Burgsitz Stromberg / sondern das darzu gehörig territorium, welches nicht geringer / als viel würcklich votum und sessionem habende Fürsten / in Be-

sitz habe / und zu des heiligen Reichs Fürstenstands reputation genugsam possessionirt / auch vornehme Prælaten / Edle / Ritter / Städt und Flecken / unter sich hat. Und ob zwar meine Vorfahren / dasselbe meinem Stifft einverleibt / und in eine vornehme Pflegerey / und Aempter redigirt / auch davon die Collectas und Reichssteuer nicht absonderlich / sondern in dem gemeinen Anschlag meines Stiffts mit beygetragen / so dann vorhero beyden Reichs Abschieden / so in Corpore der getruckten Abschieden befindlich / den Sitz und Stimme / nicht beobachtet / ist solches dahero verabsaumet / dieweil pro I. vermuhtlich der Zeit so bald die Reichs-regalia ertheilt worden / als Anfangs dieses uralte Burggrafthumb / schon vor Beschreibung der Reichs-Abschieden / und vor Herrschung und Regierung deß glorwürdigsten Kaysers Maximiliani deß I. unter meines Stiffts Gewalt und territorium bey Zeit meines Vorfahren deß Geschlechts und Stammens der Herren von Wosselinhofen / der Zeit Bischoffen von Münster / gebracht worden. Zum andern ist noch etwas Nachricht vorhanden / daß etlichen der letzten abgelebten Burggrafen zu Stromberg angemaste gesippte / oder ex cognatione sexûs fœminini descendirende Spielmagen / selbiger Zeit zu diesem Burggrafthumb Spruch zu haben vermeynt / deroswegen / in Betrachtung derselben angemasten prætension / die session und jus suffragij, muhtmaßlich in suspenso geblieben / wie auch diese Verabsaumung der erfolgte Widertäuffische Krieg / de anno 1555. & seqq. mehrers verursachet ; wodurch die erfolgte Bischoffe / in Beobachtung ihrer competirenden gerechtsamen vielfältig gehindert / auch auß Ursachen / Ihnen durch selbige Vehde viel Nachrichtung und Urkunden entkommen / unterschiedliche Sachen in retardat, und Abmangel gerahten. Inmassen auch nachgehends der Stift Münster bey zeiten Schmalcaldischen Bunds / und ferner bey verschiedenen vorgangenen Empörungen im Reich / auch von etlichen benachbarten erlittenen invasionen / so dann durch den lang gewehrten Spannischen und Niderländischen Krieg / und letzlich nun seithero der Böhmischen Unruh halber außgestandenen Trangsalen / in solchen schlechten Zustand gesetzt / daß alle solche deß Stiffts Befügnüß / und prærogativen, auß Mangel der Unkosten und Schickung zu den Reichs-tägen / auch anderwertigen Ursachen / in viel Weg nicht beobachtet werden mögen / zugeschweigen / daß vor 100. Jahren hero / als Mein Stifft Münster in dem Land residirende Fürsten gehabt / selbig der obgedachten wiedert. Unruh / so dann anderer Empörung und Ungelegenheiten halber / fast niemahln den Reichstag in Personen besuchen können ; Nun auch fast von 80. Jahren hero / biß auff Mich / keine residirende Bischoffe und Lands-Fürsten daselbst gewesen. Als nun gleichwohl Mein Stift / dieses uralteß Burggrafthumb von undencklichen Jahren hergebracht / und wegen deß dominii und possessionis nunmehr die geringste contradiction hat / so dann dahero von E. Kays. Mayst. zu mehrer Zierde und Splendor deß heiligen Reichs / diese dignität von mir postliminio resuscitirt / und darauff die ein geraume Zeit hero zwar suspendirte und jedoch allerdings competirende regalia specificè, wegen dieses Burggrafthumbs mir allergnädigst wider concedirt / massen dann ob solchen Regalibus Majoribus das jus sessionis & voti ipso jure anklebet / und auch die vornehme weltliche Häuser / als Sachsen / Braunschweig / und andere / auß dergleichen Ursachen / bey jetziger Reichsversamblung / einige vota führen / und sessiones nehmen / welche ihnen vorzeiten gleichsfalß eine Zeitlang in suspenso gewesen. So gelangt zu E. Kays. Mayst. mein allerunterthänigst- und gehorsambste Bitte / nach Inhalt meines in dem hiebevorigen memoriali gethanen aller unterthänigsten Ansuchens / mir die session und votum gehörigen Orts / per Decretum in Kaiserl. Gn. zu erstatten / zu dero Kaiserl. Hulden und Gnaden Mich und mein Stifft aller unterthänigst empfehlende. Ad hæc memorialia d. 2. Iul. 1653. prodiit decretum Cæsareum ad Electorem Moguntinum, in quo hæc inter alia: Wann nun Ihre Kayserl. Mayst. dißfalls aus denen wohlermelten Herren Bischoffen angeführten und andern erheblichen Ursachen / ihres Orts einig Bedencken nicht haben / sondern solches auch vor billich halten ; Als haben dieselbe dessen hochgedachte Ihre Churfürstliche Gnaden zu Maintz / zu dem End erinnern wollen / ob sie gehörigen Ortē die fernere Nohtdurfft verfügen wolten / damit mehr wohlgedachter H. Bischoffs Fürstl. Gn. zu Münster dißfalls zu Ihrem intent gelangen / und Ihr die gebührende session und Stimme mit dem ehisten verstattet werden möchte 2c. (Vid. subscript. Recess. Imp. Ratisbon. de an. 1654.) [*Huic subscriptioni fuisse contradictum, eamque nihil juris operari posse, Vir Magnus, qui istis Comitiis interfuit, censet.*]

XXVII. IV. Burggravius Reineccensis. Hic Burggraviatus in Archiepiscoporum Moguntinensium, & Comitum Hanoviensium ditione hodie est Dominatus, tamen Reineccensis jure hereditario Comitibus ab Isenburg accrevit. *Burggravia-tus Reinec-censis.*

XXVIII. Sunt autem & alii, qui quoad nomen cum nostris Burggraviis conveniunt, autoritate tamen & excellentiâ multùm discrepant. Tales sunt I. Die Burggrafen von Donau. [add. *Arcem Dhonensem an.* 1402. *evertit Marchio Misniæ, ejusque rudera hodie vix altere à Dresdâ lapide cernere licet. Conradus I. Imp primus auspex ejus nominis, ac Sigismundus Imp. Nicolao & Iaristao an.* 1423. *Dhonensem Comitatum feudi munere concessit,* (*vid. Vessius in Comment. de reb. pace belloquè gestis Fabiani Senioris, Burggravii à Dhona.*] II. Burggravii in arce seu Burgo civitatis Geilnhusanæ, & civitatis Fridbergæ: *Alii Burg-gravii.*

qui

qui à nobilibus prædictarum arcium Condominis eliguntur. Videmus arcem [illegible] castrum Friedberg in Wetteravia adhuc vocari castrum Cæsaris & Imperii, Kayserlicher Majestät und des heiligen Reichs Burg Friedberg: cum tamen illud sit quædam universitas Nobilium, quorum antecessoribus absque dubio olim pro defensione & arcis & loci (quo & nomen alludit, quasi pacis montem dixeris) collatum fuit. III. Promiscuè alii Burggravii castrorum, in quibus Ganerbinatus, qui ut prædicti à Condominis, seu Ganerbiis eliguntur.

Grafe des Reichs.

XXIX. Qui simplex nomen Comitum retinent, ita inter se generaliter distinguendi sunt, ut eorum nonnulli I. sint Grafen des Reichs/ qui immediatè ab Imperatore de Comitatu sunt investiti.

Gefürstete Grafen.

XXX. Et rursus vel Gefürstete oder Fürstenmessige Grafen. (die Cammergerichts ordnung zu Worms anno 1495. tit.) Wie Churfürsten/ Fürsten vnd Fürstmässige. Cujusmodi esse censentur Comites Habspurgenses, Tirolenses (quos repræsentant Archiduces Austriæ) Hennebergenses (quos Saxoniæ Duces repræsentant) Arembergenses ab Imp. Maximiliano II. inter Imperij Principes relati (vid. *subscript. Recess. Imperij de anno* 1594.) Mompelgardenses (quos Duces Würtembergenses repræsentant) Gœrzenses (R.A. *de anno* 1576. §. Nach dem auch auf ietzo.) Quibus alij adjiciunt Schaumburgensem, quem Ferdinandus II. Imp. anno 1619. Francofurti post coronationem Principem jussit [add. *Hodie illa familia extincta est, atq; adeò Principalē istam Comitivā dignitatem cessare arbitror.*] & Carolū Baronem à Lichtenstein, quem Imp. Rudolphus II. Principem creavit. De hisce Comitibus porrò notetur I. Tales esse sine dubio Comites Palatinos, Marggrafen/ Landgrafē/ Burggrafen: Quibus etiā cum Principes revera sint, non additur nomen Gefürstet/ sed tanquam notorium nomini inesse existimatur. II. Tales etiam esse, qui nomine Comitum, nullâ additione aliâ quàm Gefürsteter/ in genere utuntur. Quam dignitatem, cum simplices tantùm Comites essent, ab Imperatore acceperunt. Qui quo sensu tales dicantur, & num in classem Principum referantur, an verò inter Comites adhuc referendi, præsertim ratione voti & sessionis in Comitiis, an inquam, in omnibus & per omnia Principibus, sola tituli differentiâ exceptâ adæquantur, an in nonnullis tantùm ipsis pares facti, ex privilegiorum tenore omnium optimè cognosci poterit, sed partim quoque ex Imperij Recessibus. Constat, Mompelgardensem Comitatum, in catalogum der Gefürsteten Grafschafften/ sine contradictione relatum: at quod votum in Comitiis & subscriptionem Recessus attinet, disputatum in Comitiis aliquoties fuit, quem deberet obtinere locum. Anno 1603. auf dem Reichstag zu Regenspurg hat sich dieser Streit ereiget/ als den 17. Junij der verfaste Abschied subscribiri werden sollen/ und aber die Fürstliche Würtembergische Abgesandte sich hiebevor/ beydes wegen des Fürstenthumbs Würtemberg/ und der Gefürsteten Grafschaft Mümpelgart halber/ bey der Chürfürstl. Maintzischen Cantzley legitimirt, und einen sondern Gewalt übergeben/ auch in dem Fürstenraht [illegible] bey Deliberirung und Berathschlagung aller Puncten/ so proponirt worden/ nach gegebenem Würtembergischen voto allwegen auch dasselbige von Mümpelgart wegen insonderheit repetirt, haben sie deswegen begehrt/ daß zugleich in der subscription gedacht werden solle: mit Begehren/ daß nach der Würtembergischen subscription, auch gleich darunter gesetzet werden solle/ daß die anwesende Rähte/ nicht nur von des Hertzogthums Würtemberg/ sondern in specie auch von wegen der Gefürsteten Grafschafft Mümpelgart weren legitimirt, und abgefertiget gewesen. Auf dieses Begehren hat anfangs Hennenberg angezeigt/ daß/ wo Mümpelgart eine sondere subscription haben wolle/ sie nicht vor/ sondern nach Hennenberg gesetzet werden solle: wie sie dann deshalber gleich anfangs darwider protestirt/ und darauf auch die Mümpelgartische Vota anders nicht dann suo loco & ordine weren repetirt worden. Und alß auch Pommern/ Hessen und Baden vermerckt/ daß man die Mümpelgartische subscription gleich unter die Würtembergische haben wolle/ haben sie gleicher gestalt darwider protestirt, und auch hefftig darwider gefochten und begehrt/ in nichten vor Ihren G. G. G. F. F. F. und Herren gesetzt werden soll. Welchs Gefecht und widrige protestationes darnach Anleitung geben/ daß nicht nur obiger Fürsten Abgesandte/ als Pommern/ Hessen/ Baden und Hennenberg/ sondern auch alle hernach sitzende/ als Arnberg/ Nummeny, wie auch der Wetterauischen und Schwäbischen Grafen Abgesandte und Bottschaften/ darwider protestirt, und der Wetterauische insonderheit angezeiget/ daß unter denselben auch gefürstete Grafen wären und dannoch bishero in ihrer alten session [illegible] subscription verblieben seyen. Als nun [illegible] temberg alle dergleichen protestationes [illegible] gemein widersprochen/ und ihr voriges Begehren repetirt, haben die Directores in publico angezeigt/ daß die Würtembergische Abgesandte Rähte vnd Bottschaften sich werden zu erinnern wissen/ was gleich anfangs des Mümpelgartischen voti halber etliche Stand sich beschwehrt/ und was auch auf befehl der Kayserl. Assistenzrähte von ihnen directoribus, den Würtembergischen darauf were angezeigt und vorgehalten worden/ und da man nochmahlen eine sondere subscription von Mümpelgart wegen haben wolte/ daß man solches an gebührenden Orten anbringen möge. (Vid. pl. ap. *Besold.* in Thes. Pract. voc. Graffen) [add. *In numerum Comitum Principalium hodie etiam intrant Principes Nassovij, & Ost-Frisia, quorum postremus adhuc in modernis Comitiis in scamno Principum peculiare votum ursit.*]

XXXI. II. Qui Imperio quidem imme- Comites

immediatè Imperio subiecti, & tamen feuda ab Imperij Statibus. diatè subsunt, & solum Cæsarem, vel Cameram judices habent, Comitatus tamen ab inferiore aliquo Principe in feudum tenent, unde vasalli ejus sunt, & in causis feudalibus ipsius forum sequuntur, ut Comites à Schwartzburg / qui sunt vasalli Ducum Saxoniæ: Comites Waldeccij, & Comites de Riedberg, vasalli sunt Principum Hassiæ, personale tamen homagium præstat Imperatori & Imperio. Sic Rheingravij, respectu Comitatus Salmensis, sunt Landsassij Lotharingici, quamvis respectu feudorum Imperialium sint Wildæ, zu Daun und Kirchberg / Rheingrafen zu Stein und Dirnberg Comites Imperio immediatè subjecti. Sed hi duplici respectu, quo clarent, & dictam in classem, quatenus immediati, & in subsequentem, quatenus Landsassij, referri poterunt. [add. *Sunt etiam Imperij Comites qui non simpliciter* Graffen/*sed* alte Grafen *dicuntur. Tales sunt* (1) *Comites de Salm quos Imperator ipse nominavit,* die Hochgeborne Unsere und des Reichs alte Grafen. (2) *Comites Ortenburgenses, qui se vocant* ältere Grafen von Ortenburg/*qui discernuntur ab illis, qui à Ferdinando I. Imp. Comites facti sunt in Gabriele Salamanca, quorum Comitatus in Carinthia situs. Vid. subscript. Recess. de ann. 1570. & 1582.*]

Comites Landsassi. XXXII. III. Comites Landsassij, quorum nonnulli in Imperij matriculam nunquam relati, nonnulli licet in eandem aliquando relati, ab aliis tamen Principibus eximuntur, werden außgezogen. Sub domo Austriaca sunt die Grafen zu Hardeck; Die Grafen zu Stauffen/ die Herren zu Losenstein / die Herrn zu Wolckenstein / die Herren zu Rapolseck. Sub domo Burgundica, die Grafen von Nassau Bredau / die Grafen von Brunckhorst / die Grafen von Manderscheid Schleiden / die Grafen von Egmond und Iselstein. Sub Electore Brandeburgensi die Grafen von Hohnstein und Schwed / Herren zu Vierraden, Sub Ducibus Pomeraniæ & Episcopo Caminensi, die Grafen von Neugart. Eberstein und Massan. Sub Duce Iuliacensi Grafen von Manderscheid / Blanckenheim. Sub Archiepiscopo Coloniensi, die Herren von Rifferscheid / & ex quorundam opinione, ratione aliquot bonorum die Grafen von Manderscheid. Sub Duce Bavariæ particularium bonorum ratione, die Grafen von Ortenburg rc.

Comites Imperij Status quot in Comitiis obtineant vota? XXXIII. Generalis & illa est Comitum divisio, quòd horum nonnulli Status sint Imperij, alij non sint. De illis cum ad comitia vocentur, notandum, quòd duo tantùm habeant omnes suffragia: unum nomine der Schwäbischen / alterum der Wetterauischen Grafen. [add. *Quando Dn. Autor hæc scripsit, res ita sese habebat. Novissimè in Comitiis de ann. 1653. 54. quatuor Comitum scamna stabilita* (1) *Suevicum* (2) *Wetteravicum* (3) *Franconicum* (4) *Westphalicum; & ita hodie Comites Imperij Status quatuor votis gaudent Vid. Ant. ad Instr. Pac. p. 1. Disc. 21. n. 4.*] De his notabilis est decisio in (R. A. de anno 1548. §.) Wiewol auch in der Ringerungs-handlung: *ibi:* So haben wir doch.

XXXIV. Denique vocantur Comites, quibus Comitatus nullus est in feudum unquam datus, sed qui codicillares, & titulares, *sans terre & domaine*, ut Galli loquuntur, [add. *Plura de Ducibus & Comitibus Imperij vide in Disc. Dn. Conringij, de hac materia conscripto.*]

CAPUT XVI.

De Baronibus, quos Germanicè Freyherren *dicimus.*

Baronum vox quid hodie significet, & quot modis accipiatur. I. Hodie cessantibus variis etymologiis dictis, [add. *Vox (Baro) descendit à vocabulo* Baar/ *quod est liber. Ant. ad Instr. Pac. p. 1. Disc. 21. Nescio an huc etiã spectet phrasis Germanica* Baar erlegen/*id est* frey erlegen. *Solutio enim liberat ab obligatione,* zu baaren handen stellen. *Alia circa Baronum etymologiam affert Franciscus Irenicus in not. ad Bruldens. p. 1. ad Instr. Pac. Disc. 21. num. §. qui tum consule poteris.*] Baro dignitate primum virum significat, & quandoque generaliter quandoque specialiter positus reperitur. Generaliter: In appendice Aimonij (*lib. 1. cap. 5.*) eo legitur significatu: *Archiepiscopos, Episcopos, Abbates, quoque, plures etiam Optimates & Barones suos Regni congregari fecit, & c. seq. Quidam quoque. Suffraganei ipsorum, nec non Optimatum & Baronum Regni Franciæ non minima pars.* Apud Germanos & in Imperio eadem olim vocis acceptio. Apud Ottonem Frisingensem (*lib. 2. c. 12.*) Marchio de Montferrato Wilhelmus in Baronum numerum refertur.

Baro in specie quis dicatur. II. Specialiter quando accipitur, ut reliquis nobilitatis gradibus contradistinguatur, eum Baronem dicimus, qui de Baronatu investitus est, *Baro, secundum Mandel* (consil. 163. & 172.) *dicitur, habens feuda plura, sub se, & vasallos, & est maior dignitas quàm simplex feudatarius, quia æquiparatur Comitibus, & Principibus, imo sedet apud Reges.* [add. *Olim quando Duces habuerunt numerosam prolem minoribus Domicellis dicta sunt castella cum Regalibus, atque dicti sunt Barones, quia erant immunes ab omnibus proventis oneribus, & nemini nisi Imperio erant subiecti. Vid. Magnif. Dn. Myler. in Archeolog. c. 10 n. ult.*]

Baronum etymologia. III. Vox Baronis deducitur ab antiqua Germanica voce Bar / quæ in vetustissimis rhythmis pro *libero, franco*, frei / ledig und los usurpatur; unde, Sorgen bahr / Falsche bahr / Leides bahr rc. [add. *Dn. Autor h. cap. n. 21. vocem Baronis derivat à vocabulo* Baren / *quod Saxonibus ursum significat; quæ etymologia, à bestiis petita, mihi non arridet. A libertate origo vocis promanavit, quum sint homines liberi, privilegiati, & exempti à jure communi.*]

IV. Nobis, quibus Germanicum idioma vernaculum est, Baronis vox est ein Freyherr & appellantur nonnũquam illorum alii Freien / (*ut in pr. A. B.* ac in der Reformation Kaysers Friederichs des dritten zu Franckfurt aufge- *Freyherrn des Reichs*

Rerum varia appellatio.

aufgerichtet *anno* 1442. *in pr.*) nonnunquam Freyherren des Reichs / ut in Archiepiscopatu Coloniensi, der von Hollinghofen / Freyherr des H. Reichs. Nonnulli Semper-freyen / quorum tamen brevis numerus. Tales sunt Limburgici & Westerburgenses (quos Comites à Leiningen, qui sunt antiquissimi Comites im Speyrgau (Lehem. *lib.* 4. *Chron. Spir. cap.* 9. hodie repræsentant) qui tamen ex mente Noldenii distinguendi sunt ab illis, qui in Suevia domicilium habent, & sunt Vicepincernæ Imperii vel Regis Bohemiæ. His addi potest, & debet, Iohannes Vlricus à Schaffgotsch, cui ab Imp. Ferdinando II. Baronis dignitas cum titulo *semper liberi*, collata dicitur ab Autore libelli, cui titulus (*status particularis Regiminis S. C. Majestatis Ferdinandi II. p.* 216.) Goldast. (*rerum Allemannicarum tom.* 1. *fol.* 218.) ita scribit: Qui ex servitute manumissi libertatem consequebantur, ingenui dicti fuerunt, & ab Alemannis Semperfrey: ex formula manumissionis; *semper ingenuus atque securus existat, ab omni servitutis jugo in perpetuum sit exutus.* Hæc formula, avorum memoria, sublato manumissionis ritu, iis aptari cœpit, qui Baronum ordini ab Imperatore primùm adscribebantur, ut juberentur esse, ac etiam dicerentur porrò Semperfrey. Besoldus (d. Discurs. n. 19.) putat rectiùs sentire Iohannem Selden (*in Iano Anglor. lib.* 2. *fol.* 122.) priscis Germanis semper liberos, medios liberos, & infimos liberos, Nobilium fuisse classes; ita ut Semper-frey habiti fuerint præcipui inter Barones. In consensum prætereà adducit den Schwabenspiegel c. 47. Hie soll man mercken dryerley frye Leut / welche Recht sie haben. Es heissent eins Semperfryen / das synt die Fryen Herren / als Fürsten / vnd die andern Fryen zu Mann habent. Das ander synt Mittelfryen / das synt die / die der hohen Fryen / Mann synt. Das dritt synt Geburen / Fry synt / die heissent fry Landsessen. Eadem prope Münsterus habet (*Cosmographia lib.* 3. *c.* 20.) [add. *Sunt qui inter Barones certos gradus constituant, quod tamen rectè Paurmeistero displicet, quum quocunque nomine* Semper-freyen / Frey-Herrn Freyen / Edle-Herrn *vel simpliciter* Herrn *appellentur, nobilitate ac dignitate pares sint, uti apparet ex perpetua Recessuum subscriptione:* von der Graffen und Herrn wegen.] Nominis compositio, cuius caput Latinum & cauda Germanica, adeò auribus molestè intonat, ut vix eam probam habeam, sed ut utriusque sexus creaturam abominabilem & hybridam. Cur potius Semper-freyen / quàm alle zeit vel immer Freyen dicere, volupe Germani habuerint, difficile dictu. Semper-freyen illi mihi videntur, qui inter Barones virtute, quâ integritas famæ stabilitur, cumprimis conspicui sunt, & quoniam virtutis præmium honor esse debet, in sua classe primum locum tenent, atque majora, præ cæteris, privilegia meritis suis obtinuerunt.

Quare nonnulli Barones dicantur Semperfrey?

Barones in Imperio sunt duplices.

V. Cæterùm Baronum duplex potissimùm inde ordo & differentia, quod nonnulli immediati & Status Imperii sint, nonnulli mediati, aut aliis Imperii Principibus subiecti: (d. R. A. zu Augspurg *de anno* 1548. §. Wiewol auch. Vnde hic, Gallorum liberior, horum contractior potestas appareat, & dignitas. Sunt etiam Barones cum Baronatu, sunt etiam alii sine Baronatu & titulares tantùm (*Ruland.* de Commiss. l. 5. c. 4. n. 34. part. 2. R. I. de an. 1548. §. Wiewol auch.) Ita Rudolphus II. Vaubecurtium natione Gallum propter res in Hungaria strenuè & feliciter gestas, Baronem Imperii creavit.

Barones interdum simpliciter Herrn *vocantur. item* Edle Herrn.

VI. Barones interdum tantùm Herren vocantur; (Ordnung des Cammergerichts zu Wormbs *de anno* 1495. sub titulo) Der Botten und Notarien Geleit betreffend. Hoc sensu, domus Austriaca utitur titulo, Herr auf der Windischen Marck / zu Portenau / und zu Salins / etc. olim Iuliacensis, & qui eum hodie repræsentant, Herr zu Ravenstein; Würtembergensis, Herr zu Heydenheim; Badensis, Herr zu Röteln und Badenweiler / Megapolitani / der Land Rostock und Stargard Herr; Anhaldina, Herr zu Zerbst und Bernburg / etc. Barones Russi, Herr zu Plauen / zu / Schleitz / Greitz Cranichfeld / Lobenstein und Gera. Schönburgenses, Herrn zu Glaicha / etc. Vocantur etiam nonnulli Edle Herrn; ut Comites Mansfeldenses, Edle Herrn zu Heldrungen; Lippienses, Grafen und Edle Herrn zur Lippe; Dipholzenses, Grafen und Edle Herrn zu Diphold; Spigelbergenses, Grafen und Edle Herrn zu Spiegelberg; Wartenbergenses, Edle Herrn von Wartenberg.

An Barones in Imperio Comitibus dignitate pares sint?

VII. Pertinet denique ad hoc caput illa quæstio, *an Barones in Imperio, Comitibus dignitate pares sint?* Quamvis Comites, & Barones, in quàmplurimis pari jure censeantur, non tamen pares sunt in omnibus, & per omnia. Differunt *primùm Nomine.*

Secundò, Re ipsa; quia in Recessibus Imperii legimus, Grafen oder Freyherren: (Königl. Satzung von dem gemeinen Pfenning de anno 1495. *tit.* von den sieben Schatzmeistern / Cammergerichts Ordnung zu Augspurg *anno* 1500. *tit.* und erstlich deß Armuts halben / etc.) Dictiones autem, oder / *seu, vel*, sunt disjunctivæ: Accedit quod Comes Comitatum (ut plurimùm) Baro Baronatum (ut plurimùm) habeat.

Tertiò, differunt *ordine dignitatis*; quia in Recessibus Imperii nomen Comitis semper anteponitur nomini Baronis: ac si una persona qualitas Comitis & Baronis concurrant, hæc ultimum, illa primum locum obtinet. Exemplum inter varia suppeditat subscriptio (R. A. zu Regenspurg *de anno* 1603.) ubi scriptum videmus: Philipsen Grafen zu Hohenlohe / Herrn zu Langenburg / und Baron zu Liesfeld. Quo loco etiam innui videtur, Baronis dignitatem aliam, & minorem esse, quàm eines Herrn / secundum subscribentis mentem.

Quartò, Comitis dignitas in Imperio antiquior dignitate Baronis est. Sanè tam in jure

civili,

qua præsenti conventione continentur non solum Serenitas sua Electoralis Palatina & Celsitudo Regia Sabaudica pro se, verùm & pro successoribus suis in perpetuum promittunt, ita & imposterum strictè semper servantur.

Hæc ita acta esse prædictus Dominus Legatus & Dominus Plenipotentiarius manuum suarum subscriptione & sigillorum suorum appositione maioris roboris ergò testantur.

Ratisbonæ die 1 Iunii / 11 Maii 1666.

(L.S.) *Caspar Berche.*

(L.S.) *Carolus Felix Malletus ex Dominis Droxy.*

Quod modò dictum tractatum in omnibus punctis & Clausulis approbavimus & ratum habuimus prout Vigore præsentium illum approbamus & ratum habemus, spondentes nos eundem in omnibus suis punctis & Clausulis inviolabiliter servaturos & impleturos, neque passuros ut à quoque ullo modo violetur: In quorum fidem ac robur præsentes propriâ manu signatas sigillo nostro muniri fecimus. Augustæ Taurinorum. Die vigesimâ mensis Augusti, anno 1666.

Emanuel.

(L.S.)

[*Relatum mihi est, eiusmodi Reversales, in puncto præcedentiæ & tituli Celsitudinis Regiæ, Electorali Collegio in universum, ac singulis Electoribus in specie datas.*]

Ducatus nomen æquivocum. XII. Ducatus vocabulum æquivocum est: I. *Ducatus* enim nobis Germanis eine Ducat/ pro moneta sumitur. Aurea ista moneta à Venetis primò, & Genuensibus percussa. Sed & ab Anglis, ut Polydor. Virgilius scribit. Idem docet Gio Nicolo Doglioni (di Venetia trionfante & sempre libera. fol. 34.) qui ait Ducatum primum Venetiis cusum, posteà Romæ & alibi additque ex vetusto Chronico Cancellarii, sive Venetiarum, sive Candiæ, hæc verba: Hic Dux (Iohannes Dandalus anno 1280.) fecit cudi, felicissimo eventu, pulcherrima numismata auri, quæ dicuntur Ducati, qui obscurârunt famâ nummorum aureorum cæterarum nationum, in tantum, ut nonnulli Principes Christiani, & Pagani, moti fama perfectionis ducatorum eorundem, ad eorum figuram cudi fecerint aureos infinitos. Nomen ab inscriptione, vel verbis, huic monetæ Venetæ impressis, fortassè ortum; una enim facie nomen Ducis; altera ita legebatur:

Sit tibi Christe datus, qui tu regis, iste Ducatus.

Idem tamen Polydorus Virgilius scribit; Ducatum, quod Romæ cuderetur, dictum à Ducatu, quem magistratum Longinus primùm constituisset, à Iustino Imp. Narseti Italiæ præfecto successor datus (*lib. 2. de invent. rer. cap. 21.*) (Vid. Hieronym. Rubeum Histor. Raven. lib. 3. p. 176.) II. Ducatus, id est, ein Hertzogthumb.

Corona Du- XIII. *Secundùm* quod notari velim, quod Dux ex communi usu habeat pileum circumdatum quadam coronâ rotundâ, non erectâ, nec adscendente, sed in modum zonæ circumdantis pileum. Carolus Paschalius (de *coron. lib. 9. c. 21.*) docet, Ducum, tam minorum, quàm majorum, coronas esse promiscuas. In utrisque laminam auream, quæ capiti ambiat, pretiosis lapillis distinctam. Ex hac lamina exire flores & folia. Cùm verò ea è superiori parte tota pateat, Regum autem clausæ sint, doceri, ipsos esse infra dignitatem Regiam. Et *cap. 23.* idem Paschalius, Comitibus quoque ac Baronibus coronam tribuit, additque: Comitum corona constat è aurea lamina, cui hærent tres lapilli. Super illam ut plurimùm eminent tres uniones magnitudine conspicui, aut certè continua series minorum unionum, qui & in extremitatibus laminæ, & super ipsa media duplicantur, aut triplicantur, cæterisque eminentiores adspiciuntur, sicut illa margarita tribacca Indica. Baronibus licet gestare, non quidem laminam integram & latam, sed tenuiorem & velut tractiorem, ac velati circulum, sive gratile vinculum aureum. [add. *Ex hoc notetur, de Coronis Ducum, Comitum & Baronum, vel maximè cernere licet, quod Imperii Status in magna Germania Regno sint Reges & Regulis inferi vientes Imperio, atque dissimili fulgore pares.*] Hodie communis observantia est, ut quibus concessum est habere coronam talem pro insigniis, iidem uti possint baldachino. *cum, Comitum Baronum.*

CAPUT XV.

De Marchionibus, Comitibus &c.

I. Comitis nomen, olim potiùs honoris fuit, quàm certi officii titulus. Etenim sub Romanis Impp. Comitis appellatio fere communis fuit omnibus, qui comitabantur Imperatorem: magis tamen illis propria & secundum excellentiam, qui non solùm in comitatu Principis erant, verùm etiam officium aliquod aulicum administrabant. Hinc nomina Comitis sacrarum largitionum Comitis sacri patrimonii, Comitis sacri Palatii, &c. *Comitis vox quid olim denotârit.*

II Postquam autem Imperatores cœperunt ex suo comitatu probatissimos ad regendas provincias ablegare, illiquè minimè deposito Comitis nomine, sua & susciperent & exercerent munia, eò denique ventum est, ut quilibet ferè civitatum judex, etiam si fortè in comitatu sui Principis nunquam fuisset, Comitis uteretur titulo, quasi & ipse lateri adhæsisset Principis, quo nobilior, rebusque volebat videri tractandis aptior. Atque hæc in tantum posteà excrevit consuetudo, ut Comes idem esset, quod judex. *Mutatio circa Comites.*

III. Bellicis in negotiis eandem arbitror Comitum constituendam originem. Cum enim præcipuæ nobilitatis viri Imperatores ac Cæsares in adeundis periculis fuissent comitati, suamque illis operam sedulò præstitissent, ipsis deinceps *Comites militares.*

deinceps exercitus cura ex parte concredita, atque ex Comitibus inferioribus in primi ordinis Comitivam traducti (*l. 1. C. de Comitib. rei milit. lib. 12.*) Apertissimè Leo Imperator (*cap. 3. de bellico apparatu*) Comitem definit unius cohortis, sive bandi præfectum. Suffragium fert Mauritij libellus (*de re militari*) in quo Comes est, qui legioni aut numero præfectus est, idemque tribunus militum (Godesc. Stevvechius *ad lib. 3. Veget. c. 2. pag. 144.*) [add. *Limnæana doctrina de origine Comitum ... ntur ea, quæ habet Burgoldensis p. 1. ad Instr. Pac. Disc. 21. Memb. ... n. 3. ubi originem Comitum à generis quasi ... usque ad nostra tempora deducit.*]

Comites Germanorum quo in gradu & munere olim. IV. Olim, quantum ex Tacito licet colligere, apud Germanos Comites erant corporis Ducum Principumque in bello præsidium, in pace verò decus. Eamque Comitatus dignitatem proximam fuisse à Principum fastigio, omnibusque aliis bellicis muniis ac dignitatibus superiorem, ex eo conijcere datur, quod posterioribus temporibus, cùm Germaniæ gentes Latini sermonis usum assumerent, eodem vocabulo, quo antea Romani usi fuerunt, eam & ipsi affecerunt, quæ Principatus dignitati nunc etiam est proxima. Munus Comitum Germanicorum illius ævi idem fuisse judico, quod in bello hodie est eorum, qui Ducum, Tribunorumque militum, sive Chiliarchorum sectatores, patrio sermone dicuntur, Aufwärter/ à verbo aufwarten/ nisi quod antiquis illis major apud suos Principes vel belli Duces fuit honos, nostri nunc virtute omnes leguntur: (Cluver. *lib. 1. antiq. Germ. c. 48. p. 374.*) Sed & alteram istam significationem, qua Comes judex est, Germanos usus do- *Comes idem quod index.* cuit. Notabilis est Caroli Magni sanctio illa: *Ut nullus ebrius suam causam in mallo possit conquirere, nec testimonium dicere, nec placitum Comes habeat, nisi jejunus. Inter leges Ripuarias* (*Ripuarii quinam* Ripuarij erant, qui Treviris ad Mosellæ ripam, ac inter Mosellam, Rhenum, Mosamque fluminum accolæ habitabant: à Francis nempe vocata est Neustria & Austrasia) ita legimus: *Si quis iudicem fiscalem occiderit, quem Comitem vocant. Capitulares* Caroli Magni docent, unicuique fere civitati Comitem præsedisse, qui potissimùm officio judicis fungeretur, pacem & justitiam faceret, ut(*lib. 2. Capit. artic. 6.*) legimus. Atque hos quidem Comites vel Iudices civitatum, Ducibus inferiores fuisse, nemo ambiget. Quemadmodum etiam hodie mutato officio, & aucta nonnihil dignitate, Ducibus postponi nihilominus videmus. Adhuc hodie quoque in quibusdam locis Graf & Grafe ju... icem significat, & Coloniæ Agrippinæ Graf vnd Schöffen pro judice & assessore dicuntur. Hinc etiam Hansgraf/ *Hansgraff. Saltzgraff. Wassergraff.* dicitur qui de commerciis judicat. Saltzgraf/, qualis est Halæ in Saxonia, salinarum judex. Wassergrafen, quorum munus generale est, quæstiones, quæ de fluminum, ac rivorum cursu, usu &c. oriuntur, tanquam peritorum ejus rei, judicare. Intramentum, quod in Comitatu Oetingensi, tunc quando in hunc ordinem recipiuntur, præstant; nuper à nonnullis Wassergrafen ejus dirigenis, mihi relatum fuit, daß sie niemand Unrecht sprechen / und daran seyn wollen / daß nicht Unrecht geschehe / dem Kind in Mutterleibe / dem Kalb in der Kuhe/ dem Vogel in der Lufft / dem Fisch im Wasser. Buzelinus (*in Galloflandria sacra & profana lib. 3. c. 1. pag. 452.*) qui in Flandria (ait ille) fluminibus & lacubus præest, Watergravius appellatur. Dycgravios, judices sive prætores aggerum appellamus: (Grotius *de antiq. Reip. Bat. c. 5. p. 29.*)

V. Ducum & Comitum horum officia probè descripsit Hincmarus Rhemensis Episcopus, qui sub Ludovico Pio & Carolo Calvo *Ducum & Comitum officia.* floruit (*cap. 14. & 15. epist. 4.*) *Duces & Comites, qui post Regem populum regere debent, necesse est, ut tales instituantur, qui sine periculo eius, qui eos constituit, quos sub se habent, cum iustitia & aequitate gubernare & officium adimplere praevalent: scientes, se ad hoc positos esse, ut plebem salvent & regant, non ut dominentur & affligant &c. Comites verò & vicarij, vel etiam Decani plurima placita constituant, & si ibi non venerint compositionem eis exsolvere faciant: Et quia primo per manninas veniebant, excogitaverunt qui ..., ut per bannos venirent ad placita, &c.* [add. *Dn. Autor h. cap. p. 1... & seqq. multa annotat de Etymologia vocis* Graven / *ubi quasdam ridiculas derivationes tradit. Petrus Heigius* (*p. 1. qu. 2. n. 90.*) *ita: Graviones cùm litibus iudicandis destinati fuerint, constat antiquissimas lites de limitibus fuisse, inde verè illis à defignandis fossarum intervallis, & hinc ortis contentionibus limitaneis nomen* der Graven *inditum fuisse. Hæc ille. Quicquid de eo sit, quum in nominibus non sit statuenda religio, omniumque nominum, ex impositione hominum talium, non possit ratio reddi, nos hic non adeo curiosi esse debemus. Sufficit itaque apud pri... Germanos vocem* Grafe *sive* Greve *den... iudicem. Hinc etiam num Lutetia Parisiorum* der Richtplatz *dicitur la place de Greve, ac in Germania hodieque usitata sunt voces iudicis officium denotantes,* Gohgreve/ Dinckgraff / Holtzgraff *&c.*]

VI. Hodie nobis, si de illustri dignitate lo- *Quis hodie dicatur Comes?* quimur, Comes ille est, qui de Comitatu à Principe investitus: aut alio titulo justo dignitatem Comitis, etiam sine terra, vel feudo, nactus fuit [add. *Hinc in iure publico hodierno facienda est distinctio, inter Comites* die das *praedicat eines* Graffen haben/ *& inter eos, qui ratione Comitatus Status Imperij simul existunt.*] Comitatum autem juris Saxonici glossatores ita describunt, daß eine Graffschaft sey eine Iurisdiction oder eine Gegend vnd Weichbild/ welche vor Alters dem Grafen durch die Kayser verliehen worden / auf daß sie an ihre statt daselbst Gerichtszwang hielten / vnd iederman richteten / weil man den Kayser nicht vmb alle Sachen hat mögen besuchen. Quæ descriptio non omnibus ... poterit aptari Comitatibus, præsertim verò illis, ubi Imperatoris benevolentia certum districtum Comitatus titulo noviter insignitum voluit, & Comiti, non ut judici, sed ut illustri domino fidelitatis

prævio sacramento concessit.

Comitum Germaniæ diversitas.

VII. Cæterùm, Comitum nonnulli simplici voce Grafen insignes sunt; alij per compositionem dicuntur Marggrafen / Pfaltzgrafen / Landgrafen / Burggrafen ꝛc.

Quis dicatur Marchio?

VIII. Marggraf / Marchio Latinis, originariâ significatione alius non est, quàm limitibus regionis cujuspiam præfectus: ein Fürst / der über ein solch Land Richter ist / das an den Grentzen des Reichs ist: Marck enim nobis est limes, unde Gemerckung / Marckstein: & signum vocatur Marck.

Numerus Marchionum veterum.

IX. Olim complures Imperij Marchiones numerare licuit, Goldast. (*in corpore membr. Imp. Germ. tom. 2. constit. Imper. p. 17.*) habet Marchionem Ostlandiæ (est Orientalis Misniæ) Marchionem Landspergensem, Marchionem Lusatiæ, Marchionem Budissinum, Marchionem Gorlicensem, Marchionem Hochbergensem, Marchionem Rœtelensem, Marchionem Cambensem, qui & Vochburgensis in Bavaria, Marchionem Histriæ, Marchionem Burgoviæ, Marchionem Segusianum, qui nunc Suzensis ad pedes montium Italiæ, Marchionem Stadensem in Saxonia, Marchionem Antverpianum, qui vulgo, Sacri Imperij, Marchionem Nummeniæ in Lotharingia, Marchionem Franchimontij in Belgio, Marchionem Pontamussoni in Lotharingia, Marchionem Salutiarum, qui inter Germaniæ Senatores receptus fuit sub Ludovico Bavaro Imp. Marchionatus Burggoviæ, æquè ut Antverpiensis, Marchionatus Imperij κατ' ἐξοχὴν vocatur. Hæc autem appellatio tempore anteriori in usu non fuit, & in Imperij recessibus primùm ab Imp. Ferdinando I. usurpata. Maximilianus I. Imp. se scripsit; Marggraf des Heil. Röm. Reichs und zu Burgau (Königlicher Landfried zu Worms 1495. aufgericht) Carolus V. omissis verbis, des Reichs, simpliciter usus fuit titulo Marggraf zu Burgau: (Ordnung des Regiments anno 1522.) Ferdinandus I. autem, quod miror, etiam vivo adhuc Carolo fratre, in aliud abiit, & se nominavit Marggrafen des Heil. Röm. Reichs zu Burgau: (R. A. *de anno* 1542. in quo etiam continuavit post fratris mortem: R. A. *de ann.* 1559.) Porrò Ferdinandi vestigia secuti sunt, Maximilianus II. (R. A. *anno* 1566. *p.* 553. Rudolphus, Policey Ordnung *de anno* 1577. *p.* 676. Matthias, R. A. *de anno* 1613. *p.* 795.) Ferdinandus II. atque III.

Origo nonnullorum Marchionatuum.

X. De autoribus nonnullorum Marchionatuum prædictorum hoc ex Albino (in Meisnischer Chronic. *tit.* 9.) subiicio. Das Marggrafthumb zu Meissen ist vom Kaiser Henrico (Aucupe) anno 931. aufgerichtet vnd vollzogen worden. Entweder wider die Milzenos, wie sie Ditmarus nennet oder wider die Wenden (wie etliche wollen / es sey alles eins) oder ad reprimendas excursiones Hungarorum & Sarmatarum, ut scribit Beutherus *in genealog.* oder contra Bohemos, ut sentit Philippus *in Chron. Pag.* 209. addit: Die Brandeburgische Marck ist bestellet worden wider die Henetos, vnd längst zuvor die Landsbergische im Osterland / vnter der Stadt Leipzig / welche / wie man dafür hält / sey von den Fränckischen Königen vnd Kaisern angefangen worden / wider die Sorabos, die Meisnische Marck wider die Böhmen / die Marck zu Lausnitz wider die Polen vnd Schlesier / so dazumal noch vnter den Polen begriffen werden / vnd drunten an der See die Schleswigische Marck wider die Dänen / daher auch noch der Namen Dännemarck hinterstellig ist. *Pag.* 216. vnter Diterico I. der Francken König / soll die Marck zu Antorf im Niederland / welche man præfecturam limitis Armorici, bißweilen Anglicè genennet / aufgerichtet seyn *Pag.* 217. die Marcken zu Osterreich vnd Steyermarck hat Carolus Magnus aufgerichtet / nach dem er die Vngern geschlagen hatte / ꝛc.

Hodierni Marchiones.

XI. Hodie præcipui Marchiones Imperij sunt, Brandeburgensis, Misnensis, Badensis & Moraviæ: qui licet limitum nunc defensores non sint, nomen tamen ex consuetudine veteri adhuc illis integrum est. [add. *Reliqui Marchiones minorum gentium sunt, ut Hochbergensis & Rœtelensis, quos hodie Marchiones Badenses repræsentant; Marchio Burgoviæ cuius dignitatis vices Austriaci nunc gerũt; Marchio Nummeny & Pontamussonis cuius vices Lotharingus tam sustinet, & hac ratione votum in Comitiis habet, ut ex subscriptione Recessuum Imperij palam est.*]

Comes Palatinus quid? Pfaltzgraf idem sonat ac Pallast grafe.

XII. Comes Palatinus seu Pfaltzgraf à nonnullis dicitur ein Richter des Kaysers oder Königlichen Hofs: Pfallentz enim olim, hodie Pfaltz / idem est, quod Palatium, & Argentinæ nunc hodie Curia, das Rahthaus / vocatur die Pfaltz: (Wehner. *in observ. practic. verbo.* Pfallentz *p.* 548.) sdie eine Pfaltzstatt / quod in ea Imperatorum curiæ solebant conscribi. *Comes Palatinus vicem Cæsaris præsidendo senatus principali defungebatur: fidem Imperatoris implorantibus aderat, iusque reddebat, fiscum Augusti, prædia Saltus, reditus Regios procurabat, Cæsareum censum exigebat: Nil citra eius autoritatem Duci aut decernere, aut statuere licebat* (*Aventinus* lib. 4. annal. Boior. pag. 297.) [add. *Quum itaque Palatini Comites in Palatio Cæsaris ad dijudicandas causas semper hærerent, hinc factum, quod post tempora Caroli M., dum alij Marchiones, Duces, Landgravij, Comites insignia territoria à Cæsaribus titulo feudi acciperent, Comites Palatini insignibus privilegiis & iuribus etiam in alienis territoriis fuerint ornati. Nam territoria, quæ hodie Palatinatum Rheni conficiunt vel titulo emptionis vel belli à Comitibus Palatinis acquisita, ut ex Topographia Palatinatus constat.*] Beatus Rhenanus non à Palatio Principis Palatinum, sed à Regione, cui Pallas nomen, dictum ait, ex Ammiano Marcellino (*lib.* 18.) quæ est, ubi Comites Palatini resederunt circa Heidelbergam. Sed hanc opinionem nec Freherus (*de orinib. Palatin*) nec Münsterus (*lib. 3. Cosmograph. c.* 344.) admittit, & rectè.

Præterquam enim, quod si nomen istud Pallas non fuisset immutatum, non rectè diceretur Palatinus, sed Pallatinus, utique haud opus fuisset adjungere Rheni, quod vocabulum

aliud

illud nil importat, quàm ut hunc distinguat ab aliis Palatinis.

Quot olim Germania Palatini.

XIII. Secundum Schwabenspiegel (*lib. 1. c. 19.*) in Teutschen Landen hat iedes Land seinen Pfaltzgrafen / Sachsen hat einen / Beyern hat einen / Francken hat einen / Schwaben hat einen. Inter quos Suevicus, sive Rhenanus, & Saxonicus erant superiores, qui sub se alios inferiores Palatinos habebant. Sachsen hat einen (Pfaltzgrafen.) Kayser Otto der Andre hat das Pfaltzgericht (Iudicium Palatii) zu Sachsen zu einer sondern Freyheit geordnet und bestätiget / (damit die Sachsen [illegible] Sachen nicht alsbald von einem [illegible] den Kayser dörfften beruffen /) und [illegible]grafthum gegen Schartau über die E[illegible]e / dahin etwa das alte Hertzogthum Sachsen auß Westphalen von Carolo Magno gelegt gewest / verordnet / daselbst hat das Hertzogthū Sachsen gestanden / von Caroli Magni Zeiten bis auf die Zeit Ottonis des Ersten / welcher das Hertzogthum Sachsen Hertzog Herman auf Lüneburg geleget / und ist das alte Hertzogthum Schartau dem andern Bischoff zu Magdeburg / Giselarius genant von wegen des Stiffts gegeben / anno Christi 934. Pomarius (*d. in Chron. Magdeb. pag. 160.*) Et Rhenano quidem Suevicus, Bavaricus & Franconicus subjecti erant.

Qui hodie sint in Imperio Comites Palatini?

XIV. In Imperio hodie Palatini Comitis titulo clari sunt, 1. Elector Bavarus, & qui fortunam novercam habuit Fridericus, sedibus pulsus avitis. [add. *Hodie per Instrumentum Pacis rursus restitutus Dn. Carolus Ludovicus Elector est Comes Palatinus Rheni sive Inferioris Palatinatus: Superiorem verò Palatinatum tenet Elector Bavariæ*] 2. Bipontinus. 3. Neoburgicus. 4. Simmeriensis. 5. Lauttecensis. 6. Lützelsteinensis. 7. Birckenfeldensis: [add. *Debet iis addi. 8. Sultzbacensis Lauterecensis verò & Luzelsteinensis Palatinatus hodie ad unum, nempe Dn. Georgium Iohannem pertinent. Quæ Dn. Autor h. cap. n. 38. 39. de Hungariæ & Polonia Palatinis tradit ad nos non spectant. Dn. Autor porrò n. 40. & seqq. multa tradit de Nominalibus Comitibus Palatinis: Cæterùm quum ad præsentem materiam non nisi æquivocè referantur, nos brevitati hic operam dedimus.*]

Comites Palatini nominales.

XV. Restant & alii, qui titulo Comitum Palatinorum fulgent quidem in Imperio & extra illud, sed cùm de Palatinatu, mit einer Pfaltzgrafschaft / investiti non sint, respectu propriè ita dictorum, ut Ausonius ait, sunt

Muneris exortes, nomine participes.

Germanicè dicuntur des Reichs Hofgrafen. Ratio nominis inter alias hæc dari poterit, quòd isti Comites inde Palatini audiant, cùm aliquid de palatio Imperatoris, per metaphoram intellecto, hoc est, de ejusdem potestate participent.

Qui creent Comites Palatinos, & quam potestatem illi habeant.

XVI. De Imperatore & Pontifice notum est, quòd uterque comites hujuscemodi creare soleat, concedendo iisdem potestatem insignem, certa tamen ad capita pro benigna concedentis voluntate, restrictam. Quorum quotidiana & vulgaria sunt, ut possint creare Notarios & Tabelliones, legitimare spurios & judices constituere ordinarios. Non omnibus verò, sed aliquibus tamen, ex iisdem, speciali beneficentia datur, ut possint I. & ipsi Comites Palatinos creare. Tale est privilegium Caroli V. Imperatoris, quod Gabrieli, Comiti ab Ortenburg, & ejusdem descendentibus masculis concessit anno 1524. 21. Martii. II. Doctores tam in Medicina, & Philosophia, quos Magistros appellamus, quàm in utroque Iure ac Theologia. III. Poëtas laureatos, ut nuncupant. IV. Nobilitare (*Frize de Nobilitate, conclus. 8. lit. b.*) [add. *Meritò dubites an Comitibus Palatinis nobilitandi potestas competat. Nam cum ne quidem filios bastardos nobilium legitimare queant, ut Autor h. cap. n. 47. ex Tiraquello refert, ex ignobili nobilem quoq; facere non posse videntur*] V. Insignia, Wapen / concedere. VI. Minores, Ecclesias, & communitates, in integrum restituere, atque ita illæsas servare. VII. Tutores & curatores confirmare. VIII. Adoptionibus, arrogationibus & emancipationibus quibuscunque, omnium & singulorum, etiam infantium & adolescentium, consentire. IX. Veniam ætatis concedere. X. Alienationibus minorum, ac alimentorum transactionibus autoritatem & decretum interponere. De quibus Sagittarius (*in disputatione de iure & privilegiis Comitum Palatinorum Cæsareorum*) [add. *Autor multa supervacua tradidit de Comitibus Palatinis, quos Zoesius Doctorificos vocat, quæ nos meritò in enucleando præterivimus. Hodie plerunque literati & Professores in Academiis tali honore dignari solent.*]

Quibus hæc detur Comitiva.

XVII. Datur autem hæc Comitiva non solùm hominibus literatis, cætera ignobilibus: verùm etiam aliis illustri vel generosâ nobilitate conspicuis, quandoque etiam ex corpore aliquo personæ sublimiori, nonnunquam toti familiæ. Bertoldus Comes ab Henneberg, qui primus ex illustri illa domo Francofurti ad Mœnum in conventu Statuum in ordinem Principum coóptatus est, inter alia regalia ornamenta hanc quoque dignitatem Palatini Comitis à Ludovico Bavaro consecutus legitur: (Cyr. Spangenberg *in Chron. Henneberg.*) Comes etiam Ortenburgensis à Carolo V. Comes Palatinus creatus; cujus privilegium totam ejus prosapiam masculinam afficit, ut tenor diplomatis habet. [add. *Hodie, ut antè dixi, eruditi tali dignitate ab Imperatoribus ornari solent. Illustres enim personæ infra suam conditionem hodie ducerent, ejusmodi dignitatem à Cæsaribus impetrare. Zoesius ejusmodi Comites Palatinos, sine Cæsareo Palatio, vocat Doctorificos & Poetificos, ac conqueritur, quòd communiter honores indignis conferant. Ac proinde credo Illustres personas à petitione ejusmodi honoris eò magis hodie abhorrere.*]

Landgravii qui dicti.

XVIII. Landgrafen sunt præfecti Provinciarum, Regionum Comites seu judices:

aut Iudices mediterranei, der da Richter ist eines Landes / das zwischen des Reichs Landen ligt.

Insigniores in Imperio Landgravii.

XIX. Horum in Imperio quatuor potissimùm numerantur: Landgravius Thuringiæ (qui titulus hodie communis est omnibus Saxoniæ Ducibus) Landgravius Hassiæ: Landgravius Alsatiæ (quo titulo non tantùm Archiduces Austriæ, sed & Episcopi Argentinenses utuntur: vide R. A. zu Worms *de anno* 1521. *in pr. & in f.*) Landgravius Leuchtenbergensis: Quibus quintum alii addunt Landgravios Susenbergiæ, qui hodie sunt Marchiones Badenses, & ego Landgravium zu Nellenburg / qui est Marchio Burgoviæ. [add. *Conferatur hic Burgoldensis ad Instr. Pac. p.* 1. *Disc.* 20. *n.* 24. *& Reinking. l. cl.* 4. *c.*13. *n.*27.]

Alii minorum gentiū Landgravii.

XX. Atque hos Principum honore censeri certum est; cùm tamen & alii dentur Landgravii, quorum munus in Principatus honorem non abiit. Tales censet Nolden die Landgrafen zu Bare / qui titulus est Comitum à Fürstenberg; Landgrafen im Kleggau / qui est Comitum à Sultz/Landgrafen zu Stulingen / qui est Pappenhemii Mareschalli, & aliquando fuit Comitum Lupfiorum in Suevia. Vnde etiam ratio ineunda est, quòd prædicti nomen Comitis, des Grafens / præponere soleant nomini Landgravii, ita scil. Graf zu Fürstenberg / Landgraf zu Bare.

Burggraf quis?

XXI. Burggrafen dicuntur à Burg/id est, castello (Wehner. *in observ. pract. verb.* Burg/ *pag.* 85.) Castellano limitaneo id est, arcis præsidiique præfecto, ein Herr / der eine Vestung des Teutschen Landes zu Lehen innen hat: [add. *Conferatur hic idem Autor ad Instr. Pat. p.* 1. *Disc.* 20. *n.* 25. *ubi Dn. Autorem illustrat.*]

An adhuc hodie dentur Burggravii?

XXII. Hodie cùm Imperatores in urbibus Imperii nulla castra propria habeant, opinatur Nolden (*d. l. n.* 171.) nullos esse amplius Burggravios: quod usquequaque consistere vix arbitror: Tum quod olim Burggravii non solùm arcium vel castellorum in civitatibus liberis erectorum fuerint, verùm etiam extra easdem aliarum des Reichs oder Kaiserlicher Burg; tum quòd Burggraviorum titulos adhuc in usu videamus, nec sanè in omnibus steriles & sine re.

Burggravii munus quod olim & quæ sedes.

XXIII. Alii dicunt: Die Burggrafen seynd von den Kaysern gemeiniglich nur zu den Bis-thumben gesetzt worden / den Stiften vnd Kirchen als Verwaltere der Gerichte / welche die Bischofe damahls nicht gehabt / beyzuwohnen / vnd dieselben / so es vonnöhten / auch wider Gewalt zu vertheidigen: Albinus (in Meisnischer Chronic *tit.*8. *pag.*199.) [add. *Quum olim civilia jura non habuerint Episcopi, missus est Burggravius, qui in Diœcesi jus civile diceret*] Duplex in Episcopatibus judicium fuit: Spirituale, cujus caput Episcopus, & temporale cujus Præses Burggravius. Saxo & Brandeburgicus Electores hodie inter præcipuos titulos Burggraviorum collocant ante Comites. De Burggraviis Peucerus, (*in Chronic. Carionis lib.* 5.) ita: Burggraviis (inquit) antiquiores sunt Pfaltzgravii, quos latinè Palatii seu Palatinos Comites, & Marggravii, quos limitum præsides, & Marchiones nominamus. Hos officia ita distinxisse ratiocinor: Marchiones ceu præsides limitanei assiduè ad Imperii limites excubabant in armis: cùmquè finium curam agerent, quos & munire præsidio perpetuo, & proferre non contrahere, majoribus curæ erat, simul populis quos armis defendebant adversus hostes, jura dabant. Comites Palatini jus dicebant bello partis, pacatisquè provinciis, vel Romano veteri more, vel Francorum constitutione. Burggravii iis terris fere, quæ donatione Imperatorum accesserant Ecclesiæ. &c. Nec ut conjicio, fuerunt Burggravii ante Saxonum Imperium. Antiqua autem sunt hæc judicia, cum Episcoporum & Principum potentia crevit, Imperatorum decrevit, labefacta scilicet Pontificum & Episcoporum conspiratione, & Imperii diseptione, ac redacta sunt ad unum summum judicium.

Catalogus Burggraviorum Imperii.

XXIV. Cæterum, Burggraviorum præcipui numerantur; I. Noribergensis, qui titulus pertinet ad Electorem & Marchiones Brandeburgenses, & non est sine re & nomine. Non enim imaginarios & titulares tantùm hos esse Burggravios, inde patet, daß Fridericus der fünfte Burggraf zu Nürnberg / als ihm vom Kaiser Sigismundo die Marck Brandenburg / besamt der Chur verliehen worden / vnd er deswegen eine dapfere Summ Gelds auszuzahlen / bekanntlichen bis in die 400000. fl. zwar habe anno 1427. am Abend Johannis Baptistæ alle hiernachgesetzte Gerechtigkeit / so ihm in der Statt Nürnberg zuständig / die Burg / die Wag / das Schultheissen-ampt / zween Wälde / vnd vier Dörfer mit zweyen Mühlen vbergeben vnd verkaufft gedachter Statt vmb 240000. fl. jedoch mit Vorbehalt des Tituls Geistlicher vnd Weltlicher Lehen / des Landgerichts / des Burggrafthumbs / der Wildbahn vnd Geleit ausserhalb der Statt / vnd anderer Regalien mehr. Quanti porrò Burggraviatus iste æstimari debeat, inde patet, daß des Burggrafen Ampt zu Nürnberg genennet wird ein edels Glied des heiligen Reichs: Kaiser Carl der Vierte in der Läuterung vnd Spruchbrief de annò 1363. (apud Goldastum *tom* 2. Reichssatz. *pag.* 79.) Item, daß der Burggraf nicht schuldig sey eintzigen Lehen derer Oerter / so in der Herrschaft der Hertzogen von Oesterreich gelegen / vnd zum Burggrafen-ampt nach Nürnberg gehörig / zu suchen / sondern allein von Kaiserlicher Majestät erheben könne: Et alia privilegia, quæ habentur apud Goldast. (*tom.* 1. *constit. Imper. p.* 371.) cui jungatur Gylman. (*tom.* 3. *Symph. part.* 3. *vot.* 23. *n.*42. *& seqq.*)

Burggraviatus Brandeburgensis non est sterilis.

Burggraviatus Magdeburgensis ditiones & insignia.

XXV. II. Magdeburgensis, qui hodie ad Electoralem Saxoniæ lineam spectat. Licet enim, anno 1579. Saxo multum suo de jure, quod in Episcopatu & districtu Magdeburgensi poterat exercere, remiserit, attamen titulum Burggravii cum insigniis, & eo pertinentibus

nentibus aliquot locis, Gommern / Ranis / Elbenau / Gottau / reservavit. Insignia sunt ein halber weisser Adler im rohten Felde mit der güldenen Kron auf einer Seiten / auf der andern vier rohte Balcken im weissen Felde / die quer gezogen (Albinus in Meißn. Chronic *tit.* 16. *pag.* 436.) Das Burggrafthum Magdeburg ist eine hohe Kaiserl. dignitas, ersten Ao. 1313. dem Hause und Chur Sachsen zugeschlagen / da es zwar bey etlichen Fürstl. Familieo / als bey Kaiser Lotharii Söhnen und Nepotibus, item den Marggrafen von Brandenburg / dem Grafen von Querfurt / dem Herrn von Schrapela / gewesen / und endlich an die Churfursten von Sachsen / Anhaltischen Stammens / kommen / die es der Statt hinwieder umb eine Summa Geldes versetzet / biß daß solche dignitas erst durch Churfürst Johan Friederichen anno 1538. allerding mit ihrer Pfleg / Gommern / Elbenau / Pflötzig / und was derselben *refier* mit sich bringet / hinwider abgelöset / und dann bey Churfürst Augusti Zeiten / anno 1579. auf sondere pacta und contract / dem Herrn Administratori des Primats und Ertzstifts Magdeburg / Herrn Joachim Friederichen von Brandenburg / allerdings hinwieder abgetretten / und dem Stift überlassen / jedoch der Titul / und dann die Pflege / dem Hause Sachsen verblieben. Dartzu soll auch das Pfannen- oder Saltzrecht in der Statt Halle vor alters gehört haben / so aber vielleicht vor längst abgangen. (Laurentius Peccenstein *in theatro Saxonico part.* 1. *c.* 20. *p.* 340.)

Burggraviatus Stromburgensis.

XXVI. III. Burggravius Stromburgensis, quem Goldastus alicubi Zorbechensem nominat. Stromburgum autem est castrum antiquissimum auf dem Hundsrück / inter Simeram & Creutzenach / præfecturā maximam annexam habens, hodie est ditionis Palatinæ; dictū fuit olim der Stall zu Stromburg. [add. *Hac ita se non habere ex sequentibus apparebit. Notandum enim quod in Comitiis Ratisbonensibus an.* 1653. *Episcopus Monasteriēsis de Burggraviatu Strombergensi ad votum & sessionem obtinendum S. Cæs. Maj. bina Memorialia exhibuerit, alterum d.* 25. *April. in quo ita petit:* Wann nun aber die Burggrafen deß Reichs unter den Fürsten-stand mit gehörig / die Burggrafen zu Stromberg aber / unter den 4. Burggrafen des Reichs vor alters die erste gewesen / auch nunmehr / weiln obgedachte Burggrafschafft und sonderlich der uralte Burgsitz Stromberg vorlängst erloschen / zu Glantz und Zierde deß heiligen Reichs gerichtig / das solche Würde bey dem Reich erhalten werden. Als gelangt zu E. Kays. Mayst. mein allerunterthänigst gehorsamstes Suchen / die geruhen die allergnädigste Verordnung und Versehung ergehen zu lassen / daß obgedachter Sitz und Stimm mir verstattet / und meine bey dem Chur-Maintz. Directorio legitimirte gevollmächtigte / und Rahte / bey nechster Zusammenkunfft gehörigen Orts außgeruffen werden etc. Regenspurg 25. Aprilis 1653. In altero d. 10. Iun. exhibito, habentur sequentia: Es sey auß den Ictis & Scriptoribus Germaniæ zum Vberfluß bekannt / daß Stromberg eine von den 4. Burggrafschafften des Reichs vor alters gewesen / und daran zumaln kein zweiffel zu tragen. Dieweil dann solche Burggrafthumben / juxta communem sententiam Ictorum Germaniæ, die Fürstl. dignität und Würden nach sich ziehen / und die vier Burggrafen deß Reichs auch desselben Fürsten seyn. (Prout testantur Basil. disputationes *volum.* 4. *dissert.* 2. Iohann. Norderman Westphal. *thesi* 85. *lit. D.* Besold. *in discursu de Comitibus & Baronibus Concl.* 11. Pauermeist. *de Iurisd. lib.* 2. *c.* 9. *n.* 7. *per totum.* Limnæus *in tractatu jur. publ.* Reinking *in tract. de Regimine Ecclesiastico & seculari, classe* 4. *c.* 13. *n.* 44.) Inmassen auch die löbl. Churhäuser / Sachsen und Brandenburg / die Titulatur der Burggrafschafft / respectivè Magdeburg und Nürnberg / unter den Fürsten führen / und den Gräfflichen / auch so viel das Churhauß Brandenburg anlangt / den Titul deß Burggrafen zu Nürnberg in vorzeiten dem Fürstenthumb Rügen / wie in den Abschieden de anno 1551. und an mehr Ortern zu sehen / jetzo auch die Fürstenthumb Halberstatt und Minden versetzen / ohne daß auß der güldenen Bull Kaysers Caroli deß Vierten des Orts / alwo von Vergleidung deß Königs in Böhmen und deß Churfürsten zu Sachsen / zum Wahltag geredet / und statuirt wird / wahrzunemmen / daß daselbst deß Burggrafen zu Nürnberg in classe Principum Meldung geschicht / wie dann der Grafen Vergleidung davon separirt wird / etc. So findet sich in Reichs Abschieden zu Augspurg de anno 1548. unter der subscription der Fürstl. Bottschafften / das wegen Heinrichen / des heiligen Reichs Burggrafen zu Meissen / Grafen zu Plauen / und Gera / welcher der Zeit Böhmischer Obrister Cantzler gewesen / von Kais. Mayst. Ferdinando I. glorwürdigster Gedächtnuß zum Burggrafen zu Meissen / und also zum Fürstenstand erhoben / teste eodem Pauermeister (*dicto loco, n.* 7.) und Reichs Abschied de anno 1548. §. mit den Gesandten etc. junctâ subscriptione, daselbst Leopold Dick der Rechten Doctor, für den Gefürsten Grafen zu Henneberg / und den Reichs Prælaten subscribirt; wie ingleichem auff dem Reichstag zu Augspurg de anno 1551. wegen eben vorgemelten Burggrafenthumbs Meissen / ermelten Henrichen Sohnes / Henrichen der II. des Geschlechts Burggrafen zu Meissen / Joachim Dick der Rechten Doctor unter den Fürsten / vor den Reichs-Prælaten subscribirt, wie Pauermeister *loco suprà allegato*, bezeugt; Dannenhero zumahln nicht zu zweiffeln / daß mir wegen dieses Fürstenthumbs und Burggrafthumbs; sessio und votum gebühre / dieweil ich nicht allein den alten Burgsitz Stromberg / sondern das darzu gehörig territorium, welches nicht geringer / als viel würcklich votum und sessionem habende Fürsten / in Be-

Monasteriensis Episcopus prætendit votum & sessionem ratione Burggraviatus Stromberg.

sitz habe / und zu des heiligen Reichs Fürstenstands reputation genugsam possessionirt / auch vornehme Prælaten / Edle / Ritter / Stadt und Flecken / unter sich hat. Und ob zwar meine Vorfahren / dasselbe meinem Stifft einverleibt / und in eine vornehme Pflegerey / und Aempter redigirt / auch davon die Collectas und Reichssteuer nicht absonderlich / sondern in dem gemeinen Anschlag meines Stiffts mit beygetragen / so dann vorhero beyden Reichs Abschieden / so in Corpore der getruckten Abschieden befindlich / den Sitz und Stimme / nicht beobachtet / ist solches dahero verabsaumet / dieweil pro I. vermuhtlich der Zeit so bald die Reichs-regalia ertheilt worden / als Anfangs dieses uralte Burggrafthumb / schon vor Beschreibung der Reichs-Abschieden / und vor Herrschung und Regierung deß glorwürdigsten Kaysers Maximiliani deß I. unter meines Stiffts Gewalt und territorium bey Zeit meines Vorfahren deß Geschlechts und Stammens der Herren von Wosselinhofen / der Zeit Bischoffen von Münster / gebracht worden. Zum andern ist noch etwas Nachricht vorhanden / daß etlichen der letzten abgelebten Burggrafen zu Stromberg ange[...]ste gesippte / oder ex cognatione sexûs fœminini descendirende Spielmagen / selbiger Zeit zu diesem Burggrafthumb Spruch zu haben vermeynt / deswegen / in Betrachtung derselben angemasten prætension / die session und jus suffragij, muhtmaßlich in suspenso geblieben / wie auch diese Verabsaumung der erfolgte Widertäuffische Krieg / de anno 1555. & seqq. mehrers verursachet; wodurch die erfolgte Bischoffe / in Beobachtung ihrer competirenden gerechtsamen vielfältig gehindert / auch auß Ursachen / Ihnen durch selbige Vehde viel Nachrichtung und Urkunden entkommen / unterschiedliche Sachen in retardat, und Abmangel gerahten. Inmassen auch nachgehends der Stift Münster bey zeiten Schmalcaldischen Bunds / und ferner bey verschiedenen vorgangenen Empörungen [...] Reich / auch von etlichen benachbarten [...]tenen invasionen / so dann durch den lan[g] gewehrten Spannischen und Niderländischen Krieg / und letzlich nun seithero der Böhmischen Unruh halber außgestandenen Trangsalen / in solchen schlechten Zustand gesetzt / daß alle solche deß Stiffts Befügnuß / und prærogativen, auß Mangel der Unkosten und Schickung zu den Reichs-tägen / auch anderwertigen Ursachen / in viel Weg nicht beobachtet werden mögen / zugeschweigen / daß vor 100. Jahren hero / als Mein Stifft Münster in dem Land residirende Fürsten gehabt / selbig der obgedachten wiedert. Unruh / so dann anderer Empörung und Ungelegenheiten halber / fast niemahln den Reichstag in Personen besuchen können; Nun auch fast von 80. Jahren hero / biß auff Mich / keine residirende Bischoffe und Lands-Fürsten daselbst gewesen. Als nun gleichwohl Mein Stift / dieses uralteß Burggrafthumb von undencklichen Jahren hergebracht / und wegen deß dominii und possessionis nunmehr die geringste contradiction hat / so dann dahero von E. Kays. Mayst. zu mehrer Zierde und Splendor deß heiligen Reichs / diese dignität von mir postliminio resuscitirt / und darauff die ein geraume Zeit hero zwar suspendirte und jedoch allerdings competirende regalia specificè, wegen dieses Burggrafthumbs mir allergnädigst wider concedirt / massen dann ob solchen Regalibus Majoribus das jus sessionis & voti ipso jure anklebet / und auch die vornehme weltliche Häuser / als Sachsen / Braunschweig / und andere / auß dergleichen Ursachen / bey jetziger Reichsversamblung / einige vota führen / und sessiones nehmen / welche ihnen vorzeiten gleichfalß eine Zeitlang in suspenso gewesen. So gelangt zu E. Kays. Mayst. mein allerunterthänigst- und gehorsambste Bitte / nach Inhalt meines in dem hiebevorigen memori[al]i gethanen aller unterthänigsten Ansuchens / mir die session und votum gehörigen Orts / per Decretum in Kaiserl. Gn. zu erstatten / zu dero Kaiserl. Hulden und [Gn]aden Mich und mein Stifft aller unte[rthänig]st empfehlende. Ad hæc memorialia d. 2. Iul. 1653. prodiit decretum Cæsareum ad Electorem Moguntinum, in quo hæc inter alia: Wann nun Ihre Kayserl. Mayst. dißfalls aus denen wohlermelten Herren Bischoffen angeführten und andern erheblichen Ursachen / ihres Orts einig Bedencken nicht haben / sondern solches auch vor billich halten; Als haben dieselbe dessen hochgedachte Ihre Churfürstliche Gnaden zu Maintz / zu dem End erinnern wollen / ob sie gehörigen Ortē die fernere Nohtdurft verfügen wolten / damit mehr wohlgedachter H. Bischoffs Fürstl. Gn. zu Munster dißfalls zu Ihrem intent gelangen / und Ihr die gebührende session und Stimme mit dem ehisten verstattet werden möchte 2c. (Vid. subscript. Recess. Imp. Ratisbon. de an. 1654.) [*Huic subscriptioni fuisse contradictum, eamque nihil iuris operari posse, Vir Magnus, qui istis Comitiis interfuit, censet.*]

XXVII. IV. Burggravius Reineccensis. Hic Burggraviatus in Archiepiscoporum Moguntinensium, & Comitum Hanoviensium ditione hodie est Dominatus, tamen Reineccensis jure hereditario Comitibus ab Ilenburg accrevit. *Burggraviatus Reineccensis.*

XXVIII. Sunt autem & alii, qui quoad nomen cum nostris Burggraviis conveniunt, autoritate tamen & excellentiâ multùm discrepant. Tales sunt I. Die Burggrafen von Donau. [add. *Arcem Dhonensem an. 1402. evertit Marchio Misniæ, eiusque rudera hodie vix altero à Dresdâ lapide cernere licet. Conradus I. Imp primus auspex eius nominis, ac Sigismundus Imp. Nicolao & Iaristao an. 1423. Dhonensem Comitatum feudi munere concessit, (vid. Vossius in Comment. de reb. pace belloque gestis Fabiani Senioris, Burggravii à Dhona.*] II. Burggravii in arce seu Burgo civitatis Geilnhusanæ, & civitatis Fridbergæ: *Alii Burggravii.*

qui à nobilibus prædictarum arcium Condominis eliguntur. Videmus arcem seu castrum Friedberg in Wetteravia adhuc vocari castrum Cæsaris & Imperii, Käyserlicher Majestät und des heiligen Reichs Burg Friedberg: cum tamen illud sit quædam universitas Nobilium, quorum antecessoribus absque dubio olim pro defensione & arcis & loci (quo & nomeo alludit, quasi pacis montem dixeris) collatum fuit. III. Promiscuè alii Burggravii castrorum, in quibus Ganerbinatus, qui ut prædicti à Condominis, seu Ganerbiis eliguntur.

Grafe des Reichs. XXIX. Qui simplex nomen Comitum retinent, ita inter se generaliter distinguendi sunt, ut eorum nonnulli I. sint Grafen des Reichs, qui immediatè ab Imperatore de Comitatu sunt investiti.

Gefürstete Grafen. XXX. II. rursus vel Gefürstete oder Fürstenmässige Grafen. (die Cammergerichts ordnung zu Worms anno 1495. tit.) Wie Churfürsten/ Fürsten und Fürstmässige. Cujusmodi esse dicuntur Comites Habspurgenses, Tirolenses (quos septæ sentant Archiduces Austriæ) Henneberg enses (quos Saxoniæ Duces repræsentant) Aremberg enses ab Imp. Maximiliano II. inter Imperij Principes relati (vid. subscript. Recess. Imperij de anno 1594.) Mompelgardenses (quos Duces Würtembergenses repræsentant) Gœrzenses (R.A. de anno 1576. Nach dem auch auf itzo.) Quibus alij adjiciunt Schaumburgensem, quem Ferdinandus II. Imp. anno 1619. Francofurti post coronationem Principem jussit [add. Hodie illa familia extincta est, atq; adeò Principalis istam Comitis dignitatem cessare arbitror.] & Carolū Baroonem à Lichtenstein, quem Imp. Rudolphus II. Principem creavit. De hisce Comitibus porrò notetur I. Tales esse sine dubio Comites Palatinos, Marggrafen/ Landgrafe/ Burggrafen: Quibus etiā cum Principes revera sint, non additur nomen Gefürstet/ sed tanquam notorium non abjiciendum existimatur. II. Tales etiam esse, qui nomine Comitis, nullā additione alia, quàm Gefürsteter / in genere utuntur. Quorum dignitatem, cum simplices tantùm Comites esse fuerit, ab Imperatore acceperunt. Qui quo sensu tales dicantur, & num in classem Principum referendi, an verò inter Comites adhuc referendi, præsertim ratione voti & sessionis in Comitiis, an inquam, in omnibus & per omnia Principibus sola tituli differentiâ exceptâ adæquatur, in nonnullis tantùm ipsis pares facti, ex privilegiorum tenore omnium optimè cognosci potest, sed partim quoque ex Imperij Recessibus. Constat, Mompelgardensem Comitatum, in catalogum der Gefürsteten Graffschafften / sine contradictione relatum: at quod votum in Comitiis & subscriptionem Recessus attinet, disputatum in Comitiis aliquoties fuit, quem deberet obtinere locum. Anno 1613. auf dem Reichstag zu Regenspurg hat sich dieser Streit ereiget / als den 17. Iunij der verfaste Abschied subscribirt werden sollen / und aber die Fürstliche Würtembergische Abgesandte sich hiebevor / beydes wegen des Fürstenthumbs Würtemberg / und der Gefürsteten Grafschaft Mümpelgart halber / bey der Chürfürstl. Maintzischen Cantzley legitimirt, und einen sondern Gewalt übergeben / auch in dem Fürstenrath bey Deliberirung und Berathschlagung der Puncten / so proponirt worden / nach gegebenem Würtembergischen voto allwegen auch dasselbige von Mümpelgart wegen insonderheit repetirt, haben sie deswegen begehrt / daß zugleich in der subscription gedacht werden solle: mit Begehren / daß nach der Würtembergischen subscription, auch gleich darunter gesetzet werden solle / daß die anwesende Rähte nicht nur von des Hertzogthumbs Würtemberg / sondern in specie auch von wegen der Gefürsteten Graffschafft Mümpelgart weren legitimirt, und abgefertiget gewesen. Auff dieses Begehren hat anfangs Hennenberg angezeigt / daß / wo Mümpelgart eine sondere subscription haben wolle / sie nicht vor / sondern nach Hennenberg gesetzet werden solle: wie sie dann deshalber gleich anfangs darwider protestirt / und darauf auch die Mümpelgartische Vota anders nicht dann suo loco & ordine weren reperirt worden. Und als auch Pommern/ Hessen und Baden vermerckt / daß man die Mümpelgartische subscription gleich unter die Würtembergische haben wolle / haben sie gleicher gestalt darwider protestirt, und auch hefftig darwider gefochten und begehrt / in nichten vor Ihren G. G. G. F. F. F. und Herren gesetzt werden soll. Welchs Gefecht und widrige protestationes darnach Anleitung geben / daß nicht nur obiger Fürsten Abgesandte / als Pommern/ Hessen/ Baden und Hennenberg/ sondern auch alle hernach sitzende / als Arnberg/ Nummeny, wie auch der Wetterauischen und Schwäbischen Grafen Abgesandte und Bottschafften / darwider protestirt, und der Wetterauische insonderheit angezeigt / daß unter denselben auch gefürstete Grafen wären / und dannoch bishero in ihrer alten session und subscription verblieben seyen. Als nun Würtemberg alle dergleichen protestationes ins gemein widersprochen / und ihr voriges Begehren repetirt, haben die Directores in publico angezeigt / daß die Würtembergische Abgesandte Rähte und Bottschafften sich werden zu erinnern wissen/ was gleich anfangs des Mümpelgartischen voti halber etliche Stände sich beschwehrt / und was auch auf befehl der Kayserl. Assistenzrähte von ihnen directoribus, den Würtembergischen darauf were angezeigt und vorgehalten worden / und da man nochmahlen eine sondere subscription von Mümpelgart wegen haben wolte / daß man solches an gebührenden Orten anbringen möge. (Vid. pl. ap. Besold. in Thes. Pract. voc. Graffen) [add. In numerum Comitum Principalium hodie etiam intrant Principes Nassovij, & Ost-Frisia, quorum postremus adhuc in modernis Comitiis in scamno Principum peculiare votum urget.]

XXXI. II. Qui Imperio quidem imme- Comites

immediatè Imperio subjectis, & tenentes feuda ab Imperij Statibus.

diatè subsunt, & solum Cæsarem, vel Cameram judices habent, Comitatus tamen ab inferiore aliquo Principe in feudum tenent, unde vasalli ejus sunt, & in causis feudalibus ipsius forum sequuntur, ut Comites à Schwartzburg / qui sunt vasalli Ducum Saxoniæ: Comites Waldeccij, & Comites de Riedberg, vasalli sunt Principum Hassiæ, personale tamen homagium præstat Imperatori & Imperio. Sic Rheingravij, respectu Comitatus Salmensis, sunt Landsassij Lotharingici, quamvis respectu feudorum Imperialium sint Vvildæ, zu Daun vnd Kirchberg / Rhenique zu Stein vnd Birnberg Comites Imperio immediatè subjecti. Sed hi duplici respectu, quo clarent, & dictam in classem, quatenus immediati, & in subsequentem, quatenus Landsassij, referri poterunt. [add. *Sunt etiam Imperij Comites qui non simpliciter* Graffen/*sed* alte Grafen *dicuntur. Tales sunt* (1) *Comites de Salm quos Imperator ipse nominavit,* die Hochgeborne Unsere und des Reichs alte Grafen. (2) *Comites Ortenburgenses, qui se vocant* ältere Grafen von Ortenburg/*quo discernantur ab illis, qui à Ferdinando I. Imp. Comites facti sunt in Gabriele Salamanca, quorum Comitatus in Carinthia situs. Vid. subscript. Receß. de ann. 1570. & 1582.*]

Comites Landsassij.

XXXII. III. Comites Landsassij, quorum nonnulli in Imperij matriculam nunquam relati, nonnulli licèt in eandem aliquando relati, ab aliis tamen Principibus eximuntur, werden außgezogen. Sub domo Austriaca sunt die Grafen zu Hardeck; Die Grafen zu Stauffen / die Herren zu Losenstein / die Herrn zu Wolckenstein / die Herren zu Rapolteck. Sub domo Burgundica, die Grafen von Nassau Bredau / die Grafen von Brunckhorst / die Grafen von Manderscheid Schleiden / die Grafen von Egmond vnd Isselstein. Sub Electore Brandeburgensi die Grafen von Hohnstein vnd Schwed / Herren zu Vierraden. Sub Ducibus Pomeraniæ & Episcopo Caminensi, die Grafen von Neugart. Eberstein vnd Massan. Sub Duce Iuliacensi Grafen von Manderscheid / Blanckenheim. Sub Archiepiscopo Coloniensi, die Herren von Reiferscheid / & ex quorundam opinione, ratione aliquot bonorum die Grafen von Manderscheid. Sub Duce Bavariæ particularium bonorum ratione, die Grafen von Ortenburg / etc.

Comites Imperij Status quot in Comitiis obtineant vota?

XXXIII. Generalis & illa est Comitum divisio, quòd horum nonnulli Status sint Imperij, alij non sint. De illis cum ad comitia vocentur, notandum, quòd duo tantùm habeant omnes suffragia: unum nomine der Schwäbischen / alterum der Wetterauischen Grafen. [add. *Quando Dn. Autor hac scripsit, res ita sese habebat. Novissimè in Comitiis de ann. 1653. 54. quatuor Comitum scamna stabilita* (1) *Suevicum* (2) *Wetteravicum* (3) *Franconicum* (4) *Westphalicum; & ita hodie Comites Imperij Status quatuor votis gaudent Vid. Aut. ad Instr. Pac. p. 1. Disc. 21. n. 4.*] De his notabilis est decisio in (R. A. *de anno* 1548. §.) Wiewol auch in der Ringerungs-handlung: *ibi:* So haben wir doch.

XXXIV. Denique vocantur Comites, quibus Comitatus nullus est in feudum unquam datus, sed qui codicillares, & titulares, *sans terre & domaine*, ut Galli loquuntur, [add. *Plura de Ducibus & Comitibus Imperij vide in Disc. Dn. Conringij, de hac materia conscripto.*]

CAPUT XVI.

De Baronibus, quos Germanicè Freyherren *dicimus.*

Baronis vox quid hodie significet, & quot modis accipiatur?

I. Hodie cessatibus variis etymologiis dictis, [add. *Vox (Baro) descendit a vocabulo* Baar/ *quod est liber. Aut. ad Instr. Pac. p. 1. Disc. 21. §. Nescio an huc etiā spectet phrasis Germanica* Baar erlegen/*id est* frey erlegen. *Solutio enim liberat ab obligatione. Et* zu baaren handen stellen. *Alia circa Baronum etymologiam affert Franciscus Irenicus in not. ad Bernoldens. p. 1. ad Instr. Pac. Disc. 21. num. §. q... consule poteris.*] Baro dignitate præ... virum significat, & quandoque generaliter, quandoque specialiter positus reperitur. Generaliter: In appendice Aimonij (*lib. 1. cap. 5*...) legitur significatu: *Archiepiscopos, Episcopos, Abbates quoque, plures etiam Optimates & Barones sui Regni congregari fecit, & c. seq. Quidam quoque suffraganei ipsorum, nec non Optimatum & Baronum Regni Franciæ non minima pars.* Apud Germanos & in Imperio eadem olim vocis acceptio. Apud Ottonem Frisingensem (*lib. 2. c. 12.*) Marchio de Montferrato Vvilhelmus in Baronum numerum refertur.

Baro in specie quis dicatur?

II. Specialiter quando accipitur, ut reliquis nobilitatis gradibus contradistinguantur, eum Baronem dicimus, qui de Baronatu investitus est, *Baro, secundum Mandel* (consil. 163. & 172.) *dicitur, habens feuda plura, sub se, & vasallos, & est maior dignitas quàm simplex feudatarius, quia æquiparatur Comitibus, & Principibus, imò sedet apud Regem.* [add. *Olim quando Duces habuerunt numerosam prolem minoribus Domicellis data sunt castella cum Regalibus, ... ne dicti sunt Barones, quia erant immunes ab omnibus provinciæ oneribus, & nemini nisi Imperio erant subiecti. Vid. Magnif. Dn. Myler. in Archolog. c. 10 n. ult.*]

Baronum etymologia.

III. Vox Baronis deducitur ab antiqua Germanica voce Bar / quæ in vetustissimis rhythmis pro *libero, franco*, frei / ledig vnd los usurpatur; unde, Sorgen bahr / Falsche bahr / Leides bahr etc. [add. *Dn. Autor h. cap. n. 21. vocem Baronis derivat à vocabulo* Barren / *quod Saxonibus ursum significat; quæ etymologia, à bestiis petita, mihi non arridet. A libertate origo vocis promanavit, quum sint homines liberi, privilegiati, & exempti à jure communi.*]

IV. Nobis, quibus Germanicum idioma vernaculum est, Baronis vox est ein Freiherr & appellantur nonnūquam illorum alii Freien / (ut *in pr. A. B.* ac in der Reformation Kaysers Friederichs des dritten zu Franckfurt Freyherrn des Reichs

aufge-

Rerum varia appellatio.

aufgerichtet *anno* 1442. *inpr.*) nonnunquam Freyherren des Reichs / ut in Archiepiscopatu Coloniensi, der von Hollinghofen / Freyheer des H. Reichs. Nonnulli Semper-freyen / quorum tamen brevis numerus. Tales sunt Limburgici & Westerburgenses (quos Comites à Leiningen, qui sunt antiquissimi Comites im Speyrgau (Lehem. *lib.* 4. *Chron. Spir. cap.* 9. hodie repræsentant) qui tamen ex mente Noldenii distinguendi sunt ab illis, qui in Suevia domicilium habent, & sunt Vicepincernæ Imperii vel Regis Bohemiæ. His addi potest, & debet, Iohannes Vlricus à Schaffgotsch, cui ab Imp. Ferdinando II. Baronis dignitas cum titulo *semper liberi*, collata dicitur ab Autore libelli, cui titulus (*status particularis Regiminis S. C. Majestatis Ferdinandi II. p.* 216.) Goldast. (*rerum Allemannicarum tom.* 1. *fol.* 218.) ita scribit: Qui ex servitute manumissi libertatem consequebantur, ingenui dicti fuerunt, & ab Alemannis Semperfrey: ex formula manumissionis; *semper ingenuus atque securus existat, ab omni servitutis jugo in perpetuum sit exutus.* Hæc formula, avorum memoria, sublato manumissionis ritu, iis aptari cœpit, qui Baronum ordini ab Imperatore primùm adscribebantur, ut juberentur esse, ac etiam dicerentur porrò Semperfrey. Besoldus (d. Discurs. n. 19.) putat rectiùs sentire Iohannem Selden (*in lano Anglor. lib.* 2. *fol.* 122.) priscis Germanis semper liberos, medioa liberos, & infimos liberos, Nobilium fuisse classes; ita ut Semper-frey habiti fuerint præcipui inter Barones. In consensum prætereà adducit den Schwabenspiegel *c.* 47. Hie soll man mercken dryerley frye Leut / welche Recht sie haben. Es heissent eins Semperfryen / das synt die Fryen Herren / als Fürsten / vnd die andern Fryen zu Mann habent. Das ander synt Mittelfryen / das synt die / die der hohen Fryen / Mann synt. Das dritt synt Geburen / Fry synt / die heissent fry Landsessen. Eadem prope Münsterus habet (*Cosmographia lib.* 3. *c.* 20.) [add. *Sunt qui inter Barones certos gradus constituant, quod tamen rectè Pawrmeistero displicet, quum quocunque nomine Semper-freyen / Frey-Herrn Freyen / Edle-Herrn vel simpliciter Herrn appellentur, nobilitate ac dignitate pares sint, uti apparet ex perpetua Recessuum subscriptione:* von der Graffen und Herrn wegen.] Nominis compositio, cuius caput Latinum & cauda Germanica, adeò auribus meis durè intonat, ut vix eam probam habeam & sedeat utriusque sexus creaturam abominabilem & hybridam. Cur potius Semper-freyen / quàm alle-zeit vel immer Freyen dicere, volupe Germani habuerint, difficile dictu. Semper-freyen illi mihi videntur, qui inter Barones virtute, quâ integritas famæ stabilitur, cumprimis conspicui sunt, & quoniam virtutis præmium honor esse debet, in sua classe primum locum tenent, atque majora, præ cæteris, privilegia meritis suis obtinuerunt.

Quare nonnulli Barones dicantur Semper-frey?

Barones in Imperio sunt duplices.

V. Cæterùm Baronum duplex potissimùm inde ordo & differentia, quod nonnulli immediati & Status Imperii sint, nonnulli mediati, aut aliis Imperii Principibus subiecti: (d. R. A. zu Augspurg *de anno* 1548. §. Wiewol auch.) Vnde hi, ut illorum liberior, horum contrictior potestas appareat, & dignitas. Sunt etiam Barones cum Baronatu, sunt etiam alii sine Baronatu & titulares tantùm (*Ruland.* de Commiss. l. 5. c. 4. n. 34. part. 2. R. I. de an. 1548. §. Wiewol auch.) Ita Rudolphus II. Vaubecurtium natione Gallum propter res in Hungaria strenuè & feliciter gestas, Baronem Imperii creavit.

Barones interdum simpliciter Herrn vocantur, item Edle Herrn.

VI. Barones interdum tantùm Heeren vocantur; (Ordnung des Cammergerichts zu Worms *de anno* 1495. sub titulo) Der Botten und Notarien Geleit betreffend. Hoc sensu, domus Austriaca utitur titulo, Herr auf der Windischen Marck / zu Portenau / und zu Salins / ꝛc. olim Iuliacensis, & qui eum hodie repræsentant, Herr zu Ravenstein; Würtembergensis, Herr zu Heydenheim; Badensis, Herr zu Röteln und Badenweiler / Megapolitani / der Land Rostock und Stargard Herr; Anhaldina, Herr zu Zerbst und Bernburg / ꝛc. Barones Rutii, Herr zu Plauen / zu / Schleitz / Greitz Cranichfeld / Lobenstein und Gera. Schœnburgenses, Herrn zu Glaicha / ꝛc. Vocantur etiam nonnulli Edle Herrn; ut Comites Mansfeldenses, Edle Herrn zu Heldrungen; Lippienses, Grafen und Edle Herrn zur Lippe; Dipholzenses, Grafen und Edle Herrn zu Diphold; Spigelbergenses, Grafen und Edle Herrn zu Spiegelberg; Wartenbergenses, Edle Herrn von Wartenberg.

An Barones in Imperio Comitibus dignitate pares sint?

VII. Pertinet denique ad hoc caput illa quæstio, *an Barones in Imperio, Comitibus dignitate pares sint?* Quamvis Comites, & Barones, in quàmplurimis pari jure censeantur, non tamen pares sunt in omnibus, & per omnia. Differunt *primùm Nomine.*

Secundò, Re ipsa; quia in Recessibus Imperii legimus, Grafen oder Freyherren: (Königl. Satzung von dem gemeinen Pfenning zu Worms 1495. *cit.* von den sieben Schatzmeistern / Cammergerichtes Ordnung zu Augspurg *anno* 1500. *cit.* und erstlich deß Articuls halben / ꝛc.) Dictiones autem, oder / *seu, vel*, sunt disjunctivæ: Accedit quod Comes Comitatum (ut plurimùm) Baro Baronatum (ut plurimùm) habeat.

Tertiò, differunt ordine dignitatis; quia in Recessibus Imperii nomen Comitis semper anteponitur nomini Baronis: ac si una persona qualitas Comitis & Baronia concurrant, hæc ultimum, illa primum locum obtinet. Exemplum inter varia suppeditat subscriptio (R. A. zu Regenspurg *de anno* 1603.) ubi scriptum videmus: Philipsen Grafen zu Hohenlohe / Herrn zu Langenburg / und Baron zu Liesfeld. Quo loco etiam innui videtur, Baronis dignitatem aliam, & minorem esse, quàm eines Herrn / secundum subscribentis mentem.

Quartò, Comitis dignitas in Imperio antiquior dignitate Baronis est. Sanè tam in jure

civilis

civili, quàm feudali, nec Baronis dignitas, nec nomen reperitur, & his recentiora sunt: ubi contra Comites utrobique cogniti fuerunt.

Quintò, differunt *ornamentis*: Comites coronam habent è circulari lamina, cui hærent tres lapilli: supra laminam ut plurimùm eminent tres uniones, magnitudine conspicui, aut certè continua series minorum unionum, qui & in extremitatibus laminæ, & super ipsa media duplicantur aut triplicantur, cæterisque eminentiores adspiciuntur, sicut illa margarita tribacca Indica. Baronibus autem licet gestare, non quidem laminam integram & latam, sed tenuiorem & restrictiorem, ac veluti circulum sive gracile vinculum aureum, Paschalius (*de coronis lib. 9. c. 22.*)

CAPUT XVII.

De Titulis, Principum, Comitum & Baronum Imperij

Principes omnes tam in Imperio quàm aliarum gentium voce Nos, Wir.

I. PRinceps & superiorum alius, seipsum *Nos*, Wie suis & præscribit, & præmittit literis ac sermonibus. Idem quoque apud plerasque usu receptum nunc videmus nationes, & nobis communicatum, ut Principes diplomata, rescripta, literas exordiuntur voce, Wir / quasi eo velint significare, se non simplicem & individuam personam sustinere, sed ratione potestatis, dignitatisve plures repræsentare. Imperii nostri Proceres seculares superioris gradus in subscriptionibus Recessuum Imperii semper vocula Wir usi fuerunt. Idem fere à cæteris actum, paucos si exceperis, quibus variatio placuit. (*In subscriptione Recessus Spirensis de anno* 1544. & Wormatiensis, *de anno* 1545.) legimus: Ich Gerwig Abt zu Weingaeten. (*In Recessu Trevirensi & Coloniensi de anno* 1512.) *in fine*; Ich Bernhard Graf zu Solms. (*In d. Receß. de anno* 1544) *in f.* Ich Friderich Graf zu Fürstenberg. (*In subscriptione vero* des Kayserlichen Landfriedens *de anno* 1548.) idem Fridericus Comes Fürstenbergensis ad plurale rediit, quod etiam à laudato Abbate Weingartensi factum noscitur (*in subscriptione Recessus Augustani de anno* 1548.) & (*in subscriptione* des Kayserlichen Landfriedens *ejusdem anni, nec non in subscriptione Recessus de anno* 1551.)

Cur se scribant Principes Von Gottes Gnaden/ *ut & Imperator?*

II. Sequitur in titulis Principum junctum voci Wir; von Gottes Gnaden. Quod, si ad modestiam referas, quæ inprimis Principes viros decet, ut intelligant & sint memores, in omni actione esse Deum à quo proficiscuntur & emanant omnia, non tolerabile tantùm, sed & ut pium & Christianum, laudem meretur maximam. At hoc sensu nihil, quod specialem possit Principibus dare prærogativam. Nam & omnes æquè gratiâ Dei sumus, quod sumus, Apostolo teste: non nostra opera aut merito. Quod majori emphasi alij exprimere voluerunt. Fridericus III. (in der Reformation zu Franckfurt am Main 1442. aufgerichtet *in pr.*) Sintemal wir von Gnaden GOttes uns verdienter Sachen zu der Würde des Römischen Königlichen Gewalts erhöhet. Et Maximilianus in der Reformation die Freyschöpfen und das heimliche Gericht zu Westphalen betreffend / (zu Worms *anno* 14[illegible]5. *in pr.*) Nach dem wir von den Gnaden GOttes zu der Höhe Römischer Königlicher Würde verdient beruffen und kommen seind. Et Otto *in Epistola ad* [illegible]*um Pontificem* apud Goldastum (*tom. 1. Constit. Imperial. pag.* 22[illegible]) respectu divinæ clementiæ Imperatorem se dicit Augustum. Ad alium verò si hæc flectas sensum, quasi à solo immediatè sint constituti Deo, contradictiones & obstacula habebis. Ut enim primò ad Imperatorem, me convertam nescius non sum, & jam olim quoque Carolo Magno, nec non Friderico, & aliis Imperatoribus Romæ à S. P. Q. R. acclamatum fuisse: *Friderico pacifico, à DEO coronato Imperatori vita & victoria*. Gerhard. de Rou *in hist. Austr. lib. 5. p.* 205. Et ut infinita aliorum hic præteream testimonia, clarissimum tamen illud est, quod lego in der Churfürsten Ordnung apud Goldastum (*tom. 2.* Der Reichssatz. *pag.* 35) der Kayser hat seinen Gewalt ohn alle Mittel von GOTT. Certum quidem est ex Aurea Bulla, Imperatorem ex electione Electorum Imperij ortum & potestatem trahere. Verum hoc non obstante, Imperator noster jure merito se prædicat von Gottes Gnaden erwehlter Römischer Kayser. Et proba est aliorum distinctio, potestatem quæ concessa est Imperatori & Principibus, à Deo esse immediatam, modos verò eam consequendi esse sine dubio humanos. Hanc Imp. Ludovicus Bavarus, in notabili sanctione illa, quam Albericus de Rosate (*ad l. benè à Zenone. C. de quadr. præscript.*) habet, haud obscuris firmat verbis: *Declaramus*, inquit, *quòd Imperialis dignitas & potestas est immediatè à solo DEO.* [add. *Si quoad modernum Imperij Statum congruè loqui velis, dicendum est; Imperatorem à DEO accipere potestatem per manus Electorum, qui nomine Imperij Augustos hodie eligunt.*]

An Principibus Imperij competat prædicatum Von Gottes Gnaden?

III. Quibus ita positis, quoad Principes, qui vitam & esse ab Imperiali mutuantur gratia, in alia omnia videbatur abeundum. I. Illi enim superiorem recognoscunt: ergo non à Deo immediati. II. Gratiæ Imperatoris nullam faciunt mentionem, à qua tamen illi sunt, quod sunt; sed quasi saltu facto, causa omissa propinqua, ad remotissimam convolant, cujus gratia generalis in ipsos videtur, Imperatoris verò specialis, cui hoc in passu liberum à Deo relictum arbitrium. Quod cum secum accuratiùs fortasse tentinâsset Berchtoldus de Zeringen, ne in Imperatorem videretur injurius, in Deum verò improbus, conceptis hisce verbis uti maluit: *Ego Berchtoldus de Zeringen, Dux & Rector Burgundiæ, DEI & Imperialis gratiâ* (vid. Petr. Pithœum *livr. 1. des Comtes de Champagne & Brie.*). Idem fecit Conradus de Zeringen, qui se Ducem ac gubernatorem inferioris Burgundiæ, Dei ac Imperatoris gratiâ ordinatum Ducem Thuregiæ, dixit (Pontus

Heuter.

Heuter. *lib.* 1. *rer. Burgund. p.* 8.) Sic quoque tendunt literæ, quas scripsit serenissimo Domino suo Rudolpho, Regi Romanorum semper Augusto, Odagrius, Dei & ejus gratiâ Rex Bohemiæ (M. gilerus *in Annalib. Carinthiæ lib.* 8. *c.* 37. *p.*) Sunt qui Principes Imperij ex privilegio hoc titulo uti scribant. Quod si verum est, non opus erit aliunde alias conquirere causas: Et fortassis ita est, ut maximè expressum Principibus nostris hujus rei non sit privilegium, sit tamen longissimo & immemoriali tempore inter ipsos observantia ejus invicem [add. *Ego sum in eâ opinione, quod, quum Respublica Imperij sit mixta ex Monarchiâ & Aristocratia, Principesque ac Status de summâ Imperij potestate participent, ac in Majestate unà cum Imperatore concurrant, hâc ratione sese, simul cum Imperatore scribant: Nos Dei gratiâ. Nec simpliciter, nisi tantùm ratione primæ originis verum est, quod Autor h. cap. nu.* 31. *scribit, Principes esse creaturas Imperatoris. Nam quoad hodiernum Regimen Imperij sunt Coim-perantes. Creatura autem respectu creatoris in meris subjectionis terminis acquiescit, nec ullâ respectu singule. Sunt qui putant Imperatori prædicatum illud:* Von Gottes Gnaden; *competere primariò & secundum excellentiam; Principibus verò secundariò. Alij Boxhornium (l.* 1. *Inst. Pol. c.* 4.) *hîc sequuntur, qui distinguit inter formulas pietatis & autoritatis. Priori utuntur, qui aliquem superiorem habent; posteriori, qui nullum majorem agnoscunt. Hæc ille. In summa: omnis potestas est a Deo, ut exemplo Pilati Ioh.* 19. *v.* 11. *patet, & dantur in Imperio nostro Romano Germanico minores & majores Domini, quorum supremus Dominus respectu Imperij est imperator. Et hi omnes Deo sunt minores, ac proinde se gratiâ Dei scribunt, quicquid sunt.*]

Abbates & alii scribunt. Wir von Gottes Verhängnis.

IV. Verùm tem seculares Principes, præsertim verò jure illi, quorum gradus & dignitas illustrior, von Gottes Gnaden / ita Abbates, & alij Ecclesiæ Palatini von Gottes Verhängnüß se constitutos prædicant. Quod in effectu tamen cum phrasi priorum idem, aut non multum abludens est. Vocabulum enim Germanicum. Verhängnüß accomodatur etiam de bonis. Et circa annum Christi 1050. Fridericus ab Hohenstauffen / Dux Sueviæ hereditario jure ab Henrico IV. creatus, hoc usus titulo legitur Friderich von Verhängnüß Göttlicher Mildigkeit Hertzog zu Schwaben und Francken (Crusius *part.* 2. *lib.* 7. *c.* 1. *annal. Suevic.*)

Principes in literis an vestis catalogum suarum ditionum exprimant?

V. Ad alios si quid perscribunt, vel edicant Principes, catalogum ditionum, quas vel reipsa possident, vel ad quas prætensio juris cujuspiam ipsis est, soliti sunt annectere. Qua in re si conveniens sit moderatio, nihil est, quòd aliorum veniat improbandum judiciis.

Principum alij tituli.

VI. Præthereà Principes appellamus Illustres, vel Illustrissimos, Clementes Dominos, Serenissimos, Celsissimos, &c. Illustres nostri dicuntur Principes, Duces, Marchiones, Landgravij: & Barones, habentes regalia, & Comites. Quod si de nonnullis verum, de immediatis: atque ita Statibus Imperij exaudiendum erit. Ego nec illud tamen generale dixerim, sed generosos (ex generatione Hoch-und Wolgebohrne plerosq; æstimaverim. Cæterùm usu Barones illustres dici annotarunt etiam alij. Illustres autem dicuntur Principes, quia eorum majores resplenduerunt dignitatibus & officiis maximis, quæ tenuerunt, & egregiis operibus bello paceque gestis.

Quare dicantur illustres

Principes quare dicantur clementes

VII. Clementes & Clementissimi inde sunt, quia, quam supremus Principum Deus mortalibus exhibet clementiam, eam, per quam solam Dei imitatio servatur, imitantur.

Quare dicantur Illustrissimi

VIII. Illustrissimi titulo Serenissimum præferunt, imaginariâ potiùs, quàm ullâ ratione aliâ, sed & contra ipsam vocabulorum efficaciam. In Germania quandoque Archiducibus Austriæ solis datus, aliis deinceps, ut Electori Saxoniæ, Duci Bavariæ &c. dari cœpit. Et cùm olim quoque de Saxone verba reverenter facientibus moris fuerit dicere, Jhre Churfürstliche Gnaden / meritò hodie illud mutarunt in Jhre Churfürstliche Durchleuchtigkeit. [*Autor* des Fürsten-schatzes *improbat ejusmodi titulos; sed sine ratione. Reges & Principes quum sint Vicarij divini Numinis in his terris, splendidos quoque titulos sibi meritò adsciscunt.* Die Gewaltigen heisset man gnädige Herrn *ait noster Servator. Discrimen tamen non est faciendum inter privatam & Regiam dominum. De titulo Excellentiæ quem sibi Electorum Legati arrogant vid. Burgold. ad Instr. Pac. part.* 2. *Disc. de Æqualitate inter Imperij Ordines observandâ. Haut adeò diu est, quod Principes & Duces adhuc salutati sint:* J. Fürstl. Gnad. *Sed quando Dux Bavariæ hoc seculo prædicatum,* Durchleuchtigkeit; *sibi adsumpsit; reliqui Principes plerique illum in eo secuti sunt. Quin ad insignem autoritatem in populo comparandam conferant ejusmodi tituli, omni vacat dubio: Decens tamen Politica modestia hic ubique observetur. Omnes ferè eminentes tituli hodie Summis potestatibus attribuuntur etiam:* Optimi Maximi: *nisi quod Solus Omnipotentiæ titulus Divino Numini mansit singularis: Unde Fœderati Belgæ tantum Altipotentes salutantur.*] Atque hunc Serenissimi titulū Colloretus, aliquando Legatus Magni Hetruriæ Ducis in Germaniam, avarè adeò ab Electore & Archiepiscopo Trevirensi exegit, ut Illustrissimi tantùm subscriptione firmatas literas, negaverit ad Principem suum se allaturum. Cumque Elector contrà deduceret, nullum Italiæ Principem trecentis retro annis alio quàm Illustrissimi titulo ab antecessoribus suis insignitum fuisse, Legati tamen pertinacia, & Saxonis exemplum mutationem procurârunt.

Principes rigidi titulorum exactores.

IX. Et quis est, qui non videat, quod Principes & Magnates, ut honoris, ita & titulorum, etiam inter seipsos, exactores & vindices rigidissimi sint. *Elector Palatinus* (*annotante Goldasto* de Regno Bohem. lib. 3. c. 13. n. 7. p. 367.) *in tribuendis honorum ac dignitatum titulis ad invidiam usque semper fuit tenax: qua de re quàm plurimos potentes in Imperio Principes.*

Comites atque Barones gravissimè fuere conquesti. Ejusus Princeps, qui voluit tabularium eius ad se missum cogere, ut literas ori immissas manducaret, & devoraret, ni Consiliarij obstitissent. Mauritius Landgravius Hassiæ ægrè tulit, quod Excellentiæ, non Celsitudinis titulo à Magno Duce Hetruriæ, prædictâ legatione, à Daniele Eremita quæ conscripta circumfertur, honoratus fuerat, atque nonnihil commoto vultu, velut indignabundus, literas, quas effracto signo titulotenus inspexerat, in mensam projecit. Elector & Episcopus Moguntinus, cum eadem legatione literas tituli Illustrissimi ad se datas conspexit, dubitare cœpit, easdem an reciperet, negans literas eas sibi scribi. Cumque anno 1561. per Legatos Pontificis Pij IV. ad Augustum Electorem Saxoniæ, & reliquos Protestantium Principes in Conventu Naumburgensi literæ fuissent oblatæ, hujus inscriptionis: *Dilecto filio, Nobili viro N.N. Electori, Duci, Landgravio &c.* eæ non modò non resignatæ, sed & in hospitium Legatorum fuerunt remissæ (Thuan. *lib.* 28. *hist.*) Habent autem Pontifices in more positum, Electores, Duces & Principes, *Nobilis* afficere titulo.

Imperator ut alibi habet. X. Imperator quamvis in inscriptionibus & titulis Comitum ac Baronum hunc stylum teneat: dem Edlen vnd vnsern des Reichs lieben Getreuen/N. Grafen/oder Herrn zu N. illi tamen Principibus celsioris gradus titulum tribuat, has literas ne resignare quidem, sed sine responso solent remittere. *In decreto* Imp. Sigismundi *de anno* 1417. apud Goldastum (*tom.* 2. des Reichssatz. *p.* 97.) Principes Hochgeborne/Comites Edle/ Nobiles Strenge vocantur.

Herren und Herrenstands Personen. XI. Dicuntur præterea Principali dignitate prædititi, Herren vnd Herrnstands Personen/ut & eorum liberi, die Junge Herren/oder/die Junge Herrschaft: licet nonnunquam in specie illi quoque Herren dicantur, qui Baronum ad classem pertinent, quales sunt Barones Russi, Herren zu Plauen/ Schlaitz Graitz/ Kranichfeld/ Lobenstein vnd Gera; die Herren zu Rappolstein Herren von Hohensaxen &c. Comites Mansfelienses vocantur Edle Herren zu Heldrungen [add. *Comites Ost-Frisiæ se scribunt Dynastas in* Esens/ Steddesdorp *&* Witmurd: *Comites Oldenburg. Dynastas in* Jevern *&* Kniphausen.] Comites Lippienses, Edle Herren zur Lippe vnd Spiegelberg / Grafen vnd Edle Herren zu Diphols. Archiduces Austriæ sunt Herren auf der Windischen Marck / zu Portenau / zu Salins; Duces Iuliacenses Herren zu Ravenstein; Duces Megapolitani der Lande Rostock vnd Stargard Herren; Duces Wurtembergici Herren zu Harburg vnd Reichenweil [add. *Hodie se scribunt:* Herrn zu Heidenheim.] Marchiones Badenses Herren zu Roteln vnd Badenweiler; Anhaldini Principes Herren zu Zerbst vnd Bernburg; Comites Schwarzburgenses Herren zu Arnstat/ Sondershausen vnd Leuchtenberg; Comites Nassovienses de Sarbrück / Herren zu Wisbaden vnd Idstein.

Principes etiam dicuntur Domini. XII. *Domini* titulus Latinus ab initio exilis, paulatim ad summum adscendit deinceps fastigium, in quo licet nonnihil permanserit, attamen aliis quoque, quorum fortuna nondum ad culmina pertingeret superiora, cœpit communicari. Illud usus fert, ut vocabulus Herr/ quando de Principibus nobis sermo est, vel ad eosdem scribimus, geminetur (dem Durchleuchtigen/ Hochgebornen Fürsten und Herrn Herrn N.) aliquo reverentiam ac honorem, alteto Imperium indigitantes. [add. *Speciales Principum & Comitum Imperij titulos vid. apud Harsdorferum part.* 1. des Teutschen *Secretary, & alios qui rem epistolarem in Germania hactenus promoverunt. Dn. Autor. lib.* 9. *I. P. in totum, in quo Principum Imperij titulos exhibet.*

CAPUT XVIII.

De Oneribus Statuum Imperii.

Status tenentur investituram petere ab Imperatore. I. ONera Statuum Imperii sunt hæc: [add. *Caput hoc jure Publico in ipsa naturali æquitate fundatum: Qui enim gaudent commodis, juribus ac privilegiis Imperij, quare non etiam onera illius ferrent.*] I. Tenentur investituram petere Principes feudorum suorum ab Imperatore, à legibus intra præscriptum terminum, debita cum reverentia. Potissimùm autem nobis hic sermo est de feudis, quæ Imperii Status immediatè ab Imperio tenuerunt, quorum renovatio per investituram tunc petenda est, quando vel Imperatore mortuo alius eiusdem in locum suffectus, aut quando persona Vasalli mutata: (*c.* 1. *in pr.* 2. *F.* 21.) Nimirum ut signum hoc reverentiæ primum exhibeatur Domino, eoque Vasallus quasi fateatur, se feudum potiùs beneficio Domini, & primi acquirentis, quàm successione habere, neque longinquitate temporis, aut ignorantia Vasalli Domino jus suum, quod habet, intervertatur. Quodque juramentum à defuncto præstitum, utpote personale, cum ipso expiret, atque adeò de novo à successore præstandum sit.

Quando investitura petenda sit. II. Quando, seu intra quæ tempora, renovatio prædicta petenda sit, jura Imperii nostri à communi Longobardorum jure feudali recedunt; imò & hoc quoque sibi non admodum videtur constare. In Caroli V. constitutione der Römischen Königlichen Maiestät Regiment betreffend / *facta Wormatia anno* 1521. §. Vnd behalten vns bevor / legimus: Daß in einem Jahr (casu pura superiori emergente) einem jeden seine Regalien zu empfahen gebühret. Ius feudale commune anno præterea adjicit diem (*c. un. in fin. princ. de prohibit. feud. alienat. per Fridericum,* 2. *F.* 55.) [add. *De hodiernis investituris vid. Francisc. Irenic. in Colleg. ad Burgoldens. p.* 3. *pag.* 42. 43. *qui etiam ead. part. agit de investitura Suecica, qua ab an.* 1648. *ob incidentes controversias in multos annos dilata, quam demum in*

modernis

modernis Comitiis Dn. de Schnolsky Legatus R. Sueciæ Ducatus Bremensis, &c. ab Imperatore accepit. Tempus ergo investituræ petendæ ita intelligendum, si justum impedimentum non adsit. Nam si ob inimicitias, justam absentiam, aut aliam causam Status Imperii investituram intra dictum tempus non petant, feudum non amittunt. 2. F. t. 22. pr. 2. F. t. 52. fin. Nam terminus legalis nunquam est peremptorius, si probetur legitimum impedimentum, Mynsing. 5. O. 8. Quinetiam fatua, insulsa &, ut loquuntur, bestialis causa à dolo & contumacia hac in parte excusat.] Vtut sit, hunc frequentissimum esse deprehendimus lectione legum Caroli Magni, Pipini, & aliorum, plerisque negotiis, quibus annus pro termino præstitutus, diem insuper additum: Idem tamen, ut passim, ut diximus, sibi constans *in c. un. impr. quo tempore miles &c.* 1. *F.* 22. anno petendæ Investituræ mensem disertis adjicit verbis. [add. *Hodie constitutio de anno & die in praxi recepta.*] Placet mihi, diversas Imperatorum hasce Constitutiones agnoscere sibi planè contrarias, ut litera ipsa docet. Nec ulla religio, aut rationis momentum vetant, quo minus hoc mihi liceat statuere. Illud in confesso est, jus feudale rhapsodiam dici, & centones variarum constitutionum Imperialium, ut & consuetudinum & responsorum, cui nullus Imperatorum auctoritatem, aut diligentiam suam adhibuit, *D. c. unic. quo tempore miles*, videtur esse para quædam constitutionum feudalium Lotharii Imperatoris, quas ante januam beati Petri, in civitate Romana, condidit, quæ (*tit.* 19. *libri* 1.) incipiunt. Sanè vox *sancimus*, & verba, *ad nostram præsentiam*, quæ *d. c. unico* prostant, Imperatoris alicuius constitutionem hanc esse arguunt: Alterum vero *c. de prohibita feudi alienatione*, Friderici Imp. est, qui tempore Lothario posterior. Illud certum, Lothario ipsi quandoque annum & diem petendæ investituræ legitimum fuisse visum, (*t.* 52. *F.* 2. §. *ult.*) [add. *Quicquid sit, hodie moris est, ut Imperator quandoque ad instantiam petentis, indulto terminum investitura concedat. Taxa talis indulti an.* 1626. *&* 1638. *fuit* 20. Golgülden so bezahlet werden müssen ins Kaiserl. Reichs Hoff Canzley Ambt.]

Prorogatio termini petendæ investituræ cuius debeat fieri consensu.

III. De prorogatione huius termini quærunt, *an utriusque demum consensu fieri possit, hoc est, vasalli & domini; an domini tantum?* Schraderus utriusque requirit consensum; quem sequitur Vulteius. Quod si aliis in feudis, quæ minora sunt, admiserimus, contrarium tamen in feudis majoribus, quæ Fahnlehen appellare consuevimus, in Imperio introductum, modò laudata constitutio evincit.

Investitura regulariter ad Domum Domini petenda.

IV. Solet autem ad domum Domini plerumque investitura peti, atque fidelitas offerri, nisi cum pactione aliud, vel privilegio cautum est. Eiusmodi privilegium Austriacæ est familiæ, daß die Ertzhertzoge nicht schuldig seyn / umb Empfahung ihrer Lehen ausserhalb des Landes Oesterreich nachzureisen / sondern sie sollen ihnen in derselbigen Landen geliehen werden / vnd so ihnen das versagt würde / sollen sie das dreymahl schrifftlichen ersuchen vnd erforderen / vnd mögens demnach ohn alle Furcht der Seeligkeit besitzen / als hatten sie es leiblich empfangen. De Rege Bohemiæ suprà retulimus, eum investituram & regalia sua suscipere non teneri, nisi in metis vel finibus Regni sui, aut finitimis locis, decem vel quindecim miliaribus Alemannicis à Regno suo & dominiis suis distantibus. Olim frequentiùs investituræ in curiis solennibus Imperii fieri consueverunt: (*cap.* 29. *A. B.*) at hodie si investituras nonnullas novorum feudorum exceperis, eæ ut plurimùm in aula fiunt Imperatoria. Fridericus II. Elector Palatinus anno 1559. 11. Iulii investitus fuit à Ferdinando Rege Rom. in Comitiis Augustanis, solennitate eâ, quam exhibet Goldast. (in Reichssatzungen *pag.* 190. *& seqq.*) Ipse autem Ferdinandus, de Archiducatu Austriæ, ab Imp. Carolo V. investituram obtinuit in Comitiis Augustanis anno 1530, cuius solennia vide sis apud Goldast. (*d. tr. p.* 12?. *& seqq.* (ex quibus potissimum notare debet, (1.) investituram extra civitatem in campo factam: (2.) Ferdinandum insidentem equo investituram accepisse. Vix autem alia Comitia reperire datur, quæ investiturarum solennium frequentiâ æquare videantur illa, quæ tempore Maximiliani I. Vormatiæ anno 1494. habita fuerunt. In illis enim Electores sex, & plures ex Principum numero investitos lego: & quo actus esset augustior, Maximilianum I. singulis Principum ordinibus certum & distinctum vestitum præscripsisse, eosque illo usus acta comitiorum docent. Ein Hertzoglich Kleid war ein rohter attlaser Mantel / durch ab bis auf den Fuß zu einer Seiten offen / mit Tassatz vnterfuttert / vnd oben daran ein übergelegt Goller von Tassatz / bis auf die Achsel: vnd vnter demselben Mantel ein rohter Rock / nach Gefallen / der auch an der Seiten / da der Mantel offen / gezieret nach Belieben. Item / auf dem Haupt ein rohter attlaser Hertzoghut mit Tassatz überstülpet / einer zweren Hand breit. Der Landgrafen Kleid war ein brauner Damascaner Mantel durchaus bis auf den Fuß zu einer Seiten offen / gefüttert von grauem Fehe / vnd mit einem vmbgelegten Goller / von grauem Fehe / bis auf die Achsel: der Hut von braunem Damast / forn mit einem Fehen Aufschlag / wie die Mardern Hauben gemeiniglich getragen werden. Der Marggrafen Kleidung war ein brauner Damascaner Mantel / in der länge wie jetzt gesagt / mit Bundwerck / Fehewannen genant / gefüttert / mit einem Goller oder Vberschlag / desselbigen Bundwercks / bis auf die Achsel: der Hut auch von braunem Damast / dessen Vberschlag forn von Bundwerck. Der Ertzbischoffliche Habit war ein langer Mantel von Rosenfarben / an beyden seiten offen / mit Tassatz gefüttert / vnd einer Kappen auf der Achsel / alsdann dergleichen Prælaten zu

tragen pflegen / vnd die Zugehöre auch mit Lassatz vnterfüttert. Die Bischoffe (so Fürstlich Land vnd Leute / (als Bamberg / Würtzburg / &c.) trugen lange braune Röcke / mit grauem Fehe vnterfüttert / vnd ein Kappen vmb den Hals / auch mit grauem Fehe gefüttert. Die gemeine Bischoffe trugen braune lange Röcke / von Bundwerck / oder Fehewannen / gefüttert / wie auch die Kappen. Vestitus Electorum est aliàs notus, & suprà annotatus.

Actus investituræ quibus solennitatibus hodie peragatur.

V. Actus investituræ, quæ fit in aula Imperatoris, quando investiendus per procuratorem apparet & admittitur, hodie hisce solennitatibus perficitur. (1.) Camera, vel locus, ubi investitura fieri debet, aulæis exornatur, & Imperatori ponitur thronus ac sedes. (2.) Eò se confert Imperator cum aulæ suæ ministris primariis, Principibus, Comitibus & Heroldis aliquot. (3.) Advocantur & intromittuntur legati, vel mandatarii, (casu, quo plures) Principis investiendi, qui post primum statim passum procumbunt in genua, resurgentes procedunt ulteriùs, & in medio cameræ vel loci, secundâ vice procumbunt, deinde surgentes appropinquant throno, & supra aulæum exicusum iterum ante Imperatorem procumbunt in genua. (4.) Hic unus ex mandatariis brevi & submissâ oratione, nomine Principalis sui, ab Imperatore investituram petit. (5.) Huic respondet nomine Imperatoris ille, cui id commissum, (est autem ordinariè Vicecancellarius Imperii) hâc ferè formulâ; Percepisse Imperatorem, quid nomine N. pro collatione feudorum atque regalium sit petitum fit. Debuisse quidem N. ipsummet in persona comparere ante thronum Imperialem, & præstare convenientia; verùm cùm causæ ablentiæ legales, & prægnantes à mandatario expositæ, cæteraq; investituram promoventia in Senatu aulico exhibita ab eodem fuerint, Imperatorem gratiosè consentire, ut præstito juramento fidelitatis, investitura feudorum Imperii atque regalium nunc peragatur. (6.) Quo dicto surgunt mandatarii, & Imperatori liber Evangeliorum ponitur in sinum, quem duo ex principalibus officiariis, procumbentes in genua, uterque eo quo adest latere, manibus apprehendunt & tenent. (7.) Accedunt mandatarii, & proximè ante Imperatorem procumbentes, uterque duos anteriores manus dexteræ digitos ponit supra librum Evangeliorum. (8.) Quibus præconceptis verbis prælegitur juramentum, & ipsi singula reiterantes verba, jurant in animam principalis sui. (9.) Adstans Mareschallus (Imperii Pappenhemensis, si adsit: vel Imperatoris, si ille absit) tradit Imperatori gladium, cujus pomum osculantur mandatarii. (10.) Surgunt iidem, & retrocedentes paulisper, procumbunt in genua, unusque ex illis agit Imperatori submissas gratias, pro facta investitura, & commendant Majestati suæ principalem, quem repræsentarunt in hoc actu, & semetipsos humillimè. (11.) Quibus peractis, resurgunt, & retrocedentes, pronâ semper in Imperatorem facie, iterum procumbunt, unâ vice ferè in medio cameræ, & alterâ proximè ad januam &c. & ita abeunt.

Investitura simultanea quibus solennitatibus peragatur.

VI. Investitura simultanea, ubi legati eorum, qui ad petendum eam admittuntur, iisdem ferè peragitur solennibus, observato tamen certo ordine in ingrediendo cameram, in procumbendo, petendo, recipiendo investituram, præstando juramentum, osculando pomum gladii, agendo gratias omnium nomine, retrocedendo & abeundo. Exemplo nobis sit, illustrissima familia Saxonica, quæ ab Imp. Ferdinando III. simultaneam investituram anno 1638. 24. Iulii S. V. suscepit: ubi primò ingrediebantur conclave, in quo Imperator sedebat, in throno majestatis, legati Electoris Saxonici: hos sequebatur Altenburgensis, hunc Vinariensis, Vinariensem verò ille, qui Coburgensis & Isenacensis partes sustinebat. Atque eodem ordine, fielen sie nieder / vnd knieten hinter einander. Nach beschehener Chur-Sächsischen Petition stunde D. P. M. (qui petierat investituram nomine Electoris Saxoniæ) auf / trat auf die rechte Seite / vnd bliebe D. O. neben B. wegen Altenburg kniend / hinter ihnen J. L. wegen Weymar: dan der von L. wegen Chur-Sachsen / endlich der von F. wegen Coburg / vnd Eysenach / vnd that D. O. die petition wegen Altenburg. Nach diesem knieten D. O. vnd J. L. neben einander wegen Weymar / hernach B. wegen Altenburg / dann der von L. wegen Chur-Sachsen / vnd zuletzt der von F. wegen Coburg / &c. vnd thät D. O. die petition wegen Weymar. Folgends knieten D. O. vnd der von F. neben einander / wegen Coburg vnd Eysenach: dann B. wegen Altenburg. J. L. wegen Weymar / vnd der von L. wegen Chur-Sachsen / vnd petirt auch D. O. wegen Coburg vnd Eysenach. Ultimò, knieten alle Chur-vnd Fürstliche Sächsische Gesandte / neben einander am vorigen Ort / suchten die Gülichische Lehen / vnd petirte Præsident M. wegen des gantzen Chur-vnd Fürstlichen Hauses Sachsen. Darauf folgete die Kaiserliche Antwort. Nach diesem stunden die Gesandten alle auf / ward Ihrer Kaiserlichen Majestät das Evangelions-Buch in den Schoß geleget / vnd knieten nächst vor Ihre Kayserliche Majestät nieder / hinter einander / vnd legete ein jeder der Chur-Sächsischen / zween Finger auf das Evangelions-Buch / sprachen den Eyd nach / vnd küsseten den Knopf des Schwerts. Hierauf trat Præsident M. wieder ab / vnd knieten die Altenburgische / als D. O. vnd B. vor / hinter ihnen J. L. wegen Weymar / hernach der von L. wegen Chur-Sachsen / endlich der von F. wegen Coburg / &c. vnd leisteten die Altenburgischen allein die Pflicht / vnd küsseten den Knopf. Ferners knieten D. O. vnd J. L. wegen Weymar / nach Ihnen B. wegen Altenburg / der von L. wegen Chur-Sachsen / vnd letzlich der von F. wegen Coburg / vnd schwur Weymar / vnd küssete den Knopf.

Darauf

Darauf knieten D. O. und der von F. wegen Coburg / 2c. voran / hernach B. wegen Altenburg / J. L. wegen Weymar / und dann der von L. wegen Chur-Sachsen / und schwur Coburg / 2c. allein / und küssete den Knopf. Nachgehends knieten die Chur- und Fürstliche Gesandten wieder zusammen / schwuren alle und küsseten den Knopf. Nach diesen fünf unterschiedlichen Investituren knieten alle diese Gesandtē wieder unterwerts der Bühne / hinter einander / und danckete der Præsident Mersch / wegen des gantzen Chur- und Fürstlichen Hauses Sachsen / vor die Haupt- und Gülichische Lehen ab / und giengen / nach zweyen Fußfällen / aus dem Gemach.

Laudemium peractâ investiturâ solvendum.

VII. Cæterùm peractâ investiturâ, superest, ut investitus Princeps, vel mandatarius ejus nomine, certam pecuniæ summam solvat officiariis Imperii, vel Imperatoris, nec non Cancellariæ, (pro redimendis investituræ literis & operâ adhibitâ) ac denique inferioribus aulæ Cæsareæ ministris.

Primò, regula (A.B. tit. 29.) talis: Quemlibet Principem Imperii, sive ecclesiasticus sit, sive secularis, qui feuda sua ab Imperatore, vel Rege Romanorum suscipit, jura officialibus debita præstare debere. Quæ regula licèt hodie etiam valeat, duas tamen admittit exceptiones: *Una* est, nisi ratio officii, quo investitus claret, aliud suadeat. Suadet autem aliud in Electoribus, tam ecclesiasticis quàm secularibus, ita ut illi juris necessitate ad exsolvenda hæc jura obligari non sint, possint tamen, si sponte & liberalitate ducantur, aliquid officialibus largiri. Ratio hujus exceptionis (*in A.B. c. 29. §. 1.*) hæc adducitur: Pecunia, quæ propter investituram persolvitur, officiariis debetur. Cùm autem ipsi Principes Electores, cunctis Imperialis curiæ præsint officiis, suos etiam habentes in ejusmodi officiis substitutos, datos ad hoc a Romanis Principibus, & dotatos, videtur absurdum, quod substituti officiales à suis superioribus, quocunque quæsito colore *Xenia* postularent. *Altera exceptio* est [*d. c. 29. A. B. §. 2.*] in Principibus Imperii, qui privilegio seu indulto Imperiali vel Regali, se tueri possunt & probare, se solutos vel exemtos à talibus, aut etiam aliis quibuscunque, quæ solvi in susceptione feudorum hujusmodi consueverunt.

Quibus laudemium solvendum.

VIII. *Secundò*, [A. B. d. §.] disponit totam summam Magistro curiæ solvendam esse; an hodie illud strictè observetur ignorare me fateor, illud autem novi, Cancellariæ suam partem immediatè solvi, ut & inferioribus aulæ ministris. Accedit quod *in consultatione de præcedentia, & jure* der Erbämpter / und Hofämpter §. die dritte neuerliche Schmälerung / legimus das der Kayserliche Hofmarschall anno 1505. die Lehengefälle / welches vorhin der Erbmarschall zu thun gepflogen / zu handen genommen. Et si rationes quas vidi, me non fallunt, so wird in das Kayserliche Reichshofcantzley Taxampt / auch geben das Regal (ita enim nominant) so dem Erb- oder Hofmarschall gebühret; Quod tamen fortassis speciale est, casu eo, ubi quæstio, cui debeatur. Deinde præter officiales in aurea bulla nominatos, hodie supremum magistrum Stabuli Imperatoris, obriste Stallmeister / æqualem cum cæteris portionem prætendere audio. Dandum etiam aliquid est inferioribus Imperialis aulæ ministris, de quibus in Aurea Bulla altum silentium.

Controversia circa perceptionem laudemii.

IX. Porrò inter sub officiales Imperii, aut Electorum, & officiales aulæ Imperatoriæ variæ contentiones, retroactis temporibus, fuerunt, quæ nec hodie omnes sopitæ sunt. *Una* fuit, quando hi illis, tam in administrando officio, quam in recipiendis xeniis, præferri voluerunt, casu quo investitura extra solennem curiam, in aula Imperatoris, Principum legatis, vel mandatariis confertur. *Altera*, quando in perceptione xeniorum, etiam in investituris in solennibus curiis peractis, & ubi subofficiales Electorum ipsi adfuerunt, ac munera sua subierunt, cum his æquali portione concurrere voluerunt: & *iterum alia*, quando Magister Curiæ Vicemareschallo Pappenheimio præsenti, etiam equum, vel ejus pretium concedere noluit, prætextu eo, quod investitura à mandatario, non autem principali ipso recepta fuisset. *Alia* quoque, quando præsenti subofficiali Imperii, seu morbo, vel alio impedimento ad ipsum Investituræ actum non comparenti, xenia denegârunt. De quibus videri potest *egregia illa consultatio de præcedentia & jure* der Erb- und Hofämpter quæ pro jure subofficialium scripta. Quibus controversiis plerisque ut obicem ponerent Electores, novum articulum capitulationi Imp. Ferdinandi II. inseruerunt, (art. 41.) eumque capitulatione Imperatoris Ferdinandi III. [art. 48.] reiterarunt.

Quæstio circa investituram.

X. Denique ad quæstionem, *an senior familiæ subofficiale Imperii munus tantùm obire, & si alius ejusdem familiæ investituræ principum adsit, commodum præ officiariis aulæ Imperatoris ferre debeat*, facit testamentum Comitis de Hohenzollern, (§. zum achtzehenden / ib.) doch soll allein der ältest / so dartzu geschickt ist / des H. Reichs Erb-Cammererampt verwesen und verwalten / auch niessen / er gönte dann das dem andern seines Namens und Stammes / der nach ihm der alteste / oder ohne das am Hof ist / welches bey seinem freyem Willen stehet / und er zu thun Macht hat. Wann aber der Innhaber des Erb-Cammerampts nicht am Hof were / oder auch nicht auf dem Reichstag bey handen / da die Kayserl. M. Fürstenlehen verleihen würden / es geschehe in der Cammer / oder offentlich / und aber ein anderer gebohrner Graf von Zollern der Enden (ob er schon nicht Hofdiener were) zu Hof / oder auf dem Reichstage were / so hat derselbe Fug und Macht / das Amptgelt / von den Kayserlichen Obristen Cämmerern / oder Hof-Cantzlern / zu erfordern / und nicht nachzugeben: dann wir / auch unsere Vorfahren dessen in offenbarer / gewehrlicher und richtiger possession, vel quasi, seyn. Wie dann

neulich verschienen 70sten Jahrs (factum est hoc testamentum anno 1575.) unser Sohn Carl / so mit der Fürstl. Durchl. Ertzhertzog Ferdinandi zu Oesterreich / etc. zu Prag gewest / am Kaiserlichen Hofe / und als Hertzog Iulius zu Braunschweig / und N. Landgraf zu Leuchtenberg / daselbst die Lehen empfangen / der Herr Protzkhofsky / Ihrer Majestät Cämmerer / die beyden Amptgelter Unserm Sohn Carlen erlegen und bezahlen müssen.

Investitura hodie peragitur soluta. XI. Superest, *tertiò*, ut videamus, quid & quantum investitus Princeps pro investitura dare vel solvere teneatur. Iuxta A. B. t. 29. solvendæ sunt sexaginta tres marcæ argenti, cum uno fertone (Vierling, id est, juxta Budelium, 9. Reichsthaler.) Quoniam autem potissimùm hic de ejusmodi investitura, quæ extra solennem curiam in aula Imperatoris peragitur, agimus, sciendum est, equum cum non adhibeatur, Vicemareschallo Imperii, vel Mareschallo aulæ, ut A. B. vult hodie non dari, sed pecuniam pro eodem, cujus summam mox videbimus. Designationes de quanto, quas ego vidi, variant, ex iisdem duas subjicio, ut lectoris curiositati ex parte satisfaciam. *tertiâ quasi ... usus vel Magno Aulæ Magistro vel Vice-Cancellario.*

Anno 1613.

Dem Hofmeister des Kayserlichen Hofs 60. Goldgülden.
Herrn Vice-Cantzlern 60. Goldg.
Erb-Marschallen oder Hofmarschallen 60. Goldg.
Und wegen des Pferds 60. Goldg.
Erb-Cämmerern oder Obristen Cämmerer 60. Goldg.
Erb-Schencken oder Obristen Schencken 60. Goldg.
Erb-Küchenmeister oder Obersten Küchenmeister 60. Goldg.

Cantzley.

Den Reichs Secretarien 24. Goldg.
Taxatori 10. Goldg.
Registratori 10. Goldg.
Hofcantzleyschreiber 15. Goldg.

Anno 1639.

Großhofmeistern 60. Goldg.
Vice-Cantzlern 60. Goldg.
Erb- oder Hofmarschalln wegen seines Ampts / und vor das Pferd 120. Goldg.
Erb- oder Obristen Cämmerern 60. Goldg.
Erb-Schencken 60. Goldg.
Erb-Küchenmeistern 60. Goldg.

Cantzley.

[add. *Notandum hic, quod post conclusam Monasteriensem Pacem illis propter octavum Electoratum accesserit novum munus, nimirum hereditarii Thesaurarii, qui est Comes de Sinzendorf, qui tantundem, quantum & alii, prætendit, nempe* 60. Goldg. *licet aliqui ex Statibus hoc agrè ferant, stantq́; hi in ea sententia, officium quidem novum ab Imperatore tribui, sed Taxam præter solitum augeri non posse.*]

Drey Reichs-Secretarien jedem 12. Goldg. thut 36. Goldg.
Reichs-Cantzley Taxatori 10. Goldg.
Reichs-Cantzley Registratori 10. Goldg.
Reichs Hofcancellisten 20. Goldg.
Dieweil derer mehr als vor diesem.

Vor den Hauptlehenbrief 16. Goldg.
Cantzley jura 6. Goldg.
Pro confirmatione privilegiorum 50. Goldg.
Cantzley jura 6. Goldg.

Denen Kayserlichen Unter-Officirern / Hofdienern / und andern / so ihre jura, wie sie es nennen / oder præsenten / gleich nach dem actu investituræ fordern.

Anno 1613.

Dem Kays. Tapezirer / so den Thron bereitet / und über den andern Ornat bestellet / 10. Reichsthaler.
Zweyen Kayserl. Thorhütern vor der Ritterstuben 8. R.
Den Hatschierern und Trabanten 32. R.
Zweyen Kays. Reichsherolden 16. R.
Andern dreyen Herolden 15. R.
Zweyen Kayserlichen Cammerfurirn 12. R.
Den Trabanten so underm Schloßthor aufwarten 4. R.
Dem Thorhüter vor der geheimen Rahtstuben 3. R.
Den zweyen Thorhütern vor der Antecamera. Diese haben noch Ihrer F. G. Bildnüß begehret / weiln sie auch vor der Cammer oder Kayserlichen Gemach aufwarten 8. Ducaten
Dem Thorhüter am Reichshofraht 2. R.
Den Kays. Hoffurirn 10. Ducaten
Dem Kays. Cammerdiener / welcher ante investituram das Evangelionsbuch gehalten 3. Duc.
Etlichen gemeinen Kayserl. Hofdienern 4. Duc.
Den Kayserl. Trompetern und Heerpauckern 10. R.

Anno 1639.

Dem Kays. Tapezirer so den Kaiserl. Thron bereitet 12. R.
Den beyden Kaiserl. Thorhütern vor der Ritterstuben / jedem 4. Th. 8. R.
Den Kayserl. Trabanten / welche bey dem actu investituræ in der Ritterstuben in der

Wehr

Wehr gestanden und aufgewart 24. R.
Den Kays. Hartschierern 8. R.
Den beyden Reichsherolden 16. R.
Den andern drey Herolden 16. R.
Den Kayserl. Trompetern / so aufgewartet. 8. R.
Den Kays. Heerpauckern 6. R.
Zweyen Kays. Cammerfurirn 12. R.
Den Hoffurirn 20. R
Den Trabanten so unter dem Schloßthor aufgewartet 6. R.
Den Thorhütern vor der geheimen Rahtstuben 6. R.
Beyden Cammerdienern vor der Antecamera jedem 8. R. 16. R.
Beyden Thorhütern bey dem Reichshofraht 4. R.
Dem Kays. Cammerdiener / welcher bey der investitur das Evangelionsbuch hält 6. R.
Unter die gemeine Diener des Hofs / so post actum investituræ aufwarten 8. R.
Den Kays. Musicanten 12. R.

XII. Atque hactenus potissimùm de investitura, quæ fit in aula Imperatoris. In comitiis sive solennibus curiis, quando peragitur, notare licet, veterem pompam & cæremonias hodie non observari. Collatio veterum, & recentiorum actuum, hoc clarè docet. Moguntini Electoris investitura, in Comitiis Ratisponensibus anno 1613. 10. Augusti, nec non Maximiliani Bavari hodierni Electoris Palatini, in conventu Electorum & Principum nonnullorum Ratisponæ anno 1623. 15. 25. Febr. hic nobis exemplo erunt. Peracta illa fuit in conclavi, quod vocari solet die Ritterstuben / ad quod Imperator (1.) ire perrexit, præeuntibus ministris aulæ suæ, Principibus aliquot Imperij, & inter eos Electore Trevirensi, ac ante hunc illis, qui portabant insignia Imperialia, coronam, ensem, sceptrum, pomum sive globum, nec non quinque Heroldis. (2.) In eodem Imperator conscendit, & occupavit thronum magnificè exornatum, & à cætera superficie altitudine aliquot pedum elevatum. (3.) A dextera Imperatoris steterunt Elector Trevirensis, Archiepiscopus Salisburgensis, Episcopi Eichstadiensis & Augustanus, & ante illos Pappenhemius Vicemareschallus Imperij, cum gladio, ac ille qui coronam, pulvinari ex panno aureo impositam, tenebat. (4.) A sinistris fuerunt Elector Coloniensis, Archidux Leopoldus, & Clefelius Episcopus Viennensis: ac ante hos illi, qui tenebant sceptrum, & pomum Imperiale. (5.) Rebus ita compositis, comparuit ante Imperatorem, summæ Ecclesiæ Moguntinensis Præpositus, qui per intervalla, & spatia certa, ter procumbens in genua, tandem nomine Moguntini investituram Electoratus submissè petiit. (6.) Cui, jussu Imperatoris, responsum fuit à Vicecancellario Imperij: Si Moguntinus ipsemet hîc compareret, & idem peteret, Imperatorem petitis benignè satisfacturum. (7.) At hæc procumbens, actis ante omnia Imperatori gratiis pro benigno responso, posteà retrocedens, terque repetitâ genuum submissione in terram, abivit, Moguntino, extra conclave hoc expectanti, relaturus, quid Actum. (8.) Accessit conclave paulò pòst Moguntinus ipse medius inter Episcopum Spirensem, & Ludovicum Landgraviũ Hassiacũ, quos ad assistentiam exoraverat. (8.) Ingressi, omnes una linea, certis observatis intervallis, ter procubuerunt in genua, ubi Moguntinus ipsemet ab Imperatore investituram reverenter petiit. (9.) A quo, verba faciente Vicecancellario, consensum tulit, ut juraret more solito. (10.) Impositus fuit in Imperatoris sinum Evangeliorum liber, apertusque ab utroque latere comprehensus ab illis, quorum uterque procumbens, ut hoc ageret, præstò fuerat (11.) Accessit propius Moguntinus, cum supradictis suis comitibus, procumbensque digitos imposuit Evangeliorum libro, & verbis, à Vicecancellario prælectis, repetitis, juravit. (12.) Durante juramenti actu Imperator caput pileo non cinxit, perfecto autem eo, resumpsit pileum, accipiensque gladium à manu Vicemareschalli, ejus pomum, sive conum, porrexit, cui Moguntinus osculum impressit, [13.] & retrocedens, cum Comitibus suis, ter reverentiæ ergo procubuit in genua, atque abiit. [14.] Surrexit inde Imperator quoque, & abiit eodem ordine, quo venerat. Is qui actum hunc præsens ipse vidit, & cujus ex protocollo ego hæc descripsi, duo præterea notavit: [1.] Moguntinum, nullâ factâ gratiarum actione pro investituræ collatione, abiisse. [2.] Iuramenti clausulam fuisse, ut me Deus adjuvet, & sanctum ejus Evangelium, nullâ mentione Sanctorum factâ, ut aliàs inter Catholicos moris est. Hodierni Palatini Electoris, Ducis Bavariæ, investituram, iisdem ferè solennitatibus peractam fuisse deprehendo, nisi quod postquam Imperator thronum occupaverat, Vicecancellarius oratione præmeditatâ palam docuerit, Fridericum Palatinum, ob rebellionem susceptam, proscriptum, exauctoratumque, in Imperatorij muneris esse, vacantem Electoratum alij conferre. Cum verò Maximilianus Bavariæ Dux, auxilium Imperatori, præ cæteris Statibus, contra Imperij rebelles, magnâ ope tulisset, Imperatoriam majestatem, dictum Electoratum vacantem, cum omni jure & dignitate, illi collatum velle; superesse, ut hoc ei significetur. Quodque post hæc nonnulli ex ministris primariis Maximiliani Bavariæ Ducis, factâ brevi dictorum recapitulatione, sese obtulerint, hanc Cæsaris mentem Duci suo significaturos, & discedentes una cum Vicemareschallo Pappenheimio, postquam gladium Mareschallo aulæ Cæsareæ tradidisset, Maximiliano Duci in antecamera expectanti nunciaverint, propensam Cæsaris in ipsum benevolentiam, ac redeuntes posteà mandato Duci sui Cæsareæ Majestati gratias dixerint, eumque si placeat, affuturum nunciaverint. Quod Cæsare per Vicecancellarium, ut fieret, jubente, accesserit Maximilianus, medius inter Archiepiscopum Salisburgensem, & fratrem Albertum, Ducem Bavariæ, ubi tertio

in genua procumbentibus, Vicecancellarius, Cæsaris voluntate, Maximilianum Ducem Electorem renunciaverit, qui suscepto Electorali pileo, & pallio, tactis SS. Evangeliis, Imperatori fidelitatem juraverit, ac conum gladij osculatus sit, peractisque pro beneficio gratiis, & Cæsaris gratulatione, quæ porrectione manus, & detecto capite facta, eâdem reverentiâ quâ accesserat, abierit.

Investitura à quibus peragatur.

XIII. Feuda si majora sint Ducatuum, aut Principatuum, Imperator ipsemet peragenda peragit: si verò Comitatus; Consiliarii Imperii, Reichshofrähte / investituram conficiunt. De communi feudorum jure Senior per Procuratorem, nullâ feudi distinctione observata, investituram facere, & juramentum recipere potest (*c. un. per quos fiat investitura*, a. *F.* 3.) Vtut verò maiorum feudorum collationem Imperatores sibi reservatam habeant privativè, respectu vicariorum Imperij, eamque in Imperio, si constituti ipsi peragant, attamen paulò superiùs allegata Constitutio Caroli V. (von Römischer Königlicher Maiestät Regiment/ §. Vnd sollen wir 2c.) liquidò evincit, Imperatorem extra Imperii fines longiùs, ac fortassis ultra biennium commorantem, etiam horum investituram Imperii Principibus, per Procuratorem posse conferre.

An quis possit per procuratorem investituram consequi?

XIV. Ex parte eorum, qui investiri desiderant, eadem juris feudalis decisio [*d. c. un.*] Procuratorem quoque admittit. Cuius exceptionem alii ponunt, nisi Dominus ex justa & probabili causa præsentem esse velit vasallum, aut consuetudo præsentiam Vasalli requirat. Nostros quod attinet mores, videtur hic distinctioni locus esse, inter renovationem feudi antiqui, & investituram feudi novi. Illo casu Procurator admittitur: hoc, si feudum sit Electorale (nam de aliis adhuc hæreo) persona Vasalli propria videtur requiri. Exemplum est investitura Mauritii Saxonis, & nupera Maximiliani Bavari. [add. *Novissimum exemplum est in Duce Sylvio Nimrode, qui an. 1647. duxit Elisabetham, Mariam, filiam ultimi Ducis Mönsterbergensis in Silesia, cum qua in dotem accepit Ducatum Olsnensem in Silesia. Hic verò Sylvius Dux ipse in persona Viennæ investituram accepit, ut ex Theatro Europæo constat.*]

Electores investiuntur publicè. Alij investituram publicam sibi dedecori ducunt.

XV. Ex quibus & hæc notanda differentia, hasce investituras publicè, alias privatim in Camera aliqua Imperialis Palatij confici. Quo tamen ipso nihil dignitati suæ Electores decedere arbitrantur, licèt alij privatam investituram autoritati suæ magis, ac publicam æstimaverint convenientem. Ottocarus, cum Rudolpho Habspurgensi juramentum fidelitatis flexis genibus in tentorio præstare occepisset, Imperator autem veteratoriè passus esset parietem delabi, ut ab omnibus conspiceretur, promissis stare indignabundus recusavit. [add *Factum hoc memoratur in insula Danubii Gauberga, ubi Cæsaris tentorium positum, ita concinnatum, ut adducto quodam funiculo quatuor eius latera ociderent* (*Gerardus de Roo lib. 1. Histor. Austr. p. 27.*]

Investitura alia propria, alia abusiva.

XVI. Communiter investituram duplicem constituunt, unam propriam; cum Senior Vasallum in ipsam feudi possessionem [add. *corporaliter sive realiter* Wircklich und Leiblich.] inducit: alteram abusivam, cum Dominus non tradit reipsa feudi possessionem, sed dato aliquo signo corporeo, eoque investituram se facere dicente, ejus nanciscendi potestatem Vasallo concedit, aut possessionem, quam jam tunc nactus, confirmat. Hujus generis symbola olim fuerunt varia. [add. *Abusiva itaque investitura est nihil aliud quàm ficta traditio, quando scil. Dominus symbolum porrigens v. g. hastam, sceptrum, gladium, annulum, vexillum, baculum, investituram se facere dicit his additis verbis: Vade in illum fundum. Rittershus. l. 1. Part. Feud. c. 8. n. 3. &c.*]

Symbola investiturarum in Imperio.

XVII. Apud nostrates notabiliora investituræ symbola numerantur sceptrum & vexillum. Illud in ecclesiasticis, hoc in secularibus Principibus. Ita *Speculum Saxonicum* (*lib. 3. art. 60.*) der Kayser soll leihen allen Geistlichen Fürsten ihr Recht mit dem Scepter/ vnd allen Weltlichen Fürsten mit dem Fahnen. *Rudolphus Habspurgensis* hat bey Ermangelung des Scepters/ Geistlichen vnd Weltlichen Fürsten die Lehen ertheilet durch anrühren eines Crucifix. *Ecce signum, in quo nos, & totus mundus est redemptus, & hoc signo utamur loco sceptri* (Lehemann in Speyrisch. Chron. lib. 5. c. 104. p. 624.) Alii gladium addunt, quo regna; ut provincias per vexillum, [add. *Vexillum rubrū seu sanguineum.* die Blutsfahnen / *significat regalia.*] tradita scribit Otto Frisingensis (*de rebus gestis Friderici lib. 2. c. 5.*) Et firmat Güntherus [*lib. 1. Ligurin. v. 550.*]

Ergo ubi vexillo partem, quam diximus, ille,
Hic autem gladio Regnum suscepit ab ipso:
(Hunc etenim longo servatum tempore morem
Curia nostra tenet.)

Licèt autem majora ista feuda à vexillis prædictis nomen acceperint der Fahnlehen/ idemque huc usque obtineat [add. *Hodie tam Principes quàm Legati eorum feuda recognoscentes, gladio tantùm investiuntur, ut praxis docet. Interim inde colligi non potest: Non amplius esse in arbitrio Imperatoris, ut vexilla quoque in investituris adhibeat. Dn. Limnæo fuit relatum, quod Elector Moguntinus, quum ann. 1654. d. 24. April. ab Imperatore investiretur, gladium quidem susceperit manu & aliquantisper tenuerit, sed conum gladij non fuisse deosculatum. Vid. eius T. 5. l. P. pag. 247.*] Attamen cum investiendi morem, si publica non sit investitura, haud observari videmus. Præsertim verò si per legatos, Principes feudorum investituras suscipiunt, solet Imperator gladium porrigere, cujus capulo prehenso, extremum ejus conum osculantur. Hoc loco expedienda quæstio est, *an vexillorum solennia hodie in desuetudinem abierint?* Ita putat Knichen & hoc ante paucos annos factum esse asserit quem sequuntur M. Steph. Reinking. (*Vid. Iust. Sinold. de Stat. Rei Rom. Diss. 7. th. 18. lit. H.*) Saxoniæ Elector in

An vexillorum solennia hodie in usu desierint?

voto

tato Ratisbon. 1623. memorat, daß die gesambte Hand im Reich / proprio facto, unt Leistung des Eyds und angreiffung des Schwerts acquiriret wird. Et ita etiam investitus Maximilianus Bavariæ Elector. Ego ejus opinionis sum, hisce exemplis non probari, veterem per vexilla investiendi morem penitus abrogatum. Etiam Mauritius Saxoniæ Elector, nec non Ferdinandus Archidux, gladio investiti, & nihilominus etiam vexilla adhibita, quod etiam factum anno 1530. quando in comitiis Augustanis à Carolo V. investiti sunt Duces Pomeraniæ, *vide apud* Goldast. (*in polit. Imper. part. 6. tit. 3 p. 363*) Idem factum, eodem tempore & loco, in actu investituræ Gualtheri Cronbergii, Prussiæ Magistri: (Goldast. *d. part. 6. tit. 4. p. 364.*) ubi notat, præter vexilla & gladium, etiam sceptrum exhibitum, cum Prussiæ Magister non solùm politicus, sed & ecclesiasticus Princeps esset. (3.) Non ergo dati exempla, ubi solius ensis usus fuit, (inter quæ referri debet, investitura Friderico Electori Pal. facta A. 1559. Augustæ in Comitiis, in Camera, ad hoc egregiè exornata.) Ast illæ investituræ ad minus solennes, validas tamen, referri possunt: nullo autem modo inde inferri potest, solennitates istas, quæ gladio & vexillis perficiũtur, his fuisse abolitas. [add. *Non sufficit adducere exempla intermissi vexilli, nisi simul monstretur scientibus Principibus de abrogando vexillorum usu actum & deliberatum esse: Imo adhuc hodie in arbitrio Principum est ad majorem celebritatem & decorem in Comitiis feuda accipere, & vexilla investitura adhibere, nec ne D. Diecerich. ad t. 19. A. B. pag. 119.*] (4.) Saxonis votum nil aliud innuit, quàm contactu gladii simultaneam investituram peragi posse: sed non affirmat, idem contactu vexillorum fieri non posse. Sanè nomen des Fahnenlehens adhuc in usu est, ergo res ipsa adhuc esse præsumitur, postquam nullibi legimus, Fahnenlehen in Schwertlehen transmutatum fuisse. (5.) Cogitanti cur hodiernus Elector Palatino-Bavarus, ense solùm investitus, in mentem venit, propterea fortassis factum, ut Electoralis dignitas, quæ Regiæ æquiparari solet, eo actu illustrior cæteris monstraretur. Constat enim ex Otton. Frising. (*lib. 2. de reb. gest. Friderici I. cap. 5.* Günther *Ligurino*,) Reges gladio investiri. Sed exactiùs rem trutinanti, occurrit, quod etiam reliqui Principes eodem modo ab Imperatore investiantur. Unde in eam diverti opinionem, investituram, quæ fit per vexillum & gladium simul, solenniorem esse ea, quæ fit per gladium tantùm: utramque autem ejusdem esse virtutis. [add. *Quia Imperatori placet hodie vasallos investire in curtâ, non sub Dio, ut olim, existimo inde fieri, quòd vexilla non amplius adhibeantur, & explicitur. Cæterùm quum hæc res sit mera facultatis & in arbitrio Cæsaris, potentia semper salva manet, licèt hodie non deducatur in actum.*] Verùm tamen animi quid mihi sit propositum, longam inter traditionē veterum, & hoc osculum, differentiam constituo. Illa enim publicis in investituris, quibus adhibentur, regionum insignia exprimunt, atque ita iisdem traditis, res designatæ traditæ dicuntur, quod in emolumentum Vasalli fit. Osculum verò hoc gladij porrecti Vasalli omnia denotat, quod hoc ipso jurisdictionem senioris, quam gladius exprimit, revereenter agnoscere velit. Poterit tamen & alium quoque in finem gladius Vasallo dari, ut Mauritio Saxoni datum ex Sleidano constat, videlicet in signum officij, vel ut eodem palam fiat, cum de meto Imperio quoque in ditiones usurpando, investitum fuisse.

XIX. Investiturarum formulæ non quidem uniusmodi, tales tamen ferè sunt, ut investitos arguant mit dem Hertzogthumb / Landtgrafschaft und Marggraffschaft / item Pfaltzgrafschaft/und andern Fürstenthumben/ Landen/Leuten/ Lehen/ Lehenschafften / Aemptern/ Stätten/ Stücken und Gutern/ Zollen/ Gleiten/ Schulden/ Renten/ Zinsen/ Nutzungen/ Gerichten/Obrist und Nidrist/ Bergwercken/ Saltzwercken / Wildbahnen / samt allen andern dergleichē Landsfürstlichen Hoheiten/Regalien/ Herrligkeiten und Gerechtigkeiten/oder gemeiniglich mit allen und jeden Fürstliche Regalien/Herrligkeiten/ Obrigkeiten/ Ehr/ Würden und Freyheiten/Gerechtigkeitē/ gewonheitē und Eingehörungen/benant und unbenant/ allermassen / wie es vor dero Vatter und Vorfahren besessen und innen gehabt. Vt sciamus, quid olim, quando solennibus in Curiis Principes ab Imperatore, vel Rege Romanorū feuda receperunt, in usu fuerit, & quæ differentia inter Electores, reliquosq; Principes observata, caput 29. Aureæ Bullæ Caroli IV. evolvendum est [add. *Quod specialiter circa Episcopos & Prælatos Augustana confessionis dispositum sit, vid. Instrum. Pac. art. 5. §. 6.*]

Formula investiturarum.

XX. II. Iurant Imperatori & Imperio fidelitatem. Tenor juramenti talis: Euch dem Aller Durchleuchtigsten Grosmächtigsten/ Unüberwindlichsten Fürsten und Herrn (Leopoldo) Römischen Kayser / Unserm allergnädigsten Hern / von wegen und als vollmächtige Gewalthabere des Durchleuchtigen / Hochgebornen / unsers gnädigen Fürsten und Herrn geloben und schweren in Kraft des von J. Fürstl. Gn. empfangenen und zur Kayserl. Reich-Hof-Cantzley ubergebenen schrifftlichen Gewalts / auf das heilige Evangelium / das wir hier leiblich berühren / und in die Seele Hochgedachtes/daß J. F. G. von den Regalien und Lehen wegen / des Fürstenthumbs N. sambt allen denselbē incorporirten Graf-Herrschafft/Ein- und Zugehörungen/die J. F. G. jetzo verliehen und gereicht werden / nun hinfort von dieser Stund an sich Ewer. Kayserl. Mai. allen Derselben Nachkommen am Reich / Römischen Kaysern und Königen und dem heiligen Reich treu/hold/ gehorsam und gewärtig seyn/ auch nimmermehr wissentlich in dem Raht seyn sollen noch wollen da iemahls was wieder Ihr Kayserlichen Maiestät Person/ Ehr / Würde oder Stand gehandelt oder fürgenommen wird / noch darein

Præstatio juramenti fidelitatis ejusque formula.

willigen oder geheben in einige weg sondern Ewer Kayserlicher Maiestät vnd des Heiligen Reichs Ehr / Nutz vnd Frommen betrachten vnd befördern / nach allen ihrem Vermögen. Und ob J. J. G. irgends verstünden/daß etwas fürgenommen oder gehandelt würde wider J. Kayserl. Maiestät Person/ oder das H. Reich / denselben sollen und wollen Sie getreulich vorseyn / vnd J. Kayserl. Maiestät dessen ohn verzug warnen / vnd sonsten alles das thun das sich einem gehorsamen Fürsten gegen Ewer Kayserl. Maiestät vnd dem H. Reich gebühret / von Recht oder Gewonheit wegen getreulich ohne arge List vnd Gefehrde / als wahr seiner Fürstl. Gn. GOTT helfe vnd das H. Evangelium. [add. *c.un.2.F.5.c.un.2..F.7. Formula, quam Dn. Auter h.cap.n.36. tradit, est desumpta ex Warmundo von Ehrenberg, quam nos hic immutavimus, & ad hodierna tempora aptavimus. Vnum tamen monendum, quod pro voce* Fürstl. Gnaden; *hodie ponendum sit* Fürstl. Durchleuchtigkeit.] Iuramenti fidelitatis tres fuisse formulas, tradit Sigonius (*lib. 7. de Regno Italiæ*) qui hic adiri poterit.) Iuramentum Imperij fidelium in Italia Friderici Imperatoris tempore vid. ap. Radevicum (de Reb. gest. Friderici l 1. c. 19.)

Solennia concomitantia iuramentum fidelitatis.

XXI. Cæterùm præstationem juramenti multa comitantur solennia, pro diversitate & feudorum & locorum. In privato Imperatoris conclavi si præstetur, præsertim per procuratores, tacto libro novi testamenti, & addito osculo gladij porrecti à Mareschallo [add. *Si Princeps Imperij feuda suis vasallis confert, quid tum usu receptum sit, exponit Generosus Dn. Seckendorf.* im Teutscher Fürsten Staat *p.3.c.3.n.3. Regal.4.*]

Quâ submissione fidelitatis iuramentum præstandum?

XXII. Vt plurimùm autem fidelitatis juramentum à Vasallo præstatur in genua procumbente capite nudato, & quandoque inermi. Nec enim hæc ubique observata videas. Notabile est Comitis Sabaudiæ Petri factum. Hic cum apud Imperatorem Ottonem IV. [Paradinus, ut Camerarius annotavit *d. loc. p.* 58. Rudolphum I. substituit] feudum petiturus, ante eum apparuit in duplici habitu. Latus enim dextrum ejus vestibus inauratis egregiè fuit ornatum, sinistrum verò armis lucidissimis ferreis munitum. Imperator, quid sibi hic distinctus & inusitatus mos vestiendi vellet, ab eo sciscitatur. Comes respondet; Aurum se gestare in dextera parte ad honorandam majestatem Imperatoriam: in sinistra verò se esse armatum, ut contra malevolos & obtrectatores ejus usque ad extremum spiritum pugnaret. Eundem quoque cum Cancellarius Imperatoris moneret, literas feudales de nonnullis oppidis, quæ paulò antè primùm in bello acquisierat, monstraret, gladium evaginatum illi ostendens: Hæ, inquit, sunt literæ, quibus ista loca acquisivi. [add. *Qua submissione hodie iuramentum, fidelitatis præstetur ex iis, quæ supra hoc capite attulimus constat.*]

Status non tantùm feudi, sed & ratione personæ Imperatori obligati.

XXIII. III. Sunt præterea Imperij Status Imperatori Imperioque non solùm feudi, sed & personæ nomine obligati [add. *Vid. Burgold. p.1. ad Instr. Pac. Disc. de Subditis Imperij. & p.1. Disc. 10. num.15. ubi rationem tradit quare Imperij Status duplex iuramentum & fidelitatis & subiectionis præstent.*] Quod, inde patet, cum Imperatorem in ipsum, Imperiumque crimen læsæ majestatis possint committere. Quæ nota est subditi, non verò Vasalli. [*Clementina pastoralis, vers. rursus non est silentio, de sentent. & re iudicat.*] Obligatio Vasalli Domino ejus in personam juris, quod tribuit, ratione feudi est, unde si Vasallus de commissa felonia puniendus veniat, à Domino, quatenus tali, feudi revocatione vel ademptione castigatur.

Coguntur Status comparere ad comitia propriis sumptibus.

XXIV. IV. Coguntur vocati comparere, vel per se, vel legatos suos ad comitia, propriis sumptibus: (R. A. zu Trier vnd Cöln *de anno* 1512. §. Nachdem Churfürsten vnd Fürsten) nisi justam absentiæ possint prætendere causam; quorsum etiam privilegium refero. Vocationem istam necessitatem comparendi secum trahere, verba olim usitata satis evincunt. *In reformatione Friderici III. confecta Francofurti ad Mœnum anno* 1442. *in pr.* legimus, postquam Statuum facta mentio, die wir dann durch sie selbst/oder ihre mächtige Sendbotten / darumb insonderheit her zu vns zu kommen gebotten vnd geheissen haben. Quæ uti ex Imperatoris parte imperium & jurisdictionem innuunt: ita ex Statuum latere parendi necessitatem inferunt. Ac licèt fortassis hodie verborum mitior sit formula, effectus tamen idem manet.

Emanentibus an dictata pœna?

XXV. At, inquies, quæ comparendi Statibus erit injecta necessitas, ubi emanentibus nulla dictata pœna? Impunè Status hoc non ferre, Bertram (*de Comit. membr. 4. th.* 50.) sed pœnam sustinere, ait, eam scilicet, ut quod major pars decreverit, non minùs absentes, quàm præsentes teneat: Qua de re peculiaris extat Constitutio (*in Recessu anni* 1500. §. Nach dem auch etliche.) Et Imperator literis comitialibus clausulam hanc comminatoriam addere consuevit: D. L. erscheinen alsdann / oder nicht / soll doch nicht desto weniger mit den andern gehorsamen Standen zum Beschluß gehandelt werden / vnd D. L. verbunden seyn / was also beschlossen / so wol als sie zugegen were gewesen / zu vollnziehen vnd zu leisten. At levior hæc castigatio est, quàm ut proprium pœnæ sustinere queat nomen. Et imò alia, sive mulctam sive pœnam dixeris, mihi nota est, quam statutam emanentibus novi, ut maximè observatam non norim. (Vid. Schwabenspiegel *c.* 39. apud Goldast. *tom.* 1. Reichssatz. *p.* 40.) Sed & illud quoque Imperatoris potestati relictum est, daß er den Ständen bey hoher vnd schwerer Poen vnd Straf gebieten kan/ in eigener Person zu erscheinen: (R. A. *de anno* 1522. §. Vnd wiewol hoch vonnöhten) Posito etiam illo, nullam emanentibus pœnam constitutam, non tamen probè inde inferre licebit: ergo vocati comparere non obligati. Cæterùm dantur quoque Status, quibus hæc comparendi ad

Comitia

comitiis necessitas remissa, [add. *Qualis est Rex Bohemiæ, ut supra, certo tamen respectu, dictum, & Archidux Austriæ.*].

Status diligenter negotia Imperii diligenter perpendere.

XXVI. V. Sunt obligati, summâ diligentiâ Imperii negotia perpendere: (Sie seynd schuldig/ des Reichs fürfallende Sachen mit schuldigem Fleisse zu berahtschlagen (R. A. zu Regenspurg *de anno* 1576. §. Wann dann die Churfuerstlichen Rähte *&c.*)

Status contribuunt Imperio ex proprio ærario.

XXVII. VI. Sie seynd in des Reichs hülffe gehörig: (R. A. zu Speyer *de anno* 1544. §. Vnd damit nun.) In utilitatem Imperii emergente necessitate contribuunt alia, ut & pecuniaria subsidia, sua ea Camera & proventibus, (R. A. zu Cöln vnd Trier *de anno* 1512. §. Nach dem Churfürsten vnd Fürsten. R. A. zu Speyer *de anno* 1542. §. Vnd nach dem der Churfürsten ihrer Vnterthanen hierinnen gantz verschonet. *d.* R. A. §. Es sollen auch alle Churfürsten:) Etenim cum illi annuas indictiones ordinarias, atque reditus loco stipendii habeant, primùm erogare eos tenentur, etiam si bellum pro Republ. moturi sint:

An contributiones Imperiales Status à subditis exigere possint

XXVIII. Quod si verò Statuum prædicti reditus erogandis hisce collectis non sufficiant, si aut tanti non sint, aut alia jamdudum ad onera deputati, wann ihnen dergleichen Hülffe aus ihren eignen Cammergütern vnd Einkommen allein zu leisten vnd abzureichen vnerschwinglich fallen will/ (ut habent verba R. A. zu Augspurg *de anno* 1582. §. Vnd nach dem diese ansehnliche/ vel, ut sonat §. Dieweil nun diese bemeldte/ R. A. zu Augspurg *de anno* 1566. vnerschwinglich/ diese Hülff aus ihren eignen Cammergütern vnd Gefallen darzu strecken) eo casu suos in subsidium possunt collectare subditos. (*d.* §. Dieweil nun diese. R. A. zu Augspurg *de anno* 1510. §. vnd dieweil die eilende Hulf. R. A. zu Augspurg *de anno* 1548. §. Damit aber gemeine Stände.) Cujus rei variæ tam ex magistratus, quàm subditorum latere, dari possunt causæ: præcipuæ autem, ratione Magistratus sunt, I. Impossibilitas, & nimia onera. II. ne exolvendo hæc omnia, suos adeò imminuant reditus, & pensiones exhauriant, ut postea contra splendorem domus & dignitatis aliquatenus egeant: (*d.* R. A. zu Augspurg *de anno* 1548. §. Damit aber gemeine Stände.) III. Damit sie sonsten des Reichs Frommen desto stattlicher ob vnd vor seyn mögen: (*dict.* R. A. zu Trier vnd Cöln *de anno* 1512. §. Nach dem Churfürsten.) Cumque subditorum pro pie hisce in casibus quæratur securitas, dieweil es männiglichen zu Schutz vnd Trost komt (R. A. zu Augspurg *de anno* 15[illegible] §. Vnd dieweil die eilende. R. A. zu Speyer *de anno* 1542. §. Darzu soll ein jeder) æquum erit, onera eorum hærere ossibus, quos sequuntur commoda:

Subditi regulariter collectas Imperii dependunt.

XXIX. Hodie si de collectis Imperii agitur, subditi regulariter, etiamsi Princeps solvendo sit, tenentur, ut constat *ex Recessibus Imperii*, Wormatiæ anno 1495. Augustæ anno 1500. Coloniæ, anno 1512. iterum Augustæ, anno 1518. Norimbergæ, anno 1522. & anno 1524. Spiræ, anno 1544. Ratisponæ, anno 1557. (Maulius *de homagio tit.* 10. *n.* 38) Quod illo sensu verum agnosco, quo & Princeps suum, & subditus æquè necessitatibus Imperii contribuit. Poterit tamen hujus, de qua hactenus egimus, exceptio dari, si propter notoriam impossibilitatem contributio hæc expressè ad tempus remittatur: ut remissam fuisse in specie videmus der Statt Goslar/ Mühlhausen/ Northausen/ Wangen vnd Zell im Hammersbach/ wegen ihrer kündlichen Schäden/ Brand vnd Verarmung halben (R. A. Speyer *de anno* 1542. §. Vnd wiewol die Stadte.)

Collecta Turcica omnes onerant.

XXX. Recessus aliàs à collectis Turcicis nec privilegiatos, nec consuetudine munitos excipiunt: (*dict.* R. A. zu Worms *de anno* 1491. R. A. zu Augspurg *de anno* 1500. *tit.* von Söldnern. R. A. zu Speyer *de anno* 1542. R. A. *de anno* 1544. §. Vnd nemlich sollen alle. R. A. zu Regenspurg *de anno* 1576. §. Vnd nach dem diese ansehenliche. R. A. zu Augspurg *de anno* 1582. §. Vnd demnach sollen die Vnterthanen. R. A. zu Regenspurg *de anno* 1594. §. Nach dem nun die vorgesetzte. R. A. zu Regenspurg *de anno* 1598. §. Dieweil dann nun. R. A. zu Regenspurg *de anno* 1603. §. Nach dem es nun.) [add. *Hodie quando Turca est ante portas, Capitationes, quæ alias regulariter sunt vetita, solent indici.*] Comitem de Comitatu suo investitum, frey/ geruhlich/ vnd ohne Steuer/ nihilo minùs ad præstationem collectæ Imperialis obligatus est.

Duo modi collectandi in Imperio.

XXXI. Duos potissimùm modos collectandi in Imperio observatos invenio: *Unum*, quando omnibus Imperii subditis, mediatis, & immediatis, clericis & laicis, (quandoque etiam famulis & ancillis: ordnung des Regiments zu Augspurg *an.* 1500. *tit.* von Söldnern.) nullis nisi illis exceptis, quos aut vis, antiqua consuetudo (ut, qui in Italia certo respectu Imperium recognoscunt) aut paupertatis durum telum eximit, collecta imponitur, quæ usitato nomine vocari solet der gemeine Pfenning/ (R. A. Königl. satzung von dem gemeinen Pfenning zu Worms *anno* 1495. auffgericht/ *d.* Ordnung des Regiments/ *tit.* von Soldnern *& seqq.* R. A. zu Trier vnd Cöln *anno* 1512. §. vnd damit die Massigung der Hülf/ *cum seqq.* R. A. zu Augspurg *de anno* 1518. §. vnd nemlich dieser Meinung/ *& seq.* R. A. zu Speyer/ *anno* 1542. §. vnd wiewol deshalben/ R. A. zu Speyer *anno* 1544. §. als aber wie samt Chur-Fürsten/ *circa f.*) *Alterum*, quando Imperii Statibus, secundum matriculam Imperii, & taxam expeditionis Romanæ, nach dem Anschlag in der Matricul begriffen/ vnd auf den Römerzug gerichtet/ collecta imponitur, quam ordinario jure ipsi & eorum subditi (ut plurimùm autem hodie hi solùm,) exsolvere tenentur, ad numerum tot mensium, (so vieler Römermonat) in quot Status consenserunt. Primus modus licèt olim quidem usi-

tatus, & pro æquissimo, für den billigsten vnd füglichsten / habitus (R. A. zu Speyer *anno* 1542. d. §. vnd wiewol derhalben) atque à Cæsare in Comitiis Ratisponensibus anno 1576 & iterum anno 1608. Statibus Imperii commendatus; ac dicto anno 1576. à legatis Austriacæ Domus contra declamatum fuerit: attamen centum fere annis hactenus (ut Bavaricum votum in Comitiis de an. 1641. sessione XXVI. 12. Nov. monet) exulavit. Cuius præcipua ratio nonnullis ea videtur, ne manifestum fiat, quæ cuiusque Status facultates particulares sint: Quod de anno 1576. dixi, ex replica Imperatoris auf der Stände Bedencken / in puncto der Türckenhülf / ita sonat: Ihre Kayserliche Majestät hielte darvor / sintemal berürter Weg des Römerzugs / so wenig erklecklich / vnd mehrern theils allein den armen Vnterthanen beschwerlich / es könte etwa auf andere mehr austräglichere vnd gleichmässigere Mittel / als nemlich den gemeinen Pfenning / gedacht / vnd derselbe dannoch dermassen gemiltert / vnd so fürdersam angestelt werden / daß man daher die obberührte Nothwendigkeiten beyder Hülfen / ohne sondere des armen Manns / vnd männliches Beschwerung erlangen / vnd im gantzen Werck vmb so viel mehr glücklichen Fortgangs vnd Segens von dem Allmächtigen gewarten möge. Im fall aber diesen Fürschlag des gemeinen Pfennings / die Stände für bedencklich ansehen wolten / so vermeinten Ihre Kayserliche Majestät / dem Wesen ohngefährlich auf nachfolgenden Wege zu helfen seyn solte / nemlich daß erstlich Chur- vnd Fürsten / geistliche vnd weltliche / von wegen ihrer Cammergüter / nach Gelegenheit derselben sich selbst anschlagen / vnd solcher Anschlag nach eines jedern Vermögen / leidenlich gemacht werden möchte:

Zum andern / die gemeine Geistlichen / als Prælaten / Abbtissin / Thum-Capitul / Hohe vnd Nieder Stiftsthumherren / Canoneken / Vicarien / Altaristen / Beneficaten vnd Pfarrherren / sie seyen gleich exemt oder vnexemt, mediatè vnd immediatè im Reich gesessen durchaus auf den zwantzigsten Pfenning / alles Ihres Einkommens angeschlagen / also daß von jeden 20. Gulden Einkommens / ein Gülden bezahlt werden solle / welches sie sich dann vmb so viel weniger zu beschweren / dieweil wissentlich / daß sie bey andern Königen vnd Potentaten / ja auch auch von der Päpstlichen Heiligkeit selbst / vnd nicht in so grossen Nöhten vnd Gefährlichkeiten / als jetzo das gemeine Vatterland begriffen / mit viel höhern Anlagen / als des zehenden Pfennings / vnd noch darüber mit Verpfändung vnd Verkauffung ihrer Güter belegt werden. Item daß Grafen / Herren / vnd vom Adel (dieweil dieselben sonsten zu andern Kriegs- vnd Herren-Diensten verpflicht vnd gebraucht werden) den dreissigsten Pfenning ihres Einkommens erstatten. Item / daß die Reichsstätte vor sich vnd ihre Bürgerschaft den Anschlag auf den zwantzigsten Pfenning machen: Item / daß die Vnterthanen durchaus / jeder sein Vermögen vnd Einkommen (ausserhalb der Fahrnüß) auf den dreissigsten Pfenning versteuren solle. Eodem anno in iisdem Comitiis haben die Oesterreichische ein Bedencken an statt ihres Voti, in Fürstenraht de 5. Iulii übergeben / cuius formalia huc spectantia hæc sunt: So viel anfangs das Mittel des Römerzugs belanget / ist dasselbig bis anhero im Reich im gang gewesen / es haben auch die Stände desselben bis anhero dermassen dessen gewohnet / daß sie vielleicht nicht wol auf andere Mittel vnd Wege zu weisen: dargegen aber so weiß man sich zu berichten / daß derselbige weg anno 21. allein zu Kayser Carls Zug nach Bononia bewilliget / da man allein pro autoritate & splendore Imperii gehandelt / vnd jetzt aber / da man pro aris & focis kriegen / vnd des gewaltigen Feinds in der gantzen Welt erwehren solle / da hat es weit eine andere Meinung. Novo enim morbo novum remedium inveniendum: samt dem / daß das Mittel des Römerzugs viel grössere vnd vngleiche Beschwernus mit sich zeugt / deren sich viel Stände im Reich zum höchsten noch beschweren: Dann Erstlich bewust / daß wenig Stände oder doch gewiß derselbigen nicht viel / das Gelt / so nach dem Römerzug außgetheilt / aus eigenen Säckel vnd Cammergut geben / vnd dasselbig alles allein von den armen Vnterthanen einziehen / auch etliches desselben eingezogenes Geldes langsam vnd zu Zeiten gar nicht erlegen / bis man sie mit rechtlichen langen Processen darzu bringen muß. Welches alles aber nicht allein den armen Vnterthanen / neben andern ihren Obligen / hochbeschwerlich / sondern auch solche Vngleichheit mitbringt / daß desto weniger Glück vnd Heil bey der Sach seyn wil. Zum andern / so geben die reiche Churfürsten vnd Fürsten aus ihrem Cammergut / als auch die reiche Thumbstift / deren viel im Reich / desselben gleichen die andern Stift vnd Prælaturen / die nicht immediatè dem Reich vnterworfen / welcher gleichfals ein grosser Anzahl im Reich / auch nichts darzu / die doch aller Billigkeit nach sich vor allen andern mitleidlich erzeigen sollen / Item so hat der Teutsche Orden im Römerzug auch einen geringen Anschlag / der doch in solchen Nohtfallen weit ein mehrers thun könte. Item / so seyn der verlohrnen / verarmten / eximirten Stände so viel / daß der Anschlag nach dem Römerzug bey weitem so viel nicht ertragen mag / als viel Stände / die der sachen nicht genugsam bericht / erachten möchten. Item / so hat die freye Ritterschaft im Reich so viel statliche ansehnliche Güter / vnd ist auch anjetzo das gröste Vermögen bey ihnen: da sie nun ihre schuldige vnd gebürliche Hülf zu diesem gantzen Werck / wie sich wol gebüret / erzeigen solten / daß es sich in eine grosse vnd mächtige Summa erlauffen würde / samt andern mehr Beschwerungen / welche wir anjetzo zu erzehlen vnterlassen. Dieweil dann solche obbemeldte Stände bis anhero in geleisten Hülfen / dem Römerzug nach / leer

ausgangen /

ausgangen / vnd die gantze Bürde allein auf dem armen Mann gelegen / so verursacht / vnd gebühret es nicht allein eine vnträgliche Vngleichheit im Reich / sondern es ist auch eine solche Hulf / die so nach dem Römerzug vertheile wird / nur allein eine particular, vnd gar nicht universal Hülf zu nennen / das aber zu Widerstand eines solchen gewaltigen Feindes bey weitem nicht erkleckt vnd genugsam. Wir (die Oesterreicher) wissen vns auch zu berichten / daß anno 66. der Kays. Majest. gleichwol eine grosse Hülf / vnd nemlich vier vnd zwantzig Monat bewilliget worden / davon Ihre Majestät in 8000. gerüste Pferd / vnd vier Regiment Knecht / bestellt / als aber dieselben vier Monat im Feld gewesen / schon kein Gelt mehr vorhanden blieben. Solte dan / wie es die vnvermeidliche Nohtdurft / eine erspriesliche beharrliche Hülf bewilliget / dieselbig auch dem Römerzug nach / auf etzliche Monat gestellt werden / so ist zu besorgen / daß die arme Vnterthanen / auf denen der Last allein liegt / solche Hülf / ob sie schon bewilliget / nicht erlegen würden können / dardurch das gantze Reich in vnwiederbringlichen schaden geführet wird. Darumb wir für vnsere Person nicht gedencken köneen / wie ein solche nohtwendige vnd erspriesliche Hülf / durch Mittel des Römerzugs angestellt werden könte / derhalben aus diesen vnd mehr beweglichen Vrsachen / in den vorigen Reichstägen oftermahls auf den gemeinen Pfennig gangen / und allwegen dafür gehalten worden / daß es eben das rechte Mittel sey / dardurch dee vorstehenden Gefährlichkeit geholfen werden mögen. Solcher Vorfahren Exempel wir auch nachfolgen / vnd dafür halten / daß kein Christlichere Gleichmässigkeit / baß ersprieslicher vnd minder beschwerliche wege zu finden / dann eben der gemeine Pfenning. Daß aber durch etliche opponirt / als solte der Chur- vnd Fürsten Cammergut zum theil erschöpft / der arme Mann auch der Misgewächs / täglicher Schatzung / Durchzüg / vnd anderer dergleichen Beschwernissen halben / dermassen erarmet seyn / das ihnen das Mittel des gemeinen Pfennings mit nichten zu erzwingen / auch dagegen Ihrer Kayserlichen Majestät nicht nützlich noch fürträglich: darauf will vns bedüncken / daß solch argument in solchem Fall nicht statt haben könne: dann dem Römerzug nach / allein die Armen contribuiren müssen / so doch der gemeine Pfenning männiglich im gantzen Reich zugleich betriffe / vnd dann jeder ferner nicht / dann nach seinem Vermögen / wie er jetzt gestaltet / angeschlagen wird / welches den armen Mann viel ringer / da man recht mit vmbgehet dann das Mittel des Römerzugs ankommet / in erwegung / daß die reichen und andere exemte Stände / wie oben gemeldt / zugleich mit in der Zech seyn / und deshalben der armen desto baß verschonet werden mag. Was dann angezogen wird / daß der gemeine Pfenning eine grosse Vngleichheit mit sich bringen solte / das will bey vns auch keine genugsame Vrsach seyn: dieweil im gemeinen Pfenning männiglich nach seinem Vermögen contribuiret / so doch dem Römerzug nach allein der Reichsständ particular Vnterthanen belegt / vnd zu besorgen / oft gar zu hoch / als ihr Anschlag sonst ertrüge / angeschlagen werden möchten. Daß dann fernee davon geredet werden will / daß ein ansehnliche grosse summa Geldes aus dem Reich in anderer Potentaten Händ kommen / die Commercien gesperzet / dadurch dann abermahls viel Ständ in Abnemen gerahten / vnd deswegen der gemeine Pfennig auch desto weniger ersprieslich: so ist gleichwol nicht ohne / daß viel Geld aus dem Reich kommet / auch viel Handelsleute darumb bancrottirt / hergegen aber wahr / das solches allein / ein oder zween particular Ständ im Reich antriffe / die dennoch dem gemeinen Pfenning nach all ihr Vermögen / einen Weg wie den andern / versteuren müssen / vnd da sonst ein Abgang daran erfolgen solte / so wird es doch dem Römerzug nach gleich so wol beschehen müssen / als in dem gemeinen Pfenning. Was dann vermeint werden will / daß der gemeine Pfenning nicht so viel erspriesslich seyn solte / als die Anlag nach dem Römerzug / achten wir dafür / daß beyde Wege nur eine idea vnd forma seyn / darnach man die Reichshülfen anlegen möchte / dieselbe erhöhet oder erniedert werden möge / wie man will / dann man gleich so wol den Römerzug zu hoch spannen kan / daß er eben so viel ertragen könne / als der gemeine Pfenning. Daß man aber allein den armen Mann damit beschweren / vnd aus seinem Schweis den Krieg verrichten solle / das were nicht allein vnchristlich / sondern dem armen Mann zu erlegen gantz vnmüglich / vnd der Sachen gar vndienstlich. Dargegen aber was den gemeinen Pfenning anlanget / da kan ein jeder auch geringes Verstandes leichtlich ermessen / daß hundert mehr können geben dann funfzig / sonderlich / da auch die fürnemsten Stände / als in dem gemeinen Pfenning gebürlich miteingezogen werden. Derhalben dann gar nicht zu zweifeln / daß der gemeine Pfenning viel erspriesslicher / auch in der gemein viel minder beschwerlich / dann der Römerzug. So viel etlicher Landschafeen Schuldenlast belanget / hat solches bey vns (den Oesterreichischen) auch kein groß Bedencken / dann wir die Sachen dahin verstehen / daß die armen Vnterthanen einen Weg wie den andern die Haar darleihen müssen / es werd gleich die Hülf nach dem gemeinen Pfenning / oder Römerzug bewilliget / also daß dergleichen Schulden ob ihnen selbst stehen bleiben müssen. So dann von wegen des Burgundischen Crayß halben angeregt worden / da könten wir den Herzn mit Grund anzeigen / daß derselbig anno 66. nicht allein sein Angebürniß dreyer Churfürsten Anlag erlegt / sondern auch parti-

cularitet danebey etliche viel hundert tausend Ducaten zu Hülf richtig gemacht / und zweifeln auch gar nicht / weil die Sache Ihre Königl. Würden zum theil auch mitantrifft / sie werden sich / vnangesehn ihres erlangten Vertrags / nach Gelegenheit ietziger Kriegsempörungen dermassen erzeigen / daran gemeine Stände wol zufrieden seyn mögen. Gleicher Gestalt ist auch wol zu verhoffen / ob gleich der König in Franckreich sich der drey Stift / Metz / Tull vnd Verdun halben / in den gemeinen Pfenning nicht einlassen würde / daß er doch ermeldte drey Stift dahin anhalten wurde / daß sie nach Gelegenheit ihres tåglichen erlittenen Schadens und Teubsals / dennoch etwas statliches thun würden / vnd ob es gleich nicht geschehen solte / so könte man doch ihrenthalben solch groß Werck nicht einstellen. Den Hertzog von Saphoy betreffend / da ist es gleichwol zu besorgen / daß er den gemeinen Pfenning auch nicht bewilligen würde / danebenst wüste man sich aber wol zu berichten / daß er dennoch anno 66. dem Reich eine stattliche Hülf gereicht / destomehr versehens / er werde sich hinfüro auch mitleidentlicherweis erzeigen. Wie dann von dem Hertzogen von Lottringen gleichsfals zu verhoffen / welches Sachen dieser zeit / wie offenbar ist / zertrennt genug stehen. Hierauf halten wir noch dafür / daß nunmehr genugsam bewiesen / was Mangel die Anlage nach dem Römerzug / vnd warumb der gemeine Pfenning mehr fürständig vnd nützlich / allein weil es jetzt an dem gelegen seyn will / wie derselbige angestellt werden soll / daß er gemeinen Ständen des Reichs nicht zu schwer / vnd auf eine solche Gewißheit gerichtet / darauf man sich zu verlassen. Nun befinden wir / daß alle bisanhero bewilligte gemeine Pfenning / allein dahin gestellet worden / daß ein jeder selber sich nach seinem Gewissen taxiren / vnd demselben nach / seine Hülf vngezehlt vnd verborgen in die Craißtruhen ausschütten soll / als ist auch oftermals auf vorigen Reichstägen tractiret worden / daß solche Anlag mediante juramento etwa geschehen solte: dieweil aber bey jetziger roher gottlosen Welt / kein rechte Sicherheit darauf zu stellen / so besorgen wir / es müsse dem Werck ein anderer Weg gesucht werden / wie wir dann nicht zweifeln / die Herren des Ausschuß werden ihrer beywohnenden Geschicklichkeit nach / der sachen auch nachgedacht haben / vnd etliche bequemere mittel fürzuschlagen wissen: aber für vnsere Personen wollen wir den Herren zu einem fernern Nachgedencken nachfolgende Mittel anmelden. Erstlich / dieweil die Chur- vnd Fürsten / auch vielleicht andere hohe Stände / nicht gern zulassen / daß ihr Vermögen taxirt / vnd an Tag komme / ob die Sache dahin zu richten seyn solte / daß nemlich einem jeden Chur- vnd Fürsten / ein ziemlicher leidlicher Tax / ex æquo & bono / bestimt / die er von wegen seiner selbst eigenen Cammergüter / an statt des gemeinen Pfennings / zu dem allgemeinen Werck reichen vnd geben solle. Zum andern / daß alsdann eben derselbe Chur- vnd Fürst zween seiner Rähte ordne / vnd dieselbe neben andern zween frommen tauglichen Personen / von einem jeden Craiß alle vnd jede Vnterthanen seines Fürstenthumbs / geistlich vnd weltlich / exemt vnd nicht exemt / beschreiben / vnd alsdann einem jeden seine gebührende Anlag / als fünf / mehr oder minder / vom hundert / alles mehrers Inhalts des Reichs abschiedes anno 42. vnd 43. auflegen / vnd dasselbig Geld alles in eine gemeine Craistruhen verwahrlich legen / vnd davon ihrer Kayserlichen Majestät zu Hülf der Grentzen / vnd zu Vnterhaltung der andern Pferd / jährlich eine genante summa Geldes reichen / vnd den Rest zu einem Vorraht behalten. Solcher Vorraht möchte alsdann bey den Craisen / oder gemeinen Legstätten behalten / vnd ohne Vorwissen gemeiner Stände mit nichten angegriffen werden / etc. Hodie Imperii viribus, proh dolor! omnium attenuatis, nec unus nec alter prædictorum modorum collectandi, necessitati sufficiens esse videtur. Vnde Salisburgensis Archiep. legati, nuperis Comitiis, de an. 1641. ubi pro & contra den gemeinen Pfenning disputatum fuit, in masculo, Germano, & planè dignissimo voto, quod posteritati innotescat, alio remedio, morbo nimiū ingravescenti, occurrendum censuerunt: Weilen der vor Augen stehende verderbliche Zustand des Reichs / die Confusion / Trennung vnd Zerrüttung der Crays / vnd deren angehörigen Ständen / zu erkennen gibt / auch die Erfahrung bishero gezeiget hat / daß die Anlagen / weder der Reichsmatricul noch dem gemeinen Pfenning nach / sich mit Bestand vnd Frucht Practiciren last / vnd solchem nach allein der Anlag viel auf dem Papier / vnd doch in effectu wenig in der Cassa: so geben wir vnmaßgeblich / vnd vnsern gnädigsten Herren vnvorgreifflich / für vns wolmeinend zu bedencken / ob nicht rahtsamer vnd erspriesslicher / das Ihre Kayserliche Majestät mit den vornemsten vnd vermöglichsten Ständen des Reichs / durch sonderbare Commissarios, selbsten auf eine Ihre Kayserl. Majestät zu Dienst ergiebige / vnd den Ständen erträgliche Beyhülf / fürderliche Handlung pflegen / vnd ingleichen auch durch die ausschreibende Fürsten der Craise / die wenigere in selbigen Craissen begriffene Stände / deren Zustand vnd Vermögen ihnen vnverborgen / auf eine gleichmässige / nach befundenen Vmbständen / erträgliche Darlag disponirn / vnd vermögen liessen / Ihre Kayserliche Majestät würden hierdurch dero Güte vnd Sanftmuht in dem Röm. Reich hochberühmt machen / die Gemühter der Stände / Glieder vnd Vnterthanen gewinnen / alles aus der Desperation

in

in Hoffnung vnd Vertrauen erheben / dagegen dem Feind vnd dessen Adhærenten nicht wenigers nachdencken / durch solche neue refloreicirende Freywilligkeit der Steur gegen dem Oberhaupt / erwecken / die noch nicht reconciliirten desto ehender herbey / vnd also nach vnd nach alles wiederumb zu desto fürdersamer Vereinigung bringen / dabey nebens in effectu sich gewißlich mehr Hülf vnd Assistens versichert machen / dabey auch mehr Segen vnd Gedeyen haben / als da sie der Römermonat eine grosse Anzahl in der Verwilligung vnd Abschied / vnd doch wenig in executione vnd perceptione befinden. Vnd ob es zwar das Ansehen / als ob es sich damit verweilen und lang verziehen möchte / / so wird sich doch auf Nachgedencken befinden / daß hiemit viell schleuniger fort zu kommen / dabey es auch eine ohne das vnverfängliche / vnd nur zur Erbietung dienlicher Execution vonnöhten / sondern eo ipso, vnd auf Ergreiffung dieser Resolution alle andere nachfolgende Fragen sich erläutern / Ihre Kayserliche Majestät in kurtzen / wessen sie sich auf das Reich / dessen Churfürsten vnd Stände mit Sicherheit vnd Bestand zu verlassen / Nachrichtung erlangen / vnd folgends den weitern Mitteln vnd Beyhülfeu nachgedencken / vnd worauf sie dero Consilia, vnd des Reichs Defension fundiren können / sich veranlassen vnd entschliessen mögen. Ohne ist zwar nicht / daß sich hierbey / wie in allen Sachen / etwan Vngelegenheiten mögen erzeigen / welche doch leichtlich zu überwinden gegen den jenigen Difficulteten / die sich bey den ordinari Reichsanlagen häuffig ereigen. Das Heilige Römische Reich ist in einem nicht allein extraordinari / sondern weitexorbitirten Zustand / dahero billich man sich auch der extraordinari Mittel zu dessen vnd der Stände Conservation zu bedienen / vnd ist wenig daran gelegen / wie dieselbe sich äusserlich lassen ansehen / da sie allein zu dem Ziel vnd Ende / darauf Ihre Kayserliche Majestät das Absehen gestellt / gedeilich seyn. Die Summa der Anlagen / die Termin der Bezahlung / der Ort vnd Legstatt / werden sich aus den Tractaten befinden / vnd Ihrer Kayserlichen Majestät mehr Sicherheit vnd Nachrichtung / als die vngewisse Verwilligung machen / dabey es keiner Execution vonnöhten / darinn jeder Stand das jenige / was er mit freyem / gutem / vngezwungenem Willen zugesagt vnd versprochen / teutsch / aufrichtig / vnd willig zu leisten / sich selbsten angelegen seyn lassen wird.

An Imperator solus tributa indicere possit

XXXII. Canon hic, sine exceptione, etiam summæ necessitatis, perpetuus est, *collectas ab Imperatore, suo tantum pro arbitrio Statibus imponi non posse.* Hunc sequitur alter, *Imperatorem non aliter, quàm prævio consilio, & consensu Imperii Statuum, collectas imponere posse, nec nudo præcepto locum dari.* Hic limitationem admittit, ut in summa necessitate, quæ moram non patitur, saltem sex Electorum consensus, sepositâ cæterorum Statuum anteambulâ consultatione, præcedere debeat: hoc *capitulatione* Ferdinandi III. *Imperatoris* §. 14. expressum legimus. Casu ordinario, quo collecta cum consensu Statuum imponitur, deliberatio de iisdem fieri & institui debet, vel in plenis Imperii comitiis, vel in conventibus Circularibus: (*dict.* §. 14.) Quorum posterius tamen à Statibus ægrè, nec nisi tunc, quando evidentissimum est, necessitatem hoc requirere, admitti solet. Ordinariè enim ad comitia, hoc negotii genus referendum esse, non semel Status Imperatorem admonuerunt. Factum id novimus in Comitiis anno 1597. Ratisponæ, in quibus Legatus Palatinus, Neoburgicus, Brandeburgicus, Brunsvicensis, & Episcopi Würceburgensis, obnixè rogârunt, die Stände mit solcher extraordinari / vnd Crayshülf zu verschonen. Idem repetitum in Comitiis Ratisponensibus anno 1603, quando sollicitè plurimi, tam in Electorali quàm Principum senatu, Status, extraordinarium hunc modum omittendum imposterum petierunt. Idem plenâ etiam manu factum literis anno 1631. 18. Martii. à Statibus Evangelicis & eorum legatis, in conventu Lipsiæ, ad Imperatorem datis. Cuius rei cautè gnarus Imp. Rudolphus II. (qui sæpissimè ad hoc remedium confugit) cum denuò anno 1605. subsidium extraordinarium, metu Turcico perculsus, apud Circulos postularet, obicem hunc præoccupando removere, in suo rescripto ad Circulorum Præfectus, seu Capitaneos, voluit: Vnd ob wir wol (ait) eingedenck seyn / was wider diesen modum (da nemlich ein oder ander Reichscrays absonderlich vmb Hülf ersucht wird) vor diesem vor Beschwer eingewendet worden / jedoch weil wir so bald zu einer allgemeinen Reichsversamlung / auf deren das jenige was hier vonnöhten / mit aller Stände Raht vnd Gutachten erwogen vnd beschlossen werden möchte / nicht gelangen können / so müssen wir in diesem gegenwärtigen eussersten Nohtfall / ehe der Türck mit seinem Anhang vollends gar herein breche / vnd vnser geliebtes Vatterland in eine solche Angst vnd Schaden gerahte / deren man sich hernacher mit vielem Gut vnd Blut nicht freyen könte / diß mittel abermal vor die hand nehmen: vnd gesinnen demnach an deine Ld. gantz freund- vnd gnädiglich / sie wollen / wie wir an andere Craisausschreibende Fürsten gleichfals gelangen lassen / mit ehistem immer müglich / einen Craistag des Orts / neben Eröffnung dieses vnsers vnvermeidentlichen Begehren / ansetzen vnd ausschreiben. [add. *Quòd solus Imperator non possit pro arbitrio indicere Imperii tributa, clarè decisum art. 8. Instrum. Pac. §. gaudeant. Vid. Burgold. p. 3. ad Instr. Pac. Disc. 5. n. 5.*]. Verùm si ulla in re unquam in Imperii leges & consuetudines peccatum fuit, sanè id in imponendis & exigendis collectis, hoc turbido Imperii Statu, factum est

est quotidie. Vnde maximè necessarium Electoribus visum fuit, (*d. articul. 14. capitulationis Imperatoriæ*,) hanc jungere clausulam. Wie die Zeit über dieses noch wärenden leidigen Kriegswesens / etc. Quo quidem juri Statuum subvenire, laudabili cautione, voluerunt Electores, sed an res ad votum successerit, toti Imperio cognitum. Faxit Deus ut post tantorum temporum captivitatem, Imperium lumen libertatis adspiciat! Hactenus enim lumen libertatis Germanicæ, oppositionibus & conjunctionibus contributionum, deliquium, vel ut artis periti loquuntur, eclipsin, adeò frequenter passum dicitur, ut Status nebulas inter & tenebras, querulas emiserint voces, (1) non servari ordinem, man setze die contributiones, vnd was man nur haben will / durch Præcept vnd Gebot an. Es sey aus der Kaiserlichen Capitulation / so wol denen Reichs-constitutionibus vnd Satzungen / auch vnläugbaren Herkommen / genugsam bekant / was im H. Röm. Reich / so wol in defensiv als offensiv kriegen / und in derer Beschliessung vnd Führung / für ein modus fürgeschrieben / vnd wie es allerseits darmit / auch den Reichs contributionen / verfahren werden soll / so woll in den höchsten Nöhten des Kriegs / und da auch gleich der gewaltige grausame Erb- vnd Ertzfeind Christlichen Namens / der Türck / das Reich / vnd dessen Vormaur zum hefftigsten bedrängt / angefochten / vnd solches in höchster Gefahr begriffen gewesen / gehalten worden. Wie es aber anjetzo eine zeit hero in Imperio darmit hergangen / wolle man sich geliebter Kürtze willen / auf beyder Churfürsten zu Sachsen vnd Brandenburg publica zu Regenspurg geführte Vota referirt vnd gezogen haben. Die Kayserliche Majestät erzeige sich gegen dero eigenen Erblanden so Kayserlich / Landfürst- vnd Vätterlich / daß sie von denselben durch Ausschreiben vnd Haltung offentlicher Land- vnd Fürstentäg / vnd anderer Zusammenkunften / die freywillige Hülfsmittel allergnädigst begehren / das Heil. Röm. Reich aber / dessen Hoheit / Præeminentz vnd Freyheit doch durch die Welt bekant / müsse vnd solle allein vnter dieser Bürde / vnd zwar nicht anders / als weren des Reichs Stände schon in eine Dienstbarkeit gebracht / also bedrängt seyn / etc. (*vide supra dictas literas, Lipsiæ ad Imper. datas*) (2) non observari modum & debitam mensuram. Anno 1603 da noch alles in flore gestanden / weren 80. Monat in vier Jahr auf acht Ziel zu bezahlen / von denen Ständen bewilliget worden / (R. A. *de dicto anno* §. nichts desto weniger /) welches die damaln regierende Kayserliche Majestät / als eine ansehnliche Hülfe / wie der R. A. mit sich bringet / zu allergnädigstem Danck angenommen. Seit dem Prager Frieden aber habe man mehr als zuvor in 100. Jahren wider den Türcken nicht geschehen / hergeben müssen. Ita Civitates Imperii in Comitiis Ratisponensibus de anno

Querela ordinum circa indictionem collectarum.

1641. bey dem völligen Reichsraht 7. *Decemb.* Et ante ipsas Status Lipsiæ congregati, *in dictis literis*: die Quantität, was in etlichen Jahren von den getreuen Ständen des Reichs erpresset worden / erstrecke sich / den Schaden vnd Verderben / so Land vnd Leuten zugezogen / vngerechnet / auf viel / viel Millionen / vnd eine überaus grosse vnglaubliche Summa / daß das gantze Reich in etlichen hundert Jahren / auch in den eussersten Nohtfallen / so viel nicht contribuiret / als nur in diesen letzteren Jahren die Evangelische vnd Protestirende Stände haben herschiessen müssen / darvon sie doch nicht allein keinen Nutzen vnd Frommen geschöpfet / sondern viel mehr zu Grund verderbet / im Gewissen bedränget / vnd vmb das edle Kleinod der Teutschen Freyheit gebracht werden wollen / daß demnach von dem agonisirenden Teutschland anjetzo fast gesagt werden möge / was der alte Geschichtschreiber Tacitus damahln von Britannia gemeldet: quod servitutem suam quotidie emat, quotidie pascat. Elector Palatinus anno 1576. 14. Septembr. Cæsareis legatis, de contributione cum ipso differentibus, inter cætera responsi loco dedisse fertur; sibi ab exteris magnatibus objectum aliquoties, continuatione illâ collectarum, ex libero Imperio tributarium futurum. Qui si nunc reviviscerei, nescio annon cum gemitu varem se fuisse, agnoscere cogeretur. Hinc Lerna malorum, & inter alia, in dem man gleichsam alles auf einmahl zu erheben vermeinet / werde man verursachen / daß aller künfftiger Nutz vnd Dienst dadurch benommen vnd entzogen werde. Die Nohtwendigkeit der Militien / vnd des Reichs Defension-wesens / sey zwar vnverborgen / aber man befinde die Conservation der Stände nichts weniger / sondern vmb so viel desto mehr nothwendiger / dieweiln von denen Ständen die Mittel zu Continuation desselben genommen werden sollen. Deswegen / vnd nachdem die Experientz dieser leidigen Kriegsempörung gezeigt / daß durch die Enervation der Stände des Reichs Armatur geschwächt / vnd der Feind zu Continuation seiner Waffen / in Hoffnung der endlichen consumption / vnd daraus entstehenden debellation / gestärckt / also habe man desto mehr Vrsach darauf sich zu resolviren / daß der Status militiæ in andere erspriesslichere / vnd solche terminos gestellet werde / damit die Stände vnd Soldatesca / bey vnd neben einander bestehen / ein Theil dem andern mit Bestand die Hand reichen möge / vnd nicht / in dem einem geholfen / der andere zu Grund gerichtet / oder in dem einer verderbt / der ander Theil zu des Reichs Diensten vntüchtig / vnd darmit dem Feind zu endlichem seinem Ziel / des Reichs Oppression vnd Subversion / der Weg gebahnt gemacht werde: (*dictum votum Salisburgense.*) (3.) etiam impossibilia & injusta exigi. Es sey leider nunmehr in dem Römischen

Reich

Reich dahin kommen / daß man unter der Militien / bey nahe auch die Menschliche Vernunft zwingen / und was / vermittels rechtmässiger Ursachen und verständiger Persuasionen nicht zu behaupten / mit Schrecken androhenden Gewalts / und militarischer execution durchzudringen / versucht werde (*d. votum Salisb.*) Casum necessitatis hic non neminem prætendere novimus, sed sciat ipse, Ratisponæ anno 1630. Electores votis suis contrarium docuisse, & inter illos Electorem Bavarum, das die Reichs constitutiones durch keine Noht / oder Gefahr / sie seye auch so groß als sie wolle / nicht zurück gestellt / und überschritten werden solle: sie seyen planè immotæ, die Norm und Richtschnur / darnach Chur-Fürsten / und Stände des Reichs / regiret werden sollen.

Collectæ Imperij quomodo dicantur voluntariæ.

XXXIII. Collectæ Imperij & voluntariæ (frey willige) & necessariæ dici possunt. Voluntariæ inde sunt, I. quia nonnunquam summa, quam quis contribuit, adeò arctissimis cancellis haud inclusa, sed multùm voluntati liberæ, & discretioni, ut loquuntur, relictum. II. Cùm Imperator suâ tantùm autoritate ejusmodi collectas indicere nequeat, sed deliberatio & consensus insuper Statuum requiratur, voluntarias eas rectè dixero. [add. *Quid consueverint circa hanc distinctionem Status Circuli inferioris Saxoniæ, & quid in Instrum. Pac. circa hanc rem dispositum vid. Burgold. p. 2. Disc. XIX. n. ult.*]

Contributiones Imperij vel in hominibus consistunt, vel in pecunia, omnesque sunt extraordinaria.

XXXIV. Contributiones autem illæ, ut ad propositum redeam, prætereà quoque vel extraordinariæ, vel ordinariæ dici possunt, vel in pecunia numerata consistunt, vel in aliis rebus, ac quandoquè in hominibus. Atque ut omnes ad utilitatem Imperij comparatæ sint, & esse debeant, attamen exinde quoque distingui poterunt, quod nonnullæ ad bellica, aliæ ad pacis conferantur negotia. Prætereà in Recessibus Imperij & legibus non extat publicis, omnes contributiones, & præsertim illas, quæ anteà extraordinariæ, ordinarias effectas. Unde firmiter concludo, harum cum nomen mutatum nunquam à lege fuerit, antiquum utique illis relictum.

Quæ Imperij collecta ordinaria quæ extraordinaria.

XXXV. Placet autem mihi opinio, quæ extraordinarias collectas eas dicit, quæ extra ordinem imponuntur, autoritate Imperatoris, [add. *et Imperij Statuum.*] propter imminentem necessitatem: quæ perpetuæ non sunt, sed tam diu durant, quamdiu necessitas, quæ easdem invexit. Ordinarias verò statuunt istas, quæ à lege certam, sive quotannis, sive casu determinato emergente regularem habent præstationem, quas ego perpetuas & canonicas dico.

Römerzug refertur ad ordinarias Imperij collectas.

XXXVI. Ad ordinaria Statuum munera & collationes refero den Anschlag des Römerzugs / darinn ein ieder Stand eine gewisse Anzahl Volcks zu Roß und Fuß zu halten verpflichtet. Licèt enim quotannis, aut singulis temporum intervallis, expeditioni Romanæ locus & occasio haud detur, perpetuam tamen illa causam habet, hoc est, obligationem certam, quæ semel ita radicata, ut perpetua sit, hoc est, semper maneat, licèt ejusdem effectus, ut & præstatio continua non sit, hoc est, sine intervallo.

Ut & contributio zu Erhaltung des Cammergerichts.

XXXVII. Eandem ad classem refero contributionem Statuum zu Unterhaltung des Cammergerichts. Quæ ut initio temporaria fuerit, & extraordinaria visa: (R. A. zu Speyer *de anno* 1544. §. So viel das Recht belanget. R. A. zu Außpurg *de anno* 1548. §. Dieweil auch unser Kayserlich Cammergericht.) Posteà tamen perpetua facta (Cammergerichts ordnung / *part.* 1 *tit.* 42. *& seqq.*) & ordinaria (R. A. zu Augspurg *de anno* 1566. §. Damit auch diese acht.) [add. *Quantum, Cameralistis hodie persolvendum, exprimit Recessus Imperij de ann.* 1654. *Utinam verò numerus Assessorum juxta dispositionem Instrumenti Pacis hodie esset completus, summaque annua, in sustentationem Cameræ impendenda, justo tempore ab Imperij Circulis exsolveretur!*]

Türckensteur est ordinaria Imperij collecta.

XXXVIII. Ad extraordinariam refero die Türckensteuer; quia ista perpetuam non habet obligationem, sed casu emergente, antequam ea introducatur, de eadem in comitiis Statuum exquirendus consensus. Quo ipso opus haud foret, si ordinaria esset, ex obligatione perpetua.

Contributiones bellica duplices.

XXXIX. Quæ bellicæ sunt contributiones, partim in pecunia consistunt, ex quibus illa, quæ ad promptam defensionem contra cujusque hostiles machinationes indicitur (R. A. zu Augspurg *de anno* 1548. §. Ferner haben wir aus. Vocatur Vorraht. R. A. zu Augspurg *de anno* 1551. §. So haben wir / *in fine & §. seq. in principio*) partim militem ipsum requirunt (R. A. zu Speyer *de anno* 1576. §. Im selben Speyerischen. R. A. zu Worms *de anno* 1521. §. Item haben wir uns.)

Collecta pacis temporis.

XL. Collectæ quæ pacis concernunt negotia in pecunia consistentes, variæ, pro varietate utilitatis Imperij, esse possunt: ut zu Erhaltung des Reichs Cammergerichts / zu legationibus (R. A. zu Regenspurg *de anno* 1576. §. Wir haben auch zum sechsten. A. R. zu Regenspurg *de anno* 1598. §. Dieweil aber noch wenig Ständt.) [add. *Dn. Autor. Postquam de contributionibus atque oneribus Statuum nonnullorum dixit, catalogum quid quantumve Status, aliique feudorum Imperialium possessores, tam ad expeditionem Romanam, quàm ad sustentationẽ Cameræ olim contulerint, hodieque conferant, subnectit: Refert autem primò indictionem de ann.* 1521. *dein moderationis catalogum de ann.* 1557. *& denique designationem Fiscalis Cæsarei. Cæterùm quum Martinus Zellerus, Scriptor diligentissimus, relationem, quam sibi de matriculis communicatam fuisse scribit, auxerit, correxerit & emendaverit, nos, superfluis catalogis onerum Imperij resectis, cum Dn. Autore nostro prædicti Zelleri designationem huc transferemus, quam Dn. Autor additionibus illustravit, quibus etiam non rarò nostra accedunt. Inprimis autem erudito Lectori commendo in hac materia ejusdem Dn. Zelleri Tractatum de Decem Imperij Circulis in quo uberior messis apparet. Interim mo-*

nendum & hic est, nullam adhuc existere in Imperio Matriculam certi, liquidi, & confessati iuris, secus ac Dn. Autor (T. 4. I. P. in addit. ad l. 4. c. 7. p. 454. & seqq.) existimat; id quod ad oculum patet cum ex Instrum. Pacis art. 8. §. Habeantur. tum ex iis quæ suprà ad Dn. Autoris lib. 1. cap. 7. diximus. Nunc rursus in orbitam.]

I. Die Churfürsten.

1. Maintz/ so in ann. 1602. nach den alten Wormsischen Churfürsten anschlag/ ann. 1521. dee 60. zu Roß / und 277. zu Fuß gehabt: welches an Geld/ wann ein Reiter zu 12. und ein Fußknecht zu 4. fl. gerechnet wird / monatlich bringt 1828. fl.

[add. *Moguntinus ad sustentationem Cameræ quotannis solvit 300. fl. Quum etiam ante paucos annos sibi vi armorum subiecerit Civitatem Erfurtum cum districtu Erfurtensi, & nunc eâ omnia per transactionem cum Domo Saxonicâ quietè possideat, sine dubio etiam singulare onus proptereà Imperio inposterum præstabit, cuius quantitas adhuc me latet.*]

2. Trier hat Anno 1521. den völligen Churfürsten-Anschlag / als 60. zu Roß / und 277. zu Fuß/ getragen: Aber anno 1545. ist zu Worms das Ertzstift umb 20. zu Roß / und 93. zu Fuß geringert worden. [add. *Secundum moderationem VVormatiensem de ann. 1557. Trevirensis dat 40. equites & 184. pedites. Summa quanti est 1216. fl.*] Anno 1575. solle seine / des Churfürsten / Ritterschaft / welche allezeit den dritten Theil des gemeldten Stifts Anlag getragen / sich abgesondert / und zu der Ober-Rheinischen freyen Ritterschaft geschlagen haben/ und daher der Herr Churfürst vermeynen / forthin nur zwey drittel / als 26. zwey drittel zu Roß / und 122. zwey drittel zu Fuß zu geben: inmaßen auch seithero des 82. Jahrs / vermög eines Kayserl. Decrets er dabey gelassen seyn solle: wiewol das Ertzstift die Abbtey S. Maximin mit Recht sine onere erhalten / so vorhin unterweilen absonderlich contribuirt hat / und vermöglich ist: Aber die Niederländische Kriege haben da eine Entschuldigung mitgebracht. Were also ietziger Anschlag monatlich 806. Fl. 40. Kr. voriger aber 1216. Fl. den Wehnerus in obgedachtem Ort noch behalten und gesetzet hat. [add. *Trevirensis ad sustentationem Cameræ quotannis dat 300. fl.*]

3. Cöln gab den ordinari Churfürsten-anschlag ann. 1521. 60. zu Roß. und 277. zu Fuß. [add. Thut an Geld. 1828. fl. *Ad sustentandam Cameram quotannis dat 300. fl.*]

4. Böheim belangend/ so ist selbiger Cron alter Anschlag 400. zu Roß / und 600. zu Fuß / und schreibet Goldastus (*de regno Bohemiæ lib. 4. cap. 13. num. 12.* daß man in der Matricul lese/ wie anno 1526. zu Speyer geordnet worden / daß Böheim zu Unterhaltung des Kayserlichen Regiments und Cammergerichts 412. Fl. und in der Matricula zu Augspurg *in anno* 1551. daß Böheim zu Unterhaltung des Cammergerichts 300. Fl. geben solle. Iohannes Güntherus (*de SS. Romano-Germanici Imperij Comitiis th. 15.*) sagt/ daß der König in Böheim zu den Reichstägen heutiges Tages nicht beruffen werde: sey auch in keinem Craiß begriffen/ noch den contributionibus und andern oneribus Imperij unterworffen.

ADDITIO.

Ex actis comitiorum Imperij anno 1547. & 48. Augustæ Vindelic. habitorum elucescit, quid anteà & tunc de contributione Regni Bohemiæ actum. Des Königreichs Böhmen Anschlag ist damals angeben worden 400. zu Roß / 600. zu Fuß [add. *Tale æstimum occurrit in Moderatione VVormatiensi de ann.* 1557.] und zu Unterhaltung des Cammergerichts 200. fl. Rationes Statuum, warumb von Böheim die Reichs anschläge zu erfordern / waren diese/ (1) Daß die Könige zu Böheim ihre Würde und Dignitat vom Reich haben/ (2) Churfürsten seyn / (3) auch das Ampt tragen (4) Deßgleichen etliche Herrschaften vom Reich zu Lehen empfangen: auch (5) daß Boheim in des Reichsanschlägen begriffen. Weil dann dem also / so sey bedacht / daß die Römische Königl. Maiestät (Ferdinandus I. qui & Rex Bohemiæ) unterthänigst zu bitten/ und zu ersuchen seyn solle/ dem Reich gebürlicher massen und nach gestalt der Sachen / hierin auch etwas zu leisten/ und Mitleiden zu tragen / dann sonst würde die Hülf desto geringer / und andere Reichs-Stände so viel mehr und höher belegt und beschweret / auch das Eigenthum / Recht und Gerechtigkeiten / so dem Reich zugehörig/ verlohren und entzogen: und dieweil sich begibt/ daß Grafen und Herren / so etwa Lehen/ gleichwol den wenigern vom Reich / aber von andern Fürsten den mehrern theil haben/ doch dem Reich nichts desto weniger von ihren Gütern Hülf leisten / so vielmehr ist sich eines solchen in diesem fall gegen hochgedachter Königlicher Maiestät zu getrösten: So würde auch über das Böheim in der Fundation der Churfürsten die Dignität und Würde zugeschrieben / desgleichen ist es auch ein Hertzogthumb des Reichs gewesen. Und ob es gleichwol darnach durch Barbarossam eximirt / so sol doch solches dem Reich nicht schädlich / nachtheilig noch abbrüchig seyn. Neben dem / daß gedachtes Königreich Böheim in acht Reichsanschlägen begriffen / so ist auch ferner kund und offenbar / daß die Könige in Böheim / dem Königreich viel Land und Leute / die zum Reich gehörig / als Schlesien / Mehren/ etc. incorporirt: da auch anno quinto der Cron Böheim Hülf vom Reich wider die Züpfs Grafen geleist und mitgetheilet worden. Welches alles so höchstgedachte Königl. Maiestät berichtet/ würde in keinen zweifel gestellt / Ihre Königl. Maiestät würden von wegen der Cron Böheim den gebührlichen anschlag zu leisten unbeschwehrt seyn. Ferdinandus aber damals Römischer und Böhmischer König hat sich zu kei-

Bohemus an teneatur ad Imperij Collectas?

keinem Anschlag verstehen wollen / und pro libertate Regni Bohemiæ vorbringen lassen: Seine Königliche Maiestät sey von den verordneten Craisrähten hiervor zeitlich erinnert / was massen der König zu Böheim im jüngsten Wormsischen Anschlag befunden worden/und daß derhalben gemeine Craisversamlung vorhabens were Ihre Königl. Majestät als König zu Böheim und Churfürst/ von der Länder wegen / so Ihre Königl. Majestät als Böheimischer König vom Reich zu Lehen tragen / in den neuen Anschlag auch zu bringen und zu belegen. Immassen sie dann in dem reformirten Anschlag allbereit gethan. Nachdem aber solch Bedencken und Vorhaben Ihrer Königlichen Majestät zu vernehmen gantz fremd gewesen / Sie auch hievor davon nicht gehört noch gewüst / so haben Ihre Königl. Maestät Mangel halben genugsamen Berichts die Sachen bis zu ihrer glücklichen Ankunft in die Cron Böheim verschoben / und allda nach fleissiger Erkundigung nichts anders sich erinnern / noch erfahren mögen/ dann daß die Stande der Cron Böheim keiner Reichsanschläg bekantlich/ auch nicht geständig seyn / daß weder der angezogen Wormsische / noch ältere Reichsanschläge mit Ihrer Königl. Majestät löblichen Vorfahren / Königen zu Böheim/ Wissen und Willen geschehen / daß die auch darein nicht gehören / nocht einige Hülf geleistet hätten / auch endlichen keine schuldig wären. So wissen sich auch Ihre Königl. Majestät nicht zu berichten / daß sie in Zeit ihrer Böhmischen Regierung / darinn doch etwa viel Reichshülfen bewilliget und geleistet worden/ ie belegt / noch umb hülf ersucht weren / auch viel weniger einige erlegt hatten. Zu dem daß ein König zu Böheim zu einigem Reichstage nicht beschrieben wird / auch weder Stand noch Stimm im Reichsraht hat. Daneben haben gemeine Reichsstände wol zu ermessen / dieweil die Reichssteuren bisher allein auf die Stände / in die 10. Crais bestimt / geschlagen worden / und aber die Cron Böheim in keinem Crais befunden wird / so ist dabey leichtlich abzunemen / daß diese Cron mit dem Reich zuvor nie gesteuret/ und darumb auch ietzt unbillich in des Reichs Anschlag gezogen wurde. So begreiffen auch die Reichssteuren allein die Stände des Reichs Teutscher Nation so sich des heiligen Reichs Schuts und Schirms / auch Friedens und Rechtens freuen und gebrauchen. Ob nun [illegible] ie Königl. Majestät / als zu Böheim [illegible]g / etliche Land-und Herrschaften der Teutschen Sprachen und Zungen vom heiligen Reich zu Lehen erkennen / so haben doch dieselbe Lande und Herrschaften vom Römischen Reich weder Schutz noch Schirm/Fried noch Recht/ sondern seynd von dem Reich Teutscher Nation in einander sonder Reich und Nation von alters her abgesondert und incorporirt / und also des Reichs Teutscher Nation gebürenden Anschlägen und Cotributionen nicht unterworfsen. Zu dem so tragen und erkennen andere mehr ausländische frembde Potentaten viel ansehnliche Land und Leute von Kayserl. Majest. und dem heiligen Reich/zu Lehen: die aber darumb in des Reichs Teutscher Nation Anschläg und Collecten nicht gezogen werden. Und dieweil sich nun aus dem allen befindet/ daß ein König zu Boheim in des Reichs Anschläge nicht gehörig/auch unbillich / und aus lauterm Irrsall / in das Wormsische/ und vielleicht andere mehr ältere Anschlagsregistere gebracht sey worden / so wolle sich die Königl. Majestät als König zu Böheim zu gemeinen Reichsständen gnädiglich versehen/ daß sie ihres Fürhabens abstehen / und ihre Majestät nicht weniger / als derselben Vorfahren / Könige zu Boheim / dies Orts unbeschwert bleiben lassen werden. Was dann Ihre Königliche Majestät / als König zu Böheim / und Churfürst / dem heiligen Reich zu thun schuldig / und sonst den Ständen Teutscher Nation gemeiniglich / und sonderlich / zu sondern Ehren/ Freundschaft / Nutz und Frommen / und aller Wolfahrt / erzeigen und beweisen mögen / des wolten sich die Königliche Majestät gantz gutwillig und freundlich angebotten / und hiebey gemeinen Ständen unverhalten haben / daß sich die Stände Ihrer Maiestät Cron Böheim in allen und jeden obliegen und Nöthen / wider die Unglaubige bisher gantz gehorsam / tröstlich und hülflich erzeiget / des auch jetzt und künftiglich nicht weniger zu thun/und an allen ihren Vermögen nicht Mangel zu lassen / urbietig seyn. Licèt autem ad hæc Status responderint, & juris sui rationes ulteriùs deduxerint, attamen Ferdinandus Rex moveri non potuit, ut sententia cederet. Regessit quoque, se non posse consentire, ut Regni Bohemiæ libertas novis oneribus prægravaretur. Adspiravit sanè ad majorem libertatem, etiam suo tempore Vladislaus Bohemiæ Rex. Cum enim ad electionem Maximiliani I. in Regem Romanorum non fuisset vocatus, cœpit arma minitari, nec priùs remittere injuriam voluit. ut ex Imp. Frideric literis, Norimbergæ anno 1487. die sabbati post festum Andreæ ad Electorem Moguntinum scriptis, didici, inter alia concederetur, daß füran kein König von Böheim nicht mehr schuldig seyn solte / seine Regalia und Lehen von einem Römischen König oder Kayser persönlich zu empfahen / noch pflicht darumb zu thun / anders alß durch seine Bottschaft oder Anwälte. Item/nachdem sich aus altem Herkommen gebüret / so ein Römischer König oder Kayser über Berg gen Rom ziehet / daß ein König in Böheim als Lehemann des heiligen Römischen Reichs persönlich mitziehen / oder seine treffentliche Bottschaft / oder aber achthundert Ungarischer gülden darvor geben solle / daß die Cron Böheim dessen erlassen. Verùm hæc Imperator consentire noluit. Dieweil solches (ut dictæ literæ habent) des Kaysers und des heiligen Reichs Obrigkeit so hoch berühren / und

wo es zugelassen / der König und die Cron Böheim / als Ihm (dem Kayser) beduncken wolle / des Gehorsams des heiligen Reichs gantz entlediget würde. Habe derentwegen solches auf sie / des Churfürsten von Maintz / und seiner Mitchurfürsten / als des Kaysers förderste Glieder / denen in solchen die Sorge und Bürde des heiligen Reichs mit einem Kayser zu tragen gebühret / Rahte geschoben. Atque has rationes Electores tanti momenti esse agnoverunt, ut in responso ad Imperatorem (in quo secundum usum eius temporis eum tantùm Eure Kayserliche Gnaden appellant) eas comprobaverint, addito hoc epiphonemate: Es würde der Cron Böheim nicht sonderlich fürträglich / als dem heiligen Reich abbrüchig seyn: und so viel achthundert Gülden vor solchen Dienst berühren / möchte in anderen Zeiten von Römischen Königen und Kaysern / der Cron Böheim mit Gnaden wol erstattet werden.]

5. Chur-Pfaltz trug ihren Churfürstenanschlag de an. 1521. 60. zu Roß / und 277. zu Fuß. [add. Thut an Gelt 1828. fl. *Ad sustentationem Cameræ singulis annis solvit 300. fl. Cæterùm quota Electoris Palatini hodie imminuta postquam per Instrum. Pac. art. 4. Palatinatus superior, cum Comitatu Cham, in Electorem Bavariæ est translatus. Et merito; quum semper res cum onere transeat, Dn. Elector Palatinus hodie tantùm dimidiam taxam Electoralem solvit: Bavarus alteram dimidiam persolvere deberet: An autem hoc negotium sit hodie liquidum, me latet.*]

6. Chur-Sachsen gab 65. zu Roß / 301. zu Fuß / oder 1984. Fl. und wegen Voigtlands 10. zu Roß / 46. zu Fuß. Weymar / Coburg / etc. 30. zu Roß / 138. zu Fuß. zum Cammergericht 142. fl. 54. Creutzer. Nemlich der Churfürst / vermög des Naumburgischen Vertrags *de anno* 1554. wegen der vier Aempter (*quæ ob impensas Belli Gothani à Saxoniæ Ducibus Electori cessa, ut scribit Sebotendorf in Sacc. 1. n. 27.* mit. *H. signirt fol. 3. & n. 38.*) in Thüringen / Weida / Sachsenburg / Arnshag und Zügenrück / 5. Reiter / und 20. zu Fuß (thut monatlich 140. fl.) Coburg 10. zu Pferd / 49. zu Fuß / Weymar und Altenburg 15. zu Pferd / 69. zu Fuß / oder 456. fl. [add. *Elector Sax. vigore transactionis Naumburgensis ad sustentandam Cameram quotannis dat 309. fl. 34. Cr. Propter dictas præfecturas 23. fl. 51. Cr. Propter dimidium Vogtlandiæ. 23. fl. 17. Cr.*]

ADDITIO.

[add. *Cæterùm quota Saxonica aucta est accessione dynastiarum* Querfurt / Güterbock / Damm & Borck. *Vide Instrumentum pacis, facta inter Imper. & Coronam Sueciæ anno 1648. artic. 11. §. Cæterum.*]

7. Chur-Brandenburg blieb bey dem alten Churfürstenanschlag / der 60. zu Roß / 277. zu Fuß / einfachen monatlichen Römerzug thut an Gelt 1828. fl. das Burggrafthumb Nürnberg: *Hodie Marchiones Brandeb. in* Culmb. & Anspach. gab monatlich 34. zu Roß / 156. zu Fuß / oder 1032. Floren. [add. *Ad sustentationem Cameræ solvit quotannis 300. fl. Hic notandum in numerum contribuentium Electorum hodie per Instrum. Pac. art. 4. ponendum esse Bavarum, qui præter onera Superioris Palatinatus, etiam quotam Electoralem Imperio præstat.*]

II. Die Ertzbischoffe.

1. Magdeburg / samt den Städten / gab vor dem gemeldten jetzigen Teutschen Krieg 43. zu Roß / 196. zu Fuß / oder 1300. Fl. dafür Wehnerus 1345. fl. setzet. [add. *Ad sustentandam Cameram solvit 190. fl.*]

[add. *Quando, quomodo, & quibus conditionibus Archiepiscopatus Magdeburgensis ab Imperio familiæ Marchionum Brandeburgensium concessus fuerit, nomine & titulo Ducatus, vide in Instrum. Pac. art. 11. Hic autem nota, quotam collationis minorem hodie esse, quàm antea, postquam dynastia, seu præfectura,* Querfurt / Güterbock / Damm & Borck, *ab hoc Archiepiscopatu avulsa, & Electori Saxoniæ concessa fuerunt. Vide instrumentum pacis, factæ inter Imper. & Coronam Sueciæ, Osnabrugis anno 1648. artic. 11. §. Cæterum.*] Cæterùm, quantum hodie Imperio conferat Archiepiscopus Magdeburgensis, cognoscitur ex memoriali quod eius rei causa exhibitum fuit in Comitiis Ratisponensibus, anno 1653. mense, ni fallor, Septembris. Nach dem das Ertzstifft Magdeburg in der repartition / so wegen der Vechte gemacht / umb 1300. Gülden angelegt worden / hiervon aber die 4. Aempter Querfurt / Güterbock / Dam und Borck / welche sich zu einem Römer Monath auf 146. Reichsthaler 11. Groschen 6. Pfenning erstreckt / in Krafft deß Friedenschlusses (vide initium pac. Cæsar. Suec. *art. 11. §. cæterum, quod ad quatuor* dem Ertzstifft abgenommen / und von Ihrer Churfürstl. Durchl. zu Sachsen bezahlt werden müssen / als haben wir es in zeiten zu erinnern / eine Nohtwendigkeit zu seyn befunden / damit gedachte quota dem Ertzbisthumb ab: und Ihrer Churfürstlichen Durchl. zu Sachsen zugeschrieben werde. Dieweil auch deß Herren Marggraff Christian Willhelms zu Brandenburg Fürstl. Gnaden / wegen der ad tempus vitæ eingethaner zwey Aempter / Loburg und Zinna / die zukommende quotam / auß neulich sub dato 24 Aug. hujus anni angezeigten Ursachen und fundamenten / zu zahlen schuldig seind / dessen aber seine Fürstl. Gnad. biß anhero sich verweigern wollen; die alte Stadt Magdeburg darnebens auch zu jedem einfachen Römer Monath / an der Ihr zukommenden portion 143. Reichsthaler 14. Groschen / herzugeben pflichtig und gehalten ist; Als wird ebenfalls gebehten / dieser beiden quoten halben bey der Röm. Kais. Maist. es dahin wohlvermögend vermitteln zu helffen / auff daß / so wohl hochgedachter Ihrer Fürstl. Gnaden zu Brandenburg / als dem Raht der alten Stadt Magdeburg mit allem

Ernst anbefohlen werden möge / das Ihrige/ auff erfolgtes Außschreiben / ohne einig gesuchte Außflucht / auffzubringen / und dasselbige in den kleinen Ausschuß nach Magdeburg einzuliessern/ ausser dem deß Ertzstifftische quantum nicht auffkommen / oder vollständig auffgebracht werden kan.

2. Saltzburg hatte noch seinen alten Anschlag / de ann. 1521. nemblich 60. zu Roß/ und 277. zu Fuß. Thut an Gelt 1828. fl. Es eximirt aber das Bistumb Chimsee / und præstirt dem Reich hiervon nichts / wie es dann auch dieses per sententiam sine onere erhalten. [add. *Ad sustentandam Cameram solvit 225. fl.*]

ADDITIO.

[Conqueritur Archiepiscopus, se duplici onere contributionem premi: collectas enim cogi subire in Austria, ratione bonorum ibi sitorum, & eorundem causa in Imperio quoque cum cæteris bonis, quæ ab eodem habet.]

3. Bremen ist same der Stadt auf 36. zu Roß/und 150. zu Fuß angeschlagen/ gleichwol anno 1571. (aber nur auf 8. Jahr/) umb 24. zu Roß / und 100. zu Fuß geringert worden/ welchem Anschlag solches Stift forthin hat nachgehen wollen: Gebe also nur 344. Fl. Dafür Wehnerus 688. Fl. setzet. [add. *Fiscalis Cæsareus ponit 1032. fl. Ad sustentandam Cameram solvit quotannis 40. fl.*]

[add. *De Bremensi Archiepiscopatu, ut & de privilegiis ejusdē Ecclesiæ, vide scriptores rerum Septentr. editos ab Erpoldo Lindenbrog. (pag. 157. 182. & seqq.) Cæterùm statum dicti Archiepiscopatus hodiernum cognoscere licet ex instrumento pacis, facta inter Imperium & regnum Sueciæ Osnabrugis anno 1648. artic. 10. §. Tertiò.*]

4. Bisantz ist auf dem Moderationstag anno 1551. auf. 20. zu Roß / und 50. zu Fuß gesetzt worden; thut an Gelt 440. fl. Seine alte Gebür zu Unterhaltung des Cammergerichts ist Jährlich 60. Fl. Er hat sich aber Jederzeit beklagt/daß er solchen hohē Anschlag nach Gelegenheit seines geringen Einkommens/nicht ertragen könne: daher er in den vorigen Jahren nichts geben.

ADDITIO.

[Si supplicationem Archiepiscopi Bisuntini, quam anno 1550. 19. Septembr. in comitiis Augustanis exhibuit, sequimur, nimio onere, propter exiguos reditus gravatus est. Recenset autem in illa omnes reditus, quos annuatim percipere debeat ex temporali ratione investituræ, quorum summa est sexcentorum triginta novem florenorum. Accedunt præterea ex aliis juribus, ratione feudi, tredecim floreni, cum quatuor baciis. A quibus, si detrahantur sumptus, quos facere redituum causâ cogatur, superesse trecentos septuaginta florenos cum dimidio, & sex baciones.] Licèt civitas Bisuntina ab Imperio Romano Germanico non ita pridem avulsa, atque Regi Hispaniæ concessa fuerit, id tamen factum Archi Episcopi Bisuntini statu, ejusdemque Capituli liberâ Imperij immedietate, juribus, privilegiis, & immunitatibus salvis.

5. Riga ist in den Reichsregistern zu finden / so seind auch wegen dieses Ertzstifts auf den Reichstägen anno 1529. und 30. Gesandten erschienen / wie aus den Abschieden zu sehen. Aber es hat solches Ertzbistum mit Hertzog Christophen von Mechelburg sein Endschhaft erreicht. [add. *Riga cum Archi Episcopatu hodie ab Imperio alienata videtur: Vid. Dn. Conring de Finib. Imperij. Quin & ad nuperam Transactionem ann. 1660. inter Suecos & Polonos, quæ in Livoniâ occupârunt, cessa sunt, Imperium tacuit, atque ita hunc Archi-Episcopatum cum onere pro derelicto habere videtur.*]

Die Ertzbischoffe/Maintz/ Trier und Cöln/ seind unter denen Churfürsten zu finden.

III. Bischoffe.

1. Bamberg 30. zu Roß/ und 182. zu Fuß/ oder 1088. Fl. [*Ad sustentandam Cameram solvit quotannis 212. ¾ fl.*]

ADDITIO.

[Conqueritur de duplici onere contributionis, propter bona quæ possidet in Carinthia. Quid verò juris in illis se habere affirmet, docet sequens Informatio, quæ in comitiis Ratisponensibus anno 1641. Statibus exhibita fuit.

2. Würtzburg 45. zu Roß/208. zu Fuß. Ob nun wegen der zwey Dörfer / Gochsheim und Sendelfeld / so das Stift von der Stadt Schweinfurt anno 1576. an sich gebracht/ und die gemeldter Stadt ein drittheil ihres Anschlags / nemblich 1. zu Roß und 10. zu Fuß erstattet / folgends ein mehrers geben worden/das ist mir unwissend. Wehnerus sagt gleichwol / daß der Bischoff von gedachter Stadt zwantzig Gülden ubernommen habe. [*Ad sustentandam Cameram solvit 250. fl.*]

ADDITIO.

[Ist geschehen anno 1604. und dem Reichs-Fiscal zu Speyr / auch dem Fränckischen Crays-Directorio intimirt worden: (Lindauische gründliche Ausführung pag. 131.) In den Actis des Craystags / anno 1605 zu Nürnberg gehalten / befindet sich/daß der Bischoff wegen obgedachter Dörfer/5. Mann zu Fuß von dem Schweinfurtischen Anschlag auf sich genommen / auch gebehten/ solches in Crays-abschied zu bringen. Würtzburg hat vor diesem auch wegen der Propstey Chomberg geben 1. zu Roß und 1. zu Fuß: nach dem es aber contra fiscalem in puncto exemptionis obgesieget / ist dieser Anschlag gefallen: (vide sup. a [illegible] unter denen [illegible] 45.) Heut zu Tag hat Würtzburg bey dem Fränckischen Crays/darein es gehörig/unterschiedene Anschläge; als wegen des Bisthumbs/

wegen obgedachter Dörffer / wegen seines Antheils an Hennenberg-Schleusingen; (*Vide infra nu.4.*) Die Weltlichen Fürsten *num.* 18. wegen seines Antheils an Hennenberg-Rohmhilt. (*vide d. nu.*18.) wegen Reichelsberg/ (vide *infra sub titulo* Grafen vnd Herrn *nu.* 28.) dannenhero hat Würtzburg auch mehr vota haben wollen / worvon in des Fränckischen Crays convents. Abschied / so geben ⁒ Jan. 1600. diese formalia inter cætera zu finden: Nach dem dem Stift Würtzburg etliche ansehnliche Herrschaften vnd Güter / in specie Reichelsberg / neben andern Stücken / so auf weiland Graf Berthold vnd Graf Georg Ernst zu Henneberg tödtlichen Abgang / an derselben Stift kommen zugehörig / die samt vnd sonders ihren gewissen Reichsanschlag/ wie auf den Fall mir der Reichs- vnd Craismatricul / auch andern Vrkunden zu bescheinen / davon S. F. G. wie beweislich / auf alle zutragende Fälle dem Reich vnd Crays die bewilligte Anlag ohne abgang erlegt / vnd richtig gemacht: vnd dieweil den Rechten / auch der Vernunfft ähnlich / daß der jenige / so mit dergleichen beschwert / vnd Bürde tragen thäte / sich auch der Stimm vnd Session, gleich andern Ständen billig vnd von Rechts wegen gebrauchen solte / ꝛc. [add. *Cæterum hoc Status Circuli concedere noluerunt, hac ratione quod etiam alij sint Status qui einsmodi bona separatim cum onere possideant ; nec tamen propterea peculiare votum habeant. Episcopus tamen protestatione ius suum conservavit.*] Bey den Votis über das Würtzburgische Suchen auf obgedachtem Craistag de anno 1600 finde ich im Protocoll / das B. vermeldet / Henneberg habe zwey Stamhäuser / nemblich Schleusingen vnd Rohmhild: diese haben zwo Stimmen vnd Sessiones. Hessen sey die dritte mit gemeinem Schluß bewilliget / darmit die Contribution von selbem Theil dem Crays bleibe / vnd es nicht gehe wie mit Heideck. Würtzburg habe kein Stamhaus / sondern nur privat Güter bekommen / vnd theils durch Wechsel: Sessio, Stimm vnd Contributio hange dem Stammhaus an / da es Würtzburg verstattet / würden andere Stände auch dergleichen suchen / die bekantliche Graf- vnd Herrschaften haben. Was hiervon Würtzburg consolidirt worden / sey zuvor des Stifts Eigenthum gewesen / habe nie keine Session begehrt / noch erlangt: Reichelsberg sey nie ins Crays protocoll kommen / seit aufgerichter Craysordnung: sey vngefehr vor siebentzig Jahren durch Graf Eberhards von Königstein Gemahl / so die letzte von Weinsperg gewesen / vmb zwey vnd fünfftzig tausend Fl. verkauft: Solten nun dergleichen Güter allen Grafen- vnd Herrenhäusern vorgehen / so were es seltzam: vnd finde man Edelmans-hauser / in gleichem / oder mehrerm eintrag / die keine Session haben. Zu dem so werde Röttingen vnd Reichelsberg von Würtzburg selbst nur ein Ampt genennet / und ein Amptmann allda gehalten. Eichstat habe die Grafschaft Hirßberg / suche dennoch kein votum, also auch andere / wie notori, und gebe der Anschlag oder Contribution keine Stimm / noch Session, würden sonst viel absurda und confusiones folgen / ꝛc.

Episcopi Herbipolensis prætensio de peculiari voto ratione bonorum Hennebergicorum.

Quatenus votum competat ratione bonorum in Imperio.

3. Worms 2. zu Roß / 13. zu Fuß. Thut an Geld 76. fl. [add. *Solvit ad sustentandam Cameram* 25. *fl.*]

4. Speyer 18. zu Roß 60. zu Fuß. Thut an Geld 456. fl. [add. *Solvit quotannis ad sustentandam Cameram* 90. *fl.*]

5. Straßburg 18. zu Roß / 100. zu Fuß / biß anno 1594. exclusive: wie es aber seithero / nach dem Oberkirch / und andere ort / davon an Würtemberg / und neulich wieder an das Stift kommen / gehalten worden / kan ich nicht wissen. Es hat gleichwol vorgedachter P. Math. Wehnerus in seinen observationibus practicis und Matricul des heiligen Römischen Reichs / so anno 1615. wieder gedruckt worden / den alten Anschlag der 616. Fl. gesetzt. [add. *Ita etiam habet Fiscalis Cæsareus in sua designatione. Ad sustentationem Cameræ solvit* 77. ½ *fl.*]

6. Aichstadt 20. zu Roß / und 132. zu Fuß / oder 768. Fl. [add. *Ad sustentandam Cameram* 120. *fl.*]

7. Augspurg 21. zu Roß / 100. zu Fuß / Oder 652. *fl. Ad sustentandum verò Camerale iudicium* 70 *fl.*

8. Costnitz 7. zu Roß / 30. zu Fuß / oder an Geld / wann ein Reiter pro 12. Fl. und einer zu Fuß auf 4. Fl. monatlich gerechnet wird / 204. Fl. dann er ausser der Schweitz wenig Vnterthanen hat / die contribuiren helfen. Ad sustentandam Spirensem Cameram solvit 60. fl. Hic Episcopus dicitur Herr der Reichenaw und Oeningen.

9. Hildesheim 18. zu Roß / 80. zu Fuß oder 536. fl. nemlich so der Bischoff und die Stadt zwey drittheil / und der Hertzog von Braunschweig ein drittheil / oder 6. Roß / und 26. und zwey drittheil zu Fuß. Jetztgedachter Wehnerus sagt am 490. Blat / es gebe der Bischoff ein drittentheil / nemblich 178. Fl. 40. Creutzer / und Braunschweig zwey drittheil / oder 357. Fl. 20. Creutzer. Welches auch fast glaublich / weiln der Hertzog von Braunschweig das meiste Land von diesem Stift gehabt / und jetzo / meines Wissens / alles samt der Stadt / hat. [add. *Vti ex catalogo Fiscalis Cæsarei patet tertia pars Episcopatus illius in Episcopi manu superiori seculo fuit nempè urbs Hildesia, & tres præfectura* Steuerwald / Marienburg & Peine : *Reliquas verò duas tertias possederunt Henricus & Ericus Duces Brunsvicenses, qui illas, proscripto à Carolo V. Imp. Ioanne Episcopo, occuparunt. Hoc seculo durante bello tricennali per Transactionem Brunsvvigæ ann.* 1643. *initam Episcopatus à Ducibus Brunsvicensibus Episcopo redditus, adeoque is sine dubio iam integram quotam ratione illius Episcopatus persolvit. Vti & integram summam ad sustentandum Camerale iudicium, nempè* 30. *fl. quam superiori seculo tantùm pro parte tertiâ* (30. *fl.*) *solvit. Durante tricennali bello integer Episcopatus à Ducibus Brunsv. & Luneb. occupatus. Quomodo verò redierit in Episcopi potestatem vid.*

Aus.

Aut. ad Instr. Pac. part. 3. Disc. 16. num. 2.]

10. Paderborn 18. zu Roß/34. zu Fuß oder 352. fl. zum Cammergericht 60. fl.

11. Chur vorhin 5. zu Roß / 18. zu Fuß. Jetzt nichts.

ADDITIO.

An Episcopus Curiensis sit Status Imperij?

[Ob wol der Bischoff von Chur eine geraume zeither auf Reichs- und Craistägen nicht erschienen so ist er dennoch bey der im Octobri anno 1642. zu Ulm gehaltenen Schwäbischen Craisversammlung einkommen/und zu erkennen geben/weil er ein Stand des Reichs/ und bey jüngstem zu Regenspurg gehaltenen Reichstag im Fürstenraht seine Session gehabt / auch vor vielen Jahren ein Mitglied des Schwäbischen Craisses gewesen / eine geraume Zeit aber die Craistäge nicht besucht / und anietzo bey denenselben sich wieder ein zu finden gemeynt / derwegen gebeten ihn zu künftiger Craisversamlung auch zu beschreiben / und zu gewöhnlicher Session und Stimm zu admittiren, welches auch bewilligt worden/daß es geschehen solle: (Hypolitus von Treisbach / in dem unfürgreifflichen Bedencken über etliche Fragen/der freyen Reichs Ritterschaft Stand und Session betreffent / *pag.* 140. & 141.) Bey dem jüngst zu Regenspurg anno 1640. und 41. gehaltenen Reichstag hat Chur in dem 112. Fürstenraht/ den 23. Julii/ unter anderm vorbringen lassen/ es sey wissend/welcher gestalt solche Herrschafft anno 1521. mit einer gewissen quota in der Matricul belegt. Anno 1626. aber hetten die Graubünter mit Franckreich ein fœdus aufgericht / und nicht allein den Paß in Italien/ damit von Oesterreich das Stift belehnt gewest / dessen auch vorige Kayser sich wol bedienet/ benommen/ sondern auch dem Stift die Heerschaft und Einnamen entzogen / darüber das Stift sehr verarmet / und nichts zu tragen vermöcht / man hätte aber bey den bisherigen Reichstägen dieses Stifts Gerechtsame mit Protestation zu verwahren/ nichts unterlassen / und es in anno 1622. auf Anhalten und Interposition des verstorbenen Ertzhertzogs Leopoldi / dahin bey den Graubüntern gebracht / daß sie sich mit Brief und Sigel verbunden / die Herrschaft mit den Pertinentien wieder zu restituiren, were aber auch dieses folgends von Franckreich verhindert worden. Kayser Ferdinand der Ander hette Ertzhertzogen Leopold mit den Graubüntern zu handeln / ordentliche Commission aufgetragen/ so auch weit gefruchtet / daß das Stift die Renten wiederüberkommen / es hätte aber der Frantzösische Einfall / so darzwischen kommen / es wiederumb verhindert/ also daß Ihre Hochfürstl. Gnaden Ihren Unterhalt nicht mehr hätten. (Guler) in Beschreibung *Rhetia lib. 9. p.* 134. zeiget an / das Bisthumb Chur habe die Fürstliche Dignitat von Kayser Friderichen dem Ersten anno 1170. empfangen.] [add. *Hodie hic Episcopus videtur rursus vivum Imperij membrum: Nam Comitiis Ratisbon. de ann.* 1655. & 54. *interfuit Ioannes Episc. ut ex subscriptione Recessus constat.*]

12. Halberstadt / 14. zu Roß / 66. zu Fuß/ oder 432. fl. Zum Cammergericht 60. fl. [add. *Pertinet hodie per Instrumentum Pacis art. 11. ad familiam Marchionum Brandeburgensium, quem ab Imperio in feudum tenet, titulo principatus.*]

13. Verden nach dem Anschlag *de ann.* 1557. 5. zu Roß/15. zu Fuß. Davon die Stadt dir 15. zu Fuß geben sol / die aber der Bischoff vertretten / wiewol er Milterung eine ziemliche Zeit hero gesucht hat: Vvehnerus setzet vor diese 120. Gülden monatlich 216. fl. Zum Cammergericht 30. fl. [add. *Pertinet hodie per Instrumentum Pacis art. 10. ad Regem, Regnumque Sueciæ, quem nomine Ducatus accepit in feudum ab Imperio.*]

14. Münster soll nach dem neuen moderirten Anschlag 30. zu Roß / 118. zu Fuß geben/ hat aber allbereit umbs Jahr. 1592. wegen der Niderländischen Krieg Moderation begehrt. Ist auch das Schloß Wilde samt sieben Kirchspielen / von Münster kommen / so die Innhabere versteuren solten. [add. *In Catalogo Fiscalis Cæsarei ita*: Der Bischoff zu Münster ist *ann.* 1545. und *ann.* 1551. umb 4. zu Roß und 31. zu fuß/ und dan an. 1557. darüber noch weiter umb 10. zu Fuß geringert worden mit dem Bescheid wan Delmenhorst und Harbstetten wiederumb zum Stifft gebracht alsden soll er den Anschlag *ann.* 1551. nemlich 30. zu Roß / und 138. zu Fueß leisten: Wo auch das Schloß Wilde mit den sieben Kirchspielen gleichsfals wieder zum Stifft kombt / soll Er dem alten Anschlag nach *ann.* 1521. nemlich 34. zu Roß und 169. zu fueß geben. *Cameræ solvit* 160. ½. fl.]

15. Oßnabrück gab monatlich 6. zu Roß/ 36. zu Fuß/thut 216. fl. Dafür Vvehnerus 352. fl. setzet. Zum Cammergericht 30. fl. [add. *In Episcopatu Osnabrugensi alternativa esse debet successio inter Catholicos & Augustana Confessionis Episcopos, ita ut Catholico Episcopo decedente succedat Aug: Confessionis princeps, ex familia Ducum Brunovicensium & Luneburgensium postulandus: vide instrum. pacis art.* 13.]

16. Passau / 18. zu Roß / 78. zu Fuß. oder 528. fl. zum Cammergericht 25. fl.

17. Freysingen 12. zu Roß/80. zu Fuß. oder 464. fl. zum Cammergericht 75. fl. Sollen gleichwol beyde / wegen der Anschläg in den Oesterreichischen Landen/einen Nachlaß vor diesem prætendirt haben. Das Stifft Freysingen soll auff des Churfürstl. Gutachten/ und des Kayserl. Reichs Hoffrahts Erkändniß / Moderation des Anschlags erhalten haben: und soll darüber dem Bayrischen 1642. ein Kayserliches Decret zukommen seyn.

ADDITIO.

[Das Stifft Freysingen hat nichts mehr als dreyzehen Aempter / darunter acht in den Oesterreichischen Erblanden gelegen (solches finde ich in einer Supplication *inter acta Imperij*

de anno 1547. und 48. des Administratorn zu Freysingen an die Kayserliche Maiestät) und zwey im Fürstenthumb Bayern / welche in dem Ort/ wo sie gelegen/ zu versteuren:reshren drey / davon der Bischoff die Steuren immediatè erhebt.]

18. Chimsee ist den 9. Ianuarij anno 1568. sine onere per sententiam definitivam in Camera, dem Ertzstift Saltzburg zugesprochen worden; gibt daher nichts. Hat sonst geben zu Roß 6. zu Fuß 24. oder 168. fl. zum Cammergericht 30. fl.

19. Gurck 3. zu Roß/ 15. zu Fuß.
20. Seckau 6. zu Roß/24. zu Fuß.
21. Lavant 5. zu Roß/ 19. zu Fuß.
werden alle drey vom Haus Oesterreich eximirt.

22. Basel 2. zu Roß/ 15. zu Fuß oder 84. fl. zum Cammergericht 30. fl.

23. Sitten in Wallis gibt nunmehr nichs: ist gleichwol anno 1594. durch Gesandten erschienen / und hat sich über den hohen Anschlag der 225. zu Fuß iederzeit beklagt. Hat sonst zu Fuß geben 225. oder 900. fl. zum Cammergericht 40. Fl.

24. Regenspurg 8. zu Roß / 30. zu Fuß: oder 216. Fl. solle wegen der Anlag in Oesterreich Moderation begehren. zum Cammergericht 27. ½ Fl. Das Bistumb Regenspurg soll sich bey dem Reichstag anno 1653. haben vernehmen lassen / daß bey solchem Stifft etwa achthalb hundert Unterthanen / und zwey öde Schlösser befindlich.

25. Meissen 6. zu Roß/ 6. zu Fuß. [add. *Ita secundum indictionem de ann.* 1521. *Ann.* 1557. *quota ordinata talis*: 6. zu Roß; 20. zu Fuß: zum Cammergericht 45. fl.]

ADDITIO.

[Hodie Elector Saxoniæ hunc Episcopatum possidet & eximit: vide Hordlederum von Ursachen des Teutschen Kriegs (*lib.* 5. *cap.* 12 *pag.* 1138. *& seqq.*]

26. Naumburg auch so viel / oder 96. fl. [add. *Secundum indictionem de ann.* 1557. 6. zu Roß / 20. zu Fuß: zum Cammergericht 45. fl.]

27. Minden / sampt der Stadt / 10. zu Roß/und 16. zu Fuß. Vvehnerus hat nur acht und viertzig Fl. [add. *Fiscalis Cæsareus habet* 184. *fl.* zum Cammergerich 20. fl.]

ADDITIO.

[add. *Triginta Ecclesiæ Mindensis privilegia, ab Impp. impetrata, exhibet Chronicon Episcoporum Mindensium, editum à Ioh. Pistorio inter rer. germ. vet. script. ex p.* 734. *& seqq. Hunc Episcopatum Domus Marchionum Brandeburgensium hodie tenet in feudum ab Imperio, titulo Principatus.*]

28. Lübeck 5. zu Roß/oder 60. fl. zum Cammergericht 30. fl.

29. Utrecht vorhin 50. zu Roß / 260. zu Fuß/ietzt nichts. [add. *Hodie est provincia Fœderati Belgij.*]

30. Camin / so der Besitzer des Hertzogthumbs Pommern zu erstatten 6. zu Roß / 28. zu Fuß/oder 184. fl. zum Cammergericht 30. fl. In Comitiis Imperij ann. 1548. à Ducibus Pomeraniæ affirmatum fuisse legimus, ihre Voreltern / Hertzoge zu Pommern hetten das Stift und Kirche Camin vor 400. Jahren/ und also biß in die 60. Jahr / ehe sie sich zum Reich begeben / fundirt, dotirt, und mit allerley Freyheiten und exemptionen, begabt. Es hätte auch kein Bischoff oder Prælat in der Thumbkirchen zu Camin / ohne bewilligung der zu iederzeit regierenden Hertzogen zu Stettin in Pommern / mögen aufgenommen werden: Der Bischoff sey des Hertzogs Obrister Prælat, Rath und Landstand; Hette auch das Stifft weder Güter noch Regalien vom Reich / und hette von alters hero dem Reich niemals ohn mittel gesteüret.

ADDITIO.

[add. *Hodie iuxta Instrum. Pac. art.* 11. *Cammin est Imperij feudum, & Elector Brandeburgensis ratione eius peculiare votum prætendit.*]

31. Schwerin 3. zu Roß / 5. zu Fuß, so der Hertzog von Mechelburg vertretten / und nichts mehr geben wollen; daher noch anno 1602. die Sach in Camera streitig gewesen. Vvehnerus hat 80. fl. [add. *Indictio de ann.* 1557. *habet* 10. zu Roß/und 10. zu Fuß/ thut an Gelde 160. fl. zum Cammergericht 30. fl.]

[add. *Quoniam pro promovenda & stabilienda pace in Germania Dux Megapolitanus consensit, ut Civitas Portusque Wismariensis, ad ipsum pertinentes, Coronæ Sueciæ darentur, placuit Imperatori & Statibus, ut ei, ejusque heredibus masculis, competat Episcopatus Suerinensis & Razenburgensis, jure perpetui & immediati feudi. Vid. Instr. Pac. art.* 12.]

32. Genf wird zu den Reichstägen beschrieben: hat vorhin geben 3. zu Roß / 13. zu Fuß/ ietzt nichts. [add. *Episcopus Genevensis Civitate ejectus, hodie commoratur in Sabaudia à Nicy & non habet ferè ubi eum pede pastorali ambulare possit.*]

33. Camerich erscheinet als ein Ertzbischoff und Hertzog bey den Reichstägen / hat im Fürstenrahe seine Session und votum, und erfähret alle Geheimnüß / hat vorhin / dem in anno 1521. gemachten Anschlag nach / geben/ 22. zu Roß/und 82. zu Fuß / ietzt nichts mehr. [add. *Hodie Hispanus Cameracensem tractum possidet* Zum Cammergericht 60. fl.]

34. Verdun 14. zu Roß / 30. zu Fuß / gibt aber nichts: und hat der König in Franckreich sich in anno 1601. unterstanden / alle Officirer und Diener in die Huldigung zu ziehen. Es erscheinet gleichwol diß Stift durch Gesandten

auf

auf den Reichstägen. [add. *Hodie non amplius per Instrum. Pac. Cas. Gall. quo Verdunensis, Tullensis & Metensis Episcopatus Regno Galliæ sunt incorporati.*]

35. Tull / Es solte das Stifft Tull 6. zu Roß / und 20. zu Fuß geben / contribuiri aber nichts.

36. Lausan / oder Losan / ist Bernerisch / und gibt daher nichts. Es ist dieses Stiffts Anschlag de anno 1521. gewesen / 14. zu Roß / 60. zu Fuß.

37. Metz / 20. zu Roß / 70. zu Fuß / hat aber wegen einer temporal Moderation hernach nur. 6. und zwey drittheil zu Roß / und 23. und ein drittheil zu Fuß / oder 173. fl. 20. kr. geben.

38. Lüttich / samt den Städten Lüttich / Bullion und Mastrich 50. zu Roß / und 170. zu Fuß. oder 1280. fl. zum Cammergericht 200. fl. Ist aber diesem Stifft offt alles nachgelassen worden.

39. Trient / 14. zu Roß / 91. zu Fuß / oder 532. fl. Cammergericht 60. fl.

ADDITIO.

Austriacorum attentatum contra Episcopatum Tridentinum.

[Es liegt das Fürstliches Stift Triẽt / (wie bekannt) theils an den Venedischen Confinen / und sonst mit der Grafschaft Tyrol so weit begräntzet / daß an Schutz- und Rettung des einen / auch zugleich des andern gelegen ist. Darumb bey vorfallenden Kriegsläufften das Fürstl. Stift / neben gemeldter Grafschaft zu Defendirung beyderseits gesamter Land und Leute alle mögliche Hülfe beygeschossen: auch wegen solcher nachbarlicher Vereinigung / auf beschehenes Ersuchen / zu den Tyrolischen Landtägen erschienen / und de pace, salute & defensione communis patriæ, als Confœderirte cõsuliren helfen: Hingegen die Röm. Kayserliche Majestät Maximilianus I. glorwürdigsten Andenckens / der Zeit Graf zu Tyrol / anno 1511. (Inhalts über angedeute Confœderation und Verwandtnüß über aufgerichten Bundslibell) das Fürstliche Stift der Anlagen / damit es / tanquam immediatus Imperii Status im heiligen Reich künftiglich belegt würde / (weil beyderseits mit Hülf zu concurriren unmöglich fallen wollen /) zu entheben versprochen / ꝛc / Welche Enthebung in Augustanis Comitiis anno 1548. §. Nachdem auch in der Ringerungshandlung / ꝛc. suis, modo & reservationibus, placitiri worden / nach mehrerer Ausweis selbiger Reichs Acten &c.

Deme zu folge / das Fürstl. S[...]ſt von Zeit der Confœderation de anno 1611. theils Kraft eingangener Verwandtnüß / theils ohne Schuldigkeit / freywillig einem Fürstl. Grafen in Tyrol viel ein mehrers dargeschossen / als die Reichs Anschläge dasselbe unmittelst betroffen haben: ist auch noch erbietig / secundum exigentiam necessitatis, zu gemeiner Landsrettung / pro sua quota möglichst zu concurriren: doch salvo jure & m[...] collectandi / wie es andern des heiligen Reichs Ständen gleichsam bevor gestellt bleibet.

Und ob nun zwar Stiftischer seits verhofft / es würde / wie billig / die Sach in sano sensu des angedeuten Bundlibells de anno 1511. und erfolgter des heiligen Reichs conditionirten Approbation, verblieben seyn: So hat doch über alles vermuhten die jetzige regierende Fürstl. Durchleucht. Frau Claudia / verwittibte Ertzhertzogin zu Oesterreich / bey erhaltenem Tyrolischen Landtag im 1633. Jahr / dem Stift mit angedroheter Gewalt starck zugesetzt / daß es neben denen Tyrolischen Unterthanen zu Ihrer und der Ertzfürstlichen Jungen Herrschaft Unterhalt / auch abfertig- und Ringerung weiland der Fürstl. Durchleucht Ertzhertzog Leopoldi zu Oesterreich / milt seel. Andenckens / hinterlassener Hoffstats / wie Tyrolische Landsassen steuren / und hinfüro allen derogleichen / durch ihre Unterthanen eingewilligten contributionibus. unterworfen seyn solle.

Dessen hat das Fürstliche Stift im Jahr 1634. bey jüngst in GOtt verschiedenen Kayserl. Majestät aller miltseligsten Andenckens durch kostbare Absendung extrajudiciali informatione sich zum höchsten beschwehrt / und den entstandenen Misverstand coram foro competente, oder anderwertig billigmässigen Austrag hinlegen zu lassen / demütigst gebehten / aber nichts erhalten / sondern seyn vielmehr durch aufgesetzten neuen Zol auf ein neues die commercia und Pässe ohne versilberung der Wein gesperret worden.

Dannenhero es schuldiger Pflichten halber auf erhaltenem Königlichen Wahltag allhie zu Regenspurg im Jahr 1636. das hochlöbl. Churfürstliche Collegium umb Hülf eiferigst angeruffen / desselben Interposition auch vermittelst eines billigmässigsten Gutachtens / an Ihre Kayserliche Majestät mit Gnaden gewehrt worden. Und als man gleichwol darauf noch keine Sublevatiõ empfinden mögen / haben Ihre Churfürstl. Durchl. Mayntz / Cöln / und Bayern / abermaln bey Ihrer Kais. Maj. beweglichst intercedirt: welche Intercession doch so wenig als voriges Gutachten gefruchtet / sondern es hat Ihro Fürstl. Durchl. Oberösterreichische Regierung im Februario nechst verwichenen 1640. sten Jahres an alle des Stifts / und zumahln von denen zu Lehen verliehener Herrschaften Beampte / und nachgesetzte Obrigkeiten die Feuerstädte / und das Mahlwerck im Stift zu beschreiben / ohnmittelbare Befehl abgehen lassen: das also abermahln wir genötigelt worden / von denen zu Nürnberg jüngst versamleten hochansehnlichen Churfürstl. Herren Rähten / Bottschaften und Gesandten / Trost und Beystand zu suchen. Welche dann zwar an die Röm. Kayserl. Majest. gehorsamste Intercessionales, und die Fürstliche Durchleuchtigkeit zu Inspruck ein wolmeynendes Erinnerungs-Schreiben / dergestalt contra liberum & indubium Imperii Statum nicht zu verfahren / abgehen lassen: Dieselbe gleichwol unterdessen bey nechst zu Inspruck gehaltenem Landtage / Ihr Vorhaben in dero

Landtags Schrifften endlich klar und an Tag geben: Daß sie nemlich beyde Fürstliche Stift / Trient und Brixen / anders nicht / als vor Ihre Landsassen und Unterthanen halte / Ihnen von Landsfürstlicher Herrschaft wegen / wie andern Ihren Landständen / zu befehlen / und sie zu allen Hülfen / die gemeine Defension oder privat Nohtdurft belangend / anzuhalten befugt seye; & in casum renitentiæ, die contributiones via militari auspressen werde. Benebens / in unsers Fürstlichen Stifts Feudal Herrschaft Caldenätsch / angedeute ohnmittelbare Befehl / wegen Beschreibung der Feuerstätt und Mahlwercks wiederholet / mit dem weit aussehenden Anhang / Herrn Oswald / Freyherrn zu Troppen / als Lehensinhaber gedachter Herrschaft / dissfalls zu beschützen. Uber diß / weil zwischen der Fürstlichen Grafschaft Tyrol / und dem Fürstlichen Stift Trient / noch sondere compacta (darvon bey den hochlöblichen Chur- und Fürstlichen Directoriis copia eingereicht) vorhanden / werden jetzo an seiten der Fürstlichen Grafschaft Tyrol / alle Mittel gebraucht dieselbe in præjudicium des Fürstlichen Stifts Libertat und Freyheit zu erweitern und aus zu deuten: Als (1) weil ein Heer und Graf zu Tyrol einem Herrn Bischoffen zu Trient / vermög solcher Compacten, in dessen Residentzschloß einen Hauptmann geben kan / ob wol darbey zugleich vorgesehen / daß solcher Hauptmann dem Herrn Bischoffen angenehm / und billig nicht misfällig / auch ihme / Herrn Bischoffen / treu und gewärtig seyn solle; so hat sich nichts desto weniger der Fürstl. Ertzhertzogin Fürstl. Durchleucht. unterstanden / solche Hauptleute nach ihrem Belieben auf zu nehmen / denselben sonderbare / compactis contrariantes, instructiones, und juramenta ohn unser Wissen und Consens auf zu tragen / und sie darauf ohn einige vorhergehende bräuchliche Insinuirung, per proprios Deputatos, non obstantibus quibuscunque protestationibus, de facto installiren zu lassen. Wie widerwärtig nun aus solchem principio der jetzo anwesende Hauptman / Herr Carl Colonna / Freyherr von Fels / gegen uns sich erzeigen thut / wäre gar lang zu erzehlen: will uns vor seinen Herrn nicht erkennen / sondern gleichsam in regimine Adjunctus seyn: Thut unsern / ihme nicht alsbald beyfallenden / Ministris und Beampten mit allerhand Bedrohungen zu zusetzen / auch so wol über die in unserm Schloß deliquirende Personen / als alle in der Stadt Trient vorhandene Teutscher Sprach Bürger und Inwohnere der Iurisdiction privative sich anmassen / darüber jedoch von Ihro Fürstlichen Durchl. bishero keine Wendung zu erlangen gewesen.

Und sintemal ferners in gedachten Compactis vorgesehen / daß die Trientische Beampte auf Nauß und im Sultz / bey Antritt ihrer Dienst / solche compacta zu observiren schweren sollen / will die Fürstl. Durchl. hieraus diese extensivam autoritatem nehmen / daß die Haupleute auf des Stifts Schlössern / nach ihrem Belieben zu setzen / die Pflicht Ihren Commissariis, und nicht uns abzulegen seye: mit Bedrohung / sie im widrigen von den Aempteen auszuschliessen: wollen zu dem (ohn einig habende Befugnüß) nicht zugeben / daß wir mit solchen unsers anvertrauten Stiffts Ministris tractiran können / sich der Besoldung halber (bey jetziger ereigten Stiffts Beschaffenheit) etwas ringer / dann andern in vorigen guten Zeiten / und zwar etlichen intuitu singularium meritorum, aliarumque circumstantiarum, geben worden / beytragen zu lassen.

Dieweil auch angedeute compacta vermögen / daß ein Herr Bischoff zu Trient / einem Fürsten und Herrn zu Tyrol des Stifs Schlösser / Städt und Clausen / offen halten solle / wil jetzund Ihre Fürstl. Durchl. dannenhero Anlaß nehmen / die Schlüssel ihren darzu vermeyntlich bestellten Ministris einhändigen zu lassen: inmassen zu Reuff de facto würcklich geschehen ist.

Ebener gestalt vermögen die compacta zwar / daß wann ein Herr Bischoff zu Trient wider deren Verschreibung handeln / und gegen die Herrschaft zu Tyrol / Ihre Land und Leute seyn würde / alsdann des Gotteshauses Leute / dem Herrn Bischoffen wider höchsternannte Herrschaft keine Beyhülf noch Zulegung thun sollen: welchen passum aber die Fürstliche Durchleucht. contra ipsum compactorum sensum, auch dahin erweitern wollen / und verhindern / daß die Unterthanen zu richtlicher Defendirung deren mit Ihrer Fürstlichen Durchl. entstehender Streitigkeit / uns mit Geld keine Hülf thun / noch contribuiren sollen.

Uber dieses unterstehet sich mehrhöchsternannte Ihre Fürstl. Durchl. in summum Episcopatus, & ipsius sacri Imperij præjudicium, alles Widersprechens und Protestirens ungeachtet / von dessen Stifts Unterthanen die appellationes und recursus (welche vermög des heiligen Reichs Ordnung / Fürstl. Regalien / und alter Observantz / von uns an die Kayserl. Majestät / oder dero und des H. Reichs Cammergericht zu Speyer devolvirt werden müssen) anzunemen / darüber Erläuterung zu geben / und der Fürstl. Ministrorum Erkantnüß gar zu rescindiren: Woraus die Unterthanen und Vasalli das Hertz fassen / unsere Iurisdiction und Hochheit zu verachtē / und den mandatis zu recalcitriren. Gestaltsam ein gantzes Thal / Nelle Giudicarie, über einer von unsern Rähten in puncto Collectarum ergangene / aber Ihrer Fürstl. Durchleucht. Commissariis vermeyntlich rescindirte sententiam keinen Scheu getragen / scādalosissimo exemplo sich gäntzlich auf zu lehnen / und ihre gebührende quotam der contributionum nun eine geraume Zeit hero zu verweigern.

Deme gleicher Gestalt beyzusetzen / das Ihre Fürstl. Durchl. aus eigener / aber niemaln gestandener / noch auch habender Autoritat, eine Macht haben wolle / in des Stifts territorio, ja der Stadt Trient selbst / offene edicta & proclamata publiciren, banna ergehen /

ergeben / bannisirten Personen sicheres Gelait geben/Soldaten mit dem Trommelschlag/ unserer unersucht/ werben/ Zoll auff die Wahren schlagen / vnd wegen beschlossener Steur Bereitung durch ihre Commissarios die Güter beschreiben zu lassen / mit dieser noch ferners vermeynter Prætension / daß tempore contagionis uns zu Versicherung Land und Leuten die Päß zu sperren / auch mit benachbarten Herrschaften wegen übergebung der Banditen Vergleich zu machen / nicht zustehen solle : und zumal / daß die Tyrolische Sanctiones und Ordnungen ebenfalls im Stifftischen territorio zu vollziehen und zu observiren seyn / anderer mehr vielfältigen particular beschwerden allhier / geliebter Kürtze halber / zugeschweigen.

Nun ist zwar in offt-angedeuten compactis versehen / das / wan sich darüber zwischen einem Herrn und Grafen zu Tyrol / und einem Herrn Bischoffen zu Trient / Streittigkeiten erheben / dieselbe durch einen Obmann (so aus des Beklagten Rähten zu nehmen) mit gleichem Zusatz zu legen seyen : Es wird aber auch diese Provisio an seiten Ihrer Fürstlichen Durchleuchtigkeit dergestalt verwirrt / und perturbirt / daß dieselbe nicht allein jeder zeit das possessorium haben / und uns zum Klägee machen / sondern auch den Obmann / nach eigenem Belieben setzen und nominiren; Ja so gar auf offtermaln beschehene Requisition zu keinem Entscheid verstehen wil / mit dem blossen Vorwand / daß sie nicht gemeynt / ihre jura disputiren zu lassen / etc. Vber dieses alles hat sich der Bischoffliche Trientische Abgesandte auf jüngsten Reichstag zu Regenspurg anno 1641. höchlich beschwehret.)

40. Brixen auch so viel; werden beyde von dem Haus Oestereich / als Schirmsherrn / doch cum onere, eximirt / und vertretten : Aber zum Cammergericht contribuiren sie selbsten / (Videatur Magerus *de Advocat. armata cap. 9. num 996. fol* 429.

41. Merseburg 6. zu Roß / 6. zu Fuß / oder 96. fl. [add. Indictio de an. 1557. habet 10. zu Roß / 30. zu Fuß / oder 240. fl. zum Cammergericht 75. fl.]

42. Libus / 5. zu Roß / 15. zu Fuß / oder 120. fl. zum Cammergericht 30. fl.

43. Brandenburg / 2. zu Roß / 10. zu Fuß / oder 64. fl. zum Cammergericht 30. fl.

44. Havelberg / 9. zu Roß / 33. zu Fuß oder 240. fl. zum Cammergericht 40. fl.

Diese 3. Bistumber / Libus / Brandenburg und Havelberg eximirt Chur-Brandenburg / so anno 1565. den 7. Aprilis / allerley documenta judicialiter fürgebracht / dadurch er die Subjection und Incorporation erwiesen / wird daher nichts geben.

45. Ratzenburg / so Mechelburg cum onere vertritt / ist anno 1512. auf 5. zu Roß / 15. zu Fuß belegt / aber hernach auf etlich Jahr moderirt worden; Setzet daher Wehnerus nur 6. fl. Vid. Instr. Pac. art. 12. zum Cammergericht 25. fl.

46. Schleswick hat vor Zeiten geben 5. zu Roß / 15. zu Fuß : Aber Holstein hats anno 1587. den 22. Martii in Camera erhalten / gibt daher nichts. [add. *Vid. Conring. de Finib. Imp. ubi docet Slesvicensem tractum esse feudum Regni Daniæ. Ante paucos annos finito bello Dano-Suecico, Rex Daniæ Slesvicensem Ducatum Holsatiæ Duci in Gottorp absolute & independenter concessit.*]

Zu diesen Bischoffen werden auch folgende Stände gesetzet. Als /

1. Hochmeister Teutschen Ordens / welcher in seinen Würden höher als ein Bischoff / und deswegen in den Reichstägen auf der Geistlichen Fürstenbanck die nächste Session nach den Ertzbischoffen / vor allen Bischoffen hat : Rusland. (*de commiss. part. 2. lib. 2. cap. 11. num. 45. lit. C. fol. 56.*) Theodorus Reinking (*de regimine seculari & ecclesiastico lib. 1. class. 4. cap.* 21. Sein Anschlag de anno 1521 ist 19. zu Roß / 55. zu Fuß. De anno verò 1557. zu Roß 20. zu Fuß 80. oder 560. fl. zum Cammergericht 90. fl.

2. Abbt zu Fulda gab vor dem jetzigen Krieg 17. zu Roß / 50. zu Fuß. oder 404. fl.

ADDITIO.

[Est Imperatricis Cancellarius; ac multis etiam Episcopis potentior, cum duplo, & ex parte triplo, plus Imperio contribuat, quàm illi (Sixtin. *lib. 1. de regal. c. 4. num.* 159.) (vid. Lambertus Schafnaburg *de reb. German.* apud Pistorium *tom. un. illustr. veter. script. pag.* 167.) [add. Cranz. l. 6. Saxon. c. 46. Naucler. vol. 2. Generat. 36.]

3. Das Stift Hirschfeld 2. zu Roß 9. zu Fuß. Die Statt 2. zu Roß / 6. zu Fuß. Summa 4. zu Roß / 15. zu Fuß. zum Cammergericht 30. fl.

[add. *Hodie Abbatiam Hersfeldensem tenet Domus Hassiaca Cassellana cum omnibus pertinentiis, secularibus & ecclesiasticis, sive intra sive extra territorium (ut Præpositura* Gellingen *) sitis; salvis tamen juribus, quæ Domus Saxonica à tempore immemoriali possidet; & eo nomine, investituram ab Imperatore, quoties casus evenit, petit, & fidelitatem præstat. Instrumento Pacis art. XV. §. secundo, Domus &c.*]

4. Stift Murbach / so umbs Jahr Christi 760. von Hertzog Eberharten im Elsaß / S. Ottilien Bruder / gestifftet worden / vnd das mächtigste im Elsas ist / wie Bruschius (*de Episcopatibus Germaniæ cap.* 5.) schreibet / gab 6. zu Roß / 19. Fuß. thut an Gelt 148. fl. Es vertritt aber solches das Haus Oestereich / in dessen Schutz es ist / mit den Reichsanlagen gegen dem Reich.

5. Abbt zu Kempten 6. zu Roß / 20. zu Fuß / an Gelt 152. fl. zum Cammergericht 90. fl.

6. Meister des Ritterlichen Ordens S. Johannis in Teutschen Landen / 10. zu Roß / und 30. zu Fuß oder 240. fl. zum Cammergericht 55. fl. [add. *Hujus ordinis nomine in Comitiis Ratisbonensibus an. 1653. remissio contributionis petita, his rationibus :* Weil J. Hoch-Fürstl. Eminentz weder Land noch Leüte / weder zoll noch Ertzgrüben oder ander subjecta haben von welchen dergleichen subsidia herzunehmen weren (2.) Weil seither aufgerichter alter Reichs matricul dem orden die Commenthüregen in ungern / Dacia / Brandenburg /

in der Marck / Sachsen / Pommern ꝛc. von der enden hohen Obrigkeit entzogen (3) Weil sie müsten alle Jahr grosse Türckensteüer und fast alles Vermögen nach Malta überma-chen ꝛc.]

7. Reichenau / so der Bischoff von Co-stentz hat / 2. zu Roß / und 4. zu Fuß / oder 40. fl. zum Cammergericht 30. fl.

8. Weissenburg / so der Bischof von Speyer hat / 2. zu Roß / und 14. zu Fuß thut 80. fl. zum Cammergericht 35. fl.

9. S. Gallen/samt der Grafschafft Tog-genburg / und der Abbtey S. Johannis im Thurthal / ist anno 1521. auf 6. zu Roß / und 30. zu Fuß angelegt worden : gibt aber der Zeit nichts mehr/ wiewol er auf die Reichstäg beschrieben wird.

10. Propstey Elwangen / 5. zu Roß/ 18. zu Fuß thut 132. fl. Sol gleichwol vor etli-cher Zeit sehr reiche Lehen bekommen / so heimgefallen / und die vorhin mit der Ritter-schaft contribuirt haben : zum Cammerge-richt 65. fl.

ADDITIO.

Controversia Status circa Elwangen.

[Elwangen hat sich bey dem Reichstag zu Regenspurg in dem 101. Fürstenraht den 26. Julii anno 1641. beschwehrt/daß man vorge-ben wolle / ob were dieser Stift erst umb das Jahr 1555. entweder in den Fürstenraht erho-ben/ oder zur Fürstl. Stelle/und Stimme auf den Reichs versamlungen zugelassen worden: Entgegen gesetzt / daß dieser Stift Elwangen den Fürstenstand in dem H. Röm. Reich von etlichen Hundert Jahren kundbarlich/ru-hig und ohne Unterbruch oder Widerrede geführt und hergebracht / und dessen keinen andern Anfang zu finden / ausser daß man durch beständige Tradition/wie Kayser Hein-rich der Andere und heilige den Stift umb das Jahr 1011. in dem Fürstlichen Stand erhö-het/inmassen die von außgestandenen verschie-denen Brunsten noch bey dem Archivo er-haltene Kayserl. original diplomata in klaren Buchstaben mit sich bringen / welcher gestalt Kayser Ludwig der Vierte im Jahr 1323. die privilegia, im Jahr 1335. die Reichs-regalia, Carl der Vierte im Jahr 1347. die Privilegia, Kaiser Sigismundus anno 1428. die Regalia, Kaiser Friderich im Jahr 1454. die Exemtion von fremden Gerichten / item 1470. den Blut-bann/ Kayser Maximilian der Erste im Jahr 1495. dergleichen Carolus V. anno 1523. die Regalia, und nach dem Exempel alle nachfol-gende Römische Kayser / bis auf die jetztre-gierende Kayserl. Majestät denen jeweils re-girenden Aebten oder Pröbsten zu Elwan-gen / als ihren und des Reichsfürsten verlie-hen / bestättiget und ertheilt. Wofern aber es dahin ausgedeutet werden solte / daß mehrbe-sagtem Stift / ungeacht derselbige die Fürstl. Würdigkeit länger hergebracht / gleichwol erst umb das Jahr 1555. die Fürstl. Reichs-Session und Votum eingeraumet worden / ist erstlich vor sich selbsten in allweg zu vermuthen/ daß die vorige Herren Aebbte und Pröpste zu Elwangen/ ihren von uhralters geführten be-kanten Fürstenstand / vornemlich auf den Reichs zusammenkünften / alsdann solcher Stand zuvertretten die rechte und eigentliche Gelegenheit gewesen / in gebührende Obacht genommen haben werden. Zu deme/ fürs an-der/ so viel die von dem Herrn Zollerischen Ge-walthaber zum argument angezogene subscrip-tion der Reichsverabschiedung belangt / des Propst von Elwangen Abgesandter / Georg von Schwabsberg/ bereit im Reichsabschied des Jahrs 1500. zu Augspurg / allen so wol denen in Person / als denen durch Bottschaf-ten erschienen weltlichen Fürsten vorgesetzt / desgleichen der Stift den Recessen de annis 1532. zu Regenspurg / 1541. ebenfalls allda / 1542. zu Speyer und Nürnberg / 1544. zu Speyer / 1545. zu Worms/ 1548. und 1551. zu Augspurg unter den Geistlichen Fürsten/ und zwar darumb gleich an Worms zu befin-den / weil damahl Pfaltzgraf Heinrich zugleich Bischof zu Worms und Freysingen / auch Propst zu Elwangen gewesen : dagegen nicht irren kan / daß oftgehörte Propstey ein eini-ges mahl / nemlich im Jahr 1521. zu Worms/ allda ein abgeordneter D. Heinrich Winckhö-fer von 13. unterschiedlichen Prælaten / und da-runter auch von Elwangen Gewalt getragen/ aus übersehen in dem Abschied unter die ge-meine Prælaten versetzet worden. Zumahl kundbar/ das in Subscription, sonderlich der alten Reichsabschieden / auch sonsten in mehr wege verstossen / in gestalt eben dergleichen Fehler auch dem Stift Fulda im Jahr 1524. zu Nürnberg / laut selbigen Recess, begegnet/ welchen doch seinen von uhralten gehabten Fürstl. Reichs Session und Stimm/niemand in Zweifel ziehen wird : in dem bewust / das benannter Stift Fuld wegen tragenden Can-cellariats der Römischen Kayserin vor Jahren so gar den Vorgang gegen andern vornehmen Geistlichen Fürsten prætendirt.]

11. Probst zu Berchtoldsgaden / 2. zu Roß / 20. zu Fuß. oder 104. fl. zum Cam-mergericht 45. fl.

12. Abbt zu Corbey / mit der Statt Höxter / 3. zu Roß / 9. zu Fuß / davon dem Abbt allein gebühren 48. fl.

13. Abbt zu Prumm / so mächtig und reich / im Ardenner Wald / und Ertzstift Trier gelegen / ist eine Zeitlang mit dem Abbt zu Priemen / oder Preumen / im Stift Chur gelegen / vermischt / und für einen Abbt gehalten worden. Es ist aber Prumen / so der Churfürst von Trier vertrit / auff 1. zu Roß / und 13. zu Fuß angeschlagen / und ist selbiger Chur incorporirt : Preumen aber dessen Anschlag monatlich ist 4. zu Roß/ 30. zu Fuß / oder an Geld 168. fl. und zum Cammergericht jahrlich 50. fl. gibt nichts mehr / wird sich zu den Schweitzern geschlagen haben.

14. Abbt zu Stabel / oder Abbas Stabu-lensis, ist auf 2. zu Roß / und 22. zu Fuß belegt worden. Churfürst von Cölln sol es vertretten / hat aber ein Zeitlang / wegen

des

des Niederländischen Kriegswesens / nichts geben.

15. Stift Luders / oder Abbas Ludrensis; die Fürstliche Abbtey ist mit Murbach incorporirt, hat aber keinen eignen Anschlag; wiewol der Abbt Stimm / Stand und Session im Reich / und absonderlich beschrieben wird / auch die Regalia noch absondetlich empfangen werden.

IV. Die Weltliche Fürsten.

1. Oesterreich vertritt jetzund zween Churfürsten / und gibt monatlich 120. zu Roß / 554. zu Fuß; an Gelt 3656. Fl. daran Anno 1602. der Kayser Rudolphus ein drittheil / Ertzhertzog Ferdinand zu Insprug Land ein drittheil / und Ertzhertzog Ferdinand zu Grätz / wegen Steyer / Kärnten / und Crain / auch ein drittheil / oder 40. zu Roß / 184. und zwey drittheil zu Fuß / oder 1218. Floren / 40. Kreutzer geben: darunter aber die drey Bistumber Gurck / Sekau und Lavant / Item die Abbteyen Schuttern / S. Blasi / und S. Peter / beyde am Schwartzwald / die Balleien / Oesterreich / und an der Etsch / die Grafen von Hardeck / die Herren von Losehstein / die Herren von Roggendorf die Grafschaft Veringen / die Herren von Walckenstein / Falckenstein / Mersburg und Befort / Rappolstein und Stauf (so vorhin in der Reichsmatricul gewesen) verstanden werden. Die Bischöffe von Trient und Brixen / die Grafschaft Kirchberg / und die Stadt Costentz / eximirt zwar auch das Haus Oesterreich / vertritt es aber mit den Anlagen besonders. Etliche Stände seyn anno 1548. aller Reichsanlagen erlassen worden / als die Grafen von Schaumburg in Oesterreich / die Grafen von Tübingen / item Hohenkönigsberg so auch Oesterreich eximirt. Burgund und Niederland vertritt der König in Spanien mit 120. zu Pferd / und 554. zu Fuß / oder mit 3656. fl. an Geld / wann aber der Kayser selbsten zu Feld zeucht / oder eine gemeine Türcken expeditio ist / so gibt der König so viel / als drey Churfürsten: eximirt aber die Grafen von Nassau zu Breda / und die Grafen von Berge.

ADDITIO.

An Austria es abonerebus Imperij exemptes

[Vide *lib. 5. I. P. c. 2. num.* 40. *addit.* 6. *pag.* 686. da ich aus dem Reichs actis de anno 1547. und 48.) Anzeig gethan / wie Oesterreich damahls angeschlagen gewesen / 120. zu Roß / und 600. zu Fuß / welches aber mit des Hauses privilegio nicht wol zusammen stimmen will / dann darinnen klar zu finden / daß das Land Oesterreich exemt und frey seye aller Zins und aufschläge der Kayser in Ewigkeit / und dessen Fürst sey dem Röm. Kayser keine Steur noch Dienst schuldig / er wolle es dann gern thun / ausgenommen zwölf gewapneter Mann? in seinem Kosten / in Hungarn ein monatlang zu halten. Damit man aber von des Hauses Oesterreich Anschläg / und wen dasselbe / auch warumb eximire / vertrete / oder nicht / bessere Nachricht haben möge / ist hierbey der Königl. Maiestät Ferdinandi I. Antwort auf der Crays verordneten Relation / aus den obig angezeigten Reichs actis de anno 1547. und 48. zu fügen von mir nützlich angesehen worden. Vbi ita inter cætera: So viel / Erstlich / der Königl. Maiest. als Ertzhertzogen zu Oesterreich / selbst eigenen Anschlag berührt / hätten gleichwol Ihre Kön. Maiest. vermög Ihres Hauses Oesterreich, habenden exemtion und Freyheiten / genugsame und wolgegründete Ursachen / sich solches Anschlags füglich und billich zu erwiedern / und nicht allein umb Ringerung / sondern gar umb Verschonung an zusuchen: weren auch Ihre Königl. Mat. stattlich und wol gefaßt / solch ihr Einreden und Beschwerden mit gutem erheblichen grund darzu thun: damit aber dieses wichtige und treffliche Werck der Vergleichung der Anschläge / daran den Ständen des Reichs so hoch und trefflich gelegen ist / einmahl in Richtigkeit komme / und der Nohtdurft nach gefördert werde / auch andere Stände desto weniger Ursach haben / sich der beschehenen Mässigung ferner zu beschweren / so wollen sich Ihre Königl. Maiestät / doch mit Vorbehalt ihres Hauses Oesterreich exemtion und Freyheiten / und unbegeben derselben / auch so fern andere des Reichs Stände bey solcher Reformation und Mässigung bleiben / in solchen Anschlag / und der Reichs Stände gemein-träglich mitleiden / gnädiglich eingelassen haben. Was dann belangt die Stände / und die ihrigen / so Ihre Königl. Maiestät biß anher gegen dem Reich vertreten / und ausgezogen / haben sich Ihre Königl. Majest. dem Heil. Röm. Reich Teutscher Nation zu Wolfahrt und gutem / und fürnemlich / damit die Stände des Reichs gründlich abnemen und spühren mögen / daß Ihre Königl. Majestät ihren eigenen Nutz in dem Fäll des Heil. Römischen Reichs Wolfahrt nicht fürsetzen / oder suchen wollen / ihres Gemüts und Willens nachfolgender massen entschlossen; Nemlich / wiewol Ihre Königl. Majestät und deroselben Vorfahren am Haus Oesterreich mit den zweyen Stiften / Trient und Brixen / auch dem Gotteshaus Murbach / in sondere Verträge und Verwandnüß kommen / so ist doch solches denenselben am meisten zu ihrer selbst Wolfahrt / Befriedigung und Erhaltung / auch Versicherung bemeldter zweyer Stift gegen derselbigen beschwerlichen und sorglichen Anstössern geschehen / und Ihrer Königl. Maiest. auch deren Vorfahren Fürnemen / Willen oder Meynung nie gewest / auch noch nicht / solche Stift und Gotteshäuser dem heiligen Reich zu entziehen / sondern vielmehr dieselben vor unbillichem Gewalt zu schützen und schirmen damit die bey dem heligen Reich langwierig erhalten werden möchten. Wie dann solche Schutz und Schirm / und sonderlich bey jetzigen Läuften und Zeiten / zum höchsten vonnöhten / und wo der bisher nicht gewest / dieselben Stift /

Trident
Brixen
Murbach.

wie höchlich zu besorgen / vor langem dem heiligen Reich / so wol als das Patriarchthumb Aglar / in Friaul / abgedeungen worden seyn möchten. Es lassen auch die Königl. Majest. gnädiglich geschehen / daß bemeldter Stift Bischof / und Prælaten zu Murbach / Ihre Fürstl. Regalia und Lehen ie und allweg von Röm. Kaysern und Königen entpfahen / auch ihren Fürstl. Stand / Session und Stimm / wie andere des Reichs Fürsten / in allen Reichstägen haben / und also für unwidersprechliche Fürsten des Reichs / die ihr Angebühr zu Erhaltung des Cammergerichts im heiligen Reich iederzeit gereicht haben / und daselbst Recht nehmen und geben / erkannt und gehalten werden / sich auch des heiligen Reichs gemeiner Rechten und Freyheiten gebrauchen / und zu Erhaltung des Cammergerichts ihre angebühr iederzeit reichen sollen. Daneben so bewilligen die Königl. Majest. bemeldter Stift und Gotteshäuser billige Anschläge / damit sie ietzt und künftiglich belegt werden / auf sich zu nehmen und würcklich zu erstatten / auch an aller gebührenden Gehorsam nicht abgehen zu lassen.

Comites de Tubingen.

Gleicher weis wollen ihre Königl. Majest. die Grafen von Tübingen mit ihren Personen und Gütern / so sie ohne Mittel im Reich haben / bleiben lassen / also / daß sie ihren Grafenstand und Güter / so sie ausserhalb Ihrer Königl. Majest. Landen haben / dem Reich gleichwol selbst versteuren mögen. Was aber dieselben Grafen für eigene und Pfandgüter in der Kön. Maj. Landen liegen hätten / damit sollen sie wie andere Ausländische / so Güter in der Königl. Maiest. Landen haben / alt ersessener Freyheit / Gebräuchen / und Herkommen nach gehalten werden / und sich deren billich gar nicht zu beschwehren haben.

Comi: Kirchberg.

Ingleichens wollen auch Ihre Königl. Maiest. den Anschlag / so der Grafschaft Kirchberg ausgelegt / doch auch mit Vorbehalt des Hauses Oesterreichs exemption und Freyheiten / auf sich nehmen / und zu iederzeit / so das Haus Oesterreich belegt würde / dem Reich erfolgen lassen / und würcklich erstatten.

Hohen-Königsberg.

So haben sich die Königl. Majest. von wegen Hohenkönigsberg erkundigt und befunden / daß solch Schloß mit seiner Zugehör ie und allwegen ein gemein Edelmansgut gewesen / so die von Hohenstein ingehabt / und dem letzten Grafen von Thierstein verkauft worden / welcher Graf die Grafschaft Thierstein und Pfeffingen inngehabt / und davon den Thiersteimischen Anschlag gereichet hat : als er aber davon getrungen und vertrieben worden / und folgends das Schloß Hohenkönigsberg dem Haus Oesterreich verkauft hat / auch letzlich tods verschieden / ist gleichwol der Thiersteinische Anschlag von denen Inhabern Hohenkönigsberg vermeyntlicher weis ersucht / aber nie erlegt worden. Dann nach dem solch Schloß / wie oblaut / ein Edelmannsgut / und also denen Reichssteuren nicht unterworfen ist / so haben die Stände bey ihnen selbst leichtlich zu ermessen / daß sich nicht gebühren wolte / solchen Anschlag / so die alten Grafen von Thierstein von andern Gütern im Heil. Reich gelegen / hiervor gehabt / und davon sie / als obstehet / vertrieben worden / bey Hohenkönigsberg / sondern den Inhabern des Schloß oder Grafschaft Thierstein und Pfeffingen zu suchen ꝛc.

Gurck. Seckau Lavant. ꝛc.

Was aber die andern / als nemlich die drey Stift / Gurk / Sekau / und Lavant / beyde Land-Commenthurey in Oesterreich / und an der Etsch / die Aebte zu Schutteen / Sanct Blasi / und Sanct Peter / die Grafen zu Hardeck / Herren zu Rappolstein / Falckenstein / Staufen / Rogendorf / Losenstein / und Mersburg / so vom Haus Oesterreich für Lädsleut und Unterthanen versprochen und ausgezogen werden / berührt / sollen gemeine Reichsstände gäntzlich dafür halten / wo die Königl. Maj. wüsten / oder berichtet würden / daß die dem Reich verwant / und steurbar weren / daß Ihre Königl. Majest. dieselben dem Reich keines weges zu entziehen begehrten. Nachdem aber offenbar und landkündig / auch unwidersprechlich wahr und beweislich / daß dieselben alle Ihrer Königl. Maj. als regirenden Herren und Landsfürsten des Hauses Oesterreich unwidersprechliche erbverpflichte Unterthanẽ / Land / Leut / auch mit ihren Personen und gütern / ohne mittel in Ihrer Königl. Majest. Land gesessen seynd ꝛc. Derhalben obbestimte Stift / Prælaten, Herren und Grafen / allein von wegen ihres Standes / aus rechtem Irrsall und ungnugsamen Bericht / unbillig in die Reichs Anschläge kommen / und belegt worden : aber Königl. Majest. wissens billig nichts erlegt haben / noch zu erlegt haben / noch zu erlegen ie schuldig gewesen seyn. Darumb dann auch die Röm. Königl. Maj. so wenig / als andere Chur- und Fürsten / zusehen und gestatten können / daß Ihrer Königl. Maj. derselben erbverpflichte Landleute und Unterthanen schuldige Gehorsam / Steur und Mitleiden / deren Ihre Kön. Mai. und derselben Vorfahren am Haus Oesterreich / von unverdächtlichen Jahren her in unwidersprechlichem Gebrauch uñ übung gewest / und noch seyn / entzogen werden sollen ꝛc. Was nun hierauff erfolget / und wie man sich in einem und andern verglichen / dasselbe ist in den Reichsabschieden zu Augspurg (*de dicto an.* 1548. §. Wiewol auch / §. Und dieweil gleicher gestalt. §. Auch der Grafen. §. Desgleichen seynd / *pag.* 325. *& seqq.*) zu finden.

Was Burgund betrifft ist [*dicto lib.* 5. *cap.* 2. *num.* 50. und 51. zu finden.]

2. Bayern Anschlag ist A. 1521. monatlich zur Reichs contribution gewesen 60. zu Roß / und 277. zu Fuß / dabey es noch biß A. 1602. verblieben / wievol es anno 45. und 51. umb 20. zu Roß / und 92. zu Fuß erhöhet worden. Thut an Gelt 2436. fl. zum Cammergericht 300. fl.

Was die Herren Pfaltzgrafen bey Rhein anlangen thut / so gibt (1) Neuburg monatlich 20. zu Roß und 100. zu Fuß. an Gelt 640. fl. zum Cammergericht 125. fl. (2) Pfaltzweybrücken / als Inhaber Vel-

dentz / 19. zu Roß / 30. zu Pferd / (Wehnerus hat nur 302. Fl.) (zum Cammergericht 80. fl. (3) die Herren Pfaltzgrafen zu Lützelstein / deren Anschlag sonsten 2. zu Roß / 4. zu Fuß / wolten nichts contribuiren, sondern vermeynten / ihre Anlag werde von Chur-Pfaltz und Zweybrücken erstattet / daher sie in Camera mit dem Fiscal zu thun gehabt. Es hat Lützelstein 400. Unterthanen / auch den halben theil der Gemeinschaft Gutenberg. Das Ampt Pfaltzburg ist Lothringen verkauft worden / der deswegen contribuiren solte. Sponheim solte geben 8. zu Roß / 26. zu Fuß: ist aber bis 1602. weil solche Grafschaft in viel Theil getheilet / keine Richtigkeit gewesen / dann erstlich ist sie in zwey Theil / nemlich in die vordere und hindere Grafschaft abgetheilet: hernach ist die vordere wieder in fünf theil subdividirt / deren der eine der Chur-theil / so Chur-Pfaltz jederzeit inngehabt / aber nichts davon absonderlich contribuirt hat. Zum Cammergericht 60. Fl. Ferners hat Chur-Pfaltz mit Simmern noch zwey Theil ererbet / die übrige zwey fünftheil hat die obere Marggrafschaft Baden innen / so auch unter ihrem Anschlag begriffen ist. Die hindere Grafschaft Sponheim gehört auch Baden zum halben Theil / und unter solchen Anschlag: der ander halbe theil aber gehört dem Pfaltzgrafen von Birckenfeld / und solte daran wegen Simmern Chur-Pfaltz 3. Pferd / 10. zu Fuß / die von Birckenfeld aber drithalbe zu Pferd / und acht zu Fuß: und wiederumb Chur-Pfaltz / drittehalb zu Pferd / und acht zu Fuß / monatlich hergeben. Wehnerus sagt / daß Chur-Pfaltz wegen Sponheim monatlich 62. und wegen Simmern 78. Fl. gebe / welches mit dieser Relation übereintreffen thete.

3. Der Hertzogen zu Sachsen / Weymar / Altenburg / und Coburg / Anschlag ist oben bey Chur-Sachsen zu finden.

4. Marggrafen zu Brandenburg / Culmbach / Anspach / etc. Anschlag ist bey Chur-Brandenburg.

ADDITIO.

[Beyde Häuser tragen gleiche Theil / nemlich jegliches 17. zu Roß / und 78. zu Fuß / thut also jedem theil an Geld 516. fl.

5. Hertzoge zu Braunschweig und Lüneburg sollen geben wegen des Wolfenbüttlischen theils / samt den Stadten / Braunschweig / Hanover / Göttingen / Northeim / und dem Calenbergischen theil / 45. Reiter / 208. Fußknechte oder 1372. fl. dessen man sich aber vor diesem beschwere / und ad Cameram appellirt hat (zum Cammergericht 200. Fl.) Lüneburg samt der Stadt / gab 20. zu Pf. und 120. zu Fuß / oder 720. fl. Grubenhagen aber / samt der Stadt Embeck / wolte nur 5. zu Pferd oder 60. fl. geben. (zum Cammergericht 150. fl. contribuirt Lüneburg Grubenhagen 30. fl.)

6. Gülich / Cleve / Berge / 70. zu Pferd / 323. zu Fuß an Gelt 2132. fl. zum Cammergericht 500. fl. wie es aber eine Zeit hero bey vertheilung des Lands gehalten worden / ist mir unwissend.

7. Hertzogthumb Pommern / 34. zu Pf. 200. zu Fuß; an Gelt 1208. fl. zum Cammergericht 250. fl.

8. Hertzoge zu Mechelburg / 40. zu Pf. 67. zu Fuß / oder 748. fl. zum Cammergericht 180. fl.

9. Hertzoge zu Würtemberg gaben vor dem ietzigen teutschen Krieg 60. zu Roß / 277. zu Fuß. Es wurden aber unter diesen Anschlag auch gerechnet die Grafschaft Mümpelgart / die Herrschaft Steußlingen / die Aempter Böfickheim und Mundelsheim / so vorhin Badisch: item / die zwey Aempter / Oberkirch und Ettenheim / so itzo wieder Bischofflich-Straßburgisch. Item die Clöster im Lande / und etliche andere Ort mehr. Marschalch Zimmern ist von denen von Grafeneck erkaufe worden. zum Cammergericht 300. fl.

10. Landgrafen in Hessen miteinander 50. zu Pferd / 260. zu Fuß / oder 1640. Gülden. Wehnerus setzet 1704. fl. zum Cammergericht 300. fl.

11. Marggrafen zu Baden / als Marggrafen Eduardi Fortunati Erben / haben wegen der halben Marggrafschaft Baden / der Grafschaft Sponheim und Rottenach erstattet 18. zu Pferd / 50. zu Fuß: der ander halbe theil gab 12. zu Pferd / 30. zu Fuß. Hochberg / Röteln / und Sausenberg / 8. zu Pf. 32. zu Fuß. Summa alles zusammen 868. fl. In einer der Schwäbischen Craisstände Verzeichnüß finde ich / daß die Eduardische Erben / oder Marggraf Wilhelm / etc. wegen der Marggrafschaft Baden zu Baden geben 452. fl. und Baden Durlach 416. fl. welches / wiewol umbgekehrter weis / auch die besagte 868. fl. bringen thut. Die ober Marggrafschaft hat auch einen Theil an der Grafschaft Eberstein; Item Lahr und Mahlberg / welches immediate Lehen vom Reich / und in dem Badischen Anschlag nicht begriffen seyn sollen. zum Cammergericht 64⅓ fl.

12. Hertzoge zu Sachsen-Lauenburg / 8. zu Pf. 30. zu Fuß an Gelt 216. fl. zum Cammergericht 90. fl.

13. Hertzoge zu Holstein / als der König von Dennemarck / und seine Herren Vettern / 40. zu Pferd / 80. zu Fuß / oder 800. fl. zum Cammergericht 140. fl.

14. Landgraf zu Leuchtenberg / 6. zu Pferd / 14. zu Fuß. zum Cammergericht 50. fl.

15. Hertzog von Savoia ist anno 1521. auf 60. zu Roß / und 277. zu Fuß belegt worden. Wehnerus sagt / er gebe nichts mehr. zum Cammergericht 300. fl.

16. Fürsten zu Anhalt / 9. zu Pferd / 20. zu Fuß / oder 188. fl. zum Cammergericht 60. fl.

17. Hertzog zu Lottringen solte 40. zu Pf. 184⅔. zu Fuß / als ⅔. eines Churfürsten

Anschlags (wiewol vielgedachter Wehnerus in seinen besagten *observ. pract. voc.* Stand des Reichs *p. m. 617.* nur von 3. sagt) geben/ dessen er sich aber vor der Zeit beschwehrt hat; und ist mit ihme wegen deß Ausstands ein vergleich in Geld / als von wegen der 94. jährigen Reichshülf / per 40. tausend wegen der acht und neuntzig jährigen / auff vier und zwantzig tausend Gülden getroffen worden. Ist ein Schutzverwanter des Reichs / hat keine Stimm oder Session im Reich als ein Hertzog von Lothringen: aber etliche Reichslehen / und wegen der Grafschaft Numeny / so der Graf von Chaligny seines Geschlechts innen hat / Stimm / Stand und Session in dem Reich.

18. Was die Gefürstete Grafen von Henneberg anbelangt / die nun abgestorben / so ist heutiges Tages diese Grafschaft vornemlich in zwey Theil getheilet / als Schleusinger und Romhilder Linien; daher anno 1594. sich die Inhaber verglichen/und haben wegen Schleusingen geben/das Stifft Würtzburg 1. zu Roß/ und 1. zu Fuß/die Chur und Fürsten zu Sachsen/ Dreßden und Weinmar Altenburgischen theils 7. zu Roß/20. zu Fuß/ und der Landgraf zu Hessen-Cassel/ 1. zu Roß/ 3. zu Fuß: wegen der Romhilder Linie / Würtzburg 1. zu Roß/ und 2. zu Fuß / Chur- und Fürsten zu Sachsen/ Dreßden/ Weinmar/ 2. zu Roß/ 8. zu Fuß/ Sachsen Coburg/ 3. zu Pferd/ 10. zu Fuß. zum Cammergericht sambtlich 120. fl.

ADDITIO.

[Vide *supr.* Würtzburg.]

19. Die Burggrafen zu Meissen / Marggrafen zu Hartenstein / Herren zu Plauen und Gera/ haben anno 1551. und 57. geben 12. zu Pferd / und 30. zu Fuß / hatten aber nur blos den Namen und Titul / und sind nunmehr vor guter Zeit abgestorben. [add. zum Cammergericht 60. fl. *Qualem quotam Burggravius Misnensis Imperio promiserit vid. R. I. August. de ann.* 1548. § Mit den Gesandten.]

ADDITIO.

[Heinrich Burggraf zu Meissen / Graf zu Hartenstein/hat umb die Session und Stimm im Reichs-Raht angesucht: darauf Chur-Fürsten und Stände auf dem Augspurgischen Reichstag anno 1548. die Kayserl. Majest. bericht/ daß ihres Gedenckens kein Burggraf von Meissen im Reichsraht nie gewesen: Dieweil aber Ihre Kayserl. Majest. ihn für einen Burggrafen zu Meissen / und als ein Stand des Reichs erkenneten / und zu diesem Reichstag beschrieben hätten / er auch durch seine Gesandten gehorsamlich erschienen: zu dem der Titul des Burggrafen zu Meissen von dem Churfürsten zu Sachsen nicht angefochten würde / und der Burggraf des Erbietens / leidlichen zimlichen Anschlag zu tragen/ also das Reich hiedurch gemehret / hielten sie dafür / daß ihme gebührende Session, Stimm und Stand nicht ab zu schlagen / sondern für einen Reichsstand anzunehmen were. Doch wolten sie ihn der Session halber an ihre Kayserliche Majestät gewiesen haben /und achteten davor / ehe er in Possession der Session gelassen/ der Vergleich des zimlichen Anschlags vorgehen solte.

20. Die Gefürstete Grafen von Arnberg/ so Kaiser Maximilianus II. zu Reichsfürsten gemacht / denen die Herrschaften Esdem / Rutschfurt/ Virnenberg und Rekum/ vorhin zuständig / und die in den Churfürstl. Rheinischen Crais gehörig seyn / sollen wegen solcher Gefürsteten Grafschaft Monatlich geben/ 2. zu Roß / 6. zu Fuß. Es seyn aber Anno 1601. Herrn Carln gefürsteten Grafen zu Arnberg / der solches Haus damaln besessen/ wegen der Niderländischen Kriege/ alle Reichshülfen biß auf 1000. fl. nachgelassen worden.

ADDITIO.

[Ehe man ferners fortfahre / ist allhier nicht mit Stillschweigen zu übergehen/ 1. daß in etlichen Matriculen eine absonderliche Rubric, von Welschen Fürsten / den Prælaten/ und Aebbten vorgesetzt/ darinnen das Hertzogthumb von der Maß die erstestell hat: wo aber dieses gelegen sey ist man noch nicht einig. In Der Hertzog von der Maß.
Reichs actis de anno 1547. und 48. finde ich hiervon diesen Paß: So viel das Hertzogthum zu der Mas belanget / ist bedacht / nachdem solches viel Jahr und Zeit her / dem Reich nichts geleistet / ausgestorben / und jetzund in der Cron Polen gewalt und handen ist / so sey zu besorgen / ob gleichwol dem König in Polen geschrieben würde / daß es doch ohne Feucht / und vergebens / und derwegen dieser Zeit in Ruhe und ein zu stellen seyn solte; doch möchte die Römische Kayserl. Majestät derhalben unterthänigst zu bitten/ und zu ersuchen seyn. Hochgedachter Königl. Würden in Polen zuschreiben / das Reich / ermeldtes Hertzogthums halben/ bey seinen Rechten/ Gerechtigkeiten/und Anschlägen/bleiben zu lassen/ und hierin keine Irrung noch Eintrag zu thun. (Dux Molanus hodie se vocat Ducem Bulloniæ, ad quem Ducatum spectat Principatus Sedanensis, & Iametianus, Imperio quondam feudatarius. Habeo nonnullas Fiscalium Cæsareorum relationes, deputatis Moderatoribus exhibitas, in quibus negant se scire, ubi situs sit ille Ducatus von der Maas / nisi sit Mosavia in Polonia. Quorum conjectura adeò placuit Domino Geizkoflero, ut Regem Poloniæ, ejus Ducatus nomine, pro subsidio Turcico compellaverit. Sed postea à me monitus (verba sunt Goldasti *de Regno Bohemiæ lib.* 4. *cap.* 8. *nu.* 6. *pag.* 475.) & edoctus errorem suum prudenter agnovit. Principem de Calin. Goldastus (*de Regno Bohem. lib.* 4. *c.* 8. *num.* 6.) Princeps Cabillonensis.
Principem Cabillonensem esse scribit in Burgundia, dictum à Cabillone, civitate Burgundiæ Episcopali, sed sedem suam fuisse Nozareti, habereque sub se Burggraviatum Bisantinum, & conjunctum cum Principatu Vraniæ.

qui

qui in Regno Arelatensi positus. Hic quondam Imperio erat beneficiarius, nunc sub Vraniæ appellatione comprehenditur, cum olim è contrario Principatus Vraniæ sub Cabillonensi nomine latitaret in matriculis & circulorum descriptionibus.

Status Italiæ an Imperio incorporandi?

2. Ist zu wissen/ daß in obgedachten Reichs actis zu finden/ wie damals wegen der Potentaten und Communen in Italia/als des Hertzogthums Mailand / Mantua/ Ferrara/ von wegen der Landen / so zum Reich gehören/ Florentz / Marggrafschaft Montferat / und Salutz/Grafschaft Mirandula/dann Genua/ Senis / Luca / und andere mehr Stände in Italia / vor Nutz und nothwendig bedacht/ die Kayserl. Majestät unterthänigst zu bitten/ daß Sie mit ihnen handele / daß Sie / als Christliche Potentaten, und Stände / Ihrer Kayserl. Majestät. zu unterthänigstem gehorsam/dem H. Reich / und gantzer Christenheit zu nutz / sich in des Reichsanschläge einlassen/ und dieselbe gutwillig leisten.

Es hat aber die damahlige Kayserl. Majestät darvor gehalten / es werde vergebens sein/ dessentwegen eintzigen versuch zu thun; dieweil Italia ein sondere Nation/und über Menschen gedencken mit der Teutschen Reichs Nation nicht gewesen / auch von derselben weder Schutz / noch Schirm des Landfriedens/ oder Rechtens/ erfrewen möge/ auch weder Stand noch Stim im Reich Teutscher Nation haben / noch zu den Reichstägen gefordert werden. Dieses ist bekannt / daß aus Italia keine ordinari Beyhülf dem Teutschen Reich geleistet/aber gleichwol ist auch nicht unbekannt/ daß extraordinari Beystands allda bisweilen gesucht wird. Solches bezeuget der Reichsabschied zu Regenspurg de anno 1641. §. Damit auch diese Hülf / *ibi*. Unsere und des H. Reichs Fürsten auch Vasallen/ in Italien/ zu einer ebenmässigen Beyhülf / in dieser allgemeinen noth / und gefahr des Reichs zu ersuchen.] [add. *Notandum hic, sub Ferdinando II. Imp. multos creatos fuisse Principes, qui tamen Principatus in Imperio non possident, Hi quum non sint Imperij Status, & bonis Principe dignis careant, oneribus Imperij non succurrunt, sed tantùm titulorum honores gerunt. Pauci ex iis sunt in Comitiis de anu. 1653. & 54. consensu Statuum recepti, de quorum præstationibus videantur acta Comitiorum.*

Der Fürst von Afversperg ist angelegt 3. zu Pferdt/ 10. zu Fuß / (thut zu Geld angeschlagen 76. fl.) und zu Unterhaltung der Cammer 16. fl.

Der Fürst von Dietrichstein ist angelegt 3. zu Pferdt/10. zu Fuß/und zu Unterhaltung des Cammer-Gerichts zu Speyer 16. fl.

Der Fürst von Eggenberg ist angelegt 3. zu Pferdte und 10. zu Fuß.

Der Fürst von Hohenzollern ist angelegt

Der Fürst Lobkowitz ist angelegt 3. zu Pferd/10. zu Fuß/ und zu Unterhalt der Cammer 16. fl.

Der Fürst von Nassaw

Der Fürst von Nassau Hadamar ist angelegt.

Der Fürst Piccollomini ist angelegt 10. zu Fuß/3. zu Pferdt/und 16. fl. zu Unterhalt der Cammer.

Der Fürst von Salm.]

V. Prælaten / Aebbte / Aebbtissin / so ihre Session, Stand und Stimm/auf den Reichstägen haben.

Von den gefürsteten Aebbten sc. sihe oben *Num. III. iii.* Bischoff / am ende.

Ferners seyn die Aebbte von

1. Salfelden / dessen Anschlag Sachsen-Weymar / mit 2. zu Roß/ 13. zu Fuß / vertrit/ an Gelt 76. fl. zum Cammergericht 60. fl.

ADDITIO.

[Gehört Sachsen-Altenburg zu]

2. Weingarten/ 4. zu Roß/18. zu Fuß/oder 120. fl. zum Cammergericht 50. fl.

3. Salmansweil / 4. zu Roß / 18. zu Fuß/ oder 316. fl. Und so viel hat auch Wehnerus in seinen *observationibus practicis, voc. Matricul.* wiewol in einer geschriebenen Verzeichnuß aller Stände im Schwäbischen Crays / und wie dieselbe der Matricul nach zu einem einfachen Römerzug contribuiren, ich 390. fl. finde. [add *Fiscalis Cæsareus habet* 7. zu Roß/ 77. zu Fuß: zum Cammergericht 125. fl.]

4. Creutzlingen / im Schweitzerland / ist anno 1542. noch auf dem Reichstag erschienen/ gibt aber nichts mehr. Und schreibet Mich. Stettler in der Schweitzer Chronic / *part.* 2. *lib.* 4. *fol.* 162. daß/als anno 1548. der Abbt gen Speyer citirt worden / er sich dessen beklagt habe. Hat Monatlich gegeben 4. zu Fuß: zum Cammergericht 30. fl.

5. Walckenried / eine Abbtey im Ober-Sächsischen Crayß / 2. zu Roß/ 6. zu Fuß [add. *Fiscalis Cæsareus in suo Catalogo habet* 2. zu Fuß.] Gedachter Wehnerus an besagtem ort / *p.* 490. setzet sie unter die Grafen von Schwartzenburg / und sagt an einem andern Ort/nemlich V. Vogtey *p.* 653. daß vorhin die Grafen von Hohnstein / die Vogtey im Closter allda gehabt/ und sich der Halsgericht/ der Metall / und hohen Wildbahn angemaßt haben / und mit den Regalstücken vom Stift Halberstadt in specie belehnt worden seyn. Johann Becherer in der Thüringischen Chronic sagt *pag.* 231. es sey dieses Closter anno 1127. gestiftet. [add. *Vide Henrici Eckstormij Chronicon Walckenrodense. Ad sustentationem Cameræ dat 30. fl. Duces Brunsv. & Lynab: hodie iuxta Instrum. Pac. art. 13. hanc Abbatiam eximunt; Placuit enim Imperatori & Statibus, ut Monasterium, seu Prælatura Walckenried, una cum prædio Schauuen, perpetuò feudi iure Ducibus Brunsvicensibus & Luneburgensibus ab Imperio conferatur, cum omnibus pertinentiis, iuribusque annullato iure advocatiæ, aliisque Episcopatus Halberstadensis, & Comitatus Hohnstei-*

neasit prætensionibus omnino sublatis.]

6. Schuttern solte 2. zu Roß / und 12. zu Fuß geben / wird aber vom Haus Oesterreich/ wie oben gesagt/eximirt.

7. Weissenau/ oder Mindenau/2. zu Roß/ 14. zu Fuß; an Gelt 80. fl. hat aber moderation gesucht: sonderlich weilen Vnerndorf davon/ dem Gottes-haus Ochsenhausen verkauft worden / und dieses Closter keinen einigen zu collectiren hat / sondern die Landvogtey Schwaben dessen in possessione ist; daher es vielleicht kommen mag / daß an statt der besagten/ 80. fl. oder 2. zu Roß und 14. zu Fuß/in obgemeldter Verzeichnüß de anno 1633 nur 53. fl. 20. kr. stehen. [*Solvit* zum Cammergericht 60. fl.]

8. S. Blasij im Schwartzwald ist anno 1521. auf 4. zu Roß und 48. zu Fuß belegt worden: Aber ietzt wird solcher Abbt vom Haus Oesterreich eximirt. Hat den halben theil an der Vestung Guttenberg / samt dem Halsgericht / über das Dorf Fitzen / und den Wildbahn daselbst. Grasserus in seinem *Itinerario Historicopolitico pag.* 27. sagt / es sey dis Closter erstlich anno 949. in der Einöde / in welcher zu zeiten Kaysers Diocletiani die Christen sich heimlich aufgehalten / erbauet worden.

9. Maulbrunn/ 5. zu Roß/ 22. zu Fuß/ an Gelt 148. fl. ward vor dem ietzigen Krieg vom Hertzog zu Würtemberg cum onere gegen dem Reich / aber nicht gegen dem Crais / vertretten/ und ist in Camera deswegen rechthängig gewesen / wie dann der Abbt auf die Reichstäge beschrieben worden ist. Zum Cammergericht 125. fl.

ADDITIO.

[Das Closter Maulbrunn ist vor Jahren dem Land Würtemberg verwandt gewesen/ aber circa annum 1369 und 1370. biß auf etliche wenige jura, so Würtemberg verblieben/ an die Churfürstliche Pfaltz gelanget. Hernach anno 1504. als Hertzog Vlrich von Würtemberg wider Churfürst Philippen Pfaltzgrafen / so in die Acht gethan / auf Befehl des Kaysers einen starcken Zug fürgenommen / und das Closter Maulbrunn eingenommen/ ist es durch bestättigung des Kaysers bey Würtemberg blieben: der bestätigungs-Brief Kayser Maximiliani ist de dato Rotenburg am Necker 1. August. A. C. 1504. *vide* den gründlichen Beweis / daß die Prælaturen/ und Clöster des Hertzogthums Würtemberg/ vor 90. 100. und mehr Jahren zu dem Land und Hertzogthum gehörig gewesen/ *pag.* 22.]

10. Schussenried / ein Præmonstratensee Closter in Schwaben /. so vom Fluß Schuß/ der in den Bodensee fällt / den Namen hat/ von welchem Closter Crusius (*lib.* 11. *part.* 2. *c.* 16. *Annal. Suevia* zu lesen) gab 2. zu Roß/ 14. zu Fuß/an Gelt 80. fl. zum Cammergericht 50. fl.

11. Walckenried. Wo diese Abbtey / so in der Matricul stehet / gelegen / kan nicht erfragt werden: Wird vielleicht mit obgedachtem Closter Walckenried confundirt worden seyn. Johann Becherer zwar gedenckt in seiner Thüringischen Chronic. *pag.* 231. des Closters Volckeroda / so Anno 1130. gestiftet worden ist.

12. Ritteeshausen / hat der Hertzog von Braunschweig anno 1567. dem Reich am Cammergericht/ sine onere, oberhalten.

ADDITIO.

[Dieser Abbt/ist ein Prælat und Landstand des Fürstenthums Braunschweig / Wolfenbütlischen theils / und hat Hertzog Heinrich der Jünger / dem Kayserlichen Fiscal solches durch Vrtheil und Recht anno 1567. abgewonnen / als die Vrkund des Vrtheils anzeiget / so in gedachtem Jahr den 7. Julij zu Speyer gesprochen / und zu finden ist im andern theil des ausführlichen warhaften Berichts der Braunschweigischen Handel / *pag.* 1079. Wie dem / so ist doch der Rittershausische Abbt anno 1601. den 12. Aug. zum Reichstag nach Regenspurg beschrieben worden/ aber ex errore, wie in gedachtem andern theil/*pag* 1076. angezeiget wird.]

13. Stein am Rhein/ und

14. Schafhausen / haben die Schweitzer/ werden aber beschrieben.

ADDITIO.

[Die Bischoffe zu Genf / Losann und Chur / desgleichen die Aebbte Sanct Gallen/ Schafhausen / Stein am Rhein / Einsidel/ Pfeffee/Dissidis/Sanct Johannes im Thurthal/auch die Städte/Sanct Gallen/ Schafhausen / Mühlhausen im Elsaß / und Basel/ belangend/wurde durch die Chnefürsten/Fürsten/Stände/und der Abwesenden Rähte/ bedacht / daß aus allerhand beweglichen Vrsachen/und sonderlich/damit aus langem Stillstand / dem Reich zu nachtheil / und Abbruch/ einige præscription, oder verjährung nicht erfolgen / oder angezogen werden möcht / daß demnach des Kayserlichen Cammergerichts Fiscaln obgedachter Stände und Städte eine Verzeichnuß zugeschickt / und ihme darneben geschrieben / und befohlen werden solte / wider dieselben bis auf die declaration der Acht exclusive zu procediren, und es dieser Zeit dabey/ bis auf ferner bedencken und Bescheid / beruhen lassen. Dieses ist zu finden in den vielgedachten Reichs actis de anno 1547 und 48.]

15. Waldsachsen / darüber Chur-Pfaltz Anno 1521. den 9. Martij vom Kayser Carolo V. die Schirmsgerechtigkeit erlangt / daß er sich / mit einem zimlichen Schirmgelt solte begnügen/ das Closter aber bey Ihrer Majest. und dem Reich verbleiben lassen; daher der Churfürst zu Heidelberg Pfaltzgraf / solches Closter eine zeitlang vertreten / aber nichts geben / auch keinen Craistag besucht hat. Ist sonsten sein Anschlag anfangs 18. Hernach 4. zu Roß / 24. zu Fuß gewesen / so 144. fl. Monatlich

natlich brachte. Wehnerus bleibt beym alten Anschlag/und setzt 120.fl. wie es der zeit damit bewandt / kan ich nicht sagen. zum Cammergericht 60.fl.

16. Einsidel eximiren die Schweitzer.

ADDITIO.

[Hiervon ist zu lesen der Tractat / so anno 1640. in Truck außgangen / unter dem Titul/ Libertas Einsidlensis, welches gedencket der Autor *Theatri Europæi tom 4. p. 32.* und vermeldet / daß solches Gotteshaus denen Schweitzern keine Oberkeit gestehet / sondern nur den Schutz und Schirm. Und ob wol die von Schweitz die hohe Malefitz dieses Orts zu zeiten exercirt und exequirt, seye doch dieses nur in gewisser maß / und nicht Krafft einer habenden Landsherrlichkeit/ sondern nur Verwaltungsweis geschehen. Gestalt dann die Herren Prælaten dieses Gotteshauses die Blutbahn vor Jahren gemeiniglich durch ihre Schirmvögte verwesen lassen.]

17. Roggenburg / 2. zu Roß / 10. zu Fuß. an Geld 64. fl. Hat viel den Herren Fuggern zu kaufen geben. zum Cammergericht 60.fl.

18. Ochsenhausen/ 4. zu Roß/ 20. zu Fuß. Hat aber seithero Uuerndorf von dem Closter Weissenau erkauft: finde gleichwol in anno 1633. nicht mehrers / als den besagten Anschlag / der 128. fl. zum Cammergericht 77.½.fl.

19. Seltz/1. zu Roß/ 3. zu Fuß. an Gelt 24. fl. Ist ein Probstey / so vorhin unter das Reich gehört hat / aber umbs Jahr 1602. von Chur-Pfaltz vertretten worden ist / und es der Exemption halber in Camera beruhet hat.

20. Ægidij, oder St. Ilgen / Abbtey in Nürnberg / hat die Stadt anno 1567. den 17. Octobr. per sententiam in Camera, sine onere erhalten.

ADDITIO.

[Der Abbt dieses Closters ist der Burggrafen zu Nürnberg/so nachmals auch Marggrafen zu Brandenburg / Caplan genennet worden/ wie alte documenta bezeugen.

21. S. Maximini, Abbtey bey Trier/ hat der Churfürst daselbsten / auch sine onere, den 17. Febr. Anno 1570 erhalten/

ADDITIO.

[Nach dem der Prælat zu S. Maximin. anno 1640 zu dem Reichstag nach Regenspurg/ auf vorgangene Beschreibung/ als ein Stand des Reichs/ durch einen Gevollmächtigten erschienen/ und ad Sessionem im Fürstenraht admittirt worden / das Thum-capitul zu Trier/ damals Administrator dieses Ertzstiffts / entgegen protestiren lassen/ dieses Inhalts:

Exemptio Abbatiæ S. Maximini. DEmnach ein Hochwürdiges Thum-capitul zu Trier / in erfahrung kommen/ welcher gestalt Herr Prælat zu S. Maximin. bey Trier / von Ihrer Kayserl. Majestät unserm allergnädigsten Herren zu diesem nochwehrenden Reichstag beschrieben / darauf N. von wegen jetztgedachtes Prælaten / sich bey dem Hochlöbl. Chur-Maintzischen Directorio legitimirt, und folgends im Löbl. Fürstenrahe Session genomen; und aber Reichkündig/ daß auf viel Jahr lang am Kayserlichen Cammergericht geführten exemtionprocess, des Kayserl. Fiscals / Clägers an einem/ wider der Ertzstift Trier / als eximenten / andern theils / endlich im Jahr 1570. bey N. beklagte von des klagenden Fiscals action absolvirt, und also das Gotteshaus S. Maximini, dem Churfürstenthum Trier / wegen der immedietät und Reichs collecten, so wol in possessorio als petitorio lediglich / & absque onere, adjudicirt, oder vielmehr als ein aus gezogener Stand bey dem Ertzstift gelassen worden: hierüber sich ad acta Cameralia, und zugleich auf hiebevor in Camera Imperiali außgewürcktes / und an Ihrer Kays. Majestät Reichshofraht in anno 1619. producirtes Documentum sententiæ referirend: Zu folg aller solcher Cameral Urtheil seynd die Herren Aebbte zu einem Reichs / sondern zu denen Chur-Trierischen Landtägen beschrieben worden/ auch erschienen als Vorgänger/ und Directores des Geistlichen Standes / consultiren/ und die Landtäge/ neben andern/ schliessen helfen/ bis ins Jahr 1609. der damahlige Abbt Reinerus sich unterstanden / durch Hülf der Landsregirung zu Lützenburg / sich von deß Ertzstifts Landsfürstl. Obrigkeit zu entziehen/ so fern daß Weiland Ertzbischoff Lotharius, hochseeligsten andenckens / genöthiget worden / wider die unterstandene exemption, und zu deren durchtringung gebrauchte Kriegs- und andere gewalthätige Mittel / anno 1613. bey weyland Kayser Matthia, allerglorwürdigsten / Andenckens/ ein Mandatum pœnale aus zu würcken. Und ob wol auf hinc inde gepflogene Handlung / und eingebrachte beweis / wider geschöpfte rechtliche zuversicht/ im Jahr 1626. den 3. Augusti, das beständig und wol ausgewürckte mandatum cassirt, und in ordinario possessorio erkent worden / daß der Ertzstift sich des Steurens über die Abbtey S. Maximini enthalten / und ein Abbt vorkünftig alle Hülf und Anlagen dem Reich immediatè contribuiren solle: So ist doch hernacher / auf eingewandte und handgreifflich erwiesene Contrarietet, beyder der Cameral und Reichs Hofrahts Urtheil / von nechst abgelebter Ihrer Kays. Majest. allerhöchstseeligsten andenckens / ein andere declaratoria den 18. May 1630. ertheilet / und beyde / der Ertzstift Trier / und das Gotteshaus / an das Kayserliche Cammergericht / da die Sach vorhin definitive erörtert / verwiesen worden/ Gestalt daselbst / das ex parte Trier außgewürckte mandatum de non contraveniendo sententiæ Camerali de Anno 1570. rechtlicher Ordnung nach / aus zuüben : welches aber bishero / wegen bekanter verhinderung / nicht effectuirt werden können. Aus welcher Kayserlichen declaration, und remission, so viel

erscheinet / daß allerhöchstgedachter Ihrer Kayserlichen Majestät bey publication der Urtheil de Anno 1626. intention nicht gewesen/dem antiquiori Camerali judicato zu præjudiciren : Wie dann auch solches/ ohne verletzung gemeiner Rechten / und des H. Reichs Constitutionen, nicht geschehen können; Dahero / bey solcher beschaffenheit / der Ertzstift ab der beschreibung des Herren Abbten zu S. Maximini und desselben comparition, sich nicht wenig interessirt, und an seinen über berührtes Gotteshaus habenden Kayser's und Königlichen concessionen, & rebus in supremo Imperii Tribonali sententiâ definitiva semel judicatis, vernachtheilet befindet / umb so viel mehr/weiln bey nechst vorigem Anno 1613. gewesenen Reichstag der Maximinische Abgeordneter / auf eingewandte Chur-Trierische contradiction, ad sessionem & votum nicht admittirt worden; daher es billich ohne neuerung / dißfalls in vorigem Stand / bis zu erörterung des am Kayserlichen Cammergericht ausgebrachten mandati pœnalis, de non contraveniendo sententiæ Camerali, gelassen werden solle 2c.]

22. Honoltzhausen / 2. zu Roß / 9. zu Fuß / stehet zwar in der Matricul, wo aber diese Abbtey gelegen / hat man in anno 1602. nicht wissen können.

ADDITIO.

[Als / nach ausweis der Reichs-acten de dictis annis 47. und 48. von denen Crays-verordneten angezeiget würde/daß der Abbt zu Honoltzhausen / und etliche andere Stände in denen Reichs Anschlägen befunden / aber unbewust / wer dieselben / und welcher ende sie seßhaft / oder zu finden / so ist durch die Chur-Fürsten / Fürsten / Stände / und der Abwesenden Rähte / bedacht / damit dem H. Reich nichts entzogen / sondern so viel müglichen/ in und bey seinen Anschlägen / Rechten / und Gerechtigkeiten behalten / daß demnach obvermeldte Stände / bey den Anlagen / wie die in Reichsanschlägen befunden / gelassen / und nichts desto weniger erkundigung geschehen/ und derowegen jedem Craisfürsten eine verzeichnüß unterschiedlich zugeschickt werden solte / diese Sachen ermeldter massen / und wie es derwegen eine gestalt / und gelenheit habe / zu erkundigen / und was also erfahren solches mitler zeit in die Maintzische Cantzley zu überantworten / oder auf künftigen Reichs- und Versamlungs-Tag zu gemeinen Ständen lauter und beständiglichen für zu bringen.]

23. Rockenhausen / nicht weit von Schafhausen gelegen / wird noch beschrieben. Gibt Monatlich 2. zu Roß und 10. zu Fuß. zum Cammergericht 30. fl.

24. S. Johannes im Thurthal / ist des Abbts von S. Gallen/und gibt nichts.

ADDITIO.

[*Vide* Gulern von *Rhætia lib. 4. fol. 215.*]

25. Gengenbach/1. zu Roß/3. zu Fuß/oder 14. fl. zum Cammergericht 45. fl.

26. Königshofen sol zwischen Herrieden/ so Bischofflich Aichstättisch / und Wassertrudingen/so Anspachisch/und nahent Elwangen liegen/und solche Abbtey Ann. 1602. einer von Seckendorf ingehabt haben. [add. *Menstrua eius indictio est* 1. zu Roß/ 10. zu Fuß/oder 52. fl. zum Cammergericht 30. fl.]

27. Rode / zwischen Wasserburg und Traustein / am Inn / in Bayern gelegen / so auch Roht genant wird / und ein Reichsstand gewesen / und Anno 1521. auf 1. zu Roß und 10. zu Fuß belegt worden ist; an Gelt 52. fl. Der Hertzog aus Bayern ist vor diesem in Câmera darwider einkommen. zum Cammergericht 30. fl.

28. Marchthal in Schwaben / 2. zu Roß/ 5. zu Fuß / oder 44. fl. zum Cammergericht 45. fl.

29. S. Peter in Schwartzwald/ wird vom Haus Oesterreich eximirt.

30. Odenheimb / 1. zu Roß / 7. zu Fuß/an Gelt 40. fl. ist ein freyes Reichsstift / daß der zeit zu Bruchsall im Brurhein ist.

31. Dissentis in Graubünten / so zwar beschrieben/aber von den Graubüntern eximirt wird.

ADDITIO.

[Der ort hat Desertina, wegen der Einöde/ geheissen / ist aber nachwerts von den jenigen/ so seine Bedeutung nicht gewust/ Dilentis genennet worden. Besihe Gulers *Rhætiam lib. 5. fol. 72.*]

32. Reckenhausen findet sich zwar in der Matricul, aber man hat noch Anno 1602. wo solche Abbtey gelegen/nicht gewust.

33. Kentzlingen/ ist auch noch nicht erfragt worden.

34. Elchingen / unter Ulm / 3. zu Roß/ 13. zu Fuß/oder 88. fl. In gedachter Verzeichnüß der Schwäbischen Craisstände / finde ich nur 80. fl. Daher sich Wehnerus irren wird/ der 128. monatlich setzen thut. [add. *Wehnerus hic sequitur designationem Fiscalis Cæsarei, quam Dn. Autor. l. 4. c. 7. exhibet, ubi indictio menstrua est.* 3. zu Roß und 23. zu Fuß; An Gelt 128. fl. zum Cammergericht 90. fl.]

35. Ursin / oder Irsin / oder der Abbt unser lieben Frauen Gotteshaus und Closter Irsin / wie solcher Titul im Anschlagregister bey Lymneo (*lib. 4. cap. 7.*) stehet. Bruschius *de Monasteriis Germaniæ*, und Crusius *lib. 11. Annal. Suev. part. 2. cap. 12.* schreiben / daß dieses Ursinium, oder Vilinum, ins gemein Irrsingum / Benedicter Ordens / Anno 1182. von dem Marggrafen von Runisperg gestiftet worden seye. Ist ein stattlich Closter/ein wenig unterhalb der Reichsstadt Kaufbeuern/nicht weit vom Fluß Wertach/mitten in einem dicken Wald gelegen; Sein Anschlag ist 14. zu Fuß / oder 56. fl. und zu unterhaltung deß Cammergerichts jährlich 30. fl.

36. Wettenhausen / hat keinen gewissen Anschlag zum Römerzug / hat aber 1. zu Roß / und 3. zu Fuß / oder 24. fl. monatlich und zum Kayserlichen Cammergericht 20. fl. geben. [add. *Secundum Dn. Ilsings desi nationem (ut est in catalogo Fiscalis Cæsarei, quem Dn. Autor l. 4 c. 7. exhibet) Præpositus Wettenhusanus an. 1566. dedit* 1. zu Roß / 3. zu Fuß / *sive* 24. fl. Hat sich Herr Ilsing also mit ihme 14. May. 1545 / verglichen.

ADDITIO.

[Unter des Reichstags de anno 1555. actis, ist zu finden eine Supplication an die gesamte Stände des Reichs / von der Schwäbischen freyen Ritterschaft / und eine von dem Propst zu Wettenhausen / darinnen vorgeben wird / daß dieser Probst und seine Vorfahren niemaln für Prælaten des Reichs gehalten / und darumb auch billich zu keinem Reichs- oder Crays-tag beschrieben / noch in derselbẽ Abschieden / oder Registern begriffen / sondern in allwege mit der Schwäbischen Ritterschaft / als von alters herkommen / verwant gewesen: daß der Probst und seine Vorfahren zu der Ritterschaft gehaltenen Tagen beschrieben worden / auch erschienen sey / und zu den Bunds- und allen andern vor und nachfolgenden / gebührenden und freywilligen anlagen / Türcken- und andern Steuern / seinen auferlegten theil geben. Auf diese supplication hat der Kayserliche Fiscal die gesamte Stände berichtet / daß wider diesen Probst bey der Cammer rechtlich procedirt, komme daher / daß er in des Heil. Reichs Anschlagregistern und verzeichnüssen befunden habe / daß wider Ihn umb erlegung der ausständigen anlagen rechtlich gehandelt worden sey. Und nemlich so sey vor der Zeit, gegen denselben zu einbringung seines gebührlichen Anschlags / an der dreyjährigen unterhaltung Kayserlichen Cammergerichts / anno 41. zu Regenspurg bewilliget / ein Kayserliche monitorium ausgangen / welches der damalige Fiscal gerichtlich / samt einer verkündigung reproducirt, und darauf aller sechs ziel halben (die gleichwol auch noch nicht erlegt) in Rechten [illegible] dirt. Dergleichen auch / so viel belanget die Anschläge des Baugelts, auch der unterhaltung des Kayserlichen Cammergerichts / auf dem Reichstag anno 48. bewilliget / erfinde sich in deß Reichs Registern und verzeichnüssen / so nach ermeldtem Reichstag aus der Chur Trist. Mayntzischen / und des Heil. Reichs Cantzley dem Fiscal übersehickt worden / daß ein Probst zu Wettenhausen darin auch mitbegriffen / und neben andern Ständen / solcher Hülf halber besonderlich angeschlagen und belegt / derhalben dann auch der damahlige [illegible] wider den Herrn Probsten / umb erlegung seines gebührenden [illegible] Baugelt / und Cammergerichts unterhaltung / monitoria [illegible] ausgebracht / und executoriales darauf ferners / wegen nicht zahlung / erhalten / &c. So viel der Vorraht belange / sagt Fiscalis, habe er in des Reichs Anschlagregistern / so sein Vorfahr hinter ihm gelassen / nicht befunden / daß ihme H. Probsten ein Anschlag deshalben [illegible] sey auch wegen Vorrahts bishero gegen ihme kein process, oder monitorial ausgangen.

37. Konigsbrunn / 1. zu Roß / 10. zu Fuß / an Gelt 52. fl. vertratte vorhin Würtemberg. zum Cammergericht 52. fl.

38. Blanckenburg in Lothringen / bey Kauffmanns-Sarbrück / gibt nichts. [add. *Fiscalis quidem in Camera egit adversus hunc Abbatem, diu tamen processum intermisit*, und ist bedencklich ob die Abtey im Lotharingischen Vertrag begriffen.]

39. Isny, diese Abbtey haben die Herren Erbtruchsessen von Waldburg den 15. Septembr. anno 1591. sine onere am Cammergericht erhalten.

40. Pfeffers / wird von den Schweitzern eximirt. (Guler in beschreibung *Rætia lib. 6. fol. 78. b. & seqq.*]

41. S. Johann / wo es gelegen ist unbewust.

42. Petershausen / bey Costentz / gab vorhin und vielleicht noch 6. zu Fuß; an Gelt 24. fl. zum Cammergericht 30. fl.

43. Heylbron / nicht weit von Onoltzbach / ist angelegt auf 2. zu Roß / 10. zu Fuß: [add. *Fiscalis Cæsareus habet* 1. zu Roß / 13. zu Fuß / an Gelt 64. fl. zum Cammergericht 125. fl. Es hat aber Anspach sich der possession, vel quasi, libertatis behelfen wollen / weiln der Reichshülfen halber keine Procels darwider ausgangen seyn. (De hoc cœnobio vid. Bruschium sub rubric. Fons Salutis p. 54.)

44. Züphen / wird in etlichen Anschlagregistern gesetzt / wo es aber gelegen ist unbewust.

45. Chomberg / weltlich Collegium, vorhin Abbtey im Franckischen Crays / so der Bischoff von Würtzburg den 15. Septembr. Anno 1587. per sententiam, sine onere, eximirt hat / nachdem solche allbereit zuvor dem Bischoffen / als Hertzogen in Francken / in Geist und Weltlichen unterworfen war / auch Kayser Fridericus III. Anno 1485. dieses vornehme Adeliche Collegium in sonderbaren ewigen / und erblichen Schutz dem Bisthumb Würtzburg übergeben hatte: Wiewol allwegen der ältiste Schenck / Herr zu Limpurg / After Schirmherr desselben ist / und solche Advocatiam von Würtzburg zu Lehen trägt. (Besihe Martinum Magerum von Schönberg *cap. 8. Advoc. arm. num. 342. fol. 319. cap. 9. n. 1039. fol. 434. & cap. 14 n. 128. fol. 622.*)

46. Kaysheim oder Kaysersheim im Bayrischen Crayß: 4. zu Roß / 60. zu Fuß / oder 288. fl. [add. *Fiscalis Cæsareus habet* 4. zu Roß und 67. zu Fuß. Thut an Gelt 316. fl. zum Cammergericht 180. fl. An Abbas Kaishaimensis sit Status Imperij, vel subditus Palatini Neoburgensis, disputatum fuit nostro seculo, & publicatus Anno 1609. ein summarischer Bericht / von des Fürstlichen Pfaltzgräffischen Closters Keißheim subjection, wie es damit personé

und possessoriè eigentlich beschaffen / sampt außführlicher und gründlicher deduction contra den ungegründeten Keißheimischen Gegen-bericht. Cui anno 1610. opposita fuit Keißheimische confutation, die von der Fürstl. Pfaltz Newburg über das Closter Keysersheim prætendirte / derselben aber zu 4. unterschiedlichen mahlen uniformiter aberkandte Lands-fürstliche Superiorität / Erb-Kasten-Vogtey / und Erbschutz belangend.

47. S. Heimeran in Regenspurg / 2. zu Roß / 18. zu Fuß / oder 96. fl. zum Cammergericht 67. fl. Monasterium S. Haimerani Romano Imperio, quoad secularia, immediatè subjectum est, à quo & Regalia in feudum tenet. Albertus Roman. Rex concessit Abbati Regalia feuda Principatus. Idem fecit Iohannes Rex Bohemiæ, nomine Patris sui Henrici Imperatoris, tunc in Italia agentis, anno 1313. his verbis, verleihen ihm sein Fürstenthumb und Regalia &c. Item Wencetlaus Rex, Rupertus Rex, in feudum concessit Regalia & secularia feuda, anno 1401. unde & Princeps Imperii ab illis Imperatoribus & Regibus nominatur. Ludovicus IV. Imperator sic illi scribit: dilecto nostro Principi Alberto, Abbati S. Haimerani Ratisbonæ, anno 1331. Ludovicus Marchio, filius Ludovici IV. vocat eum den Ehrsamen Geistlichen Fürsten / anno 1331. (Hund Metrop. Salisburg. *Tom. 2. sub rubr. S. Haimerani Monasterium fol. 368.*) Cæterùm Principes Bavariæ sunt Advocati, ac defensores dicti Monasterii ad S. Emeranum in urbe Ratisbonensi, quo ad ea, quæ in Bavarica ditione sita sunt: Cætera verò, sicut & ipsum Monasterium, ad Romanum Imperium spectant; (ex Stengel. *in Collect. de monast. sub rubrica S. Emerani fol. 2.* Author. der Reichs-Vogtheyischen *Apologi. pag. 31.*

48. Münster in S. Gregorienthal / 1. zu Roß / 4. zu Fuß / an Gelt 28. fl. gehört zum Oberrheinischen Crayß. zum Cammergericht 45. fl.

49. Roth / oder Münchroth / in der Landvogtey Schwaben / 1. zu Roß / 8. zu Fuß / oder 44. fl. zum Cammergericht 30. Fl.

50. S. Cornelii Münster / 12. zu Fuß / Es wird dis Kayserliche Stifft zum Westphalischen Crayß gerechnet. [add. *Fiscalis Cæsareus habet* 4. zu Roß / 25. zu Fuß / an Gelt 148. fl. zum Cammergericht 70. fl.] In des Iohannis Noppii Aacher Chronic finde ich / *lib. 1. cap.* 40. daß dis Closter S. Cornelij Münster ad Indam, samt dem Flecken / von der Stadt Aach / eine wolgemessene Meil wegs liege / so Kayser Carolus M. zu bauen angefangen / und sein Sohn Ludovicus Pius vollbracht habe. Der Abbt / als ein Stand des Reichs / herrschet über ein gantzes Land / rings umb die Abbtey und Flecken gelegen / das Land von Münster genannt / hat Eysen / Bley / Kelmis / Kol / und andere Berg / ist sehr mit büschen umbgeben / und gleich als befestiget.

51. Werden / in Westphalen / 2. zu Roß / 6. zu Fuß an Gelt 48. fl. prætendirte gleichwol seine Schäden / und unvermögenheit / und gab daher nichts. Vvehnerus schreibet von 184. fl. monatlich / wird aber ein Irrthumb seyn im Truck. [add. zum Cammergericht. 60. fl. *Ad hunc Abbatem pertinet etiam Cœnobium S. Ludgeri prope Helmstadium. Vnde etiam se scribit.* Abt zu Werden und Helmstet. *Vrbem autem Helmstadiensem, ubi nobilis Academia, Dux Brunsvicensis & Lyneburgensis ab hoc Abbate in feudum tenet.*]

52. Auesperg / oder Vrsperg / im Schwäbischen Crays / 10. zu Fuß / an Gelt 40. fl. hat den Herren Fuggern viel Güter zu kaufen geben. zum Cammergericht 12. fl.

53. Pfriem / oder Pfrümen / im Stift Chur / davon oben bey Prumen / unter den Bischoffen / gegen dem Ende a

54. Echternach im Stift Trier / wird zwar noch auf die Reichstäg beschrieben / aber jetzt von Spania / unter dem Tituļ Burgund / eximirt. Contribuirt 2. zu Roß / 18. zu Fuß; an Gelt 96. fl. zum Cammergericht 24. fl.

55. S. Vlrich in Augspurg / ist ein Reichsstand / so seine Regalia und Freyheiten von den Kaysern empfähet / und auf 5. *Status quoad hoc Abbatis S. Vlrich.*
zu Fuß / oder 20. fl. angeschlagen ist; der Bischoff aber wolte / daß er ihme contribuiren solte. Die Sach hangete Anno 1602. noch in Camera: daher der Abbt die Reichsabschiede nicht subscribirt, wird auch zu keinem Craystage beschrieben: ja er solle anno 1594. aus der subscription wieder ausgethan / und Anno 98. gar nicht zugelassen worden seyn; daher ich ihn auch in der oben gedachten Schwäbischen Craysverzeichnüß nicht finde. Er solle der Stadt Augspurg jährlich ein gewiß Schutz- und Schirmgelt geben.

ADDITIO.

[Der Bischoff von Augspurg gibt vor / daß alle Clöster zu Augspurg ihme / in temporalibus, & spiritualibus, subject seynd; und hat auf nechstem Reichstag zu Regenspurg / anno 1641. ex eo capite wider den Prælaten zu S. Vlrich protestirt, mit fernerm Anhang / daß dieser nie keinen Abschied unterschrieben / wann auch gleich dieselben in Augspurg selbsten abgefasset / und geben worden; Anjetzo würde so viel vermerckt / daß man die subscription darumb behaupten wolte / dieweil S. Vlrich / zu diesen comitiis beschrieben / sey aber mehr auf das Herkommen zu sehen: bittend man wolle diesen Prælaten gleich im Fürstenraht aus der verzeichnüß thun. Auf seiten des Prælaten ist entgegen vorgebracht worden / S. Vlrich zu Augspurg wäre in possessione libertatis, und die Sach quoad petitorium zu Speyr anhängig.] [add. *Fiscalis Cæsareus in designatione sua addit Præpositum Lambergensem cujus indictio menstrua*

est;

ſt: 1. zu Roß / 13. zu Fuß / oder 64. fl. zum Cammergeriche 30. fl.]

Folgen die Abbtiſſinne.

1. Quedlinburg / ſamt der Stadt / 1. zu Roß / und 10. zu Fuß. [add. *Fiſcalis Cæſareus habet* 2. zu Roß / 16. zu Fuß / an Gelt 88. fl. zum Cammergericht 90. fl.]

2. Eſſen mit der Stadt / 2. zu Roß / 13. zu Fuß entſchuldigte ſich aber wegen der Durchzüge eine Zeitlang: Wehnerus hat daher nur 24. Fl. [add. *Fiſcalis Cæſareus habet* 76. fl. zum Cammergericht 60. fl.

3. Herworden / 6. zu Fuß / die Stadt hat ihren Anſchlag beſonders. Beſagter Wehnerus aſſignirt der Abbtiſſin zu Werden in Weſtphalen 60. fl. an Gelt 24. fl. zum Cammergericht 30. fl. Das Stifft Hervorden iſt eine Eccleſia exempta, und wird genennet ein Kayſerl. frey weltlich Stifft / deſſen Aebtiſſin wird unter die gefürſtete Aebtiſſen und Prælatinnen des Reichs gezehlet / den Anſchlag vor 6. zu Fuß belangend / gibt die Cleriſey den halben Theil / und die Stadt den andern Theil. *vide* Gründliche Deduction der Hochheit / was dem Hertzogen von Cleve ꝛc. in der Stadt Hervorden. (*ſect.* 1. *p.* 7. *ſect.* 2. *p.* 22. *ſect.* 6. *p.* 81.)

4. Nidermünſter in Regenſpurg / 1. zu Roß / 3. zu Fuß oder 24. fl. [add. *Fiſcalis Cæſareus ſolum habet* 3. zu Fuß / zum Cammergericht 37 ½. fl.

5. Thoren / der Graf von der Lipp überſchickte ihren Anſchlag / nemlich 1. zu Roß / gehört in den Weſtphäliſchen Crays / hat aber noch nie was in das Reich erlegt / ward auch nicht zun Reichstägen beſchrieben / ſondern neben denen Weſtphäliſchen Craysſtänden geſetzt / und daſelbſt geſteurt: weis daher nicht / warumb Wehnerus 76. fl ſetzet.

ADDITIO.

[In mehrgedachten Reichs-Actis de anno 47. iſt zu finden / daß Cöln von wegen dieſer Abbtiſſin berichts weis angezeigt / daß Thoren ein frey Stift / nicht fern von Fendel / und im Cölniſchen Crays gelegen / derentwegen dieſer Abbtiſſin wol ein Anſchlag gemacht werden möchte.

6. Obermünſter in Regenſpurg / 6. zu Fuß / an Gelt 24. fl. zum Cammergericht 37 ½. fl.

7. Kauffungen / ein frey weltlich Jungfrauenſtift / nicht weit von Caſſel gelegen / ward von denen Landgrafen in Heſſen ſine onere eximirt, iſt aber noch anno 1602. in Camera ſtrittig geweſen.

8. Lindau / 1 ½. zu Fuß / oder 6. fl. 40. Creutzer: dafür Wehnerus ſetzet / 13. fl. 20. Creutzer: und finde ich in der Schwäbiſchen Craysverzeichnüß gar 28. fl. des Monats.

ADDITIO.

[Der Stifft Lindau gibt des Monats (nach der matricul de anno 1512.) 12. Fl. vnnd 1. halben / oder der Schwäbiſchen Craysverfaſſung nach vertritt es 5. zu Fuß / ſo ſich Monatlich auf 20. fl. beläufft / ohnangeſehen dieſer Stift damaln (auſſerhalb des Lindauiſchen territorii) etliche gantze oder halbe Dörffer / als Rieteſchingen / Galgach im Rheinthal / Achhauſen / Altenheim / Ruelfingern / Lieblach / mit / oder ohn die Nidergerichtbarkeit gehabt / wie er ſich dann auch in den Speyeriſchen Rechtfertigungen / (vnd am Landgericht) berühmt / daß die Stadt Vberlingen / Coſtentz / Ravenſpurg vnd Wangen; item das Cloſter Weiſſenau / von ihme Lehen tragen; item daß er auſſerhalb der Cellerhöfe im Lindauiſchen noch viel eigene Güter (als Schön / Bühel / Obermühlen / Ringersweiler / Alteſſen) vnd Walde beſitze. Autor der gründlichen Ausführung der Reichsſtatt Lindau / die unverſehens abgelöſte ꝛc. Reichspfandſchaft betreffend *pag.* 60. Die Abbtiſſin zu Lindau hat Anno 1555. umb ringerung der Anſchläg angeſucht und vorbracht / daß ihr Gotteshaus zu Lindau / GOTT zu Lob in der Ehr Mariæ der Mutter GOTTES / ſonderlich gemeinem Adel zu gut / als ein Spital / und Unterhaltung derſelben Kinder / auf eine Abbtiſſin und zwölf Chorfrauen geſtift / und aufgerichtet / und von demſelben Stiffter / zu bloſſer Leibsnahrung / mit etlichen Gütern / Zinſen und Zehenden / begabt und verſehen worden ſeye / darmit keiner vom Adel / in annehmung ſeiner Tochter in dieſes Gotteshaus / beſchwert werde. Dann ſo einer vom Adel eine Tochter in dieſes Gotteshaus thue / ſo gebe er weder Heller noch feinen Wert umb die Pfrund / ſey es auch zu thun nicht ſchuldig; und ſo eine Chorfrau mit Tod abgehe / ſie verlaſſe wenig oder viel hinter ihr / ſo bleibe und werde dem Gotteshaus nichts darvon / ſondern alles daſſelbe ſalle hinauß an ihre nechſtgeſipte Freunde und Erben: In ſonderlichem Bedencken / daß es nicht verlobte Perſonen / ſondern ſich jeder Zeit ehlichen zu verheyrahten gefreyet ſeyn. Vnd ob vielleicht dieſes Gotteshaus anfangs der Stifrung reichlich und ehrlich begabt worden / ſo ſey es doch dermaſſen vor Jahren durch Brunſt / Misgewächs / und andern begegneten Sachen / alſo verarmt / daß dieſer Zeit das gantze einkommen an Gelt / Korn / Wein / Zehenden / und andern / ſich nicht über 700. fl. erſtrecke. Wann nun daran / was an Gelt / Wein / Korn und andern / ſo den Chorfrauen / auch andere Ausgaben bezahle / abgezogen werde / verbleibe einer Abtiſſin zu ihrer Haushaltung nicht über 400. fl. übrig / mit welchen ſie auch ihre Amptleute und Diener / Häuſer / Torckel / Roß und Wagen / desgleichen auch die Reichs-

anlagen tragen und erhalten müsse. Das Gotteshaus habe von seinen eignen leuten/ deren zwar wenig/ gar keine nutzung/ werden auch solche von einer Abbtissen nicht/ wie von andern Herrschaften beschicht/ besteuret/ noch einige Reis-oder Schatzung-gelt auf sie gelegt. Desgleichen geben sie keine Fastnachts hennen/ und thun keine Frondienst/ sonder sitzen solche des Gotteshaus Leute allenthalben hinter andern Herren/ Städten und Vögten/ welchen sie mit Reichs oder Steuren/ und nicht dem Gotteshaus unterwürffig seyn müssen: Also daß dieses Gotteshaus/ alle und jede Reichsanlagen aus eignem Seckel erlegen und bezahlen müsse/ welches ferners zu erschwingen unmöglich. [add. *Abbatissa hac an. 1559. in Comitiis Augustanis moderationem* (uff Zehen Jahr bey dem dritten theil ihres Anschlags) *impetravit; Quoad sustentationem verò Cameræ nihil remissum. Elapsis illis annis an. 1584. iterum moderationem petiit & idem quod antea obtinuit. Quum in Comitiis de an. 1653. iidem peteret; Summa tandem eò rediit*: Das dieses Stifft bey der moderation auff das dritte Theil bey den Reichs-Anlagen verbleiben möchte/ auch die Cammergerichtes unterhaltung darnach gericht würde.]

9. Geringerode oder Gerenroda/ 1. zu Roß/ 6. zu Füß/ wird von denen Fürsten zu Anhalt cum onere vertretten. Fiscalis Cæsareus habet 7. zu Fuß/ an Gelt 40. fl. zum Cammergericht 30. fl.

10. Buchau am Federsee/ 2. zu Roß/ 6. zu Fuß/ an Geld 48. fl. zum Cammergericht 45. fl.

11. Rotemünster oder Rotenmünster/ bey Rohtweile 1. zu Roß/ 4. zu Fuß an Gelt 28. fl. zum Cammergericht 30. fl.

12. Heppach oder Hegbach/ 5. zu Fuß. an Gelt 20. fl. Ist Cistertienser/ oder Bernhardiner Ordens/ fast auff halbem Weg zwischen dem Closter Ochsenhausen/ und der Reichsstatt Bibrach gelegen/ dessen anfang umbs Jahr Christi 1233. gesetzet wird. Besihe (Crusium *l.1. c.9. part. 3.*) zum Cammergericht solvit quotannis 5. fl.

13. Gutenzell/ auch 5. zu Fuß/ oder Monatlich 20. Fl. ligt zwo starcke Meiln von Tübingen/ darzwischen das Dorf Pfullingen auf halbem Weg/ in einem Thal zwischen hohen Alpen und Bergen/ von welchem Closter/ so Anno 1250. fundirt worden/ besagter Crusius ein eignes/ nemlich das 8. Capitul (*lib. 2. part. 3. Annal. Suev.*) geschrieben hat. zum Cammergericht jährlich 5. fl.

14. Bainde/ Baind oder Beind/ Bintensis Abbatissa, auch im Schwäbischen Crayß gelegen/ gab 3. zu Fuß/ und dem Cammergericht jährlich 5. Fl.

Zu diesen erzehlten setzet Theodorus Reinking/ (*de Regimine secul. & Eccles. lib. 1. class. 4. cap. 21. p. m. 150.*) auch die Abbtissin zu Andlau/ und die zu Gandersheim; die aber Tobias Paurmeister von Kochstett/ (*de jurisdict. Imperij Rom. lib. 2. cap. 2. p. m. 448.*) außläßt. Es sagt aber unsers Autoris relation de Anno 1602/ daß wegen des Frauenclosters Gandersheim im Hertzogthum Braunschweig/ oder wegen der Abbtissin allda/ und Wundsdorf/ auf den Reichstägen de Anno 67. 82. 94. und 98. Gesandten erschienen: wie auch die Gefürstete Abbtissin zu Andlau im Elsaß/ noch anno 82. 94. 98. auf den Reichstägen erschienen: haben aber keinen Anschlag/ wie hiervon unten gegen dem ende dieser Relation, eine besondere verzeichniß von dergleichen Orten mehr zu finden.

ADDITIO.

[Als Anno 1641. auf dem Reichstage zu Regenspurg/ der Reichsmarschalck von Pappenheim/ der Abbtissin von Gandersheim quæstionem status moviret, und sie à sessione & voto abweisen wollen/ ist von deren Abbgesandten hierwider protestirt und vermeldet worden; Ob wol nicht ohne/ daß die Evangelische Bischoffe/ bey diesem und andern nachstfürgangenen Reichstägen/ zu keiner session kommen/ und nicht zu differiren/ daß diese Abbtissin nicht der Catholischen/ sondern der Evangelischen/ Religion zugethan/ so seye jedoch das Stift Gandersheim gantz kein Geistliches/ sondern ein Weltliches Stift: auch differire die Frau Abbtissin von den Evangelischen Bischofen in dem/ dieweil sie von Ferdinando II. und III. Röm. Kaysern/ alle und jegliche ihre und des Stifs Regalien, Lehen und Weltlichkeiten/ mit allen und jeden Mannschaften/ Herschaften/ geist- und weltlichen Lehenschaften/ Leuten/ Bürgern/ Schlössern/ Märckten/ Dörfern/ Hohen und Nideren Gerichten/ Wildbahnen/ Welden/ Ehren/ Rechten/ Würden/ Zierden/ Aemptern/ Gütern/ Renten/ Zinsen/ Gülten/ Nutzen und Zugehörungen/ wie die von ihrer Vorfahrin Abtissin zu Gandersheim auf sie kommen seynd/ belehnet worden. Uber das/ so erscheine aus denen Reichs-Abschieden de annis 1598. und 1603. obwol die Abbtissin zu Gandersheim von 30. 40. 50. und mehr Jahren anhero/ der Evangelischen Religion zugethan gewesen/ daß sie dannoch zu ihrer guten Gelegenheit/ so wol als die Evangelische Frau Abbtissin zu Quedlinburg anno 1598. 1603. und 1613. gethan/ die Reichstäge besucht/ und darbey ihre Session genommen habe.]

Quæstio status circa Abbatissam Gandersheimensem.

Balleyen.

Zu den Prælaten werden gerechnet die Balleyen: als/

1. Der Land Commendator zu Coblentz/ dessen Anschlag 3. zu Roß/ 13. zu Fuß/ 88. Fl. dafür Wehnerus 128. setzet [add. *Fiscalis Cæsareus ponit* 4. zu Roß und 20. zu Fuß/ an Gelde 128. fl. zum Cammergericht 150. fl.

Als

Als bey dem Reichstag anno 1653. zu Regenspurg der Balley Coblentz/ wegen der Rechtischen Verpflegung vor ein einfachen Römer-monath 128. fl. zugerechnet worden / hat Balley Gevollmächtigter in seinem Memorial de dato den 5. Maij an das Maintzische Reichs-directorium vermeldet / daß dieser Balley alte Anschlag / wie derselbe anno 1521. gesetzet worden / nicht mehr / als 88. fl. betreffe / und dabey billig gelassen werden solle; Dieweil solche Balley niemahl acceptirt, sondern davon appellirt, was etwan in nachfolgenden Zeiten des Reichs deputat, ohne Befehl und eigenwillig / præter & contra objectas protestationes & exceptiones der Balley zum præjudiz, mit addition eines Reisigen/ und 7. zu Fuß / haben wollen einführen / zumaln auch der (dicto anno 21.) gemachte Anschlag nit mehr erschwinglich / weilen seiter etliche / fast der besten pertinentien / welche damals in Anschlag kommen / der Balley entzogen worden seyn.

2. Der Landcommenthur der Balleyen Elsaß und Burgund / welcher geben solte / 3. zu Roß / 31. zu Fuß / oder 160. fl. Alshausen hats die vergangene Jahr cum onere vertretten. zum Cammergericht 150. fl.

ADDITIO.

[Der Landcommethur der Balley Elsaß und Burgund in seiner Supplication, Anno 1555. auf dem Reichstag zu Augspurg übergeben / sagt Er hette die hoffnung gehabt/ die Balley Elsaß solte zum wenigsten in Reichsanschlägen umb ein drittheil / und der unterhaltung Cammergerichts zwey drittheil geringert worden seyn / so wer sie doch mit voriger Last beschwert verblieben / nemlich 3. zu Roß / 31. zu Fuß / und 150. fl. zu unterhaltung des Cammergerichts : könne solche Last nicht mehr tragen. Die Oesterreichische Regirung zu Ensisheim ziehe unter ihre Anlage die Balleyhäuser / Bricken / Freyburg und Mühlhausen : die Statt Straßburg habe sich auch zu zwey mahln angemast / in Türckensteuren der Balleyhauß / dieweil es in der Statt gelegen / mit Steur zu belegen. Was von den Häusern in der Eydgenoßschaft/ zu erlangung des Reichs Steuren zu erlangen / neben dem was von der Priester Häuser die ausser Lands da sie kein Fug / daß sie allein ihren unterhalt genau und nichts übrigs haben / erschießlich zu gewarten / sey leicht zu ermessen : fallen also die Reichsbeschwerden zu tragen fast allein auf die beyde Häuser / und Commentheryen / Alshausen / und Meinau/ welche mit schweren kosten in Baw zu erhalten : Und habe der Commethur seinen Staat zu Alshausen / müsse auch in anfallenden Empörungen zu Meinau die Besatzung erhalten. Nicht der geringste theil der Balleyen/ so zu der Elsassischen und Burgundischen gehörig / seyen an den Orten und Enden gelegen / da man sich des Kayserlichen Cammergerichts schutz / schirm / rechtens und zwangs/ weder getrösten / gebrauchen noch geniessen moge. Es habe vor diesem allbereit ein Landcommethur sein Vorfahr / zu den zeiten / da er jährlich nur 60. Fl. zu seinem gebührenden antheil geben / und die Balley samt derselben Häuser und Glieder alle in ruhigem Wesen gewesen / sich solches Anschlags der 60. fl. beschwert / auch deswegen vor Notarien und Zeugen / Innhalt des darüber aufgerichten instrumenti, protestirt, daß er solche 60. fl. allein aus Furcht der Ungnad und pœnfalls in den Processen und Mandaten einverleibt / und als ein getreuer Reichsverwandter / erlegt habe.]

3. Die Balley in Oesterreich / und die.

4. Balley an der Etsch / werden beyde vom Haus Oesterreich sine onere eximirt. Hat sonsten jede 3. Pferd / und 13. zu Fuß geben.

VI. Grafen und Herren.

1. Helfenstein / so Anno 1627. abgestorben. Es gibt aber ihre Herrschaft Wiesensteig / &c. Monatlich 2. zu Roß / oder 24. fl. so die Erben vertretten. zum Cammergericht 6. fl.

2. Kirchberg / jetzt Fuggerisch / 1. zu Roß/ 4. zu Fuß / an Gelt 28. fl. vertritt Oesterreich cum onere. zum Cammergericht 20. Fl.

3. Diesen oder Thiesen oder Ilerthiesen / 3. zu Roß / 6. zu Fuß. Es wolten aber die Herren Vöhlin / Freyherren / &c. dessen nicht gestehen / wiewol sie auf die Reichstäge beschrieben wurden / sondern gaben auf das Ausschreiben ein recepisse, und contribuirten mit der Ritterschaft.

4. Werdenberg / dieser Graffschaft letzten Herrn nennen Spangenberg im Adelsspiegel (p. 1. fol. 301.) und andere / Graf Felixen / der anno 1530. zu Augspurg gestorben. Unser Autor dieser Relation macht Graf Christophen zum letzten / der anno 1534. verschieden sey. Es ist sonsten diese Graffschaft auf 8. zu Roß / und 45. zu Fuß belegt worden : die Gühter seyn theils an die Grafen von Fürstenberg / theils aber an Oesterreich / und von dannen an Graf Carln von Hohenzollern kommen / welche beyde die Anlag haben richten sollen / zum halben theil / und zwar so hat Fürstenberg seinen halben theil / als 4. zu Roß / 22. ½. zu Fuß ordentlich geben / aber Hohenzollern / nach dem anno 1588. dem Reich allein die Grafschaft Simeringen / oder Sigmaringen zugesprochen worden / hat folgends nur ¼. zu vertretten vermeint / wie er dann nur 2. zu Roß / 12. zu Fuß erlegt hat. Ich finde gleichwol in obgedachter Verzeichnuß / was die Stände im Schwäbischen Crays Monatlich contribuiren sollen / bey Hohenzollern eben das / was bey Fürstenberg / wegen der Werdenbergischen Güter / nemlich 48. Fl. zum Cammergericht 54 ½. fl.

5. Lapten / (aliàs Lupfen) 4. zu Roß/ 18. zu Fuß/oder 120.fl.zum Cam̃ergericht 22.½ fl. Anno 1602. ist das jus collectandi zwischen den Innhabern strittig gewesen / und seyn die Unterthanen zur Bezahlung belegt worden. Es ist etwas von dieser Grafschaft/ deren Herren abgestorben / nach Schafhausen verkauft worden.

6. Montfort/ 2. zu Roß / 11. zu Fuß/ darfür sie wegen Tettwang und Argen monatlich geben 68.Fl. in obgemeldter geschriebenen Verzeichnuß der Schwäbischen Craysstände stehen 116. fl. Es gaben aber daran die von Königseck/ wegen Staufen und Rothenfels / so sie denen von Montfort abgekauft / 1. zu Roß / 7. zu Fuß / oder 40. fl. und die HH. Fugger / wegen Wasserburg / so sie von ihnen bekommen / 2. zu Fuß / oder 8. fl. so die gemeldte 116. fl. machen. zum Cammergericht 34. fl.

7. Fürstenberg / Heiligenberg/und Werdenberg / Landgrafen in der Barr / und Herren zu Hausen / im Kintziger Thal / 6.zu Roß/ 30. zu Fuß / oder 192. fl. zum Cammergericht 69. fl.

ADDITIO.

[Die Linien dieses Gräflichen-Hauses können erlernet werden aus des(R.A.zu Regenspurg deanno 1641.) in welches Unterschrift zu finden : Vratislaus Graf zu Fürstenberg vor sich / und wegen der Heiligenberg-Hussing-Doneschingischen Vormundschaften.]

8. Zimmern oder Zimbern/ der letzte Graf Wilhelm zu Zimmern/ Herr zu Wildenstein / und Mößkirch / war belegt umb 2. zu Roß / 9. zu Fuß / oder 60. fl. und so viel stehet auch in der Schwäbischen Craysverzeichnüs ; wiewol Webnerus nur 45. fl. hat, zum Cammergericht 15. fl. Graf Georg und Frobenius von Helfenstein, haben hernach die Stadt Mößkirch/ mit wenig Dörfern und Weilern an sich erkauft / deswegen sie nur den halben Anschlag geben wollen. Ist nach Absterben der Grafen von Helfenstein / an Fürstenberg / wie ich finde / kommen. Die Stadt Rohtweil hat den besten Theil der eigenthumlichen Zimmerischen Güter / und letzlich das Zimmerische Stammhaus / samt zugehörigen Flecken / Dörfern / umb 88000. fl. erkauft. Das Haus Oesterreich hat die Herrschaft Oberndorf / samt dem dritten Theil des Schlosses und Dorfs Hiltzingen und vier Dörfer umb Mößkirch : das Gotteshaus Petershausen / die drey Flecken Sauldorf/ Roth/ und Albersweiler / als apert bekommen. Schranberg oder Schramberg in Schwartzwald / so Oesterreich erlangt / hat mit der Ritterschaft contribuirt : die andere Güter seyn meistentheils nur Pfandschaften gewesen / die in keinen Anschlag können gezogen werden/ und ist vorhin Oesterreich / wegen der Eigenthumb Steur frey. Solte also Rohtweil und Petershausen den andern halben Theil am Anschlag erstatten.

9. Justingen / 5. zu Fuß / oder 20. fl. (zum Cammergericht 7. fl.) gehört dem Herrn von Freyberg / von welchem sehr alten Geschlecht Crusius (in seiner Schwäbischen Chronic schreibet *part. 2. lib. 6. cap. 7. item part. 3. lib. 2. cap. 12.*) D. Wiguleius Hund im andern Theil des Bayerischen Stammenbuchs in der Genealogia deren von Freyberg in Bayren sagt *fol.* 95. daß die Bayerischen mit den Schwäbischẽ Freybergischẽ eines Geschlechts/ einen Schild und Helm führen/ allein das iene die Stern / diese aber die Totter oder Aepffel haben.

10. Steußlingen an der Steig/ nicht weit von Justingen / solte 3. zu Fuß geben [add. *Fiscalis Cæsareus ponit* 2. zu Roß / 3. zu Fuß/ an Gelt 36. fl.] Der Hertzog von Würtemberg hat / nach absterben Herrn Pangrätzen von Freyberg / ohne Kinder und nahende Erben / solches als ein Lehen anno 1581. eingezogen / und sich mit etlichen/ so daran Zuspruch hetten / verglichen. (Besihe besagten Crusium *lib. 12. part. 3. c.* 18.)

11. Gundelfingische Herrschaft / ward von den Grafen von Helfenstein mit 2. zu Pferd und 2. zu Fuß/an Gelde 32.fl.vertretten. Nach ihrem Tod habens die von Fürstenberg bekommen und neulich hats Herrn Grafen Vratislaus gehört. Solvit zum Cammergericht 80. fl.

12. Eberstein / 4. zu Fuß / oder 16. fl. zum Cammergericht 4.fl.

13. Geroltzeck / 1. zu Roß / 2. zu Fuß. an Gelt 20.fl.

14. Oetingische Grafen/ 8. zu Roß/ 45. zu Fuß / oder 276. fl. daran Oetingen zu Oetingen den halben Theil / oder 138. fl. und so viel auch Oetingen-Wallerstein geben. zum Cammergericht 69.fl.

15. Heydeck/ 5.zu Roß/ 7. zu Fuß/an Gelt 88. fl. wird von Pfaltz-Neuburg vertretten/ und gehört zum Bayerischen Crays.

ADDITIO.

[Aus den Fränckischẽ Crays-actis (de anno 1605.) ist zu erlernen/ daß nach dem Pfaltz die Herrschaft Heydeck von den Herren von Heydeck an sich erkauft/ ihr Anschlag in den Bayerischen Crays derentwegen nicht erhöhet worden sey. Als aber solche Herrschaft nachgehends Pfandschillingsweis an die Statt Nürnberg kommen / habe sie einen gewissen Anschlag darauf (als 5. zu Roß / und 7. zu Fuß) angenommen / und solchen bey viertzig Jahren dem Fränckischen Crays erlegt. Nach dem Pfaltz die Pfandschaft wiederabgelößt / haben Sie ihren vorigen Anschlag in Bayerischen Crays/ ebenfals als vor der Verpfandung behalten/ und denselben wegen eingelöster Herrschaft nicht erhöhen wollen. Aber auf Anhalten des Kayserlichen Fiscals / habe Pfaltz endlich den Anschlag/ wie ihn die Nürnberger gehabt / angenommen / und zum Bayerischen Crays erlegt / dannenhero eine Rechtfertigung an die Cammer erwachsen/ und habe der Fränckische Crays sein possessorium fortgetrieben / aber

endlich

endlich succumbirt, und der Bayerische Crays den Obsieg behalten. Dieweil nun dem also/ kan anderst nicht als vor einen grossen Fehler gerechnet werden / wann anno 1644. den 10. Decemb. in der Kayserlichen Instruction, so auff den Obristen Mislicks gerichtet / als in ihrer Majestät Namen an den Fränckischen Crays abgefertiget/unter dieses Crays contribuirende Stände / auch die Herrschaft Heydeck gesetzt worden.]

16. Rappolstein / 4. zu Roß / 35. zu Fuß/ wird aber nunmehr vom Haus Oesterreich sine onere eximirt. Vid. Schadæus *part.* 1. *Sleid contin.lib.*7 *fol.*290.

17. Stauf am Regen/oder Ehrnfels / hat Pfaltz-Neuburg mit 3. zu Roß / oder 36. fl. vertretten. Dann Herr Hans Bernhard von Stauf / so anno 1585. noch gelebt / und sich zu Regenspurg aufgehalten / Pfaltzgraf Wolfgangen die Herrschaft Ehrnfels mit vorbehalt der Lehenschaft zu kaufen geben/ wie gemeldter D. Wiguleus Hund / *part.* 2. Bayerischen Stammbuchs *fol.* 309. schreibet. *Solvit* zum Cammergericht 19. fl.

18. Herr Leoms von Staufen / eines andern Geschlechts / als die vorige Erben / 2. zu Roß/6. zu Fuß / werden aber vom Haus Oesterreich sine onere eximirt.

19. Hohenkönigsberg/ wird vermög R. A. de anno 1548.) als ein frey/unsteurbar Edelmannsgut in des Reichs Anlag nicht gezogen/und durch Oesterich eximirt.

20. Reupoltzkirch / im Oberrheinischen Crayß / so theils Reipoltzkirch nennen / 1. zu Roß/ 4. zu Fuß. Ist dem Geschlecht von Hohenfels / so anno 1602. abgestorben seyn solle/ zuständig geweßt. [add. *Fascalus Cæsareus ponit* 2. zu Roß/ 6. zu Fuß / an Gelt 48. fl. zum Cammergericht. 15. 4. fl.]

21. Grafen von Sultz / gaben wegen Kleckau/2. zu Roß/ 9. zu Fuß / an Gelt 60. fl. und wegen der Brandischen Herrschaften / als Radutz / Blumeneg und Schellenberg / monatlich 1. zu Roß/6. zu Fuß an Gelt 36. fl. zum Cammergericht 9. fl.

22. Hohenzollern mit Haigerloch und Werstein/6. zu Roß/20. zu Fuß. an Gelt 152. fl. zum Cammergericht 48. fl.

23. Waldburg/Erbtruchseßen/ Freyherren zu Waldburg / Herren zu Scher/ und Trachburg/gaben wegen der Herrschaft Waldburg/ und der Grafen von Sonnenberg verlassener Güter 10. zu Roß / 42. zu Fuß / daran der zu Scher den halben theil/ und die andere Truchseßen / Freyherren zu Waldburg / Herren zu Wolffegg / Waldsee / Zeil und Marstetten / auch den halben theil / und der zu Zeil wegen Marstetten / absonderlich 1. zu Roß / und 3. zu Fuß erlegt / so den Herren von Königseck an ihrem Aulendorfischen Anschlag abgeht / als die dieses Marstetten/nach dem sie Rotenfels an sich gebracht/ denen Herren Truchseßen verkauft haben. Sonsten seyn die Inhaber der Sonnenbergischen Güter/ anno 1521. zum Römerzug auf 8. zu Roß/ und 45. zu Fuß / und anno 1530. zu unterhaltung des Cammergerichts / jährlich auf 96. fl. angelegt worden: darneben haben die Herren Erbtruchseßen zu Waldburg damals auch ihren besondern Anschlag bekommen / als 4. zu Roß / und 22. zu Fuß/und zu unterhaltung des Cammergerichts jährlich 34. fl. welche beyde Anschläge der 12. zu Pferd/ und 67. zu Fuß/sie die Herren Truchseßen (de anno 1541 44. 48 und 51.) getragen/und die Cammergerichts unterhaltung noch anno 1602. erlegen lassen. Als sie aber anno 51 und 67. einen neuen Anschlag / der 10. zu Roß / und 42. zu Fuß erlangt / und damahln den Innhabern der übrigen Sonnenbergischen Güter / 2. zu Roß/ und 3. zu Fuß/ein unterschied gemacht worden/ so haben sie diesen letzten Anschlag / der 2. zu Roß/und 3. zu Fuß / nicht mehr tragen wollen. Es findet sich gleichwol in der Reichs-matricul, daß diese Güter das Haus Oesterreich eximire. Vielgedachter Wehnerus hat in anno 1615. daß sie / die Herren Erbtruchseßen zu Waldburg / samtlich einen Monat geben 312. fl. in ofternanter Schwäbischen Crayßverzeichnüß stehen nur 88. fl. und werden darinnen viel dieser Herrengüter unter die Oesterreichische Superiorität gezogen; daher es vielleicht kommt / daß der gedachte Anschlag so gering ist. (Ad sustentationem Cameræ quotannis solvunt 103 fl)

24. Castel/1. zu Roß/4. zu Fuß; oder 28. fl. zum Cammergericht 7. fl.

25. Wertheim/ 5. zu Roß/25. zu Fuß; oder 160. fl. Es hatte zwar auch Kriechingen etwas an dieser Grafschaft / wird aber nur von dem Grafen von Löwenstein begehrt. zum Cammergericht 48. fl.

26. Reinegg und Lohr / in Francken am Mayn / unter Carlstadt und Gemünde gelegen / so theils Reineglohr schreiben/ 2. zu Roß/ 10. zu Fuß. Ist nach absterben deß letzten Graf Philipp von Reinegg und Lohr/dem Churfürsten zu Maintz / den Grafen / zu Erbach / Hanau-Müntzenberg / und denen von Isenburg angefallen. Als aber diese vier Partheyen strittig gewesen/hat Kayser Ferdinandus I. dem Fränckischen Crays befohlē/ daß er solchen Anschlag unter ihnen austheilen solte / darauf auch dem Churfürsten zu Maintz 2. zu Roß und 5. zu Fuß / dem Grafen zu Erbach 2. zu Fuß / den Grafen von Hanau und Isenburg 3. zu Fuß/ zuertheilt worden ; damit auch die erste beyde wol zu frieden; Hanau aber und Isenburg strittig gewesen : und hat Hanau fürgeben/ hette nichts als das bloße Stamm-Haus/ daher es mit der bezahlung des Anschlags angestanden.] (Quota sustentationis Cameræ est 16. fl.)

ADDITIO.

[Mit diesem stimmet nicht überein / was Klagweis von den Churfürstlichen Maintzischen Abgeordneten / auf dem Fränckischen Craystag zu Bamberg Anno 1646 den 31. Ianuarij, 10. Februarij angebracht/nemlichen/ daß obwol Anno 1559. nach tödlichem abgang deß

Grafen von Reineck / diese Grafschaft also zergäntzet worden / daß dem Bisthumb Würtzburg das Ampt Schönrein mit den Dörfern / Hofstet / Halsbach / Rosenbuch und Erlenbrunnen / denen Grafen von Erbach / auch das Ort Wildensee zu kommen / so hette doch Maintz vor den ubrigen Theil / so es von dero Herrschaft Reineck erlangt und innengehabt / bis anhero die völlige Reichs- und Craysanlagen getragen und entrichtet / were also sein suchen / Würtzburg und Erbach aufzulegen / daß sie nach proportion ihrer inhabenden theil künftig die Anlagen tragen hülfen / daß also die Maintzische quota geringert / und sonsten Refusio des Maintzischen bis anhero geschehenen überschusses / in entrichtung völliger Anlagen / von gedachten Würtzburgischen und Erbachischen theilen erstattet werden möchte; weswegen er dann seinem Herrn Principalen condictionem indebiti vorgehalten haben wolte.]

27. Die Grafen von Hohenlohe / 8. zu Roß / 40. zu Fuß / oder 256. fl. zum Cammergericht 66. fl.

28. Raigelsperg / 1. zu Roß / 4. zu Fuß / oder 28. fl. vertritt der Bischoff zu Würtzburg. zum Cammergericht 7. fl.

29. Herren von Limpurg / Semperfreyen / 2. zu Roß / 7. zu Fuß. thut an Gelt 52. fl. zum Cammergericht 16. fl. Limpurg Gaildorf / 2. zu Roß / 10. zu Fuß / thut an Gelde 76. fl. zum Cammergericht 16. fl.

30. Erbach / 2. zu Roß / 8. zu Fuß / oder 56. fl. zum Cammergericht 10. fl.

31. Schwartzenberg in Francken / 1. zu Roß / 3. zu Fuß / oder 24. fl. zum Cammergericht 6. fl.

32. Leiningen-Hartenburg / 3. zu Roß / 9. zu Fuß oder 72. fl. zum Cammergericht 18. fl. Leiningen-Weickers (Wer diese Güter habe / wird gestritten. Man hat den Herren von Hohenfels / Herrn zu Reipoltzkirch / und den Grafen von Eberstein und Rixingen / Hern zu Frauenburg / für die Inhaber gehalten / die es aber nicht gestehen wollen.) sollen 2. zu Roß / und 9. zu Fuß geben oder 60. fl. zum Cammergericht 15. fl. [add. Was in specie solches vor Güter sein ist dem Kayserl. Fiscal. nicht bewust / wegen Unrichtigkeiten der Reichs-Registern.]

Leiningen-Westerburg und Schauenburg / 2. zu Roß / 4. zu Fuß. Machten also Leiningen / Hartenburg und Westerburg 112. fl. und so viel hat auch Wehnerus.

33. Hanau-Müntzenberg / 10. zu Roß / 30. zu Fuß. oder 240. fl. zum Cammergericht 59. ½. fl. Hanau-Liechtenberg / 6. zu Roß / 22. zu Fuß oder 160. fl. zum Cammergericht 25. fl.

34. Nassau-Breda / 20. zu Roß / 90. zu Fuß. oder 600. fl. zum Cammergericht 148. fl. Will aber vom Haus Burgund eximirt seyn / wiewol Fiscus vor diesen in allen Reichsanlagen in judicio contradictorio gestanden. Printz Moritz hat wegen Breda / so lang ers gehabt / nie nichts erlegt.

Nassau-Dillenberg / 10. zu Roß / 45. zu Fuß / oder 300. fl. zum Cammergericht 74. ½. fl.

Nassau-Wisbaden und Idstein / 2. zu Roß / 10. zu Fuß / oder 64. fl. zum Cammergericht 19. fl.

Nassau-Sarbrück und Lahr / 6. zu Roß / 30. zu Fuß / oder 192. fl. [add. Fiscalis Cæsareus dicit quod juxta computationem Dn. Itinger num. 61. fol. 33. menstrua ipsius indicta sit 4. zu Roß / 24. zu Fuß / oder 144. fl. zum Cammergericht 20. fl.]

Nassau-Sarbrück und Weilburg / 6. zu Roß / 30. zu Fuß. oder 192. fl. zum Cammergericht 40. fl.

Nassau-Beilstein / 1. zu Roß / 2. zu Fuß / oder 20. fl. zum Cammergericht 7. fl.

35. Königstein und Epstein / 4. zu Roß / 63. zu Fuß / wiewol er hernach umb ~. zu Fuß gesteigert worden: die Inhaber aber blieben bey dem alten. Und hat Chur-Maintz Monatlich 80. fl. (Wehnerus hat 88.) Die Grafen von Stollberg und Königstein aber gar wenig (gesagter Wehnerus hat 20. fl.) geben: und war immer Streit deswegen: hat auch Chur-Pfaltz das ansehnliche Stück und Fauthey Sultzbach davon bekommen. zu unterhalt des Cammergerichtes 30. fl.

36. Ober-Isenburg und Büdingen / so in der Wetterau gelegen / 6. zu Roß / 24. zu Fuß / oder 168. fl. Wehnerus hat nur 140. fl. Nider-Isenburg / Greinsau / sampt der Stadt Neumegen und Salm / (dann Isenburg auch einen Theil an der Grafschaft Salm hat) 2. zu Roß / 8. zu Fuß / hat aber moderation begehrt / und hat Lutzenburgische Lehen. Zu unterhalt des Cammergerichts 42. fl. Nieder Eisenburg gibt 2. zu Roß / 8. zu Fuß / oder 56. fl. zum Cammergericht 15. fl.

38. Mötsch / zu Latein Amasia am Gebürge an der Etsch gelegen / wie Cyriacus Spangenberg (part. 1. Adelsspiegels lib 10. c. 15. fol 291.) sagt / soll jetzt den Krappen von Churburg gehören / und vom Haus Oesterreich eximirt werden. Es seyn auch Grafen von Mötsch in Churer Rhetien gewesen / so das Pretigau beherrschet haben / und Graf Gaudern noch Anno 1489. gelebt hat / wie besagter Spangenberg am vorgehenden 290. Blat schreibet. Sein zwar in den alten Anschlags Registern aber ohn einigen Anschlag begriffen.

38. Virneuberg / 2. zu Roß / 4. zu Fuß / oder 40. fl. Wehnerus 48 fl. zum Cammergericht 13. fl. Es wil aber solche Grafschaft / Burgund wegen Lützenburg eximiren: und hat der Herr Ertzbischoff von Trier / wie berichtet wird / die mehrertheils Güter dieser Grafschaft / in der Neuen Palens samt dem Haus Monreal / eingezogen / dessen sich Frau Magdalena Gräfin von Manderschied / (welche gleichwol etwas weniges umbs Jahr 1602. am Anschlag erlegt) vor diesem beschwert haben solle.

39. Reineck Herrschaft / 1. zu Roß / oder 12. fl. [add. Fiscalis Cæsareus ponit 1. zu Roß / 3. zu Fuß / oder 24. fl. zum Cammergericht 6. fl. / das Ertzstift Cölln hat solche hiebevor eingezogen und zu eximiren vermeint: sie ist ihm aber in

Camera

Camera ab / und den 30. Ianuarij anno 1567. Herrn Johann von Warsberg / und dem Reich / das jus collectandi zugesprochen / auch A. 71. verliehen worden. Gehört in den Churf. Rheinischen Crays.

ADDITIO.

[Die Reichsacta, de anno 1548. zeigen an / daß damahls Chur-Cölln vorgeben ; der letzt verstorbene Erbburggraf zu Reineck / und desselben Voreltern / weren / als des Stifts Erbburggrafen daselbst und Unterthanen / von allen Reichsbeschwerden / durch einen regirenden Churfürsten zu Cölln jederzeit eximirt worden : Nach dem aber Jacob der letzte Erbburggraf zu Reineck / vor etzlichen Jahren ohne Leibserben Tods verfahren / so were das Schloß Reineck dem Stift Cölln / als desselben frey Eigenthumb / und der Burggrafen Mannlehen / wider heimgefallen.]

40. Solms-Lich und Labach / 4. zu Roß / 24. zu Fuß / oder 144. fl. zum Cammergericht 27. ½. fl. Solms-Muntzenberg / 4. zu Roß / 18. zu Fuß / oder 120. fl. zum Cammergericht 22. fl.

41. Winnenberg und Beilstein / 1. zu Roß. oder 12. fl. zum Cammergericht 3. fl. Es gehöret diese Herrschaft zum Westphälischen Crays.

42. Mörs / Moers / oder Mörsch / so jetzt Nassauisch und Stadisch, gibt nichts. Es hat auch vor diesem allbereit streit deswegen geben / als der Hertzog von Cleve das Lehen darüber ertheilt gehabt / darwider sich Fiscus gelegt hat / und haben diese drey Graffschaften / Mörs / Rodenach und Sarwerden / vorhin einen Herrn gehabt. Die Graffschaft Mörs / ist von Graf Wilhelmen zu Wild und Mörs / auf Graf Wilhelmen zu Neuenar / seinem Tochtermann ; Sarwerden aber / (darinn die Stadt Malburg) an Graf Johannsen zu Nassau kommen ; Waren alle Reichs-lehen.

43. Wild- und Rheingrafen / 4. zu Roß / 12. zu Fuß / oder 96. fl. zum Cammergericht 22. ½. fl.

44. Von Dhaun / Grafen zu Falckenstein und Bruch / im Oberrheinischen Crays / 2. zu Roß / 4. zu Fuß. oder 40. fl. zum Cammergericht 7. fl. Von Dhaun / Graf zu Falckenstein / Herr zu Oberstein / Rützingen und Bruch / 1. zu Roß / und 1. zu Fuß oder 16. fl. zum Cammergericht 4. fl. deme Lothringen aber seine Unterthanen / Gulten und Güter entzogen / daher in Camera noch anno 1602. die Sach hängig gewesen.

45. Neuenar und Mörs / Grafen und Herrn zu Bettbür / 2. zu Roß / 4. zu Fuß. oder 40. fl. zum Cammergericht 10. fl. Es befindet sich aber / daß solche Graffschaft Neuenar / Gülch prætendirt hat / und daß sie unter andern seiner Fürsten-humber Anschlag begriffen: Wiewol sie je und allweg ihren besondern Anschlag gemacht. Besagte Herrligkeit / Bedbür / oder Betrbur hat eine Stadt dieses namens / an der Erff gelegen / so von Natur vest / aber samt dem Schloß im Cöllnischen Krieg von den Bayrischen erobert worden ist anno 1583.

ADDITIO.

[In den Reichs actis de anno 1547. ist zu finden / daß von wegen des Ertzbischoffs und Churfürsten zu Cölln denen Crays versamleten / (ni fallor) anno 44. sey angezeigt worden / daß die Graffschaft Neuenar in 200. Jahren nicht bey dem Mannsstamm der jetzo lebenden Grafen von Neuenar / sonder da entzwischen zum halben theil bey dem Stift Cölln / und zum andern halben theil bey den Grafen zu Firnenberg immerdar gewesen / und daß dieselbe Graffschaft ohn alle mittel im Stift Cölln / und unter desselben hohen Landsfürstlichen Obrigkeit gelegen / auch die geborne Grafen von Neuenar / nicht allein mitler Zeit / daß berührte Graffschaft aus ihren Händen kommen / und seither immerdar / sondern auch eine lange Weil darvor / als sie noch dieselbe Graffschaft innen gehabt / durch einen regirenden Ertzbischoff / und Churfürsten zu Cölln / als seine Unterthanen / von allen des Reichs obligenden Beschwerden jederzeit eximirt, vertretten und ausgezogen worden sey. Solchem aber zugegen habe der Fiscal diese Graffschaft neulich wegen der Reichsanlagen mit process vorgenommen ; Bete demnach der Churfürst zu Cölln / demselben zu befehlen / nicht weiters zu procediren.]

46. Horn / hat Burgund eingezogen / und solche Graffschaft seithero des 1567. Jahrs / nicht mehr contribuirt, in welchem Jahr der Graf von Horn 1400. fl. hat erlegen lassen.

47. Graf von Sain / 1. zu Roß / 3. zu Fuß / wiewol er 4. zu Roß / 16. zu Fuß erlegen sollte / daher auch Vvehnerus den Anschlag auf 112. fl. setzet. zum Cammergericht 23. fl.

ADDITIO.

[Von dieses Hauses Gütern und Vermögen / ist zu sehen der gründliche Bericht in Sachen Herrn Graf Ernsten zu Sain und Wittgenstein / gegen dem Ihre Churfürstl. Gnaden und das Ertzstift zu Trier / die Schlösser Sain / Freusburg / Rheinbrück rc. betreffend: Item die informatio juris & facti, wie weiland Herrn Graf Ernstens zu Sain / und Witgenstein / des ältern / nachgelassene beyde Fräulein Töchter / Ernestina und Iohannetta zu dem Schloß / Stadt und Ampt Hachenburg / mit allen pertinentien, gegen Chur-Cölln / so es Anno 1636. unterm Vorwand eines eröffneten und heimgefallenen Mannlehens / gewalthätiger weis eingezogen / berechtiget seind / impressa anno Christi 1642. Von der Graffschaft Valandar berichtet Vvurfbain im unvergreifflichen Historischen Bericht part. 4. pag. 106. daß die Grafen von Sain solcher meistentheil / umb die Zeit der Regirung Kaysers Vvenceslai, mit sonderbarer maß Chur-Trier überlassen ; Unangesehen aber das Kayserliche Cammergericht anno Christi 1606.

Hachenburg.

Valandar.

derselben wiederlösung den Grafen zu Sain zuerkant/ so seynd sie doch die Zeit hero/ wegen eingewandter revision, einen Weg als den andern bey Trier verblieben.]

48. Bitsch/ Liechtenberg und Ochsenstein/ 6 zu Roß/26. zu Fuß/ oder 176. fl. zum Cammergericht 32. fl. Anno 1572. hat der Hertzog auß Lothringen die Graffschaft Bitsch/ als ein vermeintes apertes Lehen/eingezogen/vnd Philipsen von Hanau / als Jacoben von Bitsch Tochtermann/vnd seine Erben aus der Possession getrieben / daher man nichts mehr contribuiren wollen ; Lothringen darumb / weil Bitsch kein Reichs-Lehen : Hanau hat gleichwol Ochsenstein bekommen/ darfür Wehnerus 24.fl.setzen thut.

49. Tengen in Schwaben/ Sultzisch 1. zu Roß / ist zwar auf 12. zu Fuß erhöhet gewesen/ oder 60.fl.zum Cammergericht 3.fl.[add. *Fiscalis Cæsareus in designatione sua ait, quod hic Comitatus Comitibus Hohenzolleranis sit venditus.*]

50. Ruppin/ Graffschaft/ wird vom Churfürsten zu Brandenburg sine onere eximirt. Dann anno 1524 Graf Wichman von Ruppin / der letzte in diesem Geschlecht gestorben/ vnd im Closter zu Neuen Ruppin begraben worden/vnd die Graffschaft/ als ein Marckisch Lehengut / an den Churfürsten zu Brandenburg gefallen / wie Andreas Angelus (in der Märckischen Chronic *lib. 3. fol. 310.*) schreibet. Hat sonsten 48.fl.Monatlich geben.

51. Hardeck / Grafen in Oesterreich / 3. zu Roß/11.zu Fuß/werden vom Hauß Oesterreich sine onere eximirt.

52. Hohnstein vnd Viraden / wird von Chur-Brandenburg sine onere eximirt. Hat vorhin 12.fl. geben. Grafen von Hohnstein/ zu Lohr vnd Clettenberg/2.zu Roß/8.zu Fuß/ solte wegen der Erhöhung von Anno 45. und 51. geben 4.zu Roß/18.zu Fuß. Den 12. Iulij Anno 1593. ward Lohra mit der gantzen Graffschaft Hohnstein / von Hertzog Heinrich Julio von Braunschweig eingenommen / weil / Graf Ernst / Graf Volckmar Wolfen Sohn / ohn Männliche Erben / kurtz zuvor in diesem 93. Jahr von dieser Welt abgeschieden war/ welcher samt seinen Vorfahren / gemeldte Grafschaft vber 500.Jahr regirt/wie Johann Becherer in der Thüringischen Chronic *pag.* 629. schreibet. Es haben sich aber die Grafen von Schwartzenburg/ und Stollberg/ darwider gesetzt/ welche auch bemeldte Graffschaft ietz haben / deren jeder theil an dem gedachten Anschlag 28. fl. Summa 56. fl. erlegen sollen. *Solvit* zum Cammergericht 14.fl.

53. Sargans/Graffschaft in der Schweitz/ gibt ietz nichts.

ADDITIO.

[Von diesem Namen besihe Gulers *Rhætiam lib.14.f.211.b.* Wie die Graffschaft an Oesterreich kommen/*lib.10.pag.151.* vnd *lib. 14. pag. 212. b.* vnd wie sie den sieben Orten der Eidgenoßschaft/verkauft worden/ *pag.213.b.*]

54. Wolckenstein/ 8. zu Roß/24. zu Fuß/ werden vom Haus Oesterreich sine onere eximirt, seyn des Stifts Brixen Erbtruchsessen gewesen / vnd mögen vielleicht von selbigen Grafen die Herrn von Wolckenstein in Tyrol herkommen.

55. Mansfeld/10.zu Roß/45.zu Fuß/oder 300. fl. daran etwas die Grafen / das andere Chur-Sachsen / vnd Magdeburg / geben haben. Wehnerus assignirt den Grafen von Mansfeld 120.fl.zum Cammergericht 77. ½.fl. [add. *Administrator Magdeburgensis Comitibus Mansfeldensibus in Comitatu Mansfeldensi non concedit ius territorij, sed tam feudum, quam territorium ab administratore non immediatè ab Imperio dependere asserit;* müsten Ihm als Lehens- und Lands-Fürsten ehrn und erkennen. *Ita Augustus Dux Saxoniæ Administrat. Magdeb. in literis ad Cæsarem ann 1655. 28.Decemb.*]

56. Stollberg/3.zu Roß/ 12.zu Fuß/ solten 4.zu Roß / 29. zu Fuß seyn / die Grafen von Stollberg haben ⅔. oder 63. fl. vnd Chur-Sachsen ⅓. daran. zum Cammergericht 22. ½. fl.

57. Beuchlingen / eine alte Graffschaft in Thüringen / so ietzund die von Werthern innen haben / welche Chur-Sachsen cum onere eximirt, vnd 2.zu Roß/ oder 24. fl. am Geldt monatlich / vnd jährlich zum Cammergericht 7. ½ fl. erlegt. Laurentius Peccenstainius (*in Theatro Saxonico* sagt / *cap. 18. fol. 297.*) daß Herr Dietrich von Werthern / Ritter vnd Doctor, so bey denen Kaysern Maximiliano I. Carolo V. vnd Ferdinando I. in großem ansehen gewesen / die Herrschaft Beuchlingen/ nach dem Graf Philipps / der letzte in diesem Stamm / ohne Erbe gestorben / erstlichen Kaufsweis an diß Geschlecht gebracht habe: Cyriacus Spangenberg aber (*lib. 10. part. 1.* Adelsspiegels *cap. 15. fol. 278.*) schreibet / daß die Grafen von Beuchlingen erst seiner Zeit mit Graf Bartholomæo dem letzten abgestorben : Es sey aber die Herrschaft Beuchlingen längst zuvor an die Herren von Werthern kommen / vnd haben sich die letzte Grafen auf Gebassen / vnd Kreyenberg enthalten. Es habe diesen Grafen vor Zeiten vnter andern Orten/ die da erzehlt werden / auch Kindelbrücken gehört.

58. Barbey vnd Mühlingen/ 1.zu Roß/ 2. zu Fuß / oder an Gelt 20. fl. dem Cammergericht jährlich 8.fl.

59. Grafen von Gleichen/ 3.zu Roß/ 13. zu Fuß/ oder 88. fl. werden von Sachsen-Weimar / vngeacht sie des H. Reichs Lehenleute/ cum onere vertretten vnd eximirt, vnd ist Fiscus derentwegen mit ihnen noch anno 1602. in Camera rechthängig gewesen. zum Cammergericht 22. ½. fl.

60. Schwartzenburg / Viergraven des Reichs/in Thüringen/ 7. zu Roß/ 29. zu Fuß. seyn gleichwohl Anno 1545. vnd 51.vmb 7. zu Roß / vnd 16. zu Fuß/ erhöhet worden: bleiben aber bey dem alten / nemlich den 209. fl. zum Cammergericht 51.fl.

[Auf

ADDITIO.

Quæstio Status Comitis Schwarzaburgico mota.

[Auf dem jüngsten Reichstag zu Regenspurg/ anno 1641. in dem 130. Fürstenraht/ so den 2. Septemb. gehalten worden/ hat Sachsen-Altenburg protestirt, wider Hern Anthonij Günthers / Grafen zu Schwartzenburg Bottschafter (so unter den Wetterauischen Grafen damals die Session genommen) mit vorbringen / daß ex actis publicis kundbar / wann die Schwartzenburgischen sich dergleichen unterstehen wollen/ sie allemahl davon abgewiesen worden / wäre dem Chur-und Fürstlichen Haus Sachsen / an ihrer Landsfürstlichen Hoheit nachtheilig / sintemahl die Grafen mehrerntheils ihre Lehen von dort zu suchen / würden zu allen Landtägen beschrieben / und müsten vor dem Hause Sachsen, activè & passivè, stehen. Hierauf hat Schwartzenburg reprotestirt und geantwortet / sey ein unmittelbahrer Stand des Reichs / unter den vier Reichsgrafen / auch in der Reichsmatricul begriffen / nach welcher sie ihren Anschlag entrichten müsten / und derentwegen von keinem Stand vertretten würden. So würden sie auch auf die Reichs- und Craistäge erfordert / und darbey zur Session admittirt. Gleich wie sie nun mit diesem Bericht dem Chur-und Fürstlichen Haus Sachsen / an Schuldigkeit / wofern sie demselbigen wegen etlicher Lehenpflicht verwandt / nichts derogirt haben wolten/ also verhoften Sie entgegen auch bey ihren Rechten gelassen zu werden. Sonsten hetten die Grafen von Schwartzenburg anno 1576. auf gemeinem Reichstag / ein Privilegium einer sonderbahren Session im Fürstenraht erlanget / welches nachgehends von Kaysern zu Kaysern confirmirt worden / und sie der installation wegen abermahligen Anregung gethan / und gebührlich gethan haben wolten / mit beygefügter protestation, daß ihnen die unter den Wetterauischen Grafen genommene Session, an vermeldter ihrer Gerechtsamkeit / nicht præjudicirlich seyn solte.]

61. Gera / deren Herrschaft Inhabere/ die Herren Reussen von Plauen / so wegen Gera / Schleitz / etc. nur den alten Anschlag der 2. zu Roß/ 12. zu Fuß / oder 72. fl. und wegen Greitz und Cranichfeld / 1. zu Roß / 3. zu Fuß / oder 24. fl. erlegten / ist anhängig am Cammergericht / und wegen der Exemption contra Sachsen strittig gewesen. Solvunt Cameræ 18. fl wegen Gera ; wegen Plauen 6. fl.

62. Herren von Pleß/ seyn Anno 1571. mit Dieterichen dem Sechsten abgestorben / und ist die Herrschaft an die Herren Landgrafen in Hessen gefallen / die sie jetzt mit 1. zu Roß vertretten sollen / oder 12. fl. zum Cammergericht 3. fl.

63. Wid/ Grafen und Herren zu Runckel und Reichenstein/ 4. zu Roß/ 12. zu Fuß/ oder 96. fl. gehören zum Westphalischen Crays. [add. *Fiscalis Cæsareus ponit* 6. zu Roß / 12. zu Fuß / oder 120. fl. zum Cammergericht 24. fl.]

64. Olbruck / 1. zu Roß/ 1. zu Fuß. Diese Herrschaft haben die Waldpotten zu Bassenheim anno 1601. innen gehabt. Das Reich ist in possessione juris collectandi, wiewol Cölln sie davon abhalten wollen / gehört sonst zum Oberrheinischen Crays.

65. Löwenstein/ 2. zu Roß/ 9. zu Fuß. oder 60. fl. Der Hertzog von Würtemberg erlegte solche Anlag / als der diese Grafschaft zu eximiren vermeint / wiewol die Sach noch anno 1602 in Camera beruhet. zum Cammergericht 15. fl.

66. Reinstein und Blanckenburg / am Hartz in Sachsen/ 2. zu Roß; oder 24. fl. zum Cammergericht 6. fl. Anno 1599. ist der letzte Graf Ernst Heinrich abgestorben / und hat solche Grafschaft / als heimgefallenes Lehen/ Hertzog Heinrich Julius von Braunschweig eingezogen. Wehnerus setzet gleichwol noch diese 24. fl. unter des Hertzogen Anschlag besonders. (Vid. Instrum. Pac. artic 11.)

67. Friesland / als Grafen und Herren in Friesland / seyn anno 1521. auf 20. zu Roß / und 135. zu Fuß; oder 780. fl. angeschlagen worden : muß die Herrschaft Friesland seyn / so in dem Burgundischen Vertrag begriffen / oder die Grafen und Herren so vor diesem in Frießland gewohnt haben. In den alten Reichs-und Anschlag-Registern befindet sich / daß sie die Grafen von Rosheim / oder Reißheim seyn genannt worden. Ich finde aber dieselbe bey dem sehr fleissigen und berühmten Friesischen Geschichtschreiber Ubbone Emmio nicht / man wolte dann darunter den Geldrischen Maarschallen / Martin von Rosen / oder Rosheimb verstehen ; welcher im Namen seines Hertzogen Caroli von Geldern / Krieg in Friesland von A. 1518. an viel Jahr lang geführet / und was seinem Herrn darin zu theil worden / regieret hat. Ich halte aber / es seyn unter diesem gemeldten Anschlag / die vom Adel in West-Friesland zu verstehen / welche sich zuvor der Städte daselbst / als Franicker/ Bolsward / Sneck / und anderer impatronirt, hernach der Sächsischen Regierung widersetzt / und zum theil an Geldern / zum theil an Burgund gehengt, bis endlich Burgund / oder Keyser Carolus V. alles bekommen. Und unter diesen Edelleuten seyn die Siardæi, Ienganæi, Haringæi, Liaucamæi, und andere mächtige den Grafen zu vergleichen gewesen. Und weil sich Jevern in Ost-Friesland auch in den Burgundischen Schutz / wider den Grafen daselbst begeben / und selbige Stadt und Schloß / samt gantzen Ländlein herumb / so jetzt Oldenburgisch/ selbigem Haus zu Lehen auffgetragen / so wird es auch under besagtem Vertrag zu verstehen seyn. [add. *Solvunt ad sustentationem Cameræ quotannis 197. fl. Fiscalis Cæsareus in*

designatione sua dicit se nescire quinam sint isti Comites.]

68 Ostfriesland / oder die Grafen von Emden / sollen geben / 6. zu Roß / 30. zu Fuß / oder 192. fl. zum Cammergericht 59. 1. fl.

69. Grafen von der Lipp / in Westphalen/haben keine Reichslehen / geben doch 4. zu Roß/18. zu Fuß/ oder 120. fl. zum Cammergericht 25. fl.

70. Oldenburg / 8. zu Roß/ 30. zu Fuß/ oder 216. fl. und wegen Delmenhorst und Harbstetten (so von dem Stift Münster an Oldenburg kommen / und dis Stift deßwegen anno 1557. umb so viel geringert worden ist) 2. zu Roß / 14. zu Fuß / Summa 296. fl.

71. Hoya und Bruchhausen / 2. zu Roß / 8. zu Fuß. oder 56. fl. zum Cammergericht 14. fl. unser Autor sagt / es habe diese Grafschaft Anno 1602. zum theil dem Hertzog zu Braunschweig / und das wenigst davon dem Grafen von Bentheim gehört. Wehnerus sagt / es gebe Braunschweig davon 24. fl. müsten also die von Bentheim 32. fl. an diesem Anschlag erstatten / oder andere ihnen solchen tragen helfen. Siehe hierunden Teckelnburg. Johann Becherer in der Thüringischen Chronic / *pag.* 593. sagt: es sey Graf Otto von der Hoya / der letzte des Stammens Anno Chr. 1582 gestorben / und die Grafschaft an die Hertzogen von Braunschweig und Lüneburg gefallen. Gleiches meldet auch Henricus Bünting (in der Braunschweigischen Chronic / *2. part. fol.* 44.) und sagt außtrücklich von der gantzen Grafschaft Hoya und Bruchhausen / die Hertzoge / Julius und Hertzog Erich der Jünger / von Braunschweig/ und Hertzog Wilhelm von Luneburg/ mit einander getheilet / auch beyder Hertz- und Grafschaft Wapen in das Braunschweig- und Lüneburgische Wapen gesetzt haben. Hamelmann in dem Oldenburgischen (*Chronico part 3. cap 15. pag.* 399.) gibt erstlich Graf Albrechten zu Hoya/ der anno 1563. gestorben / das Zeugnüß/ daß er in seinem Leben das Interim kurtzumb nicht annehmen wollen : und *fol.* 430. meldet er / daß Graf Otto / anno 1582. den 25. Febr. der letzte / auf dem Ampthaus Hoya gestorben / und haben die Hertzogen von Braunschweig und Lüneburg/ neben dem Landgrafen zu Hessen / die Grafschaft / als ihre Lehen / unter sich getheilet / nach dem sechs Brüder / als Graf Albrecht / Wolf / Jobst / Otto/ Erich und Friderich / deren drey verheyrahtet gewesen / alle ohne Leibserben gestorben / und also mit ihnen das uhralte Edle Geschlecht welches in die 45. Jahr / von Kayser Lotharij des Sachsen Zeiten her/ an der Weser florirt und geblühet/wie Chytræus (*in continuatione Chronici Saxoniæ* am 757. Blat) schreibet / ein Ende genommen hat. Es seyn aber in dieser Grafschaft / sie sey nun zukommen wem sie wolle/ die Aempter Nienburg / Brockhusen/ Sicke/ Stoltenaue / Steirberg / Drpenau / Uchte/ Barenborg / Ehrenburg und Freudenberg / und ligt das Stammhaus Hoya zwischen Neuenburg und Bremen / an der Weser.

27. Graf von Waldeck / 4. zu Roß/ 18. zu Fuß; oder 120. fl. zum Cammergericht 25. fl.

ADDITIO.

[Die Grafschaft Waldeck ist vormals eigen gewesen / darnach von Hessen dem Heil. Reich zu Lehen gemacht worden (ita lego *inter Documenta ad successionem Marpurgensem pertinentia pag.* 24. *adde* Reinking. *de Regimine Seculari & Ecclesiastico lib. 1. class. 4. cap. 16. numer.* 25.) Comites Waldeccios esse Vasallos Landgraviorum Hassiæ, personale tamen homagium præstare Imperio. Es haben im Jahr 1431. und 1438. Graf Otto / Graf Heinrich / und Graf Walrad zu Waldeck / Landgraf Ludwigen zu Hessen in gutem Trauen / Zuversicht und Glauben zu einem Lehenherrn erkohren/ wie der Hessische Diener Vvilhelmus Dilichius in seinem *Chronico p.* 239. bezeuget/ und demselben ihre uhralte Grafschaft Waldeck mit aller ihrer Mannschaft / Schlössern / Städten / Pertinentien, Rechten und Gerechtigkeiten / so viel sie dessen im Recht vermocht / und ihnen zuständig gewesen / und ihre Eltern vor / und sie nach innen gehabt und herbracht / aufgetragen und gegönnet / dergestalt und also / daß von ermeldetem Fürsten von Hessen die Grafen zu Waldeck nun ins künftig / solche ihre Grafschaft in qualität eines rechten Erb-Mann-Lehens haben / verstehen und empfangen / etc. Dieses aufgetragene Recht an der Grafschaft Waldeck haben die Landgrafen wiederumb der Römischen Kayserlichen Majestät aufgegeben / und von derselben zu Lehen empfangen / daß also bemeldte Grafschaft anjetzo gantz und zumahl ihrer ersten Natur nach Kayserlichen Majestät und des H. Röm. Reichs warhaftes Eigenthumb ist und bleibt. Bey solchem Zustand nun / haben etliche folgende Herren Landgrafen mit dem gütlichen Auftrag sich nicht gesättiget / sondern allgemachsam über die Schrancken des Lehenrechts gegriffen / und sich einer ordentlichen Superiorität uber die Grafschaft Waldeck/ und der Herren Grafen Person ausser und wider den genauen Buchstaben / Sinn und Meynung der Pacti antiqui und aller Lehenrecht anmassen wollen; also daß im Jahr 1549. vom Kayserlichen Fiscali am Cammergericht ein ordentlicher exemptionis Proceß wider Hessen erhoben / darinn à parte fisci & Comitum Anno 1550. & seqq. der ohnmittelbare Reichs-grafenstand des Hauses

Conditio sive Status Comitum Waldeccensium.

Waldeck

Waldeck dermassen dargethan / daß dieselbe Herzen Grafen von dannen in aufrichtigem redlichen Besitz aller Rechten und qualitäten, so activè & passivè einem Reichs-Grafen obliegen und zustehen/vestiglich geblieben: beklagten Herzen Landgrafen aber alles jus & probatio zerunnen/ und nunmehr indas siebentzigste Jahr / (erat annus 1621. quando hoc scribebatur) post factam rectè & legitimè litis contestationem dahin geblieben: in massen solches zu allem Uberfluß ann 21. Tag Augusti, Anno 1619. zu Speyer die Herzen Grafen in deductione in continenti mit jeden requisitis männiglich zur Nachricht / in petitorio & possessorio wiederholet/und in offnen Truck kommen lassen. Ita legitur apud Lundorpium, (tom. 1. actor. publicorum lib. 6. cap. 65. pag. 978. & seq.) De controversia ipsa vide consil. 10. in fascic. consultat. annexo Klockij tract. de contrib.] [add. Quid de Comitibus Waldeccensibus dispositum sit in Instrum. Pac. vide eius artic. 15. ferè ad fin.]

73. Schaumburg / in Ober-Oesterreich/ 6. zu Roß/ 26. zu Fuß. Es ist aber diese Grafschaft anno 1548. aus der Reichs-matricul gethan worden/und jetzt in des Hauses Oesterreich gemeinem Anschlag begriffen.

74. Losenstein / auch in Oesterreich / 2. zu Roß / 2. zu Fuß / wird ingleichem vom Haus Oesterreich sine onere eximirt.

75. Diffolt oder Dipholt / 1. zu Roß/ 4. zu Fuß / oder 28. fl. zum Cammergericht 7. fl. Braunschweig - Lüneburg erlegt jetzt nach der Grafen Abgang solchen Anschlag.

76. Schencken von Landsperg / seyn anno 1548. aus der Reichs-Matricul gar ausgethan worden.

77. Steinfurt / im Stift Münster / 2. zu Roß/ 4. zu Fuß oder 40. fl. zum Cammergericht 15. fl.

78. Bentheim / 6. zu Roß / 20. zu Fuß. oder 152. fl. zum Cammergericht 45. fl. (Cyriacus Spangenberg sagt (part. 1. Adelsspiegels lib. 10 cap 15.) daß der letzte Graf von Bentheim drey Töchter verlassen habe/ mit deren einer der Graf von Steinfort die Grafschaft Bentheim bekommen habe.

79. Brunckhorst / Freyherz zu Battenborg / Anholt und Stein / hat Reichslehen / und solte geben 6. zu Roß / und 20. zu Fuß/oder 152. fl. zum Cammergericht 45. fl. Ist aber in dem Burgundischen Vertrag nominatim begriffen / und hat ein gute Zeit / wiewol er im Westphälischen Crays/ nichts geben. [add. Domus Burgundica illum hodie eximit.]

80. Witgenstein / 1. zu Roß / 4. zu Fuß / oder 28. fl. welchen Anschlag Graf Ludwig von Sain / Graf zu Witgenstein anno 1602. erstattet hat. Es sucht aber der Churfürst von Trier eine Gerechtigkeit in der Herrschaft Vallendar / so dem Grafen von Sain und Witgenstein gehörig / deren Grafen sich Gœddeus singulari Responso, so anno 1612. gedruckt worden / angenommen hat: (D. Besoldus de Iurisdict. Imperij Romani quæst. 8. p. m. 21.) Soluit Cammera 7. fl.

81. Spiegelberg / 2. zu Roß oder 24. fl. zum Cammergericht 12. fl. Ist anno 1602. von den Grafen von Gleichen vertretten worden. Dann obwol nach des letzten Grafen von Spiegelberg / und Pirmont / Tod / in anno 1583 sich solcher Grafschafften / als wegen Pirmont / mit Paderborn; und wegen Spiegelberg / und dem Flecken Coppenbrück / mit Hertzog Erichen von Braunschweig / unruhen erhoben / so haben doch Graf Philipps Ernst / und Graf Hans Ludwig von Gleichen / die beyde noch anno 1607. gelebt / als von Frauen Walpurgen Gräfin zu Spiegelberg und Pirmont (im Westphälischen Crays) gebohren / solche Güter bekommen / auch folgende Zeit den Anschlag erstattet. Besihe Iohann Leznerum (in der Dasselischen Chronic / lib. 3. cap. 78.) Hamelmannus (in der Oldenburgischen Chronic part. 3. fol. 417.) und Laur. Peccenstain, (in Theatro Saxonico cap. 16.)

82. Teckelnburg / 2. zu Roß / 10. zu Fuß. oder 76. fl. zum Cammergericht 15. fl. Diese Grafschaft wird von den Grafen von Bentheim vertretten: Machten also diese der Herrn Grafen von Bentheim drey Anschläge / als wegen Steinfurt / 40. Floren/ wegen Bentheim 152. Floren / und wegen Teckelnburg / 76. Floren / zusammen 268. Floren. Darfür Vvehnerus 276 fl. setzet; Müssen sie also an der Grafschaft Hoya / weil sie/ wie oben gedacht / das wenigste daran haben sollen/ nur 8. fl. geben. [add. Mauritius Comes Tecklenburg: in Comitiis de ann. 1653. die 20. Decembr. per legatos suos urfit: das wegen der entkommenen Herschaft Ligne, und Vier zur Herschaft Tecklenb. gehörige Kirchspiel (Ippenberg / Bronchterbeck / Eeche / und Mottingen) der Techlenb. anschlag auff 1. Drittheil moderiret werden möchte.]

83. Wunsdorff/Grafschaft/ 1. zu Roß/ 1. zu Fuß / wird aber vom Hertzog zu Braunschweig sine onere eximirt.

84. Ligne / Herrschaft / 2. zu Roß/ 5. zu Fuß. oder 44. fl. Hispanien solle solche von Tecklenburg erkauft haben / wiewol Graf Arnold von Bentheim an Kayser Maximilianum II geschrieben haben solle / daß solche Herrschaft Ligne / neben vier Teckelnburgischen Kirchspielen/ ihme in anno 1547. durch Graf Maximilian von Büren gewaltthätig abgenommen worden seye. Der Graf von Arnberg schreibet sich davon. Quota Cameræ solvenda ipsi nondum indicta.

85. Ortenburg / in Bayern / zwischen der Donau / Isar / Inn und Saltza gelegen / 2. zu Roß / oder 24. fl. zum Cammergericht 12. fl.

86. Rerberg oder Ritberg / in Westphalen / 6. zu Roß oder 72. fl. zum Cammergericht 39. fl. Es seynd diese Grafen eines

Cc

Stammes mit denen / von Ostfriesland oder Emden. Der letztere Graf Johann von Retberg / so Anno 1564. zu Cölln in der custodia verstorben / hat 2. Töchter zu Erbin verlassen / denen auch nach ihrer Anfrauen / der letzten von Esens / absterben / Esens / Widmund und Stedesdorf in Ostfriesland worden; aus welchen die eine Graf Ennonem III. von Ostfriesland Anno 1581. geheyrahtet / und selbige Herrschaften dahin gebracht hat.

87. Hag / 4. zu Roß / und 10. zu Fuß oder 88. fl. zum Cammergericht 30. fl. Es wird diese Grafschaft vom Hertzog in Bayern vertretten / als an welchen solche anno Christi 1567. nach Grafen Ladislai / des letzten zu Hag / Absterben kommen. Besihe Wiguleum Hund im Bayerischen Stammbuch / *lib. 1. fol. 67.*

88. Schaumburg / Gemmen / etc. der Grafe zu Holstein / Schaumburg und Sternenberg / Herr zu Gemmen / sol wegen Schaumburg und Gemmen 6. zu Roß / 26. zu Fuß / oder 176. fl. geben. zum Cammergericht 60. fl. [add. *Per Instrum. Pacis art. 15. hic Comitatus pervenit ad Domum Hasso-Casellanam, partemque eius etiam tenet Comes Lippiacus, qui sedem habet in arce Buckkeburg, adeòquè hi sine dubio onera Imperii ratione illius Comitatus sustinent.*]

89. Leisnick / die Graffschaft wird richtig von Chur-Sachsen mit 20. fl. vertretten / wie Vvehnerus schreibet; gibt 1. zu Roß / 2. zu Fuß. zum Cammergericht 5. fl.

90. Berg und Byland / 8. zu Roß / 20. zu Fuß. oder 176. fl. zum Cammergericht 30. fl. Der Graff zu Berg / Herr zu Byland / hat lange zeit nichts erlegt. Burgund eximirt ihn / ist in Camera hängig gewesen.

91. Salm / 2. zu Roß / 4. zu Fuß. Der halbe theil dieser Grafschaft ist nach Graf Johannis Tod an Lothringē kommen / den andern halben theil haben die Wild- und Reingrafen; und habē auch die Grafen von Isenburg was daran. [add. *Fiscalis Cæsareus ponit* 2. zu Roß / 9. zu Fuß oder 60. fl. zum Cammergericht 15. fl.]

92. Falckenstein / 1. zu Roß / 4. zu Fuß. Es wird diese Freyherrnschaft vom Hause Oesterreich / sine onere, eximirt. Weiß zwar nicht / wo solche gelegen: dann vielerley Falckenstein seyn / als am Hartz / im Argau / am Inn in Bayern / fürm Walde / auch in Bayern / in der Wetterau / item zwischen Kayserslautern / und Germersheim. [add. *Vltimus Comitatus dicitur* Falckenstein am Donnersberg / *quem Dux Lotharingiæ ab Imperio immediatè tenet, & dein Comitibus in* Falckenstein *in subfeudum concedit. Prætendunt in hunc Comitatum Sueciei Comites de* Löwenhaubt *Vid. Instr. Pac. art. 4. & ibi Burgold. & in hunc Francisci Irenici notas.*]

93. Schönburg / Freyherren / Herrn zu Glauche und Waldenburg / 4. zu Roß / 10. zu Fuß / wolten gleichwol nur den alten Anschlag / 2. zu Roß / 4. zu Fuß / geben. zum Cammergericht 10. fl.

94. Degenberg. Bayern hat solchen Stand dem Reich in Camera aberhalten / und nach absterben des letzten Freyherrn von Degenberg eingezogen.

95. Summerauf / oder Zembref / oder Sombref (beym Limnæo Stembref /) 2. zu Roß. oder 24. fl. zum Cammergericht 6. fl. Der Herr von Hochstraten soll solche Herrschaft innē haben. wird von Burgund eximirt.

96. Manderscheid / Blanckenheim / und Gerharstein / 2. zu Roß / 10. zu Fuß. oder 64. fl. zum Cammergericht 25. fl. Diese Grafen seyn zwar wi[illegible]liche Reichs-Stände / und sonderlich Blanckenheim ein Reichslehen; weiln aber auch solche Grafschaften vom Hertzogthumb Gülch zu Lehen rühren sollen / hat der Hertzog von Gülch sie sine onere eximiren wollen / daher sich Hans Gerhard Graf zu Manderschied den 29. Iulij anno 1592. rotundè erklärt / daß weiln ihn Gülch eximire, er zum Reich nichts contribuire. Manderschied Keyl / 4. zu Fuß. oder 16. fl. zum Cammergericht 7. fl. Hat sich gleichsam willig von dem Hertzogthum Lützelburg / unter Graf Dieterichen eximiren lassen / unangesehen dieser Grafschaft in dem Burgundischen Vergleich keine meldung geschicht. Manderschied Schleiden / soll wegen Schleiden / Cronenburg / und Neuenburg / geben / 6. zu Roß / 27. zu Fuß oder 180. fl. zum Cammergericht 37. ½. fl. [*Domus Burgundica hunc Comitatum eximit.*] Es herten aber diese Grafen von Manderschied / Herrn zu Schleiden / Virnenberg etc. seithero des 1566. Jahrs nichts contribuirt, sondern wolten von dem Hertzogthum Lützenburg dem Reich entzogen werden. [*Ann. 1653. d. 4. Maij in Comitiis emissum est scriptum, quare Comites* Manderscheid *propter Comitatus* Blanckenheim *&* Gerhardstein *in sessione & voto sint defendendi. Vid. Dn. Autor. T. 5. l. P pag. 292. & seqq*]

97. Reifferscheid / 2. zu Roß / 2. zu Fuß. oder 32. fl. zum Cammergericht 12. fl. Diese Grafschaft wird meistentheils von Chur-Cöln / theils von Burgund eximirt, war gleichwol noch hängig in Camera; und sagte man / daß diese Grafen Reichsgrafen bleiben / auch nichts nach Cöln und Burgund contribuiren wollen.

98. Grafen von Egmond / Herren zu Eiselstein / 10. zu Roß / 45. zu Fuß. oder 300. fl. zum Cammergericht 75. fl. Werden auch durch Burgund eximirt.

99. Von Bergen / Grafen zu Walheim / 10. zu Roß / 67. zu Fuß / oder 388. fl. zum Cammergericht 97. fl. Werden auch von Burgund eximirt. [Add. *Ann. 1653. in Comit. Ratisbon. nomine Georgij Alberti Comitis* von Berg. *Memoriale exhibitum, in quo immedietas Comitatus asserta, Imperatorque eodem anno die. 13. Aug. Directorio Imperiali intimari fecit, prædictum Comitem in Collegio Comitum ad votum & sessionem esse admittendū.*]

100.

100. Hewen oder Heven / Herrschaft im Hegau / darin das Städtlein Engen / hat vorhin den Grafen von Lüpfen gehört / jetzt aber Herrn Maximilian von Pappenheim zuständig / soll geben 1. zu Roß / 4. zu Fuß; oder 28. fl. zum Cammergericht 7. fl.

101. Tautenberg. Es seyn vorhin diese Schencken (so fast mitten in Thüringen gesessen / auch vorzeiten die von Varila, oder Vargila, einem Schloß / so verwichener zeit die von Gleichen gehabt haben sollen / genant worden /) höher angelegt gewesen : jetzt gibt dieß Herschaft / 1. zu Roß / 2. zu Fuß / oder 20. fl. (Wehnerus hat 28. fl.) und wird von Chur-Sachsen cum onere eximirt. zum Cammergericht 7. fl.

ADDITIO.

[Die Herren Schencken sollen also genant seyn von dem officio, so sie denen Römischen Kaysern / oder Fränckischen-Thüringischen Königen geleistet : Peccenstain *in d. theatro part.* 1. *c.* 18. *p.* 281.]

102. Wildenfels / Freyherren in Voigtland / 1. zu Roß / 2. zu Fuß; oder 20. fl. zum Cammergericht 7. fl. so auch Chur-Sachsen cum onere vertritt. Laurentius Peccenstainius *in Theatro Saxonico cap.* 19. *fol.* 322. sagt / sie seyen Römischen Geschlechts gewesen / und mit Herrn Anarg Friderich Oberhauptman des Voigtlands und Churfürstl. Sächsischen Raht anno 1600. abgangen und diese alte Herrschaft durch einen sondern Contract, den Grafen von Solms auf Sonnenwalde / in Laußnitz / gefallen.

103. Tübingen / 1. zu Roß / 1. zu Fuß. oder 16. fl. zum Cammergericht 4. fl. Ist strittig / und werden / vermög Reichsabschied de anno 1548. vom Haus Oesterreich / wegen der Pfandschaften / eigner oder Lehengüter / so sie von solchem Hauß / oder in desselben Land haben / eximirt : aber als Grafen des Reichs sollen sie ihrer Güter halben / so sie ohne Mittel im Reich haben / gleichwol in des Reichs Anschlag gezogen werden. Ist aber wegen solcher Güter eine ungewißheit gewesen / und wird vielleicht seithero auf den Reichs-und Moderation Tägen nachgefragt seyn worden. Sihe oben Oesterreich.

104. Blanckenburg / im Westerreich / wird von Lothringen sine onere eximirt, als welcher Ort nominatim im Lothringischen Vertrag begriffen.

105. Kriechingen / Freyherren / 2. zu Roß / 4. zu Fus / oder 40. fl. zum Cammergericht 10. fl.

106. Rogendorf / 10. zu Fuß / wird vom Haus Oesterreich sine onere eximirt. Vnd ist dieses Geschlecht noch vorhanden.

107. Königseck Aulendorf / hat vor diesem geben 2. zu Roß / 6. zu Fuß / oder 48. fl. zum Cammergericht 16. fl. nemblich ehe die Herrschaft Marstetten davon den Erbtruchsessen zu Waldpurg ist verkauft worden / so jetzo den halben theil erstatten / daher der zeit Königseck nur 1. zu Roß / oder 3. zu Fuß gibt / wiewol in obangezogener Schwäbischen Crays-verzeichnüß der alte Anschlag der 48. fl. stehet so mit den folgenden 20. fl. bringt 68. fl. darfür Wehnerus 84. fl. setzet. [add. *Fiscalis Caesareus addit, quod ratione Dynastiae Königseckenberg Comites in Königseck solvant* 5. zu Fuß / oder 20. fl. *Camerae* 5. fl.]

108. Rotenfels. Sihe oben Montfort.

109. Merspurg / und Beffort / 4. zu Roß / 20. zu Fuß. Werden aber vom Haus Oesterreich sine onere eximirt.

110. Brandenstein / Herren zu Ranis / 1. zu Roß / 4. zu Fuß / oder 28. fl. zum Cammergericht 7. fl. werden aber von dem Hertzogen von Sachsen-Coburg / und Weymar vertretten / immassen solches Coburg bis anno 1592. gethan / nachmals hat er anstehen und strittig werden wollen.

111. Pirmontische Güter / 1. zu Roß / 2. zu Fuß. [add. *Fiscalis Caesareus* ponit 4. zu Fuß / oder 28. fl. zum Cammergericht 7. fl.] Cyriacus Spangenberg (im Adelsspiegel *part.* 1. *lib.* 10. *c.* 15. *fol.* 291.) sagt / daß Pirmont / eine Grafschaft in Westphalen / erbloß worden / und die Herrschaft an die Grafen zu Spiegelberg kommen / wie sie folgends an die Grafen von Gleichen kommen / ist oben bey Spiegelberg gesagt worden.

112. Rekum eine Herrschaft / auch im Westphälischen Crays / hat anno 1602. Herman von der Lünden / Herr zu Hautheim ingehabt / der damahls deswegen angefordert worden ist.

113. Wolfstein / Freyherr zu Ober-Sultzburg / und Pirbaum / 2. zu Roß / 4. zu Fuß / oder 40. fl. zum Cammergericht 10. fl. gehören zum Bayerischen Crays. Ihre Genealogiam hat Wiguleius Hund *part.* 2. Bayerischen Stambuchs *fol.* 369.

114. Burg Friedberg. Es wird zwar deswegen die Ritterschaft auf die Reichsage beschrieben / aber erscheinen nie als ein Reichsstand / sondern erlegen ihre Contribution neben den Ritterschaften am Rhein und in der Wetterau / dabey sie auch anno 1577. seyn gelassen worden. Quota est 10. zu Roß / 45. zu Fuß oder 300. fl.

ADDITIO.

Notabilia circa castrū Friedberg

[In oft angezeigten Reichs actis de anno 48. ist zu finden / wiewol von wegen der Ritterschafe der Burg Friedberg angezeiget / wie sie in des Reichs Anschläge nicht / sondern zu dem Freyen Adel und Ritterschaft gehörig / und derhalben in den Anschlag nicht gehören Dieweil aber gemeldter Burg Ritterschaft unter denen Reichs Anschlägen begriffen / haben es Churfürsten / und Stände / und der Abwesenden Rahte / dabey gelassen /

und so gedachte Ritterschaft sich dessen beschwert zu seyn vermeint/ist ihr der ordentliche Weg vorbehalten. Es hat neulicher zeit jemand unter dem nahmen Hippolyti von Treisbach ein tractätlein ausgehen lassen/ des Tituls eines unfürgreiflichen bedenckens über etliche fragen der Freyen Ritterschaft zu Schwaben/ Francken und am Rheinstrom/ Stand und Session betreffent/ darinnen er num 266. anzeigt/ daß die Ganerben/ und Ritterliche Gesellschaften der Burg Friedberg/ Gelnhausen/ und S: Georgen Schilds/ aus lauter irrthumb/ und ohn ihr wissen und einwilligung/ anfangs der Reichsmatricul inseritt worden/ alldieweil selbige theils mit Graf- und Herrschaften versehen gewesen/wie bey der Burg Friedberg zusehen/ als welcher neben andern ansehenlichen Rittergütern die Grafschaft Kaich incorporirt, und unter selbige Burggrafschaft gehörig. Nach dem aber/ der Röm. Kayserl. Majestät/ und sonderlich Kayser Maximiliano I. dieser Irrthum wegen der Burg Friedberg allerunterthänigst zu erkennen geben/ daß diese je und allwegen aller Anlag und Steuren/ sonderbar und von alters hero befreyet/ und sie darbey unperturbirt verbleiben zu lassen gebehten/ haben Ihre Kayserliche Majestät den 16. Maij anno 1510. darüber allergnädigst decretirt, daß diese der Burg Friedberg in die Reichsmatricul beschehene relation, und Anschlag aus irrthumb/ und wider ihre habende privilegia und von alters hergebrachte gewonheit vorgangen/ und dahero nichtig/und der Burg an ihrer alten Freyheit keines weges nachtheilig seyn solle. Welches dann auch nachgehends den 18. Septemb. A. 1530. von Kayser Carolo V. bestättiget/ und die Burg jederzeit darbey gelassen/ auch durch Kaysers Rudolphi II. (auff Georg Ilsungs gethanen Bericht) den 23. Octobr. anno 1577. ein abermahliges rescriptum darüber erlangt. Gleiche Bewandnüß hat es auch mit der Burg Gelnhausen/ und der Gesellschaft S. Georgen Schilds im Hegau: dann obwoln dieselbe auch in die Reichsmatricul und derselben Anschläge gebracht/ so ist jedoch solches ebenmässig aus Irrthum/ und wider ihre habende Freyheit/ und unverdenckliches Herkommen beschehen/ und dannenhero auch niemaln zu würcklichem Eff:ct gebracht/ noch selbige zu Entrichtung solches Anschlags angehalten/ sondern seynd ebenmässig bey ihren Freyheiten und alten Herkommen gelassen; und haben ihre Beyhülf jederzeit neben andern freyen Reichs-vom Adel, zur Rittercassa contribuiret. Es erhellt aus denen actis des Reichstags zu Augspurg anno 1555. daß noch damahls der Burg Friedberg Anschlag und Contribution wegen/ keine endliche Richtigkeit getroffen gewesen. Aus des Burggrafen/ Baumeisters und Burgmänner supplication und Beylagen/ so zur selben Zeit in die Dictatur kommen/ ist zu notiren/ 1. Daß die Burg Friedberg von Römischen Kaysern und Königen/in dero Schutz und Schirm sey aufgenommen worden/ auch von dem Römischen König Wilhelmo also befreyet/ daß sie mit Anlagen Heersteuer/ und andern/ es beschehe dann mit der Burggrafen/ Baumeister und Burgmann guter Verwilligung/ nicht sollen beschwert oder belegt werden. Die Wort des Privilegii sollen also lauten: Hanc gratiam ipsis præ cæteris nostris fidelibus indulgentes, ut si ire contigerit nos ad partes cum exercitu trans montes, nullum jus, quod Heersteur dicitur, nobis dabunt, neque nobiscum ibunt in expeditione, nisi fuerit de ipsorum beneplacito voluntatis. 2. Bey welcher Freyheit die Burg geruhiglich gelassen/ biß zu zeiten Kaysers Maximiliani/ da sich unterstanden worden/ dieselbe Burg in die Reichsanlagen zu ziehen/ mit Vorwendung/ als hätten Burggraf und Burgmanne die Grafschafft Kaich und das Freygericht an sich gebracht. 3. Sie hätten aber damahls aller unterthänigsten Bericht erstattet/ daß diese Grafschafft samt dem freyen Gerichte/ der Burg Friedberg von Röm. Kaysern und Königen allerdings frey und unbeschwehrt/ zu Erhaltung des Burggrafens/ und der zwölff zugeordneten Personen von Adel/ Regiments/ Gerichtsrechte und Gerechtigkeiten zugestellt und übergeben. Auf solchen Bericht und Supplication habe Kayser Maximilian der Burg ihre Freyheiten bekräfftiget/ und solche bey einer namhafften Pœn zu halten gebotten. 4. Nach dem in annis 42. und 44. die Türckensteur vorgenommen worden/ seye im Namen der Kayserlichen Majestät von Burggrafen/ Baumeistern und Burgmannen/ der Burg Friedberg/ begehrt worden/ sich von solcher nothwendigen Hülf zu Rettung des Vaterlands nicht abzusondern/ und solte die gutwillige Erlegung ihnen künfftiglich an ihren Privilegien und Freyheiten nicht nachtheilig seyn 5. Worauf sie allein zu gedachten zweyen mahlen die Steur bewilliget/ und erlegt/ auch Versicherung von der Röm. Königl. Majestät empfangen/ daß solche Bewilligung und Erlegung der Türckensteur/ ihnen an ihrer exemtion und Freyheiten/ ohne Schaden und Nachtheil seyn solte. Und weren ihnen zugleich ihre Privilegia und Freyheiten bestättiget worden. 6. Dessen aber ungeacht/ würden sie von dem Kayserlichen Fiscal wider Billigkeit belästiget/ in dem er sie durch seinen Process am Cammergericht nicht allein auch zu andern nachfolgenden des Reichs Anlagen/ nach den bemeldten 42. und 44. Jahren/ zu tringen unterstünde/ sondern wolte auch/ daß sie die eilende Türckenhülf/so anno 41. angestellet/entrichteten/und die Türckensteuer/ so sie anno 44. der Kayserlichen und Königlichen Majestät zu unterthänigster Willfahrung/ bewilliget/ und zu Oppenheim in die Rittertruhen erlegt/ jetzo noch einmahl erlegen solten.]

115. Burg Gelnhausen ist ein Pfandschilling vom Reich / gibt auch nichts / sondern wiewol eine grosse Armuth da ist / contribuirt mit der Ritterschaft am Rhein. Quota est 4. zu Roß / 18. zu Fuß / oder 12[illegible]. fl.

116. Mündelheim / vorhin Fronspergisch / jetzt Chur-Bayerisch / 3. zu Roß / und 10. zu Fuß / oder 76. fl. liegt in Schwaben. [add. Fiscalis Cæsareus ponit 4. zu Roß / 14. zu Fuß / oder 104. fl. zum Cammergericht 34. fl.

117. Paumgartner / Freyherren zu Hohen Schwangau und Erbach / seynd anfangs anno 1555. als sie in des Reichs Matricul kommen / umb 5. zu R. und 20. zu Fuß / angelegt / hernach moderirt worden / deswegen es aber viel Strittigkeit folgends geben. (zum Cammergericht 35. fl.) In oftgedachter Verzeichnüß der Schwäbischen Crayßstände / stehen vor die Paumgartische Güter in anno 1633. Monatlich 20. fl. als so viel nemlich eine Zeit vorhero sie auch ins Reich contribuirt, wiewol ihnen anno 77. auf dem moderationstag ein mehrers auferlegt worden. Sie / die Herren Paumgartner / seyn sonsten nunmehr abgestorben / und sagt Wehnerus. die Herrschaft hohen Schwangau gehöre jetzt Bayern / vnd werde davon 10. fl. monatlich geben. Die Herrschaft Erbach / bey Vlm / haben des gewesten Reichs Vicecantzlers / des Herrn von Vlm / etc. Söhne.

118. Grafeneck vnd Eglingen / Freyherren / 1. zu Roß 2. zu Fuß / ist hernach getheilt / und unter ihnen vergliechen worden / daß der Inhaber Eglingen / 1. zu Pferd / Burgberg / 1. zu Fuß / und Marschalck Zimmern (so folgends durch Kauf an Würtemberg kommen) 2. zu Fuß unterhalten solten / so den alten Anschlag umb 1. zu Fuß übertrifft / in vielberuhrter Verzeichnüß aber stehen nur 20. fl. (Solvunt ad sustentandam Cameram 3. fl.)

ADDITIO.

[Aus Ludwigen des ältern / Freyhern zu Grafeneck / Bittschrift / anno 15[illegible] zu Augspurg auf dem Reichstag / an Churfürsten und Stände gerichtet / ihn vor einen Stand vnd Freyherrn des Reichs zu erkennen / anzunemen / und zu immatriculiren, auch auf solchem Reichstag in Reichsraht zu zulassen / ist zu vernemen / daß die von Grafeneck / allbereit von Kayser Friderichen / zu Freyherrn des Heiligen Reichs erhöhet und gewürdiget worden / auch solche Erhebung durch Kayser Carl den V. auf nächst zu Speyer gehaltenem Reichstag confirmirt darzu auf des von Grafeneck unterhänigst Begehren / zu beständiger Erhaltung des Geschlechts der Freyherren von Grafeneck / in des Heiligen Reichs Stände und Glieder / unter die Freyherren einverleibt / und bey Ihrer Kays. Majestät Cantzley in des Reichsstände Matricul einschreiben lassen: dergestalt / daß die von Grafeneck hinfüran / in allen Kayserl. und Königlichen Ausschreiben / nicht weniger als andere Freyherren des Reichs erfordert und beschrieben werden sollen / doch daß er (Ludwig von Grafeneck) bey Chur-Fürsten und Ständen / einen Anschlag / zu Erhaltung des H. Reichs gemeiner Beschwerden / verordnen und bestimmen lasse / wie sichs gebührt etc.

119. Meichselrein und Waldeck / Freyherren / 1. zu Roß / 2. zu Fuß / oder 20. fl. zum Cammergericht 4. fl.

120. Fleckenstein und Dagstul Herren / 1. zu Roß / 1. zu Fuß / thut 16. fl. dafür beym Wehnero 60 stehen / wird sonders zweifels vom Buchsetzer seyn versehen worden. zum Cammergericht 4. fl.

121. Palland und Witten / im Westphalischen Crayß / 1. zu Roß und 4. zu Fuß oder 28. fl. Die Herrschaft Witten ist ein Reichslehen / so anno 1602. Herrn Floris von Betzlar / Freyherrn zu Witten / Erben hatten. Burgund wolte solche eximirn / daher eine Zeitlang nichts geben worden. Quota ad Cameram nondum definita.

122. Herren Fugger seyn auf 4. Pferd / 15. zu Fuß / immatriculirt worden. Haben folgends mehrere Güter erkauft / daher ihnen von gedachtem Vvehnero 192. fl. assignirt werden. [add. Fiscalis Cæsareus ipsis assignat 5. zu Roß / 9. zu Fuß.]

ADDITIO.

[Von Anfang dieses Geschlechts vid. Zeiler contin. Itin. German. c. 12. p. 156. num. 4.]

123. Reichspfleg Wörd / so die Herren Fugger neben zweyen Dörfern von der Stadt Donawert erkauft / solle vor diesem ohne der Vnterthanen Steur / jährlich über vier tausend Gülden ertragen haben. In viel erwehnter Verzeichnüß stehet / daß die Herren Fugger wegen solcher Pfleg / und erkauften Güter von der Stadt Memmingen / monatlich 96. Fl. geben.

124. Seinsheim in Francken / 1. zu Roß / und 4. zu Fuß / oder 28. fl.

125. Gronsfeld ist anno 1602. wie auch besagter Herr von Seinsheim noch nicht immatriculirt gewesen. Es hat aber diesen neuen Stand / oder den Grafen von Gronsfeld / der Graf von der Lipp / als Obrister des Westphälischen Crays / mit einem zu Roß / oder 12. Fl. zum Reich gebracht / wird von theils Graf von Gruesfeld / item Grosfeld und Bronckhorst / Freyherr zu Rheinberg und Battenborg / Herr zu Alpen und Arel / etc. geschrieben. Es hat aus diesem Geschlecht Herr Jobst Maximilian / Graf von Gronsfeld / anno 1623. den Dänischen Frieden machen helfen. [add. Hic notandum Comites & Barones dari in Imperio, qui merè titulares sine terrâ & dominio existunt, & maximè sub Regimine Ferdinandi II. Imp. increverunt. Hi oneribus Imperii, quum Comitatum Imperialem non possideant, succurrere nequeunt.]

VII. Freye und Reichs-Städte.

1. Regenspurg / 10. zu Roß / und 50. zu Fuß/oder 320. fl. hat aber Moderation begehret. zum Cammergericht 55. fl.

2. Nürnberg / 40. zu R. 250. zu F. oder 1480. fl. zum Cammergericht 300. fl.

3. Rotenburg an der Tauber / 10. zu R. 65. zu Fuß / oder 380. fl. zum Cammergericht 90. fl.

4. Weissenburg am Nordgau / 3. zu R. 16. zu F. oder 100. fl. zum Cammergericht 90. fl.

5. Thonawert / 2. zu. R. 28. zu F. oder 136. fl. zum Cammergericht 45. fl. [add. *Hodie hanc Civitatem adhuc possidet Elector Bavariæ: Restitutio tamen in Instr. Pac. art. 4. urgetur.*]

6. Windsheim / 4. zu R. 30. zu F. oder 168. fl. Wehnerus hat nur 148. fl. zum Cammergericht 50. fl.

7. Schweinfurt / auch 4. zu Roß / und 30. zu Fuß / oder 168. fl. unangesehen anno 1576. der Bischoff zu Würtzburg zwey Dörffer / nemlich Gochsheim und Sandelfeld / so des Reichs Vogteyen / von ihr bekommen / die hievor der Stadt in den Reichs contributionen zu Hülf kommen / und ein zu Roß / und 10. zu Fuß erstattet haben. Es sagt gleichwol Vvehnerus / daß der Bischoff von Würtzburg monatlich 20. fl. von der Stadt Schweinfurt übernommen habe / gleichwol gibt er ihr / der Stadt/zum Anschlag / 186. fl. mag aber im Truck vor 168. also gesetzet worden seyn. zum Cammergericht 50. fl.

8. Wimpfen / 2. zu R. und 14. zu F. oder 80. fl. zum Cammergericht 57½. fl.

9. Heilbronn / 4. zu R. und 40. zu F. oder 208. fl. monatlich. zum Cammergericht 110. fl.

10. Schwäbischen Hall mit dem Schloß Limburg / Ihr alter Anschlag ist 10. zu Roß/ und 80. zu Fuß: oder 440. fl. Ist anno 1567. auf fünf Jahr lang moderirt worden / daher sie nur zwey drittheil davon tragen wollen: und ist die Sach anno 1602. in Camera noch hängig gewesen/ wie sie dann anno 1634. nicht mehr als zwey drittheil / nemlich 283. fl. 20. creutz. monatlich contribuiret hat. zum Cammergericht 156. fl.

11. Nördlingen / 5. zu R. und 50. zu F. oder 260. fl. zum Cammergericht 162½. fl.

12. Dinckelspühl / 4. zu R. 40. zu F. oder 208. fl. zum Cammergericht 110. fl.

13. Ulm / 25. zu Roß / 150. zu Fuß/ oder an Geld monatlich 900. fl. und zu Unterhaltung des Cammergerichts / wie bey Limnæo im Anschlagregister (*lib. 4. c. 7. p. 157. de jure publico*) stehet / jährlich 275. fl.

14. Augspurg / auch so viel als Ulm [add. *Fiscalis Cæsareus ponit* 30. zu Roß/200. zu Fuß; oder 1160. fl. zum Cammergericht 250. fl.]

15. Giengen / 1. zu Roß / und 12. zu Fuß/ oder 60. fl. Wehnerus *dict. loc.* und D. Besold. *in thes. pract. voc.* Reichs-Anschlag / haben 66. fl. Aber die vorerwehnte Schwäbische Crays Verzeichnüß stimmet mit unserm Autore überein: und hat auch diese Stadt / ehe sie anno 1634. abgebronnen / nichts mehrs erlegt. zum Cammergericht 30. fl.

16. Popfingen 6. zu Fuß oder 24. fl. zum Cammergericht 20. fl.

17. Aalen / 1. zu Roß / und 12. zu Fuß oder 60. fl. haben vor diesem Moderation oder Suspension gesucht / daher sie / wie ich finde / anno 1634. nur 40. fl. geben. zum Cammergericht 27½. fl.

18. Gemünd / 3. zu Roß / und 25. zu Fuß/ oder 136 fl. Ich finde aber in gesagter Verzeichnüß / wie auch beym dickgedachten Wehnero / daß sie auf 176. fl. monatlich angelegt ist: wie sie dann auch so viel in anno 1633. erlegt / wiewol / sie die Stadt / des Jahrs über 60. oder 70. Malter Früchten Einkommens nicht haben solle / daher ihr die Clöster daselbst / sonderlich Gotteszell / die Contribution tragen helfen. [*Fiscalis Cæsareus ponit* 3. zu Roß / 35. zu Fuß / oder 176. fl. zum Cammergericht 75. fl.

19. Eslingen / 5. zu Roß / und 40. zu Fuß / oder 220. fl. Haben aber Moderation begehret / wie sie dann in anno 1633. und 34. nur zweydrittheil / nemlich 147. fl. 40. cr. zur Schwäbischen Crayßcassa erstattet haben sollen. zum Cammergericht 131½. fl.

20. Reutlingen / 3. zu R. und 38. zu Fuß / oder 188. fl. zum Cammergericht 85. fl.

21. Weil / im Würtembergerland / 1. zu Roß / und 12. zu Fuß/oder 60. fl. zum Cammergericht 5. fl.

22. Pfullendorf 2. zu Roß 20. zu Fuß/ oder 104 fl. ist hernach auf eine gewisse zeit/ umb ein drittheil moderirt worden / dabey sie als eine arme Stadt folgends stäts hat bleiben wollen. zum Cammergericht 37½. fl.

23. Kaufbeuren / 2. zu Roß / und 34. zu Fuß / oder 160. Floren. Begehrte auch Moderation zum Cammergericht 32½. fl.

24. Uberlingen 6. zu Roß / und 60. zu Fuß oder 312. fl. zum Cammergericht 116½. fl.

25. Wangen 2. zu Roß / 14. zu Fuß/ oder 80. Fl. zum Cammergericht 40. fl.

26. Isny auch so viel / als Wangen. Vvehnerus setzet 180. Fl. Ist anno 1631. meistentheils abgebronnen. zum Cammergericht 59. fl.

27. Leutkirch 10. zu Fuß / oder 40 Fl. [add. *Fiscalis Cæsareus ponit* 1. zu Roß / 14. zu Fuß / oder 68. fl. zum Cammergericht 37½. fl.]

28. Memmingen / 8. zu Roß / 50. zu Fuß / oder 296. fl. Wolten aber nur 4. zu Roß / und also 248. fl. geben: wie ich dann auch so viel in vielangezogener Verzeichnüß finde / weiln sie denen Herren Fuggern die 2. Dörfer/Rotenburg und Pleß verkauft / daher sie die Stadt auch umb 4. Pferd anno 1557. gemiltert worden ist; zum Cammergericht. 156 fl.

29.

29. Kempten / 3. zu Roß / 30. zu Fuß / oder 156. Fl. zum Cammergericht 60. fl.

30. Buchhorn / 5. zu Fuß / oder 20. fl. zum Cammergericht 30. fl.

31. Ravenspurg / 3. zu Roß / 40 zu Fuß / oder 196. fl. zum Cammergericht 67 ½. fl.

32. Biberach auch so viel / als Ravenspurg wird aber seithero anno 1602 umb ein drittel moderirt worden seyn / weil in der Crayßverzeichnüß sie nur zu 130½. Fl. angelegt ist. [add. *Fiscalis Cæsareus ponit* 4. zu Roß / 46. zu Fuß oder 232 fl. zum Cammergericht 90 fl.]

33. Lindau / 3. zu Roß / 40. zu Fuß / das ist 196. fl. zum Cammergericht 100. fl.

34. Costantz / 3. zu Roß / 50. zu Fuß / oder 236. fl. wird vom Haus Oesterreich cum onere eximirt. zum Cammergeeicht 62. ½. fl.

35. Basel / 10. zu Roß / 180. zu Fuß / ietzt nichts mehr.

36. Straßburg / 25. zu Roß / 150. zu Fuß / oder 900. fl. zum Cammergericht 275. fl.

37. Kaysersberg / 2. zu Roß / 15. zu Fuß / oder 84. fl. zum Cammergericht 25. fl.

38. Hagenau 6. zu Roß / 30. zu Fuß / oder 192. fl. zum Cammergeeicht 80. fl.

39. Weißenburg am Rheinstrom / 2. zu R. 22. zu F. 112. fl. zum Cammergericht 56. ½. fl.

40. Schlettstatt / 4. zu Roß / 4. zu Fuß / oder 64. fl. Vvehnerus setzet 144. fl. (*Fiscalis Cæsareus ponit* 4. zu Roß / 24. zu Fuß / oder 144. fl. zum Cammergericht 80. fl.)

41. Münster in S. Gregorien Thal / 12. zu Fuß oder 48. fl. zum Cammergericht 25. fl.

42. Colmar / 4. zu Roß / 30. zu Fuß oder 168. fl. zum Cammergeeicht 80. fl.

43. Mühlhausen im Sundgau wird zwar beschrieben / aber von den Schweitzern eximirt.

44. Rohtweil / 3. zu Roß / und 61. zu Fuß / oder 280. fl. zum Cammergericht 70. fl.

45. Ober Ehenheim im Elsaß / 2. zu Roß / 14. zu F. oder 80. fl. zum Cammergericht 47. ½. fl.

46. Rosheim daselbst / 1. zu Roß / 3. zu Fuß / zum Cammergericht 25. fl.

47. Speyer / 3. zu Roß / 60. zu Fuß oder 276. fl. zum Cammergericht 131. ½. fl.

48. Worms auch so viel als Speyer / oder 276. fl. so wol nach dem Römermonat / als der Cammer.

49. Franckfurt / 20. zu Roß / und 140. zu Fuß / oder 800. fl. zum Cammergericht 250. fl.

50. Friedberg / 12. zu Fuß / [Fiscalis Cæs. ponit 16. & 64. fl.) oder 48. fl. zum Cammergericht 32. ½. fl.

51. Gelnhausen / 2. zu Roß / und 15. zu Fuß / oder 84. fl. ward aber von Chur-Pfaltz und denen Grafen zu Hanau eximirt, wiewol die Sach noch anno 1602. in Camera gehangen / und unterdessen ihrentwegen nichts contribuiret worden ist. Es hat solche Kayser Carolus IV Graf Günthern zu Schwartzenburg und denen Grafen zu Hohnstein. Elettenberg / in anno 1349. Pfandsweis versetzet / die hernach der Chur-Pfaltz und Hanau Müntzenberg / dieselbe samt der Burg / gegen einem Widerkauf umb 8000. fl. verkauft / wiewol sie noch 7. Jahr nach der Verpfändung von ihm Befehl empfangen / daß sie neben andern auch den Churfürsten von Cöln begleiten solle. Item König Ruprecht nennet sie seine und des Heil. Reichs Stadt / und gebietet ihr / sub dato Heidelberg A. 1406. von des heiligen Reichs Steur der Burg daselbst jährlich 40. fl. zu reichen. So ist sie anno 1402. neben andern Reichsstädten zu dem Reichstag nach Nürnberg beschrieben worden. zum Cammergericht 35. fl.

52. Wetzlar / 8. zu Fuß / oder 32. fl. zum Cammergericht ist. 17. ½. fl. Anno 1613. gab es Streit zwischen der Stadt / und Landgrafen aus Hessen Ludovico, wegen der Erbvogtey und Schutzhaltens / wie beym *Meterano lib.* 30. zu lesen / und hat damahln die Stadt einen Erbvogt eingenommen / und demselben geschworen.

53. Cöln / 25. zu Roß / 200. zu Fuß / oder 1100. fl. entschuldigte sich aber wegen der Niderländischen Krieg / und hat Wehnerus nur 825. fl. zum Cammergericht 300. fl.

54. Aach / 7. zu Roß / und 30. zu Fuß. oder 204. fl. gieng auch schwer daher. zum Cammergericht 115. fl.

55. Metz / 25. zu Roß / und 150. zu Fuß. [add. *Hodie vigore Instrum. Pac. Cæs. Gall. Metim Gallus absolutè tenet.*]

56. Tul / 2. zu Roß / und 15. zu Fuß. [add. *Hodie non amplius Imperium, sed Regnum Galliæ cum onere respicit.*]

57. Verdun / 5. zu Roß / 25. zu Fuß. [add. *Hodie non Imperij sed Regni Gallici onera fert, vigore Instrumenti Pacis.*]

58. Offenburg / 30. zu Fuß / oder 120. fl. Ich finde aber in der Crayßverzeichnüß nur 80. fl. dahero sie seit 1602. Jahrs umb ein drittheil moderirt worden seyn wird. zum Cammergericht 17. fl.

59. Landau / 2. zu Roß / 18. zu Fuß / oder 96. fl. zum Cammergericht 45. fl.

60. Gengenbach 15. zu Fuß / oder 60. fl. zum Cammergericht 17. fl.

61. Zell am Hammersbach / 10. zu Fuß / oder 40. fl. zum Cammergeeicht 8. ½. fl.

62. Schafhausen / 7. zu Roß / und 75. zu Fuß / der zeit nichts mehr: giebt auf die Kayserliche Reichstags ausschreiben ein Recepiße.

63. Kaufman-Sarbrück / 2. zu Roß / 9. zu Fuß oder 60. fl. wird aber vom Bischoff zu Metz / und dem Hertzog zu Lothringen eximirt.

64. Bisantz / 7. zu Roß / 30. zu Fuß / oder 204. fl. hat auf dem Reichstag anno 1551. possessionem, vel quasi, libertatis prætendirt / und ist daher die Sach ad Cameram erwachsen / und dieweil damahln von den Ständen des Reichs ein Decretum ergangen / daß bis zu Austrag der Sachen / unterdessen / der Contribution halber / der Fiscal nicht wider sie procediren solle: so vermeynte sie sich dessen zu be-

helfen / und wolte ferner nichts contribuiren/ bis anno 1601. da sie sich der 98. jährigen Hülf halber / mit zwey tausend Cronen wieder hat sehen lassen. Anno 1579. suchte sie das Bürgerrecht bey der Stadt Bern/ wurde ihr aber/ damit Spanien nicht offendirt werden möchte / abgeschlagen / aber von Freyenburg und Solothurn auf etliche Jahr bewilligt. Michael Stetler in der Schweitzer-Chronic. *lib. 6. part. 2. fol. 267.* zum Cammergericht 80. fl. [add. *Hodie Bisantiū è statu immediatatis exempta, Regique Hispaniæ ab Imperio cessa, & ita provincia Burgundici Comitatus incorporata, adèoque Rex Hispaniæ hoc onus Imperij fert.*]

65. Lübeck/ 21. zu Roß / 177. zu Fuß/oder 960. fl. zum Cammergericht 275. fl.

66. Hamburg / 20. zu Roß / und 120. zu Fuß / oder 720. fl. weiln die Exemption such rechthängig gewesen / so hat man sich mit ihr jederzeit auf ein genanntes verglichen. Wann aber dieselbe anno 1631. zu einer rechten Reichs-Stadt worden seyn solle/ (besiehe historischer Chronicken Continuation Abelini *fol.* 446. b.) so wird es nunmehr mit solchem obgesetzten Anschlag seine Richtigkeit haben. zum Cammergericht 162. ½. fl.

67. Dortmund/7. zu Roß/30. zu Fuß/ oder 204. fl. entschuldigte sich aber mit dem Niederländischen Kriegswesen / wie dann Ihre Kays. Majest. anno 1602. ihre Ausstände derselben/ biß auf 5500. fl. nachgelassen haben. zum Cammergericht 80. fl.

68. Nieder Wesel / 5. zu R. 50. zu F. oder 260. fl. zum Cammergericht 90. fl.

69. Soest / 20. zu R. und 120. zu F. oder 720. fl. zum Cammergericht 120. fl.

70. Duisburg/2. zu Roß/und 18. zu Fuß/ werden alle drey von denen Inhabern der Gülchischen Landen sine onere eximirt, und hat anno 1602. die Sach noch in Camera beruhet / werden aber sonders zweifels längst vom Reich an Gülch kommen seyn.

71. Mühlhausen in Thüringen / 40. zu Fuß/oder 160. fl. zum Cammergericht 75. fl.

72. Nordhausen in Thüringen / ist anno 1551. auf 30. zu Fuß oder 120. fl. gemiltert / hernach anno 77. auf 6. Jahr lang umb ein drittheil solches Anschlags befreyet worden / daher sie solch beneficium zu perpetuiren vermeynte. Es assignirt ihr gleichwol noch in anno 1615. Wehnerus 120. fl. zum Cammergericht 70. fl.

73. Goslar/30. zu Fuß. (*Fiscalis Cæsareus habet* 100. oder 400. fl. zum Cammergericht 302. ½. fl.

74. Brackel/2. zu R. und 6. zu F. oder 48. fl. zum Cammergericht 30. fl.

75. Warberg/3. zu Roß/und 13. zu Fuß oder 88. fl. zum Cam̃ergericht 10 fl. diese beyde Städte werden von dem Bischoff zu Paderborn eximirt, mögen vielleicht Pfandschillinge seyn vom Reich/ die noch/ sonderlich Brackel / ihre Freyheiten haben.

76. Lemgau / auch in Westphalen / diese Stadt hat Hertzog Heinrich der Aelter zu Braunschweig dem Stift Paderborn geschenckt/nachmals der Bischoff/so ein Graf zur Lipp gewesen / dem Grafen zu Lipp/ lehenweiß verliehen. Ist ihr zwar / in Ansehung sie des Reichs Matricul einverleibt / Zahlung auferlegt / und darauf etlich Ziel zu Unterhaltung des Cammergerichts bezahlt worden/war aber kein weiterer Behelf da / und ward also vom Grafen zur Lipp eximirt. Solvit 2 zu Roß/ 12. zu Fuß oder 72. fl. zum Cammergericht 10 fl.

77. Türckheim/5. zu Fuß/oder 20. fl.

78. Verden / 15. zu Fuß / wolte aber von dem Bischoff daselbst eximirt werden / und hienge die Sach anno 1602. noch in Camera. (*Fiscalis Cæsareus ponit* 3. zu Roß/ 10. zu Fuß/ zum Cammergericht 30. fl.)

79. Deuren / im Gulchischen / 3. zu Roß/ und 20. zu Fuß/116. fl. diese wolte Gülch eximiren. zum Cammergericht 60. fl.

80. Heerworden / 1. zu Roß / und 15. zu Fuß / oder 72. fl. hat vor diesem contribuiret, wolte aber daselbst von der Aebbtissin eximirt werden/daher die Sach anno 1602. in Camera hängig gewesen. zum Cammergericht 30. fl. [add. *Hodie Elector Brandeburgensis hanc Civitatem in potestatem suam redegit.*]

81. Camerich / 2. zu Roß/ und 16. zu Fuß/ gabe nichts / und wolte unter des Bischoffs Anschlags begriffen seyn. zum Cammergericht 16. fl. [add. *Hodie Hispanus Cameracum detinet, & eximit.*]

82. Dantzig / 165. zu Fuß / Ist ietzt unter dem Polnischen Schutz/und gibt nichts.

83. Elbingen in gleichem / so vorhin auf 28. zu Fuß angelegt gewesen.

84. S. Gallen / 57. zu Fuß / der Zeit nichts / wird gleichwol zu den Reichstägen beschrieben/und gibt ein Recepisse.

85. Buchau am Feedersee in Schwaben/ 2. zu F. oder 8. fl. zum Cammergericht 6. fl.

86. Göttingen/ ist nunmehr in der Hertzogen von Braunschweig Anschlag begriffen. Ann 1521. ipsi assignati 22. zu Fuß; oder 88. fl. zum Cammergericht 60. fl.

Speciales quædam opera officiales Imperii Statuum.

XXXI. Sunt denique nonnulli Status & vasalli Imperii obligati ad speciales, & certas etiam operas officiales: aut alias. Inter seculares Electores Bohemus, ut Pincerna, Imperatori primum potum in solenni curia exhibere, solennitate eâ, quæ describitur, (*in A. B. c.* 27. §. 5.) Palatinus in processione gestare pomum Imperiale aureum. (*A. B. c.* 22.) in convivio solennis curiæ, quatuor scutellas argenteas, quarum cujusque pondus trium marcarum, cibis impletas, ad mensam Imperatoris deferre: (*d. c.* 27. §. 4.) Saxo in processionibus Imperatori præferre Regalem ensem: (*d. c.* 22.) in solennibus curiis avenam primo venienti famulo publicè distribuere: (*d. c.* 27. §. 1.) Brandeburgensis in processionibus Imperatori sceptrum præferre; (*d. c.* 22.) ac in convivio accedere cum pelvi, aquæ & manutergio, dareque debet aquam Regi vel Imperatori manibus abluendis, (*d. c.* 27. §. 3.) Inter Electores ecclesiasticos autem ille, cuius in Archicancellariatu solennis curia celebratur, portare debet, super baculo argenteo, omnia sigilla & typaria Imperialia sive Regalia; (*A. B. c.* 26.

c. 16. §. 2. quando ad convivium ventum, iidem ecclesiastici Electores benedicere mensam debent, secundùm ordinem in Aurea Bulla præscriptum. Benedictione verò completa, iidem omnes, si adsint, alioqui duo, vel unus, sigilla & typaria Imperialia, sive Regalia à Cancellario curiæ recipere: ille autem in cujus Archicancellariatu curiam celebrari contigit, in medium procedere, & aliis duobus & alterutro latere subjunctis, sigilla & typaria ipsa, omnes quidem baculum, in quo suspensa fuerint, manibus contingentes, ea portare & ante Imperatorem vel Regem reverenter ponere in mensam debet. Quibus statim restitutis, is in cujus Archicancellariatu hæc peraguntur, majus sigillum collo appensum usque ad finem mensæ gestare debet, & deinceps quoque finitis epulis, donec ad hospitium suum perveniat, ab Imperiali sive Regali curia equitando &c. (*d. c.* 27. §. 2.) Mirari hic licet, cùm benedictionis in initio mensæ, piè & Christianorum more, facta fuerit mentio, cur gratiarum actionis post mensam nulla fiat? Dici posset, eam hac constitutione omissam, cum fiat quidem non ab ecclesiastico Electore, sed alio Prælato vel Clerico. Verum se res ita habet, ut, quod hoc capite omissum, ex *cap.* 23. suppleri debeat; ubi expressè gratiarum actionis mentio fit, & quo ordine inter ecclesiasticos Electores hæc, ut & benedictio, nec non missæ solennia expediri debeant, constitutum reperitur. Ad operas officiales præstandas, etiam secularium sub-officiarii obligati sunt. Ea autem an ab Imperatore, an à suo quisque Electore in feudum teneat? certò mihi non constat. De Palatini tantùm sub-officiario didici, ex Besoldo (*part. 6. Consf.* 258. *n.* 4.) cum à Palatino hoc habere: unde ut de cæteris idem sentiam paritas rationis me movet, donec disparitas demonstretur. Illud quoque silentio hic prætereundum non est, prætendisse aliquando alium, præter Electorem Saxoniæ, præferre Imperatori ensem regalem; item alium, præter Electorem Brandeburgensem, sceptrum regale. Quando Vvenceslaus Aquisgrani coronabatur, de ense regali præferendo controversia orta fuit inter Electorem Saxoniæ & Ducem Lüceburgensem. Hic hoc sui juris ratione Lotharingiæ & Brabantiæ, esse asseverabat; Saxo contra ad Mareschallatum suum hoc pertinere, tam in coronatione quàm aliis solennitatibus. Postquam verò uterque jus suum armis tueri constituisset, Carolus IV. Imp. ut tumultum evitaret, salvo utriusque jure, filium suum secundogenitum, decem annorum juvenem, Sigismundum Marchionem Brandeburgensem, in ecclesia coronationis tempore ensem Imperialem ferre jussit (*Magnum Chronic. Belgic. edit.* Pistorianæ *pag.* 316.) Tempore quo Carolus IV. Aquisgrani anno M. CCC. XLVIII. coronabatur, Marchio Iuliacensis sceptrum regale tenebat manu: hoc ei eripere tenebat Ludovicus Marchio Elector Brandeburgensis, sui id muneris dictitans. Rumore orto intervenit Carolus, & definitum est à Principibus, quando Rex Rom. coronatur, ad officium Marchionis Brandeburgensis spectare sceptrum regale manu ferre idem verò competere Marchioni Iuliacensi, ubi feudorum regalium investitura fit: (Rebdorf. *in Annalib. apud* Freherum *tom.* 1. *scriptor. rer. Germanic. pag.* 445.) Vexillifer Imperii Wurtembergiæ Dux est. Idem titulus ab Imp. Ludovico datus & attributus legitur Castruccio de Antelminellis, anno M. CCC. XXVIII. solenni investiturâ. (*in append. tom.* 1. *scriptor. rerum Germanicar.* Freheri *pag.* 31.) Lüceburgensis Dux ab Imp. Carolo IV. ad hoc obligatus, ut Imperatore vel Rege Rom. belli vel solennitatis causâ armato procedente, frænû Imperialis seu regalis dextrarii à latere dextro gubernet, & debitæ fidei diligentiâ custodiat; item ut in accubitu mensæ, ubi eibs regii in solennibus curiis administrantur, coram Imperatore vel Rege ipso incedat; & in genere tanquam Princeps & fidelis Imperii, belli & pacis tempore, custodiam & curam Imperatoris sive Regis habeat: (*d. Magnum Chronic. Belg. editionis* Pistorianæ *pag.* 305.) Nonnullorum denique officiariorum Imperii, quorum olim munera solennia erant, hodie ferè ab aula recessernnt, ut nec satis certum sit, qui sint, & ad quid specialiter obligati. Venatorem Imperii nonnulli, & cum illis Megiserus (*in annal. Carinth. lib.* 1. *c.* 2. *p.* 12. *ac lib.* 7. *c. p.* 678.) Carinthiæ Ducem anno 978. tunc factum memorant, quando Comites de Weiblingen, ex tractu Würtembergensi, cundum Comitatum nacti fuernnt. Alii Venatoris munus ad Duces Vvürtembergicos tandem devenisse, idque eorum insignia testari scribunt. Hoc si ita se habet, omnino dicendum erit, officium hoc certæ familiæ semper non inhæsisse; præsertim cum Imp. Carolo IV. anno 1356. in comitiis Metensibus, Marchionem Misniæ, & Comitem à Schvvarzenburg, hoc præstitisse, legamus apud Lehem. (*in Chr. Spir. l.* 7. *c.* 35. *p.* 781.) *ib.* endlichen kamen geritten der Marggraf von Meissen/ und Graf von Schwartzenburg/ beyde Jägermeister/ führten die besten Hunde mit sich/ machten mit ihren Jägern und Jäger-Hörnern ein groß getöhn/ erlegten in Gegenwart des Kaysers einen trefflichen Hirsch/ und ein überaus groß wild Schwein. Basileenses Piscatores Imperii fuisse, eaque de causa insignia eorum hodierna anchoram referre, docet Freher. (*ad lib.* 2. *Petr. de Andlo c.* 15.) Nullus dubito, etiam alia hujus generis fuisse, & adhuc reperiri, inumbrata licèt nonnihil, & in quiete. Illud planè certissimum est, vasallorum, sive in Imperio, sive alibi, onera, aut in faciendo, aut in dando consistere, & vel generalia vel specialia esse; hæcque tam varia, ut nonnunquam civilia, aliquando ridicula. ac à civilitate planè etiam aliena contineant.

CAPUT XIX.

De potentia, libertate & juribus Principum, aliorumque Imperii Statuum notabilibus prærogativis.

Imperium nostrum est liberrimum.

I. LAndgravius Hassiæ Philippus apud Hordlederum (*de causis belli Germanici lib. 4. cap. 5. pag. 65.*) emphaticum Germanorum promit encomium, verbis brevioribus, magna complectens rerum pondera: Teutsche Nation / ait ille, ist ein frey Reich / und billich das freyeste auf aller Welt. Quod uti de toto Imperio verissimum, ita libertatem Principum, aliorumque Imperii Statuum si ponderes, in ipsis quoque rerum obtinet argumentis. [add. *Hinc prudenter etiam Mauritius Hassiæ Landgravius, Politici Imperii Sedem intelligentissimus Princeps, olim pronunciavit: Tria studia Imperii ruinam & eversionem procurant: Primum est eorum, qui Caput Imperii nostri absolutum, non limitatum exoptant: Secundum eorum, qui libertatem Statuum ita deprimunt, ut servire, quàm obedire malint: Tertium eorum, qui dictam Statuum libertatem, ita extendunt, ut legibus quibuslibet Imperii soluti magis, quàm ligati apparere velint.*] Idem fassi sunt Imperatorum plurimi, & inter illos Maximilianus I. qui solitus est dicere: Regem Hispaniæ esse Regem hominũ; Galliæ, esse Regem asinorum. Britannum esse Regem diabolorum, se verò solùm esse Regem Regum. Idem ferè Caroli V. fuit judicium, qui de aliis sibi subditis Regnis palam fassus est, in illis mancipiis & servis, at in Germania liberis & Regibus se imperare. Eo insuper loco, ubi Cæsarea Majestas audientiam præbet, nemini pileo tegere caput permittitur, nisi Principi absoluto, seu Principi Imperii, Cardinali, Nuncio Apostolico, & Oratoribus Regiis. Autor descripti Status particularis regiminis Ferdin. II. Imper. (*cap. 4. pag. 66.*) Idem comperere Principibus Imperii, qui ejusdem Status sunt, etiam aliis nonnullis locis in præsentia Cæsaris tecto stare capite, ex eodem discimus Authore, ipsâque praxi. Refert ille (*cap. 3. pag. 60.*) Christianum Principem Anhaltinum, Seniorem, Ferdinando II. Imperatore reconciliatum, eidem mantile post lotionem manuum ad mensam exhibuisse; deinde nudo capite ministrâsse. Posteaquam verò à Cæsare de Regalibus & Feudis ab Imperio dependentibus investitus fuisset, ac similiter, ut antea Imperiali mensæ nudo capite adstaret, Cæsarem hoc amplius admittere noluisse, atque ut pileum capiti imponeret, flagitasse per aulæ suæ Mareschallum, fecisse hoc Anhaltinum, adque mensam Cæsaris simul admissum fuisse. Competit hæc prærogativa Principibus, qui Status sunt Imperii, jure libertatis suæ, non autem ex privilegio, ut in Hispania id à Rege indultum novimus nonnullis ex Magnatibus, (quos Grandes dicunt) aliisque.

Principes præsente Cæsare caput tegunt.

Inde non est Imperatoris bonus.

II. Nec verò propterea Imperatoris dignitati & splendori quicquam decedit, sed potiùs aliis præ Regibus inde illustrior consurgit. Quanto enim majoribus quis præest, tanto major ipse habetur.

Principes in territoriis suis sunt Imperatores: quomodo hoc intelligendum.

III. Nos, quo libertatem Principum & Statuum, cum aliis egregiis ipsorum juribus, clariorem reddamus, notandum dicimus, *Principes in territoriis suis tantum posse, quantum Imperator in Imperio.* Iurisdictionem quod attinet, fateor cum Scipione Gentili, multos in Imperio Cæsares esse, (*lib. 3. de jurisdict. c. 18.*) & eodem respectu Principes in suis Ducatibus perpetuò investitos, Imperatoris vicarios [add. *Errat Gailius. Non enim Status Imperii sunt Vicarii Cæsaris, sed Principales per se, & αὐτοκράτορες, dependenter tamen ab Imperio.*] in patria sua effectos (Andr. Gail. 1. *de pace publ. n. 10.*) At majestatem & regalia quod concernit, unicum agnosco Cæsarem. [add. *Dn. Limnæus videtur majestatem Imperii hic soli Cæsari adscribere, quod non concordat cum iis quæ supra libr. 1. docuit, ac demonstravit.*] Vtut enim Principum, alii nonnulla horum liberalitate Imperatorum fuerint consecuti, particularia tamen illa, nec omnibus ex æquo concessa, nec omnia. In his autem, quæ ipsis concessa sunt, regula allegata procedit. Cæsar Imperii caput est, Princeps suæ ditionis. Multa insuper prostant alia, in quibus hæc inter Imperatorem & Status collatio procedit, sed & alia complurima, in quibus ea claudicat. Exempli tantùm causâ sufficiat in ea extremum immisisse digitum. Imperator creat Reges, Duces &c. nullus hoc potest Statuum; Imperator vitam & spiritum concedit Academiis, nullus Statuum. Nisi quoad hoc posterius dixeris, ut Imperator in Imperio generalia, ita Statum in provincia sua specialia erigere studia. Illa nomine Academiarum, hæc Gymnasiorum florere. [add. *De axiomate illo decantatissimo.* Ein jeder Fürst ist Kayser in seinem Lande. *Vid. Discurs. Rudolphi de Schulenburg & Aut. ad Instr. Pac. p. 1. Disc. 10. n. 18. Res secundum rei veritatem ita habet: Quia Principes potestatem, quam antea Impp. habebant exercere, & regiones eadem ferè formâ, quâ Impp. universum Imperium regebant, administrare cœperunt; hinc Status Imperatoris personam in ditionibus repræsentare verissimè dictum fuit. Facta dein in Republicâ mutatione, quum regalia & jura territorii plenè & hereditariò ad Principes devenirent, hodie comparatio ista inter Imperatorem & Principes à multis non agnoscitur, vel in controversiam vocatur. Principes hodie ditionibus suis regio quodam Imperio præsunt, & instar Imperatoris sunt. Unde Baldus (ad l. fin. C. de Testam. milit.) dicit: Principes Alemanniæ esse quosdam Reges. Sensus autem axiomatis illorum talis est: Quemadmodum, Resp. Imperii præest Imperator; ita singuli Principes in suo territorio interiori cuidam Respub. præsunt. Quum igitur jura Regia & potestatem quandam Imperatoriam Principibus in Regionibus*

bus ipsorum attribuimus, cur vereamur dicere, eos in ditionibus suis instar Imperatoris esse: Illi autem potestatem proportione, non specie eandem intellexerunt. Eodem tendunt illi qui dicunt: Principes pares in suo, quod Imperator in universo. Vid. Dn. D. Ludol. Hugo de Stat. Region. German. cap. 4. §. 10.]

Status an plus possint in territorio, quam Imperator in Imperio. IV. Alterum Paradoxon Doctorum est: *Status Imperii* (imò quemlibet privatum etiam) *plus habere iuris in ditione sua, quàm Imperatorem in Imperio*: Transmittunt enim ditiones suas (ut privati bona sua) in heredes, quod Imperatori, ratione Imperii, est denegatum.

Iure Statuũ habeat votum & Sessionem in Comitiis. V. Ad Statuum autem jura pertinet I. quod votum & sessionem habeant in comitiis, illisque intersint, non tanquam Consiliarii tantùm, sed tanquam principales: de quo suo loco.

Status possint in bella externa addicere suam operam. VI. II. Quod aliis datum est, Daß sie Freiheit haben / umb Ehr und Ruhm / mit Ritterlichen Thaten frembden Potentaten ohn alles Beleidigen des Vatterlands und dessen Angehörigen / zu dienen (R. A. zu Speyer *de anno* 1570. §. Denselben wir anfangs R. A. zu Augspurg *de anno* 1582. §. Ferner ob wol im H. Reich. R. A. zu Speyer *de anno* 1544. §. Und wiewol wir.) Idem quoque Principibus [illegible] denegatum: imò expressè libertati Principum hoc adscribitur, à Ioanne Guilhelmo Duce Saxoniæ, qui (ut narrat Chytræus *lib.* 19. *Chronicor.*) postquam Cæsari Ferdinando operam suam in militia, vel roga frustrà obtulisset, Henrici Galliarum Regis stipendiis se addicens ei anno 1558. adduxit 3400. Equites: (Vid. Goldast. part. II. Politisch Reichs-händel *pag.* 282.) Nolden. (*de Nobilit. c.* 17. *num.* 125.) ortum hoc dicit à Germanica nobilitate antiquissima, de qua Tacitus *in libello de morib. Germanorum* hoc consignavit: *Si civitas, in qua orti sunt longâ pace & otio torpeat, plerique nobilium adolescentium petunt ultro eas nationes, quæ tum aliquod bellum gerunt; quia & ingrata genti quies, & facilius inter ancipitia clarescunt.* Et paulò post: *Pigrum & iners videtur, sudore acquirere, quod possis sanguine parare.* Hujus libertatis respectu Nobilitas Germanica valde commoveri visa supplicio Sebastiani Vogelspergers / nullam aliam ob causam capite cum sociis anno 1548. Augustæ mulctati, quam quod militum aliquam manum contra edictum Cæsaris ad splendorem coronationis Regiæ in Galliam adduxerat: (Sleidan. *lib.* 20. *comm.*) Id quoque inter gravamina, de quibus Ordines Caroli V. tempore questi fuerunt, refertur à Mauritio Saxoniæ Electore, literis ad Ordines Imperij datis, anno 1552. apud Sleidanum (*lib.* 24. *comm. pag.* 687.) ejusdem generis esse, quod præter vetustam Imperij libertatem edicitur, ne quis externis militet. Et in oratione ab eodem Mauritio Passavij coram Ferdinando Rege Romanorum habita, relata à Sleidano (*dict. l. comm. p.* 712.) gravibus edictis mandari, ne quis militet externis. Meminit quoque Iac. Aug. Thuan. (*lib.* 50. *histor.*)

Status possunt inter se inire fœdera. VII. III. Quod fœdera inter se ferire possint, pacis & securitatis causâ (*Aurea Bulla tit.* 15.) Handhabung des Friedens / Rechtens / und der Ordnung zu Worms / anno 1495. *sub tit.* Die Königliche Majestät soll kein Krieg anfahen. *ibi:* Auch sollen wir. Vnde argumentum à contrario sensu educitur. [add. *Quod Statibus Imperij liberum sit fædera inter se inire, verbis luce meridianâ clarioribus asseritur in Instrum. Pac. art.* 8. §. *gaudeant. Unde non opus est operosè cum Dn. Autore contra secus sentientes disputare.*]

An fœdera debeant jussu Imperatoris iniri, vel confirmari. VIII. Non diffiteor quidem, nonnulla Statuum fœdera jussu & autoritate Imperatorum fuisse contracta, at neque exinde, neque ex Aurea Bulla, propterea quòd declarationi Imperatoriæ fœdera relinquantur, illud extruitur, quod jussus, consensus & autoritas Imperatoris omnia debeat necessariò præcedere fœdera [add. *Nec etiam illud in Instrum. Pac. art.* 8. §. *gaudeant; requiritur; sed simpliciter libera Statibus inter se & cum externis fœdera ineundi potestas conceditur.*] Martinus Mageirus à Schœnberg, Archiducis Leopoldi &c. Consiliarius, item Episcopi VVürceburgensis Advocatus, *de advocatia armata c.* 6 *n.* 196.) Exemplum fœderis jussu Imperatoris initi, inter alia, illud est, quod anno 1553. inter Episcopos VVurceburgensem & Bambergensem, nec non civitatem Noricam, contra Albertum Marchionem Brandeburgensem, initum novimus. Carolus V. tunc temporis Imperator modò dictos Status jussu & hortatu suo ad confœderationem animaverat. Idem in Camera Imperiali, posteà pro legitimo habitum (Mynsing. *observ.* x. *centur.* 6. *n.* 10.) frustrà contranitente Marchione, scripto publicè edito, quo nomine einer Pfäffischen und Nürnbergischen Empörung illud exagitat. Fieri etiam hodie, ut olim potest, ut contracta fœdera Status ab Imperatore confirmari petant; id tamen voluntatis, non necessitatis ut fuit, ita erit. Si enim ad pacem & utilitatem Imperij contracta, uti omnino debent, utique per superius dicta valida erunt, nec ullo juris fundamento ab Imperatore infirmari poterunt. Ad quid ergo confirmatio superflua erit? Sed ideo tamen haud nociva, cum eo non fateantur actum per se nullum: Nam & validi datur confirmatio. Alij licèt confirmationem fœderum ab Imperatore haud requirant, solent tamen eundem certiorem hac de re facere, brevibus causas & finem explicantes, sinistrum ut omni studio evitent judicium. Nec tamen conventionis tabulas integràs propterea exhibent, ut nec exhibere regulariter integrum.

In Fœderibus Principum semper excipitur Imperator & Imperator. IX. In illis autem exceptum habebunt Imperium, ut & Imperatorem (Vvatem. ab Ehrenb. *medit. pro fœder. lib.* 1. *c.* 2. *num.* 232.) Illud quidem perpetuò & indistinctè; cum illi semper obligati: hunc verò hactenus, quò se gerit, uti Imperatorem decet. Vtrumque tamen tutius est, aut sanè quoad Imperatorem convenit, expressis ut excipiant verbis, ne aliàs conspirationem potiùs quàm fœdus licitum videantur iniisse. Exceptionem urget quoque

speculum Saxonicum *lib. 2.* Landrecht *art. 1.* Et probant eandem communes fœderum clausulæ, his, vel aliis formalibus: Doch die Römische Kayserl. Maiestät allerdings ausgenommen/ vnd derselben aller gebührender Gehorsam vorbehalten seyn soll. vel. mit Ausnam vnd Vorbehalt der jenigen Pflichten / damit man der Röm. Kayserl. Maiestät als dem Oberhaupt verbunden vnd zugethan. vel: daß es der Röm. Kayserl. Majestät / deren man allervnterthänigsten Gehorsam zu leisten schuldig / zu Abbruch oder Nachtheil nicht gemeinet / noch verstanden werden soll. [add. *Hoc etiam innuit Instrum. Pacis art. 8. §. gaudeant ubi vid. Burgold.*]

Status possunt inire confraternitates, Erbvereinigungen.

X. Porrò inter Imperij eminentiores Status, ejusmodi fœdera infrequentia non esse innuunt die Churfürstlichen Vereinigungen/ de quibus Goldast: (*de Regn. Bohem. lib. 4. c. 7.*) nec non die Erbverträge/ so die Cron Böheim mit dem Hause Sachsen vnd andern auffgerichtet / nec non celebratissimum istud fœdus seu Erbeinigung / quod longâ annorum serie, inter Saxonicæ, Brandeburgensis atque Hassiacæ familiæ Principes continuatum, ac denique nostrâ ætate anno 1614. Naumburgi renovatum fuit. [add. *Dn. Autor prolixè renovationem illam refert, ex quâ tantùm sequentia capitula refero, utpote qùum infrà ex compendiis confraternitatis successoria plura ad huius rei compendiosam scientiam facientia, adduxerimus.*].

Zum Ersten / daß wir/vnsere Erben vnd Nachkommen / alle vnsere Lebentage einander brüderlich / freundlich vnd gütlich / meinen/ ehren / fordern / verantworten / vnd vnser einer des andern Schaden warnen/ vnd sein Bestes mit Worten vnd Wercken / vngefährlich vnd getreulich vornemen sollen vnd wollen/ gleicher weis als ob es vnser ieglichen selbst antreffe/ ohne Gefährde.

Wir sollen vnd wollen auch einander mit Leib vnd Gut / Landen vnd Leuten/ getreulich beholfen vnd berahten seyn zu allen vnsern/ vnd ieglichs Nöhten/ Kriegen vnd Geschäften/ ohn allerley Helfrede/ ohn Gefährde.

Es soll auch vnser keiner des andern Feind werden/ vmb niemands/ noch vmb keiner Sach willen / noch ihn beschädigen oder beschädigen lassen / oder vnsern Mannen / Dienern vnd Vnterthanen / die in vnsern / oder andern Landen / gesessen seyn / das nicht gestatten zu thun/ in keinerley weis/ ohn Gefährde.

Geschehen aber darüber einigerley Zugriffe/ oder Beschädigung / aus vnserer eines / oder aus andern Landen/ von vnser Mannen / Dienern / vnd Vnterthanen/ in des andern Herrn Land / so sollen vnser ieglicher dem andern getreulich beyständig vnd beholfen seyn / den oder diese so solche Zugriff/ vnd Beschädigung gethan hätten / ernstlich dazu zu bringen / daß solche Schäden mit Eyden vnd Widerthaten/ gekehrt werden in vier Wochen / nach dem vnd wir des vermahnt worden ohne Widerreden/ vnd ohn alle Gefährde.

Es soll auch keiner vnser Fürsten vorgenant / keinen Diener zu Diensten noch sonsten iemand in Versprechnüß nehmen / er soll ihn zuvor fragen/ ob er nicht Fehde oder Vnwillen zu dem ander Theil habe / vnd würde sich das also befinden / so sollen sie ihn in keine Weis aufnemen ohne der andern Willen / ohn Gefährde. &c.

Vnd auf solches / daß diese vnsere Erbeinigung von vnsern Erben ewiglich vnzerbrochen gehalten werde/ setzen vnd ordnen wir/ daß hinfüro / alle vnser iegliches mannliche / eheliche Leibes Lehens Erben / so sie vierzehen Jahr alt werden / diese vnsere Erbeinigung mit allem ihrem Inhalt / wann er des von den andern allen / oder eines Theils vnter ihnen / erinnert wird/ geloben vnd schwören soll/ ohn allen Verzug vnd Behelf.

Doch nemen wir in dieser Einigung aus die Römische Kayserliche Majestät / vnsern allergnädigsten Herrn / seine Kayserliche Person vnd Würden.

Alle diese obbeschriebene Stücke / Puncten vnd Articul haben wir obgenante Fürsten/ einander bey vnsern Fürstlichen handgegebenen Treuen / Würden vnd Ehren gelobt / geredet / vnd leiblichen mit aufgereckten Fingern zu GOTT geschworen / stät fest / vnd vnverbrüchlich zu halten / sollen vnd wollen die auch nicht articuliren , noch die anders auslegen/ oder verstehen / sondern denen nach ihrer schlechten Form / Worten vnd Inhalt / getreulich nachkommen / ohne einigerley Behelf/ Eintrag vnd Auszug / sonder alle arge list vnd Gefährde.

Vnd des alles zu mehrer Vrkund / ewiger Bekantnüß / vnd stätiger Befestigung/ haben Wir obgenante/ Hertzog Johann Georg/ vnd Marggraf Johann Sigmund / beyde Churfürsten/ Wir Augustus, Johann Casimir/ vnd Johann Ernst/ Gevettern/ Hertzoge zu Sachsen/ Christian / Joachim Ernst/ vnd Johann Georg/ Marggrafen zu Brandenburg/ Moritz vnd Ludwig/ Gevettern/ Lädgrafen zu Hessen/ vor vns/ vnsere Erben vnd Nachkommen/ vnser Insigel mit gutem Wissen / an diesen Briefe/ als dieser Zeit regierende Hertzogen zu Sachsen/ Marggrafen zu Brandenburg/ vnd Landgrafen zu Hessen / hängen lassen / darzu auch mit eigenen Handen vnterschrieben / vnd wir obgemeldte / Johann Philipps / Friderich/ Johann Ernst der Jünger / Friderich Wilhelm/ vnd Albrecht/ Gebrüdere vnd Gevettern/ Hertzoge zu Sachsen / Marggraf Christian Wilhelm / Georg Albrecht / Sigmund vnd Hans / auch Philipps vnd Friderich / Landgrafen zu Hessen / als noch zur Zeit nicht regierende Hertzogen zu Sachsen / Marggrafen zu Brandenburg / vnd Landgrafen zu Hessen/ zusagen vnd versprechen gleicher Gestalt / daß alles/ wie obgemeldt / festiglich zu halten / vnd die Hülfe / wann wir zu der Regierung kommen/ zu leisten/ ohne Gefährde.

Vnd haben derenthalben / beneben gethanem Eyd vns mit eigenen Handen vnterzeichnet/ alles das treulich zu halten/ was in diesem Briefe von vns geschrieben steht / ohne Gefährde &c. [add. *Notandum hic ; discrimen esse*

inter

inter Erbverbrüderung *&* Erbvereinigung: *Prior dicitur ipsum pactum mutuum de successione: Fœdus autem sive unio hereditaria initur pro mutua defensione contra latrocinia, seditiones & irruptiones & si quis hostile quippiam molitatur. Tali unioni inter Saxones & Hessos ansam præbuit bellum novegiæ, quod Henricus illustris gessit cum Sophiâ Ludovici Landgravij Hassiæ & 8. Elisabetha filiâ, desponsata Duci Brabantino ann. 1568. confirmante Rudolpho, & Carolo IV. Impp. cui mutuo fœderi postea Brandeburgica familia accessit.*] Ad fœderis hujus tabulas sequentes observationes pono.

Particularia quædam circa pactum unionis hereditaria.

I. Hisce tabulis docemur, fœdus hereditarium esse antiquissimum; quo autem seculo, vel anno primùm initum fuerit, ex iisdem non apparet. In antiquis monumentis reperio, fœdus inter Saxoniæ & Brandeburgensium Illustrissimas familias, factum atque in literas relatum fuisse Noribergæ, anno Christi 1451. die Mercurii, post conversionis S. Pauli festum. Huic verò fœderi postea Ludovicum Landgravium Hassiæ, cum heredibus suis accessisse anno 1457. Naumburgi ad Salam, die Sabbathi post Dominicam, Misericordias Domini: & eo morte perempto, eiusdem filios Ludovicum, & Henricum, Landgravios Hassiæ, ad observationem fœderis, literis Mulhusi datis, anno Christi 1461. die Iovis post festum S. Andreæ, se obligasse.

Quando expertè & renovatum sit hoc fœdus?

II. Renovatum hoc fœdus, per temporum intervalla, fuit quinquies, diversis in locis. Scilicet (1) Norimbergæ anno 1487. die Mercurii, in vigilia Ascensionis Domini; (2) in civitate Ziticensi anno 1537. die Mercurii, vel ut alii habent, die Lunæ post Dominicam, quæ vocatur vulgò Iudica: postea (3) Naumburgi anno 1555. die 9. Martii, & iterum; (4) ibidem anno 1587. die 5. Iulii; denique (5) ibidem anno 1614. 29. Martii.

Tenor & formula illius fœderis.

III. Tenor & formula fœderis, quantum quidem ego novi, in substantialibus semper una mansit, & sine mutatione, excepto solo capite, vel paragrapho, quo agitur de illis, contra quos hoc fœdus valere non debeat, vel qui ab hoc fœdere excipiantur. Olim, quando confœderati nostri omnes Catholicam Romanam religionem profitebantur, excipiebantur, Papa, & Imperator Romanus: Hoc, in renovatione, quæ anno 1537. facta, limitatum, in posterioribus autem renovationibus, Papa omnino omissus, ut hodie etiam contra eundem fœdus valeat; Imperator autem solus exceptus sit. Verba renovationis de dicto anno 1537. quæ huc faciunt, hæc sunt; Doch soll in dieser Einigung der Pabst außgenommen seyn. Aber Wir / der Churfürst von Sachsen (Iohannes Fridericus) sampt unsern Religions-verwanten / wollen durch solch ausnemen nichts gewilliget haben / das der Antwort Kayserl. Maiestät Oratori, nächst zu Schmalkalden / des Pabstes halben gegeben / zuwider oder ungemäß seyn mag: So nemen Wir auch alle aus / die Römische Kayserliche Majestät (erat Carolus V.) unsern Allergnädigsten Herrn / seine Kayserliche Person und Würden / dazu die Röm. Königliche Majestät (erat Ferdinandus I.) als einen Römischen König / von wegen desselben seines Römischen Königlichen Ampts / und nicht weiter / ausserhalb unser den Churfürsten zu Sachsen / der Wir uns unsere contradiction wider die angezogene Königliche Wahl vorbehalten / und nicht begeben haben / in welchem Wir Hertzog Johann Ernst / unserm lieben Bruder dem Churfürsten / anhängig / und verwant seyn / und bleiben wollen. Auch so wollen Wir der Landgraf / Philippus) in diesem fall Königliche Majestät nicht ausgenommen haben. Papam quod attinet, hoc tempore majora vota eum omittendum urgebant. Solus verò Georgius Saxoniæ Dux, zelo, quo ardebat in Catholicam Romanam Ecclesiam, contrà nitebatur, ut patet ex particulari recessu de dato Zeitz Dominicâ Lætare 1537. cui subscripserunt Iohannes Fridericus Elector Saxoniæ, Ioachimus Elector Brandeburgensis, Henricus & Iohannes Ernestus, Duces Saxoniæ, Georgius, Iohannes, & Albertus, Marchiones Brandeburgenses, nec non Landgravius Hassiæ Philippus, darinnen vermeldet wird / wie unter andern Beschwerungen / so damahls vorgangen / auch insonderheit wegen des Pabsts ausnemens / darzu Hertzog Georg zu Sachsen nachlassung zu thun Bedencken gehabt / die andern Erbvereinigte aber / dargegen / aus allerley Ursachen / dasselbe also ferner zu gestatten / und zu zulassen / nach gestalt und gelegenheit derselben Zeit / und Lauffte / nicht weniger Beschwerung getragen. Bekennen dannenhero gegen jedermänniglich / dieweil des Pabsts ausnehmen halber / aus berührter Spaltung / in verneuerung der Erbeinigung / ein Articul inhalts derselben verblieben und gelassen / daß doch Sie / Ihrer Erben und Nachkommen halben / darein nicht gehelet noch gewilliget.

Ordo promittendi & iurandi in hoc fœdere.

IV. Promissio, & juramentum, a confœderatis, qui nondum juraverant antea hoc ordine in conventu Naumburgensi anno 1614. susceptum & præstitum: Elector Brandeburgensis, Saxoniæ Duces, Iohannes Casimirus Coburgensis; & Iohannes Ernestus Isenaccensis, nec non Legatus Landgravii Hassiæ, lineæ Cassellanæ, quoniam hujus principalis, & illi ante hunc conventum juraverunt, separatim à cæteris, & ex opposito eorum, qui nondum juraverant, stabant, ubi postquam Elector Brandeburgensis, suo ore, proponenda proposuerat, ex illis qui nondum juraverant, Elector Saxoniæ primus ad eum accessit, & ipsi cæterisque, qui juraverant, porrectâ manu promisit, se capitulis confœderationis satisfacturum, & posteà etiam illis, qui nondum juraverant, observato ordine, quo stabant, singulis manum porrexit, & rediit ad locum suum. Hunc, ex cæteris quilibet, eâdem solennitate secutus, & imitatus est. Quo peractò, Elector

Brandeburgicus, ipsemet, formulam juramenti prælegit illis, qui nondum juraverant, in quam jurârunt omnes illi, erectis ad cœlum tribus digitis, prout jurantium mos est. Formula hæc fuit: Eure Liebden werden bey Ihren Fürstlichen Würden und Ehren geloben / daß Sie die vorgelesene verbündliche Einigung durchaus / so viel Sie betrifft/oder betreffen mag / stät vest und unverbrüchlich halten/und vollführen wollen/darwider nichts thun / fürnemen / oder zu thun / oder für zunehmen gestatten / heimlich oder offentlich/ in keine weise / alle gefahrde und argelist ausgenommen. Und wan seine Churfürstl. Liebden / und die andern sich dessen durch ja erkläret / und die Hand einander gegeben/ werdē sie denEyd ungefehrlich auf nachfolgende Form thun: Was wir der Erbeinigung halben jetzo mit einander geredet / und gelobet haben / das wollen Wir stät / vest und unverbrüchlich / auch gantz getreulich halten / als war uns GOtt helfe/ durch Christum unsern HErrn. V. Fuerunt etiam, eodem in conventu, aliquot quæstiones decisæ, de indictione & directorio conventuum, de sessione, de recipienda fide ab illis, qui nondum juraverunt, de comparitione personali, vel per legatum; de absentium juramento, de negotiis incidentibus, quæ propriè confœderationem non attingunt. Quæ omnia brevi recessu comprehensa; in quo inter alia hæc habentur: Anfänglichen soll einem Churfürsten zu Sachsen / er sey geschworen / oder nicht / das Ausschreiben zur renovation der Erbverein-und Erbverbruderūg/ sampt dem Directorio, wie herkommen / verbleiben/ den Erbvereinigten / und Erbverbrüderten aber / unbenommen seyn / der Renovation halber / bey dem Directore freundliche erinnerung zu thun. Inmassen dann auch ein Churfürst zu Sachsen / mit einem Churfürsten zu Brandenburg freundliche communication dessentwegen zu pflegen / doch absque præjudicio directorii competentis, nicht unterlassen wird. Der Chur und Fürsten sessiones, bey solchen ausgeschriebenen Erbverein-und Erbverbrüderungs-Tägen / sollen nachfolgender gestalt / jetzo und künftig also gehalten werden / das beyde Chur-Häuser wegen Ihrer præeminentz absonderlich / die Fürstliche Häuser aber / als Sachsen / Brandenburg / und Hessen / wie eins dem andern vorgehet / doch mit der Maß die sessiones einnehmen / daß jedes Fürstl. Hauses regierende Fürsten und Herren den Vorsitz haben / die nicht Regierende Herren aber untereinander die session, wie es der Director, auf vorgehende mit denen Erbvereinigten und Erbverbrüderten Chur-und Fürsten / so der sessionum strittigkeiten halben nicht interessirt, gepflogene communication, doch absque præjudicio causæ principalis, anordnen wird / nach dem Regierenden Herrn halten / und soll dieses allein bey einem solchen Erbverein-und Erbverbrüderungs-Tag also geschehen / weil man sich bey demselben befindet / nicht als Reichs stände / sondern nahe verwandte/ Erbvereinigte und Erbverbrüderte Freunde/ und dargegen aber dergleichen sessiones denen jenigen sessionen und præcedentzen / in Unterschreiben / und sonsten / so auf Reichs- und andern Versamlungen / gebräuchlichen / unschädlichen seyn / auch keinem an seinen habenden / und erlangten Rechten nachtheilig / viel weniger zu eines oder des andern Vortheil künfftig angezogen werden/ und wie es mit den sessionen vor gut angesehen / also sollen auch die subscriptiones erfolgen. Wann ein Churfürst zu Sachsen nicht geschworen / soll ein Churfürst zu Brandenburg / wann er geschworen / den andern samtlich / so nicht geschworen / bey einem Erbvereinigungs-Tag die gelübde in der Person vorlesen / und den Eyd von ihnen nehmen. Da aber beyde Chur-Häuser ungeschworen / der ältiste Fürst / so geschworen / solches verrichten; in der mit Sachsen / und Hessen aufgerichten Erbverbrüderung / der Churfürst zu Sachsen / da er geschworen; im fall aber nicht / der ältiste Fürst dieser beyden Häuser / die gelübde vorlesen / und den Eyd von den andern nehmen. Der bishero gebrauchte unterschied/ unter den Regierenden / und nicht Regierenden Herren / soll bleiben / darüber fest gehalten / und der vor einen Regierenden Herrn gehalten / und erkennt werden / der tempore renovationis actu regens, die aber nicht / so zwar mit Erbschaften befallet / einem andern die Administration heimgestellet. So-oft es nöhtig / und viel Fürsten / so nicht geschworen / in den Häusern befunden / soll der Erbverein-und Erbverbrüderungs-tag ausgeschrieben werden / und die Regierenden / und nicht Regierenden / sie haben zuvorn geschworen oder nicht / in der Person zu erscheinen schuldig seyn; doch mögen die Regierenden / und geschwornen/ wie bishero bräuchlichen / durch gnugsam Gevollmächtigte / im fall verhinderung vorfielen / den Tag besuchen lassen: Solche Gevollmächtigte auch / ihre Stelle / wie bey Reichstägen bräuchlichen / wann Fürstl. Regierende Personen verhanden / nach demselben halten / auch also subscribiren, ein Churfürstlicher Gevollmächtigter aber / seines Herrn Stell / in sessione; & subscriptione vertretten / die Regierende aber / so nicht geschworen / so wol auch die nicht Regierenden / durch Gevollmächtigte nicht zugelassen werden / sondern den Eyd in der Person ablegen. Würden aber einem Regierenden Herrn/ so nicht geschworen / oder einem nicht Regierenden Herrn / so geschworen / grosse ehehafte / unvermeidliche noht ꝛc. anstossen/ dieselbe bey dem Erbverein-und Erbverbrüderungs-tag anzeigen / glaublich bescheinen zu lassen; die andern anwesende Erbvereinigte/ und Erbverbrüderte Chur-und Fürsten/ auch solche für erheblich erkennen / so soll

demselben

demselben ein Churfürst zu Sachsen durch Gesandte / oder wen dieselbe unter den anwesenden Fürsten bittlichen dazu vermögen möchten, die Gelübde vorlesen / und von dem abwesenden den Eyd / der gebräuchlichen Notul nach/nehmen lassen. Wann auch einer/ unter den Erbverein- und Erbverbrüderten/ Chur- und Fürsten / anliegen hette / solle demselben/ nach der Renovation / oder Erbverein- und Erbverbrüderung / den andern solches vorzubringen unbenommen seyn. Dargegen aber/ob man mit solchen Sachen sich belegen/oder wie weit man sich des beschwerten annemen wolle/ deliberirt, und ins künftig diese Vergleichnüß mit in die Erbvereinigung / und Erbverbrüderung eingerücket / und alsdann beschworen werden. &c. Majoris cautionis ergo, confœderati antequam solveretur conventus dicto anno 1614. d. 29. Martij Imperatorem certiorem reddiderunt, se Naumburgi congregatos, fœderis hereditarii renovandi causa, quod etiam factum an. 1555. die Lunæ post Dominicam Reminiscere, & an. 1587. d. 6. Iulij in conventibus tunc celebratis.

Status an cum exteris possint ferire fœdera?

XI Illud à nonnullis in dubium vocari video, *an liceat Principibus nostris etiam cum exteris nationibus, Regibus, aliisque, quibus jus fœderum est, confœderationes inire?* Kyllingerus (*d. disc. 15. de Ganerbiis castrorum, num. 39.*), hæc inter illicita refert. Sed contrarium est verius. Nam ut Ligas cum exteris aliis initas silentio involvamus, Principes Germaniæ cum Regibus Galliæ quadraginta septem fœdera contraxisse perhibentur (Bodin. *lib. 1. de Repub. cap. 9.*) Smalcaldici fœderis socii Galliæ & Angliæ Reges de auxilio solicitarunt (Sleidan. *lib. 17. de Statu Relig.* in fœdere Chambortico primas Galliæ Rex tenebat. [add. *Affirmativa clarè in Instrumento Pacis art 8. §. Gaudeant est stabilita, ubi vid. Burgeld. in Discurs. ut adeò hodie non amplius opus sit cum Dn. Autore ad contraria Arumæi & Killingeri argumenta respondere.*] Duplex omnino quæstio est; *una*, quæ fœdera contrahere cum exteris possit Imperator, vel etiam Imperii Status: *altera*, quomodo. In *prima* pari passu ambulant Imperator & Status: in *secunda*, differentia, inter Imperatorem & Status constituenda venit. Fœdera, quæ in detrimentum Imperii vergunt, nec Imperator, nec Status Imperii, sive in, sive extra Imperium, atque adeò cum exteris contrahere possunt, ea autem quæ ad utilitatem Imperii faciunt, sive directo, sive per consequentiam, contrahere possunt. Imperator quidem hodie non aliter, quàm impetrato consensu Electorum, vel omnium, vel majoris partis; idque regulariter in conventu collegiali, ad hoc specialiter instituto: ita enim cautum *capitulatione Imp. Ferdinandi III. artic. 7.* cui jungi debent *art. 6. capitul. Ferdinandi II. & antecedentium Imperatorum capitulationes.* Status, in ineundis fœderibus cum exteris, aut manifestò vident, non esse contra Imperii utilitatem; aut dubitant, an in utilitatem, vel detrimentum Imperii vergere possit. Si dubitant, intermittant planè fœdus inire, aut examini Imperii subjiciant. Si autem manifestum est, Imperium extra damnum versari, Status licitè, citra specialem Imperii consensum, fœdus cum extero pangere poterit. Generali enim consensu illo tutus erit, quo in Imperio, fœdera, præsertim defensiva, vel commerciorum causa, utpote ex jure gentium, inter permissa referri praxis docet, nec ullâ lege publicâ Statibus interdicta sunt. Hinc, quod Maximilianus Elector Bavaro-palatinus, anno 1631. defensivum fœdus cum Galliarum Rege (articulus exhibuit le Mercure François *tom. 17. part. 2. pag. 201. & seqq*) & Elector Saxoniæ cum Gustavo Suecorum Rege iniit, justum licitumque fuisse affirmant. Certe quæstionem, quam dubiæ admodum decisionis esse Hotingus, vel potiùs Sinoldus (Disp. 6. de Statu rei Romanæ *thes. 24. lit. A*) putavit, hodie nullam dubitationem admittere omnes norunt, quibus lectum fuit instrumentum pacis, initæ inter Imperium & Coronam Sueciæ Osnabrugis anno 1648. *cujus in artic. 8. vers. gaudeant* Duo hic expediuntur; primum, quas ob causas Status Imperii possint cum exteris facere fœdera; alterum, quid in contractu illo observare debeant. Quod si nunc utrumque sine Imperii damno fieri haud posset, & ad conservationem & securitatem uniuscujusque Status omninò & semper sufficeret pacis publicæ constitutio, summâ admiratione dignum fuerit, tot paciscentium prudentissimos viros, & de salute Imperii maximè sollicitos, id non vidisse, non perpendisse, sed damnum saluti præbuisse. At verò hoc illis imputare recta vix, ac ne vix quidem, admittit ratio; eosque haud immemores constitutionis pacis publicæ fuisse, ipsa eorum verba nos docent, quæ pacem publicam salvam volunt. Si caput, & membra Imperii, constitutionibus de pace publica latis decenter inhærerent, non opus esset, nova fœdera cum exteris, nisi fortassis contra exteros, contrahere. (Vid. R. I. Spir. de an. 1526. §. zum andern R. I. Aug. de ann. 1555. §. Ferner verpflichtet.) Verùm cùm non infrequenter vis innocenti inferatur, nec in judicio omnia justè peragantur, porrò, auxilia debita vel omninò non, vel non satis efficaciter, & longè post vulneratam causam præstentur, nec rarò quoque Imperator, ipsique Status in diversa abeant studia, nulli vitio verti poterit, si non omnino se suaque ordinario submittat clypeo, sed & de extraordinario sibi prospiciat auxilio, licito tamen secundum Imperii leges modo. Inquies, hoc fieri non posse sine Imperii damno: At credo ego sæpius contingere, ut fiat cum Imperii commodo. Non enim tam facilè arma expediuntur in illum, quem præter ordinaria etiam fœderata exterorum auxilia tegunt, & sic proverbium potest habere locum; Ein Schwerdt behält das ander in.

der Scheiden. Nec verò etiam tunc, quando ordinario constatuum saltem auxilio locus datur, Imperium sine damno est, sed damnum illud tanti non æstimatur, quanti conservatio membri innocentis, & castigatio delinquentis, quo sine injuria in pace vivatur, ac sic damnum non sentire videmur, quod utilitate publica pensatur. Concludo ergò, eum, qui cum exteris fœdus contrahit, si præscriptum à lege modum non excedat, nulli, & ita nec Imperio injuriam facere, cùm jure suo utatur.

An Fœdus Smalcaldicum fuerit licitum?

XII. Restat ut ad speciem deflectam, & ad ea potissimùm fœdera, quæ in Imperio à Principibus contracta, à nonnullis pro illicitis habita fuerunt. Vnum est celeberrimum illud fœdus *Smalcaldicum*; alterum nostris temporibus haud incelebre, *Vnionis* sub nomine. Illud à loco, ubi perfectum, Smalcaldia videlicet (quam Carolus V. victor proptereà solo æquare constituerat, ni precibus Mauritii Saxonis fuisset delinitus: Spangenberg. *in Chron. Henneberg. l. 5.*) civitate Comitatus Hennebergici, nunc Landgravio Hassiæ subdita, nominis sortitum fuit exordium. Postquam enim Torgæ anno 1526. inter Iohannem, Electorem Saxoniæ, & Philippum, Hassiæ Landgravium, de defendenda religione actum fuisset, hisque posteà Magdeburgi eodem annò alij accessissent, tandem anno 1531. die Lunæ post Dominicam *Invocavit*, Smalcaldiæ convenerunt, Ioannes, & Ioannes Fridericus, Saxoniæ, Ernestus & Franciscus Duces Brunsvicenses, Philippus Hassiæ Landgravius, Wolfgangus Princeps Anhaldiæ, Gebhardus & Albertus Comites Mansfeldenses, & ex Civitatibus, Argentina, Vlma, Constantia, Eslinga, Memminga, Lindavia, Biberacum, Isenacum, Lubeca, Magdeburgum, Brema, Brunsuigum, Goslaria, Göttinga, Einbecca, ac fœdus hoc, in sexennium confirmârunt. Posteà anno 1536. in festivitate Michaelis Archangeli idem decem ad annos extensum, accrescentibus fœderatis, Vlrico, Duce Vvürtembergensi, Barnimo & Philippo, Ducibus Pomeraniæ, Ioanne Georgio & Ioachimo, Principibus Anhaldinis, Augustâ Vindelicorum, Francofurto, Campiduno, Hannovera, Hamburgo & Minda, (videatur Hordlederus *in tr.* von Vrsachen des Teutschen Kriegs/ *lib. 8. c. 2. p. 1314. & aliquot seqq.*) Fœderis qui fuerit scopus, verba ex eodem sequentia demonstrant: *nempe in laudem Dei omnipotentis, & liberiorem ac feliciorem doctrina cœlestis propagationem, ac incrementum, ad excitandam & promovendam Christianam concordiam & pacem, in S. Rom. Imperij Germanica nationis, adhac in honorem, utilitatem, & salutem nostrarum ditionum, civitatum & subditorum, solùmmodò ad defensionem, & vim injustam à nobis propulsandam & repellendam est.* Vide integrum contextum apud Vvaremundum ab Ehrenberg *lib. 2. c. ult. meditam. pro fœder. p. 317. & seqq.* Et paulò infra subjungunt: *Nec verò Christianum hoc fœdus nostrum, vel adversus Cæsaream majestatem, Dominum nostrum clementissimum, vel cæteros Status S. Rom. Imperij, vel quemvis alium, sed tantummodò ad conservationem Christiana veritatis & pacis in sacro Imperio Germanica nationis, & aversionem ac propulsationem injusta violentia à nobis subditisque & conjunctis nostris, tantùm in casu necessaria defensionis nostrum, qui juri nos sistere, & judicato parere parati sumus, susceptum & sancitum, nec quidquam aliud quæsitum existimetur.* Improbârunt autem quàmplurimi hoc fœdus, & inter illos Melanchth (*in ep. ad Camerar. p. 127.*) Surius, Bodinus, Querra ac Franc. Burckardus, qui illud appellavit einen Schmalkaldischen/Frantzösischen vnd Pestilentzischen Bund. Sed illis jamdudum ex asse satisfecit Hordleder. (*in excerpt. ex Sleidano decad. 4.* [add. *Vid. Aut. ad Instr. Pac. p. 1. Disc. 3. num. 24. & seqq. num. 36. & part. 3. Disc. 2. nu. 4.*]

Vnionis origo & incrementa.

XIII. Vnionem quod attinet res ita se habet. Multis hinc retro annis inter nonnullos Principes, quos Protestantes vocant, amicabilis fuit conjunctio, sie haben lange Zeit/ wegen des Gegentheils sorglichen Anschlägen gute Correspondentz gehalten. Postquam autem in Imperio controversiis Donavverdensi, Iuliacensi, necnon exercitu Passaviensi, omnia viderentur periculosiora, Halæ Suevorum anno 1610. arctiùs hæc conjunctio cœpit confirmari, quæ aliquot annis antè inter superiores Status, posteà demum accedentibus inferioribus, fuerat contracta. Huic sua dederunt nomina Electores, Palatinus & Brandeburgensis, Principes Palatini, Bipontinus, Neoburgicus (posteà discessit) Brandeburgenses, Culmbacensis & Onolzbacensis, Vvürtembergici, Hassiaci, Badenses, Anhaldini, Comites Oetingenses, & plerique Vvetteravici; Civitates, Argentina, Vlma, Noriberga, Vvormatia, Spira, Nordlinga, Hala Suevorum, Hailbrunna, Rotenburgum ad Tubarim, Vveissenburgum ad Rhenum, Landavia, Memminga, Campidunum, Schvvinfurtum, Vvinshemium, Vveissenburgum in Norico &c. His adjungebantur quadantenus & alij, quos videre licet in Catalogo der vnirten Churfürsten vnd Stände so anno 1615. zu Nürnberg auf dem Correspondentztag erschienen. Et fama est constans, Henricum IV. Galliarum Regem, paulò ante obitum suum, Principum hoc ad fœdus properâsse, welche Verbündnüß nachmals von ietzigem König selbst/ vnd seiner/ damals Regentin/ Frau Mutter/ gebilliget vnd eingangen worden/ als der Hertzog von Zweybrucken/ wegen der am letztverstorbenen Könige begangenen Mordthat/ das Leid zu klagen in Franckreich ankommen (ex Autore der beständigen Ableinung der jenigen Vrsachen/ welcher Wellē der König in Franckreich ꝛc. Hülff zu leisten ersucht worden/ Felchius *dissert. de fœderib. th. 13. lit. c.*)

An Vnio fuerit licita tum fine.

XIV. Hanc qui legitimam dicunt Vnionem urgent, 1. das gemeine Ausschreiben der vnirten Churfürsten/ Fürsten vnd Stände des H. Reichs/ aus was Vrsachen sie sich in eine engere Verein vnd Correspondentz zu begeben ꝛc. bewogen worden/ *de anno* 1610. In quo, & alibi, scopus & finis ejusdem perhibetur, quòd fuerit institura ad defensionem religionis, quam colunt Protestantes, nicht zu ei-

niges

niges Menſchen offenſion, nicht wider die Römiſche Kayſerliche Majeſtät / viel weniger wider das Römiſche Reich / ſondern zu Erhaltung Kayſerlicher Freyheit / Ampt / Ehre vnd Reputation, zum Wolſtand des Römiſchen Reichs / zu Rettung der Teutſchen Freiheit / Privilegien, gemeinen gleichen Rechtens / der wolverordten heilſamen Reichsſatzungen / Religion- vnd Prophan-Friedens / zu Pflantzung des werthen Friedens / Aufhebung alles eingeriſſenen Mißtrauens / wider frembdes Dominat vnd Servitut, vnd wegen derer beſchwerlichen gravaminum. Dieſe ſeynd / wie männiglich vnverborgen / von denen Abgeordneten der Correſpondirenden Stände anno 1613. auf dem Reichstag zu Regenſpurg Kayſ. May. eingehändiget worden / vnd nachmals in offenen Truck verfertiget / dieſes Inhalts: daß bey Kayſerlichem Hofraht allerhand Vnordnung vnd Beſchwehrung eingeriſſen / in deme ſonderlich derſelbe die Juriſdiction allzu weit erſtrecken / vnd ihm eine ſolche vnlimitirte Macht vnd Gewalt uber die Stände des Reichs / beydes in Prophan vnd Religion-Sachen zu cognoſciren anmaſſen wollen / welches zumahlen vnerträglich / vnd den alten des Reichs Cammergerichtsordnungen durchaus entgegen vnd zuwider / in denen außtrücklich vnd vielfältig verſehen / wohin iede Parteyen / vnd Sachen / vnd vor welchen Richter ſie gehöre vnd gewieſen werden ſollen / daher es auch nicht allein der Kayſerlichen Majeſtät / ſondern auch des Heiligen Reichs / vnd deſſen Ständen höchſtes vnd letztes Gericht iſt / vnd genant wird / von welchem auch die Kayſerliche Majeſtät ihnen ein mehrers nicht vorbehalten / als daß ſie in cauſis fractæ pacis, vnd wann es vmb Fürſtenthumb / Graf- vnd Herrſchaften / ſo vom H. Reich zu Lehen rühren / vnd einem oder dem andern Theil endlich ab- oder zugeſprochen werden ſollen / die Cognition allein für ſich haben vnd behalten wollen: alle andere Sachen aber obbeſagtem Cammergericht / nach Außweiſung deſſelben Ordnung zu cognoſciren übergeben vnd heimgewieſen. Darumb ſich die Evangeliſche Chur-Fürſten vnd Stände zu Kayſerl. Majeſtät vnterthänigſt getröſten / ſie werden es in dero Kayſerlichen Regierung / bey ſolcher Ordnung / als publica vnd pragmatica ſanctione, geen verbleiben laſſen / vnd nicht geſtatten / daß in einem oder dem andern derſelben zu Abbruch vnd der Ständ Beſchwehrung / etwas verhandelt werde: Zweifeln darneben auch nicht / daß ihre Kayſerl. Majeſtat in hohen vnd wichtigen Sachen / die etwan gantze Fürſtenthumbe / Graf- vnd Herrſchaften betreffen / nach dem Exempel dero hochlöblichen Vorfahren am Reich / vnd wie vor dieſem es gebräuchlich geweſen / mit Raht vnd Zuziehung der Chur- vnd Fürſten zu handeln / ihr nicht entgegen ſeyn laſſen werden. Dieweil dann dieſe angezogene Reichsverfaſſungē vnd Cammergerichtsordnungen klar vnd richtig / ſo haben ſich die Evangeliſchen Stände bis dahero nicht vnbillicht zu beſchwehren gehabt / daß ſich gemeldter Hofraht derſelben Ordnung zuentgegen vnterfangen / in Religionſachen vnd deſſen Frieden betreffend / ohn allen Vnterſcheid / mandata ſine clauſula, dadurch die Evangeliſchen Stände zum höchſten gefähret / vnd alſo gar leichtlich vnd geſchwind vmb alles das ihrige gebracht werden können / zu erkennen: desgleichen gantz beſchwehrliche cōmiſſiones auch ſo gar in Sachen bemeldten Religionfrieden betreffend / außgehen zu laſſen / dahin gerichtet / daß in ſolchen commiſſionibus die Commiſſarij uſque ad concluſionem cauſæ procediren, vnd hernach die Sachen an den Kayſerlichen Hof zu endlichem Außſpruch vberſchicken ſolten. Welches aber nicht allein den Außträgē zu Abbruch / ſondern auch den Parteien ſelbſt zu nicht geringer Beſchwehrnüſſen gereichen thut / in deme ihnen durch dieſen Weg die beneficia appellationis, derer doch ihre der Stand ohnmittelbare Vnterthanen genieſſen / vnd alſo [illegible] nis, als ſie die Stände ſelbſt / ſeyn müſten / benommen werden. So hat auch die Erfahrung bis daher geben / daß zu dergleichen Commiſſionibus entweder lauter Römiſche Catholiſche Commiſſarij verordnet (wie vor dieſem der Stadt Aach / Hagenau / Dünckelſpül / Kaufbeuern / Weill / vnd andern mehr widerfahren) oder da gleich etwan auch Evangeliſche darzu gezogē / daß doch der endliche Außſchlag bey dem Reichshofraht / welcher bisher faſt mit lauter Römiſchen Catholiſchen beſetzt geweſen / geſtāden / vnd alſo die Sach nicht weniger in obige Gefahr gelauffen: Neben dieſem hat man ſich auch vnterſtanden / wider die Evangeliſchen Stände des Reichs / gantz gefährliche vnd præjudicirliche Inquiſitiones in derſelben Cāmergüter / Gefäll vnd Einkommen anzuſtellen / welches vor dieſem vnerhört / vnd damit Chur-Fürſten vnd Stände billich verſchonet werden ſollen. Deßgleichen hat man auch etwan in denen Sachen / ſo allbereit am Cammergericht / auch Fürſtlichen Hofgerichten / anhängig gemacht worden / inhibiren, vnd ſolcher litispendentz ohngeachtet / dieſelbe an den Kayſerlichen Hof ziehen / ja auch wol die jenige Sachen / darinn allbereit die Vrtheil gefaſſet / vnd nur auf der Publication geſtanden / dahin abfordern wollen. Zu geſchweigen / wie die Reichs conſtitutiones mit gantz nachtheiligen præjudiciis declariret, welches doch niemand / als ihr Kayſ. Maj. vnd den ſämtlichen Ständen des Reichs zuſtehet vnd gebühren thut: desgleichen auch die Stände des Reichs mit ohngewöhnlichen / vnd den Reichs conſtitutionen widrigen conſervatoriis beſchwehrt werden wollen &c. Inſonderheit aber mit der höchſtbetrübten Stadt Donawerth / welche nicht weniger durch geſchwinde Mandata, vnd Executions-proceß, in gegenwärtigen Jammer vnd Elend geſetzt / die von der jüngſtverſtorbenen Kayſerlichen Majeſtät Chriſtſeeligſter Gedächtnüß / ohne einige Condition verſprochene Reſtitution, dermahl eins erfolgē vnd zu Werck gerichtet werdē möge / &c. Demnach an dem Kayſerl. Cammergericht ſich eine Zeit hero vnterſchiedliche Mängel vnd

Gravamina Imperij Statuum de ann. 1613.

lich

Vngleichheiten erzeiget / vnd eine hohe Nohdurft seyn will / auch derselben wegen gebührende Maß zu verordnen: so haben ihre Kays. Majestät die Evangelische Stände auch hierinnen vmb gnädigste Verhülffung gehorsamlich anlangen wollen. Vnd seynd anfänglich nicht wenig in deme beschwehret / daß eine zeit hero das Kays. Cammerrichter- vnd Præsidenten-Ambt / allein mit Röm. Catholischen bestellt / auch fast das Ansehen gewinnen will / als ob gedachtes Cammerrichter-Ambt / auf einem Stand gleichsam allein perpetuirt werden wolte: da doch des Reichs Constitutionibus vnd der Ordnung vielmehr gemäß / daß ein weltlicher Cammerrichter / wann derselb zu bekommen / vor einem Geistlichen angenommen werden soll. Wie dann solches von Anfang des Cammergerichts bis auf das Jahr 1569. löblich practiciret worden / inner welcher Zeit vnterschiedliche weltliche Fürsten / Grafen vnd Herren / vnd nur ein einziger Geistlicher solch Cammerrichter-Ambt bedienet hat. Ihre Kayserl. Majestät seynd allbereit vor diesem berichtet worden / was sich vnter jüngst-vorgewesenem des Reichs Vicariat, mit dem Wolgebornen Henrichen Schenck von Limburg vorgeloffen: in deme / als derselb von beyden des H. Reichs Vicariis, Pfaltz und Sachsen / an statt des Grafen von Hohenzollern / welcher sein Præsidenten-Ambt resigniret, vnd schon allerdings abgezogen gewesen / sein Haus aufgekündet / Gemahl vnd Gesind allbereit himweg geführet / vnd wie notorium, das Valete gehalten gehabt / den Cameralibus præsentiret worden / nicht mit geringem Schimpf vnd Verkleinerung des H. Reichs Vicariats abgewiesen / hingegen der von Hohenzollern von den Römischen Catholischen Cameralibus heimlich widergefordert worden / alles allein in Ansehung der Religion: Ob gleich vorgewendet werden will / als hätte der von Zollern nicht resigniret, so sich aber wie zuvor / also auch hernach / anders befunden hat rc. Vnd können ihr Majestät die Evangelische Stände bey diesem Puncten gehorsamlich zu berichten nicht vmbgehen: als bey wehrendem Vicariat, und eben zu der Zeit / da das Kayserl. Cammergericht noch mit keinem Vicariats-insingel versehen gewesen / vnd also keine Process aussetigen können / Georg Friderich von Thüngen / wider seine Vettern / auch von Thüngen / vmb Process bey der Churfürstlichen Pfaltz / als Vicario angesucht / daß dieselbe erkandt / allerseits Parteyen insinuirt / darauf ordentlich gehandelt worden / vnd nachdem das Vicariat / auf E. Kayserl. Majestät Wahl / zum End geloffen / diese Sach an das Kayserl. Cammergericht / dahin sie gehörig / gewiesen worden. Nach dem nun gedachter von Thüngen citationem ad reassumendum begehret / vnd zugleich die Vicariats-Acta verschlossen in originali miteingeleget / seynd ihme nicht allein die Process purè & simpliciter abgeschlagen / sondern auch die edirte Acta also verschlossen vnd ohneröffnet widerzugestellet worden. Daraus ohnzweifentlich erscheint / wofür bey dem mehrern Theil der Cameralium, diese der beyden Churhäuser Vicariats gerechtsam gehalten vnd angesehen werde rc. Nicht weniger ist auch dieses beschwehrlich / daß bey dem Cammergericht in Annehmung der Assessoren die Evangelische / wann sie gleichwol vnd genugsam qualificiret, eintzig wegen der Religion zurück gesetzet / vnd denselben andere / oft von sehr geringen Qualitäten / die etwan auch der Rechten vnd Reichs-constitutionen wenig erfahren / vorgezogen werden. Dardurch dann die hochnohtwendige vnd billichmässige Paritet der beyden Religions-verwandten Assessorum allerdings gefallen. Gestalt dieser Zeit der Evangelischen an der Anzahl in allem nur eilf vnd zwölf / die andern aber alle der Römischen Religion zugethan seynd rc. Was an den ordinariis visitationibus gelegen / halten wir ohne Noht ihre Kays. Majestät davon viel Ausführung zu thun / allein bitten wir im Namen vnserer allerseits Committenten gehorsamst / ihre Kayserl. Majestät wollen darauf seyn / daß dieselben förderlich wider in ihren Gang gebracht / vnd hierin kein Fürst des Reichs / wie Pfaltz-Zweybrücken / vnd andern geschehen will / vbergangen / dieselbe auch wegen des vnnöhtigen Magdeburgischen Session-streits / aufs wenigst in diesem Fall / da die visitatio Cameræ res merè politica, vnd also vmb die Religion nicht zu thun ist / nicht länger aufgehalten werde / zumahl weil er der Ertzbischoff zu Magdeburg / neben Sachsen / ratione des Sächsischen Crayses / die Præsentation hat und exercirt, auch zum Cammergericht seine Gebühr leisten / vnd die onera des Reichs mittragen muß. Es wird auch am Cammergericht diese Vngleichheit gespühret / daß den Römischen Catholischen Religionsverwanten mandata sine clausula auf den Religionfrieden vnd andere Process wider die Evangelischen erkant / diesen aber wider jene / auch in causis similibus, entweder abgeschlagen / oder die supplicationes ohn-expediret bleiben: auch die jenige Vrkunden / so in vim probandi neben den supplicationibus eingeben / wol gar zurück und hinterhalten / wie auch gleicher massen den Provincialen / Ordensleuten / vnd andern Geistlichen / so keine Stände des Reichs seynd / in Religions-sachen wider die Evangelischen Process erkant werden / welches alles den Reichs-constitutionibus vnd besonders dem Religionfrieden zuwider rc. Ebenmässige Beschwehrung haben die Evangelischen Stände eine Zeit hero bey dem Rohtweilischen Gericht empfunden: in deme sie der privilegirten Stände Vnterthanen mit nichtigen Processen anzufechten sich vnterstanden rc. Bey Ausschreibung der Craystäge vnd bey denselben vorgehenden deliberationibus, hat den Ständen bishero Eintrag beschehen wollen / wie in der Reesischen Kriegs-expedition / vnd in der bewusten Donawertischen Sach vnterstanden worden. So hat man auch bey vorigen Reichstägen etlichen Evangelischen Standen

ohne

ohne rechtmässige Vrsachen ihre sessiones nicht gestatten wollen: Wie dann anietzo abermals gespüret wird / vnd dadurch etliche vota im Fürstenraht auf der weltlichen Banck abgehen: etliche aber werden zu den Reichstagen gar nicht beschrieben: Theils Evangelischen Ständen auch zumahl neuerliche indulta aufgetrungen ꝛc. Ferners beschwehren sich die Evangelischen Stände/ daß ob wol der Religionfried zu dem Ende aufgerichtet / daß durch denselben / als ein heilsam vnd ewigwährendes Band zwischen den Ständen beyder Religiõ/ gut Vertrauen erhalten vnd fortgepflantzet würde: jedoch derselbe von etlichen friedhässigen in einen vngleichen Verstand gezogen / nur für eine Toleranz vnd interim gehalten / auch ferners fürgegeben werden will/ als ob die jenige / welche nicht vor dem Religionfrieden / zu der Evangelischen Religion getretten / solches nachmahls zu thun nicht Macht haben / auch keinem Evangelischen Stand die Reformation seiner Landen/ oder darinn gelegener Stift vnd Clöster zugelassen / desgleichen die vnter weiland Kaysers Ferdinandi Hand vnd Sigel/ anno 1555. gegebene. Declaration vnkräftig seyn solte. So gereicht den Evangelischen Ständen auch dieses zu nicht geringer Beschwehrung / daß etliche furneme Ständ auf der Geistlichen Banck von ihren gebührenden sessionibus abgehalten / theils auch gar nicht beschrieben/ noch ihre Gewalt angenommen werden/ ohnangesehen dieselbe zu solchen Prælaturen rechtmässig/ vnd vermög deren Stifts Statuten vnd Herkommen erwehlet vnd postularet worden/ allein aus der Vrsach/ daß sie sich zu der Evangelischen Religion bekennen. Welches zu höchster Schmach vnd Verkleinerung aller Evangelischen Stände / wie auch zu mehrerem Mißtrauen vnter den Ständen gereichen thut. Neben dem es auch in dem Heiligen Reich ein fast vnerhört Ding/ daß ein gehorsamer Stand/ der seine onera neben andern gutwillig trägt / seiner Dignität ohne vorhergehende rechtmässige vnpartheysche Erkantnüß entsetzt / vnd also ab executione wider denselben angefangen werden soll. So werden auch die Juramenta vnd Pacta auf den hohen vnd andern Stiften/ auch Ritter- vnd dergleichen Orden derinnsen geschärfft / daß den Evangelischen aller zutritt zu denselbigen abgeschnitten wird. Wie man auch ingleichem den Evangelischen in ihren Märckten / Dörfern vnd Gütern / so in eines der Römischen Religion zugethanen Stands Obrigkeit gelegen / keine Evangelische Diener mehr zulassen will. Zu welchen Beschwehrungen/ weil die Päpstliche Nuncij nicht geringen Vorschub thun / werden ihre Kays. Majestät allerunterthänigst ersuchet vnd gebethen/ dem Papst zu Röm vnd seinen Nunciis keinen solchen Gewalt in dem Römischen Reich ferner zu gestatten / vielweniger aber einzuraumen/ daß er zu nicht geringem Schaden vnd Præjuditz der Stände des Reichs sich unternehme/ im H. Reich Teutscher Nation in Ehesachen/ in gradibus etiam de jure divino prohibitis, zu dispensiren, dessen exempla vnter vornemen Personen noch neu vnd bekant / vnd dadurch den höhern Ständen Vasalli, wider deren Willen / aufgetrungen werden. Ingleichen wollen E. Kayserl. Majestät nicht zugeben/ daß durch gemeldter Nunciorum Mittel Mißtrauen unter den Ständen angestiftet vnd gepflantzet werde/ ꝛc. So ist dem Religionfrieden vnd der Christlichen Liebe zuwider/ daß an Röm. Catholischen Orten der verstorbenen Evangelischen todte Cörper an vnehrliche Ort gewiesen/ oder ohne gebührliche Leich-solennitet begraben werden/ wie an vnterschiedlichen Orten geschehen. Desgleichen den Evangelischen nicht allerdings verstattet werden will / ihr exercitium Religionis ausser den Römischen Catholischen Orten zu besuchen ja es will auch ihnen ihr Aufenthalt vnter denselben verwehret/ vnd sie an statt des freywilligen ohngezwungenen Auszugs / so den Vnterthanen zu einer sonderbaren Wolthat im Religionfrieden gegönnet / auch wol gantze Communen/ Märckt vnd Flecken auszuziehen / das ihrige in einer engbestimbten Zeit / welches doch vnmüglich vnd vnpracticirlich / zu verkauffen/ vnd noch dartzu die Nachsteur zu erlegen / gezwungen / hingegen aber ihnen ihre Geburtsbriefe / Abschied vnd Zeugnüß ehrlichen Verhaltniß vorbehalten / ja wol ihre anererbte vätter- vnd mütterliche Güter selbst/ vorenthalten/ vnd nicht gestattet werden/ daß sich derselbe Freunde ihrer in solchen Nöhten annehmen. Mehrbesagtem Religionfrieden ist auch dieses zuwider / daß etliche Römische Catholische Stände/ auf der Provincialen vnbefugt Klagen/ die Rent/ Zinß vnd Einkommen der Clöster / so vnter Evangelischen Herrschaften vnd Städte liegen/ aus ihrer Obrigkeit nicht folgen lassen wollen: Auch in Reichsstädten / wann von einem Evangelischen dem Ministerio etwas legiret, die Nachsteuer allein odio religionis davon eingezogen/ ob gleich das legatum in derselben Obrigkeit verblieben. Desgleichen der Evangelischen Bürger hinterlassene Waisen in die Spital nicht eingenommen / oder da sie gleich eingenommen / vnd sich zu der Römischen Catholischen Religion nicht bequemen wollen/ wider daraus gestossen werden. Nicht weniger ist es bis dahero dahin kommen / das ohngeacht die Reichsstädte das exercitium religionis, vnd ihre Evangelische Prediger/ auch vor dem Religionfrieden gehabt/ dieselbe jedoch anietzo auf dem Land in ihren Gebieten abgeschaft werden. So werden ferner auch den Ständen des H. Reichs / durch das Landgericht in Schwaben/ merckliche Beschwernüssen zugezogen / darwider weder mandata Cameralia ichtwas verfangen / noch einige appellationes ad Cameram verstattet werden wollen. Darumb auch die Evangelische Stände E. Kayserl. Majestät allerunterthänigst ersuchen/ daß sie neben den Ständen des Reichs/ dem Cammergericht befehlen wollen / die daselbst rechthängige Oesterreichische Execution vnd Appellation sachen zu befördern. Bis dahero hat man sich auch vnterstanden / durch Deputa-

tion täge alle Sachen gleichsam durchzutringen / auch die Stände / so zu solchen Deputationen anfangs gezogen / vnd mehreren Theils der Römischen Catholischen Religion zugethane Stände seynd / zu perpetuiren. Welches aber den Evangelischen Ständen zumahl præjudicirlich / ꝛc. Jngleichen haben die Evangelischen Stände des Reichs bey den vorgewesenen Reichstägen / sonderlich im Fürstenraht gespühret vnd vermercket / daß man so wol in Religions- als auch freywilligen Contributionsachen auf die mehrere Stimmen durchaus gehet / auch wol der Evangelischen Stände vota, da sie gleich allerdings miteinander einstimmig / nicht in die Relation bringen / noch sonsten etwas gelten lassen wollen. Welches aber den Evangelischen vmb des willen zumahl verfänglich / weil die Römische Catholische zugleich mehr vota als die Evangelische haben / vnd dieselbe in allen consultationibus vberstimmen können / auch im Fürstenraht viel auf der Geistlichen Banck entweder gar nichts / oder ja gar wenig bishero contribuiret, vnd gleichwol andern Ständen in ihren Seckel zu votiren sich nicht scheuen. Wie dann auch oft zu geschehen pfleget / daß in gemeldtem Fürstenraht / die bey einer Sach interessirende Stände deroselben Berahtschlagung beywohnen / auch wol sonsten mitvotiren / wie hiebevor zu mehrmahlen geschehen. Vnd können einmahl die gravirte Evangelische Stände diß vnleidentlich procediren länger nicht gedulden / als dadurch sie von Land vnd Leuten / vnd aller zeitlichen Wolfahrt / jedesmahls votiret, vnd also gar zu Grund gerichtet werden können. Vnd da es die Meinung haben solte / sie bey dergleichen Versamlungen wenig zu thun haben / vnd nur allein des grössern vnd mehrern Theils Belieben vnd Ausschlag sich würden vnterwerffen müsse / darwider sie doch / wie zuvor oft / also auch jetzt nochmahls / einmahl für alles / zu kräftigsten protestiret, vnd dagegen sich alle Nohtdurft vorbehalten haben wollen. Endlich befinden sich die Evangelischen Stände in ihren Gewissen höchlich beschwehret / daß ihnen nunmehr an etlichen Orten so starck zugemuhtet wird / ihre Lebenspflicht zu den Heiligen zu leisten: welches weil es der Evangelischen Religion gar zuwider / als werden E. Kays. Majestät allerunterthänigst ersucht vnd gebethen / es dahin zu richten / daß gedachte Evangelische Stände bey ihrer gewöhnlichen Eydsformul gelassen werden mögen ꝛc. Vnd weil diese Beschwehrungen nicht new / sondern wie gemeldt / hiebevor oftmals geklagt / die jenige auch / so darbey interessirt zu seyn vermeinen möchten / genugsam allbereit darüber gehört worden / so verhoffen die Evangelischen Stände / es werde die gebethene Abhelffung ohn einigen fernern beschwehrlichen Aufhalt vnd Verlängerung erfolgen können. II. W. Albertus ab Obrinca in seiner kurtzen Erinnerung contra Vngersdorf / vnd Christian Gottlieb von Friedberg *pag.* 12. scribit: daß die Correspondirenden sich vnvergessen zu erinnern / was massen Kayser Matthias nicht lang vor ihr Kayserlichen Erhöhung / die Conjunction zum höchsten gerühmet / vnd zu steiffer Fortsetzung derselben / die unirten Stände gantz eifferig erinnert / vnd ermahnet habe. (*& p.* 155.) daß Kayserl. Majestat durch dero Gesandten öfters die Vnionstage besuchen lassen. III. Denique ad tabulas fœderis provocant, & si quid in illis peccatum, aut contra fas jusque positum sit, demonstrari sibi petunt. Nec, inquiunt, sine causa est, nostri quod adversarii etiam cum minutissima quæque, quæ contra Vnionem facere videbantur, proferre volupe duxerint, nunquam tamen ipsius fœderis formulam publici fecerint juris, omnimodo confectas, maluerunt que, quod fortasse unius atque alterius peccatum fuit, perstringere, atque ita quasi per latus totam petere Vnionem magis, quàm directo oppugnare calamo.

Matthias Imperator unionem non improbavit.

XV. In contrarias, qui secedunt partes inter quos reperio personatum illum Christianum Gottlieb von Friedberg / (in dem neuen Calvinischen Model des H. Römischen Reichs *c.* 8. *p.* 74.) & Christoph. von Vngersdorff (von der Calvinisten Art vnd Feindseligkeit gegen dem Römischen Reich *c.* 5. *p.* 13.) alludentes ad locum, eam pro Hallische vocant eine Hellische Vniun. Et ille quidem scribit, der Hellischen Conjuration vnd Verbündnüß Zweck beruhe auf 3. Puncten: I. Jst Beschützung der jenigen Religion / die exterminatrix idololatriæ seine Vertilgerin des Pabstumbs ꝛc. II. Beschützung der Gerechtigkeit / daß nemlich niemand des Kaysers Sententz vnd Vrtheil mehr vnterworffen sey / sondern bey dem Pfaltzgrafen Recht suchen möge. III. Beschützung der Freiheit / daß nemlich ihnen zu thun vnd zu lassen / frey stehe / was sie nur recht gedüncket / noch durch Kayserliche Mandata vnd Executiones daran können geirret oder verhindert werden. Hic verò addit: Vnionem non à Catholicis modò, sed & è Protestantium classe Principibus, literis ad Civitates quasdam Imperiales perscriptis (*extant* vnter den hochwichtigen Copien vnd Schriften / etlicher Stände des Reichs / *edit. Ingolstad. anno* 1618. *p.* 70.) conjurationis damnari, & Imperii Constitutionibus, Imperatori & Statibusq; pacis amantibus, adversam prædicari. (Regerit Autor der Widerlegung Vngersdorfischer Erinnerung von den Calvinisten (*pag.* 153. *& seq.*) Mirum haud esse si Principes isti protestantes, rebus suis satis prosperè fluentibus, reliquorum periculum non agnoverint, ac proinde formulam defensionis vertendo illi factam, privatis etiam stimulati rationibus, vel improbaverint, vel dissuadere sustinuerint.) Præterea contra Vnionem non solùm adducunt illa quæ magno apparatu extant in der Anhaltische Cantzley / verùm etiam Statuum Catholicorum duplex testimonium unum contra Vnionem directum, alterum contra gravamina unitorum. Prioris tenor iste est: So viel der gehorsamen Stände gemeines Defensionwesen betrift /

Rationes contra unionem.

trift / da wissen die Kays. Majestät aus dem letzten Franckfurtischen Abschied sich wol zu berichten / daß dasselb zu Conservation dero Kayserl. Autoritat, zu Handhabung der lieben Iustitz, vnd zu Erhaltung Ruh vnd Friedens im Reiche fürnemlich angesehen / vnd auf blosse Defension fundiret ist. Vnd da die Kays. Majestät bey den Correspondirenden so viel vermöchten / daß sie ihre ärgerliche verbottene Vnion, oder Faction fallen liessen / seynd dieselbe versichert / daß die gehorsamen Stände von ihrer abgetrungenen Defension gerne weichen wollen. Weil aber iedermänniglich bewust / daß die Correspondirende von ihrem Vnwesen vnd vnbilligen Intent nicht weichen wollen / als versehen sich die gehorsame Stände / die Kays. Majestät werde ihre nohtwendiges Defensionwesen nicht improbiren, sondern dasselb mit Kays. Autoritet confirmiren, vnd ihrem hochlöblichen Hause Oesterreich zugewandte Fürsten vnd andere Potentaten darein zu willigen / fürderlichst ermahnen / auch es dafür halten / daß durch dis Defensionwesen die Kays. Autoritet, die Religion / vnd das Röm. Reich in Wolstand vnd anderm recht kan vnd mag erhalten werden: (*Memoriale*, so aus der Maintzischen Cantzlei den geheimen Kays. Rähten præsentiret, den 20. *Septemb. A.* 1613. zu Regenspurg.) Posterius ita sonat: Das Teutsche Reich stehet in grossen Extremiteten einer seits wird der Kays. Mäjestät nach dem Scepter gegriffen / die Kays. Autoritet benommen / die Iurisdiction im Hofraht- vnd Cammergericht nicht allein in Zweiffel gezogen / sondern in odiosa gar aberkant / vnd ein neues Fürstenrecht aufgetrungen / die Iustitia wird gesperret / die Kays. sententiæ vnd res judicatæ werden retractiret, die Iuramenta fidelitatis & obedientiæ werden nicht geachtet / die Reichs constitutiones, Gülldene Bull / Religion- vnd Profan-Fried werden in Wind geschlagen / rechtmässige Contracten, Verträge / Brief vnd Sigel / Reversen vnd Gelübden werden per ragion di stato nicht gehalten / vnd soll nichts recht seyn / was dieser seits Intent verhindern mag: In Religionsachen muß kein Richter seyn / das Gewissen muß nicht gesperret werden / die Freistellung soll vor allen dingen fortgehen / die Geistlichen sollen ihre Actiones, wegen occupirten Stift vnd Kirchengüter fallen lassen / vnd soll ein neuer Religionfried aufgerichtet werden. In Summa / in geistlich- vnd weltlichen Sachen sollen keine majora vota, sondern allein der Correspondirenden Muhtwillen vnd saniora gelten / vnd muß eine neue vnerhörte forma regnandi aus Calvini Lehr vnd Schulen im Reich angestellet werden. Anderseits wird mehr nicht gesucht / als Gottes Ehr / vnd seiner Religion Defension, der Kayserlichen Majestät Authoritet, vnd Iurisdiction beständige Conservation, der lieben Iustici vnverhinderte Administration, Schutz vnd Schirm der Beschwehrten: Vnd wird schließlichen nicht mehr begehrt / als daß alles / was den Reichs-Cōstitutionibus, der Gülden Bull / dem alten üblichen Herkommen / aufgerichten Contracten vnd Versprechen gemäß / ohnverbrüchlichen gehalten vnd ein ieder bey dem Seinigen in Ruh vnd Fried gehandhabt werde (*Memoriale* so aus der Maintzischen Cantzley den geheimen Kayserlichen Rahten præsentiret den 20. *Sept. anno* 1613. zu Regenspurg.) Pertinet huc cippus, quem satyricus quidam scriptor ad tumulum Vnionis erectum voluit:

Cippus ad unionis tumulum.

Quisquis es, qui transis hac forte, Viator,
ave, sta.
Et, quid hic te cippus velit, discito.
Hic situs, an sita sim, quis vel qua, ignoro,
neutrum forsan.

Quid hoc, quæris? rectè sanè. Nam in majoribus sine matre, in tumultu vana sum pregnata, armis initiata, prœliis dicata, mirum tamen est, quòd susceptores mei fœmineum cor & genus mihi assignarunt.

Falla putas, frontemq́ trahis? ænigmata Sphyngis
Credis? sunt Pythio vera magis tripode.

Me viri Principes superioris Germaniæ ex cerebro suspitionis procrearunt, civitates sociæ ex Sacro fonte magna cum lætitia susceperunt, diffidentia cæca uberibus nutriverunt, simulatione auxerunt, spe per lubrica educarunt, & cum in flore ætatis mihi ex blandis civitatum sociarum exuviis dotem constituere tentâssent,

Ecce rapiunt me fata nolentem,

XVI. Optimè verò, ut omnia Sleidanus (*in extremo orationis elegantissima ad Principes Imperii*) Fœdus, inquit, per omnem Germaniam & quàm latè Imperium patet, unicum esse debebat, totius Reipubl. spectans incolumitatem. Nunc verò plurima sunt separatim & inter singulos. Quod est maximum, procul dubio, & alienationis animorum, & diffidentiæ, & futuræ dissipationis argumentum. Rectè quoque Hortleder (*l. 5. de causis belli German. c. 46. p. 885. & seq.*) Et si defendendi sui gratiâ fœdus percutere, omnes leges, omnia jura permittant, attamen nimium prona à defensione ad offensionem via, scisso semel in diversas partes Imperio. Quare, si sapimus, quantùm omnino possumus, singularia fœdera vitemus, & non nisi maxima atque explorata de causa, à constitutionibus de pace Regionis ac Religionis resiliamus, quibus post distractiones quaslibet exitiosas fœderatum rursus est atque unitum, divisum anteà Imperium (R. A. zu Augspurg *de anno* 1555. §. In solcher vorgezogener Berahtschlagung.) Ideoque Elector Augustus, is, qui sapientiæ & autoritatis suæ laude atque famâ orbem Christianum implevit, à Dano aliquando de percutiendo religionis ergo fœdere defensorio compellatus, annuere negavit, ratione additâ. Damit nicht den Päpstischē Reichsständen / zu schädlichem Misstrauen Gegenbündniß vnd Trennung Vrsach gegeben / vnd wir mit der beschwerlichen Nachsage beladen werden / als hetten wir ohne sonderliche hochdringliche Noth den Anfang gemacht / vnd von der Verwantniß / damit die Reichsstände ohne Unterscheid der Reli-

Sleidani iudicium de Fœderibus inter Germaniæ Principes ut & Hortlederi.

gion / einander verpflichtet / abgewichen / ut ex literis ad Danum anno 1585. Iulii die 31. Annæburgi datis, discimus. [add. *Vid. Aut. ad instr. Pac. p. 1. Disc. 1. n. 54. 60. 61. De Fœdere Lipsiensi vid. eund. p. 3. Disc. 1. n. 95. & p. 3. Disc. 2. n. 4.*]

An Status Imperii sine consensu Imperatoris se in aliorum protectionem conferre possint

XVII. IV. Possunt Imperii Status & Principes, absque consensu & licentia Imperatoris se in aliorum protectionem conferre: (Martinus Mageros à Schönberg *de advocatia armata, c. 6. n. 63. p. 203.*) Mihi totum ad propositum unica hæc sufficit ratio. Quibus fœdera sanciendi potestas pro utilitate Imperii data est; iisdem (aliud si non obstet, ut in Imperatore superioritas obstare videbatur) alterius protectioni eadem pro utilitate se committere, denegatum non est. Nec desunt minorum Statuum exempla, qui se majorum in patrocinium dederunt stabile, & multis inconcussum annis. Electores & Duces Saxoniæ civitatum Mühlhausen & Northausen sunt protectores vetustissimi. Quousque verò Status defensionem & patrocinium ab Imperatore expectare possunt, eousque iis non facilè aliam quærere debent protectionem, possunt tamen, si velint, & utilitas tam propria, quàm Imperii hoc flagitet.

Status Imperii quos possint recipere in protectionem.

XVIII. V. Possunt Imperii Status, non solùm alios Status in protectionem recipere, verùm etiam nonnunquam Statuum subditos. De Statibus exempli loco suprà adduxi Mühlhausen & Northausen / quæ Imperij Civitates liberæ sunt, & sub protectione Electoris, & Ducum Saxoniæ. De subditis Statuum major dubitatio, quæ tamen & ipsa cessabit, si observaverimus, non omnes subditos alterius Status in clientelam tertij venire posse, nec omnibus in causis, nec contra omnes. Axiomata hæc esse poterunt. I. Daß keiner des andern Unterthanen ohne ihrer Obrigkeit Wissen und Willen / anders dann wie es iederzeit bey Römischen Kaysern und Königen herkommen ist / in Schutz und Schirm annemen solle / noch könne: (Kayserl. und des H. Reichs Landfrieden zu Augspurg aufgerichtet *de anno* 1548 §. Als Weyland / *circa fin*) II. Daß keiner des andern Unterthanen / des Glaubens und anderer Ursachen halben / in sondern Schutz und Schirm wider ihre Obrigkeit nemen solle: (R. A. *de anno* 1529. §. Wir / auch Churfürsten: *&alibi*) III. Das die jenigen / so von Alters Schutz- und Schirmsherren anzunemen gehabt / wol noch können in Schutz und Schirm seyn: (R. A. zu Augspurg *de anno* 1555. §. Es soll auch kein Stand. R. A. zu Speyer *de anno* 1544. §. Doch soll kein Stand.)

An Duces Saxoniæ Erphordiam jure suo in protectionem susceperint?

XIX. De Civitate Erphordiensi quæritur, *an eam Principes & Duces Saxoniæ suam in potestatem rectè potuerint suscipere, citra Moguntini consensum?* Rationes dubitandi: Die Stadt Erfurdt ist von Alters her dem H. S. Martin / Maintzischen Patron / und gemeldtem Stift und Bischoff zustandig / welcher besamt dem Stift ihr rechter Erbherr ist / auch die Bürger daselbst / Raht und Gemeine sind solchem Stift mit Treuen und Eyden in Form / wie von Alters herkommen ist / gewant / und seynd von denselbigen mit etlichen Freiheiten begnadet und begabet. (Ita habent Concordata Maintz mit Erfurdt *de anno* 1483. *art.* 1.) Unde per dicta Recessuum capitula alterius protectioni, sine consensu Domini sui, non potuit subjici. Ita quoque in Camera Imperiali ante aliquot annos judicatum fuit: Daß Rahtmeister und Raht der Stadt Erfurdt nicht gebühret noch geziemet habe / so viel die Stadt Erfurdt / deren Bürger und Einwohner belanget / die Chur- und Fürsten zu Sachsen zu Erbherren aufzunemen: (Gylman. *in Symphor. supplic. Cam. Imp. tom. 1. part. 1 tit. 2. vol. 1.*) Ratio decidendi: Erphordienses Saxoniæ Principes protectores elegerunt optimo jure, cùm Archiepiscopus limitatam & restrictam in civitate eorum habeat jurisdictionem, extraque civitatem circumfusum sit Saxonum territorium, in quo bona eorundem sitasunt, & adsit præscriptio, cujus initium memoriam hominum fugit. Initium hujus hereditariæ protectionis referunt ad annum 1483. Cujus articuli (sub titulo, *concordata* der Stadt Erfurdt mit den Chur- und Fürsten zu Sachsen 1483. Montag nach Liechtmeß) notabiles sunt hi: 1. Haben wir für uns / unsere Erben und Nachkommen / Raht / Rähte / Bürger und Gemeine der Stadt Erfurdt / mit ihrer Stadt / Schlössern / Dörfern / Gütern und Unterthanen / in unsern Schutz / Schirm und Vertheidigung zu ewigen Zeiten genommen / wollen und sollen sie / ihre Unterthanen / Haab und Güter / in unsern Fürstenthumben / Landen und sonst ausserhalb derselben / gleich unsern eigenen Landen und Leuten gegen einem jederman / wo wir ihr zugleich recht und mächtig seyn / treulich schützen und vertheidigen. Sie auch in unsern Fürstenthumb und Landen mit Fehde oder ohne Fehde nicht lassen beschädigen. Auch ihre Feinde wissentlich in unsern Landen nicht enthalten noch gestatten / sondern allen unsern Ampleuten und Stadten ernstlich gebieten / solches auch unsere Amptleute und Städte / ohn Anbringen und Ersuchen / oder unsern sonderlichen Befehl thun sollen / wo wider die von Erfurdt Angriff oder Beschadigung geschehe / das eilend mit Nachfolge und Macht zu wehren / und derer Gut zu behalten / und die von Erfurdt daran noch ihren Leiben wissentlich oder verhänglich nicht beschädigen lassen / alles treulich und ohn Gefährde.

Artic. 18. Ita habet: Und damit solcher Schutz / Schirm und Vertheiding desto stattlicher mit Fleiß treulich gehalten werde / so sollen und wollen Rahtmeister / Raht / Rähte und gemeine Stadt Erfurdt / uns / unsern Erben und Nachkommen / fünfzehenhundert Rheinische Gülden / jährlich auf unser lieben Frauen Tag / Liechtmeß / genant Purificationis, in unsere drey Furstenthumb / zu Erfurdt / oder

oder zu Weymar/an welchen der zweyen Ende uns/unsern Erben und Nachkommen/das eben ist / auf unser gebührlich Quittantzen zu Schutzgeld/ausrichten/reichen und geben.

19. Es sollen auch dieselbe Rahtsmeister/ Raht/Rähte und gemeine Stadt Erfurt uns/ unsern Erben und Nachkommen / wider unser Feinde und Widerwertigen behülflich seyn/ und solche Hülfe dermassen thun / ob iemand mit Macht oder Heereskraft sich in unser Fürstenthumb und Lande zu ziehen unterstehen würde/ das sollen und wollen Raht und gemeine Stadt Erfurdt mit einer redlichen hülfe/ helffen wehren/ und ob das Noht geschehe/ bey und mit unsern Unterthanen / Mannen und Leuten solchen Heerszug / auch ausserthalben Landes unter Augen und entgegen ziehen/ alles auf unser Kost / doch so fern der Raht von Erfurdt unser gegen demselben zu Recht mächtig ist. [add. *Dn. Autor h. cap nu 85. prolixè refert concordata inter Duces Saxoniæ & Civitatem Erfurtensem: Cæterùm quum ante paucos annos Moguntinus vi armatâ Erfurtum ceperit, & nunc tanquam territorialis Dominus possideat, insuper Serenissimi Saxoniæ Duces per transactionem Lipsiensem, & Erfurtinam iuri protectionis postea in perpetuum renunciarint articulos istos huc apponere nolui. Periit iam claritudo Erfurtensis: Sicuti Ilium & ingens gloria Teucri. Transactiones inter Moguntinum & Duces Saxoniæ refert Francisc. Irenicus in Colleg. ad Burgoldens. p. 1. Disc. 21. pag. 250. & seqq. ubi multa particularia novissima de causâ Erfurtinâ videbis.*]

Libertas Statuum ratione judicis & judicij.

XX. VI. Ratione judicis & judicij, multa quoque habent notatu digna, & olim habuerunt. I Citationis olim quæ fuerint solennia, patet aus Kaysers Sigismunds/der Churfürsten und Fürsten Gesetze / wie ein Haupt dem andern vor das Römische Reich laden sollen/ apud Goldast. (*tom. 2.* der Reichssatzung / *pag.* 102. Churfürsten und Fürsten Gesätz) Hoc olim vocabatur das Fürsten-recht. Provocavit ad illud Albertus Marchio Brandeburgensis, quando coram Imp. Friederico III. à Norimbergensi civitate actione pulsatus fuit, utque eodem frueretur, sedecim Principes, inter quos etiam nonnulli Electorum erant, precibus atque monitis apud Imperatorem institerunt. Ita lego in dem Urtheilsbriefe Kaysers Friederichs / als Marggraf Albrecht und die Stadt Nürnberg auf die Bericht zu Bamberg einander ferner vor seiner Majestät gerechtfertiget haben / dessen datum stehet Neuenstadt 18. Decembr. A. C. 1452. Conquestus fuit inter alia Albertus, daß er als ein Fürst des Reichs durch den Edlen / Henrich Marschalln von Pappenheim / der doch sein Genoß nicht were/ fürgeheissen worden. Darüber geschlossen worden/weil die Sache auf einen andern Tag verschoben / daß alsdann Marggraf Albrecht in derselben solte gehalten werden als ein Fürst des Reichs/doch nach Erkantnüß der Kayserl. Majestät/auch Churfürsten und Fürsten.

XXI. II. De loco illud est notabile, quòd scribit Crantzius (*lib. 10. Saxoniæ c. 39.*) generaliter Alemanniæ Principes privilegiis communitos, ne teneantur, in locis extra Imperij limites comparere. Sigismundus Imperator in Epistola quadam de dato Vlmæ anno 1434. 28. Iulij ad Concilium Basileense, quâ petit, causam, cujus cognitio ad se pertinebat, ad Concilium delatam remitti, suo firmat testimonio, intra fines Alemanniæ de causis & quæstionibus Principum Alemanniæ, ex stylo Imperij judicandum esse. Videmus hoc ipsum ordinationi Cameræ (*part. 2. titul. 7.*) insertum, & Capitulationibus, in quas jurant Imperatores, communiter inseri, ne extra fines Imperij ullum Ordinem in jus vocent. Ita spopondit Carolus V. & Ferdinando II. Imp. in suis Capitulationibus. Hinc quum aliquot ante annos Elector Brandeburgensis & Comes Palatinus Neoburgicus, qui possessionem Ducatuum Iuliacensis, Montensis &c. arripuerant, Pragam ad aulicum Imperatoris consilium evocati fuissent, nullitatem citationis hisce verbis eorum nomine Autor des kurtzen aber wolgegründten special Berichts/von dem vermeinten interesse des Chur und Fürstlichen Hauses Sachsen/ *pag.* 49. demonstravit. Ob wol Prag ein Ort im Reich / ist es doch im Reich Teutscher Nation nicht gelegen [add. *Ita quidem illi Principes. Verùm Rudolphus II., in responso quodam an.* 1601. *d.* 20. *Aug. Legatis nonnullis Imperij Statuum dato, inter alia asserit*: I. Kay. May. wolten nicht gern das in *disputation* gezogen werden solte; Ob die Cron Böheim ausser oder in des Römischen Reichs gelegen sey. I. May: Vorfahren hetten ihre Residentz und Hoflager in Böheim gehabt und das Kayserthumb in- und von der Cron Böheim aus administriret.] dahero sich die Kayserliche Majestät nie unterstanden / dahin ein Reichstag zu legen/oder streittende Parteien zu vertragen / dessen Ihre Majestät ausser dem Reich Teutscher Nation auch nicht befuget. Huic privilegio, ne fortè pateretur aliquod deliquium, conservator datus dicitur Comes de Schwartzburg. (Martinus Magerus à Schœnberg *de advocatia armata c. 15. n. 186.* Gryphiander *de Weichbildis Saxonicis, c. 61. nu. 17. p. 215.*)

Principes extra Germaniam in ius vocari nequeunt.

Notabile est quod ratione loci olim prætendit Henricus Saxoniæ Dux. Cùm enim Imp. Fridericus, Barbarossa dictus, Henricum Saxonem in conventu Principum proditionis ac læsæ majestatis reum faceret, Dux sæpe citatus non venit ad comitia, defendens se quâdam lege quam ipse confinxerat: dicebat enim, (verba sunt H. Mutij *lib. 18. Chron. Germ.* apud Pistor. *tom. 2. rer. German. pag.* 155.) quòd Imperator Ducem condemnare non posset, vel eum privare ditione suâ, nisi intra Ducis ditionem hoc decerneret; adhibitis etiam judicibus ex condemnandi Principis ditione. Contrà respondebat Imperator, posse ad tribunal Cæsaris vocari Principem, conventu justo Principum coacto ritè, in quemcunque locum, in finibus Imperij. Qua ex lege cùm non venire vellet Henricus, responsurus Imperatoris objectis, condemnatus est unanimi sententiâ omnium Principum, qui synodo præsentes aderant.

Docet hoc Imp. Sigismundi decretum de anno 1417. apud Goldastum (*part.* 2. der Reichssatz *pag* 99 *ibi*; Hierauf ward nach 2c.)

Status Imperij quos habeant judices in causis feudalibus matrimonialibus & criminalibus.

XXII. III. Iudicem quod attinet ipsum, pro ratione causarum diversæ sunt conformandæ regulæ. (1) In causis feudalibus Imperatorem & Pares Curiæ habent judices, videlicet si controversia incidat de Principatu, Ducatu, Comitatu, die einem Theil gäntzlich vnd endlich sollen abgesprochen werden / de quo suprà. (2) In causis matrimonialibus, si eæ inter Status, qui Augustanæ confessionis sunt, exsurgant, adhuc de judice dubitant nonnulli. Qui Imperatorem hic repellunt, illud urgent, quod idem ex Pontificiorum dogmate, quod sequitur, ecclesiasticâ jurisdictione destituatur, ad quam tamen matrimoniales pertineant causæ. Qui ad Cameram Imperialem hasce deferunt causas, pro fundamento habent, quod Camera non solùm ex secularium, sed etiam ecclesiasticorum Principum, & communi omnium Statuum conventione, atque adeò eorum etiam, qui de causis matrimonialibus cognoscendi & statuendi jus habent, constituta fiet. Verùm hanc sententiam expressè rejectam in *Memoriali erecto in Comitiis Spirensibus anno* 1570. monet Reinking. (*de regim. sec. & Eccl. lib.* 3. *class.* 1. *cap.* 10. *num.* 29.) Imò, cum Ecclesiasticorum jurisdictio, quoad Status Augustanæ Confessionis omnino suspensa sit, non potuit quicquam de ea ad judicium Cameræ transferri, ita, ut vigore illius in causis matrimonialibus, inter Status Augustanæ Confessionis vertentibus, fundari possit Cameræ jurisdictio, vel si aliquid translatum fuisset, id ex postfacto per illam suspensionem exspirasset: Vulteius, Petrus Frider. Mindanus Ziglerus (*in comm conclus.* §. *austrega conclus.* 2.) causas matrimoniales, prædictas inter personas, si eæ Austregarum gaudeant privilegio, ad Austregarum constituunt pertinere judicium. Alij statuunt, Immediatos, ejusmodi in causis, esse conveniendos coram suis Consiliariis, extra tamen Austregarum ordinationem. Tradunt enim generaliter Doctores, superiorem non recognoscentes posse coram suis Consiliariis conveniri. Atqui in causis ecclesiasticis & spiritualibus propter suspensam jurisdictionem Pontificiam Status Augustanæ confessionis superiorem non recognoscunt. Verùm si matrimoniales causæ Ecclesiasticos requirunt judices; cum spirituales ex mente Doctorum communi sint, non sufficient consiliarij tantùm, qui ferè seculares existunt, sed his adjungendi erunt Theologi. Quæ conjunctio Iurisconsultorum & Theologorum etiam frequens est in Consistoriis Principum Protestantium, ubi causæ matrimoniales, de quibus inter subditos lis est, ventilantur atque transiguntur. Sed reperiuntur alij, qui consentiunt, Luthero (*in proœmio* von Ehesachen) *vers.* Es kan ja niemand läugnen / daß die Ehe ein äusserlich weltlich Ding ist / wie Kleider vnd Speise / Haus / Hof / weltlicher Obrigkeit vnterworffen / & paulò pòst abhorrens ab hujus cognitione, subjicit; Wo wir beginnen Richter in Ehesachen zu werden / so hat vns das Kamprad bey dem Ermel ergriffen / vnd wird vns fortreissen / daß wir müssen auch über Leib vnd Gut richten / da seynd wir dann hinunter vnter das Rad / vnd ersoffen im Wasser des weltlichen Handels. Quod si illi objiciunt ior rationibus suis, quas habent plausibiles, matrimonium inter civilia referri negotia, aliud planè dici poterat. Et fortassis haud malè totum hoc negotium Austregis ordinariis componendum affirmarem, (si rationem sequerer eam, non autem intentionem mentemque Austregas primùm constituentium atque usurpantium, quorum non patiebatur religio, causas matrimoniales civiles dicere) non obstantibus tunc Reinkingij rationibus, quæ & in eo claudicant, quod Austregarum judices de aliis non putat posse cognoscere, quàm de quibus & ipsa Camera, ad quam ab his indistinctè putat appellari [add. *De hoc negotio vid. Burgold p.* 2. *ad Instr. Pac. Disc.* 20. *num.* 12. *ubi videbis plures Dn. Myleri & Dn. Bockelmanni opiniones, qui postremus viam compromissi probat.*] (3) In criminalibus distinctè procedendum est. Namque *primò* in causis fractæ pacis publicæ Imperator, vel Camera Imperialis judex est (*Ordinat. Camer. part.* 2. *titulo* 9.) *Secundò*; in reliquis causis criminalibus læsæ majestatis atque feloniæ, licèt Doctores cognitionem & punitionem soli Imperatori reservatam velint; rectiùs tamen dixerim, & Capitulationis efficaciâ & æquitatis ratione, Electores vel Status Imperij, ad id ab Imperatore adhibendos (Heigius *part.* 1. *quæst.* 4. *num.* 44. *&* 49.) Probant hoc Electorum Saxonis & Brandeburgici literæ ad Imperatorem die 12. Martij, anno 1625. dum inter alia ita ratiocinantur: Es wollen die Lehenrecht / wann eine Differentz sich zwischen den Lehenherren vnd Lehemann ereignet / dieselbige per Pares Curiæ, die gleiches Schilds vnd Namens / müsse decidiret und erörtert werden / wie viel mehr aber in Bestraffung hoher vnd grosser Personen solten die jenigen / Inhalts der Capitulation / zu Recht gezogen vnd befragt werden / die Euer Kayserlichen Majestat innerste vnd geheimste Rähte / vnd dem jenigen an Stand / Ehre vnd Dignitæt gleich / der bestrafft werden soll. [add. *De hac quæstione vide etiam Aut. ad Instr. Pac p.* 2. *Disc.* 20. *num.* 12.]

Si Status delinquat in alterius Status territorio quid juris?

Quod si Status delinquat in territorio alterius Status, quid juris? Austregarum privilegium, cur hic cessare debeat, nondum video. Et posito, Austregis hic locum non esse, utpote in causa criminali, quod tamen suo loco falsum demonstrabimus, nihilo minus hoc manebit, saltem ex jure communi, quod ejusmodi personæ, si non in Camera, saltem coram Imperatore conveniendæ sint, ubicunque etiam locorum deliquerint.

Si Status delinquat in proprio territorio quid juris?

Quid si verò proprio suo in territorio delinquat Statuum aliquis: Hoc casu vel coram Imperatore vel coram Austregis, aut in illius Curia, Cantzley vnd Hofgerichten / quibus se hodie Status submittere consueverunt, conveniri poterunt. Quid si in communi delinquat territorio: Mevius *de arrestis c.* 4. *nu.* 7. tradit; Si

duorum

duorum Dominorum commune ſit Imperium, & unus contra alium delictum committat, quod conſors Imperij delinquentem punire nequeat, per regulam paritatis nullum eſſe Imperium, ſed quod tali caſu ſuperior adeundus ſit, niſi gravitas & magnitudo delicti tanta ſit, ut propter exemplum moram nullam patiatur, quia tunc delinquentem etiam per conſortem puniri poſſe.

Princeps ſubditum ſuum extrajudicialiter gravans ubi conveniendus?

XXIII. Quid ſi ſubditus extrajudicialiter à Principe ſuo gravatus, poteritne ad Cameram appellare, an provocare ad Auſtregas? Mynſinger *cent. 4. obſervat.* 43. tradit appellationem extrajudicialem, contra Status Imperij, qui ſuas peculiares Auſtregas habent, etiam adverſus ſubditum, atque ita Cameræ jurisdictioni non ſtatim in prima inſtantia ſubſunt, locum non habere. Et ita in cauſa Gripßwalden contra Pommern 19. Sept. anno 88. Stralſund contra Pommern eadem ex cauſa proceſſus caſſatos refert Autor *deciſion. Cameral.* (*verb. appellatio extrajudicialis, in pr. & in §. ſubditus ſi à Principe. ubi plura refert præjudicia, ac in verbo*; Auſträge §. *fin. fol.* 56.) Hujus ratio illa eſt, quod extrajudicialis appellatio nihil ſit aliud, quàm provocatio ad cauſam coram ordinario & proximo judice proponendam & diſputandam. Ordinarius autem & proximus Principum Imperij judex, ante Cameram, Auſtregarum judices ſunt. Idem certâ tamen ſub limitatione Receſſus Imperij zu Regenſpurg de anno 1594. approbat. §. Darumb ſetzen/ordnen ꝛc.

Princeps extraneus ubi Principem Imperij debeat convenire?

XXIV. Quid verò denique dicendum, ſi Princeps aliquis extraneus, hoc eſt, Imperio non ſubditus, Principem Imperij convenire voluerit, an aditum ipſi ad Imperatorem, an ad Cameram, an ad Auſtregas aperiemus? Rumelinus (*diſſert. 1. part. 2. ad A. B. Carol. IV. coroll.* 4.) & alij pro Auſtregis (quod & Schubhardus facit *de Auſtreg. thſ.* 4.) concludunt, tum quia generalis eſt diſpoſitio Ordinationis Cameræ (*part. 2. tit.* 8.) nullum expreſſum inter indigenas & extraneos faciens diſcrimen, eâdem ratione inductivâ Auſtregarum militante, tam quoad hos quàm quoad illos: tum quòd actor debeat ſequi forum rei: tum etiam, quod abſurdum videatur, Principes Imperij deterioris conditionis eſſe quoad extraneos, quàm quoad indigenas.

Succeſſio in Principatibus Imperij variat.

XXV. VII. Suprà innuimus, Principes ditiones ſuas in heredes transmittere; Alij autem Status liberos ſucceſſores habent tantùm maſculos, alij quoque filias. Hujus familia Auſtriaca exemplum eſt, in qua ea ſpeciali privilegio, herede maſculo filio non exiſtente Ducatus ad ſeniorem devolvitur filiam. Cliviam etiam & Ducatum Iuliacenſem fœmineum eſſe perhibent feudum: & ut tale à Brandeb. Elect. & Noeb. occupatum fuit. Iam etenim multos ante annos Iohanne Clivenſi ab Archidiaconatu & Præpoſiturâ Colonienſi ad imperium vocato, ſinequè liberis morienti, ſucceſſor datus fuit Adolphus Marchiæ Comitis filius, ex Maria Theodorici Cliviæ Comitis filiâ prognatus.

Feudorum fœmineorum exempla.

Ita etiam Iohannes Clivenſis, felici matrimonio junctus Guilhelmi Iuliæ ac Montenſium Ducis filiæ unicæ Mariæ dotis jure, potentes atque amplas provincias plures, ſuis ditionibus adjecit: (David Chytræus *in Saxon. fol.* 83. *& ſeq.*) Eberhardus Würtembergenſis Comes in uxorem duxit Henriettam, filiam Henrici ultimi Comitis Montabelgardenſis (qui anno 1395. ad Nicopolim periit) & inde Montabelgardia illuſtriſſimæ familiæ Wurtembergicæ acceſſit (M. Cruſius *Annal. Suevicor. lib. 6. part. 3. cap.* 11.) Fridericus item, ultimus Teccenſium Dynaſta, ex Ducis Vrslingenſis herede, unicam tantùm filiam reliquit, quæ Würtembergiæ Comiti nupta, in cauſa fuit, uti titulum, ac inſignia, unâ cum maxima Ducatus Teccenſis parte, & hodie Würtembergici Principes uſurpent. (Pontus Heuterus *tractat. de Habſpurg. origine cap. 8. fol.* 23.)

Primogenitorum ſucceſſio in feudis Imperij.

XXVI. In liberorum maſculorum ſucceſſione hæc eſt differentia. Nonnullis in familiis primogenitus ſolus heres eſt, in nonnullis contra non ſolùm hic, ſed omnes, quotquot fuerint, æqualiter ſuccedunt. Primogeniti ſolius jus conſpicuum eſt in Electoralibus familiis laicis, (*cap. 25. Aur. Bull. Caroli IV.*) Item in familia Auſtriaca, (Goldaſtus *tom. 1. conſtitut. Imperial. pag.* 86.) Novimus tamen aliquando hac ipſa in familia receſſum & ab eo, quem modò attulimus, articulo. Cum enim Carolus Hiſpaniarum Rex, poſteà Imperator, hujus nominis quintus, cum Ferdinando fratre divideret Principatus, Archiducatus Auſtriæ non Carolo primogenito, ſed Ferdinando, unâ cum finitimis regionibus ceſſit. Ejuſdem qualitatis eſt ſucceſſio Ducatus Brunſuicenſium, ut innuit tranſactio Henrici junioris & Wilhelmi fratris, anno Chriſti 1535. 16. Novembr. facta, *quæ extat* in der Abtheilung des andern Hauptheils des Fürſtlichen Hiſtoriſchen Berichts / von der Land- vnd Erb-Stadt Braunſchweig / *p.* 1487. Longo quidem antehac tempore jus primogenituræ hac in familia introductum at illud quoque variatum poſteà, ita ut novo hoc fulcro opus fuerit omnino. Anno etenim 1374. Fridericus, Bernhardus, Henricus & Otto fratres, ab una; & ordo equeſtris, ac Civitates Ducatus Brunſvicenſis ab altera parte, tranſactionem & conventionem ineunt, de gubernatione & poſſeſſione Ducatus in ſolum primogenitum transferenda, cujus vigore anno 1388. tres prænominati fratres Friderico primogenito totum Ducatum reſignârunt, & ſe adminiſtratione ejuſdem abdicârunt. Eo tamen in Regem Romanorum electo, & in reditu, ex loco Comitiorum, Imperiali nempe urbe Francofurto, Nonis Iulij anno 1400. in prælio ad Frizlariam confoſſo, Bernhardus & Henricus fratres ſimul, neglectâ & abolitâ antè memoratâ tranſactione adminiſtrationem Ducatus ſuſceperunt; & pari poteſtati ad vitæ uſque finem, juri à majoribus ſuis accepto inhærentes, laudabiliter & cum ſumma ſubditorum ſuorum ſatisfactione ac benevolentiâ geſſere, idemque jus ad poſteros ſuos transmiſerunt,

donec tandem anno 1535. solenni statuto & transactione in Comitiis provincialibus, inter Duces Henricum & Wilhelmum fratres,& Ecclesiasticum, atque Equestrem ordinem, ac Civitates ditioni Brunsuicensi subjectas, erecta, atque omnium, tam Ducum, quàm ordinum, subscriptionibus, juramentis & sigillis corroborata, postque exiguum temporis intervallum in comitiis Imperialibus, ab Imperatore Carolo V. qui tunc temporis rerum potiebatur, & iterum à Rudolpho II. solenniter & scripto diplomate confirmata, jus primogeniturae iterum in eam familiam invectum, & quatenus fieri potuit, stabilitum fuit; uti hæc colliguntur *ex actis Mandati sine clausula.* der Stadt Huldigung betreffend/ Braunschweig *cōtra* Braunschweig/ *in ulterioribus & notoriis, ut inscribuntur, exceptionibus, p.* 85. Prætexunt etiam jus primogenituræ, paritionisque prohibitionem, qui nunc Iuliacenses & Cliviæ Provincias possident Principes illustrissimi. Postquam enim anno 1496. occasione nuptiarum Mariæ Iuliacensis & Iohannis Clivensis, utrorumque dominia ac Principatus, ex pacto Principum cum subditis, uniri cœperunt, majoratus simul jus iis eft illatum, utpote sine quo unio haud conservari, nec ad posteritatem poterat transmitti. Vnde id ipsum jus conjuges prædicti, eorumque filius Dux Vvilhelmus, uterque successivè in suis antenuptialibus dispositionibus inter liberos observârunt studiosè, successores juxta illud formando, dirigendoque. Quamvis Autor *discursus de successione Iuliacensi, fol.* 18. auctoribus hujus unionis (Vvilhelmo nimirum & Iohanni, Iuliæ & Cliviæ Ducibus, socero & genero) nunquam in mentem venisse dicat, terras suas unire, & indivisibiles reddere, sed fœdus perpetuum & hereditarium, pro se, suisque subditis inire, vel potiùs jamdudum à majoribus suis initum, semperque inviolabiliter custoditum, renovare. Ducatus præterea Vvürtembergicus ejusdem videtur qualitatis, nimirum id comprobante tenore investituræ, apud Goldast (*in not.* zu dem Cadavischen Vertrag / in Reichssatzungen *pag.* 519.) Idem in antiquis Vvürtembergensium pactionibus Vraci anno 1473. & Minlingæ anno 1480. erectis, atque à Friderico Imperatore anno 1484. & 1492. Regeque Maximiliano I. anno 1495. confirmatis, annotatum reperitur. Hujus juris vigore Illustrissimus olim Princeps Vlricus, unà cum Vvürtembergico Ducatu, Mompelgardensem sibi servavit quoque Comitatum, Reichenvveilerana ditione Georgio fratri attributa, ac demum Christophorus, post obitum Vlrici parentis, patruo, integrum Mompelgardiæ Comitatum, & Præfecturæ Neoburgensis reditus satis amplos & fruendos liberalissimè concessit. In Ducatu Bavarico primogenitus quoque solùm succedit. Inter Landgravios Hassiæ lineæ Darmstadensis Ludovicus anno 1626. mortuus, paulò ante obitum suum, jus primogenituræ introduxisse fertur.

XXVII. Quod si autem statuto in familia aliqua hoc jus inducatur in modum privilegii, I. necesse erit, ut Vasallis ejusdem feudi consentientibus ut. Sic illud in familia Brunsvicensi à Friderico & Vvilhelmo Ducibus fratribus erectum fuit. II. Vt fiat nondum natis liberis. III. ut præcedente communi ordinum, Ecclesiastici, Equestris & Civilis tractatu & deliberatione in diæta provinciali, auf einem Landtag / erigatur hujusmodi statutum. IV. Vt subditi promittant, se non præstituros juramentum fidelitatis & subjectionis alteri, quàm primogenito, neque antè, quàm is in publico ordinum conventu sanctè promiserit, se hoc statutum, pactum, aut conventionem, in omnibus suis punctis tenaciter observaturum. V. Vt inter successores & heredes sæpius renoventur hujusmodi statuta & conventiones. VI. Vt minoribus fratribus in utrumque casum, tam contrahendi, quàm non contrahendi matrimonij, ex proventibus feudi Regalis, vel aliis bonis juri primogenituræ subjectis ita prospiciatur, ut sui rationem aliquam habitam à majoribus animadvertant. VII. Vt hujusmodi statuta seu conventiones, non tantùm ipsæ juramento paciscentium, vel stantium confirmentur, sed etiam ut ab eorum heredibus renovationes sub eodem juramenti vinculo fiant. VIII. Necessarium est, ut ab Imperatore, scientibus & consentientibus Imperij ordinibus, in Imperialibus comitiis confirmentur, eademque confirmatio, à subsequentibus Imperatoribus sæpius renovetur, & ut succedat aliorum quoque Dominorum confirmatio, si feuda ab aliis dependentia comprehensa sint sibi Regali titulo. Hæc Besius (*tract. de Pact. famil. illustr. pag.* 708. & *seq.*) quorum alia utilia, alia demum necessaria agnosco.

Quomodo jus primogenituræ debeat statui.

XXVIII. Cæteris in familiis, in quibus ex generali & ordinario jure pari passu succedunt liberi masculi, plerumque inter successores administratio & emolumentorum perceptio dividuntur, regaliorum & jurisdictionis substantia apud omnes in solidum manente. Quod commodissimè fieri potest, si Ducatus, vel Principatus contineat loca, præfecturas & ditiones separatam juris dictionem habentes, sonderlicher Aempter vnd Herrschafften. Exempli loco nobis inservire poterit, præter Ducum Saxoniæ Vinariensium ditionem hoc modo distributam, Hassiaca ditio, quæ ratione administrationis & emolumentorum divisa quidem est, manente jure beneficiario integro indiviso: Oldendorpius *inter cons. Marpurg. vol. 2. cons.* 5. *num.* 97. Vnde est, quod tam possessio civilis, quàm dominium ipsum totius ditionis Hassiacæ, cum pertinentibus Comitatibus, ditionibus & præfecturis, ad omnes Hassiæ Landgravios æqualiter & pro indiviso pertinere dicatur, divisionemque factam administrationum emolumenta & naturalem possessionem respicere: (*Acta* in Sachen Hessen *contra* Hessen / die Fürstl. Marpurgische succession betreffend/ *in deduct. causæ principalis num* 88.) Sunt tamen, quod & ipsum notatu dignum, in Hassia etiam administrationem respicientia nonnulla adhuc hodie indivisa, ex jurata perpetua

Dantur familiæ illustres, quarum successores emolumenta æquales.

petuâ & hereditariâ converstione. Tale est das Hessische Hoff vnd Revisions-Gericht / die Landtäge / synodi vnd Zölle (Reinking. *d. lib. 1. class. 4. c. 17. num. 21.*) Etiam illud literis consignatum reperio, olim quandoque ipsos inter illustrium parentum successores, sorti rem commisisse, vel arbitrio virginis, cui integrum cederet feudum. Münsterus (*Cosmograph. sua lib. 3. cap. 417.*) in genealogia Landgraviorum Hassiæ memorat, Ottonem Landgravium quatuor reliquisse filios, natu illorum maximum Archiepiscopum Magdeburgensem declaratum, creatumque, secundogenitum Hermannum nominatum, diem suum ante patrem obiisse, reliquos fratres Henricum & Ludovicum principatum suum indivisum conservare studentes, inter se pactos fuisse, ut unus tantum rei præesset, alter verò quibusdam præfecturis contentus, perpetuò à Principatu exclusus, & matrimonij contrahendi potestate privatus esset. Ne verò hac in parte ulli injuria fieret, sed res tota sorti committeretur, conventum inter eosdem fuisse, ut ambo unam virginem ambirent, hujusque arbitrio electionem absolutè permitterent. Hunc in finem cum elegissent filiam Marchionis Misniæ, ambo fratres ad eam profecti, electioni se stetisse, à qua cùm major natu Henricus alteri prælatus esset, eum inde imperio universi Principatus, & matrimonio virginis fuisse potitum. Ludovicum autem, tametsi renunciationi factæ quoad bona satisfaceret, tamen alterum, quod matrimonium concernebat, caput non implevisse, sed contra ducta in uxorem filia Comitis Spanheimensis, filium ex ea suscepisse Hermannum, qui deficiente paulò pòst progenie Henrici, à Canonicatu Magdeburgensi ad Hassiæ Principatum vocatus, reliquos ejus familiæ Principes procreaverit.

Successio conventionis inter familias illustres an iure subsistat. XXIX. Circa successionem Principum porrò illud notabile est, quòd nonnullas inter familias in defectu legitimorum heredum ex conventione, seu pacto, ne feudum ad dominum redeat, heredes ultro citroque quæsiti fuerint. Germanis pactum illud vocatur Erbbrüderung / vel ut alii, Erbvereinigung / quorum tamen posterius larius est, nec su à denotat die Vereinigung / so wegen des Erbs geschicht / sed etiam qualibet pactiones, quæ heredem sequuntur, & inter familias perpetuo nexu contractæ sunt. Vnde à prioti hic etiam, quandoque Brüderliche Erbvereinigung / vocatur, nec tamen Erbverbrüderung est. Contra hæc pacta varias alij rationes adducunt: Verùm hisce non obstantibus concludendum arbitramur, prædicta familiarum illustrium pacta successoria hec esse illicita, nec contra vel jura feudalia, vel reliqua civilia contracta. *Feudalia* quoad bona enunciata fundamentum hoc est. I. quod consensus Imperatoris tale pactum antecedat, & confirmatio idem sequatur. Licèt enim contrahentium quodam modo voluntas consensui Imperatorio causam det, nihilo minus tamen totum hoc negotium non ex hoc, sed ex illo robur nanciscitur; ut illustres confratres adeò de alieno liberales non sint, nec falcem alienam in messem mittant, sed Imperator ad instantiam horum mit einer amblichen Belehnung arctissimo omnes jungat vinculo, & illis invicem succedendi copiam tribuat. Sunt etiam hæc pacta & privatim & publicè favorabilia, utpote quæ pacem & tranquillitatem imperij conservant, atque ad subditorum defensionem faciunt, quorum interest, ne alienis & ignotis Dominis subjiciantur (Gail. *observ. 127. n. 2.*) Quod bona patrimonialia sive allodialia attinet, certum est militibus talia pacta jure civili esse permissa, (19. c. de pact.) Quum verò Principes Imperij jure militari utantur. (Gail.. 20. 117.) eadem pacta inire possunt: Vnde in confraternitum illustrium pactis expressa hæc legimus verba: Thun auch ermelte Auff- vnd Vbergebung gegen einander gegenwärtiglich / in vnd mit Krafft dieses Briefs / in der allerbeständigsten Form / Weiß vnd Maß / als solches jure publico militari, vnd sonst zu Recht geschehen kan vnd mag. [add. *Ds. Autor b. cap. n. 139. usque ad n. 160. multos textus juris Civilis privati adducit, qui quum præsens juris publici negotium non absolvant, in enucleando illos sicco pede prætervimus.*] Et licèt illustres confratres, hodie forsitan in expeditione non sint, cùm tamen in numeris transierint, & ad expeditionem semper maneant prompti, ut obligati milites erunt, & quæ benemeritis, atque futuris periculis posita sunt privilegia, obtinebunt & ipsi. Idque pro secundo magis admittendum reor, cum hisce in pacisentibus nostris votum captandæ mortis alterius cesset, atque ita prohibitorum pactorum ratio. I. Cum verba confraternitatis illa, votum hoc excludant, & detestentur, also wäre es / das GOTT vorhalte / daß vnsere einige vorgenante Partey / oder vnsere Leibs Lehenserben nach vns stürben ꝛc. II. quia Principum Germaniæ genius hujus voti suspicionem tollit omnem: Plerique enim inter Germanos boni sunt. Tertiò sunt hæc pacta in Imperio nostro, longâ consuetudine & immemoriali, approbata, nec Imperatoris aut quisquam alterius dissensu impugnata unquam; ergo licita. Respectu feudalium bonorum non obstat, quòd nulla ordinatio defuncti in feudo locum reperiat. (1. *Feud.* 8.) Illud enim verum est, si communem formam in successionibus feudalibus usitatam immutare, aut aliquid aliud circa rem & jus alienum inducere velit, sive confirmando, sive infirmando. Verùm cùm, nostro in casu, successio feudalis nullo immutetur modo, nec quicquam à Vasallis de successione dispositum sit, quod succedentium vel firmet vel infirmet jus, res per se plana existit. In sui autem præjudicium quin Dominus Vasallo, de feudo testamentum condenti consensum, ratihabitionem, aut confirmationem adhibere valeat, dubium non est: (Vulteius 1. *Feud. 9. num. 83.*) nec ullibi hoc in jure negatur feudali. III. Denique quod pactum libertatem testandi auferre dicitur, falsum est, formulas si spectes, quibus libertas

Ec 2

ista coarctatur quidem, at non omnino tollitur. In tabulis confraternitatis Saxonum & Hassiacorum Principum §. Unser jeglich Partey / testamenti conficiendi potestas ultimo decedenti haut denegatur, modò ultra tricies mille aureos testamento non eroget.

Exempla pactorum gentilitiorum. XXX. Inter Landgravios Thuringiæ, qui hodie sunt Duces Saxoniæ, atque Landgravios Hassiæ, pactum mutuæ successionis longis retro ab annis initum adhuc hodie viget. De anno ejus natalitio dubitatur. Hottomannus, Ingolstadienses & Lovanienses (*consil. 9. volum. 1.*) annum exprimunt Christi 1373. quod & facit Besoldus: (*dissert. nomicopolit. lib. 1. dissert. 14. num. 3.* [add. *Dilichius in Chron. Hass. p. 168. sub Rudolpho 1. Imp. hoc factum asserit.*] Ego his ut accedam, moveor confirmatione Caroli IV. d. S. Luciæ, an. 1373. quâ non renovatum aliquod pactum successorium, sed de novo initum, ut ipse contextus innuit, roborat. Initum est illud pactum tum inter Fridericum, Balthasarem & Vvilhelmum, Landgravios Thuringiæ &c. & inter Henricum & Hermannum Landgravios Hassiæ. De Renovatione verò der Erbverbrüderung der Chur- vnd Fürstlichen Häuser / Sachsen vnd Hessen / aufgericht vnd erneuert zu Naumburg / den 12. Tag Martij, anno. 1555. vid. acta in Sachen die Fürstl. Marpurgische Succession belangend & in documentis ad deductionem causæ principalis pertinentibus pag. 12. & seqq: ubi ita inter cætera:

VOn GOttes Gnaden / Wir Augustus / des H. Römischen Reichs Ertzmarschall / Churfürst / Burggraf zu Magdenburg / vnd von desselben Gnaden / Wir Johans Friderich der mitler / Johans Wilhelm vnd Johans Friderich der jünger / Gevetter vnd Brüder / Hertzogen zu Sachsen / Landgrafen in Thüringen / vnd Marggrafen zu Meissen ꝛc. auff einer: vnd auch von desselben Gnaden / Wir Philips / Wilhelm / Ludwig / Vatter vnd Söhne / Landgrafen zu Hessen / Grafen zu Catzenelnbogen / Dietz / Ziegenhain vnd Nidda ꝛc. auff der andern Seiten: bekennen vnd thun kund vor vns / vnd alle vnsere Erben offentlich in diesem Brieffe / vor allen desselben Ansichtigern / oder die jhn hören lesen. Nach deme in vorzeiten vnsere Voreltern vnd Vorfahren / alle seeliger vnd löblicher Gedachtnüß / sich vmb Nutzes vnd Friedes willen jhrer aller Land / Leut vnd Vnterthanen / mit jhren Landen vnd Fürstenthumben / durch Römische Kayserliche Verwilligung vnd Confirmation / laut der Briefe darüber gegen einander ausgangen / zusammen verbrüdert / vnd darauf jeglicher Theil von des andern Theils Grafen / Herzen / Ritterschafften / Amptleuten / Mannen vnd Städten / rechte Erbhuldigung genommen / denselben vnsere Voreltern vnd Vorfahren seeligen Fußstapffen nachzufolgen / daß wir Gott zu Lob vnd Ehr / vns mit wolbedachtem Muht / vnd gutem Vorradt vnserer Rähte / Manne vnd der vnsern / vmb angeborner Liebe / rechter Treu / vnd sonderlicher Freundschafft willen / vnsern Landen / vnd den vnsern zu Friede / vnd in dem besten erblichen solche Brüderschafft verneuert / vnd vns verbrüdert / gütlich vereinet / zusammen gesetzt / gegen einander Auff- vnd Vbergabungen gethan haben / verneuern die verbrüdern / vereinigen vns / vnd thun vns zusammen / thun auch gemeldte Auff- vnd Vbergabungen gegen einander gegenwärtiglich / in vnd mit Krafft dieses Briefs in aller beständigsten Form / Weiß vnd Maß / als solches jure publico militari, vnd sonst zu Recht geschehen kan oder mag / mit vnserer beyden Parteyen Fürstenthumben / Grafschafften / Herrschafften / Lehen vnd Pfandschafften / mit allen vnsern Landen vnd Leuten / die wir ietzund haben oder hernach gewinnen mögen: Also / wäre es / das Gott verhalte / daß vnsere einige vorgenante Partey / oder vnsere Leibs-Lehens-Erben nach vns / stürben / vnd von Tods wegen abgiengen / ohne rechte Leibs-Lehens-Erben / daß als dann derselben abgegangenen Fürstenthumb / Graffschafften vnd Herrschafften / Lehen vnd Pfandschafften mit Land vnd Leuten / Erbe / Eigen / Kleinodien / Schulden / Gülde / Geschütz vnd zugehörigen Artolerey / auch aller anderer fahrenden Haab / nichts ausgeschlossen / beweglich oder vnbeweglich / die wir ietzund haben / oder wir vnd vnsere Leibs-Lehens-Erben noch gewinnen mögen / in aller Massen als vorgeschrieben stehet / auff die ander Partey / vnd jhrer Leibs-Lehens-Erben / gäntzlich zumal zu Erbeigen gefallen seyn / vnd erblich bey jhnen vnd jhren Erben / als jhren rechten Erbherren / bleiben sollen ꝛc.

Et post: Vnser jegliche Partey / alß die des andern Fürstenthumbe / Graffschaften und Herrschaften also kämen / soll auch der abgegangenen Partey Testament / ob sie anders Testament gesetzt hätte / ohn allen Eintrag handhaben / dartzu helffen vnd thun / daß es auf das redlichste / nach des abgegangen letzten Willen vnd Begehrung ausgerichtet werde / doch so soll dasselbe Testament über dreissig tausend Gülden nicht seyn / vnd auch mit keinen Schlössern / Städten noch Dörffern / sondern aus fahrender Haab gemacht vnd gesetzt seyn / auch ohne Gefahrde.

Es ist auch in dieser / vnser Brüderschafft / Auf- vnd Vbergabung / namlich bedinget / ob einige vnter vns vorgenanten Parteyen / ohne eheliche mannliche Gebürt abgienge / vnd doch Fräulein desselben abgegangenen Stamms / die zu der heiligen Ehe noch nicht ausgesetzet noch berahten weren / nach sich liesse / daß alsdann die andere Partey / auf die des abgegangenen Fürstenthumb vnd Lande / in Massen / wie vorgeschrieben stehet / verstorben were / dieselben Fräulein / als viel der weren / jegliche besonders aussetzen vnd berahten soll / mit vier vnd zwantzig tausend Rheinischen Gülden / ohne Gefährde / jedoch / wo der Fürst / der also der letzt vnter einer Parteyen / es weren Chur- vnd Fürsten zu Sachsen / als eine / oder Hessen / als die andere Partey / gäntzlich verstürbe / nicht mehr / dann

dann ein Fräulein desselben Stamms / wie obstehet / verliesse / soll derselben die Summa ihrer Heimsteuer gebessert werden / mit zwantzig tausend Gülden: so aber der Fürst derer zwo verliesse / so soll ihnen gebessert werden / ihr jeglicher mit zehen tausend / wo aber deren mehr weren / soll man ihr jede aussteuren mit vier vnd zwantzig tausend Gülden / wie obberührt / vnd ihnen allen obbemeldet keine weitere Besserung / noch wegen väterlicher / mütterlicher / oder brüderlicher Erbschaft / legitima, oder aller andern Angefälle / was mehr zu reichen / zu geben / oder folgen zu lassen schuldig seyn / sondern sie sollen mit obberührter Summen / aller ihrer Forderung / so sie zu haben gedächten / allenthalben vergnüget / vnd abgerichtet seyn vnd bleiben / vnd sich hierüber keiner Succession, oder anderer Anforderunge an den Häusern Sachsen / vnd Hessen / anmassen / in keinerley Weise vnd Wege.

Ob auch nach des letzten Fürsten Abgang etliche Fürstinne / Witfrauen / sie weren desselbigen letzten verstorbenen Fürstens / oder anderer Fürsten desselbigen Stammens / als von der Partey dieser Erbverbrüderunge / Auf- vnd Vbergabunge verwandt / es weren eine oder mehr / nach seinem Tode im Leben weren / die dann auf solchen der verstorbenen Fürstenthumbe / Herrschaften / Schlössern / Städten / Märckten / Dörfern / Landen oder Leuten / Verschreibunge / Verweisunge / oder Vermächtnüß ihres Heyrahtguts / es were Heimsteuer oder Morgengabe / wie das genant were / hätten / dieselben vnd jegliche solle bey rechter Verschreibung vnd Vermächtnüß gerühlich verbleiben / der geniessen vnd gebrauchen / nach Laut der Briefe / ihnen von ihren Gemahlen darüber gegeben / von der angehenden Parteien darbey geschützet / geschirmet vnd getreulich gehandhabet werden / ohne Gefährde: vnd ob solche Witfrau ihres Heyrahtguts / Morgengabe / oder Leibgedinge nicht vermacht oder verwiesen were / sollen die angehenden Parteien / sie / wie gebührlich / nach Redlichkeit verweisen / vnd darbey schirmen vnd handhabey / in aller Massen / als ob das von ihren Gemahlen verweist vnd verschrieben were / auch ohne Gefährde &c.

In fine ita: Vnd daß diese vorgeschriebene vnd verneuerte Brüderschaft / Auf- vnd Vbergabunge / vnd alle Stücke / Puncten vnd Articul / dieses Briefs / von vns allen / vnd allen vnsern Erben / stät / gantz vnd vnverbrüchlich sollen gehalten werden / haben wir Augustus Churfürst &c. Johans Friderich der mitler / Johans Wilhelm / vnd Johans Friderich der jünger / Vettere vnd Gebrüdere / Hertzogen zu Sachsen &c. als eine Partey: vnd wir Philips / Wilhelm vnd Ludwig / Vatter vnd Söhne / Landgrafen zu Hessen / an der andern Partey / vnser einer dem andern Hand in Hand in Treuen gelobet / vnd zu GOTT geschworen / geloben vnd schwören das auch gegenwärtiglich / in vnd mit Kraft dieses Briefs / vnd es sollen vnser jedern Partey mannliche Lehenserben / Fürsten zu Sachsen vnd Hessen / diese Erbverbrüderung / wann deren einer oder mehr vierzehen Jahr alt / auch geloben vnd schwören / wie von Alters herkommen &c. Idem pactum renovatum inter Christianum Electorem Saxoniæ, Fridericum Wilhelmum, Ioannem Casimirum Duces Saxoniæ, & Wilhelmum, Ludovicum, Georgium ac Mauritium Landgravios Hassiæ Naumburgi d. 8. Iul. an. 1587.

Meminit alius renovationis pacti huius, inter Electorem Fridericum II. & Ludovicum IV. Hassiæ Landgravium anno 1431. Fabricius (*origin. Saxon. lib. 7. p. 747.*) factæ. Vt distinctiùs hac de re agamus, omne hoc negotium tribus membris absolvi potest: I. Quando pactum de mutua successione inter Illustrissimas familias, Saxoniæ Ducum, Marchionum Brandeburgensium, atque Landgraviorum Hassiæ initum, quandoque item reiteratum fuerit? II. An hoc pactum ab Imperatore unquam confirmatum? III. An omnibus suis numeris perfectum sit, ut casu emergente successioni mutuæ locus esse legitimo jure possit? *Primùm* quod attinet, ex actis constat anno Christi 1457. Norimbergæ, laudatas inter familias, pactum mutuæ successionis consensu Imp. Friderici III. initum fuisse, ut tabulæ eodem anno, dicto loco, die Veneris post Dominicam Quasimodogeniti, confectæ, expressè innuunt. Postquam verò, longâ temporis intercapedine, primi contrahentes mortalitatis legem implevissent, nec ulla renovatio pacti intervenisset, successoribus plerisque incognitum id adeò fuit; ut anno 1537. in Ziticensi congregatione, cum Marchiones Brandeburgenses copiam pacti cæteris exhibuissent, communi consensu decretum fuerit, archiva uniuscujusque perscrutari, in originalia inquirere, & reperta ad notitiam pactium producere. Quod quidem à Brandeburgensibus in conventu anno 1538. Servestæ habito, factum; sed tum Electoris Saxoniæ nomine, ex Cancellaria, die Lunæ, post festum Matthiæ, responsum fuit, nonnulla obstacula prius removenda, & alia observanda, si pactum hoc renovari, & firmum esse debeat. Hinc negotium suspensum mansit usque ad annum 1571. ubi ad renovandum pactum hereditarium, de mutuis auxiliis, Schonbeccii conventus habitus fuit. Tunc enim ex duabus formulis, nimirum illa, quæ inter tres prædictas familias anno 1457. & altera, quæ inter Saxonicam, & Hassiacam, familias, olim facta, nova concepta, præsentibus exhibita, absentibus verò, inter quos erat Georgius Fridericus Marchio Brandeburgensis, transmissa: cui ea in plerisque non displicuit, dubia tamen nonnulla movit, & æqualem successionem inter partes desideravit. Sed dilatum iterum fuit negotium, donec anno 1587. conventus Naumburgi celebraretur fœderis auxiliaris gratiâ. Ibi enim levi additione ad priorem formulam factâ, consensu mutuo pactum successorium susceptum, & confirmationem à Cæsare per legatos pe-

rendam, conclusum fuit. Missi ergo anno 1588. ad Cæsarem legati, sed dimissi dilatorio responso. Tandem anno 1614. in conventu Naumburgensi, reiteratum, subscriptum & sigillis munitum hoc pactum fuit, sed juramento non vallatum. Ad *secundum* membrum, quod de Imperatoris confirmatione quærit; responderi debet, antiquum illud pactum anno 1457. initum, à Friderico III. eodem anno Noribergæ, die Veneris post Dominicam quasimodo geniti, confirmatum dici, cuius apographum vidi; percepi tamen, illud nonnullis scrupulum movisse. Certum autem est, renovata hæc pacta hactenus à nullo Imperatorum unquam expresse confirmata fuisse. [Add. *An.* 1588. *Originale confirmationis Friderici III. Imp. in Archivis Cæsareis nondum reperiri potuit, adeòque Rudolphus II. Praga d. 14. Iun. eod. an. sese confratribus propterea excusavit*: Würden zeit und gelegenheit haben die alte Einigung und darüber die Kayserl. confirmation zur Hand zubringen. *Huius confirmationis antiqua exhibitio non amplius necessaria est, postquam in Capital. Leopold. art. 6. eiusmodi pacta confirmata sunt.*] *Tertii* membri decisio ex collatione rationum petenda est, tam earum, quæ pro affirmativa, quàm quæ pro negativa adducuntur. Pro affirmativa adducitur, (1.) Friderici III. confirmatio, nec non (2.) illa altera Maximiliani II. quâ anno 1574. 18. Martii mutuæ successionis pactum inter familiam Brandeburgensem & Pumeranam firmatum fuit: cum in ea etiam trinum familiarum pacti successorii expressa mentio fiat, & postea confirmatio extendatur auf alle und jede derselben Puncten/ Articul/ Inhaltungen/ Meinung und Begreiffungen / ut verba ipsa sonant. Denique (3.) adducitur etiam pacificationis Pragensis de anno 1635. paragraphus ille, quo dicitur, so solle auch dardurch der dreyen Chur- und Fürstlichen Häuser/ Sachsen / Brandenburg und Hessen/ uhralte / von denen Römischen Kaysern confirmirte Erbeinigung und Erbverbrüderung ohnbeschadet seyn. Qui negativam fovent, hæc non sufficere ajunt, sed requiri adhuc (1.) Confirmationem Cæsaris expressam, (2.) Nec non Electorum Imperii, (3.) atque Regum, Poloniæ, & Bohemiæ, ratione feudorum, quæ confratres ab illis feudi titulo tenent. Hancque fuisse ipsorum confratrum opinionem & mentem, patere ex Recessu Naumburgensi, d. 29. Martij A. C. 1614.

An ad hæc pacta pertineat Electoratus Saxonia?

XXXI. Si quæras, an & Electoratus Saxoniæ ditiones hoc comprehendantur pacto? negativa placet. [add. *Cum Dn. Limnæo facit Carpzovius* (*in Disput. de Pacto Confrater. Sax. Haß. th. 59. Ut ita Stnoldini Respondentes in Disput. de Stat. Rei Rom. Disp. 6.*) *Hortinus & Reinhard frustra sint, dum Carpzovium particularia huius confraternitatis ignorasse asserunt; Contrarium enim ex th. 58. n. 34. & seqq. d. Disput. Carpz. apparet Non obstat Dn. Autori textus A. B. c. 7. & 9. & quod sub* Fürstenthumb *etiam* Churfürstenthumb *tanquam species sub genere comprehendatur. Nam perpetuum hoc non est, quum & in Capitulationibus, quando agitur de Principatuum incorporatione cum Imperio Electoratus non comprehendantur. Et in ipsâ A. B. differentiâ reperitur inter Principem Electorem & Principem communem add. tit. 6. A. B.*] Video contrarium placuisse Autori des warhaften und gegründeten Berichts / was sich in dem Fürstl. Weymarischen und Altenburgischen Præcedentz-streit bisher zugetragen (*part. 4. p. 125.*) (& D. Joh. Casp. Guttich *in disp. de confraternitatibus, Giessa habita, th. 5. lit. b.*) Non equidem negatum eo dictas inter familias pactum ad omnia tam præsentia quàm futura se extendere bona, quæ scilicet nomine Fürstenthumb / Graffschaften / Herrschaften/ Lehen und Pfandschaften/ continentur. Verùm cùm feudi Electoratus, eines Churfürstenthumbs / nulla neque ipso in pacto, neque ejusdem confirmatione, mentio fuerit facta, eousque nec ego, præter mentem contrahentium, qui tantùm expresserunt, quantùm voluerunt, quantùm expresserunt, extendo. Idque propterea magis, cum in pacti hujus renovationibus, quas vidi, quæ eo factæ tempore, quo Electoratus Saxoniç Landgraviis Misniæ jamdum datus & concessus fuerat, nulla quoque Electoratus fiat mentio, neque expresse neque per æquipollentiam. Aliud enim est Fürstenthumb / aliud Churfürstenthumb. Quod si dixeris, Electoratum dictis in renovationibus non esse specialiter exceptum, dicam ego, nec eundem specialiter inclusum, & propterea exceptum satis (*arg. l. 8. ff. de public. in rem act. l. 99. in pr. ff. de V. O.*) præsertim cum versemur in terminis strictis, & re in jure non admodum favorabili. Dabimus, potuisse Imperatorem etiam de feudo Electorali idem constituere, quod de reliquis; at potentiæ, hoc est, quæ an in actum unquam fuerit traducta, dubium est. Post hæc à me consignata, incidi in ephemerides, viri præteritis temporibus Consiliarij Principis alicujus illustrissimi, ubi hoc deprehendi, Illustrissimos confratres anno 1587. successionis pactum ad Electoratum quoque extendisse. Quod si ita est, in hoc mutabo sententiam, quando ab aliis, contra aut præter paciscentium mentem, Electoratum trahi in pactum successorium annotavit. In altero constans sum: nec enim mihi Imperatoria confirmatio hactenus visa, quæ de Electoratu loquatur.

An in confraternitate successoria inter Saxonicam & Hassiacam familiam etiam Brandeburgensis contineatur.

XXXII. Porrò illud non citra dubitationum fluctus in quæstionem trahitur, *an unquam confraternitati successoriæ, quæ inter Saxonicam & Hassiacam familiam contracta fuit: Marchionum Brandeburgensium accesserit familia?* Inter illos, qui quantùm accessionem ipsam concernit, consentientes sunt, de tempore opinio est dissonans. Renovatum pactum successorium inter Augustum Electorem Saxoniæ, Ioachimum Electorem Brandeb. & filios Iohannis Friderici Electoris & Landgravios Hassiæ, Naumburgi ad Salam anno 1555. scribit Schœnborneri (*l. 2. polit. c. 13. p. m. 126.*)

126.) Vvaremundus ab Ehrenberg. juris publici scienti amu, (l.tr.de Fœderib.c.2 n.38.p.445.) confraternitati successoriæ, quæ est inter Hassiacam & Saxonicam familiam, Brandeburgenses Marchiones anno 1587. accessisse memorat. Ego agnosco anno 1587. Naumburgi formulam mutuæ successionis inter familias Saxonicam, Brandeburgensem atque Hassiacam fuisse confectam: eam verò tunc quoque temporis paciscentium consensu roboratam, atque Imperatorio diplomate, nec nunc habeo quod affirmem. Ex illis, quæ hoc ipso de successorio pacto cognovi, duplicem propositionem formo. Prima est: Inter illustrissimas familias, Saxonicam, Brandeburgensem, atque Hassiacam, non solùm longo tempore fœdus defensionis mutuæ hereditarium fuisse & esse, sed etiam posteà pactum successionis mutuæ inter easdem partium consensu perfectum, atque denique anno 1614. Naumburgi, æquè ut fœdus hereditarium, reiteratum. Pacti successorij tenor hic est.

VOn Gottes Gnaden / wir Johann Georg / Hertzog von Sachsen / Ertzmarschall / ꝛc. Johann Sigismund / Marggraf zu Brandenburg / Ertzcämmerer / ꝛc. beyde des H. Röm. Reichs Churfürsten ; Augustus / Johann Philipps / Friderich / Johann Ernst / der jünger / Friderich Wilhelm vnd Albrecht / Johann Casimir vnd Johann Ernst / der älter / Gebrüdere vnd Vettern / Hertzoge zu Sachsen / ꝛc. Johann Sigismund / Churfürst / Marggraf zu Brandenburg / ꝛc. vor vnsern freundlichen lieben Herren Schwehervatter vnd Vettern / Albrecht Friderichen / Marggrafen zu Brandenburg / Hertzog in Preussen; Christian / Joachim-Ernst / Johann Georg / Marggrafen zu Brandenburg / ꝛc. Christian Wilhelm / postulirter Administrator des Primats vnd Ertzstifts Magdenburg / als ein geborner Marggraf zu Brandenburg ; vnd Georg Albrecht / Sigmund vnd Johannes / gleichfals Marggrafen zu Brandenburg; vnd dann Moritz vnd Ludwig Philipps / vnd Friderich / Landgrafen zu Hessen / ꝛc. bekennen für vns / alle vnsere Erben vnd Nachkommen / offentlich in diesem Briefe / allen Leuten die ihn sehen / oder hören lesen. Nach dem vnser der Chur-vnd Fürsten zu Sachsen vnd Hessen / Vreltern vnd Vorfahren / löblicher vnd seliger Gedächtnüß von vndencklichen Jahren / sich mit allen ihren gegenwärtigen vnd zukünftigen Landen / Chur-vnd Fürstenthumben / mit gnädigstem Consens, vnd Bekräftigungen / weiland der Röm. Kayser vnd Könige / zusammen verbrüderte / auch vnser der Chur-vnd Fürsten zu Brandenburg Vreltern / löblicher Gedächtnüß / sich vor dieser zeit gleicher gestalt in dieselbe der Häuser Sachsen vnd Hessen herbrachte Erbverbrüderung begeben vnd eingelassen / darzu alle drey Häuser / Sachsen / Brandenburg vnd Hessen / in besondere Erbvereinigung / vor langer Zeit hero mit einander herkommen / inmassen deshalben auch sonderliche Sigill vnd Briefe zwischen ihren Liebden allerseits aufgerichtet / vnd noch vorhanden seyn / daß wir vns dem allein zu Folge / GOTT zu Lob vnd Ehren / vnd sonderlich wegen ietziger Läuffte / vnd vorstehendes Heil. Reichs Gelegenheiten / vmb gemeiner Wolfahrt willen / mit wolbedachtem Muht / vnd gutem Raht vnserer Rähte / Manne / vnd der vnsern / durch angeborne Lieb / rechter Treu / vnd sonderlicher Freundschaft willen / auch mit sonderlicher Erlaubnüß / vnd Gunst des Allerdurchleuchtigsten / Grosmächtigsten / vnd Vnüberwindlichsten Fürsten vnd Herrn / Herrn Matthiæ / Römischen Kaysers / vnsers gnädigsten lieben Herrn / vns / vnsern Landen / vnd den vnsern / zu Fried in dem besten erblich verbrüdert / gütlich vereinigt / zusammen gethan vnd gesetzt / vnd gegen einander Auf-vnd Vbergebung gethan haben:

Verbrüdern / vereinen vnd thun vns zusammen gegenwärtiglich in vnd mit Kraft dieses Briefs in der allerbesten vnd beständigsten Form / Weis vnd Mas / als solches jure publico militari, vnd sonst zu Recht / geschehen kan vnd mag / mit allen vnsern Churfürstenthumben / Fürstenthumben vnd Herrschaften / Lehen / Angefällen / Anwartungen vnd Pfandschaften / mit allen vnsern Landen vnd Leuten / die wir ietzo haben / oder hernachmals gewinnen mögen / also es geschehe / das der Allmächtige GOTT lang zu verhüten geruhe / das vnsere einige vorgenante Partey / oder vnsere Leibs-Lehens Erben / nach vns hinfüro von Erben zu Erben stürben / vnd von Todes wegen abgiengen / ohne mannliche eheliche rechte Leibs-Lehens Erben / daß als dann derselben abgangenen Churfürstenthumb / Fürstenthumb / vnd Herrschaft / Lehen / Angefäll / Anwartungen vnd Pfandschaften / mit Landen vnd Leuten / Erben / Eigen / Kleinodien / Schulde vnd Gülte / Geschutz vnd zugehörige Artolerey / auch aller anderer fahrender Haab / nichts ausgeschlossen / beweglich oder vnbeweglich / die wir ietzund haben / oder wir / oder vnsere Leibs-Lehens Erben noch gewinnen würden / in aller massen / wie folget / auf die andere Chur-vnd Fürsten / vnd alle ihre Leibs-Lehens Erben / gäntzlich vnd gar zu Erbeigen / in aller massen als die von natürlicher angeborner Sipschaft nach Kayserlichem Recht / gesetzten Rechtē / vnd löblichen Landesgewonheit vererbten. vnd angestorben weren / gefallen vnd erblich bey ihnen / vnd ihren Erben / als rechten Erbherren / bleiben sollen: Nemlich vnd vnterschiedlich / da es GOTT der Allmächtige also schickte / daß sich die Fälle an vns den Landgrafen zutrüge / so sollen die Chur- und Fursten zu Sachsen / an vnsern Landen vnd Leuten / zwey / vnd das Haus Brandenburg den dritten Theil ererben.

Wo sich aber die Fälle nach Gottes willen also begeben / daß das Haus Brandenburg ledig verfiele / so sollen die Chur-vnd Fürstliche Häuser / Sachsen vnd Hessen / vnser der Chur-vnd Fürsten zu Brandenburg verlassene Lande vnd Leute zugleich erben / vnd vnter dem Theil / welcher als dann auf Hessen fallen wird. die Dignitat der Chur mitbegriffen seyn: Je-

doch haben wir die Chur- vnd Fürsten zu Brandenburg / vns austrücklich bedinget vnd vorbehalten / daß von solchen vnsern Landen vnd Leuten der Ort Landes / so auf jener Seiten der Oder gelegen/nemlich die Neue Marck/ vnd Land Sternberg/desgleichen auch die Lehenschaft über die Haüser Lockenitz vnd Vürraden / samt derselbigen zugehörigen Gütern/ so viel der über die Märckische Landgräntze im Pommern gelegen / so lang die Hertzogen zu Pommern vnd deroselben mannliche Erben/ für vnd für im Leben / hievon ausgezogen seyn / vnd in diese Erbverbrüderung nicht gehören / die übrige Lande aber alle auf Sachsen vnd Hessen fallen sollen.

Wo sich aber die Fälle Gottes gnädigem Willen nach also zutrügen / daß sich das gantze Chur-vnd Fürstliche Haus Sachsen verledigte / so sollen an allen der Chur-vnd Fürsten zu Sachsen jetzigen vnd zukünftigen Landen vnd Leuten / nichts ausgenommen / die Chur- vnd Fürsten zu Brandenburg einen / vnd die Landgrafen zu Hessen zwey Theil / vnter welchen zwey Theilen die Dignitat der Chur mitbegriffen seyn solle/ zu erben haben. Dieweil aber einig Mannsbild aus vns obangenanten Chur- vnd Fürsten / oder vnsern rechten ehelichen Leibs-Lehens-Erben bey Leben ist / sollen die andere solcher Erbschaft sich nicht gebrauchen / sondern denselben geruhiglich / ohn alle Irrung vnd eintrag / bey seinen Landen / Leuten vnd Regiment bleiben lassen / behülflich seyn/schützen vnd schirmen / wie hernach geschrieben stehet / getreulich vnd vngefährlich. 2c.

Secundam quam formo propositionem, illa est: Pactum hoc successorium inter illustrissimas Saxoniæ, Brandeburgensem, ac Hassiæ familias, Imperatoris atque aliorum, quorum præter paciscentes interest, consensu & confirmatione, si firmum atque validum esse debeat, corroborandum maximè. Probant hoc rationes juris feudalis. Nec incognitum hoc ipsis fuit contrahentibus, ut recessus dicto anno 1614. Naumburgi, 30. Martii, confectus innuit in §. und wir Fürsten und alle obgenanten sollen und wollen untereinander darzu getreülich beholfen und befürderlich sein das diese unsere Brüderschaft und Samlung bestettiget werde von unserm allergnädigsten Herrn dem Kayser und uns jeglichen Chur-und Fürsten besondere Bestettigungs Brieff werden geben. [add. *Hinc repulsam olim tulerunt Principes Anhaltini, eum, defuncto Electore Waldemaro sine liberis, peterent Marchiam Brandeburgensem ex pacto quod Imperator non approbarat. (Peücer. l. 5. Chronic. in vitâ Ludovici Bavari) Imperatoris confirmationem esse de exsistentiâ talium pactorum tradit Nicol. Everhard. Iun. 2. Cons. 13. n. 2. Dauth. in Exposit. l. fin. C. de Pact. n. 125.*]

Pactum successoriū olim fuit inter Comites Hennebergicos & Duces Saxoniæ. XXXIII. Alterum pacti successorii mutui exemplum, cujus effectus hodie cuilibet in oculos incurrit, est inter Comites Hennebergenses & Duces Saxoniæ. Anno quippe 1554. mense Septembr. Iohannes Fridericus II. Iohannes Wilhelmus, & Iohannes Fridericus III. Saxoniæ Duces, cum Wilhelmo, Georgio Ernesto, & Poppone, Comitatus Hennebergici Principibus, de reciproco devolutæ hereditationis jure (ut Cyriacus Spangenberg loquitur, in der Hennenbergischen Chronica / *lib. 5. c. 53. pag. 272.*) vel ut alii, de mutua successione, pacti sunt, ut extinctis Hennebergensibus, Saxoniæ Duces, in toto Comitatu Hennebergico; decedentibus verò sine masculis heredibus Saxoniæ Ducibus, Hennebergici solùm in districtu Coburgensi succederent. Huic pacto successorio inter alia causam præbuit, daß beiderseits Herren Contrahenten Ort / Land vnd Herrschaft zu Francken / mehr als einem Ort zusammen grentzen vnd stossen / inmassen sie dann auch vor zweyhundert Jahren zusammen / vnd in eine Herrschaft gegen Henneberg gehörig gewesen. Item / daß nicht auf eines dieser Fürstlichen Häuser vnd Stammen tödlichen vnd ledigen Abgang / ein fremder vnd vnnachbarer Stamme/ dem andern Theil zur Vnruhe/ Schaden vnd Nachtheil / in derer Oerter einsitzen möchte. Hoc ex formula pacti uberius patet. Idem quoque pactum Hassiæ Landgravii, Saxonum jamdudum confratres, approbarunt, & Imperator Carolus V. anno 1555. confirmavit. Tandem familiâ Hennebergensi extinctâ, in persona Georgii Ernesti, anno 1583. 22. Decembr. totus Comitatus ad Saxones devolutus fuit.

Pactum successorium inter Brandeburg: & Pomeraniæ Duces prorsus inæquale. XXXIV. Referunt huc Besoldus (*lib. 1. diss. nomicopol. 14. n. 13.*) Schœnbornerus & alii, pactum illud successorium inter Brandenburgenses & Pomeraniæ Duces. Cuius initium dum ad annum 1323. referunt, scribunt, postquam Pomeraniæ Duces investituram aliquando neglexissent, Imper. Ludovicum Bavarum Pomeraniam in feudum dedisse filio suo Marchioni Brandenburgensi, cùmque hoc armis ansam & occasionem videretur præbere, tandem controversiam hoc pacto amicabili fuisse compositam, ut Pomeranâ stirpe masculâ extinctâ, Marchiones Brandeburgenses succederent, ex Chytræo (*in Chron. lib. 5. pag. 156. & 365.*) Verùm utut hoc exemplum sit pacti successorij, tamen mutui pacti successorij non est, sed uno tantùm ex latere, scilicet ut Brandenburgensis succedat familiæ Pomeranæ, non vice versâ, unde incommodè ad species nostras referri veritatis est apertissimæ. Consimilis fesatur sententia de exemplo Hassiæ Landgraviorum, & Comitum Kazenelenbogensium, quia nulla hìc mutua successio, sed tantùm simultanea quædam investitura, & ejus vi successio simplex in uno eodemque feudo (Vid. Ritter. de Confratern. th. 10. Lit. A.) [add. *Factum etiam vetus fuit inter Reges Bohemiæ & inter Duces Austriæ primorum Bohemici Regni & Ducatus Austriæ consensu, ac Imperiali autoritate confirmatum, ut Domo Austria carente legitimo masculo herede, Rex Bohemiæ Ducatum Austriacum acciperet, rursum Regno Bohemico deficiente herede masculo, regni heres esset Dux Austriæ. Mutius l. 27. Chron. German.*]

XXXV.

An Principes Imperij sint solennibus instamentorum soluti?

XXXV. VIII. De eo ancipiti contentione inter Doctores disquiritur, *an Principes Imperij, testamenta conficientes, solemnitates à iure communi præscriptas observare constricti sint?* Sichardus (*in l. sancimus, C. de donat.*) negativam fovet, ut & Rosenthal (*de feud. c. 12. conclus. 10. num. 16.*) Ac ita aliquando, inquit, cum duobus ex senioribus pragmaticis magni nominis, mihi visum fuit, donationem causâ mortis, sub sigillo Comitis cujusdam Germani, sine testibus factam, non valuisse. &c. Ac plurima testamenta Electorum, Ducum, Principum ac Comitum Germanorum legi ac vidi, in quibus testamentorum solennitates solicitè admodum & solenniter fuerant observatæ; nullum in quo omissæ; & sic ipse testantibus sæpius præscripsi. Hæc Rosenthalius. Besoldus (*lib. 1. dissertat. nomicopol. de success. Regia, diss. 2. nu. 11.*) tutiùs quidem esse scribit, in Principum ac Comitum Germanorum testamentis solennitatea solicitè, debitoque servari modo; & tamen hoc ni fiat, non proinde dispositionem corruere. Idque etiam placere Pruckmanno (*in §. soluta potestas, c. 4. membro 3. effect. 1. nu. 16. fol. 655.*) Imperij certè Status, Principum habere prærogativam ubique, nisi quod certis in casibus Cæsaris, Imperiique majestatem observare teneantur: nec hoc privilegium etiam in aula, vel Camera Imperiali, inter ipsos dum jus dicitur, negligendum videri. Arbitror ego; si verum sit, quod illustres Confratres suo admiscuerunt pacto; Imperij Principes jure militari testari posse: & illud quoque hoc loco aliquam mereri considerationem. Notandum etiam hîc est, quòd in omnibus ferè Principum Germaniæ familiis testamentariæ dispositiones frequententur, in quibus vel æquis vel inæqualibus portionibus filij heredes instituuntur, præcepta regiminis præscribuntur, tutores constituuntur impuberibus, vel etiam assignato primogenito principatu & regimine, reliquis filiis alimenta & portiones bonorum relinquuntur, cum similibus. Sic Philippus Senior Hassiæ Landgravius, Princeps prudentissimus, anno Christi 1562. testamento filios quatuor æquali quidem jure, inæqualibus tamen portionibus heredes in[illegible], & multa salubetrima regendi præcep[illegible] præscripsit. Condiderunt etiam testamenta ejusdem filij, Vvilhelmus, Ludovicus, Georgius, & non ita pridem hujus filius, Ludovicus Iunior, Fidelis dictus, in quo relicto, filio primogenito Georgio, secundum hereditaria & jurata familiæ pacta, totius Principatus regimine, reliquis filiis pro sustentatione certis reditibus assignatis, factâque substitutione, & tutorum datione, multa pro sua, quâ polluit, in rerum gubernatione, prudentiâ, salubriter monuit, idque postea à filiis pubertibus jurejurando fuit confirmatum (*Vide* die Fürstliche Ehrengedächtnüß Landgraf Ludwigs/*rubr.* Von Eröffnung des Testaments.) Ejusmodi Principum testamenta inter liberos, etiamsi portiones inæquales fuerint assignatæ, propter reverentiam erga parentes, vel etiam jurisiurandi religionem, quâ plerumque roborari solent, non memini facilè impugnata, quamvis à feudorum natura in iis quantisper fuerit recessum. Verùm Principum testamenta, quæ inter agnatos, aliàs ex pacto & providentia majorum vocatos, condi solent, non ita observata, aut sine controversia transiisse, superiore & nostrâ ætate exempla extant, & videre est, de testamento Ducis Saxoniæ Georgij, apud Sleidanum (*lib. 12.*)

Principes Imperij an & quomodo liberis possint dare tutores?

XXXVI. IX. Quod tutoria dationem concernit, jus inter Imperij Status diversum est. Electores quippe testamento, quò minùs liberis tutores dare valeant, (*Aurea Bulla c. 7.*) prohibentur, ut suprà monui. Reliqui Principes jure liberiori fruuntur, Quid dicendum sit de matre, an illa, si tutur testamento liberis datus non fuerit, ad tutelam legitimam liberorum admitti possit, præ aliis agnatis masculini sexus, docet Schrade[illegible]us (de Feudis *part. 10. sect. 19. n. 28.*) quando ait; hæc conclusio, quòd scilicet mater & avia filiorum impuberum in bonis feudalibus tutrix esse possit, locum habet etiam in Regibus, Ducibus, Marchionibus, reliquisque Principibus: Nam non extante testamento tutore matri etiam horum, si ipsi sint impuberes, tutela defertur. Eandem opinionem fuvet Rosenthal. (*de Feud. cap. 12. conclus. 10. num. 21.*) Exempla varia suppeditat Author replicatum in causa Lippe contra Lippe, (*pag. 11.*) quem allegat informatio facti & juris in Vormundschafft-Sachen der Durchleuchtig Hochgebornen Fürstin und Frawen / Frawen Eleonoren Marien / Hertzogin zu Mechlenburg / gebohrner Fürstin zu Anhalt / *c. (*quæst. 3. §. 53. pag 49.*) docetque in aulico Imperiali, & Cameræ judicio, matres etiam non extante testamentariâ tutelâ, ad legitimam, servatis servandis, admitti, immassen noch newlichst ein solenne exemplum in causa Lippe contra Lippe am Cammer-Gericht vorhanden / und auch den peregrinis die Exempel in den höchst-und hochlöblichen Häusern / Osterreich und Anspach nicht unbekandt seyn können; Verùm, an, posterius exemplum quod attinet, satis informatus fuerit, valdè dubito. Ioachimus Ernestus Marchio Brandenburgensis, Onoltzbacensis, testamento liberis suis impuberibus dederat tutores, & inter illos Illustrissimam conjugem; Christianus Marchio Brandenburgensis, Culmbacensis, frater senior defuncti Principis, prætendebat sibi secundùm pacta familiæ tutelam competere; Re hinc inde ab amicis examinatâ, tandem transactum, ut Marchio Christianus esset tutor, simulque cum illo Illustrissimorum impuberum mater, atque ejusdem frater germanus, Fridericus Comes Solmensis, quod anno 1625. 20. Sept. ab Imperatore Ferdinando II. ad instantiam eorum, quorum intererat, approbatum fuit.

Donatio à Principibus facta in potestate collationem respuit.

XXXVII. X. Sicut donatio ab imperatore facta liberis in potestate, non confertur, ut tradunt Dd. (*ad auth. ex testamento, C. de collat.*) Ita etiam à Principibus Imperij factam liberis non conferri, notavit Bald. (*in l. pen. C. de collat.*) & hoc notandum dixit pro Prin-

cipibus, qui multos habent liberos.

Status habent votum & sessionem in Comitijs.

XXXVIII. XI. Illud silentio involvendum minimè, quod Status Imperij, qui ad Comitia vocantur, votum & sessionem in illis habeant, sive superioris illi sint subsellij, de quibus dubium nullum; sive inferioris. Supersunt & alia Principibus data singularia, quæ respectu territorij, vel in & circa territorium obtinent, qualia sunt, quæ sequuntur.

Imperij Status habent superioritatem territorialem.

XXXIX. XII. Habent Imperij Status die Landsfürstliche Obrigkeit / quam alij superioritatem territorialem, Oberherrligkeit / des Landes hohe Obrigkeit / appellare consueverunt. Die Landsfürstliche Obrigkeit ist vor alters im Reich ein gantz vnbekant ding gewesen / vnd ist erst ein neuer fœtus nostri seculi. Ita tradit Autor der Kaysersheimischen *confutation, pag.* 20. quod ipsi propugnandum relinquimus. Hæc legibus juris civilis incognita & moribus introducta, [add: *Scripserunt de hac materiâ peculiaribus Tractatibus* Knichen *& Mingius: Novissimè verò & omnium accuratissimè Dn. Ludolphus Hugo in Dissert. inaug. Helmstadi edita de Statu Regionum Germaniæ. Germanicâ verò linguâ hanc materiam ita doctè ita nervosè, ut nihil supra executus est Generosus & Maximè strennus Eques Dn.* Veit Ludewig von Seckendorf im Teutscher FürstenStaat.]

Quid sit die Landsfürstl. Obrigkeit?

Mihi ea ita describi posse videtur, ut dicam, potestatem, seu jus summi post Imperatorem Imperij, eique connexorum Regalium, in omnes territorio subditos, supremi ex concessione Principis quæsitum, aut usu longævo obtentum. ideo autem summum hoc post Imperatorem dico, ut immediatum illud ostendam, simulque concurrentiam aliquam in eosdem Imperatori non denegem. Non enim cadit superioritas territorialis in alios, quàm immediatos: (R. A. *de anno* 1548. zu Augspurg §. Wiewol auch in der Ringerungshandlung: Christophorus Mingius *de superioritate territoriali, c.* 3. *n.* 30.)

Imperator cum Statibus in eorum territorijs habet concurrentem Iurisdictionem. Sed quomodo?

XL. Et habet Imperator concurrentem cum Statibus in eorum territorijs potestatem. Innuunt hoc privilegia, & indulta, quæ Statuum subditis (salvo tamen jure ordinarij: *d.* §. Wiewol auch. *& Capitulatione Caroli V. ibi:* Ein jeden Herren vnd Stand bey jhren Hoheiten / Würden / Rechten / Macht / Gewalt &c. bleiben lassen) tota die ab Imperatoris benignitate exhiberi, darique videmus: Probant hæc evocationes subditorum, quæ nomine Imperatoris fiunt, testimonij, sive litis causâ, absque omni subsidio juris (Gail. 1. *observ.* 95. n. 16. *& observ.* 98. *n.* 2. Hartm. Hartmann. *a. tit.* 1. *observ.* 6. *n.* 14. Vvurmbser. 1. *tit.* 6. *observ.* 9.) item monitoria & bannimenta in territorijs Statuum, quæ affiguntur & publicantur, citra ullam eorum requisitionem (Rutger. Ruland. *de commissar. part.* 1. *lib.* 1. *c.* 4. *n.* 6. Pausmeister. *de jurisd.* 1. *c.* 27. *n.* 9.) Hæc tamen concurrentia in illis locum haud obtinet, quæ privativè Status Imperii ab Imperatore obtinent, aut sibi quæsiverunt. Inde subditi Statuum regulariter in prima instantia ad Cameram vel aulam Imperatoris evocari nequeunt (*Ord. Cam. part.* 2. *tit.* 1. *&* 5.) nec Statuum Imperij jurisdictio præsente in eorundem territorijs Imperatore quiescit, ut bene deduxit Reinking. (*d. tr. lib.* 1. *class.* 5. *c.* 7. *per totum.*)

Territorialis potestatis extensio.

XLI. Diximus territorialem potestatem in omnes territorio subjectas vim suam exercere, quod generaliter verum est de omnibus, qui in territorio bona possident, & ejus ambitu continentur, seu inibi deprehenduntur. Quæcunque enim intra territorii septa continentur, ea in istius domini patrocinio & jurisdictione esse præsumuntur, cujus est districtus & territorium: (Reinking. *de tract. libr.* 1. *class.* 5. *cap.* 1. *n.* 22. *& seqq.*) Vnde licet contingere possit, ut detur in alicujus Principis territorio persona, locusque exemptus (Meichsner. *tom.* 2. *l.* 1. *decis.* 8. *in causa* Fyrnheim *contra* die Churf. Pfaltz) attamen exemptionem hanc allegant summum & gravissimum probandi onus meritò imponitur: (Gylman. *in Symphorem. supplicat. tom.* 1. *part.* 1. *tit.* 2. *vol.* 1. *n.* 135.) Qui tamen, si demonstraverit in possessione exemptionis sine dolo malo constitutum fuisse, in adversarium onus probandi subjectionem videbitur devolvisse. Notat tamen Reinking (*d. l. n.* 39.) Ziglerum (*in communib. conclus. ad aur. prax. Calvale.* §. *Landsassij. num.* 24. statuentem, exemptionem allegantem, titulum asserti juris teneri edere, nec eidem sufficere, si possessionis emolumentum alleget, cum ipsi jus commune & generalis præsumptio resistat: Cujus & illam subnectit Reinkingius rationem, quod jurisdictionis territorialis possessio haberi non possit, nisi à superiore, in illis autem, quæ à Principe habere & impetrare necesse est possessionem, vel quasi, præsumi precariam, donec doceatur titulus.

Potestas territorialis diversorum territoriorum respectu est vel plenior vel minus plena.

XLII. Potest & illud quoque contingere, ut superioritas territorialis in aliquo territorio plenior sit, in alio autem minus plena. Non enim insolens est, ut una Provincia plurium dominatu fatigetur, & jura, quæ in uno territorio superioritati connexa, in altero divisa reperiantur, ut uni competat, die Landsfürstl[illegible] Obrigkeit / alteri des Landes Hoheit vnd H[illegible]igkeit / tertiò die Wildban / quartò die Forstliche Obrigkeit vnd Forstrecht / quintò die hohe Fraisch vnd Cent / sextò Vogtey vnd Erbgericht (Gylman. *tom.* 1. *symphorem. part.* 1. *tit.* 3. *vol.* 2. *num.* 15.) Vt autem hæc mixtura quandoque conspicua sit, nec tamen regularis est, nec præsumitur, & magnarum atque frequentissimarum contentionum fomes est, dum quilibet sibi vigilandum ducit, nec rarò adhuc obscurum, quid quantumque cujusque sit attribuendum juri. De quo tamen videri poterunt ea, quæ congessit Caspar Leipold. (*de concurrentia jurisdictionis, quæst.* 12.)

Quid juris si cadaver in confinio territoriorum duorum territoriorum attingat?

XLIII. Illorum quoque quorum territoria se invicem attingunt, die an einander grentzen / haud rara contentio est; tum ratione limitum, tum etiam ratione ejus, si in confinio territoriorum cadaver infectè reperiatur,

&

& utriusque solùm parte aliquâ corporis premat, cujus hoc casu das Aufheben/ein Fraischpfand / Stich- vnd Wundenmassen zunemen / de crimine cognoscendi, & quæ huic annexa sunt, conficiendi, potestas competat. Communior ferè opinio eorum est, & in praxi recepta, quæ pro eo concludunt, in cuius territorio demortui caput quiescit. (Berlichius *decis.* 26.) [add: *videtur absurda hæc sententia: Nam competentia æstimanda est ex eo; ubi delictum est commissum; hoc autem non ex membris corporis solet æstimari. Alij dicunt statuendum hoc esse ex eo loco, ubi interfector stetit, &, siquidem de eo constet, tolerari potest hæc sententia.*] Ego sic statuo ut eius in territorio, ubi occisus vulnus accepit, facinus patratum dicam, per textum meo judicio satis expressum (*in l.* 15 §.1. *ff. ad l. Aquil. in verbis: Quia vere occisus est, &c.*) Vnde cùm delictum huius in territorio commissum, quæstio de eodem inibi perfici quoque poterit. Verùm non privativè, & hic solùm, verùm etiam ibi, ubi inchoatum crimen fuit, puta apud eum, in cuius territorio homicida constitit, vel ubi reperitur is, qui criminis reus est. Quæ clara & rotunda *l.* 1. *C. ubi de crimine agi oporteat*, decisio est. Casu autem eo, quo incertum planè est, nec conjecturis, de quibus vide Bocerum (*de Regalib. cap.* 2. *num.* 148. *pag.* 137.) signis, aliisque præsumptionibus ad certitudinem aliquam perducentibus apparet, ubi delictum vel inchoatum vel perfectum: corpus autem occisi in confinio territoriorum ita reperiatur, ut utriusque confinium premat, ei quæstionem criminis defero, ut & das Fraischpfand zu nehmen/ cuius in territorio pars corporis læsa requiescit. Etenim hic cùm de loco delicti non constet, de illo nulla erit quæstio, sed cùm de læsione seu vulnere certi membri appareat, indeque crimen contractum innotescat, hoc ipsum erit, quod quæstioni & cognitioni viam aperiet. Quod si ita est, cognitionem ei haud attribuendam dicemus, in cuius territorio pars illæsa quiescit, in hac enim delictum principaliter non commissum, unde de illa quæstio nulla. Itaque si caput illæsum est, illud in considerationem non veniet, nisi hactenus ut cognoscamus, quis læsus fuerit. [add. *Casus est talis: Aliquis est in separato territorii fine, sagittam emisit, quâ in alio territorio homo occisus est, quæritur ad quem pertineat coërcitio criminis? Alii ex capite, alii ex pedibus occisi quæstionem determinant; alii ex loco in quo sicarius erat cùm cædem admisit, ut plectatur ab illius loci judice, juxta Auth. Quâ in provincia C. Vbi de crimin. Faber tamen (ad d. Auth.) Steinbergius (Diss.* 27. *ad Inst. tit.* 5.) *& alii in hisce dubiis conjecturis sæpenumero fallentibus, & indifferenti casu, mediam viam eligunt & ad utrumque judicem cognitionem deferunt. Baldus verò (ad l.* 5. *C de Episc. & Cler. n.* 11.) *vult præventioni locum esse, quam sententiam magis placere in forensium deliberationum exedris testatur Mornacius ad l. fin. D. de jurisd. cui etiam adstipulatur Excell. Illus Dn. D. Georg. Uvernerus, Præceptor olim meus semper venerabilis. Si de tumulatione occisi corporis quæratur, ei competit in cuius territorio caput jacet.*] His ita enucleatis, tandem eo casu, quo nulla cædis vestigia, respectu loci adsunt, parsque vulnerata confinium premit territorii, aut lethalia plura diversis partibus inflicta vulnera, ut incertum, ex quonam decesserit læsus, quarum una hoc, una illud premit territorium, concurrentiæ locum relinquo. Ita tamen ut liberum relinquam, consultumque arbitrer, in concursu, dominis territoriorum sorti rem committere, ut, ad quem sors devenerit, illius cognitioni tantùm locutus sit.

XLIV. XIII. Huc pertinet die Freyheit in Religionsachen / welches der Stände des Reichs höchst vnd fürnemstes regale (*Exceptio fori declinatur. Landgravii Hassiæ Mauritij, p.* 73.) Nempe post transactionem Passaviensem & pacem religiosam Augustæ anno 1555. firmatam, tam Augustanæ quàm Catholicæ religionis publicum exercitium suis in territoriis Status possunt inducere. De quo supra *lib.* 1. *c.* 13. ex parte egimus. Huius connexa sunt varia, de quibus ex professo egit Reinkingius (*lib.* 3. *de regimine Ecclesiastico, per totum,*) & ex parte Syring. (*de pace religionis, thes.* 25. *& seqq.*) [add. *Quomodo jus sacrorum ad nostri Imperii Status Evangelicos devenerit, exponit Aut. ad Instr. Pac p.* 2. *Disc.* 15. *n.* 1. *ubi originem & fontem hujus rei videbis; addatur Disc.* 2. *p.* 2. *eiusdem Autoris.*]

Statibus Imperij competit jus circa religionem.

XLV. Huc quoque referri possunt alia complurima, quæ politicam Principum potestatem concernunt: Respiciunt ea potissimùm aut Bellica, aut Pacis negotia. Ad illa referuntur, I. Den Vnterthanen Wehr vnd Wafen aufzulegen: (Bidenbach. *quæst. nobil.* 7. *vers. cum portatio armorum, p.* 57.) Arma enim ut Princeps per conniventiam concedit, ita per mandatum imponere, & certis ex causis, fortè propter rebellionem & . . d-mere potest. II Sie in Wehr vnd Wafen zu üben/ quod Trillen vocant, vnd in Bereitschaft halten: (R. A. *de anno* 1555 § Nach dem aber die hiebevor) III. Musterung anzustellen: IV. Zeughäuser / seu armamentaria habere: (R. A. *de anno* 1555. §. vnd demnach ein Kriegsvolck.) Huius generis præcipua, in Germania, quæ videri possunt, sunt, Serenissimi Electoris Saxoniæ Dresdæ, civitatis Noribergæ, Augustæ Vindelicorum, cui inscriptio data; *belli instrumento, pacis firmamento*; & Argentinæ: in queis ingens apparatus machinarum & tormentorum prostat. V. Munire arces & fortalitia extruere, Schlösser mit Basteien verwahren / vnd Vestunge bauen (Knichen *de jure territorij, cap.* 3. *n.* 138. Sixtinus *de regalibus, lib.* 2. *c.* 1. *n.* 15.)

Ad ius territoriale referuntur ius armandi subditos & quæ huic iuri sunt connexa.

XLVI. *Quæritur an nulli liceat etiam Statui, vel Imperij Principi, citra Imperatoris privilegium, aut gratiam specialem, nova extruere munitiones?* Quid olim in Imperio hac in re observandum fuerit, sequens constitutio declarat:

Nos Rudolphus, Dei gratiâ Romanorum Rex, semper Augustus, universis Romani imperii fidelibus, præsentes literas inspecturis, notum facimus per præsentes, quod nobis anno Domini millesimo ducentesimo septuagesimo nono, indictione septimâ, Viennæ pro tribunali sedentibus, ad instantiam nobilis viri, Marchionis de Hochberg, per communem omnium adstantium sententiam est obtentum, quòd nullus homo qualiscunque conditionis extiterit, in alicuius Comitis Comitio, castrum, vel munitionem aliquam qualemcunque construere debeat, nisi prius ipsius Comitis super eo requisito beneplacito & obtento. Quam sententiam, utpote ritè & rationabiliter prolatam, approbantes, & autoritate Regiâ confirmantes, universis vobis inhibemus, ne quis vestrûm sententiam huiusmodi violet, seu infringat. Datum die & loco prædictis, Regni nostri anno sexto. De Imperii Statibus ita sentio, eos etiam irrequisito Imperatore munitiones posse extruere suis in territoriis, modò defensionis hoc fiat gratiâ, nec ad æmulationem aut molestiam alterius, aut denique contra privilegium cuiuspiam Status. Multæ enim civitates Imperiales aliique Status, singulari privilegio ab Imperatore obtinuerunt, ut prope ipsorum territoria nemini liceat castra vel arces; aut fortalitia ædificare. (Gail. *lib. 2. observat. 69. num. 24.*) Spirensem ad civitatem intra tria milliaria non licet fortalitium cōstruere: (Kyllingerus de Ganerbiatu Disc. 4. *num.* 163.) Noriberga à Carolo IV. privilegio obtinuit, ut nulli liceat in einer Meilwegs gerings umb die Stadt einzige Stadt/ Marckt/ oder Vesten/ aufszurichten oder zu bauen: (Goldastus *tom. 2.* Reichssatzung / *pag. 66.*) Castra, fortalitia, seu munitiones à quoquam infra leucam unam à locis jurisdictionis, aut districtus Archiepiscopi, & Ecclesiæ Trevirensis, erigi præter voluntatem Archiepiscopi, severè inhibuit Ludovicus IV. Imperator. Kyriander (*in annal. August. Trevirer. part. 15. pag. 155.*) Similiter, fortalitia, castrave quævis, in fundo, vel districtu totius Ecclesiæ Trevirensis, vel infra leucam à locis jurisdictionis eius, præter consensum Archiepiscopi erigere, nemini, nec ipsis quidem Augustis licere, pœna quinquaginta librarum puri auri: insuper ecclesias, vel monasteria, seu capellas diœcesis Trevirensis incastellare absque voluntate ipsius primarii sacerdotis fas haud esse, sub pœna banni sancivit Carolus IV. Imper. (*d. part. 15. pag. 160.*) Posse autem Imperij Proceres munitiones suis in territoriis extruere, inde colligo: I. Quia ita observatur in rerum argumentis, & hoc jure utimur, ut possint. Ac ne videar factum tantum urgere, loco II. competentiam, ex jure armorum & bellico deduco, quod utrumque Statibus convenit. III. Probat hoc articulus ex R. A. zu Regenspurg *de A.* 1567. (§ wiewol wir nun nach.) Si enim munitiones nemo absque Imperatoris concessione posset ædificare, quid opus fuisset de specie constituere, daß zu Gotha und Grimmenstein keine Vestung solte wiederum gebauet werden. [add. *Hodie rursus Gotha est munitissima, & arx Ducalis olim* Grimmenstein/ *hodie vocatur* Friedenstein. *Dux verò Saxo-Gothanus prius consensum Imperatoris ad id impetravit, ideò quod in Recess. Imp. citato nova munitio fuit vetita.*] Generalis enim prohibitio. daß niemand befugt/ ohne Gnad / Gunst und Erlaubniß Kayserlicher Majestät einige Vestung aufszubauen/ utique hic fuisset perquam sufficiens. Unde cum hic specialis fuerit facta prohibitio, causis ex prægnantibus, jus generale in contrarium erit. Præterea si hoc à mera Imperatoris voluntate dependet, ad quid opus erat Statuum consensu? quorsum attinebat voluntatem Imperatoriam suspendere? quid poterant legati prætendere, daß sie aus Mangel nohtwendigen Befehls sich gegē Kayserliche Majestät nicht vernemen noch einlassen könten / sondern achteten / daß auf zukünftigem Tag zu Erfurdt hiervon/ und was der nicht-Wiederbauung deren Vestungen halben zu ordnen / zu reden seyn möchte. Hoc videlicet est, quod me movet ut credam, Status, ne ipsorum libertati extruendi munitiones, aliquid videatur detractum, non facilè hanc in prohibitionem consensuros, uti nec demolitionem omnes approbâsse, argumento sunt, quæ in R. A. zu Erfurdt/ *de anno* 1567. (§. Aber die von Crayßen:) indeque Imperatorem his ipsis in Comitiis, prohibitionis tanquam odiosæ nullam fecisse mentionem, sed quam prius meditatus fuerat, melius de Statuum jure edoctus, alto silentio involutam reliquisse, & denique proscripti prius, & tunc in custodia detenti Principis Iohannis Friderici filios gratiosâ concessione zum Lande mit allen seinen Pertinentien wiederumb allergnädigst restituit, und damit belehnet / nullâ prohibitione de non restauranda & reædificanda munitione additâ (R. A. zu Speyer *de anno* 1570 §. Was dann seyn.) [add. *Accedit huc textus Clarissimus Instrumenti Pacis Cæs. Suec. art. 10 §. Secundo Imperator.*] Quod Imperator in specie nonnullis civitatibus Imperij, (De Francofurto ad Mœnum vid. infrà quando de hac civitate agetur,) jus munitiones extruendi dederit, nobis impedimento non est. Quia distingui poterat inter Imperij reliquos Status, & Civitates, prætendique, Imperatorem plura Principibus, quàm Civitatibus indulsisse, pluraque in Civitates sibi reservata obtinere, quàm in Principum territoria. Patet hoc inde, quod Imperatores potuerint munitiones, castra, seu fortalitia in civitatibus Imperij extruere, iisdem Reichsvögte dare, & alia peragere, quæ ipsis, Principum in territoriis nunquam licuere. Quod si hæc non adeò firma, uti fortassis est, responsio alicui videbitur, præsertim si ad manus habeat privilegia Principum nonnullorum, quibus ab Imperatoribus munitiones extruendi facultas quoque data, sciat is, insolitum haud esse, ab Imperatore confirmationem debiti nobis alias juris obtinere, ut aliquoties innuimus. Francofurtensibus ad id profuit Imperatoris concessio, ut approbatâ hoc modo eorum intentione, nullus quicquam, quod de æmula-

æmulatione opponeret, haberet. Imò jussus & mandatum aliquod Imperatorium potius hic quàm privilegium est, ut totus innuit contextus, quem infrà inter singularia Francofurtensium requires.

Jus aperturæ.

XLVII. VI. Huc referri debet jus aperturæ, die Oeffnung / quam subditi tempore belli Domino territorij aperiendo castra & arces tenentur facere (Knichen *de jure territ. cap.* 4. *nu.*354. Bidenbach. *quæst. nobil.* 22. *num.* 2.) [add. *Hoc jus apertura nonnullis Principibus Imperij competit in alienis territoriis. Ita Dn. Elector Palatinus tale jus prætendit in Civitatem Episcopatus Spirensis* Deidesheim / *& arcem* Klemen Bamberg / *de quibus locis nota controversia publicis scriptis agitata.*]

Jus sequelæ.

XLVIII. VII. Ius sequelæ, die Folg und Reise / quod subditi superiorem bellum moventem, vel ab aliis bello petitum, sequi tenentur: (Knich. *de Saxon. non provoc. jur. d. c. nu.* 310. Vvehner. *in pract. observ. verb.* Folge / Reisen / Dienste: Maulius *de homagio.*)

Status Imperij quatenus possint militem conscribere.

XLIX. VIII. Milites conscribendi potestas; in propriam: (R. A. zu Augspurg *de anno* 1530. §. demnach soll sich / R. A. zu Speyer, *de anno* 1542. §. Wann nun aber / §. Es sollen auch:) & aliorum salutem, observatis hoc in passu Imperij legibus: quæ inter alia volunt, ut (1.) adsit permissio & consensus Imperatoris: (*Ord. Camer. part.* 2. *tit.* 5 R. A. zu Augspurg *de anno* 1555. §. Wo sie aber keine Herren:) (2.) aut eine wissende und betrangte Ursach / quâ ductus militem conscribat *d. d.* Quibus præsuppositis regulariter (3.) requiritur, das Vorwissen / Bewilligung / und Erlaubnüß des Crays-Obristen: (R. A. zu Wormbs *de anno* 1564. §. demnach so declariren &c. (4.) Daß das Volck so von einem Stand geworben / im Zug durch anderer Stände Land und Grentzen niemand beschwere / noch beschädige / sondern allenhalben wol und erbarlich bezahle: (*d.* R. A. zu Speyer *de ann.* 1542. §. Es sollen auch: R. A. zu Augspurg *de anno* 1555. §. Wo sich aber über diß.) Quod idem quoque, obtinet, si ab Imperatore conscripti milites: (*Ordinat. Cam. part.* 2. *tit.* 35. doch daß eine leidliche und billige Bezahlung gesetzet sey: R. A. zu Regenspurg *de anno* 1598. §. Und als für eine sondere Nohtdurfft.) (5.) Daß gebürliche Caution geleistet werde / solch Kriegsvolck ohn Schaden durchzuführen. (*d.* R. A. *de anno* 1598. §. betreffend aber.) Quoties milites, quavis occasione, aut quocunque tempore, per aliorum territoria, aut fines, aliquis ducere velit, transitus hujusmodi instituatur, ejus, ad quem transeuntes milites pertinent, sumpto, atque adeò sine maleficio, damno & noxa eorum, quorum per territoria ducuntur: ac denique omninò observentur, quæ de conservatione pacis publicæ Imperij constitutiones decernunt & ordinant. Ita constitutum in Instrum. Pacis Osnab. Vvestphal. anno 1648 *art.* 17.

Status quatenus suo [illegible] movendo bellum [illegible].

L. IX. Potestas bellum gerendi & suscipiendi expeditiones: (Handhabung des Friedens zu Wormbs *de anno* 1495. *tit.* die Königl. Majestät.) Parum verò refert, sive illud defensivum sit, sive offensivum, modò utrumque justum: injustum enim solùm prohibitum: (*A. B. c.* 17. §. *fin.* R. A. zu Speyer *de anno* 1526. §. zum andern. R. A. zu Speyer *de anno* 1529. §. Wir / auch Churfürsten. R. A. zu Augspurg *de anno* 1530. §. Wir / auch Churfursten / *&* §. Und dieweil wir nun. R. A. zu Regenspurg *de anno* 1541 §. und damit im Heiligen Reich. Landfried zu Augspurg aufgericht *de anno* 1548. §. Als Weyland.) Credo tamen si nec pars metuens arma, (fortassis quod putet se aggressori bene resistere posse, vel ex alia causa) nec Fiscalis (fortè ex negligentia &c.) inhibitoria ab Imperatore, vel Camera petat, Imperatorem motu proprio inhibitorium expedire posse, Cameram verò non posse. Ratio differentiæ in eo vertitur, quoniam Imperator, tanquam caput vigilans Imperij, vi officij sui tenetur curare, ut pacatum sit, & quietum Imperium, ac boni & innocentes defendantur. (Abschied deß deputation tags zu Worms ann. 1564. §. Dieweil dan.) Cameræ autem administratio Imperij data non est, sed administratio justitiæ, ad instantiam petentis. (R. I. August. 1566. §. Nachdemdan.) Et exemplû belli offensivi justi nobis suggerunt Imperij constitutiones, quando statuunt, læso non solùm defensionem contra aggressorem, in continenti, licitam esse, verùm etiam post damnum illatum, & rem amissam, persecutionem, (quæ certè magìs offensionis, quàm defensionis species est) quando amicos & auxiliatores suos habere poterit, non prohiberi: Vid. Landfried. zu Augspurg. de ann. 1548. Tit. die Poen der Friedbrecher §. und Wan. Ord. Cam. p. 2. t. 9. §. So iemand.) Tempus se defendendi definitum, nempe zu frischer That; tempus autem recuperandi tantùm generaliter expressum, wann er seine Freund und Helffer haben mag / quod admittit intervallum, non modo aliquot dierum, mensium, verùm etiam annorum, si sequimur doctrinam Gailij (*de pace publ. lib.* 1. *c.* 16. *n.* 15. *&* 16.) In Instrumen. pacis Cæsar. Suec. Osnabrugis Vvestphal. anno 1648. confecto, optimè sancitum fuit *artic.* 17. §. *verumtamen*; nulli omnino Statuum Imperij liceat jus suum vi vel armis persequi, sed si quid controversiæ, sive jam exortum sit, sive posthac inciderit, unusquisque jure experiatur, secus faciens reus sit fractæ pacis. At verò si pars altera juri se sistere nolit, licebit ne tunc illi vim inferre? Illud quidem hìc decisum non reperitur, sed si ad constitutiones alias Imperij nostri retrospicimus, videtur dicendum, si quis eo casu arma moveat, illum pœnæ fractæ pacis non subjacere. Loquuntur enim de illo tantùm, so sich deß Uberzugs besorget / und sich gebührlichen Rechtens erbotten; vel ut habet Capitulatio Caroli V. *art.* 21. daß Ihre Kayserl. Majest. nicht gestatten wollen / in denen Sachen / darinnen ein oder anderer Stand deß Reichs / ordentlich Recht leiden mögen / und deß urbietig seyn / mit Raub / Nahm / Brand / Krieg oder ander Gestalt zubeschädigen / anzugreiffen oder zu überfallen; quod etiam in sequentium Imperatorum & Regum Romanorum Capitulationibus repetitum. Porrò in eo-

dem *art.17.* Instrom.pacis *dict.* §. *&* §. *pax verò.* aliud quoque belli offensivi justi exemplum cognoscimus, (ibi: *teneantur omnes &c.*)

Quæ bella Statuum sint justa.

L I. Inter justa bella refero (1.) si offendantur injustè, justè se defendent: (R. A. zu Augspurg *de anno* 1555. §. Nach dem aber die hiebevor. §. Im Fall aber berührte.) Quo tamen casu posteà, wann sie schon zu Feld vnd im Anzuge / atque ita ad defensionem parati, debent Imperatori hoc significare, (*d.* R. A. §. Vnd sollen in obertzehlten.) (2.) Si subditos suos inobedientes, contumaces, refractarios, atque rebelles armatâ invadant manu: (Andr. Gail. *de pace publ.c.2.n.*70.) (3.) Si aliorum in auxilium suscipiant expeditionem, contra illorum subditos rebelles: (R. A. zu Augspurg *de anno* 1530. §. Desgleichen soll der Articul. R. A. zu Speyer *de anno* 1526. §. darauf so haben wir vns. R. A. zu Speyer *de anno* 1529. §. dergleichen soll.) aliosque contra pacem publicam Statum aliquem invadentes: (R. A. zu Trier vnd Cöln *de anno* 1512. §. vnd ob iemands. R. A. zu Augspurg *de anno* 1555. §. Nach dem aber die hiebevor.) Propriis verò sumptibus hoc auxilium suscipiunt per mensem, nec ultrà (R. A. zu Speyer *de anno* 1526 § damit auch / *ibi*: auf ihren selbst Kosten *&c.* R. A. zu Speyer *de anno* 1529 §. Damit auch. & R. A. zu Augspurg *de anno* 1530 §. Damit auch.) Quid verò, si Circuli Dux oppresso opem ferre, & oppressorem reprimere, Statuum circuli consensu & consilio velit, licebit ne Cameræ, mandato executionem impedire? Fecit hoc aliquando Camera, sed ei contradictum, vt videre licet in dem wolgegründten gegen bericht / mit angehefter warhafter Information. auf den vor der Zeit durch die Bischöffliche Wirtzburgische Rähte / wider die Herren Grafen zu Löwenstein vnd Wertheim / außgesprengten vermeinten bericht / (*part.1.cap.16 pag.510. & seq. ac part. 2. p.* 402. *& seqq. p.* 421. *& seqq.*) (4) Si Cæsaris mandato bellum suscipiant contra bannitos Imperij, wann ihnen die Execution wider vnd gegen die Aechter anbefohlen; (R. A. zu Regenspurg *de anno* 1567. §. So hatten wir.) quod conficiunt sumptibus Imperij, si bona banniti non sufficiant (*d.* R. A. § So haben wir vns darumb. § Vnd obwol wir. R. A. zu Erfurdt *de anno* 1567. § Aber die von Creysen / § Vnd nach dem ferner / § Als aber in ob angesetzten. R. A. zu Speyer *de anno* 1570. §. Wann auch von den.) Quod si verò aliter arma à quopiam suscipiantur, notum est, in Camera Imperiali mandata avocatoria contra eandem, sub pœna banni decerni, & per nuncios Camerales insinuari, vulgò die gemeine Abforderung / vel ex aula Cæsarea misso feciali, einen Kayserlichen Herold: (R. A. zu Speyer *de anno* 1529. §. vnd damit an solcher. R. A. zu Augspurg *de anno* 1530. § wo aber der. *Ordin. Camer. part.2.tit.9.* §. Vnd ob sich / *& seq.* Andr. Gail. *1. de pace publ.* 4. *n.1. & seq.*) [add. *Bella ergo offensiva Imperij justa sunt.* (1.) *Qua jussu Imperatoris contra bannitos, observatis imperij legibus, suscipiuntur.* 2.) *Qua consensu Imperatoris & Statuum geruntur.* (3.) *Qua legis permissione suscipiuntur, ut in subditos refractarios, vel in illos, qui nostra occupant. In hisce postremis consensus Imperatoris non est necessarius quia lex Imperij jam de hac re scripta est.*] Hactenus de bellicis.

Quatenus Statibus competat jus ferendarum legum.

L II. Negotia & actus, quæ pacis sunt, in tres digero classes: I. est Iustitiæ. II. Gratiæ. III. Emolumenti. Ad classem *justitiæ* pertinent: (1.) Leges provinciales condere, Landsordnung / juri etiam communi contrarias (Knichen *de jure territor. c.* 1. *n.* 179. Meichsner. *tom.* 2. *lib.* 1. *decis.* 8. *n.* 47.) *Ad harum modi legum robur licèt Imperatoris confirmatio necessaria non sit, utilis tamen maximè* (*Besold* de pact. fam. Illust. c. 2. p. 38.) Quæ tamen posteà valoris sunt, ut in causarum decisione, inter Provinciales, Camera Imperialis secundum eas pronunciare debeat: (*Ordin. Cam. part.* 1. *tit.* 56.) nisi sanctione speciali Imperatoris aliqua ex illis fuerit abrogata: (*arg.* der Kays. Constitution vnd Satzung / wie Bruder oder Schwester Kinder ihres Vatters Brüder oder Schwester verlassen Erbschafft vnter sich theilen sollen: *ibi*: Wollen wir hiemit *&c. Extat inter constitutiones Imperij post* R. A. zu Speyer *de anno* 1529.) Monet tamen Schneidewinus (*ad tit. t. lib.* 3. *Instit. pag.* 413.) Electorem & Duces Saxoniæ contra hanc constitutionem fuisse protestatos, nec eam recepisse. Cæterùm hâc potestate condendi jura provincialia ita plerumque utuntur Principes, ut in conventibus provincialibus, in den Landtägen / consensum der Landständen adhibeant & inducant hoc præfationes vnterschiedlicher Landsordnungen / & inter illas ea, quæ Constitutionibus Augusti Electoris Saxoniæ præmissa.

Principes promulgant Edicta.

L III. (2.) Edicta publicare, offentliche Mandat vnd Edict anschlagen vnd abgehen lassen.

Principes certa constituunt pondera mensuras ulnasque.

L IV. (3.) Pondera, mensuras, ulnasque certas constituere, Gewicht / Maß vnd Ehlen geben. Quorum varietas per Imperium mira est, & quandoque per unam provinciam multifaria, adeò incautiorum magna deceptrix: planè ut utilissimum foret, quod Carolum Magnum constituisse legimus, parilitatem in toto habere Imperio: (Aventin. *lib.* 4. *histor. Boiar p.* 87.) Carolus V. idem sibi proposuit der Reformation guter Policey zu Augspurg *anno* 1530. *tit.* von Ehlenmaß: Weiter ist zu Förderung gemeines Nutzens *&c.*

Principes constituunt dicasteria.

L V. (4.) Dicasteria provincialia, Hofsgerichte / atque Scabinatus, Schöpffenstüle / erigere. Huic qui adsideot vocantur Scabini, Schöpffen judicis consiliarii seu Assessores.

Principes concedunt privilegia, remittunt pœnas capitales.

L VI. Ad classem *gratiæ* refero I. generaliter privilegia, quæ subditis & in territorio suo versantibus dare possunt II. Ius pœnas, etiam capitales remittendi R. A. zu Speyer *de anno* 1526. §. Es soll sich auch. Hoc Principes Germaniæ sibi vindicare ex consuetudine, hominum memoriam superante, & ex eo asserere scribit Knichen (*de Sax. non prov. jure, vers. Ducum, c.* 5. *n.* 470.) cum damnatis neque per viam simplicis querelæ, nec appel-

appellationis succurratur. Ubi verò appellatio cessat, ius indulgendi & remittendi radicatum videtur. Nostris Principibus suasor fuerim, ut in remissione, capitalium præsertim, pœnarum magnâ utantur circumspectione, eamque nec ad quælibet delicta, nec quaslibet extendant ad personas, ne scilicet terminos potestatis suæ excedant summo Reipubl. detrimento, & ansam delinquendi indistinctè præbeant subditis. Pauca mihi delictorum videntur dari posse, quorum pœnam in totum Principis arbitrio adeò cognatam existimem, ut eam immunitate plenâ tollere valeat. [add. *Quæ Dn. Limnæus h. cap. n. 278. & seqq. tradit de jure aggratiandi ea, quum ad jus publicum in genere unà etiam ad jus privatum spectent, enucleare noluimus, cupidum huius materiæ lectorem ad Danielis Clasenii Tract. de jure aggratiandi remittentes.*]

In jure aggratiandi circumspectione opus.

Principes restituunt famam.

LVII. III. Gratiæ & pœnarum remissioni, connexa est famæ seu existimationis restitutio, redintegratio atque concessio. Nonnullis enim Principes famam restituunt amissam, nonullis famam concedunt, quam nunquam anteà obtinuerunt. [add. *Quæ Dn. Auctor hic de famâ n. 293. tradit, ea, quum generalia sint, nos omisimus*] Ut autem restitutio famæ imminutæ & sublatæ per totum vires exerceat Imperium, consensus, voluntas, & concessio Imperatoris, & reliquorum Imperii Statuum, omnino est necessaria. Imminuitur igitur, aut tollitur fama lege Imperii generali, aut ipsius summi Principis sententia, & hoc casu Domino, subditum ut restituat famæ, vix est ut concedam. Aut irrogatur infamia à domino territorii ex lege provinciali, aut per eandem. Hoc casu Dominus, si delictum est remissibile, infamiam poterit tollere penitus.

Quomodo fiat famæ restitutio.

LVIII. Cæterùm famæ restitutio fit aut diplomate, & verbis, aut per æquipollentia facta. Verbis ut fiat, disertis & specialibus opus est. Etenim si Princeps simpliciter deprecanti gratiam fecerit, & indulserit, non facta mentione famæ, tunc pœna tantùm ei remissa erit, at infamia sequax culpæ reum nihilo minus comitari, perseverabit, juxta illud tritum:

Pœna potest tolli, culpa perennis erit.

Facta æquipollentia sunt, quando in bello Ducis ea gratia, famæ quis restituitur, dum flexo poplite, commilitonum in præsentia, vexillum aliquoties eiusdem quasi supra caput rotatur, & in gyrum circumducitur, wann man über ihm das Fähnlein schwinget. Item si infamiâ laborantem Princeps, huius defectus conscius, ad dignitatem & officia ponat, quæ nisi integer homo gerere non posset, tunc enim infamiam ei remisisse creditur.

Principes an famam dare possint?

LIX. De famæ vel existimationis concessione, quam quis antè non habuit, quod contingit in persona spurii, si is legitimetur, res non capedita est admodum. Putat tamen Borchold (*in explicat. c. unic. quæ sint regalia. n. 8.*) & Dn. Fohmannus (*disp. Instit. Imper. 3. th. 31 lit. C.*) Duces, Comites &c. in suis territoriis spurios legitimare posse. Et refert Schöplitz (*ad constit. March. part. 4 t. 15. quæst. 1.*) Electorem Brandeburgicum Ioachimum II. quendam legitimâsse, eumque posteà in collegium seu societatem der Gewandschneider fuisse receptum. [add. *Adeundus circa hanc materiam, ut & circa omnia Principum Imperii jura luculentus Tract. Magnif. Dn D. Myleri ab Ehrenbach de Statibus Imperij.*]

Principes instituunt Gymnasia.

LX. IV. Huc pertinet etiam institutio Gymnasiorum, ut vocamus, quæ ab Academiis multùm differunt, & inter eas, ac triviales scholas, inter medium obtinent locum. In his lectiones quidem, & exercitia studiorum sunt publica, at nulla honorum gradualium collatio: hæc enim à summi Principis dependent privilegio, non à territorii jure. Gymnasia in Germania sunt celebriora, Coburgense institutum à Casimiro Saxoniæ Duce; Vratislaviense, quod Elisabethanum dicitur; Stetinense & alia. [add. *Inter novissima addendum est Lyneburgense Gymnasium Illustre à Divo Dn. Christiano Ludovico Duce Brunsvicensium & Lyneb. erectum, quod hodie florentissimum est, nobilisque juventus ibidem ad magnæ fortunæ cultum excitatur.*]

Principes approbant collegia artificum, atque eorum formant reformantque statuta.

LXI. V. Approbatio, & permissio, ut artifices seu opifices, collegia & societates habeant: Confirmatio statutorum & reformatio eorundem atque abolitio: (Reformation guter Policey zu Augspurg aufgericht *de anno 1548. tit.* Von den Handwercks Söhnen §. hierdurch einer jeden.) Abolenda autem generaliter omnia illa, quæcunque contra utilitatem currunt publicam. Qualia sunt I. Wan sie sich in ihren Zünften oder sonsten mit einander vereinigen und vergleichen / daß einer seine gemachte Arbeit oder Werck in feilem Kauff / nicht mehr oder weniger verkauffen soll dann der ander / und also einen Anschlag oder Steigerung machen / daß die jenigen / so derselben Arbeit nohtdürftig / und kauffen wollen / ihnen sie ihres Gefallens bezahlen müssen: *d. Reformatione* guter Policey / *tit.* von den Handwercken in gemein. II. Ut quod unus incepit, & postmodum ab opere destitit, alter non perficiat. Was einer gedinget / angefangen oder zerschnitten / der ander nicht ausmachen dörffe: III. Daß die Leinweber / Balbierer / Schäfer / Müller / Zöllner / Pfeiffer / Trommeter / Bader / zu andern / dann ihrer Eltern Handwercken / nicht aufgenommen noch gezogen werden sollen. IV. Daß oberzehlte Handwercker sollen in Zünften / Gaffeln / Aemptern und Gilden ausgeschlossen seyn: *d. l.* Quod plerique tamen opificum, qui se honestiores reliquis arbitrantur, inani persuasione propugnant. Id factum etiam recordor eo tempore, quo Sculteti munus, das Regiments schultheissen ampt / in expeditione quadam bellica sustinebam, à tonsore quodam, einem Balbierer / qui balneatorem quendam, einen Bader / infamem dixerat, quod respectu des Baderhandwercks à se factum interpretabatur &

Statuta opificum quæ abolenda.

affirmabat, daß kein Bader zu einem Feldscherer könte aufgenommen / viel weniger darvor passiret werden. Aliud sanè mihi videbatur, tum hunc per textum nostrum, da die Bader vor ehrlich gehalten werden / tum per privilegium Imperatoris Wenceslai de anno 1406. welches er den Badern geben / darinnen sie allen andern Handwercken gleich ehrlich gehalten werden: (apud Goldast. tom. 2. der Reichssatz. pag. 82.) *Putat Georg. Lehman*: (diss. ad t. 5. A. B. conclus. 6. lit. m.) *Wenceslaum hoc fecisse in gratiam ancillæ, quæ, famulitiis operam in balneis elocans, eum captivum è custodum potestate scaphâ abduxerat, laribusque patris redditum cupido concubitu exhilaraverat: de quo Christoph. Lehman* in Speyer. Chron. lib. 7. c. 61. Inter Statuta, ubique ferè, etiam illud caput invenitur, quo ad explorandam sufficientiam, regulariter illis, qui ad magisterium in opificio adspirant, injungitur, ut certum aliquod opus, quod Meisterstück vocari solet, suis impensis faciant. In quo duo potissimùm sunt, quæ reformationem merentur, quorum primum sumptus spectat, quos nimios, in comessationes impendunt: Alterum, quod candidati magisterii, eiusmodi opus magistrale conficere adstricti sunt, cujus non rarò hodie nulla utilitas, & usus jam dudum esse desiit.

Principes instituunt nundinas particulares.

LXII. VI. Nundinarum particularium, Jahrmärckte / instituendi licentia, quâ usum novimus Saxoniæ Electorem, in concedendo civitati Lipsiæ einen Viehmarckt / frustra contranitentibus Budstadiensibus. Nemini enim iniuriam facit, qui jure suo utitur. Et libera videtur eiusmodi nundinarum territorii domino erectio, etiam si vicinis proceribus incommoda ac dispendiosa. Mercatus publici, aut solennes sunt, aut minus. (solennes eos dico, quorum initium & finis pulsu campanæ denunciatur, wann der Marckt eingeleutet / und ausgeleutet wird.) Vtrique iterum aut sunt majores, aut minores. Majores, qui & generales dici possunt, nobis vocantur I. Messe; quod nominis à celebratione solennis missæ est, ad quam confluxus hominum erat, cuius gratiâ tum temporis mercatores merces suas venum exponebant; vel à verbo messen / daß auf solche Zeit die Wahren gemessen / ausgemessen oder verkauft werden / quæ appellatio, ut hodie res se habent, rei præ illa convenientior videtur. Tales sunt die Messen / zu Straßburg / Franckfurt / Leipzig &c. II. vocantur etiam Marckt / secundum excellentiam, ut Naumburger Marckt / 2c. III. vocantur etiam Nundinæ, extenso nonnihil nominis usu. Olim enim & primis temporibus, nundinæ quasi novendinæ, à nono quoque die, quo agricolæ vendendæ, emendæque mercis, & audiendarum legum causâ, in urbem confluebant. Hi ab Imperatoris privilegio dependent, quoniam in utilitatem totius Imperii, non alicuius districtus tantùm, instituuntur, & habentur, atque ad eosdem accedentibus, & retrocedentibus, securitate publicâ & generali opus est, unde etiam salvus conductus, das Gelait / per territoria aliena à transeuntibus peti, & illis præstari solet. Minores quoque & particulares diversi sunt, tam ratione temporis, quàm instituti; unde etiam quandoque nomen habent à cæteris distinctum. Scilicet non in simplici nomine mercatus, vel nundinarum persistunt, sed transeunt in aliud, ut Viehemarckt / qui sunt vel celebriores, vel minus celebriores, & iterum, respectu animalium, generales, vel speciales, certæ scil. speciei ex illis. Celebriores sunt, ad quos ex longinquis terris etiam, ut ex Polonia, vel aliunde, aguntur animalia. Tales sunt die Viehe- oder Ochsenmärckte / qui habentur Lipsiæ in Misnia, Budstadiæ in Thuringia, Bambergæ in Franconia, [add. *Nundinæ equorum Oldenburgi Auricæ* &c.] Minus celebriores sunt, ad quos animalia potissimùm, & ferè solùm ex vicinis locis adveniunt; Quales sunt, der Viehemarckt auf der Moswiesen in dem Fürstenthum Onoltzbach / der Pferdmarckt in der Grafschafft Oetingen / 2c. & alibi Schmaltzmarckt 2c. Licèt enim ad hos aliæ quoque advehantur merces, attamen à potiori, vel abundantiori, nomen illis impositum deprehendimus. Ad hos, ut usus obtinuit, Imperatoris privilegium necessariò non requiritur; quod si accesserit, non ad ipsum esse, sed melius & pinguius esse, referri debet. Ad eandem classem, minorum mercatuum, referri quoque debent, die Jahrmärckte und Kirchweihen / in denen Städten und auf denen Dörffern: Quorum illi privilegio vel Imperatoris, vel Domini territorii, maxima ex parte, constituti; Encœnia verò, die Kirchweihen / ut plurimùm primò hominum concursus ad solennitates istas introduxit, & præscriptio, aut tacitus, vel expressus Domini territorii consensus, continuat. Cùm enim propolæ, & illi qui minores, vel vulgares merces vendunt, spe lucri ad eiusmodi hominum concursus convolare soleant, facilis eam in rem, ut fructuosam, dominorum conniventia fuit, & permansit. Restat ut cæteris minoribus adjungam mercatus hebdomadales, die Wochenmärckte / quando rustici ex vicinis pagis annonam, & alia nonnulla ad civitatem ferunt, publicoque in foro venum exponunt. Quos quidem mercatus, non tantùm sine ullo Imperatoris privilegio verùm etiam ipsius superioris Domini loci, à municipalibus civitatibus, vi jurisdictionis sibi concessæ, institui, atque haberi posse, docuit Matth. Steph: (*de jurisdict. lib.* 2. *pag.* 1. *c.* 1. *membro* 2. *num.* 104.) Quas etiam videmus statuta ferre contra propolas, die vorkäuffer / & alia ad utilitatem municipalium facientia: quod ipsis licèt, modò non excedant terminos, & manus admoveant

veant ad illa, quæ Domino loci, ut superiori, competunt.

An Principes possint concedere Repressalias?

LXIII. VII. Potestas concedendi Repressalias: nam & hanc nonnulli attribuunt Principibus! (Prukmann. *consil.* 17. *num.* 104. *vol.* 1.). Ego nullus dubito, quin peregrinum hoc sit vocabulum, nec latinitati ullâ conveniens origine, utut allusione rem exprimente ab aliis trahatur. Conciniùs fortassis & elegantiùs pignorationes dicerentur. Nobis postquam usus vocabulum illud induxit, communia sunt terenda vestigia, & propterea eò magis, cùm hodie pignorationis vox aliud in nostro nobis significet Imperio, adeò ut repressaliæ quidem sint pignorationes, sed non quælibet pignoratio sint repressaliæ. Possunt autem, repressaliæ describi per manus injectionem, quâ nobis conceditur, personas, vel bona earum apprehendere & detinere, quæ nobis alio juris prætextu obligatæ non sunt, quam quòd earum magistratus injustè nos habuerit, aut concives, qui nobis obligati, justo termino non satisfecerint, & ad instantiam nostram magistratus loci superior jus nobis vel apertè denegaverit, vel protractione indebitâ suspenderit. [add. *Noster Autor hic. num* 305. *& seqq. multa adducit de Repressaliis in genere, quæ nos sicce pede præterimus, cupidum eius rei Lectorem remittentes ad Tract. Peschwvizij de Repressaliis, & Dissert. Academicam Dn. D. Landsbergij de eodem argumento Helmstadi impressam.*] Recessus Imperij zu Speyer *de anno* 1570. §. wann auch die Arresten / wie die Repressalien, generaliter in Rechten verbotten / quantum à Repressaliis abhorreant, claris innuunt verbis. Verùm utut regulare sit, neminem pro alterius delicto vel debito obligari, non tamen omnino etiam in jure desunt casus in contrarium excepti propter utilitatem & commodum publicum. Statuta præterea, quibus uxor debita mariti solvere obligatur, cujusmodi Coloniæ, Noribergæ, Gothæ &c. vigent, valida pronunciavit Camera. (Mynsing. 1. *observ.* 29. Gail. 2. *observ.* 90. *nu.* 1.) & Amplissima Salanæ Academiæ Facultas Iuridica, teste Colero, (*decis.* 31. *num.* 2.) De repressaliis contra Regis Franciæ subditos in Imperio concedendis, si Imperiales homines in Francia lædantur, extat mandatum & rescriptum Friderici I. Imperatoris apud Goldast. (*tom.* 1. *Constit. Imper. p.* 282.) & refert Petrus de Vinea Friderici II. imper. Cancellarius (*lib.* 5. *epist.* 48.) exemplum repressaliarum notabile. In Imperio nostro plerique veterum soli Imperatori laxandarum repressaliarum concedunt jura. Hinc Wesembecius Electoribus nominatim, quod superiorem recognoscant, denegat concedendarum repressaliarum jura. (*Consil.* 47. *num.* 7. *&* 19.) Contrà non Electoribus modò, sed & aliis territoriorum dominis, hæc alij concedunt jura. Pro quibus pugnat usus & consuetudo: (Mindanus *lib.* 1. *process. cap.* 49. *membro* 4. *in fin.* Pruckman. *consil.* 17. *nu.* 104. *volum.* 1.) Et putat Autor quidam anonymus *duorum consiliorum, in materia vindicationis Germanorum in exteros, qua pro Georgio Lorichio contra Flensburgenses edidit, consilio posteriori*, dari posse Repressaliarum casum, qui belli vacet metu. Quod si verum deprehenditur, ut maximè belli ubi subest metus, repressalias Principum generaliter demas licentiæ, has tamen cessante ratione simul non sustuleris. Hinc dictus Autor vacantes belli metu Repressalias inconsultò Imperatore ab inferioribus quoq; judicibus, sicut & civitatibus decerni posse ait, dummodo privilegio arrestandi gaudeant. (*pag.* 182. *& pag.* 233. *edit. Basileens. anno* 1581.) Quicquid sit, ut ad bella licentiosos non convenit esse Principes, nec medicos ad desperata remedia, nisi desperatis in morbis, pronos; ita cui repressaliarum concedendarum jus est, remedio hoc extraordinario prodigalitatem non debet prodere suam, ne se suosque involvat multis casibus, utrisque tristioribus. Olim repressalias in Imperio etiam inter ipsius Imperij subditos in usu fuisse turbidis temporibus Vid. Lehman. (l. 5. Chron. Spir. c. 88.) Si nobis justitia ab illis denegata, qui superiorem habent, ad hunc nobis dabitur accessus. Et omnem in eventum si immediatus hic sit, Camera poterit adiri Impertalis, quæ supplicanti vel promotoriales pro administranda justitia, vel citationem ad prosequendam in Camera litem, vel etiam mandata pœnalia cum clausula contra judicem decernere potis erit jurisdictione suâ: (Gail. 1. *observ.* 28. Mynsing. *cent.* 5. *observ.* 56. *Ordinatio Cameræ part.* 2. *tit.* 26.) Hæc contra dum invaluisse in Germania scribit Mindanus (*de process. lib.* 1. *cap.* 49. *memb.* 5.) ut utamur repressaliis in eum, qui nobiscum in Imperio Romano concivis degit, factum urget, non jus. Vnicum ego rebellionis casum excipio; & novi, Fridericum II. Imperatorem in rebelles nostro Imperio Picentes, mercatoribus nonnullis pignorationum rescripta concessisse: (Petrus Vinea *lib.* 5. *epist.* 48.)

Hodie non tantùm Imperator sed & Principes concedunt moratorias inducias.

LXIV. VIII. Facultas concedendi inducias moratorias. Quinquennel oder Anstands Brief auf gewisse zeit zu zahlen, de quibus tamen dicendum videbatur, soli Imperatori reservatas. (Reformation guter Policeyordnung zu Augspurg *de anno* 1548. *tit.* Von verdorbenen Kauffleuten: Policeyordnung zu Franckfurth *de an.* 1577. *tit.* 23. §. *ult.*) Id quod fortassis olim ita obtinuit. Hodie & Imperator, & Principes Imperii, eas concedere solent, notabili tamen differentiâ: Imperatoris enim concessio hoc operatur, ut isthæ induciæ contra creditores, cujuscunque in territorio confideant, validæ sint; cùm contrà à Principibus datæ, debitoribus se contra creditores eidem Principi subjectos tantùm defendendi debeant præbere occasionem [add.: *Dn. Autor. h. cap. n.* 321. *& seqq. mere suo multa tradit de moratoriis inducijs, qua quum ad jus privatũ pertineãt, nos specilegio in hoc puncto supersedere voluimus, cursesum lectorẽ ad Vvilhel. Aut. de Freudẽberg Tract. de Moratorijs inducijs, itẽ Dissert. Excell. Dn. D. Ioh Strauchij de Inducijs, leuo habitã, remittentes.*] Alienæ autẽ pecuniæ privatæ decoctor, qui pecuniam quam debet aliis, latâ culpâ, vel dolo malo absumit in Imperio nostro furi comparatur & puniri debet, nec ad

officia & dignitates porrò admitti. (*Reformation* vnd Ordnung guter Policey zu Augspurg *anno* 1549. *tit.* von verdorbenen Kauffleuten & in der verbesserten Policey Ordnung zu Franckfurth 1577. auffgericht *tit.* 23.) in constitutione quadam Hansæ Teutonicæ, cujus mentionem facit Vvilhelm. Antonius (*in tractat. de rescrip. moratorijs conclus.* 23. *n.* 4.) in hos prometitò statuitur, daß nach vorgehender declaration, nicht allein die Schandglock über sie auch mit offentlicher Aufstellung an den Pranger/ ewiger Verweisung/ auch nach vermerckten Umbständen/ als ein Dieb oder falsarius, an Leib vnd Leben gestrafft werden sollen.

Alia Principum emolumenta. LXV. Prætereà ad Principum emolumenta pertinent collectæ & census provinciales, metalli fodinæ, salinæ, & alia nonnulla, de quibus Knichen (*ad.tr.de sublimi & regio territorij jure, & de Sax. non provoc. jure, v. Ducum, c.* 5.)

CAPUT XX.

De jure præcedentiæ, & sessionis prærogativa, inter Principes & Dynastas.

Contentio de præcedentia in imperio frequentissima. I. Maximum Proedriæ certamen inter eos, qui illustrioris dignitatis charactere notati, & olim extitit, & etiam hodie adhuc existit Contentionem inter Oratorem Imperatoris Romani, & Legatum Regis Galliæ, qui istum pro Legato Regis Hungariæ haberi volebat, describsit Heberer. (*lib.* 1. *servitut. Ægypt. cap.* 50. *p.* 314.) Francisci I. Galliarum Regis Legati V. Oratoribus, quòd Rex Galliæ Romanorum Regem præcederet, anno 1521. Caleti, prioritatem eripere conati sunt: (Kirchner. *de legat. lib.* 2. *c.* 5. *n.* 74.) Inter Caroli Burgundi & Electorum legatos quid peractum, retulit & Buxtorf. (*ad A. B. th.* 84. *lit. b.*) Abbas Fuldensis Coloniensem Archiepiscopum aliquando loco dejicere fuit ausus: (Cranzius *lib.* 6. *Saxon. c.* 46.) Ex literis Principum Electorum anno 1530. Carolo V. inscriptis certiores reddimur, inter Bavarum & Saxonem, Brandenburgicum & Brunsuigium, Hassum & Pomeranum, de sessione, processione & statione, multos annos variè disceptatum fuisse, nec in id usque tempus, licèt sæpè tentata fuisset, reconciliationem ullam fieri potuisse. Ac contentiones istas adeò exarsisse, ut licèt omnes illic Principes præsentes, ac inter eos ageretur, omnis tamen actio Electorum infrugifera & irrita esset futura: (Goldast. *tom.* 3. *const. Imp. p.* 509) Bavariæ Ducis legatus, cùm in Concilio Tridentino de præcedentia Venetis litem moveret, admonitus à Patribus, in Conciliis religionem, non regionis sessionem curari, protestatiouem de non præjudicando addidit, eamque actis inseri perijt: Huic Venetus respondit, eum & hâc, & aliâ vice, cedere deberet, hocque aunotari jussit: (Petr. Iustin. *de reb. lib.* 14. *Venetus in fin.* Besold. *de legatis, c.* 5. *n.* 7.). Tempore Ludovici IV. Imperatoris in Francia orientali seditio ex levi causa orta est maxima. Nam Albertus & ejus fratres, Adelbertus, & Henricus, Comites Bambergenses, electo Rudolpho Episcopo Vvirzburgensi litem moverunt de iure præcedendi, quasi propter familiæ præstantiam maius sibi jus competeret. Episcopus ergo Vvürzburgensis nihil cedens de sua magnificentia, fratres tres suos Eberhardum & Gebhardum in auxilium vocans, itemque Conradum, Ducem Hassiæ & Franconiæ sibi adjungens, bello decertare, remque armis decernere voluit, in quo prælio Henricus periit, & Adelbertus vivus captus, jussu Gebhardi securi percutitur: & Eberhardus ex altera parte inter cæsos vulneratus cùm esset repertus, domum delatus non diu vixit: Albertus verò fugâ sibi consuluit. Nullus quoque dubito, quin omnes auribus vel visu perceperint, singulis ferè comitiis novarum disputationum & litium clamoribus atria & subsellia personare, ut falsus non fuerit Zamoiscius, Magnus Poloniæ Cancellarius, qui dicere solitus: Germanos in suis comitiis nihil agere, quàm ut de sessionibus digladientur: (Kirchn. *lib* 2. *de legat. c.* 5. *n.* 78.) Der Session wegen seind ein Theil in der Güte verglichen/ Theils habens auf die Austräge gestellet/ die andere aber schweben noch bey ihrer Vnrichtigkeit (R. A. de anno 1570. §. zum letzten.). Expressit hoc Mameranus (*in fronte descrips. investiturœ Regalium Elector. dignitatis &c.* apud Goldastum *polit. Imperial. part.* 6. *tract.* 5. *pag.* 365. *seqq. lineis.*).

Etsi Principibus deberet certus haberi
Ordo, quove loco quisque sedere queat.
(Est Electorum tamen unicus ordo sedendi,
Et certus semper undique lite carens.)
Non tamen ad normam cunctis bene convenit unam
Principibus, reliquisq; Imperii Ordinibus.

Et testant vestigia altercationum Recessibus Imperii impressa (R. A. *de anno* 1530 §. Item als sich im Anfang. R. A. zu Speyer/ *de anno* 1542. §. Als sich auch etliche Fürsten; & *de anno* 1544. §. Vnd nach dem in solcher Versamlung. & *in ead. Constu* §. Wiewol auch auf diesen vnsern/ & §. Vnd als sich im Anfang.) In comitiis Ratisponensibus anno 1640. & 41. de præcedentia & loco variæ disceptationes fuerunt: (1.) inter Directores. Cum enim in primo principum senatu 8. Sept. styli vet. anno 1640. Austriaci directorium suscepissent, Salisburgensis Archiepiscopi nomine protestatio interposita fuit quâ inter alia dictum, ante multos annos Austriacos Archiduces, primam sedem in senatu principum, & Directionem cùm Salisburgensi Archiepiscopo suscepisse, quam licèt cum expressa juris sui reservatione Salisburgensis alternando admiserit, nunc tamen eò ventum, ut Austriaci jure sibi id deberi prætendant &c. (2.) Saxoniæ Duces jus suum, contra Bavariæ Ducem, salvum volucrunt; hacque in controversia jamdum anno 1576. se finaliter

finaliter submittere decisioni Imperatoriæ, dixeruut, & iterum se eandem petere & expectare. (5.) Saxoniæ Duces Vinarienses contra Altenburgensem protestati sunt. (4.) Bambergensis sibi debere præcedentiam aute Magistrum ordinis Teutonici, affirmavit. (5.) Episcopi Wormatiensis nomine Episcopo Herbipolensi, ratione præcedentiæ contradictum. (6.) Eichstadiensis Episcopi nomine protestatio facta, contra Episcopi Bisuntini, & Magistri ordis Teutonici legatos, quod sibi præcedentiam arrogare in actu propositionis Imperatoriæ conati fuissent. Ejusdem conatus causâ protestati quoque fuerunt, Constantiensis, Brixiensis, Hirsfeldensis & Argentoratensis, Episcoporum Legati. (7.) Curiensis sibi alium locum deberi contendit. (8.) Præpositus Elvvangensis fecit contradici Campidunensi & Murbacensi. (9.) Corbeiensis Stabulensi. (10.) Frisingensis Monasteriensi, & Leodiensi. (11.) Comites Wetteravienses Comitibus Suevicis. Atque ita protestationibus omnia plena, per tota ferè comitia, potissimùm autem initio & fine; ubi contra ordinem in subscriptione observatum, Hildeshemensis, Padebornensis, Frisingensis, Ratisponensis, Passaviensis, Brixiensis, Osnabrugensis, Episcopo Halberstadiensi præcedentiam negarunt. Ordinis Teutonici Magister, Bailliatum Alsatiæ & Confluentiæ, malè Prælatis postpositum, dixit: Campidunensis Hirsfeldensi præferri voluit, alii aliis. Nec tantùm quæstio præcedentiæ Princeps inter ipsos terminum habet, verùm etiam gens genti, provincia provinciæ, civitas civitati, ordo ordini præferri anhelat. Anno 1495. in Wormatiensibus comitiis haben die von Aach nicht niedersitzen wollen / sondern fürgewendet / daß die von Cöln sich zu obrist hätten gesetzt / da ihnen gebühret zu sitzen. Dagegen die von Cölln von denen zu Aach zu wissen begehret / wie sie sich achten / für eine Freye/oder für eine Reichsstadt: (Lehmann. *lib. 4. Chron. Spir. c. 5.*) Quando Carolus V. Aquisgranum petiit inaugurationis causâ, Dux Clivensis Ioannes equites addaxerat quadringentos, insigniter armatos. Iis contentio multa fuit cum Saxonicis, utri præcederent: ita quidem ut pompam istam, quâ vix ullam Germania viderat illustriorem, nox interpellaret: (Sleidan. *de stat. relig. lib. 2. p. m. 37. b.*) Inter Imperii liberos Nobiles Francici tractus, atque Imperiales civitates, anno 1619 Norimbergæ de præcedentia orta est dissensio, cujus infrà uberior dabitur deductio.

Concertationes de præcedentia noxiæ. II. Sunt verò hæ concertationes non solùm tempore belli perniciosissimæ: sed & pacis tempore maxima secum trahunt incommoda: von wegen Mißhelligkeit des Sessions streits werden ie zuweilen des Reichs gemeine Obligen vnd vorfallende Nohtdürfften zu rück gehalten vnd verzogen / auch vngleiche Affection dahero verursacht: (R. A. *de anno 1603.* §. der in dem H. Reich:) nec rarò cædibus causam præbent, belloque viam aperiunt.

III. Non tamen autor ulli velim existere, vel minimùm de suo jactare jure, & honore instar decoctoris cedere. Si enim cum injustum & crudelem dicimus, qui sanguinem negligit suum, illaudabilem illum, qui bona sua non conservat nec defendit, cur non omnium abiectissimum habebimus eum, qui honorem, alterum istum sanguinem, non calidè fovet, & à se vel maioribus suis bene partum, non bene propugnat? Multùm tamen hic interesse non diffiteor inter insolentiam incuriosam, & diligentiam non ambitiosam. Is vitium incurrit, qui ambitioso tumore eò fertur, ut alteri debitum honoris locum audax sit præripere, non idem ille, qui sibi debitum humane exposcit, insolenter negatum, aut interversum diligenter tuetur. *Ius præcedentiæ conservandum.*

Generalis de præcedentiâ regula. IV. Qui de præcedentia disquirere constituit, in regulis ex jure civili extrahendis cautus esse debet, atque ad præsentem se conformans rerum statum, à sapientioribus quid hanc in rem annotatum sit, deliberato perpendere animo. Non enim & ab his omne quod adductum videt, veritate suâ niti deprehensum est. Generalis, & prima omnium ferè, hac in materia regula est: *Digniores cæteris preferendos.* Atque hoc in generali dum versamur axiomate, res satis expedita est: quando verò ad speciem deflectimus, & in id inquirimus, altero unde quis dignior probari possit, ad varia ut advertamus necesse est.

Dignitatum gradus varij, eorumque inter se collocatio quoad præcedentiam. V. Inter civiles dignitates supremum gradum Imperialis Regalisque dignitas occupat, de qua etiam inter diversas nationes consensus est. Post eos qui sequuntur, pro Rerumpublicarum diversitate diversa tenent nomina, subsellia que. Principes in specie ita dictos post Reges collocat Petrus Calefat. (*de equestr. dignit. num. 106.*) Eosdem Ducibus & Comitibus, atque Marchionibus præfert Fulvius Pacianus, *de probat. lib. 2 cap. 27. num. 10.* Quod apud alias quidem frequentari gentes Cluverius, (*libr. 1. antiq. German. cap. 48. pag. 375.*) ait, non verò in Germania. Vtque hac in re, Germaniæ observantia ab aliarum gentium institutis discrepans est, ita etiam ipsos inter Duces singularem præ reliquis Archiducibus attribuit præstantiam. Tempus fuit, quo in Orientali, ut & in Occidentali Imperio, Duces Comitibus fuerunt postpositi: (Guido Panciroll. *cap. 1. notit. oriental & cap. 70. Occidentalis Imperij*;) Sed hodie Comites præcedunt, ut & Marchiones, licèt, ut dictum, alibi Principibus postponantur, alibi eosdem præcedant. Comites autem, ut suprà monui, diversarum cùm sint & ipsi classium, diversas quoque stationes obtinent. Inter eosdem nobis Comites Palatini, die Pfaltzgrafen / primi sunt, secundi Landgravii, tertii Marchiones vel Marchgravii. Marchiones sequuntur Burggravii, quos denique illi, qui simplici nomine Comitis clarent. Quibus tamen in Bullis Pontificiis Barones præponi Münsterus innuit (*in Cosmograph. libr. 3. cap. 20.*) Verùm nos Barones Comitibus postponimus generali hac in dignitatum descriptione. Vt maximè enim alii nullum dignitatis

inter eosdem discrimen agnoscant. (Wehnerus *in observ. pract. verb.* Freyherren / *pag.* 175.). Illud tamen si in aliis, non verò in præcedentia & sessionis honore obtinet. Omnes denique post enumeratos, Nobilitatis, in specie ita dictæ, ordo succedit.

Quando major dignitas præcedentiam non conferat.

VI. Cæterùm generalis, quam diximus, regula, quòd majori dignitate præditus minori prædito præferendus sit, exceptiones habet: I. Major dignitas non facit quem præcedere, si illa non sit ordinata ad illum actum, Inde Electores anno 1471. in comitiis Ratisponensibus Caroli Burgundiæ Ducis legatis fecerunt intimari, se ne Regibus quidem, si adessent, cessuros. II. Major reverentiam minori debet, quando est in domo minoris, III. Majori dignitati non debetur prærogativa, si lex, sanctio, vel pactum sit obstaculo. Ita inter Equites aurei velleris, non qui dignitate majori claret, sed qui prior in ordinem receptus est, alteri, præfertur, excepto Imperatore, Regibus & Ducibus, quibus isto in ordine ætas prærogativam tribuit.

Ex ordine scripturæ an dignitatis prærogativa quærenda?

VII. Inter dispares dignitate, altera regula est: *Ordinem scripturæ sequendum, ut dignior ille sit, qui primo loco nominatur*: quod obtinet, quando lege, albo aut alia matricula, certa dignitatum, aut eorum, qui in dignitate sunt, distributio fit; vel quando ad normam hujus publicorum congressuum decretis personarum nomina subscripta reperiuntur: (Iohannes Fichardus *consil. 77. num. 12. tom. 1.*) nisi adjecta fuerit clausula subscriptioni, *salvo cuiusque iure*, daß solche einem jeden an seinem hergebrachten Gebrauch vnd Gerechtigkeit / in einigem Wege nicht nachtheilig / schädlich oder vergreiflich seyn soll. Contrà ordo scripturæ dignitatem vel præcedentiam non firmat, quando ea simpliciter & enunciativè personas demonstrat. Hadrianus IV. Papa quum ad Imp. Fridericum I. hanc exarasset epistolam: *Miramur, quod B. Petro sacra Romana Ecclesia non quantam deberes, exhibere reverentiam videris. In literis enim ad nos missis nomen tuum nostro præponis, in quo insolentiæ, ne dicam arrogantiæ, notam incurris* (Nauclerus *generat. 39.*) responsum, quod merebatur, tulit. Ita enim Fridericus Imperator: *Lex iustitiæ unicuique, quod suum est, restituit. Numquid tempore Constantini Sylvester regale aliquid habuisse dignoscitur? Sed eius pietatis concessione libertas data est Ecclesiæ, pax restituta, & quicquid regale Papatus habere dignoscitur, largitione Principum obtinet. Unde cum Romano Pontifici scribimus, iure, & ex antiquo, nomen nostrum præponimus:* (Goldastus *d. lib. 1. de maioratu, cap. 23. num. 4.*)

Lex, Pactum, consuetudo præcedentiam determinat in Imperio, aut certè determinare debebat.

VIII. Quod si dignitate pares sint, hoc est, Regnum cum Regno, Rex cum Rege, Princeps cum Principe, Dux cum Duce &c. de præcedentia decerter, sequentes video à Doctoribus præscriptas regulas: I. Si quædam de præcedentia lex, vel constitutio, pactum atque consuetudo prostat, ea observanda maximè. Tales sunt, *primò*, in Imperio nostro (*Aurea Bulla cap. 3. 4. 22. 23.*) quæ Electoribus inter ipsos certos præcedentiæ terminos posuit. Relatum mihi fuit, in Comitiis Electoralibus Ratisponæ, anno 1636. à Collegio Electorali constitutum, daß die aus einem Churfürstl. Hause geborne Fürsten / vor andern Fürstlichen Häusern die præcedenz und Vorsitz haben sollen. Vtinam verò ejusdem generis alia cæteros quoad Imperij proceres posita, variis dissensionibus certissima medela. Contrarium verò omnes ferè Imperij Recessus innuunt, & res ipsa occasionem dedit Iohanni Zamoiscio, Poloniæ Cancellario illustri, affirmare, Germanos in suis comitiis ferè nihil agere, quàm ut de sessionibus digladientur. [add. *Hoc cacoethes Germanis proprium non est, sed commune cum cæteris nationibus. Et habuit Zamoiscius in sua Polonia, quod notaret, nisi domi cæcus, foris Argus esse maluisset.*] deditque eadem Hieronymo Aventino ansam ad Ordines in Comitiis Ratisponensibus anno 1594. sequenti perscribere stylo:

O proceres, proceres, dum, quâ quis sede sedere
Debeat, inter vos rixa miscetur & ira,
Ne vestras sedes, & ne charissima quæque
Eripiat vobis crudelis Turca, cavete.
Illum etenim semper discordia vestra potentem
Fecit, & illius victricia reddidit arma.
Ponite iam, quid cessatis? rogo, ponite vanos
Invidiæ morsus, odia & mala iurgia, tempus
Inque aliud magis appositum differte querelas:
Publica ne pereant privatos propter honores
Commoda.

Legatus an in Imperio Principalis sui locum obtineat?

IX. *Deinde* illa, quæ legatis Electorum principalium suorum sedem stationemque non concedit: (*d. Aur. Bull. cap. 28. §. 6.*) Cujus observantia etiam ad cæteros usque penetravit Ordines, peculiari inter ipsos pacto confirmata anno 1566. Autor des ausführlichen Berichts / wie es auf den Reichstägen pflegt zuzugehen / *cap. 5.* Adeò autem hoc verum est, ut in Comitiis Noribergensibus anno 1542. ipsius etiam Cæsaris Caroli V. legati, Ferdinando fratri fuerint postpositi, ceu ex scripto quodam Iohannis Friderici Electoris Saxoniæ & Philippi Landgravij Hassiæ, ostendit Antonius Coler. (*de iure Imperij German. sect. 68.*) Scilicet si legatus Electoris adest electioni Regis Romanorum, is (1.) in mensa, quæ principali suo paranda, sedere nequit: (*A. B. cap. 28. §. 6.*) (2.) In Imperij conventibus, si Electores, Palatinus & Brandeburgicus non adsint, tunc quidem ipsorum legati sessionem Dominorum suorum occupant, quia uterque extremum locum tenet, ille à dextris, hic à sinistris: Quod si verò cæterorum Electorum, quorum inter media est sessio, aliquem abesse contingat, reliqui verò præsentes sint, tunc Electores præsentes absentium subsellia, locaque media ingrediuntur, legatis absentium ad extrema subsellia remissis. (Leheman. *in Chron. Spir. cap.* 124. Hordleder. *lib. 4. de caus. belli Germanici, cap. 30. pag. 725.*) Anno 1520. 21. Octobr. in inauguratione Caroli V. Legatis Electoris Saxoniæ, qui

ob in-

ob infirmitatem Coloniæ substiterat, à Duce Iohanne Clivensi de præcedentia controversia mota legitur; ita ut pompam istam, quâ Germania non viderat illustriorem, nox interpellaverit: (Sleidan. *lib. 2. comment.*) Sed fundamento caruit Clivensis prætensio: Legati quippe Electorum ut maximè post cæteros in persona præsentes locentur Electores, non tamen publicis in actibus aliis Principibus, qui & ipsi adsunt, posthabentur. Pro regula habetur, legatos Principum Imperij in Comitiis & conventibus Imperij secundum ordinem, qui si ipsorum Domini ipsi præsentes essent, observaretur, sedere & vota dicere: quòd si verò ex Principibus aliquis ipse præsens, eum illius legato anteponi, cui si ipse adesset, postponeretur. Scilicet ita visum propter dignitatem, quam principalis suo jure tenet, legatus autem per repræsentationis modum, & sic alieno jure. Cùm in Comitiis Ratisbonensibus anno 1653. Electorum secularium legati, inprimis Bavariæ, nollent Carolo Ludovico, Palatino Rheni, Electori, loco cedere, collegium Electorale hanc tulit sententiam, wo die Herrn Churfürsten nicht alle persönlich gegenwärtig / und mit der abwesenden Gesandten concurriren werden / daß alsdann die in eigener Person anwesende Herren Churfürsten / der abwesenden / oder sonst quâcunque occasione, bey denen actibus, tam publicis, quàm collegialibus, nicht erscheinenden Herren Churfürsten / Rähten / Gesanden / und Bottschafften / (ohne respect Ihrer gnädigsten Herrn Principaln sonsten vor- oder nachsitzen / wann sie selbst gegenwärtig wären) in sedendo, eundo & procedendo, es werden gleich die Kays. insignia vorgetragen oder nicht / doch salvo semper Directorio, ac laterum, & votorum ordine, vorgezogen werden solte. Quid verò dicendum, si legatus sit Princeps Imperij, sed votum & sessionem per se in comitiis non habeat, qui & sic alieno compareat nomine? Consultatum hac de re fuit in Comitiis Ratisbonensibus anno 1653. ad quæ Iulius Henricus, Dux Saxoniæ Lavenburgensis, fratris senioris, Augusti, nomine comparuerat, & placuit Senatui Principum. Es wäre hierüber Ihrer Kayserl. Mayst. die allerunterthänigste relation darhin zu erstatten / daß nicht allein die Geistlichen / sondern auch die Weltlichen / in dieser Sach vornemblich interessirte Bänck / dahin geschlossen / daß so wohl Ihrer Fürstl. Gn. Hertzog Iulio Heinrich von Sachsen Lawenburg / als damahls regierenden Hertzogen zu Sachsen Lawenburg Herrn Brudern / und gevollmächtigten / als auch andern dergleichen Fürsten / so mit gnugsamer Vollmacht versehen und auß dem Hauß deß Fürsten / welcher Ihnen Gewalt auffgetragen / entsprossen / die session gleich andern in Person anwesenden / vor der abwesenden / Fürsten Gesandten einzuraumen. Patet quoque ex subscriptione (R. A. zu Sp. *de ann.* 1500.) Henricum Ducē Megapolitanum, legatum patris sui, Magni Ducis Megapol. aliis legatis Principum secularium prælatum fuisse. Simile exemplum videre licet in (R. A. zu Speyer *de anno* 1526) ibi Georg Läntgraff zu Leuchtenberg / von wegen seines Vatters / ac ex eadem familia Lavenburg. ut in supplicatione ad Cæsarem legitur. Porrò nec illud sicco hic prætereundum est pede, postquam non ita pridem Principum numerus Cæsaris benignitate multùm excreverat, quòvique illi Principes in Comitiis Ratisbonensibus anno 1641. peterent, ut in Senatum cæterorum Imperij Principum cum jure votandi reciperentur, in id quidem consensisse proceres, sed ita, ut prius præscriptis conditionibus satisfieret (R. A. *de dicto anno* 1641. §. und demnach.) Harū autem potissimùm tres erant 1. Daß sie mit Immediat-Gütern / so im Reich gelegen / sich versehen. 2. Daß sie der Reichs Anschlägen / so sie zu tragen schuldig seyn sollen / Richtigkeit gemacht. 3. Daß sie den alten Fürsten / und dero Abgesandten nachsitzen / und nach votiren solten. Tertia hæc novis Principibus illis (& nonnullis aliis) nimis onerosa, Cæsareæ benignitati contraria, nec consuetudini in imperio receptæ conveniens, visa fuit, ideoquè eam interpositâ protestatione, subire recusârunt. Cùm autem in Comitiis subsequentibus anno 1653. Ratisbonæ iterum de eadem conditione in Senatu Principum consultaretur? Salisburgensis palam professus est, sibi placere, ut ea remitteretur, quod etiam Austriacis visum in hunc modum perorantibus, diese dritte condition seye vor diesem nur von etlichen auff die Bahn gebracht / darwider aber ein öffentliche protestation abgelesen / und darfür gehalten worden / daß solche condition dem Fürstenstand gantz und gar zu wieder lauffe / wie es auch in effectu nicht anders seye. Dann Vermög der privilegien solte eine in den Fürstenstand erhabene Person / andern Fürsten an allen dignitäten / und Fürstlichen præeminentien gleich gehalten werden. Zu dem / so seye dieses Zumuhten eine purlautere Erneuerung / dann als der erste Fürst von Arnberg / vom Kayser Carolo V. in Fürstenstand erhoben / seye Ihm zugleich die session vor der alten Häusser abgesandten vergönnet / und deßwegen kein controversia movirt worden; die deß vorigen Reichs-tags anno 1641. acta weissen diese condition gar nicht / daß die newe Fürsten / der ältern Fürsten Abgesandten nachsitzen / sondern nur mit Ihnen vergleichen solten / der Vergleich aber importire kein Nachsitz / dann so die nachsitzen müsten / dörffte es keines Vergleichs. Solten diese newe Fürstliche Häuser / eines oder das andere in Person erscheinen / könte vielleicht der beste Vergleich dieser seyn / daß sie so dann den Vorsitz zwar vor der alten Häusser Gesandten nehmen / die vota aber nach denselben / suo loco ablegen lassen könten / und dieses so lang / biß ein anders verglichen würde. Et cùm de hac conditione in Senatu Principum variis votis, pro & contra, actum fuisset, majora eò conclusêrunt, ut novorum Principum legati, exclusâ omni remorâ ad sessionem & votum in Senatu admitterentur. Quòd si forte ipsi novi Prin-

cipes, aut eorum aliquis, in Senatu comparerent, illi quidem ante legatos cæterorum Principum locarentur, sed vota post eosdem exponerent. Denique pro limitatione superioris regulæ haberi debet, quòd legati domus Austriacæ, nec non Ducis Burgundiæ, in Comitiis præponantur Principibus Ecclesiasticis & secularibus, ut patet ex subscriptionibus recessuum. Idem quoque de legatis Archiepiscopi Salisburgensis mihi ab amico relatum fuit, sed eos in subscriptionibus recessuum Imperij, Ecclesiasticis Principibus, qui ipsi Comitiis interfuerunt, postponi video; deprehendo etiam ex (R. A. *de anno* 1613.) Archiepiscopum Salisburgensem præsentem legatis Austriacis & Burgundicis postpositum. De Austriacis autem notandum, quòd si ex Archiducibus ipsis aliquis personaliter adsit, illum sine dubio legatis ejusdem familiæ præponi. (*d.* R. A. *de anno* 1613. *in subscript.*) Huc pertinet constitutio Caroli V. apud Goldastum (*tom.* 3. *Constit. Imper. pag.* 510.) [add. *Constitutiones Marchica, Bohemica, Gallica &c. quas Autor, cap. num.* 57. *& seqq. refert, ad usum nostrum publicum non spectant, adeòque illas omisimus.*]

Secunda regula in præcedentia observanda. X. II. Regula. Inter pares dignitatis gradu, præcedit qui tēpore est antiquior, hoc est, qui dignitatē prius adeptus est (Gold *li.* 1. *de maioras. c.* 17. *n.* 5. *p.* 51.) Hoc ex fundamēto Romanus Imperator cōtra Constātinopolitanū disputat, apud Baroniū (*tom.* 10. *Annal. Eccl. an.* 871. *n* 50.

Tertia regula. XI. III. Si non constet, quis sit antiquior dignitate, ætate major debet præferri: (Vincent. de Francb. *decis. Neapolit.* 144. *num.* 5. *part.* 1.)

Quarta regula. XXII. IV. Si pares sint tēpore, aut judicis sententia, aut amicabilis cōpositio, aut sors præcedentiam dabunt: Goldast. *d. l.* 1. *c.* 17. *n.* 16.)

Quid iuris in antiquitate familia. XIII. V. Antiquitas familiæ præcedentiam tribuit. Ego quidem antiquitatem extra considerationem omnem locatā non velim, at quantum ejus in deductione libidini tribuatur, quādo considero, cogor cum Knichnio (*de Saxon. non provoc. iure, verb Ducum. cap.* 2. *nu.* 43.) fateri: Si de vetustiori familiæ vel domus Principalis ortu, disquisitio instituatur, nullam majorem controversiæ ansam oriri posse. Quippe si antiquitas prærogativam tantùm tribuet, nulla reperietur familia, quæ non exclamabit cum Seneca (epist. 44.) *Omnibus nobis totidem ante nos sunt, nullius non origo ultra memoriā jacet.* scil. ut Ovidius canit:

Principiumq; sui generis, revoluta que quærēs
Secula, cognatos venis ad usque Deos.

Ex arca Noë Hieronymus Gebuilerus familiam Austriacam deducit. Quorum omnium conatus partim ridiculus, partim ineptus, meretur censoriam notam Gerhardi de Roo, (*lib.* 1. *annal. Austriac. p.* 1.)

Quando senioris debeatur præcedentia. XIV. VI. Inter ejusdem familiæ, genere, statu & dignitate pares, seniori ætate debetur præcedentia: (Goldast. passim *in Seniore*, præsertim *l.* 1. *c.* 22. *per totum.*) Huc pertinent, quæ *Informatio* Christiani, Episcopi Mindensis, Ducis Brunsuicensis & Luneburgensis, *de præcedentia controversia* cōtra Fridericum Vlricum, Ducem Brunsuicensem & Luneburgensem directa, atque in Circolari conventu Halberstadij anno 1614. exhibita, me docuit. Es ist bekant/ haberi illa, daß Ihr Fürstl. Fürstl. G. G. beyderseits aus einem Fürstlichen Stamm entsprossen / auch Hertzog Christian mehr als noch so alt / als Hertzog Friderich Ulrich/ dannenhero Hertzog Christian als ältern / die Natur vnd GOTT den Vorzug gönnen. Inter pares enim ætas semper prælationem tribuit, & ita consuetudine quoque receptum. Zugeschweigen dero viel hundert Jahren Kayserlichen Resolutionen, Declarationen, Confirmationen, Decreten, Belehnungen vnd Verträge / da iederzeit der ältiste vorgesetzet/ vnd nur zugedencken was seithero der letzten zwischen Hertzog Bernhards/ als des ältern (Hertzogs Christians Anherrn) vnd Hertzog Heinrichē den jüngern/ Brüdern/ (Hertzog Friderichs Anhern) aufgerichteter Brüderlicher Landtheilung/ an. 1428. vorgangen/ da sich befindet / das vnangesehen Hertzog Bernharden der Zellische / Hertzog Henrich aber der Wolffenbütlische Theil zugetheilet/ nichts destoweniger Hertzog Bernhard den Vorsitz vnd Præcedentz ohn einige Contradiction gehabt: so ist auch in Belehnungen stäts der älter vorgesetzet. Die Grubenhagische Linien seynd viel Jahr aus den Lehenbriefen gelassen/ vnd lang hernach allererst wieder darein genommen: sie haben auch das volle Braunschweigische Lüneburgische Wappen vnd Titul nicht geführet / also daß der Vrsache halber Hertzog Erich ihnen den Vorsitz nicht gestehen wollen. So will die im Craisabschied de anno 1561. angezogene ratio, nemlich / daß Calenberg den Grubenhagischen nicht allezeit præferirt worden / diß Orts weit fehlen / wiewol die Præcedentz kein realis, sondern eine personalis dignitas ist: befehlen/ wiewol die Præcedentz kein realis, sondern eine personalis dignitas ist: begehren Hertzog Christian darbey zulassen / wie dann dem Hauß Holstein wider Sachsen Engern vnd Westphalen / anno 1562. zu Luneburg / in gleichem Fall widerfahren / daß vngeacht Hertzog Frantz zu Sachsen ie gegenwärtig gewesen/ vnd sich hart opponiret, man dannoch aus dem Herkommen nicht geschritten. Ampliatur regula nostra 1.) Seniorem ejusdem familiæ præcedere, etiamsi junior stirpem originemque à primogenito ducat: quia primogenitura & ejus jus solum dicitur convenire inter descendentes: nec ambulat per saltus, nec in transversales. Sicque non datur in diversis lineis, quia unus frater nō germinat alium: Ampliatur [2.] Seniorem etiam præferri juniori illi, qui expectantiam habet, vulgò Anwartung/ de hoc vel illo Electoratu, in eum casum, quo linea Electoralis finita: [Nolden *de Nobilit. civil. c.* 9. *n.* 285.]

XV. VII. Nobiliora qui habet insignia, is præcedentiā promeretur. Verùm multa me tenent constrictum, quò minus hoc credā ex asse. *An qui nobiliora habet insignia præfertur aliis?* Principio enim haud minimum erit certamē, quænam insignia dicenda nobiliora? an quæ simpliciora, quæ vetusta arbitrātur, an quæ cōposita, sed nihilo minus regalia? Deinde circa emblemata, animalia, colores, reliquumque ornatum non minor surget ambiguitas. Denique insignia sæpius larvatam repræsentant faciem, veritatis ne hilum quidem.

XVI.

An pluralitas titulorum praecedentiam tribuat.

XVI. VIII. Pluralitas titulorum, sive dignitatum, praecedentiam tribuit: Sed nec hic acquiescendi securam deprehendo stationem. Limitatur regula. I. ob pluralitatem dignitatum quis non praefertur, si nulla per se sit sufficiens ad praecedendum: Huc si observassent boni illi Patres in Consilio Basileensi anno 1435. vix inde Ducem Burgundiae Electoribus Germaniae praetulissent, quod sexies Dux, quindecies Comes esset. II. Pluralitas dignitatum praerogativam tum tribuit, quando concurrit copulativè in eandem personam, secus si electivè: puta si Comes etiam de Principatu fuisset investitus, ita ut Comitatum & Principatum simul teneret, non verò si ad eius statum priorem nihil accederet, sed idem status tantùm ad sublimiorem dignitatem exaltaretur: (Nolden. *de statu Nobil. civil. cap.* 10. *n.* 56.)

Titulus & possessio plurium tamen.

XVII. IX. Qui dignitatis titulum cum possessione vel administratione consecutus est, alteri praefertur, qui solùm titulum & nudum nomen obtinuit: Quod ampliant I. ut possessionem prius adeptus, praeferatur alteri: etiam si is priore loco ad dignitatem evectus fuisset: (Nolden. *d. l. num* 91.) sive hodie possideat, vel olim possederit.

Qui dignitatem à maiori accepit praeferendus est, qui eam à minori accepit.

XVIII. X. Praefertur qui dignitatem à maiori accepit. Hinc Baro, Comes &c. ab Imperatore creatus praefertur Comiti, Baroni, &c. ab Archiducibus Austriae creato. Licèt posterius à majori fuerit dignitatem consecutus, eo tamen non considerato alteri praeferendus. Limitat autem & explicat eandem Nolden (*d. l. n.* 35.) ut ea tum demum procedat, cùm termini ubique sunt pares. Ita videmus, ait Nolden, Angliae aut Hispaniae Reges, jus à Caesare vel Pontifice non habere, sed eos sibi populi Reges constituere; cedentne ergo ii Bohemo, aut Neapolitano Regi, qui à Caesare, vel à Pontifice eâ dignitate sunt cohonestati? Neutiquam.

An dignior qui in nobiliores dominatum habet.

XIX. XI. Dignior est & praecedentiam meretur, qui in nobiliores dominatum habet: (Nolden. *d. c.* 10. *num.* 21.) Contrarium placet à Sperone Speroni (*Ler. della precedenza de' Princip.* *p.* 64.)

Quid de eo qui maiori territorium tenet.

XX. XII. Praeferendus is est, qui potentiorem aut majorem obtinet districtum ut & is, qui alteri ditior est: Cui contrarium est, quod non ârunt alii, non semper quod potentiùs, idem digniùs esse, cùm delegatus à Principe, ordinario dignior sit. Episcopus qui maiorem habet dioecesin non dicitur dignior altero habente minorem: nec ob multiplicatio urbium & subditorum praecedentiam tribuit: Hinc est, quòd in Imperii nostri comitiis Dux Holsatiae, Dux Sabaudiae, Dux Lotharingiae, licèt potentissimi sint, non tamen praeferantur Ducibus Imperii antiquioribus, quanquam potentiâ & regionum amplitudine multùm inferioribus (Goldast. *d. lib.* 1. *de maioratu cap.* 17. *n.* 5.)

Quasi possessio praecedentiae magni ponderis.

XXI. XIII. Qui juris praecedendi quasi-possessione munitus, & aliquando praelatus, alteri praeferendus & hodie meritò est. Hâc decidendi ratione usus fuit Ferdinandus I. Imper. in dirimenda lite Ducum Florentiae & Ferrariensis, nimirum, quòd ita fuisset observatum in aula Caroli V. ut Florentinis Oratoribus praecedentia prae Ferrariensibus concederetur: (Modestin. Pistor. *consil.* 51.) Actus siquidem possessionis, vel quasi, quod quis in loco stetit, vel sedit, antevertendo alium, tribuit praerogativam. Et aliàs quoque in jure pro possessore praesumptio est: in tantum, ut onus probandi justè possit declinare: (Menoch. 2. *arbitr. jud. quaest.* 48. *n.* 32. & 34.) In comitiis Imperii nostri, ubi magis frequentes de sessionibus rixae quàm ullibi, concertantes se fundant in nuda sessurae possessione, vel quasi, allegando actus hinc inde exercitos: (Kotcheo *de Saxon. non provoc. jure*, *verb. Ducum Saxoniae*, *c.* 2. *n.* 121.)

De honoratiori loco in sedendo, procedendo, deambulando.

XXII. Hactenus de regulis ad jus praecedentiae facientibus. Cui autem praecedentia competit, is honoratiorem locum obtinet, *I. in Sedendo.* Olim honoratior in medio sedebat, antiquissimo inter Germanos aliosque more: *II. in Procedendo.* Inter Clericos major est honos sequi, quàm praecedere. Secus autem esse inter Laicos, apparet maximè in praestatione salvi conductus, ubi praesequitur, non solùm praeeminentiae, sed & superioritatis infallibile signum est: (Nolden. *d. c.* 10. *num.* 137.) *III. in Deambulando.* Ubi notandum est: I. Si quis solus procedit, & eum sequuntur reliqui, hoc maximi honoris esse. Apud Turcas tamen hodie dignior habetur locus sinister, nisi quid aliud obstet. Cujus rei causam afferunt, quòd eam partem gladius honestet, & qui sit in parte dextera, quodammodo gladium habeat sub manu ejus, qui sinistrum latus claudit: ille verò eum gestet liberum & expeditum: (Augerius Busbequius *in itiner. Constantinop. epist.* 1. *p.* 24.) Faceta ratio, & ad securitatem illis apta, qui cum incognitis aut parùm fidis gradiuntur amicis. Planè gladium quod attinet, modò in antiquis ad dextrum, modò ad sinistrum fuit: (Godesc. Stewech. *in not. ad Veges. lib.* 3. *cap.* 14. *p.* 198.

De loco medio varia consuetudines.

XXIII. Notandum tamen hîc est, loci atque nationis pro varietate, variare etiam terminos praecedentiae. Norimbergae non medius, sed superior locus dignior reputatur. Apud Italos locus juxta murum, vel parietem, sive à dextris, sive sinistris sit, digniori conceditur. Quod etiam in Anglia & Augustae Vindelicorum observari, testis est Nolden (*d. l. num.* 149.)

Dignior primum se sistit in loco convenus.

XXIV. IV. Qui major est, septimùm sistit in loco conventus, ut monstret alios ad se venire. Carolum V. Imper. ad colloquium cum Francisco I. Aquas Mortuas sivit Rex primum appellere (Sleidand. 7. *Comm.*)

Dignior primum subscribit sigillatus.

XXV. V. Qui dignior majorque altero est, prior ad scribendum, sigillandumque admittitur: (Decian. *respons.* 21. *num.* 80. *vol.* 1.)

Cautela circa conservandam praecedentiam.

XXVI. Illud denique circa praecedentiam meretur notari, quomodo ij, qui eam alteri prae se concedere recusant, suum sibi jus

integrum servare studeant, quidve eandem in rem superiores remedij ponant. I. Anomalam alij eligunt sessionem, hoc est, cæterorum extra ordinem. Anno 1564. in Concilio Tridentino, cum inter Regis Gallorum & Hispaniæ Legatum, Mendozam, de præcedentialis surgeret, Mendoza ne alteri postpositus videretur, seorsim ab ordine omnium legatorum locum nactus est: [Natalis Comes *histor. lib.* 14.] Anno 1471. in comitiis Ratisponensibus Caroli Burgundiæ Ducis legati, Electoribus de sessionis loco controversiam moverunt, nec antea quieti, quàm alteris subsellijs ad frontem Cæsaris locarentur [Campanus, *tom.* 2. *histor.*] In Comitiis Ratisponensibus de anno 1641. Legati Ducum Saxoniæ, lineæ Vinariensis, ante adventum legatorum Ducis Saxoniæ lineæ Aldenburgensis, consilio Principum interfuerunt, post adventum minimè. Solent autem in comitiis, qui hâc utuntur abstinentiâ, aliquando votum suum alteri, cui cum aliis de præcedentia nulla lis est, deferre, isque eorum votum enuncians exprimit, se hoc ordine & loco convenienter dictum velle. II. Comparent, sed protestatione jus suum sibi sartum tectum conservare student, actisque se sic inferi petunt. Qui modus in Imperii Comitiis, ubi protestatio est quotidiana oratio, usitatissimus, nec infrequens etiam in aliis conventibus. Anno 1634. auf dem Convent zu Franckfurt / als die Lautreckische Gesandten / sich der session und voti, vor Culmbach und Onoltzbach anmassen wollen / haben die Marggräfische Gesandten gedachter beyder Häuser contradicirt. Dann obwol Pfaltz Brandenburg sonst vorgienge / so were doch Lauterect ein abgetheilter und verziehener Herr / welcher in Reichssachen von Chur-Pfaltz vertretten würde; und ist durch diese protestation erfolgt / daß denen Brandenburgischen / von dem damahligen Chur-Pfältzischen directorio ertheilt worden / daß die gutwillige nachlassung Brandenburg nicht præjudicirlich seyn solte. III. Consentiunt in alternationem; ubi tamen, sive in dies, sive in actus, sive in Comitia, constituatur, qui post primò initum pactum præcedit, præ altero prærogativam tenere videtur, quia loco primus non cessit. Sed ut hoc sine præjudicio sit, protestationes interveniunt. Est verò & hic quoque modus in Imperii Comitiis perfrequens, vel ex Imperatoris sententiâ, & consensu partium, vel consensu partium & Imperatoris conniventiâ. In Senatu Imperii Electorali, inter Electores, Trevirensem & Coloniensem, usu venire, memorat Goldastus (*de Seniore lib.* 1. *c.* 31. *num.* 7.) ut nunc in Imperii conventibus alternatione quâdam, amicè & pacificè utantur. Reperio etiam in actis Comitiorum, tum vetustiorum, tum Ratisponensium de an. 1641. alternationi locum fuisse, (1.) inter Austriacos & Archiepiscopum Salisburgensem in voto, sessione, & directorio, sed ita, ut Austriaci in primo senatu Principum primas ante Salisburgensem tenuerint. (2.) Inter Episcopos Herbipolensem, & Vvormatiensem, in sessione & voto alternatio est; sed primo & ultimo die, Herbipolensis primas tenet, & easdem sibi in subscriptione recessus, absque alternatione, deberi contendit, [3.] In iisdem Ratisponensibus Comitiis, Episcopus Brixinensis consensit quidem in alternationem cum Episcopo Basileensi faciendam, alternis Comitiis: Basileensis autem voluit, ut alternationi locus daretur de die in diem, Comitiis singulis. Rem denique transactam audio, ut dictis Comitiis Ratisponensibus durantibus, Brixiensis sessione, voto & subscriptione ante Basileensem esset, in subsequentibus autem omnibus Basileensis præcederet. [4.] Inter Episcopos, Leodiensem, Monasteriensem, Verdunensem, & Osnabrugensem: unde in nuperis Comitiis dictum fuit; postquam Leodiensis anno 1613. prior subscripsisset recessum, nunc Monasteriensi hoc competiturum. [5.] Inter Duces Pomeraniæ, Würtembergenses, Megapolitanos, Hassiæ Landgravios, & Marchiones Badenses. [6.] Inter præpositum Elvvangensem, & Abbatem Murbacensem. [7.] Inter Comites partis Suevicæ, & partis Vvetteravorum. [8.] Inter civitates, Lubecam & Vvormatiam. In scriptura quoque alternationes frequentantur, ut unus in exordio præponatur, alter autem in fine. Quod si fiat, diversas opiniones aliquando fuisse novi, quæ dignitas major æstimari debeat, primum nominari in initio, an in fine. Cæterùm in alternatione primas partes Seniori tribui debere, docet Goldastus [*d. tr. de Seniore d. c.* 31. *num.* 22. *&* 23.] ubi addit: Et ex hoc jure in senatu Electorum Archiepiscopus Trevirensis primum votum dat, licet ille & Coloniensis in sessione utantur alternatione. Archidux etiam Austriæ, & Archiepiscopus Salisburgensis, in directorio & sessione inter se quidem alternant, sed Archiducis honori semper primæ partes remittuntur. Et inter Pomeraniæ ac Vvürtembergiæ Duces, Marchionemque Badensem, Landgravius Hassiæ, jure antiquitatis, semper in medio consistit, nec unquam postremum occupat. Eodem jure Episcopus Herbipolensis primâ vice ante Vvormatiensem sedere, & votare dicitur, in alternatione. Ego si partes contendentes ipse inter se alternationem paciscuntur, vel à superiori ad eandem admonentur, ne ulli propter præcedentiæ primum actum, majus jus tribui videatur, sorti relinquerem primam præcedentiam, & cæteras alternationi. II. De latere indifferenter transeunt; III. Alternativè sedent, atque præcedentiâ utuntur, sie wechseln umb / ut qui hodie fortassis prior, posterior cras sedeat. Ita Vvormatia & Lubeca, in comitiis Imperij alternis vicibus præeminentiâ sessionis utuntur. Et ita quoque inter Archiduces Austriæ atque Archiepiscopum Salisburgensem aliquando, ut & inter alios Imperij proceres, factum refert Iustus Reifenberg [*in Nomothesia publica pag.* 20.) Herbipolensis & Vvormatiensis Episcopi, per vices alter alteri præsidet, excepto primo & ultimo die, in quibus Herbipolensis præsidet [Mameran. *de investit. Maurit. Duc. Saxon.*]

Ita in

lia in comitiis alternare solent Marchio Badensis, Landgravius Hassiæ, Dux Vvürtembergiæ, Dux Pomeraniæ & Dux Meckelburgi: (*Acta Comit. Ratispon. A. C. 1613. pag.* 40.) & memini audivisse, inter lineam Scherensem & Vvolffeggianam domus Vvaldpurgicæ, quæ dapiferatu Imperii gaudet, decretum, ut unus in ingressu, alter in exitu aureum pomum portaret. VI. Promiscuâ utuntur sessione, sie halten ihre Session geselliglich, ungefährlich und ohne alle Ordnung / ut factum in comitiis Spirensibus, ut Recessus de anno 1526. § Item / als sich im Anfang / inmassen R. A. zu Regenspurg *de anno* 1527. § Als auch im Anfang R. A. zu Regenspurg *de anno* 1532. §. Item als sich im Anfang.) Unde etiam subscriptiones eodem modo factæ nulli Statuum præjudiciales esse debent: (*dd. recessibus,* & R. A. zu Regenspurg *de anno* 1541. §. Demnach wollen Wir. R. A. zu Speyer *de anno* 1542. §. Demnach wollen Wir / daß einem jeden. R. A. zu Nürnberg *anno* 1542 §. Als sich auch etliche Fürsten. R. A. zu Speyer *de anno* 1544. §. Und nach dem in solcher. &c. §. Und als sich im Anfang. R. A. zu Augspurg *de an* 1567. Als sich auch noch etwas. R. A. zu Speyer 1570. §. Zum letzsten / *& seqq.* R. A. 1576. §. Ferner und zum Siebenden. R. A. *de an.* 1594 §. Letzlich was die zwischen.) Ex quibus facilè refellitur dogma Fichardi *cons.* 77. *n.* 12. *l.* 1. voluit, præcedentiam & sessuram ex subscriptionibus Statuum desumi in recessibus Imperii: (Knichen *d. c.* 2. *num.* 108.) Atque hoc est saluberrimum remedium contra pertinaces de præcedentia contentiones, iisque maximè observandum, qui conventibus præsunt, modò citra moram saluti publicæ prospectum velint. Auf dem Concilio zu Basel im Jahr 1431 ward in der ersten Session gemeldet / daß zu Vermeidung aller Sperrungen / so irgend in solchen Versamlungen einfielen / und derselbigen Fortgang oft säumeten / solten alle Handlung Nen- und Tittelgebung Ehrerbietung es were im sitzen oder sonst / mit Worten oder Wercken / so einem oder dem andern von Prælaten / Fürsten oder Gesandten begegnet / seinen Ehren keinen Abbruch noch Vorurtheil bringen / sondern ein jeder nach dem Concilio in dem Stand bleiben / in welchem er darvor gewesen; (Vvurstis. *lib.* 5. *Chron. Basileens. c.* 6. *p.* 265.). V. Protestatione expressa jus sibi integrum servant: Anno 1521. in comitiis Vvormatiensibus, ut Recessus innuit circa finem, hat Hertzog Friderich von Bayern / desgleichen Hertzog Georg von Sachsen / mit offentlicher Protestation / vor den Churfürsten / Fürsten und Ständen / nicht anders in das zu End des Abschieds einschreiben der Fürstlichen Personen / und sonst bewilligen wollen / dann ihnen / ihren Vätern / und beyden Häusern / Bayern und Sachsen / an ihrer Session / alten Herkommen und Gebräuchen / unabbrüchig und unbegeben. VI. Qui nec protestatione, nec alternis sedendi juribus, contenti sunt, in abstemiorum concedunt castra, inquit Knichen, (*d. l. n.* 124.). Coronationi Caroli V. legati Pontificius & Anglicus propterea interesse noluerunt, ne post Principes Electorales ordinarentur, ut Hartmannus Maurus consignavit.

XXVII. De judice atque actionibus, hanc ad materiam pertinentibus, scripsit Nolden. (*d. tr. c.* 19. *per totum.*) [add. *Quæ Dn. Autor h. cap. tradidit ferè omnia in generalibus subsistunt, & ad omnes Resp. applicari possunt, adeoque in enucleando hoc parci fuimus. Jungendus tamen Dn. Autoris discursus eximius Dn. D. Crusij Tract. de Præcedentia.*] *De judice & actionibus in causis præcedentiæ in Imperio;*

Die Erkantnüs zwischen den Ständen / so der Session halber strittig / hanget der Kayserlichen Hoheit an / und ist Ihrer Majestät / als dem Oberhaupt / allein zuständig. Ita lego in der Churfürsten / Fürsten und gemeiner Stände erster Relation und Antwort auf dem Reichstag zu Augspurg anno 1566. (add: R. A. zu Regenspurg / *de anno* 1603. § der in dem heiligen Reich.) Rationem, cur hactenus Imperatoria decisio non secuta, & quòd optimum compositionis harum litium medium sit, discimus ex propositionis, Imperatoris nomine d. 12. Jan. anno 1608. factæ, articulo illo, quo Ihrer Kayserlichen Majestät begehren / dieweil man bey dem Reichs-Hofraht nicht gewissen und vollkommentlichen Bericht finden kan / was alles vor Session-streit unter den Ständen seyen / und wie man in denen vor Ihrer Majestät schwebenden Processen verfahren / es wollen die bey diesen Streitigkeiten interessirte Churfürsten und Stände / oder dero Rähte / Bottschafften und Gesandte / Ihrer Kayserlichen Majestät eine veranlässige Information hierüber mittheilen / oder aber / weiln die rechtliche Austräge / wo nicht zum theil gar unendlich / doch nicht allein sehr langwürig und weitschweifig / sondern noch darzu der Erkantnüs und Urtheil halber / in Erwegung / daß durch dergleichen Augspurg (welche etlicher massen Glimpf und Ehr betreffen) zwischen denselben Fürstlichen Häusern grosse Verbitterung und Schwürigkeit / oder wie die Wort des jüngsten Reichsabschieds lauten / ungleiche Affecten verursachen / fast bedencklich erwegen und nachsinnen / obs nicht dahin zu bringen were / daß vielberührte Session streit einem unverdächtigen Los vertrauet würden / und was hierdurch das Glück gebe / jedes theil damit vergnüget bleibe / das gereichte keinem zu einiger Verkleinerung / wie etwan judicialis definitio dahin verstanden und aufgenommen werden könnte / und dem gemeinen Wesen beschehe damit würcklicher Nutz und Frommen. Sed nihil hujusque actum, litesque indecisas mansisse, (Comitiorum de anno 1641. Recessus indicat, § Demnach wollen wir / usi. und seynd wir.) Lites de præcedentia inter Status Imperii, an à solo Cæsare, an verò ab illo, & aliis Statibus componi, terminari, ac dijudicari debeant, quæstionis est, quâ de in Imperii Recessibus tantâ variatione actum fuisse deprehendimus, ut non levi admiratione cogamur laborare. Mo-

do id soli Imperatori concessum, modò Imperatori cum nonnullis Statibus. Et Recessu Comitiorum Augustæ habitorum an. 1500. *tit.* Wie die Irrung der Session docemus, tunc temporis, ad terminandas illas controversias ante omnia consilio Electorum opus fuisse, ac posteà decisionem ab Imperatore, non solo, sed concurrente Regimento Imperii fieri debuisse. In Recessu Augustæ facto *an.* 1530. (§. Item als sich) Carolus V. pollicetur, Er wolle allen möglichen Fleiß fürwenden / die Stände der Irrungen / so wegen der Session vorgehen / auf zimliche leidliche wege zu vereinigen / vnd zu vertragen; Quod de sola amicabili compositione (non autem decisione, ut verba ipsa innuunt) accipi debet, ad quam nec Electorum consilium, nec aliorum Statuum cooperationem necessariam esse duxit. Eadem promissio, iisdem verbis in Comitiis Ratisbonensibus an. 1532. ab eodem Carolo repetita fuit, ut Recessus (§. Item als sich) indicat. in Comitiis Ratisbonensibus, (*an.* 1541. *in Recessu* §. Wir sollen) ab eodem extensum ad decisionem, *ibi*, allen möglichen Fleiß fürwenden / solche Irrung der Session halben / zum förderlichsten zu gütlicher Vergleichung / oder Erörter ung zubringen; quod etiam repetitum an R. A. zu Speyer *de anno* 1542. (§. Wir sollen &c in R. A. zu Nürnberg / *d. dict. ann.* 42. §. Wir sollen). Postea verò reditum ad priorem illam formulam, quæ tantum compositionis amicabilis mentionem ingerit (in R. A. zu Speyer. *de anno* 1544. §. Vnd als sich *in f.* ibi, auff zimliche leidliche wege zu vereinigen vnd zu vertragen) Deinde Imperator declaravit, se consilio Electorum, & Statuum, has lites decisurum: (R. A. zu Worms *de anno* 1545. §. Demnach wollen Wir R. A. zu Regenspurg *de anno* 1546. § Vnd als auch). Sequentibus tamen in Comitiis sibi soli adscripsit, atque Commissariis suis cognitionem & decisionem commisit, (R. A. zu Augspurg *de anno* 1548. Als sich *&* R. A. zu Augspurg *de ann.* 1551. § Letzlichen) quæ in Comitiis Augustanis *de anno* 1559. (R. A. §. Als sich dann.) respectu Commissariorum ad amicabilem tantum compositionem, allein zu gütlicher Handluug vnd Vergleichung / restricta, decisio verò Imperatori assumptis nonnullis Electoribus & Statibus reservata. At solius Imperatoris iterum mentio facta in (R. A. zu Augspurg 1566. §. als sich / in R. A. zu Augspurg *anno* 1567. Als sich auch / in R. A zu Speyer *anno* 1570. §. Damit. & §. Den andern.) Quanquam verò hoc soli Imperatori à Statibus tunc oblatum, petiit tamen posteà in Comitiis Ratisbonensibus, ut ex Recessu (*de anno* 1576. §. Ferner) videri potest, sibi aliquos ex tribus Statuum curiis adjungi; eamque petitionem reiteravit in Comitiis Augustanis anno 1582. quod cum Statibus haud opus esse visum fuisset, acquievit, (vid. Recessus d. Comit. §. Wir haben). Ita quidem tunc, at in sequentibus Comitijs Ratisbonensibus anno 1594. Imperator denuò certos deputatos ex Statibus sibi adjungi voluit. (vid. Recessus d. Comit. *in* §. Letzlich) Idem indicat (R. A. zu Regenspurg *an.* 1598. Beschließlichen R. A. zu Regenspurg *de anno* 1603. §. der in dem H. Reich. Aliud verò exprimit R. A. zu Regenspurg / *anno* 1641. §. Demnach /) nempe Imperatorem hasce controversias compositurum vel decisurum; idem repertum in (R. A. zu Regenspurg *anno* 1654. §. Als sich auch.) Solere tamen Imperatorem harum controversiarum causa Electorum Senatum in Comitiis consulere, ex actis comitialibus patescit, qui quidem hoc ad se, non verò ad reliquorum Statuum Senatum pertinere contendit, quod aliis satis durum videtur. Sic in Comitiis Ratisbonensibus Imperatori à Senatu Electorum an. 1653. 29. Junii in controversia, quæ de præcedentia inter Episcopos, Eichstadensem & Spirensem, vertitur, Imperatori insinuatum novimus, es solten Ihre Mayst. auß tragendem hohen Kayserl. Ampt / fürdersten / ohne Einholung anderwerten / in dergleichen fällen ohn herkommenen Gutachten des Fürsten Rahts / dadurch der Herren Churfürsten als Ihrer Kayserl. Mayst. innersten geheimbsten Rähten / leichtlich præjudicirt werden könte. &c.) verfahren. Quod si Imperatori soli judicare de hisce controversiis licet, licebit etiam eidem consulere quos velit. (*d.* R. A. *de anno* 1576. *d.* §. Wann dann.) ibi: Etlicher Stände vnd Abgesandten Bedencken &c. *p.* 670. Ergo non modò Electores sed etiam alios Status. Cæterorum Statuum interesse satis innuunt dispositiones illorum Recessuum Imperii, ubi non Electorum tantùm, sed & aliorum Statuum concurrentia iisdem in controversiis admittitur; quos modò recensuimus. Optandum sanè lites de præcedentia omninò esse vel compositas, vel decisas, & sic sublata, quæ inde pullulant incommoda nempe, daß nicht mehr hindurch des Reichs gemeine Obligen zurück gehalten vnd verzogen / auch vngleiche affection dahero verursacht wurden: (*d.* R. A. *de an.* 1570. §. Zum letzten *d.* R. A. *de an.* 1603. §. Der) Verùm ab utraque parte, tàm judicis, quàm litigantium, multa intervenerunt hactenus, quæ decisioni remotam injecerunt: (*d.* R. A. *de an* 1603. §. der im H. Reich) Hoc verò ex Recessu Imperii de an. 1570. §. zum letzen cognitum, tunc temporis nonnullas harum litium amicabiliter compositas, [eintheils seye in der Güte vergleichen] nonnullas ad componendum, & decidendum exhibitas [auf Kayserl. Außtrag gestellet] nonnullas adhuc in confusione perstitisse [haben noch bey ihrer Vnrichtigkeit geschwebet] nonnullas nondum ad Imperatorem delatas. [*d.* R. A. zu Regenspurg *de anno* 1603. §. Vnd demnach].

LIMNÆI ENVCLEATI LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

De origine & præstantia familiarum illustrium Germaniæ, in genere.

NVLLVS dubito, plerasq; Germaniæ nostræ illustriores familias, ut nostro in solo succ[r]eu, ita & sanguinē hausisse, néc ab aliis habere, sed pluribus dedi [...] *Ferunt tamen Guelphorum familiam, ex quâ Duces Bavariæ & Saxoniæ Electores, nec non moderni Duces Brunsvigo-Lyneburgenses prodierunt, ab Azone II. Estensi & Ferrariæ Marchione, ex Actiorum familiâ Romanâ progenito, descendere. Aribertum item ex Ursinâ familiâ Romana procreatum, plantasse in Germaniâ familiam Ascaniam Ballenstadeam fecundam, unde Marchiones Brandeburgici, Electores & Duces; item Saxoniæ Electores nec non moderni Anhaldini originem ducunt. Nonnulli insuper Marchiones Badenses ab Hermanno I. Veronensi deducunt; Zollerios Comites iisdem à Petro Columnâ Romano; de quo quid sentiendum sit suis locis videbimus.*] Germanorum nobilitas totum pæne orbem ut fons uberrimus inundavit, ut nulla gens, nulla regio sit, quæ non nobilitatem suam illis acceptam referat. Nec aliter probi Itali de Germania loqui vel sentire possunt, cum nobilissimi quique hodie ex illis, aut Germanorum nepotes sint, aut certè omnem suam fortunam & splendorem, Germanorum gratiæ debeant. [add. *Nulla familia est in tota Germania, quæ octingentos annos suam familiam durasse probare possit, scriptorum atque monumentorum inopia. Intra quos annos, & ultra etiam non solùm nulla nobilitas Romæ fuit, verum etiam colluvies ex diversis nationibus, sine dignitate, autoritate, & nobilitate, & plus servi, quàm liberi dicendi, imò servo servorum subiecti. Atque hi, qui ex Romanis ad nos ducti sunt, captivi fuerunt, nulloque honore dignitati, eò quòd propter aliquod facinus pravum fuerunt relegati. Quare Italorum Illustrissima etiam hodie & patrum nostrorum memoria familia, nobilitatem Germanorum scientes, omnem ferè nobilitatem suam trahere volunt ex Germanis. Nam si ad antiquissimos Romanos ascenderis, invenies autores Romanorum latrones & prædones: si ulterius ad Aeneam & Troianos, invenies eos, qui incolumes à Troiano incendio superfuerunt, fuisse proditores. Si vis igitur, Germane, tuos maiores esse nobilissimos, non eos ad Romanos referas, sed ad veteres Germanos, apud quos solos sincera est nobilitas, & fuit etiam antiquissimis temporibus, à quibus si te propagatum esse declaraveris nobilissimum indicabo.* [*Henr. Brüelius* de laude, antiquitate & veter. Germ. cap. 16. *apud Goldast.* part. 11 polit. Imper. tr. 3. p 565.]

Familia illustrium personarum Germaniæ originem à Germanico trahunt sanguine.

II. Cæterùm ut maximè Italia, Gallia, Hispania, & Anglia, Principes suos habeat, Germaniæ tamen Principibus palma præ reliquis jam dudum attributa. Agnovit hoc Pontifex Pius II. qui Germaniæ descriptioni intentus, nullibi illustriores prosapias quàm in Germania reperiri scripsit. Perpende, si vacat, nostrorum potestatem, & liberos eos cæterorum proceres adscriptitios dices. Innotuit hoc Imp. Maximiliano I. qui Regum Regem se liberè profiteri solitus. Et ne fortè de Principibus sanguinis quis hæreat ambiguus, qui coronæ capaces in Gallia dicuntur, is perpendat Richardum Dicterum [*de summa summi Imperii potestate th. 84.*] Germaniæ Principes etiam illis præferentem, sive respicias libertatem, rem inæstimabilem, sive sanguinem [nulla enim ferè eorum familia quæ non ex Imperatorio sanguine ducat originem] sive successionem, quoniam omnes in electionem venire possunt, & potentiâ Imperatores sunt, ubi Principes sanguinis naturæ cursum expectare tenentur, donec ex arbore folia, quæ Solis aspectum illis impediunt, decidant. Eamus nunc à generalibus ad specialia.

Præstantia familiarum illustrium in Germania.

CAPUT II.

De Familia Austriaca.

Austriaca familia origo. I. JOhannes Trithemius, Wolfgangus Lazius & alij ad Francorum Reges, eorumque posteritatem, Habspurgensium Principum gentem referunt. [add. *Ferdinandi I. Imp. symbolum fuit*: Boni viri & boni vini originem non esse altius quærendam. *Hinc vani sunt Genealogistæ quando Germaniæ Principum familias vel ex arcâ Noë vel à Troianis deducunt. Nos Autorem nostrum enucleantes, tantùm stipitem communem, & eos qui hodie supersunt ponemus, nec tamen notabiles linearum ramos omittemus. De cætero ad excellentes Genealogiæ Scriptores D. Rittershusium, Reusnerum, Henniges Dn. D. Spennerum, D. Vvagnerum, D. Tabulas item Tubingenses cupidum Lectorem remittentes. Dn. Autor quum plerunque satis confusè Genealogias exhibeat, tacitus erit modò eitatos Autores hic in consilium adhibere.*]

II. Ego, cui constat, quam facilis sit lapsus nimiam in genealogiis sequi vetustatem à Guntramo Comite Altenburgico, cujus posteri Habspurgi titulum usurpârunt, hujus familiæ Genealogiam incipio, qui vixit circa annum Christi nongentesimum quinquagesimum. Huic *Genealogia familiæ Austriacæ.* ex duabus conjugibus Brigantina Comite Montfortij generis, & Ithâ Adalberonis Comitis à Kalb filia, nati fuere Gebizo Argentoratensis Episcopus, Conzelinus Ergoviæ, Bezo sive Bezelinus Brisgoviæ Comites, & Barthilo Dominus in Streichburg & Scharfenstein. Bezelinus septem maritis ex variis uxoribus sustulit: Gebhardum Episcopum Constantiensem, Eberhardum Briagoviæ Landgravium, Bertholdum Sueviæ & Carinthiæ Ducem, Rudolphum Sundgoviæ Comitem, Bezelinum Alsatiæ, Rapatonem Ergoviæ Comites, & Côradum Dominum in Streichburg & Scharfenstein. Rapatonem hunc arcem condidisse, *Murensis Chronicon* meminit, nomine tamen suppresso. Quod tamen, cum ille Habspurgi titulum usurparit, Habspurgum fuisse, non improbabilis est conjectura. [Gerardo de Roo *l. 1. Hist. Austr.*] [add. *Primus Hieronymus Vignerius, antiquis monumentis suffultus, familia huius originem ab Erchenbaldo, Magno Palatij Franciæ Magistro deduxit; ea evidentiâ, ut Ioh. Iacob. Chifflettus, Medicus Bruxellensis, hanc deductionem peculiari commentario* [*de Stemmate Austriaco, Antwerpiæ impresso*] *defendere haut fuerit veritus, sententiaque huic adversarius eius D. Blondellus haut refragatur. Fuit autem Erchenbaldus fortè Ejus Materis Domus, filius, Dagoberti Regis consanguineus, & Clodovei II. Palatij Magister, mortuus A. C. 661. Nepos eius Ethico, cognomine Adelricus, Alsatiæ Ducatum à Theoderico nactus, Ebenhemij habitavit. Hac linea dicitur heredem Guntramum Habsburgensem habuisse. Rectius Eberhardus Iunior stemma produxisse statuitur. Eius filius fuit Hugo Comes, qui communis trium familiarum ex Alsaticâ hac præcedentium, Lotharingica, Dagsburgica, & Habsburgica, pater est. Quamvis enim priores filios Gerhardum & Hugonem alij sine liberis decessisse & heredem Guntramum habuisse asserant; rectius tamen Vignerius illum Motensium Comitem facit. Vid. plurib. Dn. D. Spenner. in Sylloge. Geneal. Histor. pag. 3. 4. &c. add. Dn. D. Vvagner. in Descript. Genealog.*] Ab his longâ serie descendit Rudolphus Alberti Sapientis filius. Hic exactis primæ pueritiæ annis, à patre in aulam Imperatoris missus, inter æquales magnâ animi indole excelluit. Cumque primùm per ætatem arma ferre potuit, omnibus, quæ Friderico fuere, bella exercitus, eam de se æstimationem dedit, ut quotiescunque Cæsarem adiret, reliqui militares ordines proceres illi, quamvis juniori, assurgerent. Narrant verò Cuspinianus, & manuscripta quædam non contemnendæ fidei, virum quendam tunc in aula Friderici fuisse, qui ex siderum positu futurorum scientiam profitebatur. Is cum præ cæteris Rudolphum in oculis habere videretur, causam interrogatus, Imperatori dicere ausus fuit; Videre se, hunc Rudolphum extinctis ipsius posteris rerum esse potiturum. Eam hominis sive conjecturam sive divinationem cuique tum pro arbitrio accipere licuit, eventus sanè veram docuit: Nam pro more gentis per Electores anno 1273. in Romanorum fuit electus Regem. Natus fuit 5. Cal. Maij, anno Christi 1218. denatus autem Germersheimæ ad Rhenum Idib. Quintil. A. C. 1291. sepultus Spiræ. [add. *De hoc Rudolpho Habsburgico adeundus Monzambanus de Statu Imperij Romano German. cap. 2. §. 3. ubi egregia affert. Conferenda tamen hic sunt nota & stricturæ Pacifici à Lapide tota Discurs. 8.*] [add. *Postea Philippus, Maximiliani I. Imp. filius, genuit Carolum V. & Ferdinandum I. Impp. & ita linea Austriaca durami orta Burgundo-Hispanus, & Austriaco-Germanicus. Ex illo hodie, post excessum Philippi IV. superest Carolus Rex Hispan. Ex hoc Leopoldus hodiernus Augustissimus Imperator. Genealogiam & Historica circa hanc familiam vid. apud D. Spenner. Tr. cit. ubi meliorem ordinem observabis.*]

III. Notabile ac rarum in hac Austriaca familia est, nec non genuinum ac proprium à proavis, atavisque, quod masculi ferè omnes & fœminæ etiam plurimæ, mento nascantur oblongiore, promuentioreque, non tamen indecedenti, sed cujus forma vultum Principis gravi quâdam majestate decorer, intuentibusque reverentiam concitet. *Austriaca familia signum genuinum.* Mentum autem cùm prolixius homini est, volunt Aristoteles, Palemon declamator, & Loxus Medicus, qui etiam *de Physiognomia* scripserunt, animum ostendere pium, placidum, constantem, & minimè perturbatum. [add: *De Austriacis Impp. ita scribit Theodorus Höpinck* [*Tract. de iure naturalib. &c. §. 6. n. 8. 9. & 10.*] *Est rarum, singulare ac notabile in Austriacorum Principum familia, mento nasci oblongiore, promuentioreque, non tamen indecedenti, sed cujus forma vultum Principis gravi quadam Majestate*

te deceret intuentibusque reverentiam conciter, esque tam genuina his Principibus à Proavis, Atavisque nota est, ut præter masculos ferè omnes etiam fæmina plurima hac insigniantur.] Sanè plurima agminatim se ingerunt, quæ ad encomia hujus familiæ trahi merentur: quorum illud primum esse potest, quod literis consignavit Hermannus Kirchnerus (*in Mercuriallerio l. 2. c. n.83.*) in eadem nullum unquam Tyrannum extitisse. Præterea tanta hujus domus fuit felicitas, ut intra 15. annorum spatium, omnibus in orbe Christiano Regnis vel Reges, vel Reginas dederit, exceptâ Scotiâ. Ex eadem Imperio nostro hactenus sor data capita, quot nunquam ex alia. [add: *Ex familia Austriaca tredecim numeramus hactenus Imperatores, scilicet Rudolphum I. Albertum I. Albertum II. Fridericum III. Maximilianum I. Carolum V. Ferdinandum I. Maximilianum II. Matthiam, Ferdinandum II. Ferdinandum III. LEOPOLDVM modernum Aug. Imp.*]

Quomodo Alsatia pervenerit ad Austriacos

IV. Circa annum 1218. cum Egensheimensis prosapia defecisset, tres simul competitores provincialem Alsatiæ Comitatum ad se trahere nitebantur; Albertus Habspurgicus, Albertus Hohenbergicus ad Neccarum, & Ludovicus Ottingensis, qui Henrici Egensheimensis sororem in matrimonio habebat. Hohenbergicũ facilè induxit Albertus Habspurgicus, uti suá ipsi partem cederet, pacto inter Rudolphum filium, & Annam illius natam matrimonio. Ita potior Alsatiæ pars ad Habspurgicos pervenit, reliquam Argẽtoratensi Præsuli Ottingensis vendidit, cujus successores Landgraviatus titulum hodieque usurpant (Roo *l. c. p.* 71.)

Quomodo Austriam & Stiriam Austriaci sint adepti

V. Cùm Fridericus, Austriæ Dux vix egressus, Neapoli cum Conradino, Apuliæ & Siciliæ Rege, capite plexus erat, Mater Gertrudis Agnetam filiam, Vdalrico Carinthiæ Duci collocat, ipsa cum amita sua Margaretha Austriæ gubernacula retinet. Nupta fuerat Margaretha Henrico juniori Friderici II. filio, cui Fridericum & Henricum peperit, sed marito & filiis orbata in Austriam redierat. Hanc cùm Provinciales Theodorico Misniæ Marchioni collocare pararent; Ottocari pater Primislaus interceptos illorum legatos, uti filio eam desponderent, adegit. Itaque Ottocarus anno ejus seculi quinquagesimo secundo Austriam invasit ipse, Stiriam Belæ Hungariæ Regi prædæ objecit. Anno demum sexagesimo eundem bello aggressus magno prælio superavit. Inde in Borussiam profectus omnia armis subegit, & Regium-montem civitatem condidit. Reversus in Austriam, uti à mari Baltbico ad Adriaticum sinum usque regnaret, ab Vdalrico Duce jam sanè & liberis carente Carinthiam cum vicinis ditionibus emit. Inde posteà cœpit dominatione abuti, ut anno 1275. in Comitijs Augustanis legati Austriæ, & vicinarum Provinciarum legati, publicè de eodem fuerint questi. Placuit tandem iisdem in comitijs ad eundem legatos mitti. Missi fuerunt Burggravius Noribergensis, & Henricus Basileensis Episcopus, Austriam Stiriam & reliquas regiones Imperii nomine repetunt. Ille Austriam se & Stiriam dotalem, Carinthiam cum cæteris suo peculio emptam priùs, armis denique & jure belli asserta tenere, respondit, Burggravius contrà, neque Austriam à fæmina ad alienos transferri, neque cæteras Provincias absque Imperij assensu vendi jus fuisse, multis rationibus demonstrabat, sed præter contumacia verba, & acerba in Rudolphum convitia nihil referebat. Itaque eodem Imperij conventu, reversus legatis Ottocarus Imperii hostis declaratur. Rudolphus Austriam victor ingreditur: Inter eundem & Ottocarum pax certis firmatur cõditionibus. Hic posteà eam, ut & cõditiones revocet, à Cæsare devincitur, & prælio vitam finit. Albertus posteà Rudolphi filius præficitur Austriæ, sed denique in comitiis Augustanis anno 1282. Austriam, Stiriam, Carniolam, & Vindorum Marchiam ab Imperio recipit feudi nomine. Rudolphus etiam alter Cæsaris filius, Sueviæ Dux, Alsatiæ Landgravius, & Ergoviæ Comes declaratur: (Roo *lib.* 1. *p.* 23. *&* 34.)

Quomodo Carinthia, Carniola, Tyrolis, Suntgovia, Marca Trevisana Tyrolis

VI. Carinthiam morte Henrici ἀκεφάλου Ludovicus Cæsar Austriis concessit, frustra repugnante Ioanne Rege Bohemiæ, qui gener dicti Henrici. Igitur ne Ioannes planè exheres esset, Tyrolum pro bolo devorat, quo abeunte ad plures, Alberto Austrio illud syrma accessit: (Gerardus de Roo *d. annal. lib.* 3. *p.* 99.) Meigserus (*in annal. Carinth lib.* 6. *cap.* 39. *pagin.* 660. *& seqq.*) Austriacam familiam duplici Archiducatu claram constituit. Contendit enim, non solùm Austriam, sed etiam Carinthiam Archiducatus titulo clarere. Austriam quod attinet, res clara est & omnibus nota, licèt quando primùm hoc titulo donata fuerit, autores opinionibus non conveniant: De Carinthia sentit, [Meigserus Cl. cit.] eam Archiducatus titulo antiquitate longè superare Austriam, quod à Carolo Magno illum accepisse, circa annum Christi 791. documentis probetur. Verùm cùm in actis & Recessibus Imperij semper Carinthia Ducatus, nunquam verò, quantum quidem à me observatum fuit, Archiducatus audiat, non video, quid aliud dicere possim, quàm Carinthios domi esse Archiducales, in Imperio Ducales. Albertus Austriacus II. solus ex Alberti Cæsaris prole superstes, in uxorem duxit Ioannam Vdalrici ultimi, Ferretarum Comitis filiam. Hic Comes mortuus, prædictam Iohannam, & Vrsulam, filias reliquit, nullos præterea liberos. Vrsulæ octo millibus Ducatorum numeratis, Austriaci eum Comitatum, unâ cum tota Suntgovia, ex reliquis Ferretanorum ditionibus hereditate adierunt. [Idem *lib.* 3. *p.* 101. *&* 111.] Rudolphus IV. Austrius, Alberti II. maximus natu filius, Tarvisianam Marcham, cum vicinis aliquot locis, de quibus patri cum Venetis controversia intercesserat, Caroli Cæsaris beneficio obtinuit: [Idem *d. l. p.* 112.] Margretha Henrici Tirolensis unica heres, mortuo Iohanne Bohemiæ marito peculiari diplomate omnibus testatum voluit, Austriacos fratres, quorum avia fuit Elisabetha, Henrici Tirolensis soror,

proximos sibi consanguineos esse, ad quos, si ipsam mori contingeret, omnium suarum ditionum ac rerum quarumcunque hereditas, naturæ lege sit devolvenda, quos jam viva ac valens, suique compos, in omnibus pleno jure præficiat. Hanc ejus donationem Carolus Cæsar ex Imperii beneficio, confirmavit: (Idem *d. l. p.* 114.)

VII. Anno 1366. bellum in Brisgovia Friburgensibus fuit cum ipsorum Comite Eggone: pace tandem confectâ Eggo acceptis duodecim aureorum nummorum millibus, Friburgi advocatiam, quam vocant, Austriacis propinquis suis concessit, quorum ditioni ea civitas adhuc subest: (Idem *d. lib. 3. p.* 117.) Anno 1376. Leopoldus Probus, Archidux, à Rudolpho Montfortio Comitatum Feldkirch triginta sex aureorum millibus emit, Pludenz etiam, Sargans & sacrum montem ab Alberto Comite Werdenbergico, qui loca ea, ob res attenuatas, in tanta hominum discordia haud facilè tueri poterat, coëmit: (Idem *d. l. p.* 120.) Fridericus Imperator Ciliæ Comitatum, domino orbatum, ex veteri quadam conventione suum contendens occupavit; & Stiriæ partem esse jussit: (Idem *lib. 6. p.* 228.)

Quomodo Austriaci acceperint Friburg. Feldkirch Ciliæ Comitatum.

VIII. Matrimonia Austriacæ familiæ Principibus quam fuerint ad molem potentiæ firmandam propitia, præter illa, quæ ex superioribus nota, testantur exempla Maximiliani, qui Mariam, Caroli postremi Ducis Burgundiæ unicam filiam, atque amplissimarum ditionum heredem, sibi collateralem duxit: Hoc enim connubio familiæ suæ adjecit Burgundiam, Brabantiam, Flandriam, Hollandiam, Zelandiam, Lucenburgum, & alias inferioris Germaniæ Provincias. Nec minus felix fuit connubium Philippi, filii Maximiliani, cum Ioanna, nata Ferdinandi Regis Arragoniæ, & Elisabethæ Reginæ Castiliæ, quo Hispaniam, Neapolitanum & Siciliæ regnum, Indiamque occidentalem Austriacis copulavit opibus. [add: *Divinâ gratiâ secuta est in hac illustrissima familia matrimoniorum felicitas. Satis orbi cognitum est, quantum Austriaca familia matrimoniis debeat. Maximilianus I. matrimonii beneficio Burgundiæ dominatum acquisivit, & pulchras istas provincias inferioris Germaniæ, quæ propter fertilitatem & divitias, quibus abundant, nomen Indiarum Europæarum obtinuerunt. Eodem medio Philippus I. sibi suisque posteris paravit Hispanias, & simul novi mundi provincias, ubi Sol nobis valedicens aurum excoquit, Philippus II. hoc gradu ad coronam Portugalliæ adscendit, cæteraque dominia ad illam in Asia, Africa & Indiis Orientalibus spectantia. Hinc illud: nubens capit, Austria regna; Austria nube prius, bella gerant alii. Faceta quædam in rem præsentem tradit Menzambanus de Statu Imperii c. 2. §. 3. ubi vid. Pacific. à Lapide. Spernenda etiam hic sunt Gallorum nonnullorum contumeliosa dicteria quando lanceam carnalem &c. allegant.*]

Quomodo per connubia creverit Austriaca potentia?

IX. De regno Hungariæ res ita se habet: Mortuo Matthia Rege Hungariæ anno 1490. Imperator Fridericus ad comitia Regni legatos misit, qui ex pacto, quod cum Hungariæ Regibus habebant, aut ipsum esse eligendum commendebant, aut filium ejus Maximilianum Romanorum Regem. Competitores illis erant Ioannes Corvinus Matthiæ filius, Vladislaus Bohemiæ Rex, & frater ejus Albertus. Sed tum temporis vicit inter illos fortuna Vladislai, qui cum id ad futurum speraret, jam antea ad regni fines accesserat. Ægrè hoc Maximilianus tulit, atque in Austriam duxit exercitum, bellumque in Hungariam suscepit. Quod postea transactione finiri cœpit, qua inter alia placuit, ut Vladislao sine prole moriente Regnum ad Austriacos devolveretur. Idem pactum alii narrant inter Maximilianum, legatosque Hungariæ Regis, ad annum 1494. renovatum firmatumque. Tandem cum Ludovicus Húgariæ Rex ingenti prælio à Solimanno Turcarum Imperatore victus cæsusque fuisset, ejus morte Bohemiæ & Hungariæ Regnú ad Ferdinandú, Caroli Cæsaris germanum, cui Ludovici Regis soror erat nupta, pervenit. add:] *An. 1617. 1618. Bohemi liberam Regni electionem prætendentes, Austriacis repudium mittere voluere. Sed rursus in ordinem à Ferdinando II. redacti, regnum eorum nunc est hereditarium. vid. Burgeld. p. 1. Disc. 1. ad instr. Pac.*] (Goldast. *de Regno Boh. lib. 6. c. 6. Et eod. libro c. 9.*)

Quomodo Hungaria pervenit ad Austriacos item Bohemia.

X. Anno 1506. Imperator Maximilianus contra Comitem Palatinum Rupertum virtuosum expeditionem suscepit, atque compositione factâ, ist die Landvogtey zu Hagenau über die Reichsstädte im Elsas/ so des Pfaltzgrafen gewesen / an das Hause Osterreich kommen. (Vid. Hordleder. *de causis belli German. lib. 3. c. 1. p. 623. n. 66.*) [add: *Vigore instrum. Pacis Cæsareo-Gallici Landvogtia illa, uti Austriaci illam exercuerunt, ad Regem Galliæ pervenit, qui libenter ex Protectore vellet fieri absolutus in decem Alsatiæ Civitates Dominus, si modò per leges liceret.*] Anno 1519. Vlricus Dux Würtembergensis à fœderis Suevici sociis ditione suâ exutus fuit, quòd Reutlingam vi expugnâsset. Posteà idem Ducatus Carolo V. à confœderatis datus, deinde ad Ferdinandú, Caroli V. fratrem pervenit. Denique Vlricus an. 1525. ope & auxilio Landgravii Hassiæ eundem postquam bello recuperâsset, transactione an. 1534. factâ, feudum Austriacorú remansit. [add: *Dn. Autor hic lapsus: Wurtembergia enim Ducatus transactione cum Rudolpho II. Imp. initâ iterum in pristinum immedietatis Imperialis statum devenit. vid. Burgold. p. 1. ad Instrum. Pacis Discurs. 29. ubi Dn. Limnæi censuram subit*].

Quomodo Landvogtia Hagenoensis ad Austriacos pervenerit & Ducatus Würtemb?

XI. Non minima autem præter ditiones commemoratas Austriaci splendoris pars est, privilegiorum atque immunitatum, quibus coruscant, corona. I. Austriacis jus esse fertur, ut Regem neminem, Cæsare excepto, majestatis afficiant titulo. Cùm Maximilianus, Rudolphi Imperatoris frater, à Sigismundo Poloniæ Rege, certis conditionibus, sine pretio liber ex captivitate anno 1589. dimittendus esset, nunc eum Polonis officiosè invisit, ac salutavit. Vicissim Maximilianus pro

Privilegia Domus Austriacæ.

Reges non compellantur titulo Maiestatis.

officiosa humanitate gratias egit, sed majestatis titulis erga ipsum abstinuit, cùm Austriacis jus esse diceret, ut Regum neminem, Cæsare excepto, his titulis decorarent. Itaque utrinque Serenitatis titulis contenti sermones diu conseruere: (Thuan. *lib. 96. hist. p.* 310.)

Donatio Henrici Imperatoris Duci Austriæ facta.

XII. Henricus Imp. an. 1228. Leopoldo Duci Austriæ sequentia concessit: *Primò, quod si quis aliter Ducum Austriæ & Stiriæ, suarum terrarum provincias, & alia cætera velit legare, dare, obligare vendideres sive obligatores nostra regalis Majestas, nec aliquis hominum valet impedire. Etiam idem generosius Princeps Leopoldus obtinuit, ut omnia sua jura seu feuda, cujuscunque sint conditionis, in equo residens recipiat. Præterea eidem illustrissimo Principi Leopoldo hac concessa dignitas, ut sui Principatus pileo, nostræ regalis corona diadema solenniter ferre possit.* (Vid. *Cuspinian.* in Austr. p. 27.)

XIII. Fridericus I. Imp. an. 1166. Domui Austriacæ concessit: *primò quòd Dux Austriæ quibusvis subsidiis & servitiis non teneatur nec esse debeat obnoxius sacro Romano Imperio, nec cuiquā alteri, nisi ea de sui arbitrii libertate fecerit: eo excepto duntaxat, quòd Imperio servire tenebitur in Hungariam duodecim viris armatis per mensem unum sub expensis propriis, in eius rei evidentiam, ut Princeps Imperij agnoscatur. Nec pro conducendis feudis requirere seu accedere debet Imperium extra metas Austriæ, verum in terra Austriæ sibi debentur sua feuda conferri per Imperium & locari. Quod si sibi denegaretur, ab Imperio requirat, exigat literatoriè trinâ vice, quo facto, justè possidebit sua feuda, sine offensa Imperij, ac si ea corporaliter cōduxisset. Dux etiam Austriæ non tenetur aliquam curiam accedere, edictam per Imperium, seu quēvis alium, nisi ultro de sua fecerit voluntate: Imperium quoque nullum feudum habere debet, Austriæ in Ducatu. Si vero Princeps aliquis, vel alterius status persona, nobilis vel ignobilis, cujuscunque conditionis existat, haberet in dicto Ducatu possessiones ab ipso jure feudali dependentes, has nulli locet seu conferat, nisi eas primo conduxerit à Duce Austriæ memorato: cuius contrarium si fecerit, eadem feuda ad Ducem Austriæ devoluta, liberè sibi ex tunc jure proprietatis & directi dominij pertinebunt, Principibus Ecclesiasticis & monasteriis exceptis duntaxat in hoc casu. Cuncta etiam secularia judicia, bannum silvestrium & ferinarum, piscina & nemora in Ducatu Austriæ, debent jure feudali à Duce Austriæ dependere. Etiam debet Dux Austriæ de nullis oppositionibus vel objectis quibuscunque, nec coram Imperio, nec aliis quibuslibet, cuiquam respondere, nisi id suâ propriâ & spontanea voluerit facere libertate: sed si voluerit unum locare, poterit de Vasallis seu homologij & coram illo secundum terminos præfixos parere potest & debet justitiæ complemento. Insuper potest idem Dux Austriæ, cum impugnatus fuerit ab aliquo de duello, per unum idoneum, non inenormitatis macula detentum, vices suos prorsus supplere. Etiam, ipse eadem die seu Princeps vel alius quisquam, pro aliena nota infamiæ, non potest impetere, nec debet impugnari. Præterea quicquid Dux Austriæ in terris suis seu districtibus seu fecerit, vel statuerit, hoc Imperium, nec alia potentia, modo seu viis quibuscunque debet aliquo quoquo modo imposterum commutare. Et si, quod DEUS avertat, Dux Austriæ sine herede filio decesserit, idem Ducatus ad seniorem filiam, quam reliquerit, devolvatur. Inter Duces Austriæ qui senior fuerit, dominium habeat dicta terra. Ad cuius etiam seniorem filium iure hereditario deducatur: ita tamen ut ab eiusdem sanguinis stipite non recedat, nec Ducatus Austriæ ullo unquam tempore divisionis alicuius recipiat sectionem. Si quis in dicto Ducatu residens, vel in eo possessiones habens, fecerit contra Ducem Austriæ, occultè vel publicè, est dicto Duci in rebus & corpore sine gratia condemnatus. Imperium dicto Duci Austriæ contra omnes suos injuriatores debet auxiliari & succurrere, quoad justitiam assequatur. Dux Austriæ Principali indutus veste, suppositio pileo Ducali, circundatus serto pinnito, baculum habens in manibus, equo insidens, & insuper more aliorum Principum Imperij, conducere ab Imperio feuda sua debet. Dicti Ducis institutionibus & destitutionibus in Ducatu Austriæ suo est parendum. Et potest in terris suis omnibus tenere Iudæos, & usurarios publicos, quos vulgus vocat* Gewertesch in / *sine Imperialis molestia & offensa. Si quibusvis Imperij curiis publicis Dux Austriæ præsens fuerit, unus de Palatinis Archiducibus est censendus. Et nihilo minus in concessu & incessu ad latus dextrum Imperij post Electores Principes obtineat primum locum. Dux Austriæ donandi & deputandi terras suas cuicunque voluerit, habere debet potestatem liberam, si sine heredibus liberis decederet: nec in hoc per Imperium debet aliqualiter impediri. Præfatus quoque Ducatus Austriæ habere debet omnia & singula jura, privilegia & indulta, quæ obtinere reliqui Principatus Imperij dignoscuntur. Volumus etiam, ut si districtus & ditiones dicti Ducatus ampliati fuerint ex hereditatibus, donationibus, emptionibus, deputationibus, vel quibusvis aliis devolutionum successibus, præfata jura, privilegia & indulta ad augmentum dicti dominij Austriæ plenariè referantur.* (Vid. Cuspin. in Austr. pag. 32.) Hæc privilegia confirmavit dein Fridericus II. Imp. an. 1245. mense Iunio.

Fridericus II. Ducem Austriæ ad Regiam extulit dignitatem.

XIV. Ad hæc reperi nuper *in epistolis* Petri de Vineis, qui Friderico II. Imperatori ab epistolis fuit, exemplum privilegij cujusdam, quo Ducem Austriæ in regiam extulit dignitatem: (Vid. Cuspin. d. T. pag 35. qui diploma exhibet.) Hoc diploma, *in epistolis* Petri de Vineis extat, qui Secretarius Friderici Imperatoris II. fuit, vir doctus & diligens: sed ut veritatem afferam, in archivo Principum non vidi. Ideo nullus annus salutis ibi ponitur. [add. *Austria primùm fuit Marchionatus usque ad ann.* 1152, *tunc enim a Friderico I. Imp. in Ducatum mutatus. Tandem factus ArchiDucatus Vid. Monzamb. cap.* 2. *de Stat. Imp.* §. 3.]

XV. Quamvis autem dignitatis addiderit Duci Austriæ, ac quibus prærogativis fulgeat is Archiducatus, Carolus V. Cæsar ac Rex Ca-

Caroli V. diploma de privilegiis Austriacorum.

tholicus suo diplomate testatus est, licèt Maximilianus Cæsar ex regionibus Austriæ omnibus apertè regnum, quod Orientale ipse vocitabat, instruere, id palam sæpius testatus, si non fata obstitissent, decreverat. In Caroli diplomate inter alia habentur hæc.

Austria feudum perpetuum.

Das das Land Oesterreich / der Herrschaft von Oesterreich/vnd der Erben/ in abständigen ihres Geschlechts Nachkommen / ewig Lehen seyn soll/also daß kein Römischer Kayser / kein Potentat oder Gewalt darumb setzen soll.

Der Fürst soll auch alle Nutzung des Landes haben/desgleichen seine Nachkommen.

Er soll auch sein der allergeheimest Raht des Römischen Reichs / also das keine Sach/ so in Ewigkeit reicht / ohn sein Wissen beschlossen werden / oder beschehen soll / desgleichen seiner Nachkommen.

Exemptio Austriæ ab oneribus Imperij.

Das Land Oesterreich ist auch exempt vnd frey / sampt seinen Einnemen / für all ander Land / aller Zinß vnd Auffschlägen der Kayser/ in Ewigkeit. Vnd dieselben Fürsten von Oesterreich seyn dem Römischen Kayser keine Steur noch Dienst schuldig / sie wöllen dann das gern thun: ausgenommen zwölff gewapneter Mann in seinen Kosten in Hungern ein Monat lang zu halten.

Dux Austriæ ubi investiendus?

Sie seyn auch nicht schuldig vmb Empfahung ihrer Lehen / ausserhalben des Landes Oesterreich nachzureisen/sondeen sollen sie ihnen in demselben Land geliehen weeden: vnd ob ihm das versagt würde / sollen sie das dreymal schriftlich eefordern / vnd mögens demnach ohne Forcht der Seeligkeit besitzen / als hätten sie es leiblich empfangen.

Investitura apparatus.

Derselb Ertzhertzog zu Oesterreich / so ihm/ wie oben steht / seine Lehen vom Reich geliehen werden/soll er die empfahen bekleidet mit einem Fürstl. Gewand / vnter seinem Ertzhertzoghutlin / vmbfangen mit einem gezinneten oder gespitzten Krantz/vnd ein Stab in seiner Hand haltend / auff seinem Pferd sitzend / vud ist mit solcher Gestalt der Leihung großmächtiglich für andern gehabt.

Archiducalis mitra.

Der Ertzhertzog zu Oesterreich hat die Würdigkeit vom Reich/ daß Er der Königlichen Cron Diadem / vnd das Creutz der Kayserlichen Diadem / auff seinem Ertzhertzoghütlein offentlich tragen mag.

ArchiDux liber à Laudemiis.

Er empfahet auch sein Lehen frey / ohn einige Gab.

Die Fürsten von Oesterreich sollen vnd mögen ihre Gericht / Fürstlich Schwerd / vnd des Landes Panner offentlich vor dem Reich vnd aller Welt tragen oder führen lassen.

Quem iudicem habeant ArchiDucis.

Der obgemeldt Ertzhertzog ist vmb kein Sach schuldig vor dem Reich zu Recht zu stehen / er will dann gern: sondern mag er einen seiner Lehenmann setzen / vor demselben soll er dem Rechten Gehorsam oder statt thun.

Archiduces ad comitia comparere coacti non sunt.

Er ist auch nicht schuldig auff die Reichstäg zukommen/ vnd zuerscheinen dann mit gutem Willen.

So aber der Hertzog auff einer Reichsversamlung ist / soll er als ein PfaltzErtzhertzog gehalten werden [*add. Hoc ita intelligendum, quod maioribus Ducibus, qui in Palatio Imperatoris primas tenent, accenseri debeat, non autem Dux Ducum Germaniæ, ut Galli nonnulli volunt.*] vnd nichts weniger im Sitz vnd Gang zu der rechten Seiten des Reichs / die erst statt nach den Churfürsten haben vnd behalten.

Das Reich soll auch dem Ertzhertzogen zu Oesterreich wider all sein Vergewaltiger/ oder die ihm vnbilligs zufügen/ Hülff beweisen/daß Er Recht erlang.

Er mag durch einen vnverleumbten Mann kämpffen / vnd denselben seinen Kämpffer mag desselben Tags kein Fürst/nach ander Personen / einiger Verleumbdung anziehen. [*add. Quæ hic habentur de Duello, (si propriè accipiamus) credo quod Serenissimi Archiduces non amplius, tanquam Christianissimi Principes, inter privilegia recenseant. Duella enim meram spirant barbariem.*]

Was der Hertzog zu Oesterreich in seinen Landen vnd Gebieten thut / oder auffsetzt / daß soll weder Kayser noch ander Gewalt hernach nicht veränderen.

Das Reich soll kein Lehen haben im Hertzogthumb Oesterreich.

Welcher Fürst oder Herr im Hertzogthumb Oesterreich Güter hat / so von ihme Lehen seyn / die soll er niemand leihen noch zustellen / er habs dann vor vom Hertzog von Oesterreich bestanden oder empfangen: wo das nicht beschehe / seyn die Güter dem Hertzogen frey eygen verfallen: allein die Geistlichen Fürsten vnd Klöster hierin außgenommen. etc.

Der ältist vnter den Hertzogen soll die Herrschafft des Landes haben / vnd nach ihm sein ältister Sohn / erblich.

Doch also / daß er von dem Stammen des Bluts nicht käm / vnd daß diß Hertzogthumb nimmermehr getheilt soll werden.

Wo aber bemeldte Fürsten vnerbsam abgiengen / so soll das Hertzogthumb vnd die Land an sein ältiste verlassene Tochter fallen.

Der Ertzhertzog hat frey Macht sein Land zu vergeben/ vnd zu verschaffen/ wem er will/ so er/das GOTT verhüt / ohn Erbkinder abgieng / vnd soll daran duech das Reich nicht verhindert weeden.

So iemand / in was Wüeden der wäre/ etwas seiner Landen / oder wie das genant möcht werden / so er vom Reich / oder von Geistlichen Fürsten Lehens / oder ander Gabweiß innen hat/einem Hertzog von Oesterreich vnd Steyer veeschaffen / geben / verpfänden wird / daß dieselben Gaben / Käuff vnd Versatzungen / weder Kayser noch iemand verhindern mögen.

Vnd ob solche Gaben / Käuff vnd Vermächtniß so eilends beschehen / daß der Kayser/oder die Lehenherren/nicht möchten darumb angesucht werden/ das soll dem Hertzogen kein Nachtheil gebähren.

Des Ertzhertzogen von Oesterreich vnd aller seiner Fürstenthumb vnd Land Vnterthanen/ sollen für kein frembd Gericht des Reichs zu Westphalē/zu Rothweil/ noch für kein ander Hoff- oder Landgericht geladen noch erfordert

werden/

werden/ sondern das Recht von des Ertzhertzogen von Oesterreich geordneten vnd gesatzten Richtern nemen vnd geben. &c.

Auch so sollen die Vnterthanen auch Diener des Hauß Oesterreich Gewalt haben/ offen Richter zu halten/ vnd mit ihnen Gemeinschafft zu haben/ doch daß sie auff Anruffen der Partey in die zu Recht halten. [add. *An hac ratione sit subnixum, viderint alij.*]

Ob auch iemand an der gemeldten Ertzhertzogen zu Oesterreich Hoff/ oder Landgerichten in die Acht erkennet würde/ so sollen dieselben an vnserm vnd des Reichs Hoff nicht darauß genommen werden mögen/ die seyen dann zuvor an der gemeldten Ertzhertzogen Hoff oder Landgericht darauß kommen.

A sententiis Austriacorum non datur provocatio. Vnd was also vor des Fürsten der Oesterreichischen Landen verordneten vnd gesatzten Hoff vnd Landgerichten/ oder ander ihren Gerichten/ mit Vrtheil vnd Recht erkant vnd entschieden wird/ dabey soll es endlichen bleiben. Es were dann/ daß die Sach ein Appellation auff ihr trüg/ so soll doch dieselb nach Ordnung des regierenden Landsfürsten/ vnd der Landgebrauch/ auch nicht weiter dann in des Landsfürsten Cammergericht vollführt/ vnd darüber an vns noch vnsere Nachkommen am Reich/ Römische Kayser vnd König/ noch an des Reichs Cammergericht/ oder andere Gericht nicht appellirt, supplicirt noch reducirt werden.

All vnd jeden Juden/ so der Zeit vnter ihrem Gewalt sitzen/ vnd künfftiglich sitzen werden/ sollen bey allen ihren Rechten vnd Zugehörungen bleiben/ wie die Hertzogen vnd ihre Vorfordern solch Juden herbracht haben/ vnd die in ihren Landen halten/ steuren/ vnd damit in allweg handeln vnd fahren mögen in aller Maß/ als wir vnd vnser Nachkommen/ Römische Kayser vnd König in dem H. Reich von rechten Freyheiten/ Gewonheiten vnd alten Herkommen die halten/ vnd mit Steuren/ vnd in andere Weg mit ihn fahren/ thun vnd handlen mögen. Sie mögen auch sonst in allen ihren Landen offen Wucher halten &c. [add. *Hoc ultimum membrum de usurariis an sapit rationem?*]

Archiduces nova possunt erigere vectigalia. Die Ertzhertzogen mögen in den vorgemeldten ihren Fürstenthumben/ Herrschafften vnd Landen/ die sie jetzt haben/ oder in künfftigen Zeiten gewinnen/ sich aller Gewaltsam gebrauchen/ mit Freyung zu geben/ new Auffschlag/ Maut/ Zoll/ vnd ander Mehrung ihr Nutz vnd Rent zu machen vnd auffzusetzen/ von dero in all andere Weg/ wie die genant seyn/ vnd sich bewegen werden/ zu geniessen vnd zu gebrauchen/ zu gleicher Weiß/ als wir vnd vnser Nachkommen/ Römische Kayser vnd König/ die in dem Reich geben/ machen/ auffsetzen/ vnd gebrauchen mögen/ nichts davinn außgenommen.

Auch daß sie vnd ihre Erben vnd Nachkommen/ in allen ihren Landen/ Herrschafften vnd Gebieten/ als oben gemeldt ist/ Grafen/ Freyherren/ Ritter/ Knecht/ auch daugsame vnd verdiente Personen von newem edel machen/ denselben Wappen vnd Kleinod mit Schild vnd mit Helm/ vnd allerley Zierheit/ Farben vnd Blasinierungen geben vnd leihen/ der Kayserlichen Rechten/ der Artzney/ der sieben Freyen Künst Lehrer vnd Meister/ auch offen Schreiber/ vnd geordnete Richter/ setzen vnd creiren, also daß dieselben Graffen/ Freyherrn/ Ritter/ Knecht/ Edelleut/ Lehrer/ Meister vnd offen Schreyber/ vnd geordnete Richter/ von Kayserlichem Gewalt/ gemacht/ geordnet vnd creirt, der gebrauchen/ üben vnd niessen/ von Gerechtigkeit vnd Gewonheit/ doch daß sie voran gebührlich Gelübd vnd Eyd darumb von ihm/ an vnser statt vnd Nachkommen/ vnd des Reichs statt nehmen/ als dann solch Gelübd vnd Eyd von derselben Ehren vnd Würdigkeit wegen zu thun gebührt.

Daß sie auch in allen ihren Landen/ Herrschafften vnd Gebieten/ all vnd jeglich Bastarten/ vnd ander vnehlich gebohrne/ in welcherley weiß das ist/ oder was gebrechen die an ihrer Geburt haben/ ehelichen/ vnd zu dem rechten des/ so ehelich geborn seyn/ bringen/ auch zu Ehren/ Würden vnd Ständen/ vnd allen ämptern tauglich machen/ vnd sie zu vätterlicher vnd mütterlicher/ vnd aller ander Erbschafft beyder selben ihr Vatter vnd Mutter/ lebendig/ oder nach ihrem tod/ es seyen eheliche Erben vorhanden/ oder nicht/ zulassen/ auch all vngeleumbd/ von welcherley that/ die sollen durch Vrtheil oder sonst gemerckt vnd verleumbd/ vnd an ihren Ehren/ Würden vnd Ständen geschwächt/ ihren Leumbder vnd Würd wider geben/ vnd sie ihren foedern Stand wider zu setzen &c.

Privilegia Austriacorum extenduntur ad bona futura vel acquirenda. Ob auch die district/ Gebiet vnd Herrschafft vorgemeldtes Ertzhertzogs erweitert werden durch Erbschafft/ Gabungen/ Käuff/ Vermächtnussen/ oder einig ander Anfall/ so sollen obbemeldte Recht/ Freyheiten/ vnd Indult, auff dieselben Mehrungen oder Erlduterungen vollkommenlich auffgereckt vnd gezogen werden. Sie sollen auch haben all Vogteyen vnd Vogtrecht/ in Bischthumben/ Abteyen/ Probsteyen/ Clöstern/ Gottshäusern vnd Kirchen/ an Leuten vnd Gütern die in ihren Herrschafften vnd Landen/ oder anderstwo/ gelegen seyn/ dern Erbvögt sie seyn/ vnd zu recht sollen seyn. Latina vide apud Cuspinianum. Ann. 1510. Carolus V. Imp. fratri Ferdinando iterum hæc privilegia confirmavit. [add. *Doctissimus Severinus de Monzambano c. 2. de Statu Imperij* §. 4. *de Domo Austriacâ agens ait; quòd talibus Austriaci sibi prospexerint privilegiis, ut ubi alterius Imperatoris autoritatem agnoscere displiceat, statim dicere queant, sibi cum Germanico Imperio nihil negotij esse, suas ditiones separatam efficere civitatem. vid. plura apud Autorem loco cit. quem tamen vellè redarguit atque stringit Pacificus à Lapide in notis atque stricturis ad Monzambanum. Invidiosa sanè fuere eiusmodi privilegia, quæ ut in posterum non amplius concedantur, Imperij maximè interest.*]

XVI. Privilegio Caroli IV. porrò Archiducum subditi exempti sunt ab omnibus extraneis judiciis, anno 1366. hac tamen limitatione: Es sey dann gar kündlich / und ohne alle gefehrde wissentlich / daß der Kläger in der ehegenanten Hertzogen Gericht rechtloß gelassen sey / und Rechtes nicht bekommen möge. Confirmavit hoc privilegium Sigismundus Augustus. an. 1437.

Austriacorum subditi non possunt trahi ad extranea judicia.

XVII. Notandum hæc ad privilegia: I. Ea vires suas extendere etiam ad ditionem Insbruck / Austriacis subjectam: (Gylmannus tom. 2. Symphorem. part 1. vot. 8. numero 15. pag. 90.)

II. Cessare in casu denegatæ justitiæ, uti expressè cautum in privilegio Caroli IV. & Sigismundi, quod tamen tacitè prætervehitur axe Carolus V. in suo diplomate: (Zinzerling. de appellat. th. 69. lit. b.)

III. Super constitutione de pignorationibus, Cameram esse in quasi possessione decernendi processus, de quo Compilator, (præjudic. Cameral. verbo Osterreich / pag. 142.) Quod tamen Tilemannus de Benignis (in apparatu. seu in constit. Cam. prax. impet. pag. 40) limitat, daß Proceß contra das Haus Osterreich / so viel deren Erblande belanget / auf die Constitution der Pfändung nicht erkant werden: aber so viel Schwaben / die Herrschafft Burgau und Landvogtey Hagenau belanget / hat es kein Bedencken.

IV. Cameræ in causis fractæ pacis publicæ nihil esse derogatum, (Mynsing. cent. 5. observat. 58.)

V. Illud non carere dubio, an isthæc privilegia generaliter de omnibus ditionibus Austriacis patrimonialibus, atque adeò etiam de illis, quas sub titulo Pfandschillings tenent, intelligenda veniant, proindeque æqualem observantiam mereantur? Caroli V. si inquimur mentem, ea plana est plenariè: Die sie Eigenthumbs-Lehens oder Pfandschillings-weis von dem Reich oder sonst innen haben. Verùm cùm Prætorium Spirense quoad Landgericht / sit in contraria possessione, (Symphor. tom. 1. pag. 2. tit. 17. supplicat. 6. pag. 521. & tom. 2. p. 1. vot. 8. num. 2) alii limitant hoc privilegium Archiducum Austriæ, quod tantùm pertineat ad Erbländer / Consistoria Austriaca, non etiam ad Landgericht: Quia certum est inquiunt, à Consistoriis Austriacorum & Provinciarum hereditariarum non appellari. Dicta verò Landgericht quos enumerant, Schwaben Burgau: und der Landvogtey Hagenau / [add. Hodie est juris Gallici.] esse tantùm Pfandschilling ab Imperio, ad quæ non sunt extendenda illiùs privilegia: (Wesenerus n6. Symphor. pag. 30.) Austriacorum privilegiis addenda etiam hæc:

I. Quòd in comitiis Imperii in senatu Principum Austriacus Archidux primò obtineat locum & ecclesiasticis quoque ibidem præferatur.

II. Quod in eodem senatu directorium habeat, sed alternatim, cum Archiepiscopo Salisburgensi, idem tamen primo in consessu ordinatur.

III. Quod suspiciosi Galli tandem familiam ad Monarchiam Europæ aspirasse crediderint & tradiderint: alii tamen eundem conatum Hispaniæ Regi soli adscribunt, quæ etiam in neutram Austriacæ familiæ, quæ in Germania rerum potitur.

IV. Quantum contribuat Imperio, vel conferat ad expeditionem Romanam, ex Imperii actis discimus. In illis de annis 1547. & 48. reperio 120. equites, 600. pedites, & ad sustentationem Cameræ Spirensis annuatim 450. florenos. (Klokius de contribut. c. 4. n. 292. docet, quamvis Austriaci assessores præsentent, tamen nihil ad contributionem Cameræ conferre.) Ex qua summa, quam propter solas Imperio subditas provincias solvit & confert, calculus iniri potest. Austriacorum sanè tributis, quos ex numeratis provinciis trahunt, maximis impensis, quas in securitatem illarum erogare coguntur, imminuuntur. Palam enim in comitiis de an. 1653. Austriacus legatus professus est, daß auf Unterhaltung der Gränitzhäuser gegen dem Erbfeind / und sonsten von mari Adriatico bißhin Polen / so sich in District auf 200. Meilen erstrecken / jährlich über zwo Million Gold aufgewendet / und von 20. biß in 24. tausend Soldaten darinnen erhalten werden müssen / ad de R. Reichs Regenspurg / de anno 1576. so viel dann / R. A. zu Augspurg / anno 1603. Wann nun /.

Alia Austriacorum privilegia circa Austriacam familiam.

V. Quod sub domus Austriacæ protectione sint die Stiefft Trient und Brixen / desgleichen das Gotteshaus Murbach und sonsten gemeinen fürfallenden Reichs Anlagen von Osterreich würcklich zu vertretten und ihre gebürende Anschläg (außerhalb der Unterhaltung des Kays. Cammergerichts / so obgenante Stift und Gotteshaus selbst zu liefern schuldig jederzeit zu erlegen und zu bezahlen / worein dann anno 1548 die Churfürsten / Fürsten / und gemeine Stände des Reichs consentiret, doch also / daß gedachte Stiffter und Gotteshaus / sonst bey Ihrer Fürstl. Stand und Stimm / Session, Rechten und Freyheiten unbeschwert bleiben / auch dem Rheinischen Crays seine Gerechtigkeit am Gotteshause Murbach / drinnen es gelegen / vorbehalten : (R. A. zu Augspurg de anno 1548.) noch dem auch in derer Hac de re in Comitiis Ratisponensibus de anno 1645. mentio facta, & dictum fuit; (1.) protectionem hanc Tirolensis Comitatus, Episcopatuum Tridentini & Brixensis, cœpisse illo tempore, quo Maximilianus bella contra Venetos gessit, eamque Imperii Status anno 1511. oppugnasse, deinde verò anno 1548. 18. Aprilis in Comitiis Augustanis illis conditionibus, quas modò recensuimus, approbasse (2.) Eandem protectionem nimis extendi, und wolle man ex parte Tyrol über das Stift Brixen des nunis superio itatis sich anmassen / des juris collectandi gebrauchen / Saumnelpläse darinnen ar eu / die stiftische Unterthanen gleich den Tyrolischen zu belegen / auch die stiftische Beamte zu beschreiben: welchen

In protectione Austriacorum.

welchen actibus als man sich opponirt / wegen dem Stift alle Gefälle und die commercia in der Grafschaft Tyrol gesperret / derowegen ist anno 1626 bey dem Churfürstlichen Collegial-tag an Kayserl: Majest. der Churfürsten intercession aufgebracht / bey welchen das Stift vor immediat dem Reich angehörig / vor undisputirlich gehalten worden. Als auch jüngst man sich aus Tyrol der beschreibung der Feurst[illegible] angemaßt / hetten die Churfürsten zu Nürnberg versamlet / von daraus ein abmahnungs schreiben an Tyrol abgehen lassen. (3.) Addita etiam fuit protestatio contra ejusmodi actus incompetenter exercitos, ne in posterum pro possessoriis possint allegari. Ad hæc Austriaci: Daß man ihres theils niemals bedacht gewesen / die Stifter Trient und Brixen ihres Standes / Stimm / Session / und anderer Regalien zu entsetzen / und selbige dem Reich zu entziehen: Oesterreich aber hette viel Gerechtigkeit auf diesen Stiftern / von zwey in drey hundert Jahren / in continuirlicher ruhiger Posses hergebracht. Die Steuervertrettung habe nicht allererst anno 1548. angefangen / sondern sey bereits anno 1521. bey Verfassung der Reichsmatricul in acht genommen worden / etc.

Deductio Iurium Austriacis contra Archi- & Episcopos competentium.

V I. Non nova seu recens, verùm antiqua & jam olim mota querela est Statuum nonnullorum, velut Archiepiscopi Salisburgensis, Episcoporum, Bambergensis, Frisingensis, Ratisponensis, Passaviensis, atque Præpositi Berchtolgadensis, (qui præter bona, quæ alibi in Imperio tenent, etiam alia in Austriacis ditionibus possident) quòd cogantur duplex contributionum onus sustinere: nimirum ratione omnium bonorum, secundum matriculam Imperii, & iterum ratione partis, Austriacorum respectu: (R. A. zu Augspurg de anno 1541. §. dieweil sich auch etliche / R. A. zu Regenspurg de anno 1541. §. und nach dem etliche Stände / R. A. zu Augspurg de anno 15[illegible]. §. auf der gemeinen erscheinenden Stände [illegible] R. A. zu Regenspurg anno 1576. §. und nach dem etliche / R. A. zu Augspurg de anno [illegible] §. Und nach dem etliche Stände / R. A. zu Regenspurg anno 1594. §. und als sich etliche R. A. zu Regenspurg anno 98. §. und nach dem / R. A. zu Regenspurg anno 1603. als auch / R. A. zu Regenspurg de anno 1641. §. und nach dem etliche Stände / etc.) Quibus in comitiis de anno 1653. cùm de eodem onere querelæ reiterarentur, Austriaci in senatu Principum non solùm ex informatione Ferdinandi I. anno 1548. Statibus exhibita, multa allegando, sed etiam alia addendo, jus sibi competens deduxerunt. Ferdinandi informatio hæc erat: Anfangs were ihre Röm. Königl. Majestät der doppelen Anlag / deren sich die bewuste fünf Ertz- und Stiffte beschweren / nicht geständig / dann sie selbsten für unbillig erkenneten / daß jemand mit dergleichen belegt werden solte. Diese Negativa würde nachfolgender gestalt bestärcket: (1.) Hetten ihre Königl. Majestät und dero Vorforderen / über vieler Menschen Gedencken / wider alle / auch ausländische / ja auch die klagende Ertz- und Bischoffe selbsten / das Mittelen in Steuer / Rüstung / Reisen / etc. in gemeinen Landsnöthen / und auch zu solchen zeiten / da im Reich kein Anschlag gewesen. Item / wann das Haus Oesterreich dem einen Hülff geschicket. Es hetten auch diese klagende Ertz- und Stifter dem Haus Oesterreich wider die Hungarn / Venetianer und Schweitzer contribuiret, dann sie allein in die Lande / da sie ihre Güter innen besessen / und nicht zu dem Reich / von denselben Gütern contribuirten. (2.) Were das Haus Oesterreich gemeldter Ertz- und Bischoffe Erbherr und Landesfürst / so viel die in dero Erbländern habende Güter betrifft / also das auch ein Ertz- und Bischof solcher Güter halb persönlich daselbst zu erscheinen verbunden / es were dann / daß ein oder ander durch absonderliche Verträge oder Privilegia hierwider befreyet. Item weren sie Landleute und Mitglieder / würden durch (oder in Person) dero Pfleger auf die Landtäge berufen / alda sie die Landsteur selbsten mit abhandeln und schliessen hülfen: und solches were also geschehen / auch noch zuvor / und ehe dann der Wormser Anschlag aufgerichtet: und wann auch schon Reichsanlagen weren gemacht worden / hetten sich die Ertz- und Bischoffe darwider niemaln beschwert / als dazumahl (anno 1545. & circiter) da die Türckensteur / wegen des Erbfeindes Vorbruch / angefangen etwas gemeiner zu werden / da hetten sie angefangen sich zu wegern. (3.) Weren solche Güter von Ihr Königl. Majest. und dero Vorfahren / durch milde Gaben und sonsten / an gemeldte Ertz- und Stiffter kommen / quæ mutatis possessoribus retinuerunt suam causam, und das Reich die Besteurung auf denselben nicht prætendiren könnte; were also allhier kein gedoppelte Anlag / weil diese mit andern Landgütern ein Corpus machten: und dem Land / und nicht dem Reich steurreten. Ihre Königl. Majest. wolten sich zu den Ständen nicht versehen / daß sie ihro diese Güter aus dero Landen zu eximiren begehren würden. Der neuliche Reichsabschied (der de anno 1544. nam scriptum hoc datum est anno 1545.) wolle zwar dahin gehen / und man darauf prætendiren / als ob die Reichsanschläge auch auf die in den Erblanden gelegene Güter giengen; So hetten aber ihre Königl. Majest. aus Mangel und Unwissenheit des Accords / denen / wogs Ihro vorgebracht / geglaubet / und in die Exemption von der Landsteur bewilliget / weren aber von dero Landständen so balden des widerigen berichtet worden. Wann man das Fundament [illegible], so fiele auch die darauf gegründete Bewilligung [illegible] / wie auch des Reichsabschieds zu Augspurg (de anno 1530. §. dieweil sich auch etliche a fol. 208.) sich die klagende Ertz und Stifter nichts zu behelffen hetten / auch die Landschaften nie darein gewilliget. Daß man sagen wolte / es were zu Augspurg hierüber Erkantniß ergangen / das würde widersprochen. Die klagende Ertz- und Bischoffe würden nimmermehr erweisen / daß die in

den Erblanden gelegene Güter in des Reichs Anschläge gehörig / welches ihnen doch zu beweisen in alle weg obgelegen were; hetten etliche unter den klagenden Bischoffen sich durch einen Vertrag selbst zum Mitleiden in den Landen anerbotten / nur daß eine Gleichheit mit ihnen / respectu anderer Leute / gehalten würde / in solchem Vertrag würde von der vermeinten Augspurgischen Bewilligung keine Meldung gethan. A. 1541. zu Regenspurg / und A. 1542. zu Speyer / hetten die Ertz- und Bischoffe ihre vermeinte Beschwerung reassumirt und auf Vollziehung der Augspurgischen Verwilligung so starck getrungen / daß sie sich auch austrücklich vernemen lassen / wie sie sonsten von ihren sessionibus sich enthalten / auch der Proposition nicht beywohnen wolten: also Ihrer Königlichen Majestät aus unbedacht eine neue Bewilligung abgetrungen. Es bezeugeten aber Ihre Königliche Majestät bey dero Königlichen waren Worten / daß die dazumahl Ihrer gerechtsame und anderer umbständen keine genugsame Wissenschaft gehabt / noch deren ingedenck gewesen; und daß solches nicht geschehen seyn würde / da sie die Nichtigkeit der Augspurgischen Verwilligung gewust hetten: were also die Speyerische Verschreibung / so darauf fundirt, ebenmässig null und nichtig. Würde auch die Unbedächtigkeit / so Ihrer Königlichen Majestät etwa hierunter beygemessen werden möchte / durch schwere und vielheit dero obgelegenen Geschäften / entschuldiget. Ihre Königliche Majestät hetten verträulich gehandelt / solte also billig der error manifestæ veritati weichen. Ihre Königliche Majestät weren von denen Erb- und Bischoffen nachgehends umb gütliche Handlung ersucht worden / die würden sie sich auch / so viel an Ihro / nicht zu entgegen seyn lassen / und ehe etwas namhaftes nachgegeben haben: Es hette aber die Landschaft sich durchaus in keine Tractaten mit den Bischoffen einlassen wollen / sondern hetten sich zu Recht erbotten: auch denen Bischoffen zu Gemüht führen lassen / daß sie in communi periculo, des Türcken halb begriffen: solten sich derowegen von der gemeinen Hülf und Rettung contra jura naturæ nicht entziehen. Es würden auch Ihre Königliche Majestät solche undanckbare und ungehorsame Landleute nicht dulden / sondern sich deren wol zu entladen wissen. Man klagte zwar auf der Bischoffe seiten nur über die Erhöhung / auch so oftmalige wiederholung der Steurung: aber es würde doch immer darbey auf die Augspurgische Verwilligung und Speyerische Verschreibung getrungen. Die Bischoffe wendeten vor / sie hetten die Beschwerden oft geklaget / aber nie keine Leichterung bekommen; darauf würde ihnen aber geantwortet / daß sie hierinn die Schuld niemand andern / als ihnen selbst beyzumessen; warumb sie es neinlichen nicht am rechten Ort gesucht. Die Bischoffe opponirten ferner / es were genug / daß die Türckenhülf von solchen Gütern einmahl entweder in dem Reich / oder in den Erblanden erlegt würden: aber sie irreten sich: dann ein Gut solte ja nicht an zweyen Orten versteuret werden / aber wol köndten zweyerley Güter an zweyen Orten collectirt und besteuret werden. Weiters würde an seiten der Bischoff vorgeschützet / daß diese Güter in dem Oesterreichischen Anschlag begriffen; Es were aber zu wissen / daß das Haus Oesterreich / als der Gefahr des Türcken am nechsten gesessen / keinen gemeinen / sondern viel einen höhern Anschlag hette; Ihre Königliche Majestät möchten den Stiften wol eine Ringerung nach deren im Reich gelegenen Gütern. Berchtholtzgaden würde keiner gedoppelten Anlage darumb gestanden / dieweil desselben Güter von denen Erblanden cum tali onere an das Gotteshaus kommen. Hactenus lectio; quâ finitâ ferner gemeldet worden / dieses hette man darumb also ablesen wollen / damit sie / die Gesandte / nicht dafür angesehen werden möchten / ob brächten sie etwas ex proprio cerebro vor; sondern daß man sehen möchte; wie dieses nun fast vor ein hundert Jahren also vorgangen / darbey es auch bis anhero / wie weiters angezeiget werden solte / also verblieben. Die in der abgelesenen Schrift mit eingelauffene Sachen (in dem nemlich denen damahligen Bischoffen darinnen eins und anders exprobrirt) würden denselben vergangene zeiten beygemessen / und hiehero nicht wiederholet: man verhoffe aber / es würde einem hochlöblichen Fürstenraht nicht zu entgegen seyn / fernere mündliche information zu vernehmen.

Anfangs verhielte es sich mit dem Gebrauch / und Weise / die contributiones in den Erblanden einzubringen / folgender massen / daß ein Landsfürst keine collectas imponirte / sondern Landtage ausschreibe / gleich wie im Reich Reichstäge / da würde den Ständen die Noht des Landes repræsentirt / und nach deren Erforderung / ein / zwey oder dreymahl hundert tausend Gülden begehret / darüber deliberirten die Stände / und erklärten sich darnach / nicht auf diesen / oder einen andern / so / oder so viel / sondern per Bausch: Inmassen vorm Jahr Oesterreich über Ens allein fünfmahl hundert tausend Gülden bewilliget: darnach theileten die Stände unter sich selbsten einem jeden seine Quotam / nach Proportion der Güter zu / wie dann ein jeder Landmann seine Güter bey der Landschaft Cassa pflegte einzulegen: und nach solchen Einlagen / welche man immatriculirte / würde die Contribution angeleget. Sey also eine Landschaft hierbey interessirt derowegen auch dieselbe billig hierunter mit ihren juribus, auf welche ein Landesfürst geschworen / zu hören / und in acht zu nehmen / dann sie ihnen ihre Gültbücher nicht gerne schmählen lassen würden: Gültbuch were so viel / als matricula provinciæ. Hoc præmisso, (2.) die Warheit / daß alle dieser Bischoffe Güter bey hundert Jahren / vor dem Wormser Anschlag / in dem Oesterreichischen Anschlag begriffen gewesen: inmassen der Bischoffe Einlagen mit dero Hand und Sigeln corroborirt / noch

verhanden

vorhanden weren. (3.) Wann in [illegible] bey dem [illegible] mser Anschlag dies [illegible] glicte [illegible] Ertz und [illegible] Ihre in den Erblanden [illegible] Güter daß [illegible] in den Anschlag eingezogen haben [illegible] würde solches auff [illegible] beyder [illegible] haben geschehen müs[illegible] unctenus, welches kaum [illegible] seyn/ weil daselbst zu Worms [illegible] ken [illegible] seine [illegible] Eriner [illegible] auch die [illegible] daß [illegible] erte [illegible] er [illegible] bey [illegible] jetzig [illegible] geleget [illegible] erweisen. [illegible] geschehen wer/ so wür[illegible] hierdurch doch nicht dem [illegible] esfür[illegible] sten/ sondern ihnen selbsten [illegible] ha[illegible] ben [illegible] sie solche Güter die [illegible] o[illegible] hin [illegible] der Reichsmatricul ein [illegible] gen [illegible] (welches [illegible]) [illegible] und nach dem [illegible] kom[illegible] [illegible] geschehen: wann es nun also [illegible] geschehen/ beruhete es auf sich selb[illegible] [illegible] sie aber auch die in den Erblanden [illegible] Güter [illegible] verstanden haben solten/ were sol[illegible] verstehen gewesen de[illegible] [illegible] so die [illegible] bey den [illegible] ragen: were also den Herren Er[illegible] das onus [illegible] obandi ob[illegible] [illegible] und daß sie ihre Sach außführen [illegible] auch (4.) diese in den Erblan[illegible] [illegible] egene Güter nicht haben können in die [illegible] atricul eingetragen werden/ erschie[illegible] [illegible] nach dem Vertrag zu Aug[illegible] [illegible] burg und Bamberg newe [illegible] eichter/ welche getruckt/ und [illegible] anno 1517. zu [illegible] betreffend) were die [illegible] die Saltzbur[illegible] [illegible] ter dem Hauß Oesterreich vorbehal[illegible] [illegible] teur betreffend/ solte es der Ertz[illegible] [illegible] und desselben Successores mit den [illegible] in [illegible] len steuren Reisen/ und [illegible] und ein [illegible] es gebürli[illegible] [illegible] und [illegible] Vertrag [illegible] varii [illegible] an [illegible] Ferdinandi I. [illegible] [illegible] were dieselbe/ wie [illegible] ab[illegible] [illegible] gedacht/ wozu der Kö[illegible] [illegible] brache/ bey vorgewe[illegible] [illegible] gefähr/ sie were aber e[illegible] [illegible] Durchzug allein/ Item [illegible] allein für diß Jahr/ als [illegible] kein auf [illegible] und Beschlüsse aus [illegible] lassen/ nicht was [illegible]. Dann es pflegten die[illegible] [illegible] die [illegible] von ihren [illegible] tern/ [illegible] son[illegible] [illegible] Bamberg be[illegible] [illegible] he [illegible] anno 1545. [illegible] [illegible] noch [illegible] Karl V. [illegible] Ständen eine Resolution

geben/ in welcher König Ferdinand sich zu recht erbotten/ darauf weiter [illegible] movirt worden/ biß nach Ferdinandi I. Todt. Als aber demselben Maximilianus II. succedirt, hetten die [illegible] diesen Streit in anno 1566. reassumirt/ und were nachgehends continuè in allen Reichsabschieden dieser Klag allezeit nur per clausulas generales geholfen/ wie Ihre Kayserliche Majestät/ unser allergnädigster Herr/ sich anjetzo [illegible] anerbotten. Jedoch [illegible] wenn die [illegible] in [illegible] blieben/ und die obberührte Verschreibung [illegible] ad effectum kommen/ vielmehr hette König Ferdinand sich darwider beschwert/ und begehrt/ daß [illegible] auf Reichstägen nichts [illegible] werden möchte. (8.) Weren nach Verfassung der Wormser Reichsma[illegible] unterschiedliche Bereitungen in den Erblanden vorgangen (da die Lande [illegible] werden) in welchen die Einsagen der Güter [illegible] / und dabey diese Ertz- und Stiffter sich wiederumb unter ihrer Hand und Siegel/ so noch vorhanden/ [illegible]. (9.) Pflegten diese Ertz- und Stiffter in den Erblanden Güter zu kauffen/ und zu verkauffen/ welches/ wann es vorgehet/ würden die Güter dem Emptori bey dem Gültbuch auf vorgehende Auffsagung zugeschrieben; wie dann zum Exempel der Stifft Frey[illegible] gen in Neulichkeit eine vornehme Herrschafft verkaufft/ so ihme ab- und dem Kayser zugeschrieben worden/ Item es würden die contributiones in den Erblanden nicht von den Personen/ sondern auf den Gütern gesucht/ und weren also onera [illegible] realia, non personalia, neque mixta. (10.) Weren alle contributiones in den Erblanden freywillige Daraaben/ und könte ein Landsfürst die Stände nicht darzu bezwingen/ [illegible] würden den Landschafften [illegible] Bewilligung [illegible] Schadloshaltung und Reversa [illegible] gestellet. Zu solchen Bewilligungen [illegible] diese Ertz- und Stiffter auch [illegible] es mit berahtschlagen und bewilligen/ hetten dergleichen erst in diesem Jahr gethan. Erschiene also/ wie unbillich man hiebevor/ und anjetzo wieder/ diese vermeinte Beschwerung moviren wollen/ und wurde zu bedencken gegeben/ ob es de tempore anjetzo solche Sachen zu moviren/ in Bedencken bey jetziger [illegible] heit die [illegible] defension wider [illegible] auf zweyhundert Meilen/ von dem man [illegible] an die Polnische Gräntze den Erblanden allein obgelegen/ darbey vorhero das [illegible] Reich concurrirt/ gegen alle Jahr [illegible] Million Gelds darauf/ allein den [illegible] anden obgelegen/ und hetten selbe da [illegible] vorigen und jetzigen Kayserlichen Majestät die grosse Bewilligung geben/ in welchen man nicht nach der [illegible] or[illegible] und Reichsmatricul/ sondern viel/ und noch wohl zehenfach höher gangen/ welches alles dem gantzen Reich zu gut kame. Die hundert und zwantzig Monat in Oesterreich

[illegible]n etwas über fünfmahl hundert tausend Gulden. [illegible] Oesterreich [illegible] unter und ob der Ens [illegible] allein / ohne [illegible] und etc. über zwo Millionen hergeben / derowegen / als die Landschafften vernommen / daß dieses anjetzo formiret werden solle [illegible] hetten sie sich verlauten lassen / daß sie hinfüro (verstehe im [illegible]ontribuiren / dann den Unterschied zwischen einem Stand des Reichs / und Landsassen werden sie nicht aufzuheben begehren / noch vermögen [illegible]) eine Gleichheit mit denen Ständen des Reichs suchen wollen / welches dem Reich in Turcken- und Reichs-Kriegen viel schaden würde. (11.) Were Oesterreich ein absonderlicher Reichscrays / und begriffe in sich Oesterreich / unter und ob der Ens / Steyer[illegible] Kärnten / Crain / die Graffschafft Görtz / item / Tyrol / und Stiffter Brixen und Trient: und hette einen Anschlag auf drey Churfursten Anschläg / wurden derowegen diese Güter [illegible] gesetzt [illegible] daß es Reichs Güter weren / aus dem Oesterreichischen Craysse nicht können eximiret werden / und da dieße Güter in des Reichs Anschlägen begriffen [illegible] würden dieselbe dem Reich zweymahl zu Nutzen kommen / welches nicht seyn [illegible] sondern an einem Ort cassiret werden müste; und so die Stiffter solche Cassation erlangen solten / müste Oesterreich auch moderiret werden. Als auch neulich in etlichen votis gedacht / gleichsam solte Ihrer Kayserlichen Majestät ein absonderderlich Bedencken in dieser Materia zu geben seyn / so wolte man doch darfür halten / es were diese Materia und Beschwehrung hiehero nicht gehörig / und ob wol solche Sach vor diesem bisweilen vorkommen / were sie doch jedesmahls an die regierende Herren der Landen verwiesen / mit welchen und den Landschafften darunter gehandelt worden. Da man auch dieses Orts judicialiter von dieser Materia handlen wolte / würde Kayserl. Majestät / und des Reichs Iurisdiction nicht fundiret seyn. Aus den Reichsabschieden und der Cammergerichts ordnung were bewust / wie Chur-Fürsten und Stande einander zu recht fordern sollen; auch weren des Hauses Oesterreich privilegia, immunitates und Exemtion bekant: würde dann die Klage wider die Landschaft gerichtet / so were offenbahr / wer derselben Erbherr. Welchem allem nach / sie all das jenige / was bishero in dero Sachen von ihnen angebracht / pro nuda informatione gehalten haben wolten; mit der ausdrücklichen Protestation / daß sie dieses Werck einiger Cognition / oder den votis [illegible] an di[illegible]sen Ort nicht zu untergeben / noch dasselbe in ein præjudicirliches Bedencken z[illegible]hen zu lassen / gemeinet [illegible] sondern wider eins und das ander / auf allen unverhofften Fall / protestiret / und demselben / mit Vorbehalt aller Nohtdurfft [illegible] widersprochen haben wolten; gantz dienstlich bittende / dieses den Protocollis zu inseriren [illegible] auch so es die Nohtdurfft erfoderte [illegible] i[illegible] [illegible] zu ge[illegible]ncken / auch ande[illegible] [illegible] es [illegible]wust / darvon zu [illegible]fo[illegible] [illegible] fern[illegible] Bitt / daß sich niemand in [illegible] voto præcipitiren / sondern man [illegible] dem andern Theil auch das eine Ohr [illegible] wolte. Und dieses hette man [illegible] melden wollen; Es were al[illegible] am näher wegen Bamberg ein Schr[illegible]en abgelesen / auch ad dictaturam gegeben worden / darauf sie für nöhtig hielten zu antworten / welches dahin geschehe. A. [illegible]535 weren [illegible] Saltzburg und Bamberg Verträge aufgerichtet worden; mit Sal[illegible]burg auf ewig / mit Bamberg aber auf ein hundert / und ein Jahr (welches gleichwol in dem Schr[illegible]iben / so neulich abgelesen / nicht gedacht were / in welchem Vertrag we[illegible] d[illegible]r S[illegible] so viel enthalten / daß der [illegible]schoff wegen der Güter in Kärnten daselbst gesesse[illegible] Steur [illegible] Reisen / und gleiches Mitleiden [illegible] den Erblanden / oder naher Görtz / mitbenzutragen [illegible] schuldig / mit einem sonderbaren Privilegio wider den persönlichen [illegible] / daß die Bischoffe von Bamberg [illegible] Geld abkauffen möchten. Es w[illegible] auch der Bambergische Vitzdomb zu [illegible]olfsbueg auf die Landtäge beruffen. Man [illegible] te a parte Bamberg vorwerfen / es were die Zeit der 1[illegible]1. Jahr verflossen. Darauf würde geantwortet / daß in annis 1611. und 1613. da Bischoff Johann Go[illegible]fried in Karnten gewesen / der angeregte Vertrag wieder auf hundert und ein Jahr prorogiret [illegible] wie die hieruber besagende Instrument[illegible] / und zwar umb mehrer Bestärckung willen / aus denen Beylagen des obberürten Bamberg[illegible]en Schreibens selbsten. Dann ob zwar [illegible]che Beylagen / nicht ad dictaturam kom[illegible]en [illegible] so hette man doch aus Vermerckung des Schreibens Ursach und Anlaß bekommen [illegible] sich derenthalb bey der Chur-Maynzischen Reichs Cantzelley umb Communication anzum[illegible]den / und were die hiehero verstehende B[illegible]ag in gedachtem Schreiben mit lit. A. gemercket [illegible] und ratione rubri ein Memorial des je[illegible] Bischoffs zu Bamberg de anno 163[illegible]. an die damahl regirende Römische Kayserliche Majestät (legit das Memorial [illegible] und ist aus dem Inhalt zu vermercken gewesen / daß darinn der obangezogenen Renovation des Vertrags auf hundert und ein Jahr Meldung geschehe; auch der Herr Bischoff sich zu weiterer umbständiger I[illegible]formation anerbotten / damit darauf der Hauptsachen in der Güte / oder mit Recht abg[illegible]holfen werden möchte / mit a[illegible] geheh[illegible] Bitt / den vorgedachten Re[illegible]eß wegen [illegible]orogation der 101 Jahr bis auf solche erfolgende e[illegible] che Abhelfung in Observation zu erha[illegible] und denselben den Landständen zu f[illegible] Ende intimiren zu lassen. [illegible]hre Kay[illegible]liche Majestät hette so[illegible]ches gethan [illegible] g[illegible] den hierunter ergangenen Kayserlichen Befelch / darinnen denen Landstanden die

Publi[illegible]

Publication angeregten Receß anjetzeget wird/ de dato 7. Septembr. 1615. mit dieser darauf folgenden fernern Anzeige / das die Sach in diesem Stand seithero biß dato verblieben / Inmassen ihme (D. P. als Oesterreichischen Hofcantzler) in dessen Expedition diese Dinge einliessen / bewust were. Der Herr Bischoff hette zwar oft auf die Abhelfung getrungen / Ihre Kayserliche Majestät aber hetten es an die Landschaft in Kärnten / umb Bericht / remittirt, und were in Neuligkeit so viel einkommen/ daß die Landschaft ihre Information mit ehisten einschicken würde / auch sich entschuldigt / weil die Sache alt/wichtig / in vielen actis tractirt, nicht nur eine Person / sondern eine gantze Landschaft betreffe/ also auf offenen Landtägen zu tractiren were/ hette es sich nohtwendig bis anhero in etwas darmit verweilen müssen. Wann nun der Bericht einkommen / würde Ihre Kayserliche Majestät sich also erklären/ daß der Herr Bischoff sich nicht zu beschweren haben wurde/ &c.

Atque hæc in novissimis Comitiis dicta: quibus non solùm protestationes à parte eorum, quorum interest, oppositæ, sed etiam scriptum satis amplum Statibus pro informatione exhibitum fuit.

Insignia familiæ Austriacæ. XVIII. Insignia Austriacorum, quod attinet. Primum Austria pro insignibus habuit quinque alaudas aureas, in cœlestino clypeo sive scuto cæruleo, pictas: Gerardus Mercator *in Atlate. pag.264.*) Hodierna verò familiæ Austriacæ insignia, non sunt illa prisca Habspurgicorum vel Austriacorum: Sed cùm Leopoldus Austriacus in Palæstina Aconis muros superâsset, albo paludamento indutus, quod totum hostili mox sanguine tinctum apparuit, eâ parte demptâ, quæ baltheo tegebatur: unde factum, ut area rubicans cum fascia sive segmento albo,(scutum rubeum cum fascia argentea,) mediam dirimente, insigne deinceps Austriis esset.(Vid. *Bonfin.* l.4. Histor. Hung. Decad. 4.) Primi Marchiones Austriæ, & duo Duces, qui bis successeruut, paria habuerunt insignia, nempe in campo cæruleo quinque alaudas aureas, decussatim positas, & tot etiam exhibent cuspidatim insignia Archiducis Matthiæ, quibus usus fuit, antequam factus Imperator. De horum antiquitate notandum est, quòd Romani ad defectionem limitum circa Danubium, in civitate Vienna, quæ appellabatur Favienna, vel Favina, multos habuerint præsidiarios. Imperator Traianus, debellato Decebale, Marco Aurelio commisit curam provinciæ, ac Viennæ, atque unius legionis veteranorum militum, quæ dicebatur Gallicè Alouette, Latinè, legio decima, & cognominabatur Alauda; unde dabatur cognoscere, quòd ea legio esset Gallica, ex limitibus Rheni Viennam missa; nomen enim Alouette, est purè Gallicum. Conveniunt in hoc cum Historicis Germaniæ Historici Hispani, quorum unus ait, antiqua Austriæ insignia erant quinque alaudæ, aureæ in scuto cæruleo. *Favyn* (au theatre d'honneur liv. 7. pag. 1317.) qui annectit. Historici Germaniæ rationem horum insignium petunt à qualitate terræ Austriacæ quæ rubicunda, quam instar tincturæ intersluit magnus Fluvius Danubius, argentei coloris; hinc insignia illa, quasi à natura desumpta, sine ullo artificio. Et hæc quidem de insignibus Austriacis. Principum autem Habsburgicorum Symbolica arma, ut Chiffletius ea ob oculos lectori ponit: (*in lumin. prærogativ. lum. 4. p. 332.*) præferunt aureum scutum, leone coccineo, coronâ, linguâ & falculis cæruleis impressum, auream item galeam, eodem metallo coronatam, cui pro apice leo eminet, scutatio similis, sed præterea pinnis pavoninis redimitus.

XIX. Cæterùm cùm & Burgundia & Brabantia ad Austriacos spectet: de illis paucis quoque videndum erit. Olim Regnum, circa annum 1034. bipartitum in Ducatum & Comitatum, abiit: Quorum ille versus Occidentem, Burgundia inferior & Regia, (Galliarum enim Regi subest) hic ad Orientem superior & Imperatoria, (quod ad Imperium spectet.) Ad domum hic pertinet Austriacam, & Regi Hispaniæ subjicitur, communi inter Austriacos titulo Hertzogen zu Burgund / licèt, ut monui, non ipsi Ducatum, sed comitatum teneant tantùm. *Burgundia divisio.*

XX. Comitatus iste in tres Diœceses & præfecturas, sive Ballivatus, ut jus sa cilius diceretur, divisus: videlicet in superiorem, cujus sedes est Vesulij: Inferiorem cujus sedes est Polichnij; & Dolanam, cujus sedes est Dolæ. Comitatus hic liber dicitur, *la Franche Comté*, quod Provincia est planè sub eo Comite ab omnibus tributis & exactionibus libera, Burgundiæ Comitatum, post Deum, neminem recognoscere superiorem, & à multis seculis nobili, & specioso hoc titulo (*la Franche Comté de Bourgogne*) gloriari, quòd nempe ea semper immunitate gavisus sit, ut ne Principes quidem supremi, tributum aut subsidium aliquod ei unquam injungere tentârint, sed antiquam illam immunitatem semper intactam & inviolatam conservare voluerint, monet Ioan. Grivell.(*decis. Dolan.* 11. *numer.* 17. *& decis.*119. *numer.* 28. *ac decis.* 104. *numer.* 12.) Hic Comitatus feudum est Imperij, sub protectione Bernensium Helvetiorum. [add. *Dn. Autor h. cap. numer. 46. credit, quasi Burgundia Comitatus non sit sub protectione Bernensium in quo errat. Helvetij Henrico II. Galliarum Regi intimarunt, se esse quasi protectores liberi Comitatus Burgundiæ: (du Pleix tom. 3. de l'histoire generale de France, pag. 321. n. 7.) Quare ergo in nupero bello 1666. non vigilârunt*] *Comitatus Burgundiæ divisio.*

Appellationes omnes ex tribus Diœcesibus, sive Ballivatibus, Dolam ad supremum Comitatus huius Parlementum referuntur. Decimum Imperij circulum Burgundia ratione Burgundicarum ditionum constituit.

Sessio Ducis Burgundiæ in Imperij Comitiis. XXI. In Comitiis Imperij Burgundiæ Duces sessionem habent non inter cæteros politici Ordinis Status, sed inter Ecclesiasticos, auf der Geistlichen Banck / secundum locum obtinent. [add. *Quomodo hoc ipsum singulari Politicâ solertiâ consigerit, exponit acutissimus Monzambanus Tr. de Statu Imperij cap. 2. §. 3. ubi tamen vid. Stricturas Pacifici à Lapide in nupero bello Gallo-Hispanico Gallus Burgundiæ Comitatum armis occupavit, quem deìn reddere coactus est. Videantur scripta Ratisbonæ hac de re emissa. Notandum & hic, Regem Galliæ ratione locorum in Flandria Hispano ereptorum, sessionem & votum in Comitiis Ratisbonensibus petiisse, id quod tamen impetrari haut potuit.*] Dux Burgundiæ sub tutela & membris Imperii comprehensus, in Comitiis sessionem atque votum habet, sicut Archidux Austriæ.

Dux Burgundiæ quatenus Imperij oneribus & Cameræ subsit. XXII. Er ist aber den gemeinen Pfenning zu samlen nicht schuldig/sed tantum contribuit, quantum tunc duo Electores. Si cessat contribuere, potest contra eum in Camera Imperiali per Fiscalem procedi; in reliquis à Cameræ jurisdictione immunis ac exemptus est. Imperii tamen feuda ab eodem recognoscere, & Constitutionem de pace publica servare tenetur. Nam Dux Burgundiæ pro sua persona tanquam Vasallus Imperii Romani non est exemptus, si delinquat, & frangat pacem publicam contra Statum Imperii. Ideo contra eum & Officiales eius in Camera Imperiali processus decerni possunt: Vide *Transactionem Burgundicam in magnis Comitiis Augustæ Vindelicorum, anno* 1548. *inter Carolum V. Imper. & Status Imperij editam ac erectam, & postea anno* 1560. *confirmatam.* Nonnulli solam domum Burgundicam etiam in hoc casu, cum suis Ducatibus & dominiis liberam asserunt, ex privilegio d. Concordiæ anno 1548. erectæ, quo cautum, ut subditi Ducis Brabantiæ in causa violatæ pacis à loco domicilii non evocentur. Sed quid aliud est à legibus pacis publicæ eximere, quàm in communis Reipubl. socios armare, & quasi fenestram aperire ad vis publicæ exercitium. Unde etiam Principes istam Concordiam aliquoties impugnârunt, & in Camera contra Regem Hispaniarum, tanquam Burgundiæ Ducem, mandata de non offendendo decreta, ut ultra supra dicta in causa Dieterich von Gellern contra dictum Regem, ubi cùm referens mandatum de non offendendo bey einer namhafften Poen decernendum diceret, alius dominus communi formâ decernendum evincebat: se enim anno 1550. interfuisse dem Fürstenraht/ da die Burgundischen Verträge nicht allein impugnirt / sondern gar für nichtig gehalten. Cui alii addebant, utut transactio valeret, eam de subditis Ducis tantùm intelligendam; Burgundiæ verò Ducem pro sua persona tanquam Imperii Vasallum, non esse exemptum, idque rectè. Nam & in eam sententiam, quòd pacem publicam servare teneatur, prædicta transactio anno 1560. est confirmata. Ac quod dicta transactio Burgundica de subditis Burgundiæ intelligenda sit, quòdque agat tantùm de merè personalibus, non realibus, scribit Tilman. *d. Benign.* (Obs. suppl. Cent. 1. Obs. 64.) Ex constitutione tamen pignorationis contra domum Burgundicam, processus in Camera non decernuntur, ex speciali transactione Ducis Burgundiæ cum Romano Imperio, quæ hodie etiamnum in Camera in viridi observantia habetur: (Tilman. *de Benign. in Apassas. seu de Imper. process. obs.* 4.) In Burgundiæ cum Imperio coadunatione nihil à Philippo II. eiusq; successoribus relictum superest, quàm eorum in Camera Imperiali Assessores, & in conventibus Imperii delegati; contributiones verò prætextu bellorum Belgicorum non exsolvuntur: (Besold. *in disc. de Burgund. Comitatu, num.* 1.) Quod Comitia attinet, ibi Burgundiæ legatus sententiam latinè ferè ordinariè profert, & Austriacorum votum suo duplicat. [*Ex tenore Burgundicæ transactionis, à Carolo V. cum Statibus Augustæ an.* 1548. *initæ, quam ex Uvarem. ab Ehrenberg. de Fœderibus c. ult. pag.* 350. *& seqq. exhibet Dn. Autor, sequentia excerpere placuit.*] Dargegen wir vns von oberzehlter vnser Land vnd Leute / vnd deren Nachkommen wegen bewilliget / daß alle solche vnsere Land in vorstehender Noht / zu Handhabung vnd Wolfahrt des Heiligen Reichs / auch Unterhaltung Friedens vnd Rechtens/vnd allen andern gemeinen des Heiligen Reichs Anschlägen / so durch gemeine Ständ jederzeit bewilliget vnd beschlossen werden / so viel als zween Churfürsten Anschläge sich erstrecken / leisten vnd contribuiren / also / wie oft ein Churfürst hundert Gülden zu Anlag geben / oder hundert zu Roß / vnd hundert zu Fuß schicken würde / sollen vnd wollen wir / vnsere Erben vnd Nachkommen / allwegen zweyhundert Gülden erlegen / oder zweyhundert zu Roß/vnd zweyhundert zu Fuß schicken/ vnd also in mindern vnd mehreren Anschlägen auf- vnd abzurechnen. 2c. daß doch auch sie obgemeldte vnsere Erblande oder Unterthanen denselben gemeinen oder benanten Pfenning zu samlen/oder zu erlegen nicht schuldig seyn noch getrungen/sondern daß wir von derselben vnsern Erblanden wegen / so viel als zween Churfürsten am Rhein / mit allen ihren Landen / Leuten vnd Verwanten/ zu samlen / wie vns die jederzeit durch gemeine Stände benennet werden / erlegen sollen / vnd weiter des gemeinen Pfennings halben vnverbunden seyn. 2c. doch in Fall daß man sich einer gemeinen Expedition wider den Türcken / vergleichen würde/alsdann sollen wir vnd vnsere Lande / vnser Hülff nicht weniger/dann drey Churfürst/ die vns jederzeit / durch gemeine Stände benennt / oder angezeigt werden / wie Vorlaut zu leisten schuldig seyn. [add. *Arcanum Austriacorum in eo notat Monzambanus c. 2. de Stat. Imper.* §. 4. *quem vide. An qua hic promissa à Carolo V. sine mora sint præstita Imperio, alii quibus Imperialia*

perialis ærarii rationes sunt cogaita, viderint.] Darneben sollen aber auch wir / unsere Erben und Nachkommen und obgedachte unsere Lande / samt allen derselben zugehörigen Fürsten / Prælaten / Grafen und Vasallen / so bisher unter denselben begriffen gewesen / und in dem Reich nichts bezahlt / einen sondern Crayß / der Burgundischen Erblanden Crayß genant haben / und unter denselben solche alle begriffen / unangesehen / daß etliche derselben hievor etlichen andern Crayssen seynd zugerechnet worden / und im Fall dieselben unsere Nieder Erblande / mit bestimmter ihrer Contribution säumig / und die zu gebührender Zeit nicht erlegen oder leisten würden / solches nicht erlegens oder leistens halben / sollen sie unserm Kayserlichen Cammergericht unterworfen seyn / und daselbst wider sie durch unsern Kayserlichen Fiscal / gleich wie wider andere des Reichs Stände / sie zu gebührender Bezahlung anzuhalten procedirt und gehandelt werden. &c. Es sollen auch unsere Nieder Burgundische Erblande / mit ihrer Zugehör sonst gantz frey / ohne eingezogen Land und Fürstenthumb / seyn und ewig bleiben / und von uns als Römischen Kaysern und Königen / auch Churfürsten / Fürsten und Ständen des Heiligen Reichs / frey und ohn eingezogene Landsfürstenthumb / Superioritat, und Principat erkent werden / und nicht weiter dann zu Einziehung der Anschläg / wie oben und hernach geschrieben stehet / zu unser und des Heiligen Reichs Iurisdiction gezogen noch erfordert werden / doch sollen gleichwol obgemeldte Fürstenthumb und Lande / so viel deren vom Reich zu Lehen rühren / hinfüro wie bishero / vom Reich zu Lehen empfangen und getragen werden / desgleichen auch die Stände und Unterthanen / aller obbemeldter unserer Erblanden / unsern Kayserlichen Landfrieden zu halten und zu handhaben schuldig / und des Heiligen Reichs Verwanten / so in bemeldte unsere Erblande kommen / wandern / oder ihre Güter darinnen haben / in derselben Schutz / Schirm und Freiheit begriffen seyn / und gleich andern deren Landen Unterthanen gehandhabet und gehalten / ihnen auch zu Recht und Billigkeit geholfen werden. &c. [add. *De hac transactione ita sentit Thrasybulus Lepta (de ortu, vita & rebus gestis Georgii Ludovici à Seinsheim lib. 1 pag. 89.) In conventu Augustæ, anno 1548. consecutus est Cæsar, ut quæ Imperij jura in Cæsaris hereditariis Germaniæ inferioris ditionibus (quas uno nomine Burgundicas vocant) adhuc salva vigebant, transactione quadam (nemine Electorum, aut quorum alias, intererat, ne hiscere quidem contra auso) abolita, eoque Imperii nervi gravissimè afflicti & incisi sunt, altero quasi brachio, aut pede eius detruncato. Hæc ille, bene an malè, indicent alij. Ut verum fatear, admodum odiosa sunt eiusmodi privilegia, nempe in passibus utilibus esse Statum Imperij, & tamen onera eius sustinere nolle, jurisdictionemque eius subterfugere.*]

Iura Imperii Austriacorum ratione Provinciarum Burgundic.

XXIII. At hanc transactionem notat Chiffletius (qui eam in Alsatiâ jure proprietatis & protectionis Philippo Regi Catholico vindicatâ c. 10. latine exhibet.) 1. Conditionem pacis cum Gallia, quæ dicitur, (est *in d. Instrum. pacis Monast. §. & ut eo sincerior.*) Circulum Burgundicum manere membrum Imperii, post controversias inter Galliam Hispaniamque sopitas, cassam esse, & irritam, convincere isthæc Burgundicæ transactionis verba *art.* 24. quicquid contra supra dictam tractationem, vel capitulationem factum, ordinatum, statutum aut impetratum fuit, vel in futurum fiet, ordinabitur, statuetur, obtinebitur, aut impetrabitur, non poterit allegari, nec usui esse in contrarium, sed erit, manebitque sine ullo vigore. Imperator enim & Imperium pacto illo promisere Burgundicis Provinciis perpetuam protectionem, auxilium & defensionem. Quod autem perpetuum est, perenne est, nec ullam patitur interruptionem, alioqui desinit esse perpetuum. Circulum ergò Burgundicum (qui ex ipsa hostium confessione, & ex solenni perpetuoque pacto, membrum est Imperii) à proprio corpore ad tempus sejungere, ac eidem rursus restituere, planè violentum esse & iniquum. [add. *Hispanici Oratoris protestationem contra prædictum §. Instr. Pac. Cæsareo Gall. exhibet Theatrum Europæ T. 6. Sed non attentâ illa protestatione, quod semel placuerat, mansit ratum.* Ipse Dn. Autor. (T. 4. ad l. 5. c. 2. n. 11.) hac de re ita: *Alsatiam jure proprietatis, & protectionis, ad familiam Austriacam pertinere, docet Chiffletius, libello, cui titulum præmisit, Alsatia Philippo IV. Regi Catholico vindicata; indeq; concludit, in Cæsaris, ordinumq; Imperii potestate non fuisse, Alsatiam propriis, & antiquis Dominis eripere, externisq; mancipare. d. l. c. 1. pag. 7. & c. 11. p. 68. Scilicet, improbat cessionem, cuius fit mentio in Instrumento Pacis Cæsar-Gall. anno 1648. Monasterii Westphal. 24. Octob. confecto §. Tertiò Imp. P. arroc. 12. p. 72 & seq. annectit, Petri à Weyns, Regi catholico à secretis Consiliis &c. & in generali Pacis conventu Monasteriensi Burgundicæ domus legati, protestationem Burgundicam, adversus conditiones Pacis Imperii cum Gallia, Regi catholico damnosas, interpositam Monasterii d. Ann. 1648. 15. Octob. quam, cum nimium invectiva videatur, & Instr. Pac. contraria, subnectere supersedeo.*] 2. Quod attinet Provincias circuli Burgundici, Rhenum inter & Scaldim sitas illæ omnes citra controversiam membra sunt vetusti Lotharingiæ Regni, quod Otto Magnus Imperator ante annos septingentos univit Imperio. Quapropter tabulis Augustanis non diffitetur Carolus V. illas esse terras Imperii, quinimo ex illis membrum Imperii componit, & stabilit, quod vocat circulum Provinciarum Patrimonialium Burgundiæ: Illarum tamen libertatem, atque immunitatem à jurisdictione ac Tributis Imperii (exceptis certis casibus) egregiè tuetur, non enim implicat illas, tanquam terras Imperii liberas & exemptas. Chiflet. (*cap. 11. pag. 69.*)

Circulus Burgundicus & Belgium quatenus sit sub Imperio.

Hh 3

Hannonia Comitatus quatenus sit liber?

Hannoniæ Comitatus est etiam terra Imperialis, sed planè libera. Hannonij enim Iohanni, Bavariæ Duci responderunt anno 1408. (apud Dinterum *lib. 6. cap.* 159.) se multùm admirari, quod Romanorum Rex prætendebat aliquod jus habere ad terras Hollandiæ & Zelandiæ; attento, quod ipsi videtunt antiquas literas, per quas Ludovicus IV. tunc Romanorum Rex, recognovit, quod in dictis terris Hollandiæ & Zelandiæ nullum jus sibi competierit, quàm solum homagium. Viderunt etiam sub bulla aurea alias literas ejusdem Ludovici IV. tunc Romanorum Imperatoris, per quas, de suorum Principum consensu, supra dictas literas confirmavit. Et quantum concernit terram Hannoniensem, responderunt, quòd Romanorum Regi, seu Imperatori in dicta terra Hannoniensi nullum jus penitus competat, nec unquam competierit, quamvis verum sit, quod in Romanorum Imperio est situata. Quod idem de aliis plerisque Belgicis ditionibus affirmari potest. Chiflet. [*d. l. pag. 69. & seq. 5.*] De Comitatu Flandriæ meritò possit quis percontari, cur unà cùm aliis in veteri Lotharingiæ Regno provinciis constitutis Augustanâ transactione comprehendatur? Profectò partem Flandriæ citra Scaldim, quæ parvum Brabantum dicebatur, Henricus III. Imperator Balduino Insulensi in feudum tenendam contulit: unde terra Alostensis vocata Flandria Imperialis; quocirca & dextra Scaldis ripa nuncupatur à Meyero, Imperialis ripa Scaldis. Sed lubeint videre, ut Flandria jam olim tota, excusso Francorum jugo, Cæsaribus se addixerit? Guido Comes Flandriæ literis datis apud Maleam anno 1296. propter malefacta & infidelitatem Philippi, Regis Franciæ, declaravit se liberum & absolutum ab omnibus legibus, fœderibus, obligationibus, conventionibus & pactis, quibus ipsi anteà fuerat devinctus, & obligatus, quocunque modo, & per quamcunque causam id fuerit. Et in veteri Flandriæ Chronico legitur, eundem Gnidonem de Comitatu Flandriæ tunc fecisse hominium Adolpho Imperatori, qui illud admisit, eique opem & auxilium adversus noxios omnes pollicitus est. Præterea anno 1468. pacis pactionibus inter Ludovicum XI. Franciæ Regem, & Carolum Burgundiæ Ducem Peronæ initis conventum fuit, casu, quò Rex pactia non staret, Ducem, ejusque subditos à supremo Franciæ Dominio fore liberos & exemptos. Ex quo, cum Rex pacto non stetisset, Carolus Dux se deinceps pro supremo terrarum Franciæ Clientelarium domino declaravit, summumque Mechlineæ parlamentum instituit, ad quod & Flandri & Artesii jus provocationis haberent, tanquam ad supremum Belgii tribunal. Si quod porrò juris Francis supererat in Flandriam & Artesiam, id totum pactis, Madritensi & Cameracensi, sublatum est à Carolo V. Imperatore; qui propterea provincias illas hæreditario jure sibi competentes, suique plenissimi juris factas, tutelæ Cæsarum & Imperij, per transactionem Augustanam liberè potuit ac legitimè committere. (Chiflet. *pag.* 70. 6.) Burgundiæ Comitatus, qui in veteri Burgundiæ Regno citra fluvium Ararim situs est, a Pio II. Pontifice, Alberto Crantzio, aliisque, nuncupatur Burgundia Imperialis. Illa nihilominus terra pleno patrimonii jure à Rege Catholico sic possidetur, ut ejus nomine nullæ merces, neque opera debeatur, unde liber comitatus appellari solet, scilicet à Comitum perveustà libertate. Magna ergò Burgundionibus nostris erga Carolum V. Imperat: gratia, quod illos, etsi nullis debitionibus Imperio obnoxios, Augustanâ pactione comprehendi voluerit, & sub Cæsarum Romanique Imperii tutela conquiescere. (Chiflet. *pag.* 71.) Verùm cùm Chiflet. ius in nonnullis nimium in partes popularium suorum propendere videatur, conferenda cum hactenus dictis sunt illa, quæ habet D. Conringius (*de finib. Imper. German. lib.* 2. *cap* 28. *pag.* 746. *& seqq. pag.* 744 *& seqq.*) [add. *Dn. Conringio novissimè addi debent scripta polemica quæ in nupero bello Gallo-Hispanico à parte utriusque Coronæ in lucem prodierunt, ut Bouclier d'Estat, la verité defendue & alia in Diario Europæo relata.*] & cæterea ex pag. 774. Conringii notandum post Carolum Cæsarem eam tempestatem Belgium excepisse, ut denique septem longè nobilissimæ & potentissimæ Provinciæ; sceptro Hispanico abjecto, in libertatem ita sese asseruerint, ut simul etiam omne exuerint Imperii obsequium, Hollandia scilicet, Zelandia, Geldria cum Comitatu Zutphaniensi; WestFrisia, Trajectina Regio, Transisalania, & Groningensis ditio. Nec enim post annum superioris seculi octuagesimum primum, quo Hispano se subduxerunt, Imperio se quicquam amplius debere videri voluerunt, suntque passim per omnem terrarum orbem à potentissimis Regibus habitæ, & cultæ, quasi sui sint juris, nec ulli Principi superiori obnoxiæ. Hinc ne à Cæsare eundem titulum dilectorum fidelium sibi dari atque ita in censu eorum, qui Imperio patiuntur non sunt obnoxii, idque obtentu vel priscæ exemptionis ab Imperio, vel paratæ sibi armis libertatis, interim dum ab Imperio deserentur. Quod tamen fortassis mirere, dum interea nonnullæ urbes nummos suos Imperii aquilâ, & Cæsareo nomine, perinde ut olim fecerunt, hodieq; insigniri curant. Sed & non adeò pridem Hispano plenè jamdudum exacto, seriò in provinciarum Conciliis deliberatum, de reditu in corpus Imperii Germanici. [add. *Hodie plane ab Imperio exempti.*]

Bulla Brabantina die Brabantische Güldene Bull.

XXIV. Illud silentio hic non involvendum, quòd Burgundus jus monetæ cudendæ non recognoscere prætendat ab Imperatore. Ita scilicet ejus Legatus in publicis comitiis anno 1603. proposuit, & scripsit Choppin: (*de Doman. Franc. l.* 2. *c.* 7. *n.* 20.) Ego haud ita pridem legisse memini (ait Ludovicus von Hönigk. de regali Postatum jure *cap.* 15. *theorem.* 2. *pag.* 122.) Domum Burgundicam adeò anhelâsse cursus publicos, etiam per Belgii Directorium, ut ipsi Domini de Taxis nonnihil applausisse viderentur, donec Sacra Cæsarea

Jus Postarum est inter Reservata Imp.

sarea Majestas suo jure, suâque Autoritate utendo, litem & causam ita dirimeret, ut dictos de Taxis, hanc rem simpliciter exorantes, clementissimè investiret, eosque in Imperio generales Postarum Magistros hæreditarios & summos crearet, ex quo tempore non fuit, qui quicquam oggereret, hujusve privilegii concessionem prætenderet. Eintmahln weilen die Post eines Römischen Kaysers sonders Hoheit vnd Regal / zu Advertentz vnd Correspondentz zwischen grossen Potentaten/ in vnd ausserhalb Reichs / auch daneben ein solch Werck / so man bey der Kayserlichen Regierung / vnd schleuniger Verrichtung nohtwendiger Geschafft / Fortbringung der Brieff / Diener vnd Gesandten ohnvermeidlich bedarff: Ja welches in gemein allen Ständen / vnd ihren Vnterthanen / so wohl des Reichs commercijs in viel wege nützlich vnd bequem. Dannenhero haben anno 1570. Churfürsten Fürsten vnd Stände des Reichs / Maximilian den andern ersucht vnd gebetten / das Postwesen bey dem Reich zu behalten / dann Ihre Majest. weren es auch Ampts vnd Pflichten halber / als ein Mehrer des Reichs zu thun schuldig / vnd könten es dero Nachfahren zum præjudicio in frembde Hände nicht kommen lassen. [Add: *Domus Burgundica prætendit privilegium* das Generalat über die Posten im H. Reich vnd Niderland zuverleihen: *Sed hactenus originalia edita non esse scribit Klock* (*de Collect. c. 2. n. 30.*) *Olim Austriacus qui est Belgarum Princeps simul fuit sacri Imperij per universam Frisiam Vicarius perpetuum. Sed hodie Frisia ab Imperio exempta, jus illud Vicariatus sine dubio cessat.*] Cæterùm titulus Archiducum est, Ertzhertzog zu Oesterreich / Hertzog zu Burgund / zu Steyer / zu Kärndten / Crain vnd Würtemberg / Landtgraff im Elsaß / Marggraff zu Burgaw / Graf zu Habspurg / Tyrol vnd Görtz x. Nunc ad Brabantiam. Subditi Ducis Brabantiæ, extra patriam ad forensia judicia evocari, arrestari, aut bannari, nec possunt, nec debent, nisi justitia cæteri, id est, actori denegata fuerit aut protracta. Nec enim aliter appellatio permittitur, ex privilegio Caroli IV. Aquisgrani de anno 1349 ubi ita inter cætera: *Edicto perpetuo statuimus, quod nullus Archiepiscopus, Episcopus, Comes, Princeps, Baro, Nobilis, aut cujusque conditionis existat, ecclesiasticus sive temporalis, in quibuscunque causis, civilibus, criminalibus, realibus, aut personalibus, seu, vitam contingentibus, vel honorem, aliquam jurisdictionem, seu judiciariam potestatem, temporaliter in subditos, Vasallos, & servitores dictorum Ducis, heredum, & successorum ipsius, infra Ducatum Lotharingiæ Brabantiæ & Limburgiæ, & Marchionatum Imperij, & eorum appendia & quæcunque pertinentia constitutos, ad instantiam cujuscunque personæ & intra & extra limites eorum dominiorum & etiam qualiscunque gradus, status seu conditionis existat, evocando, citando, appellando, bannienda, proscribendo, aut alios actus judiciarios faciendo, per sententias interlocutorias, seu diffinitivas exercere præsumat, nisi efficaciter primitus evidenti ultimo documento probetur, quod à judicibus, officiariis, & aliis fidelibus dictorum Ducis, heredum, & successorum ipsius, qui pro tempore fuerunt ministranda justitia deputati, potentes; sive potentibus super actione, seu actionibus, quam vel quas intentare vel intentasse noscuntur, justitia fuerit denegata, nec consequi poterint justitiæ complementum. &c. Illud præcipuè statuendum duximus, ut aliquis Vasallus, subditus, aut servitor Ducis, heredum & successorum ipsius, infra Ducatum Lotharingiæ, Brabantiæ, & Limburgiæ, & Marchionatum sacri Imperij, & eorum pertinentias constitutus, in quibuscunque Episcopatibus, terris, provinciis, principatibus seu dominiis, sacro Imperio subjectis, ecclesiastica seu temporalis, seu cujuscunque alterius jurisdictionis existat, loco & vice alterius, de eadem dominio originem seu naxam seu debitam voluntas, arrestari & sententiæ reddita rebus, aut corpore molestari debeat, quasi aliquas molestias seu violentias quomodolibet sustinere; nisi fortassis reum, seu delinquentem hominem qui viva voce manualiter nontradidit, sed propter propria se debitis seu delictis talibus obligasset, atque alteram præjudicio contingeret personaliter comprehendi. &c. [Add. Hoc privilegium Joannes III. Lotharingiæ, Brabantiæ &c. Duci à Carolo cum offusu a Dinterus (l. 15. cap. 7.) vocat privilegium aureum, sine dubio a Bulla sive sigillo aureo. Diploma illud deinde confirmarunt Sigismundus, Fridericus III. Maximilianus I & Carolus V. Imp. De hujus Brabantina Bulla Caroli IV. abusu tollendo conqueritur vid. Instrumentum Pacis, art. 9. ubi vid. Burgold. part. 3. ad Instr. Pac. Disc. 12. num. 2.] Hujus Aureæ Bullæ extensionem & abusum, Status Circuli Westphalici sæpius oppugnârunt. Patet hoc ex Imperij actis, præcipuè de annis 1582. 94. 98 (ut & eundem annis Comitiorum recessu 9. Ob wir nun wol/) 1603. Cum anno 1641 in nuperis Comitiis Ratisbonensibus antiquæ similesque querelæ, à dicti Circuli membris proponerentur, nomine Regis Hispaniarum, tanquam Burgundiæ Ducis, informationis & responsi loco, peculiare scriptum d. 19. Septemb. Statibus Imperij oblatum fuit, cujus tenor hic esto: *Gravamina circa Auream Bullam Brabantinam.*

Privilegium illud concessum est jam ante tria circiter secula, anno videlicet 1349. per Carolum IV. Imp. in favorem Iohannis Brabantiæ Ducis, ob illius ac progenitorum ejus erga Romanum Imperium bene merita, proque eo, ipsiusque heredibus ac successoribus in perpetuum, quod ab aureo sigillo appenso Bulla aurea nuncupatur. Privilegium id confirmatum est per Imperatores, qui postmodum successerunt, imò & auctum & amplificatum, ac citra in hodiernum usque diem in viridi observantia semper est habitum. Sane odiosum id haberi non debet, imò potiùs favorabile, utpote per quod restituitur ad jus commune, juxta quod quilibet coram suo judice est conveniendus, ac interdicta arresta seu pignorationes, quæ nimium speciem executionis habent, à quibus non est incipiendum: (*tit. Cod. de prohib. sequestrat. pecun.*) Verum quidem est,

vicinos Principes ac populos privilegium hoc jam dudum ægrè tulisse, unde factæ per eos non semel querimoniæ, quæ etiam Comitiis anterioribus aliquando sunt propositæ. Verùm id inducit ipsa privilegij natura, ut, quia nimirum privata lex est, & specialis concessio, non possit non esse invidiæ obnoxium. Ad id quod allegatur de abusibus dicti privilegij, quasi extra ejus terminos fiant evocationes, litesque constituantur, respondetur, Regis Catholici, Belgarum Principis, mentem nunquam fuisse nec esse, abusibus indulgendi, utque privilegium, de quo agimus, ultra quam par est extendatur. Sed & Regij ministri, Cancellarius præsertim & concilium Brabantiæ, qui privilegij prædicti, casuumque ab eo dependentium judices sunt, non alio studio ducuntur, quàm ut in controversiis privilegium hoc concernentibus, æquâ lance, affectu odioque procul habitis, justitiam sibi concreditam, prout decet, partibus administrent. Quòd si fortè casus aliqui possint occurrere, citra terminos concessi privilegij, id non est illico imputandum judici, cui sub- aut obreptum esse potest, verùm ipsismet partibus, sæpe exceptiones suas non proponentibus aut non probantibus. Unde in Brabantiæ Cancellaria sæpenumerò contingit, quòd obtentis literis evocatoriis, probata postmodum sub- & obreptione, puta, quia impetrans non sit Brabantinus, aut casus ejusmodi, qui privilegio non sit comprehensus, sinistræ ejusmodi evocationes cassentur, ac ipse impetrans in expensas, damna & interesse cōdemnetur. Neque etiam partium evocatarum aut cōdemnatarum querimoniis statim est deferendum; aliàs enim à quibuscunque cavillationibus judex nunquam poterit esse immunis, si condemnatorum dictis aurea præbeantur. Præterquam, quòd pro sententia semper stet præsumptio, sed nec dici possit, benè vel malè judicatum esse, nisi toto negotio bene perspecto, omnibusque actis & actitatis visis & examinatis. Quæ omnia dicta sint salvo jure dicti Ducatus, ac Cancellariæ Brabantiæ, quæ supremæ justitiæ potestate gaudet, nec appellationi aut provocationi superioris est subjecta; sed nec dictus Ducatus jurisdictioni Imperij est, aut unquam fuit, obnoxius. Hisce præsuppositis, ad cuncta specialia, in dicto Memoriali contenta, ex ordine respondendo, & ad prius quidem, quo supplicantes conqueruntur, quòd præfata Brabantiæ Cancellaria se gerat pro interprete privilegij, de quo agimus; dicunt Burgundici Delegati, quòd per diplomata Cæsarea, quibus privilegium istud concessum & anctum est, Cancellarius & consiliarij Brabantiæ constituti sint ejusdem cognitores, conservatores, ac executores, quibus proinde competit, prout à tempore immemoriali competiit, plena & omnimoda cognitio causarum omnium exinde emergentium ac dependentium. Et hæc quidem cognitiò ab interpretatione longè est diversa. Cognoscit Senatus Brabantiæ de causis, quæ ad privilegium hoc Bullamque auream spectant, judicando juxta ejusdem tenorem, claramque verborum dispositionem, dubiorum interpretatio ei cujus est relinquitur. Objicitur, bullam hanc à Statibus Imperij non fuisse acceptatam, aut saltem de eo non constare. Verùm quis hodie investigavit ea, quæ à trecentis penè seculis acta gestaque sunt? omni casu usus ejus ac immemorialis observantia, quæ per se sola instar tituli esse debet, ad id esse debet plus quàm sufficiens. Nam & pari ratione antiqua quæcunque in Imperio privilegia, imò & ipsorum judiciorum Westphalicorum, quæ privilegiata sunt, possent impugnari. Verùm enim verò expressa satis est privilegij hujus acceptatio ea, quæ in Imperij Recessibus continetur, nominatim Anno 1598. quo privilegium hoc pro indubitato habetur, ac duntaxat de obviandis excessibus cautum est. Porrò nulla est ratio, cur privilegium hoc servitus Ordinum Imperij, aut onus, Teutonicæ libertati contrarium, indigitetur, cùm nihil alicui imponat, sed duntaxat velit, Brabantinos non alibi, quàm coram judicibus suis conveniendos: adeoquè recursum solum det ad jus commune, cum arrestorum, quæ odiosa ac irregularia sunt amatione. Ad secundum punctum, quod proponitur de materiis criminalibus, impenditur tenor dictæ bullæ, qui sic sonat: Quòd nullus cujuscunque conditionis existat, ecclesiasticus sive temporalis, in quibuscunque causis civilibus aut criminalibus, res, vel honorem contingentibus, aliquam jurisdictionem in subditos dicti Ducatus exercere præsumat. Ad tertium dicunt, quòd non credant, in processibus, concernentibus dictam bullam, in materia exceptionis declinatoriæ, aliter procedi aut judicari, quàm juxta juris ac styli communis rationem. Quòd in specie proponitur de lite Consulis Coloniensis, ratione domus in eadem civitate sitæ, Corona aurea nuncupatæ, ex ipsismet narratis reperitur esse impertinens; cùm exponatur, litem eam pendere coram curia feudali Brabantiæ, quæ à consilio Brabantiæ diversa est, sicque non concernere privilegium, de quo nunc agitur, cujus cognitio ad dictum consilium privativè spectat. Exemplum, quod ulterius affertur, de lite mota per quendam Bellerbusch, in generalibus duntaxat terminis consistit, nec designatur species facti cum suis circumstantiis, quocirca nec eidem in specie responderi potest. Ad quartum punctum respondetur: quòd si Brabantus possideat bona sita in Imperio, contributionibus aliisve oneribus Imperij obnoxia, ipse aut ejus Colonus ad eorum solutionem indubiè tenetur: neque creditur, quòd virtute dictæ Bullæ ea in parte datum sit aliquod impedimentum, adeò ut querela hæc potiùs imaginaria, quàm realis videatur. Ad quintum respondetur, quòd cum administrator bonorum, pro reddendis rationibus personali actione teneatur, consequens est, quòd Brabantus, qui bona extra Brabantiam sita administravit, non secus ac ex alio quovis contractu, virtute dictæ Bullæ, non nisi coram suo judice sit conveniendus. An autem privatus privilegio dictæ Bullæ renunciare possit, quæstio est altioris indaginis, nec hu-

jus

ALBERT. Ursus (Bärinegam) Com. Ascaniæ Ballenstad & Brandenburg. (fil. OTTONIS Magni f. Divitis C. Ballestad & Wolpe, creati ab Henrico V. Imper. Marchionis Soltvvedel. 1108. † 1123. Ex Helica f. Magni ultimi e Billingii familiâ Duc. Saxon.) post decessum verorum Marchionum Brand. occupatam Marchiam Brandeburg. una cum Electoratu in feudum obtinet à Conrado III. Impe rat. 1152. † 1196.
Vxor. Sophia f. Otton. Com. Reineck.
Multivariè magis, quàm verisimiliter horum Principum sané antiquiss. geneal. ad arcam Noe protendunt.

Sigfrid. Archiepisc. Brem. 1163. † 1187.

Brandenburg.
OTTO Elector Brandenburg cujus posteros vide in Tabula Ducum Saxo-Lauenburg.

Hedvvig * Otroni Diviti March. Misn.

BERNHARD. creatur a FRIDERICO Barbarossâ Imper (Exautorato HENRICO Leone El. Saxon. & Duce Bavariæ) Elector Saxoniæ 1180. Primus usurpavit Rutæ Coronam in insignibus. † 1212.
Vx. (1) Iutha f. Canuti Reg. Dan.
(2) Sophia f. Ludov. Ferrei Landgr. Hass.

Albertus †
Anselmus Ep. Havelberg.
Herman. †
Dieteric. †
Henric Præpositus Magdeb.

Ex I. Conj.
Sachsen.
ALBERT. I. Dux Saxoniæ Angriæ & Westphaliæ. Elect. Sax. II. Cujus posteros vide in Tabu. Ducum Saxo Lavenburg.

Anhalt.
HENRICUS Senior Princeps ANHALT. creatus a FRIDERICO II. Impr. † 1267.
Vx. Mechtild f. Otton I. D. Brunsv.
Iohan. †

Ex II. Conj.
Sophia. Abbat. Geteonrod.
Hedvvig * Vlric. C Wettin.

HENRIC. Iunior Pinguis C. Ascaniæ & Ballenst. † 1245.
Vx Irmengard. f. Hermanni Landgr Thuring.

Herman. Præpositus Halberstat † 1286.
Sophia. * Vlrico C. Regenstein.
N. * Henrico March. Miso.
Hedvvig * Boleslao Calvo Princ. Lignitz.

Zerbst & Dessau.
SIGFRID. † 1310.
Vx Cathar. C. Gleichen.
N. * Com. Hadmersleben.
Henr. fit Archi-Ep. Magd. 1304. † 1307.
Magnus Præpos. Lebusiensis.

Aschersleben.
OTTO † 1315.
Vx. (1) Hedvvig fil. Herman. Langdr Hass.
(2) Elisab. f N. quæ * postea Erider. Com. Orlamundæ nupsit & mortiens Ascaniam (Ascherssleben) ad Capitulum Halberstadiense remisit; quo iure, non constat.

Bernburg.
BERNHARD I.
Vxor. Agnes fil. Leopold. D. Austriæ.

Henric. III fundator Monasterii Hocbling.
SIGISMVND.
Vx. Amelia fil. Hermann. C. Henneberg.
Bernhard. †
Adolphus qui fuit in ordine equestri Mersburg.

Zerbst / Dessau & Cöthen.
ALBERT. Sen. † 1316.
Vx. Elis. f. Conradi El. Bräd.
Herman. Clericus.
Henric. n. 1295. Præpos. Halberstad.
Sigfrid. n. 1307. Præpos. Brüsv.
Quinque filiæ † † innuptæ quarum tres fuere Moniales.

Ex I. Conj.
Otto Canon Magd. 1305.
Anna * Albert. March. Bräd.
Elisab. * Frid. Landg. Thuring.

BERNHARD II. successit Ottoni in Ascherssleben. † 1318.
Vxor Helen. fil. Bugisl. IV. D. Pomer.
Iohan. †
Albert. Episcop. Halberst. 1383 Cum fratre Bernhardo dissidens totum Comitatum Ascaniæ familiæ sox subtractum Clero Halberstadiensi mancipatum ivit ope Elisab. vidoæ Ottonis patrui quæ bona Ascaniæ dotalitii jure tenuit. Vnde hodierna adhuc Anhaltinorum prætensio † 1326.
Sophia * Theodor. C. Honstein.
Rudolph. qui 1324. adhuc superfuit.

Zerbst.
ALBERT. Iun. † 1361.
Vx. (1) Agnes f. D. Rugiensis.
(2) Beatrix fil. Rudolph. El. Sax.

Dessau.
WOLDMAR † in acie 1367.
Vx. Elisab. f. Rudolph. Elect. Sax.
Sigfrid. } Clerici.
Heinrich. }
N. * Ludovico Duo Hackeborn.

BERNHARD. III. Spoliatus dictus, ideo quia Canonici Halberstadienses ipsi Ascaniam urbem cum tota ditione eripuerunt.
Vx. (1) Agnes f. Rudolph. El. Sax.
(2) N. fil. Ioh. R. Boh. Soror Caroli IV. Imper.
(3) Mechtild. f. Magni Duc. Brunsv.
Henricus Monachus.

SAXO-[...]
eorum [...]
ELECT[...]
BRA[...]

ALBERT. Vrsus (Bärinegam) Comes Ascaniæ Ballenstad & Brandenburg. (fil. OTTON. IX Magni f. Divitis C. Ballestad & Wolpe, creati ab Henrico V. Imper. Marchionis Soltvvedel. 1108. † 1123. Ex Helica f. Magni ultimi ex Billingii familia Duc. Saxon) post decessum verorum Marchionum Brand. occupatam Marchiam Brandenburg unà cum Electoratu in feudum obtinet à Conrado III. Imperat. 1152. † 1196.
Vxor. Sophia f. Otton. Com. Reineck.
Hi Princip. & Anhalt. sunt ex Ead. stirpe oriundi & inter eos est pactū mutuæ successionis.

jus loci aut materiæ: & non posse firmis rationibus sustineri exemplo Clerici, qui privilegio fori renunciare non potest, quia id totum ordinem clericalem concernit; (*c. si diligenti, extr. de foro compet. & ibi Dd.*) Ad sextum, quod allegatur de protensis Brabantiæ limitibus, respondetur: Punctum hoc alienum esse ab hac materia, nec unum cum alio esse confundendum. Alia autem limitum quæstio est, alia evocationum ac processuum, de quibus agitur. Quamvis quod de prorogatis limitibus, odij magis quàm veritatis studio, objectum est, nimis sit generale, nulla nec locorum, nec temporis aut personarum factâ mentione, cui proinde responderi non potest. Quod si tamen Principum aut Ordinum Imperij quisquam de limitibus quod queratur habeat, Regis Catholici non minor, quàm in justitiæ administratione erit sollicitudo, ut controversiæ hæ, more inter vicinos principes usitato, debito modo componantur &c.

Verùm licèt hæc speciosè ita proponerentur, attamen evidentia facti imperatorem Statusque permovit, ut non solùm abusum privilegio vehementer improbarent, sed etiam remedia malo inveterato opponenda censerent, quemadmodum videre est in recessu istorum Comitiorum, (§. Nachdem auch die Stände des Niederländischen Craisses / ꝛc.) Cumque nuper in conventu Osnabrugis, pacis reducendæ causâ habito, iterum querelæ de violentia Brabantina audirentur, denuo abusum bullæ, & inde nata onera, repressalias ac arresta, atro carbone notata fuisse, *ex instrumenti pacis anno 1648. 27. Iulij confecti articulo* 9. discimus.

CAPVT III.

De Familia Anhaldina, & Saxo-Lauvenburgicâ.

Origo & progressus familiæ Anhaldinæ.

1. A*Vtor noster Illustrissimam hanc familiam deducit ab Ascena, filio Gomeri, nepote Iapeti, pronepote Noa. Cæterùm hæc derivatio, certo caret fundamento, uti etiam nec illa, quæ ab Ascania procedit, extra omne dubium est. Intermedium etiam solent ab Vrsinorum Romana familia arcessere. Cæterùm etiam traditio de Ariberto Vrsino, cujus mentionem etiam Dn. Autor facit, fabella similis, quam Vrsini Itali demùm ante 588. non reperiant memoriam. Dn. D. Spenner. in Geneal. Histor. pag.* 245. Refutat hoc Spangenberg. (*lib.* 1. Henneberg. *Chron. c.* 2.) ubi ait, Daß aber die Anhaltische Herren von Vrsinern ihren Vrsprung haben solten / kan mit Bestand nicht dargethan werden ; dann man damals / als des ersten Fürsten Bernwalts von Ascanien gedacht wird / anno 524. von Vrsinern man noch nichts gewust / ꝛc. Vber diß alles hat der Vrsiner Wape (welches ein getheilter Schild ist / darinn durch die Mittequer über ein gelber Balck / oder Fluß / gehet / und oben darüber ein rohtes Röselein im weissen Felde : darunden aber drey rohte schiesse Felder oder Balcken) mit der Anhalter Wapen gar in keinem Bild nuß einige Gleichheit. Es hat auch keiner der Ascanier / oder Anhaltischen Herren / die Vrsinische Rose in seinem Wapen geführet / wird auch in keines Schilde / denn des Erben / oder Aribonis, funden / dem Ernestus Brotuff dieselbe zugedichtet / und neben dem Beern ins Wapen gesetzet. *Hodierni Anhaltini Principes descendunt ab Alberto Urso, Comite Ascaniæ, Ballenstedy & Walpa, Marchione Soltquellensi, qui à Conrado III. Cæsare, deficiente Brandeburgicâ Electorali familiâ ex Comitibus Stadensibus, Marchiam Brandeburgensem in feudum accepit. Ab hujus nepote Henrico Seniore, Bernhardi filio, Principes Anhaltini, usque ad hodiernos continuâ serie derivantur, Prædictus Bernhardus ann.* 1180. *Henrico Leone à Duce Saxoniæ exauctorato, à Friderico I. Imp. Dux Saxoniæ Elector inauguratus est, primusque Uvitteberga sedem fixit. Insignia trabium auratarum & nigrarum, sertique rutacei, quibus Duces Saxoniæ nunc utuntur, primus usurpavit. Antè memorati Henrici filius Sigfridus lineam Zervestanam, alter verò Bernhardus* Bernburgicam *orsus est, quam posteriorem clausit Bernhardus VI. ann.* 1460. *A Sigfridi filio Alberto Seniore hodierni Principes Anhaltini omnes descendunt, Ann.* 1641. *totum Principatum Anhaltinum possedit Ioachimus Ernestus. Hujus quinque filij quinque lineas quoque orsi* Ioannes Georgius Dossaviensis *autor est, cujus nepos Iohan. Georgius hodie post Patrem Ioannem Casimirum ditiones regit. Alter Ioachimi Ernesti filius* Christianus Bernburgicum *ramum cepit, cujus alter filius* Christianus Iunior Bernburg *ditionem ad posteros transmisit; alter verò Christiani filius* Fridericus *accepit* Hazkerod, *qui reliquit filium Vvilhelmum. Tertius Ioachimi Ernesti filius* Augustus rami Plözkensis *autor est, cujus successor est Lebrechtus. Quartus Ioachimi Ernesti filius* Rudolphus, lineæ Servestanæ *conditor reliquit Ioannem, qui Augustanæ Confessioni addictus, hodie Servestæ imperat & non ita pridem Ieverensem Dynastiam hereditario iure accepit. Minimus Ioachimi Ernesti filius* Ludovicus Cothensem lineâ *cepit, autor frugiferæ societatis. Reliquit filium Vvilhelmum Ludovicum. Dn. Autor noster, quia satis confusè genealogiam hujus familiæ exhibet, hinc aliam tabellam subjicere placuit.*]

Ius Anhaltinorum in Ascherseleben.

11. Elsabetha / Othonis / Fürsten zu Anhalt / hinterlaßene Wittib / hat anno 1320 Ascherslebē an das Bistum Halberstadt gegeben / unangesehen aber die Fürsten von Anhalt umb dessen Restitution anno Christi 1333. bey Ludovico Bavaro angehalten / und wider das Bistum Halberstadt erhalten / dann anno 1340. hernach darumb executoriales erlangt / auch auf deroselben Paritionen von einer Zeit zu der andern / und noch bey Caroli V. Imp. Regierung mehrmals gedrungen / und immittels in allen ihren Lehenbriefen / vorgedachte Grafschaft zu Lehen empfangen / so haben sie doch diese Zeit hero dieselbe zu ihren Handen nicht bringen können. (Wurfbain im unbegreiflichen Historischen Bericht / *part. 4. p.* 105.)

1. Quod *hic* ex Wurfbain adduximus, studio-

ſe esplicat Autor *Vindiciarum Anhaltinarum*, & *Manifeſti Aſcanienſis, ſive brevis & ſummaria relationis*, (*edita anno 1646.*) *quomodo Illuſtriſſimi Principes Anhaltini, poſſeſſione antiquiſſima, & per majores ſuos in nonum jam ſeculum traductitis feudi ſui Regalis. Comitatus nimirum Aſcania, ab Epiſcopo, & Capitulo Halberſtadenſi, per vim deſtituti, & quomodo adverſus deſtitutionem, & ſpolium iſtud, non modò iterata aliquot mandata inhibitoria, revocatoria, & reſtitutoria, verùm etiam in proceſſu compromiſſario ſolenne laudum, ſive ſententia reſtitutoria lata, eademque ab Imperatore tum temporis, Ludovico Bavaro &c. glorioſiſſima recordationis, confirmata, nec non executoriales deſuper decreta &c.* Huic à contrariæ partis Patrono oppoſitum fuit ſcriptum, cui titulus, *Ecclipſis Manifeſti Aſcanienſis, ſeu vera relatio Halberſtadienſis Eccleſia antiquiſſima: in quo, ante multa ſecula ac temporum curricula, Aſcaniam titulo Allodij ad eam tranſlatam, ac eo jure ſemper ad hoc præſens momentum poſſeſſam; Anhaltinorum verò prætenſiones ſub- & obreptitias, nullas, injuſtas, ac iniquas eſſe, demonſtrare voluit.* Examen hujus ſcripti *d. Manifeſto Aſcanienſi* ſubnexum reperitur. *pag. 19. & ſeqq.* Cæterùm quòd Wurfbain de Ludovico Bavaro memorat, illud plenius percipere licèt ex confirmatione & privilegio Maximiliani I. cui juſſiones & decreta dicti Ludovici inſerta:

Nos Maximilianus, Dei gratiâ Romanorum Rex, ſemper Auguſtus &c. hiſce literis fidem publicè, notumque facimus omnibus; expoſuiſſe Nobis, Illuſtres, Noſtros & Imperij Principes, cognatos & fideles dilectos, Woldemarum, Georgium, Erneſtum, & Rudolphum, fratres, Principes Anhaltinos, Comites Aſcaniæ, Dominos Berenburgi, quod bona in ſequentibus nominata, imprimis urbem Aſchersleberi, unâ cum aliis caſtris, pagis & juribus, nimirum cum Monte, qui Aſcania dicitur, & rebus eò pertinentibus; item cum Domo in Aſchersleben, oppido ultra lapides, oppido ultra aquam, jure habendi Iudæos, nundinarum, monetæ vectigalium, cum juriſdictione in civitate Aſchersleben, & extra eandem, cum molendino prope caſtrum vetus, cum piſcina, & loco piſcinæ deſtinato, & omnibus aliis ab Imperio ſacro recognoſci ſolitis; item cum tribunali apud Aſcanienſes & cum omnibus huc ſpectantibus, cum caſtro Weſtorp, & ejus pertinentijs, cum tribunali in Weddersleben, & Eilvetsdorf, cum juriſdictione in Frevelo, & omnibus illuc pertinentibus ad vexillare feudum Aſcaniam ſpectaverint, feudumque illud à Nobis, & ſacro Imperio, lege feudali teneant & recognoſcant: quodque illa ipſa bona Majoribus ſuis ab Epiſcopo Halberſtadenſi erepta fuerint, ac in hunc uſque diem, contra omnem æquitatem, detineantur: Et quòd ob hanc cauſam Imperator quondam Ludovicus, noſter in Imperio Anteceſſor, & ex hujus mandato, & plenipotentia, Vlricus de Bebenburg, aliquot reſcripta, mandata, executoriales, aliaque præcepta, emiſerit & propromulgaverit, quæ Nobis, ſigillis, characteribus & membraniis incorruptis, adeòque omne ſuſpicione carentibus, exhibuerunt, Nos verò continuâ ſerie de verbo ad verbum ſic loquentia, ſubjecimus.

I. Ludovicus, Dei gratiâ Romanorum Imperator ſemper Auguſtus, Venerabili Alberto, Halberſtadenſi Epiſcopo, Principi ſuo dilecto, gratiam ſuam & omne bonum: Innotuit Serenitati noſtræ, quod civitatem Aſcaniæ, ſacro pertinentem Imperio, ac deſcendentem in feudum ſpectabilis Viri, Bernhardi Comitis de Anhalt, ratione Principatus Aſcaniæ niteris uſurpare. Cùm verò jura, quæ circa Principatus Imperij conſiſtunt conſervare, manutenere & defendere, ſub vinculo juramenti præſtiti teneamur, ſinceritatem tuam ſub debito, quo Nobis, & ipſi adſtringeris Imperio, hortamur, requirimus & monemus quatenus deſiſtas ac hujuſmodi, nec ad ea, quæ tibi non pertinent, maximè hoc in caſu, velis opponere manus tuas, ſed, prout teneris ex debito juramenti, res & honores Imperij augeas, foveas & defendas. Quòd ſi aliquid juris tibi diceres, vel in civitate prædicta competere, ſi Nos requiſieris, plenam juſtitiam tibi faciemus, ſolentes ſicut Nobis, ita & tibi jura tua & juſtitiam conſervare. Datum Nürnberg poſt purificat. B. Virginis, Regni noſtri anno decimo nono, Imperij verò ſexto.

II. Ludovicus, Dei gratiâ, R. I. S. A. Venerabili Alberto, Epiſcopo Halberſtadenſi, devoto ſuo dilecto, gratiam ſuam & omne bonum: Conqueſtus eſt nobis ſpectabilis noſter dilectus, Bernhardus Comes de Anhalt, quòd tu ipſum in civitate Aſchersleben, & quibuſdam bonis alijs, quæ à nobis & Imperio in feudum obtinet, contra jus, nullo tibi jure ad ea penitus competente, impedis & perturbas ipſum, eadem civitate & bonis, contra Deum, temerè ſpoliando. Quocirca devotionem tam attentiùs requirimus, & mandamus, quatenus dicto Comiti bona prædicta reſtitueris, iſtum in iiſdem amplius nequaquam impedias nec perturbes, ſi noſtram volueris gratiam conſervare, vel ſaltem coram nobis, qui ſumus Dominus feudi, oſtendas, quo jure tibi pertineant: alioquin ipſum in jure ſuo defendere compellimur, juſtitiâ mediante. Harum literarum teſtimonio. Datum in Herbipoli, feriâ ſextâ poſt feſtũ B. Catharinæ Virginis, Regni noſtri anno viceſimo, Imperij verò ſexto.

III. Ludovicus, Dei gratiâ, R. I. A. S. Honorabilibus Viris, Præpoſito, Decano & Capitulo Eccleſiæ Halberſtadenſis, devotis dilectis gratiam ſuam & omne bonum: Conqueſtus eſt Nobis ſpectabilis Vir, Bernhardus Comes de Anhalt, fidelis noſter dilectus, quòd ipſum veſtræ Eccleſiæ Epiſcopus, in civitate Aſchersleben, & bonis, quæ ab Imperio in feudum obtinet, temerè impedit, ipſum, & iiſdem, contra Deum, & juſtitiam ſpoliando. Quare devotionem veſtram attentè requirimus, & hortamur, quatenus dictum veſtrum

ft.... [illegible] hæc efficaciter inducatis, ... Comi... bona ista restituat, supra-dictis ... potestatis specialius compl... quod talem ... nobis ostendat ... sibi pertineant, alioquin dictum C... jure ... compellimus, justitia mediante. ... testimonio literarum ... extà post festum B. C... Regni nostri anno vi... ... decimo.

IV ... Dei gratiâ, R. I. S. A. Prude... Consulibus ac universis civibus civitatis Aschersleben fidelibus suis dilectis, gratiam suam & omne bonum: Quanquam vos jure spectabili Viro, Bernhardo Comiti de Anhalt, fideli nostro dilecto, dudum in feudum contulerimus, vos tamen, ab ejus obedientia discedentes, Episcopo Halberstadensi vos subjecistis in grande dispendium & discrimen. Quare fidelitati vestræ districtè præcipimus & mandamus, quatenus ab obedientia dicti Episcopi recedentes, dicto Comiti obediatis, tanquam vestro vero domino & à nobis feudaliter investito, nisi dictus Episcopus legitimis edocuerit argumentis, vos sibi & non Comiti, pertinere supra dicto. Secus autem si feceritis, gravem nostræ indignationis offensam vos noveritis incurrisse. Datum Herbipoli, feriâ sextâ post festum B. Catharinæ Virginis, Regni nostri anno vicesimo ... Imperij verò sexto.

V. Ludovicus, Dei gratiâ, R. I. S. A. Venerabili Alberto, Episcopo Ecclesiæ Halberstadensis, devoto suo dilecto, gratiam suam & omne bonum: Ex querimonia Illustris Bernhardi Principis in Anhalt, fidelis nostri dilecti, Nostræ innotuit Majestati, quòd tu civitatem Ascherssleben, ipsius Principatui, de ... per nos est in feudum investitus pertinentem, occupaveris violenter & adhuc occupatam teneas, in grave suum dispendium & detrimentum. Quare sinceritatem tuam rogamus, monemus & seriosius exhortamur, quatenus ... civitas Principi ... Anhalt, quæ à Nobis & Imperio in feudum ... pertinet, nihilque juris tibi com... sibi quæ restituas, & ab ip... penitus & omnino, ... Celsitudini specialiter com... Datum Nürnberg feriâ sextâ ante ... Regni nostri anno vicesimo primo, ... octavo.

... Ludovicus, Dei gratiâ, R. I. S. A. ... Consulibus, totique Communitati & Civitati Aschersleben, fidelibus ... gratiam suam & omne bonum: ... Bernhardo, Principe in Anhalt ... nostro dilecto, Nostra intellexit Majestas, quod vos vestraque civitas prædi... tamen suo pertinet Principatui, ... & Imperio in feudum descendit, & ... est per nostram Celsitudinem investi... à ... obedientia recessistis, ac venerabili Episcopo Ecclesiæ Halberstadensis & ipsius ... in omnibus pareatis, in grande suum præjudicium & gravamen. Quare fidelitatem vestram seriosius exhortamur, volentes nihilominus & mandantes, quatenus, cùm ita sit, quòd vos dictaque civitas vestra Principi in Anhalt pertineatis, à subjectione præfati ipsi Episcopi Halberstadensis recedatis, & præfato Bernhardo Principi in Anhalt intendatis, & vestris debitis obsequiis pareatis. Datum eodem loco & tempore, ut suprà.

VII. Ludovicus, Dei gratiâ, R. I. S. A. Hisce publicè notum facimus, quòd Ulricum de Bebenburg, Vasallum nostrum, in Principatum Anhalt, & ad Comitatum Ascherslleben, mittimus, & constituimus illum hujus Administratorem, plenipotentia nostra illi ad proponendum & agendum concessa, ut dilectum nostrum Principem in Anhalt, Comitem Bernhardum, dilectum nostrum cognatum mittat in possessionem omnium bonorum, quæ illi feudi nomine contulimus, & quæ ejus Principatui & vexillari feudo pertinent, volentes, ut vigore harum nostrarum literarum eidem prædicta tradat possidenda, ac si ipsi præsentes essemus, & quemadmodum venerabilis Otto Archiepiscopus Magdeburgensis, Princeps noster in suo laudo pronunciavit. Et qui illi impedimentum objecerit, is sciat, quod in Nos, & Imperium delinquat, pœnis nostris ideo subjiciendus. Harum testimonio literarum. Datum Francofurti die Lunæ, post diem Bartholomei, Anno Christi M. CCC. XL. Regni nostri vigesimo sexto, & Imperij decimo tertio.

VIII. Ludovicus, Dei gratiâ, R. I. S. A. Omnibus Iudicibus secularibus, Sculteti & Præfectis, qui jus dicunt in tribunalibus, & judiciis, ad Principatum Anhalt, & Comitatum Aschersleben, pertinentibus, fidelibus nostris dilectis, nostram gratiam & omne bonum: Requirimus vos, mandantes vobis, ut vos omnes, ad citationem dilecti nostri Principis, Comitis Bernhardi Anhalt, in judicio compareatis, vestro officio, prout quemque de jure decet, functuri, coram commissario nostro Ulrico de Bebenburg, Vasallo nostro, cui sufficienter mandavimus, ut vigore harum literarum prædictum Principem, Comitem Bernhardum de Anhalt, mittat in possessionem omnium bonorum, quæ à Nobis & Imperio in feudum obtinet, & quæ ad ejus vexillare feudum pertinent, in quibus ipsum impedit Episcopus Halberstadensis, contra jura, & nostram voluntatem. Et injungimus vobis, sub periculo amittendæ nostræ gratiæ, ut dictum Principem, Comitem Berohardum de Anhalt, introducatis in possessionem omnium istorum bonorum, & Episcopo Halberstadensi judicialiter denuncietis, ut à bonis illis discedat, si quidem Nos illi nihil juris in istis concedimus. Datum eodem loco & tempore.

IX. Ulricus de Bebenborg, Vasallus Imperij. Hisce literis fidem publicè, & simul notum facimus omnibus, qui has vident, vel audiunt, quòd nomine Ludovici Imperatoris, Domini nostri clarissimi, qui nos in Principatum Anhalt, & Comitatum Aschersleben, cum man-

datis suis ablegavit, spectabilem Principem, Comitem Bernhardum de Anhalt, verè ac justè in publico loco solennis Judicii misimus in possessionem omnium eorum bonorum, quæ ad ejus vexi late feudum, & Principatum pertinent, & infrà descripta sunt, ut est Mona, qui Ascania vocatur, cum omnibus pertinentiis, Domus in Aschersleben, oppidum ultra lapides, oppidum ultra aquam, [illegible] u [illegible] habendi, nundinarum, mo[illegible] [illegible] v[illegible] um, Iurisdictio extra civitatem & [illegible] are Aschersleben, molend[illegible]num [illegible] prope v[illegible] ius castrum, piscina, & locus pis[illegible] dest[illegible]natus, omniaque ea, quæ ab Imperio recog[illegible]scuntur, tribunal Ascaniense cum omnibus rebus illuc spectantibus, C[illegible] m W[illegible] p, [illegible] um omnibus pertinentiis, K[illegible] ted cum bonis illuc pertinentibus, [illegible] in Vvedersleben, Eil[illegible] if & F[illegible] velo, [illegible] m omnibus, quæ ad ista pe[illegible] nent. Et [illegible] præ[illegible] icto Pr[illegible] Comiti [illegible] nardo de Anhalt, fecimus [illegible] omnium il[illegible] orum bonorum [illegible] o, ubi [illegible] ona illa [illegible] sita. Pa[illegible] [illegible] it in præsentia S[illegible] t bilium [illegible] Rudolphi de Sa[illegible] o[illegible] ia & Duc[illegible] F. ejus, Com[illegible] is A[illegible] de Anhalt [illegible] Hack.born, [illegible] omitis Friderici de Bei[illegible] en, & aliorum Dominorum in ma[illegible] ia fr[illegible] ia. In fidem & testimonium [illegible] teris h[illegible] ce sig[illegible] lum nostrum appendimus. Datum B[illegible] burg, Anno Christi M. CCC. XL. die S. Michaelis, sancti Angeli.

His ita exhibitis, Principes il[illegible] i Nos humillimè implorârunt & petierunt, ut iisdem hasce literas, actaque in iis expressa, per omnes articulos contenta, & in suis intellectibus renovare, confirmare, corroborare, mutare & amplificare, eosque, si quid pro jurium suorum favore faciens neglectum anteà fuisset, eatenus restituere, omissa [illegible] pplere vel redintegrare, & illis ita prospicere dignaremur, ne iis in posterum & tamdiu, quoad jura sua opportuno tempore & convenienti modo recuperare & apprehendere possent, ulla præscriptio vel omissio aliquid damni aut præjudicii inferret. Quas humillimas & juri consentaneas preces, ut pergratam atque utilem operam, Nobis & Imperio sæpe ac promptè navatam, quam & in posterum præstare possunt ac debent, consid[illegible] [illegible], Nos ex certa [illegible] tia & bono consilio, Principibus An[illegible] literas sup[illegible]à allegatas in omnibus & [illegible] ngulis suis punctis, a[illegible] culis, su effectibus & contentis, prout de verbo ad verbum sonant, clementissimè renovavimus, confirmavimus & corroboravimus. Præt[illegible] eà, si ob diurn[illegible] tatem temporis præscriptio adversus eos allegatur, vel quippiam ab illis aut ipsorum Majoribus, quocunque modo per incuriam omissum, au[illegible] neglectum fuerit, adversus hoc restituimus [illegible] los, negl[illegible] a, omi[illegible] a vel alios defectus sup[illegible] do, resarciendo, redintegrando, rep[illegible] do quoque [illegible] los in illum statum, ac si literæ [illegible] uprà addictæ a Nobis & sub Nostro nomine, a Nostro quoque mandato profectæ essent, addito [illegible] eandem gratiam atque favorem & hoc privilegio, quod nunc & posteà nulla præscriptio, nullaque temporis diuturnitas iis. notere, aliisve prodesse debeat. Quod si etiam nunc, & in futurum, Episcopus & Capitulum Halberstadense, Senatus & Cives A[illegible] leben, [illegible] quispiam alius, judicialiter vel ex[illegible] excipe[illegible] vel [illegible] hoc [illegible] upr[illegible] is [illegible] ciis, & in[illegible], impetratum [illegible] ille, tun[illegible] qu[illegible] no[illegible] m[illegible] & conc[illegible] a [illegible] icqu[illegible] na[illegible] tis nostris d[illegible] Anh[illegible] he[illegible] ed b[illegible] cessoribu[illegible] [illegible] qu[illegible] o[illegible] & supra [illegible] a n[illegible] [illegible], & nullum [illegible] m i[illegible] ue, nullo planè modo. N[illegible] m[illegible] prà dicta sunt, ex vera & fun[illegible] me[illegible] mone atque inquisition[illegible] f[illegible] mus ho[illegible] u o[illegible] & [illegible] ngula ex R[illegible] næ Regiæ potestatis plenitu[illegible] aosol[illegible] ta, ex motu pr[illegible] o, & certa [illegible] vi[illegible] ore harum literarum, quantum Nobis in genere & specie ex ju[illegible] ex gratia facere licet. In [illegible] jus [illegible] mo[illegible] m [illegible] idem sig[illegible] o Nostr[illegible] R[illegible] mu[illegible] m[illegible]. Dab. in Nostra & [illegible] itate V[illegible] [illegible], decima, die me[illegible] s De[illegible] is An. Chr. M.CCCC.XCV. R[illegible] norum nostrorum, Romani decimo, & Hungarici sexto.

Ad mandatum Domini Regis proprium
BARTOLDUS, Archiepiscopus Moguntinus, Archicancellarius subscripsit.

III. Die Fürsten von Anhalt seynd anno 1545. vnd 1551. auff 3. zu Roß / vnd 2[illegible]. zu Fuß erhöhet worden / geben also m[illegible]narlich zum Römerzug. 9. zu Roß/vnd 20. zu Fuß. [illegible] an Geld 188. fl. zu unterhaltung des Kayserlichen Cammergerichts geben sie jährlich 60. fl. [Vid. *supra Zeilers Matriculam* [illegible]. In insignibus Anhaltini exhibent 1. Vrsum [illegible] supra portam positas ascendentem. (*Hamelman. in Chron. Old. p.* 298.) 2. Ballensteri nomine quioq; nigras [illegible] bes, aureo in spatio, quas serta [illegible] taceâ [illegible] Bernhardus Anhaltinus, [illegible] ri Saxoniæ designatus, ab Imper[illegible] Frideric[illegible] tinuit, & inde per posteros ad S[illegible] ces & Electores transm[illegible] B[illegible] Braunschw. vnd Lüneb. Chro[illegible] *p*[illegible] Hertzog Heinrich *p.* 15[illegible] nastias a[illegible] Anhalt[illegible] is [illegible] cantia: (Ho[illegible] phig. *de in*[illegible] *sive armor* [illegible] *& novo jur*[illegible] *ap. 6. part. 5. §.* 14 [illegible] 847 [illegible] A[illegible] l[illegible] ur[illegible] o, [illegible] zu Anhalt [illegible] zu Ascanien / [illegible] zu Zerbst vnd Bern[illegible] urg.

Quota Principum Anhaltinorum.

Insignia Principum Anhaltinorum.

IV. Familia Ducum Saxoniæ, Ar[illegible] Vvestphaliæ, quos hodie commu[illegible] L[illegible] burgenses vocant, quum originem [illegible] Anhaldina[illegible] [illegible] nealogiam [illegible] a d[illegible] Daniis Mithovit hic exh[illegible] mus: [illegible] *L*[illegible] *Lavvenbur*[illegible] *ica, quæ hodie superat, des*[illegible] *endit* [illegible] *Ioanne, Alberti I. Elect. Sax.* [illegible] *o secundo, à quo solus hodie superest Iulius Henricus qui Pontificiam religionem amplexus, multa bona in Bohemia acquisivit, duosque habe*[illegible] [illegible] *Fran-*

Genealogia Ducum Saxo. Lavenburg.

Franciscum, Erdmannum & Iulium Franciscum.]

Praetensio Ducum Sax.-Lavenb. in Electoratum.

V. De jure, quod hæc familia Ducum Saxoniæ, Angriæ & Vvestphaliæ, sibi in Electoratum Saxoniæ competere prætendit, diximus *supra lib. 3.* Pro eisdem scripsit idem, Daniel Michovius, jussu Principum suorum, & evulgavit anno 1629. einen kurtzen Historischen Bericht wie die Hochlöbliche Vorfahren j[...]iger [...]och lebenden Hertzogen zu S[...]en En[...] vnd Westphalen / vmb die [...] [...]btigkeit kommen / vnd sie [...] [...]ch da[...]on abgehalten werde: adde Cranz in [...]andaliæ & Saxoniæ continuatione fol. 58.

Quota horum Ducum

VI. In der Reich[...] Matricul seynd die Hertzogen von Sachsen-Lawenburg angelegt 8. zu Roß [...]nd [...] zu Fuß/monatlich zum Röm[...] zu erhalten / thut an Geld 216. fl. sollen [...] jährlichen Vnterhaltung des Kayser[...]n Cammergerichts geben 90. fl. [Vid. *supra Zeilleri Matriculam*] Cla[...]nt hoc ti[...] Hertzoge in Sachsen / Engern vnd Westphalen.

CAPUT IV.

AUERSPERGIUS.

Princeps novus.

A quo Auerspergius in numerum Principum cooptatus?

I. IOhannes Vveickardus, Comes Auerspergius, ad dignitatem Principis Imperii evectus fuit à Ferdinando III. Imperatore, at in Comitiis Ratisbonensibus anno 1653. 18. Septembr. Cæsareis literis directorio Moguntino id expositum, & expetitum, ut præstitis præstandis, in Senatu Principum ad Sessionem & votum admitteretur. Verba literarum hæc sunt:

Von der Röm. Kayserl. Mayest. vnserm allergnädigsten Herzen / ist dem Löblichen Directorio des Reichs Fürsten-Raths hiemit in Gnaden anzuzeigen / nachdem allererst höchstgedachte Kayserl. Mayest. deroselbe[n] wie auch der Römischen Königl. Mayest[...] [...] geheimen Raht / Obristen Hoff[...]er vnd Obristen Cämmerer des Her[...] [...] C[...]ain / vnd der Windischen [...] [...]bri[...]n Erbland-Marschallen / vnd [...] C[...]nmerer / den hoch: vnd wol[...] [...]en Herzen / Johann Weickharden / Gr[...] von Aversperg / Gottsche vnd Welß / [...] Schön vnd Sausenberg / Ritter de[...] [...]n Fluß / vnd seine künfftige männliche [...]che Leibs: oder in Mangel derselben / andere Erben / auß einem Geschlecht / wegen [...] [...]er Ihrer Kayserlichen vnd Römisch. Kö[...] Mayest Mayest. bey der Königlichen [...]cklichen Aufferziehung / wie auch dem Heiligen Reich / vermittels Verrichtung ansehenlicher Commissionen vnd Legationen / Eröffnung seines hochvernünfftigen Raths / in den wichtigsten vnd geheimbsten Sachen / vnd zu Fortstellung dero / vnd des Heiligen Reichs / so wohl / als der Kayserl. Mayest. vnd dero hochlöblichen Ertzhauses Oesterreich / Erb-Königreichen vnd Ländern / Hoheit vnd Wohlfart / gedeyenden Geschäfften / vnd sonst in andere mehr weg / geleisteten getreuesten vnd hoch ersprießlichen Diensten / auch vhealten Geschlechts vnd Fürstlichen Qualitäten vnd Eigenschafften / in den Reichs-Fürsten-Standt / mit allen darzu gehörigen prærogativen / dergestalt erhebt / daß allezeit der älteste von seinen männlichen ehelichen Leibs-Erben / oder in Mangelung deren / einer des Geschlechts der Graffen von Aversperg / den Fürstlichen Nahmen vnd Stand allein führen / vnd erstgedachten Herzn Johann Weickharden / Fürsten von Aversperg / wann er künfftig in Reichs-Fürsten-Raht Session vnd Stimm begehren werde / dieselbe Ihm præstitis præst[andis] gleich andern Fürsten des Reichs verstattet / vnd gehörigen Orts eingeraumet werden sollen; Als haben mehr allerhöchstgedachte Ihre Kayserl. Mayest. dessen vor wohlbesagtes Reichs-Fürsten-[...] Directorium zu erinnern allergnädigst anbefohlen / mit dem gnädigsten Gesin[nen] [...]aß das besagte Erhebung / dem Reichs-Fü[rst]en Raht nicht allein not[ifi]ciren / sondern bey dem Fürstlichen [C]ollegio / seines vermögen[de]n Orts daran seyn vnd befördern wolle / dam[it] ein Löblicher Reichs-Fürsten-Raht / sich [...] erklaren / daß / wann hochgedachter Fürst von Aversperg / oder seine rechtmässige Erben præstanda præstirt haben werden / Er in dem Löblichen Reichs-Fürsten-Raht admittirt / vnd Ihme / oder seinen Erben / gleich andern Fürsten des Reichs / Session vnd Stimmen alsgober vnd eingeraumet werden möge: An dem geschicht Allerhöchstgedachter Ihrer Kayserlichen Mayest. ein sonderbahr Dancknehmiges Gefallen / vnd verbleiben offt-ernantem Fürstlichen Reichs-Directorio mit behaerlichen Kayserlichen Gnaden wohl gewogen. Signatum in Ihrer Kayserlichen Mayest. vnd des Heiligen Reichs-Stadt Regenspurg / unter dero Kayserl. Secret Insigel / den 18. Septembr. Anno 1653.

Quid actum fit circa admissionem Auerspergii?

II. De hac admissione deliberatum in Senatu Principum, & majoribus votis de anno 1653. 2. Octobr. conclusum, Auerspergium, (non solum & Dietrichsteinium, & Piccolomineum, nam de illis quoque tunc agebatur) propter merita, sine mora, & ante consuetam præstationem præstandorum, ad votum & sessionem inter Principes Imperii admittendum esse. Consenserunt Electores, atque horum, & Principum nomine communis ille consensus, variis tamen clausulis limitatus, exhibitus Imperatori anno 1654. [...] Ian. hoc tenore: Beyde / der Chur: vnd Fürstl. Collegia haben zu Ihrer Kayserlichen Mayst. schuldigsten allerunterthänigsten Ehren ꝛc. nicht allein in die begehrte Auffnahm / sondern auch auß wichtigen mehrern Vrsachen wohlbedächtlich weiters bewilliget / daß Ihre Fürstl. Gn. von Dietrichstein / Piccolhuomini / vnd von Aversberg / ohne vorgehende Vollziehung schuldiger præstation der

ohnmittelbahren gebührenden Begühterung im Reich / jedoch mit folgenden conditionen vnd reservationen / auff- vnd angenommen / auch zur würcklichen collegial Session vnd Stimmen im Fürsten-Raht zuzulassen seyen / 1. Daß diese bewilligte admissio & receptio von niemand / wer der auch sey / über kurtz oder lang / pro exemplo, oder præjudicio, nicht an / noch zu einiger consequentz gezogen werde. Ihrer Fürstliche Gn. Erben vnd Nachkommen / ehe vnd bevor sie mit acquirirten immediat Fürst-mässigen Reichs-Güthern habilitirt seyn / sich solcher im Fürsten-Raht habender Stelle vnd Stimm / nicht gebrauchen. Vnd 3. nichts desto weniger hochgedachte Ihre Fürstl. Gn. vnd ein jeder absonderlich ein gewisse Reichs-Anlag auß eigenem Säckel zu bezahlen / benantlich vor einen Römer-Monat 76. fl. zu den gemeinen Reichs-Steuren / wie auch des Kayserl. Cammer-gerichts Vnterhalt von Zeit deroselben im Fürsten-Raht beschehener introduction, übernehmen / und ihre quotas vor erlangter immediat Reichs-Begüterung / jedesmals / so offt Reichs collectæ bewilliget werden / immediate in die Reichs cassam, vnd darnach in die Legstätt derselben Crayssen / worinnen sie sich berührter massen mit Gütern versehen; nach derselben proportion zu des Kayserl. Cammergerichts Vnterhalt aber / ihr contingent dem Reichs-Herkommen nach / vom dato erstbesagter würcklichen admission, zu desselben Pfennigmeisters Handen / jede Franckfurter Meß / ohnfehlbar entrichten: Vnd 4. über alle obgedachte conditiones, neben der Ihrer Kayserl. Mayest. vnd dem Röm. Reich schuldiger Trew-versprechung / über jetzgedachte conditiones, eine schrifftliche Erklärung zu dem Chur Maintzischen Reichs Directorio einliffern; Vnd 5. Ihre Fürstl. Gn. beschehene introduction in das Fürstl. collegium, zwar nach Ihrer Kayserl. Mayest. beliebiger allergnädigster Verordnung / durch einen Kayserl. Commissarium, jedoch hierinn so wohl / als in Anweisung der Session, dem löblichen Reichs-Erb-Marschall-Ampt / an dessen hergebrachter observantz ohnabbrüchig / vnd ohnnachtheilig / vollzogen / benebens denen gleichmässigen erhöheten Fürsten von Nassaw / vnd Salm / in Ihrer / wegen im Sitzen vnd votiren führender prætension hierdurch nichts præjudicirt werden solle. Wie dan auch weiters geschlossen worden / jetzgedachter Fürsten von Nassaw vnd Salm halber die Röm. Kayserl. Mayest. vmb Außfertigung dero Kayserl. notificationis decreten / vornemblich / vnd insonderheit aber / vmb allergnädigste Kayserl. Erklärung / vnd Verordnung allergehorsambst zu ersuchen / vnd zu bitten / daß hinführo ohne vorgehende real-Erfüllung aller vnd jeder / zu dem vnmittelbahren Reichs-Fürsten-Stand gehörigen præstationen / auch ohne der Chur vnd Fürstlichen Collegiorum Vorwissen vnd freywilligen Consens; wie vor diesem vnd vor Alters herkommen / niemand weiters zu solcher Fürstlichen Session vnd Stimm zugelassen / auch dieses alles in gegenwertigem Reichstags erfolgendem Abschied / wie alles andere / so allhie durch Reichs conclusa geschlossen wird / zu immerwehrender Nachricht einverleibet werden solle / rc. Dieser beyder höhern Collegiorum beschehene gehorsambste Erklärung vnd Bewilligung haben Ihre Kayserl. Mayest. zu gnädigem Dancknehmen vnd Gefallen auf vnd angenommen / vnd darüber in Schrifften sich den 26. Febr. Anno 1654 vernehmen lassen. Imperator ad promovendam introductionem constituit Commissarium, Episcopum Ratisbonensem: hic mandato obsequitur, ac 28. Febr. die Averspergium cum cæteris; nempe Principe Salmensi, Dietrichsteinio ac Piccolomini) introducit in Senatum Principum, ac peragenda peragit. Horum actuum fit mentio (in R.A. zu Regenspurg de anno 1654. circa finem. §. Vber dieses haben Wir rc. Vbi de Aversbergio (nec non etiam cæteris novis Principibus) ita legitur: Haben Wir Johann Weickard Fürsten von Aversperg rc. auff der Churfürsten Fürsten vnd Stand / vnd der abwesenden Räht Bottschafften vnd Gesandten vorgehendes Wissen vnd Consens, bey diesem Reichstag zu würcklicher Session vnd Stimm / jedoch dergestalt / introduciren lassen / daß die jetzige / welche ohn vorgehende Vollziehung der schuldigen præstationen / vnd insonderheit der im Reich ohnmittelbahrer Begühterung / wegen dero vortrefflichen meriten, dißmal / jedoch nach besag derselben zum Chur Maintzischen Reichs directorio abgegebener schrifftlicher Erklärung / admittirt vnd eingeführt worden / von niemand / wer der auch sey / über kurtz oder lang / pro exemplo, oder præjudicio, nicht an: noch zu einiger consequentz gezogen / vnd dieses beneficium Sessionis & Voti, auff dero Erben vnd Successoren nicht extendirt werden solle / sie haben sich dann vorhero mit ohnmittelbahren Fürst-mässigen Reichs-Gütern versehen / vnd soll forthin ohn vorgehende real-Erfüllung aller nohtwendiger vnd bestimter requisiten / vnd insonderheit erstgemelter Begühterung / vnd ohne der Churfürsten / Fürsten vnd Stände Vorwissen vnd Consens keiner zur Session vnd Stimm im Fürsten-Raht zugelassen werden.

III. Des Fürsten von Aversperg Reichs-Anschlag belauffe sich auff 3. zu Pferd vnd 10. zu fuß / thut an Geld 76. fl. dann zum Vnterhalt des Cammergerichts 16. fl. Aversbergs Anschlag.

IV. Aversbergii titulus, ut ex subscriptione recessus Comitior. Ratisbon. de anno 1654. cognoscimus, ita sonat: Fürst von Aversperg / Graf zu Gottsche vnd Wels / Herr zu Schön- vnd Sausenberg / Ritter deß gülden Fluß / Obrist Erb-Land-Marschal / vnd Obrist Erb-Cämmerer im Hertzogthumb Crain / vnd der Windischen Marck. Aversbergs titulus.

CAPUT

Iacobus n. 1471. fit Archi-Ep. Trevirens. 1503. † 1511. (12.)

Beatrix n. 1492. * Ioh. Com. Palat.

Baden.

BERNHARD. n. 1474. Evangelicus factus. In ercifcundæ familiæ Iudicio obtinuit Marchionatū seu potius Provinciam Baden. † 1537.

Vx. Francisca f. Caroli de Genti Admiral. Gall. Comit. de Busantois.

Rosina nat. 5. Matt. 1487. * 1. Francisco Wolfg. Com. Hohenzollii. Ioan. ab Ovv.

Sibylla nat. 26. Apr. 1485. * Com. Hanav. † 1527.

Carolus, Canonicus Argent. ...

Otilia Abbatis Piotzen. ...

Christoph. nat. 1477. † 1508.

PHILIP. nat. 1479. † 1537.

Vx. Elisabet. f. Phil. El. Pals. vidua Wilh. Landgr. Hass. † 1522.

Rudolph. Canonic. Argent. n. 1481. † 26. Sept. 1558.

Durlach.

ERNESTVS n. 1481. Evangelicus. In divisione hæreditatis obtinuit Pfortzheim, Marchionatum Hachberg, cum Dominiis Sulenberg, Badenveiler & Rotel. † 1553.

Vx. Elisabet. f. Frid. V. March. Brandenb. † 1518.

Wolfg. † 1485. Ioh. † 1490. Georg. † 1449.

Iohanna f. unica * Wilhelmo Duci de Longueville adduxitque marito in dotem Comitatum Novicastri in Helvetia.

PHILIBERT. n. 1536. † in acie ad Moncontour. Post huius obitum Augustana Confessio hoc Marchionatu ejecta.

Vx. Sidonia fil. Phil. Duc. Bavar. al. Mechtild. f. Wilhel. 4. Bavar. Duc. 1565.

Maria Iacobe * Wilhel. D. Bavar. † 1580.

CHRISTOPH. Dominus in Rodomach n. 1537. † 1575. (71)

Vx. Cæcilia fil. Gustavi Reg. Sueciæ * 1564.

Bernhard. † 1553.

CAROL. II. nat. 1529. † 1577. Mareas.

Vxor. (1) Cunegunda f. Casimiri March. Brand.

(2) Anna f. Ruperti C. Pal. in Veldentz.

Albert. † 1541. In bello Turcico ... altivolum ... Gabriel Salamanca Hispano, Ferdin. I. Imperatoris Consiliario creato Com. Ortenburg.

Anna * N. Comit. Hohenzoller.

Iacobea * Wolfgang. Comit. Barbicas.

Iacobea nat. 1558. * Iohan. Wilh. Duc. Cliviæ 1585.

Philip n. 1559. † 1588.

Anna Maria n. 1562. * Alberto Duc. de Rosenberg.

Maria Salome nat. 1563. * Ludovico Landgr. Leuchtenberg. † 1600.

EDVARDVS FORTVNATVS nat. 1565. † Castelhermi 8. Ian. 1600.

Vxor. Maria Baronissa ab Eicken, Domina de Rivieren, filia Iodoci ab Eicken.

Gustavus Christoph. natus 15. Aug. 1566. † 1609.

Philippus n. 1567. † 5 Nov. 1620.

Carolus n. 1569. † Genuæ 1590.

Iohannes Carolus n. 1572. † Eques melitens. 599.

Ex I. Conj.

Albertus † 1577.

Ex II. Conj.

Dorothea Vrsula n. 1559. * Ludovico D. Wirtenb. † 1583.

ERNEST. FRID. n. 1560. † 1604.

Vx. Anna f. Edvardi II. C. Ostfris. vidua Frider. IV. Elect. Palat.

IACOBVS n. 1562. Instituit Colleg. Badense inter Becker & Ioh. Pistor. tandemque ad Pontificios transiit. † 1590.

Vxor. Elisabet. f. Florentii Com. Culenburg.

Elisab. n. 1579. †

GEORG FRID. n. 1573. Mortuis fratribus filio Frid. regimen cessit, exercitumque pro Protestantibus conscripsit. Sed cæsus ad Wimphen 1622. & postea a Ferdinand. II. Imper. proscriptus Genevam profugit. † 14. Sept. 1638.

Vxor. (1) Iuliana Vrsula f. Frid. Rhingravii † 1614.

(2) Agatha f. Georgii Com. Erpach. * 1614. † 1621. April. 20.

Anna Maria Lucretia n. 1591.

WILHELMVS n. 1593. Iudex est Camer. Imper. Spiræ Eq. aurei Velleris. Hunc Georg. Frid. M. Durlacensis à successione, quasi matre non principe natum excludere conatus est: Verum præsente Ferdin. II. Imper. in Iudicio Imper. Aulico pro Badensibus est pronunciatum 15. August. 1622.

Vx (1) Cathar. Vrsula f. Iohan. Georg. Princ. Hohenzollern * 1624. † 16. 9. in partu.

(2) Maria Magdal. f. N. Com. Ottingensis Waldenstein. * Ian. 163 .

Albertus † 1626. fun Sclopeto se casu occidit.

HERMAN FORTVNAT. nat. 1595. A.

Vx. (1) Maria Com. Kriechingen.

(2) Maria Sidonia C. Falckenst.

Ex I. Conj.

Catharina Vrsula * Ottoni Landg. Hass. Cass. † 1610.

Anna Amalia * Wilh. Ludov. C. Nass. Sarepont.

FRIDERICVS n. 6. Iulii 1594. † 8. Sept. 1659.

Vx. (1) Barbara f. Frid. D. Wirtenberg. * 4. Dec. 1616. † 8. May 1627.

(2) Eleonora f. Alberti Ottonis Com. Solms Laubacensis * 1627. † 1633.

(3) Maria Elisabet. f. Walradi C. Waldec. * 1634. † 1643 ...

(4) Anna Maria f. Iacobi Dol. in Geroldseck Vidua Frid. C. Solms * 15. Febr. 1644. † 25 May 1649 ...

(5) Elisabeth Eusebia f. Vratislai Com. Furstenberg. * 1649

Philip. nat. 30. Decembr. 1596. † 14 Mart. 1597

Carolus nat. 22 May 1598 † 1615. Bolonia in Picardia, tendens in Angliam Legatus nomine Principum Protestantium Germaniæ.

Iuliana Vrsula n. 2. Dec. 1599. † 30. Aug 1600.

Rudolph. n. 6. Ian. 1602. † 31. May. 1603.

Christoph. nat. 16. Martii 1603. † 1632. ad Ingolstadium in castris Suecicis pila tormentaria a capite truncatus.

Anna Augusta n. 30. May 1604. † 2. Apr. 1616.

Sibylla Magdalena, nat. 21. Iun. 1605. † 9. Iunii 1632. Iohan. Com. Nass. Sarep.

Francisca nat. 9. Aug 1606. † eod. mense.

Vrsula Maria n. 3. Nov. 1607. † eod. anno.

Francisca Sibylla nat. 4. Geb. 1609. † 2. Mart. eod an.

Sophia Dorothea nat. 14. Martii 1610. † 24 Oct 1633.

Ernestina Sophia nat. 26. Dec. 1612. † 4. Iul. 1658.

Ex II. Conj.

Agatha n. 2. Septemb. 1615. † 29. Iunii 1616.

Anna n. 29. May 1617.

Elisabeth n. 5. Febr. 1620.

Ex I. Conj.

FERDINANDVS Maximilianus n. 1625. 23. Sept.

Vx. Louysa Thomæ Sabaudi Princ. de Carignan, & Matix Barb. ... fil.

Leopold. Wilhelm. n. 17. Sept. 1626.

Vx. Sylvia Comit. de Melsimo & Carrecto * 1659.

Philip. Sigism. n. 15. Aug. 1627. Eq. melit. † in prælio ad Orbitell. 1647.

Wilhel. Christoph. n 12. Oct. 1628. †

Herman, n. eodem die est Can. Col.

Bernhard. n. 1629. † Romæ

Clara Maria Elisab. n. 14. Nov. 1630. †

Cath. Francisca n. 19 Nov. 1631. mon.

Claudia n. 15. May 1633. † in cunis.

Henrica & Anna gemell. n. 1634. 12. Iul.

Maria Francisca Maria Iuliana Eva † In eumas & ultima cū matre 1639.

Ex II. Conj.

Philipp. Wilhel. n. 1651. † 1655.

Maria n. 1655.

Ex I. Conj.

Carol. With. Eugen. Can. Colon. n.

Leopold. † ætat. 7. an.

Maria Sidon. n. 1635.

Ex II. Conj.

Philip. Balthasar n.

Eleonora n.

5. alii † immature.

Ex I. Conj.

FRIDERICVS nat. 6. Nov. 1617.

Vx. Christina Magdalena f. Iohan. Casimiri Palat. R. Suec. Sur. * 1642.

Iuliana Vrsula n 4. Nov. 16 . † 1615.

Sibylla nat. 5. Febr. 1620.

CAROL. MAGN. n. 27. Martii 1621. † 8 Nov. 1658.

Vx. Maria Iuliana f. Georgii Frider. Com. Hoherloh. ... Ohilinge ... 1658

Barbara n. 6. Iunii 1622. † immat.

Iohanna n. 5. Dec. 1623. * 1. Iohan. Banier Archistratego Sueccico. 2. * Henrico Comiti do Torn.

Friderica n. 23. Ap. 1625. †.

Christina nat. 25. Sept. 1626 † 1627.

Ex II. Conj.

Anna Philippina n. & † 1629

Maria Eleonora n. & † 15. Novemb. 1630.

Gustavus Adolph. Canon. Argent. Princeps Iuctis ...

Ludov. VVilhel. nat. Paris. 8. Apr. 1655

Frid. Casimirus nat. 27. Nov. 1643. † 1644.

Christina n. 27. Apr. 1645.

Eleonora Cath. n. 4. May 1646 † 9. Iul. 1647.

FRIDERICVS MAGNVS n. 27. Sept. 1647.

Carolus Gustav. n. 27. Sept. 1648.

Catharina Barbara n. 4. Iulii 1650.

Iohanna Elisab. nat. 6. Nov. 1651.

Carolus Frider. n. 1651. Ian. 1651.

Charlotta Sophia nat. 13. Dec. 1652.

CAPVT V.

De Familiâ Palatino-Bavaricâ.

Bavaria olim Regnum postea et nunc Ducatum.

I. GVbernatam Bavariam olim à proprio Rege (quem Cacannum nominârunt) ad Arnulphi Imperatoria usque tempora, scribit Gerardus Mercator (*in Atlante pag. 252.*). Eadem postea Duces habuit, atque hucusque tenet. Horum qui describunt genealogiam, ad tempora usque Caroli Magni adscendunt, cujus filius Pipinus testamento paterno Rex Bavariæ constitutus. Hujus abnepos Arnolphus ab Imperatore Arnolpho Dux Bavariæ constitutus. Ab hoc dein sexto gradu descendit Otto I Comes Schirensis à quo hodierni Palatini & Bavari rectâ lineâ descendunt. [add. *Nonnulli Palatinorum Rheni & Ducum Bavariæ sanguinem à Pharamundo, & ita ab antiquis Francorum & Sicambrorum Regibus ex Tritthemio derivant, ut ab Antenore quodam è Trojanis sine fabulis stirps derivaretur. Sed pridem illa Sicambrorum commenta plerique docti explodere capere. Nec Pharamundi posteritati Carolus M. certius inseritur. Ab Ottone I. Comite Palatino Schirensi abavo ejus Ottonis, qui à Friderico I. Imp. cum Bavariæ Ducatu dignitatem Bavariæ Ducis accepit, stemma sine difficultate deduci potest. Ottonis illius majores communiter à Carolo M. (cum quibus etiam Dn. Autor facit) derivant. Quâ ratione autem ad Carolum Otto noster referendus sit, inter ipsos non convenit. Vid. inprimis Dn. D. Spenner. in Genealog. Histor. pag. 60. 61. Blondellus primum familiæ autorem, de quo constet, facit Arnolphum quendam à Normannis an. 891. cæsum, cujus filius Luitpoldus Dux Bavariam rexit: Hujus filius Arnolfus Dux Bavariæ cunctus filij, ob patris rebellionem contra Conradum I. & Henricum I. Impp. Ducatu exclusi. Alter filius Eberhardus Austriacos veteres Marchiones fovit; è cujus posteris Leopoldus III. primus Dux Austriæ dictus, qui etiam Bavariam adversus Vvelphum III. sibi asseruit. Alter Arnolfi rebellis Ducis Bavariæ filius Arnolphus Comes Schirensis fuit, è cujus nepote Vvernero natus noster Otto I. Comes Schirensis, cujus nepos Otto III. Vvittelspach condidit (unde postea familiæ nomen) Schirensi arce in monasterium conversa. Hujus nepos Otto V. cognomento illustris, proscripto Henrico Leone à Friderico I. Imp. in Ducis Bavariæ dignitatem postliminio reductus.*]

Genealogia Palatino-Bavarica.

II. Consequens jam est ut nunc Genealogiam hujus familiæ Palatinæ & Bavariæ hic apponamus. Patet illa ex apposito schemate.

Quatenus appellare liceat à Duce Bavariæ.

III. Olim à Duce Bavariæ non licebat appellationem interponere, nisi valor causæ 400. florenos excederet: Hodie summa appellabilia est 500. florenorum Rhenanorum in Capitali, ut loquuntur, infra quam nemo ab ipsius sententiis vel judiciis appellare, supplicare aut reducere potest, de anno 1559. Deinde non licet appellare à decretis, vel sententiis, super momentaneâ possessione, per judices Provinciales Bavariæ, extrajudicialiter, ac citra ordinem processus judiciarij, super causis liquidis, claris, & minimè disputabilibus latis, hoc est, Vorn der Baierischen Regimenten gütlichen Abschieden vnd Decreten ꝛc. etiamsi causæ valor 500. florenos longe exsuperet. Si tamen ejusmodi in causis ordine judiciario procederetur, appellatio, reductio, ac supplicatio interdicta non est, nisi causæ summam 500. florenorum non attingeret: vigore privilegij anno 1559. à Ferdinando I. Imp. indulti. Si quis etiam ex subditis Bavariæ Ducem convenire vult, illud coram ejus Consiliario facere debet, ob singulare privilegium. Cui concordat *Ordin. Camer.* (*part. 2. in princ.*) potest tamen postea ad Cameram appellare (Schvvanemann. *decis. Camer. num. 25.* [add *Electores & Duces Bavariæ hodie ex privilegio Ferdinandi III. de dato Prag. d. 28. Aug 1638. habent privilegium illimitatum de non appellando, quod etiam ad superiorem Palatinatum extensum.*]

Ius primogenituræ in Bavariâ.

IV. Silentio prætereundum non est, in Ducatu Bavariæ, primogenitum solùm succedere, reliquis fratribus alimentatione relictâ (Reinking *de regim. secul & eccles. lib. 1. class. 4. cap. 17. nu. 26.*) add. *Quantum hac familia Palatino-Bavarica Imperio in auxilium conferre menstruo tempore secundum matricula tenorem debeat, vide supra lib. 2. Limnæi Enucleati, ubi de matricula actum. De insignibus Comitum Palatinorum & Ducum Bavariæ vid. Hopping. cap. 6. pt. §. 2. Memb. 1. & 2. Ad cognitionem status moderni familiæ Palatino-Bavaricæ evolvendus art. 4. Instr. Pac. §. Quod ad Domum &c.*]

CAPVT VI.

De Familia Marchionum Badensium.

Origo familiæ Badensis.

I. STirpem Badensium Marchionum Hermannum Veronensem Comitem adeòque ex Italiâ in Germaniam transplantatam esse scribunt. Nam dum Fridericus I. Imp. per Italiam de urbe progrediens, unum ex filijs Marchionis Veronensis, de genere Vrsinorum urbis Romæ Principum procreati, obsidem secum duxisset, quo magis sibi Italiæ terminos & Vallem Tridentinam egresso, per sui Marchionatus munitiones liber pateret regressus: tunc eundem Marchionis filium idem Imperator speciali prosequens favore, curiæ suæ Imperiali assistere voluit: cui postea dominium, & castrum Hochberg assignavit, & nova arma tribuit. Cùm verò idem Marchio successu temporis sine liberis esset defunctus, nobiles terræ illius pro alio dicti defuncti nepote legatos Veronam miserunt, ut Dominium Hochberg jure successionis ad ipsum devolutum possideret. Qui veniens, ac Dominij illius possessionem nanciscens, ibidem vitam finivit, à quo & Marchiones de Baden processerunt, & titulum Marchionatus originaliter non à Dominio Badensi, quod ab antiquo Comitatus erat, sed à Verona & Romana urbe contraxe-

tunt. [add. *Ita quidem cum Dn. Autore putant etiam alij. Hunc tamen originem Besoldus in Thesaur. Pract. refutat ex Guillimanno atque probat familiam Badensem & Hochbergensem ab antiquissimis Vindonissæ, Altenburgi & Habsburgi Comitibus oriri; ut proinde familia Habsburgica sive hodierna Austriaca, Zeringensis, Tecciaca, Badensis & Hochbergica quoad ortum una sit & eadem. Vid. plurib. Pl. Reverend. Dn. D. Spenner. in Genealog. Histor. pag. 195. & seqq. Hermannus autem III. à Friderico I. Imp. post victoriam adversus Mediolanenses Veronam accepisse creditur. Unde eum titulum posteri retinuissent, originis Italicæ natum commentum.*]

Ditiones horum Marchionum. II. Illud silentio prætereundum non est, quod scribit Munsterus *lib. 3. Cosmogr. c. 273. p. 779.* Daß die Marggrafen von Baden und Hochberg von einem Stamm kommen / und sich doch also getheilet haben / daß etliche zu Baden / etliche zu Hochberg Hof gehalten / jene haben sich geschrieben Marggrafen zu Baden / die andere zu Hochberg. Es haben auch die Marggrafen von Hochberg durch Heirath und Erbe ihrer Gemahlen uberkommen die Herrschaft Rötein und Susenburg circa annum 1300. Es haben aber die Marggrafen von Hochberg die Marggrafschaft Hochberg verkauft denen Marggrafen von Baden / und nichts desto minder sich geschrieben Marggrafen von Hochberg / Herren zu Röteln und Susenburg / und die Marggrafen von Baden haben sich geschrieben Marggrafen zu Baden und Hochberg ꝛc. Die von Hochberg haben auch in folgender Zeit erlangt die Herrschaft Badenweiler / und die Grafschaft Welschen Neuenburg am See. Als aber Marggraf Philipps dieses Stammes der letzte von Hochberg niemand vorhanden / dann Christoffel / Marggraf zu Baden und Hochberg / sampt seinen Söhnen / kam gedachter Marggraf Philipps in Vertrag mit jetztgemeldtem Christoffel / daß sie beyde eine Gemeinschaft der Mannslehen gegen einander auffrichteten und verbrieferten / aus welchen gefolget / daß nach Absterben jetztgedachten Philippi, anno 1503. die Herrschaft Röteln / Susenburg und Badenweiler / aus Verwilligung Kaysers Maximiliani gefallen an Herrn Christoffel / Marggrafen zu Baden und Hochberg / Grafen zu Sponheim / Landgrafen zu Sesenburg / Herrn zu Röteln und Badenweiler. Nach diesem hat die einzige Tochter / dieses letzten Marggrafen Philipsen / behalten die Grafschaft Welschen Neuenburg / S. Georg / und andere Herrschaften in Burgund / so ihrem Herrn Vatter zuständig gewesen.

Genealogia Badensis. III. Sequitur nunc hujus familiæ genealogia, quæ in affixâ tabulâ exhibetur.

Mutationes circa hanc familiam. IV. Anno 1622. 19. August. S. V. sententia, præsente Cæsare, contra Durlacensem pro Edoardi Fortunati heredibus publicata, quâ ipsis superior Marchionatus Badensis cum fructibus perceptis & percipiendis, & c. addictus fuit. [add. *Ad cognitionem status moderni prædicta familiæ Marchionum Badensium facit Instrumentum pacis, facta inter Imperium & Reginam atque Regnum Sueciæ, Osnabrugis anno 1648. artic. 4 §. de causa Badensi, &c.*]

Quota matricula Marchionum Badensium. V. Badischer Anschlag ist 38. zu Roß und 103. zu Fuß; thut monatlich an Gelt 868. fl. und jährlich zu Unterhaltung des Kays. Cammergerichts 120. fl.

Eorum vota. VI. Marchio Badensis Durlacensis, in Comitiis Imperij duo prætendit vota, unum, ut Marchio Badensis, alterum, ut Marchio Hochbergensis. Cæterùm, de familia Marchionum Badensium videri potest Besold: (*in thes. pract. lit. B. voc.* Baden) ac Hopping. (*de insign. sive arm. antiq. & nov. iure cap. 6. part. 5. §. 18. p. 362.*)

Eorum titulus. VII. Titulus, quo utuntur, hic est. Marggrafen zu Baden und Hochberg / Landgraf zu Saussenberg / Graffen zu Spenheim / und Eberstein / Herren zu Röttelen / Badenweiler / Lohr und Mahlberg.

CAPUT VII.

De Familia Ducum Brunsvicensium, & Luneburgensium.

Origo & divisio Brunsvicensis familiæ. I. Ducum Brunsvicensium familia, quæ hodie in Cellensem, Hannoveranam & Wolffenbüttelanam scissa est, originem traxit à vetusta Welfiorum, sive Guelphorum prosapia, ex qua Ducum Estensium quoque incunabula repetunt.

Genealogia Ducum Brunsv. II. Genealogia Serenissimorum illorum Ducum ex adjunctâ tabulâ cognoscitur. [add. *Fuerunt Guelfi duarum stirpium, quarum priorem nonnulli Vuittikindeis, alij Alsatiæ genti, unde Habsburgici, adscribere volunt. Qui posteriori sententiæ adhærent, satorem nominant Eberhardum Alsatiæ Ducem. Huius alter filius Vvarinus, Altorfi Comes, genuit Esbizonem & Isenbardum, cui uxor Irmentrudis 12. filios uno edidit partu, qui, cum pro catulis* (Wölffen, *unde nominis origo*) *eos exponere mater voluisset, à patre servati sunt. Inter posteros nominatur Esbico vel Henricus à quo propagata Comitum Altorfi gens, quæ in Uvelfo Ducatus Bavariæ accessit. Defecit familia in Vvelfo III. cuius soror Cunigundis nupta Azoni Atestino sive Estensi in illam gentem Vvelficum nomen & ius intulit; atque ita ex hoc Azone gens Guelphica posterior orta. Azonis filius Uvelfus, Comes Altorfii, ab Henrico IV. Imp. Dux Bavariæ creatus. Hunc exceperunt dein Vvelphus II. Henricus Niger, cuius filij Vvelphus III. & Henricus Superbus, unde Duces Brunsvicenses & Lynaburgenses descenderunt.*]

Ius primogeniture observatur in Brunsvicensi familia. III. Hac in familia Ducum Brunsvicensium primogenitura hoc modo observatur, ut primogenitus solus succedat, nec cum eo cæteri. Statutum hoc, seu legem familiæ, Iulius Dux Brunsvicensis non introduxit, sed primogenituram resuscitavit tantùm, sicuti est in cantione de vita Henrici Iulii, Postulati Episcopi Halberstadensis, Ducis Brunsvig-

quæ

Ditione rum M tionum

Genealo Badensi

Mutati circa ha familia

quæ extat *initio* des andern Haupttheils des Fürstlichen Braunschweigischen historischen Berichtes von der Land- und Erbstadt Braunschweig / *vers.* 7. (Hordlederus *de causis belli Germanici lib.* 4. *cap.* 31. *pag.* 786.) Anno 1374. Fridericus, Bernhardus, Henricus & Otto, fratres, Duces Brunsvicenses, ab una; & ordo Equestris, ac Civitates Ducatus Brunsvicensis; ab altera parte, transactionem & conventionem inierunt de gubernatione, & possessione Ducatus in solum primogenitum transferenda cujus vigore anno 1388. tres prænominati fratres Friderico primogenito totum Ducatum resignârunt, & se administratione ejusdem abdicârunt. Et tamen hoc in Regem Romanorum electo, & in reditu ex loco Comitiorum, Imperiali nempe urbe Francofurto, nonis Julii anno 1400. in prælio ad Frizlariam confosso, Bernhardus & Henricus fratres simul, neglectâ & abolitâ antè memoratâ transactione, administrationem Ducatus susceperunt, & pari potestate ad vitæ usque finem, jure à majoribus suis accepto inhærentes, laudabiliter & cum summa subditorum suorum satisfactione ac benevolentiâ gessere, idemque jus ad posteros suos transmiserunt, donec tandem anno 1535. solemni statuto & transactione, in comitiis provincialibus, inter Duces Henricum & Wilhelmum fratres, & Ecclesiasticum atque Equestrem ordinem, ac Civitates, ditioni Brunsvicensi subjectas, erecta, atque omnium tam Ducum, quam ordinum subscriptionibus, juramentis & sigillis corroborata, postque exiguum temporis intervallum in comitiis Imperialibus ab Imperatore Carolo V. qui tunc temporis rerum potiebatur, & iterum à Rudolpho II. Augusto, solemniter & scripto diplomate confirmata, jus primogenituræ iterum in eam familiam invectum, & quatenus fieri potuit, stabilitum fuit; uti hæc colliguntur ex *Actis mandati sine clausula*, der Stadt Huldigung betreffend / Braunschweig *contra* Braunschweig / *in ulterioribus & noviss. ut inscribuntur & Exceptionibus*; *pag.* 85.

Controversia inter Duces Brunsvicenses & Civitatem. IV. Famosa per totum Imperium, nec pennâ tantùm, sed & bipenni aliquoties, agitata controversia est inter Brunsvicenses Duces, & civitatem Brunsuigam, quorum illi pro subjectione omnimoda, hæc pro libertate & subjectione qualificata, pugnârunt. Ducum in favorem inter cætera editus tractatus, cujus præscriptio, Außführlicher wahrhafftiger historischer Bericht / die Fürstliche Land- und Erbstadt Braunschweig / auch der Hertzogen zu Braunschweig und Lüneburg / Wolffenbüttelschen Theils / darüber habenden Landsfürstlichen Hoch- Obrigkeit und Gerechtigkeit / auch ihre / der Stadt / unmittelbare angeborne schuldige Subiection und Unterthänigkeit betreffend. Cujus autor in eodem probare nititur: *Rationes pro Ducibus.* I. Duces Brunsvicenses (qui olim Duces ac Marchiones Saxoniæ dicti) civitatem Brunsvigam olim primùm condidisse, suoque de nomine denominâsse anno Christi 860. Brunonem scilicet Civitati, Tanquardum hujus fratrem, palatio ducali Tanquarderodæ nomen dedisse. II. Ducum Brunsvicensium insignia, imagines, statuas, portis atque publicis ædibus civitatis, nec non deren Zwingern und Landwehren appictas, appositas atque insculptas fuisse, partimque adhuc hodiè esse, in signum & characterem der Landsfürsten Hoch- und Obrigkeit. III. Duces Brunsvicenses civitatem prædictam, tanquam propriam & hereditariam, als ihr Erb und Eigenthumb / possedisse, ac ab Imperio postea in feudum suscepisse. IV. Quòd eandem, ut propriam & hereditariam, contra alios, seque ex illis defenderint, ut proprietarii & territorij domini, als Eigenthumbsherren und Landsfürsten. V. Quòd Duces Brunsvicenses nonnullorum collegiorum decuriones, etliche Gildenmeister / dictæ civitatis, tanquam rebelles puníverint, atque Senatum de novo confirmaverint. VI. Quòd eadem in [illegible] laudati Duces aulam (nam tenuerint, palatium habuerint instructum & sepulchra obtinuerint familiaria, mandata, edicta &c. quibus obtemperare constricta civitas, inibi promulgata affixerint, atque provinciales conventus, [illegible] non judicia in eadem tenuerint. VII. Quòd civitatem Duces ad servitia & sequelam, zu Dienst und Folge / vocaverint, illaque se obedientem præstare fuerit obligata. VIII. Quòd Duces Judæos in civitatem conduxerint, daß sie die Juden in die Stadt vergleitet / die Landwehr zu bauen der Stadt vergönnet / auch die verfeste Bürger / und andere wider in die Stadt zu nemen / und zu schicken / Macht gehabt. IX. Quòd Duces civitati insignia concesserint privilegia. X. Quòd omne, quod hodie Senatus habere desiderat, ab antiquo Ducum proprium & hereditarium fuerit, atque ex speciali gratia Senatui fuerit concessum, & respective in feudum datum. XI. Quòd nominati ad vacans ministerium Pastores, & Ecclesiarum Ministri, à civitate ad Ducum Consistorium, tanquam ad examini destinatum locum, debeant transmitti. XII. Quòd Ducum bona, tanquam territorii Principum, à teloniis in civitate sint immunia. XIII. Quòd nullus in civem Brunsvicensem assumi possit, nèc ibi tolerari, nisi unà cum juramento, quod civitati præstitit, anteà se territorii Principi, tanquam subditus, homagio atque stipulatione, obstrinxerit. XIV. Quòd Duces, Senatum atque civitatem pro delicti genere, quandoque rebelles & infideles proclamaverint. XV. Quòd non semel, sed sæpius, Senatus civitatis Brunsvigæ, sigillo proprio roboratis literis, transactionibus, reversalibus, & aliis missivis, Duces Brunsvicenses pro territorii Dominis, vor Landes-fürsten / atque / dero über sie zustehende Landsfürstliche Hoch- und Obrigkeit agnoverit suamque simul debitam subjectionem & obedientiam palam fuerit professus. XVI. Quòd Civitas Brunsviga Principi suo, hoc est, Duci Brunsvicensi, homagium præstiterit, etiam antequam controversiæ ullæ decisæ,

vnangesehen schon nicht alle Sachen verglichen vnd vertragen gewesen. XVII. Quòd Brunsvicensis Civitas, unà & æquè cum reliquis Ducatus ejusdem ordinibus, Duci contribuerit, Land- vnd Fräuleinsteuer erleget / etiem aliquando ante præstitum homagium. XVIII. Quòd civitas contributionis suæ quotam ad bellum Turcicum zu Wolfenbüttel in die Renterey eingeliefert. XIX. Quòd Senatus Civitatis Brunsvicensis ab antiquo usque ad diæ as Ducatus provinciales, die Landtäge / tanquam Status Provinciæ comparuerit, zu dem Außschuß der Landschafften vnter den Städten verordnet / vnd Landtags abschied vnd andere Verfassung / als ein Mitglied der Landstände / machen helffen / dieselbe versiegelt / vnd von wegen der andern Stedte in ihrer Verwahrung gehabt / vnd noch haben. XX. Quòd civitas semper Iudicem agnoverit Ducem, atque à sententiis Senatus Brunsvicensis, tanquam Status ditionis Brunsvicensis, ad vetustas singulares Austregas, & accordata Ducatûs Vvolfenbutelensis in obortis controversiis sese conformaverit, atque iisdem æquè ac Austregis Imperii contra Principem & Dominum suum, Ducem Brunsvicensem, lineæ Vvolfenbutelianæ, fuerint ufiad eatdemque provocaverint. Atque hæc pro Ducibus. Contra quid civitas afferat, apud Knipschildium videre est. [Add: *De controversia inter Episcopum Hildesiensem & Duces Brunsvicenses, Calenberga Collensi: vid. novis. Burgeld. p. 3. ad Instrum. Pac. Disc. 16. & ibi not. Francisci Iranici; qui Recessum Hildesiensem de an. 1643. simul exhibet. Quo verò jure Duces Brunsvicenses ferè duas tertias partes bonorum Episcopatus Hildesheimensis, hactenus ab Imperio, tanquam feudum recognoverint, & qua inter Episcopum ac dictos Duces hucusque continuata iudicialis contentio fuerit, fusè tractatur in scripto, cujus titulus*, in Sachen Braunschweig / contra Hildesheim *remissionis*, außführliche wolgegründte *relatio* vnd Bericht.]

Insignia Ducum Brunsvicensium. IV. Ducum Brunsvicensium in Insignibus, I. Equus albus conspicuus est, olim ater fuit, sed postquam Saxones Christiani facti, in album is fuit immutatus. Indicare atro voluerunt Saxones, se animosissimos & bellatores fortissimos esse, & difficillimè frænæ & jugum admittere. II. Leonum trias; de qua Reusnerus, (*part. 4. Basilic. genealog. pag.* 409.) ita scribit: Fridericus II. Imperator, Ottonem puerum, sive parvum, Ducem Brunsvigium & Luneburgium Moguntiæ creavit, attribuit ipsi arma, quæ avus Henricus Leo ex Anglia tulerat, duobus fulvis leonibus pro ditione Brunsvigæ, & tertio coloris cyanei, quo olim in armis suis est usus Hermannus Bilingus, Princeps Saxoniæ. Ne vetustiorum, nempe pulli equini, obnubilaretur gloria, Henricus Leo, ex Anglia redux, dono Richardi Regis duos fulvos leones, sive Leopardos, in insignibus exhibens, ad galeæ conum pullum illum equinum transtulit, (Crantz. *lib. 9. Saxon. c. 19. Avent. lib. 6. annal. Bojar. inf.*)

Observatu dignum est, de Brunsvicensibus Principibus, ab omnibus credi duos leones pardinos à Richardo Angliæ Rege, Henrico Leoni assignatos, quando omnibus ditionibus, ob arrogantiam & rebellionem exutus, duos tantùm Ducatus, Luneburgensem, & Brunsvicensem retinuit. Quare imagines interpretans, existimo, leones non erectos, sed humi gradientes, & respectantes, duosque assignatos, ut in duabus illis provinciis provide magis & circumspecte absque elatione posteri incedant. Ita scribit Ægidius Gelenius, (*de admiranda sacra & civili magnitudine Colonia lib. 2. syntagm. 40. p.* 209.) An erecti sint isti Leones, vel humi gradientes, insignium forma indicat; & fuit Richardi Regis benevolentiæ liberum, dare hos vel illos, ac admonere Henricum amicum imposterum circumspectius agere, vel in id incumbere, ut semper erectus & promptus ad defensionem persisteret. Cæterùm insignia Brunsvicensium, & Luneburgensium Ducum, variè aucta apparent. Luneburgensis Ducatus Insignia habent Leonem cyanei, sive lazurii coloris, interjectis per campum maculis, sive rotarum foliis. (Crantz. *lib. 4. Saxon. c.* 13.) Constat præterea, Ducis Wilhelmi Senioris Proavos duobus tantùm in clypeo campis, uno, duos jam dictos Leopardos, altero, Leonem circumspersis foliis, continente, usos fuisse; Ipsum verò, non titulum solùm (quem tamen ejus filii statim deposuerunt, solo Brunsvicensium & Luneburgensium Ducum titulo contenti) sed & ex Eberteinensium leone argenteo, coronâ aureâ, in spacio cæruleo, insignito, & Hombergensium leone aureo rubro, in areolâ albi & cærulei coloris, Schachiarum tabulis circundato, ampliorem sibi clypeum fecisse, (Bunting. in der Braunschweig- vnd Lüneburgischen Chronic *part. 1. rubr.* vom Hertzog Wilhelm dem ältern / *pag.* 495.) idem imitati sunt A. C. 1582. Iulius, Vvilhelmus & Ericus, Duces Brunsvicenses, qui cessante jam Hoyensium, & Broickhusianorum Comitum familiâ, insignia, ursinos scilicet pedes, lineasque varias, clypeo suo interjecerunt, ac unius galeæ adjectione tymbrum adjunxerunt. (Bunting. *d. part. 1. rubr.* im Jahr 1582. *pag.* 548.) Denique cum anno Christi 1599. Iohannes Georgius Comes Reinsteiuius & Blanckenburgicus, suæ gentis ultimus, vitâ functus esset, Henricus Iulius illustria horum Comitum insignia, unà cum territorii occupatione, ad Brunsvicensem clypeum transtulit, & novo duarum galearum incremento auxit, unde in hunc usque diem insignia Brunsvicensia & Luneburgensia, cum quintuplici galea imminent. (Bunting. *d. l. part. 1. rubr.* vom Hertzog Heinrich Julio zu Braunschweig vnd Lüneburg. *§. an.* 1599. starb *pag.* 557.) III. Stella aurea. Hanc Maximilianus I. Imperator cùm in pugna quadam contra Bohemos, auxilium Electori Palatino contra Bavariæ Duces, ferentes, ferreâ clavâ percullus, & Erici Ducis Brunsvicensis beneficio servatus esset, eidem in rei gestæ memoriam concessit.

V. Ad

datis suis ablegatis, Spectabilem Principem, Comitem Bernhardum de Anhalt, verè ac juste in publico loco solemnis Judicii misimus in possessionem omnium eorum bonorum, quæ ad ejus vexi late feudum, & Principatum pertinent, & infrà descripta sunt, ut est Mons, qui Alsania vocatur, cum omnibus pertinentiis, Domus in Ascherslebén, oppidum ultra lapides, oppidum ultra aquam, jus Judæos habendi, nundinarum, monetæ, vectigalium, Iurisdictio extra civitatem, & in civitate Ascherssleben, molendinum propè castrum, piscina, & locus piscinæ destinatus, omniaque ea, quæ ab Imperio recognoscuntur, tribunal Ascaniente cum omnibus suis illuc spectantibus, Castrum W[illegible]p, cum omnibus pertinentiis, K[illegible] cum bonis illuc pertinentibus, tribunal in Vvatersleben, Eil[illegible]ersdorf & [illegible] omnibus, quæ ad ista pertinent. Et hoc præ[illegible] Principi Cum[illegible] Bernhardo de Anhalt [illegible] omnium istorum bonorum in[illegible] loco, ubi bona illa sita. Facta [illegible] in præsentia S[illegible]abilium [illegible] Rudolphi de S[illegible] Duc[illegible] F[illegible]epis, Comitis A[illegible] de A[illegible] N[illegible] Hackborn, Comitis Friderici de B[illegible]gen, & aliorum Dominorum [illegible] magnifice [illegible]. In fidem & testimonium literis hisce sigillum nostrum appendimus. Datum [illegible]burg, Anno Christi M. CCC. XL. die S. Michaëlis, sancti Angeli.

His ita exhibitis, Principes [illegible] Nos humilimè implorârunt & petierunt, ut iisdem hasce literas, actaque in iis expressa, per omnes articulos contenta, & in suis intellectibus renovare, confirmare, corroborare, mutare & amplificare, coique, si quid pro jurium suorum favore faciens neglectum anteà fuisset, eatenus restituere, omissa supplere vel redintegrare, & illis ita propitiorè dignaremur, ne iis in posterum & tamdiu, quod juta sua opportuno tempore & convenienti modo recuperare & apprehendere possent, ulla præscriptio vel omissio aliquid damni aut præjudicii inferret. Quas humillimas & juri consentaneas preces, ut pergratam atque utilem operam, Nobis & Imperio sæpe ac promptè navatam, quam & in posterum præstare possunt ac debent, consid[illegible], Nos ex certa [illegible] tia & bono consilio, Principibus Anhaltinis literas [illegible] allegatas in omnibus & singulis suis punctis, articulis, intellectibus & contentis, prout de verbo ad verbum sonant, clementissimè renovavimus, confirmavimus, & corroboravimus. Præterea [illegible] ob diuturnitatem temporis præscriptio adversus eos allegatur, vel quippiam ab illis aut ipsorum Majoribus, quocunque modo per incuriam omissum, aut neglectum fuerit, adversus hoc restituimus [illegible]os neglecta, omissa vel[illegible] defectus supp[illegible]do, [illegible] sarciendo, redintegrando, repo[illegible]ndo quoque [illegible]los in illum statum, ac si literæ sup[illegible] add[illegible] à Nobis & sub Nostro nomi[illegible] nostro quoque mandato profectæ essent, [illegible] in eorumdem gratiam atque favorem & hoc privilegio, quod nunc & posteà nulla præscriptio, nullaque temporis diuturnitas iis noceat, aliisve prodesse debeat. Quod si etiam nunc, & in futurum, Episcopus & Capitulum Halberstadense, Senatus & Civitas A[illegible]leben [illegible] aliis, judiciali [illegible] is [illegible] citis, & [illegible], impetrato n [illegible] cons[illegible] ifse, tum [illegible] hoc [illegible] concessa qu[illegible] tis nostris d[illegible] cessoribus [illegible] supra [illegible] nullum [illegible] nullo planè mo[illegible] supra dictafunt, [illegible] vera & [illegible] mationé atque inquisitio [illegible] mus ho[illegible] & [illegible] Romanæ Regiæ potestatis plenitudine, absoluta, ex motu proprio, & certa scientia, vigore harum literarum, quan[illegible] Nobis in genere & specie ex jure & æquo [illegible] ex gratia [illegible] licet. In hujus [illegible] Nostro [illegible] sigillo Nostro R[illegible] muni[illegible]. Dab. in Nostra & [illegible] Vvormatia, decima, die [illegible] Anno Ch. M. CCCC. XCV. Regnorum nostrorum, Romani decimo, & Hungarici sexto.

Ad mandatum Domini R[illegible] proprium
BARTOLDUS, Archiepiscopus Moguntinus, Archicancellarius subscripsit.

III. Die Fürsten von Anhalt seynd anno 1545. vnd 1551. auff 3. zu Roß / vnd 2[illegible] zu Fuß erhöhet worden / geben also monatlich zum Römerzug 9. zu Roß / vnd 2[illegible] zu Fuß / Thut an Geld 1[illegible]8. fl. zu unterhaltung des Kayserlichen Cammergerichts geben sie jährlich 60. fl. (*Vid. supra Zeilleri Matriculam*) In Insignibus Anhaltini exhibent 1. Vrsum, scalas supra portam per eas ascendentem. (*Hamelman. in Chron.* p. 298.) 2. Ballenstetii nomine quinq; nigras fasces, aureo in spatio, quas serta rutacea [illegible] Bernhardus Anhaltinus, [illegible] Saxoniæ designatos, ab Imperatore Friderico obtinuit, & inde per [illegible] ad Saxon[illegible] ces & Electores transmi[illegible] Braunschw. vnd Lüneb. Chron[illegible] Hertzog Heinrich p. 15[illegible] nattias [illegible] Anhalt[illegible] cautia: (*Hopping. de ins[illegible] novo jure cap. 6. part 5. §. 14* [illegible] 84[illegible] Anhalini hoc [illegible] zu Anhalt / Graf zu Ascanien / [illegible] Zerbst vnd Bernburg.

Quota Principum Anhaltinorum.

Insignia Principum Anhaltinor.

IV. Familia Ducum Saxoniæ, A[illegible] & Vvestphaliæ, quos hodie communi[illegible] burgenses vocant, quum originem [illegible] Anhaldina trahat, genealogiam ju[illegible] Danieli Mi[illegible] hovii hic exhibemus: [adj. *L[illegible] Lauvenburgica, quæ hodie superat, descendit à Ioanne, Alberti I. Elect. Sax.* [illegible] *secundo à quo solus hodie superest Iulius Henricus, qui Pontificiam religionem amplexus, multa bona in Bohemia acquisivit, duosque habet [illegible]*

Genealogia Ducum Saxon. de Lavenburg.

Fran-

Franciscum, Erdmannum & Julium Franciscum.]

Prætensio Ducum Sax.-Lawenb. in Electoratum. V. De jure, quod hæc familia Ducum Saxoniæ, Angriæ & Vvestphaliæ, sibi in Electoratum Saxoniæ competere prætendit, diximus *supra lib. 3.* Pro eisdem scripsit idem, Daniel Mithovius, jussu Principum suorum; & evulgavit anno 1629. einen kurtzen Historischen Bericht wie die Hochlöbliche Vorfahren jetziger noch lebenden Hertzogen zu Sachsen Engern vnd Westphalen, vmb die [illegible] erechtigkeit kommen / vnd für [illegible] ch [illegible] on abgehalten werde: adde Cra[illegible] n [illegible] odaliæ & Saxoniæ continuatione fo[illegible] 8.

Quota hæc Ducum. VI. In der Reichs-Matricul seynd die Hertzogen von Sachsen-Lawenburg angelegt 8. z[illegible] oß vnd 30. zu Fuß/monatlich zum Römer[illegible] zu erhalten, thut an Geld 216. fl. sollen [illegible] r jährlichen Vnterhaltung des Kayserlichen Cammergerichts geben 90. fl. [*Vid. supra Zeilleri Matriculam*] Cla[illegible] nt hoc titu[illegible] Hertzoge zu Sachsen Engern vnd Westphalen.

CAPUT IV.

AVERSPERGIUS.

Princeps novus.

A quo Averspergius in numerum Principum cooptatus? I. JOhannes Vveickardus, Comes Aversperginus, ad dignitatem Principis Imperii evectus fuit à Ferdinando III. Imperatore, at in Comitiis Ratisbonensibus anno 1653. 18. Septembr. Cæsareis literis Directorio Moguntino id expositum, & expetitum, ut præstitis præstandis, in Senatu Principum ad Sessionem & votum admitteretur. Verba literarum hæc sunt

Von der Röm. Kayserl. Mayest. vnsern allergnädigsten Herren / ist dem Löblichen Di[illegible] o des Reichs Fürsten-Raths hiemit in Gnaden anzuzeigen / nachdem allererst höchstgedachte Kayserl. Mayest. derselb[illegible] ie auch der Römischen Königl. Mayestæt [illegible] ave geheimen Raht / Obristen Hoff[illegible] Obristen Cammerer des Hee[illegible] n / vnd der Windischen [illegible] n Erbland-Marschallen/ vnd [illegible] b[illegible] umerer / den hoch: vnd wol[illegible] H[illegible] Johann Weickharden / [illegible] n von Aversperg / Goetsche vnd Welß/ [illegible] Schön- vnd Sausenberg / Ritter [illegible] en Fluß / vnd seine künfftige männliche eheliche Leibs: oder in Mangel derselben / andere Erben / auß einem Geschlecht / wegen [illegible] er Ihrer Kayserlichen vnd Römisch. Kö[illegible] Mayest Mayest. bey der Königlichen glücklichen Aufferziehung / wie auch dem Heiligen Reich/ vermittels Verrichtung ansehentlicher Commissionen vnd Legationen / Eröffnung seines hochvernünfftigen Raths / in den wichtigsten vnd geheimbsten Sachen / vnd zu Fortstellung dero / vnd des Heiligen Reichs / so wohl / als der Kayserl. Mayest. vnd dero hochlöblichen Ertzhauses Oesterreich / Erb-Königreichen vnd Ländern / Hoheit vnd Wohlfart / gedeyenden Geschäfften / vnd sonst in andere mehr weg / geleisteten getrewesten vnd hoch ersprießlichen Diensten / auch vhralten Geschlechts vnd Fürstlichen Qualitäten vnd Eigenschafften / in den Reichs-Fürsten-Standt / mit allen darzu gehörigen prærogativen dergestalt erhebt / daß allezeit der älteste von seinen männlichen ehelichen Leibs-Erben / oder in Mangelung deren / einer des Geschlechts der Graffen von Aversperg / den Fürstlichen Nahmen vnd Stand allein führen / vnd erstgedachten Herrn Johann Weickharden / Fürsten von Aversperg / wann er künfftig in Reichs-Fürsten-Raht Session vnd Stimm begehren werde / dieselbe Ihm præstitis præst[illegible] gleich andern Fürsten des Reichs verstattet / vnd gehörigen Orts eingeraumet werden sollen; Als haben mehr allerhöchstgedachte Ihre Kayserl. Mayest dessen vor wohlbesagtes Reichs-Fürsten Ra[illegible] Directorium zu erinnern allergnädigst anbefo[illegible] en mit dem gnädigsten Gesinn[illegible] dasselbe solche Erhebung / dem Reichs-Fü[illegible] n Raht nicht allein notificiren / sondern bey dem Fürstlichen Collegio, seines vermögen[illegible] Orts daran seyn vnd befördern wolle / damit [illegible] Löblicher Reichs-Fürsten-Raht sich je[illegible] erkl[illegible] daß / wann hochgedachter Fürst von A[illegible] sperg / oder seine rechtmässige Erben præstanda præstirt haben werden / Er in den Löblichen Reichs-Fürsten-Raht admittirt, vnd Ihme / oder seinen Erben / gleich andern Fürsten des Reichs / Session vnd Stimmen assignirt vnd eingeraumet werden möge: An dem geschicht Allerhöchstgedachter Ihrer Kayserlichen Mayest. ein sonderbahr Dancknehmiges Gefallen / vnd verbleiben offt-ermantem Fürstlichen Reichs-Directorio mit beharrlichen Kayserlichen Gnaden wohl gewogen. Signatum in Ihrer Kayserlichen Mayest. vnd des Heiligen Reichs-Stadt Regenspurg / unter dero Kayserl. Secret Insigel/ den 18. Septembr. Anno 1653.

II. De hac admissione deliberatum in Senatu Principum, & majoribus votis de anno 1653. [illegible] Octobr. conclusum, Averspergium, (non minus ac Dietrichsteinium, ac Piccolomineum, nam de illis quoque tunc agebatur) propter merita, sine mora, & ante consuetam præstationem præstandorum, ad votum & sessionem inter Principes Imperii admittendum esse. Consenserunt Electores, atque horum, & Principum nomine communis ille consensus, variis tamen clausulis limitatus, exhibitus Imperatori anno 1654. [illegible] Ian. hoc tenore: Beyde / der Chur: vnd Fürstl. Collegia haben zu Ihrer Kayserlichen Mayst. schuldigsten allerunterthänigsten Ehren ꝛc. nicht allein in die begehrte Auffnahm / sondern auch auß wichtigen mehrern Vrsachen wohlbedächtlich weiters bewilliget / daß Ihre Fürstl. Gn. von Dietrichstein / Piccolhuomini, vnd von Aversberg / ohne vorgehende Vollziehung schuldiger prætation der *Quid actum sit circa admissionem Averspergii*

ohnmittelbahren gebührenden Begühterung im Reich (jedoch mit folgenden conditionen und reservationen) auff- und angenommen / auch zur würcklichen collegial Session und Stimmen im Fürsten-Raht zuzulassen seyen / 1. Daß diese bewilligte admissio & receptio von niemand / wer der auch sey / über kurtz oder lang / pro exemplo, oder præjudicio, nicht an / noch zu einiger consequentz gezogen werde. Ihrer Fürstliche Gn. Erben und Nachkommen / ehe und bevor sie mit acquirirten immediat Fürst-mässigen Reichs-Gühtern habilitirt seyn / sich solcher im Fürsten-Raht habender Stelle und Stimm / nicht gebrauchen. Und 3. nichts desto weniger hochgedachte Ihre Fürstl. Gn. und ein jeder absonderlich ein gewisse Reichs-Anlag auß eigenem Säckel zu bezahlen / benantlich vor einen Römer-Monat 76. fl. zu den gemeinen Reichs-Steuren / wie auch des Kayserl. Cammer-gerichts Unterhalt von Zeit deroselben im Fürsten-Raht beschehener introduction, übernehmen / und ihre quotas vor erlangter immediat Reichs-Begühtrung / jedesmals / so offt Reichs collectæ bewilliget werden / immediate in die Reichs cassam, und darnach in die Legstätt derselben Crayßen / worinnen sie sich berührter massen mit Gütern versehen / nach derselben proportion zu des Kayserl. Cammergerichts Unterhalt aber / ihr contingent dem Reichs-Herkommen nach / vom dato erstbesagter würcklichen admission, zu desselben Pfenningmeisters Handen / jede Franckfurter Meß / ohnfehlbar entrichten. Und 4. über alle obgedachte conditiones, neben der Ihrer Kayserl. Mayest. und dem Röm. Reich schuldiger Trew-versprechung / über jetzgedachte conditiones, eine schrifftliche Erklärung zu dem Chur Maintzischen Reichs Directorio emittiren; Und 5. Ihre Fürstl. Gn. beschehene introduction in das Fürstl. collegium, zwar nach Ihrer Kayserl. Mayest. beliebiger allergnädigster Verordnung / durch einen Kayserl. Commissarium, jedoch hierinn so wohl / als in Anweisung der Session, dem löblichen Reichs-Erb-Marschall-Ampt / an dessen hergebrachter observanz ohnabbrüchig / und ohnnachtheilig / vollzogen / beneben denen gleichmässigen erhöheten Fürsten von Nassaw / und Salm / in Ihrer / wegen im Sitzen und votiren führender prætension, hierdurch nichts præjudicirt werden solle. Wie dan auch weiters geschlossen worden / jetzgedachter Fürsten von Nassaw und Salm halber die Röm. Kayserl. Mayest. umb Außfertigung dero Kayserl. notification decreten / vornemblich / und insonderheit aber / umb allergnädigste Kayserl. Erklärung / und Verordnung allergehorsambst zu ersuchen / und zu bitten / daß hinführo ohne vorgehende real-Erfüllung aller und jeder / zu dem unmittelbahren Reichs-Fürsten-Stand gehörigen præstationen / auch ohne der Chur und Fürstlichen Collegiorum Vorwissen und freywilligen Consens, wie vor diesem und vor Alters herkommen / niemand weiters zu solcher Fürstlichen Session und Stimm zugelassen / auch dieses alles in gegenwertigem Reichstags erfolgendem Abschied / wie alles andere / so allhie durch Reichs conclusa geschlossen wird / zu immerwehrender Nachricht einverleibet werden solle / &c. Dieser beyder höhern Collegiorum beschehene gehorsambste Erklärung und Bewilligung haben Ihre Kayserl. Mayest zu gnädigem Dancknehmen und Gefallen auf und angenommen / und darüber in Schrifften sich den 26. Febr. Anno 1654 vernehmen lassen. Imperator ad promovendam introductionem constituit Commissarium, Episcopum Ratisbonensem: hic mandato obsequitur, ac 28. Febr. die Aversperginm cum cæteris; nempe Principe Salmensi, Dietrichsteinio ac Piccolomine) introducit in Senatum Principum, ac peragenda peragi. Horum actuum fit mentio (in R.A. zu Regenspurg de anno 165[illegible]. circa finem. §. Uber dieses haben Wir &c.) Ubi de Aversperngio (nec non etiam cæteris novis Principibus) ita legitur: Haben Wir Johann Weickard Fürsten von Aversperg &c. auff der Churfürsten Fürsten und Stand / und der abwesenden Räht Bottschafften und Gesandten vorgehendes Wissen und Consens, bey diesem Reichstag zu würcklicher Session und Stimm / jedoch dergestalt / introduciren lassen / daß die jenige / welche ohn vorgehende Vollziehung der schuldigen præstationen / und insonderheit der im Reich ohnmittelbahren Begühterung / wegen dero vortrefflichen meriten, dißmal / jedoch nach besag derselben zum Chur Maintzischen Reichs directorio abgegebener schrifftlicher Erklärung / admittirt und eingeführt worden / von niemand / wer der auch sey / über kurtz oder lang / pro exemplo, oder præjudicio, nicht an: noch zu einiger consequentz gezogen / und dieses beneficium Sessionis & Voti, auff dero Erben und Successoren nicht extendirt werden solle / sie haben sich dann vorhero mit ohnmittelbahren Fürst-mässigen Reichs-Gütern versehen / und soll forthin ohn vorgehende real-Erfüllung aller nohtwendiger und bestimter requisiten / und insonderheit erstgemelter Begühterung / und ohne der Churfursten / Fürsten und Stände Vorwissen und Consens keiner zur Session und Stimm im Fürsten Raht zuge[illegible]en werden.

III. Des Fürsten von Aversperg Rei[illegible] Anschlag belaufft sich auff 3. zu Pferd [illegible] 16. zu fuß / (thut an Geld 76. fl. dann zum Unterhalt des Cammergerichts 16. fl. Aversberg [illegible]

IV. Aversperngii titulus, ut ex subscriptione recessus Comitior. Ratisbon. de anno 1654. cognoscimus, ita sonat: Fürst von Aversperg / Graf zu Gottsche und Wels / Herr zu Schön[illegible] und Sausenberg / Ritter deß gülden [illegible] / Obrist Erb-Land-Marschal und Obrist [illegible] Cämmerer im Hertzogthumb Crain / und [illegible] Windischen Marck. Aversberg titulus.

CAPUT

Iacobus n. 1471. fit Archi-Ep. Trevirens. 1503. † 1511. (12.)

Beatrix n. 1492. * Ioh. Com. Palat.

Baden.

BERNHARD. n. 1474. Evangelicus factus. In erciscundæ familiæ Iudicio obtinuit Marchionatū seu potius Provinciam Baden. † 1517.

Vx. Francisca f. Caroli de Genti Admiral. Gall. Comit. de Busantois.

Rosina nat. 5. Matt. 1487. * 1. Francisco Wolfg. Com. Hohenzollia 2. Ioan. ab Ovv.

Sibylla nat. 26. Apr. 1485. * Com. Hanav. † 1527.

Carolus, Canonicus Argentin.

Ottilia Abbatis Pfortzen.

Christoph. nat 1477. † 1508.

Maria Iacobæ. * Wilhel. D. Bavar. † 1580.

PHILIP. nat. 1479. † 1537.

Vx. Elisabet. f. Phil. El Pal. vidua Wilh. Landgr. Hass. † 1522.

Rudolph. Canonic. Argent. n. 1481. † 21. Sept. 1532.

Durlach.

ERNESTVS n. 1481. Evangelicus. In divisione hæreditatis obtinuit Pfortzheim. Marchionatum Hochberg. cum Dominiis Susenberg. Badenvveiler & Rutel. † 1553.

Vx. Elisabet. f. Frid V. March. Brandenb. † 1518.

Wolfg. † 1489.

Ioh. † 1490.

Georg † 1449

Iohanna f. unica * Wilhelmo Duci de Longueville adduxitque marito in dotem Comitatum Novi castri in Helvetia.

PHILIBERT. n. 1536. † in acie ad Moncontour. Post huius obitum Augustana Confessio hoc Marchionatu ejecta.

Vx. Sidonia fil. Phil. Duc. Bavar. al. Mechtild. f. Wilhel 4. Bavar. D. † 1565.

CHRISTOPH. Dominus in Rodomach n. 1537. † 1575. (71)

Vx. Cæcilia fil. Gustavi Reg. Sueciæ * 1564.

Bernhard. † 1553.

CAROL. II. nat. 1529. † 1577. Martii.

Vxor. (1) Cunegunda f. Casimiri March. Brand.

(2) Anna f. Ruperti C. Pal. in Veldentz.

Albert. † 1542. In bello Turcico, alii volunt illum reliquisse filiam * Gabrieli Salamanca Hispano, Ferdin. I. Imperatoris Consiliario creato Com. Ortenburg.

Anna * N. Comit. Hohenzoller.

Iacobea * Wolfgang. Comit. Barbitus.

Iacobea nat. 1558. * Iohan. Willh. Duc. Cliviæ 1585.

Philip n. 1559. † 1588.

Anna Maria n. 1562. * Albertn Dnp. de Rosenberg.

Maria Salome nat. 1563. * Ludovico Landgr. Leuchtenberg. † 1600.

EDVARDVS FORTVNATVS nat. 1565. † Castelhermi 8. Iun. 1600.

Vxor. Maria Baroniss. ab Eicken, Domina de Rivieren, filia Iodoci ab Eicken.

Gustavus Christoph. nat. 13. Aug. 1566. † 1609.

Philippus n. 1567. † 5 Nov. 1620.

Carolus n. 1569. † Genuæ 1590.

Iohannes Carolus n. 1572 † Eques melitens. 1599.

Ex I. Conj.

Albertus † 1577.

Ex II. Conj.

Dorothea Vrsula n. 1559. * Ludovico D. Wirtemb. † 1583.

ERNEST. FRID. n. 1560. † 1604.

Vx Anna f. Edvardi II. C. Ostfris. vidua Freder. IV. Elect. Palat.

IACOBVS n. 1562 instituit Colloq. Badense inter Iac. Andreæ & Ioh. Pistor. tandemque ad Pontificios transiit. † 1590.

Vxor. Elisabet. f. Florentii Com. Culenburg.

Elisab. n. 1579. †

GEORG FRID. n. 1573. Mortuis fratr. filio Frid. regimen cessit, exercitumque pro Protestantibus conscripsit. Sed cæsus ad Wimplien 1622. & postea a Ferdinand. II. Imper. proscriptus Genevam profugit. † 14. Sept. 1638.

Vxor. (1) Iuliana Vrsula f. Frid. Rhingravii † 1614.

(2) Agatha f. Georgii Com. Erpach. * 1614. † 1621. April. an.

Anna Maria Lucretia n. 1591.

WILHELMVS n. 1593. Iudex est Camer. Imper. Spiræ Eq. aurei Velleris. Hunc Georg. Frid. M. Durlacensis à successione, quasi matre non principe natum excludere conatus est: Verum præsente Ferdin. II. Imper. in Iudicio Imper. Aulico pro Badensibus est pronunciatum 15. August. 1622.

Vx (1) Cathar. Vrsula f. Iohan. Georg Princ. Hohenzollern * 1624. † 1639. in partu.

(2) Maria Magdal. f. N Com. Ottinger fis Waldenstein. * Ian. 165

Albertus † 1626. suo Sclopeto se casu occidit.

HERMAN. FORTVNAT. nat. 1596.

Vx. (1) Maria Com. Kriechingen.

(2) Maria Sidonia C Falckenst.

Ex I. Conj.

Catharina Vrsula * Ottoni Landg. Hass. Cass. † 1610.

Anna Amalia * Wilh. Ludov. C. Nass. Sarepont.

FRIDERICVS n. 6. Iulii 1594. † 8. Sept. 1659.

Vx. (1) Barbara f. Frid. D. Wirtenberg. * 6. Dec 1616. † 8. May 1627.

(2) Eleonora f. Alberti Ottonis Com. Solms *Labacensis* * 1617. † 1633.

(3) Maria Elisabet. f. Walradi C. Waldec. * 1634. † 1643 ...

(4) Anna Maria f Iacobi Dni in Geroldseck Vidua Frid. C. Solms * 13. Febr. 1644. † 25 May 1649 ...

(5) Elisabeth Eusebia f Vratislai Com. Fürstenberg. * 1649

Philip. nat. 10. Decembr. 1596. † 14 Mart. 1597

Carolus nat. 22 May. 1598 † 1625. Boloniæ in Picardia, tendens in Angliam Legatus nomine Principum Protestantium Germaniæ.

Iuliana Vrsula n. 2. Dec. 1599. † 30. Aug 1600.

Rudolph. n. 6. Ian. 1602. † 31. May. 1603.

Christoph. nat. 16. Martii 1603. † 1632. ad Ingolstadium in castris Suecicis pila tormentaria capite truncatus.

Anna Augusta n. 30. May 1604. † 2. Apr. 1616.

Sibylla Magdalen. nat. 21. Iul. 1605. * 7. Iunii 1629. Iohan. Com. Nass. Sarep.

Francisca nat. 9. Aug. 1606. † eod. mense.

Vrsula Maria n 3. Nov. 1607. † eod. anno.

Francisca Sibylla nat. 4. Feb. 1609. † 2. Mart. eod an.

Sophia Dorothea nat. 14. Martii 1610. † 24 Oct 1633.

Ernestina Sophia nat. 26. Dec. 1612. † 4. Iul. 1658.

Ex II. Conj.

Agatha n. 1. Septemb. 1615. † 30. Iunii 1616.

Anna n. 29. May 1617.

Elisabetha n. 5. Febr. 1620.

Ex I. Conj.

FERDINANDVS Maximilianus n. 1625. 23. Sept.

Vx. Louysa Thomæ Sabaudi Princ. de Carignan, & Mariæ Borboniæ fil.

Ludov. VVilhel. n. Paris. 8. Apr. 1655

Leopold. Wilhelm. n. 17. Sept. 1626.

Vx. Sylvia Comit. de Milesuno & Carretto * 1659.

Philip. Sigism. n. 15. Aug. 1627. Eq. melit. † in prælio ad Orbitell. 1647.

Wilhel. Christoph. n 22. Oct. 1628. † Herman. n. eodem die est Can. Col.

Bernhard. n. 1629. † Romæ

Clara Maria Elisab. n. 14. Nov. 1630. †

Cath. Francisca n. 19 Nov. 1631. mon.

Claudia n. 25. May 1633. † in cunis.

Henrica & Anna gemell. n. 1634. 12. Iul.

Maria Franciscos *Maria Iuliana Eva* † in cunis & ultima cū matre 1659.

Ex II. Conj.

Philipp. Wilhel. n. 165.. † 1655.

Maria n 1655.

Ex I. Conj.

Carol. Wilh. Eugen. Can. Colon. n.

Leopold. † ætat. 7. an.

Maria Sidon. n. 1635.

Ex II. Conj.

Philip. Balthasar n.

Eleonora n.

5. alii † immature.

Ex I. Conj.

FRIDERICVS nat. 6. Nov. 1617.

Vx. Christina Magdalen. f. Iohan. Casimiri Palat. R. Suec. Sor. * 1642.

Iuliana Vrsula n 4. Nov. 1618. † 1623.

Sibylla nat. 5. Febr. 1620.

CAROL. MAGN. n. 27. Martii 1621. † 8 Nov 1658.

Vx. Maria Iuliana f. Georgi Frider. Com. Hoherloh. ... filia

Barbara n. 6. Iunii 1622. † immat.

Iohanna n. 5. Dec. 1623. * 1. Iohan. Banier Archistratego Suecico. 2. * Henrico Comiti do Turn.

Friderica n. 13. Ap. 1625. †.

Christina nat. 25. Sept. 1626 † 1627.

Ex II. Conj.

Anna Philippina n. & † 1629

Maria Eleonora n. & † 15. Novemb. 1630.

Gustavus Adolph. Canon. Argent. Princeps literis imbutus & armis clarus. n. 4. Oct.

Frid. Casimirus nat. 27. Nov. 1643. † 1644.

Christina n. 17. Apr. 1645.

Eleonora Cath. n. 4. May 1646 † Iul. 1647.

FRIDERICVS MAGNVS n. 17. Sept. 1647.

Carolus Gustav. n. 27. Sept. 1648.

Catharin. Barbara n. 4. Iulii 1650.

Iohanna Elisab. nat. 6. Nov. 1651.

Carolus Frider. n. ... Ian. 1651.

Charlotta Sophia nat. 13. Dec. 1652.

CAPVT V.

De Familiâ Palatino-Bavaricâ.

Bavaria olim Regnum postea ut & nunc Ducatus.

I. GVbernatam Bavariam olim à proprio Rege (quem Cacannum nominârunt) ad Arnulphi Imperatoris usque tempora, scribit Gerardus Mercator (*in Atlante pag. 252.*). Eadem postea Duces habuit, atque huc usque tenet. Horum qui describunt genealogiam, ad tempora usque Caroli Magni adscendunt, cujus filius Pipinus testamento paterno Rex Bavariæ constitutus. Hujus abnepos Arnolphus ab Imperatore Arnolpho Dux Bavariæ constitutus. Ab hoc dein sexto gradu descendit Otto I. Comes Schirensis à quo hodierni Palatini & Bavari rectâ lineâ descendunt. [add. *Nonnulli Palatinorum Rheni & Ducum Bavariæ sanguinem à Pharamundo, & ita ab antiquis Francorum & Sicambrorum Regibus ex Trithemio derivant, ut ab Antenore quodam è Trojabant sine fabulis stirps derivaretur. Sed pridem illa Sicambrorum commenta plerique docti explodere cœpere. Nec Pharamundi posteritati Carolus M. certius inseritur. Ab Ottone I. Comite Palatino Schirensi abavo ejus Ottonis, qui à Friderico I. Imp. cum Bavariæ Ducatu dignitatem Bavariæ Ducis accepit, stemma sine difficultate deduci potest. Ottonis illius majores communiter à Carolo M. (cum quibus etiam Dn. Autor facit) derivant. Quâ ratione autem ad Carolum Otto noster referendus sit, inter ipsos non convenit. Vid. imprimis Dn. D. Spener. in Geneolog. Histor. pag. 60. 61. Blondellus primum familiæ auterem, de quo constet, facit Arnolphum quendam à Normannis an. 891. cæsum, cujus filius Luitpoldus Dux Bavariam rexit. Hujus filius Arnolfus Dux Bavariæ cujus filij, ob patris rebellionem contra Conradum I. & Henricum I. Impp. Ducatu exclusi. Alter filius Eberhardus Austriacas veteres Marchiones fecit è cujus posteris Leopoldus III. primus Dux Austriæ dictus, qui etiam Bavariam adversus Vuelphum III. sibi asseruit. Alter Arnolfi rebellis Ducis Bavariæ filius Arnolphus Comes Schirensis fuit, è cujus nepote Vvernero natus noster Otto I. Comes Schirensis, cujus nepos Otto III. Vuittelspach condidit (unde postea familiæ nomen) Schirensi arce in monasterium conversa. Hujus nepos Otto V. cognomento illustris, proscripto Henrico Leone à Friderico I. Imp. in Ducis Bavariæ dignitatem postliminio reductus.*]

Genealogia Palatino-Bavarica.

II. Consequens jam est ut nunc Genealogiam hujus familiæ Palatinæ & Bavariæ huc apponamus. Patet illa ex apposito schemate.

Quatenus appellare liceat à Duce Bavariæ.

III. Olim à Duce Bavariæ non licebat appellationem interponere, nisi valor causæ 100. florenos excederet. Hodie summa appellabilis est 500. florenorum Rhenanorum in Capitali, ut loquuntur, infra quam nemo ab ipsius sententiis vel judiciis appellare, supplicare aut reducere potest, de anno 1559. Deinde non licet appellare à decretis, vel sententiis, super momentaneâ possessione, per judices Provinciales Bavariæ, extrajudicialiter, ac citra ordinem processus judiciarij, super causis liquidis, claris, & minimè disputabilibus latis, hoc est, Von der Baierischen Regimenten gütlichen Abschieden vnd Decreten ꝛc. etiamsi causæ valor 500. florenos longe exsuperet. Si tamen ejusmodi in causis ordine judiciario procederetur, appellatio, reductio, ac supplicatio interdicta non est, nisi causæ summam 500. florenorum non attingeret: vigore privilegij anno 1559. à Ferdinando I. Imp. indulti. Si quis etiam ex subditis Bavariæ Ducem convenire vult, illud coram ejus Consiliario facere debet, ob singulare privilegium. Cui concordat *Ordin. Camer.* (*part. 2. in princ.*) potest tamen postea ad Cameram appellare (Schvvanman. *decis. Camer. num. 25.*) [add *Electores & Duces Bavariæ hodie ex privilegio Ferdinandi III. de dato Prag. d. 28. Aug 1638. habent privilegium illimitatum de non appellando, quod etiam ad superiorem Palatinatum extensum.*]

Jus primogenituræ in Bavariâ.

IV. Silentio prætereundum non est, in Ducatu Bavariæ, primogenitum solùm succedere, reliquis fratribus alimentatione relictâ (Reinking *de regim. secul. & eccles. lib. 1. class. 4. cap. 17. nu. 26.*) [add. *Quantum hæc familia Palatino-Bavarica Imperio in auxilium conferre ordinario tempore secundum matricula tenorem debeat, vide supra lib. 2. Lemnas Enucleati, ubi de matricula actum. De insignibus Comitum Palatinorum & Ducum Bavariæ vid. Hopping. cap. 6. p. 1. §. 2. Memb. 1. & 2. Ad cognitionem status moderni familiæ Palatino-Bavaricæ evolvendus art. 4. Instr. Pac. §. Quod ad Domum &c.*]

CAPVT VI.

De Familia Marchionum Badensium.

Origo familiæ Badensis.

I. STirpem Badensium Marchionum Hermannum Veronensem Comitem adeò que ex Italiâ in Germaniam transplantatam esse scribunt. Nam dum Fridericus I. Imp. per Italiam de urbe progrediens, unum ex filiis Marchionis Veronensis, de genere Ursinorum urbis Romæ Principum procreati, obsidem secum duxisset, quò magis sibi Italiæ terminos & Vallem Tridentinam egresso, per sui Marchionatus munitiones liber pateret regressus: tunc eundem Marchionis filium idem Imperator speciali prosequens favore, curiæ suæ Imperiali assistere voluit: cui postea dominium, & castrum Hochberg assignavit, & nova arma tribuit. Cum verò idem Marchio successu temporis sine liberis esset defunctus, nobiles terræ illius pro filio dicti defuncti nepote legatos Veronam miserunt, ut Dominium Hochberg jure successionis ad ipsum devolutum possideret. Qui veniens, ac Dominij illius possessionem nanciscens, ibidem vitam finivit, à quo & Marchiones de Baden processerunt, & titulum Marchionatus originaliter non à Dominio Badensi, quod ab antiquo Comitatus erat, sed à Verona & Romana urbe contraxe-

runt. [add. *Ita quidem cum Dn. Autore putant etiam alij. Hanc tamen originem Besoldus in Thesaur. Pract. refutat ex Guillemanno atque probat familiam Badensem & Hochbergensem ab antiquissimis Vindonissa, Altenburgi & Habsburgi Comitibus ortam; ut proinde familia Habsburgica stirpe hodierna Austriaca, Zeringensis, Tecciaca, Badensis & Hochbergica quoad ortum una sit & eadem. Vid. plurib. Pl. Reverend. Dn. D. Spenuer. in Genealog. Histor. pag. 195. & seqq. Hermannus autem III. à Friderico I. Imp. post victoriam adversus Mediolanenses Veronam accepisse creditur. Vnde eum titulum postori retinuissent, originis Italica natum commentum*.]

Ditiones horum Marchionum.

II. Illud silentio prætereundum non est, quod scribit Munsterus *lib. 3. Cosmogr. c. 275. p.* 779. Daß die Marggrafen von Baden vnd Hochberg von einem Stamm kommen / vnd sich doch also getheilet haben / daß etliche zu Baden / etliche zu Hochberg Hof gehalten / jene haben sich geschrieben Marggrafen zu Baden / die andere zu Hochberg. Es haben auch die Marggrafen von Hochberg durch Heuraht vnd Erbe ihrer Gemahlen überkommen die Herrschafft Rötein vnd Susenburg circa annum 1300. Es haben aber die Marggrafen von Hochberg die Marggrafschaft Hochberg verkauft denen Marggrafen von Baden / vnd nichts desto minder sich geschrieben Marggrafen von Hochberg / Herren zu Röteln vnd Susenburg / vnd die Marggrafen von Baden haben sich geschrieben Marggrafen zu Baden vnd Hochberg ꝛc. Die von Hochberg haben auch in folgender Zeit erlangt die Herrschaft Badenweiler / vnd die Graffschaft Welschen Neuenburg am See. Als aber Marggraf Philipps dieses Stammes der letzte von Hochberg niemand vorhanden / dann Christoffel / Marggraf zu Baden vnd Hochberg / sampt seinen Söhnen / kam gedachter Marggraf Philipps in Vertrag mit jetztgemeldtem Christoffel / daß sie beyde eine Gemeinschaft der Mannsleben gegen einander auffrichteten vnd verbrieffeten / aus welchen gefolget / daß nach Absterben jetztgedachten Philippi anno 1503. die Herrschaft Röteln / Susenburg vnd Badenweiler / aus Verwilligung Kaysers Maximiliani gefallen an Herrn Christoffel / Marggrafen zu Baden vnd Hochberg / Grafen zu Sponheim / Landgrafen zu Sausenburg / Herrn zu Röteln vnd Badenweiler. Nach diesem hat die einzige Tochter / dieses letzten Marggrafen Philipsen / behalten die Grafschaft Welschen Neuenburg / S. Georg / vnd andere Herrschaften in Burgund / so ihrem Herrn Vatter zuständig gewesen.

Genealogia Badensis.

III. Sequitur nunc hujus familiæ genealogia, quæ in affixâ tabulâ exhibetur.

Mutationes circa hanc familiam.

IV. Anno 1624. 15. August. S. V. sententia, prælente Cæsare, contra Durlacensem pro Edoardi Fortunati heredibus publicata, quâ ipsis superior Marchionatus Badensis cum fructibus perceptis & percipiendis, &c. addictus fuit. [add. *Ad cognitionem status moderni prædicta familia Marchionum Badensium facit Instrumentum pacis, facta inter Imperium & Reginam atque Regnum Suecia, Osnabrugis anno* 1648. *artic. 4 §. de causa Badensi, &c.*]

Quota menstrua Marchionum Badensium.

V. Badischer Anschlag ist 38. zu Roß und 103. zu Fuß; thut monatlich an Gelt 868. fl. und jährlich zu Unterhaltung des Kays. Cammergerichts 120. fl.

Eorum vota.

VI. Marchio Badensis Durlacensis, in Comitiis Imperij duo prætendit vota, unum, ut Marchio Badensis, alterum, ut Marchio Hochbergensis. Cæterùm, de familia Marchionum Badensium videri potest Besold: (*in thes. pract. lit. B. voc.* Baden) ac Hopping. (*de insign. sive arm. antiq. & nov. iure cap. 6. part. 5. §. 16. p* 362)

Eorum titulus.

VII. Titulus, quo utuntur, hic est. Marggrafen zu Baden und Hochberg / Landgraf zu Saussenberg / Graffen zu Spenheim / und Eberstein / Herren zu Röttelen / Badenweiler / Lohr vnd Mahlberg.

CAPVT VII.

De Familia Ducum Brunsvicensium, & Luneburgensium.

Origo & divisio Brunsvicensis familia.

I. DVcum Brunsvicensium familia, quæ hodie in Cellensem, Hannoveranam & Wolffenbüttelanam scissa est, originem traxit à vetusta Welfiorum, sive Guelphorum prosapia, ex qua Ducum Estensium quoque incunabula repetunt.

Genealogia Ducum Brunsvic.

II. Genealogia Serenissimorum illorum Ducum ex adjunctâ tabulâ cognoscitur. [add. *Fuere Guelfi duarum stirpium, quarum priorem nonnulli Vvittikindeis, alij Alsatia genti, unde Habsburgici, adscribere volunt. Qui posteriori sententia adhærent, satorem nominant Eberhardum Alsatia Ducem. Hujus alter filius Vvarinus, Altorfi Comes, genuit Esbiconem & Isenbardum, cui uxor Irmentrudis 12. filios uno edidit partu, qui, cum pro catulis (* Wölfen / *unde nominis origo) eos exponere mater voluisset, à patre servati sunt. Inter posteros nominatur Esbico vel Henricus à quo propagata Comitum Altorfi gens, cui in Vvelfo Ducatus Bavaria accessit. Defecit familia in Vvolfo III. cuius soror Cunigundis nupta Azoni Atestino sive Estensi in illam gentem Vvelficum nomen & ius intulit; atque ita ex hoc Azone gens Guelphica posterior orta. Azonis filius Uvelfus, Comes Altorfii, ab Henrico IV. Imp. Dux Bavaria creatus. Hunc excipiunt dein Vvolphus II. Henricus Niger, cuius filij Vvelphus III. & Henricus Superbus, unde Duces Brunsvicenses & Lyneburgenses descenderunt.*]

Ius primogenitura obtinet in Brunsvicensi familia.

III. Hac in familia Ducum Brunsvicensium primogenitura hoc modo observatur, ut primogenitus solus succedat, nec cum eo cæteri. Statutum hoc, seu legem familiæ, Iulius Dux Brunsvicensis non introduxit, sed primogenituram resuscitavit tantùm, sicuti est in concione de vita Henrici Iulii, Postulati Episcopi Halberstadensis, Ducis Brunsvig.

quæ

Ditione rum M chionu

Geneal Badensi

Mûtati circa ha familia

quæ extat *initio* des andern Haupttheils des Fürstlichen Braunschweigischen historischen Berichts von der Land- und Erbstadt Braunschweig / *vers.* 7. (Hortlederus *de causis belli Germanici lib.* 4. *cap.* 31. *pag.* 726.) Anno 1374. Fridericus, Bernhardus, Henricus & Otto, fratres, Duces Brunsvicenses, ab una; & ordo Equestris, ac Civitates Ducatus Brunsvicensis; ab altera parte, transactionem & conventionem inierunt de gubernatione, & possessione Ducatus in solum primogenitum transferenda cujus vigore anno 1388. tres prænominati fratres Friderico primogenito totum Ducatum resignârunt, & se administratione ejusdem abdicârunt. Et tamen hoc in Regem Romanorum electo, & in reditu ex loco Comitiorum, Imperiali nempe urbe Francofurto, nonis Iulii anno 1400. in prælio ad Frizlariam confosso, Bernhardus & Henricus fratres ejus simul, neglectâ & abolitâ antè memoratâ transactione, administrationem Ducatus susceperunt, & pari potestate ad vitæ usque finem, juri à majoribus suis accepto inhærentes, laudabiliter & cum summa subditorum suorum satisfactione ac benevolentiâ gessere, idemque jus ad posteros suos transmiserunt, donec tandem anno 1535. solenni statuto & transactione, in comitiis provincialibus, inter Duces Henricum & Wilhelmum fratres, & Ecclesiasticum atque Equestrem ordinem, ac Civitates, ditioni Brunsvicensi subjectas, erecta, atque omnium tam Ducum, quam ordinum subscriptionibus, juramentis & sigillis corroborata, postque exiguum temporis intervallum in comitiis Imperialibus ab Imperatore Carolo V. qui tunc temporis rerum potiebatur, & iterum à Rudolpho II. Augusto, solemniter & scripto diplomate confirmata, jus primogenituræ iterum in eam familiam invectum, & quatenus fieri potuit, stabilitum fuit; uti hæc colliguntur ex *Actis mandati sine clausula*, der Stadt Huldigung betreffend / Braunschweig *contra* Braunschweig / *in ulterioribus & motivis, uti inscribuntur, Exceptionibus; pag.* 85.

Controversia inter Duces Brunsvicenses & Civitatem.

IV. Famosa per totum Imperium, nec pennâ tantùm, sed & bipenni aliquoties, agitata controversia est inter Brunsvicenses Duces, & Civitatem Brunsuigam, quorum illi pro subjectione omnimoda, hæc pro libertate & subjectione qualificata, pugnârunt. Ducum in favorem inter cætera editus tractatus, cujus præscriptio, Außführlicher wahrhafftiger historischer Bericht / die Fürstliche Land- und Erb-Stadt Braunschweig / auch der Hertzogen zu Braunschweig und Lüneburg / Wolffenbüttelischen Theils / darüber habenden Landsfürstlichen Hoch-Obrig- und Gerechtigkeit / auch ihre / der Stadt / unmittelbare angeborne schuldige Subjection und Unterthänigkeit betreffend. Cujus autor in eodem probare nititur: I. Duces Brunsvicenses (qui olim Duces ac Marchiones Saxoniæ dicti) civitatem Brunsvigam olim primùm condidisse, suoque de nomine denominâsse anno Christi 860. Brunonem scilicet

Rationes pro Ducibus.

Civitati, Tanquardum hujus fratrem, palatio ducali Tanquarderodæ nomen dedisse. II. Ducum Brunsvicensium insignia, imagines, statuas, portis atque publicis ædibus civitatis, nec non deren Zwingern und Landwehren appictas, appositas atque insculptas fuisse, partimque adhuc hodie esse, in signum & characterem der Landsfürsten Hoch- und Obrigkeit. III. Duces Brunsvicenses civitatem prædictam, tanquam propriam & hereditariam, als ihr Erb und Eigenthumb / possedisse, ac ab Imperio postea in feudum suscepisse. IV. Quòd eandem, ut propriam & hereditariam, contra alios, seque ex illa defenderint, ut proprietarii & territorij domini, als Eigenthumbsherren und Landsfürsten. V. Quòd Duces Brunsvicenses nonnullorum collegiorum decuriones, etliche Gildenmeister / dictæ civitatis, tanquam rebelles puniverint, atque Senatum de novo confirmaverint. VI. Quòd eadem in civitate laudati Duces aulam suam tenuerint, palatium habuerint instructum & sepulchra obtinuerint familiaria, mandata, edicta &c. quibus obtemperare constricta civitas, inibi proprie nata [illegible], atque provinciales conventus [illegible] judicia in eadem tenuerint. VII. Quòd civitatem Duces ad servitia & sequelam; zu Dienst und Folge / vocaverint, illaque ipsis obedientiam præstare fuerit obligata. VIII. Quòd Duces Judæos in civitatem conduxerint, daß sie die Juden in die Stadt verglaitet / die Landwehr zu bauen der Stadt vergönnet / auch die verfeste Bürger / und andere wider in die Stadt zu nemen / und zu schicken / Macht gehabt. IX. Quòd Duces civitati insignia concesserint privilegia. X. Quòd omne, quod hodie Senatus habere desiderat, ab antiquo Ducum proprium & hereditarium fuerit, atque ex speciali gratia Senatui fuerit concessum, & respectivè in feudum datum. XI. Quòd nominati ad vacans ministerium Pastores, & Ecclesiarum Ministri, à civitate ad Ducum Consistorium, tanquam ad examini destinatum locum, debeant transmitti. XII. Quòd Ducum bona, tanquam territorii Principum, à teloniis in civitate sint immunia. XIII. Quòd nullus in civem Brunsvicensem assumi possit, nec ibi tolerari, nisi unà cum juramento, quod civitati præstitit, antea se territorii Principi, tanquam subditus, homagio atque stipulatione, obstrinxerit. XIV. Quòd Duces, Senatum atque civitatem pro delicti genere, quandoque rebelles & infideles proclamaverint. XV. Quòd non semel, sed sæpius, Senatus civitatis Brunsvigæ, sigillo proprio roboratis literis, transactionibus, reversalibus, & aliis missivis, Duces Brunsvicenses pro territorii Dominis, vor Landes-fürsten / atque / dero über sie zustehende Landsfürstliche Hoch- und Obrigkeit agnoverit suamque simul debitam subjectionem & obedientiam palam fuerit professus. XVI. Quòd Civitas Brunsviga Principi suo, hoc est, Duci Brunsvicensi, homagium præstiterit, etiam antequam controversiæ ullæ decisæ,

vnangesehen schon nicht alle Sachen verglichen vnd vertragen gewesen. XVII. Quòd Brunsvicensis Civitas, unà & æquè cum reliquis Ducatus ejusdem ordinibus, Duci contribuerit, Land- vnd Fräuleinsteuer erleget / etiam aliquando ante præstitum homagium. XVIII. Quòd civitas contributionis suæ quoram ad bellum Turcicum zu Wolfenbüttel in die Renterey eingeliefert. XIX. Quòd Senatus Civitatis Brunsvicensis ab antiquo usque ad diæ as Ducatus provinciales, die Landtäge / tanquam Statua Provinciæ compasuerit, zu dem Außschluß der Landschaften. vnter den Städten verordnet / vnd Landtags abschied vnd andere Verfassung / als ein Mitglied der Landstände / machen helffen / dieselbe versigelt / vnd von wegen der andern Städte in ihrer Verwahrung gehabt / vnd noch haben. XX. Quòd civitas semper Iudicem agnoverit Ducem, atque à sententiis Senatus Brunsvicensis, tanquam Status ditionis Brunsvicensis, ad vetustas singulares Austregas, & accordata Ducatus Wolfenbutelensis in obortis controversiis sese conformaverit, atque iisdem æquè ac Austregis Imperii contra Principem & Dominum suum, Ducem Brunsvicensem, lineæ Wolfenbuttelianę, fuerint usi, ad easdemquè provocaverint. Atque hæc pro Ducibus. Contra quid civitas afferat, apud Knipschildium videre est. [Add: *De controversia inter Episcopum Hildesiensem & Duces Brunsvicenses, Calenberga Cellensi: vid. novis. Burgold. p. 3. ad Instrum. Pac. Disc. 16. & ibi not. Francisci Irenici, qui Recessum Hildesiensem de an. 1643. simul exhibet. Quo verò jure Duces Brunsvicenses ferè duas tertias partes bonorum Episcopatus Hildesheimensis, hactenus ab Imperio, tanquam feudum recognoverint, & quæ inter Episcopum ac dictos Duces hucusque continuata iudicialis contentio fuerit, fusè tractatur in scripto, cui titulus*, in Sachen Braunschweig / *contra* Hildesheim *remissionis*, außführliche wolgegründte *relatio* vnd Bericht.]

Insignia Ducum Brunsvicensium. IV. Ducum Brunsvicensium in Insignibus, I. Equus albus conspicuus est, olim ater fuit, sed postquam Saxones Christiani facti, in album ia fuit immutatus. Indicare atro voluerunt Saxones, se animosissimos & bellatores fortissimos esse, & difficillimè fræna & jugum admittere. II. Leonum trias; de qua Reusnerus, (*part. 4. Basilic. genealog. pag. 409.*) ità scribit: Fridericus II. Imperator, Ottonem puerum, sive parvum, Ducem Brunsvigium & Lunebargium Moguntiæ creavit, attributis ipsi armis, quæ avus Henricus Leo ex Anglia tulerat, duobus fulvis leonibus pro ditione Brunsvigæ, & tertio coloris cyanei, quo olim in armis suis est usus Hermannus Bilingus, Princeps Saxoniæ. Ne vetustorum, nempe pulli equini, obnubilaretur gloria, Henricus Leo, ex Anglia redux, dono Richardi Regis duos fulvos leones, sive Leopardos, in insignibus exhibens, ad galeæ conum pullum illum equinum transtulit, (Crantz. *lib. 9. Saxon. c. 19. Avent. lib. 6. annal. Bojar. inf.*)

Observatu dignum est, de Brunosvicensibus Principibus, ab omnibus credi duos leones pardinos à Richardo Angliæ Rege, Henrico Leoni assignatos, quando omnibus ditionibus, ob arrogantiam & rebellionem exutus, duos tantùm Ducatus, Luneburgensem, & Brunsvicensem retinuit. Quare imagines interpretans existimo, leones non erectos, sed humi gradientes, & respectantes, duosque assignatos, ut in duabus illis provinciis providè magis & circumspectè absque elatione posteri incedant. Ita scribit Ægidius Gelenius, (*de admiranda sacra & civili magnitudine Coloniæ lib. 2. syntagm. 40. p. 209.*) An erecti sint isti Leones, vel humi gradientes, insignium forma indicat; & fuit Richardi Regis benevolentiæ liberum, dare hos vel illos, ac admonere Henricum amicum impostetum circumspectiùs agere, vel in id incumbere, ut semper erectus & promptus ad defensionem persisteret. Cæterum insignia Brunosvicensium, & Luneburgensium Ducum, variè aucta apparent. Luneburgensis Ducatus Insignia habent Leonem cyanei, sive lasurri coloris, interjectis per campum maculis, sive rosarum foliis. (Crantz. *lib. 4. Saxon. c. 13.*) Constat præterea, Ducis Wilhelmi Senioris Proavos duobus tantùm in clypeo campis, uno, duos jam dictos Leopardos, altero, Leonem circumspersis foliis, continente, usos fuisse; Ipsum verò, non titulum solùm (quem tamen ejus filii statim deposuerunt, solo Brunsvicensium & Luneburgensium Ducum titulo contenti, sed & ex Eberstcinensium leone argenteo, corona aureâ, in spacio cæruleo, insignito, & Hombergensium leone aureo rubro, in areolâ albi & cærulei coloris, Schachiarum tabulis circundato, ampliorem sibi clypeum fecisse. (Bunting. in der Braunschweig- vnd Lüneburgischen Chronic *pars. 1. rubr.* vom Hertzog Wilhelm dem eltern / *pag. 493.*) Idem imitati sunt A. C. 1582. Iulius, Wilhelmus & Ericus, Duces Brunsvicenses, qui cessante jam Hoyensium, & Broickhusianorum Comitum familiâ, insignia, ursinos scilicet pedes, lineasque varias, clypeo suo inseruerunt, ac unius galeæ adjectione tymbrum adjunxerunt. (Bunting. *d. part. 1. rubr.* im Jahr 1582. *pag. 348.*) Denique cum anno Christi 1599. Iohannes Georgius Comes Reinsteinius, & Blanckenburgicus, suæ gentis ultimus, vita functus esset; Henricus Iulius illustria horum Comitum insignia, unà cum territorii occupatione, ad Brunsvicensem clypeum transtulit, & novo duarum galearum incremento auxit, unde in hunc usque diem insignia Brunsvicensia & Luneburgensia, cum quintuplici galea imminent. (Bunting. *d. l. part. 1. rubr* vom Hertzog Heinrich Julio zu Braunschweig vnd Lüneburg. §. *an.* 1599. starb *pag. 357.*) III. Stella aurea. Hanc Maximilianus I. Imperator, cùm in pugna quadam contra Bohemos, auxilium Electori Palatino contra Bavariæ Duces, ferentes, ferreâ clavâ percussus, & Erici Ducis Brunsvicensis beneficio servatus esset, eidem in rei gestæ memoriam concessit.

V. Ad

ELECTORES & MARCHIONES BRANDENBVRGICI.

FRIDERIC. IV. Burgravius Noriberg. Com. Zollerius ab Imp. Sigismund. Marchiam & El. Brandeburg 400000. aureorum stipulam accepit 1415. ita ut si filius nasceretur Imperatori provincia & dignitas ad ipsum rediret. Sin minus ut mane, quæ retinceret, id quod in Concilio Constantiensi confirmatum est 18. al. 5. April. 1417. † 21. Sept. 1440.
Vx. Elisabet f. Francisc. D. Bavar. Lands hut † 1442.
Horum Principum origo referunt ad Guelphos, & Indicemne Vnoes Brunsuicenses, quorum Majores 800. annis ante Carolum Magnum Longobardorum successori, floruerunt, in Italia & Germania.

Baigerland.
IOHANNES I. cessit Electoratū fratri Friderico. † 1464.
Vx. Barbara f. Rudolph. El. Sax.

Rudolphus infans novem mensium. † 1414
Dorothea * (1) Christoph. Palatin. R. Dan. 1445. (2) Christian. I. Com. Oldenb. ejusdem successori in regno † 7. Oct. 1471.
Elisabet. * Ioachimo D. Stetin. & Pom.
Barbara n. 1451. & Ludov. Mantuano.
Helena * Bogisl. VII. D. Pom.

FRIDERICVS Cognominatus cum ferreis dentibus El. II. Hierosolymitanus Imp. Frid. III. 1464. tituli Pomer. & Megapol. acquisivit † 1470. sponsus erat Hedvvigis f. Vladislai R. Polon.
Vxor. Catharina f. Friderici Bellicosi El. Sax.

Iohannes. } † immat.
Erasmus. }
Margaretha. * Bogisl. X. D. Pom. † 1489.
Dorothea * Ioh. VI. D. Sax. inferior. 1465 al 85.

Ex I. Conj.
IOHANNES Magnus El. IV. Cicero Germ. dictus D. Pom. Cass. & Vandal. n. 2. Aug. 1455. † 9. Ian. 1499.
Vx. Margaretha f. Wilh. D. Sax. * 1486.
Fridericus. } † imm.
Wolfgang. }
Vrsula nat. 1450. * (1) Henr. D. Munsterb. † 1508.
Elisab. n. 1451. * Eberhardo II. D. Wurtemb. 1467. † 1524.
Margar. n. 1453. Abbatiss.
Die erste Fränckische Linie.
Ex II. Conj.
FRIDERICVS. Pinguis zu Anspach n. 1460. † 1536.
Vx. Sophia f. Casim. R. Pol. † 1512.
Amalia nat. 1461. * (1) Ludov. Mansueto El. Pal. (2) Caspar Com. Pal. Bipont. 1478.
Barbar. n. 1462. * Henrico II. D. Glogov. & Crosn. quæ Crosnam loco dotalitii accepit, & fratri jure suo cessit. Postea desponsata fuit Vladislao R. Bohem. sed non ducta † 1510.
Sibylla n. 1467. * 1481. Wilhel. III. D. Iuliac. & Berg.
Sigismundus pius n. 1468. patris testamento accepit Voigtland. quam † 1495. reliquit fratri Friderico.
Albertus 1470 † eod.
Doroth. n. 1471. Abbatiss. S. Sepulchri Bambergæ
Georgius n. 1472. † im.
Elisab. n. 1474. * Herm Com. Henneberg. † 1507
Magdal. } innuptæ
Anna } †
Anastasia nat. 1478. * Wilh. IV. Princ. Henneb.

ALBERTVS El. III. Achill. German. dictus à caius armis viii usus angulus in Germania meruit. D. Pom. Cass. & Vandalor. n. 24. Nov. 1414. ... fuit equestr. fundamentum Domus suæ Legum conditor ... in ... 1486 11. Mart.
Vx. (1) Margar. f. Iacobi March. Bad. cum dote 25000. aureor. † 1458.
(2) Anna f. Friderici II. Elect. Sax. * 1458 † 1512.
Elisab. ... * 1418. Ludov. II. D. Landshut. † 1460.
Cæcilia * 141. Wilhelmo Victorios. D. Brunsv.
Margar. (ja) Ludov. Gibbos. D. Bavariæ (2) Martino Wildenst. II Com. in Palatinatu † 1465.
Doroth. n. 1420. Henrico III. D. Megap. † 1477.
Magdal. * Frid. D. Brunsv. 1420.
Barbara * Iohanni ... D. Oppol. in Siles.

Zangermünd.
FRIDERICVS pinguis testamento patris accepit veterem marchiam & Zangermünd. ... sedit † 1463.
Vxor. Agnes f. Barnim. D. Pomer.
Barbara II. † innupta.
Aliquot filii immat.

Magdalena * Eitelfrid. IV. Com. Zoller.
Doroth. † immat.
... * Georgio ... Princ. Anhalt.

Chur-Brand.
Wolfgang. † immat.
IOACHIMVS I. El. Cass. & Vand. n. 1... davit Academ. Fra... 1506 † 11. Iul. 1535.
Vx. Elisabet. f. Ioh. ... 3. Iun. 1555.
Elisabet. n. & † 1486.
Anna n. 1487. * Fric... 1500. † 1514.
Vrsula n. 1488. * He... gapol. † 1510.
ALBERTVS Elect. M... Magdeb. & Halbe... n. 1490 † 1545.

Elisab. n. 30. Iul. 1480 ... Baden. & Hochbe...

Anspach.
CASIMIRVS n. 27. S... Sept. 1527.
Vx. Augusta Susanna f... 24. Aug. 1518.
Margaretha n. 1482. * ... Pom. ejusque ux. test...

Jägerndorf.
GEORGIVS Pius & C... 4. Marc. a Lud. R. ... Ducatum Jegerndor... 1524 † 27. Sept. 154... Religionis ad Car. V... se potius capitis per... tum, quam agnitam ... negaturum.
Vx. (1) Beatrix f. Ioh. H... Math. Corvini R. ... Bernhardi Com. M... (2) Hedvvig f. Car... & Præsidis in Silesia... (3) Æmilia f. Henr. ...
Soph. n. 1485. * Frid. D... 1537.
Anna n. 1487. * Vlad... & Tescin.

Preussen.
ALBERTVS Cogn. S... 1490. Eques Marian... ordinis Teut. ex quo ... russ. facto pacem cu... & ab eo Boruss. in f... 1525 Academ. funda... 17. Aug. 1544 † 20 ...
Vx. (1) Doroth. f. Frid. I... (2) Anna Maria f. Er... Brunsf. * 1550 † eod. ...
Barbar. † immat.
Iohan. n. 1493. fuit gub... tiæ in Hispan.
Vx. Isab. f. Ioh. R. Ca... R. Cast.
Elisabet. n. 1494.
Barbara n. 1495. * G... Leuchtenb. 1528 † 1...
FRIDERICVS n. 14... Præpos. † 1536.
Wilhelm. n. 1498. Ep...
Ioh. Albert. n. 1499 Do...
Frid. Albert. n. 1501. †...
Gumpertus n. 1503. C... & Bamberg.
Erid. n. 1495. † imm.

M. ...
† ...
Fr. ... 14... 50. ... D. ...

Louysa Charlotta n. 3. Sept. 1617. * Iacobo D. Curland. 1645.
FRIDER. WILHELM. El. XI. n. 6. Feb. 1620.
Vx. (1) Ludovica fil. Frider. Henric. Princ. Auraniæ * 7. Dec. 1644.
Vx. (2) Dorothea, Ducis Holsatiæ in Glucksburg Philippi filia. D. Christiani Ludovici Ducis Brunsvic. vidua an. 1668.
Hedvvig Sophia n. 4. Iul. 1622. * Wilhel. VI. Landgr. Hass. 1649.
Ioh. Sigismund. n. 25. Iul. 1624. † 30. Oct. eod.

Wilhelm Heinr. n. 21. May 1648 † 20. Oct. 1649.
Carol. Æmilius n. 6. Febr. 1655.
Fridericum n. 1. Iul. 1657.

Privilegia Ducum Brunsvic.

V. Ad privilegia hujus familiæ pertinet privilegium de non appellando ab iisdem, nisi causæ principalis valor trecentos florenos in auro excedat [add. *Nu estiamè ex privilegio Ferdinandi III. sub dato* Wien *d. 24. Nov. 1654 privilegium illud extensum ad 2000.* Goldgülden. *item in causis debitorum liquidatorum omnis appellatio prohibita. In Instrumento Pacis quoque art. 13. jus electionis fori Serenissimis hisce Ducibus concessum de quo vid. Burg. ld. ad Instr. Pac. p. 2. Discurs. 20. num. 19. pag. 226. & part. 3. Discurs. 16. Ordo judicialis horum Ducum, novissime introductus, petendus* auß der Zellischen und Hannoverischen Cantzley Ordnung *item* Wolffenbüttelischen Hoffgerichts Ordnung/ *quæ Ordinationes typis exscriptæ. Quod dixi de privilegio electionis fori, hoc ita intelligendum, scilicet ut Serenissimi Duces habeant potestatem* zween Monat lang zu *deliberire* an welchen von beyden des Reichs höhern *Dicasteriis*, nemlich dem Kayserl. Reichs Hoff-Rath / oder Cammer-Gericht zu Speyer / sie denen gegen sie handlenden *actoribus* zu Recht stehen wollen / also / das ob wol der Kläger an einem von itzo gedachten Gerichten *citationem & Processum* wieder sie *extrahirt*; jedoch uff deroselben wendende *fori declinatoriam*; *citatio & processus cassirt*, und der Kläger an das jenige *forum*, so die gedachten Herren Hertzoge unter gedachten beyden *eligiren* / verwiesen werden sollen. *Privilegium tale tantum in Imperio competit Regi Sueciæ, & Ducibus Br. & Lyneburgensibus, cautumque in Rec. Imp. de an. 1654. ne illud amplius ab Imperatore alius concedatur.*]

Modus appellationis in Ordinat. Dicasterij tit. 65. ita describitur.

WAnn endliche Urtheil und Sententz ergangen deren sich iemand beschwehrt bedünckt oder andere rechtliche Beschwehrungen / darvon man sich / vermög Kayserlichen Rechten/ veruffen und appelliren mag. iemand zugefügt werden / und die Hauptsach hundert Goldgulden [add. *Hodie* 2000. Goldgulden] werth / und nicht darunter berühren / ist / dem wollen wir an die Römische Kayserliche Majestat / oder ihrer Majestät Cammergericht im Heiligen Reich auf nachfolgende Maaß und Form zu appelliren zulassen und gestatten/ nemlich daß der Appellant, zuvor und ehe er sein Appellation zu prosequiren furnimt / gelobe und schwere / daß er gäntzlich glaube und darfur halte / daß ihme appelliren's Noht sey/ und daß er solche Appellation nicht freventlich/ noch zu Aufhalt oder Erlängerung der Sachen thue / daßer auch alsbald dem Appellanten Caution und Sicherheit mache / so er im Rechten verlustig werde / Kosten und Schaden / nach Rechtlicher Massigung/ mit sampt der Sachen zu vergnügen und zu entrichten. Wo aber der Appellant mit liegenden Güttern oder Bürgen solche Caution, wie gemeldt/ nicht thun könte/ als dann soll er ad jura otiam cautionem, und mit dem Eyd Sicherung zu thun zugelassen werden / doch daß er zuvor ein Eyd schwöre / daß er nicht so viel an liegenden Gütern hab / auch nach gebührlichem angewanten Fleiß keinen Bürgen bekommen mögen.

Appellationum summa à Ducib. Lyneb.

VI. A familia autem Luneburgensi non datur appellare, nisi summa excedat quadringentos florenos. [add. *Hodie appellationis summa est* 2000. Goldgülden / *per ea, quæ antè diximus.*]

Castrum Lyneburg quomodo ex allodio feudum fuerit factum atque Ducatum.

VII. Otto de Luneburg, Moguntiæ in comitiis, Friderico II. anno 1235. castrum suum Luneburg, quod erat eigen (allodium) cum multis aliis castris, terris & hominibus, eidem castro appertinentibus, in proprietatem Imperatoris, & dominium, specialiter assignavit, ut de eo, tanquam de proprio decerneret. Imperator verò cupiens imperium augmentare, prædicta omnia, in præsentia Principum, in Imperium transtulit, & concessit, ut per imperium infeudaretur. Vide Kayser Friderici II. Belehnung Hertzog Otten/ in Braunschweig. Histor. Händlen: *part. 1. cap. 2 pag. 29*) ibi inter alia Imperator ait: *Quapropter cum consilio, assensu & assistentia Principum, civitatem Brunswic & castrum Luneburg, cum omnibus castris &c. univimus & creavimus inde Ducatum, & Imperiali autoritate dictum consanguineum nostrum Ottonem Principem facientes, Ducatum ipsum in feudum Imperij ei concessimus, ad heredes suos filios & filias hæreditariè devolvendum.*

Tributum Imperiale menstruum Ducum Br. & Lyn.

VIII. Der Hertzogen zu Braunschweig und Lüneburg Reichs-Anschlag / ist (1.) wegen des Wolfenbüttlischen und Calenbergischen theils 45. Reiter und 208. Fußknecht / oder 1372. fl. (2.) wegen Lüneburgischen theils zu 20. Roß und 120. zu Fuß/ thut an Geldt 720. fl. (3.) wegen Grubenhagen 5. zu Roß/ oder 60. fl. zu Unterhaltung des Kayserlichen Cammergerichts zu Speyer: soll das Braunschweigische Wolfenbütlische Theil geben jahelich 200. fl. Lüneburgische Theil soll geben 150. fl. das Grubenhagische aber 30. fl.

CAPUT VIII.

De Familia Brandeburgensi, seu Burggraviorum Norimbergensium.

Familia Brandeburgicæ origo.

I. FAmiliæ Brandeburgicæ origo à Guelphis trahitur, Columniorumque potius ab his ipsis, quàm horum ab illis deducitur origo. Nam Petrus Columnius ex antiquissimorum Guelphorum gente oriundus, filios habuisse dicitur Gotfridum, Burchardum, & Iohannem. Burchardum autem, qui circa annum 1120. vixit Fridericum, hunc alium ejusdem nominis Fridericum, & hunc præterea tertium Fridericum, filios habuisse. Ab hoc Friderico genitos memorant Fridericum, priorum respectu quartum (cujus postea fuit uxor Adelheidis Hartmanni Comitis Dillingani filia) & Eitelfridericum. Eitelfriderico uxorem assignant Agnetem, Rudolphi primi Habspurgici sororem, & ex eadem liberos, Frideri-

cum V. Eitelfridericum atque Bertoldum Friderico, quem quintum diximus, à Rudolpho Habspurgico Imperatore, sororio, anno Christi 1273. Burggraviatum Noribergensem, tunc temporis vacantem, datum communiter aiunt. Aliorum ex communicatione classica hoc ego habeo, diplomata Imperatoria, quæ Blassenburgi in Archivo Brandeburgico asservantur si unare, longè ante Fridericum familiæ huic Zolleranæ Burggraviatum fuisse Noricum. Unde verius erit dicere, Rudolphum Burggraviatum Friderico potius confirmâsse, quàm primum concessisse; scilicet, ut reliqui feudalium bonorum successores casu emergente investituram feudi à Seniore requirunt, ita Fridericus noster avitæ possessionis investituram à Rudolpho obtinuit. [add. *Electores & Marchiones Brandeburgicos ex Burggraviis Noribergensibus, hos ex Hohenzolleranis Comitibus prodiisse (unde Principes Zollerani nunc quoque agnoscuntur agnati) certum est. Alteriorem eorum originem quod attinet, eos Dn. Autor à Guelphis in Petro Columnio deducit, ut hâc ratione primi natales in Germania manerent. Tradunt autem Petrum Columnium, sub Henrico IV. Pontificem fugientem, condita arce Zolleria in Suevia consedisse. Plerique tam autorem hujus stirpis agnoscunt Tassilonem, Caroli M. militem, qui manens in Suevia per Danckonem filium Zollerios, per alium Gotboldum Habsburgios & Columnios profecit. Quidam ex Isenbardi Comitis Altorfi, duodecim Guelfis, Tassilonem unum agnoscunt, & Comitem Hachingensem appellant, Danckonem arcem Zolleranam ann. 819. tenuisse à certo parum abest. Vid. Dn D. Spenner. in Genealog. Histor. pag. 136. 157. ubi Danckonis posteros recenset. In Danckonis lineæ Friderici VI. Comitis Zollerani nepoti Eitelfriderico Rudolphus I. Imp. cum Eberhardus ex Vohburgiis ultimus Norib. Burggravius esset extinctus, Burggraviatum sive Franconiæ Ducatum contulit. Inter hujus posteros Fridericus IV. Burggr. Noriberg sub Sigismundo Imp. Elect. Brandeb. constituitur.*]

II. Genealogiam hujus illustrissimæ familiæ exhibet tabula annexa.

Encomium hujus familiæ.

III. Illustrissimæ Marchionum Brandeburgensium familiæ, si quis per singula capita laudes exprimere suscipiat, non mensem, non annum dicendi habebit terminum. Placet mihi paucis multa comprehendere, & Ioachimi Camerarii, (*in proœm. ad Aphthon. progymnasm.*) ductu scribere: *Sive rem militarem spectemus, sive alias laudes, gravitatem, inquam, magnanimitatem, animi constantiam, addamus etiam mansuetudinem & humanitatē, vix invenietur, quorum tam excellens virtus fuerit, ut sit cum Brandeburgensi Illustrissima Domo comparanda.*

Latifundia hujus familiæ.

IV. Restat ut videamus, quibus titulis illustrissimæ huic familiæ tot quæ nunc possidet territoria, tituli, quibus præfulget, privilegia accreverint. [add. *Autor in enumerandis latifundiis Marchionum Brandeburgensium valde prolixus apparet, adeòque nos pauca inde excerpere tantum volumus, curiosum lectorem ad ipsius Dn. Autoris Tomos remittentes.*]

Burggraviatus Noribergensis quid contineat?

V. Burggraviatum Noricum Friderico IV. Rudolphus Habspurgensis Imperator contulit anno, ut nonnulli scribunt, 1273. Investituræ literæ ab Imp. Rudolpho anno 1281. datæ (quæ aliarum jam antea datarum meminerunt:) ita habent: &c.

Investitura de Burggraviatu Noribergensi.

RUDOLPHUS ad universorum igitur, tam præsentium, quàm futurorum, notitiam pervenire volumus, quod nos attendentes, fidem puram, devotionemque sinceram, quam nobilis Vir Fridericus Burggravius de Nurnberg, consanguineus noster, & fidelis dilectus, erga nos, & Romanum gerit Imperium, considerantes quoque grata, fidelia, & laboriosa, quæ sæpe nobis, & ipsi Imperio, fructuosè impendit obsequia, ipsi Friderico Comitiam Burggraviæ in Nurnberg, castrum quod tenet ibidem, custodiam portæ, juxta dictum castrum sitæ, judicium provinciale in Nurnberg, cui etiam vice Imperatoris existens, omne judicium judicans exercebit. Item, quòd officialis ejusdem Burggravii, unâ cum Schultero nostro in civitate Nurnberg, judicio præsideat, & quicquid emolumenti in causa criminali, vel civili, vel sanguinis, vel alia quacunque obvenerit, duas partes ejusdem lucri, idem officialis recipiat. Item, quòd quæcunq; fabrica ferri, dictæ civitatis Nurnberg, duodecim denarios, singulis annis dicto Burggravio solvat: Et quòd de singulis areis citra pontem, in diœcesi Eichstedensi, censum, & tempore messium de qualibet unum messorem recipiat. Insuper quòd tertiam sectam, tertiam arborem de foresto, ac omnia ligna jacentia in eodem, possit tollere, capere & habere. Insuper officium foresti, ab illa parte pontis versus castrum, diœcesis Bambergensis, cum omnibus attinentiis suis, & quòd ibidem forestarium possit ponere, seu locare. Villam Werde, villam Buch, oppidum Suvant, castrum Creussen. Item, decem libras denariorum, reditus de officio Schulteti in Nurnberg, & decem librarum de teloneo ibidem, cum aliis feudis, quæ prædictus Burggravius, & sui progenitores, ab inclitæ recordationis Imperatoribus, & Regibus, nostris prædecessoribus, feudali titulo tenuerunt, & habuerunt, sicut aliàs, de consensu nostrorum principum, Aquisgrani omnia supra dicta, sub cereo nostro sigillo sibi concessimus, sic & nunc ipsi ea concessimus in feudum, & Mariæ suæ filiæ, uxori nobilis viri Comitis de Ottingen, ac cæteris ejusdem Burggravii filiabus, si tamen ipsam Mariam liberos cujuscunque sexus habere, & dictum Burggravium sine herede masculo contingat decedere, ipsa Maria, exclusis cæteris suis sororibus, cum suis liberis, feudis in eisdem succedat. Alioquin eadem feuda ad sorores suas, prædicti Burggravii filias, si eundem Burggravium, sicut dictum est suprà, sine herede masculo, qui omnibus aliis præfertur, mori contigit, liberè ex Regali mansuetudine devolventur &c.

Notabilia circa castra Noremberg ensia.

Debet hic pro informatione notari I. Tempore hujus investituræ Norimbergæ duo fuisse castra in uno eodemque monte vel colle,

Notabilia circa castrũ Norimbergense.

non procul à se invicem distantia. Vnum, die Reichs-Burg / castrum Imperii; alterum, castrum Zollereuse. Illud investiturâ Rudolphi non exprimitur, &, si vera sunt quæ referuntur, tunc temporis præfectum peculiarem ab Imperio habuit (einen Reichs-Pfleger) cui custodia ejusdem concredita ad tempus vitæ Imperatoris; cui autem, mortuo Imperatore, castrum hoc, & custodiam eius [illegible] debeter præfectus, inter Burggravium Fridericum, & civitatem Norimbergam, disputatum fuit. Burggravius affirmavit: Er were des Reichs Burggraf / und hiesse davon ein Burggraf zu Nürnberg / daß er des Reichs-Burg ob Nürnberg solte einnehmen / wann ein Kayser abgieng / und solte der pflegen / und auch innen haben / bis an ein künftiges Reich. Civitas contra asservit; die Burg / und die zu Nürnberg gehörten zu einander / und weren des Reichs / auch hette die Stadt das also hergebracht von alters / und hette dessen gute Urkund / also wer des Reichs Pfleger wer auf der Burg / der solte denen Burgern solche sicherheit thun / wann ein Reich abgieng / daß der Pfleger die Burg einantworten soll den Bürgern / und die solten sie dann inhalten bis an ein künftiges Reich. (pro civitate hac in re pronunciatum legimus *in actis* Teutschen Ordens *contra Nurnberg. p. 133.*) Hinc si aliquando præfectura & custodia castri Imperii apud Burggravios fuit, non jure Burggraviatus, sed speciali Cæsaris gratiâ idem factum fuisse consequitur. Sæpiusve an semel id factum, non ausim dicere: factum tamen me docuit scriptura satis antiqua, in qua legi: Kayser Carl der vierte habe anno 1365. an dem heiligen Christabend / Friderico Burggrafen zu Nürnberg / die Kayserliche und Reichs-Burg zu Nürnberg empfohlen / und dazu eben 500. Gulden von Florentz / die dem Kayser die Bürger zu Nürnberg pflegten jährlich zu geben / item 200. Gülden auf den Juden daselbst / als ferne die dem Kayser folgeten / übergeben / so lang Er (der Kayser) lebete / in aller dermassen / als die der von Kolditz vor innen gehabt. Atque hoc castrum adhuc hodie durat excultum tamen, & amplificatum, diciturque communi nomine die Vesten: Alterum castrum, quod Zollerianum appellavimus, investitura Imperiali comprehensum fuit. Hoc cum aliquando, Friderico Burggravio alibi occupato & absente, Norimbergenses muro & portâ interpositis, a civitate sepàrassent, ipse redux de novo hoc opere coram Imperatore conquestus fuit, qui litem composuit Norimbergæ ann. 1376 die S. Simonis & Iudæ. Wir Carl &c. Sprechen / entscheiden / und heissen wir / mit Craft diß Briefs / und rechtem wissen / daß sie umb allen solchen Auflauf und Stösse der Maur / so die Burger unter der Vesten gemauret haben / fürbaß ewiglich gute Freund seyn sollen / und dasselbe nimmer in keinen zeiten einander zusagen / ohne geferde. Auch sprechen und entscheiden wir daß der Bürger / derselben unser Stadt zu Nürnberg / dieselbe Maur nimmer in keinen Zeiten höher mauren / noch keinerley Zimmer höher bauen sollen / dann allein ein Dach von zweyen spannen hoch / mögen sie über dieselbe Maur / durch wehrungen der Mauren / und daß es das wasser abgetragen / bauen und machen / und sollen sie darüber nicht höher noch keinerley Zimmer oder Vestungen sonst auf die Mauren thun / oder machen / ohne geferde. Auch scheiden und sprechen wir / daß dieselbe unser Bürger / das höltzerne Thor und Rochen / an derselben Mauren abnemen / und abthun sollen / und dasselbe Thor nimmer in keinen zeiten wiederanhengen / vermachen und beschliessen; es were dann / daß solche Nohe und stösse in dem Land / oder in der Stadt entstünden / oder weren / oder daß der Burggraf / oder seine Erben / ihre Feinde leicht würden / so möchten sie dieweil und solche stösse / noht oder Feindschaft werthen / dasselbe Thor schliessen und vermachen; wann aber solche stöß / noht oder Feindschaft gesunnet worden / so sollen Sie dasselb Thor wieder ungeschlossen / und unvermacht bleiben laßen / als vorgeschrieben stehet. &c.

Idem Castrum Christophorum Leiningerum, hostem Friderici I. Electoris Brandeburgensis, exussisse, refert Cernitius. Quod si ita est, credibile fit, si tempus examines, id quod ab incendio salvum remansit, potius quàm reædificatum, Norimbergensibus venditum fuisse. Hodie castri formam non refert, sed in domum frumentariam conversum fuisse dicitur.

11. Notandum, inter Fridericum Burggravium & Norimbergenses, litem ortam fuisse: hanc Electores, cum consilio aliorum Principum Imperij, præsente Imperatore Carolo IV. anno 1362. (*ut d. acta* Teutsch-Ordens *contra Norimberg. p. 134. testantur*) composuisse. Quæ sententia, cum haud exiguam lucem investituræ literis afferat, hic silentio involvenda non est. Ea autem ita se habet præmissis præmittendis. Zu dem Ersten / umb den Wald / genant Nürnberger Forste / und gelegen binnen der Terminen und Gezürck der Pfarr zu Sanct Lorentzen zu Nürnberg / soll der Burggraf bleiben bey den Freyheiten und Rechten / die er und seine Eltern bey Römischen Kaysern und Königen untee gehabe haben / und mit dem Unterschied / were es daß das Reich in denselben Walde legte Kohler / Büttner / Pechrrer oder Pecher / was Gefälle dem Reich davon gefielen / der sollen den Burggrafen ein drittheil gefallen. Die Burggrafen sollen Bauholtz und Brennholtz in dem Forst hauen / als das von alters herkommen ist / und darüber sollen die Burggrafen den Wald nicht verkaufen / noch schadlich verhauen. Der Waldstromer und Otto Forstmeister / und ihre Erben / sollen oberste Forstmeister seyn des ehegenandten Walds / mit solchen Rechten / als sie das von Alters her gebracht haben / und nach ihrer Briefe laut / die Stadt zu Nürnberg / die Dorf / und alle die von alter Recht gehabt haben in demselben Wald / sollen bey ihren Rechten / die sie von alter unter

gehabt haben / bleiben und gehalten werden. Es soll jegliche Hofstat / binnen S. Lorentzen Pfarr / dem Burggrafen einen Tag in dem Jahr in der Erndte leyhen einen Schnitter / und einen Pfenning: Es soll jeglicher Schmid in derselben Pfarr / der ein Esse hat / dem Burggrafen geben alle Jahr einen Schilling Pfenning. Auch mag der Burggraf bey des Reichs Schultheissen in der Stadt zu Nürnberg einen sitzen haben / und was Büß gefallen / von Gerichts wegen / derselben Büß sollen zwey Theil der Burggrafen seyn / und das dritte Theil des Reichs Schultheiß / und von demselben dritten Theil soll der Schultheiß dem Burggrafen geben zehen Pfund Pfenning Nürnberger Wehrung / auch sollen die Burggrafen auf dem Zoll zu Nürnberg / alle Jahr haben zehen Pfund Pfenning Nürnberger Wehrung, etc.

Quòd si illis *manuscriptis Chronicis*, quæ vidi, fides habenda, so haben die Burggrafen jährlichen 1500. fl. Einkommen / oder Steur zu Nürnberg / auch aus einem jeden Hause einen Schnitter zu besolden gehabt / welches man den Schnitterpfenning genennet; sie haben in der Stadt die Burg / die Wag / das Schultheisampt / das Geleit / item die Wälde / sambt vielen Dörfern / und andern Gerechtigkeiten. Ex hisce ad Norimbergenses pervenerunt die Schnitterpfenning aus den Häusern zu S. Lorentz Pfarr (ita & forsassis superior generalitas restringenda) pro 5000. fl. Et à Friderico, hujus familiæ Electore Brandeburgensi primo, in Noribergensem civitatem translata, emptionis titulo, arx Noribergensis, unâ cum quibusdam pagis, quatuor molendinis, & duobus saltibus, pro aureis ducentis quadraginta millibus: quibus aliis addunt die Wage und das Schultheissenampt: Reservatis tamen sibi suisque heredibus, feodis & ecclesiasticis & secularibus, Iudicio Burggraviatus provinciali, venationibus, conductu extra urbem, unà cum aliis Regalibus quàm plurimis. De judicio provinciali sciendum est, cùm illud antiquis temporibus Norimbergæ habitum fuisset, privilegio Friderici III. Imperatoris anno Christi 1456. die lunæ, post festum S. Iacobi (im Schnitt) concessum fuisse Alberto Marchioni Brandeburgensi, & ejusdem heredibus, ac eorum successoribus, ut etiam extra civitatem, alibi in Burggraviatu, vel etiam in aliis ad eosdem Marchiones pertinentibus locis (ausserhalb der Stadt Nürnberg / in dem Burggrafthum / oder andern Enden ihrer Lande und Gebiete) haberi, exercerique possit. Atque cum olim Burggravius ipse huic judicio præsidere adstrictus, Caroli IV. diplomate, anno 1355. Romæ, in festo Paschatis dato, factum fuisse, daß wann der Burggraf / oder seine Erben / nicht selbst dieses Gericht besitzen wollen oder können / sie Macht haben / einen ehrbarn Ritter an ihre Stadt zu setzen; id quod hactenus frequenti usu observatum fuit. Porrò, inter causas, quæ in hoc judicio olim agitatæ, solennissimas, inter cæteras illas fuisse, quas kämpfliche Sachen tunc temporis nominare moris fuit, constitutio, quæ de iisdem lata, antiquitatem suam ipsa indicans nos docet apud Goldast. (*p. 2.* der Reichs Satzung. *pag. 85. & seqq.*) [add. *Dn. Autor est valde prolixus in adducenda ordinatione* des Kampfgerichts des Burggrafthumbs zu Nürnberg: *Quia verò processus ille barbariem spirat nihil inde adduximus.*]

Cæterùm, quanti Imperatores Iudicium provinciale Burggraviatus Norici æstimaverint, non solùm ex privilegiis eidem concessis patet, verùm etiam inde, quòd, cum aliquantisper interquievisset, à Friderico Imperatore, anno 1488. 6. Decembr. Marchionibus Brandeburgensibus, Burggraviis Norimbergensibus, serio injunctum fuerit, ut idem restaurarent, & exerceant.

Fuit etiam ab eodem Imperatore, dicto anno & die, omnibus Imperii Statibus injunctum, ne Marchionibus impedimento essent, quo minus hoc judicium provinciale ad antiquum exercitium revocarent.

Præterea, quo hujus Iudicij exercitium salvum maneret, non solùm Sigismundus, anno 1417. de dato Costenz ac Fridericus anno 1454. sub dato Norimb. & 1456. sub dato Novenstatt, sed etiam Carolus V. Imperator, anno 1521. sub dato Vvorms privilegia, in contrarium à nonnullis obtenta, revocarunt & sustulerunt.

De venditione cujus superius mentio facta illâ notari debet, I. eam consensu & approbatione Sigismundi Imperatoris, (ut literæ ejusdem de dato Cronstadt / A. C. 1427. die Petri ad Cathedram, & Alteræ zu Cronstadt im Würtland / eodem anno an der nehsten Mittwoch nach S. Johann Baptisten tag / testantur) factam. II. Literas venditionis confectas anno 1427. Norimbergæ am Freytag nach S. Johannis Baptistæ Tag Sonnenwende genannt. III. Venditionem cum variarum, nec unius modi rerum fuerit, tribus distinctis instrumentis, uno eodemque die & loco, datis, expressam. Primo instrumento, Fridericus Elector Brandeburgensis, Burggravius Norimbergensis, nomine suo, conjugis, liberorum & heredum, vendit den Bürgern Raht und der Stadt gemeinlich zu Nürnberg / und allen ihren nachkommen zu Urbet / und zu einem stäten immer ewigen Kauff / schlechtlich / vor ledig / und vor unverkümmert / und vor Lehen / (1.) Seine Burg / ob der Stadt zu Nürnberg / mit Thürnen / allen Gemäuren / Gebäuen und Hofreitten / mit ihrem Begriff / inwendig gegen die Stadt Nürnberg / und auch gegen Felde. (2.) Die Freyung / die auf derselben Burg ist. (3.) Die Pflegnüß und Beschliessung der Pforten der Brug. (4.) Die Behausung und Hofreit darbey / genannt des von Brauneck Behausung. (5.) Das Ampt und Gerichte auf derselben Burg. (6. Die zugehörende zween Gärten / Häuser und Hofstätte / auswendig und unter derselben Burg gegen Felde / so N. und N. innen haben. 7. Die Dörfer / Werde / mitsammt den Düran Hoff / Schuigling / Buch /

Schnepfen-

Schnepfenreut vnd zum Hofleins. (8. Item vier Mühlen / eine in der Stadt / genannt die Papiermühl / die dritte zu Werde / vnd die vierte zu Schnigling gelegen. (9.) Die Lehenschaft der Vicarie auf der Burg. (10.) Und was die Burggrafen / von der Kirchen wegen / zu Werde erlanget oder erworben. (11. Auch das alles vnd jegliches / als es begriffen hat / mit allen ihren Ehren / Freyheiten / Privilegien / Renten / Nutzen / Felden / Steuren / Diensten / Zugehörungen / Gewohnheiten vnd Rechten / an Wasser / an Fischweide / an Wohne / an Weide / an Felder / an Aeckern / Wiesen / Holtze / vnd andern Dingen / ob der Erden / vnd vnter der Erden / besucht vnd vnbesucht / oder wie dieses alles / vnd jegliches genandt ist / vnd Namen haben mag / es sey in diesem Brief benannt oder nicht / nichts ausgenommen / als der Burggrafen Vordern / vnd Sie / die Verkauffere / das alles vnd jegliches / bishero zu Lehen von dem Heil. Reich innen gehabt / hergebracht / besessen vnd genossen haben. Excipiuntur autem ab hac venditione, vnd werden dem Herrn Venditori, auch der Herrschaft Erben vnd Nachkommen am Burggrafthumb vorbehalten / 1.) Die Lehen / Geistlich vnd Weltlich. (2.) Das Landgericht des Burggrafthums zu Nürnberg. (3.) Die Wildbahn. (4.) Das Gleid auswendig der Stadt. (5.) Und andere des Burggrafthums Herrligkeiten / Rechten vnd Gütere / so in diesem vnd andern Briefen nicht verkauft worden. Secundo instrumento venditio celebrata dicitur, zu Urbet / für ledig / vnd vnverkümmert / vnd vor Lehen. (1.) Alles der Herren Burggrafen Rechte / an vnd auf dem Walde bey Nürnberg / auf dem Lande vnd der seiten S. Sebalds Pfar gelegen / mit samt dem Schafhofe / genannt Katzenlohe / Forstgerichte / Erbforster / Forster / Forstrechten / Holtzrechten / Holtzkorn / Zeitlern / Zeittelgütern / vnd mit allen andern Ehren / Freyheiten / Privilegien / Renten / Nutzen / &c. (2.) Alle der Burggrafen Rechte / an vnd auf dem Nürnberger Wald auf dem Lande / vnd auf der seiten S. Lorentz Pfar gelegen / was zu solchem Wald vnd Gütern gehört / nichts ausgenommen an beyden Walden / dann alleine der Burggrafen Wildban / Lehen vnd Gleitte / vnd vnschädlich der Rechten ihrer Leute vnd Güter / vmb vnd an beyden vorgeschriebenen Wälden / die vor Alters Recht darinnen gehabt haben / vnd haben sollen / als Herkommen ist / nach Rechte vnd Herkommen derselben Forstgerichten vnd Wälde. (3.) Die zween dritte Theil des Schultzen-Ampts vnd Gerichts zu Nürnberg / zehen Pfund Pfenning jährlicher Gülten auf dem dritten drittentheil desselben Schultzen-Ampts vnd Gerichts zu erbe. (4.) Und zehen Pfund Pfenning jährlicher Gülte auf dem Zoll zu Nürnberg zu erbe. Tertio instrumento werden der Stadt Nürnberg übergeben: (1.) all der Burggrafen Rechte vnd Pfandschaften / an vnd auf dem einen dritten Theil des Schultheissen-Ampts / vnd Gerichts zu Nürnberg / vnd (2.) alle dero Recht vnd Pfandschaften / an vnd auf dem Zoll zu Nürnberg / wie das alles vnd jegliches die Burggrafen vom Heiligen Römischen Reich in Pfandschaft weiß / vor 6000. Pfund guter alter Heller / vnd vor 4000. fl. gut an Gold / vnd schwer am Gewicht / innen gehabt vnd genossen. (3.) Item Rechte der Pfandschaften / an vnd auf dem Zeidelgerichte / Zeidlern / Zeidelgütern vnd Hönniggelde zu Feucht / als die Burggrafen das vom Heil. Römischen Reich in Pfandschaft / für 200. Marck lötiges Silbers / innen gehabt vnd besessen. Doch wird hierbey in allem / den Kayser vnd Reich / die Lösung dieser Pfand vorbehalten. Das pretium so hievor die emptores geben / ist / das wie hoch jegliches Stück verpfändet gewesen. Quæ si ita se habent, quantum Münstero (*lib. 3. Cosmograph. cap. 385. pag. 905.*) tribui conveniat, in aperto est. Scribit is, prædictum Fridericum Noribergensibus tradidisse omnia, quæ in civitate habebat jura, nihil præter nudum sibi reservasse titulum, hocque modo Burggravium Noricum esse desiisse.

Beyreut Cadelsburg.

VI. Beyreut / Cadelsburg / & alia nonnulla ad Salam, & Mœni tractum sita, Fridericus ille, quem pro primo Burggravio communiter habent, obtinuit matrimonio priori cum Elisabetha, Ottonis Meraniæ Ducis ultimi filia, ad quam ex hereditate paterna multa devoluta. Ferunt nonnulli, ad Burggraviatum Noricum pertinuisse tam Beyruim quàm Cadelsburgum: alij dicunt, Fridericum ex allodiali feudalem fecisse, atque ab Abbate Elvvangensi pro feudo suscepisse, eâ conditione, ut ad metam successorum voluntatem, quousque visum, recognitio hæc feudalis duraret, qui si nollent, so möchten sie es auffsagen / vnd doch einen Hof zu Remendorf im Ampt Cadelsburg / vnd in dem Ampt Beyreut blos zu Lehen empfangen.

Blassenburg Culmbach.

VII. Die Herrschaft Blassenburg / samt Culmbach / Iohannes & Albertus Burggravij sibi compararunt anno 1336. à Comite Ottone von Orlamund / vnà mit dem Closter Himmelcron pro 7300. Pfund Heller. Cum hac narratione tamen non conveniunt literæ Ioannis Burggravij Noribergensis de dato Culmbach, anno 1338. quibus notum fecit se tunc pignoris jure tenuisse Culmbacum, cum aliis nonnullis bonis spectantibus ad Comitem Ottonem de Orlamunda, Dominum Blassenburgi; quibus literis major fides adhibenda, quàm relationi aliorum.

Borussia quomodo ad Marchiones Brand. pervenerit.

VIII. Albertus III. primùm ordinis Teutonici in Borussia Magister generalis, posteà Ducatum Borussiæ à Rege Poloniæ feudi nomine suscepit. Ioachimus II. Elector Brandeburgensis à Sigismondo, Rege Poloniæ, cujus sororem in matrimonio habebat, successionem in Ducatum Borussiæ obtinuit hereditariam anno 1569. [add. *Modernus Dn. Elector Fridericus Vvilhelmus an. 1662. superioritatem in Borussiam à Polonis accepit. Feudalem tamen causam in Borussia Ducali hic ex addi-*

tionibus Tom. 4. Dn. Autoris subjiciam & quoad fieri potest, superfluis resectis contraham.]

De Borussia, inter Reges Poloniæ, & Ordinem Equitum Teutonicorum, atque Imperium Romano-Germanicum, à quo Equites isti Borussiam in feudum acceperunt, magnæ contentiones & bella fuerunt. Polonus eam sui juris esse dixit, & armis rationes addidit, quas ejusdem Orator anno 1548. in Comitiis Augustanis, oratione scripto comprehensa Cæsari & Statibus per compendium, exhibuit: (Sleidan. *lib.* 20. *comment. in pr.*) Prussiæ scilicet bonam partem ordini Teutonico Poloniæ Reges eâ conditione concessisse, ut in Christiani nominis hostes, eorum uterentur operâ, sed illos magnâ quadam ingratitudine violatis pactis, in suos Dominos arma convertisse. Itaque sæpe pugnatum, sæpe renovata fuisse pacta. Tandemque Casimirum Regem, Sigismundi patrem, ingenti prælio superatos Teutonicos Equites, ad pacis conditiones adegisse, quibus inter alia pactum fuerit, ut Poloniæ Reges imposterum pro suo magistratu, per fidem & jusjurandum, agnoscerent. Verùm extitisse posteà quosdam ejus ordinis magistros, qui discesserint à pactis, & in tutelam alienam se dederint. In his fuisse Albertum Brandeburgicum, qui cum ex pacto teneretur, Regi avunculo dare fidem intra semestre, id facere recusaverit. Eum autem, cum post leviora prælia, & direptiones se inferiorem esse cognovisset, induciarum causâ venisse ad Regem: sed hoc ipso tempore auxilio ex Germania misso, viribus auctum, infectâ re discessisse, & cœpisse bellum redintegrare. Verùm cùm non multò pòst se defectum agnosceret, quod anteà simulaverat, tunc seriò coactum fuisse agere, ut pacem impetraret. Eam autem, intercessione quorundam, his legibus constitutam fuisse, ut Regi per jusjurandum fidem daret, & ea faceret omnia, quæ fidelem beneficiarium atque clientem decent. Certum esse igitur, Prussiam post hominum memoriam, & inde ab eo tempore, quo religione Christianâ primùm imbuta fuit, & jure belli, & pactionibus multis ad Poloniam pertinuisse. Nam si qui alii juris aliquid in eam sibi vindicaverint, id Magistrorum ordinis insolentiâ factum esse & injuriâ, qui cum essent, Poloniæ quidem Regum permissu, Germani, sæpe conati fuerint Prussiam ad alienos transferre; hancque rem & multarum offensionum inter Germanos, atque Polonos causam fuisse, & decretum etiam illud excitâsse, quo proscriptus fuerit Albertus Marchio. Sed nihil juris habuisse proscribentes in clientem alienum. Quodque in judicium non venerit, citatus à non suis judicibus, id Regis Poloniæ mandato fecisse, in quem omnis sit derivanda culpa, si quæ tamen esse possit. Sin autem ideo proscriptus fuerit, quia pro magistratu Regem agnoverit, id sanè cumprimis esse iniquum, pœnas videlicet aliquem ideo dare, quòd officium fecerit. Ut ergo proscriptionis Decretum illud injustum, & illegitimum aboleatur, Regem à Cæsare & Imperii Ordinibus flagitare.

Controversia finium Imperii circa Borussiam.

Ad hanc Legati Poloniæ orationem, Teutonicorum Equitum Magister, inter alia respondit iisdem in comitiis: Annis ab hinc ferè quadringentis, cum in Barbaros, qui Christianos per Asiam & Africam vehementer affligebant, publicum susciperetur bellum, institutum fuisse Teutonicorum ordinem, quem & Cæsares munificè locupletaverint, & Pontifices confirmaverint. Ejus ordinis milites, aliquot annis difficillima bella deinde gessisse, iis in locis pro Republica Christiana, sed ingenti acceptâ calamitate diversa per loca dissipatos fuisse, atque disjectos. Per idem vero tempus Mazoviæ Ducem, Conradum, graviter afflictum à Prussis, qui tum Christianæ religionis hostes erant, cumque sese tueri diutius, & ab illis defendere non posset, primò Romanum Pontificem implorâsse, ut cœlesti & immortali proposito præmio homines ad arma, sicut fieri solet, vocaret; deinde ordinem Teutonicum sibi conjunxisse, & Culmensem agrum omnem, Prussiæ finitimum, atque ut magis excitaret, Prussiam totam dedisse occupandam. Eam donationem Fridericum II. Cæsarem confirmâsse, & ei, qui tum erat, ordinis Magistro permisisse, ut Prussis bellum faceret, & si debellaret, in perpetuum eâ regione potiretur. Fuisse hoc anno salutis M. CC. XXVI. Sic adeò ordinem Teutonicum, Cæsaris & Pontificum, & Imperii Principum auxiliis, continuato bello, per annos ferè LIII. in suam demû potestatem subegisse Prussiam, & ad religionem Christianam deduxisse, ac Episcopatibus aliquot, atque Collegiis decorâsse. Arces etiam, & urbes in ea construxisse, ut esset iis locis veluti muros, atque propugnaculum Imperii, & nobilitatis Germaniæ perfugium. Et ita quidem partem ejus regionis in ordinis potestate permansisse, ad annum usque salutis M. CCCC. L. alteram verò partem ad Albertum usque Brandeburgicum. Cum deinde Lituani, Tartaris conjuncti, bellum facerent Polonis, atque Mazoviis, ordinis Teutonici milites, professionis instituti sui memores, sumptis armis longè latèque profligâsse Lituanos, in ipsorum ingressi fines: Itaque diuturnam pacem & amicitiam ordini fuisse cum Polonis, donec Lituanus quidam Princeps, Poloniæ Rex fuerit creatus. Illum, ut suæ gentis cladem, atque dedecus ulcisceretur, bellum ordini repente fecisse, & adjutum à Barbaris, maximum damnum dedisse. Sed repulsum ab ordine, & exutum bona suæ ditionis parte, non lætum ejus belli finem habuisse, ita quidem, ut ad Concilium Constantiense querimoniam detulerit. Intervenisse posteà decretum, ut quam belli jure ordo tenebat partem, Poloniæ redderet. Ad hunc modum auctum iterum, accepti beneficii memoriam deposuisse, bellum redintegrâsse, & quasdam ordinis provincias, Poloniæ ditiones esse contendisse. Et quanquam intercessione duorum Regum, Hungariæ atque Bohemiæ, transactum fuerit, recruduisse tamen vulnus, & demum ad Sigismundum Cæsarem delatam

causam

causam fuisse, qui priorem transactionem, Regum arbitrio factam, comprobaverit. Sed nec sic quidem Polonum conquievisse, & bellum rursus excitâsse, quòd vigesimo quarto post anno Tornij compositum fuerit, Ladislao Rege. Qua quidem in pacificatione, ille ab omni lite discesserit, neque se Prussiæ Dominum, aut heredem vocaverit, & successores omnes obligaverit, ut intra anni tempus, ab inito magistratu, jurarent se ratam habituros hanc pacem, & ad idem jusjurandum, Episcopos, ac Regni cæteros ordines, adigerent, & ut decimo quoque anno jusjurandum hoc renovaretur. Hoc etiam tunc pactum fuisse, si quis Poloniæ Rex, deinceps Prussiæ Magistro bellum moveret, ne populus ei parere teneretur, vel auxiliari, sed ut pacem utique colerent. Et hanc quidem transactionem circiter ducentis fuisse obsignatam sigillis. Verùm non amplius quatuordecim annis eam pacem durâsse. Anno enim salutis M. CCCC. L. populum facta rebellione conjurâsse adversus Magistrum; & licèt Pontifex, atque Cæsareos proscriberent, Fridericusque III. cognitionem fieri peteret, tamen non destitisse, ut LXX. circiter oppida, & arces, unâ die defecerint. Huic illorum conjurationi Poloniæ Regem Casimirum, Sigismundi patrem, sese conjunxisse, & ordinem Teutonicum in eas redegisse angustias, ut qui tum erat ordinis Magister, præsentis periculi metu coactus, qui vel in constantissimum virum caderet, ut & provinciam retineret, & salvus ipse in provincia esse posset, iniquissimis conditionibus transegerit; nulla, vel Pontificis, vel Cæsaris, vel Imperij Ordinum interveniente auctoritate. Hujus pacis inter alia has esse leges ut Prussiæ Magistri deinceps, intra sextum mensem, ab inito magistratu, Poloniæ Regem adirent, & per jusjurandum pro Domino agnoscerent, eique ferrent opem in quoscunque: Polonos quoque reciperent in ordinem, non minus quam Germanos, & ad Præfecturas etiam admitterent; & quas deinceps ordo acquireret facultates, eas ad Poloniæ Regum clientelam deferrent. Has videlicet conditiones, non solùm ad privatum Ordinis, sed ad publicum etiam Imperij, & Nobilitatis Germanicę detrimentum, atque dedecus pertinere. Itaque fuisse ab eo tempore magistros, qui perspecta rei iniquitate, graves ea de re querimonias habuerint, ad Pontifices, & Cæsares, veruntamen coactos jurâvisse. Et Prussiam quidem in imperij clientela permansisse, ad Fridericum usque Saxonem, & Albertum Brandeburgicum, ordinis Magistros. Nam eos fidem Poloniæ Regibus dare noluisse, eò, quòd neque Pontifex, neque Cæsar transactionem illam Casimiri comprobassent, & quod anno M. D. Maximilianus Cæsar, in Comitiis Augustæ, facto decreto, jussisset, fidem Imperio tantùm præstari. Cumque deinde minuendæ controversiæ causa diem Maximilianus indixisset Passavij, quod factum anno M. D. X. missis eò Legatis nihil omnino confici potuisse, unde postremum illud bellum fuerit insecutum. Sed & Albertum Marchionem ipsum, Norimbergę fuisse, in Comitiis, ante annum vigesimum quartum, & ut Imperij Principem locum habuisse inter alios, & decretum ibi factum obsignâsse. Planum igitur esse, neque Poloniæ Regem habere quicquam juris in Prussiam, nec Alberto licuisse in illius sese dare fidem, atque clientelam. (Videatur Sleidanus *dicto libro 10. Commentar. in pr.* Thuanus *lib. 1. histor. pagina 18. & lib 5. pag. 93.* atque Goldastus in Reichs-handlungen *a pag. 149. usque ad pag. 186.*)

Imperium autem Prussiam ad se pertinere non solùm proscriptione Alberti testatum fecit, sed etiam cassatione transactionis factæ inter Regem Poloniæ & Albertum, cæterosque Marchiones Brandeburgicos. Præterea debet add Recessus de an M. D. Augustæ (*tit.* vom Hochmeister in Preussen.) Sed cùm an. 1512. idem Magister Teutonici Ordinis auxilium ab Imperio sollicitaret, remissius agi, & dubium moveri cœpit, quod fortassis, ne certum jus Imperij incertum redderetur, moveri non debuisset. (R.A. zu Trier und Cölln/ *anno* 1512. aufgericht/ §. den Hochmeister.) Non cessavit tamen Albertus Marchio Brandeburgensis, tum temporis ordinis Teutonici magnus Magister, se defendere contra Polonum, & pactis anno 1521 in annos quatuor induciis, subinde sollicitare Cæsarem & Ordines Imperij de auxiliis, tam literis absens, quàm voce præsens, in comitiis Norimbergæ habitis anno 1514. Cùm autem Cæsar esset bello Gallico impeditus, & Turca in Hungariam impetum faceret, ac seditione rusticorum distineretur Germania, sic, ut auxilium inde nullum expectari posset, & jam exirent induciæ, pacem cum Polono fecit (Sleidanus *libr. 5. Coram. prope finem*) & Borussiam feudi lege ab eo suscepit, ann. 1525. Terræ autem civitates oppida, & arces infrà scriptæ in perpetuum & indivisum feudum ipsi datæ & de illis per vexilli traditionem investitus, videlicet de arce Kunisperg cum tribus civitatibus: item arce & oppido Luchstett, Wargen, Girmau, Puheten, Rudau, Schoken, Caihmen, Ciemitten, Wuda, Tapiau, Taplauken, Narbeten, Insterburg, Allenburg, Vvenstern, Gordaven, Angerburg, Nordenburg, Labiau, Laukisken, Tilset, Ragnet, Rositten, Vvinsberg, Memel, Brandenburg, Creuzburg, Fridland, Dumenau Barten, Letzen, Balge Heiligenpeil, Czniten, Landsberg, Preuseeylau, Bartenstein, Schiten. Sensburg, Rain, Rastenburg, Li. k. Iohannsburck, Holland, Liebstat, Mühausen, Monungen, Passenheim, Ortelsburg, Osterrode, Hoënstein Neidenburg, Soldan, Ilgenburg, Schippenpeil, Teutschelau, Preuschmarckt, Liebemöld, Salveld, Riseburg, Marienvverder, Tirenburg, Labtau, Schonberg, Bauunden, Iurgenburg, Rosenberg, Gardensche, Neuhaus, Frienstat, Salau, Vischhausen, Bischofvverde, Medenau, cum omnibus & singulis subditis, vasallis, fructibus, Dominiis, Superioritatibus, Libertatibus & juribus, unà cum omnibus arcibus, civitatibus, foris, villis, mansis, curiis, mulendinis, molendinorum locis, vectigalibus, reditibus, teloniis, servitiis, feudis spiritualibus & secularibus, lacubus,

fluminibus, piscationibus, aquis, aquarum decursibus, feiarum lustris, ferarum meatibus, venationibus, sylvis, nemoribus, pascuis, pratis, actibus, etiam cum omnibus metallis, quæ modo sunt, seu in futuro fieri possunt, auro, argento, cupro, stanno, plumbo & salinis, super & subter terram, similiter unà cum omnibus & singulis eminentiis juribus & pertinentiis universis, nullis exceptis, sicuti ejusmodi terras priores Magistri generales, & idem ordo habuere, & usque ad præsens nupetrime gestum bellum, usu & fructu tenuerunt, imposterum perpetuò & hereditariè in commune & individuum feudum tenendi, habendi, fruendi, utendi & possidendi.

Hinc cum Rex Poloniæ partem tantùm Borussiæ, Alberto feudi titulo concessisset, distinctio firmata fuit, inter Borussiam Regalem & Borussiam Ducalem. Sub Regali continentur, Dantiscum, Elbinga, Mariæburgum, Grandentium, Bromberga, Culma &c. Sub Ducali autem veniunt loca illa, quæ modò expressa, Regalis insignia sunt, aquila nigra in campo albo, & manus extensa gladium ferens: Ducalis autem, aquila nigra coronam gerens in collo, & in pectore impressam literam S. quæ Sigismundum notat, quòd is primùm Alberto Brandeburgico eam provinciam feudali lege concesserit. Primâ hac investiturâ, comprehensi fuerunt, unà cum Alberto, tres eiusdem fratres, Marchiones Brandeburgenses, Georgius, Casimirus & Iohannes, ac omnium horum quatuor, legitimi feudi heredes masculi. Posthæc, cum duo expræd ictis fratribus, non relictâ prole masculâ, è vivis excessissent, Ioachimus II. ipse quoque Marchio Brandeburgensis, & Elector, investituram feudi Prutenici simultaneam, per legatos suos à Rege Sigismundo petiit, quæ eidem anno 1559. 7. Febr. in conventu generali Petricoviæ, à Rege, summâ voluntate & assensu Senatus Regni, promissa fuit, & tunc facta fuisset, si Legati Electoris ad hanc suscipiendam integram facultatem habuissent. Ergo res dilata fuit usque ad comitia, quæ anno 1562. inchoata, & 1563. Petricoviæ finita fuerunt. Porrò, Alberto anno 1568. 20. Martii denato, Albertus Fridericus patris in Ducatu Borussiæ successit, ac de eodem anno 1569. in Comitiis Lublinensibus à Rege investitus fuit, ubi literis investituræ successio feudalis ad prædictum Ioachimum II. Electorem, & ad Iohannem Georgium, ejus filium successoresque masculos ex lumbis eius procedentes, & in Electoratu succedentes, nominetenus extensa.

Postquam verò Ioachimus II. Elector vitam cum morte, anno 1571. 3. Ianuarii commutâsset, Iohannes Georgius, eiusdem filius, & in Electoratu successor, missis ad Regem legatis, se promptum & paratum testatus est ad ea, quæ feudi Prutenici nomine facere tenetur. Rex memor, quid in Comitiis Lublinensibus anno 1569. actum, eum nempe per legatos ad contactum vexilli tunc admissum fuisse, simultaneam investituram firmavit; cætera autem, quæ Electori vasallo incumberent, ad Comitia reiecit, rescripto de 16. Septemb. anno 1571. Hæc cum Warsoviæ sequenti anno 1572. celebrarentur, idem Rex literis 26. Martii disertè declaravit, Electorem ad alias conditiones, præter eas, quæ homagio, Lublini superioribus annis facto, expressæ fuerant, obligatum non esse. Secuta deinceps regis Augusti morte, Henricus Valesius ad regnum è Gallia vocatus, Electorem Iohannem Georgium, renovationem & investituram feudi Prutenici, coniunctim cum Alberto Friderico Duce Prussiæ, per legatos petentem, benignâ responsione, ut patriam moram, cuius causâ negotiorum moles esset, æquo animo ferret, & futura Comitia expectaret, admonuit, literis 4. Aprilis Cracoviæ 1574. datis, & subscriptione Francisci, Episcopi Cracoviensis, & Vicecancellarii regni munitis. Verùm Rex ipse Comitia non expectavit, sed morte fratris Caroli IX. Regis Galliæ cognita, ad paternum regnum, relictâ Poloniâ, se contulit, & Stephanus Battoreus Poloniæ Rex factus est. Hic ab Electoris Iohannis Georgij legatis, ut simultaneam investituram confirmaret, interpellatus, petitionem justam agnovit, & ut ad Comitia, in quibus Georgius Fridericus Marchio (tutor Alberti Friderici, mente laborantis, Ducis Borussiæ) homagium præstiturus erat, juris sui conservandi causâ Elector mitteret legatos, suasor fuit, literis 16. Decembris anno 1577. Mariæburgæ datis. Cum anno 1578. Georgius Fridericus ipse præsens, Warsoviæ publicâ solennitate investiretur, Electoris & filij legati ad contactum vexilli, in signum investituræ simultaneæ, admissi sunt, & renovatio ac confirmatio feudi facta fuit, literis 5. Martij dicti anni, in fidem rei gestæ, à Rege propriâ manu subscriptis, & sigillo Regni munitis, in quibus præter alios, Regni Senatores quinquaginta quinque recensentur. Hujus investituræ solennibus vix ad calcem perductis, in publico theatro Nobilis quidam Polonus, sermone ad Regem converso, submissâ voce dixit: Ego protestor, nomine Nunciorum terrestrium, contra Electorem Brandeburgensem, & ejus filium, Administratorem Magdeburgensem, & ajo, quòd nihil juris habeant in hac re: huic ferè à latere juncti steterunt, Waivvoda Kussiæ, & adhuc alios, qui addiderunt, se hanc protestationem reiterare, nomine Senatorum & consiliariorum: quod cùm admirabundi audivissent legati Electoris Saxoniæ, qui ad dextram Regis Poloniæ sedebant, unus ex iisdem Cancellarium Regni, Zamoiscium interrogavit, quidnam hisce intempestivis protestationibus ageretur? cui Cancellarius respondit, non esse curandos illos fumos. Quanquam verò legati Brandeburgenses, procul à protestantibus stantes, eorum verba non percepissent, attamen cum de hoc conatu anteà fuissent certiores redditi, publicæ gratiarum actioni ad Regem, etiam hoc adjecerunt, se prætensas protestationes, si quæ intergositæ, suo loco relinquere, ita tamen

tamen ne per eas acquisito juri, pactis, concessionibus & investituris Regiis, suorum Principum, legitimè partis, ullum fieret præjudicium: cumque posteà à legatis Saxoniæ Electoris audivissent, quomodo, protestationes, & quibus verbis factæ fuissent, scripto Regi oblato protestantibus contradixerunt, etiam cum ordinibus propterea acturi, nisi Rex solenni rescripto 11. Martij contestatus, protestationes se invito factas, nec attendi debere, nullius enim jus vel minuere, vel augere; prætereàque suasor fuisset, intermittendi tractationem cum Ordinibus, quam intempestivam, neque necessariam judicabat. Salvum hoc modo non tantùm per totum ejus vitæ curriculum jus Marchionum Brandeburgensium permansit, verùm etiam Sigismundus III. successor regni, in Conventu generali Varsoviæ 18. April, anno 1589. simultaneâ investiturâ illud iterum confirmavit, ac objectam & tunc reiteratam protestationem, in eo statu, in quo anteà fuerat, integram, hac mente reliquit, ne alterutrius partis juri derogatum vellet. Anno 1603. Marchione Georgio Friderico, qui curator hactenus fuerat Ducis Borussiæ, Alberti Friderici, mente capti, mortuo, contraria studia, magnis incrementis aucta, publicè iterum innotuerunt, quando non solum Ioachimo Friderico Electori, de curatela Alberti Friderici, sed etiam universæ Iohannis Georgij Electoris posteritati masculæ, controversia de investiturâ & successione mota fuit. Cui sopiendæ, Marchiones Brandeburgenses, à Iohanne Georgio Electore descendentes, jura sua explicârunt, & ut omnia obstacula removerentur, intercessionibus variis, Regum, Electorum, Principum, &c. simul usi sunt. Dilata & protracta tamen causa per varia comitia, tandem anno 1611. Elector Iohannes Sigismudus, cum fratribus, de Ducatu Prussiæ novis conditionibus investitus fuit.

Postquam autem hac investiturâ cæteri Marchiones Brandeburgenses, descendentes Ioannis Georgij, Electoris, præter spem & opinionem a successione Ducatus Prutenici se excludi percepissent, statim, & deinceps reiteratis vicibus, contrà protestati sunt, ac juris sui integritatem exposuerunt, varijs in Comitijs, sed frustra ferè hactenus omnia. Ne verò quisquam de eorum, quos hodie negotium concernit, Illustrissimorum Marchionum Brandeburgensium, diligentiâ dubitandi ansam arripiat, Manifestum quod sequitur obstaculo est:

Jus Marchionum in Culmbach & Anspach in Prussiam.

Nos Divinâ favente Gratiâ, CHRISTIANUS & ALBERTUS, Marchiones Brandeburgenses, Prussiæ, Stetini, Pomeranorum, Cassubiorum Vandalorumque nec non in Silesia Crosnæ & Carnoviæ, Duces, Burggravij Noribergenses, Rugiæ Principes, &c. Agnati, universis & singulis, cujuscunque dignitatis & ordinis, ad quos hæ spectabunt & pervenient, Salutem! quibus rationibus & modis Ducatus Prussiæ, Electori & Principali Familiæ nostræ, sub D. Sigismundo I. Rege Poloniæ, anno salutis reparatæ 1525. accreverit, & Avo Proavoque nostro, quondam Ioachimo II. Marchioni & Electori Brandeburgico, & ei, perpetuò ex illius legitima posteritate in Electoratum succedet, simultanea investitura dicti Ducatus Prussiæ, in generali Regni Conventu Petricoviæ d. 7. Februar. anno 1559 & promissa, & quadriennio pòst in publicis Comitijs more solenni collata, desuperque literæ manu sigilloque Regio munitæ, confectæ traditæque sint, in quibus præmorati Dn. Avi Proavique nostri Filius, Electoratus successor, Dn. Iohannes Georgius, Dn. Parens & Avus noster, piissimæ memoriæ, nominetenus omnesque masculi heredes, qui in Electoratu, loco & tempore suo, successuri essent, exprimuntur & comprehenduntur: perinde ut in Comitijs Lublineosibus, anno 1569. iisdem, & successoribus eorundem masculis, ex lumbis eorum procedentibus, & in Electoratu succedentibus, simili instrumento Regio, cautum, prospectumque sit, notum esse & plerisque constare putamus. Hujus juris feudalis renovationem Majores nostri toties acquisiverunt, quoties id casus tulit, vel intuitu Serenissimorum Regum Poloniæ, HENRICI, STEPHANI, SIGISMUNDI III. vel Electorum Marchionumque Brandeburgensium, ALBERTI FRIDERICI, IOACHIMI FRIDERICI, IOANNIS SIGISMUNDI & GEORGII GUILHELMI, omnium gloriosæ & inclytæ recordationis. Successione tandem Principalis Burggraviatus Norici & Provinciarum Franconicarum, defuncto (anno seculi hujus tertio) Domino GEORGIO FRIDERICO, Marchione, ad Nos, nostrumque Fratrem, ac Patrem IOACHIMUM ERNESTUM, Marchionem ex IOACHIMI & IOANNIS GEORGII Electorum lumbis natos descendentes, legitimè delatâ, nihil intermissum est, quod feudorum jura usqua à nobis, & fratre parenteque nostro, postulare videbantur. Non tantùm enim coram facie Regis, integerrimique Senatus, negotium nostrum gesserunt Agnati nostri, Electorales Brandeburgici, tanquam capita familiæ, eorundemque Consilarij & Legati, qui de jure nostro publicè aliquoties dixerunt: sed ipsi æquè ac pater fraterque noster, quoad vixit, compluries, ab anno 1605. hucusque declarandæ reverentiæ, observantiæque nostræ, erga Serenissimos Reges, Senatumque Regni Poloniæ, non sine magnis impensis, Viros Illustres, Generosos, Nobiles & Clarissimos, qui de affectu, animoque nostro, erga potentissimum Regnum testarentur, jura simultaneæ investituræ nostræ docerent, & in memoriam Regum, Procerumque, si opus, revocarent, & quod res postularet, agerent, ablegavimus. Quotiescunque verò per Legatos Comitiis Regiis ex causis gravissimis, adesse nequivimus, dum vel serò nimis indictionum Conventuum Regni notitiam consecuti sumus, vel alia, pro statu Imperii nimis obvia impedimenta, intervenerunt, literarum commercio medioque subinde usi fuimus. Cujus rei fidem omnibus dare possemus, enarratione temporis, personarum, actorum, alis;

rumque circumſtantiarum, ſi hoc jam ageremus, & ſtudii diligentiæque noſtræ continuæ, Divis Regibus defunctis adhibitæ, luculentiſſima teſtimonia, apud acta Regia non tanta extarent, quæ allegaſſe modò ſufficiat. Poſtquam gubernacula Regni, Sereniſſimo & Potentiſſimo Principi ac Domino, Domino VLADISLAO IV. Regi &c. anno 1633. & à S. Regia Majeſtate Domino GEORGIO GUILHELMO, Marchioni & Electori, inveſtitura Ducatus Pruſſiæ collata fuit, æquè nihil antiquius habuimus, quàm ut Conventibus & Solennibus propterea inſtitutis intereſſe potuiſſemus; verùm Bellonæ furor Principatus & ditiones noſtras ita occupavit, & ferè peſſumdedit, ut nos CHRISTIANUS Marchio (Nobis ALBERTO, Marchione in peregrinationibus exoticis tum occupato, minorenne) neceſſe habuerimus, excuſatorias ſimul & gratulatorias literas ad Regiam Majeſtatem & Proceres Regni dare, quæ ex Regia Curia Varſavienſi ad caſtra Smolenskiana tranſmiſſæ ſunt, & Regium reſponſum, datum in Caſtris ultra Smolenskum, ad Boryſthenem die 15. Menſis Decembris obtinuerunt.

Longum præterea eſſet referre, quâ curâ & aſſiduitate, Frater & Agnatus noſter, Dominus SIGISMUNDUS, Marchio (cui partes noſtras commendavimus) hoc negotium noſtrum, ſimultaneæ inveſtituræ Ducatus, cùm ipſe, tum per diverſos agentes, & mandatarios, cùm aliàs, tum inprimis occaſione tractatuum pacis inter Sereniſſimas Coronas, Poloniæ & Sueciæ, (quibus nomine Electoris Brandeburgici, quondam Domini Agnati noſtri honoratiſſimi, GEORGII GUILHELMI, Marchionis, non ſine felici ſucceſſu interfuit) & cum ipſa Regia Majeſtate, & cum Illuſtriſſimis, Reverendiſſimis, Illuſtribus, Magnificis, & Generoſis Dominis Senatoribus, Officialibus & Equitibus, in Conventibus Polonicis, Lithuanicis, & Prutenicis geſſerit. Quorum geſtorum luculentiſſimi teſtimonii inſtar eſſe poteſt vel hoc, quod ſimultaneæ, ipſius & noſtræ, inveſtituræ, argumentum propoſitioni Regiæ in Provincialibus Conventibus inſertum; vel illud, quod Dominus Mareſchallus Nunciorum Terreſtrium, Lucas de Bnin Opalinſki, Palatinides Poſnanienſis, Præfectus Pobiedzicenſis, manu ſigilloque, Varſoviæ in Comitiis Regni die ult. Aprilis, anno 1638. teſtatus eſt de exhibitione, & in pleno conſeſſu Illuſtriſſimorum Nunciorum lectione, ab ordinibus Ducatus Pruſſiæ profectarum interceſſionalium literarum, pro ſimultanea Inveſtitura, Nobis cum dicto Fratre Patruoque noſtro communi: quodque negotium à Sac. Reg. Majeſtate tam in Conventibus particularibus, quàm in Comitiis Regni, ad diſquiſitionem propoſitum, & ſerió commendatum fuerit, neceſſitas verò impoſuerit, ob negotiorum ingruentium ingentem molem, & tempus in aliis arduis & graviſſimis Reipublicæ negotiis exactum, cum plurimis Statuum deſideriis, ad ſequentia Reipublicæ Comitia & illud rejicere. Quibus dictis anno 1639. & 1640. celebratis, non intermiſere Conſiliarii & Mandatarii noſtri ullam diligentiam, quo res optatum randem finem ſortiretur, ſed de irrito dictorum Conventuum exitu, jam quoad univerſa Regni, quàm ſingularia hujuſcemodi negotia, nihil attinet pluribus referre. Poſt beatum è vivis exceſſum, ſæpiùs dicti Fratris, & Patrui noſtri, Domini SIGISMUNDI, Marchionis, non deſtitimus cauſæ noſtræ expeditionem porrò urgere; cujus rei causâ, poſtquam cognovimus indictionem Comitiorum Varſovienſium ad diem decimam Auguſti currentis anni: ut & ſimiis illis, ſubſecuturam eſſe inveſtituram Dn. Friderici Wilhelmi, Electoris & Marchionis Brandeburgici, id unicè egimus, ut nomine noſtro quiſpiam noſtratium ex his oris maturè in loco comitiorum comparere, & quod à re noſtra eſſet, apud S. Regiam Majeſtatem & Illuſtriſſimos Senatores atque Ordines Regni, unà cum ordinariis noſtris Mandatariis curæ habere & peragere potuiſſet, eâque in re operam ſuam nobis, aſſentientibus Coll. & Senatu Imperialis Vibis Norribergæ, jam addixerat, ejuſdem univerſalis ſtudii, quod eſt Altdorffi, pro tempore Rector & Anteceſſor, Nicolaus Ritterſhuſius ICtus, ejuſque inſtructio, literæ credentiales, & quibuscunque præterea opus habuit, confecta parataque erant omnia, ſed per injuriam, & temporis extremas calamitates, quibus cum univerſa Germania, noſtri inprimis Principatus & Provinciæ etiam nunc affliguntur, cuncta noſtra conſilia inverſa fuere. Neque tamen ceſſavimus, ſed quod hac viâ non ſucceſſit, aliam inivimus rationem, atque Conſiliariis Plenipotentiariiſque noſtris in Aula Regia jam verſantibus, in mandatis dedimus, quid in Comitiis & actu inveſtituræ apud S. R. M. & Illuſtriſſimum Senatum, Proceresque Regni agere deberent. Quicquid illius fuit, Ratiſponæ, ubi Comitia Imperii tum adhuc frequentabantur, ſingulari ſtudio à noſtro Legato & Cancellario, Vrbano Caſparo à Feilizſch, commendatum ibidem fuit Magiſtro Curſus, qui debitam diligentiam fideinque, in curandis literis, ſpopondit. Sed malo fato, & haud dubiè propter belli incommoda, Sileſiam vexantia, factum eſt, ut quod temporis ratione Comitia, & actum inſeudationis Electoralis commodè aſſequi potuiſſet, Niſſæ, ſede Epiſcopali ſubſtiterit, indeque per tabellarium Varſoviam deportatum fuerit, ſed juſto tardius. Quod cum nulla noſtra culpa, vel negligentia acciderit (ut multis modis, ſi opus erit, & jam & deinceps docere poſſumus) ne nobis vel poſteritati noſtræ aliquando detrimento eſſe vel cedere queat, publicè deſuper teſtari volumus; nimirum quod perinde, ut nunquam intermiſimus id, quod Feudalia jura vel conſuetudines, in ſollicita petitione inveſtituræ, à Vaſallis requirunt, vel ad ſimultaneæ Inveſtituræ noſtræ conſervationem proficere nobis viſum eſt; ita nec hac vice per nos ſteterit, quin omnia illa tentaverimus, quæ in noſtra poteſtate fuerunt. Proinde confidimus, ſi deinde hoc

hoc ad S. Regiam Majestatem, Illustrissimum Senatum, Remque publicam regni Poloniæ deferatur (quod jugi curæ nobis erit) id nobis vitio minimè versum iri, sed potiùs jus nostrum avitum nobis, vi majore & ineluctabili necessitate impeditis, salvum & integrum permansatum. Hujus rei causa, & ut deinceps testimonium nostræ curæ, & in ambienda simultanea investitura Ducatus Prussiæ, adhibitæ sollicitudinis, extaret solenne Instrumentum desuper confici jussimus, quamprimum à Nobili Viro Iohane Wildemanno, Consiliario & Procuratore nostro, moræ istius indicium ex literis Varsoviæ d. XVIII. Octobris, ad nos datis, & XXIX. Novembr. styl. vet, sive IX. Decembris, nobis præsentatis, accepimus. In cujus rei fidem præsens Manifestum propriâ manu subscripsimus, & communi sigillo nostro principali munivimus, d. IX. Mensis decembris anno æræ Christianæ M. DC. XLI.

Hoc Manifestum in Polonia Christophoro Zaviscæ in Bakfely, Comitiorum Regni Poloniæ generalium, anno 1642. Varsoviæ celebratorum, Mareschallo, præsentibus Legatis Terrestribus Regni, Magnique Ducatus Lithuaniæ, traditum ult. Februar. ejusdem anni, & spes facta, in futuris Comitiis de negotio actum iri. Rex quoque Vladislaus, qui tunc Regni habenas tenebat, à Christiano atque Alberto, Marchionibus Brandeburgensibus, literis interpellatus; respondit, dicto anno 1642. 12. Martij nihil sibi jucundiùs fore quàm eam postulationis Illustrissimorum Marchionum ducere rationem, quam & mutuæ cognationis vincula, & propensa In Illustritates eorum studia jure suo efflagitant; sed quandoquidem hoc negotium secudum antiqua instituta & leges Regni in Comitiis generalibus, ob magnam molem gravissimorum, quæ tam citò, excludente eo tempore, expediri non potuerint, non fuerit propositum & agitatum, ipseque hac In parte mentem & voluntatem Ordinum Regni exploratam huc usque non habeat, ideo ad præsens benevolentiam suam Regiam, singularemque affectum, Illustritatibus eorum testari non potuisse; verùm opportuniori tempore, posteaquam super hoc jure Illustritatum eorum cognitio ab Ordinibus facta & ventilata fuerit, re ipsâ experturas id, quod æquitas ipsa jurisque præscriptum postulabit.

Atque hactenus de eo quod actum, superest ut videamus, quibus argumentis Poloni, & qui pro illis stant, exclusionem prædictorum Illustrissimorum Marchionum, justè factam affirment, quibusque rationibus è contrario eandem oppugnent ipsi Marchiones, quidve Polonis respondeant, aut respondere possint. Ex quibus simul manifestum erit, an jure, investituræ posteriori aliæ condiriones & clausulæ apponi potuerint, quàm illæ, quæ in literis investituræ Ioachimi II. Electoris Brandeburgensis leguntur. Ex Polonis potissimum Nuncij terrestres, uti appellantur, & cum illis alii Ordines Regni, non omnes tamen, jus Dominorum Marchionum elevare, vel subvertere nisi sunt, & nituntur. I. Aiunt, Regis Poloniæ potestatem legibus Regni ita limitari, ut de Coronæ patrimonio & bonis ei nihil alienare liceat: esse verò decantatissimum, infeudationem alienationis speciem redolere. II. Infeudationis diploma, quod Ioachimum II. Electorem Brandeburgensem ad Prutenicum feudum admissum testatur, subscriptionibus Ordinum, secundum Regni morem, non firmatum, indeque actum ipsum invalidum fuisse. III. Idem diploma investituræ inter constitutiones Regni non esse relatum, & ideoque nullius roboris. Etenim in Polonia nihil legis vigorem habere, quàm quod constitutionibus Regni insertum & incorporatum sit. IV. Nonnullos ex Ordinibus contra infeudationes, Marchionibus Brandeburgensibus factas, in ipsis Comitiis publicè fuisse protestatos. V. Diploma investituræ, quod Ioachimo II. Electori datum, successionem, ad unam certam lineam rectam descendentem, nimirum Electorem ejusque filios, horumque posteros omnes, ex ea linea sibi invicem, suo loco & tempore in Electoratu successuros, restringere. Atque hunc sensum ex eo patere, (verba sunt responsi Regij anno 1605.) quod cum feudum hoc primum in Illustriss. Principem Ioachimum, laudatissimæ memoriæ Electorem, lineamque directam, quæ in Electoratu, illi successura esset, collatum, posteà verò cum Illustriss. etiam Sigismundo, minore natu filio, Administratore Magdeburgensi, communicari petitum fuisset, etsi sororis germanæ, divæ memoriæ Sigismundi Augusti, filius esset, dilatam tamen fuisse gratiam. Hinc sanè satis apparere potuisse, eam ab initio mentem investientis fuisse, ut non nisi ad unam lineam solam feudum pertineret. Quod si enim (ita in Comitiis Cracoviensibus anno 1603. dictum) Sigismundus vi pacti successurus, non opus fuisset gratiâ speciali, quâ tamen solâ admissus. VI. Collaterales Marchiones in Franconia degentes, à Regno Poloniæ locorum intercapedine longè dissitos, indeque necessitatibus Regni in tempore vix subvenire posse. VII. Eosdem quoque (hoc Rex Legato anno 1612. objecit) totis duodecim annis, nullis in Comitiis unquam juris sui integritatem quæsivisse. VIII. (Addit Autor *discursus Polonici*) juribus Poloniæ severè cautum esse, ne vivente uno, alteri quid, quod ullius est, assignetur. IX. (Vt idem Autor habet) Prussiæ Ducatum feudum ligium esse, ergo ad illud eum, qui Imperio Romano fidelitatis juramento jam dum adstrictus, non posse pertingere.

Illustrissimi Marchiones Brandeburgenses, Christianus atque Albertus, capita Domus Culmbacensis, & Onoldinæ, juris sui fundamentum ex verbis & mente investituræ, anno 1563. Petricoviæ, ac anno

1569. Lublini factæ, deducunt, & ad eandem omnes subsequentes revocandas, nec ritè unquam eas citra consensum eorum, quorum jus in illis semel radices egit, mutari potuisse, non tantùm ex feudalium consuetudinum placito, sed etiam rationis sanæ præscripto affirmant. Patere autem ex investituræ verbis, Ioachimo II. ejusdemque heredibus masculis, In Electoratum succesuris, simultanea investitura feudum Ducale in Prussia collatum esse. Manifestum, *secundò*, esse, successionem in Ducatum Prussiæ eâdem investiturâ Ioanni Georgio, Electoratus successori, ejusque *omnibus masculis heredibus*, vel ut Lublinensis habet, *successoribus masculis*, ex lumbis eius procedentibus, qui In Electoratum, loco & tempore suo, successuri sunt, collatam fuisse. Vtrumque autem requisitum Illustrissimis Marchionibus, Christiano & Alberto, inesse, tam verum est quàm verissimum. Sunt (1.) ex masculis heredibus Laudatissimi Ioannis Georgij Electoris, ut schema genealogiæ, & in Imperio Romano-Germanico sine contradictione est, evidentissimè demonstrat.

Habent (2.) jus succedendi in Electoratum, secundum Aureæ Bullæ Caroli IV. *cap* 7. dispositionem, quilibet loco & tempore suo, si, quod Deus avertat, hodierna Electoralis familia, & Christianus Vvilhelmus, Ioachimi Friderici, quondam Electoris, filius secundogenitus, decederent, Hoc enim casu eveniente, Christianus, Culmbacensis Marchio, in Electoratum succederet, & deinceps ejusdem filij, secundum ordinem genituræ; his verò deficientibus, demum Albertus Marchio Onolsbacensis. Atque hoc jus successionis In Ducatum Prussiæ convellere minimè possunt ea, quæ suprà contra & prò dissentientibus adducta sunt. I. Enim non agitur casu nostro de alienatione facienda, sed de alienatione facta. Nihil enim novi Illustrissimi Marchiones nostri desiderant, nec de jure acquirendo sollicitii sunt, sed de jure jam anteà quæsito conservando: scilicet de damno vitando hac parte agitur, ex altera autem & adversa, de lucro captando. Et quo distincta atque clariora omnia fint, de investituris, prima & subsequentibus, nonnihil dicendum erit, simulque de alienationibus, quæ Regi Poloniæ interdictæ. De his notandum est, *duos* esse omnino modos, quibus à Rege Poloniæ munificentia, vel benefica voluntas erga alios exerceri possit: *unum*, quo voluntate propriâ & solus id agit: *alterum*, quo cum consensu Ordinum Regni liberalis est. Ad *priorem*, ut à Polonis ipsis habeo, referuntur Episcopatus, Palatinatus, Capitanearus, Admiralitates, Tenutæ, Advocatiæ, caduca, pecuniæ ex proprio Regis ærario, & ejus generis alia. Ad *alterum* pertinent feuda, & investituræ de iisdem, hereditates, pecuniarum inscriptiones, earumque mutuationes, bonorum Regalium commutationes, eorundem alienationes, salvi conductus qui proscriptis dantur, proscriptionum abolitiones, & id genus alia, Ad hunc ergo modum cum investitura feudi Prutea[illegible] quoque pertineat, videndum est, an citra consensum Ordinum, à solo Rege facta fuerit. Primam Alberti, qui ex Ordinis Teutonici Magistro Dux Prussiæ factus est, cum consensu Ordinum factam, & prævià quadam transactione, ejusque res quæ infeudari solita, tam ejus temporis acta, quam transactionis & investituræ tenor satis superque evincunt: nec ipsi Poloni hoc inficientur. Alteram, qua Ioachimo II. Electori, ac simul Ioanni Georgio, Electoratus successori, ejusque omnibus masculis heredibus, qui in Electoratum loco & tempore suo successuri sunt, successio in Ducatum Prussiæ data & firmata fuit, & eam quoque consensu Ordinum, non autem solo Regis ex arbitrio, factam res ipsa demonstrat. Responsum Regis anno 1519. 1. Febr. Petricoviæ, Oratoribus Electoris datum, expressè dicit, Regem summâ voluntate, & assensu senatus in animum induxisse, ut Illustri Principi Electori (Ioachimo II.) & ei, qui perpetuò ex legitima illius posteritate in Electoratum succedet, investituram Ducatus in Prussia concedat. Literæ investituræ ipsæ, quæ anno 1563. 4. Febr. datæ, hoc ingeminant. Non solùm enim promissionem investituræ frequenti Senatu factam exprimunt, verùm etiam Ioannem Georgium, Electoratus successorem, ejusque omnes masculos heredes, qui in Electoratum loco & tempore suo successuri, de communi: *Senatorum omniumque Regni Ordinum Sententia* investitura comprehensos, clarissimis verbis indicant. Hinc qui consensum Ordinum non intervenisse dicunt, dicant simul necesse est, Regem optimum falsa scripsisse, quod non applausum, sed vindictam meretur. Non est denique quod de consensu Ordinũ, ac Nunciorũ Terrestrium quisquam dubitet, postquam in aperto est, investituram (potissimum Lublini an. 1569.) cõtactu vexilli non clam & in remoto angulo, sed publicè, spectante Sole, præsentibus Ordinibus & Nunciis Terrestribus, æquè ut juramenti præstationem, nullo contradicente factam fuisse, eamque gratulationibus præsentium obsignatam, non verbis tantùm, sed & literis, ut percepi. Habent itaque adversæ partis patroni, unde errorem suum corrigant, ne quod seriò actum scenæ theatrali adscribant, aut Regem & Nationem suam macula afficiant, quòd juramentum ab illis receperint, vel præstari frustra passi fuerint, qui contradictione interpositâ, consciatiæ suæ meliùs consulere potuissent. II. Obstaculum, quod ex defectu subscriptionis Ordinum opponitur, non minus, quam quod ex defectu consensus adductum fuit, integritati Regis Sigismundi Augusti quæstionem movet. Cum enim beneficio Principis nos adjuvari non decipi, conveniens bonæ & gentium fidei sit, nullus & nemo uspiam, qui integræ mentis, reperietur, qui non fateri cogatur, Electori suisque illusum, qui ignorantia consuetudinis Regni Polonici excusari faciliè possunt, quod subscriptionem non expetierint. Vellem scire, si liceret, an unquam de ea admoniti fuerint? an illa actum, qui consensu eorum, quorum intercrat,

fuerat, solenniter perfectus, animare debuerit? an potius tantùm in testimonium rei, jam dum perfectæ, accesserit? in quod ego proclivior sum. Cæterùm, cum apographum, nec autographum investituræ Ioachimicæ viderim, eâ mente hæc respondeo, si subscriptione Ordinum hoc carere deprehendatur. Ad III. objectionem repono, si huic strictè inhærendum sit, hic iterum fidem Polonorum vacillare, non Marchionum Brandeburgensium, qui, ut modò dictum, in probabili, & excusabili ignorantia consuetudinis alieni Regni versati sunt. Aut enim Marchionibus incubuit petere, istam incorporationem investituræ suæ constitutionibus Regni fieri, aut Regis vel Regni Ordinum fuit, quod communi consensu factum erat, Regni constitutionibus addere. Si illud, admonendi erant Marchiones constitutionis Regni; quod cum factum non sit, probabilis ignorantia ipsis patrocinium & excusationem parit. Si hoc, non est, quod Marchiones noxij haberi debeant, alienam ob culpam. Si investiri eâ lege fuissent, ut peterent subscriptionem Ordinum, & relationem ad constitutiones Regni, unâque vel alterâ, aut conjunctim ambabus non securis, investitura pro infecta haberetur, esset telum, quod Marchionum jus prosterneret: at neque investituræ tabulis, nec alio recessu hoc unquam dictum: ergo illis, qui bonâ fide jurârunt, bonâ fide vicissim servari debet, quod semel placuit. Quanquam etiam hic, si, quod à rerum Polonicarum peritis accepi, verum est, desit ratio, cur insinuatione tunc opus non fuerit. Docuerunt enim me, constitutionem illam, quæ de insinuatione disponit, anno 1565. promulgatam esse, ad quam præteriti casus, inter quos recenseri debet investitura, quæ anno 1563. facta fuit, referri nunquam poterunt: non enim de præteritis, sed de futuris loquitur. Sufficiat itaque hujus investituræ acta & descripta in Thesauro Regni asservari, eamque non clam, aut remotis testibus factam fuisse. IV. Objectio, quæ protestationes contra Illustrissimorum Marchionum infeudationes urget, nullius, vel parvi momenti est. Etenim primis temporibus, hoc est, anno 1565. ac 1569. nulla protestatio unquam audita fuit, quod, qui tunc præsentes fuerant, Senatores & Nuncios Terrestres, præsertim autem ex illis Stanislaum Zarnkovvski, virum senio venerabilem ex Polonia majori, Mareschalli munere inter Nuncios functum, in diversis comitiis posterioris temporis, sanctè affirmâsse, ex Polonico scripto mihi innotuit. Uti & illud quoque me non fugit, Petrum Tilitzki, Episcopum Vladislaviensem, in oratione ad Nuncios Terrestres ex mandato Regis in comitiis Varsoviensibus anno 1606. 4. April. S. V. linguâ Polonicâ habita, eundem Stanislaum Zarnkovvski (qui orationem in latinum sermonem vertit, Scarnocovsky habet) Mareschallum Nunciorum Terrestrium, in comitiis Lublinensibus A. 1569. testem citasse, quod publicè & palam coram Senatu & Ordinibus universis contestatus fuerit, se in dictis comitiis Lublinensibus nil quicquam de protestatione vidisse, nec audisse, neque etiam tunc temporis quicquam de protestatione consultatum fuisse: addidit præterea idem Episcopus, Regiam Majestatem, se, & alios, quàm diligentissimè in acta comitiorum inquisivisse; at volvendo & revolvendo libros multos, nihil de protestatione facta invenire potuisse. Hortatum se igitur Nuncios terrestres, ut protestationes, quas tum factas fuisse dicerent, ex constitutionibus Comitiorum ostenderent in scriptis, vel producerent testes, qui in Comitiis Lublinensibus præsentes fuissent. Hoc quidem se nosse, cum Albertus Fridericus, divinâ conniventiâ, valetudine adversâ obrueretur, de eius autem curatela proximo agnato, Marchioni Onolsbacensi concedenda, in Comitiis actum, atque juramentum præstaretur, tunc primùm Ordines, nec non Senatum protestationes interposuisse, sed nimis tardè, siquidem ante, vel in Lublinensibus Comitiis hoc agendum fuisse, ubi consentiente Rege, Senatu, & Ordinibus universis, privilegium Domini Brandeburgenses obtinuerint. Hæc, quid de protestationum objectione sentiendum sit, clarè designant: quibus jungi debet, quod protestationes jus legitimè quæsitum nec auferre, nec intervertere ulli possint. Quid de V. Polonorum fundamento, quod lineam dictam Electoris Ioachimi II. vel potius Iohannis Georgii, tantum capacem successionis statuit, sentiendum sit, ex illis patet, quæ suprà pro fundamento Illustrissimorum Marchionum adduximus. Et sanè verba investiturarum indefinita, *cùm heredibus masculis*, vel *omnibus masculis heredibus, qui in Electoratum successuri sunt*, hanc interpretationem abundè refellunt. Quòd autem de Sigismundo, Administratore Archiepiscopatus Magdeburgensis, in objectione dicitur, res meo judicio ita comparata esse videtur, ut secundum verba Investituræ primùm quidem, successio in Ducatum Prussiæ, ad Iohannem Georgium Electoratus successorem, ejusque *omnes* masculos heredes, qui in Electoratum, suo loco & tempore, successuri, restricta fuerit; posteà tamen, ad instantiam Ioachimi II. Electoris, operâ Regis, Senatus totiusque Regni Ordinum assensu, Sigismundo quoque successio (nulla tamen heredum ejusdem factâ mentione) collata fuerit, in casum scilicet eum, quo Iohannes Georgius, ejusque legitimi in Electoratum successores, sine masculis heredibus decederent. Sit ergo hæc, respectu Sigismundi, specialis gratia, inde tamen Iohannis Georgii heredibus, & successoribus, quales sunt Illustrissimi Marchiones, Christianus & Albertus, nil quicquam objici poterit, sed illis tantùm, si qui essent, à Sigismundo relicti successores. Cur Sigismundo expressè in investitura caveri operæ pretium fuerit, responsum à nonnullis inveni, Id ideò visum, quoniam in aurea Bulla Caroli IV. *tit.* 7. nec non singularibus ab Imperatore confirmatis dispositionibus familiæ Brandeburgicæ expressum, quod jus, vox & potestas Electionis

ad filium primogenitum, legitimum, laicum; illo verò non existente, ad ejusdem primogeniti primogenitum, similiter laicum, devolvatur. Duobus itaque impedimentis, secundogenituræ, & dignitatis Ecclesiasticæ, successioni Electorali, eique adhærenti Prutenicæ, in persona Sigismundi Marchionis concurrentibus, sollicitum patrem ipsi aliter cavere voluisse. Mihi in causam inquirere animus non est, cùm ad jus eorum, de quibus hîc ratiocinamur, parùm vel nihil faciat. Ad VI. respondeo, Illustrissimos Marchiones, quorum sedes in Franconia est, collaterales cæteris Marchionibus, & sibi invicem esse, sed non primo acquirenti, à quo jus suum trahunt. Intercapedo autem locorum, & distantia quæ est inter Poloniam & Franconiam, in considerationem trahi haud debet, tum quia jam Marchionibus, Georgio & Casimiro, quorum tunc sedes iisdem in locis Franconiæ, ubi moderni Marchiones commorantur, erat, obstaculo haud fuit; tum quia casu eveniente, qui ex Marchionibus in Franconia degentibus, in Electoratum, & Prussiæ Ducatum succederet, sedem Electoribus hactenus usitatam, vel in Marchia, vel ipso in Ducatu Prussiæ, sine dubio constitueret. VII. objectio, erroris & oblivionis index est, ac proinde conditionis humanæ, cui etiam Reges ipsi subjiciuntur. Non solùm enim, ut primum controversia Marchionibus Brandeburgensibus omnibus de successione in Ducatum Prussiæ moveri cœpit, res communi & omnium, quorum intererat Marchionum Brandeburg. nomine gesta fuit; sed etiam pòstquàm Illustrissim. Christianus & Ioachimus Ernestus (cujus nunc locum occupat Albertus filius) legitimam ætatem complevissent, ac an. 1605. provincias, Domus suæ patrimonium, à morte Georgii Friderici agnati, legitimè consecuti, negotium hoc conjunctâ manu eò usque propugnatum, Directorio Capitis familiæ, quod Elector inter illos repræsentare consuevit submissum reliquerunt, atque ceu consocii ope & consilio urgere perrexerunt. Suarum quoque partium haud immemores, Regi, Regno, & Ordinibus fidelitatem, obsequia & studia sua obtulerunt, Legatis ad Conventus generales anno 1606. 1607. 1608. & 1611. missis, quorum pars ibi comparuit, mandata & jus Principum suorum exposuit, ac rationem eorum haberi petiit; pars autem, contagii plus nimium ingravescentis, visque majoris, quæ nonnullos ex Electoralibus oppressit, metu & propter ipsius etiam Regni turbas, cursum itineris non absolverunt: quod uti ablegantibus imputari non potuit, ita nec detrimento esse debuit. Quotiescunque autem serò nimis, diætas in Polonia indictas esse, intellexerunt, vel obstaculis domesticis præpediti fuerunt Marchiones, literas, in Legatorum vicem, eò miserunt. Exclusioni anno 1611. ea errore forsan, vel affectu nonnullorum alio, factæ, protestatione solenni contradixerunt, curâruntque deinceps eam reiterari, pòstquàm exclusionem revocari vel suspendi, instanter sed frustra petiissent, ut suprà in rerum gestarum narratione deduximus. Ad argumentum, quod VIII. loco, à prohibitione expectativarum formatur, aut ad simultaneas investituras non pertinere prohibitionem, dicendum est, in qua non magis votum captandæ mortis alterius, de jure feudali & gentium consuetudine, attenditur, quam in successione, quæ lege liberis, vel agnatis defertur: aut jus generale, speciali Regis, Senatorum & Ordinum consensu, in hac investitura, & aliis congeneribus, limitatum fuisse, credi debet. Hanc enim & alias plures simultaneas investituras, expressâ Regis, & Ordinum subscriptione corroboratas, per ignorantiam, aut studioso proposito contra legem factas fuisse, citra crimen fraudis à Polonis commissæ dici nunquam potetit: & ne dici possit, candor Nationis obstaculo est. Denique, quod IX. est, Ducatum Prussiæ feudum ligium asserere, est vel ludere in nomine, vel a veritate aberrare. Lusum dico, si ligium intelligas, qui ligatus juramento est, vel promissione; hoc enim significatu latiori, Vasallus & Ligius non differunt. Feudum ligium esse, ex investitura probari debet. Probatur autem tale esse, quando in investiturâ expressè ita appellatur, Clarus *in §. feudum, quæst.* 11. n. 1.) vel, quod securiùs est dicere, secundum alios, si hoc ea forma fidelitatis appareat: (ex Schradero Vultejus *de feud. lib* 1. *cap.* 8. *n.* 22.) In investitura autem Ducatus Prussiæ feudum ligium non dicitur, nec ex forma fidelitatis colligi potest, ligium esse.

Caminus quo iure ad March. Brand. pertineat?

IX. Episcopàtus Caminensis familiæ Marchionum Brandeburgensium ab Imperio in feudum perpetuum datus, eodem planè jure & modo, quo de Episcopatu Halberstadensi & Mindano dispositum legitur *in Instrumento pacis, facta inter Imperium & Regnum Sueciæ Osnabrugis anno* 1648. 27. *Iul.* 6. *August artic.* 11. sed cum hoc tamen discrimine, ut in Episcopatu Caminensi integrum sit Electori & Marchionibus Brandeburgensibus, Canonicatus post decessum Canonicorum, qui tempore, quo dicta pax confecta, in vivis erant, extinguere, atque sic successu temporis totum Episcopatum ulteriori Pomeraniæ adjungere seu incorporare.

Cassubia quomodo ad Marchiones Brand. pertineat?

X. Cassubiæ Ducatus, eodem jure, quo Pomerania, cujus pars est, ad Marchiones Brandeburgenses pertinet. Situs ejus est inter Borussiam ac Pomeraniam; latior olim fuit, quam nunc patet. Quippe tota ea Borussiæ pars, quæ citra Vistulam, Pomerellia nunc dicitur, Cassubiæ Ducibus antè parebat: (Cluver. *introductio Geograph. lib.* 4 *c.* 27. *p. m.* 258.) Hodie in se continet (ita tradit Paul Friedeborn in der Historischen Beschreibung der Stadt Stettin in Pommern / (*lib.* 1. *pag.* 11.) das Stifft Camin / vnd die beyde Aempter / Belgard / und neuen Settin; von Städten aber Colberg / Cößlin / Belgard / Daber / vnd die Abtey Belburg.

XI. Crosnensem Ducatum Henricus Glogoviensis,

Quomodo Crosnensis Ducatus ad Marchiones devenerit?

govienfis, & Crofnenfis Dux, Barbaræ, conjugi, Alberti Marchionis filiæ, legaverat. Ioannes autem Saganenfis Dux, patruelis Henrici, jure cognationis Ducatum hunc fibi debitum afferens, Marchionibus inde bellum movit. Et durarunt ifti motus in fextum usque annum. Tandem ita compofitæ turbæ, ut Crofna, Zullichium, Sommersfeldum & Bobersberga, pro dotalitio Barbaræ viduæ, quod erat quinquagintamillia aureorum, hypothecæ loco manerent. Atque ita hæc oppida à Glogovienfi Ducatu avulfa, in poffeffionem Marchionum Brandeburgiorum pervenerunt. Denique Ioachimus II. Elector Brandeburgenfis cum fratre Ioanne, ex tranfactione cum Ferdinando I. Imperatore, primum fefe Crofnæ in Silefia Duces nominarunt.

Halberstadt pertinet ad Brandeb.

XII. Halberftadienfem Epifcopatum, ab Imperio in feudum recognofcendum, accepit nomine Principatus familia Brandeburgenfis, pro compenfatione ditionum, quas Regno Sueciæ (*vid. infr. hoc libr. c. 13.*) amore reducendæ pacis in Germania ceffit. (*Vid. in inftrument. pacis, facta inter Imperium & Regnum Sueciæ Ofnabrugæ 27. Iul. 16. Aug. anno 1648. artic. 41.*) ubi etiam difpofitum, de Comitatu Hohenfteinenfi.

Jägerndorf.

XIII. Jägerndorf/Ratibor und Oppeln/ Ludovicus Hungariæ Rex conceffit Georgio Marchioni. Ferunt alij circa annum 1595. Marchionem Georgium Fridericum, Ducatum Jägerndorficum, quem parens Georgius Pius titulo emptionis acquifiverat, utpote hereditarium, in Ioachimum Fridericum Marchionem (poftea Electorem) & eius pofteros, donatione causâ mortis contuliffe.

Expectativa in Ducatum Holsatiæ.

Succeffio in Ducatum Holfatiæ, fi aliquando hodiernæ eius provinciæ Duces defecerint, Marchionibus Brandeburgenfibus jam dudum à Carolo V. Imp. affignata fuit. Hoc legimus in confirmatione privilegiorum Domus Brandeburgicæ, quæ ab Imperatoribus hic usque continuata ferie facta, quia inter cætera etiam firmatur, das Angefäll des Hertzogthumbs zu Holftein/ mit allen Ein- und Zugehöerungen/ fo von dem H. Reich zu Lehen ruhren/ und die weiland H. Marggraf Joachim von Brandenburg/ Churfürft/ für fich und feine mitbelehnten/ von weyland Kayfer Carln dem V. vermög und Innhalt Brief und Sigel/ darüber vollzogen und außgangen/ erhalten und erlanget hat.

Controversia circa Ducatum Jägerndorf.

De Ducatu Iægerndorfenfi controvertitur, *an jure ab Imp. Ferdinando II. Marchionum Brandeburgicorum familiæ adimi, atque in Carolum Lichtenfteinium transferri potuerit?* Pro negativa adducitur, Georgium, Marchionem Brandeburgenfem, ut literæ contractus anno 1524. den Freytag nach Vrban confectæ teftantur, à Dominis de Schellenberg comparaffe Iægerndorfenfem agrum (cum aliis terris) pretio 58900. florenorum Vngaricorum, zu rechtem Erb/ als eigene/ und Erb-güter. Atque hanc emptionem confenfo & confirmatione Regis Bohemiæ, Ludovici, aliorumque in Regno fucceſſorum, munitam fuiffe. Georgio Marchione autem mortuo filium eius, Georgium Fridericum, cum fine profapia effet, Ducatum Iægerndorfenfem Ioachimo Friderico gentili fuo, tunc Adminiftratori Archiepifcopatus Magdeburgenfis, poftea Electori Brandeburgenfi, titulo donationis mortis causâ anno 1595. conceffiffe, conceffionem pactis Geravienfibus, anno 1599. atque ultimo elogio, anno 1600. 12. Junij firmaffe, additis conditionibus quæ fideicommiffum familiæ arguant. Talia verò, quæ in favorem familiarum introducta, ejus effe naturæ, ut propter delictum poffefforis, etiamfi crimen læfæ majeftatis fuerit, in confifcationem bonorum trahi non poffint. *Affirmativam* tenuit Imp. Ferdinandus II. in literis ad familiæ Brandeburgenfis Principes anno 1624. 29. Apr. ubi inter alia afferit, Georgium Fridericum, Marchionem Brandeburgenfem, Ducatum Iægerndorfenfem in feudum fufcepiffe à Ferdinando I. & Maximiliano II. Imperatoribus, tanquam Regibus Bohemiæ, & fupremis Ducibus Silefiæ; atque ideo anno 1557. & 1565. iifdem homagium feudale præftitiffe. Eo verò mortuo, fey folches Fürftenthum/ in mangel der gefamten Hand/ (auffer welcher kein fucceſſio. in Schlefifchen Lehen/ ungeachtet fie fonften in einen und den andern degenerirten. ftatt habe) niemand anders als dem König zu Böheim und Obriften Hertzogen in Schlefien/ von rechts wegen heimgefallen/ und denfelben eröffnet worden. Prædictum quidem Georgium Fridericum, Marchionem, à Rudolpho II. Imperatore, & Rege Bohemiæ, petiiffe licentiam teftandi de hoc Ducatu Iægerndorfenfi, fed repulfam paffum fuiffe. Hinc fatis patere, hoc feudum ftatim, poft mortem Georgii Friderici, nullis liberis mafculis relictis, fed agnatis tantùm, ad dominum feudi pertinuiffe. Iohannem Georgium, Marchionem Brandeburgenfem, tunc quidem de facto poffeffionem huius Ducatus apprehendiffe, fperantem, fe à Rudolpho II. Imperatore, & Rege Bohemiæ, approbationem actus obtenturum, fed incaffum laboraffe, atque à Rudolpho, eiusque in regnum fucceſſoribus, pro injufto detentatore palam habitum, denique ut rebellem, & publicum hoftem banno Imperiali percuffum, & Iægerndorfenfi Ducatu exutum fuiffe, ac nullo juris titulo ad eum, fed ad difpofitionem Regis Bohemiæ pertinente.

Familiæ Electoralis Brandeburgicæ jus in Ducatum Iuliacenfem, Clivenfem & Montenfem &c. vide infrà.

XIV. Kitzingen/ Friderico IV. Burggravio hypothecata pro 24000. fl. (alii habent 42000. fl.) Burggravius Iohannes à Rege Wenceslao obtinuit, diefe nachfolgende Stück zu Kitzingen vor verfallen Lehen/ von Conrad von Brauneck/ ein Zoll von Obernbreut/ und Niderbreut/ zu Merdelsheim/ zu Obern Ickelftein/ zu Au/ zu Gellerftatt/ zu Egrasheim/ zu Bibach/ zu Katzenberg/ zu Königshofen an der Tauber/ zu Hopfenftatt/ zu Lauten. *Kitzingen.*

Controversia Kitzingensis.

Civitas Kizingensis, olim ad varios condominos, Comites de Hohenloë, & Brunec pertinuit, quorum nonnullas partes, per temporum intervalla, Episcopatus Vvurceburgensis, emptionis vel permutationis titulo, sibi acquisivit, partes verò reliquæ, postquam ad Imperium devolutæ, feudi titulo ab Imperatore concessæ fuerunt Burggraviis Noribergensibus, qui posteà titulo Marchionum Brandeburgensium aucti, eodem adhuc clari sunt. Ita ex ampliori condominorum numero, quos habuerat Kizinga, duo tantùm facti sunt: Burggravij quidem, seu Marchiones Brandeburgenses, pro una tertia, & una decima sexta parte; Episcopus verò pro reliquis partibus: vel ut aliter enunciatur, Brandeburgenses pro una & dimidia quarta, vel tribus octavis partibus: (anderthalb viertheil / oder drey achttheil) Episcopus, pro duabus & dimidia quarta, vel quinque octavis partibus (zwey und ein halb viertheil/oder fünf achttheil.) A quo tempore non solùm cum Episcopo Vvurceburgensi in condominio, dicti Burggravij, & Marchiones Brandeburgenses, jura communia exercuerunt; verùm etiam tam in ipsa civitate, quàm extra eandem, multa jura specialia sibi acquisiverunt, & ut propria, nec ad condominium pertinentia, soli exercuerunt. Partes quoque Episcopatus, pignoris loco, non unâ vice sed reiteratis, tenuerunt. Et quidem anno 1443. Alberto, Marchioni Brandeburgensi, Episcopatus partes, pro 39100. aureis Rhenanis concessæ fuerunt, addito perpetuo reluitionis pacto. Extant literæ, hujus rei testes, inter acta. In Sachen Würtzburg *contra* Brandenburg / *in specie*, die Fürstliche Brandenburgische-Onoltzbachische Vormundschaft / und Ablösung der Pfandschaft Kitzingen betreffend/*num.* 22 *p.* 55. *&* 56. ubi ita legitur;

Für solche jetztgenannte Summa Gülden (sc. 39100. Rheinisch) so haben wir für uns und alle unsere Nachkommen / Bischoff und Pfleger des Stifts zu Würtzburg / dem obgenannten unserm gnädigen Herrn Marggrafen Albrechten / und allen seinen Erben/ deßelben Stifts Theile / an und in der Stadt Kitzingen/mit Leuten/Gütern/ Bähten/Steuren/Ungeltern/Zinsen/Fällen/ Renten/und allen andern derselben / des Stifts Theile zu Kitzingen/Zu- und Eingehörungen/ gantz/und daran nichts ausgenommen / noch hindan gesetzt/ recht und redlichen verschreiben und geben ihnen die also ein / und setzen die auch darein in stille / nützlich / geruhige gewalt und gewehre / in Craft und Macht diß Briefs / mit dem allerbesten Rechten / so das immer Kraft und Macht hat / haben soll und mag / also / daß sie die innen halten / nutzen / niesen / gebrauchen/ besetzen und entsetzen sollen und mögen / nach ihrem besten Nutz und Frommen / als ander ihr Leut und Güter / von uns/unsern Nachkommen/Bischoffen und Pflegern/ und männiglichs / von unser und des Stifs wegen/ uneinsprechlichen und ungehindert; und sollen ihme auch alle und jegliche Bürger und Innwohner/den genannten Stadt Kitzingen/ und die darzu und darein gehoren / darauf geloben und schwören / getreulich zu gewarten/ nach laut und Inhalt diß Briefs / des auch Wir und das genannte Capitel / Sie also in unsern offenen versiegelten Briefen heissen sollen und wollen / gäntzlichen ohne alles Gefährde. Doch so behalten wir uns hierinnen/ unsere Wiederlösung an des ehegenannten Stifts Theile zu Kitzingen / mit ihren obgemeldten Nutzungen/Zu- und Eingehörungen/ also daß wir/all unser Nachkommen Bischoffe und Pfleger/ oder Stift/ solch Wiederlösung zu ewigen Zeiten daran haben sollen / und mögen die Wiederlösung thun / eines jeglichen Jahrs / und zu welcher Zeit wir wollen. Doch wann wir die thun wollen / das sollen wir dem dick genannten unserm gnädigen Herrn Marggraf Albrechten / oder seinen Erben / ein viertel Jahrs darvor / mit unserm offenen versiegelten Brief / wissentlich verkünden und zu wissen thun / und sie dann der obgenannten Summa neun und dreissig tausend und hundert Rheinischer Gülden / gut an Gold/und schwehr gnug am rechten Gewicht/ obbeschriebener Wehrung / nach Außgang desselben viertel Jahrs / als die Auffsagung von uns geschehen were / gütlichen bezahlen/ und ausrichten / zu Uffenheimb/ Neuenstadt an der Aisch/ oder Windsheim / in der dreyer Städte einer/ in welcher sie die Bezahlung allerliebst haben/und nehmen wollen/ da auch die Unserigen mit dem Gelt Fried und Gleit haben mögen/ unverziehen und gäntzlich ohn alles Gefährde. Theten wir dann solche Wiederlösung nicht auf die Zeit/so wir ihme/oder seinen Erben in unserm Briefe zugeschrieben hetten/ wann oder wie oft das geschehe/ was dann der obgenannt unser Herr Marggraf Albrecht/ oder seine Erben / das Schaden nehmen / die billich und gefährlich schaden weren / und hiessen / die dann zu der Hauptsumma sollen geschlagen werden/ so sollen sie das obgenannt des Stifts Theile zu Kitzingen inner darfür innen haben / mit allen seinen Zu- und Zugehörungen / als obgeschrieben ist / so lang biß wir die Wiederlösung in obgeschriebener massen theten / und ihne / oder seine Erben / der Hauptsumm und Schäden bezahlten / und sie gäntzlichen und gar darumb entrichten / ohne Gefährde. Und wann dann solche Bezahlung der obgeschriebenen Hauptsumma / und der Schäden / ob der icht darauf gangen weren/ in obbeschriebener massen / also / und solcher maß gäntzlichen / und gar geschehen ist/ so sollen alsdann der oftgenannt unser Herr Marggraf Albrecht / oder seine Erben/uns / unsern Nachkommen / Bischoffen oder Pflegern/ welcher die Wiederlösung gethan hette / des Stifts Theile an Kitzingen / mit allen seinen Zugehörungen / als obgemeldte ist / lediglich abtretten und wieder eingeben / Bürger und Innwohner derselben Stadt / solcher Ayd und Gelübd/ihme darumb gethan/ledig sagen/ und uns diesen Brief wieder geben / ohne alle Einrede und Behelf/ wie die jemand erdencken könte oder möchte/alles ohn Gefährde. Auch so

behalten

behalten wir uns / unsern Nachkommen/ Bischoffen / Pflegern und Stift / Erbhuldigung in der obgenannten Stadt/die uns dann alle und jegliche Bürger und Innwohner derselben Stadt / in massen und Forme / so das von alters herkommen ist / thun sollen/ als ost andere Stadte des Stifts gemeinlichen/ uns/einem Bischoffe/oder Pfleger/ und Capitel / Erbhuldigung thun werden / und uns der ehegenannt unser Herr Marggraf Albrecht und seine Erben daran nicht hindern / noch Macht haben sollen uns daran zu hindern/ noch zu irren / doch ihme an dieser Verschreibung und Rechten / die sie sonst ihres Theils zu Kitzingen haben / unschädlichen und unentgolten/ohne Gefährde.

Ex his evidentissimum est, Marchionibus Brandeburgensibus, præter obligatas Episcopatus portiones in civitate Kizingensi, etiam alias proprias esse. Vtrisque longâ annorum serie gavisi sunt, & civitatem,non sine magnis impensis, exornârunt, muniverunt, auxerunt: de reluitione autem tam altum fuit silentium, ut de ea vix unquam seriò cogitatum fuisse credibile sit, usque dum turbis in Imperio auctis, Marchiones, Onolzbacensis lineæ, minorennes, patre anno 1625. orbati. Postea enim anno 1626. Philippus Adolphus, Episcopus Wurceburgensis, summo studio se ad reluitionem accinxit: cùm vero ab altera parte responsum non satis ad gustum recepisset, rem ad Imperatorem detulit;ubi non nemo ex suis multa malitiosè egisse fertur, & technis impetrâsse, quod bonâ fide non potuisset. Sanè si Actis in lucem editis credimus, uti fieri par esse videtur, plus petitum ab actore fuit,plusque impetratum, quàm jura admittunt: Nullitates nullitatibus auctæ, quibus protestationes oppositæ, & tandem à sententia Commissariorum (in qua plus fuit, quàm in petitione & præmissis) anno 1629. provocatum ad Cæsaream majestatem, vel ad quodcunque aliud judicium competens, primâ, secunda & tertiâ vice. Scilicet ut magnes attrahit ferrum, ita singulari sympathiâ portio Episcopalis ad se Marchionalem traxit,ut huc usque ab ea divelli non potuerit. De hac controversia in Instrumento Pacis Cæsar. Suec. Osnabrugis Westphalorum, anno 1648 24. Octobr. confecto, artic. 4. §. Controversia, ita constitutum legitur; Controversia, quæ vertitur inter Episcopos, respectivè Bambergensem, & Herbipolensem, ac Marchiones Brandenburgicos, Culmbachi, & Onolzbachi, de castro, oppido, præfectura, & monasterio Kizingen in Franconia ad Mœnum, aut amicabili compositione, aut summario juris processu, terminetur intra biennium, sub pœna perdendæ prætensionis, imponenda tergiversanti. Primo loco hic se offert consideratio partium, inter quas vertitur controversia, nempè, inter Episcopos respectivè Bambergensem & Herbipolensem, & Marchiones Brandenburgicos, Culmbacensem & Onolzbacensem. Quod Episcopum Bambergensem attinet, fuit is olim actor, & Marchio Brandenburgensis reus; tempore autem, quo Instrumentum pacis confectum, nulla amplius Bambergensi supersuit ratio controvertendi cum Dominis Marchionibus, sed habuit facultatem agendi cum Episcopo Herbipolensi,qui tunc possidebat rem, de qua olim mota controversia. Inter Episcopum verò Herbipolensem,& Dominos Marchiones,hæc erat controvertendi ratio, quod ille sententiæ latæ inhærens, nolebat reddere id,quod hi sibi injustè ablatum conquerebantur. Secundum, quod ex hoc §. Instrum. Pacis notandum venit, est specificatio rerum in controversiam deductarum, ubi exprimitur, oppidum, præfectura, castrum, & monasterium Kitzingen, in Franconia ad Mœnum. Ita quidem generaliter verba sonant, verùm controversia illa non fuit mota de toto castro, oppido & præfecturâ, sed de illis partibus, ac juribus tantùm, quæ hic Dominis Marchionibus ab antiquo, jure proprio, & hæreditario competunt. Habuit olim Kitzinga varios Condominos, secundum temporum intervalla, ac circa annum 1336. & postea tres, quorum tamen partes non fuerunt æquales. Ex his duæ ad Episcopatum Herbipolensem pervenerunt, investitura Cæsarea id attestante: tertia, familia Brauneckianâ, ad quam pertinuerat, extinctâ, Imperio aperta,& à Wenceslao Cæsare, anno 1390. feudi nomine collata fuit Iohanni Burggravio Norimbergensi, ejusque legitimis hæredibus masculis; & sic, horum duorum Dominorum respectu, oppidum & castrum Kitzingen ita divisum extitit, ut ex toto, quod constabat octo partibus, Episcopatui competerent ⅝. quinque octavæ, Burggraviis autem ⅜ tres Octavæ; vel, ut aliàs enunciatur, ein Drittel / und $\frac{1}{24}$. theil/& hoc loquendi modo Episcopatui zwey Drittel weniger $\frac{1}{24}$. theil / ratione redituum, atque exempli gratiâ, ex mille & sexcentis florenis, Episcopatui obveniebant mille, Burggraviis autem sexcenti floreni. Iura autem quæ dividi nequiverunt, (exempli causâ. Reisse folge 2c.) utrisque æqualiter competierunt, tanquam Condominis, quibus subdiri humagium præstiterunt. Cæterùm evenit, ut Episcopatus partes Dominis Burggraviis Norimbergensibus (qui Marchiones Brandeburgenses) pignoris loco,& qui casus ad nostram hanc deductionem inprimis pertinet, anno 1443. pro 39100. aureis Rhenanis concederetur; quo nexu durante, totum castrum, ac oppidum Kitzingen in manu & potestate Dominorum Marchionum fuit, sed diverso jure & titulo. Atque hic rerum status continuavit usque ad illud tempus, nempe anno 1626. quod Herbipolensi Episcopo maximè opportunum visum, turbato scil. Imperio, & rebus Augustanam Confessionem sequentium non benè dispositis nec non Marchionibus Onolzbacensis lineæ, patre orbatis & minorennibus, totam Kitzingam repetere, cum tamen tota nunquam, sed partes Herbipolenses tantùm oppignoratæ fuissent, ut literæ oppignorationis præcitatis verbis, des Stifs Theils zu

Kitzingen / attestantur. Totum tamen Herbipolensem Episcopatum sibi acquivisse affirmare ausi sunt, nec erubuerunt falso ad hoc uti instrumento. Alterum, de quo controvertitur, est monasterium Kitzingen, quod totum repetunt Domini Marchiones, cùm nullas in eo Herbipolensis habuerit partes, nec proinde quicquam de eodem oppignorare potuerit, nec oppignoraverit, (ut falsus est ipsius legatus Monasterii anno 1646. ubi de pace constituenda agebatur) ergo nec reluere potuerit. Georgius, Marchio Brandeburgensis, ante transactionem Passaviensem, Kitzingense monasterium sibi attribuit, repetiit autem Episcopus Bambergensis, actione in Camera Spirensi institutâ. Dicam nullam verò Domino Marchioni propterea scripsit Herbipolensis, nec liti se immiscuit unquam, id certè non omissurus, si hujus monasterii fuisset Dominus. Liberas ergo ædes, ut dici solet, Domini Marchiones hic quoad Herbipolensem, habuerunt, toto illo tempore, quo lis in Camera decisa mansit, & usque ad annum 1629. quando à Cæsaris Commissariis, vel horum delegatis, per sententiam hoc monasterium illis ablatum fuit. *Tertium*, quod ex d. §. Instrumenti pacis notandum venit, est, quomodo hæc controversia debeat terminari? Scilicet, vel amicabili compositione, vel summario juris processu. Amicabilem compositionem quod attinet, locum ea obtinere potest in utroque capite controversiæ; De processu autem summario, an ille etiam respectu Monasterii locum inveniat, dubium non leve movere potest, ejusdem instrumenti *art.* 5. §. *quæcunque monasteria*. Succedit *quartum*, quod vult, ut in hac lite observetur summarius juris processus, cujus causam fuisse puto, ut commodius intra terminum præscriptum controversia terminari posset. Quis enim nescit processum ordinarium longius tempus requirere, quàm extraordinarium? Debuit autem hoc ita exprimi, omnia enim judicia sunt plenaria, quæ non expressè excipiuntur, ut sint summaria. Rittershus. (*ad Novell. part.* 9. *cap.* 3. *n.* 16.) *Quinto* loco notandum, de judice, à, & coram quo terminatio fieri debeat, hîc nihil disponi, quod tamen in aliis causis, in hoc ipso Instrumento pacis factum cognoscimus, *ex Artic.* 3. § *Quemadmodum*, ibi coram competenti judice, *artic.* 4. §. *Electori quoque Treverensi*, ibi coram competenti judice, & §. *Sententia tempore belli*, ibi, in judicio competenti. Verùm, licèt idem in specie de controversia nostra dictum non fuerit, attamen, quoniam id juris communis est, etiam hîc locum obtinet. Patroni Herbipolenses putant, hac in controversia per verba emphatica §. nostri, *juris processu*, satis innui, judicem competentem hîc intelligi de eo, qui juris dicendi potestatem & autoritatem, vel à lege, vel ab Imperio habeat; non autem ex voluntate, aut consensu partium & sic judicium jurisdictionale requiri, voluntarium excludi. Mihi autem videtur, pòstquàm in casu amicabili compositioni locus conceditur, concedi etiam judicio voluntario. Certum quidem est, quoniam voluntarium dicitur, hanc, vel illam partem non cogi, ut invita illud subeat, fieri tamen posse arbitrio, ut sine causa manifesta illud subire recusans, tergiversationi studere videatur. Verba, *juris processu*, non multum negotii mihi pariunt, cùm norim, juris processum etiam ab arbitro tunc observandum esse, quando inter compromittentes de procedendi modo nihil conventum est. Rosbach. (*in prax. civil. tit.* 6. *num.* 16.) *Sextò* terminari debet controversia *intra biennium*. Hoc quidem claris exprimitur verbis, at, quando hoc biennium incipiat currere, non exponitur: sic itaque de finali termino constat, de initiali nihil. In multis causis aliis, Instrumento hoc contentis, reperimus initium termini fuisse expressum, quàmvis variè, pro varietate rerum. Aliquando enim incipit à die, & tempore factæ pacis, *artic.* 4 §. *Si qua etiam feuda* §. *Sententia*, conclusæ pacis, *artic.* 13. §. *Quarto*, subscriptæ pacis, *artic.* 17 *in pr.* ratificatæ pacis, *artic.* 8. §, *gaudeant*, *vers. habeantur. artic.* 15. §. *conventum*: publicatæ pacis, *d. art.* 4. §. *de Baronaim*. §. *Processu desuper instituto. artic.* 13. § *Primò*. ab initio anni venturi, millesimi sexcentesimi quadragesimi noni *d. artic.* 4 §. *præterea*. Cur verò similis determinatio in nostro casu facta non sit, malo debita reverentia illis explicandum relinquere, quibus id *d. artic.* 5. §. 17. reservatum, quàm divinando in incerto nugari. Obtinebit tamen & hîc quoque vulgata juris, & ICtorum, regula, non valenti agere, non currit præscriptio. Gail. (1. *observ.* 140. *num* 6.) Nempe, non sufficit, si reus experiundi secum faciat potestatem, vel habeat eum, qui se idoneè defendat, nisi actor quoque nulla idonea causa impediatur experiri. (*l.* 1. *ff. de divers. temp. præscript.*) Inter quas non ultima est, ut ex dicta l. patet, quando actor judicis copiam non habuit; quæ verba non naturaliter tantùm, sed etiam civiliter intelligi debent; Si actor quidem judicis copiam habeat, judicium autem assessoribus, vel illis, qui de controversia cognoscere debent, non eo modo constitutum sit, ut leges requirunt. (R. A. zu Augspurg *de anno* 1548 §.) Etliche andere aber/ ibi, nach dem Unser Kayserliches Cammer-Gericht wider besetzet ist. *pag.* 324. vel judicio norma & leges, secundum quas judicandum, nondum insinuatæ, ut placuit Norimbergæ congregatis, anno 1650. 2. Maij de executione pacis consultantibus: Vel, denique, judex ipse in mora sit; nam & tunc quoque fatale tempus parti non currit. *auth. si appellatione. C. de tempor. appellat. & ibi Bald. in Summario.* Cæterùm, quod Monasterium concernit, in quæstionem venit, an non illud secundum dispositionem *art.* 5. §. 9. sine mora restitui debuisset, & sic de eodem haud necesse fuisset processu summario, intra biennium finiendo, experiri? pro affirmativa facit generalitas dispositionis, quæ nullam admittit exceptionem, sed 1. de omnibus monasteriis, aliisque bonis Ecclesiasticis mediatis, disponit,

sit, quale etiam fuit hoc Kitzingense, quod Domini Marchiones die 1. Ianuarij anni millesimi sexcentesimi vicesimi quarti, & usque ad annum 1619. possederunt. a. Disponit etiam de omnibus Augustanæ Confessionis Electoribus, Principibus & Statibus. Verùm Herbipolenses affirmant, ab hoc §. quæcunque monasteria, exceptum esse monasterium Kitzingense, (*d. artic.* 4. §. *Controversiæ*;) quod certo respectu admittendum est, nisi velimus agnoscere, contraria fuisse in hoc Instrumento constituta. Certo respectu dico, nempe restitutionis, non autem causæ petendi restitutionem. Ratio exceptionis fortassis fuit, quod partes constituentes, de jure Dominorum Marchionum in hoc Monasterium dubitarent, ideoque illud prius deducendum esse arbitrarentur: alia ratio mihi non succurrit, & hanc admitto, ne Dominos Marchiones deterioris conditionis esse credam, quàm cæteros Status omnes. (*d. artic.* 5. §. 2.) vel omnes Status Augustanæ Confessionis *d. art.* §. 9. Iuri certè, & æquitati contrarium, ut, qui in onere ferendo, & conferenda pecunia, ad exauctorationem militis Suecici, cæteris Statibus pares habiti, in commodo pacis reliquis sint impares. *Septimo* ex verbis §. nostri facilè responderi potest ad quæstionem, à quo terminari debeat hæc controversia? Si enim amicabili compositione terminetur, potissimum ad partes, si juris processu summario, ad judicem pertinet. (*d. art.* 4. §. *de Baronatu. art.* 5. §. 20. *vers. visitatio, art.*) 10. §. *Civitati verò*, ibi: *componantur amicabiliter, vel jure terminentur.*) Quo sensu etiam legimus (*in C. lib.* 9. *tit.* 44.) ut intra certum tempus criminalis quæstio terminetur, (ac *l.* 3. *C. de fruct. & lit. expensis.*) *Octavò*, tenendum est pœnam, quæ tergiversanti imponenda, de partibus intelligendam esse, scil. de actore, vel reo, tergiversante, non autem de judice, quod verba *perdenda prætensionis*, indicant. Quæ verò pœna de jure civili dictetur judici, litem ultra terminum protelanti, notum est (*ex l. properandum* 13. §. 8. *C. de judic. ac. l.* 3. *C. ut intra certum tempus &c.*) sufficit nobis hîc scire, judicis moram partibus nec nocere, nec imputari debere. (*l.* 5. §. 3. *C. de repar. appellat.*) Nonio & Calepino, tergiversari, idem est, quod fallere, dicta mutare, refugere, ad rem propositam venire nolle, malitia adversarium illudere. Martiano ICto, (*in l.* 1. §. 1. *ff. ad SCtum Turpillian.*) tergiversari dicitur actor, qui ab accusatione cœpta in universum desistit. Nobis, in casu nostro, tergiversans ille dici posse videtur, qui non vult dispositioni §. *Controversia*, satisfacere, sive id verbis, sive factis testetur, & judicem, vel partem, studiosè impedire conetur, ne controversia intra biennium terminari possit. Atque hoc de utroque, tam actore, quàm reo, intelligi debet; licèt probabilius omnino sit, reum potius quàm actorem tergiversaturum. Tum, quod reorum ferè proprium est fugere, (*d. l.* 13. §. 2. *C. de judic. l.* 8. *in f. pr. &* §. 3. *C. de bon. quæ liber. l.* 9. *C. de transcr. trig. vel quadr. annor.*) Tum, quod in casu nostro reus in possessione, & sic beatus est, propter perceptionem fructuum; actores autem in damno, & sic infelices. *Nonò*, ex verbo: *imponenda*, patet, hîc judicem intervenire debere, qui pœnam haud prius dictabit, quàm tergiversatio fuerit probata; nec scil. pœna imponatur illi, qui nihil deliquit, (*l.* 22. *C. de pœn.*) Ergo non sufficit biennium fuisse elapsum, sed sequiritur, illud tergiversatione partis fuisse elapsum. Quòd si verò nulla pars tergiversetur, judicis erit intra biennium sententiâ suâ litem terminare, cujus tanta dicitur esse facultas, ut nullus tam audax inveniatur, qui possit, eo invito, litem ultra præscriptum terminum protelare. (*d. l.* 13. §. 1. *C de judic.*) Hactenus de textu. Sequitur relatio, quid, post promulgatam pacem, actum fuerit, unde apparebit diligentia actorum, & tergiversatio rei, nec non sententia à consilio Imperatoris aulico pro reo lata, & ejusdem defectus. Post conclusam Osnabrugis pacem, Domini Marchiones anno 1648. 20. Novembr. literis Episcopum Herbipolensem compellant, ut mittat aliquos ex suis Rotenburgum ad Tubarim, aut Vvinshemium, qui cum Brandenburgicis, eò ablegandis, agant de controversia Kitzingensi amicabiliter componenda, vel de summario juris processu instituendo. Episcopus, de dato 15. Decemb. st. n. sibi utrumque placere testatur, petitque constitui terminum, quo conveniant ablegati, post ferias natalitias Salvatoris nostri, quæ tunc instabant. Cùm autem circulus Franconiæ eo tempore milite Suecico, & Gallico satis copioso, premeretur, negotium, eodem instante Episcopo, dilatum usque ad 17. Martii anno 1649. quando à Dominis Marchionibus iterum admonitus fuit, ut diem locumque certum conventui diceret, quo in de amicabili compositione controversiæ, aut si ea locum non haberet, de instituendo processu summario ageretur, & sic de judice, numero scriptorum, ac terminorum &c. Respondit Episcopus, dicto anno 10. April. st. n. locum quod attineat, sibi placere Winshemium, ubi intra tres vel quatuor septimanas, à dato literarum, congressus iniri possit; interim se expectare ab actoribus denominationem certæ diei. Eligitur & exprimitur dies 14. April. vel 4. Maii, sed, petente Episcopo Bambergensi, differtur usque ad 8. Maii ægrè id ferentibus Onoldinis. Conveniunt tandem partes Winshemii, ubi statim in principio uno sine ratione, Dominorum Marchionum nomine petitur, ut protocollorum, ultrò citroque singulas post sessiones fieret collatio, & adderetur subscriptio. Noluerunt id consentire Herbipolenses, & studiosè tergiversantur. De hinc, ut controversia componeretur, petunt ablegati Dominorum Marchionum, fieri amicabilem restitutionem ablatorum, de fructibus perceptis, & percipiendis, transactioni locum fore. Herbipolensibus neutrum placet, nec tamen, sæpius licèt admoniti, alium modum amicabilis compositionis, proponunt, ac tergi-

versatione ista satis docent, se ab omni restitutione alienissimos. Altera pars ad promovendam amicam restitutionem, se promptam esse dicit, deducere brevibus petitionis suæ fundamenta: recusant ea audire Herbipolenses, & rem judicatam prætendunt: Sic itaque prius membrum, quod erat amicabilis compositio, in hoc conventu tractandum, Herbipolensium detractatione effectu caruit. Ad alterum, nempe de judice & processu, ubi ventum Herbipolenses, de eo nihil se in mandatis habere contestantur, (frustra repetentibus ablegatis Dominorum Marchionum, conventum hunc haberi utrinque placuisse, propter amicabilem compositionem, & si ea non posset obtineri, ut tunc de judice & processu ageretur) velle tamen percipere Brandeburgensium mentem, & post reditum suum Domino Episcopo illam referre. Brandeburgenses, ne scil. quicquam, quod ad rem pertineret, videretur prætermissum, non oretenus modò, verùm etiam per communicationem extractus, instructionis, exponunt, quid conducibile putent, tam ratione judicii, quàm processus. Sic congressus terminatur sine fructu. Posthæc ad Dominum Episcopum scribunt Domini Marchiones, & petunt, ut respondeat ad ea, quæ ipsius ablegatis, quantum ad judicem & processum summarium spectat, Vvinshemii communicata, suamque de illis aperiat mentem. Ille rescribit & ablegatis Brandeburgicis competentia Imperii judicia præterita fuisse, & compromissi mentionem factam, quod pro rerum, & temporum statu, non inveniret locum; se expectare formati actionem, denominari competentem judicem, secundum jura & pragmaticas Imperij sanctiones, ac Instrumentum pacis; judice semel constituto, modum procedendi planum fore. Ad hæc respondent Domini Marchiones, competentia Imperii judicia nondum esse ad normam Instrumenti Pacis composita, & Assessoribus utriusque religionis, æqualis numeri, instructa; ideòque temporis compatcendi, & citiùs controversiæ terminandæ causâ, sibi rebus sic stantibus, videri, compromitti posse in sex jurisperitos, quorum tres Catholici, & tres Augustanæ Confessioni addicti, sive in tres Electores, vel Principes Catholicos, & tres Augustanæ Confessionis; aut, si neutrum placeat, petunt ab Episcopo alium denominari modum, convenientem Instrumento pacis, quo ab utriusque religionis paribus numero controversia terminari queat. Episcopus, Cui compromissum haud placebat, prætendit, voluntariam judicii illam formam esse contrariam dispositioni Instrumenti pacis, quæ requirat summarium juris processum, adeòque judicium necessarium, quod & in invitum dari possit, & debeat; nec ad se pertinere, ait, sed ad actores, denominare competentem judicem, formare actionem, & processum summarium, quo facto se, suas partes decenter observaturum. Hæc tergiversatio causam dedit Dominis Marchionibus, ut cum 5. Septembr. Anno 1649. notam facerent legatis Electorum, Principum & Statuum Imperii, super executione pacis tunc Norimbergæ sustinentibus, eosque orarent, cum nondum ad modum inter pacificantes conventum, summa Imperii tribunalia essent constituta, ut Episcopum Herbipolensem permoverent ad acceptandum compromissum; aut ipsemet aliud expediens, pro publica, quâ fungerentur authoritate, ad dirimendam controversiam proponerent, atque caverent, ne pars adversa terminum biennalem pendentibus insuperabilibus impedimentis, ratione judicum ordinariorum, iniquum in sensum detorqueret. Communicata fuit hæc petitio Episcopo Herbipolensi, à Directorio Moguntino (quod ab eo, tanquam Electore, ac Archiepiscopo Moguntino dependebat.) Cùm verò Dominis Marchionibus nihil responderetur, ingeminant petitum 7. Decemb. anno 1649. ignari literarum Episcopi ad legatos Norimbergæ congregatos, de dato 14. Octobr. quæ post quatuor menses demum, anno 1650. illis communicantur. Factâ communicatione, respondent 26. Maii dicto anno, protestantur de diligentia sua, & petunt à dictis Legatis sibi attestatum dari, ut nonnullis aliis ab iisdem datum, de non labendo biennio, antequam secundum dispositionem, in Instrumento pacis contentam, judicia summa fuerint ordinata. Præterea, continuando diligentiam, quo remoræ, & subterfugia partis contrariæ, etiam Imperatori innotescerent, & submoverentur, petunt à Majestate ejus 8. April de anno 50. cognitionem & decisionem controversiæ committi sex Imperii Principibus, ex utraque religione numero paribus, denominantque, sua ex parte, Ernestum Ducem Saxoniæ, Wilhelmum Landgravium Hassiæ, ac Eberhardum Ducem Vvürtembergensem; & instant, Episcopo Herbipolensi mandari, ut idem facere renueret, ut Cæsar ex officio tres Principes Catholicæ religioni addictos, eligeret, & ita commissionem promoveret. Intervenit etiam Elector Brãdeburgensis literis recõmendatitiis, de dato 15. Maij dicto anno, ac petit ab Imperatore, ut Dominis agnatis suis, Marchionibus Brandenburgensibus, decernendo commissionem, subveniat. Scribit Imperator 29. Iulij st. n. ad Episcopum Herbipolensem, (qui & simul Archiepiscopus Moguntinensis) eumque certiorem facit petitionis factæ, & eidem ad respondendum præfigit terminum sex septimanarum. Respondet Episcopus præliminariter, de dato 2. Septembr. st. n. dicto anno, & petit dilationem. Instant Domini Marchiones apud Cæsarem, pro maturanda commissione petita 22. Oct. st. vet. d. anno: communicatur petitum Episcopo 7. Decembr. st. n. d. anno, & ibi mandatur, ut respondeat intra mensem; quod facit 30. Nov. vel 10. Dec. d. anno, & omninò respuit commissionem. Hoc scriptum à Cæsare mittitur Dominis Marchionibus 28. Ian. st. n. anno 1651. atque insinuatur ad finem mensis Februar. cui opponunt aliud, de dato 16. Mart. 1651. & sollicitant commissionem decerni. Rescribit

Cæsar, (de 22. Maij de anno 51. quod insinuatur 13. Iun. d. anni) velle quidem controversiam sine mora terminari, sed non videre, quomodo per petitam commissionem id fieri possit, præsertim si Episcopus in eam nolit consentire; conferre itaque in Marchionum voluntatem, annon malint actionem suam instituere, coram Consilio Aulico, (apud quod causa hæc anteà etiam ventilata) quò libellus Episcopo, & interessenti communicari; atque sic processus promoveri, & compleri possit: interim se Consilium suum Aulicum secundum facta pacis normam constituturum. Acceptant hoc Domini Marchiones (hac tamen cum condirione expressa, ne, antequam Consilium Aulicum ad normam pacis constitutum, & pari numero Assessorum utriusque religionis, qui secundum Iura, leges Imperij, & Instrumentum pacis, judicare juramento obligati, completum, decisio controversiæ fiat nec interlocutoria ipsam causam maximè concernens, aut vim definitivæ habens, feratur) curantque per mãdatarium suum libellos (transmissos de dato 3. Iulij d. ann. 51.) Consilio Aulico decenter offerri; quorum unus concernebat partes & jura Dominorum Marchionum hæreditaria in civitate Kitzings, aliaque particularia, cum omnium pertinentiis & dependentiis; alter verò monasterium Kitzingen/ cum pertinentiis. Transmittuntur ab hoc Consilio libelli isti Episcopo, cum citationibus, (de dato 19. Aug. d. ann. 51.) ut cõpareat intra quatuor menses, & respondeat. Hic de dato 13. & præs. 30. Ian. 1652. allegat impedimenta, ob quæ non possit intra terminum præfixum respondere, petit prorogationem ad duos adhuc menses, & impetrat. Post hæc offert (11. Apr. 1652.) exceptionem contra libellos Brandenburgenses, cujus hæc erant capita. 1. exceptio lapsus termini biennalis, In Instrum. pacis præscripti, & hinc peremptæ actionis, nec non biennij ex mutuo partium consensu ad sex menses prorogati; cui addita petitio, actores non amplius audiendos. 2. Exceptio inepti belli. 3. Petitio, in eventum, si priori non concederetur locus, informem libellum à limine hujus summarij processus & judicij, cum expensis, & absolutione ab omni ulteriori instantia, rejiciendum, aut ad minimum Advocato causæ imponendum, ut processum summarium & Instrumentum Pacis, atque naturam actionis pignoratitiæ observet, &c. Replicatur nomine Dominorum Marchionum, ac petitur, propter plures, easque manifestas tergiversationes, per sententiam declarari. Reum perdidisse prætensionem in partes Kitzingenses hactenus controversas, easque adjudicari Dominis Marchionibus, aut saltem ad minimum, articulatam & summariam petitionem Actorum in contumaciam rei non respondentis pro confessata haberi, ac reo præcludi viam offerendorum defensionalium, actoribus autem ad ulteriora aperiri. Hoc rerum statu, non longè post, Episcopus Herbipolensis, ut Elector Moguntinus (nam duplici hac dignitate præfulgens) venit Pragam in aulam Cæsaris, cujus præsentia incitamento est Consilio Aulico ferendæ sententiæ. 26. Octobr. st. n. d. Anno 52. hunc in sensum: In Sachen/ Herrn Christian/ und Herrn Albrechten/ Marggraffen zu Brandenburg/ Culmbach/ und Onoltzbach/ Kläger/ wider Herrn Johann Philipsen/ Ertz-Bischoffen zu Mayntz und Churfürsten/ als Bischoffen zu Würtzburg/ Beklagten; So dann Melchior Otten/ Bischoffen zu Bamberg/ als intervenienten/ die Burg/ Ampt/ Stadt und Closter Kitzingen/ in Francken am Mayn/ betreffend/ citationis, & in puncto exceptionis peremptoriæ, ist die Sache von Ampts wegen für beschlossen angenommen/ darauff und allem Vorbringen nach/ zu recht erkannt/ daß die an Seiten der Herzen Klägern/ die 17. Aug. 1651. eingebrachte Klagen/ als zu spat/ und erst nach der in dem Friedenschluß angesetzter zeit/ einkommen/ zu verwerffen/ und die darauff außgegangene verkündte und reproducirte Keyserliche Ladungen widerumb zu cassiren/ und auffzuheben seyen; Allermassen dieselbe hiemit respectivè verworffen/ cassirt, und auffgehaben/ auch den Herzen Klägern/ dieser controvertien halber/ hiermit/ in Krafft des Friedenschlusses/ ein ewig Stillschweigen aufferleget wird. Huic sententiæ Domini Marchiones Pragæ opponunt, 24. Nov. de anno 52. protestationem, atque dicunt sententiam notoriè nullam, ob non servatam formam in conventione publica præscriptam, nec non Imperiali rescripto munitam. Aulicum autem consilium hanc protestatem rejicit, & sententiam latam confirmat. 18. Dec. st. n. d. anno 52. quod movit Dominos Marchiones, ut corãm Notario & testibus denuò protestarentur, & quo omnibus Imperij Statibus tota rerum gestarum series, nullitasque latæ sententiæ nota fieret, publicarat anno 1652. scriptum, sub titulo, Wolgegründte Außführ: und Ableinung/ der von dem Stifft Würtzburg/ dem Fürstl. Hauß Brandenburg/ Culm- und Onoltzbach/ zur ungebühr beygemessenen tergiversation, und darauff am Kayserl. Reichs-Hoff-Raht den 16. (26.) Octobr wider Brandenburg/ ab impari numero Assessorum utriusque religionis übel außgefallenen/ hochbeschwerlichen Urtheil: annexâ deductione nullitatum, & petitione, den Brandenburgischen ein Drit: und sechzehenden Theil/ an Burg/ Stadt und Ampt/ sampt dem gantzen Closter Kitzingen/ und deren pertinentien/ betreffend; der Röm. Kayserl. Mayst. auch denen bey dem Reichstag zu Regenspurg versambleten höchst-hoch- und wohl-löblichen Churfürsten und Ständen/ und der abwesenden Bottschafften und Gesandten/ gebührend übergeben. Huic opponitur ab altera parte aculeatum scriptum, sub titulo, Vindiciæ Herbipolenses sententiæ Cæsareæ 26. die mens. Octobr. anno 1652. in causa Kitzingensi, Pragæ secundum Instrumentum Pacis, *artic. 4. §. Controversia, quæ vertitur, &c.* per unanimia Assessorum utriusque Religionis vota, latæ &c. Contra hoc anno 1656. in lucem editur aliud, cujus rubrica, Kurtzer Begriff

confutationis, der ann. 1654. zu Regenspurg spargirten Vindiciarum Herbipolensium, in Sachen Brandenburg contra Würtzburg/ Kitzingen betreffend. Ad horum Scriptorum lectionem dum eos remitto, quibus otium & voluntas est, non debeo intereà hìc silentio transmittere potiora quæ ad sententiæ nullitatem demonstrandam adducuntur. Sunt verò in duplici consideratione; nonnulla enim judices, qui sententiam tulerunt, reliqua sententiam ipsam concernunt. Concepta & lata illa fuit ab impari numero utriusque religionis Assessorum Consilij Aulici; nempe, præsentibus & opinantibus duodecim vel quatuordecim Assessoribus Catholicæ Religioni, & duobus Augustanæ Confessionis, addictis. At verò Instrumentum pacis, in causis inter Catholicos, & Augustanæ Confessionis Status vertentibus, & dijudicandis, expressè requirit paritatem Assessorum, tam in Camera, quàm Consilio Aulico, (*d. art.* 5. §. 20. *verb. Catholici, & vers. visitatio.*) ac Cæsarea Majestas, ut superiùs diximus, promisit Dominis Marchionibus, Instrumentum pacis observatum iri; ipsique actores sub hac conditione consenserunt in hoc judicium, non aliter, ut paulò antè audivimus. Et sanè hæc contra Instrumentum pacis, quæ tanquam Regula Cæsareo judicio Aulico, quam perpetuò sequatur, præscripta, *art.* 17. §. 1. *pro majori*, & contra Imperatoris promissionem specialem, per acta dijudicatio, à Dominis Marchionibus pro evidenter nulla habetur, ut hactenus in rem judicatam abire haud potuerit, nec ullo emplastro sanari. Quanquam enim prætendatur, vota duorum Augustanæ Confessioni addictorum, æqualem vim, ac illa duodecim, vel quatuordecim habitura fuisse, non tamen hoc modo Instrumento pacis sati factum, quod non admittit fictionem, sed requirit veritatem, & pares numero, (quod etiam repetit Imperator Ferdin. III. in der Reichs-Hoffrahts Ordnung de anno 1654. *tit.* 1.) non autem pares per fictionem. Atque hæc vera paritas ad præcavendam nullitatem actus, ad unguem, & præcisè observanda erat, nec per prætensum, & imaginarium aliquod æquipollens adimpleri potuit; per ea, quæ tradit Gail. (*lib.* 2. *observat.* 19. *nu.* 17.) Porrò, quando sententia ipsa expenditur, duo maximè se offerunt, quæ bene ponderari debent. *Primum* est, quod æstimatur, Dominos Marchiones anno 1651. $\frac{3}{13}$. Aug. demum, ac serò actionem instituisse. Verùm, cum in Instrumento pacis, de tempore, quando hæc actio institui debeat, nihil dispositum legatur, sed tantùm intra quod tempus controversia, quæ tunc vertebatur inter Episcopos Bambergensem, & Herbipolensem, ac Marchiones Brandenburgicos, terminanda sit, non videtur serò id factum, cui terminus à quo non fuit positus. *Secundum* est, actionem fuisse institutam post tempus in Instrumento pacis præfinitum. At modò dixi, tempus biennij, cujus fit mentio in Instrumento pacis, non de instituenda actione, sed de terminanda controversia loqui. Ponamus autem, intelligenda esse de actione instituenda, verùm, cùm de tempore, quando incipiat currere hoc biennium, nihil sit dispositum (quod tamen in aliis factum) atque sic versemur in dubio, non fuit, nec est in potestate aulici Consilij, id, quod in Instrumento pacis omissum, supplere, aut quod dubium, resolvere; utrumque enim tantùm illis convenit, qui pacem constituerunt. (*d. art.* 5. §. 17.) Partes Aulici Consilij hìc aliæ non sunt, quàm instrumentum pacis pro regula habere, eamque perpetuò sequi (*d. art.* 17. §. *pro maiori.*) Ponamus etiam, salvâ tamen veritate, tempus biennij, antequam actio apud Cæsarem instituta fuit, effluxisse; hoc tamen ad condemnationem non sufficiens, sed prætereà requiritur, secundum Instrumentum pacis, tergiversatione partis effluxisse; tergiversanti enim pœna imponenda. At tergiversationis in sententia nulla fit mentio, & ex superioribus clarescit, Dominos Marchiones non fuisse tergiversatos, sed potius Episcopum Herbipolensem, quia variâ quæsivit subterfugia, nec voluit consentire in compromissa, gnarus tamen in summis judiciis Imperij ordinariis, utpote secundum Instrumentum pacis nondum constitutis, agi non posse. Stat ergo pro Dominis Marchionibus pernota regula, non valenti agere, non currit præscriptio. *Tertiò*, credibile planè est, hoc etiam ab ipso Cæsare tunc fuisse consideratum, quando Dominis Marchionibus promisit, se judicium Aulicum ad normam Instrumenti pacis completurum, quando illis suasor fuit, ut actionem instituerent in hoc judicio; quæ sine dubio facturus haud fuisset, si biennium tunc culpa actorum elapsum esse putavisset.

XV. Marchiam, unà cum Electorali dignitate Friderico V. Burggravio Sigismundus Imperator anno 1415. adsentientibus Electoribus concessit, ob fidelem & strenuam operam in Hungaricis, Bohemicis & Imperii motibus præstitam, additis conditionibus ut is quadringinta aureorum millia exsolveret. Quòd si Imperatori filius nasceretur, ad eundem provincia dignitasque rediret; sin minùs, Fridericus utrumque retineret. Hujus confirmatio posteà facta fuit in Concilio Constantiensi anno 1417. 18. Aprilis summâ solennitate, quam descripsit Nauclerus *pag.* 27. Reversales, quas Fridericus tunc dedit, docent, translationem hanc non puram, sed conditionalem fuisse: nimirum I. ut Sigismundo ejusque heredibus masculis legitimis, ac Vvenceslao & suis, ejusdem conditionis, heredibus, liceret quando vellent Marchiam & Electoratum, persolutis 400000. florenis, ad se revocare. II. ut Friderico sine heredibus masculis legitimè natis decedente, vel illis natis decedentibus, Marchia & Electoratus ad Sigismundum, ejusque heredes, & his deficientibus ad Vvenceslaum rediret. Tandem Sigismundus anno 1417. 18. Aprilis Constantiæ Fridericum publicâ solennitate de Marchia & Electoratu investivit. Fridericus autem II. Elector novam Marchiam oppignoratam ordini Teutonico, à Magistro ejusdem generali accedente consensu officialium, atque

Quomodo Marchia Brandeburgensis ad Burggravios Norbergenses pervenerit

adeò

adeò totius ordinis, redemit aureis 100000. Emptioni additum erat pactum retrovenditionis, sed posteà Albertus Marchio Magister generalis ordinis prædicti, Electori Ioachimo novam istam Marchiam hereditariam concessit, omni suo & ordinis jure cesso, anno 1517. Rationes ad hoc ipsum propellentes inter alias erant, quòd ea Marchia antiquitus ad Electoratum Brandeburgensem pertinuisset; quòd Electores Burggravii, Ordini tempore bellorum auxiliares subministrassent copias. Denique quòd Fridericus II. Elector magno ære eandem ab ordine redemisset.

Quomodo Magdeburg. Archiepiscopatus?

XVI. Magdeburgensis Archiepiscopatus ex Brandeburgensi familia ultra centum annos præsides habuit. Horum primus fuit Albertus Marchio, Cardinalis anno 1514. Posteà Iohannes Albertus, deinde Fridericus, quem secutus Sigismundus, hunc Ioachimus Fridericus, & denique Christianus Vvilhelmus. [add: *Quid juris novissimè hodie sit circa Archiepiscopatum Magdeburgensem, vid. artic. XI. Instrum. Pac. ubi expectantia in Archiepiscopatum Magdeburgensem familiæ Marchionum Brandeburgensium concessa est pro compensatione, quod ad promovendam Pacem Germaniæ universalem, juribus suis in Pomeraniam exteriorem & Rugiam, ac Ditiones locaque alia, in ulteriori Pomerania sita, cesserit. Homagium jam hodie Dn. Electori præstitum, militesque præsidiarios civitas recepit.*]

Marchionib. Brandeburgensibus competit expectantia in Ducatum Megapolitanum.

XVII. De Successione in Megapolitanum Ducatum, Principatum Henetorum, & Comitatum Suerinensem, si vacare contingat, Marchionibus Brandeburgensibus à multis annis cautum fuit, (Cernitius *d. tr. p.* 31.) Factum hoc à Friderico Imperatore, ut literæ investituræ docent, de dato Crez, die Mercurii, ante festum S. Luciæ, anno 1470. & aliæ, de dato Nürnberg 2. Maii anno 1487. cujus singulos articulos consensu suo sex Electores, singulis quilibet literis, eodem anno corroborarunt. Ad hæc accesserunt subsequentium huc usque Imperatorum confirmationes, ex quibus præstat Maximiliani I. verba ex literis Investituræ, de dato Vvormatiæ 15. Iulii, anno 1495. circa finem, ad lucem rei apprimè facientia, adjicere. Auch verleihen vnd bestattigen wir aus sonderlichen vnsern Gnaden/ vnd von Königl. Macht Vollkommenheit/ für uns vnd vnsere Nachkommen am Reich/ den gemelten Johannsen vnd Friderichen/ Gebrüdern/ vnd ihren Lehens-Erben/ Marggrafen zu Brandenburg/ zu gesamter Hand des Angefall des Hertzogthums zu Meckelburg/ des Fürstenthums zu Wenden/ der Grafschaft zu Suerin/ mit sambt den Landen Stargard vnd Rostock/ mit ihren Herrschaften/ Landen/ Leuten/ Schlössern/ Städten/ Zu- vnd Angehörungen/ alsdann zwischen den Marggrafen zu Brandenburg/ vnd den Hertzogen zu Meckelburg deshalben Verschreibung ausgangen/ die durch vnsern lieben Herrn vnd Vatter/ Kayser Friderichen/ löbl. Gedächtnuß/ als Seine Lieb in Königl. Würde gewest/ gewilliget vnd bestattet seyn/ ꝛc.

Minden quomodo ad Marchiones Brand. pervenerit?

XVIII. Familiâ Brandeburgensium Marchionum pro æquivalente compensatione, quod ad promovendam pacem universalem anno 1648. juribus suis in Pomeraniam citeriorem & Rugiam, unà cum conditionibus locisque certis annexis cessis, accepit Episcopatum Mindanum in feudum perpetuum nomine Principatus, ab Imperio, cjusque nomine sessionem & votum in Comitiis Imperii universalibus & singularibus, ut & Circuli Westphalici nacta fuit. Vid. Instrum. Pac. art. 11.

Quid Marchiones in Lusatia teneant?

XIX. Andreas Angelus (in der Märckischen Chronic. *lib.* 3. *fol.* 216.) schreibet/ daß Churfürst Fridericus II. zu Brandenburg vom König Vladislao in Poln/ Nider-Laußnitz zu Lehen bekommen/ deswegen er anno 1461. mit König Georgen in Böhmen Krieg geführet/ vnd habe folgendes Jahrs dem König solche abgetretten/ allein aber vorbehalten die drey Städte/ Cottbus/ Pritzen vnd Sommerfeld vnd was darzu gehörig/ so bißhero allwegen bey dem Hauß Brandenburg verblieben.

Onoltzbach.

XX. Onoltzbach vnd Dornberg Fridericus Burggravii anno 1331. emerunt à Comite Oettingensi pro 23000. Pfund Heller. Huic accesserunt alia confinia loca anno 1387. mortuo sine liberis Comite de Dornberg. Si Münstero credimus (*lib.* 3. *cap.* 385. *pag.* 605.) extinctâ hâc Comitum familiâ, Onolzbachium, & adjacentia alia ad Burggravios pervenerunt.

Oesterreichische Lehen.

XXI. Oesterreichische Lehen. Pòstquàm Fridericus Burggravius Ludovico IV. Imperatori contra Fridericum Austriacum auxilium tulisset, & victo Friderico anno 1321. Proceres, Nobilesque Austriaci, ut alii numerant, 160. capti fuissent, Ludovicus dicto Burggravio omnes hosce donavit, quos posteà dimissos, sibi vasallos retinuit. Marchiones Brandeburgenses hæc feuda ab Imperio immediatè tenere patet ex declaratione Caroli IV. Imperatoris de anno 1363. sub dato Prag. apud Goldast. p. 2. der Reichssatz: pag. 79.

Quomodo Pomerania ad Marchiones Brand. pervenerit?

XXII. Pomeraniorum & Stetinensium Ducum titulus, feuda & dignitas ad Marchiones Brandeburgenses familiâ Pomeranâ extinctâ ex transactione inter Ludovicum Romanum, tunc temporis Marchionem & Electorem, facta cum Barnimo III. Pomeraniæ Duce, pertinet. Inde anno 1464. Ottone III. Duce Stetinensi & Pomeraniæ sine mascula prole demortuo, Fridericus II. Elector Brandeburgensis, cum consensu Imperatoris, feudum & titulum Stetini Pomeranorum Ducis, primum usurpare cœpit. Huic se opposuerunt cæteri Duces Pomeraniæ & Vvolgasti, atque ut de mortuo sanguine juncti, hereditatem sibi vendicarunt. Bello exorto res ita composita, ut hi Ducatum retinerent Marchio autem gentis titulos Ducibus illis familiares, unà cum insignibus communes haberet. Sed nec hæc continuata concordia, sed

bella utrinque gesta, aliis transactionibus postea ansam & occasionem præbuerunt. Albertus Achilles, Germanicus dictus, transegit cum Erico & Vratislao, fratribus Pomeranis, iisque Ducatum Stetinensem & Pomeraniæ, sumpto ab illis homagio, in feudum dedit. Ipse autem urbes & arces, quotcunque tunc temporis tenebat, titulum insuper & insignia Pomeranica, fidemque subditorum sibi reservavit, assentiente Imperatore Friderico. Mortuo autem Erico rursus ad arma perventum. Hujus enim filius Bogislaus Alberto Marchioni homagium præstare detrectabat. Lis postea sopita, eâ conditione, ut occupata in bello uterque prædam haberet, captivi ultrò citròque dimitterentur, Margaretha, Friderici II. Electoris Brandenburg. filia, Bogislao nuberet. Bogislao verò, atque Ordinum literis de successione, si mascula linea Ducum Pomeraniæ deficeret, legitimè caveretur. Verùm ne tunc quoque controversiæ finis datus, sed contentionis series inter Marchiones & Duces Pomeraniæ tracta longiusculè. Tandem anno 1528. intervenientibus Erico Brunsvicensi, & Alberto Megapolitano Ducibus Grimnicii, ita transactum fuit: ne Marchio ejusve heredes, imposterum Pomeraniæ Duces, feudi collationem ab Imperatore petentes, aut sessionem in Imperii conventibus competentem occupantes, impedirent; Marchioni autem, ut de successione in Pomeraniæ Ducatum, in casu vacantiæ tantò firmiùs caveretur, liceret quotiescunque Imperator Duces Pomeraniæ investiret, in signum simultaneæ investituræ vexillum unà apprehendere. Præterea quotiescunque Ducibus Pomeraniæ homagium à subditis præstandum, adessent Brandeburgensium Consiliarii, quibus tanquam Legatis Marchionis Electoris promitterent Pomeraniæ Ordines, extinctâ aliquando Ducum Pomeraniæ posteritate mascula, se Electori Brandeburgico, ut vero & hereditario suo domino, parere paratos. Hoc si jugiter observâssent Pomeraniæ Ducum ad investituram ab Imperatore recipiendam legati, nunquam illi ausi fuissent affirmare, ut ausi sunt, Legatum Electoris Brandeburgici inveterato more non admitti ad simultaneum contactum libri Evangeliorum, & gladii Cæsarei, sondern lasse sich mit angreiffen eines der Pommerischen Abgesandten Mantels hinterwarts begnügen. [add: *Hodie* Vor-Pömern *vigore Instr. Pac. art. 10. pertinet ad Suecia Regem qui etiam in casum extincta linea Brandeburg. totam Pomeraniam accipit.*] De Pomerania Dn. Limnæus in Tom. 1. addit. ita: Casimirus & Bogislaus I. à Friderico Barbarossa, an. 1181. inter Imperii Principes relati, & titulo Ducis Pomeraniæ insigniti feruntur. Pòstquàm verò Ludovico Bavaro, & Friderico Austriaco, de Imperio contendentibus investituram Ducatus ab Imperio requirere supersedissent, Imperator Ludovicus (qui Marchionatum Brandeburgensem, tum ad Imperium devolutum, Ludovico filio suo in feudum concesserat) Ducibus Pomeraniæ mandavit, ut ab Electoratu Brandeburgensi Ducatum in feudum susciperent, quod ipsi facere renuerunt. Varii de eo tractatus habiti, ac tandem bello negotium ventilatum. In quo cùm pro Pomeranis fortuna stetisset, trãsactum, ut illi immediatè Imperio subesse continuarent; illis verò extinctis Ducatus ad Electorem Marchionem Brandeburgensem devolveretur. Confirmâsse hanc transactionem Imp. Ludovicum anno 1338. scribit Paul Frideborn in der Historischen Beschreibung der Stadt Alten Stettin *lib. 1. p. 52.* Cùm autem deinceps Burggraviorum Noribergensium familia ad Electoratum & Marchiam pervenisset, vi ejusdem transactionis vel pacti, post mortem Ottonis III. Ducis, Ducatum Stetinensem ad se devolutum esse contendit. Rem ita gestam narrat Frideborn *d. tract. p. 106.* Als anno 1464. Hertzog Ott der dritte / an der Pest gestorben / hat sich bey seiner Begräbnüß zugetragen / daß Albrecht Glinde / Bürgermeister zu Alten-Stettin / und auß der Marck Brandenburg bürtig / Schild und Helm (entweder aus Anstifftung / oder vielleicht auß Unwissenheit / als der anders nicht gewust / dann daß nunmehr diese Stettinische Stammlini gar erloschen / und daß es in solchen Fällen also geschehen pflege) mit ins Grab geworfen / mit diesen Worten: Da ligt leider unsere Herrschaft Stettin / und ist nunmehr der löbliche Stamm des Stettinischen Hertzogthums erloschen. Diesem des Bürgermeisters vorgeben haben viel anwesende / von Prælaten / Adel / und Städten / widersprochen; und ist also fort Frantz von Eickstette ins Grab gesprungen / Schild und Helm wieder heraus geholet; darauf auch ferner geschlossen worden / daß man Helm und Schild Hertzog Erichen dem Andern / und Wartislaf dem Zehenden / so des Ottonis rechte Vettern und wahre Successoren weren / mit anbietung gebührlicher Huldigung / und unterthänigen Gehorsams / zuschicken solte / inmassen geschehen. Es hat aber Marggraf Friderich zu Brandenburg und Churfürst / sich des Stettinischen Landes angemasset / und vorgeben / daß hiebevor Kayser Ludwig der Vierte / denen Marggrafen von Brandenburg die Anwartschaft und Lehensgerechtigkeit desselben Landes verschrieben / daß auch Hertzog Erich der Ander / und Wartislaf der Zehende / dem verstorbenen Hertzog Otten nicht verwandt / noch solchen Titul führeten / sondern sich nur Hertzogen von Wolgast und Barth intitulirten / und einen schwartzen Greifen führten; Hingegen die Hertzogen von Stettin einen rothen Greifen hetten: daß auch hiebevor der König Erich in seinem Todbette mit grossem Ernst und Eyfer ausgesagt / daß nicht Hertzog Erich der Ander / sondern Hertzog Ott der Dritte / von Stettin / sein Erb were / etc. Auf solchen Bericht hat der Churfürst von Kayser Friderichen dem Dritten die Belehnung dieser Landen leichtlich erhalten. Die Herzogen von Pommern aber haben der Kayserlichen Majestät / aus den

Erb-

Erbtheilungen / und genealogiis Principum gründlich zu verstehen gegeben: ob wol das Stettinische Land und Hertzogthum von Ottone dem Ersten an / über die anderhalb hundert Jahre / seinen besondern Herrn gehabt / so man den Stettinischen Fürsten genannt; und hergegen die andere Hertzogen von Pommern / durch die vielfaltige Erbtheilung / unterschiedliche residentias erlanget / und sich auf etliche Fürstenthum / und Graffschaften weisen lassen / auch sich zuweiln von denselben titulirt, und derer Wappen gebraucht / so weren und blieben sie dannoch die nähsten Agnaten, und Successoren, so von Barnim dem Ersten / als dem gemeinen stipite, oder Erbstammen / ihre gradus, Geschlecht und Ankunft hetten / und successive ohne einige interruption deduciren könten. Hetten auch allwege / all denen andern Fürstenthumben / besonderlich aber am Lande und Stadt Stettin / zur Anzeige / daß die derselben Herrschaft und Geblüts weren / und sich vom demselben nicht scheiden oder trennen lassen wolten / etliche prærogativen und stück sich vorbehalten / derer sie jährlich pro conservando jure suo comparticiperet. Und ob wol König Erich / in seinem Todbette / sich vernehmen lassen / daß Hertzog Ott sein nächster Erbe sey / so were doch solches im Eifer und Zorn / und dahero geschehen / das Ericus der Ander wegen seines Gemahls Sophia (so Bogislai des Neunten Tochter war / dessen Land König Erich / als nechster Agnat und Vetter an. 1448. ererbet) sich des Königes Landes allein angemasset / und so wol Ottonem den Dritten / als auch seinen Bruder Wartislaum den Zehenden / darvon ausschliessen wollen / welcher Streitt doch hernacher durch sonderbare Verträge aufgehaben und verglichen worden. Als nun der Kayser ihre Gerechtigkeit vernommen / hat er ihnen auch die Verleihung des Landes (ungeachtet der vorigen Belehnung / so dem Marggrafen auf seine Anzeig geschehen) zu thun gnädigst zugesagt / jedoch mit dem Anhang / daß sie selbst in der Person kommen / und das Lehen empfahen solten: hierauf hat die Stettinische Landschaft ihnen zwar anfänglich wegen dieses Successionstreits die Erbhuldigung verweigert / aber doch anno 1466. hernach geleistet / ausgenommen die Stadt Alten Stettin / so sich geweigert bis auf annum 146 . Als nun Churfürst Friderich dieses gesehen / hat er anno 1468. nebens neunzehen Chur- und Fürstlichen Personen / dem Hertzogen von Pommern feindlich entsaget / ist auch mit Heerskraft in das Land Stettin gefallen / &c. endlich ist diese Sach zu Prentzlo anno 1472. auf Comitatis, durch Hertzogen Heinrichen von Meckelburg / als Unterhändler / jedoch mit grosser Mühe / auch wider Hertzog von Wartislafs willen / dergestalt behandelt / daß Hertzog Erich der Ander durch einen Handstreich von Marggraf Albrechten (so unlängst seinem verstorbenen Bruder / dem Churfürsten Friderichen succediret) das Lehen annemen und hergegen der Marggraf diese Lande vom Röm. Reich wider zu Lehen empfangen / und des Pommerischen Tituls gebrauchen / auch des Angefalls versichert seyn solte. An hoc dissentiente Vratislao factum sit, necne, non ausim decernere; de effectu autem (licèt eum aliquando Pomerani intervertere ausi fuerint) quo minùs dubitem, Recessus Imperii me movent, quibus sequenti tēpore, (loquor de iis, quos uno codice Moguntinæ impressos habemus) Pomeraniæ Duces subscripsisse non reperio. Licèt enim in Circulos relati reperiantur, in der Cammergerichtsordnung anno 1507. aufgericht / p. 71. & Erklärung des Landfriedens zu Nürnberg anno 1522. aufgerichtet / p. 149: attamen anno demum 1525. Recessui Augustæ Vindelicorum facto, iterum subscripsisse, & in sequentibus Comitiis idem huc usque egisse, acta Imperialium Comitiorum demonstrant. Anno 1521. à Carolo V. Imperatore investituram petierunt, & cum clausula, salvo jure &c. obtinuerunt. Elector autem Brandeburgensis contra protestatus est, & investituram revocari voluit: se enim ab ipso Carolo famdum de Pomerania investitum fuisse, & sui juris esse de eadem Pomeraniæ Duces investire. Cùmque anno 1522. iidem ad Comitia ab Imperatore vocati compatuissent, contra sessionem & votum Elector Brandeburgicus denuo solenniter protestatus fuit. Tandem anno 1528. sive 29. ut alii habent, intervenientibus, Erico Brunsvicensi, & Alberto Megapolitano, Ducibus Grimnicii lis inter Ioachimum Electorem Brandeburgensem, & Georgium, atque Barnimum, Pomeraniæ Duces, ita composita, ut Brandeburgensi de successione in Ducatum, deficiente familiâ Ducali, arctiùs cautum fuerit, Pomeraniæ autem Ducibus, investituram ab Imperatore recipere, ac sessionem & votum in Comitiis, tanquam Status habere, citra contradictionem Brandeburgensis, liceret.

XXIII. Ruppinensis Comitatus ad Ioachimum I. Electorem tanquam feudi Dominum devolutus, postquam Wichmannus, ultimus suæ familiæ Comes Lindoviensis absque heredibus masculis decessisset, anno 1524. *Rupinensis Comitatus quomodo ad Marchiones Brandeb. pervenerit.*

XXIV. Voitlandiæ pars, ad Fridericum I. Burggravium devoluta est, postquam anno 1248. coniugis suæ frater consobrinus obiisset sine heredibus. *Quomodo Voitlandia pars ad Marchiones Brand. devenerit.*

XXV. Insignia Illustrissimæ domus Brandeburgiacæ propter districtuum abundantiam varia sunt. *Insignia Marchionum Brandeburgensium.* Quod columna inter insignia familiæ Brandeburgicorum Marchionum refertur, error est, in illis enim hodie nulla reperitur. Puto eius originem ab illis esse, qui sceptrum, quod Elector Brandeburgensis pro insigni habet, columnam repræsentare arbitrati sunt. Pro originis autem nota, hæc familia adhuc utitur insignibus Zolleranis, nempe scuto quadripartito, cuius duæ partes albæ, & duæ nigræ. Cæterum, ut distinctim de insignibus hujus familiæ hodiernis agamus, sciendum est, ea aut toti familiæ esse communia, aut Electori particularia. Communia sunt 1. *Marchionatus Brandenburgensis*, in cam-

po albo aquila rubra, seu sanguinea, rostro inaurato, pectore falcatam lunam exhibens. Hujus Authorem Henricum Aucupem nominant, & sanguineam aquilam indicare dicunt, Marchiam illam Vindorum multo effuso sanguine ad fidem Christianam perductam, ac Rom. Germanico Imperio conjunctam fuisse. Falcatam lunam significare Vindorum inconstantiam in religione semel suscepta. (Brotuffius *l. 4. Chron. Anhalt. c. 9.*) 2. *Burggraviatus Norimbergensis*, leo niger coronatus, linguam exerens rubram, in campo flavo, circum circa habens rubras & albas sectiones, roht und weiß abgetheilte Rauten. 3. *Borussiæ Ducatus*, aquila nigra in campo albo, collo coronata, in pectore exhibens literam S. vel C. &c. (utrumque vidi, & credo S. significare Sigismundum, quâ literâ utuntur Marchiones Onoldini, & Culmbacenses; quorum majores à Sigismundo Rege de Prussia Ducali investiti fuerunt, Litera C. autem mihi videtur significare Casimirum, arbitrorque Electorem Brandenburgensem antè hac solitum exprimere literam initialem Regis, à quo ipse investituram susceperit) in alis notatæ semicirculis flavis. 4. *Cassubiæ Ducatus*, niger gryphus in campo flavo. 5. *Principatus Halberstadiensis*, clypeus in longitudine divisus, dextro à latere albus, ab altero rubeus. Galeæ coronatæ ornatus est, brachium armatum, manu tenens tres palmæ ramos. 6. *Jagerndorffensis Ducatus*, aquila nigra, in campo flavo, in pectore exhibens cornu venatorium. 7. *Ducatus Magdeburgensis*, clypeus in duas partes divisus, quarum superior rubra, inferior alba: Galea coronata est, & super illam pelicanus albus, cum pullis suis. 8. *Mindensis* Principatus, clypeus rubeus, cui insertæ duæ claves, decussatim positæ: Galea coronata, & supra illam dimidius Leo, cum duplici cauda, ungue dextero tenens duas claves decussatim positas. 9. *Pomeraniæ* Ducatus, Gryphus rubeus, alis aureis, in campo albo. 10. *Silesia*, aquila nigra in campo flavo, cujus in pectore, usque ad alas, luna crescens, coloris candidi elucet, & supra cum crux. 11. *Stettinensis*, Gryphus rubeus, coronatus, unguibus aureis, in campo cœruleo. 12. *Vandaliæ*, Gryphus variegatus, rubeo & viridi colore, in campo albo. 13. *Vsedumensis*, gryphus albus, cum cauda piscis, in campo rubeo. Electoris insignia particularia sunt duplicia, nempe, vel respectu Electoratus, vel respectu ditionum, quas tenet suo proprio, non totius familiæ, jure. Electoratus nomine habet pro insigni sceptrum aureum, in campo cœruleo, ac suprà galeam alatam posita duo sceptra. Sceptri hujus origo inde est, quod in processionibus publicis, & solennibus, ante Imperatorem deferat sceptrum. *A.B.c.* 22. Iure suo proprio, non communi cum cæteris Marchionibus Brandenburgensibus, utitur insignibus. 1. *Ducatus Iuliacensis*, quæ sunt, leo niger, in campo flavo. 2. *Ducatus Clivensis*, octo sceptra aurea, in campo rubro. 3. *Bergensis*, vel *Montium*, leo rubeus in campo albo. 4. *Comitatus Markæ*, acolæ albæ, & rubræ, in campo flavo. 5. *Comitatus Ravensburgensis*, tres rubeæ trabes, non planæ, sed incurvatæ, in campo albo.

XXVI. Quemadmodum autem insignia plura habet Elector, quàm cæteri Marchiones Brandenburgenses, ita etiam pluribus utitur titulis, hoc ordine: Marggraff zu Brandenburg/des Heil. Röm. Reichs Ertz-Cämmerer/ und Churfürst/zu Magdenburg/ in Preussen/ zu Gulch/ Cleve/ Berge/ Stettin/Pommern/ der Cassuben und Wenden / auch in Schlesien / zu Crossen und Jädterndorff Hertzog/ Burggraff zu Nürnberg / Fürst zu Halberstatt und Minden / Graff zu der Marck und Ravenspurg/ Herr zu Ravenstein. Cæteri familiæ Brandenburgicæ Principes his utuntur: Marggraff zu Brandenburg/zu Magdeburg/ in Preussen/Stettin/Pommern/ der Cassuben und Wenden / auch in Schlesien / zu Crossen und Jägerndorff Hertzog / Burggraff zu Nürnberg / Fürst zu Halberstadt und Minden. *Tituli Marchionum Brandeburgensium.*

XXVII. De privilegiis & concessionibus Imperatoriis huic familiæ attributis sequentia habeo, quæ notabilia mihi videntur. *Privilegia Marchionum Brandeburgensium.*

1. Concessio Curiæ der Stadt Hoff. à Ludovico Bavaro Imperatore de dato München ann. 1323.

2. Privilegium construendi civitatem munitam in Grindelach ab eodem Ludovico de dato Cöln. d. 22. April. an. 1328. Idem Ludovicus in diplomate dato Romæ an. 1328. d. 18. Febr. ait, se concedere Friderico Burggravio, secretario suo, & ejus heredibus legitimis descendentibus, in feudum omnes mineras auri, argenti, cupri & ferri, necnon cujuslibet alterius minerici, & generis metalli, quod in terris Burggravii, ubicunque, aurifodinis, argentifodiuis, vel mineralibus aliis subterraneis, aquaticis, petrosi, svel cavernosis locis quacunque arte, studio, vel labore contigerit reperiri. Ita ut omnem mineram hujusmodi liberè & solutè, absque omni præstatione sibi (Imperatori) vel successoribus suis, quibuslibet officiariis aut advocatis facienda, feudi titulo possideant. Hoc Carolus IV. an. 1355. Romæ confirmavit. Alia plura consimilia ab eodem Ludovico obtinuerunt, ut construendi civitatem munitam in Wonsiedel / in Bergel / in Rostal / in Katzendorf / in Müschem / quorum data sunt Romæ A. C. 1328. 22. April. Hæc à Carolo IV. an. 1355. Cal. April. Romæ iterum Iohanni & Alberto Burggraviis confirmata. Idem Carolus Imperator Friderico Burggravio, diplomate Pragæ scripto, an. 1370. proxima Dominica post festum trium Regum, concessit facultatem ædificandi civitatem zwischen die zwo Vesten/ Rauhen Culm. und Schlechten Culm.

3. Carolus IV. Imp. in diplomate de dato Nürnberg. an. 1362. Burggraviis Norinbergensibus Brandeburgensibus concessit privilegia inter quæ potiora sunt hæc: *Quòd potestatem habeant cum Imperij sacri Principibus advenire, diffinire, dare juris sententias super omnibus causis & negotijs, sive corpus, res con-*

spiciant,

spiciant, vel honores. Et hoc in Imperiali curia, vel alibi, ubicunque continget Principes præsidere judiciis, vel loco Scabinorum. [add: *His locus ex parte propugnat* das Fürsten-recht.] *quod antè dictorum Burggraviorum Noribergensium, heredum & successorum suorum homines in perpetuum, videlicet Milites, Clientes, Judices, rustici, & omnes subditi eorum, & omnia bona & omnes ipsorum, coram nullo alio judicio, nisi coram ipsis Burggraviis Noribergensibus, & eorum Judicibus, citari possint, aut valeant: neque obligati sint alibi comparere, aut respondere cuiquam de objectis, nisi forsitan actores coram antè dictis ipsorum judiciis notoriè justitiam consequi non valerent.* Conceduntur ipsis quoque, *in verum ac perpetuum feudum, omnes auri, argenti, cupri, ferri, plumbi, stanni, ac omnium minerarum montanarum fodinæ, quæ in ipsorum terris & dominiis inventa sunt hactenus, seu repertæ fuerint in futurum, conditione tali, quòd ipsi omnes fructus eosdem in utilitatem & commodum suum proprium convertere & applicare possint & debeant.*

4. Idem Carolus in diplomate de dato Nürnberg an. 1361. Burggravio Noribergensi Friderico concessit, daß er / seine Erben vnd Nachkommen / Pfenning vnd Heller zu der Neuenstatt vnd zu Zenn mögen schlagen lassen.

5. Idem Imperator Carolus in diplomate de dato Nürnberg an. 1361. Friderico Burggravio Noribergensi concessit, daß er / und seine Erben / vnd Nachkommen / Pfenning / vnd Heller zu Baireut / vnd zu Culmbach schlagen mögen lassen.

6. Idem Carolus Imp. in diplomate de dato Eger an 1372. Friderico Burggravio Noribergensi concessit, daß er / vnd seine Erben / in ihrer Städte einer / zu Langezenn / oder Neuenstatt / kleine Gülden mögen schlagen lassen.

7. Obtinuerunt præterea Marchiones Brandeburgenses etiam alia & varia privilegia. Ab Imp. Friderico habent die Freyheit der Absforderung Ihrer Leute / gleich den Churfursten / in diplomate de dato Neuenstatt an. 1456.

8. Caroli IV. privilegia de receptione & oneribus Judæorum:

Kayser Carl hat anno 1355. zu Rom auf dem heiligen Ostertag / denen Edlen Johann und Albrechten Burggrafen zu Nürnberg / die Gnad gethan / daß was sie der Juden / die bey ihnen gesessen seyn / oder bey ihnen sitzen und wohnen / bis darhin genossen / von ihnen empfangen und eingenommen haben / oder was sie des fürbas geniessen / und von ihnen aufheben / oder einnemen mögen / bey der Juden Leben / und nach derselben Tod / wie das genannt sey / behalten sollen. Idem Carolus A. 1372. an Simonis und Judæ Tag / hat Friderico Burggrafen zu Nürnberg und seinen Erben / die Gnad / Gunst und Gewalt ertheilet / das sie alle Juden / die das begehren / einnemen / handhaben / setzen / behausen / schützen und schirmen mögen / in allen ihren Vesten / Städten und Weilern / auch derselben geniessen / wie sie mögen / doch sollen sie dieselben Juden / so sie haben / oder noch fürbas gewinnen / zu aller ihrer Schuld / klein und groß / wie die genannt / oder wer die schuldig ist / beholfen seyn einzufordern / mit allem Fleiß.

9. Friderici III. Imp. privilegium telonia & molendina concernens:

Fridericus, Römischer Kayser / gibt anno 1456. zu Neustatt am Freytag vor Sanct Jacobs Tage / Churfürst Friederichen / Johann Albrechten / und Friderichen / Marggrafen zu Brandenburg / und Burggrafen zu Nürnberg / und ihren Erben / diese Freyheit / daß sie hinfuro in ihren Churfürsten- und Fürstenthumben / der Marck zu Brandenburg / der Burggrafschaft zu Nürnberg / und ihren Landen / wo sie die haben / und noch überkommen mögen / ihre Zölle / die sie daselbst haben / nach ihrem Gefallen erhöhen / und in denselben ihren Landen / wo / was / und wie sie das gelüst / Zoll von neuem aufsetzen / auch auf Wein / Bier / und anders / das man in ihren Landen gebraucht / und durch dieselben führet / Aufschläg / nach ihrem Gefallen / machen und nemen / und daß sie auch in allen vorgemeldten ihren Landen / zu ihrer und der Land Nohtdurft / auf ihren Wassern / wo / wie / und wann sie wollen / Muhlen aufrichten / bauen / und derer nach allem ihren Gefallen gebrauchen / und geniessen sollen / und mögen / von allermänniglich ungehindert.

10. Sigismundi privilegium concernens das Halsgericht zu Neustatt / Steinbach / ꝛc.

Kayser Sigismund bekennet / und thut kund / mit seinem Brief / de dato Cronstatt im Würtzland / anno 1427. am nechsten Dinstag nach unser lieben Frauen Tag Liechtmeß / daß er durch Bitte willen Marggraf Friderichs zu Brandenburg / Churfürsten ꝛc. Burggrafen zu Nürnberg / den Inwohnern und Leuten gemeinlich / der Märckte / Neustatt / Steinbach / zu Gefreß / zu Stauf / und zu Eysolden / und in dem Ampt zu Liebenau / die besondere Gnad gethan / daß sie fürbas zu ewigen Zeiten / in jeglichen der ehegenannten Märckte / Stöcke und Galgen / (das man nennet das Halsgericht) und über böse übelthätige Leut richten / und urtheilen sollen und mögen als recht ist / und als oft als sich das gebühret / doch unschädlich andern Städten und Märckten umb sie gelegen / an ihrem Gerichten.

11. Friderici III. privilegium de translatione feudorum ad cognatos:

Das Haus Brandenburg hat ein Privilegium von Kayser Friderico A. 1473. erhalten / daß die Chur- und Fürsten dieses Hauses / eine freye Hand haben sollen / von Ihren Lehen / Schlössern und Städten zu disponiren, und solche einander zu übergeben.

12. Ferdinandi II. Confirmatio privilegii, cujus vi Electores Brandeburgenses non teneantur in propria persona recipere feuda à

Rege Bohemiæ de dato Wien. ann. 1624. d. 18. Iunij.

13. Privilegium über Schutz und Handhabung der Keßlerzunft à Friderico III. impetratum in diplomate de dato Nürnberg ann. 1444. & dein à Rudolpho II. confirmatum in diplomate de dato Augsburg d. 26. Aug. ann. 1582.

Communicavit Dn. Autori hoc privilegium Nobilis & Amplissimus vir, Georgius Rittershusius I V.D. Consiliarius Brandeburgensis, & feudorū præpositus, qui simul ipsum admonuit, das eine geraume Zeit anhero / diese Keßlerszūft / von denen Herren Marggrafen von Brādēburg / nacher Bayerdorf gelegt / da des Hādwercks Oberrichter der Amptmann des Orts gewesen: das Handwerck habe auch einen Schultheissen / der neben dem Amptmann die citationes auf den Zunfttag gesigelt: Die Meister nennen sich / Meister des verordneten Schöpfenstuls eines Ehrsamen Kupferschmidhandwercks. Ob nun wol einer dasselbe ehrlich und wol gelernet / müssen sie doch ufn Zunftstag / nach Handwercksgebrauch / sich emkaufen / sonsten werden sie für Störer geachtet / und dörfen kein neu Kupfergeschirr verkaufen. Mit dieser Zunft æmuliren die Zobel von Giebelstat / als After Lehenleute der Pfaltzgrafen bey Rhein / welche dergleichen Schirmsgerechtigkeit in einer gewissen Terminey und Circkelmaß von dem Heiligen Reich zu Lehen empfangen.

14. Est præterea tota familia Brandeburgensium Marchionum fœdere hereditario ac successorio unita cum familiis, Saxoniæ Ducum, & Landgraviorum Hassiæ.

15. Olim quoque Carolus IV. Imperator, tanquam Rex Bohemiæ, anno 1351. die Mercurij ante festum S. Michaëlis fœdus hereditarium init cum Iohanne & Alberto, tunc Burggraviis Noribergensibus, idemque postea anno 1353. Passavij ita extendit, daß Er / als König in Böheim / seine Erben und Nachkommen am Königreich / mit denen Edlen Johanns und Albrechten / Burggrafen zu Nurnberg / und Friderichen / Burggraf Johannsen Sohn / und Erben / verbunden seyn sollen ewiglich / einander Hülf zu leisten / wider allermänniglich die sie beyderseits an ihren Erben / Pfanden / Gütern / und Herrschaften / hindern / entwehren oder beschädigen wollen. Excipiuntur das H. Reich und seine Vormundern / Römische Kayser / und Könige / es were dann / daß sie ihnen an ihren Gütern / Erbe / Pfanden und Herrschaften Gewalt thun wolten. Renovatum & confirmatum hoc fœdus postea (sub nomine einer Erbeinigung) sæpius fuit, in annis 1366. 1459. 1473. 1476. 1509. à Vvenceslao, Sigismundo, Ladislao, Georgio, & Vladislao, Regibus Bohemiæ, & à Marchionibus Burggraviis Noribergensibus, qui illis temporibus vixerunt.

16. In Comitiis Imperij Marchiones Brandeburgenses aliquot vota habent, propter varios Principatus, quos immediate ab Imperio tenent. In comitiis, anno 1641: ut ex Recessu patet, Elector tria vota habuit, unum inter Electores, duo autem inter Principes, scilicet Stetinense & Vvolgastense, tanquam Pomeraniæ Dux. Imposterum autem, Pomeraniæ maxima parte Reginæ & Regno Sueciæ ab Imperio in feudum attributa, aliud obtinebit: nempe, præter Electorale votum, ratione partis Pomeraniæ, quæ Marchionibus Brandeburgensibus relicta, unum; respectu Halberstadiensis Ducatus unum, Principatus Mindensis (hunc enim atque illum in compensationem Pomeraniæ quam amisit, accepit ab Imperio) unum; & evenìente casu, propter Ducatum Magdeburgensem unum habebit. Christianus Marchio unum habuit, & unum quoque Albertus, quilibet respectu quo Marchiones Brandeburgenses, ac Burggravij Noribergenses, & Domini sunt earum ditionum, quas immediate ab Imperio tenent. Ab antiquo enim ita observatum, ut Domus Culmbacensis suum, & Onolzbacensis quoque suum votum in Comitiis dicat, ut ex subscriptione Recessuum Comitialium patet, de annis 1521. 1541. 1542. 1544. 1545. 1548. 1551. 1555. 1557. 1559. 1566 1567. 1570. Postquam in Georgio Friderico Marchione utraque Domus coaluisset, is, compendij causa unico solùm voto in Comitiis usus fuit, sed post ejus mortem, in Comitiis Ratisponæ anno 1608. habitis, res ad priorem formam rediit, & Christianus Marchio Culmbacensis unum, alterum Ioachimus Ernestus Onolzbacensis Marchio dixit. Licèt enim nonnulli tunc remoram hisce votis injicere conarentur, & Pappenhemius, in primo Principum senatu, Domum Brandeburgicam in genere ad votandum provocâsset, atque post votum Culmbacense, Onolzbacensem demum tacitè prætervectus fuisset, illorum tamen conatus frustra fuit, & hic errorem commissum, superiorum jussu, emendavit. Exposuit deinde Onolzbacensis legatus votum, & solidas rationes opposuit malevolis.

Vota Marchionum Brand.

17. De Sessione quoque in Comitiis certamen fuit Marchionibus cum Ducibus Brunsuicensibus, donec alternatione suspensum, & anno 1566. in Comitiis Augustanis transactum fuit, ut quousque viveret Henricus Dux Brunsuicensis, alternationi locus daretur, post ejus mortem verò semper Marchionum familia præcederet.

Sessionis certamē March. Brand. cum Ducib. Brunsv.

18. In Circulo Franconico in munere convocandi Status, & necessaria per literas iisdem intimandi, Marchio Brandeburgicus (hodie Culmbacensis) cum Episcopo Bambergensi concurrit, der Marggraf ist ein Mitausschreibender Fürst. Olim Episcopus Bambergensis hoc jus sibi soli competere affirmavit, & anno 1542. Marchioni Georgio Friderico, qui tunc jussu Cæsaris seculares Circuli Status convocaverat, calidè contradixit. Eadem contentio postea anno 1544. in Comitiis Circularibus Vvinshemij agitata, ubi Bambergensis asseruit, ab antiquo invaluisse, ut si ecclesiastici & seculares Circuli Status simul convocandi,

Ius March. Brand. in Circulo Franconico.

convocatio fieret à solo Episcopo Bambergensi, utpote qui cæteros Circuli Status antecederet, ubi verò seculares tantùm convocandi, Marchioni hoc competeret. Lis tunc temporis protestationibus & reprotestationibus aucta magis quàm sopita fuit, tandem verò anno 1559. Augustæ Vindelicorum, 11. Augusti, transactione ita terminatâ, ut imposterum utriusque operâ & nomine convocationes generales fierent. Post hæc tempora nova emersit controversia. Episcopus Bambergensis solam subscriptionem literarum, quæ communi nomine ad Status Circuli emanant, Marchioni Brandeburgensi concessam, sibi autem earundem non subscriptionem modò, sed & conceptionem, & formaturam relictam, asstruere conatus est. Disputatum aliquoties hac de re fuit, ex professo autem anno 1606. & anno 1610. Bambergensis inter alia (1.) ad transactionis (cujus modò meminimus) articulum provocavit, quo continetur, daß Bamberg die Begreiffung der Abschied und Cantzley allein zustehen solle. (2.) Es were notorium, und auf den Fall bedörfens / mit der Bambergischen Cantzley-Registratur, auch mit glaubwürdigen unverdächtigen Personen/ zu erweisen / daß Bamberg/ vor und nach besagtem Vergleich / solcher Außschreiben in possessione, vel quasi, gewesen/ und die Verfassung und Fertigung / als das wenigste/ unter dem Wort / der Cantzley / auch begriffen. (3.) Ob wol Herr Marggraf Georg Friderich wenig Jahr vor seinem Tod/etzliche original Außschreiben / endern / auch dergleichen enderung andeuten wollen / so habe doch Bamberg solche Neuerung / und Correction, nicht allein jederzeit gebührlicher weis geandet / und widersprochen / sondern auch solche Außschreiben / und enderung / auf vorigen Schlag von neuem wiederumb fertigen und abgeben lassen. (4.) Wofern auch vielberührte Außschreiben communicato consilio gestellet/ und concipirt werden solten / müsten dieselbe / wie mit Umwechslung der Botten/ und Austragung der Brief auch geschicht/ alternative, oder aber durch Zusammenordnung der Rähte / verfertiget und concipirt werden/welches geschehen zu seyn/weder in der Bambergischen noch Marggräfischen Cantzley im wenigsten zu befinden: zu dem vielmahl wichtige unvorsehenliche Sachen / daran zu zeiten der Kayserlichen Majestät / dem Reich und Crayß mercklich gelegen / fürfallen / die dergleichen Verzug der Zusammenordnung nicht leyden / und beyden außschreibenden Fürsten grosser Unkosten dadurch verursachet/ auch je bisweilen die Verordnete sich miteinander nicht vergleichen / Bescheids bey ihrer Herrschaft sich erholen / und die Sachen dadurch sehr verzogen würden. (5.) So seye sich auch keiner Gefahr zu besorgen / dieweil in die außschreiben anders nichts dann die puncta, und blosse unvergreifliche narratio, was auf der Crayßversamlung für Sachen in Berahtschlagung gezogen werden sollen / gebracht/ und darauf den Ständen allein die Zeit und Mahlstatt notificirt werde. Pro Marchione dictum fuit. (1.) in dem Vertrag de anno 1559. sey klärlich zu finden / daß Bamberg und Brandenburg das beschreiben und erfordern der Stände im Fränckischen Crayß samtlich und mit einander haben / daraus zu schliessen/ daß das Außschreiben nicht nur in der Bambergischen Cantzley allein / ihres Gefallens concipirt, und stracks / ungehört Brandenburg / originaliter verfertiget / sondern billich zuvor auch ad revidendum zu der Brandenburgischen Cantzley übersandt / allda desselben approbation erholet / und sich also eines richtigen Außschreibens / und der Puncten / Ort und Zeit der Zusammenkunft wegen / ingesammt verglichen werden solle. (2.) In Verbleibung dessen / würde dieses absurdum erfolgen / daß Brandenburg kein Außschreibender/ sondern allein ein Unterschreibender Fürst seyn müste. (3.) Habe weiland Herr Marggraf Georg Friderich die Bambergische verfertigte Außschreiben oftmals corrigirt, und zurück geschickt / auch wol andere mehr Puncten erinnert / oder da sie den Verzug nicht gelitten/sonderbare Zedul eingelegt/ und dadurch seinen dissensum zu erkennen geben. (4.) Da in den Außschreiben etwas befunden werden solte / so jemand præjudicirlich seyn möchte/ müsten ja beyde außschreibende Fürsten darvor Rechenschaft geben / etc. Has utriusque partis rationes si ad justam stateram vocaveris, quicunque integri judicij es, facilè cognosces, quo pondus inclinet.

De sessione & votis Marchionum Brandeburgensium, in conventu & negotiis Circuli Franconici, sciendum est, inter seculares Principes (auf der weltlischen Banck) Culmbacensem primo loco sedere, secundo Onolzbacensem: votum autem ordinariè Culmbacensem dicere potest Episcopum Würceburgensem, hoc est, secundo loco inter omnes, & primo intèr seculares; Onolzbacensem verò post Episcopum Eichstadiensem, hoc est, quarto loco inter omnes, & secundo inter seculares. Duplex hoc votum ab eo tempore cœpit, quo divini hi principatus cœperunt, & eorum regimina diversis & Marchionum Brandeburgensium familiâ Principibus obtigerunt.

XXVII. A Marchionibus, ac Principibus Brandeburgensibus infra summam 400. florenorum Rhenanorum, neque ab ipsorum Hof- Land- und Lehengerichten / neque a cæteris Iudiciis appellare licet, ex privilegio Caroli V. Imperat. Georgio & Alberto Marchionibus eorumque successoribus, anno 1541. concesso. Quòd si summa major esset, & appellaretur, juramentum appellationis præstari, nec non florenus unus deponi debet. In causis tamen injuriarum, so Frefelen / Schmach / Leibschaden / Lämbde / und fliessende Wunden betreffen / appellatio omnino interdicta est, ex eadem Cæsarea concessione. Extensa hæc summa fuit ad octingentos florenos Rhenanos, à Ferdinando II. Imp. in diplomate de dato Prag. an. 1627. *Quatenus appellare liceat à Marchionibus Brand.*

CAPUT IX.

De Principe Dietrichsteinio.

Quando Dietrichsteinius Princeps Imperii factus & quibus conditionibus.

1. CArdinalis de Dietrichstein ao. 1622. ab Imperatore Ferdinando II. dignitate Principis donatus fuit, quæ posteà ao. 1631. extensa ad Maximilianom ejusdem familiæ supremum aulæ Cæsareæ Præfectum, hâc adjectâ cōditione, ut noo priùs ad sessionem & votum in Senatu Principū admitteretur. Er hette sich den mit Fürst-messigen Gütern / vnd einem Fürstmässigen Anschlag qualificirt / vnd wan solches bey seinen Lebzeiten nicht geschehe / solten dessen Erben ehe nicht admittirt werden / sie hätten sich dann mit immediat-Reichs-Gütern versehen. Posteà tamco cùm Imperator in Comitiis Ratisbonensibus an. 1653. fecisset admoneri Seoatum Priocipum, ut Dieterichstein ad Sessionem & votum admitteret, placuit Senatui, ut statim, ooodum licèt conditione impletâ propter bene merita admitteretur, quod etiam posteà factum anno 1654. 28. Febr. in iisdem Comitiis. (R. A. zu Regenspurg *de dicto anno* §. Vber dieses haben 2c.) cùm ad Imperii necessitates conferre promisisset 3. cqoites, & 10. pedites. Visus fuit, in subscriptione Recessus dictorum Comitiorum, titulo, Fürst von Dieterichstein / zu Niclasburg / Herrn zu Hollenburg / Finckenstein vnd Thalberg / Erbschenck in Karndten. Non diu autem ipsa nova Principis, & Status Imperii dignitate gaudere potuit, morte abreptus an. 1655. Admonitio Imperatoris, cujus modò facta fuit mentio, ita sonat: Von der Römisch. Kayserl. Mayest. vnserm Allergnädigsten Herrn / denen allhier anwesenden Herren Churfürsten / Füesten vnd Ständen des Reichs / vnd der abwesenden Rähten / Pottschaften vnd Gesandten / in Gnaden anzuzeigen; Demnach Allechöchstgedachter Kays. Mayest. Herr Vattee / weyland Herr Feedinand dee Ander / Römischee Kayser / Glorwüedigstee Gedächtnüs / vnterm dato 24. Mart. des längst abgewichenen 1631. Jahrs / dero damahligen Cämmerer / vnd dee Röm. Käyserin Obristen Hoffmeistern / vnd jetziger Zeit Ihrer Kays. Mayest. geheimen Raht / Cämmerer / vnd Obristen Hoffmeistern / Herrn Maximilian / Fürst von Dieterichstein / vnd noch vor demselben / weyland dem Hochwürdigsten Fürsten / Herrn Francisco, der Heil. Röm. Kirchen / des Tituls: Beatæ Mariæ trans Tiberim, Priestern / Cardinalen von Dieterichstein / diese besondere Kayserliche Gnad gethan / vnd denselben in Stand / Ehr vnd Würde / Ihree Kays. Mayest. vnd des H. Reichs Fürsten / dergestalt gnädiglich erhöhet / daß auch Sein Hochfürstl. Eminenz Fug vnd Macht haben solte / einem auß ihrem Geschlecht / den Grafen vnd Herrn von Dieterichstein / welcher Ihr beliebig vnd gefällig seyn würde / zu adoptiren vnd zu Ihrem Erben zu instituiren / vnd einzusetzen / denselben auch vor angedeutem von Ihrer Kayserl. Mayest. Hochfurstl. Gn. ertheilten Reichs-Fürsten: Titul / vnd Stand / sampt aller desselben Præmioenz Ehr / Würde / Recht vnd Gerechtigkeit zu restiren vnd zu verschaffē / in massen dann daeauff Seine des Herrn Caedinal von Dieterichstein Hochfüestl. Eminenz vorgesagten Herrn Maximilian / damahligen Geafen von Dieterichstein / als dero Herrn Vettern / zu ihrem Erben instituirt, vnd allerseeligst gedachter Ihrer Kays. May. namhafft gemacht / sie auch denselben / sampt seinen ehelich gebohrnen Leibs-Eeben / eines mannlichen Stammens / welcher so lang dieser Stammen stehet / auß dessen absteigender Linien / vntee ihnen / nach den Jaheen der älteste / vnd weltlichen Stands seyn würde / in ewige Zeit in den Stand / Ehr vnd Würde / Ihrer Kays. Mayest. vnd des Heiligen Reichs Fürsten / zusampt dem prædicat, Titul vnd Ehrenwoet / dem Hochgebohrnen / Vnsern Oheim vnd des Heil. Röm. Reichs Fürsten vnd lieben Getrewen / Maximilian, Fürsten von Dieterichstein von newen gnädiglich erhöhet / also daß er vnd jederzeit in absteigender Linien der älteste Sohn dieses Nahmens / Stammes vnd Geschlechts / alle vnd jegliche Gnaden / Freyheiten / Ehe / Würde / Vortheil / Præeminenz, Füesten-stands Recht vnd Gerechtigkeiten / in Versamlung haben / sich auch dessen allen / sondeelich aber des Füestl. Tituls / vnd Nahmens / allenthalben / mit Ehren Sessionen vnd Stimmen / wie andere des H. Reichs Fursten / gebeauchen vnd geniessen sollen; aller massen auß beygefügter Abschrift / deß ihme noch in an. 1631. darüber ertheilten Kays. Mayest. besagter Fürst Maximilian von Dieterichstein gehorsambst einkommen vnd gebehten / dieselbe allergnädigst geruhen wolten / ihme ein Kays. decretum, an Churfürsten vnd Ständ des Reichs / vnd der abwesenden Raht / Pottschafften vnd Gesandten / zu dem end gnädigst zu ertheilen / damit er bey jetzwerendem Reichstag in den Reichs-Fürsten Raht admittirt, ihme sein gehörige Successioo vnd Stimm verstattet werden / vnd er also dieser erlangten Würdigkeit würcklichen Genoß empfangen möchte; Innmassen S. Füestl. Gn. dann dargegen erbietig seyn / einen schrifftlichen Revers von sich zugeben / daß sie sich mit Fürstmässigen Gütern im H. Reich zu qualificiren / auch mit einem / dem Fürstenstand proportionirten Anschlag in die Reichs-Matricul eintragen zu lassen / sich bemühen wollen; Falls als solches in dero Lebzeiten nicht geschehen solte / daß alsdann dero Erben / vnd Nachkommen solcher admission ehender nicht geniessen vnd fähig seyn sollen / es haben sich dann selbe zuforderst mit dergleichen Gütern vnd Fürstmässigen Anschlag zu Genügen habilitirt. Wann dann allerhöchstgedachte Kayserl. Mayest. bey solch Ihrer Fürstl. Gnaden Erbieten / vnd bevoeab wegen derselben / vnd ihres fürtrefflichen vhralten Geschlechts / vmb Ihre Kayserliche Mayest. vnd des Heiligen

Reichs

Reichs habender ansehnlicher Verdienst / und meriten, gnädigst und gantz billig gern sehen möchten / daß bey gegenwertigem Reichstag dieselbe zur Session und Stimm im Reichs-Fürsten Raht / und zwar nach dem Alter und Ordnung / seines noch vor 22. Jahren erlangten Reichs-Fürsten-Stands / würcklich admittirt und installirt werden möchte; Als begehren Ihr Kays. Mayst. an vorbesagte Churfürsten / Fürsten und Stände / und der abwesenden Bottschafften und Gesandten / hiemit gnädigst / daß sie mehrernandten Fürsten von Dietrichstein / gegen Herausgebung obbemeldten Revers / und zwar obgedachtermassen / nach dem Alter und Ordnung seines erlangten Fürsten-Stands / die Session und Stimm im Reichs-Fürsten-Raht / würcklich gleich andern Reichs-Fürsten / verstatten und zulassen: an deme beschicht allerhöchstgedachter Ihrer Kayserl. Mayestät allergnädigster Will und Meinung / die vorbesagten Hochlöblichen Churfürsten und Ständen des Reichs / mit besondlicher Freundschafft / Kayserlichen Hulden / Gnaden und allem Guten / vorderst wohlgewogen verbleiben. Signatum zu Regenspurg / unter mehr höchst gedacht Ihrer Kaiserl. May. hervorgetrucktem Secret Insigel den 23. Junii an. 1653.

CAPVT X.

De Principe Eggenbergio.

Quomodo Eggenbergius Princeps Imperij factus.

I. IOhannes Vlricus, Dux Crumaviæ, Princeps de Eggenberg, anno 1623. ab Imp. Ferdinando II. cum consensu Electorũ & Principum, qui tunc ad conventum Ratisponensem vocati erant, Princeps & Status Imperii factus est; unde ejusdem filius, Iohannes Antonius, in Comitiis Ratisponensibus, anno 1641. ut ad votum & sessionem admitteretur, instanter petiit, memoriali Statibus oblato: in quo inter alia allegavit Cæsareum diploma de sessione & voto ejusque confirmationem à Collegio Electorali obtentam de dato Regensburg 4. Decemb. 1636.

Conditiones Eggenbergio propositæ.

II. Licet verò, non solùm Imper. Ferdinandus III. in iisdem Comitiis, Decreto interposito, admissionem ad sessionem & votum, sine mora fieri urserit, sed etiam Electorum Senatus pro Principe Eggenbergio intercesserit, ut modò percepimus, nihilo tamen minus Principum Senatui rem eò usque differendam esse placuit, donec conditionibus hisce satisfactum: nempe I. ut bona immediata & ditiones in Imperio acquireret. II. & certa summa contribuendi Imperio iisdem imponeretur. III. ut ratione sessionis & voti, cæteris in eodem senatu Principibus antiquioribus, eorumve legatis, postponi caveretur. Atque hoc Senatus Principum consilium ita prævaluit, ut etiam Recessui Imperiali circa finem de implendis conditionibus expressa clausula adjecta fuerit.

Eggenbergius Princeps ratione emptæ Gradiscæ factus immediatus.

III. Anno 1653. 22. Mart. tempore Comitiorum Ratisbonensium, Imperator decretum insinuari fecit Directorio Moguntinensi in favorem Principis Eggenbergici, hujus tenoris: Von der Römischen Kayserl. Mayest. unserm allergnädigsten Herrn / dem Löblichen Churfürstl. Mayntzischen Reichs-Directorio hiermit in Freundschafft anzuzeigen / und hat sich dasselbe ohne das / auß dem an Ihre Churfürstl. Gn. unter dem dato Wien d. 8. Nov. 1648. abgegangenen Kayserl. notification-Schreiben / mit mehrerm zu erinnern / welcher gestalt erst allerhöchst gedachte Ihre Kays. Mayest. Herrn Iohann Antonii, Hertzogen zu Crumaw / und Fürsten zu Eggenberg / Fürstl. Gn. den Statum Gradisch / unter andern / und vornehmblich mit dieser condition verkaufft / und verwilliget / daß Seine Fürstl. Gn. dieses Status wegen / nicht allein dieses prædicat Gefürster Graff zu Gradisch führen / sondern hierauff auch als ein immediat Reichs-Stand / vermög des letzteren Reichs Abschieds de anno 1641. und eines Churfürstl. Mayntzischen Reichs Directorii, Ihres damahl ertheilten Decrets zu der verwilligten Session und Stimm im Fürsten-Raht würcklich zugelassen / und zu dem Reichstag ordentlich beschrieben werden / gestalt dann Seine Fürstl. Gn. damals auch in gewissen Anschlag auffgesetzet werden / daß sie / nemblich wegen jetztbemeldter Graffschafft Gradisch einen zu Pferde / und 3. zu Fuß / dem Heiligen Röm. Reich beyzustewren / und zu liefern schuldig seyn sollen. Wann nun vor allerhöchstgedachte Ihre Kayserl. Mayest. nach tödlichem Hintritt obgesagtes Fürsten von Eggenberg Seeligen / desselben hinterlassenen Fürstlichen Pupillen Vormunder / in Krafft vorangeregtem Verkauffs / so wohl als des jüngsten Reichs Abschieds / zu gegenwertigem Reichstag beschrieben / dieselbe auch hierzu Herrn Dietrichen von Germersheimb / als einen Fürstlichen Eggenbergischen Abgesandten mit gnugsamer Vollmacht deputirt und verordnet / Als haben Ihre Kayserl. Mayest. dessen allen ein Löblich Churfürstl. Maintzisches Directorium zu dem ende zu erinnern / der Nohtdurfft erachtet / ob dasselbe nicht allein für sich selbst daran seyn / sondern auch bey dem löblichen Fürsten-Rahts Directorio wie auch dem Reichs Marschallen / die fernere erinnerung und Verfügung thun wolle / damit gedachtem Fürstl. Eggenbergischen Abgesandten / nicht allein zu jetzo bevorstehender Reichstags Proposition angesagt / sondern Ihm auch im Fürsten-Raht die gebührende Session und Stimme eingeraumet werden möge. An deme beschicht Ihrer Kays. Mayest. allergnädigster Wille und Meinung / die mehrbesagtem Churfürstl. Maintzischen Directorio mit beharrlicher Freundschafft wohl beygethan verbleiben. Signatum zu Regenspurg unter Ihrer Kays. Mayst. auffgetrucktem Kayserl. Secret Insigel den 22. Martii 1653.

IV. Introductio autem in Senatum Prin-

Quando Eggenbergius admissus

cipum facta est d. anno 30. Iunij, præeunte Mareschallo Pappenhemio, & Sessionis locum assignante Zolleriano, Eggenbergensi ac Lobkuvvitzio, legatis, proximum post Arnbergensem.

Onera Eggenbergij.

V. Cum d. Anno 25. Iunii in Senatu Principum de hac admissione consultaretur, à directorio dictum fuisse percepi, Eggenberg habe die Gefürstete Graffschafft Gradiska erkaufft/seye der Anschlag etwas gering/ (quantum scilicet conferre debeat Imperio) wegen solcher Vestung / Besatz und Unterhaltung; Man lasse es dahin gestellet seyn / daß solcher Anschlag noch etwas erhöhet / und wo nicht nach dem Lobkowitzischen (seind 3. zu Pferdt/ und 10. zu Fuß) jedoch nach dem Arnbergischen (seind 2. zu Pferdt / und 10. zu Fuß) gerichtet werde. Dictum ab Austriaco, Kays. Mayest. habe dem verstorbenen Fürsten von Eggenberg die Graffschafft Gradiska verkaufft / und sie gantz von der Superiorität und jurisdiction eximirt. sey also billich für ein immediat- Gut zu halten / der Anschlag sey von Kays. Mayst. auff 3. zu Fuß / und 2. zu Pferdt bestimmet / und frey gelassen worden/ solchen entweder in der Reichs Cassa einzutragen / oder sich mit andern Craysen deßwegen zu vergleichen. Post varia vota tandem conclusum, der Eggenbergische Anschlag soll erhöhet / und dem Fürstl. Arnbergischen gleich gemacht werden: in quo etiam legatus Eggenbergensis quievit.

Liberi & titulus Eggenbergij.

VI. Cæterùm Iohannis Antonii Principis Eggenbergensis, liberi ex conjuge sua Annâ Mariâ filiâ Christiani Marchionis Brandeburgensis, quam an. 1639. duxit, suscepti, sunt, Iohannes Christianus, Iohannes Sigefridus, Maria Elisabetha. Titulus est, Gefürster Graf zu Gradisch / Hertzog zu Crumaw/und Fürst zu Eggenberg. [add. *Hodie Capitulatione Leopoldinâ cautum, ne amplius novi Principes inconsultis Imperij Ordinibus creentur, & ut novitij Principes bona Principibus digna possideant.*].

CAPVT XI.

De Familia Landgraviorum Hassiæ.

Origo Landgraviorum Hassiæ.

I. FAmilia Landgraviorum Hassiæ, quæ hodie in Cassellanam & Darmstadianam distinguitur, à vetustissimis Brabantiæ Ducibus originem habet. [add. *Landgravij Hassiæ quoad paternam lineam descendunt à Ducibus Brabantiæ, quoad maternam à Thuringiæ Landgraviis originem trahunt, inter quos Ludovicus III. Ludovici Barbati nepos primum Thuringiæ & Hassiæ Landgravium à socero Lothario Imp. fuit constitutus, adeò ut gente Aureliâ deficiente, Henricus Brabantinus Henrici Magnanimi filius, de jure successionis in Thuringiâ & Hassiâ, matris Sophiæ auspiciis cum Henrico Illustri, Marchione Misniæ, novennali bello litigaret, donec tandem res paciscendo fuit translata, ut Henricus Brabantinus Henrico Marchioni Thuringiam cederet, & omni jure quod in eam habuit renunciaret; solam Hassiam verò retineret. Origo Ducum Brabantiæ est à Giselberto, Comite Mansuariæ, qui tempore Caroli Calvi Imp. vixit. Ex huius posteris Henricus, Henrici II. Comitis Lovanij, filius, se primus Brabantiæ Comitem dixit. Vid. Dn. D. Spenner. in Genealog. Histor. pag. 209. 210. Landgraviatus itaque Hassiæ ortus ex Landgraviatu Thuringiæ; crevitque membrum supra caput, & filia adscendit supra matrem, ut loquitur Matth. Quad. in Descript. Haß. Vid. Wilh. Im. Dillich. in Chronic. Haß. part. 2. sub an. 1247. & seqq. Nonnulli Politici mirantur, quare Landgravii Hassiæ, ex Ducibus Brabantinis legitimâ serie provenientes, titulum Ducum Brabantiæ neglexerint. Veteres forsan magis de virtute, quàm de titulis solliciti fuerunt, aut inde est, quod Ioannes Brabantiæ Dux frater Henrici, Pueri Hassiæ, Ducatum istum sibi soli vindicavit. Vides Reinkingius documentum antiquum de an. 1265. sext. Non. Novemb. consolium in quo Henricus Landgravius se Ducem Hassiæ appellavit.*]

Genealogia Landgraviorum Hassiæ.

II. Genealogia Landgraviorum Hassiæ ex appositâ patet tabula:

Controversia de successione Marpurgensi.

III. Celebris potissimum est controversia Hassiæ Landgraviorum de successione Marpurgensi. De hac res ita se habet, ut ex *actis* die Fürstliche Marpurgische Succession belangend / fusiùs videre est: Ludovicus Senior, Landgravius Hassiæ, mortuus est anno 1604. 7. Id. Octobr. sine liberis, relictis agnatis, seu fratrum defunctorum liberis, quorum unus Mauritius, Landgravii Guilhelmi filius, & ex Landgravio Georgio tres alii, Ludovicus videlicet, Philippus & Fridericus. Licèt autem ad tenorem confraternitatis, quæ est inter familias Hassiacam & Saxonicam, item vi testamenti aviti, atque investiturarum Cæsarearum, tota hereditas prædicti Ludovici Senioris, & quod sub eadem continebatur, cujus etiam nominis (exceptâ tantùm summâ 30000. floren. de qua libera ipsi relicta dispositio, ut pactum illud familiare de mutua successione innuit) fuerat dividenda inter fratrum liberos, in æquales portiones, atque ita Landgravius Mauritius succedere in quartam partem, in reliquas verò tres prædicti, Ludovicus, Philippus & Fridericus (hoc enim & juri communi conveniens, præcipuè autem constitutioni Imp. Caroli V. qua filij fratrum, si soli sint, patruo defuncto in capita succedunt, & singuli tam in feudalibus, quàm allodialibus viriles portiones consequuntur.) His tamen non observatis, laudatus Ludovicus Senior testamentum & codicillum fecit, quibus disposuit de omnibus suis bonis feudalibus & patrimonialibus, hoc tenore, ut Landgravio Mauritio cederet dimidia pars omnium bonorum (inter quæ ut maximè nonnulla erant, quæ feudali non æstimanda nomine, nihilo minus tamen in pactum successorium deducta, & Principatui incorporata erant) altera dimidia cederet Landgravio Georgio, aut eo mortuo,

eiusdem

LANDGRA
HASSIÆ.

HEINRICVS Infans, Das Kind zu Hessen/ Brabantinus, primus solus Hassiæ Landgravius Thuringiâ relictâ cognato Henrico Illustri Marchioni Misniæ & Lusatiæ Hermanni Landgrav. Hass. & Thur. ex filia Juditha nepos, in Hassia primò pac. Confratern. init inter Sax. & Hass. n. 1245. † 1308.
Vx. (1) Adelheit Duc. Brunsv. (2) Mechildis Com. Cliv. (3) Anna f. El. Palatin.

Hæc domus dicitur descendere a Carol... Heroum feraciss. est, & nulli virtute b... Elect. vales Saxonicam & Bran... lebu... successionis unionem pacti effectus serò...

Ex. I. Conjug.

OTTO. *Vxor.* Adelheit Com. Ravensb.
Ludovicus Episcopus Monasteriensis.

Ex II. Conj.

Elisabetha * Com. in Sayn.
Mechildis * Comiti In Zigenhain.
Adelheit. * Comiti Henneberg.
Sophia * Comiti Wald...
Anna * Domino in Oc...
Agnes * Burggravio
Heinrich. † puer.
Iohann.
Vx. Adelheit f. Hein... Ducis Brunsv. †

Ann... Pa...
Henr... ... *Vx.* ... th... ri... M... & (1) fil. Co... † ...
LVD... di... Ju... h... *Vx.* ... Co... be... Hers... Ono... fe... bu...

Ex I. Conj.
Aug. 1594. † 7. Aug. 1617.
...atharina Ursula fil. Georg. Frid. ... Bad. * 1613. † 1615. ...
... Magdal. fil. Ioach. Ernst. Princ. ...
... n. 14. Mart. 1598 & Ioh. Albr. ...ckleab. † 16. Dec. 1615.
...nat. 14. Iul. 1600. † 1.. August.
...ELMVS V. Constans dictus ...4. Febr. 1602. † in Ostfril. 21. ... 1637.
...lia Elisabeth. fil. Philippi Com. ...ov. nostri seculi ornamentum ...ftquam magna cum gloria prin... ...um administr. 12. annis 1651.

Ex II. Conj.
...6. Novembr. 1604. † 17. Aug. ... cæsus ad Lutteram à Tillio.
...13. Mart. 1606. * Iohan. Cas. ...c. Anhalt. 1623. † 1650.
...u Rodenburg n. 13. Aug 1607.
... Sophia Iul. fil. Christiani Com. ...dec. † 15. Sept. 1637.
...igunda Iuliana fil. Ioh. Georgii ...e. Anhalt. ...
...7. Octobr. 1608. † 15. Decemb.
... Iul. 1610. † 21. Mar. 1620.
...s n. 25. Aug. 1612. * Eric. Adol. ...Com Solm.
...n. 13. Iun. 1614. † 15. Feb. 1633.
...2. Septembr. 1615. * Philippo ...ppæ 1644.
... zu Eschwegt. trucidatus a Pr... ...in Costen. nat. 9. May 1617. † ... 1655.
...on. Cathar. fil. Iohan. Cas. Pal. ...mini R. Suec. Sigm.
...s n. 4. Febr. 1622. † 14. Dec.
...zu Reinfels n. 9. Dec. 1623. fit ...ntificius cum uxore 1652.
...ria Eleon. fil. Philippi Reinhar... Com. Solm. * 1647.
... n. 9. Iul. 1625 † 25. Iul. 1626.
...28. Sept. 1627. † 8. Iul. 1629
... n. 23. Octobr. 1628. † 11. Febr.

...Magdal. n. 23. April. 1600. * ...Frid. Duc. Wirtemb. 13. Iul. ...7. † 9. Iun. 1624.
...lean. n. 30. Iul 1601. & Georg. D. ...unsv. an 1617. † 1659.
... n. 11. Dec. 1602. † 10. Apr. 1610.
Agnes n. 12. Ian. 1604. * Iohan ...d. Com. Pal. Sulzbach Hipolstein.
...GIVS II. nat. 7. M... 1605.
...ophia Eleon. fil. Ioh. Georg Elect. ...xon n. 13. Nov. 1609.
... n. 14. Apr. 1606. * Virich. Com. ...frisiæ 5. Mart. 1631. † 15. Ian. 1659.
... n. 10. Iun 1607. † 21. Sept. 1627.
... 7. Iun. 1609. † 1. Apr. 1651.
...Iohanna Com. in Sayn.
... n. 1. Apr 1611. † Sienæ in Italia 11. ...Octob. 1629.
...g. n. 28. Iun. 1613. † 2. Mar. 1616.
... n. 12. Sept. 1614. † 15 eodem.
...us n. 28. Febr. 1616. fit Pontificius ...36. Cardinalis 1654. Magister or... ...Melit. in Germania 1655.

... Phil. n. 20. August. 1623. † 16. ...art. 1642.
... n. 29. Oct. 1624 † 24. Dec. 1625.
...HELM. CHRISTOPH. zu ...gentheimb n. 13. Nov 1625.
... phia Eleonora f. Georgii Landgr. ...ass. * 21. April. 1650.
...hristian. n. 10. Dec. 1626. †
...*Margareth.* nat 31. Aug. 1619. * ...ilip. Ludov. Duc. Holsat. von ...nderburg.
...s n. 30. Mart. 1633. Romanæ Re... ...oni se addicit 1651.

Agnes n. 24. Nov. 1610. † 20. Aug. 1626.
Mauritius n. & † 24. Sept. 1621.
Elisabeth. n. 21. Octobr. 1623. † 13. Ian. 1624.
VVilhelm. n. 21. Ian 1625. † 11. Iul. 1626.
Æmilia n. 12. Feb. 1626. * Ludov. D. de de la Tremouille Principi de Taran-te. &c.
Charlotta n. 20. Nov. 1617. * Carol. Lud. Elect Palat. 1650.
VVILHELMVS VI. nat. 23 May 1629. ditionem & Academiam Marpurgensem recuperat, ope matris.
Vxor. Hedvvig. Sophia fil. Georg VVilh. Elect. Brandeb. n. 1623. * 1649.
Philip. n. 26. Iun. 1630. † 17. Septemb. 1637.
Adolph. n. 17. Septembr. 1631. † 17. Mart. 1632.
Carol. n. 19. Iun. 1633. † 19. Mart. 1635.
Elisabeth. n. 23. Iun. 1634.

Charlotta n. 27. Apr. 1650.
VVilhelmus n. 21. Iun. 1651.
Carolus n. 3. Aug. 1654.
Lovisa n. 11. Sept. 1652. † 1653.
Philipp. nat 14. Dec. 1655.

Anonymus n. & † 8. Febr. 1635.
Ludovicus n. 6. Nov. 1636. † 6. Ian. 1638.

Anonymus n. & † 1. Dec. 1614.
Iuliana n. 23. Mart 1636. † 22. May eodem.

Margaretha n. 31. Mart. 1647. † 19. Oct. eodem anno.
Christina n. 30. Octob. 1648.

VVilhelmus n. 1648.

LVDOVICVS. VI. n. 25. Ian. 1630.
Vx. Maria Elisabeth. fil. Frid. Duc. Holst. nat 6 Iun. 1634. * Nov. 1650.
Magdalena Sibylla n. 3. Sept. 1631. † 15. Aug. 1651.
Georg. n. 29. Sept. 1632.
Sophia Elisab. n. 7. Ian. 1634. * VVilhelm. Christ. Landg. Hass.
Elis. Amel. n. 20. Mart. 1635. * 24. Aug. 1653 Philip. VVilh. Palat. Neoburg. fit Pontificia eod. an.
Ludovica Christ. n. 4. Feb. 1636.
Anna Mar. n. 9. Febr. 1637. † 21. Apr. eod.
Anna Soph. n. 17. Dec. 1638.
Amel. Iul. n. 22. Nov. 1639. † 22. Dec. eod.
Anonyma n. & † 23. Sept. 1640.
Henrica Doroth. n. 14. Oct. 1641.
Iohan n. 24 Nov. 1642. † 22 Feb. 1643.
Augusta Philippina n. 29. Dec. 1643.
... nat N... 1645 † eod.
Maria Hedvvig. n. 26. Dec. 1647.

Magdalen. Sibylla n. 28. Apr. 1652.
Sophia Eleonora n. 26. Iul. 1653. † 10 Aug. eod.
Georgius nat. 19. Iul. 1654. † 21. Iun. 1655.
Maria Elisabeth. n. 11. Mart. 6 1656.

...ricus n. 12. Mart. 1651. † 27. Iul. ... eod. an.
Christian. VVilhelmina n. 1. Iunii 1653.
Leopold Georg. n. 25. Octobr. 1654.
Fridericus n. 5. Sept 1655. † eod. an.
VVilhelm. n. 13. Aug. 1656. † eod. an.

jusdem liberis. Voluit præterea expressè, ut qui sibi successores fierent, subditos in religione ea, quæ Augustanæ confessioni, & huic adjectæ Apologiæ, conformis, conservarent, atque in vicem demortuorum Pastorum Ecclesiæ, alios prædictæ religioni addictos substituerent, idemque in Scholis, & Academia Marpurgensi agerent, eo fine, ne alia unquam, quàm Augustanæ Confessioni conveniens ex asse ibi vigeret religio. Præterea & alia nonnulla apposuit, quibus æquè, ut prioribus, pœnalem hanc addidit clausulam, ut quicunque heredum instituendorum testamento non esset satisfacturus, eidem tanquam indigno, quodcunque dispositione suâ relictum, auferretur. Mortuo testatore Landgravius Mauritius professus est, se testamentum hoc in totum acceptare: Ludovicus autem deliberandum duxit, & ad instantiam Mauritij denique respondit; se testamentum quidem nec reprobare, nec approbare, attamen non posse se assequi, quomodo illud ipsum investituris Cæsareis, pactis familiæ Hassiacæ, atque confraternitati cum domo Saxonica initæ possit dici conveniens, seque in eo hærere, ut planè credat Mauritio satis de eodem constare: quod si verò aliud opinaretur ipse, ad Austregarum decisionem se inclinare. Hâc responsione non contentus L. Mauritius voluit, ut L. Ludovicus cathegoricè, vel approbaret, vel reprobaret testamentum. Tandem ad Austregas, quas familia Hassiaca particulares habet, negotij summa hoc modo devoluta, ut arbitri determinationi, justumne ac legitimum hoc esset testamentum. Verum arbitros terminos notionis suæ egredi, atque multis modis se gravari animadvertens L. Ludovicus, exceptionem iisdem opposuit finitæ & non competentis notionis, atque in eventum eos recusavit. Deinde oblato libello ab Imperatore petiit, in Recht zu decerniren, erkennen und auszusprechen / daß die im libello mit mehrern angezogene / durch die gewesene Niedergesetzte in judicio immissorio & divisorio ertheilte Bescheid und Urtheil / als nichtig zu cassiren / und aufzuheben / auch derer unverhindert / sibi nicht articulirter Massen / der vierdte Theil / weiland Landgraf Ludwigs des ältern Fürstlicher Verlassenschaft / sonderen was auch sonsten eodem in testamento H. Landgraf Moritzen vermacht / alldieweil derselbe multis modis dem Testament zuwider gehandelt / als verwürckt / und ibi (dem Herrn Kläger) an und zuerwachsen / zu adjudiciren sey / und Herr Landgraf Moritz anzuweisen / dem Klagenden Theil solches alles folgen zu lassen / zu restituiren, und dessen gäntzlich habig zu machen. Contra L. Mauritius opposuit exceptiones declinatorias fori & incompetentiæ, atque totius negotij decisionem non Imperatori, sed Austregis Hassiacis competere, protestatus est. Imperator verò post replicam Dn. Actoris, & duplicam Dn. Rei, causæ cognitionem ad se pertinere declaravit, & Domino Reo convento ad respondendum, terminum dixit. Hoc à Cæsaris decreto, facto anno 1613. 23. Octobr. L. Mauritius provocavit ad Cæs. item & universos Imperij Status. Verum refutatâ hâc provocatione, nec acceptatâ, iterum L. Mauritio pro omni termino & prorogatione certus fuit assignatus terminus. Atque eo deníque ventum, ut anno 1623. Ratisponæ 1. April. Imperator sententiâ pronunciaverit: Daß H. Landgraf Moritzen keines Wegs gebühret / wider H. Landgrafen Ludwigen des ältern Testament / welches er in allen Puncten und Clausulen / ohn einiges Vorbehalt / acceptiret / die geklagte und bekante offenbare contraventiones vorzunemen / sondern daß er damit in viel und unrecht gethan / auch zumahl sich selbsten seines ihm darinnen vermachten Erbtheils allerdings unfähig und verlustig gemacht habe / und solchen seinen Erbtheil / von zeit der vorgenommenen Contravention an / Herrn Klägern / mit allen darvon aufgehabenen Nutzungen und Einkommen abzutretten / einzuräumen / und zu cediren schuldig / und zu solchem allein hiermit völlig erkant und verdamt seyn soll. *add. Controversia hæc tandem Ernesti Saxoniæ Ducis interventu an. 1647. consensu partium penitus est composita, quæ compositio approbata ac confirmata Instrumento Pacis art. 15. § anteprn. Specialia hujus transactionis vid. apud Burgold. p. 3 ad Instr. Pac. Disc. 18 ubi citatur Theatrum Europeum, in quo transactio illa integrè refertur.*

Austrega familiæ Hassiacæ. IV. Cæterum quoniam Austregarum specialium Hassiacæ familiæ mentionem fecimus, sciendum restat, aus dem Erbvertrag der Fürsten zu Hessen (cujus extractum vide inter documenta ad deductionem causæ principalis der Marpurgischen Succession pag. 37. sub 28. Maij anno 1567.) Daß sie einen solchen Austrage unter sich haben / daß unter ihnen klagender Theil / vier vom Adel aus seinen Rähten und Ritterschaft / die Landsassen seyn / vier Rahtspersonen aus seinen selbst / oder ander seiner Brüder Städten / wie das einem jeden gefällig ist / und einen Gelehrten vom Hofgericht: desgleichen der beklagte Theil ebenmässiger Weise vier vom Adel aus seinen Rähten und Ritterschaft / die Landsassen seyn / vier Rahtspersonen aus seinen Städten / einen Gelehrten vom Hofgericht / und darüber beyde Kläger und Beklagter / sämtlichen einen Fürsten aus der Universität Marpurg / innerhalb sechs Wochen / nach beschehener des klagenden Theils Ersuchung / benennen und erwehlen: dieselbe neunzehen benante und erwehlte Personen sollen in des beklagten Fürsten Städte einer / die den klagenden Fürsten am nächsten gelegen ist / oder deren sie sich nach ihrer besserer Bequemlichkeit miteinander vergleichen würden / auf einen gewissen Tag / dessen sie sich vorhero beyde Theil mit einander freundlich zu vergleichẽ / zusammenkommen / die Sachen erst in der Güte nohtdürftig verhören / darauf gütliche Handlung vornemen / rc. Im Fall aber die Güte über angewendten Fleiß nicht statt haben wolte / als dann die Parteien beyderseits in ihren zusammenhabenden Gebrechen / mit Klagen / Antworten / Beweisungen / Ein- und Nachreden / und aller Nohtdurft / bis zum Beschluß der Sachen / rechtlichen hören / und endlichen nach ihrem besten Verstand die Sachen mit einem Rechtspruch / dem Vätterlichen Testament in alle Wege ge-

mås / entscheiden / darbey es auch ohne weitere Appellation gelassen / vnd von dem jenigen / wider den gesprochen und erkant würde / dargegen nicht weiters im ungutten gesucht / noch fürgenommen werden soll.

Landgraviorum Hassiæ ditiones à quo dependeant.

V. Non omnia feuda, quæ possidet familia Hassiaca ab Imperio habet immediatè, sed & nõnulla ab aliis quoque Imperii Statibus, ut à Mogůtino Trevirensi, Palatino Vvürceburgensi, & aliis Proceribus. Darmstadt / Bissingen / Clapach / Eschelbruck cum pertinentiis à Vvürceburgensi Episcopo recognoscit. Comitatus Vvaldeccensis allodialis primùm fuit, sed posteà à Landgraviorum majoribus ist Er dem Reich zu Lehen gemacht worden: (Vide Lehenbrief Imper. Rudolphi *inter documenta ad deductionem causæ principalis* der Marpurgischen Succession *pertinentia, p. 24.*)

Quatenus ab iis appellare liceat.

VI. Ad privilegia hujus familiæ pertinet, quod ab illa non liceat appellare, nisi summa excedat 1000. aureos Rhenanos (*Dn. Dieterich. ad A. B. t. 11. pag. 66.*)

Insignia Landgrav. Hassiæ.

VII. Insignia Landgraviorum Hassiæ sunt 1. Leo coloribus variegatus, de quo videri potest Höpping (*de insign. sive armor. iure d. c. 6. part. 5. §. 10. memb. 1. & 2. pag. 357. & seqq.*) Galea coronata est argenteis cornibus, utrinque dependentibus, tribus foliis ornata. 2. Respectu Comitatus Cattimelibocensis, leo. Diese Graffschafft / so Hessen incorporirt worden / wird abgetheilet in die Ober- und Nider-Graffschafft / darinn die vornemste Städt und Ort seyn / Darmstadt / Zwingenberg / Hohestein / Rheinfels / Catzenelenbogen / S. Goar / und Braubach / beyde am Rhein gelegen; Hat vor Jahren eigene Grafen gehabt / so mit Graf Philipsen abgestorben dessen Schwester an Landgraff Heinrich zu Hessen geheurahtet und dannenhero diese Graffschafft an Hessen damahls gelanget ist. Als aber des besagten Landgraff Heinrichen Sohn / Landgraff Wilhelm der Jüngere sich anno 1500 zu todt fiele / und kein Kind verließ / so haben die Grafen von Nassaw diese Graffschafft angesprochen / und hat solcher Streit biß ins 1557. Jahr gewehret / in welchem allererst die Sach durch etliche Fürsten also verglichen worden / das Landgraff Philips dem Grafen zu Nassaw 450000. Gülden erlegen / einen Theil an der Graffschafft Dietz ihnen überlassen / und die Grafen zu Nassaw sich auch Grafen zu Catzenelenbogen / und Dietz schreiben solten; Wann auch etwan das Hauß Hessen ohne Manns-Erben abgehen würde / so solte entweder die Ober- oder aber die untere Graffschafft Catzenelenbogen dem Haus Nassaw heimfallen / oder aber ihnen davor von den Erben des Hauses Hessen 300000. fl. erlegt werden. (Zeiler. apud Merian. *in Topographia Hassiæ; pag. 5.*) 3. Ratione Ziegenheimensis Clypeus stellas exhibet, galea autem simplex, non coronata, captam nigram alatã.

Tituli Landgraviorum Hassiæ.

VIII. Linea Cassellana hoc utitur titulo, N. Landgraff zu Hessen / Fürst zu Hirsfeld / Grafe zu Catzenelenbogen / Dietz / Ziegenheim / Nidda und Schauenburg. Darmstadiana verò, Landgraff zu Hessen / Graff zu Catzenelenbogen / Dietz / Ziegenheim / Nidda / Ysenburg und Büdingen.

Hassia ut est divisa non.

IX. Constat ditionem Hassiæ, cum omnibus Comitatibus, & bonis immobilibus esse universitatem majorem militaris dignitatis individuam, quamvis administratio & emolumenta, ut olim sæpe, ita & hodiè inter agnatos sint divisa, ipsum tamen jus beneficiarium mansit, & jam nunc est individuum: ideòque tam possessio civilis quàm dominium ipsum totius ditionis Hassiacæ cum pertinentibus Comitatibus, ditionibus & præfecturis, ad omnes Landgravios æqualiter, & pro indiviso pertinet, & divisio facta, administrationem, emolumenta & naturalem possessionem respicit. (*Vide acta* in Sachen Hessen / *contra* Hessen / die Fürstl. Marpurgische *success.* betreffent *in deduct. causæ principalis num. 88.*) Sunt tamen quædam, ipsam etiam administrationem respicientia, adhuc indivisa in Hassia inter Principes regentes, ex jurata, perpetua & hereditaria conventione, ut sunt, das Hessische Hof- und Revision-Gericht / die Landtage / Synodi und Zölle.

Ius primogenituræ in Hassia viget.

X. Hereditaria Darmstadiensis lineæ pacta primogenito regimen totius Principatus, reliquis filiis pro sustentatione certos reditus assignant. (*Vide* die Fürstl. Ehrngedachnüß Herrn Landgraf Ludwigs / *Rubrica* von Eröfnung des Testaments.) Primogenituræ autem jura non solùm in hac linea; sed etiam in Cassellana introductum; & ab Imperatore confirmatum, inviolabiliter custodiri debet. (*Vide Instrumentum pacis artic. 15. §. ult.*)

Fœdus hereditarium & pactum confraternitatis Landgrav. Hassiæ.

XI. Hassiæ Landgraviis fœdus hereditariũ mutui auxilii est, cũ familiis, Saxoniæ Ducũ & Marchionum Brandeburgensiũ, de *quo suprà.*

Est præterea Hassiæ Landgraviis pactum confraternitatis, seu mutuæ successionis, cũ familia Saxonica, ab Imperatoribus confirmata.

Landgravij Hassiæ 18. ætatis anno fiunt majorennes.

XII. Imperator Ferdinandus II. ad petitionem quondam Illustrissimi Ludovici Hassiæ Landgravii, filio ejusdem primogenito, Domino Georgio Hassiæ Landgravio, ejusque liberis, & deinceps omnibus ex corpore Domini impetrantis descendentibus heredibus masculis, ad quos juxta familiæ statum regimen Principatus perventurum est, hoc privilegium concessit, ut quilibet ex illis, quem ordo successionis ad regimen admittit, quamprimum decimum octavum ætatis annum adimpleverit, ad instar Electorum administrationem Principatus, ac si legitimam ætatem complevisset, suscipere possit, sublatis ex plenitudine potestatis omnibus in contrarium disponentibus juribus & statutis, idque privilegium ita concessum, & aurea Bulla appensa roboratum fuit 18. Novembr. anno 1625. Reinking. (*d. lib. 1. class. 3 cap. 12 num. 57.*)

Ius Præfecturæ in Civit. Vvezlar.

XIII. Præfectura, die Reichsvogtey / Civitatis Vvezlariensis hucusque, vi collationis & investituræ Cæsareæ, competiit Hassiæ Landgraviis: cujus administrationem hoc tempore Darmstadianæ lineæ competere, eaque ibi vicarium, einen Vogt / constitutum

habet

REGES DANIÆ. DVCES HOLSAT. COMITES OLDENBVRG.

THEODORVS Felix Com. Oldenburg & Delmenhorst † 1440.
Vx. (1) Adelheit f. C. Delmenhorstensult.
(2) Hedvvig. f. & post fratrum abitum hæres Adolph. VII. al. Gebhardi V. D. Slesvic. nec non C. Holsat. Stormariæ, Wagriæ, Ditmarsiæque Soror Adolph. VIII. D. Slesv. R. Dan Postulati vidua Balthas. D. Megapol.

Hi principes dicuntur defendere à Witikindo Sax.

Dennemarck und Holstein.

Ex II. Conj.
CHRISTIANVS I. cognomine Dives Com. Oldenb. n. 1425. eligitur R. Dan. 1448. recusante id prius avunculo Adolpho Slesvicens. A Suecis accepit regnum Suec. administrandum 1457. pulso eorum R. Carolo Canuti filio. Ab Imper. Frid. III. obtinuit Holsatiam, Stormariam & Wagriam, nomine Ducatus in Feudum, & in Dithmarsiam plenum Ius. 1474. al. 1477. † 1481.
Vx. Dorothea f. Iohan. I. M. Brand. vidua Christoph. III. Palatini antecessoris sui in regno Dan. * 1448. † 1471.

Olaus n. 1450. † infans.
Canutus n. 1451 † infans.
IOHANNES R. Dan. n. 1455. fratrem Fridericum ex paterna hæreditate cum Holsatiæ dimidia parte iussit esse contentum Suecorum regem se gessit 3. annis, sed postea desciverunt; nec prosperè egit contra illos, quamvis exercitu 50000. instructus. † 1513. Feb. 20.
Vxor. Christina f. Ernesti Elect. Sax.
Margaretha * 1469. Iacobo III. R. Scotorum.

CHRISTIANVS II vulgo Christiern. R. D. n. n. 1481. Regnum Suec. quoque tandem obtinuit, sed ob Tyrannidem & Sueci & Dani defecerunt. an. 1522. Illi quidem Gustavum I. H Frider. I. Christiani patruum sibi præfecerunt Christianus interim cogitur abire in exilium, & post decennium reversus capitur 1532. ad perpetuos carceres damnatus † 1559.
Vx. Isabella f. Philip. I. R. Hisp. Soror. Carol. V. Imper. * 1515. † 1525.
Franciscus † immat.
Elisabet. * Ioach. I. El. Brandenburg. 1502.

Philippus } † immat.
Maximilianus. }
Iohannes † 1532. in Vngaria, magno Daniæ bono.
Dorothea * Frider. II. Elect. Palat.
Christina * (1) Francisc. Sfortiæ Duc. Mediol. (2) Francisc. D. Loth.

FRIDERICVS I n. 1471. R. Dan. eligitur a proceribus Regni post dejectum Christianum II an. 1523. Ad normam Augustanæ Confess. Ecclesiam per Iohan Bugenhag. reformat. 1527. dat nimis multa privilegia Nobilib. Danis † 1533.
Vx (1) Anna f. Iohan. El. Brand. * 1500. † 1514.
(2) Soph. f. Bogisl. X. D. Pom. † 1568.

Ex I. Conj.
CHRISTIANVS III. R. D. n. 13 Aug. 1503. † 1. Ian. 1559 mortem e divino nuncio dicitur præsc-visse.
Vx. Dorott. f. Magni D. Lavvenb. † 157..
Dorothea n. 1494 * 1515. Alberto I. D. Boruss. † 1547.

Ex II. Conj.
Iohannes Senior n. 1521. † 1580. contra fratrem Christ. III. R. Daniæ electus.
Elisabet. * (1) Magno (2) Vlrico Ducibus Megap.
Anna †
Doroth. * Christoph. D. Megapol. † 1575.

FRIDERICVS II. R. Dan n. 1. Iul. 1534. Dithmarsiam cum patruis Ioh & Adolpho subegit 1559. Septennale bellum cum Erico Suecorum Rege gessit, donec Stetini 1570. pax fieret † 4. Apr. 1588.
Vx. Sophia f. Vldar. D. Megap. * 1572. † 1630.
Anna * August. Elect. Sax. † 1585.
Magnus nat. 1540. à Iohanne Basilide destinabatur Rex Livoniæ, sed frustra, quia Revaliam subigere nequibat.
Vx. Maria neptis Basilidis ex Fratre M. Duc. Moscov.
Dorothea * Wilh. jun. D. Brunsv.

Sonderburg.
IOHANNES junior n. 25 Mart. 1545. † 1622. Nov. 9
Vx. (1) Elisabet. f. Ernest. D. Brunsv. * 1576. † 1586.
(2) Agnes Hedvvig. fil. Ioachimi Ernest. Princ Anhalt. vidua Aug. El. Sax. † 1616. Nov. 3.

Delmenhorst.
MAVRIT. fit Baccalaur. Iuris Paris. postea Canon. Bremens. † 1464.
Vxor. Cathar. Com. Hojens. * 1458.

Iacobus n. 1465. † cœlebs in exil. Norveeg.
Hedvvig †. virgo.
Adelheid † virgo.
His tribus adhuc impubesibus Episc. Monaster. eripuit Delmenhorst.

Schleswig Holstein.
ADOLPHVS hæres Norvveg. Dux Slesv Holsat. (zu Gottorff) n. 25. Ian. 1526. † 1 Oct. 1586
Vxor. Christina f. Philip. Landgrav. Hass. * 1564 † 1604.
Frideric. Episc. Hildes. & Slesv. Coadi. Brem. † 1556.

Fridericus nat. 1568 † 5 Iun. 1587.
Sophia n. 1569. * Iohan D. Megap. 17. Feb. 1588
Philipp. n. 1570. † 1590
Christina n. 1573. * Car IX. R. Suec. 1591.
Elisab. n. 1574. † 1587.
Anna gemella n. 17. Feb 1575. * Ennon. III. C. Ostfris. 1598. †
IOHAN. ADOLP. gemellus n. 28. Febr. 1575. abdicavit. Episc. Bremens † 1620.
Vx. Augusta f. Frid. II. R. Dan. † 1639.
Christian. n. 28. Iun. 1576 † 1577.
Ioh. Frider. Ep. Bremens. & Lubec † 1654. Sept. 3.
Agnes n. 20. Dec. 1578.

Oldenburg.
GERHARDVS Animosus † in exilio 1499. al. 1500.
Vx. Adelheid Com. Tecklenburg. * 1453. † 1477.

Gerhard. † in Gallia.
Dieterich. † immature.
Otto in bello Iohann. R. Dan. contra Dithmarsos † 1500.
Adolph in eodem bello cecidit, septem quoque annos captivus fuit, postquam Ostfrisiam invaserat una cum Patre 1475. † 1500.
IOHANNES XIV. † 1526
Vx Anna Princ. ab Anhalt. * 1498. † 1531.
Adelheid * 1503. Nobili de Plesse
Armgard * 1489. Heroi Onnickeo.
Hedvvig * Edoni Wimecken. Capitaneo Ieverato, Rustr. & Ostring
Elisabeth. † 1507.
Christian. † 1492. ætat. 25.

Iohan. XV. nat. 1499. † 1548.
Georg. nat. 1501. † 1551.
Hi duo omnino animiter tradiderunt fratri Antonio regimen.
Christoph. n. 1504. † 1566.
Vx. Anna Anhaltina dicitur.
ANTONIVS nat. 1505. † 22. Ian. 1573.
Vx. Sophia D. Lavvenb. * 1537. † 1571.
Anna n. 1501. * Ennoni II. Com. Ostfris. † 5. Nov. 1575.

Anna n. 1539. * 1566. Ioh. Gunther. C. Schvvartzb. † 1579.
Catharina * Alberto Com. Hojæ.

Oldenburg.
IOHANNES XVI. n. 1540
Vx. Elisabeth. f. Com. Schvvartzb * 1576.
Clara n. 1547 † 1598.

Delmenhorst.
ANTONIVS n. 1550. † 1619.
Vx. Sibylla f. Heinr. D. Luneb zu Danneberg † 1630.

Elisa... n.25. Aug.1573. * Heinr. Iul. D. Brunsv. 1590. n. † 1627.
Anna n.12. Octobr.1574. * Iacob. VI. R. Scot. 1589. † 4. Maii.1619.

Dännemarck.

CHRISTIANVS IV.R Dan. n.12. Apr.1577. fit R. anno ætat.11. coronatur 29. Aug.1596. adjunctis 4. regni Consiliariis. Anno 1611. Regni Suec. Carolo propter Norvvegiam bellum indixit, & multa ademit. quæ postea restituere coactus. In turbis Germanicis Saxoniæ inferioris præfecturam in se suscepit, sed anno 1629. pacem iniit. Sub finem anni 1643. iterum e Suecis improvisò bello impetitus, quod an.1645. denuo compositum † 18 Feb.1648.
Vx. Anna Catharina f. Ioach. Frid. El. Brand. * 30.Nov. 1597. † 1612.
Vlricus n.1578. †
Augusta n.18. April.1586. * Iohan.Adolph. D. Holsat.
Hedvvig. n.5. April.1581. * Christiano II. Elect. Sax.
Iohann. n.1583. † 1602.

Ex I. Conj. Brunsv.

Dorothea n.1569. * Frid. Princ. Brig.& Lignic.1589. † 1593.
Christianus n.1570. † 1633. 14. Iun.
Ernestus n.1572. in Vngar. cum fratre Augusto.

Sunderburg.

ALEXANDER. n.1573. † 13. Mart.1627.
Vx. Doroth. f. Iohan. Gunther. C. Schvvartzb. * 26. Nov.1604. † 5. Iun.1639.
Augustus n.1574. † in Vngar 1596.
Maria n.1575. Abbatissa Itzehohæ.
Iohan. Adolph. n.1576. † 1624. 11. Feb.
Anna n.1577. * 1601. Bogisl. Senior. D. Pom. † 1616.
Sophia 1579. * 1607. Philip. D. Pomeran. †
Elisabet n.1580. * Bogisl. junior D. Pom.

Nordburg.

FRIDERICVS n.26. Nov.1581. † 1658.
Vx. (1) Iuliana f. Francisc. D. Sax. inf. * 1627 † 1630.
(2) Eleonora f Rudolph. Princ. Anhalt. * 1632.
Margar. n.1583. * Ioh. Com. Nass 1603.

Glücksburg.

PHILIPPVS n.15. Maii.1584.
Vx. Soph. Hedvvig. f. Franc. D. Sax. inf. * 1624.
Albertus n.1585. † 1613.

Ex. II. Conj. Anhalt

Anna Sabin. n.7. Mart.1593. * Iul. Frid. D. Wurt.1618. † 8. Iul.1659.
Eleonora Sophia nat.1603. * 1625. Christ. 2. Princ. Anhalt.
Iohan. Georg. n.1594. † 1613. 25. Ian. Tubingæ.
Eleonora n.4. April.1590. prætulit cælib. matrimonio.

Arnsböck. & Plön.

IOACHIM ERNST. n.29. Aug. 1595. A
Vxor. Doroth. Aug. f. Ioh. Adolph. D. Holsat. * 1633.
Bernhard. n. & † 1601.
Doroth. Sibylla.
Doroth. Mar.
Agnes Magd.
} † immat.

Schleswig-Holstein.

FRIDERICVS (zu Gottorff) n.22. Dec.1597. † 1659.
Vx Maria Elisab. f. Ioh Georg. Elect. Sax. * 21. Feb.
Elisab. Soph. * Aug. D. Sax. Inf. † 25. Nov. 1627.
Adolphus n. Cæsari militavit † in pugna Lips.1631.
Hedvvig. n. * 1620. Augusto Palat. Sultzbac. † 1656.
N. Filia † cœlebs.
Doroth. Aug. n. * Ioch. Ernst. D. Holsat. 1633.

Optin.

IOHANNES Ep. Lubec. litteratorum amor & deliciæ n.19. Mart.1606. † 1655. 18. Febr. B
Vxor. Iulia Felicitas f. Iulii Frid D. Wurtemb.

Iohan. Friderich. 16. Nov.1578. † 1580.
Anna Sophia n.13. Dec.1579.
Maria Elisab. n.26 Ian.1581.
Catharina n.20. Sept 1582. * Aug. D. Sax. Inf.
ANTONIVS GVNTHER. n.1. Nov.1583.
Vx. Soph. Cathar. f. Alex. D. Holsat. Sunderb. * 1634. in Iunio.
Magdalena n.1585. * Rudolph. Princ. Anhalt.

Christianus n.26. Sept.1612. † 15. May. 1647.
Iuliana n.13. Aug. 1615. * Manfredo D. Wurtemb. 31. Oct 1652.
Anna n.1605. * Iohan. Christ. D. Holst. in Sunderb.
Sidonia n.10. Iun.1611. * Augusto D. Holsat. in Sunderburg 1649. † 1650.
Clara nat.19. April.1606. * eidem Augusto D. Holsat. 1645. † 1647.
Æmilia n.15. Iun.1614. * Ludov. Gunther. C. Schvvartzenb.
Sophia Vrsula n.12. Dec.1601. * Alberto Frider. C. Barbiensi.
Anton. Henricus n.8. Feb.1604. † & sepultus Tubing.1612.
Catharina Elisabeth. n.1623. † 1649.

Christianus V. Electus Princeps Daniæ n.1603. † 4. Iunii 1647. Gorbitz in Misnia tendens ad thermas Carolinas.
Vx. Magdalen. Sibyll. f. Iohan. Georg. Elect. Saxon. * 1634 5. Oct.
FRIDERICVS III. nat.1609. fit Episc. Brem. 1634. Ejicitur inde à Suecis 1644. fit R. Dan 1648. coronatur 19. Nov. an. Ejusd.
Vx. Sophia Æmilia f. Georg. D. Luneburg. * 1643. 18. Oct.
Vlrich. nat. 1611. † 1633. in Castris Cæsareis sclopeto ex insidiis trajectus.

Iohan. Christian. n.16. Apr.1607. † 1654. A
Vx. Anna f. Anton. Com. Oldenburg. * 4. Nov.1634.
Alexander Henric. n.1608.
ERNEST. GVNTHER. n 14. Oct 1609. B.
Vx. Augusta f. Philippi D Holsat.
Georg. Friderich. n.18. Dec 1611.
Augustus n.11. Nov.1612. Duxit duas Sorores filias Antonii Com. Dalmanhorst. &c.
Anna Elisabeth. † immat.
Wilhelm Anton. n.& † 1616.
Sophia Catharin. n.1617. * Anton. Gunther Com. Oldenburg.1634.
Eleonora Sabina. † immat.
Philipp. Ludovic. n 1620.
Vx. Anna Margareth. f. Frid. Landgr. Hass.

Ex I. Conj.

Iohan. Bugislaus n.30. Sept.1629.

Ex II. Conj.

Elisabetha Iulian. n. 1634. * Anton. Vlric. Duc. Brunsv. m. Aug.1656.
Dorothea Hedvvig. n. 1636.
Christian. August. n. 1639.
Ludovica Amena n.1642.
Rudolph. Frider. n.1645.

Iohan. n 1625. † immature.
Franc. Philip. n.1626. † 1650. in Galliâ.
Christianus n.1627. 19. Iun.
Maria Elisabet. n.1628. * Georgio Alberto March. Brand. Culmbacensi. 1651.
Carolus Albertus n.1629 † infans.
Sophia Hedvvig. n 1630. * Mauritio D. Sax. 1650. † 1651. in partu.
Adolph. n.1631. 21. Oct.
Augusta n.17. Iun. 1633. * Ernest. Gunther. D. Holsat.
Christina n.1634. * Christiano D. Sax. 1650.
Dorothea n.1636. * Christiano Ludovic. D. Luneburg. 1653.
Hedvvig. n.1640.

Iohan. Adolph. n. 1634.
Augustus n.9. May 1635.
Ernestina n.1636.
Ioachim. Ernest. n.1637.
Bernhard. n.1639.
Agnes Hedvvig. n.1640.
Carolus Henric. n.1642. † Viennæ 1655.
Sophia Eleonora n.1644.

Soph. Aug. nat.1630. * Ioh. Princ. Anhalt.1649. 16. Sept.
Magdal. Sibyll. n.1631. * Gustavo Adolph. D. Mecklenb.1654.
Iohan. Adolph. n.1632. † immat.
Maria Elis. nat.1634. * Lud. Landgr. Hass. Darm. 1650. 24. Nov.
Frideric. n.17. Iul.1635. † 1654. Parisiis
Hedvvig. Eleonor. n.1636. * Carolo Gustav. Palat. Bipont R. Suec. 1654.
Adolph. August. n.& † 1637.
Ioan. Georg. n 8. Octob. 1638. † in. Ital. 25. Febr. 1655.
Anna Doroth. n.1640. Feb. 13.
CHRISTIAN. ALBERT. n.13. Feb.1641.
Augustus Frideric. n.1646. May 6.
Gustav. Vlric. n.26. Mart. 1642. † 13. Aug. ejusd. an.
Elisabeth. Sophia n.24. Aug.1647. † 16. Nov. ejusd. an.
Adolph. n.14. Aug. 1647. † 26. Dec.1648.
Augusta Maria n.6. Feb.1649.

IOAN. AVGVST. n.3. Aug. 1647.

CHRISTIAN. n. 18. April. 1645. declaratur Successor parentis 22. Iun 1658.
Anna Sophia nat. 1647. 1. Sept.
Friderica Amelia n.1648.
Fridericus n.1651. † 1652.
Wilhelmina Ernestina 20. Iun. 1650.
Georgius n.1653.

Dorothea Augusta n.1655.
Christina Elisabet n.1657.
CHRISTIAN. ADOLPH. n. 1642.

habet; qui judiciis præsidet, & executionum negotia procurat.

Jus conducendi per Vvetteraviam.

XIV. Hassiæ Landgravii jus conducendi habent per Wetteraviam, (non attento, quod ad Electorem Moguntinum, Comites Solmenses, Hanovicenses, Isenburgicos, aut alios, districtus & superioritas territorialis pertineat) ac per ipsam civitatem Imperialem Fridbergensem, nec non in civitate Imperiali Vvezlariensi. Elector autem Moguntinus per quendam districtum Darmstadinum, sive superiorem Comitatum Cattimelibocensem, die Bergstrasse herab auf Franckfurt / in Hassiæ Principum territorio jure conducendi utitur. Unde patet, regulam, quâ *jus conducendi in via publica*, das Gleit auf öffener freyen Landstrassen / *ad dominium territorii pertinere* dicitur, exceptionem admittere, quando per præscriptionem, vel jus speciale, jus conducendi alteri acquisitum est.

Quota menstrua Landgraviorum Hassia.

XV. Landgravii Hassiæ, ad expeditionem Romanam conferunt. 50. equites, & 260. pedites, vel in pecunia 1640. flor. Ad Cameræ autem Imperialis Iudicium exhibendum annuatim pendunt 100. flor.

Transactio præcedentia inter Hassia Landgrav.

XVI. De præcedentia, & aliis huic annexis, inter Landgravios, ita dispositum legimus in transactione anno 1627. 24. Sept. facta, daß under beyden regierenden Fürsten des gesammten Hauses Hessen / allezeit dem jenigen / der von Jahren der ältiste ist / die præcedenz. und was derselben auf Reichs-deputation-Crays-Müntz-probation-und andern tägen / wie auch sonst anhangt / so lang er der ältist ist / zuständig und gehörig seyn solle / und das hierinnen lediglich auf das Alter der Person / und nicht auf die Anzahl der Regierungsjahr gesehen werde / und also am vorgang keine hinderung bringe / daß unter denselben regirenden Fürsten der ältiste von Jahren / etwa langsamer oder später dann der Jüngere / in die Fürstliche Landsregierung getretten were. Item / weil alle Jahr das Hofgericht zu Marpurg visitirt, auch appellation-oder revision-Gerichte gehalten werden soll / so ist sich vereiniget / das ohnangesehen des Alters der Regenten / von zeit gedachten vertrags an ein jahr præcedirt, solle / die Casselische Lini in visitation des Hofgerichts / und dann die Darmstatische Lini in Haltung des Revisiongerichts / und also fortan je ein gantzes Jahr umbs ander wechselweis / zu erhaltung guter gleichheit. Item / wann sonst in eines regirenden Fürsten Land eine zusammen kunfft gehalten / oder etwas angestellt würde / auf solchen fall solle der jenige Fürst die præcedenz und directorium haben / in dessen Land dergleichen vorgehet. Item die regirende Fürsten zu Hessen / sollen vor allen andern nicht regierenden Fürsten zu Hessen aller enden den vorgang haben; unter den Fürsten zu Hessen aber / die ipso actu keine regirende Herren seyn / der von Jahren der ältist ist / allenthalben vorgehen / ob schon andere von älterer Lini / oder zu Ererbung einer Fürstl. Regierung näher weren.

XVII. Ad Domum Hasso-Cassellanam, ejusque successores, pertinet Abbatia Hirsfeldensis, cum omnibus pertinentiis, secularibus, & ecclesiasticis, sive intra, sive extra territorium (ut Præpositura G[illegible]ng[illegible]) sitis, (salvis tamen juribus, quæ D[illegible]nus Saxonica à tempore immemoriali possid[illegible]) & eo nomine investituram ab Imperatore, toties quoties casus evenit petere, ac fidelita[illegible]m præstare debet. *Instr. pacis artic. 15. §. secundo.*

CAPUT XII.

De Familia Holsatia Ducum.

Genealogia Ducum Holsatia.

I. FAmiliæ Holsaticæ, quæ hodie divisa in Regiam Gottorpicam, & Sunderburgicam genealogia in tabella apparet. [add: *Holsatia Duces descendunt à Comitibus Oldenburgensibus, quos a Vvitikindo Saxone deducunt. Nepos enim Vvitikindi, ex Vvigperto filio fuit Vvalpertus Dux Angriæ & Comes Ringelheimii, cujus ex filio Theodorico, Regimbertus Oldenburgiorum Comitum sator fuisse perhibetur. vid. Dn. D. Spenner. in Genealog Histor. pag. 35. 36. & seqq.*]

II. Anno 1567. controversia inter Daniæ Regem, & Duces Holsatiæ, de Slesvicensi Principatu agitata est. Holsati, beneficio quidem Regum Daniæ majores suos ditionem Slesvicensem accepisse, & tenuisse fatebantur, nec proinde juramentum, de quo cum Christiano III. ante viginti annos Coldingæ convenerant, præstare recusabant; sed beneficium liberum esse, & hereditarium aiebant, nec militiæ obnoxium, cujus tam viri, quàm fœminæ capaces essent: idque allatis in medium priorum Regum instrumentis & communi jure Danico, cujus in Slesvicensi Principatu usus esset, confirmabant. Ita à Voldemaro Rege Iuthiæ Australis Principatum an. Sal. MCCCXXVI. cum dominio utili ac directo, Gerardo Holsatiæ Comiti, ipsiusque heredibus initio concessum esse, solo jure superioris dominii & beneficii conferendi servato: sic Christophorum regem biennio post Insulam Cimbricam Ioanni Holsatiæ Comiti & ipsius heredibus, tam masculi quam fœminei sexus ab eo descendentibus, beneficii jure attribuisse: quam donationem Voldemarus IV. anno duodecimo post ratam habuerit: Christophorum III. denique Adolpho Duci Slesvicensi postremò sine liberis Sal. anno MCCCCLX. mortuo, propterea beneficium jure reversionis regno unitum esse, sed Christianum I. Daniæ Regem hereditario jure, utpote Adolphi sororis filium, in beneficium successisse: eodem titulo Reges, qui deinceps fuere, illud possedisse, & Fridericum anno hujus seculi XXIV. insuper addidisse, non teneri populares extra fines Principatus Slesvicensis quemquam sequi, aut ulli militare, nisi sponte, aut stipendio accepto. Contrà Regii disserebant: Nullis publicis regni instrumentis militiam expressa remissio requiratur, &

in dubio contra subditum semper pro domino pronuncietur, & , ut vetera omittantur, constare Sigismundi Cæsaris sententia, in quem utraque pars compromiserat, literas Woldemari abolita[illegible]sse, & Principatum Ducibus ademptum, [illegible]egi adjudicatum, morte dein Adolph[illegible]timi Ducis, eundem Principatum regno [illegible]itum esse, prioribus literis omnibus extinct[illegible], nec de nova beneficii concessione satis constare. Itaque cùm illud Holsatiæ Ducibus initio concessum sit, mares solos, non fæminas, eo comprehensas intelligi, hos enim beneficii militiam debentis solòs capaces: proinde neque Adolphi sororem succedere in Principatum potuisse, neque hodiernos Principes legitimos ejus heredes esse. His per aliquot dies agitatis tandem placuit, ut interventu legatorum Augusti Saxonis VII.viri, Vlrici Megapolensis, & Wilhelmi Hassi, res disputaretur & amicè componeretur. Itaque totum decennium continuata tractatio, quæ demum anno ejus seculi XXC. fidem habuit: Thuanus *lib. 41. histor. pag. 447. edit. Aurelianens*) [add: *Cum à Christiani IV. sententiâ Nobilis quidam haud procul Slesvico habitans ad Cameram provocasset, id tam indignè tulit Rex, accedentibus etiam conviciis, ut arcieius ignem supponi jusserit* (*Arnisa. de Iur. Maiest. l. 1. c. 5. n. 4*) *Causa ista de Ducatu Slesvicensi olim etiam agitata Spiræ, ubi iudicatum, prædictum Ducatum ad Daniæ Regnum, non ad Imperium pertinere* (*vid. Dn. Conring. de Finib. Imper. l. 1. c. 16.*) *Hodie per novissimam Pacem inter Daniæ & Sueciæ Regem ita transactum, ut Slesvicensem Ducatum à nullo inposterum dependentem Duces Holsatiæ pleno dominio iure ac potestate inposterum possideant, & hac ratione neminem superiorem agnoscant.*]

Quatenus à Ducibus Holsat. appellare liceat?

III. A Principibus Holsatiæ nulla appellatio admittitur in debitis liquidis, & confessatis. Qua de re vid. Petr. Friderus Mindanus, (*lib. 2. de mandat. Iudic. c. 70. §. 7. fol. 522.*) Nec appellatur ab Holsatis in causis injuriarum civilibus, so Verleumdung / Frevel / Schmach vnd Scheltwort berühren / ub privilegia de annis 1570. & 1578. Aliis verò causis appellationi defertur, nisi summa quingentos florenos Rhenanos in auro excedat. Si tamen appellatio interponitur in casibus & causis permissis, prius juramentum calumniæ & cautio præstari debet, ut apparet ex dictis privilegiis an. Christi 1570. & 1578. concessis. Insuper subditi Ducis Holsatiæ in prima instantia contra forensia seu extranea iudicia privilegiati sunt, ob privilegium singulare de anno 1474. Insinuatio privilegiorum facta est in Camera Imperiali anno 1581. mense Aprili, quod testatur Gylmannus (*tom. 3. Symphor. fol. 277.*)

Obligatio Statuum atque incolarum Ditmarsiæ.

IV. Quale jus Duces Holsatiæ in Ditmarsiâ teneant patet ex sequenti obligatione à Rudolpho II. an. 1578 confirmata: Im namen der Heiligen vnzertheilten Dreyfaltigkeit / wir die gewesene acht vnd viertzig Verwesere vnd gemeine Inwohner des Lands Dietmarschen / Bekennen vnd thun kund für vns / vnsere Erben vnd Nachkommen / vnd sonst jedermänniglich / den dieser vnser Brief zu sehen / zu lesen / oder zu hören fürkomt: Nach dem die Durchleuchtigsten / Großmächtigsten / Durchleuchtige / Hochgeborne Fürsten vnd Herren / Herr Friderich der Ander / erwehlter König zu Dennemarck / Norwegen / der Wenden vnd Gothen / 2c. Herr Johann vnd Adolph / Gevettern vnd Gebrüdere / Erben zu Norwegen / Hertzogen zu Schleswig 2c. vnd der Dietmarschen / Grafen zu Oldenburg vnd Delmenhorst / vnsere gnädigste vnd gnädige Herren vnd Landsfürsten / von wegen vnserer langwirigen Rebellion / Vngehorsam vnd Widerspenstigkeit / damit wir vns ihrer Königlichen Majestät vnd Fürstlichen Gnaden widersetzt / zu einer befugten Kriegshandlung verursachet / dadurch wir vberzogen / vnd vermittelst Göttlicher Schickung / bezwungen vnd vberwunden worden. Vnd aber ihre Königliche Majestät vnd Fürstliche Gnaden / aus angeborner Königlicher vnd Fürstlicher Güte vnd Mildigkeit / auf vnser vnterthänig / kläglich / demühtig Bitten vnd Ansuchen / vns mit vnsern armen Weibern vnd Kindern / vnangesehen vnserer Verwirckung / zu Gnaden aufzunemen / vnd zu vnsern Gütern / so viel deren vbrig / gnädigst vnd gnädiglich zu erstatten bewegen lassen / darvor wir nächst Gott dem Allmächtigẽ / zu ewiger Danckbarkeit Königlicher Majestät vnd Fürstl. Gn. vns schuldig erkennen / daß wir demnach bey vnsern Eyden / Ehre / Treuẽ / vnd allem dem jenigen / das einen frommen ehrlichen Mann binden kan / vns verpflichtet / verstrickt vnd versprochen; verpflichten vnd versprechen vns hiemit in Kraft dieses Briefs / vor vns / vnsere Erben vnd Nachkommen / daß wir mit vnbewehrter Hand mit einem Fußfall / höchst vnd hochgedachter Königlichen Majestät vnd Fürstl. Gn. vnser Demuht erzeigen / vnd vmb Verzeihung vnserer Missethat / vnd Verhandlung bitten / vnd wie die gewesene acht vnd viertzig Verwesere des Lands aller gehabten Regierung / Verwaltung / vns gäntzlich verzeihen vnd eussern wollen / vnd sollen vnd wollen folgends ihr Königlichen Majestät vnd Fürstl. Gn. als einem Hertzogen zu Holstein / samt beyden vnsern gnädigen Herren vnd Landsfürsten / Hertzog Johannsen vnd Hertzog Adolph / vnd ihr Königlichen Majestät vnd Fürstl. Gn. Erben vnd Nachkommen / am Hertzogthumb Holstein / loben vnd schwehren / als Vnterthanen / von Rechts vnd Gewohnheit wegen / gebührt / vnd ihr Königliche Majestät vnd Fürstl. Gn. solchen Eyd vns warlich verzicht / staffiren vnd vorhalten lassen: auch wollen wir die Hauptpanier vnd Fahnen / so in weiland König Johannsen zu Dennemarck / vnd Hertzogen Friderichs zu Holstein 2c. Niederlag erobert / samt allen Chamadaren / so bey vns vorhanden / bey vnsern Eyden vberantworten / vnd sollen hinfurtan alle Regalia, Hoheit / Herrligkeit / Gerechtigkeit / Jagt / Fischerey / vnd

was

was dem anhängig / im gantzen Land ihr Königl. Majestät vnd Fürstl. Gn. zuziehen/ auch soll aller Gerichtszwang / Gericht vnd Recht / durch ihre Königliche Majestät vnd Fürstl. Gn. Erben vnd Nachkommen / am Hertzogthumb Holstein / ohn alle vnsere Behinderūg vnd Einrede/verordnet werdē vnd die Appellation an ihre Königliche Majestät vnd Fürstl. Gn. als Hertzogen zu Holstein / vnd nicht ferner frey stehen / auch die Brüche vnd die Gerichtsfälle / ihr Königlichen Majestät vnd Fürstl. Gn. bleiben/ in massen solches alles mit andern ihr Königlichen Majestät vnd Fürstl. Gn. Vnterthanen gehalten wird/ vnd soll zu der Königlichen Majestät vnd Fürstl. Gnaden Willen vnd Gefallen stehen / wie/ was Gestalt/ vnd durch was Person/ ihr Königliche Majestät/vnd Fürstl. Gn. die Gericht bestellen wollen. Wir sollen vnd wollen / vermittelst vnserer Eyde/zu ihr Königl. Majestät vnd Fürstlichen Gnaden Händen vberantworten/ alle briefliche Vrkunden / wie die Namen haben mögen / von Römischen Kaysern vnd Päpsten / auch geistlichen vnd weltlichen Fürsten vnd Ständen ausgeben / die bey dem Land Dietmarschen vorhanden / vnd im Fall ein oder mehr / welches doch mit vnserm Wissen / vnd fürsetzlich nicht geschehen soll/ hinterblieben / vnd nicht vberantwortet wurden / deren thun wir vns hiermit wissentlich ohne alle Gefährde/ weniger nicht/ dann ob sie namkündig allhie gemacht/ oder wortlich einverleibt weren / bey vnserleiblichen geschwohrnen Eyden/vnd in der beständigsten Form vnd Maß / als solches zu Recht geschehen soll / kan oder mag / hiermit verzeihen vnd begeben / dieselben zu keinen Zeiten / für vns / vnsere Erben vnd Nachkommen/in einige Wege fürzuwenden/vnd zu gebrauchen / noch iemand anders von vnsert wegen / inn oder ausserhalb der Rechten / fürzuwenden vnd zu gebrauchen/ gestatten / in gleichem sollen vnd wollen wir alle Geschütz / Munition, Gewehr / Harnisch vnd Rüstung heraus geben/zu ihr Königlichen Majestät vnd F. G. oder derselben Erben vnd Nachkommen/ Wissen vnd Willen keine andere widerumb bauen noch aufwerffen. Auch soll das Höltzlein/die Hamme genant/ fürderlich abgehauen werden / iedoch das gefällte Holtz den ienigen bleiben / den es bishero erblich zugehört / vnd alsdann ihr Königliche Majestät vnd Fürstl. Gn. auf vnser demühtig Bitt / vnser arme verderbte Gelegenheit gnädigst vnd gnädig angesehen / vnd die Widerlage des aufgewendten Kriegskostens / ingleichen die Fürderung von wegen der dreyen Häuser/die wir im Land aufbauen sollen/ auch was an Aecker / Wiesen etc. darzu gelegt werden solte/gnädigst vnd gnädig eingestellet/ vnd vns bey vnsern Gütern / Erben vnd eigen zu lassen/ in gnaden bewilligt / dafür wir ihr Königlichen Majestät / vnd Fürstl. Gn. in aller Vnterthänigkeit danckbar / sollen wir vnd vnsere Erben ihr Königlichen Majestät vnd Fürstl. Gn. derselben Erben vnd Nachkommen / zu jährlicher Pflicht vnd Bekantnüß geben/ von ieder Morgen Marschlandes/ binnen Reichs gebauet vnd vngebauet / die Morgen fünf Ruhten in die Breite/vnd sechtzige Ruhten in die Länge/ vnd die Ruhten sechszehen Füsse lang / gerechnet / jährlichs einen Gulden Müntz / den Gülden zu vier vnd zwantzig Schilling Lübisch gerechnet / vnd auf der Geest die halbe Saat / die der Gestmann saet / vnd sollen vnd wollen der Landbede/ Landfolge / Dienste vnd in allen andern vnd gegen ihrer Königlichen Majestät vnd Fürstl. Gn. ihre Erben vnd Nachkommen / erzeigen vnd halten / wie solches von den Friesen/ Straudererm / Eydenstätt / Cremperern / vnd Wilstermarscherer/gehalten wird. Wir wollen auch die Bündnuß / so wir mit den von Lübeck / vnd sonst iemands anders haben/ denen ohne Mittel aufschreiben / vnd vns aller ander Verbündnuß vnd Confœderation zu ewigen Zeiten gäntzlich eussern vnd enthalten. Solches alles vnd iedes / vnd was sonst mehr frommen ehrlichen Vnterthanen gebührt / gereden vnd geloben wir die gewesene acht vnd viertzig Verwesere / vnd gemeine Innwohner des Landes Ditmarschen / für vns vnd vnser Erben vnd Nachkommen / bey vnsern Eyden/ Ehren vnd treuen Glauben / stät / fest / vnd vnverbrüchlich / wol zu halten / darwider mit Gedancken / Worten / noch Wercken nicht zu thun / noch iemands anders von vnsert wegen zu thun gestatten / alles sonder Argelist vnd Gefährde. Zu dessen mehrer Vrkund / Sicherheit vnd Wissenschaft / haben wir mit samtlichen / einträchtiglichem Raht vnd Bewilligung / das Insigel / welches sich das Land Ditmarschen ietziger Zeit gebraucht/ wissentlichen lassen hängen an diesen Brief/ der geben ist Dienstags nach Viti / im Jahr nach Christi Geburt 1559.

V. Arma, sive insignia Holsatiæ Ducum sunt 1. album urticæ folium, rubro in clypeo, quod Holsatiam notat; cujus nomen nemorosam coloniam, seu inter sylvam constitutam habitationem significat, ubi urticæ provenire solent. Hinc Ion. ab Elvervelt. (*de Holsat. Class. 1. c. 2.*) ita scribit: *Insignia Ducum Holsat.*

Quid tamen in rubro candens urtica vetustas
Contulit, inculti stirps erat illa soli.

2. Ratione Stormariæ, cygnus candidus, in rubro clypeo; collotenus anteâ coronâ decoratus, quo indicatur provincia hæc, quæ verè tota palustris, indeque maxima ex parte propter aquæ impetum vallis munita. Elvervelt. (*d. c. 2. rubr. de Stormaria 3.*) Dithmarsia (quam demersam, ob limosas locorum palustrium lacunas, inter quas sita, potius appellari convenire quidam putant) cataphractum armatum equo albo insidentem, rubro in solo ostentat, illoque clypeum Holsaticum munit & adauget. Originem res hinc repetere videtur Höppingio, (*de insignium sive armorum prisco & novo jure cap. 6. part. 5. §. 12. pag. 363. num. 836.*) cum Dithmarsi per Fridericum III. Imperatorem Christiano I. Danorum Regi in feudum concessi essent; ipso defuncto insolentes debitam subjectio-

nem detrahere, & confidenter ad libertatem, ut & diu ante factum, aspirare cœperunt. Nec exigua cum Daniæ Regum, Comitum, Principumque Holsatorum, tam lectissimorum etiam Nobilium strage, aliquoties ipsis servitus intentata est, donec à fortissimis Christiani primi nepotibus, Ioanne, & Adolpho, atque pronepote Friderico II. Danorum Rege, anno Christi 1559. penitus subacti fuerint. De his insignis ita canit Elverveld. (*d. c. 2. rubr. Dithmarsia:*)

Ense quid educto Cataphractus? Marte rebelles
Holsatico victos denotat esse viros.

4. Slesvicensis Ducatus insignia sunt, cœrulei duo leones, luteo in campo.

Tituli Ducum Holsat. VI. Cæterùm Holsatiæ Duces his utuntur titulis, Erben zu Norwegen / Hertzogen zu Schleßwig / Holstein / Stormarn / und der Dietmarschen / Grafen zu Oldenburg und Delmenhorst.

Holsatia quomodo in Ducatum erecta, & an ad Imperiũ pertineat? VII. Kayser Friderich hat anno 1474. die Grafschafften Holstein und Stormarn un ...selbigen Ditmarsen incorporirt / und also conjunctim zu einem Hertzogthum erhöhet / auch Principatuum jura aus Kayserlicher Macht und Hoheit gereicht und gegeben; welcher Kayserlicher Bullen diese Wörter inserirt seynd: Teneanturque præfatus frater noster (Christianus I.) tanquam Dux Holsatiæ, eiusque in dicto Ducatu pro tempore successores, huiusmodi Ducatum à S. Romano Imperio in feudum recognoscere, eo videlicet modo, quo hactenus dicti Comitatus recogniti, & Comitatum possessores investiti fuerunt. Ita lego in literis Christierni (vel Christiani) IV. Daniæ Regis ad Imp. Ferdinandum II. anno 1621. die 18. Aprilis scriptis.

Ex actis Comitialibus Imperii anni 1547. & 48. discimus, investituram Comitatus Holsatiæ, Stormariæ, ac Ditmarsiæ, ab antiquo, antequam in Ducatum conversus, nec non etiam post acceptam hanc dignitatem, semper ab Episcopo Lubecensi tanquam Cæsaris ad hoc deputato perpetuo commissario, factam, idque ita fieri continuatum fuisse usque ad tempora Regis Christierni (Christiani) II. Huc enim ab Imperatore Carolo V. de Ducatu Holsatiæ fuisse investitum, eâ additâ gratiâ, ut imposterum cæteri Duces Holsatiæ ab ipso Rege eiusque heredibus legitimis masculis investituram huius Ducatus susciperent. (Vid. Meurs. l. 3. Hist. Dan. pag. 321. Cypræ. l. 3. Histor. Slesvic. c. 5.) Hos verò novum hoc jugum subire noluisse, indeque bellum subortum. Petitum postea ab iisdem in conventu Imperii, ut res ad priorem formam redigeretur, das die Hertzoge von Holstein mit der Lehenschafft widerum an den Bischoff von Lübeck / vermög der fundation, und wie es von alters hero darmit gehalten / möchten gewiesen werden. [add. *Brevi hac fœda macula emendata. Nam Christianus Rex cum altero post statim anno regno pelleretur, & archiva regni populatus, privilegia abduceret, hoc quoque, uti ferunt, abduxit. Nec Fridericus, Rex, aut successores, hoc sibi in Holsatiam jus arrogaverunt, sed hodieque quidem non minus ipsi, quam agnatorum alii tenuto Ducatus illius Cæsaribus hominii sacramento obstringuntur. Dn. Conring. l. 1. de Finib. Imper. c. 16.*]

VIII. De Sessione Ducum Holsatiæ in Comitiis aliquoties deliberatum disputatumque fuisse, ex Comitiorum actis patet. Postquam Imperator Regem Daniæ, nec non Iohannem & Adolphum, Duces Holsatiæ, ad Comitia vocâsset, iidem anno 1555. 20. Febr. literas ad Electores & Status Imperij dederunt, in quibus dicebatur, daß ob wol das Fürstenthumb Holstein zuvor von des Reichs Anschlägen befreyet gewesen / so sey es doch auf befundene unrichtigkeit / auf eine bestimte beschwerliche / und derhalb auf fernere moderation gestelte maß / gerichtet worden / und haben nichts desto weniger Sie / die Hertzoge von Holstein / solche und andere gebührende Pflicht und gehorsam der Kayserl. Majestat / und dem H. Reich / je und alwegen unverweislich geleistet / und wollen solches noch in das künftige / mit Gottes Hülf thun. Wiewol sie aber demnach zu mehrmalen gebührend gesucht und angeregt / daß Ihnen / als Hertzogen zu Holstein / eine gebührende Session im H. Reich (deren Sie sich zuvor obangezogener Freyheit halb nicht gebraucht) anzuweisen / so sey Ihnen wol mit willfährigen und billigen erbieten / und vertröstung begegnet worden / aber noch bishero solche Anweisung und Verstattung im Werck nicht erfolget. Dieweil sie dan ohne gebührliche Session und Stimm / sich in des H. Reichs Raht / Handlung und Versamlung nicht einzudringen wüsten / davon sie sich doch williglich und ohne solche verhinderung zu enthalten nicht gemeinet / so gelange an Chur-Fürsten und Stände / ihr abermahliges gesinnen und bitten / unbeschwehrt daran zu seyn / daß zu erster gelegenheit Ihnen / von wegen des Fürstenthums Holstein / gebührende Session und Stimm / neben andern Standen und Gliedmassen des Reichs / bestimmet und verordnet werden möge. Cum anno 1603 in Comitiis legatus Ducum Luneburgensium, votum Ducum Holsatiæ statim post Luneburgense dixisset, haben die Fürstliche Pommerische / Landgräffliche Hessische / und Marggräfische-Badische darwider protestirt, und eingewendet / daß dieses Votum nicht vor den Ihrigen zu geben sey. In etlichen tagen hernach / als desgleichen vorren abermahl geschehen / hat auch Würtemberg (neben obgemeldten) darwider protestirt; darauf die Directores im Fürstenraht denen Lüneburgischen zugesprochen / umb beforderung der Rahtschläge / das Holsteinische Votum hinführo mit diesem Zusatz / suo loco & ordine, zu geben; solte solches sine ullo præjudicio per omnia sein: welches er etliche mahl also gethan / jedoch mit austrücklicher Erclärung / daß er soches auf ratification des Holsteinischen Abgesandten gestellet seyn liesse. Dieser Gesandter nun hat ein Schrifft eingeben / darinnen er ver-

De Sessione & voto Ducum Holsatiæ.

er vermeldet / wie er befinde / daß seiner Herren Principalen Vorfahren / Könige in Dennemarck / und Fürsten / als Hertzogen in Holstein / darauf gangen und gehalten / daß denselbigen im Reichsraht und Geschäften ihre Sessiones, Ort und Stimmen / wofern wegen des Königlichen Hauses und Stammens præeminenz, wider Zuversicht kein mehrers zu erhalten seyn solte / dennoch ungezweifentlich vor allen Land- und Marggrafen / (ausserhalb des Churfürstlichen Brandenburgischen Hauses) wegen der prærogativ der Hertzogen / für den Fürsten / die nicht Hertzogen seynd / so dann vor allen andern Hertzogen / welcher Land / nach erhöhung des Hertzogthums Holsteins / zu Hertzoglichen Würden und Hertzogthumen erhaben / nicht zu hindern / noch deshalb eintrag zu thun / sondern ungesperret gelassen und vergönnet werden sollen: wobey er (der Gesandter) vestiglich zu verharren. Rem ita se habere: Christianus I dieses Namens König in Dennemarck / habe bey dem Krieg und dessen aufhebung / mit Hertzog Carlen von Burgund / und dem Röm: Reich / viel nutzliches dem Reich erzeiget / dannenhero habe Kayser Friderich der Dritte / die Grafschaften und Landen / so König Christian im Reich Teutscher Nation damals besessen / als Holstein / Stormarn / und Ditmarschen / zu Hertzogthumen aufgericht / und unirt, inhalts einer darüber gegebenen Gülden Bull / zu Rohrenburg an der Tauber anno 1474. Dieweil aber zur Zeit solcher Erhöhung / und hernacher eine Zeitlang / wenig Reichstäge gehalten / auch etwan König Christianus I. darzu nicht beschrieben worden / sein Sohn und Successor auch / König Johannes / wegen der Schweden Rebellion grosse Kriege geführt / und nicht lang gelebet / nach sich aber seinen minderjährigen Sohn Christianum II. verlassen / welcher gleichsfals wenig zeit regiret / und immittels mit den Schweden immer gekrieget / und endlich aus allen seinen Reichen vertrieben worden: derohalben Dennemarck / und desselben König Fridericus I. (so auch Hertzog in Holstein) mit Kayser Carolo V. vom Jahr 1523. in misverstand und uneinigkeit gestanden / bis solches anno 1544. vertragen worden / immittels zun Reichstägen nicht beschrieben noch erschienen. Ob dann wol folgends etlich wenige beschreibungen und beschickungen auf die Reichstage mögen seyn vorgangen / so sind doch die Gesandten / als sie auf ihr begehren / nicht alsobald in die Session angewiesen worden / wieder darvon gereiset / und der beschliessung der Abschiede nicht erwartet / dahero erfolget / daß sie etwan gar nicht / oder je nicht an gebührenden Orten denen Abschieden eingeschrieben / gleichwol anno 70 in dem Reichsabschied eine clausula gesetzet / daß mit den Ständen / die noch zur zeit zu keiner Session kommen / billige Verordnung geschehen solle / zu dem in propositionibus, und etwa auch in Abschieden / cavirt worden / daß die interruptiones unnachtheilig seyn sollen. Dieweil es dann an dem / daß ein Hertzog / wegen Hertzoglicher dignität / vor Fürsten / die keine Hertzogen seyn / also auch vor Land- und Marggrafen / so unter den Fürsten begriffen / den Vorzug hat / item prior tempore gegen andern Hertzogen / so nach ihm diese Würden erlangt / als begehrte der Holsteinische Gesandter / daß ihme die Session und Votum, vor solchen gelassen würde. [add. *Hodie Duces Holsatiæ sessionis possessionem iure postliminij rursus occuparunt, quo ordine vid. ap Francisc. Irenic. in Colleg. ad Burgoldens. in not. ad part. 2. Discurs. 19. pag. 33.*]

IX. Der Hertzogen von Holstein Reichsanschlag / als die Matricul anzeiget / ist 40. zu Roß und 80. zu Fuß / thut Monatlichen 800. fl. Zu unterhaltung des Kayserlichen Cammergerichts 140. fl. Ex lectione actorum comitialium mihi innotuit, Duces Holsatiæ prætendisse, se olim ab ejusmodi contributionum & auxilij onere liberos fuisse; & postquam ad onera cœperint vocari, aliquoties petiisse moderationem, vel omnes, vel nonnullos ex iisdem. Ita anno 1547 Holsatiæ Ducis nomine petitum, daß demselben ein erträglicher Anschlag gemacht werden möchte / in Ansehung des Lands / das gering / und über fünf Aempter / und zwölf Flecken nicht hette; zu dem das Land Ditmarschen / desgleichen auch Hamburg / so in der Grafschaft Stormar gelegen / dem Hertzog nicht mehr gewärtig / und die Anlagen nicht mittragen helfen wolten. *Quota menstrua Ducum Holsatiæ.*

CAPUT XIII.

De Principibus de Hohenzollern.

I. HÆc familia (quæ cum Burggraviis Norinbergensibus, hodie Marchionibus Brandeburgensibus, ejusdem est originis) Comitum titulo longo tempore claruit, donec anno 1623. ab Imp. Ferdinando II. Johannes Georgius, Comes de Hohenzollern, in Principum classem translatus fuit. Translatio autem ista generalis non est, nec omnia familiæ istius membra concernit, sed solùm Johannem Georgium, ejusque filium seniorem & descendentes posteros, qui possessores erunt der Fürstlichen Grafschaft und Stammhauses Hohenzollern. prout videre est in diplomate Ferdinandi II. de dato Regenspurg ann. 1623. d. 28. Martij. *Quomodo Comites de Hohenzoll. ad Principum dignitatem evecti.*

II. Anno 1640, Eitel Fridericus, Princeps de Hohenzollern, per Legatum suum sessionem inter Principes, in Senatu illorum Ratisponæ occupare voluit; sed idem Senatus rem novam esse dixit, eum qui recens in eorum classem relatus, non prævio Cæsaris decreto, & solenni introductione, proprio ausu subsellium, occupare, legatumque ut loco cederet, admonuit; & si vellet, ad Comitum classem, in qua hactenus Hohenzolleriani sedissent, se conferret. Post hanc repulsam intimatum Statibus fuit Cæsaris Decretum, quod intercessionem potius (uti in ejusmodi casu Comitiorum mores, & stylus ferunt) quam præceptum præ se tulit. *Difficultas admissionis horum Principum quoad sessionem in Comitiis.*

Deinde in Senatu Principum de admissione deliberatum, an personæ ipsius præsentiam requireret, an in pleno trium Senatuum conventu, an verò in solo Principum Senatu peragenda? Conclusum, quoniam Princeps Hohenzollerensis absens, Legatum introducendum, id verò in pleno, an in solo Principum Senatu fieret, indifferens esse: conferendum tamen prius esse, hoc de negotio, cum Senatu Electorum. Quod & factum posteà, sed introductio nihilominus suspensa usque ad futura Comitia, ut docet *Recessus Comitiorum Ratisponensium de anno* 1641. §. und demnach Wir die Hochgeborne / ꝛc. Princeps Hohenzollerensis tandem in Senatum Principum ad Sessionem & votum receptus fuit, durantibus Comitiis Ratisbonensibus, ann. 1653. 30. Junij & locus ei assignatus statim post Arnbergium.

Insignia & titulus horum Principum. III. Vtitur titulo Fürst von Hohenzollern / Graf zu Sigmaringen und Veringen / Herr zu Heigerloch und Wehrnstein. Insignia antiqua Comitum Hohenzoll: ita describuntur:

Zollern stat niveo rufus leo margine lato
Sylvis atque nigris ollo spatiis variato.

CAPVT XIV.

De Ducibus Iuliæ Cliviæ ac Montium.

Origo Ducum Iuliacens. I. QVI de Clivensis domus origine scribunt, fabulâ nos onerant ineptissimâ. Stephanus Vinandus Pighius (*in Hercule Prodicio pag.* 53.) *putat* Antiquam & nobilem illam Cliviensem domum, ex Ælia gente Romana promanasse. Hujus autem erat gentis etiam Ælius Gracilis, qui Galliam Belgicam sub Nerone rexit, ut meminit *Annalium lib.* 13. Cornelius Tacitus. Ex hujus porrò stirpe procreatum fuisse autorem, principemque generis ac familiæ Cliviensis, qui in inferiore Germania, tractus, seu regionis alicujus hereditarium dominatum sortitus erat. [add. *Secundum vulgares igitur traditiones ita de horum Ducum origine: Circa ann.* 700. *Theodoricus, qui fuit ultimus castri Clivij & adiacentis Regionis Comes, duxit Beatricem Comitis Teisterbandæ filiam & heredem. Hac defuncto Theodorico sibi iunxit Ælium Gracilem, Caroli Martelli fidum socium, inque ipsius familiam transtulit iura & titulos Comitis Cliviæ & Teisterbandæ. Hoc par coniugum stirps est Ducum Cliviæ, Montium Iuliaci & Comitum Marcæ ultimus Cliviæ Dux fuit Ioannes Vvilhelmus qui ann.*1609. *obiit.*]

Genealogia horum Ducum. II. Genealogia horum Ducum patet ex adjunctâ tabellâ.

Controversia Iuliacensis. III. Iuliacensis, Cliviensis & Bergensis Ducatus, Comitatus Marcæ & Ravensburgi, atque Dominatus Ravensteini, morte Iohannis Wilhelmi, harum ditionum possessoris & domini ultimi, anno 1609. die 25. Maji, variis contentionibus causam dedit, quæ nec hodie quidem omnes sopitæ noscuntur. [add. *De tota hac Iuliacensi causa vide plenius & distinctius Burgeldensem part.* 1. *ad Instrum. Paci Discurs.* 32. *in totum, ubi multa specialia, & eventus in singulis præpendentibus videbis. Iungenda quoque nota Francisci Irenici ad Burgoldens.*] Mortuo prædicto Iohanne Wilhelmo, Duce Iuliacensi, Clivensi, Bergensi &c. sine liberis, fuerunt alii, qui sibi jus esse affirmarunt, in omnes, quas demortuus feudales ab Imperio tenuerat, provincias. Extiterunt *Variorum prætensiones.* præterea alii, qui partem tantùm aliquam, ceu sibi jure legitimo debitam, affectârunt. Hos inter erant bini Comites de Marca, Henricus & —— Bullionensis, & respective Lymaxensis, qui Comitatum Marcatum ambiebant. Carolus Gonzaga, Dux Nivernensis, Ducatum Clivensem, ut sibi debitum, petebat, literis ad Consiliarios & Status Iuliacenses, anno 1609. 9. Maji datis, quibus inter alia antiquæ in domum Clivensem sibi competentis legitimæ actionis mentionem injiciebat, seque unicum demum ex familia Clivensi, verum & legitimum heredem superesse dicebat, cum nomine & armis. Huic responderunt 12. Maji de anno 1609. Consiliarii & Status Iuliacenses: De asserta Nivernensis antiqua in domum Clivensem legitima actione, sibi nihil solidi constare, ita ut de illa aliquid asseverare, aut credere ipsorum non sit. Sed cùm multò propiores defuncti Ducis cognati & heredes, quàm ipse, existerent, optimè eum facturum, si adversus tales coram Imperatore experiretur legitimè, nec, ut ante quinquennium fecerat, vivo adhuc Duce, armis quietem publicam turbaret. [add. *Sed Nivernijus postea litem deseruit, atque talis iudicialiter declaratus est. Burgold. ad Instr. Pac. p.* 1. *Disc.* 32. *n.* 7.] Per propiores cognatos sine dubio intellexerunt defuncti Ducis sorores, & ex iisdem descendentes, qui quæve omnes successionem sibi deberi affirmârunt, exclusis omnibus aliis, inter se autem ipsos petitione differentes. Sorores Ducis demortui fuerunt quatuor: I. Maria Eleonora primogenita, quæ nupsit Alberto Friderico, Marchioni Brandeburgensi & Duci Borussiæ. Hujus primogenita nupsit Ioanni Sigismundo Electori Brandeburgico, quo conjugio natus Georgius Wilhelmus, Elector Brandeburgensis, qui suscepto matris jure, hereditatem ex asse sibi deberi contendit. II. Anna, nuptui data Ludovico Neoburgensi Comiti Palatino Rheni, ex qua natus Wolfgangus Guilhelmus, matris qui jura cœpit propugnare. III. Magdalena, quæ in matrimonium data Ioanni, Comiti Palatino Bipontino. IV. Sibylla, quæ fuit juncta Carolo, Marchioni Burgaviæ. Præter hasce sorores defuncti, eæque iisdem descendentes, Saxoniæ Duces, cujus familiæ tunc caput erat Christianus II. Elector, mortui Ducis Ioannis Vvilhelmi ditiones ad se pertinere exclusis cæteris, ajebant. Vtraque pars suis instructa rationibus. Sorores quidem, & ex iisdem nati partim generali contra Saxones, partim specialibus inter se invicem fundamentis certabant. Generale fuit Caroli V. Imperatoris privilegium, quo Wilhelmi (qui parens fuit

Ioannis

DVCES IVLIAC. CLIVENS. & BERG.

- **GERHARDVS II.** Wilhel. II. filius, Gerhardi I. nepos & Wilhel. I. Com. Iuliac. pronepos † 1247.
  - **WILHELM. III.** Com. Iuliac.
    - Valramus.
    - **GERHARDVS III.** *Vxor.* Elisabeth. Theod. Com. Cliv. fil.
      - **GERHARD IV.** † 1328. *Vx.* Ioanna Com. Hannoviæ.
        - **WILHEL** Primo 1339. dei in Co bus Mec Creatus rol. IV. 1360. *Vx.* Mari holdi G Ducis fi
  - *Margaretha* * Otton. 3. C. Geldriæ.
  - **ADOLPHVS** † 1296. Com. Berg.
    - Wilhelmus.
    - Gerhardus
      - **WILHELM. I.** Dux Berg. à Wencesl. Imp. 1389. Creatus *Vx.* Anna Pal. Rup. Cæsaris soror.
        - Iohannes Cliv.
        - **ADOL REINH** Iuliacen cessit † cótra A Egmon *Vx.* Mari Duc.
        - **WILHEL** Com. i venspur *Vx.* Anna à Tecklen
      - Adolph.
      - *Margaretha* * Adolph. Com. Marcæ & Cliv.

- **ADOLPHVS III.** Adolphi II. ex Maria Theod. ... Berg. Comitis nata filius. fit Archi-Ep. Colon. sed extinctâ vet... Cliviæ Com. familiâ Sacra abdicat. *Vx* Margaretha fil. Gerhardi & Wilh. I. Berg. D. soror. † 1395.
  - **ADOLPHVS IV.** D. Cliviæ à Sigismundo Imp. in Concilio Constât. creatus. *Vx.* Maria Iohannis Ducis Burg. fil.
    - **IOANNES I.** *Vxor.* Elisabetha hæres Nivernii † 1481. Adolphus Com. Marc & Ravensburg.
      - **IOHANNES II.** pacif. † 1521. *Vxor.* Mechtild, Landgr. Hassiæ fil. Henr.
        - **IOHANN** pacif. *Vx.* Mari. hel. D. & Berg hæres.
      - **ENGELBERT.** D. Nivernii fact à Ludov. XII. Gall. Reg. *Vx.* Charlotta f. Iohannis D. Bourbon.
        - **CAROLV** Nivern *Vxor.* Ma bretana
    - *Catharina* * Arnold. Egmôd.

- **IOHANNES ERHARDI** fil. Erhardi II. nepos Engelberti pronepos.
  - Erhardus ex quo stirps Comitú Aremberg.
  - Robertus Sedanû Dn.
    - **ROBERTVS** princeps Bullion. à Francisco I. factus † 1535.
      - Robert Maresch. Galliæ.
        - **HENRI ROBER** † 1564. *Vx* Franci dovici B Ducis Mo ierii fil.
      - Ludovicus
      - Henricus Dn. in Iamets
    - Eberhard. Cardin. Leodiens.

Joannis Vvilhelmi, & prædictarum quatuor filiarum ſ filias, in defectum maſculorum, ad ſucceſſionem in feuda Imperij habiles reddit. Ejus compendium hoc eſt:

Wir Carl der Fünffte / ꝛc. wann es ſich fügen würde / daß gedachter Hertzog Wilhelm mit ehegedachter S. Liebd Gemahlin (Maria, Ferdinandi I. filia) vnſer Mumen / keinen ehelichen männlichen Leibserben mit ihrer Liebde erwürbe / die aber nachgehends vber kurtz oder lang ohne eheliche männliche Leibserben abgiengen / daß alsdann / so kein männlicher ehelicher Leibserb / von S. Hertzog Wilhelms Leib erboren / mehr vorhanden iſt / obangeregte S. Liebd Fürſtenthumb / Land vnd Leute / die von vns als Römiſchen Kayſer vnd dem Heiligen Reich zu Lehen rühren / auf ſein Hertzog Wilhelms eheliche Töchter / mit gedachter ſeiner Gemahlin / Königin Maria / vnſer lieben Mumen / ehlich erworben / oder wo dera ſelben keine dazumal im Leben were / vnd aber von einer oder mehr / ehlich geborne Leibserben vorhanden weren / alsdann auf dieſelben S. Liebd Töchtern nachgelaſſene eheliche männliche Leibserben / ſo derſelben Zeit im Leben ſeyn / fallen / kommen / vnd ihnen folgen / vnd zuſtehen ſollen / vnd in ſolchem Fall ihnen / vnd ihren männlichen Leibserben / wo ſie deren einige hinter ihnen verlaſſen / von vns oder vnſern Nachkommen am Reich zu Lehen / gnädiglich verliehen werden ſollen. ꝛc. Geben in vnſer vnd des Reichs Stadt Regenſpurg / den 19. Julii nach Chriſti vnſers lieben Herrn Geburt 1546.

Fundamenta electoris Brandeburgensis. IV. Brandeburgenſis Elector matrem primogenitam inter ſorores reliquis præferendam cenſet, utpote cui, ſuiſque heredibus, pacta dotalia; die Heyraths-verſchreibung / quæ Wilhelmus parens confici curavit, cujusque tenorem conſenſu ſuo firmârunt ſecundo & tertio genitæ ſorores, quando Maria Eleonora in matrimonium Alberti Friderici conceſſit, in caſu deficientium maſculorum totam ſucceſſionem deferunt, iſto tamen onere, ut ſororibus à ſucceſſione excluſis ducenties mille aureos Rhenanos exſolvat. Præterea provincias certo privilegio adeò inter ſe eſſe unitas, ut Ducatus Iuliacenſis, Clivenſis & Montium, Marca itidem & Ravenſpurgum, nec inter ſe dividi, aut in membra debeant poſſintque vocari. [add. *De Brandeburgici Electoris prætenſione vide pluribus Burgold. loc. cit. n. 2.*]

Fundam. Palatini Neoburgici. V. Neoburgenſis Palatinus matrem inter ſorores tunc temporis ſeniorem, ſolam ad ſucceſſionem admittendam ajebat, exſoluta reliquis ſumma ducentiea mille florenorum, ut diſpoſitione Vvilhelmi cautum. Contra Brandeburgicæ ſem verò, pacta dotalia Boruſſiaca ſe referre ad Caroli V. privilegium, dicebat, Dominam matrem, quo tempore conſenſu ſuo prædicta pacta firmare debuiſſet, privilegii Carolini nullam habuiſſe ſcientiam. Prædictum privilegium tantùm ad ſucceſſionem vocare mortuarum filiarum masculiche Leibserben / quales Duciſſa Boruſſiæ non ſ liquiſſet. Prænominatam Duciſſam mortem fratris anteverttiſſe. Pacta antenuptialia Boruſſiaca à Cæſare nunquam confirmata. [add. *Vide plenius & diſtinctius Burgold. d. loc. n. 3. qui etiam n. 4. Eventum prætenſionis Brandeburgicæ & Neoburgicæ exponit.*]

Fundamenta ſororis tertiogenitæ. VI. Pro tertiogenita privilegium Carolinum adducebatur, filias indefinitè ad ſucceſſionem in caſum deficientium maſculorum vocans, nolli ex iisdem ullam prærogativam tribuens, omnes æquali legitima jure Hoc contra in favorem primogenitæ non licuiſſe quicquam Domino parenti conſtituere. Præterea, pacta dotalia Boruſſiaca, neque ab Imperatore, neque ab Ordinibus Iuliacenſis, Clivenſis Montiumque Ducatuum &c. unquam, fuiſſe confirmata. Majoratum, ſeu primogenituram, in prædictis ditionibus nunquam introductam conſuetudine, nec parentis diſpoſitione, in detrimentum juniorum introduci potuiſſe, præſertim citra conſenſum Domini feudi & ordinum, der Landſtände. Denique ob prohibitam diviſionem jus primogenituræ non conſtitui (Menoch. *conſil. 439. num. 15. vol. 4.*) ſed ditiones etiam illas, quæ diviſioni non ſunt obnoxiæ, ab omnibus pro indiviſo poſſideri poſſe, factâ diviſione quoad commoditates & fructus: (Florez Diez de Menalib. 1. *quaſt. 17. num. 24.* Molinæ. *de primog. Hiſpaner. lib. 1. cap. 11. num. 15.*)

Fundamenta quartogenitæ. VII. Quartogenita, ut ex libello ſummatio patet, quod Carolus Marchio Burgaviæ anno 1609. hujus maritus Conſiſtorio Cæſareo obtulit, nititur privilegio Carolino, quod æquali diſpoſitione omnes ſorores ſucceſſione mactat, nulla inter eaſdem conſtituta prærogativa [add. *Vid. Burgold. l. cit. n. 5.*]

Fundamenta Domus Saxonicæ. VIII. Domus Saxonica pro ſe allegat Friderici III. Imperatoris diploma, cujus deciſio in compendium redacta talis:

Wir Friderich ꝛc. Bekennen das wir dem Hochgebornen Albrechten / Hertzogen zu Sachſen ꝛc. den Anfall der Hertzogthumb Gülch vnd Berge / wann dieſelbige vns vnd dem Heiligen Reich heimfallen / oder ſonſt ledig werden / gegeben vnd zu Lehen gnädiglich verliehen haben / geben vnd verleihen / von Römiſcher Kayſerlicher Macht Vollkommenheit / wiſſentlich / in Krafft diß Briefs / vnd ſollen vnd wollen wir vnd vnſer Nachkommen am Reich / dem genanten Hertzog Albrechten / vnd ſeinen Lehenserben / dieſelben Hertzogthumb Gülch vnd Berge / wann die / als vorberührt iſt / ledig werden / mit allen Obrigkeiten / Gerichten / Zwingen / Bannen / Geleiten / Bergwercken / Wildbahnen / Gejägten / Fiſchwaſſern / vnd allen andern Ein- vnd Zugehörungen / nichts darinnen beſondert noch außgenommen / zu Lehen gnädiglich verleihen / die von vns vnd dem Heiligen Reich in Lehensweiſe inzuhaben / zu nutzen / nieſſen vnd gebrauchen / vnd vns vnd dem Heiligen Reich denen mit Gelübden / Eyden / Dienſten / vnd aller Gehorſam vers

bunden / vnd gewärtig zu seyn &c. Geben zu Gysch den 26. Iunii anno 1485. [add. *Fusius de jure Saxoniæ Ducum, quod Dn. D. Strauch. Differt. Exoter. 30 assertum fuit, vid. Burgold. l. c. 11. n. 6. & 7, ubi de eventu huius praetensionis.*]

Atque has partium rationes præcipuas extremo quasi digito monstrâsse sufficiat. Cætera qui desiderat, abundè habet, quæ legat in rerum ad controversiam Iuliacensem spectantium fasciculo; *in discursu historico & politico juridico de verâ Iuliacensium & Clevensium successione*, Angeli de Fœnis; *in Informatione, deductione, & Apologiâ Saxonica; in discursibus de successione Iuliacensi* Ioannis Iulii Moatensis, *& in apologia protisdem, aliisque hoc de negotio factis consiliis, informationibus, discursibus.* [add. *Novissimè adhuc pro Neoburgensi scripsit quidam sub ficto nomine Ludovici Veronensis, cui nihil adhuc oppositum.*]

Saxones investiuntur de hisce Ducatib. ac in possessionem recipiuntur.

IX. Post mortem Iohannis Wilhelmi, Brandeburgensis, atque Neoburgicus istas tenuerunt provincias, exclusis Saxoniæ Ducibus: qui tamen interea sibi quoque vigilandum duxerunt, inde anno 1610. Christianus II. Elector Saxoniæ feudum Iuliacensis Ducatus & ditionum adhærentium, cum titulo usitato & consuetis insignibus, suo, fratrum, atque agnatorum Principum nomine, Pragæ in arce Regia ab Imperatore Rudolpho II. solenni investiturâ accepit 7. Cal. Iulii, reversalibus tamen datis, daß solche Belehnung allein zu seiner Churfürstlichen Gnaden / und derò Hauses Sachsen salvo jure aliorum interessentium, und männiglich / insonderheit der Römischen Kayserlichen Majestät / und dem Heiligen Reich an derselben zustehenden directo dominio, Lehendiensten und Reichspfandschafften zu keinem Nachtheil / oder Præjudiz / von der Kayserlichen Majestät geschehen were. Anno 1611. 21. Martii, Iuterbocii inter Electorem Brandeburgensem & domum Saxonicam certis conditionibus compositio facta, atque Saxonica Domus in possessionem prædictorum Ducatuum & Dominiorum simul recepta, salvo tamen cujusque jure; de quo, quodnam præcipuum sit, adhuc sub judice lis est. [add. *Instrument. Pacis artic. 4. §. Causa. Iuliacensis hac controversia amicabili transactioni, aut judicii ordinario relinquitur decidenda. De judice competente in hac causa vid. Burgold. l. cit. n. 8. qui etiam n. 9. interesse Imperii in hoc negotio exponit. Saxoniæ Duces adhuc hodie jus competens sibi reservant: Elector verò Brandeburgensis & Comes Palatinus Neoburgensis adhuc istorum Ducatuū fruuntur possessione, & ante paucos annos inter se transegerunt, sanctèque invicem promiserunt, quòd sese mutuò adversus quemcunque in possessione defendere velint.*]

Quatenus à Ducibus Iuliacensib. sibi appellare liceat?

X. Olim à Duce Iuliacense, summa appellabilis erat, 400. fl. Rhen. ob privilegium de anno 1529. nec omisso medio ab eo appellationi deferendum Anno 1559. Hodie in judiciis possessoriis, à sententia definitiva, in qua petitorium expressè reservatum, planè non appellatur: In reliquis si appelletur, causa principalis 600. florenos Rhenanos aureos exsuperare debet, ob privilegium Maximiliani II. de an. 1566. Concordat Gylman. (*tom 3. Sympher. fol. 32.*) ubi ait: A Scabinis zu Gülch / appellari ad Cameram Imperialem in causis 600. florenos excedentibus: Subditi etiam, ac officiales Iuliacensis Ducis, contra extranea judicia & Rohtweil / exceptis Ehehafften / & casu denegatæ vel protractæ justitiæ, privilegio an. 1580. muniti sunt. Modum appellationis quod attinet, si à definitiva sententia ad Ducem Iuliacensem, vel ejusdem Landgericht / coram Notario & testibus appellatio fiat, Iudici & parti adversæ intra unius mensis spatium insinuanda est. Quòd si Iudex inferior terminum nullum præfinierit, intra tempus trimestre coram proximo superiore judice introduci debet, aliàs appellatio pro deserta reputatur. De Comitatu & Comitibus von der Marck im Hertzogthumb Gülch / an sub his privilegiis de non appellando Ducis Iuliacensis contineantur? quæstio est. In Sachen Grevel contra Haversack appellationis, An. 1582. in Camera introductæ, appellatus 6. Iulii eodem anno dedit exceptiones non devolutæ appellationis, nimirum, quod causa hæc vix 300. flor. concernat, eandem propter privilegium Iuliacense, quod nimirum 600. fl. contineat, & cui non sit conformis, non esse devolutam. E contrario appellantes 6. Februar. an. 1589. deducunt articulos replicatorios, quibus allegârunt, dictum Comitatum von der Marck obtigisse per matrimonium Duci Iuliæ; in quo sine Nobilium, Civitatum, & Statuum consensu, Dux nihil statuere vel innovare posset. Et quamvis Dux modò nominatus sæpe conatus fuerit, illos dicto suo privilegio de non appellando comprehendere, nunquam tamen illud ad effectum deductum, sed semper ei contradictum fuisse. Appellato desuper repetente suas exceptiones, 13. Iunii anno 1589. per sententiam dicti replicatorii ad probandum sunt admissi, & appellato injunctum, ut intra quatuor menses desuper responderet. Cùm itaque per verbum, *Non credit*, respondisset, & dicti appellantes, probationes dictorum articulorum extraxissent, concludebat in causa principali, & petebat, ut circa litis contestationem fuisset petitum. Rursus per sententiam 26. Martii an. 1590. latam, responsiones appellati pro sufficientibus sunt acceptatæ, & appellantibus tempus trium mensium ad probandos sæpe dictos replicatorios ex officio fuit præfixum, ut testatur Gylman. (*tom. 3. Symphorem. fol. 275. princ.*)

XI. Der Hertzog zu Gülich ist Schutzherr der Stadt Aachen, Item / er hat allda die Scholasterey zu bestellen; item / Er hat daselbst Bürgerlich und peinlich Gericht / derer administration, und die verleihung der darzu gehörigen Ampter, Ita legi inter acta Imperii des Reichstags de anno 1582. zu Augspurg in dem kurtzen Bericht der Aachischen Sachen /

Iura Ducis Iuliacens. in urbe Aquisgranensi.

Sachen / so damahls gelesen 1. Augusti.

Quota menstrua Ducis Iuliacensis.

XII. Der Gülchische / Clev- und Bergische Monatlichen Anschlag seynd 70. zu Roß / und 323. zu Fuß / thut an Gelt 2132. fl. zu unterhaltung des Kayserlichen Cammergerichts jährlich 500. fl. [add: *Titulus horum Ducum talis est :* Hertzog zu Gülich Clev und Berg / Graff zu der Marck und Ravensberg / Herr zu Ravenstein. *Titulo isto hodie omnes praetendentes utuntur. Titulum tamen cum vitulo (si ita cum vulgo loqui liceat) id est re ipsa possident Elector. Brandeb. & Dux Neoburgensis. Incommodum circa vota horum Ducum vid. Burgold. l. cit. n. ult. & ibi not. Irenici.*]

Tituli horum Ducum.

CAPVT XV.

De Lotharingiae Duce.

I. MOdernorum Lotharingiæ Ducum genealogia peti potest ex tabb. Genealogicis Rittershusij 158. 159. cui jungendus D. Vvagnerus in descriptione Genealog. pag. 275. & seqq. [add. *Modernorum Lotharingiae Ducum sanguis , demonstrante hoc Theodoro Gothofredo , deducitur ab antiquis Ducibus & Comitibus Alsatiae. Capita autem stirpis Ducatum Lotharingiae superioris , quam ad differentiam Brabanticae Mosellanicam vocabant , continuâ successione tenuerunt, usque ad Carolum Audacem , qui ann. 1430. sine herede masculo obiit, filiabus tamen relictis, inter quas Isabella Renato Duci Andegavensi nupta , dotis loco ipsi Lotharingiam attulit. Fuit autem Carolus Audax filius Ioannis , Lotharingiae Ducis Caroli gener, Renatus iure dotis itaque factus Dux Lotharingiae. Huius filia Iolanta, Lotharingiae heres, nupsit Friderico II. Comiti Gusiae & Vadimontis , & ita Lotharingiae Ducatus, masculo herede vacuus, per hoc connubium ad veterem stirpem reductus. Hodiernus Dux Lotharingiae est Carolus natus ann. 1609. qui ann. 1621. duxit Nicolaam, patrui Henrici Ducis Barrensis filiam , à quâ post aliquot annos divertit , irrito licèt & reclamante Pontifice Romano, sibique ann. 1640. iunxit Beatricem Cussance Eugenij Leopoldi Comitis Cantacruci viduam , ex quâ genuit modernum Principem de Vaudemont.*]

Lotharingiae Dux quatenus à iurisdictione Camerae sit exemptus, salvâ Imperiali subiectione.

II. Lotharingiæ Princeps , licèt privilegio Imperatorio à Cameræ Imperialis judicio exemptus sit ; tamen & Princeps Imperij Romani est, & membrum circuli Rhenani, (Vid. Ord. Cam. Constant. de an. 1507. Tit. der Vierte Craiß Declar. Pac. Pub. Norib. de ann. 1522. Tit. der Reinisch Craiß / maximeque imperium ad jurisdictionem ejus agnoscit, quoad contributionem & pacem publicam , feudaque ab Imperio dependentia : in cæteris tam primæ quàm secundæ instantiæ causis privilegiatus. [add. *Ducatus Lotharingiae vero ab antiquo pomum Eridos fuit inter Imperatores & Reges Franciae, donec tempore Ottonis II. Imp. Lotharius Rex Galliae hanc controversiam ita decidit, ut Lotharingia in fide Imperij manserit , valde tamen imminuta, multis de corpore membris abscissis , & inprimis ad Episcopos Coloniensem & Leodiensem translatis. Sed nec post res ibi fuerunt pacata , ut ex annalibus temporum constat. Et tamen adhuc Lotharingus Princeps Imperij, ac Comitiorum Recessibus se subscribit tanquam Principem Nomenus. Hodie Lotharingiae Ducatus partim à Gallis , partim à Duce , partim ab Hispanis tenetur. Quid Imperio adhuc in Lotharingiâ supersit diligenter inquirit Nobilis. Dn. Conring. de Finib. Imp. c. 26. 27. 28. Hodiernus Dux Carolus dicitur Lotharingiam donasse Regi Galliae , de quo negotio quid dies allatura sit tandem videbimus. Vid. Francisc. Irenic. in not. ad Burgoldens. p. 3. Disc. 8. pag. 80. 81. 82.*] Mandatum etiam Iudici & Assessoribus Cameræ, und dem Hofgericht zu Rohtweil / ne Ducem Lotharingiæ contra hanc transactionem molestet , nec fiscalis ratione præteritarum contributionum amplius contra eundem procedat. Processus etiam contra ipsum eo nomine decreti, sunt cassati, de anno 1542. ut nec processus ex constitutione pignorationis contra eum in Camera decerni possint, ob transactionem, (de qua paulò inferius) quæ etiamnum hodie in Camera in viridi habetur observantia. (Tileman. (de Benign. *in aposp. as. syn. in prax. impetr. process. observ. 4. fol.* 40.) Transactionis, cujus modò facta fuit mentio , compendium est tale.

WIr Ferdinand etc. Vereinigen / vergleichen / transigiren, und vertragen uns auch hiermit in Kraft dieses Briefs in der besten und beständigsten Form / Transaction und Maß / wie das beschehen soll und mag / also / daß obgenanter unser Schwager / Hertzog Anthoni und seine Erben / Hertzog zu Lottringen etc. nicht allein mit den Particularstücken / so von dem Heiligen Reich zu Lehen oder Afterlehen rühren / geben / sondern auch mit dem Hertzogthumb Lottringen / und was demselben / als einem Hertzogthumb Pontamousson , und dergleichen / nun hinführo zu ewigen Zeiten / in der Römischen Kayser / König / und des Heiligen Reichs Schutz- und Schirm seyn / und wie andere Fürstenthumb und Stände des Heiligen Reichs geschützet / beschirmet und verthädiget werden sollen / wie wir auch im Namen und an statt der Römischen Kayserlichen Majestät sonderbaren Befehl / und für uns selbst / den obbemeldten unsern Schwager Hertzog Anthonien / seine Erben / und das Hertzogthumb Lottringen / in ihrer Kayserlichen Majestät / und unser des Heiligen Reichs Schutz / Schirm und Vertheidigung / also hiermit auf- und annemen; dargegen sollen und wollen / gedachter Hertzog Anthoni und seine Erben / alle und iede Anschläge / Auflagen / die iederzeit von gemeinen Ständen im Heiligen Reich fürgenommen und gemacht werden / tragen / und nemlich in iedem Anschlag zwey Theil / daß ein Drittheil weniger und minder ist / des Anschlags oder Auflag / so einem Churfürsten auferlegt würde / geben und entrichten / also / wo oft ein Churfürst dreyhundert Gülden zur Anlag geben würde / solle bemeldter Hertzog Anthoni und seine Erben / allweg zweyhundert

Quota menstrua Ducis Lotharingiae.

Gülden erlegen/vnd also mindern vnd mehrern Anschlägen auf- vnd abnemen / darzu zu Einbringung solcher Anschläge vnd Auflage/Vnterhaltung des gemeinen im Heiligen Reich aufgerichten Landfriedens / Sicherheit vnd Gleit/der Kayserlichen Majestät/ vns vnd den Römischen Kaysern vnd Königen/die zu iederzeit seyn werden / auch dem Heiligen Römischen Reich/vnd desselben iurisdiction zugethan vnd verwant seyn / aber sonst sollen sie sampt dem Hertzogthumb Lottringen / vnd dessen Vnterthanen / aller anderer Process, Mandaten vnd iurisdiction des H. Reichs/ es sey in erster oder anderer Instantzen/geübriget/ gemässiget/vnd frey seyn/ vnd mit einigen Processen, Mandaten, Oration, Appellation, Annemung vnd anderer Sachen / wie die Namen haben möchten/ keine ausgenommen/ dann die allein zu Anzeigung der Anschläg vnd Auflagen/auch Handhabung Landfriedens/Sicherheit vnd Gleits / wie obgemeldt/ gehörig seyn/ vnbeschwehret gelassen werden / vnd bleiben/ vnd das Hertzogthumb Lottringen mit seinem Anhang / ein gantz frey vneingezogen Fürstenthumb seyn vnd bleiben ewiglich / vnd von der Kayserlichen Majestät/vns/auch Churfürsten/ Fürsten vnd Ständen des Heiligen Reichs/ ein vneingezogen Fürstēthūb/ Superiorita. vnd Principal erkent/genant vnd gehaltē werden. &c. Diß alles zu fester vnd wahrer Vrkund/ haben wir für uns selbst / und die andern unsere Mit-Churfürsten / auf deroselben Rähte auf diesen Reichstag zu Nürnberg versamlet / Bitt und Begehren / unser ieder sein Insigel/ neben der Römischen Kayserlichen Mayestät Insigel an diesen Brief thun hangen / der geben ist in unser und des Heiligen Reichs-Stadt Nürnberg / auf den sechs und zwantzigsten des Monats Augusti, nach der Geburt Christi fünfzehenhundert und zwey und viertzigsten / &c. [add : *Latinè hanc transactionem refert Chifletius in Comment. suo Lotharensi cap. 9. & 12. quam Dn. Autor. T. 5. I. P. pag. 410. & seqq. refert, quo curiosissimum Lectorem remitto.*]

Dux Lotharingia certo respectu habet maiestatem, alio respectu non habet.

III. Lotharingiæ Dux respectu variarum ditionum variè consideratur. I. Respectu Ducatus Lotharingiæ, ut transactio innuit, est absolutus & supremus Princeps, æquè ut alius, qui solum Deum & ensem cognoscit: ut non videantur errare, qui hoc respectu ei majestatis jura attribuunt, idque significati brachii armati specie, quod velut emblemate, ad imperii vim & majestatem indicandam uti consuevit. II. Ratione bonorum quæ ab Imperio tenet, ejusdem vasallus est, & ut talis votum ac sessionem in Comitiis habet, Circuli Rhenensis membrum est, Imperio contribuit, atque ibidem Forum sortitur. IV. Lotharingiæ Ducem in terris Imperii pignorantem, in Camera Imperiali conventum & sententia ad parendum adductum, præjudiciis edocemur, sic 7. Iul. an. 1607. in causa Falckenstein / contra Lotharingum mandati der Pfandung / ist nach gestaltsam dieser Sachen paritio aufferlegt; jedoch Duci Lotharingiæ, so viel das Hertzogthum Lothringen / und dessen pertinentien belangien thut / an der in an 1542. zu Nürnberg bewilligter exemption, und Superiorität hiemit nichts benommen/sondern vorbehalten. Modò tamen verè constiterit, daß die Pfändung auff des H. Reichs Boden beschehen. Unde in Sachen Nassaw contra Salm / mandati der Pfandung in specie die Lotthringische Abforderung betreffendt/ injungitur 18. Martii, an. 1568. probation, daß der streitige Orth / auff die Pfändung vorgenommen / ohne / oder mit Mittel dem H. Reich unterworffen. Consimilis sententia d. 5. Sept. an. 1579. & rursum d. 5. Decembr. an. 1579. in Sachen Herrn Johannsen Maister / contra Lützelburg/ mandati der Pfändung / publicata est. Et in Sachen Falckenstein contra Eberstein / juxta sententiam d. 5. Decemb. an. 1508. latam, docendum, daß die Pfändung ausserhalb der Lothringischen Obrigkeit beschehen. Sed & Lotharingiæ Ducis avocatio Vasallorum pro interesse jurisdictionis proposita, in Camera rejecta fuit, in causa Ludovici Elect. Palat. contra Ottonē Wild und Rheingrafen/ citationis, ist vorgewandter Abforderung ohnverhindert/ Comiti auff den libellum zu handlen/d. 22. Decembr. an. 1584. sub solita commnatione, Zeit angesetzet; à qua sententia Dux Lotharingiæ revisionem interposuit, & gravamina 10. Maii an. 1586. Spiræ exhibuit.

Quid & quantum Dux Lotharingiæ ab Imperio feudali titulo teneat, cognoscere licet ex investituræ literis. In illis, quæ Rudolpho II. Imperatori adscribuntur, apud Chifletium *in Commentario Lotharensi cap. 12. p. 45.* in specie mentio fit Marchionatus Pontis-Montis, Comitatus Blanckenberg, seu Albi montis, Bellisthein & Clarimontis: Item Marchionatus Hattonis Castri, Advocatiæ civitatis in Tolleia, & Monasterii in Rumelsberg, Diœcesis Tullensis, & generaliter aliorum certorum jurium in dicto Monasterio Lotharingo competentium; Idem conductus in terris, & aquis, partium suarum, ac *ville Tve* cum jure monetandi in eadem, ac juris, quod quicunque in terra inter Rhenum & Mosam duellare voluerit, ejusmodi duella coram Duce fieri debeant, & non alibi consummari; atque illius quoque juris, quod filii Clericorum, qui in terris Ducis nascuntur, ad illum debeant pertinere. Ex hac relatione perl potest, qui fidei illis tribuendum, qui Lotharingiæ Ducem solius Marchionatus Numenii respectu, Comitiis Imperii interesse scripserunt, cujus tamen nulla hîc fit mentio, nisi fortassis sub alio lateat nomine. Non nego tamen aliquem posse esse Statum Imperii tantùm ratione alicujus certi feudi, quod ab illo tenet, ac præterea etiam alia bona immediatè ab Imperio recognoscere, quibus dignitas Status non adhæreat. Hoc certum est Lotharingicam subscriptionē Recessuum Imperii non esse uniformem, ut ex collatione illarum patet. vide (R. A. zu Speyer *de anno* 1570 *pag.* 625 R. A. zu Regenspurg *de anno* 1576. *pag.* 674. R. A. zu Augspurg *de anno* 1582. *pag.* 706. R. A. zu

Re-

Regenspurg *de anno* 1594. *pag.* 733.) in quibus omnibus verba illa, Marggraffen zu Numeny / non reperiuntur; ac, quantum mihi constat, primum in subscriptione Recessus Comit. Ratisbon. *de anno* 1598. usurpata fuerunt, *pag.* 750. omissa autem iterum (in R. A. zu Regenspurg *de anno* 1603. *pag.* 791.) ac ibidem *de anno* 1613. *pag.* 801, sed denuò expressa (in R. A. zu Regenspurg *de anno* 1654.) Si credimus Tourneio, (*en la notice des Dioceses de l'Eglise universelle*) *pag:* 210. Episcopus Metensis olim fuit Marchio Numenii; eum verò titulum posteà, consensu Pontificis, certis conditionibus Comites Vademontii indenti sunt. Cæterùm silētio præterire nequeo, in prædictis Imp. Rudolphi II. literis investituræ non fieri mentionē Castri & Comitatus Falckenstein-am Dönersberg / qui jam an. 1458. in feudum datus fuit ab Imperat. Friderico III. Iohanni Duci Lotharingiæ literæ investituræ de dicto anno datæ sunt, Montags post festum S. Erasmi, & inter alia testantur, quòd Imperatoria Majestas propter merita Lotharingiæ concedat: die ordentliche Herrschafft und Eigenthumb der Herrschafft und Schloß Falckenstein / am Donnersberg gelegen / mit Nahmen / Dörffern / Märcken / und anderen Zugehörungen / wie die von Alters von dem H. R. Reich zu Lehen gerührt / also daß der Edle / S. Kays. Mayest. und des Reichs Lieber getrewer / Wurich von Thann / Herr zu Falckenstein am Donnersberg gelegen / mit allen Zugehörungen / als dick sich das von Recht / und Gewonheit gebühren werde / von obgedachtem Hertzogen in Lothringen und dessen Erben / zu Lehen empfahen / halten / tragen / vermannen / und verdienen solle / in aller Maßen und Form / wie andere Herren von Falckenstein / die biß dato von Kays. Mayest. und dem Reich zu Lehen gehabt gehalten / und getragen haben sollen; Darumb Wir dann wolgedachtem Wurichen und seinen Erben befehlen / und gebieten / daß sie die obgedachte Herrschafft und Schloß Falckenstein / mit ihren Zugehörungen / von dato an fürbaß / als dick sich das von Recht und Gewonheit gebühren werde / von obgedachtem Hertzog in Lothringen / und seinen Erben / als der Kayserl. Mayest. und des H. Reichs Fürsten zu Lehen erkennen / empfahen / halten / tragen / vermannen / bedienen / und ihre darüber gewöhnliche Gelübd und Eyde thun; Und sobald sie das also gethan haben / so sagen Ihre Mayest. auß Kayserlicher und Königlicher Macht und Vollkommenheit / dieselbe aller Gelübde / Eyde und Pflichten / damit sie derselben / und dem Reich von solcher Lehenschafft wegen verbunden und vermand seyn / quit / ledig und loß vor sich (als Kayser) und Ihre Nachkommen an dem Reich / in Krafft solches darüber auffgerichten Brieffs; Doch also / daß benanter Hertzog von Lothringen / und seine Erben / diese Herrschafft und Schloß Falckenstein / mit aller ihrer Zugehörung / und andern ihren Regalien und Lehen / von der Kays. Mayest. und dem Reich / so dick sich das von Recht und Gewohnheit gebühren wird / zu Lehen empfahen und erkennen / und davon gewöhnlichen Gehorsam und Huldigung thun sollen / 2c.

Notabilia circa votum & sessionem Lotharingi.

IV. Sessionem & votum quod attiner, Lotharingiæ Dux ea habet propter Marchionatum Nomenii. Vid. subscriptio Recessus Ratisbonensis de an. 1598. & de an. 1654. Ex actis autem Comitiorum Ratisbonensium an. 1532. apparet, Lotharingiæ Ducis legatos tunc fassos fuisse, Ducem suum ab Imperio tenere Marchionatum Pantamousson, & alia particularia feuda. Locus, quem in sessione Lotharingus in Imperii Comitiis inter Principes tenet, non procul abest ab ultimo; unde satis apparet, eum hic non ratione totius Ducatus potentissimi, quem tenet, sed respectu partis tantùm considerari.

Contributio Lotharingiæ Ducis.

V. Contributionis summam transactio, cujus tenorem in textu nostro videre licet, exprimit, nempe duas tertias summæ, quam Elector contribuere tenetur. Itaque cum Elector in matricula pro ordinaria quota habeat 1218. floren. 40. Creutz facilè quota eius intelligitur: Hocque potiùs conventioni, & quòd Lotharingus cum toto Ducatu suo sub protectione Imperii sit, ad scribendum, quam quantitati feudorum, quæ ab Imperio mediatè vel immediatè habet, quorum respectu alias isthæc quota nimia, & extra proportionis regulam esse videri posset; fundamentum tamen primum contributionis, subjectio est; summæ verò, conventio.

Ducatum Barrensem à quo Lotharingus teneat?

VI. Ducatum Barrensem à Rege Galliæ obtinuit feudi titulo, quem tamen nostrâ ætate Gallus, cum multis aliis quæ Lotharingi fuerunt, occupavit. Ante aliquot annos cum à Lotharingo Galliæ Rex solenne juramentum fidelitatis, ratione Ducatus Barrensis, exigeret, Lotharingus id præstare recusavit, dicens se ad id obligatum non esse, neque juramenta fidelitatis, quæ allegarentur præstita ab antecessoribus suis, fuisse aliud, quàm invisendi officium, quod illi Regibus Galliæ exhibuerint. Non enim quicquam in scripturam redactum; quod tamen, ubi vera juramenta fidelitatis præstantur, fieri soleat. Verùm Rex illum citari fecit ad parlamentum Lutetianum, ad videndum, Ducatum Barrensem reuniri cum coronæ bonis, propter non præstitam fidelitatem. (Le Mercure François Tom. 19. p. 110.) De hoc Ducatu omnino videri debet Autor (*des Verités Françoises part. 3. p. 690. & seqq. p. 729. p. 737.*) ubi refertur, nonnullos affirmare, Carolum Lotharingiæ Ducem voluisse Regi Galliæ homagium præstare propter Ducatum Barrensem, sed nomine suo proprio, non autem uxoris. [add. *An Barrum (quod Ducis, ad differentiam aliorum ad Albam & Sequanam, appellatur) ad Regnum Galliæ pertinere debeat, an verò ad Imperium Germanicum Vid. Dn. Conring. de Finib. Imper. Germ. l. 1. c. 5. n. 50. & sequ. & l. 2. c. 27. add. Chiffletij Comment. Lotharensis, quo Barrensem Ducatum Imperio asserit. Quando an. 1641. Lutetiam venit Carolus Lotharingus, ad Regem dixit: Domine quia Majestas*

sua ita jubet, ego ipsi venerationem exhibebo, eiusque statum osculatus est manum. Mox ad Richelium Cardinalem, & ad Francia Cancellarium, adstantes; Nonexistimo, inquit, hocce facto clientis obsequium edidisse. Ad qua Cancellarius; captiosa causidici formulâ videris usus. Cui ex tempore Dux: Non sum Causidicus ego; nec ulus ex mea gente Leguleius unquam fuit; tu insigne muneris eiusmodi, forensem togam, adhuc gestas. Chiflet. in Comment. Lotharienf. cap. 20. p. 80. Vid. Muisser. Richel. part. 1. pag. 652. & part. 2. pag. 578.]

Pretensio Lotharingi in Coronam Galliæ. VII. Cæterùm ex Lotharingica familia Ducum titulo clari, Mercurianus, Meduanus, Aumalius, Ellebovius, & Guisius, in Gallia in maximam potentiam & autoritatem excreverunt, adeò ut ad regni habenas (si Gallis credimus) manus admoverint, & parùm abfuerit, quin Capetiorum progenie exclusâ, solium regium adscenderint. Guisius hic primas tenuit, de quo Francisci I. Regis Galliæ vaticinium à Mornæo Plessæo (*en ses memoires part. 1. p. 354.*) annotatum legitur, futurum ut Guisii, Regios filios pallio privarent, & Regni subditos totâ veste. Guisii conatus non solùm ipsius sagacitas, sed & fortuna, favor populi atque religionis velum provexit. Accessit opera Francisci Rosarii, Archidiaconi Tullensis, qui Ducum Lotharingiæ & Barrensium in lucem edita Genealogia, regnum Galliæ iis deberi operosè annisus est docere; non tam quod Carolum, Ducem Lotharingiæ, ex progenie Caroli Magni, contra juris rationes Capetii à debita successione exclusissent, quod alias jactatur; quàm quòd multò anteà Meroveus, & qui ab eo descenderunt, id regnum illorum familiæ violentâ manu ademissent. Ita refert Autor (*du discours, sur le droit pretendu par ceux de Guise sur la Couronne de France*; Idem Autor *p. 81. & seqq.*) ejusdem Rosarii indicem genealogicum examinans ita scribit: Rosarius Duces suos Mosellanos ex equo Trojano unà cum Francis prodiisse affirmat; sed destituitur testimonio historiæ classicæ. Albericum Mosellanæ ducem, filium Clodionis Capillati, Regno Franciæ à Meroveo privatum fuisse ait: sed nullibi hoc legitur, nisi forsan in aliqua supposititia Lotharingiæ genealogia. Licèt enim ad calcem narrationis suæ, ornamenti & splendoris ergo, plures attexat autores, illi tamen ne verbo quidem hujus rei meminere sunt. Quid respondebit Historicis illis, qui Meroveum filium Clodionis legitimè natum asseverant? Sanè alius haud esse potuit quàm primogenitus, si ejus ætatis credatur, ut fuerit tutor Alberici, quod docet Rosarius. Impossibile porrò est, Albericum coronâ Franciæ spoliatum fuisse, si, quod melioris notæ Historici habent, credimus, Meroveum ex Francis primum fuisse, qui titulo Regis Franciæ inclaruerit. Concedamus Rosario, vera esse quæ narrat, à Clodolpho Duce Mosellano usque ad Bonnam, Caroli Ducis Lotharingiæ uxorem; non potuit tamen illa marito conferre jus Clodionis, quia lege Salicâ, cujus origo à Francis, imò ab ipso Pharamundo est, fœminæ exclusæ sunt à successione in regnum. Demus quoque, Carolum Ducem Lotharingiæ injustè hereditate Caroli Magni privatum fuisse ab Hugone Capeto, & ejus descendentibus: non possunt tamen hodierni Lotharingiæ Duces, Carolini sanguinis esse, quoniam in confesso est, Ottonem, filium unicum istius Caroli Ducis Lotharingiæ, mortuum sine liberis; si autem filiæ ipsi fuerint, lex Salica iis iterum obstaculo erit. Quod si verò ad Gothofredum Barbatum, Comitem Arduennæ, adoptivum filium Ottonis, se referunt, non opus est filiarum jure nitantur. Quanquam quod adoptionem hanc attinet, testibus careant, qui factam, approbatam, & ad Coronæ Franciæ successionem extensam fuisse, affirment. Adoptio Eustachii Bononiensis etiam falsa est: nec enim titulum, vel autorem ullum proferre possunt, quo eam probent, quinimo ipsi dubitant, quis fuerit Gothofredus Bullionæus, an ille qui adoptatus à Gothofredo Gibboso, an verò dictus Eustachius. Quando verò probare contendunt, hunc Eustachium paternò atque materno ex latere à Carolo Magno descendere, frustra sunt, cùm à filiabus totum procedat. Et si lex Salica, Lotharingorum vel Arduennensium ingratiam, cessare debet, quid statuendum erit de tot aliis Europæ familiis, quibus filiæ Regum Galliæ in matrimonium datæ sunt? Isabella quoque nupta Renato Andegavensi, & Iolanda Friderico Comiti Vadimontio, heredibus suis Lotharingis & Guisiis jus Clodionis Caroli Magni conferre nequiverunt, cum illud non habuerint ipsæ, & si habuissent, transferre non potuissent. Ad idem centrum tendit Mornæus Plessæus (*part. 1. de ses memoires p. 252.* Serre *en l'inventaire de l'histoire de France pag. 608.* le Cardinal d'Ossat *livr. 7. epist. 291. pag. 1101.*) Contra Rosarium, & ipsius librum, non solùm Rex Galliæ vindictâ usus, verùm etiam ejus regni scriptores plurimi pugnârunt. Damnatus fuit liber, atque eius autor, qui tamen Regis clementiâ veniam obtinuit hac conditione, ut delictum publicè supplex expiaret, fateatur se criminis læsæ majestatis reum, & contrario libro priorem revocaret.

VIII. Fuit hactenus creditum, in successione Ducatus Lotharingici fœminas à masculis non excludi, indeque Carolum, hodiernum Lotharingiæ Ducem, hunc Ducatum matrimonio cum Nicolaa, filia & successore Henrici Ducis Lotharingiæ in eundem, obtinuisse: verùm literæ cessionis & contractus, inter Franciscum Lotharingum, Comitem Vadimontium, & ejus filium Carolum, (de dato 26. Novembris anno 1625. *qua habentur tom. 11.* du Mercure François *pag. 1166 & seqq.*) ex ignorantia & errore ita creditum asseverant. Renatum enim II. Regem Hierosolymitanum & Siciliæ, Ducem Lotharingiæ & Barri, testamento 25. Maij, A. Christi 1506. cavisse, ut indivisi inter posteros manerent, Ducatus Lotharingiæ & Barrensis, cum omnibus iisdem annexis bonis, *An in Ducatu Lotharingiæ fœmina succedant* nec

nec non Marchionatus Pontismussonensis, & Comitatus Vadimontius, tanquam partes rorum constituentes: proptereaque heredem sibi unicum, & successorem in dictos Ducatus, constituisse Antonium, filium suum primogenitum, voluisseque, ut descendentes sui masculi succederent in illos Ducatus, secundum ordinem graduum, expressum in substitutione facta eodem in testamento. Fuisse deinde post mortem dicti Renati, testamentum hoc approbatum à Statibus horum Ducatuum 13. Febr. anno 1508. præsente Dominâ Philippinâ Geldrensi, Reginâ Siciliæ, & Ducissâ Lotharingiæ ac Barri. Tenorem hujus testamenti nuper Franciscum Ducem, patrem Caroli moderni Ducis, cognovisse, & simul inde ad se solum successionem in Ducatus istos fuisse delatam, tanquam ad proximum in linea masculina, attingentem Henricum fratrem natu majorem, non ita pridem defunctum. Ex ignorantia itaque hujus dispositionis, Nicolaam filiam Henrici successisse in Ducatum, Carolum ejus maritum administratorio conjugis nomine eundem tenuisse, nec non matrimonij tabulis Nicolaam declaratam heredem universalem horum Ducatuum; sed cognito nunc jure, Franciscum intentionem & finem testatoris, & declarationis à Statibus factæ, firmam, & successionem masculorum perpetuari velle: Hinc jus suum cedere filio suo primogenito Carolo, masculorum perpetuari velle: Hinc jus suum cedere filio suo primogenito Carolo, liberisque ejus masculis, si quos ex legitimo matrimonio suscipiat, sed ita, ut prior genitus semper excludat posteriores; deficiente autem illo & ex eodem natis masculis, proximior masculus, in linea collaterali constitutus, succedat. Quodsi verò contingat, Carolum primogenitum suum sine liberis masculis, ex legitimo matrimonio prognatis, decedere, velle se & declarare Nicolaum Franciscum, filium suum secundogenitum, ejusque descendentes masculos, ex legitimo matrimonio natos, semper tamen ex illis majorem natu, successorem in dictos Ducatus, casu eveniente, quo Carolus & Nicolaus Franciscus moriantur, nullis relictis liberis masculini sexus, ex legitimo matrimonio natis, Ducatus istos unitos, si ipse Franciscus pater iis supervixerit, ad se reversos velle: si non supervixerit, statuere, ut ad masculum tunc proximiorem ex familia Lotharingica perveniant, eadem prærogativa geniture, secundum gradus, quousque linea masculina superfuerit, observanda, &c. Varias quæstiones de hoc contractu, & hac renovatione successionis masculinæ, motas fuisse, scribit idem Mercure François (*tom. 11. p. 174. & seqq.* præcipuè verò illas; *An Ducatus Lotharingia, feudum Imperij, jure à Renato II. Rege potuerit declarari feudum masculinum, postquam ipse ad eundem pervenisset tanquam filius matris sua Iolanda Andegavensis, filia Regis Renati I. qui & ipse Ducatum Lotharingia non alio titulo, quàm uxoris sua Isabella (vel Elisabetha) filia Caroli primi hujus nominis, Ducis Lotharingia, obtinuerit? An idem Rex Renatus II. Ducatum Barrensem, feudum corona Gallia, feudum masculinum constituere valuerit; quem tanquam heres matris Iolanda, Andegavensis filia & heredis Renati I. obtinuerat?* Distinxerunt alij, & inter illos de Bier (*de la souveraineté du Roy liv. chap. 9. pag. 74.*) inter Ducatum Lotharingiæ, & Barrensem: Lotharingiæ Ducatum feudum masculinum, exclusis fæminis, etiam citra assensum Imperatoris facere licuisse, cum solo homagio ab Imperio dependeat, non autem ab eodem jura petat vel recipiat. Habere enim Lotharingiam Parlamentum, à quo non liceat provocare aliò; posse itaque, tanquam summum & absolutum in illa regione, leges publicare & firmare constitutiones pro libitu, secundum Bartoli & aliorum doctrinam *ad l. omnes populi, ff. de I. & I.* Barrensis verò Ducatus aliam conditionem esse, utpote qui non solo homagio Galliæ addictus sed & jura petendi onere. Reges quidem cum magnis ornasse privilegiis, non tamen liberâ potestate ferendi leges, & novas consuetudines introducendi, absque consensu eorum, & ratihabitione Parlamenti Regij. De hoc negotio ita Gramondus (lib. 15. p. 672.) Si legi Salicæ locus, ait filium Carolum excludebat Franciscus Vademontius, gradu proximior fratri (Henrico defuncto) Hinc factum ut sub finem Nov. ann. 1625. publico instrumento, in filij (Caroli) favorem, pater omni jure decederet; transactionem confirmaverat, indigenæ Comitiis Lotharingiæ generalibus statim convocatis. Non defuere quibus contrahendi iste modus pro illegitimo haberetur ex contrahentium personis, & ex rebus de quibus erat controversia, his fermè rationibus. Nihil obligationis intercedere posse patrem inter & filium; quia nemo sibi debere potest cum ex duabus una sit persona, irritum esse contractum. Addebatur, pacta non valere in præjudicium tertij non auditi transacta; eo contractu causam agi Nicolaæ, Principis, indefensæ, & causam agi successorum, (si quos habitura) quorum in tempore legitimam fore oppositionem nemo ambigat. Non ante hanc diem legem Salicam invaluisse apud Lotharingos; ab Henrico (patre legitimo Lotharingiæ Principe) hæredem institutam Nicolaam, post parentis excessum agnitam à subditis pro Ducissa, & suprema Domina: adepta & possessa postmodum ejus nomine à Carolo conjuge jura Principatus: transactum dolo de re aliena inter patrem & filium. Quid adhæc? Si contractus opponitur, respondere desertam uxoris causam à marito; qui legitimus defensor esse debuit, prævaluisse bonæ fidei prævaricationem ex studio privatæ rei. Malè pro lege Salica accipi Renati secundi voluntatem, quæ testamento caverat, ut masculi in infinitum succederent: differre legem Salicam à privata hominis voluntate, quæ ex lege 12. tabb. de bonis quisque suis disponit: neque vocationem masculorum ex testamento (etsi in infinitum productam) legem Salicam dici posse; qui sic crediderit, planè pro imperito habendus: testamentorum privata esse jura, legia Salicæ publica: ut quisque super bonis & hæreditate sua caverit, ita jus esse: pleno jure Do-

minos Principatuum Principes supremos vocari, quia neminem agnoscunt, quia subjacent illis omnia donec vivunt: at quamvis supremo jure regnant, non posse de successione Principatus decernere ipsos, legemque statuere contrariam usui, aut privilegiis feudi, quæ in omne ævum sit valitura. Si quæ Renatus, ut homo privatus, possidebat, potuisse in iis legem dicere, in infinitum valituram; diversam fuisse Principatus rationem, quæ ex publico jure frui & uti potuit, non dissipare, aut perdere, non substituere in necem successoris, quem vocabat consuetudo regionis, aut lex scripta, quibus ipse parere debuit, morte finiri usumfructum. Planè ridiculum fore testatorem, si substituerit in usufructu, qui morte ipsius finitur. Legem Salicam non potuisse constitui, nisi convocatis eam in rem Lotharingiæ, & Barrensis Ducatus Comitiis: nec satis Comitiorum generalium interventu, nisi accederet consensus Imperatoris pro Lotharingia, & Christianissimi Regis pro Ducatu Barrensi, quorum causa (ut primævi Domini sunt) præcipuè agebatur. Lotharingiæ Ducatum feudum esse ab Imperatoribus concessum, nullâ masculinitatis mentione, cujus interverti possessionem in præjudicium primævi Domini, contra jus publicum, & feudi legem esse. Elisabetham, Caroli I. filiam, ann. 1400. Lotharingiæ Ducatum possedisse, qui, si valuisset lex Salica, redire debuerat, defectu prolis masculæ, ad Imperatorem, tanquam ad primum Dominum: Successisse matri Ferrium, Ferrio Renatum, qui, acceptam à fœmina possessionem feudi non potuit transferre ad masculos, ita, ut planè excluderet fœminas, à quibus ipse feudum acceperat. Comitia Lotharingiæ, in præsens à Carolo, & Francisco convocata (etsi consensus Imperatoris & Regis Christianissimi intervenirent, qui desiderantur) non potuisse de successione in masculos, nisi in futurum, statuere; vanum insuper indigenarum consensum fuisse, postquam pater & filius contractu statuerant, quid factum vellent. Vbi legem dixerit Princeps, habere subditos, quod sequantur, neque libertatem suffragij esse, postquam primus sententiam dixit, qui dominatur. Ad hæc respondet Chiffletius *in Lotharingia masculina, cap. 8 pag. 34. 1.* latæ sunt leges Salicæ à Francis Ortinis, qui postea Lotharienses dicti sunt. Otto Frisingensis, in Bavaria Episcopus (qui monasticæ quietis amans, senex vixit Moribundi, in Bassigneio, fines Lotharingiæ superioris & Burgundiæ Comitatus attingente; ubi & obiit anno MCLIX.) Lotharingos Principes vocat Francorum nobilissimos, & Salicos, qui ejus ætate lege Salicâ adhuc utebantur. De Luxenburgensibus, qui Mosellanicis sunt finitimi in antiquo Lotharingiæ regno, Epternacenses Cœnobitæ, in Epistola ad Henricum VI. Imperatorem, anno MCXCI. scripta sic loquuntur: *Illud summatim vestra Celsitudini significari dignum duximus, de Luzelburgensi Comitatu, qui sint, & quàm nobiles, utpote Salica Conditionis & Libertatis ex parte, homines, qui hominium debent ad eundem Comitatum de Beneficiis, Dominationibus, & hæreditario iure de regnò attingentibus, &c.* Insuper ex Boullayo, Antonius Vaudemontanus, ante annos ducentos, contra Isabellam patruelem suam affirmavit, non posse filias lege Salicâ Ducatus Lotharingiæ hæreditatem nancisci; ex Belleforestio, Ducatum Lotharingiæ Salicum esse, nec debere ad fœminam devolvi: ex Broussélio, Ducatum illum esse de terra Salica, nec idcirco posse ad fœminas transcribi. Non igitur hoc nostro tantùm seculo apud Lotharingos invaluit Salica Lex. II. Malè pro lege Salica accipi Renati Ducis voluntatem, qui Testamento caverat, ut Masculi in infinitum succederent: Differre legem Salicam à privatâ hominis voluntate. Nemo, qui sciam, voluntatem Renati Ducis pro lege Salica accepit, sed pro hæreditariâ substitutione; nec ipse Testamenti conditor vocabulo Salicæ legis ullibi usus est, sed substitutionis. III. Non posse Principes de successione Principatus decernere, legemque statuere usui contrariam, aut privilegiis feudi, quæ in omne ævum sit valitura. Non statuit legem Renatus usui contrariam, aut Lotharingiæ privilegiis: quin imò antiquissimam Imperij consuetudinem secutus est, quam Renatus Andegavensis proprio commodo abrogare tentarat. Illud autem eò justius validiusque & sine cujusquam præjudicio, pro suis posteris statuere poterat Dux Renatus, quod ipse solus è Lotharingicâ gente superesset; adeoque universa Lotharicæ Domus jura masculina, & fœminina etiam, si quæ essent, ex proprio capite unita possideret; quodque præterea ditionem suam, à Carolo Burgundiæ Duce occupatam, vi armatâ recepisset, sibique soli virtute propriâ quæsivisset, quo jure ipse tandem vellet ad posteros transmittendam. IV. Lotharingiæ Ducatum esse Feudum ab Imperatoribus concessum, nullâ masculinitatis mentione. Contrarium ostendi ex Sigeberto Lotharingo, & ex Auctore Magni Chronici Belgici, apud quos Friderico II. Mosellanorum Duce mortuo, quia mares filios non habebat, quibus Ducatus competeret, Conradus II. Imperator ejus Ducatum contulit Gotheloni, exclusis Beatrice & Sophia, Friderici II. Ducis filiabus. V. Si valuisset lex Salica, redire debuisset Ducatus Lotharingiæ ad Imperatorem, tanquam ad primum Dominum. Antiquis temporibus id fiebat; non quidem Salico Iure, sed Imperiali, dum Lotharingiæ Ducatus nondum esset hæreditarius. Neque id factum ampliùs post Gerardum Ducem, Thodorici strenui Ducis parentem, qui primus Ducatum jure hæreditatis transmittit ad posteros, tam directâ lineâ, quàm laterali: Vnde est, quod Simoni II. Duci absque liberis defuncto, anno MCCVII. successit, Fridericus III. eius nepos, ex fratre Friderico Comite de Bitsche. Rursum, anno MCCXX. cum Theobaldus I. Dux improlis excessisset, Matthæus II. eius frater, sine controversia Ducatum adeptus est. Præterea, in Transactione Norimbergicâ, inter Ferdinandum I. Romanorum

Regem

Regentes Antonium II. Lotharingiæ Ducem, inita a[illegible] MDXLII. hæc inter alia sanxit [illegible] ordinibus. Ducatus Lotharingiæ, cum suis appertinentiis, liber, & non incorporabilis Ducatus erit, & manebit semper: & à Cæsareâ Majestate Nobis, & Electoribus, Principibus atque Statibus Imperii, pro libero, & non incorporabili Ducatu, Superioritate & Principatu recognoscetur, nominabitur & habebitur. Principum Imperii vacuæ hæreditates ordinario caduci jure ad Imperatorem, tanquam ad supremum Dominum, devolvuntur, rursumque incorporantur Imperio, à quo primitus emanârunt, in aliam familiam, si lubet, transferendæ. At Norimbergicâ pactione Duci Lotharingiæ indultum est, ut ejus Ducatus esset membrum Imperii liberum, Imperio nunquam incorporabile; hoc est, ut perpetuò transiret ad hæredes: ita ut ab ejus sanguinis stirpe non recederet: nec è vivis excedente sine masculis Duce, caducum jus locum habeteet, sed ad eiusdem stirpis & agnominis proximiorem masculum Ducatus pleno jure deferretur, fide Imperatori & Imperio semper servatâ; ut fecere hactenus Lotharingiæ Duces, & præ aliis Serenissimus Carolus Dux modernus; Cui R.P. Ioannes Gans, de Societate IESV, Imperatoris Confessarius, in Arbore Austriaco, hoc breve quidem, sed honorificum meritò tribuit elogium: Qui Lotharingicam Domum, fidelitate erga Ferdinandum Cæsarem celeberrimus, martiè sustentat. VI. Et ultimò, accedere debuisse consensum Imperatoris pro Lotharingia, & Christianissimi Regis pro Ducatu Barrensi; quorum caussa, ut supremi Domini sunt, præcipuè agebatur. Pro Lotharingiæ Ducatu non erat necessarius Imperatoris consensus, quandoquidem contra Imperii legem non peccabatur; imò eius præscriptum, sanctioque ad amussim observabatur. Idem dico de Ducatu Barrensi, qui merè est Imperialis, ut aliquando, si DEVS vitam indulserit, perspicuè ostendam.

Notabile est, quod tradit d. Author *de l'histoire &c.* (*d. pars.* 1. *pag.* 241.) Ducem non esse obligatum jurare fidelitatem Imperatori, propter feuda dependentia ab Imperio, sed solùm illi exhibere servitia, & contribuere necessitate id requirente. Rem autem planè aliter se habere, patet ex formula juramenti, quod præstitum fuit Carolo V. Imperatori, & legitur apud Chiffletium *in d. Commentario Lotharienensi cap.* 11. *p.* 43. *Ego Nicolaus à Lotharingia, tanquam Tutor Illustrissimi Principis D. Caroli, Ducis Lotharingiæ & Barri, nomine tutorio, tam pro me, quàm pro Illustrissima Domina Christierna à Dania, Ducissa Lotharingiæ, ac Mediolani, vidua, tanquam contutrice, constitutus ab ea ad negotium legitimus actor & procurator, promitto & juro ad hæc sancta DEI Evangelia, corporaliter per me tacta, quod nos ex nomine ex nunc in antea fideles & obedientes erimus Vobis, Serenissimo Principi & Domino nostro, Carolo Romanorum Imperatori, semper Augusto, Domino nostro Clementissimo, & omnibus Majestatis Vestræ successoribus, Romanorum Imperatoribus & Regibus, legitimè intrantibus, & Sacro Romano Imperio, contra omnes homines: & non erimus in Consilio, participatione vel tractatu, ubi quidquam agatur contra personam, honorem aut statum Majestatis Vestræ, & Sacri Romani Imperii: neque in id ullo modo consentiemus, sed bonum, utilitatem & honorem Majestatis vestræ, & Sacri Romani Imperij, fideliter promovebimus: & si quid tractari cognoverimus contra Majestatis Vestræ personam, honorem & statum, hoc pro virili obstabimus, & Majestatem vestram incunctanter admonebimus; omniaque alia & singula faciemus, ad quæ fideles Principes & Vasalli Imperii Domino suo Romanorum Imperatori, & Sacro Romano Imperio, de jure vel consuetudine tenentur, dolo & fraude penitus semotis. Ita me DEVS adjuvet, & hæc sancta DEI Evangelia.*

Idem probatur investituræ literis, datis à Rudolpho II. Matthia & Ferdinando II. Impp. quarum meminit Chifletius *d. tr. cap.* 12.

IX. Insignia Ducum Lotharingiæ exactè its describit Chifletius (d. tract. cap. 13.) *Insignia Ducum Lotharingiæ.*

Scutum Barri Comitum.

Antiquiores Barri Comites præferebant multos barbatos binos aureos dorsis obversos in scuto cæruleo; donec Raynaldus I. in Syriam profectus an. 1147. adjecit aureas cruces in spicam mucronatas, aliisque terminatas, cruciculis incerto numero parmæ impressas.

Apex Galeæ Comitum Barri.

Alatus serpens Rex colubrorum Romanis Cæsaribus in vexillis familiaris fuit.

A tantis Auctoribus Barri Comites pro cassidis apice draconem gestare soliti erant, uti Comites Luxemburgi aliique Principes Imperiales.

Scutum Lotharingiæ Ducum.

Ab omni memoria aureum fuit baltheo exaratum coccineo dextro. Baltheus ad instructum militarem pertinet, & verò etiam ad ornatum Cæsarum.

Alectiones balteo inusti.

Ternæ ex argento aquilulæ baltheum coccineum illustrant, & Imperii consortium egregiè ostendunt. Alitibus ejusdem metalli instructus Dux Lotharingiæ Theobaldus I. in Bovinensi prælio pro Ottone IV. Cæsare strenuè dimicavit.

Excitat ex alia Lotharingos parte bilingues
Dux suus, aurivolis replicantes agmina signis.

Signa Theobaldi Ducis aurivols vocat Guilhelmus Britto à pictis Aquilulis, quæ

vento agitatæ, expansis alis per auras videbantur volitare.

Scutum Lotharienſe pluribus distinctum laterculis.

Puram, quam descripsimus, cum Aquilulis tesseram prætulere antiquiores Lotharingiæ Superioris Duces; ut eorum sigilla, monetæ & sepulchra testantur, usque ad Renatum II. Ducem, qui, causâ matris Iolandæ Andegavensis, scutum gestavit quadripartitum: Primus quadrans & ultimus mero Lotharingiæ symbolo est conspicuus, secundus & tertius transversè est dissectus: pars superior summa trifariam dispertita: prior laterculus est Hungaricus, alter Siculus, tertius Ierosolymitanus: pars inferior Andegaviæ, & Barri tesseris in longum est divisa: medium quadrantis occupat Provincialis parmula. Appositè ad mentem nostram Guido Coquillæus in historia Nivernensi: quadrans tesseræ Ierosolymitanæ, quem in Scuto suo præferunt Principes Lothringi, oritur ex jure, quod eorum decessores Andegavorum Duces obtendebant ad Regnum Siciliæ. Et idcircò in exequiis Francisci I. Ducis, anno MDXLVI. Dominus de Bazoilles, atque in funebri pompa Caroli II. Ducis anno MDCVIII. Dominus de Savigny, Andegavense gestabant vexillum, Ierosolymitano præfulgens symbolo, propter Iolandam Andegavam (inquiunt Boullayus & Ruellius, primarii Lotharingiæ Feciales) filiam Renati Andegavorum Ducis, Ierusalem & Siciliæ Regis, è qua Duces illi prosapiam ducebant. Rectè igitur San. Marthani de posteris Renati II. Ducis, Iolandæ filii, sumpserunt symbolum Ierosolymitanum, Siculum citra Pharum, sive Neapolis, Hungaricum, Arragonium, Barrense, & alia, unà cum Lothariensi: quod ab antiquo sunt Alesiones. Equidem Dux Renatus II. Lothariensi patre Friderico VI. Duce, & Andegavensi matre Iolanda genitus, pura Lotharingiæ tessera scutum describere decreverat; sed abavo Materno Renato Andegavo præter rationem invitatus, ut Andegavense nomen, & arma sola præferret, cordatè respondit, se paternum Lothariense nomen, & arma non posse relinquere; quippe quæ vetustæ essent, & præcelsæ Nobilitatis; se porrò unà cum illis Andegaviæ gentis symbola lubenter gestaturum; uti & fecit; atque in ejusdem Iolandæ matris gratiam, sigilli sui majoris aream liliis conspersit. Renati II. Ducis filius, Dux Antonius II. Philippæ matris intuitu Geldrense symbolum adjecit parmæ, quam in hunc modum venustè ordinavit: Scutum transversè sectum, & octonis distinctum laterculis, quatuor in summo, totidem in imo scuto. Primus laterculus Hungaricus: Secundus Neapolitanus: Tertius Ierosolymitanus: Quartus Provincialis. Primus laterculus inferior Andegavensis; secundus Geldrensis; tertius Juliacensis; (uterque simul, secundus & tertius, pro Geldrensi tessera;) quartus Barrensis. Medium scuti occupat Lothariensis parmula. Atque his instructum symbolis scutum in hanc usque diem gestârunt Lotharingiæ & Barri Duces, Antonii II. Ducis Successores.

Galea Ducalis.

Aurea est & adversa, pluribusque clatrata, conspicillis; qualis summo jure Principibus meritò tribuitur, ut in omnes partes prospicere possint; penes quos est belli potestas, seu suprema, seu subalterna.

Palliolum Ducale.

In Galea Ducum Lotharingiæ, & Barri, non olorinæ surgunt de vertice pennæ: vestira est aureâ chlamyde, Lotharicis aquilulis, Barrensibusque mullis exterius pictâ, & intus pellitâ; sed nullâ supereminente umbellâ. Lotharingiæ & Sabaudiæ Duces, pallio tantùm, nulla superstante umbellâ, sive petaso; scilicet, ut palam fiat, principes illos à majori altera, & excelsiori potestate jura supremæ accepisse, atque adeò papilionis dignitate partiali duntaxat conspicuos esse; qui integer, & ad instar sacrarii, tholo velisque constans, ad solos attinet Imperatores, & Reges, qui nullam in terris aliam suspiciunt potestatem.

Torques & Corona.

Cingitur galeæ vertex bicolori, & tortili ex auro & minio spira. Torqui supereminet aurea, & gemmis nitens corona; at olim Regum propria fuit.

Apex Galeæ Ducalis.

Renatus II. Lotharingiæ, & Barri Dux, pro cassidis apice Barrensem gestabat Draconem;

Aliis tamen postea Ducibus ferè placuit pro acrostolio exurgens volatu Imperialis aquila,

Telamones Scutarii.

Geminæ hinc inde bellatrices Aquilæ scutum sustentant, nativi coloris pennis & auro coronatæ, ut Romani Cæsaris. Unde Lotharingiæ Duces jure optimo se ferunt Imperii Principes majores, quorum insigne gentilitium tot Aquilis veluti signis præfulget in scuti baltheo, in galeæ cono, in telamonibus.

Tessera militaris.

Crux est regia Hungarica: Prisci enim Pannoniæ Reges, à quibus Andegavi se ortos prædicabant, priusquam præferrent parmam octonis ex argento & minio tæniis transversis exaratam, scuto utebantur argenteo, bifidâ cruce coccineâ impresso. At rubrum geminatæ crucis colorem Renatus I. Dux Andegaviæ immutavit: ejus enim scutum (quod prostat

prostat in sacello Sancti Mauritii Andegavensis, cum aliis Procerum ordinis Lunæ crescentis, ab eo instituti) à sinistra parte sustentatum cernitur aureo arboris trunco, qui virentibus surculis reviviscit; à dextra autem aureo corvo, ejusdem metalli coronâ collum redimito, cum duplicata cruce nigra; quæ à globulorum sertulo in corvi pectus propendet, Renati I filius Iohannes, Dux Calabriæ, eodem usus est crucis colore nigro. Observavit enim Iohannes de Haynin, Eques Hannonius, in pugna montis Hericii, cui præsens aderat, anno MCDLXV. Ducis Calabriæ cataphractos equites gestasse Bandas, seu tænias albas, nigris crucibus geminatis acu pictas. Lotharingici porrò sanguinis Duces, Iolandâ Andegavâ, Renati I filiâ, Ioannis sorore, progeniti, servatâ Hungariæ crucis formâ, atrum colorem in aureum commutârunt; utrumque etiamnum tesserâ illâ, quam vocant Lotharingiæ Crucem.

Clamor bellicus.

Princium castri nomen ad Mosellam, Metas inter & Pontem Moncionis, in cujus excelsiore turri suspensum erat æs campanum, vulgò dictum *Mandequerre*, hoc est, imperans bellum; quia imminentis belli publicam nunciabat trepidationem, atque Nobilitatis ordinem ad tuitionem patriæ, velut edicto Principis, convocabat: unde prisci Lotharingiæ Duces usurpârunt ipsius castri nomen pro congredientis aciei vociferatione.

CAPUT XVI.

De Leuchtenbergiæ Landgraviis.

Unde dicantur Landgravij Leuchtenbergi I. Leuchtenberg / davon die HH. Landgrafen ihren Namen haben / ist ein Schloß und Landgericht vor dem Bömischen Wald / nicht weit von Nabburg gelegen / und ein Lehen von dem H. Reich; aber das Schloß / Stadt und Ampt Pfreimbt haben sie von Bayern / und ist noch Pfältzisch Lehen: Wernberg / Schloß und Herrschafft / Bömisch Lehen / aber das Halsgericht Pfältzisch; Grunsfeld / Schloß / Stadt und Ampt im Land zu Francken / ist Würtzburgisch Lehen. Sie schreiben sich auch Grafen zu Hals. Dan nach des letzten Grafen zu Hals Tod / an. 1375. ist solche Bayerische Graffschaft an sie kommen / welche sie aber an. 148. den von Aichberg verkaufft: Warumb sie sich aber *Familia illorum hodie extincta.* Grafen zu Ruß schreiben ist mir unbewust. Herr Maximilian Adam / Landgraf zu Leuchtenberg ist dieser zeit allein noch übrig / von diesem Fürstlichen Geschlecht Hæc ex Zeillero (*in contin. itiner. German. c. 6. p.* 86. *n.* 3.) Sed eodem Maximiliano Adamo anno 1646. vivis exempto, familia hæc planè extincta est.

Contributio horum Landgr. II. Landgravius Leuchtenbergensis ad Imperii onera confert 104. florenos, (sive 4. equites & 14. pedites) & ad Cameralis Imperii Spirensis summi tribunalis sustentationem 50. florenos. [add. *Landgravii Leuchtenbergensis filius cum supersertibus annis apud Iesuitas educaretur, & ludos in honorem Ignatis canonizati actos spectaret, missilis ignis ictu alterum oculorum amisit. Unde hominibus dicacibus loci nata occasio ut dicerent, alios dives in festivitatibus suis cacos illuminare, sed Ignatium videntes excacare: Alphonsus de Vargas in relatione de stratagematis, sophismatis politicis, Societatis Iesu ad monarchiam orbis terrarum sibi conficiendam, c. 7. p. 22. Landgraviatum Leuchtenbergensem hodie tenet Elector Bavaria, Maximiliano à Ferdinando II. Imp. primum collatus.*]

CAPUT XVII.

De Principe Lobkovicio.

Quomodo Lobkovicius ad votum & sessionem pervenerit? I. DE Lobkovicio ad sessionem & votum admittendo in Comitiis Ratisponensibus de ann. 1641. actum fuisse, non ignotum est. Ejusdem rei causâ decretum ab Imperatore Statibus Imperij insinuatum.

Fuit hac de admissione in senatu Principum, iisdem in Comitiis, consultatum, & Princeps Lobkovicius, pro maturanda admissione obtulit, loco quo æ fernes Anschlags / te 10. flor. ad Cameræ Imperialis sustentationem, ouos autem equites & sex pedites Circulo Bavarico, ad Imperij utilitatem collaturum: sed dilata fuit admissio, usque ad futura Comitia; & præscriptæ conditiones, quibus prius satisfaceret, ut Recessus Imperij dictorum Comitiorum Ratisponensium, §. und demnach wir die Hochgeborne / innuit; additâque clausula, salvo jure Domus Austriacæ. Conditionum præcipua, &, ut videtur, satis dura erat, ut in senatu Principum ultimo loco sederet, & suffragium diceret, non solùm post omnes alios præsentes Principes; sed etiam post absentium Principum legatos. Quod jus Austriacæ domus attinet, in his id potissimum vertitur: (1.) ut eam tanquam subditus obsequio & honore debito prosequi non cesset. (2.) legibus, recessibus, & statutis Austriacis, jam latis, & ferendis, tam ratione personæ, quàm bonorum obligatus maneat. (3.) ut ratione bonorum, quæ in Austriacis ditionibus obtinuit, domui Austriacæ contribuere pergat. In Comitiis Ratisbonensibus Imperator per decretum speciale, *de dato* 4. *Aprilis anno* 1653. admonuit Directorium Imperij Moguntinum, ut Princeps Lobkovvizius Wencellaus (qui duxit anno 1653. Augustam Sophiam, filiam Augusti, Comitis Palatini Sulzbacensis,) ad audiendam Imperatoris propositionem vocaretur, ac introduceretur in Senatum Principum, ut ibidem sessionem & votum obtineret. Hac de re posteà in Consilio Principum 25. Iun. consultatum fuit, placuitque admissionem fieri, quæ etiam deinde 30. Iun. ita peracta, ut à Pappenheimio, Mareschallo

Imperij, ablegati Principum Hoheazollerensis, Eggebergensis, & Lobkovvici, in Consilium Principum introducti, ac unicuique locus suus post Arnbergenses, inter hos autem Lobkovvicio ultimus, assignatus fuerit. Eodem autem ann. 2. Dec. ipse Princeps Lobkovvicius comparuit in Consilio, & ante cæterorum Principum legatos, in scamno seculari supra Bavarum locum occupavit, ac sic ante reliquos suum exposuit votum. Quanquam verò id tunc temporis absque contradictione confectum, postero tamen tempore, nempe 21. Ian. anno 1654. iisdem in Comitiis, eodem in Principum Senatu, à nonnullis Statuum legatis interpositâ protestatione reprobatum, tanquam contrarium concluso in hoc Principum Senatu 25. Iun. vel 5. Iul. anni 1653. facto, quo continebatur, si ex novis prædictis Principibus aliquis in Consilio Principum præsens esset, sederet quidem ante cœterorum Principum legatos, votum autem post eosdem suo loco & ordine diceret.

Quota menstrua & titulus Lobkovicy. II. Des Fürsten von Lobkowitz ist 3. zu Pferd / und zu Fuß 10. thut an Geld 76. fl. Item zum Unterhalt des Kayserl. Cammer-Gerichts zu Speyer 16. fl. Hoc autem utitur titulo: Hertzog in Schlesien zu Sagan / Fürst und Regierer des Hauses Lobkowitz / Gefürster Graf zu Sternstein / Herr zu Clumitz / und Raudnitz an der Elbe.

CAPUT XVIII.

De Familia Ducum Mecklenburgensium.

Megapolenses quando Duces facti? I. Carolus IV. Imperator anno 1349. Iohannem & Albertum fratres Dominos Megapolenses Duces creavit, qui vulgò hodie de Meckelburg dicuntur, cum ante Principes Vandalorum nominarentur: (Cuspinianus *in vita Caroli IV. pag.* 479.)

Genealogia horum Ducum. II. Pater eorum genealogia ex adjunctâ tabellâ: [add. *De origine horum Ducum vid. Dn. D. Spener. in Sylloge. Genealog. Histor. pag.* 225. 226. 227. *Descendunt nimirum è Regiâ Herulorum stirpe, eorumque origo longâ serie refertur usque ad Pribislaum Nicoloti filium, qui Deberanense canobium fundavit, & Rostochium condidit. Huius filius Henricus cognomento Burevinus, qui genuit Henricum iuniorem. Hic rursus Ioannem Theologum, qui Parisiis Doctor Theologiæ fuit creatus, & Megapolitanam ditionem nactus est. Huius filius fuit Henricus Hierosolymitanus, qui rursus genuit Henricum, qui à fortitudine dictus Leo. Reliquos vide in tabella annexâ.*]

Controversia Megapolitanorum de præcedentiâ. III. De præcedentia & sessionis loco cum Ducibus Megapolitanis longo hucusque tempore certarunt, Duces Iuliacenses, Landgravij Hassiæ, Duces Würtembergenses, Duces Pomeraniæ, nec non Marchiones Badenses. Ex actis Comitiorum patet, Megapolitanos jus sibi competens longo possessionis exercitio, ita ex Imperij Recessibus deduxisse. [add. *Hodie pendente lite hac de præcedentiâ Duces Megapolitanus, Pomerania, Vvurtembergensis, Landgravius Hassia & Marchio Badensis inter se alternant, id quod Decreto Imperatoris Matthia de ann. 1613. provisum. Vid. Goldast. in Senior. l. 1. c. 31. n. 12. quæ via alternativa ad sustaminandas hasce lites mihi præ cæteris semper visa est salutaris.*]

IV. Der Hertzogen von Mechelburg anschlag ist 40. zu Roß 62. zu Fuß / (oder wie andere wollen 67. zu Fuß) thut an Geld 728. (oder 748.) und zu unterhaltung des Kayserlichen Cammergerichts jährlich 180. fl. [add. *Insignem mutationem circa civitatem & portum Vvismariensem vid. art. 12. Instr. Pac. & Burgeld. p. 3. Disc. 15.*] *Quota menstrua Ducum Megap.*

V. De insignibus hujus familiæ ita scribit Munsterus (*lib. 3. Cosmograph. c. 459. pag. 1091.*) Amyrius, Alexandri Magni exercitus Dux, ex Scythia navi vectus, in majorum suorum patriam, quæ hodie Mechelburgum dicitur, reversus est. Velum primariæ navis, figuram repræsentabat capitis bovini, & equi Alexandri Magni, quem Bucephalum dixerunt, inde adhuc hodie Principes Mechlenburgi caput bovinum pro insigni habent. Hujus corona primùm alba, postea in auream fuerunt immutata, beneficâ Imperatoris Caroli IV. concessione, quâ eadem capiti huic corona accessit, in memoriam Regiæ prosapiæ & dignitatis. Prædictæ navis prora, aureo grypho, in campo cœrolo exornata, quo Vandalorum Principes hanc usque in ætatem pro insignibus usi. *Insignia Ducum Megapol.*

VI. Illud quoque annotari meretur, à Principibus Megapolensibus non dari appellationem ad Cameram, nisi summa excedat trecentos florenos. De quo agit Autor *tom. 6. Symphorem. c. 4. pag. 122. Utuntur titulo* Hertzogen zu Meckelburg Fürsten zu Wenden und Suerin der Land Rostock und Stormarn Herrn. [add. *Per Instrum. Pac. art. 12. competit ipsis quoque titulus Principis Suerinensis & Razeburgensis.*] *Quatenus ab ipsis appellare liceat?*

CAPUT XIX.

De Nassoviis Principibus.

I. Familia Nassovica habet Principes, haberque Comites. In Principum Imperij classem ab Imperatore Ferdinando III. anno 1650. evectus Iohannes Ludovicus, Comes Nassoviæ, ac in Comitiis Ratisbonensibus, ann. 1653. 6. Mart. per decretum Imperatorium de admissione ejusdem ad Sessionem & Votum in Senatu Principum, instantia facta fuit. Verùm morâ interveniente, Princeps morte sublatus est. Reliquit autem filium successorem, Mauritium Henricum, Principem Nassoviæ, (& Ioannem Franciscum Desideratum) cujus gratiâ Imperator in dictis Comitiis anno 1654. 26. Febr. Status admonuit, ut eum ad Sessionem & Votum in Senatu Principum admitterent; quod postea 3. Mart. ejusdem anni factum. Hæc familia, *Nassovy quando ad Principalem dignitatem evecti?*

DVCES MECKLENBVRG.

HEINRICVS Leo Princeps Vandalorũ Dynasta Megapol. Rostochiũ a Christophoro R. Dan. perpetuo jure possidendum recepit.
Vx [1] Beatrix f. Alberti [al. Voldemar.] March. Brand. quæ in dotem attulit Stargardiam.
[2] Anna Soror Rudolph. I. Sax. El.
[4] Agnes Com. Lindaviens. ἄτ.

Ex I. Conj.
Mechtilda *. Ottoni D. Lunæburg.

Ex II. Conj.
ALBERTVS I. in Principem Imperii cum fratre Iohanne adscitus à Carol. IV. 1348. † 1380.
Vxor. Euphemia f. Magni R. Succiæ.

Heinricus †

Anna *. Heinric. Ferr. Com Holf.

IOHANNES Dux Megap. & Stargard. unà cum fratre Alberto renonciatus a Carol. IV. 1348.
Vx [1] N. Soror Adolphi C Holf.
[2] N. Com. Ruppinensis

ALBERTVS II Dux Megap. Eligitur Suec. Rex capiturque a Margaretha Regina an. 1388 † 1394.
Vxor. (1) Richsa f. Richarda f. Ottonis ult. Com Suerin.
(2) Helena f. Magni Torquati D. Lunæb.

Ex I. Conj.
ERICVS cum patre captus.
Vx N. fil. Bogisl. D. Pom. al. ἄγαμος.

Ex. II. Conj.
ALBERTVS.
Vx. Margar. fil. Friderici Burggrav. Norberg. primi huius famil. El. Brandenb.
Richarda * Iohan. March. Moraviæ. Sigism. Imp. fratri.

MAGNVS I. D. Meg † 1384.
Vx. Agnes Rugiana.

IOHANNES fundavit Academiam Rostoch. 1419. Electus est Sueciæ Rex. 1422. † 1423.
Vx. Catharina f. Eric. III. D. Lawenburg. Soror. Bernardi.
Euphemia * Balthas. Princ. Vandal.
Hedwig. * Ottoni II. Duc. Stetinens.

HEINRICVS Pinguis. Ad quem post obitum Wilhelmi ult. Princ. Henerorum Gustrovium cum Principatu Vandal. pervenit † 1447.
Vx. Doroth. f. Frid. C. Zoller El. Brandenb. † 1491.
Magnus † puer.

IOHANNES.
Vx. Cath. al. Anna f. Casim. D. Stet. ἄτ.

ALBERTVS. † 1491.
Vxor. Catharina. fil. Wichmanni C. Ruppini.
Iohannes † 1475. Sponsus Sophiæ Eric. 2. D. Pom. fil.
MAGNVS II. post obitum Vlric. D. Stargardiæ, hoc quoque dominiũ accepit. fundator Eccles. Cathedral Rostoch. † 1503.
Vx. Sophia f. Erici II. D. Pom. fratri. sponsa.
BALTHAS. Episc. Suerin resig. 1474. † 1507.
Vx. Marg. f. Eric. II. D. Pom ἄτ.
Anna † Virgo 1464.
Elisab. Abbatissa.

HEINRICVS Pacificus ... 1479 † 1552.
Vx. (1) ... f. Ioh. Elect. Brand. 1511.
(2) H... f. Phil. Elect. ...
(3) V... f. Magni D. Lunæb. ...
Ericus † 1508.
Sophia * Iohann. Elect. Sax. ... † 1503.
Anna * 1. Wilhel. ... Hass. 2. Otton. Com. Solm. † 1525.
Catharina * Heinr. Pio D. Sax. † 1561.
Dorothea Abbatissa Ribnicensis.

ALBERTVS ... cum ... Heinr. bellum ... rusticis ... conjux Lubecen. ...
Vx. Anna f. Ioach. I El. Brand. ... † 1547.

HEINRICVS.
Vx Ingelburg. f. Waldemari. Reg. Daniæ.
Anna * Adolph. XII. al. VII. Com. Holsat.
Ingelburga * Ludov. Roman. El. Brandenb.

Maria * Vratislao VII. D. Pom.
ALBERTVS III.
Vx. Elisabet f. Nicol Com. Holf. † ἄτ.

Sophia * Ioan. C. Palatin.
Ericus R. Dan. Suec. Norveg.

IOHANNES Dux Stargardiæ.
Vx. Vegerilla f. Vegeheilla. f. Iagellonis R Pol.

Iohannes †

Rudolphus Episcopus Schaoensis in Livonia † 1415.

VLRICVS.
Vx. Margaretha D. Pomer.

HENRICVS.
Vx. (1) Engelburg D. Stetin. ἄτ
(2) Margaret. fil. Frid. D. Brunsv. & Lunæb.

Ex. II. Conj.
VLRICVS Dux Stargard. ult. † 1471. cui successit Heinr. Pinguis.
Vx. Cathar. f. Wilhelm. ult. D. Vandal.
Magdal. al. Marg. * (1) Vratislao X. D. Pom. (2) Burchard. C. Barby.

Engelburg. * Ebervino Com. Beotheim.
Elisab. Abbatissa.

Albertus Episcopus Derpati in Livonia.

Anna * Vratislao V. Duc. Pomer.

...RICVS Paci-
...nat. 1479. †
...Vrsula f. Ioh.
... Brand. †
...elena f. Phil.
... Palat.
...sula f. Magni
...avvenb. άπ.
...† 1508.
... * Iohanni
... Sax. 1500.
... Wilhel.
...o Landgrav
... 2. Otton.
... Solin. †
... * Heinr.
...D. Sax. † 1561.
...Abbatissa.
...uensis.

...BERTVS qui
...fratre Heinr.
...m gessit pro-
... tres ebrios
...cos ortum
...ra Lubecen.
...1486. † 1547.
...na f. Ioachi-
... El. Brand.
...24. † 1567.

Ex I. Conj.

Sophia nat. 1507. * Ernest. D. Bronsv. & Luneb. † 1540.

MAGNVS Episcop. Suerin. nat. 4. Iul. 1509. † 1550. Vx. Elisab. f. Frid. I. R. Dan. * 1543. † 1586. άπ.

Vrsula Abbatiss. Rubinens.

Ex II. Conj.

Philippus n. 1514. † 1557. cœlebs.

Margar. n. 15... * Heinr. D. Münsterb. 1538. † 1559.

Catharina n. 1518. * Frider. D. Ligniceens. 1538. † 1581.

IOHAN ALBERT. na. 1525. † 1576. omnem Ducatum adnormam Augustanæ Confessionis reformavit. Vx Anna Sophia f. Albert. I. D. Borussi. * 1555. * 1591.

Albertus n. 1556. † 1561.

IOHANNES nat. 7. Mart. 1558. † 22. Mart. 1592. duobus pupillis relictis Tutorē dedit Carolum Episcop. Ratzburg. vx. Sophia f. Adolphi D. Hols. * 1588.

SIGISMVND. AVGVST. n. 1560. † 1603. Vx. Maria Clara f. Bogisl. D. Pom. άπ.

Schwerin.

ADOLPH. FRIDER. n. 1589. Hic & frater ejus Ioh. Albert. ceu conscii consiliorū hostilium Frid. V. Pal. proscripti 1628 a Ferd. II. Imp qui ditiones eorum, per Walleosteinium occupatas eidem donavit. Redditi autem patriis Laribus 25. Iunii 1631. ope Suecorum. cæsis apud Lipsiam Imperialibus; Inque gratiam Cæsaris redierunt amplexi pacificationem Pragensem. 1635 † 1658
Vx. (1) Anna Maria f. Ennon II. Com. Ostfris. n. 23. Iun. 1601. * 5. Sept. 1622. † 5 Feb. 1654.
[2] Maria Cath. f. Iul. Ernesti D. Brunsv. in Dauneoberg. * 15. Februar. 1635.

Ex I. Conj.

CHRISTIANVS Nat. 1. Dec. 1623.
Vxor. Christina Margareth. f. Ioh. Alb. patrui. vidua Franc. Albert. D Lauenburg. Hac repudiatā & in Galliā Religione Evangelicā deserta, duxit Ducissam de Chastillon.

Sophia Agnes n. 12. Ian. 1625 *sponf. Erdm.* August. *March.* Brand. qui † ante nuptias.

Carolus n. 8. Mart. 1626. militavit Suec. Reg.

Anna Maria n. 1. Iul. 1627. * Augusto D. Sax Administrat. Magd. 1646.

Iohan. Georg. n. 5. *May* 1629.

Hedwig. n 11. Aug. 1630. † 11. *May* & sepulta Lubecæ. 1631.

Gustav. Rudolph. n. 26. Feb. 1632.

Iuliana nat. 4. Nov. 1633. † 1. Feb. 1634.

Ex II. Conj.

Iuliana Sibylla nat. 16. Febr. 1636.

Frideric. n. 13. Feb. 1638.

Christina n. 8. Aug. 1639.

Bernhard. Sigismund. n. 21. Ian 1641.

Phil. Ludov. n.

Heinr. Wilhelm. n.

Maria Elisab. n.

Anna Soph. n.

Posthumus n.

N. filia n. 1587. orbata visu. †

VLRICVS Episc. Suerinens. n. 1528. † 1603. 14. Mart. vx. [1] Elisab. f. Frid. I R. Daniæ. vid. Magni patruelis. [2] Anna f. Philip. D. Pomer. * 1588. † 1626.

Ex I. Conj.

Sophia n. 1557. * Frider. II. R. Dan. 1572 † 1630. post 42. an. Vidui

Georgius n. 1529. † 1552. in obsid. Francofort. ad Mœn.

CHRISTOPHORVS n. 1537. † 1592. Vxor. [1] Doroth. f. Frid I. R. Dan. [2] Elisabet f. Gustavi R. Suec. * 1581.

Ex II. Conj.

Margar Elisab. * Iohanni Alberti D. Meckelb. 1611. † 1616.

Carolus Episcop. Ratzburg. † 1610.

Ludovicus nat. 1536. † 1585. in obsidione Hafniæ.

Anna * Gothardo Principi Curland. 1566.

Gustrow.

IOHANNES ALBERTVS, nat. 6. May 1590. unà cum fratre ut suprà dictum proscriptus. *Reformatam amplexus religionem* † 3. April. 1636.
Vx [1] Marg. Elisab. f. Christoph. D. Megap. * 9. Oct. 1611. † 1616.
(2) Elisabet. f. Maur. Land. Hass. * 1618. † 1625. άπ
[3] *Eleonora Maria* f. Christiani Principis Anhalt. * 7. May 1626. †

Ex. I. Conj.

Iohan. Christoph. n. & † 1611.

Soph. Elisab. n. 20. Aug. 1613. * Augusto D. Brunsv. 1635.

Christina Margar. n. 9. Mart. 1615. * (1) 1640. Franc. Alb. D. Lauenb. (2) Christiano patrueli D. Megap.

Carl. Heinrich nat. 1616. † 16.7.16. Dec.

Ex. III. Conj.

Anna Soph. n. 19. Sept. 1628.

Iohan. Christian. n 1629. † 1630.

Eleonora n. 1630. † 1631.

GVSTAV. ADOLPH. n. 26. Febr. 1633. A patruo in religione Evangelica educatus.
Vx. Magdal. Sibyll. f. Frider. D. Holst. * 1654. Nov. 28.

Ioan. Albert. n. 11. Dec. 1655.
filia n. Ian. 1657.
filia.

Louysa n. 1635.

familia, ad differentiam dicitur Hadamar, altera verò Dillenburg / ex qua eodem die, quem annotavimus, sessio & votum in Senatu Principum concessum fuit Principibus, Ludovico Henrico, Wilhelmo Friderico, Iohanni Mauritio, qui comprehenduntur sub illis, quos ex Familia Nassovica Imperator (in R.A. *de anno* 1654. §. *ult.* laut dero den 26. Monats Februarii (desselben Jahrs) an die Chur- und Fürstliche Collegia ertheilter resolution, in Fürsten-Stand erhoben.) Introductio more solito peracta, ac à Mareschallo Pappenhemio mandatarius præmemoratorum Principum locus sedendi indicatus, Hadamariensi immediatus post Principem de Dietrichstein / ante Principem Piccolomini; Dillenburgensibus autem post Piccolomini, ante Aversbergium.

Controversia Nassoviorum de Præcedentia cum Eggenbergio & Lobkovvicio.

II. Occupârunt quidem illi istas sedes, sed non sine querimonia & protestationibus. Ægrè enim tulerunt, quòd Domus Nassovica non solùm Principi Eggenbergio, ac Principi Lobkovvizio, verùm etiam duobus aliis præponeretur, ac ipsa quæ conjunctis sessionibus esse deberet, disjungeretur. Palàm quoque testati sunt, se familiis Principum Nassoviæ jus sartum tectum velle, & durante adhuc controversiâ, nec secundum constitutiones Imperii decisa, Eggenbergio, Lobkovvizio, nihil, tam respectu possessorii, quàm petitorii, concedere. Rationes, quibus præcedentiam sibi ante alios competere Nassovii probare contendunt, leguntur in literis ad Imperatorem datis 9. Maij 1653. Nempe 1. Daß das uhralte Hauß Nassaw von vielen hundert Jahren hero / nicht allein würckliche Sessionem im Fürstl. Collegio, sondern auch keinem Gräfflichen Hauß gewichen / als jedesmahls einen Fürsten an der Seiten gesessen gehabt.

2. Daß in dem Hauß Nassaw das Fürsten-Recht schon lange Zeit vorgewesen.

3. Daß dieses Hauß das Hertzogthumb Geldern / als Grafen und Hertzogen / 300. Jahr inn Besitz gehabt.

4. Daß das Hauß Nassaw Catzenelenbogen uber 300. fl. monatlich in der Reichs Anlag gesetzet; Dannenhero den jenigen / so umb ein geringes angeschlagen / respectivè noch niemahlen Sessionem im Reich gehabt / weder mit Land und Leuten / so immediatè von dem Reich zu Lehen gehen / qualificirt gewesen / zu weichen / und zwischen sich / als Fürsten einkommen zu lassen / disreputirlich / zumahlen die Nassawische Grafen durch erlangten Fürstenstand / da sie vorhin als Reichs Grafen / neben einem alten Reichs-Fürsten gesessen / nunmehr wieder herunder gesetzet / deterioris conditionis, als zuvor seyn müssen; zugeschweigen / daß sich die alte Fürsten ein mehrere Ehr das uhralte Hauß Nassaw / der langwürigen observantz gemes / und zwar auch im Fürsten-Stand / als andere jüngere Reichs-Ständ an sich sitzen zu haben / erachten werden.

III. Cæterùm, Principes Nassovienses, ut ex subscriptione Recessus Imperii de dicto anno 1954. cognoscimus, non uniformi utuntur titulo: Hadamarienses se profitentur Fürsten zu Nassaw / Hadamar und Siegen. Inter Dillenburgenses Ludovico Henrico attribuitur prædicatum Fürsten zu Nassaw / Grafen zu Catzenelenbogen / Vianden und Dietz / Herren zu Beylstein: Wilhelmo Friderico, Fürsten zu Nassaw / Grafen zu Catzenelenbogen / Vianden / Dietz und Spiegelberg / Herren zu Beylstein und Ließfeldt. Ioanni Mauritio. Fürsten zu Nassaw / Grafen zu Catzenelenbogen / Vianden und Dietz / Herrn zu Beylstein.

Titulus eorum.

IV. De Nassoviorum insigniis, & laude Höpping. (*in tract. de insign. cap. 6. part. 7. n. 893. & seqq. pag. 373.*) ita fatur: Ingens quidem Nassovicorum Comitum decus est, quod hi ex privilegio Caroli IV. Imperatoris sub dato Würtzburg / anno 1366. cujus copia anno 1571. 2. Octob. in causâ Gemein zu Weilmünster / Klägern / contra Graf Albrechten zu Nassaw Saarbrück / in Camera Imper. producta principali dignitate decorati, & in numerum der Gefürsten Grafen / adoptati fuerint: Ast longè majus Nassovicæ stirpis ornamentum censendum, quod inclyta & præcelsa domus Palatina non uno solùm necessitudinis vinculo, jam tum ab Adolpho fortissimo Cæsare deducto, illi juncta sit. Ab ejus enim filio Gerlaco ex Imagine Limpurgensi genito, ut Ludovicus Comes in Nassau Sarbrucken, Sarvverden &c. rectâ serie descendit; ita è nata ejusdem Mechtilde, Rudolpho II. Palatino nupta, Adolphus, Rudolphus, Rupertus, & inter hos Rex ejus nominis, & tota illa heroica Palatinorum, quotquot Dei gratiâ hodie florent, progenies uberrimè, fruticavit. Et cum Rupertus, senior inter Gerlaci Nassovici filios, Adolphum & Ioannem ineundæ divisionis auctor esset, & sequester, magni affectus in genus maternum testandi ergò, insignium Palatinorum partem, Leonem aureum inter duo cornua variegata in galea eminentem, ceu eximium quoddam arctioris conjunctionis, & clientelæ pignus perpetuò gestandum, feudi titulo concessit. (Freher. *in Epist. dedicat. Comment. ad Constit. Adolphi Regis, de Insulis Rheni &c. in Norimbergensi Curia An. Chr. 1293. promulgata.* Idem *lib. 1. orig. Palat. c. 13.*) Verùm, si ad Lazii tradita digitum intendimus, multò altiùs Leo Nassovius repetendus foret, & hæc Ruperti concessio magis quædam innovatio & auctio veterum, quàm planè nova armorum communicatio habenda videtur: Idque etiam, quod clypei Nassovici Leo non aureus, sed argentei coloris, cæruleo in spatio à Iohan. Textore (in Nassaw Chronic. *pag.* 60.) perhibeatur, cui, an in hoc indistinctè subscribendum, dubitat Höpping. Denique ex conventione cum Landgraviis Hassiæ Comites Nassovii obtinuerunt etiam Comitatus Cattimelobogensis titulum, & Leonis insignia. (Dresser. *part. 2. millen. 6. pag. 57.*)

Nassoviorũ insignia.

CAPUT XIX.

De Principe Piccolomini.

Quando Piccolomini in numerum Principum cooptatus?

I. AD intercessionem Statuum Piccolomini in classem Principum imperii relatus, deinde in eorum Sanatum receptus, & ad Sessionem & votum admissus fuit, an. 1654. durantibus Comitiis Ratisbonensibus. Utrumque patet ex subsequentibus, quorum primum est intercessio Statuum, de dato 1653. 12. Maij. Allergnädigster Herr / E. Kays. Mayest. geruhen Ihro durch beygehenden Einschluß mit mehrerm allerunterthänigst referiren zu lassen / was massen des Herrn Duca d'Amalfi Liebde und Fürstl. Gn. uns inständig belangt haben; Nach dem von E. Kays. Mayest. dieselbe auff des Heil. Reichs/ Churfürsten / Fürsten und Ständen / bey den Friedens Executions Tractaten zu Nürnberg versamlet gewesenen Rähten / Pottschafften und Gesandten / im Nahmen dero Principalen / Obern und Committenten / beschehenes allerunterthänigstes Anhalten und Bitten / wegen dero Ew. Kayserl. Mayest. und dem Reich / das gantze jüngst verlittene 30. jährige Kriegswesen über / so wol / als auch nachgehends / bey vorermeldten Friedens Executions Handlung geleister Trew, nutz, und ersprießlichen Diensten / in den Fürstenstand des Reichs erhoben worden / wir unsers orts daran seyn wollen / damit wolgemeldte S. Liebde und Fürstl. Gn. noch bey instehendem Reichstag / in würcklichem völligen Genoß / sothaner Kayserl. Gnaden und Fürstlichen Würden gelangen / in den Reichs-Fürsten-Raht / dem Herkommen gemäß / introducirt, und folgends zur Stelle und Stimm / gleich andern Reichs-Fürsten gewiesen werden möchte. Ob nun zwar uns zuforderst hierinnen zu Gemüht gangen / daß S. Liebd. und Fürstl. Gn. mit Reichs-Fürstenmässigen Gütern / wie bey dergleichen new angehenden Fürsten pro habilitatione ad votum & sessionem erfordert wird / annoch nicht versehen / und dahero die admission Ihro difficultirt werden möchte; Weiln doch Wir dabey befunden / daß es mit mehr wohl-und hochgemeltem Herrn Duca d'Amalf Lbd. und Fürstl. Gn. ein weit andere / und zwar diese Beschaffenheit habe / daß dieselbe von Churfürsten / Fürsten und Ständen von Nürnberg auß / ohnerachtet sie wohl gewust / daß S. Liebde und Fürstl. Gn. im Reich nicht begütert seyn / auch darzu so balden nicht würden gelangen können / E. Kays. Mayest in den Gedancken und Meinung / ohn anhängung einiger condition, dahin aller unterthänigst recommendirt worden / daß S. Lbd. und Fürstl. Gn. nicht nur mit dem blossen Fürsten-prædicat begnadiget / sondern zu dem Reichs-Fürsten-Standt erhebet / und aller deme annectirter Würdigkeiten / Dignitäten und Prærogativen / und consequenter mehr gemelter den Ständen allerunterthänigster intercession cum effectu geniessen möchten / darauff auch Ew. Kays. Mayest. die würckliche Erhöhung deroselben allergnädigst widerfahren lassen / und dahero Wir nicht sehen / wie S. Liebde und Fürstl. Gn. der würckliche Genoß der Fürsten-Würde / und prærogativ, mit fug länger entzogen werden könte / sondern der unvorgreifflicher und allerunterthänigster Meinung seyn / daß dieselbe gegen Außhändigung eines schrifftlichen Revers, daß sie sich mit Fürstenmässigen Gütern im Reich zu qualificiren / auch mit ein dem Fürsten-Stand proportionirten Anschlag in die Reichs Matricul eintragen zu lassen / sich bemühen wollen; falls aber solches in den Lebzeiten nicht geschehen solte / daß alsdann dero Erben / und Nachkommen / solcher admission ehender nicht geniessen und fähig seyn sollen / es haben sich dann dieselbe zuforderst mit dergleichen Gütern / und Fürsten-mässigen Anschlag zu genügen habilitirt, in den Fürsten-Raht einzunemmen seyen / auch der allerunterthänigsten Hoffnung geleben / E. Kays. Mayest. so wohl vor sich selbsten / als auch dem löbl. Fürsten-Standt / als welcher offtmahl und hochgedachten Herrn Duca d'Amalfi Lbd. und Fürstl. Gn. krafft mehrgedachter von Nürnberg auß abgelassener intercessionalien, zu allen Fürstl. Würden / vor sufficient und qualificirt allschon erkennet hat / dahin anzuweisen / allergnädigst geneigt seyn werden. Als ersuchen und bitten Ew. Kays. Mayest. vor uns / und im Nahmen unserer gnädigsten Herren Principalen hiemit allerunterthänigst / sie geruhen in allergnädigster Erwegung vor angeführter Ursachen / und Motiven, dero hohen Kayserl. Vermittelung bey dem löbl. Fürsten-Stand dahin allergnädigst anzuwenden / damit offt wohlgedachter Herr Duca d'Amalfi Liebd. und Fürstl. Gn. in den Fürsten-Raht auff maß und weiß / wie vorgemelt / und gegen herausgebung des bedeuten Fürstl. revers admittirt werden / und seither / Ew. Kayserl. Mayest. und dem Heiligen Reich mit ohnerschrockener Darsetzung / Leib / Gut und Bluts geleister hochersprießlicher Diensten / noch in dero Lebzeiten sich zu erfrewen haben möge. Subsecutum est decretum Imperatoris sub dato 23. Iun. dict. anno 1653. in quo inter cætera. Haben Ihre Kayserl. Mayst. vorbesagten Directorio des Fursten-Rahts / davon zu dem end communication zuthun / allergnädigst anbefohlen / daß dasselbe die anwesende Fürsten und Stände / und der abwesenden Räht / Potschafften und Gesandten / dieser des Churf. Collegii so wol / als der Ständ von Nürnberg auß / an allerhochgedacht Ihrer Kayserl. Mayest. eingewendter selbst eigener intercessionalien, hinwiderumb erinnern / und von Ihrer Mayestät wegen ermahnen wollen / nach dem sie vorhero wol gewust / daß mehrermeldter Fürst Piccolomini im Reich nicht begütert seye / auch darzu sobald nicht würde gelangen können / und ihme gleichwol zu allen Fürstl. Würden sufficient und qualificirt erkennet /

daß

daß sie Seine Fürstl. Gn. und dero erklärten künfftigen Erben / (auff den Fall sie mit ehelichen Leibs-Erben / und D. [illegible] von dem Allmächtigen gesegnet werden solten) nemblich Herrn Franciscus Piccolomini, und auff dessen Linea herrührende primogenito, auff maß und weiß / wie vorgemeldt / gegen Herausgebung obgedachten revers, auch ihres theils zur Session und Stimm im Reichs-Fürsten-Raht / und zwar nach der Ordnung des von Ihr. Mayest. erlangten Reichs-Fürsten-Stands / admittiren.

Titulus & quota moderna Princi- pis Piccolo- minei.

II. Piccolomini usus fuit hoc titulo, Piccolomini d'Aragona, des H. Röm. Reichs Fürst / Hertzog zu Amalfi, Graf und Herr zu Nachod / Gratitz / und Hertzmanitz. Conferre Imperio obligatus fuit 3. equites, & 10. pedites, ac ad sustentationem judicij Cameralis 16. florenos. Duxit in uxorem Mariam Benignam, filiam Julij Henrici, Ducis Saxoniæ Lauenburgensis: Decessit autem ipse anno 1656.

CAPUT XXI.

De Pomeraniæ Ducibus.

Nomen Pomeraniæ unde.

I. NOmen Pomeraniæ quod attinet, Vandalice dicta est *Paamern*, *quasi terra maritima.*

Genealogia Ducum Pomeraniæ.

II. Genealogia horum Ducum extat apud Reüsnerum & Rittershusium, unde peti potest. [add. *Quia stirpe dd. [illegible] Ducum Pomeraniæ ultimus sustulit Bogislaus XIV. ann. 1637. desiit, ideo in adducenda Genealogia operosi esse noluimus, cupidum Lectorem ad Micrælij Syntagm. Histor. remittentes. Fuit autem primus illorum Ducum Suantiborus I. quo defuncto primum a liberis eius Pomerania divisa in citeriorem & ulteriorem & ita ipsa gens in duas familias divisa. Dein Mestevinus II. Cassubiorum, Henetorum & Pomerellorum Dux ultimus, cum heredes masculos non haberet, [illegible] agnatorum Pomeraniam, quæ Vistulæ adiacet. Primislao Poloniæ Duci legavit, quam etiam nunc Poloni tenent. Bogislaus I. dein a Polonis ad Imperium se convertens, a Friderico I. Imp. in Senatum Imperij adscriptus, ac Princeps Imperij pronunciatus. Ab hoc descendit Otto III. Dux Stetinensis, [illegible] ultimus [illegible] sine liberis ann. 14[illegible] mortuo, Fridericus II. Elector Brandeburgensis feudum velut vacuum ab Imperatore Friderico III. impetravit. Sed huic Pomeraniæ Duces in Vvolgast acriter restitere, legitimam a sanguine successionem præferentes. Res tandem ota [illegible] ut Brandeburgenses titulum Ducum Pomeraniæ usurparent, & [illegible] ex linea Pomeranorum [illegible] eodem modo, dicto succederent. Sub Philippo. I. dein Pomerania [illegible] Confessione reformata, eius Liberi [illegible] cum [illegible] Maria, [illegible] Saxoniæ Electoris filia [illegible] verba appreciatus fuit. In huius nepote Bogislao XIV. ann. 1637. linea Pomerania Ducum defecit, adeoque Brandeburgensis Elector Pomeraniam ex pacto sibi [illegible] Sed potentia armorum Suecicorum huic suis prævaluit. Sueci enim durante tricennali bello Pomeraniam sibi subijcientes, in Transactione Monasteriensi Pomeraniam citeriorem sibi pepigerunt (Vid. art. 10. Instr. Pac.) ac Electori Brandeburg. alia loca æquipollentia loco adiudicata. Vid. Burgold. p. 3. ad Instr. Pac. Disc. de Æquipollente Brandeburgico: Inhoc ceteraque, in dicto instrumento pacis contenta, amore pacis consensit Domus Brandeburgica, & abdicavit quoque titulum Principis Rugiæ, ac insignia, quæ Regno Sueciæ, & Successoribus eiusdem in Regnum, propria facta sunt. Sed eo damno maximo pari cedens asseretur, sibi retinuit titulum & insignia Ducatus Pomeraniæ, (ac ut Suecis usurpanda) atque ipsam ulteriorem Pomeraniam, cum omnibus appertinentiis, bonis, & iuribus secularibus & ecclesiasticis, pleno iure, tam quoad dominium utile, quam directum, Colbergum etiam cum [illegible] Episcopatu Caminensi, exceptis tamen locis quæ ut [illegible] Suecicæ Regni cessa. In [illegible] autem [illegible] ac Pomerania citerioris, atque Rugiæ Principatus, accepit ab Imperio Episcopatum Halberstadiensem, & Mindanum, confirmationem Dominij Episcopatus Caminensis, nec non expectantiam in Archiepiscopatum Magdeburgensem.*]

Quatenus appellare liceat à Pomerania Ducibus.

III. A Duce, seu Principe Pomeraniæ, appellatio ad summam trecentorum Florenorum aureorum, per privilegium a Carolo V. indultum, interdicta est, anno 1544. Quod si in rebus quis appelletur, ipse appellans principalis, in personam, aut si inexcusabiles sint causæ, per procuratorem suum, juramentum calumniæ & cautionem præstare tenetur, antequam appellationem prosequatur, ex alio privilegio, de ann. 1568. emanato. Quo de appellationis modo plura vide in der Pommerischen Gerichtsordnung *sub tit.* von Appellationen / §. Dieweil auch / &c. [add. *Hodie a Pomerania Suecica non amplius Spiram, sed Vvismariam appellatur per Instrum. Pac. 5 art. 10. Credo tamen ab Electorali Pomerania appellationes ad Cameram devolvi, quamvis Elec. Brand. privilegium illimitatum de non appellando habeat. Cæterum, quia extincta linea Brandeburgica 5 per art. 10. Instr. Pac. Pomerania tota ad Reges Sueciæ perveniet, Vvismariam, eo casu contingente, appellandum esset.*]

CAPUT XXII.

De Sabaudiæ Ducibus.

Genealogia Ducum Sabaudiæ.

I. GEnealogiam Ducum Sabaudiæ petere licet ex Rittershusio, Wagnero & alijs. [add. *Quod originem huius familiæ concernit, des [illegible] Bertholdo qui ex [illegible] Vitikindi Magni, Ducis Saxoniæ, prosapia genitus, [illegible] Sabaudicæ [illegible] radix est. Nam Bertholdus [illegible] in [illegible] Transjurana partem [illegible] qua Comitatus Maurianna, [illegible] Sabaudia vocatur, [illegible] occupationem obtinuit. Hic genuit Humbertum I. quem Henricus III. Imp. Comitem Maurianæ creavit, quo titulo [illegible] ad Amadeum VIII. fuit, quem Imperator Sigismundus Duce creavit, qui usque in præsentem dicti Duces, ut antea Comites, salutantur.*

Amadeus II. fuit primus Comes Sabaudiæ, Marchio Taurinorum & Segusianorum, Occupator Rhodi insulæ, quem Henricus IV. Imp. primum Imperij Vicarium constituit. Thomas deinde qui an. 1233. obijt, Pedemontanum Principatũ sibi bello vindicavit; nepos eum Amadeus III. Vallis Augustæ Petram & Chablasij Principatum acquisivit. Amadeus VIII. posteà primus Dux Sabaudiæ 1416. in Concilio Constantiensi à Sigismundo Cæsare creatus, Gebennensem sive Comitatum Genevensem, sive Niceæ Insubrum Principatum obtinuit. An. 1434. Eremitæ habitum tædio regiminis induit; ac Ripalia in Sabaudia lautè vivẽs (unde Gallorum phrasis faire ripaille) *filio gubernacula reliquit. Posteà Papa adversus Eugenium IV. electus, Felicis V. nomen adsumpsit, quam dignitatem novennio post Nicolao V. concessit. Ludovicus deinde, Amadei IX. frater uxoris ratione factus rex Cypri, quæ fuit Carelota, Ioannis Regis filia unica. Hoc regnum dein occupârũt Veneti; hodie verò occupatione hostili tenent Turca, controversia tamen de potiori iure in illud Regnum inter Sabaudum & Venetos remanente. Carolus I. dein Marchionatum Salucia occupavit. Carolus Emanuel I. dein Henrico IV. R. Gall. bello pace finito, Bressiam cedere coactus est. Olim Sabaudi tenuerunt etiam egregiam regionem* Pais de Vaud, *quam hodie iure belli Bernenses tenent. Pinarolum quoque cum Comitatu annexo in Diata monasteriensi ab Imperio Gallis cessũ. Vid. Inst. Pac. Gall.*]

Dux Sabaudiæ & Princeps Imperij & ab illo ferè omnia tenet.

II. Notabilia de Sabaudiæ Ducibus, sunt sequentia. 1. Der Hertzog von Savoyẽ ist des Heiligen Reichs Fürst vnd Lehenmann: R. A. zu Regenspurg *de ann.* 1541. §. Nach dem aber in dem des H. Reichs Fürst, und Glied: R. A. zu Speier *de ann.* 1544. *in proœm.* & multa ab Imperio tenet) [add. (1.) *Quinque Ducatus Sabaudiã: scil. Chables Aoste, Genevois & partem Montferrato. (2.) Tres Principatus, Pedemontium, Oneille, Bartellonesse. (3.) Quatuor Marchionatus; Suse, Iurée, Salusse, Ceve. (4.) Sex Comitatus; Murienne, Tarentaise, Nice, vercell, Ast, Tende.*] Inde est, quod in Camera conveniri, & ab eadem pro delicto, bãno potest subjici, ut factum legimus ann. 1525. 18. Decemb. (*Sympher. prætud. Cam. verb. bannum, p.* 56.) [add. *Vt maximè verò Sabaudiæ Dux plurima bona feudi nomine ab Imperio teneat, habet tamen & alia, quæ ad Imperium non pertinent: inter quæ etiam sunt Rocheveranum, Olmum & Cesola.* (*Vide instr. pacis, facta Monasterij Westphalorum an. 1648. inter Imperat. & Regem Franciæ, §. item conventum est, quod Dux Sabaudiæ, &c.*]

Est Vicarius Imperij & quæ sua ipsi hac ratione competant.

III. Est Vicarius Imperij. Cujus ex privilegij tenore famæ potest restituere, Et legimus, ipsum quoque creandorum Comitum potestatem sibi arrogasse; quemadmodum & Nobilium, & Marchionum creandorum potestatem ipsi tribuit Rolãdus à Valle (*cons. 4. n. 44. fol. 3.*) [add. *Thesaurus. Antonius Faber & alij Sabaudo summa Imperij iura tribuunt. Sed pugnant hæc, dum Esse superiorẽ in suo Ducatu, & esse alterius Vicarium in eodem. Putat Cassanus Sabaudum ob iuramentum fidelitatis quod Imperatori & Imperio præstat; non rectè constitui tanquam vasallum Imperij Vicarium. Cæterum contrarium patet ex A. Bulla tit. 5. Et vicarius quoque illi, cujus vices gerit, æqualis nõ est.*] Si Imperatorum inspicimus privilegia, dicendũ est, hunc Vicariatum saltem ad certam Italiæ partem restringẽdũ esse. Carolus V. *in diplomate de an.* 1521. 3. *Maij, ait, declaramus, Carolum Ducem Sabaudiæ, ejusque in posterum in hoc ipso Ducatu Successores masculos, legitimos fuisse, esse nunc, & in futurum fore veros sacri Imperij Vicarios, præsertim in Civitatibus, & Diœcesibus Lugduni, Matisconi & Gratianopoli, in quantum sub Imperij districtu, ac terris ipsius Ducatus Sabaudiæ eadem Diœceses Lugd. Matiscon. & Gratianopolitanensis consistunt; prout, & secundum quod in privilegiis Caroli IV. & Maximiliani continetur, nemini que alteri liceat ipso Vicariatu, in dictis terris & limitibus ipsius Ducatus Sabaudiæ uti, &c.* Idem Imperator in confirmatione sua *ann.* 1530. 5. *Martij*, declarat Episcopatum Burgensem sub & in Vicariatu Imperiali Ducis Sabaudiæ quoque comprehendi, quoad ea, quæ à Sacro Imperio moventur & dependent. Ac iterum, in diplomate de an. 1555. 6. Novemb. huic Vicariatũ subjecit Astensem, Niciæ, Vigintimilliensem, Glandavẽsem, Vencensemq; Diœceses. Rudolphus autẽ II. *an.* 1608. *ult. Martij* extendit ad Episcopales Albenghæ, Albæ & Aquasũ Diœceses, quoad Comitatũ Tendæ, Mentonũ, Roccabrunum, Pornassium, & Dolcem aquam, eorumq; pertinentias, tũc recenter à Duce Sabaudiæ acquisitas, aliaq; loca in illis diœcesibus ad eundẽ spectantia. Ferdinandus II. *an.* 1632. 7. *Aug.* eundem extendens ad omnia & singula oppida, castra, pagos & villas, omniaque & singula loca, quæ Duci Sabaudiæ vigore pacificationis Ratisbonensis an. 1630. die 13. Octobris, inter Imperatorem, & Serenissimi Franciæ Regis Christianissimi Plenipotẽtiarios, ad hoc deputatos Commissarios conclusæ, & subsecutorũ tractatuum, ex Ducatu Montisferrati assignata consignataque, & tradita fuerunt; Videlicet Trinum, Triecerium, Palamollium, Fontanetũ, Blanlatum cum Carpaneto, Liburnum, Salugias, Verrolengam Rondillorum, Vulpianũ, Zoglirium, Marcenascum, Caluzium, Cæsdiã, Barronum, Cucelias, Orinum, Lusilias, Montalengum, Rivaram, Furnum, Roccam de Corio, Corium cum cæteris omnibus oppidis, quæ sunt citra flumen Padi, exceptis Mosãno, Balzõla, Villanova, Grãgiis, & locis Abbatiæ Lucedij, sitę in Monteferrato; ultra Padum verò Beusaicum, Cavagnolium Montentum, Lautianum, Sanctum Sebastianum Castagnetum, Sanctum Raphaelem, Cimenam, Castigllonum, Cordovam, Sulcias, Bullolinum, Platium, Martorengũ, Tonengum, Cinlanum, Moncuccum, Vergnanum, Polianum, Mondonium, Berlanum, Albugnanum, Pinum Insulam, Sanctum Damianum, Guarenas, Roccam Calicij, Cilicrium, Somanum, Verdunum, Barrolium, Boliam, Grinlanas, Pernum, Burgum malum, Benevellum, Rodum, Rhodellum, Guitaseccã, Cameranã, Camuna, Dianum, Albam cum Montelupo, & Barbaresco, &c. ac disponit; ut Sabaudiæ Duci, Hæredibus, Agnatis ac Successoribus ejus, in dicta parte Montisferrati, quo ad loca modo enumerata, omne

Vicariatus Sabaudi non est generalis per totam Italiam.

jus,

quod Romani Imperatores & Reges in illis prætenderunt & habuerunt, & ipse, (Ferdinandus) sacrumque Romanum Imperium de jure, vel consuetudine habere posset, competat, & ad illum, & illos spectet & pertineat, præfataque pars Montisferrati sub, & in Vicariatu Imperiali generali, Sabaudiæ Ducibus concesso, quo ad dicta loca, eorūq; pertinētias, comprehēdatur.

Cæterum vis hujus Vicariatus est, *quod Archiepiscopi, Abbates, Religiosi, Prælati, & alij homines & personæ, nobiles & ignobiles, dictarū Diœcesium, & Civitatum infra limites prædictos existentes, omnia homagia, fidelitates, subjectiones & obedientias, ad quæ & quas Sacro Romano Imperio tenentur, & astricti pro feudis temporalibus, quæ ab ipso Sacro obtinuerunt Imperio, Duci Sabaudiæ & suis in perpetuum Successoribus tanquam dicti Sacri Imperij Vicariis, & vice Romanorum Imperatorum & Regum facere, præstare & recognoscere teneantur, infra terminum per ipsos Imperatores in literis suis stabilitum* : Ita loquitur Carolus V. *in confirm. privileg. Carolo Sabaudiæ Duci facta, an.* 1521. 3. *Maij*. Additque: *In vim hujus privilegij decernimus, quod omnes Appellationes à quibuscunq; Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus, Prælatis, & eorum locum tenentibus, Judicibus secularibus, infra terminos & limites prædictos constitutis, ad audientiam & tribunal præfati Ducis Sabaudiæ & Successorum suorum, interponi debeant, modis & forma, in privilegio Caroli IV. Prædecessoribus suis concesso Pragæ sub Anno M.CCCLVI. comprehensis, iisdem plenam & omnimodam potestatem ex certa nostra scientia, consilio & deliberatione prædictis, concedentes universas & singulas Appellationū causas, à prædictis, & eorum quomodolibet actoribus, sive reis, criminales aut civiles, vice nostra audiendi, cognoscendi, terminandi, sententias ferendi, & executioni demandandi, omniaque alia & singula faciendi, etiamsi mandatū exigerent speciale, quæ in his nos ipsi faceremus, aut facere possemus, si illas personaliter tractaremus, ratas habituri sententias, quas ipsi justè tulerint, pœnasque quas contradictoribus duxerint infligēdas; & ne iura regalia cæteraq; ad Imperiū spectantia, quæ prædictis Ducibus & Comitibus Sabaudiæ fuerūt per Imperatores tradita & infeudata, in ruinam, aut alienas manus deveniant, volumus ea omnia & singula per dictū Ducem, ejusque Successores, & non aliā, regi & gubernari, eisque vice nostra uti, & gaudere; si autē aliqua ex iisdem distracta fuerint, seu quomodolibet usurpata, volumus ea retrahi & reduci ad dictorum Ducum Sabaudiæ, Sacrique Imperij Romani commodum, juxta tenorem & formam privilegij Maximiliani Imp. Avi nostri dati in Tmbst. Præterea, ne dictus Dux Sabaudiæ in vero dicti Vicariatu Imperiali, illiusque regimine quomodolibet turbetur, quoscunque Comites Palatinos, per Nos aut Antecessores nostros in terris & Dominiis dicti Ducatus discurrentes & accedentes, tenore præsentium revocamus, cassamus, & rescindimus, prout in alteris literis præinsertis continentibus à Cæsare Maximil. Avo nostro præfato emanatis latius continetur, &c.*

Maximiliani I. Imper. privilegium, cujus hic meminit Carolus V. datum fuit anno 1503. 15. *Octobr*. hoc tenore.

Maximilianus divinâ favente clementiâ Romanorum Rex, semper Augustus, ac Hungariæ, &c. Universis & singulis hujus paginæ seriem inspecturis notum fiat & manifestum; Postquam Augusti nomen suscepimus, & ad culmen Regij throni sumus provecti, vestigia sacrorum Romanorum Imperatorum & Regum possetenus insequentes, Nostrâ Cæsareâ præcincti dignitate, plures creavimus Nostri Sacri Palatij Comites Palatinos, cum potestate legitimandi Bastardos, & Notarios creandi Imperiales, non intendentes, quod iis datâ facultate abuterentur, sed rectè procederent tramite; attamen nuper ex parte Illustris Philiberti Sabaudiæ Ducis, S.R. Imperij Principis, & Vicarij perpetui, Generi nostri charissimi, Nobis expositum fuit, quemadmodū hujusmodi Comites apud terras, civitates & dominia sua accesserunt, & de præsenti sunt, qui sub clypeo tam per Nos, quàm Antecessores Nostros in ipso S.R. Imperio, impertita facultatis, ut asserunt, plures commiserunt abusus, & quàm plures inhabiles, tam ad legitimationem, quàm ad creationem Notariorum habilitaverunt, legitimaverunt & creaverunt, in maximum autoritatis & jurisdictionis ipsius Sabaudiæ Ducis præjudiciū, & subditorum suorum detrimentum, &c. Et post. Quoscunque Comites Palatinos, per Nos & Antecessores nostros sic, ut præmittitur, creatos, eisque datam facultatem, tam in ditione ipsius Sabaudiæ Ducis existentibus antecedentibus, quā discurrentibus, tenore præsentium revocamus, cassamus & rescindimus: ita, quod deinceps quoque modo penes Dominia ipsius Ducis Sabaudiæ, mediata & immediata non possint ipsi Comites creati, & creandi ad executionem iis impertita aut concedenda gratiæ, & facultatis in subditos ipsius Ducis mediatos & immediatos procedere, nisi de ipsius Sabaudiæ Ducis, & suorum speciali, & expresso cōsensu, literisque suis de placito super his obtentis, prohibentes eisdem Comitibus creatis, sub pœna perpetua Nostra indignationis, ne ulterius se nominent Comites Palatinos, aliquamque iis datam facultatem penes ipsius Sabaudiæ Ducis Dominia exequantur. &c.

IV. Der Hertzog von Savoya sitzet vor allen Fürsten in Italien / auch vor dem Hertzog zu Florentz selbsten: dann Pius V. in seiner Bull / durch welche er Cosmo dignitatem Magni Ducis conferires, hat diese prærogativam familiæ Sabaudicæ vorbehalten. (Ita legitur im Bericht auf die Baierische Anhaltische Cantzley *pag.* 4.) Bossius (*tit de Principe n.* 113.) quærit, *an Dux Mediolani præferendus sit Sabaudo, in sedendo, eundoque?* & respondet, videri Sabaudum præferendum, quia primùm fuerit factus Dux, quàm Mediolanensis, qui non habet investituram à Cæsare de hoc Dominio, nisi à paucis annis. Præferri autem eum, qui prius adeptus fuit dignitatem. Sed hoc non obstante, veritatem videri in contrarium, cum non consideretur persona horū Ducum, & dignitas in jus respectu acquisitionis, per ipsosmet factæ, sed consideretur dignitas antiquior. Unde, cum primò fuerit provincia Mediolanensis in Ducatum erecta, tempore Ducis Iohannis Galeacij Vicecomitis, quàm provinciæ Sabaudiæ, ut hi-

Ius præcedentiæ Sabaudi.

Controversia præcedentiæ inter Ducem Sabaudiæ, Mediolanensem & Mantuanum.

ftoriæ oftendunt, præferri Mediolanenfem Ducem. *In tomo decimo* du Mercure François *p.* 150. *& feqq.* legimus, Mantuanum de paritate cum Sabaudo contendiffe, fed hanc imparitatem, hifce potiffimum fundamentis, docere voluiffe. I. ultra fexcentos annos familiam Sabaudicam ftatus fuos tenuiffe, & adminiftraffe, ac à tempore Beraldi Saxonis, hucusque, (puta ad annum, de quo agit Mercurius Gallicus) numeraffe viginti octo principes, capita, hoc eft, feptendecim Comites (ex quibus novem fuerint Duces Chiablenfes & Auguftæ) & undecim Duces Sabaudiæ, quibus fi Chiablenfes & Auguftæ jungantur fuiffe viginti Duces. Præterea Ludovicum fuiffe Regem Cypri. De Mantuano autem hiftorias teftari, quod anno 1327. Ludovicus Gonzaga, civis Mantuanus, natus matre ex familia S. Martini, fubdita Sabaudis, oriunda, temporis occafione & favore fortunæ Mantuam fibi fubjecerit, quam ejus pofteri tenuerint fine particulari dignitatis titulo usque ad annum 1433. Fuiffe enim tunc primum Iohannem Francifcum Gonzagam creatum Marchionem Mantuanum, ab Imperat. Sigismundo, quando iam multos ante annos Sabaudia in Ducatum erecta. Continuaffe hunc Marchionis titulum in tribus fucceffotibus fubfequentibus, quartum autem, Fridericum nomine, Ducem creatum ab Imp. Carolo V. anno Chrifti 1530. II. familiam Sabaudiæ octies, matrimoniis ultro citroque contractis, Imperatoribus affiniatæ junctam reperiri, quater Orientalibus, quater itidem Occidentalibus, quinquies Regibus Galliæ, decies quater Regij fanguinis Principibus, quinquies cum familia Auftriaca (numeratis etiam Imperatoribus, & Regibus ejusdem domus,) femel Regi Aragoniæ, iterum femel principi eiusdem fanguinis, bis Regi Caftiliæ & Legionis, bis Regi Portugalliæ, femel Regibus, Poloniæ, Angliæ, Scotiæ, Cypri, Bohemiæ, ter autem Regi Sicliæ & Hierofolymitano. Mantuanam domum nulli Regum dediffe coniugem, nec ab ullo accepiffe, exceptis tribus folùm cafibus; quorum unus noftris contigit temporibus, quando Imp. Ferdinandus II. coniugem ex ea duxit, cæteri tunc, quando Imp. Ferdinandus I. Catharinam filiam in matrimonium dedit Francifco, Mantuano Duci, eoque fine liberis mortuo: Leonoram, alteram, filiam, Guilhelmo, fucceffori in dicto ducatu. III. Rempublicam Venetam, & Gubernatores Ducatus Mediolanenfis, Duci Sabaudiæ titulum Eminentiæ (*Altezza*) attribuere, Mantuano verò, titulum Excellentiæ. Emanuelem Philibertum Duci Mantuano dediffe, in literis, titulum Excellentiæ, & recepiffe ab eodem titulum Eminentiæ. Ipfum quoque Regem Hifpaniæ Philippum Carolo Emanueli Duci Sabaudiæ, In Hifpaniam matrimonij contrahendi causâ advenfanti, obviam iviffe, dextrum latus conceffiffe, fimulque titulo Eminentiæ mactaffe. Non obftare quod idem Philippus, in fequenti die poft contractum matrimonium, & poftea femper, Sabaudum generum fuum, Vos, vel Dominum filium compellaverit; majoris enim honoris & familiaritatis causâ id factum fuiffe, cum eum pro-prijs filiis & agnatis parem habuerit. Verum quidem effe, Regem Hifpaniarum, antequam hoc matrimonium contraheretur, Sabaudiæ Duci titulum Illuftriffimi dediffe, tunc Mantuano minorem, nempe multùm Illuftris. Nec ullum unquam, ex Mantuæ ducibus, apud Reges Hifpaniæ titulum Illuftriffimi obtinuiffe, præter Ferdinandum, ultimo hoc tempore, quo inter Hifpanum, & Sabaudum bellum geftum fuit. Eundem quidem Hifpaniæ Regem, Legato Sabaudiæ Ducis, in facello Bafilico noluiffe certum affignare locum; fed id factum non fuiffe, quod Sabaudum Mantuano parem æftimaret, fed quod eum, tanquam familiarem, & æque ut Archiducem, tractare vellet. Sabaudum habere fedem certam in facello, Venetiis, in Gallia, Româ; Mantuanum autem in nullo facellô Regio. IV. Sabaudum antehac obedientiam folenni cæremoniâ offerentem Pontifici, (poftquam non alibi quàm in atrio, ubi Reges eandem offerunt, *nella sala Reggia*, eam præftare fuftinuit, & à Papa repulfam tulit, omnino ceffavit offerre,) receptum fuiffe in atrio Ducali (*nella sala Ducale*) Mantuanum verò ne nunc quidem ibi obedientiam fpondere, fed privatim in Camera Pontificis, nec Confiftorio præfente. V. Fruftra adduci, Imp. Ferdinandum II. titulo Eminentiæ, falutaffe Ducifsam Mantuanam, tempore nuptiarum: Etenim fi hoc veritati congruum fit, credibile fieri, Imperatorem refpexiffe ad familiam, unde oriunda, & quod inde fororem Archiduciffam attingeret, vel civilitate, quâ plurimos fuperavit, ftimulatum, mollebri fexui honorem majorem, pro more magnatum obtuliffe. VI. Quod pro Mantuano dictum, Mediolani moris fuiffe, alternative illum cum Sabaudo ad folennia vocari, id pugnare cum praxi & notoria veritate.

V. Sabaudiæ Ducum fymbolum eft annulus D. Mauricij Thebæorum legionis Ducis, & Martyris, quem Petrus, primus Allobrox impetravit à Cœnobiarcha Mauriciano. *Symbolum Sabaud.*

VI. Amadæus IV. Magnus dictus, liberatâ infulâ Rhodo anno 1310. ab obfidione Turcicâ, ab Equitibus Hofpitalariis accepit fcutum, & crucem albam [add. *Chrifti vexillum Amadæus Sabaudiæ Dux, extincto Rhodiorum Principe, Turcis ab urbe & Infula feliciter repreffis infignibus intulit. Chaffana in Catalog. Glor. Mundi p. 1. concl. 75.*] cum quatuor iftis literis F. E. R. T. (id eft, Fortitudo Ejus Rhodum Tenuit) & à Venetis, quibus confœderatus, fuscepit alas victoriofas, & fignum S. Marci, ad galeæ ornatum; Scuti porrò infignia, cum Saxonicis mifcent; nempe fcutum rutaceum. [add. *An.* 1633. *Dux Sabaudiæ poftquam Concionator publicâ concione Regni Cypri fucceffioni ad ipfum pertinere afferuit, coronam Ducalē apertam claudi atque in Regiam converti curavit. Mercur. Gall. Tom.* 19. *num.* 663.] *Infignia Sabaudi.*

VII. Du-

Sabaudia Dux individuus. VII. Ducatus Sabaudiæ inter cohæredes individuus est, & soli debetur natu grandiori.

Quomodo plantata Sabaudia creverit VIII. Amadæus IV. seu Magnus, Sabaudiæ tunc Comes, adjecit suæ ditioni forum Sebusianorum [add. *Sive Brixiam Delphinatium, Bresse.*] cum Borgeo Comitatu, Sibyllæ uxoris dotem eatimidm [add. *inter Ararim & Rhodanum siti hi duo Comitatus.*] sub annum 1280. ut *Allobrogica* Paradini *Historia* expressum est (c. 86. *lib.* 2.) Oliverius porrò Marchianus narrat, Amadæum I. Allobrogum Ducem, armis evicisse Subalpini agri Principatum (*Piedmont*) adeòque Philippum Mariam, Mediolani Ducem bello vexâsse, ut ab eo donationem extorserit Vercellensis Comitatus, & Civalij oppidi, circa annum 1430. (*lib.* 1. *comment. cap.* 6.)

Prætensio Sabaudi in Civitatem Genevam. IX. Genevam civitatem ad se pertinere contendunt Sabaudiæ Duces, utriusque partis rationes promit Iacob. Aug. Thuanus (*histor. lib.* 125. *pag.* 934. *edition. Aurelianensis.*) Geneva, quam ex veteri inscriptione, civitatem equestrem olim dictam volunt, post eversum Imperium Romanum & novum à Francogallis nostris in Occidente fundatum, sub ejus patrocinio diu libertatem servavit, bicipitis aquilæ, cujus imago etiam nunc pro valvis majoris templi visitur, & ad Caroli Magni tempora refertur, aliis veluti defensa, quousque exortis in Imperio discordiis civilibus, cum à Cæsaribus desereretur, ad Episcopos, quorum tunc etiam in iis, quæ ad civilem jurisdictionem spectabant, magna autoritas erat, confugit. Dein nova inter Episcopos ipsos, & vicinos Sabaudiæ Comites suborta dissidia, urbem miseram semel atque iterum incendio vastatam, varia peste deiltraxerunt. Iuris autem,

Fundamenta Sabaudi. quod Sabaudus sibi arrogat, hæc ferè testimonia, & argumenta ante triennium statim post pacificationem Vervinienſem, cum Octobri mense Hermancæ ab utraque parte conventus indictus esset, ejus delegati in medium afferebant: Petrum videlicet ex antiquo Genevensium Comitum stipite ultimum anno 1392. 24. Martij heredem universalem instituisse Humbertum Villarij Comitem, ea sorore nepotem, qui post avunculi mortem ad Genevensem Comitatum crevit, & ejus investituram à Venceslao Cæsare 5. tertio post anno exeunte obtinuit. Humbertum dein 1400. post anno, mense Martio, morientem, cum nullos ex se natos haberet, posthumos instituisse, & iis deficientibus Odonem Villarium patruum, qui cum hereditatem anno sequenti adiisset, 5. Augusti mox Comitatum Genevensem titulo venditionis in Amadæum Sabaudum transtulisse. Amadæum autem, ut emptionem à se factam novo jure confirmaret, ejusdem Comitatus denuo investituram à Sigismundo Cæsare impetravisse, anno 1422. 10. Cal. Septembr. Cum verò de Comitatu Genevensi, quasi morte Petri ad Imperium devoluto, ab Imperiali Syndico controversia Amadæo facta esset; & Arausionensis Princeps eundem Comitatum, quasi Petri ab intestato heres, vindicaret, Sigismundum apocha secreta Amadæo cavisse, si sententia secundum Imperialem fiscum ferretur, fore, ut jus omne, quod in Comitatum Genevensem, tanquam Imperij beneficiarium, ipsi competebat, ei successoribusque ejus bonâ fide attribuerêt. Quod cum contigisset, Sigismundum post sententiam latam novo instrumento apocham ratam habuisse, & anno sequenti 9. Cal. Novemb. Comitatum Genevensem Amadæo concessisse, & Arausionensi interdixisse, ne Comitis Genevensis titulos Sabaudo attributos sibi in posterum arrogaret. Ea de re publicum instrumentum confectum anno 1424. 4. Cal. Iun. Iam verò ante Sabaudiæ Principes omne supremum dominium, jurisdictionem, ac jura regia, quæ Imperio in eo competebant, à Cæsaribus habuisse, & Vicarios Imperij constitutos, Episcopo Genevensi mandatum curavisse, ut Principes Sabaudiæ, tanquam perpetuos Imperij Vicarios, coleret. Id a Carolo IV anno 1366. decretum, cum jam antè anno ejusdem seculi 56. idem Carolus constituisset, ut appellationes à Genevensibus interpositæ coram Sabaudiæ Duce, tanquam Imperij vicario, disceptarentur. Id jus à Maximiliano Cæsare in Comitatum Genevensem, & nominatim in civitatem Genevam, ejusque territorium Sabaudiæ Duci concessum esse, diplomate ea de re condito 3. Eid. Maias anno 1519. Secundum hæc anno decimo post, pridie Non. Decemb. à Carolo V. mandatum Genevæ Civitati, ejusque Episcopo fuisse, ut omne obsequium Carolo Sabaudiæ Duci deferrent. Quod & idem Carolus anno sequenti, cum Vicarij titulo, aliisque juribus plenius designatis confirmavit; instrumento ea de re facto 3. Eid. Martias. Idem juris sub Ferdinando, & Rudolpho Cæsaribus fuisse, nec tantùm Sabaudiæ Principes jure ab antiquis Genevæ Comitibus deducto, & à Cæsaribus addito Vicarij titulo confirmato niti, sed etiam ad illud Sanctæ Sedis Apostolicæ autoritatem accedere. Nam Leonem X. anno 1515. diplomate idem jus Carolo Sabaudo tribuisse, & ab eo tempore Petrum Balmam urbis Episcopum, ac ejus successores, citra controversiam omnem fidei sacramentum dixisse. Ita antiquorum Comitum, Episcoporum, sanctæ Sedis Apostolicæ, Imperij jura, in Sabaudiæ Duces cumulata, totoque eo tempore, eos etiam ex Genevensium, ea ipsius Episcopi consensu, omnia supremi imperij jura in urbe exercuisse, Gubernatores, Iudices, lictores & apparitores, cum Sabaudiæ insignibus instituisse, arcem & palatium in ea habuisse, monetam cudisse, delictorum gratiam fecisse; denique nullum non supremi Principis munus obiisse, usque ad annum 1535. quo mutatâ religione, & civili administratione, Carolus simul, & Episcopus, & Imperator, & Pontifex, omni jure suo spoliati sunt. Contrà Genevensium delegati disputabant, & testamenta, hereditatum aditiones, repetitas altius Ducum origines, jurium cessiones, investituras, missas facientes, ex iis nihil

Fundamenta Genevensium. adversus Civitatis libertatem colligi aiebant, aut sequi, Comites Genevæ dictos, seu potius

Genevensis territorij, quidquam juris in civitatem habuisse; Quin potius eos semper Episcopis & Ecclesiæ fidei sacramentum dixisse, & utrinque beneficiarios per quadringentos amplius annos fuisse, Civitatem verò ipsam semper liberam & Imperialem fuisse. Id ex Friderici Ahenobarbi diplomate anno 1153. ad Arducium Episcopum directo, patere, quo confirmantur libertates illius Ecclesiæ, & contra earundem violatores bonorum proscsiptio sancitur, parte Imperiali Cameræ, parte ipsi Genevensi Ecclesiæ adjudicata. Eundem Fridericum nono post anno, cum Bertoldus Zeringensis Dux ab eo Vicarij Imperij titulum impetrasset, quem in Gebennesij Comitem transferre cogitabat, utrumque coram S. Imperij Principibus increpitum, etiam jure suo, quod subreptitiâ fraude quæsiverant, privasse, & supremum dominum denuo Episcopo ejusque successoribus attribuisse: ita ut ne de consensu quidem eorum auferri ab Ecclesia posset. Id pragmatica sanctione in comitiis Imperij coram Zeringensi, & Gebennesij Comite, consentientibus & deprecantibus, decretum. Anno demum 1186. Guilhelmi tanquam Episcopi, & Ecclesiæ Gebennensis beneficiarij, omnem ditionem Nantelino Episcopo, sententia in ipsum mense Septembri lata, adjudicatam fuisse: post cessa dein Sabaudiæ Comitibus à Gebennesij Comitibus jura & actiones, semel atque iterum Sabaudos cum Episcopo anno 1219. & 1290. transegisse, & se beneficiarios Episcopi & Ecclesiæ Genevensis professos esse; alia & fidei Episcopo à Comitibus anno 1346. & 1405. juratæ Instrumenta extare. Et cum inter Blancam Gebennesij Comitissam, & Amadæum Sabaudiæ Comitem de Principatu Gebennesij, utrius esset, ambigeretur, & uterque Episcopo illius ergo fidei sacramentum dicere separatum ostenderet, negatam eam ab Episcopo gratiam; quousque de jure ipsorum certò constaret: ex eo liquere, diploma à Wenceslao à Sigismundo Cæsaribus, aliaque Imperiali autoritate subnixa instrumenta, Sabaudiæ Comitibus concessa annis 1315. 1422. & duobus sequentibus, nullum præjudicium Ecclesiæ, & Civitati Genevensi facere potuisse; neque plus eos juris in Ecclesiam & Civitatem habere, quàm à Gebennesii Comitibus acceperint. Nam non Genevæ eos Comites, sed Gebennesii dictos, antiquorum documentorum fide constare, in quibus & plerumque nomen ab amanuensibus, usu tunc inter eos recepto, contractum reperitur, ità ut eos non urbis, sed circumpositi territorii Dominos fuisse appareat. Nec obstare diplomata Caroli IV. anno 1355. & undecim post annis concessa, quibus Celsitudinis suæ decessoribus vicarai Imperialis titulos & jura regalia attribuuntur & confirmantur; nam ea alterius, & multò antiquioris diplomatis, à Friderico Ahenobarbo facti, autoritate subverti, quippe cum minimè æquum sit, ut rescriptum non auditis partibus, & à Cæsare obnoxio in gratiam cognatione conjuncti Principis obreptitiâ fraude, nec servato juris ordine concessum, tam solenni Friderici judicio partibus auditis, & in publicis Imperii comitiis reddito præpolleat; Id ipsum Carolum vidisse, qui se importunis cognati Principis precibus victum ei Vicarii Imperii dignitatem concessisse postea professus est; Et cum rem eam Imperio summè detrimentosam agnosceret, contrario rescripto anno sequenti dignitatem illam Sabaudiæ Comiti abrogâsse, & jura pristina tam Episcopo quàm Civitati, quam nobile Imperii membrum vocat, competentia denuo confirmasse; & anno demum 1377. cum Carolus IV. & Gregorius XII. P.R. urgerent apud Comitem, ut declarationi, quâ Vicarii dignitas revocabatur, pareret, tandem eum acquievisse, eaque de re publicum instrumentum confectum fuisse. Itaque cum eandem dignitatem postea anno 1400. Wenceslaus in Amadæum VIII. qui primus Sabaudiæ Dux creatus fuit, contulisset, clausulam adjecisse, quâ nullum Episcopo ejusve successoribus & Civitatis libertatis præjudicium propterea creatum iri, significabat; postea Sigismundum eam rursus dignitatem Amadæo abrogasse, eique enixè Imperâsse, ne quid contra jura regalia & libertates Ecclesiæ Genevensis, quam insigne Imperii membrum itidem appellat, attentare præsumeret: id anno 1412. & 1420. decretum. Itaque Ludovicum Sabaudiæ Ducem, anno 1455. enixè officialibus suis mandâsse, ne quid in Genevæ civitatis libertates, ac jura admitterent, & quæque adversus ea facta unquam fuissent, irrita esse voluisse. Idem Carolum II. Sabaudiæ Ducem anno 1489. constituisse. Nec proinde in contrarium Maximiliani, Caroli V. & Rudolphi diplomata adduci posse, quippe partibus non auditis, & per errorem concessa, totque pragmaticis antiquioribus cum causæ cognitione factis repugnantia, & posterioribus ab eodem Carolo conditis abrogata; nam eum à Gallis minimè metuentem anno 1530. publico instrumento monuisse Genevenses, ne quid in perniciem Episcopi, Ecclesiæ, ac Civitatis à Sabaudiæ Ducibus inducti facerent; atque anno decimo post, cum jam unà cum religione civilis administratio mutâsset, eos denuo monuisse, uti pristinam jurisdictionem, & libertates à decessoribus suis Genevæ tanquam civitati Imperiali concessas, tuerentur. Nec pluris faciendam ea in re Leonis X. P. R. autoritatem, quippe qui nec competens partium judex sit, nec auditis partibus de causa pronuntiaverit: Nam Caroli astu, qui opima sacerdotia, Petro Balmæ erepta, vi majore retinebat, id Episcopo assentiente, ut suum recuperaret, ab amico Pontifice & nihil Principum gratiæ negante, diploma hoc emendicatum fuisse; nihilque juris per illud Sabaudiæ Ducibus accessisse & aliunde constare, quousque in generali & libero Concilio de potestate Romanæ Sedis, in dubium merito à compluribus revocata, decretum sit, plerasque civitates & provincias Imperiales apud Helvetios, in Germania, Belgio; multa etiam regna, ut Anglicanum, Scoticum, Danicum,

nicum, Saecicum, sexaginta abhinc annis à Pontifice defecisse, nihilque eius autoritati, aut Episcopis Praesulibusque Pontifici, subditis deferre; idque ut facere possent; prudentissimè in Imperii comitiis, ac praecipuè Norimbergae anno 1532. decretum esse; & tamen si prisca repetantur tempora, Hadriani IV. anno 1157. & Sixti IV, anno 1483. rescriptis, privilegia ac libertates à Friderico Ahenobarbo concessas, & revocationes memoratas vicarii Imperialis à Carolo IV. factas confirmari; & Felicem V. antea Amadaeum dictum, & Sabaudiae Ducem, insigni diplomate anno 1444. libertates & immunitates Civitatis laudare, & copias a Genevensibus submissas non ex officii necessitate, sed amicè & pro iure foederationis & viciniae concessas interpretari. Quod verò additur, plures civitatis Episcopos Sabaudiae Principibus fidei sacramentum dixisse, id nec documentis certis probari, nec vero simile fieri, cum tot contraria instrumenta in medium afferantur; neque si qui fuerint, qui metu, aliave de causa tam ignaviter peccaverint, in argumentum duci posse, aut quidquam juris id Sabaudiae Ducibus tribuere, cum disertè Friderici diplomate cautum sit, ne Episcopi supremum illud dominium alienare possint, idque ipsi se religiosè servaturos Civitatis Syndici statim in inauguratione sua promittant; neque proinde, nisi insigni perjurio, ab ea, veluti cum Civitate inita pactione, recedere valeant. Idem transactione inter Iohannem Patriarcham Constantinopolitanum, Genevensis Episcopatus Administratorem, & Syndicos Civitatis temporibus Martini Pontificis anno 1420. prid. Calend. Mart. facta confirmari; & multa in contrarium produci documenta, quibus de jure ac libertate Civitatis, & de fide, à Comitibus Gebennesii & deinde à Sabaudiae Principibus, jus ab illis habentibus, praestita Ecclesiae Genevensi, constat. Nam Thomam Mauriennae Comitem, à quo Principes Sabaudiae, qui hodie sunt, genus ducunt, anno 1211. instrumento publico profiteri, regalia jura ad Ecclesiam pertinere; Guilhelmum deinde, octavo post anno, contractu cum Amadaeo Episcopo Genevensi inito, se tanquam hominem ligium sub eius defensione subiecisse, & investituram ab eo cum annulo, tanquam beneficiarium accepisse. Humbertum Episcopum, quinto rursus post anno, cum Amadaeo Gebennesii Comite ita transegisse, ut Episcopo omnem jurisdictionem, monetae, portorii, pastionis, proscriptionis, & hujusmodi jura competere agnoverit. Humbertum denique Granmontanum Episcopum cum eodem Amadaeo anno 1255. itidem transegisse, eaque pactione convenisse, ut nihil juris in civitatem Comes haberet: secundum haec sententia Imperiali Guilhelmo Lornaeo Episcopo, tanquam supremum dominium habenti, ob non praestitam fidem ab Humberto Villario Gebennesii Comite, & debita jura minime persoluta, praefecturam Terneriam adjudicatam, anno 1398. Calend. Octobris. Amadaeum deinde VIII. de quo diximus, ratione Gebennesii Comitatus Episcopo fidei juramentum solenni ritu ante majus altare S. Petri dixisse. Ad jus itidem supremi dominii confirmandum non mediocriter facere, quod cum Syndici Civitatis quasdam circa pontem Arvae terras à Moncanuti Regulo emissent, Ludovicus Sabaudiae Dux, Felicis P. filius, non solùm venditionem ratam habuit, sed omne jus in illas, quod habebat, supremi domini ultro cessit, id procul dubio non facturus, si cum hominibus suis, hoc est, beneficiariis contraxisset. Idem & foederationes cum Amadaeo Comite à Genevensibus anno 1285. & postea cum Episcopo & Ecclesia ab Amadaeo eodem & Hugone Delfino Fossiniaci Regulo anno 1307. initas arguere. Demum temporibus Petri Balmae Episcopi, de quo jam dictum est, & ex ejus consensu foedus ictum cum Bernatibus & Friburgi pago. Et cum Sabaudus de jure suo, in Helvetiorum pagos, & S. Galli foederatos, & Valesiae arbitros, tam ab ipso quam à Civitate delectos, compromisisset, sententiam anno 1531. secundum Genevenses Syndicos latam esse, & inter bellì à Francisco I. adversus Carolum Sabaudiae Ducem conjunct.m. cum Bernatibus, Friburgi pago, & Valesianis suscepti, causas numerari, quod ille Genevensium libertatem oppressum iret. Itaque Henricum III. ejus nepotem anno 1579. renovato cum Bernatibus & Solodurnensibus foedere, in eo Rempublicam Genevensem comprehendisse, ejusque patrocinium ab eo tempore Reges Christianissimos suscepisse. Postremo quod de ingressu, de arce, & in urbe Principum Sabaudiae habitatione, ac monetae jure, gubernatorum & apparitorum institutione, gratiarum beneficio, ab altera parte addebatur, sic Genevenses diluebant, ut dicerent, neque arcem unquam eos in urbe habuisse, & quae vocatur ab illis arx, pro carcere publico olim fuisse. Idem quantum ad gubernatores & apparitores spectabat, dictum intelligebant: de monetae autem jure distinguendum ajebant: nam jus monetae nunquam in urbe, tantum in S. Gervasii suburbio, loco, qui vulgo monetae campus dicitur, Comitibus fuisse, cum effigie & inscriptione S. Petri, cujus memoriae majus templum consecratum est, ut vel ex eo appareat, Comites Ecclesiae beneficiarios esse, & conditione adjecta, ut puram monetam cuderent, & Episcopus dimidiam emolumenti partem caperet; Quod ex fidei à Ludovico Sabaudo tanquam Vaatensis pagi Regulo praestitae, instrumentis annorum 1308. & 1343. patet. Eodem pertinere protestationes ab Audomaro Episcopo anno 1396. interpositas, quod Amadaeus VII. Sabaudiae Comes monetae Anicii cudendae sibi jus sumeret; Quo & patet, ipsum Amadaeum amicè rogatum, ac quid contra Ecclesiae jura attentaret, benignè annuisse. Neque item de gratiarum beneficio convenire; cum contrà constet, anno 1453. reo à Syndicis civitatis ad mortem damnato Thomam

Episcopum vitæ gratiam fecisse. Et si quid tale Sabaudiæ Principes fecisse comperiantur, id jure ad præsens honorificè ab Episcopis delatò factum, non ut ex eo illi jus perpetuum sibi arrogare possent. Quod idem de habitatione in urbe dici possit, quod nunquam nisi precariò, & concessione ad tempus illis licuit, ut in ea tanquam in alieno territorio suburbicariæ regioni, quæ ipsorum erat, jus dicerent. Id ex actis compluribus, ac libellis annorum 1460. 1469. 1508. 1513. 1517. probari, quibus Sabaudiæ Principes ad jus subditis suis dicendum, statuta publicanda, sibi & ministris suis in urbem venire ut liceret, à Senatu & Syndicis petebant, minimè id facturi, si ullam in ea jurisdictionem habuissent. Et hæc ita utrinque in partes jactata possessionis commodo semper penes Senatum Genevensem pro juris certi titulo remanente, adeò ut cum quinto post anno Quintili mense ad Iuliani-fanum delegati de pace convenissent, nullâ jurium reservatione factâ Sabaudus consenserit, ut pax cum Genevensibus facta Verviniensi pacificatione comprehensa intelligeretur. Præter ea, quæ modò memoravi, scriptor ampullatus *Equitis Sabaudi*, qui Butetus Claudi Buteti à nostro Ronsardo ob doctrinam olim laudati F. esse perhibetur, multa instrumenta ac documenta cumulat, quibus Comites Genevæ, tanquam Sabaudiæ Comitum beneficiarios fidei sacramentum iis dixisse confirmat, ut Amadæo II. circa annum 1190. Petro item Thomæ F. anno 1366. ac Amadæo Magno anno 1387. ac sexto post anno in celebri non solùm Franciæ, sed Germaniæ procerum conventu, cùm ambigeretur de Comitatu Genevensi, cui ejus ratione fides deberetur, secundum Sabaudiæ Principes pronunciatum fuisse. Deinde cum Delfino Viennensi Amadæus Gebennæ Comes fidem obstrinxisset, instrumento ea de re solenni confecto, anno 1329. fidem debitam Amadæo V. Comiti Sabaudiæ denuo præstitisse, & vigesimo sexto post anno Delfinum juri per contractum illum quæsito publicâ testatione, cui Iohannes Rex per Æmarum, Valentiæ & Diæ Comitem, a se delegatum intervenit, renunciâsse; secundum hæc Amadæum à Carolo IV. Cæsare jura a Delfino cessa eodem anno impetrâsse. Quod verò posteà anno 1401. Amadæus VIII. ab Odone Humberti Villarii F. Gebennæ Comitatum comparaverit, & annò decimosexto post à Mahaltide, id non eò factum, quòd non anteà supremum ejus dominium obtineret; sed quòd complures adhuc essent illo in tractu Reguli, qui, quamvis fidem Sabaudiæ Principibus deberent, & præstarent, tamen jus illud per proprietatem & singularium rerum possessionem multifariam indies imminuebant; quos proinde Genevensi ditione expelli Sabaudiæ Principum maximè intererat. Verùm hæc & alia scripto illo comprehensa inter alias personas acta absentibus Episcopis, neque consentientibus, & Butetus ipse, sive quis alius libri autor est, ingenuè fatetur, jus supremi dominii in Civitatem Genevæ Episcopos semper controversum Sabaudiæ Principibus reddidisse, ac penes se retinuisse, donec mutatâ religione Syndici, qui sub Episcopali autoritate libertatem anteà tuebantur, proprium illud sibi fecere, & electis Episcopis sub Imperii patrocinio, cuius insignia monetæ suæ ab eo tempore imprimunt, Rempublicam administrâtunt. | add. *Quomodo an. 1602. d. 12. Decemb. Sabaudus nocturnis insidiis urbem contra jura gentium aggressus exponit idem Thuanus. Cæterùm Deus mirabiliter servavit urbem, dum noctu explosa bombarda ad portam novam scalæ muro appositæ, quæ etiamnum in armamentario ostenduntur, fregit, unde hostes recedere coacti sunt. Singulis annis adhuc dicto die ob liberatam urbem Deo agunt gratias Genevenses. Vocant festum ascensionis scalarum. Ni fœdus cum Bernensibus & Tigurinis hanc civitatem contra potentissimos vicinos hactenus stabilivisset, forsitan dudum libertatem cum servitute commutasset.*

Notandi hic versus Chrostonici de aggressione urbis Genevensis:

MenSIs Vt à ChrIstò LVX SeXta Vocat
LapSI hostes (CaLIsnoCte GeneVæ tVI.]

TRAITTE' DE PAIX fait & conclu à S. Iulien le 21. de Iuillet 1603. Entre Son Altesse de Savoye, & la Seigneurie & Republique de Geneve.

AV Nom de Dieu, Amen. Comme ainsi soit que pour la pacification des troubles advenus au mois de Decembre 1602. entre Tres-haut, Trespuissant, & Serenissime Prince, Monseigneur Charles Emanuel par la grace de Dieu Duc de Savoye, &c. & les Seigneurs de la ville de Geneve, Et pour eviter aux sinistres consequences & effects de la continuation d'iceux, auroit semblé bon aux Magnifiques & puissans Seigneurs des cinq louables Cantons de Glaris, Basle, Soleurre, Schaffuze, & Appenzell, du sceu & consentement des Magnifiques & puissans Seigneurs des autres Cantons, de deleguer leurs Nobles & prudens Ambassadeurs, Sçavoir pour Glaris les Seigneurs Iean Henry Schwvartz, Lieutenãt: & Nicolas Schuler, Landshauptmann: pour Basle les Seigneurs Iacob Götz, & André Ryff Conseillers de ladite ville: pour Soleurre, les Seigneurs Pierre Surs, Banderet: & Iean Iacob de Stal, Chevalier, & Boursier de ladite ville: pour Schaffuze, les Seigneurs George Meder Bourgmaister, & Henry Schwvartz Docteur ès droicts, & conseiller de ladite ville: pour Appentzell, les Seigneurs Vlrich Näf, Landaman: Iean de Ham Chevalier, Landaman, & Banderet: & Sebastian Thorig aussi Landaman, & Banderet dudit Canton, par devers Son Altesse, ou bien Monsieur d'Albigny son Lieutenant general deçà les monts, & lesdits Magnifiques Seigneurs de Geneve, Lesquels Sieurs Ambassadeurs s'y seroyent du consentement

ment des parties employés d'une bonne, & Helvetique volonté, Pource est il qu'apres plusieurs assemblées & conferences sur ce tenues à S. Iulien, par l'heureuse, intercession, & à la contemplation desdicts Seigneurs Ambassadeurs, ont les Illustres Seigneurs Charles de Rochete Seigneur du Donjon & de la Forest, premier President de Savoye, & Claude de Pobél Baron de la Pierre & Chambellan de S. A. deputés de Sadite A. suivant le pouvoir dont la teneur est inserée au bas du present acte, & les Nobles & prudens Seigneurs Dominique Chabrey, Michel Rozet Sieur de Chasteau-vieux, & Iaques Lect Docteur és droicts & Seigneur de Confignon, tous trois anciens Syndiques & Conseillers de ladite ville de Geneve, Iean Sarazin Docteur és droicts Conseiller & secretaire d'estat de ladite ville, & Iean de Normandie Docteur és droicts, & Conseiller au grand Conseil de ladite ville, deputés d'icelle, Ont advisé, conclu, & arresté comme s'ensuit.

I.

Que le commerce & traffic demeurera libre d'une part & d'autre, tant pour les personnes, que pour toutes sortes de marchandises, vivres, bleds, vins, & autres denrées, en tous les estats de S. A. sans aucune prohibition, restriction, ou limitation.

II.

Auquel commerce neantmoins ne s'entendra compris le sel, l'usage & debitement duquel ne sera permis dans les estats de S. A. sinon de celuy des greniers de sa gabelle, & à la forme de ses Edits.

III.

Pour celui qui sera necessaire aux citoyens, bourgeois, habitans, & sujets de Geneve, hors les estats de S. A. & riere les terres & villages de S. Victor & Chapitre & maisons y enclavées, pourront lesdits de Geneve le faire transmarcher par dessus les estats de Sadite A. sans y commettre abus.

IV.

Toutes procedures faites contre ceux qui ont contrevenu aux Edits de Sadite A. pour le regard dudit sel, comme de mesmes pour le commerce & transmarchement des graines & denrées, toutes peines & amendes encourues pour les faits susdits sont dés à present declarées nulles, de nul effect & valeur, reservées celles qui se trouveront jugées par autorité de la Chambre des comptes de Savoye, executées & payées par les accusés & condamnés.

V.

Les biens, fruicts, & revenus d'Armoy, Draillans & autres lieux riere le Duché de Chablaix, & bailliages de Ternier, & Gaillard, possedés par les Seigneurs de Geneve en l'année mille cinq cents huictante neuf, lors de l'ouverture de la guerre, leur seront promptement rendus & restitués sans nulle difficulté, (pour iceux recueillir entierement chacun an) avec restitution de fruicts & arrerages dés la publication de la paix de Vervins mille cinq cents nonante huict.

VI.

De mesmes sera rendue & restituée par lesdits de Geneve la ville de S. Genis, & ce qui en peut despendre, en l'estat qu'elle se trouve de present, sans rien y alterer, ou innover en quelque chose que ce soit.

VII.

Et pour ce qui concerne les terres de S. Victor & Chapitre, toutes choses demeureront d'une part & d'autre en mesme estat qu'elles estoyent lors de l'ouverture de ladite guerre en l'annee mille cinq cens huictante neuf, sans rien innover en sorte quelconque.

VIII.

Est accordé de la part de S. A. pardon & abolition generale à tous ses sujets qui ont porté les armes pendant les guerres & suivi le parti de Geneve, sans qu'eux ni les leurs en puissent jamais estre recerchés, ni molestés en leurs personnes ni biens. Et ce faisant seront remis & restablis en la possession & jouissance de tous leurs biens, non obstant tous arrests & sentences de confiscations qui pourroyent contre eux avoir esté rendues pour ce regard, lesquels arrests & sentences dés à present demeureront nulles, & de nul effect. Bien entendu, qu'en cest article ne seront compris les crimes commis hors ledit parti.

IX.

Et quant à ceux qui sont sortis pour la religion refugiés à Geneve, ils pourront revenir en leurs biens & maisons, & y demeurer vivans selon les Edits de S. A. Et en cas qu'ils vueillent faire profession d'autre religion, il leur est permis de iouir & disposer de leurs biens, & de revenir en leurs maisons, & y demeurer quatre fois l'année, sept iours pour chasque fois, & ce à l'intercession desdits Seigneurs Ambassadeurs.

X.

Tous ceux qui sont & seront citoyens, bourgeois & habitans de ladite ville de Geneve, ne pourront eux ni leurs serviteurs & domestiques estre troublés ni inquietés pour cause de leur religion, pendant qu'ils seiourneront dans leurs maisons & biens situés dans les estats de S. A. Ains y pourront vivre & demeurer en la mesme liberté que par ci devant, à la charge de ne dogmatizer.

XI.

Les citoyens, bourgeois & habitans de ladite ville de Geneve suivant les concessions & anciens privileges des Serenissimes predecesseurs de S. A. seront desormais exempts de tous daces, peages, traverses, demi pour cent, sur les estats de S. A. (reservés les droits des tiers Gentilshommes particuliers tels qu'ils ont esté par ci devant) en consignant toutesfois les marchandises à tout le moins par les lettres de voicture & facture, sans qu'il soit loisible aux daciers & peagers de Sadite A. de faire ouverture des caisses, coffres, paquets, tonneaux, ou balles desdites marchandises, sinon en cas de fraude & abus. Et quant à la consignation de l'or & de l'argent monnoyé & non monnoyé, lesdits de Geneve en demeureront exempts, fors des sommes qui excederont cinquante escus, lesquelles pour eviter abus, & pour la seureté desdits marchands de Geneve devront estre par

eux declarées dans ladite ville à celui qui sera deputé par la Seigneurie à ces fins, lequel en communiquera le registre au procureur patrimonial de S. A. lors qu'il luy sera demandé.

XII.

Comme semblablement suivant les mesmes privileges demeureront exempts lesdits de Geneve de toutes tailles, contributions, levées de graines, imposts, rations, decimes, & de toutes autres charges tant ordinaires qu'extraordinaires pour leurs biens qu'ils possedent à present riere les estats de S. A. Et sont toutes saisies & subhastations faites pour raison desdites tailles, contributions, rations, & levées pendant les treves declarées nulles. Au cas que les conditions desdites treves ayent porté de ne lever aucunes rations, ou contributions, &c. Et quant à celles qui auroyent esté faites pour lesdites contributions, rations, ou arrerages deus pour le temps de la guerre, elles tiendront sauf aux proprietaires de rentrer dans leurs fonds, en rendant les deniers, despens, & tous legitimes accessoires, demeurans les autres saisies & subhastations faites depuis ladite Paix de Vervins, nulles.

XIII.

Tous abbergemens quels qu'ils soyent faits par les Magnifiques Seigneurs de Berne, pendant la tenue des balliages tiendront, & si aucuns s'en trouvent spoliés au prejudice desdits abbergemens ils seront reintegrés avec restitution de fruicts.

XIV.

Ne seront decernées aucunes prises de corps, ou adjournements personnels contre lesdits de Geneve, sinon pour matiere extraordinaire, & non pour choses legeres, & seront faits tous adjournemens tant ou matieres criminelles que civiles és personnes des accusés, ou deffendeurs s'il est possible, & à faute de ce, à leurs domestiques. Et ne trouvans ni les uns ni les autres, se feront en domicile par affixion de copie & notification à quelcun des voisins, & non és lieux limitrophes.

XV.

Confiscations n'auront lieu d'une part ni d'autre, faites à l'occasion de ceste derniere guerre: & quant à celles de la precedente, tant pour le regard desdits de Geneve, que ceux qui ont suivi leur parti, sera faite restitution des biens immeubles à la forme du traicté de Vervins. Et quant aux debtes actifs pour raison desquels ne seront intervenus arrests ou jugemens, estans encor les sommes en estre, sans quittance authentique faite par ci devant, elles pourront estre exigées & demandées, sans neantmoins aucun renfort de monnoye, ni interests.

Depuis, sçavoir le 3. Iuin. 1604. par interpretation de cet article la perte & renfort de monnoye & interests, a esté restrainte au seul cas des debtes en partie confisquez, & dont partie a esté payée reellement au Prince en vertu de ladite confiscation, & l'autre partie recelée par les debiteurs, de laquelle partie recelée & encor deué lors du present traitté ne sera payé aucun renfort de monnoye ni interest. Mais de tous autres en sera deu renfort de monnoye, & interest à forme du droit. Et ainsi en a esté accordé.

XVI.

Les jugemens rendus par lesdits de Geneve en derniere cognoissance pendant la tenue d'aucune partie des Balliages en jugement contradictoire, comme aussi toutes autres sentences rendues par juges inferieurs non suspendues par appellations et devant relevées, ensemble toutes subhastations faites pendant ledit temps tiendront, & sortiront leur entier effect.

XVII.

Tous jugemens rendus d'un costé & d'autre pendant ceste derniere guerre en contumace, ou avec procureur non fondé, sont dés à present declarés nuls & de nul effect.

XVIII.

Les provisions & sentences obtenues contre ceux de Geneve pour les biens & fruicts Ecclesiastiques par eux possedés en ladite année 1589. demeureront pour ce regard nulles & de nulle valeur.

XIX.

Se contente S. A. de ne faire assemblée de gens de guerre, ni fortifications, ni tenir garnisons à quatre lieues pres ladite ville de Geneve.

XX.

Tous prisonniers qui n'auront accordé de leur rançon, seront mis en liberté de part & d'autre, le jour apres la publication du present traitté, en payant raisonnablement leurs despens.

XXI.

Tout ce que ladite ville de Geneve aura receu dés l'an 1589. soit en leds, dismes, censes, & revenus seculiers ou Ecclesiastiques demeurera au profit de ladite ville. Et ne pourront les particuliers estre recerchés pour en faire derechef payement, & tiendront les investitures que les particuliers ont obtenues desdits de Geneve, sans qu'ils soyent tenus d'en prendre de nouvelles, reservé neantmoins ce qui auroit esté prins & retiré en temps de paix,

XXII.

Lesdits de Geneve, comme aussi tout le contenu au present traitté, demeureront compris au traitté de paix perpetuelle de Vervins, suivant la declaration & patentes de Sa Majesté Treschrestienne du 13. d'Aoust mil six cens & vn. Es lequel traitté de Vervins s'entendra confirmé, non obstant la prise des armes, & tous actes d'hostilité survenus dés le mois de Decembre de l'année derniere: la memoire desquels & de toutes aigreurs demeurera à jamais esteinte & abolie: & tous entrepreneurs, & perturbateurs du repos public seront punis & chastiés comme infracteurs de la Paix.

XXIII.

Sont reservés au present traitté de la part de S. A. nostre S. Pere le Pape, & le Sainct Siege Apostolique, l'Empereur, & le S. Empire, les deux Rois, & les traittés que Sadite A. a avec la Couronne d'Espagne, & les Magnifiques Seigneurs des Ligues. Et de la part desdits de Geneve sont reservés l'Empereur, & le S. Empire Romain, Sa Majesté Tres-chrestienne, lesdits Magni-

Magnifiques Seigneurs des Ligues, & les alliances & traittés qu'ils ont avec la Couronne de France, & les Magnifiques & puissans Seigneurs des louables Cantons de Zurich & Berne.

XXIV.

Promettent lesdits deputés de S. A. de rapporter la ratification & approbation du present traitté au pied d'iceluy dans six iours prochains, & de plus de le faire emologuer & interiner és Senats & Chambres des comptes de Sadite Altesse deçà & delà les monts dans deux mois aussi prochains, sans payement d'aucuns emolumens.

Fait, passé, arresté & conclu à S. Iulien le 21. de Iuillet stil nouveau, mil six cens & trois.

ROCHETTE. POBEL.
CHABREY. ROSET.
LECT. SARAZIN.
DE NORMANDIE.

Teneur du pouvoir des deputés de Sadite Altesse.

CHarles Emanuel par la grace de Dieu Duc de Savoye, Chablais, Aouste, & Genevois, Prince & Vicaire perpetuel du S. Empire Romain, Marquis en Italie, Prince de Piedmont, Marquis de Saluce &c. A nos treschers bien aimez & feaux Charles de Rochette nostre Conseiller d'estat & premier President de Savoye, & Claude Pobel Baron de la Pierre nostre Conseiller d'estat, desirans tousiours de preferer le repos public à toutes autres considerations de nostre particulier interest, & eviter par ce moyen les mauvaises consequences de la guerre: Et estant vraisemblable que si nous venons à condescendre à un traitté d'accommodement avec ceux de Geneve, ils y entendront aussi volontiers de leur part, pour eviter les dommages & inconveniens qu'ils pourroyent encourir par la suite d'une ouverture de guerre. Pource est-il qu'estant à cet effect requis de nommer & deputer personnages qui comparoissent de nostre part au lieu de S. Iulien, assigné pour telle conference, Confians en vos prudences, fidelité & integrité, Nous vous avons choisis & deputés, choisissons & deputons par ces presentes signées de nostre main, pour comparoir en nostre nom audit lieu aux fins de traitter avec eux d'une paix, ou d'un mode de vivre, Avec pouvoir & autorité que nous vous donnons de proposer, traitter, resoudre, promettre & faire tout ce que vous iugerez estre de nostre service, & convenir pour la perfection dudit traitté. Promettans en foy & parole de Prince d'avoir à iamais pour ferme, stable, & agreable tout ce que par vous sera fait, traitté, promis & resolu en ce que dessus, circonstances & dependances, & de le ratifier, sans permettre que iamais il y soit contrevenu directement ou indirectement en maniere que ce soit: De ce faire vous avons donné, & donnons plein pouvoir, autorité & mandement special par cesdites presentes, Pour corroboration desquelles, nous y avons fait apposer le grand seau de nos armoiries, & contresigner par l'un de nos secretaires d'estat. Donné à Thurin le 25. iour du mois de Fevrier 1603. signé Charles Emanuel; & au dessous, Visa Provana; & plus bas Roncas, & seellé en placart en cire rouge.

Teneur du pouvoir des deputés de la Seigneurie de Geneve.

NOus Syndiques, petit & grand Conseil de Geneve, Estans requis d'adviser avec les Seigneurs deputés de S. A. de Savoye suivant leur pouvoir expedié à Thurin le 25. de Fevrier dernier à quelque accommodement & moyens de paix, pour eviter les maux que la guerre traine apres soi, Par meure deliberation, preferans le repos public à nostre particulier interest, & estans suffisamment informés de la suffisance, fidelité & experience des Nobles & prudens Dominique Chabrey, Michel Roset, Iaques Lect, Iean Sarazin, & Iean de Normandie nos feaux Conseillers, Les avons commis & deputés, Commettons & deputons par ces presentes pour en nostre nom comparoir au lieu de S. Iulien, conclurre & accorder avec les deputés de Sadite A. des articles de ladite paix, iceux signer en nostre nom afin qu'ils vaillent à perpetuité promettans de les ratifier toutes fois & quantes. De ce vous donnons plein pouvoir, autorité & mandemens special par ces presentes Données sous nostre seau commun & seing de nostre secretaire ce 24. Iuin. 1603. Signé Gautier, & seellé en placart de cire rouge. (Suivent apres les signatures des deputés de part & d'autre.) Rochette, Pobel. Chabrey, Roset, Lect, Sarazin, De Normandie. (Puis est escrit.)

Pour avoir esté presens & mediateurs les Nobles, prudens, & tres-honorés Seigneurs Ambassadeurs des Magnifiques & puissans Seigneurs des Cantons de Glaris, Basle, Soleurre, Schaffuse & Appenzell, & en tesmoignage de la verité des choses traittées, ont lesdits Sieurs Ambassadeurs signé le present traitté. Et y seront apposés les seaux des Magnifiques Seigneurs des Cantons susdits, signé.

Hans Henrich Schwartz,
Nicolaus Schuler,
Iacob Göz,
Andreas Ryff,
Pierre Siry,
Iean Iaques von Staal,
George Meder,
Henrich Schwartz,
Ulrich Naf,
Iehann von Heimen,
Sebastian Thorig.

Ratification de S. A.

NOus Charles Emanuel par la grace de Dieu Duc de Savoye, Chablais, Aouste, & Genevois, Prince & Vicaire perpetuel du S. Empire Romain, & de Piedmont, Marquis de Saluces &c. Ayant le susdit traitté pour agreable en tous & chacuns les poincts & articles y contenus, Avons iceux, tant pour nous, que nos successeurs à l'advenir quelconques approuvé, ratifié, & confirmé, approuvons, ratifions,

& confirmons par ces presentes, & de cinq promettons de bonne foy & parole de Prince garder, observer, & entretenir inviolablement, sans jamais y contrevenir directement ou indirectement en maniere que ce soit. En tesmoin dequoy nous avons signé cesdites presentes de nostre main, & à celles fait mettre nostre seel, & contresignées par nostre premier secretaire d'estat. Donné à Thurin le 24. Iuillet 1603. signé Charles Emanuel; & au dessous Ulsa, Pravana, & plus bas Roncas. & seellé du grand seau en cire rouge pendant en queue blanche.

RATIFICATION DE GENEVE.

NOus Syndiques, petit & grand Conseil de Geneve, Ayons veu tous les articles du traitté conclu & arresté au lieu de S. Iulien le 21. de ce mois par les Seigneurs deputés de S. A. de Savoye & les nostres en la presence & par l'entremise des Seigneurs Ambassadeurs des cinq Cantons de Glaris, Basle, Soleurre, & Appenzell, par meure deliberation de nostre Conseil, Avons iceluy traitté de S. Iulien approuvé, ratifié, & confirmé en tous ses poincts & articles, comme par vertu des presentes nous l'approuvons, ratifions, & confirmons pour nous & les nostres à l'advenir quelconques, promettant l'observer & garder inviolablement, faire observer & garder sans y contrevenir directement ou indirectement en maniere que ce soit. En foy dequoy avons donné les presentes sous nostre seau & seing de nostre secretaire d'estat. ce 28. de Iuillet 1603. signé Gautier, & seellé.

VERIFICATION DV SENAT de Savoye.

Extrait des Registres du Souverain Senat de Savoye &c.

LE Senat, veus les articles & traitté d'entre S. A. & les Syndiques, petit & grand Conseil de la ville de Geneve en date du 21. Iuillet dernier, à iceux articles & traitté emologué, & verifié, & interiné, dit & ordonné, que le tout sera registré ès registres dudit Senat pour y avoir recours par cy apres. Fait à Chambery audit Senat, & prononcé le 12. Novembre 1603. & plus bas, Collation faite, signé, Raimond.

VERIFICATION DE LA Chambre des comptes de Savoye.

Extrait des Registres de la souveraine Chambre des comptes de Savoye.

LA Chambre, veu le traitté d'entre S. A. & les Syndiques & Conseil de la ville de Geneve en date du 21. de Iuillet dernier passé: A iceluy traitté emologué & interiné. Ordonnant qu'il sera registré ès registres de ladite Chambre. Fait à Chambery au bureau des comptes, & prononcé le 14. Novembre 1603. & plus bas, Collation faite, signé Benoist.

VERIFICATION DV SENAT de Piedmont.

Il Senato Ducale de quà da Monti in Torino sedente.

AD Ogniuno sia manifesto che visti, & letti le capitoli presentati per il trattato con quelli di Geneva, & udito li fiscali nelle loro conclusioni, attesa la gussione di S. A. Serenissima, habbiamo ordinato & ordiniamo doversi, per quanto à noi spetta dette capitoli interinar, come gl' interiniamo, Mandando siano registrati nelli registri nostri per haverli all' avenire racorrerse se bisognera. Dat. in Torino nel Senato li vinti sette di Luglio mille sei cento quatro. Et plus bas, *Per l'Eccellentissimo Senato sudetto.* scellé du grand seau de S. A. en placart, & signé

ROLANDONO.

DEpuis pour plus grande asseurance & corroboration du present traitté, & suivant l'article dernier d'iceluy, les seaux desdits Magnifiques & puissants Cantons, de Glaris, Basle, Soleurre, Schaffuze & Appenzell, Vß Roden, & in Roden, ont esté apposés & attachés à l'un des originaux du present traitté, qui à cet fins leur fut porté & presenté de Canton en Canton par les deputés de la Seigneurie de Geneve au mois de Novembre mil six cents quatre.

CARLO EMANVEL per gratia di Dio Duca di Savoia Principe di Piemonte.

VEduta l'allegata supplicatione presentataci per parte de' Cittadini, Borgiesi & Habitanti della città di Geneva, & il tenore d'essa ben considerato: Raccordevoli dell' accordo da noi passato nel trattato di S. Giulien in detta supplicatione enuntiato à favore di detti supplicanti, In confirmatione & osservanza di esso con le presenti di nostra certa scienza & autorità propria, e col parer anco del nostro consilio inhibiamo alli accensatori delli nostri dacitii, pedaggij, traverse, e mezo per cento di molestar in modo alcuno realmente ne personalmente li sudetti Cittadini, Borgiesi, & Habitanti di Geneva trafficanti, e commerciantí ne' Stati nostri per il pagamento de' dacitii & dritti da essi per le dette imprese respettivamente pretesi: de qualsin virtu del sudetto accordo restano esenti & immuni. Così imponendone alli detti Accensatori loro agenti e posteri: & chi altro sia spediente perpetuo silenzo sotto pena di nullità di quanto seguira in contrario & altra à noi arbitraria. Mandando per tanto alle Camere nostre de conti di quà & di là de' monti, & altri à quali spettarà & queste perveniranno, che le osservino e facciano inseramente & inviolabilmente osservare alli sudetti supplicanti, senza metterci più difficultà, ne aspettarne replica. Perquanto stimano cara la gratia nostra. Che tale è la nostra mente. Date in Torino li vinti uno di Decembre mille seicento diecisette.

V[o]. ARGENTERO. GROTTIS.

V^a Coardo.
R^o Per Sicardo: Gioberti.

Per li Cittadini, Borgiesi, & Habitanti di Geneua, trafficanti ne' stati di V. A. Inhibitorie di Molestia per il pagamento de Dacii, Gabelle, Pedaggi, & mezo per cento, in osseruanza del accordo di V. A. nel trattato di S. Giulien............ Alli Accensatori.

Per Sicardo: Gioberti.
Magallis.

Serenissimo Signor.

P*Er il trattato di Santo Giuliano nel Cap. XI. & altri fu accordato da V. A. Serenissima alli Cittadini Borgiesi & Habitāti di Geneua immunita & esentione d'ogni Dacito, Pedaggio, Tratte, Gabelle, mezo per cento. & altri diritti & imposti nel traffico & commercio che essi farianonelli stati di V. A Ser^ma come tutto si vede approuato & interinato dalli magistrati si di quà che di là de' monti. Hora venendoli detti Cittadini, Borgiesi, & Habitanti Geneurini nelli stati di V. A si per spedire che comprare mercantie, tāto nella venuta che ritorno sono molestati per detti Dacii & altri diritti, massime nelli posti di Susa & Torino, & tra altri Ludouico Trambley, Gioan Flornoy, e Giacomo Burlamachi nenostante loro authentica attestatione d'esser Geneurini sono stati astretti di dare sigurta per detti diritti fin che fosse la detta esentione verificata. Ma per che non e mente di V. A. Ser^ma che resti violata la detta esentione, meno che s'alteri ne s'imponi sopra la liberta del commercio. Perciò facendo fede di detto trattato & attestatione si raccorre da V. A. serenissima.*

Supplicandola humilmente resti seruita inhibire ogni & qualunque molestia alli detti Cittadini, Borgiesi & Habitanti di detta Citta di Geneura trafficanti nelli stati di V. A. per le sudette tratte, dacii, gabelle, pedaggii, mezo per cento, & altri imposti & mandare douersi indillatamēte liberare li sudetti Ludouico Trambley, Gioan Florney, & Giacome Burlamachi & loro sigurta data per detti diritti con ordine all' Eccell^ma. Camera & altri Magistrati di far inuiolabilmente osseruar in tutto e per tutto la detta esentione, conforme il detto trattato. Il che dalla Bonta & Giustitia di V. A. Serenissima si spera.

S. A. manda alla camera che conforme al trattato di S. Giulien non gli faccia pagare, In Riuoli, li 21. Decembre 1617.

Crotti.

Charles Emanuel, par la Grace de Dieu, Duc de Sauoye, Prince de Piedmont &c.

A*Yās veu la requeste cy ioincte à nous presentee de la part des Citoyēs Bourgeois & Habitans de la Citte de Geneve & ayans biē consideré la teneur d'icelle: Estans memoratifs de l'accord par nous passé au traicté de S. Iulien mentionné en ladite requeste, En faveur desdits supplians en confirmation & observation d'iceluy par les presentes de nostre certaine science & propre authorité, & aussi avec l'aduis de nostre conseil, Nous defendons aux fermiers de nos daces, peages, traverses & demy pour cent de fascher en aucune sorte & realement ny personnellement les susdits Citoyens Bourgeois & Habitans de Geneve trafiquans & negotians dans nos Estats pour le payement des daces & droits par eux respectivement pretendus pour lesdites choses, desquels en vertu du susdit accord ils demeurent libres & exempts. Et par ainsi nous imposons aux susdits fermiers, à leurs agens & ministres & aux autres que requis sera, silence perpetuel soubs peine de nullité de tout ce qui se sera ensuivi au contraire & autre à nous arbitrale. Mandat partant à nostre Chambre des comptes deçà & delà les monts, & autres à qui il appartiendra, & à qui les presentes parviendront, qu'ils les observent & facent entierement & inviolablement observer ausdits suppliās sans y mettre plus difficulté ny attendre autre responce pour autāt qu'ils tiennent chere nostre grace, car telle est nostre intention. Donné à Turin le XXI. de Decembre mil six cent dixsept.*

C. Emanvel.
V^a Argentero.
V^a. Soardos

Persiçardo. Crotti.
Gioberti.

Pour les Citoyens Bourgeois & Habitans de Geneve trafiquans dans les Estats de V. A. Inhibitoire de molestes pour le payement des Daces Gabelles Peages demy pour cent en observation de l'accord de V. A. au traitté de S. Iulien........, aux fermiers.

solvii lib. quinquaginta

Locus sigilli. Argentero.

Persicardo.
Gioberti.

Per livre Çinquanta.
Magallis.

SERENISSIME SEIGNEVR.

P*Ar le traité de S. Iulien à l'article onzieme & autres fut accordé par V. A. S^me. aux Citoyens, Bourgeois & Habitans de Geneue immunité & exemption de tous daces, peages, traittes, gabelles, demi pour cent & autres droits & impots au trafic & commerce qu'iceux feroyent sur les Estats de V. A. Ser^me. comme le tout se void approuvé & interiné des Magistrats tant deçà que delà les monts. Maintenant lesdits Citoyens, Bourgeois & habitans de Geneue venans dans les Estats de V. A. tant pour debiter que pour acheter marchandises sont molestez tant à leur arrivée que retour pour lesdits daces & autres droits, & sur tout és lieux de Suse & Turin, & entre les autres Louys Trembley, Iean Fleurnois & Iaques Burlamachi, & ce non obstant leur attestation authentique d'estre de Geneve, ont esté contraints de donner caution pour lesdits droits, iusques à ce que ladite exemption fust verifiée. Mais parce que ce n'est pas l'intention de V. A. Ser^me. que ladite exemption soit enfreinte & violée, moins qu'elle soit alterée & qu'il soit innové sur la liberté du commerce: Pource en faisant foy dudit traitté & attestation, on a recours à V. A. Ser^me.*

La suppliant humblement qu'il luy plaise faire inhiber & defendre toute & chacune sorte de molestie & fackerie ausdits Citoyens, Bourgeois & habitans de ladite Cité di Geneue, lesquels trafiquent dans les Estats de V. A. pour les susdites traittes, gabelles, daces, peages, demy pour cent, & autres imposts, & commander qu'on aye sans aucun delay à liberer les susdits Louys Trembley, Iean Flournois, & Iaques Burlamachi & leurs cautions qu'ils ont baillé pour lesdits droits, auec ordre à la Tres-excellente Chambre & autres Magistrats de faire inuiolablement obseruer en tout & par tout ladite exemption conformement au susdit traité, ce qu'on espere de la bonté & iustice de V. A. Serenissime.

S. A. mande à la Chambre que en conformité du traité de S. Iulien on ne les face payer. A Riuoles le 21. de Decembre 1617. Signé Crotti.

LA CAMERA DE CONTI del Ser^mo^. Sig^r^. nostro Sig^r^. Carlo Emanuel per gratia di Dio Duca di Sauoia, Principe di Piemonte in Torino sedente &c.

A Dogn'uno sia manifesto che vista l'alligata supplica con le conclusioni del S^r^. Auocato Pat^le^ in sue piè scritte, & il rescritto di S. A. serenissima delli venti vno di Decembre prossimo passato nella detta supplica rifferito, & il tenor del tutto ben considerato attese le iussioni di detta S. A. e per vbbedirli e non altrimenti ci è parse di mandare, come per le presenti mandiamo douersi osseruare alli supplicanti il rescritto di S. A. sopra designato secondo sua forma e tenore. Dichiarando però che l'immunita s'intenda solamente quanto alli cittadini e Borghesi effettiuamente habitanti nella città di Geneua, e non altroue, e per le merci che saranno proprie d'essi e non d'associati, o d'in qual si vogli altro modo communi con altri. Al cui effetto douranno per le merci che leuaranno dalla detta citta per introdur' in questi stati rapportare dalli sig^ri^. sindici d'essa citta attestationi debitamente spedite, sigillate, & sotto scritte dal secrettario in piede delle lettere di fatture, o porto quali saranno tenuti rimetter al primo postiere della Dugana, e consignarle le stesse merci introdotte. Et quanto alle altre merci che vorrano transittare in qual si voglia modo per li stati di S. A. e da essi leuaro per condur à Geneua saranno obligati consegnarle alli postieri soliti della Tratta & Dacitii di Susa respettiuamente & ad essi rimettere la fede della loro Cittadinanza, Borgesia & habitatione e gionte che sarano alla detta città mandar ad essi postieri le attestationi fatte nel modo sudetto, o che le robbe condotte in quella città sono proprii di quel tale che l'haura transitate ò leuate, ò fatte transitare ò leuare fra giorni trenta, saluo che nel transitare ò leuare di dette merci hauessero presentato o rimesso alli detti postieri respettiuamente le attestationi delli sudetti signori sindici, nelle quali oltre la cittadinanza Borgesia e habitatione affermassero la qualita & quantità delle merci che si dourano trãsitar o leuar respettiuamente, Nel qual caso si dichiara quelle douer bastare senz'oblig o di rapportare ne rimettere le altre attestationi di ritorno sopramentionate. Et con che non si committino in alcuno delli sopra detti casi abusi di sorte alcuna. Mediante quale attestationi o consegne sopra respettiuamẽte enontiate saranno tutti detti postieri, come à cadauno spetta tenuti come così li commandiamo di spedir, ad essi supplicanti le debite bolette senza pagamento alcuno, che ritenendo dette attestationi, con la copia authentica del predetto rescritto, e delle presenti restarano scaricati di quanto importarano li dritti della Dugana, tratta, Dacitii di Susa, e transito per le merci che come sopra sarano introdotte, transitate, e leuate respettiuamente verso chi sara spediente. Et in fede habbiamo concesse le presenti, quali mandiamo siano registrate nelli nostri registri per hauerli raccorso al bisogno. Dato in Torino li quindici di Marzo mille seicento dieci otto.

Per l'Illustrissima Ducale Camera sedente.

Faciotto.

G^te^ Per Isoardo Vaudagna

soldi dodici

Moretta.

LA CHAMBRE DES COMPTES de nostre Seigneur Serenissime Seigneur Charles Emanuel par la grace de Dieu Duc de Savoye, Prince de Piedmont, seante à Turin &c.

SOit à chacun manifeste, qu'ayant veu la supplication cy jointe auec les conclusions du S^r^. Aduocat Patrimonial escrites au pied d'icelle, & le decret de S. A. Serenissime du 21. Decembre dernier mis au pied de ladite supplication, & ayant bien consideré la teneur du total: Veu les iussions de Sadite Altesse, & pour obeir à icelles & non autrement, il nous a semblé bon de mander comme par les presentes mandons, Que le decret de S. A. susdesigné selon sa forme & teneur, soit obserué aux suppliants d'iceluy, Declarans toutesfois que l'exemption soit entendue seulement au regard des Citoyens, Bourgeois & Habitans qui effectuellement habiteront dans ladite cité de Geneue & non autre part, & pour les marchandises qui proprement leur appartiendront, & non à leurs associez ou à qui que ce soit qui soit en communion auec eux. Et pour lequel effet seront tenus pour les marchandises qu'ils leueront de ladite Cité pour les conduire en cos Estats, rapporter attestations deuëment expediées, seellées, & souscrites par le Secretaire au bas desdites lettres de facture & voiture, & ce des Seigneurs Syndiques de ladite Cité, lesquels ils seront tenus remettre au premier bureau de la dòuane, & aussi luy consigner lesdites marchandises apportées de ladite Ville, & quant aux autres marchandises qu'ils voudront faire passer en quelque sorte que ce soit par les Estats, de S. A. ou transmarcher desdits Estats pour les mener à Geneue, seront obligez les consigner aux bureaux accoustumez de la traite & daces de Suse respectiuement, & de leur remettre l'attestation de leur

leur habitation, Bourgeoisie & de Citoyen, & estans arrivez à ladite Cité envoyer ausdits peagers les attestations faites comme sus est dit, & que les marchandises conduites en ladite Ville appartiennent en proprieté a celuy tel qu'il les aura faict passer, ou les aura levées, ou faict lever ou passer, & ce dans trente jours, excepté que si on en achetant, ou faisant passer lesdites marchandises ils eussent presenté & remis ausdits peagers respectivement les attestations des susdits Seigneurs Syndics, dans lesquelles outre la qualité de Citoyen, Bourgeois & Habitant, il fust affermé la qualité & quantité desdites marchandises qu'ils doivent faire conduire, on enlever respectivement. Auquel cas est declaré cela devoir suffire & estre bastant sans les obliger davantage a rapporter ni remettre les attestations du retour susmentionnées, & avec condition qu'il ne se commette en aucun des susdits cas aucun abus en façon que ce soit. Moyennant lesdites attestations & consignations cy-dessus respectivement énoncées seront tous lesdits peagers chacun en ce qui le concerne, tenus, comme ainsi leur commandons, expedier ausdits supplians les bulettes en forme deue sans aucun payement, & que retenans lesdites attestations avec la copie authentique du susdit decret & des presentes, ils demeureront deschargés de ce qui importera des droits de la doüane, traittes, daces de Suse, & passage pour les marchandises, qui comme sus est dit, seront consignées, introduites, & levées respectivement vere qui sera requis & expediens. Et en foy de ce avons concedé les presentes, lesquelles mandons estre enregistrées dans nos registres pour y avoir recours quand besoin sera. Donné à Turin le 15. Mars 1618.

Par la susdite tres-illustre Chambre Ducale.
Signé FACIOTO.

Eccellentissimi Signori G.

LA buona mente di S. A. serenissima per rescritto delli 21. Decembri 1617. s'è dichiarata volendo che li Cittadini, Bergiesi & Habitati della citta di Geneua goldino dell' immunitu & esentione accordatali nel trattato di Sante Giuliano del 1603. fosse inviolabilmente osseruata per li dacitti, pedaggy, tratte, gabelle, mezo per cento, & altri dritti & imposti nel traffico & commercio che essi fanno nelli stati di S. A. serenissima. Ma per che in questo è necessaria l'interinatione dell' Illustrissima Camera si raccorre.

Supplicando humilmente atteso il detto referitto e Giustitia, di quello interinare conforma sua forma e tenere, & seruato in tutto & per tutto l'accordo predetto di S. Giuliano, con nuoua prohibitione alli accensatori di detti dritti di non molestar li sudetti habitanti, cittadini, & Bergiesi di detta Citta, commerciianti o trafficanti per il stato di S. A. serenissima sotto graui pene. Il che como questo si spera.

Sia communicata al Signor Auocato Patrimoniale, Benzo. In Torino li 3. di Marzo 1618. FACIOTO.

LI Articoli della pace di S. Giulian furono in quella parte che risguarda li privilegy supra detti interinati della Eccellentissima Camera, & ordinato che li supplicanti d'essi Privileggi douessero gioire si, & come, se erano in uso, si che non essendo hora necessaria nuoua interinatione, il Patrimoniale concludo che sia essa osservata con le conditioni da essa portate.

Benzo Avocato Patrimoniale.

Tres - Excellens Seigneurs. &c.

LA bonne intention de S. A. Serenissime s'est declarée par son arrest, du XXI. Decembre 1617. voulans que les Citoyens, Bourgeois & Habitant de la cité de Geneve jouyssent des immunitez & exemptions à eux accordées au traitté de S. Iulien de l'an 1603. & que cela fut inviolablement observé pour les Daces, Peages, Traittes, Gabelles, doans pour cent, & autres droits & imposts sur le trafic & commerce qu'iceux font dans les Estats de S. A. Serenissime. Mais parce qu'en ceci il est necessaire l'enterinement de la tres illustre Chambre, on y a recours: Supplians humblement attendu ledit arrest, & la Iustice vouloir iceluy interiner conformement à sa forme & teneur, & en tout & par tout le predit accord de S. Iulien sauf avec nouvelle deffense aux fermiers desdits droits de ne molester les susdits Habitans, Citoyens & Bourgeois de ladite Cité, lesquels trafiquent & commercent par les Estats de S. A. Serenissime, & ce sous griefve peine. Ce que comme iuste on espere d'obtenir.

Soit communiqué à l'advocat patrimonial Benso. A Turin ce 3. Mars 1618. signé Faciotto.

Les articles de la paix de S. Iulien ont esté en ceste part qui regarde les privileges susdits interinez par l'Excellente Chambre, & ordonné que les supplians devront iouir desdits privileges ainsi & comme ils avoyent accoustumé, de sorte qu'a present n'estant necessaire nouvelle verification, le Patrimonial conclud qu'elle soit observée aux conditions portées en icelle.

Benso, Advocat Patrimonial.

SERENISSIMO SEIGNOR.

ESsendo necessario di notifficare & intimare il rescritto di S. A. Ser^ma^, delli 21. Decembre & altro dell' Illustrissima & Eccell^a^ camera delli 15. del presente Marzo, per quali li Cittadini, Borgiesi, & Habitanti di Geneua vengono esenti & liberati delli dacitti, pedaggy, dugane, tratte forane, mezo per cento & altri dritti & imposti conforme al trattato de S. Giuliano li 21. Luglio 1603. & conforme à detti rescritti alli Accensatori delli sudetti dritti, esatori, regolatori, postieri, & altri ch'appartenera per l'osseruanza di quell' aciò che non pretendano ignoranza, & che piu facilmente le dette intimationi siano fatte si racorre da V. A. Serenissima.

Humilmente supplicandola resti seruita mandar & cometter al primo Usciero, seruiente o messo giurato richiesto di far la detta intimatione alli detti Accensatori di detti dritti & altri, dichiarando le intimationi che si faranno in persona d'uno delli agenti o domestici di detti Accensatori respettivamente esser valide, & haver effetto come sperano ottener e meglio.

CARLO EMANVEL per gratia de Dio Duca di Savoia, Principe di Piemonte &c.

AL Primo Vsciere della Camera nostra dé Conti, serviente generale, o messo giurato ch' in ciò sarà richiesto sal. Veduta l'alligata supplica con li rescritti in detta supplica rifferitti, & il tenor del tutto ben considerato, vi commettiamo & madiamo ch' habbiatte ad intimare il contenuto in detta supplica & rescritti alla parte supplicata, acciò non ne possi pretender giusta ignoranza. Dichiarando l'essecutione delle presenti da farsi al modo suplicato valida. Che tal è nostra mente. Dato in Torino li sedeci di Marzo mille seicente dieci otto.

Per S. A. a relatione della
detta sua Camera.
Faciotto.
Cte Per Isoardo
Vaudagna.
soldi dedici
Moretta.

ATtesto io Filippo Bertolio Vsciere dell' Illust. Camera de Conti di S. A. Ser[ma]. In Turino sotto scritto hauer hoggi di eseguite le dietrodette lettere da detta Illustrissima Camera a me dirette, quelle ricenute co' l'honor e riuerenza che si conuiene, & alla richiesta delli Cittadini, Bergiesi, & Habitanti di Geneua in persona del Signor Ludouico Trembley Cittadino della detta Citta di Geneua hauendone tal carico, hauer quelle intimate come in esse si contiene alli Signori: Primo al Signor Gabaleone come esattero della tratta forana in persona di M. Manfredo Rosano suo general Agente: Al Signor Conte di Passano come Accensatore del Dacito di Susa in persona del Signor Bartholomeo Bonagienta suo general agente: Al Signor Sangalezo Soningner come Accēsatore della Dugana personalmēte ritrouato, quel ha risposto esser che otto giorni sono d'ordine di S. A. Serenissima o sÿ di sua Illustrissima Camera gl' e stata reuocata tal esattione & douersi intimar al Signor Giou. Maria Liprandi in tal carico deputato. Al qual Liprandi similmente ho intimato & anche come esatero deputato dal mezo per cento & altri dritti parimente personalmente ritrouato, a quali tutti come sopra in segno di vera intimatione respettiuamente gli ho rimesso vna copia di detto rescritto di S. A. Serenissima & interinatione di detta Illustrissima Camera. In cui fede mi sono manualmente sotto[to] di propria mano In Turino li dieci sette Marzo mille seicento dieci otto.

BERTOLIO.

ATtesto io Thomaso Bianco Esattere delli Dacitti di Susa per l'Illustrissimi Signori Comti di passano si come hoggi........ il sudetto Signor Ludouico Trembley mi ha consignato & rimesso copia authentica del rescritto di S. A. delli 21. Decēbre mille seicento dieci sette, & delle lettere & interinatione dell' Illustrissima Camera delli quindeci del corrente nominato nella supplica annessa alle presenti, offerendomi pronto à quelle obedire secondo la mente e forma d'esse. In fede ho di propria mano sotto scritta la presente. Susa li 20. di Marzo mille seicento dieci otto.

Thomaso Bianco sud[o].

PArimente io Cap. Thomaso Marello di Turino Esattore della dugana mezo per cento, tratta forana, & altri Dacitì di Susa confesso hauer ricenuto dal detto Trembley copia authentica del rescritto di S. A. & lettere di interinatione dell' Illustrissima Camera nella supplica annessa alle presenti designate, offerendomi pronto vbedire secondo la forma di esse. In fede ho sotto[to] la presente Susa li 20. Marzo 1618.

Thomaso Morello.

Serenissime Seigneur.

EStant necessaire de notifier & intimer le decret de S. A. Serenissime du 21. Decembre, & autre de l'illustrissime & excellentissime chambre du 15. du present de Mars, par lesquels les Citoyens, Bourgeois & Habitans de Geneue viennent à estre libres & exempts des dacez, peages, douanes, traittes forasnes, demy pour cēt & autres droits & imposts conformément au traité de S. Iulien du 21. Iuillet 1603. & aussi au susdit decret, aux fermiers desdits droits, exacteurs d'iceux, peagers & à tous autres qu'il appartiendra, pour l'obseruation d'iceux, afin qu'ils n'en pretendent cause d'ignorance, & que plus aisement lesdites intimations & notifications soient faites, on a recours à V. A. Serenissime.

La suppliant humblement qu'il luy plaise mander & commettre au premier Huissier, Sergent, ou Messager iuré, requis de faire ladite notification ausdits Fermiers des susdits droits & à tous autres, auec declaration que les notifications qui s'en feront en personne d'vn des agens ou domestiques d'iceux Fermiers respectiuement seront bonnes & valides, & sortiront leur plein effect comme ils esperent obtenir & mieux &c.

Charles Emanuel par la grace de Dieu Duc de Sauoye, Prince de Piedmont.

AV premier Huissier de nostre Chambre des Comptes Sergent general, ou Messager iuré à ce requis, Salut. Ayant veu la supplication cy attachée auec les decrets en icelle rapportés, & la teneur du tout age bien considerée. Vous commettons & mandons qu'ayez à intimer le contenu en ladite requeste, & decrets, & ce à la part des supplians, afin qu'on n'en puisse pretendre iuste cause d'ignorance, declarans l'execution des presentes faite au mode supplié valide. Car telle est nostre intention. Donné à Turin le 16. Mars 1618. Plus bas, Pour S. A. à la relation de ladite Chambre, Faciotte, & plus bas.

Cte Pet Isoardo
Vaudagna.
Locus sigilli. *soldi dedici*
Moretta.

IE sous-signé Philippe Bertolio Huissier de la tres-illustre Chābre des Comptes de S. A. Serenissime à Turin, atteste que ce iourd huy i'ay executé les susdites lettres de ladite tres-illustre Chambre à moy addressées, lesquelles ayāt receues auec l'honneur

l'honneur & la reverence requises, & a la requeste desdits Citoyens, Bourgeois & Habitans de Geneve en personne du Seigneur Louys Trembley Citoyen dudit Geneve de ce ayant charge, avoir icelles notifiées comme en elles est contenu aux SS^rs. Premierement au Seigneur — Gabaleon comme exacteur de la traitte foraine, en la personne du Seigneur Manfrede Rosano son general agent: Au Seigneur Conte de Passane comme fermier du peage de Suse, en la personne du Seigneur Bartholomeo Bonagionta son agent general: Au Seigneur Sangallois Sotinguer comme fermier de la Douane trouvé en personne, lequel a respondu qu'il y avoit huict jours que par ordre de S.A. Serenissime ou soit de son Illustrissime Chambre celle exaction luy avoit esté revoquée, & qu'elle devoit estre notifiée au Seigneur Jean Maria Liprandi deputé en telle charge. Auquel Liprandi semblablement j'ay intimé: & aussi comme exacteur deputé du demy pour cent & autres droits semblablement trouvé en personne, ausquels tretous que dessus, en signe de vraye intimation respectivement leur ay remis une copie du susdit decret de S.A. Serenissime & verification de la susdite tres-illustre Chambre. En foy dequoy je me suis manuellement soubsigné de ma propre main. A Turin le 17. Mars 1618........ signé Bertolie......

IE Thomas Bianco exacteur des peages de Suse pour les Illustrissimes Contes di Passane, atteste comme aujourd'huy le Seigneur Louys Trembley m'a consigné & remis une copie authentique du decret de S.A. du 21. Decembre 1617. & des lettres & verification de la tres-illustre Chambre du 15 du present, le tout designé dans la requeste annexée aux presentes, m'offrant promptement à icelle obeir suivant l'intention & forme d'icelles. En foy dequoy j'ay soubscrit de ma propre main la presente. A Suse le 20. Mars 1618 signé Thomas Bianco susdit.

Semblablement le Capitaine Thomas Merel de Turin, exacteur de la Douane, demy pour cent, traitte foraine & autres droits de Suse confesse d'avoir receu du susdit Trembley copie authentique du decret de S.A. & des lettres d'interination de la tres illustre Chambre en la dite requeste annexées a la presente & y designées m'offrant d'obeir promptement selon la forme d'icelle. En foy dequoy j'ay soubscrit la presente. A Suse le 20. Mars 1618. signé Thomaso Merello......

SERENISSIMO SIGNORE.

LOdovico Trembley, Gio. Florney, e Giacomo Berlamacchio Cittadini, Borghesi & Habitãte respettivamente di Geneva havendo condotto alquante Mercantie nelli stati di V. A. Serenissima le consignare a a Gio. Maria Liprandi Surintendente della Dugana, e Tratta forana, ma volendo poi quelle retirare per smaltire, esso Liprandi non le volse liberare salvo che li fossero cõsignate in deposito vinti cinque doppie di Spagna, con patto però che se V. A. Serenissima dichiarava doversi osservarn l'immunita & esentione accordata nel trattato di San Giuliano le restituirebbe subito & senz' alcuna difficulta. Hora havendo V. A. Serenissima, per rescritto delli 21. Decembre prossimo passato mandato doversi inviolabilmente osservare la detta immunita interinata dall' Eccellentissima Camera li 15. del corrente, esso Liprandi ricusa di restituire le dette doppie 25. Ma perche oltre la promessa vi è l'esentione accordata delli 21. Luglio 1603. quale V. A. Serenissima vuole s'osservi senz' alteratione. Percio si ricorre da quella.

Supp^ti humilmente resti servita mandar à D. Gio. Maria Liprandi à cui furono consignate in deposito le predette doppie vinticinque di doverle indilatamente restituire, il che come giusto si spera.

S'inhibisce alli supplicanti da cui sia spedienti ogni molestia real e personale per il fatto supplicato oltre, e contra la forma del rescritto di S. A. serenissima e lettere camerali sopra quelle spedite sotto pena di scudi cento d'oro per caduno contrafaciente alla Camera applicanda e di nullita di quanto seguirà in contrario. Mandando e commandando all' essatore Liprandi supradetto di dover indilatamente rilassar, e restituire ad essi supplicanti il denaro in sue mani depositato per la causa supplicata sotto la sodetta pena. In Torino li 17. di Marzo 1618.

FACIOTTO.

SERENISSIME SEIGNEVR,

LOuys Trembley, Iean Flournois, & Iaques Burlamacchi, Citoyens, Bourgeois & Habitans respectivement de Geneve, ayans conduites quelques marchandises dans les Estats de V. A. Serenissime, les ont consignées à Iean Maria Liprandi Surintendant de la Douane & Traitte foraine, mais desirans les retirer pour les debiter, iceluy Liprandi ne les voulut liberer sans que l'on consignasse & mist en depost vingt cinq doubles d'Espagne, avec condition toutesfois, que si V. A. Serenissime declaroit qu'on eust à observer l'immunité & exemption accordée par le traitte de S. Iulien, on les restitueroit incontinent & sans autre difficulté. Maintenant V. A. Serenissime par son decret du 21. Decembre dernier passé a commandé que ladite exemption soit observée inviolablement, & iceluy verifié & interiné en la Tres excellente Chambre le 15 du courant. Ledit Liprandi refuse de rendre lesdits 25. doublons. Et d'autant qu'outre la promesse il y a encore l'exemption accordée le 21. Iuillet 1603. laquelle V. A. Serenissime veut estre observée sans alteration. Partãt en recourt à icelle, la suppliant humblement vouloir mander audit Giovanni Maria Liprandi auquel furent consignez en depost lesdits 25. doublons, qu'il ait sans aucun delay à les rendre. Ce que comme equitable on espere &c.

Est defendu a qui sera expedient de faire aucune fascherie réelle ny personnelle aux supplians pour les fins suppliées outre & contre la forme du decret de S. A. Ser^me & lettres de la Chambre sur iceluy expediées, & ce soubs peine de cent éscus d'or pour chasque contrevenant, applicables a la Chambre; & de nullité de tout ce qui sera suivy au contraire. Mandant & commandant au susdit Exacteur Liprandi, de devoir sans delay relacher & rendre ausdits supplians l'argent deposité entre ses mains pour la cause suppliée, soubs la mesme peine. A Turin ce 17. Mars 1618. signé Faciotto.]

Sabaudi prætensio in Ducatum Montisferratensem.

X. Ducatum quoque Montisferratensem ad se, non ad Mantuanum, qui hodie eum possidet, pertinere prætendunt Sabaudi. Agitata hæc fuit controversia anno 1534. Quo tempore à parte Friderici Gonzagæ, Ducis Mantuæ, & à Margarethæ vxoris ipsius, propositum fuit, dictæ Margarethæ tanquam nepti ex fratre, & heredi ab intestato Ioannis Georgii, Marchionis Montisferratensis, ultimi Palæologi, debitam esse possessionem dicti Marchionatus, & ambobus quoque ipsis conjugibus; utpote à Cæsarea Majestate investitis: additâ protestatione, quòd nollent ingredi petitorium, ni prius in ipsorum favorem decisum esset possessorium. A parte Sabaudi, qui tunc temporis erat Carolus Dux, tria potissimum pro fundamentis adducebantur: primò, quis per defectum lineæ masculinæ Palæologorum, mortuo sine liberis Ioanne Georgio, ultimo Marchione Carolus Dux, tanquam masculus descendens à Violanda, filia Theodori ex familia Palæologa, primi investiti, præferri deberet dictæ Margarethæ, tanquam fœminæ in successione prænominati Marchionatus. Quandoquidem in successione feudali masculi etiam ex fœmina, & remotiores in gradu præferri debent fœminis, cum masculus & fœmina descendunt ab eodem primo stipite investito pro masculis & fœminis. Secundò, tenor pactorum dotalium factorum inter Aymonem Comitem Sabaudiæ, & Theodorum Marchionem anno 1330. 1. Maij, quando ille huius filiam Violandam sibi junxit matrimonio, qui innuit, ut in defectum descendentium masculorum, deberet Violanda, & ejus successores, habere Marchionatum Montisferrati in augmentum dotis. Tertiò; quod dictus Carolus esset heres universalis Ducissæ Blanchæ, filiæ Guilelmi Marchionis. Vltra quam petitionem universalem, specialis subordinata proposita fuit de terris & locis Marchionatus Montisferrati, consistentibus citra Padum & ultra Tanarum, quæ finita linea masculina, ut feudum devolutum ad Carolum, tanquam Dominum directum pertinerent. Alia etiam specialis prætensio competebat dicto Duci Carolo, ex testamento dictæ Blanchæ (quo heres institutus non tantùm de portione ejus in Montisferratensi terra, verùm etiam de dote, quæ erat 80000. ducatorum) ad dotem & ejusdem accessiones. Tandem, post longos litis anfractus, Carolus V. Imperator Genuæ, 3. Novembr. 1536. sententiam tulit pro Mantuanis, contra Sabaudum, quâ judicavit, nullum jus universale Duci Sabaudiæ in Marchiam Montisferrati competere, dotem verò prædictam Blanchæ, eidem deberi, quoad bona citra Padum & Tanarum à Sabaudo petita, Mantuanos in possessionem immittendos, præstitâ cautione sufficienti, & salvo petitorio Sabaudiæ Duci competente. Hanc Imperatoris sententiam Sabaudiæ Dux accepavit in punctis tantùm utilibus, de cæteris protestatus. Et sanè non defuerunt, nec desunt adhuc hodie, quibus firmiter hæreat, Carolum per rationem status inductum, favorabilem hanc pro Mantuanis tulisse sententiam, contra quam revisioni, supplicationi, & reclamationi locum esse ipsemet quoque agnovit. Maximilianus verò Imperator, qui Marchionatum Montisferrati in Ducatum erexit, expressè disposuit, nolle se per dictam erectionem ullum præjudicium Duci Sabaudiæ generari. Denique anno 1587. mense Iun. Rudolphus tunc temporis Imperator, ad supplicationem Caroli Emanuelis, Ducis Sabaudiæ, per patentes suas declaravit, neque cucurrisse, neque currere tempus ullum in præjudicium Sabaudi, quo minus jura sua, quæ in Montem ferratum habet, possit persequi, seque ea quatenus opus sit confirmare. pro Sabaudo elegans & absoluta Antonij Fabri extat Consultatio, quam inscripsit, *de Montisferrati Ducatu contra Serenis. Ducem Mantua*. Pro eodem quoque scripsit Menochius (*consil.* 1. *vol.* 1.) Pro possessoribus vero Socinus iunior (*consil.* 77. *vol.* 1.) Paris (*consil.* 22. & 23. *vol.* 1.) Gozadin. (*consil.* 8.) Grat. (*consil.* 9. *lib.* 1.) Alciatus (*responso* 199.) Rolandus à Valle (*consil.* 3. *vol.* 1.)

Sabaudi prætensio in Marchionatum Saluciarum.

XI. Lipomaunus apud Honorium in Thesauro Polit. p. 378. ita 1. Marchionatum Salutiarum; Sabaudus ad se pertinere ait, ut quem Marchiones à Sabaudica Domo in feudum teneant. Elucere id ex juramentis fidelitatis, quæ Marchiones propterea Sabaudis præstiterunt, in bona forma, ab anno Christi 1151. usque ad annum 1470. Carolum quoque, primum hoc nomine, quando Marchio ille juramentum fidelitatis præstare noluerat, feudum illud ad se revocasse; relaxasse autem postea ad instantiam Regis Christianissimi, & promissionem à Marchione interpositam, se judicio submissurum, & interea relicturum insignia Sabaudica in principalibus terris. Reperiuntur etiam aliquot casus, quibus subditi Marchionatus, gravati à Marchionibus & eorum officiatiis, Comitum ac Ducum Sabaudiæ, tanquam feudi dominorum, opem implorarunt, & edictis provisionalibus officiariorum, Comitum vel Ducum Sabaudiæ, in Marchionatu satisfactum.

De Regis Galliæ jure in Marchionatum Salutiarum ita ratiocinatur Cardinalis Ossatus (*livr.* 1. *lettr.* 1. *p.* 13. *& seqq.*) Marchionatus Salutiarum ab antiquo feudum fuit Delphinatus, quem Marchiones investitura suscipiebant à Delphinis Viennensibus, quibus ideo præstabant juramentum fidelitatis. Postquam autem Delphinatus ad Reges Galliæ pervenit, illi eodem jure usi sunt. Inde lineâ Marchionum Saluciarum extinctâ, Marchionatus iste ex natura feudorum, ad Regem devolutus fuit, tanquam ad Delphinum Viennensem, etiamsi nulla alia acquisitio præcessisset. Verùm tempore Regis Francisci I. anno 1535. & 36. in principio belli Pedemontani, Marchio eius temporis, nomine Franciscus, vasallus Coronæ Gallicæ, & præterea dux Regii exercitus, relicto proditorie Domino suo, unà

Eventus controversiæ.

cum

cum exercitu in partes Imp. Caroli V. transiit, ac multis modis Regi; & Regno Galliarum, nocumento fuit. Itaque Rex Franciscus, propter tam insignem feloniam, Marchionatum jure feudali ad se devolutum occupavit, nec unquam postea à se dimisit. Præter hos titulos, etiam Regibus, Francisci successoribus, minores natu fratres prædicti Marchionis Francisci, cesserunt omne suum jus, in quantum necessarium foret, omnemque prætensionem, quam habere possent in istum Marchionatum. Sabaudiæ Duces aliquando hunc Marchionatum ad se pertinere affirmarunt, postquam nonnulli Marchiones Salutiarum, hostilitate & bello Delphinis Viennensibus, Senioribus suis, infensi, irâ ducti, vel quo protectorem haberent, investituram à Sabaudiæ Ducibus susceperunt. Verùm, præterquam quod inde jus Delphinorum Viennensium infringi haud potuit, etiam res ipsa ad primævam naturam rediit, quando Marchiones iterum Delphinos pro veris suis dominis agnoverunt. Ipsi quoque Sabaudiæ Duces postea sæpius, & diversis actibus palam fecerunt, nihil sibi juris in istum Marchionatum competere. Ac ne de nimium remotis loquamur, pacificatione, quam cum Hispano & Sabaudo simul anno 1558. fecimus, Marchionatum nobis relictum vidimus, Ducemque Sabaudiæ, patrem nunc viventis, post Mareschalli Bellegardii mortem, nobis restituisse omnia, quæ ibi occupaverat, occasione motuum, quos idem Mareschallus cum ministris Regis Hispaniæ Mediolanensibus excitaverat. Et quando modernus Dux anno 1588. invaserat Marchionatum, per legatos suos ubique Principibus significari curavit, se occupasse eum ut conservaretur, restituturum verò Regi, atque interim provisurum ne hæretici in Delphinatu illo potiantur, ut quidem ipsos in animo habere percepisset. *Hæc ille.* Tandem Henrico IV. Rege Galliarum Marchionatum, quem Sabaudus turbido Henrici III. tempore ad se traxerat, repetente, post varias detentatoris tergiversationes, anno 1601. 17. Ianvarij transactum est, ut Marchionatus apud Sabaudum permaneret, Regi autem in eiusdem vicem accresceret ditio Bressiana, Baugiæ, & Veromei, unà cum Baronatu Gecensi, & Castellanatu de Chasteau Daulphin, ac quicquid à Delphinatu habebat Sabaudus: (Le Sieur de la Popeliniere *en l'histoire de la conqueste des pays de Bresse, &c. fol. 55. & seqq.*) ubi transactionis articulos exhibet. [add. *Thuan. l. 125. Histor. Dn. Autor. in Notit. Regn. Franc. l. 1. c. 4. Lit. t. & u. & Favyn du theatre d'honneur l. 8. pag. 1480. & sequ.*] Remorari vel potius omnino impedire, transactionem hanc summo studio annixus fuit Villaregius (quemadmodum testatur Pierre Matthieu *ès Remarques d'Estat pag. 39.*) Cum non posset Regi suadere, ut Regni sui limites contraheret. Considerabat, Henricum Tertium sæpius pœnituisse, quod Duci Sabaudiæ civitates, Pignarolum, Savillanum, & Perusam, claves Delphinatus & Pedemontii, concessisset: Ducemque Nivernensem, ne in rem, utilitati Regni adeò contrariam, consentire videretur, petiisse, ut exoneraretur administratione provinciarum ultramontanarum. Prævidit nimirum jam tum generosus hic Princeps prædixitque, fore ut quam primum hæc porta Gallis obserata esset, etiam altera, quæ in Rhetia est, ad exiguum tempus iisdem aperta maneret. Sanè hanc transactionem autoritati Regis Galliæ in Italia detrimentosam fuisse satis constat: (Autor *des Verités Françoises part. 3. pag. 670.*) sed ne imposterum talis esse possit, acquisitionem Pignaroli à Ludovico XIII. factam obstaculum posuisse, docet idem Autor (*pag 672.*) [add. *Vid. Aut. ad Instrum. Pac. p. 1. Disc. 6. n. 48.*]

XII. Prætendit etiam jus in Achaiam. Philippum enim Sabaudum, filium Thomæ Tertij, in matrimonio habuisse filiam Principis Achaiæ, cui nomen Gambus, & matrimonij hujus causâ bellum gessisse contra Despotam Græciæ ejusque subditos, quibus tandem superatis provinciæ liberum atque absolutum extitisse Dominum; procreasse filium, Principem Achaiæ, nomine Gambum; ex hoc prognatum Amadæum, successorem hujus familiæ tertium in Principatu, huic sine masculis liberis mortuo, successisse Luduvicum fratrem, eoque etiam sine filiis decedente, Reginam Siciliæ feudum ad se reversum dixisse, jusque suum cessisse magno Magistro Rhodiensi: denique Turcam suæ potestati subjecisse provinciam. *Sabaudi prætensio in Achaiam.*

XIII. Principalis & nobilissima familiæ Sabaudiæ Ducum prætensio est in regnum Cyprium, cujus causa Dux Victor Amadæus utitur titulo Celsitudinis Regalis, & eodem mactatur ab aliis; atque ex sententia Consilii, Curiæ & Senatus Sabaudiæ, Pedemontii & Nicæ, constituit, ut in posterum in diplomatibus, literis & actibus publicis, hic ordo exprimatur; Victor Amadæus, Dei gratiâ, Dux Sabaudiæ, Cabalesii, Aoste, Genevensis, Montisferrati, Princeps Pedemuntii, Marchio Salussi, Comes Genevæ, Romontis, Nicæ, Asti & Tendæ, Baro Vallium & Fossigni, Dominus Vercellæ, Marchionatus Cetri, Onegliæ & Mari: Mareluo Italiæ; (quod inde est, quoniam possidet principaliores aditus Italiæ, nempe Iuream, Susam, & Nicam) Princeps & Vicarius perpetuus Sac. Rom. Imperii, Rex Cypri, &c. Ius in hoc regnum ducit originem à Ludovico, Duce Sabaudiæ, filio Amadæi Octavi, qui an. 1432. matrimonium contraxit cum Anna, filia Iani de Lusignau, Regis Cyprii, Hierosolymitani & Armeniæ. Iano successit filius Iohannes, qui cum vitam cum morte commutâsset, nullis post se relictis liberis masculis, Carolotta, ejus filia unica, secundo matrimonio elocata fuit Ludovico, Comiti Genevensi, patrueli suo; quâ mortuâ, & sic deficiente familiâ Lusignatâ, ad quam primùm, & anteà pertinuerat Regnum Cypri, Ludovicus, tanquam proximus hæres, & Successor hujus Regni, illud obtinuit, & possedit, *Prætensio Ducis Sabaudiæ in Cyprum.* *Titulus Sabaudiæ Ducis.*

usque ad annum 1462. Tunc enim Iacobus filius naturalis Regis Iohannis, Episcopus Nicociensis, relicto sacerdotio, Regnum occupavit, auxilio Soldani Ægypti, & Venetorum, quorum legatus Marius Cornarus, filiam suam Iacobo dedit in uxorem, qui moritur relinquens post se uxorem gravidam. Hæc, mortuo filio, quem enixa, Regnum sibi attribuit, & transtulit postea in Venetos, qui illud apprehenderunt anno 1470. & tenuerunt usque ad annum 1570. quo Turcarum Imperator eo potitus fuit. Cœterùm, Carolotta, durante matrimonio cum Ludovico, Comite Genevæ, coronato Rege Cypri, transegit cum marito, & Anna, vidua Sabaudica, anno 1462. ita, ut post mortem suam sine liberis, Ludovicus maneret Rex & dominus Cypri: Quod si verò ipsa, & maritus sine liberis decederent, Anna esset Regina, & hæres Regni. Postquam autem Regnum à Venetis occupatum erat, & Carolotta à Pontificibus Paulo II. & Sixto IV. frustra petiisset auxilium, an. 1485. donavit Regnum nepoti suo, Carolo, Duci Sabaudiæ, quem adoptabat in filium, & ei conferebat omne jus suum, ut illo uteretur, & Regnum recuperaret, vel ipse, vel successores ejus. Hos ergò titulos sufficere visum fuit nostro tempore Sabaudiæ Duci, ut regium nomen reciperet, & prætensioni fundatæ innireretur. De Prætensione Sabaudiæ Ducum in Belgium vid. Ranchin. (Tom. 2. pag. 442.)

Prætensio Ducis Sabaudiæ in Mediolanum,

XIV. Denique superest adhuc prætensio in Ducatum Mediolanensem, de qua agit Ranchin (*d. pag.* 443.) In tabulis matrimonij contracti inter Carolum Emanuelem Ducem Sabaudiæ, & Catharinam Michaelem, filiam Philippi II. Regis Hispaniarum, reperitur placuisse, ut primogenitus filiorum ex hoc matrimonio natus, acciperet Ducatum Mediolanensem, eumque conjungeret cum Pedemontano, & tunc uteretur titulo Regis Lombardiæ. Quanquam autem primogenitus, ex hoc matrimonio natus decessit in Hispania, non sublata tamen est prætensio Ducum Sabaudiæ in Ducatum Mediolanensem, sed adhuc bono innititur fundamento; si Ranchino credimus.

Quota menstrua Sabaudiæ Duc.

XV. Der Hertzog von Savoyen ist in der Matricul angelegt umb sechtzig zu Roß/ und zweyhundert sieben und siebenzig zu Fuß/ thut am Geld ein tausend achthundert acht und zwantzig Gülden. Soll geben zu Unterhaltung des Kayserlichen Cammergerichts/ Jährlichen dreyhundert Gülden.

CAPUT XXIII.

De Saxoniæ Ducibus.

Varij rami familiæ Saxonicæ.

I. SAxoniæ Ducum, qui & Landgravij Thuringiæ, ac Marchiones Misniæ, hodie tres sunt lineæ; una est Electoralis, altera Altenburgensis, tertia Vinariensis, quæ divisa in Vinariensem & Gothanam.

Origo Ducum Saxoniæ.

II. Origo horum Ducum deducitur vulgari traditione à Witikindo Magno Rege Saxonum, Duce Angariæ, Principe Rugiæ, Dynastâ Iburgi. [add. *Tradunt vulgò Henricum Aucupem & Saxoniæ Duces ex Magni Vvitikindi posteris fuisse, cum quibus Dn. Autor etiam facit. Cæterum minus verè, quod potest perspici ex eo, quod Vvitichindus Corbeiensis (lib. 1.) solius Mechtildis uxoris Henrici Aucupis originem tantam arcessat, indubie idem facturus de Henrico Aucupe ipso, si origo illa tum temporis fuisset nota. Etsi verò illa à Vvitikindo propagatio est incerta in Saxoniæ Ducum, Oldenburgicaque familiâ, tamen constat has familias adeò esse antiquas, ut prima origo omnium rerum Germanicarum memoriam superet. Dn. Conring. ad Lampad p.3. cap.5. §. 22. add. Dn. D. Spenaer. in Syllog. Geneal pag. 108.109. Vulgaris traditio ita habet: Vvitikindi M. frater fuit Bruno, qui genuit Ludolphum, ex quo prodiit Otto, & ab hoc Henricus Auceps, cujus posteri sequuntur usque ad Henricum Leonem, qui à Friderico I. Imp. est proscriptus, ditionesque ejus aliis concessæ, atque ita Saxonia ad Bernhardum Ursum Ascaniæ Comitem devenit, ex quo septem Duces & Electores Saxoniæ descendunt. Albertus I. Albertus II. Rudolphus I. Rudolphus II. Vvencislaus, Rudolphus III. Hujusque frater Albertus III. postremus stirpis Ascaniæ Elector; quo defuncto Electoralis dignitas Friderico Bellicoso Marchioni Misniæ & Thuringiæ Landgravio, unà cum Ducis Saxoniæ titulo fuit collata.*]

Genealogia Duc. Sax.

III. Genealogia Ducum Saxoniæ à Friderico Bellicoso usque ad nostra tempora exhibetur in adjunctâ tabellâ. [add. *Fridericum hunc Bellicosum deducunt à Vvitikindi M. altero filio, Vvitikindo Iuniore, qui conditor familiæ Comitum Vvetbini extitit, inter cujus posteros Fridericus I. Marchio Misniæ investitus ab Henrico I. Imp. Stemma illud Comitum Vvettinensium se in multos ramos diffundit (1.) In ramum veterum Marchionum Misniæ in Friderico I. modo adducto Friderici Comitis Uvettinensis filio (2.) In ramum Marchionum Brandeburgicorum. Brunico enim Brunonis Comitis Uvettinensis filius ab Ottone I. Imp. Marchio Brandeburgensis constitutus ann. 965. Tertius ramus est Marchionum Lusatiæ. Nam Christianus, Dithmari Comitis Uvettin: filius, defuncto Gerone ab Ottone I. Marchio Lusatiæ declaratus Quartus ramus est Palatinorum Saxoniæ. Etenim Theodorici II. Comitis Vvettinensis ann. 1034. mortui, posteri dicti Saxoniæ Palatini, stemmaque illud propagarunt.*]

Controversia de præcedentia inter lineam Altenburg. & Vinar.

IV. Nata fuit aliquot annos inter lineam Altenburgensem & Vinariensem quæstio præcedentiæ, in qua licèt Rudolphus Imperator 1607 27. Septemb. pro Altenburgensi pronunciarit, contra sententiam tamen multis pugnarunt Vinarienses, & præcedentiam sibi debitam asseruerunt. Eorum fundamenta potissima sunt: I. Inter æqualis gradus & dignitatis personas senior debet præcedere: Alemann. *palatt.* 1. *consultat.* 7. *pag.* 360. II. Inter fratres senior præcedit: ergo inter fratres patrueles etiam

ELECTORES. & DVCES SAXONIÆ.

- FRIDERICVS Bellicosus, Langr. Thur. ring. & March. Misniæ ob ærerita Dux & Elector Saxon. (Præteritis Saxo Lauenburgicis) creatus a Sigismundo Imperatore 1424. vel potius 1423. ut ex litteris Cæsaris die Mogorum datis prob. Hortl. lib. 4. cap. 25. n. 52. & sic dignitatem hanc domui suæ restituit ac postquam Saxonicis Imperatoribus defunctis Saxoniæ Ducum titulus passim ad alias familias huic non agnatas, evagatus fuerat, ad legitimos heredes revocavit. † 4. Ian. 1428.
  Vx. Cathar. f. Henrici D. Brunsv. † 18. Dec. 1442.
  - FRIDERICVS II. Placidus El. II. Dux. Gütige n. 21. Aug. 1412. † 1464. Sept. 7.
    Vx. Margar. f. Ernesti Ferrei Duc. Austr. Soror. Germana Frid. III. Imper. † 5. Febr. 1486.
    - Frideric. / Alexand. / *Aurelia.* } † immature.
    - *Æmilia* * Ludovico D. Bavar. † 18. Nov. 1501. ætat. 66.
    - *Anna* nat. 7. Mart. 1436. * Alberto Elect. Brandenb. Cognom: Achillis Germanici 12. Nov. 1458. † 31. Oct. 1512.
    - *Hedvvig.* Abbatissa Quedlinburg † 12. Nov. 1511.
    - *Margar.* Abbatissa Seusselitz.
    - ERNESTVS El. III. n. 25. Mart. 1441. clàm cum fratre Alberto 1455. al. 1454. ex arce Altenburg surreptus, sed singulari Dei beneficio cum eodem repertus † 26. Aug. 1486.
      Vx. Elisabet. f. Albert. III. Duc. Bavar. † 1484.
      - *Christina* * Ioh. R. Dan. & Sueciæ 1478. † 1521.
      - *Margar.* * Henrico Iuniori Duc. Brunsv. Lineæ Cellens. 27. Febr. 1478. † 7. Dec 1537.
      - FRIDERICVS III. Sapiens El. IV. n. 17. Ian. 1493. fundavit Academ. VVittenberg. 1502 Romanorum R. designatus, ob senectam recusat, & Carolo V. dignitatem illam defert LVTHERVM tuetur † 5. May 1525.
      - Albertus nat. 1464. Episc. Moguntinus † 1. May 1484. æt. 20.
      - IOHANNES Constãs El. V. n. 29. Iun 1467. † 15. Aug. 1532. Augustanam Confessionem cum reliquis Principibus & Statibus Carolo V. Imp. Augustæ Vindelicorum an. 1530. obtulit.
        Vx. (1) Sophia f. Magni Duc. Meclenb. * 1. Mart. 1500. † 12. Iul. 1503.
        (2) Margareth. f. VVoldemari Principis Anhalt. † 9. Oct. 1521.
        - *Ex I. Conj.*
        - IOH. FRIDER. Magnanim. n. 30. Iun. 1503. Fundavit Ienens. Captus à Carolo ... tur Elect. dignitate 154... gar abducitur tandem l... stituitur & ob ... diti... jus posteri possid. † 3. ... Desponsaverat sibi 3. Iu... tharinam fil. Phil. I. R. ... ob Religionis diversita... denegata.
          Vx. Sibylla f. Ioh. III. D... 9. Mart. 1527. † 21. Feb. ...
        - *Ex II. Conj.*
        - Iohan. n. 1519. † immat.
        - IOHAN. Ernst. n. 10. May ... Febr. 1553.
          Vx. Cathar. f. Philip. D. B... postea * Philip. Com. ... burg. *&c.*
        - *Maria* n. 6. Dec. 1515. * P... Pomm. † 7. Ian. 1583.
        - *Marg.* n. 1518. † anno æt. 19 ...
      - Ernestus ArchiEpisc Magdeburg. & Episc. Halberstatt † 3. Aug. 1513. æt. 49.
      - VVolfgang † immat.
    - ALBERT. Animosus Gubernator Frisiæ, n. 27. Iul. 1443. † 12. Sept. 1500. hujus imago videtur Halæ in Flandria geniculata pone statuã Maximil. Cæsaris.
      Vx. Zedenâ f. Georgii Podibratzkii Regis Bohemiæ † Febr. 1510.
      - *Cathar.* n. 24. Iul. 1468. * 1. Sigismundo D. Austriæ. 2. Erico Seniori Duc. Brunsv. † 1524.
      - GEORG. Dives n. 27. August. 1471. Romano cath. Rel. tenacissimus ideoque Henricum fratrem Evangelicum, ab hæreditate quamvis frustra excludere conatus est. † 17. Apr 1539.
        Vxor. Barbara f. Casimiri R. Polon † 17. Ian. 1534.
        - Christoph. n. 1497. / Wolfgang. } † im...
        - IOHAN. n. 1499. † 11. Ian. ...
          Vx. Elisab. f. VVilh. Med... Hass. *&c.*
        - *Magdalena* * Ioachimo ...denb. † 28. Dec. 1534.
        - FRIDERIC. n. 15. Martii ... Feb. 1539.
          Vx. Elisabet. f. Ernesti ... feld. *&c.*
        - *Christina* n. 25. Dec. 1505. ... 1524. Philip. Landgr. Ha... pril. 1549.
        - *Anna.* / *Marg.* / *Agnes.* } † immat.
      - *Anna* / Ludov. / Iohan. I. / Iohan. II. } † immature.
      - HENRIC. Pius nat. 16. Mart. 1473. Compostella & ex terra Canaan redux Evangelii lumen terris suis restituit † 18. Aug. 1541.
        Vx Cathar. f. Magni D. Meclenb. * 1512. † 6 Ian. 1561. ætat. 84.
        - MAVRITIVS n. 21. Mart. ... Sax. VII. 1547. loco Ioh. privi. † 11. Iul. 1553. in præ... Albertum Brandenb.
          Vx. Agnes f. Philip. Landg... Carolo V. capei. * ... Iohan Frid. II. D. Sax. † 1555.
        - Severinus n. 1522. † 10. Oct ...
        - AVGVSTVS Pius El. VIII. ... 1526. † 11. Feb. 1586.
          Vx. (1) Anna f. Christiani III ... n. 22. Nov. 1532. * 14. Oct ... 1 Oct. 1585.
          (2) Agnes Hedvvig. f. Ioa... nesti Princ. Anhald. *&c.* ... Iohan. Duc. Holsat.
        - *Æmilia* * Georg. March. B... 1591.
        - *Sibylla* * Francisco D. Sax. ...
        - *Sydonia* * Erico Iun. Du... † ... Ian. 1575.
      - Fridericus n. 1474. Magister Ord. Teuton. † 19. Nov. 1510.
  - Sigismund. Episc. Wirtzburg. nat. 1425. † 24. Dec. 1457.
  - Henrich. † 22. Iul. 1435.
  - *Anna* * Ludov. Landgr. Hassiæ † 1463.
  - *Catharina* * Frid. Elect. Brandenburg. 11. Iun. 1441. †
  - WILHELM. n. 1425. pro feudo tenuit Ducatum Lucelburg. postea à Carolo Audace ereptũ † 17. Sept. 1485.
    Vx. (1) Anna f. Alberti II. Austriaci Imper.
    (2) Catharina f. Eberhardi Equitis a Brandenstein. *&c.*
    - *Ex I. Conj.*
    - *Margareth.* * Iohan. Electori Brandenb. 1474. † 1511.
    - *Anna* * Henrico Duci Munsterberg.

etiam senior debet præcedere: Autor *discursus exoterici, de iure repræsentationis in primogenitura Imperij Germanici, tractatus* Iacobi à Saa *Hanovia anno 1612. recensi, præmissi.* III. Observatum & usu stabilitum ab aliquot centenariis annorum, inter Principes parilis dignitatis, seniorem juniori præferri (etiamsi antea junioris parenti tanquam seniori prærogativa data, nec attento quandoque casu eo, quo junior ex familia Electorali ortus, & proximus in Electoratu futurus successor) excepto eo tantummodo casu, quando junior ein regierender Herr / senior verò kein regierender Herr. At inveterata consuetudo pro lege observanda. Usus probatur exemplis, (1.) In domo Electorali Saxonica, Anhaldinâ, & Misnicâ familiis. (2.) In domo Electorali & Principali Brandeburgica. (3.) In domo Brunovicensi & Luneburgensi, in tribus hujus lineis, scilicet Grubenhagensi, Zellensi, & Wolffenbüttelensi. (4.) In domo Pomerana. (5.) Mechelemburgica. (6.) In Badensi. (7.) In Anhaldina: Goldast. *de maioratu.* IV. Opinionem hanc firmant multorum ICtorum tam Germanorum, quàm Italorum & Gallorum &c. suffragia, ut ferè communis, communior, aut communissima Doctorum opinio dici queat. V. Cui competit præ cæteris succedendi jus in Electoratum, eidem quoque competit præcedentia. Atqui Vinariensibus competit jus succedendi in Electoratum præ Altenburgensibus. Major, Altenburgensibus ipsis testibus, & Imperatorio Rudolphi decreto, cujus suprà facta mentio, firmatur: Minorem ex refutatione fundamentorum, quæ pro Altenburgensibus adducuntur, patere, Vinariensis lineæ patroni scripserunt. Rationes Altenburgensium erant. I. Quicunque præ altero per jus primogenituræ ad Electoralem dignitatem præstitutus, is utique alteri ad hanc non præstituto major, proindeque eidem præferendus. Amplioris enim honoris præferendus: *l. nlt. ff. de fide instrum. l. 1. ff. de alb. scrib.* At Altenburgenses &c. Minoris probatio est (1.) Caroli IV. *Constitutio in Aurea B. tit. 7. & tit. 24.* (2.) Eiusdem Caroli bulla, data Wenceslao Electori Saxoniæ anno 1376. die Martis post festum Trinitatis. (3.) Imperatoris Sigismundi bulla Palatina Aquisgrani data. 8. Novembr. anno 1414. (4.) Ius repræsentationis & transmissionis. (5.) Ius primogenituræ Gallicum & Hispanicum. (6.) Restitutio Imperialis Electoris Saxonici Iohannis Friderici. (7.) Literæ expectantiæ ab Imperatore datæ Duci Saxoniæ Iohanni Guilhelmo. (8.) Eiusdem Ducis (avi) dispositio testamentaria. (9.) Administratio Electoratus Saxonici Friderici Guilhelmi patentis. (10.) Mosaicæ legis dispositio. Cæterùm ad easdem ex parte Vinariensium respondent alii I. adductis in bullis ad triplicis ordinis successores in Electoratum advertendum: primum esse filiorum, der wesentlichen Churfürsten Söhne. Secundum Fratrum, der wesentlichen Churfürsten Brüder. Tertium consanguineorum, der Freund und Agnaten. Primam & secundam successorum speciem non posse ultra literam & sensum trahi ad agnatos, qui neque per se Electores, nec Electorum sunt filii, nec primogenitorum Electoralium filii. De his enim dictis in bullis nihil determinari. Non enim *tit. 7. Aur. Bull. Caroli IV.* hæc habemur verba: Et talis successio in primogenitis & heredibus Principum *non Electorum*, perpetuis temporibus observetur: sed totum restringitur ad primogenitum &c. & Principes Electores per verba relativa, *eorundem &c. primogenitus huiusmodi &c.* Imò verò poterat dubitari, aiunt, an inter Electorum quoque filios successio hæc semper debeat observari; an Electoralis dignitas ad tertio & quarto genitum non possit devolvi, nisi prius primogenitus, secundo & tertio genitus unà cum tota sua progenie seu liberis sit extinctus. Licèt enim hoc velit Covarruvias, Tiraquellus, Hottomannus, Menochius & alii; atque verba bullæ eo videantur inclinare: *Illo autem non existente ad eiusdem primogenitis primogenitum.* Item, *si verò primogenitus huiusmodi absque heredibus masculinis ab hac luce migraret &c.* Nihilo minus tamen, quia prædicti Iurisconsulti, vel leviter degustatuur jura Germanica, vel nunquam bullas nostras Cæsareas viderunt, eorum dissensus ne unius quidem æstimandus assis. Et obstat *tit. 24. Aurea Bulla communis*: ibi enim disponitur, *secundogenitum succedere in locum & vicem primogeniti, si hic mente captus, fatuus &c. modò ille fuerit in ea progenie.* Quid autem si non superesset, sed mortuus, autequam casus successionis emersisset, relictis tamen post se masculis liberis, an hi quoque nihilo minus succedent, juniores licèt ætate, excluso tertiogenito Electoris filio superstite his seniore? Poterat dici decisionem Caroli, seu alium seniorem fratrem huc non posse nec debere trahi. Verùm si Caroli factum proximè hanc bullam insecutum perpendimus, ex eodem interpretatio bullæ surget lucidissima. Is verò in bulla quadam de dato 1357. Metis, die Martis post primam eius anni lucem, verba bullæ aureæ communis pro ratione decidendi adducens, eorum vi & efficacia Albertum Ducem Saxoniæ (cuius parens Otto Dux, tertiogenitus Electoris Rudolphi I vivo prædicto Electore in fata concesserat) exclusum voluit, & quartogenitum filium Wenceslaum, tanquam seniorem fratrem prætulit. Verba bullæ hæc sunt: *Si verò præfatum Rudolphum modernum Saxoniæ Ducem sine legitimis masculinis sexus heredibus laicis, de lumbis eius procreatis, mors contingeret; ex hinc Principatus vox, jus, autoritas & potestas electionis huiusmodi modo præmisso ad seniorem fratrem eius (ex fratribus autem nemo, præter Wenceslaum tum superstes fuit) per veram paternalem lineam descendentem, & ab eadem ad primogenitum, seu seniorem filium eiusdem. Eodemque sine legitimis masculini sexus heredibus laicis decedente, ad Illustrem Albertum, filium Ottonis, quondam Ducis Saxoniæ, fratris moderni Rudolphi Ducis devolvatur.* Atque inde etiam Wenceslaus

post mortem Rudolphi fratris sui anno 1370. ad Electoratum pervenit, excluso senioris fratris relicto filio Alberto. Genealogia hæc est:

Rudolphus I. Elector Saxoniæ, mortuus anoo 1356.

Albertus primogenitus mortuus ante parentem.	Rudolphus II. Elector; mortuus sine liberis anno 1370.	Otto, mortuus anno 1349. aut, ut alii, 1350.	Wenceslaus, post Rudolphum Elector, excluso Alberto.
Albertus, cui prælatus Wenceslaus,			

Ita patet, aiunt prædicti Vinariensis causæ patroni, verus communis aureæ Bullæ sensus, quem etiam testamento observavit, nec novi quid constituit Philippus, Elector Palatinus, anno 1508. quando voluit Fridericum quartogenitum cum liberis præ & ante Ruperti tertiogeniti filios ad Electoratum pervenire. Tertii ordinis successores Electores, consanguinei nimirum seu agnati sunt. Horum de successione id variis ex Imperatorum Bullis notandum (1.) Consanguineum successorem esse debere laicum. (2.) Proximiorem, secundum lineam paternalem (3.) Seniorem pro tempore. Nec obstat, Bullam communem auream, tantum proximiorem agnatum vocare, nec seniorem requirere agnatum. Etenim (1.) non probat hoc esse, quod ab aliquo textu contigit abesse: Accurs. *in l. non hoc, C. undè legitimi*. Non ergo valida conclusio, hoc in A. B. non relatum, ergo nec observandum. Nam quod una in constitutione vel textu non reperitur, poterit in alio reperiri. In dicta Bulla aurea oon habetur, vivo Imperatore Regem posse eligi Romanum, At quis inde concludet: ergo id non licet? In eadem non legitur, *titulo scilicet* 7. Electoris impuberis tutorem non solùm fratrem, sed & consanguineum, vel agnatum esse posse. In eadem non constituitur, tutorem impuberis bujusmodi successoris debere esse laicum &c. Vt maximè ergo in hac non extet Bulla, sufficit tamen illud extare in Bulla Saxonica Caroli IV. Francofurti data, Regis Wenceslai in Saxonica Aquisgranensi, Imperatoris Sigismundi in Palatina & Saxonica Bulla Aquisgrani, Vratislaviæ & Basileæ datis, atque ab Electoribus, tunc temporis existentibus, approbatis? In quibus non tantùm dicunt, cum communi Noribergensi & Bulla Saxonica Metensi, ad proximiorem heredem secundum lineam paternalem: verùm etiam ad seniorem Ducem Saxoniæ (vel Palatinum) pro tempore. Hinc infertur, neque ex Bulla communi, neque ex singularibus, quicquam patrocinij Alteuburgentibus accrescere. Etenim (1.) non sunt Electoris, sed Principis filij, nicht Churfürstliche / sondern Fürstliche Kinder. (2.) Non filij Electorales, sed agnati (3.) Non primogeniti ejusmodi, hoc est, Electorum, aut Electoralium primogenitorum primogeniti, sed eines Fürstlichen erstgebornen Agnaten filij, erst vnd anderweitgeborne Söhne vnd Erben. (4.) Non ex agnatis proximiores, sed æquè cum Vinariensibus proximi. (5.) Non seniores, sed juniores, respectu ætatis Ioh. Ernesti, & Friderici, lineæ Vinariensis. (6.) Non seniores inter omnes, sed inter se tantùm. (7.) Non seniores, pro tempore scil. eo quo linea Electoralis defecit aut extincta est. II. Ad Bullam Saxonicam Francofurtensem de anno 1376. & alias recentiores Palatinas ac Saxonicas, si quis respondere voluerit, illa ut perpendat verba necesse est: *Ad seniorem Ducem Saxoniæ pro tempore, ac eius heredes, secundum modum superius expressatum, in perpetuum legitimè devolventur*. Et deinceps: *Per talem modum directa linea genitura descendentes ab eo &c. ius eligendi &c. obtinebunt per successionem paternalem, ut præmittitur ex ordine genitura*. Hæc enim clarissimè ostendunt, loqui & disponere Imperatorem non de agnato seniori, sed tantùm de heredibus ejusdem, & illis quidem, qui ab eodem progeniti, quales sunt, ejus primogenitus, & hujus filij, primogeniti fratres, & eorum filij. Itaque ipsum seniorem pro tempore agnatum non concernunt, sed hoc statuunt tantùm, quod si ad seniorem agnatum Electoratus pervenerit, isque rursus moriatur, idem ordo succedendi inter ejusdem liberos servari debeat, qui servari debuerat, inter antecessorum Electorum liberos. Quod si verò alicui isthæc verborum, *secundum modum superius expressatum*, explicatio non videbitur sufficiens, is secum debet perpendere, modo in Bulla Francofurtensi expresso, illud, quo additum, post Electoris Wenceslai quartogeniti ejusque lineæ defectom, tertiogeniti demum filium Ducem Saxoniæ Albertum io Electoratum successurum, aliàs autem prædicto Electori tanquam Seniori, ejusque heredibus, Electoratum competiturum. Quod si itaque secundum modum prædictum seniores agnati debent æstimari, exemplum prædicti Alberti clarè indicat, citra respectum linearum juniores agnatis senioribus debere cedere. III. Nemini quoque obstaculo esse debet textus Bullæ Germanicæ Palatinæ Aquisgrani anno 1414. 8. Novembr. à Sigismundo confectæ, qua videtur exprimi, agnatum seniorem non simpliciter, verùm secundum lineam paternam, seniorem in Electoratum succedere: *Primò*, quia verba ista, nach der Vätterlichen Lini / modò in originali extent, non tam bene & commodè referri poterunt & debebunt, ad verba, zu der

Zeit der ältist / quam ad verbum Pfaltzgraf. Aliâs enim, ne quidem cum versione Latina, nec cum ullis aliis Germanicis & Latinis Palatinis aut Saxonicis convenient Bullis: in quibus omnibus proximior secundum lineam paternalem, & senior tantùm pro tempore ad Electoratum admittitur. In interpretatione autem constitutionum Imperialium nulla debet introduci discrepantia, sed potiùs oportet unum locum pluribus, dubium certis, obscurum cedere dilucidis: Donellus *ad §. quod si faciam, l. naturalis 5. ff. de praescript. verb.* Deinde posito, verba superiùs enarrata, vel maximè ad illa, zu der Zeit der ältist / pertinere, sciendum tamen est, paternalem lineam in praedictis bullis non tam veram paternam, quàm stipitis communis des Stammherr Vatters Lini / significare. IV. Repraesentationis species, qua in quarto gradu lineae collateralis aequalis, sui in infinitum filius pareatem debebat repraesentare, magni non est momenti, ut legati Philippi Regis Hispaniae jam olim judicarunt, teste autore *discurs. exoter. de iure repraesent. fol.* 57. illa quippe legibus Romanis incognita, Germanis non inserta Caesareis Regiisque bullis, ut & observantiae, in domo Saxonica & Palatina, contraria, & minus conveniens. Bullae scilicet requirunt agnatum, non eum cujus parens ante decem, viginti, triginta, quadraginta, quinquaginta, & ulteriores annos senior extitit, nec illum, qui ex ordine geniturae senior, aut primogeniti agnati primogenitus filius, & repraesentationis fictione senior fit, verùm hunc, qui ipsemet reverâ & naturaliter senior existit, & deinceps quidem pro tempore senior, quo ad Electoratum successio datur. V. Ius primogeniturae Gallicum & Hispanicum si quid habet, quod juri repraesentationis aut transmissionis, quod Altenburgenses urgent, possit patrocinari, nullum apud nos meretur locum, sed suis relinquitur latoribus & observatoribus. VI. Iohannes Fridericus Elector banno percussus, posteà verò ab Imperatore Carolo V. 27. August. anno 1552. restitutus fuit. Hac ex restitutione Altenburgenses conati sunt inferre, Electorem Iohannem Fridericum expectantiam & successionem in Electoratum, tanquam verum Electorem, in liberos suos, secundum tenorem *tit. 7. Aureae Bullae* transmisisse. Verùm formalia restitutionis contrarium, hoc scilicet demonstrant, restitutionem ad Electoratum non factâ, sed zu seinem vorigen alten Fursten- vnd nicht Churfürsten-Stand vnd Ehre. Quae cum ita se habeant, palam fit, praedicti Iohannis Friderici successores, non tanquam filios Electoris, sed Principis, atque ita tanquam agnatos in Electoratum successuros. VII. Literas expectantiae quod attinet, res ita se habet: Cum anno 1566. Dux Saxoniae Iohannes Fridericus medius banno percussus, & captivus abductus fuisset, Maximilianus II. Imper. nonnulla bona huius liberis restituit, excepit verò expressè die Anwartung der Succession vnd Ersten geburt an dem Ertzmarschallampt vnd Churfürstenthumb zu Sachsen. Iohannes autem Guilhelmus, qui fuit avus Vinariensium & Altenburgensium, hodie existentium Principum, jus hoc primogeniturae, seu successionis, ab Imperatore 9. Iulii anno 1572. privilegii loco obtinuit, ut verba habent, vor seinem Brudern / Johann Friderichen / dem Mittlern / dem gefangenen Fürsten vnd seinen Söhnen / vnd ihrer Posteritat. Quibus sanè ex verbis, & concessionis tenore hoc patet, exclusos tantùm proscripti liberos, at inter ipsos Iohannis Guilhelmi successores nullum jus primogeniturae constitutum, sed modum successionis reliquarum Bullarum tenori relictum. Imò contrario admisso sequeretur, privilegium, quod in favorem totius descendentis lineae Ducis Ioh. Guilhelmi concessum, in maioris successorum partis detrimentum conversum: Cum illi, qui aliàs, citra expectantiae hasce literas usufuisset, secundum anteae Bullae dispositionem, casu eveniente, tanquam proximiores & seniores agnati, aut inter proximiores seniores successuri fuissent, nullo eorum ex parte interveniente delicto, atque ita immeritò, à successionis hocce jure removerentur, aut aliis, qui aequè proximi, aut si ad lineam respiciendum, neque proximiores, neque seniores postponerentur. Praetereà verba expectantiae futurum ad tempus vacantis Electoratus referuntur, ad quod neque Dux Iohannes Guilhelmus, nec eiusdem primogenitus Fridericus Guilhelmus, vitam extenderunt: vide Alemannum *palaestra* 1. *Consultat.* 7. & est manifesta fallacia comparatorum, inque syllogismo surgunt quatuor termini, si quis verba Imperatoria expectantiae, Primogenitur / Erstgeburt oder Erstgeburts Gerechtigkeit / ad talem primogenituram, qualis in Electorum primogenitis filiis cernitur, retulerit. VIII. Testamento avito, Iohannis scilicet Guilhelmi 19. Febr. anno 1573. Vinariae confecto, aequalis utrique liberorum, Friderico videlicet Guilhelmo & Iohanni, Ducibus Saxoniae successio data, unicâ exceptione hac additâ: Es were dann Sach / daß durch gnädige Schickung Gottes des Allmächtigen / die Succession von der Chur zu Sachsen mit ihren Zugehörungen an Digo a... / Landen vnd Leuten / sich an vns / oder nach vnserm Absterben an vnsern ältisten lieben Sohn / erledigen / kommen vnd fallen möge / rc. Auf solchen Fall so soll die erledigte Succession an der Chur Sachsen / rc. vnserm ältisten lieben Sohn zum Vorauß vnd allein gelassen werden / rc. Sed hinc Altenburgenses suae non poterunt petere sententiae fundamenta: (1.) quia de feudis eiuscemodi, & dignitatibus ex jure publico dependentibus, optimus ille Princeps non potuit contra juris publici dispositionem testari; nec etiam voluit: quia uti tantùm de eo casu locutus, quo Electoratus vivo Domino Friderico Guilhelmo vacuus, ita, ut casus hic non contigit; si imposterum post mortem praedicti Guilhelmi contingeret, quid inter successores deberet observari, testamento non expressum; minimè verò eodem contra Imperatorias & Regias Bullas quicquam introdu-

ctum. IX. Altenburgenses ex eo, quod eorum Dominus Parens administrationem Electoratus susceperit, ac inde quasi possessionem Electoratus nactus fuerit, inque heredes hoc ipsum jus transmiserit, fundamentum trahunt. Verum hoc totum contigit, non ex hereditaria quadam prærogativa, sed inde, quod tunc temporis senior Electoris impuberis fuit agnatus. Quod privilegium ætati datum, ut in ipsius tantùm persona tunc constitit, ita cum persona quoque extinctum, vel etiam tunc statim cessavit, quando Elector majorennitatis annos, in Bulla aurea præscriptos, fuit consecutus. Præterea si hoc Altenburgensium fundamentum alicujus esset roboris, sequeretur, si eorundem Dominus Parens, minore adhuc existente Domino Electore, decessisset, tutelam seu administrationem ad impuberea ejusdem liberos transituram, quod manifesto absurdum. X. Ius Mosaicum primogenituram commendans, parùm ad rem facit, utpote cujus extra politiam nos sumus constituti. Et præcedentia primogenitorum partim inde erat, quod essent seniores; partim, quod typus promissi Messiæ, qui primogenitus fratrum dicitur, *Rom.* 8. *v.* 29. Vnde etiam quod primogenitum erat Domino sacrum: *Exod.* 13. *v.* 2. Quoniam verò secunda hæc ratio, exhibito Christo, atque ita post novum Testamentum cessat, prior nobis aliud haud monstrat, quàm ætatis majoris prærogativam: *Levit.* 19. *v.* 32. 1. *Petri* 5. *v.* 5. Denique malè concluditur: Qui jus habet primogenituræ, is etiam præcedit: Alemann. *d. loc.* Nam superius digito monstrata variarum familiarum exempla contrarium probant. Nec quoque illud procedit: Qui expectantiam, & casu eveniente successionem, in Electoratum habet, is alteri præfertur: Quia Landgravij Hassiæ, ratione confraternitatis, expectantiam quoque habent in Electoratum Saxoniæ, nec tamen protinus inde aliis Statibus, quibus Saxoniæ Duces, ut tales præferuntur, præponuntur. Atque hæc sunt potissima, quæ habet Autor des warhafftigen gegründeten Berichts / was sich nächstabgewichenen Jahr hero / zwischen den Churfürstlichen Sächsischen in Vormundschafft beyderseits verordneten Regierungen zu Weimar vnd Altenburg / in dem erregten Præcedentz vnd Primogenitur-streit vorgeloffen.

Pertinet huc scriptum cui titulus:

Vrsachen /

Warumb Ihre F. F. G. G. die Hertzoge zu Sachsen / Gülich / Cleve und Berg / 2c. Weimarischer Linien / in der bekannten streitigen Præcedentz- und Primogenitur-sachen / wider die Fürstliche Sächsische Altenburgische Linie billich weiter zu hören.

Erste Vrsach.

Dieweil Ihre F. F. G. G. nebenst dero selig verstorbenen Herren Brüdern / als diese Sach an den Kayserlichen Reichshofraht anno 1606. gebracht / und daselbst ventilirt worden / allerseits Pupillen und unmündig gewesen / und von niemanden vertretten worden.

Die Minderjährigkeit ist notoria, weil unter den acht Fürstl. Herren Gebrüdern der Eltiste anno 1594. geboren / das Decret aber anno 1607. außgesprochen worden. Die nicht beschehene Vertrettung aber ist dahero offenbar / dieweil den Fürstlichen Pupillen zu dieser Sachen kein sonderbarer Tutor geordnet worden / und Ihre Churfürstl. Gn. Christianus II. zu Sachsen / 2c. Christmiltesten Gedächtnüß / als beyder Fürstlichen Linien gesamter Vormund / in diesem Fall / da beyderseits Fürstliche Pupillen unter sich controvertirt keine auctoritatem præstiren können. Immassen sie es auch nicht thun wollen / wie zu sehen aus seiner Churfürstl. Gn. Schreiben / so an die Fürstliche Seel. Frau Wittwe zu Weymar / an dato den 12. Septembr. 1608. abgangen / da gemeldet wird; Seine Churfürstl. Gn. hätten weiter bey der Sachen nichts gethan / als auf Befehl Ihrer Kayserl. Majestät das Decret beyden Regierungen publicirt, wie Sie sich auch / als beyder Theil Vormund / neutral erzeiget / also wären sie dasselbe nochmals zu thun entschlossen. So ist auch sonsten kein Gevollmächtigter vorhanden gewesen / und haben die Rähte ohn Ihrer Churfürstlichen Gn. an welche sie gewiesen / Befehl nichts thun können.

Andere Vrsach.

Dieweil diese Sachen nicht zwischen den Fürstlichen Pupillen / sondern unter dero Rähten / in Churfürstlicher Sächsischer Vormundschafft / erreget und angesponnen (A) / das Decret aber auf die Fürstliche Pupillen selbst gerichtet worden (B) / zu entgegen den gemeinen Römischen Rechten / die da sagen / Res inter alios acta aliis non præjudicat.

Beydes erhellet aus dem Buchstaben des Käyserlichen Decrets: (A) das Erste im §. Daß uns der Hochgeborne / 2c. ibi, wie daß sich zwischen gedachter Jungen Hertzogen Rähten Streit erhaben / dahero des Churfürsten L. bewogen worden / beyden Theilen auf zu legen / ihre Prætensiones, auch worauf Sie dieselben zu gründen vermeynten / schrifftlich zu verfassen. Item im §. das haben wir / 2c. ibi, nicht allein das jenige / was von vielbesagter beyder unmündigen Fürstlichen Rähten / zu bescheinigung jeden Theils Intents übergeben / 2c. Item im §. wie wir dann 2c. ibi, Wie wir dann die von Ihren Rähten erregte Spän und Irrungen dahin resolviren. (B) das Andere ist nichts minder daselbst zu befinden / ibi; So sol die jetzige Altenburgische Lini vor der Weimarischen die Præcedentz billich behalten / wie wir dann diese von Ihren Rähten erregte Spän und Irrungen dahin resolviren / das viel berührtes jus præcedentiæ, Hertzog Friderich Wilhelms Lini zustehen und bleiben solle.

Dritte Vrsach.

Dieweil diese Sache nicht Gerichtlicher Weise / als eine streitige Partsache / sondern nur

Frag-

Frag- und Belernungs-Weise gleichsam als ein Urtheilsfrage / an die damahlige Römische Kayserliche Majestät kommen.

Nicht per modum litis, & processus ordinarii, sondern vielmehr per modum submissionis & quæstionis von dem Herrn Churfürsten / ꝛc. spricht Herr D. Hegenmüller / in seinem / wider Weimar / im Kayserlichen Reichshofraht gegebenen voto fol. 66.

Und dahero auch nicht / wie es gleichwol die Großwichtigkeit derselben / und in welcher auf die an seiten Altenburg vorgeschützte Erstgeburts gerechtigkeit / man auf die Interpretationem der allgemeinen Güldenen / und andern special Bullen / kommen müssen / erfordert / Gerichtsbrauch nach auf gewöhnliche Citation, Klag / Antwort / Replica, Duplica, Beweiß / Gegenbeweiß / durch Richterlich Endurtheil erkandt:

Hegenmüller in jetztangezogenen voto fol. 60. wir haben zwar alle zugleich unanimiter dafür gehalten / es würde fürträglicher seyn / wann E. Kayserl. Majest. noch die Entscheidung dieser Sach aufschieben / weil die acta secundum formam judicij, weder angefangen noch complirt seynd. Item fol. 62. ferner was anrühret / daß die Junge Fürsten noch bisher mit einer ordentlichen action gegen einander nicht verhöret seynd. D. Wacker in seinem voto vor Weimar / fol. 11. 12. 13. In hoc processu neque actio est, neque exceptio, neque replica, neque duplica, sed *confusa acta & producta*, quæ nemo ad formam juris certam facilè reducere queat.

Sondern nur allein durch einen Summarischen Verspruch Rechtens / oder Informations- und Belernungs-Urtheil / auf imploration und Anrufung des Herrn Churfürsten zu Sachsen versprochen worden.

Vierte Ursach.

Dieweil auch nicht die Requisita des extraordinari und summarii processus in acht genommen worden / welche erfordern / daß man in der Sache / nichts minder / als wann ordentlichen verfahren wird / auf den rechten Grund der Warheit / und denen Parteyen zustehenden Rechtens / kommen müsse / welches aber allhier dahero nicht geschehen können:

Erstlichen / dieweil zu nothwendiger Informatioo die Gründe / Recht / Privilegia, Gewohnheiten und Gerechtigkeiten der Fürstl. Weimarischen Linien / aus den geheimden / und theils dem gantzen Chur- und Fürstlichen Hause / theils aber dem gesamten Fürstlichen Hause zustehenden Wittenbergischen und andern Briefgewölben und Archiven / welche S. Churfürstl. Gn. zu Sachsen / dazumal eröffnen zu lassen Bedencken getragen / nie aufgesucht / noch den Rähten communicirt, viel weniger Ihrer Kayserl. Majestät weder urkundlich / und in forma probante, noch vollkommlich / vor- und beygebracht.

D. Wacker in seinem voto fol. 12. quædam instrumenta allegantur à partibus; quæ planè nec visa, nec audita nobis sunt. Idem ibid. fol. eodem: allegantur quædam instrumenta, quæ in Archivis Cæsaris non reperiuntur. Ibid. Instrumenta ad probationem intentionis vel Actorum vel Reorum, exhibita non sunt originalia, sed meræ copiæ, quibus non satis tutò fiditur. Hegenmüller fol. 64. obwol producirte instrumenta nicht authenticè fürkommen seyn. Confer Weimarischen Abtruck fol. 45. in fin.

Sondern Ihre Kayserl. Majest. ꝛc. hat dißfalls sich nur aus der Weimarischen und Altenburgischen Rähten prætentionibus, und denen Consultationibus und Bedencken unterschiedlicher Universitäten und Rechtsgelehrten / welche hochbenenntes Fürstl. Theils herrliche und wolgegründete / aber doch in dem Archivo geheimbde und verborgene Rechte / nicht haben errahten können / informiren müssen ꝛc.

Besagtes Decret ibi: dahero dann Ihre L. verursachet und bewogen worden / den beyden theilen aufzulegen / ihre prætensiones, auch worauf sie dieselben zu gründen und zu behaupten vermeynten / schriftlichen zu verfassen und zu übergeben / wie seithero beschehen / und uns Seine L. solche samt unterschiedener Universitäten und Rechtsgelehrten Consultationen, liefern und zu stellen lassen. Et ibi: und haben zu solchem effect und Ende / nicht allein das jenige / was von vielbesagten beyder unmündigen Fürsten Rähten / zu Bescheinung eines jeden Theils Intents, bey des Churfürsten zu Sachsen L. übergeben ist / sondern auch was nach und nach zu mehrer Information am Kayserlichen Hofe hinc inde einkommen / in reif Berahtschlagung gezogen.

Zum andern / daß von Behaubtung des Puncts der Præcedentz fast gantz nichts zwischen beyderseits Rähten gehandelt / disputirt, weniger etwas bewiesen und ausgeführet / sondern nur jederzeit von wegen etlicher zu Naumburg anno 1606. Nidergesetzten / gantz und gar irrseligen / und mit keinem eintzigen Exempel / actu, oder einiger Nachrichtung und Zeugnüß / vom ersten Anfang des Hauses Sachsen hero erweißlichen Meynung / vor wahr præsupponirer, geachtet und gehalten worden / es könne die Præcedenz von jure primogenituræ keines Wegs gesondert / noch geschieden werden / sondern es blieben conjuncta, connexa, dependentia, &c. Dannenhero auch Ihre Kays. Majest. auf solch præsuppositum gesehen / und von des Fürstlichen Weimarischen Theils selbst eigenen Grundveste der Præcedentz niemahln etwas vernommen / noch diesen Punct in weitere Erkundigung gezogen.

Hegenmüller fol. 75. betreffend den consensum & confessionem partium, und daß

dieselben der primogenitur alle prærogativ, und allen Vorzug selber assigniren, ist aus zweyen lautern Schriften zu sehen. Als aus derer zu Naumburg Niedergesetzten Bedencken/den 7. Junii 1606. ubi utraque pars dicit:. Und halten nach fleissiger Berahtschlagung ins gesamt unterthänigst dafür / daß vom jure primogenituræ das jus votandi & sedendi nicht zu separiren, sondern bleiben conjuncta, connexa, dependentia, &c. Item in dem Kayserlichen Decret / ibi: Dieweil nun zu Folge denselben juræ primogenituræ der Lini des Erstgebornen allzeit die Præcedenz / und der Vortheil vor andern zu zu eignen ist. Item ferner §. wie wir dann 2c. in medio, ibi: daß das vielberührte jus præcedentiæ, welches der primogenituræ jure anhängig / 2c.

Ob gleich das Widerspiel so klar / daß seithero auf empfangenen bessern Fürstlichen Weimarischen Bericht/ wol die Fürnehmsten aus solchen Naumburgischen Niedergesetzten ihren Irthumb dißfalls erkant / und solche ihre vorige Meynung verlassen haben. Wie solches zu seiner Zeit erwiesen werden kan.

Und obwol zum Dritten / Ihre Kayserl. Maj. der Räthe Prætensionen und Consultationen mit der Nürnbergischen und Franckfurtischen gülden Bullen / Restitution- und Expectanz-briefen/ auch Testamenten/ getreulich conferiren lassen/

Confer Decretum §. das haben wir wargenommen / ibi: haben zu solchem Effect und Ende / nicht allein das jenige / was von den Rähten übergeben / sondern auch was nach und nach zu mehrer Information unserm Kayserlichen Hofe hinc inde einkommen / in reiffe Berahtschlagung gezogen / alles mit mehrberührten güldenen Bullen/ so wol vielen andern der Chur- und Fürsten zu Sachsen / alten und neuen documentis, &c. conferiren lassen.

So haben sie dannoch in denselbigen Documenten kein einzig Argument weder vom Weimarischen Præcedenz-rechten / noch in dem Punct der primogenitur antreffen können. Nicht von dem Præcedenz-rechten; Dieweil das Decret dißfals nur blos dahin/ welches wol zu mercken// ohne Anziehung einiges special Grundes/ ob schon das Gegenspiel im Punct der primogenitur geschicht / und nach der irrigen Meynung der Naumburgischen Nidergesetzten/ præsupponirt, die Præcedenz sey eine Prærogativ / so zur primogenitur gehöret/ und dahero per quandam consequentiam inferiret, wer das Primogeniturrecht habe/ der habe auch die Præcedentz.

vide Decretum, ibi; Das Ius primogenituræ mit seinen darzu gehörigen Prærogativen, & ibi, das vielberührtes jus præcedentiæ, im fürgehen / fürstimmen und andern Prærogativen, welche dem juri primogenituræ angehörig / 2c.

Welcher Consequenz, Illation und Induction es nicht bedürfft / wann die Kayserliche Majestät aus benannten Documenten ein einiges rechtes helles und per se concludens Argumentum haben können.

Nicht im puncto deß juris primogenituræ. Dieweil unmöglich gewesen / der gedachten beyder im Decret angezogener Bullen / und des Restitutionsbriefes eigentliche ware Meynung / in terminis streitiger Sach / zu ergründen / ohne Hülf und zuthun der fünf andern / vor Sachsen Weimar militirender / aber aus dem Archivo nicht producirter / Kayserlichen und Königlichen Bullen / und noch mehr Documenten, insonderheit aber Churfürst Johann Friderichs zu Sachsen Revers / so bey der allergnädigsten Dimission und Restitution ausgehändiget / welcher dann in der damahligen Reichshofrähts deliberation über dem Decret desideriret worden.

D. Wacker in seinem voto fol. 12. Quarta nullitas est, quod quædam instrumenta allegantur à partibus, quæ planè nec visa nec audita nobis sunt, ut primò, *Reversales data à Iohanne Friderico, Bannito, A. 1552. &c.*

Fünfte Ursach.

Dieweil man in dieser großwichtigen Sachen / die so viel præjudicirliche Consequentien nach sich gezogen / über alle maß præcipitirt, der Rähte Streitschriften / samt denen darzu gehörigen Consiliis, zu viel getrauet / und dafür gehalten / als wäre alles / was dem Fürstlichen Weimarischen Theil zu gute gereichen könte / in denenselben schon ergründet.

Chur-Sächsisch Schreiben an die Regirung zu Weimar am 7. Febr. 1607. weil Ihre Churfürstliche Gn. dafür achteten / daß jedertheil / was zu erhaltung seines Intents dienlich zu seyn vermeynet / allbereit zur gnüge ausgeführet / als solten sich beyde Theile hinfort einig Consilium einzuholen enthalten / gestalt sie dann die Sache vor beschlossen hielten.

Da doch die Weimarische Rähte selbst die hochwichtigkeit in dieser Sachen und ihre infirmität dargegen erkennt / und die schleunige Summarische verurtheilung und entscheidung dieses der Rähte Streits / gäntzlichen widerrahten haben / mit vorschlagung / daß derselbe wol bis zu beyderseits Fürstlichen Jungen Herrschaft künftiger mündigkeit verschoben werden könte.

In ihrem Schreiben an Chur-Sachsen am Dato den 13. Augusti 1606. da sie sagen / weil man in solcher enge der Zeit diß Werck nicht ausarbeiten können / und dieses eine hochwichtige Sache / dergleichen sich in solchen Terminis beym Hause Sachsen vielleicht nie zugetragen / so wüsten sie / vermittelst ihrer geleisteten Pflicht / nicht zu rahten / daß Ihre Churfürstl. Gn. wegen einer endlichen entscheidung / die geschehe durch was wege sie wolle / sich in

wehrender

wehrender beyderley Vormundschaft hoch bemühen thäten / in fürnehmer gnädiger Betrachtung / wie keinem theil / bis zur Mündigkeit / dardurch etwas ab-oder zugienge. Darauf aber Ihre Churfürstl. Gn. sich den 15. Augusti 1606. resolviret: Es hätte Ihnen (den Rähten) gebühret / mit ihrem achten in entscheidung dieser Sachen / weil sie darum nicht befraget / zurück zu halten / sintemal Ihre Churfürstl. Gn. wol wüsten / was in einem und dem andern zu thun / begehrten derowegen sie wolten sich dergleichen Schreibens / Ziel und Maßgebens hinfort gäntzlich enthalten / &c.

Sechste Ursach.

Dieweil nunmehr aus dem gemeinen Fürstlichen Archiven des Hauses Sachsen / ohne weitläufftigkeit in continenti augenscheinlichen und unwidersprechlichen dargethan werden kan / wañ gleich im Fürstlichen Hause Sachsen eine Primogenitur gerechtigkeit wehre / welches doch gantz irrig ist / daß von derselbigen doch auf das jus præcedentiæ keines weges zu schliessen / sondern solcher Fürgang eintzig und allein / nach dem Alter / auch in denen Fällen / wann ein Fürstlicher Agnat mit eines Churfürsts leiblichem Bruder / oder erstgebohrnen Sohne / concurriret, zu reguliren / und also dem gantz irrigen und falschen vorgeben der Naumburgischen Nidergesetzten / darauf sich das Kayserliche Decret mehrentheils gründet / zuwider / das jus primogenituræ & præcedentiæ, nicht pro conjunctis, connexis, & dependentibus, sondern gäntzlich pro separatis zu halten.

Confer die Weymarische Grundveste / in welcher dasselbige. beydes in dem jetzigen Chur-und Fürstlichen Meißnischen / als dem vorigen Anhaltischen Hause / durch vielfaltige actus und observantias, ad oculum umbständlich demonstriret wird.

Siebende Ursach.

Dieweil nicht allein Hochgedachte Fürstliche Seel. Frau Wittwe / im Namen Ihrer Fürstlichen unmündigen Kinder zu Weimar / binnen gebührender Frist wider das Decret, provocation, protestation, und auf Nohtfall imploration und anrufung umb revision der Acten / mit anziehung der Nulliteten / laut des darüber ertheilten Scheins und Recognition, eingewendet / und zum allerfleissigsten auf alle begebende Fälle / umb Termin zur Prosecution der eingewandten suspensiv-Mittel angehalten / sondern auch die Fürstliche Herren Gebrüdere selbsten / als Sie zu ihren vogtbaren Jahren kommen / das beneficium restitutionis in integrum, welches auch adversus rem judicatam, & decretum summi Principis statt hat / darzu gethan / und inständigst umb gewöhnliche Citation, in forma communi, an die Fürstliche Altenburgische Linie / zu deducirung der mercklichen Læsion / und anderer substantial-Defect, so bey ertheilung des Kayserlichen Decrets vorgangen / angehalten / und also hierdurch ihre Diligentz gnugsam contestiret.

V. Quibus temporibus modisq; familia Ducum Saxoniæ aucta, exponit Albinus cap. 15. Chronic. Misnens. Coburgensis ditio ad Duces Saxoniæ pervenit connubio Friderici Strenui cum Catharina, Henrici Comitis Hennebergensis filia an. 1346. Porrò Balthasar, Landgravius Thuringiæ dictâ Margarethâ Ioannis Burggravii Noribergensis filiâ, suscepit Hilpethusium, Heldburgum, Esfeldam. Ditio Königsbergensis in Franconia olim pertinuit ad Burggravios Noribergenses, deinde pervenit ad Suantiborum Pomeraniæ Ducem. Quid dein contigerit docent acta Conventus circularis Franconiæ de an. 1619. ubi ita: Hertzog Schwantibor aber / hat in nechstberürtem 1394. Jahr / als er kurtz zuvor nach bezeugnüß der beschriebenen Fränckischen annalen, Kyfol / ein Städtlein an der Saal / und das Dorf Rüedlingen / samt selben ein-und zugehörungen / neben seinem Bruder Hertzog Bugislaven / weyland Bischoff Gerharden einem Grafen von Schwartzenburg verkauft gehabt / dem Stifft Würtzburg auch Königsberg käuflich überlassen / welches aber das Stifft nicht lang behalten / sondern gedachter Bischof Gerhard / hat Haus und Stadt Königsberg / hinwider anno Christi 1400. nach laut derer in hoc anno sub dato Inyncavit, hierüber auffgerichten Kaufs-capitulation (ut sonant formalia) mit allen Herrschafften / Gerichten / Ehren / Mannschafften / Bürgerlehen / Wein-und Korntzehenden / Gült / Güte / Leut / Wohn und Wayd / Ecker / Wiesen / und sonsten mit allen andern zugehörungen / Rechten und Nutzen / besuchts und unbesuchts / nichts außgenommen / vor ein recht / frey / eigen Haus und Stadt / weiland Herrn Wilhelm / und Herrn Georgen / Gebrüdern / Landgrafen in Thüringen / und Burggrafen zu Meissen zu kaufen gegeben. Von welchem Stam es nach / neben andern der Fürstenthumb und Landen / an das hochlöbliche Chur-und Fürstliche Haus zu Sachsen / continuâ serie, erblich devolviret / auch bey dem bis dahero nunmehro in die 219. Jahr unverrucket (ausser was sich bey fürgangenen Kriegen in anno 1547. nach Inhalts vor Wittenberg aufgerichten Kayserlichen Capitulation ad tempus begeben / da Königsberg an Weyland Marggraf Albrechten / und von dannen an Weyland Herrn Moritzen / Hertzogen und Churfürsten zu Sachsen / fürter aber anno 1552 Pfandschillingsweis / an Weyland Herrn Melchiorn

Quomodo territorium Ducum Saxoniæ crevorit?

Bischoffen zu Würtzburg / und selben Stift kommen / und durch auch Weyland Herrn Johann Wilhelmen / Hertzogen zu Sachsen / jetziger obgedachter Herrn Hertzogē zu Sachsen / Herrn Großvatter / Hochlöblicher Christseliger Gedächtnüß / 1569. Jahr / aus befugnüß des Naumburgischen Vertrags / reluiret und hinwieder eingelöst: als ein uhralt vätterlich Stammgut / conserviret und erhalten worden / und in solcher Königsbergischen præfectur und in Francken gelegenen districtu, hat bey begebenen Veränderungsfällen / das Hochlöbliche Chur- und Fürstliche Haus zu Sachsen / und die besitzer zu Königsberg / gleich in andern ihren Fürstenthumb und Landen / auch das Regalstück / der Erb- und Landshuldigung / als Domini territorii hergebracht. Familiæ Electorali Saxoniæ Ducū, ante non multos annos, accessit etiam Lusatia, ut ex §. was der Römischen Kayserlichen Majestät Erbkönigreich Böheim &c. *in fine* des Pragerischen Friedens *anno* 1635. aufgericht / atque ipsâ investiturâ notum est. Factum hoc esse propter duas & septuaginta auri tonnas, quas Imperator, ut Archidux Austriæ, debuit Electori Saxoniæ, refert Zeiller *in contin. itiner. German. cap.* 23. *pag.* 306. Eidem quoque familiæ ab Imperatore concessæ sunt quatuor Dynastiæ, seu præfecturæ, Quersurt / Gütterbock / Dam & Borck / quæ ad Archiepiscopatum Magdeburgensem pertinuerant: confirmata deinde fuit istæc concessio, Pace inter Imperium & Coronam Sueciæ factâ Osnabrugis anno 1648. *art.* 11. §. *cæterum.* Ex actis comitiorum Ratisponensium de an. 1641. constat cæteros, præter Electoralem familiam, Duces Saxoniæ, ab Imp. Rudolpho II. ejusq; in Imperio successoribus, obtinuisse jus successionis in Comitatum Isenburgicum, auf alle Erledigungsfälle.

Controversia præcedentiæ inter Saxoniæ & Bavar. Duc.

VI. Ab antiquo controversia fuit de præcedentia, inter Saxoniæ & Bavariæ Duces; *vid.* (R. A. zu Worms A. 1521. §. doch hat unser Oheim / *&c. pag.* 155.) quæ hucusq; indecisa mansit, ac proinde singulis in comitiis Imperii, ut & in novissimis quoque, protestationes & reprotestationes suditæ sunt.

Austregæ Ducum Saxoniæ.

VII. Cætera, quæ de Saxoniæ Ducum familia notabilia habeo, potissima sunt, I. Austregæ, quas inter se constitutas habent, ab Electore Augusto, Iohanne Friderico seniore, Electore nato, Iohanne Friderico medio, Iohanne Guilhelmo, & Iohanne Friderico juniore, Ducibus Saxoniæ, anno 1554. 24. Feb. Naumburgi, posteà confirmatas a Carolo V. Imperatore. Earum huc pertinens tenor est: Anfänglich da ie zu Zeiten in unserer Fürstlichen Regierung etwas fürfallē würde / darumb wir uns mit freundlichen Schriften und Berichten / mit einander selber nicht möchten vergleichen / so wollen wir alsdann unsere verständige / schiedliche und getreue Rahte forderlichen zusammen schicken / und dieselben gütlichen vergleichen lassen. Da wir aber durch dieselben auch nicht möchten vereinigt werden / so soll unser jeglicher vier Adeliche / und zween gelehrte Rähte niedersetzen / und der Eyde und Pflicht / damit dieselbe unser jeden zugethan / so viel die Sach / darumb sie niedergesetzt / belanget / loszehlen / die sollen alsdann darzu insonderheit / in beyseyn unser jedes darzu verordnete Anwalt / von newem wie gewöhnlich vereydigt und verpflichtet / und alsdann vor ihnen die Sach / derhalben die Irrungen fürfallen / durch beyde Theil mit der Kürtze / und ohne alle Verbitterung also vorgebracht werden / damit sie der streitigen Sachen einen guten Bericht haben können / alsdann sollen sie allen Fleis fürwenden / uns oder unsere Erben und Nachkommen / solcher entstandenen Gebrechen / in der Güte zu vergleichen und zu vertragen. Ob sie aber des Nachfolge haben möchten / alsdann sollen die zwölf Niedergesetzte / die Irrungen von Munde in die Feder zu Recht / ohn alle undienstliche Weitläuftigkeit / von ihnen einbringen / und mit dreyen Sätzen zum Urtheil beschliessen lassen. Auch die Vorsehung thun / daß im letzē Satze keine Neuerung einbracht werde / und da es geschehe / solches in Stellung des Urtheils ubergehen / und auf beschehene rechtliche Verträge / was recht ist sprechen. Ob auch unterredlich oder Beyurtheil zu sprechen / Zeugnüß zu hören / und anders zu endlichen Urtheil dienstlich solt vorgenommen werden / das sollen dieselben zwölf niedergesetzte Rähte auch zu thun Macht haben. Da auch derer Articul / deren halben zwischen uns Irrungen entstünden / viel weren / die / wie obgemeldt / in der Güte nicht könten entschieden werden / so soll die rechtliche Oerterung derselben zugleich und mit einander geschehen / und alle endlich geörtert / und kein Articul so zum Recht gediegen weren / ohne den andern rechtlichen versprochen / oder hinderstellig abgesondert werden / damit wir und unsere Erben oder Nachkommen / also aller Gebrechen / so jederzeit entstehen / zugleich vertragen und entschieden werden. Könten sich aber die zwölf Niedergesetzte / des Urtheils und rechtlichen Erkantnuß unter ihnen nicht vereinigen / so sollen sie alsdan schuldig seyn / sich des Rechtens und Urtheils am Kayserlichen Cammergericht zu belernē / und darauf in ihrem Namen rechtliche Erkantnuß zu thun. Da auch irgend ein Articul fürfiele / der sich in die Sächsischen Rechte / in der Hauptsache ziehen thäte / darinn soll denselben Sachsischen Rechte nach gesprochen werden / und soll solches in Jahresfrist / von Zeit der Nidersetzung an zu rechnen / gäntzlich und allenthalben ausgerichtet und geörtert seyn. &c.

Ius protectionis Ducum Sax.

VIII. Sunt Saxoniæ Duces protectores civitatum Mülhausen / Northausen / und Erfurd: [add. *Ius protectionis in Civitatem Erfurtensem per novissimam transactionem, quam Franciscus Irenicus in Collegio ad Burgoldensem exhibet, à Ducibus Saxoniæ remissum.*]

Pacta succ. Sax. D.

IX. Pacta habēt familiaria, & de mutua successione firmata, respective, cum Hassiæ Landgraviis, & Marchionibus Brandeburgensibus.

Privilegia Duc. Sax. circa iudicia.

X. Habent privilegium, cuius vigore (1.) eorum subditi non possunt vocari ad extranea judicia. (2.) ab iisdem non potest appellari.

X I.

Pactum confraternitatis Duc. Sax. cum Rege Bohemiæ.

XI. Seynd sie in einer Erbeinigung mit der Cron Böheim / quæ confraternitas renovata est cum Rudolpho II. Imp. cujus præcipua capita sunt.

Also daß wir/Unsere Erben/Erbnemen vnd nachkommende Könige / vnd auch die Cron Böheim / gegen vnd wider Ihrer Liebde den Churfürsten/ derselben Vettern / vnd Ihrer Liebden Erben/ Erbnemen vnd Nachkommen des Chur-vnd Fürstlichen Hauses zu Sachsen / zu ewigen Zeiten nimmermehr zu rechten Feindschaft oder Eingreiffen kommen / auch den Vnsern in vnsern Land vnd Gebiet gesessen / vngefährlich nicht verstatten / sondern allwegs einander mit gantzen Treuen meinen/ ehren vnd fördern sollen vnd wollen.

Auch daß wir denselben Churfürsten Hertzog Christian/desselben obbemeldten Vettern/ vnd Ihrer Liebden Erben/ erbnemenden vnd nachkommenden Hertzogen zu Sachsen / gerahten vnd geholfen seyn sollen vnd wollen / ewiglich zu behalten/ schützen vnd schirmen/ Ihrer Liebde Churfürstenthumb/Land vnd Herrschaften/ Erbgut/ Ehr/ Recht vnd Gewohnheit.

Vnd die Hülfe sollen vnd wollen wir ihnen thun mit aller vnser Macht ohn Gefährde wider allermänniglichs / niemands ausgenommen/ von denen sie angegriffen/verhindert oder beschädiget werden/ vnd die an Ihrer Liebden/ Fürstenthümben/ Landen/ Herrschaften/ Erbgüter/ Recht/ Ehre / Gewohnheiten / Landen oder Leute/ Geistlichen oder Weltlichen/greiffen / vnd in einigerley weise Hinderung oder Schaden thun wollen/ bey Namen an den Länden oder Fürstenthumb zu Sachsen / an der Wahl eines Römischen Königs oder künftigen Kaysers / vnd mit den Landen Düringen/ Meissen / Osterland vnd Voitland / so viel Ihrer Ld. daran zugehörig vnd zuständig ist vnd seyn wird.

Vnd sollen auch wir/ vnsere Erben/ Erbnemen / nachkommende Könige / auch die Cron Böheim/ Ihre Liebden vnd alle derselben Erben/Hertzogen zu Sachsen/Landgrafen in Düringē/Marggrafen zu Meissen/daran männiglichen oder sonderlichen nimmermehr in keinen Zeiten irren/hindern oder ansprechen in keine Weis: Sondern sie dartzu getreulichen helfen beschirmen vnd handhaben wider allermänniglichen/ als vorgeschrieben stehet.

Vnd wiewol von wegen der Todesfälle in denen alten Erbeinigungen / einesmals gesetzt gewesen/ welcher Gestalt vnd mit was Conditionen solche Erb vnd Gefälle aus der Cron Böheim in der Chur-vnd Fürsten J. L. Landē/ nicht weniger auch aus derselben Landen/in die Cron Böhejm aus beiderseits Gerichten/ vnd Obrigkeiten folgen solten/so zu Zeiten mehr zu Widerwillen als zur Richtigkeit-Vrsache gegeben: Derowegen sich weiland Kays. Ferdinand hochlöblicher Gedächtniß / mit vnserm lieben Oheimen Hertzogen Augusten Churfürsten zu Sachsen durch beiderseits Rescript verglichen/ daß ins künftig obgemeldete Erbfälle ohn Vnterscheid aus der Cron Böheim gerichtet vnd gegeben werden sollen/so dann seine des jetzigen Churfürsten L. vnterthänig gebethen/ von wegen künftiger Richtigkeit/vnd besten Bestands dieses Articuls/ in jetziger verneuerten Erbeinigungen einleiten zu lassen / so haben wir vns demnach mit zeitlichem wolbedächtigen Rahte/ gutem Wissen vnd Willen vnserer Cron Böheim gehorsamen Stände/ vnd anderer vnserer getreuen Rähte/Officirer/Landleute/vnd Vnterthanen/ stattlich Erwegungen / auch vorbedachten Vrsachen vnd sonderlichen freundlichen vnd gnädigen Willen/so wir zu berührten Churfürsten Seiner L. vnd S. L. Vettern/vnd deroselben Erben vnd Erbnemen / vnd Nachkommen tragen / obbemeldter Gestalt ewiglich in guten Treuen ohne Gefährde verbunden / daß hinfuro zu künftigen ewigen Zeiten/es allerseits mit mehrgedachten Tode-vnd Erbfallen/ in vnser Cron Böheim / vnd des Churfürsten zu Sachsen L. vnd derselben Vettern Landen / wie jetzo vnd eben vorgemeldet / vnverbrüchlichen vnd ohn allen Nachtheil solle gehalten werden.

Doch mit dieser austrücklichen Condition, wo ferne die Verlassenschaft an Fahrnüß vorhanden/daß dieselbe ohne Entgelt/ jedem Theil folgen soll. Betreffe es aber Grund vnd Boden / nach dem vnsere Cron Böheim wider die Ausländer / so ordentlicher Weise ins Königreich Böheim nicht angenommen / privilegirt, soll es von wegen der Stadt-vnd Baurengüter/ beyderseits bey eines jeglichen Vnterthanen Gefallen/ dieselbe zu verkauffen oder zu besitzen / freystehen.

Treffe es aber Herrenstands-oder Rittermässige Leute an/die in der Cron Böheim nicht angenommen/auch sich darein zu begeben nicht gedachten/sollen dergleichen Güter/woferne sich die Parteien durch Freundschaft / oder sonsten mit einander selbsten des Kauffs vnd Wehrts nicht vergleichen könten/oder würden/durch die Craishauptleute/in welchen sie gelegen/vnd befunden worden / neben zweyen ältisten von Adel/ so wol in vnser Cron Böheim/ als in des Churfürsten zu Sachsen Liebden/vnd desselben Vettern Länden / nach guten Gewissen / der Landsart vnd Gebrauch nach / damit sich niemands mit Billigkeit zu beschwēren habe, ehrbar vnd aufrichtig taxirt/deme so die Gelder gehören/vnverweigerlichen zugestellt/vnd die Güter wiederumb mit tauglichen voriges Standes Personen / von Herren oder Adel/ besetzet werden. &c.

XII. Domus Electoralis Saxonica ab Imper. Ferdinando III. obtinuit expectativam in feuda Imp. Comitum de Hanau, Cæsareo diplomate, Pragæ 17 Septemb. anno 1658. confirmatam Schütz in disput. Inaugurali de Expectativa thes. 27.

Expectantia Ducum Sax. in Comitatum Hanau.

XIII. Electoris Saxoniæ tituli sunt. Hertzog zu Sachsen / Gülich / Cleve vnd Berg des H. Römischen Reichs Ertzmarschall vnd Churfürst/ Landgraff in Düringen/ Marggraff zu Meissen / auch Ober-vnd Nider-Lausnitz / Burggraff zu Magdeburg/ Graf zu der Marck vnd Ravensperg/ Herr zu Ravenstein. Augustus, frater Electoris, hoc utitur prædicato, postulirter Admin. des primats vnd Ertz-Stiffs

Tituli Electoris & Ducum Saxonia.

Magdeburg / Hertzog zu Sachsen / Gülich / Cleve und Berg / Landgraf in Thüringen / Marggraff zu Meissen / auch Ober- und Nider-Laußnitz / Graff zu der Marck und Ravensperg / Herr zu Ravenstein. Iisdem titulis, excepto postulati Administratoris Primatus & Archiepiscopatus Magdeburgensis, utuntur etiam cæteri Electoris moderni fratres, nec non reliqui familiæ Saxoniæ Duces, excepto Ober- und Nider-Laußnitz.

Insig. Elect. & Duc. Sax. XIV. Electoris insignia sunt, vel particularia, vel communia cum fratribus, aut etiam communia cum cæteris Saxoniæ Ducibus. Particularia sunt 1. Enses, quorum originem Bernhardo, ex Anhaldina prosapia, Electori, qui A. C. 1180. circa Albim decertavit, contra Gentiles, adscribit autor des New-Sächsischen Stambaums / *rubr.* Ordnung der Chur- und Fürsten Sächsischer Provintzen Wappen. 2. Aquila, insigne Burggraviatus Magdeburgensis. Communia cum fratribus sunt insignia utriusque Lusatiæ. Cōmunia cum cæteris Saxoniæ Ducibus sunt 1. Ducatus Saxoniæ, fractoria ligna, cum serto rutaceo, vel potius serti rutacei parte, cujus diversa affertur origo. Communior opinio sertum hoc à tempore Bernhardi Anhaldini, & Saxoniæ Principis, deducit. Postquam Imperator Fridericus I. ad eiusdem instantiam, ut aliquo à fratribus discrimine arma Ducatus sui insignirentur, supplicantis clypeo rutaceum sertum, quo tum per æstum utebatur, capiti suo detractum, ex obliquo injecisset. 2. Landgraviatus Thuringiæ insignia sunt, ein bunter Löwe / von vier rohten / und vier weissen Theilen / im blawen Felde / mit silbern Hörnern / und Klee-blättern auff dem (gekrönten) Helm. (Sachse in der Kayser-Chronic *part.* 3. *pag.* 176.) 3. Marchionatum Misniæ repræsentat ein schwartzer auffgerichter Löw / im gelben Schild / oder Feld. 4. Hennenbergensem Principatum denotat Gallina nigra, stans in monticulo, in scuto, vel campo aureo. De hac refert Petrus Albinus (*lib.* 1. Meisnischer Chronic. *tit.* 15.) daß Churfürst Friederich der III. so offt er seine Ahnen mahlen lassen / zu Meister Lucas Cranach gesagt / lieber mahlet mir die Hennen nur wacker und lustig / den sie mir eine gute Henne gewesen / vnd dem Hauß Sachsen ein gut Ey geleget. 5. Rosam designare Altenburgensem Comitatum, scribit Hamelman (*part.* 1. *genealog. Comit. infer. Saxon. voc. Altenburg.*) Fuit in Alberti degeneris, Comitis provincialis Thuringiæ matrimonio, primùm Margaretha filia Friderici II. Romani Imperatoris, cum qua dotis loco accepit Aldenburgum, & terram Pleissensem. (Elias Reusner. oper. genealog. in stirpe Witikindea. *rubr. stemm. Wethinensium pars residua pag.* 278.) Hujus terræ Pleissensis, quam Comitatum nominant insignia sunt, ein auffgerichter Löw / dessen Obertheil gelb / das Untertheil weiß / in einem blawen Schild. 6. De aliis, videri potest Petrus Albinus, qui integrum tractatum scripsit, de insignibus Saxonicis, & Autor des New-Sächsischen Stambaums / *rubr.* Ordnung der Chur- und Fürsten Sächsischer Provintzen Wappen. [*add. Novissimè de insignis Saxonia Ducum luculentum tractatum edidit Pl. Rever. Dn. D. Spennerus, qui cum Dn. Autore hic erit conferendus.*]

CAPVT XXIV.

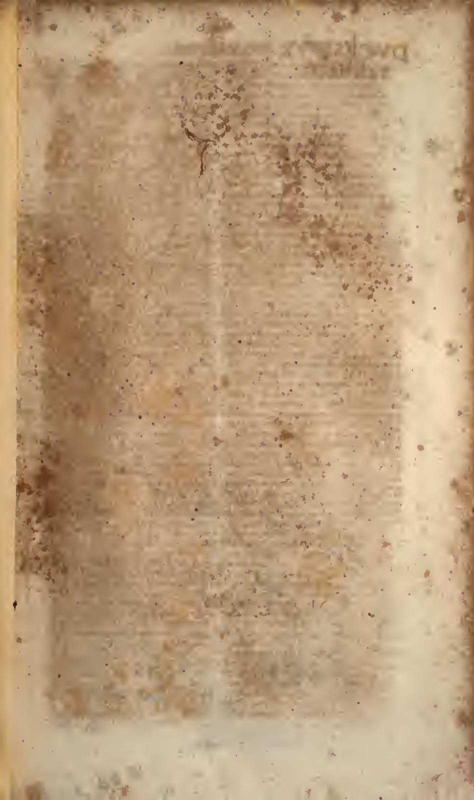
De Principe Salmensi.

I. Philippus Otto Salmensis anno 1622. 8. Ian. à Ferdinando II. Imper. Principis dignitate & titulo donatus fuit. *Quomodo Salmensis ad Principum dignitatem fuerit evectus?*

II. Mortuo dehinc Philippo Ottone, Imperator, Ferdinandus III. in Comitiis Ratisbonensibus illius filium, Leopoldum Philippum Carolum, decreto de dato 26. Februarii Anno 1654. ad sessionem & votum in Senatu Principum admitti voluit, id quod etiam factum 28. die eiusdem mensis, ubi Princeps Salmensis post gratiarum actionem, pro receptione, & admissione, sibi præcedentiam ante Principem Hohenzolleranorum hinc competere asseruit, quod ante illum acquisivisset dignitatem Principis, addiditque, Er sey der ungezweiffelten Hoffnung / daß er sich mit dem Hauß Hohenzollern / wegen der nahen Verwandnüß / entweder in der Güte vergleichen / oder die Kayserl. Mayest. diese Sachen allergnädigst decidiren / immittels aber ihr kein præjudicium zuwachsen würde. *Quando Salmensis in Senatum Principum admissus?*

III Titulo, quo Princeps Salmensis utitur, hic est, N. Wild- und Rheingraff / Fürst zu Salm / Herr zu Vinstingen und zu Anhalt. De origine & insignibus huius familiæ ita scribit Elias Reusnerus, oper. Genealog. in stirpe Bulionæa (*tit. Stemma tertium Comitum Salmensium, pag.* 527.) Comitum Salmensium stemma ex altissima Regum Francicorum stirpe, & Trojanâ origine repetit Laurentius Hochvvartus, Canonicus Pataviensis, fabulosè magis quàm veré. Nam præter id, quod contra Aventini, diligentissimi rerum Boiaricarum scriptoris receptam sententiam, Caroli Magni majores aliquot huic familiæ falsò immiscet; etiam commentitia ista annorum Chronologia, quibus regnare singuli cœperint, & obierint, seipsam refutat. Rectius itaque fortasse cum aliis, ad stirpem Bulionæam stemma hoc referimus, ut eandem cum Godefrido Bulionæo, primo Solymorum Rege (cujus regni insignibus, quæ novem sunt cruces, in hanc usque diem utuntur) originem agnoscere asserimus: illud interim ipsi largientes, Comitatum Salmensem, per nuptias Felicitatis, Henrici filiæ, in hanc domum esse illatum. *Titulus eius & insignia huius familiæ.*

CAPVT

DVCES WVRTENBERG.

EBERHARDVS junior, Eberhardi mitis Comit. Wirtembergici qui in aulâ suâ VI. Principes, VIII. Comites, V. Barones, & LXX. nobiles quotidie habebat, fil. † io flore æt. an. 1419.
Vx. Henrica, Henrici ultimi Com. Montisbelig. ad Nicopolim. a Turcis cæsi, filia & hæres. Hæc facta vidua utrumque Princip. pluribus annis, prudēter rexit † 1444.
Hos Principes ab Eberhardo, & Eberhardo, quorum ille Caroli Magni, istæ verò Caroli simplicis Gall. Regum, Magni aulæ Magistri fuerūt, descendere compertio. Horum series, usque ad an. 1000. minus certa, ob incuriam scriptorum ab eo verò anno, usque ad hæc nostra tempora, certissima est.

LVDOVICVS. in divisione Comitatus, Superiorem eius partem accepit, Vraci sedē habens, Coemit etiam, à Com. Helfenstein 40000. aureis, Balingam. Dutlingam & Blabyrium. 1447. primus inter comites suos monetam cudit. † 1450. mens. Sept.
Vx. Mechtildis f. Ludovic. El. Palat. * 1434. vidua nupsit Alberto Austriæ D. † 1482.

EBERHARDVS BARBATVS dictus a barbâ, quam prominentem gerebat, sapiens verò & probus ob eximias Virtutes quibus eminebat, nat. 2. Dec. 1445. fuit factus Eques aurei velleris à Maximil. I. Imperatore, à quo etiam Primus Dux Wurtenberg. ann. 1495. Wormatiæ creatus est. Fundavit Academiam Tubingens. 1477. an. 1480. aureâ rosâ à Sixto 4. Pontif. donatus † 24. Feb. 1496.
Vx. Barbara f. Ludov. Gonzagæ Marchionis Mantuani,* 1474. † &c.

Ludovicus n. 1439. † 1457.
Andreas † puer.
Elisabet. * (1) Ioh. Com. Nassov. (2) Heinr. Com. Stollberg.
Mechtild. * Ludov. Iuniori Hasso 1453.

Anna * Philippo Com. Cattorum Melibôci.

Ex I. Conj.
Catharina Virgo Vestalis † 1497. Abbatissa in Laufen.

Ex II. Conj.
Georgius † immature.
EBERHARDVS Dux II. Wurtenberg. Ducatu pulsus; eique successor à Maximiliano I. datus Vlricus ex fratre nepos. † Heidelbergæ, 1504.
Vxor. Elisabetha f. Alberti Elect. Brand. &c.

VLDARICVS. Com. Wurt. Addmarus dictus, Stutgardiā accepit in divisione hæreditatis † 1. Sept. 1480.
Vx. (1) Margareth. f. Adolph. II. D. Clev. vidua Wilhel. D. Bavar. † 1451.
(2) Elisabet. f. Heinrici Duci Bavar. Landshut † 1458.
(3) Margar. f. Amadæi I. D. Sabaudiæ. qui deinde fuit Pap. † 1480. vid. Naucler.

HEINRICVS Comes Wirtenberg. primo sacris dicatus & coadiutor Archiep. Mogunt. fratri deinde successit † 1519. Vraci
Vx. (1) Elisabet. f. Com. Bipontini & Bisch. † 1487.
(2) Eva al. Barbara f. Ioh. Com Salmæ.
Vldaricus † immature.
Margaret. monial. † 1470.

Ex III. Conj.
Elisabet. * Frideric. Com. Henneberg. † 1501. 6. Ap.
Helena. * Cratoni Com. Hohenloh † 1506. Feb. 19.
Margareth. * Philip. Com. in Konigstein †
Philippina * Iacob. II. Com. Hornio in Geld. † 1479.

Ex I. Conj.
Ludovicus † immature.
Maria † immature.
VLDARICVS Dux III. Wurtenb. n. 8. Feb. 1487. Expulsus Ducatu 20. 1519. Carol. V. Imper. Ferdinando fratri suo eundem attribuit. Sed post 15. an. Exsilium avitas ditiones recepit, à Philippo Hassia Landgrav. adiutus 1534 ita tamen ut dominium utile penes ipsum, directum penes Ferdin. Caroli fratrem maneret. Sed denuo pro fortunæ iniquitate, eiicitur 1546. † 6. Decemb. 1550 principatū rexit an 53.
Vx. Sabina f. Albert. D. Bavariæ * 1511. † 1564.

Ex II. Conj.
Maria * Hein. D. Brunsv. 1515. † 1541.
GEORGIVS Com. Mompelg. n. 4 Feb. 1491 † 15. Iul. 1558.
Vx. Barbara f. Philip. Land. Hass. * 1555. Huc defuncto * Danieli Com. Waldeccol. 1558.

Anna n. 1513. †
CHRISTOPH[...] Dux IV. W[...] ficus n. 12. [...] tre expulso ob[...] ptur in arce [...] carde. sine pa[...] magnus prince[...] armis. primu[...] ciale Wurteme[...] m gavit 1555. [...] 28. Dec.
Vxor Anna Maria [...] March. Brand. [...] 1589.

Vlrich o. 1556. [...]
FRIDERIC[...] Wurtenb. n. 19 [...] fuit Eques Or[...] & Angliæ [...] gnasi [...] te adeptum Duc[...] ses[...] L[...] vien[...] agde Austria[...] ergo ex[...] sons. [...] Ian. [...]
Vx. Sibylla f. Io[...] Princip. Anha[...] May 1581. † 16[...] iacent ambo St[...]
Ex Christiana [...] 1558. † 1575. [...]

Eberhardus n. 7. Ian. 1545. † ante parrem 2. May 1568. Magnæ spei princeps fuit.
Hedwig n. 15. Ian. 1546. * Ludov. Sen. Hass. 1565 † 4. May 1590.
Elisab. n. 13. Mart. 1547. * (1) Georg. Ernest. Princip. Henneb. (2) Georg Gustav. Palat. 1586. † 1592.
Sabina n. 2. Iul. 1549. * Wilhelm. Hass. 1566 † 17. Aug. 1581.
Æmilia n. 19. Aug. 1550. * 26. May 1578. Richard, Pal. Simmern. † 12. May 1589.
Eleonora n. 22. Maij. 1552. * (1) Ioach. Ernest. Princ. Anhalt. (2) Georg. Hass. Darmstad. 1589.

LVDOVICVS Pius Dux V. Wurtenb. n. 1. Ian. 1554. Colleg. Tubing. ædificari curavit, & absolutum ipsemet initiavit 27. 1592. Hæredem scripsit FRIDERICVM Mompelgardensem avi Vlrici ex fratre Georgio nepotem † 8. Aug. 1593.
Vx. (1) Doroth. Vrsula f. Carol. March. Bad. * anno 1575. † 1583. ...
(2) Vrsula f. Georg. Ioh. Palat. ... * 10. May 1585. † ...
Maximilianus n. 27. Aug. 1556. † 17. Mart. 1557.
Vlricus n. & † 1558.
Dorothea Maria n. 3. Sept. 1559. * Otto Henric. Palat. Sulzbach. 1582.
Anna n. 12. Iun. 1561. † 1616. (1) Iohann Georg. D. Lignic. (2) Frides D. Brigens.
Sophia ... Novembr. 1563. * 1584. Friderico Wilhelmo Duc. Saxon. Vinarien. † in puerperio 1590.

Stuttgardische Linie.

IOHAN-FRIDERICH Magnificus Dux VII. Wurtenb. n. 5. May 1582. † 18 Iul. 1628.
Vx. Barbara Soph. f. Ioach. Frid. Elect. Brandeb. * 1609. 5. Nov. † Argent. 1636. sepulta Sturgard. 21. Aug. 1655.
Georg. Friderich n. 25. Apr. 1583. † 20. Feb. 1591.
Elisabet. n. & † 1585.

Henrietta n. 12. Dec. 1610. † 1624.
Fridericus n. & † 1612.
Antonia n. 24. Mart. 1611.
EBERHARDVS III. Dux. IIX. VVurtenb. n. 16. Dec. 1614.
Vx. (1) Anna Cathar. f. Ioh. Casim. Com. Sylv. & Rheni. n. 1614. † 17. Iun. 1655. & sepulta Sturgard. 23. Aug. eod. an.
(2) Maria Dorothea Sophia Com. Oettingn. * 20. Iul. 1656.
Anna Iohanna n. 15. Mart. 1619.
Sibylla n. 4. Dec. 1620. * 22. Nov. 1647. Leopold. Frid. Duc. VVurt.
Eberhardus nat. 4. Dec. 1623. † 9. Febr. 1624.
FRIDERICVS zur Neustad. n. 19 Dec. 1615.
Vx. Clara Aug. f. Augusti D. Brunsvic. * 1653. Iun. 7.
VLRICH n. 15. May 1617.
Vx. (1) Soph. Doroth. f. Henr. VVilh. Com. Solmens. † in partu 1648.
(2) Isabell. f. Alberti Principis Barbanzonis vidua Com. Hochstrat.

Ex I. Conj.
IOHAN-FRIDERICH n. Argent. 9. Sept. 1637. † Lundini 2. Aug. 1659. Sturgard sepultus 24. Sept. eiusd. an.
Ludov. Frid. n. Argent. 2. Nov. 1638. † Sturgard. 16 Ian. 1639.
Christian. Eberhard. n. Sturg. 29. Nov. 1639 † 25. Mart. 1640.
Eberhardus nat. 12. Dec. 1640. † 1641.
Sophia Ludovica. n. 19. Feb. 1642.
Dorothea Amelia nat. 13. Feb. 1643. † 27. Mart. 1650.
Christina Friderica, n. 28. Febr. 1644.
Christina Charlotta, n. ... Octobr. 1645.
WILHELM LVDW. n. 7. Ian. 1647.
Anna Catharin. n. 27. Nov. 1648.
Carolus Christoph. nat. 28. Ian. 1650. † 2. Iun. eod.
Eberhardina Catharin. n. 12. Apr. 1651.
FRIDERICH. CARL. n. 12. Sept. 1652.
CARL. MAXIMILIAN nat. 28. Sept. 1654.
Ex II. Conj.
Georg. Frideric. n. 25. Septembr. 1657.
Albert. Christian. n. 13. Iun. 1660.

Frideric. August. n. 1654. 12. Mart.
Vlricus n. 25. Feb. & † 1655.
Eberhard. n. & † 1656.
Albertus n. 23. Ian. 1657.
Sophia Dorothea n. Wolfenbitel 16. Iul. 1658.
Ferd. Wilhelm. n. 12. Sept. 1659.

Ex I. Conj.
Ex II. Conj.

Mömpelgardische Linie.

LVDOVICVS FRIDER. n. 29. Ian. 1586. accepit Comitatum Montisbeligardi † 26. Ian. 1631.
Vx. (1) Elisab. Magd. f. Ludov. Hass. Darmstatiens. * 1617. 15. Iul.
(2) Anna Eleon. f. Iohan. Casim. Com. Nass. Sarap. * 1625.
Ioachim. Friderich. n. & † 1587.

Ex I. Conj.
Christophorus n. 25. Dec. 1620. † 1621.
Henrica Ludov. nat. 20. Iun. 1623. * Alberto March. Brand. Onolp. 1642. † 1650.
LEOPOLD FRIDER. n. 30. May 1624.
Vxor. Sibylla f. Iohann. Frider. D. VVurt.
Ex II. Conj.
GEORGIVS zu Horburg n. 5 Octobr. 1626.
Vx. Anna f. Caspar. D. de Coligny Mareschalli de Chastillon.
Henricus n. 1627. † 1628.
Georgia Ludov. n. & † 1630.

Otto Frideric. n. 17. Aug. 1650. † 9 Ian. 1653.
Henrica n. 8. Ian. 1654.
Eleonora Charlotta nat. die Iovis 20. Nov. 1656.
Conrad. Ludovic. n. die Iovis 23. May 1658.

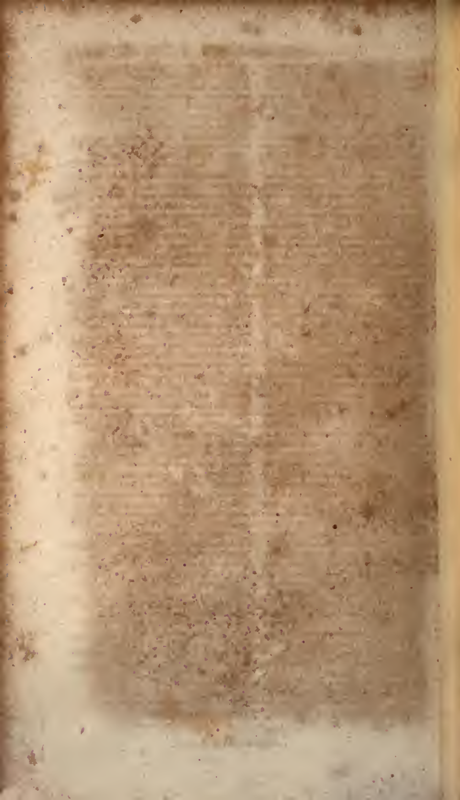
Julianische Linie.

IVLIVS FRIDER. Breoriæ ad eiusdem nominis amnem residens, n. 30. Iun. 1588. † Argentinæ 24. Apr. 1635.
Vxor Anna Sab. f. Ioh. Iun. D. Holst. * 1618. 1. Ian. † 18 Iul. 1659.
Philip Frid. n. & † 1589.
Eva Christin. n. 6. May 1590. * Ioh. Georg. March. Brand. & Duca Jägerndorf 1610. † 1657.
Achilles Frider. n. 25. Apr. 1591. † 20. Dec. 1615.
Agnes n. 7. May. 1592. * 1620. Franc. Iul. D. Lauenb. † 19. Dec. 1629.
Barbara n. 1593. * 1616. Frid. March. Bad. † 8. May 1627.
Magnus n. 2. Decemb. 1594. † 25. Apr. 1622. In prælio prope Wimphen.
Sibylla Elisab. * Ioh. Georgi Elect. Sax. † 1606.
Augustus n. & † 1596.
Anna n. 15. Mart. 1597. † 1655. innupta.

Rodericus n. Octob. 1618. † 1651.
SYLVIVS NIMROD. n. 1622. May 2.
Vx. Elisab. Mar. f. Ulr. D. Münsterberg. cum qua in dotem accepit Oels in Silesia, † 28. Apr. 1647 ...
Iulia Felicitas n. 1619. * Ioh. D. Holst. Ep. Lubec.
Floriana Ernestina n. 8. May. 1623. * Frider. Craft. Com. Hohenlo. Pfedelbach 20. 1657. 10 Maio.
Faustina Marcella n. 4. Aug. 1624.
MANFREDO n. 5. Iun. 1626.
Vx. Iuliana f. Antoni Com. Old. & Delmenhorst.
Iulios Peregrinatius n. 5. Septemb. 1627. † 1645.
Sueno Martialis Edenulphus n. 1. Iun. 1629. † 1656.
Amadea Fredonia n. 30. Iul. 1631. †

Anna Sophia n. 9. Aug. 1648.
Ferdinand. Carl. n. 15. Ian. 1650.
Silvius Frideric. n. 21. Febr. 1651.
Christian. Vlrich. n. 9. Apr. 1652.
Iulius Sigismund. n. 1. Aug. 1653.
Kunigunda Iuliana n. 20. Mart. 1655. † statim post Bapt.

Friderich Ferdinand. n. 6. Aug. 1655.
Augustus n. 5. Nov 1656.

CAPUT XXV.

De Regibus Sueciæ.

Quomodo Sueciæ Reges facti sint Principes Imperij

I. CVm in nupero Germaniæ funestissimo bello, Rex Sueciæ, Gustavus Adolphus, multa, & post eius mortem filia Christina, Regina Sueciæ, alia prætcrea loca occupâsset, nec aliter pacem cum Imperio inire vellet, quàm ut sibi, pro locis quæ restituerer, satisfactio præstaretur; Cæsar de consensu Electorum, Principum & Statuum Imperii, cumprimis interessatorum, dictæ Reginæ & futuris eius heredibus ac successoribus Regibus, Regnoque Sueciæ, multas ditiones pleno iure in perpetuum & immediatum Imperii feudum concessit, (*ut videre est in instrumento pacis facta inter Imperium & Regnum Suecia, Osnabrugis anno* 1648. 27. *Iul.* 6. *Augusti artic.* 10.) ubi sequentia: Ratione supra dictarum omnium ditionum feudorumque, Imperator cum Imperio, cooptavit Reginam, Regnique Sueciæ successores, in immediatum Imperii Statum, ita ut ad Imperii comitia inter alios Imperii Status, Regina quoque Regesque Sueciæ, sub titulo Ducis Bremensis, Verdensis & Pomeraniæ, ut & Rugiæ Principis, Dominique Wismariæ, citari debeant, assignata eis sessione in conventibus Imperialibus, in collegio Principum scamno seculari, loco quinto, voto quidem Bremensi, hoc ipso loco & ordine, Verdensi verò & Pomerano, ordine antiquitus prioribus possessoribus competenti, explicando. In Circulo autem superioris Saxoniæ, proximè ante Duces Pomeraniæ ulterioris, in Circulis Westphaliæ & inferioris Saxoniæ, loco moreque receptis; ita ut inter Magdeburgensem & Bremensem, Circuli inferioris Saxoniæ directorium alternetur, salvo tamen Ducum Brunsvicensium & Lunæburgensium condirectorii jure. Ad conventos autem deputatorum Imperii, tam Regina Rexve Sueciæ, quàm Elector Brandeburgensis, suos pro more solito mittant: Cum autem utrique Pomeraniæ unum tantùm votum in iis competat, à Regina vel Rege, communicato prius consilio cum dicto Electore, id semper feratur. Deinde concessit Imperator Reginæ Regnoye Sueciæ, in omnibus & singulis dictis feudis, privilegium de non appellando, sed hoc ita, ut summum aliquod tribunal, seu appellationis instantiam, commodo in Germania loco constituat, eique idoneas præficiat personas, quæ unicuique jus, & justitiam, secundum Imperii constitutiones, & cuiusque loci statuta, absque ulteriori provocatione, causarumve avocatione, administret. Econtra verò, si contigerit, ipsos tanquam Duces Bremenses, Verdenses, aut Pomeraniæ, vel etiam ut Principes Rugiæ, aut Dominos Wismariæ, ex causâ dictas ditiones concernente, ab aliquo legitimè conveniri, Imperator liberum eis relinquit, ut pro sua commoditate forum eligant, vel in Aula Cæsarea, vel Camera Imperiali, ubi actionem intentatam excipere velint. Teneantur tamen intra tres menses, à die denunciatæ litis, sese declarare, coram quo judicio se sistere velint.

CAPUT XXVI.

De Ducibus Vvürtembergensibus.

I. STemma hoc Principum Wurtembergicorum quidam derivant ab Alberto Comite Calbensi, qui arcem Vvurtebergam Lothario Saxone imperante possedit. Alij à Vvirthungo Rege Francorum, unde & Vvirtenberga dicta, quasi Vvirtungi mons. [*add. Communiter nunc familia huius originem ad Francos referunt. Et quidem arbitrantur Emericum quendam vel Clodovei R. Franc. vel uxoris Clothilds cognatum Conestabilem Clodovei fuisse, ac à Rege Suevia præfectum condidisse arcem Beutelspacensem. Ab hoc interiectis gradibus incertis & dubiis tandem collecant Adalbertum, qui præcipuus fuit inter Proceres in aulâ Pipini, Regis Francorum, à cuius filio Eberthalte Aula Caroli M. Magistro Barones Beutelsbachios descendere aiunt, ex quibus Conradus, Alberti filius, ab Henrico IV. Imp. Comes Vvürtembergicus I. fuerit investitus. Huius posteri perangustos ditionis limites partim belli iure, partim quoque matrimonij vinculo, Imperij beneficio proximis auxere Comitatibus, veteribus præsapiis extinctis, ut puta; Beutelsbacensi, Gruningensi, Vachingensi, Baiblingensi, Tubingensi, Uracensi, Achalmensi, Calbensi & aliis.*] *Origo familia Vvurtembergica.*

II. Genealogia Ducum Vvurtembergensium, à juniore ævo petitam, exhibet, sequens tabula. *Genealogia horum Ducum.*

III. Ex Comitibus Vvurtembergensibus Eberhardus Barbatus primus Dux creatus fuit, anno 1495. à Maximiliano I. cujus diploma extat apud Hordlederum (*lib.* 3 *de caus. belli German. cap.* 2. *pag.* 610. *& seqq.*) in quo inter cætera hæc notabilis clausula. *Quando Comites Vvurtemb creati sint Duces*

Vnd als wir auch vermerken das Gemüht vnd den Willen des obgemeldten Hertzogs Eberhards von Würtemberg des ältern / damit er zu vns vnd des H. Reichs Ehrung / Nutz vnd Mehrung / auch ewiger Einigkeit / Versamlung vnd Fried der Verwanten seines Hertzogthumbs / geneiget ist / haben wir vns für vnsere Erben vnd Nachkommen am Reich / Römische Kayser vnd Könige / mit seiner Liebde für sich / seine Erben vnd Nachkommen / vnd seine Liebde wiederumb mit vns / vnd also gegen einander in nachgeschriebener Ordnung verdinget vnd verpflichtet ewiglich / ob es were (das GOTT der Allmächtige nach Gnaden verhüten wolle) daß der männliche Stamm vnd Lini der Hertzogen vnd Herren von Würtemberg / gantz absterben / vnd keiner mehr seyn würde / daß alsdann solch Hertzogthumb / durch vns / König

Maximilian / oder vnsere Nachkommen am Reich / Könige oder Kaysere / nicht soll oder möge ferner jemand / aus einiger Vrsach oder Weise / wie die geseyn möchte / zu Lehen verleihen / oder durch einen andern Titul/Form/ oder Maß / gantz oder ichtzit von Stadten/ Schlössern / Nutzung / oder ihren Zugehörung / davon gegeben / verkauft / veräussert/ oder in Verwaltung/ in Ampt oder Pflegensweis eingegeben/ oder in Besetz zugestellt werden / sondern solch Hertzogthumb mit aller Oberkeit / Herzligkeit / Mannschaften / Nutzen / Leuten / vnd Gütern / nichts ausgenommen / soll bleiben bey Römischen Kayseren vnd Königen / vnd bey dem H. Römischen Reich ewiglich / vnd also in Mehrung des Reichs Witumbgut der Cammer incorporirt vnd verleibt seyn / doch ob zu derselben Zeit / Gülten / Schulden / oder Leibgeding darauf stehen wird / die sollen von vns oder vnsern Nachkommen am Reich / Römischen Kayseren vnd Königen / ohne Kosten vnd Schaden / denen so darhinder verschrieben sind / ausgericht vnd bezahlt werden. Vnd ob zu solchem Fall vnd Abgang von Würtemberg / Töchter von Würtemberg ehelich geboren / vnberahten vorhanden weren / die sollen von vns oder vnseren Nachkommen am Reich / mit Heyrahtgut / vnd in andere Wege ausgeheyrahtet vnd berahten werden ehrlich / wie dann im Hause zu Würtemberg herkommen ist.

Mutatio circa feudum Ducatus Vvurtembergici.

IV. A tempore hujus investituræ Vvürtembergenses immediatè hæc Imperii feuda ab Imperatore susceperunt: anno 1619. Vlricus Dux Vvurtembergensis à fœderis Suevici sociis, quod Reutlingam Imperij Civitatem vi involâsset, totâ expulsus fuit provinciâ, quæ posteà à prædictis confœderatis Carolo V. Imperatori vendita, & deìn divisione hereditariâ inter Carolum & Ferdinandum fratrem facta, ad Ferdinandum pervenit, de qua & ab Imperatore fuit investitus. [add. *Quibus rationibus usus fuerit Carolus V. Imp. vid. apud Burgoldens. p. 1. ad Instr. Pac. Disc. 29. n. 6. ubi responsiones Ducum Vvurtembergensium etiam videbis.*] Verum Vlricus extorris anno 1515. ope & auxilio Landgravij Hassiæ Philippi, in possessionem antiquam restitutus, tandem anno 1534. Cadæ transegit cum Ferdinando, das weil König Ferdinandus mit dem Lande zu Würtemberg belehnet / so solte er den Titul / Hertzog von Würtemberg / behalten / vnd solches Fürstenthumb hinfüro des Hauses Oesterreich Afterlehen seyn/ vnd die Römische Königliche Maiestät oder derselben Erben / Ertzhertzogen zu Oesterreich / nach Abgang Hertzog Vlrichs verbunden seyn / angezeigtes Fürstenthumb/ seinen mannlichen ehelichen Leibeserben zu Lehen verleihen / vnd die Hertzogen von Würtemberg/ so oft sich der Fall begibt/ solches von dem Hause Oesterreich / als ein Afterlehen / zu empfahen schuldig seyn. Doch dem H. Reich seine Oberkeit vnd Gerechtigkeit / auch dem Hertzog von Würtemberg sein Stand vnd Stim im Reich / wie er solches zuvor hat gehabt / an gemeldtem Hertzogthumb in alle Weg vorbehalten. In der Gestalt/ daß sich die Königliche Majestät für sich / vnd ihre mannliche Nachkommen / Ertzhertzogen zu Oesterreich / gegen Aufrichtung dieses Vertrags verschrieben hat / so oft von ihrer Königlichen Majestät / oder deroselben Lehenserben / das Fürstenthumb zu Afterlehen verliehen wird/ oder sich der Fall obgemeldter Massen begibt/ daß berürt Fürstenthumb Würtemberg / an das Haus Oesterreich fallen/ vnd von Königlicher Maiestät / als Ertzhertzogen zu Oesterreich / oder deroselben Lehenserben / von dem Reich zu Lehen empfangen würde / vnd selbst besessen / daß durch dieselbe Belehnung dem Reich nichts benommen werde/ sondern dem Reich von angezeigtem Fürstenthumb alle Dienstbarkeit / Gehorsam / Steuer / vnd anders / wie von Alters herkommen ist/ zustehen vnd erfolgen soll. [add. *Hodie inclytus Vvurtembergensis Ducatus est Imperij feudum immediatum, ac Ferdinandina illa transactio quæ à Dn. Autore modò allata est, postea ann. 1599. d. 24. Ian. a Rudolpho II. Imp. consentientibus Austriacis cæteris, rursus immutata; id quod in Instrumento Pacis etiam fuit confirmatum Vid. Dn. D. Strauch. Diss. Exot. 10. th. ult. in fin. Burgold. p. 1. ad Instr. Pac. Disc. 29. n. 7.*]

Duces Vvurtembergenses per matrimonia sibi Mompelgardi & Teccensem Tractum acquisiverunt.

V. Mompelgardensem & Teccensem tractum matrimonia huic adjecerunt familiæ. Eberhardus Vvürtembergensis Comes in uxorem duxit Henricam, filiam Henrici ultimi, Comitis Mompelgardensis (qui anno 1395. ad Nicopolin periit) & inde Mompelgardiam obtinuit (Crusius *Annal. Suevicor. lib. 6. part. 2. cap. 11.*) [add. *Zeiller. in Contin. Itin. Germ. tradit, ad Comitatum Mompelgardium pertinere Dominatum Blamont, Clermont, Herecourt, Chastelot, Stobon, Franquemont, & Mandeurre, item in Burgundia Dominatum Granges, Clepeval & Passavant: item Comitatus Herburg & Reichenvveiher in Alsatia.*] unicam tantùm filiam reliquit, quæ Vvurtembergiæ Comiti nupta, in causa fuit, ut titulum ac insignia, unà cum maxima Ducatus Teccensis parte, & hodie Vvürtembergici Principes usurpent.

Duces Vvurtemb. sunt vexilliferi Imperij.

VI. Illud quoque huic familiæ peculiare est daß sie bey ihrer Belehnung führen ein gelb Banner mit einem schwartzen Adler/ welches des H. Römischen Reichs Sturmfahnen. Des H. Röm. Reichs Rensfahne/ Obrist Feld-Panier. Vide actum investituræ Eberhardi Ducis, apud Hordlederum (*de caus. belli German. lib. 3. c. 1. p. 614*)

Duces Vvurtemb. sunt privilegiati contra Rothvvilliſe iudicium, Quatenus ab iis appellare liceat.

VII. Prætereà Vvürtembergensis Princeps, ejusque subditi, contra Rohtweil/ aliaque extranea judicia, privilegium anno 1541. obtinuere.

VIII. Nec ab eodem Principe appellari facile potest: Gylman. *tom. 1. Symphorem. fol. 6* Subditi enim apud ordinarium Consistorium, dem Hofgericht / manere, nec ad alia judicia provocare debent, Laut vnd Vermög ihrer Privilegien, Landsordnungen vnd Freiheiten/ quæ confirmata anno Christi 1555. & postea

anno

anno 1555. & postea anno 1566. extensa etiam auf die Graf- und Herrschaft Mümpelgart/ Horburg und Reichewener. Ipse verò Princeps Vvurtembergicus coram suo Hofmeister und Rähten conveniri debet, exceptis casibus justitiæ denegatæ, vigore privilegij Maximiliani, I. Imp. de anno 1495. Hoc privilegium, de non appellando à Duce Vvurtembergensi, extenditur ad Nobiles immediatos, qui in officio Ducis existunt; hac enim conditione officia eis committuntur. und wird ihrem Stand einverleibet / daß sie bey Würtenberg Recht nehmen/ und geben lassen wollen. Myletus (*in addit. ad Rumelins dissert. 2. part. 2. ad Aur. Bull. cap. 11. thes. 4. lit. C. pag. 291.*) ubi ait Mynsing. (*resp. 8 num. 17. dec. 1.*). Injuria Ducem Vvurtenbergensem incusare, quasi de facto incolis sui Ducatus jus appellandi deneget. Restringit autem ibidem idem privilegium, dum docet, fore ost jus fasque esse à summo Vvurtenbergensi dicasterio appellare ad Cameram Imperialem (Fürstl. Würtembergische Hoff-gerichts-Ordnung *part. tit. 2. pag. 52.*) Quod etiam tradit de civibus Academicis, Professoribus ac Studiosis universitatis Tubingensis qui estranei, & Principi subditi non sunt. A supremo Ducali Dicasterio subditis appellatio ad Imperialem aulam omnino non conceditur per notissima Cæsarea privilegia.

Insignia Ducum Vvurtemb. IX. Insignibus Vvürtenbergensibus insunt 1. tria cervina cornua. 2. Cunei Teccenses. 3. Pisces Mompeligardenses. 4. Vexillum cum Imperiali aquila. (Crus. *annal. Suev. part. 3. l. 6. c. 12. pag.* 346.) Corona quod attinet, ex venatione originem habere putat Höpping. Sicut Basiliensibus anchoram, ait, ex piscatorio Imperij munere deferunt, ita, cum ad Duces Vvürtembergenses tandem Venatoris, & vexilliferi Imperij devenirent officia, cornua & vexillú cum Imperiali aquila acceperunt. Porrò adaucta etiam fuerunt hæc insignia, ex Vracensium Comitum insignibus. Etenim cum Eberhardus Comes Vvürtenbergensis, partem Comitatus Vracensis, à Berchtoldo Vracensi Comite, vitæ monasticæ se devovente, traditam haberet, eique Cuno alteram Comitatus partem, ad ædificandum prædicatorum apud Eslingenses cœnobium, conferret, permutatione cum reditibus, quibus ex Vlbacho facta, totum Eberhardus Comitatum ad se recepit. Etsi autem Vracensis Vvürtembergico Comitatui sic incorporatus fuit, non tamen Eberhardus se Comitem Vracensem scripsit, sed pristino titulo contentus fuit: attamen posterius in insignibus utrumque Comitatum complexus est, Vvürtenbergensem in clypeo, Vracensem in galea inde assumpta, (Crusius *part. 3. annal. Suevic. lib. 1. cap. 7. pag.* 26.) Sed post Vvürtembergenses duas galeas, quarum in altera corno venatorium Vracensium Comitum, qui Sacri Romani Imperij venationum præfecti erant, assumpserunt. (Crus. *dict. part. 3. lib. 3. cap. 16. pag.* 190.) De Insignibus Vvürtenbergensibus videri etiam potest Vvalzius in der Fürstl. Würtenbergischen Stamm- und Nahmens-Quell (*lib. 1. c. 10. pag. 59. & 60.*)

X. Dux Vvürtemb. utitur hoc titulo: N. Herzog zu Würtemberg und Teck. Graff zu Mompelgard und Herr zu Heidenheim / In matricula ejus onus est 60. zu Roß und 277. zu Fuß/ thut an Geld 1828. fl. Ad sustentationem Cameræ quotannis solvit 500. fl.

XI. In comitiis utitur alternis sedibus cum Pomeraniæ Duce, Marchione Badensi, & Landgravio Hassiæ. *Sessio in Comitiis horum Ducum.*

XII. Prætendunt in comitiis duo vota, unum ratione Ducatus Wurtembergici, alterum ratione Comitatus Montisbelgardensis. Fuit autem hac de re in Comitiis sæpius disputatum, & à parte Wurtembergensium, pro possessione ac jure voti Montisbelgardensis adductum, I. Ex actis, atque Recessibus comitiorum Imperii patere, dicti Comitatus nomine anno 1559. 66. & 70. Recessibus subscriptum fuisse. Subscriptionem autem votum præsupponere. II. Inter eiusdem Comitatus jura, & privilegia, ab Imperatoribus (etiam recentioribus) confirmata, sessionem & votum in comitiis contineri. III. Subire Duces Würtembergenses, hujus Comitatus nomine, Imperii onera; ergo etiam eius honore privandos non esse. IV. Fuisse in comitiis à Vvürtembergensibus voto Ducali additum, se illud suo ordine & loco etiam pro Montisbelgardensi repetitum, dictumque velle. V. Fuisse ad nupera comitia Ratisponæ anno 1640. & 41. habita Ducem Vvürtembergensem non solùm nomine Ducatus sui, verùm etiam Comitatus Montisbelgardensis, à Cæsarea Majestate vocatum, atque etiam huius nomine legatos Ducis literas mandati, pro legitimatione directorio Moguntino insinuasse, easque ibidem sine contradictione fuisse receptas. VI. Aliquoties quidem Ducem tantùm Ducatus sui nomine, ad comitia vocatum, sed ubi illud factum, in comitiis errori semper contradictum fuisse à legatis Vvürtembergicis. VII. Negari non posse, sæpius in comitiis voto Montisbelgardensi à nonnullis Statibus contradictum fuisse, ac si huius nomine nullum Duci Vvürtembergico competeret; at reprotestationes protestationibus oppositas, & possessionem, vel quasi, ubique conservatam fuisse. Qui contrarium defendere sustinerunt, & votum Montisbelgardense non admittendum esse censuerunt, his rationibus, potissimum in comitiis anno 1607. & 1608. usi sunt. I. Comitatum Montisbelgardensem in matricula Imperii non reperiri. II. Nec ad expeditionem Romanam quicquam immediatè conferre. III. Nec ullius Circuli Imperii immediatum membrum esse. IV. Præter allegatos actus subscriptionis annorum 1559. 66. & 70. nullos extare, & videri eosdem esse dubios atque incertos. V. In protocollis non reperiri unquam votum hujus Comitatus nomine admissum, & cum cæteris annotatum fuisse &c. Hæc & alia pro & contra in senatu Principum, variis votis, in iisdem comitiis repetita & ventilata novimus. Cum verò Catholici, votorum numero, Protestantes, qui Duci Vvürtember- *Controversia circa votum Mompelgardense.*

gico sdhærebant, superarent, Directorium pro concluso enunciavit, lite hoc de negotio apud Imperatorem pendente, votum Montisbelgardicum sdmitti non posse, sed expectandam esse Imperatoris decisionem. In comitiis Ratisponensibus anno 1640. 9. Sept. postquam in senatu Principum legatus Ducis Würtembergensis, voto quod nomine Domini sui dixerat, addidisset, se eius voti tenorem, suo loco & tempore, etiam pro Comitatu Montisbelgardensi, repetitum velle, Directorium senatus obloquendo monuit, anno 1613. Imperatorio decreto mandatum, ne hoc votum recipiatur, à quo recedere non liceat, nisi contrario decreto interposito. [add. *In Comitiis Ratisbon. de an. 1653. 54. placuit, ut votum Mompelgardense imposterum immediatè post Hennebergense exquireretur, & ita hac controversia jam sopita. Quia materiam Iuris publici Imperialis de Ducibus & Comitibus mirum quantum illustrat Dissertatio Dn. D. Herm. Conringii de hoc argumento, ideo hic eam subnectere voluimus.*

Antiquis Germaniæ temporibus Ducum officium atque dignitatem bellicam fuisse docet nos Iulius Cæsar. L. 6. de bell. Gall. *de Germanis ita scribens*: Cùm bellum Civitas aut illarum defendit aut infert, magistratus qui ei bello præsint, vt vitæ necisque babeant potestatem, deligunt. *Cui iungendus C. Cornelius Tacitus*: Reges, *inquiens*, ex nobilitate, *Duces* ex virtute sumunt. Nec Regibus infinita aut libera potestas: & Duces exemplo potiùs, quàm imperio, si prompti, si conspicui, si ante aciem agant, admiratione præsunt. *c. 7. de mor. Germ.*

Licèt verò id quod d. l. *statim subjicit Cæsar*, in pace Germanis nullum communem esse magistratum, *de omnibus verum non sit: siquidem ex jam allegatis Taciti verbis constat, præter paucissimos, quibus unus regiè imperavit (uti de Suionibus notat Tacitus* de mor. Germ. c. 44.) *fuisse etiam populos, qui sibi Regem vel Principem ex nobilitate sumpserunt, & sub eius vixerunt imperio, non tamen absoluto, sed ita, ut majestas penes populum maneret, quod patet ex eodem Tacito dicente*, Regem in concilio audiri autoritate suadendi magìs *quàm imperandi. Et de his dici potest idem, quod Aristoteles alicubi dicit, priscis temporibus eundem populi, eundemque exercitus fuisse Ducem.* 5. pol. 5.

Plerique tamen populi eiusmodi communem magistratum pacis tempore & simul perpetuum, quasi belli Ducem (uti de Lacedæmonum Regibus loquitur Aristot. 3. pol. 14.) *non habuerunt: unde Tacitus* l. 2. annal. c. 44. *scribit*: Maroboduum Regis nomen invisum apud populares: Arminium pro libertate pugnantem favor habebat. *Cùm enim Germani libertatis famâ Græcis juxta ac Latinis monumentis maximè celebrentur, non potuit non ipsis merè regium imperium esse invisum, democratica autem reipublica administratio gratissima, ut constat ex* 4. pol. 4.

Hi itaque populi bellum suscepturi omninò necesse habuerunt unum aliquem, respectu habito ad bellicam virtutem eligere, totique exercitui præficere, quem procul dubio Heertog *vel* Heertog *dixere, vid.* Phil Cluv. l. ant. 1. Germ. c. 46. *Exemplum invenire licet apud Tacitum* lib. 4. hist. c. 15. *in Brinione Caninefate, quippe cùm Civilis Batavus rebellionem in Romanos Batavis suis persuasisset, tractis in belli societatem Caninefatibus ac Frisiis*, Brinio stolidæ audaciæ Caninefas, claritate natalium insignis, cuius pater multa hostilia ausus, Caianarum expeditionum ludibrium impunè spreverat, igitur ipse rebellis familiæ nomine placuit, impositusque scuto more gentis & sustinentium humeris vibratus, Dux deligitur, *totius scilicet exercitus, qui ex Batavis, Caninefatibus ac Frisiis constabat. Ritum quem in præficiendo Duce adhibuerunt, discimus ex proximè allatis verbis, deligebatur nimirum Dux à multitudine in Concilio, delectus scuto imponebatur, atque in sublime sustinentium humeris elevabatur, inque gyrum circumlatus Dux belli decreti salutabatur: quem eundem morem etiam in Regum constitutione à Germanis, ut & à Romanis militibus Imp. declarantibus, adhibitum esse, testibus confirmat Cluverius* d. c. 49.

Potestatem illorum Ducum quod attinet, in eâ definienda discrepant Iulius Cæsar & Tacitus: ille potestatem vitæ & necis *ipsis adscribit, hic verò iam antè ex* l. de mor. Germ. *allegatis hæc subiicit*: Cæterùm neque animadvertere, neque vincire, neque verberare quidem nisi sacerdotibus permissum: non quasi in pœnam, nec Ducis iussu, sed quasi Deo imperante. *Verùm cùm Tacito res Germanicæ magis perspectæ fuerint, potior ei meritò fides habenda, præsertim cùm non verisimile sit eiusmodi temporario Duci plus Germanos tribuisse, quàm perpetuo belli Duci sive Regi: cuius quæ fuerit potestas ipse docet Cæsar l. v. de bell. Gall. ubi refert orationem Ambiorigis Eburonum dimidiæ partis Regis, in quâ habetur*: id quod fecerit de oppugnatione castrorum non judicio aut voluntate suâ fecisse sed coactu civitatis: suaque esse ejusmodi imperia, ut non minùs haberet juris in se multitudo, quàm ipse in multitudinem. *Neque tamen colligendum omninò nihil potestatis fuisse Ducibus: parendum enim utique erat ipsorum imperatis, licèt ipsi in inobedientes animadvertere non potuerint, nec soli de re alicuius momenti statuere. Unde legimus apud Tacitum l. 2.* Annal. c. 45. *Inguiomerum cum manu clientum ad Maroboduum perfugisse* non aliam ob caussam, quàm quia fratris filio juveni (*Arminio Duci*) patruus senex parere dedignabatur. *At verò finito bello his Ducibus nullam competiisse potestatem satis apparet: eosdem tamen inter nobiliores relatos & magno in honore fuisse quis dubitet?*

Cæterùm cùm non solùm necessarium sit civitati, si velit tueri libertatem, ut in ea sint qui bella gerant, sed quàm maximè necessarium sit, ut sint, qui ius dicant, docente Aristotele 4. pol. 4. *Hinc quoque à Germanis non tantùm bellicus magistratus constitutus, sed & electi ex nobilitate qui iura per pagos vicosque redderent, quos ab antiquissimis temporibus* Graven/ [*quæ vox iudicem significat,*

ficat, gloss. spec. Sax. l. 3. art. 52. Ein Graff bedeut nach altem Sächsischen Deutschen ein Richter / darumb haben diesen Nahmen viel unterschieden Richter. dictos sequior atas, nomine in Imperio Romano post Constantinum usitato, Comites, Casar & Tacitus Principes appellant. Ita enim ille l. vi. de bell. Gall. in pace nullus est communis magistratus, sed Principes regionum atque pagorum inter suos ius dicunt controversiasque minuunt. Huius verba sunt: Eliguntur in iisdem conciliis & Principes, qui jura per pagos vicosque reddunt. c. 12. de mor. Germ. Item c. 11. De minoribus rebus principes consultant, de majoribus omnes, ita tamen, ut ea quorum penes plebem arbitrium est, apud Principes prætractentur. De iisdem Idem c. 13. ait: insignis nobilitas aut magna patrum merita Principis dignationem & adolescentulis assignant. Ex quibus monumentis apparet, à quibus & ex quibus electi, & quod eorum fuerit officium, & qua potestas, tum respectu totius reip. tum respectu vicorum vel pagorum, quibus iuris dicendi gratiâ præfecti erant.

Respectu totius reip. nobilium illarum familiarum [der Graven] autoritas ferè in duobus consistebat, 1. quod haberent potestatem, ut soli de minoribus rebus consultarent. 2. quod possent de maioribus rebus [illegible] sive [illegible], quâ dere Arist. 4. Pol. 14. & 15. Respectu verò pagi & vici, cui præerat Princeps, competebat ipsi Iurisdictio, mixtum & merum imperium [ut cum iure Romano loquamur,] ita tamen ut quidam ex plebe delecti assessores iungerentur. Testatur hoc disertè Tacitus d. c. 12. Centeni singulis ex plebe Comites consilium simul & autoritas adsunt. Ingenuos autem hos Comites seu Assessores fuisse ex eodem Taciti libro colligere est, dum dicit: Liberti non multùm supra servos sunt, rarò aliquod momentum in domo, nunquam in civitate, exceptis duntaxat iis gentibus, quæ regnantur. Ibi enim & super nobiles ascendunt. Apud cæteros impares libertini libertatis argumentum sunt. c. 25. Dicti illi Assessores, quos Tacitus Comites vocat, Germanis iam olim ferè aut pòst Schepen / Schöppen / Schöpfen.

Hic Germaniæ status & administrandæ reip. ratio, adeòque & Ducum, Principum, & Comitum (ut quidem his nominibus Tacitus utitur) conditio & potestas apud Germanos Cis-Rhenanos mansit usque dum à Romanis victi, in provincias redacti, iisque hostiles magistratus præfecti sunt. Ita enim Hottomannus c. 3. Franco Gall. Tertia Provincialium servitus erat, ut ne legibus suis patriis uterentur, sed magistratus à Pop. Rom. cum imperio & securibus mitterentur. Sic apud Tacitum iv. Histor. c. 55. legimus ab Imp. Vitellio ripa Rheni præfectum fuisse Iulium Tutorem. Suetonius in Domitiano c. 6. bellum civile motum scribit à L. Antonio superioris Germaniæ Præside.

Sciendum verò hic, apud Romanos Ducum Comitumque nomen non eandem semper significationem habuisse. Ducis quidem appellatio ei primùm tributa, qui exercitum ducebat: postea appellati Duces qui provinciis præessent, præsertim limitaneis, quorum officium fuit præesse rei militari istis in ditionibus, vid. Onuphrius Panvinius l. 4. Comm. de Imp. Rom. p. 887. Guido Pancirolus in not. Imp. part. 1. cap. 139. & Idem thes. var. lect. L. 1. c. 5. Id quod etiam obtinuit tempore Iustiniani, sicut apparet ex Rescripto eius ad Belisarium, quod habetur in l. 2. C. de offic. præf. præt. Ulterius deinde Ducum potestas non ad res militares solùm restricta, sed & ad iuris dicendi potestatem extensa. Comites autem initiò apud Romanos nominabantur, qui socij sive adiuncti alicuius erant: sic Papinianus Assessores iudicum Comites vocat in l. 4. D. de off. Assess. ut & Macer in l. 5. D. ad L. Iul. repet. Qui ergò in contubernium Imperatoriæ Maiestatis adsciti (uti adscivisse optimos quosque de senatu Adrianum scribit Spartianus) etiam Comites appellati sunt, quorum opera & consiliis in bello & pace Impp. usi. Cùm deinde Constantinus M. plurimis ministeriis aulicis, nec non provinciis, partim ut militibus præessent, partim ut ius dicerent, quosdam præficeret, eiusmodi Comitibus ad istas præfecturas adhibitis, nomen ipsis Comitum mansit, & dignitas Comitiva dicta. Hinc passim occurrit mentio Comitis sacrarum largitionum, Comitis rerum privatarum, Comitis Archiatrorum, Vid. Cassiodor. L. 6. var. c. 7. 8. 18. Comitiva Syracusana, Neapolitana, Idem cap. poster. l. 6. add. & L. 7.

Superatâ itaque à Romanis Germaniâ Cis Rhenanâ, eam in plures provincias distribuerunt, iisque vel Duces vel Comites, vel Duces & Comites præfecerunt. Ita legimus Ducem Germaniæ primæ, Ducem Moguntiacensem, Comitem Argentoratensem, Ducem Sequanicæ, Ducem Rhætiæ primæ & secundæ, Ducem Belgicæ secundæ, &c. vid. Notit. Imp. & in eam Panciirol. part. 2. ca. 75. & seqq. Lehman. L. 1. chron. Spir. c. 9. Ammianus Marcellinus L. 27. ab init. mentionem facit Cariettonis Comitis per utramque Germaniam: & sæpius. Idem suâ in historiâ Comites nominat, quos Romani constituere.

Apud Trans-Rhenanos Germanos diutiùs mansit antiqua reip. facies: verùm Francis omnia sibi subjicientibus & illa mutata est. Certè apud Saxones veterem reip. administrationem ad Francorum tempora durasse disertè docet Witichindus L. 1. verba eius sunt: A tribus etiam Principibus totius gentis Ducatus administrabatur certis terminis, exercitus congregandi potestate contentis, quos suis locis ac vocabulis novimus signatos, in orientales sc. populos, Angarios atque Vvestphalos. Si autem universale bellum ingrueret, sorte eligitur, cui omnes obedire oportuit, ad administrandum imminens bellum. Quo peracto, æquo jure ac lege propriâ contentus potestate unusquisque vivebat. Hac ille. Unde obiter discere est, quàm fabulosa sint illa, quæ vulgò narrantur de Vvitichindi regiâ in omnes Saxones potestate: quanquam illa etiam hinc possint refelli, quòd nullius Regis Saxonici in historiâ Caroli Magni fiat mentio, & Vvitichindus solis Angrivariis dicatur præfuisse. Cæterum Franci, morem Romanorum secuti, omnes ter-

ras in provincia formam redegerunt, & præcavenda defectionis, ut & defensionis ab hostibus, nec non commodioris administrationis gratiâ, Duces, *i. e. summos gubernatores nonnullis earum præfecerunt, quibus interdum Comites adjuncti, vel etiam Comitibus provincias sine Ducibus regendas concrediderunt. Confirmat hæc, quæ diximus, Beatus Rhenanus l. 2. rer. Germ.* In hoc, *inquiens*, Romanos imitati sunt Franci. Nam illi Provinciarum rectores Duces appellabant, id quod ex libro magistratuum Romanorum satis liquet: unde formula Ducatus Rhetiarum apud Cassiodorum in Variis. Deligebant autem Ducem ex nobili familiâ. Sic Boiariis Agilolfingorum antiqua gens diu Duces dedit, ex quâ Vvelphones prodiisse suspicor. Hoc autem privilegium habebat ea familia à priscis Francorum Regibus, ut si quis fidus regno prudensque ex eâdem progenitus compertus fuisset, non aliunde quisquam asciisceretur in Ducem. Ergò primam dignationem sub Francis in Alemanniâ habebat Dux, proximam Comites. *Similiter Vadianus L. 1. de colleg. Monast. in Germ. vet.* Franci Reges, *dicit*, Regnum suum Ducum maximè & Comitum operâ moderabantur, qui in illâ quidem ætate, non suam seu propriam, sed publicam regni ditionem, administrabant.

Duces igitur quod attinet, constat ex jam adductis Rhenani verbis, eos ex nobili familia optimèque de patriâ meritos à Rege & Proceribus electos, ita tamen ut filius dignus parentis munere non facilè prateritus sit. Dignitatem hanc summam fuisse, non tamen aliam quàm alicujus magistratus, Vadiani verba docent: provinciarum videlicet, quas gubernabant, plenum dominium apud Regem & populum mansit, ipsi solam administrationem & jurisdictionem quoad ecclesiasticas & civiles causas habebant, uti videre est ex legibus administrationi Ducis Bajoariæ præscriptis, quæ exstant apud Aventin. L. III. annal. *& Lehman. chron. Spir.* L. 2. c. 16. *Unde Idem Vadianus* cit. loc. illâ ætate, *inquit*, Duces & comites non sui iuris, sed Regum atque Imperatorum officiali veluti atque ministri erant. *Fuit autem & horum Ducum, necessitate exigente, militia præesse. Sic enim in LL. Alemannorum cap. 35. dicitur*: dum Dux utilitatem Regis potest facere, i. e. exercitum gubernare, &c.

Sub his Ducibus aliquando erant Comites, inferiores iudices, qui in civitatibus ac pagis provinciarum & in Ecclesiasticis & civilibus ius dicebant. Leg. Lehman. L. 2. c. 21. 22. 23. Atque Comites etiam belli præsides erant, ut constat ex Paulo Diacono L. 5. c. 14. *dicente*: Is [*Alahis*] dum Dux esset in Tridentinâ civitate cum comite Baioariorum, quem illi Gravionem dicunt, qui Bauzanum & reliqua castella regebat, conflixit, eumque mirificè superavit.

Quamvis autem expressâ lege, teste Lehmanno L. 2. c. 16. *cautum fuerit, ut*, si quis Dux de provinciâ illâ quam Rex ordinaverit tam audax aut contumax, aut levitate stimulatus, seu protervus & elatus, vel superbus atque rebellis, fuerit, qui decretum Regis contempserit, donato dignitatis ipsius Ducatu careat, insuper spe supernæ contemplationis sciat se esse condemnatum & viam salutis amittat: *successu tamen temporis autoritate & potentiâ Ducum crescente nonnulli istorum Reges suos sprevere, eosque tanquam superiores agnoscere noluerunt. Quod prudenter perspiciens Carolus M. duos Francici regni tum maximos Ducatus Baioaricum & Aquitanicum sustulit, provinciis inter plurimos Comites distributis: magno regiæ potestatis bono. Testatur hoc de Baioarico Eginhardus in vitâ Caroli his verbis*: Thassilo Dux Bavariæ ad Regem evocatus, nec redire permissus, neque provinciæ quam tenebat, ulteriùs præesse, sed Comitibus ad regendum commissa est. *Eodem modo & alios Ducatus in plures Comitatus transmutavit*: vid. *Lehmann.* l. a. cap. 16. *Unde sub Imperio stirpis Carolinæ in historia Francica gubernatores Comites seu Graviones plerumque appellantur, rarò Duces, & licèt fortè ab Historicorum aliquo quis Dux dicatur, idem ejusdem provinciæ ab alio Comes vocatur.*

Fuit verò tempestate Francorum, præsertim ætate Caroli Mag. & sequenti, duplex magistratus, alius Ecclesiasticus, quem gerebant Episcopi circa sacra occupati; alius secularis, isque vel status & ordinarius judicum, *vel extra ordinem* Legatorum. *Illi dicebantur* Graviones, *qui tum Latinum nomen ex more Romanæ reip. acceperant Comitum; Duces si qui fuère Comitum potestate usi sunt. Potestate autem magnâ hi fuère præditi, vicariâ tamen tantùm, non propria, consistebat ea in iure dicendi, &, si necessitas efflagitaret, in ducendo cives in aciem. Fidem dictis faciunt quæ in capitulis Caroli & Ludovici Impp. ab Ansegiso collectis habentur L. 2. c. 25.* In Vesontio quæ est diœcesis Bernoini Archiepiscopi Heiminus Episc. & Monogoldus Comes. In Moguntiâ, quæ est diœcesis Heostulfi Archiep. idem Heistulphus Episcopus & Adalbertus Comes. In Coloniâ Hadaboldus Archiep. & Ermundus Comes, &c. *Spectant huc, quæ scribit Marquardus Freherus in comment. de Lupoduno p.* 12. Erat tum temporis (*Pipini Carolique ævo*) Francorum ditio totaque Germania vetus in pagos tributa, singulisque pagis, quibus unus Comes præpositus, suæ villæ: inter quas præcipua Comitis domicilio cedebat, in quâ sedem & aulam suam [quam Saalam ipsi vocabant, (tribunalque & auditorium (quod Mallum illis) haberet, ubi more majorum jus diceret. &c.

Officium horum Comitum patet ex iis quæ ex diplomate quodam Caroli M. adducit Henricus Meibomius in vindiciis Billingianis: Quapropter in illâ parte Saxoniæ [Vvestphaliâ] Truttmannum virum illustrem ibidem Comitem ordinamus, ut resideat in curte ad campos, in mallo [*iudicio*] publico ad universorum causas audiendas, vel recta judicia terminanda, iisque advocatum omnium presbiterorum in totâ Saxoniâ fideliter agat, superque Vicarios & Scabinos, quos sub se habet diligenter inquirat & animadvertat, ita ut officia sua fedelò pera-

id peragant. *Idem Comitibus inculcant capitula Caroli & Ludovici, ex quibus quod habetur L. 2. c. 6. adscribamus:* Vobis verò Comitibus dicimus, vosque commonemus, quia ad vestrum ministerium maximè pertinet, ut reverentiam & honorem sanctæ Dei Ecclesiæ exhibeatis, & cum Episcopis vestris concorditer vivatis, & iis adjutorium ad suum ministerium peragendum præbeatis, & ut vos ipsi in ministeria vestris pacem & justitiam faciatis, & quæ nostra autoritas publicè fieri decernit, in vestris ministeriis studiosè perficere studeatis. Proinde monemus vestram fidelitatem, ut memores sitis fidei nobis promissæ, & in parte ministerij nostri vobis commissi, in pace sc. & justitiâ faciendâ vosmet ipsos coram Deo & hominibus talea exhibeatis, ut nostri veri adjutores & populi conservatores justè dici & vocari possitis. Illos quoque qui temeritate & violentiâ in furtis & latrociniis sive rapinis communem pacem populi perturbare moliuntur, vestro studio & correctione, sicut decet, compescite. Et si aliqua persona in aliquo vobis impedimento fuerit, quin ea quę dicimus facere non valeatis, nobis ad tempus illud notum fiat, ut nostrâ autoritate adjuti, ministerium vestrum dignè adimplere possitis. *Addamus etiam ex L. 4. c. 5.* volumus ut Comites, qui ad custodiendam maritimam deputati sunt, quicunque ex iis in suo ministerio residet, de justitiâ faciendâ se non excuset propter illam custodiam: sed ibi secum suos Scabinos habeat, si ibi placitum teneat, & justitiam faciat. *Vid.* L. 2. c. 25. & L. 3. c. 40. Leg. Baioar. t. 2. Marculphi formul. 32. in Cod. *LL. antiq.* Frid. Lindenbrogij. *His Comitibus fuerunt adjuncti* Scabioi *sive Assessores, & quidem ex plebe electi, de quibus* L. 3. c 33. capp. addit. t. 4. c. 73. 74 *Legatorum seu missorum officium clarè proponitur in capitulis Carol. & Ludov. L. 2. c. 26. his verbis:* Ad hoc à nobis missi constituti, ut si quilibet Episcopus aut Comes ministerium suum propter quodlibet impedimentum implere non possit, ad eos recurrat; & cum eorum adjutorio ministerium suum adimpleat. Et si talis causa fuerit, quæ per eorum admonitionem emendari non possit, per eos ad nostram notitiam deferatur. Et si fortè Episcopus aut Comes aliquid negligentiùs in suo ministerio egerit, per illorum admonitionem corrigatur: & omnis populus sciat ad hoc eos esse constitutos, ut quicunque per negligentiam aut incuriam vel possibilitatem Comitis justitiam suam acquirere non poterit, ad eos primùm querelam suam possit deferre, & per eorum auxilium justitiam acquirere, &c. *add.* c. 27. 28. & L. 3. c. 39. 87.

Licèt autem nec eâ ætate Comitatus dignitas hereditaria fuerit, nihilominus tamen ferè filij Comitum non negligebantur, id quod attestatur Capitulum Caroli Calvi apud Miræum in Annal. Belg. *A.* 77. fol 405. *quod ita habet:* Si Comes de regno obierit, cujus filius nobiscum, filius noster ordinet de his, qui eidem Comiti plus familiares propinquioresve fuerunt, qui cum ministerialibus ipsius Comitatus, & cum Episcopo, in cujus Parochia fuerit ipse Comitatus ipsum Comitatum provideant, sive regant, usque dum nobis renuncietur, ut filium illius, qui nobiscum erit, de honoribus illius honoremus &c. *Vid. Christoph. Besoldum* thes. pract. verb. Graff.

Comites porrò alij Margraffen *dicti* [*à voce* March. *limitem vel fines notante; vid. Lindenbrog glossar.* voc. Marcha], *qui finibus præfecti incursionibus hostium resistebant & simul ibi ius dicebant*/ *Alij* Landgraffen / *Comites provinciales, Alij* Pallentzgraffen / *Palatij Cæsaris præfecti, de quibus Hincmarus:* Comes Palatij de omnibus secularibus causis vel judiciis suscipiendis curam instanter habebat; ut nec seculares prius Dominum Regem absque ejus consultu inquietare necesse haberent, quousque ille provideret, si necessitas esset, ut causa ante Regem meritò venire deberet. *Et Eginhardus in vita Caroli M.* si Comes Palatij litem aliquam esse diceret, quæ sine ejus jussu definiri non poterat; statim litigantes introducere jussit, & veluti pro tribunali sedens, lite cognitâ sententiam dixit. *Alij* Burggraffen / *arci cuidam præfecti:* ita [*sunt verba Hugonis Grotij. de ant. reip. Batav. c. 5.*] Wassenariorum proavi ante Didericum Burggravij fuere, hoc est judices arcia ejus, quæ in locum urbis Lugduni Batavorum a Normannis, ut credibile est, diruti, successerat, simulque agri adjacentis: quibus etiam vectigalia, velut omnis Rheni custodibus, solvebantur; quæ in hunc diem penes posteros eorum manent.

Ex his Ducum Comitumque originem & usque ad illa tempora officium satis constare opinor. Cum autem adducti Historici tradant, Ducatus & Comitatus in Germaniâ ad Romanorum imitationem instituta, non adstipulari possumus Cluverio. L. 1. c. 48. ant. Germ. ita scribenti: Romani olim, ut multa alia à Germanis mutuati, sic hos quoque militiæ titulos in suam disciplinam adsumpserunt, præfectos provinciarum Ducum. Comitumque afficientes vocabulis.

Etsi verò Carolus Magnus aboleverit Ducatus, posteris tamen eius rebus regni attenuatis, in Germaniâ, Galliâ & Italia complures iterum instituerunt. Et quidem ultimis Carolinorum temporibus Germania, ut eam distinxeris à terris quas Veneti inhabitarunt, quinque habuit Ducatus, Baioaricum, Suevicum, Francicum, Lotharingicum, & Saxonicum. Quorum potentia tandem ea fuit, ut Duces hi de provinciis sibi propriè jure attribuendis cogitarint, liberè Regum instar regnaturi. Cum enim tempore Ludovici IV. ultimi Regis ex Carolina stirpe, Hungari in Germaniam irruerent, scribit Luitprandus L. 2. c. 6. nonnullos Ducum Hungaris non solùm pugnam non intulisse, sed ut proximi caderent anhelasse, ut dum proximi caderent, soli ipsi liberiùs regnarent. *Et Sigebertus A. 914. tradit*, contra Conradum Regem potiores regni Principes rebellionem tentatos esse, scilicet Aroldum de Baioariâ, Burchardum de Sueviâ, Everhardum de Franciâ, Gibertum de Lotharingiâ,

& horum omnium præcellentiorem Henricum Ducem de Saxoniâ & Thuringiâ. *Add.* d. L. 2. Luitpr. c. 7. *Unde satis liquet hanc in curam tum incubuisse Duces, ut se subiectioni subtraherent, & instar Regum provinciis præessent. Primus Ducum maximè erevit Otto Dux Saxoniæ, qui etiam propterea defuncto Ludovico electus in Regem, quam dignitatem licèt recusaverit, & eius consilio Conradus Dux Francorum in Regem fuerit unctus, testatur tamen Uvitichindus L.* 1. penes Ottonem semper & ubique summum viguisse Imperium.

Suscipiens Conradus Imperium rursus in ordinem redigere Duces intendit, & invisam regno potestatem, quam sibi arrogare cœperant. Expressè hoc de Saxonia Duce confirmat Uvitichindus L. 1. *bis verbis*: Igitur patre patriæ & magno Duce Ottone defuncto, illustri & magnifico filio Henrico totius Saxoniæ ipse reliquit Ducatum. Rex autem Conradus cùm sæpe expertus esset virtutem novi Ducis, veritus est ei tradere omnem potestatem patris. Quo factum est, ut indignationem incurreret totius exercitus Saxonici. Fictè tamen pro laude & gloriâ optimi Ducis plura locutus, promisit se maiora sibi daturum, & honore magno glorificaturum. Saxones verò huiuscemodi simulationibus non attendebant, sed suadebant Duci suo ut si honore paterno eum vellet sponte honorare, Rege invito quæ vellet obtinere posset. Rex autem videns vultum Saxonum erga se solito austeriorem, nec posse publico bello eorum Ducem conterere, suppetente illi fortium militum manu, exercitus quoque innumerâ multitudine, egit, ut quoquo modo Interficeretur dolo, &c. *Verum cum Conradus Henrici potestatem nullo modo infringere posset, periculosam tamen reip. eius ὑπεροχὴν videret, optimum existimans remedium huic malo afferri posse, si ipso Henricus Rex constitueretur, suasit fratri Everhardo, ut eo modo Francorum regno consuleret, ut pluribus refert Uvitichindus. Rectè nimirum docet Aristot.* 5. *pol.* 3. Meliùs esse ab initio providere, ne istiusmodi fiant ὑπεροχαὶ, quàm pòst existentibus illis remedium quærere.

Ergo primum, eodem Uvitichindo dicente, Henricus liberâ potestate regnavit in Saxonia. *Cui consonant quæ de statu Germaniæ sub Impp. Saxon. & iis qui hos secuti sunt, scribit Rhenanus L. II.* Primus sub veteribus Francis liberæ potestatis Dux fuit in Saxonia Henricus Ottonis pater, qui postea Germanico regno præfuit, ceu diximus. Idque eam ob causam ut Scalvinos arceret: diligentiùs autem custodiûtur quæ propria sunt. Nec hoc ius cuiquam aliorum præsidum concessum est. At sub Saxonibus libertatem nacti sunt non solùm provinciarum gubernatores, sed & civitates ipsæ. Nam ut quæque plus bonorum, quæ ad regnum pertinebant, habuit, ita maturiùs & faciliùs ad libertatem pervenit, &c.

Hac itaque ratione illa Comitum Ducumque potestas, quæ olim temporalis & ministra erat, partim vi, partim emptione, partim profusâ Regum liberalitate omnino mutata, ita ut provinciis præsint jam Duces, non ut gubernatores, sed pene ut Reges, collatis in eos iis juribus, quæ solius olim Imperii erant atque Imperatoris. Quo enim tempore Duces administratores & rectores tantum fuere provinciarum, non competebat ipsis autoritate propriâ jus vitæ & necis, non leges ferendi, non magistratus constituendi, non indicendi conventus, non fœdera faciendi potestas; minora quoque, ut vocant, regalia, sub quibus viæ publicæ, flumina navigabilia, vectigalia comprehenduntur; imò omnis generis reditus provinciarum non ad rectores illos provinciarum, sed ad fiscum regium pertinebant. Istbac omnia præfectis illis αὐτοκρατορίας iure in provinciis concessa sunt, salvâ tamen semper imperatoriâ superioritate: unde cùm non omninò absolutam potestatem habeant, nec maiestatem propriè eos habere dici potest, vocari verò solet eorum potestas jus superioritatis, Landes Fürstliche Obrigkeit / Landes Hoheit und Herrligkeit.

Ex his apparet quantùm potestatis, vetustum & opum Imperatori decesserit, & quomodo respublica regiam faciem paulatim mutaverit. Antea provinciæ pleræque plene iure totius imperii erant: post illa ad gubernatores eorum venere, & maior subditorum facta opotentia ipsius Regis viribus. Antea fiscus regius satis opulentus erat; postquam autem fiscalina bona ad alios translata, publica regni egestas secuta, & nervus rerum gerendarum regibus præcisus est. Quo ipso non potuit, non prisca reip. forma corrumpi, imò in multas partes dividi: multis scilicet ad eam potentiam pervenientibus, ut, cùm in ordinem à Cæsaribus cogi amplius non possent, domi regna nova sibi suisque conderent. Quàm verò periculosum sit omni civitati, si in eâ sint, qui viribus, qui nobilitate, qui divitiis maximè excellant, præclarè docet civilis prudentiæ unicus doctor 4. Polit. 11. *Hinc idem* 5. Polit. 15. *monet, Regem operteri vires habere tales, ut unoquoque separatim & simul pluribus potentior sit, populo tamen sit impotentior. Quod fortè perpendens, Conradus II. regalia quæ Ducibus concesseras, ipsis post ademisse conatus est, uti tradit Autor* Chronici Coloniensis.

Ista verò Ducum potentia maximum incrementum indubiò addidit, quòd plures ducatus vel comitatus minus circumspectâ regum liberalitate in unum corpus concreverint: quodque eorundem regum concessu Ducatus & Comitatus ad hæredes tandem transierint, quod quâ ætate factum sit haud licet definire. Pertinere huc videntur, quæ habentur in consuetudinibus feudalibus L. 1. *tit.* 1. Antiquissimo tempore sic erat in dominorum potestate connexum, ut quando vellent possent auferre rem in feudum à se datam: postea verò ventum, ut per annum tantùm firmitatem haberent, deinde statutum est, ut usque ad

ad vitam fidelis produceretur: sed cum hoc jure successionis ad filios non pertineret: sic progressum est, ut ad filios deveniret: in quem sc: dominus hoc vellet beneficium confirmare: quod hodie ita stabilitum est, ut ad omnes æqualiter filios pertineat. Cum verò Conradus Romam proficisceretur, petitum est à fidelibus, qui in eius erant servitio, ut lege ab eo promulgatâ hoc etiam ad nepotes ex filio producere dignaretur, & ut frater fratri sine legitimo hærede defuncto, vel filius in beneficio, quod patris fuit, succedat, &c.

Porrò Ottonum temporibus Ducales & Comitum potestates Episcopis & Abbatibus cœperunt attribui, novo & hactenus inaudito exemplo. Adeoque ex eo tempore duplex cœpit ordo Ducum: Secularium scilicet & Ecclesiasticorum: Primus autem Bruno Episcopus Coloniensis constitutus, a fratre Ottone M. Ducatum Lotharingiæ accepit. Quâ de re ita Vuitichindus: Brunonem Pontificis summi ac Ducis magni vidimus officium gerentem; ac ne quis eum culpabilem super hoc dixerit, cùm Samuelem sanctum & alios plures sacerdotes pariter legamus & judices. *Idem notat author Chronici Belgic*: Ante hæc sua (*Brunonis*) tempora Archiepiscopi Colonienses, non judiciis gladii temporalis, sed tantummodò iurisdictionis usi baculo pastorali. *Ut & Theodoricus de Niem vetus Historicus*: Penè omnibus Cathedralibus Ecclesiis in Italia, Gallia, Germania, Burgundia & Lotharingia constitutis, multas civitates, castra, oppida, villas & multa alia dominia temporalia & jurisdictiones donavit (*loquitur de Ottone I.*) & omnibus illis Ecclesiis propria insignia perpetuò deputavit. Archiepiscopos quoque & Episcopos Ducatibus & Comitatibus & Baronijs communivit, quibus nobiles & potentes vasallos subjecit, ut semper essent ad resistendum etiam manu forti paganis & hæreticis in opportuno tempore fortiores.

Atque hoc modo Ecclesiastica & secularis potestas in unâ personâ jungi cœpit, Episcopis, perinde ac Principibus secularibus, provinciis quibusdam investitis. Quo ipso potentia illorum mirum quantum crevit, ad religionis opinionem in populo rudi, ac pro tantis viribus & armis accedentibus. Enimvero multis secutis temporibus illi Ecclesiastici Duces potentiâ præ aliis eminuerunt, neque ipsi Cæsares alios magis metuendos habuerunt. Unum tamen ad compescendam tantam potentiam frænum superfuit Cæsaribus; liberâ nempe omnium Episcopatuum & Abbatiarum collatio, & quidem eò liberior, quòd in cœlibe vitâ nulla illi Principum ordini legitima soboles nasceretur, cuius in secularibus omninò habenda fuit ratio; maximè postquam hi hæreditario jure vasta illa Imperij feuda cœperunt possidere. Excussum autem & hoc frænum est Cæsarum manibus Gregorii septimi & successorum eius sacrâ tyrannide: quo ipso Cæsares dimidium Imperii perdidisse prudenter & verè notavit Onuphrius Panvinius in vita Gregorii septimi.

Occasionem quoque Ducibus ad solvenda regiæ autoritatis vincula dedit immatura Henrici IV. Imperium adeuntis ætas, uti observavit Albertus Abbas Stadensis: Gubernaculo tenente, regni mulier cum puero magno Imperii præfuit detrimento. Indignantes enim principes aut muliebri potestate constringi, aut infantuli ditione Regi, primò quidem coniuncti vindicarunt se in pristinam libertatem, ut non servirent: deinde contentionem moverunt inter se, quis eorum videretur esse maior: postremò armis audacter sumtis Regem & dominum suum deponere moliti sunt. *Laboravit Henricus quidem recuperare pereuntem dignitatem, sed neque satis omnia prudenter egisse dicitur, & intervenere nonnulla fatali quadam adversitate, quæ penitus ipsum tandem regno atque omni planè autoritate exuerunt. Nec verò a prudentibus laudatur, quod ab Episcopis in ordinem redigendis reparanda dignitatis initia voluerit facere. Quin nec id prudenter inceptum, quod cùm Saxonicorum Principum potentiam, ut pote ipsi præcipue suspectam, imminutam vellet; multare licentiâ irritare eos antè passus, mox uno illos impetu ad obsequium cogere conatus sit: cùm tamen nec rebus satis firmis esset; & præterea iam tum, cùm alios Principes, tum inprimis Episcopos multis iniuriis offendisset, adeoque in impietatis ac iniustitiæ opinionem se coniecisset: quibus regiam vim affectanti nihil est perniciosius. Sapientissimè scilicet Aristoteles jubet*: Si alicuius potentiâ videatur dissolvenda, erit hoc sensim ac paulatim faciendum, nec universa simul auferenda. Præterea abstinendum omni iniuriâ.

Quanquam verò mirum in modum Ducum Comitumque potentia creverit, nonnullorum tamen sensim iterum est imminuta. Eius autem rei non unam licet causam observare: primam putamus neglectum ærarij, & quòd vitam luxuriosè & in socordia duxerint, prodigalitatis vitio quoque laborantes. Cum enim divitiæ sint instrumentum reipubl. Aristot. 1. Polit. 8. *necesse est, si illa ærario inferri non curentur, & tamen luxuriosè vivatur, optimo conservandæ potentiæ organo deficiente, potentiam deficere. Imminuit deinde eandem, quod bella intempestiva & contentiones inter se moverint, sicuti testatur Albertus citatis verbis. Præterea maximè illis obfuit multorum bonorum feudalium in unum aliquem collatio, quâ subditos quosdam potentes & divitiis excellere sua in republ. effecerunt, quod quàm noxium sit jam antè ex Aristot. 4. Polit. 11. monuimus, ubi istos ὑβριστὰς καὶ μεγαλοπονήρους μᾶλλον fieri, neque imperium ferre posse nec scire eleganter dicit. Hinc conspirationes nobilium in Principes; eandem fortunam Principibus ex nobilium potentia experientibus, quam reges ex principum potentiâ consecuti sunt.*

Plurimum porrò Ducum Comitumq; vires ex-

hausit Ducatuum & Comitatuum in minutas particulas, pro liberorum multitudine, qui illustribus familiis nati erant, divisio. Hac enim ratione bona, qua unus possidebat, & maxima, qua apud unum erat, potentia pluribus communicata, non potuit non attenuari. Quod procul dubio attendens Fridericus Imp. prohibuit Ducatum, Marchiam, Comitatum dividi, ut habetur in L. 2. feud. tit. 55. §. 1. *Hinc pulchrè Oldradus de Ponte ICtus [qui floruit Anno* cIↄ. ccc. xx.] conf. 237. n. 7. Avorum nostrorum memoriâ feuda dignitatem apud unum ex familiâ, præsertim seniorem, semper sarta tectaque conservata sunt; quia prudenter considerarunt, nihil esse tam magnum, quod divisione parvum non fiat. *Vid. etiam Andreas Gailius* L. 2. obs. pract. 355. n. 2.

Multum denique potestatis Ducibus atque Comitibus decessit, cùm seculo præter propter duodecimo Urbes, qua pleraque illis omnino ratione jurisdictionis & onerum fiscalium subjecta fuere, in libertatem maiorem paulatim evecta sunt. Auctis enim Oppidanorum viribus & divitiis, atque inde ad libertatem, ut fieri solet, adspirantibus, ipsi Imperatores in id incubuere, tanquam sublevanda regia dignitati admodum proficuum, ut Urbes potentiores Episcoporum Ducum & Comitum imperio subducerentur. Praterea crescente magis magisque Urbium opulentiâ, Ducum verò & Comitum potentiâ decrescente, Urbes Imperium eorum detrectare cœperunt: unde levi sæpe are à Ducibus & Comitibus suis, qui illos in officio retinere non poterant, egregias immunitates redemerunt, partim etiam vi expresserunt. Atque hinc factum, ut plurima Vrbes vel omnino, ut Imperiales, vel ex parte, ut aliàs immunitatibus gaudentes, Imperio Ducum Comitumque exempta sint, & reliqua quoque Vrbes omnes liberiore republicâ nunc vivant. Id quod sanè Episcoporum, Ducum atque Comitum potestatem maximè fregit. Accedit, quod & Comites se Ducum, quibus subiecti fuere, gubernationi eadem ferè ratione subtraxerint; atque adeò Comitum quidem potentia aliquo modo aucta, Ducum verò magis imminuta.

Licèt verò has ob causas potentia Ducum multum decesserit, satis tamen magna ea semper mansit, non solùm respectu provinciarum subiectarum, quas eodem modo eademque ferè potestate, quâ totum regnum Imp. regit, regunt, ut dictum antè, verùm etiam respectu totius Imperii, cui unà cum Imperatore divisis majestatis juribus prosunt.

Constat quidem jam tempore Caroli Magni Duces Comitesque Provinciarum Proceres etiam regni fuisse, & licet totus Populus ad curam reip. admissus fuerit, atque ius suffragii habuerit, illis tamen plus autoritatis tributum. Liquet hoc ex iis, qua ex Adelhardi (propinqui Caroli Magni) libello de ordine Palatii refert Hincmarus Epist. 3. *c.* 29. Consuetudo tunc temporis trita erat ut non sæpiùs, sed bis in anno placita duo tenerentur; unum quando ordinabat Status totius regni ad anni vertentis spatium, quod ordinatum nullus eventus rerum nisi summa necessitas, quæ similiter toti regno incumbebat, mutabat. In quo placito generalitas universorum Maiorum tam clericorum quàm laicorum conveniebat. Minores propter idem consilium suscipiendum & interdum pariter tractandum, & non ex potestate, sed ex proprio mentis intellectu vel sententia confirmandum. *Quod autem per* Seniores *intelligat Primores, & per* Minores *plebem, claret ex iis, qua antè in nostro de Germanici Imperii Civibus Acroamate tradidimus, & qua habentur c.* 33. *eiusd. ep. ubi disertè scribitur*, distinctis locis in Comitiis istis Seniores & multitudinem resedisse. *Fuisse verò inter primores illos Duces & Comites videre est ex aliis monumentis. Sic apud Theganum Chorepiscopum Trevirensem* lib. de gest. Ludov. Imp. c. 6. *de Carolo Magno legitur.* Imp. cum intellexisset, appropinquare sibi diem obitus sui, vocavit filium Ludovicum ad se cum omni exercitu, Episcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus loco positis, habuit grande colloquium cum iis Aquisgrani in palatio pacificè & honestè admonens, ut fidem erga filium ostenderent, interrogans omnes à maximo usque ad minimum si iis placuisset, ut nomen suum, id est, Imperatoris titulum filio suo Ludovico tradidisset, illi omnes responderunt &c. *Initium Legum Alemanicarum ita se habet* Lex Alemannica, quæ temporibus Lotharii Regis cum Principibus suis id est 33. Episcopis, 34. Ducibus, 72. Comitibus & reliquo populo constituta est.

Verùm mutatâ atque auctâ Ducum Comitumque potestate, majorem quoque eorum autoritatem in suffragiis de totius Imperii rebus ferendis factam esse, & quamvis populus non omnino exclusus fuerit, eius tamen autoritatem admodum exiguam extitisse omnino dicendum videtur, præsertim plerisque Vrbibus Ducum Comitumque libera potestati ab Impp. subiectis; unde plurimis Urbibus in libertatem exsurgentibus, autoritatem etiam earundem in suffragiis ferendis iterum crevisse, sequitur.

Caterùm insignis quoad Ducum, atque Comitum, ut & totius populi jura, qua respectu totius Imperii habuere, mutatio contigit, cùm electio Regis, qua ab antiquis temporibus penes omnes Episcopos, Duces, Comites ac universum populum erat, ad septem regni Proceres delata est, qui paulatim alias etiam prarogativas pra reliquis Ducibus consecuti sunt: de cuius mutationis primordio maximum inter viros doctos est dissidium.

Hoc quidem certum jam antiquitus obtinuisse, ut quidam Primorum ea haberent munera, qua hodie etiam Electoribus adscribuntur. Ita Apocrisiarii (*aliàs* Archicancellarii) *sapius facit mentionem Hincmarus & alii. vid.* Leman. L. 2. c. 7. *De* Archicamerario

merario *in Annal. Franc. A.* 818. Ludovicus Imp. Bernhardum Comitem Parcinonæ Camerarium in Palatio suo constituit. *Mareschallus Comes stabuli dicitur Historicis, Regino L.* 2. Carolus M. Burchardum Comitem stabuli, quem corruptè Constabulum appellamus, cum classe misit in Corsicam, ut eam à Mauris defenderet. *Archipincerna munus itidem invenire est in Annal. Franc. A.* 781. Electi ac directi sunt in legationem ad Basileum in Baioariam de parte Regis Rudolphus Diaconus, atque Eberhardus magister Pincernarum. *Archidapifer Eginhardo in vita Caroli M. vocatur* præpositus regiæ mensæ.

Verum licèt fortè hi ministeriales regij (ut appellantur ab Hincmaro) honoratiore aliquo loco fuerint, electio tamen Imperatorum ipsis solis non competit. A prima enim Imperij Germanici constitutione semper fuit observatum, ut omnes Principes & populus Imperatorem eligerent. De Carolo Magno ita Eginhardus: Carolus fratre defuncto consensu omnium Francorum Rex constituitur. *De eius filio Thegani Chorepiscopi verba idem testantur suprà allata. De Conrado Wittichindus Lib. I.* Regi Ludovico non erat filius, omnisque populus Francorum atque Saxonum quærebat Ottoni diadema imponere regni. Ipse verò quasi iam gravior recusabat imperii onus, eius tamen consultu Conradus, quondam Dux Francorum, ungitur in Regem. *De Henrico itidem Witichindus L. I.* Everhardus (frater Conradi) congregatis Principibus & natu majoribus exercitus Francorum in loco qui dicitur Fridisleri designavit eum Regem coram omni populo Francorum atque Saxonum. *De Ottone I. Idem*: Defuncto patre patriæ & Regum maximo optimo Henrico, omnis populus Francorum atque Saxonum iam olim designatum Regem à patre filium eius Ottonem sibi eligit Regem. *Eodem modò Electus fuit Otto II. teste Reginone A.* 961. Rex Otto I. in Italiam ire disponens, maximam suorum fidelium multitudinem Wormatiæ coadunavit, ubi consensu & unanimitate regni Procerum totiusque populi filius eius Otto Rex eligitur. *Sic & Otto II. A.* 983. *Verona placitum habuit (ut scribit Dithmarus,) & filius eius Otto III. ab omnibus in Dominum electus.*

Huius Ottonis III. tempore ad septem tantùm Proceres devenisse ius eligendi plærorumque est sententia. Sed quò minùs ista subscribi possit, obstant verissima & certa historiarum monumenta, etiam post ista ætatem non à solis septem electionem peractam apertè tradentia. Id de Ottonis III. successore Henrico II. testatur Dithmarus L. 4. *&* 5. *Sequentis Imp. Conradi II. electionem fusè narrat Wippo his verbis*: Conidere Principes, populus frequentissimus adstabat, Archiepiscopus Moguntinensis, cuius sententia ante alios accipienda fuit, rogatus à populo quid sibi videretur, abundanti corde, voce hilari, laudavit & elegit maioris ætatis Cunonem suum in Dominum & Regem atque rectorem & defensorem patriæ. Hanc sententiam cæteri Archiepiscopi & reliqui sacrotum ordinum viri indubitanter sequebantur, tunc singuli singulis regnis eadem verba electionis sæpissimè repetebant. Fit clamor populi, omnes unanimiter in Regia electione Principibus consentiebant, in illo persistebant; ipsum cunctis dominantibus nihil hæsitando proposueruot. *Idem de Henrico III. IV. & V. historicâ fide firmat Lehman. L.* 5. *c.* 17.

De Lothario II. Otto Frising. L. 1. *de gest. Frider. c.* 16. *scribit*: Igitur Albertus, cum id jussis, dum regnum vacat Moguntini Archiepiscopi ab antiquioribus esse traditur, principes regni in ipsâ civitate Moguntinâ tempore autumnali convocat, maiorumque à Duce Friderico sibi illatorum, haud immemor, cùm præfatus Dux ad regnum à multis exposceretur, ipse Lotharium Ducem Saxonum in Regem à cunctis qui aderant Principibus eligi persuasit. *Idem c.* 22. *de Conrado III.* Defuncto Imp. Lothario, ac in monasterio Lutre, quod in ejus proprio fundo situm est, humato, principes regni apud Galliæ oppidum Confluentiam, ubi Mosella Rhenum influit, conveniunt, & de eligendo Principe consilium ineunt. Igitur Conradus Friderici Ducis frater, ab omnibus qui aderant, exposcitur, ad regnumque levatus in palatio Aquis coronatur. *De Friderico I. L.* 2. *c.* 1. Decedente Conrado, in oppido Franconefurt de tam immensâ transalpini regni latitudine universum, mirum dictu, principum robur, non sine quibusdam ex Italiâ Baronibus, tanquam in unum corpus aduoari potuit. Ubi cùm de eligendo Principe primates consultarent, nam id juris Romani imperij apex, videlicet non per sanguinis generationem descendere, sed per Principum electionem Reges creare, sibi tanquam ex singulari vendicat prærogativâ, tandem ab omnibus Fridericus Suevorum Dux, Friderici Ducis filius, petitur, cunctorumque favore in Regem sublimatur. *Eadem fuit ratio electionis Henrici VI. Friderici II. vid. Lehman.* d. l. *& Onuphr. Panvinium* l. de comitiis Imper.

Notanda hic sunt cumprimis quæ ætate Friderici II. [quâ etiam vixit] scribit Albertus Abbas Stadensis in Chronico: Papa Gregorius insolentias Imperatoris [Friderici II.] contra Ecclesiam metuens, Principes super electione ulteriùs sollicitavit, sed nihil profecit, quia quidam Principum ei rescripserunt, non esse sui juris Imperatorem substituere, sed tantùm electum à Principibus coronare. Electio enim ad istos dignoscitur pertinere. Ex prætaxione Principum & consensu eligunt Imperatorem, Trevirensis, Moguntinus & Coloniensis. Palatinus eligit, quia Dapifer est, Dux Saxoniæ quia Marschalcus, & Marggravius de Brandenburg, quia Camerarius, Rex Bohemiæ, qui Pincerna est, non eligit, quia non est Teutonicus. Gemina sunt his verba speculi Saxonici: An des Kÿsers

Wahl / sol der erste seyn der Bischoff von Mayntz / der ander der Bischoff von Trier / vnd der dritte der Bischoff von Cöln ; vnter den Leyenfürsten ; so ist der erste an der wahl der Pfaltzgraff beym Rhein des Reichs Truchses / der ander der Hertzog von Sachsen des Reichs Marschall / der dritte der Marggraf von Brandenburg / des Reichs Cämmerer / der vierde der Schencke des Reichs / das ist der König von Böhmen / der hat keine wahl / darümb das er nicht deutsch ist.

Ex his de Electionibus Imperatorum allatis testimoniis de septem Electorum origine hoc statuendum videtur, quod ius eligendi omnibus, etiam plebi, competens primùm sibi solis Principes attribuerint, ut antè dictum, pòst commodioris electionis gratiâ à toto Principum conventu quibusdam Primatibus demandatum, ut illi praeconsultarent, quis eligendus, cui, si toti etiam conventui ita visum fuerit, regnum delatum, quemadmodum colligere est ex electione Friderici I. ex Ottone Frising. antè descriptâ, & ex verbis Alberti Abb. Stad. etiam antè adductis. Cum autem procul dubio qui munera ista regia obière aliis Principibus praecelluerint, hinc factum ut ius illud πρωτοκλησίας *de eligendo Imperatore ad hos devenerit, qui tandem, crescente sensim aliorum autoritate, sibi solis omne eligendi ius, non convocatis omnibus Principibus, arrogârunt; atque ita consuetudine post Friderici II. tempora plerumque observatum, usque dum expressâ sanctione illis Septemviris hoc ius cum plurimis aliis praeeminentiis à Carolo IV. tributum.*

Hac de Ducum Comitumque origine, incremento, & variè mutatâ potentia atque autoritate jam notasse sufficiat: hoc tantùm addito, quod, potestate Ducum Comitumque mirum in modum, uti superiùs expositum, crescente, eò ferè tandem res devenerit, ut vix quicquam superfuerit quo omnia unius regni membra continerentur, praeter Turcica potentia & proscriptionis metum: donec Friderico III. & Maximiliano Imperatoribus de arctiùs coniungendis & cohibendis Germaniae ordinibus sedulò actum fuit. Quem in finem in Circulos Germania divisa est, & supremum Camera, quod vocatur, judicium institutum Ea interim fuit plerorumque Ducum Comitumque, etiam singulos si spectes, potentia, atque in suos subditos tam aequum iustumque Imperium, ut aliquot seculis exteri quidem populi contra Germaniam nihil tentare sint ausi; ipsi subditi autem felicissimè sub illorum alis vixerint. Et verò utinam liceat eum in modum nobis diu vivere.]

CAPVT XXVII.

De Nobilibus Imperij in genere.

Etymologia vocis Nobilis & Edelman. I. NObilis à *noscēdo datus*: [add. *quasi noscibilis Nobilitas autem alia est Ethica, quam sola virtus fundat; alia Politica, quam voluntas Caesaris vel Principis constituit, cuius radix etiam virtus esse debet. Nobilis itaque Politicè est, qui beneficio eius, penes quem ius est nobilitandi, è numero plebis est exemptus, vel ab eiusmodi exempto natus. Si Nobilis vocem latè accipimus in Imperio nostro omnes Principes, Comites & Barones possunt dici Nobiles. Vid. Dn. D. Ludolph. Hugo de Statu Region. Germ. c. 4. §. 10. Caeterum eiusmodi titulos Principibus in Germania dare insolens est utpote quum sint nobilium mediatorum Domini.*]

Notabilia de voce Juncker. II. Nec prætereà infrequens apud nostrates est, Nobiles Junckern vocare, quasi junge Herren / quod pro subjecto, non interpretor *juniores dominos*, sed *minores*, quod respectu majorum, der grossen Herren / hoc est, Principum, Ducum, Comitum, Baronumque ipsi minores sint & dicantur Domini. Jung enim & Klein / non rarò significationem apud nostrates unam habent, atque convenientem. [add. *Vt igitur à Principibus discernerentur dicti sunt* Junge / *id est*, geringere Herrn.] illud non diffiteor, etiam ætatis respectu nonnunquam Junckern dictos, at illud potissimum in illustribus usitatum deprehendo fuisse familiis, in quas & fortassis primum nomen Junckern usus introduxerat. In diplomatibus Ducum Brunsvicensium de anno 1374. legitur: We Junckherrn Frederick / Berndt / Herick vnd Otto / Bröder van der Gnade Godes / Hertoge tho Brunswig vnd tho Lüneberg. & in alio de ann. 1400. We Juncker Berndt vnde Ehr Hinrich von der Gnade Godes Hertogen tho Brunswig vnd tho Lüneberg. (Extant *in actis homagialibus* der Stadt Braunschweig *tom. 1.*) In pactis hereditariis Comitum Holsato Schamburgiæ, & illustrium Comitum Sternbergæ, ann. 1370. confectis, subscriptio talis est; Graff Heinrich von Sternberge / ꝛc. Juncker Simon von Sternberge / Dechant zu Paderborn / vnd Juncker Johann Graff zu Sternberge: (*apud* Spangeberg. *in Chron. Schamburg. l. 5. c. 18.* & Goldast. *l. 2. de maior. c. 7. nu. 14.*) Statuto Comitum ab Hanaw / cautum fuisse memorat Knich (*in encyclopad. c. 1. n. 102.*) ut primogenitus solido jure sibi ditionem vindicaret, atque titulo, Herr / uteretur, fratres autem reliqui juniores, Junckern appellarentur. Anno 1460. hat der Raht zu Speyer unter seine Feinde gezehlet / Juncker Emich / Juncker Bernhard / und Juncker Dietern / Gebrüder / Grafen zu Leiningen: Leheman in Speyerischer Chronic. *lib. 7. c. 103. p. 931.* & Besoldus *part. 2. consil.* 88. *nu.* 36. *&* 37. monet, Comitem olim Edelman dictum. Also haben die Grafen von Waldeck / H. Ludwig Landgrafen zu Hessen in Auftragung ihres Eigenthums Güter zu Lehen / Ihrer Fürstlichen Gnaden versprochen / daß sie dero getreue Edelman seyn und bleiben wollen: Lundorp. *act. publ. tom. 7. append.* Ebenmässig wird in dem gründlichen Beweis der Grafen zu Sayn / gegen das Ertzstift Trier / *in fasc. acter. sub lit. K.* in einem document, de dato 1339. Gottfried von Seyna / Edelman genennet / der ein Grafe gewesen. Temporis progressu eadem vox communi loquendi more, sed alio significatu, ad nobiles transiit, hodieque utrisque cancellis perruptis,

etiam

etiam plebeiis, ab assentatoribus & famulis quoque, attribuitur, quibus idem est dicere, mein Juncker/mein Printz/ quod aliis ad antiquam normam, mein Herr. Vnde Nobiles eadem à dictione nonnullis in locis incipiunt abhorrere, dum, quod proprium habebant, profusâ liberalitate aliis communicari audiunt.

Notabile de voce Schufft.

III. Saxonibus pauca ante secula Nobilis dicebatur Schufft. [add. *Vnde si librum aliquem Saxonicum ante 200. vel 300. annos scriptum leges, non aliter nobiles vocatos invenies.*] Originem vocis ab Hebraico, (*scophet*, quod *Iudicem* significat, deducit Noldê. (*d. tractat. de Nobil. c. 1. nu. 29.*) quod ipsi firmandum relinquo. Mihi constat, primò illud honestum, nunc pro injurioso haberi, præsertim in superiori Germania. [add. *Quemadmodum etiam hodie vox* Schelm / *quod tamen non semper infame fuit. Nam ad torneamentum vicesimum sextum admissus fuit.* Schelm von Bergen. Thurnierbuch fol. 174. *Aliud exemplum vid. ap. Lehman. l. 7. Chron. c. 89. Quod autem nobilitatem Germaniæ attinet, illa originem debet militiæ. Maiores enim nostri potentiam quandam bellicam pro fine habuisse videntur, ideoque rempub. ad militiam aptandam, & præcipuis honoribus virtutem militarem afficiendam iudicarunt. Nostra igitur nobilitas tam superioris, quàm inferioris gradus, dignitas militaris est. Nam quo perpetuo milite quasi præsidiario Imperium instructum esset iis, qui bellica virtute præstabant, certa bona solenni ceremonia assignata, hac lege ut ipsi eorumque posteri masculi iis fruantur quidem, sed vicissim, ad militiam subeundam, cum usus exigeret, parati essent. Vid. plurib. Patronus noster Dn D. Ludol. Hugo de Stat. Region. German. c. 4. §. 22. Hinc etiam hodie* Ritter= und Roßdienste *vocantur. Assignata enim præcipuè nobilitati est militia equestris, quæ honoratior putatur & maximè sumptuosa. Institutum hoc sub regno Francorũ cæpisse putatur. Nam antea, ut ex Tacito discimus, Germani rem equestrem parùm curantes peditatu præcipue nitebantur. Sed apud Gallos Equites post Druides principem locum in Repub. tenebant, teste Cæsare lib. 6. de Bell. Gall. Francica igitur nobilitas occupatâ Galliâ, moto exemplo gentis eius affectabatur ex eo tempore studiosius rem equestrem coluisse videtur. Quoniam autem equorum alendorum facultas eorum propria est, qui amplas divitias magnasque possessiones habent. Arist. l. 6. Pol. c. 6. ideo equestris militia nobilibus assignata, & quo sumptius equis alendis & aliis militiæ equestris muneribus sustinendis supperterent, certa quædam prædia feudi titulo iis assignata sunt. Hinc adhuc hodie si bellum ingruat, ut delectum in provinciâ instituere necesse sit, Nobiles plerunque cum equis adesse, vel equites vicarios, armis equisque instructos, mittere tenentur. Vid. Vvehner. in voc.* Ritterdienst.]

Qui creent nobiles in Germania?

IV. Iam a nominib. ad rem. In Imperio nostro, nobilitatis efficiens potissima causa Imperator, & Rex Romanorũ est, vel legis virtus, vel consuetudinis robur. Imperator dicitur Pflantzer und Handhaber des Adels: in Königs *Ferdinands* Resolution von der Landstände Ritterschafft ꝛc. Freystellung und Religionfrieden *apud* Goldast. in Reichssatzung. *p. 1.* Quod si contingat, Imperatore adhuc in vivis & ad gubernaculum existente, Regem eligi Romanorum, jure proprio & eum quoque Nobiles creare dixeris. Idque firmare videntur illa verba *Recessus Imperii an.* 1548 (§. Wiewol auch in der Ringerungshandlung bedacht / daß die Graffen und Herren / so kürtzlich ihre dignitaten erlanget / solten in recognitionem præeminentiæ, so sie von uns / und unserm freundlichen lieben Bruder dem Röm. König / empfangen.) Electorale collegium quoque, dum jus habet eligendi Regem Rom. vel Imperatorem, potestatem habere dignoscitur summam nobilitatis speciem alteri conferre. Imperatoris beneficio Nobiles creat, I. Rex Bohemiæ, in Bohemia scilicet, & in incorporatis, ut loquuntur, provinciis, h. e. Morovia, Lusatia, Silesia, ubi ad quatuor primarios Baronatus nemo admittitur, nisi vel ab Imperatore, vel Rege Bohemiæ, Baro fuerit creatus (Curæus *in descript. Siles. part. 2. p. 271.*) II. Archiduces Austriæ. III. Comites Palatini Rheni: aliique, quibus hoc ab Imp. specialiter concessum: aut qui præscriptione immemoriali hoc sibi acquisiverunt.

An Electores Principes ac Status immediati hāc habeant potestatem?

V. Præter nominatos hactenus, *an Electores, Duces, Marchiones, & cæteri Dynastæ Imperii immediati, quod suas ditiones & territoria, nobilitare possint?* controversum video. [add. *Dn. Autor hic varia adduxit. Breviter autem de hac re ita statuendum; quod Electores & Principes in suis territoriis Nobiles creare possint, non autem per universum Imperium, ut eleganter deducit Nobiliss. Dn. D. Mylerus in egregio Tract. nuper edito, de Statibus Imperii.*]

Nobilium distinctio.

VI. Cæterum Nobilium varii gradus dantur, adeò ut sub hoc titulo & Imperator, Reges, Duces, reliquique veniant Dynastæ. Docendi causâ hìc mihi Nobiles lubet distinguere in titulares & non titulares. Titulares sunt, qui certum nobilitatis specialem habent titulum, ut Imperator, Rex, Dux, Marchio, Comes, Baro, Eques, Doctor &c. Non titulares, qui in simplici nobilitatis consistunt nomine. De Equitibus atque Nobilibus non-titularibus, potissima imposterum nobis dissertatio erit.

Interdũ Literati creantur Nobiles.

VII. Diploma Caroli V. Imper. quo, propter eruditionem nobilitatem contulit Sabino, hoc legitur tenore apud Bertium (*lib. 3. rer. German. cap. 2. pag. 18. & seqq.*) *Carolus V. Romanorum Imperator semper Augustus, Georgio Sabino, Brandenburgensi, gratiam Cæsaream & omne bonum. Etsi antea propter doctrinam, & virtutem non solùm clarus, sed etiam equestris ordinis gradu ornatus es ab aliis, tamen & nos extare aliquam significationem nostræ & voluntatis & opinionis de tua virtute volumus: nam illos præcipuè dignos honore iudicamus, qui ingenio & doctrina excellunt. Quare cum in omnibus honestarum artium studiis summa cum laude verseris, nos sponte, lubentique*

animo eadem ornamenta nobilitatis tibi decernimus authoritate Imperiali, approbante Principum, Comitum, Baronum, aliorumque Procerum nostrorum, ac Sacri Romani Imperij Senatu. Adhæc liberos utriusque sexus ex te legitimè aut natos, aut nascituros, eorundemque posteros omnes, creamus verè nobiles, atque in numerum nostrorum, ac S. Romani Imperij Nobilium coopiamus. Te igitur, Sabine, liberosque ac posteros tuos omnes harum literarum testimonio renunciamus, verè nobiles, tanquam de domo ac prosapia Nobilium à quatuor paternis & maternis avis procreatos. Tales itidem nobiles ab omnibus, universis & singulis, cujuscunque conditionis, eminentiæ, status, gradus, aut dignitatis existant, vos dico, nominari & haberi volumus. Facimus etiam tibi, liberisque tuis, ac posteris omnibus potestatem, nunc & deinceps in perpetuum, ubicunque locorum ac terrarum, in judiciis, & extra, in rebus spiritualibus, ac temporalibus, Ecclesiasticis, & prophanis, denique in quibuscunque rebus, quarum mentio disertè hîc fieri deberet, nec non in omnibus & singulis honestis exercitiis, negotiis, & actionibus, ut illæ honoribus, dignitate, feudis, officiis, immunitatibus, libertate, insignibus & privilegiis, gaudere, uti & frui possitis, in quibus cæteri nostri, & Sacri Romani Imperii verè nobiles, de equestri prosapia à quatuor paternis & maternis avis geniti, & procreati utuntur, fruuntur & gaudent quoquo modo, vel de consuetudine vel de jure. Porrò ad hunc equestris ordinis gradum addimus etiam tibi insignia, quibus tua Nobilitas latius inclarescat, videlicet clypeum cæruleum, & in eo pegasum candidum, ex nubibus volantem, alis in altum porrectis? Galeam verò cancellato ore, qualis solet esse nobilitatis non postremæ; & in galea album pegasum cum nubibus, simili figurâ, quâ est in clypeo. Postremò tegumenta clypei & galeæ, distincta duobus coloribus, cæruleo & albo, quemadmodum hæc omnia, exactius pictoris ingenio ac manu depicta, in medio harum literarum cernuntur. Id verò insigne aptè convenit homini non ignavo, sed ad gloriam excitato, cui est virtute efficiendum, ut alios omnes tantùm post se relinquat,

ante citos quantum Pegasus ibat equos.

Nos igitur & illud ipsum insigne Tibi & Hæredibus tuis tradimus, perpetuum virtutum Tuarum monumentum, quo ad virtutem & gloriam posteri Tui incitentur. Illud perpetuò in omnibus honestis actionibus & expeditionibus, in feriis & ludicris certaminibus, in præliis, duellis, & qualibuscunque pugnis, vexillis, tentoriis, scutis, sigillis & annulis, monumentis, sepulchris, prædiis, ædificiis, tabulis & picturis, nobilium, armigerorum, pro arbitrio ferre ac gestare poteritis, ac debitis, cessante omni impedimento: non obstantibus quibuscunque consuetudinibus, statutis, privilegiis, præsentibus & futuris, quæ quoquo modo contra hujusmodi nobilium creationem, aut privilegium nostrum facere possint; quibus omnibus disertè per has literas derogamus, & derogatum esse volumus. Nulli ergo hominum liceat nostrum hoc decretum rescindere; si quis autem id attentaverit, illum judicamus nostram & Sacri Romani Imperij gravissimam indignationem ipso quidem facto incurrisse, & mulctam illi dicimus quinquaginta marcarum auri puri, partem dimidiam unam fisco nostro Cæsareo, alteram injuriâ affectis adjudicandam. Idque his publicis literis testatum volumus; de quarum authoritate ne quis dubitaret; eas nostro tam autographo, quàm sigillo munivimus. Data Ratisb. in urbe nostra Imperiali, d. 14. Iuly anno 1541. Imperij nostri 21. aliorum Regnorum nostrorum. 26. [add. *De Nobilium & Equitum materia ad Dn. Autorem nostrum illustrandum, legi meretur Iosias Nolden de Nobilitate, Meisterus & Cyr. Spangenberg de eodem argumento, Besoldus & Caspar Lerch in Dürmstein de Ordine Equestri.*]

CAPUT XXVIII.

De Equitibus.

I. GEneraliter Equites dicimus omnes Nobiles, & eorum ordinem, die Ritterschaft (Ordnung des Regiments zu Augspurg *anno* 1500. *tit.* Wie zwantzig Personen. §. Die andere sechs/ *& tit. seq.* R. A. *de anno* 1555. §. Und in solchem Frieden) quod inde est, cum ante Ducentos præter propter annos, soli ferè in Germania, & Italia militarint Nobiles, non quidem pedestri agmine, sed equestri. Specialiter verò, & accuratâ loquendi formulâ, Eques major est Nobili simpliciter ita dicto, & ab eodem distinguitur gradu: (Königliche Satzung zu Wormis *de anno* 1495. *tit.* Von der Einnam der Aufflegung/ *ibi*, Herren/ Ritter/ Edelmann. Reformation guter Policey *de anno* 1548. *tit.* von unordentlicher Köstlichkeit der Kleidung. *& tit.* vom Adel/ §. Jedoch sollen Ritter; *& passim per totos Imperii recessus.*) Germanis, Ritter vocatur; Hoc unde deductum sit, variat doctiorum senatus. Quæ vox à Reiten/ *equitare* est, deducitur. *Equitum generalis & specialis acceptio*

II. Equites autem nostri, ut in multis cum cæteris Nobilibus conveniunt, ita in multis ab iis differunt. Primò: Eques parens filium non procreat Equitem, ut Nobilis Nobilem: Altera inter Equites & simpliciter Nobiles differentia est, quod ex ignobili quis Nobilis fiat at non ex ignobili Eques. Eandem in rem consignatum lego in protocollo electionis Regis Maximiliani (*quod extat apud* Goldastum in Politischen Reichshändeln/ *part.* 10. *tit.* 5.) daß keiner soll zum Ritter geschlagen werden/ er sey dann von seinen vier Ahnen Edel und Waffengenoß: welcher eine offene Ubelthat die unlaugbar ist/ oder bezeuget/ wider seine Ehre gethan/ der soll nicht geschlagen werden. Welchen man schlägt/ und er die Ritterschaft in Jahres-frist nicht annimt/ der soll die furter nich tragen. Tertiò & Privilegiis differunt & dignitate Equites à Nobilibus, simpliciter ita nominatis. Habent quidem Equites omnia Nobilium privilegia, at nobiles non æque illa, *Differentia inter Equites & Nobiles.*

quæ

quæ Equitibus concessa. Hinc licèt Nobiles non possint portare Ketten / die über zwey hundert Gülden werth seyn / & addi ti icti sint, auch die ihnen gebühren zu tragen / mit einem Schnürlein zu umbwinden oder durchzuziehen: Equites tamen können Ketten tragen / so vier hundert Gülden / aber nicht darüber / werth seyn / & quidem offentlich ohne Schnur. (Reformation guter Policey *de anno* &c. *& anno* 1548. *tit.* vom Adel.) Præterea Equites etiam quoad ornamenta equorum præ Nobilibus cæteris prærogativam habent: (*d. Reform. tit.* vom Pferdzeug.) ut & calcaria si spectes; cum Equites aurati dicantur; deaurata ea soli portare olim poterant.

Causa efficiens Equitum.

III. Equitum horum efficiens causa in Imperio, æque ut Nobilium, est Imperator, in aliis verò regnis is, qui ibi caput est; utrobique tamen virtutis hoc debet esse præmium, ea sive militaris sit, sive togata. [add. *Dn. Autor. c. 2. l. 6. n. 15. & seqq. Varios equitum enumerat Ordines, qui cum omnes ad cognitionem iurispublici nostri non faciant, ideo præcipuorum tantum nucleum exhibuimus.*]

Notabilia de Ordine aurei velleris.

IV. Primo loco ordo *Aurei Velleris* erit, qui & Imperatorum Austriacæ familiæ insignia circumdat. Germanis dicitur der Orden des güldenen Velles; Megiserus (vom dreyfachen Ritterstand *part. 1. c. 4. p. 5.* nominat den Ritterorden des güldenen Schappers / oder güldenen Lämleins von Burgundi. Autor huius ordinis primus fuit Philippus Bonus, Burgundiæ Dux, Caroli Audacis, seu Bellatoris, pater, quem die nuptiarum solenni, cum Isabella Regina Portugalliæ instituit anno 1429. 10. Ianuar. Nonnulli cum Petro à S. Iuliano *in origin. Burgund. c. 21.* arbitrantur, Philippum hoc vellere voluisse innuere, fœcunditatem soli sui aureum revera vellus existere, alterum illud Iasonis longis post se relinquens parasangis. Si autoris verba respicimus, quæ articulis ordinis præmissa leguntur, clarum evadit, ordinem ab aureo argonautæ Iasonis vellere, non aliunde nuncupatum. [add. *Fabulam de Iasone argonauta refert Apollonius Rhodius, Valerius Flaccus & Natalis Comes in Mythologia sua.*] Signum ordini posuit, Equitibus portandum, catenam auream, affabrè factam, cujus articuli repræsentant ferrum ad excitandum ignem paratum, & lapides eundem in usum flammas evomentes. Ad extremum catenæ agnus pingitur auratus, cui additum: *Pretium non vile laborum.* Festiva lux ordini dicta erat primùm dies, qui Andreæ sacer est; postea ab ipso ordinis fundatore translata alium in diem. Initio numerus Equitum aurei Velleris erat viginti quinque, postea extensus ad triginta & unum, & denique à Carolo V. usque ad quinquaginta. Carolo, Ducum Burgundiæ postremo, ad Nanceium ab Helvetiis interfecto, dum ordo supremo defensore, & quasi capite careret, aurei Velleris comitia Brugis fuerunt instituta anno 1478. & per Oliverum Marchianum peracta peragenda, missique feciales ac nuncii, qui Reges, Principes, cæterosque Proceres ordinis Equites convocarent. In Galliam qui missi erant, non satis benignè excepti sunt. Nam Ludovicus Rex, Burgundiæ Principatum à morte Caroli, ad se devolutum esse, contendebat, & aurei Velleris ordinem à nemine alio quàm à se conferri posse. Cumque Equites quosdam in suo regno haberet, neminem eorum Brugas ad comitia proficisci permittebat. Absentium itaque à legatis, & præsentibus, ultimo Aprilis die, quo Ascensio Christi celebratur, comitia haberi cœpta, & Tornacensis Episcopus, ordinis Cancellarius, luculentâ oratione de ejusdem institutione, incrementis, ac dignitate quædam præfatus, Maximiliano Archiduci Austriæ, ad quem Burgundia, cum reliquis ditionibus demortui Caroli, nuper matrimonio cum Maria Caroli filia, & herede, contracto, pervenerat, commendavit. Ad ea Maximilianus, per Ioannem Boverium consilij sui præsidem, respondit, ad Dei Opt. Max. honorem, orthodoxæ fidei defensionem, & equestris dignitatis augmentum, omnia se pro virili præstiturum, quæ à majoribus hactenus & instituta & servata essent. Atque ita Cancellarius nudatum vaginâ gladium, à feciali acceptum, Ravensteinio in manus dedit, qui Principi solenni more Equestrem contulit dignitatem. Inde in sacrarium templi deductus, solitum ordinis habitum induit, mox in medium templi progressus, loco editiore, uti ab omnibus videretur, postquam in verba jurasset, Lanoius, qui collegas ætate anteibat, catenam cum vellere aureo illius collo circumdedit, in hæc verba ipsum allocutus: Quod felix faustum faxit Deus, serenissime Princeps, ob summas virtutes animique fortitudinem generis tui, ac fortunæ celsitudine dignam, equestris aurei velleris Ordo in suum te collegium assumit, summùmque & ordinis, & collegii Principem ac defensorem creat (Gerardus de Roo *in Annalibus Austriacis lib. 9. p. 328.*) Atque inde est, quod hodie Reges Hispaniæ, qui à Maximiliano originem & causam trahunt, hujus ordinis adhuc hodie quoque sint præsides, tanquam Duces Burgundiæ, non tanquam Austriæ Archiduces. [add. *Statuta huius ordinis exhibet Munsterus l. 3. cosmograph. c. 214. & Megiserus* Vom Dreyfachen Ritterstand *p. 1. c. 4. pag. 7. & seqq.*]

Notabilia de ordine periscelidis.

V. Secundus ad hanc classem pertinens ordo, est Anglicus ille, quem ordinem S. Georgii, & *Periscelidis*, vocamus, nomine mutuato à cœrulei coloris fibulata fascia, gemmis auroque distincta (quâ ejus ordinis Equites crus sinistrum exornant) cui Gallica inscriptio hæc est: *Honni soit qui mal y pense*, h. e. dispereat, qui male ominatur, aut, sine honore sit qui mala cogitat. Originem verò inde habuit, cùm Eduardus III. fasciam cruralem Adelheidæ Comitissæ Salisberiensis (quam summo prosequebatur affectu) quæ soluto nodo inter choreas in terram deciderat, propriis sublevatis

ret manibus Nobilium adſtans corona promiſcuo ſplenis prurito laborare cœpit, nec longe amplius impetum compeſcens in liberrimos cachinnos erupit, unde Comitiſſa rubore ingenuo perfuſa, Rex autem officio colorem quærens, exclamavit, *honni ſoit qui mal y penſe*, ſimulque adjecit, tempus propediem adfuturum, quo illi, qui cachinnis faſciæ ad conſpectum nunc moti, eandem ſummâ veneratione eſſent ſuſcepturi. Paulò itaque pòſt, anno videlicet ſalutis 1351. hunc cœpit firmare ordinem, qui exiguis ab incunabilis in ſplendidiſſimum evaſit, ut Reges aliquot, ſummique prætereà Principes eidem fuerint addicti. Volunt alij, Richardum primum inſtituiſſe hunc ordinem, & nonnihil collapſum redintegraſſe Eduardum III. Sunt etiam, qui Eduardum quidem primum inſtitutorem ordinis agnoſcunt, ſed cauſam aliam, quam communis opinio credit, afferunt. Nimirum hoc factum in memoriam victoriæ, quam imploratâ ope S. Georgij contra Gallos obtinuerat, ubi teſſera militaris Anglorum fuerat, faſcia cruralis: Argentré *en l'hiſtoire de Bretagne livr. 15. pag.* 802. Pallio utuntur cœruleo, & faſcia cruri applicata ejus coloris & apparatus, ut ſuprà dixi. Catenâ prætereà utuntur aureâ, cujus extremitas tenet effigiem Equitis S. Georgij, quem pro patrono habeat, inque hujus honorem quotannis 23. April. Vindeſorij ſolemnem peragunt feſtivitatem. [add. *Statuta huius ordinis ſimiliter vid in ejt. Meigferi tractatu. Hodie huic Ordini adſcriptus eſt Sereniſſimus Elector Palatinus Dn. Carolus Ludovicus, ut Heidelbergæ obſervavi.*]

Notabilia de Ordine Annunciationis Mariæ. VI. Tertius huc pertinens ordo, dicitur Equitum *Annunciationis Mariæ*. Autor & primus ordinis inſtitutor fuit Amadæus, ſextus hujus nominis, Comes Sabaudiæ, circa annum 1370. quo quaſi perpetuæ memoriæ ſignum poſuit victoriæ, qua ipſius avus Comes Amadæus IV. in navali prælio, poſtquam Equitibus Rhodi auxiliator veniſſet anno Chriſti 1310, potitus fuit. Collare, ſeu torques, à collo Equitum (quorum quindecim ordinem abſolvunt) pendens, aureus eſt, nodis Gordiis intermixtis, literiſque F.E.R.T. quod interpretantur, *Fortitudo Ejus Rhodum Tenuit*. In extremitate conſpicua eſt imago Archangeli Gabrielis, ad B. Virginem accedentis. [add. *Amadeus cognomento viridis, Comes Sabaudiæ ann. 1355. inſtituit ordinem S. Mauritij, Sabaudiæ Patroni, poſtquam ab amaſia acceptſſet, in favoris ſignum, armillam manuariam, ex proprius capillis factam. Amadeus deinde VII. qui poſtea Papa factus, nomen ordinis mutavit, ut qui antea appellatus erat ordo laqueolorum amoris, inpoſterum diceretur ordo annunciationis B. Virginis Mariæ ann. 1434. Mutavit etiam laqueolos amoris ſericos in aureos, quibus addita quatuor literæ F.E.R.T. quas volebat ſignificare teſſeram Amadei Magni: Fortitudo Ejus Rhodum Tenuit.*]

De novo ordine Equitum contra Turcam. VII. Cogitatum aliquando, ſed & conſultatum fuit ab Imperatore, reliquiſque Imperii Statibus, de novo Equitum ordine inſtituendo contra Turcam (R. A. *de anno* 1576. zu Regenſpurg / §. Ferners haben Wir. R. A. *de anno* 1603. zu Regenſpurg / §. Wie wir auch unvergeſſen bleiben.) Sed ad exitum nunquam perductus conatus. Agnoſcit hoc eſſe è Reipubl. bono Nicolaus Betſius, *de pact. famil. illuſtr. c. ult. p. 722.* ubi ampliſſimos reditus, quos ex beneficiis Eccleſiaſticis percipiunt alii, ſi ejuſmodi Ordini, qui perpetuò pro religione, & patria excubaret, conſumeretur, melius fortaſſe publicis privatiſque rationibus in Germania conſultum ait. Hacque fortaſſe ratione verum [illegible] deprehenderetur, quod Mansfeldicus Princeps [illegible] arolus, in Vngaria Cæſarei exercitus Dux, affirmare ſolitus: Germanorum nempe gentem eandem adhuc eſſe, quæ ſemper ab antiquo fuerit, nobilitate, magnanimitate, fortitudine bellicâ, ac omnibus heroicis virtutibus illuſtrem, unicam illis deeſſe palæſtram, in qua ſe exerceant, collapſæ itaque diſciplinæ militaris reſtaurationem urgendam, ut non è ſcholis ſtatim ad præfecturas militares, neque per ſaltum, ſed per gradus ad honores, dignitateſque virtuti debitas promoveantur. Quid Imperator, in Comitiis Ratiſponenſibus, anno 1576. de certo Equitum ordine contra Turcas inſtituendo, Statibus exponi curaverit, hic ſubjungo. Anfänglich ſichet man [illegible] vor Augen / und weiß es die [illegible] Erfahrung je länger je mehr / was ſchweren [illegible] Erbfeind man an dem Turcken [illegible] dem Hals hat / und daß man ſich vor demſelben keiner Sicherheit nimmermehr zu getröſten / noch einigen mit ihme gemachten Friede / oder Anſtand zu vertrauen hat / dann allein durch zeitige gute Verfaſſung und Gegenwehr / ſintemal man jetzo zum offentlichen Krieg / und den Feind auf ſeinen Boden zu ſuchen / und anzugreiffen / bey jetzigen Zeiten und Läufften / nicht Gelegenheit hat; Darumb dann umb ſo viel deſto mehr auf die [illegible] notdürfftige Erbauung / Beſetzung und [illegible] hung der Frontier / und [illegible] ordinari Kriegsvolcks / will [illegible] die Hand zu nemen ſeyn / damit [illegible] in unverſehenem Uberfall deſto [illegible] eilet werde / und ſich deſto beſſer gegen ihm aufhalten / das übrige Hungarland / als die Vormauer / beſchützen / und den Feind von dem teutſchen Boden abhalten möge. Dann was Noht und Jammer Ihrer Käyſerlichen Majeſtät und derſelben Unterthanen / ja dem gantzen Reich / auf den Hals wachſen würde / da der Feind auf den teutſchen Boden einbrechen ſolte / und ſeine Grantzen bis dahin erweitern / das kan männiglich aus anderer Exempel leichtlich ermeſſen. Dieweiln aber der Defenſiv Krieg / und die Beſtellung und Erhaltung der Frontier / Ihrer Kayſerlichen Majeſtät und dero Unterthanen [illegible] lich / und zu tragen [illegible] müglich / ſo iſt die hohe unvermeidliche [illegible] ſo auf andere mehr Weg und Mittel bedacht zu ſeyn wie doch die Frontier [illegible] und ſtattlicher als bishero / beſtellt und verſehen und alſo Ihr Käyſerl. Majeſtät / ſamt auch den Ständen künftig

künfftiglich dergleichen überschwencklich Ausgaben möche verschonet / oder zum wenigsten etwas erleichtert werden. Wann nun Ihre Kayserl. Majestät in fleissiger Betrachtung und Nachdencken / was sich vorweiln bey den löblichen Teutschen / und anderen Völckern in solchen Nöhten zugetragen/lauter befunden/ daß man jederzeit in dergleichen Noht fallen/ auf stäte und ordentliche Kriegsübung getrachtet / und sonderlich dem Adel und andern mannhaften und ritterlichen Leuten / allerley Anreitzung und vortheilige ehrliche Mittel darzu an die Hand gegeben: Dannenhero seynd unter andern Mitteln vor Zeiten bey den Teutschen / und anderen Christlichen Nationen / als sie wider die Särgeenen und Unglaubigen in Asia/und anderer Orten gekriegt/ die Ritterorden angerichtet/ und mit eigenen Einkommen begabt worden / damit sie stetigs gefaßt seyn / und der Kriege abwarten / und die Christliche Lande vor der Unglaubigen Gewalt und Uberfall verthädigen könnten. Also sind erstlich die Tempelherren darzu insonderheit fundirt worden / daß sie die Pässe auff dem Land bis gen Jerusalem hinein / und daselbst herumb / bestellen solten / damit die Pilgramen / und die jenigen / so sich zu solchem Krieg wider die Unglaubigen mit dem Creutz bezeichnen und verpflichten lassen möchten / sicher hinein kommen / und also der Christliche Hauf umb Jerusalem desto mehr gestärcket und beschützet werde. Gleichfals auch die Johannser Herren / die das Meer sollen inhaben / und daselbst die Pässe versichern und bestellen / damit abermals das Christliche Kriegsvolck sichere Pässe und Uberfahrt/ auch Proviant und andere Nohtdurft haben möge. Item der Teutsche Orden/ so die Spitaler / und Abwartung des armen Christlichen Kriegsvolcks im Befelch gehabt / und folgends in Preussen / zu dem Schwertorden/ in Lifland / ist verwendt worden/ die Teutsche gegen den Heidnischen Völckern zu schützen und zu erweitern. Also in Hispanien der Ritterorden S. Jacob / Alcantara, Calatrava, wider die Mohren und Saraeenen/ wie dann durch derselben zuthun fürnemlich / nicht allein der übrige Theil des Landes ist erhalten / sondern die Mohren letzlich gar aus Hispanien seynd vertrieben worden. Gleicher gestalt in Welschlanden/ der Ritterorden Sanct Lazarus / so jetzo der Hertzog von Saphoyen mit grossem Fleiß wieder aufgerichtet/ und gegen dem Türcken auf dem Meer etlichen Galeren / und sonst nützlich zu gebrauchen im Werck ist. Wie auch noch neulicher Weil der Hertzog zu Florentz von neuem einen solchen Orden / Sanct Stephan aufgericht/und allbereit so weit gebracht / daß er etliche Galeren mit Rittersbrüdern zu seinem und der Christenheit besten / gegen dem Türcken ausgerüst. Aus welchem allem leichtlich abzunemen / daß man im heiligen Reich teutscher Nation / bey jetziger obliegenden grossen Gefahr und Noht / kein bessern und gelegenern Weg und Mittel zu mehrer Erhaltung und Beschützung der Frontier / und unvermeidlicher stäter defension an die Hand nemen kan/ dann die Anrichtung eines solchen Ritterordens / der sich beharrlich selbst / und stet aus seinem Einkommen erhalten / und auf der Frontier kriegen möcht. Sonderlich weil man den Teutschen Orden noch in seinem esse und Wesen / und in gutem trefflichen Vermögen an der Hand hat / als der ohne das auf solche Wege und zu dergleichen Verrichtung erstlich fundirt, und aufgericht/und sonst dieser Zeit mit andern Geschäften nicht beladen ist / umb so viel weniger Ihre Kayserliche Majestät zweifeln wollen / es seyen viel ehrlicher weidlicher Ritter im Orden / die selbst Freud und Lust zu solchem Werck haben / und lieber auf der Frontier für das Vatterland/ und Christlichen Glauben werden streiten wollen / dann daheim müssig gehen / und anderer privat Sachen auswarten.

Die Nutzbarkeit aber / so aus diesem Orden folgen / und dem heiligen Reich zu stehen kommen / sind unter andern diese / daß erstlich der Teutsche Adel/und andere ehrliche Leute/eine stete Ubung haben mögen / wider den Erbfeind zu kriegen / und desselben Art und Manier / samt allen Nohtwendigkeiten und Vortheil / so wider ihn zu gebrauchen / zu erlernen. Item man wird also weidliche erfahrne Ritterleut / so zu Obristen / Rittmeistern / Hauptleuten und andern Befelchen in ein Feldzug zu gebrauchen / die das Teutsche Kriegsvolck wider einen solchen Feind vortheilig anzuführen wissen / ziehen mögen / dann man bishero erfahren / wann schon ein groß Volck offtermahls in Hungarn geschickt worden / daß an dergleichen Leuten und Haupt / die des Türckischen Kriegswesens erfahren / Mangel fürgefallen sey. Ferners würden auch die Ordensritter und Befelchshaber / viel ein mehrern Eyfer / Gehorsam / Trey und Beständigkeit / in allen ihren Kriegen und Wesen/ gebrauchen und erzeigen / dann die jetzigen etwan zu thun pflegen / die allein auf etliche Monat / von wegen der Besoldung / oder sonst aus freyen Willen / hinab ziehen. Item die Teutsche Reuterey / welche jetzo die meiste Stärck und Gegenwehr gegen diesem Feind ist / wird sich mit ihrer Rüstung und Ordnung / nach dieses Ordens Exempel und Erfahrenheit / auch darein schicken und richten lernen / und also das gantze Teutsche Kriegswesen / in Aufnemung und Besserung gerahten / welches dann Ihre Kayserliche Majestät und dem gantzen Reich und Christenheit / nicht ein geringen Trost und Vortheil gegen den Unglaubigen bringen wird. Zu dem ist noch der bemeldt löblich Teutsche Orden / gleich jetzo im Anfang /so vermöglich und stathaftig / daß er [illegible] wo er sein Befindung (wie Johannser Ritter gen Maltha thun) auf die Frontier in Hungarn verwenden soll / zum wenigsten ein ansehenlichen Platz und Vesten/ mit der umliegenden Frontir besetzen/ verwahren und erhalten könnte. Neben dem/ daß auch sonst noch allerley Mittel vorhanden/dardurch

dieses Orden von Tag zu Tag möchte gestärckt/ und neue Commenturien und Rittershäuser gemacht werden/ darzu dann die Käyserliche Majestät sambt Ihren geliebten Brüdern/ Ertzhertzogen zu Oesterreich/ und andere mehr Chur- und Fürsten/ auch sonsten ins gemein theil fromme/guthertzige und Christlicher Leut/ hohens und nidern Standts/ aus Lieb zum Vatterland/und gutem Christlichen Eyfer/ohne zweifel gerne helfen/ und von dem Ihren gegeben werden. Insonderheit aber seynd Ihre Käys. Maj. erbietig/ neben aller gnädigen möglichen Beförderung dieses Ordens/ mit denen Landständen in der Cron Hungarn zu handlen/ daß solchen Ritterbrüdern ein sonder bequemer Platz in Hungarn/ (als ungefehrlich Canischa mit den umbliegenden Castelln und Bezirck) eigenthumblich eingegeben/ und denselben mit Erbawung und Verordnung nohtdürftiger Munition, die hülfliche Hand gebotten werde. Was sie dann fürters gegen dem Türcken/ in freyen offenen Kriegen erobern/ das möchte ihnen gleicher gestalt/ (doch Ihrer Käyserlichen Majestät die Regalien vorbehalten) eigenthumblich bleiben. Item wolten Ihre Käyserl. Majestät bey den Ständen des heiligen Reichs/ mit allem Fleiß handlen und befördern/ daß sie ihres Theils/ nicht allein die Commenturien/ so der Orden unter ihnen und im Besitz hat/ zu solchem gemeinnützige Werck folgen lassen/ sondern auch die eingezogenen/ wo nicht gäntzlich/doch zum theil restituiren solten. Weiters weren Ihre Käyserliche Majestät erbietig/ neben den Ständen/ mit den hohen Thumstiftern zu handlen/ daß sie zu solchem gemeinnützlichen Werck/ in jedem Thum Jährlich dem Orden zu gutem etliche Præbenden folgen liessen. Desgleichen auch mit Raht und Zuthun der Ständ dahin zu handlen/ daß der Johanniter Orden durch das gantze Reich aus solchem Orden auch conjungirt und einverleibt werden möge; sintemal billiger/ daß derselbig der gemeinen Noht in Teutschland/ dann andern frembden Orten und Nationen helfen soll. Es ist auch die Käyserl. Majest. der gutten tröstlichen Zuversicht/ es werden die Stände/ so die Religion verändert/ und geistliche Güter eingezogen/ von denselben diesem Orden zu guten/ etliche ansehenliche Commenturien zu stiften sich nicht beschweren/ wie sie dann auch nicht zweifeln/ es werde die freye Ritterschaft dahin zu behandlen seyn/ daß sie auf den Nohtfall dem Orden zu Hülf etliche Fahnen Reuter auf die Frontier schicken/ und auf ihren Kosten zu halten bewilligen. Desselben gleichen wollen Ihre Käyserliche Majest. bey der Königlichen Würden zu Hispanien und dem Niderländischen Gubernament sich bemühen/ und zu erhandlen unterstehen/ daß dem Teutschen Orden zu obberührter gemeiner Nohtdurft seine Häuser auch frey gelassen werden/und danebenst bey Päpstl. Heil. umb Verwilligung/ Hülf und Zuthun/ auch wo von nöhten umb dispensation und Erlassung ihrer Pflichten/ bestes Fleiß anhalten. Was dann nun auf solche Bedencken und Erbieten/ die Anstellung und Anordnung vielberührtes Ordens belangt/ da hette man Ihre Käys. Majest. ermessens/ Erstlich des Teutschen Ordens alte Regul und Stiftung vor die Hand zu nemen/ desgleichen auch die Ordnung des Johanniter und andere obgemeldtee frembder Nationen Orden/ wie es die ungefehrlich allenthalben vor Alters haben gehalten/ und angestellet/ zu ersehen/ und alsdann/ die Sachen/ vermittels Zusammenordnungen etzlicher verständiger und erfahrner Personen/ in fernere Berahtschlagung zu ziehen/ auch mit gesamten zuthun Ihrer Majestät und der Ständ/ in das Werck zu richten/ des unzweifflichen Versehens/ der Teutsche Meister/ und seine löbliche Rittersbrüder/ werden zu einem solchen reblichen und gemeinnützlichen Werck/ Gott zu Lob und zu Ehren/ zu Erhaltung Christliches Glaubens/ und gemeinem Vatterland zum besten/ Ihnen auch selbst zum ewigen Ruhm und Aufnemen/ sich ihres Theils auch willfährig finden lassen/ dardurch sie dann desto mehr Ursach haben/ dieweil sie von Römischen Kaysern und Königen/ und dem heiligen Reich mit so viel ansehnlichen Gütern/ Einkommen und Freyheiten begabt seyn. Zu dem Ihre Majestät über alle obangeregte Mittel/ Beförderung und Hülfleistung/ noch weiter erbietig seyn/ den Orden noch ferners mit neuen Privilegien, Exemptionen, Immunitäten/ und Befreyung von Reichsanlagen und Beschwerungen zu bedencken/ und sich desselben jederzeit mit Raht/ Hülf und Rettung/ in allen Gnaden und vätterlichen Treuen anzunemen. So wollen sich auch Ihre Käyserl. Majest. mit der Ständ Gutachten und Zuthun/ mit dem Orden einer gewissen Regul/ Ordnung und Statuten aller solcher Puncten/ und danebem des Iuraments, darauf die Rittersbrüder Ihrer Käyserl Majest. und dem Reich schwören/ wornach sie sich auch in Krieg und Besatzungen/auch allen andern richten solten/ vergleichen. In welchem Fall dann ihnen auch ein ordentlich Regiment/ Verwaltung und Iurisdiction über die Rittersbrüder und ihr Kriegswesen bewilliget/ und gegeben werden solle.

Und auf solche Wege haben Ihre Kayserliche Majestät auf angeregte Speyerische Erinnerung und Heimstellung dieses hochnutzlichen Wegs und Ritterordens Anrichtung halben/ Vatterlicher Wolmeynung nach gedacht/ welches sie die Churfürsten/ Fürsten/ und Stände/ samt denen Rähten und Bottschaften/ ferners mit Fleiß zu erwegen/ und Ihre Kayserl. Majest. Ihr einhellig Gutachten und Meynung darüber zu eröfnen/ also freundlich/ gnädiglich und gnädigst/ neben anderer Reichsnohtdurft nicht uneröfnet lassen wollen.

Ad hæc responderunt Status: Gemeinen anwesenden Ständen und der andern Rähten und Bottschaften/ ist im Raht verlesen worden/ daß sonder Käyserl. hochvernünftig pro-

ponirt.

ponirt Bedencken / wie dieser Zeit im heiligen Röm[...]en Reich ein beständiger löblicher [...]erorden gegen dem Türcken unserm Erbfeind anzurichten und zu erhalten / so die anreinende Christliche bedrangte Länder und Frontier / mit rühmlichen ritterlichen Streiten gegen dem Türckischen Einbrechen / für und für beschützen und beschirmen / wird also unser gemein Vatterland / für erschrecklichem Uberfall / Verhergen und Verderben / gegen dem Feind / mit ewigen ruhmwürdigen Thaten erretten solte : Darzu dann Ihre Käyserl. Majestät allerhand Mittel und Wege / wie solcher Orden anzurichten / darneben ohn sondere Beschwerden des heiligen Reichs / mit beharrlichen Einkommen und Gütern / auch guten Satzungen / Privilegien und Freyheiten zu begaben / aus sonderem Käyserl. Eyfer wolbedachtlichen fürschlagen / und denselben ferners nachzusinnen / allergnädigst begehren lassen. Wann nun die Stände und Abgesandten in gemeinem Reichsraht bey sich allbereit so viel ermessen / da solche Ritterorden / massen Ihre Käyserl. Majestät gantz vätterlich bedacht / ferner ins Werck gefördert und bracht werdẽ könten / daß dardurch dem Erbfeind kein geringer / starcker / beharrlicher Widerstand zu thun / auch die betrangte Christen an der Frontier desto mehr Ruhe / Schutz und Schirms gehaben / und das Heilige Reich für seiner überlästigen Tyranney desto sicherer seyn möchten ; als seyn sie dessen einhelligen Bedenckens / daß dieß Ihrer Käyserl. Majestät wolbedacht Mittel / zu Aufrichtung solches Ritterordens / nicht allein unserm gemeinen Vatterland hochnützlich / sondern daß auch derentwegen alle Stände und Unterthanen des Heiligen Römischen Reichs / Ihrer Käyserlichen Majestät allerunterthänigsten Lob und Danck zusagen / auch darzu alle mügliche Beförderung zu thun geneigt seyn werden. Es weren auch die anwesende Stände / Rähte / und andere Gesandten / gantz geneigt und willig / darüber fernere consultation anjetzo Ihrer Käyserl. Majestät allergnädigsten Begehren nach fürzunemen / dieweil aber diese Sachen / der Wichtigkeit / zu foderst an die abwesende Chur- und Fürsten / auch Stände / gelangen / und davon auf nechstfolgenden Craysversamlungen weiters communicirt und berahtschlaget werden muß / daneben zuforderst auch mit den Herren Teutschmeistern / und Johannser Meister / davon zu reden / und Ihre Gutwilligkeit darzu zu ersehen seyn wil / so ist für gut und rahtsam erachtet / diese fernere Berahtschlagung bis zum künftigen deputation-tag einzustellen. Gleichwohl wird darneben zu Ihrer Käyserl. Majestät allergnädigsten Gefallen bestellt / immittels mit hochgemeldten Teutschmeister / dann auch mit den Johannser Meister / auf die angedeute Mittel und Wege / (doch nicht der Meynung / als wolte man diese beyde Ritterorden zusammen verfügen / sondern daß einem jeden sondere Gräntze einzuhaben / und zu defendiren zugestellt werden sollen) durch Ihre Käyserl. Commissarien sondere Handlung pflegen zu lassen / daneben auch sonsten diesem hochnützlichen Fürhaben / ein guten Anfang Ihrem Käyserlichen allergnädigstem Erbieten nach zu machen / auch ferners nachzudencken / wie das alles mit beständiger Vorsehung zu continuiren.

Notabilia de Ordine Equitum S. Ioannis.

VIII. Datur porrò Ordo Equitum *S. Iohannis*, qui olim Equites *Rhodii*, nunc verò *Malthesii* dicuntur. Ordinis origo hæc est. Postquam anno 1012. Turcæ atque infideles Palæstinam occupâssent, templum sancti sepulchri, quod Hierosolymæ est, intactum integrumque reliquerunt. Ad illud religionis zelo inducti Mercatores Amalphitani consensu Caliphæ Ægyptiaci monasterium posuerunt, in honorem Dei, atque B. Virginis Mariæ, nominatum inde *S. Maria de' Latini*. Huic induxerunt Abbatem, atque Monachos. Hi cum quotidie multos peregrinos ibi cernerent appellere, qui inediam plurimasque adversitates infidelium causâ paterentur, prope monasterium hospitale, vel xenodochium extruxerunt, ubi voti causâ advenientes, nocte atque interdiu haberent, quo tutò possent consistere. Eidem adjunxerunt oratorium ad honorem Dei atque S. Iohannis Baptistæ. Atque hinc fratres hospitalis istius, Iohannitæ dicti, qui exiguis initiis in summam posteà excreverunt abundantiam. Gothofredus & Balduinus recuperatâ Hierosolymâ, magnis hos ditarunt proventibus, eorumque fidei civitates & castella, contra infideles defendenda commiserunt. Fuit posteà idem ordo confirmatus, non solùm à Pontifice, verùm etiam à Patriarcha Hierosolymitano. Certum elegerunt jam tunc regulam, sub qua etiam hodie degunt. Anno 1308. 5. August. armatâ manu Saracenis eripuerunt Rhodum, cum quinque aliis adjacentibus insulis, unde primum nomen Equitum Rhodiorum obtinuerunt. Tenuerunt, atque propugnarunt hanc insulam fortiter contra quoscunque hostium insultus, donec tandem anno 1523. 24. Decemb. eam relinquere, atque in Italiam, Nicæam, & Syracusas secedere coacti, postquam Solymannus, Turcarum Imperator, Rhodum novem per menses obsidione arctissimâ, militumque ad ducenta & quinquaginta millia, instructissimâ corona flagellasset. Hoc modo avitis sedibus ejecti res suas curarunt ad annum usque 1529. quo à Carolo V. Romanorum Imperatore atque Rege Hispaniarum, Maltham sive Melitam insulam, unde hodie Malthesii & Melitenses audiunt, dono acceperunt, certis conditionibus : I. ut contra Turcam, piratasque pugnare parati, semper quatuor naves actuarias haberent instructas. II. ut Regem Hispaniæ atque utriusque Siciliæ, protectorem agnoscerent. III. ut eidem, in vicem gratitudinis, quotannis falconem mitterent : [add. *Magister Ordinis S. Ioannis in Germania appellatur Magnus Prior, subque hoc Prioratu sunt in superiore & inferiore Germania sexaginta septem Commendæ. Sed parùm utilitatis ex iis habent, quum sint in*

manu Fœderatorum Belgii Statuum, de quibus ad Imperium retrahendis in Capitulatione Leopoldinâ cautum. Comprehenduntur etiam sub hoc Prioratu Commenda in Saxoniâ, Marchiâ & Pomeraniâ, quarum Magisterium hujusque collationem habent Electores Brandeburgenses. Sprenger. in Iurispr. publ. pag. 357. add. Burgold. ad Instr. Pac. p. 1. Disc. 20. n. 23. Theat. Europæ T. 6. pag 572. T. 7. pag. 312. 313.] Habent hujus ordinis Equites sinistrum ad latus in pectore, pro insigni, crucem albam octangularem, & Patronum Iohannem Baptistam, vivunt sub regula S. Augustini, jurant paupertatem, castitatemque: obstricti sunt singulis diebus dicere centum & quinquaginta Pater noster. Ordini autem quando quis initiandus venit, hæc adhiberi solennia scribit Megiserus (*d. tract. part. 2. c. 3. p. 92.*)

EIn jeder / so begehrt in diesen Ritterorden angenommen zu werden / der sollt / vermög des Ordens Statuten / am ersten beichten vnd communiciren / vor dem Altar kniend / vnd angethan mit einem langen weissen Kleide / vngegürtet / zum Zeichen der Freiheit / mit einer brennenden Kertzen in der Hand / zu Bedeutung der Lieb vnd Reinigkeit / vnd sich dann also zu den Füssen des Ritters / so von dem Grosmeister hierzu verordnet ist / verfügen. Derselbig wird hernach genant der Geber / vnd seine Red bezeichnet mit G. vnd dessen so den Orden begehrt / mit einem N. bedeutet den Nemer des Ordens.

G. Was ist euer Ansorderung?

N. Ich begehre aufgenommen zu werden / in die Gesellschaft vnd Gemeinschaft der Ritterbrüder S. Johannis Hierosolymitanischen Hospital Ordens.

G. Wiewol das jenige / so ihr begehret / ein fast hohe Sach ist / so von vielen begehrt worden / aber nur denen mitgetheilt wird / welchen es des alten Stammens vnd edlen Geschlechts halben gebühret / oder aber denen / so durch sonderbare Tugend vnd grosse Mühe solche erworben; jedoch weil vns ewer Adeliches Herkommen / auch zum Theil euer Tugend bekant / möcht ihr etwan dieses euers Begehrens gewehret werden / mit Erlaubnüß die wir von vnserem Grosmeister haben / doch daß ihr zusagt / das jenige / das wir euch werden sagen / zu halten.

N. Ja / Herr / ich sage es zu.

Alsdann gibt der G. dem N. ein vergüldte Wehr in die Hand vnd sagt:

G. Dieweil ihr dann des guten Vorsatzes seyt / darmit ihr zu halten vermögt / was ihr zusagt / im Namen des Vatters / des Sohns vnd des H. Geistes / mit welches Hülffe vnd Gnad ihr inbrünstig werdet in der Liebe / Hoffnung vnd Gerechtigkeit / so nemt hin dieses Schwert / welches ist die edleste vnd würdigste Wehr / so ein Ritter tragen mag / vnd ist dessen Bedeutung: daß gleich wie ein zweyschneidig Schwert auf drey Weise kan verletzen / nemlich mit beyden Schneiden vmbbringen / vnd mit der spitz erstechen / also solt ihrs auch auf drey Weise gebrauchen: fürs erste / zu Schutz der Christlichen Kirchen / vnd Verderben aller Völcker / so wider dieselbige einiges Vbel fürnemen. Zum andern / zu Verletzung deren / so den Christlichen Glauben verfolgen. Zum dritten / zu Schutz vnd Schirm vnsers Ordens: Der Knopf an der Wehr bedeutet die Welt / das erinnert euch / daß ihr verpflicht seid / zumahl den gemeinen Nutzen / vnd diesen Orden zu schützen. Durch das Creutz der Wehr wird bedeutet das wahre Creutz / daran vnser Seeligmacher / zu Erlösung des menschlichen Geschlechts / Marter vnd Tod hat ausstehen vnd leiden wollen: darumb ein jedweder Ritter sich (wo es vonnöhten) nicht solle entsetzen / auch in Tod zu gehen / zu schützen vnd zu halten obgemeldte Ding. Auch soll der Ritter ein standhaftiges / gewisses vnd stätes Gemüht haben / vnd wider die / so verkehrter Art / vnbarmhertzig seyn: dargegen widerumb sanfftmütig / mitleidig vnd barmhertzig / gegen denen / so gutes / aufrichtiges vnd friedliches Lebens. Darumb so stecket die Wehr widerumb in die Scheiden / vnd so lang es euch nicht erlaubt wird / lasset männiglich vngeschädigt / darzu euch vnser HERR GOTT seine Göttliche Gnad verleihen wolle.

Stecket N. die Wehr in die Scheiden / vnd gibt sie G. welcher nimt einen Gürtel / vnd sagt;

G. Die fürnemste Tugend / so den Ritter GOTT eignet / ist die Keuschheit / vnd derowegen gleich wie euch dieser Gürtel vmbfahet / also sollt ihr euch auch gürten vnd zieren mit der Keuschheit / vnd den Orden eines geistlichen Ritters keusch vnd vnvermeiligt halten / wie vnsere Profession vnd Regul erfordert.

So nun der N. mit dem Gürtel vmbgürtet / neme der G. die Wehr samt der Scheiden / vnd spreche:

G. Es ist spöttlich vnd stehet keinem ehrlichen Ritter wol an / die Wehr in Händen zu tragen: derohalben hencken wir euchs an den Gurtel / zur lincken Seiten / damit ihr euch deren mit der rechten Hand gebrauchen möget / im Namen Gottes / vnd seiner reinen Mutter / vnd S. Johannis / vnter welches Namen vnd Fahnen ihr diese Ritterschaft empfangt: vnd zugleich wie er / vermittelst Göttlicher Gnade / die Welt / das Fleisch / vnd den Teuffel überwunden / vnd die Warheit zu predigen sich nicht gescheuet / also sollt ihr ihm nachfolgen / den Willen Gottes zuverbringen.

Der G. stehe auf vnd gebe dem N. drey Streich mit der Flache über die rechte Achsel / vnd sprech:

G. Weil man einem ehrlichen vom Adel keine grössere Schand kan anthun / weder ihn schmahlicher Weis zu schlagen: derohalben gebe ich euch hiemit diese Streich / damit dieses ewer letzer Schand / Schmach vnd Vnehr sey / vnd ihr keine solche mehr erlebet.

Der G. gebe die Wehr dem N. vnd der N. tráue darmit / die Wehr dreymal erschüttend.

G. Dieses tráuen / so ihr dreymal gethan / bedeutet / daß ihr im Namen der H. Dreyfaltigkeit / den

den wahren Christlichen Glauben wider die Feinde Gottes fort schützen / mit wahrer vnd steiffer Hoffnung des Siegs / welchen euch GOTT der HERR verleihen wird.

Der N. reinige die Wehr am Arm / vnd stecke sie in die Scheid: zu ihm sagt der G.

G. Dieses säubern der Wehr bedeutet daß der Ritter rein vnd sauber von allen Lastern / vnd fürnemlich ehrbar seyn solle / denn die Ehrbarkeit vier Tugend vnter sich hat: Die erste ist die Fürsichtigkeit / durch welche ihr euch des gesch[illegible]n erinnert / das gegenwärtige recht anstellt / vnd Fursehung thut auf das künfftige. Die andere Tugend ist die Gerechtigkeit / mit welcher ihr den gemeinen Nutz erhaltet / vnd alle Sachen zu einem gleichen vnd rechten Weg haltet. Die dritte ist die Stärckin / durch welche ihr in Zeit der Noht die Starcke vnd Großmütigkeit des Hertzens erzeiget. Die vierte Tugend ist Massigkeit / durch welch ihr euere Begierden vnd Gelüsten zaumet vnd mässiget / damit ihr euch ja einen vollkommenen geistlichen Ritter möcht nennen lassen. Derohalben zieret euch mit diesen Tugenden / ehret sie / vnd haltet sie in guter Gedachtnuß.

Der G. erschütte dem N. die Achseln / vnd sprech zu ihm:

G. Erwachet Ritter vnd schlaffet nicht mehr in Lastern / sondern seyd wacker im Glauben [illegible] Jesum Christum / auch munter vnd [illegible] roffen in allen ehrlichen vnd loblichen [illegible] haben.

Der G. zeigt dem N. die vergüldte Sporen / vnd sagt:

G. Wiewol wir viel Ding vnterlassen / welche [illegible] bedeu[illegible] dieser gulden Sporen / welche euch von [illegible] geistlichen Ri[illegible]n angethan werden in [illegible]n geme[illegible]: so wollen wir doch dies[illegible] zu sagen / n[illegible]chten [illegible]lassen: daß [illegible] W[illegible] wann man mit diesen ein Pferd in die Seiten sticht / dasselbig gahling anfangt zu springen vnd wild zu werden: also sollt ihr euch auch ohn vnterlaß in eurem Gemuht ein Sporen zu seyn duncken lassen, [illegible]er euch zu l[illegible]lichen vnd tugendsamen [illegible] erwecket vnd aufmuntert: vnd durch d[illegible] welches das feinste vnd herrlich[illegible] in der Welt ist / von welches wegen [illegible] viel T[illegible] Ver[illegible] vnd andere Vbel [illegible]hen; wird bedeut daß ihr dasselbige wie Koht verachtet / zu verhüten / daß ihr deswegen kein einig Vbel begehet oder anrichtet.

[illegible] legen dem N. zween Ritter die sporen an / darauf gibt man ihm eine brennende Kertzen in die Hand / vnd sagt der G.

G. N[illegible] diese Kertzen / vnd gebet ein durch Gnade vnsers HERRN Jesu Christi / das Wort Gottes zu h[illegible]en.

So nun die Meß aus ist / kniet der N. für den G. mit der Wehr an der Seiten / so spricht der G.

G. Wir haben nun euer Begel[illegible]en vernommen / vnd weil wir vns dann versehen / ihr werdet euch üben mit Liebe / in den Wercken der Barmhertzigkeit / vnd des Hospitals / nach laut der Regul vnsers Ordens / welcher darumb von dem H. Apostolischen Stul vnd andern Christlichen Fürsten / mit Einkommen / Begnadungen / Freiheiten / auch geistlichen vnd weltlichen Schenckungen / ist begabet worden: so hoffen wir / ihr werdet euch gleichsfals üben / Witwen vnd Waisen zu schützen / Gefangene zu erledigen / vnd in andern dergleichen guten Wercken: derhalben sollet ihr in vnsern Orden auf- vnd angenommen werden. So man euch aber nun sollt erzehlen / die Mühe / Noht vnd Widerwertigkeit / welche vnsere Ritterbrüder müssen aussiehen / würde es viel zu lang seyn. Vnd weil dann insonderheit ihr euere Freiheit müßt von euch geben in die Hende eines jeglichen / so vnser Grosmeister vnd der Orden uber euch verordnen wird / welches einer der euch an Natur vnd Qualität fast vngleich seyn möcht / dem werdet ihr müssen Gehorsam leisten. Derhalben so gebt Antwort / ob ihr dessen zu frieden seyt?

N. Ja / Herr / ich bins zu frieden.

G. Nach dem ihr dann euer Freiheit verlaßt / vnd übergebt / so wollen wir auch wissen / ob ihr dieselbe noch habet? derohalben gebt Acht / daß ihr vns mit der Warheit berichtet / auf alles das / so wir euch fragen. Vnd erstlich / seyt ihr einigem Menschen Schulden halber verpflichtet? Habt ihr einigen Heyraht beschlossen? Habt ihr sonst Pflicht vnd Verheissung auf euch? Habt ihr einen Todschlag begangen / oder seyt ihr etwan zu diesem vnserm Orden kommen / einige Rach zu thun / vnd dardurch der weltlichen Justitien zu entgehen?

N. Nein / Herr.

G. Darumb sehet euch wol für / Ritter. Dann wofern sich je mit der Zeit das Widerspiel dessen / so ihr vermeint / befünde / so würdet ihr mit Schand vnd Schmach / als ein vnrein stinckend Glied aus dieser Gesellschaft verstossen: vnd ihr sollt hiemit wissen / das in diesem vnserm Orden keine Zeit zu reuen / oder zu büssen ist / wie in andern Orden geschicht. Ist ihm aber also / wie ihr sagt / so empfahen wir euch gutwilliglich [illegible] eines geistlichen Ritterbruders / vnd nach Laut vnserer Statuten / verheissen wir euch anders nichts / dann Wasser vnd Brod vnd ein schlecht Kleid.

Jetzund thut man das Meßbuch auf / vnd über dasselb schwere der N. den Eyd / der dreyen furnemsten Gelübde des Ordens / in die Hände des G.

N. Ich N. N. schwöre vnd gelobe zu GOTT dem Allmächtigen / zu seiner Mutter der reinen Jungfrauen Mariä / vnd zu S. Johanns den Täuffer / zu halten ewigen Gehorsam / einem jeglichen geistlichen Ritter dieses Ordens / welcher mir von dem Orden zu einem

Oberherrn gegeben wird / vnd zu leben ohne Eigenthumb / auch keusch zu seyn / nach des Ordens Regul / nach welcher ich zu leben vnd zu sterben zusage.

G. Jetzt erkennen wir / daß ihr wahrhafftig in die Gesellschaft / vnd Schaar vnserer geistlichen Ritterbrüder gezehlt / vnd einverleibt seyd.

N. Darfür halte ich mich auch.

G. Von dem heutigen Tag an machen wir euch / vnd euere Bluts-verwanten / theilhafftig aller Gnaden vnd Ablassungen / welche vnserm Orden von dem H. Apostolischen Stul bewilliget seind / vnd nun für den ersten Gehorsam gebieten wir euch / daß ihr dieses Meßbuch auf den Altar leget / vnd das nachmals hieher bringet.

Jetz trägt der Ritter das Meßbuch auf den Altar / küßt es / vnd bringe es dem G. wieder / der sagt:

G. Ihr sollet auch embsig seyn mit dem Gebet / vnd sonderlich alle Tag / desgleichen für einen jeden Ritterbruder / so mit Tod abgehet / hundert vnd fünfzig Pater noster sprechen.

Darnach zeigt der G. dem N. das Ordenskleid samt den Ermeln / vnd sagt.

G. Dieses ist vnsers Ordens Kleid / dieses ist die Form vnserer Buß / diese erinnert vns des rauhen vnd harten Lebens / so vnser Patron S. Johann der Täuffer geführet hat / vnd derwegen sollen wir also im Geist auch eiferig seyn / vnd von seiner Buß ein Exempel nehmen / vnd dieses ist die Bedeutung seines Kleids / welches von Camelhaar war / durch welches wir erinnert werden / daß wir das sündliche Leben sollen verlassen / vnd der Tugend nachstreben. Diese Ermel / so euch vmbgeben / bedeuten / daß ihr gleicher massen mit wahrem Gehorsam eures Oberherrn / vnd zu halten die gute Werck des Hospitals / vnd der Barmher[illegible]igkeit / sollt gebunden vnd vmbfangen werden.

Der G. zeigt ihm das Creutz / vnd spricht;

G. Dieses ist das Zeichen des wahren Creutzes / achteckend / von weisser reiner Leinwaht / welches ihr an euern Kleidern allezeit tragen werdet / vnd nach dem ihr je zu dieser Profession kommen seyt / den Orden eines geistlichen Ritters empfangen habt / vnd von männiglich darfür / der geistlichen Ritter Gemein- vnd Brüderschaft würdig wolt geachtet seyn / werdet ihr euch in allem euren T[illegible]un [illegible] Handlungen befleissen / zugleich wie [illegible]ch der O[illegible]n würdiget / vnd zu Ehren erhebt / a[illegible] ihr hinwiderumb durch euer gutes vnd ehrliches Leben vnd tugend[illegible]ame Wercke / denselben würdiget vnd in Ehren habt: allezeit betrachten / daß mit solchem Orden nicht allein gemeine Edelleute geziert werden / sondern auch der fürnemsten Her[illegible]en K[illegible]der / welche es nicht für ein geringes geschätzt / die Gnad erhal[illegible]n zu haben. Derhal[illegible]n seyd ihr als ein geistlicher Ritterbruder S. Johannis Hierosolymitanischen Hospitals orden / vermög vnserer Regul vnd Statuten / schuldig vnd verpflicht / die Feinde mannlich [illegible]n [illegible]n Grentzen der Christenheit zu vertrei[illegible]en / vnd [illegible]uer Blut darüber zu vergiessen. Vnd e[illegible]t [illegible]ch nicht / mit solchem Creutz in die S[illegible]chten euch zu begeben / in welchen ihr euch nicht [illegible]nbesonnen / sondern fürsichtiglich halten soll[illegible] au[illegible]iehen mit den ersten [illegible] vnd wi[illegible]erkomme[illegible] mit den letzten. Vnd mercket mit [illegible] d[illegible], wo ihr aus Forcht oder Zagheit / dieses himl[illegible] vnd siegreiche Zeichen / vnter wel[illegible]em wir [illegible]ampfen / in einer Schlacht oder sonst verlass[illegible]n würdet / ihr mit gro[illegible]er Schand vnd [illegible] vnser Ges[illegible] [illegible] [illegible]achtet vnd [illegible] [illegible] Ri[illegible] der [illegible] der Vernu[illegible]t / wieviel an [illegible] gelegen seye. Dann durch d[illegible] wi[illegible] das bedeutet die Reinigkeit [illegible] [illegible] sollen keusch vnd rein seyn. [illegible]ch die a[illegible] Ecke des Creutzes / werden bedeut[illegible] [illegible] Seligkeiten / welche vns verheissen sind [illegible] so wi[illegible] das Creutz mit eiferigem Hertzen tragen [illegible] vnser Leben richten nach dem jenigen [illegible] so [illegible] au[illegible] der Hertz Seiten ist / dann wi[illegible] der rechten beschützen / [illegible]d vns als D[illegible]ner J[illegible] [illegible] zeigen / in d[illegible]e Fußst[illegible] [illegible] [illegible]tern tretten / die Frommen zu sch[illegible]nen [illegible] v[illegible]d den Feind Christi zum Verder[illegible]en / der vns dann Glück vnd Heil wird angehen.

Der G. hängt die S[illegible]nur des K[illegible]ids dem N. vmb den Hals / vnd spricht:

G. Diese Schnur am Hals bedeutet die Stricke / mit welchen vnser HERR Jesus Chri[illegible]us gebunden ist worden. D[illegible]s ist die Geissel / dieses sind die Würfel / dieses die Säul / dieses ist der Schwamm / dieses ist das Creutz / an welchem vnser Erlösung geschehen.

N. Ich glaubs.

G. Nemt hin / Bru[illegible]er / das ist das s[illegible]sse vnd leich[illegible] Joch des H[illegible]RN / da[illegible] euch [illegible]s ewige Leben führen wi[illegible]d. [add. *Melitensis insula hodie exculta munim[illegible] ad re[illegible] [illegible]dum hosti, aptis atque repleta [illegible]us ar[illegible] [illegible] atque fortibus, ita ut nunc habeatur [illegible] munimento generali Europa, præsertim hodie, p[illegible]quam an. 1669. Turca Candiam cepit, ad protegendam Siciliam, & custodiendam It[illegible]iam, incutiendumq́; terrorem Turcico Imperio. vid. plur.* Osterhausen in seinem Bericht [illegible]om Maltheser orden [illegible] *& Burch: a* Nidersʃ[illegible]n *M[illegible] â veteri & nova, quod scriptum Helmstadi imppressum.*]

IX. Æqualem ferè cum præcedenti or[illegible]ne, anno 119[illegible]. habuit Ordo *Teutonicus*, cujus Equites etiam *Hierosolymitani*, seu *Mariani* vocantur, à xenodochio S. Mariæ, Hierosolymæ ædificato. Autor hujus fuisse d[illegible]itur Germanus quidam satis locuples, Hiero[illegible]lymis hab[illegible]ans. Viderat is multos quotidie Germanos, religionis studio Hierosolymam appellere, qui linguæ ignari à nemine excipiebantur hospi[illegible]o, domum suam in xenodochium conv[illegible]rtit, prætereaque eidem ad[illegible]idi[illegible] in honorem Dei, ac B. Virginis Mari[illegible], temp[illegible]i, cujus à nomi[illegible]e, [illegible]osteà dicta fraternitas ordinis T[illegible]utonic[illegible] H[illegible]p[illegible]talio-rũ S. M. Hierosolymitanæ. Posthæc ordini Ma- *Notabilia de Ordine Teutonico.*

gister

gister lectus, atq; character Equitibus datus, nimirum ut crucem nigram gestent pallio albo inhærentem [add. *Conferatur hic Caspar Hennenberger* in der Preussischen grossen Landtafel *pag.* 360] Nulli conferendus ordo, nisi Germano (Denn er ist allein von und auf die Teutschen gestifftet und sonsten dem Römischen Reich zugehörig: R. A. zu Augspurg *de anno* 1500. *tit.* Der Teutsche Orden) ex nobilitate prognato, promittenti, necessitas si qua urgebit, se contra infideles decertaturum, vitam etiam pro religione Christiana profusurum. Hinc Principes, ac Proceres Imperij in Comitiis Noribergentibus anno 1522. & 23. inter gravamina, quæ adversus Sedem Romanam Oratori Pontificis proposuerunt, *artic.* 26. etiam hoc retulerunt, quod Romanus Pontifex Hieronymum [illegible]neium, natum Italum, contra statuta & privilegia anteriorum Pontificum, & Imperatorum, insignibus ordinis Teutonici decorârit, apud Goldast. *inter statuta & rescripta Imperialia p.* 45. Waltherus quoque de Croneneberg, ordinis Teutonici Magister, anno 1532. in Comitiis Ratisponensibus conquestus, antecessori suo fuisse inter cætera à Rege Poloniæ impositum, zum halben Theil Polen in den Orden zu nemen / und die gleich den Teutschgebornen zun Aemptern kommen zu lassen / apud Goldastum in Reichshandlungen *pag.* 165. Cæterum admiratione dignum est, quod ordo Teutonicus sit, & Germanorum proprius, pleraque tamen dignitatum, & aliarum rerum nomina, non à germanica, sed exoticis linguis petierit: quod an ordini satis decorum sit, viderint illi, quibus id curæ esse debet. Mihi hæc cognita: (1.) Commeter / exoticũ est, sive ab Italico, Cómendatore, sive a Gallico, *Commendateur*, hoc est, eu qui præcipit, vel mandat, derivatũ dicamus; sive è commeatu ordini parando. Quod ultimum proceribus *in dd. gravaminibus* ap. Goldast. *d. p.* 45. *art.* 26. placuisse video [illegible] des Teutschen Ordens *cont.* [illegible] Nürnberg *p.* 42. & 146. wird der Commeter [illegible] genennet. (2.) Balley / germanicum [illegible] Italis *Balia*, Gallis *Baillie*, dicitur, quæ latinis potestas, & *Baillage* præfectura provinciæ [illegible] (3.) Trappierer. (hat mit der [illegible] zu thun / Tresseler (ist Schatzmeister / muß das Geld verwahren / und geben / wann es der Trappier befielt. Hennenberger *d. tr. p.* 281.) quorum prius [illegible] exoticum est, turasse a Gallico, *trape*, erit, hoc autem à trapeza, quod mensam notat, unde trapezitæ, mensarij, vel mensularij dicuntur, vulgo Wechsler. Posterius sine dubio peregrinum est, & Gallico, *Thresorier* respondet, qui thesaurarius, vel quæstor audit. Regulam sequuntur S. Augustini, cœlibem ducunt vitam, promissiores gerũt barbas, exceptis Sacerdotibus: cætera, quoad preces, Ioannitis perquam similes. Aliquo temporis decurso spatio, xenodochium prædictum, Acconem seu Ptolemaidem translatum: qua à Saracenis expugnata anno 1220. bona Equitum pars in Germaniam reversa, [add. *cum Gladiferis* (Creutzbrüdern *in Livonia*) *sese iungentes.*] contra Borussos, qui & ipsi tunc temporis nondum Christiani erant, pugnarunt feliciter, tandemque post quinquaginta tres annos Borussiam sui fecerunt juris [add. *eamque a Friderico II. Imp. dono acceperunt.*] Summum ordinis caput, seu Magister, Mariæburgi in Borussia residebat. [add. *Alter Magister sedem habuit in Livonia: Tertius in Germania. Hic ordo adhuc hodie superest in Germania, & quidem in Circulo Francico in quo hi fratres pleraque sua bona habent.*] postquam verò Albertus Marchio Brandeburgensis, relicto ordine anno 1525. à Sigismundo Rege Poloniæ Dux Borussiæ creatus, residentia Mergethemium fuit translata. In ordinem qui recipitur, jurat castitatem, paupertatem, defensionem pauperum, &c. si necessitas flagitet, promptitudinem pugnandi contra Turcam: (R. A. *de anno* 1542. §. gleicher Weise soll auch. Ad hoc adjicit Commendator ordinis: Nos tibi promittimus aquam panemque quantum sufficit, atque vestem eandem vitæ usque ad terminum: singulos si nobis obtigerit fortuna, eadem & tibi erit, ultra tibi non tenemur. Abundavit hic ordo divitiis & bonis; sed magnâ eorum parte exutus Pontifice præsertim, & Rege Poloniæ autoribus. Bona enim plurima, quæ ex liberalitate Romanorum Imperatorum, Principum, Comitum, Baronum, ac nobilium, in Teutonicos fratres collata, vel ab illis emptione acquisita fuerant, per Apuliam, Siciliam, reliquamque Italiam, per Romanus Pontifices erepta, ac Cardinalibus, Archiepiscopis, illisque nec Germanis, nec dicti ordinis, collata atque tradita fuisse, querulantur Principes & Ordines Germani in allegatis gravaminibus *d. art.* 26. Polonia Borussiæ & Livoniæ partes Ordini ademit. (*vide acta* und Handlungen des Hofmeisterampts in Preussen apud Goldast. in Reichshandlungen *p.* 149. & *seqq.*) Virtus atque industria multa olim ordini huic pepererunt singularia, interque ea potestatem creandi Equites auratos: A qua dum hodie plerique divortium fecerunt, proverbio communi dederunt alas spiritumque:

Kleider aus / Kleider an /
Essen / trincken und schlaffen gahn /
Ist die Arbeit / so die Teutsche Herren
han.

In Venerem quoque prona ipsorum licentia sequens aliorum extorsit dicterium: Wer ein schön Weib hat / wo Teutsche Herren seind / eine Metze Korn / und eine Hinderthür / der hat ein Jahr daran zu essen: Wolfius *tom.* 1. *lection. memorabil. centenar.* 12. *p.* 394. & 401.) [add. *Ordo Teutonicus aeternus indubiè futurus in Borussia fuerit, quam offendere, & paganos, quàm Christianos oppugnare maluisset. Ita Goldastus in præfat. Tom. 3. Recess. Con[illegible] &c. Si usum utriusque Ordinis Mariani & Iohannitarum spectes, is sane est perexiguus. Vix enim Marianus vel Respubl. vel Ecclesia hodie quicquam prodest: Alter classe quidem pugnat contra Turcam in mari Mediterraneo, pro amplitudine tamen bonorum, quæ per Germaniam, Galliam & Italiam possidet, perpusillum præstat, ne fortassis*

ax, re potius fuerit bona isthæc in alios usus vertere, Dn. Conring. ad Lampad. p. 3. c. 7. §. 2.]

Notabilia circa Magistrum Ordinis Teutonici.

Notabilia huc prætereà pertinentia sunt: I. Magister Ordinis Teutonici dignitate videtur esse intermedius, inter Archiepiscopum & Episcopum. Etenim si ipse in comitiis præsens sit, sessionem & votum habet primus post Archiepiscopos, & ante Episcopos omnes: Et licèt in Comitiis de an. 1641. Bambergensis Episcopi legatus, legato Magistri ordinis Teutonici controversiam, ratione loci, & voti moverit, & Episcopo suo priora in Comitiis Imperij deberi dixerit, æquè ut habet in conventu Circulari, nihilo tamen minus in possessione Teutonicus continuavit, & protestationi reprotestationem opposuit. Quod autem Magister Ordinis Teutonici, in conventibus Circularibus Franconiæ, postponitur Episcopis omnibus ejus Circuli, inde est, quod ibi consideratur non ut Ordinis Magister; sed ut Prælatus, ratione tantùm bonorum immediatorum, quæ illo in Circulo obtinet, quorum respectu in Comitiis nullum votum, & ne quidem cum cæteris Prælatis, eum obtinere arbitror. Certum quoque aliàs est, argumentum à voto, & sessione in conventibus Circularibus, ad Comitia Imperii generalia, non valere. Videmus enim in illis nonnullos sessionem & votum (imò & directionem) habere, qui Imperij in conventibus ad neutrum horum admittuntur. Ita legimus in dem Pragerischen Frieden *anno* 1635. aufgericht / §. anlangend die sessiones und vota, bey den Reichs- und deputation- auch Cammergerichtlichen visitation und revision-Tägen / deren sich sonst die Augspurgische Confessions-verwandte Stände / wegen der in ihrer Inhabung begriffenen / oder Kraft dieses Friedenschlusses / wieder dahin angelangenden immediat stifte / hetten gebrauchen wollen / ist es dabey verblieben / daß dieselbe sessiones und vota, die benannte viertzig Jahr über-beyseits gestellet / und dieselbe conventus und Verrichtungen nichts destoweniger von der Käyserl. Majestät und andern dartzu gehörigen Reichsständen / respectivè, ausgeschrieben / forgestellet und verrichtet werden sollen. In den Craissen aber / wo die Augspurgische Confessions-verwandte Stände / als Inhabere eines / oder mehrer / immediat stifts / sessiones und vota hergebracht / sollen sie Ihnen / wie vor diesem / also auch künftig / die verglichene viertzig Jahr uber / gelassen werden. Cui adde quæ in eadem pacificatione in specie de Administratore Magdeburgensi constituuntur, §. was die session und votum wegen dieses Ertzstifts ꝛc. Illud negari nequit, Magistrum Ordinis Teutonici in subscriptione der Ordnung des Regiments anno 1521. zu Worms aufgerichtet / non solùm omnibus Episcopis, sed etiam Abbati Fuldensi postpositum fuisse, quod ex parte etiam innuit subscriptio des R. A. zu Worms aufgericht / eodem anno. Mutatum hoc reperio inscriptione des R. A. zu Nürnberg de anno 1524. ubi Albertus, Ordinis summus Magister, Episcopo Bambergensi, ut & cæteris, præpositus. Contra in R. A. zu Regenspurg de anno 1527. Magister Ordinis iterum postpositus; deinceps verò semper præpositus legitur.

II. Tria olim vota in Comitiis Imperii huic ordini competiisse reperio. Vnum tenuit der Hochmeister Teutschen Ordens in Preussen / ut modò allegatæ subscriptiones, & aliæ plures innuunt. Alterum, der Teutsche Meister in Teutschland / qui Episcopis præpositus, ut probat *subscriptio* (R. A. zu Augspurg *de anno* 1500. Cammergerichtsordnung zu Costentz *de anno* 1507. R. A. zu Trier und Cöln *de anno* 1512. R. A. zu Augspurg *de anno* 1525 R. A. zu Speyer *de anno* 1526. Tertium, der Teutsche Meister in Lifland / (R. A. zu Augspurg *de anno* 1530.) Habuerunt quidem & habent etiam sessionem in Comitiis die Commenther der Balleyen Elsaß / Burgund und Coblentz / sed cum inter Prælatos referantur, cum ipsorum voto transeunt. Ex memoriali, quod nomine der Balley Elsaß in Comitiis Ratisbonensibus anno 1653. Directorio Moguntino oblatum fuit, discimus istum Balliatum prætendere præcedentiam præ Prælatis Imperii, qui non sunt Principes.

III Magister Ordinis Teutonici olim in Circuli Franconici conventibus nec sessionem nec votum habuit; ac licèt ab Episcopo Bambergensi anno 1532. die 15. Iulij, & iterum anno 1537. die 21. Februarii ad conventus Winshemii institutos vocatus fuerit, per legatum comparuerit, atque Ecclesiastici huius Circuli Status eum ad sessionem & votum tunc admittendum censuerint, seculares tamen Status eum ad illa admittere noluerunt. Has repulsas ægrè ferens Magister Ordinis, ad Ferdinandum Regem Romanorum rem detulit, atque ab eo obtinuit literas ad Episcopum Bambergensem, quarum caput, omnem adhiberet diligentiam, quo Teutonici Ordinis Magister à secularibus Circuli Statibus ad sessionem & votum admitteretur. Hi cum ab Episcopo literas hasce sibi communicari frustra petiissent, dicto anno 1537. die 12. Iunii in conventu Circulari Winshemii statuerunt, Regem Romanorum scripto admonendum esse, (1.) Daß der Teutsche Meister nie für keinen Fränckischen Fürsten gehalten / noch zu einigem Fürstentag jemals beschrieben worden. (2.) So könte man Ihm auch nicht als einem Prælaten die Session und Stimm zulassen: Dann ob wol der Abt zu St. Egidi / und der Propst zu Chonberg in den alten Verzeichnüssen zu finden / so habe doch weder dieser / noch jener bey Menschen Gedencken nie keine Session noch Stimm in dem Crays gehabt noch begehrt. Und wann man das widrige zulassen solte / möchte mit der Zeit unterstanden werden / alle Commenthur / Aebt / Pröpst und Thumherren für Stände des Fränckischen Crayß zu achten / und auf der Geistlichen Banck viel Stimmen zu machen. (3.) Habe nicht einiger Teutscher Meister / noch jemand von seinet wegen / in 3. 4. 5. 10.

20. 30.

20. 30. minder oder mehr Jahren eintzige Stimm noch Session in der Versamlung des Fränckischen Crayß Stände gehabt / es seye dann aus ungefehrlichem Ubersehen einmal geschehen. (2.) Dannenhero seye der Teutschmeister so wol als die andern obgedachte Prælaten in denen Reichsabschieden / so von 30. und mehr Jahren bißhero gemacht / in den Passen / so darinnen der Craißstände in Francken gedencken / nicht begriffen / daß also die jüngere / und so viel nach einäder / die ältere Reichsabschiede aufheben. (3.) So haben sich die Teutschmeisterische Gesandte die vergangene Jahr über ihr Ansuchen mehrmahls von der Session und Stimm abweisen lassen / und nie auf eintzigem Reichstag sich darüber beklagt / welches sie nicht unterlassen haben würden / wo sie eintzige Gerechtigkeit gehabt. Quibus ita præmissis, conclusionis loco addiderunt, ob wol dieses alles wie angeführt beschaffen / so wolten doch Ihree Königl. Majest. zu unterthänigem geneigten Willen / sie die weltliche Stände / wann Ihre Majest. verfügten / daß sich der Bischoff von Würtzburg (es hatte damals das Ansehen / als wolte er sich von dem Craise abziehen) und andere Craißstände von den übrigen nicht absonderten / sondern wie vor alters herkommen / mit allen des H. Reichs Anschlägen / gemeinen Unterhaltungen und hülfen darbey verbleiben / dem Teutschen Meister oder seinen Gesandten die Session an des Craißversamlungen für eine Person und eine Stimm zu lassen / doch solches allein der Königl. Majestät zu unterthänigem Gefallen / und nicht auß Schuldigkeit. Postnæ in conventu ann. 1538. iterum Winshemij habito, majori Statuum numero (ut recessus de dato die Lunæ post festum S. Trinitatis indicat) placuit, imposterum ad conventus & reliqua Circuli negotia ordinis Teutonici Magistrum in sessione & voto admittere: cumque idem communi calculo in alio conventu eodem loco & anno, die Mercurij post festum S. Chiliani approbatum fuisset, Rex Ferdinandus literis d. anno Lincij datis, ordinibus Circuli gratias propterea dixit; atque ita Magister Ordinis Teutonici tandem obtinuit quod ambiverat.

IV. Commendatores ordinis in Imperio, qui post Magistrum sunt, dividuntur in Commendatores provinciales, Land-Commeter / Commendatores, Commeter / & Commendatores domus, Hauscommeter. Commendatores provinciales sub se habent totam aliquam Balliviam eine gantze Balley; cæteri præfecturam vel domum, & sunt in duplici differentia, teste Re. king. *de regim. sec. & eccl. l. 3. cl. 2. c. 3. n. 42 ed. poster.* quidam enim sunt immediati, ut die Landcommeter der Balleyen / Elsaß / Burgund und Coblentz: quidam mediati, qui quidem quoad ordinis regulas, professionem, & statûs conditionem, immediatè Magistro Ordinis Teutonici parent; in reliquis, principibus, in quorum ditionibus domicilia & possessiones habent, certis conditionibus subsunt, in provincialibus comitiis comparent, & onera subeunt, quales sunt provinciales in Austria, Bavaria, Saxonia, Thuringia, Hassia.

V. In der Matricul ist anno 1545 und 1551. des Hochmeisterthumbs in Preussen Administration Teutsches Ordens in Teutschen und Welschen Landen / auf 1. zu Roß und 25. zu Fuß erhöhet worden / hat also bekommen Monatlich zu unterhalten 29. zu Roß und 80. zu Fuß / thut an Gelde 560. Fl. soll zu jährlicher Unterhaltung des Cammergerichts geben 90. Fl. (der alte Anschlag de anno 521 ist 19. zu Roß / und 55. zu Fuß / thut an Gelde 448. Fl. Balley Elsaß und Burgund / gibt monatlich zu Roß 3. zu Fuß 31. thut an Gelde 160. Fl. Gibt zu Unterhaltung des Cammergerichts 150. Gülden. Balley Coblentz ist anno 1521 angelegt gewesen / 3. zu Roß / und 13. zu Fuß / thut an Gelde 88. Fl, ist aber anno 1545. und 51. erhöhet worden auf 1. zu Roß / und 7. zu Fuß / thut 4. zu Roß / und 20. zu Fuß / an Gelt 128. Fl. gibt zu Unterhaltung des Cammergerichts 150. Fl. Balleyen Oesterreich an der Etsch / und im Gebürge / seynd angeschlagen gewesen jede 3. zu Roß / und 13. zu Fuß / thut an Gelt / jeder 88. Fl. seynd beyde vom Haus Oesterreich sine onere eximirt. Cæterùm me non fugit, Magistrum Ordinis Teutonici non ita pridem conquestum fuisse, daß ihm ungütlich vom Fränckischen Craiß / die Summa totalis deß Anschlags / als 448. Fl. abgefordert werde / da doch dieselbe also abgetheilt / daß der Teutsche Meister / wegen seiner Cammergüter / wie auch die Balley Hessen / Giessen und Utrecht / jede zu zweyen fünfzehen theilen / Francken aber zu dreyen fünfzehen theilen / und die vier Balleyen / Sachsen / Thüringen / Westphalen und Lottringen / jede zu einem fünfzehen theil æstimirt und obligirt.

VI. Otto von Carpen / der ander Meister des Teutschen Ordens / hat in zeit seiner Regierung / so biß ad annum 1210 in die vier Jahr gewehrt / dem Orden ein Sigel gegeben / so länglich gewesen / darinnen die Jungfrau Maria reitend auf einem Esel / das Kindlein JEsum in Armen habend / Joseph darbey mit einem Stab gehend / und den Esel leitend / mit der Umbschrift / das ist das Sigel des Meisterampts des Teutschen Hauses zu Jerusalem. Dieses Sigel hat der Orden auch lang in Preussen gehabt: Hennenberger *d. tr. p. 364.*

VII. Insignia Ordinis ita aucta enumerat Hennenberger *d. p.* König Heinrich zu Jerusalem gab dem Meister Teutschen Ordens / Otto von Carpen / das güldene Creutz / zum Zier und Gedächtnuß / in dem Schild. Kayser Friderich der Ander hat des Ordens Schild mit des Römischen Reichs Adler geziert: *p. 367.* König Ludwig von Franckreich verehrt anno 1250. den 20. Augusti zu Ackers / dem Orden die vier Lilien in ihr Schild / *p. 368.*

VIII. Varia huic Ordini ab Imperatoribus data fuerunt privilegia, quæ huc transferri debent aus der Nürnbergischen deductionschrift contra Teutschen Orden *p. 16. & seqq.* *Privilegium Friderici II. anno 1221. cujus varia*

capita (1.) Ordo, cum bonis & subditis, recipitur in specialem Imperatoris protectionem. (2.) Ordini sua confirmantur, qua habet privilegia. (3.) Ordinis bona, & subditi, immunitatem accipiunt à collectis, angariis, & aliis oneribus. (4.) Datur Ordini, per proprias Imperatoris literas, libertas aquarum, herbarum, & lignorum (5.) Declaratur immunis à teloniis, & aliis exactionibus. (6.) Non debet Ordo sine justitia exui bonis. (7.) Qui feuda tenet ab Imperio, liberè illa Ordini potest conferre.

Privilegium Königs *Vvenceslai de anno* 1389. Freytag nach S. Johannis Tag / des Inhalts / dieweil der Orden in Königl. Majestät und des Reichs sonderlichen Schutz und Schirm genommen worden/ derselbe auch in des Reichs Cammer gehöre/und Königl. Majest. in dem Reich und sonsten niemand zu verspreehen stehe/ so soll gedachter Orden und desselben Häuser/Leut und Güter / wie die genannt / oder wo sie gelegen/ von allerley Gastung/ Wagenfahrten / Diensten / und allen andern Beschwerungen gefreyet / und sie damit Königl. Majest. und dem Reich / und sonsten niemand gewertig seyn / darwider auch niemand vortragen solle/ daß er des Ordens und desselben Häuser an etlichen Städten von Königl. Majest. und des Reichs wegen / Verweser und Versprecher ist / dann auch dasselbe hiemit alles abgethan seyn solle.

Privilegium Königs *Vvenceslai de anno* 1398. des Innhalts/wann eigene Leute in des Ordens Städte ziehen und darinnen Jahr und Tag sitzen werden / daß alsdann dieselbe hernacher von niemand mehr avocirt werden / noch jemand auf seinen Leuten mehr einiges Recht oder Eigenschaft zu prætendiren befugt seyn soll / bey Poen 60. Marck lötigs Golds.

Königs *Ruperti derogatorium, de anno* 1402. Wofern Seine Majestät iemand *privilegia* gegeben / oder *privilegia*, so König Wenceslaus gegeben/ *confirmirt* hetten/die wider des Ordens / und desselben Güter Freyheit weren / daß dieselbe kraftloß und nichtig seyn sollen.

Privilegia, und *respective confirmatio Privilegiorum*, Königs *Ruperti de anno* 1403. Sontags nach Mariæ Himmelfahrt / dardurch dem Orden (1.) die *privilegia*, so demselben von den vorigen Röm. Kaysern und Königen/und sonsten gegeben worden/in gemein/ und beneben *in specie* auch *confirmirt* und bestättiget werden. So dann werden dem Orden daneben auch folgende *privilegia* von neuem geben / als nemlich (2.) *privilegia asylorum* in des Ordens Häusern. (3.) daß der Orden seine Dörffer mit Gräben/ Zäunen / Dillen und Erckern bewahren und bessern möge. (4.) daß niemand in des Ordens Häusern / oder auf desselben Gütern / Herberg ne[illegible] / auch keine Hund oder Pferd auf sie l[illegible] ohne redliches Herkommen. (5.) da[illegible] Bu-der/ihre Diener [illegible] arme Leut / für das Königl. Ho[f]gericht / oder andere Landgericht laden möge / es were dann daß dem Kläger das [R]echt ver[zo]gen würde gefährlich / oder die [Sach] geistlich were/ alles bey Poen [illegible] lötigs Golds.

Käysers *Ferdinandi II. confirmation* und *extension*, den 12. May 1625. [illegible] des Ordens Personen/ Anpleur Diener und U[illegible] nen / vor keine auswendige Geri[cht]/ [und] in *specie* für das Landgericht [W]ürtzburg/ Burggrafthumb zu Nürnberg und [Gra]fschaft Oetingen / so viel der Orden dieses Ort in posses sey/ nicht gefordert noch geladen werden sollen/ noch mögen/ darbey aber doch auch widerumb diese Clausul mit angehenckt worden: Männiglich an seinen Rechten und Gerechtigkeiten unschädlich.

X. Porrò fuere *Cruciferi*, [illegible] & gladio cruciati, nomen habuerunt a gladiis duobus sanguineis, decussatim compositis. Cœperunt autem in Livonia, non multum post Teutonicos, circa annum 1186. Cumenim Meinradus, vir pius atque religiosus, qui Rigæ Episcopatui causam dedit, Evangelium in Livonia prædicaret, multis infidelium se contra opponentibus, Christiani complures a'ia eò profecti Meinrado operam tulerunt, atque maximam Livoniæ partem sibi subiecerunt, quam Pontifex Innocentius iis propriam addixit. postquam verò se 101 hostibus con[tra]nerent impares, tandem consensu Pontificis, deposita ordinis regulâ, quam communem cum Templariis habebant, habituque relicto, Equitibus Teutonicis in Borussia [inc]ernat. [add. *Vti hodie in Borussia desiit ordo Marianus; ita & hic in Livonia.*]

Equites Cruciferi

CAPVT XXIX.

De Nobilibus Immediatis.

I. NObiles nostro in Imperio alii immediati sunt. [add. *quibus originem dederunt Ducum Suevia §. D. Ludol. Hug. de Stat. Reg. Germ. c.* 1. §. 8.] alii mediati: [i] vocantur / die freye Reichs von Adel / die freye Ritterschaft [add. *In literis, quæ hodie ad illos mittuntur, talis apparet in[scriptio]*: Dem Reichs Frey[h]och Edel[ge]bo[r]nen. *Immediati dicuntur*: Freye Reichs[s]assen: *Mediati verò* (*quibus titulus tribuitur*: Hoch[e]dlgebohrne) Stifft-Land-Ambt-C[a]nzley- und Schrifft Sassen.] die ohngemittelte gefreite Reich ritterschaft: qu[i] [nu]llum Statum pro domino aut magistratu agno[sc]unt, sed immediatè soli [Im]pe[r]atori, Imper[io] [illegible] (R. A. zu Augspurg / *de anno* [illegible] §. Und in solchem [F]rieden R. A. zu [Augs]purg *de anno* 1576. §. Dann weiters wo [illegible] *Oraen.* [a]mer.

Nobilium immediatorum origo.

mor. part. 2. tit. 3. vnd vmb ihrer Vorfahren Verdienst willen von dem Reich ihr Ehr vnd Würde / auch den mehrern Theil ihres Guts haben: R. A. zu Augspurg de anno 1500. tit. Was man mit den Ritterschaften.)

Eorum distributio in classes.

II. Ratione loci seu territorii ubi degunt, in tres distribuuntur classes: I. Franconicam. II. Suevicam. III. Rhenanam: R. A. zu Speyer de anno 1542. §. Demnach haben wir: d. R. A. de anno 1500. tit. Was man mit den Ritterschaften.) [add. *Sub tertia hac classe comprehenditur etiam Nobilitas Alsatica, cuius tamen in Recessibus Imperij nulla fit mentio.*]

Si immediatus nobilis alterius Principis vasallus sit, quam litati immediata nobil. decedit.

III. Quod si verò Nobilis quispiam horum Principis alterius Vasallus sit, atque bona sua ab eodem, vel ex parte, vel in totum, recognoscat, immediatæ eius qualitati nihil detrahitur: Gylmannus (*in symph. tom. 1. part. 3. tit. 4. fol. 300.*) testatur solere Nobiles allodia sua à Principibus in feudum recognoscere, ut, quoties opus sit, possint utiliori titulo tueri, non quod velint præjudicium sibi creare, sed ut abundantiori cautelâ sibi provideant. Knichius prætereà (*in epopsi n. 141.*) scribit Nobiles Rheni, Sueviæ, Franconiæ, Imperatoris solummodò esse subditos, Principibus verò, à quibus feuda recognoscunt, juramentum fidelitatis rei feudalitiæ nomine exhibere.

An nobiles immediati sint Status Imperij?

IV. Illud in genere de Nobilibus immediatis sæpius quæsitum, *an Status sint Imperij*. Quæsiti duplex membrum, *I. Nobiles immediati an olim Status fuerint Imperij? II. Idem an hodie sint, dicique Status Imperij valeant?* [add. *Circa has duas quæstiones multi affirmativam, non pauci etiam negativam tenent, ut in textu Autoris videre est.*] Qui immediatos Imperij Nobiles, Status Imperij fuisse aiunt; unico isto nituntur fulcro, quod iidem Imperij comitiis interfuerint, ut inde collectio talis extruenda veniat: Qui Imperij comitiis interest, Status est Imperij. At ego collectionem istam pro firma non habeo, cum sciam, quandoque etiam alios præter Status comitiis interfuisse. [add. *Aliquando in conventibus, ubi de legibus ferendis actum, illi interfuerunt, qui Status Imperij non fuerint. Vid. Reformat. Friderici III. Francof. de ann. 1442.* Vom heimlichen Gericht *vers.* und das es . . *Reformatio Maximiliani Worm. iudicium Westphalicum concernens de ann. 1495. §. Item* von der Heimlichen. *in fin. Et quid multis opus est verbis: patet ex art. 5. Instr. Pac. §. 10. & 11. Nobiles immediatos non esse Imperij Status. E re verò Imperij omnino cordatiores nonnulli esse censent, si isti Nobiles rursus, ut olim in Regno Francorum obtinuit, in Senatum Imperij & Regni Germanici cooptarentur, & iuxta tria stemmata tria suffragia ferrent. Vid. Burgold. p. 1. ad Instr. Pac. Disc. 22. nn. 4. ubi Menzambanum & Sprengerum stringit, add: ipsius Discurs. ad p. 1. de Statibus Imperij in genere ubi notabilia Dn. Conringij verba.*] Si antiquiora nostris perpendimus tempora, easque Imperii Curias, quas Roncaliis sub dio celebrare olim moris erat planissimum evadit, non tantùm eos quos Imperij nos Status dicimus, sed & alios iisdem interfuisse. Famosa illa Friderici constitutio, *de privilegiis scholarium*, quæ apud Roncalias in solenni lata Curia, adfuisse Imperatori memorat Episcopos, Abbates, Duces, omnes Iudices, & alios Proceres, sacri Palatij Imperij. Quorum posteriorum nomine Aulæ Magistrum, Mareschallum, Cancellarium, imò & ipsos ICtos, qui in Consistorio Principis vixerunt, venire annotavit Scipio Gentilis (*ad auth. habita, C. ne fil. pro patre. c. 1.*) Lotharius Imperator, dum apud Roncalias secundum antiquorum Imperatorum consuetudinem, comitia Regni ageret, hortatu & consilio Archiepiscoporum, Episcoporum, Ducum, Comitum, Marchionum, Palatinorum, cæterorumque Nobilium, similiter etiam Iudicum, constitutionem fecit *de prohibita feudi alienatione*, quæ extat *lib. 2. F. t. 52.* Fridericus Imperator, dum ex prædecessorum suorum more universalis curiæ Roncaliæ pro tribunali sederet, habito consilio Episcoporum, Ducum, Marchionum & Comitum, simul etiam & Palatinorum judicum & aliorum Procerum, edictalem sancivit legem, relatam *d. lib. 2. F. tit. 55.* In solenni curia apud Constantiam, ab Imperatore Friderico habita, non tantùm Principum, sed & Nobilium curiæ mentio fit. (*lib. de pace Constant. qui usibus feudorum adiectus, versic. hi autem sunt.*) Nostros, & qui non multum excurrunt, si respicimus annos, certum est, contigisse, ut alij quoque præter eos, qui jus sessuræ ac dicendæ sententiæ habuerunt, ad comitia fuerint vocati: (Bertram. *de Comit. membr. 3. thes. 49.*) qui si comparuissent, utique comitiis interfuissent, nec tamen protinus inde effecti Status. Quod si prætereà inde immediatos Imperij Nobiles, Status fuisse Imperij, admiserimus, eadem licentia admittamus necesse est, omnes Imperij Nobiles, Status fuisse Imperij, tum quia non in specie immediatorum Nobilium, sed generaliter Nobilium, Imperatorum in sanctionibus mentio fit, tum quia antequam Nobilium immediatorum nomen unquam cognitum, aut rerum naturæ insertum, Nobiles comitiis interfuerunt. Interfuerunt autem tam illis Curiis, quàm posterioribus, de quibus ab adversariis adducta loquuntur documenta, non tanquam Status, sed aut tanquam immediata Imperij membra, quæ fortassis pro lubitu ad comitia vocare posterioribus temporibus in usu erat; aut tanquam Consiliarij & adjutores Imperij (Autor der Donawertischen Erinnerung / *p. 169. & 173.*) [add. *Hisce à Dn. Autore propositis, opponit sese personatus Hippolitus à Dreisbachcns satisfacit T. 5. I. P. ad l. 6. c. 3. pag. 45. & seqq. quæ tamen pleraque subtilitatem scholasticam sapiunt, neque Hippolitus Dn. Autoris nostri sententiam suis arietibus evertit. Videtur tamen Dn. Autor, contradicendi adversus Hippolitum studio, nimis duriter sese erga Nobiles immediatos gerere. Notabiliores contra Hippolitum rationes sunt hæ (pag. 42. 43. 44. 45. 49. 50.) Non sufficit dicere, à Carolo IV. auream bullam factam fuisse, assidentibus omnibus Principibus Electoribus, ecclesiasticis & secularibus, ac*

aliorum Principum, Comitum, Baronum, Procerum, Nobilium, & Civitatum, multitudine numerosa: ergo Nobiles æque ut Electores, Principes, Comites, &c. Status Imperij fuerunt, & adfuerunt comitiis, non tanquam consiliarij, sed ut Status. Assidere enim Imperatori legem promulganti, aliud est quam Statum esse, aliud est quàm votum & sessionem in comitiis obtinere. Eiusdem Bullæ pars altera promulgata fuit in curia Metensi, non solum assistentibus Imperatori omnibus sacri Romani Imperij Electoribus, sed etiam præsentibus, Episcopo Albanensi, ac Carolo, Regis Franciæ primogenito, Normanniæ Duce, ac Delfino Viennensi, ut ex rubr. tit. 24. A. B. constat. At quis inde collegerit, easdem partes in conficienda lege, vel consultando de eadem, Electorum, Episcopi, & Delfini fuisse. Idem iudicium esto de Sigismundi aurea bulla, facta & promulgata in comitiis Norimbergensibus anno 1431. quando cap. 9. (apud Goldast. inter constit. Imperial pag. 169. & seq.) catalogus exhibetur der Fürsten und Herren / so bey der Ordnung gewesen / *& post specificationem additur*, und viel Grafen / Herren / Ritter und Knechte / und andere ehrbare Leut; *qui titulus*, der Ehrbaren / *omnibus Nobilibus communis fuit, eo ipso tempore quo distinctio inter mediatos & immediatos Imperij Nobiles cognita.*] Cur Nobiles immediati ad comitia vocari desierint? quandò quærunt, ridiculi sunt, responsione inter se non conveniunt, nec quicquam quod possit subsistere agunt. Quæstio inde mihi ridicula est, quia quod à libera Imperatoris dependet voluntate, cur id non agat, si quæram, risu pro responsione dignus sum, aut illa tantùm, quod nolit. Potest sanè adhuc hodie, si velit Imperator. [add. *Statuum tamen consensu.*] Nobiles ad comitia vocare, sed ad id nullo Nobilium cogitur jure. Hoc prius illis probandum erat, Nobiles immediatos fuisse Status, antequam probent illos comitiis interfuisse. Et falsum præterea est, Nobiles Imperii non subire onera: ut falsum protinus & illud esse conveniens sit, Nobiles comitia frequentare desiisse, ne Imperii subirent onera. [add. *Subeunt onera requisiti vel admoniti ab Imperatore, & certiores facti de necessitate; subeunt tamen illa non coacti præcepto, aut exemplo Statuum Imperii sed inducti amore patriæ & fidelitatis juramento, quo Imperatori & Imperio devincti sunt. Licèt ergo Comitiis non intersint, propterea tamen immunes omnino ab Imperii oneribus non sunt. Petuntur autem auxilia ab iis ordinariè, dum ad certa loca convocantur (R. I. Spir. 1542. §.* Demnach haben Wir.) *ipsisque reversales dantur libertati & juribus illorum hoc ipsum minime præjudicare; utpote quum ea, quæ a mera voluntate pendent, præscriptioni nullam ansam dent.*] Hoc quidem lar[illegible]or, daß sie in den Reichsanschlägen nicht begriffen (R. A. zu Speyer *de anno* 1542. §. demnach haben wir auf. R. A. zu Speyer *de anno* 1544. §. Demnach haben wir auf) at inde non in[illegible] a col-lectis aliisque immunes esse oneribus. Coguntur enim Lucinam [illegible]bire, non [illegible] Tur[illegible] collectarum: (R. A. zu Augspurg / *de anno* 150[illegible]. *tit.* Was man mit [illegible] Ri[illegible]haften ꝛc.) Ordnung des Re[illegible] zu Augspurg / *de anno* 15[illegible]. *tit.* Von der Ri[illegible]r und Knechte Steuer: *d.* R. A. zu [illegible] *de anno* 154[illegible] §. Demnach haben wir auf [illegible]er Churfürst[illegible] ꝛc. §. Und neu[illegible] sollen [illegible] *d.* R. A. zu Speyer *de anno* [illegible]44. §. Demnach haben wir auf der Churfürsten R. A. [illegible] *de anno* 15[illegible]. §. Dann w[illegible] ꝛc.) Verum etiam tenentur zu [illegible] gemein[illegible] Sicherheit in [illegible] den Crayssen zu zu[illegible] R. A. zu [illegible] *anno* 1564. §. Und wir als Röm[illegible] R. A. zu Augspurg *de anno* 15[illegible] als Römischer Käyser.) Vocantur [illegible] non solum illi Status qui [illegible] lauti [illegible], & divitiis abundant, verum etiam i[illegible], qui vix [illegible] cum Plutum habent. vocat[illegible] verò non [illegible] comparent, nec in persona, nec per m[illegible] tarios. Non comparentes excusantur [illegible] legitimam absentiæ causam habeant; inter illas 900 ultimum locum occupat inopia æris, ad quam hac nostrâ ætate Mars, & militaris vægrandis licentia, quæ legibus & honestate solui[illegible] xerunt, & vivunt milites, maxim[illegible] Statuum & subditorum Imperij [illegible]. Ergo si indigentia obstet, quo minus quis suo honore uti frui valeat, excusari debet, cul[illegible] autem ille, qui cum habeat unde honorem suum tueri possit, amorem nummi honori præfert. Quod vitium imprudenter immediatæ Nobilitati attribuunt illi, qui eam ad comitia venire desiisse propterea arbitrantur, ut sumptus evitaret. Nobiles immediatos in comitiis nec sessionem nec votum habere, clarissimis verbis [illegible]stantur die [illegible] und gemeine Stände des Re[illegible] Antwort im Religion-frieden der [illegible] Königlichen Majestät den 6. Sep[illegible] 1555. übergeben / §. 4. *ibi* Was aber die freien vom Adel / oder die Ritters[illegible] ohne Mittel / und sonst [illegible] unterworfen / die keine [illegible] im Reichsraht haben / auch in [illegible] nicht begriffen / anlanget ꝛc. [illegible] mus præterea, propriam confessionem immediatorum Nobilium circuli Franconici, & dubium superest nullum, eos ad comitia non voc[illegible] autem illi in literis, quas anno 1619. [illegible] vemb. Norbergæ Corr[illegible]spondentibus [illegible] exhibuerunt, *ibi:* Weil die Reichs[illegible] terschaft / als ein sonderbar / doch de[illegible] schen Käyserlichen Majest[illegible] / und dem H[illegible] gen Reich / so wol als die Reich[illegible] ohne Mittel zugethane Corpus, in die Reichs und Crais-Matricul / auch derò Auf[illegible]lage n[illegible] griffen / und auf die Reichs[illegible] und Crays-Convent nicht be[illegible] zu w[illegible]n pflegten. [add. *Autor qui sub [illegible]* von Treißbach / *scripsit* das [illegible] dencken über etliche [illegible] Ritter[illegible]aft zu Schwaben / [illegible] am Rheinstrom / [illegible] und Sc[illegible] und *p.* 96. *nu.* 216. *esse immediatos Imper.* [illegible] *Status Imperij nullis fundament*[illegible] *n.* 128. *ac seqq. addit ex rescripto Imp. Rudolphi*

II. ad

II. ad immediatos Sueviæ, Franconiæ & Rheni Nobiles, de anno 1610 die 18. Martij, hæc verba: Hierentgegen befehlen Wir euch / von Röm. Käyserl. Majestät ernstlich / bey Vermeidung unserer schweren Ungnad / auch der Poen und Straf / so des H. Reichs Ordnungen dißfals einverleibt / daß ihr euch samt und sonders / ohne eures einigen Haupts Vorwissen und Bewilligung / zu Betrübung einiges gehorsamen Stands im Reich nicht gebrauchen / noch durch Bedrohungen / Freund- oder Feindschaft bewegen lasset / sondern wie Ihr euch selbsten in obangeregtem Schreiben unterthänigst anerbotten / und ohne diß zu thun schuldig / auf Uns euren respect und Obacht habet / und im ubrigen als gehorsame Stände des Reichs ruhig und friedsam verhaltet. *Idem sensisse Electores, Moguntinum, Trevirensem, Coloniensem, & Saxonem, una cum Maximiliane Bavariæ Duce, ac Ludovico Landgravio Hassiæ; idque patere ex eorum literis* an die freye Reichs-Ritterschaft / *de dato* Mülhausen / *21. Martij A. 1620. ibi:* Dieweil uns nicht verborgen / wie vielfältig man sich etlicher Orten bemühet / noch mehrere Stände / vorab des H. Reichs Ritterschaft Mitglieder in diß Bömisch wesen einzuflechten. *Hoc etiam probari capitulatione, tam Ferdinandi II. art.* wir sollen und wollen *13. quam Ferdinandi III. Impp. art.* auch die Churfürsten *17. ibi*, die Churfursten / Fürsten / Prælaten, Grafen / Herren / vom Adel / und andere Ständ und Unterthanen des Reichs. *Hæc ille. Novi autem ego his quasi e diametro contraria alia Regis Romani, & Statuum Imperij testimonia. Etenim cum in comitiis Augustanis anno 1555. de pace religionis ageretur, atque à parte Augustanæ Confessionis addictorum Statuum, hic articulus cæteris adjungendus conferetur,* daß in solchem Frieden auch begriffen seyen solten / die von der Ritterschaft Ansee und andere Städt / allermassen und gestalt wie andere Stände / *Romanorum Rex Ferdinandus, in replica sua 30. Aug. (ut patet ex actis comitiorum apud Lehman. de pace relig. l. 1. c. 16. p. 72. & in appendice compositionis pac. Dillingensium p. 31.) respondit,* es sey nicht viel erhört worden / daß derer halb / die nicht zun Reichstagen beschrieben / auch nicht Reichsstände seyn / dergleichen Satzung oder Ordnung gemacht / oder zu machen von des Reichs Ständen gesucht seye. *In declaratione Electorum & Statuum Catholicorum factam conventu compositionis* (Compositiontags) *Francofurti, anno 1631. ita legitur:* dieweil die Fränckische Ritterschaft weder ein Stand des Reichs ist / noch in einigen völligen Reichs-*deputation* oder andern *conventibus, sessionem,* auch *votum* herbracht / ja so gar zum Reichstag *anno 1555.* da man doch den *Religion* frieden *ex professo tractirt* und geschlossen / nicht beschrieben worden / so kan man auch deroselben Abgeordneten / Catholischen Theils / zu dieser *tractation* nicht lassen; Es soll auch hiernechst zu keinem *præjudicio* angezogen werden / daß derselbe sich bey Anhörung der Käyserlichen *proposition*, und Tagseröffnung / unwissend der Catholischen Churfürsten und Stände Abgesandten / befunden. *Ad hæc Augustanæ Confessionis Electores, Principes, & Status ibidem responderunt 30. Septembr.* Die freye Reichs-Ritterschaft in Francken: und andern Craysen / ob sie gleich nicht Reichs-Stände / und anno 1555. zu Abhandlung des *Religion* friedes nicht möge beschrieben worden seyn / 2c. *At utriusque religionis Status conjunctim idem expresserunt in dictis Comitiis, anno 1555. in duplica pacem religionis concernente, 7. Sept.* § alsdann die Königl. Majest. *ibi*, daß sie sich keiner Ständ / ausserhalb Churfürsten / Fürsten / Prælaten, Grafen / Freyen / Herren / und den Frey- und Reichs-Städten / im Reich Teutscher Nation wissen zu erinnern: *apud Lehman. (lib. 1. c. 16. p. 83.) Ad Rudolphi Imperatoris rescriptum responderi potest, præterquam quod videantur verba,* als gehorsame Stände des Reichs / *non ab Imperatore provenire, sed ex Nobilium immediatorum literis, ad ipsum datis, reassumpta esse, illis aliud non innui, quàm Nobiles immediatos ad exemplum Statuum Imperij obedientium, quietè & pacificè vivere debere.*

De literis Mulhusii datis dici potest, nec ibi quoque Nobiles immediatos Status appellari, sed hoc exprimi, nonnullos dari, qui omnes intendant nervos, quo præter illos qui jam negotio Bohemico irretiti, etiam plures alios Status, nec non præcipuè immediata Imperij Nobilitatis membra, eidem involvant. Denique ad capitulationis Imperatoriæ loca responderi potest, in illis fieri mentionem Statuum & subditorum Imperij, atque sub his, non vero illis, Nobiles immediatos locandos esse. Dn. Conringius (p. 3. ad Lampad. c. 7. §. 2.) judicat Nobilium istorum postulatum, dum enixè sæpius petierunt sese inter Imperij ordines, ad Comitia convocandos, recipi, jure merito niti. Quum verò hactenus frustra fuerint, illos esse extra dignitatem, quæ Urbibus debetur. Nobiles apud priscos nostros Germanos ad comitia comparuisse, ex Tacito clarum est; Eodem jure sub Francorum Regum sceptris illos fuisse gavisos ex annalibus Francorum constat: Sub Regibus Germaniæ postea ipsos Comitiis Regni interfuisse vel ex solâ Aureâ Bulla patet, postea verò ad evitanda Imperij onera, videntur culpâ suâ hoc jus neglexisse, neque à tempore Friderici III. Imp. ad Comitia amplius vocati. Redeat tandem Germania in mores priscos! Magnâ sanè ratione Nobiles isti immediati rursus cooptari in numerum Statuum possunt, utpote quum olim membra Comitiorum fuerint: Cæterum Catholici hoc illibenter concedent, dum hac ratione juxta tria scamna tria Evangelicis, suffragia accederent. Hic obiter nonnulla addenda de statu castri Fridbergensis: Confœderati Comites Wetteraviæ anno 1633. & sequenti, Francofurdiæ conventum agentes, in id studiosè incumbebant, quo Imperiale Castrum Fridbergense a corpore immediatæ Nobilitatis, tractus Rhenensis, separarent, & ad Imperij contributiones secum exsolvendas inducerent. Castri verò condomini, quos Ganerbios vulgariter appellamus, Comitum conatui fortiter se oppo-

nentes dicebant; Anfänglichen bezeuge die *evidentia facti*, und augenscheinliche notorietät/ daß die Käyserliche Burg Friedberg / sammt ihren eilf geringen Dorffschafften / von undencklichen / und mehr als 300. und fast 400. Jahren / unter die freye Reichs-Ritterschaft/ als deren Adeliches Mitglied / gezehlet worden. Zum andern / so bezeugen solches alle des Heiligen Reichs Abschied / in deme ja der Burg Friedberg absonderlichen darin niemals / sondern allein unter der freyen Reichs-Ritterschaft / als eines Mitglieds / tacitè gedacht werde. Gestalt dahero fürs Dritte / wann der Römischen Käyserlichen Majestät auf sonderbar Anlangen/eine freywillige Rittersteuer/ von der Ritterschaft bewilliget worden / Sie ihr Antheil unter derselben/wie unter andern beyliegende Quittungen / Reversal und Freyheits-Confirmationen, lit. A. B. C. klärlich ausweisse / erleget / und gleich wie auch in allen andern Anlagen beygetragen. Wie sie dann fürs Vierte / auch von undencklichen Jahren in des Rheinischen Ritter-Crayses Matricul / bis auf gegenwertige Stund begriffen / so gar / daß auch derselben unterschiedene Burggrafen der Ritterschaft Hauptmann gewesen / und noch weren; wie nicht weniger/zu noch mehrer Bestärckung solches / gemeine Ritter Cassa / bey der Burg Friedberg / als dem vornehmsten Corpore, craft sonderbarer deswegen aufgerichter Abschied / von vielen undencklichen Jahren hero gewesen / und noch were. Zum Fünften/ daß in allen Schreiben / die an die Rheinische Ritterschaft Orts Wetterau / und Zugehörungen / von unbencklichen Jahren abgangen/ und noch täglich abgiengen / die Burg / als ein Mittglied / mitverstanden und angelangt würde.

Gestalt dann auch zum sechsten / alle benachbarte Stände / Chur- und Fürsten/Grafen / Herren und Städte / gestehen und bekennen würden müssen / daß sie niemals gesehen oder gehört / daß die Burg in den Reichsanschlägen mit begriffen / viel weniger daß sie solcher gestalt jemals einen Pfenning in die Legstatt/ oder dem Reichs-Pfenningmeister entrichtet habe. Ober dieses / und was also bis hiehero in genere von der Ritterschaft ausgeführt / hätte zum Siebenden die Burg / zu allem Oberfluß / ihre sonderbare Käyserliche und Königliche Privilegia, wie beyliegend lit. D. E. und F. zu sehen / so von folgenden Römischen Käysern allergnädigst confirmirt worden; und sonderlich aus deme / so Käyser Maximilian ertheilet / und daraus / daß von Ihrer Majest. auf eingenommene mannigfaltige Erkündigung / ihres guten Wissens/ mit klaren Worten bekundschaft wird/daß die Burg von alters hero keinen Anschlag oder Hülf / dem Heil. Reich / ausserhalb ihres guten Willens gereicht oder geleistet habe / zu sehen. Wann dann deme unwidersprechlich also / und die Burg niemals (dessen man von etlich hundert Jahren genugsam gesichert) einige Reichsanlag zu geben schuldig gewesen / auch nach dem schon von den Chur-Fürsten und Ständen des Heil. Reichs / auf etlichen Reichstägen sie die Burg angeschlagen / und Hülf zu thun ihr aufgelegt werden wollen / seye sie jedoch / auf beschehen Anbringen/von damals regirenden Kayser Maximiliano / wie gemeldt / so dann auf Georg Ilsungs gethanen Bericht anno 1577. nach Ausweiß der Beylage sub lit. G. austrücklich deswegen eximirt, in ihre alte Freyheit / Herkommen und Gewonheit gesetzt / und bishero (ausser jetzigen hochbeschwerlichen Zunöthigungen / da dieselbe wol acht / neun ja zehenfach so hoch/ als die Confœderirte Stände / in quantitate & qualitate zu considerirten, absonderlich belegt werden wolle) ruhig gelassen worden.

Lit. A.

Ferdinandi I. Schadloshaltung / über die von der freyen Reichs-Ritterschaft / des Rheinischen und Wetterauischen Crayses / Erstattunge und Hülfe / auch Versicherung/ daß ein solches keine Schmälerung dero Privilegien gebühren solle / de dato Prag/ den 6. Jan. Anno 1558.

Lit. B.

Maximiliani II. Schadlosbrief / gemeiner Ritterschaft und Adel des Rheinischen und Wetterauischen Crayses / wie auch der Burg Friedberg gegeben/ꝛc. *sub dato* Wien den 29. *Octobris*, *anno* 1565.

C.

Revers und Quittung bewilligter und erlegter Türckensteuer der Ritterschaft/ *Rudolphi II. Imp. de ultima Junij Anno* 1579.

D.

Wilhelmi Imperatoris Privilegium, de anno 1252. quo declaratur, Castrenses de Fridberg (1) ab Herstura (hoc est, à contributione militari) quando exercitus ducitur ultra montes, (2.) nec non à comparitione personali, immunes esse.

E.

Käyser *Maximiliani attestation* und Erklärung / daß die Burg Friedberg von Alters hero dem Heiligen Reich keinen Anschlag/ oder Hülf / ausser gutem Willen / und zimlicher Belohnung / geleistet / ꝛc. *de dato* Augspurg 16. Maij A. C. 1510.

F.

Caroli V. Confirmation *de anno* 1530. des vor *sub lit. E.* gesetzten Freyheitbriefs Käysers *Maximiliani I.*

G.

Extract Bericht : Ob und wie die Burg Friedberg in des Reichs Matricul begriffen / *sub dato* den 23. *Octobris* Anno 1577.

Extract / Aus der Matricul des H. Röm. Reichs/

Reichs / sampt angehefften Bedencken / wie solche wieder zu ergäntzen: Communicirt aus der Churfürstl. Mayntzischen Cantzley / den 26. Febr. Anno 1630.

Burg Friedberg.

OB wol die Ritterschaft des Schloß und Burg Friedberg / in der Reichs-matricul / mit dem Anschlag 10. zu Roß / und 45. zu Fuß vielmal gefunden wird / so haben doch die Röm. Käyserl. Majestät auf Jhro der Ritterschaft suppliciren / und weiland Georg Jlsungs gethanen Bericht / daß sie niemalen auf einem Reichstage als ein Stand des Reichs erschienen / sondern vielmehr / neben der Reichs gefreyeten Ritterschaft / jedesmal mit Schadloshaltung versehen worden / sich unterm dato den 23. *Octobris Anno* 1577. gegen Jhme Jlsung allergnädigst erklärt / daß Jhre Majestät gemeldte Ritterschaft / bey solchem alten Herkommen / mit allen Gnaden / verbleiben lassen wolten.]

Controversia inter Imperii Civitates & Nobiles immediatos de præcedentia.

V. De præcedentia inter immediatos Imperij Nobiles, atque Imperij Civitates liberas, Nolden (*d. tr. c.* 10. *n.* 374.) scribit: Civitatibus municipalibus auf den Landtägen / ordo Equestris, die Ritterschaft desselben Landes / sine omni indignatione præfertur, at in Principum conventu, auf den Fürstentägen / ubi Civitates Imperiales, & Nobiles immediati simul apparent, Civitates Nobilibus circa jus *προεδρίας* præferuntur. Quapropter, tametsi anno 1619. mense Octobr. in Conventu Correspondentium Norico, ordo Equestris Franconiæ, sessionem ante Civitates Imperiales liberas peteret, Legati tamen Civitatum Imperialium ipsis cedere noluerunt & obtinuerunt. Hæc Nolden. Attendendæ verò sunt hic literæ, quas isto tempore Correspondentibus Noribergæ congregatis exhibuerunt.

Gnädigster / auch Gnädige Herren / liebe und gute Freunde / Euer Königliche Würden und Fürstl. Fürstl. Gn. Gn. und Herren / erinnern sich / als wir unsere empfangene Credential Schreiben / E. Königlichen Würden vorangeschickten / und zu Publication der Proposition verordneten Rähten einliefern / auch kurtz hernach anregen lassen / wir uns keinen Zweifel machen wolten / es würde uns / als der Fränckischen Craichgauischen Ritterschaft Abgesandten / bey dem angeordneten Correspondentz conventu, in der offentlichen Session die jenige Stell / so wol der Reichs gefühlten Ritterschaft / Krafft der güldenen Bull / auch kundbaren Observanz und Herkommenheit gebührende / nemlich / nach den beschriebenen und erscheinenden Reichsgrafen und Herren / eingeraumet werden / daß uns noch selbigen Abends Anmeldung beschehen / die Ehrbaren Freien / Reichstädte wolten sich hierzu keines Wegs verstehen / und deren Prætension und Begehren were / man solte sie gleich auf die Grafen und Herren / oder dero Abgesandten / uns aber ihnen nachsetzen: welches uns zumal wunder und frembd furkommen / und für wenigsten versehen / daß dergleichen ehrenbesagte Freie und Reichsstädte ihnen nur eingebildet / zu geschweigen / deshalben uns offentlich controversiam moviren / sonderlich weil E. der anwesenden Fürsten Fürstl. Gn. samt der abwesenden ansehenliche Bottschafften zu Verhütung Præjudiz solches selbst für kein unbequem Mittel erachten / bey der Proposition Eröffnung uns abzuweisen / sondern dero abschrifftlichen Communication in unserer Herberg zu erwarten / welches auch ehegestriges Tages erfolget.

Demnach es dann nunmehro an dem ist / daß dieser Session und Præcedentzstreit / nicht allein / ob angezogener Güldenen Bull / auch des H. Reichs fundamental Constitutionen, mit ihren lautern / klaren / und undisputirlichen Buchstaben in continenti ihre richtige Decision gibt / *ibi, in exordio; Assistentibus nobis omnibus Principibus, Electoribus, Ecclesiasticis ac Secularibus, ac aliorum Principum, Comitum, Baronum, Procerum, Nobilium, & Civitatum, multitudine numerosa*

Sondern / fürs Ander fast aus allen in offenen Truck kommenen Reichsverabschiedungen / und publicirten Constitutionen und Mandaten / daß die Reichsgefreite Ritterschaft den Städten allwegen vorgesetzt worden / als 1542. §. Es sollen auch die Churfürsten / *ibi*: alle Churfürsten / Fürsten / Prælaten / Grafen / Freiherrē die von Adel / auch Freie- und Reichsstädte etc. & §. Prælaten Grafen etc. §. Dieweil aber beschwerlich. item *anno* 1544. §. Und nemlich sollen etc. *ibi*, iede Churfürsten / Fürsten / Prælaten / Grafen / Freien / Herren / die vom Adel / auch die Freie- und Reichsstädte. Item / Röm. Käyserl. Majestät Landfried *de A.* 1548. §. Und gebieten; *ibi*, allen und ieden Churfürsten / Fürsten / Prælaten / Grafen / Freyen / Herren / Rittern / Knechten / Bürgermeistern / Richtern. Item / Ordinatio Cameræ *part.* 2. *tit.* 10. *ibi*, Ob iemand von Churfürsten / Fürsten / Prælaten / Grafen / Herren / Ritterschaft / Stadt oder andern. Item Abschied *de A.* 1577. §. Wir wollen auch. Item / im Müntzedict *de A.* 1559 im Eingang / *ibi*, Jegliche Churfürsten / Fürsten / Prælaten / Grafen / Freyen / Herren / Rittern / Knechten / Schultheissen / Bürgermeistern / Gemeinden. Item Abschied *de A.* 1566. §. Wiewol dann / §. *seq.* damit auch etc. mit denen auch nächstfolgende Recess *de A.* 1570 und 1594. wie nicht weniger Euer Königlichen Würden publicirte Vicariatausschreiben / übereinstimmen:

So wol auch / zum Dritten / E. Königl. Würden / auch F. F. Gn. und Herren / wie nicht weniger andere Reichsfürsten und Grafen / selbsten gnugsam wissen daß bey allen Festivitäten wolbesagter Ritterschaft Abgesandte / der Frei- und Reichsstädten Abgeordneten vorgezogen / welches von ihnen niemals widersprochen / noch disputirlich gemacht / oder dergleichen zu thun / und der Ritterschaft controversiam sessionis & præcedentiæ zu moviren / sich angemaßt / welches unzweifentlich darumb beschehen / und respective unterlassen /

Weil / fürs Vierte / sie sich aus der unwidersprechlichen Notorietat selbst wol vernünftig

Tt

erinnerten / daß bey allen Nationen in gantz Europa, der Ritterliche Adel das theuerste/ auch bekantlichen Landsassen vor allen Städten / so Superiores erkenneten / die Præcedenz eingegeben worden.

Dartzu / fürs Fünfte / vnläugbar / wann ein einiger Privat vom Adel sich zum Freyherrenstand erheben läst/vnd die Immatriculation erhalten / daß ihm die Reichsstädte die Præcedenz gern gönnen/ vmb so viel mit desto mehrerem Befremden zuvernemen / daß einiger solcher neuer Freyherr mehrern respect, dann das gantze Ritterliche Corpus, nicht nur eines / sondern wie mans ausdeuten will/aller drey Craysen haben sollen / darunter doch neben einer grossen Anzahl vralten Adels / viel stattlich vnd dapfer begüterte Freyherren begriffen / so guten theils schon vor weitern vnd viel längern Jahren diesen Stand erlangt/ dann die jenigen/denen die Separation von der Ritterschaft / vnd Reichs-oder Crais-Immatriculation beliebet.

Jetzo zum Sechsten zugeschweigen / daß der vralte Ritterlich Adel / Stift-fähig/ auch die hohe Ertz-vnd Stifte (ausgenommen Cölln vnd Strasburg) auf deroselben vornemlich fundirt, dardurch dann die von der Ritterschaft Occasion haben / zu Fürst-vnd Churfürstlicher Hoheit zugelangen / welches kein geringschätzig der Reputation Kleinod ist.

Vnd hindert zum Siebenden das geringste nicht / daß die Frey-vnd Reichs-Städte / bey allgemeinen Reichsversamlungen/auch Deputation vnd Crays-tägen/ biß dahero die nächste Stell / gleich auf die Grafen vnd Herren/ eingenommen / weil die Reichsgefreite Ritterschaft / als ein sonderbar / doch der Römischen Käyserlichen Majestät vnd dem Heiligen Reich so wol als die Reichsstädte/ ohne Mittel zugethane Corpus, in die Reichs- vnd Crays-Matricul / auch dero Anschläge nicht begriffen/ vnd auf die Reichs-Deputation vnd Crays-Convent nicht beschrieben zu werden pflegen / darumb weil kein intermedius biß dahero sich eingefunden/ihnen billich keine andere Session, dann gleich auf die Grafen vnd Herren eingegeben worden : zu dem so thut man sich ietzo auf keiner Reichs-versamlūg befinden.

Eben so wenig zum Achten den dreyen Ritter-Craysen/tanquam res inter alios acta, præjudicirlich seyn kan oder mag/was zwischen der Elsässischen Ritterschaft / vnd der Freyen-vnd Reichs-Stadt Strasburg / der Session halben üblichen herkommen seyn mag : angesehen gemeldte Ritterschaft vnter der Correspōdenz, vnd dem Corpore der drey Craysen/gantz nicht begriffen / noch zu dero sich bekennen thut. Als wollen bey so wahrer der Sachen Gestaltsam Euer Königl. Würde/Fürstl. Gnaden/ vnd die Herren Herren/ wir hiemit vnterthänigst/ vnterthänig / vnd gebührlich gebethen haben / die Frey-vnd Reichs-Städte / von berührter Prætension gnädigst vnd gnädig ab- vnd zu Recht zu weisen/vnd die Sach vnserem habenden guten Anvertrauen nach dahin zu richten/ damit die Ritterschaft bey den ihnen zuständigen / auch biß dahero besitzlich hergebrachten Præcedenz-Recht gehandhabt werde / gestalt wir dann wider der Freyen- vnd Reichs-Städte / vnverhoffentlich erregte Question vnd Controvers hiemit nochmaln / nicht allein für vns / sondern auch wegen vnserer abwesenden Mit-Rittercrays/Ort vnd Viertel/ denen gütlich hierüber transigendo was zubegeben / vns durchaus vnverantwortlich/ solenniter protestirt, vnd dabey in Vnterthänigkeit repetirlich gebethen haben wollen/ wann ja vber besser Verhoffen / Ehrengenante Freye-vnd Reichs-Städte von diesem erregten vermeinten Streit nicht abstehen wolten / diese vnsere kurtze Deduction, vnd nohtwendige Contradiction vnd Protestation, dem Protocoll vnd Actis publicis einverleiben zu lassen.

Solches vmb Euer Königliche Würden/ Fürstliche Gnaden/vnd die Herren/ ꝛc.

Datum & Signatum in Nürnberg den 11. Novembr. anno 1619.

In conventu quatuor superiorum Circulorum, Hailbronnæ anno seculi huius tricesimo tertio celebrato, de eadem præcedentia, inter immediatos Imperii Nobiles & civitates Imperiales, quæstio renovata, & memoriale à prædictis Nobilibus exhibitum, huius tenoris. Es were die löbliche freye Ritterschaft in Francken / Schwaben / und am Rheinstrom / zu diesem Convent beschrieben worden / und durch ihre Abgeordnete erschienen / welche glaubwürdige Nachricht erlanget / ob wolte selbige nicht allein der Ehrbarn und Freyen Reichsstädten Abgeordneten nachgesetzet / sondern auch gantz und gar von denen deliberationibus, tractationibus und Berahtschlagungen ausgeschlossen werden / mit dem wortlichen Andeuten / daß es mit denselben gleich wie bey dem Vnions-convent zu Nürnberg anno 1619. also auch anjetzo gehalten werden solte. Dieweil aber solches ermeldter freyen Ritterschaft nicht zu geringem Præjudiz reichen würde / als wolten sie zu fernerer der Stände Information / wie es bey dem Vnions-tage zu Nürnberg hergangen / kürtzlichen erinnern. Ob wol die freye Ritterschaft / sonderlich in Schwaben und Francken / der Ort Creichhau / sich auf gedachten Tag eingefunden / ihnen die Proposition communicirt / aber nachfolgends bey denen *consultationibus, concluso*, und andern Verrichtungen nicht gewesen / ihnen auch weiters nichts ertheilet worden / so hette es jedoch darmit diese Bewandnüß / daß damal die Ritterschaft nicht derentwegen sich mit denen hochlöblichen Vnions-verwanten in Confœderation und Vereinigung einzulassen/sondern allein zu Abwendung schädlich-und verderblicher Durchzüge / Einquartirung/ Muster-und Sammelplatz / und anderer Concurrentien / etwas / und semel pro semper beyzutragen / inmassen dann auch nur allein ein gewiß stuck Geldes angebotten / und beliebet worden / dannenhero nur allein die Proposition zu hören / und dem Convent ferners beyzuwohnen nicht begehret. Bey diesem

Convent

Convent aber hette es eine weit andere Beschaffenheit / und erachteten die Abgeordnete / daß sie aus nachfolgenden ursachen zu solcher bevorstehenden *consultation* / beneben den andern Ständen zu zulassen / 2c. So viel die *session* und *praecedenz* belanget / verhoffeten die Abgeordnete / es würde ihnen ohn einiges *praejudicium* eines oder des andern Theils gewilfahret / und der Vorzug in votis und sonsten gutwill gelassen werden / und sonderlich unter andern aus folgenden ursachen. (1.) Dieweil bekannt / und bey allen Völckern insgemein löblich / daß der Adel und Ritterschaft / als ein privilegirter und vergünstigter Stand / den Städten vorgezogen werde. (2.) Solches auch nicht allein in dem H. Römischen Reich also observiret / und die freye Reichs-Ritterschaft / denen Freyen odee Reichs-Städten vorgezogen und vorgesetzet worden / wie in des Reichs constitutionibus / Satzungen / Abschieden und andern Verfassungen / sonderlich aber der güldenen Bull Käysers Caroli IV. und Cammergerichts ordnung *part. 2. tit. 4* mit mehrerm zu ersehen. Sondern auch (3.) bey Fürstl. conventibus, Hochzeiten / Kindtauffen / Begräbnüssen / und dergleichen Solennitäten und Zusammenkunften also practicirt. (4.) Weiln desgleichen bey Landtägen auch üblich / allda die Landsassen von der Ritterschaft und Adel denen Landstädten vorgehen / und also *ex paritate rationis* auch billig / daß die freye Reichs-Ritterschaft den Reichs-Städten gleichmässig vorgehe. (5.) Weiln die Ritterschaft vor diesem / wie auch noch unlängst bey Käyser *Maximiliani I.* Zeiten / als selbige / sonderlich St. Gevegen Schilt im Hegau / die zu Friedberg und Gelnhausen / auf die Reichstäge noch beschrieben und erschienen / denen Reichsstädten vorgesessen / welche noch anheut der Ritterschaft incorporirt. Gleich wie nun etliche *membra* des Ritterlichen *corporis* denen Reichs-Städten vorgangen / wie viel mehr soll das gantze *corpus* denselben vorgezogen werden. (6.) Ist *notorium* / daß noch bey wenig Jaheen die Grafen / Herzen / und Ritterschaft im Land zu Francken / ein *corpus*, auch unterschiedene / von denen Grafen / und der Ritterschaft / *directores* und Hauptleute gewesen. Wann nun ausser allem Zweifel die Geafen und Herren / denen Städten vorgezogen / also ist auch die Ritterschaft / als mit denen Grafen und Herzen ein *unirtes corpus* / denselben vorgangen. (7.) So gibt auch die tägliche Erfahrung zu vernehmen / daß wann die voenemsten Burger in denen Reichsstädten zu höhern Dignitäten und voenemen Stand aspiriren / selbige sich nobilitiren / und zum Adelstand erheben lassen. Und obwoln dieselbe dardurch den Adel erlangen / so ist doch bekannt / daß sie dergestalt nicht gleich balden zu freyen Reichs vom Adel / so dem Römischen Reich *immediate* und ohne Mittel unterworfen / gemacht werden / sondern einen Weg als den andern der Städte Unterthanen / oder sonsten Landsassen verbleiben. Wie dann auch / wann etwan in etlichen Reichsstädten alte Geschlechter / und andere vom Adel wohnen / oder verbürgert / selbige gleichmässig keine *immediati*, und freye Reichs vom Adel sondern mittelbare / und der Stadt unterworffen seyn. Und ist also die grosse und bekannte *differenz* unter einen unmittelbaren freyen Reichs vom Adel / so keinen *superiorem*, als *imperium* und *imperatorem* / gleich wie andere Stände des Reichs / erkennet / in gute Obacht zu nemen / und nicht zu *confundi*ren. Und obwoln auch eine Zeit hero die Ritterschaft bey denen Reichstägen nicht erschienen / und dahero die Städte nechst den Grafen und Herren / ihre *sessiones* gehabt / so ist jedoch dardurch derselben nichts *praejudiciret* / noch einiger *actus possessorius in contrariũ introduciret* / weiln nicht erweislich / daß wann die Ritterschaft auf dergleichen Reichs- oder andern Versamlungen erschienen / denselbẽ jemals die Städte vorgangen / und dahero / wann dieselbe zugegen / es billig bey dem alten Herkommen sein verbleibens haben solle. So hindert auch nichts / das praetendiret werden will / es sey die Ritterschaft kein Stand des Reichs / und dahero die Reichsstädte als Stände derselben vorzuziehen; dann (1.) ist keine *universal* odee gewisse *propositio*, das wer ein Stand des Reichs / oder unter denselben begriffen / allen den jenigen / so keine Stände seyn / vorgehen solle; dann sonsten auch folgen thete / daß die fürnemste Anseestädte / als Hamburg / Bremen / und dergleichen / etwan einer geringen Stadt des Reichs nachgehen müsten. So ist auch (2.) nicht erwiesen / daß die freye Reichs-Ritterschaft kein Stand des Reichs seye; dann weiln bekannt / daß selbige hiebevor der Zeit ein Stand gewesen / ist die rechtliche Vermuhtung / daß sie dergleichen annoch seye / und sich dieses nicht begeben habe / wie auch noch in denen Reichs *constitutionibus* und Satzungen / dieselbe begriffen / und den andern Ständen gleich gehalten / und von weiland *Rudolpho II.* die Fränckische Ritterschaft / vermög an sie abgangenen *rescriptis*, austrücklichen Stände des Reichs genennet worden / so gar / daß so viel die Austräge anlangen thut / die Ritterschaft derselben fähig / die Reichsstädte aber nicht / sondern von selbigen ausgeschlossen seynd / und also ein *privilegir*ter und von den *oneribus Imperij* befreyeter Stand verbleiben.

Hierauf haben die Städte ihre Gegenerkläeung eingeben / darinnen sie wider der Ritterschaft *praetensiones protestirt*, so viel deren zum *praejudiz* der Städte an und vorbracht worden / mit dem Anhang / daß ihre *intention* nicht sey / die Ritterschaft von denen *consultationibus* abzuweisen / sondern sehen allein auf das Herkommen / in denen mit der Ritterschaft auf dergleichen Conventen allezeit *per Deputatos* gehandelt / und sie niemals in den *sessionibus* und Rähten befunden worden / als auf dem angezogenen *Correspondenz*tag anno 1619. Item den Craistägen anno 1617. und 1631. zu Nürnberg geschehen: können derowegen / sonderlich weil das Städtische *collegium* nicht gantz beysammen / sie auch nicht *instruiret* / sich vor dieses mal auf

kein anders *resolviren*, auch mit der *alternation* und Abgebung der Ritterschaft *vots in scriptis*, nichts *praiudeciren* lassen. [add. *Iterum mota est hac controversia in Monasteriensi Diatâ misso à Nobilitate Vuolfgango à Gemmingẽ, cuius eventũ vid. ap. Burgold. p. 1. ad Instr. Pac. Disc. 22. n. ult.*]

Privilegia Nobilium immediatorum.

VI. Nunc ad privilegia Nobilium immediatorũ. Primò; immediati nostri Nobiles jus habeat austregatũ (*Ordin. Cam. part. 2. tit. 3. 4. 5.*)

Secundò, gaudeot beneficiis Pacis religiosæ: (R. A. *de anno* 1555. §. Vnd in solchem Frieden 2c.) [add. *Hoc confirmatum in Instrumento Pacis Cæsareo-Suecico art. 5. §. 11. Vid. plenius Burgold. p. 1. ad Instr. Pac. Disc. 22. n. 5. ubi Evangelicorum curam & diligentiam quoad hunc punctum laudat.*]

Tertiò immediatis Nobilibus jurisdictionem territorialem, qualitate, & specie parem, cum ea, quam cæteri habeot Status, adscribit Bidenbach. (*quæst. Nob. 1. num. 11.*) aliique: Sed contra non desunt contradicentes alij. (vid. Besoldum *d. disc. de ord. Equestr. num. 9.*) [add. *Adeundus hic est Burgold. p. 1. ad Instr. Pac. Disc. 22 nu. 5. Et quamvis ut singula prædicatum superioritatis sive iurisdictionis territorialis iis vix possit attribui; tamen ut universis quatenus unum corpus constituunt bene ipsis competit.*]

Quartò; capaces sunt Regalium. Cui non est quod immoremur, modò qui ex immediatorum hac classe regale sibi competere statuit, de privilegij acquisitiooe oos doceat. [add. *Ita Nobilis Franconiæ Conradus Grumbach à Rudolpho II. Imp. obtinuit pro 300. fl. licentiam cudendi moneta.*]

Quintò nobilibus immediatis jus Archivi competit.

Sextò; sine speciali impetratione diætas atque conventus inter se indicunt.

Septimò; fœdera cum aliis contrahendi iisdem potestas est. [add. *Vid.* der Ritterschafft Brüderliche Vereinigung zu Landau auffgerichtet *ap. Goldast.* in Reichs-handl. *pag. 108. Novissimum exemplum in turbis Vuildfangiatus Palatini vid. apud Burgold. p. 1. ad Instr. Pac. Disc. 26. n. 8. Plura vid. apud eundem Burgold p. 1. Disc. 22. n. 5.*]

Franci unde Nobiles immediati.

VII. Nobiles unde immediati sint? quæstio est. Besoldus (*disc. de Equestri ordine, n. 8.*) generale ponit axioma: In utraq; Bavaria, Saxonia, aliisque in locis, ubi ex familiis priscis Principum successores supersunt, ibi semper & ad hoc usque tempus, Nobiles manserunt mediati: Franconia autem, licèt olim habuerit Duces, eorum tamen jus posteà accrevit Imperio, ut ex mediatis hinc immediati fuerint facti Nobiles.

Franconiæ Nobilium immediatorum divisio.

VIII. Dividuntur autem Franconiæ isti Nobiles immediati in loca sex:

1. Odenwald/ 2. Steier wald/
3. Gebirg/ 4. Altmühl/
5. Baunach/ oder die Büchen.
6. Roh vnd Wehr oder Weyden.

Es haben aber solche Ort ihren Anfang zu Franckfurt am Mayn hinüber auf dem Vogelsberg / nach dem Knoll zu dem Sullingswald an die Wehrra / dann disseit solches Flusses / an den Thüringer- vnd Boheimerwald herumb / hinter dem Nortgau her biß an das Herdfeld / vnd herwarts des Kochers die Jar hinab dem Neckar zu / gegẽ Wimpfen / von dannen nach Aschaffenburg vnd also den Mayn hinunter / bis wieder an Franckfurt. Sũt isti omnes ein gemeines vnzertrennetes Corpus vnd Respublica, die deßhalben ihre sonderbare Freiheiten / Statuta, Bräuche vnd Herkommen haben. Es hat auch diese Fränckische Ritterschaft an. 1590. einen sonderbaren Ritterraht verordnet / vnd eine neue Ritterordnung des gantzen Fränckischen Crayses verfassen / auch durch Käyser Rudolphum II. confirmiren vnd bestätigen lassen. Nach welcher Ordnung vnd Satzung nicht allein der Ritterraht sich zu verhaltẽ / sondern alle berührter Ritterschaft zugewandte vnterschriebene Glieder / ihr Leben / Thun / Wandel vnd Wesen darnach anzustellen / ihm Raht vnd hülfliche Hand darbieten zu lassen / bewilliget / vnd danckbarlich angenommen. (Wehoer. *in pract. observ. verb.* Krays. [add. *Nobiles immediati, cum animadvertere coperunt singulos sibi non sufficere, societatem inter se instar Reipublicæ fœdere & pacto instituerunt. Habent enim Senatum Equestrem* (Ritterrath) *Concilia* (Rittertäge) *Magistratus* (Oberhaubtman und Unterhaubtleute) *aliaque Reipubl. instituta Dn. D. Ludol. Hugo de Stat. Region. German. c. 5. §. 6.*]

Franconiæ Nobilium privilegia.

IX. Horum privilegia, meam quæ ad cognitionem pervenere, hæc sunt: Rudolphi II. Imp. Confirmation vnd Declaratioo de ann. 1609. der gefreiten Fränckischen Ritterschaft / Käyserlichen Privilegij Ferdinãdi I. de an. 1559. vnd Rescripti contra die Landsasserey / in quo hæc: wollen / daß alle vnd iede vnsere Churfürsten / Fürsten vnd Stände des Heiligen Römischen Reichs / bemeldte Ritterschaft in Francken / vnd dero von Alters angehörige / einverleibte Adeliche Mitglieder vnd Rittersgenossen / samt oder sonderlich / mit einiger Bottmässigkeit / Erbhuldigung / Erforderung vnd Bezwingung auf die Landtäge / Reichung der Reichs- Land- vnd Tranck-Steuren / Satzungen / Straffen vnd dergleichen Auflagen vnd Dienstbarkeiten / wider ihre Adeliche Freyheiten / vnd dero Voráltern Exemptioo, keines Wegs beschweren / von Besuchung der Ritterlichen Zusammenkunften abhalten / noch vnter ihre Obrigkeit vnd Landsasserey zu tringen vnterstehen / 2c. ingleichen / daß die jenige Freye Adel- vnd Ritters-Personẽ deren Voráltern vnd sie hiebevor zu ermeldter Ritterschaft / der sechs Ort Landes zu Francken / gehörig gewesen / vnd noch seyn sollen / gegen denen hierwider Neuerungen vorgenommen / vnd die also wider ihre Adeliche Freyheiten / Libertäteo / alt Herkommen / vnd löbliche Gewohnheiten / von allgemeiner Ritterschaft / der sechs Ort Landes zu Francken bißhero abgezogen / vnd abgehalten worden / oder gegen denen noch ins künftig dergleichen vnziemliche Neuerungen versuche vnd attentirt werden möchten / daß sie sich hinfüro / wie ihre Voráltern gethan / ihrer Adelichen Freyheiten / Libertaten, alten Herkommen / auch löblichen Gewohnheiten vnd Gebräuchen / mit Besuchung der Rittertäge / Leistung des jenigen / so bey solchen Ritterlichen Zusammenkunften der

Anlagen vnd sonsten dem gemeinen Ritterlichen Wesen [illegible] essen vnd pro maiora vota [illegible] iedet/vnd verglichen/ auch in alle andere Wege / andern freyen Ritter- vnd Adels-Genossen / der sechs Ort in Francken gleichma[illegible] erzeigen / sich darvon nicht abhalten/ rc.

I. Rudolphi II. Imp. Renovatio & de[illegible] rato privilegij Ferdinandi I. & Maximiliani II. [illegible] 9 & 15[illegible]. fur die Reich gefreite Ritterschaft in Francken die Wildfuhren betreffend/ [illegible] 6 9 [illegible] qua ita: daß niemands / was Wurden / Stands oder Wesens der sey / sie von der Ritterschaft samtlich / oder einen ieden insonderheit durch einige Wildfuhren/ Wildbahn/ Forst/ Anrichtung der Jagt- vnd Hägsäulen / Vor- oder Abhetzung des Wildes/ noch einigem andern Vortheil / weder vor sich selbst/ oder durch seine Waldvögte Wild- oder Forst[illegible] Forst vnd Jagersknechte/ Vnterthanen [illegible]gehörige / oder auch Frembde in keinerley Weise/ an ihrer Herlig- auch Hagen vnd Jagensgerechtigkeit / es sey mit eigenen oder ge[illegible]bener Leuten/ Zeug/ Gärn vnd Hunden / von den adelichen Ansitzen / oder entlegenen Höfen aus: Item / am freyen Bürschen/ grossem vnd kleinem Weidwerck / Hetzen/ B[illegible]sen / Lausen/ Gruben / Schlingen/ samt andern [illegible] Heckerich/ oder Gebrauch vnd Niessung [illegible]ung / Verletzung der Waldfrüchten / Eichen / Buchen/ vnd allem wilden Ob[illegible] desgleichen der wilden Immen vnd anderen / so wol auch der bärenden Bäume Aus[illegible]ock- vnd reutens halb / in ihren Heiden vnd Gehöltz / Bewahrung der Früchten in dem Felde / Anhalt vnd Abtreibung des Gewi[illegible] es bey Tag vnd Nacht / durch Verzäunung mit Hunden / Feuer/ Geschrey / vnd andere solche Mittel/ Hagung vnd Verbannung der [illegible]ngen Gehäg / oder durch Austragen eines gemeinen in den Forst bestellten Viehe [illegible]eile[illegible] vnd was sonst mehr durch iemanden/ wegen der Wildfuhren/Wildbahnen oder Forst wider vnsere Ritterschaft in Francken/ ihre Hauptleute Ausschuß/ Rahte vnd Mitglieder derselben Erben vnd Nachkommen / auch ihre Leute vnd Güter / Recht vnd Gerechtigkeit / Vbung vnd Gewohnheit / also bahr[illegible]cht ist / oder noch erfunden werden möchte/ zu dem wenigsten nicht beschwehren / Irrung oder [illegible] sondern sie/die Franckische R[illegible]haft ins gemein / vnd insonderheit/ bey [illegible] Stücken allen vnd ieden/ vnd was denselbigen von Rechts vnd Gewohnheit wegen anhanget / wie es ieder [illegible] so der Ritterschaft incorporirt ist besessen / oder noch besitzt / vnd zu seinem Besten forders geniessen mag / geruhiglich verbleiben lassen/ sie sammentlich oder sonderlich daran weder irren noch [illegible]ndern / in keine Weg/ viel weniger [illegible]ar / oder zum Theil / ohne vorhergehenden [illegible] vnd richte[illegible]che Erkan[illegible] daß auch die jenigen/ / in dero von Adel Höltzern/ Gehäge / vnd Richtstatt zu machen / befugt zu seyn vorgeben / die Gehöltz darüber keines Wegs verhauen vnd verwüsten / oder die von der Ritterschaft/ vnd alle ihre [illegible] Erben vnd Nachkommen [illegible] abson-derlich [illegible] sich andere[illegible] oder durch iemanden in ihrem Nahmen geschehen lassen/ rc.

III. Privilegium renovationis ac declarationis Rudolphi II. de ann. 1609. wegen der Juden vnd ihrer wucherlichen Contracten de novo. in quo ita: daß kein Jud oder Jüdinn/ weder fur ihre Person noch durch andere Vnterhändler vnd Mittelspersonen [illegible] vnserer Ritterschaft in Francken/derselbigen Ausschuß vnd Mitglieder / auch ihrer Erben vnd Nachkommen/Vnterthanen/Hintersassen Zugehörigen/Verwanten vnd allen den jenigen / so ihnen zu versprechen stehen/ sie seyen gleich geistlich oder weltlich inheimisch oder fremd/ihrer Iurisdiction sonst vnterworffen oder nicht/ in ihren/ vnd ihrer M[illegible] der Erben vnd Nachkommen/ Herrschaften / Stadten / Schlössern/ Marckten/ Dörffern / Wei[illegible] Höfen vnd Einöden/ so sie jetzt haben /oder künftig vberkommen möchten/ auf bewegliche vnd vnbewegliche Haab vnd Güter / wie die genant werden möchten / desgleichen auf keine Rent/ Zins / Gült / Schulden / noch sonst nichts vberal / mit oder ohne Pfand/ ausserhalb ihrer/ der Ritterschaft/ oder dero Amptleute / Vögte vnd Befelchhaber Vorwissen/Erlaubnüß und Besiglung leihen oder vorstrecken / mit ihnen nichts tauschen/ wechslen oder einigen Contract, genant oder vngenant/ weder mündlich oder schriftlich/ fürnemen noch treffen sollen: Wann auch solches schon beschehe / vnd die Handlung durch die Contrahenten bey dem Eyd betheuret worden were/ in was Weg / vnd zu was Sachen man das Gelt gleich verwendet hätte; Item/ welche sich etwan allein als Burgen einlassen wurden / oder daß es Vertragsweis beschehe / oder da die Juden die jenige / mit welchen sie dieser Gestalt gehandelt/ fur Recht [illegible] vnd laden/ dieselbige auch sich in Process einlassen / vnd die Juden vnd Jüdinne / darauf bey einem vnd dem andern Richter / viel oder weing mit Vrtheil erhielten / oder die Beklagte hierüber in die Acht oder Bann brächten/ oder gar Anleitungsbrief erlangten / es were vor Gericht was es wolte / da gleich darüber geurtheilet oder erkant were worden / vnd man die Juden oder Jüdinne in die Güter / Lehen oder Eigen/ gesetzt/ oder sie irgend Repressalie oder cessiones ausgebracht hätten / oder es verzügen sich die Beklagte [illegible]er Freyheit [illegible] in gemeiner Form oder vermittels Eydes begeben sich des [illegible] vnd daß die Juden oder Jüdinne deswegen iuramentum, oder auf Meineid [illegible]gen / vnd eine Rechtsach daraus [illegible] wolten / oder daß die Juden oder Jüdinne sich allein als Vn[illegible] in Eirkauf / Tausch/ Wechsel / vnd andern Sachen gebrauchen liessen / vnd was sonsten andere mehr Jüdische Griffe seyn / gefunden oder erdacht werden möchten / daß solches alles ipso iure & facto von Vnwürden / vnkräftig/ vngültig heissen: Item / weder an vnserm

Hof-Land-Städt-noch anderer Ständen Gerichten/darauf erkant werden soll/vnd da schon was erkant were/ daß es doch nicht gültig/ sondern es sollen auch die Juden oder Jüdin re alles Häuptgut/so sie vnsere / vnd des Reichs Ritterschaft Vnterthanen / vnd andern ihren Zugethanen vnerlaubt vnd hinterrucks geliehen / oder etwan vertauscht vnd gewechselt/ oder in andere Weg verhandieret hätten / zusamt dem Wucher vnd der Wahr / auch allen Sachen / vber welche der Contracti vorgangen/verwürckt haben/ daß sich die von der Ritterschaft / ihre Erben vnd Nachkommen / selber/vnd eigens Gewalts/bey diesem privilegio wider die Juden handzuhaben befugt / vnd dargegen alle der Juden vnd Jüdinnen Freiheiten / so sie vor der Zeit erlangt / ietzund haben / oder künftig zuwegen bringen möchten/ durch der Ritterschaft ietziges privilegium cassirt / aufgehoben vnd nichtig seyn sollen: Jedoch damit die Juden vnd Jüdinne sich nicht beklagen / daß ihnen hierdurch alle commercia gesperrt / oder sie red tlos gesetzt würden / so mögen sie mit der Ritterschaft zugethanen vmb baar Gelt aufrichtig vnd redlich kauffen vnd verkauffen / sonsten durchaus keine Handierung noch Wucher treiben / vnd da sie ie die jenige / mit welchen sie vber ietztbestimte Mas contrahirt, Rechtens nicht erlassen wollen / sollen sie solches vor denen von der Ritterschaft / vnd an Orten da der Contract fürgangen / ordentlicher Weis zu thun schuldig seyn/vnd ihnen dargegen schleunig Recht wiederfahren / vnd Iustitia administrirt werden / sie sich auch dessen/was erkant wied/ ersättigen lassen / alles von Römischer Käyserlicher Macht / wissentlich / vnd in Kraft dieses Briefs/ ꝛc.

IV. Rudolphi II. Renovatio & Declaratio de ann. 1609. der gefreieten Fränckischen Ritterschaft Käyserlichen privi egii Ferd nandi I. & Maximiliani II. wegen der Zollbefreiung/ in qua hæc : daß dieselbe von allen Sachen vnd Stücken / so sie in frembder Obrigkeit zu ihrer Haushaltung vnd Bawnohtdurft / an Victualien vnd Materialien / aus anderen Herrschaften zu Wasser oder Land / durch ihre selbsteigene Leute / Roß / Fuhr / Mähne oder Schiffe / oder von andern fü ren oder flößen lassen / mit einigem Zoll / Maut / Auflag vnd Weggelt / oder wie es immer Namen haben möge / nicht beschweret / oder durch iemand/ wegen der jenigen Vrkund / so sich etliche bey ihren Rentcammern/ Cantzleien/ Hauptzöllen vnd Maustädten zu geben vnterfangen / nicht aufhalten / oder einige Tax darfür begehrt werden / sondern der Ritterschaft vnd eines ieden Mitglieds / auch aller derselben Erben vnd Nachkommen / eigene oder erkauffte Haab/ Güter/ Gefälle/ Einkommen / vnd anders / wie das gleich immer Namen haben mag/ohne Restriction auf eine gewisse Anzahl Fütter/ Maltern / oder dergleichen/ sondern so viel iedem Mitglied geliebet / vnd seine Gelegenheit vnd Nohtdurft erfordert / auf deren von Adel schriftliche Vrkunden / vngehindert vnd vnaufgehalten zollfrey passiren sollen lassen ꝛc.

V. Rudolphi II. Renovatio & Declaratio de ann. 1609. Käys[illegible]chen Privileg[illegible] vnd Rescripti der gefr[illegible]en Fr[illegible]nckischen [illegible]itterschaft / betreffend die a[illegible]s ihrer [illegible]meinschaft vnd Mittel ver[illegible]nderte Adeliche Güter / in qua habentur hæc : daß alle vnd iede vnsere vnd des H. Reichs/ Hohe vnd Niedere/ [illegible]liche vnd W[illegible]liche Stände / von den jenigen Gütern / so von Alters her mir der [illegible] zu der gemeinen Freyen Ritterscha[illegible] [illegible]cken vertretten worden / vnd sie die [illegible] allbereit inhaben / oder noch k[illegible]nft[illegible] möchten / die gebührliche St[illegible] vnd a[illegible] zu des Ritterlichen Wesens Vnterhalt [illegible] majora vnter ihnen bewilligt Anlagen iedesmals auf ihr / der Ritterschaft Ausschreiben/ ihren verordneten Trubenmeistern / ohne einige Ausflucht vnd Widerrede liefer[illegible] la[illegible]n/ vnd davon weder Lehen oder Eigen / noch auch Geistliche oder Weltliche / so wol auf den[illegible] als ge[illegible]eine Güter von Herrenstande[illegible] Rittersperſonen / so entweder durch a[illegible]dere Stände erkaufft / oder sonst[illegible]n übeel[illegible] auch die Lehen / so entweder a[illegible] h[illegible] len/ oder aber verwirckt / oder in andere [illegible] alienirt werden / gar nicht vnterschieden / oder ausgeschlossen seyn sollen.

Vber diß so setzen vnd wollen wir auch/ wann hinfu[illegible]o ü[illegible]er kurtz oder lang / von einem Adelichen Mitglied in Francken / ein Adelich Gut einem hohen oder niedern Stand verkaufft werden solte / daß als dann des Verkäuffers nächste Verwanten vnd Agn[illegible] oder zum Fall dieselbigen solches nicht [illegible] begehren / folgends einem andern M[illegible] aus ihr der Ritterschaft / einen Ab[illegible]ritt vnd Einstand zu thun / ohne aller m[illegible]iglich[illegible] trag vnd Verhinderung / frey vnd bev[illegible]hen solle / desgleichen vielberührter [illegible] vns vnd dem Reich zugethanen ihrer der [illegible]itterschaft Possession, vel quasi, in entstehenden obgemeldten streitigen Fällen/ auf die sich angebende nächste Erben oder Agnaten / bis ein anders mit ordentlichen Rechten ausgef[illegible] sich erstrecken / vnd ihnen ruhig gelassen w[illegible]den ꝛc.

VI. Privilegium Rudolphi II de ann 1609. De non Arrestando, für die Fr[illegible]nckische R[illegible]terschaft/de novo, in quo hæc. daß weder v[illegible] gemeldte Ritterschaft vnd Adel in Fra[illegible]ken ins gemein / noch derselben Adeliche [illegible]tglieder insonderheit / ihre Erben vnd Nachkommen / auch Vnterthanen vnd Zinsleute / alle derselben Haab / Güter / von keinem Chur-Fürsten oder Stand des Reichs / weder mit personal oder mit real Arresten / in keinerley Weis nicht angefochten / noch auch sonsten/ an ihrer habenden vnd herbrachten Iur[illegible]diction, Gerichten / Vogtey vnd E[illegible]an[illegible]n/ es were gleich / daß solches vnterm Sche[illegible] der Cent-vnd Centlicher Gerichte / oder sonsten beschehe / turbirt vnd bes[illegible]w[illegible]t / oder einiges Chur-Fürsten vnd Stan[illegible] vnt[illegible]r-Land-oder Hofgericht / fürgenommen oder gezogen werden

werden solle / in keine Weis noch Wege: da aber ein solcher Stand / auf derer vom Adel ... vnd Zinsleute / berührte Leut ... hergebracht / so soll dieselbe / über die gew... alle / wie von Alters Herkommen ... da seind / Mord / Brand / Nohtzug / vnd Diebstal / in keinerley Weis noch Weg extendirt noch exercirt werden ꝛc.

VI. Rudolphi II. Privilegium Renovationis ac Declarationis, de an. 1609. der Leibeigenen Leute für die Ritterschaft in Francken / in qua hæc: daß nemlich solche jetztberührte Freiheit / nicht nur auf andere Obrigkeiten / welche vnter der Ritterschaft leibeigene Leute wohnen haben / vnd hergegen ihr der Ritterschaft in andern Obrigkeiten begüterte vnd gesessene leibeigene Leute / zu verstehen / sondern auch ihr / der Ritterschaft andere Baurs- Zins- Gült / vnd dergleichen Leute / welche vnter frembden Obrigkeiten wohnen / dann auf alle der Ritterschaft vnd derselbigen angehörigen Güter / Stadte / Märckte / Dörfer / Flecken / Höfe / Söld / Häuser / Aecker / Wiesen / Höltzer / Feld / Gefälle / Zehend / Einkommen / vnd alles anders / so sie die Ritterschaft oder ihre Adeliche Mitglieder vnd Zugewante / der Zeit vnter frembden Obrigkeiten wohnen / sitzen / liegen / oder einzuziehen haben oder ins künftig überkommen möchten / verstanden werden / vnd keine Obrigkeit / Geistlich oder Weltlich / was Würden / Stands oder Wesens die seyn / befugt seyn solle / mehrbemelte Ritterschaft in Francken oder derselben Mitglieder / so wol ins gemein / als auch ... in sonderheit / an den jetzterzehlten oder andern ihren Stucken / Gütern / Leuten / Gefällen vnd Einkommen / mit Folg / Reiß / Frohn / Steuer / Schatzung / Auflag / oder ... andere Wege / wider altes Herkommen ... beschweren / über diß auch eine jede ... schuldig vnd verbunden seyn solle / ... von der Ritterschaft / samt vnd sonderlich / ... em alten Herbringen / wie erstgemeldt / ... ngs gantz vnd gar vngeirret vnd vngeruhiglich verbleiben zu lassen / als ... von Römischer Käyserlicher Macht / wiss... ich in Krafft dieses Briefs. ꝛc.

VIII. De Suevicæ Nobilitatis ad immediatatem perventu, ita habet Besoldus: Sueviæ Ducibus, dum isti fuerunt, dum Suevicus Ducatus unius corporis nomen merebatur, Nobiles pariter Ducibus illis fuisse subjectos, planè habeo persuasum. At verò incluso illo Ducatu, Penthei instar in plurima discerpto membra, Ducatus ipse, unà cum ordine Equestri, Imperio accessit, nec ulli alteri posteà ... ro datus fuit (quamvis eiusdem titulum ad filium suum transtulerit Rudolphus Habsburgensis) ex eoque Suevica Nobilitas liber... em & immediatam illam subjectionem acquisiisse videtur. Insuper Sueviæ Nobiles Ducibus olim illis paruisse, ... etiam mihi ... icia Provinciali / die Landgerichte in Schwaben / Sueviæ quondam Ducum, post ad Imperium translata, ab eoque Austriacis oppignorata, quæ antiquam illam

Suevia Nobiles unde immediatis

subjectionem ex parte redolere videntur. Qui & civitates nonnullæ, liberæ nunc Sueviæ olim Ducibus parebant, & ita Augustani libertatem suam à Conradino habent. (Crusius *part.* 3. *lib.* 2. *cap.* 27. *pag.* 111.) Sic ergo Equestris Suevicus ordo anno 1269. ad Imperium pervenit, quo unà cum Conradino, Illustrissimum Sueviæ Ducum genus, & potentissimus Ducatus, sinistro simul unà corruerunt fato.

IX. Totus hic Equitum Ordo in quinque dividitur loca (Viertheil.)

Suevica Nobilitatis distributio in certa loca, eiusque privilegia.

1. Hegau / Bodensee vnd Algäu.
2. An der Donau.
3. Am Kocher oder Gochen.
4. Am Schwartzwald / Neckar vnd Ortenaw.
5. Im Craichgau.

Ad cognitionem privilegiorum Suevicæ Nobilitatis pertinent sequentia, quæ Kreydemanni opusculo de Nobilibus Sueviæ, adiecta.

1. Ferdinandi II. Declaratio, extensio & confirmatio de an. 1620. deß Käyserlichen privilegii Rudolphi II. de an. 1601. wegen der leibeigenen Leut / und derselben Güter in qua hæc: gedachter Ritterschaft / und Adel der Fünfftheil in Land zu Schwaben / ihr alte Freyheit / für sich und ihre leibeigene Leut / dahin gnädiglich declarirt / vermehrt und extendirt / daß solche Freyheit nicht nur auff andere Obrigkeiten / welche unter der Ritterschafft leibeigene Leut wohnen haben / und hergegen Ihr der Ritterschaft / in andern Obrigkeiten begüterte und gesessene leibeigene Leut zuverstehen / sondern auch ihr der Ritterschaft andere Baurs / Zinß / Gült und dergleichen Leut / welche unter frembden Obrigkeiten wohnen / Item alle der Ritterschafft und derselben angehörige Güter / Statt / Märckt / Dörffer / Flecken / Höff / Sölden / Häusser / Einödden / Aecker / Wiesen / Höltzer / Feld / Gefäll / Zehend / Einkommen und anders alles / so die Ritterschafft oder dero Mitglieder und Zugewandte / der Zeit in frembden Obrigkeiten wohnen / sitzen / liegen oder einzuziehen haben / oder ins künfftig überkommen möchten / verstanden werden / und kein Obrigkeit / geistlich oder weltlich / was Würden / Stands oder Wesens die auch wären / befugt seyn solle / mehrbemelte Ritterschafft in Schwaben und ihre Mitglieder ins gemein / oder ... insonderheit / an den je... ... oder a... ihre Stücken / Güt... / Leuten / G... und Einkommen mit Dienst / Frohn / Steur / Schatzung / Auffschlag / oder einig ander weg / wider alt Herkommen zu beschwären / auch eine jede Obrigkeit verbunden und schuldig seyn solle / die von der Ritterschafft / sampt und sonders ich bey ihrem alt Herbringen / wie erst vermeldt / allerdings gantz und gar ungeirret / geruhiglich verbleiben zu lassen / ꝛc.

11. Ferdinandi II. an. 162. Renovatio confirmationis privilegii, Rudolphi II. de an. 1601. wider der Juden wucherliche contr... in qua hæc: nemlich daß kein Jud oder ...

din/ weder für ihre Personen/ noch durch andere Unterhändler / und Mittels-Personen/ mit Unserer Ritterschafft in Schwaben/ derselben Ausschuß und Mitglieder / auch Ihren Erben und Nachkommen / Unterthanen und Hindersassen / zugehörigen / Verwandten / und allen den jenigen / so ihnen zuversprechen stehen / oder sich in Ihrer Obrigkeit auffhalten / sie seyen geistlich oder weltlich / innheimisch oder frembde / Ihrer Iurisdiction sonst unterworffen oder nicht / in Ihrer und Ihrer Mitglieder/ Erben und Nachkommen/ Herrschafften / Städten/ Schlössern/ Marckten / Dörffern / Weillern / Einöden / und gantzen Gericht / so sie jetzo haben / oder künfftig überkommen möchten / auff bewegliche und unbewegliche Haab und Güter / wie die genannt werden möchten / deßgleichen auff keine Rent / Zinß / Gült / Schulden / noch sonst nichts überal / mit oder ohne Pfand / ausserhalb jedes Orts Obrigkeit / oder dero Ambtleut und Befelchs-haber Vorwissen / Erlaubnüß und Besiglung / leihen / fürstrecken / mit ihnen nichts tauschen / wechseln / oder einigen contract, gehant oder ungenant/ weder mündlich noch schrifftlich / fürnemmen noch treffen sollen; wann auch solcher schon beschehen / und die Handlung durch die contrahenten bey dem Eyd betheuret worden were / in was Weg und zu was Sachen man daß Geld gleich verwendet hätte / Item welche sich etwa allein / als Bürgen einlassen würden / oder daß es Vertrags-weiß geschehe/ oder da die Juden / oder Jüdin / die jenige/ mit welchem sie in gedachter Ritterschafft Obrigkeit gehandelt / für Recht citirn und laden/ dieselbige sich auch in process einliessen / und die Juden / oder Jüdin darauff / bey einem oder dem andern Richter / viel oder wenig mit Urtheil erhielten / oder die Beklagte hierüber in Acht oder Bann brächten / oder gar Anleitungs-brieff erlangten / es wäre vor was Gericht es wolle / da gleich darüber geurtheilet oder erkant wäre worden / und man die Juden oder Jüdin / in die Güter / Lehen oder Eigen / eingesetzt / oder sie irgend repressalias, oder cessiones außgebracht hatten / oder es verzügen sich die Beklagten dieser Freyheit in gemeiner Form oder vermittelst Eyds / und begeben sich deß beneficii primæ instantiæ, und daß die Juden oder Jüdin / deßwegen injuriarum, oder auf ein Eyd klagen / und ein neben Sach darauß machen wolten / oder daß die Juden oder Jüdin / sich allein als Unterkäuffer / und Kupler / im Ehe-Kauff-Tausch / Wechsel und andern Sachen gebrauchen liessen / und was sonst andere mehr Jüdische Kauff seyn / gefunden / oder erdacht werden möchten / daß solches alles nicht allein/ ipso jure & facto, von Unwürden / unkräfftig und ungültig heissen / Item weder an Unsern Hoff / Land / Stadt / oder andern frembden und außländischen Gerichten / darauff erkand werden solle / und da was schon erkant wäre / daß es doch nicht gültig / sondern es sollen auch die Juden oder Jüdin/ alles Haupt-Gut / so sie Unsern und deß Reichs Ritterschafft [illegible] und [illegible] in ihrer Obrigkeit ohnerlaubt und [illegible] geliehen / oder etwan verkauft / und gewechselt / oder in andere Weg verhindert hätten / zusambt dem Wucher und der Wahr / auch allen Sachen [illegible] welcher der con[illegible] fürgangen [illegible] haben [illegible] auch sie von der Ritterschafft sich [illegible] Nachkommen / selber und eigens Gewalt be[illegible] sem privilegio, wider die Juden und Jüdin / handzuhaben befugt [illegible] der Juden und Jüdin Freyheiten [illegible] der Zeit erlangt / oder ins künfftig zuweg[illegible] gen möchten / durch der Ritterschafft altes privilegium und deß [illegible] jetzt gedachte [illegible]claration, Verbesserung und [illegible] cassirt, auffgehaben und nichtig seyn sollen, jedoch / damit die Juden und Jüdin sich nicht zubeklagen / daß ihnen [illegible] commercia gesperret / oder sie rechtlos [illegible] würden / so mögen sie in der Ritterschafft Obrigkeiten und Gebiete / umb bar [illegible] auffrichtig und redlich kauffen / und verkauffen / sonsten aber durchaus kein Handtierung treiben / und da sie je die jenige / mit welchen sie über jetzbestimmte Maß cont[illegible] Rechtens nicht erlassen wolten / sollen [illegible] solches in der Ritterschafft Obrigkeit / und derselben Gerichten / da der contract fürgangen / ordentlicher weiß zu thun schuldig seyn/ und ihnen dargegen schleunig Recht widerfahren / und Iustitia administrirt werden / sie sich auch dessen / was erkant würde / [illegible] gen lassen / alles von Römischer Kayserlicher Macht / wissentlich und in Krafft dieses Brieffs / etc.

III. Ferdinandi II. de an. 1620. Confirmatio Declarationis & Extensionis Privi[illegible] Rudolphi II. de an. 1601. die [illegible] und Jagens-Gerechtigkeit betreffend [illegible] hæc: Und darumb mit wolbedachtem [illegible] gutem zeitlichen Raht / und rechtem [illegible] gedachter Ritterschaft und Adel [illegible] viertel / der newen Wildfuhren [illegible] diglich declarirt, vermehrt und [illegible] niemands / was Würde [illegible] oder [illegible] sens der sey / sie die von der [illegible] menlich / oder einen jeden [illegible] du[illegible] newe Wild [illegible] / W[illegible] oder [illegible] weder fur sich selbst / oder durch [illegible] Vögt / Wild- und Forst[illegible] Forst und Jäger-Knecht / Unterthanen [illegible] oder auch frembde / in keinerley [illegible] rer Obrigkeit / Herrlichkeit u[illegible] auch hergebrachten Hagen und Jagen [illegible] dem freyen Bürsen [illegible] und klein Weidwerck / Hetzen / Be[illegible] Geäckerich / oder Gebrauch [illegible] Verötzung / Verleihung [illegible] Aicheln / Bücheln / und allem [illegible] deßgleichen der wilden Immen und [illegible] so wol auch der bärenden Baum [illegible] und reutens halb in ihren Hagen und [illegible]hölts / Verwahrung der Früchten im [illegible] Abhalt- und Abtreibung deß Gewilds bey

Tag

Tag und Nacht / durch Verzäunung / mit Hunden / Fewer / Geschrey und andere solche Mittel / Hawung und Verbawung der jungen Gehäw / oder durch Aufftragung eines gemeinen in dem Forst bestelten Vieh Verhailers / und was sonst mehr durch jemanden / wegen der Wildfuhren / Wildbänn / oder Först / wider Unsere Ritterschafft in Schwaben / ihre Außschüß und Mitglieder / dero Erben und Nachkommen / Recht und Gerechtigkeit / Ubung und Gewonheit / also paar erdacht ist / oder noch erfunden werden möchte / zu dem wenigsten nicht beschweren / Irrung oder Eintrag thun / sondern Sie / die Schwäbische Ritterschafft / ins gemein / und insonderheit / bey jetzt erzehlten Stücken allen / und jeden / und was denselbigen von Rechts / oder Gewonheit wegen / anhangt / wie es ein jeder / so der Ritterschafft incorporirt ist / hergebracht und besessen / oder noch besitzt und innen hat / geruhiglich verbleiben lassen / sie samenthafft / oder sonderlich / daran weder irren noch verhindern / in keinem Weg / vielweniger / gar / oder zum theil / ohne vorgehenden und ordentlichen process, und Richterliche Erkandnüß / entsetzen ; daß auch die jenige / so in dero vom Adel Höltzern / Gehäg und Richestatt zu machen befugt zu seyn vorgeben / das Gehöltz darumb keines wegs verhawen und verwüsten / oder die von der Ritterschafft / und alle Ihre Mitglieder / Ihre Erben und Nachkommen / Leüt und Güter / ins gemein / oder absonderlich / sonst nit beschweren / noch solches andern befehlen / oder durch jemand / in ihrem Namen geschehen lassen / alles von Röm. Käyserlicher Macht / wissentlich und in Kraft dieses Briefs / etc.

IV. Ferdinandi II. de an. 1620. Confirmation, Declaration und Extension, über Reichs-Freyer Reichs-Ritterschaft Zolls Befreyung : Rudolphi II. de an. 1601. In qua hæc : Und darumb mit wolbedachtem Muht / gutem zeitigen Raht und rechtem Wissen / gedachter Ritterschaft und Adel / aller fünfviertel / Ihre alte Freyheit / und dann Weil. Käyser Maximiliani, Unsers geliebten Herzen Vatters und Vorfahrns am Reich / hochlöblicher Gedächtnüß / in anno sechzig sechs / den siebenden Maij / beschehene Käyserliche Verwilligung / auf welche sich Unser Ritterschaft / dieses Puncten halb / insonderheit referirt und gezogen / daß sie wider alt Herkommen / Gewonheit und Gebräuch / in Ihrem Einkommen und Gefällen / an Wein / Getraid / und andern Güteen / in andern Herzschafften gelegen / mit Anforderung einiger Zöll / nicht angefochten / oder getrungen werden / dahin declarirt, vermehrt / und extendirt, daß dieselb von allen jetzt erzehlten Sachen und Stücken / auch allem andern / so sie zu ihrer Haußhaltung / und Baw-Nohturft / oder sonst in andere Weg gebrauchen / oder aus andern Herzschaften / zu Wasser oder Land / durch ihre selbst eigene Leut / Roß / Fuhr und Mähn / oder andere / führen lassen / verstanden / und sie deßhalb mit einigem Zoll / Maut / Aufschlag- und Weeggelt / oder wie es Nahmen haben mag / nicht beschwerdt / oder durch jemand / wegen der jenigen Urkund / so sich etlich bey ihren Maut-Zoll-Städten zu geben unterfangen / nicht aufgehalten / oder einiger Tax dafür begehrt werden / sonder Ihr der Ritterschaft / und eines jeden Mitglieds / auch aller derselben Erben und Nachkommen / Leut / auf Ihre Urkunden / Zoll-frey passiren sollen lassen; daß auch die confirmationes der jenigen Zolls-Freyungen / so andere Stånd von alters hero gehabt / deßgleichen die newen privilegia, der Zöll halb / so seithero der Ritterschaft / anno fünffzig neun erlangter Freyheit / und nachmahls Unsers geliebten Herzn Vatters obgedachter Käyserlicher Erklärung / seithero anno sechzig sechs erlanget worden / viel weniger die jenige Zolls-Freyheiten / so allererst nach Verfertigung dieser extension, von newem zu wegen gebracht / und von Uns einem oder mehr Ständen ertheilt mögen werden / diesem der Ritterschafft privilegio, desselbigen declaration und Verbesserung / es seye gleich davon in den alten confirmationibus, und dann hiezwischen außgebrachten Zolls-Freyungen / auch den jenigen / so künfftig erhalten werden / von diesem der Ritterschafft privilegio, und seiner declaration, was einverleibt und angehenckt oder nicht / eines weg als den andern / nichts derogirn, oder einigen Abbruch und Eintrag thun sollen / oder können / etc.

V. Ferdinandi II. de an. 1620. Confirmatio privilegii, Rudolphi II. de an. 1601. wegen veränderten Adelichen Güter / und derselben contribution, und anderer Anlagen. In qua hæc : gedachter Ritterschafft und Adel der fünff viertel / ihre Freyheit / Satzung und Ordnung / dahin und so weit declarirt, extendirt und erklärt / daß alle und jede Unsere und deß heiligen Römischen Reichs Stände / hoch und nieder / geistlich und weltlich / von allen den jenigen Gütern / so sie allbereit inhaben / oder noch bekommen möchten / welche vor der Zeit zu einer freyen Reichs-Ritterschafft in Schwaben / mit der Contribution vertretten worden / nunmehr fürohin je und allwegen / auff der Ritterschafft Außschreiben / ihren verordneten Truhenmeistern / die Steüer liffern lassen sollen / ohne einige Außflucht und Widerred / auch ohn Unterscheid der Güter / sie seyen Lehen oder eigen / geistlich oder weltlich / von Herzen-Stands / oder Adels-Personen / oder allein schlechte / gemeine oder ansehnliche Güter / sie werden durch andere Ständ erkauft oder sonst überkommen / die fallen / als apert heimb / oder werden verwirckt / oder in andere weg alienirt, es seye auff was weiß und gestalt es immer wolle.

VI. Ferdinandi II. de an. 1629. Renovatio & Confirmatio deß Privilegii, Rudolphi II. de an. 1609. die Blut-bann belangend: So haben Wir mit wohlbedachtem Muht / gutem Raht und rechtem Wissen / ihnen

dieß besondere Gnad gethan/ und allen den jenigen / welche die Blutbänn von alters / für sich/ Ihre Erben und Nachkommen/ Besitzer oder Innhaber der Güter / solche wol hergebrachte Gerechtigkeit / gnädiglich confirmirt und bestättiget; denen aber / so die Blutbänn nur für sich/ ihre Erben und Erbnemen hie zuvorn außgebracht/ diesen Zusatz und extension bewilligt/daß sie den ersten gleich/und die Investituræ, auff die Besitzer und Inhaber der Güter / ebener massen gerichtet werden sollen; den übrigen/ so solche Blutbänn und Hochgericht oder Zeichen / noch nicht / aber gleich wol hiezu qualificirte Güter haben / Wir von newem und auß Gnaden angeregte Blut-bänn/ wie den andern Ihren adelichen Mitgliedern/ für sich / Ihre Erben und Nachkommen/ Besitzer oder Inhaber der Güter / wann sie deßwegen bey Uns / oder Unsern Nachkommen am Reich / gebührliche Ansuchung thun/ und die Qualität ihrer Güter darthun / und dociren werden/concedirt.&c.

VII. Ferdinādi II. de an. 1624. Privilegium, wegen deß Iuris Retractus, der veränderten oder verkaufften Ritter-Güter/ in quo ita: setzen/ordnen und wollen Wir / wann einem adelichen Mitglied / erstbesagter fünf viertel im Land zu Schwaben/ seine adeliche Güter/es seyn gleich Schlösser / Stādt / Dörffer / Flecken / Höff/ Weyler/ Zinß/ Zehendē/Gülten/Gefäll/Recht und Gerechtigkeit / wie die gleich immer Nahmen haben mögen / käufflich zu begeben vorhabens/ daß er forderst dieselbigen seinen Freunden/und wann die nicht woltē / andern von der Ritterschaft anbieten/und denselben den Vorkauff/ in gleichmässig billigem Werth/ verstatten solle / und wann sich beyde contrahenten deß Kauffs nicht vergleichen können/solle dessen Vermittelung / Vergleich und Entscheid/ bey jedes Ritter-Orts / unter welchem die freye Güter gelegen / verordneten Außschüssen/ und Rähten stehen. Im Fall aber der Verkauffer diese Unsere Ordnung überschritten / und mit einem höhern / mitlern oder niederen Stands-Genossen / der unter der Ritterschafft consortio und Gemeinschaft nicht begriffen / sich käufflich einlassen würde / so solle als dann deß Verkauffers Verwandten / und Agnaten (worinnen die prærogativa gradus in acht zu nemmen/ wann sich mehr/ dann ein Löser/ und Einständer angeben solten) oder zum Fall dieselbe / solches zu thun nicht begehrten / folgends einem andern Mitglied / auß der Ritterschafft Mittel / und letzlich / wann sich auch kein privat-Mitglied hierzu angeben würde/ dem gemeinen Ritterlichen corpori, den Antritt / und Einstand zu thun gebühren/ ohn allermänniglichs Eintrag und Verhinderung. Deßgleichen vielberührter Uns und dem Reich zugethaner Ihrer der Ritterschaft Güter possession, vel quasi, in entstehenden obgemelten strittigen Fällen/auff die sich angebende nechste Erben/oder Agnaten. biß ein anders mit ordentlichen Rechten außgeführt / sich erstrecken/und ihnen ruhig gelassen werden. &c. Porrò silentio hic non prætereundum, Sueviæ & Franconiæ proceres ac nobiles disceptâsse cum aliis, atque etiam inter semet ipsos, cui competeret in expeditionibus bellicis Imperij, vexillum S. Georgij gerere, manu tenere, ac custodire. Cum Imp. Fridericus III. contra Carolum Burgundiæ Ducem A. 1474. militem duxisset ad Rhenum, confusionis vitandæ causâ placuit, per deputatos certa capita ob differentiam hanc consignata Imperatori ad ratificandum offerre. Deputati erant, wegen des Lands zu Francken/ Graf Wilhelm von Hen[illegible]berg/ und Dietz von Thüngen (von der W[illegible]tzburgischen Ritterschaft im Land zu Francken) Georg von Absperg / und Ludwig von Eyb (von wegen der Ritterschaft ober und unter dem Gebirg Brandenburgisch und Bambergisch) von wegen der Schwaben / Graf Hauge von Werdenberg/ Graf Albrecht von Sultz / und noch zween aus der Ritterschaft. Hi rē ultro citroque trutinatâ, tandem Imperatori exhibuerunt formulam compositionis quæ sequitur, utque eandem confirmaret submissè petierunt.

Wir FRIDERICH/ &c. bekennē &c. als etwan lang zwischen Unsern und des H. Reichs Fürsten / und lieben Getreuen / Grafen/ Freyen / Herren / Rittern und Knechten der Land Schwaben und Francken / Francken und Schwaben / des lieben Herrn St. Georgen Fähnleins halber / wann in des Reichs Sachen / so des Reichs Panner fleuget / oder man wider die Unglaubigen zeucht / haben/ und wie man das besetzen soll/ Irsall vorgangen / des sich dieselbe Unsere und des Reichs Fürsten / Grafen / Freyen / Herren / Rittern und Knechten / der beyder Land Francken und Schwaben / als sie dann bey Uns und des Reichs Panner im Feld mercklich und treffenlich / von beyden Landen wider Herrn Carln Hertzogen zu Burgundien / in Heerscraft bey der Stadt zu Neus / in Unsern und des H. Reichs Sachen/ gelegen sind/ mit unserer Gunst / Wissen und Willen / vereint und vertragen haben / in massen und hernach folget. Am ersten / wo des Reichs Sache im Feld gehandelt wird / und des Reichs Panner ist / oder man wider die Unglaubigen zeihet/ soll das gemeldt S. Georgen Fähnlein/ durch niemand anders/ dann Schwaben und Francken geführt / und aufgeworfen / noch besetzt werden. Und nach dem sich Schwaben und Francken allzeit brüderlich miteinander / und als gesiept und gewante Freund je und je gehalten / und in Schimpf und Ernst in und ausser Land / zusamen gesetzt / haben sie solch Widerwertigkeit S. Georgen Fähnleins/ zwischen ihn beyden abgestellt / und sich des brüderlich und freundlich vereine / wie hernach stehet / auf daß des Reichs Sachen gefördert / sie und ihr Nachkommen best freundlich und brüderlicher belieben und leben mögen ; und nemlich also / auf diesen Zug sol ein Schwab / der von ihnen benent wird / und Ritter ist / S. Georgen Fähnlein den 1. Tag von beyder Land wegen/ in der Hand haben / und soll ein Franck den [illegible] Tag ein Hauptmann über S. Georgen Fähnlein seyn/ und das besetzen von beyden Landen;

desgleichen sol ein Franck/der von ihnen benennet wird / und Ritter ist / den 2. Tag S. Georgen Fähnlein in der Hand haben / auch von beyder Land wegen/ und soll ein Schwab denselben Tag darüber ein Hauptmann seyn. Also soll es umbgehen von Tag zu Tag / je ein Tag umb den andern / und welcher Theil das Fähnlein in der Hand hat gehabt/ der soll es den andern vor Untergang der Sonnen desselbigen Tags / so man in das Nachtläger kommen ist/wiederüberantworten/ und da sich dieser unser Zug geendet / und wir wieder aus dem Feld kommen / sind wir gebethen von den obgemeldten beyden Landen/ ein Tag zu setzen/ und zu kündigen / sie in der Güte zu verhören/ und mit Fleiß zu versuchen/sich des gütlich mit einander zu vertragen; daß wir/als Römischer Käyser / gewilligt / und mit Fleiß gern thun wollen/ und was wir also hierin bethädigẽ/ wollen wir des beyden Theilen nohtdürftig Verschreibung geben / daß sie/und ihre Nachkommen/sich desto fürter zu halten:würden wir aber sie zu dem mahl nicht vertragen/ oder beybracht/daß S.Görgen Fähnlein ein Theil vor dem andern billich am ersten haben solt / so soll in dem nächsten Zug/ der hernachmahls in des heiligen Reichssachen / so des Reichs Panner im Feld ist / oder man wider die Unglaubigen ziehet / den ersten Tag ein Franck S.Geörgen Fahnlein haben/und darnach den andern Tag ein Schwab / und solchen Zug für und für gehalten werden / inmassen wie obstehet/ ohngefährlich/ des zu Urkund / rc.

Sed repulsam passos didici ex relatione, quam tunc temporis prædictus Ludovicus ab Eib memoriæ causâ conscripsit, & posteritati dedicavit. Ait ille: In solch Verschreibung/ die der Käyser geben solt / ist die Verhinderung eingefallen / daß der Römische Käyser wolt / daß in solcher Verschreibung solt ausgeschieden seyn / die Ritterschaft des Lands zu Oesterreich/daß es ihr in allweg an S. Görgen Fähnlein ohnschädlich seyn solte. Ward dem Käyser geantwortet / die Ritterschaft zu Oesterreich / noch aus andern Landen / was Sprach die weren / die hetten nichts mit S. Geörgen Fahnlein zu thun/ sondern allein Francken und Schwaben / die hetten es viel Jahr bey Käyser und Königen mit ihrem Blutvergiessen / und Ritterlicher Ubung herbracht : wiewol Schwaben und Francken auch etlicher massen mit einander Irrungen umb S. Geörgen Fähnlein hätten / so were dieselbe Irrung doch nicht mehr / dann welcher Theil das Fähnlein in Ritterlichen Geschichten in der Hand führen soll/ und weren einander nicht zuwider / daß ein Theil vor dem andern zu brauchen Macht haben soll. Ward dawider geredt / es were kundig / daß es mehr Leut führten und brauchten / dann Francken und Schwaben. Das ward verantwort / es möchte geschehen seyn/ und noch hinfür geschehen / wer aber das thät / der that es aus seinem eigenen Fürnehmen : Aber wo Schwaben und Francken / sämtlich oder sonderlich / in Ritterlicher Ubung zu Feld werẽ/ so were noch bisher das gemeldte S. Geörgẽ Fähnlein mit Fräckẽ und Schwaben besetzt/ und das in ihr Gewalt gehabt/ und kein andere/das hetten sie bey Käysern / Königen / und den Fürsten des Reichs auch ohn widersprechen ander Ritterschaft/ wider die Ungläubigen / und in des Reichs Nöhten / und zu ehrbarer Ritterlicher Ubung gebraucht und hergebracht / darbey getrauten sie zu bleiben. In solcher Widerwärtigkeit ward unser Herr / der Käyser / nicht ferner angesucht zu handeln/wie vorstehet. Aber nicht desto minder ward verlassen / so sich der Zug endet / und sich begebe hinfür / daß die Ritterschaft/beyder Land/Schwaben und Francken/ zu Ritterlicher Ubung zusammen kämen / da man S. Georgen Fähnlein brauchen und führen würde / so soll es ein Franck denselben Zug des ersten in der Hand haben/ und damit gehalten werden / wie es auf dem Käyserlichen Zug für Neus gehalten und geübt ist. An Nobilitati Sueviæ & Franconiæ, custodia & gestio hujus vexilli propria, nec cum cæteris Germaniæ Nobilibus communis sit, meum non est decernere: video tamen Autorem des unvorgreiflichen Bedenckens über etzliche Fragen der freyen Reichs-Ritterschaft Stand und Session betreffend (quem tractatum ficto sub nomine Hippoliti à Treisbach edidit in lucem) in posteriorem sententiam scribere *pag.* 221. der Teutsche Adel habe von unfürdencklichen Jahren hero die Freyheit gehabt / daß / wann man wider den Erbfeind gezogen / ein Teutscher vom Adel S. Geörgen Schild oder Pannier in der Hand führen sollen. Als sich aber die Böhmen unterstanden / sie an dieser Freyheit zu beunruhigen und Eintrag thun wollen / haben sie sich anno 1392. miteinander verbunden / diese Freyheit zu verthädigen / und seyn in dieser Verbündnuß gewesen 27. Grafen / 47. Freyherren/ 57. Herren/ 324. Edle Knecht/ 1. Ritter / rc. Quidquid sit vel fuerit, illud incognitum non est, ad evitandas confusiones aliquando vexillum S. Georgij in hostes nominis Christiani eductum non fuisse: (R. A. zu Speyer *de anno* 1542. §. Wann nun auch/ *pag.* 267.) Quod etiam ante in Comitiis Ratisponensibus anno 1532. Imperatori placuisse, acta eorundem indicant, additâ causâ, zu Verhütung der Zwispalt / so des Vor- und Nachzugs halben dieser Fahnen sich vielmahls unter der Teutschen Nation zugetragen.

XII. Tractus Rhenanus, præter Sueviæ Duces, nullos alios certos Dominos, quàm qui conclusum (quod vocant) habuerunt territorium, agnovisse videtur. Et ibi Serenissimi Palatini Electoris Dominatus, ex variis contractibus, hereditatibusque succrevit, quod Freherus *in originib. non uno loco* docet. Idem ergo de immediata hujus tractus Nobilitate, quod de Suevica dicendum [add. *Nobilitas Rhenensis dividitur* 1. In Gau & Wasgau 2. In Wetterauw / Westerwaldt / Rheingau: 3. Nieder-Rheinstrom/ Hunds-Rück/Eberswald. *Kreydeman in Tr. de Nobilit. Suevica pag.* 88. n. 8. *docet Nobiles Rhenanos dividi, in Rhenanos in specie ita dictos, & Wetteravicos.*]

XVII. Privilegia huic Nobilitati attributa sunt, quæ sequuntur.

I. Divi Ferdinandi I. Römischen Königs Freiheitsbriefe / dem Rheinströmischen Adel gegeben den 27. Augusti Anno 1542.

Darinnen begriffen /

1. Schadloshaltung über etliche erlegte Gelthülfe.
2. Der Adel ist von Alters hero Türckenhülfe / vnd dergleichen Beschwerden / entladen.
3. Bewilligung vnd Erlegung Türcken- vnd dergleichen Hülfe / soll dem Adel an ihren Exemptionen vnd altem Gebrauch kein Nachtheil/Eingang oder Schaden gebären.
4. Der Adel ist ohn Mittel dem Römischen Kayser oder König zugehörig.
5. Bestätigung aller alten Herkommen vnd Freiheiten.

II. Divi Caroli des Fünften Freiheitsbrief de an. 1547.

1. Alle Adeliche Renten / Zinse vnd Gefälle zollfrey seyn sollen.
2. Alle der Ritterschaft Güter bey ihrer Freiheit beständig vnd perpetuirt bleiben sollen.
3. Ritterschaft Macht habe/ allenthalben Güter zu kauffen.

III. Kayser Carls des Fünften Freiheit/Rheinischen vnd Wetterauischen Reichsfreien von Adel gegeben de an. 1549.

1. Von Belegung der leibeigenen Leute.
2. Von Gemeinschaft Gerichtsobrigkeit.
3. In Türcken-vnd andern Steuren / Arrest vnd Pfändungen.
4. Leibsauthen / vnd dahero entzogene Iurisdiction.
5. Widerfolge auf den Leibeignen.
6. Verweigerte Bestraffung der hintersessenen Leibeignen vnter Adelicher Obrigkeit.
7. Anmassung Fürstlicher Obrigkeit in Geleidsübungen in der von Adel Obrigkeit.
8. Beht-vnd Frondienst / so von der von Adel Hofleuten gefordert werden.
9. Verweigerung des Freikauffs vnd Contracten.
10. Iurisdiction vnd Bundzwang / auch so von Adel bey Verlierung Lehens vnd Eigens von ihren Zehendherren gefordert werden.

IV. Kayser Rudolphs des Andern dieses Namens / Freiheit der befreiten Reichsritterschaft vnd Adel am Rheinstrom vnd in der Wetterau de an. 1605.

1. Permutirte eigene vnd Lehengüter / sollen der Ritterschaft haftbar bleiben.
2. Die Losung der vereusserten Güter des Adels / soll ihren Agnaten vnd sonsten allen andern ihren Gliedern zugehörig bleiben.
3. Soll kein Privilegium, Gewohnheit noch Statut zugegen gültig seyn.

V. Käyser Rudolphs des Andern dieses Namens / Freyheit den Rheinströmischen vom Adel gegeben de an. 1605.

1. Alle neue Wildbahnen vnd dergleichen sollen abgeschafft seyn.
2. Mag ein jeder seinem Schaden der Wildfuhr halben vorkommen vnd wehren.
3. Ritterschaft soll bey ihrer alten Gerechtigkeit der Wildfuhr gelassen werden.
4. Der Ritterschaft Gehöltz nicht zu verhauen / noch dero Vnterthanen zu beschwehren.
5. Confirmation aller vorigen Käyserlichen Privilegien.

VI. Käysers Rudolphs des Andern Käyserliche privilegia dem Rheinstromischen Adel gegeben de ann. 1605.

1. Verbot aller personal vnd real Arresten.
2. Bestätigung der Ritterschaft Iurisdiction vnd Erkantnüß.
3. Soll kein privilegium / noch consuetudo, oder Statut / zuwider gültig seyn.

VII. Käysers Rudolhps des Andern andere privilegium den 9. Iulii anno 1605. den Rheinströmischen von Adel gegeben.

Der Ritterschaft leibeigene Leute / auch sonsten alle ihre Bauers- Zins- Gült- vnd dergleichen Leute / so auf den adelichen Gütern / Flecken / Feldern / Häusern / Einöden/ Gefällen / Zehenden ꝛc. wohnen / sein exempt vnd befreiet.

VIII. Käyser Rudolphs / des Andern dieses Namens / Freiheitsbrief de an. 1605.

Declaration vnd neue Bekräftigung voriger gegebenen Privilegien / daß die vom Adel am Rheinstrom/ nicht allein bey allen Zöllen / Weggelt / Mauth vnd dergleichen / zu ihrer Haushaltung gehörige Nohtdurft/ eximirt, sondern auch wegen aller zum bauen nohtdürftigen Materien / so sie ausser Herrschaften zu Wasser vnd Land / durch eigene oder bestellte Leute führen lassen/ befreiet.

IX. Käyser Rudolphs des Andern Käyserliche Freiheit dem Rheinströmischen Adel befestiget de an. 1605. Darinnen.

Allen Juden vnd Jüdinnen verbotten / daß sie in die adeliche Gebiet vnd dero Vnterthanen / weder auf beweg- noch vnbewegliche Güter / weder auf Renten / Zins oder Schulden / mit oder ohne Pfand / ohne deren von Adel Erlaubnüß vorstrecken/ tauschen / noch wechseln sollen / mit Abscheibung

bung aller rechtlichen Beneficien / vnd bey Verlusts des contractlichen Gelts.

De Nobilibus Alsatiæ. XIV. Inter immediatos Imperii Nobiles referri quoque specialiter debent Nobiles Alsatiæ. Illi etenim non alium quàm Imperatorem immediatè superiorem recognoscunt: [add. *Hinc patet error Noldenii, qui huiusmodi Nobilibus, nisi sub Rhenanis comprehendantur, immediatatis prædicatum abiudicat, c. 17. fun. 21. Notoria experientia & privilegia, quæ possident, hoc ipsum satis confutant Caspar à Lerch de ordine equestri fund. 2. summ. 53. & seqq.*] ait: der Elsassische Adel ist der Reichs- und Käyserlichen Immedita / so am untern Elsaß / von Eckenbach anfänget / vnd sich untern Hagnauer Forst erstrecket / von Alters hero wol beygethan / auch dieser des heiligen Reichs freyer Adel mit seinen Reichs unzweisentlichen Freyheit / besondern Ritterdiensten / eigenen Anlagen / und habenden unter sich selbsten matricula, versehen. Und seynd ihre Privilegia fast in diesem gleich / mit andern Ritterschafften / (in Schwaben / Francken / und am Rheinstrom /) dann sie wegen der Zöll / Maud / Weggeld / ꝛc. item Dienstbarkeit / und Auflagen / item Verhinderung Adelichen Freykauf; item Beth / Steur / Gebot / Verbot: ꝛc. befreyet seyn.] De ipsorum privilegiis agit Herzog (*in Chron. Alsat. lib. 6. c. 3. n. 147.* ubi in specie adiicit privilegium Caroli V. de an. 1550. telonia, venationes, aliaque nonnulla concernens, in quo ita: meinen vnd wollen / daß gemeine Ritterschafft Adel im Elsaß / alle ihre eigene Früchte / Treid vnd Wein / vnd was ihnen auf ihren eigenen Gütern / Zinsen / Gült vnd Zehenden erwächst oder gefällt / oder sie zu ihrer Haußhaltung erkauffen / an allen Maut- vnd Zollstätten frey / vnbeschwert für- vnd durchführen vnd passiren mögen / vnd darüber mit Maut / Zoll / oder andern Auflagen / nicht beschwert werden. Doch sollen sie allwegen / vnter ihren Insigeln / daß ihnen solches zugehörig / vnd obberührter Massen darmit geschaffen seye / den Zöllnern vnd Mautnern zu wissen thun / vnd was sie sonst darüber kauffen oder verkauffen / davon sollen sie schuldig seyn die gewöhnliche Zölle vnd Auflagen / wie sichs gebühret / zu bezahlen / auch alle vnd iegliche ihre Güter / so von Alters her frey gewesen / nun hinfüran bey solchem ihrem Herkommen vnd Freiheiten bleiben vnd gelassen / vnd wider alt Herkommen nicht beschwert werden: Es sollen auch die vom Adel vnd Ritterschafft im Elsaß Macht haben / allenthalben Güter zu kauffen vnd zu verkauffen / doch ob von Alters einige Beschwerden darauf gestanden weren / die sollen darauf bleiben. Gleicher Massen sollen sie auch mit Verleihung ihrer Güter / wie recht vnd von Alters Herkommen ist / zu handeln Macht haben / vnd daran mit widerwertigen Gebotten vnd Verbotten nicht verhindert oder beschwehret / auch ihnen das Windhetzen vnd Beissen / wie solches nach Adels Freiheiten / vnd von Alters hergebracht / hinfüran auch gestattet / vnd von niemands nicht gesperret noch gewehret werden / ꝛc.

Huc etiam pertinet Käysers Maximiliani II. Confirmation-brief / de an. 1566. der Ritterschaft vnd dem Adel in vnsern Elsaß gegebenen Freiheiten in qua hæc: meinen / setzen vnd wollen / daß / solche / weiland vnsers lieben Herrn Vatters vnd Schwehers Käyser Carls Declaration, wie vorstehet / in allen ihren Worten / Puncten / Clausulen / Articulen / Inhalt vnd Meinungen / gantz kräftig vnd mächtig seyn / vnd mehrgemeldte Ritterschaft vnd Adel im Elsaß gäntzlich darbey bleiben / vnd sich derselbigen würcklich erfreuen / gebrauchen vnd geniessen sollen / nemlich / daß sie die von der Ritterschaft vnd Adel im Elsaß / alle ihre eigene Früchte / Getreid vnd Wein / vnd was ihnen auf ihren eigenen Gütern / Zinsen / Gülten vnd Zehenden erwächset oder gefällt oder sie zu ihrer Haußhaltung erkauffen / in allen Maut- vnd Zollstätten / frey vnbeschwert / für- vnd durchführen vnd passiren mögen / vnd darüber mit Maut / Zoll oder andern Auflage nicht beschweret werden / doch sollen sie allwegen vnter ihren Insigeln / daß ihnen solches zu gehörig / vnd obberührter Massen damit beschaffen sey / den Zöllnern vnd Mautnern zu wissen thun / vnd was sie sonst darüber kauffen oder verkauffen / davon schuldig seyn / die gewöhnlichen Zölle vnd Auflagen / wie sich gebühret / zu bezahlen / auch alle vnd jegliche der gemeldten Ritterschaft vnd Adel vnd ihre Güter / so von Alters frey gewesen / nun hinfüran bey solchen ihren Herkommen vnd Freiheiten bleiben vnd gelassen / vnd (so viel gemeldte ihre Güter betrifft) wider alt Herkommen nicht beschweret werden. Es sollen auch die vom Adel vnd Ritterschaft im Elsaß Macht haben / allenthalben Güter zu kauffen vnd verkauffen / doch ob von Alters einige Beschwerden darauf gestanden weren / die sollen darauf bleiben / gleicher Massen sollen sie auch mit Verleihung ihrer Güter / wie recht vnd von Alter Herkommen ist / zu handeln Macht haben / vnd daran mit widerwertigen Gebotten vnd Verbotten nicht verhindert / noch beschwert / auch ihnen das Windhetzen vnd Beissen / wie sie solches nach Adels Freiheiten / vnd von Alters hergebracht / hinfüro gestattet / vnd von jemands nicht gesperret oder gewehrt / werden / alles ohne männigliches Verhinderung / Irrung vnd Eintrag / ꝛc.

His addi debet confirmatio Imp. Ferdinandi II. de an. 1626. in qua hæc: also vnd der gestalt / wann hinfüro über kurtz oder lang / von einem Adelichen Mitglied im Elsaß / ein Adelich Gut einem hohen oder niedern Stands verkaufft werden solte / daß alsdann des Verkäufers nechste Verwandten vnd Agnaten / oder zum fall dieselbe solches zu thun nicht begehreten / folgends einem andern Mitglied / aus ihr der Ritterschaft / den Abtrieb vnd Einstand zu thun / ohne allermänniglichs Eintrag vnd Verhinderung / frey vnd bevorstehen soll. Also setzen vnd wollen wir auch / von obbesagter Käyserlicher Macht / daß vielgemeldte gefreyte Ritterschaft vnd Adel im Elsaß / weder ins gemein / noch derselben Adelichen Mitgliedere insonderheit / ihre Erben vnd Nachkommen / auch Haab vnd Güter / von

keinem Churfürsten/ Fürsten/oder Stand des Reichs/weder mit personal, oder real arresten/ in keinerley Weise nicht angefochten/noch auch sonsten an Ihrer habenden und hergebrachten Iurisdiction, Gerichten/ und Erkantnüssen/es were gleich/ daß solches unterm Schein der Zent-und Zentlichen Gerichte/oder sonsten auf andere widerrechtliche / beschehe / turbirt und beschwehrt/ oder an einiges Churfürsten/ oder Stands / Unter-Land-und Hofgerichten fürgenommen oder gezogen werden solle / In keine Weise noch Wege.

CAPUT XXX.

De Nobilibus mediatis.

Distinctio inter Nobiles mediatos.

I. NObiles mediati in Imperio nostro, qui scilicet ordinibus Imperii aliisve immediatè, Imperio autem mediatè subiecti, pro provinciarum diversitate, diversas patiuntur distinctiones. In Franconia alii sunt Lehenleute/ alii Landsassen. [add. *Mallem eos vocare* Landstände / *quum in plerisque Germania provinciis sus stands in conventibus provincialibus habeant.*] Hi sunt deterioris conditionis, quàm die Lehenleute. Nam die Lehenleute coram Domino, non nisi ratione causarum feudalium comparent: in aliis causis judices singulares habent, vel judicium Rotvvilense, vel aliud. Sed die Landsassen indifferenter, ratione omnium causarum, etiam non feudalium, coram Domino comparere tenentur. A Landsassis exigitur præstatio servitiorum, comparitio ad provincialia comitia, collectarum solutio, earumque in commune ærarium collatio, ad curiam Domini, an das Hofgericht/ appellatio. Est enim Landsassius nihil aliud, quàm homo jurisdictionalis, cui in omnibus mandari ac præcipi potest. Hæc Nobilium divisio in Pomerania ignoratur. In Saxonia quamvis plerique municipales & Landsassii sint; (tales etiam sunt in Bavaria, Marchia, Ducatu Brunsvicensi, Principatu Hassiæ, & in superiori Palatinatu atque Archiducatu Austriæ.) [add. *Quòd in Saxonia, Bavaria, Hassiä, Westphaliä & alibi Landsassiatus vigeat, inde est, quod ista ditiones à Carolo M. subacta & in formam provinciæ redacta, nec Imperio incorporata, prout factum cum provinciis Rhenanis, Suevia itidem & Franconiâ. Sprenger. in Iurispr. Publ. pag. 184. 185. Hac Sprengeri sententia non in totum, sed in tantum rem conficit. Breviter res ita sese habet: Notum est ex Historicis, qui res Francorum composuerunt, quod Proceres Regni Francorum, inter quos non postremo loco Nobiles, insigni libertate in conventibus fuerint gavisi. Quum Clodovæus postea vicisset Alemannos, maximam partem in servilem statum redacti, nobilesque in numerum Regni Procerum minimè cooptati: Fecit idem Carolus M. in devictis Bavaris & Saxonibus, unde nobiles in istis provinciis semper postea in statu mediatatis manserunt. Suevici verò Rhenani & Franconici extinctis Ducibus suis in plenam Imperialem libertatem sese asseruerunt, libertati autem iam ab antiquo adsueti.*] Alii autem eorum vocantur Cantzley-oder Schriftsassen / alii Amptsassen. Schrift-sassii sunt, quibus Princeps immediatè ipse, aut per consiliarios suos ex Cancellaria, ut vocant imperitat. Amptsassii verò, dieweil sie unter dem Ampt sitzen/ subiiciuntur toparchis & præfectis, denen Amptschössern/ atque coram iisdem in prima conveniuntur instantia, nec illis immediate à principe ex Aula vel Cancellaria imperitatur. In Principatu Anhaltino præfecturis subiiciuntur Nobiles, Ampt-sassiisque accensentur quicunque jurisdictione destituuntur, cæteris tamen paribus. [add: *Moribus Germaniæ est receptum, ut octo generationes nobilium ex utroque latere, sine defectu nobilitatis probentur, vid. Besold. in Thes. Pract. voc.* Ahnen. *Audio tamen in Ducatu Lynaburgensi sedecim generationes à parte patris, & sedecim à parte matris requiri.*]

Landsassius quis? *Schrift-sassii & Ampt-sassii qui sunt?*

Nobilium mediatorum diversa conditio.

II. Considerantur autem Nobiles isti vel in se, vel respectu dominorum, à quibus feuda tenent, vel respectu sibi subjectorum. Respectu dominorum dicuntur vasalli. Nobilium nostrorum alter respectus, ratione sibi subjectorum, quos rusticos, uti plerumque sunt, nominare solemus.

Rusticorum Germanorum opera.

III. Rusticorum onera aut consistunt in operis, & servitiis, aut in pensione, aut mixtam aliquam obtinent speciem. [add: *vid. Gryphiandr. l. 1. œcon. Legal. c. 30. n. 139. & seqq. Husan. de Homin. Prop. c. 6. n. 53. 64. & seqq. Herm. à Stamm. de Servit. Person. lib. 3. in tot.*] Serviant autem licèt rustici, revera tamen servi non sunt, sed liberi, unde & contrahere, atque testari possunt. Servitia & operæ, à rusticis quæ Dominis debentur, partim ex jure subjectionis sunt, partim ex convẽtione, partim denique ex præscriptione. Sunt verò quoad exercendi modum duplices. Aut enim sunt tales, quales non præcipuè proprio corpore, sed aut equis & jumentis retenentur perficere, dictæ, Pflugdienste/ Wagẽdienste/ Bawfuhren. Has qui præstant alicubi vocantur, Anspanner/ Pferdner/ Hufner. Aut sunt alterius generis, quæ manu corporeq; principaliter proprio expediuntur, quæ Handfronen dicuntur, als Getreidig abschneiden/ Häu machen/ Bottschaft lauffen / ad castra Domini excubare. Hæ quæ manu expediuntur, dicuntur Handfron oder Handdienste/ & alibi Tagwercke/ Fronwercke/ & qui eas præstant, Handfröner/ Hindersiedeler/ Söldner/ Kötener/ Korsassen 2c. Rursus utriusq; generis operæ aut determinatæ sunt aut indeterminatæ. Determinatæ vocantur, gesetzte Dienste/ gemessene Fron und Dienste; videlicet quod in mense, vel anno semel, bis, ter &c. Domino servire debeãt; Quorsum pertinent die benamte Frontage/ Schnitt-Meyhe-und Häwtag. De quibus rara est disceptatio, cùm qui eas tantùm debeat, ultra determinationem gravari non possit: (Rosenthal. *de feud. c. 5. conclus. 71. n. 3.*)

Controversia circa Operas rusticorum.

IV. Duo tamen sunt, quæ hic moveri possũt. *Primùm*: si rustici dicant, se servitia aliqua aliquandiu precariò præstitisse, nec amplius ad præstanda ea cogi posse: Nobilis verò contrà

asserat

asserat, se istæc servitia jure sub exegisse, adque ea imposterum rusticos teneri obstrictos: Domino affirmationis incumbit probatio, nisi appareat de titulo, & justa causa, ex qua bona eius fides colligi possit, (Dan. Mollerus *lib. 4. semestr. c. 8 n. 2*) *Secundò*, si rustici ex conventione cum Domino facta, loco servitiorum annuatim certam pecuniæ summam, vel certos frumenti modios easolverint, idque usque ad triginta continuaverint annos, an hac non obstante præscriptione, Domini ad voluntatem, & jussum, servitia ut præstent compelli queant? Ita censet Husanus (*de hominibus propriis, c. 2. n. 32.*) & in Camera approbatum memorat Mynsig. (*cent. 1. observ. 13*, (Gail) 2. *observ. 73. n. 2.*)

Quid iuris circa indeterminatas rusticorum operas?

V. Indeterminatæ, vngemessene Frohnen/ sunt, quæ nec tẽpus, nec numerum habent, sed toties præstandæ veniunt, quoties exiguntur. Has qui à rusticis expectant, plerumque arbitrantur, die Bauren müssen ihnen leisten vnd thun/ was sie/ vnd wann sie wollen/ cum tamen revera debeant ad arbitrium boni viri. Vnde rectè monet Gail. (*2. obs. 62. n. 12.*) ad superiorum officium pertinere, ut provideant, ne dominorũ arbitria in cyclopicam sævitiam transeant, neque subditi assiduis operis, angariis, & parangariis ita graventur, ut vix eis suppetere possit tempus, se & suos alendi. Quin nec dominis permitti illud debebat, miseros suos rusticos jamdudum laboribus quotidianis, totam per septimanam fractos, atque debilitatos, die Dominicâ, aut festiva alia, literas aliò ut deferant, tabellariorum munere cogere (Matth. Coler. *lib. 1. de process. execut. c. 9. n. 58.*) Id enim religio nõ patitur, nec charitas admittit Christiana sed ab ea, cheu! quantum alii recesserunt? Planè & illud inconveniens est, quod rusticos à Nobilibus suis aliò, ut tabellarios, vel nuncios ablegatos, præsertim ad civitates, plerunque inopes rerum & viatici, alii stipe elargitâ coguntur nutrire, hocque modo Nobilium ad servitia conferre. [add. Hertzog Ehrich der älter zu Braunschweig Lüneburg konte nicht leiden/ das seine Vögte die Unterthanen über den Frondiensten oder sonsten schlagen müssen. Und als ein vornehmer Mann auff eine zeit versahe/ und einen Diener schlug/ muste derselbe eine zeitlang das land von aussen ansehen. *Vid. Letzner l. 4. Chron. Dassel c. 50. In Ducatu Brunsvicensi in Manuscripto quodã cui titulus: Iurisdictio* des Ambts *N. rubricâ* Vom Ackerbaw. *legi hæc*: Die armen Leute werden mit aufflegung der Frohnen vnd Dienste dieses orts hart gedrungen/ belegt und mitgenohmmen/ inmassen dieselbe vor alters und auch noch bey Menschen gedächtnis/ nur des Jahrs zehen tage zu dienen/ schuldig gewesen/ und mus ich zwar für meine Einfalt bekennen/ das man mit einem Christl. guten gewissen alsolche die woche nicht über einen tag belegen solte. *Hæc ille.*] Quod si rustici indeterminata servitia per decennium, vel vicennium, exhibuerunt, Nobiles in legitima possessione, vel quasi constitutos certum est: (Kuichen *d. lib. 2. de vest. pall. c. 3. num. 48.*) Von den vngemessenen Frondiensten/ vid. votum Camer. in causa der vier Dörffer im Hatggau/ contra Hanau/ *an.* 1553. Rosenthal *de feud. c. 5. conclus. 71.*

VI. Pensiones rusticorum variæ sunt, nec ubique uniformes, partim consuetudo regionis variat, partim pactum & obligatio. Huc autem pertinent, Kornpacht/ Geltpacht/ die dritte oder vierte Garbe/ Abzug/ Silberzins/ Schatzung/ Zinsgelt/ Sack/ Zehend/ Wachs/ Fastnachtseyer/ Pfingstkäse/ Gartenhüner/ Rauchhüner/ Fastnachtshüner/ Pfingsthüner/ Herbsthüner/ Sommerhüner/ Leibhüner Haupthuner/ & eius generis alia.

Pensiones rusticorum.

VII. In nonnullis Germaniæ locis adhuc hodie quoque habentur homines ferè proprii, oder Leibeigene. [add. *Adeundus in hac materiâ Ioh. Hermannus à Stamm. in Tract. de Servitute Person. item Husani Tr. de Hominibus propriis. Est inprimis hic evolvenda controversia de Iure Wildfangiatus Electori Palatino cũ vicinis competens: Vid. scriptum cui titulus: Iustitia causæ Palatinæ; & Burgold. p. 1. ad Instr. Pac. Disc. 26 n. 8.*] Illi nõ tantùm solvunt den Leibherren/ respectu der Leibeigenschafft/ verùm etiam Nobilibus suis emolumenta successoria debent, als Erbrecht/ Hauptrecht/ Weidemahl/ als ein Hauptvieh/ bestes Kleid/ das sie nach ihrem Abschiede dem Herrn verfallen vnd lassen müssen. Pro quo tamen ferè certam pecuniæ summam ex æquitate persolvunt: (Wehner. *verb.* Weidemahl.) Si rusticorum privilegia scire anhelas, Choppini ea in re commentarius est, suo dignus autore.

Homines proprii in Germania.

VIII. Insigniora Nobilitatis privilegia, consistunt partim in præsumptionibus, partim in honore, reverentia & inde dependentibus; partim in immunitatibus, partim denique in pœnarum temperamento. [add. *Dn. Autor l. 6. c. 4. n. 21. & seqq. Tiraquellum & Noldenium, de privilegiis nobilium enucleans ipse meretur enucleari, dum multa ad rem parùm aut nihil facientia adducit, quæ nos, potiora tantùm in compendio referentes, omisimus.*] Ad *primam* classem pertinent sequentia.

Privilegia Nobilium.

I. Testi Nobili magis creditur quàm ignobili: (Mascardus *de probat. conclus. 1097. n. 3.*)

II. Pro Nobilibus præsumitur, quod nec mentiantur, nec fidem fallant: (Menoch. *consil. 466. n. 31. lib. 5.*) [add. *Ex privilegiis nobilium quoad reverentiam, quæ Dn. Autor adduxit, hoc colligimus, quod pro iis stet major veritatis præsumptio. Unde in iis crimen læsæ maiestatis, moneta &c. non facilè præsumitur. Hinc porrò testimonii dicendi vel iurisiurandi præstandi gratiâ ad tribunal non evocantur, sed Notarius ad eorum lares mittitur, qui illos examinet l. 15. D. de Iureiur. Item si ex illis quis tutor fuerit, & per interpositam personam suâ autoritate rem pupillo emat, valet emptio contra communem l. Pupillus §. Sed si D. de aut. tut. Sprenger. in Iurispr. publ. pag. 38.*]

Secundam ad classem pertinent. I. Nobiles præ plebeiis ad officia secularia assumendi: (Georg. de Cabedo *decis. 2. n. 1. p. 1.*)

II. Nobiles in paritate suffragiorum ignobilibus sunt præferendi, in beneficiis atque

dignitatibus Ecclesiasticis: (*cap. officii* 28. *de elect. & elect. potest.*)

III. Nobiles Cameræ Imperiali dantur assessores: (R.A. zu Speyer *de anno* 1557. §. Weiter nach dem. *Ordin. Camera, part.* 1. *t.* 1.)

IV. Des Reichs Feldmarschal kan keinen andern / als einen erfahrnen Kriegsmann von Adel / zu seinem Lieutenant verordnen: (Reiterbestallung zu Speyer aufgericht / *de anno* 1570. *tit.* Wie das Reiterrecht zu bestellen.)

V. In obeundis legationibus Nobiles sunt præferendi ignobilibus: (*l.* 4. §. *ordini* 5. *ff. de legat.* Kirchner. *de legat. lib.* 1. *c.* 4. *n.* 145.)

VI. Alimenta Nobili debita, ampliura, delicatioraque constituenda: (Munnoz de Escobar *de ratiocin. administr. c.* 22. *num.* 23.)

Tertia classis sunt. I. Nobiles ratione bonorum feudalium, pro quibus Domino suo servitia feudalia, Mann oder Lehendienste præstant, ad collectas & munera publica non tenentur: (Heigius *part.* 1. *quæst.* 18. *num.* 21.) De quo tamen notandum, quod Modest. Pistoris (*consil.* 9. *num.* 49. *vol.* 2.) scribit: Das privilegium, so die vom Adel in Rittergütern haben / das haben sie nicht ratione personæ vel nobilitatis, sondern ratione servitiorum, die sie von den Rittergütern mit ihrem Leibe verdienen müssen: darumb welche Güter keine Ritterdienste auf sich haben / die seynd auch nicht steuerfrei / es habe sie gleich einer vom Adel oder ein ander. [add: *Liberantur item à muneribus publicis v.g. excubiis, onere hospitandi milites &c. l. Præcipimus l. Senatorum. C. de Dignitatib.*]

II. Nobiles à vectigalis præstatione immunes sunt, non quidem juris autoritate, sed ex antiquissima Germaniæ consuetudine, quam tamen pluribus in locis evilui;se monet Nolden.

Quartam ad classem referri debent: I. Nobilis regulariter mitius puniendus, quàm ignobilis (*can. contra*, 24. *q.* 1.)

II. Nobiles cruciatibus, & torturis regulariter non sunt subjiciendi: (Zanger. *de tortur. cap.* 1. *n.* 30.) possunt tamen irregulariter, & in atrocioribus criminibus. [add. *v. g. in crimine læsæ majestatis v. l.* 4. *c. Majest.*]

III. Nobiles, propter debitum civile, vel ex causa æris alieni, non debent realiter citari, vel in carcerem duci: (Covarruv. *lib.* 2. *var. resolut. cap.* 1. *n.* 4.)

IV. Nobiles non conveniuntur in solidum, sed in quantum facere possunt, habitâ ratione nobilitatis: (Gylman. *sympher. tom.* 5. *vot.* 32.)

V. Ius prætorium in bonis Nobilium feudalibus non constituitur, ita ut vendere cogantur castra & latifundia sua, sed contenti esse debent creditores, sequestrationem fieri, ut ex fructibus eorum suum consequantur: (Gail. 1. *observ.* 117. *n.* 5. *nbi* Græven. *pract. conclus.* 17.)

VI. In vinculis subterraneis, propter delicta, ex quibus capi possunt, non sunt detinendi; sed vel in Civitatis certa domo (Gail. *de pignor. observ.* 9. *n.* 4.) vel in hospitio, curia & palatio: (Ruding. 2. *observ.* 98. *n.* 8.) vel in loco editiore, custodia militum vel commentariensium, tenendi, (o-ler. *de process. execut. part.* 2. *c.* 5. *n.* 17.) expensis tamen propriis Nobilium; (Gutierrez *de juram. confirmat part.* 1. *c.* 16. *n.* 3.)

VII. Nobiles flagellis, vel fustibus non sunt cædendi, man soll sie nicht zur Staupen schlagen: (Boër. *tr. de seditios. q.* 7.)

VIII. Si Nobiles plebeio iniuriam dixerit, ad palinodiam cogi haud debet, secus si ignotus Nobili: (Berlich *p.* 4. *pract. concl.* 32. *n.* 26.) aliud obtinet de Saxonum jure. [add: *Quod mundus hodie opinione maxime regatur, videmus in creatione Nobilium. Mihi de verâ nobilitate placet judicium Vellei Paterculi* (*l.* 2.) *Optimus quisque nobilissimus, & cuius animæ virtus messis plurimum est tribuendum.*

Fabula nobilitas majorum & nomina picta.
Denique nobilitas sola est atque unica virtus.

(*Natal. Comes l.* 4. *Mythol pag.* 322.) *Quis generosus? nisi ad virtutem bene à naturâ compositus* (*vid. Senec. Epist.* 44.) *Omnes pari sorte nascimur, virtute distinguimur;* (*Minut. Felix. in Octav, pag.* 44.) *Abusum in creandis Nobilibus in Germania exponit optime Th. Lansius* (*in Orat. contra German. pag.* 849. *& pro Germania pag.* 889. 890) *Nobilitatis generis Sprengerus in Iurisp. Publ. pag.* 42. *veram nobilitatem denegat.*

Est melius clarum fieri, quàm tempore nasci, Virtutem, si vis nobilis esse, cole.]

CAPUT XXXI.

De Torneamentis.

I. Ludi Equestres, ferè communiter vocantur torneamenta; Turnier: quæ vox accepta ferenda est Italis, quibus exercitium hoc equestre vocatur *torneamento* vel *torniamento*; forsassis à *tornare*, quod illis inter alia est *redire*. Isti enim, qui hoc modo decertant, eunt, redeunt, & ad omnes deflectunt arenæ angulos. Vnde etiam Gallis dicitur *le tournoy*, id est, decursorium à verbo *tournoyer*, quod iisdem est *circumire, huc & illuc vagari*. *Ludi equestres de vocantur.*

II. His ita de notatione nominis præmissis, torneamenta nostra describuntur, quod sint ludi Equestres, ab Henrico Aucupe primùm in Germaniam introducti, certisque legibus confirmati, ut Nobilitas Germaniæ condignis jamdudum exercitiis exculta, & his quoque ad bella aptior redderetur, ac in hostilibus præliis victrix, & vitiorum triumphatrix existeret. [add: *Horum ludorum equestrium in Germania nostra autor aut, si non inventor, certe invector est Henricus Auceps Imperator. vid. Crus. l.* 4. *ann. Suevic. p.* 2. *c.* 1. *p.* 100.] *Descriptio torneamentorum.*

III. Nostra parùm referre autumo, curiose in torneamentorum natales inquirere, utpote quibus sufficere debet, nosse, eadem à prædicto Henrico *Origo torneamentorum in Germania eorum praxis ad*

Henrico Aucupe, Obutritis, inquietissimis Imperii Germanici accolis, debellatis, in Germaniam fuisse introducta: primumque eorum anno 935. (Albin. in Meißnischer Chronic/ tit. 10. p. 231.) fuisse celebratum Magdeburgi; secundum Rotenburgi, anno 942. tertium Constantiæ, anno 948. quartum Martisburgi, anno 969. quintum Brunsvigæ, anno 996. sextum Treveris anno 1019. septimum Halæ in Saxonia, an. 1042. octavum Augustæ, an. 1080. nonum Gottingæ; anno 1119. decimum Tiguri, quod vocant vulgari linguâ an der Lindmatt/ anno 1165. undecimum Coloniæ Agrippinæ/ anno 1179. duodecimũ Noribergæ, anno 1198. decimumtertium Wormatiæ, anno 1209. decimumquartum Herbipoli, anno 1235. decimumquintum Ratisponæ, anno 1284. decimumsextum Suinforti, anno 1296. decimumseptimum Ravenspurgi, anno 1311. decimumoctavum Ingelhemii, anno 1337. decimumnonum Bambergæ, anno 1362. vigesimum Eslingæ, anno 1374. vigesimumprimum Schafhusii, anno 1392. vigesimumsecundum Ratisponæ, anno 1396. vigesimumtertium Darmstadii, anno 1403. vigesimumquartum Heilbronnæ, anno 1408. vigesimumquintum Ratisponæ, anno 1412. vigesimumsextum Stutgardiæ, anno 1436. vigesimumseptimum Landeshuti, anno 1439. vigesimumoctavum Herbipoli, anno 1479. vigesimumnonum Moguntiæ, anno 1480. trigesimum Heidelbergæ, anno 1481. trigesimum primum Stutgardiæ, anno 1484. trigesimumsecundum Ingolstadii, anno 1484. trigesimumtertium Onolsbaci, anno 1485. trigesimumquartum Bambergæ, anno 1486. trigesimumquintum Ratisponæ, anno 1487. trigesimumsextum Wormatiæ, anno 1487. Atque ita communiter cum Ruexnero plerique, excepto Ioh. Guler (in descript. hist. Rhætia, lib. 8. p. 105.) qui contendit, daß von prædictis ausgelassen worden/ einer zu Nürnberg/ da Herr Ditterich von Stauff zu Ehrenfels/ Ritter/ einen Danck hätt/ vnd seinen Turnier gen Regenspurg außgeschrieben im 1242. Jahr/ Also mögen vielleicht noch mehr seyn gehalten worden/ die in Ruexners Erfahrung niemals kommen seynd. Atque idem ego quoque ut statuam, me movet, quod ad calcem cuiusque ferè torneamenti apud Ruexnerum legam, daß nach Empfahung der Dänck ein jeglicher vnter den vier Turniervögten seinen Turnier habe beruffen lassen nach N. auf N. nec tamen ullius postea indicta licèt ea dicatur, celebrationem ab eodem Ruexnero videam consignatam. Nec enim probabile est, tot indictiones frustraneas & sine effectu fuisse. Exempli causâ, in primo torneamento, quod diximus Magdeburgi celebratũ, hat Friderich Graf zu Helffenstein/ Herr an der Filß/ Turniervogt des Lands zu Schwaben/ seinen Turnier beruffen nach Ravenspurg/ ad annum 941. Thoro Graf zu Andechs/ Turniervogt des Lands Baiern/ hat seinen nach Regenspurg beruffen/ ad annum 944. Ludwig von Eberstein in Sachsen/ Turniervogt des Lands zu Francken/ hat damals seinen Turnier beruffen lassen gen Würtzburg/ ad annum 947. Ludwig Graf zu Sarwerden/ Turniervogt am Rheinstrom/ hat seinen Turnier beruffen lassen nach Trier/ ad annum 990. Præterea ex Andigæ Ratisponensis (Chron. Bavarico,) Freherus (ad Petr. de Andlo p. 184.) meminit torneamenti celebrati Norimbergæ, anno 1434. quod & ipsum Ruexnero incognitum.

IV. Cum sapientissimus Imperator Henricus perspiceret, totum hoc exercitium, nisi legibus certis vallatum, consistere haud posse, utque nobiles ipsos in officio contineret, & laudis præconio ad virtutem incitaret, de modo instituendorum torneamentorum consilium cœpit inire, cum quatuor Ducibus Imperii primariis, scil. Conrado, Comite Palatino ad Rhenum, Hermanno Sueviæ Duce, Bernhardo Bavariæ, atque Conrado Duce Franconiæ: quorum singuli ad torneamentorum constitutiones tres viros delegerunt, experientiâ rerum & autoritate præstantes, quibus ab Imperatore itidem tribus additis, à quindecim his summa rei & instituti suscepta est, quas videre licet apud Goldastum (Tom. 1. constit. Imper. pag. 212. & in Rationalibus ad lib. der Reichssatz. pag. 505. [add. Dn. Autor l. 6. c. 5. n. 14. & seqq. valde operosus est in legibus & ordinationibus torneamentorum adducendis. Cæterum quum ludi isti equestres hodie in Germania non sint adeò frequentes, in enucleando relationem istam omisimus, cupidum eius rei lectorem ad Goldastum (loc. cit.) remittentes. Fama tamen est in aula Cæsarea & Bavarica hodie eiusmodi ludos rursus excitari, ac constat ex Diario Europae elegantissimos ludos in deductione hodierna Imperatricis Margaretha esse Vienna celebrates, in quibus Princeps Sultzbacensis fortiter ad miraculum usque se gessit. In Iure Canonico t. t. Extr. de Torneamentis; eiusmodi ludus sunt prohibiti. Cæterum in illo iure dicuntur temerarij militum usque ad mortem congressus, neque ludi equestres, quibus nobiles ad bella præparantur minimè sunt vetiti. Hodie in plerisque Principum Germaniæ aulis usitati ludi Equestres, quos Ring- und Kopfrennen vocant. Insuper in multis Academiis sunt Magistri artis equestris, qui omnes egregiè in illa arte instruunt.] *Leges torneamentorum.*

V. Ius indicendi torneamenta competit, I. Imperatori. Et legimus, primum torneamentum ab Henrico Aucupe, sextum à Conrado II. septimum ab Henrico III. duodecimum ab Henrico VI. Romanis Imperatoribus, indicta celebrataque extitisse. *Ius indicendi torneamenta quibus competat*

II. Principibus Imperii; non tamen indistinctè, sed illis tantùm, quibus ab Imperatore jus speciali privilegio datum fuit. Si enim veritate nititur Ruexneri relatio ad primum torneamentum p. mihi 30. omnino est ut ita statuam. Ait ille: Ein Pfaltzgraf bey Rhein/ ein Hertzog in Schwaben/ ein Hertzog in Bäyern/ ein Hertzog zu Francken/ haben im ersten Turnier den Kayser gebethen/ daß ihre Käyserliche Majestät ihnen vier/ solche Turniers freyheit vnd Gerichtigkeit wolte bestätigen/ vnd sie damit begnaden/ als oberste Turniervögte vnd Richter des Turniers

der vier Landen / so wolten sie vnd ihre Nachkommen mit andern ihren Fürstlichen Lehen vnd Regalien solch Ampt empfahen / vnd von ihrer Majestät: als des Heiligen Reichs wegen zu Lehen tragen / allem Adel Teutscher Nation zu Ehren / Lob vnd Nutz / welches ihnen der Käyser gantz willig vnd gern gab / belehnet sie auch damit / für sie / alle ihre Erben vnd Nachkommen.

Idem innuit Pfeil (*consil.* 202. *num.* 28.), quando ait, Rhenani, Franci, Bavari & Suevi, massen sich des Turniers / als ihres sonderlichen Käyserlichen Lehens allein an / vnd wollen den Sachsen daran nichts gestehen. Video quidem à Saxoniæ & aliis Principibus, præter quatuor prædictarum nationum Dynastas, indicta torneamenta (quartum scil. à Ridackero Marchione Misniæ, quintum à Ludolpho Marchione Saxoniæ & Brunsuicensi, nonum à Ludolpho Duce Saxoniæ, & Comite Supplimburgensi) at an suo hoc fecerint jure, vel aliorum permissu & cessione non satis sum certus. Sanè de Ludolpho, quem quintum indixisse torneamentum monui, lego apud Ruexnerum, daß er habe beschrieben den Turniervogt seines Viertheils des Landes zu Francken / vnd ihn gebethen / ihm seinen Turnier / den er zu legen hatte / zu vergönnen / welches der Turniervogt mit gutem Willen zugegeben. Nolden (*de Nobilitate*, *cap.* 17. *cap.* 61.) putat, Saxones, ut maximè in specie nominati non sint, tamen in genere sub Nobilitate Suevica vel Franconica comprehendi. Pro fundamento habet prooemium des Sachsenspiegels / ubi legitur: Nun vernemet von der Herren Geburt: Von dem Land zu Sachsen / der von Anhalt / vnd der von Brandenburg / vnd der Marggraf von Meissen / vnd der Graf von Bremen: diese Fürsten seynd alle Schwaben. Die Landgrafen von Düringen seynd Francken / die von Braunschweig / vnd die von Lüneburg seynd Schwaben.

III. Den erwehlten vnd vnteren Turniervögten. Fuit enim moris à primo usque (exceptis paucis) ad ultimum torneamentum, eligere vier Turniervögte / welche nachmals ihre Turnier beruffen lassen / ut ipse frequentiùs fatetur Ruexnerus.

IV. Denen Ritterschaften der vier Landen / hoc est, Rheni, Franconiæ, Bavariæ, Sueviæ. Ita legimus, decimumtertium torneamentum indictum à Nobilitate Rhenana, decimumquartum à Nobilitate Franconiæ, decimumquintum à Nobilitate Bavariæ, decimumsextum rursus à Franconiæ Nobilitate, decimumseptimum à Suevica Nobilitate, decimumoctavum à Rhenana, decimumnonum à Francica, vigesimum à Suevica, vigesimumprimum iterum ab eadem, vigesimumtertium à Rhenana, vigesimumquartum à Suevica, vigesimumquintum à Bavarica, vigesimumoctavum à Francica, vigesimumnonum à Rhenana, trigesimum iterum ab eadem, trigesimumprimum à Suevica, trigesimumsecundum à Bavarica, trigesimumtertium à Francica, trigesimumquartum à Francica, trigesimumquintum à Bavarica, trigesimumsextum, hoc est, omnium ultimum, à Rhenana. Cæterùm indictiones hæ, sive motu proprio, sive ad instantiam der oberen Turniervögte / fiebant & publicabantur in quatuor prædictis Imperij Provinciis, vel in toto Imperio, ut alibi lego, dergestalt: wer solchen Turnier besuchen wolte / möchte den vnd den Tag zu N. (hic exprimebatur locus) in der Herberge seyn / vnd darnach zu der Schaw vnd Helmtheilung auftragen / sich auch bereiten / vnd darnach turnieren / nach demselben rennen / stechen / dantzen / Danck ausgeben / vnd alles daß thun / was zu solchen Ehren gehöret.

Locus Torneamentorum,

VI. Plerumque autem locus certus à torneamentorum Præsidibus, von denen Turniervögten / determinatus fuit, aut à Principibus, quibus torneamenta indicendi facultas erat. Et credidissem semper ita observatum, ni aliud decimitertij torneamenti lectio me docuisset. Ibi enim illustrioribus quatuor fœminis potestatem datam reperiò: daß sie zusammen Macht haben sollen / den nächsten Turnier zu legen: hoc est, ut ego capio, potestas illis data fuit pro arbitrio locum tempusque subsequentis torneamenti designare.

Personæ ad torneamenta comparentes.

VII. Indicta ad torneamenta comparentes, principales sunt, itaque, aut nobiles aut ignobiles. Nobiles iterum aut fœminæ, aut masculi. Illæ admittuntur I. spectatum, tum quia hic ludus est honestus, nec obscœnus: tum quia haud raro præsentia honestarum & pulchrarum, animos & vires decertantium excitare, eorundemque robur occultâ vi augere solet. II. Ad oblationem præmiorum: sie theilen die Däncke aus. III. Ad choreas. Vbi modus ornatui positus im Turniervertrag apud Goldast (in Reichshandlungen *part.*27. §.36.)

Masculorum qui fuerit conditio in torneamentis.

VIII. Masculi aut decertant ipsi, aut decertationis actui inserviunt, aut ab utroque remoti sunt. Ego, torneamenta considero illa, quæ ab Henrico Aucupe, in Germaniam introducta, in quibus etiam Principes Marchiones & Comites &c. decertârunt (Goldastus *tom.* 1. *constitutionum Imperial. p.* 212.) Conradus II. Imper. in torneamento sexto, ist selbsten in den Turnier geritten / vnter seiner Kayserlichen Cron blosses Haupts. Ita etiam de Carolo hujus nominis quarto posteà Imperatore narrat Cuspinianus (*in ejusd. vita pag.* 428.) quod in torneamento Rotenburgi habito sub alienis armis clam & ignotus anno 1348. decertaverit. [add. *Vid. Albert. Argentinens. inter Histor. German. Vrstisij part.* 2. *pag.*144.]

Præterea Nobilium sunt alij non titulares, quos ad torneamenta, cæteris paribus admitti dubium planè est nullum. De Patriciis Imperialium civitatum ita statuo, eos non indistinctè admittendos omnes, nec rejiciendos unâ decisione. Admissos autem reperio eos tantùm, qui dicuntur hodie, die Adeliche Geschlechter / hoc est, qui à summo Principe nobilitatis

biluatis insignia tenuerunt. Ita Noribergæ, in duodecimo torneamento ibidem celebrato, multi Patriciorum admissi, quos inter tres, præ reliquis, palmam, ipso Imperatore teste, merebantur, laudisque hoc insigne præconium: Eos, si in Principum aulis ad heroica facta ducti doctique, melius non potuisse peracta peragere. Atque his & aliis idem Imperator Henricus VI. privilegium confirmavit, partim adauxit, eosque cæteris Nobilibus, qui montana incoluut, dignitate æquales & equestrium certaminum participes dixit, modò ut anteà, ita in posterum quoque, mercaturâ & cauponariâ abstinerent, annuis suis reditibus & commodis victitantes: (Crus. *Annal. Suevicor. lib. 12. part. 2. c. 6. p. 529.*)

Quinam nobiles ad torneamenta non admittantur?

IX. Sit itaq; generalis hæc regula: Nobilium omnes ad torneamenta admitti, nisi specialiter reperiantur reprobati. Reprobationis variæ sunt causæ, quæ torneamentorum ex Constitutionibus peti possunt, & debent omninò. Ratione originis & prosapiæ duplex datur. I. Novi homines, ut vocant, & qui nobilitatis suæ testimonium à quarto non habent progenitore, torneamentorum à celebrationa remoti.

Decertaturi in torneamentis quid observare debuerint

X. Actum decertationis proximè antecedentia illa sunt, quæ cuilibet decertaturo præscribebantur. I. Vt peccata sua expiaret, Deoque se reconciliaret. Etenim cum nonnunquam, ut maximè pro humanæ sapientiæ modulo periculis remedia posita contingeret, ut hisce in congressibus ludicris cædes patrarentur, ne eo in casu anima simul cum corpore jacturam subiret, hoc ei viatico prospiciendum erat.

II Vt die ludorum ad suum Regem, seines Lands Turniervogt / deveniret, nomenque suum, tribus ad minimum Heroldis præsentibus, profiteretur, ut illud matricibus insciberetur.

III. Vt galeam, ornamenta, gladiumque ad inspectionem & partitionem deferret, daß er seinen Helm / vnd die Kleinod der Wapen / zur Schaw vnd Theilung auftrüge vnd zugleich sein Turnierschwert besehen liesse / ob es zuläßlich oder nicht.

Hæc subsequebatur comparitio in campo, locoque torneamentis destinato, ubi sequentia & alia observanda. I. Vt Princeps compareret quatuor tantùm cum famulis, Comes tribus, Eques duobus, Nobilis uno. Atque ne famulorum audax licentia Dominorum in favorem quicquam susciperet, lata quandoque lex fuit: Daß sie bey ihren Herren vnd Junckern nichts anders thun solten / dann welchen mann schlagen wolte / den getreulich leiteten mit seinem Zaum / und keinen andern mit der Wehr von ihm tringen. Item / daß sie keinem andern zumuhten / dann ihren Herren oder Junckern / oder in seinen Zaum griffen oder fielen / noch den hinweg leiteten oder führeten. Et altera, quæ securitati famulorum prospiciebatur, daß diese Knecht solten von allen Turnierern gefreyet seyn / daß sie niemand mit Kolben oder Schwerten schlagen / verletzen / noch sie gefährlich nider stossen / oder sonst tretten solte.

II. Ne equo mordaci, calcitroso, sternacique, uterentur.

III. Vt equorum ornamenta & paratus ita omnimodo formatus esset, ne quenquam illo lædere valerent. Er dörffte kein Eisen oder Stahl in seinen Zaum / Zügel / Sattel oder Streifleder machen / das da schneiden oder stechen könte / noch dessen gefährlichen gebrauchen.

IV. Nemo, ut equo firmius hæreret, & maiore molimento eo deturbaretur, extraordinaria & insolita adjumenta sibi debebat adsciscere, iisque fretus in certamen descendere, sed communi modo sellæ equestris & stapedum usu contentus, per omnia debebat dexteritate suâ magis esse tutus, quàm aliâ arte. Si quis contra hoc faceret, is omnium ordinum incurrebat odium, & contemptum, armisque & equo cum phaleris & stratis eiusdem mulctabatur.

V. Arma sua omnia ita debebant habere aptata, ut nemini illa nocere, aut extantibus acuminibus: præacutisque extremitatibus quenquam lædere possent. Telis etiam non aliis poterant uti, quàm clavâ equestri & gladio. Clava quidem, quâ primùm utebantur, qualis nostris fuerit, nullibi hactenus expressum vidi, neque apud Historicos, neque in ipsis torneamentorum picturis. (Nam in his potissimum lanceis concurrentes, rarò gladiis decertantes reperi repræsentatos, quod tamen verum & genuinum ad torneamentorum actum non pertinuit, sed potius zum Stechen in hohen Zeugen / ut loquebantur, welches / secundum Ruexnerum, nach dem Turnier ist fürgenommen worden.) De gladii forma utique ita constitutum: Mann will kein Schwert zulassen / es sey dann zum meisten dritthalb oder dreyer Finger breit / vnd nemlich fornen an der Spitzen auch in derselben Breite / vnd stumpf abgeschliffen / daß es daran nicht schneide oder steche. Es soll auch keiner sein Schwert nicht anders / dann im Nachturnier brauchen / vnd inmassen hernach folget. So der Turnier zergehet / vnd man aufbläst / so mag ein jeglicher sein Schwert ziehen / vnd gegen seinem Turniers genossen in sein Kleinod zu hauen versuchen / mit dem er sich vermag / vnd dasselbige an niemand / da er blos ist / mit stechen oder hauen gebrauchen.

Denique percussione hoc modo celebratâ, rursus quisque ad sui circuli Regem accedere adstrictus erat, testimonium decursionis scripto comprehensum petiturus. Quod non nisi duobus Regibus ludorum, duobusque Heroldis præsentibus, impertiatum dabatur, apposito circulo, cujus nomine præsidebant, accedenteque subscriptione ipsius Regis.

XI. Hactenus de decertantibus: nunc de

De Regibus torneamentorum.

illis nobilitate conspicuis viris, qui quidem non decertârunt ipsi, sed certis tamen muneribus torneamentorum fuerunt præfecti. Tales fuerunt, I. Die vntere Turniervögte oder Turnierkönige / quos alij Iudices aut Reges torneamentorum appellant. Eorum erant quatuor (ordinarie, nam in nonnullis torneamentorum actibus nullos reperio) unus Bavarici, alter Suevici, tertius Rhenensis, quartus Francici circuli; non quidem perpetui, ut illi hereditarij, de quibus supra mentionem fecimus, sed ad unum tantum torneamentum electi. Horum erat muneris (1.) torneamenta indicere, seu Nobilitatem ad eadem literis evocare. (2.) ut locus, in quo torneamenta celebranda, muniretur, æquaretur, & in clausula aptus præpararetur, curare. (3.) de salvo conductu, hospitiis, & cæteris adventantibus necessariis rebus prospicere. (4.) Die decursionis nomina eorum, quibus animus & licentia erat decurrendi, recipere & matriculæ inserere. (5.) Lustrationi armorum, & partitioni galearum adesse. (6.) Intra funes ad torneamentorum celebrationem consistere, zwischen den Seilen halten. (7.) Purgationes sive excusationes eorum, qui deliquisse dicebantur, audire. (8.) Decernere, ut cum illo, qui ex eadem familia culpam consanguinei sui paratus erat purgare, mitius ageretur. (9.) Decursione absolutâ testimonium decursionis scripto comprehensum petentibus dare. (10.) Finito ludo, novis ad hoc officium designatis administrationis suæ rationes reddere, præsentibus ex quolibet circulo ad minimum tribus, qui iis ludis decurrerant, quorum erat acta Regum suorum suis subscriptionibus & signis communire.

Grieswärtel quinam?

XII. II. Alii Nobilium, ratione officii sui, iisdem in ludis fuerunt dicti Grieswärtel / quorum quid fuerit muneris non admodum me fateor certum. Vocis si specto compositionem, is mihi alius non est, quàm qui arenæ seu areæ inservit. Gries enim arena est, & Wärtel / quem hodie Wärter dicimus, qui observantiâ suâ aliis inservit.

Gesellschafftvögte in torneamentis.

XIII. III. Fuerunt etiam die Gesellschaftvögte / qui Regibus ludorum adjuncti, ut nonnullis in oneribus eosdem sublevarent.

Præterea deligebantur ex singulis circulis duo, quorum quatuor, disciplinæ ludicræ; quatuor, septorum custodiæ deputabantur: ut hi ordinibus jam partitis & distributis funes inciderent, atque ita viam decursuris aperirent, animadverterentque in eos, qui animadversione dignum aliquid admisissent: Isti, cum videbatur, signum receptui tuba dari jubebant, quo audito, depugnantes omissis clavis suis, gladiis rem gerere incipiebant, & alii aliorum clinodia, conscindere & diloricare contendebant.

XIV. Plebeij etiam nonnulli torneamentis adfuere, qui certis officiis & muneribus erant præfecti, a reliquis secernerem infimi subsellii plebeia turba. Inter plebeios principaliter, respectu aliorum, torneamentis inservientes refero, I. Die Stabler / quorum quid fuerit muneris, paulò superius explicatum fuit. II. Persevanten / Ehrenknechte / Gesellschaftknechte. III. Die Kündiger der Wapen / vnd Nachfolger der Wapen / vnd Ehrenholde. Horum munus erat, I. lustrationi armorum & sortitioni galearum interesse. II. Leges & statuta in his ludis observanda recitare: (Crusius *Annal. Suevicor. libr. 4. part. 2. cap. 5. pag.* 501.) III. agnitis armis, insigniisque eius, qui pro altero pœnæ & decursioni se offert, proclamare, talem aut talem, adiecto nomine & cognomine, pro alio consanguineo sub, cum & sub his armis, pœnæ & juri equestri se submittere; ut spectatores, & præcipue matronæ, virginesque Aulicæ, pro alio eum hæc pati, non pro se, intelligerent. IV. Regibus circulorum in datione testimonii decursionis adesse.

De aliis personis torneamentorum.

Actus decertationis torneamentorum.

XV. Hæc de personis. Actus decertationis ita se habuit: Ad constitutum diem horamque ist man in die Schrancken geritten / hat getheilet / vnd aufgeblasen / dann die Seile abgehauen. Da hat der Turnier angefangen / vnd gewehret bisweilen anderthalb Stunde / bisweilen zwo Stunde; darauf / als wieder aufgeblasen worden / hat man die Kolben fallen lassen / zu den Schwertern gegriffen / vnd die Kleinod einander abgehauen / damit seind die Schrancken aufgangen / vnd ist der Turnier verrichtet gewesen. Postero die, hat man das Gestech in hohen Zeugen angefangen / darinnen man dem / der im stechen seinen Spies zerbrochen / da des andern entgegen gantz verblieben / einen Fall zugeschrieben / war eben so viel als hätte er seinen Gegenpart aus dem Sattel gehoben vnd gefällt. Vnde formula, Der habe den Danck behalten mit so ledigen Fällen. Deinceps hat man auch andere Ritterspiel getrieben / mit ringen / springen / lauffen / Stein vnd Stangen stossen vnd werfen.

Brabeia torneamentorum.

XVI. Brabeia verò, sive munera, die Däncke / uti non una distribuebantur ex causa, ita & ratione massæ suæ seu materiæ, non erant unius modi, sed variæ diversitatis. Genera potissima hæc erant. I. Der Danck so den Turniervögten geben ward. II. Der ältesten Danck. III. Der Stecher Danck / das ist / derer so in hohen Zeugen mit Stechen das beste gethan / vnd am meisten Spiesse zerbrochen. IV. Der Danck / so denen geben ward / welche aus den vier Landen am besten gerüst kommen waren. Hodie, ni fallor, dicitur, der Zierdanck. V. Der Danck so denen geben worden / welche den Turnier am weitesten besucht hatten. Sed & ratione personarum distinctio munerum fuit; alia enim dicebantur

sur

tur Ritterdancke / alia Knechtdäncke. Materiam quod attinet seu munus ipsum, fuit id quandoque, I. Ein gülden Schwert/ welches denen gegeben worden / so da in hohen Zeugen dasselbe ritterlich erlanget. II. Ein Krantz. III. güldene Ringe. IV. güldene Ketten. V. andere Kleinod. VI. Kräntze mit güldenen Ringen versetzt. Denique etiam alia exquisite elaborata munerum loco distribuebantur: (Cruſ. *Annal. Suev lib. 4 part. 2. c. 1. p. 103.*)

Finis torneamentorum varius.

XVII. Cæterùm torneamenta instituta. I. Vt essent post bellicos labores instar recreationis, & voluptatis cuiusdam. II. Vt Nobiles desidiam fugientes exercerentur in armis, quibus postmodum belli tēpore in expeditione comparerent instructi. III. Vt tyrānidem & superbiam (morbos peculiares nobilium:) reliquaque vitia & flagitia extirparent: essentque instar censuræ.

An rectè torneamenta hactenus intermissa?

XVIII. Qui fines omnes & singuli, cum meritò suam mereantur laudem, dubitari haud sine ratione poterat, *torneamenta proba ratione an hactenus intermissa, vel iustè an sublata?* Nostra est assertio, torneamenta iustà ratione in usum esse revocanda, tum propter superius enumeratas utilitates, tum propter expositas à Münstero: (*libr. 3. cap. 454. pag. 898.*) Cuspiniano (*in vita Henrici Aucupis, pag. 296.*) Ioanne à Schallenberg apud Goldastum (*part. 2. constit. Imp. pag. 305.*) tum propter commune Nobilium votum, quorum pectora virtuoso sanguine incalescunt. Cædes enim, & homicidia, si quæ hisce in ludis perpetrentur, ex accidenti sunt, casu fiunt, & quidem ab eo, qui rei licitæ operam navat. Vnde, ut suprà diximus, circumspecte ab Imperatore sancitum, ne in ludis hisce quisquam equo mordaci, calcitroso, sternacique uteretur: ut quilibet ita aptata omnia sua arma haberet, ut nemini illa nocere possent, aut extantibus acuminibus præacutisque extremitatibus lædere quemquam valerent. Absit verò, ut ea, quæ propter bonum ac licitum facimus, si quid per hoc præter nostram voluntatem cuiquam mali acciderit, nobis imputetur. Proinde bene monuit Principes nostros, Reinhardus Comes à Solms/ in Beschreibung des Adels / *fol.* 7. daß sie wiederumb dergleichen etwas anrichten und ordnen / damit der Adel wieder in Tugend und adeliche Wercke getrungen und gebracht werde. [*add. Sebastian Meichsner in præfat.* der Käyserl. Königl. Land- und Lehenrecht/ unserer Teutschen Nation *sic:*

Seit die Ritterschaft turnieren vermeidt
Und die Priesterschafft im Harnisch reit
Und Weltliche Mönch geistliche Pfarr regieren
So müssen Wir Land und Leut verlieren.]

Metrica torneamentorum descriptio.

XIX. Noricus Vates Ioan. Sachs metrico lusu torneamenta perspicue ita explicat, referente Matthiâ Dressero (in der Sächs. Chron. *p. 100. & seqq.*)

Eins Morgens in des Mayen Taw/
Spaciert ich durch ein grune Aw/

Von schönen liechten Blümlein schwanger/
Auch sah ich Berg / Wäld / Feld und Anger/

Von Laub und Gras als frech und grön /
Wolriechend/ lieblichen und schön/

Mit dem ich in den Wald refirt/
Lobt GOTT der all Ding ordinirt.

In dem sah ich im Holtz von weiten
Gemachsam ein Ehrenhold reiten:

Jetzt reit er für/ dann hintersich/
Bald aber der erblicket mich/

Ritt er zu mir / und bat mich/ daß
Ich ihn weist auf die rechte Stras

Gen Regenspurg: Ich sprach/ gar gern;
Gieng mit ihm durch den Wald sehr fern/

Und fraget ihn doch unterwegen/
Von Fürsten/ Adel/ und Reichstägen/

Des er mich sehr freundlich bericht.
Ich sagt: Mein Herr/ eins mich anficht/

Ich hab so viel bey meinen Tagen
Von dem turnieren hören sagen/

In Teutschland gehalten vor viel Jahrn/
Den Grund doch nie können erfahrn/

Wie/ wo / und wann / wer und warumb:
Bitt ich euch/ lieber Herr/ darumb/

Ein kleins mich des bescheiden wolt.
Er sprach/ gar geren/ und ich solt

Aufmercken: mit guter Ordnung
Sprach: Der Turnier hat sein Ursprung/

Als Käyser Heinrich gubernirt
Der erst / das Römisch Reich regiert/

Und als man zehlt neunhundert Jahr/
Und fünf und dreyssig Jahr/ da war

Von den Hunnis ein Krieg erwachsen /
Die verhergten Thüring und Sachsen/

Und andere Anstöß dergleich/
Da bot auf im Römischen Reich

Käyser Heinrich / und bracht zusamm
Ein grossen reisigen Zeug mit Nam/

Sechstausend / viertzig und zweyhundert/
Waren in vier Theil ausgesondert/

Rheinländer / Bairen / Francken und Schwaben/
Dieser vier Fursten sie auch haben/

Als vier Hauptleut im Feld verwalten/
Und sich so theur und wol gehalten/
Daß sie ein gros Feldschlacht gewunnen/
Nach dem die übrigen Feind entrunnen/
Theilt der Käyser bey ihm sein Heer/
Bewies ihn gros Tugend und Ehr/

XIII. Privilegia huic Nobilitati attributa sunt, quæ sequuntur.

I. Divi Ferdinandi I. Römischen Königs Freiheitsbriefe / dem Rheinströmischen Adel gegeben den 27. Augusti Anno 1542.

Darinnen begriffen /

1. Schadloshaltung über etliche erlegte Gelthülfe.
2. Der Adel ist von Alters hero Türckenhülfe / vnd dergleichen Beschwerden / entladen.
3. Bewilligung vnd Erlegung Türckenvnd dergleichen Hülfe / soll dem Adel an ihren Exemptionen vnd altem Gebrauch kein Nachtheil/Eingang oder Schaden gebären.
4. Der Adel ist ohn Mittel dem Römischen Kayser oder König zugehörig.
5. Bestätigung aller alten Herkommen vnd Freiheiten.

II. Divi Caroli des Fünften Freiheitsbrief de an. 1547.

1. Alle Adeliche Renten / Zinse vnd Gefälle zollfrey seyn sollen.
2. Alle der Ritterschaft Güter bey ihrer Freiheit beständig vnd perpetuirt bleiben sollen.
3. Ritterschaft Macht habe/ allenthalben Güter zu kauffen.

III. Kayser Carls des Fünften Freiheit/Rheinischen vnd Wetterauischen Reichsfreien von Adel gegeben de an. 1549.

1. Von Belegung der leibeigenen Leute.
2. Von Gemeinschaft Gerichtsobrigkeit.
3. In Türcken-vnd andern Steuren / Arrest vnd Pfändungen.
4. Leibfauthen / vnd dahero entzogene Iurisdiction.
5. Widerfolge auf den Leibeignen.
6. Verweigerte Bestraffung der hintersessenen Leibeignen vnter Adelicher Obrigkeit.
7. Anmassung Fürstlicher Obrigkeit in Geleidsübungen in der von Adel Obrigkeit.
8. Beht-vnd Frondienst / so von der von Adel Hofleuten gefordert werden.
9. Verweigerung des Freikauffs vnd Contracten.
10. Iurisdiction vnd Bundzwang / auch so von Adel bey Verlierung Lehens vnd Eigens von ihren Zehendherren gefordert werden.

IV. Kayser Rudolphs des Andern dieses Namens / Freiheit der befreiten Reichsritterschaft vnd Adel am Rheinstrom vnd in der Wetterau de an. 1605.

1. Permutirte eigene vnd Lehengüter / sollen der Ritterschaft hafftbar bleiben.
2. Die Losung der veräusserten Güter des Adels / soll ihren Agnaten vnd sonsten allen andern ihren Gliedern zugehörig bleiben.
3. Soll kein Privilegium, Gewohnheit noch Statut zugegen gültig seyn.

V. Kayser Rudolphs des Andern dieses Namens / Freyheit den Rheinströmischen vom Adel gegeben de an. 1605.

1. Alle neue Wildbahnen vnd derogleichen sollen abgeschafft seyn.
2. Mag ein jeder seinem Schaden der Wildfuhr halben vorkommen vnd wehren.
3. Ritterschaft soll bey ihrer alten Gerechtigkeit der Wildfuhr gelassen werden.
4. Der Ritterschaft Gehöltz nicht zu verhauen / noch dero Vnterthanen zu beschweren.
5. Confirmation aller vorigen Kayserlichen Privilegien.

VI. Kaysers Rudolphs des Andern Kayserliche privilegia dem Rheinströmischen Adel gegeben de ann. 1605.

1. Verbot aller personal vnd real Arresten.
2. Bestätigung der Ritterschaft Iurisdiction vnd Erkantnüß.
3. Soll kein privilegium / noch consuetudo, oder Statut / zuwider gültig seyn.

VII. Kaysers Rudolphs des Andern andere privilegium den 9. Iulii anno 1605. den Rheinströmischen von Adel gegeben.

Der Ritterschaft leibeigene Leute / auch sonsten alle ihre Bauers - Zins - Gült - und dergleichen Leute / so auf den adelichen Gütern / Flecken / Feldern / Häusern / Einöden/ Gefällen / Zehenden rc. wohnen / seyn exempt vnd befreiet.

VIII. Kayser Rudolphs / des Andern dieses Namens / Freiheitsbrief de an. 1605.

Declaration vnd neue Bekräftigung voriger gegebenen Privilegien / daß die vom Adel am Rheinstrom/ nicht allein bey allen Zöllen / Weggelt / Mauth vnd dergleichen / zu ihrer Haushaltung gehörige Nohdurft/ eximirt, sondern auch wegen aller zum bauen nohtdürftigen Materien / so sie ausser Herrschaften zu Wasser vnd Land / durch eigene oder bestellte Leute führen lassen / befreiet.

IX. Kayser Rudolphs des Andern Kayserliche Freiheit dem Rheinströmischen Adel befestiget de an. 1605. Darinnen.

Allen Juden vnd Jüdinnen verbotten / daß sie in die adeliche Gebiet vnd dero Vnterthanen / weder auf beweg- noch vnbewegliche Güter / weder auf Renten / Zins oder Schulden / mit oder ohne Pfand / ohne deren von Adel Erlaubnüß / vorstrecken / tauschen / noch wechseln sollen / mit Abscheidung

bu aller rechtlichen Beneficien / vnd bey Verlusts des contractlichen Gelts.

De Nobilibus Alsatiæ. XIV. Inter immediatos Imperii Nobiles referri quoque specialiter debent Nobiles Alsatiæ. Illi etenim non alium quàm Imperatorem immediatè superiorem recognoscunt: [add. *Hinc patet error Noldenii, qui huiusmodi Nobilibus, nisi sub Ruenanis comprehendantur immedietatis prædicatum abiudicat, c. 17. sum. 21. Notoria experientia & privilegia, quæ possident, hoc ipsum satis confutant Caspar à* Lerch (*de ordine equestri fund. 2. summ. 53. & seqq.*) ait: der Elsassische Adel ist der Reichs- und Käyserlichen Immedität / so am untern Elsaß / von Eckenbach anfänget / und sich untern Hagnauer Forst erstrecket / von Alters hero wol beygethan / auch dieser des heiligen Reichs freyer Adel mit seinen Reichs unzweifentlichen Freyheit / besondern Ritterdiensten / eigenen Anlagen / und habender unter sich selbsten matricula, versehen. Und seynd ihre Privilegia fast in diesem gleich / mit andern Ritterschafften / (in Schwaben / Francken / und am Rheinstrom /) dann sie wegen der Zöll / Maud / Weggeld / ꝛc. item Dienstbarkeit / und Auflagen / item Verhinderung Adelichen Freykauf; item Beth / Steur / Gebot / Verbot: ꝛc. befreyet sein.] De ipsorum privilegiis agit Herzog (*in Chron. Alsat. lib. 6. c. 3. n. 147.* ubi in specie adiicit privilegium Caroli V. de an. 1550. telonia, venationes, aliaque nonnulla concernens, in quo ita: meinen vnd wollen / daß gemeine Ritterschafft Adel im Elsaß / alle ihre eigene Früchte / Treid vnd Wein / vnd was ihnen auf ihren eigenen Gütern / Zinsen / Gülten vnd Zehenden erwächst oder gefällt / oder sie zu ihrer Haushaltung erkauffen / an allen Maut- vnd Zollstätten frey / vnbeschwert für- vnd durchführen / vnd passiren mögen / vnd darüber mit Maut / Zoll / oder andern Auflagen / nicht beschwert werden. Doch sollen sie allwegen / vnter ihren Insigeln / daß ihnen solches zugehörig / vnd obberührter Massen darmit geschaffen seye / den Zöllnern vnd Mautenern zu wissen thun / vnd was sie sonst darüber kauffen oder verkauffen / davon sollen sie schuldig seyn die gewöhnliche Zölle vnd Auflagen wie sichs gebühret / zu bezahlen / auch alle vnd jegliche ihre Güter / so von Alters her frey gewesen / nun hinfüran bey solchem ihrem Herkommen vnd Freiheiten bleiben vnd gelassen / vnd wider alt Herkommen nicht beschwert werden: Es sollen auch die vom Adel vnd Ritterschafft im Elsaß Macht haben / allenthalben Güter zu kauffen vnd zu verkauffen / doch ob von Alters einige Beschwerden darauf gestanden weren / die sollen darauf bleiben. Gleicher Massen sollen sie auch mit Verleihung ihrer Güter / wie recht vnd von Alters Herkommen ist / zu handeln Macht haben / vnd daran mit widerwertigen Gebotten vnd Verbotten nicht verhindert oder beschwehret / auch ihnen das Windhetzen vnd Beisen / wie solches nach Adels Freiheiten / vnd von Alters hergebracht / hinfüran auch gestattet / vnd von niemands nicht gesperret noch gewehret werden / ꝛc.

Huc etiam pertinet Käysers Maximiliani II. Confirmation-brief / de an. 1566. der Ritterschafft vnd dem Adel in vntern Elsaß gegebenen Freiheiten in qua hæc: meinen / setzen vnd wollen / daß solche / weiland vnsers lieben Herrn Vatters vnd Schwehers Käyser Carls Declaration, wie vorstehet / in allen ihren Worten / Puncten / Clausulen / Articulen / Inhalt vnd Meinungen / gantz kräftig vnd mächtig seyn / vnd mehrgemeldte Ritterschafft vnd Adel im Elsaß gäntzlich darbey bleiben / vnd sich derselbigen würcklich erfreuen / gebrauchen vnd geniesen sollen / nemlich / daß sie die von der Ritterschafft vnd Adel im Elsaß / alle ihre eigene Früchte / Getreid vnd Wein / vnd was ihnen auf ihren eigenen Gütern / Zinsen / Gülten vnd Zehenden erwächset oder gefällt oder sie zu ihrer Haushaltung erkauffen / in allen Maut- vnd Zollstätten / frey vnbeschwert / für- vnd durchführen vnd passiren mögen / vnd darüber mit Maut / Zoll oder andern Auflagen nicht beschweret werden / doch sollen sie allwegen vnter ihren Insigeln / das ihnen solches zugehörig / vnd obberührter Massen damit beschaffen sey / den Zöllnern vnd Mautenern zu wissen thun / vnd was sie sonst darüber kauffen oder verkauffen / darvon schuldig seyn / die gewöhnlichen Zölle vnd Auflagen / wie sich gebühret / zu bezahlen / auch alle vnd jegliche der gemeldten Ritterschafft vnd Adel vnd ihre Güter / so von Alters frey gewesen / nun hinfüran bey solchen ihren Herkommen vnd Freiheiten bleiben vnd gelassen / vnd (so viel gemeldte ihre Güter betrifft) wider alt Herkommen nicht beschweret werden. Es sollen auch die vom Adel vnd Ritterschafft im Elsaß Macht haben / allenthalben Güter zu kauffen vnd verkauffen / doch ob von Alters einige Beschwerden darauf gestanden weren / die sollen darauf bleiben / gleicher Massen sollen sie auch mit Verleihung ihrer Güter / wie recht vnd von Alter Herkommen ist / zu handeln Macht haben / vnd daran mit widerwertigen Gebotten vnd Verbotten nicht verhindert / noch beschwert / auch ihnen das Windhetzen vnd Beisen / wie sie solches nach Adels Freiheiten / vnd von Alters hergebracht / hinfüro gestattet / vnd von jemands nicht gesperret oder gewehrt / werden / alles ohne männigliches Verhinderung / Irrung vnd Eintrag / ꝛc.

His addi debet confirmatio Imp. Ferdinandi II. de an. 1626. in qua hæc: also und der gestalt / wann hinfüro über kurtz oder lang / von einem Adelichen Mitglied im Elsaß / ein Adelich Gut einem hohen oder niedern Stands verkaufft werden solte / daß alsdann des Verkäufers nechste Verwandten und Agnaten / oder zum fall dieselbe solches zu thun nicht begehrten / folgends einem andern Mitglied / aus ihr der Ritterschafft / den Abtrieb und Einstand zu thun / ohne allermänniglichs Eintrag und Verhinderung / frey und bevorstehen soll. Also setzen vnd wollen wir auch / von obbesagter Käyserlicher Macht / daß vielgemeldte gefreyte Ritterschafft und Adel im Elsaß / weder ins gemein / noch derselben Adelichen Mitgliedere insonderheit / Ihre Erben und Nachkommen / auch Haab und Güter / von

keinem Churfürsten/ Fürsten/oder Stand des Reichs/weder mit personal, oder real arresten/ in keinerley Weise nicht angefochten/noch auch sonsten an Ihrer habenden und hergebrachten Iurisdiction, Gerichten/ und Erkantnüssen/es were gleich./ daß solches unterm Schein der Zent/und Zentlichen Gerichte/oder sonsten auf andere widerrechtliche / beschehe / turbirt und beschwehrt/ oder an einiges Churfürsten/ oder Stands / Unter-Land-und Hofgerichten fürgenommen oder gezogen werden solle / In keine Weise noch Wege.

CAPUT XXX.

De Nobilibus mediatis.

Distinctio inter Nobiles mediatos,

I. NObiles mediati in Imperio nostro, qui scilicet ordinibus Imperii aliisve immediatè, Imperio autem mediatè subiecti, pro provinciarum diversitate, diversas patiuntur distinctiones. In Franconia alii sunt Lehenleute / alii Landsassen. [add. *Mallem eos vocare* Landstände / *quum in plerisque Germaniæ provinciis ius standi in conventibus provincialibus habeant.*] Hi sunt deterioris conditionis, quàm die Lehenleute. Nam die Lehenleute coram Domino, non nisi ratione causarum feudalium comparent: in aliis causis judices singulares habent, vel judicium Rotwilense, vel aliud. Sed die Landsassen indifferenter, ratione omnium causarum, etiam non feudalium, coram Domino comparere tenentur. A Landsassia exigitur præstatio servitiorum, comparitio ad provincialia comitia, collectarum solutio, earumque in commune ærarium collatio, ad curiam Domini, an das Hofgericht/ appellatio. Est enim Landsassius nihil aliud, quàm homo jurisdictionalis, cui in omnibus mandari ac præcipi potest. Hæc Nobilium divisio in Pomerania ignoratur. In Saxonia quamvis plerique municipales & Landsassii sint; (tales etiam sunt in Bavaria, Marchia, Ducatu Brunsvicensi, Principatu Hassiæ, & in superiori Palatinatu atque Archiducatu Austriæ.) [add. *Quòd in Saxonia, Bavaria, Hassia, Westphaliâ & alibi Landsassiatus vigeat, inde est, quod ista ditiones à Carolo M. subacta & in formam provinciæ redacta, nec Imperio incorporata, prout factum cum provinciis Rhenanis, Suevia itidem & Franconiâ. Sprenger. in Iurispr. Publ. pag. 184. 185. Hac Sprengeri sententia non in totum, sed in tantum rem conficit. Breviter res ita sese habet: Notum est ex Historicis, qui res Francorum composuerunt, quod Proceres Regni Francorum, inter quos non postremo loco Nobiles, insigni libertate in conventibus fuerint gavisi. Quum Clodovæus postea vicisset Alemannos, maximam partem in servilem statum redacti, nobilesque in numerum Regni Procerum minimè cooptati: Fecit idem Carolus M. in devictis Bavaris & Saxonibus, unde nobiles in istis provinciis semper postea in statu mediatatis manserunt. Suevici verò Rhenani & Franconici extinctis Ducibus suis in plenam Imperialem libertatem sese asseruerunt, liberisque aura iam ab antiquo adsueti.*] Alii tamen eorum vocantur Cantzley-oder Schrifftsassen / alii Amptsassen. Schrifftsassii sunt, quibus Princeps immediatè ipse, aut per consiliarios suos ex Cancellaria, ut vocant imperitat. Amptsassii verò, dieweil sie unter dem Ampt sitzen/ subiiciuntur toparchis & præfectis, denen Amptschössern/ atque coram iisdem in prima conveniuntur instantia, nec illis immediatè à principe ex Aula vel Cancellaria imperitatur. In Principatu Anhaltino præfecturis subiiciuntur Nobiles, Amptsassiisque accensentur quicunque jurisdictione destituuntur, cæteris tamen paribus. [add: *Moribus Germaniæ est receptum, ut octo generationes nobilium ex utroque latere, sine defectu nobilitatis probentur, vid. Besold. in Thes. Pract. voc.* Ahnen. *Audio tamen in Ducatu Lyneburgensi sedecim generationes à parte patris, & sedecim à parte matris requiri.*]

Landsassius quis?

Schrifftsassij & Amptsassij quinam?

II. Considerantur autem Nobiles isti vel in se, vel respectu dominorum, à quibus feuda tenent, vel respectu sibi subjectorum. Respectu dominorum dicuntur vasalli. Nobilium nostrorum alter respectus, ratione sibi subjectorum, quos rusticos, uti plerumque sunt, nominare solemus.

Nobilium mediatorum diversa consideratio.

III. Rusticorum onera aut consistunt in operis, & servitiis, aut in pensione, aut mixtam aliquam obtinent speciem. [add: *vid. Gryphiandr. l. 1. œcon. Legal. c. 30. n. 139. & seqq. Husan. de Homin. Prep. c. 6. n. 53. 64. & seqq. Herm. à Stamm. de Servit. Person. lib. 4. in tot.*] Serviant autem licèt rustici, revera tamen servi non sunt, sed liberi, unde & contrahere, atque testari possunt. Servitia & operæ, à rusticis quæ Dominis debentur, partim ex jure subjectionis sunt, partim ex conventione, partim denique ex præscriptione. Sunt verò quoad exercendi modum duplices. Aut enim sunt tales, quales non præcipuè proprio corpore, sed aut equis & jumentis tenentur perficere, dictæ, Pflugdienste/ Wagendienste/ Bawfuhren. Has qui præstant alicubi vocantur, Anspanner/ Pferdner/ Hufner. Aut sunt alterius generis, quæ manu corporeq; principaliter proprio expediuntur, quæ Handfronen dicuntur, als Getreidig abschneiden/ Häumachen/ Bottschaft lauffen / ad castra Domini excubare. Hæ quæ manu expediuntur, dicuntur Handfron oder Handdienste/ & alibi Tagwercke/ Fronwercke/ & qui eas præstant, Handfröner/ Hindersiedeler/ Söldner/ Kötener/ Korsassen ꝛc. Rursus utriusq; generis operæ aut determinatæ sunt aut indeterminatæ. Determinatæ vocantur, gesetzte Dienste/ gemessene Fron und Dienste; videlicet quod in mense, vel anno semel, bis, ter &c. Domino servire debeat; Quorsum petinent die benamte Frontage/ Schnitt-Meyhe-und Häwtag. De quibus rara est disceptatio, cùm qui eas tantùm debeat, ultra determinationem gravari non possit: (Rosenthal. *de feud. c. 5. conclus. 71. n. 3.*)

Rusticorum Germanorum operæ.

IV. Duo tamen sunt, quæ hic moveri possunt. *Primùm*: si rustici dicant, se servitia aliqua aliquandiu precariò præstitisse, nec amplius ad præstanda ea cogi posse: Nobilis verò contrà

Controversia circa Operas rusticorum.

asserat

asserat, se istæc servitia jure sub exegisse, adque ea impristerum rusticos teneri obstrictos: Domino assirmationis incumbit probatio, nisi appareat de titulo, & justa causa, ex qua bona eius fides colligi possit, (Dan. Mollerus *lib. 4. semestr. c. 8 n. 2.*) *Secundò*, si rustici ex conventione cum Domino facta, loco servitiorum annuatim certam pecuniæ summam, vel certos frumenti modios exsolverint, idque usque ad triginta continuaverint annos, an hac non obstante præscriptione, Domini ad voluntatem, & jussum, servitia ut præstent compelli queant? Ita censet Husanus (*de hominibus propriis, c. 2. n. 32.*) & in Camera approbatum memorat Mynsig. (*cent. 1. observ. 13,* (Gail) *2. observ. 73. n. 2.*)

Quid iuris circa indeterminatas rusticorum operas?

V. Indeterminatæ, vngemessene Fronen/ sunt, quæ nec tēpus, nec numerum habent, sed toties præstandæ veniunt, quoties exiguntur. Has qui à rusticis expectant, plerumque arbitrantur, die Bauren müssen ihnen leisten vnd thun/was sie/vnd wann sie wollen/cum tamen revera debeant ad arbitrium boni viri. Vnde rectè monet Gail. (*2. obs. 62. n. 12.*) ad superiorum officium pertinere, ut provideant, ne dominorū arbitria in cyclopicam sævitiam transeant, neque subditi assiduis operis, angariis, & parangariis ita graventur, ut vix eis suppetere possit tempus, se & suos alendi. Quin nec dominis permitti illud debebat, miseros suos rusticos jamdudum laboribus quotidianis, totam per septimanam fractos, atque debilitatos, die Dominicā, aut festiva alia, literas aliò ut deferant, tabellariorum munere cogere (Matth. Coler. *lib. 1. de process. execut. c. 9. n. 58.*) Id enim religio nō patitur, nec charitas admittit Christiana sed ab ea, eheu! quantum alii recesserunt? Planè & illud inconveniens est, quod rusticos à Nobilibus suis aliò, ut tabellarios, vel nuncios ablegatos, præsertim ad civitates, plerunque inopes rerum & viatici, alii stipe elargitā cogantur nutrire, hocque modo Nobilium ad servitia conferre. [add. Hertzog Ehrich der älter zu Braunschweig Lüneburg konte nicht leiden / das seine Vögte die Unterthanen über den Frondiensten oder sonsten schlagen müssen. Und als ein vornehmer Mann auff eine zeit versahe/und einen Diener schlug/muste derselbe eine zeitlang das land von aussen ansehen. *Vid. Letzner. l. 4. Chron. Dassel c. 50. In Ducatu Brunsvicensi in Manuscripto quodā cui titulus: Iurisdictio* des Ambts *N. rubricā* Vom Ackerbaw. *legi hæc:* Die armen Leute werden mit aufflegung der Frohnen vnd Diensté dieses orts hart gedrungen/ belegt und mitgenohmmen/inmassen dieselbe vor alters und auch noch bey Menschen gedächtnüs / nur des Jahrs zehentage zu dienen schuldig gewesen / und mus ich zwar für meine Einfalt bekennen/das man mit einem Christl. guten gewissen alsolche die woche nicht über einen tag belegen solte. *Hæc ille.*] Quod si rustici indeterminata servitia per decennium, vel vicennium, exhibuerunt, Nobiles in legitima possessione, vel quasi constitutos certum est: (Knichen *d. lib. 3. de vestit. pact. c. 2. num. 48.*) Von den vngemessenen Frondiensten /, vid. votum Camer. in causa der vier Dörfer im Hatggu / contra Hanau / an. 1553. Rosenthal. *de feud. c. 5. conclus. 71.*

VI. Pensiones rusticorum variæ sunt, nec ubique uniformes, partim consuetudo regionis variat, partim pactum & obligatio. Huc autem pertinent, Kornpacht / Geltpacht / die dritte oder vierte Garbe/Abzug/Silberzins / Schatzung/Zinsgelt/Sack/Zehend/ Wachs/Fastnachtseyer/Pfingstkase/Gartenhüner/Rauchhüner / Fastnachtshüner / Pfingsthüner / Herbsthüner / Sommerhüner / Leibhüner Haupthuner/ & eius generis alia. *Pensiones rusticorum.*

VII. In nonnullis Germaniæ locis adhuc hodie quoque habentur homines ferè proprii, oder Leibeigene. [add. *Adeundus in hac materiā Ioh. Hermannus à Stamm. in Tract. de Servitute Person. item Husans Tr. de Hominibus propriis. Est inprimis hic evolvenda controversia de Iure Wildfangiatus Electori Palatino cū vicinis competens: Vid. scriptum cui titulus: Iustitia causæ Palatinæ; & Burgold. p. 1. ad Instr. Pac. Disc. 26 n. 8.*] Illi nō tantùm solvunt den Leibherren/ respectu der Leibeigenschaft/verùm etiam Nobilibus suis emolumenta successoria debent, als Erbrecht/Hauptrecht/Weidemahl/als ein Hauptvieh / bestes Kleid / das sie nach ihrem Abschiede dem Herrn verfallen vnd lassen müssen. Pro quo tamen ferè certam pecuniæ summam ex æquitate persolvunt: (Wehner. *verb.* Weidemahl.) Si rusticorum privilegia scire anhelas, Choppini ea in re commentarius est, suo dignus autore. *Homines proprij in Germania.*

VIII. Insigniora Nobilitatis privilegia, consistunt partim in præsumptionibus, partim in honore, reverentia & inde dependentibus; partim in immunitatibus, partim denique in pœnarum temperamento. [add. *Dn. Autor l. 6. c. 4. n. 21. & seqq. Tiraquellum & Noldenium, de privilegiis nobilium enucleans ipse meretur enucleari, dum multa ad rem parùm aut nihil facientia adducit, quæ nos, potiora tantùm in compendio referentes, omisimus.*] Ad *primam* classem pertinent sequentia. *Privilegia Nobilium.*

I. Testi Nobili magis creditur quàm ignobili: (Mascardus *de probat. conclus. 1097. n. 3.*)

II. Pro Nobilibus præsumitur, quod nec mentiantur, nec fidem fallant: (Menoch. *consil. 466. n. 31. lib. 5.*) [add. *Ex privilegiis nobilium quoad reverentiam, quæ Dn. Autor adduxit, hoc colligimus, quod pro iis stet major veritatis præsumptio. Vnde in iis crimen læsæ majestatis, monetæ &c. non facilè præsumitur. Hinc porrò testimonii dicendi vel iurisiurandi præstandi gratiā ad tribunal non vocantur, sed Notarius ad eorum lares mittitur, qui illos examinet l. 15. D. de Iureiur. Item si ex illis quis tutor fuerit, & per interpositam personam sua autoritate rem pupillo emat, valet emptio contra communem l. Pupillus §. Sed si D. de aut. tut. Sprenger. in Iurispr. publ. pag. 58.*

Secundam ad classem pertinent. I. Nobiles præ plebeiis ad officia secularia assumendi: (Georg. de Cabedo *decis. 2. n. 1. p. 1.*)

II. Nobiles in paritate suffragiorum ignobilibus sunt præferendi, in beneficiis atque

dignitatibus Ecclesiasticis: (*cap. officii 28. de elect. & electi potest.*)

III. Nobiles Cameræ Imperiali dantur assessores: (R.A. zu Speyer *de anno* 1557. §. Weiter nach dem. *Ordin. Cameræ, part.* 1. *t.* 1.)

IV. Des Reichs Feldmarschal kan keinen andern / als einen erfahrnen Kriegsmann von Adel / zu seinem Lieutenant verordnen: (Reiterbestallung zu Speyer aufgericht / *de anno* 1570. *tit.* Wie das Reiterrecht zu bestellen.)

V. In obeundis legationibus Nobiles sunt præferendi ignobilibus: (*l.* 4. §. *ordini* 5. *ff. de legat.* Kirchner *de legat. lib.* 1. *c.* 4. *n.* 145.)

VI. Alimenta Nobili debita, ampliora, delicatioraque constituenda: (Munnoz de Escobar *de ratiocin. administr. c.* 22. *num.* 23)

Tertia classis sunt. I. Nobiles ratione bonorum feudalium, pro quibus Domino suo servitia feudalia, Mann- oder Lehendienste præstant, ad collectas & munera publica non tenentur: (Heigius *pars.* 1. *quæst* 18. *num.* 21.) De quo tamen notandum, quod Modest. Pistoris (*consil.* 9. *num.* 49. *vol.* 2.) scribit: Das privilegium, so die vom Adel in Rittergütern haben / das haben sie nicht ratione personæ vel nobilitatis, sondern ratione servitiorum, die sie von den Rittergütern mit ihrem Leibe verdienen müssen: darumb welche Güter keine Ritterdienste auf sich haben / die seynd auch nicht steuerfrei / es habe sie gleich einer vom Adel oder ein ander. [add: *Liberantur item à muneribus publicis v.g. excubiis, onere hospitandi milites &c. l. Præcipimus l. Senatorum. C. de Dignitatib.*]

II. Nobiles à vectigalis præstatione immunes sunt, non quidem juris autoritate, sed ex antiquissima Germaniæ consuetudine, quam tamen pluribus in locis exoluisse monet Nolden.

Quartam ad classem referri debent: I. Nobilis regulariter mitius puniendus, quàm ignobilis (*can. contra,* 24. *q.* 1.)

II. Nobiles cruciatibus, & torturis regulariter non sunt subjiciendi: (Zanger. *de tortur. cap.* 1. *n.* 10.) possunt tamen irregulariter, & in atrocioribus criminibus. [add. *v. g. in crimine læsæ majestatis v. l.* 4. *c. Majest.*]

III. Nobiles, propter debitum civile, vel ex causa æris alieni, non debent realiter citari, vel in carcerem duci: (Covarruv. *lib.* 2. *var, resolut. cap.* 1. *n.* 4.)

IV. Nobiles non conveniuntur in solidum, sed in quantum facere possunt, habitâ ratione nobilitatis: (Gylman. *symphor. tom.* 5. *vot.* 32.)

V. Ius prætorium in bonis Nobilium feudalibus non constituitur, ita ut vendere cogantur castra & latifundia sua, sed contenti esse debent creditores, sequestrationem fieri, ut ex fructibus eorum suum consequantur: (Gail. 2. *observ.* 117. *n.* 5. ubi Græven. *pract. conclus.* 17.)

VI. In vinculis subterraneis, propter delicta, ex quibus capi possunt, non sunt detinendi: sed vel in Civitatis certa domo (Gail. *de pignor. observ.* 9. *n.* 4.) vel in hospitio, curia & palatio: (Ruding. 2. *observ.* 98. *n.* 2.) vel in loco editiore, custodia militum vel commentariensium asservandi. (Colerus *de process. execut. part.* 2. *c.* 3. *n.* 177.) expensis tamen propriis Nobilium; (Gutierez *de juram. confirmat part.* 1. *c.* 16. *n.* 3.)

VII. Nobiles flagellis, vel fustibus non sunt cædendi, man soll sie nicht zur Staupen schlagen: (Boër *tr. de seditios. q.* 7.)

VIII. Si Nobiles plebeio iniuriam dixerit, ad palinodiam cogi haud debet, secus si ipsi etiam Nobili: (Berlich *p.* 4. *pract. concl,* 32. *n.* 28.) aliud obtinet de Saxonum jure. [add: *Quod mundus hodie opinione maximè regatur, videmus in creatione Nobilium. Mihi de verâ nobilitate placet judicium Vellei Paterculi (l. 2.) Optimus quisque nobilissimus, &, cuius animo virtus inest, ei plurimum est tribuendum.*

Fabula nobilitas majorum & nomina picta.
Denique nobilitas sola est atque unica virtus.

(*Natal. Comes l.* 4. *Mythol pag.* 322.) *Quis generosus? nisi ad virtutem bene a naturâ compositus* (*vid. Senec. Epist.* 44.) *Omnes pari sorte nascimur, virtute distinguimur;* (*Minut. Felix. in Octav, pag.* 44.) *Abusum in creandis Nobilibus in Germania expendit optime Th. Lansius* (*in Orat. contra German. pag.* 849. *& pro Germania pag.* 889. 890) *Nobilitati generis Sprengerus in Iurisp. Publ. pag.* 42. *veram nobilitatem denegat.*

Est melius clarum fieri, quàm tempore nasci,
Virtutem, simus nobilis esse, cole.]

CAPUT XXXI.

De Torneamentis.

I. LVdi Equestres, ferè communiter vocantur torneamenta, Turnier: quæ vox acceptu ferenda est Italis, quibus exercitium hoc equestre vocatur *torneamento* vel *torniamento*; fortassis à *tornare*, quod illis inter alia est *redire*. Isti enim, qui hoc modo decertant, eunt, redeunt, & ad omnes deflectunt arenæ angulos. Unde etiam Gallis dicitur *le tournoy*, id est, decursorium, à verbo *tournoyer*, quod iisdem est *circumire, huc & illuc vagari*.

Ludi equestres quomodo vocentur?

II. His ita de notatione nominis præmissis, torneamenta nostra describuntur, quod sint ludi Equestres, ab Henrico Aucupe primùm in Germaniam introducti, certisque legibus confirmati, ut Nobilitas Germaniæ condignis jamdudum exercitiis exculta, & his quoque ad bella aptior redderetur, ac in hostilibus præliis victrix, & vitiorum triumphatrix existeret. [add: *Horum ludorum equestrium in Germania nostra autor aut, si non inventor, certe invector est Henricus Auceps Imperator. vid. Crus. l.* 4. *ann. Suevic. p.* 2. *c.* 1. *p.* 100.]

Descriptio torneamentorum.

III. Nostra parùm referre autumo, curiosius in torneamentorum natales inquirere, utpote quibus sufficere debet, nosse, eadem à prædicto Henrico

Origo torneamentorum in Germania nis etiam praxis eorū.

Henrico Aucupe, Obotritis, inquietissimis Imperii Germanici accolis, debellatis, in Germaniam fuisse introducta: primumque eorum anno 935. (Albin. in Meißnischer Chronic/ tit. 10. p. 231.) fuisse celebratum Magdeburgi; secundum Rotenburgi, anno 942. tertium Constantiæ, anno 948 quartum Martisburgi, anno 969. quintum Brunsvigæ, anno 996. sextum Treveris anno 1019. septimum Halæ in Saxonia, an. 1042. octavum Augustæ, an. 1080. nonum Gottingæ, anno 1119. decimum Tiguri, quod vocant vulgari linguâ an der Lindmatt/ anno 1165. undecimum Coloniæ Agrippinæ, anno 1179. duodecimũ Noribergæ, anno 1198. decimumtertium Wormatiæ, anno 1209. decimumquartum Herbipoli, anno 1235. decimumquintum Ratisponæ, anno 1284. decimumsextum Suinforti, anno 1296. decimumseptimum Ravenspurgi, anno 1311. decimumoctavum Ingelhemii, anno 1337. decimumnonum Bambergæ, anno 1362. vigesimum Eslingæ, anno 1374. vigesimumprimum Schafhusii, anno 1392. vigesimumsecundum Ratisponæ, anno 1396. vigesimumtertium Darmstadii, anno 1403. vigesimumquartum Heilbronnæ, anno 1408. vigesimumquintum Ratisponæ, anno 1412. vigesimumsextum Stutgardiæ, anno 1436. vigesimumseptimum Landeshuti, anno 1439. vigesimumoctavum Herbipoli, anno 1479 vigesimumnonum Moguntiæ, anno 1480. trigesimum Heidelbergæ, anno 1481. trigesimum primum Stutgardiæ, anno 1484. trigesimumsecundum Ingolstadii, anno 1484. trigesimumtertium Onolsbaci, anno 1485. trigesimumqoartum Bambergæ, anno 1486. trigesimumquintum Ratisponæ, anno 1487. trigesimumsextum Wormatiæ, anno 1487. Atque ita communiter cum Ruexnero plerique, excepto Ioh. Guler (*in descript. hist. Rhætia, lib 8. p. 105.*) qui contendit, daß von prædictis außgelassen worden/ einer zu Nürnberg/ da Herr Dieterich von Stauff zu Ehrenfels/ Ritter/ einen Danck hätt/ vnd seinen Turnier gen Regenspurg außgeschrieben im 1242. Jahr/ Also mögen vielleicht noch mehr seyn gehalten worden/ die in Ruexners Erfahrung niemals kommen seynd. Atque idem ego quoque ut statuam, me movet, quod ad calcem cuiusque ferè torneamenti apud Ruexnerum legam, daß nach Empfahung der Dänck ein jeglicher vnter den vier Turniervögten seinen Turnier habe beruffen lassen nach N. auf N. nec tamen illius postea indicta licèt ea dicatur, celebrationem ab eodem Ruexnero videam consignatam. Nec enim probabile est, tot indictiones frustraneas & sine effectu fuisse. Exempli causâ, in primo torneamento, quod diximus Magdeburgi celebratũ, hat Friderich Graf zu Helfenstein/ Herr an der Filß/ Turniervogt des Lands zu Schwaben/ seinen Turnier beruffen nach Ravenspurg/ ad annum 941. Thebo Graf zu Andechs/ Turniervogt des Lands Baiern/ hat seinen nach Regenspurg beruffen/ ad annum 944. Ludwig von Eberstein in Sachsen/ Turniervogt des Lands zu Francken/ hat damals seinen Turnier beruffen lassen gen Würtzburg/ ad annum 947. Ludwig Graf zu Sarwerden/ Turniervogt am Rheinstrom/ hat seinen Turnier beruffen lassen nach Trier/ ad annum 950. Prætereà ex Andreæ Ratisponensis (*Chron. Bavarico,*) Freherus (*ad Petr. de Andlo p. 185.*) meminit torneamenti celebrati Norimbergæ, anno 1433. quod & ipsum Ruexnero incognitum.

IV. Cum sapientissimus Imperator Henricus perspiceret, totum hoc exercitium, nisi legibus certis vallatum, consistere haud posse, utque nobiles ipsos in officio contineret, & laudis præconio ad virtutem incitaret, de modo instituendorum torneamentorum consilium cœpit inire, cum quatuor Ducibus Imperii primariis, scil. Conrado, Comite Palatino ad Rhenum, Hermanno Sueviæ Duce, Bernhardo Bavariæ, atque Conrado Duce Franconiæ: quorum singuli ad tornamentorum constitutiones tres viros delegerunt, experientiâ rerum & autoritate præstantes, quibus ab Imperatore itidem tribus additis, à quindecim his summa rei & instituti suscepta est, quas videre licet apud Goldastum (Tom. 1. constit. Imper. pag. 212. & in Rationalibus ad lib. der Reichssatz. pag. 505. [add. *Dn. Autor l. 6. c. 5. n. 14. & seqq. valde operosus est in legibus & ordinationibus tornamentorum adducendis. Cæterum quum ludi isti equestres hodie in Germania non sint adeò frequentes, in enucleando relationem istam omisimus, cupidum eius rei lectorem ad Goldastum (loc. cit.) remittentes. Fama tamen est in aula Cæsarea & Bavaricâ hodie eiusmodi ludos rursus exsurgere, ac constat ex Diario Europæo elegantissimos ludos in deductione hodierna Imperatricis Margarethæ esse Viennæ celebratos, in quibus Princeps Sultzbacensis fortiter ad miraculum usque se gessit. In Iure Canonico t. t. Extr. de Torneamentis; eiusmodi ludus sunt prohibiti. Cæterùm in illo iure dicuntur temerary militum usque ad mortem congressus, neque ludi equestres, quibus nobiles ad bella præparantur minimè sunt vetiti. Hodie in plerisque Principum Germaniæ aulis usitati ludi Equestres, quos* Ring- und Kopfrennen *vocant. Insuper in multis Academiis sunt Magistri artis equestris, qui omnes egregiè in illa arte instruunt.*]

Leges tornamentorum.

V. Ius indicendi torneamenta competit, I. Imperatori. Et legimus, primum torneamentum ab Henrico Aucupe, sextum à Conrado II. septimum ab Henrico III. duodecimum ab Henrico VI. Romanis Imperatoribus, indicta celebrataque extitisse.

Ius indicendi torneamenta quibus competat

II. Principibus Imperii; non tamen indistinctè, sed illis tantùm, quibus ab Imperatore jus speciali privilegio datum fuit. Si enim veritate nititur Ruexneri relatio ad primum torneamentum p. mihi 30. omnino est ut ita statuam. Ait ille: Ein Pfaltzgraf bey Rhein/ ein Hertzog in Schwaben/ ein Hertzog in Bäyern/ ein Hertzog zu Francken/ haben im ersten Turnier den Käyser gebethen/ daß ihre Käyserliche Majestat ihnen vier/ solche Turniers freyheit vnd Gerichtigkeit wolte bestätigen/ vnd sie damit begnaden als oberste Turniervögte vnd Richter des Turniers

der vier Landen / so wolten sie vnd ihre Nachkommen mit andern ihren Fürstlichen Lehen vnd Regalien solch Ampt empfahen / vnd von ihrer Majestät: als des Heiligen Reichs wegen zu Lehen tragen / allem Adel Teutscher Nation zu Ehren / Lob vnd Nutz / welches ihnen der Käyser gantz willig vnd gern gab / belehnet sie auch damit / für sie / alle ihre Erben vnd Nachkommen.

Idem innuit Pfeil (*consil.* 202. *num.* 28.), quando ait, Rhenani, Franci, Bavari & Suevi, massen sich des Turniers / als ihres sonderlichen Käyserlichen Lehens allein an / vnd wollen den Sachsen daran nichts gestehen. Video quidem à Saxoniæ & aliis Principibus, præter quatuor prædictarum nationum Dynastas, indicta torneamenta (quartum scil. à Ridackero Marchione Misniæ, quintum à Ludolpho Marchione Saxoniæ & Brunsuicensi, nonum à Ludolpho Duce Saxoniæ, & Comite Supplimburgensi) at an suo hoc fecerint jure, vel aliorum permissu & cessione non satis sum certus. Sanè de Ludolpho, quem quintum indixisse torneamentum monui, lego apud Ruexnerum, daß er habe beschrieben den Turniervogt seines Viertheils des Landes zu Francken / vnd ihn gebethen / ihm seinen Turnier / den er zu legen hatte / zu vergönnen / welches der Turniervogt mit gutem Willen zugegeben. Nolden (*de Nobilitate*, *cap.* 17. *cap.* 61.) putat, Saxones, ut maximè in specie nominati non sint, tamen in genere sub Nobilitate Suevica vel Franconica comprehendi. Pro fundamento habet procemium des Sachsenspiegels / ubi legitur: Nun vernemet von der Herren Geburt: Von dem Land zu Sachsen / der von Anhalt / vnd der von Brandenburg / vnd der Marggraf von Meissen / vnd der Graf von Bremen: diese Fürsten seynd alle Schwaben. Die Landgrafen von Düringen seynd Francken / die von Braunschweig / vnd die von Lüneburg seynd Schwaben.

III. Den erwehlten vnd vnteren Turniervögten. Fuit enim moris à primo usque (exceptis paucis) ad ultimum torneamentum, eligere vier Turniervögte / welche nachmals ihre Turnier beruffen lassen / ut ipse frequentiùs fatetur Ruexnerus.

IV. Denen Ritterschafften der vier Landen / hoc est, Rheni, Franconiæ, Bavariæ, Sueviæ. Ita legimus, decimumtertium torneamentum indictum à Nobilitate Rhenana, decimumquartum à Nobilitate Franconiæ, decimumquintum à Nobilitate Bavariæ, decimumsextum rursus à Franconiæ Nobilitate, decimumseptimum à Suevica Nobilitate, decimumoctavum à Rhenana, decimumnonum à Francica, vigesimum à Suevica, vigesimumprimum iterum ab eadem, vigesimumtertium à Rhenana, vigesimumquartum à Suevica, vigesimumquintum à Bavarica, vigesimumoctavum à Francica, vigesimumnonum à Rhenana, trigesimum iterum ab eadem, trigesimumprimum à Suevica, trigesimumsecundum à Bavarica, trigesimumtertium à Francica, trigesimumquartum à Francica, trigesimumquintum à Bavarica, trigesimumsextum, hoc est, omnium ultimum, à Rhenana. Cæterùm indictiones hæ, sive motu proprio, sive ad instantiam der oberen Turniervögte / fiebant & publicabantur in quatuor prædictis Imperij Provinciis, vel in toto Imperio, ut alibi lego, dergestalt: wer solchen Turnier besuchen wolte / möchte hen vnd den Tag zu N. (hic exprimebatur locus) in der Herberge seyn / vnd darnach zu der Schaw vnd Helmtheilung auftragen / sich auch bereiten / vnd darnach turnieren / nach demselben rennen / stechen / dantzen / Danck ausgeben / vnd alles daß thun / was zu solchen Ehren gehöret.

Locus Torneamentorum.

VI. Plerumque autem locus certus à torneamentorum Præsidibus, von denen Turniervögten / determinatus fuit, aut à Principibus, quibus torneamenta indicendi facultas erat. Et credidissem semper ita observatum, ni aliud decimitertij torneamenti lectio me docuisset. Ibi enim illustrioribus quatuor fœminis potestatem datam reperio: daß sie zusammen Macht haben sollen / den nächsten Turnier zu legen: hoc est, ut ego capio, potestas illis data fuit pro arbitrio locum tempusque subsequentis torneamenti designare.

Personæ ad torneamenta comparentes.

VII. Indicta ad torneamenta comparentes, principales sunt, itaque, aut nobiles aut ignobiles. Nobiles iterum aut fœminæ, aut masculi. Illæ admittuntur I. spectatum, tum quia hic ludus est honestus, nec obscœnus: tum quia haud rarò præsentia honestarum & pulchrarum, animos & vires decertantium excitare, eorundemque robur occultâ vi augere solet. II. Ad oblationem præmiorum: sie theilen die Dancke aus. III. Ad choreas. Vbi modus ornatui positus im Turniervertrag apud Goldast (in Reichshandlungen *part.* 27. §. 36.)

Masculorum quæ fuerit conditio in torneamentis?

VIII. Masculi aut decertant ipsi, aut decertationis actui inserviunt, aut ab utroque remoti sunt. Ego, torneamenta considero illa, quæ ab Henrico Aucupe, in Germaniam introducta, in quibus etiam Principes Marchiones & Comites &c. decertârunt (Goldastus *tom.* 1. *constitutionum Imperial. p.* 212.) Conradus II. Imper. in torneamento sexto, ist selbsten in den Turnier geritten / vnter seiner Käyserlichen Cron blosses Hauptes. Ita etiam de Carolo hujus nominis quarto posteà Imperatore narrat Cuspinianus (*in eiusd. vita pag.* 428.) quod in torneamento Rotenburgi habito sub alienis armis clam & ignotus anno 1348. decertaverit. [add. *Vid. Albert. Argentinens. inter Histor. German. Vrstisij part.* 2. *pag.* 144.]

Prætereà Nobilium sunt alij non titulares, quos ad torneamenta, cæteris paribus admitti dubium planè est nullum. De Patriciis Imperialium civitatum ita statuo, eos non indistinctè admittendos omnes, nec rejiciendos unâ decisione. Admissos autem reperio eos tantùm, qui dicuntur hodie, die Adeliche Geschlechter / hoc est, qui à summo Principe nobilitatis

bilitatis insignia tenuerunt. Ita Noribergæ in duodecimo torneamento ibidem celebrato, multi Patriciorum admissi, quos inter tres, præ cæteris, palmam, ipso Imperatore teste, merebantur, laudisque hoc insigne præconium: Eos, si in Principum aulis ad heroica facta ducti doctique, melius non potuisse peracta peragere. Atque his & aliis idem Imperator Henricus VI. privilegium confirmavit, partim adauxit, eosque cæteris Nobilibus, qui montana incolunt, dignitate æquales & equestrium certaminum participes dixit, modò ut anteà, ita in posterum quoque, mercaturâ & cauponariâ abstinerent, annuis suis reditibus & commodis victitantes. (Crus. *Annal. Suevicor. lib. 12. part. 2. c. 6. p. 529.*)

Quinam nobiles ad torneamenta non admittantur? IX. Sit itaq; generalis hæc regula: Nobilium omnes ad torneamenta admitti, nisi specialiter reperiantur reprobati. Reprobationis variæ sunt causæ, quæ torneamentorum ex Constitutionibus peti possunt, & debent omnino. Ratione originis & prosapiæ duplex datur. I. Novi homines, ut vocant, & qui nobilitatis suæ testimonium à quarto non habent progenitore, torneamentorum à celebratione remoti.

Decertaturi in torneamentis quid observare debeant? X. Actum decertationis proximè antecedentia illa sunt, quæ cuilibet decertaturo præscribebantur. I. Ut peccata sua expiaret, Deoque se reconciliaret. Etenim cum nonnunquam, ut maximè pro humanæ sapientiæ modulo pericula remedia posita contingeret, ut hisce in congressibus ludicris cædes patrarentur, ne eo in casu anima simul cum corpore jacturam subiret, hoc ei viatico prospiciendum erat.

II. Ut die ludorum ad suum Regem, seines Lands Turniervogt / deveniret, nomenque suum, tribus ad minimum Heroldis præsentibus, profiteretur, ut illud matricibus inscriberetur.

III. Ut galeam, ornamenta, gladiumque ad inspectionem & partitionem deferret, daß er seinen Helm / vnd die Kleinod der Wapen / zur Schaw vnd Theilung auftrüge / vnd zugleich sein Turnierschwert besehen liesse / ob es zulässlich oder nicht.

Hæc subsequebatur comparitio in campo, locoque torneamentis destinato, ubi sequentia & alia observanda. I. Ut Princeps compareret quatuor tantùm cum famulis, Comes tribus, Eques duobus, Nobilis uno. Atque ne famulorum audax licentia Dominorum in favorem quicquam susciperet, lata quandoque lex fuit: Daß sie bey ihren Herren vnd Junckern nichts anders thun solten / dann welchen mann schlagen wolte / den getreulich leitten mit seinem Zaum / und keinen andern mit der Wehr von ihm tringen. Item / daß sie keinem andern zumuhten / dann ihren Herren oder Junckern / oder in seinen Zaum griffen oder fielen / noch den hinweg leiteten oder führeten. Et altera, qua securitati famulorum prospiciebatur, daß diese Knecht solten von allen Turnierern gefreyet seyn / daß sie niemand mit Kolben oder Schwerten schlagen / verletzen / noch sie gefährlich under stossen / oder sonst tretten solte.

II. Ne equo mordaci, calcitroso, sternacique, uterentur.

III. Ut equorum ornamenta & paratus ita omnimodo formatus esset, ne quenquam illo lædere valerent. Er dörffte kein Eisen oder Stahl in seinen Zaum / Zügel / Sattel oder Streifleder machen / das da schneiden oder stechen könte / noch dessen gefährlichen gebrauchen.

IV. Nemo, ut equo firmius hæreret, & maiore molimento eo deturbaretur, extraordinaria & insolita adjumenta sibi debebat adsciscere, iisque fretus in certamen descendere, sed communi modo sellæ equestris & stapedum usu contentus, per omnia debebat dexteritate suâ magis esse tutus, quàm aliâ arte. Si quis contra hoc faceret, is omnium ordinum incurrebat odium, & contemptum, armisque & equo cum phaleris & stratis eiusdem mulctabatur.

V. Arma sua omnia ita debebant habere aptata, ut nemini illa nocere, aut extantibus acuminibus: præacutisque extremitatibus quenquam lædere possent. Telis etiam non aliis poterant uti, quàm clavâ equestri & gladio. Clava quidem, quâ primùm utebantur, qualis nostris fuerit, nullibi hactenus expressum vidi, neque apud Historicos, neque in ipsis torneamentorum picturis. (Nam in his potissimum lanceis concurrentes, rarò gladiis decertantes reperi repræsentatos, quod tamen verum & genuinum ad torneamentorum actum non pertinuit, sed potius zum Stechen in hohen Zeugen / ut loquebantur, welches / secundum Ruexnerum, nach dem Turnier ist fürgenommen worden.) De gladii forma utique ita constitutum: Mann will kein Schwert zulassen / es sey dann zum meisten dritthalb oder dreyer Finger breit / vnd nemlich fornen an der Spitzen auch in derselben Breite / vnd stumpf abgeschliffen / daß es daran nicht schneide oder steche. Es soll auch keiner sein Schwert nicht anders / dann im Nachturnier brauchen / vnd inmassen hernach folget. So der Turnier zergehet / vnd man aufbläst / so mag ein jeglicher sein Schwert ziehen / vnd gegen seinem Turniers genossen in sein Kleinod zu hauen versuchen / mit dem er sich vermag / vnd dasselbige an niemand / da er blos ist / mit stechen oder hauen gebrauchen.

Denique percursione hoc modo celebratâ, cursus quisque ad sui circuli Regem accedere adstrictus erat, testimonium decursionis scripto comprehensum petiturus. Quod non nisi duobus Regibus ludorum, duobusque Heroldis præsentibus, impertitum dabatur, apposito circulo, cujus nomine præsidebant, accedenteque subscriptione ipsius Regis.

XI. Hactenus de decertantibus: nunc de

Vu 4

De Regibus torneamentorum.

illis nobilitate conspicuis viris, qui quidem non decertârunt ipsi, sed certis tamen muneribus torneamentorum fuerunt præfecti. Tales fuerunt, I. Die vntere Turniervögte oder Turnierkönige / quos alij Iudices aut Reges torneamentorum appellant. Eorum erant quatuor (ordinarie, nam in nonnullis torneamentorum actibus nullos reperio) unus Bavarici, alter Suevici, tertius Rhenensis, quartus Francici circuli; non quidem perpetui, ut illi hereditarij, de quibus supra mentionem fecimus, sed ad unum tantum torneamentum electi. Horum erat muneris (1.) torneamenta indicere, seu Nobilitatem ad eadem literis evocare. (2.) ut locus, in quo torneamenta celebranda, muniretur, æquaretur, & in clausula aptus præpararetur, curare. (3.) de salvo conductu, hospitiis, & cæteris adventantibus necessariis rebus prospicere. (4.) Die decursionis nomina eorum, quibus animus & licentia erat decurrendi, recipere & matriculæ inserere. (5.) Lustrationi armorum, & partitioni galearum adesse. (6.) Intra funes ad torneamentorum celebrationem consistere, zwischen den Seilen halten. (7.) Purgationes sive excusationes eorum, qui deliquisse dicebantur, audire. (8.) Decernere, ut cum illo, qui ex eadem familia culpam consanguinei sui paratus erat purgare, mitius ageretur. (9.) Decursione absolutâ testimonium decursionis scripto comprehensum petentibus dare. (10.) Finito ludo, novis ad hoc officium designatis administrationis suæ rationes reddere, præsentibus ex quolibet circulo ad minimum tribus, qui iis ludis decurrerant, quorum erat acta Regum suorum suis subscriptionibus & signis communire.

Griesswärtel quinam?

XII. II. Alii Nobilium, ratione officii sui, iisdem in ludis fuerunt dicti Grieswärtel / quorum quid fuerit muneris non admodum me fateor certum. Vocis si specto compositionem, is mihi alius non est, quàm qui arenæ seu areæ inservit. Gries enim arena est, & Wärtel /, quem hodie Wärter dicimus, qui observantiâ suâ aliis inservit.

Gesellschafftvögte in torneamentis.

XIII. III. Fuerunt etiam die Gesellschaftvögte / qui Regibus ludorum adjuncti, ut nonnullis in operibus eosdem sublevarent.

Præterea deligebantur ex singulis circulis duo, quorum quatuor, disciplinæ ludicræ; quatuor, septorum custodiæ deputabantur: ut hi ordinibus jam partitis & distributis funes inciderent, atque ita viam decursuris aperirent, animadverterentque in eos, qui animadversione dignum aliquid admisissent: Isti, cum videbatur, signum receptui tuba dari jubebant, quo audito, depugnantes omissis clavis suis, gladiis rem gerere incipiebant, & alii aliorum clinodia, conscindere & diloricare contendebant.

XIV. Plebeij etiam nonnulli torneamentis adfuere, qui certis officiis & muneribus erant præfecti, a reliquis secernerem infimj subsellii plebeia turba. Inter plebeios principaliter, respectu aliorum, torneamentis inservientes refero, I. Die Stabler / quorum quid fuerit muneris, paulò superius explicatum fuit. II. Persevanten / Ehrenknechte / Gesellschaftknechte. III. Die Kündiger der Wapen / vnd Nachfolger der Wapen / vnd Ehrenholde. Horum munus erat, I. lustrationi armorum & sortitioni galearum interesse. II. Leges & statuta in his ludis observanda recitare: (Crusius *Annal. Suevicor. libr. 4. part. 2. cap. 1. pag.* 101.) III. agnitis armis, insigniisque eius, qui pro altero pœnæ & decursioni se offert, proclamare, talem aut talem, adiecto nomine & cognomine, pro alio consanguineo sub, cum & sub his armis, pœnæ & juri equestri se submittere; ut spectatores, & præcipue matronæ, virginesque Aulicæ, pro alio eum hæc pati, non pro se, intelligerent. IV. Regibus circulorum in datione testimonii decursionis adesse.

De aliis personis torneamentorum.

Actus decertationis torneamentorum.

XV. Hæc de personis. Actus decertationis ita se habuit: Ad constitutum diem horamque ist man in die Schrancken geritten / hat getheilet / vnd aufgeblasen / dann die Seile abgehauen. Da hat der Turnier angefangen / vnd gewehret bisweilen anderthalb Stunde / bisweilen zwo Stunde; darauf / als wieder aufgeblasen worden / hat man die Kolben fallen lassen / zu den Schwertern gegriffen / vnd die Kleinod einander abgehauen / damit seind die Schrancken aufgangen / vnd ist der Turnier verrichtet gewesen. Postero die, hat man das Gestech in hohen Zeugen angefangen / darinnen man dem / der im stechen seinen Spies zerbrochen / da des andern entgegen gantz verblieben / einen Fall zugeschrieben / war eben so viel als hätte er seinen Gegenpart aus dem Sattel gehoben vnd gefallt. Vnde formula, Der habe den Danck behalten mit so ledigen Fällen. Deinceps hat man auch andere Ritterspiel getrieben / mit ringen / springen / lauffen / Stein vnd Stangen stossen vnd werfen.

Brabeia torneamentorum.

XVI. Brabeia verò, sive munera, die Däncke / uti non una distribuebantur ex causa, ita & ratione massæ suæ seu materia, non erant uniusmodi, sed variæ diversitatis. Genera potissima hæc erant. I. Der Danck so den Turniervögten geben ward. II. Der ältesten Danck. III. Der Stecher Danck / das ist / derer so in hohen Zeugen mit Stechen das beste gethan / vnd am meisten Spiesse zerbrochen. IV. Der Danck / so denen geben ward / welche aus den vier Landen am besten gerüst kommen waren. Hodie, ni fallor, dicitur, der Zierdanck. V. Der Danck so denen geben worden / welche den Turnier am weitesten besucht hatten. Sed & ratione personarum distinctio munerum fuit; alia enim dicebantur

tur

tur Ritterdäncke / alia Knechtsdäncke. Materiam quod attinet seu munus ipsum, fuit id quandoque, I. Ein gülden Schwert/ welches denen gegeben worden / so da in hohen Zeugen dasselbe ritterlich erlanget. II. Ein Krantz. III. güldene Ringe. IV. güldene Ketten. V. andere Kleinod. VI. Kräntze mit güldenen Ringen versetzt. Denique etiam alia exquisitè elaborata munerum loco distribuebantur: (Crus. *Annal. Suev lib. 4. part. 2. c. 1. p. 103.*)

Finis torneamentorum varius. XVII. Cæterùm torneamenta instituta. I. Vt essent post bellicos labores instar recreationis, & voluptatis cuiusdam. II. Vt Nobiles desidiam fugientes exercerentur in armis, quibus postmodum belli tēpore in expeditione comparerent instructi. III. Vt tyrānidem & superbiam (morbos peculiares nobilium:) reliquasque vitia & flagitia extirparent: essentque instar censuræ.

An rectè torneamenta hactenus intermissa? XVIII. Qui fines omnes & singuli, cum meritò suam mereantur laudem, dubitari haud sine ratione poterat, *torneamenta proba ratione an hactenus intermissa, vel iustè an sublata*? Nostra est assertio, torneamenta iustâ ratione in usum esse revocanda, tum propter superius enumeratas utilitates, tum propter expositas à Münstero: (*libr. 3. cap. 454. pag. 898.*) Cuspiniano (*in vita Henrici Aucupis, pag. 296.*) Ioanne à Schallenberg apud Goldastum (*part. 2. constit. Imp. pag. 305.*) tum propter commune Nobilium votum, quorum pectora virtuoso sanguine incalescunt. Cædes enim, & homicidia, si quæ hisce in ludis perpetrentur, ex accidenti sunt, casu fiunt, & quidem ab eo, qui rei licitæ operam navat. Vnde, ut suprà diximus, circumspectè ab Imperatore sancitum, ne in ludis hisce quisquam equo mordaci, calcitroso, sternacique uteretur: ut quilibet ita aptata omnia sua arma haberet, ut nemini illa nocere possent, aut extantibus acuminibus præacutisque extremitatibus lædere quemquam valerent. Absit verò, ut ea, quæ propter bonum ac licitum facimus, si quid per hoc præter nostram voluntatem cuiquam mali acciderit, nobis imputetur. Proinde bene monuit Principes nostros Reinhardus Comes à Solms/ in Beschreibung des Adels / *fol. 7.* daß sie wiederumb dergleichen etwas anrichten und ordnen / damit der Adel wieder in Tugend und adeliche Wercke getrungen vnd gebracht werde. [add. *Sebastian Merchsner in præfat.* der Käyserl. Königl. Land- und Lehenrecht/ unserer Teutschen Nation *seq.*

Seie die Ritterschaft turnieren vermeidt
Und die Priesterschafft im Harnisch reit
Und Weltliche Mönch geistliche Pfarr regieren
So müssen Wir Land und Leut verlieren.]

Metrica torneamentorum descriptio. XIX. Noricus Vates Ioan. Sachs metrico lusu torneamenta perspicuè ita explicat, referente Matthiâ Dressero (in der Sächs. Chron. *p. 100. & seqq.*)

Eins Morgens in des Mayen Taw/
Spaziert ich durch ein grüne Aw/

Von schönen liechten Blümlein schwanger/
Auch sah ich Berg / Wäld / Feld vnd Anger/

Von Laub vnd Gras als frech vnd grön /
Wolriechend/ lieblichen vnd schön/

Mie dem ich in den Wald refirt/
Lobe GOTT der all Ding ordinirt.

In dem sah ich im Holtz von weiten
Gemachsam ein Ehrenhold reiten:

Jetzt reit er für/ dann hintersich/
Bald aber der erblicket mich/

Rite er zu mir / vnd bat mich/ daß
Ich ihn weist auf die rechte Stras

Gen Regenspurg: Ich sprach/ gar gern;
Gieng mit ihm durch den Wald sehr fern/

Vnd fraget ihn doch vnterwegen/
Von Fürsten/Adel/vnd Reichstägen/

Des er mich sehr freundlich bericht.
Ich sagt: Mein Herr/ eins mich anficht/

Ich hab so viel bey meinen Tagen
Von dem turnieren hören sagen/

In Teutschland gehalten vor viel Jahrn/
Den Grund doch nie können erfahrn/

Wie/ wo / vnd wann / wer vnd warumb:
Bitt ich euch/ lieber Herr/ darumb/

Ein kleins mich des bescheiden wolt.
Er sprach/ gar geren/ vnd ich sole

Aufmercken: mit guter Ordnung
Sprach: Der Turnier hat sein Vrsprung/

Als Käyser Heinrich gubernirt
Der erst/ das Römisch Reich regiert/

Vnd als man zehle neunhundert Jahr/
Vnd fünf vnd dreyssig Jahr/ da war

Von den Hunnis ein Krieg erwachsen /
Die verhergten Thüring vnd Sachsen/

Vnd andere Anstöß dergleich/
Da bot auf im Römischen Reich

Käyser Heinrich / vnd bracht zusamm
Ein grossen reisigen Zeug mit Nam/

Sechstausend / viertzig vnd zweyhundert/
Waren in vier Theil ausgesondert/

Rheinländer / Bairen / Francken vnd Schwaben/
Dieser vier Fürsten sie auch haben/

Als vier Hauptleut im Feld verwalten/
Vnd sich so theur vnd wol gehalten/
Daß sie ein gros Feldschlacht gewunnen/
Nach dem die übrigen Feind entrunnen/
Theilt der Käyser bey ihm sein Heer/
Bewies ihn gros Tugend vnd Ehr/

Weil so viel Adels in viel Jahren/
Vor nie zusammen kommen waren/

Thät den Käyser nach Ehren dürsten/
Va: seine Haupleut/die vier Fürsten/

Von Rhein/Pfaltzgraf Conrad genant/
Hertzog Herman aus Schwabenland/

Vnd von Bäyern/ Hertzog Berthold/
Hertzog Conrad von Francken/ wolt

Daß diese Fürsten alle vier/
Solten berahtschlagen ein Turnier/

Ein adeliches Ritterspiel:
Des war geneigt ihr aller Will/

Anzurichten im Teutschenland/
Der vor darinn war vnbekant/

Welcher Turnier in Gallia,
Engelland vnd Britannia,

Vorlängst gewesen war im Brauch/
Dem gleich diese vier Fürsten auch/

Aus Käyserlichem Gwalt bewegt/
Setzten erstlich vier Turniervögt/

Vier adelich vnstrafbar Männer/
Wonhaft der vier gemeldten Länder/

Rheinstrom / Bäyern / Francken vnd Schwaben/

Diese samt den vier Fürsten haben/

Auch einen Turnier angeschlagen/
Mit aller Ordnung fürgetragen/

Samt allen Aemptern vnd Freyheit/
Mit erwehltem Platz vnd der Zeit.

Nemlich aus viel Vrsach beweget/
Wurd in die Stadt Magdburg geleget

Der Turnier / als man zehlet war/
Neunhundert acht vnd dreissig Jahr/

Am Sontag nach Obersten fein/
Solten da in der Herberg seyn/

Fürsten/ Grafen/ Ritter vnd Adel/
So redlich/ from waren ohn Tadel/

Die hätten zu dem Turnier Glück/
Es waren gsetzt zwölf Turnierstück/

Wer dieser eines hätt gethan/
Wer Fürst/Graf/oder Edelman/

Der dörft in Turnier nicht einreiten/
Wolt aber einer in den Zeiten

Einreiten / vnd wolts drüber wagen/
Der wurd hart im Turnier geschlagen/

Sein Pferd ihm gnommen ward zuletzt/
Vnd er ward auf die Schrancken gesetzt/

Weil man turniert/ zu einer Schand.
Ich sprach / mein Herr / thut mir bekant/

Diese zwölf Stück in dem Turnier.
Freundlich antwort der Ehrnhold mir:

Wer Ketzerischen Glauben hat/
Wer veracht Käyserlich Mandat.

Wer Frauen schändt / schwächt reine Maid/
Wer Siegel fälscht/vnd schwört Meineyd/

Wer Feld fleucht / läst sein Herrn in Nöht/
Wer seinen Bettgnossen ertödt/

Wer beraubt Kirchen Witwen vnd Waisen/
Wer vnabgsagt thut kriegen vnd räisen/

Wer new Zoll/Maut vnd Beschwerd aufricht/

Wer ohn Eh sitzt / oder Eh bricht/

Wer Fürkauff / Wucher / Wechsel treibt /
Wer nicht in edlen Stammen bleibt

Mit heyrathen / oder sein Geschlecht
Nicht von vier Stammen edel brächt.

Das sind diese zwölf Turnierstück /
Die der Käyser ordnet mit Glück /

Vnd hätt darab ein Wolgefallen /
Vnd rückt mit seinem Adel allen /

Von Angermünd auf Magdeburg zu/
Vnd alsbald andern Morgen fru

Allen Turnierzeug man beschaut /
All Gfährligkeit verbot man laut /

Darein taugt kein anfallend Pferd /
Kein spitzig noch schmal Turnierschwerd/

Der Turnierkolb sein Dick vnd Läng.
Nach dem erwehlt man aus der Meng /

Acht adelich ritterlich Männer/
Vier alt / vier jung / dieser vier Länder/

Dergleich vier Frawen von dem Adel /
Vnd vier alt Witfrawen ohn Tadel/

Dergleich vier edle Jungfrauen /
Die Helm zu theiln vnd zu schauen /

Samt den acht Rittern/ vier Ehrnholden /
Vier Turniervögt : Als die wolten /

Auftrug man die Helm allzumal /
Am Montag in ein weiten Saal/

Samt ihren Kleinoten voran /
Thäten die acht und zwantzig Person/

Ordentlich vnd fleissig besichtigen /
Die mishändler thät man vernichtigen.

Auf diß erst mal schaut man daselbm/
Zwey tausend / ein vnd neuntzig Helm.

Die Helm wurden getheilet schier /
Einzureiten in vier Turnier. /

Die mann hielt drey Tag nach einander/
Darzu ordneten sie allsander

Grieswärtel / vnd dergleich in Theil/
Welche hielten zwischen dem Seil/

Die

Die all aus den vier Landen wasen/
Als man am Dienstag auf ward blasen/

Rit ein die erst Partey daselm/
Fünfhundert vnd drey vnd zwantzig Helm/

Fürsten / Grafen / Ritter und Adel/
An schönem Schmuck war da kein Tadel/

Jeder mit seiner Farb vnd Kleined/
Der Harnisch als ein Spiegel scheinet/

Bald man die Schrancken niederlies/
Zu hand man wiederumb aufblies/

Da wurden die Seil abgehauen/
Das Frauenzimmer war zu schauen/

Aus allen Häusern mit Verlangen/
Da ward der Turnier angefangen/

Einer den andern thät empfahen/
Mit Kolben ward ein grosses schlahen/

Je paar vnd paar zusammen strichen/
In kecker Mannheit sie nicht wichen/.

Als ob es wer in einem Kampf/
Daß ihnen alln der Durst vnd Dampf

Aus der Helme Visire drang/
An allem Ort der Harnisch klang/

Von Streichen wurd ein laut Gedös/
Von Rossen ein Träng vnd Gestös/

Ein Stampfen / rühlen vnd Getümmel/
Von ihn allen war ein Gebrümmel/

Ein Schlagen / Fechten hin vnd her/
Samb obs ein rechte Feldschlacht wer/

Wer vntüchtelg war zum Turnier/
Den schlugen oft drey oder vier/

Vnd thäten ihn mit Kolben bläuen/
Daß ihn sein Leib wol möcht geräuen/

Turnierten mit ihm vmb sein Pferd/
Fallten ihn nieder zu der Erd/

Setzten ihn griedlinb auf die Schrancken/
Wer vom Rhein / Bäyern oder Francken/

Wurd er zu schand in dem Turnier/
Nach dem aber aufblies man schier/

Ihr Turnierschwert sie herfür zugen/
Erstlich ritterlich zusammen schlugen/

Hawten einander Kleinod ab/
Nach dem als man ein Zeichen gab/

Als man turniert hät auf zwo Stund
Da giengen auf die Schrancken/vnd

Hat der erst Turnier sein recht End/
Die andern drey wurden vollendt/

Am Mitwoch zween / vnd früh der viert
Am Pfingstag/ all löblich turniert.

Nach Mittag war gerent vnd gestochen/
Im hohen Zeug viel Spies zerbrochen/

Nach dem rüst man sich zierlich gantz/
Des Nachtes zu dem Abenddantz/

Fürstin/ Gräfin/ vnd edle Frauen/
Liessen sich wolgeschmücket schauen/

Den Dantz hielt man mit grossen Präng/
An dem man ausgab die vier Dänck/

Den besten Turnierern in die vier Land/
Auch gab man aus die Dänck allsand/

Den besten Rennern vnd Stechern/
Den Ritterlichn Speerzerbrechern/

Mit ringen gar ein köstlichen Krantz/
Ihr iedem samt einem Vordantz/

Nach dem lies man ausruffen schier/
Auf einen künftigen Turnier

Vier Turniervögt/tugendlich Männer/
Vier Grafen der gemeldten Länder:

Nach dem dantz man in Zucht vnd Ehrn/
Thät die halb Nacht damit verzehrn/

So hatt der Turnierhof ein End/
Zu Morgens ieder heimwarts lendt/

Namen ihr Brief samt ihren Weiben/
Liessen sich ins Turnierbuch schreiben.

Nach dem der Käyser thät begaben/
Die Fürsten von Rheinstrom vnd Schwaben/

Von Bäyrn vnd Francken alle vier/
Hauptleut zu seyn aller Turnier/

Sie vnd ihr Erben der vier Land/
Das hat ghabt auch festen Bestand/

Daß ihn ihr Freyheit ist geblieben/
All Turnier haben sie ausgschrieben/

Vnd habens auch allmahl gehalten/
In den vier Landen bey den Alten/

Oft bald/oft langsam/wie mit Fug/
Es sich nach Glegenheit zutrug/

Das hat gewehret (glaub fürwar)
Fünfhundert neun vnd viertzig Jahr.

Ich thät ein Frag noch an den Alten/
Wie viel man Turnier hätt gehalten?

Da sprach er zu mir:sechs vnd dreissig.
Erst bat ich den Ehrnhold gar fleissig/

Zu sagen doch/in welchen Städten/
Diese vier Land ihr Turnier hätten?

Er sprach:Zu Magdburg war der erst/
Wie gsagt/der gröst vnd allerhärtst/

Der ander Turnier schön vnd sauber/
War zu Rohtenburg an der Tauber.

Der dritte Turnier war/versteh/
Zu Costentz an dem Bodensee.

Der vierte Turnier war dißmal/
Zu Mersburg ghalten an der Saal.

Der fünfft Turnier zu Braunschweig ward
Gehalten gantz Fürstlicher Art.

So ward ghalten der sechst Turnier/
An der Mosel in der Stadt Trier.

Der siebend Turnier ist erwachsen/
Obn an der Saal zu Hall in Sachsen.

Der acht Turnier sampt dem Gesteck/
Der ward zu Augspurg an dem Lech.

Der neunte Turnier auch vergieng/
Zu Sachsen in der Stadt Götting/

Der zehend Turnier ward bekant/
In der Stadt Zürch im Schweitzerland.

Der eilfft Turnier herrlich vnd fein/
Der ward zu Cölln an dem Rhein.

Der zwölfft Turnier vnd Ritterwerck/
Ward in der Reichsstadt Nürnberg/

Von dem die Ehrbarn der Geschlecht/
Wol mit vierhundert Pferden/ secht/

Den Käyser begleiten gen Donawerth/
Die er mit Freyheit hoch verehrt.

Der dreyzehend Turnier war ein
Der Stadt Worms unten an dem Rhein.

Der fünffzehend Turnier vnd Schaw/
Ward zu Regenspurg an der Donaw.

Der sechszehend Turnier der wurd
Gehalten am Mayn zu Schweinfurt.

Der siebenzehend Turnier zwar/
Zu Rávenspurg gehalten war.

Der achtzehend Turnier gemein/
Ward in Ingelheim an dem Rhein.

Der neunzehend mit Reverentz/
Ward zu Bamberg an der Redentz/

Den zwantzigsten thát man verbringen/
Am Neckar in der Stadt Eslingen.

Der ein vnd zwantzigst war aussen/
Gehalten in der Stadt Schafhausen.

Der zwey vnd zwantzigst von den Alten/
Ward wieder zu Regenspurg gehalten.

Der drey vnd zwantzigst Turnier that/
War bey dem Rhein zu Darmstatt/

Da blieben todt in Turnierschrancken/
Neun Hessen vnd siebenzehn Francken.

Der vier vnd zwantzigst war mit Wunn/
Am Neckar in der Stadt Heilbrunn/

Der fünf vnd zwantzigst Turnier gnant/
Ward zu Regenspurg in Bayerland.

Der sechs vnd zwantzigst nach Adelart/
Der ward gehalten zu Stutgart.

Der sieben vnd zwantzigst Turnier gut/
Ward an der Iser zu Landshut.

Der acht vnd zwantzigst Turnier in Schrancken/
War am Mayn zu Würtzburg in Francken/

Da wurd Turniersordnung gemehrt/
Vnd viel grosser Vnkost gewehrt.

Der neun vnd zwantzigste mit Nam/
Der ward zu Mayntz an dem Rheinstrom/

Vnter den Turniern war der dreissigst
Zu Heidelberg gehalten fleissigst.

Des ein vnd dreissigsten thát man warten/
In Würtemberg zu Stutggarten.

Der zwey vnd dreissigst Turnier hat
Sein Platz gehabt zu Ingolstatt.

Der drey vnd dreissig ist hernach
Gehalten worden zu Onoltzbach.

Der vier vnd dreissigste Turnier
War zu Bamberg mit grosser Zier.

Der fünf vnd dreissigst war der viert/
Den man zu Regenspurg hielt mit Würd.

Der sechs vnd dreissigst war der letzt/
War gen Worms an den Rhein gesetzt

Vnd gar herrlich gehalten war/
Als man zahlt vierzehnhundert Jahr/

Vnd sieben vnd achtzig Jahr darzu/
So hast warhafft aufs kürtzest du/

Alle Turnier im Teutschen Land
Mit erster Ordnung obgenant/

Auch oft gebessert vnd gemehrt/
Von Käysern vnd Königen geehrt/

Von Fürsten/ Grafen/ Ritter vnd Adel/
Welche from waren vnd ohn Tadel/

Heimgsucht wurden durch die vier Land/
Dann es war gar ein grosse Schand/

Welcher nicht wár ein Turniersgenoß/
War er von Gschlecht vnd Adel gros/

War er vom Adel doch veracht/
Zu keinem Ampt vnd Würden bracht/

Zu allen Ehren gar verschmächt/
Fürst/ Graf/ Ritter vnd Edelknecht/

Hielt sich derhalben álles adelich/
Ohn alle Mackel/ rein/ vntadelich/

Da sie den rechten Adel trugend/
Der Redlichkeit/ Fromkeit vnd Tugend/

Hielten sich ehrenvest vnd züchtig/
Daß sie zum Turnier blieben tüchtig/

Zu dem Fürstlichen Ritterspiel/
Das ihn bracht Ruhms vnd Ehren viel/

Da sassens auf des Adels Stul/
Der Turnier war des Adels Schul/

Der sie behielt in strenger Zucht/
Gantz Teutschland bekam daraus Frucht/

Dann es stund überal dest bas/
Weil der Adel so redlich was/

Wie

Wie du dasselb wol magst gedencken:
In dem thätn wir im Wald vns rencken/

Vnd kamen auf die rechte Stras/
Dem Ehrnhold ich dancksagen was/

Des seinen höflichen Gesprächs/
Von dem Turnier vnd des Gestechs/

Nam Vrlaub vnd von ihm abschied/
Gedacht mir/Gott geb Ruh vnd Fried/

Im Römischen Reich Einigkeit/
Daß wiederumb auch mit der Zeit/

Durch Käyserliche Majestät
Vnd Fürsten mit zeitigem Räht/

Werd aufgerichtet der Turnier/
Daßbey Fürsten vnd Adelszier/

Fromkeit und Tugend blüh vnd wachs/
Das wünsche von Nürenberg Hans Sachs.

[add. *Vlterius de Torneamentis legatur Vischerus in Tract. de Duello : Draco de Patritiis fol. 77. Besold in Thes. Pract. voc.* Turnier / *ut & Magnificus ac Nobiliss. Dn. Charisius Proto Syndic. Stralsund : in Disputatione de eodem argumento olim Francofurti ad Oderam habita, Respondente Generoso Dn. de Schlieben.*]

CAPUT XXXII.

De Insignibus.

Synonima vocandum. I. INter adjuncta nobilitatis, insignia sunt, seu arma, Wapen / Schild vnd Helm. [add. *Dn. Autor noster toto c. 6. l. 6. agit de iure insignium, & quidem in genere, quæ quum magis ad Politicam, quàm ad Iurisprudentiam publicam Imperij Romano-Germanici, spectent, ideo in enucleando tantùm illa retinuimus, quæ ad rem ipsam pertinent, omissis inutilibus, Gallicis, Italicis, ad nostram Andromachen haut spectantibus. In specie autem quod Insignia Imperij, Principum, & Urbium Imperialium attinet, Dn. Autor de iis egit lib. 1. c. 5. & 7. unde etiam utilia enucleavimus. Insignia plerorumque Comitum & Nobilium Germaniæ exhibet liber cui titulus* Wapenbuch *Noremberga impressus, cuius Autor* Sieb macher/ *liber sanè optimæ notæ. Adeundus etiam David. Höppingij Tract. de Iure Insignium, qui unus est instar omnium, item Besold. in Thes. Pract. voc.* Wapen. *& voc.* Käyserl. und Königl. zierd.] Insignia latinè etiam dicuntur arma, quoniam plerumque in armis insculpi, & antiquis & nostris temporibus solebant, ut hinc armati, facilè armis opertis dignoscerentur (Tiraquell. *de Nobil. cap. 6. numer. 19.*) Sanè eodem sensu, quod primum armis, inter quæ scutum præcipuum, insignia fuerunt insculpta, appictave nobis Germanis reliquum est, ut insignia Wapen dicamus, antiquâ scribendi & pronunciandi ratione.

Origo insignium. II. Non ego crediderim, aliunde hujus rei petenda initia, nisi à communi gentium usu. Non enim facilè gens dabitur, cui insignium non cognita observantia, usque adeò ut & in novis insulis, quas eo compellamus nomine, eadem ratione, quâ novum orbem, insignium usus ab illarum inventoribus fuerit deprehensus. In ejusmodi autem gentium inventis, et si de primo autore quæstio sit, vestigia non nisi obscura sunt, sufficit communem nosse usum.

Insignium descriptio. III. Mihi ad usum hodiernum insignia videntur describi posse, *signa, summi Principis autoritate alicui concessa, aut propriâ voluntate assumpta, personam à persona, familias à familiis, civitates à civitatibus, collegia à collegiis, veræ distinguentia.*

Divisio insignium. IV. Insignia sunt aut nobilia aut non-nobilia. Nobilia potissimum hodie censentur illa, quibus galeæ perforata adjecta (quam nos apertam vocamus, einen offenen Helm/) nonnunquam coronâ exornata.

Quænam nobilissima insignia ratione colorum & insignium. V. Ratione colorum, atque imaginum, difficilis est decisio. Cluverius (*lib. 1. antiqua Germania, c. 44. p. 347.*) Nobiles homines, ait, apud priscos Celtas, lectissimis tantùm coloribus sua singuli distinxerunt scuta, unde etiamnum ea omnium antiquissima, ac maximè genuina nobilitatis dicuntur apud Germanos insignia, quæ omnium simplicissima, certis duntaxat spatiis, ac coloribus distincta, in quibus vulgatissima sunt illa, quæ patrius nunc sermo vocat has, Striche / id est, lineas, sive Balcken/ id est, trabes; illos verò, Rauten vel Wecken / id est, rhombos. At universis civitatibus sive nationibus angustiora fuere insignia τῶν ζώων, ut inquit Diodorus; puta equi, tauri, ursi, lupi, cervi, & allorum, quæ Germania fert, animalium imagines referentia. Hæc autem nulli nisi principes civitatum, & duces exercituum in scutis gerebant, tabulis illis planis & lectissimis coloribus, id est, familiæ, ex qua Princeps vel Dux ortus erat insignibus jam anteà distinctis affixa. Posterioribus autem seculis, hæc privatorum quoque nobilium scutis adrepserunt, ipsorum Principum indulgentia, qui suis uti insignibus, coloribus tantùm mutatis, huic vel illi nobili permiserunt, ita tamen uti haud integrum aliquod animal, seu dimidiata duntaxat ejus pars anterior, vel etiam caput, aut pes solummodo effigiaretur: quo sua Principibus maneret dignitas, atque reverentia, ab inferiori ordine discreta. Mox & integrorum animalium imagines nobilibus concessæ sunt. Tandem seculo hoc postremo, ut ipsa veneranda illa antiquæ veræque nobilitatis dignitas, & sacrum amplissimi ordinis nomen, fœdè profanantur, dum ipsi homines nobiles ordine suo indigna perpetrant, & plebeij vulgò sine ullis honestioribus meritis, nedum virtute bellicâ, solius Plutonis gratia & conciliatu nobilitatis titulum, qui soli olim dabatur fur-

tibus, etiam indignissimi consequuntur: sic etiam Principum augusta illa, sacratissimaque insignia nimis latè vulgantur; adeò ut qui nunc in Nobilitatis ordinem novi adsciscuntur, unum aliquod animal adscriptum habuisse haud contenti, duos sæpe leones vel duas aquilas, regias feras, avesque nonnunquam plures, tam facilè impetrent, quàm vanè stolidèque poscant. Quotum tamen fatuitatem meritò obumbrare dicantur eorum ineptiæ plurimum ridendæ, qui veræ nobilitatis, ejusque insignium antiquitatem ignorantes, sacros campos, atque sylvas, & feras, & castella, & hominem; veluti veterum illorum Græcorum Latinorumque Heroum clypeos imitantes uni eidemque scuto, multitudine rerum ac varietate miserè laboraturo impingunt. Sed ubique nunc divina ac veneranda antiquitas virtutisque juxta æstimatio jacet. Refrænata paululum torneamentorum tempore hæc erat inter Nobiles licentia. Nam cum simul bey der Helmtheilung die Kleinod der Wapen beschauet worden / non raro quæ sibi Nobilitas adjecerat insignia, repudiata, sed & quandoque approbata fuisse credibile est. Et firmat sententiam, quod legimus in dem Turnierbuch / p. 201. quod in torneamento Heidelbergæ, anno 1481. habito Heinrichen vom Ende sey zugelassen worden / daß er die Cron auf seinem Helm führen und behalten möge / wie ihm das der Römische Käyser gebessert hatte.

Alia divisio insignium. VI. *Secundò*, aut sunt familiaria, seu hereditaria, aut personalia tantùm. Hæc potissimum muneris, quæ personæ competunt munus gerenti. Licèt & hæc quandoque hereditaria facta agnoscam, ut quando munera hereditaria facta, vel liberi in memoriam à parentibus gesti muneris isthæc sibi propria reddiderunt insignia. In Imperio nostro exempla habemus in Palatino, Saxone, atque Brandeburgico, Electoribus, quorum quilibet insignibus gentilitiis officij sui junxit insignia.

Spurij an possint portare insignia paterna. VII. De hereditariis autem & familiæ insignibus quæstio est, *ut legitimè nati ea portare, ut loquuntur, possunt, ita an etiam eadem naturalibus concessa facultas sit?* Distinguendum inter jus generale & speciale. De jure generali, spuriis non conceditur arma parentis vel familiæ assumere; Landrecht (*lib. 3. art. 72. ibique* glossa) Nolden. (*d. tract. cap. 11. num. 77.*) De jure speciali verò nonnullarum regionum, bastardis etiam patris & familiæ conceduntur insignia, ut de Gallia notavit Boër. (*decis. 128. num. 21.*) ubi tamen, licèt hæc portent insignia, linea per intermedium scuti, à sinistro latere ducta, quam *barrum* vocant, à legitimis distinguunt. Figura hæc est. A sinistris virgula pendet, cum ut significetur, non ex legitimo & dextro, sed ex infelici & damnabili concubitu natum esse eum, hisce qui utitur insignibus, quod tamen apud nos in Germania in usu non est.

VIII. Cæterùm, insignia vel à superiori dantur: vel propria assumuntur licentiâ, & potestate. In Imperio nostro jus insignia concedendi Imperator exercet, vel per se, vel per alios. Ipsemet quando Imperator insignia alicui confert; qui stylus curiæ sit, ex Goldasto patet (*tom. 1. Const. Imp. p. 513.*) ubi inter alia Carolus V. Imp. ita infit: *Insignia de novo dedimus, concessimus & elargiti sumus, prout tenore præsentium damus, concedimus & elargimur, volentes & decernentes, quod tu præfate N. ac filii heredes & descendentes tui legitimè nati, & nascituri, eorundemque heredes & successores, in infinitum, utriusque sexus, ex thoro legitime seriatim descendentes, prædicta arma & insignia habeatis & deferatis, illisque in omnibus, & singulis honestis, decendentibusque actibus & expeditionibus, tam serio, quam joco, cæterorum armigerorum more in torneamentis, hastiludiis, bellis, duellis, singulari certamine, & quibuscunque pugnis, vexillis, tentoriis, annulis, signis, sigillis, signetis, aulæis, tapetis, peristromatibus, monumentis, ædificiis, picturis, sculpturis, sepulcris, clenodiis, & universa supellectile vestra, aliisque rebus omnibus, pro lubitu, arbitrio vestro, uti, frui possitis atque habeatis.* *Quis in Imperio nostro concedat insignia?*

An Imperator insignia Imperii posse aliis concedere? IX. Disputant *Imperatori licitum vendere, vel alio modo arma, seu insignia Imperij alteri concedere?* Placet mihi negativa inde, ne contrario admisso, paritate insignium maxima in compluribus oriatur confusio, fraudique aperiatur fenestra; neve prætereà quod personale est regni, & muneris signum, aliis communicari posse affirmemus. De facto constat, neminem tantâ audaciâ verecundiæ limites fuisse supergressum, qui Imperialis aquilæ integræ participationem expetierit; nullum Imperatorem extitisse, qui eam aliis voluerit communicaram. Quod si ea alicui communicanda fuisset, Regibus utique Romanis, qui Imperatoribus adhuc vitam spiritumque ducentibus adjuncti fuerunt, communicari potius, quàm ulli alii debuisset, sed confusionis vitandæ ergo, an hoc quidem actum inde licet intelligere, quod Reges Romani simplicem aquilam, Imperatores autem bicipitem habeant, [addit *Dn. Autor de rigore hujus negativa aliquantum remisit, ut suprà lib. 1. quando de insignibus Imperii actum, fuit annotatum.*] Sed & in simplicis aquilæ concessione parcissimi semper fuerunt Imperatores, avaritiâ tamen exclusâ. Paucis illam concesserunt, paucique eandem ipsi sibi assumpserunt. Audivi puer, inquit Gerardus Noviomagus (*de Batavorum insula*, apud Scriverium *in Batavia illustrata*, p. 17.) à Batavis senibus, Batavos olim fuisse Cæsarum aquiliferos, quare adhuc multi horum aquilas nigras, aliqui rubeas, nulli albas pro insignibus habent. Auriæ sua insignia immutârunt, occasione Cæsareæ gubernationis Reipub. Genuensis: Cum enim plerique illius familiæ

leonem

leonem, alii turres, & plures diversa insignia circumferre consuevissent, ipsi imposterum semper insignia Imperialia gestârunt, & quo aliqua distinctio inesset, de unanimi eorum consensu statutum fuit, ut dimidia pars clypei, seu campi, ut vocant, in quo pingitur aquila, albo colore notaretur: (Petr. Bizarus *l. 5. hist. Genuens. p. 98.*)

Quinam ex privilegio ab Imperio concedant insignia

X. Ex illis, qui voluntate, & privilegio Imperatoris, insignia concedere valent, sunt I. Archiduces Austriæ. II. sunt & præterea Comites Palatini, die Reichshofgrafen/ quibus potestas ista, insignia Cæsareo nomine elargiendi, specialiter data, sed maxima cum restrictione, plerumque ita, ne alicui integram aquilam, maximè Imperialem, aut coronam Regiam in galea, vel galeam torneariam apertam, & cancellatam, concedant, aut avita quorumvis Principum, Comitum, Baronum & Procerum arma, seu insignia, largiantur: (Sagittar. *de Comit. Palat. th. 33. lit. e.*)

De his qui propriâ voluntate sibi sumunt insignia.

XI. Qui ipsi ad voluntatem propriam sibi insignia sumunt, aut superiorem recognoscunt, aut non recognoscunt superiorem. Hujus generis sunt populi liberi, Reges & Principes. Imperium Romanum sibi aquilam elegit bicipitem. Galli ut & eorum Reges, si communem sequimur, in electione insignium, præ cæteris, variarunt maximè. Clodovæus Francorum Rex, unà cum religione Christiana, mutatis insignibus, lilia primùm assumpsit, incerto tamen, ut alii sentiunt, numero, quæ Carolus VI. longè pòst Galliæ Rex, ad tria tantùm, ut hodie conspiciuntur, redegit (Serres *in inventario generali Franciæ, in vita Clodovæi I. pag. 62.*) Hispaniæ Rex varias in suis insignibus figuras habet, ut crucem, vexillum, leonem, aquilam, castrum &c. illis ut varia, quæ sibi subjecta habet, denotet regna atque territoria. Angliæ Rex tres habet leones (narrant alii eum olim quinque habuisse leopardos, sed duos ex illis Richardum Regem concessisse Henrico, Leoni Saxoniæ Duci) & ob prætensionem, quam in Regnum Galliæ sibi conservat, tria lilia. Regni Poloniæ insigne est, alba aquila, coronata, hiante rostro & extensis alis. Regis Bohemiæ insigne est leo rubeus, bifurcatæ caudæ, in clypeo albi coloris. De illis qui superiorem recognoscunt, atque in mediis, vel inferioribus quoque hærent subselliis, dubitatio esse poterat, *an & his quoque liberum sit arma sibi eligere, citra superioris approbationem?* In affirmativam & hic plerisque itum esse deprehendo. Et ita, præsertim inter mercatores, practicari videmus, ut propriâ quilibet autoritate sibi signa fingat. Temperamenta hic requiro: I. ne fraudulosa sit insignium absumptio: II. Ne ad æmulationem alterius fiat, cujus suspicionem & tunc quis evitabit, si ab insignibus propriis aliarum familiarum manus & lubentiam avocet suam. Denique nec illud plebeiis permittendum, ut nobilia sibi assumant insignia, galeam perforatam, coronatamve: (Fr. Pfeil *consil. 197. n. 2. & 22. cent. 2.*) Hæc tamen sibi; si sumpserint, præscriptione firmari, docuit Vultei (*consil. 17. n. 49. vol. 3.*)

Materialia insignium.

XII. Cæterùm ut materialia insigniorum dilucidius explicemus, respiciendum est, I. ad Scutum, quod & campum vocant, das Feld/ cui inhærent insignia. II. ad Emblemata, figuras atque colores scuto adhærentes, III. ad Galeam. IV. ad Clenodia galeæ imposita. V. ad ea, quæ scutum totaque insignia sustinent. Gallis Germanisque scuta erant grandia, ad hominis usque longitudinem; quorum formam videsis apud Cluverium, in elegantissimo opere, quod de *Germania antiqua* luci exposuit. Romani à Sabinis scuti formam triangularem (quam hodie insigniorum campum facimus) susceperunt. Materia fuit vel tabula (ut Germanorum, quorum scuta nec ferro nec nervo firmata, scribit Tacitus,) cui corium superductum quandoque, vel totum corium aut nervis ferrové firmatum. Hodie nos ferreis utimur. Hunc insigniorum campum, cur præ reliquis armis veteres elegerint, non omnibus notum est. Hæc nimirum natura animantibus addidit, legesque hominibus permiserunt, quæ illum armorum usum approbant, qui ad defensionem sui suscipitur. Quoniam verò arma omnia defensiva sub scuto veniunt, Reges, Principes, Nobiles, atque quicquid denique generosorum est, ac fortium virorum, scutum sibi elegerunt, quo monstrarent, non sui se tantùm armari gratia, sed ad defensionem quoque subditorum, amicorumque. Non itaque à vero aberrabit, scutum qui dixerit verum Nobilitatis objectum campum, cui semina creduntur virtutis, unde signa prodeunt nobilia, scrinia insigniorum ad perpetuitatem facta. Eodem planè modo quo Germani nostri scutum habebant instrumentum, cui imponerent infantes super Rheni flumina, ad cognoscendum legitimos, propriosque præ spuriis, & suppositiis; ita nihil reperire datum, quod exactius nobilem à plebeio discernat, familiam à familia separet, legitimum à spurio distinguat, quàm scutum, cui vera impressa sunt insignia.

Figuræ & colores scuti inhærentes.

XIII Descendo nunc ad *Notas*, quæ clypeis, scutisve inhærent. Quod de antiqua Romanorum consuetudine, idem & hodie obtinet; scilicet aut à majoribus accepta, aut à nobismet ipsis parata, vel beneficio Principis suscepta insignia si spectemus, ea tanta licentia per totum vagantur universum, ut quicquid sublunarium sit, sed & cœlestium, id suscipiant omne: & ne his quidem contenti multas insuper alias sibi afforment figuras. In quarum explicatione Oedipos qui agunt, bubulorum capita fortitudinis, junctæ cum prudentia, signum dicunt. Leones magnanimitatem heroicam, bellicum robur, ac clementiam erga subditos, interpretantur. Cygnum, amorem artium; canes, fidelitatem; gallos, vigilan-

tiam, atque animositatem; arietes, eminentiam; pelles Hyenæ, contemptum fortunæ & calamitatis; formicas, cognitionem & prudentiam; trabes, œconomiam; columnas, fidelem Reip. sustentationem notare aiunt. Rosa aliis suavissimæ multorum refectionis & liberalitatis nota est; aliis verò taciturnitatis, & silentii signum. Quod pullum equinum atrum pro insignibus, Saxonum Duces antiquitus ferrent, indicare voluerunt, se animosissimos, & bellatores fortissimos esse, & difficillimè jugum, & fræna admittere. Videmus enim nigros equos, si nullâ albâ notâ insigniantur, ferè indomitos manere. Cæterùm & scuti quoque varia distributio est. Colores quoque non sine interpretatione à curiosis relicti. *Fuscus & niger* (qui inter colores infimus dicitur) denotat potentiam, perseverantiam, patientiam, prudentiam. *Aureus* (qui & color nobilior, & ad recognoscendum nobiliorem, respectu insignium, nota) denotat sapientiam, desiderium, lætitiam & fidelitatem: *Saphyrinus* & *Azurinus* seu *Cœruleus* (qui color est excellentior postponitur tamen aureo & purpureo) denotat pulchritudinem, humilitatem, sanctitatem & devotionem. *Argenteus* puritatem, innocentiam, integritatem, eloquentiam. *Albus* fidelitatem, castimoniam, puritatem. *Viridis* lætitiam, honorem, amorem. *Purpureus* qui in præstantia sequitur colorem aureum denotat liberalitatem, abundantiam & divitias. *Rubeus* audaciam, altitudinem & virilitatem. Colores medios quod attinet, ii sunt nobiliores, secundum plus, minusque, quo appropinquant albedini aut nigredini. Metalla quod attinet, ad insignia non adhibentur alia, quàm aurum & argentum.

Galea insignium.

XIV. *Galea* vox, nomenque, unde fit, variâsse autores reperio. Prisci tegmina ferè petebant à feris, prout cuique facultas erat. A leonibus alii: Tales fere Germanorum fuerunt, quos Tacitus, *contectos humeros ferinâ pelle adire castrorum vias*, dixit. Sumebant enim illi frequentissimè ursinas exuvias (hoc enim animal apud illos frequentissimum, ut & pro strato eius ipsis pellis esset. Unde & nomen illud nostris adhuc moribus odiosum, Bernhäuter / manâsse credibile est. Somno, inquit Cluverius (*de antiqua Germania, lib.* 1. *cap.* 16. *pag.* 147.) in pelle ursina, inde qui per ignaviam, pigritiam, & inertiam hanc nunquam relinquebant, vocabantur per contumeliam, Bernhäuter / id est, ursinarum pellium incubitores.) cervinas quoque, & alias, sic aptabant, ut capite capita valerent, cæteris humeros & dorsum. Sed non vera hæc erat galea, quæ cætera resecta pelle capitis tantùm tegmen erat. Nobis hodie galea isto significatu in usu non est, sed capitis, faciei, atque colli tegmen (quod nos populari vocabolo Helm dicimus, inimico ut præscindamus occasionem, quam Cæsar suos

Nobis quid hodie galea sit

docuit, in Pompeianos; verbis, *faciem feri*. Nobis ut hodie mores, galea duplex est, Stechhelm & Turnierhelm: illa plebeiorum est; hæc nobilium, tam armatæ, quàm togatæ militiæ [add. *Vid. Hëpping. de Iur. Insign. c.* 9. §. 4. *memb.* 3. *n.* 515.] Nam & Doctoribus juris hæc convenit: (Berlichius *conclus. practicab. part.* 3. *cap.* 28. *num.* 104.) Illa clausa, verschlossen und zugethan; hæc aperta, vel perforata, offener Helm (Wehnerus *in observat. practic. verb.* Helm.) [add. *Non tamen hoc assertum suo caret dubio, cum constet, principes viros non tàm præcisè hos mores observâsse, sed quandoque clausa etiam usos fuisse galeâ. Unde de Ducibus quibusdam Brunsvicensibus, in illustr. exam. in causa.* Braunschw. *quæst.* 8. *pag.* 178. *& seq. Item* Braunschw. Histor. Händel *part.* 2. *part.* 3. *princ. in coroll. pag.* 1452. *ita legitur*, daß die löblichen Hertzogen von Braunschweig / wie nicht weniger andere Fürsten mehr / und in specie Hertzog Bernhard und Heinrich zu Braunschweig / anno 1388. einen geschlossenen Helm / und einen eintzelen Löwen im Schild / auff dem Helm aber das weisse Pferd geführet / wie solches auß dem vorhin (*puta pag.* 176.) bey getrucktem Abtruck zu befinden. So hat gleichsfalls Hertzog Otto ein Siegel / so an dreyen Brieffen dero Stadt Sesen geben / zween Löwen / und droben ein geschlossenen Helm mit dem weissen Pferd / geführet. Deßgleichen hat auch Hertzog Heinrich / der älter zu Braunschweig / welcher ein vortrefflicher Kriegsheld gewesen / auch im Krieg sein Leben Ritterlich gelassen / und die Stadt Braunschweig / wegen ihres Ungehorsams bekrieget / sein Wappen in anno 1471. mit einem geschlossenen Helm geführet: wie dann dergleichen Wappen noch eins in Stein gehawen / auff dem Fürstlichen Schloß Wolfenbüttel / an einen alten Zwinger zu befinden.] Nec verò quilibet, cui insignia sunt, protinus supra campum galeâ utitur; nonnullos professio impedit, nonnullos sexus. Ita Archiepiscopi, Episcopi, & Abbates, mitras habent, sed inter se paululum differentes. Archiepiscopus etenim mitræ adjunctam crucem habet; Episcopus lituum, einen Bischoffsstab; Abbas mitram solam, aut lituum solum. Sunt tamen nonnulli Prælatorum, qui & mitrâ & galeâ utuntur, in quibus scilicet dupla concurrit jurisdictio, & respectus. Sexus mulieribus impedimento est, quo minus utantur galeâ. Illustriores fœminæ coronas scutis imponunt Regias, atque Ducales &c. pro cujusque dignitate.

XV. Ornamenta galeæ, quæ *Clenodia* appellantur *in libro torneamentorum*, varia hodie sunt, ut & olim quoque [add. *Civitatibus quoque galeas denegat Caspar à* Lerch / *de ordine Equestri*, in dem zweiten Grundsatz / *numer.* 16. *p.* 78. *quando ait*: Die Stadte seynd auf diese Stunde nicht befugt ihre Stadtische Wapen mit Helmen zu zieren

Ornamenta galea.

ren

ten / weil sie nicht Turnierfähig. *Sed generale hoc non esse, & dari civitates, quibus ab Imperatoribus usus galeæ in insigniis concessus, exempla nonnullarum, & inter illas Brunsvicensis civitatis assertio (vide illustre examen Autoris Illustris* der kurtzen Abfertigung / &c. der Stadt Braunschweig/ *quæst. 7. p. 77. ibi*; So hat die Stadt Braunschweig ihr herrliche insignia und Wapen / nicht mit einem zugethanen/ wie doch fast alle Reichsstädte haben / sondern mit einem offenen Turnierhelm: (*quod tamen ut imaginarium rides dictus Autor in suo examine quæst.* 8. *pag.* 171. 283.) *ac Uberlinga privilegium.*] Habebant vetares bonæ notæ milites in galeis potissimum, I. apicem plumeum, pennasque puniceas aut nigras tres rectas, ad cubiti longitudinem, quâ vir duplo major apparebat, pulchrâ specie, hostique formidolosa, ut Polybius ait. Pennæ verò istius non tantùm erant coloris, cujus meminit Polybius, sed prætereà variorum. Oloris candidi; Habes hic ornatum, quem & hodie ubique bellatores in pretio habent, & Orientales passim, ad terrorem incutiendum atque etiam rudes illi in novo orbe. Hinc viderint illi, quàm probà ducantur præsumptione, qui, si Scholaris pennam in pileo, ut loquitur Rebuffus deferat, levitatis inde mutuantur signum. Ut maximè enim illic miles non sit, militum tamen nonnullis gaudet privilegiis, & cultior ipsi ornatus, etiam in quiete literaria, non denegandus. Habebant prætereà, Martis pulli alij, in galeis avium figuras integras. Constantinus Magnus, primus Imperator Christianus, galeæ unitum habuit clavum unum ex illis, qui Salvatorem mundi cruci alligàrunt. Ex iisdem alterum fræno equi sui jungi curavit, amuletum contra Diaboli, hostiumque insidias. Hostium alij spolia (quæ & scutis inserere moris erat) galeis suis aptarunt, fortassis, ut in loco excelso positæ figuræ longius sui splendorem insinuarent aliis. Illud sicco non prætereundum pede, quandoque galeæ easdem figuras impositas, quæ scuto insertæ conspiciuntur. Quo casu, quæ originis causa in scuto, eadem in galea erit. Galeæ Regis Scotiæ insidet leo, paululum in eo ab altero, qui in scuto conspicitur, differens, quod hic sedens appareat, unius pedis palmâ gladium ferens, alterâ vexillum crucis S. Andreæ. Verba leoni hæc addita: *in defens*; quod est, meam in defensionem; cætera coronatus, coronâ vallari (quæ illi dari olim solita, qui primus vallum hostium fuisset ingressus) quæ si Boëtium sequimur, à Feritharo secundo, Rege Scotiæ cœpit, postquam Pictos vicisset, castrorumque, quæ habebant, perrupisset claustra. Nobilis prætereà, Alefeldorum familia canem pulvinari insidentem supra galeam habet. Ratio mihi alia non videtur, quàm fidelitas, quâ hoc genus animalium præ cæteris laudari meretur. In locum animantium brutorumque Florentini armis suis Angelum dabant, alas desuper explicantem, ut Campanus ait. Alij hominum susceperunt figuras, vel integras, vel dimidiatas, aut ex illis partem membrumve, brachium, manum, pedes, caput, aliaque. Complures cornua galeis imposita gerunt, notas honoris, non diffamiæ, ut ineptissimè aliis visum fuit. Licèt enim cornuti, quos dicunt Itali eos, qui Gallis *Cocus*, Hanrey sunt, passim habeantur pro ridiculis, nihil tamen eorum patientia nostra ad arma. Alij, relictis animalium armis capitibusque, caudas eorundem sibi appropriàrunt. Ioh. Luzelburgensis, magnus Galliæ Magister, galeam suam exornavit caudâ vulpinâ, ea innuens, asturiâ res peragendas, nec leonis omnia domare robur, sed & caudæ vulpinæ quamplurimum locum dari. Aliorum galeis vexillula imposita, ejusdem potissimum coloris cum cæteris armis, quorum numerum ferunt tot significare prælia, ad quot is, qui iis utitur, præsens fuit. Denique Regum, Principum, Ducum, sed & quandoque nobilium, galeæ coronatæ apparent, quod summæ dignitatis signum est. Sed maxima inter has coronas differentia est. Alia enim Imperialis dicitur, quæ clausa superius pomo aureo, cui crux pro apice est. Clausa hac Imperiali coronâ etiam justo titulo utuntur alij Reges, qui superiorem non recognoscunt. Talis Galliæ Rex est, cujus corona clausa præ aliis hoc habet, quod undique liliis cincta appareat. Talis etiam Rex Hispaniæ, ex cujus antecessoribus Alphonsus VII. non tantùm hàc clausâ coronâ, sed & titulo Imperatoris usus memoratur, confirmante hoc Pontifice Innocentio II. cujus in memoriam quoque titulum Imperialem Civitati Toletanæ attribuit, additis insignibus coronâ Imperiali aureâ in campo rubro. Reges Daniæ, nec non Reges Bohemiæ, apertâ utuntur coronâ, cujus alta pinnacula, lilia, aut flosculata dixeris. Principes, Duces, & cæteri hujus dignitatis, ut plurimum ejusmodi quoque utuntur coronis, sed pinnaculis depressioribus. Archiduces Austriæ, mitram purpuream habent, pelliculatam mure Pontico, non multùm differentem, cæterùm si eximas ornatum, à mitra illa, quæ Electorum est parum differens. Nam & hæc quoque intus pellicea est mure Pontico, & aliquam pellis partem foras prominentem habet. Supra Comitatuum insignia, qui domui Austriacæ subjecti, *in frontispicio annal. Austriac.* Gerardi de Roo, videmus coronam simplicem ex herba viridi, einen grünen Krantz / quod reliquis Comitatibus commune peræquè & perpetuum non dixerim. Apud nos etiam Nobilium galeæ coronæ capaces sunt, ut exempla nos docent, & locus aus dem Turnierbuch *p.* 201. daß Heinrichen vom Ende sey zugelassen worden / daß er die Cron auf seinem Helm führen und behalten möge / wie ihm das der Römische Käy-

ſer gebeſſert hatte. { add. *Maximilianus I. Imp. inſignia civitatis Amſtelodamenſis exornavit coronâ Imperiali, diploma legitur apud Ioh. Iſacium Pontanum (rerum & urbis Amſtelodam. hiſt. lib. 1. cap. 8 pag. 26.)*

Suſtentacula inſignium. XVI. Præter hactenus enumerata, alia quoque ſunt, extra quidem ipſa inſignia, tanquam parerga, ipſa tamen ſuſtinentia, quæ conſiderationem merentur. Ea non tantùm, ut ſplendorem inſignibus addant, in uſu ſunt, ſed & peculiare aliquid plerumque notant. Latini *Telamones* dixerunt qui ut ædificia videbantur ſuſtinere, ita angelorum, hominum, atque animantium figuræ, raro quidem ad Germanorum inſignia, frequentiſſimè verò Angelorum aliorumque appoſitæ, vel ut videantur totum inſigniorum onus firmare, aut ſuſtinere, vel ut tanquam cuſtodes ad illa excubias agant. Regni Gallici inſignia ab utroque latere Angelus firmat expanſis alis. Alij ſuſtentacula inſignibus ſuis jungunt, ſimilia illis, quæ in ſcuto habent inſignia; alij ex ordine Equeſtri, cui addicti; alij aliunde petunt. Ducum Brunſvicenſium inſignia quandoque videas à ſylveſtribus hominibus ſuſtineri, von zweyen Wildenmännern. Regis Angliæ inſignia uno premit ex latere leopardus, ex altero draco. Quorum hic & in Regio vexillo micat, quod in honorem S. Georgij Patroni Equitum ordinis Periſcelidis habent, qui draconem occidiſſe creditur. Quandoque canis veſtigator inſignibus additus conſpicitur, quia Anglia optimo atque procero canum genere abundans eſt, quibus olim Nobiles lupos prædatores maximè repreſſerunt.

Inſignium uſus. XVII. Cæterùm, inſigniorum varius eſt uſus. I. Videmus illa annulis ſignatoriis inſculpta. II. De Carolo M. Imperat. memoratur à nonnullis, eum inſignia ſui gladii capulo inſculpta habuiſſe. III. Præterea etiam inſignia ſuis quisque imprimit monetis: (Kayſers Ferdinandi Müntzordnung *de anno* 1559. §. Wie aber vorgeſtellte.) Eodem ferè fine ſollen die Goldſchmide auf ihre Wahren ſchlagen laſſen des Herrn und der Stadt Wapen / darunter ſie geſeſſen: (Reformation guter Policey *de anno* 1548. *tit.* von Goldſchmiden.) IV. Solent & in Gallia magnates ponderibus ſua imprimere inſignia. V. Vexillis quoque inſignia appingi videmus. Vexillum Imperium noſtrum proprium habet: (R. A. zu Speyer *de anno* 1542. §. Wann nun auch. *&* §. *ſeq.*) cuius in medio Imperialis fulget aquila. In inveſtituris, quæ per vexilla fiunt, feudi inſignia adhuc hodie videmus depicta. VI. Nonnunquam Eccleſiis apponuntur inſignia, in ſymbolum juris Patronatus. Nonnunquam in iisdem parietibus affiguntur, ut vel eos notent, qui ibi ſepulti, vel antiquitatem innuant familiæ. VII. Quandoque civitatum portis, curiis, aliisque ædificiis publicis, item columnis in via publica, lapidibusque affixa, appicta, inſculptave ſunt Principum inſignia; in ſymbolum ſuperioritatis. VIII. Privati quoque poſſeſſionibus, rebusque ſuis, inſignia propria jungunt, in characterem dominii: (*l. 14. in f. ff de perſe. & commod. rei vendit.*) Indeque eſt, quod balla præſumitur illius eſſe mercatoris, cuius ſignum habet. Præterea Heroldi inſignia domini ſui geſtare ſunt ſoliti. Idem, ſed differenti à cæteris modo, faciunt tabellarii, die eine Bottenbüchſe haben / daran ihrer Herren Wappen: (vid. *Ordinat. Camer. pars. 1. t. 35.* §. Es ſollen auch. *&* §. *ſeq.*)

XVIII. Creſcunt inſignia quandoque & augentur, quandoque decreſcunt & imminuuntur, mutantur quandoque, quandoque in totum expirant. Creſcunt aut novo aliquo facinore, aut novarum ditionum adjectione. Decreſcunt, quando legitimis alienationibus res quarum inſignia ſunt, à poſſeſſore recedunt. Mutatio inſignijs accidit variis ex cauſis. Alij devictæ alicujus præclaræ urbis ſignum aſſumpſerunt, aut aliis de cauſis avita majorum ſuorum gentilitia ſigna domum revertentes mutârunt. Mutat ea novus quandoque Dominus ad placitum, ut contigiſſe novimus civitati Egranæ, quæ poſtquam ab Imperio pignoris jure ad Bohemiæ tranſiit Regnum, aquilam, quàm antea in ſcuto totam liberam habebat, inferiora ad membra nunc conſtrictam, & cancellis obtinet incluſam. Quandoque delictum mutationi cauſam præbet. Ita poſtquam anno 1271. Abbas Fuldenſis à ſuis ſubditis atque vaſallis fuiſſet occiſus, familia der von Steinaw / ex qua nonnulli necis præcipui fuerant patratores, inſignia mutare fuit coacta, atque in vicem priorum aſſumere tres rotas & totidem novaculas: (*Chron. Thuring.* Iohannis Bangen / *p.* 105.) Expirant in totum inſignia, I. ſi familia, cui tanquam adiuncta inſignia erant, intereat/ Unde moria eſt, wann der letzte des Stammens und Namens verſtorben / das Signet / Schild und Helm bey dem Grab / theils zu zerbrechen / zerſchlagen / theils mitbeyzulegen und zu begraben (Ioh. Rudinger. *centur. obſerv.* 46.) II. Sententia ſuperioris, in quem crimen læſæ majeſtatis fuit commiſſum, ab eo, cuius caſſantur atque delentur inſignia.

Inſignium augmentum mutatio & decrementum,

Finis Libri Tertij.